Universidad de Deusto
Biblioteca

Toletus in S. Joannis Evangelium

I - II

16.5

Universidad de Deusto
Biblioteca

2.5.507

245

Universidad de Deusto
Biblioteca

e36.507

FRANCISCI TOLETI
DOCTORIS THEOLOGI
Cordubensis e Societate IESV,

IN SACROSANCTVM IOANNIS EVANGELIVM Commentarij.

ADIECTI SVNT TRES INDICES, VNVS RERVM, Alter eorum scripturæ locorum, qui vel ex professo, vel obiter explicantur. Tertius hæresum, quæ in hoc opere confutantur.

AD S. D. N. SIXTVM V. PONT. MAX.

ROMAE
Ex Typographia VATICANA.
M. D. XC.

Universidad de Deusto
Biblioteca

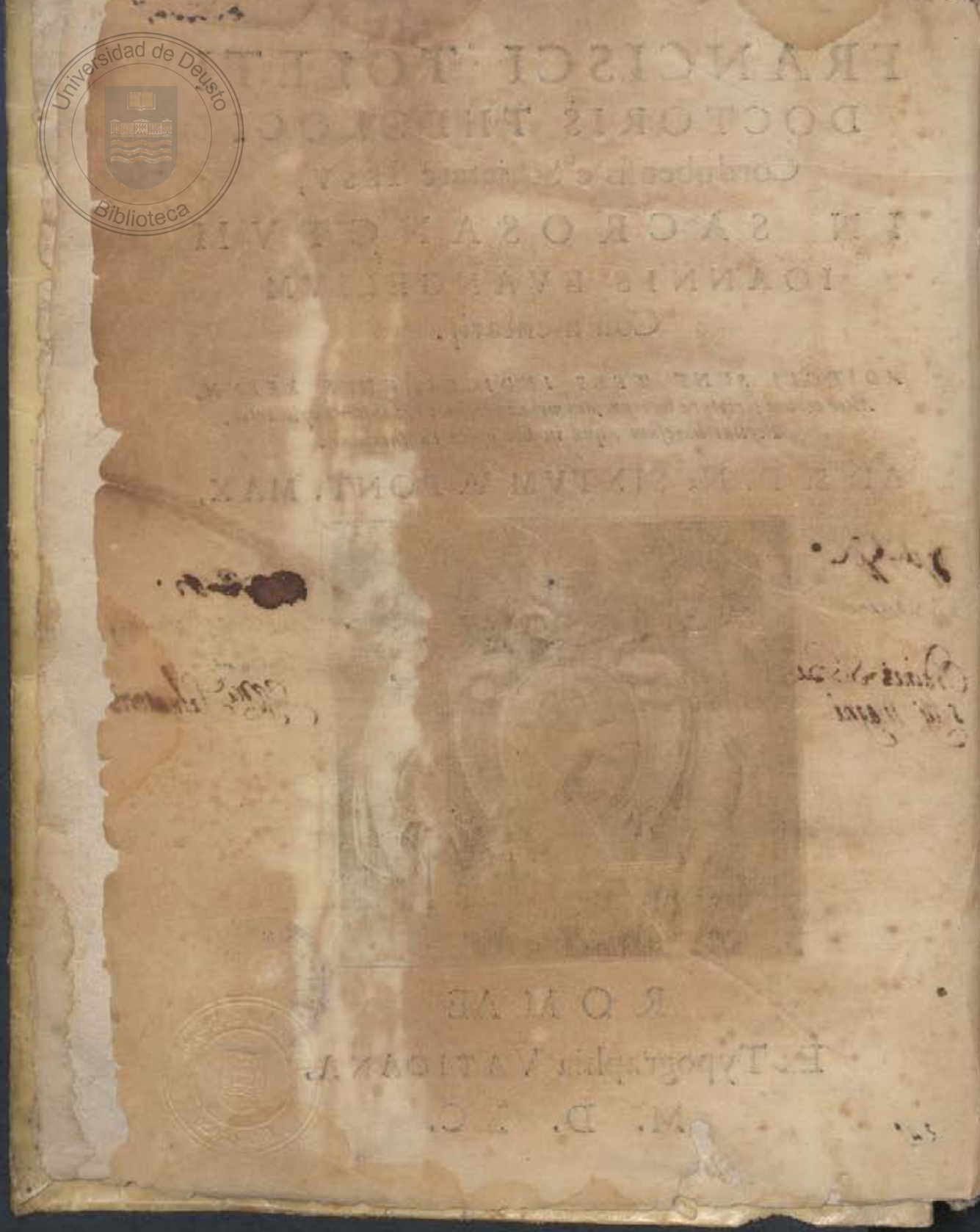

BEATISSIMO SANCTISSIMOQ. PATRI SIXTO V. PONT. MAX.

FRANCISCVS TOLETVS.

VNdeuigesimus iam agitur annus BEATISSIME PATER, ex quo in Apostolicum Palatium translatus a scholis, in quibus theologiam publice profitebar, grauem hanc, & laboriosam de rebus diuinis concionandi prouinciam vtcumque sustineo: ac proinde necessario in sacrosancta vtriusque paginæ volumina, quàm accuratissime perlegenda: necnon veterum æque, ac recentiorum libros, tum Græcorum, tum Latinorum, summo studio peruoluendos incumbo. Quod ego dum facio, multa me interea scripsisse, & ad veteris pariter ac noui Testamenti præcipuas partes adnotasse fateor: nihil tamen minus fore cogitabam, quàm vt ea, quæ mihi priuatim scripseram, in manus hominum aliquando peruenirent: neque enim illa post tam multa doctissimorum hominum scripta, aut aliqua ex parte necessaria, aut omnino digna credebam, quæ in lucem prodirent. Si quid vero edendum esset, statueram ab ijs maxime ordiri, quæ olim de scholastica theologia conscripseram: fecerunt tamen multi summo iudicio, & auctoritate viri, non assidua tantum exhortatione, sed quotidiano fere conuicio, vt sententiam mutarem. Putabant enim fore, si quæ diuturna commentatione, ac studio in sacros libros notata habebam, paulo accuratius descripta in commentariorum ordinem redegissem: vt eius rei ad communem multorum vsum, atque adeo ad publicam rem Ecclesiæ, non modica, vt illi quidem dicebant, vtilitas permanaret: hanc si diutius hominibus inuiderem, nec religiose, nec pie, & susceptæ vitæ rationi parum congruenter esse facturum. Ego quamquam in hisce meis laboribus

boribus non tantum esse momenti existimabam, malui tamen sententiam mutare, quàm dum in suscepto consilio perseuero, parum talibus viris obsequens, & in retinendo animi proposito pertinax potius, ac durus, quàm constans iudicari. Dum igitur ad rem animum adijcio, primum mihi Ioannis Euangelium occurrit, quod tum ob rerum altitudinem, & difficultatem, tum ob verborum obscuritatem, accurata, & diligenti explicatione indigere videbatur: qua in re quantum præstiterim, iudicabunt, qui legent. Hoc quidem affirmare possum, me multum in ea laboris, multum studij, plurimum temporis insumpsisse. Ceterum quale, quale opus euasit, tibi in primis, ac tuo nomini PATER BEATISSIME multis de causis dicandum fuit. Primum, vt re ipsa omnibus testatum esset, nihil me penitus ex meis scriptis probatum cuiquam esse velle, nisi tuo prius iudicio, & istius sanctissimæ sedis sententia probaretur: & quidem ad res huiusmodi iudicandas, quamuis illa in te auctoritas non esset, quam Deus Optimus Maximus, summam esse voluit, tamen ea præcellis rerum diuinarum cognitione, assiduo quodam studio, & incredibili ingenij magnitudine comparata, vt opus theologicis mysterijs plenissimum nulli potius, quam tibi, hoc est summo, & acutissimo theologo, offerendum esset. Verum hæc fortasse ratio communis mihi cum ceteris videri potest. illa peculiaris est, quod non publico tantum nostræ societatis nomine, quam suo instituto tibi deuinctam singulari benignitate tueris, sed Beatitudini tuæ etiam priuatim multis acceptis a te beneficijs obstrictus, grati animi quoquo modo significandi commodiorem in præsentia rationem nullam omnino reperiebam. Atque hoc munus non iniucundum Beatitudini tuæ, nec ingratum futurum, vel ex eo etiam facile conijcio, quòd multa in hoc opere agnosces, quæ in meis concionibus tanta assiduitate audisti: vt toto hoc fere iam triennio ab ijs, nec te maximæ, & grauissimæ occupationes tuæ, nec affecta interdum, & infirma valetudo auocare potuerint: vt non solum eximiæ cuiusdam pietatis populo Christiano exemplum præbueris, sed aperte etiam ostenderis, in audiendo Dei verbo non te tam concionatoris eloquentiam in dicendo, quàm ipsius verbi præstantiam, veritatemq. requirere. Quod reliquum est, Deum omnipotentem, cuius personam sustines in terris, enixe precor, vt Ecclesiæ suæ sanctæ Beatitudinem tuam difficillimis hisce temporibus, quam diutissime tueatur incolumem.

FRAN-

FRANCISCVS RODERICVS
E SOCIETATE IESV
LECTORI.

CVM, & mandato superiorũ, & rogatu ipsius Patris Francisci Toleti, hoc eius opus in Ioannis Euangelium perlegerem, quædam obseruaui, quæ si in hoc libri initio apponerentur, aliquid lucis etiam ceteris allatura credidi. Primum autem illud est, auctorem ne vel legentibus tædium, vel doctrinæ ipsi confusionem afferret, & obscuritatem, sic opus hoc distribuisse, vt priori loco commentarium, deinde annotationes apponeret. Ac commentarius quidem nudam ac simplicem ipsorum verborum interpretationem continet, vt si quis relictis alijs sensum tantum cuiusque loci desideret, eum ad manum habere possit. In annotationibus autem, quæ semper circa proxime præcedentia verba versantur, complura afferuntur, quæ ad variam multiplicemq. eruditionem, vel sanctorum Patrum intelligentiam, vel etiam errorum confutationem pertinẽt. Quibus etiam non pauca sæpe aspersa sunt ad mores spectantia, idq. potissimum ad concionatorum vsum, quæ quidem vt vere dicam auctor inuitus addidit, quod alienum a scripturæ interprete iudicaret concionum materiam immiscere: sed tamen fecit compulsus, & pene coactus amicorum precibus, in qua re ei persuadenda me quoque ipsum, & aliquid elaborasse, & aliquid effecisse non diffiteor. Porro in annotationibus ipsis, quid tractetur breuis postilla seu summa vniuscuiusque initio ad marginem affixa, indicat. Insuper quæ vel ex sacræ scripturæ, vel antiquorum Patrum fontibus hausta sunt, quæ quidem sunt multa, eorum loca diligentissime, ac verissime afferuntur. Recentiorum autem, melius auctori visum est, & vt in tali libro aptius, nullam omnino mentionem facere, sed eorum sententias si quæ incidant, tacitis nominibus adducere. Ceterum nec illud quidem omittendum, illum etsi quamplurima, & noua, & magno labore conquisita, & omnino notatu, vel etiam admiratione dignissima afferat, eam tamen vbique seruare, tum grauitatem, tum modestiam, vt nihil propterea sibi arroget, aut sua venditet: hoc vno contentus si hic eius labor Dei gloriæ, & communi seruiat vtilitati. Mihi tamen visum est de hoc etiam ipso lectorem admonere, ne idcirco segnius hoc opus percurrens, minorem perciperet vtilitatem, sed potius eam attentionem studiumq. adhiberet, quod merito tantæ lucubrationi debetur.

TYPO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

TIPOGRAPHVS LECTORI.

HABES in superiori epistola breuiter, ac dilucide ea omnia enarrata, quæ te ad auctoris scopum in Sacrosancto Ioannis Euangelio explicando facile dirigunt: nec eadem repetendo actum agam. Causas vero, quibus impulsus librum hunc iam duobus ab hinc annis editum, in formam commodiorem redactum rursus emittam, tibi Lector exponam. Eæ autem sunt Franciscí Toleti viri eruditissimi singularis, eximiaq. doctrina, multis magnisq. rebus spectata prudentia, & probata omnibus pietas, quæ in hoc opere maxime elucent. Nam Ioannem Theologorum magistrum exponens, nihil omittit eorum, quæ ad Sacrosancta fidei mysteria, ac summa Theologiæ documenta spectare videntur: adeo vt ipsius Ioannis tamquam aquilæ volantis pennis, adiutus ad volandum esse videatur. In rebus vero ac sententijs connectendis prudentiæ acerrimiq. iudicij specimen præbet, dum nihil perturbatum, ac præposterum in eius opere cernitur, sed totum distinctum est, vnumq. pendet ex altero. Sanctorum Patrum sententias non aceruatim profert: sed quid vnaquæque valeat ad rem, de qua agitur, comprobandam, æqua lance perpendit. Pietas denique in eo perspicitur, quòd scripturæ vim non facit, nec ad singulares, nouos, & pro suo arbitratu excogitatos sensus eam detorquet, immo potius in eo sensu, quem Sancta Mater Ecclesia, & communis patrum consensus comprobat, firmissimus semper est. Atque vt Hieronymi Sanctissimi documentum obseruet, sermo eius scripturarum est lectione conditus. His ergo causis adductus, & iuuandæ reipublicæ desiderio incitatus, operam dedi, vt liber maxime vtilis, omniq. eruditione ornatus, atque refertus commode ab omnibus haberi posset. Quid vero in hac editione elaborauerim, legendo comperies: tibiq. vt spero susceptus labor non erit ingratus. Errata seorsum non apposui, quia vel nulla, vel si quæ inter cudendum exciderunt, exigua sunt valde, & quæ tu æqui boniq. consulens emendabis potius, quàm sis iniquus æstimator diligentiæ meæ. Vale, & nobis semper in Christo bene precare.

PRIVI-

PRIVILEGIVM SVMMI PONTIFICIS.

SIXTVS PP. QVINTVS

AD FVTVRAM REI MEMORIAM.

CVM publice multum interfit, & Nos eam ob causam valde cupiamus, vt Commentaria illa cum Annotationibus in Diui Ioannis Euangelium, in Epistolam Pauli ad Romanos, & Summa casuum conscientiæ, quæ dilectus filius Franciscus Toletus Presbyter Societatis Iesu Theologus noster nuper confecit, quàm diligentissime fieri possit, typis excudãtur, & ne a quoquam seu negligentia, seu malitia mendis deformari, aut aliter deprauari possint: ac præterea indemnitati eorum, quibus ille hoc imprimendi negotium dederit prouidere volentes. Motu proprio, & ex certa nostra scientia, omnibus Christi fidelibus, præsertim librorum Impressoribus, ac Bibliopolis quouis nomine nuncupatis, tam in Vrbe, & illius districtu, ac statu, & ditione temporali Nobis, & Sanctæ Romanæ Ecclesiæ mediate, vel immediate subiecta, quam etiam per totam Italiam, & extra eam vbiuis gentium ac locorum constitutis, sub excommunicationis maioris latæ sententiæ pœna, a qua nisi a Nobis, vel Romano Pontifice, præterquam in mortis articulo, absolui possint: ac etiam Quingentorum Ducatorum auri de camera, pro vna eidem cameræ Apostolicæ, pro alia Accusatori, & pro reliqua tertijs partibus Impressoribus ab ipso Francisco Commentariorum auctore deputatis, seu deputandis, vel eorum heredibus, aut ab eis causam habentibus: necnon amissionis huiusmodi typorum, & librorum in totum eisdem Auctoris Impressoribus applicandæ pœnis auctoritate Apostolica tenore præsentium interdicimus & inhibemus: ne per Viginti annos a Data præsentium computandos, Commentaria prædicta cum annotationibus, vt præfertur, aut illorum partem, etiam quocumque alio idiomate inuersa, absque licentia Impressorum a dicto Francisco pro tempore deputatorum imprimere, aut impressa vendere, seu venalia tenere audeant, vel præsumant. Mandantes vniuersis, & singulis venerabilibus fratribus Patriarchis, Archiepiscopis, Episcopis, & alijs locorum Ordinarijs, eorumq. Vicarijs, seu officialibus, in spiritualibus, generalibus, ac in dicto statu nostro Ecclesiastico Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, Potestatibus, & alijs Officialibus, vt quando, & quoties pro parte dictorum Impressorum a dicto Francisco auctore deputatorum requisiti fuerint, præmissa contra inobedientes exequantur, & obseruari faciant: inuocato etiam ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachij secularis. Non obstantibus constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, ac statutis, & consuetudinibus, iuramento, confirmatione Apostolica, vel quauis firmitate alia roboratis: priuilegijs quoque, indultis, & literis Apostolicis quibusuis personis quomodolibet concessis, & confirmatis. Quibus omnibus illorum tenores, ac si ad verbum inserrentur præsentibus pro sufficienter expressis habentes, hac vice dumtaxat specialiter, & expresse derogamus, ceterisq. contrarijs quibuscumque. Volumus autem, vt præsentium exemplis etiam in ipsis voluminibus impressis, eadem vbique fides habeatur, quæ ipsis præsentibus haberetur si forent exhibitæ, vel ostensæ.

Datum Romæ apud Sanctum Petrum Sub Annulo Piscatoris. Die XI. Nouembris. M. D. LXXXVII.

Pontificatus Nostri Anno Tertio.

The. Tho. Gualterutius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ARGVMENTVM.

IOANNES Iacobi maioris frater, Zebedæi filius, a vico Bethsaida Galilææ regionis, arte piscator, Discipulus a Domino inter primos electus, vna cum ceteris vndecim Apostolus creatus, Euangelium vltimus omnium scripsit. Hic cum in tria aliorum Euangelia, quæ a quibusdam fidelibus ad ipsum allata erant, incidisset, vidissetq. hos tres in eo maxime sermone versatos, qui de Saluatoris erat humanitate, dogmata vero de eius diuinitate prætermisisse, ipsa quidem Euangelia admiratus laudauit, veraq. eos, & digna fide dixisse testatus est, ipse vero diuino motus spiritu de diuina Christi natura plura scribere, & quæ ab alijs præterita fuerant, enarrare decreuit. Hoc enim propter illius temporis hæreses, maxime Cherinthi diuinitatem Christi negantis, purumq. hominem, qui a Ioseph & Maria initium accepisset, affirmantis, necessarium iudicauit. Multis annis post captam Hierosolymam, fide iam patescente, capacioribusq. fidelibus effectis ac multiplicatis, Euangelium in Asia conscripsit, id in causa fuit, cur altiora dogmata, & secretiorem doctrinam traderet, eaq. ratione motus tamdiu Euangelium hoc edere in lucem differret. Minus quam ceteri Euangelistæ Græce locutus est, Hebraicis phrasibus abundat, vnde fit, vt Hebraici sermonis peritia, non minus quàm Græci ad sensum sententiarum assequendum sit necessaria. Sunt autem duo alia in hoc Euangelio attendenda. Vnum est maximam vim in particulis causalibus, illatiuis, continuatiuis, ceterisq. eiusmodi esse positam, vt interdum vna particula integrum sententiæ sensum contineat, & ostendat. Alterum est in enarrandis Christi sermonibus, & concionibus, quod huic Euangelistæ maxime familiare ac proprium est, non omnes aut integras semper sententias, vti a Domino habitæ sunt, sed quæ præcipua, & ad rem maxime facere videbantur Ioannem descripsisse, & velut in epilogum redegisse, vt in ijs Christus agnosceretur. Hinc videre licet nonnumquam in eis connectendis, ac copulandis difficultatem, vt sibi non cohærere prima facie videantur, quæ re vera multum consona, & cohærentia sunt. Hæc omnia in ipsa pertractatione manifesta fient.

FRAN-

FRANCISCI TOLETI
DOCTORIS THEOLOGI
E SOCIETATE IESV
IN SACROSANCTVM IOANNIS EVANGELIVM COMMENTARII.

CAPVT PRIMVM.

IN principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat verbum. Hoc erat in principio apud Deum. Omnia per ipsum facta sunt: & sine ipso factum est nihil, quod factum est. In ipso vita erat, & vita erat lux hominum, & lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt. Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes. Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illum. Non erat ille lux: sed vt testimonium perhiberet de lumine. Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit. In propria venit: & sui eum non receperunt. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri, his, qui credunt in nomine eius: qui non ex sanguinibus, neque ex voluntate carnis, neque ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt. ET VERBVM CARO FACTVM EST: & habitauit in nobis (& vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a patre) plenum gratiæ & veritatis. Ioannes testimonium perhibet de ipso, & clamat dicens: Hic erat, quem dixi: Qui post me venturus est, ante me factus est: quia prior me erat. Et de plenitudine eius, nos omnes accepimus, & gratiam pro gratia. Quia lex per Moysen data est, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Deum nemo vidit vnquam. Vnigenitus filius, qui est in sinu patris, ipse enarrauit. Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes & Leuitas ad eum, vt interrogarent eum; Tu quis es? Et confessus est, & non negauit. Et confessus est: Quia non sum ego Christus. Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Elias es tu? Et dixit: Non sum. Propheta es tu? Et respondit: Non. Dixerunt ergo ei: Quis es? vt responsum demus his, qui miserunt nos. Quid dicis de teipso? Ait: Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta. Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis. Et interrogauerunt eum, & dixerunt ei: Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Elias, neque Propheta? Respondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo in aqua: medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis. Ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est, cuius ego non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti. Hæc in Bethabara facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans. Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait: Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. Hic est, de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est: quia prior me erat, & ego nesciebam eum: sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: Quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum. Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris Spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est, qui baptizat in Spiritu sancto. Et ego vidi: &

Universidad de Deusto
Biblioteca

testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo. Et respiciens Iesum ambulantem, dicit: Ecce agnus Dei. Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum. Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis: Quid quæritis? Qui dixerunt ei: Rabbi (quod dicitur interpretatum, Magister) vbi habitas? Dicit eis: Venite & videte. Venerunt & viderunt vbi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem quasi erat decima. Erat autem Andreas frater Simonis Petri, vnus ex duobus, qui audierant a Ioanne & secuti fuerant eum. Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus. Et adduxit eum ad Iesum. Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tu es Simon filius Ionæ: tu vocaberis Cephas, quod interpretatur Petrus. In crastinum, voluit exire in Galilæam: & inuenit Philippum. Et dicit ei Iesus: Sequere me. Erat autem Philippus a Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri. Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei: Quem scripsit Moyses in lege, & Prophetæ, inuenimus Iesum filium Ioseph a Nazareth. Et dixit ei Nathanael: A Nazareth potest aliquid boni esse? Dicit ei Philippus: Veni, & vide. Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dicit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est. Dicit ei Nathanael: Vnde me nosti? Respondit Iesus, & dixit ei: Priusquam te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te. Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi, tu es filius Dei, tu es Rex Israel. Respondit Iesus, & dixit ei: Quia dixi tibi, Vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & angelos Dei ascendentes & descendentes supra filium hominis.

OPERA & gesta Christi narraturus Ioannes, conuenienti methodo, ab ipsius Christi velut descriptione quâdam, exordiũ sumpsit: cum autem Christus in vnica persona, & diuinam, & humanam complecteretur naturam, vtriusque considerationem perfecta doctrina exigebat. A diuina ergo, vt a priori, & potiori incipiens, ad humanam descendit perscribendam naturam. In quattuor autem partes hoc primum caput diuidere possumus. in prima, quæ ad diuinam Christi naturam; in secunda, quæ ad humanitatem, & incarnationem eius spectant, traduntur: in tertia huius mysterij aliqua adduntur testimonia: in quarta denique nonnullorum discipulorum ad Christum narratur accessus. Incipit ergo, quæ ad Christi diuinitatem spectant, exponere.

In principio erat verbum.

COMMENTARIVS.

MOYSES in principio Deum verbo suo omnia creasse promulgans, verbi huius antiquitatem, qualitatem, & naturam non expressit. Hæ enim veritates, quia populi illius capacitatem, ac testamenti veteris dignitatem superabant, Euangelicæ perfectioni erant reseruatæ. Euangelista ergo noster supplens, quod veteri defuit, has palam enunciat, & præueniens exordium illud vetus, quod a creatione incœpit, quæ ante creationem erant, reuelat. Vt si initium hoc Ioannis, illi Geneſis principio conferamus, Euangelium supplementum esse veteris instrumenti, cum Tertull. lib. aduersus Hermogenem, liceat affirmare. Verbis igitur propositis prima veritas, nempe antiquitas verbi reuelatur. *In principio*, inquit, *erat verbum*. Principium appellat, quando, quod factum est, esse incœpit, & ante quod, nihil factum est. In hoc principio verbum erat. Si verbum tunc incœpisset, dicendum erat, in principio factum est verbum; at dictum est. in principio erat, quasi ante omne principium creaturæ semper existens: hæc est æternitas verbi. Si enim aliquando incœpit, in principio non erat, quod enim in principio erat, ipso principio antiquius esse necesse est. Non igitur decipiatur, *Genes 1.*

cipiatur Iudeus, existimans illud verbum, quo Deus fecit cælum & terram, cetaraq. omnia, tunc incœpisse, quãdo facta sunt: erat enim antiquius principio omnium, quæ facta sunt, & esse incœperunt. Est autem cum articulo Græce vox illa, verbum, ut eximium, & primũ illud verbum, quo facta sunt omnia, significetur.

ANNOTATIO I.

Hoc loco eum vulgata legẽdum verbum, nõ sermo aut ratio.

CVM λόγος apud Græcos multiplicem habeat significationem, factum est, vt non omnes eodem modo hanc vocem interpretentur. Quidam enim legunt, loco Verbi, sermonem, nempe Hilar. lib. 2. de Trinit. & Ambros. lib. de fid. con. Arian. cap. 2. Cypri. lib. 2. con. Iudæ. cap. 3. & 6. Tertull. autem in Apolo. cap. 21. legit sermonem, & rationem. tamen lib. aduersus Praxeam affirmat per simplicitatem catholicorum inductum esse, vt legatur sermo, cum potius legendum esset, In principio erat ratio: nam ratio est ante sermonem. Et Origen. tom. 1. in Ioan. vtroque exponit modo, & rationem, & sermonem. Aug. etiam tract. 118. illud Ioan. 13. Sermo tuus veritas est, exponit de filio, de quo dictum est, In principio erat verbum. idem Aug. tract. 1. & Ambr. lib. 1. de fid. cap. 5. & Hilar. lib. 1. de Trinit. legunt verbum: nam apud antiquos Doctores modo vnum, modo alterum reperitur.

λόγος varia significat.

Causa autẽ huius rei est, quia, vti diximus, verbum λόγος varia significat, nempe, verbum, sermonẽ, orationem, rationem, virtutem, formã, definitionem, pactũ, opus, & alia multa: tamen conuenientissimum omnium est nomẽ verbi, quod, Latina Ecclesia iam communissime recepit. Augustinus lib. 83. quæst. cap. 63. dicit rectius dici, In principio erat verbum, quàm, in principio erat ratio: cuius causam assignat, quia rationis nomen non designat processionẽ a Deo, quam vim habet nomen Verbi. Nam verbum, loquentis verbum est, quod Deo magis proprium est, cuius verbum ab ipso procedit. Adde, rationem reperiri in eo, qui adhuc non actu intelligit, at verbum non est, nisi in intelligentibus actu, quod maxime Deo conuenit: nec ratio est prior verbo interiori in Deo, qui actu, semper, & ab æterno intelligit. Adde etiam, sermonem quandam compositionem significare, verbum autem simplicitatem: hæc autem magis conuenit Dei locutioni, quæ vnica, & simplicissima est, nec pluribus constat verbis: nec obstat, sermonem esse perfectionem, quia totus sensus sermone clauditur. Nam vnicum etiam verbum aliquando integram sententiam complectitur: & verborum multitudo ex imperfectione audientium, & loquentium procedit. Præterea, quia verbum, quod est conceptus mentis, & similitudo quædam rei intellectæ, diuino Verbo maxime congruit, quod est Dei imago perfectissima.

ANNOTATIO II.

VErbum ad locutionem pertinet. Tria autem personarum genera locutionẽ, seu sermonẽ habere frequentissime ex scriptura didicimus. Primus est Deus, qui locutus sæpe legitur: secundus Angelus, cuius voces passim narrantur: tertius homo, cuius locutionem experientia demonstrat. Legitur aliquando in scriptura irrationale animal voces protulisse humanas, sed non est ea locutio censenda, si vox ad ipsum referatur, sed sonus quidam similis humanæ voci: loqui enim eorum est, qui, quæ loquuntur, apti sunt percipere intellectu: vbi igitur intelligentia deest, locutio propria non est.

Loqui solum est inuel lectualis natur.

Num. 22.

Est autem locutio duplex, vna exterior, altera interior; quod in homine facile experimur. Exterior est, quæ sensibili voce fit, & ad aures pertingit: Interior est, quæ intra cor hominis exercetur, qua secum ipsemet homo loquitur: & hæc ad intellectum præcipue, & per eum ad imaginationem pertinet. de qua Psal. 9. dicitur: Dixit in corde suo, non mouebor. & Ecclesiast. 1. Locutus sum in corde meo, dicens. Si has conferamus inuicem, illa posterior, hæc prior est: quæ enim interius locuti sumus prius, postea proferimus exterius. Præterea, illa huius est causa: nisi enim interius loqueremur, exterior cessaret locutio: vt autem interior causa est exterioris, sic & exterior nota est, & signum interioris. Vtimur enim exteriori, vt ea, quæ interius occulta sunt, explicemus, & alijs nota faciamus. Rursus interior sine exteriori aliquando fieri potest, immo sæpe fit, exterior autem sine illa, nullo pacto fieri potest. Hæ eædem duæ locutiones de Angelo leguntur: exterius enim sæpe locutum scriptura testatur, voces enim eius, perceptæ sunt, sicut hominum: quod non fieret, nisi exterius loqueretur, quamuis hanc non vt homo, habeat locutionem. Homo enim instrumentis proprij corporis ad eam proferẽdam vtitur; at Angelus corpore proprio carens, non instrumentis proprij corporis, sed sua virtute spi-

De interna & externa locutione.

Universidad de Deusto
Biblioteca

te spirituali eas formet voces & sonos, in A
aere, aut intra auditum, aut imaginationem audientium. Hac locutione vsus est Angelus, quando B. Virgini Luc. 1. mysterium incarnationis annunciauit. Interiorem autem locutionem necesse est Angelum habere: vt enim diximus, exterior esse non potest, nisi præcedat interior. quæ enim prius intra intellectum concepimus, & locuti sumus, postea exterius pronunciamus. Loquitur igitur Angelus intra se suo intellectu, & inde sit, vt extra se aliquando loquatur. Ascendentes ergo ad altiora, dicimus Deum etiam habere locutionem exteriorem, quam non corpore exercet, qui incorporeus est; sed sua virtute, aut in animis hominum formet, aut in exteriori medio, vt sensibiliter audiatur. Sic illa verba Matth. 3. & 17. a Deo sunt prolata: hic est filius meus dilectus: & hac exteriori locutione, locutus est Deus Adæ, & multis antiquis patribus, & prophetis. Ex qua locutione exteriori, necesse est colligere, & inferre, esse etiam Deo locutionē internam. nec enim extra se loqui posset, nisi intra se loqueretur, & conciperet, quæ nota facere exterius vult. Interior enim locutio esse sine exteriori potest: hæc autem sine interiori esse nulla ratione potest. De qua interiori & diuina locutione, est illud Psal. 2. Ego dixi: Filius meus es tu. Nemini enim extra se dixit Deus, Filius meus es tu: quia nemo extra Deum filius est verus & naturalis Dei.

Cum igitur triplex sit locutio, hominum, angelorum, & Dei, eaq. exterior, & interior, sequitur esse triplex verbum, hominum scilicet, angelorum, & Dei: & hoc adhuc duplex, interius, & exterius. Noster Euangelista dicens: *In principio erat verbum*, non de humano, nec de Angelico loquitur, si enim homo & Angelus non erant in principio, nec verba eorū esse poterant: sed loquitur de verbo Dei. Nec adhuc de externo verbo. hoc enim incœpit esse, quæ enim extra se Deus verba profert, creata sunt, vnde non erant in principio, sed facta sunt. Verbum igitur illud internum Dei, quo intra se loquitur, quod in seipso concipit, & quo intelligit, illud est, de quo dicitur: *In principio erat Verbum*, hoc est æternum, antiquitate vincens omnia, quæ extra Deum sunt. Vt enim necessarium est, Deum ab æterno intelligere; ita necessarium est, eius verbū, & mentis conceptum, sine quo intelligentia non est, ante omnia, & ab æterno esse.

Verbum triplex.

Verbū Dei multipliciter differt ab humano, & angelico.

ANNOTATIO III.

EST autem multiplex differentia inter verbum hoc Dei, eiusq. internam locutionem, & nostram, atque etiam Angelicam. Verbum enim nostrum, non est coæuum suo principio: antiquior enim est mens nostra, quàm eius intelligentia, & locutio: prius enim fuimus, quàm intelligeremus. Et quamuis Angelus creatus sit intelligens; tamen multa postea intellexit, quæ ante non intelligebat. At verbum, & locutio Dei coæua & coæterna est ipsi Deo. Si enim aliquādo non intelligeret Deus, & postea intelligeret, vtique de nō intelligente fieret intelligens, mutabilisq. esset, quod eius naturæ repugnat. De hac coæternitate exponūt Aug. lib. 6. de Trin. cap. 2. & Ambr. lib. 5. de Fide, cap. 5. præsentem sententiam Ioannis, *In principio erat verbum*. Vt enim semper Deus intelligens est, sic semper verbum eius est, nec vnū altero est antiquius. B

1. differentia.

Secunda, verbum Angeli, & nostrum substantia non est, sed accindes quoddam mentis inhærens; at in Deo omnino id esse nō potest. cum enim simplicissima sit natura, accidens non admittit in se, vnde verbum eius subsistens est, & substantia. Hanc differentiam notauit Athanas. orat. 1. con. Arrian. & lib. de definitionibus, vbi triplex distinguit verbum substātiale, internum, & enunciatiū: substantiale appellat Dei verbum. Idem notauit Orig. lib. 1. Periar. cap. 2. & Damas. lib. 1. de Fide, cap. 7. C

2.

Tertia est verbum nostrum, & Angelicum, cum accidentia sint, non sunt natura ipsa Angeli, aut nostra, nam natura substantia est, at verbum Dei idem est cum ipsa natura, & essentia Dei. Cum enim sit substantia, & in Deo nihil possit esse alienū a Dei substātia, necesse est esse eam eandem substantiam cum Deo: quam differentiam aduertit Ansel. lib. monolog. ca. 28. D

3.

Quarta est, Angelorū, & hominum multa sunt verba, quod quidē ex duplici defectu procedit. Alter est virtus eorum limitata; non enim omnia simul cognoscere vno actu possumus, ideo necesse est multiplici actu multa cognoscere: quamuis enim contingat vno multa percipere, non tamen tot, vt omnia simul intelligere valeamus. Alter est mutabilitas, mutabilis enim naturę cum simus, ab hoc actu, & intelligētia cessamus, E & ad alia conuertimur. Dei autem verbum vnicum est semper existens, quia mutabilis non est Deus, omnia complectens, quæ valent cognosci, quia diuinus intellectus virtutis est infinitæ: vno ergo actu, & verbo semper existēti, & totā suam essentiā, & quæ potest cuncta facere, cognoscit. quā differentiam probat Athanas. orat. 1. citata, ex duabus his a nobis adductis causis: docet etiam Ansel. lib. monolog. cap. 29.

4.

Quinta est, verba nostra, & Angelica infirma

firma sunt, quantumcumque enim multipli A
cemus verba, nō fiunt, quę volumus, verbis, sed viribus: at verbum diuinū omnipotens est, cum sit eiusdē naturæ cū ipso Deo, cuius est verbū. Hoc igitur verbum est, de quo Ioānes enunciat: *In principio erat verbum.*

5.

ANNOTATIO IIII.

Quid Ioannes nomine Principij significet.

QVamuis in commentario, quid vox illa, *Principio*, significet, explicuerimus; tamen, vt expositio magis confirmetur, considerandum est, qualiter a sacris exponatur doctoribus: quorum sunt variæ expositiones. B

Vna est affirmantium hoc principiū esse Patrem, primā Trinitatis personam, a qua processio Filij, & Spiritus sancti originē habet, quiq. principium est Filij, vnaq. cum Filio principium est Spiritus sancti. Sic exponunt Orig. hom. 2. in diuersos, siue auctor illarum homiliarum. Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 1. & Aug. lib. 6. de Trinit. cap. 2. & tunc sensus est: In primo omnium principio, qui est æternus Pater, verbū erat. Sed huic expositioni illud obstat, quod verbum *erat*, quandam antecessionem respectu principij importat, vt sit sensus ipsomet principio prius erat, quod de Patre dici non potest. C

Altera est, hoc principium esse ipsummet Filium, qui principiū est, quia per ipsum facta sunt omnia, vt sit sensus: *In principio erat verbum*, id est, ipsum verbum erat principium. Sic exponit Orige. tom. 1. in Ioan. & hom. 1. in Genes. quam expositionē insinuat Hiero. in illud Psal. 109. Tecū principiū, sed violēta est locutio hæc, & inusitata. D

Tertia est, cuius meminit Orig. tom. 1. in Ioan. in fine, principium hoc esse sapiētiam, sitq. sensus: In sapientia erat sermo, quia sermo, seu verbum ex sapientia est: tamen cum verbum Dei sit ipsa sapientia non recte dicitur in sapientia est verbum.

Quarta est, principium hoc esse, generale principium existentiæ, quando incipit esse, quod factū est, ante quod nihil factum erat, vt sit sensus: In principio quando incœpit esse quidquid factum est, iam verbum erat, vt nullum sit principium existentiæ eorum, quæ sunt extra Deum, quod non præcesserit verbū. Ista expositio est Basilij hom. in hæc verba Ioannis: Chrysost. hom. 2. in hoc loco, & Aug. lib. 6. de Trin. cap. 2. & eā approbat lib. quæstio. ex vtroque testam. cap. 122. & Ambro. lib. 1. de fid. cap. 5. & hæc est legitima. Idem enim est: *In principio erat verbum*, id est, ante quodcumque principium, in quo aliquid factum est, verbum erat. Vnde sequitur nō incœpisse verbum: si enim incœpisset esse, iam non erat in principio, quia tale principium non antecessit. Illud enim verbum, *erat*, quandam antecessionem, vti sacri Doctores prædicti notant, ad principium, quo cuncta existere incœperūt, importat.

Aduerte tamen sacros Doctores excludere, & reijcere ab hoc loco quandam significationem principij: aliquando enim sumitur pro principio operis, sicut dicimus, principio fiunt fundamēta domus, id est, primum, quod fit, quando domus ædificatur, fundamentum est. quo modo Aug. lib. quæstio. in vtroque testam. cap. 122. exposuit illud Genes. 1. In principio creauit Deus cælum, & terram, id est, prima, quæ creauit, fuerūt cælum, & terra. Hoc in loco non sic posse sumi notant Orig. tom. 1. & Chrysost. hom. 2. in Ioan. & Aug. loco proxime citato. & ratio est Augustini manifesta: quia tunc non diceretur in principio erat verbum, sed in principio factum est verbum, sicut non dictum est in principio fuit cælum, & terra, sed in principio creauit Deus cælum, & terram. Verbum igitur, quod sequitur, *erat*, conuincit non posse principium accipi pro principio operis, & hoc probat verbum non esse factum, sicut facta sunt cælum, & terra.

Et Verbum erat apud Deum.

COMMENTARIVS.

VERBI existentia in precedenti enunciatione exposita, verbum nempe in principio, & ab æterno erat, secundam Euangelista adiungit enunciationē, quę veritatem alteram continet, & quasdam uelut substantię verbi differentias describit: *Verbum*, inquit, *erat apud Deum*, sensus est, verbum hoc non erat solitarium, sed ad Deum ipsum referebatur, cuius erat verbum; sine dicente enim, uerbum esse non potest. Nec etiam erat ab ipso Deo seiunctum, aut separatum, intellectuale namque verbum ab intellectu, cuius est verbum, non seiungitur. Non quidem tamquam res adiacens, aut inhærens, sed uelut aliquid subsistens, a Deo ipso, cuius verbum erat, distinctum. Erat ergo verbum apud Deum. Hęc omnia Ioannes breuissima sententia complexus est, nimirū verbum hoc æternum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

num, esse Dei ipsius uerbum, non Angeli, aut hominis, creaturæve alicuius, erat enim ante omnem creaturam. Rursus verbum hoc non esse extra Deum, sicut sunt creaturæ, sed intra ipsum, & in ipso. Præterea non esse in Deo, quasi accidens aliquod, quod non per se subsistit: verbum enim hoc erat persona subsistens, sicut & Deus, cuius verbum erat, ab eo tamen distincta. propter hęc omnia dictum est: *Verbum erat apud Deum*.

ANNOTATIO V.

Expēdit Patres ex proximis Euangelistæ verbis, diuini verbi naturam.

NOn aduersantur expositioni nostræ ea, quæ Doctores sacri varijs in locis adnotarunt, sed potius illam confirmant, & illustrant: qua de causa, illa in medium adducam. Primo, dum verbum apud Deum dicitur, non esse verbum hoc, sicut hæc verba nostra prolata, demonstratur: nam quæ exterius proferuntur, transeunt, at verbum illud permanet indiuisum semper a Deo. Ita Hilar. lib. 2. de Trin. aduertit. Loquentium, inquit, sermo, neque est, antequā loquantur, & cum locuti erunt, non erit in eo autem ipso, quod loquuntur, dum finiunt, iam non erit id, vnde cœperit. Sed piscator meus aliter pro se, & obiurgauit te prius, cur negligenter audieris. Nam & si sententiam primā rudis auditor amiseras, In principio erat verbum: de sequenti quid quereris, Et verbū erat apud Deum? *Et subdit:* Id quod in principio erat, non in altero prædicatur esse, sed cum altero. Hęc Hilarius: qui significat, ideo verbum dici apud Deum, quia cum Deo semper est, & permanet.

Secundo, dum apud Deum dicitur, significator non esse verbum hoc, sicut verbum, quod locutus est Deus ad Prophetas, de quibus sæpe dicitur: Audite verbum Domini, hoc enim extra Dei substantiam est, & creatum quid, finem, & principium habēs, at verbum illud apud Deum est, idest, intra Dei substantiam, & ipsamet ipsius natura, & ob id apud Deum erat, ita exposuit Epiph. hæresi. 93. sic inquiens: Ne in prolatione, sed in substantia solida, passionis expertę Deum verbū ex patre intelligamus, dicitur: Erat apud Deum.

Tertio, quod apud Deum erat, quandam habet distinctionē ab eo, apud quem erat, nemo enim rectę apud se esse dicitur, vnde verbum distinctū est ab eo, apud quem est, non quidem distinctione substātiæ, sed personæ, seu hypostasis: alia enim persona verbum, alia persona illa, apud quam erat verbum, quod rectę Ioannes docuit, vt hanc A personam hominem esse factam, non illam, apud quam erat, demōstraret. Hoc annotat Basilius. hom. in hęc verba Ioannis, *Verbum erat apud Deum.* Admirare, inquit, cuiuslibet vocis virtutē, non enim in Deo verbum erat, sed apud Deum, vt hypostaseos proprietas consistat, non enim dixit in Deo, ne auferendæ hypostaseos occasionem daret. Hæc Basilius. & aduertenda est ex Basilio causa, cur non Dei aut in Deo esse, cum id vere dici potuisset, sed apud Deum dictum B sit, nam hac loquendi forma hypostaseor distinctio significabatur.

Quarto cum, *Apud Deum.* dicitur, quandam verbi a Deo processionem significat, quod Tertul. aduersus Praxeam considerauit. Sermo, inquit, in principio apud patrē, non pater apud sermonem: nam & si Deus sermo, sed apud Deum, quia ex Deo Deus, quia cum patre apud patrem. Hæc Tertul.

Quinto dum dicitur, *Apud Deum.* quandam etiam æqualitatē verbi cum Deo ipso C demonstrat, quod subtiliter aduertit Greg. Nysse. hom. de Fide, sic dicens: Apud Deum significat, quod nihil defit filio in comparatione patris, cum toto namque Deo totum simul consideratur verbū: nam si quid Deo deesset in sua magnitudine, vt non posset apud totum Deū esse, prorsus necesse esset, vt existimaremus absque verbo esse eā Dei partem, quæ verbo superior est, ac maior. Cum tota igitur Dei maiestate verbi maiestas simul consideratur, & locum non habet in diuinis doctrinis, vt maius vel minus dicamus. Hęc Gregorius: nec huius Doctoris intelligas verba, quasi Deum diuisibilem, & partes habere sentiat, sciebat enim optime Deū impartibilē esse: sed in vna impartibili essētia, & natura infinitas cōtinet perfectiones, quas omnes, & singulas verbo non comprehēderet, nisi idipsum æqualē haberet infinitatē. Ex his ergo sacris Doctoribus quot, & quām graues sub breuibus verbis sententias Euangelista concludat, manifestum est.

Et Deus erat Verbum.

COMMENTARIVS.

HÆC est tertia ueritas, naturam, & substantiam uerbi manifestans, & sic legenda est, quantum ad sensum; *Verbum erat Deus.* vt enim inciperet Ioannes a uoce præcedenti, quę erat, Verbum erat apud Deum, usus est conuersa enunciatione. *Et Deus erat verbum,* ab ea enim uoce, in qua desinit, incipere uoluit. Ordoq. prolationis distinctus est ab ordine constructionis, ut fieri aliquando solet. Non solum autem Ioannes verbum Deum esse, & naturam increatam habere pronunciat, sed tacite alias duas sententias, & ueritates insinuat. Vna est, eiusdem esse naturæ, & consubstantiale ei, apud quem est, hanc ueritatem eo insinuat, quia doctrinam Moysis perficiens, eundem cum ipso Moyse Deum profitetur: verbum enim apud hunc Deum erat, cumq. non sit nisi vnus Deus, vt ipse Moyses postea confessus est, consequitur, si verbum Deus est, vt sit vnius, & eiusdem substantiæ cum eo, apud quem est. Altera est; sic esse vnius, & eiusdem substantiæ cum eo, vt sit ab ipso procedens. Ea enim de causa cum dixisset: *Verbum erat apud Deum,* articulum posuit, nempe apud ipsum Deum, vt intelligeremus patrem, & Deum, a quo verbum procedit. Quando autem dixit: *Verbum erat Deus,* remouit articulum a Deo, non vt inæqualitatem naturæ significaret, quod peruerse Arriani intulerunt, sed vt processionem ipsius insinuaret: quia licet verbū sit Deus, & eiusdem substantiæ cum eo, apud quem est, ab eo tamē producitur Deus de Deo, idem quidē cum patre sed procedens a patre, habens eaudē substantiam, sed quam pater a nemine, verbum a patre accipit.

ANNOTATIO VI.

Cōfutat hęresim Eunomij negantis filij Diuinitatem.

IN maiorem harum trium sententiarum declarationem cōsiderandum est, an verbum hoc, quod erat in principio, & erat apud Deum, sit Dei filius. Antiqua fuit hæresis Eunomij, & aliorum affirmantium verbum, & filium duo esse distincta. Dicebat enim Eunomius duo esse verba Dei, vnum internum, & connaturale Deo, alterum externum, quod verbum dici affirmabat, quia recipit verba Dei ab ipso Deo, & annunciat nobis: hoc existimabat non esse connaturale, seu consubstantiale Deo, sed creatum, & tale verbum esse filium Dei, non autem illud prius. Exponebat autem verba Ioannis sic, vt illæ duæ sententiæ: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum,* de priori verbo procederent. tertia autem, *Deus erat verbum,* de posteriori, quod verbum est Dei filius, & interpretabatur Deū dici, non quidem secundum naturam, sed secundū similitudinē quandā. Huius hæresis meminerūt, & eā impugnarūt. Cyril. lib. 1. Ioan. cap. 4. & lib. 7. Thesau. cap. 2. & 4. & per totū illū librū. similiter Athanas. serm. 4. con. Arian. & alijs in locis, & Ambr. lib. de incarnationis Dominicæ sacramento. cap. 6.

Vrebatur Eunomius aliquibus argumentis ad hęresim suam confirmandam, quæ Cyril. adducit, & soluit, quorum vnum in præsenti proponam ex illo Psal. 2. sumptum: Dominus dixit ad me, Filius meus es tu. Si igitur Dominus, nempe pater loquitur filio, filius non est verbum, quo loquitur pater, sed is, cui loquitur pater, verbum autem medium est inter patrem, & filium. Iudicabat iste hæreticus de rebus diuinis, vt de humanis, cum diuina longe distent, & infinite superent humana, & patrem loqui ad filium, vt pulchre docuit Augu. tract. 40. in Ioan. non aliud sit, quàm ipsum gignere scientem, & intelligentem: pater enim filium generat, & ipsa generatione communicat totam scientiam suam, & hoc est loqui ad eum. Filium autem accipere generatione substantiam, est generari: accipere autem scientiam eandem patris, est audire a patre. Filius ergo procedens a patre ipsum est verbum, quo loquitur pater, & ip se est, qui audit, & cui loquitur pater.

Catholica ergo fides tenet vnicum esse B verbum, quod erat in principio, & quod erat apud patrem, & quod erat Deus, & hoc est consubstantiale patri, & Dei filius. Refellunt etiam eandem hæresim verba eiusdem Ioan. 1. Epist. cap. 1. Quæ erat, inquit, apud patrem, & apparuit nobis: quibus expresse docet, quod erat apud patrem, seu Deum, illud idem verbum factum hominem, & apparuisse nobis. Ipsemet enim Euangelista seipsum explicat, modo verbum, modo filium, modo vnigenitum vocans, nec opus est amplius huius hæresis impugnationem prosequi.

ANNOTATIO VII.

Quare filius Dei dicatur verbū.

CVM Dei filius simul verbum sit, dubitare aliquis posset, cur a Ioanne potius verbum, quàm filius, dictus sit. Pro huius solutione aduerti debet, aliud esse interrogare, quare filius Dei verbum dicatur, aliud quare Ioannes hoc in loco verbum potius, quàm filium appellet: non enim easdem rationes, & causas vtrumque habet, nempe,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nempe, & quod verbum sit, & quòd ab Euangelista potius verbum, quàm filius sit dictum. In hac annotatione, quare filius dictus sit verbum, in sequenti verò, quare verbi nomine Euangelista vsus sit, discutiemus. Cyril.lib.7.thesau.cap.4.refert Eunomium dicentem, filium dici verbum improprie: quia audit, & recipit verba, & reuelationes a patre, & nunciat nobis, vnde verbum ab effectu dici existimabat. Hic hæreticus consubstantialitatem filij ad patrem, esseq. verbum eius internum negabat, quam hæresim in præcedenti Annotatione reiecimus.

Qui autem filium patri cõsubstantialem confitentur, aliter huic interrogationi satisfacere videntur. In primis Origen. tom.1. in Ioan. affirmat, filium Dei dici Verbum, sicut dicitur lux, & resurrectio nostra, nempe eo quòd causa est lucis, & resurrectionis nostrę. Dupliciter autem hoc nomen Græcum, λόγος, interpretatur, & pro ratione, & pro sermone, dicitq. filium Dei dici rationem, & dici sermonem ab effectu: rationem quidem, quia ab hominibus, quod a ratione alienum est, expellit, ipsos veritati suscipiendæ disponit, eiusdemq. capaces facit: sermonem autem, quia occulta patris reuelat, & manifestat, sicut inferius dicitur: Vnigenitus, qui est in sinu patris, ipse narrauit nobis. Non discordat ab hoc Aug.lib.quæstio. ex vtroque testam. cap. 122. qui filium Dei sermonem dici affirmat, quia per eum nobis pater loquitur, quæcumque vult.

λόγος quid significet, & quomodo de filio Dei dicatur exsenten. Orig.

Aliqui moderni dici verbũ asserunt, quia promissus est, & pronũciatus verbis Prophetarum. Rationes hæ verã causam, cur filius De Verbum sit, non exprimunt: nam & Spiritus sanctus verbum filij dici posset, quia, quæ filij sunt, nobis reuelauit. Ioan.14. De meo accipiet, & annũciabit vobis: immò Basil.lib.5.cont. Eunomi. Spiritũ sanctũ verbũ filij hac de causa appellauit. Similiter Spiritus sanctus promissus est, & per Prophetas, & a Christo: at filius Dei particulari, propria, æterna, absolutaq. ratione verbum est, & hanc nũc quærimus rationẽ, seu causam.

Cyrillus lib.7. thesau.ca.1. respõdet, sicut filius proprie, & per se filius est, quia genitus est, non autem quia filios facit homines, ita & verbum est perse, non facta comparatione ad nos, sed in se, & ab æterno: quia mente, & intellectu paterno producitur, & rem cognitam exprimit. Hæc ratio Cyrilli est verissima, vt enim filius dicitur Dei, quia de eius substantia est genitus, sic verbum, quia ex eius mente, & intellectu procedit. Ob id Ioannes, *Verbum*, inquit, *erat in principio*, & *apud Deum*, quia ab æterno filius, ab æterno Verbum patris.

Qui autem Catholici Doctores verbum ab effectu appellarunt, id tantum voluerunt affirmare etiam verbum dici tali ratione posse, non quòd ista sit prima, & præcipua, sed accessoria, & hoc verum est. Verbum enim est filius Dei, in quo nobis locutus est pater, vt dicitur ad Hebr.1. Nouissime locutus est nobis in filio. Hac de causa Ambr.li.de fide con. Aria.ca.6. vtramque assignauit causam. Verbum, inquit, dicitur, quia ex ore altissimi processit, & pater sine eo nihil iussit, aut fecit.

Quattuor de causis filius Dei dicitur verbũ.

Basilius in homi. super hæc verba Ioãnis, cur filius Dei verbum sit dictum, quattuor dat causas, prima est, vt filium Dei mente patris productum significetur, hæc est præcipua, & propria: altera est, vt significetur filium Dei sine motu processisse. tertia est, quia imago est genitoris totum in se monstrans genitorem, sicut verbum nostrum totius cogitationis nostræ imaginem refert: quarta est, vt consubstantialitas ad patrem significetur, verbum enim manet intra ipsam mentem producentem. Hæ rationes Basilij, cur filius Dei Verbum sit, perfecte explicant: quæ non ab effectu, sed ab ipsa re absoluta sumptæ sunt. Verbum enim mente producitur, sine motu procedit, in mente manet, rem cognitam exprimit, tamquam imago quædam, talis est Dei filius ab æterno, ob id verbum dicitur, & est patris.

Eadẽ fere dicit Gregorius Nazian.orat.4. theolog. cuius verba sunt: Filius mihi dici videtur, quoniam essentia idem est cum patre, tum etiam, quia ex illo est: vnigenitus autem non quia solus ex solo, & solum, sed etiam quia peculiari quodam modo, & non vt corpora: verbum, porrò, quia ita se habet ad patrem, vt sermo ad mentem, non modo propter generationem passionis omnis expertem, verumetiam propter coniunctionem ipsius cum patre, vimq. enunciatricem, fortasse etiam, quia eodem modo se habet ad patrem, quo definitio cum definito. Qui videt filium, videt & patrem Ioan. 14. Breuis enim, & compendiosa, facilisque naturæ declaratio patris, est filius. Hęc Gregorius. Quamuis igitur filius verbum dici possit ab effectu, quia patrem nobis manifestat, quia in eo nobis locutus est pater, quia promissum est venturũ in carne: tamen propria, & vera ratio est, quia ab æterno procedit ex mente patris, vera imago, & notitia ipsius. Nec hoc Augustinum latuit, qui quamuis loco citato ab effectu causam assignauerit non propriam, tamen lib.7. de Trini.c.1. veram, & propriam cognouit, & docuit rationem, nempe verbum esse, quia intellectu paterno procedit. Iuxta quam Catholicam

Propria & vera ratio, ob quã filius Dei dicitur verbum.

tholicam doctrinam, Theologi verbum nomen esse personale docuerunt.

ANNOTATIO. VIII.

Quare Ioãnes nõ filij sed verbi nomine vsus sit.

PRIORI interrogationi, & difficultati, satisfecimus, nempe cur Dei filius sit verbum vocatus: nunc posteriori satisfaciendum est, scilicet quare Ioannes, potius verbi nomine, quàm filij sit vsus. Et quia communiter Doctores coniungunt causas vtrasque, vt illæ, ob quas dictum sit verbum, sint eædem cum ijs, ob quas ab Euangelista sit tali nomine vocatus, nobis autem aliæ distinctæ, & peculiares videntur, ob id in præsentia eas commemorãdas duximus.

1. Ratio.

Prima, & præcipua mihi videtur, quia hęc veritas: *In principio erat verbum*, notior est, & apparet rationi conformior, quàm hæc: *In principio erat filius*. Hæc enim sola fide noscitur. Nulla enim ratio fidei lumine destituta, Deum filium coæternum sibi habere assequitur: at illa veritas, etiam si fide perfecte noscatur, tamen videtur rationi satis conformis.

Si enim naturalis ratio dictat vnum esse Deum æternum, & ante omne principium, eumq. substantiam esse mente præditam, & intellectualem, necesse est eum eadem ratione in seipso intelligere, & loqui ab æterno. Vnde verbum, quod æternæ mentis notitiam, & conceptum significat, æternum erit: & sic notior est veritas, *In principio erat verbum*, quàm, *In principio erat filius*. Si autem ad res creatas respicias, ab hoc Deo procedentes, notior etiam est hæc eadem veritas. Nam in principio rerum omnium, fuisse verbum, sapientiam, mentis conceptum, rationi plane videtur consentaneum. mundi enim hæc fabrica varie auctorem eius sapientem, & mẽte præditum, & ratione, ac sapientia considerare, & gubernare cuncta probat. Casu enim, aut ab agente mentis experte fieri nõ potuisse, naturalis ratio conuincit. Idq. multi gentiles philosophi nouerunt. quod etiam Dauid Psal. 18. docuit, dicens: Dies diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam, id est, ordo, & vicissitudo hæc dierum & noctium, ostendit auctorem scientia præditũ, & verbo rationis vti. Tertullianus in Apologet. c.21. docet aliquos philosophos ethnicos, λόγον, id est, rationem, & sapientiam, artificem fuisse vniuersorum affirmasse. Platonicis etiam quibusdam hoc Ioannis exordium placuisse refert August. lib. 10. ciui. cap.29. quos non alium ex his verbis percepisse sensũ existimo, quàm scientia, & ratione primum principium omnium præditum esse, & hoc, Deum esse. Notio-

2. Ratio.

rem ergo istam veritatem esse constat, & hac de causa euangelistã hoc nomine vsum. Ex quo, vt arbitror, inferre licet, quàm contra rationem, & veritatem fuerit, hæresis quorundam negantium verbum in Deo, ob idq. dicti sunt Alogiani, quasi sine verbo: quorum meminit Augustinus lib. de hæres. cap. 30. qui etiam negabant hoc initium esse Ioannis: quasi illi non conuincerentur etiam alijs testimonijs eiusdem. 1. Epist. 1. Audiuimus de verbo vitæ. Apoc. 19. Nomen eius verbum Dei. Sunt etiam alia multa scripturæ testimonia pro hac veritate. Hi profecto & fidei, & naturali quodam modo rationi contradicebant.

Alteram causam etiam eiusdem rei esse arbitror, quia statim per hoc verbum omnia facta esse enunciaturus erat Euangelista: at expressior, & significantior est ista veritas, *Per verba facta sunt omnia*, quàm *Per filium*. Quia illa locutione significatur facta esse cum consilio, & cum sapientia, & sine labore, ac difficultate, quia verbo facta sunt: quæ tamen in hac sententia, *Per filium facta sunt*, non explicantur.

3.

Tertiam causam adiungere possumus, quia vti diximus, connectebat nouum veteri testamento, in hoc autem verbo cuncta feciisse Deum, narratum est. Volens ergo Euangelista, quid hoc verbum, & quale sit, & alia de ipso narrare, vsus est nomine verbi: vt hoc illud esse idem doceret, quod factum est caro, & reparauit vniuersa, cum eo, quod principio cuncta creauit.

4.

Quarta adhuc causa est, vt dignitatem euangelij significaret, illi enim Prophetas habuerunt doctores, nos Dei filium, & verbum Patris: illeq. locutus est nobis, quo, & in quo loquitur in se Deus, ad Heb.1. Loquens olim Deus Patribus in Prophetis, nouissime locutus est nobis in Filio. Vt ergo Filium nobis doctorem exitisse significaret, ipsum Filium, Verbum appellat.

5.

Quinta, & vltima huius causa est, vt originem filij adhuc distinctius exprimeret, qui a Patre, et ex mente Patris, & sine motu, & intra Patrem, seu consubstantialis illi procedit, vt dictum est ex Basilio in annotatione præcedenti. Hoc enim nomen verbi, modum & æqualitatem, huius æternæ, spiritualis, & intellectualis generationis exprimit.

ANNOTATIO IX.

Cur nõ natura verbi, sed quasi ab eius qualitate orsus sit Ioãnes.

EX ijs, quæ in præcedenti annotatione dicta sunt, facile solui potest dubitatio quædam maxime ad textus declarationem necessaria. Est autem talis: Cur Euangelista ab antiquitate verbi, & quasi a quadam

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius qualitate potius, quàm a substantia incœpit? non enim dixit: *Verbum, erat Deus, & erat in principio verbum, & erat apud Deum.*

Est causa huius duplex. Vna est, quia notiores erant veritates istæ, *In principio erat verbum*, quàm illa sola considerata, *Verbum erat Deus*. Vt enim diximus, ratio naturalis quodãmodo eam assequitur sententiam: *In principio erat verbum*. non autem ita facile illã: *Et Verbum erat apud Deum*: & minus: *Verbum erat Deus*, si singulæ per se considerentur. Nec solum notior est, sed per eam sequens etiam probatur. Si enim verbum in principio erat, & omnia præcessit, sequitur quod erat apud Deum, apud alium enim esse non potuit, quia nihil extra Deum erat. Si autem in principio erat, & apud Deum erat, infertur, quòd erat Deus. Nihil enim intra Deum esse potest, quod sit alterius naturæ, sed necesse est Deum ipsum esse. Ioannes ergo a notioribus nos ducens, ad ea progreditur, quæ ignotiora sunt, & ex præcedentium cognitione fiunt manifestiora. Hunc igitur seruauit ordinem in his tribus veritatibus enunciandis, qui nostro intellectui accommodatior est. Quamuis enim fidem his debeamus adhibere veritatibus, & Euangelista fidem a nobis exposcat, iuuat tamen naturalis cognitio aliquãdo ipsi fidei ministrans, nec in fide tradenda, cognitionis naturalis modus omnino deseritur, sed eius ratio in multis habetur.

Altera etiam huius ordinis causa est, vt initium Euãgelij illi antiquo veteris instrumenti, respondeat exordio, & hanc doctrinam, illius esse perfectionem omnibus velut e vestibulo innotesceret.

ANNOTATIO. X.

Tria, quæ ad diuini verbi naturã spectant, ex superioribus Euangelistę verbis deducũtur.

POSTREMO circa has sententias considerandum est, an per hæc verba Ioannis, verbi æternitas, distinctio hypostaseos a patre, & consubstantialitas probentur. Aduertendum est, Arrianos sentientes se his verbis conuinci, quæsiuisse modos, quibus possent euadere. Nec est præsentis instituti omnes has hæreses referre, aut ipsarum vanitatem late arguere, aut technas, & euasiones proponere: sed aliqua breuiter, quæ ad declarationem textus faciunt, attingere.

Arianorũ hæreses cõfutatæ.

Aliqui Arriãnorum, vt æternitatem verbi negarent, verbum fuisse ab æterno, potestate loquentis, non actu affirmabant: & sic quantum ad potestatem, fuit æternum verbum. Ita refert Athanasius. Tamẽ hi aperte conuincuntur; nam mundus etiam iste, & quæuis creatura, esset æterna, quia potestas facientis æterna est, nec verbum haberet maiorem antiquitatem, quàm mundus hic, si non alia ratione, quàm potestate æternũ esset. Præterea, quia ab æterno esset Deus sine verbo, & sine intelligentia, vt argumentatur Athanasius contra eos. Huc accedit, quia posse loqui, non est loqui, posse esse, non est esse: at verbum ipsum, in principio erat, æternum ergo erat.

Alij Arriani, vt consubstantialitatem, & verbum esse Deum verum negarent, textum hunc corrumpebant, diuidentes sic: *In principio erat verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus erat*. hic siniebant: postea continuabãt, *Verbum hoc erat in principio apud Deum*. & hac via euadere se existimabant, dum non legebant: *Deus erat verbum*. Ita refert Aug. lib. 3. de doct. Christ. cap. 2. Sed hoc est vanissimũ. nam Ioannes has sententias de verbo enunciat, vt sit in principio, & sit apud Deum, & sit Deus; nec est enunciatio illa, *Deus erat*, consona textui. Non enim de Deo, sed de verbo enunciabat: hoc enim carnem sumpsisse, docere intendebat.

Alij Arriani videntes esse hanc lectionẽ fictitiam, admittebant, *Deus erat verbum*, tamen cum hoc in loco *Deus*, sine articulo, & in præcedenti, *Verbum erat apud Deum*, cum articulo legeretur; inferebant, verbũ non esse eundem Deum, nec eiusdem substantiæ cum eo, apud quem erat. Hoc notat Chrysost. hom. 3. in Ioan. sed errorem talem vel hoc argumentum aperte conuincit. Si enim Deus verus intelligitur tantum, quando est cum articulo, tunc nec pater esset verus Deus. Nam loquens Ioannes de Deo vero, & patre, dicit: *Fuit homo missus a Deo*. Et rursus: *Qui non ex voluntate carnis, sed ex Deo nati sunt*. Rursus: *Deum nemo vidit vnquam*. Quibus in locis, Deus legitur sine articulo, & tamen nemo in eis agi de vero Deo negare potest. Ita respondet Chrysostomus, & simul adducit testimonia, in quibus, filius Deus cum articulo legitur. Non ergo ex hoc inferunt Arriani bene, non esse verum Deum. Nec sine mysterio, cum pater Deus cum articulo dictus sit, verbum Deus non appositio articulo dicitur, nempe, quod notauimus in commentario, vt filius sic Deus intelligatur, vt procedens a patre, sitq. Deus de Deo, lumen de lumine. Quã enim naturam, & substantiam habet pater a se, eandem habet filius, sed a patre. Ita notat Orig. tom. 2. in Ioan. dicens, omissum articulum esse, vt insinuaretur verbum esse Deum per communicationem. Quamuis Origenes improprie loquatur, vocans participationem, quæ communicatio dicenda esset, forsan vitium est interpretis: nisi velimus Origenem errorem Arrianorum asseruisse.

ruisse. Quamuis autem, non vbicumque legitur sine articulo, filius intelligatur, tamen hoc in loco, vbi de natura verbi agebatur, & dum patris mentio facta erat, existimandũ est non sine mysterio omissum esse articulum. Potest etiam altera huius esse causa, nempe omissum fuisse articulum, vt significaretur illud, *Deus*, non subiectum esse, sed prædicatum. Simile illud est Ioan. 4. Spiritus est Deus, vbi legitur Spiritus sine articulo, vt enunciationis prædicatum, nõ subiectum esse agnoscatur. Prior autem causa est magis legitima.

Ex quo etiam apparet aliorum Arrianorum vanitas, qui ita filium vocatum Deum affirmarunt, sicut Moyses dictus est Deus Pharaonis; quos confutant, & conuincunt Ambrosius lib. de fide con. Arrian. & Hilar. lib. 7. de Trin. Verbum ergo verus Deus est, vt ipsemet Ioannes. 1. epist. cap. 5. Simus, inquit, in vero filio eius, hic est verus Deus, & vita æterna.

His igitur suppositis, sentiendum est cũ sacris Doctoribus, hisce verbis Ioannis tres illas veritates confirmari, & omissis multis aliorum testimonijs, breuiter aliquorum sententias enarrabo. Prima veritas est: *In principio erat verbum*. Magnam vim faciũt Doctores in illo verbo, *erat*, coniuncto cum principio. Si enim in principio incœpisset, dictum esset: In principio factum est, aut saltem; In principio fuit, at dum dicitur: *In principio erat*, & non esse factum, ante principium esse deducitur: & hoc est, æternum esse. Si enim principium, omne præcessit, sine principio esse, necesse est, omnes enim creaturæ incœperunt esse. Capere ergo illud initium, quo primum, quod factũ est, incœpit; si hoc præcessit verbum, ipsum non est factũ, sed æternum. Ex hoc verbo æternitatẽ, vti dictum est, deducũt Athanasius ser. 4. con. Arrianos. Basilius hom. in hęc verba, Augustinus in multis locis. Hilarius 2. de Trin. qui hoc arguméto vtun tur, sicuti vsi sumus. Verba Hilarij sunt hæc: *In principio erat verbum*, transeũtur tempora. transcenduntur sæcula, tolluntur ætates. Pone aliquid, quod voles, tua principium opinione, non tenes tempore: erat enim vnde tractatur. Hæc, & alia Hilarius, & communiter Sancti, quæ libens prætermitto, quia passim leguntur.

Secũda veritas, *Verbum erat apud Deum*, distinctionem conuincit, vt non sit omnino idem, quod apud alterum est, cum ipso, apud quod est. Et cum non sit verbum alterius substantiæ ab eo, cuius est verbum, colligunt sancti, hypostaseos distinctionem: vnde & his verbis vtuntur contra Sabelliũ, negantem personarum trinitatem, asserentemq. vnam, & eandem esse personam Patrem, Filium, & Spiritum sanctum: contra quem hæc verba sunt opposita a Doctoribus. Si enim verbum eadem est persona cũ Deo, a quo est, quomodo apud eum esse dici potest? Nemo enim dicitur apud se esse. Ita Basilius, & Tertullianus deducebant, vt in commentarijs dictum est.

Tertia veritas, *Deus erat verbum*, consubstantialitatem conuincit pro ijs, qui vnũ Deum confitentur, vt principio huius dubitationis, & in commentario dictum est. & hoc loco sancti ad id confirmandum vtuntur. Multa possunt testimonia eorum produci, sed supernacaneum id est: verba tantum Ambrosij proponam circa has tres veritates, qui lib. 1. de fide, c. 5. sic inquit: Omnes hæreses hoc capitulo breui piscator noster exclusit. Quod enim erat in principio, non includitur tempore, non principio præuenitur, ergo Arrius conticescat. Quod autem erat apud Deum, non commistione cõfunditur, sed manentis verbi apud patrem, solida perfectione distinguitur, vt Sabellius obmutescat. Et Deus erat verbum, non ergo in prolatione sermonis hoc verbum est, sed in illa cælestis designatione virtutis, vt confutetur Fotinus. Hæc Ambrosius.

Hoc erat in principio apud Deum.

COMMENTARIVS.

VERBI natura & existentia expositis transit Euangelista ad statũ quendam verbi describendum, ob idq. particulam copulantem, *et*, prætermittit, quę priores tres enunciationes, & veritates copulat, vt illas ad verbi naturã, hanc autem ad conditionem, seu statum quendam pertinere significet: sic enim solet Euangelista ea, quæ narrat, diuidere. Sensus est, hoc verbum in principio antequam quidquam factum esset, erat apud Deum: id est, tantum erat apud Deum, nimirum nondum carnem susceperat, nõdum se manifestauerat, sed erat solum apud ipsum Deum, absconditum, inuisibile, & non manifestum, neque ad quidquam aliud referebatur, quàm ad Deum ipsum, a quo procedebat. Huius sen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tentiæ sensum idem Ioannes 1. epist. 1. clarioribus verbis indicauit. Annunciamus, inquit, vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. quasi diceret; quòd tantum apud Patrem erat ab æterno, inuisibile, & occultũ, postea nobis manifestatum est, & in carne apparuit. Haber hæc sententia tacite particulam excludentem, *Solum*, siue, *Tantum*. Est enim huiusmodi phrasis communis scripturæ. Rom. 4. Beatitudo hæc in circumcisione manet, an etiam in præputio? Græce non est illa particula, *Tantum*, tamen supplenda est, quod recte fecit interpres. Rom. 2. Non enim, qui in manifesto, Iudæus est, neque quæ manifesto in carne, circumcisio est. Oportet in vtroque particulam, *tantum*, supplere. non qui in manifesto tantum Iudæus est, neque quæ manifesto in carne tantum, circumcisio est. Sunt multi alij huiusmodi loci, etiam apud Ioannem, qui in progressu enarrationis huius noti fient. In hunc sensum est præsens sententia exponenda, nimirum hoc verbum in principio erat tantum apud Deum, non autem apud nos, quale fuit carne assumpta. Vtitur autem Euangelista pronomine demonstratiuo, ad eandem personam Verbi significandam.

ANNOTATIO XI.

Patrum authoritate expositio tradita confirmatur.

DVBITARE posset aliquis, illud relatiuum, *Hoc*, referat ne verbum, an Deum: quamuis enim in Latino textu non fit ambiguitas, tamen in Græco est masculini generis, & referri potest ad verbum, & ad Deum, qui erat verbum. vtrumque enim nomen masculini generis est. Orig. tom. 2. ad vtrumque refert, tamen omnes & Græci, & Latini expositores, ad verbum, vt & versio Latina ab Ecclesia recepta aperte refert, & sic plane referendum censeo, sicut etiam sequens relatiuum; *Omnia per ipsum facta* B *sunt*: & cõtextus talem probat sensum. Omnes enim hæ enunciationes de verbo sunt. Quantum autem ad sensum attinet, aduertendum est, quam in Commentario attuli expositionem, antiquos patres præsensisse. Tertullianus aduersus Praxeam: Sermo, inquit, a principio tantum apud patrem erat. adiungens illam particulam excludentem, tantum, nostram indicat expositionem. Clemens etiam Alexan. in orat. exhor. ad gentes: Verbum, inquit, quod erat apud patrẽ, C doctor apparuit. hisce verbis insinuat idem esse apud patrem, quod erat in principio, & ad patrem tantum referebatur; postea vero etiam ad nos, quando in carne apparuit. Gregorius lib. 5. mora. ca. 19. exponens verbum illud Iob: Verbum absconditum, probat id esse verbum diuinum, quod absconditum erat: quia apud patrem erat nempe in principio, carne nondum accepta.

Diuersæ aliæ Patrum expositiones referuntur.

Quamuis expositio allata sit meo iudicio legitima, non desunt tamen expositiones D aliæ Doctorum, quas in medium adferre nõ inutile erit, vt earum collatione magis appareat vera & legitima. Origen. hom. 2. in diuersos locos. & Cyril. lib. 1. in Ioannem, ca. 4. exponunt sic, vt referatur ad verbum, sitq. sensus; hoc verbum, qui Deus erat, erat illud idem, quod erat in principio, & erat apud Deum. quod dictum est, ne quis aliud existimaret verbum, quod erat in principio, & erat apud Deum, ab eo, quod erat Deus. Immo Eunomius ita, vt diximus, existimauit. Id autem præcauens Euangelista, *Hoc*, adiunxit, vt vnum, & idem esse ostenderet.

Altero modo exponit Theophilactus alios, dicens, sic esse fabulatos: Si Deus erat verbũ, separabit se aduersus eum, apud quẽ erat: vt igitur hoc remoueat, dicit Euangelista; *Hoc verbum Erat in principio apud Deum*: quasi diceret; nulla est timenda separatio, cũ semper fuerit summa cõiunctio. Non alienus est ab ista expositione Ambrosius, qui lib. 1. de fide, c. 5. sic exponit: Quod erat in principio apud Deum, sempiternæ diuinitatis in patre, & filio inseparabilis vnitas edocetur. Basilius hom. in hæc verba idẽ dicit, nempe his verbis significari semper filium cum patre esse, & verbum apud Deũ. nam dictum est semper verbum esse, & esse apud patrẽ & esse Deum: dicitur ergo semper etiam esse cum patre, sicut semper est.

Tertio modo exponit Hilar. lib. 2. de Trinit. nempe per hãc sententiam, vnitatẽ Dei declarari: cum enim dictum esset, Deus erat verbum, vt vnitas, inquit, Dei seruaretur, adiunxit: *Hoc erat in principio apud Deum.* Aliqui repetitionem esse quandam existimant, alij alijs etiam modis exponunt, qui omnes ad eandem, & vnam referunt sententiam cum præcedentibus tribus enunciationibus coniungentes. Nobis autem expositio nostra maxime conformis videtur, vt ad alteram pertineat sententiam id, quod prætermissio

Auctoris expositio.

termissio copulæ indicat.

Vltra prædictas expositiones, non inutile fore iudicaui referre expositionẽ quandã, quæ mihi olim placebat, re tamen diligentius cõsiderata, quam in cõmentario explicui, magis probaui. Illud enim: *Verbum erat apud Deum*, sic exponebam, Verbum nempe apud Deum erat, quia ad solum Deum referebatur, nondum carnem induerat, nec se manifestum fecerat. quod autem sequitur; *Hoc erat in principio apud Deum*, sic explicabam: In principio, quando Deus B cuncta fecit, aderat hoc idem verbum apud Deum ipsum. non solum enim ante omnia, sed tunc quando facta sunt omnia, apud patrem aderat, ab eo indiuisum, & voluntatis, & consiliorum, ac operum omnium eius conscium. Hanc sententiam Salomon, Sap. 9. expressit, dicens: Tecum sapientia tua, quæ nouit opera tua, & quæ affuit tunc, cum orbem terrarum faceres, & sciebat, quid esset placitum oculis tuis, & quid directum in præceptis tuis. hæc Salomon. hoc C est, quod Ioannes pronunciat; *Hoc erat in principio apud Deum.* Sed multo magis eluceret hic sensus, si verba Salomonis conferamus; Prouerb. 8. duos status verbi, & diuinæ sapientiæ describentis; Dominus, inquit, possedit me in initio viarum suarum antequam quidquam faceret a principio, ab A æterno ordinata sum, & ex antiquis antequam terra fieret: nondum erant abyssi, & ego iam concepta eram: nondum fontes aquarum eruperant, necdum montes graui mole constiterant, ante omnes colles ego parturiebar: adhuc terram non fecerat, & flumina, & cardines orbis terræ. Omnia hæc ad priorem statum pertinent, quòd ordinata sit, quòd concepta, quòd parturiretur, &c. omnia, inquam, hæc æternã generationem, qua filius est, & æternã locutionem, B qua verbum est, significant. Quæ eadem Ioannes expressit his verbis: *In principio erat verbum*, &c. statim adiunxit Salomon: Quando præparabat cælos, aderam: quando certa lege, & gyro vallabat abyssos: quando æthera firmabat sursum, & librabat fontes aquarum: quando circumdabat mari terminum suum, & legem ponebat aquis, ne transirent fines suos: quando appendebat fundamenta terræ, cum eo eram cuncta componens. hæc ad statum verbi alterum C pertinent. In quo aduerte duo verba. Vnũ est, Quando præparabat cælos, aderam. Alterum est, Cum eo eram cuncta componens. Quod Salomon dicit, aderam, id nunc Ioannes exprimit: *Hoc in principio erat apud Deum.* Quod autem Salomõ dicit, Cuncta cũ eo componens, Ioannes significat, dicens, *Omnia per ipsum facta sunt.*

Omnia per ipsum facta sunt.

COMMENTARIVS.

PRogreditur Ioannes & explicat statum secundum verbi, quando non tantum apud Patrem erat, sed ad creaturas etiam cœpit se conuertere: *Omnia*, inquit, *per ipsum facta sunt*: quasi diceret: Erat quidem hoc verbum apud Patrem, quando omnia fecit, nec tantum erat apud illum, sed per ipsum Pater omnia fecit. Aduerte quàm breui verbo Ioannes expressit, quæ Moses longo sermone conclusit, vt adnotauit Chrys. hom. 4. in Ioan. Nam Moses per sex dies rerum creationem distribuit, *Fiat lux*, *Fiat firmamentum*, &c. At Ioannes vno verbo complexus est, dicens: *Omnia per ipsum facta sunt.* Adde, plura significasse, quàm Mosem. Hic enim spiritualium substantiarum expressam non fecit significationem, sed sensibiliũ, quæ populi oculis subiacebant: at noster Ioannes generali voce cuncta conclusit. Nec sine mysterio Euangelista breui vsus epilogo, vnico comprehendit verbo, quæ multis descripsit Moses. Beneficium enim creationis narrans illi populo, qui nondum redemptionem acceperat, multis amplificauit verbis, vtpote omnium acceptorum maximum: sed Ioannes ad quiddam maius narrandum properans, nempe redemptionis opus propter quod Deus homo factus est, cuius collatione illud iam minus censebatur, breuiter, et velut summatim ad maiora progrediens, illius fecit mentionem. Euangelium enim Deum redemptorem, sicut vetus Testamentum creatorem, prædicat. Multo autem maius, & dignius est, Deum hominem esse factum, quàm cuncta a principio creasse, in quo Ioannes tacite insinuat, vnum esse, & eundem

Universidad de Deusto
Biblioteca

eundem Deum creatorem, & redemptorem, cum vtrumque verbo profecerit, eundemq. auctorem veteris, & noui Testamenti; in quo conuincitur error Manichæi et aliorum, vt bene notauit Ambr. lib. 1. de fide, cap. 5. Hi enim alium auctorem Testamenti veteris, & creatorem posuerunt; alium autem noui, & redemptionis operatorem: at Ioannes vno, et eodem verbo, eundem docet vtrumque perfeciſſe, ac ob id creationis meminit, vt per eum recreata, & reparata omnia noſcamus, per quem fuerunt & facta.

ANNOTATIO XII.

VERVM diligentius sunt hæc verba considerandа, & examinandum est, quid vox, *omnia*, significet. Non defuerunt, qui plus, quàm par est, eius vocis significationem extenderunt, alij arctius quàm veritas postulabat, contraxerunt. Sed & illi dilatantes, & isti coarctantes, a veritate Catholica, quæ in horum medio consistit, aberrarunt.

Hæreſes nonnullæ refutantur.

Primo igitur Macedonius diuinitatem Spiritus sancti tollere adnitens, hoc loco vtebatur, in eum modum argumentans; Omnia per ipsum facta sunt, igitur Spiritus sanctus factus est; nam vox, *omnia*, concludit vniuersa. huius argumẽtationis, quæ erat etiam Arrianorũ, Ambr. lib. de Spiritu sancto. c. 2. Gregorius Nazian. orat. 5. theolog. Cyrill. lib. 1. in Ioan. c. 5. & Chrysost. hom. 4. meminerunt, illiq. respondent non absolute omnia esse facta, aliàs ipse & Pater factus esset: sed omnia, quæ facta sunt, per ipsum facta sunt. Spiritus sanctus autem factus non est. Adde, omnia dici facta, quę sunt extra facientem, at Spiritus sanctus est ex parte facientis. Nam opera Trinitatis sunt indiuisa, & quæ facit Pater, facit Filius, facit Spiritus sanctus. Ab hac ergo generalitate semper factor excipiendus est: aliàs cum dicitur 1. Corint. 8. Vnus est nobis Pater, ex quo omnia, liceret inferre, ergo Filius est factus. Quòd si dicas excludi Filium a voce, *Omnia*, isto loco, quia habemus locum Ioannis dicentis, Per filium omnia facta; respondebo et ego, haberi locum in diuinis litteris, qui omnium auctorem Spiritum sanctum esse attestatur, Psal. 32. Verbo Domini cæli firmati sunt: & Spiritu oris eius omnis virtus eorum. Ambrosius lib. 1. de Spiritu sancto, per totum librum docte admodum probat, omnia Patris, & Filij opera, etiã in scriptura tribui Spiritui sancto; igitur Spiritus cum factore est, & excluditur ab omnium numero, quæ facta sunt. Isti ergo plus iusto significationem vocis, *Omnia*, extendebant.

Alij in altero extremo significationem coarctarũt. Origenes tom. 2. in Ioan. refert, Heracleonta familiarem Valentini, per hæc vocem, *Omnia*, intellexisse sensibilia ista, quæ tantum per verbum affirmabat esse facta: sæcula vero, & ea, quæ sunt in sæculis, per verbum facta fuisse negabat. Ab hoc errore dissentiebant alij, qui horum sensibilium verbum auctorem esse negabant, & ad inuisibilia, *Omnia*, referebant. Horum meminit Irenæus lib. 3. con. hæres. cap. 11. quod etiam Manichæi dixerunt, vt auctor est Augustinus lib. de hæres. at Ioannes omnes ipsa verbi significatione conuincit, *Omnia per ipsum facta sunt*: quidquid extra Deum factorem est, factum est, & ab ipso per verbũ factum est; cuius verbi amplam & debitam significationẽ Paulus declarauit ad Colosſ. 1. vbi de verbo hoc loquens, sic inquit: Quoniam in ipso condita sunt vniuersa in cælis, & in terra, visibilia, & inuisibilia, siue Throni siue Dominationes, siue Principatus, siue Potestates, omnia per ipsum, & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant. Hęc verba, omnia ineludunt extra Deum, & quotquot sunt figmenta Manichæorum, Valentinianorum, & aliorum similiũ euertunt. De hoc ipso verbo loquens Apostolus ad Hebr. 2. Per quem, inquit, fecit & sæcula. Quidquid igitur præter Deum est, siue spirituale, siue corporale, per verbum factum est: vt optimum interpretem Ioannis, Paulum esse inficiari non possimus, qui prę clare exponit, quæ sint ista *omnia*, quæ per verbum facta sunt: atque ita inter extrema hæreticorum, catholica veritas media consistit.

ANNOTATIO XIII.

Quid particula, Per, denotet.

CONSIDERANDA est secũdo loco particula, *Per*, impegerunt enim in eam Arriani, qui putantes particulam hanc denotare instrumentum, & ministerium, affirmarunt filium minorem esse Patre, vtpote per quem tamquam ministrum, & instrumentum fecit omnia. Meminerunt huius argumentationis Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 5. & Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 5. Chrysost. hom. 4. & alij antiqui patres, inter

inter quos est Ambrosius lib. 4. de fide, cap. 6. Sed quàm vanum sit hoc eorum argumẽtandi genus, scriptura demonstrat. Nam de patre loquens, hac etiam particula vtitur. 1. Cor. 1. Fidelis Deus per quem vocati estis in consortium Filij sui: & mitio posterioris ad eosdem; Paulus Apostolus Iesu Christi per voluntatem Dei. Et ad Galat. 4. Si filius, & heres per Deum. Quare si argumentatio Arriana valeret, esset etiam Pater minister, et instrumentum, & proinde minor Filio. Quamquam hæc eadem argumẽtatio, Arrianos insignis argnit ignorantiæ: cum particula, *Per*, multis causarum generibus accommodetur, vt modo efficienti principali, modo instrumẽtali tribuatur. Vnde vanũ est, ex tali particula talẽ inferre conclusionẽ. Certe hoc in loco non ministrũ, non instrumentum, sed causam significat principalẽ, sicut & ipsum verbum, Prouerb. 8. dicit, per me Reges regnant.

Quare dicat Ioannes omnia per ipsum facta sunt, & nõ ab ipso.

Id si verum est, vt est verissimum, cum dici potuerit, verbum omnia fecit, seu, ab ipso omnia facta sunt, cur, *Per ipsum omnia facta sunt*, dictum est? Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 10. exponens verba illa, *Mundus per ipsum factus est*, inquit: Cum per Filium, mundum factũ esse affirmat, ad Patris nos memoriam facile reducit: cum enim, *per quem* dicitur, *ex quo* etiam intelligitur, Vniuersa enim ex Patre per Filium in Spiritu sancto sunt. hæc Cyrillus. Respõsio igitur eũ Cyrillo ad ista similia verba esse potest; Dictum esse, *Per ipsum*, vt non excludatur Pater, ab hac creatione omnium: cum Pater per Filium omnia condiderit.

Auctoris interpretatio.

Libet addere aliquid amplius, quod hac partícula; *Per*, significari mihi videtur. Adueniente igitur vnicam esse actionem, qua pater, & filius creant; cum vnica sit vtriusque essentia, virtus, & potentia. Hoc tamen est discriminis, quòd licet vnica sit essentia, & virtus in vtroque, tamen filius habet a patre essentiã, & virtutem; ita quamuis vnica est actio, qua vterque creat; tamen filius habet a patre, quòd creet, sicut habet virtutem & essentiam, qua creat. Creare ergo patrem per filium, est, patrem vna cum filio creare, sed communicando filio essentiam, & virtutem, qua vna cum ipso patre creat: & proinde quadam ratione assimilatur instrumento, nempe in hoc, quod sicut agens communicat virtutem instrumento, vt vna cum ipso operetur, ita pater filio virtutem communicat. At est maxima differentia; quia agens non communicat suam substantiam, nec suammet virtutem, quam habet, instrumento, & ob id instrumentũ est inferius agente: at pater communicat suammet substantiam, & virtutem filio, qua vterque agit: & ideo non est minor filius patre, in quo decepti sunt Arriani. Ioannes ergo cum insinuasset in prima sentẽtia filium esse Deum, & quidem de Deo, volens hoc etiam significare in ipsa creatione, vsus est hac loquendi formula; *Omnia per ipsum facta sunt*, vt insinuaret patrem omnia facere cum filio, communicando eandem virtutem suam filio, vt vna vterque actione creare dicatur. Ita docuit Basilius lib. de Spiritu sancto, cap. 8. Omnia, inquit, per ipsum facta sunt, non quòd instrumentali, ac seruili quodam ministerio fungatur, sed quòd tamquam conditor paternam impleat voluntatem. Hæc Basilius. Non igitur concedendum est a Catholico, filium esse instrumentum patris, propter rationem dictam. Etsi qui Catholici affirmarunt, inter quos est Clemens Alexan. in orat. exhor. ad gen. ipso fere principio, imitatus forsan Philonem, lib. de opificio, improprie locuti sunt, & dicere voluerunt; patrem creare per filium, quia communicauit essentiam, & virtutem suam filio, qua vna cum ipso creat, nec crearet, nisi communicata essentia, & virtute tali. Hac ergo ratione existimo Ioannem hoc in loco, tali dicendi modo vsum esse. Eodem modo exponendus est Tertullianus lib. aduer. Hermogenem, vbi verbum ministrum, & arbitrum vocauit: quæ quidẽ locutiones quia imperfectæ sunt, ab eis abstinendum est. Germanus ergo Euangelistæ is erit sensus, qui propria verbi, quia de verbo tractat, considerans, non dixit; Omnia fecit; seu, Omnia ab ipso facta sunt, quamuis enim hoc vere dicatur, tamen totum hoc commune est patri, at dicens; *Per ipsum facta sunt omnia*, nempe a Deo, apud quem erat, quod verbi proprium est, significauit. Nam solius verbi est, patrem per ipsum cuncta creasse, & ipsum esse, per quem cuncta a patre facta sunt.

Quorundã de verbo locutiones a quibus est abstinẽdũ.

Patrem per filiũ creare, quid sit.

Hic tamen supereſt dubitatio: Numquid etiam per Spiritum sanctum non sunt omnia facta, cum & is procedat a Patre? Et hoc quidem verum est: sed cum Deus imperio creauerit omnia: Dixit enim, & facta sunt, mandauit, & creata sunt: imperare autem cum sit intellectus, rectissime sicut verbum, ita etiam imperium tribuitur filio. Vnde filij est, esse verbum, & imperium, per quod omnia sunt facta: quamquam & per Spiritum sanctum, tamquam per virtutem, omnia facta esse profitemur. *Psal. 148*

ANNOTATIO XIIII.

Merito Euãgelistã omnia per ipsũ facta non creata dixisse.

HOC enim vero nunc indagandum superest, cur non dictum sit; *Omnia per ipsum*

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsum creata sunt, sed vsus est Euangelista verbo faciendi: cum re vera ex nihilo, non ex materia aliqua cuncta sint facta? At planum est, verbum faciendi commune esse, ad ea, quæ ex aliquo, & ad ea, quæ ex nihilo fiunt, & sicut cælum, & terra dicuntur creata, ita etiam facta, Genes. 1. Creauit Deus cælum, & terram; vbi legimus verbum בָּרָא & psal. 124. Qui fecit cælum, & terram: hoc in loco est verbum עָשָׂה quod Latine significat, facere. Verbũ itidem Græcum quo vsus est Ioannes, commune est, sicut & Latinum. Quo circa scriptura sacra, tam initio Geneseos, quàm in hoc Ioannis exordio, omnia ex nihilo esse facta, vt egregie Tertullianus lib. aduersus Hermogenem aduertit, in eo esse ostensum significauit; quod cum sit narratio perfecta, nulla tamen est de materia facta mentio. Tria enim esse debẽt in legitima operis narratione: Factor, species facti, & materia ex qua factum est. Cum igitur Moses perfecte narrauerit mundi initium, nec materię meminerit, sed solius factoris, & factorum, euidentissimum argumentum est, non interueniisse materiam vllam, sed ex nihilo facta esse vniuersa. Quod & in præsenti loco factum affirmatur, vbi describitur factor, & per quem, & quod factum est: porrò materiæ nulla est consideratio, ac proinde nec in rerum prima molitione intercessit. Adiungamus dictis illa vniuersali voce, *Omnia*, probari ex nihilo esse facta. Si enim materia fuisset, ex qua cetera fecit Deus, aut facta esset, aut non: si non, ergo non omnia facta sunt per ipsum: si facta est, profecto ex nihilo facta sunt. Non enim idcirco negandum est, ex nihilo fecisse Deũ omnia, quãuis prius materiã fecerit, & ex hac postea reliqua, vt aliqui senserunt. Itaque siue materiã prius ex nihilo, siue vna cũ rebus corporeis ipsam fecerit, semper Deus creator est, eumq. ex nihilo fecisse omnia, constantissime, verissimeq. Catholica sensit ecclesia.

Tria debent esse in legitima operis narratione.

Et sine ipso factum est nihil, quod factum est.

COMMENTARIVS.

AD eandem sententiam pertinent hæc verba. Vt enim magis exprimatur præcedens rerum omnium comprehensio, quod dictum est per affirmationem, confirmatur per negationem, & per numerum singularem, ne quis dictum esse, fecisse omnia, arbitraretur, quia plurima fecit. Aliquando enim solemus generatim loqui ad multitudinem significandam, quamuis non omnes partes multitudinis comprehendantur: qua etiam phrasi vtitur aliquando scriptura. 1. Cor. 9. Omnis, qui in agone contendit, ab omnibus se abstinet. Ad Philip. 2. Omnes, quæ sua sunt quærunt. Sunt multæ huiusmodi locutiones, quæ non vniuersitatem omnino denotant: ideo ne quis ita putaret dictum, omnia facta per verbum, adiunxit generalem negationem in singulari, vt nec vnum singulare excludi significaret, quod non esset per verbum factũ. *Sine ipso factum est nihil, quod factum est*. id est, nulla res est facta, quæ non sit per ipsum facta, seu quæ sit sine ipso facta. Est autem hæc frequens Hebræis phrasis. 1. Reg. 3. Indicauit ei Samuel vniuersos sermones, & non abscondit ab eo. Isa. 39. Omnia, quę in domo mea sunt, viderunt: non fuit res, quam non ostenderim eis. Adiecit autem: *Quod factum est*, vt hæc verba ad præcedentia, nempe ad ea, quæ facta sunt, referret, essetq. sensus, *Sine ipso factum est nihil, quod factum est*, id est, ex his, quæ facta sunt, nihil est, quod non sit per ipsum factum: quæ etiam est Hebræa phrasis. 1. Reg. 1. Commodaui eum Domino cunctis diebus, quibus fuerit commodatus Domino. Latet etiam in his verbis alia phrasis Hebræa. Non enim dictum est, *Sine ipso factum est nihil*, οὐδέν, Sicut Ioan. 18. est dictum: In occulto locutus sum nihil. Et Ioan. 15. Sine me potestis facere nihil, sic enim in Græco textu habetur: sed hoc in loco legitur οὐδὲ ἕν sine ipso factum est, nec vnum, quod factum est: quod quidem magis exprimit vniuersitatem, quę phrasis est Hebręa. Psal. 138. Dies formabuntur, & nemo in eis; in Hebręo: Et non vnus in eis: quasi dicat, nec vnus erit dies, qui non sit scriptus in libro tuo 1. Mach. 7. Non est relictus ex eis nec vnus: sic in presenti loco; *Sine ipso factum est, nec vnum, quod factum est*.

ANNO-

ANNOTATIO XV.

Triplex lectio superiorum verborum.

MVLTA in his verbis annotanda occurrunt. Primum est, quod ad textus lectionem attinet. Triplex enim lectio apud Doctores sacros habetur: Vna est, vt sententia in voce *nihil* terminetur sic; *sine ipso factum est nihil*; reliquum autem iungatur sequentibus sic; *Quod factum est in ipso vita erat:* ita legit maior pars Latinorum: Augustinus in præsenti, Ambrosius libro 3. de fide cap. 3. Tertullianus, libro aduersus Hermogenem, & inter Græcos Origenes tom. 3. Clemens Alex. lib. 1. pædag. cap. 6. & Cyrillus libro 1. in Ioan. c. 6. & Athanasius in multis locis, in rescripto ad Liberium Papam, in orat. in illud: Omnia tradita sunt mihi a Patre meo, & Epistola de sententia Dionysij Episcopi, contra Arrianos, & in epistola ad Serapionem de Spiritu Sancto, & alijs in locis. ita etiam legit Gregorius Nazianzenus, oratione de fide: & inter Latinos Cyprianus, lib. 2. contra Iudæos, cap. 3.

Secunda est, vt sententia finem habeat in illo, *Quod factum est*, sic? *Sine ipso factum est nihil, quod factum est*. Sic legit Irenæus libro 3. cõtra hæres. cap. 11. Chrysostomus, homil. 4. referens hæreticos auctores fuisse, vt hæc sententia diuideretur, & legeretur iuxta primam lectionem. ita etiam legit Hieronymus Amos 6. quam lectionem sequitur Gregorius Nazianzen. orat. 5. theolog. nam soluens argumentum hæreticorum affirmantium Spiritum Sanctum esse factum, quia dictum est: *Omnia per ipsum facta sunt*, respondet non esse dictum; omnia facta esse; sed omnia, quæ facta sunt per ipsum facta esse. ex quo Gregorius videtur legisse, *Sine ipso factum est nihil, quod factum est*. Hanc enim lectionem passim sequebãtur Catholici, soluentes argumenta hæreticorum, qui Spiritum Sanctum factum esse probabant; quia dictum est: *Omnia per ipsum facta sunt*. quibus Catholici respondebant, non absolute omnia, sed quæ facta sunt, per ipsum facta sunt: & sic Chrysostomus etiam soluit. Quamuis reuera, etiam si lectionem teneamus priorem, non procedat argumentum, vt superius diximus, & soluimus. Semper enim excipitur ipse, qui fecit: alias & verba Pauli Colo. 1. Omnia per ipsum, & in ipso condita sunt, non recte se haberent: quia non additum est, quæ condita sunt. Non ergo propter hæreticos coniunctim legendum est, sed quia cum sequentibus non apte cohæret. Ambrosius lib. 3. de fide, cap. 3. dicit, plerosque doctos, & fideles, hanc secundam sequi lectionem, & in enarra. psal. 36. dicit Alexandrinos, & Aegyptios eam amplecti.

Tertia est, vt nec ibi quidem sententia, sed in sequẽtibus terminetur, vt dicamus: *Sine ipso factum est nihil quod factum est in ipso*: sic Epiphanius in Anchorato, & dicit hæreticos separasse hæc verba a præcedentibus, & legisse; *Sine ipso factum est nihil*, vt blasphemiam inferrent Spiritui sancto, cum sit legendum: *Sine ipso factum est nihil, quod factum est in ipso*. Hãc lectionem Theophilactus nomine quorũdam orthodoxorũ recitat, eamq. sequitur Hilar. lib. 2. de Trini. & exponit vti paulo inferius dicemus.

Auctor secundam lectionẽ amplectitur.

In hac lectionis varietate mihi magis placuit media, quam & in commẽtario sumus secuti; tum quia in singulari dictum est, *quod factum est*, ob idq. referendum ad illud *nihil*, quod præcessit, videtur. Si enim Euangelista sequentibus connectere vellet, diceret; quæ facta sunt, in ipso vita erant: sicut etiam dixerat; Omnia per ipsum facta esse. Tum etiam, quia si coniungamus illud, *quod factum est*, sequentibus, non erit sensus ita proprius, atque si incipiat sententia ab illis verbis; *In ipso vita erat*. Ita tamẽ hanc sequor lectionem, vt primam etiam reputem probabilem, cui tamen mediam anteferendam arbitror, quam tot etiam, ac tam graues Doctores amplexati sunt, propter causas prædictas, & eas, quas inferius paulò post dicemus. Tertia autem, quæ est Hilarij non videtur admodum probabilis. Esset enim sensus, nihil factum est sine ipso ex ijs, quæ facta sunt per ipsum: qui sensus non conuenit vniuersitati absolutæ, qua dictum est, omnia per ipsum esse facta.

ANNOTATIO XVI.

Quid vox illa, *Nihil*, hoc loco significet.

IAM vero vocem illam, *Nihil*, siue ibi lectio stillat, siue vlterius procedat, varie exposuerunt olim, & hæretici, & catholici. Primo Hæretici, per hanc vocem creaturas has sensibiles, & mundum hũc visibilem significari dixerunt, & affirmatiuam faciebant locutionem, nempe, sine verbo factum est nihil, id est; sine verbo factus est hic mundus. Hunc enim mundum visibilem, non a verbo, sed a diabolo, & a principe tenebrarum factum affirmabant. Tales fuerunt Manichæi, vt refert Aug. lib. de nat. boni. c. 25. vbi irridet dicentes non posse legi verba ne gatiue, *Sine ipso nihil est factum*: quia illud, *Nihil*, est post verbum, quasi intersit dicere: *Factum est nihil, & nihil factum est*. Merito autem eos irridet Augustinus, parum enim refert, siue ante siue postponatur, vt aperte probat ex illo Ioan. 18. In occulto locutus sum nihil, quod idem significat, ac nihil locutus sum.

C Secun-

Secundo aliqui catholici legunt etiam affirmatiue, & per *Nihil*, exponunt diabolum, quasi sine verbo factus esset diabolus. Hanc expositionem, se in quibusdam commẽtarijs legisse refert Hieronymus Miche. 2. super illa verba: Fugerunt nemine persequente, vbi etiam per neminem, aliqui exposuerunt diabolum. Quam expositionem extortam esse, & non secundum simplicitatem sacræ scripturæ, merito censet. Non est autem intelligenda expositio istorum, quasi velint dicere; diabolum, quantum ad substantiam, non esse factum per Verbum, sed non esse factum diabolum. Nam ratione peccati dicitur diabolus. Sic Basilius in hom. Quòd non sit Deus auctor malorum, Deum non fecisse diabolum, sed ipsum sua se fecisse voluntate docet. Non quòd Deus non fecerit substantiam, sed quòd non fuerit malitiæ auctor, per quam diabolus dicitur. Ita sunt isti exponẽdi, quo etiam modo eos exponit Origenes tom. 2. Quia ergo malitia, & peccatum est nihil, ob id dictum est, *Sine eo factum est nihil*, id est, diabolus.

Tertio adhuc catholici alij affirmate exponunt, tamen per *Nihil*, non diabolum, sed peccatum ipsum interpretantur, quod non sit auctore Deo: quam expositionem licet attingat Augustinus super hunc locum, non tamen videtur probare, immo libro de natura boni capit. 25. & hoc ipso loco exponit, vt expositum est communiter: *Nihil factum est sine ipso*. Illa tamen est expositio Origenis tom. 2. qui hoc *Nihil*, ad peccatum refert, per quod qui peccat, non ens fit: qua ratione enim peccator est, non ens est, & nihil dicitur.

Sed omnes istæ expositiones, vt recte indicauit Hieronymus sunt violentæ, & non secundum simplicitatem scripturæ, immo contra communes loquendi modos. Sunt igitur verba negatiua, vt sit sensus; nihil horum, quæ facta sunt, sine ipso verbo factum est: quod magis apertum erit, si legamus, vt diximus: *Sine ipso nec vnum factum est*. Aduertendum est autem, Heracleonta, vt superius attigimus legisse quidem negatiue, tamen exposuisse: *Sine ipso factum est nihil*, id est, nihil ex sensilibus. nam negabat inuisibilia esse facta a verbo, vt refert Origen. tom. 2. sed iam hæresis hæc conticta est, in superiorum verborum expositione. Generaliter igitur est intelligendum, nihil est eorum, quæ facta sunt, & extra Deum sunt, quod non sit a verbo, seu per verbum, factum.

ANNOTATIO XVII.

Quid particulæ ille *sine*, & *ipso* significent.

EXpendendæ restant duę particulæ, vna est, *Sine*, Græce χωρὶς Origenes hom. 2. in diuersos exponit extra ipsum, & sensum putat esse: nihil est factum extra ipsum, seu nihil factum est, quod non sit in ipso: vt omnia non solum per ipsum, sed etiam in ipso facta sint, quod Paulus ad Colosen. 1. docuit. Omnia, inquit, per ipsum, & in ipso creata sunt. Quæ verba, Verbum non solum auctorem omnium significant, sed etiam conseruatorem factorum: qui nisi conseruaret omnia facta, protinus in nihilum redigerentur. & hoc est, quod per ipsum, & in ipso cuncta sint, nempe creauit omnia, eaq. sua præsentia conseruat. Ista lectio, adiuncta hac nostra declaratione, non est spernenda: tamen quia communis lectio est, vt legamus, *Sine*, quod & Græci expositores in eo sensu exponũt, id sequendũ est, sicq. nos exposuimus.

In eadem particula *Sine*, Hilar. lib. 2. de Trinit. significari adnotat, Filium fecisse omnia, non solum, sed vna cum Patre, vbi inquit: Nedum dixit omnia per ipsum esse facta, intelligeretur etiam Pater factus, nam *Omnia*, nihil videbatur excludere, ob id addit: *Sine ipso factum est nihil*, in quo verbo significatur quædam concomitantia, & associatio, vt inde intelligatur etiam alia persona socia, nempe Pater: quasi diceret, sine eo a Patre nihil est factum. nam significatur persona, quæ fecit, & sine qua non fecit. hactenus Hilarius. & quidem verum est, id significari, tamen causa, propter quam, id significatum dicit Hilarius, non probatur. Dum enim dicitur, *Per ipsum facta sunt omnia*, ab his omnibus Pater excluditur, qui per ipsum fecit, & Spiritus, qui cum eo fecit, vti superius diximus.

Alterum verbum est, *Ipso*. Origen. tom. 2. meminit, aliquos non retulisse ad verbum illud, de quo dictum est: *Erat in principio, & apud Deum, & per ipsum facta sunt omnia*, sed ad verbum, & humanam rationem. Verbum enim & ratio hominis etiam dicitur λόγος. Et exponunt sic: *Sine verbo factum est nihil*, adeo vt nec peccatum etiam factum sit sine ratione. nisi enim esset lex, & ratio in homine, peccatũ non esset. Sed talis expositio, reijcitur merito ab Orig. nec vlla ratione defendi potest. Quis enim non considerat, quàm sit absonum in verbis istis tanta vti amphibologia, vt modo de vno, modo de altero verbo loquatur Euangelista? cum eius intentio non sit alia, quàm verbũ hoc, quod caro factum est, exponere, & originẽ eius, ac naturam, & operationem describere.

In ipso

In ipso vita erat.

COMMENTARIVS.

PRosequitur Euangelista verbi opera, & effectus enarrare, & a rerum omnium creatione, quæ per verbũ perfecta est, ad reparationẽ hominis, quæ in ipso verbo est facta, describendam se conuertit. *In ipso*, inquit, *vita erat*. Sensus talis est, non tantum per verbum Deus omnia fecit, sed etiam in eodem verbo vitam spiritualem, cælestem, & æternam operatus est. Homo enim, quem Deus per verbum creauerat, seipsum, omnemq. suam posteritatem peccato infecit, æternæ mortis in anima, & corpore factus reus. Hunc ergo in ipso verbo viuificare voluit, vt eodem verbo, per quod omnia facta erant, homo, qui omnia quodam modo complectebatur, ad vitam reuocaretur: *In ipso*, igitur, *vita erat*, Quam sententiam apertioribus verbis idem Ioannes expressit. 1. epist. cap. 5. Vitam, inquit, æternam dedit nobis Pater, & hæc in filio eius est, id est, huius æternæ vitæ, filius, qui verbum nunc dicitur, auctor est. Sapienter autem Euangelista locutionem diuersam fecit. nam per quod verbum omnia facta dixerat, in ipso verbo vitam esse pronunciauit: vt hac mutatione, & diuersitate loquendi, nempe, *Per ipsum & in ipso*, susceptæ carnis significaret mysterium. Verbum enim, quod sola sua diuinitate, omnium creator erat, ratione carnis in se acceptæ, & diuinitati coniunctæ, auctor est vitæ. Non enim aliter fecit hominem viuere, nisi per carnem, non quia non posset, sed quia id ita facere ab æterno voluntarie disposuit. Illud, *Erat*, duo nobis significat. Vnum est, æterna Dei dispositio, & voluntas. Prævidens enim Deus hominem a se formandum ab accipienda perfectione, & vita casurum, reumq. æternæ mortis futurum, verbo suo carne induto eum reparare, & vitæ reddere decreuit. quam quidem æternam diuinæ mentis dispositionem, Paulus pluribus verbis exposuit, dicens. 2. Timoth. 1. Liberauit nos, & uocauit uocatione sua sancta, non secundum opera nostra, sed secundum propositum, & gratiam, quæ data est nobis in Christo, ante tempora sæcularia. Et ad Ephesios 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem. Alterum est a mundi principio, etiam ante carnem assumptam in uerbo datam esse hominibus uitam. Quamuis enim nemo umquam sit a peccato liberatus, nec ad uitam hanc reuocatus, nisi propter Christum Deum, & hominem; tamen tanta huius mysterij uirtus est, ut etiam ante carnem assumptam illi, qui eius aduentum in carne præcesserunt, in verbo, propter futurum incarnationis mysterium, per fidem uitæ restituerentur: de quibus dicitur 1. Corinth. 10. Bibebant de consequente eos petra: petra autem erat Christus, ut non immerito Apocalyp. 13. dicatur: Agnus occisus ab origine mundi. *in ipso* ergo *vita erat*. Sed quid uitæ nomine alij intellexerint, operæpretium est exponere.

Illud *Erat*, quid significet.

ANNOTATIO XVIII.

Quid nomine vitæ significetur.

VArii sunt doctores, in expositione huius nominis, *vita*. Principio Chrysost. hom. 4. vitam exponit virtutem ipsam verbi, quæ non per compositionem ipsi inest, sed per simplicitatem est ipsummet verbum, qua virtute cuncta creat, conseruat, & gubernat.

Secundo Cyrillus lib. 1. cap. 6. Vitã rerum omnium creatarum durationẽ, & permanentiã esse dicit, quę ab ipso verbo est. In A sensu enim causali hanc interpretatur sententiam, vt vita sit in ipso, quia vitam donat, conseruat, seu dat conseruari, & permanere rebus omnibus. in hac significatione in tota scriptura non inuenitur hoc nomen, *vita*, acceptum.

Tertio Augustinus tract. 1. vitam hanc exponit ipsammet verbi substantiam, quæ vita est. Omnium enim creaturarum idea est ipsa essentia diuina, omnia enim creata

Universidad de Deusto
Biblioteca

sunt vita in Deo: quia ratione ideæ dicuntur esse in Deo idea autem est ipsa essentia & vita Dei.

Quarto Ambrosius lib. 3. de fide, cap. 3. & Athanasius lib. 3. de homine, hãc vitam spiritualem, quæ per gratiam est, interpretantur.

Vltimo recentiores vitam viuentium exponunt. Verbum enim ijs, quæ viuunt, vitã dat. quę sententia desumpta est ex Clem. Alex. in exhortat. ad gentes, vbi eleganter dicit: Verbum, quod erat apud Deum, Doctor apparuit: Verbum, per quod omnia sunt fabricata, & quod cum eo, qui finxit, vitam simul præbuit, vt opifex: bene viuere docuit, cum apparuisset, vt magister: vt postea semper viuere suppeditaret, vt Deus.

Inter hos Doctores aliqui illud, *ipso*, ad verbum ratione solius diuinitatis, aliqui ad ipsum carne indutum referunt: ijdem tamen, quia varias, & diuersas lectiones sequuntur, diuerse quoque & varie hæc verba exponunt: quorum opiniones, lectiones, & sensus in sequenti annotatione referam, in præsenti sufficiat eorum sententias in vitæ huius explicatione proposuisse. Mihi cum Ambrosio et Athanasio sentiendum videtur. Vita enim hæc, quę in verbo esse dicitur, est, qua homo viuit secundum Deum, quæ fit per gratiam, & consummatur in æternum per gloriam: & ad hanc nobis largiẽdam Verbum caro factum est. Hæc est, quam Euangelium annunciat, & quam ipse Ioannes, vt in cõmentario retulimus, semetipsum exponens, nos docuit, dicens. 1. epistola, cap. 5. Vitam æternam dedit nobis Pater, & hæc in Filio eius est. propter hanc Petrus Act. 3. Christum auctorem vitæ & Ioannes ipse in eadem epist. cap. 1. Verbum vitæ, Filium Dei appellauerunt: Quod perspeximus, inquit, de verbo vitæ, & vita manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud patrem, & apparuit nobis. Quid clarius hisce verbis adduci potuit? Constat profecto hoc Ioannis exordium confectũ esse magna ex parte ex ijs, quæ ipse in Euangelio suo a Christo esse dicta, & pronunciata narrauit, & quæ in epistolis proprijs exposuit, in quibus omnibus locis, de hac vita sermo totus est. Ioan. 3. Vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternã. Ioan. 4. Fiet in eo fons aquæ viuæ, salientis in vitam æternam. Ioan. 5. Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Ioan. 6. Qui credit in me, habet vitam æternam. Ioan. 8. Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Ioan. 10. Ego veni, vt vitam habeant. Ioan. 11. Ego sum resurrectio & vita. Ioan. 14. Ego sum via veritas, & vita. Ioan. 17. Vt omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Sunt sexcenta huiusmodi testimonia. De hac ipsa vita in epistolis suis Ioannes frequenter agit, & hanc prædixerunt prophetæ, & maxime est illud oraculum, Psal. 35. Apud te est fons vitæ, nempe apud Patrem Filius, in quo vita nunc esse dicitur. Illud autem, *ipso*, significat, verbum in carne, Christum Deum, & hominem. Quamuis enim credentibus ante carnem assumptam, vitam dabat, dabat tamen, quia caro assumenda erat, vti in commentario explicuimus, magisq. in sequentibus fiet manifestum. Euangelista enim sermonem facit de his solum, quæ verbi propria sunt. Est autem phrasis scripturæ vsitata effectum causæ nomine substantiuo, vt vocant, significare. Act. 4. Non est in aliquo alio salus, id est, non est aliquis alius salutis causa. Et Psal. 3. Non est ipsi salus in Deo eius: ita & hic, *In ipso vita erat*.

Vita spiritualẽ illa, quæ per gratiam efficitur, significat.

ANNOTATIO XIX.

Verbum illud, *in ipso*, diuerse legitur, & exponitur.

MAGNA est varietas, & lectionum, & expositionum horum verborum: Epiphanius & Hilarius lib. 2. de Trin. vti iã diximus, priora verba, *Quod factum est in ipso*, referebant ad antecedentia, & hanc sententiam incipiebant sic: *vita erat*, & sic exponebat Hilarius, *Nihil factum est sine ipso*, ex his, quæ facta sunt in ipso, id est, per ipsum: cuius causa est, quia vita erat. Verba igitur ista, *vita erat*, continent causam, quare, *Sine eo factum est nihil, quod factum est in ipso*. Opinatur autem, dictum esse, *in ipso*, ne cum dixisset, *sine ipso*, arbitraremur esse causam, sine qua nihil creatum fuisset. Dicens autem, *in ipso*, significat verbum esse causam efficientẽ. Sed mittamus hanc lectionem cum expositione Hilarij, quia ad precedentem commentarium pertinet. Consideremus vero lectiones, hæc verba, *Quod factum est*, cum sequentibus connectentes, nempe: *Quod factum est in ipso vita erat*. Et cum sit triplex dumtaxat lectio, multiplex expositio inuenitur, si diligenter obseruemus:

1. Lectio

Prima est, vt illud *in ipso*, coniungatur cum illo, *factum est*, sitq. lectio talis: *Quod factum est in ipso vita erat*: in qua lectione sunt multi sensus, tam catholicorum, quãm hæreticorum.

Manichæorum errores.

In primis Manichæi sic legebant, vt inferrent omnia viuere, etiam ipsos lapides, & quæ philosophi inanimata vocãt. Si enim quod est in ipso factum viuit, omnia vitam

habent, quia omnia in ipso facta sunt: sic isti deducebant, vt refert Augustinus tract. 1. in Ioannem.

Secundo, ijdem Manichæi, vt Ambros. lib. 3. de fid. cap. 3. meminit, ex hac lectione inferebant esse alia, quæ non sunt a verbo facta, & horum esse aliud principium. Nam dicebant: Si quidquid est in ipso factum, vita est, igitur aliqua alia sunt, quæ non sunt ab ipso facta, vtpote mors, & mala, atque ita erunt duo principia, vnum malorum, bonorum alterum: sic argumentabantur Manichæi. Sed quis non videt illorum illationes esse vanissimas?

Arrianorũ hæresis exploditur.

Tertio, Arriani hanc etiam sequebantur lectionem, vt ibidem refert Ambrosius & in enarr. Psal. 36. Vt inde verbum esse factum inferrent; Si quod in ipso factũ est; dicebãt isti, vita erat, ergo ipsum verbũ factum est. Sed & id vanũ esse ostendit Ambrosius cum Ioan. 3. dicatur, vt manifestentur opera eius, quia in Deo facta sunt: certe stultum esset inferre opera facta sunt in Deo, ergo Deus factus est, & cum Psal. 103. legitur: Omnia in sapientia fecisti, non recte infertur, ergo sapientia est facta. Sunt multa loca in scriptura similia: immo si attẽtius dispicianus, ex hac locutione potius infertur, ipsum non esse factum.

Macedoniani refelluntur.

Quarto, eodem modo Macedoniani sequebant, & inde inferebant Spiritum sanctum esse factum, dicebant enim: Si quod factum est in ipso, erat vita, ergo vita est in ipso facta, & per hanc vitam intelligebant Spiritum sanctum. Ita Theophilactus, quæ etiam vana est expositio. Falso enim asseritur Spiritum sanctum esse hanc vitam, quæ in nobis per verbum facta est.

Heracleontis violenta expositio.

Quinto, Origen. tom. 3. Heracleonta refert ita legisse, & illud *in ipso*, exponebat homines spirituales, vt esset sensus: Quod factum est in spiritualibus hominibus, vita erat: sed nimium violenta est istius hæretici expositio, cuius supra quoque meminimus. Habet quattuor hæreticos vnam quidem lectionem, at varia expositione sequentes.

Catholicorum expositiones.

Ad Catholicos, & graues quosdam doctores, qui candẽ lectionem amplectuntur, veniamus: hi varios adhibent sensus; pios tamen, & catholicos.

Ambros.

Sexto ergo B. Ambrosius, locis paulo ante citatis sic exponit, *Quod factũ est in ipso*, nempe Christo, *vita erat*: in verbo autem seu Christo, *vita erat*; & in verbo seu Christo facta est caro, passio, mors, &c. Hæc autem vita nobis sunt.

Orig. & Athan.

Septimo, Origen. tom. 3. aliter, vt & Athanasius de vnita trinit. substãtia, lib. 3. qui est de assumptione hominis, exponunt; *Quod factum est in ipso*, id est, quod per ipsum factũ est, *vita est*, ac si apertius Euangelista diceret; per ipsum, seu in ipso vita facta est. Loquitur autem Athanasius de vita spirituali, sicut Ambrosius & Origenes. Hæc est prima lectio, in qua septem vidimus expositiones. Hanc tamen lectionem Augustinus lib. 5. super genesim ad litt. cap. 14. & tract. 1. in Ioannem reijcit hoc argumento: quia si quod factum est in ipso, est vita, cum omnia facta in ipso sint, omnia viuent; quod tamen falsum esse Catholicus non dubitat. Esse autem omnia non solum per ipsum, sed in ipso etiam facta, docet Paulus Coloss. 1. In ipso, inquit, condita sunt vniuersa in cælis, & in terra, visibilia, & inuisibilia. Hoc quidem verum est: at cum Euangelista mutauerit locutionem, & per ipsum omnia facta, in ipso autem vitam esse dixerit, aliquid singulare significare voluit, vt nos in Commentario diximus.

2. Lectio.

Est igitur altera lectio, quam ipse sequitur Augustinus, vt illud, *in ipso*, adiungatur sequentibus, & legatur, *Quod factum est, erat vita in ipso*. Sequitur eandem lectionem Cyrillus libro 1. in Ioannẽ cap. 6. & 7. tamen non eodem modo exponit.

Augustin.

Primo igitur Augustinus facit hunc sensum, vt omnia facta, qua ratione sunt in verbo, vita sint. Sunt enim omnia in verbo vt in exemplari quodam eminentissimo, & perfectissimo, & vt in causa omnium efficienti, & quatenus in eo sunt, vita sunt; quia hoc esse non est aliud, quam diuina natura, quæ est vita, vt aiunt, essentialis, & substantialis: sicuti dicimus effectus omnes esse in suis causis, quod quidem esse non aliud est, quam esse ipsarum causarum. sic omnia in Deo erant, sed vt erant in eo, vita erant, quæ est ipsemet Deus. Quare Augustinus illud *in ipso*, refert ad verbum. Ista est expositio Augustini, cuius meminit ante Origen. tom. 3. & sequitur in hom. 2. in diuersos.

Cyrill.

Secundo loco Cyrillus quamuis eodem modo legat, tamen aliter exponit, nempe, *in ipso vita erat*, id est, verbum dat vitam ijs, quæ facta sunt. Hæc enim locutio; *Quod factum est, vita erat in ipso*, ad hanc reducitur; verbũ est, quod dat vitam ei, quod factum est: vt nõ solũ sit verbũ causa, vt sint, sed etiam vt viuant. Videx Cyrillũ illud, *in ipso*, referre ad, *quod factum est*, vt sit sensus; verbũ erat vita in ipso, quod factum est, seu dat vitam omni rei, quæ facta est. Id vero vitam intelligit, quo res conseruantur, & durant, vt verbum non solum omnia faciat, sed etiam omnibus det persistere, & conseruari: quia sine verbo omnia in nihilum redigerentur. Inde tamen non recte intule-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ris, ergo omnia viuunt vita propria sumpta. A Cyrillus enim intelligit per hanc vitam, vt ita loquamur, durationem, & conseruationem, quæ quidem omnibus rebus existentibus communis est.

Clemens Alex.

Tertio Clemens Alex. lib. 1. pædag. cap. 6. eandē sequitur lectionem, sed in alio sensu, vt sit sermo de vita spirituali; vt quod factum est, per verbum habeat vitam gratiæ. Sed ipsum loquentē audiamus: Christum sequi salus est: quod enim factum est in ipso, vita est. Amen amen dico vobis, B qui sermones meos audit, & credit ei qui me misit, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, sed transit de morte ad vitam. hæc Clemens. Vbi illud, *in ipso*, de verbo intelligit, & hæc expositio conuenit in sensu cum illa Athanasij, sed differt in lectione, & vtraque est apta lectioni, in qua, *Quod factum est*, connectitur sequentibus.

3. Lectio.

Adhuc est tertia lectio eorum verborum, vt illud, *in ipso*, nec vni, nec altera iungatur extremo, sed sit per se: vt sit sensus; *quod factum est. in ipso*, supple, *est*, vt non tantum facta sint per ipsum, & cum ipso, sed etiam in ipso: & statim sequatur: *Vita erat*, id est, hoc etiam verbum vita erat. Hanc lectionem refert Ambrosius lib. 3. de fide. cap. 3. & re vera non est violenta. Frequens enim est Hæbreis supprimere verbū substantiuum: ac si dictum esset, *quod factum est. in ipso est*, nempe in ipso verbo: & statim sequatur; *vita erat, & vita erat lux hominum*. Breuiter consideremus totum contextum, & Ioannis consilium, existimo non inueniri posse lectionē ac expositionem æque conuenientem, atque ea est, quam in commentario sumus secuti: libuit tamen omnes lectiones & expositiones in medium proferre, vt facilius vnusquisque intelligeret Doctores, & quid singuli sentiant, perciperet: quia non omnes, qui scribunt, fideliter sententias eorum referunt.

Et vita erat lux hominum.

COMMENTARIVS.

EIVSDEM Verbi alium effectum exponit Euangelista, *Vita*, inquit, *erat lux hominum*; ac si diceret, Verbum in quo vita erat, hominibus se manifestauit, & splendentes radios, vt ab hominibus agnosceretur, & per hanc agnitionem vitam consequerentur, sparsit. Nemo enim a verbo vitam consecutus est, nisi per fidem eius, in quo vita erat. Ideo verbum lux erat hominum. omne enim, quod manifestatur, lux est. Eph. 5. & de hac luce dicit Dominus Ioan. 8. Ego lux sum mundi, tam eorum, qui meam carnem præcesserunt, quàm eorum, qui secuti sunt. Attende singula. Vita hoc in loco posita est cum articulo, vt ipsum verbum significetur: in scriptura enim aliquando verbum vita, aliquando in verbo dicitur esse vita: & quamuis in vtraque locutione idem sit sensus, nempe Verbum esse auctorem, & causam vitæ nostræ, tamen non est eadem nominum significatio. quando enim verbum dicitur vita, tunc vita accipitur pro ipso verbo, qua ratione est vitæ causa. Ioan. 14. Ego sum veritas, & vita Colos. 3. Cum apparuerit Christus vita vestra. quando autem in verbo dicitur esse vita, tunc Vita accipitur pro ipsamet vita, quæ datur in verbo, & cuius causa est verbum. 1. Ioan. 5. hæc vita in filio eius est. Ideoq. magno consilio vtraque locutione Ioannes in præsenti vsus est: dixit enim, *in ipso Vita erat*, vbi vita pro ea, quam verbum efficit, & dat nobis, ponitur: postea subiunxit; *& Vita erat lux*, vbi vita pro ipso verbo, quod est causa vitæ accipitur: at vt hæc distingueret, priorem vitam sine articulo, posteriorem cum articulo pronunciauit. Illa vita erat lux, nempe illud verbū, in quo vita erat, ideoq. vita dicitur, hæc inquit, *lux erat*, . simili etiam ratione articulum apposuit luci. *erat illa lux*, vt ipsum idem verbum significaret. Attende præterea, non dictum esse, *in ipso vita erat, & lux hominum*: neque sic; *in ipso erat vita, & ipsum erat lux hominum*; sed, *vita erat lux hominum*; vt nimirum hac locutione, Euangelista significaret ad vitam assequendam, necessarium esse lumen, quo verbum hoc luceat in cordibus nostris. Non enim viuere facit, nisi quos fide sua illuminat Christus, ideo Ioan. 8. dicebat: Qui sequitur me, non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. quod planius Ioan. 17. exposuit; Hæc est vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum; ac si diceret, vita non sum, nisi ijs, quibus lux sum. vnde recte Gregorius Naz. orat. 4. theolog. hæc verba Ioannis sic interpretatus est; quia lux erat, vita erat. Porro illud, *erat*, verbi æternitatem indicat. Quamuis enim in tempore apparuerit in carne, persona tamen quæ apparebat, æterna erat. insinuat etiam Euangelista hoc verbo, *erat*, non tunc Christum incœpisse illuminare, & lumen esse, quando carnem accepit, & visibilis apparuit: cum ab ipso mundi exordio aduentum suum multis ad vitam manifestauerit: venturi enim fide iusti fiebant, quotquot ante eius carnem fuerunt.

ANNOTATIO XX.

Quid lucis nomine significetur.

ANTIQVI patres non consentiūt in exponenda hac luce hominum: sunt enim tres eorum sententiæ.

Prima est, verbum dici lucem ratione luminis naturalis, quod hominibus a natura ineſt & ipsos efficit rationis capaces, & hoc a verbo est. Erit ergo sensus huius contextus, per verbum omnia facta sunt, & in verbo omnia facta conseruantur, & verbum hominibus auctor est luminis, quo capaces sunt rationis, & intelligunt. hæc sententia est Origen. tom. 3. & Cyrilli lib. 1. cap. 7. B in Ioannem.

Altera sententia est, verbum dici lucem hominum, propter supernaturale fidei lumen, quod cordibus hominum infundit, non solum post aduentum in carnem, sed ante aduentum etiam. Omnes enim illuminati fide a principio mundi, a verbo illuminati sunt. Ita Augustinus tract. 1. vbi affirmat hac luce esse vtrumque Ioannem illuminatum, nempe Baptistam, & Euangelistam.

Tertia est, lucem hanc esse verbum factum iam carnem, diciq. lucem a lumine quidem supernaturali, sed quod post aduētum sparsit. hæc sententia est Gregorij Nazianzeni orat. 4. theolog. & Ambrosij lib. de fide con. Arrianos. cap. 3. Chrysostomi hom. 4. in Ioannem.

Auctoris sententia.

Mihi tamen in hac parte probabiliora videntur, quæ subiungo. Primum est, non agi hoc loco de lumine naturali, sed de supernaturali: tum quia vti exposuimus su- D pra, vita dicitur lux, quoniam illuminat ad vitam æternam, lumen autem, seu cognitio naturalis, non est lumen vitæ huius, sed lumen fidei, sine quo nemo viuit. Tum quia lumen naturale nō est solius verbi effectus, sed totius Trinitatis, at lumen fidei aliquo modo ad verbum spectat; quia propter aduentum eius in carnem datum est. Tum etiam, quia in progressu Euangelij, in quo Christus lux dicitur & frequens de lumine sermo est, non de naturali lumine, quod incredulis etiam est commune, sed de supernaturali oratio habetur. quæ autē Ioannes in suo exordio proposuit, respondent ijs, quæ postea in sua historia Euangelica diffusius narrat. Demum quia post hæc prosequitur Euangelista, dicens de Ioanne Baptista: *Hic venit, vt testimonium perhiberet de lumine*: Ioannes autem non venit, vt testimonium perhiberet de verbo, vt est lux naturalis, quod habet ratione solius diuinitatis, sed ratione supernaturalis luminis, quod habet propter carnem.

Alterum est, verbum dici lucem ratione luminis supernaturalis, quod etiam ante aduentum suum in carnem, verbum sparsit in omnes fideles a mundi principio. Et in hoc cum Augustino consentio, idq. Ioannes ipse satis significauit, dicens; *Erat vita*, & *erat lux*. Vox enim, *erat*, antiquitatem indicat: idipsum rei veritas comprobat. Christus enim Deus & homo, non so- C lum post aduentum suum, sed etiam ante, sui radios emisit, & sicut pro hominibus prioribus, & posterioribus mortuus est, ita etiam eos illuminauit, vt fructum mortis, perciperent. Lux ergo dicitur verbum in carne, qui Christus est, ita tamen, vt nondum carne susceptā lux sit, sicut sol, qui antequam Orizontem ascendat, solet radios emittere, & mundum illuminare. Quamquam fatendum est, multo magis illuxisse hominibus, lucidiusq. splenduisse post aduentum, sicut sol post ascensum suum.

Tertium est, verba sequentia, *Lux lucet in tenebris*; enunciata esse de verbo lucente, & manifestato in carne iam susceptā; & sic intelligēdi sunt Doctores tertio loco allegati, & Ambrosius expresse id significat. Sic enim inter alia dicit, Lux lucet in tenebris, id est, Christus in cælo, sicq. conuenire possunt secunda, & tertia sententia, & Ioannes absolutus in sua narratione iudicabitur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

bitur, qui verbum in carne ante, & post aduentum illuxisse descripsit.

Verbū cur non dictū est lux Angelorum.

Hac doctrina soluitur facile dubium propositum ab Origene tom.3.in Ioannem cur non dictum sit verbum lux Angelorum, cum etiā Angeli ratione polleant, lumenq. naturale habeant: ad quod ipse dupliciter respondet. Primo quidem eo, quòd lux hominum dicitur, non excludi, quin sit etiam Angelorū, sicut cum dicitur Deus Abrahā, Isaac, Iacob, non negatur eum esse etiam Deum ceterorum. Quæ tamen solutio non satisfacit; oportebat enim assignare causam, cur potius sit verbum dictum hominum lux, & non Angelorum, cum hi sint perfectiores. Altero modo respondet, hoc nomine, *hominum*, etiam Angelos significari, qui aliquando in scriptura homines appellantur. At neque in hac responsione cōquiescit animus; Angeli enim vocantur homines, quando apparent in forma humana, aut aliquod officium hominis peragunt, quod hoc loco non dicitur. Præterea etiam homines appellantur Angeli, cur ergo non dictum est, Lux Angelorum, vt nomine Angelorum etiam homines significarentur?

Hæc dubitatio in expositione Origenis, & Cyrilli locum habet, qui de lumine naturali loquuntur: at in nostra facile cum Chrysostomo soluitur hom. 4. Verbū enim ratione carnis non erat lux Angelorū, cum non Angeli sint redempti, sed homines, quorum causa verbum carnem sumpsit, & eorum Doctor, Lux, & Vita, & Magister est factum. Potius ergo ex hoc colligendum est, non de luce naturali, quæ Angelis est communis, sed de supernaturali, quæ hominibus solis datur a verbo, ratione carnis assumptæ, Euangelistam loqui.

Et lux in tenebris lucet.

COMMENTARIVS.

VERBVM, in quo vita erat, & quod lux erat hominum ad vitam, etiam nondum carne susceptā, visibile tandem apparuit, & susceptā carne lucet. Hoc Ioannes 1.epist cap.1.alijs verbis expressit, dicens; Vita æterna manifestata est, & vidimus, & testamur, & annunciamus vobis vitam æternam, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. Vitam manifestatam esse, & apparuisse, dicit nunc Ioannes, lucem lucere. Erat prius lux inuisibilis, & spiritualibus oculis per fidem tantum cernebatur: at iam lucet, & visibilis facta est etiam oculis, & sensibus corporeis; exteriori verbo & operibus suæ potentiæ illustrans homines. & impletur illud Isa. 52. Ego ipse, qui loquebar, ecce adsum: ac si diceret; Ego, qui prius me patribus manifestaui inuisibiliter loquendo, ecce iam visibilis adsum, & luceo. & Baruc. 3. Hic adinuenit omnem viā disciplinæ, post hæc in terris visus est. Hoc idem Paul. 2. Timot. 1. Gratia, inquit, quæ data est nobis in Christo Iesu ante tempora sæcularia, manifestata est autem per reuelationem Domini nostri Iesu Christi: quasi dicere voluisset: Iam Christus carne susceptā lucet in mundo, nos docens, & viuificans. Hæc autem lux lucet, sed in tenebris: quia veniens Christus in mundum, ignorantes Deum, & a via salutis aberrantes inuenit, his se visibilem Doctorem veritatis exhibuit; & impletum est, quod Isa. 9. prænunciatum erat; Populus, qui ambulabat in tenebris, vidit lucem magnam. Tenebras appellat homines, Deum & viam salutis ignorantes: qua appellatione vsus etiam est Paulus, Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ. Tales & inter Iudæos multi tunc erant de quibus Matth. 15. dictum est: Cæci sunt, & duces cæcorum. & Matth. 22. Erratis nescientes scripturas, neque virtutem Dei. Vsus est autem Euangelista verbo *lucet*, ad significandā præsentem quidē in carne, sed perpetuam, & indesinentem illuminationem. Christus enim, etiam post suam ascensionem, per suos Apostolos, & eorum successores, totamq. Ecclesiam, etiam inter infidelitatis tenebras, semper in vniuerso lucet.

Et tene-

Et tenebræ eam non comprehenderunt.

COMMENTARIVS.

NON omnes ex ijs, qui in tenebris erant, venientem Christum, & lucentem agnouerunt, nec eius salutarem susceperunt doctrinam, vitio, & culpa propria ipsorum: & hæ tenebræ sunt, quæ non comprehenderunt lucem illam lucentem: quod ipse Dominus Ioan. 3. significauit, dicens; Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem. Non dicit autem Ioannes, nullas tenebras lucem comprehendisse, cum non defuerint multi prius in tenebris ambulantes, qui lucem admiserunt, & crediderunt, & ex tenebris facti sunt lux, iuxta illud Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino: & Act. 26. Mitto te aperire oculos eorum, vt conuertantur a tenebris ad lucem. Plurimi tamen Iudæorum dilexerunt magis tenebras, volentes in suis permanere vitijs: & hæ sunt tenebræ, quæ non comprehenderunt lucem. Verbum *Comprehenderunt*, idem significat, atque, non perceperunt, neque apprehenderunt, sicut illud Rom. 9. Israel legem iustitiæ non apprehendit. Vtrobique idem est verbum Græcum. Quòd si inquiras, cum multi, quibus verbum in carne apparuit, ipsum non agnouerint, qua ratione illis lucere dictum est? Respondeo, duo hæc esse inter se longe diuersa; Lucem lucere, & ipsam percipi. Sol namque nemine aspiciente lux est, & lucet, quia radios splendoris emittit, quamuis multi locis subterraneis se abdentes, aut oculos aperire nolentes, lucem eius non percipiant; sic lux illa, verbum in carne, radios cælestes, & salutem afferentis doctrinæ inter incredulos sparsit, etiam si illi noluerint mentis oculos aperire, vt crederent.

ANNOTATIO XXI.

Tenebrarū nomine qd significetur, diuersæ nonnem sententiæ.

NON eodem modo Doctores tenebras exponunt, nec in eadem significatione verbum illud, *Comprehenderunt*, accipiunt.

Primo quidem Origenes tom.4. in Ioan. aliud per tenebras, in quibus lux lucet; aliud per tenebras, quæ lucem non comprehenderunt, intelligit. Prioribus dicit significari carnem patibilem, & mortalem, & quæ erat in similitudinem peccati, in qua verbum apparuit; posterioribus autem significari dæmonia, & aduersarias potestates, quæ contra Dominum insurrexerunt, & eū A
sunt persecutæ, vt sit sensus: *Lux in tenebris lucet*, id est, verbum apparuit in carne mortali, & patibili, & in similitudinem peccati inter nos; tamen omnes inferni potestates non potuerunt prævalere contra illud; sed superatæ, & victæ sunt. Hæc est expositio Origenis, & eam secutus est Gregorius Nazianzenus orat. in sancta lumina: quamuis eam applicet fidelibus & iustis hominibus, quorum caro in hoc sæculo exposita est inimici contradictionibus, tamen prævalet lux interior animæ. Sed hoc madam: Christo enim hæc verba conuenire sciebat.

Secundo Cyrillus lib.1. in Ioan. capit.7 non idem etiam per vtrasque tenebras interpretatur; sed per priores naturam rationalem, in quantum ex se non habet lumen intelligentiæ, & rationis, nisi a Deo donetur, vnde ex se tenebricosa est: cum autem verbum ei intellectum, & vim rationis communicat, fit rationalis, & luminosa. In his ergo tenebris lux, nempe verbum, lucet infundendo, & communicando vim intellectiuam, & rationalem, quod omnibus est hominibus commune: at per tenebras posteriores exponit eos, qui cum lumen accepissent, non cognouerunt Deum, & huius luminis datorem, sed creaturas coluerunt: quamuis non amiserint lucem rationis datam a verbo. Hęc est expositio Cyrilli. B

Tertio Origenes hom. 2. in diuersos, siue auctor illarum homiliarum, eodem modo exponit priores tenebras, sicut Cyrillus: tamen posteriores aliter interpretatur, vt sint eædem tenebræ, quæ quamuis lumen rationis acceperunt a verbo, tamen non potuerunt ipsum comprehendere, quia incomprehensibile est; nec totam lucem acceperunt, quia infinita est. Natura igitur rationalis ex se non habet vim rationis, & intelligentiæ, ob id ex se obscura est, sed eam a C

verbo D

Universidad de Deusto
Biblioteca

verbo accepit, & verbum in ea splenduit. Neque tamen totum lumen, seu lucem verbi potuit capere: & ideo, *tenebræ eam non comprehenderunt* Non enim creatura rationalis potest Deum cognoscere, quantum ipse cognoscibilis est. Hanc secundam partem sequitur etiam Hilarius lib. 2. de Trinit. dicēs: Tenebræ non comprehenderunt, quia inenarrabilem verbi generationem nemo comprehendit.

Quarto Chrysostomus hom. 4. in Ioannem, per priores tenebras mortem & errorem intelligit. In his lucet Christus, qui mortem subijt, & eius prædicatio inter errores innumeros propagata est. Hæ tenebræ non potuerunt efficere, quo minus hæc lux lucere: nam mors deuicta est resurrectione Christi, & errores omnes diuina ipsius doctrina depulsi sunt, & sic lucet in tenebris, per tenebras autem posteriores, homines peccatores interpretatur: qui dum suis peccatis inhærent, nolunt lucis huius lumen recipere.

Quinto ab hac Sancti Chrysostomi expositione videtur discedere Theophilactus, qui per vtrasque tenebras idem intelligit: mors enim & error non potuerunt comprehendere lucem, quia nec mors, nec error impedire potuerunt, quo minus lux Christi, & fides eius in mundum induceretur.

Sexto Augustinus tract. 1. in Ioan. & lib. 4. de Trinit. cap. 2. & epist. 120. ad Honoratum, cap. 3. & alijs in locis, vtrasque tenebras, eandem interpretatur rem, homines nempe ignorantes, & sedentes in vmbra mortis: his verbum lumen suæ fidei, & cognitionis expandit. At qui nolunt recipere, dicuntur non comprehendere lucem: qui vero recipiunt, illuminantur. De natura ergo sua, omnes carent luce hac supernaturali fidei, sed verbum est, quod infundit, & lumen spargit: qui recipit, illuminatur; qui non recipit, in suis manet tenebris: & hoc est, quòd tenebræ dicuntur non comprehendisse lucem. Augustinus autem loquitur de lumine spirituali, etiam ante aduentum verbi in carne, hominum cordibus per ipsum infuso.

Septimo Augustinum sequitur Ambrosius lib. de fide, contra Arrian. cap. 3. tamen in hoc differt, quod exponit de Christo post ascensum, qui per mundum suæ fidei radios A omittit. Lux, inquit, in tenebris lucet, id est, Christus e cælo illuminat: & tenebræ eam non sunt assecutæ, hi scilicet homines, quorum cor ignorantiæ tenebris est obcæcatum. Hæc Ambrosius: quibus in verbis videtur de lumine euangelicæ prædicationis loqui.

Expositio Gregorij Nazianzeni in orat. de fide, quam octauo & vltimo loco reseruaui, meo iudicio ceteris est verior, quam & in commentario sum prosecutus. *Lux*, inquit, *Lucet in tenebris*, Christus nępe in hoc sæculo, *& tenebræ eam non apprehenderunt*: hi scilicet homines, quorum ignorantiæ tenebris cor excæcatum, Christum Deum, & verum Dei filium non agnouit. His verbis significat Gregorius lucem Christum esse, quia in carne veniens lucis suæ radijs, & doctrinæ splendore, illuxit mundo, qui erat in tenebris ignorantiæ, & peccati. Sed tenebræ, id est, qui voluerūt in sua manere ignorantia, & vitijs, non apprehenderunt lumē hoc: sicut sole lucente super terram, qui oculos claudit, non apprehendit lumen. Reliquæ expositiones non videntur ad mentem Euangelistæ, maxime illæ, quæ de lumine naturali, & quæ de lumine ante aduentum fidei procedunt, cum re vera Euangelistæ sermo sit de doctrina, quam in mundo suo Christus aduentu docuit: & de vita, quam veniens largitus est, quę duo ab æterno per ipsum facienda esse, decretum erat.

Auctor sequitur Gregorij Nazianz. expositionem,

Sed iam ad aliam capitis partem explicādam, progrediar; si tamen recentioris cuiusdam expositionem adiunxero, quæ talis est: vt per tenebras intelligantur omnes creaturæ sensibiles, rationis, & intellectus expertes: in his lux lucet, quia per earum cognitionem, in Dei cognitionem ascendimus. Inuisibilia enim Dei per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur; tamen ipsæ non comprehendunt: quia lucem hanc & verbum non valent cognoscere. Quæ expositio prorsus est aliena a verbis Ioannis, qui lucem Christum vocat ea ratione, qua ipsemet sæpe in Euangelio lucem se appellauit, propter doctrinam & fidem, quam mūdo attulit. præterea quia sermo est de cognitione & lumine, per quod vitam, quæ in verbo est, assequimur: hanc autem non ex creaturis, sed a Spiritu sancto per infusionem accipimus.

Rom. 1.

Fuit homo missus a Deo, cui nomen erat Ioannes.

COMMENTARIVS.

DIxerat Euangelista tenebras lucem non comprehendisse, quia Iudæi cæci non cognouerunt Christum, nec fidem eius prædicationi adhibuerunt. Adiungit

Adiungit nunc Deum ex parte sua, ea media, ob quæ credere illi, & cognoscere potuissent, non prętermisisse: misit enim hominem, *Cui nomen erat Ioannes*, cui munus a Deo hoc iniunctum erat, vt populum præpararet, & disponeret, eoq. dispositio, & præparato indicaret Christum, ac de ipso redderet testimonium. Noster igitur Euangelista non solum Ioannis describit historiam, sed simul Euangelij veritatem, Ioannis auctoritate confirmat. Erat enim magni nominis & opinionis apud Iudæos, ita vt propter eandem causam, omnes Euangelistæ Ioannis Baptistæ perhonorificam fecerint mentionem. Dicit ergo a Deo missum, vt commendet eius testimonium: probatio enim testimonij Ioannis, est probatio doctrinæ, & veritatis Christi. Erat enim celebre nomen, & per quandam antonomasiam nomen Ioannis illum magnum Baptistam significabat. Nomen autem hoc plenum est mysterij, cum idem significet, quod Dei gratia: illum enim, qui gratiæ auctor est, indicare veniebat. Circa illud, *a Deo*, notat Chrysostomus hom. 5. esse sine articulo: & tamen verum Deum significare, nemo negare potest, cum Malach. 3. dicat ipse Deus de Ioanne: Ecce ego mitto Angelum meum: quo conuincitur Arrianorum vanitas, qui, vti supra diximus, ea ratione verbum esse verum Deum negabant, quia dictum est sine articulo, *Et Deus erat verbum*. Sed libet eadem paulo fusius in sequentibus prosequi.

Ioannis Baptistę nomē explicatur.

Arrianorū vanitas.

ANNOTATIO XXII.

Expēdantur magis Euangelistę verba.

TRia sunt in superiori sententia adnotanda vnum est, quod Cyrillus, lib. 1. cap. 7. animaduertit, nempe Euangelistam dum de verbo loquitur, vsum esse verbo. *Erat*, dum autem de Ioanne agit, verbo *Fuit*, vtitur: in illo dicit insinuari verbum factum non esse, sed æternum; in hoc, Ioannem, vt alios homines, esse factum. Et certe discrimen Cyrilli non consistit in temporibus, quòd vnum verbum sit imperfectum *Erat*, alterum perfectū *Fuit*: nam in Græco non est perfectum, sed aoristos. verum discrimen est in verbis, quòd vnum est substantiuum ἦν, *Erat*: alterum adiectiuum ἐγένετο, *factus est*, quamuis aliquando pro substantiuo accipiatur. Hanc Cyrilli annotationem Chrysostomus hom. 5. non recipit, licet nemmem citet auctorem: negat tamen hoc verbum hic significare factum esse, de eo quod nō fuit; sed cū verbo, *Missus*, coniungendum affirmat, in eum modum: *Fuit missus*, seu, *factus est missus*: vt verbi significatio ad missionem renocetur: ex quo non sequitur, quod sit is, qui mittitur factus, licet re vera factus sit, & nobis hoc probatur. Nam de verbo Deo dicitur: Est factum caro, tamen non inde infertur, in se factum esse: non ergò est mysterium aliquod in verbo, *Fuit*.

Origenis errores notantur.

Alterum est adnotandum circa illud: *homo*, erraſſe Origenem tom. 5. in Ioan. Dixit enim Ioannem non fuisse hominem natura, sed vnum ex Angelis cælestibus, qui missus est, vt assumpto corpore testimoniū A de Christo perhiberet: probatq. illo Malach 3. vbi de Ioanne loquens Deus per Prophetam dicit: Ecce ego mitto Angelum meum. Quæ doctrina non est consona fidei Catholicæ, quam merito, quamuis tacito auctoris nomine, refutat Cyrillus lib. 1. cap. 7. satisq. conuincitur ipsa voce *homo*. Et vero si Angelus esset natura, Euangelistæ id minime dissimulassent. Cum ergo Angelus dicitur, non naturam sed officium significatur, quia nunciabat aduentum Christi: qua ratione etiā Christus Angelus testamenti dictus est, ab eodem Propheta: & homines etiam Angeli in Apocalypsi dicuntur. Vt igitur Euangelista purum hominem significaret, vocem, *homo*, sine articulo posuit, vt in Græco textu apparet, ne homo, vt alter Christus putaretur, qui fuit simul homo & Deus.

Adnotandum est præterea, quòd circa verbum, *Missus*, idem Origenes tom. 5. dubium tale monet; Si missus, inquit, est, ergo ab aliquo loco missus est; ergo præcessit Ioannes, antequam in hunc mundum veniret. Propter quod argumentum ipse inductus est, vt assereret esse Angelum vnum de cælestibus, vt iam retulimus. Quamquam ipse Origenes solutionem aliam adhibet, iuxta sententiam eorum, qui censent animas corpora præcessisse in cælo, & inde in corpora demitti, hoeq. responso existimat dubitationi satisfactum esse, etiam si merus homo fuisset Ioannes, vt nullus dicatur, quia de cælo aduenit corpori anima, vt per-

Universidad de Deusto
Biblioteca

hiberet hoc testimonium. Hic tamen error non est minor priori, cum aduersetur doctrinæ Catholicæ, quæ tenet & docet, animas hominũ non esse ante corpora creatas, sed fieri, quando corporibus vniuntur. Neque tamen hac ratione solueretur eius dubitatio. Nam si qui mittitur, debet præcedere in termino, a quo mittitur; cũ homo dicatur missus, debuit homo prius esse in cælo, quàm esset missus: at anima non est homo, nec dicitur missa, necesse ergo esset hominẽ esse in cælo, vt mitti inde posset. Nisi velit affirmare animas esse homines, secũdum philosophiam Platonicam, quæ tradit formas rerum esse totam naturam: quod vanum esse Aristoteles ostendit, vt aliquando in Metaphysicis discussimus.

Quamobrem solutio dubitationis hæc est: Quando factus est homo, non dicitur A missus, nec Euangelista dicit factum esse Ioannem, sed missum: quia supponit factum hominem & natum, & ordinatum a Deo ad hoc munus exequendum: nec quærendi sunt termini locales, sed vt homo, qui ex se non habebat tale munus, a Deo institutur ad id muneris, & officij. Igitur mitti a Deo Ioannem, non aliud est, quàm Ioannem institutum esse, vt tale munus exerceret: sicut dicebantur etiam mitti prophetæ, quando eis iniungebatur, vt quæ a Deo edocti erant, populis annunciarent. Non prius ergo munus hoc iniunctum est Ioanni, quã fuit homo conceptus, licet in mente diuina, id quod futurum erat in tempore, ab æterno fuerit ordinatũ. Quando autem sit Ioanni datum hoc diuinum præceptum, vt testimonium perhiberet, Lucas cap. 3. narrat. sed de his satis. E

Quid sit Ioãnẽ mitti a Deo.

Hic venit in testimonium, vt testimonium perhiberet de lumine.

COMMENTARIVS.

EXplicat officium, ad quod missus est Ioannes a Deo: nimirum, ut perhiberet testimonium de luce, nempe Christo, ostendendo, & significando populo Iudæorum, eum esse uerum Messiam. In Latinis codicibus non ita aperta & clara est sententia, sicut in Græco sermone. Vno enim uocabulo Græci utuntur, nempe φῶς, quod Latine modo lucem, modo lumen uerterunt: tamen eadem est utriusque significatio: & hæc uerba probant, per lucem Christum significari, quando dictum est, *Lux hominum, & lux in tenebris lucet*. De hac enim luce Ioannes testimonium perhibuit, nimirum de Christo Messia, uero Deo, & homine. Priora igitur uerba, missionem Ioannis a Deo, hæc autem, finem eiusdem missionis explicant.

ANNOTATIO XXIII.

Quare Christus testimonio Ioannis vsus sit.

POsset aliquis non immerito interrogare, quare Dominus hoc Ioannis testimonium de se exhiberi voluit. Aliquot causas sacri Doctores adferunt. Vna est ex parte ipsius Christi: perspicuum enim est, primum Christi aduentum in paupertate, & abiectione, non in splendore, & maiestate fuisse: quod Zachar. 9. prædictum erat. Ipse, inquit, pauper ascendens super asinam: & ob id in Euangelio Christus grano sinapis comparatur, quod in principio minimum, creuit postea in arborem magnam; & fermento abscondito in farinæ satis tribus, quod totam massam fermentauit; & lapidi paruo cadenti de monte apud Danielem, qui factus est mons, & repleuit totam terram. Hæc demissio & humilitas Christi in primo aduentu, occasio quædam fuit Iudeis A non cognoscendi Messiam. quod prouidens Deus, voluit eos per prophetas, & scripturas, multo ante, huius humilitatis prænonere. Nec hoc satis esse duxit, sed multas præterea huius aduentus descripsit circumstantias, nempe tempus, locum natiuitatis, tribum, ex qua venturus erat, opera per ipsum patranda, & alia permulta: quæ si Iudei attentius considerassent, non vtique Christi humilitatem despexissent. Non his contentus Deus optimus, testem quendã, hominem vtique omnibus numeris absolutissimum, & ab ipsomet Deo ante prædictũ, qui sua voce ipsum Christum designaret, adhibuit; nullam vt Iudei conquerendi, nec se excusandi, causam habere possent, quod humilis, & abiectus, & indignissima ferre paratus, venisset. Hæc est vna causa, cur venerit

Matth. 13. & Luc. 13.

Dan. 2.

nerit Ioannes ad testimonium perhibendũ A de Christo, quam Augustinus tract. 35. in Ioan. his verbis amplificat: Venit, inquit, Christus contemnendus, & honorandus: venit negãdus, & confitendus: talis ergo venit, vt oporteret ei lucernam testimonium perhibere. Numquid opus erat, vt Ioannes tamquam lucerna perhiberet testimonium dici, si dies ipse ab infirmitate nostra posset videri? hæc Augustinus.

Altera huius testimonij fuit occasio ex parte Iudæorum: non enim omnes intelligebant prophetias, nec scripturarũ ita percipiebant sensum, vt signa data aduentus discernerent: & qui studijs scripturæ vacabant, multis peccatis detinebantur ob quæ a legis obseruantia & scripturæ meditatione, auersi erant. Vnde Ioan. 5. Dominus ad hoc studium eos exhortabatur; Scrutamini scripturas. Præmissus est ergo Ioannes magnus propheta, qui instar scripturæ viuæ Christum indicaret, scripturas declararet, et Iudæos ad pœnitentiam induceret, vt a peccatis liberi, animis radium veritatis, & lucis perciperent. Erant enim peccata velamina quædam, & impedimenta, quo minus veritatis fierent capaces: & ideo sæpe Dominus, peccatorum eos arguebat, non aliud ratus, quo minus veritatem reciperent, impedimentum. Hinc Ioan. 5. Quo modo potestis credere, qui gloriam capitis ab inuicem? Hanc ipsam huius testimonij rationem Augustinus tradit serm. 20. de sanctis. Iudæi, inquit errauerunt a ventre, id est a lege, quæ Christo grauida erat: ideo venit vt testimonium perhiberet Ioannes de lumine. Et paulo inferius: Vt mundo ignorantiæ nocte possesso, lumen salutis ostenderet, & quasi inter densissimas delictorum tenebras, splendidissimum Solem iustitiæ lucis suæ radio demonstraret. hæc Augustinus. C

Tertiam causam assignat Chrysostomus hom. 5. Vt sui, inquit, homines per eum crederent; quasi diceret; Christus venit, ex parte Dei se ipsum, Filium Dei prædicans: voluit Deus, vt ex parte Iudæorum, qui crediturí erant, vnus etiam esset, qui redderet testimonium: talis fuit Ioannes plane homo Iudæus, de numero eorum, qui crediturí erant. Habuerunt ergo etiam Iudæi testem ex parte sua, omni fide dignum. B

Causa denique quarta est Origenis tom. 5. vt testimoniorũ esset abundantia, vt alij ob vnũ, alij ob aliud crederent. Deus enim noster non necessaria tantum ad salutem, sed cumulata etiam media exhibuit. Hæ in præsentia quamuis aliæ non desint, causæ sufficiant. D

ANNOTATIO XXIIII.

Quæ ratione Ioannis testimonij necessarium fuerit.

POsset, insuper aliquis interrogare; Concesso iam conueniens fuisse hoc testimonium, an quoque fuerit necessarium? Respondeo: Si necessarium testimonium sic intelligamus, quòd Christi testimonium de seipso minime sufficisset, nisi & Ioannis testimonium accessisset, hac ratione dico necessarium non fuisse. Opera enim Christi, fuerunt ex se testimoniũ sufficientissimũ ad probandum eum esse Filiũ Dei, & Messiam: & idcirco ipsemet dicit, Ioannis. 15. Si non venissem, & opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, excusationẽ haberẽt de peccato suo, nunc autem excusationem non habent. Et Ioan. 14. Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est, alioquin propter opera ipsa credite. Ioan. 5. Ego habeo testimonium maius Ioanne: opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me. Et iterum; Ego testimonium ab homine non accipio: quasi diceret, non est mihi necessarium hominis testimoniũ, nec propter me Ioannes testis inductus est. Constat igitur Ioannis testimonium necessarium, propter Christum, non ita fuisse requisitum, quasi non ipsius opera sufficissent. E

Sentit idem Cyrill. lib. 2. in Ioan. cap. 149. Nullius, inquit, hominis testimonio sibi necessario opus fuit, cũ a splendore signorum, & gloria, Deus natura demonstraretur. Hoc idẽ Chrysost. hom. 5. affirmat; Ne, inquit, putes hac causa venisse Ioannem testificatum, vt fidei ratione aliquid Domino adderet, vt proinde existimẽ dictum esse, *vt testimonium perhiberet de lumine*: non dictũ est de verbo, sed de lumine, vt insinuaret Christum propterea non indiguisse hoc testimonio, sicut lumen non indiget alio lumine, vt videatur. Quapropter, antequam Christus sui testimonium præberet, Ioannis præcessit testimonium. Nam quando Ioannes testimonium perhibuit, nondũ lucebat Christus per opera miranda, quæ postea fecit. Quod si necessarium intelligamus, ex quadam suppositione, certe necessarium fuit Ioannis testimonium: quia prædictum erat per Prophetas ipsum venturum: & cum prophetiam recipiamus, necessarium fuit eius testimonium. Quamquã vt diximus, non sic prædictum est futurum, quasi Christi grauissimo testimonio aliquid Ioannes addere potuisset.

ANNOTATIO XXV.

Ioannis testimonio debuerunt Iudæi fidẽ habere.

VNICVM hoc loco inquirendum superest; an testimonium hoc Ioannis ita fuerit idoneum, vt Iudæi ei testificanti credere

Universidad de Deusto
Biblioteca

credere debuerint, & non habentes fidem peccauerint? Ego certe sic iudico, Ioannis testimonium adeo idoneum, & dignum fide fuisse, vt Iudæi, & fidem illi habentes, non modo leuitatis non arguendi fuerint, sed maximam prudentiæ laudem adipisci potuerint. Si enim a Deo missus est ad testificandum de Christo, habuit a Deo omnia necessaria, vt fide dignus inueniretur. Non enim ipse Deus mittit aliquem ad munus, quin ei necessaria ad idem obeundum conferat. Sic fecit, quando Moysem misit ad Pharaonem: sic etiã quando misit Prophetas. Idem ex ipsa scriptura comprobatur. Cũ enim tria sint necessaria, vt fide dignus testis habeatur: primo quidẽ scientia: nemo enim, quæ ignorat testificatur, Ioannes autẽ Propheta, & plusquã Propheta scientia diuina fuit plenus. Secũdo fidelitas, vt quæ scit, loquatur, nec velit mentiri, aut deciperet: hæc etiam magna in Ioanne fuit, quandoquidem pro veritate, quam libere Herodi loquebatur, dum ipsum arguebat, mortem subiuit; Iudæorum quoque vitia eadem fidei constantia reprehendit. Denique opinio & auctoritas, vt talis nimirum ab alijs habeatur, qualis est: hæc profecto de Ioanne fuit tanta apud omnes, vt Christus putaretur, vt paulo inferius dicemus.

Exod. 3.

Testi sunt tria necessaria.

Vnde Baptistę opinio tanta fuerit apud Iudæos.

Nec opinio hæc vana ex causa, sed maximis argumentis fuit comparata. Primum fuit scripturæ prædictio quã multo ante per Spiritum sanctum, præcursor Christi futurus, prædictus est. Malach. 3. Ecce ego mitto Angelum meum, & præparabit viam ante faciem meam: quo testimonio Dominus ipse Matth. 11. Ioannem commendat. Similiter eius prædicatio fuit enunciata. Isa. 40. Vox clamantis in deserto. quo testimonio ipsemet Ioannes Baptista suam probat auctoritatem.

Secundo, argumento fuit eius conceptio, & partus supra naturã & miraculis plenus, prout describitur Luc. 1. Ex patre enim admodum sene, matreq. sterili, atque ætate prouecta natus est. In eius ortu mutus pater loquitur; nomen ei imponitur, quo nemo in eius cognatione vocabatur, Angelo illud prænunciante. Fuit præterea omnibus manifestus hic tam mirus partus: nam timor cepit omnes in montanis degẽtes, vt præ admiratione dicerent: Quis, putas, puer iste erit? etenim manus Domini erat cum illo.

Tertium eiusdem rei argumentum fuit, ipsius vitæ innocentia, omni ex parte inuiolata: tanta, & tam dura pœnitentia, vt diceretur, nec comedens nec bibens, atque adeo vix esset humana. Hæc igitur tria magnam omniũ Iudæorum illi opinionem & existimationem compararunt, vt eius testimonium dignum fide, quod tanta scientia, tanta veritas, tanta opinio commẽdarunt, iure optimo admitti debuerit. Quare egregie Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 7. dicit: Quo modo auctoritati eius credendum nõ erat, qui tanto cumulo virtutis præfulsit, vt lux ipsa a nonnullis crederetur?

Possumus secundo propositæ dubitationi respondere: non solum enim Ioannis testimonium fuit ea fide dignum, vt sine leuitatis nota credere ei Iudæi potuerint; sed etiam fuit tantum & tale, vt non credentes, peccauerint grauiter. Hoc patebit cum ad cap. 5 Ioan. explicandum peruenerimus, vbi Dominus hanc Iudæorum in credendo tarditatem grauissime reprehendit. Vos misistis ad Ioannem: & testimonium perhibuit veritati. Quòd si peccabant, qui prophetis a Deo missis fidem non adhibebant, quanto magis, qui plusquam prophetę credere noluerunt?

Addamus tertio, potentius fuisse testimonium, quod post ea de se Christus per opera sua perhibuit, testimonio Ioannis, quod aperte per Euangelistam nostrum Dominus affirmat. Ioan. 5. Ego testimonium habeo maius Ioanne: opera enim quæ dedit mihi pater, vt perficiam ea, ipsa opera, quæ ego facio, testimonium perhibent de me. Quod etiam Cyrill. lib. 2. in Ioan. cap. 149. annotauit.

Quarto respondeo; Sapienter Dominus in proferendis testimonijs processit: sapientis enim est ordinate operari, & cuncta disponere. Ordo autem est in testimonijs exhibendis, vt ab infirmioribus ad firmiora progressio fiat, vt crescente in credendo difficultate, crescat etiam veritatis confirmatio: sic & in medicamẽtis euenire videmus, quorum leuiora prius admouentur. Præmissum igitur est Ioannis testimonium, vt infimum, quo cum Iudaici cordis duritiem non emolliretur, adhibuit Dominus operum testimoniũ: & inter hæc minora prius sunt exhibita, at crescente in fide recipienda pertinacia, Dominus maiora operatus est, quando morti proximus cæco a natiuitate visum, & quatriduano Lazaro vitam restituit. Ex his omnibus notum est, fuisse idoneum, & summa fide dignum testimonium Ioannis, & cui admittendo non aliud quàm Iudæorum obstitit peruersitas.

Vt em-

Vt omnes crederent per illum.

COMMENTARIVS.

DICTVM est, venisse Ioannem, vt testimonium perhiberet: nunc finem testimonij explicat, vt omnes per illum crederent, nempe ut esset medium quoddam, per quod Christum cognoscerent, & illi fidem adhiberent. Dum ergo dicitur hoc testimonium Ioannis esse, ut crederent Iudæi per illum, significatur non Christi causa, sed propter Iudæorum imbecillitatem, & malitiam, eius testimonium fuisse necessarium. Neque uero dictum est, vt crederent in illum: quia Ioannes non erat, in quem credendum erat, sed per quem credendum erat in Christum. Ioannes erat instrumentum & medium quoddam, sicut Ioan. 4. dicitur de Samaritana; Multi crediderunt propter verbum mulieris. *Vt omnes*, inquit, *crederent*. *Omnes*, intellige, quibus missus est. Ioannes enim est missus soli populo Iudaico. Si autem non omnes crediderunt, ipsorum fuit culpa; cum omnibus illis missus sit, & necessariam omnibus credendi rationem exhibuerit.

ANNOTATIO XXVI.

Per illum, non Christũ sed Ioannem refert.

ARTICVLVS Græcus, *illum*, est generis communis, qui & neutri, & masculino accommodari potest: inde est, posse referri & ad lumen & ad Ioannem, vt sit sensus; vt testimonium perhiberet de lumine, vt omnes crederent per illud, nempe lumen, qui Christus est; aut per illum, scilicet Ioannem. Theophilactus refert ad lumen, nempe vt omnes crederent in lumen, & Christum: quę expositio aliquibus hoc tempore non displicuit. Cyrillus tamen Chrysostomus & reliqui tam Latini quàm Græci Doctores, ad Ioannem referunt, qui fuit minister, per quem Iudæi credere debuerunt. Et hunc sensum Latina editio recepit, & est verus sensus. Nam obiectum fidei est Christus, in quem credimus: prædicatores autem & ministri sunt, per quos credimus: quod quidam ex recentioribus aduertens, addere ausus est, in hunc modum; Vt omnes crederent per Christum in Deũ, sed hoc de suo cõmentus est cerebro. Nam & Christus est, in quẽ credimus: Ioan. 14. Creditis in Deũ, & in me credite.

Hic tamen, vt intelligatur textus, illud in primis in memoriam reuocandum est, quod fides Iudæorum ante Christi aduentum, erat fides futuri, quia in Messiã venturum credebant: hæc autem fides in aduentu ipsius non erat destruenda, sed solum status eius mutandus, vt quem venturum credebant, venisse crederent. Et hic est status nostræ fidei, iuxta illud Rom. 1. Reuelatur in eo, id est, Euangelio, iustitia Dei de fide in fidem. Qui igitur ante in venturum credentes; postea venisse Messiã crediderunt, fideles manserunt, statu fidei mutato; qui autem non crediderunt, fidem amiserunt, quia credere venturum eum, qui iã venerat, non fides, sed error erat. Cum igitur fides transitũ hunc receptura esset, de obiecto futuro, in præsens & præteritum venit Ioannes medius, vt per eum Iudæi transirent de fide in fidem, hoc est, vt quem prius venturum credebant, præcone Baptista iam venisse faterentur.

Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine.

COMMENTARIVS.

Baptistam Iudæi Christum fuisse arbitrati sunt.

MVLTI Ioannem fuisse Messiam, & Christum existimarunt. Dicitur enim Luc. 3. Existimante populo, & cogitantibus omnibus in cordibus suis de Ioanne, ne forte esset Christus. Ad hunc igitur errorem submouendum, & confirmandam priorem sententiam adiunxit Euangelista: *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de lumine*, supple, sed venerat, seu missus erat, ut testimonium perhiberet de lumine. Græce vtrumque nomen, lux & lumen, vt

Universidad de Deusto
Biblioteca

ante monuimus vno exprimuntur vocabulo. Non autem absolute dicitur; non *erat lux*, sed cum articulo; *Non erat ille lux*, illa nempe, de qua dictum est, *erat lux hominum, & lux in tenebris lucet*. Propterea Ioannes ad distinctionem dictus est lucerna ardens, vt inferius dicitur. Nec obstat Matthæi. 5. Apostolos dictos esse lucem mundi: erant quippe lux, sed lux a luce Christo, qui eos fecit lucē. Sic Ioannes lux etiam fuit, sed quia hoc in loco comparatus est Christo, ob id negatur esse lux: sicut etiam de Apostolis Christo collatis, uerum est dicere; non erant illi lux illa. Admiranda profecto sanctitas Ioannis, ut Christus putaretur: quod Augustinus sermone 23. de sanctis. & Gregorius hom. 7. in Euang. ponderantes dixerunt: Tantæ eum fuisse sanctitatis, ut Christus credi potuisset. Magna etiam commendatio Ioannis ab Euangelista insinuatur. *Non*, inquit, *erat lux ille*, quasi diceret, tantæ fuit opinionis, & tantæ virtutis, ut illum non fuisse Christum, declarare perneceſſarium uideatur. Non enim negamus de aliquo, nisi quæ aliqua ratione, ei inesse apparent.

Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.

COMMENTARIVS.

Lucis diuinæ proprietates.

DIXIT Ioannem non esse lucem, sed qui testimonium perhiberet de ea: huius rationem adhibet, ex proprietatibus lucis sumptam. Sunt autem tres lucis illius proprietates; antiquitas, veritas, & communitas, quæ cum Ioanni non insint, recte concluditur illum lucem illam non esse. Verbum *Erat* æternitatem significat. *Veram* dicit, quia non ab alio illuminatur, ut luceat, sed ex se lucet: *Quæ illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, non in Iudæos solum, sed & in omnes gentes lumen suum diffundit. Hæc tria Ioannes non habuit, nec enim erat, quia merus homo initium habuit, & aliquando non erat: nec dici potest uera lux, quia ab alio lumen, ut luceret, accepit: nec omnem illuminat hominem, sed propter Iudæos uenit. Immo, ut recte argumētatur Augustinus tract. 1. in Ioan. & epist. 120. ad Honoratum cap. 3. si lux uera illuminat omnem hominem, ergo & Ioannem ipsum, non ergo Ioannes erat lux illa. *Lux*, cum articulo ponitur, vt excellentia personæ, quæ lux est, significetur: rursus *Vera* cum articulo est, vt doctrinę & luminis ab hac luce diffusi eminentia exprimatur. Aliqui verba sic componunt, vt repetant nomen; *lux illa erat, lux illa vera*: sed id non probo. Nam verbi suppositum est, quod sequitur, *lux vera*: verbum tamen *Erat*, præmittitur, nullo alio præposito, ut æternitas magis significetur. Dicitur autem lux illa omnem hominem illuminare, sicut & Sol, qui sufficiens lumen expandit, ut omnes illuminet, & omnibus propositus est, ut uideant, quod si qui non uident, defectus solis non est; sic Christus in hoc mundo, omnibus quidem hominibus, quantum est in se, & ex efficacia lucis suæ, lucet. Si autem non omnes illuminantur, non est defectus lucis huius, & sermo est de luce supernaturali, quæ est per fidem Christi, in quo est salus. Dicitur autem illuminare venientem in mundum, quia sermo est de illuminatione per fidem, quę datur in hoc sæculo, non in altero. sic Ioan. 3. Ego sum lux mundi: homines autem cum in mundo nascuntur, uenire in mundum dicimus. Græce non habetur, *hunc*, sed absolute dicitur; *Venientem in mundum*.

ANNOTATIO XXVII.

Notanda huius loci elegans ver borum contexio.

ADVERTENDVM est, textū Græcum ambiguam facere locutionē: illud enim *venientem*, potest referri ad hominem, vt habet Latinus codex, & potest etiam

etiam referri ad lucem; vt sit sensus; vera lux veniens in hunc mundum, illuminat omnem hominem. Hanc ambiguitatē notat Cyrillus lib. 1. in Ioan. & quāuis vtroque modo posse legi censeat, tamen probat communem lectionem, quę Latina est. Augustinus etiam lib. 1. de peccat. merit. cap. 25. vtramque refert lectionem: & re vera non est contemnenda, immo nisi obstaret communis expositio, probanda videretur. Nam consona est verbis ipsius Christi. Ioan. 3. Lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quā lucem. & Ioannis 12. Ego lux in mundum veni, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Quibus in locis idem videtur sensus, ac in isto præsenti, lux vera veniens in mundum, illuminat omnem hominē. Nec argumentum Cyrilli conuincit, quo communem lectionem veriorem esse contendit. quia, inquit, statim sequitur, *in mundo erat*, Non ergo dicta nunc esset lux venire in mundum, quia vnum horum esset superuacaneum: respondere enim possumus id potius fauere alteri lectioni. Venit enim in mundum illuminare, postquam autem in mundo erat, *mundus eum non cognouit*. Hæc autem licet ita se habeant, tamen a communi lectione, cum & sic legi recte possit, & sensus verus, ac consonus sit, non est recedendum.

ANNOTATIO XXVIII.

Proxima Euāgelistæ verba, de verbo carne induto esse intelligenda.

NON omnes Doctores cōformes sunt in exponendo, quæ sit illa lux vera, quæ illuminat omnem hominem. Ambrosius lib. de fide contra Arrian. cap. 3. de Patre dictum esse affirmat, *Illuminat omnem hominem venientem in mundum*; de Christo autem, *Lux in tenebris lucet*. Athanasius in oratione, quod Deus ex Deo est verbū, hæc verba dicta esse asserit de Filio, seu Verbo. Gregorius Naziāzenus oratione de fide idem cum Athan. dicit. similiter Cyrillus lib. 1. in Ioā. c. 8. & Chrysostomus hom. 6. at idem Gregorius Nazian. orat. de Spiritu sancto, quæ est quinta inter Theologicas, toti Trinitati tribuit, & distincte de Patre, Filio, & Spiritu sancto, hæc verba pronunciat. Augustinus autem de Deo hæc intelligit, non discernendo personas. Et re vera si consideremus actionem hanc illuminandi mentes hominum, siue naturali, siue supernaturali lumine, totius est Trinitatis. Omnis enim exterior actio, indiuidua est Trinitati: & tam Pater, quām Filius, quām Spiritus sanctus dant gratiam, infundunt fidē, illuminant hominem lumine, tam naturali, quām supernaturali. Et hoc est, quod Gregorius illuminationem hanc toti Trinitati tribuit, vt demonstret Spiritum sanctum esse Deum, vnū cum Patre, & Filio. Veruntamen si consideremus Ioannis contextum, in quo de verbo sermonē instituit. Illud namque est lux hominum, illud vita, illud per quod omnia facta, illud de quo proxime est dictum, *Non erat Ioannes illa lux*; profecto negari non potest, quin hęc verba sint de eodem verbo prolata, vt idem sit lux illuminans omnem hominem. Et in hoc vere sentiunt Athanasius Cyrillus & illi, qui hanc lucem verbum esse exponunt: hi tamen videntur intelligere has voces de verbo, ratione suæ diuinitatis. Erat enim verbum, vt Deus, lux illuminans omnem hominem, cum ab ipso mundi principio illuminauerit homines, vt paulo post dicemus.

Sed mihi probabilius videtur, sermonem esse de illuminatione, quam fecit veniens in carne: nam contextus hoc postulat. Quādo enim dicitur de Ioāne: *Non erat ille lux, sed vt testimonium perhiberet de illa luce*, certe inficiari non possumus, per lucem hāc verbum in carne intelligi, de hac enim testimonium perhibuit Ioannes, & hac eadem ratione Christus se lucem mundi vocauit. Cū igitur ista verba continuentur, & rationem, & causam contineant, cur Ioannes non sit illa lux, profecto de eadem luce intelligenda sunt, vt sit sensus; *Lux vera*, de qua testimonium perhibuit Ioannes, *Illuminat omnem hominem venientem in mundum hunc*: Et rursus: *Hæc lux vera erat*: id est, non habuit principium sicut Ioannes; vt in his tribus a Ioanne differat; Quod erat, id est, verbum hoc non tunc incœpit, quando apparuit, vt luceret in carne assumpta, sed ante erat; rursus vera lux erat, quia ex se lumen habebat; denique omnem hominem illuminat. Fateor Christum, vt Deum lucem esse, & illuminasse a mundi exordio, & hoc esse commune illi cum Patre, & Spiritu sancto; tamen non omne quod verum est, scribentis menti consonat, sed id, quod ad rationem contextus facit: in præsenti autem Euangelista de verbo loquitur, quæ, ei propria sunt describendo, non quæ communia cum Patre, & Spiritu sancto: de qua re etiā superius egimus.

Christus præ Ioanne tria habuit.

ANNOTATIO XXIX.

De qua illuminatione Euangelistæ verba sint intelligenda.

NEque omnes Doctores consentiūt in explicando, quæ sit illuminatio ista. Quidam illuminationem naturalem intelligunt, vt tunc illuminari homo dicatur, cū vis rationalis, & intellectiua homini datur: quæ illuminatio sit in ipsa animæ creatione, & infusione in corpus, seu quando incipit

Universidad de Deusto
Biblioteca

pit homo esse, in primo suæ conceptionis instanti. Ita exponit Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 9. & ex recentioribus aliqui. Alij de illuminatione, quæ est per fidem, & supernaturalis, hoc intelligunt dictum esse. Omnis enim illuminatio supernaturalis, a luce ista est. Ita Chrysostomus hom. 7. & Augustinus tract. 2. Et quia hæc illuminatio non est ita cõmunis, sicut prior, non enim omnis homo supernaturali illuminatione illuminatur, dicit nihilominus Chrysostomus illuminari omnem hominem, quia omnibus lux ista lucet, quantum ex se est; quòd si aliqui non illuminantur, non ex lucis defectu, sed ex ipsis procedit.

Augustinus aliter, vniuersalem hãc propositionem: *Omnem hominem illuminat*, intellexit. Nemo est qui illuminetur, qui non sit ab hac luce illuminatus: seu, omnis, qui illuminatur, a luce hac illuminatur: quę phrasis est aliquando in vsu. Cum Augustino aliqui ex recentioribus sentiunt. Et certe dubium non est, si veritatem doctrinę spectemus, esse verum, quod vtrique Doctores asseuerant. Illuminat enim verbũ, vt Deus, omnem hominem generaliter siue exceptione naturali lumine; illuminat etiam omnem hominem illummatione supernaturali, siue quantum est ex se, siue, vt dicit Augustinus: Omnis qui illuminatur, a Deo illuminatur. Hoc tamen loco non crediderim id cogitasse Ioannem, qui agit de illuminatione facta a verbo incarnato, & de aduentu suo in hunc mundum, vbi per se, & per suos prædicatores toti orbi veritatem suam, & Euangelium salutis annunciauit. Nec obstat communis illa loquendi forma, quia re ipsa non omnes illuminantur. Hoc enim, vti iam diximus, non est ex defectu lucis: & in hoc bene Chrysostomus dicit, licet responsio Augustini, huic illuminationi accommodari etiam possit.

A *dum*, quia de non esse ad esse producitur: quasi duo sint termini, & a non esse tamquã ab vno termino, venit ad esse, tamquam ad alterum terminum. Quoniam igitur dum generatur homo, tunc illuminatur: quia vim intellectiuam recipit, ob id illuminatur veniens in hunc mundum.

Ambrosius vero in enarrat. Psal. 36. de illuminatione per gratiam hunc locum exponit. Dicitur autem homo illuminatus, veniens in hunc mundum, qui sic viuit, ac si mundo superueniret, qui mundum non sequitur, nec affectat, quæ in mundo sunt.

Origenes seu auctor homiliarum in diuersos, hom. 2. mundum interpretatur vitam a vitijs remotam: qui ergo in hunc mũdum veniunt, & a mundo vitiorũ recedunt, illuminantur ab ista luce illuminatione gratiæ & supernaturali.

Quinto & postremo dicunt alij: *Hominem venientem in mundum*, dici, quando concipitur. Tunc enim illuminatur naturali lumine: sed dicitur venire in sua conceptione, quia anima rationalis ab extrinseco est principio, & non educitur de potentia materiæ, vt Philosophi dicunt.

Auctoris sententia.

His enumeratis, sensus legitimus, si lectionem hanc sequamur, is erit; vt per *Hominem venientem in hunc mundum*, intelligantur homines dum sunt in hoc sæculo, in quo peregrinantur, nec habent ciuitatem permanentem, nec degunt tamquam permãsuri. Quod si nimis philosophice vrgeas, vnde veniunt? Dico, a principio, a quo facti sunt, nempe a Deo. Venire enim ab aliquo, est factum esse, seu procedere ab alio: hæ tamen subtilitates non sunt ad rem. Dicitur enim gratia Dei venire ad hominem, quia producitur in homine: nec quærendũ est, a quo loco venit. Similiter omne bonum venit a Deo, quia a Deo procedit: ita cum producitur homo in mundo, dicitur venire in mundum, ab eo, a quo productus est.

Hæreses duæ.

Duæ hæreses supersunt cauendæ, quas his verbis auctores earum confirmabant. Prior est, cuius meminit Augustinus lib. 1. de peccat. meri. cap. 25. asserebant quidam, infantes habere vsum rationis, etiam recens natos. Si enim Deus: *Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum*, & infantes sunt illuminati. Horum error appareret ex sensu iam exposito. Non enim de illuminatione agitur naturali, sed supernaturali. Quo autem pacto omnis dicatur illuminari homo, id quoque expositum est. Quamuis autem de illuminatione naturali sermo esset, adhuc nihil hæreticus ex hoc loco concluderet: quia, vti rectè Augustinus respondet, illuminantur infantes, quia vim rationalem & intellectiuam accipiunt, etiamsi

ANNOTATIO XXX.

Quid sit hominẽ venire in hũc mundum.

CVm autem dictum sit: *Venientem in hunc mundum*, non minus varie respõdẽt Doctores. Augustinus, lib. 1. de pec. merit. & remiss. cap. 25. duo dicit: vnum est, additum esse ad sermonis vbertatem, vt idem sit, quasi tantum dictum esset: *Illuminat omnem hominem*. Alterum est, positum esse ad distinctionem luminis huius sensibilis: corporalis enim lux non dicitur illuminare venientes in hunc mundum; sed spiritualis, quæ est animarum, & interior. Nam animæ dicuntur venire in hunc mundum, id est, creari in corpore isto materiali, & sensibili.

Aliter Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 9. respõdet: *Hominem dici venientem in hunc mun-*

etiamsi vsum tunc non habeant. Posterior est eorum, qui animas ante corpora fuisse affirmant: quæ ob id dicuntur in mundum venire, quia antequam in corpora venirent, erant alibi. Huius memimit Cyrillus, libro A primo in Ioannem, capite nono. Sed paulo superius eundem errorem refutauimus; vbi quàm vana sit eorum collectio, ostẽdimus, & ex his quæ iam diximus, satis constat. Nunc ad alia transeamus.

In mundo erat, & mundus per ipsum factus est, & mundus eum non cognouit.

COMMENTARIVS.

SEntentia hæc ad verbum refertur, non ad lucem (quod indicat illud relatiuum *eum*, quod Græce est masculinum) nec potest accommodari luci, quæ est generis neutrius, sed ad λόγον. Latine dicendum erat: *Mundus illud non cognouit*, vt responderet verbo. Hæc autem sententia cum sequenti, perfectum efficit sensum. Porro contextus orationis & sensus verborum talis est. Hactenus de diuino verbo, duo enunciata sunt: vnum est, omnia per ipsum facta esse; alterum, ipsum vitam esse & lucem hominum, in tenebrisq. lucere, neque ab eis esse comprehensum. Illud ratione diuinitatis, hoc ratione carnis assumptæ habet. Euangelista hæc duo nunc confert: de priori dicit: Verbum illud, per quod omnia facta sunt, erat in mundo, & mundus per illud factus est, & tamen ipsum mundus non cognouit; nec ex præsentia, cum in omnibus esset, nec ex operatione, cum omnia per ipsum facta sint. De posteriori mox subdet: venit in propria per carnem, vt vitam conferret, & illuminaret, & idem fere euenit: nam sui non receperunt ipsum, quamuis visibile in carne fuerit, & ad sua propria venerit: hæc tamen posteriora verba, postea declaranda sunt. Non est autem intentio Euangelistæ tantum conferre hæc duo, sed etiam docere, vnum alterius causam esse: quasi diceret: quia mundus non cognouit ex sua præsentia, & operatione verbum, propterea venit in carne. Simile est illud Pauli 1. Corinthiorum 1. Nam, quia in Dei sapientia mundus non cognouit per sapientiam Deum, placuit Deo per stultitiam prædicationis saluos facere credentes. Magno autem consilio id factum est. Nam, *In ipso vita erat*: hoc est, in ipso homo vita donandus erat, quam consequi non potuit, nisi illuminaretur, & cognosceret vitæ suæ auctorem: cum autem non cognouerit illud ex eo, quòd per ipsum mundus factus est, nec ex eo, quòd in mundo erat, ipsummet verbum ad illuminandum, & docendum, carne assumpta venire decreuit. Verbum in mundo esse, non tantum dicit præsentiam quandam: sed omnium conseruationem, gubernationem, & cooperationem cum omnibus agentibus, vt sint, permaneant, & operentur. Quod Actorum 17. Paulus expressit. Non longe ab vno quoque nostrum est: in ipso enim viuimus, mouemur, & sumus. Similiter in eo, quòd *Omnia per ipsum facta sunt*, non tantum consideratur creatio, sed creaturarum varietas, perfectio, earum ordo, & dispositio, partium omnium consensus, & harmonia. Ex his duobus mundus non cognouit verbum in sua diuinitate. Mundus in duobus primis locis, nempe: *In mundo erat, & mundus per ipsum factus est*, totam hanc sensibilem machinam significat: in tertio autem loco homines Dei ignorationem habentes, quibus mundus abundabat, ante Christi aduentum, quamuis aliqui semper fideles fuerint, a maxima tamen parte mundus nominabatur. Aduertendum autem, mundum non cognouisse verbum, quod in mundo erat, & a quo mundus factus est, id partim excusatione, partim reprehensione dignum fuisse. Nam non cognouisse verbum, vt distinctam a Patre personam, nec mysterium Trinitatis, tolerabile fuit: non enim per illa duo, potuit Trinitas cognosci,

Orationis contextus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ira Athanasius libro de cõmuni essentia, Patris, & Filij, & Spiritus sancti probat ex his verbis, non potuisse mysterium Trinitatis per creaturas cognosci. At vero potuit mundus cognoscere aliquo modo verbum ratione diuinitatis, dum vnius Dei, sapientis, æterni, primi omnium principij, omnia disponentis, & gubernantis, ac conseruantis potuit assequi ex creaturis cognitionem: & quia neque hoc cognouit, ideo reprehensione fuit dignissimus. Quod & Paulus vitio dat hominibus, Rom. 1. Inuisibilia, inquit, ipsius, per ea, quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur, ita vt sint inexcusabiles. Quia ergo mundus nulla ratione cognouit verbum, propterea in carne venire voluit.

ANNOTATIO XXXI.

An verba Euangelistę sint de verbo, vt Deus est, intelligenda.

CYprianus lib. 1. con. Iudæ. cap. 7. hanc sententiam de verbo post suum aduentũ exponit. erat enim Christus in hoc seculo, per quẽ mundus factus est, & tamen mũdus eum non cognouit. Mundus autem hic Iudæos significat, iuxta vaticinium Isa. 1. Cognouit bos possessorem suum, & asinus præsepe Domini sui: Israel autẽ me non cognouit, & populus non intellexit. Hæc expositio non videtur satis accommodata. Primo quidem, vti diximus in commentario, hæc sententia ad verbum, non ad lucem refertur. Secundo illud: *Mundus per eum factus est*, ratione diuinitatis verbo conuenit. Tertio, quia si de Christo homine sermo est, non satis accommodabitur hæc pars *Mundus per ipsum factus est*. Nam ad Christum agnoscendum in sua humanitate, nihil facere videtur, quòd per ipsum, vt Deum, mundus factus fuerit. Quarto quia iam dictum est, tenebras non comprehendisse lucem illam.

Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 9. & 10. verba posita sic continuat & exponit: quia dictum est, veram illam lucem illuminare omnem hominem venientem in hunc mundum, huius reddit causam: *In mundo erat*: quasi diceret: illuminat hominem venientem in mundum, quia lux hæc & verbum in mundo est: quæ igitur in mundo sunt, ab ipso illuminantur. At ne quis arbitraretur, sic eum esse in mundo, quasi vnum de mundo: siue vt aliquam eius partem, quasi solem, aut stellã, aut aliud simile, addit Chrysostomus hom. 7. Ne quis arbitraretur eum esse in mũdo tamquam æqualẽ mundo, ob id adiunxit Euangelista: *Et mundus per ipsum factus est*. Lux ergo illa, erat quidem in mundo, non vt pars, non vt æqualis, sed vt factor mundi. At quia adhuc poterat aliquis dubitare: quomodo si in mundo erat, & lux erat, non erat omnibus nota lux hæc? addit Euangelista: *Et mundus eum non cognouit*, quasi diceret, culpa fuit mundi ipsius, ita hoc connectit Cyrillus cap. 11. qui cum Chrysostomo de verbo, ratione diuinitatis, ante aduentum in carne, hanc sententiam exponit, quod non cognitum a mundo interpretantur, quia ignorauerunt Deum homines, quem naturali lumine assequi poterant. Quæ connexio duriuscula mihi videtur, magisq. accommodatam existimo, quam in commentario proposui. Similiter causam, cur dictum sit: *Et mundus eum non cognouit*, non probo: puto enim esse id appositum, tamquam argumentum, quo mũdus poterat cognoscere verbum, vt inde reprehensibilis sit, quòd non agnouerit: quod in sequenti annotatione declarabitur. Conuenio autem cum his Doctoribus, de naturali cognitione hic sermonem instituit. Auctor.

Præterea aduertendum est, aliquos distinguere varias mundi significationes, tamen non est nisi vna: mundus enim hanc creaturarum molem sensibilem significat, sed ratione diuersarum partium eius, varia recipit prædicata: sicut homo idem est, qui audire, loqui, ambulare dicitur, tamen ratione diuersarum partium operatur diuersa: sic mundus idem est, tamen consideratione totius fabricæ, & integritatis suæ, dicitur factus per verbum, & in eo esse verbum, vt Deus est: ratione autem hominum ignorantium, & vitijs deditorum, dicitur non cognouisse verbum: at respectu aliarum partium, in scripturis diuersa etiam habet attributa. omnium enim hominum ratione dicitur. Non misit Deus Filium suum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum. Hæc tamen non ad ambiguitatem nominis huius, quod vnius est significationis, sed ad diuersitatem partium, vnius mundi pertinent, ratione quarum varia & aliquando contraria recipit prædicata, & hic modus dicendi, magis ad nominis declarationem, quàm ad multiplicandas significationes, & amphibologiam fingendam deseruit. *Ioan. 3.*

ANNOTATIO XXXII.

Potuit Dei cognitio, sed non personarũ distinctio, ex creaturis deduci.

EX eodem Ioannis loco Athanasius lib. de communi essentia Patris, Filij, & Spiritus sancti concludit, neminem sola naturali cognitione, & lumine, mysterium Trinitatis assequi posse. Mundus enim verbum nõ cognouit. vbi duo videmus Athanasium tradere: vnum est, neminem solo naturali lumine, mysterium Trinitatis inuestigare posse. Alterum, id ex hoc loco probari. Horum prius, verum est. Naturale enim lumen ex creaturis omnem accipit cognitionem, ex quibus mysterium Trinitatis nequit deduci. Sunt enim vniuersæ creaturæ a Deo vnica & indiuidua Trinitatis actione & operatione productæ, ac si vnum esset agens: ideo distinctio personarum, non potest ex creaturis indagari, quamuis enim sint aliqua velut vestigie huius mysterij in creaturis, tamen eadem signa, non sunt adeo certa, vt firmum & constans efficiant argumentum.

Posterius autem, quod Athanasius docet, nempe ex hoc loco probari neminem posse naturali lumine hoc mysterium assequi, minus probo: immo locus hic contrarium potius persuadere videtur. vitio enim datur, & culpa mundo ascribitur, quòd cum sit per verbum factus, ex hoc tam admirabili eius opificio, non ipsum agnouerit: quemadmodum etiam atrox eorum crimen fuit, in quos tamquam in propria venit, & tamen non receperunt eum. Sane mundus ignorationis verbi minime reprehenderetur, nisi verbum ipsum eo, quòd per ipsum factus est, potuisset cognoscere. Non ergo locus hic probat, quod Athanasius probari affirmat, nisi dicas, verba hæc, nullam mundi reprehensionem continere, quod non video quo pacto contextui, vel verbis ipsis possit accommodari. Hinc tamen minus recte intuleris: quòd si mundus potuit verbum cognoscere ex ipsa creaturarum speculatione, poterit & ipsum Trinitatis mysterium naturaliter cognosci, non inquam id recte consequitur. Cum enim duplex sit rei cognitio, vna imperfecta, altera perfecta; contingit sæpe nos aliquem hominem, vel rem quampiam cognoscere, cum non omnia tamen quæ illius sunt cognoscamus, tuncq. imperfecta est illius cognitio, quæ tum demum perfecta esset, si omnes partes, vel propria illius assecuti essemus.

Igitur ex creaturarum contemplatione, lumen naturale assequi potest, diuinam sapientiam, & virtutem, qua factæ sunt: & hoc est, verbum Dei nosse, sed modo imperfecto, cum agnoscatur id, quod est verbum ipsum; tamen hanc sapientiam & virtutem, esse distinctam personam ab eo, cuius est, procedereq. tamquam Filium consubstantialem a Patre Deo, id vero est, quòd lumen naturale posse attingere negamus, & proinde diuinissimum Trinitatis mysterium, naturaliter cognosci, aut inuestigari non potest. Eamdem verbi imperfectam notitiam, lumine naturali ex creaturarum cognitione deduci, docet Dauid. Psal. 18. Dies, inquit, diei eructat verbum, & nox nocti indicat scientiam: id est; ordo temporum sibi inuicem succedentium, & rerum pro varietate tẽporum dispositio eructat, & abundanter significat, & indicat nobis verbum & scientiam, quibus facta sunt omnia. Vbi attende Moysem describentem modum, quo Deus omnia fecit, vsum esse verbo אמר Latine, dixit, hoc Dauid repetijt id est, verbum; significare per אמר hoc volens, Deum sapientia sua omnia fecisse, ex rebus ipsis inuestigari posse; hoc ergo est, quod vitio datur & culpę mundo, quòd cum per verbum sit factus, non cognouerit ex ipsa fabricatione sui, diuinam sapientiam, quæ verbum est: vt merito sapientia, quæ Filius Dei, & verbum Patris est, dicatur clamitare & dare vocem suam in summis, excelsisq. verticibus supra viam: quia in cunctis creaturis lucet sapientia Dei, per quam mirabili artificio sunt procreatæ. *Genes. 1.* *Prouer. 8.*

In propria venit, & sui eum non receperunt.

COMMENTARIVS.

ALteram partem de verbo ratione carnis assumptæ, facer Euangelista prosequitur. Vt igitur verbum, qua Deus est, in mundo erat, & mundus factus per ipsum est, & tamen mundus ipsum non cognouit; sic etiam ratione carnis assumptæ, venit in propria, & sui eum non receperunt. Vocat propria & suos; Populum illum Iudaicum, qui erat populus Dei, cui erat Verbi aduentus promissus, qui ipsum expectabat; qui in ipsum futurum credebat, qui ipsum lege, sacrificijs,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sacrificijs, ceremonijs, annis plurimis figurabat, cui vaticinio tot prophetarum erat prænunciatus: hi tamen ipsi venientem eum non receperunt. Attende obsecro hanc partem optime respondere priori. Sicut enim dictum est: *Erat in mundo, & mundus per eum factus est*; ex quibus duobus potuit, & debuit mundus verbum cognoscere; ita hic dicitur: venit nempe visibilis in carne, apparens operibus & prædicatione; venit autem in propria: ex quibus duobus, potuerunt & debuerunt eum sui recipere, & nihilominus non receperunt, nec fidem ei habuerunt, sicut nec prius cognouit eum mundus. Attende etiam, ex verbis sequentibus, declarari vim, & efficaciam horum verborum: In propria enim venit, vt filios Dei eos faceret, venit saluare, vitam dare, eos exaltare, & tamen sui eum non receperunt. In Græco verba sunt explicatiora: nam vtrobique idem est vocabulum, ac si Latine dicas; *In propria venit, & proprij ipsum non receperunt*: siue magis Latine loquendo; *In sua venit; & sui eum non receperunt*. Hoc exprobrauit Dominus Iudæis, Ioann. 5. Ego, inquit, veni in nomine Patris mei, & non accepistis me: & quod idem est, in propria venit, & sui eum non receperunt. Perpende primo qualiter his verbis culpa augeatur in eo, quòd proprius populus erat ille, tot ac tantis beneficijs affectus, & ceteris nationibus prælatus: rursus, quòd non solum non agnouisse, sed nec recepisse dicitur: quod verbum insinuat, non solam incredulitatem populi, sed grauem, & multiplicem iniuriam, qua uenientem ad se Dominum repellentes affecerunt. Sed quomodo hæc ipsa verba a sanctis Doctoribus intelligantur, videamus.

ANNOTATIO XXXIII.

Referuntur diuersæ patrum expositiones.

AVgustinus tractatu 2. in Ioan. per *Propria* mundum exponit, qui opus est ipsius verbi, & cuius Dominus verbum est; per suos autem, Iudæos intelligit, qui Dei populus peculiaris erant, propter cultum, legem, prophetias, promissiones, & alia multa. Venit ergo in propria, idest, in hûc mundum per carnem assumptam, & Iudæi, qui sui erant, non receperunt eum. Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 11. per vtrumque, Iudæorum populum vult accipi. Venit in populum suum, & sui eum non receperunt. Theophilactus, vtramque expositionem amplectitur. Gregorius etiam lib. 14. moral. capit. 19. per suos, exponit Iudæos. At idem August. epist. 120. ad Honorat. cap. 3. affirmat posse etiam vtrumque vniuersè intelligi de omnibus tam Iudæis, quàm gentilibus: vt venerit in hunc mundum, & mundus A eum nõ receperit: cui aliqui recentiorũ subscribunt. Tamen verius iudico, vt vtrumque ad Iudæos referatur. Quamuis enim in mũdum venerit per carnem assumptam, quia tamen caro illa sumpta est de illo populo, & rursus illi populo carne assumpta præsens prædicaturus venerat. Matth. 15. Non sum missus nisi ad oues, quæ perierũt domus Israel; ob id conuenienter dictus est, venisse ad propria, idest, ad illum populum: & quãuis etiam gentes incredulæ fuerint, tamen hic sermo est, de illa prima pernicacia, qua Iudæi Christo Domino prædicanti, & seipsum annuncianti, credere recusauerunt; & de illa negatione, qua eũ Messiam sibi promissum negarunt, ipsumq. occidentes repulerunt, secundum parabolam Matth. 21. in qua coloni, eiectum extrà vineam herodem, trucidarunt. B

Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri.

COMMENTARIVS.

ALios a suis eum recepisse insinuat: ac si diceret: Quamuis sui eum non receperunt, permulti tamen fuerunt, qui receperunt eum, & erunt qui recipient, in eum credentes; quibus talis receptio perhonorifica & fructuosa est. Data quippe est eis potestas a verbo, vt filij Dei fiant, & denuo nascantur ex spiritu,

ritu, non iam caro, sed spiritus, non iterum filij hominum, sed filij Dei. Per baptismum enim, quo credentes in Christum regenerantur, filij Dei fiunt, & talis potestas conceditur omnibus, qui eum recipiunt per fidem; ceteris vero minime. Ex tribus igitur aduentus verbi finibus, quos notat Cyrillus lib. 9. in Ioan. capit. 47. scilicet peccatum abolere, mortem destruere, filios adoptionis facere, solum tertij mentionem facit Ioannes, in quo facile reliqui duo concluduntur. Sensus porrò ac continuatio verborum talis est. Venit in propria, & sui eum non receperunt, venit autem, vt filios Dei faceret recipientes se: si quos ergo inuenit qui eum reciperent, *His dedit potestatem filios Dei fieri*. Notat Chrysostomus hom. 9. dici generaliter: *Quotquot*, siue nobiles, siue ignobiles, siue Iudæi, siue barbari, & gentiles, & quicumque sint, qui Christum receperunt & recipient eos, in adoptionem filiorum mancipari. His verbis si attente consideremus, gentium vocatio, & Iudæorum reprobatio insinuatur, vt notat Cyrillus lib. 1. cap. 13. quasi diceret; postquam sui non receperunt eum; ad alios, qui eum receperunt, illis relictis, conuersus est; iuxta illud Actor. 13. Vobis oportebat primum loqui verbum Dei, sed quoniam repelliris illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad gentes. Verumtamen cum dicimus, a Iudaico populo receptum non fuisse, non singulos de populo intelligas: nam a multis ex suis receptus est: sed maiorem partem, a qua totus populus denominatur. Consonat ijsdem verbis: *Quotquot receperunt*, illud parabolæ Lucæ 14. in qua excusantibus se a cœna illis, qui inuitati fuerant, per quos Iudæi significati sunt, dictum est: Exi in plateas, & vicos ciuitatis, & pauperes ac debiles & claudos, introduc huc; & rursus: Exi in vias & sepes, & compelle intrare. hoc est, quod nunc dicitur, quotquot receperunt. Pœna etiam non recipientium insinuatur, vt Chrysostomus hom. 9. notat. Qui enim non eum receperunt, adoptionem filiorum adepti non sunt, sed in seruitute peccati remanserunt.

Fines aduentus Christi.

ANNOTATIO XXII.

Cur dictum est: filios Dei fieri, notens causæ assignatur.

PErdifficile dubium est; cur non dictum sit, dedit eis, qui Christum receperunt, filios Dei esse; aut fecit eos filios Dei: sed *Potestatem dedit eis filios Dei fieri*, quasi non statim ac eum receperunt per fidem, filij sint Dei, sed potestatem habeant, vt filij Dei fiant.

Theophilactus tres causas, cur sic dictum sit, profert. Vna est, quamuis recipientes Christum, filij Dei statim sint, tamen necessaria est custodia & vigilantia, vt conseruentur, ne acceptam adoptionem filij amittant: dicuntur ergo habere potestatem, filios Dei fieri, quia etiam si tunc, dum recipiunt Christum, filij sint; tamen eorum in potestate est, hanc filiationem habere, & conseruare. Ista responsio parum apte verbis accommodatur; dedit, inquit, potestatem fieri filios, non conseruari.

Altera est, vt per recipientes intelligamus catechumenos, qui fidem habent, ante baptismum, per quem gratia adoptionis datur: hi ergo per fidem nondum regenerati sunt, nec filij Dei facti, quousque baptizentur. Baptismus enim est, quo homines A renascuntur in spiritu, & fiunt filij Dei: habent tamen credentes potestatem, & facultatem suscipiendi baptismum, & per eum renascendi. Nec obstat huic, quòd aliqui ante baptismum gratiam filiorum aliquando accipiunt: id enim fit per baptismum in voto susceptum: eius enim tanta est efficacia, vt antequã re suscipiatur, operetur per votũ in credentibus. Hanc expositionem sic explicatam secuti sumus in commentario.

Tertia est, vt per hãc potestatem intelligamus adoptionem filiorum perfectam, quæ in gloria datur: sunt quidem in hoc sæculo filij, adhuc tamen minus perfecte adoptati: & propterea dictum est recepisse potestatẽ filios Dei fieri, quia id nondum consecuti sunt. Cui expositioni consonare videtur locus Pauli Rom. 8. Intra nos gemimus, adoptionem filiorum expectantes, & tamen Apostolos in hoc sæculo filios fuisse, nemo negauerit. Hæc responsio vt conuenientior, placet nonnullis ex recentioribus, vere tamen non soluit difficultatem. Nam Euangelista loquitur de prima filiorum adoptione, quam accipiunt cum recipientes: B C

de qua

Universidad de Deusto
Biblioteca

de qua cum nondum quidquam dictũ esset, non erat cur de adoptione futura loqueretur, maxime quia dicitur fieri filios Dei: quando autem gloriam consequitur iustus, non tunc primum, sed ante fit Dei filius, tunc vero consequitur hereditatem filio debitam, quam vocauit Paulus adoptionem filiorum. Nulla ergo Theophilacti solutionum satisfacere videtur.

Chrysostomus hom.9.in Ioan. asserit dictũ esse, *Dedit eis potestatem fieri filios Dei*, vt significetur motus liberi arbitrij: sic enim homo adultus fit Dei filius, vt libero arbitrio concurrat ad credendum, vt fiat filius Dei. At & hoc verbis Euangelistæ minus congruum est. potestas enim arbitrij præcedit arbitrium, at hic dicitur, potestas hæc dari, vt fiat filius Dei, cum dicendum foret, posuit in potestate eorum fieri filios Dei.

Quinto Ambros. lib.4. de fide cap. 4. respondet, cum Augustino lib.2. de consen. euang. cap. 3. & in epist. 120. ad Honorat. cap. 3. hanc particulam esse positam, vt hominum filiatio distinguatur ab illa verbi, qua verbum filius etiã Dei est. nostra quippe filiatio adoptionis est, verbi vero naturæ: nostra potestatis, illius est proprietatis. Deum enim nos filios habere, potestatis est, quia voluit facere: at habere verbum filium, est proprietatis & naturę ipsius Dei. Sensus ergo erit, *Dedit eis potestatem, vt sint filij Dei*, quia natura non sunt filij, sed gratia. Verbum natura filius est. ob id non habet potestatem filiationis. Athan. vero serm. 3. cont. Arrian. cui consentit Cyril. lib.1.in Ioan.cap.14. dicit: hanc potestatem esse gratiam, vt sint filij ex gratia non ex natura. Doctrina hæc vera est, sed ad hãc significandam sufficit verbum, *fieri*, verbum enim non est factum filius Dei, homo autem fit filius: quia verbum est natura filius, homo autem adoptione, & gratia.

Gregorius hom.6.in Ezechie. adhuc aliter exponit: vt per potestatem dignitas & excellentia significetur, vt sit sensus: Dedit eis hanc dignitatem & excellentiam, vt filij sint Dei. Verba ipsius sunt: Qui eum receperunt, dedit eis potestatem filios Dei fieri: quid hac potestate altius? quid hac altitudine sublimius dici potest? in qua creatus quisque efficitur filius Creatoris. hæc placet aliquibus nostro sæculo, sed neque hæc plene satisfacit. Tunc enim non erat dicendum, potestatem dedit filios Dei fieri, sed filios Dei esse.

Ætate nostra nonnulli ita respondent: Antequam reciperent Christum, ijs, qui receperunt, datam esse a verbo potestatem, vt reciperent, & recipientes filij Dei fierẽt: nisi enim diuina virtus iuuisset, nemo id consequi potuisset. Alij dicunt; Etiam si tunc, cum fidem accipiunt, filij Dei fiant: tamen hoc habet fides ex gratia & dono Dei. vt possit filios Dei facere.

Auctoris sententia.

In tanta responsionum varietate mihi dicendum congruẽtius fortasse videtur, quod superius etiam adnotaui: scilicet per fidem hominem non fieri, nec renasci filium Dei: sed per Baptismum, qui dat gratiam filiorum, per fidem autem solum datur potestas renascendi per baptismum, qui regenerat, & facit filios Dei, solos credentes in Christum: ij enim soli gratiam adoptionis recipiunt, quam Baptismus solet dare etiã voto susceptus. Quid autem sit fieri filios Dei, & renasci, & qua ratione hoc sit intelligendum, in sequenti annotatione copiosius explicabo.

ANNOTATIO XXXV.

PROPONVNT Cyrillus lib.1.in Ioan. cap. 14. & Theophilactus in præsenti, hãc dubitationem: Cum iusti in veteri lege etiam filij Dei adoptionis essent, fides enim & gratia, quæ tunc erat: quamuis non legis virtute, sed Christi futuri, faciebant homines filios Dei & tales eos scriptura appellat: quid ergo noui Euangelium attulit, cum dicitur, eis, qui receperunt, dedisse potestatem filios Dei fieri? Respondent verum esse, nempe tunc fideles iustos filios dici adoptionis Dei, tamen in figura: illorũ enim adoptio, figura erat nostræ adoptionis. Quæ responsio placet recẽtioribus, ego tamen non inuenio, cur debeat iure placere: cum hæc non sit doctrina vera; si enim illi figura erant filij, non ergo vere erant filij, nam quod in figura tale est, non est in veritate, & simpliciter tale. At re vera illi erant filij ex fide & gratia futuri tunc Christi, quod Paulus ad Galat. 4. docet: Quanto tempore heres paruulus est, nihil differt a seruo, cum sit Dominus omnium. Hoc de ijs, qui in lege iusti erant, dictum esse nemo dubitat. Erant ergo illi paruuli, & licet a seruis in aliquibus non differrent, tamen a Paulo domini omnium appellantur. Quod certe aliud non est, nisi, cum sit filius & heres omnium paruulus quamuis sub tutoribus sit & actoribus, vt seruus, tamen filius est & heres. Recentiores soliciti sunt in dubitatione ista enodanda, at vera solutio sit hæc.

Auctoris expositio.

Aliud est filium esse, aliud autem habere statum filij; infantes & pueri filij sunt, tamen statum filij nondum habent; status filiorum est libertas, & quòd sui iuris sint, possintq. pro arbitrio disponere de suis,

de suis, quod non habent filii, nisi ætate legitima. hoc idem reperitur in ista adoptione Dei. In lege, iusti filii veri erant, vt nos, tamen paruli; his enim comparat eos Paulus; statum filiorũ nondum habebant, erant sub lege timoris, vt sub pædagogo & sub actore, vt quantum ad statum, serui fuerint; longe autem differunt hæc duo esse seruum conditione, aut esse seruum statu & forma viuendi: erant illi conditione filij, statu serui propter legem, sicuti infantes: at in Euangelio per Christum remota est lex, recessit pædagogus, peruenit ad ætatem iustus, in Christo libertate donatus est, de qua ad Galatas 4. Liberi sumus, qua libertate Christus nos liberauit. Ob id statum filiorum habemus. hoc totum diuine docet Paulus in eo capitulo, iustos illos sub lege comparans filio ancillæ Abraham, nos filio liberæ, vterque tamen filius est: sed illi ancillæ propter statum seruitutis, nos liberæ propter statum libertatis & potestatis. Vnde dicit: Iam non estis filii ancillæ, sed liberæ; vtrique tamen filii erant Abrahæ.

Adoptio perfecta in Euangelio.

Adoptio igitur est in Euangelio perfecta, quantum ad statum libertatis, ob id Euangelio datur hæc adoptio: verumtamen non est cõplera in hoc sæculo, quia iustus mente liber est, carne tamen seruit, in gloria autem consummatã ab omni peccato, & miseria consequetur libertatẽ, & ob id dicitur iustus expectare adoptionem filiorum, Roman.8.non quòd non sit filius adoptionis in hoc sæculo: sed quia nondum, vt diximus, integrã consecutus est libertatem. At vero iustus sub lege, filius quidẽ erat, tamen eũ adoptionis statum consecutus non erat, qui est in Euangelio. Ipsemet Paulus id explicuit: quando enim dixit, iustos etiam nunc gemere, & expectare adoptionem filiorum, ne quis putaret eos non esse nunc filios adoptionis, paulo ante hoc verbum declarauit; liberabitur creatura, inquit, a seruitute corruptionis, in libertatem glorię filiorum Dei. quasi dicat; Filius est nunc iustus in Euangelio: tamen nondum totam libertatem, nempe a corruptione consecutus est, donec perueniat ad gloriam: & hoc est expectare adoptionem filiorum.

Quo modo autem intelligendum sit, quãdo dicitur in Euangelio esse adoptionem, explicuit idem Paulus ad Galatas, cap. 5. In libertatem, inquit, vocati estis fratres: quasi diceret, in lege quidem eratis filii, sed subiecti legi, vt pædagogo, & seruiebatis sub elementis mundi huius; iam vero habetis liberratem, & statum filiorum. sicut pueris iam ad ætatẽ peruenientibus, & emancipatis dicere solemus: Iam liberi estis. Hic est igitur sensus, & dubitationis resolutio. Quapropter Euangelium nobis liberratem filiorum, & spem liberratis perfecte attulit, statumq. adoptionis, quæ recipiẽtibus Christum dantur. Vnde Cyrillus superius allegatus sic intelligi debet; vi legis iustos fuisse in figura filios, tamen ratione fidei futuri Christi filios fuisse, quod ad Euangelium pertinebat; & simul erant in statu seruitutis propter legem, a qua nondum erant liberi, donec veniret Christus.

Cur iustis qui Christi aduentum præcesserũt non patuerit cælum.

Ex hac doctrina solutio alterius dubitationis sequitur: cur nimirum iustis sub lege, etiam purgatis, non patuerit ianua cælestis, sicut modo patet, ex modo dictis constat responsio. Illi etenim paruuli erant, & paruulis non datur hereditas, etiam mortuis parentibus, donec veniant ad legitimam ætatem: hæc autem legirima ætas, fuit plenitudo illa temporis, in qua Deus misit filiũ suum, vt adoptionem filiorum reciperemus. Hæc doctrina est vera, & legitimũ scripturarũ continet sensum: quam breuissimis verbis insinuauit Chrysostomus, homil. 13. in Ioannem dicens, Iudæos habuisse adoptionem filiorum: sed spiritum seruitutis.

Ex his omnibus facile deducitur sensus huius loci, quem interpretati sumus: dicitur siquidem Christus credentibus in eum, dedisse potestatem filios Dei fieri; quia non solum eos facit filios, sed etiam in statu & libertate filiorum Dei collocat. Quod aliis verbis, Ioan.1.epist. 3. dixit: Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filii Dei nominemur & simus; non dixit solum, simus, sed nominemur etiam, hæc nominatio est propter statum filiorum, propter quem etiam Matth.5. Christus docens orare, iussit nos Deum nomine patris vocare, quasi iam in statu filiorum collocatos. Bene ex hoc loco Cyrillus, lib.de recta fide ad Reginas, deducit, Christum esse Deum. Certe solus Deus filios Dei adoptionis facere potest: cum adoptare illius sit, cui adoptatio sit. Sicut igitur adoptare Deo, Dei est; ita adoptionis libertatem, & filiorum potestatem dare, eiusdem omnino erit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

His, qui credunt in nomine eius.

COMMENTARIVS.

DIxerat, ijs, qui receperunt eum dedisse potestatem filios Dei fieri: modo explicat, qui dicantur recipere: *ijs*, inquit, eam potestatem dedit, *Qui credunt in nomine eius*: Græce legitur credentibus in nomine eius. Credere in nomen eius est, credere ipsum esse verum Christum in lege promissum, & credere ipsum esse Dei filium, qui venit nos redempturus. ita explicuit Ioannes ipse. 1. epist. cap. 5. Omnis, qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est: id est, ille est filius Dei adoptionis. Quare credere Iesum esse Christum, non aliud est, quàm credere illum, qui dictus est Iesus, esse Christum, & Messiam promissum. Et iterum adiungit in eadem epistola; Hæc est, inquit, victoria, quæ vincit mundum, fides nostra: quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? ex his pendet tota fides Christi, & Euangelica. Præpositio, *in*, voluntatis affectum indicat. non enim dicitur, credere in Deum, nisi, qui simul fide per intellectum, & charitate per voluntatem, fertur in Deum: ita notat Augustinus, sermone 61. de verbis Domini vbi ponit differentiam inter credere Deo, Deum, & in Deum: quod discrimen quamuis non sit perpetuum; nihil tamen ex hoc loco habent hæretici, in sola fide iustitiam ponentes: nam credentibus datur potestas, ut filij Dei fiant, non quòd fides sola eos tales faciat; sed Baptismus, per quem recte suscipientibus infunduntur gratia, & charitas, ceteræq. virtutes, in quibus vna cum fide tamquam ceterorum fundamento, formalis iustitia consistit: quod idem Ioannes in eadem epistola, cap. 5. declarat. Hoc est, inquit, mandatum, vt credamus in nomine filij eius Iesu Christi, & diligamus alterutrum, sicut dedit mandatum nobis, & qui seruat mandata eius, in illo manet, & ipse in eo. hæc Ioannes. Si per solam fidem filius Dei efficeretur homo, non in eo qui diligit, sed in eo, qui credit, Deus diceretur manere.

Qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo nati sunt.

COMMENTARIVS.

EXplicat, quare isti fiant filij Dei, & dicit: quia non carnali, & naturali generatione, seu ex sanguine, & concupiscentia carnis & viri, sed ex Deo nati sunt: id est, habent alium quendam partum dissimilem naturali, per quem nascuntur ex Deo, non ex carne & sanguine. Si autem ex Deo nati sunt, filij Dei sunt. Consimilis est sententia, quam inferius dicit Dominus, Ioan. 3. Quod natum est ex carne, caro est. quod natum est ex spiritu, spiritus est. Non negat esse homines natos ex carnis, & viri uoluntate, & sanguinibus; sed dicit, eos, qui Christum recipiunt, iterum nasci, non quidem ex sanguinibus, nec voluntate carnis, nec voluntate viri; si enim sic nascerentur iterum, adhuc filij hominum essent; sed nascuntur ex Deo. & ob id filij Dei sunt. Quod debet sic intelligi: *Qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri*, ut prius: *sed ex Deo nati sunt*: habet enim illud relatiuum, *qui*, vim causæ. hic est legitimus sensus. Notant bene Cyrillus, libro primo in Ioan. cap. 14. & Chrysostomus, homil. 9. super eundem, meminisse carnalis generationis, vt magnitudo gratiæ exprimatur, per quam ex tam vilibus nati principijs, in tantam & tam excellentem excoluntur natiuitatem, vt filij Dei, & ex Deo nati sint.

Euāgelista cur carnis meminit, quæ ad naturalem generationē pertinent.

sint. Et aduerte Ioannem numerare omnia, quæ in generatione naturali inueniuntur: ex sanguinibus quidem nasci commune est omnibus hominibus. Omnes enim ex sanguinibus formantur, vt ex materia: quæ autem sequuntur, sunt duo modi generationū, ex parte principij: quidā enim ex iniquo & inhonesto nascuntur concubitu, & ij dicuntur ex voluntate seu concupiscentia carnis generari: quidā autē ex iusto & honesto, & hi dicuntur ex uoluntate viri nasci. Concupiscentia enim carnis est, quæ inducit ad illicitā generationē, in qua quæritur delectatio: viri autem voluntas, quæ consona rationi & honesta respicit, mouet ad generationem honestam & iustam. Vt ergo Ioannes vtramque generationem complecteretur, dixit; non nascuntur ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, vtrisque autē commune est, ex sanguinibus nasci. Nec sine causa Ioānes meminit utriusque modi, sed ut significet tā hos, quàm illos ex Deo nasci posse, quantumcūque enim sint illegitimi, & nati cum peccato, & ex peccato possunt nasci ex Deo, & esse filij Dei. Præterea meminit Euangelista huius duplicis partus, quia & in genealogia Saluatoris vterque reperitur, & in scriptura frequens est vtriusque mentio. Qui ergo recipit Christum, siue parentum probro, siue commendatione natus sit, ex Deo iterum nouo nascitur fetu, & nouo prorsus modo, ut fiat Dei filius. Denique illa præpositione, *ex*, quando dicitur; *ex sanguinibus nati sunt*, principium materiale designatur: at quando dicitur; *ex voluntate viri, & carnis*, atque etiam, *ex Deo nati sunt*, efficiens causa denotatur.

ANNOTATIO XXXVI.

MVlti in exponendis illis tribus verbis, *ex sanguinibus, ex voluntate carnis, & voluntate viri*, laborant. Augustinus tract. 2. in Ioannem, & Theophilactus dicunt, per carnem feminam; per voluntatem viri, virum significari: qui duo sunt principia ortus naturalis. Alii alia dicunt, sed quia materia hæc non multum ad rem facit, estq. philosophica: ideo referre aut plura prosequi in hac parte inutile iudico, præsertim cum expositio superior legitima mihi videatur.

Quod autem ad verba attinet, miror expositores, quotquot hunc locum interpretati sunt, ex his, quos legi, prætermisisse quiddam consideratione fortasse non indignum, quod nimirum aliter hunc locum graues & antiqui Doctores legerint. Athanasius enim lib. 2. de vnita deitate Trinit. & Tertullianus, lib. de carne Christi; legerunt in singulari, *qui non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate viri, sed ex Deo natus est*, quamuis Athanasius alibi legat, vt nos communiter legimus. Et hæc lectio sensui est valde consona, & mysterii plena. Continuatur autem præcedentibus sic, vt ratio quædam sit, quare credentes, filij Dei fiant; nempe *Dedit potestatem filios Dei fieri ijs, qui credunt in nomine eius*, qui filius Dei est naturalis & verus, & non natus ex sanguinibus, cum voluntate carnis, & voluntate viri, qui Christus est: quasi dicat; ob id sunt filij Dei isti facti, quia credunt in eum, qui est verus & naturalis Dei filius, & non filius tantum hominis, vt ceteri nati ex sanguinibus & concupiscentia carnis, & viri: quia ergo credunt in filium verum Dei & naturalem, filij etiam fiunt Dei, quamuis longe aliter, quam ille, in quem credunt. Huic lectioni respondent, quæ sequuntur: *Et verbum caro factum est*, id est, hic, qui nō ex sanguinibus, non ex voluntate carnis & viri, sed ex Deo diuina generatione natus est, factus est homo. At quia lectio nostra est communissima, ea est tenenda, et sequenda: satis sit tantorum Doctorum retulisse lectionem, & iuxta eam sensum consequentem explanasse. Nunc ad præcipuam huius capitis partem, transeat oratio.

Vt legant hunc locū Athan. & Tertul.

ET VERBVM CARO FACTVM EST.

COMMENTARIVS.

HActenus de verbi aduentu & incarnatione tacite locutus est, perhibens verbum lucere in tenebris, & in propria uenisse, nunc modum aduentus

Universidad de Deusto
Biblioteca

explicate docet *Verbum*, inquit, *caro factum est*, & vt notant Chrysost. hom. 10. & Theophilactus sunt hæc verba causa antecedentis sententiæ; Dedit potestatē filios Dei fieri ijs, qui credunt in ipsum: quia verbum factum est caro. Si enim filius Dei, filius hominis factus non fuisset, utique homo non factus esset filius Dei, Hanc eandem continuationem insinuat Augustinus, libro 2. de peccat. mer. & remiss. cap. 24. Per hoc, inquit, factum est, ut nati de carne caro, postea nascendo de spiritu, spiritus essemus: hoc est, *Verbum caro factum est*. Particula enim, *et* pro, quia, sæpe a Ioanne ponitur, iuxta Hebræorum consuetudinem, vt inferius adnotabimus. His etiam verbis, ut notat Augustinus, epist. 120. ad Honoratum, cap. 4. & lib. 2. de consen. Euangelist. cap. 3. cuidam obiectioni occurrit Euangelista. Posset enim aliquis dicere; quo modo, qui ex sanguinibus, & voluntate carnis, & uoluntate uiri, natus est, fieri potest filius Dei? Respondet ipse, nolite admirari: quia *Verbum caro factum est*, & uerus Dei filius factus est homo ex carne & sanguine. Maius est hoc profecto, & illo multo mirabilius. Est autem cum articulo verbum, ut intelligamus illud idem esse, de quo dictum est; In principio erat, & apud Deum, &c. Hoc idem caro factum est. Caro pro toto homine sumitur, ex anima & carne, ut idem sit, ac verbum homo factus est. Figura enim est frequens, ut pars pro toto accipiatur. Non autem dictum est, verbum uenit in carnem, ut notat Cyrillus, libro primo in Ioan. cap. 15. ne sic verbum esse in Christo intelligeremus, sicut est in Prophetis & iustis. In hos enim per lumen prophetiæ, aut per gratiam uenisse dicitur. At in hoc, quòd verbum factum est caro, unio realis naturarum duarum verbi & hominis, in una persona significatur, secundum quam dicitur; Deus est homo, & homo est Deus. Quod dici non potest in illis coniūctionibus.

ANNOTATIO XXXVII.

Hæreses duæ circa vocē, verbum, olim fuerunt.

SVnt hæc tria verba præ ceteris attente consideranda; duo nimirum extrema, *Verbum caro*. & vnum medium, quo coniunguntur, *factum est*. Quantum igitur ad alterum extremorum attinet, nempe, *Verbum*, duæ exiterunt hæreses: vna est, cuius meminit Athanasius homil. in Euangeliū de Sanctiss. Deip. super verba illa: Missus est Angelus. Dicebant aliqui; verbum illud Angeli, quo locutus est beatæ Virgini in annunciatione, esse incarnatum, et factum carnem. Hæc hæresis est ab omni ratione aliena. Illud enim verbum fuit sensibile, in aere formatum, transitorium, sicut nostrum, et quoddam accidens, quia sonus erat; at Verbum factum caro, substantia est permanens & insensibilis. Verba autem Ioannis hunc errorem conuincunt. Nam hoc Verbum, quod caro factum est, idem est: quod in principio erat apud Deum, & Deus erat, et per quod omnia sunt facta. Ioannes enim de eodem Verbo texit suam narrationem, et de Verbo, quæ dicta sunt, præmisit, vt non tunc cum caro factum est, illud cœpisse demonstraret.

Altera hæresis fuit Eunomii, et aliorum quorumdā, quam recensēt Athanasius in oratione: Quòd ex Deo Deus est Verbum, & in multis aliis locis; & Ambrosius lib. de Dom. incar. sacram. cap. 6. & Cyrill. lib 7. Thesau. c. 2. & 4. Hi dicebant verbum duplex esse Dei; vnum internum, in ipsa mente Dei existens, de quo dictum est: in principio erat verbum, & verbum erat apud Deum: alterum erat improprie verbum, sic tamen dictum non quod per illud Deus intelligat, sed quia per ipsum locutus est nobis, sicut locutus est per Prophetas, & hoc verbum dicunt esse filium Dei, de quo dictum est: verbum erat Deus. Ceterum exponebant, Deus erat non natura, sed imitatione: hoc verbum, dicunt isti esse, quod caro factum est, non illud prius internum & Deo consubstantiale. Hæc isti impie affirmabant, vt Christum verum esse Deum negarent. Meminimus & superius huius hæresis, & eam confutauimus, cum ostendimus, Ioannis sententiam non posse nisi de vnico verbo intelligi. Vnum igitur est verbum, quod erat in principio, & quod erat apud Deū, & quod erat Deus, & per quod omnia facta

facta sunt: & hoc idem est, quod caro factum dicitur, quod est Dei filius Patri consubstantialis.

Quare verbū caro factum est. & non filius Dei caro factus est, ab Euāgelista dicatur.

Hac doctrina Catholici satisfaciunt, si quis percunctetur; Cur B. Euangelista non dixerit; *Filius Dei caro factus est*, sed potius *Caro factum est?* Ex iam dictis cōstat responsio. Id enim, quod caro factum est, illud idem esse significat, quod erat in principio apud Deum, & per quod omnia sunt facta. Si namque post illas sententias enunciasset; filius homo factus est, facilius errarent aliqui, distinctionem ponētes inter eum, qui caro factus est, & eum, qui erat verbū in principio apud Deum: & ea loquendi ratione, veluti quadam specie, suum confirmassent errorem. At dum eadem vox conseruatur, non modo eadem res significata dilucide demōstratur, sed & hæresis manifestius reprobatur. Addi his potest: dici verbum carnē factum, vt significaretur, quòd non solum redemptor futurus erat per carnem; sed doctor noster, qui carne salutem est operatus, & viam consequendæ salutis C verbo edocuit vniuersos.

ANNOTATIO XXXVIII.

Diuerse erarunt hæretici in significatione vocis, Caro.

ALterum extremum est, *caro*: in quo cauendæ sunt duæ aliæ hæreses. impegerūt enim hæretici olim in hāc vocē, ac in primis Arrius, vt meminit Ambrosius lib. de incar. Domin. sacr. cap. 7. meminerunt etiam multi alij & Græci, & Latini auctores: asserebat hic verbū carnem solam sumpsisse, non animam, sed verbum esse loco animæ. hæresis ista multis œcumenicis concilijs damnata, & a Doctoribus sacris est argumentis conuicta. Verbum enim vtramque partem naturæ nostræ, animam nempe & carnem sumpsisse, scriptura aperte docet. Ioan. 12. Anima mea turbata est. Matth. 27. Tristis est anima mea. nec potest hæc turbatio & tristitia conuenire verbo, quod sua natura est impassibile. Alio argumento vtuntur Doctores sacri contra eandem hæresim; Verbum sumpsit naturam nostram, vt eam sanaret, potius igitur ea pars debuit assumi, quæ plus indigebat sanitate; sed hæc erat anima, quæ est causa prima peccati: sicut ergo & corpora & animas saluare venit, ita vtramque partem naturæ assumpsit.

Altera hæresis fuit Apollinaris, contra quem scribit Greg. Nazian. epist. 1. ad A Clidon. quam refert etiam Rufi. lib. 2. Histor. cap. 20. retulerunt etiam, & impugnarunt alii multi. Asserebat iste, verbum sumpsisse carnem animatam: sciebat hæreticus carnem proprie, si non animata sit, dici non posse: affirmabat tamen animam non rationalem, sed tantum sensitiuam ab eo assumptam fuisse. Quæ hæresis est multis damnata concilijs, & ipso scripturæ testimonio conuincitur, Lucæ 23. In manus tuas commendo spiritū meum: habebat ergo & sensum & spiritum. immo vnica est anima, quæ in substantia est sensitiua, rationalis, & intellectiua. & eadem ratio, quæ facta est cōtra Arrium, Appollinarem iugulat. Indigebat enim anima rationalis nō minus reparatione, quam sensitiua.

Porro non minus prior hæresis, quàm hæc posterior vnico argumento conuincuntur. Si solam animam sensitiuam, aut solam carnem sine anima, Dei filius sumpsisset, nullatenus homo dici posset. Deficiente enim propria forma substantiali, & propria differentia, nulla ratione dici homo posset: nec enim quod assumptum fuit humana natura est, nec hominem facit, nisi caro & anima sint perfecta: at scriptura aperris & multis testimoniis docet, Christum esse hominem, & filium hominis: ad Rom. 5. In gratia vnius hominis Iesu Christi in plures abundauit. 1. Cor. 15. Primus homo de terra terrestris, secundus homo de cælo cælestis: & per hominem mors, & per hominem surrectio mortuorum. Et attende hanc collationem D inter Adam & Christum: homo ille, homo & iste, vt significaret Apostolus, quantum ad substantiam, nullam partem defuisse Christo, sicut nec Adæ: hic tamen mortis, Christus autem vitæ principium fuit. Multa contra errores hos adduci possent, si vellemus ab instituto digredi; quæ ad intelligentiam loci præsentis, quem exponimus faciunt, satis sit attigisse. Apertum est hæreticos istos verbo illo, *caro*, deceptos, quia non consi- Caro, totū hominem frequenter in scriptura significat. derabant frequens esse in scriptura diuina, totum hominem carnem vocari. Gen. E 8. Omnis caro corruperat viam suam. Isa. 40. Videbit omnis caro salutare Dei. Psal. 64. Ad te omnis caro veniet. Rom. 3. Ex operibus legis nō iustificabitur omnis caro. & vt his in locis, absque dubitatione vlla, totum hominē caro significat, ita etiam in præsenti, vt sensus sit; Verbum factum est homo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXXIX.

Quare Euã gelista non dixerit, Verbũ homo, sed caro factum est.

CVm probatum sit, carnem hoc in loco totum quiddam ex anima, & corpore conflatum, quòd humana natura est, significare, non est existimandum Euangelistam, verbum carnem factum esse, absque mysterio dixisse, cum potuisset facilius, & nulla errandi oblata occasione dicere, verbum homo factũ est. Sacri igitur Doctores aliquas huius locutionis causas inuestigarunt. Vna est Cyrilli lib. 1. in Ioan. cap. 15. Verbum sumpsit naturam nostram, vt repararet damna, quæ pro peccato est passa. præcipuum autem damnum mors est, quæ minus in anima quàm in corpore regnat. Anima siquidẽ immortalis est, corpus est, quod resoluitur, & caro quæ corrumpitur: ob id expressa est ista assumptio in carne. Hæc ratio licet congruens videatur, tamen non est vndequaque absoluta: nam Christus præcipue venit, vt liberaret mortalium genus ab ipso peccato, quod magis est in anima. Præterea damnum maius est in anima, quæ plus punitur, quàm caro, quæ pœnam sensus patitur, at anima etiã pœnam damni sustinet.

Alteram causam tradit Augustinus in epist. 120. ad Honorat. cap. 4. vt Christi humilitas in hoc perfectissimum commendaretur, qui carnis nomen, non tamquam indignum, nostræ salutis causa refugit.

Possumus & nos assignare alias causas, quæ ad rem fortasse non minus faciant. Vna est, vt extremorum distantia magis exprimeretur: sicut enim cum dixit verbum, natura intellectualis significatur, quam vox, *filius*, non indicabatur: sic etiam dum dicit, *caro*, quod sensibilius est, & magis remotum a natura intellectuali, ostenditur. Atque ita duorum extremorum distantia maxime describitur, dum verbum intellectuale, spirituale, & inuisibile, ad carnem sensibilem corporalem, & visibilem descendit: fitq. vnio duorum extremorum tanta dissimilitudine distantium.

Altera causa est, quia sic magis verbi cum natura nostra declaratur coniunctio. Si enim tantum dictum esset, verbum homo factum est, posset existimari, hoc esse factum, quia animam sumpsit, quæ in carne est, non tamen quia ipsam carnem sibi immediate vnierit: at dum dicitur; *caro factum est*, non relinquitur dubitandi locus: si enim sibi carnem, quæ remotior & dissimilior est, verbum vniuit; etiam animã, quæ vicinior est, & similior, cum sit spiritualis & immortalis, vniuisse non dubitabitur.

Tertia ratio constabit, si supponamus prius, hominem ante peccatum, numquam dictum fuisse carnem. Illud enim Genesis, Caro de carne mea, & os ex ossibus meis, non probat Euam ipsam dictam esse carnem, sicut nec dicta est os; neque Adam seipsum carnem dixit, sed carnem Euæ signauit, & ossa, quæ sumpta erant de carne sua: post peccatum vero, homo vocatus est caro in contemptum quendam, vt quantum per peccatum homo de sua amiserit dignitate, & quòd spreta ratione, ac diuino mandato, carni subiectus esset, doceremur: propterea dicitur Gen. 6. Corruperat omnis caro viam suam; & non permanebit spiritus meus cum homine, quia caro est. Vt ergo indicaret Euangelista, quòd carnem verbum assumpserit, illam quæ erat de peccatoribus, & quam venerat reparare, sine peccato quidem, sed in similitudinem carnis peccati, vt dicitur Rom. 8. ob id vebum factum esse carnem pronunciat, idest, verbum naturam humanam assumpsit, ex illa eadem massa, in qua erat peccatum. venit in similitudinem peccati, patibilis, & mortalis, similis nobis, expers tamen peccati. hoc mysterium voluisse Euangelistam hac oratione significare, iudico.

Gen. 2.

ANNOTATIO XL.

Duæ hæreses impugnantur.

ADditur, *factum est*, quod actionem, & vnionem significat, qua diuina verbi natura, in vnitate personæ verbi, humanæ est copulata, manente integra, & impermixta vtraque natura, ita vt sit vnica persona in duplici natura, diuina scilicet, & humana, simulq. sit Deus, & homo. In hoc verbum impegerunt olim hæretici, vt meminit Ambros. lib. de incar. Domin. sac. cap. 6. impie affirmantes, diuinam verbi naturam conuersam esse in carnem. Hi decepti hoc verbo, *factum est caro*, inferebant, ergo conuersum est in carnem, quę quidem illatio vana est: nam hominem factum esse sanum dicimus, & non inferimus conuersum esse in sanitatem, sed recepisse sanitatem manẽte natura hominis, & natura sanitatis. & cũ Genes. 2. dicitur factus est homo in animam viuentem; nemo inde deducit, ergo conuersus est in animam viuentem. Sic, quia verbum factum est caro, non sequitur,

sequitur, ergo conuersum est in carnem; sed manente natura propria verbum sub vnitate personæ suæ susceptit carnem, seu naturam humanam. Quod mysterium Greg. lib. 6. epist. 61. hanc hæresim refutans, his verbis pulchre explicuit: Verbum, carnem dicimus factum, non immutando, quod erat; sed suscipiendo, quod non erat: nostra auxit, sua non minuit. Eandem hæresim impugnauit Theodore. dialog. 1. qui dicitur, immutabilis; immutabilitati enim naturæ diuinæ, repugnat conuersio in carnem; quod enim in aliud conuertitur, desinit esse in se ipso.

Hoc eodem Ioannis verbo conuincitur Eutyches, cuius meminit Euagri. lib. 1. histor. cap. 9. hic dicebat ante vnionem duas conuenisse naturas, diuinam, & humanam; post vnionem vero, vtramque fuisse permixtam, & vnam tertiam ex vtraque resultasse naturam: quæ hæresis damnata est in Concil. Chalcedon. sub. Leone 1. quam etiam ipse Leo. serm. 8. de natiu. confutauit, & hoc verbo Ioannis omnino conuincitur. Si enim verbum factum est caro, manet igitur natura carnis, & non est in tertiam conuersa naturam. Adde, si natura tertia resultaret ex vtraque illa, nec diuina, nec humana esset, & sic Christus, nec Deus esset, nec homo, quod Christianorum animi audire perhorrescunt.

ANNOTATIO. XLI.

Singulis Euãgelistæ verbis, hæresis aliqua cõuincitur.

PLures, vt diximus, hæretici, Diuini Euangelistæ verbis, se tueri frustra conabantur, quos breuiter refutauimus, sensum legitimum verborum aperiendo. Videamus iam, quam ingeniose eiusdem verbis, multos hæresum & errorum suorum, Doctores sacri conuicerunt.

Prima hæresis fuit Cherinti; hic vt refert Irenæus lib. 1. cap. 25. Christum purum hominem, & tunc incœpisse, quando natus seu conceptus homo est, impie affirmabat. contra hunc Ioannes scripsit Euangelium, vti alias diximus, eaq. hęresis coarguitur prima voce, *Verbum*. Christus non homo tantum, sed verbum erat, verbum autem, quod erat Deus, & quod erat in principio, & apud Deum. Præterea Ioan. 8. ipse Dominus dixit: Antequam Abraham fieret, ego sum.

Secunda fuit Nestorii; de quo Gregorius lib. 4. epist. 32. perhibet, is duas personas in Christo fatebatur, diuinam & humanam, naturarumq. in vnitate personæ negabat communionem. Sed hanc hæresim euertit alterum verbum, nempe, *factum est*. Si duæ personę sunt in Christo, fieri non potest, vt homo sit Deus, aut Deus homo: sicut vnus homo non potest esse alter homo, qui est distinctus in persona, nec vere dici potest, verbum factum carnem.

Tertia fuit Manichæorum, de quibus narrat Augustin. lib. de hæres. cap. 46. quòd veritatẽ carnis negauerint in Christo, affirmantes illam carnem apparentẽ fuisse, non veram: sed hanc hæresim confutat Ioannes dicens; *factum est caro*. Si non fuit vera caro, sed apparens & ficta, non ergo verbum factum est caro. Simili argumento coarguit Athan. Epist. ad Epicter. & Ambros. lib. de incar. Domin. sac. cap. 6. eos, qui affirmabant ad Christum factum esse Dei verbum, tamquam ad vnum Propherarum, non tamen quòd ipse sit verbum Dei. Erudite argumentatur Ambrosius tunc non posse dici verbum factum est caro, sed verbum factum carni, seu ad carnem; sicut non fuit dictum: Factum est verbum Prophetæ, sed ad Prophetam: & hæc est quarta hæresis, quæ his verbis conuincitur.

Quinta & vltima fuit Valentini, hic, Tertulliano lib. de carne Christi narrante, dicebat, corpus Christi esse naturæ & substantiæ cælestis, non de nostra substantia: sed hanc conuincit vox illa *caro*: non enim verbum corpus tantum sed etiam caro factum est; caro autem non esset, si naturæ cælestis corpus illud esset. Præterea paulo ante declarauit Ioannes, de qua carne loquebatur; quæ, inquit, non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis: hæc autem est caro nostræ substantiæ. Plurima alia possent dici contra has hæreses, & de augustissimo incarnationis Sacramento; sed hæc breuiter pro intelligentia loci, sufficerit annotasse.

ANNOTATIO XLII.

A quo, verbũ caro factum sit.

VNica & breuis dubitatio, circa eundem locum superest, si verbum caro factum est, a quo factum est; aliquem enim cum fecisse carnem seu hominem necesse est. Respondeo, solum filium Dei hominem esse factum, quia in sola persona filii Dei, natura humana cum diuina sociata est, & ipse solus homo factus est, seu incarnatus est; tamen actionem ipsam vniendi naturam humanam in persona filii, tres personæ Trinitatis perfecerunt: nimi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nimirum filius, Pater, & Spiritus sanctus. Carne enim induere filium, opus & actio totius est Trinitatis, licet solus Filius ea sit indutus: perinde ac si essent tres homines, vnum ex seipsis vestientes, ipse se vestit, & alii duo eundem vestiunt, ita vt tres sint, qui amiciant, seu induant, vnus tamé vestitus euadat. Doctrina est Augustini lib. de fide ad Petrum capit. 2. A Solum verbum, inquit, carnem ipsa Trinitas fecit. & Innocent. 3. in Concil. Lateranen. in confessione fidei, Filius, inquit, a tota Trinitate communiter est incarnatus. Quod pulchre prosequitur Hugo a Sancto Victore lib. 2. de sacram. par. 1. cap. 3. Habes igitur, a quo verbum caro factum est, ad alia Euangelistæ verba progrediamur.

Et habitauit in nobis.

COMMENTARIVS.

NE quis existimaret carnem hanc a verbo sumptam abscondite, vt a nemine videretur, & cum nemine conuersaretur, adiunxit, *Et habitauit in nobis*: conuersando, commorando, conuiuendo, vt vnus ex nobis: sic prædictum erat Baruch. 3. In terris visus est, & cum hominibus conuersatus est. & Zachar. 2. Lætare filia Sion, quia ecce ego venio, & habitabo in medio tui. Sic paulo inferius dicitur. In medio vestrum stetit, quem vos nescitis. Vox Græca sumpta est a tabernaculo, quasi fecit tabernaculum inter nos; quia commoratus est nobiscum, & conuersatus est, ac vitam nobiscum egit communem. Significatur etiam hoc vocabulo sic venisse, & nobiscum hic habitasse, vt non esset oculis mortalium aspectabilis permansurus, sed opere suo comsummato reuersurus. Ioan. 16. Exiui a patre, & veni in mundum; iterum relinquo mundum, & vado ad patrem. tabernaculum enim non diuturnam habitationem significat. Quod autem dicitur in nobis, potest etiam legi, inter nos.

ANNOTATIO XLIII.

Diuersæ Patrũ expositiones.

MVlti graues, & antiqui Doctores, hæc verba aliter exponunt, nempe vt ad ipsam carnem Christi referantur, in qua verbum habitat, velut in tabernaculo quodam. Et quia naturæ eiusdem est cum nostra, dicitur habitare in nobis: quasi diceret Euangelista. Habitauit in carne eiusdem naturæ cum nostra. ita exponunt Hilarius lib. 12. de Trini. Chrysost. hom. 10. & Cyrillus lib. 1. cap. 16. & Ambrosius lib. de incar. Dom. sacr. cap. 6. vtuntur autem Hilarius, Cyrillus, & Ambrosius his verbis contra eos, qui affirmabant verbum conuersum in carnem, propterea quia dictum est: ***Verbum caro factum est***. Si enim ***Habitauit in nobis***: Non est profecto conuersum in carnem, sed manet; aliter non habitaret in nobis. & Cyrillus vlterius dicit, Ioannem ideo hæc verba adiunxisse, vt nemo sic verbum carnem factum esse intelligeret, quasi verbi natura mutata esset: quod etiam notat Ambrosius affirmans etiam propterea dictum esse Isa. 7. Christum Emanuelem, A quasi nobiscum Deum, quia Deus in carne, seu humana natura habitauit. Huic consonat, quòd tabernaculum dicta est natura humana, respectu verbi inhabitantis. Psal. 45. Sanctificauit tabernaculum suum altissimus. vbi Basil. hom. in eundē Psal. exponit tabernaculum de carne, & natura illa humana, quæ coniunctam sibi habet diuinitatem.

Non est expositio ista temere contemnenda, quæ tantorum Doctorum auctoritate fulcitur: habet tamen aliquam difficultatem: quia tabernaculum est breuissimi temporis habitatio, at verbum non sic est naturæ humanæ copulatum, quasi eam dimissurum aliquando esset, sed velut perpetuo in ea permansurum. Quod enim semel assumpsit, numquam dimittit. Corpus quidem in hoc sæculo tabernaculum animæ vocauit Petrus 2. Pet. 1. quia ab anima dimittitur; tamen non sic natura humana se habet ad verbum, sicut C corpus ad animam. Illud vero Psal. 45. potius ad B. Virginem pertinet, in qua breui commoratus est Christus, quando in eius ventre genitus est, & per nouem mẽses mansit. & sic intellexerunt locum illum graues Doctores, vt alias diximus. Præterea quamuis non negem dici posse aliquo modo tabernaculum verbi, humanitatem illam, quia aliquando tabernaculum pro perpetua sumitur habitatione: tamen cum in eo, quod dixerat Euangelista, verbum carnem factum, declarauerit mysterium incarnationis, nempe verbum carni vnitum, non erat, quòd hanc coniunctionem repeteret. Quòd enim ad hæreticos pertinet, satis confutantur eisdem verbis expositis, vt in commentario dictum est. Si enim commoratum, conuersatum, & nobiscum conuixisse verbum dicitur; vtique non est conuersum in carnem, sed manet. At in expositione, quam secuti sumus, multa alia exprimuntur, a Ioanne necessario referenda, quæ in commentario explicuimus, quæ tamen in ista expositione locum non habent: propterea illam vt probabiliorem amplexi sumus.

Athanasius autem in serm. 3. con. Arria. aliter exponit hæc verba. Dicit enim in eis exprimi causam, cur verbum factum sit caro: nimirum, vt habitaret in nobis, B diuersum aliquid dicit a Doctoribus allegatis, in eo, quòd hæc verba causam, cur verbum caro factum sit, exprimere affirmat: quid autem ista verba significent, non aperit. Si tamen coniectari licet, forsan hoc dicere voluit, Verbum naturam humanam sumpsisse, vt per associationem eius, dici vere posset, esse nobis coniunctum. nos enim sibi quodammodo vniuit in ea natura, quam sibi proxime copulauit. Sed tunc hæc verba causam, non continerent, cur sit factus homo. non enim vnio hæc & coniunctio causa fuit, cur homo fieret, sed redemptio nostra. Forsan etiam intellexit, quod nonnulli recentiores sequuntur, exponentes hæc verba spiritualiter, ***Habitauit in nobis***, nempe per fidem & gratiam, iuxta illud Ephe. 3. Habitare Christum per fidem in cordibus vestris. Sed verba sequentia difficilem reddunt hanc expositionem: de visibili enim habitatione sermo est; cum statim addatur, *Vidimus gloriam eius*. Præterea quia non apparet causa, propter quam nunc de spirituali habitatione fiat mentio, cum de incarnatione, qua verbum caro visibilis & corporalis factum sit, agat Euangelista. quæ igitur dicta sunt in cõmentario, probabiliora sunto.

Et vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Patre.

COMMENTARIVS.

EVangelista narrati mysterij reddit testimonium ex visu. Posset enim peti ab eo, quomodo scis verbum factum carnem, & habitasse in nobis? vidimus, inquit, testes sumus oculari. Verbum Græcum visum diligentem, & attentum significat, quasi aspeximus, & considerate vidimus: non quidem ipsum verbum in se, quia corporeis oculis videri non potest, sed in sua gloria & splendore ab eo procedente. Sicut ergo qui splendorem solis videt in terra, solem esse supra orizonta certus est, sic ex gloria verbi in carne, quam vidimus, certi sumus, verbum carnem factum, & Deum esse hominem, gloria enim illa erat filij Dei, non meri alicuius hominis. Ob id postquam dixit *Gloriam*, ne putaremus vulgarem eam fuisse, addidit *Gloriam vnigeniti*, id est filij naturalis Dei, qui vnicus est, cum adoptionis filij multi sint. Illud, *Quasi*, non similitudinem denotat, quasi alius sit unigenitus, cui similis sit in gloria; sed ueritatem, id est gloriam, qualem filium Dei habere decet. ad Ephes. 5. Vt filij lucis ambulate, id est, ut congruit filijs lucis. quod annotauit Hieron. eodem in loco: & Chrysostomus hom. 15. in Ioan. His etiam uerbis declarat Ioannes non sic Verbum carnem factum in nobis habitasse, ut occultaret se Dei Verbum, & filium esse; sed splendorem suæ diuinitatis multifariam dedisse, nempe prædicatione, innumeris, & inauditis miraculis, morte, resurrectione sua, transfiguratione, baptismo, uita & innumeris alijs, ac prope infinitis argumentis, quæ omnia erant splendor diuinitatis eius; nec enim merus homo sic potuit splendere, sicut nulla lu-

Universidad de Deusto Biblioteca

la lucerna aut fax splendet ue sol: quo fit, ut ex suo splendore sol ab omnibus agnoscatur. de hac gloria Ioan. 2. post miraculum aquæ in uinum conuersæ dicitur: Et manifestauit gloriam suam. Ioan. 11. Non est infirmitas hæc ad mortem, sed ut glorificetur filius Dei per eam. Et sunt multa huiusmodi loca. Attende adhuc circa sensum; Moysem in lege data in gloria, & splendore tanto apparuisse, ut filij Israel intendere in faciem eius non possent, ut habetur Exod. 34. Christus etiam Euangelium daturus apparet in gloria: at multo maior gloria hæc est, quàm illa. Moyses enim seruus erat, Christus Dominus est. Quod Ioannes insinuans dicit, gloriam, inquit, non Angeli, non Moysis, non prophetæ alicuius, non serui, sed ipsius filij unigeniti. Quod Paulus etiam annotauit, noui testamenti supra uetus perfectionem docens 2. Corinth. 3. Si ministratio, inquit, mortis in gloria, multo magis ministratio spiritus: & quemadmodum Moyses uelauit faciem, ut possent filij Israel intendere in eum; sic uerbum se uelauit humanitate: uelatus tamen, multo maiorem quàm Moyses, gloriam sparsit, ut filius uerus Dei. Illud *a Patre*, coniungi potest cum nomine unigeniti, supplendo participium; unigeniti procedentis scilicet a patre; aut potest coniungi cum nomine gloriæ, uidimus gloriam a patre, quam scilicet a patre habuit ut unigenitus, quamuis melius coniungatur cum unigenito: & sic exponit etiam Athanasius serm. 3. cont. Arrian. Gloriam, inquit, eius, ut gloriam unigeniti patris sui. Hic est sensus horum uerborum, quibus consonat illud. 1. Ioan. 1. Quod audiuimus, quod uidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de uerbo uitæ, & uidimus, & attestamur, & annunciamus uobis.

Collatio Christi cum Moyse legislatore.

ANNOTATIO XLIIII.

Quomodo quæ sequentia Euangelistæ uerba superioribus sint connectenda.

NOn omnes eodem modo uerba exposita præcedentibus connectunt. Chrysostomus hom. 11. duas dicit utilitates ab Euangelista narrari, proueni- A entes ex eo, quòd uerbum caro factum est: una erat, credentes filios Dei fieri; altera nunc proponitur, nempe, *Vidimus gloriam eius.* Augustinus tract. 2. eodem modo connectit, quamuis non eodem modo hanc gloriam exponat. Sed difficilis est hæc connexio: nam illa utilitas communis est omnium credentium in eum; hæc uero B Apostolorum propria, qui Christum in carne uiderunt: debuerat autem esse generalis, ut inter utilitates poneretur. Expositio Augustini facilior est, qui, uti paulo post dicemus, gloriam exteriorem intelligit. Quamuis hæc expositio de gloria difficilior sit. Cyrillus lib. 1. cap. 17. aliter connectit; nempe, cum dictum esset, uerbum carnem factum esse, ne quis putaret uerbum aliquid detrimenti in se passum, aut dignitatem suam minus retinuisse, adiunxit: *Vidimus gloriam eius*, ut sit sensus; quamuis uerbum caro factum est, non tamen ab infirmitate carnis superatum est, nec de antiqua maiestate, ac omnipotentia decidit: Vidimus enim gloria eius. Hanc connexionem etiam Augustinus lib. 13. de Trinit. cap. 19. innuit, & est satis conueniens; sed magis illa, mea quidem sententia, quæ in commentario posita est.

De gloria unigeniti diuersæ partim expositiones.

Nec omnes conueniunt in exponenda hac gloria unigeniti. Athanasius lib. de communi essentia Patris, Filii, & Spiritus Sancti, hanc gloriam exponit ipsum filium Dei. Filius enim gloria dicitur, & gloria a gloria. Sed uerbis hic accommodari non potest. non enim diceret, uidimus gloriam eius, si ipse esset gloria.

Alii exponunt de splendore & maiestate, quæ in eius transfiguratione apparuit, cuius expositionis meminit hic Theophilactus. Augustinus autem tract. 2. de gloria uidetur exponere, quam speramus, cuius spes nobis data est, quia uerbum caro factum est.

Verior tamen expositio est, quam secuti sumus in commentario, quæ est Basilii in hom. de fide, Chrysostomi, Cyrilli & Theophilacti, ut gloria sit totum illud, quo Christus in hoc sæculo suam compro- C bauit diuinitatem, & se Dei filium esse mundo ostendit, quod non solam transfigurationem, sed omnia miracula, & gesta mirabilia, & prædicationem ipsam Christi complectitur, de qua etiam dictū est Ioan. 7. Numquam sic locutus est homo. & Ioan. 6. Verba uitæ æternæ habes.

ANNOTATIO XLV.

Quare Christus in scriptura unigenitus dicatur.

ADuertendum est in scriptura Christum dici unigenitum, & primogenitum. Unigenitus in hoc loco dicitur, & paulo inferius: Unigenitus, qui est in sinu patris: & Ioan. 3. Vt unigenitum filium suum daret. Primogenitus autem B Rom. 8. Vt sit ipse primogenitus in multis fratribus. ad Colossen. 1. Qui est imago Dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ. & iterum: Qui est primogenitus ex mortuis. Catholici Doctores utuntur hoc nomine unigeniti contra hæreticos Arrianos, ut probent diuinitatem, & consubstantialitatem uerbi cum patre. Si enim Filius creatura esset, unigenitus Patris non diceretur, cum multæ sint creaturæ. Argumento sumpto ex unigeniti nomine utitur Athan. serm. 3. con. Arrian. Ambro. lib. 1. de fide cap. 4. Cyril. lib. 10. thesau. cap. 4. & Hilar. lib. 12. de Trinit.

Arrianorū uana responsiones.

Arriani respondere ad hoc argumentū catholicorum conati sunt quattuor modis, ut commemorat Cyrillus loco citato. Primo quidem unigenitum dici, quia solus a Patre creatus est, cetera omnia a Patre per ipsum. Hac responsione utebatur Eunomius, ut refert Basil. lib. 2. cont. eundem, sed uana esse conuincitur, uti dicunt Basilius & Cyrillus unigenitus in communi loquendi modo, non dicitur quia a solo, uel quia solus sit; sed quia ab uno unicus natus est.

Altera eorum solutio erat, dici unigenitum ab excellentia, quia est creatura omnium suprema. hac etiam utebatur Eunomius, referente Basilio loco citato; sed refutatur. Nam quantumuis excellentissima esset, non excederet esse & statum creaturæ, unde non unigenitus, sed unicreatus diceretur.

Tertio afferebant isti, dici unigenitū, quia ipse solus nuncius, & Angelus consiliorum Dei est. Sed hæc uana est responsio: tunc enim non unigenitus, sed uni- E angelus, uel aliqua simili uoce non ad generationem pertinente appellandus erat: quia unigeniti nomen, non solum unitatem, sed ortum indicat, quorum neutrum creaturæ conuenit: generatio enim propria, & uera non est, nisi qui generatur, eiusdem sit substantiæ cum genitore.

Quarto denique aiebant, dici unigenitum, quia solus ipse inter creaturas creator est. Sed neque id satisfacit. hoc enim esset unicreatorem, sed non unigenitum dici. Firmum ergo manet Catholicorum argumentum, ex nomine unigeniti diuinitatem, & consubstantialitatem uerbi cum Patre probantium: & sic uere, & proprie unigenitus Patris est, quia solus ipse filius est.

Quemadmodum Catholici Arrianos nomine unigeniti arguebant, ita Arriani conati sunt nomine primogeniti Catholicos oppugnare, non tamen ex eis parem potuerunt reportare uictoriam. Dicebant Arriani, si primogenitus est, ergo multi alii sunt, quorum iste primus est; atqui multitudo esse nō potest, nisi ratione creaturarum: si ergo est primus omnium creaturarum, creatura ipse est. Huius Arrianę perfidię meminit Cyrillus lib. 10. Thesau. cap. 4. & adhibet tres conuenientissimas responsiones.

Quare Christus Primogenitus dicatur.

Prima est, Christum primogenitum dici secundum humanam naturam, ob quā C fratres habet multos, quorum primus ipse dicitur: quia in ipso multi sunt in filios Dei adoptati. Adhibet autem Cyrillus, quod etiam est Athanasii, tale documentum: Quories in scriptura dicitur primogenitus Christus, adiungitur ibi uox aliqua, quæ indicet id secundum naturam humanam dici, ut patet in locis allegatis. Primogenitus est in multis fratribus, quia primus potestatem adoptionis filiorum dedit, & ratione humanitatis fratres habet: D primogenitus ex mortuis, quia primus morte superata resurrexit, & primus carnem nostram in cælos induxit. At unigenitus simpliciter dicitur, ut intelligamus id esse dictum tantum secūdum naturam diuinam. hanc doctrinam recipiunt etiā Hilar. lib. 12. de Trinit. & August. cont. epist. Manichæ. c. 37. ubi aduertunt Christum secundum diuinam naturam unigenitum, secundum humanam primogenitum dici.

Altera Cyrilli solutio est, etiam secun- E dum diuinam naturam Filium Dei dici posse primogenitum, nec inde aliquid habere in suum fauorē Arrianos. Non enim nomen primogeniti habet relationem ad alios, quorum ipse primus sit, sed significat tantum ipsum primo esse natū: quod Lucæ 2. aperte significatur. nam Beata Virgo peperisse dicitur filium suum primogenitum, tamen nullum alium habuit filiū, etiam secundum Arrianos. & Exod. 13. di-

Universidad de Deusto
Biblioteca

citur: Sanctifica mihi omne primogenitum, quod aperit vuluam. Certe primogenitum erat, etiam ante ortum aliud; quin etiam, si nullum aliud nasceretur. Dici igitur potest filius primogenitus Patris, vt Deus, sicut Matris, vt homo: quia ipse primus natus est, non quòd post eum alij nati, aut geniti sint.

Tertio Cyrillus dicit, etiam si comparationem aliorum induceret, adhuc Dei filius dici potest primogenitus, secundum diuinam naturam: nec inde infertur esse ipsum creaturam, sed est comparatio causæ ad effectum. Vt enim dicitur Deus primus Pater, a quo omnis paternitas denominatur, & est; non tamen ipsius paternitas creata est, sed primus dicitur, quia prima causa est reliquorum, ita filius primogenitus hominum, quia omnis filiatio ab ipso est. in eo enim adoptati sumus: non tamen sequitur, ipsum creaturam, aut filium adoptionis esse, sed causam ceterarum creaturarum. Vnde quando Paulus dixit primogenitū Christum omnis creaturæ, iuxta hanc solutionem dici potest, sic dictum esse, quia per ipsum omnia creata sunt, non tamen quòd ipse creatus sit. Si enim creatura esset, non posset dici generaliter primogenitus omnis creaturæ, quia sui ipsius primogenitus non est: ita cum dicitur; in ipso condita sunt vniuersa; non conditus ipse est, quia ipse in se cõdi non potuit. Vnde Ambros. lib. 1. de fide, cap. 4. Primogenitus, inquit, omnis creaturæ, non primo creatus, vt & genitus pro natura, & primus pro perpetuitate creditur. Ex his omnibus habemus explicationem huius nominis vnigeniti, & qualiter ex eo Arrianorum hæresis olim conuicta sit.

Plenum gratiæ, & veritatis.

COMMENTARIVS.

TEstimonio de verbo carne facto, & habitante in nobis, exhibito, duos huius incarnationis effectus narrat. Nam verba hęc referuntur ad verbū, quod caro factum est, & in nobis habitauit: vt sit sensus; plenum erat hoc verbum, caro factum, gratiæ & veritatis: illud autem *Plenum*, in recto casu legendum est, vt cõmunis editio Græca habet. & est Hebraismus. Sæpe enim apud Hebræos verbum substantiuum deest, vt idem sit *Plenum gratiæ*, ac plenum erat gratiæ. Dicitur autem plenum gratiæ & veritatis, ab effectu, & redundantia in nos, quia nobis gratiam, & ueritatem communicauit. Hi duo effectus respondent duobus superius explicatis: Vita, & lux erat, gratia ad uitam, ueritas ad lucem refertur. plenum ergo erat gratiæ, quia nos Patri gratificauit, ad Ephes. 5. Gratificauit nos in dilecto Filio suo: plenum ueritatis propter doctrinam, quia uiam salutis docuit, & secreta diuinitatis aperuit: quod inferius perhibetur; unigenitus, qui est in sinu Patris, enarrauit nobis. hæc enim sententia eadē est cū illa: Gratia, & ueritas per Christum facta est. Plenitudo hæc redundātiæ, Christi fuit propria. Nemo enim hominū, alium gratum Deo potuit facere, nec ueritatem Dei enarrare ex scientia & uisū, sicut Christus fecit: & hæc plenitudo redūdantiæ processit ex affluentia perfectionis, quam in se habuit Christus, non solū ratione diuinitatis, quia Deus erat; sed ratione etiā humanitatis, quæ plena fuit omnibus Dei donis, uirtutibus, & gratijs, tamquā omnium hominū caput, a quo in reliqua membra omnis gratiæ ubertas est deriuata. Sunt autem effectus hi ad Euangelium pertinentes. Lex enim gratiam non conferebat uirtute sua, nec occultam diuinitatis ueritatem; sed in umbris indicabat: Euangelium autem Christi gratiam, & ueritatem non modo continet, sed & copiosissime præstat.

ANNOTATIO XLVI.

Vox illa plenum quid exerat.

DIuersæ lectiones huius nominis *Plenum*, & secundū diuersas lectiones, A variæ etiam sunt expositiones Doctorum. In Græco textu, qui communis nunc habetur,

A betur, legitur in recto casu, & masculini generis, vnde aliqui nostro tempore cõnectunt cum sequentibus verbis; plenus gratiæ, & veritatis Ioannes, testimonium perhibet de ipso, vt ad Ioannem, non ad Christum referatur. Sed lectio hæc probari non potest: nam paulo inferius de verbo dicitur: *De plenitudine eius omnes accepimus.* Vbi alludit Euangelista ad verba, hoc in loco posita. non ergo ad Ioannem, sed ad Christum sunt referenda, vti omnes fere referunt. Eorum autem, qui de Christo hæc legunt, aliqui cum verbo cõ- B iungunt, quod Græce est masculini generis λόγος, & ad verbum, *Habitauit*, vt sit sensus: Habitauit λόγος, in nobis, plenus gratiæ & veritatis. Illud autem, *Vidimus gloriam*, &c. per quandam parenthesin dictum exponunt.

Alij legunt etiam in recto, sed legunt seiunctim: *Habitauit in nobis, & vidimus gloriam eius, gloriam quasi vnigeniti a Patre: plenum* enim erat verbum hoc *Gratia & veritatis*, quasi redderent hæc verba rationē gloriæ perspectę, & diffusæ, quia plenus C erat gratiæ. Sic legit Cyrillus, lib. 1. in Ioan. c. 17. Quare eorū qui legūt in recto, alij sequentibus, alij antecedētibus cōnectunt: horum etiam qui ad verbum, quod habitauit in nobis, referunt, quidam legunt tamquam rationem explicent præcedentium.

Alij vero sunt, qui in casu accusandi legunt, vt coniungatur verbo *Vidimus*, nempe: vidimus eum plenum gratiæ. Quam lectionem insinuat Chrysostomus. hom. 11.

D Alij in gignēdi casu, vt referatur ad *Vnigeniti*, nempe, vnigeniti a Patre pleni gratiæ & veritatis. Sic legere videtur Theophilactus, immo & Athanas. orat. ad Maximum Philosophum de diuinitate. dummodo tamen ad verbum incarnatum referatur, siue hoc, siue illo legas modo, sensus idem fere est.

Expositionum autem varietas argumento est, non omnes textus Græcos olim eandem habuisse lectionem: at quæ nunc extat, sensum & lectionem, quam secuti sumus, magis indicat. Continet enim hæc sententia duas causas aduētus verbi in carnem, vt in commentario, sequentes lectionem communem, exposuimus. In explicandis autem duobus his, & ipsorum verborum, cum præcedentibus connexione variant recētiores, qui legitimum sensum meo iudicio non assequuntur.

ANNOTATIO XLVII.

Christus qđo plenus gratiæ dicatur.

MVltiplex gratiæ vbertas in Christo erat: In primis enim gratia habitualis tanta, quanta in anima illa sanctissima recipi potuit ab ipso incarnationis instanti, illi inerat. Secus autē nobis accidit: Nam gratia, quæ nobis confertur, ex inimicis facit nos amicos & gratos; & illa etiam, quæ data est Adæ in sua creatione, aut Angelis, ex non amicis, & non gratis Deo, fecit gratos & amicos. Illi enim nisi cum gratia fuissent creati, amici Deo, & grati nequaquam fuissent. Rursus omnis hæc gratia indebita est, cui datur, non enim Angelo, non Adamo, nec peccatori debetur: at vero gratia Christi humanitati collata non fecit eum gratum Deo, cum gratissimus & charissimus fuerit propter vnionem ad verbum, quia filius Dei, ille homo erat: ex qua coniunctione ad verbum eadem in humanitatem gratia dimanabat. Quod Damascenus lib. 3. de fide, cap. 22. expressit dicens: Ditata est illa humanitas, propter vnionem ad verbū, omni sapientia & gratia, gratia ergo talis Christo propria erat, & ex interiori principio deriuabatur.

Gratia habitualis.

Gratia capitis.

Erat in eo præterea gratia capitis, quia caput erat totius Ecclesiæ, & tamquam ex capite diffundebat virtutem in membra. Nemo enim alijs gratiam de condigno sicut Christus nobis promeruit.

Gratia vnionis.

Denique in eo fuit gratia vnionis: nam humanitas illa verbo copulata efficiebat, vt homo ille Dei filius esset: & ex hac duæ superiores procedebant. Aduerte ergo hoc in loco gratia plenum dici verbum, non solum ratione humanitatis, propter coniunctionem ad verbum, per quam præcipue nos patri gratificauit, & nobis gratiam promeruit: sed etiam quia tamquam caput, gratiam nobis qua Deo grati efficeremur, communicauit: & cum gratia simul intelligimus dona omnia spiritualia ex ea procedentia.

Christus multis nominibus dicitur plenus veritatis.

Plenus etiam veritatis multifariā Chri- E stus erat. Primo quia in ipso, & per ipsum, omnes Dei promissiones humano generi factæ impletæ sunt. 2. Corinthiorum 1. Quotquot promissiones Dei, sunt in illo. Est enim veritas, qua, quod promissum est, completur. Psal. 84. Misericordia, & veritas obuiauerunt sibi ex misericordia promisit Deus, sed veritate promissa adimpleuit. Psal. 88. Misericordiam meam non auferam ab eo, neque nocebo in veritate mea.

Secun-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secundo plenus fuit veritatis, quia vmbræ & figuræ veteres in ipso, & per ipsum explicatæ, & declaratæ sunt. Matth. 5. Non veni soluere legem, sed adimplere. Veritas enim aliquando figuræ, & vmbræ opponitur. Ioan. 4. In spiritu & veritate adorare oportet.

Tertio plenus erat veritatis, quia mendacium in ore eius numquam fuit: cum veritas sæpius opponatur mendacio 1. Ioã. 2. Omne mendacium ex veritate non est. 1. Ioan. 1. Ipsi nos seducimus, & veritas in nobis non est.

Quarto plenus veritatis, id est, cognitionis Dei: veritas enim cognitio Dei, sapiẽtia, & scientia, & fides Dei dicitur 2. Tim. 2. Qui a veritate exciderunt. Hebr. 10. post acceptam notitiam veritatis. Coloss. 2. In quo sunt omnes thesauri scientiæ & sapiẽtiæ Dei absconditi. Hãc veritatem Christus nobis aperuit, & propter hanc in mundum delapsus est. Ioan. 19. Ad hoc natus sum, & propter hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati. De hac veritate, verba hæc sunt intelligenda.

Plenus etiam erat Christus veritatis, quia Dei cognitionem, & fidem perfectam nobis tradidit. Quis enim Deum recte nosceret, atque is, qui Deus erat, & qui, vt homo ab ipso incarnationis exordio Deum videbat? Augustinus. lib. 13. Trinit. cap. 19. per gratiam, scientiã; per veritatem, sapientiam exponit: cuius vtriusque Christus fuit nobis causa. Sapientiam vocat rerum cognitionem, quę ad diuinitatẽ; scientiam vero, notitiam eorum, quæ ad humanitatem spectant. Cognoscere enim verbũ æternum Patri consubstantiale, & Dei filium, sapientia; esse vero hominem, mortuum, crucifixum, resurrexisse, scientia est. Vtramque nobis Christus cõmunicauit. Sed conuenientior est data expositio: Gratia enim maior est scientia, & sapientia. Nam maius est gratum esse Deo; quod per Christum nobis datum est. Sed ad alia veniamus.

Ioannes testimonium perhibet de ipso: & clamat, dicens.

COMMENTARIVS.

TEstimonium de verbo facto carne perhibuit Euangelista, sumpto argumento ex gloria eius, quam viderat, *Quasi vnigeniti a patre:* nunc Ioannis Baptistæ testimonio, hoc idem confirmat, qui etiam diuinitati Christi, & effectibus aduentus ipsius, testimonium reddidit. Fuit autem conueniens eius vti testimonio: tum quia eum ideo venisse, vt testimonium perhiberet, dictum est; tum quia Ioannes Baptista maxime erat apud Iudæos auctoritatis, non quòd auctoritas illius maior esset, quàm Euangelistæ: sed quia pluris a Iudæis fiebat, propter quam causam etiam 2. Pet. 2. dicitur: Nos firmiorem habemus propheticum sermonem. Prophetas vocat Petrus firmiores suomet testimonio, non quòd absolute Prophetæ maioris sint firmitatis, sed quòd ab alijs, quibus persuadendum erat, fide digniores haberentur: sicut etiam Christus eodem testimonio vsus est, quando ipse minoris æstimabatur a populo. Dicit ergo Euangelista; *Ioannes*, tanti habitus, *Testimonium perhibet, & clamat*. In verbo *clamat* tria insinuantur. Vnum est, testimonium Ioannis notum & manifestum omnibus tunc fuisse, sicut clamor ab omnibus percipitur: quasi diceret, eius testimonium non fuit in occulto, aut in obscuro, sed apertum, vt posset ab omnibus percipi, & hoc notat Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. 18. Alterum est, constantia testificantis: fidenter enim & libere, omni abiecta formidine, Christum prędicauit. Clamor namque est audentis, & libere loquentis. hoc notat Chrysost. hom. 12. Tertium denique est allusio quædam ad prophetiam, Isa. 40. Ego vox clamantis in deserto: quasi diceret; Ioannes clamat, quia erat illa vox clamans in deserto. In Græco textu primum verbum est præsentis temporis, *Perhibet*, secundum præteriti, *Clamauit*, in quo nihil est mysterij, sed tempus pro tempore aliquando ponitur: nisi velit aliquis dicere; Ioannem dici perhibere testimonium de Christo, quia semper manet eius testimonium, etiam nunc. Quando autem additum est: *Et clamauit*, narratur, quod gestum erat, & quomodo testatus sit, nempe clamans.

Vox illa, Clamas, tria indicat.

ANNO-

ANNOTATIO XLVIII.

CYrillus lib. 1. capit. 18. hæc verba sic antecedentibus connectit; quia dictum erat ab Euãgelista *Vidimus gloriam eius*, quia tamen vni personę non recte accommodatur pluralis numerus; alterum tam nomine, quàm pierate similem citat testem, nempe Ioãnem Baptistam. ista cõnexio non satis firmo nititur fundamento. nam Euangelista vtitur verbo plurali, quia suo nomine, & condiscipulorum, qui cum Christo erant, loquitur. quemadmodum & 1. epist. 1. Quod vidimus, quod audiuimus, & 2. Per. 1. Hanc, inquit, vocem audiuimus de cælo allatam, cum essemus cum ipso in monte: & tamen in his locis non adiungitur aliquis alius testis. Petrus ergo & Ioannes, vt non vnum solum, sed plures hæc vidisse, & audiuisse significarent, vtuntur verbo multitudinis. Connexio igitur hinc videtur sumenda; cum iam verbum carnem factum narrasset, & diuinitatem eius ex gloria, quam viderat, cõfirmasset; addidit testimoniũ Ioãnis, tũ vt veritatẽ tanto testimonio cõprobaret, tum vt initiũ historiæ ab hoc testimonio sumeret. Ceteri enim Euãgelistæ, quæ ante baptismũ gesta sunt, & quæ Ioannes ante baptismum testimonia perhibuit, scripserũt; at noster Ioãnes a testimonio Ioannis post baptismũ exorditur, & quę Christus ab eo tempore vsque ad carcerẽ Ioãnis gessit, & ab alijs Euangelistis omittũtur, describit.

Verba hæc Ioãnis superioribus cõnectuntur.

Hic erat, quem dixi, qui post me venit ante me factus est, quia prior me erat.

COMMENTARIVS.

IN testificando de Christo hunc Ioannes ordinem obseruauit, vt prius venturum annunciaret, postea quem venturum prædixerat, præsentem velut digito, demonstraret, dispositus enim populus illo testimonio, facilius hoc acceptare poterat. Prioris testimonij meminerunt tres Euangelistæ, Matth. 3. Marc. 1. Luc. cap. 3. posterius autem solus Ioannes nunc refert. Sensus est; *Hic est*, ostendebat enim præsentem Christum: *Quem dixi*, idest, de quo prius testificatus sum; *Qui post me venturus est*, id est, qui post meam prædicationem apparebit, & manifestabitur, *Ante me factus est*, siue mihi præferetur, & anteponetur, erit gloria & splendor eius maior; vnde ab omnibus pluris fiet. Hoc idem Ioannes inferius, cap. 3. alijs verbis significauit, dicens; Illum oportet crescere, me autem minui. Connectit autem propter antithesin illa duo aduerbia, *Post me*, &, *ante me*, tempore quidem post me apparebit; at gloria & honore ante me erit. subdit causam, *quia prior me erat*, seu potior & præstantior, maior, & antiquior: erat enim Deus. Non ergo mirum si mihi præferendus est, eiusq. gloria maior futura, quàm mea, cum sit vere me maior & præstantior, vt potè Deus & homo. Hæc verba diuinitatem Christi indicant, illisq. insinuat Ioannes gloriam Christi maiorem futuram, quàm suam; cum ipse seruus, ille autem Deus sit: & conuenit cum testimonio Euangelistæ. Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti a Patre. Quod nunc dicitur: *prior me erat*, ceteri Euangelistæ dixerunt fortior me est, non solum quia in se maior est, sed etiam quia maiora faciet, nempe peccatum delebit, dæmonem superabit, mortem destruet, mundum saluabit, diuinaq. operabitur.

ANNOTATIO XLIX.

Qua ratione Christus dicitur post Ioãnem venturus.

ILlud *venturus est*, Græce participium est, quod præsenti, & futuro accommodari potest, ac si dictum esset: post me veniens, ante me factus est: & in eo tempore idem aliis in locis legimus. nam Marci 1. dicitur; Venit, in præsenti. Alii qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

qui etiam Doctores legunt, *Qui post me venit*, inter quos est Ambrosius lib. 3. de fide capit. 5. At Cyrillus, & Chrysostomus magis ad tempus referunt futurum, sed parum refert: sensus enim non variatur. Quare autem Christus post Ioannem venire, aut venturus dictus sit, non omnes modo eodem exponunt. Ambrosius proxime allegatus, & Epiph. hære. 69. contra Arriomanitas, quos sequitur Theophilactus, hoc dictū exponūt propter conceptionem, & ortum Christi, quæ sex mensibus post Ioannē acciderunt: hāc causam nec Chrysostomus hom. 12. nec Cyrillus lib. 1. cap. 19. admittunt: tum, vt dicit Chrysostomus, quia quo tempore loquebatur hæc Baptista, non erat venturus Christus, qui iam pridem natus fuerat: tū etiam, vt dicit Cyrillus iam citatus, quia Ioannes non est productus in testem, vt Christo tempore se priorem affirmaret, propterea ipsi Cyrillo videtur contextui hoc accommodari nō posse. Sed hæ rationes non sunt multum efficaces, & Theophilactus soluit rationē Chrysostomi. Alii ter ergo Chrysostomus exponit, vt referatur ad baptismum & prædicationem, quia prædicatio, & manifestatio Christi, fuit post baptismum & prædicationem Ioannis: quasi dicat; qui post me manifestabitur: & hanc secuti sumus expositionē. Cyrillus autem loco citato ita hæc interpretatur: *Post me venturus est*, idest, quia a principio me inferior honore reputabitur, gloriosior euadet postea: refert ergo illud, *Post me*, ad honorem & dignitatem: quia Christus venturus erat a principio minor & inferior Ioanne, hominum opinione, tamen gloriosior factus est postea. Nō est improbanda expositio hæc. illa tamen Chrysostomi & verior & accommodatior censetur.

Christus ipso dicitur ante Ioānē factus.

Circa illud, *Ante me factus est*, aliqui hoc ad diuinam generationem referunt, & illud *Factus est*, exponunt, genitus est: verbum enim Græcum vtramque habet significationem. Quamobrem sensus talis erit; qui post me venturus est secundum carnis ortum, ante me genitus est, quia filius Dei est æternus. Huius expositionis meminerunt Chrysostomus hom. 12. & Theophil. & eam hoc argumento refutant: quia verba sequentia non aptantur huic sensui, ante me genitus est, quia prior me erat; cum contra potius dicendū esset, prior me erat, quia ante mē genitus est. Quare Epiphanius loco citato aliter legit, nēpe, qui ante me fuit. nā verbum etiā hoc significare potest, & ad deitatem refert in mundo existentem: vt sit sensus: qui post me venit secundum carnis natiuitatē, ante me fuit in mundo, secundum diuinitatem. Deus enim erat æternus, & ideo fuit ante me in mundo, quāuis secundum carnem post me venit. Arriani vt refert Ambrosius lib. 5. de fide cap. 5. vbi hunc locū latius examinat, amplectebantur illam lectionem: *Ante me factus est*, & inde infere bant Christum etiam secundum diuinitatem creaturam esse. At expositio communior est, quam Chrysost. Cyril. Theophil. Ambros. eo loco, & Augu. tract. 3. sequuntur, vt illud: *Ante me*, non tempus, non diuinitatē; sed honorem & dignitatem significet: quia Christus glorioſior & honoratior est eo habitus. & est ratio Augustini & Cyrilli, quia hoc producitur ab Euangelista tamquam suo testimonio conforme. Nam dixerat; Vidimus gloriam eius quasi vnigeniti a Patre: gloria autem hæc in hoc testimonio producto non exprimeretur, nisi *Ante me factus est*, ponatur pro, mihi antepositus & pluris, quàm ego, habitus est, quippe qui maiorem sui splendorem sparsit.

Neque tamen habent ex hoc Arriani, quod contra veritatem opponant. Si inquiras, cur in præterito locutus est, cum nondum fuisset Christus Ioanni antepositus, quando hoc proferebat, nondum enim se manifestauerat. Respondebunt Chrysostomus & Cyrillus, persępe solere Prophetas præterito vti pro futuro ad rei certitudinem significandam. Alij respondent, diuina voluntate id iam fuisse determinatum, vt glorioſior futurus esset. Vtrūque verum est: facilius tamen dici potest esse Hebraismum; quo præteritum pro futuro, & futurum pro præterito accipitur. Illud denique, *Prior me erat*, aliqui ad dignitatem & excellentiam referunt, quasi dictum sit, mihi prælatus est, quia excellentior me erat: rectius tamen dicimus his verbis non solam præstantiam, qua vt homo maior erat Christus; sed etiam ipsius diuinitatem significari. Christus enim multis nominibus erat prior Ioāne, & sic conuenit testimonium hoc cum testimonio Euangelistæ, Vidimus gloriam vt vnigeniti, seu vt Dei filij.

Et de plenitudine eius omnes accepimus.

COMMENTARIVS.

PRosequitur testimonium Baptistæ, cuius verba, non vt superiora, quasi prius dicta, sed tamquam noua pronunciat, & illis, quæ ante baptismum dixerat, adiungit: quasi diceret; dixi prius illum esse me priorem, & præstantiorem, nunc dico etiam omnibus esse priorem. Nam de plenitudine eius nos omnes accepimus. Magna profecto confessio: fatetur Baptista non solum se, sed omnes præsentes, & eos, qui præcesserunt Patres, de plenitudine Christi, quidquid boni in eis fuit, accepisse. Quod Paulus postea confirmauit, dicens: Bibebant de consequenti eos petra: petra autem erat Christus. Quo testimonio Christum supra omnes esse palam confitetur. Huius autem explicatio sententiæ hæc est: Omnem gratiam, & donum spirituale fidelibus data, a Christo dimanasse, vt a fonte: quia ipse est, qui omnibus ante, & post se hominibus, suo aduentu omnē benedictionē a Deo obtinuit. Loquitur autē de Christo simul Deo, & homine, non vt de Deo tantum: solus enim Deus non meruit, sed homo factus. Plenitudo autem hæc, est ipsa diuinitas vnita humanitati, de qua dicitur Coloss. 2. In quo habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Est etiam gratia ex vnione diuinitatis in humanitatem deriuata, quæ vt fons quidam in ea residet, vnde in membra, quorum Christus caput est, diffunditur: propterea in Christo est plenitudo redundantiæ in alios, soli Christo propria. Nemo enim alius peccati remissionem, conciliationem cum Deo, fidem, & alia mereri sibi, nec alijs potuit, nisi Christus: de qua vbertate dicitur Ephes. 1. Qui benedixit nos omni benedictione spirituali in cælestibus in Christo. Dum autem dicitur, *De plenitudine eius omnes accepimus*, non autem, plenitudinem accepimus; neminem totam plenitudinem habuisse significat, sed singuli partem aliquam habuerunt: sicut dicimus, bibimus de fonte, quod longe aliud est, quam bibimus fontem. Conformem ergo hoc Baptistæ testimonium, verbis Euangelistæ, quando dixit: Plenum gratiæ & veritatis. Sicut etgo præcedentibus confirmauit, quod dixerat; vidimus gloriam vt vnigeniti a Patre, ita istis confirmat causas enarratas aduentus, plenum gratiæ, & veritatis. Atque hæc est ratio, cur Euangelista ab hoc testimonio exorsus est. nam quæ dicta erant de incarnatione Verbi, hoc testimonio Ioannis Baptistæ egregie confirmantur.

1. Cor. 10.

ANNOTATIO L.

Proxima verba a Ioāne Baptista fuisse prolata.

CYrillus lib. 1. cap. 20. & Chrysostomus hom. 23. hæc, & sequentia vsque ad alterum Ioannis Baptistæ testimonium, tamquam verba Euangelistæ legūt. Quæ tamē communis antiquorum Patrum sententia est, hæc omnia vsque ad sequens testimonium esse eiusdē Baptistæ. In primis Athanasius libro de natura humana suscepta, contra Apollinarem, tamquā Ioannis Baptistæ recitat verba exposita, *De plenitudine eius omnes accepimus*. & in orat. cont. Arrianos, Quòd ex Deo Deus est Verbum. Exclamauit, inquit, Ioannes, lex per Moysem data est, gratia autem & veritas per Christum facta est. Vtitur eodē verbo, quo de Ioanne Baptista vsus erat Euangelista noster: Clamauit, inquit, qui post me venit, &c. vt ad eundem clamorem etiam referantur, quæ sequuntur. Basil. hom. 2. in Psal. 28. a Ioanne Baptista refert dicta hæc omnia; de plenitudine eius accepimus omnes, & gratiam pro gratia; &, Deum nemo vidit vnquam, Vnigenitus, qui est in sinu Patris, ipse enarrauit. Epiphan. etiam hæresi. 51. *De plenitudine eius omnes accepimus*, Verba Baptistæ esse docet, & his vetustior Origenes tom. 5. in Ioanné omnia hæc verba vsque ad illud, *enarrauit vobis* tamquam Baptistæ testimonium interpretatur. idem Theophilactus.

Inter Latinos autem Cyprianus lib. de Baptismo, paulo post principium, nomine Baptistæ legit, de plenitudine omnes accepimus. Augustinus item lib. 5. de Baptismo cont. Donat. capit. 9. & tractatu 13. in Ioannem.

Cum igitur tantus sit Patrum consensus, non ab eo discedendum, sine vrgenti vlla ratione, existimauit: præsertim quia sic cõtextus facilior fit, & commodior expositio. Nam Verbi incarnationem, & plenitudinem gratiæ & veritatis, quæ Euangelista narrauerat, testimonio Baptistæ confirmat: vt vere eum a Deo missum esse A ad testimonium de luce perhibendũ constet, sicq. tanti mysterij incredulos Iudæos, qui multum Ioanni deferebant, cõuincat, & credentes tam insigni testimonio corroboret. Illud, *Et*, Nonnus loco eau sæ exponit, nempe, nam de plenitudine eius, &c. causam enim, cur sibi sit prælatus Christus, curq. eo prior, adiungit Ioãnes Baptista, dicens: *Quia de plenitudine eius*, &c. accommodatior tamen est sensus in commentario expositus: ijs enim, B quæ prius Ioannes Baptista dixerat, adiunxit, quæ sequuntur, ideo copulanti particula vtitur.

Et gratiam pro gratia.

COMMENTARIVS.

CAusam adfert, cur dictum sit, de plenitudine eius nos omnes accepisse: *Et gratiam*, inquit, *Omnes accepimus pro gratia*, quia in ipsius Christi gratia, nos sumus omnes gratiam consecuti, & per eum grati facti Deo. Idem est sensus cum illis verbis ad Rom. 5. Multo magis gratia Dei, & donum in gratia vnius hominis Iesu Christi, in plures abundauit. Quod ergo Paulus dicit, gratia abundauit in plures, in gratia vnius hominis Iesu Christi, hoc est, quod dicit Ioannes, gratiam pro gratia accepimus: & hanc causam esse reor, cur dictum sit, de plenitudine eius omnes accepimus. Fuit enim Christus ita Deo Patri gratus, vt sua gratia nobis meruerit, & consecutus sit gratiam. Ad Ephes. 1. Gratificauit nos in dilecto filio suo, ac si dicat; in gratia filij sui nos gratos, effecit. hoc est gratiam pro gratia accepimus. Hic est sensus legitimus, vt magis ex sequenti annotatione constabit.

ANNOTATIO LI.

Diuersæ huius loci expositiones refutãtur.

SVperiorem sententiam Doctores diuerse exponunt: quidam gratiam priorẽ, Euangelium, posteriorem legem antiquã interpretantur, in hunc sensum: *Gratiam pro gratia*, seu loco veteris legis, accepimus Euangelium. Nec mirum videri debet, si vetus lex gratia dicitur. nam ex gratia Dei fuit data lex, & figura erat gratiæ Euangelicæ. Hæc est Cyrilli lib. 1. capit. 21. Chrysostomi hom. 13. & communis expositio. Quæ tamen accommodata non videtur: quia quãuis ex dono Dei sit lex. & sit figura Euangelij; non tamen vocatur in scriptura gratia, cum semper gratia opponatur legi, ne scilicet legis virtute, gratia dari existimetur. immo in verbis proxime sequentibus, distinguitur lex contra gratiam: *Lex*, inquit, *Per Moysem data est, gratia autem per Christum facta* A *est*: ergo gratia, quæ paulo ante dicta erat, non comprehendebat legem. Certe Ioannis est consilium, discernere inter Christum & Moysem, Euangelium & legem; eo quòd ex Euangelio, & per Christum, sit gratia, non autem per Moysem, nec ex lege.

Secũdo loco exponit Augustinus tract. 3. in Ioannem vt gratia prior, sit gratia gloriæ; & posterior sit fides & dilectio, quibus viuit iustus, & operatur in Christo. Et tunc est sensus; accepimus per gra B tiam fidei, dilectionis, & operum, gratiam gloriæ, & vitæ æternæ. Nec mirum, inquit, si vita æterna dicatur gratia, quia merces quidem est, sed fidei & dilectionis, atque operũ, quæ ex gratia Dei sunt. Hæc expositio magis accedit ad verũ sensum in hoc, quòd vtramque gratiam ad Euange-

Euangelium refert. notat etiam Augustinus illam coniunctionem, *Et*, *Et gratiam pro gratia*, hunc sensum facere; de plenitudine accepimus, gratiam, & fidem, quæ per dilectionem operatur: & rursus pro hac gratia, gratiam gloriæ & retributionis. Idem sentit Bernardus serm. 5. de Assumptione Beatæ Virginis. Sed hæc annotatio non est magni momenti: tum quia particula, *Et*, vt diximus in commentario, causæ loco posita est: tum quia solet etiam aliquando poni ad designanda ea, quæ in generali dicta sunt. cum enim dixisset generaliter, *De plenitudine eius accepimus*, docet modo, quæ sit hæc plenitudo, *Et gratiam pro gratia*, paulo inferius adiuncturus aliud, quod etiam de plenitudine acceptum est, nempe veritatem, vt postea patebit. Ista expositio Augustini non mihi visa est conueniens, quia vita æterna, quæ pro meritis datur, raro gratia dicitur: quod si dicta est gratia aliquãdo, sumitur simul cum toto merito, vt gratia Dei dicatur vita æterna, & cum ea simul sint, fides, dilectio, opera, & merces. gratia enim Dei est, hominem vocare per fidem, dilectionem, & opera, ad vitam æternam: tamen quando distinguitur vita æterna a dilectione, fide, & operibus, vt hic debet fieri, iuxta Augustini expositionẽ, numquã vocatur gratia, sed merces.

Tertio exponunt alij oppositio modo vt prior gratia sit fides, & dilectio; posterior vero sit vita æterna. Sitq. sensus, *gratiam pro gratia*, idest, accipimus fidem, & dilectionem propter vitam æternam consequendam. Vt *pro* causam finalem significet, vt idem sit ac *Propter*. In Augustini autem interpretatione idem significat cũ præpositione, *Pro*, longe tamen aliud est dicere, vnum propter aliud, & vnum pro alio: & huic expositioni eadem ratio aduersatur, quæ præcedenti. Alij ex recentioribus aliter exponunt, vt gratia pro gratia idem sit, ac gratiam super gratiam, id-est, omnem gratiam, vt sit sensus, omnis gratia, quę accepta est, ab illo accepta est, litq. Hebraismus quidam חֵן עַל חֵן. Duæ vltimæ expositio- nes, quæ recentiorum sunt, difficile admitti possunt. Quod vt ostendam, considerare oportet, præpositioni, *pro*, Græce ἀντὶ, in Hebræo nõ legi in tota scriptura sacra respondere עַל, sed תַּחַת quod Latine dicitur, pro, & sic Septuaginta verterunt illud תחת per ἀντὶ dentem pro dente, oculũ pro oculo, vbi in Leuitico habetur תחת, similiter in alijs locis omnibus, quos mox citabimus. Cum igitur Ioannes tali Græca præpositione sit vsus, nemo debet dubitare voluisse eum ponere loco Hebręæ תחת, hæc autem in Hebræo sicut in Græco illi respondente, duas tantũ habet significationes; vna est quod Latine dicitur, loco alterius, sicut Genesis 4. Posuit mihi Dominus semen pro Abel, idest, loco Abel occisi, dedit mihi Dominus alium filium: vbi in Hebræo est תחת, & Græce ἀντὶ. Similiter Psal. 44. Pro patribus nati sunt tibi filij; idem habetur in Hebræo & Græco. Similiter Isa. 3. Pro suaui odore fœtor, pro zona funiculus, pro crispanti crine caluitium, pro fascia pectorali cilicium, in his locis habetur תחת, & Septuaginta verterũt ἀντὶ & vna est significatio, loco vnius succedet alterũ: & Latina præpositio hoc idem significat. Altera est, vt idem significet, quod, propter, non vt causa finalis, sed prout dicimus ratione vnius alterum dari, sicut pro merito præmium, pro culpa pœna; & denique quod dicimus, causa vnius alterum fieri aut dari: sic Rom. 12. Nulli malum pro malo. & 1. Pet. 3. Non malum pro malo, nec maledictum pro maledicto: in quibus locis, hæc habetur præpositio Græca. Gen. 30. Dormiat tecum hac nocte pro mandragoris filij tui. Multa sunt huiusmodi testimonia vbi tam præpositio Hebræa, quam Græca in hac sumuntur significatione, nullusq. est locus in scriptura tam veteri, quam noua, vbi תַּחַת & ἀντὶ, sumantur pro עַל seu super. Constat igitur ex his, recentiorum expositiones alienas esse a cõsueta scripturarũ phrasi & modo loquẽdi: & in hoc duę primę expositiones recte procedunt. nã præpositionẽ interpretãtur iuxta duas istas significationes, prior quidẽ in priori significatione, nempe loco legis Euangeliũ, altera vero in posteriori; nimirũ ratione dilectionis, dari gloriã, quam etiam vocis acceptionem nos sumus secuti: aliter tamen litteram exponentes, nẽpe, vt ratione gratiæ Christi, & propter eã nobis gratia sit data. Eadẽ ratione expositio refellitur tertia; nã præpositiones illæ non sumũtur in scriptura in ea significatione; vnde quantũ ex Græco sermone licet colligere, Euangelista vsus est Græca præpositione, sicut Septuaginta etiã vsi sunt. hi autẽ pro Hebræa תַּחַת posuerũt. tenendũ est ergo Ioannẽ idẽ voluisse significare, ac si in Hebræo dixisset חֵן תַּחַת חֵן Latine gratiam pro gratia, non autem gratiam super gratiam.

Præpositio illa, pro, duobus modis in scriptura vsurpata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quia lex per Moysem data est; gratia, & veritas per Iesum Christum facta est.

COMMENTARIVS.

IAm de plenitudine Christi gratiam omnes accepisse probat, & discrimen inter Moysem, & Christum constituit, quod Christi proprium est, distinguendo. Moyses fuit legislator tantum, immo legis promulgator: nam per ipsum lex data est a Deo; gratia autem, & veritas per Christum facta est, & Christus vtriusque auctor est. Excedit ergo Christus Moysem, quia hic legem dedit, nec tamen auctor ipsius legis, aut factor fuit, sed per ipsum Deus, qui auctor est, dedit eam. at Christus dator gratiæ, ac veritatis, & factor est. Gratiam vocat, quæ remissio peccatorum fit, qua conciliamur Deo, qua introitum habemus in æternum regnum, qua denique legem ipsam, & mandata implere possumus, & sine qua lex occasio peccati est; quia præcipit, neque tamen dat virtutem, qua impleri valeat præceptum. Veritatem autem appellat, qua Deus ipse, & fidei mysteria reuelantur & manifestãtur, horum duorum Christus est auctor. Nos enim sua gratia, & iustitia Patri gratificauit, & sic auctor est gratiæ: ipse etiam nobis Patrem, & seipsum manifestauit, viamq. reuelauit perueniendi ad Deum. Nã ante aduentum Christi nemo Dei veritatem consecutus est, nisi propter Verbũ in carne futurum, & per ipsummet Verbum. Matth. 11. Nemo nouit Patrem, nisi filius, & cui voluerit filius reuelare. Quo circa cum sit auctor veritatis, recte dictum est supra, plenum esse gratiæ, & veritatis, & consequenter omnes de eius plenitudine accepisse gratiam; quia auctor est gratiæ, & veritatis, per quam peruenitur ad gratiam. Hic attende, legi opponi duo, gratiam, & veritatem: nam lex præcipiebat, & prohibebat ea, quæ sine gratia impleri non poterant, nec tamen habebat virtutem, aut efficaciam donandi gratiam. Si enim tunc dabatur gratia, id non virtute legis, sed fide futuri Christi fiebat: in lege ergo non erat gratia. Rursus in lege erant tantum promissiones, vmbræ & figuræ futurorum; erat absconditus Deus, quia Verbum, & Trinitas non agnoscebatur, quamuis particulari priuilegio propter futurum Christum aliquibus reuelabatur. Nec etiam fides Dei vera data est, nisi propter Christum, & per Verbum: nomine ergo legis, & gratia, & veritas excluduntur, quæ ad Christum pertinent. Vides igitur legem a gratia & veritate distingui: quod superius diximus argumento esse, non vocari legem nomine gratiæ, quando dictum est, gratiam pro gratia. Longum esset, & a nostro instituto alienum, si agere vellemus de lege, & gratia. Sufficiat dixisse nunc legis nomine omnia præcepta illa cærimonialia, iudicialia, & etiam moralia intelligi: nemini enim virtute legis totius gratia data est, nec remissio peccatorum; sed virtute Christi, qui fidem & dilectionem communicat, & certe nisi Christus suo merito, & iustitia nos Deo conciliasset, quantumcumque homo omnia implesset præcepta iudicialia, cærimonialia & moralia, si tamen id fieri potuisset, numquam obtinuisset gratiam, & iustificationem a Deo, quam Christus facit, qui nobis, & omnibus iustis a mundi principio eam promeruit, & consequutus est. Appellat autem Baptista Iesum Christum, vt eum, qui Iesu nomine cognitus erat, Christum esse, & Messiam fateatur, & est elegans collatio inter duos mediatores Moysem, & Christum: ille mediator fuit Dei, & hominum, ad dandam legem, quæ nullam in se iustificandi, & saluandi virtutem habuit, sed potius occasio peccati, & mortis facta est; Christus mediator etiam est, sed vitæ æternæ, & gratiæ, & veritatis, per quæ omnia ad vitam peruenitur æternam.

Legem gratiæ, & veritati opponi.

ANNO-

ANNOTATIO LII.

Quo modo Christus dicatur gratiam, & veritatem fecisse.

CIrca superiora verba, aliqua sunt breuiter consideranda. Clemens Alexan. lib. 1. pædago. cap. 7. Christum etiam legis illius auctorem fuisse asserit, qui vt Deus auctor fuit etiam veteris testamenti, eaq. de causa legem per Moysem non factam, sed datam, dictũ esse censet; quia verbum auctor, Moyses autem eius promulgator fuit. at Christus gratiæ auctor est, & veritatis, & addit Clemens, Christum dici auctorem gratiæ, & per ipsum factam gratiam, quia sine ipso factum est nihil.

Ratio hæc Clementis non est ad rem: nam Christus non sic gratiam dicitur fecisse, sicut fecit vniuersa, vt Deus est, sine quo nihil factum est: nam hac ratione Pater, & Spiritus sanctus gratiam pariter fecerunt. Hic autem est sermo de Christo mediatore, & de opere eius proprio: nam sic gratiæ auctor est, quia per humanitatem suam nos redemit, nobis conciliationem, & remissionem, & vitam meruit. Hoc non Pater, nec Spiritus sanctus per se fecerunt: quia ipsi non induerunt carnem, propterea non meruit Pater, nec Spiritus sanctus, nec Redemptores dicuntur: quamuis tota Trinitas gratiã ipsam, & remissionem, & vitam, quam Christus meruit, & obtinuit nobis, faciant & operentur. Filius ergo vt Deus vna cum patre, & Spiritu sancto gratiam facit, tamen Christus Deus, & homo, solus eam nobis meruit; & antequam carnem sumeret, non solum vt Deus gratiam operabatur, sed virtute meriti futuri in carne, eam dabat. Fide enim viua apprehensus, quamuis tunc nondum carne indutus, auctor erat gratiæ, & omnis veritatis supernaturalis, quæ tunc reuelabatur; immo etiam dationis ipsius legis, quæ per Moysem data est: nam numquam illam Deus faceret, nec daret, nisi propter Christum. Ita est intelligenda præsens sententia, nempe de opere proprio Christi, quia salus conciliauit homines, & eos gratificauit Patri, redemptionemq. perfecit.

Attende rursus, Athanas. orat. 2. contra Arrian. veritatem vmbræ opposuisse, cũ diceret: Lex per Moysem data est, gratia, & veritas per Iesum Christum facta est: melior gratia, quàm lex: præstantior veritas, quàm vmbra illa. Hæc autẽ præstantia non poterat per alium nisi per filium, qui sedet ad dexteram Patris, effici. Hæc Athan. At August. lib. 22. contra Faust. cap. 6. veritatem hanc exposuit, vt opponitur vmbris legis, & promissionibus Prophetarum. sic enim habet: Per moysem lex data est, gratia autem per Christum facta est, gratia scilicet, vt data indulgentia peccatorum, quod præceptũ erat, ex Dei dono custodiretur: veritas autem, vt ablata obseruatione vmbrarum, quod promissum erat, ex fide Dei præsentaretur. Hæc ibi. Et in lib. 17. con. eundem cap. 6. inquit: Lex per Moysem data est, gratia & veritas per Christum facta est. Ipsa lex cum impleta est, gratia, & veritas facta est: gratia pertinet ad charitatis plenitudinem, veritas ad prophetiarũ implerionem. Hæc August. ex quibus collige veritatem esse, per quam vmbra legis illuminata est: quia quæ obscure, & in figura sub ea continebantur, aperta sunt in Euãgelio per Christum, & rursus per quam, quæ promissa sunt, implentur: nam Christus compleuit, & in ipso completur, & complebitur quidquid a Deo nobis promissum fuit per legem, & Prophetas, ad nostram pertinens saluté. Omnia hæc vera sunt. Christus enim auctor est veritatis his modis, vt superius diximus; tamen hoc in loco præcipue pro cognitione diuinorum, & mysteriorum fidei, vt exposuimus in commentario, sumiturificut eriã superius, quando dictũ est a Ioanne, plenũ gratiæ, & veritatis. nã hoc Baptistæ testimoniũ producitur a Ioãne, tãquã ijs, quæ ipse docuerat, cõforme.

Deum nemo vidit vmquam; vnigenitus, qui est in sinu patris ipse enarrauit nobis.

COMMENTARIVS.

COnnexio hæc est. A veritate, sicut & a gratia, excluserat Moysem, tamquam eum, qui auctor gratiæ & veritatis non fuerit: hoc posterius de veritate confirmat propositis verbis: posset enim aliquis opponere, Moysem vidisse

Universidad de Deusto
Biblioteca

dissе Deum facie ad faciem; potuit ergo veritatem Dei nobis enarrare: hoc reijcit, dicens: *Deum nemo vidit vmquam*, non solum Moyses, sed nec vllus alius. Nemo igitur auctor veritatis esse potest, nisi is, qui rem ipsam vidit: at vnigenitus in sinu Patris existens vidit & nouit Deum, ipse ergo narrare potuit nobis Dei veritatem; & ideo præter alia accepimus de eius plenitudine etiam veritatem, & ipse auctor est eius. Ecce quo modo Baptistæ testimonium verba comprobant Euangelij, illa scilicet, quibus plenum gratiæ, & veritatis, vnigenitumq. Patris Christum Ioannes confitetur. Illa igitur verba, *Deum nemo vidit vmquam*, enunciata sunt ad probandum, nec Moysem, nec vllum aliū potuisse auctorem esse veritatis Dei, sed eum solum, qui vidit, & narrauit. Hic autem est Christus, qui vidit, quia in sinu est Patris, & fecit eam, quia nobis reuelauit, dum per eum, & propter eum data est, quibus a principio communicata est: præcipue tamē enarrasse dicitur, quando factus homo eam perfecte aperuit. De plenitudine ergo eius accepimus gratiam, & veritatem; gratiam quidem pro gratia sua: veritatem autem, quia per eum omnis diuina reuelatio facta est, & ipse eam docere venit, quia solus vidit, & nemo alius.

ANNOTATIO LIII.

Quo intelligatū, quod Deū nemo vmquam vidit.

MAgnum Doctoribus locus hic facessit negotium; dubitant enim qua ratione hæc vera sint, *Deum nemo vidit vmquam*, cum ex veteri testamento constet, Patriarchas & Prophetas vidisse Deum. Vidit Deum Iacob, Gen. 31. Vidi, inquit, Dominum facie ad faciem: vidit Moyses Deum, Exodi. 33. Loquebatur, inquit, ad Moysem Dominus facie ad faciem. Et Isa. 6. Vidi Dominum: multi etiam alij vidisse Deum leguntur. Hoc argumento ducebantur Manichæi, vt refert August. B lib. con. Adiman. cap. 9. ad affirmandum nouum testamentum esse contrarium veteri, quia in hoc multi vidisse Deum dicti sunt, in illo vero scriptum est: Deum nemo vidit vmquam: quibus verbis patres omnes veteris testamenti comprehensos esse, nemo dubitat.

Multifariam sacri Doctores respondere, & locum hunc explicare studuerunt. Primo loco respondet Irenæ. lib. 4. cap. 37. hæc verba de Patre intelligenda, quasi dictum sit, Patrem nemo vidit vmquam. Fuit autem in veteri testamento nō solus Filius, sed etiam Pater visus, non quidē quantum ad diuinitatis plenitudinem, sic enim dictum est, Non videbit me homo, & viuet, Exodi. 33. sed in figuris, & vmbris exterioribus, aut interioribus, sicut visus est a Patriarchis, & Prophetis: nemo tamen eum vidit, nisi cui verbum reuelauit. Et hoc est quod nunc dicitur, Deum, id est, Patrem, nemo vidit vmquam, nisi quibus filius manifestauit: A ex se enim nemo, etiam hoc modo potuit videre Patrem. Hanc responsionem sequitur Augustin. lib. con. Adiman. capit. 9.

Secundo Hilar. lib. 5. Trin. tenet quidē esse de Patre intelligendum, vt sensus sit hunc locū Patrē nemo vidit vmquā: tamē negat Patrem in veteri testamento vlli visum, etiam sub illis figuris, vmbris, & locutionibus, sed quotquot factæ sunt apparitiones Dei in veteri testamento, sub quibuscumque figuris, non Patris, sed verbi fuisse affirmat. Qui enim apparuit nobis in carne, ille idem est, qui a principio mundi Patribus varijs modis apparuit: Pater tamen nemini apparuit. Et sic illi veteres Deum vidisse dicti sunt, nempe filium, at Patrem nemo eorum vidit vmquam, sed Vnigenitus apparens in carne nobis de illo enarrauit. Ioan. 17. Manifestaui nomen tuum hominibus.

Hoc loco sic exposito vtitur Hilar. con. C Arrianos sic ratiocinatus: In veteri testamento Deus est visus, filius autem, non Pater tum visus est, Patrem enim nemo vmquam vidit, ergo filius Deus est. Ista expositio fuit Tertul. lib. con. Praxeam negantem personarum distinctionem, contra quē argumentatur Tertullianus Deus visus est, vt ex veteri testamento constat: Deus etiam inuisus est, quia nemo vidit Deum, ergo alius est ille, qui inuisus est, & hic est Pater, alius qui visus est tunc, & hic est filius. Et connectit hæc verba Euangelij, dicens, quia dictum fuit,

fuit, uidimus gloriam eius, quasi vnigeA niti a Patre, ut inuisibilitatem Patris defenderet, adiunxit: Deum nemo vidit umquam, & loquitur de hoc genere visionis figuralis, & enigmaticæ: nam de visione essentiæ ipsius, & plenitudinis diuinitatis, nemo vidit neque Patrem, neque filium. Hāc expositionem refert Ambros. lib 1. in Lucam, cap. de apparitione Angeli sacerdoti Zachariæ, nec refutat, quamuis alteram adhibeat. verba Ambrosij refert, & sequitur August. Epis. 112. de videndo Deo, cap. 5. & 6.

Tertio Epiphan. Hæres. 70. aliter respō B det. non enim distinguit Patrem a filio in hoc, sed absolute prolatū affirmat, Deum nemo vidit vmquam, nempe neque Patrem, neque Filium, neque Spiritum sanctum, & exponit hoc dupliciter. Vno modo de comprehensiua uisione. nemo enim uidit Deū cōprehendendo eum, & quātus quantus est videdo, sicut qui per foramen, ait ille, uidet cælum, dici potest uidere, & non uidere: uidere, quia parte uidet, non C uidere, quia totū nō uidet: sic Deus visus & non uisus dictus est a prioribus. Altero modo, quia nemo id quod de Deo uidit, sua propria uirtute uidit, sed diuina voluntate, quantū Deus, & quo modo, & quā do uoluit. nec tantū Epiphan. loquitur de ea visione, quę est in figuris, umbris, apparitione, aut reuelatione prophetica; sed etiā de illa qua beati uidēt in gloria, qui etiam non eū comprehendunt, sed quantū Deus vult uident de eo. In genere ergo, loquitur de uisione Dei, siue sit in figuris, D ut uiderunt Prophetæ, siue in humanitate assumpta, vt uiderunt Apostoli, siue in essentia, ut uident beati, & uiderunt Angeli. Visus est ergo Deus olim, tamen cōprehensiue nemo uidit, immo nec illo modo, nisi Dei voluntate, non naturæ propriæ virtute.

Idem sentit Ambros. loco citato super Luc. quem, uti diximus, refert & probat August. nempe Deum neminem uidisse vmquam, quantum ad diuinitatis plenitudinem, præter filium, qui ut Deus cōprehendit diuinitatem. Deus autem visus E est olim in specie, non in se: & uidebitur beatis in se, quantum ipse uoluerit, sed nemo Deum comprehendit. Idem Ambros. lib. 1. de Spiritu sancto, cap. 1. iuxta hanc doctrinam, in his verbis, Deum nemo uidit umquam, omnem creaturā excelsam esse affirmat. Nam nec Angeli Deum uident comprehendendo: non tamē excluditur Spiritus sanctus, qui Deus est unus cū Filio sic concordat, & exponit Ambros. ut uisus, & non uisus sit dictus.

Quarto Chrysost. hom. 14. & Cyril. lib. 1. in Ioan. c. 22. respondent, hoc loco dictum esse neminem Deum aperta uisione, & per essentiam uidisse. Hanc enim nemo Propheterarum, & Patriarcharum consecutus erat: hi enim omnes dicti sunt Deum uidisse in similitudine, & specie aliqua. ita etiam respondet Gregor. Nysse. in lib. beatitudinum super illud, Beati mundo corde. & Gregor. lib. 18. Moral. cap. 28. Atque hæc sunt, quæ antiqui patres de uisione Dei senserunt. Porro quid nobis dicendum uideatur, ubi aliqua prius notauerimus, explicabo.

Principio igitur memoria repetendum est, in scriptura sacra quinque modos, quibus Deus uideri dicitur, inueniri. Primus est, quo non in se, sed in operibus suis uidetur. Vt enim in opere artifex aliquo modo noscitur, quatenus in eo ars eius manifestatur; sic in rebus creatis multæ Dei perfectiones cognoscuntur, ut sunt eius sapientia, prudentia, uirtus, immortalitas, & æternitas, & c. & de hoc Deum uidendi modo, loquitur Iob: Omnes homines uident eum, & unusquisque intuetur procul. Et de tali uisione hunc locum exponit Gregor. lib. 27. Moral. cap. 3. qui autem sic uident, procul uidere dicuntur, quia Deum non in se, sed in opere uidēt, quod distat infinite a Dei perfectione & natura. de hac etiam uisione pronunciat Paulus illud Rom. 1. Inuisibilia ipsius, a creatura mūdi per ea, quę facta sunt intellecta, conspiciuntur: sempiterna quoque uirtus eius & diuinitas. De eadem locutus est Greg. Nysse. lib. beatitudinum in cap. Beati mundo corde. hæc uisio est intellectus.

Quinque modis Deus in scriptura dicitur uideri.

Iob. 36.

Secundus est, qua Deus in aliqua specie, & figura corporea videtur, siue a sensu exteriore, siue ab imaginatione videatur. Deus enim aliquando visus est aliqua figura, in qua appareret hominibus, siue illa sit hominis, siue ignis, siue alterius corporis: & hac visione sæpe dictus est visus in scriptura veteri a Prophetis, non solum interioribus, sed etiam exterioribus oculis: sic dixit Isaias, cap. 6. Vidi Dominum sedētem. Et Gen. 32. Iacob dicit: Vidi Dominum facie ad faciem. non quòd Deus in seipso, & sua natura sit visus, sed in his speciebus, quæ eum repræsentabant.

Isa. 6.

Gen. 32.

Tertia visio est, qua videtur per fidem, vel aliquod lumen spirituale reuelatum, & sine specie, & imagine vlla. Sic dicit Paulus.

Paulus. 1. Corinthiorum 13. Videmus nũc per speciem in ænigmate.

Quarta visio est, qua videtur per humanitatem assumptã, qui enim Christum hominem videbant, Deum dicebantur videre, qui erat vnitus illi humanitati. de hac dictum est Ioan. 14. Qui videt me, videt & Patrem meum, quia Pater in me est. Si enim, qui figuras illas, in quibus apparebat Deus, videbant, dicti sunt Deum vidisse, cum illæ non essent vnitæ diuinitati: multo magis, qui viderunt humanitatem illam, cui Deus ita vnitus erat, vt homo Deus, & Deus diceretur & esset homo, dicendi sunt vidisse Deum: & sic Deus dictus est apparuisse, & verbum visibile factum fuisse. De qua visione dictum est Baruch. 3. Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conuersatus est: quæ visio dignior, & excellentior est, quàm illa, quæ facta fuit Prophetis in illis speciebus. De quaexcellẽtia dicitur Luc. 10. Beati oculi, qui vident, quæ vos videtis: dico enim vobis, quòd multi Prophetæ & Reges voluerunt videre. quæ vos videtis, & non viderunt.

Quinta visio est omnium suprema, qua Deus non in imagine aliqua, non in humanitate assumpta, non in creatura, sed in suamet essentia aperte & clare videtur, sicut homo hominem videt: & hæc intellectu fit, quia Deus spiritus est. Hæc est visio beatorum, de qua dictum est Matth. 18. Angeli eorum semper vident faciem Patris mei. Matth. 5. Beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt. 1. Corinth. 13. Tunc cognoscã, sicut & cognitus sum. 1. Ioan. 3. Videbimus eum, sicuti est. Vbi cauenda est hæresis quorundam, cuius meminit Gregorius lib. 18. Moral. capit. 28. Qui Deum non videri in sua essentia, sed in quodam splendore suæ essentiæ, quæ dicitur gloria, tradebant: tamen scripturæ hunc errorẽ conuincunt. Dicit enim Ioannes, videbimus sicuti est, & similes ei erimus. Si ergo nos similes sumus, & ipse seipsum videt in sua essentia, & nos vtique videbimus eum in sua essentia, similes quidem, sed non æquales: nemo enim ipsum valet comprehendere, nec quantum in ipso cognoscibile est, assequi. Hæ sunt quinque visiones ex scriptura collectæ, & hoc est primum, quod aduertendum diximus.

Hæresis quorundam de videndo Deo

Alterum est, quando dictum est a Ioanne *Deum nemo vidit vnquam*, non de primis tribus visionibus loquebatur, multi enim viderunt Deum in creaturis, multi in imaginibus, & speciebus, multi per fidem, antequam venisset in carne, nec rursus loquebatur de quarto modo: quamuis enim numquam sit visus Deus in carne, antequam eam assumeret, tamen cum dicat, *Vnigenitus enarrauit nobis*, significat se non de hoc modo videndi loqui, quia cum omnibus in carne visibilis apparuisset, absque hac enarratione videbatur. Viderunt enim Deum in humanitate credentes, & increduli, quia prædictum est Isa. 40. Videbit omnis caro salutare Dei, cum igitur nõ loquatur de illis quattuor visionibus, supereſt, vt de quinta sit sermo, quæ est visio Dei in essentia, & substantia propria: sic enim Deum nemo vidit vnquam, non solum comprehensiue, cum sic nec videre potuit, sed nec aperta, & clara visione. Vnde cessat locorum scripturæ oppositio, quia Deus visus dicitur modis prioribus, hic autem negatur visus aperta visione: & in hoc placet sententia Cyrilli Chrysostomi & Gregorij &c.

Ex quo etiam sequitur, vt quando dicitur, *Deum nemo vidit vnquam*, non solus Pater, sed tota Trinitas intelligatur. nemo enim viderat Deum, nec Patrem, nec Filium, nec Spiritum sanctum, tali visione, Matth. 11. Nemo nouit Patrem, nisi Filius, neque Filium nisi Pater, & cui Filius voluerit reuelare. nec est sermo in præsenti de Angelis, sed de hominibus, de his enim loquitur Ioãnes. nec verum est, quod aliqui affirmant, Moysem vidisse Deum in essentia sua, quod alio in loco discussimus, & probauimus, & modo ob breuitatem prætermittimus, quia ad propositum nostrum parum id refert.

Sed dicet aliquis, quomodo igitur ista sententia sic expolita ad contextum Ioannis facit? Recte quidem id quæritur, & in tertio, quod considerandum supereſt, ostendetur: illud vero est, quod Ioannes ostendere intendit, Christum auctorem esse veritatis, per quam Deum cognoscimus fide in hoc sæculo: & ad hoc probandum affirmat, neminem Deum vidisse. Si ergo nemo vidit, nemo potuit esse auctor doctrinæ, & veritatis Dei: quomodo enim docebit, & manifestabit, quæ non vidit? Dices, audiuit ab aliquo, qui vidit, & postea ipse aperuit alijs: iam ergo iste non est auctor veritatis, nec per ipsum facta est veritas, & doctrina, sed traditat: at qui vidit, & narrauit, ipse est auctor, talis ergo est Christus, filius Dei, qui vidit Patrem, vidit Deum aperta notitia, & ideo non ex auditu, sed quæ vidit, testatur, quæ vidit

vidit, docuit. Ioan. 3. Quod vidimus testamur, ergo per ipsum facta est veritas, & cognitio, & fides, & doctrina Dei: Moyses vero, Prophetæ, & Apostoli audierunt ab eo, qui viderat, & vidit, nempe Verbo, & tradiderunt alijs: propterea non sunt veritatis auctores. Præterea qui vidit, perfectius, & apertius narrat, quàm qui audiuit: sic Christus enarrauit nobis sine vmbris, sine figuris, sed perfectius, & distinctius quæ Dei sunt, quia illa videt: ipse ergo est, per quẽ facta est veritas. Et quamuis Moyses Deum vidisset, &, postea narrasset, adhuc non esset facta veritas per eum: quia videre, & dicere ab alto habuit, nempe Verbo, Verbum enim illi reuelauit. Filius tamen ex natura sua habet videre Deum, quia est in sinu Patris, vna cum eo substantia; per ipsum ergo facta est veritas.

ANNOTATIO LIV.

Quid sit in sinu Patris esse.

QVid sit in sinu Patris esse, considerandum supereſt: est enim locutio metaphorica. Arriani, vt refert Cyrillus lib. 1. in Ioan. c. 22. ne a Catholicis de consubstantialitate Filij conuincerentur, per sinum dilectionem exponebant, vt idẽ sit in dilectione Patris, quod in sinu Patris esse: &, quod magis mirandum est, non desunt nostra ætate Catholici, qui inconsiderate ita exponunt. Contra quos argumentatur optime Cyrillus ex illo Ioan. 3. Deus dicitur mundum diligere, & tamen mundus non dicitur esse in sinu Patris: addamus; erant iusti, & sunt, dilecti Deo, & manent in eius dilectione, vt dicitur Ioã. 15. tamen non sunt in sinu. Addo adhuc; Christus vt homo est dilectissimus Patri, tamen non dicitur vt homo, esse in sinu Patris. Cyrillus ergo per sinum intelligit substantiam; &, esse in sinu eius, est esse eiusdem cum ipso substantiæ, & ab eo esse, & procedere. Idẽ Chrysostomus hom. 14. vbi sic inquit: Euangelista sinus meminit, quo vnõ verbo multa, substantiæ coguationem, propinquitatem, parem Patri, cognitionem, potestatem ostendit. Nõ enim diuersam substantiam in sinu haberet Pater, sed nec ipse auderet, si seruus esset, si ex multitudine vnus esset, in sinu Domini versari: hoc namque filij est, qui multum genitori suo fidit, neque ipso vllæ parte est inferior. Hæc Chrysostomus. non ergo est in dilectione esse, vt illi existimabant.

Auctoris sententia.

Mihi ideo in sinu esse videtur, quia talem coniunctionem, & propinquitatem habet, vt Dei occulta ei sint manifesta. Quæ enim occultamus, in sinu reponimus. Hæc propinquitas, & vicinitas non est alia, quàm identitas eiusdem naturæ, & substantiæ. Quis enim nouit, quæ sunt Dei, nisi Spiritus Dei, qui est intra Deum? Sinus ergo Dei est diuinitatis arcanum, in quo est filius: vnde Sancti Patres bene contra Arrianos, hinc intulerunt filij consubstantialitatem. Sic etiam Ambrosius lib. de benedict. Patriarcharum cap. 11. & sermo 18. explicat sinum hunc, vt sit intimũ naturæ secretum. Annotat autem Athanasius lib. 3. de vnita Trinit. substan. dictum esse vnigenitum in sinu esse Patris, ne per hoc, quòd caro factus est, diuisus esse credatur a Patre; cum reuera maneat, & etiam sit apud Patrem, sicut erat in principio, & semper. Nec argumentum Arrianorum vllam habet efficaciam. objiciebant enim illud Lucæ 16. Erat Lazarus in sinu Abrahæ, non tamen inde infertur, esse illi consubstantialem. Respondet Cyrillus potius hunc locum nostram confirmare veritatem; nam in sinu esse Abrahæ, erat inter filios Abrahæ Lazarum esse receptum; si ergo Christus in sinu Dei est, si lius Dei est, & nõ seruus. confirmatur expositio data; nam ex eo, quòd filius in sinu Patris est, Euangelista vult ostendere Deum vidisse, & omnia quæ Dei sunt, per seipsum nosse, non ex alterius relatione, aut manifestatione, quod non sequeretur, si esse in sinu non aliud esset, quàm in dilectione Dei esse: intra Deum ergo, & apud Deum est verbum, cum noscat omnia, quæ Dei sunt.

Et hoc est testimonium Ioannis, quando miserunt Iudæi ab Hierosolymis Sacerdotes, & Leuitas, vt interrogarent eum, tu quis es?

COMMENTARIVS.

ALiud testimonium Ioannis Baptistæ Euangelista describit, vt incredulos Iudæos confundat, & fideles confirmet. Fuit autem hoc testimonium insi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

gne, & clarissimum; propterea multæ eius describuntur circumstantiæ. *Et hoc*, inquit, *est testimonium Ioannis*, idest, etiam vltra præcedens est hoc testimonium, quod modo describitur. tempus autem fuit, quando miserunt Iudæi ad eum; nõ enim propria motus voluntate, sed interrogatus, & inquisitus hoc perhibuit. Rursus qui miserunt, erant Iudæi de tribu Iuda, hi erant primi Iudæorum, & quibus hoc negotium maxime incumbebat, cum de eorum tribu futurus esset secundum carnem Christus. Locus, vnde miserunt, erat Hierusalem, quæ erat metropolis totius terræ Iudæorum, vbi residebant sacerdotes maximi, & Reges Iuda, erat templum, & sacrificium, & iudices septuaginta dicti sanhedrin. Qui missi sunt, erant sacerdotes, & leuitæ, personæ ecclesiasticæ, & religiosæ, & in pretio habitæ apud populum. hæc enim legatio ad religionem spectabat, vtpote tractans de impletione promissionis Dei, & complemento Prophetiarum, & de futuro non solum Rege, sed etiam summo sacerdote. Mandatum autem acceperant, qui missi fuerant, interrogandi eum, quis esset. *Tu quis es?* sunt ista verba, *Tu quis es?* connectenda cum verbo, *interrogarent*, quasi habuerint in mandatis, vt, quis esset, interrogarent, & studerent ipsius confessione intelligere, quisnam esset. Hebraismus est, solent enim Hebræi mittentes aliquem, verba quibus vti debet, exprimere. Exod. 3. Sic dices filijs Israel: Qui est, misit me ad vos. 4. Reg. 4. Vade in occursum eius, & dic ei: Recte ne agitur circa te, & circa virum tuum? non dixit, vide an recte agatur circa illam, & virum eius: sed vtitur verbis, quibus vsurus est nuncius: sic Ioan. 11. habetur. Miserunt sorores ad eum, dicentes: Ecce, quem amas, infirmatur. Multa sunt exempla huius rei; sic in hoc loco dicitur, *Vt interrogarent, quis es tu?* Multum Iudæi confunduntur testimonio, adeo celebri, quod ipsimet publico, & communi consilio, a Ioanne quæsierunt; ob id tot eius circumstantiæ describuntur, loci, temporis, mittentium personarum, & missarum, & mandati, ac interrogationis ipsius.

Hebræa phrasis.

ANNOTATIO LV.

Diuersum esse hoc a præcedenti testimonio.

THeophilactus hoc testimonium non esse aliud a superiori existimat, sed illud idem explicatius enarratum, quod etiam insinuare videtur Cyrillus lib. 1. c. 23. idq. placet aliquibus nostro tempore. Sed aliud esse testimonium a priori sentiunt Origen. tom. 6. & Euthimi. hoc loco, & ratio ipsa comprobat sumpta ex verbis ipsis. Nam & circumstantiæ & ea, quæ Ioannes nunc testificatur, longe sunt diuersa ab his, quæ in præcedenti testimonio relata sunt. Nam hoc testimonium nõ spõte sua, sed interrogatus, tu quis es? reddidit: & ideo Christum non demonstrat, dicens, hic est, sed potius quis ipse sit. Præterea ipse Euangelista hoc a præcedenti distinguit, dicens, & hoc est testimonium, quasi aliud adiungens ad præcedens testimoniũ, immo illud pronomen *hoc* & illa coniunctio, *&*, quæ non solum copulatiua, sed etiam augmentatiua est, ostendunt superaddi sequentia, ac si dictum sit; etiam hoc, quod modo describitur, testimonium est Ioannis.

Aliud tamen difficilius est, quod nõ est A silentio prætereundum, nempe, quid induxerit Iudæos, & quę eorum fuerit intentio in hac legatione ad Ioannem mittenda. Chrysostomus hom. 15 in Ioan. dicit, Iudæos non esse motos opinione, aut suspitione vlla, qua Ioannem Christum esse suspicarentur. Sciebant enim nõ esse Christum, sed odio potius, quo Christum persequebantur, & inde erat vt ægre ferrent quòd Ioannes sibi Christum præponeret. Veniunt ergo, & adulatione quadam eum inducere tentant, B vt se Christum esse fateatur, vt hac ratione opinio Christi obscuraretur. Hæc causa fuit, quæ eos mouit, vt legationem hanc ad illum mitterẽt. Idẽ Chrysostomus hom. 11. in Matth. non sibi constans affirmat odio in ipsum Ioannem motos esse, vt mitterent ad eũ, si forte illum in sermone caperent. sciebãt enim non esse Christum, cum de Leuitica esset tribu. Vtraque Chrysostomi assertio improbabilis videtur: cum enim Ioannes tantæ esset apud eos sanctitatis, non sibi tam stulte persuasissent, eum in tantum scelus induci posse, vt Christi dignitatem C sibi

Quæ de causa Iudæi miserint legatos ad Ioannem.

sibi vsurparet, quod nec de viro vel mediocriter bono, & honesto credi posset. Nec Euangelista tantam eorum malitiam dissimulasset, sicut nec dolos, quibus ad Christum accesserunt, Matthæus, & alij Euangelistæ prætermiserunt. Præterea si hoc intendissent, nõ erat cur alias de Elia, aut Propheta interrogationes facerẽt, nec tandem dixissent, *Quis es tu, vt responsum demus ijs, qui nos miserunt?* non igitur, hæc eos causa mouit, vt ad Ioannem mitterent. Communis sententia est, hos ductos esse suspitione, & dubio, quo, an Christus esset, tenebantur; maxime quia populum, & omnes fere hanc opinionem concepisse videbant. Dicitur enim Lucæ 3. Existimante populo, & cogitantibus omnibus, ne forte esset Christus. hoc eos induxisse videtur, vt ex ore, & propria confessione ipsius, quis ipse esset, intelligere vellent. ista est sententia Origen. tom. 7. Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 7. Aug. tract. 4. in Ioan. & Gregor. hom. 7. in Euangelia.

ANNOTATIO LVI.

Qua ratione Ioannes potuerit existimari Messias.

DIfficilius tamen est determinare, qua ratione fieri potuerit, vt Ioãnes Christus existimaretur: siue enim hac opinione, siue quacumque alia ratione, & causa moti Iudæi legatos miserint, id certũ est, multos, an esset Christus dubitasse, & in hanc cogitationem, & opinionem inductos esse, vt patet ex Lucæ testimonio citato. Quod autem difficultatem facit, illud est, quia cunctis Iudęis Christum de tribu Iuda vẽturum, in Bethlehem nasciturum, & miracula multa facturum, notum erat, hæc enim tria per Prophetas erant prædicta Gen. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat, qui mittendus est, & Mich. 5. Et tu Bethlehem, terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda, ex te exibit Dux. & Isa. 35. Ecce veniet, tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. At Ioãnem de tribu Leuitica esse, & natum in montanis Iudæę, & nullum fecisse miraculum, certum erat apud omnes. Qua igitur ratione potuit hæc vel saltem dubitatio, aut suspicio in animos eorum cadere? præsertim cum iã ipsemet testimoniũ de vero Christo perhibuisset, dicens: Post me venit vir, &c. Hæc forsan induxerunt Chrysostomum in eam sententiam, quæ superius posita est. Tamen nec ipse difficultatem hanc in sua sententia euadit: nam, vti diximus, constat ex Lucæ 3. Populum existimasse, & omnes cogitasse, ne forte esset Christus. A

Respondeo ergo tria esse, quæ animos eorum in dubium hoc inducere potuerũt. Vnum ex parte ipsius Ioannis, alterum ex parte Christi, tertium ex parte eorum, quæ in contrariam partem posuimus. Ex parte Ioannis aliqua erant magnifica, & insolita, quæ poterant hanc generare suspitionem. Primum fuit Natiuitas miraculo manifesto illustrata; ex matre sterili, & prouecta, & ex patre grandæuo, qui in conB ceptione obmutuit, & in Natiuitate loquelam recepit: nomen nouum, quo nemo in eius cognatione nuncupatus erat. Hæc omnia non obscura, sed omnibus nota fuerunt, adeo, vt in natiuitate omnes admirati proclamarent: Quis putas, puer iste erit? Nulla natiuitas fuerat tam illustris illi populo ab initio mundi.

Secundo vita ipsius ab ipsa eius infantia admirabilis, & supra humanas vires, victus, & vestitus qualem nemo ante ipsum habuerat, ita vt diceretur, neque mãC ducans, neque bibens: solitudo, quia in deserto degebat a pueritia. Vita ergo integerrima, & supra modum omnem austera, & ab humana conuersatione semota, eũ mirabilem fecit.

Tertio, eius Baptismus: baptizabat enim, quod nullus Propheta, neque Moyses fecerat, & ex Ezech. 36. nouerant tempore Christi Baptismum aquæ futurum. Effundam, inquit, super vos aquam mundam, & mundabimini ab vniuersis iniquitatibus vestris. De Baptismo dicit Augustin. D tract. 4. Non ad ipsum mitterẽt, nisi excellẽtia auctoritatis eius moti essent: quia ausus erat baptizare. Hæc erãt quæ ex parte Ioannis rem maxime faciebãt probabilẽ.

Ex parte autem veri Christi erant nonnulla, quæ poterant illos tunc a vera eius cognitione auertere, & hæc magis animos eorum, vt Ioannem Christum esse arbitrarentur, impellebant. Primum, quia putabant eum esse Galilæum, & de Nazareth: ignotus enim erat ortus eius in Bethleem. Propterea audiens Nathanael, illum esse Christum, dixit: a Nazareth aliquid boni potest esse? & Ioan. 7. obiecerunt Iudæi hoc idem: scrutare scripturas, quia a Galilæa Propheta non surgit. Secundo, reputabatur ignobilis, & fic Matthæi 13. dicebant: Nonne est hic fabri filius? Tertio eius conuersatio erat communis cum alijs hominibus: nondum enim erat miraculis illustris factus. Quarto denique conceptio, & natiuitas

eius communis existimabatur. Hæc sunt quæ animos eorum a vera Christi cognitione retardare poterant, & conuertere ad Ioannem. Iam enim omnes ex eo quòd prophetarum quamplurima signa videbãt expleta, suspicabantur tempora aduentus Messiæ instare, eaq. de causa diebus proximis nonnullos se Messiam prædicantes receperant, donec eorum fictio fuit tandẽ detecta. Neque ad recipiendum ita faciles essent, nisi tempus Messiæ aduentasse cognoscerent: quod contra Iudæos nostri tẽporis argumentum est maximum. Tempore ergo aduentus Messiæ, hominem adeo mirabilem, & insolitum apparere, induce re potuit Iudæos, vt dubitarent, an Ioannes esset Messias, præsertim cũ Christus, in multis inferior illo videretur. Ex parte etiam eorum, quæ obstare videbantur, poterat esse aliqua veri similitudo, cum singula eorum aliquam, saltem apparentem euasionem admittant. Primum illud de tribu, euaderent forte dicentes, tantis præ sertim signis ex parte Ioannis cõcurrentibus, quòd Baptista quamuis esset de tribu Leuitica & Aaron, poterat esse etiã de tribu Iuda, quia hæ tribus quandoque miscebantur. Elisabet enim, quæ erat de tribu Aaron, cognata erat Beatissimæ Virginis, quæ de tribu Iuda & familia Dauid orta fuit. Vnde poterant similiter suspicari, Messiam ita futurum de tribu Iuda, vt esset etiam de tribu Leui: præsertim cum non desint doctissimi viri, qui hoc tempore in ea sint sententia, vt credant, tempore Machabæorum non fuisse ablatum sceptrum de Iuda, sicut promissum fuerat Genes. 49. Quia quamuis Machabæi ex patre orirentur a Leui, ex matre tamen, ortum ducebant a Iuda. Nec difficilius eis erat se expedire ab illo loco Micheæ, quo promittitur Messias in Bethleem nasciturus: siquidem existimare poterant id de vrbe ipsa, vel de circumuicinis pagis intelligi: & Ioannes in sorte Iudæ & non lõge a Bethleé natus est: imo sic intellexisse videtur Herodes, qui cum audisset nouum regem natum in Bethleem, hac de causa non tantum infantes, qui in ipsamet ciuitate, sed illos etiã qui in finibus Bethleem nati sunt, iussit interfici. Quod tertio loco de miraculis opponebatur, euadere poterant. sperantes, quòd illa esset facturus, quamuis vsque ad illud tempus, nulla fecisset. Testimonium denique, quod de Christo reddidit, vel nondum ad illos peruenerat, vel ipsius modestiæ & humilitati ascribebant, quòd tantam dignitatem recusaret. Quamuis ergo Iudæi odio forte Christi, & inuidia ducti miserint hos legatos ad Ioannem, tamen ex modo dictis, vehementer illi suspicabantur, vt credo, Ioannem verum esse Messiam.

A B C

Et confessus est, & non negauit.

COMMENTARIVS.

Quotsam affirmatione & negatione vtatur Ioãnes.

REtulit Euangelista legationem factam Ioanni a Iudæis, & eius causam: refert modo quid Ioannes interrogatus fecerit, ac si diceret: Illi missi sunt interrogare, quis esset: hic aperte significauit, & aperuit, quis esset: post hæc in sequẽtibus interrogata, & responsa singula describit. Est autem Hebræa phrasis ad explicandam exactam, & disertam responsionem, vti affirmatione, & negatione. sic Iob 15. Sapientes confitentur, & non abscondunt Patres suos 4. Regum 7. Si tacuerimus, & noluerimus reuelare 4. Reg. 18. Tacuit populus & non respondit. Sic nunc dicitur, *Confessus est & non negauit.* Id est diserte, & constanter, aperteq. respondit, & declarauit, quis esset, & interrogationibus satisfecit. Gregorius ad diuersa hæc retulit, homilia 7. in Euangelia: Confessus est se non esse Christum: & non negauit, se vocem esse clamantis.

Et confessus est, quia non sum ego Christus.

HIs verbis Euangelista primam responsionem Ioannis refert, & responsionẽ referens, tacite interrogationem insinuat. Fuit autem interrogatio: Es tu Christus?

Christus? ipse autem confessus est: Non sum ego Christus. Quamuis enim Euangelista superius dixerit eos missos, vt quis esset interrogarent, non sic intelligendum est, vt hoc tantum interrogarent, sed vt quærerent, an Christus, an Helias, an Propheta esset; & quare, cum talis non esset, baptizaret: & tandem, quis esset. tamen Euangelista non narrat omnia, ne bis eadem repetantur: sat ei fuit vltimam retulisse interrogationem, nempe missos esse, vt interrogarent, quis esset: quia hæc generalis & communis interrogatio, reliquas singulares comprehendit. De ceteris vero quo ordine sunt factæ describit; & hic mos est etiam scripturæ: ne enim bis eadem repetantur, quæ nuncius dicenda suscepit, narrantur, quando nunciata describuntur. Magna profecto opinio de Ioanne concepta erat: siquidem testimonium de seipso in re tanti momenti ab ipsomet quærebatur.

ANNOTATIO LVII.

CHrysost. homil. 15. in Ioan. primam interrogationem generalem fuisse arbitratur, nempe, *Quis es tu?* ea tamẽ intentione, & animo factã, vt de Christo interrogarent. Ioannem autẽ ad eorum respõdisse intentionem dicit. Hæc Chrysostomi expositio non satis textui accommoda ta videtur: quia indignum erat tanti viri modestia, vt cum non interrogaretur an Christus esset, ipse responderet, non sum ego Christus. Errori autem illorum obuiare posset, si explicaret, quis esset, sicut fecit postea, quando rogatus est, *Quis es tu?* & quæ sequuntur

A petitiones, Helias es tu, Propheta es tu? quid baptizas, si non es Christus? illos petisse, an Christus esset, insinuant. Quinimmo cum soli Christo, corda hominũ penetrare, & intentioni eorum respondere conueniat; si Ioannes id fecisset, eorum errorem confirmasset: cum enim, qui etiam occulta cordis cognosceret, & reuelaret, multo amplius Christum esse credidissent. Existimo ergo illos primo loco petisse, an Christus esset, ob id aperte respondisse, non sum ego Christus. ita Hieron. Isa. 40. & Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 7 affirmant.

Et interrogauerunt eum: Quid ergo? Helias es tu? & dixit: Non sum.

COMMENTARIVS.

SEcundo interrogatur, an sit Helias, & respondet, se non esse Heliam. & notanda sunt verba. Audientes enim responsum aliud ab eo, quàm sperabant, & forsan desiderabant, dicunt, *quid ergo?* vox est cuiusdam admirationis. mirati enim sunt illum se Christum esse negasse. est etiam cum illatione, inferunt enim: Si non es Christus, ergo eris Helias, ac si dicerent; tua insignis, & excellens virtus non patitur te communem esse hominem, adeo vt, si Christus non sis, saltem sis illius præcursor illustris: *ergo Helias es tu?* Respondit Ioannes: Non sum Helias.

ANNOTATIO LIIX.

Vnde Iudæi existimarint Ioannem esse Heliam.

HAec interrogatio ex duobus erroribus, & vna veritate procedebat. Prior error erat, quòd Iudæi non distinguebant duos Christi aduentus, quorum scriptura meminit, vnum humilẽ ad saluandum, de quo Zach. 9. dictum est: Ecce rex tuus venit, & ipse pauper: alterũ glorioſum ad iudicandum, de quo Isa. 66. Ecce Dominus in igne veniet. At Iudæi decipiebantur, quia vnum tantum aduentũ, & hunc glorioſum ad regnandũ in maiestate & potestate expectabãt, eos idcirco erraſſe

Universidad de Deusto
Biblioteca

erraſſe docet Tertul. Apolog. cap. 21. conſtat etiam ex Euangelio. nam Matth. 26. cum a ſummo ſacerdote interrogaretur, an eſſet Chriſtus, reſpondit Dominus: Ego ſum. Veruntamen dico vobis, amodo videbitis filium hominis a dextris virtutis Dei, venientem in nubibus cæli: quaſi diceret, Ego ſum, ne decipiamini me humilem & abiectum videntes, & propterea credentes me non eſſe Chriſtum; ſupereſt enim mihi alius aduentus glorioſus & illuſtris: & quando ſic venero, videbitis me venientem in nubibus cæli, modo autem ſic oportuit venire in humilitate & paupertate. hic eſt ſenſus illius loci, & alterius Lucæ, 24. Nos ſperabamus, quòd ipſe redempturus eſſet Iſrael.

Ex hoc priori errore procedebat poſterior; cum enim vnum aduentum expectarent, vnum tantum præcurſorem futurum credebant, & hunc Heliam, iuxta illud Malach. 4. Ecce ego mittam vobis Heliam Thesbitem, antequam veniat dies Domini magnus & horribilis. Errabant ergo etiam in hoc. nam ſicut duo futuri erant aduentus, ita duo futuri erant præcurſores: & ſicut Helias ſecundum, ita primum Ioannes Baptiſta debuit præcedere. de quo dixerat idem Malach. c. 3. Ecce ego mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem meam. Iſti igitur duos confundentes aduentus, confundebant etiam præcurſores, & vnum tantum ſperabant, credentes hunc fore Heliam, qui aduentus ſecundi vere præcurſor eſt futurus. huius erroris arguit eos Dominus, Matthæi 11. Prophetæ vſque ad Ioannem prophetauerunt, & ſi vultis recipere, ipſe eſt Helias, qui venturus eſt; qui habet aures audiendi, audiat. Senſus horum verborum hic eſt; non credebant Iudæi Chriſtum eſſe, quia Helias nondum venerat, quorum errorem arguit, dicens: Helias, qui venturus eſt, iam venit: id eſt, præcurſor, qui meum hunc primum aduentum præuenire debuit, iam venit, & hic eſt Ioannes. Ille Helias verus ad alterum pertinet aduentum; ob id attendat vnuſquiſque, ne erret. quando autem Ioannem vocat Heliam, non ſignificat ipſum eſſe Heliam, ſed vtitur ſermone Iudæorum. Dicebant Iudæi: Helias debet primus venire, & non venit. dicit Chriſtus: Iſte Helias, id eſt, iſte præcurſor, quem vocatis Heliam, iam venit, & hic eſt Ioannes Baptiſta. hic etiam eſt ſenſus, Matth. 17. quando in transfiguratione apparêre Helia dicunt diſcipuli: Quid ergo dicunt Scribæ Heliam debere primum venire? quaſi dicerent: Nouimus nunc te eſſe Meſſiam, quo modo Helias venit non ante, ſed poſtea, cum Scribæ doceant debere præcedere? Quos Dominus edocens, dicit; Helias quidem uenturus eſt, & reſtituet omnia: dico vobis, quia Helias iam venit, & non cognouerunt eum, ac ſi diceret; ſupereſt alius aduentus, & ante hunc debuit eſſet Helias: ille autem Helias, qui nunc debuit præcedere, iam venit, & non cognouerunt eum, hic erat Ioannes Baptiſta. Ecce duo illa in quibus errabant Iudæi.

Veritas autem, ex qua diximus hanc interrogationem oriri, hæc eſt. quod tempus aduentus Chriſti proximum exiſtimabant, indiesq. eum expectabant: quia multæ prophetiæ impletæ iam erant, in quibus ſigna aduentus eius data fuerant. Ex his ergo tribus, interrogatio procedit; ſi non es Chriſtus, qui indies expectatur, eris forſan præcurſor eius Helias? Aduentum enim eius, Helias præcedere debet: hi enim, uti diximus, non diſtinguentes aduentum ſecundum a primo, Heliam expectabant ante Chriſtum, & ideo Ioannem interrogant ſi eſt Helias. Ad hanc interrogationem non ſolum prouocarunt eos, quæ dicta ſunt; ſed quia Ioannes multum Heliæ in uitæ auſteritate, in reprehendendo populo, & in ueſtitu ſimilis erat.

ANNOTATIO LIX.

Phariſæos non habuiſſe errorē de tranſmigratione animarum.

DVbium occurrit, qua ratione Heliam eſſe Ioannem Iudæi exiſtimare potuerunt, cum Heliam iam multo ante vixiſſe, Ioannem autem a triginta annis ex Patre Zacharia natum eſſe ſcirent. Recentiores aliqui ad hãc difficultatem ſoluendam Phariſæos animarum illam de corpore in corpus tranſmigrationem credidiſſe affirmant. idq. uidetur illis ex Euangelio deduci. Nam Mar. 6. dicebat Herodes: Quem ego decollaui Ioannem, ſurrexit a mortuis, & uirtutes operantur in eo. Et Matth. 16. Alij Heliam, alij Ieremiam, aut vnũ ex Prophetis eſſe Chriſtum dicebant. Per hanc tranſmigrationem facile intelligitur, quo modo Ioannes potuerit eſſe Helias, ut ipſi putant.

Sed hæc reſponſio nulla ratione poteſt conſiſtere, immo quamuis daremus illis hanc tranſmigrationem, difficultas hæc non

non euacuatur. Nam Heliam ſciebant viuere, & nondum eſſe mortuum; qua ergo ratione anima eius in aliud corpus tranſmigrare potuit? Adde teſtimonium ſcripturæ eſſe contra hanc reſponſionem: nam Lucæ 9. dum quis eſſet Chriſtus, diſcuteretur, quidam dicebant: Ioannes ſurrexit a mortuis: quidam vero, quia Helias apparuit: alij autem, quia Propheta vnus de antiquis ſurrexit a mortuis. Diſcrimen nota de Ioanne & alijs Prophetis mortuis, dixerunt eos ſurrexiſſe; at de Helia non, ſed apparuiſſe, quia vere viuebat & in proprio erat corpore. Non igitur per hanc tranſmigrationem animarũ ſatisfieri poteſt difficultati propoſitæ. His adiungimus, falſum eſſe, & ſine fundamento affirmari, Phariſæos hũc habuiſſe errorem. primo probatur ex ſcriptura ipſa, cui iſti, qui ſic opinantur, nituntur. Luc. 9. Matth. 14. in quibus locis aliquem Propheram, vel etiam Ioannem iam decollatum a mortuis ſurrexiſſe, Iudæos dixiſſe legimus. At longe aliud, immo cõtrarium eſt ſurrexiſſe a mortuis, & animas tranſmigraſſe in corpora. trãſmigratio enim non eſt reſurrectio, & reſurrectio repugnat tranſmigrationi. Corporum enim, quæ ceciderunt, reſurrectio eſt, non animarum, quæ immortales ſunt: ſi ergo proprium corpus non recipiunt, nulla ratione reſurrexiſſe dici poſſunt. Secundo id etiam confirmatur, quia inſignis adeo, & pernicioſus error, ſi illis viguiſſet temporibus, a Domino fuiſſet reprehenſus, & ab Euangeliſta deſcriptus, ſicut Dominus arguit, & Euangeliſta notauit Saducæos erroris, eo quòd nõ crediderint mortuorum reſurrectionem: at nullibi hoc legimus factum, cum toties, & de tot vitijs arguerit eos Dominus. Addo etiam tertio, quia Actorum 23. Paulus inter Phariſæos & Saducæos conſtitutus dixit: De reſurrectione mortuorum iudicor. Quo verbo Phariſæis fauit, & inde magna facta eſt diſſenſio inter Phariſæos & Saducæos; at ſi hæc tranſmigratio in corpora ab eis eſſet credita, neutris fauiſſet, quia tranſmigratio vtrique repugnat, & animarũ mortalitati contra Saducæos, & corporum reſurrectioni cõtra Phariſæos. Addo etiam quarto, antiquos Doctores referẽtes ſectas, & opiniones Phariſæorũ, nihil tale eis imputaſſe, vt patet ex Clem. Rom. lib. 6. conſtit. cap. 6. & Epiphan. hær. 16. nec facit pro hac recentiorum ſententia Ioſephus, qui lib. 2. de bello Iudaico cap. 7. Phariſæos exiſtimare bonorum animas in corpora tranſmigrare refert. Nam ipſemet poſtea lib. 18. Antiquit. cap. 2. id declarat, dicens eos affirmare bonorum animas facile redire in corpora; vnde, quam illic vocauerat tranſmigrationem, vocat, & declarat poſtea reditũ ad corpora: & hoc conſonat Euangeliſtis, qui dicunt Iudæos arbitratos eſſe Prophetas reſurrexiſſe. Sine fundamento igitur iſta tranſmigratio illis imponitur, & adhuc impoſita non aufert difficultatem, vti prius diximus. Accedat Hieron. Matth. 16. tractans, quo modo illi Chriſtum, Heliam, Ieremiam, aut vnum ex Prophetis putare potuerunt, dicit erraſſe eos, ſicut errauit Herodes, exiſtimans Ioannem a mortuis ſurrexiſſe, non de tranſmigratione animarum, ſed de reſurrectione Hieronymus locutus eſt. Nec etiam facit pro ea ſententia, hunc tranſmigrationis errorem inter Iudæos modernos vigere. nam ſi hoc argumentũ probaret aliquid, etiam probaret tunc Phariſæos credidiſſe tranſmigrationem omnium bonorum & malorum, non ſolum in humana, ſed etiã in quarũcumque corpora beſtiarum: ita enim nunc Iudæi ſentiunt, quod nemo tũc Phariſæos affirmaret ſenſiſſe. multos etiam Iudæos noſtri temporis habere errores, quos antiqui illi nec ſomniarunt, manifeſtiſſimum eſt. erit igitur iſte vnus illorum.

Vnde decepti fuerint Iudæi, quærentes a Ioanne an eſſet Helias.

Dicendum ergo eſt, Iudæos dubitaſſe, num Helias eſſet Ioannes, quia apparere poſſe putarunt ſub ſpecie & figura hominis illius, qui Ioannes putabatur, in ſuo tamen vero corpore: & quamuis Ioannis eſſet nota natiuitas ex Zacharia, cum ipſe tot annis vixiſſet in deſerto ab omni conuerſatione ſemotus, dubitari potuit hunc qui apparebat, non eſſe illum eundem, ſed raptum, aut mortuum, & Heliam ſub illius nomine ſe occultaſſe, & veniſſe, maxime quia multis annis latuerat in deſerto. De his autem, qui mortui erant Prophetis, potuit eodem modo dubitari, num aliquis in proprio corpore ſurrexiſſet, & loco Ioannis veniſſet. Sic etiam de Chriſto arbitrati ſunt, num Ieremias, aut vnus ex mortuis reſurrexerit: non enim obſeruatum eſt a populo, an ille eſſet idem, qui natus eſt de B. Virgine. quia hæc non omnes aduerterant, & arbitrati poterant illum non eſſe, ſed loco eius Propheram apparere. Quando autem Herodes Chriſtum putauit Ioannem eſſe, uihil, aut parum audierat ante de Chriſto, niſi poſtquam occidit Ioannem. Vnde

opinari

opinari, aut dubitare poterat, si ille esset Ioannes. Si enim opere huiusmodi similes fallaciæ accidere possunt, quanto magis vbi diuina virtus est, quam in Ioanne, & in Christo splendere videbant, poterant hallucinari? præsertim cum ignotum sit quo modo apparebit Helias, quando re vera veniet.

Propheta es tu? & dixit: Non.

COMMENTARIVS.

POstquam audierunt nec Christum, nec Heliam esse, tertiam adhibent interrogationem, an sit Propheta, & Ioannes se non esse Prophetam respondet. Deute. 18. Deus populo se Prophetam similem Moysi de medio fratrum eius suscitaturum, & in ore eius positurum verba sua promiserat. hic etat re uera Christus ipse, tamen Iudei errantes arbitrabantur Prophetã insignem tempore Messiæ futurum ab eo distinctum, sicut & nunc existimant. cum autem intellexerint Ioannem non esse Heliam, interrogant, an sit Propheta ille insignis promissus a Deo, existimantes si Christus non erat, fieri nõ posse, quominus vel esset Helias, vel insignis ille Propheta, vterque enim vt illi credebant, futurus erat tempore Messiæ. Vnde in Græco cũ articulo describitur Propheta, vt non quicumque intelligatur; sed ille a Deo promissus: cui interrogationi respondet Ioannes, se non esse Prophetam illum.

ANNOTATIO LX.

Quæ intellexerint Iudæi nomine Prophetæ.

CYrillus lib. 1. in Ioan. cap. 24. Chrysost. hom 15. & Orig. tom. 7. exponunt, sicuti in commentario exposuimus, locum hunc: at recentiores non hoc admittunt, sed per Prophetam intelligunt vnum de antiquis illis Prophetis, qui in pretio & veneratione habiti sunt, sicut de Christo existimarunt. Luc. 9. quia Propheta vnus de antiquis resurrexit. & Matth. 16. Alij Heliam, aut Hieremiam, aut vnum ex Prophetis antiquis, esse dicebant. Vtuntur autem argumento hoc contra datam expositionem. Nam si de illo Propheta interrogatio esset facta, postquam intellexerunt a Ioanne se talem non esse, interrogassent iterum, an esset Propheta aliquis ex antiquis. Sed hoc argumentum debile est; nam tanti faciebant Ioannem, vt si Christus non esset, non alium esse putarent, nisi aut Heliam, aut illum promissum, & insignem Prophetã, quos tempore Christi venturos sperabant, aut quia vnum ex antiquis illum futurum credebant. eaq. est causa, cur postquam audierunt nec esse Heliam, nec Prophetam illum, non amplius determinatam quæstionem, aut interrogationem fecerint; sed in generali, quis esset, quæsierint. Qua etiam ratione postquam nouerunt non esse Helix, nec Prophetam illum, non amplius interrogarunt, an saltem esset Propheta: maius enim aliquid & sublimius de Ioãne cogitabant. Et ne sine scripturæ testimonio videamur hanc refutare sententiam, consideranda sunt nonnulla eius loca: ex ijs enim expositio nostra magis constabit. Ioan. 6. Turbæ saturatæ panibus a Domino clamarunt: Hic est ille Propheta, qui venturus est in mundum: est enim cum articulo. Igitur expectabãt certum aliquem Prophetam venturum, nec Messiam hunc esse intelligebãt, alioquin dixissent: Hic est Messias. Adde, Ioan. 7. alij dicebant: Hic est vere ille Propheta, alij hic est Christus: distinguebant ergo illũ Prophetam a Christo.

Huic eorum errori alter erat coniunctus: nam Prophetam hunc promissum aliqui vnum ex antiquis futurum esse, & tunc temporis ad hoc munus obeundum resurrecturum putabant. quis autem ille esset futurus, non certo constabat, sed diuersi diuersa sentiebãt. Propterea Christum, alij Hieremiam, alij alium ex prioribus Prophetis esse dicebant: ideoq. Luc. 7. dicitur: Propheta magnus surrexit in nobis: non autem Hieremiam, aut aliquem

Deut. 18 quem ex Prophetis prioribus Christum esse dicerent, nisi illo loco Deuteronomij decepti, vnum eorum venturum expectarent.

Ex his, loca scripturæ declarantur, & expolitio data confirmatur. Quærunt enim, an sit ille Propheta, quem venturum sperabant tempore Christi, quem vnum ex antiquis futurum multi credebant: & ex hoc duplici eorum errore, interrogatio procedit, nec amplius in particulari interrogant: quia præter Christum & hunc Prophetam, neminem alium insignem virum expectabant: Ioannem autem vnum eorum esse sibi persuadebant. Scio Augustinũ tract. 4. in Ioan. interrogationem hanc de Propheta in genere intellexisse: Ioannes autem negauit, ait Augustinus, quia plusquàm Propheta, erat; Prophetæ enim futurum, at ipse præsentem Christum prædicabat. Sed re vera hæc expositio satisfacere non videtur; quia Ioannem esse Prophetam nemo dubitabat, nec Ioannes ipse negasset. Negare enim quæ erant notissima, sufficeret, vt illi magis suspicarentur, quod nec vere respondisset ad priores eorum interrogationes: quamuis autem Christus eum plusquam prophetam Matth. 11. asseruerit, tamen esse Prophetam non negauit, cum dixerit: Quid existis videre? Prophetam? etiam dico vobis, plusquam Propheta. Illa particula, *etiam*, non negandi, sed potius affirmandi, & augendi est, nempe esse Prophetam, & etiam plusquam Prophetam. & Luc. 1. Tu puer Propheta altissimi vocaberis. probabilior ergo expositio Cyrilli & Chrysostomi est, & magis consonat his, quæ sequuntur in textu.

Dixerunt ergo ei: Quis es, vt responsum demus ijs, qui miserunt nos? quid dicis de te ipso?

COMMENTARIVS.

NOn aliam particularem interrogationem Legati faciunt, quia, vti diximus, tanti Ioannem faciebant, vt si Christus non esset, alter duorum, qui circa tempora Christi venturi putabantur, futurus necessario videbatur. Cum autem neutrum esse intellexissent, generaliter percontantur, dicentes: *Quis es?* nam ab his, qui nos miserunt, vt intelligeremus, quis esses, nobis iniunctum est; nos autem, quem te esse opinabamur, explicuimus, quorum cum neminem te esse responderis, dic tu de te ipso, non expectata interrogatione alia particulari, quis alius præter propositos sis, *quid dicis de te ipso?*

Ait: Ego vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini, sicut dixit Isaias Propheta.

QVis ipse sit, Ioannes manifestat, & scripturæ testimonio suam confirmat confessionem, simulq. illos arguit ignorantiæ. quasi diceret; vos quæritis, an sim Helias, an ille Propheta; quia in scriptura illos uenturos vobis legisse videmini; sed non consideratis alium præter hos superesse, qui etiam in scriptura prophetatur venturus. Isaias enim cap. 40. alium prænunciauit præcursorem, dicens: *Vox clamantis in deserto, dirigite viam Domini*. ego igitur sum ille, de quo scriptum est, vox clamantis in deserto, non Helias, non Propheta ille, non Christus, sed Christi præcursor sum. Poterat Ioannes allegare locum Malachiæ 3. Ecce ego mitto Angelum meum, qui præparabit viam ante faciem meam, quem Dominus pro ipso Ioanne citauit: maluit tamen vti testimonio Isaiæ; tum quia maior erat Propheta; tum quia conformior erat hæc eius prophetja vitæ, & prædicationi ipsius; quia ipse in deserto clamabat, sicut Isaias prædixerat: tum etiam, vt dum textum hunc adducit, Iudæos ad dirigendam viam Domini, & ad obseruandam legem, obiter exhortaretur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Testimonium Isaiæ integrum Euangelista non ponit: nec enim solent Euangelistæ referre omnia; Ioannem tamen integrum retulisse arbitror, vt ex Luc. 3. colligitur: aut si tunc non integrum retulit, id factum credo, quia scriptura illa erat Iudæis notissima. In textu autem concludit Isaias: Videbit omnis caro salutare Dei, iuxta nostram interpretationem, seu quod os Domini locutum est, aut vtrũque simul, quod ad Christũ refertur. vnde hoc loco Ioannes aperte se esse Christi præcursorẽ, & prænũtiũ respondit. Expendenda sunt verba Isaiæ, *vox clamantis*, Hebraismus est, quasi dicat, vox clamans, ideſt, prædicator publice & manifeste docẽs, & exhortans omnes in deserto, in quo habitabat, & quo omnes, vt ipsum audirent, conueniebant. Clem. Alexan. in exhort. ad gent. legit, *Vox clamans.* Hieron. epist. ad Mineri. & Alex. quia clamabat, ideo affirmat dictũ esse, vox clamãtis. Clamare enim etiam voci tribui solet Apoc. 14. Audiui de cælo vocem dicentem mihi. Exhortatio autem est, *dirigite viam Domini:* hoc est vnum ex muneribus, quæ præcursor obiuit, populum præparare, & disponere, vt venientem reciperet Christum. Est autem locutio metaphorica, vt enim via recta est breuior & facilior ad iter peragendum; sic dirigere viam, est facilem se exhibere ad recipiendum Dominum, quod erat legem, vt debuerant, obseruare, prophetias considerare, vitia omnia, quæ impedimenta sunt viæ, & causa, ne venientem reciperent, ne etiam agnoscerent, omnino abijcere. Hoc erat viã Domni dirigere, & præparare, & hoc clamabat Ioannes in deserto.

ANNOTATIO LXI.

Ioannes, quare vox dictus sit.

BAsilius hom. 2. in Psal. 28. Vox Domini super aquas, &c. fere omnia, quæ in illo Psalmo prædicta sunt de Domini voce, Ioanni Baptistæ accõmodat, qui vox dictus est. August. serm. 20. de sanctis, & Gregor. hom. 7. in Euangelia, Ioannem conuenienter vocem esse dictũ exponunt. Vt enim vox, quæ sonus est, verbum, & conceptum in mente absconditum manifestat; sic Ioannes verbum æternum Dei, in carne absconditum manifestauit. Possumus his adiungere, dici B etiam vocem, quia totum, quod erat in Ioanne, vox erat, inducens Iudæos ad pœnitentiam, ad obseruationem, & fidem. Si spectare velis eius natiuitatem, conuersationem, vitam, vestitum, & prædicationem; inuenies Ioannem non solum loqui, sed omnibus ijs & eorum singulis clamare, & ideo merito vocem clamantem appellari. Non ergo sine particulari mysterio dictus est vox. Nemo enim in scriptura nec prædicator, nec C Propheta, nec vllus alius vox dictus est; forsan propter ea, quæ dicta sunt.

Alia etiam est huius rei causa, nempe quia præsente Domino, ipse prædicabat, quasi Dominus esset, qui per eum loqueretur, ipseq. vox esset Christi per eum loquentis, & se manifestantis. Quamuis, vt ego existimo, apud Isaiam non dicitur Ioannes vox, sed clamans. nam sensus hic est; *vox clamantis* id est, ecce vox Ioannis clamantis: quæ autem sit vox hæc, exponit; *parate viam Domini*, &c. Quando autem Ioannes dicit; *Ego vox clamantis*, sensus est, ego sum ille, de quo Isaias prædixit, *Vox clamantis*. &c. Clamor hic significat apertam, manifestam, & omnibus communem esse eius prædicationem: insinuat etiam infidelitatem, & duritiem audientium, quibus vt surdis clamore opus erat.

Annotandum etiam, hoc desertum explicari ab Hilario, Matth. 3. Iudæam gentem, quæ erat a gratia Dei deserta. Hieron. autem Isaiæ 40. & Ambrosius Luc. 3. significari gentilitatem affirmant, quæ tunc erat deserta, aduentu tamen Domini implenda fidelibus. Isa. 25. Lætabitur deserta, & inuia. Hæ expositiones sensum continent spirituale. Litteralis est dici *clamantis in deserto*, quia in deserto loco Iudææ prædicabat, & ad eum populus veniebat, iuxta illud Matth. 11. Quid existis videre in desertum? Ita exponit Hieronymus epist. ad Mineri. & Alexand. Notanda sunt demum verba Augustini commendantis Ioannis confessionem, tract. 4. in Ioan. Nullum, inquit, tantum meritum habuit Ioannes, quam de hac humilitate, quod cum posset fallere homines, & reputari Christus, confessus est aperte se non esse Christum.

In deserto clamare, quid sit.

Et qui

Et qui missi fuerant, erant ex Pharisæis, & interrogauerunt eum & dixerunt ei.

COMMENTARIVS.

HÆc verborum a superioribus separatio (primo enim Sacerdotes, & Leuitæ missi a Iudæis, nunc vero ante quintam interrogationem, qui missi fuerãt ex Pharisæis fuisse, dicuntur) aliquid particulare significat: hoc autem est, percunctationem, quæ sequitur, a Iudæis mittentibus non fuisse his legatis iniunctam, sed id tantum, vt quis esset intelligerent. At quia, qui missi sunt, erant ex Pharisæis, legis zelum præ se ferentes, se alijs omnibus in legis obseruantia anteponentes, nec quidquam contra legem fieri permittentes; non vt Legati, sed vt superstitiosi, & ambitiosi Pharisæi interrogant, quæ sequuntur: quædam enim legis transgressio Ioannis baptismus eis videbatur, si nec Christus, nec Helias, nec Propheta ille erat. Quod autem dicitur, *qui missi fuerant, erant ex Pharisæis*, significat omnes missos, Pharisæos fuisse: si enim aliqui eorum essent, non autem omnes, potius dicendum erat; eorum, qui missi fuerant, Pharisæi interrogauerunt. Rursus in eo, quòd non tantum dicitur: *interrogauerunt eum*; sed additur, *& dixerunt ei*; significat Euangelista, quæ sequuntur, non tantum esse interrogationem simplicem, sicut quando, an Christus, an Helias, an Propheta esset, interrogauerunt; sed per modum cuiusdam accusationis & reprehensionis simul esse prolatum, eo quòd baptizaret, cum non esset Christus, nec Helias, nec Propheta. Habes quid significent hæc verba, *interrogauerunt eum, & dixerunt ei*: non enim dicit tantum interrogauerunt, sed addit, & dixerunt.

Quid ergo baptizas, si tu non es Christus, neque Helias, neque Propheta?

SEnsus est, si neque Christus, neque Helias, neque ille Propheta tu es, ergo non debes baptizare. illa enim interrogatio illatiua, *quid ergo baptizas*, sensum facit absolutum negatiuum, quasi dicerent: Sine ratione baptizas, & non debes baptizare. Quamuis autem talis interrogatio sensum faciat absolutum, habet tamen admixtam interrogationem causæ, cur baptizet; ac si dicerent, quam causam habes baptizandi? Nam tibi baptizare, si non es vnus ex prædictis, non licet. Exactiorem huius sententiæ expositionem in sequenti annotatione perlege.

ANNOTATIO LXII.

Qua ratione Iudæi Ioannem reprehenderint, quòd cum non esset Christus, nec Helias, baptizaret.

QVæret aliquis, vnde hæc consecutio A deducatur, & cui innitatur fundamento: Si non es Christus, neque Helias neque Propheta, non debes baptizare. Sunt duo aduertẽda; Vnũ est, Baptismũ Ioannis nouũ quid fuisse, nec in lege contentum; vt enim dicit August. lib. 5. con. Donat. cap. 9. In scripturis veteris testamenti, nulli Prophetæ, nec vlli vnquam hominum fuit concessum alios baptizare baptismo pœnitentiæ, nec vlla cerimoniarũ veteris legis erat talis baptismus. Alterum est, prædictum esse per Prophetas, temporibus Christi futurum aquæ baptismum in remissionem peccatorum Ezech. 36. Effundam super vos aquam mundam, & mundabimini ab omnibus inquinamentis vestris. Et Isaiæ 4. Si abluerit Dominus sordes filiarũ Sion, & sanguinem Hierusalem lauerit de medio eius, in spiritu iudicij, & spiritu ardoris. Vbi Hieronymus baptismũ Christi docet prædici. Sunt etiam alia testimonia Prophetarum. Ex his Iudæi sperabant Ba-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ptismum aquæ tempore Messiæ, & hæc fuit causa vna vt notat Augustinus loco citato, cur Ioannes venit baptizans; vt omnium nempe animos intentos faceret, ad cogitandum Domini aduentum. Iudæi ergo non ita perfecte scripturas de futuris mysterijs intelligentes, hunc baptismum prædictum, aut per Christum, aut per vnum eorum, quos cum Christo venturos sperabant, ministrandum existimabant. Cum autem ex Ioanne audissent, nec Christum ipsum esse, neque Heliam, neque Prophetam, argumentum insimulandi se habuisse arbitrati sunt, dicentes: Cur ergo baptizas, si non es vllus horum trium? quasi dicerent: hactenus nemini vmquam sic baptizare licuit. Baptismus enim tempore Messiæ futurus, aut per ipsum, aut per alterum illorum, qui venturi sunt, ministrandus est, te autem nullum eorum affirmasti, cur ergo baptizas?

Ex his comprobatur, quod superius diximus, nimirum hoc in loco Prophetam, non significare Propheram in vniuersum, nec etiam vnum ex præteritis tantum, sed illum eundem, quem isti putabant promissum, Deuter. 18. tempore Christi venturum, siue existimauerint eum ex prioribus suscitandum, siue alium aliquem denuo futurum. Nam si tantum locuti essent de Propheta aliquo antiquo, non cõsisterent hæc verba, quia nulli eorũ licuit sic baptizare: quando enim dicunt, si non es Propheta, quid baptizas? significant, si Propheta esset, licuisset baptizare. At non hoc de quouis Propheta, etiam ex prioribus sentiebant: sciebãt enim nec Isaiæ, nec Hieremiæ, nec vlli id vmquam licuisse: loquebantur ergo de Propheta venturo cum Christo, & Helia, ob id cum Helia Prophetam coniunxerunt. Hic est verborum sensus legitimus.

Ex quo sequitur etiam intelligentia illius sententiæ Matth. 21. dixit enim Dominus: Baptismus Ioannis erat e cælo, an ex hominibus? quasi diceret, licebat illi baptizare, an non? erat inuentum proprium, an Dei mandatum? Non sunt ausi respondere Iudæi: negare enim, quod de cælo sit, non audebant propter turbas: concedere autem noluerunt, ne statim conuincerentur illum esse verum præcursorem Messiæ, qui per aquæ veniebat baptismũ, & consequenter eũ Christum esse demonstrabat. Isti enim Iudæi quamuis nescirent baptismi differentiam, & errarent non cognoscentes, quis præcursor venturus esset, tamẽ recte sentiebant credentes præcursorem futurum, & aduentũ Christi per aquæ baptismũ dignoscendũ.

Matthæi locus exponitur.

Respondit eis Ioannes, dicens: Ego baptizo vos in aqua.

COMMENTARIVS.

IOannes causam reddit sui baptismi. *Ego*, inquit, *baptizo vos in aqua, medius autem vestrum stetit, &c.* id est, baptizo, quia præcursor sum Christi, qui inter vos est, & nescitis eum; ipse autem est, qui venturus est. ac si clarius dixisset; recte cogitatis baptismum futurum tempore Christi, & ad eum & eius præcursorem tantum pertinere, sed non est quod me accusetis: quia si baptizo, Christus iam adest, & hunc ego præcurro, & ostendo vobis, & ipse est, qui venturus est. Idem est sensus cum verbis sequentis testimonij, vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans. Dicit autem *baptizo vos in aqua* vt insinuet differentiam sui baptismi a baptismo Christi: quasi diceret; meus baptismus in aqua sola est, nec efficaciam purificandi animam habet, sed præuenit, & prænunciat illum Christi baptismum, qui erit in Spiritu sancto, qui purificabit & sanctificabit animas: non tamen adijcit illam sententiam, quam alias protulit; ille vos baptizabit, in Spiritu sancto, vt alij Euangelistæ narrant: quia nõ ex professo assignare volebat discrimen baptismi sui, a baptismo Christi: sed causam solum reddere, quare, cum non esset neque Helias neque Propheta, baptizaret. Ad quam quæstionem sufficienter respondet, *Baptizo vos in aqua*, quia ecce iam Christus adest, cuius sum præcursor, vos autem baptismum existimastis ad solum Christum, aut eius præcursorem pertinere. Dum autem dicit *In aqua*, insinuat Baptismum Christi

Christi, qui est in Spiritu sancto sibi non vsurpare; sed solum in aqua, quia præcursor est, baptizare. ac si diceret; baptizo, quia præcursor sum, & ideo in aqua sola, nec baptismum Christi, qui est in spiritu, mihi vsurpo.

ANNOTATIO LXIII.

NOn est sensus superiorum verborũ, quem aliqui putant, quòd Ioãnes scilicet respondeat ad accusationem: quare baptizas, si nõ es Christus, neque Helias, neque Propheta? sitq. sensus, meus baptismus in aqua est sola, non autem in Spiritu sancto. Nam per hanc responsionem non satisfaceret accusationi, quia nec hoc modo baptismum vlli licere, nisi Christo, aut præcursori, Iudæi putabant, nec in hoc errabant: sed est sensus ille, quem explicuimus in commentario. Hac enim de causa non adiecit sententiam illam, quam ipse prius protulerat: Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto, vt dictum est: sed dixit: Medius vestrum stetit, quem vos nescitis, ille est, qui venturus est. Iuxta illorum expositionem dicendum erat, ille est, qui baptizat in aqua, & Spiritu sancto: at non dicit, nisi eum esse, qui venturus est, & eũ esse Messiam, significans se esse præcursorem, ideoque baptizare.

Baptismus Ioannis nõ secũdũ, sed supra legem erat.

Sciendum præterea Ioãnis baptismum non fuisse secundum legem, quia talis baptismus nullatenus in lege continebatur. Tamen non sequitur fuisse contra legem, sed supra legem, eo quòd a Deo ordinatus est, quòd ipsemet paulo inferius testatur, dicens: Qui misit me baptizare, ille mihi dixit. Propterea nulli vmquam licuit baptizare, nisi ei, qui Dei mandatũ habuit, quale habuit Ioannes, qui præcursor erat Christi, & suo baptismo ad Christi disponebat baptismum. Ea etiam de causa Dominus Matth. 21. proposuit Iudæis interrogationem, an baptismus Ioannis esset ex hominibus, an de cælo: non dixit, an ex lege, quia certa res erat, non esse secundum legem, sed ex particulari Dei mandato. Ob id isti Legati opponunt, cur baptizaret, cum non esset de numero eorum, quibus isti æstimabant licere baptizare, propter prophetiam baptismi futuri Christi. Ioannes autem respondet, se esse præcursorem, iuxta prophetiam Isaiæ, quamuis nõ sit Helias, neque ille Propheta: illo enim textu Isaiæ eos erroris conuicerat, probans futurum vnum, qui vox clamantis esset in deserto. Vnde recte Iustinus Martyr in explicat. quæstion. genti. respon si. 37. Baptismum Ioannis non dixit esse secundum, nec contra, sed supra legem. Basil. homil. 2. in Psal. 28. notat baptismum Ioannis prophetarum esse a Dauide, in illo verbo, Vox Domini super aquas, tamẽ nõ est hoc omnino certum. Alij enim graues, & antiqui Doctores aliter eum explicant locum. Multa dici possent, de differentia baptismi Ioannis, a baptismo Christi, & de ratione vtriusque, sed opportuniorem hæc exigunt locum, & ideo ab illis abstineo.

Medius autem vestrum stetit, quem vos nescitis: ipse est, qui post me venturus est, qui ante me factus est.

COMMENTARIVS.

VErba hæc superioribus, vti diximus, connexa sunt, quasi in his explicetur causa, cur baptizet: sitq. sensus causalis, ac si dicat: quia iam est inter vos Christus, quem ego vt præcursor ostendi, & ostendo. *Medius*, inquit, *vestrum stetit*, Græce legitur in præsenti stat: & sic legunt Ambrosius enarrat. Psal. 47. & Hieron. cap. 34. Ezechiel. & Cypri. lib. 2. contra Iud. cap. 19. id est, inter vos est, conuersatur vobiscum, vt vnus ex vobis, non est in loco abscondito, non viuit, ab hominibus separatus, vobiscum agit. Isaiæ 12. dicitur: Magnus in medio tui sanctus Israel, & ipse est Christus, ipse est Messias: & vos cum vobiscum agat, & inter vos sit, nescitis eum, adhuc non agnoscitis, & tamen ipse est, *Qui post me venturus est, qui ante me factus est*: id est, ipse est, cuius ego sum præcursor: hoc est

hoc est dicere: post me venturus est, & qui mihi prælatus, & antepositus est, siue, quo ego sum multo inferior, quia ipse est Christus. Verba hæc superius explanauimus. Illud verbum, *Nescitis vos*, habet quandam tacitam reprehensionē. Iam enim Ioannes Christum baptizauerat, iamq. de eo testimonium perhibuerat: quasi diceret inter vos est, & vos non vultis eum recipere, nec eum Christum agnoscere, & tamen ipse est cuius ego sum præcursor, ipse est, quo ego sum inferior, quippe qui Christus verus est.

Cuius ego non sum dignus, vt soluam eius corrigiam calceamenti.

QVanto magis a legatis Iudæorum elatus fuerat, dum Christus reputatus est, tanto se magis deprimit Ioannes: ob id dixit: Ante me factus est, ille mihi est antepositus, me est superior. Et ne ex collatione ista exiguus reputaretur excessus, adiunxit, adeo me superat & excedit, vt nec eius seruus ego esse dignus sim: maior est inter me & ipsum excessus, quàm inter dominos temporales, & eorundem seruos, quandoquidem ego nec minimus seruus, qui eius soluam calceamenta, esse mereor. Egregia conclusione Ioannes responsum suum concludit, si principio interrogationis conferatur. Legati enim primo quærunt, an sit Christus, ille concludit: nec dignus sum soluere calceamenta eius. Hic est verborum sensus.

ANNOTATIO LXIIII.

Omnes Euangelistæ diuersis tamē verbis hanc eandem referunt sententiam.

ADuertendum autem est, alios tres Euangelistas huius sententiæ meminisse, Matth. 3. Cuius, inquit, non sum dignus calceamenta portare. Mar. 1. Cuius non sum dignus procumbens soluere corrigiam calceamentorum eius. Luc. 3. Cuius non sum dignus soluere corrigiam calceamentorum eius. in quibus Euangelistis aliqua diuersitas, & inter se, & a Ioanne apparet. Ioannes enim vsus est numero singulari calceamēti, alij tres plurali. Præterea Matthæus dixit, calceamenta portare; at alij duo, & Ioannes, soluere corrigiā. Præterea Marcus addidit, procumbens soluere, alij omiserunt. Et secundum Græcū textum apparet alia etiam diuersitas: nam tres Euangelistæ dixerunt *ἱκανὸς*, id est, non sum idoneus, & sufficiens. Vnde Cyprian. lib. 1. contra Iudæos, cap. 12. citans Matth. verba, legit, non sum idoneus. Ioānes dixit solū *ἄξιος*, id est, nō sum dignus. Et sic Cyprian. lib. 2. cont. Iud. cap. 19. citans Ioannem legit, non sum dignus. Tamen nulla est cōtradictio, quia quod vnus omittit, alter solet narrare, & differentia numeri parūm refert: solet enim numerus pro numero poni. Tamen rei veritas hæc est: hanc, quam refert Ioannes, non esse eādem historiam cum ea, quam alij narrāt. A Ioannes enim Baptista hanc sententiā non semel dixit, sed aliquoties repetijt, & dū prædicabat, & dum legatis hisce respondit: vnde fieri potuit, vt non semper eisdē vteretur verbis, sed aliquantulum immutatis, vt referunt Euangelistæ: sensus tamen idem est. est enim figuralis modus loquendi, quo se multo inferiorem Christo, manifestat.

Hanc sententiam varie Doctores exponunt. Clemens Alexand. lib. 5. Stromat. B duas adhibet interpretationes. Vna est, qua ad Baptismum refert, vt sit sensus, non sum dignus tantam baptizare potestatem, nempe Christum. Vocat autem soluere corrigiam calceamenti eius, quia qui baptizat, animam exsoluit a peccatis, vt pedem a calceo. Sed hæc extorta valde appa ret expositio. nihil enim de baptismo agitur, & licet ageretur, baptismus Ioannis non soluebat a peccatis: & quamuis solue ret, Christus non habebat peccatum, vt C dici posset soluere corrigiam calceamenti eius. Altera eius expositio magis est propria. erat enim, vt ipse dicit, Christus in Prophetis absconditus, & in symbolis, & figuris contentus, vt pes in calceamentis conclusus: at Ioannes ipsum aperte indicat, & remotis vmbris ostendit. Soluere ergo

Diuersę Patrum expositiones.

ergo corrigiam calceamenti eius est, Christum aperte, & diserte demōstrare, quo officio Ioannes se vocat indignum. A

Gregorius Nazianzenus in oratione in sancta lumina, aliter exponit, vt per calceamētum, eius incarnatio, & carnis assumptio, per corrigiam vero minora mysteria eius incarnationis intelligantur, sitq. sensus: non sum dignus, nec valeo vel minima incarnationis eius explicare mysteria.

Ambrosius lib. de institu. Virginis, cap. 14. paulo aliter interpretatur, vt per corrigiam calceamenti, totum mysterium incarnationis intelligat, sitq. sensus: Mysterium incarnationis eius angustijs humanæ mentis, & inopis sermonis vilitate, comprehendere non possum. B

Gregorius hom. 7. in Euang. duas adhibet expositiones. Vna est, vt per calceamentum humanitatem intelligat Verbi, soluere autem corrigiam calceamenti, sit mysterium incarnationis explicare, & cōprehendere, sitque sensus: Quid mirum, si ille mihi prælatus est, quem post me quidem natum considero, sed natiuitatis eius mysterium non apprehendo? Hæc expositio est eadem cum expositione Ambrosij. Alteram adhibet Gregorius, quæ est etiam Ambrosij lib. 3. de fide cap. 5. vt alludat ad illud Ruth. 4. quando aliquis moriebatur sine liberis, qui magis illi consanguinitate proximus erat, loco demortui accipiebat eius vxorem, vt suscitaret semen fratris sui: at quando erat alter minus proximus, eiq. prior, cui de iure incūbebat, cedere volebat, vt ipsam assumeret in vxorem, soluebat sibi calceamentū, & dabat accipienti in vxorem. Cum ergo Christus sit sponsus Ecclesiæ, nō Ioannes, nec vllus alius: ob id nemo calceamentū Christi soluit, quia id esset, sponsum se Ecclesiæ facere. Ioan. 3. Qui habet sponsam, sponsus est: Ioannes sponsus non est, propterea ipse dicit: *Non sum dignus soluere calceamenti corrigiam*, ac si dicat: Ego Christi vestigia denudare non valeo, quia sponsi nomen mihi immerito non vsurpo. Sed hoc non videtur recte accommodari: nam qui nolebat vxorem, ipse sibi calceamentum soluebat, & dabat minus proximo accipienti eam: & si Ioannes sponsam sibi assumeret, non erat ipsius Christi calceamentum soluere, sed a Christo solutū accipere. C

Cyrillus lib. 1. in Ioan. cap. vlt. aliter exponit, vt sit figuralis loquendi modus, significans se indignum, vt vel seruus eius sit. Vnde Chrysost. hom. 11. in Matth. dicit: Quia dictum erat, mihi prælatus est, ne ex cōparatione paruus videretur excessus, subdidit: *Non sum dignus* &c. idest, adeo sum eo inferior, vt nec ei seruire, vel in infimis sim dignus. Quod nos secuti sumus in commentario, & quantū ad præcipuū intentum, omnes expositiones conueniunt: per hęc enim Ioannes respondet se tantū abesse, vt Christus sit, vt nec eius præcursor esse sit dignus. Humilis quidē, sed vera confessio, vt dicit Cyrillus: quis enim hominum dignus esse potuit, si dignitatem omnimodam, & absolutā considereres, vnigenitum Dei filium omniū creatorem digito signare, & præcursor eius fieri? D

ANNOTATIO LXV.

An Christus Dominus vsus sit calceis?

REcentioribus quibusdam Christum nudipedē fuisse affirmantibus, locus hic negotiū facessere videtur, quia dictum est, *Dignus non sum calceamenti eius soluere corrigiam*: nec eorum solutiones satisfa E cere arbitror: quarum vna est, Ioannem, quando hoc pronuncianit, non nouisse Christum de facie, quia nondum viderat, propterea arbitratum esse calceamenta portare: quæ responsio idem significat, ac si clarius dicerent, deceptum esse Ioannem, quam profectō rem non auderē ego affirmare. Vbi enim testimonium tantæ veritatis perhibetur, vel vnum minimum falsum magnum esse fidei, & veritatis illius detrimentum. Dici enim ei poterat, quomodo Christum esse scis, qui nec, an calceatus sit, cognouisti?

Altera responsio est, hunc esse modum prouerbialem loquendi ad significandum, se non esse dignum nec in vilibus officijs Christo inseruire. Neque hæc responsio satisfacit, quamuis aptior sit præcedente: quamuis enim sit, seu esse possit figuralis modus loquēdi, tamen re vera in tota verborum proprietate dicebatur, quia non se sentiebat dignum calceamentum soluere Christi: & vbi de veritate tanti testimonij agebatur, nihil dictum esse debuit nec per figuram, aut prouerbium, quod non etiam in re ipsa verum esset. Saltem hoc negari non potest, si modus prouerbialis loquendi est, communem hominum vsum illius temporis fuisse calceamenta corrigijs accommodata portare, aliter apud eos communis seu prouerbialis loquendi modus non esset: quòd si verum est communes tunc hominibus fuisse calceos, inferri debet, etiam Christū gestasse. Nam

Vsus calceorum tempore Christi.

vita,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vita,& conuersatio Christi in his, quæ ad victum, & vestitum pertinebant, communis fuit cum alijs, vt scriptura, & sacri Patres passim ostendunt. Esse autem valde nouum & singulare sine calceis tunc incedere, ex eo constat, quòd quando Dominus misit Isaiam cap. 20. ad terrendum populum, & nouum quid, ac horribile significandum, iussit eum sine calceis incedere, & in Hebræo est בַּעַל quod calceatũ significat, & est illud idem vocabulum, quod Exodi 3. quando dictum est Moysi, vt solueret calceamentum de pedibus suis: & Deuteron. 25. quando mulier tollit calceamentum de pede fratris viri sui mortui, nolentis eam accipere in vxorem: & Septuaginta verterũt Græce Σανδάλια. Si ergo magnum portentum erat, sine calceis incedere, profecto Christus calceatus erat, qui in exterioribus vitam communem agebat. Adde quòd multa itinera Christus confecit prædicationis causa, quæ erant aspera & montuosa, & tempore hiemali & æstiuo, nec est credibile nudis incessisse pedibus, nec id decebat.

Ioannes Baptista, & Apostoli vsi sunt calceis.

Præterea, quia Ioannes Baptista vsus est calceis, qui tamen asperrimam profitebatur vitam: si enim calceis vsus non esset, non dissimulassent Euangelistæ id describere, qui vsque ad zonam pelliceam, eius vestitum descripserunt. Adde discipulos, & Apostolos vsos esse calceis, quod patet Act. 12. vbi nos legimus dictum Petro ab Angelo: Calcea te caligas, legitur Græce σανδάλια, quæ, vti diximus paulo ante, pro calceis vertunt in veteri testamento Septuaginta interpretes: ac si dictum esset, calcea te calceos tuos. Et quamuis Hieronymus dicat significare Græce caligas, tamen Euthymius & alij Græci auctores calceos significare tradunt, non quoscumque sed eos, qui non totum operiunt pedem, sed supernam partem relinquunt apertam. Et in antiquissimis, & autenticis picturis, Apostolos & Christum esse depictos cum huiusmodi calceis videmus: quamuis si caligas habuit, satis ex eo colligitur etiam calceos habuisse. quis enim caligis sine calceis vtitur? August. etiam lib. 2. de consen. Euang. c. 30. Apostolos non integros calceos, sed sandalia gestasse affirmat. Idem dicit Beda Mar. 6. vbi ipse Euangelista refert Apostolos esse sandalijs calceatos: quòd si Matth. 10. Iubentur ire sine calceamentis, oportet intelligere iuxta verbũ Marci cũ sandalijs, sed sine calceis, qui totũ cooperiunt pedẽ. Tertullianus Christianos sui tẽporis his vsos esse affirmat, non autem calceis, qui totũ operiunt pedem. & probabile est tempore Christi horum vsum communem fuisse. Scio Hieronymum in epist. ad Eustoch. de custodia virgin. Christum calceos habuisse negare, tamen mihi propter rationes dictas contraria opinio videtur probabilior: nec sine mysterio vsus est Christus sandalijs, non autem calceis. Nam hoc calceamento eius humanitatem superius diximus significari, in qua diuinitas partim aperta partim occulta erat: humanitatis operibus velut calceamentis eam velabat, sed diuinis miraculis manifestabat.

Christus sandalijs vsus est.

Hæc in Bethania facta sunt trans Iordanem, vbi erat Ioannes baptizans.

COMMENTARIVS.

CVm esset insigne, & admodum solemne testimoniũ hoc Ioannis, locus vbi factum sit describitur. Locus autem est Bethania, locus quidem trans Iordanem, vbi Ioannes ad se venientes populos baptizabat: qua etiam de causa Euangelista meminit loci, vt testimonium hoc omnibus publicum fuisse ostenderet. Locus enim ille erat publicus, vbi erat Iordanis transitus.

ANNOTATIO LXVI.

An sit legendũ Bethabaram, an verò cũ alijs Bethabara.

ORigenes tom. 2. asserit omnia antiqua exemplaria habere Bethaniam, tamen esse mendosum locum, legẽdumq. Bethabaram. Chrysostomus hom. 16. idẽ notat, dicens Bethaniã non esse trans Iordanem, sed prope Hierusalem quindecim distantem stadijs, at Bethabaram Vrbem esse trans Iordanẽ: hæc erat in tribu Beniamin,

iamin, cuius fit mentio Ios. 18. Hieronymus libro de locis Hebraicis habet Bethabarã esse sitam trans Iordanẽ, vbi Ioannes Baptista baptizabat, & Christus ab eo baptizatus est: refertq. tẽpore suo eos, qui baptizari volebant, religionis causa eo in loco baptismum suscipere. Hæc sententia confirmatur ex antiquis scriptoribus, qui vnam tantum Bethaniam, & eã prope Hierusalem commemorant. Epiphanius hær. 51. legit in Bethabara: dicit tamen in alijs exemplaribus legi in Bethania. Moderni sequuntur hanc sententiam, & legendum existimant non Bethaniam, sed Bethabaram, & aliqui eorum notant Iudæos reuertentes de Aegypto hac via & loco transisse Iordanem. In quo mysteriũ est aduertendum. Vbi enim cõsecratus est baptismus noster, eo loci siccis pedibus hinc inde aquis consistentibus transierunt mirabiliter Iudæi, nostrum in hoc figurantes baptismum. Alijs modernis hoc nõ placet, sed duas affirmant Bethanias, vnã prope Hierusalem, alteram, quæ sit trans Iordanem: sed opinio nullo solido consistit fundamento. Certum enim est, non esse nisi vnicam Bethaniam, sicut certum etiam est, Bethabaram esse locum, vbi Ioãnes baptizabat, quæ erat trans Iordanẽ, & prope fluuium, quo loco erat transitus ipsius fluuij,

Non est tamen paruì faciendum, quod etiam antiqui Doctores confitentur, omnia exemplaria habere Bethaniam tam Græca quàm Latina: & ita legit Cyrillus, nec mihi credibile, aut probabile videtur, mẽdosum esse locum, qui tanta antiquitate & tot exemplariũ conformitate receptus est. Vt igitur ab hac antiquitate & cõmunitate non recedamus, & ex alia etiam parte non fingamus, nec multiplicemus loca, quæ non sunt, dico esse legendum Bethaniam: tamen hæc Bethania non est illa, quæ est prope Hierusalem, sed est eadem, quæ Bethabara. Tota obscuritas ex Græco, & Latino sermone procedit, quæ non semper eam litterarum distinctionem habet, quæ est apud Hebræos. Bethania, quæ est prope Hierusalem, scribitur cum ע ain, at Bethania hęc scribitur cum א aleph, & significat idem, quòd domus nauis, ideſt, locus, vbi nauicula est, qua transitur flumen, quod idem est, ac Bethabara, ideſt domus transitus: nisi velis Bethaniam significare illum locum, vbi prope fluuiũ erat nauis, & nauta habitabat, prout fieri solet, quæ erat prope Bethabaram vrbem, & vocabatur Bethania cum א ideſt, domus nauis, Latine autem & Græce, ex defectu litterarum vtramque scribunt cum alpha, & inde ambiguitas processit. Simile quid habetur Matth. 1. vbi dicitur, genuit Ieconiam, Ieconias autem genuit: idem videtur vterque Ieconias Latine & Græce, tamen notat ibi Hieronymus esse distinctos, & in Hebręo distinctis scribi literis, vnum cum ק & ם in vltimo: alterũ cũ ה & ן ita nũc in præsenti accidit, & Euangelista voluit non Bethabaram, sed locum ipsum immediatum, & propriũ describere, vbi gesta sunt hęc: erat enim extra vrbem in loco illo Iordani proximo, vbi erat domus nauiculæ transitus, & puto esse hunc legitimum sensum & lectionem. Nec obstat, quòd posset aliquis obijcere, apud Hebræos אֳנִי non significare nisi nauem magnam ים & maritimam, quia re vera non ita est: nam etiam paruam, & fluuialem significat. Isa. 33. Non transibit per eam nauis remigum, vbi paraphrasis Chaldæa exponit, nauim piscatoriam, & de tali ibi est sermo,

Idẽ est hoc loci Bethania & Bethabara.

Altera die vidit Ioannes Iesum venientem ad se, & ait.

COMMENTARIVS.

TErtium testimonium Ioannis refert Euangelista, cuius tres annotat circumstantias, duas expresse, vnam tacite: quæ tacite insinuatur, est, Ioannem sponte, & non interrogatum hoc perhibuisse testimonium, in quo a præcedenti differt, quòd a legatis Iudæorum interrogatus illud perhibuit: circumstantia vna de expressis est tempus, quando hoc testimonium redditum est. *Altera*, inquit, *die* Græce magis exprimitur significatio ἐπαύριον quasi postridie, die sequenti post diem, quo præcedens perhibuit testimonium. Altera circumstantia est, tunc Dominum venisse ad Ioannem, quem Ioannes videns, testimoniũ perhibet de illo. Græce in præsenti est, *Videt*: Venit autem Dominus ad Ioannẽ,

adhuc in loco, vbi solebat baptizare, manentem. Venit autem, vt occasionem perhibendi testimonium hoc Ioanni offerret, quod quidem post baptismum susceptum, & eius a deserto regressum factum est.

ANNOTATIO LXVII.

Per diem alterū, sequentē die significari hoc loco.

NOnnulli illud, quod dicitur, *Altera die*, ample dictum intelligunt, vt significetur die quodam post præcedens testimonium factum, quia illud ante baptismum, quod autem modo narratur, post baptismum factum esse existimant: vnde inter hoc, & illud testimonium multi dies intercesserunt. Nam vt habetur Marci 1. statim a baptismo ductus est in desertum, vbi per dies quadraginta mansit. Hoc quidē dici probabiliter potest: sed multo probabilius est etiam, post baptismum superius testimonium perhibuisse ante regressum a deserto. Absens erat Christus, quādo Ioannes legatis Iudæorum respondit: erat enim in deserto, quo se post baptismū receperat: inde autem reuersus ad Ioannem venit, tuncq. hoc redditum est testimonium. Et sic in sua propria significatione vox interpretanda est, *Altera die*, nempe a die, quando superius testimonium est perhibitum. In his enim quorum ratio certa statui non potest, securius verborū proprietas conseruatur, a qua non est recedēdum, nisi graui ratione in contrarium vrgente, quæ in hac re non reperitur.

Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.

COMMENTARIVS.

BAptizarat Ioannes Christum, ne autem, vt ceteris, baptismum ei esse collatum populus existimaret, testimonio hoc eam omnino tollit suspitionem, cum mundi peccata eum tollere testetur. Vox *Ecce* determinatam & distinctam indicat personam, de qua perhibet testimonium, quasi diceret: sæpe vobis dixi, post me venit, medius vestrum stat &c. Nunc, qui sit iste, vobis digito demonstro, *Ecce*. His verbis insinuat Ioannes Christum sua morte mundum a peccato liberaturum: agnum enim vocans, sacrificium mortis eius prænunciauit, vt recte Origen. homil. 24. in Numer. & Chrysostomus hom. 37. in Matth. dixerunt: estq. cum articulo, ecce agnus ille, cuius vnius sacrificio mundus a peccato purgatur. Agnum etiam illum dicens, insinuat Christum figuratum in lege: agni enim sanguine aspersi sunt postes Iudæorum in Aegypto, ne ab Angelo percutiente paruuli eorum occiderentur. Agnus etiam Paschalis quotannis magna pompa offerebatur. Agnus insuper singulis diebus, mane, & vesp ere in templo sacrificabatur. Agnum præterea illum appellans, eum esse, quem Prophetæ prædixerunt, insinuat. Isa. 53. Tamquam agnus coram tondente se obmutuit, & Iere. 11. Ego tamquam agnus mansuetus, qui portatur ad victimam, quasi diceret: ecce agnus ille in lege figuratus, & a Prophetis prænunciatus. Agnum illum tandem vocās, eius innocentiam, & candorem significat, qui nullius peccati maculam habens, mundi maculas abluit. Hebr. 7. Talis enim decebat, vt nobis esset Pontifex, sanctus, innocens, impollutus, segregatus a peccatoribus. Græce semel legitur *Ecce*, in principio. *Ecce agnus ille tollens peccatum mundi*, mundi peccata tollere dicitur: quia sanguine ipsius nostrorum peccatorum maculæ deletæ & mundatæ sunt: sicut medicamento adhibito tolluntur morbi. Dum autem, *Mundi peccatum* dicit, non Iudæorum tantum, sed omnium hominum peccata significantur auferri, iuxta illud, 1. Ioan. 2. Ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris tantum, sed pro totius mundi. Quod autem in singulari dicitur, *Peccatum*, non minuit significationem, sed potius auget: nam tota species rei significatæ singulari numero exprimitur: sicut quando dicimus, lactuca frigida est, non hanc,

Quare Ioannes agnum Dei, Christum appellet.

hanc, aut illam, sed totam speciem significamus: dicens autem, ecce Agnus ille tollens peccatum mundi, tacite insinuat sacrificiorum omnium antiquorum insufficientiam, & inefficaciam, quæ peccata tollere non valebant. Hic agnus est, qui vere tollit: quibus verbis Christum sua morte totius mundi Redemptorem esse prædicat, sicut figuratum in lege, & per prophetas prædictum erat.

ANNOTATIO LXVIII.

Diuersæ huius loci lectiones nihil minuūt de veritate sensus.

DVbium non est, Græca exemplaria A varia fuisse: nam Chrysostomus homil. 16. legit in plurali peccata. Theophilactus autem in singulari. Augustinus lib. 12. contra Faustum cap. 30. & Ambrosius lib. 3. de fide, cap. 5. legunt in singulari. Origenes vero hom. 24. in Num. legit in plurali. Cyprianus lib. de duplici martyrio, legit in singulari. at lib. 2. con. Iudæ. c. 15. & libro de baptismo legit in plurali. Hæc varietas nihil mutat de sensu. Christi passio medicina fuit, & propitiatio sufficientissima ad mundi tollenda peccata: quorum autem non tolluntur, ipsorum est defectus, quia sibi nō applicant medicinā: nec enim virtus medicamēti minor est, si non applicata infirmo, morbū non tollit.

Quare Ioannes vtus sit verbo tollit, in præsenti tempore.

Verbum *tollit*, seu *tollens*, quod in præsenti est, perpetuam virtutem Christi vsque in mundi finem tollētis peccata significat, vt ait Origen. in hoc loco. Nam præsentis verbi tempore perpetuas rerum naturas, & indeficientes earum virtutes exprimimus, vt cum dicimus, ignis calefacit, aqua humectat, reubarbarum purgat choleram, quod adnotauit Chrysostomus homil. 17. in Ioan. quamquam & aliam ef se causam existimo, nempe vt aduentum Christi ad redemptionem mundi, in ipsius sanguine adesse insinuaret. quasi diceret: Ecce, Agnus est iam præsens, qui venit ad mundi peccata tollenda: si enim diceret, tollet de futuro, non exprimeret hoc ne, an futuro aduentu id esset facturus.

Quare autem Agnus dictus sit, explicuimus in commentario. Adde quod Clem. Alexand. lib. 1. pædago. cap. 5. annotauit, agnum esse dictum, vt significet Christum in omnibus assimilatum nobis, qui etiam infans & puer factus est: pueros enim agnos vocamus. Verba Clem. hæc sunt: Quoniam scriptura pueros & infantes agnos vocat, Deum, qui est Verbū, qui propter nos homo factus est, qui nobis in omnibus assimilari volebat, vocauit agnū Dei, Filium Dei, infantē patris. Hęc Clemēs. In hac expositione illud placet, agnū dici Dei, vt significetur filius Dei esse, agnus enim filiū notat: sicut Genes. 49. Catulus leonis dicitur, vt filius significetur Dei, quod multi antiqui aduerterunt: ita hic, nō quē, non boue, sed agnum vocat, vt hominē hunc filium Dei, non Patrem, non Spiritum sanctum insinuet. Illud autē verbum, infantem patris Latine improprie dicitur: æqualis enim Patri non recte dicitur infans Patris, vt Deus est.

Quare Christus dictus sit agnus ex Clemen. Alex.

Hic est de quo dixi: Post me venit vir, qui ante me factus est, quia prior me erat.

COMMENTARIVS.

QVæ de absente Christo prius Pharisæis, & ante etiam dixerat turbis, applicat Christo præsenti, *Hic est*, inquit, *de quo dixi, qui venit post me*, &c. Hæc superius sunt exposita, hoc in loco additum est nomen, *Post me venit vir*, quia, vt homo, post Ioannem natus est, siue quia, vt homo prædicauit, & apparuit mūdo post Ioannem. Magnam habet illa vox *vir*, energiam. Non enim tantū propter humanam naturam, & sexus significationem, & magnam perfectionē Christi hominis posita est, sed simul etiam propter prophetias multas in quibus Christus vir prædictus est. Iere. 3. Ego vir vester, & assumam vos Iere. 31. Mulier circumdabit virum. Zachar. 6. Ecce vir oriens nomen eius. Isa. 53. Virum dolorum,

Christus in scripturis vir appellatus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& scientem infirmitatem, & similia loca. Ob id Euangelistæ etiam, & Apostoli ipsum vocarunt virum. Luc. 24. Qui fuit vir Prophera. Act. 2. Iesum Nazarenum, virum approbatum. Fuit autem prædictus vir, quia futurus sponsus Ecclesiæ 2. Corinth. 11. Despondi vos vni viro: sic nunc vir dicitur venisse. Cypria. lib. 2. cont. Iudæ. cap. 19. legit, *Homo*, qui post me veniens homo, sed rectior est nostra interpretatio.

ANNOTATIO LXIX.

Quare Baptista hoc loco virum appellauerit Christū.

AMbrosius lib. 3. de fide cap. 5. laborat multum contra Arrian. in reddēda ratione, cur modo vocetur vir, & paulo superius in similibus verbis non dictum sit, nisi: Qui post me venturus est. Respondet id factum, quia illic iam dictum erat: Verbum caro factum est, & ex præcedentibus de incarnato Verbo dici: *Post me venit*, constabat: at quia in præsenti non id præcesserat, vt de verbo, ratione carnis dictum esse, *Post me venit*, intelligeretur: adiuncta est vox hæc *vir*, sed responsio non satisfacit. nam si hæc verba essent Euangelistæ, recte id respondēretur, at sunt Baptistæ, & vt talia recitantur ab Euangelista. Quādo autem dicta sunt a Baptista absolute dicta sunt, & non præcessit verbum illud, Verbū caro factū est. Hæc enim quæ dicit Ambrosius ad contextū narrationis pertinent, nisi velit a Baptista semper adiūctā esse vocē illā, sed ab Euangelista semel omissam, semel appositā ob prædictam causam. Sed siue apponatur, siue non, nihil ex hoc loco habent Arriani cōtra nos, immo ipsi cōuincuntur verbo illo, *Quia prior me erat*, quo eius diuinitas manifestatur.

Et ego nesciebam eum, sed vt manifestetur in Israel, propterea veni ego in aqua baptizans.

COMMENTARIVS.

NE quis forsan obijceret Ioanni, quomodo illum, quem ostenderat, Christum esse sciret, quaue ratione de eo tantum testimonium perhiberet: totius rei seriem, & quo gesta sit modo, enarrat. *Ego*, inquit, *nesciebam eum*, nempe a principio, quando eram in deserto, & nondum aliquem baptizauerā: propterea autem veni baptizare, vt ille manifestaretur populo. Meus enim baptismus in aqua ad hunc finem dirigebatur, vt ille populo Israel notus fieret. Non dicit, vt manifestarem eum, sed vt manifestaretur: nam non solum testimonio Ioannis, sed voce etiam Patris, & operibus diuinitatis suæ Christus est manifestatus. Illa coniunctio, *Et*, communem facit causam cum populo Israel, ac si diceret: etiam ego, sicut & populus Israel, nesciebamus hunc esse Christum, sed ego solus missus sum baptizare, vt manifestaretur populo. Dicit, *veni in aqua baptizans*. ac si diceret: non ego veni, vt peccata meo baptismo tollerem, sed vt ipsum tollentem peccata, meo baptismo notum facerem. prudenter dicit, *nesciebam eum*, sicut etiam prudentissime Deus Ioannem testimonium perhibiturum Christo vitam egisse solitariam, & remotam ab omni humana conuersatione disposuit: ne quis humano affectui testimonium hoc tribueret, maxime quia Christus illi secundum carnem coniunctus erat: propterea dicit, & repetit iterum, *nesciebam eum*, id est, ego nec noueram eum, ne me humano affectu ductum esse existimetis. Quando dicit Ioannes, *nesciebam eum*, non omnimodam ignorationem significat: sciebat enim Christum esse natum, & inter homines degere: in vtero enim existens agnouerat, quòd quidem etiam in his verbis insinuatur. Si enim venit baptizare, vt Christus manifestaretur in Israel, sciebat ergo Christum iam adesse: sed significat ignorationem determinatam, sicut scimus esse regem, antequam videamus, tamen cum nondum vidimus, dicimur nescire, quia quis

quis sit, determinate & distincte non nouimus. sicut quando 1. Reg. 16. missus est Samuel a Deo ad vngendum in regem vnum ex filijs Isai, sciebat quidem vnum eorum vngendum, tamen nesciebat quis esset illorum, donec a Deo signum accepit: ita & Ioannes, quando egressus est de deserto, & baptizare incœpit, sciebat Christum esse inter homines, sciebat se venire, vt per baptismum suum Christum manifestaret; tamen tunc nesciebat, quis esset in particulari. Hinc factum est, vt, antequam Christum in particulari agnosceret, quia ipsum iā venisse, & ipsummet suo baptismo notum futurum nouerat, sæpe de ipso testimonium perhibuerit, dicendo: Qui post me venit, seu venturus est, &c. Et attende, quando dicitur *nesciebam eum* restringendum hoc est, nempe tunc, quando baptizare primum venit: postea enim nouit, etiam ante signum a Deo datum. Percontabitur aliquis, qua ratione suo baptismo dicitur Ioannes manifestasse Christum? Respondeo quadrupliciter id accidisse. Vno modo, quia Christus, dum a Ioāne baptizatur, manifestatur a Patre; Hic est filius meus. Altero modo, vt nouitate baptismi Ioannis, Iudæi commoti tempus aduētus imminens Christi, & aquam iam illam adesse, qua iuxta Ezech. 36. mundandi erant ab omnibus inquinamentis, & peccatis suis, intelligerent. Tertio, vt populus per pœnitentiam in baptismo prædicatam disponeretur, vt remoto impedimento peccatorum, Christum facilius annunciatum reciperet. Quarto, Chrysost. hom. 16. vt ratione baptismi maior fieret concursus ad Ioannem, & hac ratione eius testimonium esset manifestius.

Quatuor modis baptismo Ioānis, manifestatus est Christus.

Et testimonium perhibuit Ioannes, dicens: quia vidi spiritum descendentem quasi columbam de cælo, & mansit super eum.

PRosequitur Ioannes suam narrationem. Nesciebam, inquit, eum; veni tamen baptizare, vt is manifestaretur populo: in baptismo autem, *vidi Spiritum descendentem, quasi columbam de cælo, & mansit super eum*. nesciebam ego primo eum, postea missus sum baptizare, vt meo baptismo notus fieret, tandem vidi super eum spiritum descendentem in specie columbæ. Obscurum faciunt hunc contextum verba Euangelistæ interposita *& testimonium perhibuit*, est tamen Hebraismus, mutans personas in vnico contextu. ita legimus Marci 4. Aliud inquit, cecidit in terram bonam, & dabat fructum, &c. postea adiunxit: Dicebat, qui habet aures audiendi, audiat. sensus tamen idem est: perinde ac si non mutata persona diceret, vt manifestaretur in Israel, ego veni in aqua baptizans, & vidi spiritum descendentem, &c. Hunc descensum spiritus in specie columbæ vidit Ioannes, quando Christum baptizauit, vt constat ex Matth. 3.

Et ego nesciebam eum: sed qui misit me baptizare in aqua, ille mihi dixit: Super quem videris spiritum descendentem, & manentem super eum, hic est qui baptizat in Spiritu sancto.

POsset aliquis obijcere, vidisti quidem spiritum descendentem in specie columbæ super eum, sed vnde habes illud esse signum Christi, qui venturus erat, vt tu testimonium de eo perhibeas? Respondet Ioannes, & complet totam suam enarrationē, *ego nesciebam eum*, id est, quando ego veni baptizare, nesciebā; Deus autem qui misit me, hoc tunc mihi signum dedit, *super quem*, inquit, *videris spiritum descendentem, & manentem*, scito illum esse, qui baptizabit in Spiritu sancto, non in aqua tantum, vt tu: id est, illum esse Christum & Messiam,

Universidad de Deusto
Biblioteca

siam, qui manifestandus est populo. Non igitur extra rem dixi vobis, me vidisse Spiritum descendentem vt columbam, & manentem super eum: quia hoc est signum a Deo mihi datum, vt eum distincte, & terminate agnoscerem, & populo manifestarem. Attende verba: *Qui misit*, inquit, *me baptizare, ille mihi dixit*. quasi diceret: si meo baptismo datis fidem & eum recepistis tamquam a Deo, sciatis illum eundem, a quo missus sum baptizare, mihi hoc signum dedisse: si creditis baptismo, vt credidistis, credite signo dato ab eodem: si creditis mihi baptizanti, credite mihi testificanti. Quia autem turbis prius dixerat venturum eum, qui baptizaret eos in Spiritu sancto, de Christo loquens, ob id dicit nunc, ille est, qui baptizabit in Spiritu sancto.

Et ego vidi & testimonium perhibui, quia hic est filius Dei.

SIcut mihi a Deo prædictum, ita, impletum est: vidi enim signum, & ideo testimonium perhibui, hunc esse filium Dei, & verum Christum: non dicit, vidi, & agnoui, sed vidi, & testimonium perhibui: quia signum hoc non ad cognitionem propriam Ioanni, sed vt eum populo manifestaret præcipue datum est. Filium Dei Christum appellat, quia Patris voce in baptismo filius Dei vocatus est.

ANNOTATIO LXX.

An columba quæ sipra Christũ descendit vera columba fuerit.

SPiritus in sua substantia nec descẽdit, quia vbique est, neque visus est a Ioanne, quia oculo corporeo videri non potest: sed descendere dicitur ratione signi, quia columba signũ erat Spiritus sancti, & hæc descendebat. Et eadem ratione visus dicitur, sicut olim Deus videri a Prophetis dictus est ratione imaginum & figurarum, quæ Deum repræsentabant: est enim metonymia, per quam signum pro signato in locutione vsurpatur. Columbam autem, quæ signum fuit Spiritus B sancti, veram & realem fuisse oculis corporeis obiectam, tunc de nouo a Deo factam, vt inseruiret creatori; non tamen a Spiritu sancto assumptam in vnitatem personæ, sicut assumpta fuit a verbo caro, & propterea non dici Spiritum sanctũ columbam, sicuti affirmamus, verbum esse hominem, docet August. lib. 2. de Trin. cap. 6. & de veritate columbæ apertius in lib. de agone Christi, cap. 22. cum enim signum esset Spiritus sancti, debuit esse C res vera, & existens. Idem docet Chrysost. hom. 12. super Matth. & homil. 4. in Acta: addens dictum esse, quasi columbam, non quòd columba vera non esset, sed ne spiritus columba esse crederetur, ob id spiritus quasi columba descendisse dictus est.

Mihi non vera columbam, & vnum animal, sed figuram columbæ fuisse probabiliter dici posse videtur: sicut & quãdo in veteri testamento Deus sub humana figura apparebat, non verus homo ille erat, nec etiam aliæ figuræ olim exhibitæ; nec propterea falsum erat, quod significabatur. ad significationem enim satis est vera & realis repræsentatio. erat enim ibi verum corpus, & vera figura columbæ, non est autem necessaria ipsa substantia columbæ: non nego oppositam sententiam esse valde probabilem.

A

Probabile est columbã non veram, sed tãtum apparentẽ fuisse

Cur autem Spiritus sub specie columbę apparuerit, recte docet Gregorius Nazian. orat. in sancta lumina: Vt columba, inquit, olim ad arcam reuersa corporei diluuii sedati nuntium attulit; eodem modo Spiritus sanctus in columbæ specie apparens repressum esse diluuium spirituale indicat, hæc Greg. Idem Ambros. serm. 21.

Quare Spiritus sanctꝰ sub specie colũbæ apparuerit,

Cauendum vero est a tribus hæresibus, C quæ huic columbæ apparitioni nituntur. Prima est antiqua asserentium Iesum, & Christum duos esse non vnum, sed Iesum purum hominem natũ ex Ioseph & Maria, Christum autem esse spiritum Dei multo ante existentem, & hunc Christũ tempore baptismi descendisse in specie huius columbæ in Iesum, manifestasseq. ei Patrem incognitum prius, & per illum alijs, & operatum esse in eo miracula, A quæ facta sunt: at tempore passionis anolasse iterum, & solum Iesum passum esse, & resurrexisse. Hæc hæresis fuit Cherinti, vt refert Epiphan. hæres. 28. & Irenæus lib. 1. cap. 25. & eadem fere fuit Ebionis, vt refert idem Epiphan. her. 30.

Hæresis vtriusq.

Altera hæresis fuit Arrianorum, vt refert Cyrill. lib. 2. in Ioan. cap. 3. hi affirmabant filium Dei incarnatum, & factum hominem, negabant tamen eum Patri consubstantialem, ideoq. dicebant in hoc descensu accepisse nouam a Spiritu B sancto perfectionem, etiam secundum naturam diuinam. cõtra quam hæresim disputat Athan. orat. 2. contra Arrian. ostẽdens sanctificationem non esse factam in Christo secundum diuinam, sed secundũ humanam naturam, quod etiam hic Cyrillus ostendit. Contra primam hæresim possent quamplurima adduci, tamen locus Ioannis sufficiat, qui manifeste illos errores conuincit. Nam iam verbum cato factum erat, cum Ioannes de eo protulit testimonium, & antequam columba C descenderet, dixerat: Qui post me venit, ante me factus est, quia prior me erat.

Tertia hæresis est eorum, qui nostro hoc tempore exemplo columbæ putant se argumentorum efficaciã euasisse, quibus nos veritatem sacræ Eucharistiæ, & præsentiam Christi contra eos irrefragabiliter probamus. Dicunt enim: Ecce Spiritus sanctus vbique est, nec moueri potest, tamen quia columba est signum eius dicitur descendere, & videri, sic corpus Christi est in pane, vt in signo, & ratio- D ne signi dicitur manducari. Quauis multis ista inepta similitudo refelli posset, tamẽ quia alienũ esset a nostro instituto in hoc multum vagari, suis verbis tantum & suomet exemplo, illos conuincamus. Si Spiritus sanctus, qui vbique est, non esset præsens in columba illa, nec descendere, nec videri diceretur; ergo si Christi corpus manducari dicitur, & tangi in specie panis, necesse est, vt præsens sit in pane illo, alioquin cibus nec esse posset, nec dici. E

ANNOTATIO LXXI.

Caute legẽdi patres expliantes tẽpus, quo Christi humanitas vncta fuit a Deo,

DOctores sacri caute legendi sunt, dum versant & exponunt vnctionem illam, de qua Dauid Psal. 44. loquitur, dicens: Propterea vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ, quod de Christo Domino dictum est, ab hac enim mirabili vnctione Christus & Messias dictus est. Docent hanc vnctionem factam in baptismo, quando Spiritus sanctus super eum descendit. ita sentiunt Athanas. orat. 2. contra Arrian. vbi hanc Psalmi prophetiam impletam in baptismo dicit. & Hilar. lib. 11. de trinit. Hieron. Isa. 61. vbi citat sententiã affirmantium prædictionem illius vnctionis complendam in mũdi occasu: quod videtur sensisse Origen. lib. 1. contra Celsum, tamen ipse Hieron. tenet impletam esse in baptismo, quando Spiritus sanctus descendit in specie colũbæ: & probat, quia Luc. 4. postquam est baptizatus, ingressus dicitur synagogam, & legens illud Isaiæ 61. Spiritus Domini super me, eo quòd vnxit me, dixit: Hodie impleta est hæc prophetia, quæ tamen eadem videtur cum illa prophetia Psalmi.

Dominus Christus in Incarnatione vnctus fuit.

Ceterum Damasc. lib. 4. de fide, c. 6. tenet hanc vnctionem factam in ipsa incarnatione, tuncq. vnctam esse humanitatem illam diuinitate, tunc impletam omni C gratia Spiritus sancti, & denique complẽtam prophetiam Psalmi. Idem tenet Gregorius epist. 61. lib. 9. dicens: Concipi de Spiritu sancto esse illud vngi, de quo Psal. loquitur. August. etiam lib. quæstionum, nou. & vet. Test. cap. 49. tenet in incarnatione vnctũ esse. Vnde recte dicit Damascenus loco citato in incarnatione sua fuisse Messiam & Christum, id est, vnctum. Ista sententia vera est, & tenenda: nam omnis gratia & virtus illi communicata humanitati, ex vnione verbi emanauit, nullumq. accreuit postea illi donũ scientiæ, aut gratiæ infusæ: sed a principio incarnationis habuit Spiritum sanctũ secum manentem. Sacri autem isti Doctores sic interpretandi sunt, vt vnctionem factam in baptismo, id est, declaratam, & ab eo tẽpore exerceri cœptam, significent. Spiritus sanctus enim suo aduentu declarauit vnctionem antiquam, & exercendã per doctrinæ, & miraculorum manifestationem, in qua vnctione errant Iudæi putantes dici non posse Christũ, sine vnctione sensibili. Quorum errorem conuincit Hieronymus Isa. 61. probans Christos dici in scriptura ob vnctionem spiritualem.

Quid sit Spiritũ sanctum manere super Christum,

Hac etiã ratione intelligendi sunt Doctores expendentes illud verbum *manentem super eum*. Hieronymus enim Ezech. 35. exponit, dici manentem spiritum super Christum, quia numquam ab eo recedit, sed omnia opera spiritus habet, quãdo vult, & quo modo vult; non sic in Prophetis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

phetis, quia ad tempus recedere solebat spiritus, nec semper intelligentiam prophetiæ habebant. Ambros. lib. de Arca & Noe, cap. 3. dicit spiritum ideo dici manentem in Christo, quia numquam ab illo, sicut a nobis interdum propter peccata recedit. Greg. lib. 2. moral. cap. 28. & 29. idem cum Hieron. sentit; exponit enim de iustis, seu fidelibus, quibus aliquando spiritus datur, & dantur etiam gratiæ quas gratis datas dicimus; vt prophetare, miracula facere; & alia huiusmodi, in quibus non manet, quia non quoties volunt, talia opera faciunt; sed ad tempus pro vtilitate aliorum. Obijcit sibi Greg. illud Ioan. 14. apud vos manebit, & in vobis erit; & respondet spiritū manere quidem in fidelibus, tamen non sicut in Christo, tum quia in Christo manet semper, & ab eo non seiungitur, quia ab illo semper procedit, tum etiam quia in eo manet quantum ad omnia dona, & opera gratiarum plenissime, quæ duo nemini conueniunt: & hanc commorationem spiritus dicit datam in signum Ioāni, vt Christum cognosceret. Omnia hæc mihi videntur intelligi debere, quantum ad significationem, vt hæc columbæ commoratio significaret Spiritum sanctū esse in Christo permanentem, non autem quòd de nouo tunc descenderet inuisibiliter, quantum ad aliquod donum, sed solum in signum, sicut quando a Patre dictum est: Hic est Filius meus, non tunc filius factus est, vt impie intelligebat Faustus, referente Augustino lib. 23. cont. eundem, cap. 3. sed quòd iam erat, tunc significatum est. Sic in descensu isto dicimus significatum esse, quod iam erat: columbaq. manens est data Ioanni in signum, non ipsa inuisibilis permanentia. hæc enim signum non erat, cum videri non posset.

An columba ab omnibus qui aderant, visa fuerit.

Dubitare posset aliquis an columba hæc, non tantum a Ioanne, sed etiam a Iudæis visa sit? quia Matth. 3. dicitur: Aperti sunt cæli, & vidit spiritum: vbi nihil de alijs, sed de solo Ioanne narrat Euangelista. Chrysost. hom. 16. refert aliquos affirmasse, visam esse columbam soli Ioanni, & paucis cum eo bonis & iustis. Sed contrarium tenet ipse, & vere sentiēdum est, visam esse illis omnibus, qui tunc aderāt, siue bonis, siue malis: sicut & vox Patris, Hic est Filius meus, ab omnibus etiam fuit audita. Quamuis Hilar. lib. 9. de Trinit. solum Ioannem audisse affirmet: quia non solum fuit hoc factum A in signum Ioanni: sed vt etiam Christus alijs manifestaretur. Si enim propter solum Ioannem esset, non erat necessariū, vt superadderetur vox Patris, cum sola columba in signum Ioanni fuerit promissa. Nec præterea, vt in tanto concursu hominum signum illud acciperet, immo quia auditum est, Hic est filius meus, ne turba Ioannem filium dici arbitraretur, vt recte notat Chrysost. columba mittitur ad Christum, & aliquanto tempore manet super eum, vt inde ipsum esse filium B Dei cognosceret, & non tamquam peccatorem accessisse ad baptismum arbitraretur. Quod si Euangelista de Ioanne solo refert spiritum descendentem vidisse, non ideo ceteros prætermisit, quòd non viderint, sed solius Ioannis meminit, quia soli ipsi illud signum datum est, vt cognosceret, & manifestaret Christum: quamuis enim turba audisset, & vidisset, non tamen illum esse Christum, & verū Messiam inde cognouit. Ob id testimonium perhibet Ioannes; non solum, quia vidit, C sed etiam, quia sibi in signum data est columba, per quam illum esse Christum discerneret. Adde quòd non omnes Iudæi tunc aderant, nec viderant columbam: ob id hæc duo testatur Ioannes, & se vidisse, & sibi a Deo signum hoc datum esse, & hac ratione se nouisse determinatè Christum ipsum.

ANNOTATIO LXXII.

Quo modo Ioannes Christū nō scisse dicatur.

D PRæcipua huius loci difficultas est, quo modo dixerit Baptista, *Et ego nesciebam eum &c.* Significans columbam datam ei fuisse in signum quo Christum cognosceret, quasi non cognouisset ante columbæ descensum. Cum tamen ex cap. 3. Matth. constet columbam non ante, sed post baptismum peractum descendisse, & Ioannem ante baptismū cognouisse Christum: ideo enim recusauit eum baptizare, dicens: Ego a te debeo baptizari. Cum ergo ante baptismum cognouerit Christum, non per columbam cognouit, siquidem illa non ante, sed post baptismum descendit. E

Origenes in præsenti loco respondet verbum illud *nesciebam* referendum esse ad tempus, antequam Christus in carne apparuisset: tunc enim Ioannes nesciebat eum: postquam autem in carne apparuit, nouit eum in vtero, quando Beatissima Virgo sanctam Elisabeth visitauit. Hæc responsio nō potest accommodari contextui:

tui: nam Ioannes hanc ignorationem refert ad tempus, quo signum a Deo accepit, & missus est baptizare. A

Secunda responsio est eiusdem Origenis, qui ad tempus postquam in carne apparuit, refert, asseritq. Ioannem nouisse quidē Christum, antequam baptizaret, esse verum Christum, & Messiam; propterea q. venienti dixisse: Ego a te habeo baptizari: ignorasse tamen adhuc, an baptizaturus esset in Spiritu sancto. Hoc enim intellexit, postquam spiritus in specie columbæ super eum descendit. huic responsioni illud fauere videtur, quod dicitur; Super quem videris spiritum descēdentem, ipse est, qui baptizat in Spiritu sancto. hoc igitur est, quod Ioannes ignorabat, & signo cognouit. Sed contra eam est, quia ante Baptismum immo etiā prius, quam vidisset Christum, id ipsum sciebat. nam dicebat turbis multo ante baptismum Matth. 3. Qui post me venturus est, fortior me est, ille vos baptizabit in spiritu sancto: non igitur hoc ignorabat, quando Christus venit ad ipsum. Quod etiam confirmatur, quia dixit: Ego a te habeo baptizari, & tu venis ad me? quæ verba non solum Christum, sed etiā baptismum eius cognouisse, suoq. prætulisse probant. Ego, inquit, a te habeo baptizari, quasi diceret: tuus baptipsmus meo est præstantior: quia tuus in spiritu, meus in aqua est: vnde non tu a me, sed ego a te debeo baptizai.

Tertio Augustinus lib. 2. de consensu Euang. cap. 15. & lib. 5. de baptismo cōtra Donatist. cap. 13. respondet: ignorasse Ioānem, & ex descensu spiritus cognouisse Christum sic instituturum baptismum, vt siue per hunc, siue per illum ministraretur, semper, qui baptizat, Christus esset: propterea, siue bonus, siue malus sit minister baptizans, baptismus est idē, & æqualis efficacię: quia baptismus est Christi, & ipse est qui baptizat. Nemini enim dedit auctoritatem instituendi baptismū, sed ipse instituit, & ipsius est baptismus. & hoc nesciebat Ioannes ante descensum Spiritus, nouerat tamen prius Christum esse. Acuta quidem & ingeniosa Augustini solutio, tamen adhuc Ioannem hoc idem nouisse probatur, si verba Euangelij etiam subtiliter examinemus. Vnde enim Augustinus colligit, Ioannem non nouisse? profecto non alia ratione, nisi quia dicitur: Super quem videris spiritū descendentem, ipse est, qui baptizat in Spiritu sancto: in eo, quod dicitur, ipse est, qui baptizat; ergo ipsius est baptismus, non ministrorum. Sed ex eisdem verbis colligitur etiam ante baptismum hoc nouisse, quia ante baptismum dixit, ipse est, qui baptizabit in Spiritu sancto: vtrobique verba sunt eadem: ergo quod ipse ex vltimis infert, poterimus nos ex prioribus verbis etiam deducere. Adde etiam quia non dictum est: *Ego nesciebam* baptismum, sed *eum*, quod ad personam refertur, non ad baptismum, quod etiam facit contra expositionem secundam.

Quarto loco Cyrillus lib. 2. in Ioannem, cap. 2. difficultatem euadere conatur, dicens Ioannem Christum ignorasse, quia ex suis viribus, non potuit cognoscere, sed diuina virtute & reuelatione eum nouit: quando ergo dixit: *Ego nesciebam*, intelligit ex me, & ex mea virtute nesciebam: nouerat tamen ex diuina virtute & reuelatione. Sed obstat huic responsioni, tum quia signum datum est ei, vt illum cognosceret; tum præterea quia solutio difficultatem non euacuat: C nam si hanc reuelationem habuit ante baptismum, quo modo accepit signum cognoscendi post baptismum? iam enim cognoscenti signo non erat opus: si autē non habuit, quo modo ante baptismum dixit: Ego a te habeo baptizari? Præterea si hac ratione dixit: *Nesciebam eum*, etiam post descensum, immo etiam modo posset dicere, nescio, quia, non sua virtute, sed diuina sciuit, & scit.

Quinto loco Chrysostomus hom. 16. asserit, quando dicitur, *Nesciebam*, referendum esse ad tempus ante baptismū: D in baptismo enim nouit eum, non solum per signum exterius columbæ baptismo iā peracto, sed etiam antequam baptizaret, per reuelationem, quando dixit: Ego a te habeo baptizari. Sed non explicat Chrysostomus quo modo dictus sit Ioannes ignorasse Christum ante baptismum, cum in vtero cognouerit, & eum stantem in medio populi etiam ante baptismum annunciauerit.

Sexto loco Beda super hoc cap. dicit E Baptistam cognouisse Christū ante baptismum; tamen quia in baptismo ita perfecte cognouit, vt prior cognitio respectu posterioris, ignoratio dicatur, propterea quamuis ex priori cognitione dixerit: Ego a te habeo baptizari, se tamen nescisse dicit, respectu cognitionis perfectæ, quæ secuta est, quando Spiritus sanctus descendit. Hæc expositio a verborum proprietate recedit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Septimo loco Neotericl multa dicunt; quidam columbam bis descendisse affirmant, semel ante baptismum, & tunc cognouit Ioannes Christum, & dixit: Ego habeo a te baptizari: iterum post baptismum, & hunc posteriorem descensum describit Matthæus: Ioannes autem de priori loquitur, quem nemo ceterorum Euangelistarum descripsit. Audacter tamen hi comminiscuntur, quòd nullus Euangelistarum scripsit, & magis scripturam ingenio suo, quàm ingenium, vt par esset, scripturæ accommodant, fingentes historiam, quæ cum tanti momenti sit, mirum esset, ab Euangelistis fuisse prætermissam.

Alij ex recentioribus ante baptismum cognouisse Christum affirmant, non vt Messiam, & Christum, sed vt hominem sanctum, & Saluatorem mortalium, & ea ratione dixisse: Ego habeo a te baptizari. Sed hoc etiam figmentum est, & difficilius creditu. quo modo enim Saluatorem cognouit, & non Christum? nam ignorare Christum esse Saluatorem, seu alium a Christo Saluatorem existimare, indignũ erat tanto Præcursore. Præterea verba ipsa, Ego a te habeo baptizari, significant nouisse eum esse Christum, qui baptizaturus erat in Spiritu sancto.

Alij denique dicunt, verbum *nesciebam* non indicare ignorantiam, quia ante baptismum sciebat etiã determinate Christum, sed se nescire dicit, vt eum populo manifestaret. Ceterum cum absolute dixerit Baptista, *Ego nesciebam eum*, non video qua ratione dici possit, quòd ignorauit, vt populo manifestaret: absolute enim dicit *nesciebam*.

Propositi diuini tefimonij.

Pro ea igitur difficultatis resolutione, quam ego veriorem credo pauca quædam dicam. Primum est, ignorationem hanc referri ad tempus, quando degens in deserto missus est baptizare. de hoc enim tempore loquebatur, quando dixit, *Ego nesciebam eum*, vt ex verbis sequentibus constat: adiunxit enim, *sed qui misit me baptizare, dixit mihi*.

Alterum est, quod dicitur ignorasse eũ, vti in commentario dictum est, quia non determinate sciebat, quis esset. nondum enim eum viderat, nec signa exteriora aliqua, vt eum distincte posset agnoscere, audierat: sciebat quidem præsentem esse, & venisse, at inter multos homines quis determinate esset ignorabat adhuc quando mandatum baptizandi accepit. Vulgare enim est, vt inter loquendum A nos dicamus nescire hominem, quem nõ vidimus, quamuis ex nomine eius & celebri fama illum cognoscamus. Sciebat ergo Christum: quia missus est, vt eum manifestaret: ignorabat tamen, quia de facie, & determinate nondum nouerat.

Tertium est hanc ignorationẽ determinatam perduraſſe vsque ad baptismi tempus, quando Christus baptizandus accessit determinate agnoscere illũ esse Christum, prius quidem reuelatione interiori, sicut nouit in vtero existens: post baptismum vero signo descensus columbæ a B Deo dato, vt perfectiori illustraretur agnitione: talis enim cognitio conueniebat illi, qui populo testificaturus erat de Christo, vt hac ratione audientium animos facilius ad fidem pertraheret.

Quartum & maxime notandum, est signum descensus spiritus in specie columbæ, non fuisse datum tantum ad cognitionem, vt nimirum agnosceret Messiam, & verum Christum, sed etiam ad testimonium de eo reddendum, & populo manifestandum: ideoque etiam iam cognoscenti superuenit: quod verba ipsius Ioannis indicant. prius enim dixit: Ego nesciebam eum: sed vt manifestetur in Israel, propterea ego veni in aqua baptizans. Ac si diceret: Ego in deserto, quando eum de facie non noueram, iussus sum descendere, & baptizare in aqua, vt manifestarem eum, & testimonij perhiberem. Postea subiunxit: *Ego nesciebã eum, sed qui misit me baptizare, ipse mihi dixit: Super quem videris spiritum &c. Ipse est, qui baptizat in Spiritu sancto.* Ac si diceret; Ipse est, de quo debes testificari, & quem manifestare mitteris: illudq. erit tempus exequendi munus tibi iniunctum. Ex his concludit. *Ego vidi, & testimonium perhibui*. Nota non dixisse, vidi, & agnoui, sed vidi, & testimonium perhibui. Significat enim signũ præcipue datum ad testimonium perhibendum, quãuis eodem signo perfectius nouerit Christum, quẽ se nescisse dicit, quando hæc iniuncta sunt ei a Deo in deserto. Exemplum est 1. Reg. 16. quando Samuel missus est Bethlehem, vt vngeret vnum ex filijs Isai, illum videlicet quem Deus illi ostenderet, abijt Propheta, & repulsis ceteris, vltimus Dauid supererat, quem cum vidisset Samuel cognouit illum esse quem vngere debebat: sed non vnxit donec diuina uoce fuit admonitus. Simile huic est quod accidit hoc in loco Baptistæ.

Altera

Altera die iterum stabat Ioannes, & ex discipulis eius duo.

COMMENTARIVS.

QVartum adhuc describitur testimonium Ioannis, quod die altera, seu postera a præcedenti exhibitum est: hoc autem non solis discipulis duobus, sed publice multis adstantibus redditum est. Si enim verba hæc, & sequentia consideramus, non referuntur hi duo discipuli, tamquam ij, quibus solis testificatum est: sed vt ij, qui præsentes erant, & audierunt loquentem Ioannem multis, qui tunc aderant. inexcusabilis profecto est Iudæorum duritia & negligentia, qui cum pridie audissent magnificum testimonium a Ioanne de Christo exhibitum, & tunc viderent Ioannem ab omnibus negotijs expeditum, & respondere paratum, nihil prorsus ab eo de Christo quæsierunt: propterea Ioannes ipse sponte sua iterum de illo testificatur. Et notat Euthymius, alios multos tunc adfuisse, quando hoc perhibitum est testimonium.

Et respiciens Iesum ambulantem, dicit: Ecce agnus Dei.

CVm staret Ioannes, Christum aliquantum loco distantem & ambulantem respexit. Verbum hoc energiam habet, ac si diceret: fixis, & intentis oculis intuebatur eum, sicut solemus inspicere, quæ etiam intus attenta mente consideramus: & sic oportebat, vt intueretur, qui fidem vnam & perfectam, tanti mysterij intus habebat, & qui de eo tantum testimonium perhibiturus erat Nec sine causa illum adeo fixis oculis aspiciebat, sed ideo, ne circumstantes ea re animaduersa, testimonium, quod ille paulo post Christo redditurus erat, minus certum existimarent, quasi imprudentia, vel oculorum errore deceptus fuisset. Postquam autem sic intuitus est, ait: *Ecce agnus Dei*, repetens quod prius dixerat. vt enim dicit Cyrillus lib. 2. in Ioan. cap. 4. munus docentis est, quod adhuc non recte intellexerunt auditores, diligenter repetere, quod confirmat illo Pauli ad Philip. 3. Eadem vobis dicere, tum mihi pigrum non est, tum vobis necessarium. in quo & constantia Ioannis in perhibendo testimonio, & in docendo, & instruendo populo prudentia, maxime lucent. Chrysost. hom. 17. & Cyril. lib. 2. cap. 4. legunt integrum testimonium, Ecce Agnus Dei, qui tollit peccata mundi: at Euangelista solummodo dicit, *Ecce agnus Dei*; nec existimo hos Doctores ita legere, quasi velint Euangelistam ea scripsisse. Non enim textus vllus habetur, in quo aliud sit scriptum, præter *Ecce agnus Dei*, sed existimo illos significare Ioannem Baptistam integrum testimonium reddidisse: ab Euangelista tamen prætermissa sunt vltima verba, ne bis repeteret, quæ paulo superius retulerat, & quamuis ita fieri potuerit, vt probabilius tamen credo, illa solummodo verba protulisse Baptistam, quæ ab Euangelista scripta sunt: maxime cum illa sufficiens esset testimonium: immo nec Euangelistam in re tanti momenti omittere vllum verbum, quia testimonia sunt omnino fidum est Euangelium referre Ioannem stantem, Christum ambulantem. Ille sperascente iam die, domum se recipiebat, prudenterq. id factum est, ne alij vt a Ioanne laudaretur ibi manere eum suspicarentur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et audierunt eum duo discipuli loquentem, & secuti sunt Iesum.

NOn sine fructu hoc fuit iteratum testimonium: audientes enim duo discipuli Ioannis, illum esse Agnum Dei, secuti sunt Christum: ex modo enim testificandi nouerunt, Ioanni gratum fore, si ad Christum accederent. Attende, quòd si Christus staret, vt stabat Ioannes, discipuli ad eum veniisse, & ei adhæsisse, dicerentur: tamen quia Christus ambulabat, iam a loco recedens, propterea secuti eum dicuntur. Chrysost. hom. 17. dicit, ipsos secutos esse animo sequendi eum vsque ad hospitium, vt scirent, vbi maneret: ibi enim cum eo loqui volebant. hunc enim sensum indicant verba, quæ sequuntur: nam interroganti Domino, quid quærerent, dixerunt: Vbi habitas? Horum discipulorum docilitas, multitudinem Iudæorum adstantium, & nullam tanto testimonio fidem adhibentium, condemnat.

Conuersus autem Iesus, & videns eos sequentes se, dicit eis.

COnuersus Dominus respicit retro, eosq. videt sequentes se: conuersus est autem, aut quia ab aliquo de sequela duorum admonitus fuit, aut quia ipse nullo docente cognouit, & voluit misericorditer eos intueri, & alloqui. Postquam vero conuersus est, non solum diuina cognitione, sed ex vultu, & incessu illos ad se venire intellexit, & propterea locutus eis est. Misericordiæ, & benignitatis fuit ad eos se conuertere, antequam accederent: quo facto eandem benignitatem, quam nobis impertitur, significauit, dum præuenit nos, incœpta opera nostra, necdum finita, acceptans, & complens, sicut ille Pater Luc. 16. qui filio prodigo redeunti, antequam accederet, occurrit. quamuis autem conuersus sit corporaliter, postquam illi secuti sunt eum, tamen sua diuina virtute præuenerat vt illi sequerentur, sicut & nos præuenit, vt etiam incipiamus.

Quid quæritis? qui dixerunt ei. Rabbi, quod dicitur interpretatum, Magister, vbi habitas?

PRobabile est aliquantulum stetisse, vt eos expectaret, cum eis loqueretur, *Quid quæritis?* interrogat humano more, non quòd ignoret, sed secundũ Cyrillum, libro 2. capite 7. vt colloquendi principium interrogatio illa faceret: & secundum Chrysost. hom. 17. amouendæ verecundiæ, & timoris gratia. Credibile enim erat eos subuereri, & formidare tamquam ignotos, maxime cũ se rudes intelligerent, & tantum de illo magistri sui accepissent testimonium: interrogando ergo, eos sibi conciliat, & familiares, ac audentiores facit, seq. suo eos dignari colloquio ostendit. Respondent illi: *Magister vbi habitas?* Magistrum vocant, quia ab eo discere volebant, vt notat Cyrill. lib. 2. cap. 8. quia vero rem magni momenti scire cupiebant, locum quietum, & tempus commodum quærebant. Non enim res graues vbique sunt tractandæ, nec quouis tempore. iam enim Christus recedebat a loco, & in via erat, & iam declinabat in uesperum dies, quærunt, *vbi habitas?* quasi dicerent, cupimus scire nunc abs te, ubi habites, ut mansione cognita, oportunius tecum colloquamur: & a te discere, ut a magistro, ualeamus.

ANNO-

ANNOTATIO LXXIII.

CHrysostomus hom. 17. dicit eos statim voluisse interrogare, nõ in aliud tempus differre: locum tamen aptum quærebant, nempe hospitium. Magis placet, quod dictum est: sciebant enim horam seram esse, & dubitabant, ne magistro essent molesti. Iam eorum incipit elucere fides, magistrum vocant, quem numquam sic vocatũ audierant, dignum etiam fide profitentur. Quid significet Rabbi. Est autem apud Hebræos significationis excellentioris Rabbi, quàm apud Latinos Magister, & apud Græcos διδάσκαλος, quia est a verbo רב quòd significat multiplicare, quasi homo multa scientia, & virtute præditus: propterea ab Euangelista retentum est, & interpretatũ Græco sermone. nec est verum, quod aliqui dicunt, significare idem, quòd magister meus. Putant enim illud Iod esse affixum, quod ex imperitia Hebræi sermonis procedit. Nam Iod est de nominis integritate, nec est in hoc loco affixum, quod sæpe fit in multis nominibus, & Euangelistæ auctoritas id probat. nam interpretatus est magistrum, non autem magistrum meum. Illud autem verbũ, *Habitas*, μένεις significat, vbi manes, quod ad mansionem hospitij pertinet: & eodem verbo vsus est Euangelista, quando dixit de his duobus, mãsisse illo die apud Christum, quod non habitationem, sed quandam diuersionem, & hospitium importat. & hac ratione soluit Chrysostomus hom. 17. dubitationem, quæ suboriri poterat ex illo Luc. 9. Filius hominis non habet, vbi reclinet caput suum. Christus enim non habebat domũ, aut diuersorium proprium: & hoc dicitur a Luca, non tamen negat, quin maneret, aut diuerteret ad domum, aut hospitium aliquod.

Dixit eis: Venite & videte.

COMMENTARIVS.

NOn iudicauit Dominus intempestiuum aliquid, quod ad salutem spiritualem pertinebat, sed statim allicit eos, & inuitat ad colloquium & doctrinã, *Venite*, inquit, *& videte*, vbi maneam. Nulla mora in quærenda salute spirituali laudanda est: vtilitatis enim retardatio, vt probe dicit Cyril. lib. 2. cap. 9. detrimẽtum adfert semper. Docemur hic, inquit Chrysost. hom. 17. ad diuinarum rerum doctrinam, nullum tempus esse intempestiuum, quamuis aliena domus ingredienda sit, & magnus, ac clarus vir ab obscuro petendus, & intempestiue. Numquam enim huius doctrinæ occasio contemnenda est.

Venerunt, & viderunt, vbi maneret, & apud eum manserunt die illo. Hora autem erat quasi decima.

INuitati discipuli tanta Magistri benignitate venerũt cum illo, & viderunt, vbi maneret, & illo die manserunt apud eum: vt autem, quantum temporis manserint, Euangelista declaret, tempus quando venerunt, descripsit, *Erat hora quasi decima*; quod intellige a solis ortu: nam Iudæi ab ortu ad occasum solis numerabant diem, & duodecim horis, totidemq. noctem diuidebant: decima ergo hora ab ortu iam prope ad occasum est solis, manserunt ergo cum Domino tota illa nocte, a decima vsque ad ortum sequentem. Quid audierint a tanto Magistro, & Domino, & tam benigne eos accipiente, Euangelista non narrat: tamen effectus indicat. Sic enim edocti fuerunt, vt alios ad Magistrũ condiscipulos trahere, & allicere procurarent. Chrysostomus homilia 17. legit causaliter illa verba vltima, sic, *Erat enim hora*, & refert ad tempus, quando Dominus dixit: Venite, & videte, tamquã causa sit, cur Dominus nõ expresserit, vbi habita-

Universidad de Deusto
Biblioteca

habitaret, sed tantum ad videndum inuitaret. Mihi videtur, si causaliter sunt verba legenda, potius causam significare, cur manserit cum illo eo die, nempe nocte, quia dies aduesperascebat, nec tempus erat colloquendi, nisi mansissent illa nocte: communiter continuandi coniunctio legitur, & sic in commentario exposuimus.

Erat autem Andreas frater Simonis Petri vnus ex duobus, qui audierant a Ioanne, & secuti fuerant eum.

VNum discipulorum, qui secuti sunt Dominum, nomine proprio indicat Euangelista, alterius tacito nomine. Causa huius rei est, quia qua ratione Petrus sit vocatus, & ad Dominum venerit, describere intendebat, propterea q. non a principio nomen eius declarauit: sed postquam a Christo edoctus est, & fratrē allicere studuit. Erat primo Andreas Ioannis discipulus, magnumq. magistrum, cum multo maiori commutauit, tantumque fuit noui magistri doctrina illustratus, & delectatus, vt non priori magistro fratrem Simonem, sed Christo Domino lucrifecerit, & quem non ad priorem magistrum allexit, ad posteriorem solicite inuitauit, & perduxit.

ANNOTATIO LXIIII.

Quis fuerit nomen Andreæ, quādo apud Christū mansit.

EVthymius, alterius nomen siluisse Euangelistam affirmat, quia vel insignis non erat, nec notus, vel quia ipsemet erat, qui hæc scripsit, vt dicunt aliqui. Epiphanius hær. 51. dicit hunc esse aut ipsum Ioannem, aut Iacobum fratrem, filios Zebedæi. Attende rursus duo hæc nomina Simon, & Simeon valde esse diuersa, tam in significatione, quàm in Etymologia. Simon enim apud Hebræos שִׁמְעוֹן a verbo quòd impinguari significat, שָׁמֵן quasi pinguedo, aut impinguatus, & hoc nomen reperitur. 1. Paralip. 4. Simeon autem est apud Hebræos שִׁמְעוֹן a verbo שָׁמַע quod significat auscultare, aut obedire, quasi obediens, seu obedientia, & hoc erat nomen vnius ex filijs Iacob. Genes. 49. & illius Simeonis. Luc. 2. qui Christum infantem in vlnas accepit. Petrus autem nō hoc, sed prius nomen sortitus est, recteq. illi conuenit. Fuit enim gratia, donis, & prærogatiuis spiritus, valde a Christo impinguatus.

Simon & Simeon. diuersa significat.

Inuenit hic primum fratrem suum Simonem, & dicit ei: Inuenimus Messiam, quod est interpretatum Christus.

COMMENTARIVS.

DIscedens domo, in qua cum Christo vna manserat nocte, primum inuenit fratrem suum Simonem. Vox illa *Primum*, comparationem quandam insinuat, & aliqui legunt, prior, seu primus inuenit, & Euthym. & Epiphan. hær. 51. Sic legunt, & tunc sensus est. Vnus illorum discipulorum, qui Andreas dicitur, prior altero inuenit Simonem, quasi diuisi essent: & separati duo illi, & Simonem quærerent, inuenit autem eum prior frater eius Andreas, & inuento dicit: *Inuenimus Messiam, qui dicitur Christus*. Potest etiam illud primum referri ad Simonem, sitq. sensus: discedenti Andreæ a Christo primus occurrit Simon. melior, & magis proprius est prior sensus. *Inuenimus* vt notat Chrysost. hom. 17. verbum est animi desiderantis & expectantis Christi aduentum. Cum enim iam audissent a Ioanne prius, Christum statim venturum, & medium stare inter eos, desidera-

desiderabant magno affectu agnoscere quis esset. Prolatum est autem hoc verbum ab Andrea cum exultatione quadam, vt notat Euthym. Messias Latine vnctus, Græce Christus dicitur, & est cum articulo, quia multi in scriptura dicti sunt Messiæ propter vnctionem, per quandam tamen excellentiam, & antonomasiam, qui promissus erat & expectabatur Christus, dictus est ille Messias. Euāgelista interpretationem adhibet, qui Græce Christus dicitur: retinuit autem nomen Hebræum, tum ob nominis reuerentiam, quia in scriptura sic appellatus est, tum propter Iudæos, qui sub hoc nomine eum intelligebant, & expectabant: vt venisse credatur ille idē, qui expectabatur. In eo autem, quòd voce plurali vtitur, non se solum sed alios etiā inuenisse Christū insinuat, vt vel sic sibi a fratre fidem cōciliet, aut etiā quia tamquā cōmune fratri inuentū bonum nunciet. Chrysost. hom. 17. dicit etiam tunc adfuisse cum Andrea illum alium discipulū, qui cum eo secutus erat Christum, quamobrē recte numero plurali locutus est, quia suo, & alterius, qui aderat nomine loquebatur: sed verior est prior expositio. Nam ille alius non aderat, quando Andreas inuenit fratrem.

ANNOTATIO LXXV.

De nominibus Christi Domini.

ADuertēdum est, Messiam nomen esse Hebræum, idem significans, quod Græce Christum, vtrumque autem idem, quod Latine vnctum. Est autem in veteri scriptura nomen commune appellatiuum: qui enim sacro vnguēto vngebantur, Christi & Messiæ nomen sortiebantur. Erant autem tria genera personarum vnctione sacra vnctarum: Summi Sacerdotes, vt constat Exod. 29. Reges, vt habetur. 1. Reg. 10. 16. & alijs in locis. Et Prophetæ aliqui insignes. Elisæus enim vnctus est. 3. Reg. 19. Omnes hi Christi, seu Messiæ nomine appellabantur: per quandam vero antonomasiam & excellentiam nomē Christi seu Messiæ accommodabatur Christo nostro promisso in lege, in quo omnes gētes erāt benedicendæ, qui venturus a Iudæis credebatur, & expectabatur. Psal. 2. Aduersum Dominum, & aduersum Christum Eius. Dan. 9. Post sexaginta duas hebdomadas occidetur Christus. Multa sunt huiusmodi testimonia, in quibus Christus per excellentiā significat verū Christū & Saluatorē.

Duabus de causis Dominus, per excellētiam dicitur Christus.

Hoc autē factum est duabus de causis, quarum prior est, quia Christus noster in se vno complectitur omnes vnctionis causas. Ipse enim Rex est. Psal. 2. Ego autem constitutus sum Rex ab eo: ipse est summus Sacerdos. Psal. 109. Tu es sacerdos in æternum secundū ordinem Melchisedech: ipse etiam est Propheta. Deuter. 18. Prophetam suscitabo eis de medio fratrū suorū. Nec præter ipsum, quispiam alius fuit, qui simul haberet tres istas dignitates. Fuerunt quidem Reges, & Prophetæ, fuerunt Sacerdotes, & Prophetæ, nemo tamē simul Sacerdos, Rex, & Propheta, præter Christum nostrum inuenitur: ideo nomē Christi & Messiæ ipsi accommodatum, & vt ita dicam, appropriatum est. Posterior causa est, eius singularis vnctio: illi enim in veteri testamento vngebantur vnguento materiali, & si qui spirituali vnguento, nimirum gratia, vncti erant, quales Patriarchæ ante legem, de quibus dictū est Psal. 104. Nolite tangere Christos meos, (hoc enim loco vsūtur Basil. & Hieron. cōtra Iudæos, vt probēt Christos dici ab vnguento etiam spirituali) erat tamē gratia finita & infusa, qualis datur hominibus meris: at Christus noster multo aliter vnctus fuit. Illa enim humanitas vncta est ipsa diuinitate, quæ illi vnita erat: quantum ergo superat diuinitas creaturam, tantum superat vnctio Christi ceteras vnctiones, de qua vnctione dictum est. Act. 10. quomodo eū vnxit Dominus Spiritu sancto. & Isa. 61. Spiritus Domini super me, eo quòd vnxerit me. Dicitur super me, quia diuinitas, illi humanitati vere vnita erat, & per eam sanctificabatur: ideoque Psal. 44. dicitur vnctus præ participibus suis. Hanc vnctionem docte explicat Origen. lib. 2. de princip. cap. 6. Hinc factum est, vt gratia infusa Christi sit sine mensura, & super omnes gratias, immo a qua ceteræ dimanarunt, & dimanāt: propter has duas causas Christi & Messiæ nomē Christo Saluatori nostro accommodatum est, & velut proprium factum.

Cur non retinuerit Hebraū nomē Messiæ, sed in Græcum, Christū, mutauerit.

Interrogabit aliquis, cur non est retentum nomen Hebræum, vt diceretur Messias, sed in Græcum translatum est, appellamus

Universidad de Deusto
Biblioteca

lamus enim Christū. Huius rei causa mihi videtur esse, vt per id significetur Christus Saluator Iudæorum & gentium, Euangeliumq. esse commune omnibus. Rom.10. Christus ad iustitiam omni credenti. Hoc autem significatum est nomine Hebræo Iesu, quod Domini Saluatoris proprium est, retento, & nomine Hebræo altero in Græcum mutato: vt sicut nomen Hebræum, & Græcum est, nempe Iesus Christus, sic ipse gentibus, & Iudæis Saluator agnoscatur. Hac eadē de causa August.lib.de spiritu & littera,cap.32.& ser. 13.de verb. apost.dicit,a Paulo Rom.8.& Galat.4.dictum esse, Abba Pater, Græce, & Hebraice. Hæc de hoc nomine.

Quoniam autem huius nominis mentio facta est,non erit abs re totius nominis rationem exponere. Aduertendum ergo est, in nouo testamento quattuor modis Christum nominari, nempe Christum, Iesum, Christum Iesum, & Iesum Christum. De primo,nempe Christi nomine hactenus diximus, reliqua explicanda sunt. Iesus nomen est proprium & distinctiuum Christi, sicut inter nos vnus Petrus,alter Franciscus vocatur, & vnusquisque suum nomen proprium habet, ita Christo impositum est nomen proprium IESVS. Est autem Hebræum nomen, idem significans, quod Saluator. Sic enim Matth. 1. habemus ab Angelo expositum: Vocabis, inquit, nomen eius Iesum: ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Circa quod nomē duo posset aliquis quærere. Vnum, cum totius Trinitatis sit saluare,tam enim Pater, quàm Filius,& Spiritus Sanctus simul,& indiuise salutem efficiunt, remittunt peccata, dant gratiam & gloriam; quid est, cur nomen Saluatoris imponitur tamquam proprium Christo, nempe filio Dei incarnato? Respondeo, id esse factum ad significandum vere quidem Deum salutem efficere,tamē modum eam efficiendi exhibitum esse per Christum Dei filium & hominem. Ipse enim est, qui satisfecit pro criminibus nostris, factus propitiatio pro mundi peccatis 1.Ioan. 2. Ipse est,qui meruit veniam, & gratiam nobis, ipse factus est nobis sapientia a Deo, iustitia, & sanctificatio, & redemptio. 1.Cor.1.Ipse mediator Dei & hominum, in quo instaurata sunt omnia. Ephes.1. Propter hæc nomen IESV proprium sibi obtinuit: quia hæc non communia Trinitati, sed propria opera eius sunt.

De nomine Iesus.

Quare nō a Iudicando,

Alterum est, cum non tantum sit Saluator, sed etiam iudex hominum, vt Act. 10. Ipse est, qui constitutus est a Deo iudex viuorum & mortuorum. Ioan. 5. Pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio: cur nomen potius a saluando, quàm a iudicando sumptum est, maxime quia omnes iudicabit,non autem omnes saluauit effectu, quia multi peribunt? Responderi posset, nomen a saluando impositum, quia prius venit saluare, postea iudicaturus est omnes. Rectè id respondetur, tamen nondum est perfecta responsio,nec integra causa.Dicendum ergo est, nomen acceptum a saluando, quia quamuis venturus sit iudicare, tamen non assumpsit carnem patibilem, nec factus est homo, nisi vt saluaret.Si enim non voluisset saluare, non erat cur ad iudicium faciendum indueret carnem: hoc enim carne non assumpta potuit fieri perfectissime: ad saluandum autem & redimendum, eo modo quo saluati sumus, carnem induere oportuit. Et ideo ab hoc munere accepit nomen, quod Ioan.3.dictum est.Non,inquit, misit Deus filium suum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Hæc de nomine IESV.

Sed a saluando Dominus nomen assumpserit.

Dicitur etiam vtrumque simul, nempe Iesus Christus, seu Christus Iesus propter Iudæos, Hæreticos, & Catholicos,variis tamen ex causis. Propter Iudæos quidem sic dictus est,in confusionem eorum, vt significemus eundem esse Messiam, seu Christum in lege promissum, & eum, qui Iesus dictus est: dicentes ergo Christum Iesum, seu Iesum Christum, fatemur Iesum, quem colimus in nouo testamento esse illum Christum, qui promissus erat. 1. Ioan.5. Qui credit quoniā Iesus est Christus, ex Deo natus est.& Matth.1.De qua natus est Iesus,qui vocatur Christus. Rectè ergo Ambr. Phil.2.adnotauit,hoc nomine Iesu Christi, aduentum eius in carne esse iam completum significari.

Cur Iesus Christus, & quandoque inuerso ordine Christus Iesus dicatur.

Aduersus hæreticos etiam hoc nomen proferimus, quia fuerunt olim, qui alium Iesum, alium Christum esse dicerēt, vnúque passum, alterum miracula fecisse affirmarent.cuius hæresis meminerunt Tertullianus libro de carne Christi, & Irenæus. lib.3.cap.11.contra quam dicitur. 1.Ioan. 4. Omnis,qui soluit Christum,ex Deo natus non est. Soluere Christum est, vnum Christum, alterum Iesum fuisse, dicere: at nos vnum, & eundem confitentes dicimus, Iesum Christum, seu Christum Iesum.

Hoc etiam nomen propter Catholicos proferi-

proferimus, quia per ipsum integram & perfectam fidem Christi confitemur.Quānuis enim Iesus & Christus vnum & eundē significent Dei filium & hominem, tamen Iesus propter diuinitatem dicitur, non enim ille homo saluaret, nisi Deus esset: Christus autem propter humanitatem,nō enim vnctus est, nisi ratione humanitatis, vt docet Hilar.lib.11.Trinit.Qui ergo Iesum Christum dicit, Christum Deum & hominem confitetur: atque hæc fides est nostra, ad salutē necessaria.Ioan.17.Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti,Iesum Christū. Demum dicitur Iesus Christus, & Christus Iesus: Christus Iesus propter ordinem tēporis. Præcessit enim lex,& promissio Euāgeliū & veritatē. Philip. 2. Hoc sentite in vobis,quod & in Christo Iesu. Gala.5. In Christo Iesu nec circumcisio aliquid valet. Iesu enim nomen ad Euangeliū, Christi vero ad legem pertinet. Iesus Christus autem dicitur propter ordinē dignitatis: nam perfectius est Euangelium lege,& veritas promissione.Matth.1. Liber generationis Iesu Christi.

Et adduxit eum ad Iesum.

COMMENTARIVS.

DVbium non est, vt recte dicit Chrysost hom.17. Andream Simoni omnia, quæ facta sunt,& quæ a Christo audiuit, narrasse, & vsum esse verbis, quibus eum inuitaret ad Christum: at Euangelista effectum describit, alijs silentio præteritis. *Adduxit*, inquit, *eum ad Iesum*, forsan quæ Andreas Simoni narrauit, siluit: ne Simonem efficacia potius persuasionis Andreæ, quàm Christi iam secreta, ac occulta virtute trahentis motum,& excitatum esse arbitraremur. Adduxit autem eum ad Iesum, a quo perfectè instruendum sperabat. hoc fraterni animi, cognati amoris, & sinceri affectus officium est, vt in spiritualibus quàm diligētissimam curam adhibeamus,vt inuicem opitulemur. Admiranda est hoc loco profecto diuina sapientia, Simonem, qui maior Andrea futurus erat, per minorem instrui, & ad se adduci voluit, ne maior a minori discere erubescat, & vt dignitatem Petro non ob sua merita,sed ex gratia ei datā fuisse ostenderet.

Intuitus autem eum Iesus, dixit: Tues Simon filius Iona, tu vocaberis Cephas,quod interpretatur Petrus.

NOn oculis tantum corporis, sed etiam internis Dominus Petrum intuetur. Qua autem de causa Dominus intuitus sit eum, sequentia explicant: occulta enim manifestat. *Tu es Simon, filius Iona*: quem numquam viderat, nec audierat, nomine proprio vocare, nomen Patris indicare,virtutis supernaturalis erat. Intuitus ergo est eum, rursus quæ futura erant, prædicit. *Vocaberis Cephas*,quod Euangelista interpretatur significare lapidem. Petrus enim Græce, significat petram,seu lapidem Latine. quibus verbis dignitatem & prælationem Simonis super omnes Apostolos prænunciat,& primatum futurum eius,in ipso nomine insinuat. Nomen antiquum eius reuelat,& nomen nouum super imponit. Vbi attende Petrum non mutasse nomen, sed antiquo superadditum esse nouū: dictus est semper Simon Petrus,in nomine antiquo conuenit cum alijs Apostolis, qui suis nominibus nominati sunt, super id vero additum est hoc nouum: vt Petrus Apostolus etiam,vt alij esse significetur, & super Apostolicam dignitatem vltra alios auctus esse primatu noscatur. nam inter Apostolos primus est dignitate & prælatione, *Tu*,inquit, *es Simon*,nomen hoc non amittes,sed vltra vocaberis Cephas. Meminit etiam Dominus nominis Patris eius, non solum, vt ex reuelatione nominis proprij, & Patris, quod occultum videbatur, fidem sibi conciliaret: sed,vt se certam cognitionem habere de eo indicaret,ne audiens Petrus tam ho-

Simoni nouum nomē imponitur, priori etiam retento.

Quare Patris Simonis Christus mētionem fecerit.

norificum nomen dubitaret intrà se, an forte Christus nouerit, quis ipse esset. Erat enim homo inferioris conditionis, propterea dicit Dominus: Noui te perfectè, tu es Simon, tu es filius Ionæ, & etiam si talis sis, vocaberis Cephas. quod nomen est Syriacum, significans non qualemcumque lapidem, sed magnum lapidem, qualis in fundamento ponitur, & hoc idem significat Græce πέτρος. Est enim nomen appellatiuum etiam Græce, Latine autem est tantum proprium. Lapidem enim non vocamus Petrum, sed petram. Ex hoc nomine, Cephas, sumimus argumentum, tempore Christi multa vocabula iam esse ex Chaldaico sermone sumpta ab Hebræis: post captiuitatem enim Babylonicam Hebræa lingua suam amisit puritatem. Quòd autem Ioan. vltimo, dicitur filius Ioannis, hic autem filius Ionæ, & similiter Matth. 16. nulla est cõtradictio. Ionas enim idem est, quod Ioannes, sed abbreuiatum nomen, vt solet fieri in vulgari sermone sæpe, vbi abiecta littera, aut syllaba aliqua, idem nomen breuius pronunciamus.

ANNOTATIO LXXVI.

An Christus nomẽ Simoni imposuerit, an vero imponendũ prædixerit.

DVbitatio occurrit, an hoc in loco Christus imponat nomen Petro ita, vt ex nunc vocetur Petrus, an potius prædicat nominis impositionem, quo postea sit appellandus Petrus. Aug. lib. 2. de cons. Euang. cap. 17. & 53. & lib. 4. cap. 3. tenet, nomen hoc in loco ei esse impositum, vt ex nunc Cephas, seu Petrus sit dictus. At Cyril. lib. 2. cap. 12. & Chrysost. hom. 18. affirmare videntur hæc verba esse promissionẽ & prædictionem eorum, quæ futura erãt. Hilar. cap. 19. in Matth. dicere videtur, tũc B impositum, quando dictum ei est: Tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Contra vtramque sententiam videtur facere, quod dicitur Mar. 3. Fecit, inquit, vt essent duodecim cum illo, & vt mitteret eos prædicare, & dedit eis potestatem curandi infirmitates, & eijciendi dæmonia, & imposuit Simoni nomen Petrus. Ad hoc respondet Augustinus loco citato, hæc narrata a Marco per quandam recapitulationem, qua narrauit, non quòd tunc temporis factum fuit, sed quòd iam antea factum erat. Potest iterum opponi contra sentẽtiam Augustini quia dictum est de futuro, *Vocaberis*, videtur igitur nõ tunc esse impositum nomen, sed promissum. At hæc obiectio nullius est momenti. nam in Genesi dixit Deus: Non vocaberis Abram, sed appellaberis Abraham: & tamen tunc nomen ei est impositum, quia tunc incœpit, quod futurum erat, nec aliter potuit loqui, nisi de futuro, quasi diceret: ex nunc te vocabunt Petrum.

Auctoris sententia.

Mihi placet sentẽtia Augustini, quamuis non careat probabilitate opposita sententia. Hoc tamen aduertendum, quod in commentario annotauimus, Simoni non A esse mutatum nomen, sed amplificatum: nec enim dictum est: Non vocaberis Simon, sed vocaberis Petrus. At Gen. 17. quando mutata sunt nomina Abrahæ, & Saræ, vtrumque dixit Deus: Non vocaberis Abram, sed appellaberis Abraham. Et vxor tua non vocabitur Sarai, sed Sara.

ANNOTATIO LXXVII.

Vocatio hęc Simonis & Andreę alia est ab illa qua postea ad Apostolatum vocati sunt.

HAec vocatio Andreæ & Simonis distincta est ab ijs, quæ narrantur Matth. 4. Mar. 1. Luc. 5. nec in hoc vlla est controuersia inter Doctores, immo non est dicenda proprie vocatio. Quamuis enim spiritu suo, & virtute Christus ad se traxerit vtrumque, sitq. interior vocatio, tamen exterius non sunt vocati a Christo, sed venerunt ipsi. Quæ autem narrantur ab alijs Euangelistis, vocationes sunt exteriores, quando ad officium discipulorum & Apostolorum vocati sunt. & hæc pro- C prie vocatio dicitur, cũ de vocatione Apostolorũ agitur. Interior enim vocatio cõmunis est omni fideli: nemo enim potest venire ad Christum, nisi ab ipso interius tactus, & tractus. Et hæc vocatio quædam est, qua vocatione nunc vocati sunt, non tamen exteriori, qua Christus eos postea ad discipulatum & Apostolatum, vt firmiter ei adhærerent, vocauit. Sequebantur ergo nũc Christũ, vt discipuli quidã, tamen nõ firmiter adhærẽtes, vt postea. Cõtrouersia D præcipua ea est, an historia narrata a Matthęo & Marco, de vocatione horum duorũ sit distincta ab ea, quæ Luc. 5. narratur: sed ad hunc locũ eã discutere non spectat, cum constet historia præsentem ab alijs esse, etiam nemine cõtradicente, diuersam.

In cra-

In crastinum voluit exire in Galilæam, & inuenit Philippum.

COMMENTARIVS.

ALiam vocationem describit Euangelista eodem ferme tempore factam, *Voluit*, inquit, *exire in Galilæam*. Quæ hactenus narrauit, in Iudæa facta sunt: at nunc placuit Christo redire in Galilæam. Dicit autem *voluit exire*, quia sponte, & proprio motus arbitrio, seu nulla persecutione impulsus voluit reuerti: præterea, vt quod statim narratur, non casu aliquo, sed diuino consilio & voluntate factum Euangelista subindicet, nempe Philippum inuenisse, & vocasse. Dicitur autem hoc factum in crastinum, seu crastina die, ab illa nempe die, in qua Petro dixit, tu vocaberis Cephas: non autem a die, quando illi duo secuti sunt eum: nã illa nocte cum eo manserunt, die orto Andreas recessit, & inueniens Simonem, adduxit eum ad Dominum. Hoc igitur die non recessit in Galilæam, sed die crastina a die, quando venit ad eum Petrus. Vtrum autem eodẽ die venerit ad Christum Petrus, quo ab Andrea inuentus est, an alio, incertum est: tamen probabilius est, eodem die venisse, & postridie Dominũ in Galilæam exisse. Dicitur autem exire, quia relicta Iudæa ibat in Galilæam. Epipha. hær. 51. dicit illa die, qua secutus Andreas venit ad Dominum, inuenisse Simonem, sed id fieri non potuisse ex eo patet, quia illa nocte mansit cum Christo. Epiphan. tamen forsan diem ab occasu in occasum computauit.

Et dicit ei Iesus: Sequere me.

VOcatione exteriori ad se vocat Philippum, nec tamen defuit interior, tanto maior, & efficacior, quanto minus Philippus instructus erat exteriori magisterio. Nec leuitatis fuit Philippum sequi Dominum, sed efficaciæ verbi Dei: non aliud audiuit Matthæus, vt refert ipse, cap. 9. quando relictis omnibus secutus est eum, quàm, *Sequere me*. Irridebat Iulianus Apostolos, vt refert Hieron. Matth. 9. & leuitatis arguebat, quòd tam cito secuti essent Christum simplici verbo vocantem: nec considerabat impius, fortius, & efficacius, omni syllogismo & ratione esse verbum Dei. Si leues fuerunt Apostoli obediendo voci diuinæ, appellet Iulianus leuem Lazarum, qui quatriduanus surrexit vnica voce Christi. Appellet etiam leues, infirmos, & cæcos, quos verbo simplici Christus sanauit: si ergo non leuitas hæc, sed efficacia est verbi Christi, profecto nec leues erant Apostoli, qui verbo audito, secuti sunt eum. Rectius dixisset Iulianus, si nimis rebelles, & duros, & insensatos eos appellasset, qui tanto verbo credere, & obedire noluerunt, & tunc incredulos Iudæos, & seipsum merito damnasset. Euthymius asserit Philippũ vidisse illos, qui Christum sequebantur, & eo esse ipsum adductum ad fidem. Melius dicit Cyril. lib. 2. cap. 13. Id verbi efficaciæ tribuens, & bonæ dispositioni Philippi, quæ tamen a Deo erat. Non enim Philippus a Petro, aut Andrea aliquid ex gestis intellexerat, quia breuitas temporis id impedire videtur.

Virtus & potentia vocãtis non leuitas vocatorũ, eos mouebat ad Christum.

Erat autem Philippus a Bethsaida, ciuitate Andreæ & Petri.

GAlilæus erat Philippus, & eiusdem patriæ cum Andrea & Petro, quæ dicebatur Bethsaida. Huius ciuitatis nequitiam exprobrauit Dominus, & ei valde comminatus est. Matth. 11. mitiusque fore terræ Sodomorum, quàm illi, iudicium prædixit. Væ, inquit, tibi Bethsaida, væ tibi Corozain, &c. Et e medio tãtæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

pranitatis tres Apostolos insignes eduxit, vt vbi abundauit malitia, superabūdet gratia, quæ non meritis proprijs vocatorum, sed vocantis benignitati tribuatur. Memorat autem Euangelista hos esse tres de Galilæa, & Bethsaida in opprobriū Iudæorum: nemo enim ex tribu illa venit ad Dominum, ex qua nasciturus expectabatur. Primi, qui ad ipsum venerunt, & vocem eius audierunt, Galilæi fuerunt, & de ciuitate, vbi peccata abundabant: atque hac de causa adiunxit Andreā & Petrum etiam de eadem esse ciuitate, vt impleri iam insinuet, quod prædictū erat per Isaiam cap. 9. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon, & terra Nephtalim via maris trans Iordanem Galilææ gentium, populus qui ambulabat in tenebris vidit lucem magnam. Terra, quæ prius passa est flagellum, recepit primo misericordiam, & vbi prius regnauit peccatum, abundauit gratia in primis Apostolis & fidelibus. Erat Bethsaida pagus in tribu Isachar ad litus maris Galilææ inter Capharnaum & Magdalum. Apud Hebræos idem significat, quòd apud Latinos domus venationis.

Tres Apostoli de Ciuitate Bethsaida vocati.

Inuenit Philippus Nathanael, & dicit ei.

NOn casu, sed studio diligenti conquisitum, vt dicit Cyril. lib. 2. cap. 14 Philippus inuenit Nathanaelē sibi familiarem & amicum, vt tāti thesauri inuēti participem faciat: vt enim Andreas fratrē, sic Philippus Christo lucratur amicum. Erat autem Nathanael de Cana Galilææ, vt habetur Ioan. 21. Vir in scrutādis scripturis diligentissimus, vt Chrysost. hom. 19. & Cyril. lib. 2. cap. 14. annotant, & eodem aduentus Christi, quo Philippus, tenebatur desiderio. Aliqui fratrem ipsius Philippi existimant, sed sine fundamento: si enim frater esset, non id dissimulasset Euangelista, sicut nec dissimulauit Andream fratrem esse Petri: nec id verisimile est. nam Nathanael de Cana Galilææ, Philippus de Bethsaida erat. Ex narratis, hæc omnia, non in Iudæa, sed postquam Christus in Galilæam peruenit, facta esse deducimus: nam dictum est, Christum voluisse exire in Galilæam, & iussisse Philippum sequi, & sine dubio tunc Christum euntem in Galilæam secutus est. Cum autem perueniisset Canam, tunc quæsitum iuit Nathanaelem, qui erat de ciuitate illa, & inuentum ad Christum duxit, vt in sequentibus refertur.

Quem scripsit Moyses in lege, & Prophetæ inuenimus Iesum, filium Ioseph a Nazareth.

ANnunciat Christum venisse, & sensus est: inuenimus Messiam prædictum & promissum in lege a Moyse, & a Prophetis, & is est Iesus filius Ioseph a Nazareth. *Inuenimus* vox est annunciantis rem nouam & magni momenti, ac vtilitatis, sicut qui magno & insperato inuento thesauro cum gaudio alijs nunciat, eosq. participes facit. Inuenimus thesaurum, quasi non ego solus, sed & tu, & omnes qui sperabamus, inuenimus, quod tanto desiderio expectatum est. Sciebat Philippus Nathanaelem virum doctum, & in scripturis versatum, propterea sic cum eo loquitur, *De quo Moyses scripsit, & Prophetæ.* Simul etiam, vt per hæc verba explicet illum eundem Messiam, qui a Iudæis expectabatur, nec solum Messiam inuentum, sed quis sit, etiam enunciat, & circumstantias accumulat (vt quis sit, intelligat) nominis, parentis, ciuitatis. Est, inquit, Iesus, filius Ioseph a Nazareth. Vocat filium Ioseph, quoniam nondum erat in fidei mysterijs plene instructus: vulgo autem filius Ioseph reputabatur, & quia educatus Nazareth, Galilæus, & Nazarænus existimabatur.

Et dicit

Et dicit ei Nathanael: a Nazareth potest aliquid boni esse?

NAthanael peritus scripturarum, sciebat Christum venturum de Bethleem Iudæ, sic enim Mich. 5. Scriptum erat, & id Scribæ & Principes Sacerdotum Herodi quærenti responderant. Audiens autem esse a Nazareth Galilææ, obiecit non negando, sed admirando potius, & dubitando, *a Nazareth aliquid boni esse potest?* Quasi diceret, a Nazareth nihil insigne, nihil egregium speratur: quomodo ergo Christus verus de Nazareth exire potuit? Inferius Iudæi hoc idem responderunt Nicodemo. Ioan. 7. Scrutare scripturas, quia de Galilæa Propheta non surgit. Non est silentio prætereunda docta, & prudens humilitas Nathanaelis, vir doctus, in scripturis versatus, audit ab homine illitterato rem nouam, & summi momenti: scit scriptum per Prophetam, qui errare non poterat, Christum de Bethleem Iudæ venturum: audit Galilæum, & de ciuitate infima, admiratur ac dubitat: non tamen omnino negat, nec exprobrat Philippo, ipsum deceptum esse, idq. fieri non posse, sed cum admiratione quadam, quamuis dubitando, respondet: *a Nazareth potest esse aliquid boni?* Humilitatis verbum est, sed doctæ & prudentis: quia quamuis prima facie hoc contrarium prophetiæ videretur, reuera non erat, sed maxime conforme: nam oriundus, & ortus est in Bethleem, conceptus, & educatus in Nazareth, vtrumque prædictum erat per Prophetas: vt enim per Michæam dictum est futurum de Bethleem, ita futurum Nazarænum, vt habetur Matth. 2. prædictum est. Nouit vir doctus & humilis rem difficilem, tamen non de genere earum, quæ fieri non poterant, ob id admiratus & dubitans respondet. Multo aliter se habent hæretici, & maxime nostri temporis, statim ac vnam voculam scripturæ suo iudicio intellectam, & expositam habent, contemnunt nō vnum, non illiteratum hominem, sed omnes Doctores, totam antiquitatem, totam Ecclesiam. Non tale testimonium habent hæretici pro suis erroribus, quale habuit Nathanael contra ea, quæ dicebat Philippus: & tamen pertinacissime & imprudentissime suum iudicium Ecclesiæ toti præferunt. Stulti hominis est, quod aliter, quàm putat, fieri potest, contra commune hominum iudicium tueri, & defendere velle. merito a Christo Nathanael laudatus, & famæ celebritatem consecutus est.

Christus Nazaræus dictus.

Hæreticorū mos.

ANNOTATIO LXXVIII.

Quo sensu intelligenda responsio Nathanaelis.

AVgust. tract. 17. superiorem sententiam duobus modis dictam esse posse affirmat. Vnus est interrogandi, alter est affirmandi. ipse August. affirmāter dictam esse magis probat, quasi Nathanael Philippo consentiens, asserat a Nazareth posse exire Christum. At Cyrill. lib. 2. c. 15. & Chrysost. hom. 19. per modum dubitationis, & interrogationis sententiā legūt, & ea videtur legitima expositio. Viro enim perito in scriptura difficultatem faciebat sermo Prophetæ Christū de Bethleem futurum prædicentis. Huic expositioni fauet, quod sequitur a Philippo dictū: Veni, & vide, quasi diceret: veni & experientia cognosces veritatē, & acquiesces.

Dixit ei Philippus: Veni, & vide.

COMMENTARIVS.

NOn defuit Philippo humilitas & prudentia, dum admiranti, & dubitanti Nathanaeli respondet; humilitas quidem, dum non se in ea quæ nescit, ingerit,

Philippi humilitas & prudentia.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ingerit, sed suam ignorãtiam fatetur. Nesciebat tunc Philippus scripturas, adhuc difficultates soluere non valèbat, ab ijs, quæ nescit, abstinet. Prudentia vero, dũ ad Christum, qui verus doctor erat, ~venire inuitat, a quo nodi solutionem accepturum Nathanaelem non dubitabat. Immo subtiliter vtitur illius admiratione ac dubitatione, vt eum ad Christum alliciat, quasi dicat: tu admiraris rem grandem & difficilem, *veni, & vide*, facillime te ab hac admiratione, & dubio liberabis, *veni, & vide*, aditum facilem & breuem veritatis tantæ intelligendæ habes, *veni, & vide*, & experientia, si venis, comperies, quæ tibi nunciaui, vera esse. Sperabat Philippus benigne recipiendum Nathanaelem a Christo, quia eius iam benignitatem & mansuetudinem erat expertus: propterea secure promittit Nathanaeli omnia, *veni*, inquit, *& vide*.

Vidit Iesus Nathanael venientem ad se, & dixit de eo: Ecce vere Israelita, in quo dolus non est.

ALlectus a Philippo Nathanael venit ad Christum: aderant ibi alij quando accessit Nathanael: dum autem eum vidit venientem, ijs, qui aderant, de eo pronunciauit: *Ecce vere Israelita, in quo dolus non est*. Hæc verba sunt a Christo prolata, quando proximus iam erat Nathanael, ita vt verba eadem audierit. Non adulandi, solumue laudandi eum gratia hæc affirmauit Dominus, sed præcipue, ~vt occulta cordis eius manifestando, eum illuminaret, & ad fidem pertraheret. Dei enim solius est, quæ in corde sunt hominum, nosse. Vocat eum verum Israelitam, id est legis illius obseruatorem, sicut nunc qui legem Christi obseruat, vt oportet, dicitur verus & perfectus Christianus. Simplicitatem vero cordis eius commendat, *in quo*, inquit, *dolus non est*: tum quia vir doctus cum esset, non est vsus argutijs argumentorum contra Philippum, sed admiratur potius, & credit fieri posse, quod Philippus nunciabat, quamuis sacræ scripturæ repugnare videbatur: tum, ne circumstantes arbitrarentur illum, quem doctorem nouerant, calumniandi, aut contradicendi studio accessisse: tum demum, quia carere dolo virtus est maxime ad intimum pertinens cordis, & ideirco eum laudat, vt se cordis scrutatorem ostendat. Alluditq. ad illud Psalmi, *Psal. 32.* Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, nec est in spiritu eius dolus. In eo quód verus Israelita prædicatur, non imputabit ei Dominus peccatum. Alterum verbum expressum est, nec est in eo dolus. Duos Paulus ad Roman. 9. Israelitas descripsit, quidam sunt secundum carnem, qui ex Abraham & Iacob secundum carnem descendunt: quidam sunt secundum spiritum, qui fidem Abraham & Iacob sequuntur veram & viuam. Nõ autem omnes, qui sunt Israelitæ secundum carnem, sunt secundum spiritum: nec contra, qui sunt secundum spiritum omnes sunt secundum carnem. Nathanael secundum carnem, & secundum spiritum erat, ob id a Christo vere Israelita prædicatur.

Vere Israelita quis dicatur.

Dicit ei Nathanael: Vnde me nosti?

MIratur Nathanael occulta cordis sibi reuelata ab eo, cui nec de facie notum se esse arbitrabatur, & cum admiratione interrogat, *Vnde me nosti?* Si Nathanael se talem non esse, qualem Christus pronunciauerat, cognouisset, non, ~vnde me nosti? Sed non me nosti, respondisset. Si non desiderio Christum cognoscendi flagrasset, laudẽ humilibus verbis refutasset. At quia veritatis amator erat, negare non est ausus, quod auctor veritatis affirmauerat: & quoniam humilitati studebat, id expresse non confirmauit, sed Christum cupiens cognoscere,

scere, admirationis interrogatione est vsus: in qua non negatur veritas, & dum tacite approbatur, non læditur humilitas, simul etiam Christi cognoscendi non deseritur via, dum interrogatione responsum postulat, per quod veritatem assequendi aperitur via.

Respondit Iesus, & dixit ei: Prius quàm te Philippus vocaret, cum esses sub ficu, vidi te.

MIrabilis est Christi responsio. Interrogatus de modo, quo nouerit Nathanaelem, occulta ei duo manifestat, dicitq. *Antequam te Philippus vocaret, cum esses* &c. Id est, ~vidi Philippum te vocantem, & antequam te vocaret, quãdo tu eras sub ficu, ego te vidi. Non dicit noui te: sed vidi, præsentiam diuinitatis suæ insinuans, qua cunctis adstat, & præsens omnia videt. Quantum ex verbis deduci potest, antequam a Philippo vocaretur, Nathanael in loco aliquo occulto sub ficu, ~vbi a nemine videri poterat, fuit, & probabile est, aliquid tunc notatu dignum fecisse: forsan orabat Deum, sacræ alicui meditationi incumbebat, vel aliquid simile spirituale operabatur, quod Dominus insinuat dum dicit: *Cum esses sub ficu, vidi te*. Modus enim loquendi est, quando alicui, quid in occulto loco egerit, significare volumus, locum tantum notamus, per eum simul quid factum sit insinuantes: ita in præsenti factum puto. Non respondet Dominus interrogationi eius verbis tantum, sed factis: quasi dicat, vis scire vnde te noui: scito te a me visum sub ficu, & a me visum Philippum, cum vocaret te, quando sub ficu fuisti. Qui hæc vidit, non est ei difficile te etiam nosse, qualis sis. Perinde fuit ac si clarioribus verbis dixisset ei: Te noui quia Deus sum qui video omnia. Cum autem dicit, *vidi te*, non solam exprimit cognitionem, sed insinuat ~virtutem, qua mouit, vt veniret: quasi diceret, nisi te vidissem, meaq. virtute iuuissem, numquam ad me, quamuis a Philippo vocatus, ~venisses. Obijcies, nonne maius fuit reuelasse occulta cordis, quod factum est in principio, quàm hæc exteriora? Quomodo igitur maius probatur per minus? Respondeo vere ita esse, illud videlicet esse maius in se, tamen Nathanaeli non fuit maius, quia poterat suspicari Christum coniectura humana vsum esse, vel ab alijs audisse. Solemus enim ex operibus, & vita iudicare corda, & sæpe non fallimur. Ita potuit suspicari Nathanael, se Christo fuisse notum, tamen quia nesciebat quomodo Christus cognouisset eum, maxime quia se ei esse ignotum arbitrabatur, miratus est. At modo audit, quæ non ex humana coniectura, nec ex alterius relatione, sed supernaturali cognitione sola nota esse poterant. Protiam hoc secundo miraculo confirmat, seq. illi magis manifestat. Gregor. lib. 17. Moral. cap. 20. exponit, *Cum esses sub ficu, vidi te*, id est, cum esses sub vmbra legis, elegi te. Sed hoc ad sensum spiritualem spectat.

Quorsum dicit Christus sub ficu vidi te.

Christus, maiori suæ diuinitatis argumẽto, minus hoc addidit.

Respondit ei Nathanael, & ait: Rabbi tu es filius Dei, tu es Rex Israel.

TAnto miraculo Nathanael persuasus in miram Christi prorupit confessionem, *Rabbi, tu es filius Dei, tu es Rex Israel*. Quibus verbis non solum eum quæ ex scripturis earum diligens scrutator didicerat: Doctorem & Magistrum ~vocat, quia de eo legerat prophetatum Ioel 2. Dedit vobis doctorem iustitiæ. Filium Dei prædicat, quia legerat de eo dictum Psal. 2. Filius meus es tu: & additur

Nathanael uera de Christo confitetur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

addiuit articulus: *Tu es ille filius Dei*, vt non quomodocumque filium Dei, sed insignem filium super omnes, qualis futurus erat Messias, ostendat. Regem Israel appellat, quia de eo legerat Zachar. 9. Ecce Rex tuus venit. Mira profecto confessio, plura, & maiora prædicat, quàm a Philippo audierat. Philippus filium Ioseph, at hic filium Dei: Philippus a Nazareth, at hic Regem Israel confitetur.

ANNOTATIO LXXIX.

An Nathanael confessus fuerit, Christum filiũ esse Dei naturalem.

CYrillus lib. 2. cap. 19. hanc confessionem sic exponit, vt Nathanael Christum verum Deum, & Dei filium naturalẽ confessus fuerit, quia sciebat ex Psal. 7. Deum scrutatorem cordium & renum. Idem sentit Tertull. lib. aduersus Praxeã, affirmans Nathanaelem confessum fuisse Christum filium Dei, sicut cõfessus est Petrus. Huic consentire videtur Irenæ. lib. 3. cap. 11. & id probabile videtur. Tamen magis mihi probatur, non tanta adhuc fide Nathanaelem imbutum fuisse, sed filium Dei vocasse Christum eo modo, quo Iudæi communiter futurum Dei filiũ Messiam credebant. Illi enim, quibus Trinitatis mysterium adhuc non erat reuelatum, filium Dei credebant futurum eminenti quadam filiatione supra omnẽ adoptionem Angelorum & hominum: non autem distincte intelligebant filium esse naturalem, & consubstantialem. Quamuis enim id in scripturis antiquis esset cõtentum, tamen ita occulte, vt non omnibus communiter is sensus pateret. Propterea filium Dei credebant super omnes alios, non vlterius procedentes. Prophetis autem, & ijs, quibus ex diuina gratia, Trinitatis, & incarnationis mysterium erat reuelatũ, id notum erat. Sic existimo Nathanaelem vocasse filium Dei, quod ex sequenti confessione manifestius fit. Si enim filium Dei nouisset, vt Petrus Matth. 16. quando dixit: Tu es filius Dei viui, non Regem Israel, sed totius orbis Regem & Dominum proclamasset. At Nathanael communem sequens opinionem Iudæorũ existimantium Regem temporalem in Israel futurũ, vocat Regem Israel. His enim verbis sola cõfessio Christi exprimitur, ac si diceret: tu es ille Christus, qui est filius Dei super omnes alios, & rex Israel. Et profecto laudanda, & miranda confessio est, quam post tot, ac tanta miracula Iudæi postea non sunt assecuti. Ita sentit Chrysost. hom. 20. vbi quæ diximus expresse docet, affirmans eisdem vsum esse verbis cũ Petro, sed non idem sensisse cum eo, quia merum hominem Christũ credebat. Primordia enim fidei non fuerunt ita perfecta, sed paulatim augmentum susceperc, & in Nathanaele, & in Apostolis, ceteris q. discipulis. Nec argumentum Cyrilli vim habet, non enim Christum ita scrutatorẽ cordium credebat, vt Deum: potuit enim existimare, Deo reuelante, id illi innotuisse. Nolo negare, sententiam priorem propter tantorum Patrum auctoritatem valde esse probabilem.

Respondit Iesus, & dixit ei: Quia dixi tibi, vidi te sub ficu, credis? maius his videbis.

COMMENTARIVS.

DOminus non arguit eum leuitatis, quia cito credidit, sed potius commendat eius fidem; & augmentum, fideiq. perfectionem promittit, ac sperare eum iubet: ac si diceret, pauca sunt, & parua signa, quæ vidisti, & his ita profecisti, vt tanta de me fis confessus: multo maiora videbis: inferendum reliquit, ergo maiora de me tunc confiteberis. Quibus verbis tacite insinuat eius confessionem laudandam quidem, sed imperfectam esse: quia verum Deum ille ignorabat esse Christum. Quare in principio vocatus facile Christo crediderim.

Postea tamen maiora se editurum opera prænunciat, quibus suam aperiat, & comprobet diuinitatem, quibus instructus Nathanael maiora erat crediturus de Christo. Quod autem sit his maius, quod visurum Nathanaelem promittit,

promittit, verbis sequentibus explicat. In his vocationibus discipulorum aduerte, consilio factum esse diuino, vt tam paucis argumentis, & tanta facilitate hi primi venirent ad Christum, vt scilicet virtus, & diuinitas ipsius magis nota fieret. Hac enim non operante interius, nec verbum Ioannis, *Ecce agnus Dei*, Andream: nec verbum Andreæ, Petrum: nec verbum exterius Christi, Philippum: nec sermo Philippi, Nathanaelem: nec Christi miraculum, eundem traxissent ad fidem.

Et dicit ei: Amen amen dico vobis, videbitis cælum apertum, & Angelos Dei ascendentes, & descendentes supra filium hominis.

EXplicat Christus, quod dixerat: Maius his videbis; & sermonem conuertit ad Nathanaelem, & simul adstantes, & dicit: Videbitis Angelos mihi ministrantes, ac si diceret: hoc tibi magnum, ò Nathanael, visum est, quia dixi, vidi te sub ficu, & propterea me Regem Israel confessus es, videbis profecto non tu solus, sed & vos, qui adestis, cælum apertum, & illinc Angelos in meum ministerium descendentes, & rursus ascendentes, vt ex hoc ministerio intelligatis hunc, quem videtis hominem, Dominum esse Angelorum, & Regem cælorũ, & cõsequenter Deum esse verum. Non dixit supra me, sed *Supra filium hominis*, vt fidem imperfectam illorum insinuaret, quasi diceret: huic, qui homo vobis videtur, Angelos ministrantes videbitis, vt in eo plus aliquid & supra hominem, nempe Dei verum filium esse confiteamini. Insinuat hisce verbis, se non solum apud Nathanaelem, sed & apud alios maiorem & perfectiorem fidẽ sibi conciliaturum, quàm hactenus conciliauerit. *Videbitis*, inquit, maiora sum opera facturus, quibus mundo me non solum hominem, sed Deum esse manifestabo: Ecclesiæ enim Euangelicæ ædificium, & perfectionem prædicit. Per Angelos ascendentes & descendentes, vt latius annotatione sequenti, ministerium significat Angelorum, vt Cyril. lib. 2. cap. 21. & Chrysost. hom. 20. exponunt. *Cælum apertum*, dicit, quia Angeli illinc descensuri, & illuc ascensuri prædicuntur. Vox illa geminata, *Amen amen*, certitudinem & veritatem rei insinuat. Denique consideratione dignum est, familiare fuisse Christo Domino, vt de se loquens, filium hominis seipsum appellet. Quibus vero de causis frequens illi fuerit hæc phrasis, late tractatur Annotat 19. cap. 3.

ANNOTATIO LXXX.

Augustinus, quomodo locũ hũc exponat.

AVgust. lib. 12. con. Faustum, cap. 26. & lib. 16. de ciui. cap. 38. hunc locũ late exponit, & his verbis Christũ illud, quod factum fuit in Iacob Gen. 28. insinuasse docet. Iacob enim olim super lapidem dormiens, vidit scalam a terra pertingentem vsque ad cælos, & in eius summitate Dominum incumbentem, Angelosq. ascendẽtes, & descendentes per scalam. Euigilans autem vnxit petram, supra quam dormierat, & erexit in titulũ, ædificauitq. ibi, & vocauit locum domum Dei. Petra illa vncta ipsius Christi figura fuit, supra quem Ecclesia fundata est, & quia Nathanael Christum confessus erat, qui illa vncta petra significabatur, histo-

Ariam illam Dominus insinuat, prædicens Ecclesiæ ædificationem, & Angelos ascẽdentes, & descendentes, id est, prædicatores verbũ cœleste terrenis hominibus annunciantes. Multa alia circa hoc refert Augustinus, quæ potius ad explicationem loci illius Gen. quàm ad præsentem pertinent. Quamuis enim illam historiam Dominus subindicare voluerit, & in se complendam docere: tamen ad litteram Angelorum significare ministerium intendit, vt se Dominum Angelorum esse significet. Non tamen in hoc sistit sensus, sed etiam per hæc significat, se esse, per quem cæli ianua aperienda est: qui pacem Dei cum hominibus facturus est, vt sit cõmunicatio

iam cælestium & terrestrium : se denique esse, qui in sua dispensatione Angelorum ministerio vsurus erat, vt reuera factũ est. Ecclesiam enim suam Angelis ministrantibus gubernat, ac regit.

Quid sit Angelos ascendere & descendentes videre.

Quærunt Doctores, quando cælũ apertum, ac Angelos descendentes, & ascendentes viderint. Chrysost. hom. 20. in resurrectione, & ascensione id factum, & visum dicit: Angeli enim tunc visi sunt. Aliqui ex recentioribus id factum esse, tamen omissum ab Euangelistis, sicut & alia multa, affirmant. Cyril. lib. 2. cap. 21. magis ad rem mihi respondere videtur, non ad visionem aliquam singularem hoc pertinere, sed ad totam Christi dispensationem. nam in Ecclesia gubernanda Angelorum vtitur ministerio, Angelis etiam fideles suos custodit: Angeli orationes fidelium deferunt: per eos illuminationes fiunt, & multa alia a principio vsque in finem Angelorum opera Christus facit. Angeli etiam in die iudicij descendent, & ministrabunt. Hoc est supra filium hominis, id est, hæc omnia Angeli faciunt, & facient in obsequium, & ministerium Christi. Illa enim verba non ad illos solum, sed ad omnes dirigebantur etiam futuros.

ANNOTATIO LXXXI.

AVgustinus tract. 7. in Ioan. de Nathanaele inuestigat, cur non sit in Apostolum electus a Domino. Debet, inquit, iste esse primus inter Apostolos, & non solum primus nõ est, sed nec medius, nec vltimus inter duodecim. Quæritur causa, quantum Dominus intimat, inuenitur. Intelligere enim debemus ipsum Nathanaelem eruditum, & peritum legis fuisse: propterea noluit eum Dominus inter discipulos ponere, quia idiotas elegit, vnde confunderet mundum. Si doctus eligeretur fortasse ideo se diceret electũ, quia doctrina eius meruerit eligi. Dominus noster volens superborum frangere ceruices, non quæsiuit per oratorem piscatorem, sed de piscatore lucratus est imperatorem. Hæc Augustinus. Si ratio Augustini, in vniuersum probaret, nec Paulus eligendus videretur, qui doctior multo Nathanaele erat.

Recentiores moti pietate confessionis huius viri, eum esse volunt Apostolum, & hunc, quem alio nomine Bartholomæum vocamus: quod etiam Ruperto visum est. Hoc persuadere nituntur, quia tanta confessio Nathanaelis digna videbatur Apostolatu. Hoc tamen argumentum inualidum est, cum constet Apostolatum nec dari propter merita, nec indignis denegari, immo potius vt ex gratuito dono Dei esse cognosceremus indignioribus quandoque collatus fuit: vt in Paulo, qui persecutor fuerat Ecclesiæ, videmus. Addunt argumentum aliud, quia Ioannes non nominauit vmquam Bartholomæum in suo Euangelio, videtur ergo hic Nathanael Bartholomæus esse. Quod argumentum si valeret, nec Matthæus, nec Simon, nec Iacobus Alphæus essent Apostoli, quia non sunt nominati a Ioanne. Si enim omnia, quæ gessit Christus, Ioannes narrasset, vtique Bartholomæi mentionem fecisset. Sine fundamento igitur hi se opponunt Augustino, & opinioni communi. Quod enim dicunt, post Philippum in numero Apostolorum describi Bartholomæum, ex quo ipsum esse Nathanaelem colligunt, nihil probat. nam & Act. 1. dissociatur, & quamuis non dissociarentur, frjuolum est argumentum. Dicunt rursus Bartholomæum nomen esse commune, quasi idem sit, quod filius Ptolomæi, quòd si aliquid probaret, nec Barnabas, nec Barsabas essent nomina propria. Denique quia Ioannis vltimo, inter eos, quibus apparuit Dominus, numeratur Nathanael, quasi non apparuerit etiam alijs discipulis, qui Apostoli non erant. Non habent robur rationes hæ, ad rem tam grauem, & cõtra communẽ sententiam confirmandam. Plus roboris cõtra illorũ sentẽtiam habet, quod in nouo testamẽto quater ponitur Apostolorũ catalogus. Matth. 10. Mar. 3. Luc. 6. Act. 1. & nullibi mẽtio Nathanaelis facta est, quod si fuisset binomius, explicassent Euangelistæ, sicut & fecerunt in Thoma, & Matthæo, maxime Ioannes, qui vltimus scripsit, & eius historiam narrauit. Quòd autem ad Apostolatum vocatus non fuerit, Dei iudicio relinquamus: nulla enim ratio plena huius rei dari potest. Satis magnum beneficium accepit, quòd de numero eorũ fuerit, qui Christum confessi sunt, & æternum meruit suæ confessionis accipere præmium: nomenq. eius in Ecclesia factum est gloriosum, & illustre.

Nathanael nõ fuit Bartholomæus Apostolus.

IOANNIS CAPVT SECVNDVM.

ET die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ: & erat mater Iesu ibi. Vocatus est autem & Iesus, & discipuli eius ad nuptias. Et deficiente vino, dicit mater Iesu ad eum: Vinum non habent. Et dicit ei Iesus: Quid mihi & tibi est mulier? Nondum venit hora mea. Dicit mater eius ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite. Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex positæ, secundum purificationem Iudæorum, capientes singulæ metretas binas, vel ternas. Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua. Et impleuerunt eas vsque ad summum. Et dicit eis Iesus: Haurite nunc, & ferte Architriclino. Et tulerunt. Vt autem gustauit Architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam: vocat sponsum Architriclinus, & dicit ei: Omnis homo primum bonum vinum ponit: & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est. Tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc. Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriam suam, & crediderunt in eum discipuli eius. Post hoc descendit Capharnaum ipse & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius: & ibi manserunt non multis diebus. Et prope erat Pascha Iudæorum: & ascendit Iesus Hierosolymam, & inuenit in templo vendentes boues & oues & columbas, & numularios sedentes. Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo, oues quoque & boues, & numulariorum effudit as, & mensas subuertit. Et his, qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc, & nolite facere domum Patris mei domum negotiationis. Recordati sunt vero discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me. Respondentes ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis? Respondit Iesus, & dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta & sex annis ædificatum est templũ hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud? Ille autem dicebat de templo corporis sui. Cum ergo resurrexisset a mortuis recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat, & crediderunt scripturæ, & sermoni quem dixit Iesus. Cum autem esset Hierosolymis in Pascha in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius, quæ faciebat. Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis: eo quòd ipse nosset omnes, & quia opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine: ipse enim sciebat quid esset in homine.

Et die tertia nuptiæ factæ sunt in Cana Galilææ.

COMMENTARIVS.

INcarnationis mysterio, & testimonijs Baptistæ de Christo vero Messia primo cap. expositis, Euangelista primum Christi miraculum, quo suam incœpit manifestare gloriam, hoc secundo describit. Dies autem numerat ab ea, quæ in fine superioris capitis est signata: nimirum, qua exiens in Galilæam, Philippum vocauit: atque ita rẽpus tempori coniungens, *Die tertia*, inquit, *facta sunt nuptiæ in Cana Galilææ*: vt prima dies sit vocationis Philippi, altera accessus Nathanaelis in Canam, & tertia quando ibidem hæ nuptiæ sunt celebratæ. Porro Cana, vt refert Hieron. de locis Hebraicis duplex erat: vna minor in tribu Zabulon, nõ longe a finibus Asser, decem milliaribus distans a Nazareth ad occidentem, & septentrionem, atque in hac nuptiæ peractæ sunt: altera Cana maior, proxima Sidoni in tribu Asser, de qua fit mentio Iosue 9. & ad huius distinctionem, illa dicta est Cana Galilææ, nempe inferioris, quæ quoniam erat vicina Nazareth, nihil mirum matrem Domini, ibidem fuisse.

ANNOTATIO I.

Quæ fuerit ea dies tertia, deque hic loquit.

QVæ sit hæc dies tertia, varie Doctores exponunt. Orig.tom.9.in Ioan. quem sumus in Commentario secuti, diem tertiam a Philippi vocatione, & Christi profectione in Galilæam numerat: hoc enim fuit vltimum tempus ab Euangelista descriptum. In crastinũ, inquit, voluit exire in Galilæam: & hæc est prima & legitima expositio.

Secunda est Epiphanij hæres. 51. Hãc esse diem tertiam ab illa, qua duo illi discipuli voce Ioannis permoti Christo sese associauerunt. Sed contra expositionem hanc illud facere videtur, quod illa nocte manserunt duo discipuli apud Dominum, & die sequenti Andreas Petrum inueniẽs, adduxit ad Dominum. Post vocationem autem Petri dictum est: In crastinum voluit exire in Galilæam: nec est verisimile, eadem die omnia hæc facta esse, nempe peruenisse cum Philippo in Galilæam, & a Philippo vocatum Nathanaelem, & ad Christum adductum, & denique eo ipso die nuptias esse factas. Superius autem recessimus ab ea Epiphanij opinione, qua cessuit eadẽ die venisse duos illos ad Christum, & simul Petrum vocatum esse.

Tertia expositio est recentiorum, diem hanc tertiam numerari ab ea, in qua Nathanael venit ad Christum, hoc enim est tempus vltimo loco ab Euangelista descriptum. Et quamuis hæc expositio probabilitate non careat, hoc tamen difficultatis habet, quòd Euangelista tempus vocationis Philippi significasset illis verbis: In crastinum voluit exire in Galilæam, historiam autem Nathanaelis ad diem sequentem retulisset, tertiam autem diem nuptijs ascripsisset. Non enim est verisimile, quod aliqui eius interpretationis auctores difficultate præuisa asseruerunt, eadem die Philippum vocatum, & Nathanaelem ad Dominum peruenisse.

Quarta recentiorum quoque expositio est, hanc diem hebdomadis esse tertiam, quæ a Sabbato sumebat initium, vt sit eadem, quæ apud Latinos dies Lunæ dicitur. At vero & hæc expositio difficultatẽ habet, quia diceret tunc Euangelista die tertia sabbati. nam quoties dies hebdomadis signatur, addi solet in scriptura, sabbati prima, aut secunda &c.

Quinta & postrema etiam recentiorum auctorum est, tertiam hanc diem esse, ex quo in Galileam peruenerat. Sed & hic ea est difficultas, quòd cum dies cœperimus numerare a fine præcedentis capitis, & hoc illi continuetur, non videtur rationi consonum numerum dierum sumi ab ingressu in Galilæam, sed a tempore, præcedenti capite significato, quod Christi in Galilæam aduentum antecessit. Quod vero breui, a loco, vbi Ioãnes baptizabat, & a quo veniebat Christus, Canam Galilææ peruenerit, mirum non est, cum ea loca, non multum distarent. Harum expositionum probabilissima, quam Origenes sequitur, nobis est visa.

Et erat mater Iesu ibi.

COMMENTARIVS.

Matris Christi cur hic meminerit.

MAtrem Domini ibi adfuisse Euangelista narrat, tum vt præsentiam tantæ personæ non prætereat, tum quia in miraculo, quod accidit, ipsa interuenit (nam & filio defectum vini indicauit, & preces suas interposuit) tum quia in responsione Christi ad matrem doctrina non vulgaris continetur. Ex verbis autem propositis, mater Dei non vocata, nec inuitata ibi adfuisse cuiquam videri posset: & reuera vocata fuit, & vocatam esse refert Euangelista: nam verba sequentia sic habent (Vocatus est autem, & Iesus, & discipuli) id est, Vocatus est etiam Iesus: illa augendi particula, *Etiam*, vocatam matrem insinuat: quod recte aduertens Chrysost. hom. 20. sic exponit: quemadmodum illam, ita & Iesum vocauerunt. At Euangelista præmittens matrem ibi fuisse, significare voluit matrem venisse ad nuptias primam. Solent enim ad nuptias mulieres notæ & familiares citius accedere, vt debita charitate cognatas, & familiares adiuuent, & quæ necessaria sunt ad futurum conuiuium præparent, ideoq. conuiuij & nuptiarum

nuptiarum diem præueniunt, quod & B. Virginem pro summa humilitate, & charitate fecisse, non est improbabile: ob idq. dictum est: *Erat ibi mater Iesu*, quasi ad præstandum auxilium in ministerio, diem nuptiarum præuenerit. Has enim nuptias consanguineorum, ac familiarium, & notorum B. Virginis fuisse nemo dubitat.

Vocatus est etiam & Iesus, & discipuli eius ad nuptias.

Christus cur nuptijs interesse voluerit.

CHristus ad nuptias venit, & vocatus venit. Venit autẽ primo propter quandam ciuilem comitatem, communem si quidem vitam in his exterioribus elegit, vt se omnibus magis affabilem exhiberet. Id eleganter annotat Chrysost. hom. 20. Qui non dedignatus est, inquit, formam serui accipere, longe minus seruorum nuptijs interesse: qui cum publicanis, & peccatoribus versabatur multo minus nuptias recusasset. Secundo venit, vt suo interuentu confirmaret, & sanctificaret nuptias, quas Deus in primo homine instituit, quod Aug. tract. 9. in Ioan. persequitur, dicens: Quod venerit ad nuptias, confirmare voluit, quod ipse eas fecit: futuri enim erant, de quibus dixit, Apostolus 1. Timot. 4. prohibentes nubere, & dicentes, quòd malum esent nuptiæ, & diabolus eas fecisset, hæc August. Tertio venit præcipue, vt haberet occasionem edendi miraculi, quo iam mundo suam diuinitatem demonstrare, & fidem hominũ conciliare sibi, & confirmare inciperet, ipsorum consulens vtilitati. ita Cyril. lib. 2. cap. 22. Miraculi potius, inquit, quod acturus erat, quã conuiuij gratia profectus est. Adiungit & rationem, quam secundo loco ex August. attulimus. Non tam ergo propter celebritatem & apparatum nuptiarum, quàm vt lucrifaceret mortalium animas Dominus in terrestribus humanam sequebatur conuersationem: quod imitatus Paulus dicebat. 1. Corin. 9. Omnibus omnia factus sum, vt omnes lucrifacerem. Inuitatus autem venit, vt modestiã, & decorum seruaret. Erat enim Christi conuersatio perurbana, & omni naturali virtute ornata: qua de causa etiam discipulos secum ad nuptias, non nisi inuitatos, adduxit.

ANNOTATIO II.

Ioseph cur non ennumeretur ab Euangelista inter vocatos ad nuptias, Cant.

HIc posset aliquis percunctari, cur nõ, & Ioseph fuerit vocatus, cum Christus, eiusq. mater sanctissima, & discipuli interfuerint: nec enim verisimile est, si vocatus esset, Euangelistam id prætermissurum fuisse. Epiph. hær. 78. generalẽ adhibet responsionem: nam a tempore, quo Christum duodecimum annum agentem in templo cum B. Virgine inuenisse refertur, nulla deinceps mentio sit ipsius, quãuis interdum & discipulorum, & fratrum, & B. Virginis tractetur historia: quæ omnia eò dicit esse facta, quia obierat paulo post duodecimũ ætatis Christi annum: cũ igitur iam trigesimum Christus attingens annum ad nuptias inuitatus fuerit, Ioseph vocari non potuit, quia complures ante annos e viuis excesserat. E contrario vero graues Doctores cum etiam tempore passionis superstitem fuisse affirmant: inter quos est Cyprian. de passione Domini dicens: Ioseph æquanimiter esse passum Ioãnem sibi præponi, quando B. Virginem illi commendauit in Cruce Christus: quam sententiam sequitur Ambrosius Luc. 23.

Ioseph tempore nuptiarum canæ obierat.

Mihi certe probabilius est, quod Epiphan. sentit nempe, quòd nec passionis, nec nuptiarum tempore superstes fuerit. Et vero me multum illud mouet, nullamiã mentionem hoc tempore eius factam esse: immo nec postea, cum tamen frequens nõ defuerit eius commemorandi occasio. Cetera tamen, quæ Epiphan. affirmat de Iosephi ætate, & de tempore, quo nato Seruatore nostro vixit, vt, & de primo eius sponsalitio, nõ probo. Locus autem hic ea tractare, aut discutere non permittit.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO III.

Qui discipulari eius erant fuerunt.

DIfficilius est, qui ex discipulis, interfuerint nuptijs definire. Chrysost.homil.20.legit, *Fratres*: at communiter textus etiam Græci *Discipulos* habent, & sic exponunt Doctores. Epiph.hær.51.vnum affirmat, vt certum, alterum sub dubio relinquit. Certum putat Petrũ, & Andræam nõ interfuisse, quia postquam a Christo recesserant, ad suam redierunt piscationem: dubius autem est an Philippus, & Narthanael aut quispiam alius adfuerit. Rectius mihi loqui visus esset, si nec prius, vt certum affirmasset: nam fieri potuit, vt quãuis tunc a Christo recesserint, die altera ad eum redierint, maxime quia non piscãdi causa in Iudæam, vbi vocati sunt, venerant: nam in Galilæa piscatum exercebãt, vnde crediderim eos vocatos esse ad nuptias. Chrysost.hom.47.in Ioan.inter inuitatos Iacobum, & Iudam numerat. Res hæc incerta est, nec affirmari aliquid constanter potest. Verisimilius est Philippũ, & Nathanaelem adfuisse, eosq. discipulos Christi vocatos esse: nec tamen negauerim Andream, & Petrum, & forte aliquem alium interfuisse, quamuis id temporis nondum isti Christo perfecte adhæserint. Nuptiæ enim hę celebratę sunt antequam Ioannes in carcerem missus esset: quod autem Matth.4. narratur de horum vocatione, post Ioannis vincula accidisse constat. Quod vero Ambros.ser.20. Apostolos ibi interfuisse affirmat, intellige, qui postea Apostoli fuerunt electi, qui autem, et quot fuerint, non explicat.

Et deficiente vino.

COMMENTARIVS.

DIximus nuptijs voluisse Christum adesse, vt patrandi miraculum, & fidei cõciliandæ occasionem acciperet. Nunc ergo sacer Euangelista, vt miraculum narret, nuptiarum texit historiam, ac ceteris præmissis ad illud describendum peruenit. *Deficiente*, inquit, *vino*, Græce aoristus est cum deficeret vinum, vtique ante finem conuiuij: vnde Augustin. ser.4. de tempore, nondum penitus totũ vinum defecisse putat, vt sensus sit: cum vinum iam deficere incœpisset, antequam omnino deficeret, ministros fecisse certiores eos, quibus incumbebat necessaria prouidere, & vocem hanc ad B.Virginem peruenisse credẽdum est. Neque vero immoderatum conuiuantium potum defectionis vini causam esse, sed potius paupertatem inuitantium, certo mihi persuadeo. Vbi enim Christus, cum sua matre aderant, luxum omnem & intemperantiã abfuisse dubitare nemo debet. Nec tamen imprudentiæ taxandi sunt inuitantes, qui necessaria non præparauerint, vel quód plures quàm pascere possent inuitarint: sed pauperes cum essent, quæ pro sua tenuitate potuerunt, comparatunt, & quoniam nullum ex amicis non inuitatum relinquere voluerunt, prius poculis, quàm officio defuerunt. His addo, euenire posse in his nuptijs, quod in alijs accidere solet: aut enim plures personæ accedunt, quàm expectabantur, quando conuiuium instruebatur: aut ministri in distribuẽdo minus prouidi & fideles præsunt: aut casu aliquo perit aliqua vini pars. Pauperes autẽ omni euentui subito occurrere nõ possunt. Nec intemperantiæ ergo conuiuæ, nec imprudentiæ sunt inuitantes arguendi. Quamquã & ab hoc negotio non excludenda est diuina prouidentia, immo locum primum tenet, quæ vinum deficere conuiuis permisit, vt per eum defectum Vnigenitus Dei filius, sicut & per infirmitatem Lazari, glorificaretur.

Vini defectio vnde.

Dicit mater Iesu ad eum.

QVoniam mater Domini defectum vini ex suggerentium administrorum relatione perceperat, maxime cum ad sponsæ familiares feminas id iam deferre-

deferretur, instanti necessitati per filium prouidere volens, accessit, & dixit ei, quæ sequuntur. Commendanda est hoc loco misericordia B. Virginis perfecta, & opportuna misericordia quidem, qua proximorum indigẽtiæ subuenire studuit: perfecta autem, quia a nemine rogata, sed sponte ad succurrendum se exhibet efficacem. Cum enim pauper & ipsa esset, & filius nondum Deus ab alijs crederetur, neminem ab ipsa vt pecunijs, aut filij miraculo auxiliaretur, petijsse certum est. Ipsa est, quæ rogante nemine subuenire nouit: eaq. est perfecta misericordia, quæ etiam petitiones & preces præuenit. Etenim tanto misericordia perfectior, quanto liberalior: tanto autem liberalior est, quanto minus rogari expectat. petitionis enim expectatio apud homines, pretij quædam est acceptatio: nec perfecte misericors petitionem expectat, nisi in quantum per eam defectus ignotus ei manifestatur. Deus autem noster, si peti vult, id facit, quia & petitio in nostram cedit vtilitatem, & adhuc, vt petamus, misericordiæ beneficium est: secus inter homines accidit. Fuit igitur perfecta hæc B.Virginis misericordia. Nec minus opportuna, quod plurimum in accipienda, & conferenda misericordia refert. Vt enim infirmo medicina debito tempore adhibita prodest, quo præterito inutilis est: sic misericordia exhibita conuenienti tempore, auxilio est. Opportune autem B. Virgo subuenire studet, prius quàm defectus vini conuiuis innotescat: quando adhuc honori inuitantium prospici potuit, tunc mater filium alloquitur, & præsenti indigentiæ subuenire procurat. Existimo autem B.Virginem locum, quem inter mulieres tenebat, deseruisse, & ad filiũ, vt quæ sequuntur loqueretur, accessisse.

Beatissimæ Virginis misericordia perfecta.

Vinum non habent.

MAgna fides, eximia prudentia in his verbis elucet. Fides quidem, quia vt recte aduertit Cyril.lib.2.in Ioan cap.22. Omnia credidit filio possibilia, non vt pecunias ad emendum vinum eroget, non vt sponso & conuiuis tædiũ, quo ob vini defectum affici poterant, verbis consolatorijs eximat, vt inepte aliqui hæretici commentantur, sed vt sua potentia, qui filius Dei est, sit subsidio, precatur. Quamuis enim nondum Christus miracula edidisset, B.tamen Virgini eũ posse quæcumque vellet, non erat ignotum, quem filium Dei verum credebat. Fides ergo magna in his verbis ostenditur. Nec minor prudentia, quam verbis Bernar.ser.46.super Cantica explicare possumus. *Vinum*, inquit, *non habent*, non precatur Dominum, non imperat filio, defectum vini tantum nunciasse contenta. Cum beneficis, & ad liberalitatem propensis, ita est agendum: non enim gratia violenter exprimenda, sed proponenda occasio. Hæc Bernar. Prudenter ergo B. Virgo se gessit, nec nunciat, vt ignaro, quem enim Dei filium credebat, omnia ei nota esse non dubitabat: sed simul dum nunciat, tacite suam interponit intercessionem. Simile quid Ioan.11. in illis sororibus legimus: Ecce, quem amas, infirmatur.

Fides, & prudentia Beatæ Virginis.

Et dicit ei Iesus: Quid mihi & tibi est mulier?

HAbebat Christus opera quædam communia, vt alij homines: habebat & propria, vt Redemptor erat, nempe prædicare, miracula edere, discipulos congregare, & alia huiusmodi: in illis parentibus subiectus esse, & humanos admittere affectus voluit. Rogatus enim & inuitatus iure consanguinitatis & amicitiæ, & humanæ conuersationis multa fecit. At in his diuinæ tantũ subdebatur voluntati, nec obsequium vllum aut respectum admisit humanum, nisi quód

quòd a Patre præscriptum & mandatum habuit: quod matri, Luc. 2. significasset, dicens: In his quæ Patris mei sunt, oportet me esse. quasi dicat: ne mireminí, si vestra facultate minime requisita mansi Hierosolymis, quia opus Patris mei, & ad redemptionem pertinens exercere debui, in quo humanum non specto obsequium, sed diuinam seruo Patris voluntatem. Tale opus erat præsens, quod B. Virgo petebat, cui similibus respondet verbis: *Quid mihi & tibi?* Hebraismus est vsitatus, Latine dicendum erat: Quid mihi tecum? vel sine interrogatione: Nihil in hoc mihi tecum, id est, opus quod petis non ex humano pendet obsequio, non iure filiationis humanæ, nec amicitiæ, aut consanguinitatis vllius exhibendum est ratione: sed ex diuina pendet voluntate. In ceteris, quæ cõmunia mihi cum hominibus sunt, humanũ seruo obsequium: in ijs vero, quæ ad redemptionem pertinent, & ob quæ veni implenda, diuinum seruo præscriptum. Verba hæc instructionis sunt, qua non indiguisse B. Virginem, sed propter circumstantes, & propter nos dicta suspicor, vt Christum in his, quæ Patris sunt, non humanos carnis, aut sanguinis seruasse respectus intelligeremus, sed prout a Patre accepit facienda. Potuissent enim circũstantes suspicari obsequio matris, & iure sanguinis permotum filium, opus, quod postea diuine operatus est, patrasse, atque in hoc similibusq. prodigijs humanas preces, & iura hominum obseruasse. Simile quid habemus Matth. 12. volentibus enim eum quibusdam a prædicatione abducere, eaq. de causa dicentibus: Ecce mater tua & fratres tui foris stant, quærentes te: Respondit, quæ est mater mea, & qui sunt fratres mei? Ac si dixisset, in his operibus, quæ ad Deum spectant, & quæ manifestationis meæ, & humanæ salutis sunt, propter quam veni: non hominum voluntatem, aut humana obsequia, sed Dei respicio decretum & beneplacitum. Quæ verba non propter matrem, sed propter illos, qui tunc aderant, protulit. Vnde Ioan. 11. Gratias ago, quia audisti me, scio quia semper me audis, sed propter populum, qui circumstat, dixi, vt credant, quia tu me misisti. & Ioan. 12. cum vox Patris ad eum facta esset: Et clarificaui, & iterum clarificabo, dixit Christus, non propter me venit hæc vox. Sic in præsenti: *Quid mihi tecum?* non propter eam, sed propter adstantes, & eos, qui audituri erant, dicta sunt: vt iam his verbis se Dei filium incipiat declarare.

ANNOTATIO IIII.

Ex hoc loco Pagani & Hæretici errandi sumpserũt occasionem: Catholici vero, loquendi non vt par erat de B. Virg.

IN sacra scriptura hæc phrasis, seu loquendi modus, *Quid mihi & tibi*, idem significat, quod Latine, quid mihi tecum? 2. Reg. 16. Quid mihi, & vobis, filij Sarviæ? Iohe. 3. Quid mihi & vobis Tyrus & Sydon. Matth. 8. Quid nobis & tibi, Iesu fili Dei? Luc. 8. Quid mihi & tibi, Iesu fili Dei altissimi? In hunc sensum hanc nostrã sententiam graues & multi Doctores exposuerunt, quod nos etiam secuti sumus in commentario. Hinc pagani quidem blasphemandi contra Christum, Catholici vero nonnulli loquendi de B. Virgine, non vt par erat, Hæretici etiam errandi in fide occasionem sumpserunt. Quæ omnia breuiter discutienda sunt.

Primo ergo loco Gentiles seu pagani hæc verba olim Christianis opposuerunt contra Christum, quasi matrem contempserit, & iniuria affecerit, cõtra Dei præceptum, parentes honorare iubentis, vti refert Iustinus Martyr lib. quæst. Gent. resp. 136. Sed grauiter in hoc errarunt. Primo, quia hæc phrasis non est contemptus alicuius: nam Matth. 8. & Luc. 8. dæmon dixit Christo: Quid mihi & tibi? quem tamen non contemnebat, sed potius deprecabatur. Secundo ex causa adducta, nondum venit hora mea: nam diuinam declarare ordinationem, non est cõtemnere, sed instruere: diuinum etiã mandatũ præponere voluntati hominum, nõ est spernere homines, sed debitum inter Deũ & hominem seruare ordinẽ. Verbis enim his docet Christus opera huiusmodi diuinitatis non esse humanis subiecta obsequijs, sicut etiam quando Luc. 2. respondit: In ijs, quæ Patris mei sunt, oportet me esse, non parentes contemplit, quia statim adiunxit Euangelista: Et erat subditus illis, sed quod Deo Patri debebatur, exposuit. Non igitur in his verbis, quę eũdem continent sensum, contemptus vllus erit. Adde tertio, verbis, quæ sequuntur, non solum matrem non contemptam, sed honoratam fuisse conuincimus: Nondum, inquit, venit hora mea. Si contempsisset, rationem, & causam, quare tunc petita nõ faceret, non attulisset, & rursum spem faciendi conuenienti tempore, non dedisset: quæ tamen in prædictis verbis, vt paulo post explicabimus, insinuantur. Sed & in sequentium expositione hæc blasphema Paganorum impietas magis conuincetur. Vnde Iusti. loco citato. & Cyril. lib. 2. cap. 23. nulla iniuria, aut cõtemptu hac responsione matrem affectam esse non minus recte, quàm religiose docuerunt. Hæc de paganis. Ad nostros veniamus.

ANNOTATIO V.

Catholicorum sententiæ, & eorũdem rationes confirmantur.

CAtholici quidã Doctores verba hæc esse cuiusdam obiurgationis & reprehensionis affirmarunt. Athan. ser. 4. cont. Arrian. per hæc verba, a Christo matrem increpatam dicit. August. lib. 2. de Symb. ad Catechu. cap. 6. verba esse admonitionis seu reprehensionis dicit. Chrysost. homil. 20. esse verba indignationis cõtra matrem asserunt. Irenæ. lib. 3. cap. 18. dicit esse verba repulsæ: matris enim repulit petitionem. Similiter & Gregor. Nisse. orat. in illud dictum Apostoli: Tunc erit & ipse subiectus, &c. Quamuis autem hi Doctores in his conuenire videantur: tamen nõ omnes eandem causam reprehensionis, siue repulsæ, siue indignationis assignant. Athanasius nullam increpationis causam expressit. Augustinus vero vnam dumtaxat explicuit: quia nempe mater id petebat existimans se iure maternitatis id posse filio præcipere. Eandem assignat Chrysost. sed insuper duas addit, vt secunda ordine sit, quia intempestiue miraculum petebat: nondum enim erat aptum tempus, quando vini defectus nondum erat notus, vt tali miraculo Christus manifestaretur. Tertia est, quia fortasse, inquit, aliquo humano vanæ gloriæ affectu mouebatur, per opera filij propriã apud alios gloriã quærens. Grego. Nisse. primam, quæ & Augustini est, explicat causam. Iræneus autem secundam, Euthymius sequitur tertiam. Quare ex omnibus Doctoribus, affirmantibus verba hæc esse reprehensionis, increpationis, indignationis, aut repulsæ tres tantum causas colligimus.

A Pro veritatis huius declaratione, sunt aliquot responsiones annotandæ. Prima est, vt Catholicos a paganis discernamus: quamuis verba hæc essent reprehensionis, aut increpationis, non propterea censendus est Christus, matrem cõtempsisse, aut inhonorasse. Multum enim inter reprehẽsionem, & contemptum interest: vnde licet aliquando minoribus & inferioribus ex debita charitate reprehendere maiores & superiores: vt docet August. Epist. 119. ad Hieron. quod illo Galat. 2. probat. B Vbi Paulus inferior, & subditus Petro, ipsum etiam publice reprehẽdit: In faciem, inquit, restiti, quia reprehensibilis erat: nõ tamen propterea dictus est eum contempsisse. Quod & ratione probat: correctio enim charitatis est. Si igitur superiores diligendi sunt charitate, ergo & corrigendi, quando ratio postulat, reuerenter tamen & humiliter. Propterea August. lib. 4. de orig. animæ, cap. 1. recte intulit: Si turpe est, inquit, ouibus, non corrigere pastores, quanto turpius erit Prælatis, & maioribus C non corrigere inferiores? Admonitio ergo & reprehensio, contra parẽtum honorẽ non est, sicut nec dilectio. Malitia autem & peruersitate hominum effectum est, vt correctio reputetur iniuria. Propterea recte Greg. lib. 10. Mora. cap. 3. inquit: Sicut boni correctionis vocem, charitatis ministerium æstimant, sic peruersi contumeliam derisionis putant. Probatum igitur est contra paganos, quamuis Christus reprehendisset matrẽ, vt Doctores Catholici affirmant, non propterea eam cõtempsisse, nec contra honorem debitum parẽtibus aliquid egisse. D

Secunda responsio, Vere nõ sunt reprehensionis, aut increpationis vllius verba hæc. Ita expresse affirmat Iustin. expl. quæst. gen. resp. 136. Immo August. qui loco citato verba reprehensionis fuisse affirmauit, eadẽ verba iterum exponens tract. 8. in Ioan. a tali abstinuit sententia. In primis hæc phrasis, sicut contra paganos diximus, nec contemptum, nec reprehẽsionem, aut indignationem semper significat. Dæmon enim non contemnens, nec E indignans, nec reprehendens dixit Christo Luc. 8. & Matth. 8. Quid mihi & tibi? sed potius timens, & obsecrans. At ne sine ratione & fundamento rem tanti momenti, & contra graues videamur affirmare Doctores, libet responsionem nostram ratione vrgenti confirmare. Est autem hæc, quia nulla causa reprehensionis, occurrebat: sine causa autem matrem reprehen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Rationis pri mę confuta tio.

iam esse nemo asserat. Iam si tres illas cau A tamen petitio eius laude fuit digna, & re-
sas superius a Doctoribus adductas singu- sponsum obtinuit a Deo. Licet enim peta-
latim discutiamus, nullam earū inueniemus mus aliquando ea, quæ non sunt secundū
esse legitimam. diuinam voluntatem, non sequitur peti-
Ea in primis causa asserebatur, quia iu- tionem ipsam esse vitiosam, quia Deus pe-
bere, & iure materno præcipere miraculū tere nos vult, quæ honesta & iusta sunt:
retauit: at vnde isti Doctores hoc sibi per- diuino autem suo relinquit cōsilio, an sint
suaserint, non apparet, sed potius contra- concedenda nec ne. Propterea Rom. 8. di-
rium. Nam Euangelista simplici vsus est cebat Paulus: Quid oremus, sicut oportet,
verbo: *Dicit mater Iesu ad eum*: si iussisset, nescimus. Non tamen oratio ob id vitio-
non id vtique dissimulasset Ioannes, cum sa fit. Multo ergo minus in hac petitione
ex eo pedisequa Christi responsio. Præ- est, quod suggerat causam reprehenden-
terea de tanta B. Virginis humilitate, non B di, quandoquidem, & quod petitur, fit a
est præsumendum, ei præcipere voluisse, Christo, & conceditur, quod rogatur.
quem filium Dei credebat, & cui se ancil- Vltima certe reprehensionis causa alle- Tertia ratio
lam in Angeli annūciatione obtulerat, & gata, a Catholico iam proferenda non est; non ferēda.
confessa erat. Ad hæc, ignorantia erat in- ex decreto enim Concil. Trid. nullum
digna tanta fide, quanta in ea splenduit, si actuale peccatum, nec etiam veniale B.
existimasset in miraculis, & diuinitatis Virginem vmquam commisisse, certissimo
operibus Christum sibi esse subiectū. Huc tenēdum est: absit ergo eam vlla ambitio-
accedit, quia verba sunt rogantis, & de- ne motam, aut vanagloria deceptam: & in
precantis, Vinum non habent, immo tan- hoc Chrysostomus probādus nō est. Quāto
tæ erga filium reuerentiæ, vt nec preces rectius Augu. lib. de nat. & grat. cap. 36.
expresserit, ne filium ad aliquid faciendū quando de peccato agitur, matrem Dei
obligare videretur. Ita affirmarunt Hilar. C propter honorem filij excipiendā censuit.
lib. 3. Trin. & Ambros. serm. 16. in Psal. Ex qua veritate euidenter sequitur, cōtra
118. versu. 6. & Cyril. lib. 2. in Ioan. c. 23. opiniones omnes prædictas non esse verba
nempe verba hæc, Vinum non habent, ro- reprehensionis, aut increpationis diuinæ
gantis esse ac proinde Christum rogatum matris. Vbi enim culpa nulla est, nec re-
a matre. Quis autem rogasse, & preces pro prehensio, aut increpatio locum habent.
miraculo effudisse, vitio & non potius lau- Constat ex his omnibus, nulla cum sit re-
di tribuendum esse iudicet? Similiter exi- prehensionis causa, verba prædicta nō es-
stimare preces suas, quia mater erat, mul- se reprehensionis alicuius, aut increpatio-
tum apud filium valituras, certum & ve- nis in matrem.
rum erat. Si enim Apostoli rogabant, & Tertia responsio sit: Verba eadem non
obtinebant Matth. 15. Accedentes disci- sunt alicuius repulsæ, quod verbis sequē-
puli rogabant eum; Seniores etiam Luc. D tibus confirmatur: Nondum venit hora
7. pro Centurione rogarunt, & sæpe legi- mea. Si repulisset matrem, non reddidisset
mus in Euangelio rogatum Christum fe- causam, cur statim non faceret, quia non-
cisse miracula: cur non licuit matri, quod dum hora erat, multoq. minus spē faciendi,
licuit inferioribus, & minoribus? Non er- quod petebat, dedisset. Cum igitur,
go hæc prima causa reprehensionis soli- cur statim non faciat, exposuerit, & faciē-
da est.

Secunda ratio refellitur.

Quid de secunda dicemus? intempesti- di spem & promissionem dederit, non pos-
ue petisse illam asserunt. At, vt quod sen- sunt esse verba repulsæ. Præterea, si peti-
tio fatear, hæc causa nulla est. Principio, tio iusta est, vti probauimus, & nulla re-
quomodo eam intempestiue, petiuisse iu- prehensione, sed laude digna, vepote quæ
dicabimus, quæ non statim miraculum ex tanta fide & misericordia proficiscebatur, non erat, quod repulsam aliquam ma-
fieri, sed solam subuentionem petijt a fi- E ter pateretur. Adde, quòd graues Docto-
lio, quando autem, & quomodo, non præ- res, ob matris intercessionem Christū ci-
scripsit? Secundo quia etiam si tunc pe- tius miraculū fecisse, quàm facturus erat,
tijsset, vt subueniret, non erat vitiosa pe- affirmant. ita Ambro. ser. 16. in Psal. 118.
titio: ipsa enim nec sciebat, nec scire te- Cyril. lib. 2. c. 23. & idem Chrysost. hom.
nebatur tempus diuina voluntate statu- 21. & ego ita existimo factum. Quod qua
tum, satis ei erat rem iustam, & dignam ratione sit intelligendum, in verborum se-
2. Co. 12. tali filio petisse. Paulus sibi carnis stimu- quentium expositione declarabitur. Longe
lum rogat auferri, & rem, quæ non secun- igitur abest repulsa a verbis, quæ rem tan-
dum voluntatem diuinam erat, petebat; tam a filio impetrarunt.

Quarta

Quarta & vltima responsio sit: Verba hęc A tanimus argumento.
sunt instructionis & cautelæ, & non pro- Altera est expositio Greg. Nisse. orat. in
pter matrem, sed propter circumstantes, dictum Apostoli: Tunc & ipse erit subie-
& eos, qui audituri erant: ne quis mira- ctus &c. Quæ licet eādem retineat phra-
cula hæc ob humanos respectus facienda sim, tamē procedit de Christo etiā vt ho-
putaret, sicut alia humana fiunt, vt latius mine, & est talis, vt velit per hæc verba
in commētario prosecuti sumus. Et in hoc Christus se in his, quæ ad miracula spe-
mihi valde sentētia Bernar. probatur Ser. ctant, matri subditum non esse, sicut erat
2. in Dom. prim. post Octa. Epiph. asseren- in alijs, quasi dicat: Quid mihi tecum? non in his subiectus sum tibi, vt in alijs.
tis, hæc Christum non propter matrem, Hæc eadem est expositio Chrysost. hom. Auctoris sē-
sed propter nos protulisse. Quod optimo 20. & quam nos secuti sumus in commen- tentia decla
consilio factum est, vt in hoc etiam Chri- B tario: relinquentes tamen alia, quæ Gre- ratur.
stus se esse Dei filium demonstraret. Ver- gor. & Chrysost. adiunxerunt nempe ver-
ba igitur hæc potius sunt ad diuinitatis ba esse indignationis contra matrē, quasi
demonstrationem, & ad instructionem fi- ambitione aliqua inductam ad perendum
dei, & hoc propter alios: nullamq. repre- miraculum, vt dicebat Chrysost. Simili-
hensionem, increpationem, repulsam pre- ter verba esse reprehensionis, aut repulsæ
cum matris, sed potius honorem, & dile- eo, quod iure materno id postularet, vt
ctionem continent. existimauit Greg. Nisse. Quę quidem cum
superius improbauerimus retinemus solū
meram expositionem, nempe hæc dicta
esse, vt significaret Christus suæ diuinita-
tis opera, non ex humano pendere obse-
quio, nec se in his vllum matris imperiū,
sed solam patris voluntatem recognosce-
re. Et hic est sensus: *Quid mihi, & tibi*, id
est: in his non ab obsequio humano pen-
deo, non ob hominum sunt hæc facienda
respectus, sed secundum patris decretum.
Non sunt tamen hæc verba propter matrē
dicta, sed vt superius attigi propter aliorū
institutionem, ne humano obsequio hæc
facienda, existimarent: nec B. Virgo iure
vllo materno, aut humano id petebat, sed
vt filium Dei nō humanis, sed spirituali-
D bus precibus rogabat. At ne alij iure ma-
terno, & humanis precibus id factum cre-
derent, ob id ita respondit: & vt etiā hoc
verbo diuinitatem iam suam inciperet cō-
firmare. Hæc mihi, sic intellecta, visa est
legitima expositio.

ANNOTATIO. VI.

Tertia expositio est itidem grauiū Do- Communis
ctorum, & quam nos sæpe publice in con- sententia pro
cionibus secuti sumus, & adhuc valde pro- ponitur.
babilem existimamus, quæ est Iustin. ex-
plicat. quæst. gent. resp. 136. Epiphan. hæ-
res. 51. & 79. & Euthymij, vt talis sit sen-
sus: nec meæ, nec tuæ curæ est prouidere
de vino, non nostrum id est, sed inuitan-
tium. Et quia hæc expositio est accommo-
da, & placere aliquibus potest, vt nobis
placuit, & placet, & tam grauium Docto-
rum auctoritate fulcitur, paulo fusius eam
libet explicare. In confesso est curam de
vino prouidendo ad sponsum & eos qui
conuiuas inuitarunt, iure, & debito perti-
nere: non ad inuitatos, qua ratione nec ad

Pauū expo sitiones ex- pendūtur.

Quanta sit Christi reuerentia erga matrem.

S Vperiorem sententiam antiqui Patres non eodem modo exponunt, vt ex su- C pradictis constat. Sunt quippe tres exposi- tiones. Vna Aug. tract. 8. in Ioan. alijsq. etiam in locis, qui phrasim illam tenet: Quid mihi & tibi? idest, quid mihi tecū: tamē sic explicat: Habebat quidem Chri stus naturam diuinam, simul & humanā, opera tamen miraculosa, quæ edebat, a diuina procedebant, eaq. operabatur præcipue vt Deus, non vt homo: sicut e contrario communia opera vt ambulare, comedere ceteraq. humana, præcipue faciebat, vt homo. Cum ergo B. Virgo opus peteret, quod non secundum humanam naturam, in qua Christus matrem, sed secūdum diuinam, in qua Patrem tantum habebat, faciendum erat, respondet: *Quid mihi & tibi?* id est, petis opus, quod non vt homo, in quo tecum mihi commune aliquid est, quia filius tuus sum, sed vt Deus in quo matrem te non agnosco, facturus sum. Nihil mihi tecum in hoc. Hęc expositio supponit vnum, nempe Beatam Virginem iure materno petijsse miraculum, ob id respondet Christus, in hoc nō te matrem agnosco, quia hoc opus mihi E incumbit, vt Deo, in qua natura nihil mihi tecum, non eam a te, sed ab æterno a Patre accepi. Sequitur hāc expositionē Grego. Regist. lib. 8. epist. 42. Et Aug. quidē sic Christū respōdisse matri existimat, quia matrem iure materno miraculum ab eo fieri requisiuisse putat, ideoque a filio reprehendi affirmat: quod nos in annotatione superiori grauī confu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

B. Virginem, nec ad Christum, qui vocaA
Q erant, id pertinuit ex quadam tame misericordia, & charitate hanc suscipere curam vocati potuerunt, & non aliter est a B. Virgine susceptа. Quamuis enim diues non esset, vt pecunia posset supplere defectum, cogitauit tamen, & credidit per filium, quem omnia posse sciebat, subuenire. Notum & illud est tempus, seu opportunitatem supplēdi defectum vini, ijs, quibus iure incumbebat esse, antequam inuitatis manifestum esset vinum defecisse, sic enim eorum consulebat honori: at B
opportunitas Christi ea erat, cum iam defectus esset notus, & occultari non posset. Hac enim via miraculi virtus publicabatur, & Christi diuinitas ostendebatur, & fides præsentium conciliabatur. Is enim finis erat, propter quem edenda erant miracula. B. ergo Virgo magna misericordia commota defectū vini, quasi id sibi ex debito incumberet, supplere volens filium adit, & vt subueniat, rogat: cui Christus respondet: *Quid mihi & tibi?* id est, nō est meæ, nec tuæ curæ prouidere, non nobis C
iure incumbit hæc cura, quasi diceret: adhuc tempus non est mihi opportunum, quia nondum est manifestus defectus: eorum est modo prouidere, qui inuitarunt, ut quando mea fuerit opportunitas, non decero, proindeq. addit: *Nondum venit hora mea*: quibus verbis matrem plurimū honorat. *Quid mihi & tibi?* ac si diceret: si mihi aut tibi cura iure incumberet, iam iam prouiderem & defectum supplerem, quando adhuc reliquos latet: sed quia nec mihi, nec tibi incumbit, expectanda est opportunitas alia, & hæc erit quidem, sed modo non est. B. autem Virgo, cum nullum filius miraculum adhuc esset operatus, nesciebat qualis foret miraculorum opportunitas, nec quibus de causis filius ea esset editurus. Semper enim in fide proficiebat, propterea recte, & laudabiliter rogat filium vt subueniat præsenti, & vrgenti necessitati. Hic est horum verborum sensus iuxta expositionem horum Doctorum, & non est
improbabilis. Mihi magis ad litteram E
facere videtur expositio, quam sumus in commentario prosecuti, quia illa phrasis: *Quid mihi & tibi*, Hebræa est, nec in tota scriptura reperitur in sensu alio præter eum, quem diximus, Quid mihi tecum? Sed de his satis, nunc diuersas hæreticorum opiniones excutiamus.

ANNOTATIO VII.

Hæreses vitandæ.

CAuendæ sunt hæreses, quas verbis præsentibus hæretici tueri conati sunt. Vna est, quam refert Aug. tract. 8. Manichæorum, qui B. Virginem, matrem esse Christi negabant. Si enim mater esset, inquiunt, nequaquam respondisset Christus: *Quid mihi, & tibi?* hi enim hæretici eandem phrasim obseruarunt, ac si hic dictum esset: Nihil mihi tecum. Negauerunt eandem veritatem Marcion, Valentinus, & alij hæretici, sed recte Augus. hac eadem lectione eos erroris conuincit, nam dicitur expresse mater Iesu. Est hæc insignis in hæreticis protervia, qui cum haberent eandem Euangelij lectionem æqualis, & vnius auctoritatis, verbo expresso noluerunt credere: verbum autem obscurum, & quod varios recipere poterat sensus, suo iudicio in deteriorem partem interpretati, recipiunt. Quod argumento est, eos non veritatem, sed propriā
voluntatem, & iudicium quærere. Plus po C
tuit apud eos, *Quid mihi, & tibi?* quod nulla ratione facit ad excludendam maternitatem, quam verbum expressum, *Erat mater Iesu ibi*, & iterum: *Dicit mater Iesu.*

Altera hæresis eorum est, qui dum Beatam Virginem in hoc & alijs scripturę locis mulieris vocabulo legerent nuncupatam, temere eius virginitatem negarunt. Cuius quidem hæresis, & ipsius fundamēti meminit Origen. hom. 8. in Leuit. Exi- Mulieris nomen etiam Virginibus in scriptura tributum.
D
stimarunt enim mulieris nomen solis corruptis tribuendum, sed quantum decipiātur notant Origen. & Hieron. ad Galat. 4. cum nomen hoc sexus sit, sicut & feminæ: addit Origen. hoc ipsum nomen ætati tribui, quæ enim est annis prouectior dicitur mulier, vt in altero sexu dicitur Vir. Quod ex Gen. 3. perspicuum est: vbi Eua necdum a viro cognita, dicta est mulier. Vidit, inquit, mulier, quòd lignum esset bonum: & dixit serpens ad mulierem. Et: Mulier, quam dedisti mihi.

Quare autem Christus mulieris voca- Cur Christus matrē mulierē vocauerit.
E
bulo vsus sit, existimo causam fuisse consuetudinem, & loquendi modum eo tempore communem. Abest enim, vt ex contēptu aliquo id factum esse in animum inducamus nostrum: quando quidē & in cruce pendens, & præ summo amore eam Ioanni commendans, dixit: Mulier ecce filius tuus. Recte Epiphan. hæresi 79. affirmat, sic matrē Domini vocatā, quia consulere, & pro

& prouidere futuris voluit. Fuerunt enim A
quidam postea, qui B. Virginem, vt Deum venerati sunt eiq. sacrificauerūt: qui certe hoc verbo conuincuntur, *Mulier*, quod substantiæ, & naturæ creatæ, sicut & aliæ sunt, eam fuisse probat. Siue ergo Christus id intenderit, siue non, hoc sane vocabulo tales hæretici confutantur. Nesciūt miseri medium tenere, quod quidem propriū est omnium a via, & veritate aberrantium.

Illi nimium deprimebant B. Virginem, eius virginitatem, eiusq. maternitatē negantes: hi supra modum efferebant, ipsi diuinitatem tribuentes. Quemadmodum & alij Christum adeo deprimebant, vt diuinitatem eius negauerint, alij cum sine modo, suo iudicio extollere volētes, humanitatē non recognouerint: indignum Deo rati, quòd homo factus sit. Veritas Catholica medium tenet.

Nondum venit hora mea.

COMMENTARIVS.

CVm verbis præcedentibus, se non humanis obsequijs miracula, & opera diuinitatis facturum, propter nostram, & circumstatium institutionem significasset: matrem tamen spe eius, quod petebat consequēdi, priuare noluit: immo rationem, & causam quandam tacite, cur quod petierat non statim faciat, reddit. *Nondum*, inquit, *venit hora mea.* Nondum est opportunitas mea: vbi placitum Patris aduenerit hoc sum opus facturus. Faciam ergo quod petis, sed opportuno tempore, & cum venerit hora mea. Sciendum Christum secundum suam di- Christi opera ab æterno ordinata.
uinitatem, vna cum Patre ab æterno non solum instituisse, ac decreuisse omnia opera, quæ pro salute nostra in carne susciptenda facturus erat; sed & singula suis temporibus, & locis disposuisse, & ordinasse, eaq. cuncta suæ humanitati susceptæ in ipso vnionis instanti reuelasse. De qua dispositione Actorum primo dicitur: Non est vestrum nosse tempora, & momenta, quæ Pater posuit in sua potestate. Hanc igitur horam suam hoc loco vocat, quia qua Deus erat, multo iam ante hoc opus facere disposuerat. Rursus suam dicit, ad significādum dominiū, & potentiam diuinam, per quam Dominus est, & conditor temporum, & quando vult, operatur. Nemo quidem hominum horam habet suam, nec certam potest horam eligere, in qua opus aliquod suum constituat, & disponat. At Christus Dei filius omnia, & singula tempora in sua potestate habens, certa potuit eligere momenta: quibus diuina opera pro sua voluntate certis horis, atque momentis exercebat. Hac igitur de causa horam suam dicit, *Nondum venit hora mea*, in qua secundum meam æternam dispositionem, hoc opus facere decreui. Est & illud hoc loco aduertēdum, Dei filium, cum omnium antequam fierent, esset præscius, infinita sua sapientia, & prudentia, ea suis operibus exequendis elegisse tempora: quæ ad fines, per talia opera intentos, consequendos, erant aptissima, maximeq. opportuna. Erat autem miraculorum is finis, vt per ea se toti mundo filium esse Dei manifestaret: quia in hac illuminatione, vniuersorum salus posita erat. Ioan. 3. Vt omnis, qui credit in eum, non pereat. Hac igitur de causa opus hoc præsens fieri debuit manifesto, non in occulto: vt nimirum homines opere tam miro cognito, eius virtutem admirati, crederent filium Dei esse. Quare vt opus hoc manifestum esset, & non humano negotio, sed diuinæ tribui posset virtuti, expectari debuit vini defectio, qua cognita, opus Christi omnes confiterentur. Hæc itaque est hora, quam Christus expectabat. Hæc est hora, quæ nondum venerat, quando B. Virgo accessit. Hæc est hora in æterna mente disposita, & ad Christi manifestationem opportuna, & quam ipse, vt Deus, sibi vt homini præscripserat. *Nondum*, igitur, *venit hora mea.* Non mirum si Beatam Virginem, quæ quidem magnæ fidei tunc erat, sed adhuc in filij mysterijs cognoscendis proficiens, hoc secretum latebat: quod tunc didicit a filio quem super omnes diligebat, & a quo super omnes est honorata, & exaltata. *Nondum*

venit hora mea. Verbum ergo est potestatis diuinæ, quia Dominus temporum eligere potuit, quæ voluit. Verbum est prouidentiæ, quia ab æterno disposuit, quæ fecit in carne. Verbum est prudentiæ, & sapientiæ, quia conuenientia suis quæque finibus suorum operum elegit momenta. Verbum est misericordiæ, quia spem subueniendi dedit. Verbum est reuerentiæ, quia honorauit matrem, preces acceptando opportuno tempore exaudiendas. Verbum est institutionis, quia omnia ex diuino consilio & voluntate se facere docuit.

ANNOTATIO VIII.

Paucæ expositiones de hora qua Christus vocem suam reconsecutur.

ANtiqui Patres aliter verba hactenus a nobis exposita interpretantur, & cum præcedentibus connectunt. Triplex enim est eorum expositio. Vna est Gregorij Nisseni Oratione in dictum illud Pauli: Tunc & ipse subiectus erit &c. Legit verba hæc per interrogationem, vt sit sensus: Adhuc mihi imperare vt mater vis? nondum venit hora, quando mei iuris ero? Existimat enim Grego. B. Virginem hoc miraculum Christo imperare voluisse: cui Christus respondit, se obedire illi minime teneri. Quid mihi, & tibi, adhuc imperas: nõdum tibi videtur hora venisse, quando mei iuris ero? Venit, iam hora hæc. Iste sensus violentus est, & ni fallor, eximiam Virginis sacratissimæ perfectionem imminuit. Satis commode, vti existimo in superioribus B. Virginem nihil hac petitione imperare voluisse ostendimus: quo iam stabilito hæc certe expositio non procedit. Reliqui Doctores verba hæc affirmate, nõ per interrogationem dicta exponunt.

Altera ergo expositio est communior, vt hora hæc sit passionis tempus, quæ sæpe in Euãgelio hora eius dicitur. Ioan. 7. Nemo misit in eum manus, quia nondum venerat hora eius. Ioan. 13. Sciens quia venit hora eius. 17. Pater, venit hora: clarifica filium tuum. Erit ergo sensus cum præcedentibus, *Quid mihi, & tibi?* hoc opus quod petis diuinitatis meæ est, in hoc non te agnosco matrem: nondum venit hora passionis meæ, quando patiar in ea natura, quam a te accepi, quando vt homo moriar, tunc te matrem recognoscam. Ita Athana. in Apolog. de fuga sua, & Augu. tract. 8. in Ioan. Greg. lib. 8. epist. 42. Porro hæc expositio eo nititur fundamento, quod superius refutauimus, nimirum verba hæc esse reprehensionis, quasi mater opus, quod diuinitatis erat, iussisset. Quo fundamento sublato expositio non videtur accommoda. Præterea etiam eo posito, adhuc non apparet, qua ratione in passione A agnouisse matrem dicatur. nam non solũ in miraculis, quæ erant diuinitatis opera, sed nec in ipsa passione, quam vt homo subibat, matrem recognouit. Nec enim in eo opere se matris voluntati subiecit, in omnibus: quia operibus ad redẽptionem ordinatis, siue quæ faciebat vt Deus, siue quæ faciebat, aut patiebatur, vt homo, diuinum tantummodo decretum & beneplacitum sequebatur, vti paulo ante diximus. Quod si dicas, B. Virgo fuit mater ratione humanitatis, in qua passus est, nõ vero diB uinitatis, secũdum quam operatus est miracula: fatemur id per quàm libenter, inde tamen non sequitur, eum in istis matrem non recognouisse, cum propter matris intercessionem hoc miraculum fecerit, quamuis factum sit secundum naturã, in qua matrem nõ habet. Nec video quomodo sequatur, quòd in passione matrem recognouerit, quia in natura humana passus est: quandoquidẽ multa alia ante passionem etiam in eadem natura humana operatus est: nec ideirco tamen in ijs matC trem recognouisse dici potuit.

Quamobrem magis legitima tertia expositio videtur, quam in commentario secuti sumus, & explanauimus: quam nobiscum probat Iræneus. lib. 3. cap. 18. vbi rectè hanc horam exponens, habet hæc verba: Nondum venit hora mea, dixit, expectans eam horam, quæ præcognita est a Patre. Consentiunt Cyril. lib. 2. cap. 23. Chrysost. homil. 21. & Ambros. ser. 16. in Psal. 118.

D ANNOTATIO IX.

Matris precibus quid Christus cõcesserit.

NOn est hoc loco silentio prætereundum, quod graues Doctores affirmarunt, nempe ob preces matris Christũ citius hoc esse operatũ miraculum, ita Ambros. Chrysost. & Cyrillus in extremo superioris annotationis a nobis citati: quod etiam comprobo, & quò sit notius explico. Nõ ita hoc intelligendum, quasi velint dicere

dicere citius factũ miraculum, quàm ęterna sua dispositione decreuerit faciendum, nemo enim Catholicus id affirmare ausus esset: sed fecisse citius, quàm, si non rogatus esset a matre fecisset: quamquã & hoc sua æterna prouidentia disposuerat. Præuidens enim futuram matris dignissimæ intercessionem, decreuit citius, quàm si non *esset* futura intercessio facere: immo quia tunc facere voluit, vt a matre rogaretur, præordinauit. Vnde caute admodũ & docte Ambro. affirmans citius hoc propB ter matrem factum miraculũ: adiunxit, etiam opportunũ fuisse tempus hoc, quando propter matrem fecit: opportunũ profecto non esset, nisi, vti diximus, ab æterna esset mente dispositum.

ANNOTATIO X.

Hæresis Priscillianistarum.

VItandus est hic error Priscillianistarum, cuius meminit Grego. hom. 10. in Euange. qui Christum fatis & cælorũ constellationibus subiectum, omniaq. ex necessitate fatali operari arbitrabantur, A suamq. hæresim his verbis: *Nondum venit hora mea*, tuebantur, vt refert August. tract. 8. in Ioan. Quam cæci isti qui quod potestatis diuinæ est, secundum quam est Dominus cælorum & temporum: & quod prouidentiæ, qua, quæ facturus erat, prout voluit, & conuenire iudicauit, ab æterno disposuit, ad creaturas referebant: vtique in ipsa luce *e*ecutientes, & in ipsa via errantes. Est quoque tempo*r*andum verbũ Chrysost. hom. 21. qui hunc cõfutans erB rorem, affirmauit ante statutum tempus hoc fecisse miraculum, ne fato subiectus videretur. Non absolute hoc dicendum est, vti diximus, in præcedenti annotatione: nam quando fecit, etiam statutum fuit tempus, sed vocat statutum, quo fecisset quidem, licet tardius, si matris preces interpositæ non essent. Nõ est hoc Catholicis Doctoribus insolens, qui dum hæreticos insequuntur, & vrgent, nimio zelo & ardore currendi, transcendunt metas, & tunc quidem eorum non verba tantum, sed etiam intentio & mens considerada sunt.

Dicit mater eius ministris: Quodcumque dixerit vobis, facite.

COMMENTARIVS.

EXimia est Beatæ Virginis misericordia, filium rogasse, vt opem ferret, satis illis non fuit: sed adhuc filium velle diuinum opus ad subueniendum facere: agnoscens ministros, vt quod illis a Christo impositum fuerit, sedulo exequantur. Disponit, ne forte sua inobedientia aliquid, quo subuentione filij priuentur, committant: eos ergo alloquens, dicit: Facite quodcumque vobis filius meus dixerit.

ANNOTATIO XI.

Quotsum Beata Virgo præmonuerit ministros.

LAtet hic, ni fallor, grande mysteriũ. Nam ex verbis filij potuit mater voA luntatem, & propositum subueniendi percipere: quia dictum est, nondum venit hora mea. Ambros. serm. 16. in Psal. 118. Ex affectu filij matrem nouisse affirmat: quod intelligendum arbitror, verbis ipsis affectu manifestato. Attamen vnde B. Virgo cognouerit Christum ad ministros se conuersurum, & arduum aliquid eis impositurum, non apparet. Si autem hæc non nouisset, vtique non eos præmonuisset, dicẽs: *Facite quodcumque dixerit vobis*. Iustin. explic. quæst. Gent. resp. 136. Hanc præsentiens difficultatẽ, affirmat Christũ dixisse matri, die ministris, vt faciant quodcumque dixero illis.

At quia adiungere hæc verba durum videtur, maxime quia si a Christo dicta fuissent, ab Euangelista non essent prætermissa: propterea aliter respondeo, nempe B. Virginem dono intellectus, quod a Spiritu sancto acceperat, & scripturarum lectione nouisse, Deum in miraculis & operibus suæ potentiæ faciendis, aliquid, quod humano repugnabat iudicio, admisceuisse, Vt enim aquas sanas faceret, salem iussit infundi, 4. Reg. 2. Vt ferrũ etiam ex aquis extraheret, lignum aquis injici iussit, 4. Reg. 6. Vt aquas dulces redderet, lignum præcepit

Deus in miracu lis ab hominũ opinione diuersa admiscet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

præcepit immitti, Exo. 15. Similiter vulnus Ezechiæ ex ficis cataplasmate confectio sanauit, Isa. 38. Quæ omnia ad rem facere minus videbantur: immo aliquando quæ contra rem faciebant, iubebat, vt in eo virtus diuina magis innotesceret. quod & in narratis, & multis alijs exemplis factum scriptura commemorat. Collegit ergo B. Virgo diuino lumine edocta aliquid simile nunc faciendum, vt se eundem Deū, qui illa fecerat, demonstraret. Disposuit ergo homines, vt qui Christi virtutem nō nouerant, audientes quæ rei parum commoda videbantur fortasse contemnere iussa potuissent. Rursus cum per ministros vinum esset distribuendum, & munus ipsorum hoc esset, ad eos se conuersurum non dubitauit, vti factum est in vtroque: nam ministris Christus imperauit, & rem, quæ ridicula, & non necessaria videbatur, iniunxit. Cur enim vino cum indigerent, A aqua hydrias vsque ad summum iubet impleri? sed non aliter virtus diuina manifestanda erat. Habemus huius rei exemplum, quamquam imperfectum. 4. Reg. 5. venit Naaman leprosus ad Elisæum, vt sanaretur a lepra. Propheta rē, quæ videbatur inutilis homini imposuit, nimirū vt septies lauaretur in Iordane: quod ille cōtēnens, sanitatē non consequebatur. Accedunt serui eius, & vt faciat iussa, exhortāntur, dicētes: Pater, & si tibi rem grandem Propheta dixisset, facere debuerat: obediuit ille & diuina mundatus est virtute. B. Virgo longe sapiētior & prudētior his seruis, præuenit, nec vt iubeatur, expectat, sed iussa auteuertens hortatur, & dicit, *Quodcumque dixerit vobis, facite*: quodcūque etiam graue, etiam si vobis inutile visum fuerit, facere ne recusetis. Hæc est eximia & prudens misericordia, quæ ne homo in malum incidat, præuenire nouit. B. Virginis prudentia.

Erant autem ibi lapideæ hydriæ sex, positæ secundum purificationem Iudæorum.

COMMENTARIVS.

Hydriæ qd. In quos vsus apud Iudæos habitæ.

INcipit Euangelista miraculum narrare, & primo loco vasa, in quibus vinum Christus miraculose fecit, describit. Hydriæ Græce, Latine aquales significāt, id est, vasa aquæ destinata, quibus vinum infundi non solet. Erant autem vasa huiusmodi sex lapidea posita, id est, quæ non circumferebantur, sed certo in loco constituta aquam continebant, ex quibus aqua minoribus vasis hauriebatur, ob idq. lapideæ erant tamquam vasa capaciora. Erant autem hæ hydriæ propter Iudæorum purificationem, quibus moris erat in conuiuijs frequenter vti lotionibus: vasa itidem & calices frequenter purificabantur: & in hos vsus magna aquæ copia in capacioribus illis vasis reseruabatur. Hæc purificatio, cuius hoc loco fit mentio, illa est, de qua Marcus dicit: Pharisæi, & omnes Iudæi, nisi crebro lauerint manus, non manducant, tenentes traditionem seniorum. Et a foro veniētes, nisi baptizentur, non comedunt: & alia multa sunt, quæ tradita sunt illis seruare, baptismata calicum, & vrceorum, & æramentorum, & lectorum, hæc Marcus. Harum ergo purificationū causa erant hydriæ istæ sex positæ: quæ quidem purificationes non erant ex lege, sed ex seniorum traditione. Aliæ purificationes legis erant, ab immunditia ex tactu morticinij, aut leprosi, aut ex seminis pollutione contracta, & ab his non purificabantur aqua, sed ad vesperam vsque immundities hæc perdurabat. Perpende quàm sapienter & consulto Dei filius miraculum in sui manifestationem facturus, vasa aquæ destinata elegit, ne quis vinum in vasis, non autem de nouo factum fuisse, aut vini partem aliquam, quæ superinfusæ aquæ saporem vini indiderit, ibi reseruatam existimaret: quippe vasa aquam recipere solita, hanc tollebant suspicionem. Vasa etiam elegit capacia & magna eodem in loco fixa, hinc inde gestari insueta, vt plena vino aliunde portata nemo sibi persuaderet: atque vt copia tanta vini aperte, & sine contradictione miraculi virtutem probaret.

Capientes

Capientes singulas metretas binas, vel ternas.

MAgnitudinem vasorum describit, vt ex quantitate vini, miraculi vis multo magis eluceseat. Capiebant singulæ hydriæ metretas binas vel ternas. Non est locutio hæc ambigua, quasi Euangelista incerto loquendi modo vtatur: sicut nos dicere solemus, vas hoc duas, aut tres vncias capit, nescientes vere & determinate quantum capiat. Non sic loquitur Euangelista, qui miraculo interfuit, qui Spiritu sancto illustratus scripsit: maxime quia magnam adfert differentiā, si vna addatur, vel auferatur metreta: sed est sermo certus, non ad easdem hydrias, sed ad diuersas referendus, ita, vt aliquæ hydriæ binas, aliquæ ternas, capere dicantur.

ANNOTATIO XII.

Metretæ quantitas.

DIfficile est in his mēsuris certū quid statuere, propter varietatem eorum, qui hanc materiam tractant: quod tamen certius & verius esse videtur, hoc est, metretam, quæ & alio nomine cadus & battus dicitur, duodecim continere congios: congius autē sex sextarios, sextarius apud Romanos quidem viginti continebat vncias, apud Atticos vero duodeuiginti, tantus etiam erat sextarius Hebraicus. Continebat igitur metreta septuaginta duos A sextarios, & singuli sextarij duodeuiginti vncias: ex quo facile est cuique, quantum hydriæ caperent, computare. Alij non ita sentiunt, sed metretam decem capere existimant congios. Sed quod prius diximus, est probabilius, quamquam siue vno, siue altero modo sentias, tanta fuit vini quantitas, vt miraculum nemo inficiari posset. Et hoc ad litteralem sensum percipiendū satis est: nam de mensuris disputare præter institutum esset.

Dicit eis Iesus: Implete hydrias aqua.

COMMENTARIVS.

MInistris, vt hydrias aqua implerent, imperat: iam enim conuiuij maiori parte peracta, consequens erat, vt propter frequentes purificationes vasa fere essent vacua: hac igitur de causa Christus vsque ad summum ea impleri iubet. Et potuisset quidem Dominus nulla aqua prius infusa vino ea implere: tamen, vt certius miraculum fieret, & ministros ipsos tanti miraculi testes haberet, aquā manibus eorum infusam in vinum conuertere maluit. Recte etiam Chrysost. hom. 26. annotat, ne vlli calumniæ locus pateret, Christus aqua vsque ad summū vasa, quæ soli aquæ deputata erant, impleri voluit. Aliam dat Irenæ. lib. 3. cap. 11. causam, cuius hæc sunt verba: Quamuis enim posset Dominus ex nullo subiacente præbere epulantibus vinum, & ex eo complere esurientes, hoc tamen non fecit. Accipiens autem eos, qui a terra essent panes, & iterum aquam faciens vinum saturauit eos, qui recumbebāt: & potauit eos, qui inuitati erant ad nuptias: ostendens quoniam Deus, qui fecit cælum & terram, & iussit eam fructus facere, & constituit aquas, & dedit fontes, hic & benedictionem escæ, & gratiam potui in nouissimis temporibus per filiū suum donat humano generi. Hæc Iren. Nec diffiteor hanc aquæ in vinum conuersionem accidisse, vt Augustin. tract. 9. refert, propter mysterium, scilicet vt legem illam insipidam, inefficacem, in suauissimum, & efficax Euangelium, mutandam significaret. Simul enim miraculum vnum, & veritatem diuinitatis eius probare, & id, quod facturus erat, significare potuit. Christus multis de causis aqua vsus est in hoc miraculo.

Et impleuerunt eas vsque ad summum, & dicit eis Iesus: Haurite nunc, & ferte Architriclino.

Ministrorū obedientia.

MInistri consilio B. Virginis instructi; voci Christi sine murmuratione, aut contradictione vlla obedientes, quamuis deficiente vino, & abundante aqua, inutile quod præcipiebatur, videri poterat: hydrias tamen sex aqua impleuerunt. Et vero Christus expresse non dixit, vt vsque ad summum implerent: tamen ipsi dicto perfecte obedientes ad summum vsque impleuerunt. Vbi ergo cognouit Dominus impleras esse hydrias, potenti sua virtute totam illam aquam in vinum nullis verbis, nullis actibus exterioribus vlis, nulla intercedēte mora, conuertit: quo etiam magis virtus eius diuina confirmabatur. Iterumq. iubet ministris depromere ex vasis illis, & præfecto mensæ, cui soliti erāt vinum ministrare, vt ille conuiuis distribuat: quod factum est, vt per eos miraculum diuulgaretur, qui & ipsius miraculi testes erant, & quæ facta fuerant, proprijs viderant oculis. Nec voluit Dominus statim rem ad sponsum deferri: sed seruato ordine conuiuij, suam potentiam manifestauit: sic enim suauius, & efficacius res hæc euulgata est.

Et tulerunt, vt gustauit Architriclinus aquam vinum factam, & non sciebat vnde esset, ministri autem sciebant, qui hauserant aquam. Vocat sponsum Architriclinus, & dicit ei.

MInistri, etiamsi graue quid illis imponebatur (nam cum necdum aquam vinum factā scirent, haurire, & Architriclino tamquam vinum portare iubē tur) obedierunt, quod sine diuina interius eorum corda mouente virtute, nō est factum. Delatum vinum, Architriclinus, vt moris est, degustat: ne aliquid conuiuis propinet indignum. Miratur vini excellentiam, & nesciens quod factum erat, sed vinum ex sponsi dispositione repositum, & in finem conuiuij reseruatum arbitratus, sponsum insimulandi eū gratia, quod ordinem rectum conuiuij non seruauerit, vocat. In primis miranda est ministrorum obedientia. Sciebant enim ministri iam vinum esse factum, id quod iussi promere ex colore & odore cognoscere potuerunt. Architriclino vero etiam miranti, & vnde hoc vinū esset nescienti, rem non reuelant: quod nō alia de causa eos existimo fecisse, nisi quia a Christo tantum, *Haurite, & ferte Architriclino*, audierunt. Verbumq. Christi præ tergredi non sunt ausi, existimantes forte Christū hoc operatum esse, ne vinum defeciisse diuulgaretur. At optimo consilio id Christus fieri voluit: fide enim maiori digni erant ministri, tanti operis testes, si non sponte sua, sed interrogati, rem totam, vti facta est, aperirent. Quantum ex verbis his licet conijcere, sponsus in conuiuio non recumbebat, sed generalem omnium habebat curā: si enim discūberet, non ab Architriclino vocatus, sed Architriclinus ad eum venisse diceretur: si autem recubuisset, non vtique eum vt surgeret, & veniret, vocasset.

Hinc colligitur, quòd sponsus nō recumbebat in mensa.

Omnis homo primum bonum vinum ponit, & cum inebriati fuerint, tunc id quod deterius est, tu autem seruasti bonum vinum vsque adhuc.

SPonsum Architriclinus imperitiæ insimulat, quòd peracto fere conuiuio, quando gustus qualitatem vini minus percipere est aptus, vinum optimū apponat, cum tamen omnes alij contrario faciant modo: optimum enim in principio,

pio, quando qualitas discerni valet, propinant. Cum legis verbum, *Inebriati fuerint*, huius conuiuij intemperantiam ne suspiceris, sed Euangelista personam Architriclini, quod communiter in alijs conuiuijs fieri solebat, referentis inducit. Multa alia describere omittit Euangelista, quia ex narratis facile intelliguntur. Sponsus insimulatus negat, inquiritur factum, interrogantur ministri, veritas manifestatur, miraculum diuulgatur, effectus consequens verbis sequentibus ostenditur.

Hoc fecit initium signorum Iesus in Cana Galilææ, & manifestauit gloriam suam: & crediderunt in eum discipuli eius.

EVangelista hoc primum miraculum Christi fuisse testatur, quod in Cana Galilææ factum est, quo gloriam suæ diuinitatis manifestauit. Fructus autem miraculi, immo finis præcipuus, propter quem ad nuptias venit, fides fuit: nam miraculo hoc fidem discipulorū, qui aderant, sibi conciliauit: *Crediderunt* enim *in eum discipuli eius*.

ANNOTATIO XIII.

Non fuit Ioānes spō sus in his nuptijs.

INquirunt aliqui, an Ioannes fuerit spō A graues Doctores ita sensisse, rationemq. sus hic, qui a Christo fuerit a nuptijs huius veritatis congruētem adfert. Auauocatus, & virginitatem perpetuam custodierit: & multi nostri temporis graues stinus ergo non cum Beda sensit.
quidam viri id affirmant, Bedam in huius Præterea Hieron. lib. 1. cont. Iouini. rei testimonium, immo Augustinum & probanti Iouiniano melius esse Virginita Hieronymū in suis præfationibus in Ioān te Matrimoniū, eo argumento, quòd Chri nem proferentes. Si rationes & argumen- stus Ecclesiæ principatum non Ioāni Virta, quibus tanta veritas confirmetur, quæ- gini, sed coniugato Petro commiserit: Re ras, non inuenies. Bedæ auctoritas totum spondet Hieronymus id factum, quia tūc est huius opinionis argumentum: nā Au- ætate puerili erat Ioannes: vocatus enim gustinus & Hieronymus, nihil pro hac sen est vigintiquinque annorum. Profecto si tentia faciunt. Præfatio enim illa Augu- B nuptias celebrasset Ioannes, efficacius opstini non est, sed potius Bedæ, cuius ver posuisset Ioannem etiam vxorem duxisse. bis conflata, sicut etiam illa, quæ Hiero- Præterea, si ætate puerili vocatus est, non nymo tribuitur, quæ ex eiusdē Bedæ ver celebrarat nuptias secundum Hieronybis, aut certe ex alicuius alterius, a Hiero- mum.
nymi phrasi longe distantis, cōpolita est: vt Cum igitur hæc Bedæ opinio nullo scrisolus Beda sit huius opinionis auctor. pturæ testimonio, nulla traditione, nec an- Bedę opiImmo, si attente rem, & diligenter in- tiquū vllius Doctoris fulta sit auctoritate, nio de nuquirimus, contrarium Augustinus & Hie- numquā mihi eam potui persuadere: rem ptijs Ioānis auctori nō ronymus senriūt. Augustinus enim tract. enim alioquin insignem tam diligētes an probatur. vltimo in Ioan. habet hæc verba: Sunt, tiqui tractatores non omisissent. Nec in qui senserint, & hi quidem non contem- cumbit nobis partem hanc negatiuā pro ptibiles sacri eloquij tractatores, a Chri- C bare: ab ijs potius qui rem grauem & no sto Ioannem Apostolum plus amatū, pro tabilem affirmant, probanda erat, & quiterea quòd neque vxorem duxerit, & ab dem rationibus vrgentibus, quæ tamen ineunte pueritia castissimus vixerit: hoc nullæ sunt. Adde his cum hoc nouū quid quidem in scripturis canonicis non eui- tunc temporis esset, vt matrimonium dis denter apparet: verum tamen id quoque solueretur, non dato repudio, & nuptiæ hæ multum adiuuat congruentiam, quòd il- ab ipso Ioanne sint descriptæ: non est vela vita per eum significata est, vbi non erūt risimile rem tantam, & quæ omnes tunc nuptiæ. Hæc Augustinus vbi duxisse vxo in admirationē adduxisset, omni ex parrem, & celebrasse nuptias negat, docetq. te ab Euāgelista prætermissam fuisse. Adde etiam quòd Ioannes vocatus est multo

Universidad de Deusto
Biblioteca

post a Christo, iam Ioanne Baptista in carcerem coniecto, vt habetur Luc. 4. Existimo ergo solidam esse magis & veram sententiam, sponsum hunc Ioannem non fuisse, sed familiarem aliquem, aut secundum carnem cognatum Christi.

ANNOTATIO XIIII.

An fuerit hoc primū inter miracula Christi.

AN hoc miraculum fuerit primū omnium, quod Christus edidit, an potius non simpliciter primum, sed eorum, quæ in Cana Galilææ fecit, inquirere alius merito posset. nam Euangelistæ verba aliquo modo in vtrumque sensum trahi possunt. Chrysost. homil. 22. refert aliquot affirmantes hoc miraculum non fuisse absolute primum, ipse vero ante baptismum nullum fecisse certo tenet: an vero post baptismum hoc sit primum, in dubio relinquit. Aliqui recentiorum primū fuisse corā discipulis, non tamen absolute primum. Alij primum in illo loco factū, asserunt. nam Ioan. 4. in eodem loco alterum refertur, tamen absolute primum nō fuisse dicunt.

Quæsti solūno.

Sed re vera, si loquamur de miraculis, quæ Christus in sui manifestationem operatus est, hoc primum est. Omitto aduentum Magorum, & illa, quæ mirabiliter facta sunt in natiuitate eius: loquor de his, quæ suæ prædicationis initio ad diuinitatis manifestationem operatus est, quæ cōmuniter appellantur miracula. Ita tenet Ambros. ser. 19. & Theophil. & Euangelista aperte significat. nā dicit, *Hoc initium signorum fecit in Cana*, id est, hoc quod est initium signorum omnium fecit in Cana. Exponere autē, hoc fuit primum, quod fecit in Cana, violentum est: nec erat causa, cur magis primū, quod fecit in Cana, quàm primum, quod in alia ciuitate fecerit, annotatum esset. Præterea quia absolute dicitur, *Et manifestauit gloriam suam*, quasi ante non manifestauerit gloriam & virtutem diuinitatis suæ miraculis: hoc est igitur primum miraculum, & initium miraculorum Christi. Rectè autem a nuptijs se incipit manifestare: vt dicit Cyril. lib. 2. c. 26. descendit enim de cælo Dei filius, vt veluti sponsus spiritalis naturā hominis amplexus, veræ sapientiæ fetum, sponsam parere faceret.

ANNOTATIO XV.

An eodē die Christ⁹ adoratum a Magis & a Ioāne baptizatus fuerit, & miraculum hoc in nuptijs ediderit.

DIfficultas hoc loco se offert, an miraculum hoc eodem die a Christo sit factū, quo & a Magis adoratus, & a Ioanne fuit baptizatus, quamuis non eodem anno. Sunt enim qui vno die, licet nō eodem anno hæc tria eximia opera facta esse affirment, vt quo die a Magis adoratus, labentibus annis, trigesimum explens baptizatus, vno post anno miraculum in nuptijs ediderit: idq. Ecclesiæ auctoritate confirmāt, quæ in quadam antiphona tria hęc simul vno die miracula patrata commemorat. Sed hoc ad locum Matth. 3. magis spectat, vbi de anno baptismi Christi propria est tractatio: nec nos longius discutere in præsenti statuimus. Hoc solum annotare libuit, Augustinum serm. 37. de tempore, & Ambros. serm. 21. referre aliquos illo die, quo nos Epiphaniæ festum celebramus, a Magis Christum adoratum asserentes: alios vero baptismum potius illo die celebratum a Christo: alios vero miraculum hoc conuersionis aquæ in vinum. Sed nec ipsi, nec Augustin. & Ambros. eodem die tria hæc esse peracta, affirmarunt.

Vetus ergo traditio non erat, tria hæc vno die, sed illo die vnum horum esse factum, quod autem illorum esset, in opinione versari. Traditio igitur antiqua omniū consentiens erat, non fuisse vnico die tria simul effecta. Propterea Epiphan. hæres. 51. expresse id negat, quamuis multa ibi alia adferat, quæ probari non possunt. Hoc tamen nempe non hæc tria simul eodem die facta fuisse, antiquitati est consonum. Ecclesia autem tria hæc vna gesta esse die non affirmant, sed cum incertum sit, quod eorum factum sit, prudenter vnico die tria simul illa celebrat. Non ergo mihi probatur opinio, quæ præcipue nostra ætate recepta est, vno die hæc esse opera facta, sed post baptismum diebus paucis has nuptias esse celebratas existimo, nec antiquitas Patrum, nec Ecclesia aliud vmquam docuit. Per hæc tamen negare nolumus, esse opinionem illam probabilem. Hæc in præsenti sufficiant.

ANNOTATIO. XVI.

Discipuli Christi an in eum, ante miraculū hoc, crediderint.

AVgustinus lib. 2. de consensu Euangelistarum cap. 17. dubitationem affert propter vltima verba: *Crediderunt in eum discipuli eius*, ergo inquit, ante non crediderant: si autem ante non crediderant, non erant discipuli: quomodo igitur ante miraculum dictum est: Vocati sunt discipuli eius ad nuptias, si quando vocati sunt nondum crediderant? Respondet per quandam

quandam anticipationem dictum id esse: qui enim futuri erant discipuli, vocantur discipuli, etiam antequam sint: sed hoc mihi non probatur. Nam vocati sunt, qui discipuli erant: nec, quando dictum est: *Crediderunt in eum discipuli eius*, insinuare voluit, ante non credidisse, sed dicuntur credidisse, quia confirmati & aucti sunt in fide. Maiorem enim fidem viso miraculo conceperunt de Christo, & firmior facta est eorum fides: quem enim hominē tantummodo putabant, diuinitatem iam habere quandam crediderunt. Dicti autem sunt discipuli, quia ipsi aliquo modo adhæserant, ipsum audierant, & ei fidem aliquam habuerant: testimonio enim Ioannis moti erant, vt ad eum venirent. Non est autem nouum sanctæ scripturæ, credendi verbo vti, in ea significatione, qua diximus, nempe firmius, & amplius credere. Ioan. 4. Nisi signa & prodigia videritis, non creditis: & tamen Regulus aliquo modo credebat, qui a Christo filium sanari petebat. & Ioan. 11. Si credideris, videbis gloriam Dei: & tamen iam ante Martha credebat. De hac perfectione fidei discipulorum Ambros. serm. 20. dicit. Prædicanda fides Apostolorū, qui viso vno miraculo, crediderūt in omnipotentiā Saluatoris. Hæc Ambr. Non arbitror tamen tātā fuisse tunc horum fidem, vt filium Dei Christum crederent, sicut Matth. 16. Petrus credidisse, & confessus esse dicitur.

ANNOTATIO XVII.

Hæresis Seueri refellitur.

HOc Christi miraculo antiqua hæresis cōfutatur. Seuerus enim, vnde Seueriani dicti, cuius meminit Augu. lib. de Hæres. c. 24. & Epiph. hæres. 45. Vinū bibere prohibebat, affirmans vitē esse sobolem diaboli, qui in serpentē conuersus, terræ se commiscuit. Eandē hæresim tribuit Epiph. hæres. 47. Encratitis, qui discipuli Tatiani fuerunt, sed in multis a magistro defciuerunt: & hac de causa forsan Hiero. Amos 1. Tatiano hanc hæresim adscribit. Sed hoc Saluatoris facto cōuincitur: Christus enim aquā in vinum conuertit, cōuiuis propinari iussit, ipse etiam bibit. Vinū ergo creatura Dei est, & eo vti moderate licet. Non credo hanc hæresim multos habuisse sequaces. Fuit autem vinum hoc, vt communiter creditur, rubrū, tum vt miraculum euidentius esset, tum quia illa regio vinis rubris pretiosis abundat: idemq. Ecclesia videtur approbare, dū canit: Aquæ rubescunt hydriæ. Vinum hoc rubrum in scriptura, sæpe sanguis vuæ appellatur. Genes. 49. In sanguine vuæ pallium suum. Deuterono. 32. Sanguinē vuæ biberet meracissimum, & alias sæpe.

Post hæc descendit Capharnaum ipse, & mater eius, & fratres eius, & discipuli eius, & ibi manserunt non multis diebus.

COMMENTARIVS.

Quæ ciuitas fuerit Capharnaum.

CApharnaum vrbs erat eo tempore celebris, in finibus Zabulon, & Nephtalim, ad ripam maris Galilææ, centum milliaribus ab ipsius maris initio ad occidentem. In littore aduerso ad orientem erat regio Gerasenorum: erat autē frequentissimum Emporium, quo maxima negotiantium confluebat multitudo, dicta patria Domini. Matth. 9. Quia frequenter ibi inueniebatur, & quia ad eam, relicta Nazareth, vt dicitur Matth. 4. cum matre, & fratribus se transtulit. Voluit enim Dominus propter celebritatem oppidi, & propter mores eius corruptissimos ibi habitare, & suæ doctrinæ primitias collocare, vt, vbi vigeret infirmitas, ibidem medicus adesset. Post nuptias in hunc locum descendit. Erat autem, quantum ad terræ situm, oppidum hoc, in parte inferiori, quamuis supra montem positum, respectu Canæ. Ob id descendisse Capharnaum dicitur, sicut quando ad superiora loca ex inferioribus proficiscebatur, ascendisse dictus est. Matth. autem 4. & Luc. 4. descensus quidam in Capharnaum narratur, quando eo habitationis causa descendit. Sed non huius in præsenti Ioannes meminit, sed alterius prioris, quem alij omiserunt Euangelistæ. Hic enim est factus post nuptias ante carcerem Ioannis: at ille post vincula ipsius, & nunc paucis commoratus

moratus est diebus, tunc autem multis: nunc miraculum non legitur fecisse, nec publice docuisse, tunc autem & docuit, & miracula edidit. Post nuptias ergo cũ matre, & discipulis, & cognatis secundum carnem, qui fratres dicuntur, descendit Capharnaum, & ibi manserunt non multis diebus. Qua de causa huc venerit, Euangelista non narrat, nec quidquam certi possumus affirmare.

ANNOTATIO XVIII.

Fratres Domini qui.

COnsideratione dignum est, qui sint A stæ referunt Mariam Iacobi præsentẽ fuisse, igitur eadem est Maria Iacobi, & Maria mater Christi.

Hæc exactissime soluit Hieron. & Catholico cuique doctori soluere facile est. In scriptura enim non solum fratres dicũtur, qui ex eodem patre, & matre sunt, sed etiam multis alijs modis, quandoquidem cognati, & sanguine coniuncti fratres etiã dicuntur. nam Gen. 13. Lot frater Abraham dictus est, & tamen filius fratris erat: non ex patre, & matre eadem. Gen. 29. Laban frater Iacob dicitur, qui tamen erat auunculus. Dicuntur etiam fratres gente, sicut Iudæi omnes fratres dicuntur. Iosue 1. Transite armati ante fratres vestros. 2. Reg. 19. Fratres vestri filij Iuda. Actor. 22. Viri fratres, & patres audite. Dicuntur fratres societate, & amicitia: dicuntur fratres adoptione, immo proximi omnes dicuntur fratres. Plena est scriptura hac voce in multis, & varijs sumpta significationibus. Fratres ergo Christi non natura, vt ex eadem matre, & patre nati, sed cognaC tione, & consanguinitate dicti sunt. Quod autem Christus primogenitus dictus est, id ea ratione fit, quia ante eũ nemo alius sit genitus, non quod post eum alij geniti sint: sicut etiam vt Deus primogenitus patris dicitur, at post eum non sunt alij geniti, vti supra exposuimus. Illud autem quod dictum est, donec peperit, significatum est quid non sit factum, sed non sequitur postea faciendum. nam etiam dicitur: Sede a dextris meis, donec ponam inimicos scabellũ: tamen non licet inferre, ergo postD quam positi fuerint, non sedebit. Illa autem argumẽtatio ex diuersis Euangelistis vana est: quod enim vnus omisit, alius solet narrare. Quam ergo Mariam Ioannes tacuit, alij expresserũt. Opponebat Heluidius auctoritatem Tertulliani, & Victorini, quasi idem quod ipse sentirent. Hieronymus de Tertulliano non curat, quia ab Ecclesia eũ Mõtano discessit: Victorinum autem negat vmquã quid tale sensisse. Catholicũ ergo est, fratres hos non esse natura, sed cognatione, seu consanguinitate.

Vox *fratres*. in scriptura late patet.

Quare fratres Domini appellẽtur.

Alterum autem, quare fratres Domini vocentur, nõ ita definire facile est. Catholico vnum est certum, alterum est in controuersia: certum est non ita esse fratres, nec sorores, vt ex eadem sint matre: quia perpetuam Virginitatem B. Virginis ab Ecclesia iam olim declaratam, fideles cõfitentur: pro cuius defensione contra Heluidium Hæreticum docte, & diffuse scripsit Illephonsus Toletanus Archiepiscopus. scripsit etiam Hieron. contra hunc hæreticum affirmantem B. Matrem Virginẽ extitisse vsque ad Saluatoris partum, tamen postea ex Ioseph filios concepisse & peperisse. Debilia erant hæretici huius arma contra Ecclesiam: vsus est enim argumento quia fratres Christi Euangelium appellat, & quia Christus primogenitus dicitur, & quia dictum est Matth. 1. Non cognouit eam Ioseph, donec peperit filiũ suum. & quia Ioan. 19. Maria mater Christi dicitur cruci astitisse, & alij Euangeli-

Qua cognatione Christo iuncti fuerint, qui fratres illius dicti sunt.

Quo vero gradu consanguinitatis fuerint Christo coniuncti, Catholicorum patrum extant tres opiniones valde diuersę. Vna est affirmantium fuisse fratres, quia erant filij Ioseph ex alia vxore. Tenent enim hi Doctores Ioseph antequã B. Virginẽ sibi despondisset, viduum fuisse, priore vxore, ex qua quattuor illos filios, & duas filias susceperat, sepulta. Habet hæc sententia graues auctores: eam enim affirmant Hippolytus Apostolorum successor, referente Nicepho. lib. 2. Histo c. 3. Orig. Matth. 13. Euseb. lib. 2. hist. Eccle. cap. 2. Hilar. can. 1. in Matth. Ambr. lib. de institu. Virg. cap. 6. & super epist. ad Gala. cap. 1. Epipha. hæres. 28. 78. & in Ancorato cũ alijs etiam multis. Orig. allegat Euangelium nomine Petri scriptum, & librum Iacobi, qui modo non extant, & apocryphi sunt. Sed huic sententiæ obstat auctoritas etiam grauium Doctorum qui B. Ioseph Virgine fuisse docuerunt, inter quos sunt. Hieronymus con. Heluidium, & August. serm. 14. de Natali Domini. Bernar. ser. 2. in missus est. Beda in Ioan. 2. & hæc est communis nunc inter Catholicos opinio: & re vera certa, & legitima sententia, quã alio in loco satis probauimus. Et contra prædictam sententiam est argumentum efficax. Nam Mar. 15. dicitur, iuxta crucem fuisse mulieres, nempe Mariam Iacobi minoris, & matrem Iose & Salome. Ecce Maria dicitur Iose, & Iacobi mater, qui duo dicti erant Mar. 6. fratres Domini. Ergo non potuerunt esse filij Ioseph: nam vxor, ex qua hi Doctores volunt natos esse hos filios, mortua erat: alioqui cum despondit Beatam Virginem, duas habuisset vxores, quod nemo adhuc Catholicus affirmauit. Non igitur hæc prima sententia probanda est: quam tamẽ graues illi auctores defenderunt, vt contra hæreticos facilius ea ratione agere possent.

Secunda sententia est asserentium, Ioseph sponsum B. Virginis habuisse fratrẽ Cleopham dictũ, cuius vxor dicitur Ioan. 19. Maria Cleophæ, seu Clophæ, vt alij legunt. huius fuerunt filij, qui dicti sunt fratres Domini, Iudæi enim Christum filium secundum carnem Ioseph existimãtes, consobrinos eius illos esse arbitrabantur. Ioseph autem habuisse fratrem Cleopham confirmat Eusebi. lib. 3. histo. Eccle. capit. 3. ex Aegesippo, qui temporibus fuit Apostolorum, & Epiphan. hæresi. 78. Hiero... cont. Helui. hanc refert sententiam, sed eam argumento alio probat, quia nimirũ Maria, quæ dicitur mater fratrũ Domini, non dicitur Maria Cleophæ, sed Maria Alphæi. Sed hoc argumentum Hieronymi non est valde firmum: nam fieri potuit (quod aliqui recentiores dicunt) fuisse dictam Alphæi, quia filia eius erat, Cleophæ autem quia erat eius vxor. Potuit etiam fieri, vt binomius esset.

Hieronymi sentẽtia amplectenda.

Tertia sententia, quæ Hieronymo placet, & communiter recipitur inter Theologos est, Beatæ Virginis sororem dictam esse Mariam Cleophæ, vt dicit Hieron. siue a patre, siue a familia, siue gentilitate, siue quacumque alia de causa hoc nomine impositio. Ex hac, & ex Alphæo nati sunt illi, qui dicti sunt fratres Domini: vnde fratres Domini sunt nuncupati, quia consobrini ex duabus nati sororibus erant. Idem tenet Isidorus lib. de Vita, & obitu Sanctorum Patrum. Refert & Niceph. lib. 2. c. 3. ex Hippolyto Annam matrem B. Virginis, fuisse sororem Sotæ, quæ fuit mater Elisabeth, vnde B. Virgo, & Elisabeth erant consobrinæ ex duabus sororibus, & Ioannes Baptista consobrinus secundus cum Domino. Isti ergo fratres, ex Maria vxore Alphæi, filia Cleophæ, sorores Beatæ Virginis, nati sunt. Si autem dicas vxorem Cleophæ fratris Ioseph, & filiam Alphæi cum secunda sententia, id quoque probabile est. Hoc tamẽ est certum, esse filios sororis B. Virginis. Secunda ergo, & tertia sententia sunt probabiliores: omnium autem probabilissima est, quæ Hieronymo probatur.

Et prope erat Pascha Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam.

COMMENTARIVS.

HAec verba causam continent, cur paucis diebus manserit Capharnaum, nempe quia prope erat Pascha Iudæorum. Hebraismus est frequens, vt particula copulatiua, locum causalis obtineat, ac si dictum esset: Quia prope erat Pascha, mansit paucis diebus in loco illo. Vt enim Exod. 23. & Deut. 16. Habe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur, ter in anno ex omni loco Iudæi Hierosolymam ascendebant adorare in templo (non enim licebat sacrificare, nisi in templo illo) nempe in solemnitatibus Paschæ, Pentecostes & Tabernaculorum: sed omnium celeberrimum & quando multitudo maxima concurrebat, erat Pascha. Addidit Ioannes, *Iudæorum*, vt Pascha illud a nostro Christianorum Paschate distingueret. Dicitur autem Iesus ascendisse Hierosolymam, quia, vt in præcedenti commentario diximus, Hierusalem respectu situs Galilææ, erat in eminentiori loco. Vnde proficiscentes Hierosolymis in Galilæam, dicebantur descendere: contra vero è Galilæa Hierosolymam ascendere. Hac de causa Christus ascendisse dicitur. Est autem hoc Pascha primum, & primum post baptismum Christi, vt dicit Irenæus lib. 2. capite 39.

Et inuenit in templo vendentes oues & boues, & columbas, & numularios sedentes.

Eiectio a Christo, vendentes e templo expulti sũt.

DVæ factæ sunt eiectiones a Christo, vna prope passionis suæ tempus, cuius meminerunt Matth. 21. Mar. 11. Luc. 19. Altera initio suæ prædicationis: hanc omiserunt Euangelistæ reliqui: Ioannes tamen eam persequitur. Fuit autem illa acerbior, quæ post tot Christi prædicationes, adhuc nihil illis proficientibus, facta est: hæc autem prior suauior. In hac, verba illa protulit: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud, quorum narratio valde necessaria fuit, ad intelligentiam eorum, quæ secuta sunt postea: nempe Matth. 26. quando accusatus est a Iudæis, quasi dixerit: Possum destruere templum, & in tribus diebus excitare illud: & Matth. 27. Vah qui destruis templum Dei, & in tribus diebus excitas illud. Hæc enim Iudæi opponebant, propter id, quod nunc dixit Christus, quando eiecit eos de templo. Iesus ergo ascendens Hierosolymam, templum adit: cum enim Deus sit, in domum suam se recipit quia domus Dei templum dicitur. Item vt qui circa Dei cultum abusus manifesti erant, emẽdaret. Inuenit autem ibi vendentes oues & boues, & columbas quæ sacrificanda erant, & numularios, qui minuta moneta maiorem permutant. Ementium enim & vendentium vsui permutatio hæc necessaria est, a numulo ergo numularius deriuatur, numulus autem minutum quid est, & Græcum vocabulum similem habet significationem, κερματὰς κέρμα, apud Græcos æris minutias significat. Pro necessitate igitur contrahentium, hi pecunias permutabant, lucri sui causa. Neque in hoc vsura est, nec iniustitia, quando lucrum moderatum est. Templum vocat atria ipsius & porticum, vbi populus orabat, & vbi sacrificia fiebant. Vendebantur autem quæ offerenda erant in templo propter commoditatem maxime eorum, qui foris veniebant: emebant enim quæ sacrificanda erãt in eodem loco. nam Deuter. 14. mandatum legimus, vt qui longius habitarent, decimas, & primogenita quæ offerenda erant, domi venderent, eodem pretio empturi alia in loco, quem elegerit Dominus. Quod male illi intelligentes, in templo ipso vendebant.

Et cum fecisset quasi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo oues quoque, & boues: & numulariorum effudit as: & mensas subuertit.

Vnde suppeditati funes vt flagelli cõponeret.

FVniculos, quibus animalia forsan ligata erant, collegit, & in formam flagelli componens, negotiatores omnes simul, & animalia, boues, & oues eiecit. Græce sic habetur (factoq. flagello ex funiculis) nec hoc satis illi fuit: nam & pecunias

pecunias numulariorum effudit, & mensas subuertit. Quod dupliciter fieri potuit, aut quòd subuertit mensas, & inde pecuniarum effusio consecuta est: vt sit sensus, mensas subuertendo, effudit æs; aut quòd prius effudit æs, & postea mensas subuertit. Flagellum autem non propter animalia illa tantum abigenda factũ est, sed etiam propter homines. ita Cyril. lib. 2. cap. 28. & Chrysost. homil. 22. & Anacle. epist. 2. & Iuli. epist. ad orientales Episco. asserunt, & Euangelista indicare videtur. nam dicit, cum flagellum fecisset, omnes eiecit de templo. Omnes eiecit, nempe vendentes oues & boues, & numularios sedentes, qui ante nominati erant. Quæ sequuntur autem legenda sunt per accumulationem: (Oues q. & boues) id est, eiecit etiã oues, & boues. Prudenter autem Christus hominibus eiectis, qui tamen semel pulsi facile redijssent, si in templo oues eorum, & boues mã sissent, etiam eiecit hæc, ne redeundi relicta videretur occasio, neque templo facile egressi essent, si eis permissum fuisset boues & oues, proprijs manibus extrahere, propterea Christus ipse eiecit. Ob hanc eãdem rationem & causam effudit pecunias numulariorum, vt sic eas colligerent, & abirent: ac ne iterum reponerent etiam mensas subuertit. Tunc enim malo subuenitur perfecte, quando etiã mali occasio amputatur.

ANNOTATIO XIX.

Sacerdotes inter alios, etiam sunt eiecti.

ANacletus epist. 2. Sacerdotes etiam a Domino propria manu expulsos de templo affirmat. Confirmat idem Pius primus epist. 1. exponuntq. sacerdotes vẽdentes fuisse eiectos. idemq. Iulius primus epist. contra orientales Episcopos, pro Athanasio, asserit. Hinc forsan Beda dicit sacerdotes illos animalia in sacrificium data viua conseruasse, ac illis mercatoribus, qui in templo erant, vilius vendidisse, qui quidem iterum pluris alijs vendebãt: quod sacerdotum peccatum, si ita est, grauissimum erat, meritoq. & ipsi cum ceteris sunt expulsi de templo. Hoc autem quod de sacerdotibus dicitur, in Euangelio non est expressum.

Et his, qui columbas vendebant, dixit: Auferte ista hinc.

COMMENTARIVS.

COlumbas non flagello eijcit, caueis enim ligneis conclusæ minus commode flagello eijci poterant: quod si inclusæ non erant, si tamen vsus fuisset flagello, exterritæ hinc inde per templum volassent. Via commodior eas eijciendi de templo erat, si vendentes eas auferrent, ob id præcepit dicens: *Auferte ista hinc*, quod facile præ timore executi sunt.

Et nolite facere domum Patris mei domum negotiationis.

HAec verba generaliter omnibus eiectis dicta sunt, quibus causam, cur eijciantur, reddit: quia domum Dei, negotiationis domum fecerant. Domus enim Dei ad ea exercenda fit, quæ ad Dei cultum & honorem pertinent, sicut & domus negotiationis humanæ, ad peragenda humana negotia: nõ ergo quæ vnius domus sunt, conuenienter in altera fiunt: nec enim in negotiationis domo sacrificia, aut quæ cultus Dei sunt, fiunt. Simili ergo ratione quæ negotiationis domus sunt, non debent in domo Dei fieri. Recte autem dicit, *Nolite facere*, quasi dicat: Domus Dei non est ad hoc facta: vos auaritia vestra, & propria voluntate, non vllo Dei instituto ducti facitis eam talem. Rursus, *domum patris*

mei, vt recte notat Cyril.lib.2.cap.29. Patrem suum vocat, quia ipse est filius naturalis Dei, nos adoptionis: & patrem vocamus nostrum: ille vero suum singulari vocabulo, quia singularis est ipsius filius. Ceterū verba hæc aliquid amplius insinuant. *Domum*, inquit, *Patris mei*: quasi dicat, iure facio hoc, quia domus est patris mei. Incumbit enim filio, honori patris consulere, ipsum defendere, & tueri. Rursus, si patris mei est, mea est: quæ patris enim sunt, filij etiam sunt. Rursus, *Domum Patris mei*, quasi dicat, quæ facio, tamquam Dei filius facio, diuina virtute & potestate facio, secundum quam Dei filius sum. Hæc omnia, verbis his ad litteram significata sunt, quamuis non ab illis tunc credita, nec intellecta: sed non propter illos tantū, sed propter nos dicta sunt, vt quibus causis id fecerit, noscamus: nec solum verbis diuinam virtutem professus est, sed etiam id ipsum monstrauit operibus, quibus opus erat illius verbis non credentibus, nec ea intelligentibus. Et re vera fuit hæc actio diuinæ virtutis, cui nemo illorum cum tot essent, & cum tam seuere & ignominiosè expellerentur, ausus est resistere, aut contradicere.

ANNOTATIO XX.

Quare vendentes e templo fuerint electi.

CONsideratione dignum est, qua de causa hi negotiatores sint de templo electi. Pro cuius rei declaratione aduertēdum est, quod paulo superius in commentario adnotauimus, bis a Christo electos esse vendentes de templo, semel in principio prædicationis, iterum prope passionis tempus: illius Ioannes nunc meminit, huius autem tres Euangelistæ meminerunt. Matth.cap.21.Mar.11.Luc.19. Chrysost. homil. 22. acerbiorem fuisse posteriorem electionem affirmat, in qua Christus protulit verba acriora: Domus mea domus orationis est, vos autem fecistis eam speluncam latronum. in hac vero, quæ prius facta est, verbis leniioribus vsus, dixit: *Nolite facere domum patris mei domum negotiationis.* Multum autē inter hæc, duo domum negotiationis, & speluncā latronū, interesse docet Ambros. serm.17. in Psal. 118.ver.3.

Negotiari duobus modis cōtingit esse vitiosū.

Quare attende negotiationem, qui contractus quidam est, causa lucri, duobus modis esse vitiosam & malam. Vno quidem, quando per iniustitiam fit, nempe cum fraude, dolo, vi, pretij inæqualitate, similibusve vitijs: tales negotiationes sic sunt vitiosæ, vt simul iniustæ, & iniquæ sint. Altero modo, quando ex se quidem iusta est: quæ sine fraude, dolo, vi, aliaue iniustitia exercetur. tamen ratione circūstantiæ alicuius vitiosa fit. nempe quando exercetur in loco, aut tempore, in quo fieri non debet. nec enim diebus festis, nec locis sacris negotiatio fieri debet. Simili etiam ratione quando a personis exercetur, quibus est prohibita negotiatio: talis negotiatio quamuis in se iusta sit, & quæ si debitis loco & tempore, & a personis non interdictis fieret, non esset vitiosa: efficitur tamen mala propter tales circumstantias. Ad hanc etiam rationem reducitur negotiario, quæ in se iusta est, tamē ex auaro procedit affectu.

His suppositis dico, qui priorem negotiationem in templo exercebant, eos Dominus dixit, domum Dei fecisse speluncā latronum: qui vero posteriorem, fecisse domum negotiationis, quod minus est graue. Augu.tract.10.in Ioan. existimat hos electos negotiationem posteriorem exercuisse, quia rem in se iustā faciebant vendentes, & ementes, quæ fine vitio extra tēplum vendere, & emere licebat. At quia in tēplo talia exercebant, vitiosè agebant, ideoque ejiciuntur. Cyril.lib.2. c.23. affirmat hos esse electos propter contemptum, & propter auaritiam, quod plus est, quā quod dicit Augustinus. Mihi certe videtur probabilius, si dicamus negotiatores hos eadem egisse, quæ fecerunt electi posterius, quibus dictum est: Domum orationis fecistis speluncam latronum. Non enim est verisimile in posteriori electione omnes negotiationes fuisse iniquas, in priori autem omnes in se iustas: sed in vtraq. electione arbitror fuisse, qui & vno & altero modo negotiabantur. Dominus tamen vtrosque eiecit ea causa, quia negotiabantur, vbi nefas erat negotiari: hoc namque potissimum erat, cur electi sunt de templo, idq. expressum est in priori electione. In posteriori vero addidit Dominus reprehēsionem acriorem propter eos, qui inique etiam negotiabātur, grauiusq. in templum Dei delinquebant, & ratione loci, & ratione negotiationis iniquæ & iniustæ.

ANNOTATIO XXI.

Cur Christus insigni hoc opere contrahētes e templo ex pulerit.

NOn immerito quæri hoc loco posset, cur non verbo & doctrina Dominus vsus sit in his virijs corrigendis, sed manū etiam tremendam admouerit, idq. in sua manifestationis initio? Respondeo Dominum se mundo sua prædicatione manifestare venientem, torpentes, & sopitos hominum animos inuenisse: ideo nouo & insolito aliquo opere, eos ad attentionem excitare oportuit, vt nouum quid, & mirandum audituri, nouo etiam, & mirabili facto attenti fierent. Hoc enim opere mētes hominum multum ad ipsius verbum audiendum, & quis esset, considerandum, incitatæ sunt. & sicut veniens in mundū, ortus sui principium tam horribili infantium cæde diuulgauit, vt dormientes Iudæi ad considerandum tempus Christi, quasi e grauissimo somno euigilarent: sic etiam ad suæ prædicationis exordium terribili facto animos facit attentos. obduratis enim in peccatis remedia talia sunt admouenda.

Aliam huius rei causam adfert Cyril. lib.2.cap.29. hoc enim facto significare voluit Dominus auferendum illum ritū Iudaicum, & gentes vocandas ad religionem, Iudæos vero incredulos puniendos: quod flagellum significat. Hæc tamen ratio magis posteriori electioni conuenire videtur.

Tertiam assignat Chrysost. hom.22. cū enim Iudæi opposituri essent Christo, quod sabbatum non seruaret, legemq. cōtemneret: propterea insigni facto se Dei & templi, & consequenter cultus & religionis zelatorem ostendit: vt qui tanto periculo se exposuerit, pro templi Dei reuerentia, verisimile non esset ab eo illius cultum contemni.

Adde etiam, quòd ad doctrinam pertinet, abusus publicos, & qui tolerari nō debent, non verbis sed facto esse eradicandos. Verba enim in abusibus cōmunibus, & temporis longinquitate inueteratis, maxime qui ex auaritia procedunt, quales hi erant, parum proficiunt.

Recordati sunt vero discipuli eius, quia scriptum est: Zelus domus tuæ comedit me.

COMMENTARIVS.

DIscipuli bene erga Christum affecti in bonam partem eius factum acceperunt: nam recordati sunt illius prophetiæ Dauid Psal.68. Zelus domus tuæ comedit me: & zelo honoris Dei & templi ipsius, hoc quod factum est, adscripserunt. Tunc cum hæc fiebant, recordati dicuntur discipuli, vt notat Cyril.lib. 2.cap.30. non autem post resurrectionem, vt quidam recentiorum interpretantur: non enim dicuntur recordati huius facti, sed illius, quod scriptum est. Si autem post resurrectionem recordati dicerentur, id Euangelista expressisset, sicut post pauca verba expressit. Venit ergo tunc illis in mentem locus Dauid, qui zelo domus Dei illa protulit verba Psal.68. Iudæi enim ex frequentibus scripturæ lectionibus, quæ in templo fiebant, & synagogis, multa ex scriptura didicerant. an autem recordati sint tunc discipuli huius verbi, quasi prædictum id sit de Christo: an vero cuiusdam zeli similis, vt sit sensus: venit illis in mentem ille zelus Dauid, quod de se dixit, Zelus domus tuæ comedit me, vt fieri solet (dum enim videmus facta alicuius, veniunt in mentem facta alterius similia) Euangelista non explicat: tamen potius existimo recordatos esse illius sententiæ, tamquam prædictæ de Christo. nam discipuli iam eum esse Christum in Prophetis & in lege promissum credebant: & hac de causa Euangelista id annotauit. Est autem illud considerandum, *Zelus comedit me*. quo non solum zelus, sed etiam, quantus sit, exprimitur. Omni enim postposito periculo, quod a Sacerdotibus, & illis, quorum res agebatur, & qui tam ignominiosè expellebantur, creari poterat, Dei honorem tuetur. Magnitudo enim zeli in superandis periculis,

Psal. 68. Quid fit zelus & quantus fuerit in Christo.

periculis, & timore postponendo maxime exercetur, vt bene notat Chrysost. homil.22. Zelus autem vehemens quoddam studium est, quæ diuini sunt honoris, procurandi, & quæ ei aduersantur, propulsandi, estq. vt ignis vrens, & consumens iuxta illud etiam Psal. 117. Tabescere me fecit zelus meus.

Responderunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?

IVdæi, qui se temporalibus emolumentis priuari videbant, non considerarũt zelum, sicut discipuli, nec etiam aduerterunt propriam culpam, quæ argumẽto illis esse debuisset, Christum recte illa fecisse, sed cæci præ auaritia contra ipsum insurgunt, & rogant: *Quod signum ostendis nobis, quia hæc facis?* sensus hic est: quo signo nobis probas te auctoritatem habere faciendi, quæ facis? Illud, *Quia hæc facis*, significat idem, ac potestatem habes hæc faciendi. In illa posteriore eiectione dictum est: In qua potestate hæc facis? & quis dedit tibi hanc potestatem? in hac priori: *Quod signum ostendis, quia hæc facis?* id est, quo signo probas te posse facere, seu te habere auctoritatem & potestatem faciendi talia? Negare non poterant malefacta sua, & in domo Dei tales negotiationes non recte fieri conuicti erant. ideo responsum in ipsum facientem dirigunt: non enim omnium est etiam malefacta corrigere, sed quorum interest, petuntq. non tantũ auctoritatis simplici verbo attestationem, sed eiusdem per signum aliquod probationem. Et verbum *Responderunt*, idem significat, quòd dixerunt, vt alias sæpe fit, non autem quod interrogati fuerint. Signum ergo poscunt in probationem auctoritatis, qua facit talia. Si sanam habuissent mentem, signum satis efficax erat in tanta multitudine, & vbi de emolumentis temporalibus agebatur, & omnes flagello tamquam serui malefactores expellebantur, neminem ausum esse resistere: nec etiam ex sacerdotibus illis, qui erant in templo, & rem videbant, cuius ipsi auctores erant, & quorum etiam res agebatur: & forsan ipsi quoque flagello eijciebantur, sed auaritia & turbatio ex indignatione orta, excæcauit eorum mentes. Apud alios Euangelistas de posteriori eiectione tractantes, hanc responsionem Pontifices & seniores Iudæorum fecerunt: quod hic non expressit Ioannes, sed generali vsus est verbo, *Responderunt Iudæi*. Particula illa, *ergo*, illationem significat ex priori facto, nempe eiectos cum se viderent, propterea hæc dixerunt.

ANNOTATIO XXII.

Expositio alia S. Cyrilli.

CYrillus lib.2. capite 31. aliter exponit hæc verba, nempe Iudæos respondisse ad verbum Christi, quo dixit, *Domum patris mei*, quasi diceret, filius Dei sum, & mihi incũbit hoc facere. Ad quod Iudæi dicunt: Ostende nobis signum & miraculum aliquod, quòd tu sis filius Dei. Credendum enim non est tibi, nisi hoc aliquo signo demonstraueris. Sed difficultatem patitur hæc expositio: non enim dicunt, signo ostende quòd filius Dei sis: sed quia hæc facis, id est: quòd habeas potestatem faciendi, quæ facis. Nec puto illos tunc intellexisse, per illa verba Christum affirmasse, se esse filium Dei. Non caret tamen probabilitate expositio Cyrilli. Per signum, miraculum aliquod intelligitur, sicut illud Matth. 12. Signum petit, & signum non dabitur ei. Aliqui argumentũ exponunt, sed non qualecumque argumentum Iudæi petierunt, sed diuinũ, quale est opus aliquod supernaturale: nam auctoritatis diuinæ illud factum esse non dubitabãt: miraculum ergo tamquam signum & argumentum diuinum petebant. At re vera crediturí non erant, etiam si factũ fuisset, sicut nec alijs etiam factis crediderũt: & propterea illud a Christo accipere non meruerunt, vt recte Chrysost. hom. 22. Cyril. lib. 2. cap. 32. dixerunt.

Respondit

Respondit Iesus, & dixit eis: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud.

COMMENTARIVS.

PEtentibus signum potestatis suæ Dominus respondet: *Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud*. Idem est horum verborum sensus, cũ illis Ioan. 8. Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum: id est, cum me crucifixeritis, & occidetis, resurgam post tres dies, & illa mea resurrectio erit vobis signum, quo cognoscetis me esse verum Christum, & Dei filium. Hoc nũc Christus dicit, *Soluite templum hoc*, id est, occidetis me, & soluetis corpus hoc ab anima, quod ego excitabo iterum post tres dies: & tũc erit id vobis signum, quo agnoscetis potestatem meam, qua id facio. Quod dicit, *Soluite*, non est præcipiẽtis, vt occidant, sed, vt bene dicit Cyril. lib. 2. cap. 32. quod ipsi facturi erant, præscientis, & permittentis, ac si diceret: scio vos occisuros me, occidite: ego tamen suscitabo me ipsum post tres dies: & talis resurrectio erit vobis signum potestatis meæ, qua hæc facio, quia filius Dei sum. Iterum Iudæis signum petentibus, resurrectionem hanc in signum dedit: vt patet Matth. 12. vbi signum Ionæ vocauit.

ANNOTATIO XXIII.

Quare Christi resurrectio in signũ Iudæis data est.

CVm multa signa & miracula Christus post hæc verba Iudæis dederit, quibus se filium Dei, suamq. potestatem confirmabat: cur potius resurrectionem suam a mortuis, se in signum datutum dicit? Respondeo, quia omnia miracula ante mortem suam, sufficientia quidem fuerunt ad id confirmandum, tamen parum efficacia: quia pauci Iudæi conuersi sunt: & hi quidem minus perfecte, quis Christus esset, nouerunt: at resurrectionis prædicatione, multitudo magna conuersa est: & hi tunc perfecte crediderunt Christum esse Messiam verum, & filiũ Dei, vt patet ex Act. 2. 3. 4. 5. Vnde resurrectio a mortuis populos conuertit Iudæorum, supra omnia miracula, & fidem Christi auxit, & confirmauit: incredulos autem, qui in sua obstinatione manserunt, confudit. Propterea dictum est, vt paulo ante dicebamus: Cum exaltaueritis filium hominis, cognoscetis, quia ego sum: & tunc dicit, *Excitabo tribus diebus illud*, & hoc erit signum efficax mundo declarans, quis sim ego.

Lazari resurrectio quomodo non fuerit signũ diuinitatis Christi.

Quæret iterum aliquis, nonne Lazarus surrexit post quattuor dies, & tamen resurrectio eius non fuit signum diuinitatis eius? Respondeo, Lazarum surrexisse, sed a Christo excitatum, at Christus surrexit, a nemine alio excitatus. Nõ enim prorabus, aut virtute alterius resurgens apparuit: quod argumento fuit, eum seipsum excitasse, quod nõ potuit facere, nisi Deus esset. & hoc est, quod dicitur, *Excitabo illud*. Ego ero, qui meipsum excitabo, sicut ego sum, qui alios excito. hoc miraculum nemo potuit facere homo purus. potuerunt quidem Prophetæ virtute diuina mortuos excitare, & omnia miracula, quæ Christus fecit facere: at excitare se non potuerunt, quod Christus fecit: ob id hoc argumentum propriũ est diuinitatis. Propter efficaciam igitur huius signi, quia de facto declarauit mundo filium se esse Dei, dictum est, *Soluite templum* &c. Est adhuc alia huius rei causa, quam docuit Athanas. in orat. cont. Arrian. in illud dictũ, Quod ex Deo Deus est verbum: comminatoria existimat esse verba, quibus ruinam minatur Iudæorum post resurrectionem suam, vt sit sensus, *Soluite templum hoc*, id est, vos studebitis soluere hoc tẽplum corporis mei per mortem, vt cõseruetis hoc materiale templum vestrum: occidetis veritatem, vt conseruetis vmbram: sed inanes erunt vestri conatus, immo in vestrum cõuertentur caput. ego excitabo illud tribus diebus, & tunc vestrũ soluetur, & destruetur. nam veritate præsente, figura cessabit. Conqueruntur isti quòd eijciãtur e tẽplo, & quærunt,

& quærunt, *in qua potestate id faciat*: pe-
ora patientur postquam Christus suum tẽ
plum ab illis solutum excitauerit, quando
non solum eijcientur, sed occidentur, &
templum destruetur. Hæc in declarationẽ
Athanasij dicta sint.

Vtitur autem Dominus verbis allegori
cis & metaphoricis templi, quia de tem-
plo agebatur, & eius occasione ad templũ
corporis sui transfert locutionem, vt ob
hãc obscuritatem nihil illi Iudæi intelli-
gant. Nam etiamsi intellexissent, non erãt
crediturí: quamuis autem verum sensum
non intelligerent, perceperunt tamen illis
verbis diuinam potestatem suam Christũ
profiteri, quod tunc satis fuit Christo. Est
autem allegoria, seu metaphora continua-
ta: nam soluere templum, & excitare, sunt
verba communia templi materialis destru
ctioni, & reædificationi: similiter morti ho
minis & resurrectioni. Solui enim homo
dicitur per mortẽ, & excitari per resurre-
ctionem. Similiter soluitur templũ, quãdo
vastatur: excitatur, cum reædificatur.

Aduertendum denique pro intelligẽtia
verborum, templum Christi corpus esse si-
mul cum anima, nempe humanitatem ip-
sam, in qua inhabitat diuinitas, non vt in
nobis per solam gratiam, sed corporaliter,
id est, per realem vnionem. Dicitur autem
solui non quidem, quòd a diuinitate sepa-
retur, sed quia partes humanitatis huius
nempe anima & corpus inuicem separen-
tur per mortem, & iterum vniãtur per re-
surrectionem: a diuinitate tamen neutra
vmquam est soluta.

Humanitas Christi diuinitatis templũ dicitur.

Dixerunt ergo Iudæi: Quadraginta sex annis ædificatum est Templum hoc, & tu in tribus diebus excitabis illud?

COMMENTARIVS.

MYsterij profunditatem metaphoris, & allegorijs conclusam non intelligen
tes, signo illudunt, nec potestatem agnoscunt: non solum quãtam in rei ve-
ritate Christus significabat, sed nec quantam ipsi, quæ multo minor erat, percipiebant. nam de templo materiali eum loquutum arbitrati sunt, & negant posse in tribus diebus ab illo reædificari, quod quadraginta sex annis constructum fuit. multo magis negassent posse Christum se mortuum, & crucifixum, post tres dies excitare: hoc enim illo multo maius est incredulis. Recte igitur Christus mysterium suum ita celauit, vt sensum aliquem apertum reliquerit, quo possent illi cognoscere eum posse facere, quæ faciebat. nam qui poterat templum illud materiale tribus diebus excitare, vt illi intelligebant, iure poterat peccantes contra Dei honorem, templo illo expellere. Discordia est inter auctores de annorũ numero, & computatione: nam de fide nihil ex hoc loco probatur. Euangelista enim tantum refert, quòd Iudæi responderunt, vera tamen illos respondisse, & dixisse nõ confirmat: sicut quando etiam refert eos dixisse Ioan. 8. Quinquaginta annos nondum habes, insinuantes Christi ætatem parum distare ab annis quinquaginta, quæ tamen multo erat inferior. relatio ergo sola eorum est, quæ ab alijs dicta sunt, non confirmatio. Quapropter quamuis verum sit quadraginta sex annis ædificatum esse, tamen ex hoc loco id credere non cogimur.

ANNOTATIO XXIIII.

Chra hunc annorũ numerum tria notat Aug.

AVgustinus aliqua in hoc loco circa numerum quadragesimum sextum annotat. Primum lib. 2. de doctrina Chri stiana cap. 28. refert aliquos ex hoc loco probasse, Christum in hoc sæculo quadraginta sex annos peregisse. Sed hanc sententiam merito reijcit: tum quia vera nõ est, annum enim trigesimum tertium non excessit, quam rem inferius cap. 8. tractabimus: tum quia locus hic nihil ad rem talem facit. Alterum notat ipse lib. 4. de Trin. cap. 5. & lib. 83. quæstion. quæst. 56. & lib. 2. de doctrina Christiana cap. 16. vbi numero hoc: quo templum illud ædificatum est, significari affirmat totum illud tempus, quo corpus Christi, cuius illud figura

figura erat, in ventre matris fuit ad debitam perductum quantitatẽ, vt nasceretur. Nam quadraginta sex ducta in se, nempe quadragies sexies seni efficiunt ducenta septuaginta sex, qui numerus dierum con ficit nouem menses, & sex dies. totidem autem diebus fuit Corpus Christi in ven tre B. Virginis. Hæc annotatio August. veram continet doctrinam: non tamẽ video, qua ratione huic loco accommodetur: nec arbitror ob eam rationem, templi ædificationem durasse quadraginta sex annos. Adde non fuisse continuam ædificationem: nam propter impedimenta nationum cessauit multis annis. Tempore enim Salomonis, quando nihil opus fuit ab ædi ficio vacare, septem annis perfectum est: at in corpore Christi perficiendo non fuit interruptio, sed in instanti primo incarnationis fuit totum simul formatum quantum ad partes organicas & membra, vt re cte dicit Basil. hom. de humana Christi generatione, postea vero paulatim per nouem menses ad illam peruenit quantitatẽ in qua nasci solent infantes. Tertium annotat ipse August. tract. 10. in Ioan. & animaduersum ab antiquis refert, nempe hũc numerum esse in nomine Adam iuxta litteras Græcas. Nam Alpha vnum, Delta quattuor, iterum alpha vnum, Mi quadraginta continent, quæ omnia efficiunt quadraginta sex. Rursus in eo nomine omnes quattuor mundi partes contineri significat: nam si nomina Græca consideres, vnaquęque littera est principium nominũ significantium quattuor mundi partes, orientem, occidentem &c. Sunt hæc ingeniose dicta, sed meo iudicio, præter scripturæ intentum. Libuit tamen ea annotare, ne mysterium grande videremur prætermisisse.

ANNOTATIO XXV.

Templũ bis fuit ædificatum.

DVplex fuit templi ædificatio: prior facta per Salomonem, qui anno quarto, mense secundo regni sui, inchoauit ædificium: complenit autem anno vndecimo, mense septimo: vnde ædificatio durauit septem annis, & quinque mensibus, vt habetur 3. Reg. 6. Quod si Chrysost. hom. 22. annis viginti ædificatum fuisse affirmat, non de solius templi, sed de domus regiæ simul ædificatione id intelligendum est. De hac ædificatione non est sermo in præsenti: nam templum illud fuit funditus euersum, per Nabuchodonosor, vt habetur 4. Reg. vltimo. vnde non est probanda sententia illa, cuius Origenes in hoc loco mentionem facit, nempe verba hæc intelligenda de illo templo. cuius ædificatio, si a tempore, quo per Dauid eius præparatio fieri incœpit, exordiamur, quadraginta sex conficiuntur anni. Sed violenta expositio hæc est: nam Iudæi loquebantur de templo, quod tunc erat: hoc enim existimabant, si solueretur a Christo tribus diebus reædificandum iri: at hoc non est illud Salomonis, quod omnino erat euersum.

Altera ædificatio facta est post captiuitatem Babylonicam per Zorobabel principem Iuda, sub Iosue summo Pontifice, Zacharia, & Aggæo Prophetis. ædificandi quidem facultas data est anno primo Regni Cyri, tamen incœpta est ædificatio, anno eius secundo, vt habetur. 1. Esdr. 3. perfecta autem est anno nono Darij Histaspis, vt scribit Ioseph lib. 11. Antiqui. cap. 4. & Euseb. lib. 8. præpara. Euangel. & Hieronymus Danic. 9. Ab anno autem secundo Cyri vsque ad annum nonũ Darij Histaspis, intercesserunt quadraginta sex anni. Contra hoc hæc est quod Aggæi. 2. scriptum est, anno secundo Darij fundamenta posita esse. ad quod respondet Beda, fundamenta partis interioris templi posita esse anno 2. Cyri, vt dicitur lib. 1. Esdr. cap. 3. partis vero exterioris, quæ continebat atrium, porticus, & gazophylacium tempore Darij anno secũdo & hoc dicitur ab Aggæo. positis enim illis fundamentis per multos annos cessauit ædificium. Artaxerxes enim solicitatus ab inimicis ædificationem prohibuit, vt habetur lib. 1. Esdr. cap. 4. totum tamen ædificium completum est anno 9. Darij Histaspis, vt diximus quadraginta sex annorum spatio. hoc templum non fuit euersum, sed durauit annis 580. vsque ad Vespasianum. fuit quidem instauratum & valde amplificatum ab Herode primo Rege alienigena, vt habet Ioseph. lib. 15. Antiquit. cap. vltimo tamen idem erat templum, nec alia censenda est ædificatio hæc a secunda. Scio alios aliter de his scribere, sed quæ dicta sunt veriora, & certiora existimo. De hac ædificatione Iudæi in præsentia loquuntur, affirmantes: quadraginta sex annis templum illud fuisse ædificatum. Et hæc ad huius loci intelligentiam sufficiant.

Aggei 2. Quo anno cœperit secunda templi ædificatio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ille autem dicebat de templo corporis sui.

COMMENTARIVS.

IVdæi non intellexerunt verbum Christi: illi enim de templo illo materiali verba sunt interpretati, cum tamen Christus de templo corporis sui loqueretur. Euangelista autem hoc exposuit, ne nos etiam erraremus, arbitrantes cum Iudæis locutum esse de materiali illo templo: & rursus vt ostenderet falsum testimonium, quod imposuerunt passionis tempore Matth. 26. accusantes eum, quòd dixerit: Possum destruere templum Dei, & post triduum reædificare illud. Quanta hæc sit calumnia ex his verbis Ioannis apparet. non enim Christus dixit, possum destruere templum Dei: sed ad eos direxit verbum: Soluite templum hoc. Nec dixit templum Dei: sed templum hoc. Præterea de templo corporis sui Christus locutus est, & poterant intelligere, si voluissent: nam dum dixit templum hoc, certum est gestu ipso, & motu manuum, non illud materiale, sed seipsum demonstrasse: verba enim magis determinata ostenduntur gestibus, & signis alloquentium, quàm scriptura. Cyril. lib. 2. cap. 34. templi nomine suam significasse dicit diuinitatem: nam templum solius est Dei, vnde nos templa dicimur Spiritus sancti. Sed quamuis verum hoc sit, non videtur posse ex ijs verbis deduci: nam non dixit de templo suo, sed de templo corporis sui, quod verbum non exprimit corpus Christi esse templum sui ipsius. Perpende hoc in loco quantum odium Iudæi ex hoc facto contra Christum conceperint. nam & hæc verba, vsque ad tempus passionis, contra ipsum corde retinuerunt.

Cum ergo resurrexisset a mortuis, recordati sunt discipuli eius, quia hoc dicebat: & crediderunt scripturæ, & sermoni quem dixit Iesus.

NEc discipuli eius tunc verbum hoc intellexerunt, sed post resurrectionem, quando tertia die eum a mortuis resurrexisse viderunt, recordati sunt horum verborum, & crediderunt sermoni eius, id est crediderunt eum hoc idem prænunciasse, (quod postea factum est,) nempe mortem, & resurrectionem suam. *Recordati* ergo, *sunt, quia hoc dicebat*, id est, verborum horum, quæ protulit nunc, *Et crediderunt sermoni eius*, id est, crediderunt eum per ea verba prædixisse mortem, & resurrectionem suam, & vera esse quæ prius dixit. Euthymius non legit illud verbum, *scripturæ*, nec exponit, at cæteri legunt & legendum est: & est sensus, crediderunt non solum sermoni Christi de sua resurrectione: sed etiam scripturæ, in qua & mors, & resurrectio Christi prænunciatæ sunt, crediderunt enim eas scripturas in Christo verificari, & compleri. Non enim sensus est, credidisse scripturæ simpliciter: credebant siquidem scripturas esse veras, etiam antequam Christo adhæsissent: sed quando ipsa experientia Christum resurgentem viderunt, cognouerunt, & crediderunt & Christum verbis illis suam mortem, resurrectionemq. prænunciasse, & scripturas talia mysteria prædicentes, in Christo finem assecutas esse. Quamuis ergo Christus multa dixerit, & fecerit, quæ tunc non intelligebantur, non tamen inutilia erant. nam postea intellecta fidem, & Apostolorum & nostram, in ipsum confirmarunt & auxerunt: & propterea tunc dicta, & facta sunt. Quoniam nec ea quæ a Prophetis prædicebantur, ab omnibus tunc intelligebantur, sed postea intellecta, fidem maxime roborarunt.

Cum

Cum autem esset Hierosolymis in Pascha, in die festo, multi crediderunt in nomine eius, videntes signa eius, quæ faciebat.

AD alia narranda, quæ eodem tempore facta sunt a Christo, se Euangelista conuertit. Illo ergo tempore Paschę, multa signa fecit, quæ autem & qualia sint, non narrat: propter illa tamen multi crediderunt in nomine, seu in nomen eius, vt habetur Græce. Locutio illa, *in Pascha, in die festo*, Hebraica est quod perinde est, ac si dicas, in die festo Paschæ. Vocat autem diem festum Paschæ, septem dierum tempus, quo festiuitas illa celebrabatur: qui modus loquendi etiam alias seruatus est. Ioan. 6. Erat proximum Pascha, dies festus Iudæorum. Credere in nomine, seu in nomen eius, est credere ipsum esse verum Messiam, & Christum promissum: non enim qui crediderunt Ioanni, aut Propheris, dicti sunt credidisse in nomine eorum, sed Euangelista nomen eius, Christum & Messiam esse supponens, dicit, *Crediderunt in nomine eius*. Quasi dicat, ipsum esse Christum promissum crediderunt. Sicut. 1. Ioan. 5. Omnis, qui credit quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Elegit semper Christus loca publica, & præcipuas solemnitates, quando multitudo magna confluebat, vt eius prædicatio, & miracula pluribus prodessent, & aduentus ipsius multis esset manifestus, nec vlla posset ignorantia prætendi.

Ipse autem Iesus non credebat semetipsum eis.

VErbum credendi multa in scriptura significat, tam Latino quàm Græco sermone, sed quantum ad propositum nostrum pertinet, duæ sunt significationes frequentes: prior est, vt significet assentiri intellectu veritati alicui: ita dictū est supra: Vt omnes crederent per illum. Et rursus: Quia dixi: Vidi te sub ficu credidis & alibi sæpe. Altera est quando significat, committere. Rom. 3. Credita sunt eis eloquia Dei. Gala. 2. Creditum est mihi Euangelium. 1. Tim. 1. Quod creditum est mihi. In priori significatione sumptum est in verbis præcedentibus, cum dicitur: Multi crediderunt in nomine eius: at in posteriori, in his sumitur: *Non credebat semetipsum eis*. id est, non committebat semetipsum eis. & idem est sensus, non fidebat eis, vt secure cum eis versaretur, sicut cum discipulis, & familiaribus, & veris fidelibus. Et refertur hoc ad easdem personas, vt sit sensus: Quamuis multi in eum crediderint tunc, tamen Dominus non se eis committebat, nec eis fidebat, vt secure cum eis ageret. Vtitur autem nostro loquendi modo: nam cum Dei filius esset, nemo ei nocere, si ipse nollet, posset: tamen loquitur vt homo, consideratis ijs, quæ ex parte illorum erant. nā quod ad illos pertinebat, non erat eis fidendum, nec secure se committere Christus poterat. His verbis significat illorum credentium inconstantiam, quorum multi non solum retrocessuri a concepta fide, sed & Christum persecuturi erant.

ANNOTATIO XXVI.

Quibus nō se credebat Christus.

CYrillus lib. 2. cap. 36. & Chrysost. homil. 23. hæc verba aliter exponunt: nempe non credebat eis, quia mysteria maiora fidei, & occultiora non reuelabat, propter eorum inconstantiam, quam præsciebat. Sed huic expositioni, nō recte aptatur verbum, *Non credebat semetipsum*, de se enim, non de doctrina loquebatur. Quidam nostro seculo, hoc verbum exponunt, vt nos, sed referunt non ad eos, qui crediderunt, sed in genere ad Iudæos, & non propter credentes, sed propter alios,

verba hæc dicta censent, vt sic sensus: quamuis multos Christus haberet credentes, tamen non propterea Iudæis fidebat, vt secure inter eos ageret. Sed violentus est sensus, nam relatiuum *Eis*, respicit, quæ præcesserunt proxima: at nihil de Iudæis dictum proxime est. *Sed multi crediderunt in eum signa videntes, at Iesus non credebat semetipsum eis*: necesse est igitur hæc ad credentes referre. Adde locutionis figuram: nam opponitur verbum verbo: illi crediderunt in nomine A Christi, at Christus nõ credidit semetipsum eis. Adde quòd verba sequentia huic sensui accommodãtur, quia nosset omnes, &c. quæ ad occulta pertinẽt, & secreta: at Iudæos multos non credidisse, & Christo infensos esse satis patebat. Non igitur propter hos, sed propter credẽtes illos, quorũ futurũ euentũ Christus sciebat, hæc verba sunt dicta. Et hãc nostrã Euthymius videtur secutus expositioné. nã interpretãs hæc verba, sic ait: Neque credebat, neque tamquam legitimis discipulis suis cõfidebat.

Eo quòd ipse nosset omnes, & opus ei non erat, vt quis testimonium perhiberet de homine, ipse enim sciebat, quid esset in homine.

COMMENTARIVS.

CVr non eis confideret, quamuis credentibus, causam explicat Euangelista, dicens: quia cognoscebat Christus omnes. Aliqui legunt *Omnia*, & vtramq. lectionem sequitur Euthymius. Cognoscebat ergo omnes, sciebat quibus fidendum esset, & a quibus cauendum, & hoc non ex alicuius testimonio, quasi ab alijs notitiam hanc accepisset, sicut solent maiores & prælati ex aliorum relatione multos cognoscere: sed Christus hac non indigebat. Ipse enim sine alterius testimonio, & relatione sciebat qualis vnusquisque esset, & erat scientia hæc certa: quia non exteriora tantum hominum, quæ sæpe fallunt, sed interiora videbat. *Sciebat enim, quid esset in homine*, quod non tantum occulta cordis significat, sed simul quod futurum erat: *Quid esset in homine*, non solum intra eum latentia, sed quæ homo ipse facturus, & quantum in eo fidendum esset videbat. Quia ergo talem, ac tantam omnium habebat notitiam, nec exterioribus, nec præsentibus mouebatur: propterea non credebat se illis. Scientia hæc erat diuinitatis Christi, sicut quòd non se crederet eis, humanitatis erat. Recte ergo Cyril. lib. 2. cap. 37. annotat verbis his Euangelistam Christi diuinitatem significare voluisse. Adde, hoc maxime conuenienter esse dictum, ne merum hominẽ aliquis intelligeret, quando non semetipsum illis Christum credidisse legeret.

CAPVT TERTIVM.

ERAT autem homo ex Pharisæis, Nicodemus nomine, princeps Iudæorum. Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei: Rabbi, scimus, quia a Deo venisti magister. Nemo enim potest hæc signa facere quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo. Respondit Iesus, & dixit ei: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Dicit ad eum Nicodemus: Quo modo potest homo nasci, cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suæ iterum introire, & renasci? Respondit Iesus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei. Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex Spiritu, spiritus est. Non mireris, quia dixi tibi: Oportet vos nasci denuo. Spiritus vbi vult spirat, & vocem eius audis: sed nescis vnde veniat, aut quo vadat: sic est omnis

nis qui natus est ex Spiritu. Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quo modo possunt hæc fieri? Respondit Iesus, & dixit ei: Tues magister in Israel, & hæc ignoras? Amen amen dico tibi, quia quod scimus loquimur, & quod vidimus testamur: & testimonium nostrum non accipitis. Si terrena dixi vobis, & non creditis: quo modo si dixero vobis cælestia, credetis? Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo Filius hominis, qui est in cælo. Et sicut Moyses exaltauit serpentem in deserto: ita exaltari oportet Filium hominis: vt omnis qui credit in ipsum non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic enim Deus dilexit mundum, vt Filium suum vnigenitum daret: vt omnis qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam. Non enim misit Deus filium suum in mundum, vt iudicet mundum: sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui credit in eum, nõ iudicatur. Qui autem non credit, iam iudicatus est: quia non credidit in nomine vnigeniti filij Dei. Hoc est autem iudicium: quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras quàm lucem: erant enim eorum mala opera. Omnis enim qui male agit, odit lucem: & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius: qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta. Post hæc venit Iesus & discipuli eius in Iudæam terram: & illic demorabatur cum eis: & baptizabat. Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim: quia aquæ multæ erant illic, & veniebant, & baptizabantur. Nondum enim missus fuerat Ioannes in carcerem. Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione. Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei: Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat: & omnes veniunt ad eum. Respondit Ioannes, & dixit: Non potest homo accipere quidquam: nisi fuerit ei datum de cælo. Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quod dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum. Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi qui stat & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi. Hoc ergo gaudium meum impletum est. Illum oportet crescere, me autem minui. Qui desursum venit, super omnes est. Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cælo venit, super omnes est. Et quod vidit & audiuit, hoc testatur: & testimonium eius nemo accipit. Qui autem accepit eius testimonium, signauit, quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur: Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum. Pater diligit Filium: & omnia dedit in manu eius. Qui credit in Filium, habet vitam æternam: qui autem incredulus est Filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.

NARRANTVR in hoc capite duo, nimirum altissimæ doctrinæ sermo, quem cum Nicodemo Christus habuit, & insigne testimonium Ioannis Baptistæ de Christo exhibitum. Sermo autem multa fidei nostræ, & præcipua continet fundamenta: nempe Baptismi institutionem, & necessitatem: Incarnationis mysterium, & eius causam: Christi passionem, & ipsius effectum: Trinitatis articulum, & alia ad hæc pertinentia, quæ in ipsa expositione distincte manifestabuntur.

Erat autem homo ex Pharisæis Nicodemus nomine princeps Iudæorum.

COMMENTARIVS.

COnnectit præcedentibus sequentia, illa particula, *Autem*, multos enim in Christum credidisse propter signa facta in Hierusalem dictum erat in fine

Quis fuerit Nicodemus.

præcedentis capitis: vnum autem eorum esse Nicodemum Euangelista insinuãs, dicit, *Erat autem homo*, nempe de illorum credentium numero. Quattuor circumstantias eius describit, professionem, nomen, dignitatem, genus. Pharisæus erat professione, Nicodemus nomine, Princeps dignitate, Iudæus denique genere. Nec casu aliquo, aut inutiliter hæc omnia notantur, sed sapienter. erant enim Pharisæi genus hominum propter sanctitatis, & veræ doctrinæ, & arctioris obseruantiæ opinionem, inter Iudæos in honore habiti. horum secta, maxima cõtra Christum inuidia laborabat: propterea huius professio indicatur, vt inter tot ac tantos persecutores & inuidos, vnum in Christum credidisse mirabile videatur. Alia de hoc Nicodemo ipse Ioannes narraturus est, cap. 7. hic restitit Pharisæis, Christi causam defendens. & cap. 19. venit ad vngendum Christi corpus. Hic est, qui nunc ad Christi doctrinam percipiendam accedit, propterea nomen eius exprimitur. Dicitur *Princeps*, vel quia publicam aliquã gerebat administratiõnẽ, vel propter nobilitatem, vel opulentiam, vel quia caput familiæ, quasi vnus ex primoribus erat. Hæc fuit causa cur noctu, & occulte veniret. Metuebat enim, vt paulo post dicemus, ac propterea Ioannes eius principatus meminit. De tribu etiam erat Iudæ, propterea Iudæorum princeps dictus. Erat autem tribus hæc, quia de ipsa Christus venturus erat, studiosissima Christi aduentum inquirendi. His igitur de causis has circumstantias Euangelista descripsit. Hic sermo habitus in Galilæa aliquibus videtur, quia post Pascha in Hierusalem celebratum, vt in fine præcedentis capitis dicitur, Christum in Galilæam reuertisse, & ibi a Nicodemo eum putant fuisse conuentum: nam in fine huius historiæ narratur Christus in Iudæam venisse: sed certius est in Hierusalem habitum hoc esse colloquium, nec id, quod inferius dicitur, ad rem facit, vt ibi dicetur.

Nicodem? vbi conuenerit Christum.

Hic venit ad Iesum nocte, & dixit ei.

Cur noctu venerit Nicodemus.

PRopter metum enim Iudæorum, cum esset princeps, non est ausus publice venire ad Christum, sicut etiam dicitur postea Ioan. 12. Multi ex principibus crediderunt in eum, sed propter metum Iudæorum non confitebantur. & Ioan. 19. Ioseph erat discipulus Christi, occultus tamen propter metum Iudæorum. etiam hic noctu venit propter metum. Quamuis enim nondum Iudæi decretũ de eijciendis e Synagoga Christum confitentibus, edidissent: tamen eos iam ipsi infensos, & odio in eum ferri constabat. Christum etiam confiteri, vile & contemptibile inter eos reputabatur: qua etiam de causa maxime quia Nicodemus doctor erat, eumq. pudebat palam ad Christum venire, noctu accessit: & hanc causam Cyril. lib. 2. cap. 38. cur noctu venerit, assignat, & re vera ea est legitima. Recentiores non hanc rationem, sed temporis opportunitatem, vt commodius cum Christo loqueretur, existimant. Sed verior est Cyrilli expositio: nam Nicodemi tunc imperfecta erat fides. Pudor ergo & timor ipsum a publico colloquio deterruerunt. Ex vna enim parte tam manifesta signa ipsum, vt ad Christum veniret, impellebant: ex altera timor, & pudor retardabant. Commisit se noctis tenebris, vt vtrique scrupulo, & timori, pudoriq. satisfaceret. Christum igitur sic alloquitur.

Rabbi, scimus, quia a Deo venisti magister.

COnfessionem suam erga Christum manifestat, & hanc sibi sufficere arbitratur. *Rabbi.* vocandi casus est, o doctor, & sensus est: O doctor, seu magister, mihi persuasum est te venisse, & a Deo missum esse, vt doceas veritatẽ: hoc est

est enim venisse magistrum a Deo, nempe missum esse a Deo, vt doceat doctrinam rectam, & legitimam, & secundum Deum. *Magister* nominandi casus est, & idem significat apud Latinos, quod apud Hebræos Rabbi. Ac si dictum esset: O magister, scio te a Deo missum magistrum, vt doceas. Phrasis est Hebræa nõ enim significat, quòd magister venerit a Deo, quasi natus sit magister, sed quòd sit missus a Deo, vt magister esset, & doceret: sicut & illud Matth. 2. Vbi est, qui natus est Rex? id est, vbi natus est, qui futurus est Rex Iudæorum? non quòd a natiuitate sit Rex, quamuis vere Rex esset a natiuitate, & a Deo magister venerit: tamen nec Magi tunc illud, nec Nicodemus id nunc cognoscebant. Voluit his verbis Nicodemus verum Prophetam a Deo missum confiteri, & separare ab eorum numero, de quibus dictum erat Hiere. 23. Ipsi prophetabant, & ego non loquebar ad eos: & hic sensus est, quem Nicodemus tunc sibi proposuerat. Si tamen veritatem rei consideres, altiorem continent hæc verba doctrinam. Venit enim Christus a Deo magister, quia ab æterno procedens a patre, totam cum substantia accepit sapientiam patris. In eo enim omnes thesauri scientiæ, & sapientiæ patris sunt, immo ipse est, patris sapientia infinita. Rursus missus a patre in carnem eodem instanti, quo carnem assumpsit, omni scientia, & sapientia animam illam sibi vnitam impleuit, vt magister a Deo venerit, eodem temporis momento quo factus est homo. Præterea venit a Deo magister, quia doctrina eius non est humana, qualem philosophi, & mundi sapientes habuerunt, sed cælestis, & diuina, qualem nemo huius sæculi principum cognouit, quæ homines ipsos perducit ad Deum. Denique venit magister a Deo etiam vt homo: quia non per doctrinam, & disciplinam didicit, sicut omnes Philosophi, sed per redundantiam diuinitatis quæ humanitati erat vnita, propter hæc vere magister venit a Deo: verum hi sensus tunc a Nicodemo non percipiebantur, sed is, quẽ iam exposuimus.

Quomodo Christus venerit a Deo magister.

Nemo enim potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.

SVæ confessionis causam, & probationem adfert Nicodemus. Signa enim, quæ facis, puta quæ in Hierusalem proxime facta erant, nemo posset facere, nisi esset Deus cum eo, idest, nisi in virtute diuina. Quasi diceret, signa tua non sunt Magorum, seu arte dæmonis facta: non sunt naturalis alicuius virtutis, sed diuinæ potentiæ, quæ per te operatur: propterea te a Deo missum, & tuam doctrinam esse ex auctoritate, & mandato Dei, profiteor.

ANNOTATIO I.

Fides & dilectio Nicodemi, vera, imperfecta tamẽ in eo fuerunt.

EX verbis ipsius Nicodemi, qualis eius animus fuerit, & qua intentione ad Christum venerit, non est difficile cognoscere. Dispositio animi eius tam ex parte fidei quàm ex parte affectus erga Christum, imperfecta erat: vnde recte Cyril. lib. 2. cap. 38. ipsum vtroque laborasse poplite affirmauit, nempe fide & dilectione, rectum enim aliquid sentiebat, sed non perfecte. Affectu etiam bono Christum prosequebatur, sed non vt par erat. Hæc omnia sic explico: credebat Christum A missum a Deo, & eius signa diuina virtute facta fatebatur: hæc fides vera, & recta erat, merum tamen hominem, non Dei filium existimabat, vt Cyril. lib. 2. c. 39. & Chrysost. hom. 23. asserunt, & verba ipsius indicant: *Nisi*, inquit, *fuerit Deus cum eo*, non quòd ipse esset Deus: sed quòd Deus per eum operaretur: hæc iam ad imperfectionem fidei pertinet. Fidelis perfecte si fuisset, dicendum illi erat: Nemo potest facere hæc signa, quæ tu facis, nisi esset Deus: nondum tamen Nicodemus

hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc assecutus erat, fidem ergo habebat, sed claudicantem.

Affectus etiam eius erga Christum bonus erat. Si enim non amasset, non ad eũ venisset, non verbis benevolis, & honorificis salutasset, & commendasset, non ipsius amicitiam, & familiaritatem expetiuisset. Bonus ergo affectus, sed & is imperfectus erat: nam pluris principatum,& gloriam hominum faciebat, quàm Christum publice profiteri. Minus ergo Christum diligebat, quod Ioan. 12. dictum est de illis, qui metu quodam impediebãtur, quo minus Christum confiterentur. Dilexerunt, inquit, magis gloriam hominum, quàm Dei. Propterea Chrysost. hom. 23. huius affectum frigidum fuisse testatur. Non enim ausus est propter Christum, honoris,& gloriæ mundanæ subire pericula. Nec mirum erat, quia eum nondum perfecte nouerat.

Ex hac animi dispositione, qua ad Christum intentione motus venerit, facile intelligimus. Simul enim vtrumque cõplecti volebat,& Christi amicitiam, & mundi gloriam, & honorem: duobus simul dominis seruire, vnum colere, alterum nõ contemnere: gratum se Christo, & phatisæis, ceterisq. suæ gentis principibus esse cupiebat. Quod tamen fieri non poterat. Ex dispositione imperfecta, intentio similis subsecuta est: immo & eius confessio imperfectionem dispositionis,& propositi indicat. Scimus, inquit, *quia venisti a Deo magister.* Scire non quærit, sed se iam scire dicit, quasi id sufficiat, nec amplius scire de Christo oporteat. Magister enim cum esset, discipulum agere erubescebat: hæc ad Christi amicitiam comparandam satis sibi esse existimans. Hæc fuit Nicodemi dispositio: eam nosse ad intelligẽtiam verborum antecedentium, & subsequentium multum confert.

ANNOTATIO II.

An miracula a Christo edita, sufficienter probauerint eius diuinitatẽ.

COnsideranda est etiã Nicodemi sententia: *Nemo potest hæc signa facere, quæ tu facis, nisi fuerit Deus cum eo.* Posset enim aliquis interrogare, an signa, quæ Christus operatus est, ipsum Dei filium esse sufficienter probauerint. Materia hæc grauis & difficilis est, nec respõsione vnica explicari tota potest: sed necesse est multa proponere, vt vni quæstioni plena reddatur responsio. In primis igitur dico, miracula, quæ Christus fecit, vera, & existentia fuisse. Pagani vt refert Orig. lib. 1. con. Celsum, miracula, & signa Christi præstigias, & ludificationes sensuum fuisse asserebant, quasi nõ in veritate, & effectu, sed in apparentia illa omnia fuerint facta: qualia multi circulatores faciunt, quæ vere non existunt, sed apparent. At hæc paganorum calumnia, manifeste vana & falsa esse, conuincitur. Apparens enim esse non potuit id, quod experiebantur ipsi, erga quos talia opera fiebant. Cæcus se videre experiebatur, leprosus se mundatum sentiebat, & infirmus sanatum se cognoscebat. Hæc si apparentia essent, profecto nec cæcus vidisset, nec infirmus sanatus esset: at ipsimet reddentes effectibus testimonium, vera miracula fuisse comprobabant. Quæ fiunt tantum circa sensuum obiecta, possunt aliquando decipere, ex sola apparentia: at quæ in ijs ipsis fiunt, qui sentiũt, necesse est vera esse. Per visum enim apparentem nemo videret. Præterea quòd quæ apparentia tantum sunt, diu non consistunt, nec omni loco & tempore, nec omnibus apparent: at effectus mirabiles Christi diu durabant, omni loco,& tempore,& omnibus talia videbantur. Non igitur præstigiæ, & sensuum ludificationes fuerunt.

Christi miracula, virtute naturali fieri non poterant.

Dico secundo, Christi miracula virtute naturali fieri nõ potuisse: hoc etiã aperte ostenditur: tum quia nulla virtus naturalis est, quæ visum cæco a natiuitate, vel mortuo vitam restituat: quod & Philosophi antiqui cognoscentes, a priuatione ad habitum regressum fieri posse constanter negarunt. Tum quia virtus naturalis per virtutem effectui proportionatam operatur: at Christus contraria effectibus aliquando adhibuit: nam cæco lucum imposuit, vt visum restitueret: quod naturali ordine,& proportione, magis est aptum ad priuationẽ, quàm ad restitutionem visus. Præterea virtus naturalis in tempore agit, & per medium, & determinata est: Christus vero sine mora operabatur, & in locis distantibus a se, effectus mirabiles producebat solo verbo. Adhæc innumera, & multiplicia edebat miracula: cæcos illuminabat, surdis auditum, infirmis mille modis ægritudinum affectis sanitatem, mortuis vitam, a dæmone obsessis liberationem præstabat. Virtus naturalis hæc non potest efficere. Vana ergo, & falsa est calumnia eorum, qui temperamẽto Christi, & efficaciæ imaginatiuæ, aut constellationi cælesti hæc tribuebant.

Dico tertio, virtute dæmonis miracula Christi fieri non potuisse, hoc est contra Paganos,

Paganos, & Iudæos: Pagani enim, vt refert Aug. lib. 21. ciui. cap 8. & Orig. lib. 2. con. Celsum, magicis artibus miracula Christi tribuebant, quod etiam Iudæos in Euangelio dixisse legimus: tamen id nulla ratione fieri potuit. Quare aduerte, dæmones multa posse facere supra humanas vires, quæ miracula videantur, & aliquãdo sint. Ea vero omnia dupliciter fiunt, aut in apparentia per sensuum illusionem, aut in rei veritate. Sed quæcumque huiusmodi dæmones faciunt, vt docte annotauit Augustl. lib. 3. Trinit. cap. 8. non aliter faciunt, quàm per virtutes naturales creaturarum, quas illi norunt,& velocissime, & occultissime applicant, sicq. a multis infirmitatibus sanare vere possunt, sic aquam in vinum conuertere, sicut Magi Pharaonis aquas verterunt in sanguinem, & alia mirabilia fecerunt. Quando autem non est virtus aliqua creaturæ, quæ effectũ talem efficere valeat, cessat omnis dæmonis operatio, & ad sensuum illusiones se conuertit. Aliqua ex his, quæ fecit Christus, si solum effectum consideremus, potuit & dæmon facere: tamen multa fecit Christus, quæ nulla dæmonis virtute fieri potuerunt: illa nempe, quæ virtute naturali effici non poterant, vt mortuos suscitare, cæco a natiuitate visum restituere. Præterea hæc, quæ dæmon si secundum se considerentur, facere potest, Christus fecit solo verbo sine applicatione alicuius virtutis naturalis. Rursus in instanti,& sine mora vlla, quod dæmon nõ potest. Nullum ergo miraculum Christi potuit facere dæmon, si modum etiam, & celeritatem, quibus Christus operabatur, spectemus. Nulla ergo ratione, quæ Christus faciebat, virtuti dæmonis adscribi poterant, sed virtutis diuinæ opera esse certũ erat. Et hoc sufficiẽtissime miracula Christi probarunt: quod recte,& vere Nicodemus confessus est, quamuis nondum omnia opera Christus tunc edidisset. Hinc fit, vt calumnia Iudæorum, & Paganorum, magna fuerit blasphemia contra Deum, cuius opera tribuebantur dæmonibus. vt docet Athan. in explicatione illius: Qui blasphemauerit in Spiritũ sanctum non remittetur, &c.

Quomodo dæmones miracula fingunt.

Dico quarto, miracula Christi si effectus soli considerentur, non probabant eũ esse Deum, aut filium Dei. Hoc dictum argumento efficaci confirmatur. nã omnia illa fieri potuerũt a Deo per Prophetam aliquem, qui solus esset homo: nã omnipotens Deus sicut per meros homines mortuos suscitauit, & solẽ stare per Iosue, & per Prophetam a cursu suo retrocedere decem lineis fecit, & per martyres, & alios sanctos, immo aliquando per peccatores miranda operatus est: ita potuit etiam per quemuis hominem facere illa omnia miracula quæ Christus fecit, & quæ Deus per humanitatem sibi vnitã operatus est: immo Ioan. 14. de suis fidelibus, dixit, Maiora horum facient. Si igitur nõ aliud spectemus in miraculis Christi, quàm effectus ipsos, non probant eorum factorem esse Deum, sed tantum virtute diuina facta esse, sicuti Nicodemus est confessus.

Miracula Christi ex fine considerata, probãt illum esse Deum.

Dico quinto, si consideremus finẽ, propter quem faciebat miracula, sufficientissime probabant esse Deum, & filium Dei. Sciendum est autẽ, miracula diuinæ virtutis in confirmationem fieri alicuius veritatis, quæ humana ratione destituitur. Vt enim dicit Greg. lib. 27. moral. cap. 8. miracula sunt in defectum probationis, & sunt auxilium rationis humanæ, vt assentiat alicui veritati, supplenteq. argumentorum defectum: sunt enim velut sigillum Dei, vt quod affirmatur, a Deo esse creda tur. Sunt autẽ facta miracula non ad eandem semper veritatem confirmãdam, sed ad varias & diuersas veritates. Exod. 4. Misit Deus Moysem, vt liberaret populũ de Aegypto: ad confirmandam hanc veritatem, se videlicet missum a Deo, vt populum educeret, miracula accepit a Deo: vt fides ei daretur. Exod. 7. misit eum ad Pharaonem, vt diceret, Dimitte filios Israel: vt autem confirmaret se a Deo venisse, vt hæc diceret, miracula edidit. 3. Reg. 18. Elias, vt Deum Israel verum Deũ ostẽderet, ignem de cælo super holocaustum descendere fecit. 4. Reg. 1. Si homo, inquit, Dei sum, ignis de cælo descendat, & deuoret te, & quinquaginta tuos: & descendit ignis. Hæc, & alia miracula probabant ea esse vera, in quorum confirmationem fiebant. Si enim illorum dicta falsa essent, & mendacia; vtique diuina virtus, non ea opera effecisset: quia nec Deus mendax est, nec mendacij testimonium perhibet. Sciendum præterea neminem Prophetarum, aut hominum, per quos diuina virtus miracula edidit, ea fecisse in confirmationem veritatis illius, quã Christus miraculis suis confirmabat: nempe se esse Messiam, & filiũ Dei verũ. Hinc est, quòd miracula illorũ, vel cuiuscumque alterius etiãsi omnia, quæ fecit Christus, fecissent, non potuissent probare, eos esse filios Dei: quia talia miracula nõ erãt

in

in huius veritatis confirmationem facta. Tamen sicut illorum miracula probabant vera esse ea, in quorum probationem fiebant, ita & miracula Christi, immo multo efficacius, probabant ipsum esse filium Dei: quia in hunc finem fiebant, quē sæpe Christus expressit, vt & ipsi Iudæi intelligerēt quid per miracula probaret. Matth. 9. Vt sciatis, quia filius hominis in terra habet potestatem dimittēdi peccata, Tibi dico, surge. Et attende hæc verba supponere ea, quæ Iudæi dixerant: Quis potest dimittere peccata, nisi solus Deus? Respondet, vt sciatis me hanc potestatem, quæ solius Dei est, habere esseq. Deum, Tibi dico, surge. Ioan. 11. suscitaturus Lazarum conuersus ad patrem, dixit: Pater, ago tibi gratias, &c. Propter populum qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti. Denique in doctrina sua semper se a Patre missum, & filium Dei docuit, & operibus patris se id confirmare docebat. Miracula ergo tali ratione, & propter hoc facta, sufficienter probarunt esse cum filium Dei, quia virtute diuina facta esse, negari non poterat. Hac de causa illi pessimi, & astutissimi Iudæi, videntes miraculis illis Christum probare se Dei filium, & cognoscentes, si diuina virtute facta fuisse admitterent, conuinci se vt filium Dei confiterentur: confugerunt ad blasphemiam, vt virtute dæmonis facta esse affirmarent: & populum auertebant, ne eum a Deo esse crederent, nec voluerunt illum saltem Propheram a Deo missum asserere. Quia si semel concessissent miracula diuina virtute facta esse, filium Dei inficiari non poterant: cum in eius rei attestationem facta fuerint. Sed iam ostendimus virtute dæmonis miracula talia fieri non potuisse. Nouerat dæmon hanc doctrinā, qui miraculum vnum, & non admodum magnum sufficiens sibi existimauit, vt eū esse filium Dei cognosceret, si tamē in huius rei probationem esset factum. Matth. 4. Si filius Dei es, dic, vt lapides isti panes fiant. certus futurus, si ederetur tale miraculum, diuina virtute factum iri: dæmon enim omnino certus erat, sua virtute id fieri non potuisse. Concludo miracula Christi considerato fine, propter quem fiebant, sufficientissime probasse eum esse Dei filium, & non tantum diuina virtute, vt alios prophetas, sed propria virtute, & potestate, vt Dei filium, ea facere.

Christi miracula probabant ipsū esse Messiam in lege promissum.

Dico sexto, miracula Christi etiam in seipsis considerata, probabant ipsum esse Messiam, & Christum promissum, suppositis his, quæ per prophetas prædicta erant. Aduertendum est Deum in Prophetis, inter alia signa Christum aduenientem agnoscendi, etiam miracula dedisse, quæ facturus erat, quod declarauit Isa. 35. Ecce Deus veniet, & saluabit nos: tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt: tunc saliet sicut ceruus, claudus: & aperta erit lingua mutorum. Alia in alijs prophetijs prædicta sunt diuina ipsius opera. Hæc est causa, cur Ioan. Baptista Matth. 11. mittens discipulos vt veritatem, an Christus esset, ex eius ore discerent: responsum a Christo accepit, Cæci vident, claudi ambulant, &c. quasi diceret, in me implentur, quæ propheræ implenda per Messiam prædixerunt. Hoc argumento Iustin. Mar. in dialogo cum Triphone vtitur, ad probandum Christum verum esse Messiam; quia nullus propheta simul fecit omnia, quæ Christus. Hic vnum, ille aliud miraculum fecerunt: at simul tot, ac talia, qualia prædicta sunt, nemo. Idem Athanas. de Verbi incarnatione, & corporali eius aduentu, annotauit. & Ambros. Luc. 7. argumentum Messiæ, hæc dicit miracula, quia de illo solo prænunciata fuerunt. hoc ipsum Dominus dixit Ioann. 15. Si non venissem, & opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: at nunc excusationem non habent de peccato suo. Opera ergo Christi, & miracula, etiamsi in confirmationem quòd filius Dei, & Christus erat, ea se facere non expressisset, ex prophetarum tamen dictis quibus Iudæi fidem, vt par erat habebant, satis superq. probabant ipsum esse Christum. His responsionibus materia hæc explicata mihi videtur, cuius explicatio nostrorum locorum sequentium in hoc Euangelio intelligentiæ vtilis erit. Concludo, Nicodemum dixisse verum, sed imperfecte. Nam miracula Christi multo plus probabant, quam ipse credebat: sed in illo initio prædicationis Christi, i[illegible]sseri laudabile profecto fuit.

Respondit Iesus, & dixit ei: Amen, amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei.

COMMENTARIVS.

VEnit Nicodemus ad Christum conscientiæ stimulo agitatus, sibi necessariū esse existimans Christum recipere, & eum confiteri, tamen conscientiæ satisfacere sibi videbatur, si nocte, & secreto veniret, ac Christum doctorē a Deo missum confiteretur: nihilq. amplius faciendum credebat: hoc vno facto, in eorum numero, qui Christo adhærebant, & adhæsuri erant, se futurum esse arbitrabatur. Christus autem ipsum instruit, multoq. plura ei credenda, & facienda aperit, si conscientiæ suæ satisfacere, & de numero eorum, qui Christo adhærere debent, esse cuperet. Quia vero quodam modo de sua scientia præsumebat, nec discere quærebat, cum doctor esset, Dominus sic respondet, vt eū suammet ignorantiam cognoscere faciat. Prius enim obscure loquitur, vt postquam ignorantia propria ei fuerit cognita, aperiat mysteria veritatis. Respondet ergo, & est responsionis sensus. *Amen amen dico tibi*, id est, rem certam, & constantem tibi dico, & hæc est: nisi homo secundo nascatur, non potest videre regnū Dei. Non satis est vita anteacta, necesse iam est, iterum gigni, seu nasci, si quis vult Messiæ promisso adhærere, & de numero Ecclesiæ ipsius esse, & tandem æternā salutem consequi: ne ergo securum te arbitreris hoc tuo aduentu nocturno, & hac tua confessione, denuo oportet te nasci, si regnum Dei videre cupis. Regnū Dei appellat Ecclesiam sequentium Christum. Iudæi enim tempus & statum aduentus Messiæ hoc nomine appellabant. Beatus qui manducabit panem in regno Dei. Ideſt beatus qui fruetur aduentu Messiæ, & de numero illorum, qui eum visuri & secuturi sunt, erit. Matth. 12. Si in digito Dei eijcio dæmonia, profecto peruenit in vos regnum Dei. Matth. 21. Auferetur a vobis regnum Dei. Verbum autem, *Videre*, commune est. Videre dicuntur, qui assecuti Christi aduentum de numero fidelium eius facti sunt. Mansuetudo Saluatoris & prudentia est consideranda. Mansuetudo, quia non exprobrat Nicodemo, quod iure exprobrare poterat. Non enim dixit, si me a Deo magistrum, & doctorem missum confiteris, cur noctu, & occulte, & non interdiu venis, cur nihil a me, quod discas, quæris? at mitissimus Dominus nihil horum opposuit, sed infirmitatem considerans, se ad ipsum curandum conuertit. Prudentia autem, quia sic eum instruit, vt instructione egere, eum prius cognoscere faciat. Non enim magni fit sanitas ab infirmo, suam non cognoscente infirmitatem, minusq. grata ei est medici operatio: vt igitur hanc nouitatis, seu nouæ natiuitatis necessitatem persuadeat, eum ignorantiæ conuincit, vt sic facilius veritatem acceptet.

ANNOTATIO III.

Quatuor mysteria, superioribus Verbis subindicantur.

IN eiusdem verbis, quattuor mysteria magni momenti Saluator insinuat, quāuis nullum eorum tunc Nicodemus perceperit. Primum est, illum statum Iudæorum esse mutandum in Euangelium, & Synagogam in Ecclesiam: vt Iudæus, qui ante fidelis erat, & fide iustitiam obtinebat, iam non sit in eo statu securus, nec tutus, nec iustitiam consequatur, nisi mutetur in alium statum, nempe in Christū credat, & eius doctrinæ obediat. Hoc insinuat Dominus per hanc nouam natiuitatem, per quam nouus fiat homo & veteribus cerimonijs, sacrificijsq. relictis, atque antiqua fide conuersa, assuescat nouæ doctrinæ, se subdat nouæ legi, nouum amplectatur statum fidei, qua credat præsentem, quem prius futurum credebat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Merito autẽ hoc dicitur Nicodemo, qui, quæ vetera erant, sibi sufficere putabat, vt Christo adhæreret. Hunc sensum faciunt illa verba Gala. 6. In Christo neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed noua creatura.

Alterum mysterium in his verbis insinuatum est, in nouo testamento homines collocandos in statu filiorum Dei. Hoc enim significat, denuo nasci oportere: natiuitas quippe filiorum est. At vbi noua est natiuitas, noua etiam filiatio est. Nasci ergo dum dicit oportere, indicat filios esse constituendos eos, qui regnum Dei videre debent, quod per Euangelium factum est: hactenus enim Iudæi erãt in statu seruorum. Rom. 8. Non accepistis spiritũ seruitutis iterũ in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum.

Tertium mysterium est, ianuam cœli iã in hoc nouo statu esse aperiendam. hactenus quippe nemo etiam iustus ingressus erat regnum cœlorum: at in Euãgelij statu iusti decedentes purgati, admittuntur iam in regnum. Hoc insinuat dicens: *Nisi quis natus fuerit denuo, nõ potest videre regnum Dei*, si ergo nascatur, videbit. Ecclesia enim Euangelica, regnum Dei ideo dicitur, quia ianuam cœli aperit: idem enim est regnum Dei, & regnum cœlorum.

Quarum est hæc omnia futura esse per Christum: oportet enim per ipsum nasci, filios fieri, videre regnum: hoc tacite insinuat Nicodemo existimanti se partẽ habere cum Christo, illa sua confessione, respondens: *Nisi quis renatus*, &c. ac si dicat, non sunt tales qualis es tu, qui partẽ mecum habere debet. Sed oportet eos nasci denuo, filios Dei fieri, & hi sunt, qui soli regnum Dei videbunt. Hæc omnia ad litteram sub his latent verbis. Statũ enim Euangelicum significant per Christum instituendũ, vetcri, in quo Nicodemus erat, abrogato, & mutato. Particula autem illa, *Nisi*, necessitatem denotat, vt aliter regnum Dei haberi non possit, nisi denuo nascendo: in multisq. locis scripturæ, hæc particula hanc indicat necessitatem.

ANNOTATIO IIII.

Quid significet vox illa Amen amen.

SIngula hęc verba explicatione indigẽt. Illud primum, *Amen*, vox est Hebræa, & apud Hebræos dupliciter sumitur: vno modo, vt sit nomen substantiuum, quod vocant, significatq. fidelitatem, & veracitatem. trahitur enim a verbo אָמַן quod in sexta cõiugatione significat credere, inde אֱמֶת pro fidelitate, & veracitate, qua homo constans est, & verus in dictis, & factis accipitur. sic sumit Isa. *Isa. 65.* Benedicetur in Deo amen. Vbi, Amen, regitur a voce, Deo: quasi dicat, in Deo fidelitatis, & veracitatis. qui fidelis, & verax est. Apoc. 3. Hęc dicit Amẽ testis fidelis: id est, hæc dicit Deus, qui est veracitas, & fidelitas. Altero modo sumitur loco aduerbij, & id in duplici significatione: altera est, vt sit aduerbium consentiẽdi, & confirmandi dicta alterius, quasi dicatur ita sit, vt dictum est. sic Deuteron. di- *Deu. 27.* citur: Respõdebit omnis populus, Amen: idest ita fiat, nobis placet, & consentimus huic, quod dictum est: & ibidem: Et dicet omnis populus, Amẽ. & Numer. 5. Mulier adulterij causa ad sacerdotes delata, post imprecationem recitatam cogebatur respondere: Amen, id est consentio. Aliqui, aduerbium in his locis optandi esse, existimant, sed potius est confirmandi & cõsentiendi. Altero modo sumitur, vt sit aduerbium affirmandi, & asseuerandi, quæ homo ipse loquitur, quod Latine dicimus, certe, seu vere. Hieron. Epist. 137. ad Marcellam notat Aquilam vertisse Græce fideliter, Septuaginta, fiat fiat: parum est in hoc discriminis. Hoc in loco, & frequenter in verbis Domini, sumitur pro aduerbio affirmandi, quasi dicat: certum est, & verum, quod dico. Apud Ioannem autem geminata vox hæc inuenitur, *Amen amen*, quæ geminatio rem assertam vehementer confirmat: quasi dicat: hoc est certissimum, & infallibile. Merito autem geminatio fit, quia hæc sunt profunda, & alta Dei mysteria, quæ multa affirmatione indigent, vt qui audiunt, ex magna affirmatione loqueris, rem consideratione dignam esse intelligant.

ANNOTATIO V.

Quid significet particula illa, denuo.

ALterum verbum considerandum est. Illud, *Denuo*, ἄνωθεν duo apud Græcos significat. Vnũ, quod Latine dicimus, desuper, seu superne, est enim aduerbium: alterum, quod Latine dicimus, iterum, seu denuo. Chrysost. vtramque refert significationem Hom. 23. sequitur tamen posteriorem, quod nos in nostra versione habemus, denuo, seu iterum. Cyril. autẽ lib. 2. cap. 40. priorẽ sequitur significationem, vt sit sensus: nisi quis renatus fuerit desuper, seu superne: tamen conuenientior est prior expositio. Nam si dictũ esset: Nisi quis renatus fuerit desuper, seu superne, non

non respondisset Nicodemus: Quo modo potest homo nasci, cũ sit senex? numquid iterato potest introire in ventrem matris? si autem audisset nasci debere desuper, nõ dixisset, debet iterato introire in ventrem matris. Argumento hoc est, audisse a Domino, nisi quis de nouo, seu iterum natus sit: & probabile est, Dominum esse vsum Hebræa voce שֵׁנִית quasi secundo, nisi quis renatus fuerit secũdo, & est significatior vox, quàm Latina, & Græca. Qui pluries enim nascitur, iterum nasci dici potest: at natiuitas hæc Christi, quæ est per baptismum, secunda est, nec iteratur: ob id rectius dicitur, nisi quis renatus fuerit secundo: & huic magis consonat Nicodemi responsio. Illud autem, *Renatus*, magis ad sensum, quàm ad verbum trãslatum est: nam Græce simplex est verbum: nisi quis natus, seu potius genitus fuerit. nec fuit necessarium vti illa compositione, vt diceretur renatus. nam aduerbium, *Denuo*, illam habet geminationem, & in aliquibus codicibus inuenitur, nisi quis natus fuerit, & sic Aug. lib. 1. de peccat. mer. & remiss. cap. 30. legit.

ANNOTATIO VI.

Quid vocẽ illa, Regnũ Dei significẽt.

REgnum Dei, non omnes eodem exponunt modo. Primo quidẽ Chrysost. hom. 23. & Euthymius, ipsummet Christum exponunt, vt sit horum verborũ sensus: *Nisi quis renatus fuerit denuo*, per baptismi regenerationem, nõ potest veram, & perfectam habere fidem. *Videre* igitur *Regnum Dei*, est fidem legitimam, & perfectam habere de Christo, quali Nicodemus nondum denuo natus caruit. Secundo loco Cyril. lib. 2. Ioan. c. 40. cælestem beatitudinem exponit, vt sit sensus: nisi quis denuo natus fuerit, non potest esse eius cælestis. Eodem modo exponit Augu. lib. 1. de peccat. mer. & remiss. cap. 30. vbi citat hæresim quorumdam distinguentiũ in hoc loco regnum Dei a vita æterna, cuius inferius mentionem nos faciemus. Tertio loco Cyprian. epist. 72. ad Stephanum quæ habetur in lib. 2. epist. 1. exponit Ecclesiam Christi, vt sit sensus: nemo potest introire in Ecclesiam Christi, vnusq. de numero fieri Ecclesiæ huius, nisi fuerit denuo natus per baptismum, qui est ianua Ecclesiæ euangelicæ. Hæc expositio tertia visa est nobis legitima. His enim verbis significare volebat Christus se esse Messiã (cui nemo adhærere poterat, nec de numero fidelium eius esse, nisi denuo natus per baptismum) Ecclesiamq. suam synagogæ finem imposituram, quam quidem Ecclesiam nomine regni Dei, Iudæi multo ante expectabant.

ANNOTATIO VII.

Quomodo hęc Christi responsio præcedentibus verbis cohęreat.

VErbis huius sententiæ expositis, cõnexio deinceps cum præcedentibus consideranda est. Tripliciter enim Doctores coniungunt hæc verba præcedẽtibus. Primo Cyril. lib. 2. cap. 40. sic dicit esse connexa: Existimabat Nicodemus ad iustitiam, & pietatem sibi sufficere, quæ fecerat, & confessus fuerat: venit enim noctu, & Christum a Deo missum confessus est: Dominus ad hoc respondet, & responsionis sensus est iste: Non ita, vt putas, Nicodeme, pietatem, ac fidem consequeris, nec nudis verbis adipisci iustitiam poteris: nõ enim quicumque mihi dicit, Domine, Domine, sed qui volũtatem patris mei facit, regnum cælorum possidebit: voluntas autem patris est, vt Spiritum sanctum homo susciपiat, & inaudito, nouoq. modo regeneratus, cælorum ciuis efficiatur. Hæc Cyrillus.

Altero modo exponit Theophyl. & connectit: Cũ Nicodemus humilem de Christo habuerit opinionem, eum quodã modo Christus excusat, dicens: Merito de me ita opinaris, quia nondum es denuo natus. Nemo enim de me rectam, & perfectam habebit fidem, nisi, denuo natus Chrysost. Hom. 23. Cyrilli expositioni accedere videtur.

Tertio loco aliqui recentiorum exponunt, vt per hæc verba respondeat Dominus Nicodemi interrogationi, quam Euãgelista non expressit, sed in Christi responsione insinuauit. Interrogauit autem Nicodemus: Quomodo regnum Dei consequi posset, & Dominus respondet per verba iã exposita. Et siquidem Nicodemus ea vsus est interrogatione, certe connexio verborum aperta est: nam responsio interrogationi recte conuenit, sed quod Euangelista non dicit, velle sine vlla necessitate, aut autoritate supplere, probandum non est. maxime cum sensus legitimus tali supplemẽto peruertitur. Si enim Nicodemus interrogationem hanc feciſſet, iam se Christi discipulum incœpisset profiteri, nec Dominus ita obscure respondisset, nec vt suã ignorantiam cognoscceret, traxisset. quæ tamen Dominus fecit, quia ille se doctrina non indigere existimauit. Non ergo expositio, seu connexio hæc stare potest, quæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

non sensum scripturæ, sed scripturam suo accommodat sensui. Theophylacti etiam expositio non videtur legitima: non enim excusandus, sed potius reprehendendus erat Nicodemus. nam etiamsi denuo natus nõdum esset per baptismum, potuit, & debuit maiora profiteri de Christo. Connexio igitur seu expositio ea magis germana videtur, quam nos in commentario sumus secuti.

Dixit ad eum Nicodemus: Quo modo potest homo nasci cum sit senex? numquid potest in ventrem matris suæ iterato introire, & renasci.

COMMENTARIVS

NOn intelligens Nicodemus generationem hanc nouam, imperfectus vtique, & animalis, de carnali generatione verbum interpretatur, & fieri nõ posse iudicat. *Quo modo potest homo nasci, cum sit senex?* id est, postquam consenuit. *Senex* dicit, quia de se loquebatur, qui senex erat, & vt rem magis repugnantem ostenderet: plus enim distat a generatione senex, quàm puer. maiorẽ autem repugnantiam & verbis expressioribus exponit: *Potest ne homo iterum introire in ventrem matris, & renasci?* quasi dicat, non potest iterum introire in ventrem matris, nec ergo potest iterum renasci. *Renasci*, in Græco idem verbum est, quod superius, gigni, seu nasci. Quamuis Nicodemi responsio rudis admodum fuerit, dum carnaliter verbum exponit, habet tamen admixtam quandam scintillam superbiæ. Non enim discere volens interrogat, quæ est ista noua generatio: sed sibi visus intellexisse, ad carnalem generationem sensum accommodat. Non tamen adeo superbia processit, vt verbis vsus sit negatiuis, dicendo nõ potest hoc fieri, non potest homo iterum nasci: sed tacitam negationem admirando adhibuit, quod modestiæ cuiusdam fuit. Has, & similes reddunt hæretici, vt recte Chrysost. hom. 23. dicit, ad mysteria fidei responsiones: suo enim captu res fidei metientes, fieri non posse existimant, & dicunt: Quo modo hoc fieri potest? Quo modo Christus esse potest in sacramẽto realiter? Quo modo Christus vna persona diuina in duplici natura est? Quo modo Virgo peperit, & permãsit? Animales homines nõ percipiunt, quæ sunt spiritus, & stultitia eis videntur, quæ sunt summa sapientia: quia suo captu, & suo iudicio rẽ diuinã metientes, sententiam suam proferunt, totius Ecclesiæ magisteriũ spernentes: ideoq. multo magis, quàm Nicodemus, qui nondum plene instructus fuerat, reprehendendi. Responsio Nicodemi notatur.

Respondit Iesus: Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.

CLementissimus Dominus Nicodemum non percepisse responsionem vidẽs, eam exponit clarius: & cum causa cur verba Christi non intellexerat, ea esset, quòd hanc nouam generationem futuram arbitratus sit esse carnalem: propterea talem opinionem remouet explicans, hanc generationem non futuram carnalem, qualem Nicodemus conceperat, nempe, vt iterum homo ex patre, & matre carnalibus gigneretur, & nasceretur; sed spiritualem, nempe ex aqua, & Spiritu sancto. Iterum ergo dicit: *Amen amen dico tibi, nisi quis renatus fuerit, &c.* Quasi dicat. Sententiam meam videris minus intellexisse, quia de carnali generatione me loqui putasti: accipe igitur eandem responsionem verbis clarioribus. *Nisi quis renatus fuerit* non ex matre, & patre iterum, sed *Ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei*. Hæc sententia, præcedentis est expositio: occasione enim denuo nascendi, Nicodemus Christo fidem nõ habuerat.

habuerat. His autem verbis significat baptismum Euangelicum, per quem regeneratur homo in nouum hominem, & in statu filiorum Dei constituitur, vt hereditatem regni Dei percipere possit. Habent autem quandam ad testimonium Ioannis (quod Nicodemus forsan non ignorabat) verba hæc relationem: nam Ioannes dixerat: Ego vos baptizo in aqua, ille vos baptizabit in Spiritu sancto. Christus ergo se esse eum confirmat, de quo Ioannes illud testimonium perhibuit. Hunc etiam baptismum necessarium esse, vt homo in Dei regnum introeat docet, quod Ioannes non expresserat.

ANNOTATIO VIII.

Patres diuerse legũt verba superiora.

QVantum ad verba attinet Græce nõ est *renatus*, sed *natus*, seu *genitus*, vt in præcedenti sententia. verbũ autem, *Introire*, exponit clarius, quod prius dictum est, videre. Considerandum etiam est, in Græco non legi *Spiritu sancto*, sed tantum Spiritu, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & spiritu*, & ita legunt aliqui & Græci, & Latini Doctores: inter quos sunt Gregor. Nissen. orat. de Sancto Baptismate. Euthym. in præsenti. Cyprian. Epist. 72. & 73. & libro 1. cont. Iudæ. cap. 12. & lib. 3. ad Quirinum cap. 25. Ambro. lib. 3. de Spiritu sancto. c. 11. qui duplicem affert lectionem: vnam, *Nisi quis renatus fuerit per aquam, & Spiritum*: alteram, *Nisi quis renatus fuerit de aqua, & Spiritu*: in neutra autem legit Spiritum sanctum. Alij vero legunt, *Spiritu sancto*, tam Græci, quàm Latini: inter quos sunt Cyrillus lib. 2. cap. 42. Chrysost. hom. 24. August. lib. 1. de peccat. mer. & remis. cap. 30. Greg. lib. 7. Epist. 53. Hæc Doctorum antiquorum varietas & maxime Græcorũ argumento est Græca exemplaria varia extitisse: in re tamen non est vlla controuersia. Omnes enim intelligunt hoc verbũ de Spiritu sancto, & ex alijs locis scripturæ, nempe ex Ioannis testimonio, & ex forma Baptismi data a Domino hunc esse Spiritum sanctum, certum est.

ANNOTATIO IX.

Quare baptismus regeneratio dicitur.

HVnc ortum nouũ ex aqua, & Spiritu sancto, baptismum esse nemo dubitat. Quod Paulus ad Tit. 3. confirmat dicens: Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis & renouationis. At cur baptismus regeneratio dicatur, & maxime, si circumcisioni conferatur, quæ regeneratio non dicitur, non facile est declarare. Nam si respondeas dici regenerationem, quia homo nouus fit nempe spiritualis, veteri statu peccatorum repudiato, videbitur tunc circumcisio dici potuisse regeneratio. nam in ea homo remissionem peccati consequebatur, & de peccati seruitute in statum iustitiæ transferebatur. Aduertendum ergo est per Baptismum non solum hominem innouari, vt statu peccati abiecto nouus fiat in Christo: similiter relicta veteri lege, ad nouitatem Euangelij mores componat. Si enim hoc tantum esset, sacramentum solius renouationis diceretur: sed habet quiddam aliud, quod paulo superius breuiter attigimus, nempe, vt in statum adoptionis filiorum inducat, & homines filios Dei faciat. circumcisio hæc non habebat. Omnes enim in statu seruitutis quantumcumque iustificatos ponebat. Hac de causa baptismus generatio, & natiuitas quædam est: vbi enim filiatio est, natiuitas, & generatio est: & ex hoc habet baptismus effectum illum aperiẽdi ianuam cælorum, & homines capaces faciẽdi introitus regni Dei. Nam hereditas filio nõ datur, nisi quando est in statu filiorum, tunc enim filius perfecte dicitur; filiorum autem hereditas est. Illis olim Iudæis, quia in statu seruorum erant, ianua regni non aperiebatur: baptizatis vero, vt perfectis filijs aperta est: ob id baptismus generatio quædam est, & sacramentum renouationis & simul regenerationis a Paulo dicitur. Sicut ergo in naturali generatione, generatio vnius corruptio est alterius: sic baptismus generatio cum sit, quia per eum homo fit, & nascitur filius Dei, corruptio est, nempe mors quædam veteris hominis, respectu peccati, & respectu veteris legis. Moritur enim peccato, moritur & legi: quia per baptismũ seruitus peccati, & onus legis ablata sunt, & hac ratione per baptismum cõmorimur, & consepelimur Christo. Ita Rom. 6. dicit Paulus, quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, in morte ipsius baptizati sumus:

Universidad de Deusto
Biblioteca

sumus: consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: vt quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Vides baptismum esse mortem, & esse viuificationem: nam vnius corruptio, alterius est generatio: quam etiam sententiam ad Colloss. 2. idem Paulus confirmauit. Quia vero in baptismo fides infunditur, sacramentum illuminationis dicitur, & ratione variorum effectuum, varia nomina sortitur: tamen ratio propria ipsius, est regeneratio quædam, qua homo ex filio hominis fit filius Dei, ex seruitute peccati, & legis in filiorum liberrate constituitur.

Triplex hominis generatio.

Trium autem scriptura generationum hominis mentionem facit. prima est naturalis, qua homo nascitur in suo esse naturali, vt sit homo, & filius tantum hominis. Plena est scriptura testimonijs huius generationis. Misera est natiuitas hæc & generatio, post peccatum parentum. Nam non nascitur homo filius hominis, quin simul etiam nascatur peccator, & filius peccatoris. Psal. 50. In iniquitatibus conceptus sum, & in peccatis concepit me mater mea. Duo soli homines sine peccato naturam acceperunt, qua homines essent, Adam & Eua: sed hi non sunt generati, nec nati: nã Adam de terra, Eua de costa Adæ a Deo facti sunt. Fuerunt quidem homines, sed non filij hominis: quotquot autem nati sunt postea, qui ex maris, & fœminæ commistione sunt, peccatores fuerunt, & ex illis postquam peccarunt nati sunt, B. Virgine excepta. Sed hæc confide ratio alterius est loci.

Secunda generatio hæc est, quæ fit per baptismum, per quem deleto peccato natura hominis illa, quæ infecta erat peccato, recipit iustitiam, & sanctitatem, ac Dei filiorum adoptionem: habet tamen aliquid miseriæ, quia sic generatus adhuc huius mundi calamitatibus manet subiectus, adhuc mortalis, & patibilis est. Animarum est iste ortus potius, quam corporum, & adhuc animarum non omnino perfectus, quia peccare potest, & peccat renatus.

Tertia est perfecta, & integra, ac felix ab omni morte, & miseria libera, quæ est corporum resurrectio. Hanc enim dici regenerationem seu natiuitatem in scriptura certum est. Nam Matth. 19. dicitur: In regeneratione cũ sederit filius hominis, quem locum multi, & graues Doctores de corporum resurrectione exponunt. Secundam igitur generationem dominus Nicodemo demõstrat necessariam ei, quicumque introire in regnum Dei, & tertiã generationem consequi desiderat.

ANNOTATIO X.

Hæreses nõ nullæ contra baptismum oriẽ tes refutantur.

ABusi sunt hoc Saluatoris loco Hæretici. Refert enim Bernar. Epist. 77. ad Hugonem extitisse quemdam, qui ex hoc loco duas inferebat assertiones. Prior erat, neminem posse saluari, qui nõ sit ex aqua, & spiritu regeneratus, quantumuis cũ cõtritione, & desiderio baptismi, morte præuentus, recedat. Altera, præceptum hoc, & necessitatem id temporis incœpisse, cũ hæc verba Dominus protulit, & pronunciauit Nicodemo. Sed vtraque assertio est error contra fidem: nam baptismus aquę, cum in effectu non potest recipi, si in voto, & proposito recipiatur cũ contritione peccatorum, sufficit ad iustitiam, & salutem, quod & concilium Triden. determinauit, & declarauit. Nec etiam obligatio baptismi incœpit, nisi post resurrectionẽ Domini, & promulgationem præcepti, de qua re non est cur in hoc loco multa dicamus: esset enim instituti terminos transilire. Satis fit hoc in loco, Dominum, non quod statim, quando hæc dicebantur, sed quod suo aduentu futurũ erat, significasse. Tunc enim nondum Baptismus Christi erat institutus. sicut etiam quando Ioan. 6. dictũ est: Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis: non tunc obligabat, quia nondum sacramentum sui sanguinis, & corporis instituerat.

Alia hæresis præcedente antiquior fugienda est, cuius meminit August. lib. 1. de peccat. mer. & remis. cap. 30. eratq. Pelagianorum, qui videntes hoc in loco necessitatem baptismi etiam paruulis impositã (nemo enim excepta est, siue adultus, siue paruulus, & sine exceptione dicitur: *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto*, Vnde Catholici Doctores hoc loco paruulos baptizandos confirmabant sicut, & nos contra hæreticos nostri temporis cõfirmamus) videntes, inquam, hoc Pelagiani, & timẽtes, ne cogerentur affirmare paruulos habere peccatum, vt vere habent, si baptismus necessarius est eis ad vitam æternam, dixerunt, aliud esse vitam æternam aliud regnum Dei: docebantq. baptismum non esse ad æternam vitam paruulis necessarium, quia sine Baptismo saluantur, & vitam consequuntur æternam, tamen nõ introeunt in regnum cælorum.

Contra Pelagianos sẽtientes Regnum Dei aliud esse a vita æterna.

cælorum. Sed hi misere decipiebantur: idem enim est vtrumque, & qui expellitur a regno Dei, etiam a vita excluditur æterna, quod Matth. 25. aperte confirmat: iustis enim dicitur: Percipite regnum: malis autem: Ite in ignem æternum. Excludi ergo a regno mors est æterna: statimq. declarat, adiungens: Ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in vitam æternam. Euasio ergo conficta & falsa est, ista hæreticorũ distinctio regni a vita æterna. Hac autem sententia aliquot hæreses conuincuntur. Primo quorumdam, qui dicti sunt Seleuciani, & Hermiani, quorum meminit August. lib. de hæres. cap. 59. vbi asserit non in aqua eos baptizasse: in quo autem baptizarent August. non explicuit: Philaster tamen eos in igne baptizasse dicit. Decepti sunt illo Matth. 3. Baptizabit vos in Spiritu, & igni, qui ignis referẽdus est ad Spiritum sanctum, qui in eius specie sæpe super baptizatos descendit: vel ad ignẽ probationis, vt Doctores Catholici exponunt, quæ res suo in loco tractabitur. Secundo aliorum, qui dicti sunt Flagellantes, qui in proprio sanguine flagellis extracto, baptizari oportere affirmarũt: Vtrique hoc loco cõfutãtur. Ex aqua enim, & Spiritu nasci oportet, nõ ex igne, non ex sanguine flagellis educto. De martyrio autem pro Christo suscepto, alia ratio est longe diuersa: hoc enim supplet, & tenet locũ baptismi aquæ, vt Ecclesia vniuersa semper tenuit, & declarauit, de qua re alibi est differendum.

Cõtra Anabaptistas.

Conuincuntur etiam hoc loco Anabaptistæ, nostri temporis Hæretici, qui paruulis inutilem censent esse baptismum, eosq. in eo statu salutis remedio carere asserunt: propterea illos cum ad annos discretionis peruenerint, iterum baptizant: nam sine fide putant baptismum non prodesse. Sed isti hac Domini sententia coarguuntur. Nam vel excludunt ab hac Domini sentrentia paruulos, vel includunt: excludere non possunt, quia generaliter dictũ est, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto*, generalis ergo sermo est omnes comprehendens. Si igitur comprehenduntur, & baptismus eis est conferendus, vt a tempore Apostolorum obseruauit Ecclesia, & ipsi Anabaptistę baptizant: profecto renascuntur, & in regnum cælorum admittũtur. Baptismus enim regeneratio est: omnis autem regeneratus intrat in regnum cælorum, sicut non renatus excluditur. Est etiam hæresis impia remedium salutis negans hominum statui, in A quo innumerabiles moriuntur. Si enim in lege veteri, & in statu naturæ, vbi multo minus gratia abundabant, non defuit his salutis remedium: multo minus in Euangelio, vbi gratia vberior, & abundantior est, deesse debuit. Isti autem errant nõ intelligentes locum scripturæ: Qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit, Mar. vlt. dictum esse pro adultis, quibus prædicandum erat. de his enim ibi Euangelistã loqui probant verba præcedentia: Prædicate Euangelium omni creaturæ: paruulis autẽ non prædicatur. at verba præsentia generalia sunt, *Nisi quis renatus fuerit, &c.* ex quibus recte infertur generalis affirmatiua, qui renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto introibit in regnum Dei.

ANNOTATIO XI.

Conuincit Hæreticos negãtes verba hæc Christi, de baptismo aquæ, intelligenda.

FAlso etiam nostri temporis Hæretici hunc locum interpretantur: dicunt enim non de baptismo intelligi debere, sed de renouatione, quæ fit per Spiritum sanctum: aquam autem, & spiritum, vnũ, & idem significare affirmant. aquam vero ponit, vt exprimatur effectus Spiritus, qui est purgatio, & vegetatio interior. Hanc tã violentam, & extortam expositionem ideo excogitarunt, ne alterius conuincerentur erroris: asserunt enim in baptismo aquam non esse necessariam. Sed contra hanc hæresim Ecclesia vniuersalis ab Apostolorũ temporibus pugnat, quæ semper in aqua baptizat: pugnant omnium Doctorum cõsensus, concilia generalia, figuræ baptismi, quæ in aqua elementari præcesserunt, prophetiæ multæ, quibus hæc promissa, & prædicta est aqua: pugnat ipsum nomẽ, nam baptizare lauare est: verba etiã scripturæ conuincunt. Ephes. 5. Lauacro aquæ in verbo vitæ lauans, inquit, Ecclesiam. & Act. 8. Philippi factum demonstrat, cum Eunuchum aqua baptizauit. Verba denique nostra non admittunt tam violentã, & temerariam expositionem, cum aperte dictum sit, *Natus ex aqua, & Spiritu.* Et certe mirum est, cum istimet Hæretici baptismum a ratione sacramenti non excludant, quomodo negare possint, aquam necessariam: cum sacramentum sensibile quoddam signum sit, ex re aliqua, & verbo consistens. Nec mirum est, si aqua tantam vim habeat. nam vt instrumẽtum est Spiritus sancti, in anima istam virtutem exercet. Quod enim naturæ propria virtute non potest, efficit omnipotens virtus, quæ per illam operatur, vt antiqui

Patres

Universidad de Deusto
Biblioteca

Patres docuerunt. nam & virga Moysis mirabilia operata est, non vtique propria, sed diuina mota virtute. Innumera sunt, quæ de baptismo tractanda essent, sed non est instituti nostri, A qui sensum Ioannis litteralem præcipue exponere studemus, ea nunc tradere: maxime quia alio in loco abundanter discussimus & ad alia loca scripturæ magis pertinent.

Quod natum est ex carne caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est.

COMMENTARIVS.

PRosequitur explicare superiorem sententiam, quam Nicodemus non percepit: nam carnalem generationem existimans, iterum hominem nasciturum putabat, vt bis nascatur homo. At Christus errorem illius cognoscens, exposuit hanc secundam generationem non carnalem, sed ex aqua & spiritu fieri debere: vnde consequitur, vt per hanc non iterum nascatur homo, sed spiritus, id est, non iterum humanum esse accipiat, sed spirituale quoddam. Tale enim est natum, quale est principium generationis effectiuum: quod ex homine nascitur, homo est: quod ex spiritu nascitur, spiritus est. Hoc est, quod in his verbis Dominus dicit: *Quod ex carne nascitur, caro est: quod ex spiritu, spiritus est*, ac si dicat: Tu existimans me dicere, secundo hominem debere nasci carnali generatione, arbitratus & iterum debere nasci hominem, vt bis fiat homo: at cum generatio hæc secunda non sit carnalis, sed ex spiritu, non nascetur homo iterum, sed spiritus, seu non humanum esse, sed spirituale accipiet, iuxta principium generationis suæ. Carnem hoc loco appellat hominem ipsum, secundum esse naturale, & humanum, quod naturali generatione accipitur, sicut superius verbum caro factum dicitur. Vtitur autem hoc vocabulo, vt distinguat a generatione carnali hanc, per quam nascitur spiritus, seu secundum esse spirituale: & discernat esse corporeum, ab esse spirituali, quod est per gratiam. Multum ergo a vero sensu loci huius aberrant, qui carnem hoc loco exponunt de carne peccati, cum nihil de peccato agatur: & quamuis nullum esset peccatū, verum esset, *Quod natum est ex carne, caro est*. Propositum Christi solum est, ostendere terminum carnalis, & corporalis generationis esse similem principio: & quia principium generationis naturalis homo est, homo est qui generatur: at cum principium generationis secūdæ sit spiritus, quod producitur & nascitur spiritus est: ob id non ponitur Sanctus, sed spiritus, quia id est, quod opponitur carni: non quod esse humanum per naturalem generationē productum destruatur, manet enim natura hominis, sed superadditur aliud esse, aliaq. vita spiritualis, & gratiæ a Spiritu sancto producta. Vt enim homo viuit vita vegetatiua, sensitiua, & rationali, nec vna vita perit, eo quòd alia vita simul sit, sed potius perficitur: ita natura humana supra vitam rationalem, & super esse humanum per Spiritum sanctum, recipit aliam vitam diuinam, supernaturalem, incorpoream: nec tamen perit vita naturalis, sed perficitur. Hic est germanus sensus & hæc cum superioribus connexio.

Quid nomine carnis sit intelligendum.

ANNOTATIO XII.

Qua ratione Christus de Spiritu natus est, Spiritus dicendus sit.

EX hac vera, & legitima declaratione A est de Christo, qui natus cum sit de spiritu, videtur non caro, sed spiritus dicendus. Respondent in his verbis carnem significare carnem peccati, qua ratione Christus

Christus caro non dicitur: verba ergo hæc A non sunt de Christo sed de peccatoribus. Quæ responsio quàm a vero sensu aberret, ex commentario patet.

Aufforis sententia.

Responsio vera est, Christū natū dici de Spiritu dupliciter. Prior modus proprius est ipsi, nempe quia Spiritus locū viri supplet: cū enim viri virtus in eius cōceptione ex Virgine, nō interfuerit, necessariū fuit Deum ipsum, sua virtute & potentia supplere: & quod virtus viri operatura erat, meliori, & perfectiori modo efficere, & ita factū est. Quatenus ergo Spiritus sanctus B hanc virtutem viri supplebat, vsus est materia. nam ex sanguinibus Beatissimæ Virginis corpus Christi formauit, & organizauit. Hac ratione Christus caro natus est: quia quamuis Spiritus fuerit principium, sic tamen erat principium, vt locum teneret humanæ virtutis in materia operantis. Posterior modus est, quia ipsam humanitatem Christi diuinitati copulauit, & etiam repleuit gratia omni spirituali, non quidem supplendo locum viri, sed vti Deus ipse agens secundum suam C proprietatem: & sic vere Christus natus est spiritus, ratione huius esse, & vitæ gratiæ spiritualis: quia natus est de Spiritu, non supplente locum viri, sed secundum suam rationem agente. Fuit ergo generatio Christi carnis, & Spiritus, & vtriusque principium Spiritus, sed illius locum tenens viri, huius secundum suam rationem agens, & sic Christus simul natus est caro, & Spiritus, quod diuinitus Lucas significauit. Spiritus sanctus superueniet in te & virtus Altissimi obūbrabit tibi: quæ D verba duplicem concursum, duplicemq. operationem Dei indicant. Aduerte duo, quæ sequuntur, quod nascetur ex te sanctum: nascetur quidem secundum carnē, quia caro erit, sed sanctum simul quia Spiritus sanctus vtroque modo operabitur in hac ineffabili generatione. Hic est sensus, & legitima solutio, & explicatio propositæ dubitationis. Cyrillus. lib. 2. cap. 43. verba superiora aliter exponit: per carnem enim corpus, per Spiritum animam intelligit: vt sit sensus, secundum carnem, de carne nascitur, secundum animam, de Spiritu sancto: quia anima est, quæ per Spiritum sanctum reformatur, secundum Deum. Tamen violentus est sensus & alienus a proposito Christi. Vult enim terminum assimilari principio, vt sicut, quod ex homine nascitur, homo est, ita quod nascitur ex Spiritu, spiritus sit: id est, esse & vitam quandam spiritualem habeat: non ergo sumit Spiritum, vt is sit, qui dicatur nasci a parte subiecti, sed in quem nascimur a parte prædicati, & termini: quia euadit homo spiritualis ex hac generatione, quod in commentario explicuimus. Et quamuis esse gratiæ spirituale, in anima recipiatur, tamen totus homo spiritualis dicitur: nec intelligas istam similitudinem omnimodam, quasi homo nascatur Spiritus sanctus, sed est similitudo qualis qualis, nempe vt sit Spiritus, secundum esse inuisibile, & Sanctus per ea dona, quæ Spiritus sancti sunt. quod Basilius homilia de baptismo hunc locū declarans annotauit, dicens: Quemadmodum quod secundum carnem natum est ex aliquo tale est, quale id, ex quo natum est, ita & nos necessario ex Spiritu nati spiritus efficimur. Spiritum dico non secundum immensam illam, & humano sensui incomprehensibilem Spiritus sancti gloriam: sed secūdum eam, quæ in diuisione charismatum Dei per Christum vnicuique ad vtilitatem facta est. Hæc Basilius.

Luc. 1.

Homo quo modo ex Spiritu. spiritus nascatur.

Non mireris, quia dixi tibi, oportet vos nasci denuo.

COMMENTARIVS.

VErba hæc quamuis Cyrillus, & Chrysostomus, ad sequentia referant, tamen superioribus rectius connectuntur. Concludit ergo ex superioribus verbis, non esse in superiori sua sententia, quod admiratione tali, qualem Nicodemus præ se tulit, dignum sit, quasi dicat: Non ego dixi tibi rem, quæ fieri non posset. Non enim pronunciaui vos carnali generatione denuo, sed spirituali nasci debere: non vt iterum nascatur homo, & ex sene fiat puer: sed vt nascatur, quod non erat, & accipiat, quod non habebat, nempe esse diuinum, & spirituale, secundum quòd sit Dei filius. Admiratio Nicodemi ex incredulitate erat: propterea Dominus corrigens dicit, *Non mireris*, si enim ex fide magnitudinem rei

Nicodemi incredulitati medetur Christus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

admiratus esset, non esset correctus. Nam admiratio bona esset, & nos fideles recte altitudinem mysterij huius admiramur. Admirati sunt Iudæi Ioan. 6. dicentes: Quo modo potest hic carnem suam dare ad manducandum? sed male, quia cum infidelitate. Admirati sunt etiam illi homines, dicentes. Matth. 8. Qualis est hic, quia mare, & venti obediunt ei? sed recte, quia cum fide, & ex fide.

Spiritus, vbi vult, ſpirat.

DIxerat natum ex carne esse carnem, natum vero de Spiritu esse Spiritum. Similitudo prior carnis ad carnem, explicatione non indigebat, propterea prætermissa est a Domino: posterior vero Spiritus ad Spiritum, quia non ita patebat, eam Dominus exponit, ne forte Nicodemus Spiritui sancto similem per omnia futurum eum, qui de Spiritu natus dicitur, arbitraretur, sicut caro carni similis est. Docet ergo Christus natum de Spiritu Spiritum esse, similemq. Spiritui, de quo natus est, non quidem per omnia. Fieri enim non potest, vt homo Spiritui sancto, qui Deus est, omnino sit similis, sed est similitudo aliqua participata, quæ in tribus posita est. Primum est, *Spiritus vbi vult, ſpirat*, id est, liber est in suis operationibus, quod vult, facit, nullo retinetur impedimento, nulla premitur seruitute. Hoc alijs verbis Paulus 1. Corinth. 12. Explicuit. Vnus, inquit, atque idem Spiritus diuidens singulis, prout vult. *Sic est omnis, qui natus est de Spiritu*, habet enim libertatem quandam Spiritus, & vbi vult, spirat. 2. Corinth. 3. Vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Legem implet, tentationes superat, peccata vitat, diabolum vincit, quod bonum vult, operatur, in libertatem filiorum Dei per Spiritum sanctum euectus, a charitate Dei numquam inuitus separatur. Talis efficitur, qui ex aqua & Spiritu sancto renascitur.

Natus de Spiritu quo modo per similitudinē dicatur Spiritus.

De Spiritu renati quadruplici donatur libertate.

Aduerte quadruplicem libertatem eum adipisci, qui de Spiritu per Euangelium Christi nascitur. Prima est a seruitute legis illius Mosaycæ: nā qui sub lege illa continebantur, in seruitutis statu erant. Galat. 4. Cum essemus paruuli, sub elementis mundi huius eramus seruientes. Ab hac seruitute Christus nos liberauit per Spiritum adoptionis filiorum. Vnde eodem in loco Paulus adiunxit, dicens: Vbi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus: quoniam autem estis filij Dei, misit Deus Spiritum filij sui in corda vestra clamantem, Abba Pater. Hæc Paulus. Spiritus ergo filij facit filios Dei, & liberat a seruitute legis illius. Altera libertas est a lege ipsa morali, quæ hominum cordibus a natura insita est. Non quòd obseruantia legis huius ablata sit renatis, sicut ablatum est iugum legis illius Mosaycæ, quæ iam est abrogata: sed quòd per Spiritum sanctum renatis collata sit gratia, & virtus, qua eam implere valeant: sine Spiritu enim moralis lex perfecte impleri non potest, peccato vires adimente: ideo qui de Spiritu nati non sunt, seruiunt legi, seu potius legis seruitute premuntur: nati vero de Spiritu eam implere omnino valent Spiritus gratia roborati: idcirco non sunt sub legis seruitute, sed liberi ad eam obseruandam. De hac libertate Paulus Rom. 7. loquens dicit: Quis me liberabit de corpore mortis huius? gratia Dei per Iesum Christum. Tertia est libertas a seruitute peccati, & diabolo: qui enim est in peccato, diu perseuerare non potest, quin in alia incidat, nec tentanti diabolo valet omnino resistere: seruire ergo necesse est. Hanc libertatem confert renatis Spiritus Dei, de qua Paulus Rom. 6. dicit: Cum serui essetis peccati, liberi fuistis iustitiæ. Hæc cum præcedenti coniuncta est, sicut & seruitus peccati cum seruitute legis. Quarta libertas est a seruitute corruptionis, & mortalitatis, quam Spiritus tribuit renatis, non quidem in hoc sæculo, sed in resurrectione. Rom. 8. Viuificabit mortalia corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum eius in vobis, de qua ibidem: Creatura, inquit,

inquit, liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Spiritus ergo est, qui de Spiritu nascitur, & sicut hic liber est, ita & ille. In hanc libertatem per Euangelium vocati sumus. Galat. 5. ideoq. Euangelium lex perfectæ libertatis dicitur. Iaco 2. Euangelium autem lex est Spiritus.

Et vocem eius audis.

HOc est alterum, in quo qui natus est de Spiritu, similis est spiritui, de quo natus est. *Vocem*, inquit, *eius audis*. Spiritus in se inuisibilis & insensibilis est, vox tamen eius auditur: loquitur enim Spiritus sanctus per eos, quos inspirat 2. Pet. 1. Spiritu, inquit, sancto inspirati locuti sunt Sancti Dei homines. Matth. 10. Non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri. Act. 6. Non poterant resistere Spiritui, qui loquebatur. Qui ergo audierunt Prophetas, Apostolos, & eos, qui diuino afflati sunt Spiritu, audierunt vocem Spiritus, quamuis non omnes perceperint vocem fuisse Spiritus: sicut omnes qui Christum audierunt, audierunt quidem vocem Filij Dei, licet non omnes crediderint Filium Dei fuisse. *Sic est omnis qui natus est de Spiritu*. Inuisibile est quod latet interius, nimirum gratia, & dona Spiritus, quibus consors effectus est diuinæ naturæ: hęc enim corporeis oculis non videntur, opera tamen mirabilia, & diuina, quæ inde procedunt, apparent, & hominum sensibus obiecta sunt. Hoc res ipsa cōfirmat. Videmus enim, & legimus homines rudes, ignaros, debiles, vitijs deditissimos, Spiritu renatos, euasisse sapientissimos, fortissimos, omni bonitate, & sanctitate Illustres: vt ex operibus ipsis, nouæ & diuinæ mutationis, & natiuitatis internæ efficax appareat argumentum. Vox igitur natorum de Spiritu auditur, sed quod intus est, non videtur. Loquitur autem Dominus in secunda persona, *Vocem*, inquit, *audis*, quia cum Nicodemo loquebatur, qui ex sacra scriptura sciebat, Spiritum Dei per Prophetas locutum esse.

Vox Spiritus sancti quo modo audiatur.

Spiritus in renatis, se manifestat heroicisopetibus.

Sed nescis, vnde veniat, aut quo vadat: Sic est omnis, qui natus est de Spiritu.

HOc est tertium, in quo geniti de Spiritu, cum ipso Spiritu, de quo natus est, similitudo consistit. Nemo scit quo vadat Spiritus, aut vnde veniat, quācumque vocem eius audiat, id est: nemo vias, consilia, iudicia Spiritus sancti assequitur. Rom. 11. Quàm incomprehensibilia sunt iudicia eius, & inuestigabiles viæ eius, quis cognouit sensum Domini? aut quis consiliarius eius fuit? Sap. 9. Quis hominum poterit scire consilium Dei? aut quis poterit cogitare, quid velit Deus? hoc est, quod dicitur nunc, *Nescis vnde veniat, aut quo vadat*. Est enim metaphorica locutio. *Sic est omnis, qui natus est de Spiritu*: nam homines huius sæculi, vident opera iustorum natorum de Spiritu: at vias eorum nemo nouit, nisi qui eodem Spiritu Dei agitur: cogitationes enim, desideria, fines, intentiones Spiritualium latent eos, qui Spiritum Dei non habent. 1. Corinth. 3. Animalis homo non percipit, quæ sunt Spiritus. Act. 2. Apostoli pleni Spiritu, visi sunt Iudæis incredulis pleni musto, quia licet audirent in eis verba, & voces Spiritus exterius, consilia tamen, iudicia, intentiones, & fines eorum non percipiebant, nescientes vnde venirent, aut quo tenderent. Insipientium oculis, nati de Spiritu, reputati sunt stulti, cum essent prudentissimi: iudicati sunt scelerati, cū essent innocentissimi: existimati sunt sine honore, cum essent filij Dei: visi sunt mori, cum tamen essent in pace. Denique opera renatorum videntur quidem, nondum tamen apparet quid sunt, & quid erunt. Spiritus ergo est omnis qui natus est de Spiritu.

Sicut spiritus sancti viæ & consilia, ita & renatorū de spiritu ignorantur.

ANNOTATIO XIII.

Patres superiorē sententiā de vento explicant.

CYrillus lib.2.cap.44.Chrysost.hom. 25.Theoph. & Euthym. & inter Latinos August. quæstion.nou. & vet.testa. cap.59.aliter hunc locum interpretantur, vt per *Spiritum*, ventus intelligatur, subq. similitudo quædam. Vt enim ventus suo impetu fertur,& sonus eius sentitur, tamē non videtur, quo vadat, & vnde veniat: sic qui natus est ex Spiritu, non videtur in se,sed in suo effectu. Si igitur ventus cum sit corporeus, non videtur nec ratione sui principij, nec ratione sui termini, sed ex sono & effectu cognoscitur: quid mirum, si hæc generatio Spiritus non videatur in se, quæ corporea non est? Placet hæc expositio nostro tempore quibusdam. At alij Doctores antiqui non de vento,sed de eodem Spiritu sancto hæc verba interpretātur.quam expositionem sequuntur Hilar. lib.2.Trinit.Hieron. in Epist. ad Hedibi. quæst.9. Ambros. lib. 2. de fide cap.3. & lib.3.de Spiritu sancto cap.11.& August. tract. 12. in Ioan. qui non solum eam tenet, sed priorem refutare contendit, eandemq. probat Greg.lib.27.mora.cap.13.

Citant alij qui de Spiritu sancto explicant.

In hac parte recentiorum aliquos miratus sum,nō tam quod cū Cyril. & Chrysost.de vento exponant, sed quòd sine distinctione Græcos eo modo exponere affirment, quasi vero ea sit omnium Græcorum expositio: cum multi Græci Doctores non inferioris nominis, quam quos ipsi in hac parte sequuntur, de Spiritu sancto hanc sententiam exponant, & sic expositā Hæreticis opponant. In primis Athanas. lib.1.& 5.de vnica Deit.Trinit. de Spiritu sancto hæc verba interpretatur. Greg. Nazian.orat.5.Theolog. Basil.lib.5.con. Eunom.cap.penul.Gregor.Nissen.orat.de Sancto baptismo. Hi grauissimi & antiquissimi Doctores de Spiritu sancto exponunt,quorum auctoritas plurimi certe facienda est:cui expositioni accesserunt August. Ambros.Gregor. & alij complures. Nō est ergo cur illam expositionem Græcorum omniū affirmemus, immo nec cur Græcis simpliciter tribuatur, cum tot & tam graues Doctores etiam Græci de Spiritu sancto, sicut & Latini exponant. Fateor Dionysium Areopag. de cælesti Hierarchia cap. 15. priorem insinuasse interpretationem. Sed antequam veniamus ad rationes quę hanc probant expositionem, aduertendum est, ventum signum quoddam esse Spiritus sancti propter hæc tria:

Græci Doctores qui de Spiritu sancto interpretantur.

A nimirum motionem eius expeditam. Quo enim eum impetus naturalis impellit, illue sine impedimento fertur: sonus etiam eius auditur, cum ipse sit inuisibilis: denique ortus, & terminus illius ignorantur. Potest ergo homo renatus & vento & Spiritui sancto comparari: hinc factū est, vt Doctores vtroque modo præsentē sententiam interpretati sint, nec tamen propter hoc sensus sit diuersus.

Auctor sequitur eorū sententiā qui de Spiritu sancto similitudinem hanc explicant.

Quamuis autem prior expositio non sit improbabilis, accommodatior tamen nobis visa est posterior, nempe si de Spiritu sancto non autē de vento similitudo procedat, propter rationes sequentes. Primo quidem, quia Dominus prius dixerat natum de Spiritu esse Spiritum, sicut natum de carne esse carnem: oportebat ergo probare & ostendere Spiritum esse eum, qui natus est de Spiritu: quod certe non efficitur propter hoc, quod natus de Spiritu similis est vēro. Obijcere enim posset Nicodemus: Tu Domine dixisti natum de Spiritu esse Spiritum, oportet te ostendere renatum esse similem Spiritui, de quo natus est, non autem vento:nam de vento non nascitur, sed de Spiritu sancto.

Secunda ratio, in vnica sententia breuissima, vocabulū vnum in diuersa significatione vsurparetur, *Spiritus, vbi vult, spirat*, &c. *Sic omnis qui natus est ex Spiritu*,in priori parte pro vento,in posteriori pro Spiritu sancto,qui loquendi modus maxime in re obscurissima,& ad hominē, qui nec aperte intelligebat verba,non videtur satis congruens. Voces enim, vt vocant, æquiuocæ,& multarum significationum, nulla ratione sunt miscendæ in sermone, maxime vbi res tractatur difficilis, & apud eos, qui discunt, seu quos docere statuimus.

Tertia, quia non solum esset amphibologia verbi, sed improprietas, quæ etiam vitiosa est in docente. Ventus enim nō dicitur velle, non habet vocem: qua igitur ratione credibile est, Dominum volentē Nicodēmo rem obscuram declarare, vti ambiguitate, & improprietate verborum?

Quarta ratio, quia hoc erat potius Nicodemum in errorem inducere, cum audiret: *Sic est omnis, qui natus est ex Spiritu.* Putasset enim generationem esse corpoream,sicut & ventus corporeus est. Adde, quòd non erat illi opus exemplo venti: nam

nam scriptura frequenter meminit Spiritus Dei, qui per Prophetas loquebatur,& multa erat per homines operatus.erat autem Nicodemus doctor. Tandem, in Græco est cum articulo in vtroque loco, qui frequētissime solet indicare Spiritum sanctum, vt adnotat Didymus lib.de Spiritu sancto. Demum cum vtraque expositio ad eundem spectet sensum, illa potior est,quæ incōueniētibus caret: porrò in illa opus est admittere amphibologiam, improprietatem, perplexitatem, & locutionis quandam incongruentiam, horum nihil est in expositione posteriori: ipsa ergo est germana, & vera, atque ea de causa plures atque illustriores doctores Græci & Latini eam secuti sunt, & probarunt, & sensum hunc contra hæreticos opposuerunt,Spiritus sancti diuinitatem comprobantes.

Respondit Nicodemus, & dixit ei: Quo modo possunt hæc fieri.

COMMENTARIVS.

NIcodemus rudis adhuc verba Christi non percipit, & licet verbis Christi edoctus nihil iam de generatione carnali cogitet, tamen qua ratione Spiritus effici & nasci possit, non assequitur: idcirco ignarus, & admirans interrogat: *Quo modo hæc fieri possint*, vt homo fiat Spiritus, fiatq. talis, qualis Spiritus dictus est esse. Prius quidem negando respondit. Quo modo fieri potest, vt nascatur homo, cum sit senex? nunc paulo capacior factus, ignorandō interrogat, quasi discere cupiens.

Respondit Iesus & dixit ei: Tu es magister in Israel, & hæc ignoras?

NOn malitiæ, sed vt Chrysost.hom.25.annotat, ignorantiæ, & stultitiæ hominem accusat; eo maxime quòd cū insignis doctor esset ab omnibus haberetur, nesciret, quæ scire deberet. In Græco legitur sic: *Tu es ille magister ipsius Israelis*, id est: tu es doctor celebris in toto Israel, & apud omnes Iudæos, & neris sunt, reprehensione dignum est, & non solum nescire, sed adhuc doctrinam non capere. bene Cyril.lib.2.cap.46. aduertit: Si qui apud eos doctor erat, ita rudis inuenitur, quales eius discipulos fuisse credendum est? non enim discipulus est supra magistrum suum, quamuis autem maior discipulorum ignorantia sit, tamen magistrorum maior est culpa.

ANNOTATIO XIIII.

Quare ignoratio regenerationis spiritualis in Nicodemo reprehēdatur.

INterrogat Chrysost.homil. 25. in quo hæc generatio spiritualis cum Iudaica doctrina communicet,vt Nicodemo ignorantia vitio detur? Respondet primo hanc generationem prædictam in prophetis. Psal.21. Annunciabitur Domino generatio ventura. Psal. 112. Renouabitur vt Aquilæ iuuentus tua: promissa etiam est aqua mundans ab omni peccato,& inquinamento Ezech.36.Secundo figuræ huius præcesserunt in multis miraculis,quæ per aquam facta sunt,vt in mundatione Naaman a lepra: in transitu maris, & Iordanis,& alijs multis.Adde quod Deuter.30. dicitur: Circumcidet Dominus cor tuū, & cor seminis tui, vt diligas Deū. Si igitur circumcisio spiritualis est,cur non generatio? præterea Ezech. 36. Dabo vobis cor nouum, & spiritum nouum ponam in medio vestri, & auferam a vobis cor lapideū. Si hæc pronunciata, sunt per aquā & Spiritum futura, cur non percipitur verbum Domini,quod non est obscurius verbis illis? Præterea in scriptura Spiritus Domini

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domini legitur per Prophetas locutus, vox audiebatur, & esse credebatur, tamen Spiritus non fuit visus. Legitur mutatio interior per Spiritum: nam Saul mutatus dicitur in alterum virum: legitur vnctio Spiritus interior: legitur homines filios Dei futuros, & alia multa, quæ si doctor Scripturæ diligenter considerasset, non ita nouum visum esset ei verbum Christi, nempe nasci hominé interius spiritualem per Spiritum, & per aquam. propterea ignorantiæ eum arguit Dominus. Et attende quomodo Nicodemum de sua scientia præsumentem Dominus depresserit.

Amen amen dico tibi, quia, quod scimus, loquimur: & quod vidimus, testamur: & testimonium nostrum non accipitis.

COMMENTARIVS.

Tela in Nicodemo reprehẽsione digna.

TRia in Nicodemo reprehensione digna erant, ignorãtia, quæ enim Doctor ex lege scire debuit, nesciebat: incredulitas, quia quæ Christus asserebat, partim negauit, partim in dubium vertit: tarditas, quia tot verbis edoctus, non est intelligentiam assecutus. Præcedentibus verbis eum ignorantiæ Dominus arguit, nunc incredulitatis accusat. Et est sensus: Ego, quæ scio, loquor, & quæ vidi, testor, id est, certissima sunt, & verissima verba mea: quia non ex auditu, non ex opinione, non ex alterius relatione, sed ex scientia, & visu dico, & loquor, & adhuc non accipitis testimonium meum, nec verbis meis creditis. Non vult præcipuæ Dominus ignorantiæ & incredulitatis Nicodemum arguere, sed potius vt huius ignorantiæ & incredulitatis admonitus, fidem Domino habeat, & etiam si non percipiat, credat. Hac de causa testimonium suum tam mire commendat Christus, vnde recte Cyril. lib. 2. cap. 47. hæc verba connectens, ait: Cum re ipsa rudior, quàm vt posset diuina dogmata capere. longa iam cõsumpta oratione, Nicodemus videretur, omissa exquisitiori inuestigandi diligentia, simpliciori fide, quod intelligere non poterat, recipiendum ei esse consulit. Dominus enim hominum fidem desiderans, & intendens, non vult semper omnino explicare mysteria, ne potius rei euidentia, quàm verbi obedientia assensum faciat: propterea adhuc re non intellecta, vt credat, suadet. Ibidẽ Cyrillus: Attendamus inquit, qui docendi potestatem accepimus, melius esse, si simpliciter fidẽ, quàm profundiori ratione diligentius expositam neophytis tradamus. Recordari autem Nicodemus debuerat propriorum verborum: Scimus quia a Deo venisti magister, credendum ergo ei erat, si magistrum a Deo confitebatur. Sciendum Christum, vt Deum omnia scire in seipso: vt hominem autem, in essentia diuina omnia quæ loquebatur mysteria, videre. Vnde quæ dicebat, optime & perfectissime sciebat, & videbat. Loquitur autem plurali numero, vt dicit Cyril. quia Patrem, & Spiritum sanctum in seipso habet: quasi eius testimonium non sit vnius, sed plurium, & ex visu, & ex scientia, iuxta illud Ioan. 8. Iudicium meum verum est, quia ego non sum solus, sed ego, & qui misit me Pater: & in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. in Nicodemo etiam ceterorum Iudæorum reprehendit incredulitatem, ideo plurali numero vsus, dicit: *Non accipitis.*

Christus fidei obsequiũ, a Nicodemo exigebat.

Si terrena dixi vobis, & non creditis: Quo modo, si dixero vobis cælestia, credetis?

TErtio loco tarditatem ingenij Nicodemi, & Iudæorum arguit, vt ex hoc ad fidem habendam his, quæ non capiunt, inducat. *Si non*, inquit, *creditis, qua*

qua dixi, terrena, quomodo credetis cælestia? est argumentum a maiori, negans: Si non creditis, quæ faciliora sunt, nec credetis quæ difficiliora. Et perpende verba: nam tacite allicit Dominus ad assentiendum ijs, quæ dicta sunt, spe multo maiora cognoscendi. Similiter timore amittendi fidem cælestium, impellit ad habendam sibi fidem de terrenis, quasi dicat: Habeo maiora & diuiniora, quæ doceam, eorum tamen cognitione & fide priuabitur, qui dictis hactenus terrenis fidem non habuerit. Recte Chrysost. hom. 25. per terrena generationem spiritualem, quæ per baptismum fit, exponit: per cælestia æternam Filij Dei generationem a Patre, cuius comparatione generatio omnis nostra terrena est, quia finita & creata est, omnis autem creatura creatori collata, non solum terra, sed velut nihil est.

ANNOTATIO XV.

Quæ dicantur a Christo Domino, terrena.

CYrillus lib. 2. cap. 49. asserit quæ dicta hactenus sunt Nicodemo, de spirituali generatione per baptismum, dici terrena: quia aptata sunt hominum capacitati, respectu fidei mysteriorum aliorũ, quæ eleuatiora & altiora sunt, vt mysterium Trinitatis, Incarnationis, Eucharistiæ, &c. Vnde non sola filij generatio, sed multa alia mysteria significantur per verbum hoc, *Cælestia*, & siquidem veritatem rei spectemus, verum hoc est: si autẽ contextum præsentem, Chrysostomi expositio aptior videtur, vt generationi baptismi, opponat æternam generationem filij. Qui enim generationem hanc creatã, non credit, quo modo æternam, & infinitam generationẽ credet? Insuper Chrysost. hom. 26. refert expositionem quorundam, interpretantiũ, per terrena, id, quod de vento positum est exemplum: quasi dicas: si exemplum terrenum non intelligis, quomodo capies cælestia? Sed non probat Chrysostomus, nec nos, qui talem expositionem superius refutauimus.

Augustinus trac. 12. per terrena exponit id, quod superius dictum est de templo, in capite præcedenti, & per cælestia generationem hanc spiritualem baptismi, vt sit sensus: Si non creditis, quia templum possum reædificare deiectum, quo modo credetis, quòd per Spiritum possint homines regenerari? Sed dura expositio videtur, ad ea, quæ tã remota sunt, verbum reuocare. Nostro sæculo aliqui ad aliquot parabolas ex terrenis desumptas quas in solẽnitate paschali forte docuerat, hoc verbum referunt: sed hoc solidum non est, quia sine auctoritate affirmant, quæ in Euãgelio nõ legũtur. Rectior est ergo expositio Chrysostomi & Cyrilli, quam secuti sumus.

Et nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo.

COMMENTARIVS.

Ostẽdit Dominus sibi fidem habẽdã, quia testis est oculatus eorũ quæ refert.

COnnexio, & sensus verborum hic est. Dixerat in superioribus quo modo credetis, si dixero cælestia? id est, non credetis, si cælestia dixero: tacite hanc incredulitatem exprobrat, dicens: Cælestia mihi non credetis, cum tamen re vera nemo sit, qui ea valeat, sicut ego, enarrare: quia nemo ascendit in cælum, vt ibi videret cælestia, nisi ego, qui eram in cælo, & descendi: & propterea nemo, sicut ego, cælestia enarrare valet. Prudentissime animum præparat ad credenda cælestia, quæ dicturus est, & confirmat ad fidem eorum, quæ dicta sunt. Loquitur autem de se in tertia persona, sub nomine Filij hominis, vt vnitatem siue identitatem suæ personæ significet. Nam qui est Filius hominis, ille idem est Filius Dei, qui est in cælo. Hic est sensus & connexio, sed in annotationibus sequentibus magis explicabitur.

ANNO-

ANNOTATIO XVI.

Diuerſe verba hæc explicãtur, & connectuntur præcedẽtibus.

ALiter atque aliter connectunt hæc verba antiqui Doctores. Cyril. lib. 2. cap. 49. ſic connectit, & explicat: Mihi non creditis, ſed teſtes multos mecum poſcitis: cæleſtia ergo quo modo credetis, quorum neminem teſtem poſſum producere? quia nemo aſcendit in cælum. Hæc expoſitio violenta videtur: nam Nicodemus teſtes doctrinę Chriſti numquam requiſiuit: non erat ergo cur Dominus ſe teſtes non habere, & ſine teſtibus ſibi credendum eſſe diceret.

Chryſoſtomus hom. 26. aliter copulat, nempe, cum Nicodemus dixiſſet: Scimus quia a Deo veniſti magiſter, ſic reſpondet: ne arbitreris me magiſtrũ, vt multos prophetarum, qui a terra ſunt, ego autem de cælo venio, quò nullus propheta aſcendit, ego illic habito. Senſus hic verus eſt: tamen connexio non videtur conueniens: illud enim valde remotum eſt, & multæ ſententiæ iam interceſſerunt.

Auguſtinus lib. 1. de pec. mer. & remiſ. cap. 31. aliter coniungit, & exponit, vt per verba hæc oſtẽdat modum, quo fiat generatio hæc ſpiritualis, cumq. dictum eſſet, quo modo poſſunt hæc fieri? Reſpondet: *Nemo aſcendit in cælum*, &c. id eſt, ſic fiet generatio ſpiritualis, vt fiant cæleſtes homines ex terrenis, quod adipiſci non poſſunt, niſi membra Chriſti efficiantur, vt ipſe aſcendat, qui deſcendit, quia nemo aſcendit, niſi qui deſcendit. Hæc Auguſt. ſed durus ſenſus videtur, & verbis difficile accommodatur.

Verus ſenſus, & aptа verborũ cõnexio.

Rectior, & aptior mihi connexio viſa eſt, quam in commentario ſecutus ſum, vt infidelitatem cæleſtia non credentium arguens, ad ea credenda diſponat, vt ſit totus hic ſenſus: Cæleſtia non credetis, ſi terrena non creditis, & tamen omnium ſum dignißimus, cui cęleſtia enarranti fidem habeatis: quia nemo ea experientia nouit, ſicut ego. *Nemo*, enim, *in cælum aſcendit, niſi qui e cælo*, etiam, *deſcendit Filius hominis*, inſinuans his verbis ſibi maiorem deberi fidem, quàm omnibus Prophetis, quibus tamen etiam cæleſtia loquentibus Iudæi & Nicodemus credebant: ac ſi dicat: Cæleſtia credidiſtis alijs, quorum nemo aſcendit in cælum, vt ea videret, & enarraret, ego autẽ in cælo ſum, & de cælo deſcendi, & quæ vidi, doceo. Similis eſt ſenſus illorum verborum Ioan. cap. 1. Deum nemo vidit vmquam, vnigenitus, qui eſt in ſinu patris, ipſe enarrauit. His ergo verbis ſe Filium Dei ſuper omnes Prophetas Chriſtus oſtendit.

ANNOTATIO XVII.

Veritas ſuperiorũ verborum examinatur.

DIfficilior eſt alia, quæ ex eiſdem verbis oritur, dubitatio: dicitur enim, *Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo*. Chriſtus autem quando hæc verba protulit, nondum aſcenderat in cælum. quo modo ergo dicitur: *Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit de cælo*? quaſi ipſe, qui deſcendit iam aſcenderit. Aſcendere enim ratione diuinitatis non potuit, ratione humanitatis nondum aſcenderat: qua igitur ratione hoc verum eſt? Laborant recentiores in ſoluenda, & explanãda hac difficultate. Aliqui reſpondent Chriſtum aſcendiſſe in cælum ratione humanitatis, quia ab incarnationis inſtanti vidit diuinam eſſentiam, ſicut beati, & hoc eſt aſcẽdiſſe in cælum. Sed quamuis doctrina ſit vera, ſolutio tamen non tollit difficultatẽ: nam hoc in loco ponitur, tamquam prius ſit aſcendiſſe in cælum, poſterius vero deſcendiſſe. Eſt enim ſenſus: ille deſcendit, qui prius aſcendit: at prius fuit, Deum deſcendiſſe de cęlo, & fieri hominẽ, quàm Chriſti animam fuiſſe beatam, & vidiſſe Deum. non igitur de eo aſcenſu poteſt hoc verbum intelligi. Adde quòd improprie dicitur aſcendiſſe in cælum, quia anima vidit Deum.

Alij hunc aſcenſum ratione diuinitatis exponunt: aſcendere autem aſſerunt ſignificare idẽ, quod intueri, & videre cæleſtia: Chriſtus autem ratione diuinitatis vidit cæleſtia omnia, & hoc eſt aſcendiſſe in cælum: deſcendit autem, quando homo factus eſt. at ne deſeruiſſe, quæ prius habebat, crederetur, additum eſt: Filius hominis, qui eſt in cælo. Quæ expoſitio nõ admodum etiam ſatisfacere videtur. Nam aſcendere in cælum non ſolam cognitionem dicit, ſed præſentiam quãdam, ſecũdum quam fuit vere in cælo.

Difficultatis reſolutio ex ſententia Auctoris.

Sed quia ego puto huius loci ſenſum lõge alium eſſe: pro eius intelligentia ſciendum eſt, Chriſtum Deum & hominem, dictum eſſe aſcendiſſe, & deſcendiſſe, & eſſe in cælo: non tamen ratione vtriuſque naturæ, ſed cum ſit vna perſona in duplici natura, per communicationem idiomatũ, quã vocãt, recipit prędicationes vtriuſque naturæ.

naturæ. Idem enim eſt Chriſtus, qui eſt Deus, & qui eſt homo: idem qui natus ex matre in tempore, & ab æterno ex Patre genitus, ſed non ratione vnius naturæ. Sicut idem homo videt, & idem ambulat, ſed non ratione eiuſdẽ inſtrumenti vtrũque facit. Filius ergo hominis, qui Chriſtus eſt deſcendit de cælo, & aſcendit, & eſt in cælo: tamen non ratione vnius, & eiuſdem naturæ. Dicitur quidem eſſe in cælo, quando hæc loquebatur, ratione diuinæ naturæ: dicitur deſcendiſſe de cælo, ratione diuinæ, vt principij: ratione humanæ, vt termini. Nam Deum deſcendiſſe de cælo non eſt aliud, quàm Deum, qui in cælo eſt, hominem factum eſſe. Solius enim naturæ diuinæ ratione non deſcendit, quia vbique eſt: ratione vero humanæ non deſcendit, quia non erat in cælo: ratione igitur vtriuſque dicitur deſcendere, vti dictum eſt. Sed tota difficultas eſt in verbo, *Aſcendit*. Dico ergo hoc dictum eſſe propter homines, quorum nemo in cælum aſcenderat, vt cæleſtia ibi videre, & intueri poſſet: quia hominum cum in terra ſint, nemo in cælo eſſe poterat, niſi aſcenderet. Chriſtus autem non dicit ſe aſcendiſſe, ſed eſſe in cælo: & eſt hic ſenſus: *Nemo aſcendit in cælum*, id eſt, nullus homo in cælo fuit, eo aſcendẽs, niſi Filius hominis. At ne intelligeretur fuiſſe in cælo, quaſi ipſe fuerit in terra vt homo, & in cælum aſcenderit, additum eſt: *Niſi Filius hominis, qui eſt in cælo*, & de cælo deſcendit, ac ſi clarius diceret: nemo fuit in cælo, niſi Filius hominis, qui eſt in cælo, & de cælo deſcendit. At quia de hominibus loquebatur, fuiſſe in cælo, expoſuit per verbum aſcendendi, quia in cælo eſſe non poterant niſi aſcendendo: propterea tamen de ſe loquens addidit: *Qui eſt in cælo*, ne cum aſcediſſe vt hominem arbitraremur: & in præſenti loquitur, vt ſe ſemper in cælo eſſe ſignificet ratione diuinitatis ſuæ. Hic eſt legitimus ſenſus. Nihil enim aliud his conabatur probare verbis, quàm neminem vmquam mortalium, qui in mundo ſunt, fuiſſe prius in cęlo, vt deſcẽdẽs poſtea de cæleſtibus viſis loqueretur, præter ſeipſum, qui ſemper eſt in cælo, & aſſumpta carne deſcendit.

Superioribus verbis tres hæreſes refutantur.

His verbis tres hæreſes refutantur, & tria catholica dogmata confirmantur. Primum dogma contra Neſtorium pluralitatem perſonarum in Chriſto affirmantem: Niſi enim eſſet vnica perſona, dici nõ poſſet, *Filius hominis eſt in cælo*: & hoc annotauit Cyril. lib. 2. cap. 49. Alterum contra Cherintum, & alios diuinitatem Chriſti negantes: Si Deus non eſſet, eum nec deſcẽdiſſe, nec eſſe in cælo, verum eſſet. Tertium eſt contra Manichæos veram Chriſti humanitatem negãtes: nam ſi vera humanitas non fuit, quo modo Filius hominis eſſe potuit?

ANNOTATIO XVIII.

Quomodo Iuſti in cęlum aſcendant, cum inde nõ deſcenderint.

ALiam dubitationem mouet Auguſt. tract. 12. in Ioan. quo modo dictum ſit, *Nemo aſcendit in cælum, niſi qui deſcendit*, cum iuſti omnes aſcendant, & aſcenſuri ſint, qui tamen de cælo non deſcẽderunt. Reſpondet, iuſtos quidem aſcendere, ſed vt membra Chriſti: vnum enim corpus myſticum cum Chriſto faciunt, ita vt verum ſit, Chriſtum ſolum aſcendiſſe. Aliquando enim in ſancta ſcriptura Chriſtus totum corpus myſticũ ſignificat. Sed difficilis eſt ſolutio hæc: nam Chriſtus in propria ſua perſona loquitur, non de myſtico corpore, quod verba ſequentia probant, deſcendit de cælo, & eſt in cælo: hæc enim Chriſto in ſua perſona conueniunt. Aliqui videtes hæc verba de Chriſti perſona dicta, aliter reſpondent, Chriſtum videlicet aſcendiſſe propria virtute: iuſtos vero virtute alterius, nempe Chriſti. Sed neque hæc ſolutio ad rem facit: quia non agitur hoc loco de aſcenſu iuſtorum, qui futurus eſt per reſurrectionem: nec illud verbum, *aſcendit* eſt temporis præſentis, ſed præteriti, vt ex Græco textu patet. Chriſtus enim de his, quæ ante ſuum aduentum geſta erant, loquebatur: & verum eſt, neminem eorum, qui ante ipſius aduẽtum fuerunt, cælos aſcẽdiſſe, & vidiſſe cæleſtia, vt poſtea deſcendens illa enarrauerit: quod autem poſtea iuſti aſcenderint, non eſt huic ſententiæ cõtrarium. Nec de Angelis ſermo eſt, qui ſæpe de cælis ad terrãm, & de terra ad cælos in miniſterių a Deo miſſi aſcenderant: ſed de hominibus, de quorum magiſterio, & doctrina hic agitur.

Hæreſeon nõ nullæ hinc oĩtæ refutãtur.

Sunt autem hoc in loco duo cõtra hæreticos aduertenda. Vnum eſt, quoſdam his verbis hæreſim confirmaſſe quandam: aſſerebant enim Chriſtum carnem de B. Virgine non accepiſſe, ſed eam habuiſſe in cælo, non huius naturæ noſtræ, ſed ſpiritualem, & ante ſęcularem, & cum ea deſcendiſſe, tranſiiſſeq. per B. Virginem, non aliquid de ea ſumendo, ſed veluti aqua per canalem quendam pertranſiens. Hanc hæreſim tribuit Greg. Nazian. Apollinari,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& hoc loco eum vsum esse refert in Epist. ad Nectarium. Tertul. lib. de car. Christi, tribuit etiam Valentino. Sed hic locus potius hæresim talem euertit. Si enim hanc carnem de cælo tulit, & non eam de Virgine accepit: filius hominis, vt hic dicitur, dici non posset. Alterum est contra quosdam alios, qui oppositam hæresim ex hoc loco deduxerunt. Dicebant enim, si non ascendit, nisi qui descendit, ergo Christus non ascendit cum corpore post resurrectionem, quia cum corpore non descendit. Hoc refert August. lib. de agone Christiano cap. 25. & optimo respõdet argumento, diceus ascendere, seu descendere nõ conuenire nisi personæ: corpus non A ascendit, sed cum corpore ascẽditur. Exẽplum ponit: si quis de monte descendit nudus, & ascẽdit vestitus, verum est dicere, idem ascendit, qui descendit, quamuis nudus descenderit, & vestitus ascenderit: sic de Christo intelligendum est. Bona est solutio argumenti. Quanta autem horum sit dialecticæ ignorantia, in scholis philosophicis adolescẽtes intelligunt: est enim fallacia figuræ dictionis, quam vocant. Adde, non de ascensione Christi, secundum quam post resurrectionem in cælos ascendit, hic agi, vt iam diximus: vt in hoc etiam hæc hæresis vana esse probetur, tamquam vano, & minime solido innixa fundamento.

Et sicut exaltauit Moyses serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis: vt omnis, qui credit in ipsum, non pereat, sed habeat vitam æternum.

COMMENTARIVS.

Fidem sibi habere persuadet, ex eo quod sine illa, nemo potuerit æternam vitã adipisci.

ALtero argumento Nicodemum ad credẽdum inducit: primum enim erat, quia nemo cælestia ita narrare potuit, sicut ille, qui est in cælo, & de cælo descendit: nunc adhibet secundum sumptum ex necessitate fidei ad vitam consequendam. Et est sensus: vt mihi credatur necessarium est: nam ego exaltandus sum, vt, qui in me credit, vitam habeat æternam: eum ergo, qui vitam æternam habere, & ab æterna morte liberari cupit, mihi credere oportet. Illa cõiunctio, *Et*, copulat cum superiori sententia: quasi dicat, non creditis mihi cælestia: & tamen ego sum in cælo, & de cælo descendi, & cælestia experientia noui: & rursus ego sum exaltandus, vt, qui credit in me, non pereat, sed habeat vitam æternam: ex qualitate ergo loquentis, quia de cælo sum, & ex fidei necessitate ad vitam, mihi credere debes. Dum autem ad fidem sibi habendam hortatur, etiam ea, quæ credenda sunt, reuelat: tale est hoc nempe ipsum esse exaltandum, vt credentes in eum salui fiant. Vtitur autem figura ex scripturis sumpta, vt facilius Nicodemus doctrinam assequi possit, erat enim legis peritus: ex ipsa autem figura manu duci aliquo modo poterat ad fidẽ habendam dictis Christi: nam Moysis facto mysterium aliquod magnum significari, dubitare non poterat. Quis enim non intelligeret, serpentem æneum in ligno appensum, nihil ex se ad sanandos serpentum venenosos morsus profuisse, Deumq. qui mille alijs modis sanare poterat, illud præcepisse, quia magnum aliquod futurum significaret mysteriũ? Vt igitur vel ex hoc mirabili facto facilius Christus quod docet, persuadeat, mortem suam, & crucifixionem his verbis indicat. Non solum autem in hac figura genus mortis significatur, & fructus eius: sed etiam a quibus esset occidendus, & exaltandus. *Exaltari oportet*, inquit, *filium hominis*, a quibus, si petas, non exprimit: tamen figura innuit seu præsignauit. Moyses enim Iudeorum populum repræsentauit, a quibus exaltatus est Christus, & crucifixus: quod Ioannis. 5. Dominus aperte dixit: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum. Historia huius facti Num. 21. habetur. Deus enim propter Iudeorũ impias murmurationes & blasphemias, immisit in eos ignitos serpentes, quorum morsibus, postquam multa Hebræorum millia perierant, iussit serpentem æneum pro remedio erigi, quem quicumque aspice-

Dominus est legis peritus ages, merito hoc testimonio loco vsus est.

aspicerent, ab eo liberarentur exitio: hoc mortis & crucis Christi, in salutem nostram, figuram prætulit.

ANNOTATIO XIX.

Christo cur familiare fuerit seipsum filium hominis appellare.

DIgnum est consideratione, cur Christus seipsum filium hominis appellauerit. Respondeo multis, & grauibus de causis id esse factum, quarum nonnullas in medium profero. Prima est, vt non solum eius incarnatio, sed etiam incarnationis modus significaretur. Potuisset Dei filius carnem accipere de nouo creatam, aut de iam creata partem capere, sicut Euam de Adæ corpore eduxit: quod si fecisset, homo vere esset, tamen non filius hominis, sicut nec Adam, nec Eua filij hominis dici possunt, sed homines tantum. B Filius enim hominis non est, nisi qui nascitur ex homine, vt ergo indicaret Christus se non tantum carnem accepisse, sed etiam id fecisse nascendo; ob id filius hominis dici voluit. Doctrina hæc est Tertul. lib. de carne Christi, & Irenæi lib. 3. c. 21. qui Christum dictum filium hominis, & non tantum hominem affirmant, quia natus est, quia parentes habuit, quamuis non sit natus, aut conceptus de viro, sed de sola femina, virtute Spiritus sancti supplente.

Altera causa est, vt hoc nomine, coniunctio, quam nobiscum habebat, exprimeretur. quia enim filius hominis est, & quidem ab Adam descendens, consecutum est, nos esse etiam secundum carnem fratres eius. Nisi enim filius hominis esset, frater noster secundum carnem non esset: fratres enim sunt qui patrem aliquem communem habent, quamuis ab eo multis gradibus distẽt. Hac de causa nos omnes fratres sumus, quia ab vno parente originem trahimus. hæc ratio & doctri Hebr. 2. na est Pauli dicentis: Qui sanctificat, & qui sanctificantur, ex vno omnes: propter quòd non confunditur eos fratres appellare, dicens: Narrabo nomen tuum fratribus meis. sensus horum verborum est, Christum, qui sanctificat, & nos omnes, qui per eum sanctificamur, esse ab vno, ne pe communi parente Adamo, qua de causa nos omnes appellat Christus fratres, non autem angelos: quia hi non habent communem cum Christo, secundum carnem, patrem.

Vnde fratres Christi dicamur.

Hoc nomine manifestatur impletas esse promissiones Patribus factas.

Tertia causa est, vt hoc nomine promissiones factæ patribus iam completæ ostẽ- E dantur: promissum quippe fuit patribus non solum Dei filium carnem accepturũ, sed de semine eorũ futurum. Dictũ enim est Dauid: De fructu ventris tui ponam super sedem tuam. & Abrahæ: In semine tuo benedicentur gentes. Quando igitur dicitur filius hominis, quod promissum fuerat, declaratur implerum.

Psal. 131
Gen. 22.

Quarta causa est, vt filiationis nouæ, quã facturus venerat, signũ aliquod daret: quia enim filius Dei factus est filius hominis, homo effectus est filius Dei. id docuit B Paulus dicens: Misit Deus filiũ suũ, factũ ex muliere, factũ sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorũ reciperemus. Duo hæc posteriora, respondent duobus prioribus sic: factũ sub lege, vt eos qui sub lege erant, redimeret. factum ex muliere, vt adoptionem filiorum reciperemus.

Galat. 4.

Quinta causa est, vt de se humiliter loqueretur: submisse enim de se loquẽs, ait: Filius hominis descendit. Subiectionem quandam habet nomen hoc, etiam relaC tione ad homines: filius enim patri subiectus est, quod Christus nõ recusauit, Luc. 2. Erat subditus illis. homo ergo factus, subditus hominibus fuit: his de causis se filium hominis sæpius appellauit. Aliqui Hebræam phrasim esse putãt, quod etiam si ita esset; nõ vacat mysterio, cur ea phrasi tam frequenter sit vsus, cum posset vti prima persona, dicendo: Ego descendi, aut Ego hoc dixi: maxime cum ea phrasis vix in tota scriptura reperiatur, vt loquens quis de se ipso filiũ hominis se nominet. D Hoc tamen adnotandum est, frequenter se appellare filium hominis, cum de se ea dicit, quæ conueniunt ei, vt homo est, ad distinctionem eorũ, quæ ei competunt, vt filius est Dei. Hoc vero, & si vt plurimum, non tamen semper seruatur: nam aliquando dicitur filius hominis etiam, quando quod loquitur, ei ineft vt filio Dei: cuius rei paulo superius habuimus exemplum filius hominis, qui est in cælo. Vbi se ipsum appellat filium hominis proferens ea quæ ei competunt, vt est filius Dei: esse enim in cælo tunc quando in terra loquebatur, ratione solius diuinitatis conueniebat ei.

Nomẽ hoc subiectionẽ & humilitatem denotat.

Auctor nõ probat communem rationem.

Illud autem non est probandum, quod recentiores quidam adnotant, nimirum quãdo dicitur filius hominis, intelligendum esse dici filium virginis: nam homo cum sit communis generis, sexum vtrumque complectitur. Hæc tamen adnotatio reijciẽda est: nam quamuis Christus Dominus ex sola virgine sine viri sit coniunctione conceptus, id non impedit quominus dicendus sit filius Dauid, filius Abrahæ: vt Matthæi 1. & multis in locis scripturæ appellatus, & de illorum semine futurus promissus est: immo vti diximus, vna ex causis, propter quas filium hominis se appellauit Christus, ea est, vt filium Patriarcharum se esse significaret iuxta factas illis promissiones.

ANNOTATIO XX.

Qualis sit horum verborum cũ præcedentibus connexio.

COnnexionem aliam horum verborum, adducit Cyril. lib. 2. cap. 50. Cum, inquit, causam attulerit, quare ad sublimiora sibi sermo nõ exeat, ad ea descẽdit, quæ obumbrate a Moyse facta fuerunt: non enim ignorabat potius eum figuris, quàm spiritali doctrina, ad veritatis posse cognitionẽ deuenire. Hæc Cyril. ac si dicat: quia Nicodemum rei spiritalis incapacem vidit, figuris vtitur corporalibus. Connexionem tamen hanc, illa particula *Et*, non admittit, vt consideranti notum est.

Nostro sæculo nonnulli illam particulam loco causæ positam interpretantur, quasi dictum esset: Quia exaltauit Moyses serpentem, &c. & tunc connectunt, vt, cum dictum sit, descendisse de cælo, cur descenderit causam explicet, sitq. sensus; Filius hominis, qui est in cælo, descendit: quia oportet eum exaltari, sicut Moyses exaltauit serpentem, &c. non est improbabilis connexio. particulam enim copulatiuam pro causali sæpe in scriptura poni certum est, estq. Hebraismus frequens: connexio tamen in commentario exposita mihi magis probatur. Nam illa verba superiora non attulit Christus, vt significaret se descendisse, sed vt fidem faceret Nicodemo, tamquã is, qui de cælo veniẽs cælestium sit certissimus testis. Si autem causam cur venerit connecteret, velut extra propositum, & ex occasione quadã hæc tam nobilis sententia esset in medium allata, quod non est probabile, sed eam proposuit Christus non ex occasione, sed ex præcipuo instituto, vt Nicodemum inuitaret ad fidem, sine qua vitam æternam non posset consequi; quam regnum Dei prius appellauerat.

ANNOTATIO XXI.

In serpente æneo, mirifice sacramenta omnia Incarnationis & mortis Domini, adũbrata.

NVlla erat figura in veteri testamento, quæ omnes partes mysterij aduẽtus Christi ita exprimeret vt hæc: propterea Dominus eam proponere voluit. Primo quidẽ in ipso serpente æneo Christi incarnatio, & aduẽtus exprimitur. Serpens enim ille apparebat, & similis erat serpenti, sed vere non erat: quia Christus sumpsit carnem, in similitudinem peccatoris, tamen re vera non erat peccator. Ad Philip. 2. In similitudinem hominum factus; non quòd non esset verus homo, vt mentitus est Manichæus, sed quòd apparebat homo peccator similis alijs, cũ non esset. Quod Rom. 8. apertius dictum est: Misit Deus Filium suum in similitudinẽ carnis peccati: eius igitur incarnatio in serpente significatur, vt annotat etiam Cyril. lib. 2. cap. 50.

Incarnationis modus.

Secũdo significatur eius incarnationis modus. serpens ille igne conflatus est, ob id in Hebræo dicitur nõ æneus, sed ignitus, est nomen שָׂרָף quasi igneus: sic Christus de Spiritu sancto conceptus, qui ignis dicitur.

Passio & mors.

Tertio eius mors, & passio indicantur: serpens enim ille exaltatus est in ligno, quod factum est, vt facilius, & a pluribus veneno infectis videri posset: sic Christus exaltatus est in cruce. Crucifixio enim eius sæpe exaltationis vocabulo nominata est. Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero a terra. Ioan. 5. Cum exaltaueritis filium hominis. & hanc significationẽ notat August. lib. 1. de pec. mer. & remis. cap. 32.

Causa mortis.

Quarto exprimitur causa aduentus & mortis: ille enim serpens æneus conflatus, & exaltatus est, vt morsu serpentum ignitorum saucij sanarentur: sic Christus carnem sumpsit, mori voluit propter peccata hominum, vt a peccatis homines liberarentur.

Fructus mortis.

Quinto exprimitur fructus: qui aspiciebant serpentem sanabantur, qui nolebant aspicere, peribant: sic qui in Christum hominem crucifixum credunt, liberantur a peccatis, & vitam habent æternam: qui vero non credunt, pereunt. Mar. vlt. Qui crediderit saluus erit: qui non crediderit, condemnabitur.

Efficacia & vis suę mortis.

Sexto significatur efficacia. Vnus ille serpens ad salutem multorũ a varijs serpentibus sauciatorum positus est, & tam qui prope, quàm qui procul, tam qui ab vna parte, quàm qui ab altera aspiciebant, sanabantur: sic Christus vnus in salutẽ omnium varijs infectorũ peccatis, per fidem est constitutus. Rom. 10. Christus ad iustitiam omni credenti: & tam patres antiqui a principio mundi, quàm qui nunc, & qui futuris erunt temporibus, in hoc nomine salutem habent.

Morbi genus cui medebatur.

Septimo morbi qualitas exprimitur: a serpente enim erãt illi tacti. Erant autem serpentes igniti, sic appellati, quia morsu suo vehementissimum calorem corpora consumentem efficiebant: ita serpens dæmon peccatũ induxit, quod ignis est consumens spiritualia bona, & sitim rerum exeitans terrenarum.

Qualitas sanitatis tollitur.

Octauo qualitas ostenditur sanitatis; nam morte vitam, contrarium contrario effecit, sic per æneum serpentem dedit sanitatem. Dicit enim Dauid Kimki, in lib. radicum, & testimonio sapientum cõprobat, tactis morsu serpentum, aspectũ æris candentis causam potius esse mortis. In quo miraculi vis enituit: quod enim causa mortis erat, id profuit ad salutem. Denique ille serpens dictus est poni in signum, vox enim Hebræa נֵס nes signũ, seu vexillum significat; sic Christi crux vexillum est Christianorum erectũ contra acies inimicorum dæmonum, & tale futurum vexillum prædictũ est. Isa. 5. Eleuabit signum in nationibus procul. Ierem. 4. Leuate signum in Sion. de hoc Luc. 1. Positus est in signum, cui contradicetur. Adde quòd præcepto Domini erectus est serpens, quia Patris voluntate verbum carnem assumpsit, & homo factus Patris præcepto, mortem crucis pro nostra salute subijt: idq. in huius mundi deserto, sicut & ille serpens conflatus, & erectus est in deserto.

ANNOTATIO XXII.

Cur Dominus morte crucis præ alijs elegerit.

NOn est sine consideratione prætercundum, cur Deus hãc Crucis mortem, & exaltationem Christi in remediũ peccati, præordinauerit, cum multis modis alijs, etiam sine morte liberare nos potuerit, sicut & potuit sine serpentis ænei exaltatione Iudæos sanare. Sacri Doctores multa hoc loco vere, & docte dicunt, quorum aliqua breuiter in præsenti collegi. Primam huius causam Hiero. ad Gal. 3. & Damascen. lib. 4. de fide cap. 12. adferunt, Nempe, vt medicina morbo responderet. Fuit lignum causa mortis, sit ergo lignum causa vitæ.

Vt medicina morbo respondeat.

Hãc causam nos dupliciter accommodare possumus; vno modo ex parte hominis, altero ex parte dæmonis hominẽ seducẽtis. Ex parte hominis, sic: Inobedientia primi hominis ruinam mũdo intulit; fuit autem inobedietia hæc in ligno, quia mandatum Dei transgressus est circa lignum: obedientia ergo hominis Christi reparauit nos, & quidem obedientia in ligno, quia præceptũ patris adimpleuit in ligno. Ad Rom. 5. Per inobedientiã vnius hominis peccatores cõstituti sunt multi, per vnius obeditionem iusti constituẽtur multi. at de qualitate obedientiæ ad Philip. 2. Factus, inquit, obediẽs vsque ad mortem, mortem aũt crucis. repetitio hæc, nõ solum auget Christi obedientiam, quæ extenditur vsque ad crucem, sed etiã simul insinuat fuisse obedientiam in ligno: sicut inobedientia præcesit in ligno: vt quia ille in ligno, circa rem facilem non obediuit, abstinẽdo a pomo, obedientia respondeat in ligno circa rem difficilem, vt motiam admirari oportet, qui per lignum quod erat mortis causa attulit vitam, & multo perfectiorem ea, quam per lignum perdidimus.

Vt qui in ligno vicit, per lignum superetur.

Altero modo hæc eadem causa ex parte dæmonis accõmodatur proposito. Hic enim de homine victoriã in ligno, & per lignum reportauit: conueniebat ergo eũ, qui iniuste in ligno vicerat, in ligno, & per lignum iuste superari spolijsq. priuari. Quam causam Ecclesia Sancta docet, dum canit: Vt, qui in ligno vincebat, in ligno quoque vinceretur. In quo diuina sapientia commendatur, quia eisdem artibus, quibus hominem capere tentat dæmon, ipse capitur, & incidit in foueam, quam fecit, vt in adinuentionibus suis pereat. Quod Ansel. lib. 1. cur Deus homo, cap. 6. annotans, maximam affert sapienti esse, eisdem armis aduersarium vincere, quibus ipse sibi victoriam præparabat.

Vt factus pro nobis maledictũ, a maledicto non liberaret. *Galat. 3.*

Alteram huius rei causam Paulus etiã docuit ad Gala. scribẽs, Christus, inquit, nos redemit de maledicto legis factus pro nobis maledictum, quia scriptum est: Maledictus omnis qui pendet in ligno, vt in gentibus benedictio Abrahæ fieret in Christo Iesu. Obscura sententia, sed maxime ad rem faciens, & ob id declarãda. Deuter. 28. maledixerat Moyses omnibus legis illius transgressoribus. Maledictus, inquit, omnis, qui non permanserit in omnibus, quæ scripta sunt in libro legis, vt faciat

Universidad de Deusto
Biblioteca

faciat ea. Christus veniẽs Iudæos, & Gentes saluaturus, & in vnam Ecclesiam congregaturus, debuit ab obligatione legis illius, quæ Iudæis propria erat, liberare: vt nouum sibi populum faceret, & salutem etiam gentibus communicaret. Cum autẽ legis illius transgressoribus maledictio inflicta esset, hoc effecit, vt in se susciperet maledictũ, & liberaret nos a maledicto. Nam qui susciput maledictum, quo non tenebatur, iure liberat a maledicto eũ, qui iure tenebatur: nulla autem mors erat, propter quam lex maledictum inferret, ni si mors ligni. Deuter. 21. Maledictus omnis, qui pependit in ligno. Propterea ergo Christus crucem susceput, vt maledictum legis in se sustinens, quod re vera ad illũ non pertinebat, qui innocens erat, liberaret, iureq. solueret ab obligatione legis illius, vt iam maledictum nõ comprehenderet eos, qui talem legem non obseruarent: soluta autem lege illa, gentibus & Iudæis omnibus legem vitæ communem dedit. Hæc est causa, cur crucis mortem elegit, & hic est apertus sensus verborum Pauli, quæ allegauimus. Notat aũt Amb. ad Gala. 3. in illis verbis non dici Christum natum maledictũ, sed factum: quia maledictio ad eum iure non perueniebat, quia innocens erat, sed sponte pro nobis susceput, vt a legis illius maledicto liberaret in se credentes. Aug. toto lib. 14. con. Faustum, locum illum Deut. citatũ a Paulo discutit, & de morte crucis intelligendum probat, non de suspensione, quæ fit etiã in ligno: & re vera ita est, sed ad præsens propositum satis hæc dicta sint.

Vt Christi mors magis nota fieret.

Tertiam causam Athanasius. lib. de incarnat. Verbi & corporali eius aduentu, exponit, quo in loco hãc discutit quæstionem, nempe cur crucis mortem Christus elegerit: & quattuor adfert huius rei causas, quarũ vna hæc est ceteris ptermissis, vt mors Christi esset omnibus nota. Cum enim resurrectio ipsius futura esset vnus ex præcipuis fidei articulis, vnumq. potissimum probandæ eius diuinitatis argumẽtum; mors debuit esse manifestissima, & certissima, vt nemo mortem fictam esse affirmare auderet: talis fuit crucis mors, quæ nõ solum notissima, sed acerbissima erat, vt tanto mirabilior esset resurrectio, quanto acerbior, & horribilior fuerat mors. Possent aliæ multæ causæ adferri, sed satis sit has attigisse, quæ primum locum tenere videntur, quibus addenda est hæc; Crucis mortem præter acerbitatem fuisse tunc abiectissimam, & summe contemptibilem, hominibus sceleratissimis infligi solitam. Cum ergo Christus omnium peccata in se punienda suscepisset, supplicium tale subire elegit, vt grauitas peccatorum nostrorum, pro quibus patiebatur, in eo vindicaretur.

Sic enim Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam.

COMMENTARIVS.

MIrabilis est hæc sententia, cuius cum superioribus connexio hæc est. Cum filium hominis, vt serpentem, in ligno exaltandum dixisset, causam huius exaltationis exponit, tacite falsas opiniones aliquas, quæ ex verbis præcedentibus concipi poterant, remouens. Cum enim dictum sit, *Oportet*: ne quis aut necessitati fati id adscriberet, quasi vitari non posset: aut diuinæ impotentiæ, quasi Deus aliter hominem saluare non valeret: aut infirmitati Christi, qui se ab aduersarijs defendere nequiret: aut culpæ ipsius, quia pro proprijs culpis pateretur, maxime quia crucis pœna sceleratis infligi solita erat, & se vt filium hominis dixisset exaltandum: propterea hæc omnia tollens, & veram causam efficientem, ac primam aperiens, addit: *Sic enim dilexit mundum Deus*, id est, exaltandus est filius hominis, quia tantus est Dei erga homines amor, ut dederit filium suum exaltandum pro ipsorum salute: ac si clarius dicas: ò Nicodeme, dixi filium hominis oportere exaltari: ne arbitreris hanc exaltationem ratione culpæ meæ, & peccati futuram, quia exaltandum dixi, ut serpentem in ligno: nec tribuas necessitati fati alicuius, quasi id uitari non posset, quia dixi, *oportet*; nec impotentiæ diuinæ adscribas quasi aliter saluti hominum nequiret Deus consulere;

Dei amor erga homines, prorsus causa fuit Incarnationis, & mortis Filij.

re; nec infirmitati adscribas, quasi me defendere non ualeam, quia dixi me filium hominis: sed scito causam esse, quia sic Deus dilexit mundum, vt me vnigenitum filium, factum filium hominis, dederit exaltandum pro mundi salute. Non igitur culpa, non necessitas, non impotentia, non infirmitas, sed Dei immensus amor causa est tanti mysterij. Hæc est connexio & sensus, vbi expresse iam mysterium aperit Trinitatis, reuelata patris & filij persona: similiter & incarnationis, dum se, quem filium hominis dixerat, filium vnigenitum esse ostendit. Causam etiam incarnationis, & mortis docet; immensum Patris amorem erga mundum; finem seu fructum qui duplex est, ne homo pereat, ideest, vt a peccato, & æterna morte eripiatur: neque hoc tantum sed vt simul a peccato, & æterna morte liber, æternam vitam adipiscatur. Particula *Vt*, secundo loco posita, limitat præcedens verbum in hunc sensum: Sic Deus dilexit mundum vt filium suum daret ad hoc, vt omnis, qui credit in eum non pereat. potuisset quidem Deus dare filium suum, ut mundum iudicaret, & damnaret; non autem, vt qui credit in eum non periret: & tunc non ex dilectione, sed ex iustitia dedisse diceretur. at dare filium suum ad hoc, ut qui credit in eum, non pereat, sed habeat uitam æternam, ex nimia dilectione erga mundum factum est. quod sequentibus uerbis exponit.

Quot & quãta Sacramenta Dominus subindicauerit superioribus verbis.

ANNOTATIO XXIII.

Verba præcedẽtia nõ Euãgelistæ, sed Christi Dñi sunt.

ALiqui recentiorum hæc verba, & sequentia omnia vsque ad finem huius colloquij, non Christi, sed Euangelistæ esse dicunt, nescio quo argumento ducti; nisi quia in tertia persona sit sermo, quasi vero & præcedentia in tertia persona non sint dicta. Omnes antiqui Patres verba Christi esse dicunt, & vt talia exponunt Cyrillus lib. 2. capit. 51. Chrysostomus homilia 26. Basilius homilia in Psalmum 7. vbi legit: Qui credit in me, nõ iudicatur, quod argumẽto est a Christo esse dicta, cum sentire. Ambrosius lib. 1. de B pœnitentia capite 10. & 11. & magnitudo sentẽtiæ, Christi verba esse probat, & maxime quia ad eundem pertinent contextum. Adde Ioãnem Euangelistam non esse solitum similes sententias verbis Christi interserere, maxime quando dubium aliquod suboriri poterat, eius ne, an Domini essent; cum totum ipsius Euangelistæ studium fuerit in describendis sermonibus Christi. Adde etiam phrasim ipsam, C & verborum altitudinem, auctorem suum indicare Christum Dominum. Magnitudinem enim amoris Patris erga mundũ, causam aduentus proprij, iudicium contra non credentes, ipsius Christi erat reuelare. Fatcor Athanasiũ videri huius fuisse sententiæ, vt non Christi, sed Euangelistæ sint verba Serm. 3. contra Arianos, vbi sic habet. Ioannes item: Nõ enim misit Deus filium suum, vt iudicaret mundũ, sed vt mundus seruaretur per eum. Saluator quoque idem de se ipso loquitur: Ad iudicium ego in mundum veni, vt qui nõ vident videant, & qui vident cæci fiant'. Hæc Athanasius. Perpẽde qualiter distinguat verba Euangelistæ a verbis Saluatoris, quamuis vtraque Ioannes describat. Idẽ sentire videtur oratione contra Arianos; Quod ex verbo Deus est verbum. tamen in oratione contra gregales Sabelij, oppositum indicat· verbum enim *sic Deus dilexit mundum, vt filium vnigenitum daret*, ipsius Christi esse dicit.

ANNOTATIO XXIV.

Perpendis quã sit admiratione dignũ quod Deus mundum dilexerit, & sic dilexerit.

DVo sunt in expositis verbis omni admiratione digna: & Deum mundum dilexisse, & sic dilexisse. per mundum autem homo hoc loco significatur, & per dilectionem non ea, qua cuncta, quæ fecit Deus diligit, sed ea qua homines, singulari quodam modo eos ad bonum supernaturale ordinans, & extollens, & ad se per trahens, prosecutus est. Quod hac dilectione Deus mundum dilexerit, & sic dilexerit, omni admiratione digna res est. Prius caput explicare ordiamur, herq. manifestum, si partes singulas consideremus. Deũ quidem amare, & diligere non est mirabile, immo si non diligeret mirabile esset. Vt enim recte Augustinus lib. 15. Trinitatis capite 20. dicit, sicuti necessarium est Deũ intelligere, sic etiam necessarium est amare: sicut etiam necessarium est ipsum

Universidad de Deusto
Biblioteca

sum esse, & viuere; est enim Deus natura intellectualis, cuius proprium est intelligere, & amare: cumq. sit actus purus non aliquando amat, & intelligit, aliquando vero nō, sed semper amat, semper intelligit. nulla enim imperfectio in Deo est, esset autem si posset amare, & aliquando nō haberet in se actum amandi; semper ergo & necessario amat. Præterea obiectum amādi bonum est, cum igitur Deus sit bonum infinitum, amor profecto tāto respondēs bono erit infinitus. Nō hoc miramur, quòd Deus amet, & quòd se amet, sed quòd homines, & quidē tali amore, amet.

Prima admirādi causa est, quia cū Deus in se omne bonū habeat, & sit, nihilominus mūdum amat.

Causa autem prima admirationis est, si quis Deus sit consideremus, quod Exodi 33. expositum aliquo modo inuenimus. Ostēdam tibi, inquit, omne bonum, quod Augustinus lib. 8. Trinitatis cap. 3. explicans, dicit: Tolle hoc, tolle illud respice bonum ipsum si potes, hoc est Deus: significat per hoc omnem rationem bonitatis in Deo esse, immo ipsum bonum esse Deū. Hoc igitur est mirabile, Deum, qui in se habet omnem bonitatem, omnem perfectionem, omnem rationem amabilitatis, estq. in se bonum, & amabile infinitum, amorem extendere extra se ad homines, quasi nō haberet in se obiectum, quod totum suum infinitum amorem adæquaret. Fuit autem amor hic antiquus: amauit enim nos ab æterno; tam vetus est amor erga homines, quām proprius amor erga se. Ephes. 1. Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem: effectus quidem amoris huius in tempore fuit; tamen amor erga nos sine tempore. quod Aug. lib. 12. ciui. cap. 17. pulchre docet, consilium scilicet Dei æternū fuisse de his, quę futura erant, opus tamen nouum: & Cyril. lib. 1. Thesau. cap. 5. Creator, inquit, ab æterno, tamen opere apparuit in tempore. Mirus profecto amor hominum vna cum Deo æternus.

Secunda ratio, qui libere & nō necessario amat.

Secūda causa maioris est adhuc admirationis, si cōsideremus Deum sine necessitate vlla mundum dilexisse. Si enim aliter facere non posset, non ita miraremur ad necessitatem quandam, & naturam referentes: tamen amauit mundum libere, & sponte, cum posset non amare, nec diligere. Seipsum quidem necessario amat, & diligit, nec potest non amare; neque hæc est impotentia, sicut nec impotentia est nō posse mori, sed magna potentia; & ex hoc amore necessario Spiritus sanctus æqualis Patri, & Filio procedit: at mūdi amor necessarius illi non fuit. Poterat non amare. A poterat mundum non facere, & hominem factum potuit supernaturali bono non diligere: tanto ergo magis mirandum est, quòd dilexerit.

Tertia quia sine vlla sua vtilitate, diligit.

Tertia adhuc maior causa est, si considemus absque vtilitate sua vlla dilexisse. Si enim ex mundi, aut hominum dilectione, vel exiguam reportaret vtilitatē, etiamsi necessarius amor non esset, non ita mirabilis foret; quia cogitare possemus eū propter vtilitatem dilexisse propriam. solet enim homo hominem propter propriam B diligere vtilitatem: at non sic Deus fecit; amauit, & dilexit hominem ob nullum proprium suum commodum. Deus enim nulla re extra se indiget, omnem intra se sufficientiam, & perfectionem habet: creata q. omnia perfectius sunt in Deo, quām in seipsis, vt docet Dionys. cap. 5. de Diui. nomi. sicut argentum perfectius est in auro, quam in se, & nummus inferior in superiori. quod etiam Aug. serm. 4. de verb. Domi. & Ansel. in prosolo. ca. 17. docent. Nullam ergo in se a creatura, nec ab ho- C mine vtilitatem Deus capit. Irenę. lib. 4. cap. 28. Deum dicit fecisse Abraham sibi amicum non ob propriam, sed propter ipsius Abrahæ vtilitatem. Cyril. lib. 1. The. cap. 6. Superflua, inquit, Deo est productio creaturarum, quantum ad Dei perfectionem pertinet: hoc enim erat Deus, antequam nos creati essemus, quod nunc etiā est: nihil ei attulimus, a nihilo ad esse producti, & si ad nihilum redigeremur, nihil ei detraheremus. hæc Cyril. Aug. lib. 12. ciui. ca. 17. dicit, Deum ab æterno voluntatem habuisse faciendi creaturas, at in tempore fecisse: vt ostenderet se eis non indiguisse, sed sine eis ab æterno omnino beatum, & perfectum extitisse. Attende hæc tria prædicta, quòd Deus extra se ab æterno amauerit, quòd sponte, & quòd sine vtilitate, communia esse amori, quo Deus diligit cuncta, sed amorem erga homines hūc, de quo agimus mirabiliorem hæc eadem faciunt. Non enim satis Deo fuit amore naturali, sed etiam tāto, quantus est supernaturalis, homines diligere, E cum is amor neque necessarius, neque vtilis ei esset.

Quarta, quia nulla in homine præcessit ratio, nullōq. merito ob quod diligēdus esset.

Quarta causa admirationem auget: dilexit enim hominem nulla præcedente in homine ratione, aut merito, propter quod amaretur. Aduertenda est inter diuinum, & nostrum amorem differentia: nostrum præcedit ratio in eo, qui amatur, propter quam diligitur. Amor enim noster inuenit, quod amet, nō autem facit; at diuinus non sic: non enim inuenit in amato rationem amandi, sed ipse amabilem facit hominem & amat. Vt enim in naturali amore, quo cuncta amauit, vt essent, nullū naturale bonū in creatura præcessit, quod amaret, sed Deus amādo fecit: sic in amore supernaturali, quo diligit homines, nullum præcessit supernaturale bonum, sed Deus amando fecit. Vnde Aug. in expos. Epist. ad Rom. annotat illud verbum, *Dilectis a Deo*. Non, inquit, dicitur, diligentibus Deū, sed dilectis a Deo: quia enim dilecti sunt, propterea diligentes fiunt. mirabilis est profecto in hoc amor Dei erga homines.

Quinta, quia præcesserat de meritis, quibus homo odio potius dignus fuerat.

Quinta mire auget præcedentem: non enim solum nō inuenit Deus in homine, quod amaret bonum, aut meritū propter quod diligeret: sed inuenit malum, & demeritum, propter quod odio, & pœna prosequeretur. Quam rationem ad Rom. 5. annotat Paulus, dicens: Commendat Deus charitatem suam in nobis, quoniā cum inimici essemus, Christus pro nobis mortuus est, ac si dicat: mira est in hoc C Dei charitas erga homines, quòd cū odio, & pœna digni essent, eos dilexerit.

Sexta, quia dilexit quos præscivit ingratos esse.

Sexta autem multo maior est. Si enim odio digni tantum essent homines, tamen dilecti a Deo grati futuri essent, aliqua ex parte admirationis causa cessaret. At non sic est: sed cum prænouisset plurimos ingratos futuros tanto amore, immo maiorem eorum partem ingratam, etiam postquam amoris sui effectum experti essent, peccatum peccato accumulantes, adhuc tamen dilexit mundum, & D filium pro ipsismet futuris ingratis, dedit. quod Chrysosto. hom. 26. annotans dicit: Commendat Deus charitatē suam, quòd pro ingratis filium dederit.

Septima, quia dilectio hæc tanta cum sapientia & æquitate, est coniuncta.

Septima ratio admirationem excedit, quando consideramus Dei amorem, cum summa sapientia, et æquitate esse coniunctum. Si enim in Deo appetitus, passiones inordinatæ, aut ignorantia aliqua esset, dici posset amasse ex ignorantia, quia hominum imperfectionem non nouit, aut ex passione, quæ, quod amabile non est, E sæpe amore dignum apparere facit, & hac ratione non esset, cur vehementer admiraremur: at non sic euenit. Summa sapientia & scientia, sine vlla ignorantia: summa æquitas, sine deordinatione passionum est: cum tanta ergo sapientia, & æquitate mundum dilexisse, prædictis omnibus existentibus, mirabilem supra omnem modum facit amorem. At obij-

Quo modo ignosci nō sit, Deum iniustos, & indignos diligere.

ciet aliquis talis amor temerarius videtur. Inconsiderati enim est amare, quod nulla amandum ratio persuadet. Respondeo non ita esse, quamuis enim in ijs, quæ amantur nulla causa inueniatur: tamen in ipso amante summa ratio est diligendi. Vt enim aduertit Chrysost. hom. 7. in Epist. ad Timoth. infinita Dei Bonitas radix est, et ratio amandi homines, omni dilectione indignos. Est enim tanta diuina bonitas, vt ipsa sola sufficiat ad rationem, & causam amandi, non expectata, B nec requisita causa, ex parte eorum, qui amantur. Solemus inter homines aliquos inuenire, qui etiam ignotis, et indignis benefaciunt, de quibus affirmamus esse eos tam bonos, ac clementes, vt etiam ignotis & indignis, ipsa bonitate inducti, benefaciant: multo hoc verius de nostro Deo prædicamus; qui tam bonus est, vt inutilibus, indignis, immeritis benefaciat, cosq. diligat. Non hoc igitur ab ratione alienum aut stultum, sed sapientissimum potius ac rationi congruentissimū iudicandū est. Vnde recte Paulus ad Tit. 3. hanc Dei dilectionē vocauit, χρηστότητα quam latine dicimus, benignitatem: Apparuit inquit, benignitas, & humanitas Saluatoris. Basilius autem reg. breui. resp. 214. eam definit esse, qua benefacimus ijs qui opus habent, etiāsi nulla ratio eis suppetat obtinendi. his ergo de causis mirabile est Deum dilexisse mundum.

Quàm sit mirabile Deum tanto affectu, & amoris conatu mundum dilexisse.

Alterum autem, quod mirabile esse diximus, est Deum sic dilexisse, id est tanta amoris vehementia, et conatu mūdum dilexisse. Illa enim particula, *Sic*, vehementiam, et magnitudinem diuini amoris exprimit, quam magnitudinem ipsemet Ioannes sequentibus declarat verbis, quorū singula perpendenda sunt. Primo *Filium*, dedit, non alium hominem, non Angelum, non mundum alterum, sed quod maius his omnibus est, Filium dedit: quod verbum annotarunt Cyril. lib. 2. cap. 51. & Chrysost. hom. 26. ex quo dono infert Paulus ad Rom. 8. Qui proprio, inquit, Filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum, quo modo cum illo non omnia nobis donauit? magnitudo amoris ex re data cognoscitur.

Singula verba expendantur.

Secundo, *suum*, non alienum, sed *suum* dedit: nos nihil damus omni ex parte nostrum, quia quæ habemus, omnia ab illo accepimus, nempe a Deo, & adhuc ipsius sunt. Matth. 7. Si vos, cum sitis mali, nostis bona data dare filijs vestris,

Universidad de Deusto
Biblioteca

nota illud, bona data, præterea filij hominum plus sui, quàm patrum sunt; nam substantia filiorum alia est a substantia parentum. Quamuis ergo homo Filium suum det, non suum perfecte dat: at Pater æternus Filium suum dedit, suum vere, quia eiusdem est substantiæ cum ipso, ex se habet eum, non ab alio accepit: hûc suum Filium dedit ex amore.

Tertio, *Vnigenitum*, si plures haberet, & vnum daret, non ita magnum esset, vt fuit, vnicum filium quem habet, et hunc non adoptionis, sed naturalem, dare.

Quarto, *dedit*, non vendidit, pretio a mundo accepto, non mutuauit, non commutauit, sed donauit.

Quinto cui dedit, seu pro quo, intellige hominem. inauditum hoc est, vt filius pro seruo, innocens pro iniquo, iudex pro reo, creator pro creatura detur.

Sexto si suppleas ad quid dedit, intellige exaltandum; hic enim sensus est, dedit exaltandum. Quis vmquam tale quid vidit, aut audiuit, aut imaginari potuit? Si dedisset, vt nobis imperaret, vt a nobis coleretur, magna esset gratia tantum nobis Filium in regem donare: at exaltandum in cruce, tamquam sceleratum, dare, omnes profecto limites amoris trascendit.

Filius Dei pro nobis exaltandus datus est, sed non postulat vt exaltemur in cruce, p vita æterna consequenda.

Septimo, *Vt omnis qui credit in eum*, nouum id est; cur non saltem par ratio fuit, vt omnis, qui credit etiam exaltetur pro eo? quis hoc si factum esset, admiratus non commendaret Dei amorem, quòd exaltationem a seruo posceret pro Filij exaltatione? et tamen non hoc fecit; sed Filium exaltari voluit in cruce, a nobis autem rem facillimam petijt, vt omnis qui credit in illum. Ipse quidem moritur in cruce, nos commorimur in baptismo; ipse pendet, nos fide viua in eum respicimus.

Octauo, *Non pereat*, quis non ex tantis præmissis verbis magnum aliquem fructum Christo prouenturum expectasset? non sic res habet: sed tota vtilitas nostra est, ne nos pereamus; sed erepti a perditione, vitâ consequamur æternâ.

Nono hic, de quo dicitur, ne pereat, homo est, non Angelus qui prius creatus est quàm homo; perfectior natura, quâ homo; reparabilis vt homo. Si enim Deus etiam eũ eripere voluisset, potuisset vtique, noluit tamen Deus: nusquà enim Angelos apprehendit: sed relicta maiori, & perfectiori creatura ad minorem se conuertit, & ne hæc pereat, tantas facit expensas.

Decimo tandem, quia potuit Deus facere ne homo periret, sed vitam haberet æternam sine tot expensis, & absque eo, quòd Filium suum exaltandum in cruce mitteret, vt alias explicabimus. Profecto mirus est hic amor, cuius magnitudinem verbi exprimere non valens Euangelista vnica indicauit dictione, *Sic dilexit Deus mundum*. Hęc dicta sint pro huius sententiæ explicatione.

Non enim misit Deus Filium suum in mundum, vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per eum.

COMMENTARIVS.

PEr particulam, *Enim*, hac sententia causam præcedentis contineri, significatur: dictum quippe erat, Deum ex dilectione erga mundum misisse filiũ suum, ne mundus periret, sed haberet vitam æternam. huius sententiæ causam adfert, quia inquit, non misit Deus filium suum ad ferendam sententiam contra mundum, sed ad saluandum eum. Insinuat Euangelista mundum iuste damnari, iustamq. in eum sententiam ferri potuisse: quòd si Deus ad iudicandum mundum, misisset filium, iam non ex dilectione erga mundum, sed ex iustitia dedisse dictum fuisset, quam contra eum exercere iuste decreuisset: sicq. mundus perijsset prepter sua peccata, sine quibus nemo tunc inueniebatur. Verum non sic factum est, non enim misit filium ad ferendam damnationis sententiam, nec ad damnandum, sed ad saluandum: propterea ex dilectione datus dicitur, ne homo pereat, sed vt habeat vitam æternam. Venit ergo filius Dei in mundum, non vt iudex, sed vt Saluator: non ad iustitiam contra mundum exequendam, sed ad misericordiam effundendam, ideo mundus non perit, sed habet vitam æternam: ideo etiam ex dilectione Patris erga mundum, non ex iustitia contra eum missus est.

ANNOTATIO XXV.

Duplici Christi Domini aduentu.

Addenda sunt aliqua ad maiorem prædictorum explicationem: duo videlicet aduentus Christi esse, priorem, quando carnem sumpsit & homo factus est: posteriorem, quando in vltima die veniet in gloria. Clementissime vtrumque Deus sic disposuit, vt prius veniret ad saluandum, & liberandum hominem a peccato, & ad dandam gratiam, vt Deo conciliatus eius posset præcepta seruare: postea autem veniret ad iudicandum, & exigendum rationem operum secundum suam iustitiam. Si prius non venisset ad redimendum, neminem inueniret, quem saluaret: omnes enim erãt in peccato, & digni damnatione. Prius ergo liberat ex misericordia, & dat, vt possint recta face re; postea ex iustitia iudicaturus est. Quod etiam annotauit Chrysostomus homilia 27. Vnde recte Gregorius homilia 30. in Euang. Quis eius, inquit, iustitiam ferret, si prius quàm nos per mansuetudinẽ colligeret, culpas nostras per zelum rectitudinis examinare voluisset? Aug. etiam in Psal. 17. in illud, Iudica me Domine. Da mihi, inquit, per misericordiam, bonam voluntatem, & hanc postea per iustitiam iudica.

Aduertendum rursus, quando Christus venit aliquos homines iustos inuentos: Simeon iustus erat, Zacharias iustus erat, alij etiam multi: omnis tamen eorum iustitia data erat virtute aduentus ipsius ad saluandum. Si enim venturus esset ad iudicandum, & non ad redimendum, nemo ab Adam vsque ad vltimum hominem liber esset a peccato nec iustus inuentus esset in terra. Aduentus ergo eius misericordia ad saluandũ causa est, & fuit, vt iusti inuenirentur in terra. Aduertendum insuper illud, *Vt saluetur per ipsum mundus*, comprehendere illa duo, *Non pereat, sed habeat vitam æternam*. Saluat enim mundum, cum non solum facit ne pereat homo: sed etiam vt habeat vitam æternam.

Antithesis huius cum superiore alia sententia.

Aduertendum postremo ex Cyril. lib. 2. cap. 52. totam hanc sententiam habere quandam contrapositionem cum illa superiori, Sicut Moyses exaltauit, &c. Moyses enim fuit merus iudex, non saluator: leges imposuit nõ tamen vires ad seruandum dedit: nec peccata in quibus homines inuenit deleuit. Vt ergo se Christus, non vt Moysem, venisse demonstret ne forsan Nicodemus ex illis verbis colligeret venisse ad simplicem aliquam legem dandam, aut ad iudicandum, quia sæpe in scriptura Deus ad iudicandum venturus legebatur: ob id addit, *Non misit Deus Filium, vt iudicet mundum*, missionis nomine aduentum eius per carnem significans.

ANNOTATIO XXVI.

BAsilius Hom. in Psal. 7. explicans illud, Dominus iudicat populos, annotat tribus modis verbũ hoc iudicare, in scriptura vsurpari. Primo quidem modo pro actu iustitiæ, secundum quam iudex iudicat, vel probando vel reprobando, vt iudicare sit, ferre sententiam tam approbationis, quàm reprobationis: sic accipitur in illo loco Psal. 7. Dominus iudicat populos. Isa. 11. Non secundum visionem oculorum iudicabit. sic Christus dicitur venturus iudicare viuos, & mortuos. Secundum hanc significationem vox communis est: nam nõ solũ iudicatur innocens quando eius innocentia declaratur, & liberatur ab iniusta oppressione, & quod suum est recuperat: sed iudicatur nocens, cum damnatur. Iudicari enim est bonorum, & malorum.

Iudicare duplici acceptione sumpsit in scriptura.

Altero modo sumitur pro quodam actu iustitiæ, vt idem sit iudicare, quod discutere, & examinare: sic Basil. exponit illud Psal. 25. Iudica me, quoniam ego in innocentia mea ingressus sum. hoc iudicium præcedere solet sententiam: prius enim iudex iudicat discutiendo, quã ferendo sententiam.

Tertio modo sumitur pro quodam actu iustitiæ, nempe vt idem sit quod damnare seu condemnatoriam sententiam ferre in aliquem. sic Dicitur Psal. 5. Iudica eos Deus. & Ioan. 5. Qui vero mala, in

Universidad de Deusto
Biblioteca

resurrectionem iudicij, ideſt, damnationis. Hæc ex Baſilio.

Quantum igitur ad præſentem ſpectat locum Cyril. lib. 2. cap. 52. videtur de condenatione exponere, vt ſit ſenſus: Non miſit Deus filium ſuum, vt condemnet mundum. ita Aug. de agone Chriſti. cap. 27. etiam exponit. Chryſoſt. hom. 27. generaliter ſumit hoc verbum, ſicut ſumitur, quando in ſecundo aduentu venturus dicitur iudicare, vt ſit ſenſus: Non miſit filium ſuum in hoc priori aduentu iudicem, vt mundum iudicet: ſignificans quod ſi veniſſet iudex, ſeu ad iudicãdum, A nemo ſaluus eſſet, ſed omnes perirent. Accommodatior tamen eſt prior expoſitio: ex antitheto enim vno nempe, *ſed vt ſaluetur mundus*, deprehenditur alterum, nempe, *vt iudicet*: debet enim eſſe contraria vtriuſque ſignificatio. Si autem accipias verbum iudicandi abſolute, non ſit contraria ſignificatio: nam fieri poteſt, vt veniat ad iudicandum, & ſimul ſaluandum, cũ in fine ſæculi iudicaturus ſit bonos, & ſimul ſaluaturus: poſitum ergo eſt in hoc loco pro eo, quod eſt ferre ſententiã contra mundũ: certũ enim erat, omnes eſſe peccatores, Dei gratia remota.

Iudicare ſumitur hoc loco ſignificat ferre ſentẽtiã

Qui credit in eum, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus eſt: quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei.

COMMENTARIVS.

PRobat præcedentem ſententiam, nempe ſe ad iudicandum non veniſſe, ſed ad ſaluandum, ne pereat homo. Nam vel credit in Chriſtum, vel non, at neuter in hoc priori aduentu iudicatur. qui enim credit, non iudicatur, id eſt, non exercet Deus iuſtitiam ſuam contra eum, ſed miſericordiam, remittens peccata, & donans gratiam credentibus: hoc autem non eſt iudicare, ſed miſereri. Ioan. 5. Qui credit ei, qui miſit me, habet vitam æternam, & in iudicium non venit, ſed tranſit a morte in vitam: id eſt, quia in iudicium non venit, nec iudicatur, ideo tranſit de morte in vitam. Vbi aduerte gratiam primam, qua credentibus peccata remittuntur, & Deo conciliantur, & ad filiorum Dei adoptionem admittuntur, non dari ex iuſtitia, ſed ex miſericordia Dei. Nemo enim ex iuſtitia dignus eſt gratia, & venia: miſericordia eſt, quæ remittit peccata, & dat primã gratiam, ſi conſideremus ipſum peccatorem. nam quamuis Chriſtus de iuſtitia remiſſionem meruerit peccatorum noſtrorum, ſi tamen peccator ſeu homo ipſe conſideretur, ex miſericordia iuſtificatur. credens igitur, qui ad Chriſtum conuertitur, non iudicatur. Si quis vero non eſt credens, & iſte non iudicatur a Chriſto: iam enim ille iudicatus eſt, ſeu ſententia lata condemnatus, & morti adiudicatus æternæ, etiamſi Chriſtus non veniſſet. Explico: in Adam omnes peccauimus, naſcimur omnes peccatores, Deus a principio tulit mortis ſententiam contra omnes peccatores, quamuis nondum ſit, contra omnes executioni mandata: miſit filium, vt eos, qui crederent in eum, ſaluos faceret. Iam aliqui credunt, aliqui non: qui credunt, a ſententia lata liberantur, & ex miſericordia Dei eis peccata condonantur: qui vero non credunt, Chriſtus veniens non fert ſententiam contra eos, iam enim lata eſt a principio. Ac ſi diceret Chriſtus: Ego veniens in mundum, inueni omnes homines ſub æternæ mortis ſententia lata a Deo: veni, vt qui in me crederent, ſalui fierent: qui vero non, ſub veteri damnatione manerent. Qui ergo credunt non iudicantur, immo a ſententia damnationis lata liberantur: qui vero non credunt, a me non damnantur, nec contra eos ſententiam ſtatuo, quia iam lata eſt, ſed ipſi volunt ſub ſententia, & mortis iudicio permanere. Hæc eadem inferius apertioribus verbis dicuntur, cum in huius capitis fine dicitur: Qui incredulus eſt filio, non habebit vitam, ſed ira Dei manet ſuper eum. & cap. 5. Qui credit in me, in iudicium non venit, ſed tranſit de morte ad vitam. Perpende verba, *Manet ira Dei, & tranſit de morte*, quaſi diceret: non meo aduentu

Prima gratia datur gratis, & ſine merito recipientis.

Explicat quo modo non credẽs iam ſit iudicatus.

uentu factus eſt filius iræ, nec ſub morte: iam enim ipſe homo in tali erat ſtatu, & ego veni vt eum liberarem: non igitur miſſus ſum, vt iudicem mundum. Hoc ad Coloſ. 2. Paulus optime expoſuit: Donans, inquit, vobis omnia delicta, delens, quod aduerſus nos erat, chirographum decreti, quod erat contrarium nobis. Omnes ſub hoc chirographo eramus: qui crediderunt, condonationem acceperunt: qui non crediderunt, ſub eo manſerunt. Exẽplum ſit, ſerpens ille æneus, qui omnibus morſu ſerpentum tactis in ſe aſpicientibus, erat ad ſalutem propoſitus: qui aſpiciebant, ſanabantur: qui ſecus, moriebantur. non quód ſerpens æneus occideret eos, ſed quia ipſi iam cauſam mortis habebant, & remedio vti noluerunt. Hoc eſt, quod dicit, *Iam iudicatus eſt*, id eſt, iam ſententiæ damnationis eſt ipſe ſubiectus, & adiudicatus: *Quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei*, id eſt, quia non accipit ſalutis remedium, per quod ab illa ſententia mortis liberaretur? Auguſt. tract. 12. ponit exemplum de medico, qui omnes infirmos ſanare venit: qui nolunt opera eius vti, moriuntur: non propter medicum, quaſi venerit, vt illi moriantur: ſed propter infirmitatem, quam ipſi contraxerunt, & per medicum ſanari noluerunt. Hanc expoſitionem ſignificare videtur Irenæus lib. 5. cap. 27.

Exemplo manifeſtat doctrina.

ANNOTATIO XXVII.

Traditur diuerſæ eiuſdẽ loci Patrum expoſitiones.

LOcus expoſitus difficultatem multis ingeſſit. Aug. lib de agone Chriſt. cap. 27. & Hilar. in illud Pſal. 1. Non reſurgunt impij in iudicio, aliquos referũt his verbis deceptos, negaſſe diem iudicij vniuerſalis futurum. dicebant enim; ſi credentes non iudicantur, non credentes autem iam iudicati ſunt, nemo igitur ſupereſt iudicandus. Varie ad hoc ſacri doctores reſponderunt. Hilar. loco citato, per credentes, pios; per non credentes, impios intelligendos affirmat; horum neutros iudicari dicit: at ſupereſſe alios medios inter impios & pios, qui credunt cum pijs, ſed male viuunt cũ impijs, & hos iudicandos in vltimo iudicio affirmat. Probat autem id ex ſequentibus verbis; *Hoc eſt autem iudicium, quia lux venit in mundum*, &c. quæ verba cenſet dicta, vt qui ſint iudicandi, ſignificentur.

Auguſtinus loco citato aliter reſpondet: fatetur enim eſſe iudicandos non credentes, verba autem hæc, *Iam iudicatus eſt*, dicit more prophetico eſſe dicta. Solent enim ad rei certitudinem ſignificandam, prophetæ futura prædicere tamquam præterita: ſic factum cenſet in præſenti. Vt enim certiſsima damnatio non credentium ſignificetur, dicit, *Iam iudicatus*, id eſt, iam damnatus eſt.

Alij Doctores aliter reſpondent: diſtinguunt enim duos actus iudicãdi, quorum vnus eſt diſcuſsionis, quo cauſa diſcutitur, & examinatur: alter eſt, quo facta diſcuſsione ſententia fertur. Iudicare igitur dupliciter contingit, aut diſcutiendo, aut ſententiam ferendo: negant ergo iudicio diſcuſsionis eſſe impios iudicandos in vltimo die. Nam eo ipſo, quod non credunt, cauſa eorum iniqua eſt, & damnationi obnoxia, ideoque iudicati iam ſunt: tamen iudicandos affirmant iudicio ſententiæ, quia ſententia contra eos feretur damnationis. Hæc doctrina eſt Baſil. hom. in Pſal. 1. in illud, Non reſurgunt impij in iudicio. Non, inquit, veniunt, vt conuincantur, ſed vt ferant damnationem. Eadem eſt doctrina Ambroſ. ſerm. 20. in Pſal. 118. verſ. 2. vbi eadem verba Pſal. 1. eodem exponit modo: & demum latius perſequitur Gregor. lib. 26. moral. cap. 20. & forſan de hoc iudicio diſcuſsionis loquebatur Hilar. quando pios, & impios iudicandos negauit.

Hieronymus ſuper illa verba Iere. 25. Iudicium Domini cum gentibus, hunc locum Ioan. adducit, & exponit: dicit enim, Iudicium Domini cum gentibus, id eſt, infidelibus: quia non omnes æqualia habent demerita. Nam non credentium quidam minus, quidam plus peccauerunt: iudicio ergo opus eſt, & diſcuſsione, vt quantum vniuſcuiuſque ſit demeritum pateat. Et hac ratione iudicandas dicit gentes, vt diuerſis afficiantur ſupplicijs;

Commẽdatur, doctrina Hieronymi.

Universidad de Deusto
Biblioteca

plicijs : at quantum ad damnationem ipsam, an damnandæ sint nec ne, iudicio non indigent. quia eo quòd non credunt, iudicatæ sunt: & sic Ioannem exponit. Quæ doctrina Hieronymi est vera, & per eam sunt exponendæ, & limitandæ Doctorum citatæ sententiæ. Iudicio enim discussionis etiam impij sunt iudicandi, vt quanto vnusquisque sit dignus supplicio, appareat omnibus: sicut & merita piorum indigent discussione; tamen impij non indigent discussione in hoc, an damnandi sint, quia eo ipso, quòd non credunt, causam damnationis habent.

Chrysostomi expositio præfertur alijs.

Chrysostomus hom. 27. aliter exponit, eiusq. existimo legitimam huius loci expositionem, nempe sicut qui homicidium committit, iam iudicatus dicitur: quia lege lata cõtra homicidas morti est addictus, quamuis nondum sententia iudicis lata sit: ita qui non credit, causam in se damnationis habet, & legi damnationis subiectus est propter peccatum, quo detinetur, & propterea iudicatus dicitur: sententia tamen adhuc non est lata vsque ad alterius sæculi iudicium. Iudicabuntur ergo non credẽtes in vltimo iudicio, quia mortis sententiam a iudice latam sustinebunt, quamuis a diuina lege iam sint iudicati, & morti addicti, ob idq. dicitur: *Qui non credit, iam iudicatus est.* Nam duplex iudicium est, nempe legis, & iudicis. Nomine autem non credentium hi intelliguntur, qui vel non credunt, vel non, vt credendum est, credunt: quare comprehenduntur hic, qui fidem habent, sed mortuam sine operibus: hi enim ad Adam veterem adhuc pertinent.

Hoc est autem iudicium, quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quàm lucem.

COMMENTARIVS.

DEclarat qua ratione, qui non credit iudicatus & damnatus est: *Hoc*, inquit, *est iudicium*, id est, hæc est forma, & ratio, qua iudicatus, & damnatus dicitur, quia venit lux in mundum & multi elegerunt potius in suis tenebris permanere, quàm lucem recipere. Erant ipsi in tenebris, propterea q. iudicati, & damnationi ascripti. lux enim non attulit tenebras, sed homines in eis inuenit. Venit autem vt fugatis tenebris, vitæ lumen communicaret, quod recipere nolentes in suis potius tenebris manere elegerunt: propterea damnati iam, & iudicio ascripti dicuntur: non quòd eos lux damnationi adscripserit, vel adiudicarit; sed quòd ipsemet sese a damnatione eripi, & lumen recipere noluerint. Christus hic lux est. Ioan. 12. Ego lux veni in mundum, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat. Nota quàm vere dictum sit, Christum ad saluandum venisse, non ad damnandum: nam lux venit sponte sua, nemo suo merito obtinuit, nemo sua potestate attulit, aut sua diligentia inuenit, vt Chrisost. hom. 27. recte annotat. Rursus, *Dilexerunt homines tenebras*, liberum illis erat lumen recipere, oblata est lux hominibus: at ipsi dilexerunt tenebras, nempe Dei ignorationem, & errores, in quibus erant. Hæc est ratio & causa, propter quam damnatus dicitur, qui non credit.

ANNOTATIO XXVIII.

De quibus intelligẽda sint proxima verba de fidelibus, an de infidelib⁹.

HIlarius in illud Psal. 1. Non resurgunt impij in iudicio, hunc locum multo aliter exponit; nempe de credentibus, qui dilexerunt quidem lucem & Christum, sed magis tenebras, & vitia & hi iudicandi sunt. In hoc ergo contextu iuxta hanc expositionem, vt supra etiam meminimus, tres distinguuntur ordines. Primus piorũ credentium in Christum: secundus impiorum non credentiũ, illi dicti sunt non iudicari, hi vero iam iudicati: tertius superest ordo eorum, qui credunt cum pijs, & male viuunt cum impijs, & hi iudicandi sunt: & hunc esse horum verborum sensum affirmat, sic exponens: *Hoc est iudicium*, id est iudicium fiet in

fiet in his, qui dilexerunt magis tenebras, quàm lucem: dilexerunt quidem lucem, sed magis tenebras, & hi sunt fideles peccatores. Ambrosius in eundem locum psalmi hanc refert expositionem, & non probat: sed asserit hunc locum ad non credentes referri, de quibus dictum est: Iam iudicati sunt. connexa enim sunt hæc verba præcedentibus, vti exposuimus in commentario. Cyril. lib. 2. cap. 54. & Chrysost. hom. 27. cum Ambros. de non credentibus seu infidelibus hunc locum etiam exponunt. similiter & Cypri. lib. 1. contra Iudæos cap. 7. & lib. 3. ad Quirinum cap. 31. at Gloss. interlin. Hilario accedere videtur: exponit enim per tenebras vitia & peccata.

Sed re vera hæc expositio Hilarij non potest sine magna verborũ violentia defendi. Si enim per tenebras exponamus vitia & peccata, quæ credentes magis dilexerunt, verba sequentia accommodari non possunt: nam causa, cur magis tenebras dilexerint, affertur illa; *Quia opera eorum mala erant*: esset autem causa eadẽ cum eo, cuius exprimitur causa: Dilexerunt vitia, quia opera eorum erant vitia, & peccata: oportet ergo per tenebras, ignorantiã Dei & veritatis, intelligamus, quę infidelitas est, quam sequi maluerunt infideles; quia opera eorum mala erant. Ne autem talia opera detegerẽtur per veritatem, vti paulo inferius exponemus, lumen lucis huius recipere noluerunt. Addo his numquã in scriptura vitia & peccata tenebras vocari. Tenebræ enim in scriptura, aut Dei ignorationem, quæ infidelitas est; aut ipsum infidelem significant. 1. Pet. 1. Qui vos de tenebris vocauit in admirabile lumen suum; id est de errore, infidelitate, & Dei ignoratione. & Ephes. 5. Eratis aliquando tenebræ, id est, homines sine Dei cognitione. numquam peccata dicuntur tenebræ, sed opera tenebrarum, & etiamsi peccata tenebræ dici possint, in hoc tamen loco non possunt talem habere significationẽ, propter causam expositam. Diligere ergo plus tenebras, quàm lucem, est præponere Dei ignorationẽ & errorẽ, veritatis cognitioni, & fidei, quam Christus lux mũdum illuminans docuit. Hic igitur locus Ioannis de infidelibus intelligitur.

Qua ratione infideles dilexerint magis tenebras quàm lucem.

Sed ex hoc difficilis suboritur dubitatio: Qua scilicet ratione infideles dici possint diligere magis tenebras, & errorem, quàm veritatem. Nam nemo infidelium putat se esse in tenebris, sed veritatem existimat esse, quod credit; nec Christi doctrinam cognoscit esse lucem. Respondeo ita esse. non enim locus hic sic intelligendus est, quasi infidelis cognoscat doctrinam Christi esse veram, & lucem, nolitq. eam recipere; suum autem errorem cognoscat esse errorem, & velit in eo manere, sicut fit in luce, & tenebris sensibilibus. Multi enim fugiunt lucẽ, & tenebras eligunt, cognoscentes tenebras & lucẽ: nõ sic in infidelibus fit; sed dicuntur diligere tenebras magis, quàm lucem, quia potuerunt facile suum errorem cognoscere, & in veritatis venire notitiam; noluerunt tamen inquirere, & attendere. Sunt enim multi, qui timentes conscientiæ scrupulum, ne, si aliquid verum credant, prohibeantur id retinere quod diligunt, hi veritatem nolunt inquirere, nec oblatam aduertere. Eorum igitur ignoratio culpabilis est, & affectata. Scire autem dicuntur quia scire potuerunt, & debuerunt. qua ratione dicitur Ioan. 7. Et me scitis, & vnde sim scitis. cum tamen postea c. 8. dicatur: Neque me scitis. Scire dicti sunt, quia scire potuerũt. Hoc est ergo diligere tenebras potius quã lucẽ; quia potuerunt cognoscere se esse in tenebris, & lucẽ, ipse Christi doctrinam, & tamen noluerunt; ne si cognoscerent, opera, quæ diligebant, iniqua, & mala esse intelligerent, & a veritate redarguerẽtur. Hic est sensus horum verborum, & simul sequentium, quæ cũ his connexa sunt. Ita euenit Iudæis incredulis, & multis gentibus infidelibus, quæ maluerunt suis prauis operibus inhærere, & ne male se agere a propria conscientia & ab alijs etiam conuincerẽtur, nec veritatis fidem inquirere, nec oblatam recipere voluerunt. Nam fides non inducit necessario ad assensum audiẽtes, nisi adsit voluntatis affectus inclinans intellectum.

Gentiles & Iudæi diuerse in tenebris esse dicuntur.

Adhuc tamen aduertendum est, multo aliter gentiles, quàm Iudæos se habuisse: Gentes enim erant prius in tenebris infidelitatis & nolẽtes recipere lucem fidei, manserunt in tenebris, in quibus erant: at Iudæi ante Christi aduentũ non erant in tenebris, quia fide habebãt at dũ noluerunt recipere Christum, fides conuersa est in tenebras, & in eis manere voluerunt: in quas non a Christo, sed a seipsis conjecti sunt, nolentes adhærere Christo, & sententiæ damnationis rei effecti sunt: quod in sequenti annotatione magis explicatur.

Erant

Universidad de Deusto
Biblioteca

Erant enim eorum mala opera: omnis enim, qui male agit, odit lucem, & non venit ad lucem, vt non arguantur opera eius.

COMMENTARIVS.

REm difficilem creditu visus est sibi Christus dixisse. nam tenebræ sua natura non diliguntur, maxime lucis collatione: priuatio enim est non esse, hoc autem per se nemo diligit. Propterea causam Dominus adiungit, & explicat, qua ratione tenebræ non solum dilectæ, sed etiam magis, quàm lux ipsa, amatæ sint: causa ergo est, quia opera hominum mala erãt; *qui* autem *male agit, odit lucem, & non venit ad eam:* non propter ipsam lucem, sed quia lux opera mala reuelat, & manifestat, vnde argui, & reprehendi possit. Odio ergo habetur lux, propter reprehensionem, quæ sequitur ex lucis effectu: sic etiam tenebræ, non propter se diliguntur, sed quia operiunt mala opera, ne videantur, & redarguantur. *Qui* ergo mala agit lucem odit & fugit, & tenebras diligit, neutrum propter se; sed propter mala opera quæ facit, dum ea non argui, sed celari, & occultari cupit. Verba hæc sunt similitudo lucis corporeæ, ad lumen fidei, & veritatis Christi. Vt enim qui male agit, lucem sensibilem fugit, & tenebras, ne videatur, quærit: sic, qui mala opera etiam occulta, quantum ad sensum, faciunt, fugiunt lumen veritatis internum, quod talia opera manifestat, & arguit. Qui male agit, eum lucem odisse intellige, in quantum male agit. nam aliqui male agentes lucem quærunt, non vt malum cernatur, sed quia inde lucrum, aut gloriam quærunt. Hic est sensus. Qua autem ratione hoc sit intelligendum, in annotatione præcedenti explicuimus. affectus enim hominum vitijs inhærens, & ea relinquere recusans, impedit, ne intellectus fidei veritati assentiat, & mauult homo credere, quòd eius malefacta excuset, quàm quòd condemnet; cum re vera quod condemnat, veritas sit, quod excusat, ignoratio. Quamuis autem homo ipse non intelligat, tamen potuit & habuit vnde discerneret, si malo affectu impeditus non fuisset.

Diliguntur tenebræ, qã opera mala occultant.

ANNOTATIO XXIX.

Qua ratione impij, quia eorũ opera mala erant, non venerint ad lucem.

CHrysost. homil. 27. dubitationem A circa rationem positam affert, nempe, non venerunt ad lucem, sed magis dilexerunt tenebras, quia erant opera illorum mala: potius hæc ratio videtur causa, cur venirent. Nam si lux ad damnandum venisset, tunc iusta causa, cur ad lucem non venerint, allata videretur, quia opera mala erant eorum, damnari enim timebant. At cum lux ad saluandum venerit, potius causa veniendi est, quia opera eorum mala erant. Addamus exem- B plum, si quis diceret: Serpentem æneum multi noluerunt aspicere, quia morsu serpentum affecti erant, non rectam videretur causam assignare: quia potius causa hæc est, vt aspicerent, quia serpens ille non ad nocendum, sed ad saluandũ exaltatus est. Similiter si quis diceret: noluerunt venire ad medicum, quia infirmi erant, potius enim infirmitas causa est veniendi. Respondet Chrysost. non esse hæc verba intelligenda de his, qui tantum peccata, & mala opera habebant (hi náque potius ad lucem veniebant, vt sanarentur) sed de his, qui talia opera amabant, nec ab eis se auertere sed potius perseuerare cupiebant, illorum vtilitate, aut delectatione tracti: Hi sunt, qui noluerunt veritatem Euangelij recipere, ne ab ea redarguerentur, & talia opera repudiare vt improba compellerẽtur: ob id non dicit Dominus, qui male egit, odit lucem, sed qui male agit, insinuans affectum peccati potius quàm peccatum; & exemplum est non solũ de præterito, sed etiam de futuro, nempe qui male vult agere, lucem fugit, & tenebras quærit. Multi erant Gentiles, quibus ebrietas, carnis peccata, & alia iniqua placebant, quæ in sua secta erronea illis licebant: tamen Euangelica veritate dãnabantur: nabantur. noluerunt hi Euangelium re- A cipere, vt recte dicit Cyril. lib. 2. cap. 55. ne lux Euangelica malam eis induceret conscientiam eorum, quæ placebant, & licere existimabãt. Mala enim conscientia accusatrix est, & quietem perturbat, quam in suis illis operibus, quibus delectabantur, habebant. quod etiam notat Chrysost. lib. 3. contra vituperatores vitæ monasticæ. Similiter lex, & veritas Christi pœnas cominatur æternas, talium operum auctoribus. Multas enim circũ- B stantias, & multa opera damnat Euangelium, quæ sine fide reputantur bona. Propterea homines erga hæc affecti, inhærere suis opinionibus re ipsa falsis, reputatis tamen ab illis veris, maluerunt, quàm veritatem Christi recipere. Quod Christus Ioan. 7. aperte docuit, dicens: Me odit mundus, quia ego testimoniũ perhibeo de illo, quia opera eius mala sunt. Hoc etiã Iudæis, de quibus ista sententia præcipue dicta est, competit: volentes C enim sua mala opera continuare, noluerunt Christum recipere, quod Ioan. 5. dicitur: Quo modo potestis credere, qui gloriam ab inuicem capitis? ambitio enim, auaritiaq. eos retraxit a fide Christi recipienda. Locus igitur iste ex his, & ex illis, quæ paulo superius dicta sunt, patefactus videtur.

Quo modo sit intelligendum quòd infidelium opera mala erãt.

Mouet alteram dubitationem loco allegato Chrysost. qua ratione dictum sit, Erant opera, scilicet infidelium, mala: nam inter eos multi inuenti sunt modesti, temperati, iusti, & alijs insignes virtutibus. Multa ad hoc respondet Chrysostomus, sed quia ad loci huius intelligentiam non pertinent, relinquimus: non enim loci præsentis est discutere, an omnia opera infidelium sint peccata, an vero sint aliqua opera, quæ honesti rationem talem habeant, vt dici possint bona moraliter. dabitur occasio forsan alibi hoc discutiendi. Pro intelligentia autem loci huius ea disputatio necessaria non est: nam Christus solum dicit multos non credidisse, quia opera mala eorum erant, non quòd omnia opera erant mala: satis erat aliqua mala esse, quæ placebant, quæ relinquere nolentes, elegerunt in sua manere infidelitate, ne taliũ operum malam conscientiam ex veritatis cognitione habentes, a propria arguerentur, & perturbarentur ratione. Præterea quia Christus nõ tantum loquitur de ijs, qui prius infideles erant, sed etiã de Iudæis, qui fidẽ habebant, & propter mala opera increduli facti sunt, seq. in tenebras abdiderũt, vti superius diximus.

Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta.

COMMENTARIVS.

ALteram partem similitudinis ponit, quæ priori opposita est. Qui male facit opera, tenebras diligit: at vero qui bona, ad lucem venit, quia per lucem non arguuntur eius opera, sed manifestantur esse secundum Deum, siue secundum Dei legem facta: hoc autem non est arguendum, sed laude dignum. Veritatem hoc in loco, legem iustitiæ rectitudinis vocat. Lex enim recta & iusta, veritas dicitur. Psal. 118. Lex tua veritas, & omnia mandata tua veritas. Facere ergo veritatem, est operari secundum legem iustitiæ, rectitudinis & honestatis. In Deo facta opera dicit, non quòd Dei virtute opera sint facta: licet enim id verum sit, tamen ad præsentem locum non facit: sed in Deo facta opera sunt, quæ secundum Deum, & diuinæ voluntati, & legi conformia sunt. hæc enim phrasis est scripturæ, & præpositio, *in*, talem etiam habet significationem. 1. Corint. 7. Nubat in Domino, id est, secundum Domini voluntatem, & legem. Psal. 110. Facta in veritate & æquitate, id est, secundum veritatem. Psal. 118. Qui ambulat in lege Domini, id est, secundum legem. Lux enim opus bonum iuxta diuinum præceptum, & legem esse factum ostendit. Attende rursus non esse sensum: Qui bona facit, eum venire ad lucem, vt opera eius manifestentur esse recte, & secundum legem Dei facta; sed est sensus: Qui bene vult operari, venit ad lucem, vt per eam cognoscat opera sua

Quid veritata nõmine significetur.

Opera in Deo facta dicuntur q̃ secundum Dei sunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

recte, & secundum Deum esse facta: ita experientia docet eos, qui bene agere student, libenter amplecti doctrinam veritatis: per quam intelligant se recte, & secundum Deum operari. Christi enim doctrina, quæ mala, quæ ve bona sint opera, & quæ secundum Dei voluntatem, quæ vero contra eandem sint, perfecte tradit. Ne ergo intelligas hæc verba de operibus bonis iam factis, sed de faciendis: cum facere veritatem dicantur, qui studeant, & desiderant æqua iustaq. facere.

ANNOTATIO XXX

Quid Aug. intelligat p opera in Deo facta.

AVgustinus tract. 12. illud, *In Deo esse facta*, exponit ita vt idem significet, ac virtute Dei esse facta. hanc enim præpositio *In*, habet in scriptura significationem. Philip. 4. Omnia possum in eo, qui me confortat. Sunt multa huiusmodi testimonia. Consentiunt huic expositioni multi ex recentioribus, ea tamen difficile accommodari potest. Non enim lux quæritur veritatis, vt cognoscat homo, se Dei virtute opera facere: sed vt sciat, quo modo bene, & secundum Deum operari debeat. Hoc enim est, quod Dominus significare intendit hisce verbis, ideo quæ diximus in commentario magis conueniunt: quibus Euthymius suffragatur. Idem Augustinus dignam consideratione dubitationem proponit: nam ex præcedentibus verbis deducitur, aliquos ante Christi fidem bona opera, & in Deo facta habuisse. Dicuntur enim venisse ad lucem Christi, vt manifestentur opera eius, quia in Deo sunt facta: difficileauté est in infidelibus, & peccatoribushęc bona opera inuenire ante lucé Christi, & fidé eius.

An inter infideles reperiatur opera in Deo facta.

Multum laborat Aug. in hoc nodo soluendo, explicatius tamen eius sententia sic potest exponi. Christus lumine suæ doctrinæ illuxit peccatoribus: horum aliqui ex illa doctrina nouerunt opera sua mala esse, & iniqua: sed quia diligebant ea, & eis inhærere cupiebant, lucem non receperunt: & hi dicuntur tenebras dilexisse magis, quàm lucem. Alij peccatores noscentes mala sua opera, & peccata noluerunt in eis perseuerare, sed dolentes de eis venerunt ad lucem Christi. Ecce, nemo iustus inuentus est, sed omnes peccatores: tamen magnum est inter eos discrimen; illi enim per lucem Christi se male agere intelligentes, lucem spreuerunt, quia in suis malis operibus perseuerare voluerunt: hi vero, quia per lucem se male agere cognouerunt, non spreuerunt lucem, sed potius ad eam A venerunt. Hi dicuntur facere veritatem, non quod fecerint, sed quia incipiunt eã facere, lux manifestat opera facta in Deo, non illa, quæ fecerant, quia peccata erãt, sed hanc peccatorum displicentiam, quæ est veritatis initium in virtute lucis factum. Si enim Deus sua virtute non iuuisset, nõ venissent ad lucem, nec eis peccata cognita displicuissent.

Augustini sententia quatenus vera sit expenditur.

Hæc est sententia, quam August. proponit, quæ videtur aliqua ex parte dura: nam exponit facere veritatem, eum dici, B cui displicet peccatum: quia displicentia initium est bonorum operum, & ad veritatem pertinet. Præterea de hac ipsa displicentia exponit verbum, vt manifestetur, quod in Deo sint facta: cum re vera Dominus loquatur de operibus, non de initio operum, quamquam aliqua ex parte expositio quandam habet conformitatem cum nostra. Legitimus ergo sensus horum verborum hic mihi videtur: vt sicut quando dictum est, *Qui male agit, odit lucem*, non de præterito intelligitur, sed de eo, qui voluntatem habet male C agendi, siue perseuerandi in actionibus iniquis, vel noua mala committendi: hic enim non venit ad lucem, & in apertum, ne mala manifestam habeant reprehensionem: sic nunc dicitur facere veritatem de futuro, nempe qui studet, & vult bene facere, & secundum legem rectitudinis & iustitiæ operari, venit ad lucem, vt cognoscat se recte, et secundum Deum operari. Quasi dictum esset: qui vult male facere, fugit lucem, qui vero bene, venit potius ad lucem, vt in ea videat & cognoscat, qua ratione recte & secundum D Deum operetur. Fateor hanc voluntatẽ, qua quis vult æquo seruire & amplectitur lucem, esse a Deo: sed non hanc voluntatem significant opera facta in Deo, sed potius quæ post lucem acceptam fiunt: illud enim præteritum non significat, quod facta sint ante lucem, vt Cyril. lib. 2. cap. 56. exponit, sed quòd lucem amplectitur, A vt per eam, quæ operatus fuerit, recte esse facta cognoscat: & hic est sensus horum verborum verus & legitimus. De historia Nicodemi nihil aliud Euangelista narrat, quamuis verisimile sit eum aliqua respondisse: ex alijs autem locis eũ credidisse habemus.

Post hæc venit Iesus, & discipuli eius in Iudæam terram.

COMMENTARIVS.

POst colloquium cum Nicodemo habitum, quod Hierosolymis contigisse credo, Iesus cum suis discipulis in territorium aliud Iudæ se transtulit.

ANNOTATIO XXXI.

An Nicodemus Christũ Hierosolymis cõuenerit.

QVæ in præcedenti narrantur historia, in Galilæa fuisse facta, deducunt aliqui ex his verbis: nam dicitur post hæc venisse Christum in Iudæam, ergo hæc quæ proxime dicta sunt, non fuerunt acta in Iudæa, sed in Galilæa. sed aduertendum est, non dici in Iudæam, sed, *in Iudæam terram* venisse, vt significetur fuisse in Iudæa, & vt existimo in Hierusalem, vbi colloquium cum Nicodemo habitum est, & inde venisse in terram, id est territorium Iudææ: vocabulum enim Græcum in ea aliquando accipitur significatione. Moueor multum ad id asserendum, quòd cũ a Galilæa in Iudæam venit, numquam dictum est, in Iudæam terram, sed tantum in Iudæã, immo fere semper ascendisse dicitur: at hoc tantum in loco dictum est: *In Iudæam terram*. quasi ex vno in alium locum Iudææ se transtulerit. Illud autem improbabile est, quod sine vlla auctoritate aliqui nostri temporis fingunt, post colloquium videlicet cum Nicodemo venisse in Galilæam, & iterum ascendisse in Iudæam, vbi factum est, quod modo narratur: sed hoc non probant, immo ex textu contrarium colligimus: nam dicitur, *Post hæc*, id est post colloquium cum Nicodemo venit, in terram Iudæam.

Et illic morabatur cum eis, & baptizabat.

COMMENTARIVS.

COmmoratus dicitur in Iudæa terra, quia multis ibi mansit diebus, vbi sui Baptismi fecit initium. Baptizasse autem dicitur, non quod ipse per se baptizasset, nam in capite sequenti, neminem baptizasse dicitur: hic tamen baptizasse narratur per discipulos suos. Et non sine causa Euangelista Christum baptizasse dicit, sed vt significaret, iam Christum exercuisse suum baptismum: si autem diceret baptizasse discipulos, Baptismum Ioannis aliquis existimaret eos contulisse: vt ergo significaret Christum instituisse Baptismum suum, ipsiusq. præcepto vsum eius cœpisse, quamuis per discipulos Baptismus ministraretur, Christum tamen baptizasse dicit.

ANNOTATIO XXXII.

An Christus cœperit hoc loco baptizare in aqua et Spiritu sancto.

CHrysost. hom. 28. existimat hunc baptismum, quo Christus per discipulos baptizabat, esse eundem cum Ioannis A baptismo in aqua tantum, non in Spiritu, motus illo Ioan. 7. Nondum erat Spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorifica-

rificatus: at contrarium tenent Cyril. lib. 2. cap. 17. & August. tract. 5. & 13. in Ioan. & re vera ita est tenendum. Si enim esset baptismus Ioannis, non erat, cur fieret contentio inter Iudæos, & Ioannis discipulos de baptismo: nec erat, cur discipuli eum apud Ioannem detulissent, quòd baptizaret; nec Ioānes respondisset: Nemo potest accipere quidquam, nisi quod datum est desuper ei, quasi baptismum Christi suo præferēs. Et ita conueniens fuit, vt proprium tunc Christus haberet baptismum: & sic a Ioannis distingueretur. Locus autem Ioannis non est contra hanc veritatem: nam ibi agitur de visibili Spiritus sancti missione sub ignis specie, qualis in discipulos venit: inuisibili enim missione in Spiritu, & per gratiā multo ante Spiritus sanctus datus est: nam post resurrectionem & ante ascensionem dictum est: Accipite Spiritum sanctum. Baptismus ergo hic non erat Baptismus Ioannis in aqua in pœnitentiam, sed in aqua, & Spiritu inuisibili per gratiam, & in nomine Christi collatus.

Erat autem & Ioannes baptizans in Aenon iuxta Salim, quia aquæ multæ erant ibi.

COMMENTARIVS.

CEdebat Ioannes Christo, minor maiori, eius enim baptismum præsentem intelligens, a Iordane recessit, vbi primum baptizabat, qui locus erat nobilior & celebrior, & in locum minus celebrem secessit, vbi etiam erat copia aquæ, vt commode baptismum ministrare posset. Locus autem erat Aenon iuxta Salim, nomina hæc duarum vrbium sunt. Aenon oppidum est quatuor miliaribus distans a Sichen ciuitate, a multitudine aquarum sic dictum: nam עֵין Aena nubem apud Hebræos significat: sed quia, vt ex Ezech. 47. constat, ** est alterum Aenon terminus Damasci, quod Hasor Aenon dicitur: id est, atrium Aenon, additum est ab Euangelista, *Iuxta Salim*, vt ab hoc distingueret oppidum, in quo Ioannes baptizabat.

ANNOTATIO XXXIII.

Salim quæ ciuitas fuerit.

HIeronymus in Epistola quadam ad Euagrium, hanc Salim eam esse ciuitatem affirmat, quæ Genesis 33. dicitur Salem, & quam Iacob transijsse dicitur, quæ erat vrbs Sichimorum in terra Chanaan: Nec refert, inquit, vtrum Salē, an Salim, dicatur, vocalibus enim Hebræi non vtuntur, vnde facile variari possunt. Aliqui Salem putant esse, quæ postea Hierusalem dicta est, sed Hieronymus id non recipit. Ambrosius in enarratione Psalmi 27. ex nominum horum Aenon, & Salim significationibus, quædam mysteria contemplatur: quæ ad litteralem nostram intelligentiam facere non videntur.

Et veniebant, & baptizabantur: nondum enim fuerat Ioannes missus in carcerem.

COMMENTARIVS.

Quare Ioannes baptizauerit etiam postquā Christi baptismus cœpit.

ETiam baptizante Christo adhuc Ioannes baptizat, & ad eum populi veniunt: nec a baptizando destitit, quousque in carcerem missus est. Hoc enim illa particula, *Nondum*, significat, vt notat Chrysost. hom. 28. Diuino autem factum est consilio, vt incipiente Christi baptismo, Ioannis baptismus non

non omnino cessaret, sed expectaret carcerem, ne in Christum populi insurgerent tati ipsius causa Ioannem non baptizare. Voluit enim Dominus id potius Herodi ascribi, ne ante tempus persecutio oriretur. Simul etiam, quia hoc suo facto Ioannes Baptismum Christi probabat, & suo excellentiorē confitebatur. Si enim a celebri loco, in quo baptizabat, non amplius baptizans recederet, existimassent omnes eum loco cessisse, quia baptizare noluit, aliter non cessurus: at dum cedit loco, & in alium minus celebrem baptizandi causa se trāsfert, aperte baptismum Christi approbat, & vt excellentiorē confirmat.

Facta est autem quæstio ex discipulis Ioannis cum Iudæis de purificatione.

DIscipuli Ioannis non tam zelo virtutis, quàm ambitione quadam magistri gloriam & simul suam quærentes, dum vident plures Iudæos ad Christi, quàm ad Ioannis baptismum concurrere, & præferri baptismum eius, baptismo magistri: cum Iudæis contendunt, & quæstio orta est inter Iudæos a Christo baptizatos, & Ioannis discipulos de purificatione, id est, de baptismo. Discipuli enim baptismū Ioannis nobiliorem baptismo Christi, & illum, non hunc suscipiendum esse contendebant, Iudæi vero contrarium defendebant. Rectius autem hæc verba superioribus connectuntur in Græco textu, in quo non legimus. *Facta est autem*, sed, *Facta est igitur*, vt quod superius legimus, nempe Ioannem cessisse loco celebriori, occasionem fuisse huius contentionis significaret Euangelista. Cum enim Ioannem a loco recessisse, & ad Christi baptismum plures concurrere viderent, ecce tibi statim exorta contentio. Solent aliquando hæ inter spirituales homines contentiones existere, miscenturq. profana diuinis, quæ sunt valde periculosa, eoq. magis, quò zelo virtutis occultari facilius possunt: quales etiam postea inter baptizatos a Christo non propter baptismum, quia vnus erat, sed propter baptizantes ministros obortas lites acriter reprehendit Paulus. 1. Corinth. 3. Permittit autem Deus mala, vt bona eueniant. Ex hac enim contentione duo bona consecuta sunt; alterum quod Iudæi confirmari sunt magis in Christi baptismo: quod enim oppugnantibus alijs, defenditur, constantius tenetur: alterum quia hac occasione egregium, & insigne de Christo tulit Ioannes testimonium, quo & discipuli eius, & omnes alij Christo magis adhæserunt, & veritas manifestata est, quod paulo post exponemus. Vnde recte Cyrillus lib. 2. capite 59. dicit: Hanc contentionem diuina factam dispensatione contenderim. Hinc enim excitatus ad longū & exquisitum de Christo sermonem Baptista, quanta sit inter baptismum & baptismum differentia, plane ostendit.

Duo bona ex hac contentione sūt orta.

ANNOTATIO XXXIIII.

Quid nomine purificationis sit intelligendum.

CYrillus lib. 2. cap. 38. aliter hunc locum exponit. Per hanc enim purificationem, aspersiones, quæ secundum legem fiebant ad purificandum, intelligit. Dum enim Ioannis discipuli, inquit, baptismum Ioannis illis purificationibus meliorem esse contendebant, Iudæi autem non valentes se defendere a discipulis Ioannis, qui iam sublimiores quàm Pharisæi videbantur, & baptismum legalibus purificationibus præponebāt, Christi baptismū laudibus efferre cœperunt: non quidē quia ita sentirēt, & ex animo id facerēt, sed ad Ioannis depressionē, vt depressis, confusisq. Ioannis discipulis, victores ipsi viderentur. Ita exponit hūc locū Cyril. At Chrysost. hom. 28, contentionē hāc de ipso baptismo interpretatur, & Iudæos ex animo, Christi baptismum prætulisse affirmat. Idem Euthy-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Euthymius, & ita mihi quoque visum est in commentario. Quod autem dicitur, contentionem ortam esse de purificatione, id significat, contẽtionem scilicet esse, vtra maior, & perfectior esset purificatio, baptismi Christi an Ioannis: de effectu autem contendunt. Per hunc enim baptismi excellentia cognoscitur, vt melior is sit, qui maiorem purificandi vim habet.

Et venerunt ad Ioannem, & dixerunt ei.

COMMENTARIVS.

NOn est dubium, quin discipuli Ioannis Baptistæ ad ipsum venerint, postquam contra Iudæos prævalere non potuerunt. existimabant enim quòd Christus baptizaret, pluresq. ad eum concurrerent, ægre laturum magistrum, facturumq. aut dicturum aliquid, quo suam opinionem fortius tueri possent. Non solum autem nihil inde consecuti sunt, sed contrarium potius eis euenit: nam magister Iudæos defendit, & contra discipulos sententiam tulit. Re vera autem quamuis sententia desiderio, & opinioni eorum tunc contraria fuerit, eorum tamen saluti fuit valde conueniens. Nam fidei veritatem ignorantibus manifestauit, & quod iustum erat, iniquam habentibus causam ostendit. cuius testimonium tanto certius, & credibilius erat, quanto causa hæc magis ad ipsum spectabat: de eius enim baptismo erat contentio, & in causa propria contra se humiliter quidem, sed vere iudicauit.

Rabbi, qui erat tecum trans Iordanem, cui tu testimonium perhibuisti, ecce hic baptizat, & omnes veniunt ad eum.

Singula verba discipulorum expenduntur.

VErba discipulorum ad Ioannem, indignationis & irritamenti plena sunt: indignati enim Christi baptisma suo præferri, magistrum quibus modis possunt, ad iracundiam & indignationem incitare conantur. Perpende singula verba, primo, *Rabbi*, magistrum vocant, vt eum hoc nomine ad ipsos tuendos, & defendendos inducant: est enim magistri discipulorum doctrinam, & assertiones protegere, tamquam propria. Secundo, *Qui erat tecum trans Iordanem*, deprimere nituntur ipso verbo Christum: non dicunt Christum, aut saltem, quem tu Christum vocas: quia contra se tunc facere visi essent, nec dicunt, quem baptizasti, vt recte Chrysost. hom. 28. notat, ne in memoriam, Patris vocem de cælo delapsam, reducant: sed, *qui tecum erat trans Iordanem*, quasi vnus ex alijs, quos baptizasti. Tertio, *Cui tu testimonium perhibuisti*, quasi dicerent, quem tu beneficio affecisti, & honore prosecutus es, vt hoc verbo ad iram, velut in ingratum impellant. Quarto, *Ecce, hic baptizat*, quasi dicerent, vsurpat tuum officium, & addunt aliquid veritati, *Ecce, hic baptizat*, cum re vera non ipse, sed discipuli, ipsius nomine baptizarent: sed, vt irritent animum eius, dicunt: *Ecce, hic baptizat*. Quinto, augent rem, vt magis commoueant, *Omnes veniunt ad eum*, quasi dicerent, te derelinquunt, & ad eum conuertuntur: tua res agitur, tuo honori consulimus. Hoc autem verum non erat: non enim omnes veniebant ad Christum cum ad Ioannem multos veniisse narratum sit. Isti nolentes confitentur Christi baptismum ab omnibus præferri, & fiunt præcones veritatis, quamuis non eo animo id faciant, sed vt potius sese veritati opponant.

ANNO-

ANNOTATIO XXXV.

Redarguitur Donatistarũ hæresis contra Christi baptismum.

COnuincunt hæc verba hæreticos antiquos, & recentiores. Fuit antiqua hæresis Donatistarum affirmantium eundem, & eiusdem esse efficaciæ baptismum Ioannis, & baptismum Christi. Refert, & impugnat hanc hæresim Augustinus lib. 2. contra litteras Petilia. c. 34. & sequentibus, & lib. 5. de Baptis. c. 9. & sequentibus, & alijs in locis. Meminit etiam huius hæresis Cyril. lib. 2. in Ioan. cap. 57. Hi hæretici, etiamsi baptismum Ioannis a baptismo Christi non distinguebant, efficaciam tamen baptismi Christi non minuebant, sed baptismum Ioannis supra modum extollebant, asserentes vtrumque peccata remisisse, & in peccatorum remissionem tam a Ioanne, quàm a Christo propria baptismata collata fuisse. Multo peius nostri temporis hæretici sentiunt, qui non solum vnum, & eundem in ministerio, & efficacia faciunt Christi, & Ioannis baptismum: sed neutrum remittendi peccata virtutem habuisse contendunt, in Christi baptismum blasphemantes.

Conuincitur hæretici dicentes baptismum Christi inferiorẽ fuisse baptismo Ioannis.

Alij item antiqui magis debaccantes, Christi baptismum inferiorem Ioannis fecerunt baptismo, vt refert idem Cyril. lib. 2. cap. 57. quo in loco vere, & pie habet hæc verba: Videbat Spiritus gratia illuminatus Euangelista, quam necessarium esset ea narrare, quibus quantum Christi baptismus Ioannis paptismo præstaret, aperiretur: perspexit non multo post aliquos futuros, qui aut nullã inter baptismum, & baptisinum differentiã facerent, aut ob imperitiã, & lapsum hominum, meliorem esse baptismum Ioannis putarent. Causas tam turpis temeritatis euertens, ipsum Baptistam exponit, huius quæstionis fragilem nodum suis discipulis dubitantibus dissoluisse. Hæc Cyrillus.

Et re vera totus hic contextus has hæreses refellit, ac tollit. Si enim vnus, & idem esset baptismus, nulla erat contentionis causa, nec occasio: immo discipuli Ioannis argumentum contra Hebræos, quod solui ab illis non posset, habuissent, quo Ioannis baptismum magnificarent, quem Christus probabat, & quo vti volebat. Præterea si æqualis esset vterque efficaciæ, facile Ioannes discipulis satisfacere potuit, æqualem efficaciam significando. At non sic factũ est, immo Christum prætulit, vt sponsum, vt filium Dei, & vt eum, in quem credere oportebat. Quid est quòd in differentia baptismi, differentiam tantam miscet personarum? nisi vt cõcludat, quãtũ est inter sponsum, & amicum sponsi: inter filium Dei, & merum hominis filium: inter eum, in quem, & eum per quem est credendum: tantũ inter vnius, & alterius baptismum esse discriminis. Nec opus erat hac noua decisione si discipuli, quæ magister ante dixerat, memoria retinuissent. Nam prius docuerat Matth. 3. Ego baptizo vos in aqua in pœnitentiam, qui post me venturus est, fortior me est, ipse vos baptizabit in Spiritu sancto. Si fortior est, qui post Ioannẽ baptizat, baptismus eius potentior, & efficacior est: si ille in aqua, hic autẽ baptizat in Spiritu sancto, maior est huius virtus, quàm illius. Adueniens enim Spiritus sanctus vltra aquam plus efficiet, quàm ipsa sola aqua. Præterea Ioannes venit præparare populum. Luc. 1. Præibis ante faciem Domini parare vias eius, ergo baptismus Ioãnis præparatorius est baptismi Christi: fieri igitur non potest, vt sint vnus, & idem baptismus, aut æqualis efficaciæ. Quod enim præparatur a præparante distinctum, & ipso est perfectius. Sunt sexcenta scripturæ loca, & antiquorum Patrũ testimonia, quibus hæc hæresis conuincitur, sed quæ dicta sunt in præsenti sufficiant, in alium enim locum longiorem, & exactiorem huius veritatis discussionem mittimus.

Respondit Ioannes, & dixit: Non potest homo accipere quidquam, nisi fuerit ei datum de cælo.

COMMENTARIVS.

IOannes intelligens se a discipulis Christo præferri, & vt seipsum Christo anteponeret, induci, respondet, id nulla ratione fieri debere, nec posse.

Nemo,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nemo, inquit, potest sibi maiorem præstantiam, & auctoritatem accipere, quàm sit ei de cælo, id est, a Deo concessa. His verbis vanos discipulorum conatus reprimit, affirmans se cælestem mensuram nec velle, nec posse excedere. Et attende, non loqui eum de hominum conatibus, & affectibus vanis: possunt enim conari mensuram datam excedere. Et multi nomen Christi iam vsurpauerant: multi prophetarum officium sibi vendicauerant cum non essent: tamen in rei veritate, nec tales fuerunt, nec quod attentarunt, consecuti sunt. Simile quid docuit Paulus ad Romanos 12. Sapere ad sobrietatem, & vnicuique sicut Deus diuisit mensuram fidei. Simile quid etiam Dominus respondit Pilato, Ioan. 19. Potestatem non haberes aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.

ANNOTATIO XXXVI.

Ioannes de se ipso superiora verba protulit.

CHrysostomus homilia 28. hæc verba A de Christo enunciata exponit, vt sit sensus: Non posset Christus auctoritatẽ hanc baptizandi accipere, nec mihi anteferri: nisi id de cælo esset a Deo concessum. Cyril. lib. 2. cap. 60. de seipso hæc verba Ioannem protulisse dicit, & conuenientior est expositio: tum quia verba sequentia, huic sensui magis connectuntur: tum quia si de Christo loqueretur, non vsus esset voce, *Homo*, *Non potest homo*, maxime, quia in Græco sine articulo legitur, vt significetur, non de Christo sed de quouis homine loqui: nec etiam dixisset, *Nisi datum esset ei de cælo*, cum vere Christus esset Deus, qui ex se habet quidquid habet. Verba igitur de mero sunt homine: immo habet sermo hic quandam submissionem contrariam verbis discipulorum: hi enim Ioannẽ efferre conantur, at ille contra, *Non potest*, inquit, *homo*, quasi dicat: Ego homo sum, vt vnus reliquorum, quod habeo de cælo est: at Christus homo quidem est, sed ille homo, non vt vnus ex alijs, sed Dei filius est.

Ipsi vos mihi testimonium perhibetis, quòd dixerim: Non sum ego Christus, sed quia missus sum ante illum.

COMMENTARIVS.

Ioannes discipulos cõuincit proprijs eorum verbis.

EXponit mensuram sibi de cælo datam, & hanc ex verbis ipsorum discipulorum: nam ipsi dixerunt: *Cui testimonium perhibuisti*, assumit hoc eorum verbum dicens: Vosipsi mihi testes estis, & confirmatis me dixisse, *Non sum ego Christus*, sed eius præcursor, & qui missus sum vt præirem, quasi diceret: mensura mihi data est, nempe præcursoris officium, ego autem Christus non sum: hanc non possum excedere mensuram, nec Christo me anteponere, aut æquare. Discipuli testimonium allegarunt, sed quod & quale esset, quia contra eorum erat intentionem, non expresserunt: at Ioannes suis verbis eos conuincit. Vos, inquit, dicitis me testimonium perhibuisse, testimonium autem hoc est, in quo mensuram meam aperui, & Christum ostendi. Tacite discipulos arguit, quasi diceret: iam ex me audieratis illum esse Christum & me esse præcursorem: illum Dominum, me seruum: non igitur erat cur turbaremini, si baptizantem & ab omnibus mihi prælatum vidistis. Reprehendit etiam tacite eos, quód se tenrarent vt aliquid diceret: aut faceret contrarium his, quæ testificatus erat, & ipsi nouerant, quasi diceret: Cum vos ipsi sciretis quid ego iam de Christo testatus sim, non erat cur ad me veniretis, sperantes contrarium aliquid dicturum.

Qui

Qui habet sponsam, sponsus est: amicus autem sponsi, qui stat, & audit eum, gaudio gaudet propter vocem sponsi.

IOannem ægre laturum, quòd Christus baptizaret, & plures ad eum concurrerent, quasi id sibi Christus vsurpasset, discipuli arbitrati sunt. Ioannes vero id se non ægre ferre, nec aliquid in eo iniquum committi: sed potius quod iustum est, fieri, & se de hoc summopere gaudere, respondet. Vtitur autem similitudine corporalium rerum, quæ talis est: Sponsus, & amicus sponsi non sunt æqualis conditionis: ad sponsum sponsa pertinet: amici autem munus est, honoris gratia in sponsalitijs sponsum comitari, ipsum cum sponsa colloquentem audire, & in hoc gaudere: non autẽ sponsam sibi appetere. Per Hæc significat Christũ sponsum esse Ecclesiæ, se autem amicum Christi, non sponsum: non ergo ægre ferre debebat, neque iniustũ aliquid existimare, quòd plures ad Christum venirent: hoc enim erat sponsãm suo sponso copulari. Neque ei inuidere oportebat: nam id esset vel sponsam sibi vsurpare, immo gaudendum erat, quòd Ecclesia, quæ sponsa est, suo sponso vniretur. ad Ioannem pertinebat Christo sponso adstare ministrando, testimonium perhibendo, cum cum sponsa Ecclesia iam colloquentem, & docentem audire, & in hoc gaudere. Ambros. lib. de benedictione Patriarch. cap. 4. hanc vocem sponsi, nuptialem vocem interpretatur, qua nuptiæ celebrantur.

Ioãnes ostẽdit se nõ ægre ferre, sed potius gaudere, qđ omnes ad Christum curraũt.

Hoc ergo gaudium meum impletum est.

VNde hæc verba inferantur, pauci considerant, cum illatione tamen dicuntur, *Gaudium ergo meum impletum est*: inferuntur autem partim ex similitudine posita, partim ex verbis discipulorum. Ex similitudine quidem, cum sponsus non sit Ioannes, sed amicus sponsi, sequitur ipsius esse tantum adstare, & vocem audire sponsi, & in eo gaudere. Ex discipulorum autem verbis, quia ipsi retulerunt Christum iam baptizare, omnes ad eum venire, quod idem est ac Christum iam sponsam Ecclesiam conuocare, cum ea colloqui, ipsi vniri. Hoc ergo audiens Ioannes, quia iam ipsi adstiterat ipsum ostendendo, eiq. præcursoris officiũ ministrando, infert: *Hoc ergo gaudiũ meum impletum est*, quasi dicat: ad me, vt ad amicum pertinet audire vocem sponsi, ei adstare, & de voce eius ad sponsam suam gaudere. Iam adstiti de ipso testimonium perhibendo: vos autem mihi ipsum baptizare, ad ipsum omnes venire retulistis, hæc iam vox eius est, qua suam sponsam alloquitur: hoc vnicum supererat, quod expectabam, & quod ipsius est, non meũ, qui non sum sponsus, sed eius amicus. *Gaudium ergo meum impletum est*, id est, completa sunt ea, de quibus gaudere ad me spectat: tantum igitur abest vt ægre feram ea, quæ referris, vt hæc sint, de quibus me conuenit gaudere. Vocem sponsi audiuerat etiam Ioannes: nam & miracula, & prædicationem Christi, ex relatione aliorum, etiam antequam in carcerem coniectus esset, cognouit: vnde merito impletum gaudium suum dicit. His verbis insinuat Ioannes suum officium iamiam cessare, & imminere tempus locum dandi Christo, eiq. cedendi, vt notat Chrysostomus homilia 28. quod verbis sequentibus magis exprimitur.

ANNOTATIO XXXVII.

De duobus sponsalijs a Filio Dei celebratis.

DVplicia celebrata sunt a Dei filio A na, quam in vnitatem personæ assumpsit, sponsalia: priora cum natura huma- vt persona Verbi sponsus, natura humana

Universidad de Deusto
Biblioteca

sponsa dicatur, quæ ipsi vnita Verbo inseparabiliter est. Hanc diuinam vnionem nuptias vocauit Gregor. ho. 38. in Euang. Interceſſit autem quidã velut paranymphus in his sponsalijs, Angelus Gabriel ad B. Virginem, in hoc negotio missus. Has nuptias Euangelista iam nobis celebratas aperuit, dicens: Verbum caro factum est. Posteriora sponsalia sunt, quæ Christus Deus & homo cum Ecclesia iniuit, eam in tantam euehendo dignitatem, vt sponsa sibi esset: harum nuptiarum Paulus ad Ephes. 5. meminit, non solum celebratas iam, sed etiam a mundi principio prænunciatas docens: Propter hoc, inquit, relinquet homo patrem, & matrem, & adhærebit vxori suæ, & erunt duo in carne vna. Sacramentum hoc magnum est: ego autem dico in Christo & Ecclesia.

Nuptiarum collatio eũ vnione Christi & Ecclesiæ.

Est autem magna quædam analogia ad nuptias & sponsalia corporalia, & terrena. Nam in his vnio corporum, & animorum sit: Ecclesia autẽ ita vnitur Christo, vt vnum corpus mysticum cum eo faciat, & simus vnusquisque membrum de membro, vt docet Paulus. 1. Cor. 12. Est etiam ligamen magnũ animorum, & spirituale fidei & charitatis vinculum. In his rursus fidelitas ipsõ & sponsæ magna est: neque enim Christus Ecclesiam, neque Ecclesia Christum vmquam deseret. Est rursus proles numerosissima, quia innumeras gentes Ecclesia peperit Christo. Præterea est conuiuium, quod in nuptijs fieri solet: tantumq. est in his sponsalijs, vt Christus ipse sit cibus, & sanguis eius sit potus.

Multa alia dici possent, sed hæc sufficiant, quia ad sensum litteralem non sunt valde necessaria. Duo tantum referam, quæ docuit Chrysosto. hom. 23. in 2. Corint. vnum, in hoc sæculo tempus esse desponsationis: nondum enim est omni ex parte vnio perfecta, qualis erit in futuro sæculo: quod Dominus illa parabola decem virginum Matthei 25. significauit: Exierunt omnes obuiam sponso, & sponsæ, sed quæ paratæ erant, intrauerunt ad nuptias: nempe alterius sæculi, & clausa est ianua. Propterea non tam vir, quàm sponsus Ecclesiæ dicitur Christus.

Alterum longe aliter in hisce nuptijs euenire, quàm in terrenis fieri solet. Nã in terrenis ante futurarũ nuptiarum stipulationem virginitas est, post vero non manet: at in sponsione cũ Christo contrarium fit: nã antequã anima Christo desponsetur, corrupta est: at Christo copulata virginitatem consequitur spiritus. Fuit hæc sponsio Christi cum Ecclesia multo ante prædicta per prophetas. Osee. 2. Sponsabo te mihi in fide, & iustitia. & Salomonis cantica plena sunt harum nuptiarum promissionis vaticinijs. De hac loquitur Ioannes Baptista, & recte quidem, quia ipse paranymphus quidã fuit, sponsum indicans sponsæ.

Illum oportet crescere, me autem minui. Qui de sursum venit, super omnes est.

COMMENTARIVS.

SImilitudine sponsi, & amici sponsi, Ioannes nisus est discipulis persuadere, Christum esse se præstantiorem, meritoq. omnes ad eum concurrere, eiusq. baptismum suo præferri: ad se autem vt ad amicum sponsi pertinere de his gaudere, tamquam de coniunctione, & colloquio sponsi & sponsæ: idq. gaudium iam esse impletum. Alia ratione id ipsum persuadet: *Oportet*, inquit, *me minui, & illum crescere*, quasi diceret: hactenus meum nomen celebrius extitit: hactenus multi me sponsum, & Christum existimarunt; sed iam tempus est, vt veritas discernatur, vt ego cadam a nomine & opinione, quam populus de me falso concepit, ille autem ascendat ad nomen, quod illi debetur. Rationem huius rei hanc reddit, quia, *Qui de sursum venit, super omnes est*, id est: non mirum, si id ita fiat, quia de sursum venit, id est, Deus est: qui autem Deus, & homo est, super omnes nos, qui de terra sumus, est. Connectuntur verba hæc recte superioribus, quasi dicat: ex quo meum gaudium impletum est, oportet illum crescere. Quamdiu enim non loquebatur sponsæ, non prædicabat, bat, non baptizabat, occultus erat, & minor videbatur: at postea quàm loqui ad sponsam per opera, & prædicationem incœpit, quod quidem ad meum gaudium, vt ad amicum pertinebat, & quod ego summo desiderio expectabam: crescet nomen eius apud omnes, & qui maior visus sum, minor videbor, vt veritas postulat. His verbis, vt recte annotat Chrysostomus homilia 28. consolatur discipulos, & eorum animos ad futura disponit: nam multo celebriorem adhuc Christum fore prædicit, in dies nomen eius illustrius, suumq. obscurius futurum. *Minui* & *crescere*, non ad Christum, nec ad Ioannem proprie pertinet, sed ratione opinionis aliorum: vnde recte dicit, *super omnes est*, non de futuro, sed de præsenti loquitur; quia semper Christus super omnes est, etiã quando minor videbatur: & est argumentum efficax, quasi dicat: super omnes cum sit, iustum est, nomen eius super omnes celebrari.

ANNOTATIO XXXVIII.

Defenditur Christi diuinitas cõtra Arianos.

CYrillus lib. 1. cap. 64. recte hunc locum exponit, & discurit cõtra Arianos. Aduerte autem Græcam vocem, παντων, ambiguã esse: nam & generis masculini, & neutrius esse potest, super omnes, & super omnia, Cyril. in neutro genere accipit: vt sit sensus, Super omnia seu super omnes res est: & ita Ariani intelligere etiam videbantur. Ne autem illo verbo, *De sursum venit*, diuinitatẽ Christi fateri cogerentur, respondebant illam particulam, *de sursum*, non exponendã quasi de Patris substantia processerit: sed quod de cælo venerit. Cui responsioni Cyrillus aduersatur dicens. Si non aliud illa significaret particula, non recte diceretur super omnia, seu super omnes esse creaturas: nã & Angelus potuit sic de cælo descendere, tamen non super omnes esse diceretur: igitur diuinitas vera per talem particulam exprimitur, vt de sursum sit, quia de patris substantia verus Deus procedens, nostram in terra assumpsit naturam. Multis alijs Cyrillus veram hoc verbo diuinitatem Christi significari comprobat. Et certe si Ioannis propositum consideremus, particula id significat, quod maxime sequens sententia confirmat, nempe *Super omnes est*: quod autem addit Cyrillus, particulam id significare, de cælo, id est, de Patris substantia: puto non ex tali particula, nec ex eo quod sequitur recte deduci. Nã etiã si Pater carnem assumpsisset, verum esset dicere, quod de sursum, & super omnes est. Satis igitur fuit hoc verbo diuinitatem Christi significari, qui, *De sursum*, dicitur venisse, quia Deus est, cuius sedes cælum est. Nec adhuc concluditur ex sola particula, nisi ratione verbi adiuncti: non enim super omnes diceretur esse, nisi, qui de sursum venire dicitur, Deus esse significaretur. Euthy. præter hanc alteram adhibet expositionem, *Super omnes est*. id est, nullo indiget, & sic neque meo indiget testimonio, & ea est expositio Chrysost. hom. 29. tamen, quæ dicta sunt magis probantur.

Qui est de terra, de terra est, & de terra loquitur: qui de cælo venit, super omnes est: & quod vidit, & audiuit, hoc testatur.

COMMENTARIVS.

CHristum sibi anteposuerat præcedentibus verbis, his autem doctrinam simul, & personam, & sibi, & omnibus antefert, & est sensus: Qui principium habet de terra, seu qui de terra factus est, de terra est, id est, non erra sunt, & doctrina eius etiam de terra est: id est, non est altior, quàm ea, quæ de terrenis principijs deduci potest. Nam vnusquisque ex his, quæ percipit, & sibi sunt cognita, sumit cognitionem: at qui de cælo venit, id est, qui naturæ est supe-

Doctrina talis est, qualis magister illius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est supertioris, & diuinæ: ille super omnes est, sicut cælo nihil est altius. Sublimior etiam est doctrina eius, quia quæ vidit, & audiuit, ea testatur, & refert: cum igitur de cælo veniat, cælestia, quæ vidit, & audiuit, narrabit. Duo illa verba priora, etiamsi repetitio quædam videatur, tamen non eundem sensum efficiunt, sed respondent duobus sequentibus: *Qui est de terra*, respondet ei, *Qui de cælo venit*, quod autem repetitur, *De terra est*, respondet ei, *Super omnes est*, vt sit sensus: Qui originem, & naturam habet terrenam, de terra est: id est, non confertur nisi terrenis, & inter ea habet suam præstantiam: at qui de cælo venit, id est, naturæ diuinæ, & cælestis, hic super omnes est, & non inter eos, qui de terra sunt, sed inter, & super omnes habet suam præstantiam. Ioan. 8. hoc idem Dominus dixit: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Doctrina autem, & scientia sequitur naturam, terrenus de terrenis: cælestis & diuinæ naturæ magister, de diuinis loquetur: nam quilibet, quæ sibi cognata sunt cognoscit. Fere similis est sententia verbis superioribus Christi, Nemo ascendit in cælum nisi qui descendit de cælo. His autem duobus, *Quæ vidit, & audiuit*, insinuat Christum filium Dei a Patre procedentem, qui videre dicitur, quia vere suam, quæ Patris est, essentiam videt: audire autem, quia essentiam & scientiam habet a Patre: propterea sæpe Christus dicit in sequentibus, quæ loquitur, se audisse a Patre, vt inferius explicabimus. Cyrillus lib. 2. cap. 67. hos duos sensus expressos esse dicit, quia scientia visu & auditu efficitur. Hoc tamen in Christo locum non habet, ideo accommodatius est, quod diximus. Christus autem venisse de cælo dicitur, quia naturæ diuinæ est, & carnem sumpsit. Venire enim est carnem sumere. Nec dicitur, de cælo est: sicut dicitur homo de terra esse; sed, *De cælo venit*, ne ex cælorum substantia intelligatur, sicut homo ex terra: sed venit de cælo, quia naturæ diuinæ est, quæ cælum inhabitat. De terra autem esse, est, naturam habere terrenam, & corpoream, qualis est homo, qui terrena loquitur: quia quamuis multa, quæ Dei sunt, proprio intellectu assequatur, terram tamen non excedit, quia ex principijs terrenis tota eius cognitio deducitur, nempe ex motu, mutatione, & alijs, quæ terræ communia sunt. Nec enim sermo est de fide, & cognitione reuelata: quam homo non habet ex se, nisi edoctus ab eo, qui de cælo venit. Per hæc ergo verba Ioannes, & Christum, & doctrinam eius sibi, & omnibus anteponit, tacite discipulos exhortans, vt se ad eum audiendum, qui cælestia vidit, & testatur, conuertant.

Et testimonium eius nemo accipit.

CVm doctrinam Christi commendauerit tamquam cælestem, & diuinam, incredulos nunc miratus arguit, quasi dicat: de cælo venit, cælestium est oculatus testis: & tamen nemo accipit testimonium eius: nemo credit ei. Verba hæc paucitatem credentium illius temporis significant: Nemo, inquit, credit: credebant quidem tunc iam aliqui, tamen collatione eorum, qui tanto testi credere debuerant, nemo dicitur credidisse. Quòd autem aliqui crediderint, statim manifestat. Vnde recte Cyril. lib. 2. c. 68. His, inquit, verbis concutiens quasi caput Baptista, & pedes manibus cædens, incredulitatem hominum magnam admiratur. Hoc idem dixerat Christus Nicodemo superius: Quod scimus loquimur, & quod vidimus, testamur, & testimoniũ nr̃m non accipitis. Fuit autem prudens Euangelistæ consilium in hoc, quòd post ea, quæ ipse facta narrauit, aut post ea, quæ Christum dixisse retulit, adiungit Ioannes testimonium, quasi ea confirmans contra incredulos Iudæos.

Miratur Ioannes quòd tot ac tantis Christi testimonijs fides nõ habeatur.

Qui

Qui autem accepit eius testimonium, signauit quia Deus verax est. Quem enim misit Deus, verba Dei loquitur.

INcredulitatem Iudæorum arguens, & credentium paucitatem verbis præcedentibus admirans, quanti referat, ei credidisse nunc docet. *Qui*, inquit, *testimonium accepit*, & ei credidit, *signauit, quia Deus est verax*, id est, ipsa fide, quam habuit, velut sigillo quodam suo, Deum esse veracem confirmauit: sicut cum quis narrat ea, quæ ipse solus vidit si quis dictis eius fidem habeat, ipsa credulitas est signum, & sigillum quoddam, quo qui credit, confirmat se reputare eum veracem: si enim talem non iudicasset, fidem eius dictis non habuisset. Fides ergo, & credulitas audientis, velut sigillum est quo confirmat loquentem esse veracem: sic qui credidit Christo, ipsa fide Deum veracem confitetur. Adiungit causam, quia, *Quem misit Deus, verba Dei loquitur*, qui igitur ei credit, non meri hominis, sed Dei verbis fidem adhibet. A contrario autem si argumentum deducas, crimen incredulorum comperies: nempe, qui non credit ei, mendacem facit Deum, quia verbis eius non credit: nam *quem misit Deus, verba Dei loquitur*. Vtrumque Ioannes Euangelista. 1. Epist. cap. 5. exposuit, vbi totus hic explicatur locus: Qui credit, inquit, in filium Dei habet testimonium Dei in se: qui non credit filio, mendacem facit eum, quia non credit in testimonium, quod testificatus est Deus de filio suo.

Fides credẽtis testatur veracẽ eum esse qui loquitur.

ANNOTATIO XXXVIIII.

Quo modo qui Christo credit, fide sua testetur Deum esse veracem.

IN declarationem superiorum verborũ A aduertere oportet, quod nisi Christus sufficientissimis testimonijs se a Deo missum, filiumq. Dei esse, & Dei verba loqui ostendisset, quãuis re vera ipse Deus esset, qui ei non credidisset, non propterea Deum mendacem feeisset: at cum miraculis, & diuine patratis operibus & scripturarum testimonijs, suam diuinitatem probauerit, & se esse filiũ missum a Deo, doctrinamq. suam Dei esse confirmauerit, recte sequitur, vt qui ei non credit, Deum mẽdacem faciat, quia verbis eius, quæ eius fuisse potuit & debuit credere, non habuit fidem. Attende rursus non esse dictum, esse mendacem Deum existimat, aut opinatur, aut dicit, sed facit: quia non tam assensu, quam opere incredduli Iudæi Deum mendacem fecerunt. Quia si vnusquisque interrogatus esset: Tu credis Deum esse mendacem? respondisset: nullatenus, immo veracem credo: adiunxisset tamen: sed ego Christum non esse missum a Deo, nec filium Dei, nec verba eius Dei esse verba credo. Talia incredulus diceret, qui licet mente Deum veracem crederet, tamen opere ipso mendacem faceret, dum re ipsa verbis eius non haberet fidem, quæ Dei esse verba & potuit, & debuit intelligere. propterea dictum est mendacem facere Deũ. Potuisset quidem Ioannes Baptista hoc quod nos deduximus, expresse dicere: nã audierant Iudæi vocem Patris de cælo, miracula Christus ediderat, doctrinam sparserat suam, tamen quia adhuc non compleuerat Christus sui testimonium perhibere, propterea noluit hoc exprimere. At Ioannes Euangelista id aperte enunciauit, de eo, qui testimonio eius B perfecto non credidit, affirmans: mendacem facit Deum, quia non credit: contentus est Baptista de his, qui crediderunt, affirmare, qui credidit Christi verbis, *Signauit, quia Deus verax est*. fides enim credentis sigillum est, confirmans Dei veracitatem, vt hoc enim argumento discipulos ad credendum Christo inducat. Rationem autem, propter quam qui credit signauit Deum esse veracem, eam dicit esse, quia qui missus est a Deo, verba Dei loquitur: ergo qui ei credit, verbis Dei credit.

Ambrosius in expos. Rom. 3. siue auctor illorum commentariorum, aliter exponit, inquit enim sic: Deus verax est, quia misit Christum, sicut promisit: sic vincit, cum iudicatur, quia dedit, quod daturus negabatur: dum enim non creditur ei, mendax iudicatur. Hæc doctrina

vera

Universidad de Deusto
Biblioteca

vera est, sed ad sensum præsentē nō facit: quia sermo est de his, qui Christi verbis nō credunt, qui alia etiam de causa præter eam, quam ponit Ambrosius Deum mendacem facere dicuntur.

Cyrillus Lib. 12. Thesau. cap. 15. ex his verbis Christum Deum esse infert: Qui, inquit, dictis Christi credit, Deum veracem signat, ergo Christus Deus est. Hæc deductio re vera legitima est, vt etiam ipsemet lib. 2. Ioan. c. 69. exponit. Nam missio est diuina processio: missus enim a Deo dictus est Christus, quia de Patre procedens, homo factus est: vnde si a Patre missus est, vnius est cum ipso substantiæ, & sic Pater in eo est, & verba eius, verba Dei sunt.

Hæc omnia vere deducuntur, & sensus verus est, quem misit ille, verba Dei loquitur, quia ipse Deus est, & verba eius verba Dei sunt. Tamen quia proteruus hæreticus respondere posset, vt verba Dei loquatur, sat est missum esse a Deo ad docendum, licet Deus non sit. Moyses enim verba Dei loquebatur, & si quis ei fidem non habuisset, mendacem Deum fecisset, tamen Deus non erat. Propterea hæc verba vt proteruos quoque conuincant, sunt cum superioribus connectenda, quia de cælo est, & quæ vidit, testatur: hæc diuinitatis sunt argumentum: missus ergo est, sed vt Deus & Dei filius, & verba Dei loquitur, non vt Moyses, qui, quæ Deus præcipiebat, loquebatur, sed quia ipse est Deus, qui loquitur. Hic est huius loci sensus, in quo mire Ioannes Christi doctrinā commendat, & quāti sit momenti, fidem ei habere, manifestat.

Non enim ad mensuram dat Deus Spiritum.

COMMENTARIVS.

Missio filij donū fuit sine mensura.

DIxerat, quem misit Deus, hoc verbo intelligens filium Dei: nunc causam dicti sui reddit. *Non enim dat Deus spiritum ad mensurā*, ac si dicat: dixi misisse Deum, nempe filium qui de cælo venit, & super omnes est: non enim dat Deus ad mensuram, nec beneficia limitata impertit hominibus, siquidem filium suum qui super omnes est, dedit eis. Spiritum, bona spiritualia significare, quorum auctor est Spiritus sanctus, certum est ex Matt. 6. Quanto, inquit, magis Pater vester dabit Spiritum bonum petentibus se. Quando ergo bona tribuit spiritualia, & ad vitam ac salutem æternā pertinentia, dicitur Spiritum dare. Ad mensuram autem Deus dat Spiritum, quando gratiam, fidem, & alia dona hominibus infundit, quæ finita sunt: at quando filium suum dedit, non ad mensuram dedit. Donum enim hoc infinitum est, de quo dono, sequenti capite dicitur: Si scires donum Dei. Hic est sensus verborum, & connectuntur recte cum superioribus. Dictum enim est de cælo venisse & missum esse a Deo, nempe Dei filium: recte ergo sequitur, quia non ad mensuram Deus dat Spiritum, sed sicut ipse infinitus, & omnem excedens mensuram, est: ita & donum eius infinitum & absque mensura est. Alijs verbis hanc sententiam

Ephes. 2. docuit Paulus, dicens: Deus, qui dives est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, conuiuificauit nos Christo. Diuitem in misericordia vocat, quia dedit filium, vt nos viueremus: hoc idem est non dare ad mensuram Spiritum. Obserua, quod etiam obseruandum superius annotauimus, hoc Ioannis testimonium verbis Christi ad Nicodemum esse conforme, & propterea Euangelista, post illam Nicodemi historiam, facit huius mentionem. Est autem iste loquendi modus metaphoricus: dicitur enim, ad mensuram dare, qui velut mensurando finitum aliquid impertit, quod Deus non fecit, qui ex inexhausto suæ diuinitatis thesauro, infinitum nobis donum liberalissime largitus est.

ANNO-

ANNOTATIO XXXX.

Diuersæ superiorū vetorum expositiones.

CYrillus lib. 2. cap. 72. Chrysostomus hom. 29. Euthymius. & alij multi, hæc verba de Christo, & quidem ratione diuinitatis exponunt, ac si dictū esset: nō dat Deus ipse ad mensuram spiritum filio: dedit enim ei Deus totam Spiritus operationem, dum suammet communicauit substantiam. Aliqui nostro tempore de Christo etiam, sed ratione humanitatis explicant: non enim Christo homini, Deus dedit dona Spiritus cum mensura, vt sanctis hominibus: sed totam plenitudinem donorum, vt nullum ei desit, & in tota perfectione, quantam potuit natura humana capere. Alij non de Christo exponunt, sed absolute dicta putant, quasi dictum sit: non est limitata manus Domini, sed maius, ac maius dare potest: & cōnectunt sic, vt Ioannes reddat rationem, cur Christus sit maior ipso: Non, inquit, mēsurata est diuina potentia: potest enim adhuc maiorem me mittere.

Sed hæ expositiones violentæ videtur, veram quidem doctrinam continent, sed ad locum præsentem non faciunt, nec est lectio, seu interpretatio Cyrilli, & Chrysostomi cōformis textui: nullus enim textus, habet, dat ei Spiritum, sed absolute, *dat Spiritum*. Propterea duæ priores expositiones non sunt multum probabiles: tertia vero non recte connectitur præcedentibus, nec sequentibus: ideo, quam in cōmentario posui expositionem, legitimam & propriam esse arbitror.

Auctor adiūgit aliam interpretationem.

Potest etiam alia expositio adferri. Dixerat generaliter, & sine exceptione, *qui accipit testimonium eius*. tacite indicans verbum Christi commune futurum omnibus Iudæis, & gentibus: ideo huius causam exponens, inquit, *Non enim dat Deus spiritum ad mensuram*, omnibus enim verbum salutis in Christo est propositum, & pro omnibus saluandis missus est. Hanc expositionem adiunxi, quia sequentibus, & antecedentibus recte consonat & connectitur.

Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius.

COMMENTARIVS.

CLarius explicat, quo modo non ad mensuram Deus det spiritum, *Pater*, inquit, *diligit filium, & omnia dedit in manu eius*, id est, in dilecto filio suo posuit omnium hominum salutem. Perpende quantum donum, & quo modo non ad mensuram dat Deus: nam filium suum dilectissimum dedit nobis in Saluatorem, & Redemptorem, non vnius aut alterius, sed omnium. Attende dictum esse, *Pater diligit filium*: tum vt præstantiam & magnitudinem doni magis explicet: dedit enim Pater filium suum, eumq. sibi dilectissimum; tum vt ex amore darum esse filium significet, iuxta id, quod Dominus Nicodemo dixit: Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret, quo etiam doni excellentia augetur, mensuram ergo omnem excedunt: tum quòd Pater filium dederit: tum quòd filium, quem sine mensura diligit: tum etiam, quòd ex dilectione erga nos: demum quòd ad omnium generalem salutem. Hæc phrasis, *Dedit omnia Pater in manu*, significat omnium redemptionem & salutem, & quæ ad hæc spectant, in filio, non vt Deo solum, sed vt Deo & homine Christo, vt talis enim Redemptor est, posita esse. Sic dicitur Ioan. 13. Sciens quia omnia dedit ei Pater in manus: & Ioan. 17. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, vt omne, quod dedisti ei, det eis vitā æternam. & Matt. 11. Omnia tradita sunt mihi a Patre meo.

ANNOTATIO XXXXI.

Duæ Cyrilli interpretationes ponuntur.

CYrillus lib. 2. capit. 33. dupliciter vt sit sermo ratione diuinitatis, nempe, superiora verba exponit: vno modo, Omnia quæ habet Pater, dedit filio, vt

Omnia

Universidad de Deusto
Biblioteca

Omnia significent essentialia Patris, quasi A ducat: omnia, quæ patris substantiæ sunt, dedit filio. Altero modo, vt ratione humanitatis Christus dicatur accepisse omnia, id est, virtutem, & potestatem super omnem creaturam: vt dominium, quod habet Pater, & ipse filius, qua ratione est Deus, communicauerit sibi, vt homini.

Sed neutra expositio mihi videtur conueniens. Prior defendi non potest: non enim dicitur: Omnia, quę Pater habet, dedit filio, sic enim possent ad substantialia Patris verba referri: sed dicitur: *Dedit in* B *manu eius*, id est, in potestate eius, substantialia autem Patris, non sunt sub potestate filij, igitur *Omnia*, ad substantialia Patris referri non possunt: sed necesse est, vt referantur ad creaturas, quæ sunt sub diuina potestate: & tunc verum est Patrem dedisse omnem creaturam sub potestate filij, vt Deus est. Nam communicans ei essentiam simul dominium, & potestatem, quam ipse habet, dedit filio. At non hoc ad rem nostram facit: nam sermo est de filio in carne, sub cuius potestatem omnia data sunt.

Posterior expositio, vera doctrina est: habuit enim Christus, etiam vt homo, a diuinitate suæ humanitati collatum dominium, & potestatem super omnē creaturam in terra, & in cælo: tamen non hoc est, quod hæc verba prætendunt. Loquitur enim Ioannes de hominibus, & ijs quæ ad eorum salutem pertinent: propter quæ Deus filium suum dedit. Nec obstat illa generalis particula, *Omnia*: nam ex materia subiecta declaranda est. Ioan. 17. etiam dicitur: Vt omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam. illud *Omne*. non omnem creaturam significat, sed omnem hominem saluandum. Similiter dedit potestatem omnis carnis. Locutio est de opere redemptionis, quod totum Christo a Patre commissum est. Recentiores verba superiora aliter connectere, & exponere videntur, tamen, quæ data est expositio, legitima censenda est.

Qui credit in filium, habet vitam æternam.

COMMENTARIVS.

EFfectum aduentus Christi, quem illis verbis: *Pater dedit ei omnia in manu*, significauerat, his verbis exponit: & respondent hæc verba illis Christi, *Vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam*, vt tota sententia hæc, *Pater diligit filium, & omnia dedit in manu eius: qui credit in filium habet vitam æternam*, consonet illi sententiæ Domini, *Sic Deus dilexit mundum vt filiū suum daret, ut omnis, qui credit in eum non pereat, sed habeat vitam æternam*. Circa litteram attende, qui credit in filium, habere dicitur vitam æternam: non quòd statim ac credit, vitam æternam habeat: sed est tempus pro tempore, habebit scilicet vitam æternam suo tempore, quando a sæculo recesserit. Aliqui recurrunt ad gratiam, quæ est vita æterna inchoata, sed non est id necessarium, nisi dicamus habere vitam æternam, quia per gratiam ius habet ad eam possidendam.

Qui incredulus est filio, non videbit vitam.

NOn saluat filius nisi credentes in se: Qui ergo non credit non videbit vitam. Rectè dicitur, *Non videbit*, ne si dictum esset, non videt, spes videndi dari censeretur: at non videbit, priuat etiam spe futuri. Vnde rectè Chrysost. hom. 30. hoc annotans, Id, inquit, verbum posuit, *Non videbit vitam*, vt denotaret perpetuitatem. Quamuis autem intelligi debeat eadem vita æterna, tamen generalior est sermo, *Non videbit vitam*, quia nec in hoc sæculo vitam spiritualem gratiæ, nec in futuro æternam videbit. Est autem Hebraismus, videre,

videre, & experiri, & consequi, quod in bonum, & in malum aliquando accipitur: in bonum sumitur vitam videre pro eo, quod est frui vita æterna 1. Pet. 3. Qui vult vitam, & dies videre bonos, id est, frui diebus bonis: in malum Ioan. 8. Mortem non videbit in æternum, id est, æternam non experietur mortem. Cypri. lib. 2. contra Iudęos cap. 17. legit eodem modo partem vtramque sic: Qui crédit in filium, habet vitam æternam, qui dicto audiens non est in filium, non habet vitam. At Græce sic legimus: *Non videbit vitam*, & ea est legitima, & germana lectio. Forsan id dictum est, vt magis a vita remoueri incredulum Ioannes significaret, qui non solum non habebit, sed nec videbit vitam: plus est habere, quàm videre, at nec quod minus est, incredulus assequetur.

Videre in bonū & in malum sumitur in scriptura.

Sed ira Dei manet super eum.

NOn tantum incredulus vitam non videbit, sed etiam iudicium damnationis subibit, etiam hæc verba *Incredulus filio non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum*; respondent illis Domini, *Qui non credit, iam iudicatus est*, vt etiam Chrysost. hom. 30. annotat. propterea non dicitur, qui non credit eum, iram Dei incurrere, quasi ante sub ea non sit, sed manere sub ira & damnatione, sub qua prius erat, quia iam iudicatus est. Christus enim aduenies homines peccato obnoxios, & iræ filios inuenit: qui crediderunt, a peccato & ira, ad vitam æternam liberati sunt, non credentes vero, manent sub peccato, & ira Dei veteri, a quibus non liberantur. non ergo solum uitam non uidebunt, sed manent in suo peccato, & iræ Dei subiecti, quia damnationis lege tenentur, & in ea permanent. Hoc Paulus Ephes. 2. docuit. Eramus, inquit, natura sicut & ceteri filij iræ, Deus autem, qui diues est in misericordia, propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos, cum essemus mortui peccatis, conuiuificauit nos in Christo. Ecce eramus omnes filij iræ: eramus mortui peccatis: qui igitur in Christo per vitam fidem non uiuificantur, non solum uita priuantur, ne eam consequantur, sed manent sub peccato, & sub ira Dei.

ANNOTATIO XLI.

Patres diuersis modis loco huius explicant.

AMbrosius lib. 1. de pœnitentia c. 11. *Ira*, inquit, *Dei manet super eum*, quod manet, vtique iam cœpit, & ex delicto aliquo cœpit, quia ante non credidit, vbi ergo quis credit, ira Dei discedit, vita autem accedit. Hæc Ambrosius. Et recte perpendit vim verbi, *manet*, sed in hoc non placet eius expositio: quia non credidisse Christo, existimat esse peccatum, propter quod qui non credit, dicitur manere sub ira: at non sic est: nam antequam fides prædicetur, homo in peccato est, & iræ obnoxius, immo vt dicit Paulus: Nascimur filij iræ, & in peccato, antequam igitur accedat peccatum infidelitatis, homo filius est iræ, & peccato infectus, propter quod ira Dei dignus est. Cypria. lib. 2. cont. Iudæ. cap. 37. legit in futuro, manebit, & ita videtur legere Cyril. lib. 2. cap. 75. at textus noster habet in præsenti, & rectior est lectio, vt significetur iam etiā in hoc sęculo irā Dei esse contra non credentem. Dicitur autē *manet super eum*, vt significetur peccatorem nec posse, nec vires habere liberandi se ab ira Dei. est enim super eum quasi in loco eminentiori, quo non potest peruenire ad eam repellendam, quia inferior est, quod etiam Chrysost. homil. 30. B annotat, dicens: Non dicitur, ira manet in eo, sed super eum, hoc est, numquam ab eo discedet.

Notanda sunt duo, prius est, totum hoc Ioannis testimonium esse conforme prædicationi Christi factæ ad Nicodemū, propterea q. Euangelistam narrasse, vt apud incredulos Iudæos, qui Ioanni multum deferebant, Christi doctrina tam alta &

Universidad de Deusto
Biblioteca

profunda confirmaretur. Alterum est, discipulos Ioannis a suo magistro mysteria fidei altissima audisse, nempe Christi diuinitatem, & incarnationē, redemptionem, fidei in eum necessitatem, fructum aduē- A tus Christi, & fidei in eū: vt his tantis illustrati mysterijs, a nimio amore & sequela sui, illos auerteret, & ad Christum sequēdum, & confitendum omnino conuerteret. Hæc in caput tertium dicta sunto.

CAPVT QVARTVM.

VT ergo cognouit IESVS, quia audierunt Pharisæi, quòd IESVS plures discipulos facit, & baptizat, quam Ioannes (quamquam IESVS non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam, & abijt iterum in Galilæam: oportebat autem eum transire per Samariam. Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar, iuxta prædium, quod dedit Iacob Ioseph filio suo. Erat autem ibi fons Iacob. IESVS autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem. Hora erat autem quasi sexta. Venit autem mulier de Samaria haurire aquam. Dicit ei IESVS: Da mihi bibere. Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent. Dicit ergo ei mulier illa Samaritana: Quomodo tu Iudæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? Non enim coutuntur Iudæi Samaritanis. Respondit IESVS, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis est qui dicit tibi: Da mihi bibere: tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam. Dicit ei mulier: Domine, neque in quo haurias habes, & puteus altus est: vnde ergo habes aquam viuam? Numquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius? Respondit IESVS, & dixit ei: Omnis qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum: sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam. Dicit ad eum mulier: Domine, da mihi hanc aquam: vt non sitiam, neque veniam huc haurire. Dicit ei Iesus: Vade, voca virum tuum, & veni huc. Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum. Dicit ei IESVS: Bene dixisti, quia non habeo virum. Quinque enim viros habuisti: & nunc quem habes non est tuus vir. Hoc vere dixisti. Dicit ei mulier: Domine, video quia Propheta es tu. Patres nostri in monte hoc adorauerunt: & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet. Dicit ei Iesus: Mulier, crede mihi, quia venit hora, quando neque in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis patrem. Vos adoratis, quod nescitis: nos adoramus, quod scimus: quia salus ex Iudæis est. Sed venit hora, & nunc est, quando veri adoratores adorabunt Patrem in spiritu & veritate: nam & Pater tales quærit, qui adorent eum. Spiritus est Deus: & eos qui adorant eum, in spiritu & veritate oportet adorare. Dicit ei mulier: Scio, quia Messias venit, qui dicitur Christus: cum ergo venerit ille, annunciabit nobis omnia. Dicit ei IESVS: Ego sum qui loquor tecum. Et continuo venerunt discipuli eius: & mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciuitatem, & dicit illis hominibus: Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia quæcumque feci: numquid ipse est Christus? Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad eum. Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi, manduca. Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis. Dicebant ergo discipuli ad inuicem: Numquid aliquis attulit ei manducare? Dicit eis Iesus: Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius qui misit me: & perficiam opus eius. Nonne vos dicitis, quòd adhuc quattuor menses sunt, & messis venit? Ecce dico vobis, leuate oculos vestros, & videte regiones, quia albæ sunt iam ad messem. Et qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam: vt & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit. In hoc enim est verbum verum: quia alius est qui seminat, & alius est qui metit. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis. Ex ciuitate

tate autem illa multi crediderunt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia quæcumque feci. Cum venissent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret. Et mansit ibi duos dies. Et multo plures crediderunt propter sermonem eius. Et mulieri dicebant: Quia iam non propter tuam loquelam credimus: ipsi enim audiuimus, & scimus quia hic est uere Saluator mundi. Post duos autem dies exijt inde, & abijt in Galilæam. Ipse enim Iesus testimonium perhibuit, quia Propheta in sua patria honorem non habet. Cum ergo venisset in Galilæam, exceperunt eum Galilæi, cum omnia vidissent quæ fecerat Hierosolymis in die festo, & ipsi enim venerant ad diem festum. Venit ergo iterum in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinum. Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum. Hic cum audisset, quia Iesus aduenisset a Iudæa in Galilæam, abijt ad eum, & rogabat eum, ut descenderet, & sanaret filium eius: incipiebat enim mori. Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa & prodigia videritis, non creditis. Dicit ad eum Regulus: Domine, descende priusquam moriatur filius meus. Dicit ei IESVS: Vade, filius tuus uiuit. Credidit homo sermoni, quem dixit ei IESVS, & ibat. Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciauerunt dicentes, quia filius eius uiueret. Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit. Et dixerunt ei: Quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus: Filius tuus uiuit. Et credidit ipse & domus eius tota. Hoc iterum secundum signum fecit IESVS, cum uenisset a Iudæa in Galilæam.

Vt ergo cognouit Iesus, quod audierunt Pharisæi, quòd Iesus plures discipulos facit, & baptizat, quàm Ioannes (quamquam Iesus non baptizaret, sed discipuli eius) reliquit Iudæam.

COMMENTARIVS.

PErsequitur historiam Euangelista, & posteaquam discipulos Ioannis apud magistrum conquestos esse de baptismo Christi, & quòd plures baptizaret narrauit, refert nunc baptismi eius famam etiam ad Pharisæos, qui erant Hierosolymis peruenisse. Fama autem rei veritatem superabat: nam Christus nō baptizabat, sed discipuli eius. Solent tamē res in ore narrantium augeri, & multiplicari. Delatum autem esse ad Phariseos, Christum per se baptizare, insinuat Ioannis parenthesis: *Quamquam ipse non baptizaret*, quasi diceret: non est res, vti se habuit relata, vt ergo nouit Dominus iam hujus rei notitiam ad Pharisæos peruenisse, a Iudæa recessit. Pharisæi dicuntur audiuisse, at Dominus cognouisse, quia illi ex nuncijs, & hominum relatione, at Christus sine nuncio, qui omnia etiam antequam fierent nouerat, intellexit. *Reliquit Iudæam* amputans inuidiam Pharisæorum, & tempori opportuno passionem suam reseruans, vt dicit Cyrillus lib. 2. cap. 76. Quamuis enim suæ diuinitatis potentia omnia aduersantia repellere potuisset, tamen se quoque esse hominem, suamq. veram humanitatem in multis demonstrare voluit, vt nos etiam suo instrueret exemplo, qui aliquando aliorum furori, & indignationi locum dare debemus. Hæc autem inuidia Pharisæorum, quòd plures baptizaret, quàm Ioānes, non erat ex zelo, & amore erga Ioannem, quem etiam odio prosequebantur, & Herodi tradi curauerant, vt patet Matth. 17. sed ex propriæ laudis amore. Si enim minoris haberi æquo animo ferre non poterant, si ergo Ioannem persequebantur, cum pauciores baptizaret: timendū erat eos multo peiora contra Christū, qui plures baptizabat, & cuius nomen celebrius reddebatur, facturos. Propterea reliquit Iudæam, hoc tamen in sequenti commentario magis explicabitur.

ANNOTATIO I.

Christ⁹ per discipulos, tam per seipsum baptizauit.

DVbium in illo verbo, *Quamquam Iesus non baptizaret*, occurrit, nam Ioannes ipsum baptizaturum prędixisse videtur Matth. 3. Ipse vos baptizabit in Spiritu sancto. Tertullia. libro de Baptis. ad hoc respondet, dicens: Ecce Dominus venit, & non tinxit: legimus enim. Et tamen is non tingebat, verum discipuli eius: quasi vero ipsum suis manibus non tincturum Ioānes prædicasset. Nō vtique sic intelligendum est, sed simpliciter dictū more communi, sicut est. v. g. Imperator posuit edictum, aut Præfectus fustibus cecidit, nūquid ipse proponit? numquid ipse cædit? semper is dicitur facere, cui præministratur, ita erit accipiendum verbum Ioannis Baptistæ: ipse vos tinget pro eo, quod est per ipsū vel in ipsum tingemini. Hæc Tertul. & recte respondet, siue enim per hūc, siue per illum ministretur baptismus, baptismus est Christi, & ipse est, qui baptizat, ceteri sunt ministri. Hac ratione vtitur Paulus 1. Cor. 3. ad probandum ministrorum differentiam, siue in Sacramentis, siue in doctrina ministranda, non inducere varietatem aliquam in suscipientibus, quasi qui baptizatus est, aut credidit per vnum, melior propterea sit eo, qui baptizatur, aut credit per alterū. Sunt enim vnius Christi omnes ministri, fides, & baptismus eius sunt. Hac etiam ratione vsus est sæpe Aug. contra eos, qui hæreticos rebaptizandos existimabant. Si enim Christi baptismus est, ipse est qui baptizat, siue bonus, siue malus sit minister, baptismus non vitiatur. Christus enim est, qui baptizat. non ergo baptizabat, quia suis manibus proprijs non conferebat baptismum, tamen vere baptizabat, quia qui baptizabant, ministri eius erant.

Cur Christ⁹ noluerit per se ipsum baptizare.

Sed percontabitur non immerito aliquis, cur Christus noluit per se baptizare.

A Cyrillus libro 2. in Ioannem cap. 17. respōdet id factum, vt vel ex hoc meliorem suum esse baptismum confirmaret, quàm erat baptismus Ioannis. Ioānes enim per seipsum baptizabat, Christus non per se, sed per discipulos, tamen plures ad Christum veniunt. Adde & in hoc Ioannis baptismus parum efficax ostendebatur, qui non nisi per ipsum Ioannem conferri potuit. His alias adiungere possumus rationes, cum enim in nomine Christi baptismus conferendus esset, vt per eum nomen B Christi celebre fieret, magis hoc per alios, quam per eundem Christum faciendum videbatur. Rursus, quia si per se baptizaret, minister forsan crederetur baptismi, vt ceteri: at, vt ipse baptismi cognosceretur auctor, non per se, sed per alios in eius nomine conferri voluit. Hæc ratio est Augustini tractatu 5. in Ioannē. Chrysostomus homil. 28. aliam dat huius causam; nimirum quia hic baptismus nō erat proprius Christi, sed Ioannis, non autem C erat expediens, vt per se Ioannis baptismum exhiberet. Sed superius annotatione 27. hanc opinionem reiecimus: existimat enim Christi baptismū illum fuisse eundem, qui Ioannis erat. At maiorem difficultatē auctoritas Gregorij Nazian. nobis ingerit: nam in orat. in sancta lumina, Christum postquam a Ioanne baptizatus est, eundem Ioannem baptizasse affirmare videtur. Aug. autem Epist. 108. adhuc amplius dicit, nempe Apostolos a Christo ipso prius baptizatos, ad alios baD ptizandos esse missos: & loquitur de hoc baptismo, de quo dicitur, quòd plures baptizabat. Respondeo vtramque doctrinā Gregorij & Augustini esse probabilē, nec locus hic obstat. Nā intelligi debet, Christum communiter, & vulgo non baptizasse per se, sed per discipulos.

Et abijt iterum in Galilæam.

COMMENTARIVS.

RElicta Iudæa abijsse iterum dicitur in Galilæam. particula, *Iterum*, secundum hunc in Galilæam regressum esse ex his, quos Ioannes describit, insinuat. Prior enim est, quando cum Philippo post Andreæ, & Petri vocationem e Iudæa venit in Canam Galilææ. tempore autem Paschatis in Iudæam reuersus, eiecit vendentes de templo, miracula fecit, eumq. Nicodemus Hierosolymis conuenit: post hæc in alium Iudææ locum migrans baptizabat per discipulos, Ioanne baptizante in AEnon, ibiq. mansit vsque ad Ioannis vincula, quando in carcerem traditus ab Herode in Galilæa fuit: tunc cognoscens ad Pharisæos delatum esse, se plures baptizare, quàm Ioannem, in Galilæam iterum abijt, & hic est secundus regressus.

ANNOTATIO II.

Cur Christus, Ioāne in carcerē coniecto, in Galilæā secesserit.

DE hoc secundo regressu Matth. 4. Mar. 1. Luc. 4. facta est mentio. Hi enim tres Euangelistæ dicunt, cum Ioannes traditus esset, nempe in carcerem cōiectus, tunc reuersum esse in Galilæam, quamuis noster Ioannes de Baptistæ vinculis nihil dixerit; sed tantum narrat. Cū cognouisset Dominus Pharisæos audisse cum plures discipulos facere, abijsse in Galilæam, tunc autem iam erat traditus Ioannes, & inuidia Pharisæorum manifestata. Nam non tantum odium Herodis, quòd a Ioanne reprehenderetur, causa B fuit, vt Ioannes traderetur, sed etiam inuidia Pharisæorum, vt Matth. 17. patet: ac propterea traditus Ioannes dicitur, nēpe a Pharisæi. Herodi, sine quorum auctoritate non esset ausus tātum virum apprehendere. Ex hoc eorum facto inuidia in Christum acrior detegebatur, cum plures baptizaret, & celebrior iam fieret; propterea recte dictum est superius, cum audierunt Pharisæi, quòd plures baptizaret, A tunc Christum recessisse. nam ex inuidia contra Ioannem, maior contra Christum futura certo timebatur, vt re vera factum fuit. Ista est historiæ veritas, ex qua liquet ceteros Euangelistas prætermisisse, quæ Ioannes inter priorem, & hunc regressum posteriorem in Galilæam narrauit: & ab hoc posteriori historiam texuisse. Recte autem Lucas addidit: In virtute Spiritus in Galilæam regressum es se Dominū, quod verbum Ioannes omisit. Reuertebatur enim, vt in Galilæa initium suæ publicæ prædicationis faceret, sicut prædictum erat, quod Matthęus capite 4. significauit, dicens: Secessit in Galilæam, & relicta ciuitate Nazareth venit, & habitauit in ciuitate Capharnaum, in finibus Zabulō, & Nephtalim, vt adimpleretur, quod dictum est per Isaiam prophetam. Quod autem in hoc regressu eriā per Nazareth transierit, & eam reliquerit, paulo inferius in hoc capite Ioannes significat.

Oportebat autem eum transire per Samariam.

COMMENTARIVS.

SAmaria regio est inter Iudæam, & Galilæam sita, vt refert Iosephus lib. 3. de bello. cap. 2. cum igitur Christus in Iudæam profectus, in Galilæam transire destinasset, recte dicitur transeundum ei esse per regionem Samariam. Cyril. lib. 2. cap. 77. & Chrysost. homil. 30. illud verbum, *Oportebat*, considerant: ne enim Iudæi conqueri possent, quod ad gentes docendas iret, qui ad Israel missus esset, *Oportebat*, inquit, quasi diceret: itineris necessitas id postulabat, vt illac iret. Transiens autem conuenienter virtutem suam exeruit, vt Sol quocumque proficiscitur, illuminat.

ANNOTATIO III.

Quæ fuerit, & vnde dicta Samaria.

SAmaria nomen est Prouinciæ, atque etiam ciuitatis eiusdem sic appellatæ. de prouincia Samariæ frequens est in scripturis mentio 3. & 4. lib. Reg. quæ tota A rans tribum Ephraim, & mediam Manassem continebat: erat partim campestris, partim montuosa, habens aquas supra modum dulces. Aliqui Samariam dictā a filio Chanaam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Chanaam Samaræo. Gen. 10. putant. id incertum est. Erat etiam nomen ciuitatis, quam vt habetur 3. Reg. 16. Amri rex Israel ædificauit super montem emptum a quodam dicto Somer, nomen autem antiqui Domini imposuit ciuitati Somer, inde Samaria dicta. Regia sedes erat Regũ Israel, postquã decem tribus a Iuda recesserũt, & totius prouinciæ caput, ac metropolis. Isa. 7. Caput Ephraim Samaria. Euersa A est ab Hircano funditus: sed restituta ab Herode Antipatro, & vocata Sebaste, vt refert Ioseph. li. 15. Antiquit. c. 11. Hier. in Epitaphio Paulæ ibi cõdita ossa Eliseĝi, Abdiæ, & Ioannis Baptistæ affirmat. tempore Christi extabat ciuitas, modo autem nullam ibi habitationem supereſſe ferũt: hoc in loco non pro ciuitate, sed pro ipsa prouincia sumitur, quando dicitur Christum per Samariam transiuisse.

Venit ergo in ciuitatem Samariæ, quæ dicitur Sichar.

COMMENTARIVS.

ERat vbrs Samariæ inter alias nominata Sichar. veniens ergo in Galileam per Samariam, ad hanc diuertit vrbem, quæ in via posita erat, vt particula, *Ergo* hanc esse in medio itinere positam insinuet, quasi venientibus e Iudæa in Galilæam ista ciuitas media occurreret.

ANNOTATIO IIII.

Quæ fuerit ciuitas Sichar, siue Sichem.

SIchar, vt notat Hieronymus in Epitaphio Paulæ, proprio vocabulo Sichen dicta erat: at Christi tempore corruptum erat, & dicebatur Sichar, vulgari autem vocabulo vsus est Euangelista. Sita erat in confinibus Tribus Ephraim prope montes dictos Hebal, & Garasin: qui alio nomine Ios. 20. dicitur mons Ephraim, eratq. monti huic adeo proxima Sichar, vt in monte sita, in eodem loco Iosue dicta sit, a Sebaste seu Samaria vrbe duodecim, ab Hierusalem triginta milliaribus distabat. Fuit hæc ciuitas ab Abimelech Iudic. 9. B euersa, etiam sale super eam dispersо. instaurata tamen a Ieroboam. 3. Regum 12. primo rege Israel, & caput regni Israel ab eo constituta: ibi enim habitauit ipse, & quo tempore Alexander venit in Iudæã, erat Metropolis Samaræorum, vt refert Ioseph. lib. 11. Antiquitat. Multa memoranda in hac ciuitate Sichen facta scriptura vetus narrat. cum enim Abrahã Dei iussu ex Mesopotamia in terra Chanaam venisset, primum venit Sichen, ibiq. primo altare ædificauit Domino, & terræ illius promissionem accepit: vt habetur Gen. 12. & 13. Iacob etiam reuertens ex Mesopotamia cum vxoribus, & filijs in Sichen fixit tabernaculum, & ibi emit partẽ agri, a filijs Emor. Genes. 33. Ibi Dina corrupta est a filio regis Sichẽ, & facta est occisio magna a filijs Iacob. Gen. 34. Sichen constituta asylum, & refugium fugitiuis Ios. 20. Ibi decem tribus propter stultitiã Roboam recesserunt a Iuda, 3. Reg. 12. Ossa Ioseph in Sichen sepulta sunt, vt habetur Ios. vltimo. Hieronymus de locis Hebr. eandẽ dicit Sichen, & Salẽ. vnde sequitur Melchisedech typum Christi, etiã huius vrbis Regẽ fuisse. profecto vrbs satis celebris, multo celebrior propter hoc Christi miraculũ facta est. Tẽporibus Hieronymi vastata erat, & iuxta eã ædificata ciuitas dicta Mamertha, & postea Neapolis. Hæc est Sichar, in quam Christus venisse narratur.

In scriptura multa cõmemorantur facta in ciuitate Sichar.

Iuxta prædium, quod dedit Iacob Ioseph filio suo: erat autem ibi fons Iacob.

COMMENTARIVS.

HIstoria nota est Gen. 33. Iacob reuertens e Mesopotamia venit Sichen, & ibi ab Emor filijs partem agri centum emit agnis: quando autem mortuus est in

est in Ægypto præter duplicem hereditatis sortem, hanc agri partem dedit Ioseph, Gen. 48. & dicebatur prædium Iacob, prope hoc prædium erat sita Sichar. *Erat autem ibi fons Iacob*. nempe prope, aut intra prædium, *Fons Iacob*, quia a Iacob extructus erat, extra Sichen fons hic erat duplici, vt fertur, arcus iactu distans, in eo prædio Ioseph ossa sunt sepulta.

Iesus autem fatigatus ex itinere, sedebat sic supra fontem.

FAtigatus Dominus ex itinere, quod pedes confecerat, sedit supra fontem. Illud *Sic*, Chrysost. hom. 30. exponit non in sella, non in loco honoratiori: sed in terra, vt contingit. Alij exponunt, id est, sic fatigatus vt erat. mihi videtur potius causam insinuare, *sedebat*, *Sic*, id est propterea sedit. videtur enim poni loco dictionis Hebrææ, כֵּן, seu, לָכֵן dicitur autem supra fontem, id est prope fontem, est dictio Hębræa, עַל. Fatigatus ergo erat, & propterea, iuxta fontem sedit: hoc enim est proprium iter agẽtiũ, vt cum defessi sunt, sedeãt, & refrigerij causa ad fontem quiescant: hoc Dominus noster fecit.

Hora autem erat quasi sexta.

IVdæi dies in duodecim horas, & noctes in totidem diuidebant: vnde hora quasi sexta prope meridiem fuisse significat. Aliqui dictionem, *autem*, pro causali interpretantur, vt causam hæc verba contineant, quod fatigatus sederit. nam multo tempore iter fecerat, & æstus solis feruebat. Melius tamen legitur, si sit cõtinuandi dictio, & historiæ prosecutio, quasi dicat: & hora quasi sexta, vt causam contineat eorum, quæ sequuntur. mulier enim venit aquam haurire, & discipuli cibos emere, quia hora instabat prandij.

Iudæi quomodo horas computarent.

Venit autem mulier de Samaria haurire aquam.

PRudenter Dominus Samaritanam lucraturus ad fidem, opportunitatem captat, quando & necessitas continui potus eam trahit ad fontem, & Christi defatigatio colloquendi præbet occasionem, nemoq. adstat, qui possit impedire colloquium. Felix Samaritanæ necessitas, quæ eam pertrahit ad salutem, & diues paupertas, quæ per se cogit, vt faciat, quod per ministros fieri solet: sed nisi fatigatus Christus sederet expectans, nullam mulieri vtilitatem suus ad fontem adferret aduẽtus. Temporales necessitates, & indigentia, solent salutis consequendæ dare occasionem, quando diuina misericordia, vt peccatorem conuertat, illis vti disponit. Videtur venisse casu, sed qui omnia dispensat, mentem illius arcano ducebat impulsu, vt tunc veniret, quando fons vitæ Christus ibi esset præsens. Hoc exemplo videmus actiones humanas a Deo dirigi, quæ proponimus agenda ita disponente, vt plerumque aliud agentes, incidamus in ea, quorum nulla erat cogitatio. Rebecca veniebat ad fontem, non vt ibi Abrahæ inueniret seruum, qui vt ipsam hero suo desponderet venerat: sed vt aquam ouibus potandis hauriret, & quamuis casu venisse sit visa, disponente Deo veniebat, & quem nesciebat, in hunc ignara incidit. Gen. 24. venerat Rachel ad fontem, non vt futurum sponsum Iacob inueniret, sed vt paternas oues adaquaret, verum Deus suo consilio omnia ordinabat. Gen. 29. Et Purpurissa illa, Act. 16. in sacellum, quod iuxta flumen erat, paternæ religionis gratia venerat, de Paulo &

Dei prouidentia disponit actiones nostros, & dirigit sapientissime.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lo & Barnaba Apostolis prorsus nescia, & tamen salutem disponente Domino per ipsos inuenit: quæ enim salutis nostræ sunt, sæpe nobis insciis a Domino disponuntur. Recte ergo Cyril. lib. 2. ca. 80. dicit, Dominum fecisse ad modum iacentis retia, vt passeres capiat.

Dicit ei Iesus: Da mihi bibere.

SItiebat Dominus, corporales enim nostras induit passiones, & qui sine carne poterat nos saluos facere, voluit tamen propter nos fieri homo, quiq. ne sitiret, impedire, & sitientem se, sine alterius ministerio potuit satiare, propter mulieris salutem, eius auxilio dignatus est indigere. *Da*, inquit, *mihi bibere*, vox est deprecantis, & qui imperare potuit Angelis, vilem adulteram, & infidelem mulierem rogat. adeo enim hominum diligit salutem, vt quod nostra summopere interest, quodq. omnibus modis iubere potest, etiam precibus flagitet.

Discipuli enim eius abierant in ciuitatem, vt cibos emerent.

SI discipuli adfuissent, non per se, sed per eos aquam petijsset, at hi in ciuitatem, quæ prope erat, vt cibos ad manducandum emerent, abierant, ea de causa ipsemet aquam a muliere petit. Verba hæc causam exprimunt, cur mulieri dixit: Da mihi bibere. *Discipuli enim abierant*, quasi diceret: causa cur loqueretur cum muliere erat, quia discipuli præsentes non aderant. Humana causa est, quæ exterius apparebat, tamen diuina, & altior latebat ratio: nam & Dominus ipsos voluit abfuisse discipulos, vt colloquij occasionem acciperet, & per id mulierem traheret ad fidem. Ieiunus autem cum esset, nec vllos cibos sumpsisset, bibere petijt. non re vera vt biberet, qui nec per multum temporis postea bibit, nec oblatos a discipulis cibos accepit, sed vt sermone iam suo, mulieris mentem inciperet illuminare. Attende discipulos abijsse ad emendum, non ad mendicandum.

Dicit ergo ei mulier illa Samaritana.

ILla particula, *Ergo*, illationem quandam denotat, & insinuat aliquid præter simplicem responsionem. Nam sæpe dicitur, *Dicit ei mulier, dicit ei Iesus*, & nó apponitur talis particula: quod argumento est, eâ hoc loco aliquid innuere, & ita est. Duo enim indicat, alterũ relationem ad superiora verba, quia mulier nihil Christo dixisset, nisi ille ab ea bibere petijsset, quasi dicat: causa quod mulier ei sit locuta, ea est, quia Christus bibere petijt. alterum relationem ad sequentia: verba enim, quæ sequuntur, quandam insimulationem continent, cuius causa est Christi petitio, vt sit sensus; petijt Christus bibere, & propterea mulier eum reprehendere, & insimulare est ausa. Nec dicitur tantum: *Dicit illa mulier*, sed *Illa mulier Samaritana*, quia nisi Samaritana esset, non reprehendisset, ac si clarius dictum esset: mulier illa, quia Samaritana erat, & quia Christus ab ea bibere petijt, verba sequentia, quæ insimulationis sunt, protulit. Hic est legitimus sensus: perpende autem humilitatem, & patientiam Christi, in vnius fœminæ pauperculæ salute quærenda.

Expenduntur verba singula.

Quo modo

Quo modo tu Iudæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana?

ODerant, & contemnebant Iudæi Samaritanos vt idololatras, qui cum vero Deo idola adorarent, commerciumq. eorum abhorrebant: mulier ergo hoc exprobrat ei, contemptumq. communem suæ gentis in Christum retorquet, dicens: Vos Iudæi, commercium nobiscum refugitis omne, *Quo modo tu, Iudæus cum sis, modo petis bibere a me, quæ sum Samaritana?* intelligebat mulier non esse commercium, si parum aquæ sitienti porrigeret, sed hac occasione obijcit ei Iudæorum aduersum gentem suam communem auersionem: & hic est sensus legitimus.

ANNOTATIO V.

Superiora verba sunt ne exprobrãtis an reprehendentis?

VErba esse corrigentis Chrysost. hom. 30. existimat, quasi mulier cum corrixerit, quia arbitrabatur non licuisse Christo, quem Iudæum existimabat, commercium vllum cum Samaritana habere, ac propterea corripientis sunt verba: *Quomodo tu, cum sis Iudæus, a me quæ sum Samaritana, bibere petis*, facisq. quod tibi non licet? Cyrillus lib. 2. cap. 81. verba putat esse dubitantis, quærentisq. causam: Cur cum sit Iudæus, cum Samaritana conuersetur? tamen conformior mihi videtur data expositio: quamuis enim dictio illa, *Quo modo*, in scriptura vtrumque sensum, & alios etiam admittat, in præsenti tamen potius vox est exprobrantis, vti diximus, & adhuc inferius magis explicabitur. Mulier autem hæc Christum Iudæum nouit ex loquela, tum ex habitu, vt dicit Chrys. hom. 30. sicut & Petrus ex loquela Galilæus agnitus est Matt. 26. quamuis enim Hebraice omnes loquerentur, tamen sermonis prolatio, nationes etiã eodẽ idiomate vtentes distinguit. Ex habitu, vt dicit etiã Cyril. lib. 2. c. 80. nã Num. 15. præcepit Deus Iudæis, vt in palliorum angulis fimbrias facerent, & hyacinthinas vittas apponerent, quas cum viderent mandatorum Domini recordarentur. Adde etiam, vt ab alijs distinguerẽtur nationibus. Vt enim animam fide, corpus circumcisione, sic etiam exteriori habitu eos signauit, vt suos. Hac ergo ratione mulier nouit Christum Iudæum esse.

Non enim contuntur Iudæi Samaritanis.

COMMENTARIVS.

NOn sunt verba Euangelistæ, vt aliqui volunt: sed mulieris causam suæ exprobrationis exponentis, quasi diceret: Quomodo tu Iudæus petis a Samaritana? nam vos Iudæi refugitis commercium nostrum, non dignamini nobiscum tractare, & propterea dicit, *Iudæi non contuntur Samaritanis*, quasi dicat: vos estis qui nos refugitis, nos contemnitis: non autem dixit, non contuntur Samaritani Iudæis, causam auersionis animi in Iudæos reijciens. Conuentum autem non est vox Latina vsitata, idem tamen significat, quod communicare, seu habere commercium.

Patres diuersis modis superiora verba intelligunt.

ANNOTATIO VI.

CHrysostomus hom. 30. hoc propterea dictum putat, *Non contuntur Iudæi Samaritanis*, vt peccatum in Christum reijceret: quasi ipsius sit culpa, quod conterétur

tetur cum Samaritana. Sed expositio data rectior est: cuius argumentum, id est, quod discipuli abierant in ciuitatem, vt emerent cibos, nec illi vendere, nec isti emere renuerunt. non enim hoc commercium censebatur, quod neque mulier ignorabat: sed voluit Christo Iudæorum arrogantiam, qua Samaritanos contemnere videbantur, exprobrare, quamuis Iudæi zelo religionis id facerent: nec exprobratione contenta, etiam aquam petitam negat. Chrysost. hom. 30. dubium proponit, qua ratione petierit Christus bibere ab ea, cum lex non permitteret? Refert solutionem quandam, nempe perijsse, quia negaturam sciebat, hanc reijcit, ideo, inquit, minus petere oportebat: qui enim alios inducit ad præuaricandũ, ipse magis peccat. Respõdet autem Chrysostomus, quòd iam tunc huiusmodi præuaricari obseruationes nihil referebat. Sed ista solutio non videtur satisfacere: nam lex adhuc non cessauerat, si ergo lege id erat prohibitũ, referebat profectò non præuaricari eam. Cyril. lib. 2. cap. 80. exactius exponit, nempe legem solum prohibuisse tactum immundi: tamen Iudæos superstitiosos multum extendisse, & dilatasse has prohibitiones, & multa miscuisse superstitiosè, tale autem erat hoc: non ergo erat contra legem, & ita re vera est. Si enim contra legem esset aquam bibere datam a Samaritana, multo magis esset contra legem cibos ab illis emere. Commercia, & fœdera prohibuerat Deus cum infidelibus: tamẽ non erat commercium, si emerent cibum, aut acciperent potum, dum iter per eorum fines facere contingebat. Nam multi inter infideles tunc negotiorum causa commorabantur, tamen non erat contra legem, si aliquid emerent, aut acciperent ab eis.

Auctoris sententia.

Verum quantum ad locum præsentem spectat, nec de hac extensione, quam Iudæi superstitiosè fecerant, sermo est: sed quia ex odio singulari contra Samaritanos abstinebant etiam a multis, in quibus, ab alijs infidelibus, non se separabant. Summopere enim Samaritanos, & contemnebant, & detestabantur super alios omnes infideles, propter causas, quas statim adiungemus: Christus autem, & discipuli, qui hoc odio eos non prosequebãtur, quando maxime sine aliorum scandalo fieri poterat, hæc non curabant, vtpote non ex lege, sed ex particulari, & proprio profecta odio, & ob id Dominus bibere petit, at mulier exprobrans, hunc contemptum, & horrorem Iudæorum in Samaritanos, hæc respondit.

ANNOTATIO VII.

Samaritanorum origo.

SAmaritanorum origo. ex lib. 4. Reg. c. 17. deducitur. Regio hæc ante captiuitatem per Regem Assyriæ factam, a tribubus decem habitabatur. Ieroboam enim primus Rex decem tribuum in Samaria sedem collocauit: translatis autem decem tribubus, ne regio illa inculta periret, misit Rex Assyriæ gentiles, qui eam colerẽt, & vt dicit Epipha. hær. 8. in fine, dicebantur Chutei, & sic vocat eos Iosephus. Cũ autẽ isti gentiles Deos patrios adorarent, veri Dei ipreto cultu, immisit Deus leones in eam regionem, a quibus lacerabantur incolæ: eamq. ob causam Salmanasar Iudæorum sacerdotes misit, qui eos ritum legis Mosaicæ docerent. tamquam id effet contra lacerantes bestias remedium, eaque ratione plaga cessauit. Hinc factũ est Samaritanos illos cultum Iudæorum admisisse, tamen simul suorum Deorum superstitionem retinuisse, vt partim Gentiles, partim Iudæi fuerint. Seducti sunt postea varijs erroribus a quodam, qui a Iudæis ad ipsos transfugit, vt habet Epiph. hær. 9. & Hierony. Dialog. contra Luciferianos. Hos etiam decepit postea Simon Magus Act. 8. Isti simul idola, & Deum Israel colebant. præterea receperunt tantum quinque libros Moysis, vt dicit Origenes tom. 4. in Ioannem, circumcisione vtebantur, Messiam expectabant, quæ Moyses docuit: cum his tamen, & ritus gentium exercebant: propterea Samaritani, sicuti inter nos hæretici reputabantur a Iudæis, adeo vt Iudæi in aliquem conuicium iactare volentes, Samaritanum appellare soliti essent, vt notat Hiero. epist. ad Algas. quæs. 5. & ex scriptura patet: nã conuicij causa Christum vocarunt Samaritanum, eratq. summũ inter eos odium. Eo etiam factũ est, vt quando Iudæis permissum fuit reædificare templum, noluerint Samaritanos, tamquam Ethnicos admittere in consortium. Quamuis autẽ ex vtraque parte esset mutuum odium, tamẽ Iudæi præcipue auersabantur Samaritanos, eosq. despiciebant, vt transgressores legis, & idololatras.

Ob quas causas Iudæi detestabantur Samaritanos.

Fuerunt autẽ multæ causæ, cur Iudæi tãto Samaritanos odio prosequerentur.

Prima, quia oriundi erant ab Assyrijs, a quibus durissima seruitute oppressi fuerant.

Secunda

Secunda, quia Samaritani possidebant regionem ad Iudæorum hereditatem pertinentem.

Tertia, quia Samaritani Deos alienos colebant, & cærimonijs Mosaicis gentiũ ritus miscebant.

Quarta, quia solis quinque libris Moysis receptis, cetetos reijciebant.

Quinta, quia postquam Iudæi reædificare cœperunt templum, Samaritani non admissi ab eis ad ædificium, omni vi conati sunt illud opus impedire, vt habetur lib. 1. Esdr. cap. 4.

Sexta, quia sacrificabãt extra templum in monte Garisim, vbi etiam ædificauerãt templum, & sacerdotes instituerant, & sacrificia, vt refert Iosephus lib. 11. Anti. c. 7. & 8. vnde extitit inter eos de tẽpli præstantia disceptatio: adeo vt delata fuerit ad regem AEgypti, qui adiudicauit sententiam Iudæis, vt refert Iosephus li. 13. Antiquit. c. 4. quæ contentio etiam tempore Christi perseuerabat.

Septima, quia erant scandalum quoddã Iudæis: nam quicumque ob violationem legis Mosaicæ, aut propter alia flagitia nõ poterant tuto in Iudæa viuere, transfugiebant ad Samaritanos: & hac fiducia audacius legem violabant, vt refert Ioseph. lib. 11. Antiquit.

Octaua, quia modo Iudæos, modo Assyrios se esse profitebantur: quãdo enim erãt res Iudæorum prosperæ, Iudæos se esse fatebantur. Vnde vt refert Ioseph. lib. 11. Antiquit. cap. vltimo, cum viderent Alexandrũ Magnum beneficentia vti erga Iudæos, se esse Iudæos dixerunt: at e contrario, quãdo Antiochus Epiphanes Iudæos infectabatur, atque eorũ legem, & religionẽ delere conabatur, se Iudæos negarunt, vt idem Iosep. lib. 12. Antiquit. perhibet.

His de causis Iudæi summo odio Samaritanos prosequebantur, & tamen, vt diuina virtus, & misericordia splẽdeat, Christus aduenies magis istis, quã Iudæis acceptus fuit. Biduo enim magnam eorum multitudinẽ cõuertit, miraculo vnius feminæ Samaritanæ, & solo verbo. Præterea cum decem leprosos mundasset, vnus grãtus inuentus est, & hic erat Samaritanus. Rursus in illa parabola incidẽtis in latrones, Samaritanus erat, qui misericordiã fecit cum illo. Primo anno post passionẽ Domini Philippo prædicante, cõuersa est Samaria, & recepit verbum Dei, tantiq. sunt æstimati, vt Petrus & Ioannes ad eos confirmandos venerint Act. 8. vt, qui longe erant, prius accesserint ad Christũ, quam qui prope: &, qui peiores erant, meliores multo facti sint: vt gratia, & Dei virtus cognoscatur. Hinc patet verborum sensus, *Non conuntur Iudæi Samaritanis*: propter causas enim prædictas non erat commercium inter eos, sed ista femina plus æquo rigida, etiam aquæ modicum sitienti porrigere, commercium reputabat.

Respondit Iesus, & dixit ei: Si scires donum Dei, & quis est, qui dicit tibi: Da mihi bibere; tu forsitan petisses ab eo, & dedisset tibi aquam viuam.

COMMENTARIVS.

REsponsionis sensus hic est. *Si scires donum Dei.* nempe filium proprium datum a Deo, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam: & est cum articulo, donum illud insigne, & magnificum. Et rursus, si simul scires, qui sum ego, qui peto a te aquam ad bibendum, nempe me esse Dei filium, qui veni, vt omnis, qui credit in me, non pereat sed habeat vitam æternã profecto tu potius a me peteres, & ego non negarem, vt tu negasti mihi, sed darem tibi aquam perfectiorem, nempe aquam viuam. Hæc verba deductionem quandam, & consecutionem habent; nimirum; si hæc duo intelligeres, tu peteres ab eo: & rursus. si peteres ab eo, ille daret tibi aquam viuam: sunt igitur duæ consecutiones, & vtraque est explicanda. Prior continet duo; *Si scires donum Dei*, & simul, *Quis est, qui dicit tibi*: ex his duobus sequitur; tu peteres ab eo, sic autem declaratur. Si mulier nouisset donum Dei, suum filium dantis, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam; Christum autem non nouisset, quis esset, non petijsset ab eo quidquam. Nam etiamsi illud nouisset,

Duo proponuntur Samaritanæ cognitu necessaria vt aquam viuã peteret.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tamen Christum non cognoscens, sed arbitrans Iudæum esse, non erat cur aquã viuam ab eo petijsset: e contrario autem, si nouisset Christum esse filium Dei, tamen non nouisset datum a Deo, vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam, non esset adhuc ausa petere aquam viuam: sicut nec in die iudicij mali Christum videntes, & quis esset cognoscentes, petet; at si vtrumque cognouisset, Christum scilicet filium Dei esse, & rursus venisse; vt omnis, qui credit in eum, non pereat, sed vitam habeat æternam, non vt iudicem, sed vt saluatorem: tunc petijsset profecto salutem. Vt si quis infirmus cognosceret aliquẽ esse medicinæ peritum, simul etiam exercere officium medici; profecto peteret sanari ab eo. Attende præterea, si donum Dei hoc cognosceret datum, non vt Iudæus solum, sed vt omnis homo etiam infidelis Gentilis; & Samaritanus, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam: sciret etiam omnem hominem periculo, & damnationi æternæ mortis subiectum, & propterea donum hoc esse a Deo datum; recte sequitur quod peteret sibi salutem a Christo, qui est is, qui datus est, & venit, vt omnis saluetur per ipsum.

Si supradicta nosset Samaritana, peteret & acciperet Spiritũ Dei.

Hinc sequitur declaratio posterioris consecutionis; Si petiisset, ille daret, quia non venit, vt iudicet mundum, sed vt saluet, non vt mortificet, sed vt viuificet. Aqua viua Spiritum sanctum significat; qui per Christum dandus erat credentibus in eum, quod inferius Ioan. 7. exponitur: Qui credit, inquit, in me flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent, hoc autem dixit de spiritu, quem acceperuri erãt credentes in eum. Breuiter ergo sensus est: Si fide perciperes, me esse Dei filium, qui veni, vt omnes saluem, qui in mortis sunt damnatione, tu peteres a me salutem, & daretur tibi. Illa particula, *Forsitan*, Græce est, ἄν, & est affirmatiua, Latine *Vtique*, & habetur in vtroque loco, vtique petisses & vtique daret: at interpres in vno loco uertit, & per modum dubitantis, *Forsitan*, ut liberum arbitrium hominis significaret, quod ita petit, ut possit non petere; & ad exprimendam promptitudinem ex parte Dei dantis, remouit dubitationem. Sed hæc ad textum non pertinent.

Connexio autem huius sententiæ cum præcedentibus est consideranda. Samaritana prætexens Iudæorum in Samaritanos detestationem & auersionem, aquã Christo negauit, cui Christus appositè respondet, Si intelligeres iam non esse istam separationem Iudæorum, & Samaritanorum, & Gentilium: sed unum communem Redemptorem, & Saluatorem, in quo nec est distinctio Iudæi, & Samaritani, & Gentilis, sed omnes in una fide, & religione iam sunt consociati; non prætexeres profecto causam hanc, quòd Iudæi non communicant Samaritanis; immo tu ipsa a me, quem Iudæum appellasti, & uere secundum carnem sum, peteres, nec communicare refugeres. Ego autem quia Saluator omnium sum, & neminem excludo siue Iudæum, siue Samaritanum, darem tibi aquam viuam, quam peteres; si me cognosceres: nec facerem sicut tu, quæ negasti propter hanc Iudæorum, & Samaritanorum distinctionem. Hæc nondum percipiebat Samaritana perfectè, tamen uerborum magnitudine allicicbatur ad fidem, & ad maiora de Christo concipienda, quàm prius conceperat, quem Iudæum, ut unum ex ceteris, reputauerat. Loquitur autẽ de se in tertia persona, quia linguæ Hebrææ phrasis est, & habet etiam admixtam modestiam, & grauitatem talis locutio. hic sensus litteralis legitimus est.

ANNOTATIO VIII.

Patrũ interpretationes examinantur.

Quamuis expositionem in commentario explicatã legitimam esse existimem, tamẽ alias Doctorũ illustriũ expositiones narrare non prætermittam, ũ A forte lectori aliqua earum magis placeat. Aug. tract. 15. in Ioan. hoc donum, Spiritũ sanctum interpretatur, vt sit sensus: Si scires Deum tam magnum donũ hominibus præparasse,

præparasse, qualis est Spiritus sanctus, & A num est nobis datum ratione gratiæ, & scires me esse, per quem hoc donum communicandum est: tu ab eo petijsses, & dedisset tibi illud donum. Hæc expositio est etiam Magni Athan. lib. de incarna. Christi. Cyril. lib. 2. cap. 82. per donum hoc, ipsa dona Spiritus sancti intelligit, ac si dicat; Si scires magnitudinem donorum, quæ præparauit Deus hominibus, & me esse datorem, tu petijsses, & dedissem tibi talia dona. Mihi magis probatur nostra expositio: nam, si per donum, aut Spiritum sanctum, aut dona eius exponamus, hic B sensus non cohæret recte sequentibus uerbis. nam dicitur: Daret tibi aquam viuã, quam certe distinctam esse indicat, ab hoc dono Dei, alias enim dixisset: Dedisset tibi donũ hoc. non ergo Spiritus sanctus intelligitur per hoc donum, de quo dicitur: *Si scires donum Dei*: neque gratia seu dona ipsius: in vtraque enim expositione aquæ viua & donum hoc, vnum & idem significant, cum tamen aliud donum, aliud aqua hæc significare videantur. Sensus ergo est: *Si scires donum Dei*, nempe filium C Dei datũ a Patre, vt omnis qui credit &c. & simul scires me esse hoc donum, peteres a me: & ego darem tibi aquam viuã, nempe Spiritum sanctum, per quem vitam haberes. Præterea quamuis Spiritus sanctus sit donum datum hominibus, est tamẽ donum ex dono: nam nisi datus esset filius, nec datus esset Spiritus sanctus. Dominus ergo potius de dono hoc primo, & radice omniũ donorum loquitur infideli mulieri: prior enim est articulus hic, & causa alterius. Confirmo ex illo Ioan. 7. D Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ; hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eũ. Illud, *Qui credit in me*, dicitur nunc, *Si scires donum Dei*, &c. id est, si crederes in me: hoc autem est credere vnigenitum datum a Patre, & Christum esse illum vnigenitum: statim sequeretur donatio Spiritus sancti, qui est hæc aqua viua. Aliqui nostræ ætatis auctores per hoc donum exponunt beneficium, quo Dominus afficiebat E ipsam Samaritanam, quod ad eam se conuerteret, & eam ad fidem dignaretur attrahere. sed hæc expositio non videtur ad rem facere. Christum autem donum esse nemo dubitat, datus enim gratis est a Patre pro nostra salute. Ioan. 3. Vt filium suũ vnigenitum daret. Isa. 7. Nobis natus, nobis datus, natus nobis vt homo, datus vt Deus, quando enim filium dedit in carne, nobis donauit. Spiritus sancti autem do-

ANNOTATIO IX.

Quid nomine aquæ viuæ intelligendum.

NOn conuenit inter antiquos Patres in expositione huius aquæ viuæ. Sunt enim in quatuor sententias diuisi. Prima est Cypria. Epist. 63. & Ambr. Ser. 31. hanc aquam viuam baptismi aquã interpretantium, quæ aqua virtutem habet animas vitæ restituendi. quam expositionẽ Augustl. li. 2. contra Cresc on. Gramm. cap. 13. & 14. Illud Ioan. 7. Flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent, edifferens, tacitis eius auctoribus, non recipit. Vtitur autem August. argumento hoc: Quia non omnes, qui baptismum recipiunt, viuificantur: baptismus enim ab aliquibus male accipitur, nec eo viuificantur; at hanc, quã Christus promittit, aquam viuam, nemo accipit, qui non viuificetur. quidquid sit de argumento, expositio nõ videtur accõmodata huic loco: nam si Samaritana tunc scisset donum Dei, & quis esset, qui secum loquebatur, vtique aquam viuam accepisset, nec tamen baptizata tunc esset. Nõ nego baptismum esse aquam viuam: qui viuificandi vim habet eos, qui vt oportet, eũ recipiunt, sed de hoc non est sermo præsens. Secunda expositio est Origen. tom. 13. in Ioan. & Basil. homil. in Psal. 28. & Theodore: in Psal. 1. qui hanc aquam viuam, sacram doctrinam interpretantur, quæ in Euangelio continetur: quam expositionem eodem argumento posset Augustinus refutare, quia multi sacra doctrina imbuti peccatis mortui sunt. Quo non obstante, verum est in scriptura sacra hãc doctrinam aquam salutis appellari, Eccl. 15. Aqua sapientiæ salutaris potauit eum. At neque hæc expositio accommodata satis huic loco videtur. nam scientiam hanc habenti, promittitur aqua viua. *Si scires*, inquit, *daret tibi aquam viuam*, distinguitur ergo aqua hæc a scientia, & cognitione. Tertia expositio est Cyril. lib. 2. in Ioã. cap. 82. & 85. qui gratiam Spiritus sancti, qua animæ viuificantur, hanc viuam aquam esse affirmat, quæ expositio, non videtur plene explicare totum contextum, in quo de aqua hac fit sermo, nec magnitudinem promissionis, nec gratiæ virtutẽ, & efficã-

Universidad de Deusto
Biblioteca

& efficaciam: non tamen in totum reijcienda expositio est, vt paulo inferius declarabitur. Est ergo quarta expositio, Athana. lib. de incarna. Christi. Basil. hom. in Psal. 45. in illud: Fluminis impetus lætificat. Chrysost. homil. 30. Hieron. in illud Isa. 55. Sitientes venite ad aquas. & August. tract. 15. in Ioan. qui hanc viuam aquam ipsum Spiritum sanctum interpretantur, quæ etiam expositio est Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto c. 19. & 20.

Auctor resolut dubitationem.

In huius difficultatis resolutionem, verba hæc, & sequentia sunt considerandа. Dicitur enim, *Aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.* Aquæ ergo sunt duæ; prior quæ viua dicitur, & quam daturum se Christus promittit, & hæc fit in eo, qui accipit, fons. Altera est aqua, quæ ab hac aqua, & fonte emanat, & salit in vitam æternam. Aqua ergo viua, quæ fons fit in accipiente, Spiritus sanctus est; aqua vero, quæ a fonte hoc fluit & emanat, significat gratiam, & dona Spiritus sancti, quæ participatio quædam sunt ipsius, ideoq. aquæ etiam & viuæ dicuntur. Hæc duo distinguit Paulus Rom. 5. Charitas, inquit, Dei diffusa est in cordibus nostris, per Spiritum sanctum, qui datus est nobis, *Charitas*, inquit, *diffusa est*, hæc est aqua manans & fluens, *Per Spiritum sanctum, qui datus est*. hic est fons aquæ viuæ. Similiter etiam Ioan. 7. *Flumina aquæ viuæ fluent*, aqua hęc viua, Spiritus sanctus est: subiungitur enim hoc dixit de spiritu, quę accepturi erant. rursus *Flumina*, hæc sunt gratia, hæc dona Spiritus sancti, & sic Athana. 99. ad Antiochum. q. 113. per flumina, dona interpretatus est Spiritus sancti. simul ergo complectamur tertiam & quartam expositionem, & sensus perfectus erit. Aqua enim hæc viua, Spiritus sanctus est, qui fit in accipientibus fons aquæ, nempe gratiæ, & donorum, ac virtutum mirabilium. Vnde Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 19. & 20. vtramque visus est coniungere: nam modo Spiritum sanctum, modo gratiam interpretatur hanc aquam. Non solum ergo hæc expositio accommodatur hisce verbis, sed perfecte significat magnitudinem promissionis, & huius aquæ excellẽtiam. datur enim ipsemet Spiritus sanctus, qui inhabitat, & manet in ipsis credentibus. Rursus etiam conuenit cum multis scripturis, in quibus Spiritus sanctus aquæ effusæ comparatur. Ioel. 2. Effundam de Spiritu meo. Tit. 3. Per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde. Item est proprior similitudo, nam vt aqua lauat sordes corporis, tamquam efficiens causa, & munditiem tamquam formam inducit: Sic Spiritus sanctus lauat animas, efficitq. in eis munditiem, quæ eius gratia est. Concludamus ergo aquam hanc viuam, de qua hic in propositis verbis loquitur, esse Spiritum sanctum. Hæc enim vt sequentibus verbis dicitur, sit in accipiẽtibus, fons gratiæ & donorum, quæ etiam aquæ dicuntur, quia participatio quædam sunt Spiritus sancti, & per ea homo spiritualis efficitur. Duæ ergo sunt aquæ; altera Spiritus sanctus ipse, qui & aqua, & fons aquæ dicitur: altera est gratia & effectus Spiritus sancti, quibus anima munda, decora, & spiritalis efficitur: & vtriusque fit mentio in hoc colloquio. Aqua autem viua promissa in præsenti sententia, ipse est Spiritus sanctus, qui fons & principium est gratiarum omnium. Quare autem aqua, & viua dictus sit, in annotatione sequenti exponitur.

ANNOTATIO X.

Tres similitudines aquæ cũ Spiritu sancto.

POstea quam aquam viuam Spiritum sanctum esse ostendimus, cur aquæ illiq. viuæ comparetur declarandum est. Aquæ confertur propter tres similitudines, quarum prima est: Sicut aqua sordes & maculas corporum eluit; sic Spiritus sanctus sordes animarũ, quæ sunt peccata, & multo magis animas maculant & deformant, quam quæcumque sordes, aut maculæ corpora. De hac lotione dicitur Isa. 4. Si abluerit Dominus sordes filiarũ Sion, & sanguinem Hierusalẽ lauerit de medio eius, in Spiritu iudicij & ardoris. vbi Basil. & Hieron. hunc spiritum, interpretãtur Spiritum sanctũ iuxta illud Luc. 3. Baptizabit vos in Spiritu sancto & igne.

Ne quis tamen existimet esse perfectã similitudinem, nosse oportet in hac ablutione quattuor differentias esse inter ablutionem, quæ fit aqua, & eam, quę fit Spiritu sancto.

Prima similitudinis quattuor sũt dissimilitudines.

Prima est, aqua ita lauat corpora, vt sordes, ac maculas tantum auferat; non tamẽ ipsis corporibus nouam aliquam munditiem imprimat præter eam, quam in se ipsis habebant. Sit exemplum; lauatur vas terreum sordidum, aqua sordes auferts at vas terreum in suamet terrea mũditie manet. Non sic Spiritus sanctus lauat animas: postea vero quàm peccata, & ipsorum sordes eluit, manet anima in sua munditie

munditie naturali a peccatis munda, sed vltra hanc imprimit munditiem quandã multo præstantiorem ea, quæ prius erat: nam infundit gratiam, quæ est participatio quædam diuinitatis, per quam vt dicitur. 2. Pet. 1. Efficitur homo diuinæ consors naturæ. Velut si aqua non solum sordes a vase terreo remoueret, sed simul inuraret. hoc significat illis verbis. Psal. 50. Lauabis me, & super niuem dealbabor. Quid est super niuem dealbarit quid enim niue candidius est? vtique significat supra naturalem munditiem animas accipere a Spiritu sancto candorem multo maiorem, & perfectiorem, ac puriorem niue. Secunda differentia est, aqua quidem lauat corpus, sed non efficit pulchrum, & decorum. Si enim homo deformis est, quantumcumque lauetur, mundari quidẽ potest, sed non decorari, ac pulcher fieri; at Spiritus sanctus ita lauat animas, vt pulchras ac nitidas efficiat. Sunt quidem animæ in sua substantia pulchræ, & cunctis visibilibus pulchriores; at pulchritudo a Spiritu sancto indita, multo maior est, quam tota pulchritudo earum naturalis, tantaq. est vt a Deo adamentur. iuxta illud Psal. 4. Concupiuit Rex speciem tuã, quod Hieronymus de spiritali animarum pulchritudine, quæ per gratiam Spiritus sancti fit, exponit. De hac gemina venustate nempe naturali, & quæ a Spiritu sancto confertur, intelligitur illud Cant. 1. Ecce pulchra es amica mea, ecce tu pulchra. bis pulchra dicitur, quia anima in sua substãtia pulchra, multo maiorẽ a Spiritu sancto accipit pulchritudinẽ. Tertia differentia est. Aqua lauat, sed corrumpit, debilitat, destruit, & consumit. Videmus enim vestes, dum abluuntur, mundari quidem, sed consumi. aquæ enim qualitates corruptiuæ sunt: at Spiritus sanctus non sic se habet, sed lauat & roborat animas, maioresq. vires accedunt, quo magis lauantur: quod Paulus sentiens Philip. 4. dixit: Omnia possum in eo, qui me confortat. Quarta differentia est, aqua lauat, sed nõ manet in corpore loto, sed recedit vna cũ sordibus, at Spiritus sanctus lauat animas, & permanet. Ioan. 14. de Spiritu sancto dicitur; Apud vos manebit, & in vobis erit. Est autem mirabilis modus, quo Spiritus sanctus est in his, quos ipse lauat. Non enim est tantum per præsentiã quandam, sicuti Deus dicitur esse in omnibus: sed per quandam veluti vnionem, & assistentiam, quæ in hoc sæculo cognosci perfecte non potest, iuxta quam dicitur habitare in homine, & hominem templum esse Spiritus sancti. 1. Corin. 6. vt quod magis est, opera hominis ei tribuantur. Matt. 10. Non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus Patris vestri, qui loquitur in vobis. & Rom. 8. Spiritus postulat pro nobis, & 1. Thessa. 2. Qui operatur in vobis, qui credidistis. Lauae ergo Spiritus sanctus animas, & in hoc similitudinem habet cum aqua, quæ lauat corpora, sed in ea similitudine prædictæ quattuor differentię obseruantur.

Secunda similitudo aquæ cũ Spiritu sancto, in quamor tamen alijs dissimilis.

Secunda similitudo, propter quam aquæ comparatur, ea est, quia sicut aqua fecundam facit terram, & arbores, easq. facit fructificare: sic Spiritus sanctus facit fecundas animas, vt fructificent. de hisce fructibus Spiritus sancti, habetur Galat. 5. Fructus, inquit, Spiritus est charitas, gaudium, patientia, longanimitas, bonitas, benignitas, mansuetudo &c. Est item similitudo: vt enim aqua multiplices fructus efficit, sic & Spiritus sanctus. 1. Corint. 12. Diuisiones gratiarum sunt, vnus autẽ Spirtus. Et rursus: Hæc omnia operatur vnus atque idem Spiritus, diuidens singulis. Adhæc vt aqua vna varijs plantis, herbis, ceteriſq. inseruit, diuersos fructus, multiplices flores, coloribus, & odoribus, & figuris iuxta cuiusque naturam distinctos efficit; sic Spiritus sanctus miro modo diuersis, & aliquando contrarijs complexionibus, & conditionibus hominum naturalibus se accommodat. Sunt enim homines aliqui vehementes, aliqui temperati, alij solitudini dediti; alij conuersationem hominum amantes, alij seueri, alij placidi, milleq. modis differentes, & tamen omnes iusti, & sancti, eodemq. ducti, & nutriti sunt Spiritu sancto.

Aduerte tamen, in hac similitudine, esse quoque quattuor differẽtias. Prima est, aqua siccas arbores reuiuiscere non facit, nec sterilem terram fecundat; at Spiritus sanctus animas mortuas peccato, vitæ restituit, impartiturq. vitam quandam cælestem, & diuinam, perfectiorem ea, qua naturaliter viuunt, de qua vita dicitur Colos. 3. Vita vestra abscondita est cũ Christo in Deo, & Galat. 2. Viuo ego iam non ego, viuit autem in me Christus. Est autẽ superior & excellentior vita hæc naturali vita, qua viuit anima, cum sit alterius ordinis superioris. Hanc autem vitam Spiritum sanctum efficere docet Dominus. Ioan. 6. Spiritus est, qui viuificat: & in symbolo confitemur, Spiritum sanctũ Dominum, & viuificantem. Facit etiam idem

Spiritus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Spiritus animas fecundas, ferentes copio A sum fructum vitæ æternæ. Ioānis. 15. Qui manet in me, hic fert fructum multum. Secunda differentia est. Aqua fecundat terram, & arbores, & cetera ad fructus producendos, ad quos earum virtus naturalis se extendit. Vitem enim vt faciat vuas, ficum vt producat ficus, & sic in singulis: at Spiritus sanctus animam fecundat, vt faciat fructus supra totam suam virtutē naturalē. Nec enim intellectus credere, nec voluntas Deum, vt oportet diligere, nec homo virtutum actus perficere, nec virtus B humana opera ea, quæ miracula dicuntur efficere possent, nisi Spiritus sanctus fecundaret. 2. Corinth. 3. Non sumus sufficientes cogitare aliquid ex nobis, quasi ex nobis. Tertia differentia est. Aqua non mutat fructus arborum; nec enim facit arborem producentem fructus malos & lesiferos, ferre bonos & salutiferos; nec si qua est fructuum amarorum, fructus dulces profert. At Spiritus sanctus hanc miram efficit mutationem; vt qui prius fructificabant morti, vt dicitur Rom. 7. fructificent Deo; & qui prius opera digna æterna pœna faciebant, postea digna æterna vita faciant: & qui prius ambitiosi, auari, superbi, & moribus efferi viuebant; euadant humiles, liberales, mansueti ceterisq. virtutibus insignes, mutenturq. in alios viros: quam mutationem prædixit Isa. cap. 15. Vitulus, inquit & vrsus pascentur simul & catuli leonū requiescent, & leo vt bos comedet paleas. quem locum Eusebi. lib. 7. de demonst. Euang. cap. 9. de gentium moribus efferis, in alios longe D contrarios eosq. optimos per Euangelium conuersis exponit. Quam mirabilem mutationem Origen. lib. 2. contra Celsum, affirmat, vnum esse ex potissimis argumentis nostram religionem esse verā & a Spiritu sancto datam probantibus. Quarta differentia est. Aqua fructus edere facit arbores, non solum ijs naturales, sed etiā limitatius, nimirum singulas singulos: ficus enim ficus, & vitis vuas, & ceteræ hos, aut illos fructus ferūt. At Spiritus sanctus singulas animas innumeros ferre fructus E facit, implet enim vnam hominis animam multis donis, virtutibus, & gratijs, ex quibus opera & actus varij, & differentes inter se, omnes tamen egregij & diuini procedūt. Spiritus sanctus ergo aquæ similitudinem habet in eo, quòd fecundat. in hac tamen fecunditate quattuor vti diximus, existunt discrimina.

De tertia similitudine

Tertia tandem similitudo propter quā Spiritus sanctus aquæ confertur ea est: quòd aqua extinguat sitim; similiter & Spiritus sanctus. hoc tamē paulo inferius explicabitur, vbi sedandæ sitis fit expressa mentio a Domino. Hæc autem omnia accommodantur gratiæ a Spiritu sancto emananti: ipsa enim etiam aquæ similitudinem habet, sed secundario, cum per eam Spiritus sanctus efficiat omnia, quæ dicta sunt.

aquæ est Spiritus sancto.

ANNOTATIO XI.

CVr autem Spiritus sanctus viua aqua dictus sit, supereſt exponendum. Sunt autē huius tres causæ. Prima, quia vitam habet in se ipso, qua viuit, immo ipsa vita diuina est: viuit enim cum Patre, & Filio, & omnes tres vna & eadem vita sunt, sicut vna essentia, & substantia. Altera est ab effectu, quia vitæ auctor est: ipse namque viuificat animas nostras, quæ peccato mortuæ erant: ipse etiam viuificabit corpora nostra mortalia. Roma. 8. Viuificabit C mortalia corpora nostra, propter spiritum eius inhabitantem in nobis. Hæ duæ causæ sunt, propter quas Spiritus sanctus viuus, & vita dicitur; at non propter quas viuæ aquæ confertur. Nam non omne quod viuit, aquæ viuæ simile est. Idcirco adiungitur tertia causa, quæ sumitur ex August. tract. 15. in Ioan. vbi aquam viuam eam appellari dicit, quæ ita fluit, vt suo sit conjuncta principio a quo ortum habet: aquā autem mortuam vocari quæ diuisa, & interrupta est a suo fonte. iuxta hoc Spiritus D sanctus aquæ viuæ recte comparatur, ira enim in animas fidelium descendit, vt a suo principio numquam seiungatur, cum maneat, a Patre & Filio procedens, in vnitate eiusdem naturæ, & substantiæ numquam diuisus: sicq. nobiscum vnitur, vt nihilominus apud Patrem, & Filium perpetuo perseueret.

Spiritus sanctus propter tres causas viua aqua dictus est.

Possumus etiam gratiam ipsam Spiritus sancti, sicut aquæ, ita & viuæ conferre, nō quòd ipsa sit in se viuens, cum non sit substantia per se subsistens; sed quid animæ inhærens; nō quod viuificet quasi auctor, & causa vitæ; sed quia est velut forma ipsa, qua viuitur secundum spiritum. hac ratione Cyrillus lib. 2. cap. 82. gratiam Spiritus viuam appellat, quasi viuificātem. Et quia suo etiam principio est coniuncta, nosq. coniunctos efficit. pēdet enim semper a Spiritu sancto, & per eā Spiritus sanctus in nobis inhabitat, & nobiscum vnitur, & nos coniungimur ipli. 1. Corinth. 6.

Gratia etiā Spiritus sancti viuæ aquæ comparatur.

Membra

Membra vestra templū sunt Spiritus sancti. Non solum nos gratia coniungit Spiritui sancto, qui est bonorum spiritualium & gratuitorum principium, vt dicunt, appropriationis, sed toti Trinitati, quæ est principium efficiens. Ioan. 14. Ad eum ve- A niemus, & mansionē apud eum faciemus: & Christo ipsi, Deo, & homini, qui principium est meritoriū, qui sua morte, & passione Patri nos conciliauit, & gratificauit. 1. Cor. 12. Vos estis corpus Christi. Gratia ergo viuæ aquæ similis est.

Dicit ei mulier: Domine neque, in quo haurias, habes, & puteus altus est, vnde ergo habes aquam viuam?

COMMENTARIVS.

NOn intellexit verbum Christi mulier: nam aquam viuam, quam Christus promittebat, esse materialem de terra emanantem arbitrabatur, ideo obiecit; Puteus hic profundus est, nec habes, in quo haurias, vnde ergo habes aquam hanc viuam? id est, ex hoc puteo ista aqua esse non potest, quia profundus est, & non habes, quo haurias; alius ergo locus est, vbi hanc aquam te habere oportet, dic vnde hauries, & manifesta hunc locum. Quamuis mulier verbum Christi non intellexerit, tamen affectus eius iam mutabatur, & intellectus illuminabatur, diuinaq. virtus paulatim, & suauiter operabatur. Quem enim Iudæum vocauerat, cuiq. veluti insultauerat, iam Dominum vocat: nec verbum contemnit irridendo, præsertim cum aquam ab ea prius petijsset: aut reijciendo, vt incredibile: sed dubitando, & ignorando opponit: Vnde habes aquam hanc, quia non video quo modo de hoc puteo tu possis haurire. Non intulit, ergo non habes aquam, sed intulit, *Vnde habes ergo aquam?* & hæc illatio continet duas enunciationes; prior est illatiua, ac si dixisset: Ergo ex alio loco, vel aliunde necesse est te habere aquam hanc: altera est interrogatio quædam, quasi diceret: Quis locus hic est? totum hoc vna connexuit sententia: *Vnde ergo habes aquam?*

Numquid tu maior es patre nostro Iacob, qui dedit nobis puteum, & ipse ex eo bibit, & filij eius, & pecora eius?

DVo obijcit mulier verbis Christi aquam viuam promittētis: vnum de loco, vnde eam haberet, quia de illo puteo haurire non poterat, quod præcedentibus verbis fecit; alterum his verbis proponit, & sensus est: Si tu habes aquam hanc viuam, quam promittis, maior es, quàm Iacob: nam hic dedit nobis puteū hunc: nec meliorem aquam habuisse eum credibile est, cum ipsemet de hac biberit, & filij eius, & pecora; si habuisset meliorem, non vtique ipse, & filij bibissent de hac aqua: Si tu ergo habes aquam hanc viuam, maior es quàm Iacob. Hæc verba non protulit affirmatiue, quia difficile ei videbatur, quem Iudæum vnum ex ceteris opinata est, præponere Iacob ipsi, nec tamen inficiando protulit, dicens: Tu non es maior; sed vsa est interrogatione. Iam enim lumine diuino tacta, maiorem de Christo incipiebat opinionem concipere, quàm prius habebat. Sed dicet aliquis, vnde infert hæc verba: *Numquid tu maior es?* Respondeo: Christus dum dixit, *Tu petijsses, & ille daret tibi aquam viuam*, significauit aquam suam esse, multo perfectiorem, quàm illa erat: nisi enim perfectior esset, non esset dictum; *Tu petijsses*, nam mulier abundantem ex eo puteo aquam habebat, nec erat, cur peteret, nisi aquam illam promissam, multo præstantiorem intelligeret. Propterea facta obiectione de loco, quia hæc aqua nec ex illo, nec ex alio puteo hauriri posse uidebatur; alteram erga personam promittentem fa

Samaritanus, quam se præstantior esse crederit.

eit obiectionem, quia esset tunc maior, quàm Iacob: ut sit integer sensus: Nec scio, unde habeas, nec qua ratione habere possis intelligo. Nam si haberes, esses profecto tu maior quàm Iacob, quod credibile non uidetur. Non ergo aquam hanc uiuam dare potes. Hæc mulier absolute non protulit, sed interrogatione, & dubitatione usa est, quia etsi difficile, tamen non impossibile iudicauit: quod sane iam lumen diuinum efficiebat in eius mente. Attende rursus mulieris prudentiam, quia rem non impossibilem iudicabat, spe quadam iam impulsa aquã hanc habendi, Iudæam se quodam modo profitetur, hac ratione Christum, ut ei aquam daret, inducens. Iacob enim patrem quoque suum uocat, quasi diceret: ego etiam sum Iudæa, ut tu, & ambo communem habemus patrem: & cui exprobrauerat prius, *Tu Iudeus cum sis*, eum iam reueretur, & se eodem nomine nobilitat. iam enim spem, lumine affecta diuino concipiebat, sed imperfecte, cito in magnam fidem, spem, & charitatem a Christo extollenda. Cyrill. lib. 2. cap. 84. uerba connectit, ut prioribus uerbis existimauerit Christum magicis artibus aquam ex puteo sine hydria extracturum, hanc tamen opinionem posterioribus his uerbis correxerit: tamen sensus hic difficile accommodatur, idcirco expositio allata probabilior est.

Quæ sum Samaritana Iacob patrẽ etiam suũ dicat.

Respondit Iesus, & dixit ei: Omnis, qui bibit ex aqua hac, sitiet iterum: qui autem biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum.

COgnouit mulier ex Christi uerbis, aquam ab eo promissam excellentiorem esse ea, quam ipsa ex puteo hauriebat, excellentiam tamen, & præstantiam eius nondum perfecte assequebatur: elementarem enim aquam esse existimabat, & nondum certa omnino erat, Christum aquam, quam promittebat, dare posse. Prosequitur ergo Christus in his duobus mentem illius illustrare. Hoc posterius efficit uerbo assertionis geminato, nempe, *Aqua, quam ego dabo ei*, & iterum, *Aqua, quam ego dabo ei*, quasi diceret: ne dubites o mulier, me hanc habere, & dare posse aquam, ego dabo, in mea est potestate, mihiq. eam dare incumbit. Prius autem facit, discrimen magnum inter has aquas assignando, quod quidem est triplex. Primum uerba proposita continent, quorum sensus est: Aqua putei huius non extinguit perfecte sitim: nam qui eam bibit, eum sitire iterum necesse est: aqua uero, quam ego dabo, & quam ego promisi tibi, sitim aufert omnem, nam qui eam biberit, non sitiet in æternum. Perpende Christi artificii, allicit enim mulierem ad credendam, desiderandam, & petendam aquam promissam, per hoc, quod sitim expellit in æternum, ut mulier, quæ quotidiano labore hauriendi aquam putei, propter sitim frequentem, premebatur; spe a tanto onere se liberandi, facilem se ad credendum, & quærendum, quod promittebatur, exhiberet. Hoc est unum discrimen, quo aquæ a Christo promissæ præstantia declaratur, quoq. eam non materialem, elementaremue esse insinuatur. taciteq. Christus se maiorem, quàm Iacob significat, mulieriq. consentit dicenti, estu maior quàm Iacob? Aqua hæc sitim in æternum extinguens, Spiritus sanctus est credentibus in Christum datus, qui omnem sitim & animæ, & corporis aufert, ut in annotatione sequenti explicatur.

Christi sapientia lucet in hoc colloquio.

ANNOTATIO XII.

Quo modo uerũ sit, qđ nõ sitiet in æternũ, qui bibit ex hac Christi aqua.

EXplicatione indiget, quod dicitur, aquam hãc, nempe Spiritum sanctũ, sitim in æternum extinguere: id enim annotatione decima promissimus in hoc loco tractandum. Aduertendum igitur est, sitim duplicem esse, alteram, quæ corporis est, &

est, & aqua materiali sedatur: alteram quę est animæ: desideria enim & concupiscentiæ, sitis quædam sunt.

Sitis corporalis.

Si loquamur de siti corporis, est quædã similitudo aquę naturalis, cum aqua uiua Spiritus sancti, qui etiam, sicut & aqua elementaris, solet corporis extinguere sitim, immo & famem. Legimus enim, & audiuimus nõnullos uiros hoc spiritu plenos, ita esse in æternorum contemplationẽ raptos, ut nec sitim nec famem, immo nec incommoda grauia corporis sentirent, & per multos dies ieiuni absque cibo & potu perseuerarent, quodq. mirabilius est, fastidirent cibum, & potum, sicut fastidire solent, qui saturi, & cibo ac potu repleti sunt. Nec incredibile hoc uideri debet. Si enim circa res temporales, & caducas amor nimius, aut lætitia, aut reliquæ uehementes passiones, id efficiunt, ut homo per multum temporis nec sitiat, nec famescat: quanto magis Spiritus sanctus per gratiam suam, id operabitur? Interest tamen, quòd eorum qui affectibus hisce famem & sitim non sentiunt, corporeæ uires debilitantur, potu, & cibo deficientibus: at Spiritus sanctus roborat, & uires sustentat, ne homo succumbat, sed integer, & fortis perseueret. Exemplo id comprobatur Eliæ, qui semel pane & aqua refectus, fortis quadraginta dierum iter ieiunus cõfecit. multa exempla uirorum insignium huiusmodi habemus. Videre enim licet homines delicatos, infirmos, debiles, uel minima incommoda corporis ferre non ualentes, superueniente Spiritu robustos, expeditos, agiles, facile quæ corpori sunt grauia supportantes, euadere. Hoc tamen non semper efficit Spiritus sanctus, sed quando, & quantum, & quibus cum uult. Est ergo similitudo quædam aquæ uiuę cũ aqua elementari, etiam quantum ad sitim corporalem. Quamuis autem Spiritus sanctus sitim corporis, & famem ijs, quos replet, auferat, non id ita efficit, ut non amplius sitiant, & famescant. Nam & illi uiri, de quibus dictum est iterum eisdẽ passionibus subduntur, & Elias ipse famem & sitim passus est; & Christus caput nostrũ, post ieiunium quadraginta dierum esurijt, cum in hoc sæculo sitis hæc a sanctis per Spiritum sanctum non ita remoueatur, quin iterum sitiant: quod igitur Dominus promittit, de futuro sæculo intelligere oportet. Sitim enim in æternum auferet, quia huius uitæ modico transacto, resurgent uirtute Spiritus sancti illi, quos ipse prius potauerat, omnino incorrupti, nec in æternum sitient, nec alijs passionibus, & miserijs subiecti erunt. Hoc non facit aqua elementaris, non enim sitim in æternum aufert, sed resurgent, qui Spiritum sanctum non biberunt, sitientes in æternum. Aqua ergo hæc uiua Spiritus sancti, dicitur auferre sitim in æternum ad modum medicamenti, quod febricitanti porrigitur, ad febrim & sitim expellendam; quod non tunc facit, quando accipitur, sed interuallo temporis facto, ita hæc aqua uiua, sitim in æternum auferre dicitur. Loquitur autem Dominus de siti corporis, ut docte dicit August. tract. 15. in Ioan. & sic est huiusmodi sententia intelligenda prætermissis alijs, quæ recentiores imaginantur.

Extinguit hæc aqua etiam sitim animæ.

Quantum autem ad sitim animæ attinet, etiam Spiritus sanctus uirtutem habet eam extinguendi, sed non modo, sed uti diximus de siti corporis, in futuro sæculo; quando nimirum omne desiderium implebitur, quando totus hominis appetitus satiabitur, & fiet illud, quod prædictum est Psal. 16. Satiabor cum apparuerit gloria tua: & quod promissum est a Domino Matth. 5. Quoniam ipsi saturabuntur. In hoc autem sæculo hæc sitis non omnino extinguitur, immo quædã augetur per Spiritum sanctũ. Iusti enim & sancti, quo Dei gratia, & Spiritu sancto magis implentur, eo uehementius Deum desiderant, ipsiq. seruire, & inhærere concupiscunt, iuxta illud Eccles. 24. Qui edunt me, adhuc esurient, & qui bibunt me, adhuc sitient: iustorum enim est sitire, & esurire semper iustitiam. Sitis autem desideriorum & affectuum prauorum, quæ superbos, ambitiosos, carnales, auaros, ceterosq. operarios iniquitatis uexat, extinguitur per aquam hanc Spiritus sancti: cuius uirtus adeo etiam in hoc sæculo potenter operatur, ut iustis & sanctis, quæ prius placebant, & cupiebant, summopere displiceãt, fiantq. molesta, quæ dulcia uidebantur ante huius aquæ potum. Neque tamẽ hæc sitis ita perfecte in hoc sęculo remouetur, quin aliqui motus, & leues affectus praui insurgant, cum & iusti uenialiter peccent. Sitis etiam illa concupiscentiæ carnalis, quæ militat contra Spiritum, non penitus aufertur: Paulus enim ad Roman. 7. Sentio, inquit, in membris meis legem repugnantem legi mentis. At per aquam hanc fit, ut uel minuatur, uel uires accrescant, quibus facilius feratur, nec ualeat iam uictoriam de Spiritu reportare. Dixi autem, minuatur, uel facilius feratur, quia per

Universidad de Deusto
Biblioteca

gratiam aliquando vere motus hic concupiscentiæ minuitur: aliquando etsi nõ minuitur, augentur vires, vt facilius feratur: sicut qui dat vini potum ferenti pondus, non minuit pondus, sed facilius portatur, & leuius videtur viribus auctis ex vini potu. Hæc in hoc sæculo fiunt, vbi luctandũ, pugnandum, & laborandum est pro iustitia; at in futuro omnis sitis depelletur in æternum, virtute huius aquæ vitæ hauste. illic satietas sine fastidio, illic quies æterna, illic quod nunc dicitur euenier; *Qui biberit ex hac aqua* nunc, *Non sitiet*, tunc, *in æternum*.

Sed aqua, quam ego dabo ei, fiet in eo fons aquæ salientis in vitam æternam.

COMMENTARIVS.

PRæcedentem sententiam auget, sensus talis est: Non solum qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum; sed etiam hæc aqua fiet in eo, qui biberit, fons aquæ salientis, id est salire facientis eum in uitam æternam. Tanta erit huius aquæ uirtus in bibente, ut suo impetu eum impellat, & extollat in uitam æternam, & ex mortali, & corruptibili, ac terreno; faciat immortalem, incorruptibilem, & cælestem. Hoc efficit Spiritus sanctus, qui fons est in credentibus in Christum, tantæ uirtutis, ut eos in cælum perducat, & a corporis etiam morte in uitam æternam resurgere faciat. Rom. 8. Suscitabit corpora uestra mortalia, propter inhabitantem Spiritum in uobis. Hisce uerbis alia duo discrimina ultra primum, quod in superiori sententia expositum est, inter aquas hasce narrantur. Aqua enim putei non fit fons in eo, qui bibit, nec uitam æternam confert; aqua uero Christi fit fons aquæ salientis in uitam æternam. Spiritus sanctus enim fons fit in nobis aquæ donorum gratiæ, & uirtutum, quibus dignos nos facit uita æterna, & per ea in uitam perducimur.

Quatuor annotãtur hîc literæ explicatione. Adnotanda sunt aliqua: primum particula illa *Sed*, Græce, ἀλλὰ non diuersitatis in hoc loco, sed augmenti est. Solet enim in scriptura in ea accipi significatione. Ioan. 16. Absque Synagogis facient uos, sed uenit hora, ut qui interficit uos, arbitretur se obsequium præstare Deo, id est, quin potius, seu, immo uenit hora. & Ioan. 17. Sed quia hæc locutus sum uobis. Sunt multa eiusmodi exempla. Alterum est, duo hic esse; fontem, & aquam fontis: fons est principium, & hic est Spiritus sanctus: aqua manans, gratia, & dona ipsius sunt. Tertium est metaphoram esse sumptam ab aqua materiali, hæc enim tantum ascendit, quanta est altitudo principij a quo emanat: hoc idem reperire est in aqua ista spirituali, fons enim a quo gratia oritur, Spiritus sanctus est, qui est vita æterna. Ascẽdet ergo, & ascendere faciet habentem vsque ad vitam æternam, vt sicut a Deo procedit ita extollat hominem, vt Deo ipso fruatur, cuius fruitio vita æterna est. Quartum est, aquam, & gratiam Spiritus sancti dici salire in vitam æternam, quia salire nos facit, dignosq. efficit, vt vitam æternam consequamur, quod habet ab impetu & virtute principij, cui nos coniungit, nempe Spiritui sancto, toti Trinitati, & Christo.

ANNOTATIO XIII.

Quid nomine fontis hoc loco intelligatur. SPiritus sanctus vere fons est vitę æternæ, a quo gratia, & dona, & bona omnia spiritualia emanant, de quo fonte dictum est. Psal. 35. Apud te est fons vitæ, Hunc fontem varie Patres interpretati sunt, vt refert Ambr. lib. 1. de Spiritu sancto cap. 19. Aliqui enim Patrem ipsum interpretabãtur, qui est fons, a quo vita, qui Filius est, procedit. Alij Filium ipsum esse hunc fontem intellexerunt, a quo emanat vita, qui est Spiritus sanctus: quam expositionem secutus est Athan. lib. de incarnatione Christi, quamuis Ambrosius tacito nomine, interpretationis huius meminerit. Alij tertio loco fontem hunc Spiritum sanctum esse dixerunt, a quo emanat in nos vita gratiæ: & hanc interpretationem probat ibi Ambro. cap. 20. eaq. ad rem nostram facit: qui enim in credentibus sit fons aquæ, ipse est, qui dicitur esse apud Deum, nempe Filium, & Patrem. Obijciet aliquis cũ Spiritus sanctus Deus sit, qua ratione dici potest, fieri. Respondeo non dici absolute fieri in nobis, sed fieri in nobis fons aquæ, quia nobis sua dona communicat, & per gratiam in nobis est, sicut dicitur Deus factus adiutor noster, non tamen quòd factus sit absolute. Fons ergo est Spiritus sanctus, non relatione ad Patrem & Filium, quia Pater & Filius non habent vitam a Spiritu sancto: quin potius Spiritus sanctus accipit vitam a Patre & Filio: sed fons dicitur relatione ad nos, quia nobis impartitur aquam hãc suæ gratiæ, & donorum. Possumus etiam affirmare gratiam animabus infusam, fontem esse; quia ab ea fluunt virtutes in potentijs, dona, & opera digna Deo. hoc tamen in loco non significatur nomine fontis nisi Spiritus sanctus: aqua autem huius fontis sunt gratia, & cetera omnia, quæ gratiam infusam consequuntur.

Dicit ad eum mulier: Domine da mihi hanc aquam, vt non sitiam, neque veniam huc haurire.

COMMENTARIVS.

QVamuis mulier nondum aquam hanc promissam perfecte perceperit, multum tamen diuino illustrata lumine profecerat. nam dictis Christi fidem habuit, credens fieri posse, Christum aquam dare meliorem illa, quàm ipsa hauriebat, & quàm qui biberet, non sitiret in æternum: & quantum ex verbis ipsius superius expositis licet colligere, maiorem Christum, quàm Iacob credidit. nam qui aquam hanc viuam daturus erat, maiorem quàm Iacob futurum ipsamet erat fassa. Profecit etiam in affectu: nam hanc sibi dari petit, confisa verbis Christi: Ille daret tibi, si tu petijsses: *Da mihi*, inquit, *hanc aquam*, sed vt imperfecta intellectu, ita etiam erat imperfecta affectu: vtilitate enim temporali inducta, hanc aquam cælestem petit: Ne, inquit, toties huc veniam haurire. Non mirum, si imperfectum est desiderium, vbi adhuc imperfecta erat fides.

Dicit ei Iesus: Vade voca virum tuum.

Quorsum Christus tot verborũ ambagibus vsus sit in hac colloquutione. PRudentissimus, & sapientissimus medicus Dominus, eam statuens sanare, causam infirmitatis considerat. capere diuina, & spiritualia mulier non poterat, quia grani carnis peccato oppressa, & cæca tenebatur: vt igitur illuminetur, ad causam morbi medicus se conuertit, & vt peccatum suum agnoscat & cõfiteatur, ipsam mulierem illuminandam inducit. Atque hęc est causa, cur Dominus tanta verborum multitudine, qui simul sanare & illuminare potuit, est vsus, vt nos ipsos, & qualiter alijs mederi, & qui infirmi sunt, qua ratione sanari, & illuminari debeant, instrueret. *Vade*, inquit, *voca virum tuum*, sciebat non habere virum, sed adulterum, eam tamen proprium fateri peccatum inducit, & humilitate hac confessionis disponit, vt illuminetur. Propterea, vt incipiat saltem ipsa confiteri, quærit, & infirmitatem eius adiuuans tamquam pientissimus medicus, quod non cogitabat malum, in memoriam reuocat, & loquendi & aperiendi occulta dat occasionem. Hæc verba, & cetera huius colloquij, August. lib. 83. quæstion. q. 64. Spiritualiter exponit, subtiliter quidem, & docte.

Respondit

Respondit mulier, & dixit: Non habeo virum.

NEgat mulier se virum habere, & id verum erat. Multum valet in animis hominum vtilitatis spes: cum enim aquam hanc sibi dari vehementer optaret, ne vllam dilationem pateretur, se virum non habere confessa est: ne abire, & iterum venire cogeretur, & vtilitate allecta, verum manifestat.

Dicit ei Iesus: Bene dixisti, quia non habeo virum: quinque enim viros habuisti: & nunc, quem habes, non est tuus vir: hoc vere dixisti.

PErsequitur Dominus, quod mulier incœpit, & principium confessionis eius confirmans, quod defuit, & occultum erat, supplet & manifestat: *Dixisti bene*, id est, verum est, quod dixisti, te non habere virum, sed aliud tacuisti: nam viros habuisti quinque & quem nunc habes, tuus non est vir, propterea tu confessa vere es, te non habere virum. Bis repetit Dominus bene dixisti, non habeo virum. Primo quidem confirmans eius dictum: secundo post datam causam, quare bene dixerit, ac si diceret: Vere dicis te non habere virum: nam habuisti quinque, & vnum modo habes, sed hic non est tuus: & hoc recte dixisti, te nō habere virum, quia habes quidem, sed non est tuus. Illud, *Quia*, non est causalis dictio, sed declaratiua. bene dixisti te non habere virum, seu quòd non habes virum: & bene dicere pro eo dictum est, quod est verum dicere. Magna prudentia, & suauitas Christi hæc est: non arguit, non inuehitur contra eam, non adulteram vocat, sed modestissime eius peccatum manifestat. Adulterij enim occulti significatio, imperfectæ feminæ satis magna erat correctio: nec opus erat acerbitatem adiungere verborum, maxime quia hoc reuelabat, non tam vt illius insimularet incontinentiam, quàm vt suam ei manifestam faceret dignitatem, & excellentiam, eamq. ad sui fidem alliceret.

ANNOTATIO XIIII.

Nonnulli legunt, quinque, alij: sex viros habuisti.

ORigen. in Ioan. tom. 13. refert Heracleonem legisse, sex viros habuisti. ipse vero legit, vt nos legimus, quinque viros habuisti. & similiter Athanasius. quæst. ad Antioc. quæst. 58. & hæc est communis & recepta lectio. Hier. epist. ad Rusticum de viuendi forma, videtur legere sex viros: sic enim, inquit, Quid Samaritana vilius? non solum ipsa credidit, sed post sex viros inuenit Dominum: tamen Hieronymus coniunxit adulterum cum quinque viris; propterea dixit post sex viros inuenisse Dominum. idem etiam Hieron. in epist. ad Gerontiam de monogamia sic inquit: Dicemus huic mulieri, quod Dominus Samaritanæ, viginti duos maritos habuisti, & iste, a quo sepeliris, non est tuus. at hæc verba dicebat Hieronymus, applicans cuidam, quæ cum altero & vigesimo viro nuptias celebrauerat, non tamen A quod vellet ita esse in Euangelio legendum. Lectio ergo tenenda est, *Quinque viros habuisti*.

In sensu etiam varij sunt Doctores: nā Irenæ. li. 3. cap. 19. dicit, præter primum, ceteros non viros fuisse, sed adulteros: tamen re vera hunc sensum litteralis textus pati non potest. nam dicitur: *Quinque viros habuisti, & hic, quem habes, non est tuus*, quasi reliqui quinque fuerint sui. & ita cō muniter exponunt Doctores, & id probat Athanasius loco citato, dicens: Hæc mulier viros iuxta Samaritanorum legē quinque habuit, mortuiq. iam erant, postea vero fœtabatur: nemo siquidem cum ea ut cum uxore legitima cohabitare uolebat. Illa uero cum concupiscentiam suam refrenare non posset, clam apud se habuit, cum quo consuetudinem habebat, & non erat hic manifestus, aut legitimus maritus, B

In sensu etiā superiorum verborū explicādo nō conueniunt doctores.

rius, sed eum secū occulte habebat. Hęc Athan. Siue autem lex Samaritanorū fuerit talis, vt vltra quinque habere non liceret, siue talis lex non fuerit; hoc certū est illam quinquies matrimonium cōtraxisse, viroſq. legitimos habuisse quinque, sextus autem adulter erat. Probabile quidem est, quod Athanasius dicit: si enim licuisset cum pluribus coniungi, forsan adulterum non quæsiuisset. Argumentum tamen est magnæ incontinentię in muliere, quæ tot erat copulata viris, & tamen nō legitimum habebat virum. Consideranda B est Christi prudentia: peccata Samaritanę detecturus, noluit suos adesse discipulos. Sic enim sunt corrigēda occulta peccata, vt peccantis fama, & opinio non lædatur, quando vtrumque simul fieri potest; hoc nos Dominus præsenti docuit exemplo.

ANNOTATIO XV.

Contra Tertullianū secundas nuptias damnantem.

HOc loco abusus est Tertull. lib. de Monogamia ad probandum secundas nuptias esse damnosas, & solam monogamiam licere, quia Dominus hunc, quem post quinque habebat, hominem, non esse maritum contendit. tamen sententia hæretica est, & in hoc Tertull. a catholica veritate recessit: vnde Hierony. lib. de scripto. Eccle. illum librum contra A Ecclesiam scriptum esse censet. Locus autem hic non solum pro eo non facit: sed etiam contrarius illi est: nam Dominus dum asserit, hunc non esse virum eius, tamen quinque habuisse, probat non solum secundas, sed etiam quintas nuptias: aliter non solum hic sextus, sed nec quatruor alij viri eius fuissent. Est quoque Basil. in epist. ad Amphiloch. can. 4. vbi videtur quartas, & quintas, & vlteriores nuptias damnasse, nec matrimonia eē fuisse, sic intelligendus; esse quidem matrimonia, tamen argumentum esse incontinentiæ contrahentis, nisi aliqua particularis adsit causa: nam secundum fidem Catholicam non est determinatus numerus nuptiarum. Quòd si Patres pœnitentiam imponebant bigamis, & trigamis, id propter incontinentiam, quam præ se ferebant, factum erat; tamen non separabant eos quasi matrimonia non fuissent. nec locus hic contrarium probat, immo pro veritate facit: nam quintas probat Dominus nuptias. quod si sextus non vir dicitur, vel C ob id est, quia vt dicit Athana. prohibitum erat lege Samaritanorum sextas celebrare nuptias, vel quod probabilius est, quia non eas celebrauerat cum hoc sexto. Contingit enim sæpe viduas aliquem habere in adulterum, nolle tamen habere in virum.

Dicit ei mulier: Domine video, quia Propheta es tu.

COMMENTARIVS.

VEra Christum narrasse, simul q. se peccasse fatetur, *Video*, inquit, *quia Propheta es tu*, non dicit simpliciter, *Propheta es tu*, sed, *Video, quia Propheta es tu*, id est, ex ipso effectu, & opere cognosco te esse Prophetam: nam occulta mea vere manifestasti. In eo ergo, quod dicit, *Video te esse Prophetam*, suum adulteriū fatetur. Illud, *Quia*, est dictio, non causam, sed declarationem denotans. Sæpe enim loco quòd, interpres vtitur, quia. Mulier ista, ei quem secreta, & occulta scire experiebatur, contradicere, suumq. negare peccatum non est ausa: expressis tamen verbis confiteri pudor forsan impediebat; modeste veritatem aperit, dicentis verba confirmans. Vti autem simplicibus verbis parum visum ei est; propterea duo simul effecit & veritatem est confessa, & veritatis auctorem affecit honore. Non solum vera dicis respondit, sed Domine, tu es Propheta, qui vera dixisti, & ex Spiritu diuino locutus es. Magnum salutis est argumentum correctionem acceptare, & veritatem submisse recognoscere: sicut e contrario correctionem contemnere, damnationis est indicium, vt Salomon Eccle. 21. Odisse, inquit, correctionem vestigium est peccatoris, id est, qui odit, nec vult corrigi, peccato suo vult inhærere. Vides iam mulierem magis atque magis interius proficere.

Patres

Universidad de Deusto
Biblioteca

Patres nostri in monte hoc adorauerunt, & vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet.

CONtentio erat communis inter Iudęos, & Samaritanos de loco, in quo Deo vero Israel sacrificandum erat: non enim omni in loco sacrificare licebat. Præcepit enim Dominus Deut. 12. dicens: Ad locum, quem elegerit Dominus Deus vester de cunctis tribubus vestris, vt ponat nomen suum ibi, & habitet in eo, venietis, & offeretis in loco illo holocausta, & victimas vestras, decimas, & primitias manuum vestrarum, & vota, atque donaria, primogenita boum, & ouium. Hoc erat præceptum Domini. Iudæi ergo locum adorationis, id est, sacrificij, templum Hierosolymitanum affirmabant esse: & id verum erat, vbi Salomon, & reges sacrificia Deo accepta obtulerunt, & vbi erant summi Sacerdotes. At Samaritani, vt superius retulimus, ex Iosepho. lib. 11. Antiquit. cap. 7. in monte Garisin, loco totius Samariæ eminentissimo prope Sichar, templum ædificarunt: in quo Deo Israel sacrificia offerebant, & eum esse locum, quem Dominus elegerat, iuxta illud Deut. 12. Cum Iudæis contendebant, eratq. controuersia continua, & permolesta inter eos, & valde communis, vter locus esset adorationis. Adorationem hoc in loco oblationem, & sacrificium appellat, vt ex lo-
Quorsum Samaritana de adoratio ne misceat sermonem. co allegato Deuteron. constat. Mulier ergo hæc Prophetam credens esse Christum, resolutionem huius controuersiæ petit: siue quia desiderio hoc sciendi tenebatur: siue quia scrupulo aliquo agebatur, ne forsan, vbi non oportebat, Deo sacrificium offerret: siue forsan, vt colloquium de sua incontinentia inceptum interrumperet, propositis hisce, quæ ad Prophetam sibi pertinere visa sunt. Sæpe enim accidit, quando aliquid non admodum libenter audimus, aliquam solemus excitare diuersam quæstionem, de qua dum fit sermo, quod erat auditui minus gratum, relinquatur. Erat adhuc mulier imperfecta, & propria errata audire, & multum in ea materia morari, vt imperfectis euenire solet, molestum duxit. Samaritanorum etiam partes agens, controuersiam communem, & celebrem proponit, & in proponendo suam auget, & firmat causam, contrariam vero debilitat: hoc enim humanum est artificium, *Patres*, inquit, *nostri adorauerunt in monte hoc*, quasi dicat: nos habemus magnam causam, vt in templo hoc adoremus, quia patres nostri adorauerunt in hoc monte, vbi est nostrum templum. *Et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, vbi adorare oportet*, quasi diceret: vos sola vestra opinione, patrum auctoritate non fulti, dicitis in tẽplo Hierosolymitano adorãdum. Patres vocat Abraham, Isaac, & Iacob, primos Iudæorum patres, quasi hoc argumento suas probans partes, & Iudæorum causam deprimens, quod patres suos non imitentur.

ANNOTATIO XVI.

Mons Garisin ob multa celebris. CHrysost. homil. 31. refert sui temporis traditionem fuisse, illum esse montem, in quo Abraham filium suum Isaac sacrificare erat paratus. Est etiã iste mõs, in quo vt patet ex Deuteron. 27. benedictiones datæ sunt seruantibus legem, vt etiam dicit Cyrill. lib. 2. cap. 80. & in quo Iacob rediens cum filijs ex Mesopotamia, Dominum adorauit, vt dicitur Genes. 33. erat enim locus, & mons celebris dictus Garisin. Hac ratione suam tutatur mulier causam, nec altius de Christo sentit, quam quod sit merus homo, Propheta tamen. Nam eum ceteris coniungens, *Vos*, inquit, *dicitis*, forsan id fecit, vt hac ratione eum ad respondendum, & difficultatem soluendam induceret, quasi causæ vtrique communi consulturus. Neque enim mihi probatur, quod dicit Cyril. lib. 2. c. 90. eam Samaritanorum more gloriari, & Iudæorum arrogantiam deprimere voluisse: sed existimo eam iscendi

di causa quæsiuisse, & argumentum pro sua parte soluendum, proposuisse: nimirum, quia Patres adorauerunt in eo monte: Iudæi autem non videbantur ei, pro sua causa talem habere probationem. Hoc mihi persuadet id, quod sequitur: nam cum Christum non respondisse videret, ad tempus Messiæ refert negotium. Ille, inquit, *Edisseret nobis omnia*, fieri potest mulierem credidisse Messiam, quem venturum putabat, Samaritanorum opinioni consensurum.

Dicit ei Iesus: Mulier crede mihi, quia veniet hora, quando nec in monte hoc, neque in Hierosolymis adorabitis Patrem.

COMMENTARIVS.

Fidẽ sibi haberi postulat, & contẽtionẽ super adoratione etiam, hra ut tollenda prædicat. MVlta respondet Dominus ad propositam sibi mulieris interrogationẽ. Primo omnium sibi fidem haberi a muliere petit, *Crede*, inquit, *mihi*, sine hac enim, vt recte Chrysost. homil. 32. notat, diuina mysteria percipi non possunt. *Crede*, inquit, *mihi*, nec iniustum petit: qui enim occulta manifestauerat, & propheta credebatur, veritatem etiam in his, de quibus interrogabatur, & respondebat eum scire, credendum erat, petit etiam sibi credendum, vt quæ dicit, certissima esse, & verissima affirmet. Quando enim aliquid narrantes, mihi credite, dicimus, rem esse veram confirmamus. Rursus quia mulier causam suam patrum auctoritate defendebat, Christus sola suorum dictorum auctoritate, sine alterius testimonio credi volebat, propterea fidem postulat, ac si dicat: Tu me maiorem Iacob propter aquam uiuam, quam petis, indicasti, crede ergo mihi, si credis Iacob & patribus. Hæc tria unico illo uerbo insinuantur, respondet ergo ad interrogationem primo illam contentionem cessaturam, & e medio tollendã: nec enim in illo loco, nec in Hierosolymitano templo adorandus erit Deus. His uerbis quæ de futuro sunt: *Veniet*, inquit, *hora*, (quamuis enim Græce uerbum sit præsens, tamen id sæpe etiam pro futuro ponitur, & sic habet uersio cõmunis) prædicit vtrumque cultum, & Samaritanorum & Iudæorum tollendũ, & hac ratione cessabit contentio. At ne putaret cultum & adorationem omnino cessaturam, inquit, *Adorabitis Patrem*, ut sit sensus: Veniet hora quando adorabitis Patrem: erit quidem cultus Dei, sed non qualis in hoc uestro, & in illo Iudæorum templo: quia uterque cultus cessabit, & nouus quidam multo perfectior succedet. Hanc perfectionem huius cultus insinuat illud uerbum, *Patrem*, ut enim dicit Cyril. lib. 2. cap. 91. dum Patrem uocat, ad filium erigit considerationem, & ita est: nam in Christiano cultu non absolute Deus adoratur, sed etiam distincte Pater, Filius, Spiritus sanctus, & tres adoramus in una Deitate personas: quod nec Iudæus, nec Samaritanus fecit. Rursus adoramus Christiani Deum, & Patrem, quia sumus in statu adoptionis filiorum, & clamamus Abba pater, & edocti a Christo inuocamus: Pater noster, qui es in cælis. Hæc ergo perfecta adoratio de medio tollet, & Samaritanorum ritum, & Iudæorum cultum.

ANNOTATIO XVII.

Locutus est Christus de Samaritanorum & omnium gentium, falsa adoratione. ATtende per Samaritanorum adorationem etiam intelligi gentium omnium idololatriam: hi enim quãuis Deũ Israel adorarent, tamen idololatræ erant, & more idololatrarum viuebant. cessare ergo debuit & idolatria, & Iudæorũ cultus in Christi Euangelio, vt propheratum est Miche. 1. Omnia idola eius ponam in perditionem. Isa. 2. Eleuabitur Dominus solus, & idola penitus conterentur. De Iudæorum cultu auferendo dicitur, Psal. 39. Sacrificium, & oblationem noluisti, aures

Universidad de Deusto
Biblioteca

autem perfeciſti mihi. Tũc dixi: Ecce venio. & Iſa. 1. Quid mihi multitudinem victimarum veſtrarum? Aduertendum adhuc eſt, non ſolum prædictis his verbis Chriſtũ ſignificare voluiſſe vtrumque cultum ceſſaturum; ſed etiam, vti diximus, nouam hanc religionem, & adorationem Euangelicam, & adhuc etiam tertium quoddam, nempe amplitudinem huius religionis, & cultus, vt non in vno loco, & prouincia; ſed in toto orbe adoratio, & ſacrificium eſſent Deo exhibenda. Non vt in Iudaiſmo, & Samaritano illo cultu, qui vno certo concludebatur loco, ac ſi dictũ eſſet: non iam reſtringetur in hunc, aut ad illum locum adoratio Dei; ſed per totum orbem diffunderur, & hac ratione ceſſabit omnis talis contentio. Hunc locum ita expoſuit Baſil. lib. 2. de baptiſ. cap. 8. Poteſtatem, inquit, dedit Dominus adorandi in omni loco, vbi dixit, nec Hieroſolymis, neque in monte iſto adorabitis Patrem: dilatat, & deducit orationem Dei ab arcto Hieruſalem ambitu, in omnem totius orbis locum. Hæc Baſilius, explicans locũ Pauli: Volo viros in omni loco orare, exponitq. non hoc intelligi de omni loco etiam immundo & indecenti, qui humanis ſunt vſibus neceſſarij, ſed de eo, qui ad id deputatus fuerit, Paulumq. id tantum voluiſſe ſignificare docet, quod Dominus in his verbis ſignificauit, Dei cultum non eſſe reſtringendum ad vnam ciuitatem, aut locum determinatum: & hic ſenſus eſt horum verborum, quamuis ſimul etiam alia duo, quæ dicta ſunt, eiſdem verbis exprimantur. Conſonat huic illud Malach. 1. Non eſt, inquit, mihi voluntas in vobis, dicit Dominus Deus exercituum, & munus non ſuſcipiã de manu veſtra: ab ortu enim Solis, vſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in gentibus: & in omni loco ſacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda: & magnum eſt nomen meum in gentibus. Hæc tria his verbis prædicuntur, Iudæorum ſacrificia ceſſatura, gentiũ Idolatriam tollendam, & conuertendam in veri Dei cultum, & oblationem mundam; & hæc non vno in loco coarctanda, ſed in totum orbem a ſolis ortu, vſque ad occaſum dilatanda.

Vbique Deo ſacrificãdũ prædicit.

Vos adoratis, quod neſcitis: nos adoramus, quod ſcimus.

COMMENTARIVS.

Iudæorum religionẽ præfert ritibus Samaritanorum.

SEcundo reſpondet Dominus, præfertq. cultum Iudæorum, Samaritanorum ritui: ne enim mulier illa, parem eſſe vtriuſque & Iudæi, & Samaritani cauſam, cum vtriuſque remouendus eſſet cultus, arbitraretur, adiunxit ſecundum reſponſum. Cultus Iudæorum, quem ſuum vocat, *Nos*, dicens, quia ſecundum carnem Iudæus erat, multo eſt præſtantior veſtro. & cauſam huius apponit: Iudæus adorat quod ſcit, Samaritanus autem, quod neſcit; id eſt Iudæorum cultus ex fide vera eſt, quia vnicum credit eſſe Deum, ſicuti vere eſt: Samaritanorum autem cultus ex infidelitate, & errore, ac ignorantia eſt, quia non habet veram de Deo fidem. Quamuis enim Deum Iſrael, Deum eſſe credat: tamen cum eo multos recipit Deos; qui autem Deum vnicum non credit, rectam fidem non habet, & Deum ignorare dicitur, quia vere de Deo non ſentit. præſtat ergo Iudæorum cultus, cultui Samaritanorum, ſicut fides infidelitati, & veritas præſtat errori. His verbis duo inſinuat Dominus, alterum eſt, Iudæos in contentione illa propoſita, veram & rectam cauſam tueri: in templo enim Hieroſolymitano, verus erat cultus: vnde ille locus probandus eſt, non autem vbi cultus erat falſus. Alterum eſt, vtrumque quidem ceſſaturum, tamen non eadem de cauſa: nam cultus ille Samaritanorum, & Gentium idolatria ablata eſt, quia mala, & falſa, & impia. at Iudæorum cultus, non vt falſus, non vt malus, qui tunc verus, & ſanctus erat, ſed vt imperfectus, & vt figura & vmbra, adueniente perfecta veritate, vt paulo inferius dicemus.

Quia

Quia ſalus ex Iudæis eſt.

PRobat Chriſtus Iudæos veram Dei cognitionem habere; *Quia ſalus ex Iudæis eſt*; id eſt, promiſſiones ſalutis per Meſſiam futuræ Iudæis factæ ſunt, & ex ipſis in alios ſunt diffundendæ. Chriſtus enim de eis ſecundum carnem venturus eſt, qui omnium eſt Saluator, prædicatores veritatis, & legis Euangelicæ, & complementi prophetiarum annunciatores per orbem mittendi, ex ipſis ſunt. Iſa. 1. De Sion exibit lex, & verbum Dei de Hieruſalem. in ipſis igitur vera eſt Dei cognitio.

ANNOTATIO XVIII.

De qua ſalute loquatur Dominus.

CYril. lib. 2. c. 92. ſalutem hanc Chriſtum exponit. Chryſoſt. homil. 32. Chriſtum & veritatem etiam Euangelicam, & dogmata aliqua, ſi quæ vera gẽtes habuerunt, interpretatur: ſed legitimus ſenſus is eſt, vt & Chriſtum ſalutis auctorem, & Euãgelicam doctrinam, & legem, & promiſſiones, ex ipſis eſſe dicamus, quia omnia hæc ipſis ſunt prędicta, ipſis ſunt promiſſa, & per eum, qui ex eorum venit carne, impleta. Quòd autẽ ſe Chriſtus adorantibus coniungat, non eſt cur Arrianus ſe contra nos aliquid habere exiſtimet. Si enim vt homo mortuus eſt, vt homo etiam orauit: ita ſimiliter vti homo Ambroſius.

Sed venit hora, & nunc eſt, quando veri adoratores adorabunt Patrem in Spiritu, & veritate.

COMMENTARIVS.

TErtio reſpondet Dominus, & exponit qualis ſit iſta adoratio futura, quæ erit remotis illis montis, & templi Hieroſolymitani cultibus. Eſt autem illa particula, *Sed*, diuerſitatis, quaſi diceret: Non adorabitis in monte hoc, nec Hieroſolymis, ſed adorario erit in Spiritu, & veritate. hic eſt contextus. Cum autem prius dixerit, *Veniet hora*, tamen nõ expreſſerit, an proxima hæc hora, an diſtans, & longinqua eſſet, repetit idem verbum, & adiunxit, *Nunc eſt*, ac ſi dicat: Dixi, Veniet hora, nunc autem addo, iam eſt hæc hora. paulatim enim procedit reuelare myſteria: & prudenter non addidit tunc illud, *Et nunc eſt*, ne Samaritana audiens montis cultum remouendum, turbaretur nimis, propterea futuro vſus eſt tempore; at nunc de vera adoratione loquens, addit, *Nunc eſt*, vtrumque tamen verbum, *Venit*, & illud, & hoc, in Græco præſens eſt, *Venit*, ſed quod ſæpe futuri vim habet. Orig. hom. 13. dat cauſam quandam, cur addatur, *Et nunc eſt*, & non prius additum fuit, potius tamen ad ſenſum ſpiritualem, quàm ad litteralem pertinet. Attende uerbum, *Veri*, inquit, *Adoratores adorabunt*, inſinuat multos adhuc adoratores remanſuros, qui poſt Chriſti aduentum non ſic adorabunt, tam ex Iudæis, quàm ex Gentibus: tamen non erunt neque hi, neque illi ueri adoratores: ſed, ij ſolum qui in ſpiritu, & ueritate ado-

rabunt. Iudæi ergo, qui olim veri adoratores erant, sacrificijs, & oblationibus, & cærimonijs a Deo institutis, adhuc in eis perseuerantes post Christi aduentũ. non veri, sed falsi & impij sunt adoratores.

Quid sit in spiritu, & veritate adorare.

Superest explicare, quæ sit hæc adoratio, quæ futura nunc dicitur in Spiritu, & veritate. Si autem contextum obseruamus, duo hæc opponuntur duobus illis, nempe adorationi Samaritanorum, & adorationi Iudæorum: nam dicitur: *Nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis, sed in spiritu & veritate*, quasi hæc duo, duobus illis opponat. ex sensu igitur illorum, explicatio horum dependet. Adoratio in primis Samaritanorum erat in falsitate, & ignorantia: adorabant enim, quod nesciebant, quia de Deo non recte sentiebant. Erit ergo adoratio opposita, quæ est in veritate, quando recte, & vere de Deo sentientes adoramus. Iudæi autem adorantes quod sciebant, in veritate adorabant, & adoratio erat eorum in rebus corporalibus, quæ erant vmbræ, & figuræ futurorum. Omnia enim illa animalium sacrificia, cærimoniæ, & ritus, instituta erant a Deo, & data illis, tamquam futurorum figuræ, & signa; tale fuit templum illud, & omnis cultus illorum exterior. Erit ergo opposita adoratio, quæ non in corporalibus figuris, & vmbris futurorum fit, sed in spiritu, id est, in Spiritus sancti gratia, fide, charitate, & actibus, ac operibus ex his procedentibus: & hæc est adoratio in spiritu, quando non corporeas res, vmbras, & figuras offerimus, nec in his seruimus Deo, sed in actibus virtutum, qui ex Spiritus sancti gratia procedunt. Et hæc est adoratio Euangelica, quod in annotatione sequenti fusius explicabitur. Ista expositio est Ambrosij lib. 3. de Spiritu sancto cap. 12. & Cyril. lib. 2. cap. 93. spiritum enim contra figuras, & veritatem contra falsa dogmata distinguit: & eandem Hilar. tenet lib. 3. Trinit. Ambros. tamen magis eam explicat, & probat.

ANNOTATIO XVIIII.

Contra impugnates Ecclesiæ ritus & cærimonias.

FAlluntur hoc loco nostra tempestate hæretici, vt & olim falsi sunt. In primis recentiores, quia adorandus Deus in spiritu est, ideo omnes cærimonias, & ritus Ecclesiasticos tollunt, & sola conscientiæ munditia, adorandum Deum existimant: ceterum errant grauiter, non intelligẽtes quid per Spiritum hoc in loco sit intelligendum. Nam ipsi absolute Spiritum interpretantur, vt a corpore distinguitur, & actum animæ tantum spiritualem significat: si autem hæc est adoratio in Spiritu, certe quando Paulus ad Ephes. 3. adorabat dicens: Huius rei gratia genua flecto ad Patrem, in Spiritu non adorabat: genuum enim flexio corporis est, non animæ: nec etiam adoratio erat in Spiritu illa Petri Act. 9. quando submittẽs quoque genua orauit: nec illa confessio erit in Spiritu de qua dicitur Rom. 10. Ore confessio fit ad salutem: nec erat illa manuum impositio, in Spiritu sancto Act. 3. vbi dicitur: Imponebant manus super illos, & accipiebant Spiritum sanctum: nec prædicatio Pauli erat in Spiritu, quia corporea res erat.

A Non igitur adoratio in Spiritu excludit actus corporis: nam 1. Corint. 12. operationes Spiritus varias distinguit Paulus, quæ corporeæ sunt, vt interpretatio sermonum, opera virtutum, genera linguarum, gratia sanitatum. & ad Roman. 12. Siue ministerium in ministrando, qui docet in doctrina, qui exhortatur in exhortatione, qui tribuit in simplicitate, & multa alia ibi numerata. 1. Cor. 14. Psallam Spiritu, psallam mente: quæ omnia in Spiritu sunt, & fiunt, & multa corpora-
B lia opera Paulus exhibuit in Euangelio prædicando, de quibus dicit ad Rom. 1. Testis est mihi Deus, cui seruio in Spiritu meo in Euangelio. Concludamus ergo nõ excludi opera externa per adorationem Spiritus, quando ea fiunt, & procedunt ex interiori Spiritu, fide, dilectione, & gratia. Eleemosynæ ergo, peregrinatio, ieiunium, & reliqua, quæ ex fide, dilectione, pœnitentia procedunt, in Spiritu fiunt, & in Spiritu adoramus, & seruimus Deo, quando hæc sic facimus.

Quid de antiqua Iudeorum adoratione sublatum sit.

Iudæus olim etiam seruiebat in Spiritu, quando ex fide, & gratia, & dilectione similia

similia faciebat opera: nec hæc adoratio ablata, sed perfecta est in Euangelio, vbi perfectior fides, copiosior gratia, maiora dilectionis argumenta sunt. Sic Prophetæ, & multi iusti adorarunt, & seruierunt tunc Deo. Quandam autem adorationem Iudæus particularem habebat, a Deo illi ad tempus datam, nempe sacrificia quædam animalium, & cærimonias quasdam exteriores, non quidem data, & instituta, quasi actus exteriores, ex interiori virtute procedentes, sed vt essent signa, & figuræ futurorum mysteriorum: non enim Deus
B iussit illi populo, vt faceret holocausta, & victimas, & ceteras cærimonias, quasi ea fidei, dilectionis, & interiorum virtutũ actus essent: quamuis, qui ea fide, & dilectione exhibuissent, recte, & in Spiritu facere dicti fuissent: sed vt essent figuræ eorum, quæ per Christum futura erant, & in hoc Iudæorum cultus a Gentiũ cultu differebat. Non enim gentes, illa holocausta & ritus faciebant quasi futurorum signa, sed quia grata Dijs suis existimabant. Iudæus non sic habuit a Deo man-
C datum: nec enim illa a Deo instituta sunt, quia placerent in se, sed vt figura eorum, quæ ei placebant, quibus aduenientibus illa cessarunt. hæc erat adoratio in figuris corporeis, & materialibus, videlicet in animalibus, in templo illo vnico, in tot cærimonijs. hæc omnia abstulit Euangelium, manetq. adoratio in spiritu, non in illis figuris corporeis. Quod si in Euangelio sunt opera exteriora, sunt & cærimoniæ aliquæ, non sunt quasi figuræ, nec ea fiunt, vt in figuris Deum colamus: sed
D quatenus sunt actus quidam exteriores interioris fidei, dilectionis, ceterarumq. virtutum. Genuæ ergo flectimus, quia actus est interioris humilitatis: castigamus corpus cum Paulo ieiunijs, & flagellis, quia actus sunt pœnitentiæ spiritualis. Vt enim pecunia, quæ datur pauperi, exterior res est, tamen ipsius erogatio est in spiritu, quia ex misericordia procedit: sic etiam exteriora sunt multa, erga quæ, opera virtutis interioris exercemus, & ad Spiritum
E propterea referuntur. Cærimonijs etiam vtimur, quia actus sunt reuerentiæ erga Deum, atque etiam ad excitandam mentis deuotionem, & ad rerum spiritualiũ, quas tractamus, aliquam expressionem ordinantur. Hæc enim omnia ad Spiritum pertinent. Sed de cærimonijs plura tractare instituti nostri præsentis non est. Multum ergo errant hæretici non intelligentes, quid sit in spiritu operari, seruire, A adorare, & confundunt Iudaicam illam adorationem cum ea, quæ est ex Spiritu, non distinguentes vnum ab altero.

Quid sit in Spiritu adorare.

Quantum ad litteram attinet Hebraismus est, adorare in Spiritu: nam solet Hebræus apponere præpositionem effectiuo casui, percutiam in gladio, viuit homo in pane, id est, gladio percutiam, pane viuit: sic adorare in veritate, adorare in Spiritu, id est Spiritu, & veritate. Hoc autem est, recte, & vere sentientes de Deo ea facere, quæ ex diuina Spiritus sancti gratia, &
B dilectione procedunt. Neque ab hac adoratione remouentur sacramenta nostra, & sacrificium, sed vmbræ, & figuræ illæ corporeæ, maxime cum nostra sacramenta causæ sint, & instrumenta Spiritus sancti, ad Spiritum hunc, & gratiam conferendam, sacrificium vero nostrum non vmbram, non figuram, sed ipsam in se veritatem habet.

Ex hac vera expositione conuincitur etiam aliorum hæresis, quæ non solum nostris temporibus, sed etiam, olim vi-
C guit. Massiliani enim eam habuerunt, vt refert August. in sermone cont. Arrianos, & Donatistas, & meminit idẽ Aug. Epist. 50. ad Bonifacium. Vsum enim templorũ negabant, quia dictum est: *Nec in monte hoc adorabitis, nec Hierosolymis.* Errabant autem isti locum non intelligentes. His enim verbis Dominus significare voluit, ritum illum, & cultum in falsitate, & figuris cessaturum, nec adorationem esse restringẽdam ad vnum locum determinatum, quale templum, & mons ille erat,
D sed diffundendum per totum orbem, & quòd figuræ illæ finem habituræ essent, & ita est. Nos enim non habemus templa, vt figuram futuri, sicut Iudæi, sed vt locum decentem, & honorificum, in quem conueniat multitudo, & vt oportet, ministeria diuina peragantur: quæ profectò summa cum reuerentia tractanda sunt, & non vbique locorum. Neque etiam habemus templa vt Samaritani, existimantes Deũ loco circumscribi, & determinari, qui
E vbique est, sed vti diximus, vt locum Deo dicatum, in quo reuerenter diuina tractãtur mysteria, quæ in spiritu fiunt, quamuis exteriora sint. Cum enim simus homines, loco, & tempore concluſi, indigemus, vt modo nostro Deo seruiamus, locis & temporibus determinatis. Sane si templa non essent, diuinę voluntati conformia, non ita acriter Paulus 1. Corin. 11. reprehenderet eos, qui minus decenter in eis operabantur, dicens: Numquid domos non habetis

ad

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad manducandum, aut Ecclesiam Dei cõtemnitis? Cessauit ergo templum illud vnicum & determinatum, figura & vmbra futurorum, & propterea restrictio illa ablata est: sed non prohibita sunt templa, vt loca, in quibus diuina mysteria decenter, & reuerenter tractentur, & propterea multa in toto orbe sunt, vbi cultus verus Dei est, & hac ratione etiam post Christi ascensum, Petrus, & Ioannes Acto. 3. ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Extitit, & alia hæresis antiqua circa eadem verba, de qua sequenti annotatione differendum est.

ANNOTATIO XX.

Diuersæ Patrũ expositiones traduntur.

QVamuis, quæ in commentario expositio allata est, sit vera, & legitima: tamen vt rectius intelligatur, & discutiatur, Patrum antiquorum alias expositiones referre oportet. nam ex eis etiã quantum hæretici nostri temporis, quos in præcedẽri annotatione impugnauimus, decipiantur, manifestius apparebit.

Primo loco Athanasius epist. ad Serapionem: Quod Spiritus sanctus nõ sit creatura, prope finem, per spiritum, Spiritum sanctum, per veritatem, filium Dei intelligit: adoratio ergo in Spiritu, & veritate erit, adorare Patrem in filio, & Filium in Spiritu sancto, quod est totam Trinitatem Patrem, Filium, & Spiritum sanctum adorare: vt hæc duo Spiritus, & veritas, sint ex parte obiecti adorationis, eius scilicet quod adoratur, sitq. tota Trinitas: cuius expositionis meminit etiam Ambro. lib. 3. de Spiritu sancto cap. 12. & probat. sed difficile est hæc accommodare huic contextui.

Secundo loco idem Athana. quæst. ad Antio. quæst. 60. aliter exponit, vbi posita interrogatione qui sint adoratores in Spiritu, & veritate? respondet: Hi sunt, qui in desertis montibus, & qui in spelunceis, & cauernis terræ habitabant, qui citra congregationẽ Ecclesiæ, per bona opera Dei, spiritu illuminari, in Spiritu, & veritate adorant Deum, & Patrem, qui in cælis est, qui irreprehensibiliter viuunt, & Deum simul religiose, & reuerenter adorantes, omni pietate, & honestate virtutũ relucent, nec opus habent Ecclesia, aut loco huic rei destinato, sed ipsi semetipsos templa faciunt, quouis loco bonis operibus, & vbique Deum placant. hæc Athan. Hęc expositio aptior est, quàm præcedens: non enim Spiritum & veritatem interpretatur, pro his qui adorantur, Filio & Spiritu sancto, sed pro principio ex parte adorantis, vt ex spiritu & veritate, adoratio procedat, quod conforme est nostræ expositioni. Tamen in eo, hæc expositio non placet, quia non videtur restringenda ad eos solos, qui in montibus degunt. Apostoli enim inter homines viuebant, & tamen in Spiritu, & veritate adorabant, & eos, qui in templis adorant, etiam in Spiritu & veritate adorare certum est.

Tres Basilij expositiones proponuntur.

Tertio loco Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 26. tres dat expositiones. Prima est, vt per spiritum, ipsum Spiritum sanctum intelligamus, qui dicitur & habet rationem loci, & templi in quo adoramus, & qui in spiritu adorat velut in loco sancto adorat. Altera est, vt teneat rationem principij, sitq. in nobis non per subsistentiam suam, sed per gratiam, quæ nostram insufficientiam complet, & facit vt idonei simus ad adorandum, & in hoc cum Ambr. & Cyril. vt paulo post dicemus, conuenit. Tertia est, vt per spiritum & veritatem, Filium, & Spiritum sanctũ intelligamus, in veritate enim, id est, filio, adoratur Pater, qui est in filio, vt in imagine sua viua, & filius adoratur in spiritu, qui est ei coniunctus, vt lux cum imagine, vt sit visibilis. Denique adoratio Trinitatis est adoratio Patris in spiritu & veritate, vti Athanasius dicebat.

Quarto loco Origen. lib. 1. Periarchon cap. 1. & lib. 6. cont. Celsum, magis ad sensum accedens, veritatem exponit, vt distinguatur a figuris, Spiritum autẽ, vt distinguatur a corporibus. Adorabant enim in sacrificijs corporalibus, & figuris, illi: at nos in spiritu, non in corporalibus illis sacrificijs, in veritate, non in figuris. Vnde secundum Orig. nec Iudæus adorabat in veritate, nec in spiritu: sicut nec Samaritanus, quia in corporibus, & figuris adorabant. Eadem est expositio Chrysost. hom. 32. & Euthymij, vt adoratio hæc sit in cõscientia, candoreq. cordis, non in corporibus, & figuris: spiritum ergo corpori, veritatem figuræ opponunt. At cum in adoratione Iudæum Dominus a Samarita no distinxerit, quia vnus nescit, alter scit quod adorat, non videtur posse expositio accommodari, quia nullam distinctionem facit vtriusque, quæ tamen facienda est. Nõ enim Iudæus relinquitur nisi propter figuras: Samaritanus autem propter errorem. Spiritus ergo opponitur corporeis figuris, veritas autem falsis dogmatibus.

Propterea

Vera Christi verborũ interpretatio.

Propterea quinto loco est expositio Cyril. lib. 2. c. 93. Is veritatem intelligit eam, quæ contra falsa dogmata fidei est: Spiritum autem, qui contra vmbras, & figuras illas corporales legis: vt idem sit, *Adorare in spiritu, & veritate*, ac adorare in vera fide, & gratia, seu dilectione exclusis erroribus, & figuris corporeis. Hanc tenet Ambro. loco proxime citato. Per Spiritum enim gratiam Spiritus sancti exponit: & per veritatem, rectam & veram scientiam, seu cognitionem Dei, nec discrepat ab hac Hilar. lib. 2. Trinit. per veritatem enim hanc, scientiam: & per spiritum, Spiritus sancti gratiam intelligit. Nec refert exponere Spiritum sanctum, aut Spiritus sancti gratiam: licet enim in Spiritu sancto dicamus aliquid facere, vt 1. Corint. 12. Nemo potest dicere Dominus Iesus, nisi in Spiritu sancto. semper eius gratia, & donum intelligitur, ratione cuius dicitur in nobis esse. Hanc expositionem secuti sumus in commentario, vt veritas contra falsa dogmata, Spiritus contra corporeas figuras illas, & vmbras dicta esse intelligantur: quæ expositio magis cõsonat contextui, & proposito loquentis Domini, qui & falsitatem Samaritanorum dogmatum, & Iudæorum vmbras, & figuras a suo cultu futuro repellendas, statuit significare. Ab hoc cultu igitur, nemo sacrorum Doctorum opera exteriora, & cærimonias, ex interiori spiritu proficiscentes excludit, quod nostri hæretici faciũt, sed omnia opera, etiam exteriora, quæ ex interiori Spiritu fiunt, ad eundem pertinere Spiritum sacri Doctores semper senserunt.

Hoc etiam loco sicut, & multis alijs, abutebantur hæretici Arriani probantes Spiritum sanctum minorem Patre, quia in ipso adoramus Patrem, quibus docte respondet Ambro. lib. 3. de Spiritu sancto, cap. 12. quamuis enim admitteremus de Spiritu sancto hæc verba intelligenda, vt esset sensus: In Spiritu sancto adoramus, nihil haberent Arriani, quod vere obiectarent. nam locutio hæc causam infert, vt in Spiritu sancto adoratio fiat, id est, per ipsum: Sicut omnia esse condita in Filio, non facit eum minorem, quia causam per quam facta sunt, significamus, iuxta legitimam expositionem solutio aperta est, de ipsius enim Spiritus sancti dono intelligẽda sunt verba, quod illis Rom. 1. confirmatur verbis: Cui seruio in Spiritu meo: si Spiritum sanctum ipsum, & non ipsius donum intelligeret Paulus, non addidisset, illud, meo: & tamen hæc verba in eodem dicta sunt sensu, in quo illa Pauli. *Adorare*, enim, *in Spiritu*, & seruire Deo in Spiritu, idem sunt.

Nam & Pater tales quærit, qui adorent eum.

COMMENTARIVS.

CVr adoratores veri in spiritu, & veritate adoraturi sint, causam subdit: quia Pater hos quærit. Illud, *Nam &*, idem est, ac etenim, seu namq. locum habens vnius causalis dictionis. Cyril. lib. 2. cap. 93. interpretatur sic: quærit adoratores tales, id est, isti grati sunt ei. Aliqui exponunt: Tales vult adoratores, id est ex diuina voluntate id procedit, vt adoratio hæc sit futura in spiritu, & veritate: tamen sensus legitimus hic mihi videtur: Pater tales quærit adoratores, id est, isti tales sunt proportionati, & conuenientes adoratores: nam quod sequitur causa est, cur Pater hos quærere dicatur, nimirum quia Spiritus Deus est, vt stagnitas, ita nunc dicitur, tales postulat, seu quærit Pater sui adoratores.

Spiritus est Deus: & eos, qui adorant eum, in spiritu, & veritate oportet adorare.

CVr Pater tales postulet, seu quærat adoratores, rationẽ adiungit: quia Deus Spiritus, & incorporeus est, adoratores, igitur non in corporibus, & rebus materialibus, sed in spiritu, & veritate, quæ etiam spiritualia sunt, oportet adorare:

Quia Deus Spiritus est, in Spiritu & veritate est adorandus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

adorare: vt sit proportio inter adoratum, & adorationem, & qualis qui adoratur, talis sit etiam adoratio. *Spiritus* hoc in loco, vox communis est Trinitati, naturam, non personam certam significans, vt dicit Athana. lib. de communi essentia Patris, Filij, & Spiritus sancti, estq. constructio hæc: Deus est Spiritus, id quod denotat articulus appositus Deo, & ablatus a Spiritu. Deus enim, quia incorporeus, & immaterialis est, Spiritus dicitur: per hoc significantur actiones & operationes hominis exteriores, nisi ex Spiritu procedant fide, dilectione, gratia, Deo non esse gratam adorationem: at si ex eis procedant, Spiritualis adoratio sunt. Non ergo illa antiqua, & corporea sacrificia iam placent, quæ tunc exhibita erant, & placebant, quia figura futurorum erant, hoc iam ablato, & illa cessarunt: placent tamen ieiunia, eleemosynę, peregrinationes, & similia, quæ ex Spiritus Dei gratia, fide, & dilectione procedunt, sic enim spiritualia sunt in suo principio, & radice seu causa, & quandam cum Deo habent proportionem, qui Spiritus est.

Percontabitur aliquis, ex eo quod Deus Spiritus est, sequitur quòd in Spiritu adorandus est: tamen non sequitur, quòd in veritate. Respondeo Dominum probare præcipue voluisse hanc adorationem in Spiritu: nam adoratio in veritate nō indiget probatione. Si enim in adoratione falsitas est, adoratio mala est, & Deo non conueniens, quamuis etiam aliquo modo sequatur: nam qui adorat Spiritu, cum Spiritus sit Deus, verior est ista adoratio, cum Deum Spiritum confitetur, qui in Spiritu adorat, & in Spiritu censet adorandum.

Dicit ei mulier: Scio, quia Messias venit, qui dicitur Christus, cum ergo venerit ille, annunciabit nobis omnia.

MVlier verba Christi non assequens, solutam suam quæstionem non putauit: idcirco ad aduentum Messiæ contentionis sententiam refert, *Scio*, inquit, *quia venit Messias*, id est, Messiam venturum scio: ille cum venerit, omnia nobis declarabit, & omnem remouebit contentionem. Illud *Venit*, quamuis præsens sit, vim tamen futuri habet: illud *Quia*, declarationis est, scio quia veniet, aut scio venturum. Nam Samaritani quinque libros Moysis recipientes, Christum venturum credebant: in eis enim libris eius promissio continetur, iuxta illud Ioan. 5. Si crederetis Moysi, crederetis & mihi, etenim ille de me scripsit. Illud autem, *Qui dicitur Christus*, vox est Euangelistæ interpretantis verbū Hebræum. Messias enim apud Hebræos, idem quod apud Græcos Christus significat. Sperabat autem Christum legem, & doctrinam expositurum, vt Doctorem insignem: & in hoc recte sentiebat. quamuis aliter multo docturus esset, quàm ipsa putabat. Habebat Samaritana Christum docentem, & annunciantem, & non agnoscebat, aliquam tamen percipit ex Christi præsentia motionem: nam mota est desiderio aduentus Christi, immo dum dicit: *Annunciabit nobis*, præsensit etiam quodammodo se eum visuram: & vero non est deceptus intellectus, nec suo desiderio affectus frustratus est.

Dicit ei Iesus: Ego sum, qui loquor tecum.

QVod Iudæis instanter petentibus: Si tu es Christus, dic nobis palam, iuste negauit; mulieri infimæ conditionis, & adulteræ, & Samaritanæ misericorditer concessit. Iuste quidem tunc illis negatum est, quia iam ex operibus mirandis, & ex ipsius verbis sæpe repetitis, id potuerāt cognoscere: nec voluntate credendi, sed persequendi quærebant: at hæc nec miracula viderat, nec

nec audierat doctrinam, cum, a quo instrueretur, desiderabat: verumtamen non digna erat tanti reuelatione mysterij, nisi diuina misericordia, qua, quibus vult miseretur, nec hominum expectat merita, præueniisset. *Ego*, inquit, *sum*, Christus, *Qui loquor tecum*. Sed nec ad verbum hoc exterius tam cito illa crederet: nisi in mentem eius omnipotentis virtus intraret, simul enim aures verbo exterio ri fecit, & animæ eius mentem, & affectum cælesti lumine, & dono spirituali imbuit, vt quod exterius audiebat, interius perciperet, & crederet.

Et continuo venerunt discipuli eius, & mirabantur, quia cum muliere loquebatur.

INterrumpit historiam Euangelista, vt id, quod post dicta Christi euenit, narret. Cum muliere hæc verba Christo loquente discipuli redeuntes e ciuitate, vbi cibos emerant, superuenerunt. Qui quamuis, quid diceret, non audierunt: tamen cum Samaritanæ loqui percipere, & cognoscere potuerunt: & propterea mirati sunt, quòd cum muliere loqueretur. Non mirantur discipuli cum muliere colloqui Christum, quasi aliquid sinistrum cogitarent, sed quia insolitum erat Christo loqui cum mulieribus, præter eas, quæ coniūctæ sanguine sibi erāt, aut notæ. Nec hactenus Christum ignotis cum mulieribus, maxime remotis arbitris loquentem viderant, propterea q. mirati sunt, tamquam nouum quiddam, insolitum, & insperatum.

ANNOTATIO XXI.

Quid possimum discipuli mirati fuerint.

CYprianus lib. de singularitate clericorum. isto loco vtitur, vt consortium cum mulieribus a clericis vitandum esse probet. Eius verba sunt hæc: Et vt de Apostolis breuiter probem, quantum eis fluxa familiaritas potuit displicere, qui compulsi sunt, & de ipso Domino loquente cum femina dubitare, nisi eos maiestatis notitia probata compesceret, sicut Euāgelista refert, dicens: Inter hæc venerunt discipuli eius, & mirabantur, quòd cum muliere loqueretur: nemo tamen dixit illi: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea? Hæc Cyprian. qui nostræ expositioni accedere videtur. Cyril. lib. 2. cap. 97. & Chrysost. homil. 32. affirmant, miratos esse discipulos humanitatem Saluatoris incredibilem, quòd cum tali mulie- A re loqueretur, quæ Samaritana, & vilis erat: non tamen aliquid sinistrum cogitasse. Et hoc posterius verum est: tamen admirationis causa magis ea mihi videtur, quam cum Cypriano attuli. Illa enim Cyrilli & Chrysost. locum haberet expositio, si cum articulo legeretur, Cum muliere illa: at non sic dicitur, sed, *Cum muliere*, vt sit sensus, miratos fuisse, quod cū ignota, & sola loqueretur muliere. Ex circumstantijs enim loci, & temporis etiam admiratio pensanda est. Est quoque exemplum Saluatoris prudens pro his, quibus ex officio incūbit, vt cum mulieribus colloquantur, ipsarum saluti consulentes, vt in loco publico, & patenti, vt omnis sinistra suspicio tollatur, sermo cum illis habeatur.

Nemo tamen dixit: Quid quæris, aut quid loqueris cum ea?

COMMENTARIVS.

PRoprium est admirantium aliquem effectum, scire velle causam, & rationem eius, & propterea vtuntur interrogationibus: at discipuli admirati quidem sunt cum muliere colloquium, sed causam præ Domini reuerentia non B

Universidad de Deusto
Biblioteca

quærunt scire: propterea nec interrogant, quid quæris ab ea? aut quid loqueris? Non enim omnis, qui loquitur cum aliquo, aliquid ab eo quærit: propterea dicitur: *Quid quæris, aut quid loqueris?* Neutrum discipuli scire quærunt, sed in magistri voluntatem omnia referunt. Recte Cyril. lib. 2. cap. 98. mirari nos debere admonet humanitatem Christi, qui cum muliere loquebatur: discipulorum quoque prudentiam, qui nihil hac de re interrogandum esse, non ignorabant. Hoc loco vtitur Basil. in reg. fusius disputatis cap. 48. contra curiosos: qui quæ ad eos scire non pertinent, solicite scire quærunt, a qua curiositate discipuli se continuerunt: nihil enim horum scire ad ipsos attinebat.

Hoc loco vtitur Basilius contra curiosos.

Reliquit ergo hydriam suam mulier, & abijt in ciuitatem & dicit illis hominibus.

PErsequitur interruptam Samaritanæ historiam. Mulier igitur illa audito verbo Domini, & fidem tanti mysterij concipiens, relicta hydria abijt ad suos in ciuitatem, & annunciat, quod factum est, multũ mutata ab illa, quæ erat in principio. Quæ enim nec parum aquæ, vt biberet, Christo propinare voluit: iam propter eum & hydriam relinquit, & funem: Et cui toties venire ad fontem, etiã vt sibi aquam hauriret, graue erat: iam redire ad ciuitatem, & iterum ad fontẽ vbi Christus manserat reuerti, non laborem, sed requiem reputabat. Mirabilis est verbi Domini mente & affectu concepti efficacia, quæ corda saxea emollit, & incredulorum mentes, & peccatorum voluntates, ad se potenter, & cito conuertit. Illa dictio illationis, *Ergo*, significat, quod præcessit, causam esse sequentis sententiæ, ac si diceret: quia audiuit a Christo, quòd ipse esset Messias: propterea relicta hydria abijt. Causa autem, propter quam mulier hæc in ciuitatem abierit, ea est, vt ciues suos tanti boni participes faceret, vt & ipsi viderent, & crederent in Christum. Dubium enim non est, quin qui mouit cor eius, vt crederet, simul & ad alios conuocandos impulerit. quod recte Cyrillus lib. 2. c. 99. annotat, dicens: Charitate, quæ virtutum optima est, accensa bonum, quod ei contigit, ceteris quoque cursu præbere studebat: nec mirum, occultius enim Christus secum loquebatur, dicens: Gratis accepistis, gratis date. Non ergo imitandus ille seruus, qui talentum obruit, sed multiplicanda sunt, quæ accepimus, quod probe nobilis illa mulier fecit, quæ Samaritanis omnibus, quæ accepit, proposuit. Hæc Cyrillus. Abijt autem cito, ne si moram faceret, Christus recederet: nam videns discipulos venisse de ciuitate, arbitrata est cibos emisse, ibiq. saltem commoraturum tantisper, donec cibum caperet, & forsan hydriã reliquit in vsum ipsius, & discipulorum: & ne iusto diutius tanto bono ciues priuaret, si prius domum hydriam reportaret. Temporalia enim contemnens, præponit diuina & cælestia: quæ autem suis ciuibus prædicauit, sequuntur.

Samaritana charitate mota accersit suos ciues.

Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcumque feci, numquid ipse est Christus?

PRudenter Samaritanos suos ad Christi fidẽ trahere studet: non statim Christum adesse prædicat, vt recte Cyrillus lib. 2. cap. 100. aduertit, ne a suis, quibus mores eius cogniti erant, in insaniam potius esse conuersa putaretur: sed primo miraculum narrat, & sic eos ad fidem disponit. Ne autem fides ei negaretur, si tantum, quod factum erat, narraret, ad experientiam eos inuitat: *Venite*, inquit, *& videte hominem*, confidebat enim si ad Christum venirent, eum doctrinæ, & potentiæ suæ verbo illos conuersurum, vti factum est: cumq. crederet ipsa

ipsa Christum esse, eos ad probandum inuitat, an Christus sit. Non enim sibi tantum auctoritatis ausa est arrogare, vt doceret, & Christum esse affirmaret: quod non ex incredulitate, sed ex humilitate fuit, qua illos fidem tanti mysterij consequi sua narratione indignam se iudicauit. Nec dicit: Ite, & videte: sed, *Venite*, vt credibiliora faciat, quæ affirmat: se etiam cum eis venturam pollicetur simul etiam, quia fidem, & feruorem ex Christi verbis conceptum, non facile remittebat: sed ad eum a quo tanto est affecta beneficio iterum redire gestiebat, oblitaq. sitis & famis, parem magistro vicem reddebat.

Magna Diuinæ gratiæ virtus, & efficacia.

Mira virtus gratiæ hæc est, vt indoctam, & incapacem, & peccatricem feminã, tam cito in veritatis Christi conuertat apostolam, & fiat Christi prædicatrix, ad eumq. trahat multos, cui paulo prius, ad bibendum, aquam negauerat. Existimo quamuis Euangelista in generali describat eius prædicationem, tamen mulierẽ omnia sigillatim narrasse suis ciuibus, nempe qualiter ei dictum sit: Quinque habuisti viros, & hunc non esse suum. Nec suo honori pepercit, vt nomen Christi celebraret, sicut Paulus: qui, vt Dei misericordiam magnificaret, anteactæ vitæ suæ mala, quæ contra Christum fecit, aperuit, & simul etiam, vt suis prodesset: vno ergo momento, & fidem concepit, & magnos progressus in ea fecit. Euangelistam enim omisisse aliqua certum est: nam mulier suis indicauit locum, vbi erat Christus, & alia multa distinctius, aliter non venissent Samaritani, nisi locum scirent, & spem inueniendi eum conciperent ex his, quæ a muliere audierant. Nec est mentita, dicens: *Dixit mihi omnia, quæcumque feci*, sunt enim modi communes loquendi hyperbolici: dixit enim Christus, quæ præcipue in vita fecerat, licet non omnia sigillatim.

Exierunt ergo de ciuitate, & veniebant ad eum.

ILla dictio illationis, *Ergo*, vt superius etiam annotauimus, præcedentem sententiam causam esse sequentis insinuat, ac si diceret: propter mulieris dictum exierunt Samaritani, vt venirent ad Christum, fidem dictis eius habentes: nam ipsa dixit: *Venite & videte*, propterea exierunt illi, & veniebant, vt viderent. Qui sua virtute mulierem impulit, vt relicta hydria ad ciues suos inuitandos, & ducendos abiret, etiam illos, vt venirent, & fidem mulieri haberent, commouit.

Et vero digna est omni laude Samaritanorum facilitas, qui vno uilis mulieris dicto tantam fidem tribuerunt, vt relictis omnibus, extra ciuitatem ad uidendum Christum conuolarent, & quem sui non receperunt, alienigenæ & extranei amplecterentur.

Interea rogabant eum discipuli, dicentes: Rabbi manduca.

REuertitur ad discipulorum historiam: dum Samaritana abijt, suosq. conuocat populares: discipuli ignari eius, quod factum, & quod futurum erat, nempe cito fidelium magnam futuram messem, cibis emptis vesci cupientes, rogant magistrum, vt manducet. In eo, quod rogasse dicuntur (quod amoris fuit vehementis erga Christum) eum manducare nolle cognouerunt: non enim aliter rogassent eum. Cum enim Christus cito venturos Samaritanos prænosceret, quamuis ex itinere fatigatus, nullam tamen corporis rationem habuit, vt populi saluti consuleret, distulitq. corporalem suam refectionem, vt locum spirituali populorum pastui relinqueret: magnum prælatis exemplum præbens, & discipulis, qui orbis erant futuri magistri, vt dicit Cyril. lib. 2. c. 105.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ille autem dixit eis: Ego cibum habeo manducare, quem vos nescitis.

ROgantibus discipulis, vt cibo corporali se reficeret, cur non id tunc faciat, respondet. Est autem causa, quia alius instabat cibus, nempe animarum conuersio, qui anteferendus est oblato illi cibo, quē vt sumeret, rogabant. Illum autem cibum discipuli ignorabant: non enim Samaritanos iam iam venientes ad Dominum, & multos ex eis propter mulieris verbum credentes videbant: & propterea rogabant. Illud, *Quem vos nescitis*, causam quandam habet implicitam, ac si dictum esset: quia nescitis, quid proxime futurum est: propterea rogatis me, vt manducem, non rogaturi, si quod ego scio iam iam adesse, sciretis. Mihi hæc verba insinuare videntur, Dominum discipulis significasse, vt ipsi manducarent, ipse tamen cibo abstinuit, & propterea illum rogabant, vt manducaret, at ipse respondet: *Ego cibum habeo manducare*, quasi diceret: Vos sine me manducate, ego enim cibum alium expecto. Solus enim Dominus ieiunare; discipulorumq. lassitudini, & fami consulens, disciplinæ rigorem in se exercere volebat, quamuis nemo sine ipso escas acceptauit. Quantum animarum conuersionem appetat, & ea delectetur Christus, indicat, dum illam, cibum vocat, cibo corporis præferendum: hunc enim differre, non illum voluit. Vera est doctrina Gregor. in libros Regum lib. 6. c. 3. exponentis dictum illud Samuelis ad Isai patrē Dauid: Mittite, & adducite eum: neque enim discumbemus priusquā ille veniat. Inquit Grego. cum spiritualia instant negotia, exteriora differantur, quia cum magna mentis quiete disponenda sunt.

Quantum Christus delectetur animarum conuersione.

Dicebant ergo discipuli ad inuicem: Numquid aliquis attulit ei manducare?

NIhil vltra cibum corporalem altius discipuli cogitantes, verbum Christi nō intellexerunt: sed verba de eo, quem cogitabant, & appetebant cibo, & interpretati sunt, & inter se dicunt: *Numquid attulit ei aliquis manducare?* quasi cibum non caperet, quia iam allato sibi cibo ab aliquo, refectus esset. Valde depressa hæc erat cogitatio: nam si de cibo corporali dictum esse putarunt, saltem an ministerio Angelorum cibus allatus ei esset, sicut cum Helia factum est, interrogare debuerunt: at non hoc inter se quærunt, sed an dum in ciuitatem ipsi abierant, aliquis homo cibum ei attulerit. Erant enim discipuli adhuc rudes, & spiritualium nondum satis capaces, nec verba adhuc Christi recte perpenderunt, qui non dixit, manducaui, sed, *Cibum habeo manducare*, quæ verba non præteritum, sed futurum potius, & iam iam præsens significant, nec manducasse, sed cito manducaturum exprimunt. Hæc etiam verba indicant solum Dominum a cibo abstinere voluisse, discipulos vero ad manducandum inuitasse, aliter ratio ista non procederet: *Numquid attulit aliquis ei manducare?* nam hæc causa soli Christo conueniebat, si enim attulit ei aliquis cibum, solus ipse non indigebat cibo: discipuli vero ieiuni cum essent, cibo reficiendi erant. Tenendum ergo est, Dominum eos ad vescendum induxisse, ipsum tamen abstinere decreuisse. Verba etiam sequentia idipsum probant, in quibus de proprio cibo loquitur, & causam propter quam edere noluerit, affert. Ipse igitur solus, abstinere statuerat, quamuis sciret discipulos cibum non aliter accepturos, quàm si etiam ipse manducaret, aut eum cibo iam esse refectum, eis constaret.

Dicit

Dicit eis Iesus: Meus cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me, vt perficiam opus eius.

NOn intelligētibus discipulis cibum hunc, propter quem illum corporalem differebat, apertis verbis manifestat. *Meus*, inquit, *cibus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me*, & opus eius perficere: hic est cibus, quem me habere dixi, & propter quem a cibo hoc vestro nunc abstineo: cibus hic corporalis communis est, & meus, & vester, & hominum: at hic alius mihi est peculiaris. Græce illud, *Vt perficiam*, notam habet copulandi, ac si diceret: meus cibus est facere voluntatem eius, qui misit me, & perficere opus eius: seu vt faciam voluntatē eius, qui misit me, & perficiam opus eius. sicq. legit Aug. lib. 83. qq. quæst. 64. nempe cum particula copulandi. Idē est sensus, siue hoc, siue illo legas modo: hæc enim duo, facere patris mittentis voluntatem, & opus eius perficere, cibum suum Christus appellat. His verbis non negat se vti cibo corporali debere, sed huic esse cibum spiritualem præferendum: nec venisse in mundum propter cibum corporalem, sed propter hunc, qui est voluntatem facere eius, qui misit eum, & opus eius perficere.

Quid sit facere voluntatē Patris, & qd opus eius perficere.

Duo supersunt nunc exponenda: nempe quid sit facere voluntarem eius, qui misit eum, & quod est hoc opus perficiendum. Sciendum ergo salutem hominum, quæ consistit in liberatione a peccato, & morte æterna, & reconciliatione cum Deo, & vitæ æternæ consecutione, esse volitam, & simul factam a Deo: ipse est, qui voluit hominem saluum facere: ipse est, qui id effecit. De voluntate dicitur. 1. Tim. 2. Qui vult omnes homines saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. de salutis effectu. 1. Timoth. 4. Speramus in Deum viuum, qui est Saluator omnium hominum. Plena est scriptura huiusmodi testimonijs. Salus ergo hominum voluntas Dei est, & opus Dei est: voluntas quidem, quia saluare voluit: opus vero quia salutem effecit. nisi autem Deus salutem voluisset, & operatus esset, nemo saluus esset. Nulla enim creatura potuit homini salutem cōferre: propterea opus Dei hoc est, & dicitur. Hanc voluntatem, & hoc opus, Deus sic est executus: filium enim suum misit in mundum, vt homo fieret, & homini facto mandauit, & commisit, vt eam voluntatem, & opus hoc impleret, & exequeretur. Quod Christus Dominus fecit, tum per manifestationem veritatis Dei factam hominibus prædicatione, & operibus miraculorum, quibus trahebat ad fidem, & veram Dei cognitionem: tum per instructionem, quia docuit, quæ facienda ad salutem erant, instituendo legem gratiæ, & sacramentorum: tum demum per redemptionem, quia pro omnium peccatis satisfecit, & hac satisfactione sua, nos liberauit a peccato & morte, & conciliauit Patri, & vitam nobis meruit æternam, quantum est ex se. Deus igitur est causa prima, qui nostram voluit salutem, & eam effecit: Christus vt homo, est, per quem hanc suam impleuit voluntatem, & opus hoc executus est: quod docuit egregie Paulus ad Ephes. 1. Qui prædestinauit nos, inquit, in adoptionem filiorum per Iesum Christum, in ipsum secundum propositum voluntatis suæ, in laudem gloriæ gratiæ suæ, in qua glorificauit nos in dilecto filio suo, in quo habemus redemptionem per sanguinem eius. Hæc Paulus. Deus ergo est, qui sua voluntate proposuit saluare: Deus est, qui in adoptionem filiorum prædestinauit: Deus est, qui glorificat & gratificat nos: sed hæc in dilecto filio suo executus est, in eius sanguine nos liberauit, nos redemit, suam veritatem, & viam ad se perueniendi omnibus aperuit.

His suppositis facile est nunc hæc duo verba exponere. Christus voluntatem Patris facere dicitur, quia ea fecit, ad quæ facienda eum misit: nempe vt homines ad Dei cognitionem traheret doctrina, & miraculis, & vt reliqua omnia ad salutem hominis pertinentia exhiberet. propter hæc enim venit, & missus est, &

propterea

propterea dicit: *Vt faciam voluntatem eius, qui misit me*, ac si dicat: vt faciam eã, quæ, qui misit me, vult me facere, & ad quæ facienda me misit. Dicitur etiam perficere opus Patris, quia salutem nostram operatus est, quæ appellatur opus Dei, quia Deus est, qui salutem operatus est, & fecit: at Christus vt homo, est, per quem Deus eam fecit. Præterea quia Deus re vera incœpit solus salutem operari, initium enim salutis fuit filium Dei hominem fieri: hoc autem opus solus Deus fecit. Solus Deus est, qui misit filium suum, & carni copulauit: filius autem homo factus salutem incœptam perfecit, id est, per ipsum Deus salutem perfecit. Hæc in annotationibus sequentibus copiosius declarabuntur, & exponentur.

Christus quo modo opus Patris perfecit.

ANNOTATIO XXII.

Voluntas in scripturis trifariã sumpta.

NOn eodẽ modo verba superiora Doctores exponunt, ideoq. sciendũ est, voluntatem in scriptura multismodis sumi, tamen præcipuè trifariam. Primo significat ipsam potentiam, & facultatem animæ, qua volumus, aut nolumus. sic dicitur 1. Corin. 7. Qui statuit in corde suo firmius non habens necessitatem, potestatem autem habens suæ voluntatis. Secundo modo, significat facultatis ipsius actũ, per quem nolle, aut velle dicimur. Rom. 10. Voluntas cordis mei, & obsecratio. Matth. 18. Non est voluntas apud Patrem B vestrum, id est, non vult Pater vester. Tertio modo significat id ipsum. quod volumus, seu nolumus, quod obiectum voluntatis appellant: quæ enim volumus, etiam voluntatem appellamus. Matth. 6. Fiat voluntas tua, id est, fiat id, quod vis. & Matt. 11. Quicumque fecerit voluntatem Patris mei, id est, quæ vult Pater meus: & de hac volũtate hic loquimur. Nam voluntatem, qua Deus vult, & actũ, quo vult, nemo potest facere: sunt enim ipse Deus. Christus igitur voluntatem eius, qui eum misit, facere dicitur, quia id facit, & fecit, quod vult is, qui eum misit.

Christus aliter vt Deus, & aliter vt homo Patris voluntatem fecit.

Sciendum rursus Christũ posse considerari, & vt Filius Dei est, ratione suæ diuinitatis: & vt homo, ratione suæ humanitatis: & vtroque modo Patris fecisse, & facere dicitur voluntatem. Sed magna est inter vtrumque modum differentia: nam vt Deus est, facit omnia, quæ vult Pater facere, & vult quæcumque Pater vult. Cum enim vna sit vtriusque essentia, potentia, & voluntas, & intellectus, quæcumque Pa D ter intelligit, vult, facit, hæc eadem etiam & filius, indiuisibiliter, & inseparabiliter intelligit, vult, & facit: quia cum vnica sit voluntas, vnica potentia, vnica essentia; vnicus vtriusque & indiuisus est actus. De hac voluntate dicitur Ioan. 8. Quæ placita sunt ei, facio semper: vt exponit Augu. trac. 40. Et Ioan. 5. Quæcumque ille facit, hæc similiter & filius facit. De hac voluntate, qua prout Deus est, Christus vult facere, & facit quæcumque Pater vult, & facit, præsentem locum exponit Orig. tom. 15. in Ioan. & eandem expositionẽ refert Cyrill. lib. 2. cap. 105. sed re vera hæc expositio verbis accommodari non potest. Nã loquitur Christus de se, vt homo est, cum dicatur, *Cibus meus est, vt faciam voluntatem eius, qui misit me*, & certum est non dici, missum, nisi quia homo factus est: vt homo ergo dicitur voluntatẽ mittentis facere. Præterea, quia facere voluntatem Patris, non est cibus filij, vt Deus est, sicut nec cibus est Patris facere, quod vult filius, cibus enim perficit comedentem: at facere, quæ vult, non ponit perfectionem in Deo, sed in rebus factis: aliter Deus esset perfectior, quia mundum creauit. Non ergo hic loquitur Christus de se, C vt Deus est, sed de se vt homo est: sic enim, & voluit humana voluntate, quæ voluit Pater, & fecit: sed non eodem modo sicut voluit & fecit, vt Deus: vt homo enim habebat volũtatem creatam sicut & animam: humanitas enim ipsius creatura erat in tempore facta. Propterea multa voluit Deus, quæ Christus humana sua volũtate non voluit, nec fecit: nam Deus voluit creare mundum & creauit, at Christus vt homo nec voluit, nec creauit: quia nondum erat humanitas illa facta, quæ D postea conformauit se diuinæ voluntati: tamẽ prius nec voluerat, nec fecerat. Multa etiam voluit & fecit Deus, antequam homo fieret, quæ vt homo, nec voluit tunc, nec fecit.

Cum

De Christo homine intelligendũ est quòd faciat voluntatẽ patris.

Cum igitur hic sermo sit de Christo, vt A homo est, & hic dicitur facere voluntatẽ Patris, non debemus intelligere generaliter dictum esse facere voluntatem Patris, quia omnia quæcumque voluit Pater, & fecit, eadem Christus homo voluerit, & fecerit: nam hoc habet, vt Deus est, non autem vt homo. Interpretandum igitur hoc est; Christum facere voluntatem mittentis, quia facit, & fecit, quæ Deus voluit per ipsum facere; sicut homo dicitur facere voluntatem Dei, non quod faciat, quęcumque vult Deus, sed quia facit, quę cũque vult Deus ipsum facere. Voluit au- B tem Pater Christum prædicare, homines illuminare, & ad Deum conuertere, vitã in salutem hominum exponere, & alia quæ per Christum ad salutem nostram facta sunt: hæc Christus dum exequitur, voluntatem dicitur Patris facere: & sic Cyril. & Chrysost. hom. 33. & Euthy. exponunt, vt paulo post ostendemus. Recte autem hæc expositio contextui connectitur: nam vnum ex his, quæ Pater voluit Christum facere, & propter quæ misit eum, erat, vt euangelizaret, & veritatem sui aduentus prędicaret. Matth. 4. Alijs, inquit, C ciuitatibus oportet me euangelizare, quia ad hoc missus sum; & dum hoc fecit, voluntatem eius, qui misit eum, fecit. Cum igitur tempus esset hoc exhibẽdi, quia Samaritani veniebant audituri Euangeliũ, propterea dicit: *Cibus meus est facere voluntatem eius, qui misit me*, id est prædicare verbum, ad quod missus sum.

ANNOTATIO XXIII.

Diuersa patrum sententiæ de opere per Christum perficiẽdo.

QVod autem opus sit hoc perficiendum diuerse Doctores interpretantur. Orig. tom. 15. in Ioan. hoc opus Patris dicit esse hominem, ad quem perficiendum, & saluandum, missus est filius Dei in carnem. Objcit autem sibi Orige. Si Christus venit ad perficiendum opus Dei, id est, hominem, ergo Deus fecit opus suum imperfectum, quod perfici postea oportuit per Christum. Respondet suæ obiectioni: Deum quidem hominem perfectum fecisse, ipse tamen ad imperfectum sese reduxit suo peccato, & ideo missus est Christus, vt opus hoc peccato imperfectum perficeret. Ista doctrina vera est in hoc, quod asserit Deum hominem fecisse perfectum, non solum naturalibus, sed etiam donis gratuitis gratiæ, & virtutum; quod Salomon Eccles. 7. docuit: Fecit, inquit, Deus hominem rectum. Nec in hoc sequendus est Clemens Alex. lib. 6. Stromat: qui docuit hominem creatum non esse perfectum, sed solum aptum ad perfectionem habendam. quod si de perfectione vltima, quæ est in beatitudine, loqueretur, verum esset. De hoc tamen non est locus amplius differendi; satis sit doctrinam Origenis in hoc veram esse, sed non recte accommodari. Si enim in proprietate verbi permaneamus, non dicendum D esset, *vt perficiam opus eius*, sed vt reficiam, seu reparem opus eius. Non enim quod primo perfectum erat, & a perfectione decedit, dicitur perfici, sed refici, & reparari: propterea Christus restaurasse, reconciliasse, reparasse dicitur in scriptura. Non igitur obiectioni suæ ipsemet perfecte satisfacit. Præterea Dominus hoc opus declarauit, nec tamen per illud hominẽ interpretatus est, vbi vero habemus Christi declarationẽ, nõ est cur ad nostros recurramus sensus. Ioã. 17. Ego te clarificaui super terram, opus consummaui, quod dedisti mihi, vt faciam. Profecto si quis hoc loco hominem interpretaretur, violenta esset nimis interpretatio: nec igitur in præsenti sententia homo intelligendus est esse hoc opus. Adde obiectionem, quam contra sẽ Origenes mouit, non habere multum roboris, non enim sequitur; opus hoc nunc perficitur, ergo ante erat imperfectum: nam, non solum perfici dicitur, quod ex imperfecto fit perfectum, sed quod ex perfecto fit perfectius: & iusti, qui in hoc sæculo perfecti sunt, perficiuntur in dies, & tandem gloria superueniente perficientur. Rursus, quãuis sequeretur esse imperfectum, opus quod perfici dicitur, non est cur reformidemus concedere opus aliquod a Deo vna actione imperfectum produci: alia tamen actione ab eodem perficiendum: nam prima die mundus imperfectus est creatus, sequentibus autem ab eodem Deo est perfectus, quia sic voluit. Angeli E etiam creati sunt a Deo, sed non habentes totam perfectionem, quia arbitrij flexibilis erant, postea tamen ab ipsomet perfecti, diuina sapiẽtia omnia disponẽte pro vt vult. Quamuis ergo hominem imperfectũ creasset, sine gratia, quod fieri potuit, non erat inconueniens: nam postea cum ipsemet perfecit, semper tamen, quod fit, aliquo modo perfectum est, in eo,

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod fit. Hæc dixerim huius occasione obiectionis, ad nostram verò expositionem id facit, per opus hoc non esse hominem intelligendum. Aliqui hoc opus legem antiquam interpretãtur, quę opus Dei est, & hanc Christus impleuit; iuxta illud: Non veni soluere legem, sed adimplere Matth. 5. sed nec hæc expositio verbis hisce accómodari potest: longe enim aliud est perficere legem, ac implere legem. Id perficitur, quod erat, & postea manet; at lex illa non manet, sed abolita est; non ergo perfici dici potest. Aliter Chryso. hom. 33. & Cyril. lib. 2. cap. 105. & Euthymius exponunt; idem enim interpretantur per hæc duo significari, nempe perficere opus, & facere voluntatem patris; hoc autem est hominis salus. Hæc expositio vera quidem est, sed aliquanto confusa, indigetq. explicatione aliqua.

Hominum salutis opus fuit quod Christum perfecit.

Aduertendum igitur, opus hoc Dei esse hominum salutem, quę consistit in satisfactione pro omnium peccatis, & conciliatione cum Deo. Hanc quantum est ex se Christus perfecit suis actionibus, & operibus, quæ in carne fecit: quæ opera, dupliciter cõsiderantur. Vno modo in quantum erant iniuncta a Patre Christo homini. nam voluit Pater Christum prędicare, miracula facere, pati, mori, & alia omnia, quæ ad salutem ordinata erãt, & sic Christus hæc exequens dicebatur facere voluntatem Patris, quia ea faciebat, quæ Pater voluit eum facere. Altero modo inquantum hęc erant effectiua salutis hominum; nam his operibus satisfaciebat, reconciliabat hominem Deo, soluebat pretium nostrorum peccatorum, homines a dæmonis, & mortis vinculo liberabat; & hac ratione per hæc dicebatur perficere salutem, & opus Dei. Eædem ergo sunt actiones, & actus, quibus faciebat Dei voluntatem, & perficiebat opus Dei: tamen non eadem ratione, sed quatenus erant ex voluntate Patris, dicebatur facere voluntatem Patris; quatenus erant efficientes salutem, dicebatur perficere opus Dei. Et quamuis opus hoc sit volitum a Patre, & efficiendo nostram salutem, faciebat id, quod volebat Pater, tamen semper actio ipsa habet has duas considerationes, & ad voluntatem Patris, & ad opus, quod fit per eam: & ratione vnius dicitur per eam voluntas Patris fieri, ratione alterius dicitur perfici opus Patris. Recte autẽ vtrumque coniungitur: si enim tantum diceretur voluntatem Patris facere; non significaretur actus eius efficaces fuisse salutis faciendę: si diceretur autem tantum, perficere opus eius, non constaret esse id secundum voluntatem Patris. Vtrumque ergo recte coniungitur. Esse autem hæc duo distincta manifestum fiet, si consideremus actiones Apostolorum, & sanctorum Doctorũ. Apostoli prædicarunt, annunciarunt mundo veritatem, vitã exposuerunt pro Christo; isti fecerunt voluntatem Dei mittentis; tamen non perfecerunt salutem hominum, nec opus Dei, quia ipsi non fuerũt causa salutis, sed notam fecerunt salutem mundo: at Christus non solum fecit voluntatem Patris, sed per hæc eadem effecit nostram salutem; propterea ipse dicitur vtrumque fecisse; cum & voluntatem Patris fecit, & opus ipsius perfecit, quantum ex se est. Hoc dico, quia si salutem, non omnis homo consequitur, id non est, quòd salutis remedium, & salus in se non sit facta; sed quòd non applicatur huic vel illi eorum vitio. Vt qui liberauit, & dedit pretium pro omnibus seruis liberandis vnius ciuitatis, libertatem perfecit: quòd si quis velit in seruitute manere, id non facit quin liberatio ex se non sit iam facta. Hic est sensus horum verborum.

ANNOTATIO XXIV.

Cur Christus Patris voluntatem facere, dicat esse cibum suum.

QVa autem ratione cibum suum hæc Christus appellet, exponendũ superest. Duplicem esse cibum, vnum corporis, alterum animæ per quandam similitudinem, & analogiam ad corporis cibum, multa loca scripturæ testantur, & sancti Doctores passim tradunt, nec est cur in hoc confirmando immoremur. Cum igitur cibus spiritualis animæ per similitudinem ad cibum corporis dicatur, hæc similitudo est consideranda. Est autem multiplex; prima sicut cibus corporis delectat appetitum, quando præsens est, & absens excitat desiderium & famem: ita etiã cibus spiritualis, mentem & animam, delectat sumptus, & quando nõ habetur desideratur. Vt autem cibum corporis vocamus res has corporeas, quæ comeduntur, & digeruntur; sic res sacræ, & diuinæ mysteria cibi sunt spirituales animę, quæ consideratione, & affectu velut comeduntur, & intus assumuntur. Non enim tractamus nunc de cibo animę respectu naturalium obiectorum, quæ per scientias humanas habentur, cibi quidem, & isti sunt: sed quantum ad locum præsentem spectat, loquimur de rebus ad Spiritum, & salutem spiritualem ordinatis, quæ animam

Quotmot similitudines inter cibum corporis, & cibum animæ.

mam reficiunt, sicut cibus corpus.

Est igitur prima similitudo in delectatione, & desiderio, de quo Psal. 18. dicitur: Iustitiæ Domini rectæ, lætificantes corda. Et: Iudicia Domini vera, dulciora super mel, & fauum. In qua delectatione, & gustu, magnum est vtriusque cibi discrimen, quod annotat Greg. ho. 36. in Euang. Res enim corporales quanto magis comeduntur, tanto maius generant sui fastidium, & satietatem: at res spirituales quo magis eduntur, maius excitant sui desiderium, & appetitum.

Altera similitudo est: cibus corporalis sustentat, & conseruat vitam corporis, cibo enim spreto deficit vita corporalis: ita etiã cibus spiritualis vitam spiritualem conseruat. Iustus enim, si negligenter viuit, nec curat mentẽ, & affectum spiritualibus reficere cibis non perseuerat: sed cadit a iustitia, tentationibus peccatorũ superatus.

Tertia: cibus corporalis vires reficit, confortat, & auget: cibus animæ hoc idem facit respectu virium animæ. Spiritualium enim exercitio anima robustior fit, & fortior, ad perfectius operandum, & ad superanda maiora pericula. Hanc similitudinem ponit Basi. Isa. 1. in illa verba: Ieiunia vestra odiuit anima mea.

Quarta similitudo: cibus corporis ad debitam perducit quantitatem, & staturam: nisi enim pueri cibo vterentur, aut nimis modico, non crescerent, nec ad mensuram staturæ debitæ peruenirent: sic frequentes cibi spirituales, animam perficiunt, & ex imperfecto, euadit homo perfectus. Sunt enim in Spiritu sua certa augmenta, & staturæ: cum sit status incipientium, proficientium & perfectorum. Vt ergo cibus corporis delectat, conseruat, roborat, perficit: ita etiam cibus animæ hæc eadem operatur, & propter hanc similitudinem, & analogiam, cibus vterque vocatur.

Quinque dissimilitudines inter vtrumque cibum.

At ne occasione similitudinum erremus considerandæ sunt dissimilitudines, quarum prima est: cibus corporis vitam supponit: mortuis enim cibi non prosunt, immo nec omnibus viuis: nam vita aliquando in ea dispositione est, vt cibus non solum non prosit, sed aliquando obsit: at cibus animæ non talis est; nam viuo semper prodest, & mortuo viram dat. Loquor autem de morte animæ, quæ per peccatum fit, quæ hoc cibo reparatur, & reuiuiscit: nam pœnitentia panis quidam est spiritualis, teste Dauid. Psal. 41. Fuerunt mihi lacrymæ meæ panes die, ac nocte: hæ suscitant iacentem animam a morte peccati in vitam gratiæ. Secunda: cibus quidem corporis vitam conseruat, vti diximus, tamen quantumcumque conseruet, non præseruat a morte: siue enim multum, siue parum comedamus, tandem moriendum nobis est: at cibus spiritualis conseruat vitam spiritualem gratiæ, & a morte in æternum præseruat; cum iusti cibum hunc non spernentes durent in gratia, nec eam vnquam amittant, etiamsi corpore moriantur.

Tertia: cibus corporis auget, perducitq. ad certam mensuram, tamen non semper: nam postea quam ad certum terminum corpus perduxit, cessat augmentum, & continuatur nutritio, vt quod auctum est conseruetur: at non sic cibus spiritualis se habet, sed in hoc sæculo auget, & nutrit, quia iustus semper fit iustior, nec est status determinatus viatori, in quo proficere non possit. Tanta est amplitudo, & largitas iustitiæ nobis per Christum datæ, vt sanctus adhuc magis sanctificari, & iustus adhuc magis iustificari, valeat: ita vt status cibi huius, quando nutriet, & non augebit, sit in æterna beatitudine, quando iusti non amplius iustiores fient, sed iustitiæ suæ præmio fruentur. Ex quo quarta dissimilitudo sequitur. Cibi enim corporis cessant in hoc sæculo, nam in altero non est manducare, nec bibere: at cibus spiritualis non cessat, immo tunc perfectissime habetur. De quo cibo dicitur Lucæ 12. Faciet eos discumbere, & transiens ministrabit illis. Quinta tandem est: quia cibi hi corporales non faciunt vitam æternam, immo multis occasionem dant eam perdendi, & contrahendi mortem æternam: at cibus spiritualis dat, & ducit in vitam æternam. Magna igitur est vtriusque cibi in tanta similitudine differentia, & dissimilitudo, vt ex dictis apparet.

Quomodo Christi duo hæc, cibum, & cibũ sui esse dicat.

His igitur suppositis, ne frustra dicta esse videantur, oportet explicare, qua ratione hæc duo voluntatem Patris facere, & opus eius perficere cibum, & suum Christus appellet. Non enim omnes similitudines, quæ in nobis locum habent, veras esse in Christo existimandum est. In primis cibus corporalis, & spiritualis dicebatur, conseruare vitam vtramque, quia cibo non sumpto, vita vtraque perit: hæc in Christo similitudo locum non habet. Opera enim Christi nõ conseruabant gratiam humanitatis eius, quasi gratia non esset, si talia non fierent, non sic certe est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia gratia animæ Christi procedebat ex vnione ad Verbum, quæ indissolubilis erat diuino decreto, & beneplacito: vnde opera non conseruabant gratiam, sed potius gratia, & vita spiritualis conseruabat, & causa erat operum. Vt enim aliàs dicemus, Christus, vt homo, propter vnionem ad Verbum, peccare non poterat. Dicebatur deinde cibus vterque vires tam animæ, quàm corporis roborare, reficere, & augere: hoc in Christo non apparet, qui robustior non fiebat per actus, quos continuo meritorios, & spirituales, implens voluntatem Patris faciebat, qui ab instanti incarnationis vsque ad vltimum mortis fuit gigas viam suam currens, nec cibo vires has spirituales refecit, aut auxit. Rursus cibus vterque dicebatur perficere, & augmentum præbere: at in Christo aliter euenit, cum per opera, gratia ipsius animę nullum susceperit augmentum; semper æque perfectus, & æque Deo gratus ab instanti incarnationis. Quod si dictus est creuisse scientia, & sapientia, id fuit quantum ad ostensionem: quia quotidie magis ac magis quid intus esset, manifestabat, quod alibi tractandum est. Opera quidē & actus eius merita erant nostræ redemptionis, vt idem multis modis mereretur: tamen perfectioni eius augmentum non attulerunt.

A bito delectatur; ita Christus desiderabat diuinam voluntatem complere, nostram salutem operari, & id faciens maxime delectabatur. De quo gustu dixit: Desiderio desideraui hoc Pascha manducare vobiscum, & ita Chrysost. hom. 33. exponit hāc similitudinem. Maximas ergo tenemur illi gratias agere, & ei inseruire, qui cum tam acerbum esset redemptionis opus, nihilominus tanto, tamq. vehementi gustu appetebatur a Christo, vt cibum appellaret, omni corporis sui cibo præferendū.

B Nō negat enim Christus cibum corporis sibi esse sumendum, & esse hanc voluntatem Patris, vt comederet: sed postponendum hunc cibo illi, nec se propter illum, sed propter illum venisse. Habes qua de causa cibum vocet: sed quare suum, adiunxit, percontabitur aliquis? Dico, quia perficere opus Dei, quod est salutem hominū facere, solius fuit Christi: qui solus Redēptor est. propterea dictum est Isa. 63. Torcular calcaui solus. Quæ verba Hieron. ibidem, & Athana. quæst. ad Antioch. q.

C 110. exponunt: quia nec homo nec angelus sufficiens fuit salutem facere, propterea dictus est solus calcasse torcular. Hoc idem his verbis nunc dicitur: *Meus cibus est perficere opus eius*. Facere autem voluntatem Dei, commune est multis, vt à principio diximus. omnes enim voluntatem Dei facere tenemur; tamen facere voluntatem eius, qui misit eum, solius est Christi, qui solus a Patre missus est; vt faciens eius voluntatem, perficiat humanam salutem: propterea dictum est; *meus cibus est*, &c.

Supereſt igitur vna ſimilitudo ex prædictis, nempe delectationem & deſiderium afferre, & hoc ita eſt. Cibum enim ſuum vocat Patris voluntatem facere, nos ſaluare, nos redimere: quia ſicut appetitus corporis maxime cibum deſiderat, & eo ha-

---

Nonne vos dicitis: Quòd adhuc quattuor menſes ſunt, & meſſis venit? Ecce dico vobis: Leuate oculos veſtros, & videte regiones, quia albæ ſunt iam ad meſſem.

COMMENTARIVS.

CVidam tacitæ obiectioni reſpondet. nam poſſet dici, non eſſe tunc tempus perficiendi hoc opus Patris mittentis. Si enim tempus adeſſet, ſanè quidem cibum corporis eſſe differendum non diffiterētur, vt operi huic vacaretur; propterea adiunxit Dominus hæc verba, quaſi diceret: Cibus meus præcipuus eſt vacare operi mittentis me: hoc autem eſt tempus, & adeſt hora vacandi huic operi: vtiturq. metaphora, conuerſionem hominum ad fidem meſſem appellans, quod etiam alias fecit Luc. 10. Meſſis quidem multa, operarij vero pauci. & eſt ſenſus: Meſſis hæc mea, quæ opus eſt Patris, non eſt ſicut meſſis frugum, nam hæc quattuor menſibus diſtat: at mea tamen ecce adeſt: *Leuate enim oculos veſtros, & videte regiones, quia albæ ſunt ad meſſem.*

Metaphorica

Nonnulla quæ his verbis ſubindi earum.

Metaphorica locutione hac ſignificat Samaritanorum iam iam venientium propinquam conuerſionem. Haber adhuc iſta ſententia argumentum quoddā, quo Chriſtus ſe iure a cibo illo abſtinere probat, quaſi dicat: Nonne vos dicitis, ideſt, curam vos geritis de meſſe materiali, multo tempore prius quàm veniat: nam dicitis: Poſt quattuor menſes veniet. Iure ergo potiori curam geram ego non diſtantis, ſed iam iam imminentis meſſis ſpiritualis. Diſcipuli enim, vt fieri ſolet, paulo ante dum iam pullulantia ſemina viderent, dixerant: Poſt menſes quattuor erit meſſis. Propterea Dominus hoc eorum verbum aſſumens argumentatur, ſe æquiori iure non abſentes, ſed præſentes meſſes conſiderare. Quibus etiam verbis eos exhortatur, & inducit ad opus hoc, vt qui conſiderant de longinquo cibum corporis, conſiderent etiam proximum cibum animæ; inſinuans gentium iam aduentare conuerſionem: ſimiliter & populorum, ad quam ipſi erant mittendi. Metaphora autem vtitur iſta, quia ſermo erat de cibo, qui ex futura meſſe pendet: &, ſi vti diximus, tanta cura de cibo corporis geritur, vt tam diſtans meſſis conſideretur; multo magis meſſis, ex qua cibus eſt ſpiritualis, conſideranda eſt, cum ſit iam præſens. Illa autem locutio, *Adhuc quattuor menſes ſunt, & meſſis venit*, eſt phraſis Hebræa pro eo, quod Latine dicimus: Poſt menſes quattuor erit meſsis. Similis phraſis habetur Geneſ. 40. Tres adhuc dies ſunt, & recordabitur Pharao miniſterij tui. Et iterum: Tres adhuc dies ſunt, & auferet Pharao caput tuum. Et Ionæ 3. Adhuc quadraginta dies, & Niniue ſubuertetur. Hic eſt ſenſus horum verborum, & cum præcedentibus connexio.

ANNOTATIO XXV.

MVlti, ex his verbis tempus, in quo hæc Samaritanorum conuerſio facta eſt, colligentes, aſſerunt ad finem menſis Martij fuiſſe: quia poſt quattuor menſes meſsis fit, quæ ſecundum hanc computationem in menſe Iulio fieri deberet. Tamen in contrarium duo obſtant, vnum eſt: quia in Palæſthina regione multo citius, nempe ad finem Maij metitur. Alterum eſt ſcripturæ teſtimonium: nam vt ex Exodi 34. & Leui. 33. deducitur, meſſis erat inter Paſcha, & Pentecoſtē, quod non fieri menſe Iulio, ſed Maio compertum eſt. ex quo ſequitur hanc hiſtoriam ad finem Ianuarij potius actam eſſe, decē

A fere menſibus poſtquam Dominus egreſſus in Hieruſalem de templo ementes, & vendentes tempore Paſchatis, quando fuit cum Nicodemo factum colloquium, poſt quod Chriſtus in terram Iudæam baptizare profectus eſt, & ibi vſque ad hoc tēpus commoratus: & hæc ſequentibus magis conſonant. Cyril. lib. 2. cap. 106. ineunte vere, hoc factum eſſe dicit: tamen quādo initium hoc veris ſit, nō expreſsit. Nō enim idem eſt initium veris in omnibus regionibus: ſed tardius aut citius pro vario regionum ſitu. Si autem ſitum Paleſthinæ conſideramus, inuenientur certa eſſe, quæ dicta ſunt.

Quo menſe euenerint quæ hic referuntur.

Et, qui metit, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam.

COMMENTARIVS.

Quid inter Chriſti operarios, & reliquos meſſores interſit.

INduxerat verbis præcedentibus diſcipulorum animos, ad hanc hominum meſſem conſiderandam, nunc etiam ad metendum inuitat. Futuri enim erant operarij, & meſſores mundi. Allicit ergo eos magno, & inſolito præmio propoſito, quod multum differt a præmio, & mercede meſſorum temporalium. Nā qui temporalia ſemina metunt, mercedem accipiunt, & laboris ſtipendiū, fructus tamen ſibi non congregant, ſed Domino: operarij enim fructus non

Universidad de Deusto
Biblioteca

percipiunt, sed Dominus. Præterea qui congregant fructus, sibi quidem recondunt in horrea, sed ibi non permanent, quia vsu consumuntur, nec durat gaudium, quod ex illis processit, gaudent quidem dum congregant, dum habent in horreis, tamen eis consumptis gaudium cessat: at non sic est in messe spirituali, sed qui metit habet mercedem: quia pro labore præmium habet a Deo. Rursus præter mercedem sibi ipsi congregat, quia fructus cedunt in magnam vtilitatem messorum: fructus autem sunt homines conuersi, & salui, opera & labore prædicantium, & Apostolorum. Cedunt autem in vtilitatem vltra mercedem essentialem, quia non tantum gaudet vllus homo fruge, etiam copiosissima temporali percepta, quantum gaudent Apostoli, & Prædicatores in æterna gloria ijs, qui opera sua, & labore conuersi salui sunt. Præterea fructus hic non reponitur in horreo consumendus, sed in vita æterna, vt gaudium fructus duret etiam in æternum: iure ergo propter hanc messem cibus corporalis differtur. Hæc verba non propter se, sed propter discipulos Dominus protulit. ipse enim mercede hac non indigebat, qui ab instanti incarnationis erat beatus, & ex vnione ad Verbum omnis ei gloria debebatur. discipulis hoc conueniebat, quos tanto præmio ad messem orbis, iam iam aduentantem disponebat, & eorum animos alliciebat. De gaudio metentium collecto fructu argumentum magnum habemus, ex verbo Domini Luc. 15. Gaudium est in cælo coram Angelis super vno peccatore pœnitentiam agente: igitur maius gaudium de æterna eius salute erit. Nam si gaudent Angeli, & illi, quorum opera non factus est fructus, quanto magis gaudebunt, quorum opera labore, & sudore peccatores conuersi sunt, & salutem sunt adepti. De mercede habemus Dan. 12. Qui ad iustitiam etudiunt multos, sicut stellæ in perpetuas æternitates fulgebunt.

Vt, & qui seminat, simul gaudeat, & qui metit.

DIfferentiam aliam constituit inter messem spiritualem, & materialem: in hac enim sæpe accidit, vt vnus seminet, alius autem metat: & qui seminat, non gaudeat fructu, sed solum, qui metit; moritur enim sæpe seminans, nec fructu gaudet, sed solus is, qui metit: at in hac messe non ita fit. Est quidem vnus, qui seminat; alius, qui metit, tamen vterque gaudet eodem fructu. Patriarchæ, & Prophetæ, qui prima fidei principia labore, & sudore iactarunt, sunt velut seminatores: Apostoli, qui populos per Patriarchas, & Prophetas dispositos ad Christum conuerterunt, sunt velut messores: tamen fructu, nempe salute conuersorum, tam hi, quàm illi gaudent. Hæc particula, *vt*, non causam, sed consequentiam significat, quod sæpe in scriptura fit, & postea annotabimus, vt sit sensus: Congregat fructum in vitam æternam, ex quo sequitur, vt, & qui seminat, & qui metit, simul fructu gaudeat. si enim fructus consumeretur, gauderet solus metens: at cum maneat in æternam vitam, non solus messor, sed sator etiam fructu tali in æterna vita gaudebunt. Hæc sententia in sequentibus verbis magis explicabitur: nam quæ sequuntur, ad eã pertinent.

In hoc enim est verbum verum: quia alius est, qui seminat, alius est, qui metit. Ego misi vos metere, quod vos non laborastis: alij laborauerunt, & vos in labores eorum introistis.

PRouerbium erat apud Iudæos: Vnus seminat, & alius metit; quo significabatur sæpe vnum esse, qui laborat, alterum vero, qui laboris gaudet fructu. Cum autem Dominus de hac messe locutus fuerit, quæ est in hominum conuersione,

uersione, & differentiam a messe materiali constituerit, quòd in illa, simul qui seminat, & qui metit gaudet, & his verbis vnum esse metentem, alium seminantem indicauerit; hoc nunc exponit, & prouerbium refert, & declarat, & est sensus. Prouerbium illud: Vnus est, qui seminat, alter, qui metit, in hoc verum est, quia reuera vnus est, qui merit, alter qui seminat; nempe quantum ad personarũ multitudinem. In eo quod dicit, *In hoc est verum*, significat non in omnibus esse verum: nam in hoc quòd vnus laborat, & alius laboris fructu gaudet, non est verum: quia, qui seminat, & qui metit messem hanc spiritualem, simul gaudent. In materiali messe in vtroque verum est prouerbium, quo modo autem verum sit exponit: nam, *Ego vos misi metere, quod vos non laborastis*, nec seminastis. Patriarchę enim, & Prophetæ, qui prima fidei initia plantarunt, & populos ex infidelitate conuerterunt, fuerunt vt seminatores; at Apostoli missi ad conuersionem horum, ad Christum recipiendum, & in eum credendum, vt messores, qui metunt aliorum semina: iam enim Iudæi ex Prophetarum, & Patriarcharum doctrina, & prędicatione credebant in Deum, sperabant in Christum, quæ futura erant mysteria in figuris, & vmbris confitebantur, omnia hæc, vt semina, & germina erant, messis erat in venturo Christo futura, vt in ipsum crederent, & eum reciperent. Missi sunt Apostoli ad hanc velut messem, propterea dicitur: *Alius est, qui metit, alius qui seminat*, & in hoc verum est prouerbium, quia differentes sunt personæ seminantis, & metentis; sed non est in eo verum, quòd vnus laborat, alter fructu gaudet. quia in hac messe vterque fructu gaudet. Et re vera ita fuit; populus enim dispositus prophetijs, figuris, lege, & alijs, quæ primi illi iactarunt & posuerunt, faciliorem habuit viam ad fidem Christi recipiendam: ex quo fit, vt sæpe Euangelistæ testimonio prophetarum, & legis in confirmationem eorum, quæ prædicauerunt, sint vsi Ita hunc locum Irenæ. lib. 4. cap. 40. late, & docte exponit, & Gregor. lib. 9. mora. cap. 16.

Prouerbio vulgari vtitur Christus & illud exponit.

Notat Aug. sermo. 42. de sanctis hanc messem Iudæos tantum significasse. In his enim seminatum erat, & conuersio eorum, vt messis fuit: quia iam per Patriarchas, & Prophetas populus ille dispositus erat: at respectu gentium, Apostoli seminatores fuerunt, nulla enim fidei dispositio, immo & errorum, ac infidelitatis tenebræ, & morum corruptela, ac peruersitas erant; in his laborarunt, & seminarunt. Et hoc verum est, eaq. ratione Irenæ. libr. 4. cap. 41. exponit verbum illud Paul. 1. Cor. 15. vbi se plus quàm omnes laborasse dicit, quia missus est ad gentes, in quibus nulla dispositio fidei præcessit: sed prorsus legem Dei, & Deũ ignorabant. Missus est seminare simul, & metere, & seminare quidem in terra, non solum vbi semen Dei iactum non erat, sed quæ pessimis, & contrarijs seminibus, & arbustis plena erat. Attende circa verba præterita hæc, *Misi vos, Introistis*, significare iam incœptam messem per eos, quia iam in Christi nomine baptizauerant; tamen perfecta messis Iudæorum completa est, post Domini ascensionem. Recte autem Dominus messem vocat vt vnam, & eandem fidem esse ostendat Patriarcharum, Prophetarum, & Euangelicam, eundemq. Deum, & veteris & noui testamenti auctorem, & se esse eundem Christum, quia Prophetis prænunciatus, promissus, & figuratus erat. Non est autem illo modo probanda doctrina Origę. tom. 15. hunc locum sic exponentis: Angelos corpora hominum formare, & animos introducere, vt fiant homines, & hos dici labores aliorum, in quos Apostoli introierunt; sed falsa est hæc doctrina, & a sensu Ioannis aliena.

Apostoli respectu Iudæorũ messores, gẽtiũ vero etiam seminatores fuerunt.

Ex ciuitate autem illa multi crediderũt in eum Samaritanorum, propter verbum mulieris testimonium perhibentis: quia dixit mihi omnia, quæcumque feci.

AD historiam Samaritanorum persequendam reuertitur Euãgelista, & multos ex eis credidisse narrat: propter testimonium mulieris affirmantis Christum

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſtum ſibi omnia, quæcunque feciſſet, aperuiſſe. Et attende hos credidiſſe antequam ad Chriſtum acceſſiſſent, & credidiſſe dicuntur, non ſolum mulierem vera narraſſe; ſed etiam credidiſſe in eum, id eſt crediderũt illum eſſe verum Chriſtũ, & Meſſiam. Laudanda eſt profecto horum in credendo promptitudo, & facilitas, qui antequam ad Chriſtum accederent, fidem dederunt, etiam plus credentes, quàm mulier illa prædicabat. hæc enim non affirmauit omnino Chriſtũ eſſe, ſed, Venite, & videte, inquit, an Chriſtus ſit; at hi ſine mora crediderunt ipsũ eſſe. ſed magis eſt miranda, & commendanda Chriſti virtus, & efficaccia, qui antequam videretur, & priuſquam ſuæ doctrinæ verbum diffunderet, eorum corda conuertit: ſicut Sol, qui antequam ſupra orizontem aſcendat, efficacia ſui ſplendoris mundum incipit illuminare. More Hebræorum repetit eadem verba quæ mulier dicebat, *Dixit mihi omnia, quæcumque feci*; Latine potius diceretur; teſtimonium perhibentis, Chriſtum dixiſſe ei omnia, quæcumque fecerat.

Cum veniſſent ergo ad illum Samaritani, rogauerunt eum, vt ibi maneret, & manſit ibi duos dies, & multo plures crediderunt propter ſermonem eius.

ROgatur Dominus a Samaritanis & ibi duos manet dies, & exaudit preces, quarum, vt fierent ipſe auctor erat: niſi enim diuina virtute eorum corda mouiſſet, & pedes claudi ad veniendum, & lingua ad rogandum muta extitiſſet. Multo plures crediderunt propter verbum, & ſermonem eius, nempe Chriſti, quàm crediderant propter mulieris verbum. Iam enim Soli fulgẽtiſſimo appropinquauerant: & quod tam multiplex ſermo, & tam multa, ac inſolita miracula apud Hebræos non fecerant; ſimplex verbum in Samaritanis effecit, nullo alio miraculo edito: miracula enim propter infidelitatem fiunt. Vbi ergo tantam fidem ſolo ſermone inuenit, miracula non erant neceſſaria; in quo eorum fides magis etiam commendatur. Illa particula, *Ergo*, illationem quandam denotat: nam dictum eſt: Exierunt e ciuitate ad illum: venerunt igitur, quia exierunt.

Et mulieri dicebant, quia iam non propter tuam loquelam credimus, ipſi enim audiuimus, & ſcimus, quia hic eſt vere Saluator mundi.

Qui Samaritanorum credentium dixerint hęc verba.

VErba ſunt hæc non omnium Samaritanorum credentium, ſed eorum, qui antequam accederent, propter verbum mulieris crediderant. Cum autem acceſſiſſent, & Chriſtum ipſum audiſſent, confortati & confirmati in fide dicebant mulieri: Iam non credimus propter verbum tuum, quaſi dicerent: prius credidimus ptopter tuum ſermonem, ſed nunc maius habemus teſtimonium credendi, quàm tuum, non indigemus minori, vbi adeſt maius. His verbis ſignificãt ſe, quamuis numquam propter Samaritanam credidiſſent, propter verbum Chriſti, quod audierunt, credituros. Quid autem credant exprimunt: Credimus hunc eſſe verum mundi Saluatorem. Illuſtris eſt profecto confeſſio omnia complectens, *Hic eſt vere Saluator mundi*. Fortis, & conſtans fides eſt, quæ non indiget miraculo, ſed probatione relicta, verbo ſimplici Chriſti fidem integram præbet. *Audiuimus*, inquiunt, quia fides ex auditu, *Scimus*, autem, vt fortem, & certam, & omni dubio liberam fidem ſe dediſſe oſtendant: vtuntur verbo ſcientiæ, tamen fides erat; quia, quod credebant, nondum videbant, hominem enim ſolum videbant, ſed mundi Saluatorem credebant. Illud verbum, *Loquelam*, non loquacitatem ſignificat, vt aliquando verbum Græcum λαλιὰ ſonat, ſed ponitur pro λόγος, id eſt propter ſermonem. Bis repetita particula, *Quia*, non cauſam, ſed declarationem infert. poſita autem eſt vtrobique loco;

eò, *quod*. In ſcientijs, & opinionibus humanis ſæpe accidit, vt alicui veritati aſſẽtiamur, mori una, aut altera ratione probabili; at poſtea rationibus, & argumentis fortioribus accedentibus, ita roboratur aſſenſus, ut iam non ex priori illa ratione depẽdeat: ſic etiam multi initium credendi habuerunt ex miraculo aliquo at poſtea lumine diuino a Deo ita ſunt illuſtrati, ut non iam ex miraculi efficacia eorum fides: ſed ex luminis uirtute perſeueret, & hæc perfectior, & purior eſt fides, quæ minus utitur ratione, aut argumento credendi; quod iſtis Samaritanis conceſſum eſt.

Poſt duos autem dies exiit inde, & abiit in Galilæam.

COmpletis duobus diebus, quibus propter preces Samaritanorũ in ciuitate illa prædicans, & conuerſionem eorum ad fidem adiuuans, manſerat, proſequitur iter incœptum. Nam ex Iudea receſſerat, vt in Galilæam veniret, ex itineris autem neceſſitate, quia Samaria media erat, per eam tranſierat: perfecto igitur negotio, cuius cauſa commoratus fuerat, & iter incœptum diſtulerat, viã in Galilæam proſequitur. Quę autem Chriſtus Samaritanis prædicauerit, & locutus fuerit, Euangeliſta ſilet, fructum manſionis eius, & prædicationis in tanta conuerſione ſignificaſſe contentus: nec eſt cur, quæ ipſe tacuit ſciens, nos, quæ neſcimus, humanis diſcurſibus, amplificemus, aut inquiramus.

Ipſe enim Ieſus teſtimonium perhibuit, quia propheta in ſua patria honorem non habet.

QVam hęc verba connexionem habeant, ex alijs eſt Euangeliſtis explicandum. huius regreſſus in Galilæam ex Iudęa meminit Matthęus cap. 4. & refert relicta ciuitate Nazareth veniſſe in Capharnaum. Hoc nunc Ioannes ſubindicauit. *Abiit*, inquit, *in Galilæam*, & quia ciuitatem ſuam Nazareth reliquit ad eam non diuertens, propterea dicitur: *Teſtimonium perhibuit, quia in patria ſua Propheta honorem non habet*. quaſi diceret: abijt in Galilęam, & in Nazareth patriam non diuertit, ſed in vlteriorem locum tranſiuit; quia in patria ſua propheta honorem non habet, ideſt, propter eorum in fidelitatem: ſciebat enim eos non credituros ei. Nam prouerbium commune in eis eſt verificatum, in patria Propheta honorem non habet, quod prouerbium ipſemet Dominus de eiſdem pronunciauit; non quòd Dominus honorem ex eis quęreret, ſed propter fidem, quę eis erat ad ſalutem neceſſaria. Exactior declaratio huius loci ex annotatione ſequenti habetur.

ANNOTATIO XXVI.

Patres diuerſis modis hæc interpretantur verba.

AVguſtinus tract. 116. ſic continuat hæc verba quaſi ſint dicta Samaritanorum collatione: duobus enim diebus manſit apud Samaritanos, & multi crediderunt, & venit in Galilæam quam patriam vocat, & manſit ibi biduum tamen credentes non inuenit, & ſic teſtimonium perhibuit, quòd in ſua patria Propheta honorem non habet. Violenta videtur ex B poſitio: nam verba non Galilæam, ſed pro priam patriam ſignificãt. Chryſoſt. hom. 34. duplex patriæ ſolũ Chriſti numerat: alterum, in quo carnem ſumpſit, & hoc erat Nazareth: alterum, in quo diutius cõmoratus eſt, & hoc Capharnaum erat. Dicit ergo Chryſoſt. non de Nazareth dictum hoc eſſe, Nemo Propheta in patria honorem habet, ſed de Capharnaum: ad hanc enim Dominus in hoc regreſſu non diuertit, in Nazareth vero potius receptũ

eſſe

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse affirmat honorifice. Cyri. autem lib. A 2.cap.113. de Nazareth hoc dictum esse asserit:quæ patria Christi, quia ibi nutritus erat, reputabatur. Ad hanc enim Dominus nunc non diuertit, sed alio viam direxit: & re vera hæc expositio probabilior est; nam habemus testimonium Mat. 4. qui post Ioānis vincula regressum hūc eundem a Iudæa in Galilæam narrans,dicit reliquisse Nazareth:præterea Lucæ 4. & Matth. 13. legimus de Nazareth dictū esse : Nemo Propheta in patria sua honorem habet.Hoc igitur in loco,eadem Na B zareth intelligenda est ; tamen est attendendum , quando a Ioanne dicitur Dominus testimonium perhibuisse , Prophetam in patria sua honorem non habere , sic intelligendum esse quòd Dominus noluit ire in ciuitatem suam Nazareth : & causam hanc esse a Domino tunc expressam , *quia Propheta honorem non habet in patria sua*. ac si diceret : propter incredulitatem eorum,quam futuram sciebat, noluit eo diuertere: & hoc prouerbio vtés C illius;*Ipse testimonium perhibuit, quod in patria Propheta honorem non habet* , hic est:Ipse Dominus dicto,& facto suo cōfirmauit prouerbij illius communis veritatem: Nemo Propheta in patria sua honorem habet.

Dominus tunc pertransiuit:postea Dominus iterum hoc prouerbio vsus est : nam post hanc historiam aliquanto intercedēte tempore iuit Nazareth , nolensq. signa in ea facere,quamuis rogatus, dixit: Nemo in patria Propheta honorem habet,& hæc narrat Luc.4.& Matth.13.Est autem caute attendendum,quòd quamuis idem sit regressus a Iudæa in Galilæam , cuius meminerunt Mat.4. Mar.1.& Luc 4.cum hoc,quem refert Ioannes;tamen historia, quam refert Lucas;& coniunxit cum hoc regressu,fuit postea,& per anticipationem narrauit, nēpe qualiter fuit in Nazareth, & ea quæ tunc acciderunt: ut recte annotauit Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 42.At in hoc regressu non diuertit ad Nazareth,sed eam reliquit , vt dicit Matth. postea vero post aliquod tempus , venit Nazareth,& factum est,quod narrant Lucas,& Marcus , tuncq. dixit ipsimet Nazaræis : Propheta in patria sua honorem non habet. At nunc non ipsis Nazarēis id dixit , sed de Nazaræis id testatus est discipulis suis, quasi reddens causam, quòd ad Nazareth non diuerterit.Scio aliquos aliter dicere:sed hæc mihi sententia probabilior visa est; sensus autem litteralis

Cum ergo venisset in Galilæam , exceperunt eum Galilæi , cum omnia vidissent , quæ fecerat Hierosolymis in die festo : & ipsi enim venerant ad diem festum.

COMMENTARIVS.

Samaritano cum fides commendatur.

HOnorifice a Galilæis excipitur: nam ipsi venerunt ad diem festum Paschę in Hierusalem , & testes oculati fuerunt , & doctrinæ , & signorum, quę tunc operatus est,& quo modo e templo eiecit vendentes. propter signa igitur hæc,quæ uiderant tunc , venientem nunc excipiunt cum honore . Multum in hoc Samaritanorum fides commendatur , cum enim nullum vidissent signum, non solum exceperunt, sed in eum crediderunt. At hi propter signa exceperunt eum,tamen an in eum crediderint,non exprimitur : Iudæi vero etiam in multis signis nec crediderunt,nec exceperunt, sed eum persequebantur . Qui Galilæi sint isti,non describit Ioannes in particulari, sed eos esse dicit , ad quos primo regrediens diuertit.

Venit ergo iterum in Cana Galilææ, vbi fecit aquam vinum.

ILla particula, *Ergo*, si recte percipitur , sententiæ sensum valde illustrat: nam illationem tacitam insinuat , & est sensus : Quia patriam propriam reliquit , nec ad eam diuertere voluit , propterea venit in Cana , quæ erat proxima

ma Nazareth , locus enim ad diuertendum illo die commodior non erat , tum quia vicinus , tum quia notus ibi ex miraculo,& ex familiaribus,& consanguineis ibi commorantibus erat . Adiecit autem miraculum , vt ab altera Cana distingueret , quæ longius aberat a patria . Fieri etiam potest non solum propter distinctionem positum esse illud , *Vbi fecit aquam vinum* , sed etiam, vt significaret ibi esse iam fidei iacta semina aliqua , ad quæ augenda, etiam nouo miraculo nunc accedere voluit .

Et erat quidam Regulus, cuius filius infirmabatur Capharnaum .

MIraculum describit , quod in Cana Dominus operatus est . *Erat* , inquit, *quidam Regulus* Capharnaum , cui erat filius , & hic infirmabatur . *Regulus* dicitur , non quasi rex paruus, sed vt Hieron.Isa.65.exponit, quasi regius, seu de aula regis siue palatinus . Chryso.vero hom.34. siue quòd regio esset genere , siue quòd aliqua principatus dignitate fungeretur. Interpres noster legisse videtur , βασιλίσκος propterea vertit Regulum : at Hieronymus , & alij legunt βασιλικὸς ; propterea vertunt aulicum palatinum, aut de genere regio,aut ministrum Herodis, siue Cæsaris . Hieronymus loco citato videtur eum gentilem esse affirmare , sicut erat Centurio , & Chananæa . Immo Chryso. refert aliquos existimantes esse illum Centurionem,de quo Matth.8.facta est mentio, quamuis id ipse non probet.Alij Iudæum affirmant . Origen. tom. 15. in Ioan. incertum esse asserit , quis iste,& qualis fuerit.Certius tamen arbitror fuisse Iudæum : id ipsum enim indicant Saluatoris verba , *Nisi signa , & prodigia videritis,non creditis :* nam verba sunt Iudæorum infidelitatem , & duritiem exprobrantis . Hoc tamen certum est ipsum nobilem, & diuitem fuisse: habebat enim seruos , & familiam numerosam , vt ex verbis sequentibus patet . Hinc deduci potest , quàm parui momenti sit apud Deum nobilitas , & diuitiæ , quando deest fides , & Dei gratia . Ecce hic regius , & diues , sed modicæ fidei , quis , & qualis fuerit ignoratur.

Regulus iste quis, & qualis fuerit.

Hic cum audisset , quia Iesus aduenisset a Iudæa in Galilæam abijt ad eum,& rogabat eum , vt descenderet , & sanaret filium eius : incipiebat enim mori .

CVm audiret Regulus Christum venisse iam in Galilæam , egressus a patria Capharnaum venit ad eum : & rogat,vt descenderet , & secum veniret , & filium eius sanaret,erat enim morti proximus . Quantum ad litteram attinet, aduertendum est , verbum , *Descenderet* : erat enim locus , vbi Christus erat , nempe Cana in situ eminentiori , quàm Capharnaum. Hæc enim magis erat maritima , & propterea inferior , quamuis esset in monte posita . Veniens ergo a Cana in Capharnaum , descendere dicebatur . Illud autem , *Incipiebat mori* , Græce ad verbum habetur,*Futurus erat mori:* ideſt , erat iam desperatus a medicis , morti proximus : & est particula , *Enim* , quæ causam insinuat , quasi diceret : Venit ad Christum , & rogabat , vt descenderet ipse ad sanandum : quia iam nulla ars medicinæ illi prodesse poterat , sed erat letalis morbus ; hac de causa a Christo petebat illum sanari .

Quantum ad sensum spectat , iam Christus,& ex miraculo facto in Cana, & ex ijs , quæ tempore Paschæ fecerat in Hierusalem,celebris erat , & magna poldebatur , quando aliquo perueniebat , vnde Regulus existens Capharnaum , potuit audire facile , venisse eum in Cana , quæ non multum distabat , maxi-

Regulus vn de mortē, vt Christū audiret .

Universidad de Deusto
Biblioteca

me quia necessitas diligentiores facit homines, in inquirendis ijs, a quibus auxilium sperant. Rogabat autem, vt descenderet secum Christus: forsan nobilitas, & diuitiæ eum audacem ad id petendum faciebant, seu quod probabile est, amor vehemens filij, quem in tanto periculo positum videbat. Nam quo vehementius aliquid desideramus, & appetimus, eo confidentiores, & audaciores ad ea, quibus obtinere, & consequi id possumus, efficimur. Fidem aliquam hunc habuisse Regulum affirmat Grego ho. 20. in Euang. nec id negari potest. Nisi enim credidisset Christū sanare posse, etiam si filius morti esset proximus, & desperatus, vtique ad eum non venisset, nec rogasset, vt descenderet: sed valde parua, & debilis erat, quod ex aliquibus deducitur. Primo, vt dicit Gregorius, quia præsentiam eius rogat, quasi absens sanare non posset; Secundo id colligit Chryso. hom. 34. quia veniente Christo in Galilæam accessit. Si enim perfecte credidisset, in tanto filij periculo Iudæam petere non neglexisset; quòd si timuerat, ne Christus e Iudæa non venisset, adhuc hoc ex imperfecta fide erat. Tertio colligit idem Chryso. quia ob incredibilem filiorum amorem, non modo, quibus confidunt, medicis, sed & quoslibet compellare parentes solent, ne quid in aduersa filiorum valetudine omittant: & hac de causa ad Christum venit. Alia sunt argumenta imperfectæ huius fidei, quæ ex sequentibus verbis deprehenduntur.

Dixit ergo Iesus ad eum: Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis.

VErba sunt hæc reprehensionis paruæ fidei, & incredulitatis huius Reguli, & illa particula, *Ergo*, superiorem sententiam causam reprehensionis continere denotat, quasi diceret Euangelista: quia accedens ad Christum debilem fidem, & cum multa infidelitate coniunctam ostendit: propterea audire meruit verba hæc a Christo, quæ sequuntur, reprehensionis. *Dixit ergo Iesus ad eum*, ac si clarius dictum esset: parum credidit, ergo dignus reprehensionem audire fuit. Est autem sensus: Vos non creditis, nisi signa, & prodigia videritis, idest, prius vultis videre signa, & prodigia, quàm credere. Parum hoc est, non sufficiunt vobis multa signa facta ad credendum, sed adhuc signorum, & prodigiorum abundantiam quæritis ad credendum. Reprehenditur Regulus, quia audierat multa Christum fecisse, quæ sufficere debuerant, vt crederet Christum perfecte sanare posse, & tamen non credebat, quod non illius solum, sed Iudæorum vitium commune erat: propterea numero vtitur plurali, quandam insinuationem ad Samaritanos faciens, qui sine miraculis crediderant.

Christi miracula erãt fidei argumenta, & opera misericordiæ.

Sciendum Christi miracula fuisse opera quædam misericordiæ, quibus hominum infirmitatibus subueniebat: simul etiam argumenta fidei, quibus suam diuinitatem probans, eos ad sui fidem conuertere studebat, quod etiam ad opus misericordiæ pertinet: immo eo maius opus, quo maior est infirmitas animæ, maxime infidelitas, quã corporis. Quamuis autẽ miracula Christi vtrumque in se complectebantur, tamen sic erat dispositum, ut miracula præcipue propter fidem fierent. Quòd si corporibus Christus medebatur, eo tendebat, ut animas sanaret, & ad fidem alliceret: eaq. de causa nunc etiam factum est, ut roganti Regulo filij sanitatem, ipse Dominus ad eius infidelitatem remouendam, & fidem perfectam inducendam prius se conuerteret. Solicitus erat pater de infirmitate filij, & uenit ad medicum, ignarus se maiorem pati infirmitatem: medicus salutis ita rogantem patrem pro filio exaudit, ut ad eius infirmitatem, quæ maior erat, neque tamen ab ea liberari rogabat, se misericorditer conuerteret. Ad has enim infirmitates sanandas potius uenerat, & ob eas miracula erãt facienda, & corporum ægritudines tollendæ.

ANNO-

ANNOTATIO XXVII.

Qua ratione Regulus reprehendi merito potuit, quia sine miraculis non credidit.

DIfficilis hoc loco occurrit difficultas: qua scilicet ratione Dominus Regulum hunc reprehendat, quòd sine miraculis non credat in eum; cum tamen ipsemet doceat, & fateatur Iudæos non habituros peccatum, non credentes ei, si non fecisset miracula. Ioannis 10. Si non facio, inquit, opera Patris mei, nolite mihi credere. Et Ioan. 15. Si non venissem, & opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Non igitur dignus reprehensione videtur Regulus, si ad credendum, miracula expectet. Præterea, quia per Prophetas Christum miracula facturum multa, prædictum erat, idq. in signum quoddam, vt eum agnoscerent, Deus dedit, quod ex multis locis constat. Estq. insignis locus ille Isa. 35. Deus, inquit, veniet & saluabit nos. Tunc aperientur oculi cæcorum, & aures surdorum patebunt. Tunc saliet velut cervus, claudus, & aperta erit lingua mutorum. Non igitur Iudæi obligati videbantur credere Christum esse, nisi miracula viderent.

Quatuor positionibus ostenditur peccasse Iudæos qui Christo nõ credebant, etiam ante eius miracula.

Huius difficultatis resolutio necessaria est, verum vt non solum huius loci, sed aliorum multorum intelligentiam habeamus nonnulla oportebit proponere. Primum est: Iudæi, qui certam notitiam habuerunt testimonij Ioannis Baptistæ de Christo perhibiti, tenebantur sub graui peccato credere eum esse Christum, quẽ Ioannes, ostendebat, & non credentes letale peccatum committebant. Hoc superius in cap. 1. annotationibus tractauimus: & facile probatur illo Ioan. 1. Fuit homo missus a Deo, hic venit, vt testimonium perhiberet de lumine. Si a Deo missus est in testimonium, profecto dignus erat fide, & sufficientem a Deo accepit auctoritatem, vt ei crederetur, aliter vanum esset eius testimonium.

Secundum est. etiam secluso hoc testimonio, prædicatio Christi sola sine miraculis obligabat Iudæos sub graui peccato ad credendum. hoc ex Ioan. 15. verbis probatur: Si non venissem, & locutus eis fuissem, peccatum non haberent, nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Igitur prædicatio, & sermo Christi obligabat eos ad credendum, & non credentes peccabant. Ratio autem huius est: nam Christus verus Deus, & homo, quando prædicabat, & sermonem suæ doctrinæ diffundebat, non solum exterius aures, & sensus mouebat, sed diuino motu interius corda excitabat, ita vt, qui vellent, possent credere: nec eis deerat auxilium necessarium, nisi libero suo repugnassent arbitrio. Et hæc est vna inter alias causa, quòd Dominus Samaritanos sine miraculis conuertit, & discipulos, seu credentes in eum aliquos, ante miracula habuit, vt sermonem, atque prædicationem sufficientem fuisse ad credendum ostenderet: & quòd defectus non credendi non ex parte sua, sed ex Iudæorum malitia proueniebat, constaret: qui non solam doctrinam, sed etiam multa, & magna miracula habuerunt.

Tertium est, quòd Iudæi audito Ioannis testimonio, aut sermone Christi etiã ante miracula, quæ de ipso prædicta erant non credentes, non excusabantur a peccato, ea de causa, quia nondum Christus illa miracula operatus fuerat. Nam tanto iam testimonio accepto, expectare debebant, quæ supererant etiam facienda, &, vt credere debuerunt Ioanni, & Christo ipsi prædicanti, ipsum esse Messiam, simul credere debebant facturum omnia, quæ per Prophetas prædicta erant: quo dicto respondetur ad argumentum superius factum. Erant quidem prædicta miracula in scripturis, sed non erant expectanda vt crederent: sed tanto testimonio statim habenda erat fides, & expectanda ea, quæ impleta nondum erant, aliter ad credendum expectanda essent mors, & resurrectio: quia & hæc prædicta erant de vero Messia. Hoc ex ipso facto comprobatur inam Luc. 3. Iudæorum populus credidit Ioannem esse Messiam, & tamen miraculum non fecerat. Et Acto. 5. duos paulo ante in Messiam receperant, & tamen illi nihil operati fuerant: quo facto ipsimet Iudæi testimonium contra se perhibuerunt, non posse a peccato excusari non credentes, quia nondum miracula, aut nondum omnia, quæ erant prædicta, fecerat.

Quartum sit, quamuis a principio peccarunt, non credentes in eum post Ioannis testimonium, & post prædicationem Christi; longe tamen maius, & grauius peccatum fuit, postquam Dominus apertis miraculis doctrinam suam cõfirmauit

Universidad de Deusto
Biblioteca

non credere: hæc enim erant argumenta diuina, & Dei sigillum Christum verum ostendentia, & hoc est peccatum infidelitatis toties a Christo redargutę. In pręsenti autem Regulus hic non tam reprehenditur, quòd ante signa non crediderit; sed etiam, quòd post multa signa iam facta, adhuc non credat, velut prodigia, & noua alia maiora signa expectans, cum quæ facta audierat, illi sufficere debuerint.

Dicit ei Regulus: Domine descende priusquam moriatur filius meus.

COMMENTARIVS.

REgulus totus amore erga filium nimio præpeditus verbum fidei non percipit, sed suam fidei debilitatem ostendit: videns enim Christum morandi causam nectere, dum eum, & Iudæos infidelitatis arguit, solicitat, vt cito descendat, ne interim filius eius moriatur: quasi, si moreretur iam amplius a Christo sanari non posset. Hoc enim verba eius insinuant, quod etiam annotat Chry. hom. 34. Nimius appetitus rerum terrenarum, verbum fidei multum impedire hoc factum Reguli probat.

Dicit ei Iesus: Vade, filius tuus viuit.

CLementissimus humanæ salutis medicus, oblatum medicamentum videns nihil profecisse, alterum adhibet, & quem reprehensione non sanauit, beneficio conuertit, exemplumq. ijs, qui salutis animarum gerunt curam, præbet, vt multis, ac varijs modis homines alliciant, & quod vna, aut altera via non sunt consecuti, alijs certe rationibus obtinere contendant. *Vade*, inquit, *viuit filius tuus*, non est opus me descendere, vade tu, &, vt credas me absentem posse sanare, *Filius tuus viuit*, ideſt, sanus est. Hoc significat hæc locutio, *Filius tuus viuit*, ideſt non morietur, vt tu times, sed vita fruitur, & incolumis est. Perpende sapientiam Christi: si descendisset, & sanasset, adhuc Reguli fides infirma mansisset: credidisset enim sua præsentia illum sanasse, neque tamen potuisse absentem sanare. Porro si non sanasset, nec descendisset, quam conceperat fidem, amisisset. Sanat ergo, ne modicam, quam habebat, fidem amittat: non autem descendit, vt fides eius perficiatur, credatq. etiam absentem sanare potuisse; & hac via, & morbo filij, & patris infidelitati medetur.

Quare Christus qui ad Centurionē venit, ad Regili domū venire noluerit.

Ex hac declaratione facilis est solutio cuiusdam dubitationis, quam Chrys. hom. 34. mouet, nempe quare Centurioni Matth. 8. non petenti respondit: Ego veniam, & curabo eum: Regulo autem huic roganti, vt descenderet, non annuit. Respondet, quia ille perfectus erat in fide, & credebat etiam posse absentem sanare: at hic infirmus erat in fide, & absentem sanare posse non credebat. Vera solutio est, quam & nos exposuimus, quia hac ratione fidem huius perficiebat, illa autem fidei perfectionem in Centurione exercebat, & vt alijs in exēplum nota esset, faciebat. Greg. ho. 28. in Euan. causam dat moralem: vt scilicet nobis det exemplum in benefaciendo debere considerare Dei imaginem in homine, cui benefacimus, vt propter Deum benefaciamus. Sunt multi, qui nobilitate, aut diuitijs, aut dignitate hominum mouentur, vt pro eis aliqua operentur: at Dominus hæc negligens noluit ire cum eo, ne, quia Regulus erat, id facere videretur.

Credidit homo sermoni, quem dixit ei Iesus, & ibat.

NOn in eum credidisse dicitur, quia necdum fidem conceperat, ipsum esse vere Christum, sed credidit sermoni eius, & fidem hanc opere demonstrauit:

strauit: nam non amplius rogans vt descenderet, ibat & reuertebatur Capharnaum. Aduertendum est pro loci huius intelligentia, hunc Regulum credidisse quidem sermoni Christi, quòd vera narraret; non tamen, quòd ipse causa esset saniratis, & sanum fecisset tali verbo filium, sed quasi annunciasset salutem filij, & incolumitatem futuram: vt solemus dicere de infirmo: Erit saluus, non morietur: ita hoc Christi verbum Regulus intellexit. Quem enim hominem sanctum existimabat, dignum fide iudicauit: tamen nondum intellexerat, Christum sua virtute tunc sanasse filium, hoc enim postea intellexit, & cum intelligeret, vere credidit. Ad modum medici Christus Dominus se habuit, qui medicamentum porrigit infirmo, quo non statim, sed tempore suo morbus recedat: tale fuit hoc Christi verbum respectu morbi infidelitatis Reguli, non subito infirmitatem fidei sanauit, sed conuenienti tempore, quando nimirum iam a Christo recesserat; & id prudentissime factum est, ne, vt humanæ gratiæ ei agerentur, miraculum factum esse aliquis existimaret. Propterea voluit Regulo absenti miraculum notum esse.

Quid Regulus de Christo crediderit.

Iam autem eo descendente, serui occurrerunt ei, & nunciauerunt, dicentes, quia filius eius viueret.

VT Regulum a solicitudine de filij periculo liberarent, & tanti gaudij citius participem facerent, & ne amplius Christum secum descendere procuraret, serui occurrunt ei, antequam ipse Capharnaum peruenisset, & filium bene iam ualere nunciant. Cum enim serui sine mora sanitate filij cognita iter caperent ad eum, antequam Capharnaum accederet, peruenerunt; ut eodem plane tempore, & Regulus e Cana, & serui e Capharnaum egressi fuerint hero obuiam ituri.

Interrogabat ergo horam ab eis, in qua melius habuerit.

REcordatus verbi Domini Regulus, nec plane tunc intelligens, qua ratione filius viuere diceretur: an quòd futurus esset incolumis, an quòd ipse tunc sanitatem effecisset, ut hoc cognoscat, quærit, qua hora sanitatem filius recuperauerit. Particula illa, *Ergo*, consecutionem indicat, quasi horam quærat, quia Christus ei dixit: Viuit filius tuus, propter hoc enim uerbum sanitatis recuperatæ horam inquisiuit.

Et dixerunt ei: quia heri hora septima reliquit eum febris. Cognouit ergo pater, quia illa hora erat, in qua dixit ei Iesus: Filius tuus viuit.

HOram septimam respondent fuisse, in qua ab infirmitate liberatus est, ex hoc cognouit hanc eandem horam fuisse, in qua Christus dixerat: *Viuit filius tuus*. Hic etiam particula, *Ergo*, consecutionem significat, nempe eandem esse horam, in qua Christus dixit: *Viuit filius*, & in qua filius sanus factus est, ex seruorum responsione cognouit. Hora septima est a Solis ortu: nam diem, uti diximus, Hebræi in duodecim æquales horas, & noctem in totidem diuidebant: hora ergo septima erat prima hora post meridiem. Græce legimus, cognouit ergo pater, quia in illa hora, in qua dixit ei Iesus: & est Hebraismus pro eo, quòd dicimus, cognouit pater, quòd in illa hora dixit ei Iesus: interpres sensum considerauit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et credidit ipse, & domus eius tota.

ILla particula illationis præcedens, *Cognouit ergo*, non sola verba exposita, sed etiam hæc continet, vt sit sensus: Ex illa seruorum responsione consecutum est, vt cognosceret eandem esse horam sanitatis receptæ, & verbi Christi prolati, & id cognoscens crederet ipse, nec solus ipse, sed simul tota domus. Credidisse intellige in Christum: nam cognouerunt virtute eius sanitatem esse restitutam filio, & ex miraculo crediderunt illi omnes ipsum verum esse Christum. Vide quanti referat fides, & boni mores maiorum: facile enim inferiores sequuntur. Conuerso patre familias tota simul conuersa est eius familia.

Decipiuntur homines in rebus diiudicandis.

Non est silentio prætereundum quantum mundi homines decipiantur in iudicio rerum. Quis non credidisset, quando filium Reguli infirmantem vsque ad mortem vidisset, male actum esse cum filio, & cum patre? Quis non eos infelices reputasset? & tamen talis infirmitas magnam attulit domui toti felicitatẽ. Nam occasione eius, & fidem patet cum tota domo recepit, & filius simul sanitatem. Sæpe Dominus hæc temporalia mala permittit, vt maiora bona accumulet. Voluit autem filiumfamilias, sic dimittere in infirmitate, & iam a medicis desperatum relinqui, vt idcirco ad Christum veniret pater, ab eoq. & quod medici non præstiterant, & quo plus indigebat, consequeretur. Infirmatur ergo filius vsque ad mortem diuino consilio, vt occasio potioris salutis fieret familiæ vniuersæ.

Hoc iterum secundum signum fecit Iesus, cum venisset a Iudæa in Galilæam.

NOn hoc secundum Christi miraculum Euangelista esse affirmat, sed hoc esse secundum, quod fecit, cum a Iudæa reuerteretur in Galilęam; duos regressus significans, & in vtroque duo miracula facta. Regrediens a baptismo fecit miraculum conuersionis aquæ in vinum: regrediens modo a festo Paschatis, quando multum in Iudæa immoratus fuerat, hoc miraculum facit secundum. Sunt enim duæ illæ aduertendæ particulæ, *Iterum*, & *Secundum*. *Iterum* ad regressum refertur, *secundum* autem, ad signum, vt sit sensus: Hoc secundum signum fecit Iesus in Galilæa, cũ secundo reuerteretur a Iudæa. Ex quo loco sane colligitur hunc secundum esse regressum, vt superius affirmauimus contra aliquos: nisi enim esset secundus, non erat cur Euangelista diceret, *Iterum*, volens autem parem numerum, & miraculorum, & regressuum facere, propterea dixit: *Hoc iterum secundum*. Multa iam miracula fecerat in Hierusalem, nunc autem, quæ regrediens fecit in Galilæa numerantur: quo loco, quod superius annotatione sexta, & vigesima diximus, confirmatur non esse ingressum in Nazareth, illamq. historiam Luc. 4. de Nazaræis esse narratam per anticipationem. Nam ibi dicitur: Quanta audiuimus facta in Capharnaum, fac, & hic in Patria tua: at in hoc regressu nondum illa facta erant in Capharnaum. Hoc enim est secundum miraculum, non in Cana, sed in Galilæa factum; cum non dicitur, quòd fecit in Cana, sed quòd fecit absolute, reuertens, nimirum ex Iudæa in Galilæam. Adiunxit autem hoc verbum Euangelista, vt significaret hanc historiam esse gestam ante omnia miracula, quæ ceteri Euangelistæ facta esse in Galilæa describunt.

CAPVT

CAPVT QVINTVM

POST hæc erat dies festus Iudæorum: & ascendit IESVS Hierosolymam. Est autem Hierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraicè Bethsaida, quinque porticus habens. In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum, expectantium aquæ motum. Angelus autem Domini descendebat secundum tempus in piscinam, & mouebatur aqua. Et qui prior descendisset in piscinam post motionem aquæ; sanus fiebat a quacumque detinebatur infirmitate. Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens, in infirmitate sua. Hunc cũ vidisset IESVS iacentẽ, & cognouisset, quia iam multum tempus haberet, dicit ei: Vis sanus fieri? Respondit ei languidus: Domine, hominẽ non habeo, vt cum turbata fuerit aqua mittat me in piscinam. Dum venio enim ego, alius ante me descendit. Dicit ei IESVS: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula. Et statim sanus factus est homo ille: & sustulit grabatum suum, & ambulabat. Erat autem sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi, illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum. Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula. Interrogauerunt ergo eum: Quis est ille homo qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum & ambula? Is autem qui sanus fuerat effectus, ne sciebat quis esset. IESVS enim declinauit a turba constituta in loco. Postea inuenit eum IESVS in templo, & dixit illi: Ecce sanus factus es: iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Abijt ille homo, & nunciauit Iudæis quia IESVS esset, qui fecit eum sanum. Propterea persequebantur Iudæi IESVM, quia hæc faciebat in sabbato. IESVS autem respondit eis: Pater meus vsque modo operatur, & ego operor. Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat sabbatum, sed & Patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo. Respondit itaque IESVS, & dixit eis: Amen amen dico vobis, non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit Patrem facientem: quæcumque enim ille fecerit, hæc & Filius similiter facit. Pater enim diligit Filium, & omnia demonstrat ei quæ ipse facit: & maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini. Sicut enim Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius quos vult, viuificat. Neque enim pater iudicat quemquam: sed omne iudicium dedit Filio, vt omnes honorificent Filium sicut honorificant Patrem. Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem qui misit illum. Amen amen dico vobis, quia qui verbum meum audit, & credit ei qui misit me habet vitam æternam: & in iudicium non venit, sed transiet a morte in vitam. Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei: & qui audierint viuent. Sicut enim Pater habet vitam in semetipso, sic dedit & Filio habere vitam in semetipso: & potestatem dedit ei etiam iudicium facere, quia Filius hominis est. Nolite mirari hoc: quia venit hora in qua omnes qui in monumentis sunt audient vocem Filij Dei: & procedent qui bona fecerunt, in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt, in resurrectionem iudicij. Non possum ego a meipso facere quidquam. Sicut audio, iudico, & iudicium meum iustum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius qui misit me. Si ergo testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Alius est, qui testimonium perhibet de me: & scio quia verum est testimonium eius, quod perhibet de me. Vos misistis ad Ioannem, & testimonium perhibuit veritati. Ego autem non ab homine testimonium accipio: sed hæc dico, vt vos salui sitis. Ille erat lucerna ardens, & lucens. Vos autem voluistis ad horam exultare in luce eius. Ego autem habeo testimonium maius Ioanne. Opera enim quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea: ipsa opera quæ ego facio, testimonium perhibent de me: quia Pater misit me: & qui misit me Pater, ipse testimonium perhibuit de me. Neque vocem eius vnquam audistis, neque speciem eius vidistis, & verbum eius non habetis in vobis manens: quia quem

misit

Universidad de Deusto
Biblioteca

misit ille, huic vos non creditis. Scrutamini scripturas: quia vos putatis in ipsis vitam aternam habere: & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis. Claritatem ab hominibus non accipio. Sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis. Ego veni in nomine Patris mei, & non accipitis me. Si alius venerit in nomine suo, illum accipietis. Quo modo vos potestis credere, qui gloriam abinuicem accipitis, & gloriam, quæ à solo Deo est, non quæritis? Nolite putare, quia ego accusaturus sim vos apud Patrem: est qui accusat vos Moyses, in quo vos speratis. Si enim crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi: de me enim ille scripsit. Si autem illius litteris non creditis: quo modo verbis meis credetis?

Post hæc erat dies festus Iudæorum, & ascendit Iesus Hierosolymam.

COMMENTARIVS.

MIraculum in hoc capite describitur, cuius occasione Iudæorum calumniam passus Christus, insignem contra eos habuit sermonem. Primo loco Euangelista tempus, & locum miraculi narrat, *Post hæc*, inquit, quæ in superiori capite dicta sunt, *Dies festus Iudæorum*, id est, Pascha omnium festorum celeberrimum erat, & Dominus, qui in Galilæa tunc erat, ascendit Hierusalem ad hoc festum celebrandum. Tribus enim temporibus in anno ex omni loco Iudæi Hierosolymam ascendebant ad adorandum in templo, & vnũ horum erat Pascha. Ascendere dicitur, quia, vti sæpe diximus, e Galilæa in Iudeam ratione situs eminentioris ascensus dicebatur. Tempus igitur, quando, quę sequuntur, gesta sunt, Pascha erat; locus autem Hierosolyma: quando autem audis, *Post hæc* non intelligas, quasi nihil aliud sit a Christo in Galilæa gestum, præter Reguli miraculum: nam hoc medio tempore, multa fecit Christus, quæ alij narrant Euangelistæ in Galilæa fecisse. Miracula enim edidit, discipulos vocauit, sermonem habuit illum in monte. Post hæc igitur accedente tempore Paschatis, venit Hierusalem. Recte Ioannes hoc caput superiori cõnectit, vt ex collatione Samaritanorum, qui sine miraculo crediderunt, & domus Reguli, quæ vno est opere conuersa, Iudæorum malitia & obstinatio manifestetur; qui multo maiori miraculo, non solum non sunt conuersi, sed potius contra Christum, tamquam contra transgressorem legis inuecti, vt annotauit Cyril. lib. 2. cap. 122. vt inde cognoscas, quàm iusto Dei iudicio sunt a Deo repulsi, & puniti.

ANNOTATIO I.

Quod festũ fuerit cuius meminit Ioannes hæc loco.

CVm multa sint Iudæorũ festa de quibus omnibus dicemus ca. 7. nec hoc in loco quod illorum fuerit præscribatur varia est sententia Doctorum de hoc festo Cyril. li. 2. cap. 123. Chry. ho. 35. festum fuisse Pentecostes existimant, quod proximum fuit Paschati illi, quando e templo eiecit Dominus vendentes, ut retulit Ioãnes in cap. secundo. Irenæus autem lib. 2. cap. 39. Pascha hoc opinatur fuisse sequẽs illud, quando eiecti sunt vendentes. Et certe, si consideramus omnia, quæ gesta sunt a Christo, postquam eiecit vendentes difficillimum est inuenire, quo modo hoc festum sit Pentecostes, quod tali Paschati proximum erat. Et, vt omittamus, quæ alij Euangelistæ narrant, perpendamus ea solum, quæ Ioannes describit, & fieri non posse, vt sit festum hoc Pentecostes, facile comperiemus. In primis post eiectos vendentes celebratum est colloquium illud cum Nicodemo; post id egressus est Dominus in Iudæam terram, & baptizabat, & ibi dicitur commoratus, non autẽ dicetur commotatus, nisi multis ibi mansisset diebus, & constat vsque ad vincula Ioãnis eum mansisse; postea Iudæorum furorem declinans, reuertitur in Galilæam, transit per Samariam, & tunc dicitur, quatuor menses sunt, & messis venit. Hoc profecto verum esse non posset, si ista omnia post illud Pascha, & ante Pentecosten acta sunt: nam messis erat ante Pentecosten, & tunc esset tempus messis, non autem quatuor distaret mensibus. Venit postea in Galilæam, & Reguli filium sanauit, omnia hæc post Pascha quo eiecit vendentes facta sunt: at fieri omnino non poterant ante proximum festum Pentecostes. Præterea Dominus e Iudæa propter Pharisęorum furorem recessit in Galilæam. probabile est ergo aliquot diebus abesse voluisse, quod si ita esset, vt Cyrill. dicit, decem, aut duodecim dierum spatium solum esset, quod profecto non erat furori illorum locum dare. Tenendum igitur est cum Irenæo fuisse Pascha sequens post illud, quo sunt vendentes eiecti, vt vno anno gesta sint omnia prædicta, & quæ etiam alij Euangelistæ narrant in Galilæa, post hũc regressum a Iudæa in Galilæam facta. Quod si Cyril. & Chrysost. festum pentecostes hoc fuisse asseruissent, non illud proximum post Pascha, quo eiecti sunt vendẽtes, sed post aliud sequens Pascha, verisimilior esset eorum sententia. Sed tunc non facile cum alijs Euangelistis concordia fieret. Probabilior est igitur Irenæi sentẽtia, esse hoc festum paschatis, quod Ioannes non explicuit, quia cum locutus fuisset de præcedenti Paschate, & multa narrauerit, & dixerit, quæ non nisi longi temporis spatio fieri poterant, satis se explicuisse arbitrabatur, si diceret, *Erat dies festus Iudæorum*: maxime quia hoc erat festum omnium celeberrimum, & primum.

Est autem Hierosolymis Probatica piscina, quæ cognominatur Hebraice Bethsaida quinque porticus habens.

COMMENTARIVS.

LOcum determinatum miraculi ostendit. Multæ piscinæ erant in Hierusalem diuersa nomina sortitæ, vt vna ab altera in sermone discerneretur, vna erat hæc, quæ ad aliarum distinctionem Hebraice appellabatur Bethsada, seu, vt alij legunt, Bethsaida. Vocat Ioannes hanc piscinam probaticam, id est pecualem, hoc enim dicitur apud Græcos προβατικὴ, quasi pecualis siue ouilis a πρόβατον, quod significat ouem. Piscina autem, non quia pisces habuerit dicitur: nam etiam si non haberent, dicebantur piscinæ, Grecæ κολυμβήθρα, quasi natatorius locus. Erant autem circumcirca porticus quinque, propter pauperum, & infirmorum commoditatem, qui gratia sanitatis consequẽdæ illuc se recipiebant. Exactiorem declarationem huius loci ex sequenti annotatione require.

ANNOTATIO II.

Quid Probatica significat.

DVo hoc in loco consideranda occurrunt: primum circa vocabulum probatica, alterum circa Bethsãda. Recentiores illud *Probatica* non cum *Piscina* coniungunt, vt lectio nostra habet, sed per se legunt sic: Est Hierosolymis apud probaticam, seu in probatica: Grece enim in datiuo cum præpositione legitur & exponũt piscinam hanc fuisse apud probaticum, idest, forum pecuarium, aut domum, seu receptaculum, in quo oues, & pecudes, in sacrificium conseruabãtur. At antiquiores non sic legunt, sed in recto, vt probatica piscina legatur. sic Cyril. lib. 2. c. 122. Chryso. hom. 35. Theophila. exponunt, & Hieron. lib. de locis Hebraicis etiam legit in recto. Sensus autẽ in vtraque lectione idem est. Piscina enim hæc *Probatica* dicitur, quia apud probaticum siue forum siue receptaculum erat: quamuis Hieron. loco citato dicat eam dictam probaticam quia carnes pecudum sacrificandæ ibi lauabantur. Dici etiam potest *Probatica*, nõ quia carnes lauabantur, nec quia prope forum, aut receptaculum pecudum erat: sed quia erat ad portam, quæ dicebatur pecudum. Vna enim portarum erat Hierosolymis, per quam solam greges introducebãtur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur,& dicebatur,porta gregis,seu porta ouis: vnde piscina dicta est probatica,quia ad portam ouis sita erat. Siue ergo hoc, siue illo modo legas,aut interpreteris, parũ sensus variatur, & parum etiam ad rem præcipuam,quæ narratur,facit.

Quomodo legendum sit Bethsaida an Bethsaida.

Alterũ est de nomine Hebraico: nã duplex lectio habetur,Bethsaida, & ita Cyr. & Chrys. si vere interpretes traducunt, legunt.at Hieronymus legit Bethsada,Euthymius legit Bethsaida, & simul negat esse legendum Bethsada. recentioribus lectio Hieronymi placet. Varia autem est vtriusque vocabuli apud Hebræos significatio; nam Bethsada significat domum effusionis, cõponitur enim a בית quod domũ significat, & אשר quod significat effusionẽ, quasi domus effusionis. Hebræi enim domum vocant locum omnem in quorecipitur aliquid. dicta ergo est hęc piscina domus effusionis, seu decursus aquarum, quia aquæ pluuiales confluebãt in eam: siue vt aliqui volunt, quia aquę templi ad vsum sacrificiorum & aliorum per canales e templo in hunc locũ effluebant. Bethsaida autem non eodem modo exponitur,quia nec eodem modo, seu non eiidem litteris in Hebrgo scribitur. Quidã legunt חסרה quod in Chaldæo significat misericordiam, quasi Bethsada, idest, domus misericordiæ: quia in eo Domini misericordia in sanando exercebatur. Euthymius quantum ex eius traductione apparet (nam vertit domum piscationis) legit cũ א Tsade a צ֫יד quod significat venationẽ,inde Bethsaida idest,domus venationis, & sic vocabatur patria Petri,& Andreæ. Mihi lectio antiqua Græcorum posse retineri videtur, ut legamus Bethsaidam,tamen non est interpretanda vox,vt Euthymius exponit,nempe domus venationis, nec piscationis, nam tunc scriberetur in Hebræo cum א esset nomen patriæ Petri, sed scribi debet cum ס Samech, & idem tunc significat cum Bethsada, idest, domum effusionis;nam venit etiam ab צשר quod effusionẽ significat,tamẽ amittitur illud א vt fieri sæpe solet,& propter Græcam pronunciationem sumitur illud iod, & pronũciamus Bethsaida, pro Bethsada. In conuersione enim Hebraicorum nominum propriorum litteræ sæpe amittuntur, & aliæ assumuntur, vt idiomati accommodentur alieno.

In his iacebat multitudo magna languentium, cæcorum, claudorum, aridorum,expectantium aquæ motum.

COMMENTARIVS.

VSum porticuum dictarum narrat:erant enim gratia eorum, qui spe recuperandæ sanitatis ad piscinam confluebant: quorum quattuor describit genera. Erant languidi,nempe ęgroti,qui febribus, aut morbo aliquo laborabant. hi langventes dicuntur:erant cæci, claudi,aridi,id est,qui manum,aut membrũ aliquod virtute destitutum habebant; hoc enim significat nomen Græcũ ξηρος id est,aridus,cui membrum non deest,sed virtute est destitutum: & sic Matth. 12 dicitur. Habens manum aridam,id est, virtute destitutam,sic etiam brachium totum,aut crura,aut aliqua pars corporis arida esse potest: hi aridi dicuntur. Denique omnis infirmitas corporis,seu membrorum defectus, etiam quibus ars, & solius esse potuit.

Quatuor ægrotantium genera referuntur.

Angelus autem Domini secundum tempus descendebat in piscinam, & mouebatur aqua.

HIstoriam prosequitur. Angelus descendebat certo quodam tempore & aquam mouebat. Græce non habetur, *Domini*, sed ad declarationem id appositum videtur, aut forsan erat in textu. & quia apertum erat esse angelum Domini,

mini,ablatum est quasi nõ esset Euangelistæ. Siue legatur, siue non,sensus idem est. Similiter Græce non habetur, *Autem*, sed particula causalis, *enim*, vt hæc sententia causam reddat superioris. Multitudo magna infirmorum illic erat, quia Angelus descendebat, & aquam mouebat, & sanabatur primo ingrediens. hac de causa multi concurrebant, quisque spe suæ sanitatis allectus. Illud autem *Secundumtempus*, idem est,ac certo,& determinato tempore descẽdebat: non enim erat vis illa sanandi perpetua, sed certo tempore Angelus descendebat, & aqua mota ab eo tunc sanabatur ingrediens. Hoc tempus incertum fuit; cum hora certa futuri motus, vt Chrysost. homil. 35. annotat,non fuerit. an autẽ semel in anno,an sæpius,incertum est. Non est improbabile id aliquoties in anno factum fuisse; & forsan festis maxime solemnibus, quando Iudæi vndique ad templum concurrebant. Cyril. lib. 2. cap. 125. semel in anno, idq. in festo Pentecostes factum affirmat,quod probabilius iudico: tamẽ nihil certe statuere possumus. nam de hoc miraculo,& de hac piscina,nullus extat scripturæ locus,præter hunc Ioannis,ex quo solo huius rei cognitio requirenda est.

Non cõstat quo tempore descẽderet Angelus

Et qui primus descendisset in piscinam, sanus fiebat, a quacumque detinebatur infirmitate.

MOta ab Angelo aqua,qui primus descẽdebat, sanabatur a quacumque detinebatur infirmitate: siue cæcus, siue claudus, siue mulris simul laboraret infirmitatibus,extemplo ac in aquam piscinæ descendebat, sanus erat, nec tunc alius sanabatur. Vnus enim dumtaxat, isq. primus, singulis his temporibus sanitatem consequebatur. Hanc historiam Ioannes præmisit, vt Christi miraculũ exponeret. Cyril. lib. 2. cap. 125. plures Angelos videtur affirmare descendere solitos,& aquam mouere: tamen intelligendus est non quòd ad vnam motionem multi descenderent; nam Euangelista singulari vtitur,numero: sed loquitur Cyril. de multis motionibus factis,propterea Angelos pluraliter appellat, quia non semper vnum,& eundem ad hoc officium missum esse existimat, quamuis etiã hoc incertum sit. Ex Euangelista vnum, & eundem esse, qui certis temporibus descendebat,probabilius deducimus.

ANNOTATIO III.

Reijciuntur Anabaptistæ non recipientes hi flotiã hanc

ANabaptistæ nostri temporis hæretici historiam hanc languidi apud probaticam piscinam non recipiunt, commentum quoddam esse dicentes: tum quia huius piscinæ quinque porticus habentis nulla in veteri testamento sit mentio: tum quia Iosephus Hebraicarum antiquitatum diligens scriptor nihil de ea scribit, nec rem tanta dignam memoria scriptor suorum amator prętermisisset: demum quia 2. Parali. 4. victimæ in conchis ad hoc a Salomone constructis lauabantur in templo, nec opus erat in hac lauari piscina. Sed argumenta hæc futilia sunt, & nullius roboris ad negandam historiam ab Ecclesia perpetuo receptam, & antiquissimis Doctoribus suis commentarijs, & scriptis illustratam. Quamuis autem in scriptura veteri nihil de hac piscina aperte dictum sit;non tamẽ propterea negatum est. Non enim omnium, quæ in Hierusalem facta sunt, scriptura vetus meminit. Piscina namque ista a principio quando facta est,non erat adhuc memorabilis,quia nec tunc miraculum incœpit, nec quinque illis porticibus, quæ propter miraculum cõstructæ sunt,adornata erat. Hoc enim aliquanto post tempore factum esse credibile est, quamuis ignoretur,quãdo miraculum hoc incœperit, & qua ratione. Veustior ergo scriptura silentio eam, vt alia multa, propterea pertransiuit. Ridiculum autem est Iosephum prę ponere Ioãi Euãgelistæ;quasi si Iosephus scripsisset, & non Ioannes, verum esset, quia vero Ioannes,& non Iosephus scrip-

Forum rationes solũmodo.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sit, propterea falsum. Quamuis autem Iosephus suorum amator fuerit, inimicus tamen nominis Christiani erat, & ea, quę in fauorem Christianorum cedebant libens dissimulabat: tale hoc est. Si piscinæ illud miraculum narrasset, veritas miraculi Christi videbatur ei confirmari; maluit autem Iudæus infidelis, & perfidus aliquid populi honorificum cum detrimento Christiani nominis occultare, quàm dum aliqua ex parte suum magnificat populum, Christi veritatem probare. Nec hoc est solum, multa enim numeratu digna tacuit eadem de causa: nec enim Herodis illius facti meminit, quando tot infantes occidit: nec aduentus Magorum, nec complurium aliorum, quæ apud eius gentem diuine Christus gessit. Vanum igitur, & futile est argumentum hæreticorum. Illud autem de lotione victimarum in piscina, affirmauit Hieronymus de locis Hebraicis, & grauissimi nostro sæculo auctores defendunt, affirmantes bis victimas lauari, prius in piscina, quando multum immundæ erant, iterum perfectius in conchis. Sed siue hoc sit, siue non, historia neganda non est. Ad Doctorum enim opinionem pertinet, quod lauarentur victimæ: at veritas piscinæ Euangelij est historia. Si quod sentiam in hac parte licet dicere, probabile mihi est quod aliqui Recentiorum affirmãt: nempe victimas non in piscina hac loras, sed in cõchis illis: cum autem esset ingens aquarũ copia ex mari illo æneo, & ex conchis, & innumeris purificationibus intra templũ necesse erat aquã hanc aliquibus subterraneis vijs, & aquæ ductibus effluere. Et in hunc vsum erat hæc piscina ad radices montis, in quo templum erat fundatum, si tamen quam omnis hęc aquarum copia per fistulas, & aquæ ductus occultos, seu subterraneos, influebat. Quam sententiã Aristæas vetustissimus auctor tenet in lib. de septuaginta interpretibus: & Hieron. eodem forsan debet intelligi modo, quando affirmauit victimas lauari in piscina, eaq. de causa aquas rubras apparuisse: nõ quòd eo in loco, sed quod aquis illius piscinę lauarẽtur. Nam postquã in templo lauabantur carnes, aquę omnes in piscinam illam emittebantur.

A *tinebatur infirmitate, saluus fiebat.* Chrysost. hom. 35. respondet Angelum descendentem aquę motæ sanandi virtutem tribuisse, non quòd motus ille sanitatem faceret, erat enim velut signum quoddam descensus Angeli, & uirtutis in aquis iã existentis ad sanandum, vt dicit Cyril. li. 2. cap. 125. Hæc responsio vera est: Angeli enim boni non propria sed diuina virtute miracula faciunt, & per eos Dominus sæpe ea operatur: & est doctrina Grego. hom. 34. distinguentis Angelorum officia ex scripturis, & affirmantis eos Virtutes B appellari, per quos Deus omnipotens miracula operari dignatus est. Angeli mali, seu Dæmonia operantur quidem magna, & mirabilia, sed applicando uirtutes naturales, vt docet August. lib. 3. de Trin. cap. 8. & quæ non possunt virtutes creaturarũ naturalium attingere circa rerum immutationem non faciunt: at boni Angeli diuina virtute operantur, & trasmutant res supra omnem virtutem creaturarum naturaliũ. Angelus igitur hic, diuina virtute, per aquas illas, tamquam per quoddam diuinæ virtutis instrumentum, sanabat. Vti C enim. 4. Reg. 5. aquæ Iordanis virtutem sanandi a lepra per Elisæum tamquam Dei ministrum acceperunt: ita & aquæ virtutem habebant instrumentalem, per quam Angelus sanabat. Vnde rectè Ambro. lib. 1. de Spir. sancto cap. 7. dicit, Angelum hunc per aquas has sanantem, figuram extitisse Spiritus sancti per aquas baptismi animæ sanitatem conferentis. & lib. 2. de sacramentis cap. 3. piscinam hanc baptis- D mo confert: de qua re paulo inferius aliquid dicemus.

Ex his, ut mihi videtur deducitur, non esse recipienda, quæ aliqui nostro tempore in hac parte affirmant; nempe virtutẽ hanc aquæ inditam, a ligno iacente in fũdo huius piscinę, ex quo postea crux Domini est fabricata; Angelus autem reuerẽtia ligni huius inductus, descendebat de cælo, & mouebat aquam. Alii non a ligno sed a victimis, & hostijs sacris, quæ ibi lauabantur, hanc esse virtutem asserunt. Sed si hoc vtrumque esset, perpetua esset sanã- E di virtus, & non certis temporibus. Adde, si hostię ipsę nõ habebãt talẽ virtutẽ, nec aquę in teplo, in qua lauabantur profecto nec aquę huius piscinę habuerũt. Deniq. illud de ligno, est sine vlla auctoritate dictum; immo vanum, ac falsum est dicere, ligno illi, antequam Christus Dominus in eo pepẽdisset, exhibitã esse reuerentiã. Multa cõtra hæc dici possent, sed superuacaneum

Reficitur historia de ligno quod aquę piscinę virtutem sanãdi præstabat.

ANNOTATIO IV.

Vnde Piscina virtutẽ sanandi habuit.

ESt præterea considerandum, qua virtute aquæ hæ sanabant: nam, qui ingrediebatur primus, *A quacumque de-*

caneum censeo, postquam rei veritas ex A Sacris Doctoribus iam est expolita.

ANNOTATIO V.

Quare vnus tantum ex tot ægrotis salutem recipiebat.

INquirendum superest, quare vnus tantum in illa piscina sanabatur? In cuius resolutionem sciendum, diuina miracula fuisse opera potentiæ, misericordiæ, & sapientiæ. Potentiæ, quidem, quia virtutem omnem naturalem, & creatam superabant. Misericordiæ, quia humanis defecti bus per ea subueniebatur. Sanabantur enim infirmi, illuminabantur cæci, & alia huiusmodi per ea fiebant. Sapientiæ autem, quia sæpe per ea homines instrueban B tur circa diuina mysteria, & quæ futura erant in eis figurabãtur. quod docet Aug. tract. 44. de Verb. Domini. Igitur, quatenus erant opera potentiæ, intellectum ad fidem inducebant: quatenus vero erant opera misericordiæ affectum hominum ad credendum alliciebant. nam fides etiã ex voluntate pendet: quatenus uero erant opera sapientiæ, hominem in diuinis rebus instruebant. Si miracula fuisẽt tantũ opera potentiæ, mirari deberemus, cur vnus solus sanaretur, cum eadem facilitate tota multitudo sanari potuisset. Si tantum C essent opera misericordiæ, admirationis quoque esset causa, cur tantæ misericordię Deus vnicum ab infirmitate liberaret: at quia erant simul opera sapientiæ, non est, cur ea miremur, sed mysteriũ potius nobis per hoc significatum inquiramus. Erat enim hoc piscinæ miraculum, vt bene docuit Ambro. lib. 2. de Sacram. cap. 2. figura aduentus Domini nostri Iesu Christi: qui sanaturus erat humanã generationẽ. Ipse est Angelus testamẽti descẽdẽs, & moues piscinã aquarũ, quia in hũc mũdũ passurus venit, & per passionẽ suã, & mortẽ humanũ genus infirmũ sanaturus. Hoc est quod miraculũ præfigurabat, & idcirco vnicus sanabatur: nã in vno homine infirmo melius totũ humanũ genus repræsẽtatur, quã in multis, ad exprimendã morbi vniuersitatẽ, & vnitatẽ. Omnes enim peccati morbo laborabãt, omnes sub eadem mortis dãnatione tenebãtur. Hac eadẽ de causa Luc. 19. in illa parabola de eo qui incidit in latrones, a quibus vulneratus, & spoliatus est, vnus tãtũ homo, nõ multi repræsẽtantur. hac etiã de causa 3. Reg. 17. ad vnicũ filiũ viduæ suscitãdũ mittitur Elias, & 4. Reg. 5. vnum Naamã sanatur ab Elisæo. Hęc enim omnia propter figurã fiebãt, ad instructionẽ futurorũ: hęc igitur causa est, cur vnus solus sanaretur in piscina. Amb. loco citato alterã assignat causã huius rei; vt in eo ostẽdatur, quãto maior futura erat gratia Baptismi supra vetus testamẽtũ: in eo enim vnus, in hoc omnes sanãtur. Eadẽ causã Cyril. lib. 2. c. 125. assignat, dicens legẽ illã veterẽ, vni soli populo datã, propterea vnus ad hoc significandũ sanabatur: sed causa prior legitima est. Ex qua sequitur solutio alterius difficultatis, nẽpe, quare Christus Dominus vnũ solũ sanauit; ea autẽ, est vt hoc facto significaret se esse illũ eũdẽ Deũ, qui prius sanauerat, & eũ, qui tali miraculo prefiguratus erat, & q humanũ genus sanare de cęlo veniebat. Maxime aũt humanũ genus in hoc paralytico figurabatur, & exprimebatur propterea forsã Dominꝰ hũc sanãdũ elegit

Erat autem quidam homo ibi triginta & octo annos habens in infirmitate sua.

COMMENTARIVS.

IIs narratis, quæ ad miraculi intelligẽtiã necessaria videbãtur, ipsũ miraculũ describit, & a persona, cuius gratia gestũ est, incipit. Inter alios multos, qui sanitatis recipiẽdę gratia ibi expectabãt, vnus erat ægritudine triginta octo annorum laborãs, Græce nõ habetur, *Sua*, sed habẽs in infirmitate; sed ad sensum parũ refert, siue apponatur, siue dematur. Mira profecto huius lãguidi tolerãtia, qui vt Chrysost. homil. 35. annotat, totũ hoc tẽpus expectabat, & cũ incredibilis esset multitudo, & se posteriorẽ relictũ esset, expertus, tamẽ a spe futuri præteritis non territus est: in quo Iudæorũ dura corda deprehẽdũtur, qui hominẽ auxilio destitutũ tot per annos, aliquẽ, qui eũ vt in piscinã citius descẽderet, iuuaret, nõ adhibuerũt. Ipsius etiã lãguidi summa paupertas probatur, qui nec pecuniã, qua hominẽ in adiutorẽ per breue tẽpus cõduceret, haberet. Si enim habuisset credibile nõ est sanitati eã voluisse præferre. Rectè in hoc homine totũ humanũ genus post peccatũ figuratur, quod diuturno peccati morbo laborãs, neminẽ, qui ad sanãdũ adiuuaret, suo pretio potuit cõparare, sed infirmus, inops, & pauper tãdiu iacue

Lãguidi patientia commendatur.

rit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

rit donec sine pretio vllo dato, filius Dei homo factus venit, qui eũ sanauit. De qua paupertate & inopia dictum est, Psal. 48. Non dabit Deo placationem suam, & pretium redemptionis animę suæ, & laborabit in æternum. Quem locum exponit in hunc sensum Basil. in homil. in eundem Psalmum.

Hunc cum vidisset Iesus iacentem, & cognouisset, quia iam multum tempus haberet, dicit ei.

QVem naturæ virtus, & humanum auxilium destituerat, in hunc diuina bonitas oculos suæ misericordiæ conuertit, & potentia eius infinita non destituit. Venit Christus, postquam Hierosolymam ascendit, in locum hunc; vidit oculis corporeis, & interioribus suæ misericordiæ iacentem infirmum; cognouit, quem nihil latet, tempus infirmitatis esse diuturnum, & ad eum se conuertit sanandum, estq. causalis locutio, vt sit sensus: Quia vidit iacentem sine ope vlla, & infirmitate antiqua laborantem, & virtute destitutum, propterea, *Dicit ei*, Accedit, & loquitur, vt sanet. Sensus est facilis. *Multum tempus haberet*, nempe in infirmitate, quamuis phrasis non sit Latina, sed Græca parum refert dummodo sensus habeatur.

Vis sanus fieri?

Quare Christus infirmum interrogat, an velit sanus fieri.

DOminus, non quia dubitaret de languidi voluntate, interrogauit, sed, vt eius arbitrium aliquo modo excitaret, & ad recipiendum tantum beneficium disponeret. Dum enim sanitatem in memoriam reducit, desiderium excitat in eius voluntate, & in propriæ impotentiæ, & inopiæ cognitionem inducit intellectum; quod etiam consecutum est. Nam desiderium, & impotentiam suam statim ad hanc interrogationem confessus est languidus. Hac etiam interrogatione nobis Dominus significat, se arbitrio hominis libero vti in salute conferenda: saluat quidem, & iustificat Dominus homines indigentes, & impotentes, sed volentes, & quia gratia ipsius est etiam velle, propterea hoc ipsum excitat nunc hac sua interrogatione. Non autem petit ab infirmo aliquid supra captum eius; nec enim dixit: Vis vt te sanem? quia nondum de Christo tantam ille habebat opinionem, & notitiam; sed, vis sanari? vt recte Chryso. hom. 33. annotat: vbi aliam causam huius Dominicę interrogationis adfert; nempe interrogasse propter nos, vt ex responsione infirmi, eius tolerantiam cognosceremus, qui tot annis illic perseuerabat. Etiam mihi hæc causa placet, propter nos scilicet dictum id esse, non vero, vt tolerantia infirmi sola cognoscatur; sed vt ex ipsius ore impotentia, & infirmitatis granitas, & antiquitas ostendatur: & ex hoc resultet notitia magnitudinis miraculi, & hac ratione magis fides confirmetur. Propter infirmum ergo, & propter nos hac est vsus Dominus interrogatione. Cyril. lib. 2. cap. 124. tres causas affert, cur Dominus interrogauerit, quæ cum his, quæ dictæ sunt magna ex parte conueniunt.

Respondit ei languidus: Domine hominem non habeo, vt, cum turbata fuerit aqua, mittat me in piscinam: dum enim venio ego, alius ante me descendit.

PRudenter profecto languidus respondet: nouit enim Dominum non interrogasse an sanari vellet, quòd de eius voluntate dubitaret: nam erat notissima,

ma, nec interrogatione tali opus erat; propterea non dicit: Volo Domine: sed ex quo interrogatio illa principio procederet, animaduertit, & in id dirigit responsum. Visa est autem illi interrogatio, ex quadam animi commiseratione procedere, quia Christus illi condoluit. Solemus enim ex animi quibusdam affectibus interrogationes aliquas formare, quæ non eo fiunt, vt interrogantes sciamus, cum ea, quæ interrogamus sint manifesta; sed potius, vt animi affectus exprimamus. sic Gen. 3. Interrogauit Dominus Adam, Vbi es? & Gen. 4. dixit ad Caim: Vbi est Abel frater tuus? vt indignationem contra eos manifestaret. & Deuter. 32. Vbi sunt Dij eorum, in quibus habebant fiduciam? Est interrogatio exprobrationis cuiusdam. Ioan. 8. Vbi sunt qui te accusabant? Est animi beneuoli, & liberare volentis. Sunt multæ huiusmodi interrogationes, quæ non fiunt, vt id, quod significatur, responsum habeat, quasi dubium sit, sed alia significant. Non solum interrogationes animum, & affectum loquentis exprimunt, sed insuper aliqua alia denotant, sicut in eisdem patet exemplis positis. Vbi est frater tuus? significat, tu putas te posse a me abscondi, arbitratus es me mortis, & occisionis fratris nescium? at deceptus es. Non solam ergo animi indignationem, sed etiam scientiam facti significant. Similiter: Adam, vbi es? non petit vt explicet, vbi sit, sed vt causam fateatur, propter quam se absconderit: idcirco Adam respondit: Nudus eram, & abscondi me: quæ responsio non esset ad rem, si interrogatio illa non significaret aliud, quàm quod in verbis exprimitur. Ita nunc languidus, ex hac Christi interrogatione duo intellexit, vnũ est sibi esse dictum, Vis sanus esse? ac si dictum esset, sæpe te huc venientem vidi, cur nondum sanus es? quæ enim sibi nota sunt, facile is putat alijs esse etiam manifesta. Huic respondet causam exponens, & dicit: *Hominem non habeo*, quasi diceret, causam mihi videris interrogare, cur tanto tempore nondum sanitatem sim consecutus, scito eam esse, quia hominem non habeo, qui mihi sit auxilio, solus enim ad piscinam primus peruenire non valeo. Alterum, quod languidus concepit ex huiusmodi interrogatione, fuit quædam Christi commiseratio, qua sibi ille condolere videbatur, & propterea Dominum verbo honorifico vtens appellat, multisq. verbis miseriam suam exponit, vt Christum, quem merum hominem existimabat, alliciat, & inducat ad auxilium ferendum. Et hoc recte Cyril. annotauit lib. 2. cap. 125. dicens, ex hac interrogatione languidum spem concepisse futurum sibi Christum vtilem, vt in piscinam citius alio descenderet. Est autem aduertendum huic languido vires non omnino defuisse, nam dicit: *Dum ego venio, alius ante me descendit*, ergo sine homine poterat venire, & se mouere: tamen non poterat illo motu citius alijs peruenire, ideo numquam potuit sanitatem consequi. Tale est hominis arbitrium in peccato cuius languidus hic figuram gerit: non est omnino extinctum, aut ita debilitatum, vt nullum bonum, & honestum opus facere sine gratia possit: nam morale aliquod bonum operari potest, etiam post peccatum, quod Orig. tract. 35. in Matth. probat ostendens infideles aliquid boni honesti facere posse viribus arbitrij; tamen non tale, vt possit ad salutem, & liberationem a peccato peruenire, nisi adiuuante, & sanante diuina gratia, de qua re alibi diffusius egimus, nec locus hic maiorem patitur tractationem.

Interrogamus quandoque non vt sciamus, sed vt animi affectus manifestemus.

Languidus duobus respondit quę ex Christi verbis intellexit.

Dicit ei Iesus: Surge, tolle grabatum tuum, & ambula.

LAnguido suam impotentiam confitenti, & auxilium Christi desideranti, Dominus mirabiliter confert sanitatem, & tribus verbis vtitur, *Surge*, inquit, hoc verbo sanat, & vires perfectas languido confert: quas vt cognoscat, simul dum sanat, præcipit vt surgat, vt se sanum esse cognoscat. At quia surgendo sanitatis receptæ perfectionem cognoscere non poterat, vt tollat grabatum

suum

Universidad de Deusto
Biblioteca

suum imperat, vt sic quantas vno instanti vires acceperit, experiatur; & gloria sanantis manifesta sit omnibus, per quam hominum fidem, quæ ad salutem erat eis necessaria, conciliet. Hac enim de causa iubet, vt ambulet, & tollens grabatum per ciuitatem incedat, vt ipso facto præco, seu prædicator tanti miraculi fiat, & adhuc virium receptarum illustrius sit argumentum: quæ tantæ erant, vt qui ad piscinam non poterat citius alio infirmo peruenire, & homine indigebat, qui ipsi esset auxilio, iam in momento, ita fortis euaserit, vt ipse alijs auxilio esse posset: & non solum ambulare, sed simul lectum, & grabatum per se ipsum valeret portare. Cetera in annotatione require. Grabatum nomen est Græcum, significans lectum in quo iacent infirmi.

ANNOTATIO VI.

Christi verba humana, & diuina esse cõstabat.

IN exactiorem sententiæ superioris explicationem aliqua sunt annotanda. Primum est, verba Christi non fuisse humana tantum, sed diuina simul: cum enim Christus homo simul: & Deus esset, ipsius verba erant, & hominis pariter, & Dei. Vt hominis erant, exprimebant mentis ipsius conceptum, id quod nostris verbis, & locutionibus est etiam commune; quæ enim mente concipimus, & quæ fieri volumus, verbo exteriori aperimus: at vt erant Dei verba, non solum hoc, sed etiã virtutem quandam efficiendi, quod significabant, habebant, quando id Christo placebat. Verbo enim significabat, quod fieri volebat, & verbo eodem, vt instrumento efficacissimo eadem faciebat, non quòd eo indigeret, qui sola voluntate cuncta poterat facere, sed, vt se esse, qui illa faceret, nobis significaret.

Verba Christi quãnam a nostris differant

Multa, ex hoc sequuntur; primum est, verbum Christi, a verbo nostro differre plurimum: nostrum est expressiuum eorum, quæ in mente habemus, & quæ fieri, seu facere volumus; tamen eorundem non est effectiuum: at Christi simul significatiuum, & simul effectiuum, quando ita volebat, erat. Alterum est, cum nostrum verbum sit tantum significatiuum, non loquimur, nec sermonem dirigimus, nisi ad ea, quæ sunt aliquomodo significationis capacia, nemo enim cum lapidibus, cum aquis, cum insensibilibus loquitur, dum suis vtitur verbis: at cum Christi verbum esset etiam effectiuum, recte loquitur etiã cum insensibilibus, & significationis non capacibus, quia in eis, quod verbo exprimit, verbi virtute operatur, & efficit. Hac ratione ventis, & mari imperauit, & obedierunt ei, & imperauit febri, & recessit. Verbo vsus est significatiuo propter nos, vt cum esse, qui ea faciebat, intelligeremus, tamen verbi efficacia, & potentia propter ipsa insensibilia fuit. Tertium est, verbum Christi erga homines, quando ipse vult, non indiget probationibus, quia non solum mentem suam explicat: sed simul audientium mentem illuminandi, & affectum mouendi, inclinandiq. vim, & efficaciam habet: Viuus enim est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior gladio ancipiti. Hac ratione vnico verbo, quando ita id fieri voluit hominum corda, ad se conuertit. Quartum est, homines non recte posse præcipere alijs ea, quæ nequeunt facere: vanum enim est præceptum eius, qui alicui præcipit id, quod facere non potest: at Christus potuit iure præcipere, quæ homines suis viribus facere non potuerunt; nam verbo vires addebat, vt, quod præcipiebat, etiam facile, & suauiter fieri posset. Hac de causa iussit Deus multa homini, quæ post peccatum non potuit sui arbitrij viribus facere, tamen eas dedit vires, & gratiæ robur, vt iugum, & præceptum leue, & suaue fieret.

Paralytico aptãtur quæ superius dicta.

Hæc applicemus omnia verbis, & sententiæ præsenti. Si tantum ad verborum significationem respicianus, quid difficilius, immo quid omnino id fieri non posse certius, & manifestius, quàm Paralytico seu languido, qui ad piscinam propinquã accedere vix poterat, præcipere, *Surge, tolle grabatum tuum, & ambula?* potius visus esset illudere infirmo; at, si consideramus diuini verbi efficaciam, non solum difficile, sed potius facile fuit. Dum enim surgere iubet, ipsum omnino sanat, vt surgere, & tollere grabatum, & ambulare facile, & suauiter posset. Simile quid annotauit Gregor. hom. 9. in Ezech. vbi Dominus iussit Prophetæ surgere, qui re vera nõ poterat. Ita enim loquitur Gregorius: Iacenti Prophetę Deus iussit, vt surgeret, sed omnino surgere nõ posset, nisi in hunc omnipotentis spiritus intrasset. Hoc idem nunc

nunc dicere nos possumus. Igitur quid Christus iussit, vt surgeret, tolleret grabatum & ambularet, sed hic nec surgere omnino posset, nisi diuina verbi eum virtus perfecte simul sanasset.

Quare Christus tollet fidem sibi haberi exigebat.

Alterum hoc loco annotãdum est; Christi fidem ad salutem æternam consequendam necessariam tunc etiam fuisse, qua de causa Christus opera suæ multum omnibus nota esse studebat: non quærens gloriam suam, nec propriam vtilitatem, sed nostram: quia ipsum nosse, & in eum credere nobis erat necessarium. Sic enim æternus Pater humani generis salutem disposuit. Hac igitur de causa, & infirmo iubet, vt surgat, vt cognita sanitate in auctorem credat sanitatis. Et eadem de causa iubet, vt portans grabatum per mediam incedat ciuitatem; erat enim infirmus maxime omnibus notus propter diuturnam suam infirmitatem, & impotentiam, vt omnibus miraculum notum fieret. Et forsan propterea Dominus hunc sanandum elegit, cuius infirmitas magis cognita, sanitatis acceptæ illustrius fieret argumentum. Idcirco enim, vt paulo inferius dicemus, Sabbato id factum est, vt omnium oculos, & mentes factum hoc ad se conuerteret, cum omnes in Sabbato nõ licere onus portare, scirent. Factus est ergo languidus velut Apostolus quidam, per vias publicas gloriam Christi tanti miraculi auctoris non verbo, sed facto diuulgans. Irenæus lib. 2. cap. 42. & Aug. tract. 20. dicit, Dominum præcepisse huic infirmo, vt in domũ suam abiret. Id potius pertinet ad historiam Paralytici, de quo habetur Matth. 9. quæ ab hac presenti diuersa est: hoc tamen ex discursu probabili humano, non ex lectione Euangelica habetur. Legimus enim tantum dictum *Ambula*, & postea, *Et ambulabat*, quare ibi etiam Irenæus hunc hominem Paralyticum esse existimat, & fieri potuit; tamen ex Euan. non constat. Id etiam affirmat Chrys. ho. 36. & Ambros. lib. 4. de fide. c. 3. & Hilar. lib. 7. de Trinit. qui omnes vocant Paralyticum.

Et statim sanus factus est homo ille, & sustulit grabatum suum, & ambulabat.

COMMENTARIVS.

VErba Christi superiora duo continebant, & efficaciam ad sanandum, & simul præceptum ad operandum, nam iussit languido tria facere. Propterea Euangelista effectum vtrumque verborum describit, *Statim*, inquit, *sanus factus est*, hoc autem est, qua parte verba effectiua erant. Languidus etiam sanus factus obediuit in omnibus, quæ ei sunt præcepta: surrexit, tulit grabatum, & ambulauit. Tam subita mutatio diuinam assuisse virtutem conuincit: propterea Euangelista celeritatem annotat, dicens: *Statim sanus factus est*, nec timuit languidus Iudæorum calumnias, nec se legem transgredi, dum in Sabbato portat onus, arbitratus est tanti auctoris præcepto securus.

Erat autem Sabbatum in die illo. Dicebant ergo Iudæi, illi qui sanatus fuerat: Sabbatum est, non licet tibi tollere grabatum tuum.

TEmpus quando miraculum factum est Euangelista describit: nam ex temporis occasione, quia Sabbatum erat, calumniandi ansam Iudæi accepere voluit, nam occasio facta est errorem eorum confutandi, veram doctrinam docendi, & miraculum hoc amplius euulgandi; quibus & virtus, & innocentia Christi apud homines illustrior, & manifestior efficeretur. *Dicebant ergo*, hæc particula illationem ex præcedenti sententia adfert. Sabbatum erat, & propterea Iudæi hominem illum insimulabant, dicentes: *Sabbatum est, non licet tibi grabatum*, nec onus vllum tollere. Non absolute dicunt: Non licet tibi grabatum portare; sed causam, cur non liceat, exprimunt: *Sabbatum*, inquiunt, *est*,

Universidad de Deusto
Biblioteca

& propterea non licet tibi hoc, eum transgressionis diuini mandati accusantes, Erat enim magna apud eos Sabbati ex diuino mandato obseruantia.

ANNOTATIO VII.

Sabbatum vnde dictũ.

LActantius lib.7.cap.14. nomen Sabbati originẽ ab Hebræo trahere existimat, nempe a שֶׁבַע quod septem significat, inde Sabbatum quasi dies septimus dicitur. Sed hoc ex ignorantia Hebræi sermonis dictum videtur: nam שֶׁבַע quod significat septem, scribitur cum Ain, at Sabbatum cum Taph. Plutarchus in Simposiacis sentire videtur nomen Sabbati a verbo Græco σαβάτω, quod tripudiare more bacchantium significat, trahere originem; eo quòd eo die largius ad bibendum Iudæi se inuitarent. Sed vera etymologia est a verbo שָׁבַת quod quiescere significat, deriuari, eo quòd septima die Deus quieuit, vacauitq. ab opere creationis mundi, & eo die ab omni seruili opere vacare Iudæis præcepit. Quæ quidem etymologia constat Exod.20. Memento, inquit, vt diem Sabbati sanctifices, sex diebus operaberis, & facies opera tua, septima autem die Sabbatum Domini Dei tui est. Sex enim diebus fecit Deus cælum, & terram, & mare & omnia quæ in eis sunt, & requieuit in die septima: idcirco benedixit diei Sabbati. Hinc constat ficta, & vana esse, quæ dixit Apion, quem refert, & refellit Iosephus lib. 2. contra eundem non longe a principio, dictum esse Sabbatum, eo quod Iudæi ex Aegypto redeuntes inguinum vlcere laborasset, & die septima quieuissent.

Respondit eis: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit: Tolle grabatum tuum, & ambula.

COMMENTARIVS.

DOcta profecto responsio ista est, qua languidus ille, cur in Sabbato portet onus importunis percunctationibus satisfacit, & est sensus: Ego non sponte, ac propria voluntate motus hoc facio, sed iussus ab eo, qui me sanum fecit, & qui tantam habuit virtutem, vt me tam inueterato, & incurabili morbo laborantem celerrime, & perfecte sanaret, visus mihi est dignus, cui in omnibus obedirem. Vt enim diuina virtute sanauit, credidi diuina etiam virtute hoc præcepisse: & sicut sanitatem, ita & mandatum tamquam a Deo accepi. Vera iste languidus dicebat, & sufficientem causam, si Iudæi saperent, exponebat: erat enim opus, & mandatum diuinum. Et sicuti opus diuinum experiebatur in sanitate recipienda; ita etiam obedire tenebatur mandato diuino in his, quæ ei iniungebantur: rectèq. indicauit se non esse Sabbati transgressorem, qui diuinis obediebat mandatis. Et laudandus certe in hoc maxime est languidus, qui nihil timens quamuis seuera valde contra Sabbati transgressores pœna esset sancita, mandantis præcepto acquieuit. Hic mihi sensus videtur litteralis.

ANNOTATIO VIII.

Interpretationes aliquot proponuntur,

CYril.lib.2.cap.128. exponit in hunc modum: A quo sanitatem recepi, hoc mihi iniunctum est, potiusq. ei obedire debui, quàm Sabbatum seruare: nam ille, nisi Deus esset, hanc sanitatem nõ dedisset. Sed hæc expositio non mihi eo probatur, quia nondum languidus diuinitatis A Christi fidem habebat, nec an Christus is esset, nec nomen eius sciebat. Adde etiã quia per opus, Sabbatum non soluebatur; vt paulo post dicemus. August. tract. 19. sic exponit: A quo tantum accepi beneficium, debui eius seruare præceptum. Sed nec hoc videtur probandum, quia non propter

propter beneficium etiam maximum, diuinum est negligendum præceptum. Mihi data expositio legitima videtur, vt homo hic se hac ratione defendat, vt cum virtute diuina sit opus factum, iure optimo existimauerit eadem virtute sibi tale factum præceptum: non quòd Deum esse crediderit, sed quod diuina virtute vtrũque fecerit. Et re vera quod diuina virtute præcipitur, non est contra præceptum: nam diuinum præceptum est, Non occides: at si diuina virtute præciperetur alicui, vt alium occideret, non ageret contra præceptum tale. Eadem ratione quamuis onus portare non liceret Sabbato: tamen, si diuina virtute id præciperetur alicui, contra præceptum non ageret: imo, si non portaret, diuini mandati esset transgressor. Habuit autem languidus iustam causam existimandi, sibi virtute diuina talia mandari: quia per illum mandata sunt, cuius diuinam in sanitate recepta experiebatur virtutem, & potestatem.

Interrogauerunt ergo eum: Quis est ille homo, qui dixit tibi: Tolle grabatum tuum, & ambula?

COMMENTARIVS.

PArticula, *Ergo*, ex præcedentibus inferri, quæ sequuntur, significat: cum dixisset: Qui me sanum fecit, ille mihi dixit, propterea Iudæi interrogant: *Quis est ille homo, qui hoc dixit*, Iudæorum nequitia non potuit occultari, nec intus contineri, sed foras erumpit. Languidus enim non dixit, Ille homo, qui me sanum fecit, sed, *Qui me sanum fecit*, non ausus est determinare, an homo dicendus esset, qui tanta virtute pollebat, magnum aliquid concipiens, quod certum erat, protulit, dicens: *Qui me sanum fecit*, at inuidi, & calumnia pleni Iudæi, quod eis non constabat, affirmarunt, dicentes: *Quis est ille homo*. Adhuc magis malitia dilatatur. Sciebant sanitatem mirabiliter eum recepisse; non enim negare poterant, omnibus namque cognitus erat propter tanti temporis longitudinem infirmus ille, qui repente sanus apparebat, quod ipsimet confirmant: non enim dicunt: Nemo te sanum fecit, tu hæc fingis, sed tacentes admittunt vere sanum esse factum, & præ inuidia non interrogant: Quis est ille qui te sanum fecit; sed *Quis est ille homo, qui tibi dixit: Tolle grabatum tuum?* cum multo magis illud esset inquirendum, quis esset, qui tanta virtute vti potuit, sed non hoc calumniandi ansam, sed illud, *Qui dixit: Tolle grabatum*, dabat: propterea vnum, non alterum inquirunt: ex quo intentio eorum peruersa manifesta fit. Calumniam quærebant, non Dei honorem, & gloriam: si enim hoc eos mouisset, vtique quis esset, qui sanauit, interrogassent, vt diuinam virtutem, & potentiam in eo recognoscerent.

Is autem, qui sanus fuerat effectus, nesciebat, quis esset. Iesus enim declinauit a turba constituta in loco.

DVm dicit Euangelista illum hominem nesciuisse, quis eum fecisset sanum, insinuat, quod interrogantibus responderit, se nescire. Causam autem, cur nescierit, subiunxit Ioannes: nam Christus, cum primum miraculum fecit, a loco illo, in quo erat multitudo, se subduxit: nec tempus concessit, vt agnosci posset: tum ne propter gloriam hominum id fecisse videretur: tum, vt dicit Cyrill. vt interim Iudæorum furor efferuesceret. Erat autem in loco illo magna multitudo, & infirmorum, & eorum, qui, vt tempus descensus Angeli expectarent, illuc concurrerant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO IX.

Non legis zelo sed odio Christi inquiebantur Iudæi, vt interrogarent languidum quis eum sanũ fecisset.

MAgnum est argumentum, non zelo, A sed odio Iudæos motos esse ad inquirendum, quis esset. Si enim zelus eos mouit, cur non contra languidum tamquã Sabbati præuaricatorem inuecti sunt? Cur non eum reprehenderunt male fecisse, dũ illius dictis obediuit? maxime, vt dicit Chrysost. hom. 36. quia languidus erat qui vere videbatur contra legem illam agere, qui onus portabat, non qui iussit; cur non ab incœpto auerterunt? Hæc si Iudæi fecissent, Euangelista fidelissimus non tacuisset: at illi solam calumniam in Christum quærebant. Tum enim sanasse hominem non dubitabant, tamen expectarunt: donec pleniorem huiusce notitiam essent assecuti: in quo adhuc est aliud malitiæ eorum potens argumentum. Si enim legis Dei zelo inducti essent, cur non diligentiam adhibuerunt, vt inquirerent, quis is esset? cur nõ iniunxerũt lãguido, vt quis esset, quæreret, & indagaret? siue enim quia tanti miraculi auctor, siue quia legis violator erat, inquirere eum oportebat: hanc tamen diligentiam non adhibuerunt. Malebant enim miraculi auctorem, quem Christum opinabantur, occultari, ne ex tã to opere illustris euaderet apud populum, quam trãsgressionis accusare, cuius eum B non sperabant conuincere posse. At Dominus permisit se latere, qui per miraculum fidem populorum augere cupiebat; voluitq. se a calumnia falsa eorum defendere, ne huiusmodi mendacijs deceptus populus, de eo, non ut par erat, sentiret.

Postea inuenit eum Iesus in Templo, & dixit illi.

COMMENTARIVS.

NOn casu Dominus inuenit eum, quem nec casu inter multos elegerat ad sanandum: sed ex animi proposito eum conuenit, vt, & ipsius spirituali consulat saluti, cuique corporis sanitatem apud piscinam contulerat, animæ salutem in templo præstaret. Rursus vt per eum se auctorem miraculi esse Iudæi aperte cognoscerent, & nominis eius notitia reuelaretur. Laudandus est languidus, qui tanto beneficio accepto, ad Dei templum confugerat. Non enim dubitat a Deo hoc totum prouenisse, & forsan ab ipso Deo petebat, vt quis esset, qui eum sanum fecerat, manifestaret. Sed qui eum inuenit in templo, diuina sua virtute ad templum, in quo inueniretur, attraxit. voluit autem Christus in templo manifestare se esse, qui sanum illum fecerat; vt ostenderet non dæmonis virtute sed Dei veri, cuius erat illud templum, se fecisse miraculum; nec se solum auctorem miraculi manifestat, sed simul salutis consultorem. Dixit enim illi, quod in sequenti sententia explicatur.

Ecce sanus factus es.

OPtimi medici est a contracto morbo infirmum liberare, & simul ne iterũ incidat, præseruare. Hoc Dominus mirabili doctrina exhibet, sanitate enim præstita documentum præseruandi tradit. Primo loco beneficium acceptum in memoriam reducit. *Ecce*, inquit, *sanus factus es.* Illa particula, *Ecce*, multa indicat, primo quidem magnitudinem beneficij. *Ecce*, quasi diceret: a tam diuturno, & desperato morbo, quo laborabas, sanus factus es. Secundo mirum modum, quo sanatus est, quasi diceret: ecce modo inexpectato, & inaudito, ac insolito sanitatẽ consecutus es. Tertio continuam memoriam beneficij, quasi dicat: *Ecce sanus factus es*, ideſt, attende, & memoria perpetua cõserua, ne umquam excidat te sanũ factum esse. Quarto cautelã, quasi dicat: *Ecce sanus factus es*, aduerte te sanum factum, sed sic, vt iterum possis ægrotare, & sanitatem amittere. Propterea esto

Christus vno hoc verbo multa ijs sano subindicat quibus in posterũ recepta tueatur sanitatem.

cautus.

cautus. nec dicit: Ego te sanum feci, vt notat Chrysho. 37. ne exprobrare beneficium videretur. sed tacite insinuat, *Ecce factus es sanus*, non tu sanitatem fecisti, nec procurasti, nec merito tuo consecutus es; tu scis, tu uidisti, a quo eam acceperis. Hæc omnia proponit, quia horum consideratio documentum est, quod valde prodest ad sanitatem tuendam, & disponit ad secundum documentum, quod sequitur.

Iam noli peccare.

ALterum documentum sanitatis tuendæ tradit, dum causam morbi precedentis aperit, ac si diceret: infirmitas tua grauis, & vetus fuit ex peccato: hoc enim causa fuit, infirmitatis, a qua liberatus es, cognita ergo causa, facilior est præseruatio. Caue, inquit, ne iterum pecces, ne peccatum redeat ad te; ad quod multum prodest documentum primum, si in memoria semper retinueris, qua ratione factus sis sanus, & a quanta miseria, quam propter peccatum contraxisti, sis liberatus. Duo his verbis insinuantur; in eo enim quod dicitur, *Iam noli peccare*, significatur hunc hominem non solum peccasse; sed peccatum continuasse, in eoq. perseuerasse, propterea, & infirmitatem contraxit, & tamdiu in ea durauit. Illa particula *Iam*, hoc exprimit, quasi dictum esset: hucusque peccasti, iam, ideſt, deinceps, postquam sanus factus es, muta vitam, ne amplius peccare velis. Alterum, quod hic insinuatur est liberatum esse etiam a peccato animæ, languidum, sicut prius fuerat a morbo corporis, *Iam noli peccare*, quasi dicat: liberes a peccato, in quo hactenus fuisti, noli iterum relabi, & in id, in quo fuisti huc usque recidere. Et aduerte nouo se miraculo Christum manifestantem, nam occultissimam causam infirmitatis huius hominis reuelat, quem & a culpa liberat, quod sane maius fuit, quàm a morbo corporis sanasse.

Christus hoc verbo significat languidum hactenus in peccato decasse, & modo ab illo liberum eius gratia euasisse.

Ne deterius tibi aliquid contingat.

TErtium documentum præseruationis est: Si iterum peccaueris, si peccatum repetieris; scito non priorem morbum, sed multo peiorem te contracturum. Si igitur primum documentum sanitatis tuendæ non prodest, nempe recordatio accepti beneficij tanti, hoc cape: illud amoris, hoc timoris est. Attende verbum, *Tibi contingat*, licet non statim venerit, tamen quando minus expectaueris, quando magis tibi tutus videberis, veniet peius hoc, & deterius, quàm prius. Hoc etiam annotauit ex hoc loco Basil. lib. mora. reg. 11. cap. 1. solet Deus in suis peccatis perseuerantes punire, dum minus timent. quod Matt. 24. dicitur. Sicut, inquit, in diebus Noe, ita erit aduentus filij hominis: sicut erant in diebus ante diluuium comedentes, & bibẽtes, & nuptui tradentes vsque ad eum diem, in quo intrauit Noe in arcam, & nõ cognouerunt, donec venit diluuium. Hæc sunt, quæ Dominus huic languido in sui manifestatione dixit: quia vero sunt verba fecundissima, & doctrinæ plena, in sequenti annotatione sunt fusius explicanda.

ANNOTATIO X.

Peccatum causa fuit ob quam languidus iste tot dies ægrotauit.

MVlta sunt in expositis verbis consideranda, quorum primum illud est A causam infirmitatis huius languidi pecca tum fuisse, quo perseuerante, etiam infirmitas perseuerauit & protracta est, donec venit ille medicus, & qui causam cognoscere

Universidad de Deusto
Biblioteca

gnoscere, & simul eam potuit remouere: A hoc enim insinuatur illis verbis: Iam noli peccare, quasi diceret: Quia peccasti, & hactenus in peccato perstitisti, morbus hic a te contractus, durauit: ablata est causa, ablatus est morbus: ne igitur repetas causam, ne in peiora incidas. In veritatis huius explicationem aduertendum est, corporis infirmitates, quamuis non sẽ per ex peccatis proueniãt, sed ex alijs causis; tamen certum est, sæpe etiam ex peccatis procedere, quod hæc verba probant. Causas alias, propter quas infirmitates veniant, in alium locum differimus tractandas; in præsenti autem solum con- B siderabimus, quæ ex peccatis sunt. Si igitur scripturas, & sacros Doctores diligenter inspiciamus, inueniemus tripliciter infirmitatem ex peccato, seu ratione peccati prouenire.

Infirmitates uisarũ ex peccatis prouenium

Primo modo infirmitas est ex peccato nimirum, quando naturalis causa infirmitatis est actio aliqua, quæ vere est peccatum, sicut qui ex nimia potatione, ex frequenti ebrietate morbum contrahit; hic morbus ex peccato dicitur esse, quia causa morbi est actio quædam, quæ vere est peccatum: sicut etiam quando ex incon- C tinentia incidit aliquis in morbos, quales solet tale vitium inducere. De hac ægritudine habemus exemplum. 2. Reg. 13. in Ammon, qui præ nimio amore erga sororem vitiolo, & inordinato in ægritudinem incidit; & de huiusce infirmitatibus meminit Basi. in regul. fusius disputatis cap. 55. & Chrysost. hom. 37. in hũc locum. Altero modo infirmitas est ex peccato, quando non quidem est ex actione aliqua, quæ naturaliter morbum inducat sed est propter peccatum quia nimirum aliquod commisit peccatum homo, propter quod Deus infirmitate corporis illum castigat. Exemplum est Num. 12. Maria soror Moysis propter murmurationem lepra percussa est. Murmuratio non facit E lepram, sicut ebrietas morbum, sed propter illam a Deo lepra immissa est. sic etiã 1. Cor. 11. Inter vos, inquit, multi infirmi, & dormiunt multi. hæ infirmitates, & multorum funera non ex peccato, sed propter peccatum erant.

Tertio modo fieri potest, vt simul sit infirmitas ex peccato, & propter peccatum, quando Deus infirmitate punit illud peccatum, ex quo infirmitas effecta est. non enim semper mala pœnæ sunt ex dei vindicta & ira. Quando igitur propter peccatum infirmitas est, siue sit ex peccato, siue non, dicimus proprie infirmitatem esse ex peccato, seu peccatum causam esse infirmitatis.

Quædiferẽtiã contingit ut Deus propter peccata infirmitates immittat.

Quòd autem Deus propter peccatum immittat infirmitates corporis quadrupliciter contingit. Vno modo propter correctionem, & emendationem peccantis vt infirmitate correctus ad Deum conuertatur, & resipiscat. Psalm. 15. Multiplicatæ sunt infirmitates eorum, postea accelerauerunt. 1. Cor. 11. Dum iudicamur a Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur. Altero modo in purgationem, sæpe enim remissa culpa manet reatus pœnæ temporalis, manent, & reliquiæ peccati. Deus ergo infligit pœnas, & afflictiones corporis ad purgationem perfectam. talem fuisse Lazari illius pauperis infirmitatem. Luc. 16. probat Chrysosto, hom. 1. ad populum Antiochenum: purgatus enim est in hoc sęculo, vt purus inueniretur in altero. Hac ratione Iustinus quæst. genti. resp. 79. Iosiam iustum Regem, quia non obediuit voci prophetę 2. Paralip. 30. vulneratum dicit in bello, & obijsse, vt in hoc sæculo purgaretur. Quod dicimus enim de pœnis peccatorũ remissorum, dicimus etiam de leuibus, & venialibus peccatis, quæ sæpe a Deo purgantur, hisce infirmitatibus. Tertio modo sunt in cautelam peccati, ne homo incidat in ipsum. sunt enim quandoque corporis morbi velut medicina a peccatis præseruans, & hoc sine a Deo interdum infliguntur. talis fuit infirmitas Ezechiæ, qui Isa. 38. dicitur infirmatus vsque ad mortem. vbi causam Hieronymus, annotauit, ne post incredibiles triumphos eleuaretur, & peccaret. Talem fuisse Pauli infirmitatem, quando 2. Cor. 12. dicit: Datus est mihi stimulus carnis meæ, ne magnitudo reuelationum extollat me, docẽt Hieronymus in epist. ad Eustochium de cust. Virginitat. & Chrysost. hom. 6. de laudibus Pauli; exponẽtes stimulum illum fuisse carnis infirmitatem, & Basil. in regul. fusius dispu. cap. 55. dicit hanc ægrotationem Pauli medicinam fuisse a peccato preseruantem. Quarto modo sunt pœna punitiua peccati: solet enim Deus aliquando incipere in hoc mũdo punire peccata corporis infirmitatibus & continuare in altero sęculo ęternis pœnis, vt docet Greg. libro 15. mor. capit. 29. Quamuis incipiat autem Deus hoc in sæculo punire, & vlcisci; tamen misericordia est, quia dum incipit in hoc sæculo, peccatorem monet, vt; antequam vlterius, procedat, conuertatur;

ut nõ conuerso pœna est iam, & vindicta. A Talem fuisse inauditum, & horrendum illum morbum Herodis infantium occisoris docet Euseb. lib. 1. Histor. cap. 8. Similis etiam fuit morbus Antiochi 2. Mach. 9. & Ioram 2. Paralip. 21. Et nunc insanabilibus, & grauibus morbis aliquos Deũ punire probabile est. His omnibus modis infirmitas est propter peccatũ, siue ex peccato, siue non ex peccato sit: nempe in correctionem, purgationem, cautelam, & vltionem. Huius languidi infirmitatem propter peccatum fuisse certum est, non B quidem in cautelam futuri, nec in purgationem, sed in correctionem, vt a peccato emendaretur, & in quandam punitionem temporalem: quia quamdiu culpa durauit, protracta est pœna; an tamen ex peccato fuerit contracta nimirum ex aliqua actione vitiosa, ebrietate, aut alio simili vitio, incertum est. Non mirum ergo si triginta octo anni in infirmitate elapsi erant, nec si a medicis sanitatem non obtinuit. Quis enim de manu corripientis Dei liberare, & eripere potuit, eam C sa correctionis durante? Propterea in tantam redactus est paupertatem, vt non haberet, quod homini erogaret in pretium auxilij, quo in piscinam mitteretur, nec ab vllo misericordiam consequeretur qui id ministraret: quia, quando Deus decreuit castigare, media omnia, quibus possit homo euadere, efficacia non sunt.

Diuturna lãguidi infirmitas nõ fuit satisfactoria.

Alterum in his verbis considerandum est; hanc totam triginta octo annorum afflictionem, & infirmitatem non fuisse satisfactoriam culpæ ab ipso languido commissæ. Quamdiu homo in peccato manet, D etiam si omnes mundi pœnas patiatur, nõ satisfaciet pro culpa; necesse ei est ex diuina gratia, & misericordia culpam remitti. Christus solus est, qui pro omnium culpis pœnam passus est satisfactoriã: propterea vt recte annotauit Chrysost. hom. 37. non dictum est ei: Ecce iam satisfecisti pro peccatis tuis, ecce iam dignus es, qui sanitatem recipias: sed, *Ecce sanus factus es*, non ex te, nec propter te, sed ab alio, & propter alium: non merito, & satisfactione tua, sed alterius gratia.

Iteratũ peccatum grauius fit.

Tertium in his verbis considerandum est, dum dicitur: *Noli amplius peccare, ne deterius aliquid tibi contingat*, insinuari, si peccatum reperierit, tale tunc peccatum grauius futurum. Non enim aliter deterius contingeret: grauior enim pœna, culpæ grauiori debetur, quod & Basil. in lib. moral. reg. 11. cap. 2. ex hoc loco annotauit, & ita est receuta. Est enim certa doctrina, peccatum sequens ceteris paribus esse grauius, propter maiorem ingrati animi erga Deum significationẽ. Post peccatum enim expectat Deus ad pœnitentiã ex magna misericordia. Quando ergo iterum peccat idem repetẽdo, aut simile cõmittendo peccatum, grauior est culpa, quo qui peccat Dei misericordia ad pœnitenC tiam expectantis, & inuitantis magis abutitur, & multo grauius est, si præcedentis peccati obtinuerat remissionem, & iterũ peccet: & adhuc grauius, si admonitus, & correctus a Deo resipuit: nam & ipsa correctio Dei est beneficium. Si ergo languidus peccatum repetijsset, grauissimum fuisset, quia a Deo expectatus, correctus, sanatus, remissionem consecutus, & admonitus ne iterum peccaret, nihilominus peccatum commisisset. Propterea grauiori multo dignus erat pœna, vt recte dictũ D sit, *Noli peccare, ne deterius contingat tibi*, quasi diceret: quia culpa tunc grauior multo erit, & ad maiorem iram, & vindictam, Dei iustitiam contra te prouocabis. Multa alia in his verbis considerari possent, sed dicta ad explicationem satis esse videntur.

Abijt ille homo, & nunciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum.

COMMENTARIVS.

COgnouit languidus suæ sanitatis auctorem, & eum Iudæis prius, quis esset, qui eum sanum fecerat quærentibus, manifestat; non malo animo, nec sinistra voluntate, vt merito Cyril. lib. 2. cap. 131. & Chrys. ho. 37. & Aug. tract. 17. dixerunt. Non enim credibile est tanto beneficio a Christo affectum anima, & corpore sanatum, tam mira admonitione edoctum, tanto timore terrefactum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

refactum, tam graue peccatum sine mora, contra tam magnificum benefactorem nemine vrgente commisisse. Cyril. dicit hoc motum proposito abijsse, vt medicum ostenderet, si quis forte illorum, sanitate indiguisset. Chrysost. vero, vt tamquam gratus, auctorem beneficij profiteretur. Quod autem non pessimo consilio id fecerit, Euangelista insinuat, dicens: *Nunciauit Iudæis, quia Iesus esset, qui fecit eum sanum.* Non autem dixit. Qui iussit me onus portare, vt bene Chrysost. hom. 37. notat: hoc enim quærebant Iudæi accusantes. at hic annunciat, qui fecit eum sanum, vt auctor sanitatis tantus non lateat. Hoc enim ex Christi Domini inspiratione fecit; vt & miraculo tanto fides conciliaretur, & occasio miræ doctrinæ euulgandæ daretur.

Propterea persequebantur Iudæi Iesum, quia hæc faciebat in Sabbato.

MAlis, & peruersis animis, etiam bona fiunt malorum occasio, quod enim rectissimo consilio fecit languidus, quod re vera eis ad fidem in Christũ potuit prodesse, in persequendi occasionem, & causam, Iudæorum peruersitas conuertit. Et cum amare, venerari, credereq. deberent, quia sanum hominem fecerat, persecuti sunt, quia in Sabbato sanum fecit: plusq. potuit temporis circumstantia ad persequendum, quàm tantum opus ad sequendum Christum eos inducere sua iniquitate, & malitia excæcatos, quæ eos ad calumnian-
dum Saluatorem impellebat. Illud autem, *Hæc*, in plurali numero dictum insinuat, non ad hoc factum solum, sed etiam ad alia referri: nam in Sabbato multa similia fecit Dominus. Verbum est Euangelistæ generale. Iudæi, inquit, persequebantur Dominum, quia ista nempe hoc, & alia miracula in Sabbato faciebat. Insinuat enim Euangelista ante hoc miraculum alia etiam facta fuisse a Christo in Sabbato; quæ ab alijs Euangelistis narrantur, & talibus ad persecutionem Iudæi inflammati sunt.

ANNOTATIO XI.

Iudæi, & hæretici Christo imputant, quod miracula in Sabbato faciens, illud soluat.

LOci huius intelligentia postulat, vt aliqua breuiter de Sabbati obseruantia consideremus; & an Christus Sabbati præceptum fuerit transgressus, vt Iudæi falso sunt calumniati, & cur ea opera in Sabbato fecerit, explanemus. Sunt igitur aliqua aduertenda: primum illud est, Iudæos, & postea hæreticos in eo, quod miracula Christus Sabbato fecerit, fuisse scãdalizatos, cumq. legem violare iudicarunt. De Iudæis ex Euangelio id constat. Luc. 13. Archisynagogus ille indignatus dixit: Sex dies sunt, in quibus oportet operari, in his ergo venite, & curamini, nõ in die Sabbati. Ioan. 9. Non est hic homo a Deo qui Sabbatum non custodit: & hoc ipso loco idem habemus. De hæreticis refert Tertul. lib. 4. contra Marcionem, Marcionistas Patrẽ Christi, esse alium a Deo veteris testamenti, hoc argumento inter alia probasse, quia Christus Sabbatum non seruauit.

A Alterum aduertendum est, diem septimum, qui Sabbatum, id est, requies dicitur, multis de causis a Iudæis obseruari, & sanctificari Deum voluisse, quarum aliquot a sacris Doctoribus annotatas adiungo.

Quare Sabbatum tam celebre fuerit apud Iudæos.

Vna est Athanas. orat. in illud; Omnia tradita sunt mihi a Patre meo, vt Iudæi memores essent creationis, quia sex diebus creauit Deus vniuersa, & septimo vacauit, & per hanc frequentem memoriam in veri Dei fide, & cognitione con-
B seruarentur, & perseuerarent. Hæc causa deducitur ex Exo. 20. Memento, inquit, vt diẽ Sabbati sanctifices, sex diebus operaberis, & facies opera tua, septimo autem die Sabbatum Domini Dei tui est. Sex enim diebus fecit Dominus cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt; idcirco benedixit Dominus diei Sabbati, & sanctificauit eum.

Secunda causa est Cyril. lib. 4. in Ioan. cap.

cap. 51. & Ambr. Epist. 72. ad Irenæ. vt esset figura æternæ quietis; hęc enim est perfectum Sabbatum, ab omni labore liberum: exponuntq. hi Doctores omnia illa, a quibus in Sabbato hoc abstinendum erat, ea significare, figuramq. eorum esse, quæ in æterna gloria sunt. Sequitur autem requies illa huius sęculi labores, sicut Sabbatum reliquos dies, quibus operatus est Deus.

Tertia est August. lib. 4. super Genes. ad litteram cap. 10. vt esset figura quietis illius, quæ aliquando futura erat Christi in sepulchro: nam integro die Sabbati Christi corpus fuit in Sepulchro. Primus, & tertius integri nõ fuerunt, sed per synecdochen quandam computantur.

Quarta est Greg. Niss. lib. con. Iudæos cap. de Sabbato, quia illi Iudæi erant valde negotiationibus dediti temporalibus, & lucris, in quibus fiunt innumeræ fraudes. Voluit igitur Deus diem eligere, in quo ab omnibus his vacarent, & minorem peccandi occasionem haberent, Deoq. & ipsius legi liberius attenderent, & hunc elegit, in quo ipse vacasse dicitur.

Quinta causa desumitur ex Deut. 5. vt illius tam insignis beneficij, quo populus ab Ægyptiaca liberatus est seruitute, memor semper esset. Dicitur enim ibi, Memento quod seruieris in Aegypto, & eduxerit te Dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extento; idcirco præcepit tibi, vt obseruares diem Sabbati. Hæc, & alia ex scripturis, & doctoribus sacris deducuntur, quæ ad præsens institutum sufficiunt: ex quibus constat præceptum Sab-
D bati, ex parte morale, ex parte cęrimoniale esse. Qua ratione enim, vt Deo vacarẽt, vt memores tãtorum beneficiorum essent, institutum erat, ad mores pertinebat. Qua ratione vero dies septima potius, quàm secunda, aut tertia, aut alia instituta est, hoc potius ad figuram, & cærimoniam quandam pertinebat.

Quatuor de causis cessauit Sabbatum Iudęorum.

Tertium in hoc loco aduertendum est, Sabbatum illud Iudæorum quantum ad cærimoniale, & diei septimæ obseruantiam Christo adueniente per Euãgelium cessasse, & translatum esse in diem octauum, qui Dominicus dies dicitur, in quo Christus Dominus, & Redemptor noster
E resurrexit: quam cessationem multo ante Prophetæ prædixerant, & inter alia testimonia illud est Isai. 1. Neomeniam, & Sabbatum, & alias festiuitates non feram. Quo in loco Hierony. Sabbati, & veteris illius legis cessationẽ prędictam annotat: de qua re sunt etiam alia multa testimonia. Huius autem cessationis multas causas doctores sacri afferunt.

Prima est Athanasij orat. in illud: Omnia tradita sunt mihi a Patre meo. In cuius declarationem sciendum est duo insignia, & maxima opera Deum erga humanum genus exhibuisse, creationis nempe, & recreationis. Creationis, quia creauit vniuersa, & homini subiecit cuncta sensibilia: Omnia enim subiecit sub pe-
B dibus eius. Recreationis, quia hominem per peccatum depressum, & in summam miseriam, & æternam mortis seruitutem redactum reparauit, liberauit, & saluum fecit per redemptionis gratiam: & quem suo verbo creauit, eodem verbo carne sumpta recreauit. Ex quo fit, vt duæ sint velut humani generis ætates; vna creationis, quæ a mundi incœpit principio, & velut terminata est in Christo: altera incœpit in Christo Domino duratura vsque ad sęculi consummationem. Ad illam æta-
tem celebratio illius beneficij pertinebat:
C at Euangelium celebrat recreationem, in quo initium accepit. Propterea diem sanctificat Dominicum abiecto Sabbato; non quod pereat memoria illius beneficij, sed quod significet iam illam ętatem completam, & nouam multo perfectiorem aduenisse. Hæc est ratio, & causa ab Athanasio allata, & confirmat doctrinam illo Psal. 21. Annunciabitur Domino generatio ventura; annunciabunt cæli iustitiam eius populo, quem fecit Dominus. Illi ergo creatorẽ in Sabbato, at nos Redemptorem iam in die Dominica profitemur.
D

Addit secundo loco Athanasius subtilem considerationem, nempe in obseruantia eiusdem Sabbati significatam esse cessationem ipsius: iubebat enim ab opere cessare insinuans eam habituram finem, & aliam obseruantiam venturam. Et propterea Euangelium non retinuit Sabbati obseruantiam: quia Euangelium non cessabit. Non enim sicuti legi successit Euangelium, ita Euangelio succedet alia lex, aut aliud Euangelium, vt docte annota-
E uit Cyril. lib. 10. in Ioan. cap. 25. sed status ille mutabitur in æternum statum gloriæ. Hæc igitur est alia causa, & secunda ordine ex eodem Athanasio, cur Sabbatum cessauerit, & ab Euangelio non sit continuatum: quia scilicet in eo cessatio eiusdem legis, & ipsiusmet Sabbati significatur aduentu noui Euangelij, quod in Euangelio locum non habet.

Tertia causa est, quia cum illud Sabba-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tum esset figura mortis Christi, & quietis in sepulchro, adueniente veritate cessare debuit, sicut, & circumcisio, & alia, ob eandem causam non continuatur cum die Dominica eius obseruantia: quia Sabbatum seruare, est Christum nondum mortuum profiteri, Dominicam autem diem sanctificare, est eius resurrectionem venerari: hæc vero duo repugnant. Hæc causa est Gregor. lib. 11. Epist. 3. vbi contra quosdam inuehitur, qui cum die Dominica, Sabbatum seruabant, dicitq. eos Antichristum imitari, qui simulans se mori, & resurgere, Dominicum diem faciet seruari, &, vt Iudæos attrahat, simul Sabbatum retinebit.

Quarta causa est, quia illud Sabbatum erat etiam in memoriam ab Aegyptiaca seruitute liberationis, qui fuit illi populo particularis, & totius humanę redemptionis figura. Cum igitur iam nō sit illius populi distinctio, sed vna Ecclesia, in qua non est distinctio Iudæi, & Græci: non est cur particulare illius populi beneficiū celebretur. Hoc enim est profiteri adhuc non esse vnam Ecclesiam, in qua Gentiū, & Iudæorum non sit distinctio: item non esse lapidem angularem vtraque facientem vnum, & maceriem diuisionis dissoluentem. Dies igitur Dominicus celebratur, in quo facta est vniuersalis gentium, & Iudæorum liberatio, cuius illa Aegyptiaca erat figura, & in qua celebratur recreatio, quæ secum habet memoriam creationis coniunctam. His de causis Sabbatum cessauit in Euangelio, omissis alijs multis, quæ dici adhuc in hac parte possent.

Quæ opera in Sabbato erant prohibita.

Quarum hoc loco aduertendum est, per præceptum obseruantiæ Sabbati, vt apparet Exod. 20. 31. & Deutero. 5. non omnia opera exteriora fuisse prohibita, sed seruilia, qualia sunt artium mechanicarum, & negotiationes, vt dicit Irenæ. lib. 4. cap. 19. & quæ ad ministerium, & seruitutem pertinent per seruos, & ancillas fieri solita, quæ omnia seruilia dicuntur: non tamen omnia exteriora hæc opera in Sabbato cessasse manifeste patet.

Quattuor enim genera operum non cessabant, nec prohibita erant. Primo quidem opera diuina virtute facta in Sabbato fiebant: quod probat Epiph. hæres. 66. in catalogo dogmatum Manichæi ex Iosue 6. Præcepit ibi Dominus, vt septem diebus muros Hierico circumambularent, & septimo muri corruerunt. Apertum est Sabbatum vnum esse dierum, in quo circum muros ambularunt, nec tamen obseruatiam Sabbati sunt transgressi. Præterea 4. Reg. 4. Elisæus mortuum suscitauit ipsum tangendo, ipsi septies incumbendo, nec legem est transgressus in tactu mortui. Et Tertull. lib. 4. cont. Marc. id in Sabbato factum dicit, nec violauit Sabbatum, quia opus erat diuina virtute factum.

Secundo loco non erant prohibita opera exteriora, quæ in cultum, & religionē Dei fiebant, quod Epiphan. probat Exod. 25. 27. candelabrum enim septem habebat lucernas, & singulis diebus in templo accendebantur, oportebat ergo in Sabbato accendi, nec tamen soluebatur: & re vera extra templum, nec lucernam licebat accendere in Sabbato. Ministri etiam alia opera in templo faciebant, quibus non violabatur Sabbatum, quia in cultum Dei erant: quod Mat. 12. dicit Dominus. Non legistis, quia sacerdotes Sabbatum violant, & sine crimine sunt? occidebant enim animalia ad sacrificium, & alia ministeria exercebant.

Tertio loco opera, quæ ad sanitatē corporis necessaria sunt, non erant prohibita, qualia quæ medicinæ sunt, & quæ ad vitam necessaria, vt Tertullia. lib. 4. contra. Marci. & Irenæus lib. 4. cap. 19. docent, non solum quæ ad ipsos homines, sed etiam quæ ad iumenta eorum pertinebant. quod Dominus Luc. 6. quando manum aridam sanauit, ostendit, dicens: Si licet Sabbatis benefacere, an male? & Luc. 13. Vnusquisque vestrum Sabbato non soluit bouem suum, & asinum a præsepio, & ducit adaquare? per hoc excusauit Dominus discipulos vellentes spicas ad manducandum in Sabbatis, quia non habebant, quo vescerentur. & confirmauit exemplo Dauid, qui panes propositionis in necessitate manducauit, quibus vesci solis licebat sacerdotibus. Cum enim ista præcepta fuerint diuina quidem, sed positiua, non erant seruanda contra præcepta naturalia, qua de causa 1. Machab. 2. decreuerunt Iudæi contra inuasores etiam in Sabbato bellare in sui defensionem, quam rationem Tertul. lib. 4. cont. Marci. & Iren. lib. 4. cap. 20. annotarunt.

Quarto loco, quæ ad animam pertinebant, vt dicit Tertul. loco citato, etiamsi corporalia erant, nō prohibebantur in Sabbato; qualis erat circumcisio, quæ etiā fiebat in Sabbato, vt habetur Ioan. 7. & ad hoc etiam referuntur sacrificia, & victimæ pro populo: nam animalia ducebantur ad templum,

templum, & portabantur necessaria ad oblationes, & victimas. Liquet ergo illam Sabbati obseruantiam, non remouisse omnia opera exteriora, & corporalia, etiamsi aliquod ministerium habere viderentur.

Ex dictis efficitur Christum Sabbatum nō soluisse.

His igitur expositis, facile est duas propositas difficultates soluere. Vna erat, an Dominus Sabbatum seruauerit? & dicendum est, seruasse quidem, nec per omnia illa miracula, quæ in Sabbatis operatus est, vmquam soluisse. In hac assertione catholici conueniunt, & quidem multis id rationibus confirmatur. Primo, quia non erant seruilia opera, sed diuina virtute facta. Si Iosue, & Elisæus Sabbatum non sunt transgressi, quia opera illa diuina facta fuerunt virtute, multo minus Christus Dominus Sabbatum soluit, cuius opera multo diuiniora erant. Secundo erant opera religionis ad cultum Dei maxime pertinentia: erant enim argumenta diuinitatis, & veritatis fidei, & ad manifestandam Dei promissionem, & hominum fidem conciliandam. Ioan. 11. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt glorificetur filius Dei per eam. Ioan. 9. Vt manifestentur opera Dei in illo. Tertio erant opera sanitatis, & medicinæ. Si autem licebat medico in Sabbato manū abscindere propter sanitatem; cur non licuit Christo sanam facere? Et si opera mechanica licita erant propter sanitatem eandem, qualia opera Pharmacopolæ, & Chirurgi faciūt, cur non Christo licuit verbo, modico luto & saliua sanitatem mirabiliter operari? Quarto erant opera ad salutem animę ordinata, efficaciora quàm victimæ, & holocausta illa. Ioan. 17. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te verum Deum, & quē misisti. Opera autem hæc erant, per quæ hæc cognitio parabatur. Nulla ergo ratione opera hæc erant prohibita, immo multis modis ab illa prohibitione excepta. In hac autem parte non est recipienda doctrina Iustini, quæstion. Gentil. resp. 28. qui hac via respondet, Christum legē non fuisse transgressum, quia iam in Christi baptismo lex illa abrogata erat; nemo autem legis transgressor dicitur, quando iam lex vim non habet. Sed doctrina hæc contra communem Doctorum sententiam est, qui non tunc, sed post passionem, & resurrectionem cessasse legem asserunt: de qua re alibi est dicendum. Vera responsio est, quam iā explicuimus videlicet, quòd etiamsi lex tunc in sua viguisset obseruātia, opera tamen illa Christi non erant cōtra legem propter quattuor illas causas allegatas. Ex his facile est locum Ioannis præsentem exponere. Languidus enim hic non violauit Sabbatum, dum onus portauit, vt recte Epiphanius loco citato dicit; erat enim maxime ad cultum Dei pertinens opus, nam per id diuina virtus maxime elucebat. Si enim distulisset, & die sequenti post Sabbatum onus portasset, non visus esset in momento tantas vires post ram diuturnum morbum recepisse; vt ergo notum esset breuissimo momento, non solum sanum factum esse, sed tantum roboris accepisse, propterea statim grabatum portare iussus est. Si autem Sabbatum non esset, non tam omnium in se oculos conuertisset, nec opus Dei manifestō foret. Erat ergo ad Dei cultum, & virtutis eius manifestationē, vt statim, & Sabbato id fieret. Et in hoc conuincuntur malitiæ illi accusatores: nam admittentes sanum illum factum fuisse, quia omnibus notissima infirmitas erat, diuina virtute factum negare non poterant; nec igitur inficiari debuerunt illud esse opus ad Dei gloriam, & cultum, & consequenter non erat prohibitum in Sabbato. Falso ergo, & malitiosè dixerunt: *Non licet tibi tollere grabatum*, cum sciuissent diuinæ virtutis opus illud esse.

Cur Christus in sabbato opera illa faciebat quę poterat in alijs diebus præstari.

Altera difficultas etiam soluitur, cur Dominus Sabbato ea voluerit opera facere, cum potuisset alijs diebus. Ex eisdem dictis responsio elicitur, nempe, vt in hoc Christus sua opera esse diuina monstraret, per quæ Sabbatum non soluebatur. Rursus, vt dicit Irenæus loco citato, vt errorem eorum confunderet, docens talia opera non esse prohibita: præterea, vt animos hominum ad considerationem magis intenderet: sed hæc in expositione sequentium perfectius explanabuntur.

Iesus autem respondit eis: Pater meus vsque modo operatur: & ego operor.

COMMENTARIVS.

His verbis Iudæos a languido, quis eum sanum fecisset, admonitos, ad Christum veniisse; eumq. quod Sabbatum violasset, insimulasse, Euangelista

Universidad de Deusto
Biblioteca

insinuat. Quibus Dominus respondit rationem afferens, cur Sabbatum non violauerit, & est sensus: Sicut Pater meus operatur etiam in Sabbato, ita etiam ego operor. Ille non soluit, nec violat Sabbatum, nec ego. Deum Patrem operari dicit, *Vsque modo*, ideſt, etiam in Sabbato propter conseruationem, & gubernationem mundi, rerumq. productiones: conseruat enim, gubernat mundum, ipsius opera sunt generationes, & rerum productiones etiam in Sabbato. Et sic exponunt hanc operationem Cyril. lib. 2. cap. 133. & Greg. Nazianz. orat. 4. theolo. & Chrysost. hom. 37. Nonnulla his verbis indicantur; vnum est, quod annotat Cyrill. loco citato, nempe hoc Christum dixisse in Sabbato, quod ex illo verbo probat, *Vsque modo*, seu vsque nunc operatur Pater, quod aliter non haberet vim, & efficaciam, nisi illud, *modo*, significaret Sabbatum. Ex quo patet eadem die peracta esse hæc omnia, & miraculum, & inuentionem languidi in templo, & simul hanc Iudæorum accusationem. Alterum est, quod notat Chrysost. hom. 37. his verbis significari æqualitatem quandam dignitatis cum Patre, aliter non procederet similitudo argumenti. Si Pater operatur, & ego operor, nisi æqualis esset vterque. Tertium est, verba hæc efficaciam accusationis Iudæorum totam destruere: nam accusatio eorum tota nititur in mandato Exodi, vbi Dominus Sabbatum obseruari iussit: quia Deus sex diebus creauit omnia, septimo quieuit; propterea ab operibus quiescendum est in Sabbato. Ad hoc Christus tacite respondens dicit, Deum non simpliciter quieuisse: nam nunc etiam operatur; in mundo enim multa operatur. Quiescere igitur dictus est, non quòd ab omni opere vacauerit, nunc enim in Sabbato multa operatur, nec Sabbatum suum violat. *Ita*, inquit, *Ego operor*, qui etiam Deus sum, nec propterea Sabbatum violare sum dicendus. Cetera lege in annotatione.

ANNOTATIO XII.

Verborum sensus magis examinatur.

CYrillus lib. 2. cap. 133. hanc sententiam aliter exponit, vt sit sensus talis: nempe, quia Pater meus operatur, ego etiam operor, seu propterea operor; nó ergo est, cur me accusetis, sicut nec Patrem accusare potestis. Cum enim Pater per me opereretur, si Pater operatur, etiam ego operor. Est autem vera doctrina, cum enim sit vnius, & eiusdem substantiæ, & potentiæ Pater, & Filius: si Pater operatur, Filius etiam operabitur: nam eadem est operatio vtriusque, sicut eadem essentia, & potentia: nec enim Pater sine Filio potest operari. Opera autem hæc Christi miraculosa erant, ratione suæ diuinitatis, in qua vnum est cum Patre; propterea operante Patre, operatur Filius, & est expositio conueniens. Hanc videtur secutus Athan. serm. de Deipara, annotãs indiuisam Patris, & Filij operationem in his verbis significari, & serm. 3. cont. Arrian. annotat illo verbo, Vsque nunc, seu, *Vsque modo*, significari filium æternaliter in patre esse: nam vsque nunc indicat semper cum eo esse. Ceterum quamuis id verum sit, tamen verba hæc solũ hoc probant; Filiũ a principio, quo Pater operari A incœpit, cum eo etiam operari vsque nũc; vti enim Pater a principio operari incœpit, & vsque modo non cessat, sic & Filius: si enim dictum esset, Pater vsque nunc est, & ego sum, tunc æternam coexistentiam significasset; at hoc in loco de operatione exteriori sermo est. Siue ergo in casali sensu, siue secundum similitudinem verba exponas, idem est fere sensus, eadem doctrina. Accommodatior tamen est expositio commentarij, quæ non ex causa, sed ex similitudine procedit.

B Aduertendum autem est in hoc loco, sæpe Christum accusatum transgressionis huius varie respondisse: nam aliquando se defendit, quia erant opera pietatis, quæ in Sabbato non erant prohibita. Luc. 14. Cuius, inquit, vestrum bos, aut asinus in puteum cadet, & non continuò extrahet illum in die etiam Sabbati? & tamen non per hoc efficitur transgressor: C multo ergo minus, qui homines liberat. Aliquando, quia erant opera necessitatis cuiusdam. Matth. 12. vbi allegauit illud de Dauid, qui comedit panes propositionis: sic discipuli ex necessitate vellebant spicas in Sabbato. Aliquando, quia erant

Christus, de Sabbati trãsgressione accusatus, diuersis modis respondit.

erant in cultum, & religionem Dei. Matth. 12. de sacerdotibus, qui in templo soluunt Sabbatum. Hę omnes erant humanę responsiones, quibus hominem defendebat, & Iudęorum errorem confutabat circa intelligentiam illius præcepti. At hoc in loco præcipuam defensionem exponit ratione suæ diuinitatis, cuius opera non violant Sabbatũ. Ceteri ergo Euangelistæ rationes humanitatis describunt; at noster Ioannes quod diuinitatis eius est. Obijcit aliquis his verbis Christum defendere quidem opus suum, quo sanauit in sabbato; at illi accusabant, quod onus portaret lãguidus ex mandato Christi. Respondeo ad vnum opus omnia pertinere: nam quod illud oneris tulerit, erat effectus operis Christi, qui per sanitatem receptam illud in eo operabatur, vnde ad diuinam referebatur virtutem.

Propterea ergo magis quærebant eum Iudæi interficere: quia non solum soluebat Sabbatum, sed & patrem suum dicebat Deum, æqualem se faciens Deo.

COMMENTARIVS.

VErba sunt Euangelistæ narrantis, quid ex hac Christi sententia, & defensione consecutum sit. nempe audientes Iudæos responsionem, non solum a persecutione non cessasse, sed potius nouam ansam, & quidem arctius persequẽdi Christum accepisse: nam vltra Sabbati præuaricationem opponebant, quod se æqualem Deo faceret, & patrem haberet Deum, non quocumque modo, sed ipsi æqualem. Verba hæc significant Iudæos eum occidere propter sabbati violationem quæsiuisse, at noua hac oblata causa multo magis, vt id perpetrarent, inflammatos esse. Dum enim dicitur, *Propterea magis quærebant interficere*, significare videtur etiam prius quæsiuisse interficere. Illa autem particula *ergo*, infert ex præcedenti sententia, illationem, quam iterum verbis expressioribus significat, dicẽs, *Quia patrem suum dicebat Deum*, & ne quis arbitraretur patrem suum dixisse Deum, quasi ipse adoptionis filius fuerit, adiunxit; dixisse Deum se habere patrem sibi æqualem.

ANNOTATIO XIII.

Christus apertis verbis fatetur se Dei Filium & patri æqualẽ esse.

NVllam sane Iudęi habent excusationem, quod Christus non sit aperte locutus. Ecce ipsi quærunt interficere, quia fatentur eum affirmasse, se Patrem habere Deum sibi æqualem: & profecto verum est. Nam illa verba, vti iam diximus, *Pater vsque nunc operatur, & ego operor*, non aliud significãt. Illatio enim hęc, Si Deus operatur, & non propterea soluit Sabbatum, ita ego; nullius esset efficaciæ, nisi æqualitate supposita. Cumq. veritas cognita eos a persecutione retrahere debuisset: ardentius propter eorum malitiã, & peruersum animum sunt inflammati. Vrunrur sacri doctores hoc fortissimo testimonio contra Arrianos, qui minorem Patre Filium affirmarunt, & aduertunt, A hęc verba non esse nomine Iudæorum relata, sed esse Euangelistæ asserentis, quia Christus patrem suum dicebat Deum sibi æqualem; idcirco Iudæos quæsiuisse eum interficere: ergo vere id dicebat Christus. Ita annotarunt Hilar. lib. 7. de Trinit. & Ambro. lib. de fide cap. 4. Iudæi autem hoc dictum vere intellexerunt in illis verbis: *Pater meus operatur vsque modo, & ego operor*. vnde rectè Aug. tract. 17. dicit, interfectores Christi intellexisse, Arrianos autem nullatenus. Duplex ergo est testimonium contra Arrianos; & verbum Christi, & verbum Euangelistę narrantis causam, propter quam illi persecuti sunt Christum, suæ cum æterno Patre æqualitatis significationem fuisse.

Respon-

Respondit itaque Iesus, & dixit eis: Amen amen dico vobis, non potest Filius a se facere quidquam, nisi quod viderit, Patrem facientem.

COMMENTARIVS.

PArticula, *Itaque*, sequentis cum præcedenti sententia connexionem indicat; videns enim Christus Iudæos indignatos, & eum interficere volentes propter eius factum, & dictum, nimirum quia Sabbatum soluere illis videbatur, & quod Patrem suum dicebat Deum, respondit; & prius facti, scilicet Sabbati solutionis reddit rationem, calumniamq. repellit hac proposita sententia. Cuius sensus est, *Amen amen dico vobis*, ideſt rem certissimam, & verissimam asse uero, & vobis annuncio: nihil facio quod non facit Pater meus, & ab eo accipio & habeo, quidquid ego Filius facio: qui ergo me transgressionis accusat, eiusdem transgressionis Patrē insimulat. Aduerte, Filium a se nihil facere, nisi quod viderit Patrem facientem non aliud significare, quàm quidquid Filius facit, non solum facere, sed simul etiam Patrem facere, & a Patre habere illud ipsum, quod facit: vna enim est operatio Patris, & Filij, Filius tamen eam habet a Patre; creat enim Pater, creat Filius simul, vna est vtriusque creatio; Filius tamen habet a Patre, quod creat. idem est in ceteris actionibus. Ne autem putaret aliquis Filium esse velut instrumentum Patris, addit, *Nisi quod viderit Patrem facientem*: operatur cum Patre, & a Patre, videns tamen & sciens, quod operatur, sicut & Pater; ita enim ad calumniam de Sabbato respondet, vt diuinitatis suæ simul doctrinam non deserat. immo ut Hila. lib. 7. Trinit. docet, hisce verbis confirmat, & auget, dicens: Non solum quod facio facit Pater, sed non possum aliud facere, quàm quod Pater facit, ab eoq. accipio, quod facio. exactiorem explanationem in annotationibus habes.

ANNOTATIO XIV.

Quid sit a semetipso aliquid facere aut dicere.

DVæ in his verbis difficultates occurrunt: nempe & sensus eorum, & cum superioribus connexio. Quātum ad sensum attinet, sciendum est a semetipso aliquid facere, aut dicere in scriptura idē significare, ac auctoritate & potestate propria, non ex alterius instinctu, suggestione, aut virtute illud facere, aut dicere. Ita Ioan. 11. sumitur, quando de Caipha dicitur: Non a semetipso hoc dixit; nam ex Spiritus sancti instinctu, & suggestione locutus erat. similiter & Ioan. 18. A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? & Ioan. 15. Sicut palmes non potest B fructum facere a semetipso, ideſt, non potest propria virtute fructum producere. Filius ergo Dei non a se facit, quia virtute Patris facit, non solum hoc, sed nihil facit nisi quod videt Patrem facientem: quia non solus facit, quæ facit, sed simul cum Patre. duo enim hæc hisce verbis significātur. Filius Dei igitur non a semetipso, neque solus, ut Deus est, operatur, quia omnia, quæ facit potentia, & virtute quam a Patre ab æterno accepit, operatur, & una cum ipso Patre operatur; quia vna est vtriusque operatio Patris, & Filij individua, sicut una est virtus, & potentia. Hoc igitur est, quod nunc dicitur, *Filius non potest a se facere quicquam*. Non est autem hæc impotentia, sed summa potentia: sicut non posse mori, nō posse corrumpi, & annihilari, omnipotentia est: quia nihil est, quod possit ei nocere. ita similiter non posse a se facere quidquam, non est impotentia, sed summa potentia: quia id non aliud est, quàm eandem, & vnam habere potentiam cum Patre, vt nihil fieri possit ab vno, quod pariter non sit ab altero. Et sic a Patre procedere, & accipere, vt totam eius virtutem, & omnipotentiam habeat, per quam sit ei æqualis, & inseparabilis: quod docte Ambro. sermo. 20. in Psalm. 118. vers. 4. annotauit, dicēs: Non possum ego a me ipso facere quidquam. Nonnulli hæretici solebant hinc facere quæstiones, quasi infirmus esset Filius, qui a se nihil faceret; quasi secundū diuinitatem quoque subditus, & paterno A subiectus imperio: nec aduertunt, quod hoc quoque magis potestatis diuinæ vnitas comprobatur, quo putant inter Patrē, & Filium esse distantiam potestatis. Nihil a se facit Filius, quia per vnitatem operationis nec filius sine Patre facit, neque sine Filio Pater, hæc Ambrosius. Quare autem dictum sit; *Non potest facere ex semetipso, Filius quicquam*, statim exponit. *Nisi*, inquit, *Quod viderit Patrem facientem*. Illa particula, *Nisi*, non est exceptiua B tunc enim sensus esset omnino falsus. *Non potest facere a se quicquam, nisi quod viderit patrem facientem*, id est, hoc quod viderit Patrem facientem, potest a se ipso facere. non sic est intelligendum hoc, sed particula hæc sensum facit, ac si legeremus particulam aduersatiuam. Sed huius enim loco sæpe ponitur; ac si dictum esset: Non potest facere a se quicquā, sed quod viderit Patrem facientem; id est, facit sēper, quod videt Patrem facientem. C

Superiori ū verborum sensus ex dictis deducitur.

Hęc verba significant duo illa propter quę nō a semetipso facit; duo enim verba sunt, *Viderit*, & *facientē*. quæ cōtinēt duas enunciationes; facit enim, quod Pater facit; in quo solitudo excluditur. Nō enim, sine Patre facit Filius, & facit, quod videt facientem: quia ab eo accipit virtutem faciendi. Nam quando dicimus, facio quod video aliquem facere, significat quandā communicationem faciendi ab eo, quem facere videmus. Quia igitur Filius facit D illud idem, quod Pater, sed virtutem faciendi accipit a Patre; propterea dicitur facere, quod videt Patrem facere, & hoc est non a semetipso facere. Et ne aliam patris actionem, aliam Filij intelligas, dicitur, quod videt Patrem facientē, non autē quod videt feciſſe. Et rursus dicitur, *Quod*, vt vnū idemq. intelligas, opus fieri simul a Patre, & Filio. Aliquid etiā particulare indicat, in eo, quod dicitur, *Nisi viderit* nam in ea ratione dictum est, quia ipse est verbum, & scientia cognoscens omnia quæ sunt Patris: & propterea non dixit, E non potest facere, nisi quod Pater facit, sed quod viderit Patrem facere. Facit ergo omnia, quę viderit, Patrē facere, quia facit omnia, ut verbum, omnia Patris videns, & per quod omnia Pater facit. Hic est sensus horum verborum.

Qualiter proxima verba præcedentibus cō nectantur.

Connexio autem hæc est. Accusauerāt Iudæi Christum, quòd Sabbatum nō seruaret, defenderat se verbis illis; *Pater meus vsque modo operatur, & ego operor*. æqualitatem cum Patre significans: inde

noua accusatio exorta est, quòd se æqualē Deo faceret, propter verba illa, *Pater meus operatur, & ego operor*: his accusationibus respondet. quantum enim ex Euangeliſtæ verbis deduci potest, Iudæi aliqua verba protulerunt, ad quæ respondisse dicit Christum, quod si non verbo, saltem corde in Christum inuecti sunt. Propter hæc duo ad calumniam Sabbati primo respondet, quamuis in ipsa responsione etiā insinuet æqualitatem cum Deo Patre; tamen non ita expresse, sicut in sequentibus verbis. nam quamuis nihil se facere posse dixerit, nisi quod viderit Patrem faciētem; non idcirco sequi videbatur, se esse æqualem: quia ad æqualitatem necesse erat non tantum hoc, sed etiam omnia, quæ Pater facit, videre, & facere. Hoc verbis sequentibus efficit, quamuis re vera hisce verbis æqualitas etiam, & processio Filij a Patre in vnitate essentiæ, & potentiæ significentur.

ANNOTATIO XV.

CYril. lib. 2. cap. 135. & Chryso. hom. 37. ratione humanitatis superiorem sententiam interpretantur. consentiunt recentiorum aliqui, idq. confirmant: tum quia si de diuinitate interpretemur, erit nimis subtilis interpretatio, quod etiam Cyrillus dicit: tum quia si Christus de diuinitate locutus esset, Iudæi non intellexissent. Hæc expositio non videtur satis accommodata, nec argumenta vllius sūt ponderis. Quamuis enim Christus ut homo nihil faceret, nisi quod sciret Patrem velle, in hunc enim sensum isti verba præsentia exponunt, is tamen sensus non conuenit cum verbis propositis. Dicendum enim erat, Filius non facit, nisi quod viderit Patrem volētem, at dicitur, *Nisi quod viderit Patrem facientem*, quo significatur, nō sola cōformitas operationis Christi cum Dei Patris voluntate; sed vnitas etiā opationis, vt quod facit Filius simul etiā faciat Pater. quod nō est nisi ratione diuinitatis: non enim orabat Pater, non ambulabat, non denique ieiunabat; quāuis hæc omnia Christus faceret, videns, & sciens Patrem ea velle. Miracula vero, & opera diuinæ virtutis, quæ faciebat Filius, hæc vere faciebat Pater, quia vna est vtriusque virtus, sicut vna essentia. de his dictum est nihil facit Filius, nisi quod viderit Patrem facientem. Adde non esse dictum, nihil facit, sed, *Nihil potest facere*, ad significandum necessitatem vnius, & indā-

Superior sententia humanitatis, ne an diuinitatis ratione sit intelligenda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

indiuiduæ operationis procedẽtis ex vna, & indiuidua virtute, & essentia. Quod si subtilis est interpretatio, altitudo materiæ id postulabat: loquebatur enim Christus de sua diuinitate: iam enim incœperat de ea loqui, idq. Iudæi intellexerant. Si autem hæc non perceperunt, multa alia etiam dixit Christus, quę nec illi intellexerunt, at non propterea dicta non sunt. Non enim propter Iudæos tantum, sed etiam propter nos loquebatur Christus. Adde graues, & multos doctores antiquos, ipsum etiam Cyrillum, de diuinitate interpretatos esse, vt paulo inferius dicemus.

Qua ratione de Christo Deo verborum sensus consister.

Quamquam alij nostri sęculi, de diuinitate nobiscum interpretantur: illud autem: *Non potest a se facere quicquam*, sic exponunt, non potest solus facere quicquam. Quæ expositio vera non est: nam si id significaret: *Non a se posse facere*, Pater etiam diceretur, non a se posse facere, quia etiam non solus facit, sed cum Filio: at nemo sane doctus id concedet. Pater enim a se operatur, sicuti a se est: Filius a Patre operatur, sicuti a Patre etiam est. Pater enim Deus est, Filius autem Deus idem, sed de Deo, quia essentiam, & virtutem, qua est, & operatur cum Patre, habet a Patre. Concludo ergo, Filium dici non posse quicquam facere a se, nisi quod viderit Patrem facientem, non propter concordiam voluntatis humanæ ad diuinam, vt Cyril. & Chrysost. interpretantur: sed per vnitatem operationis procedentis ab vnitate substantię, & virtutis: & propter processionem Filij a Patre. Sic ergo calumniam Sabbati Christus repellit, vti diximus in commentario, vt simul diuinitatem suam confirmet, quam verbis paulo ante prolatis significauerat, dicens: *Pater meus vsque modo operatur: & ego operor:* immo idipsum declarat docẽs, sic operari cũ patre, vt a patre id accipiat, quamuis æqualitatem cum Patre expressius ostendat sequenti sententia. Hæc est legitima expositio, ex qua sequitur recte Greg. Nazian. orat. 4. Theolog. ex his verbis collegisse, eandem esse Patris, & Filij auctoritatem; vere etiam ex eisdem verbis Basil. in Apologia de sua discessione, quæ est epist. 141. intulisse, eandem esse naturam, & substantiã vtriusque: docte etiã Hilar. lib. 7. & 8. de Trinit. & Aug. tract. 20. ex eisdem verbis processionem Filij a patre docuisse. & tandem Ambro. lib. 4. de fid. cap. 3. errorem Arrianorum ex eisdem conuicisse. Arriani enim dicebant:

A Si Filius non facit, nisi quod videt Patrẽ facientem, ergo minor est Patre, quia discit ab eo. Hoc idem refert Greg. Nazian. orat. 4. Theol. at ex eisdem verbis confutantur. Non enim dicitur Filius similia facere ijs, quæ facit Pater, sed illud idem, quod facit Pater. Non enim vnum mundum fecit Pater, & hunc videns, alium fecit filius: sed vnum, & eundem fecit Pater, & fecit Filius. Non ergo hoc est discere facere, sed vna cum patre a patre procedendo facere.

Quorundã recentiorũ lectio reijcitur.

Multa alia in hæc verba annotat Ambrosius. Hoc tamen nos annotamus, vt
B non esse probandam lectionem aliquorum recentiorum doceamus legentium: Non potest facere filius, nisi viderit patrem facientem: quæ lectio meo iudicio Arriana est. Omnes Græci, & Latini doctores sacri legunt, vt vere est legendum: *Nisi quod videris patrem facientem*. Illo etiam verbo, *Viderit*, insinuatur filium Verbum esse patris, omnia patris cognoscens, & non casu, sed ex eadem scientia cum patre operans. Ex his colligimus, verba hæc non humilitatis, vt Cyrill. & Chrysost. locis
C citatis exponunt, sed maiestatis, & diuinitatis, sicut & superiora esse. Nam Filium Patri consubstantialem, vnius & eiusdem potentiæ, & virtutis ab eo procedentem exprimunt. Est autem considerandæ egregia doctrina Athanasij ser. 4. cont. Arrianos, vbi docet, cur Christus his locutionibus in sua exprimenda diuinitate sit vsus. Non possum facere a me ipso quicquam. Et: Omnia tradita sunt mihi a patre; & quęcumque sunt istius generis sententiæ. Ne quis, inquit, videns filium habere
D omnia, quæ pater habet, ex indiscreta similitudine eorum, quæ habentur, Sabelliano more deceptus, impie sentiat, existimetq. Filium Patrẽ esse: ea de causa hoc verbum prolatum est: Datum est mihi, Accepi, Traditum est, & alia huiusmodi, nulla alia de causa, quam vt ostenderet se Patrem non esse, sed patris Verbũ, & æternum Filium, qui quidem ob similitudinẽ Patris, quæcumque Pater habet, perpetuo habet; verum quia Filius est, ideo ex
E Patre perpetuo habet, quæcumque habet. Quod autem hæ voces: Datum est; Traditum, & alia similia, nõ diminuant Deitatem Filij, sed potius ostendant cum plane Filium: potes vel ex ipsis verbis intelligere. Si enim omnia illi tradita sunt, primum quidem alius diuersusq. est ab his omnibus, quæ accepit: cum enim omniũ sit heres, intelligendum est solum illum esse

esse Patris Filium, suumq. proprium ratione substantiæ. Hæc, & alia Athana. his etiam verbis idem probare possumus.

A Si enim hæc minuerent Deitatem, non dictum esset, quod sequitur; *Quæcumque Pater facit, hæc & Filius similiter facit.*

Quæcumque enim ille facit, hæc & filius similiter facit.

COMMENTARIVS.

POstquam accusationem transgressionis Sabbati repressit uerbis præcedentibus, posterius aggreditur, & dicti sui reddit causam. Aequalitatem cum patre ex operibus comprobans, dixerat, *Pater meus vsque modo operatur: & ego operor*, hoc confirmat, & declarat: cõfirmat quidẽ dicens, omnia quæ facit Pater, similiter facit & filius: si igitur Pater operatur, etiam filius operatur: & si Pater operatur in Sabbato, & usque modo, etiam filius. Declarat autem, quia prius non dictum erat expresse, omnia quæ facit Pater, facit filius; at modo dicitur generaliter omnia cum Patre facere. Præterea prius non expresserat modum, potuisset q. aliquis dicere, sicut & Arriani dixerunt, Pater vt causa principalis, filius vt minister, operatur: at hoc remouens dicit, *similiter facit*, idest eadem potentia, eadem virtute, & maiestate operatur Filius, qua Pater. hoc enim aduerbium *Similiter*, non tantum copulam, sed etiam æqualitatem significat, vt eadem virtute, & maiestate operentur. Nec huic obstat, quod pater a se, Filius a patre habet potentiam, & essentiam: nam eadem est in vtroque: propterea sicut idem est Deus, ita eadem dignitate, & auctoritate operantur. In quo etiam conuincuntur Arriani. nam non dicitur, quæcumque operatur Pater, similia operatur filius, sed hæc similiter operatur filius, vt notat Aug. tract. 18. eadem enim operatio idem opus est vtriusque. Cõuincuntur hac etiam generalitate, *Quæcumque facit Pater, facit similiter & Filius*. Nam si filius a patre esset factus, iam non quæcumque facit Pater, faceret filius, cum idem seipsum facere non possit. Aperte igitur Arrianorum ignorantia ostenditur, qui his verbis vtebantur contra nostram Catholicam veritatem, dicentes filium facere omnia, quæ Pater facit, sicut ministrum; vt refert Athan. in disputatione cum Arrio in concil. Nic. cum manifeste dictum sit, omnia similiter facit: & vniuersalitas illa, & particula, *Similiter*, conuincunt ministrum, & creaturam non esse; sed verum Deum vnius potentiæ cũ Patre. Pro exactiori superiorum & etiam sequentium sententiarum intelligẽtia aduertendum est, Christum perfectam diuinitatem & æqualitatem cum patre ideo tam apertis, & multiplicatis verbis ostendere, ne propter carnem assumptã aliquid de eius maiestate perdidisse alicui uideretur: quod ita non est. Sic enim homo factus est, vt eandem essentiam, & æqualem virtutem habeat cum Patre a quo procedit. Aduerte filiũ omnia operari, quæ Pater operatur, tamẽ non omnia filius operatur per carnem: de qua materia legenda est annotatio vigesima.

Pater enim diligit filium, & omnia demonstrat ei, quæ ipse facit.

DVo hactenus in hac responsione posteriori Dominus dixit: vnum est filium non facere nisi ea, quæ videt Patrem facientem: alterum est, omnia quæ facit pater, filium etiam facere. Hoc secundum primo non videbatur connecti: nam ex eo quod filius non potest facere, nisi quod viderit patrem facientem, solum sequitur, non facere, nisi quæ pater facit: omnia autem facere, quæ facit pater, non deducitur. Diceret enim aliquis, Patrem non ei ostendere omnia, quæ facit, sed aliqua. Propterea Dominus hæc verba subiungit, & causam reddit, cur dictum sit; *Omnia quæ facit Pater, Filius similiter facit*, & hãc causam insinuat par-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ticula, *Enim. Pater*, inquit, *diligit filium, & omnia, quæ facit ei demonstrat*, & nihil celat cum ex omnibus, quę facit: propterea filius omnia facit, quæ Pater. Verbis apertioribus idem declaro. Dixi vobis me nihil facere, nisi quod video patrem facere: & dixi omnia, quæ facit pater, me etiam facere; nemo existimet me non omnia facere, quæ Pater facit, quasi non omnia quæ pater facit, videam: nō enim sic est: nam pater diligit filium, & ideo nihil ei occultat, sed omnia demonstrat, quæ ipse facit: & sic filius omnia facit, quæ pater facit. Hic est sensus, & connexio cum superioribus. Dicitur autem pater demonstrare filio omnia quæ facit, quia cognitionem, quam habet filius, pater dat: communicat enim pater filio scientiam cū essentia; & hoc est demōstrare: sicut filiū discere, seu videre facientē patrē, est accipere cognitionē a patre. Ita explicant August. tract. 21. & Cyril. lib. 2. cap. 137. Huius demonstrationis vniuersalis Dominus argumentum sumit ex amore: nō quod amor causa sit, cur pater demonstret filio omnia quę facit: nam naturæ diuinæ est patrem generare filium, & omnia ei nota facere, sicut naturale est etiam ipsi patri cognoscere omnia: nec habet pater omnia cognoscere, quia diligit se: sed est argumentū ab humano modo sumptum, respectu hominū illorū, qui se amāt. Hi enim mutuo sibi omnia cōmunicant, nihil sibi occultant, & cum re vera Pater summe diligat filium, vtitur hoc argumento vt signo, & probatione propter nos, non autem quod causa sit, cur omnia demonstret. Est ergo amor hic non causa rei, sed causa cognitionis nostræ: nā per hunc probat rudibus, & incapacibus, patrem omnia demonstrare filio. Quod autem pater diligat filium, nō indigebat probatione: nam ex terminis ipsis nota videtur: inter patrem enim, & filium naturalis amor est. Maiorem huius sententiæ explanationem ex sequenti annotatione require. Ideo autem vtitur hoc argumento dilectionis paternæ, ne propter carnem assumptam aliquis existimaret minus diligi a patre, ideoque non omnia ei manifestare, quæ ipse Pater facit.

Concludit, Christus se omnia facere quæ Pater facit.

ANNOTATIO XVI.

De connexione horū verborum cum superioribus.

CYrillus lib. 2. capit. 136. aliter connectit verba superius exposita. Illud enim, *Pater diligit filium*, eo referendum censet, vt Dominus probet se nō esse sabbati transgressorem, sitq. hoc nouum aliud argumentum. Si enim transgressor esset legis paternæ, non vtique diligeretur a Patre, quoniam pater non diligeret filium legem patris contemnentem: cum autem Pater diligat filium, argumētum est se non esse legis paternæ transgressorem. Sed hæc expositio, & connexio con B texui vix accommodari potest: nam causam continent hæc verba eorum, quæ proxime dicta erant a Domino, nempe, *Nihil facit filius, nisi quod videt patrem facientem, & omnia, quæ pater facit, filius facit* His continuo causa annectitur; *Pater enim diligit filium*. Non ergo hæc ad transgressionem pertinent, nisi remote: quia ex eis etiam consequitur non esse Sabbati transgressorem. Tamen immediatus, & C proximus sensus is non est, sed qui ad immediate præcedentia refertur. Hanc autē Cyrilli connexionem non esse legitimam A etiam verbum sequens probat. *Omnia demonstrat ei*. quorum nullam connexionē Cyril. adfert, sed tantum verba exponit, & expositio vera est, tamen non applicatur contextui: propterea quæ in commētario diximus, legitima esse Censui. Ceteri expositores parum de cōnexione horum verborum dixerunt. Et sane aduertē dum est, quod supra etiam diximus, hæc omnia dici de Christo Deo, & homine, sed ratione diuinitatis, ne propter carnē diuinitas illius aliquid minus habere videatur.

Aeternitas cunctas temporis differentias simul comprehendit.

Aliqua occurrunt dubbia, & difficultates in hac superiori sententia, quæ facilem habēt solutionem, si vnum hoc aduertamus; nempe æternitatem omne tempus comprehendere. Quod enim æternum est, fuit, est, & erit, & excedit omne tempus, ante, & post: unde fit, vt quæ æterna sunt, omnibus differentijs temporum explicemus prout ratio locutionis postulat. Nam in præsentibus rebus æternū exprimimus tempore præsenti, in futuris autem futuro, in præteritis præterito: Cum tamen

tamen actus æternus sit supra omne tempus. Sic solemus dicere Deus cognoscit nostras cogitationes, & de præteritis hominibus loquimur, cognouit eorum cogitationes: & de futuris, cognoscet eorum cogitationes. Nō est hęc differētia in Deo, qui ab æterno, & semper, & simul omnia cognoscit; sed cum illa æterna cognitio non sit transiens, sed manēs, & toto tempore, & vltra existens, pro rerum indigentia de quibus loquimur, varijs temporum difB ferentijs exprimitur: hoc tamen semper intelligentes: vt quando dicimus cognoscere, non negemus cognouisse: quando dicimus cogniturum, non negemus ab æterno iam nouisse: quando dicimus nouisse, nō negemus etiam cognoscere. Prętereа ad exprimendam permanentiam ęternam actus diuini, qui non transit, solemus vti tempore præsenti. Dicimus enim: Pater generat filium, non quod modo generet, & ante non; sed quod perpetua sit, & perfecta semper filij generatio. Pater C diligit filium, non quod ante non dilexerit, sed quia ab æterno perpetuo diligit. Hæc duo sunt valde annotāda pro sequētibus, & pro præsentibus verbis. Dicitur nunc *Pater demonstrat filio quæ facit*, non quod ab æterno non demonstrauerit, antequam fierent omnia: sed quia actus ille semper est, numquam transit, nec trāsibit. Rursus dicitur, *demonstrat ei*, quia loquitur de præsentibus, *omnia quæ facit*, propterea accommodat verbum præsens, *demonstrat*. Et sicut de ipso patre dicimus, cognoscit, quæ facit, ita etiam demōstrat filio: non quod tunc tantum cognoscat Pater, & non ante. Sic etiam demonstrat, nō quod non ante demonstrauerit, sed nunc etiam, & ante: at quia de re loquitur præsenti, verba accommodat secundū tempus

Ex dictis nonnullæ soluuntur dubitationes.

Cessat ergo dubitatio Aug. tract. 19. quando inquit, demonstrat, an quando facta sunt, an antequam fiant? Respondeo enim sicut Pater cognoscit, quæ facit, quā do fiunt, quando facta sunt, antequam fiāt & semper: sic etiam filio demonstrat semper, & incessanter, quia ab æterno est demonstratio, quando essentiam communicauit. Ad hanc autem perpetuitatem significandā, vtitur tempore præsenti, quod magis est perpetuitatis, & æternitatis expressiuum. Eadem ratione soluitur dubiū de primo verbo, *Diligit filium*, plus enim in hoc exprimitur, quam si dictum esset, dilexit, aut diliget: æterna enim & continua dilectio explicatur potius præsenti verbo. Eadem ratione soluitur dubiū circa præcedentem sententiam; *Non potest filius facere, nisi quod viderit patrem facientem: Viderit*, futuri est, vt iam vidit ab æterno filius, quæ facienda erant a patre; sed accommodat verbum æternitatis rebus, de quibus loquitur; quidquid faciet pater, videbit filius: quidquid fecit, vidit: quidquid facit, videt: tamē actus est vnus, & hic æternus. Hac doctrina soluuntur difficultates, quæ in verbis sequentibus aliquos molestant, vbi res eadem magis explanabitur.

Et maiora his demonstrabit ei opera, vt vos miremini.

COMMENTARIVS.

HÆc in confirmationem, & quandam probationē dicta sunt: ne enim aliquis opponeret sic; Hactenus non sumus experti te facere omnia, quæ pater facit, cum opera Dei multo sint maiora, quàm quæ hactenus tu fecisti; proterea adiungis, *Maiora his demonstrabit*, & non tantum similia ijs, quæ facta sūt, sed multo maiora, ita vt vos in admirationē rapiant. Quæ autem sint hęc maiora statim explicat, nēpe miracula magna magis potentiæ diuinæ expressiua. Plus enim mortuū suscitare, quàm paralyticū sanare fuit, ut post dicemus. Illa particula, *ut*, non causam, sed cōsecutionē indicat: quoniā hæc opera facta nō sunt eo fine, vt in admirationē illos induceret, sed vt ad fidē traheret. Est igitur cōsecutio, erūt tāta opera, vt vos in admirationē inducāt: estq. exaggeratio, erūt opera tan insignia, vt incredulos, & persecutores nolētes admirari faciāt: quo etiā verbo incredulitatem eorum perseueraturam prædicit. His etiam verbis calumniam Sabbati repellit: non enim diligeret Pater filium, nec maiora opera demonstraret, si transgressor esset legis eius: at non sic est, nam demonstrabit ei maiora.

Futurum tēpus præteritū ut præsēs nō excludit.

Dubium tamen occurrit, qua ratione dictum sit, *Demonstrabit opera*, futurum enim videtur præsentem ignorantiam indicare. At non ita est, & facile ex

annotatione præcedenti respondemus: actum æternum varijs exprimi temporum differentijs, prout rebus, de quibus agitur, accommodatur. Et quia de futuris operibus sermo est, vtitur futuro, *Demonstrabit*, non quod ante, & ab æterno non demonstrauerit, sed quod semper, ante, nunc, & in futurum perpetua sit cognitio. Non est hoc nouum in scriptura. Nam Ioan. 16. dicitur de Spiritu sancto: Quæcumque audiet, loquetur, & de meo accipiet, & certum est ab æterno audisse, & accepisse; ita nunc dicitur, *Demonstrabit*. Non ergo est, cur exponamus hæc verba de Christo homine, vt exposuit Aug. tract. 21. hanc vocem veritus: nam difficultas nulla est, vt apparet. Et rursus de Christo etiam homine non potest intelligi: nam a principio incarnationis omnia ei demonstrauit Pater, quæ futura erant, propterea Augustinus recurrit ad corpus mysticum Christi, ratione cuius dicta censet hæc verba, sed violenta est expositio. Nos eundem sermonem continuamus de Christo, qua ratione Filius Dei erat, sicuti dictum est; & nobiscum de diuinitate Cyril. lib. 2. cap. 138. exponit.

Sicut enim Pater suscitat mortuos, & viuificat: sic & Filius, quos vult, viuificat.

QVæ sint hæc maiora, quæ Pater demonstrabit Filio, exponit, causam reddens, cur dictum sit, maiora demonstrabit: *Nam sicut Pater mortuos suscitat, & viuificat: Sic etiam Filius, quos vult*, supple mortuos, *Viuificat*. Et attende quàm caute Dominus loquatur: ne propter futurum illud, *demonstrabit*, aliquam imperfectionem vllus suspicaretur in probatione, vtitur verbo præsenti significante perpetuitatem, *Sicut Pater suscitat, & viuificat*, id est, potestatem habet viuificandi: *Sic & Filius*. Probat Christus se omnia facere, quæ Pater facit, & patrem omnia, quæ facit, demonstrare Filio, per opera Dei maiora. Si enim facit, & ostendit Filio, quæ maiora sunt, & quæ propria sunt Dei; consequens est demonstrare omnia. Vnum autem opus est mortuos suscitare, & viuificare, hoc facit Pater, hoc idem facit Filius. Et aduerte similitudinem: *Sicut pater mortuos viuificat*, non vnum, aut alterum, sed qui viuificantur, omnes ab ipso viuificantur: *Sic & Filius*. Et ne intelligeremus suscitasse, seu viuificasse filium mortuos, sicut & prophetæ aliquando suscitarunt, propterea addit, *Quos vult*, quandoquidem solius Dei est, viuificare quos vult, & propterea sicut Pater, ita & ipse viuificat. Recte igitur Chrysost. hom. 37. notat hoc verbum: *Quos vult*, æqualem potestatem filij cum patre significare. Propria enim virtute, & voluntate facit, sicut, & Pater. Et vtitur verbo præsenti, quæ locutio indefinitè est, omne tempus respiciens, vt idem notat Chryso. quandocumque Pater suscitat, aut viuificat, etiam similiter Filius vna cum patre suscitat, & viuificat. Non mirum ergo si dictum est, Maiora demonstrabit: nam maiora faciet Pater, maiora etiam faciet Filius, qui vna cum patre semper operatur, etiam in carne existens.

ANNOTATIO XVII.

Viuificare quadrifariã sumptũ in scriptura.

ATtendenda est autem verborum geminatio suscitat, & viuificat. Viuificãdi enim verbum in scriptura quattuor habet significata. Primo quidem, viuificare est vitam dare ijs, qui prius eam non habuerunt. Iob. 33. Spiritus, inquit, Dei fecit me, spiraculum Omnipotentis A viuificauit me. Secundo viuificare est eos, qui prius viuebant, & mortui sunt, ad vitam reuocare. Rom. 4. Qui viuificat mortuos, & vocat ea, quæ non sunt. Siue vt iterum moriantur, sicut viuificatus est Lazarus, siue vt iterum non moriantur, sicut viuificabuntur omnes in die iudicij, siue resurgant ad gloriam, siue ad pœnam. Est A ergo generalis significatio, vt viuificare sit vitam post mortem impartiri. Tertio viuificare est de morte naturali ad vitam gloriosam, & beatam suscitare. Rom. 8. Viuificabit mortalia corpora vestra propter inhabitãtem Spiritum eius in vobis. Ad hanc vitam non resurgent omnes, sed iusti, & sancti, in quibus est Spiritus Dei. Quarto viuificare est, de morte spirituali peccati ad vitam gratiæ reuocare. Gala. 3. Si data esset lex, quæ posset viuificare. Cũ hæc ita sint, & Deus viuificet omnibus mo B dis expositis, in præsenti tamen sententia, accipitur secundo modo. Sic omnes in vltimo die viuificandi sunt. Sic ante illum diem diuina virtute multi a mortuis reuocati sunt.

Quorsum addidit Dominus, viuificat, cum prius dixerit suscitat.

Obijciet aliquis, videri superfluum verbum hoc *Viuificat*, cum enim dictum esset, suscitat mortuos, non erat cur adderetur, *Viuificat*, qui enim suscitantur, viuificantur. Respondeo in scriptura frequentissime verbum suscitari hoc idem C significare, quod reuocari de morte ad vitam, tamen non est hæc significatio perpetua. Nam aliquando dicuntur mortui suscitari, etiam si ad vitam in corpore non reuocentur. 1. Reg. 28. dixit Samuel: Quare inquietasti me, vt suscitarer? Et iterũ: Dixit Mulier: Quem suscitabo tibi? Et iterum: Suscita mihi Samuelem. Non ergo superuacaneum est verbum additum, sed vt expressius significaretur virtus Patris, qui sic mortuos suscitat, vt etiam viuificet. D Nec repetitum est verbum suscitandi, quando dictum est, sic & Filius quos vult, scilicet mortuos, viuificat: quia viuificare mortuos, idem significat, quod suscitare, & viuificare.

ANNOTATIO XVIII.

Cur de solo filio dicatur, quos vult viuificat.

INterrogabit nõ immerito aliquis; cur Filius dictus est viuificare, quos vult, non autem Pater, cum etiam Pater quos vult viuificet? aut cur adiectum est ver- E bum hoc, *Quos vult*, cum dicendum videretur, sicut Pater suscitat mortuos, & viuificat, sic & Filius suscitat mortuos, & viuificat? Vltra ea quæ diximus in commentario, duas huius rei causas adiungimus. Pro prioris explicatione sunt aliqua adnotanda.

Primo, hęc sentẽtia, *Viuificat quos vult*, insinuat potestatem generalẽ omnes mortuos suscitandi; nemo enim dici potest suscitare mortuos, quos vult, nisi is, qui potestatem habet suscitandi omnes. Vnde fit, vt hoc verbum significet potestatem æqualem filij cum Patre, vt in commentario adnotauimus.

Secundo, hæc eadem sententia indicat restrictionem quandam respectu actus viuificãdi: qui enim dicitur viuificare quos vult, quamuis potestatem habeat omnes suscitandi, eam non in omnes exercere significatur, sed in aliquos, quos pro suo arbitrio elegit viuificandos. Rom. 10. Cui vult miseretur, & quem vult indurat.

Tertio, Christus potestatem habebat omnes mortuos suscitandi eandem cum Patre, & omnes suscitabit, & viuificabit cum Patre in die vltimo, quando veniet iudicare. 1. Corin. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificabuntur. In hoc tamen sęculo non est vsus ea potestate in omnes, sed in aliquos, quos voluit suscitare in diuinitatis, & potentiæ suæ ostensionem.

His tribus suppositis ad id, quod interrogarum est, respondeo, de patre dictum esse absolute, *Suscitat, & viuificat mortuos*, quia potestatem habet omnes suscitandi; at de Christo adiectum est, *Quos vult*, quia vltra potestatem generalem, quam habet, vt Deus cum Patre, in hoc sęculo existens in carne, & per carnem aliquos suscitauit, quos ipse voluit, & suscitandos elegit in diuinitatis propriæ argumentum, & manifestationem: hoc enim est vnum ex operibus, de quibus paulo ante dixerat. *Pater maiora ei demonstrabit, vt vos miremini*. mortuorum namque viuificatio magnam Iudæis excitauit admirationem. Non ergo hæc sententia est tantũ intelligenda de extremo iudicio, quando omnes suscitandi sunt, & viuificandi per Christum, & vult Aug. tract. 21. non enim dicendum erat, *Quos vult viuificat*, sed absolute *Viuificat*: sed etiam de ea, quæ facta est per eum in hoc sæculo, de qua dictum est Ioan. 11. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt glorificetur Filius Dei per eam. Quamuis recte etiam deducitur: si quos voluit, suscitauit, posse mortuos omnes suscitare, vt dictum est supra. Sensus ergo sententiæ huius Euangelicæ est; Filius viuificat, quia eandem habet cum Patre potestatem; *Quos*, autem, *vult, viuificat*, quia in aliquos a se electos potestate hac vtetur per carnem suam suscitando. Hæc est prior causa, cur Filius sit dictus quos vult viuificare. Posterior est, vt significetur Filius non solum per voluntatem diuinam, quam habet eandẽ cum Patre; sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed etiam per volũtatem humanam mortuos posse viuificare. Christus enim, qui est Filius Dei in carne existens, potestate diuinitatis, quos volebat, vt Deus cum Patre, & quos volebat, vt homo suscitabat, & viuificabat: ideo dictus est viuificare quos vult, quia propriam habebat voluntatem vltra eam, quam habebat vt Deus communem cum Patre, & secundũ eam etiam voluntatem poterat vti diuina potentia ad suscitandũ, quos volebat, & in die vltimo veturus ad viuificandũ omnes.

Neque enim Pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit Filio.

COMMENTARIVS.

HOc est alterum opus, quod Pater demonstrabit Filio in carne existenti vltra mortuorum viuificationem, nempe iudicium generale omnium hominum: Filius enim in carne iudicabit omnes homines. Est enim Christus Dei Filius & homo constitutus iudex a Patre viuorum, & mortuorum, exercebitq. hoc iudicium in humanitate, & per humanitatem suam: quia visibiliter, vt homo feret sententiam in omnes bonos, & malos. Quod iudicium proprium est Christo, qui solus est homo; non Patri qui naturam humanam non suscepit: ideoque dicitur neminem iudicaturus per se, sed per Filium in carne. Illud, *Omne*, refertur ad personas, nempe dedit omne iudicium, ideſt, omnium iudicium: ita enim esse intelligendum indicat, quod præcessit, *Non iudicat quemquam*, id est, neminem iudicat, quia omnium iudicium dedit Filio. Hic est sensus huius sententiæ. Connexionem autem particula causalis *Enim*, ostendit, causam enim hæc sententiæ præcedentis continet: nimirum quia omne iudiciũ Pater dedit Filio, inde est vt Filius quos vult viuificet, & potestatem habeat mortuos suscitandi. Ratio enim iudicij postulat, eos qui iudicandi sunt ad se trahere, & vocare. Cum ergo Filius in carne, & per carnem iudicaturus sit omnes, consequitur eum posse per carnem mortuos, quos vult viuificare, habereq. potestatem suscitandi omnes iudicandos. Verum hæc in annotationibus exactius explanantur.

ANNOTATIO XIX.

Quomodo verum sit, quod Pater dederit filio omne iudicium.

DVæ occurrunt graues difficultates. A
Prima est, quã ratione sit intelligendum, Patrem dedisse Filio omne iudicium. Sunt enim sacri Doctores dissentientes: quidam primo loco, de potestate iudicandi, quam Pater ab æterno Filio cũ essentia dedit, hæc verba interpretantur: quam interpretationem secuti sunt Hilar. lib. 7. Trini. Ambro. lib. 2. de fide cap. 4. Chryso. hom. 38. Alij secundo loco, de potestate data humanitati Christi, quam vt homo accepit a Patre, quia factus est iudex omnium, intelligendam censent: in hac sententia sunt Cypria. lib. 2. con. Iudæos cap. 28. & lib. 3. ad Quiri. cap. 33. & Augustinus tract. 21. in Ioan. adeoq. hæc sententia ab Augustino probatur, vt lib. 1. Trini. cap. 13. non solum eam amplectatur, sed priorem sustineri non posse contendat: idq. duobus inter alia argumentis efficit. Primo quidem, quia dictum est. *Pater non iudicat quemquam*, non ergo de iudicio ratione diuinitatis intelligere id possumus. Nam Pater etiam iudicat omnes cum Filio: est enim commune toti Trinitati iudicium. Secundo, quia dictum est dedisse Filio iudicium hoc, non ergo vt Deo, quia sic habebat iam hanc potestatẽ. Hæc sunt ex Augus. Tertio loco est sententia Cyril. lib. 2. cap. 140. qui cum Augustino ratione humanitatis interpretatur; tamen in hoc differt, quòd Augustinus B
de potestate interpretatur, quæ humanitati est data distincta a potestate diuina, quã habet communem cum Patre: at Cyrillus non sic, sed de potestate diuina, quam humanitas accepit per vnionem diuinitatis; quamuis Augustinus nõ ita distincte hãc potesta-

potestatem vltra diuinam in Christo fateatur. Secundum Cyrillum ergo humanitas accipiens diuinitatem, accepit etiam potestatem iudicandi, & per eam iudicaturus est Christus homo viuos, & mortuos. Conuenit ergo Cyrillus cum prima sententia, quia de potestate diuina, & ratione diuinitatis hæc verba intelligit: cũ secunda autem, quia acceptam hanc potestatem dicit a Christo ratione humanitatis. Hæc sunt, quæ Patres senserunt.

Duplex iudicandi potestas in Christo.

Pro huius difficultatis explanatione ad- B
uerte, Christum duplicem habere potestatem iudicandi: vnam vt Deus est, & ratione diuinitatis suç: alteram, vt homo est. Si de priori loquamur, sicut Christus vnã, & eandem habuit cum Patre essentiam, ita vnam & eandem potestatem iudicis. Deus enim ratione diuinitatis suæ iudex est omnium supremus, & ipsius est absolute iudicare omnes. Hoc tamen iudicium, quod commune est Patri, & Filio, & Spiritui sancto, quamuis vnum & idem sit, quia ab vna potestate procedit; tamen aliter per Filium, aliter per Patrem, & Spiritum sanctũ exercetur. Filius enim quia humanam naturam sibi soli vnitam habet, hoc iudicium exercet per eam, tamquam per instrumentum coniunctum. Pater vero, & Spiritus sanctus idem exercẽt iudicium per humanitatem, sed tamquã per instrumentum separatum, quia humanitas non est illis vnita. Vna ergo est potestas Patris, Filij, & Spiritus sancti, vnũ D
etiam iudicium, & actus iudicandi per humanitatem: sed hoc iudicium exercetur a Filio per humanitatem, tãquam per sibi vnitam, & in qua subsistit: a Patre vero, & Spiritu sancto per eandem, sed tamquam per eam, quæ ipsis non est vnita: sicut etiã quando suscitabat mortuos Christus vt Deus, simul cum Patre, & Spiritu sancto, vnica quidem erat potestas, vnica operatio, & per humanitatem exercita: tamen a Filio aliter, quam a Patre, & Spiri- E
tu sancto, propter vnionem humanitatis solam cum Filio. Si igitur de hac loquamur potestate, & iudicio, Pater dedit Filio vt Deo potestatem ab æterno, quando genuit: dedit vt homini potestatem hanc in tempore, quando vniuit diuinitatem humanitati. Hoc tamen est discriminis quod solus Pater dedit Filio vt Deo potestatem hanc, quia solus genuit eum: at non solus dedit potestatem humanitati, quia non solus ipse, sed tota Trinitas vniuit diuinitatem humanitati: tribuitur tamen Patri, quia ipse est primum principium.

A Si de hac potestate, & iudicio interpretemur sententiam propositam cum prima, & tertia sententia superioribus: tunc dicimus patrẽ dictũ esse non iudicare quemquam, non quòd non habeat potestatem eandem cum Filio, vel quod non iudicet cum Filio: sed quod potestas per humanitatem, quæ soli filio vnita est, exercenda est: nam Filius in carne, & per carnem sibi vnitam iudicat, Pater vero extra carnem, & per carnem non sibi copulatam.

B Hæc de potestate, quam Christus vt Deus habuit, dicta sunt.

De Iudiciaria Christi potestate, vt homo est.

Alteram habuit iudicandi potestatem, vt homo, quam August. docere videtur, & scholastici Doctores vere docent. Sicut enim humanitas Christi præter scientiam diuinam, quam habuit ex deitate sibi vnita, accepit scientiam infusam, qua vt homo sciebat: sic præter potestatem iudicandi communem cum Patre, habuit potestatem propriam humanitati collatam, quã C
vtique non habuisset, nisi Deus esset: hæc autem est secundaria, & velut subalternata diuinæ potestati, & per hanc iudicabit, & exercebit iudicium: non quod sint distincta iudicia, sed vnum, quod respectu potestatis humanæ Christi, est eius proprium, respectu potestatis diuinæ est commune cum Patre, quantum ad substantiã actus ipsius. Quantum ad modum vero, quia per carnem coniunctam sibi iudicat, est etiam proprium Christi. Augustinus D
ergo de hac potestate locum hunc intelligere videtur, & est sententia probabilis, ita tamen, vt sententiæ Patrum citatæ nõ sint improbabiles censendæ. Nam, & contextui accommodantur, nec repugnant doctrinæ Augustini: immo simul sunt hę duę potestates; nec argumenta Augustini adeo sunt efficacia, vt solui non possint. Ad primum enim respondeo, Patrem dictum non iudicare quemquam, non quod non iudicet, sed quod non exerceat iudicium per seipsum, sed per humanitatem non sibi copulatam: Filius autem iudicat per seipsum, nimirum per humanitatem sibi vnitam, sed eadem potestate diuina. Ad secundum dico, sicut Pater dat Filio essentiam, & Filius accipit, nec propterea Filius accipit, quod non habebat, nec minor est Patre: ita etiam dat potestatem, & filius eam accipit vna cum essentia. Idem dicendum est de operatione: Filius enim vt Deus accipit operationem, & iudicium a Patre, sicut etiam quod dicitur creare habet a Patre. Denique ita oportet intelligere Filium accepisse iudicium a Patre,

vt

vt nulla ratione iudex esset, nisi etiá Deus esset, iudicabitq. vt Deus, & homo simul, siue id faciat per potestatem solam diuinam, siue simul per potestatem creatam. Hæc est vera doctrina, & accommodata verbis propositis.

ANNOTATIO XX.

Cur non dicitur, Pater non viuificat, sicut dicitur, non Iudicat quẽquam.

ALtera non minus grauis difficultas circa eandem sententiam occurrit, nempe, cur sicut dictum est; *Pater non iudicat quemquam*, non etiam dicitur, Pater non viuificat quemquam? Nam sicut iudicabit omnes per Christum, ita per eundem suscitabit, & viuificabit omnes. Quod si non dictum est, non suscitat quẽquam, sed Pater suscitat, sic & Filius: sicut etiam non sic dictum est: Sicut Pater iudicat, sic Filius; aut sic: Pater omne iudicium dedit Filio: absque eo, quod diceretur, Pater non iudicat quemquam. Quod igitur est discrimen hoc inter viuificationem mortuorum, & iudicium futurum hominum?

Nõ omnia quæ Christus in carne operatur, facit per mediũ carnem.

Aduertenda est doctrina, quæ pro responsione, & intelligentia multorum, quæ dicta sunt, & inferius dicentur, proderit. Quidquid facit Pater, facit etiam Filius existens in carne: sed non omne id efficit per carnem seu per humanitatem. Filius quidem in carne est eiusdem substantiæ cum Patre: non enim est in seipso mutatus, vel diminutus per carnis assumptionem. Si ergo eiusdem substantiæ est cum Patre, eiusdem erit virtutis, & potentiæ, & omnia quæ facit Pater, simul etiam facit Filius: non tamen omnia hæc facit Filius per carnem. Creat enim Pater animas modo hominum, & Filius in carne simul cum Patre creat: sed non per humanitatem tamquam per instrumentum, sed sola diuinitate sua. Concurrit modo Pater cum omnibus causis inferioribus tamquam causa prima eas conseruans, eis cooperans: concurrit Filius in carne existens etiam ad idem opus, tamen non per carnem ea facit, sed per solam diuinitatis potentiá. Non ergo omnia quæ facit Filius in carne, facit per ipsam carnem. Et vno verbo dicam, Filius in carne habet omnipotentiam Patris, non tamen omnia opera huius potentiæ per carnem exercet. Attende rursus, mortuorum viuificationem, & iudicium hominum generale, Filium facturum in carne, & per carnem: ea enim vtetur, vt instrumento ad viuificandum, & iudicandum. Est autem inter vtramque operationem discrimen: quamuis enim Filius Dei in vltimo die omnes mortuos viuificabit in carne, & per carnem: tamen non omnes absolute, quotquot viuificati sunt, per ipsum in carne, aut per carnem viuificati sunt. Antequam enim carnem acciperet, multi sunt suscitati, & viuificati per potentiam diuinitatis, quos viuificauit filius vna cum Patre, sed non in carne, nec per carnem, quam nondum susceperat. Modo etiam ante diem iudicij post eius aduentum sunt multi suscitati per Apostolos, & viros sanctos multos, quos filius in carne suscitauit vna cum Patre per potentiam deitatis: tamen non per carnem, quia non est vsus carne, vt instrumento eos suscitandi. Quos vero ipse in hoc sæculo suscitauit, hos in carne, & per carnem suscitauit. Propter hoc ergo non est dictum, Pater non suscitat quemquam, quia Pater suscitat, & suscitauit multos vna cum Filio, etiam nondum in carne existente; & postquam est in carne, suscitat simul cum ipso, & non per carnem: in die vero vltimo iudicij, omnes suscitabit Filius in carne, & per carnem vti diximus. Iudicium vero hominum die extremo totum faciet Filius in carne, & per carnem: quia hactenus neminem sic Deus iudicauit etiam ante carnem assumptam, nec etiam iudicabit vsque ad illud tempus. Omne enim iudicium reseruatum est Filio in carne, & per carnem. Hac igitur de causa dictum est, *Pater non iudicat quemquam*, quotquot enim sunt, fuerunt, & erunt, subesse debent iudicio visibili Filij in carne, & per carnem; neque ante illum diem, vllus sic est iudicatus. Ideo Pater non iudicat quemquam. Denique, vt breui sermone totam concludamus responsionem, Filius habet potentiam viuificandi, & potentiam iudicandi paternam: & hanc quidem exercebit per carnem sibi vnitam, illam vero non, sed partim ante carnem, partim in carne, partim per carnem ante vltimum diem. Ideoque dictum est, *Pater non iudicat quemquam*, non autem dictum est, Pater non suscitat quemquam.

Vt omnes honorificent Filium, sicut honorificant Patrem.

COMMENTARIVS.

SEntentia hæc refertur ad duas præcedentes, nempe viuificationem mortuorum, & iudicium generale hominum: quæ Pater dedit, & demonstrat Filio. Causa autem finalis adducitur, & ea est; vt filius Dei latens in natura illa agnoscatur, & agnitus ab omnibus honorificetur, sicut Pater honoratur: nempe honorificetur vt Deus, adoretur vt Deus. Quamuis enim in natura sit humana, non desijt esse Deus Patri æqualis, & consubstantialis; tamen non est ab omnibus cognitus, ideo nec honorificatus. propterea habuit seu exercuit aliqua diuinitatis opera per carnem; vt diuinitas ibi latens manifestaretur, crederetur, & honorificaretur. Opus autem, quo ab omnibus cognoscendus, & honorificandus est, præter viuificationem mortuorum, maxime hoc iudicium futurum est, quando nimirum omnis caro ad eum veniet, & ipsi incuruabitur omne genu: quando mali, & qui infideles exiterunt, etiam nolentes credent, & contremiscent, & diuinitatem eius confitebuntur: propterea ergo datum est ei omne iudicium in carne. Potest etiam exponi de honore exhibendo etiam ante iudicium, vt sit sensus secundum Chrysost. hom. 38. Dedit omne iudicium filio, vt omnes saltem metu futuri iudicij per Christum, ipsum honorificent tamquam Deum: quos enim beneficia non alliciunt, timor pœnæ attrahit; potius dicamus totum hoc verbo complecti.

ANNOTATIO XXI.

Contra Sabellianos hæreticos:

AButebantur hoc loco Sabelliani, qui Patrem a Filio non distinguentes in vnam confundebant vtriusque personam. Dicebant ex hoc loco id colligi: Si honorificandus est filius sicut pater, ergo filius est pater. Respondet docte Chryso. hom. 38. potius distinctio ex his verbis colligitur. Si honorificandus est filius, sicut honorificatur pater, igitur filius non est pater: honorare enim filium honore patris, quasi ipse sit pater, hoc est, confundere patrem, & filium, non autem honorificare filium, sicut honorificatur pater.

Contra Arrianos.

Peruertebãt etiam locum hunc Arriani referente Cyril. lib. 2. cap. 141. illud, *Sicut*, afferebant non esse aduerbiũ æqualitatis, sed similitudinis. Nam Matth. 5. dicitur: Estote misericordes, sicut pater vester misericors est, vbi non æqualitas, sed similitudo notatur. Respondet Cyril. recte docens, quando aduerbium hoc inter ea quæ sunt diuersi generis ponitur, tunc similitudinem non æqualitatem significare, sicuti dicimus: Argentum splendet, sicut Sol: at quando inter ea, quæ sunt eiusdem generis, tunc æqualitatem denotare, sicuti dicimus: Venerandus est Paulus, sicuti Ioannes, ideſt, æquali est veneratione honorandus. Pater igitur, & filius cum eiusdem sint generis, quando dicimus filium venerandum sicut patrem, adorationis æqualitatem significamus. Nec ergo aduerbium hoc idemtitatẽ personarum contra Sabellium, nec similitudinem adorationis, sed æqualitatem, & idemtitatem, & honoris & adorationis indicat, cum vnica adoratione totam Trinitatem adoremus.

Qui non honorificat Filium, non honorificat Patrem, qui misit illum.

COMMENTARIVS.

NOn solum pater filium honorificari vult, sicut ipse honorificatur: sed eius honorem ita necessarium, & debitum constituit, vt qui filium non honorificet,

Universidad de Deusto
Biblioteca

norificet, nec etiam patrem honorificet. Si autem non honorare filium Dei in carne, est Patrem non honorare: & negare, honorem Filio, est negare honorem Patri: sequitur, vt qui contumelia afficit filium, afficiat etiam contumelia Patrem. Perpende quanti criminis Christus Iudæos reos faciat, qui eum transgressorem legis reputabant. Aduerte in illis verbis, *Qui misit illum*, tacita causa redditur, cur, qui nó honorat Filiũ, non honorat Patrem, nempe quia ipse misit illum. Missio duo innuit: vnum est processio a Patre: alterum est carnis assumptio. Non enim Filius Patrem mittere dicitur, quia a Filio non procedit Pater: sed Pater Filium, quia ab ipso Patre procedit. Nec satis est processio hæc æterna, sed præterea est terminus exterior nempe carnis assumptio. Idem est ergo dicere, *Qui misit illum*, ac si dictum esset: quia sic homo factus est, vt a Patre procedat ipsi consubstantialis, propterea in carne adorandus est adoratione æquali, quia æqualis a Patre procedit.

Aliter honorificandos filius missus, quam prophetæ etiam missi a Deo.

Ex hac doctrina soluitur dubitatio: Deus misit prophetas; non tamen honorificandi erant prophetæ, sicut Deus, sed vt legati a Deo: & qui non honorificabat vt legatos, nec Deum honorificabat: at non satis est sic honorificare Christum, sed additur, sicut Patrem: & qui sic non honorificat, nec Patrem honorificat, quia missus est, non vt prophetæ missi sunt, sed vt procedens filius a Patre. Propterea enim dictum est, *Non honorificat Patrem, qui misit illum*, & non dicitur: Non honorificat Deum, qui misit illum. Attende rursus dictum esse, *Qui misit illum*, quia antequam mitteretur, ignotus erat: non ergo mirum, si non honorificatus est, vt filius Dei: at quando missus est, iam manifestatus est: propterea honorificandus est in carne tamquam Dei filius, ipsi patri æqualis, & consubstantialis.

Amen amen dico vobis, qui verbum meum audit, & credit ei, qui misit me, habet vitam æternam.

PRosequitur Dominus eandem materiam de viuificatione, & iudicio: cum enim ipse sit qui viuificandi habet potestatem, & ipse sit iudicaturus omnes, ostendit, quale iudicium subibunt honorificantes eum, & credentes, dicens hos vitam æternam habituros. Sermo hic est æterna vita, in qua resurgent iusti. Nec obstat, quod verbo præsentis temporis vtitur, *Habet vitam æternam*, sæpe enim tempus pro tempore ponitur: sicut etiam superius dicitur, Suscitat Pater mortuos, & tamen de præsenti non suscitat: sed est sensus, ipsius est suscitare mortuos: sic dicitur credens habere vitam æternam, quia ius habet, & ipse est, qui viuificandus est.

Duo in his verbis notanda.

Sunt autem duo in verbis annotanda. Vnum est, nouam sententiam a Domino proferri de necessitate, & efficacia credendi in eum: qui enim credunt, viuificandi sunt in hoc iudicio, propterea noua vtitur asseueratione, *Amen amen dico vobis*. Alterum est, fidem in eum duobus expositam esse verbis: vnum est: *Qui audit verbum meum*, hoc commune erat credulis, & incredulis, & necessarium ad fidem, quia fides ex auditu, auditus autem per verbum Christi: secundum distinguens credentes ab incredulis, *Et credit ei qui misit me*, non dicitur, qui credit in me. Non propter rationem Chrysost. homil. 38. & Euthym. quia si sic locutus esset, gloriari videretur quæ ratio solida non est: nã Ioan. 7. dicitur. Qui credit in me, flumina aquæ viuæ de ventre eius fluent: sed quia hæc locutio explicat magis qualis sit futura fides hæc, credentium: nã qui credit ei, qui misit Christum, credit in mittentem, & in missum, & in hoc significatur Trinitatis mysterium: credit etiam Christum esse missum, in quo incarnationis mysterium indicatur: & his articulis fides Christi maxime definitur,

tur, nimirum vt credamus eum esse Dei Filium, patri consubstantialem, & hominem propter nos factum. Nec excluditur ab hac fide dilectio, & opera ipsius; sed Christus de fundamento ipso, quod tunc nondum iactum erat, agebat; hoc autem fides est in eum. Si autem dilectio excluſa esset, non diceret idem Ioannes 1. Cano. 3. Translati sumus de morte ad vitam, quoniam diligimus.

Et in iudicium non venit, sed transit de morte ad vitam.

CAusam, cur credens vitam æternam sit habiturus, reddit: hæc enim particula: *Et*, sæpe apud Hebræos vim causalis obtinet, quia, inquit: *Non venit in iudicium*, id est, non iudicatur secundum ea, quæ commisit: nam per fidem in Christum viuam remittuntur ei commissa sed *de morte* corporis, in qua est, *transit ad vitam*, beatam. Non credentes autem veniunt in iudicium, quia pro peccatis damnationi iam sunt deputati, nec per fidem Christi liberati sunt, quia ea caruerunt. Hi de morte corporis transeunt in mortem æternæ damnationis: quamuis enim ad vitam corporalem resurgant, potius vita talis mors est. In Græco, *Venit*, est præsentis temporis, *Transit*, præteriti, sed vim habet vtrumque futuri. Cum enim Hebræus sermo non habeat præsens, sed præteritum, & hoc sæpe pro futuro, & præsenti vsurpetur: facile tempus pro tempore in Græca locutione secundum phrasim Hebræam sumitur. Chrysost. hom. 38. & Cyril. lib. 2. cap. 142. hanc expositionem sequuntur.

ANNOTATIO XXII.

Nonnullæ Patrum expositiones.

AVgust. tract. 22. aliter hæc exponit A verba, vt qui credit dicatur non venire in iudicium, quia in vltimo die non subibit damnationis iudicium, & in hoc conformis est nostra expositio. At transijsse de morte ad vitam dicitur, quia de peccato ad vitam gratiæ sit translatus, iuxta illud 1. Ioan. 3. Translati sumus de morte ad vitam: tamen rectius cum Chrysost. & Cyril. expositum est, vt de morte corporis, & vita æterna hæc intelligamus, & totum vti diximus, sub futuro tempore legamus: *Non veniet in iudicium, sed transibit de morte in vitam*. Et quamuis, sit verbum præteriti, idem est sensus: nam transijsse de morte ad vitam dicitur, quia deputatus est iam, vt de morte corporis trãseat ad æternam vitam, quamuis nondum sit mortuus. Et idem est sensus Ioannis in illis verbis allegatis: Translati sumus de morte ad vitam; quia status credentium is est, vt de morte ad vitam æternam sint suscitandi: nam iste totus contextus de morte corporis est, & de resurrectione a tali morte. Nec est, quod admittamus amphibologiã in eodem contextu.

Amen amen dico vobis, quia venit hora, & nunc est, quando mortui audient vocem filij Dei, &, qui audierint, viuent.

COMMENTARIVS.

COnfirmat eum, qui audit, & credit verbum eius in vitam transire posse a morte, explicando se tantæ virtutis esse, vt voce possit mortuos suscitare: & ne rebus futuris, & distantibus videatur præsentia probare, inquit: *Amen amẽ dico vobis venit hora, & nunc est*, id est, citissime, & hoc tempore fiet, vt mortui audiant vocem filij Dei, & audientes viuent. Hoc dicit propter mortuos, quos voce sua erat suscitaturus: propterea non vniuersaliter loquitur, omnes mortui, sed mortui audient: & non dicitur, qui credent, sed, *Qui audierint*. Est Hebraismus, id est, ad quos peruenerit virtus vocis filij Dei, perueniet autem, ad

quos ipse voluerit, illiq. viuent: ita hunc locum exponit Chryso. hom. 38. & Euthy. Qui ergo tantam potestatem habet, non inirum si dicat, & faciat vt qui credunt, transeant de morte ad vitam. Et attende dicit vocem filij Dei, quia vox non vt meri hominis, sed vt Dei filij, tantam habebat efficaciam. Dicit autem tempus venisse iam, & adesse: quia prædicatio verbi incœpta erat per ipsum, & continuanda per Apostolos.

ANNOTATIO XXIII.

Cyrillustres proponit superioris sententiæ expositiones.

CYril.lib.2.cap. 143. tres refert superioris sententiæ expositiones. Vna est, vt de mortuis morte peccati intelligamus, qui prædicatione verbi Christi ad gratiæ vitam reuocati sunt. Quæ sententia est Augustlib.20.ciui.cap.6. & serm. 64.de verb.Domini.& trac.22.Altera est, quam nos cum Chrysost.& Euthy. secuti sumus; vt verba hæc de mortuis iam iam per Christum excitandis, ad vitamq. reuocandis exponantur. Has duas ipse Cyril.dicit,exquisitas non esse,propterea adfert tertiam,quæ talis est:vt priora verba, *Mortui audient vocem filij Dei*, procedant de vltimo iudicio, quãdo omnes resurgẽt boni,& mali: posteriora autem, *Qui audierint, viuent*: de his, quibus verbum prædicãdum erat.Qui enim crediderint, viuent, quia vitam æternam habebunt.

At ista expositio,quam exquisitam Cyrillus arbitratur, meo iudicio graues difficultates patitur. Primo quidem,quia dicitur. *Venit hora,& nunc est quando mortui audient vocem filij Dei*: si de vltimo iudicio sermo esset,non adderetur,*Nunc est*; non enim solet Dominus talem particulã adiungere,nisi quando de rebus proximis loquitur. Præterea quia paulo inferius agens de iudicio vltimo, non vsus est tali particula. *Hora venit.& nunc est.* vt re vera distingueret hanc sententiam ab illa; hæc enim de proximis rebus, illa de distãtibus est. Deinde quia locutio esset nimis impropria,& violenta,*Mortui audient* A *vocem filij Dei.& qui audierint,viuent*, si referamus ad distinctas voces, & ad distincta subiecta,vt refert Cyril. nam priorem sententiam ad mortuos, & vocem vltimi iudicij refert;posteriorem vero, ad viuentes in peccato,& audientes verbum fidei, cum tamen locutio de eisdem loquatur mortuis,& de eadem voce.

Propterea probabilior est Chrysostomi expositio, qui ad eosdem mortuos, & ad eandem vocem refert; qui audierũt enim B mortui vocem Christi,surrexerunt. Dicti autem sunt audisse vocem,quia virtus vocis Christi ad eos peruenit operando resurrectionẽ.Voce enim,vt diuinitatis instrumento vsus est,quando & Lazarum,& alios suscitauit mortuos. Hanc secuti sumus,& ea legitima videtur;cum tertia violenta sit,& magis spiritualis,quàm literalis.Nam si de credentibus esset sermo, nõ dictum esset:*Audient mortui,& qui audierint,viuent*.cum paulo ante dictum sit, nõ C satis esse audire,sed simul credere:at quia de his,qui vocis efficacia suscitati sunt,loquebatur, propterea dicitur: *Qui audierint*. Præterea,quia dicitur, *Audierint vocem Filij* Dei,vt suam propriam vocem significaret,qua suscitauit mortuos,non autem verbum prædicationis Apostolorum: nam de mortuis agitur corporaliter, & de suscitandis. Nõ ergo ad mortem spiritualem, & vitam hęc referenda sunt: variaretur enim sententia, & a scopo intento esset recessus.

Alia Chrysostomi expositio quã sequitur. Augos.

Sicut enim Pater habet vitam in semetipso,sic dedit & filio habere vitam in semetipso.

COMMENTARIVS.

CAusam adfert,quare, qui audierint vocem Filij, viuent, cum mortui sint. Et sensus est: Quia, *Sicut Pater habet vitam in semetipso*, & propterea mortuos suscitat, *Ita etiam dedit Filio vitam habere in semetipso*, propterea poterit etiam mortuos suscitare.Habere vitam in semetipso est,non participatam vitam exponunt,sicut sol lumen dicitur habere in se respectu eorum, quæ illuminantur ab eo; & ignis calorem in se collatione eorum, quæ ab eo calefiunt: causa ergo prima vitæ, quæ alijs dat vitam, & ipsa non recipit vitam ab alia vita pendentem,dicitur habere vitam in semetipso;talis est Pater, talis est Filius, qui eandem vitam habet,quam pater.

Recte hinc bene infertur filium habere eandẽ vitam cum Patre.

Recte Chrysost.hom.38.ex hoc loco concludit contra Arrianos necesse esse, fateri filium eiusdem esse vitæ cum Patre,nec aliam habere differentiam, quàm quòd vnus est Pater,alter filius:tamen omnia præter hęc esse eadem in vtroque. Si enim alia vita esset filij,tunc depẽdẽs esset, & participata a vita Patris, iamq. non haberet vitam in semetipso,sicut habet Pater.His verbis probat non solum se ad vitam mortuos reuocare posse,vt Lazarum & alios,sed ad æternam vitam, sicut,& Pater potest:quia habet vitam in semetipso. Et his verbis confirmat illã sententiam,qua perhibuit credentes in se transituros de morte in æternã vitam.

Non idem est vitam in semetipso & a semetipso habere.

Attende autem longe aliud esse habere vitam in semetipso, & habere vitam a semetipso.Filius habet vitam in semetipso,sed non habet a semetipso,sed a patre,quod his verbis insinuatur.Si enim,*Pater dat filio habere vitã in semetipso*,ex semetipsis nec a semetipsis habent: non a se, quia ab alio vitam receperunt: non in semetipsis,quia ab alio pendent. Sicut enim lumen a sole in corporibus receptum pendet a sole ipso:sic omnis vita, & esse creatum pendet a suprema causa, quæ Deus est;Deus a nemine dependet: vnde vita eius,quæ vna est,& prima nullo alio eget, propterea in semetipso Deus est,& viuit.

ANNOTATIO XXIV.

Diuersę Patrum explicationes proponuntur.

DIscordes videntur antiqui Doctores A in huius expositione sententiæ, & re vera sunt: sed non est tanta discordia quantam aliqui existimant. Aug. tract. 22.& Chryso. hom.38. hæc verba Christo vt Deo conuenire putant.Cyrillus, autem.lib.2.cap.144.vt homini, & ratione humanitatis assumptæ. Sed qua ratione hæc dicantur attente est cõsiderandũ.Nõ enim negat Cyril.Christi,ut Dei esse vitã in semetipso habere, hoc enim nemo Catholicus inficias ibit, nec in hoc discordat ab Augst.sed dicit,hæc verba,*Pater dedit filio habere vitã in semetipso*,cõuenire Christo ratione humanitatis, quia humanitas est,quę recepit diuinitate filij vitã habentis in semetipso.Christus ergo,vt homo,dicitur habere vitam in semetipso, quia habet sibi vnitum filium viuentem in semetipso: & hac ratione pater dedit homini vitam habere in semetipso: quia dedit Filium suum, vt vniretur humanitati. Propterea Cyril.dicit Patrem in incarnatione dedisse Christo homini, vt vitam in semetipso haberet. hæc est vera Cyrilli sententia. At Augst.aliter sentit, nempe ratione diuinitatis suæ filium dici a Patre habere vitam in semetipso,quã Pater dedit, quando ab æterno genuit; non ergo est differentia inter Doctores hos, vitam hanc esse diuinitatis; sed qua ratione Pater dicatur dedisse filio: & vtraque expositio est vera doctrina, & verbis aptari conuenienter potest; tamen secuti sumus Augustini, & Chrysost.expositionem. Fatemur quidem Christum Deum, & hominem esse, qui loquitur hæc omnia, sed modo aliqua profert ratione humanitatis, modo aliqua ratione diuinitatis, quia Deus simul, & homo est. Qua ratione Deus est, inquit, se habere vitam in semetipso, sicut habet Pa B ter: & hanc datam ei esse a Patre, nam vt Deus est, ab æterno vitam habet a Patre. Vt homo ergo, & vt Deus accepit a Patre habere vitam in semetipso: vt homo, per vnionem ad Verbum in tempore: vt Deus, per naturalem generationem ab æterno. vtroque igitur modo exponere possumus, & vtrumque sensum verba admittunt. at locutio magis propria est,si procedat, vt Deus est; quia sic a solo Patre vitam habet: ut autem homo est,non a solo Patre, sed a tota Trinitate:nam Tota Trinitas humanitati communicauit, & vniuit filij personam.Cum igitur verba de Patre procedant, *Dedit*, inquit, *Pater Filio habere vitam*, in eo sensu exponi debent, qui soli conuenit Patri: quandoquidem exponi in eo sensu recte,& apte verba possunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et potestatem dedit ei iudicium facere.

COMMENTARIVS.

SI diligenter superiora verba consideremus, duæ sunt assertiones in confirmationem eius veritatis: Qui audit verbum meum, & credit ei, habet vitam æternam, vna assertio est, in iudicium non venit: altera, transit a morte ad vitam. Vt hanc secundam assertionem exponeret, & confirmaret, adiunxit, quę hactenus dicta sunt: quibus ostendit, se posse viuificare, & a morte ad uitam reuocare. His vero verbis præsentibus priorem assertionem confirmat, quod in iudicium non venit. Vt totus horum verborum sensus breuibus expositus verbis hic sit: Credentes in me non venient in iudicium condemnationis, sed a morte in vitam reuocabuntur æternam. possum autem hæc ego facere: nam potestatem habeo viuificandi, quia vitam habeo in memetipso, sicut patet: & potestatem habeo iudicandi, quia ego sum ante cuius tribunal, omnes sunt iudicandi. Hic est contextus legitimus.

De omnipotentia carnè exercenda sermo est.

Attende, si iudicandi nuda potestas consideretur, a patre ab æterno vt Deus, eam accepit. Vnam enim cum Patre, & Spiritu sancto potestatem habet suprema iudicandi, & per eam iudicabit de facto viuos, & mortuos: at non de hac in præsenti sermo est, sed de potestate iudicandi visibiliter, & corporaliter humanitati cõmunicata. nam Christus vt iudex visibiliter apparebit, & viuos, & mortuos iudicabit: propterea non sola nuda, & absoluta potestas Dei hoc loco consideratur, sed vt per humanitatem exercenda est, vt sit sensus: Dedit potestatem iudicandi, nempe, vt per humanitatem suam iudicium sensibile exerceret, & in humanitate sua fieret iudex omnium. De hac materia diffusius egimus supra in annotatione 19. Hoc loco iudicium generaliter sumitur, quo & mali damnantur, & boni probantur, in vltimo illo die.

Quia filius hominis est.

COnnectuntur verba hæc immediate præcedentibus. *Dedit ei potestatem iudicium facere quia filius hominis est.* causam enim continent, cur Deus iudicem constituerit. *Quia* inquit, *filius hominis est*, quasi dicat, homines voluit Deus per hominem iudicare, & sicut per hominem saluauit hominem, ita etiam per hominem eundem iudicabit. Sicut enim diuina misericordia multum commendatur in hoc, quod per hominem homines saluauit, & non solum salutem, sed etiã honorem deperditum recuperauit, maxime enim honorificum naturæ humanæ fuit, vt in ea victor dæmon vinceretur, sic iustitia Dei valde iustificatur in eo quod homo iudicat hominem, & non quicumque, sed ille idem, qui vitam exposuit pro homine, ut cõdemnatio malorum omnino iusta appareat. Quis enim iustissimam sententiam negabit eam, quam contra peccatores is proferet, qui in cruce sum sanguinem pro eorum salute fudit? vt ergo Deus est, vitam habet in semetipso, & supremam potestatem cum patre, quam per humanitatem exercebit, quia filius hominis est, accepta etiam potestate humana, vltra diuinam. Sic enim visibili iudicio omnes iudicabit.

ANNOTATIO XXV.

Diuersę doctorum traduntur expositiones.

VErba præcedentia varie a doctoribus connectuntur; & communiter varia

A git, *Quia filius hominis est, nolite mirari*, vt sit sensus; Nolite mirari cum me hominẽ videatis, & audiatis, me uitam in me ipso, & potestatem habere iudicãdi. Multũ mouit Chrysostomum ad hanc sententiam a superiori seperandam, hæresis Pauli Samosatensis, Christum merum hominem affirmantis: ne ergo occasionem arriperet confirmandi hæresim suam, si audisset; Dedit, potestatem iudicium facere, quia filius hominis est, sic enim ipse Paulus legebat, propterea hæc verba Chrysostomus separauit, & sequentibus coniunxit. Sed hoc certe non est magni momenti: nam nihil aliud haberet ille ex his, præter quam, quod homo Christus esset, & hoc verum est: at esse simul Deum multa alia verba conuincunt; immo etiam hęc eadem. Nam, si homo hic, Deus non esset, potestatem iudicandi non acciperet: nam potestas hæc Dei est, & accepisse dicitur, vt homo, quia per humanitatem exercẽda sensibiliter est. Secũdo loco Cyril. li. 2. C c. 144. in alio extremo est. cõnectit enim cum superioribus, sed non solum cum immediate præcedentibus, sed cum anteriori etiam sententia nempe, *Dedit vitam habere in semetipso, & dedit potestatem iudicium facere, quia filius hominis est*: nam vt homo per vnionẽ vtrumque accepit, & vitam hanc, & potestatem, vt in annotatione præcedenti declarauimus, & uti diximus, est expositio probabilis. Tertio loco Augustt. tract. 22. cum superioribus copulat, sed cum immediate præcedentibus, *Dedit potestatem iudicium facere, quia filius hominis est*; & hoc secuti sumus in commentario, & legitimus hic videtur sensus: nam iudicium hoc per humanitatem exercendum erat, & ut homo, iudex viuorum, & mortuorum est. propterea causa est, qua iudicium facere datum ei est, quia hominis filius est; at vitam in semetipso habet, non quia homo est, propterea recte Aug. cum immediate præcedentibus, connectit: idem tamen Christus, est, qui uitam habet, & potestatem habet, & B potestatem iudicandi habet illud Deus, hoc particulari modo, ratione exercitij sẽ sibilis, vt homo.

Qualiter hæc potestas Christo data dicatur.

Hoc loco aduerte hanc potestatem, quam, quia homo est, Christus sibi esse datam dicit, secundum Cyrillum non esse aliam, quàm eam, quæ ei ab æterno est a patre: sed data homini dicitur, quando cõiũctio cum humanitate facta est. quo modo autem data sit, sequens verbum explicat. *Dedit* inquit, *potestatem iudicium facere*, ideſt, dedit, ut iudicet visibiliter, & sensibiliter mundum, vnde potestas æterna est; sed temporaliter in vnione data est ad iudicandum. Recentiores de potestate communicata humanitati Christi, quæ est alia a diuina, & tamen subordinata, intelligunt, & vera est doctrina: sed locus hic etiam de ipsamet potestate diuina, quam Christus per humanitatem exercebit, intelligitur conuenienter. Potestas enim humanitati inhærens, velut instrumentum quoddam est diuinæ, & æternæ potestatis. legenda sunt, quæ scripsimus in annotatione 19. superiori.

Nolite mirari hoc, quia venit hora, in qua omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei: & procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ: qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicij.

COMMENTARIVS.

DIxerat iudicij potestatem sibi datam a patre; at quia audientium cordibus verbum hoc incredibile visum est, vel forsan, dum hæc audirent, gestu alioquo exteriori, vt incredibile, refutarunt, adiunxit, *Nolite mirari hoc*, ideſt, ne veniet profecto tempus, quando iudicium hoc fiet; nam omnes mortui audient vocem filij Dei, & procedent, seu prodibunt ex sepulchris, & resurgent, sed non eodem modo omnes. Qui enim bona egerunt, resurgent in vitam æternam, qui vero mala, resurgent in damnationem. Hic est sensus horum verborum; illud enim procedere in resurrectionem commune est omnibus mortuis, sicut, & cõmune est audire uocem Filij Dei. Hieron. Epist. ad Pamachi. contra errores Ioannis

Universidad de Deusto
Biblioteca

nis Hierosolymitani. Audient, inquit, auribus, & procedent pedibus, at resurrectio vitæ bonis, resurrectio damnationis, & æternæ mortis propria est malis. Hoc loco vita nõ pro vita sumitur, quæ morti corporali contraria est; hac enim ratione omnes resurgent in uitam, nam nemo resurgit, nisi iterum viuat: Sed sumitur pro vita beata, & gloriosa; vita namque damnatorum mors potius est, vt recte August. lib. 6. ciui. cap. 12. dicit, quod etiam superius annotauimus. Dicit autem, *Audient vocem filij Dei*, quia diuina virtute suscitandi sunt mortui, & hæc vox est illa, de qua 1. Thessal. 4. ipse Dominus in iussu, & in uoce Archangeli, & in tuba Dei descendet de cælo; & mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Ita hanc vocem exponit Cyrillus lib. 2. cap. 145. quamuis enim sit Archangeli, est tamen ex iussu, & præcepto Dei, & diuinæ eius potentiæ instrumentum. Ex his patet, quod supra dictum est, credentes scilicet non venire in iudicium, sed de morte in vitam transire. Qui autem dicantur credentes, qui non damnantur, sed vitam habent æternam, exponit nunc Dominus; nimirum non qui solam habẽt fidem, vt hæretici commentantur; sed qui bona egerunt, qui fidei, charitatis opera coniunxerunt. Et non addidit: Venit hora & nunc est, sicuti prius dixerat: quia hæc resurrectio non erat breui futura.

ANNOTATIO XXVI.

Cum dicit Christus, Nolite mirari ad quod opus referatur.

CYrillus lib. 2. cap. 145. verbũ *Nolite mirari hoc*, refert ad miraculum languidi, vt sit sensus: Nolite mirari me languidum hunc sanasse, quia multo adhuc maiora sum facturus. Sed non videtur hoc aptari posse conuenienter: non enim illi mirabantur tale factum, sed potius accusabant, & arguebant; & præterea quia multæ sentẽtiæ intercesserunt iam in verbis Christi. Rectius Aug. tract. 22. ad præcedentia immediate refert de potestate iudicij sibi data, & forsan aptior erit expositio, si ad vtrumque referatur, nempe ad potestatem iudicij, & ad potestatem viuificandi mortuos, & reuocandi in æternã vitam: hæc enim duo continuo contextu dicta sunt, & quæ sequuntur, ad hæc duo referuntur Nam. *Audient*, inquit, *vocem filij Dei, & procedent in resurrectionem*, hæc est potestas suscitandi: *qui bona egerunt*, ad vitam, *qui vero mala*, ad damnationem, hæc est potestas iudicij. His etiam verbis declarat, qua ratione illud superius verbũ sit intelligendum, *Quos vult viuificat*: si enim de vita æterna exponamus, *quos vult viuificat*, vult eos viuificare, qui bona egerũt: si vero exponamus de viuificatione illa miraculosa; non pro meritis eorũ, sed pro suaabsoluta suscitabit voluntate.

ANNOTATIO XXVII.

Infantes cõparebũt ne in iudicio.

ADuertenda est generalis sententia: *Omnes qui in monumentis sunt*, proAdibunt in resurrectionẽ, infantes enim, & præmature etiam in maternis uteris mortui, surgent, vt Iustinus quæstion. Gentil. resp. 13. & Augu. lib. 22. Ciui. cap. 13. asserunt, & est cõmunis Catholicorum sententia. & probat August. illo 1. Corinth. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita in Christo omnes viuificantur. Surgent autẽ, vt Iustinus dicit, ratione præditi, seu rationis vsum habentes: & secundum August. in ea corporis magnitudine, quam, si vixissent, habituri essent; an tamen in iudicio apparebunt, non ita vt prius, certum est. Gregor. Nysse. in orat. de infantibus præmature abreptis disputat, & inclinare in eam sententiam videtur, vt in iudicio non sint comparituri: tamen Aug. lib. 5. hyppogno. Et Epist. 107 ad Vitalem, & alijs in locis tenet, ad iudicium venturos esse, & propter peccatum, quod ab Adam cõtraxerunt, damnationis sententiam subituros, & ea est vera sententia. In hoc tamen non est probandus August. lib. 5. con. Iulian. cap. 8. quod sentit eos torquendos, cuius contrarium tenet Greg. Naziãz. in Orat. in sãct. Baptis. & Gregor. Nyssen. loco citato, ea que est cõmunissima sentẽtia. Hęc enim pœna ijs infligenda est, qui mala opera egerunt. Quod si dicas, cur Dominus nihil de ijs in verbis præsentibus locutus est: nam distinxit eos, qui mala egerunt & qui bona fecerunt; dico id esse factum, quia de ijs, qui crediturí erant in eum, aut

aut fidem eius non recepturi, loquebatur, quos iudicio damnationis terrere, & beneficio resurrectionis vitæ allicere intendebat: tamen omnes generali sententia concluſit, qui in monumentis sunt, suscitandos. Mortuos corporaliter significat illo verbo, *Qui in monumentis sunt*, ne de morte animæ, quę per peccatum est, intelligeremus, quamuis re vera non omnes mortui sunt in monumentis, sed ab eo, quod frequentius est, generalem vsurpat locutionem. Hæc diffuse tractare non est instituti nostri, quamuis aliqua alia de resurrectione in cap. 11. adferemus.

Vnum tamen hic non est prætermittendum, cur Dominus de hoc iudicio futuro faciat mentionem: quando se Dei filium esse, & verum Christũ manifestat? Respõdeo id merito factum esse; nam Iudæi multum errabant, aduentum vnum Christi, & hunc gloriosum tamquam regis, & iudicis expectantes, ideoq. in humilitatem eius præsentem impingebant: propterea Dominus admonet se iterum venturum, & facturum iudicium hoc, nec modo esse tempus iudicandi: tamen horam hanc certissime venturam. Latius hæc explicauimus capite primo, Ioannis Baptistæ testimonium secundum exponentes, propterea nunc satis sit attigisse.

Cur Christus futuri iudicij meminit, quando se filium Dei esse manifestat.

Non possum ego a me ipso facere quidquam, sicut audio, iudico.

COMMENTARIVS.

DIxerat sibi iudicium datum, & re vera iudicatu rum omnes secundum opera illorum, & hoc quia filius hominis est. His verbis tacitæ obiectioni respondet: posset enim aliquis obijcere, iudicium hoc, & discretio esse non potest: quo modo enim homo omnium opera hominum noscere, & discernere poterit, vt proferat certum iudicium? Respondet, *Ego a me ipso non possum facere quidquam*, ideſt, non vt homo tantum facio, quæ facio; sed, vt filius Dei, vnius cum patre naturæ; non humana scientia, aut potentia sola vtor, sed simul diuina, *Sicut audio, iudico*. Christus audiebat vt Deus, quia scientiam habebat a patre, eandem cum patris scientia: audiebat vt homo, qui scientiam humanam habebat a diuinitate communicatam; iudicabat ergo, sicut audiebat, & non a seipso solo; non ergo ignorare aliquid poterat, quo iudicium minus rectum ferretur.

ANNOTATIO XXVIII.

Superior sententia de Christo Deo, & homine vera est.

VErba hæc, & secundum diuinam, & secundum humanã naturam in Christo vera sunt. ipse enim, ut Dei Filius est, nihil a semetipso facit, sed sicut audit, indicat; quia omnia, quæ facit, omneq. iudicium a Patre habet, a quo ab æterno essentiam, & sapientiam accepit. Audire enim, est a Patre scientiam accipere. Nõ aliam, sed eandem omnino, quæ patris est. Et hæc sententia in hoc sensu est eadem cũ superiori. Nõ potest Filius facere a semetipso quidquã nisi quod uiderit patrẽ facientẽ: in quo sensu exponitur ab Ambro. Ser. 20. in Psal. 118. verbc. 4. & Aug. tract. 22. Chrysost. hom. 38. & Cyril. lib. 2. cap. 146. Potest etiam intelligi de ipso Christo ut homo est, ipse enim nihil a se facere potest, quia quidquid fecit Christus, non solus homo fecit, sed simul Deus, & quæ A scit, audit, quia scientia eius humana a diuina procedit, & ipsi est conformis, & in hoc sensu exponit etiam Cyrillus loco citato. Hiero. lib. 2. aduersus Pelagianos dicit Ecclesiam hęc verba intelligere dicta a Christo ratione humanitatis assumptæ, & est accommodata expositio. Nã verba hęc connexa sunt immediate præcedentibus, in quibus quia hominis Filius est, se iudicium haberet; & iudicaturum dixerat: in quo iudicio nunc dicit se non a semetipso operaturum, sed, quæ audit, iudicaturum. Loquitur ergo de se, vt homo etiam est, sicut & vt homo, etiam iudicaturus est.

Resolutio huius difficultatis hęc mihi videtur, vt simul vtramque expositionẽ cõiungamus: Christus enim potestate diuina, & humana, & scientia diuina, & humana

Auctor difficultatem ex sua sententia resoluit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mana iudicabat, & vtraque erat a Patre. A Cyril. autem quamuis interpretetur de Christo vt homine etiam, tamen alterum sequitur sensum, & alteram connexionis rationem. Sensus eius, & connexio est, vt se legis obseruatorem ostendat contra Iudæorum superiorem calumniã, *Ego* inquit, *sicut audio, iudico*: id est secundum sensum verum legis iudico, & *A me ipso non facio quidquam*, nihil ei cõtrariũ facio: nã Christus licere pietatis opera in sabbato facere, nec esse hoc contra legem, sed secundũ legem iudicabat, & hoc verũ erat iudiciũ, vt paulo inferius dicetur, sicut igitur audiebat in lege, iudicabat. Iste sensus, & connexio violenta mihi videntur: nec enim cohærent sententiæ, ut ordo verborum postulat, & verborũ significatio multum distrahitur. Ipsemet Cyrillus etiam exponit verba ratione diuinitatis, & aliter connectit: in quo Chrysost. consentit, sed cum iam superius, sensum hũc explicuerimus, & ab his verbis præsentibus alienum ostenderimus, non est, quòd in cõnexione recitanda immoremur. Aliqui illa verba, *sicut audio iudico*, in hunc sensum interpretantur, quasi dicatur; non ad libitum, & indiscrete, sed pro meritis causæ profero iudicium, ideo iustum est. Sed hæc expositio non facit ad sensum, nec ad propositum pretens: nam hęc verba respõdent præcedentibus, *A me ipso non facio quidquam: sicut audio, iudico*, quasi dictum sit: non facio a me, quia sicut audio, iudico id est, non ex mea scientia sola, sed ex diuina accipio omnia, vt iudicẽ: neque hæc verba reddunt causam, cur iudicium sit iustum: nam hoc sequitur postea, vbi altera causa adfertur iustitiæ, sed respondent tacitæ obiectioni, vt in commentario expositum est, vt ostendat nihil se posse latere, & ex hac parte iudicium non impediri. B

Et iudicium meum iustum est: quia non quæro voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me.

COMMENTARIVS.

ALteri tacitæ respondet obiectioni, cum dici possit; Si, vt homo iudicaturus est omnes, iudicium rectum non est; nam humana voluntas non potest ita iustitiam, & æquitatem in tot hominum causis, quamuis omnia homo cognosceret, amplecti. Exclusa igitur obiectione priori scientiæ, quia falli non potest, excludit hanc etiam obiectionem iniquitatis, & dicit iudicium meum etiam iustum erit; nam non quæro voluntatem meam, id est, non facio secundũ humanam solam voluntatem, sed secundum diuinam, in qua iustitia esse non potest. Hæc phrasis, *Nõ quæro voluntatem meam, sed eius, qui misit me*, significat se operari secundum humanam voluntatem, ita tamen, vt diuinæ sit conformis: & quæ faciebat non ea ratione facere, quia vt homo volebat, seu vt humanæ suæ voluntati satisfaceret; sed propter diuinam voluntatem, & beneplacitum. Non quòd haberet voluntatem aliquam a diuina discordem, cui nolebat satisfacere: sed quòd omnia quæ volebat, & faciebat. ideo volebat, & faciebat, quia erant secundum diuinam voluntatem. Loquitur ut homo, & de humana voluntate, & actibus eius; vt homo autem voluntatis, actus, & opera, beneplacito diuino cõformabat; & sic volebat, & operabatur vt homo, vti cognoscebat se vt Deum vel & eandem habere, vt Deus est, voluntatem ostendat.

Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum non est verum.

PRæclara diuinitatis suæ mysteria Christus Iudæis aperuerat, vt in superiorũ expositione verborum videre licet: nunc propter eorum incredulitatem suæ doctrinæ veritatem testimonijs nititur confirmare: & quia illos paratam in mente

mente obiectionem habere cernebat, nempe: Tu de te ipso loqueris, nullum sententiæ testem, aut argumentum adfers, non credimus tibi, nec verum reputamus, quod tu loqueris: præuenit Christus vel hoc ipso etiam se Deum ostendens, qui mentes occultas cernebat, & dicit, *Si ego perhibeo testimoniũ de me ipso*, nec aliud adfero, quam humanam dicẽris auctoritatem, *Testimonium meum non est verum*. Intelligenda est sic sententia, quasi diceret, si ego solus de me perhibeo testimonium, testimonium meum non est verum. ille de se ipso testimoniũ solus perhibet, qui dicta sua non aliquo argumento, nec probatione confirmat. Qui enim de se loquitur, & argumentis efficacibus, quæ dicit probat, non de semetipso testimonium solus perhibet; argumenta enim, & ratio simul testimonium perhibent: similiter qui secum aliquem testem producit, non de se ipso solus testatur. Dicitur autem testimonium, quod de semetipso aliquis solus perhibet, non esse verum, non quòd in se verum esse non possit, sed quòd fide dignũ non sit, nec acceptandum, vt verum. Et sic Athanas. exponit hoc verbum in orat. contra gregales Sabellij: *verum* enim, fide dignum exponit. Attende Christum loqui vt hominem: testimonium autem perhibere solum de se, non esse aliud quã humana tantum dicta proferre, & non aliquo argumento cõfirmare, quàm sola humana auctoritate loquentis. Erit ergo sensus huius sententiæ, Si ego de me ipso testimonium perhibeo, nec alio argumento, aut testimonio, quæ affirmaui, probo, quàm his verbis exterioribus, quæ protuli, aut rationibus solis humanis, solaq. auctoritate mea exteriori, quæ apparet; testimonium meum non est legitimum, nec dignum fide, nec verum reputandum, quamuis re vera verum sit; at non sic est, quia non solus ego de me testor, sed diuinis argumẽtis vtor, operibus nempe, & signis diuinitatis. Hic est sensus: nec est contrarium illud Ioan. 8. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verũ est; nam loquebatur, vt Deus, qui non humanis verbis, sed diuinis factis de se testabatur. Hæc in annotatione magis explicantur.

ANNOTATIO XXIX.

Diuersę Patrũ expositiones super eandem sentẽ

CYril. lib. 2. cap. 147. hanc superiorem A sententiam nempe, *Testimonium meum nõ est verum*, sic exponit, vt dicta sit ner quandam conniuentiam, vt aliquandicitis, si nõ ea si, dicerem: Sit Sane, vt vos ba Cyrilli sunt hæc: Scio [illegible] dicturos: Tu de te ipso testimonium perhibes, [illegible] ideo testimonium tuum verum [illegible] est, nec molestè fero hęc verba, quippe [illegible] per ignorantiam funditis: neque volo p[illegible] pter testimonium meum vos mihi credere, alius est, qui de me testimonium perhibet. Hæc Cyrillus. Chrysostomus porro hom. 39. & Euthy. aliter interpretantur, vt sit sensus: *Non est verum*, id est nobis non reputatur verum: videbat enim mentes eorum dicentes, & obijcentes, Testimonium de te ipso perhibes, testimonium tuum nõ est verum propterea præuenit eos, & quod mente conceperant, aperuit. Non ergo dicit nõ esse verum, sed quod illi in sua mente habebant, ostendit. Sed hę expositiones nõ omnem tollunt difficultatem: nam quæ Chrysostomi est, verbis accommodari non potest. Non enim dicit, quia de meipso testimonium perhibeo, propterea testimonium [illegible] non est verum, tunc enim [illegible] exponit non repu[illegible] verum: sed dicitur, *Si perhibeo de me ipso testimoniam, testimonium meum non est verum*, quod minus conuenienter exponitur, non reputatur verum. Adde hæc verba, quamuis occasione forsan internæ cogitationis, & obiectionis illorum dicta sint; tamẽ Christus est, qui suo nomine [illegible] profert, & asseuerat. Cyrilli [illegible] expositio [illegible] videtur, tam[illegible] sonat pa Athan. in orat. contra gr[illegible] expositio est. Ambrosij libro 3. de fide cap. [illegible] exponunt more humano loqui Christum, & [illegible] homo est, cuius testimonium solum, non est fide dignum, nec idoneum, vt recipiatur. Et hæc est vera expositio, & legitima, sed explicatione indiget. B

Aduerte igitur opera Christi esse & diuina & humana: cum enim homo esset, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

In Christi operibus, & vera humanitas, & vera diuinitas elucebat

Deus, quædam humana, quædam diuina A opera exercebat. Sicut autē humana opera erant argumentum, & probatio naturæ humanæ, & cum esse verum hominem; ita & diuina opera erant argumenta, eum esse verum Deum. quādo igitur in illa humana natura opera diuinitatis faciebat, diuinitas quæ erat in eo, perhibebat testimonium de homine, quod erat verus Deus: quando autem ille de se loquebatur verbis dumtaxat humanis, dicens se esse Deū & Dei filium, tunc de se perhibebat testimonium: quia humanis verbis solis testabatur de se. At quando simul operabatur, B vt Deus, iam non solus homo reddebat testimonium, sed Deus in illo, & per illum operās. Hoc est ergo quod dicit: Si ego vt homo, de me ipso tantum testimoniū perhibeo, id est, non vtor ad meam diuinitatem probandam alijs argumentis & probationibus, quām verbis, & operationibus humanis; testimonium meum non est fide dignum, nec verum reputandum: at non sic est quia alius etiam reddit testimoniū. Vtor enim operibus diuinis, & diuinitas, quæ in me est, mirādis signis de hoc homine, qui apparet, testatur esse Deum. Iam ergo non solus ego vt homo, verbis testimonium perhibeo, sed etiam Deus in me manens suis operibus id testatur; propterea testimonium meum, & verba, quæ de me loquor, omni fide digna, & verissima sunt, quia Deus operibus suis, & ego homo verbis meis, testimoniū perhibemus. In hoc sensu dictum est illud Ioannis. 8. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est. Ista est expositio ad mentem Athanasij, & Ambro. & ea est legitima, & conformis illi sententiæ. Ioan. 10. Si non facio opera patris mei, nolite mihi credere: Si autem facio, si non vultis mihi credere, operibus credite; id est, si non alia argumenta habeo diuinitatis meæ, quām vobis prædico, nisi humana verba; nolite credere; tunc enim testimonium solus de me perhibeo: at si facio opera Dei, iā non solus testor ego de me, sed Deus ipse, qui in me est. Si exponamus Cū Cyrillo, hæc verba sunt prolata per modum permittētis, *Non est verum*, id est, sit sane vt vos dicitis, testimonium meum non esse fide dignum; at rectius per modum asserentis dicta sunt, vt more hominum loquatur, quorum testimonium, cum de se loquuntur si de dignum non est, quando nullo alio nititur argumento quam loquentis assertione. Adhuc hoc in sequenti sententia magis explicabitur.

Alius est, qui testimonium perhibuit de me.

COMMENTARIVS.

CVm dixisset: Si solus de me testimonium perhibeo, testimonium verum non est, adiungit alium etiam esse, qui testimonium perhibet de ipso, hic [illegible] explicationem sciendum, Christum in vtroque genera, vnum secundum diuinam, alterum secundum humanam, sed magnum est vtriusque discrimen: Nam sicut natura diuina non sibi erat propria, sed cū patre cōmunis, quæ secundū eam operabatur; non Christo solius, sed patris simul opera erant. Quando enim mortuos suscitabat, infirmos sanabat, aliaq. huiusmodi edebat miracula, quia secundum naturam diuinam primario ea efficiebat, erant, & sua, & patris simul opera: tamen quia natura humana sibi propria erat, quia non erant opera patris, sed suæ tantum erat vnita, quę secundum eam [illegible] erant opera propria, vt quando incedebat, fatigabatur [illegible]bat, orabat, similiaq. opera hominis exercebat: opera hæc humanitatis. Quæ quoniam & sibi, vt Deus erat, & patri erant cōmunia; hinc factum est, vt ea modo patri, modo sibi ratione suæ personæ attribueret: aliquādo enim semet ratione diuinæ suæ personę propter naturā eādē cū patre dicebat de se, vt homine, ferre testimoniū, & operari mira illa opera, vt eandē se habere cū patre naturā, & nō solum hominem esse ostenderet. Ex hac doctrina sententia præsens manifesta est. Cum enim vt homo dixisset: Si ego tantum testimonium perhibeo de me, testimonium meum non est verum. Addit alium etiam esse, qui simul testimonium ferret, nempe patrem ipsum: quia ratione diuinæ naturæ edebat miracula, diuinitatis testimonium perhibentia. Cum autem sibi potuisset etiam adscribere hæc opera, & testimonium, tamen patri tribuit, vt alium testem esse confirmet: nam pater distincta erat persona, & sic sunt duo testes, nempe ipse cum patre. *Alius* ergo patrem significat: cum quo ipse etiam vt Deus de homine testimonium perhibet. Et sic non solus ipse, sed vna cum patre testimonium perhibuit. Hic est sensus huius sententiæ.

ANNOTATIO XXX.

De quo sit intelligenda hæc Saluatoris sententia.

CHryſost. hom. 37. & Euthym. hunc A stimonium perhibet, sed Patrē ipsum, qui alium esse Ioānem Baptistam interpretantur: sed nō videtur legitima interpretatio; non enim Christus sibi præponeret Ioannem Baptistam. Cum enim dixisset, *Si ego*, vt homo, *testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum non est*, non adiecisset, *Alius est*, qui testificatur, nempe Ioannes Baptista: diuinitatis ergo testimonium esse oportet, quod profert. Præterea non sibi coniungeret Baptistam dicendo, *Alius*, nempe a me re- alius dicitur: maxime quia quę sequuntur non cohærent huic sensui, sed magis contradicunt. Nam testimonium Ioannis adfert potius ad hominem argumentando, quia ipsi eo vsi erant. Rectius Athan. lib. 2. de vnita Deitate Trinitatis, per alium Patrem interpretatur, adnotatq. dictum esse alium Patrem propter distinctionem personalem filij. Eandem interpretationem complectitur Cyrillus lib. 2. cap. 147. His consensi in commentario.

Et scio, quia verum est testimonium eius, quod perhibet de me.

COMMENTARIVS.

SEnsus est. Alius est, qui mecum testificatur de me: *Et scio, quia verum est testimonium eius*, id est, ego etiam testificor & illius probo testimonium, vt non ego solus, sed duo simus. Idem est sensus cum illis Ioan. 8. Si ego iudico, iudicium meum verum est, quia non sum solus, sed ego, & qui misit me Pater: & non ex opinione, sed ex scientia testor.

Vos misistis ad Ioannem: & testimonium perhibuit veritati.

ANtequam hoc testimonium, quod alius de ipso perhibet, producat: sententiam suam eorundem Iudæorum facto comprobat, ac si dicat: Vosmet mihi testimonium quodam modo accumulastis: Nam, *Misistis ad Ioannem*, vt eius testimonium inquireretis, ille autem *Perhibuit testimonium veritati*, id est, respondit veritatem, nempe negando se esse Christum, & me eum ipsum esse confitendo. Attende verborum energiam, vt Chry. hom. 39. aduertit, *Vos*, inquit, *misistis*, id est, vos iudicatis Ioannem dignum fide, & idoneum testem. Adde etiam: a vobis ipsis inducti estis ire, non ego misi vos ad eum, sed vos ipsi ire seu mittere voluistis. Ille autem, quem vos elegistis, verum testimonium perhibuit, dicendo: Non sum ego Christus, medius vestrum stat, quem vos nescitis, ipse est: non igitur est, cur iudicetis me solum testimonium de me proferre, nec cur illud repellatis.

Ego

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ego autem testimonium ab homine non accipio, sed hæc dico, vt vos salui sitis.

NE hoc testimonium putarent esse, propter quod dictum erat, *Alius est, qui testimonium perhibet de me*, propterea dicit, *Ego autem non accipio ab homine testimonium*, id est, non hæc narro, quasi velim Ioannis testimonio meam tueri sententiam; non indigeo vllius hominis testimonio: quod si hæc de Ioanne dixi, id propter vos ipsos facio, vt salui sitis, id est, vt vestrismet factis doctrinam meam confirmem, & impellam vos ad veritatem cognoscendam, & recipiendam, per quam salutem consequamini: nam quem vos voluntate vestra elegistis, vt de Christo perhiberet testimonium, ille ipse testatus est veritatem, nempe me esse Christum. Non hoc expresse dicit Dominus, sed tacite: nam sciebant Iudæi, de quo Ioannes testimonium perhibuerat. Et hoc verbo amplius significauit, quàm si diceret, testimoniam perhibuit de me: dicens enim testimonium perhibuit veritati, insinuat non solum testimonium perhibuisse de ipso, sed adhuc verum fuisse testimonium eius, seq. verum esse Christum.

Tam de sequentibus quàm de præcedentibus intelligit, cum ait, Hæc dico.

Attende autem hæc verba, *Hæc dico*, non solum referri ad superiora, nempe ne putetis hæc de Ioanne me narrasse, quod velim vti eius testimonio, sed etiam ad inferiora, & sequentia, quibus commendat Ioannem: præmittit tamen se non hæc dicere, quòd eius capter testimonium. Superius capite primo explicuimus Ioannis testimonium non fuisse Christo necessarium, sed a Deo missum esse propter Iudæorum incredulitatem, & imbecillitatem: sufficientissima enim testimonia Christus habuit præter ipsius, propterea dicit superius, *Vos misistis*, quasi diceret: Ego non remisi vos ad Ioannem, & nunc dicit: *Ego non accipio testimonium ab homine*, quo verbo insinuat tacite se esse Deum, dum genetaliter testimonio hominis indigere se negat. Nec hoc est contra ea, quæ inferius dicuntur de Apostolis, qui testimonium reddiderunt de Christo iam ad cælos ascendente: nam præsens sermo est de testimonio Christi præsentis, & suam doctrinam confirmantis: Præterea Apostoli testimoniũ reddiderunt per miracula, quæ non hominis, sed Dei erant testimoniũ: at Ioannes nullum signum tale fecit. Hoc satis probat verba illa: *Alius est, qui testimonium perhibet*... non de Ioanne intelligenda, quod adhuc in sequentibus magis confirmatur.

Ille erat lucerna ardens, & lucens.

HÆc, vti diximus in superiorum explicatione, connectuntur cum ijs verbis, *Hæc dico, vt salui sitis*. Laudat enim Ioannem, & arguit Iudæos licet hæc omnia non propter se, vt ipsius testimonio se tueri velit, dicit: sed propter ipsos Iudæos, vt ipsorum dictis, & factis comicti, veritatem salutis recipiant. Laudat ergo Ioannem, & idoneum testimonium fuisse confirmat. Ne autem dum dixit, *Vos misistis ad Ioannem*, aliquis arbitraretur Dominum dicere, Ioannem testem dignum fide non absolute fuisse, sed respectu eorum, qui talem putabant: propterea adiunxit non ex opinione Iudæorum tantum, sed vere fuisse Ioannem testem dignum omni fide. *Ille*, inquit, *Erat lucerna ardens, & lucens*, ac si diceret: Recte quidem fecistis in eo, quod Ioannem vobis testem elegistis. *Erat enim lucerna ardens, & lucens*: id est, omnia habens, quæ ad sibi aliorum fidem comparandam necessaria sunt. Erat q. testis omni dignus fide, omniq. exceptione superior.

Expendit ambas voces hæc quæ de Ioanne dicuntur.

Notanda sunt verba: in hoc enim, quod dicitur, *Erat lucerna*, insinuat mandatum, seu missum esse Ioannem. Lucerna enim instrumentum quoddam est, quo vtimur, vt luceat alijs: sic Ioannes venit, vt veritatem alijs, tamquam Dei minister

minister indicaret. Lucerna etiam vt dicit Cyril. lib. 3. cap. 1. ab alio lumen accipit, accenditur enim lucerna: sic Ioannes a Christo lumen recepit. Idem notat Ambro. serm. 14. in Psal. 118. versic. 1. Lucerna præterea, vt dicit Euthym. sole aduenient cessat: sic Ioannes Christo iam prædicante, suo testimonio finem imposuit. Est autem cum articulo, lucerna illa, vt recte dicit Cyril. vt ad prophetiam reuocaret Iudæos. Psal. 131. Paraui lucernam Christo meo. Ioannes erat lucerna hæc. Augustetiam tract. 23. hanc sic interpretatur prophetiam: dicitur, *Ardens & lucens*, ardens in se, quia veritatem sciebat, cui erat testimonium perhibiturus; lucens, quia alijs veritatis huius erat idoneus, & fide dignus prædicator: lucet enim qui veritatem alijs sufficienter demonstrat. Potest enim aliquis scire veritatem; sed alijs non satis vt oportet, eam demonstrat; nec argumenta habet sufficientia ad persuadendum: talis lucerna ardens est, sed non lucens. Non sic Ioannes, sed Christum nouit, ac manifestauit: & fide dignus Christi fuit index ac testis, lumenq. tale ac tantum emisit; vt potuerint Iudæi videre si voluissent. Greg. hom. 11. in Ezechi. sic exponit. *Erat lucerna ardens*, per cæleste desiderium, *Lucens*, per verbum: illud ergo ad vitam, hoc ad doctrinam refert Gregorius, & id recte dicitur, & tam hoc, quàm illud Ioannes habuit. Arsit in se per sanctimoniam morum, & scientiam; luxit alijs per manifestationem doctrinæ, & mirum exemplum vitæ. Hæc sunt, quæ dignum fide efficiunt testimonium,

Vos autem voluistis exultare ad horam in luce eius.

COnfirmat lucernam hanc illuxisse, & lumen veritatis emisisse. *Voluistis*, inquit, *Exultare in luce eius*: nam a principio dignum fide iudicastis, & vt hominem a Deo missum recepistis: lucebat ergo ille; sed *Ad horam*, & breui tempore id feciistis. Quo verbo arguit, & insimulat Iudæos, quòd Ioanni non crediderint. Ille ardebat, & lucebat, & vos lumen recepistis eius: sed cito vestra inconstantia eum repulistis. Misistis ad eum, vt ad fide dignum testem, vt inquireretis de Christo; at postquam respondit, eius testimonium spreuistis.

ANNOTATIO XXXI.

Superiorem sententiam diuersis modis Patres exponunt.

CYrillus lib. 3. cap. 1. superiora verba aliter exponit: nam ad baptismum refert, dicens: Mirati Ioannem in principio lucem eius hoc modo accendistis, sed postea nec ipsi ab eo baptizati, & baptizari ceteros prohibentes, ad hoc vsque insaniæ delapsi estis, vt Dei nuncium increpareris; misistis enim ad eum, qui dicerent: Quid ergo baptizas? Hæc Cyrillus. Sed expositio prior, quam sequitur Chrys. hom. 39. est conuenientior: nam de testimonio, quod de Christo perhibuit, sermo Ahic est. Ex his verbis Domini liquet dignos reprehensione fuisse Iudæos, quòd Ioannis testimonio non crediderint, eosq. peccasse grauiter, dum tantæ luci non adhibuerunt fidem. Cyrillus hæc verba affirmat insinuare Ioannem in figura legis contentum; vt enim illud verbum, erat ille *Lucerna*, reuocat ad Propheriam Psal. 131. ita & hoc verbũ, *Ardẽs & lucẽs*, reuocat ad figurã Leuit. 24. Lucerna enim in tabernaculo lucẽs Ioannẽ significabat. Ipse Cyril. diffuse figuram hanc explicat.

Ego autem habeo testimonium maius Ioanne.

COMMENTARIVS.

CVr se testimonio Ioannis ex parte sua non indigere, nec eum in testem producere dixerit, causam exponit; quia, *Habeo*, inquit, *testimonium maius Ioanne*,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioanne, ideſt maioris auctoritatis, quàm ſit Ioannis teſtimonium. Et hæc verba connectuntur illis: Vos miſiſtis ad Ioannem; ac ſi dictum eſſet, vos vti teſtimonio Ioannis voluiſtis, Ego autem non produco teſtimonium hoc, habeo enim teſtimonium maius. Quod autem dicitur, *Maius Ioanne*, intelligendum eſt, maius teſtimonio Ioannis: nam teſtimonium teſtimonio, non perſonam perſonæ comparat.

Opera enim, quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea, ipſa opera, quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me, quia Pater miſit me.

EXponit, quod ſit teſtimonium maius teſtimonio Ioannis, & verborum hic eſt ſenſus: *Opera quæ ego facio, ipſa perhibent de me teſtimonium*, Intellige maius, quàm ſit Ioannis teſtimonium, & ne opera, quæ, vt homo faciebat, exiſtimaret aliquis ea eſſe teſtimonium, dicit: *Quæ mihi Pater dedit, vt ea perficiam*, id eſt, Ea opera dico de me teſtimonium perhibere maius Ioannis teſtimonio, quæ facio vt Deus, quæ operor per potentiam diuinam a Patre acceptam. Cuius autem rei teſtimonium hæc opera perhibent? nimirum, me eſſe a Patre miſſum. Verba ſunt conſideranda, *Opera*, inquit, *quæ dedit mihi Pater, vt perficiam ea*, hæc ſunt opera diuinitatis, quæ virtute, & potentia faciebat, quæ a Patre ſibi data eſt. Perficienda dicit, loquens vt homo, cui Pater iniunxit, vt ea opera faceret: & ſimul potentiam dedit, per quam faceret: nempe per diuinitatem vnitam illi humanitati. At ne quis exiſtimaret ſe tantum ex commiſſione aliqua hæc opera facere, adiunxit, *Opera quæ ego facio*, id eſt, non tantum accepi a Patre opera, ſed ſimul ego opera hæc facio, quia Deus ſum: non quod alia ſint opera, quæ dedit pater, alia quæ ipſe facit, ſunt enim eadem, ſed quod a Patre accepit vt homo, propter vnionem & ipſemet facit: quia vt Deus eandem cum Patre diuinitatem, & naturam habet. Percontaberis, quis eſt, qui perhibet hoc teſtimonium? & quis eſt de quo perhibetur? opera enim teſtimonium ipſum ſunt. Reſpondeo, ipſemet Chriſtus, vt Deus eſt, perhibet de ſe, vt homine teſtimonium, per opera quæ facit ſupra hominem, nempe miracula, quæ ſunt opera Dei, ac ſi dicat: ſi nihil apparerem in me niſi humanum, eſſet qui de me teſtaretur homo, at cum opera per hanc humanitatem faciam, quæ Dei ſunt, teſtimonium reddo, me eſſe Deum, qui in hac lateo humanitate: & quia hæc, quæ facio, vt Deus, communia ſunt etiam Patri. Pater vna cum filio reddunt teſtimonium, vt non vnus, ſed duo ſint teſtimonium ferentes, ſed de vno, nempe de filio homine facto. Quod autem teſtantur id eſt, eſſe ſcilicet filium Dei a Patre miſſum, qui in illa eſt humanitate, nec merum eſſe hominem, qui apparet, ſed ſimul filium Dei.

ANNOTATIO XXXII.

Quare nõ dixit opera ſua teſtari, quod æqualis ſit Patri, ſed quòd ab eo miſſus ſit.

CHryſoſt. hom. 39. potuiſſet, inquit, dicere Chriſtus, teſtimonium perhibent de me, quod æqualis ſim Patri, at non ſuit: ſed minus expreſsit, quia miſit me Pater, quia hoc prophetarum erat: & quia, ſi hoc ſemel eſſet admiſſum, conſequebatur etiam admittendum eum eſſe æqualem Patri. Dices, qua ratione opera hæc, erant maius teſtimonium Ioannis teſtimonio? Si enim Ioannes a Deo miſſus eſt, & opera etiam a Deo procedunt, æqualis auctoritatis eſſe videntur. Dico ſi conſtitiſſet, & manifeſtum eſſet Ioannem a Deo miſſum, & teſtimonium eius a Deo eſſe, vtique æqualis eſſet auctoritatis: nam difficultas credendi ex eo procedit, quia obſcurum eſt, an a Deo, quæ dicuntur & proponuntur, procedant. Si enim nobis, & omnibus conſtaret Deum eſſe, qui per homines docet, quæ fidei ſunt, omnes crederent, quia Deum mentiri non poſſe certum eſt: miracula autem ſiunt, vt quæ dicuntur, eſſe Dei credantur. Illud ergo, quod magis probat virtutem diuinam, maius teſtimonium, & efficacius eſt. Ioannes ergo a Deo miſſus erat: tamen non ita certum erat hominibus eum eſſe a Deo, vti erant opera mira, quæ fecit Chriſtus. Propterea maius fuit teſtimonium ex his operibus ſumptum, quàm teſtimonium Ioannis, tantam certitudinem, quod a Deo eſſet, non habentis.

Et, qui miſit me Pater, ipſe teſtimonium perhibuit de me.

COMMENTARIVS.

DIxit alium eſſe, qui de eo teſtimonium perhibet: Et his expoſitis, quæ occaſione Ioannis dicta ſunt, quis ſit hic alius, qui teſtimonium perhibet, explicat. *Pater*, inquit, *qui miſit me, teſtimonium perhibuit de me*. Hoc teſtimonium eſt illud in Baptiſmo redditum, quando vox de cælo audita eſt Patris dicentis: Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi complacui. Et attendenda eſt particula, *Et*, quæ dictio eſt accumulans, ac ſi diceret: etiam Pater perhibuit teſtimonium de me. accumulatur autem hoc Patris teſtimonium, nõ Ioannis teſtimonio, ſed teſtimonio, quod ipſemet Chriſtus vt Deus, de ſe reddebat, vt homine per opera diuinitatis vt ſit ſenſus: Operibus meis, quæ Patris diuinitate facio, teſtimonium perhibeo de me, qui homo foris appareo, quòd ſim filius a Patre miſſus: & Pater etiam meus teſtimonium perhibuit iam de me, quando ſua voce hoc idem declarauit, me eſſe ſuum filium.

ANNOTATIO XXXIII.

De quo Patris teſtimonio Chriſtus loquatur.

VErba hęc graues Doctores ſuperioribus connectunt, & non de Patris teſtimonio apud Iordanem exhibito, ſed de teſtimonio Patris per eademmet opera, quæ Chriſtus faciebat exponunt, vt ſit hic ſenſus: *Opera, quæ ego facio, teſtimonium perhibent de me:* & ſimul etiam Pater, qui miſit me, teſtimonium perhibet mecum per eadem opera, vt ſimul ſit Pater mecum teſtis de me, ſicut etiam mecum operatur. Hanc connexionem, & expoſitionem adferunt. Hilar. lib. 9. Trini. Auguſt. tract. 23. & videtur etiam idem ſentire Cyrillus lib. 3. cap. 2. at illud verbum, *perhibuit*, duriuſcule accommodatur: dicendum enim erat: Pater teſtimonium perhibet de me, ſicut dictum eſt; *Opera quæ facio, teſtimonium perhibent*. Chryſoſt. homil. 39. & Euthym. de teſtimonio Patris apud Iordanem, quando Chriſtus baptizatus eſt, interpretantur: hoc enim fuit proprium Patris teſtimonium. Et hanc interpretationem ſumus in commẽtario ſecuti, tum quia planior eſt, & verbis accommodatur; tũ quia ſequẽtibus optime connectitur, in quorum expoſitione hæc interpretatio magis confirmabitur. Aliqui hoc tempore de teſtimonio per Prophetas & ſcripturas ceteras veteres exhibito exponunt: ſcriptura enim illa tota teſtimonium Chriſti eſt, quam ſi attendiſſent Iudæi illi, profecto inſtructi fuiſſent, vt Chriſtum agnoſcerent. Non eſt improbabilis expoſitio, tamen difficultatem patitur hanc: nam hoc teſtimonium non magis eſt Patris, quàm Filij, & Spiritus ſancti ipſius, qui locutus eſt per Prophetas. Media igitur expoſitio legitima viſa eſt.

Neque vocem eius vmquam audiſtis, neque ſpeciem eius vidiſtis, & verbum eius non habetis in vobis manens, quia, quem miſit ille, huic vos non creditis.

COMMENTARIVS.

NOtandus eſt huius loci ſenſus, in curius gratiam ſciendum ex Deutero. 18. & Exod. 20. populum Iudæorum quando ei in deſerto legem Deus dedit

Universidad de Deusto
Biblioteca

præ timore, & terrore sonitus, & lampadum ignis procul stetisse, nec ausum esse ad Deum accedere, ob idq. petijsse mediatorem aliquem, quem se audire polliciti sunt; quorum verba, cum referret Moyses Domino, respondit se acceptare pactum, & vocem populi, promisitq. se locuturum per mediatorem quendam: ea lege, vt si eum non audirent, vltionem de eis sumeret. Moysis verba sunt hæc: Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis sicut me suscitabit tibi Dominus Deus tuus, ipsum audies, vt petisti in Oreb, quando concio congregata est, atque dixisti: Vltra non audiam vocem Domini Dei mei, & ignem hunc maximum amplius non videbo, ne moriar. Et ait Dominus mihi. Bene omnia sunt locuti: Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, similem tui, & ponam verba mea in ore eius, loqueturq. ad eos omnia, quæ præcepero illi: qui autem verba eius, quæ loquetur in nomine meo, audire noluerit, ego vltor existam. Hoc fuit pactum inter Deum, & illum populum. Hic Propheta suscitandus, per quem Deus verbum locuturus erat populo, Christus erat, quem audire populus recepit sub pœna diuinæ vltionis, ne Deus eis loqueretur amplius sub specie illa horribili lampadum, & tonitruum, & buccinæ. Ex hac historia totus pendet huius loci sensus, & connexio. Cum Patrem testimonium reddidisse de eo dixisset, arguit eos vt immemores, & contemptores pacti, quod pepigerunt cum Deo in monte Oreb, & dicit: Vos, *Eius vocem non audistis, nec speciem eius vidistis*. Alludit ad verba, quæ tunc populus dixit, nempe, vocem eius non audiam, & ignem hunc non videbo. Sensus ergo est, obtinuistis, quæ per patres vestros olim præ timore petijstis: non enim vocem horribilem Patris audistis, neque speciem terribilem eius vidistis, verbũ tamen & pactum eius, ad quod vos obligastis, non seruatis. Acceptastis quidem pactum eius nempe vos audituros, quem ille misit Prophetam de gente vestra: at verbum & pactum eius non manet in vobis, quia quod pepegistis, implere non vultis: ecce enim ego sum, quem ille misit, & vos non mihi creditis, nec auditis me sicut promisistis. Quibus verbis aperte se esse Messiam Christus significat, & diuinam vltionem propter eorum incredulitatem ex Dei pacto, tacite comminatur. Hic est legitimus sensus, a quo reliquæ expositiones multum recesserunt, cui sensui maxime consentit, quod sequitur: *Scrutamini scripturas* &c. hæc enim sententia ad veterem illam historiam pertinet.

ANNOTATIO XXXIV.

Patrum diuersæ explicationes.

SEntentia superior varie exponitur a Doctoribus propter eius obscuritatem. Hilar. lib. 9. de Trini. hanc sententiam ad totam superiorem refert; nempe, Propterea vocem eius non audistis, nec speciem vidistis, nec verbum eius manet in vobis, quia mihi non credidit. Quasi dictum sit: Si mihi credideretis, vocem Patris audireris, & speciem videreris: qui enim videt me, videt & Patrem: similiter, qui audit me, audit & Patrem: & verbum patris in eo manet. Chrysost. homil. 39. & Cyrillus lib. 3. cap. 3. exponunt, velle Dominum probare, & confundere Iudæos se de cognitione Dei gloriantes, quòd Patrem vere non cognoscant: & sic interpretantur: *Vocem eius non audistis, nec speciem vidistis*. quia Deus spiritualis est, A nec vocem aut speciem habet propriam, sicut habet homo, per quam cognoscatur: nam vox illa, aut species, quam audierunt, & viderunt Prophetæ, propria non erant Dei, sed signa quædam: & propterea dicitur: *Vocem eius non audistis vnquam*. Mihi, quamuis ita sit vere, Deum non habuisse vocem, aut speciem, potius videtur Dominum noluisse negare, quæ in scripturis recepta erant: nouam enim calumniæ occasionem daret. In scriptura autem vox, & facies, seu species Dei legunrur, quamuis propriæ non sint, & sic Deus visus, & auditus dicitur sæpe. Athana. sermo 4. contra Arrianos verbum refert ad Christum, qui est Verbum patris, & dicit recte coniungi cum specie, & forma Dei, quia ipse est imago, & character viuus Patris: tunc ad sensum A litteralem hæc sic accommodantur. Vos vocem Dei non audistis, nec formam vidistis: & cum superesset vobis modus vnus, vt in me qui sum Verbum patris, & imago eius substantiæ, quiq. videt me, videt Patrem, credieretis; hunc modum contemnitis, & non creditis mihi: propterea Patris cognitionem non habetis, & diuina notitia priuati estis. Augus. contra Adimantum cap. 9. exponit, vocem, *Non audistis*, quia non credidistis, quando dictum est Ioan. 17. Et clarificaui, & iterum clarificabo. *Neque speciem vidistis*, quia Pater speciem non habet: tamen hoc non potest accommodari, quia quando hæc loquebatur, nondum erat prolata illa vox Patris. Aliqui ad vocem in baptismo referunt, quam isti existentes in Hierusalem non audierant, quod Hila. lib. 9. Trini. insinuat, sed nec hoc facile aptatur verbis: nam dicitur, *Non audistis vnquam*, quod aduerbium, non ad vnam vocem, sed generaliter ad omnes refertur. Hæc sunt, quæ sentiunt Doctores: iudicium lectoribus relinquo. Mihi legitima videtur expositio in commentario posita. Speciem Dei vocat eam, in qua apparebat & vocem, verba, quæ sentiebantur, vt Exo. 10. & Deut. 18. constat.

Scrutamini scripturas, quia vos putatis in ipsis vitam æternam habere, & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me: & non vultis venire ad me, vt vitam habeatis.

COMMENTARIVS.

TEstimonio operum, & paterno accumulat etiam scripturas sacras. Vos, inquit, scrutamini, & inquiritis scripturas, quia putatis in obseruantia earum vitam positam æternam: & illæ sunt, quæ testimonium perhibent de me, & tamen vos non vultis venire ad me, vt hanc vitam habeatis. Malitiam eorum arguit, significans eos proprio scripturarũ studio conuictos esse de veritate Christi, præ malitia tamen nolle eum recipere, nec in ipsum credere, quãuis per Christum vita hæc æterna consequenda esset. Ex hoc loco constat Iudæos scripturas de Christo inquisiuisse, quamuis animo calumniandi, earumq. lectione conuictos de veritate Christi (non enim testimonijs tot, ac tantis, quod respondere possent, inuenire poterant) non volebant adhuc obstinati credere in eum, nec ipsum confiteri, etsi scirent in Christo vero, & promisso positam vitam hanc æternam, quam ex scripturarum obseruantia se habituros esse arbitrabantur. Hoc significat illud verbum, *Et non vultis venire ad me*, quasi causa sit voluntatis malitia, non autem quod scripturarum testimonia non indicauerint veritatem eis. Scripturæ dicuntur testimonium perhibere de Christo, non solum quia promissus est in scripturis Christus, sed quia ex signis, & circumstantijs multis in scriptura expressis, agnoscere potuerunt Iudæi illum esse Christum promissum. Hoc est, quod dicitur, *Testimonium perhibent de me*, & dum generali vtitur scripturarum vocabulo, & legem, & Prophetas significat: tota enim scriptura plena est testimonijs Christi.

ANNOTATIO XXXV.

Diuersæ expositiones superiorũ verborum.

SEntentia hæc duplicem habet sensum A hom. 40. immo Athanas. in quadam epist ex ambiguitate verbi Græci, & Latini, *Scrutamini*: nam legi potest per modum imperandi, & exhortandi, vt Christus eos impellat ad studium scripturarum, quia ipsæ testimonium præbent de Christo, & in hoc sensu interpretantur Chrys. quæ est in fine voluminis operum. Et Basili. lib. de bap. cap. 4. & Euthym. & est communis interpretatio. Cyril. vero lib. 3. cap. 4. quamuis asserat eam esse veram, & communem expositionem, tamen non sequitur, sed exponit verbum per modum indi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

indicandi, id est, inquiritis, & legitis scripturas, & cum illæ testimonium perhibeant vobis de me, non vultis credere, quantumuis existimetis vitam æternam positam in earum obseruantia, & per Christum hanc vitam obtinendam.

Hæc expositio verbis ita accommodatur, vt prior vix possit aptari. Nam si per modum exhortandi dicta essent hæc verba, dicendum potius erat, Inquirite scripturas, in quibus putatis vitam habere, & venietis ad me, vt vitam habeatis; cum autem dicitur, *Non vultis venire ad me*, indicatur illos scrutari iam scripturas, & cum testimonium perhibeant de Christo nolle tamen eos ad ipsum venire, a quo vitam æternam haberent, si venirent. Illud, *Vt*, finem, non solam consequentiam significat, vt sit sensus: *Non vultis venire ad me*, tamquam ad Messiam, vt per me A vitam hanc consequamini. Non est solus Cyrillus in hac interpretatione; cum & Irenæus lib. 4. c. 23. hoc verbum. *Scrutamini* non per exhortandi, sed indicandi modum interpretetur. Hunc enim locum citans in capitis illius principio, & loca veteris scripturæ aliquot enarrans, subiunxit hæc verba: Inquirant hi, qui omnia scrutari dicuntur, id tempus, in quo deficit princeps. His verbis Irenæus significat verba Ioannis, modo indicandi esse prolata, sicuti etiam Cyril. legit. Euthym. censet illam particulam, *Et: Et illa testimonium perhibent*, &c. abundare: nam legenda est sententia quantum ad sensum sine tali particula. immo Irenæus lib. 4. cap. 23. legit hanc sententiam sine tali particula. At non video, cur abundet, nec cur omittenda sit; sensus enim lucidior est cum tali particula.

Claritatem ab hominibus non accipio: sed cognoui vos, quia dilectionem Dei non habetis in vobis.

COMMENTARIVS.

NE verba illa, *Non vultis venire ad me, vt vitam habeatis*, ex ambitione, & humanæ alicuius gloriæ appetentia prolata esse existimarent, vt forsitan iam illi corde conceperant: hanc falsam Dominus remouet suspicionem, & causam cur dicta sint, veram exponit: *Non*, inquit, *claritatem ab hominibus accipio*, id est, humanam gloriam nihil facio, humanas laudes, & honores propter me ipsum non curo, nec eas accepto, vnde quæ dixi, *Non vultis ad me venire*, non quia a vobis magni fieri & laudari cupiam dixi: sed quia noui vos non habere vitam, quæ est dilectio Dei, & vt hanc acciperetis. Propter vestram ergo vtilitatem locutus sum hæc, non autem propter me: ego enim hominibus non indigeo, sed propter salutem ipsorum eos quæro. Verbum, *Claritatem*, apud Græcos δόξα est, modo interpres vertit gloriam, modo claritatem: paulo enim inferius vertit gloriam, tamen idem est semper vocabulum Græcum, & eadem significatio.

ANNOTATIO XXXVI.

Variis modis exponuntur superior sententia.

PRiorem partem sententiæ Chrys. ho. A 40. & Cyril. lib. 3. cap. 5. exponunt, & connectunt, sicut in commentario dictum est, & est legitimus sensus, & connexio: posteriorem partem non connectit quidem eodem modo, nec exponunt. Chrylo. enim & Euthymius hæc verba dicta censent, vt argueret, & reprehenderet eos, qui zelo Dei, & tamquam Deū diligētes, Christum persequi videri volebant: contra quos dicit: Noui vos, quòd dilectionem Dei non habeatis, nec ex eius amore me persequamini; cum Deus tot testimonijs me ab se missum esse confirmauerit. Erit ergo sensus hic; non hæc dixi, vt quæram hominum gloriam, sed vt vos arguam, quod quæ facitis, non ex dilectione Dei faciatis. Non sic Cyril. exponit, sed sensus secundum eum ille est; Non hæc dixi propter humanam gloriam, sed vt cognoscatis dilectionem Dei nō esse in vobis, qua priuati, quo modo poteritis ad me, qui filius sum Dei venire? Facilior sensus, & connexio nobis videtur, quā in commentario explicauimus.

Ego

Ego veni in nomine patris mei, & non accepistis me: si alius venerit in nomine suo, illum accipietis.

COMMENTARIVS.

EOs dilectionem Dei non habere, nec propter Dei amorem opera sua facere, his verbis satis declarat Dominus, *Ego veni in nomine patris mei, & non me accepistis*, nec credidistis mihi. Venire in nomine Patris, non est tantum missum esse a Patre; sed ita missum, vt testimonia efficacissima, & argumenta sufficientissima suæ missionis haberet. *Veni*, inquit, *In nomine Patris, & non accepistis*, non quia non ego fecerim omnia ea, ex quibus me a Patre missum cognosceretis, sed quia noluistis: ergo vos non habetis dilectionem Patris, nec ex Dei amore facitis, quæ facitis. Præterea si alius venerit, vt re vera veniet, in nomine suo, non a Deo missus, sed a sua propria malitia inductus, eum recipietis. Si autē amor Dei in vobis esset, non deberetis hunc recipere. Si igitur, quem misit Deus, non recipitis, quem non misit, recipitis; non est dilectio Dei in vobis.

Attende, cum Dominus ad defectū dilectionis Dei illos quòd eum non receperint, reducit, insinuat non ex ignorantia probabili ea facere, sed ex errore grauissimo, & inexcusabili, aut ex scientia: nam Christum vel nouerunt, aut vnde facile noscere possent, habuerunt: illum autem, quem recepturi erant, non esse a Deo, similiter habituri erant, vnde assequi possent. Noluit autem Dominus expresse dicere alium venturum, sed tacite, *si*, inquit, *alius venerit*, quibus verbis comminatur pœnam Iudeis, in spiritum erroris tradēdos esse, vt tamquam Christum recipiant eum, qui vere Antichristus erit, quia verum non receperunt.

ANNOTATIO XXXVII.

Quid sit in nomine Patris venisse.

DVo hoc loco considerandā occurrunt. A Vnum est circa illud verbum, *In nomine Patris mei*, Athanasius enim de vnita Deitate Trinitatis lib. 2. & 3. exponit hoc verbum, sic vt Christus dictus sit in nomine Patris venisse, quia Deus erat sicut, & Pater, nomenq. Dei vtique commune. Erit ergo sensus, Veni in nomine Patris mei, non solum missus, sed ita missus, vt Deus essem, nomen idem cum patre commune habens: quod ex operibus communibus cum Patre, demonstrauit, nam eadē operatus est, quæ & Pater. Et hac ratione, intelligitur illud Psal. 117. Benedictus B qui venit in nomine Domini. & inde vrget Athanas. Arrianos, Si venit in nomine Patris, ergo habuit nomen commune cum Patre, non illud proprium, nempe vt pater esset, sic enim confusio personarum fieret: sed id nomen, quia Pater Deus est. Si ergo nomen habet idem quod Pater, ergo & essentiam, & naturam. Et re vera hic est sensus legitimus. Venit enim, *In nomine Patris*, quod non tantum missum esse a Deo vt Prophetæ missi sunt, significat; sed C veniſſe tamquam filium Dei naturam eandem habentem, & nomen cum Patre, sicut & opera eadem. Propterea non dicitur missus sum a Deo, sed *Veni in nomine Patris*, quod nemo Prophetarum etiam eorum, qui a Deo missi sunt, de se protulit nec affirmauit. nec Arriani proterui hinc euadebant, quando dicebant, quia Patris auctoritate, & a Deo missus erat, id esse dictum; non tamen quòd Deus esset idem cum Patre, quia responsio non soluit argumenti efficaciam. Plus enim est in nomine Patris veniſſe, maxime adiunctis etiā, quæ præcesserunt, Omnia, quæ facit Pater, facit, & filius, venit enim cum eadem virtute, & potentia patrix. Eodem modo cum Athana. exponit Hilar. lib. 9. de Trini. Ambro. autem 2. Thessalo. 2. hæc verba considerans, dicit: Venire in nomine Patris est seipsum profiteri filium Dei. & inde deducit Antichristum non se filiū Dei prædicaturum, sed Deum; quia in nomine suo dicitur vēturus. quasi hoc verbum, *In nomine suo veniet*. Significet, quòd non ab alio missus veniat, sed tamquam Deus ipse a nemine procedēt, se ipsum enim esse Deum mentietur: idcirco in nomine suo veniet. Sed non existimo hunc esse huius verbi sensum, sed, *In nomine suo veniet*, quia

re ve-

Universidad de Deusto
Biblioteca

re vera nullam habebit diuinam virtutem A sed sua malitia finget se a Deo missum, vt Dei filium, sicut falli Prophetæ in suo nomine veniebant, quia re vera a Deo non mittebantur. Et hoc est quod dicitur hic, *Si quis venerit in nomine suo*, id est, re vera non a Deo missus, nec Dei habens potestatem, sed sua se fingens propria nequitia talem, recipietis illum.

Recentiores turbia de alio, qui venit in nomine suo.

Alterum verbum est, *Si alius venerit*. recentiores de quibusdam, qui pauco post tempore a Christi ascensione finxerunt se Christum, & deceperunt turbas, hoc dictũ exponũt. de vno enim Aegyptio refert Iosephus lib. 2. de bello Iudaico, cap. 12. qui triginta millia Iudæorum decepit: & de Simone Mago habetur Act. 8. qui multos decepit. tamen communis sanctorum interpretatio est de Antichristo, qui vere vltimis diebus se Christum prædicabit multosq. decipiet, & huic malitiudo Iudæorum datura est fidem, Deo iusto suo iudicio propter eorum perfidiam permittente. Ita exponunt Irenæus, lib. 5. capit. 25. Hieronymus ad Algasiã, quæstio. 11. Ambro. lib. 1. de Spiritu sancto capit. 14. Hilarius lib. 9. de Trinitate, & lib. de vnitate Patris, & Filij. Cyrillus lib. 3. capit. 6. & Chrysostomus hom. 40. & iste est legitimus sensus.

Quo modo vos potestis credere, qui gloriam ab inuicem accipitis, & gloriam, quæ a solo Deo est, non quæritis?

COMMENTARIVS.

CAusam infidelitatis eorum aperit, eisq. tamquam sapientissimus, & clementissimus medicus eam manifestat, cum quadam simulatione, vt si forte causa cognita, & aperta, resipiscant, & ad medicum cõfugiant. Simile mihi hoc videtur ac si infirmus graui, & diuturna ægritudine laborans multis, & efficacibus remedijs sanitatis acceptis, tamen adhuc a mala quadam consuetudine, quæ causa morbi est, nolens recedere, in medicum culpam reijciat, & dicat: Nullum hactenus remedium efficax adhibuisti, iam enim sanus essem si adhibuisses; contra quem medicus iuste, & misericorditer insurgat dicens: Quo modo tu potes sanari, qui a praua hac consuetudine, a qua morbum contraxisti, non recedis? ita nunc Dominus, quia incredulitatis causam Iudæi in corde suo in Christum reuocabant, quasi non crederent, quia se nondum Christum esse verum probauerat, nec unde id credere possent, ostenderat; propterea in eos inuehitur, postquã iam testimonia suæ veritatis narrauit, & eos arguit, dicens: *Quos modo credere potestis qui gloriam* propriam quæritis, non Dei? non ego sum in causa, qui efficacissima credendi iam adhibui argumenta, sed vos qui ab ambitione vestra, quę cęcitatis vestrę causa est, non abstineris. Hic est sensus, & connexio verborum.

Quid sit gloriã ab inuicem quærere

Adhuc tamen sunt verba explicanda. Gloriam ab inuicem accipere, est nomẽ sanctitatis & doctrinæ ac virtutis ab hominibus quęrere: non tam studiosum & doctum, & virtute præditum esse, quam talem ab hominibus reputari; qui autem plus studet vere virtutem, & doctrinam amplecti, quàm ab hominibus talis videri, hic gloriam quæ a Deo est quærit: nam apud Deum gloriam habet, qui talis est; non autem qui talis tantum reputatur. Pluris ergo isti faciebant tales ab inuicem haberi, quàm tales apud Deum esse; ideo dicti sunt accipere gloriam ab hominibus, & non quærere gloriam, quæ est a Deo. Qui vere virtutem, & legis obseruantiam, & iustitiam habet, iste testimonium, & nomen suum habet ab ipso Deo, & propterea dicitur gloria hæc a Deo esse; quia Deus est, qui præclaram habet cognitionem de homine, quando vere iustus, est, & qui auctor est vere virtutis, & iustitiæ, cui non incumbentes, non quærunt gloriam, quæ a Deo est vno verbo sensus est. Hi plus apparere tales hominibus volebant, quàm vere, & coram Deo esse.

Ex ambitione cecitas Iudæorum orta.

Sciendum est Iudæos videri voluisse sapientes, ac prudentes, & legis obseruatores apud alios: nimium autem opinionis suæ minui reputabant, si a Christo

sto discerent, & eius discipuli fierent; quem litteras numquam didicisse credebant: minus legis obseruatores ab alijs haberi timebant, si Christum sequerẽtur, qui legis rigorem seruare non videbatur. Elegerunt ergo potius non credere nec eum confiteri; ideirco ambitio excæcauit eos, & magno fuit impedimẽto, ne crederent, & ad Christũ venirent. Passiones enim animi vitiosę, & affectus inordinati sæpe excęcant, & detinent mentem, ne veritatem cognoscat, atque etiam ne cognitam externus profiteatur. Hilari. lib. 9. de Trini. aliter hanc legit sententiam, nempe, *Quo modo potestis credere, qui honorem ab hominibus accipitis, & honorem eius, qui solus Deus est, non quæritis?* & tunc sensus est; eos pluris fecisse gloriam, & honorem proprium apud homines, quàm honorem Dei veri: id est, plus ipsos ab aliis honorati, quàm honorare Deum verum.

ANNOTATIO XXXVIII.

Qua ratione ambitio quæ in voluntate residet fidem intellectus impediat.

DVbitare non immerito aliquis posset A qua ratione, cum fides sit intellectus, ambitio autem voluntatis, impedimentũ hæc esse possit credendi, & causa Iudæis his fuerit incredulitatis erga Christum. Sciendum: veritates, quibus per intellectum assentimur, in duplici esse differentia; quædam habent sufficientem sui ostẽsionem, aut probationem, & hæ sunt, quæ aut tam claræ, & euidentes sunt, vt per se pateãt, quas Philosophi uocãt propositiones per se notas: aut habẽt probationes, & argumenta quæ necessario concludunt, & conuincunt, quales sunt veritates scientiarum, B quæ etiamsi per se ipsas, & solæ propositæ non innotescant intellectui, tamen si ratio & argumentum accedat, ita fiunt manifestæ, vt intellectus repugnare non valeat. Aliæ sunt veritates, quæ nec per se ita sunt notæ, vt intellectus per se solus valeat assentiri, nec habent probationes ita necessarias, vt intellectus dissentire non possit; tamen habent aliquam probationem inducentem, & inclinantem intellectum ad assentiendum, & hæ sunt veritates, de C quibus dicimur habere opinionem: eis enim assentimus, non quod necessariam probationem habeant; sed quòd probatio sit rationabilis, & inductiua intellectus, sed non conuincens. In illis veritatibus prioribus intellectus non indiget auxilio voluntatis; nam siue homo velit, siue nolit, dissentire non valet: in posterioribus autem sæpe indiget auxilio voluntatis, quæ ipsummet inducat ad assensum, & suppleat, quod probationi deest. Hinc D fit, vt quando bene affecti sumus erga aliquem, facilius credamus, quæ dicit, etiã si rationibus, non ita vrgẽtibus vtatur: quos autem odio habemus, non facile eorum dicta recipimus, quamuis, rationes forsan, & probationes vrgentiores habeant quando neutræ sunt necessariæ: nam voluntas inducit intellectum, vt illis assentiatur, nõ autẽ istis. Hæc omnia sunt ex Philosophia sũpta, nec est cur diffusius hæc tractemus, sed proposito nostro applicanda sunt.

Veritates fidei nostræ non sunt prioris generis: non enim sunt per se manifestæ, nec demõstrationibus, aut probationibus necessarijs fides procedit: quod Basil. hom in Psal. 115. docuit, dicens: Fides non per rationales methodos, nec per Geometricas necessitates animum ad assensum trahit; sed per actionem virtutis. hæc Basil. Sũt ergo posterioris generis; non quòd probationibus vllis innitatur fides, sed quòd non ita eius veritates pateant intellectui, vt nisi voluntas adiuuet, solus ipse valeat assẽtiri. habet quidẽ fides probationes pro his, qui nõdũ credunt; tamẽ neque hæ necessarię sunt, sicut demõstrationes scientiarũ nec qui credunt, propter eas credũt sed propter lumen fidei a Deo infusum intellectum inclinante ad assensum, ita vt non sufficiat, nisi voluntas concurrat simul, vt velit homo credere. Nec etiam probationes non credenti sufficiunt: nisi adhuc intellectus illuminetur, & voluntas etiam accedat, quod non facit, nisi etiam adiuta a Deo. hac ratione fit, vt fides sit meritoria, quia libertate non priuatur, cui dum credit, hominis voluntas inuititur, iuxta illud 2. Cori. 10. Captiuantes intellectum in obsequium fidei. Captiuat voluntas intellectum, quia inducit, vt credat ea, quorum non habet necessariam probationem si igitur ita est, vti re vera est, vitia voluntatis, & animi affectus multum possunt contra fidem: nam voluntatem auertunt ab effectu pio captiuante intellectum; ideirco quando vitia, & passiones contrarię sunt ijs quæ fidei sunt, impediunt ad recipiendam fidem, & impellunt ad receptam deserendam; quod exemplis simul, & auctoritate sanctorum illustrabimus.

Veritates fidei quomodo a voluntate fiunt.

Grego.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Corruptimores impediunt fidem, & iam receptã expellũt.

Grego. Nyſſ. Orar. 3. de reſurrectione, A Qui ſibi, inquit, conſcij ſunt turpiſſimarum, & fœdiſſimarum actionum, quibus graues pœnas meriti ſunt, odio iudicij tollunt reſurrectionem, & pro eo quod cupiunt & optant, varias cogitationes ſibi fingunt. Hæc Grego. Vides hos nolentes credere corporum reſurrectionem, viuebant enim peſsime timenteſq. iudicij ſeueritatem in reſurrectione, idcirco inducti ſunt, ut potius non crederent reſurrectionem, ut a timore ſe liberarent, & licẽ B ter vitijs indulgerent. Aug. lib. 21. Ciui. c. 18. nõnullos dicit eternitatem pœnarum inferni negaſſe, vt ſuis perditis moribus hanc pollicerentur impunitatem. Ambr. lib. 1. de pœnit. cap. 15. Nouatianũ amiſſi Epiſcopatus dolore ab Eccleſia diſceſsiſſe refert. Chryſo. hom. 7. in Ioan. Paulum Samoſatenſem amore feminæ cuiuſdam a fide apoſtataſſe dicit; quod permultis noſtri temporis hereticis euenit. Vitijs enim carnis tracti, a fide Catholica receſſerunt, C vt ſibi licere carnis indulgentiam, quam concupiebant, perſuaderent, quam Catholica fides damnabat. Grego. lib. 20. Mora. cap. 12. Anaritiam aliquos retinere dicit, ne ad fidem conuertantur. quod hodie etiam experimur. Malunt enim multi in ſuis hæreſibus hærere, quàm dum ad veritatem Catholicam reuertuntur, Eccleſiarum bona temporalia, quæ inique rapuerunt, reſtituere. Vitia enim detinent intellectum in errore ſibi conformi, & à contraria auertunt veritate. Hoc etiã, fuit, quod olim idololatras hominex fecit, & in idolatria retinuit; quod Athan. in orat. cõtra idololatras docuit. & Grego. Naziã. in orat. ad Nemeſium, cuius hæc ſunt verba: Stulti idolorum cultores, qui hoc vitijs veſtris ſubſidium excogitaſtis, vt flagitioſos, mendaces, ſicarios, verſutos, & ſexuoſos, periuros, raptores, cinædos, adulteros, pedicones vobis deos fingeretis; nec eo contenti, vitijs etiam ipſis ſacra inſtituiſtis, alios nimirum atque alios aliis, alijsq. ſceleribus flagitijsq. nobiles, & præpotentes diuinis honoribus atti cientes; ex quo illud efficitur, vt non ſolum impunitum maneat quoduis crimen, ſed etiam laudabile, atque honeſtum habeatur uelut Deo, qui id coluit, gratum & iucundum. Hæc Grægo. quorum magna pars in noſtri temporis hæreticis vera eſſe cernitur, quod maxime dolendum eſt. Sexcenta ſunt huiuſmodi teſtimonia, ſed pro dictorum declaratione, & confirmatione hæc ſufficiant.

Facile eſt ex his ſoluere propoſitam difficultatem, eſt quidem intellectus credere, ſed cum lumen fidei non adeo veritates credendas manifeſtet, & earum probationes non ita ſint neceſſarię, vt intellectum conuincant, ſicut a ſcientijs demonſtrationibus cõuincitur, ſit, vt voluntatis actus, ipſius inquam, electio ſit ad fidem neceſſaria, quam nec ipſa voluntas habet ſine auxilio gratię. Vitia ergo, & paſsiones exorbitantis voluntatis, auertunt, & impediunt intellectum a veritate. Videbatur iſtis Iudęis, ſi Chriſtum admitterent, fore vt eo in pretio nõ haberẽtur, in quo prius habebantur: non etiam eam doctrinæ, & ſanctitatis opinionem conſeruaturos, quã ſibi apud vulgus comparauerant; & quamuis vere decepti hoc eſſent, tamen ita ſibi perſuaſerãt. propterea noluerunt fidem habere Chriſto, malentes ſibi perſuadere Chriſtum non eſſe, ne ſibi id perſuaſi, quæ cupiebant, amitterent. Ambitio ergo corũ, & vana gloria detinuit intellectum, ne tãtę doctrinę, tantis Chriſti probationibus aſſenſum pręberet. Fecit hoc idem auaritia, ne ſcilicet lucra, quę ex oblationibus adueniebant ipſis, amitterent, vt in parabola vineę Mat. 21. oſtenditur, tamen hoc in loco ambitionis mentio facta eſt.

Ex dictis ad interrogata respondet.

Nolite putare, quia ego accuſaturus ſum vos apud Patrem, eſt qui accuſat vos Moyſes, in quo vos ſperatis.

COMMENTARIVS.

ABſtulit Chriſtus hactenus Iudæis defenſionem vnam, qua ſe tuebantur, ne ipſi crederent, & vt ipſum perſequerentur, nempe zelum Dei, & dilectionẽ eius: oſtenditq. dilectionem Dei non eſſe in eis, ne ad hanc eos poſſe confugere, ſed potius ambitionem, & humanæ gloriæ cupiditatem cauſam eſſe, quam diuinæ dilectioni anteferebant. nunc alteram remouet defenſionem, conuertitq. in

in ipſos: tuebantur enim ſe Moyſe, quaſi eius præcepta, & verba obſeruarent, eaq. cauſa Chriſto contradicerent. Contra hanc eorum defenſionem dicit Dominus: ne putetis me accuſaturum vos apud patrem, quaſi mihi ſoli increduli, fueritis: nam Moyſes ipſe, quo vos tuemini, in quo ſperatis, ipſe vos accuſat iam tamquam eos, qui etiam ipſi ſitis increduli, & infideles: non ergo eſt, quòd vos Moyſe tueamini. Phraſis eſt frequens, non quòd accuſaturus non ſit: ſed quòd non ſolus ſed cum Moyſe. Mar. 9 Quicumque me ſuſceperit, non me ſuſcipit, ſed eum, qui miſit me: id eſt, non me ſolum ſuſcipit, ſed etiam eum, qui miſit me. Et Matth. 10. Non vos eſtis, qui loquimini, ſed ſpiritus patris veſtri, qui loquitur in vobis. Et 1. Corint. 15. Abundantius omnibus laboraui, non ego, ſed gratia Dei mecum: id eſt, non ſoli vos eſtis, qui loquimini: non ego ſolus laboraui. ſed gratia ſimul. Et habet verbũ præſens energiam, *Accuſat*, quaſi iã ipſe vos accuſat. Accuſare Moyſem non eſt aliud, quam peccatum Iudæorum, quod incredulitate contra Moyſem commiſerunt, eos dignos damnatione coram Dei iudicio facere. Hac etiam ratione Chriſtus accuſabit malos, quia peccata contra fidem, & legem Chriſti, eos dignos damnatione facient; non autem dicuntur accuſare, quaſi peccata ad iudicem deferant, vt ſolet in humanis fieri accuſationibus.

Si enim crederetis Moyſi, crederetis forſitan & mihi: de me enim ille ſcripſit.

CVr Moyſes eos accuſet, explicat, quia Moyſi non habebant fidem: & ſimul hoc exponit, & probat, quaſi dicat: Moyſi non creditis, quod eo argumento probo, quia ſi ei crederetis, mihi etiam fidem adhiberetis: nam ille de me ſcripſit Si igitur mihi non creditis, de quo ille ſcripſit, & verbis eius increduli eſtis, & hac ratione vos accuſat Moyſes. Illud, *Forſitan*, Græcis eſt frequens particula expletiua, & vim potius affirmandi habet, vt alias diximus; propterea multi antiqui Doctores ſine tali particula hanc legunt ſententiam, nempe Irenæus lib. 4. cap. 3. & Cyprianus lib. 1. contra Iudæos cap. 18. & Auguſt. hom. 45. de Verbis Domini.

ANNOTATIO XXXIX.

Expenditur ſenſus ſuperiorum verborum.

MOyſes ſcripſiſſe dicitur non obiter A & præter propoſitum, ſed magno cõſilio & ex ſuſcepti operis præcipuo inſtituto. Auguſt. li. 16. con Fauſt. c. 22. dicit omnia propter Chriſtũ Moyſẽ ſcripſiſſe, propterea q. nõ eſſe dictũ: Et de me ille ſcripſit, ſed, *De me ille ſcripſit*, nihil enim ſcripſit, quod non ratione Chriſti ſcriptum ſit. Multa de Chriſto Moyſes ſcripſit in Pentatheuco, tamẽ locus vnus, quem ſacri Doctores interpretantur a Chriſto eſſe nunc intellectum, eſt ille Deuter. Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum, ita Cypria. lib. 1. con. Iudæ. cap. 18. Ambro. ad Coloſſ. 1. & Auguſt. li. 16. contra Fauſt. cap. 22. & Cyril. lib. 3. cap. 9. affirmant. Quem locum diffuſe Cyrillus diſcutit, tamen ita hoc intellige, vt ſimul etiam alia omnia non pretermittantur. Irenæ. lib. 4. cap. 3. exponit, *Si crederetis*, inquit, *illi, & mihi crederetis*, quia inquit, ſermones illius mei ſunt. Sed magis ad ſenſum eſt, ſi exponamus, ſicut ipſemet Dominus expoſuit, quia de Chriſto ſcripſit. Sunt quidem ſermones Moyſi, ſermones Dei, & filij Dei, qui per eum loquebatur; ſed ſunt etiam ſermones de verbo & Chriſto, quia de eo dicti ſunt, & hoc eſt, quod nunc dicitur. Nam verba illa, *De me enim ſcripſit* cauſam explicant, cur ſi crederent illi, crederent etiam Chriſto. Non autem ſatis erat ſermones fuiſſe Dei, & Chriſti tamquam loquentis per Moyſem; niſi etiam ſermones tractarent de eodem Chriſto, vt per eos credere Iudæi in Chriſtum poſſent.

Deuter. 18.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si autem illius litteris non creditis, quo modo verbis meis credetis?

COMMENTARIVS.

COncludit causam incredulitatis, erga Christum, quia Moysi non credebãt Si, inquit, Moysi scriptis non creditis, nec meis verbis credetis. Argumentum est a maiori negatiue, non absolute; sed secundum opinionem illorum. Illi enim pluris faciebant Moysem, quàm Christum, si ergo Moysi quem tanti faciebant, & tamen scriptis eius tam antiquis, & tanta veneratione habitis, fidem non habebant; nec Christo, nec verbis eius nouis, quem parui faciebant, fidem habere poterant. Moysi, & scriptis permanentibus & antiquis, verba noua, quæ transeunt, & se, qui minoris habebatur, opponit.

ANNOTATIO XL.

Iudæorum defectiones eximit Dominus.

ATtende egregium Domini in hoc A colloquio artificium: aufert enim duas eorum defensiones, vtriusque ueras causas infidelitatis eorum annectendo. Nã defendere se poterant zelo, & dilectione Dei, huic opposuit: Dilectionem Dei non habetis in vobis: non est ergo hæc causa, cur non credatis mihi, sed potius causa, est ambitio vestra cõtra Dei dilectionem. Iterum defendere se poterant legis Mosaicæ obseruantia: ceterum opponit dicens, Moysem accusaturum eos: nõ ergo B est hæc causa, sed potius contraria, quia Moysi non crederent. Eorum igitur ambitio, & incredulitas verbis Moysis eiusq. scripturæ, causa erant, cur Christo non crederent. Et vltima respondent principio. Accusabant vt legis Mosaicæ transgressorem, quòd Sabbatum non custodiret; concludit autem Dominus eos esse transgressores, & incredulos legi, & Moysi. hic est sensus. Sed dubium est, quo modo hi Iudæi Moysi scriptis non credidisse dicantur. Respondeo non esse hoc intelligendum, quasi cognoscerent Christum esse illum eundem, de quo Moyses locutus erat, & non reciperent, eo quòd putarent Moysem non vera locutum; sed dicuntur non credere Moysi, quia potuerunt facile ex illius scriptis illum verum esse Christum cognoscere, & noluerunt attendere odio contra Christum, & malitia impediti. Hac ratione igitur dicuntur non credidisse Moysi. Ignorantia enim nimis crassa, immo affectata a peccato infidelitatis non separatur.

CAPVT SEXTVM.

POST hæc abiit Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis, & sequebatur eum multitudo magna: quia videbant signa quæ faciebat super his, qui infirmabantur. Subiit ergo in montem Iesus: & ibi sedebat cum discipulis suis. Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudæorum. Cum sublenasset ergo oculos IESVS & vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum, dicit ad Philippum. Vnde ememus panes, vt manducent hi? Hoc autem dicebat tentans eum. Ipse enim sciebat, quid esset facturus. Respondit ei Philippus: Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat. Dicit ei vnus ex discipulis eius Andreas frater Simonis Petri: Est puer vnus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces: sed hæc quid sunt inter tantos? Dicit ergo IESVS: Facite homines discumbere. Erat autem fenum multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque milia.

Accepit ergo IESVS panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus: similiter, & ex piscibus quantum volebant. Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum ex quinque panibus hordeaceis, quæ superfuerunt his, qui manducauerant. Illi ergo homines, cum vidissent, quod IESVS fecerat signum, dicebant: Quia hic est vere Propheta, qui venturus est in mundum. IESVS ergo cum cognouisset, quia venturi essent vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus. Vt autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare. Et cum ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum: & tenebræ iam factæ erant: & non venerat ad eos IESVS. Mare autem, vento magno flante, exurgebat. Cum remigassent ergo, quasi stadia viginti quinque, aut triginta, vident Iesum ambulantem super mare, & proximum naui fieri: & timuerunt. Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere. Voluerunt ergo accipere eum in nauim: & statim nauis fuit ad terram, in quam ibant. Altera die turba, quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis IESVS in nauim, sed soli discipuli eius abiissent: aliæ vero superuenerunt naues a Tyberiade iuxta locum, vbi manducauerant panem, gratias agentes Deo. Cum ergo vidisset turba, quia IESVS non esset ibi, neque discipuli eius, ascenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Iesum. Et cum inuenissent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi, quando huc venisti? Respondit eis IESVS, & dixit: Amen amen dico vobis, quæritis me, non quia vidistis signa, sed quia manducastis ex panibus, & saturati estis. Operamini non cibum, qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, quem filius hominis dabit vobis. Hunc enim pater signauit Deus. Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus, vt operemur opera Dei? Respondit IESVS & dixit eis: Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit. Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi? Quid operaris? Patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cælo dedit eis manducare. Dixit ergo eis IESVS: Amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater meus dat vobis panem de cælo uerum. Panis enim uerus Dei est, qui de cælo descendit, & dat uitam mundo. Dixerunt ergo ad eum: Domine semper da nobis panem hunc. Dixit autem eis IESVS: Ego sum panis vitæ: qui venit ad me, non esuriet: & qui credit in me, non sitiet vmquam. Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditis. Omne quod dat mihi pater, ad me veniet: & eum qui venit ad me, non eiciam foras: quia descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me. Hæc est enim voluntas eius, qui misit me Patris; vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die. Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me: vt omnis qui videt Filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi, & dicebant: Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem, & matrem? Quo modo ergo dicit hic: Quia de cælo descendi? Respondit ergo IESVS & dixit eis: Nolite murmurare inuicem: nemo potest uenire ad me, nisi Pater qui misit me, traxerit eum, & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Est scriptum in prophetis: Et erunt omnes docibiles Dei. Omnis qui audiuit a Patre, & didicit, venit ad me. Non quia Patrem vidit quisquam, nisi is qui est a Deo, hic vidit Patrem. Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam. Ego sum panis vitæ. Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt. Hic est panis de cælo descendens, vt si quis ex ipso manducauerit, non moriatur. Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi, Si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum: & panis, quem ego dabo, caro mea est, pro mundi vita.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Litigabant ergo Iudæi ad inuicem, dicentes: Quo modo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum? Dixit ergo eis IESVS: Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die. Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in illo. Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me. Hic est panis, qui de cælo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. Hæc dixit in synagoga docens in Capharnaum. Multi ergo audientes ex discipulis eius, dixerunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire? Sciens autem IESVS apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc vos scandalizat? Si ergo videritis Filium hominis ascendentem, vbi erat prius? Spiritus est, qui viuificat: caro non prodest quicquam. Verba quæ ego locutus sum vobis, spiritus & vita sunt. Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt. Sciebat enim ab initio IESVS, qui essent non credentes, & quis traditurus esset eum. Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo. Ex hoc, multi discipulorum eius abierunt retro: & iam non cum illo ambulabant. Dixit ergo IESVS ad duodecim: Numquid & vos vultis abire? Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine, ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes: & nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus Filius Dei. Respondit eis IESVS, Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est? Dicebat autem Iudam Simonis Iscariotem: hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim.

Post hæc abijt Iesus trans mare Galilææ, quod est Tyberiadis.

COMMENTARIVS.

DEscribit Ioannes miraculum Christi, & sermonem miraculi occasione habitum. Miraculum alij Euangelistæ narrarunt, sermonem vero omiserunt: eaq. ratione a Ioanne narrandus suscipitur, cuius præcipuum institutum est verba ipsius Christi describere, quæ ceteri Euangelistæ siluerunt. Quod si miraculum ab alijs narratum, quod moris eius non est, repetit, id propter sermonem factum est, vt dicit Chrys. hom. 41. occasione enim miraculi sermonem hunc insignem habuit Dominus. Adde etiam hoc miraculum, ipsius sermonis sensum valde illustrare, vt in sequentibus constabit: quamquam etiam in eo narrando, quæ alij omiserunt, enunciat. Tempora ergo distinguens, inquit, *Post hæc*, quæ in cap. superiori facta sunt, *Abijt Iesus trans mare Galilææ*, quod alio nomine dicitur, mare *Tyberiadis*.

Quando & quo hæc facta sint.

Quando, *Post hæc* dicitur, non oportet intelligere, quæ in hoc capite narrantur continuo esse facta post languidi sanationem: nam hæc vti iam diximus, in Hierusalem fuit facta tempore Paschatis, aut secundum Cyrillum tempore Pentecostes: at hoc miraculum, vti Ioannes paulo post docet, gestum est prope sequens Pascha. Multi ergo interceserunt menses inter miraculum superius, & hoc, quod modo refertur: quo tempore multa miracula fecit Dominus in Galilæa: sermonemq. habuit illum celebrem in monte: duodecim elegit Apostolos: Ioannes occisus est: fama miraculorũ Christi ad Herodem peruenit: denique ea omnia gesta sunt, quæ narrant Euangelistæ vsque ad miraculum quinque panum, cuius Matth. cap. 14. Marc. cap. 6. Lucas cap. 9. meminerunt, quæ noster Euangelista, vt pote diligenter ab alijs relata prætermisit, verba, &

ba, & sermones Christi præcipue memoriæ tradere, conatus. Sic ergo intelligendæ sunt particulæ, *Post hæc*. Abijsse autem dicit Ioannes, sed qua occasione abierit, silet: at alij Euangelistæ expresserunt. Nam Matth. 14. dicitur, occiso Ioanne Baptista, audisse Herodem famam Iesu, & dixisse pueris suis: Hic est Ioannes Baptista, ipse surrexit a mortuis. Cum autem hoc audisset Dominus, secessit cum discipulis suis in desertum locum Bethsaidæ, quod Ioannes nunc dicit, *Abijt trans mare Galilææ*. Quamuis autem Matthæus post prædicta verba describat occisionem Ioannis, non narrat eam, quasi tunc, sed iam multo ante factam: sicuti etiam alij Euangelistæ. Quando ergo dicit Dominum audisse hæc & secessisse, referendum est, vt tunc secesserit, quando nouit Herodem miraculorum eius habuisse notitiam, & quæsiuisse videre eum. Nisi dicamus, quod quamuis mors Ioannis multo ante acciderit, quàm fama miraculorum Christi ad Herodem peruenisset, tamen vtrumque simul relatum est Christo, nempe & Ioan. occisum, & Herodem famam Christi audisse, vt sentit Euthym. Matth. 14. & Beda Marc. 6. & Luc. 9. Abijt ergo sæuitiæ tyranni cedens, hominem se in hoc verum demonstrans. Marcus c. 6. aliam etiam expressit causam, nempe, vt pusillum cum discipulis quiesceret. Venientibus enim discipulis ex prædicatione, & narrantibus, quæ egerant, dixit: Venite in desertum locum, & quiescite pusillum: erant enim, qui veniebant, & redibant multi, & nec spatium manducandi habebant. hæc Marcus. Mare Galilææ est, quod alio nomine dicitur Tyberiadis, a ciuitate celebri ad litus eius adiacente, quod etiam alio nomine dicitur lacus Genezareth. Cetera in annotatione require.

ANNOTATIO I.

Christus his panes multiplicauit, vt turbas satiaret.

BIs Dominus miraculum multiplicationis panum fecit. Primo quidem, quando Ioannes narrat, & hoc idem descripserunt Matthæus cap. 14. Marcus cap. 6. Lucas cap. 9. Ita docent Aug. tract. 24. Chrysost. ho. 41. & est consensus communis. Secundo quando ex septem panibus & paucis piscibus turbas refecit, & hoc posterius gestum est, cuius solũ Matthæus cap. 15. & Marcus cap. 8. meminerunt. Ad prius ergo reuertamur, quod nũc describitur. Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 45. & Chrysost. hom. 59. in Matth. & Hieronymus Matth. 14. hoc miraculum

Miraculũ hoc quando factum fuerit.

post cædem Ioannis ab Herode factum putant. Nam Matth. 14. dicitur, Postquã occisus est Ioannes, accedentes discipuli eius tulerunt corpus eius, & sepelierunt, & venientes nunciauerunt Iesu: quod cũ audisset Iesus, secessit in nauicula in desertum locum. Tamen hæc sententia habet maguam difficultatem: nam cum constet ex Ioanne miraculum hoc prope Pascha celebratum, consequeretur, mortem Ioannis factam esse illo tempore, cuius contrarium Ecclesia celebrat: nam mense Augusti decollatio Ioannis peragitur. Quòd si attente Marcum cap. 6. & Lucam cap. 9. legimus, non est difficile inueni-

A re, non eo tempore Dominum abijsse in locum, vbi hoc fecit miraculum: nam narrat Dominum Apostolos ad prædicãdum misisse, & eodem tempore Herodem famam Iesu audientem dixisse: Ioannes Baptista surrexit a mortuis: & cum hæc narrasset, statim tradat, & describit Ioannis cædem. Apertum est autem non narrasse, vt id temporis factam: nam prius dixerat Herodes, Ioannem surrexisse a mortuis: ergo antequam Herodes hoc B protulisset, iam erat Ioannes occisus. Narrat ergo historiam cædis velut ex occasione quadam, non quòd tunc facta esset; continuans autem historiam dicit, reuersos esse Apostolos, & narrasse omnia, quæ egerant, & docuerant: tunc ait Dominus: Venite seorsum in desertum locum. Ex his manifestum profectò est, hoc miraculum factum post missionem Apostolorum, & Apostolos missos fuisse etiam post Ioannis occisionem, antequam ad Hero- C dem fama Christi peueniret. Hoc autem medio tempore, dum Apostoli mittuntur, Herodes audiuit Christi famam: reuersis igitur Apostolis, & renunciato ad Christum, quod Herodes dixerat de illo, abijt cum discipulis in desertum. Ex Marco igitur, & Luca aperte deducemus historiæ occisionis

Universidad de Deusto
Biblioteca

occisionis Ioannis narratam, non vt factam: nam prius Herodem de Christo pronunciasse referunt: Surrexit Ioannes a mortuis. Erat ergo iam occisus Ioannes: sed verborum illorum occasione historiã multo ante gestam narrat. Quãdo ergo dicit Matthæus, discipulos Ioannis, postquã sepelierunt eum, venisse, & nunciasse Iesu, & cum id audisset Iesus, secessisse in locum desertum, intelligere oportet, cum Euthymio, vti diximus in commentario, non tunc venisse, cum primum sepelierũt; sed post aliquod tempus, & simul Christo & occisionem, & verba Herodis multo post eadem de Christo prolata renunciasse. Dici etiam potest verbum illud Matthæi (quod cum audisset) referendum esse ad historiam præcipue instituram: nempe cum audisset, quæ Herodes dixerat, audiẽs famam eius, non autem ad ea, quæ narrarunt discipuli de morte Ioannis: ex Marco enim, & Luca, & Ecclesiæ traditione, e festi celebritate, habemus non continuo post Ioannis occisionem hoc miraculum fuisse.

ANNOTATIO II.

Quomodo concordes sint Euangelistæ circa hãc Domini profectionem.

CVm Ioannes noster Christum trans mare Galilææ abijsse dicat, vbi peractum esse miraculum hoc narrat, difficultas ex alijs oritur Euangelistis: nam Matthæus cap. 14. & Marcus cap. 6. in desertũ locum abijsse dicunt. Nec hoc tantam facit difficultatem, quantam Lucæ testimonium, qui cap. 9. refert abijsse in locum desertum, qui est Bethsaidæ: at Bethsaida est citra mare, seu lacum, venientibus e Iudæa sita. Qua igitur ratione dicitur Christus abijsse trans mare, vbi celebratum est miraculum istud? Immo inter Marcum, & Lucam videtur quædam repugnantia: nam secundum Lucam dicitur abijsse in locum desertum Bethsaidę, vbi miraculum fecit: at secundum Marcũ completo miraculo coegit discipulos, vt ascenderent nauiculam, & præcederent eum trans fretum ad Bethsaidam.

Quod sit & quale mare Galilææ.

Pro huius difficultatis resolutione, sunt nonnulla consideranda. Primum est mare Galilææ esse lacum quendam iuxta regionem Galilææ, per quam transit Iordanis fluuius, qui terræ sanctæ orientalis est terminus, habetq. secundum Iosephum lib. 3. de bello Iudaico. c. 18. centum stadiorũ longitudinem, quadraginta latitudinem: quamuis Aegesippus lib. 3. cap. 26. longitudinem cẽtum quadraginta stadiorum esse affirmet: octo autem stadia milliare Italicum conficiunt. Dicitur autem mare iuxta Hebræorum morem, qui congregationes aquarum siue salsæ, siue dulces sint, vocant mare: quod annotauit Hiero. in tradition. Hebra. in Genes. in principio. & ex Gen. 1. habetur, Cõgregationes, inquit, aquarum appellauit maria. Nomina diuersa habet a locis prope ripam sitis; dicitur enim mare Galilææ, quia iuxta regionem hanc lacus iste est: Tyberiadis vero, a ciuitate celebri in principio eius sita. hæc olim, vt dicit Hiero. Ezechi. 47. dicta est Chinereth, siue Chineroth, quæ Iosue 19. vocatur Chenareth, vnde enim mare Chinereth dicitur, Num. 34. & Iosue 11. sed destructam, Herodes in honorem Tyberij Cesaris reparauit, & nomen imposuit Tyberiadis. Dicitur etiam stagnum Genezareth, siue Genesar, a terra quadam continente sic appellata, quæ ad littus eius adiacet, cuius regionis latitudo est viginti stadiorum, & longitudo triginta secundum Iosephum loco allegato: in qua regione ipse Iosephus Capharnaũ sitam asserit: nam a fontis nomine ciuitas sic est appellata. Ex quo sit vt Chinereth non sit idem, quod Genesar, seu Genezareth, cum hoc sit regionis nomen, illud autem ciuitatis, vt ex Hieronymo diximus. Nisi etiam dicere velimus Tyberiadem nõ esse eandem, quæ olim dicebatur Chinereth, esseq. nomen regionis idem cum Genesar, seu nomen esse vrbis, & regionis citra lacum ad littus Galilææ.

Bethsaidæ situs.

Alterum annotandum est, Bethsaidam, quæ erat Apostolorum patria, sitam esse inter Tyberiadem, & Capharnaum: erat autem Capharnaum in fine lacus ad ripam citra ipsum lacum venientibus a Iudæa, & Galilæa. Non enim necessarium his erat transfretare, vt venirent Capharnaum, sed ad ripam regionis Galilææ sita erat. In lacus autem principio erat Tyberias ex opposita parte, ita tamen, vt propter curuitatem, & sinum quendam lacus, iter breuius, & commodior esset nauigatio, sed non necessaria: nam ascendendo per ripam iter terrestre conhci poterat ad Tyberiadem venientibus ex Iudæa, & Galilæa, quamuis Iordanis fluuius per pontem transiri debuerit. Inter Tyberiadem ergo & Capharnaum, in sinu & curuitate hac erat Bethsaida ciuitas Apostolorũ, non multum a Capharnaum distans. Aliqui recentiorum alteram Bethsaidam ex aduersa parte lacus dicunt, haneq. esse, quã Philippus Tetrarcha in vrbis specie ampliauit, nomenq. Iuliadis a Iulia filia Cæsaris nuncupauit, vt refert Iosephus lib. 18. Antiqui, cap. 3. & eius meminit Plinius lib. 5. cap. 15. & hac distinctione suã gelistarum loca in cõcordiam adducunt, vt Lucas de Bethsaida vltra lacum meminerit, in cuius desertum abijt Iesus, & miraculum fecit, & huius deserti mentionẽ faciant Matthæus, & Lucas; at miraculo facto iterum transfretasse in Bethsaidam dicatur, nempe eam, quæ Apostolorum patria erat. Sed quia apud antiquos, & graues auctores non inuenitur hæc distinctio Bethsaidæ, nõ probo hanc responsionem: & quamuis esset vera distinctio, non satisfacit propositis difficultatibus. Aliter respondent nonnulli nostro sęculo: sed vera, & legitima responsio hæc est, quam peritus locorum facile acceptabit.

Vera difficultatis resolutio.

Antequam igitur perueniatur Tyberiadem, est Capharnaum: proficiscentibus autem erat ad ripam Bethsaida Apostolorum patria, & superius versus Tyberiadem antequam ad eam, & ad pontem Iordanis perueniretur, erat locus desertus Bethsaidę. Huc Dominus nauigauit. Nam quamuis pedes venire potuisset, tamẽ cõmodior erat, & breuior via nauigio propter curuitatem, & sinum stagni, & ascendit ad locum desertum relicta Bethsaida, cuius locus ille erat inter Bethsaidam, & Tyberiadem situs, & ibi miraculum perfectum est: eoq. peracto iussit discipulos transfretare versus Bethsaidam ipsam, ipse autem in eo loco mansit. Poterat quidem iter confici pedibus, sed propter sinũ, vti diximus, erat facilior via per aquam. Et hac ratione concordia multorum habetur: nam Apostoli facile relicto Domino abierunt. Existimarunt enim peditem venire voluisse, quia non multum distabat: turba etiam sequi eum pedibus potuit, quia via patebat & terra, & aqua: & hinc patet intelligentia huius loci. Quando enim Ioannes dixit: *Abijt trans mare*, illa dictio, *Trans*, non significat ripam oppositam stagno, sed ripam ex eadem parte, tamen sinu interiacente stagni, ad quem per aquam transitus facilis erat. Patet etiam intelligentia Luc. 9. non enim dicitur, in desertum qui est Bethsaida, sed qui est Bethsaidæ. Ad eam enim ciuitatem pertinebat, sicut loca vrbium circumuicina: nec erat ex opposita parte ripæ supra Tyberiadem; hac enim ratione turbæ sequi pedibus non possent, longumq. esset iter, adeo vt vix, quæ Euangelistæ dicunt, fieri possent. Patet etiam ratio, quare Ioannes dicat nunc mare Galilęę, quod est Tyberiadis; nempe vt insinuet locum miraculi, qui fuit supra Bethsaidam patriam Apostolorum in deserto loco versus Tyberiadem, in quem nauicula peruenit Christus, propter sinum, & veluti dorsum lacus, quod transfretasse dicitur.

Et sequebatur eum multitudo magna, quia videbant signa, quæ faciebat super his, qui infirmabantur.

COMMENTARIVS.

NArraturus Euangelista miraculum, quo magna hominũ multitudo quinque panibus satiata est: qua ratione hæc multitudo, & vnde conuenerit præmittit; ne si nulla mentio fieret, vnde hæc tanta multitudo in deserto comparuerit, aliquis hæsitaret. Simul etiam causam adiungit, quæ tantam multitudinem in desertum locum, Christum sequi permouerit. *Videbant*, enim, *Signa, quæ faciebat super ijs, qui infirmabantur*, hac de causa ex oppidis circumuicinis multi ad eum confluebant, pars vt sanaretur a suis infirmitatibus, pars vt infirmos, & ægrotos ipsos deferret; pars etiam, vt credi facile potest, vt viderent mira opera Christi. Vtilitate enim corporis magis, quàm animæ ista multitudo concurrebat; quod Euangelista non dissimulauit, causam multitudinis congregatæ exprimens.

Christi miracula, tribus de causis, in vtilitatem, & beneficiũ hominum facta.

ANNOTATIO III.

ATtende omnia miracula Christi in tollendis humanis miserijs, & morbis depellendis fere gesta esse: quod optimo consilio factũ est, cuius tres possumus, assignare

Universidad de Deusto
Biblioteca

assignare causas vna est ratione fidei conciliandę, vti enim in 32. annotatione præcedentis capitis diximus, fides non solum ex intellectu, sed ex voluntate etiam pendet, cum enim necessarias non habeat demonstrationes, opus est voluntatis affectu intellectum inclinantis ad assensum. In fidei ergo prædicatione necesse est, & intellectum illustrare docendo, & voluntatem afficere inducendo: multum autem ad hoc prodest vtilitas propria addiscentis, & audientis: facile enim persuademus ijs, quos benevolos habemus, benevoli autem beneficijs fiunt. Hac igitur ratione Dominus noster beneficijs, quorum ea magna sunt quę ad vitam, & sanitatem conducunt, attrahebat eorum affectum, vt verbum doctrinę facilius intellectui imprimeret. Altera huius causa est, vt finem sui aduentus sensibilibus effectibus A ostenderet: venerat enim e cęlo animæ morbos, & mortem peccati expellere: idcirco sanandis corporum ęgritudinibus, & mortuis suscitandis id significauit: vt medicus animorum tam insignis & nouus corporum medicus esse cognosceretur. Prętera corpora etiam suo tamen tempore, nempe vltima resurrectione perfecturus erat: vel vt ergo quoddam signum eius, quod futurum erat, hęc miracula pręmisit. Tertia causa est, vt principium aduentus sui, etiam mundo manifestaret: non enim ex iustitia, sed ex summa misericordia venerat redimere, propterea eam misericordiam his exterioribus operibus explicabat. At Iudæi effectum misericordiæ considerantes, nec oculos mentis ad potentiam sanantis, vt diuinitatem eius crederent, attollentes, hac vtilitate sola exteriori permoti, ipsum sequebantur.

Subijt ergo in montem Iesus, & ibi sedebat cum discipulis suis.

COMMENTARIVS.

OMittit Euangelista, quod alij narrant. Matth. 14. & Mar. 6. ascenderunt in nauiculam ipse cum discipulis, & abierunt in locum desertum seorsum, & viderunt eos abeuntes, & cognouerunt multi, & pedestres de omnibus ciuitatibus concurrerunt illuc, & prævenerunt eos. Ex annotatione secunda facile intelligitur, qua ratione potuerit illa multitudo pedestris concurrere ad locum, in quem Iesus transfretauerat: nam transfretatio erat non totius latitudinis lacus, sed sinus cuiusdam. Illi ergo pedites peruenerunt, immo prævenerunt; nauicula enim non multum itineris cōficiebat, quia forsan nec ventus secundus erat, nec multum remigando laborabant, vnde illi potuerunt prævenire, si non omnes, saltem magna pars. Dominus autem e nauicula egressus montem cum discipulis ascendit, adhuc multitudine confluente. Notanda est illa particula illatiua, *Ergo*, insinuat Ioannes causam, cur montem ascenderit. Cum enim multa turba prævenisset eum, esserq. in loco vbi e naui descendit, & adhuc multi confluerent: vt paululum cum discipulis quiesceret, & reliquam turbam venientem expectaret, sanaturus ægrotos, & eos omnes cibaturus; montem hac de causa solus cum discipulis ascendit. Ex hoc loco etiam probari potest Dominum non transfretasse in oppositam stagni ripam: sic enim non potuissent illi qui ipsum sequebantur, quando nauim ascendit, maxime cum multi infirmi essent, illo eodem die peruenire ad locum, in quem Dominus transfretauit. Poterant quidem pedestres eum sequi, & ad Tyberiadem peruenire, vbi per pontem Iordanis transitus patebat; sed non tam breui spatio temporis id fieret, pręsertim tanta multitudine existente, & vti diximus, infirmis multis, quibus non ita cito transcurrere facile erat: locus igitur erat citra Tyberiadem.

Hinc colligunt Dominum vltra flauiū non transijsse.

Erat autem proximum Pascha, dies festus Iudæorum.

TEmpus describit miraculi edendi, nempe prope Pascha Iudeorum, festum celeberrimum. Vides ex hoc loco Ioannem annum fere integrum silentio præterijsse:

præterijsse: nam historia de languido tempore Paschatis gesta fuit, vt diximus, modo autem sequens Pascha proximum esse dicitur. Hoc anno multa gesta sunt a Christo, quæ alij narrarunt Euangelistę: est autem hoc Pascha tertij anni prædicationis Christi, hoc enim miraculum gestum est instante iam anno tertio, & est hoc Pascha secūdum a celebratione nuptiarum. Vnde probabile est, quod Augustinus serm. 1. de Epiphania dixit, hoc miraculum panum esse celebratum eodem die, quo nuptiæ, sed non eodem anno. Cyril. lib. 3. cap. 11. existimat hoc festum esse tabernaculorū dictum Scenophegia, quod mense Septembri celebrabatur. Sed huic opinioni duo obstant; Vnum est verbum Euangelistæ expressum; dicit enim Pascha fuisse proximum, quod nulla ratione illi festo valet accommodari. Cyrillus quidem non legit Pascha, propterea verisimile est eam asseruisse sententiam: tamen omnes alij Doctores, & Græci, & Latini codices id legunt; qua lectione admissa, sententia Cyrilli sustineri non potest. Alterum est, quia cum ipse historiam languidi tempore Pentecostes gestam affirmet, immo etiamsi Paschate fuisset facta, tam breue tempus erat ad festum tabernaculorum, vt non possent ea esse gesta, quæ alij narrant Euangelistæ.

Hoc miraculum eodē die quo miraculū nuptiarū, non tamen eodē anno factum creditur.

Cum subleuasset ergo oculos Iesus, & vidisset, quia multitudo maxima venit ad eum, dixit ad Philippum.

MVlta prætermittit Ioannes, quæ alij Euangelistæ referunt. Primo Matthæus, & Marcus dicunt exijsse, id est, e montis secreto ad turbas videndas prodijsse. Secundo addunt tactum esse misericordiæ affectu. Tertio causam Marcus assignat, quia erant velut oues non habentes pastorem. Quarto dicit Lucas illū excepisse eos placide, & humaniter obuiam proceisisse. Quinto Marcus refert, cœpisse eos docere multa. Sexto addit Lucas de regno Dei. Septimo Matthæus, & Lucas addunt ægrotos, & qui curatione indigebant, sanasse. Octauo secundum Matthæum, & Marcum: Erat hora tarda, & dies inclinabat, accesseruntq. discipuli dicentes: Dimitte illos, vt euntes in vicos, & villas proximas emant cibos sibi: quos manducent. Nono secundum Matthæum, & Marcum, dicit Iesus: Date illis vos manducare. Decimo secundum Marcum respondent: Euntes emamus panes ducentis denarijs, & dabimus eis. Vndecimo, quod Ioannes nunc refert: *Cum subleuasset oculos, & vidisset* maximam multitudinem, ad Philippum conuersus ipsum interrogat: iam enim docuerat, iam miracula ediderat, infirmos sanauerat: nunc animum ad corporalem refectionem illorum applicans, oculos subleuat, vt multitudinem cibandam maximam videat, non solis corporeis oculis, sed etiam interioribus ad miserendum. Illa particula, *Ergo*, insinuat causam pręcedentem ab alijs narratam Euangelistis: tractarat enim iam cum discipulis de cibo præbendo, responderant discipuli maximam esse multitudinem, vt ducentorum denariorum pretio cibus illis, vel pro singulis modicus comparari non posset: iamq. vt inquirerent, quot panes ibi essent, iusserat: hac de causa subleuat oculos, multitudinem contemplans, vt ei prouideat. Et nota verba, *Multitudo maxima venit ad eum*, dignum censuit ijs consulere, qui ad illum venerant. Quamuis enim propria traxerit eos vtilitas, tamen animo benevolo ad eum conuenerant: nec tam illorum merito, quàm benignitate, & misericordia sua propria inducebatur ad subueniendum.

Series rei gestæ ex Euangelistis collecta.

Vnde ememus panes, vt manducent hi?

AD Philippum conuersus interrogat, qua ratione comparari pecuniæ possint ad cibos emendos pro multitudine cibanda. Hic est sensus, *Vnde*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cur potius Philippum quam cæteros interrogauit.

ememus, id est, qua via pecunias, seu pretium inueniemus, quo cibos emamus? Percontabitur aliquis, quare ad Philippum potius, quàm ad alios conuersus est, vt hoc interroget? Pro cuius intelligentia sciendum, Dominum, vt paulo ante ex alijs Euangelistis retulimus, cum alijs etiam discipulis hoc idem tractasse: nam dixit: Date vos illis manducare. Rursus iussit, vt quot panes haberent, inquirerent, quod totum optimo est factum consilio. Erant enim discipuli soliciti de victu, & vestitu, cum pauperes essent, nec haberent vnde sibi id compararent, nisi ex eleemosynis: & plus nimio huic curæ indulgebant, minusq. Christi prouidentiæ, & potentiæ, quàm par erat, confidebant. Proponit igitur Dominus hoc miraculo præter alia eos abstrahere ab hac solicitudine nimia, & inducere, vt se committerent diuinæ eius prouidentiæ, & virtuti; solicitudo enim hæc ex modica eorum fide procedebat. Vt igitur hoc perficiat, iubet eos inquirere, quot panes habeant, & vt ipsi dent manducare: vt hac ratione cognoscentes se nihil habere, non solum, quod pro tanta multitudine, sed nec etiam quod sibi ipsis satiandis sufficeret, & postea experientes diuinam eius virtutem, ipsius postea fidant prouidentiæ, & nimiã solicitudinẽ deponant. Hoc ita esse indicant verba Matt. c. 16. Quid, inquit, cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panes non habetis? nondum intelligitis neque recordamini quinque panum, quinque millium hominum, & quot cophinos sumpsistis? Ex his facile est respondere, cur nunc ad Philippum conuertatur post discipulos, quibus iam de hoc locutus erat. Puto id esse factum, vel quia tunc non aderat cum illis, vel quia Philippus inter omnes plus hac solicitudine premebatur, vel vtraque simul de causa. Plus autem solicitum esse Philippum id indicat, quando enim interrogatur, *Vnde ememus panes*, respondit ducentos denarios non sufficere, vt modicum quis accipiat. Alij vero responderant ducentis denarijs emi cibos posse: quod argumento est Philippum maiori solicitudine premi circa victum, magisq. esse timidum. Hæc igitur est causa, ad quam reducere possumus, quod Cyril. & Chryso. respondent. Chryso. enim hom. 41. id factum dicit, quia nouerat Dominus, qua doctrina magis discipuli indigerent; erat autem tunc temporis Philippus imbecillis fidei, ideo vt eum instruat, interrogat. Cyril. lib. 3. cap. 13. idem fere respondet, Philippum sæpe quæsiuisse, & interrogasse, sed non fuisse ita acutum, vt altiora posset penetrare; propterea ei dictum est postea Ioan. 14. Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me. Aliam possumus huius etiam excogitare causam, nempe Philippum fuisse in his, quæ ad victum comparandum pertinebant, peritiorem & intelligentiorẽ. Cuius rei argumento illud est, eum iudicasse non sufficere ducentos denarios ad comparandum cibum turbæ tantæ, sicut cæteri discipuli existimarunt. Dominus autem interrogare hunc voluit, vt subsidium humanum vndique deesse omnibus illis constaret, quandoquidem nec qui intelligentior erat inter eos inuenire potuit.

Quid hoc miraculo fieri voluerit docere.

Satisfacit propositæ dubitationi.

Hoc autem dicebat tentans eum: ipse enim sciebat, quid esset facturus.

NE ex ignorantia aliqua interrogasse videretur, Euangelista causam interrogationis exposuit, vt, inquit, eum tentaret: nam ipse quid facturus esset, sciebat: decreuerat enim miraculum edere, quale paulo post edidit. Tentat Christus Philippum, vt omne humanum remedium deesse cognoscens, virtutem Christi diligentius aduertat: ipsiusq. diuinæ prouidentiæ exemplum attentius consideret: & discat cum alijs omni solicitudine rerum temporalium deposita, Christo confidere.

ANNO-

ANNOTATIO IIII.

Tentare qd sit, & quomodo fiat.

TEntare aliquem, proprie loquendo non aliud est, quàm periculum facere, siue scientiæ, siue virtutis, siue alicuius alterius, quod in illo latet. Fit aliquando hæc tentatio, aut propter eum, qui tentat, nempe quia ex tentatione experientiam capit illius, quod in tẽtato ignorabat: aut propter eum, qui tentatur: quod dupliciter fit. Vno modo, vt is in malum aliquod, & peccatum inducatur: qua ratione dæmon tentat homines, non vt ipse experientiam accipiat, parum enim hoc curat, sed vt in peccatum impellat: hoc modo Deus neminem tentat, vt dicitur Iacobi. 1. Altero modo, vt is, qui tentatur, ad bonum aliquod promoueatur, sic Deus tentat, vt vel homo suam imbecillitatẽ cognoscat, & diuinam virtutem inquirat, vel vt ipsius virtus exerceatur, & adhuc perfectior fiat; aut vt alij etiam illius exemplo, instruantur. Sic Deus Iob tentauit & Abraham, vt exerceret, & alijs notam faceret eorum virtutem, tantoq. exemplo proficerent: de qua re alio in loco diffusius est tractandũ. Tentat nunc Philippum Dominus, non vt ipse discat, aut experientiam accipiat virtutis Philippi; sciebat enim cordium scrutator eum in fide, & fiducia esse debilem, nouerat quid esset responsurus; sed propter ipsum Philippum interrogat, non vt fidem eius notam alijs faciat; sed vt & ipsum humanum remedium deesse aduertere faciat, & sic discat Christo se totum committere, & solicitudinem superuacaneam temporalis victus deponere, tanti facti edoctus experientia.

Respondit ei Philippus. Ducentorum denariorum panes non sufficiunt eis, vt vnusquisque modicum quid accipiat.

COMMENTARIVS.

ALij discipuli secundum Marcum responderant: Euntes emamus panes ducentis denarijs, & dabimus eis: at Philippus vti de victu magis solicitus respondit, non sufficere ducentos denarios pro panibus, etiamsi vnusquisque modicum quid accipiat. Summam hanc denariorum viginti nostros scutos aureos paulo plus minusve conficiunt. Philippus Christi virtutis immemor, sola humana subsidia considerauit, non ad diuinam potentiam conuersus est, sicuti conuersa est beatissima Christi mater vino in nuptijs deficiente.

Dicit ei vnus ex discipulis eius Andreas frater Simonis Petri: Est puer vnus hic, qui habet quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Sed hæc quid sunt inter tantos?

ANtequam Philippum interrogasset, dixerat discipulis: Quot panes habetis, ite, & videte; vt narrat Marcus. Facta diligẽtia aliqua, nuenerant hunc puerum in turba illa habentem panes quinque, & duos pisces; siue puer hic esset vnus de turba, qui pro aliorum commoditate hæc deferebat; siue esset pro discipulorum vsu: quamuis verisimilius sit, vnum fuisse de turba, qui aliorum cibos conseruabat, inuentus est a discipulis puer hic. Responsione autem Philippi facta, vnus ex discipulis Andreas frater Petri responsum Domino retulit. Omisit Euangelista noster, quod Marcus Dominum discipulis dixisse narrauit, & solũ, quod responderunt, describit. Misit autẽ Christus discipulos, vt viderent, quot panes haberent, vt eos cognoscere faceret, omne humanum deficere subsidiũ; nihil enim inuenerunt apud se: apud eos vero, qui de turba erant, puerum repererunt habentem quinque panes hordeaceos, & duos pisces. Sed Andreas humana considerans, addidit, *Sed hæc quid sunt inter tantos?* quasi dicat: omne humanum deficit subsidium: nam & hoc tam modicum est, vt multitudini collatũ,

Universidad de Deusto
Biblioteca

quasi nihil esset, reputari debeat. *Inter tantos*, dicit, quod alias inter tot, siue inter tam multos dicimus, sed & illa phrasis Latina est, & probata.

Dicit ergo Iesus: Facite homines discumbere. Erat autem fenum multum in loco. Discubuerunt ergo viri numero quasi quinque millia.

OMisit Euangelista, quod narrat Matthæus; audito enim Andreæ responso, dixit: Afferte mihi eos huc. Cum igitur allati essent panes illi quinque, & duo pisces, iussit homines discumbere. Illa particula, *Ergo*, hoc insinuat, nempe allati sunt panes, & pisces. Iussit ergo, vt facerent discumbere, *Erat autem in loco fenum multum*, propterea q. aptus locus erat ad discumbendum. Secundum autem Marcum præcepit illis, vt accumbere facerent omnes secundũ contubernia super viride fenum, & discubuerunt in partes per centenos, & quinquagenos. Numerus secundum Matthæum erat quinque millia virorum excepto mulieribus, & paruulis. Illa secunda particula, *Ergo*, illationem facit ex præcedentibus, vt sit sensus; propterea discubuerunt, quia discipuli iussi a Domino illos discumbere fecerunt, & loci commoditas erat propter fenum multum. Ioannes quasi quinque millia, virorum esse dicit. Lucas fere quinque millia, at Matthæus, & Marcus absolute quinque millia, sed in hoc nulla est repugnantia. Nam in Græco textu etiam hos duos Euangelistas particulam minuentem apposuisse legimus, vt numerum non omnino fuisse completum significarent, sed parum aliquid deesse, & quamuis talis particula non esset apposita, adhuc nulla est contradictio. Nam & in scriptura, & in communi loquendi modo, numerum absolutum ponimus, etiamsi aliquid desit, maxime in magnis supputationibus, qua de causa interpres Latinus talem particulam omisit.

Concordes sunt Euangelistæ in numero comedentium.

Accepit ergo Iesus panes, & cum gratias egisset, distribuit discumbentibus, similiter & ex piscibus quantum volebant.

DIscumbentibus iam hominibus accepit Dominus manibus suis panes, præmissq. ad Patrem actione gratiarum, diuidere incœpit, & per Apostolos distribuere discumbentibus, & ex piscibus itidem, *Quantum volebant*, id est, vsque ad perfectam refectionem, vt nihil amplius desiderarent. Non enim modicum singulis datum est, sed plene, & perfecte singuli cibati sunt. Secundum Matthæum, & Marcũ, & Lucam, accepit quinque panes, & duos pisces, & aspiciens in cælum benedixit, & fregit, & dedit discipulis panes, discipuli autem turbis: & manducauerunt omnes, & saturati sunt. Ne enim modicum singulis, aut non omnibus datum arbitraretur aliquis: propterea omnes Euangelistæ adijciunt: Manducauerunt omnes quantum volebant, & saturati sunt.

Notat Author sex quæ a Domino circa panes, & pisces facta sunt.

Sex Dominus circa hos panes, & pisces fecit: accepit eos primo in manus suas, vt se miraculi, & multiplicationis auctorem ostenderet. Secundo aspexit in cælum, vt se de cælo esse, & a Patre cæleili potestatem talem habere significarer. Gratias tertio egit in quantum homo, pro diuino beneplacito, quo tantum miraculum in hominum salutem, & spiritualem, & corporalẽ facere decreuit: nostrum enim bonũ Christus reputabat sibi propriũ, idcirco pro nobis gratias agit. Quarto benedixit secundum Lucam panibus illis, & piscibus, virtutẽ multiplicationis imprecando, & impartiendo. Quinto fregit, & tali fractione multiplicauit. Tandem sexto dedit discipulis, vt discumbentibus diuiderent. Hęc autẽ non sine magno consilio Euangelistę annotarunt: voluerunt enim ea, quę Christus in Eucharistia, pane sacratissimo fecit, præsignare, vt inferius dicemus.

ANNO-

ANNOTATIO V.

Non nihil textus differens in lectione.

PRo maiori superiorũ declaratione aliqua sunt annotãda. Primũ est Græcos textus habere, *Cũ gratias egisset, distribuit discipulis, discipuli vero accumbentibus.* & ita Cyrillus & Euthymius legunt. Rursus etiam illud, *Volebant*, aliqui textus habent in singulari, vt ad Christum referatur, qui pro sua voluntate distribuit: hæc tamen sensum non mutant. Nam etiam si per discipulos distribueret, ipse dici poterat distribuisse, & quantum voluit distribuit: voluit autem illos, quantum voluerunt, manducare. Basil. autem in lib. Mora. regula. 38. cap. 1. legit Distribuit discũbentibus, & quantum volebant.

Noluit panes de nouo creare vt magis manifestaretur miraculum.

Alterum est noluisse Christum panes de nouo creare, sed præexistentes multiplicare, vt hoc miraculum sua virtute factũ esse magis innotesceret. Si enim creati fuissent ad eius preces, Deum illos panes misisse dixissent turbæ, sicut oratione Heliæ pluit; & sicut in deserto missæ sunt coturnices: at dum ipse manibus suis panes accipit, & multiplicat, in eo esse virtutem tantam nemo dubitare poterat. Qua etiam ratione in nuptijs noluit vinum creare, sed aquam conuertere in vinum. Factũ est etiam hoc ad mysterij significationem: vti enim inferius dicemus, omnia hæc propter doctrinam de sacratissimo Eucharistię pane facta sunt, in qua non nouus panis creatur, sed panis iam factus assumitur, qui diuina virtute in Christi substãtiam, seu corpus conuertitur.

Tertium est, voluisse Dominum panes non proprios, sed eos, qui apud vnum de turba inuenti sunt multiplicare, vt tota virtus ipsi, non panibus aut artificio alicui latenti humano, aut dæmoniaco tribueretur.

Quomodo Panũ multiplicatio sit facta.

Quartum est, diuina virtute multiplicatos esse panes hos, & pisces, siue conuersa materia adiacente aeris in substantiã panis, & piscis, vt dicit Euthymius; siue omnipotentia Dei ad fractionem panis nouis partibus substantiæ creatis. Hæc autẽ multiplicatio primo facta est in manibus Christi, vt dicit Aug. tract. 24. Secundo addit Chryso. hom. 54. etiam in manibus Apostolorum. Tertio addit Hilari. lib. 3. Trini. in manibus discumbentium. Ambro. in Lucam vtrumque coniunxit, in manibus, & Apostolorum, & discumbetium. Veritas est, & in Christi manibus & Apostolorum, & discumbentium, virtute tamen vna Christi operante factam esse multiplicationem: tum vt tantæ multitudini opportuna ministratio fieret: tum vt virtutem diuinam singuli cognoscerent, & nõ cibis pretio conquisitis, sed diuina potentia multiplicatis cibatos se esse experirentur.

Vt autem impleti sunt, dixit discipulis suis: Colligite, quæ superauerunt fragmenta, ne pereant. Collegerunt ergo, & impleuerunt duodecim cophinos fragmentorum, ex quinque panibus hordeaceis, quæ superfuerunt ijs, qui manducauerant.

COMMENTARIVS.

Qgare colligi voluit tot cophinos ex fragmentis quę superfuere.

COlligere iubet Dominus Apostolos, quæ abundarunt fragmenta, vt miraculi virtus, & magnitudo notior fit, & manifestior, quo ex tanta inopia, tam magna, & abundans facta est copia: & vt ipsi magis in fide, & fiducia confirmentur, vt notat Chryso. hom. 41. & probat ex Matth. 16. & Mar. 8. vbi Dominus eos arguit, reducens in memoriam hoc miraculum. Propterea, inquit, duodecim cophini sunt iuxta numerum Apostolorum, quos iam duodecim esse constat, ex fine huius capitis: vbi dicitur Dominus ad duodecim dixisse: Numquid vultis abire? Voluit etiam Dominus vt dicit Cyril. lib. 3. cap. 18. misericordiæ virtutem commendare: qui enim largitur, semper abundat, auaro autem & nihil danti, semper deest. Collegerunt autem Apostoli post distributionem duodecim cophinos: forsan etiam voluit Dominus se hoc facto Moyse superiorẽ ostendere. hic enim non proprijs manibus manna porrigebat, sed de cælo Angelorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

rum opere factum descendebat, & nihil poterat in alterum diem asseruari; at Christus suis manibus panes multiplicauit, & distribuendos dedit: & vt asseruari posse significaret, fragmenta in cophinos duodecim colligi iussit. Et verisimile est hæc fragmenta collecta, non esse omnia ea, quæ ex refectione superfuerunt; multa enim ipsos comedentes sibi reseruasse in cibum futurum, siue in testimonium tanti miraculi, vt fieri solet probabile est. Ex ijs ergo, quæ relicta sunt, collecta fragmenta impleuerunt duodecim cophinos; quod Euangelista insinuauit dicens: *Quæ superfuerant ijs, qui manducauerant*, id est, quæ reliquerunt manducantes. comederunt enim multa, & multa sibi reseruarunt: tanta tamen eorum erat copia, vt impleti sint nihilominus duodecim cophini. Lactantius lib. 4. c. 15. testimonium Sibyllæ adfert hoc miraculum prædicentis. Multa in spirituali sensu dici possent cum Cyril. & Augustino, & alijs; sed non est instituti nostri in his multum immorari. Illud autem, *Fragmentorum*, coniungitur verbo, *Impleuerunt*, vt sit sensus: Impleuerunt fragmentis duodecim cophinos.

ANNOTATIO VI.

De cophinis.

COphinus Græcum est nomen, genus quoddam cistæ significás, in vsu erat apud Iudæos, vt Martialis Iudæum cistiferum vocat, idq. ex Iuuenali. 3. & 6. Satyra constat. Latine corbis ex viminibus contextus, quo res aridæ facile continebantur: in qua significatione in præsenti accipi probabile est. In tanta enim multitudine multos huiusmodi cophinos extitisse, quibus aliqua sibi necessaria portabant credendum est. Est etiam cophinus mensuræ genus, quo arida mensurabantur, tres congios capiens; singuli autem congij decem librarum plus parumue minus mensura sunt: vnde cophinus triginta libras capiebat. Apud aliquos etiam, quamuis raro, liquidorum mensura reperitur; at hoc in loco non mensuræ, sed cistæ, aut canistri genus quoddam est. Nec est probabile, quod aliqui dicunt non fuisse ibi cophinos aliquos, sed verba hunc habere sensum, superfuisse nempe quantũ duodecim cophini capere possent. Sed id verba Euangelica non admittunt: nam impleuisse duodecim cophinos Apostoli dicuntur. Ræ vera ergo erant cophini, non quidem mensuræ, sed cistæ, aut canistra, vt dictum est, quorum capacitas id temporis nota erat.

Illi ergo homines cum vidissent, quod Iesus fecerat signum, dicebant, quia hic est vere propheta, qui venturus est in mundum.

COMMENTARIVS.

Beneficentiæ vis.

QVanta sit beneficentiæ virtus, hoc miraculum probat: non tam enim miraculi potentia, quàm qualitas, quia cibus erat, tam benevolos fecit populos, & eorum oculos ita illuminauit; vt Christum illum esse Prophetam, qui in mundum venturus erat, confiterentur, regemq. sibi præficere decernerent. Recte ergo docuit Greg. 1. parte pastor. ca. 7. dicens: Egentis animum prædicantis sermo nõ penetrat, si hunc apud eius animum misericordiæ manus non commendat. Propterea Euangelista sapienter illam apposuit particulam illatiuam, *Ergo*, vt doceat, quia cibati fuerunt tam large, & mirabiliter. Idcirco confessi sunt Christum Prophetam esse, non qualemcunque; sed magnum illum, qui in mundum venturus erat. Hic locus satis aperte probat eos speraſse aliquem insignem prophetam venturum ante Messiam, quod superius discussimus, quando

do de testimonio Ioannis cap. 1. tractauimus. Est autem Græce cum articulo propheta, vt singularis, & insignis ille significaretur, qui a Iudæis expectabatur.

Iesus ergo cum cognouisset, quia venturi essent, vt raperent eum, & facerent eum regem, fugit iterum in montem ipse solus.

TAntam Christo hoc miraculum populorum illorum conciliauit benevolentiam, & opinionem, vt non solum regnum ei offerre, sed nolentem, & repugnantem etiam regem facere aggressi essent, nisi Dominus omnium præscius, antequam id tentarent, in montem solus secederet. Non dicit Euangelista cognouisse Christum, quòd turbæ decreturæ, & volituræ, sed quòd venturæ erant, quia id animo conceperunt, & facere statuerunt: antequam autem venirent, fugit Dominus. Secundum Euthymium, postquam dimissæ fuerunt turbæ & tanti virtutem miraculi considerarunt, decreuerunt reuerti, & facere regem. Nouit Christus priusquam turbæ id cogitassent, sed qui pro hominum salute mori veniebat, regnum visibile huius mundi spreuit: si enim regnare, vt reges mundi huius voluisset, non horum populorum opetam expectasset, nec Iudæorum tantum sed totius orbis imperium iure sibi debitum nulla hominum requisita ope consecutus esset. Cedens ergo multitudinis futuræ concitationi, solus in montem, vnde cibaturus populos descenderat, passu veloci tamquam fugiens recessit: ad diuinæ contemplationis montem docens eos velociter ascendere debere, qui mundi honores, & pompas vitare pro Dei amore cupiunt. Omisit Euãgelista noster aliqua, quæ alij narrarũt: nã secundũ Matthæũ, & Marcũ, Cum cognouisset, quòd venturi essent, vt facerent regẽ, statim cogit, seu cõpulit discipulos ascendere in nauiculam, & præcedere eum trans fretum. Addit Marcus ad Bethsaidam, dum ipse dimitteret turbas: dimissis autem turbis, fugit in montem solus. Matt. & Marc. addunt orare, Abijt, inquiunt solus in montem orare. nor dum enim turbæ eum regem facere decreuerant: propterea qui futura nouerat; eorum præuenit cogitationes. Duæ ergo causæ sunt abeundi in montem, vna vt oret, & hanc Matthæus, & Marcus narrarunt: altera, ne rex fieret a turbis, & hoc dicit Ioannes, qui propterea eum refert fugisse. Alij vero tantum abijsse dixerunt: qui enim fugit, etiam abit. Dicitur autem dimisisse turbas, quia signo aliquo, vt fieri solet, eis, ut recederent, seu velle se abire, & alio recipere significauit.

Vt autem sero factum est, descenderunt discipuli eius ad mare, & cum ascendissent nauim, venerunt trans mare in Capharnaum.

PRius, vt ex Matthæo, & Marco patet, compulit discipulos intrare in nauim, postea montem solus ascendit. Ioannes vero quod posterius factum est, narrauit prius per quandam præoccupationem, vt dicit Aug. lib. 2. de consen. Euã. cap. 47. Attende non esse idem, *Vt sero factum est*, & id quod Matthæus dicit. *Vesperc facto*, & Marcus, *Cũ iam hora multa fieret*. hæc enim quæ Matthæus, & Marcus asserunt, antequam miraculum fieret, gesta sunt; significantq. iam diem inclinasse, quando accesserunt discipuli, & cibatæ sunt turbæ; at conuiuio peracto factum est, quod Ioannes refert, dicens, *Vt sero factum est*, iam enim erat noctis crepusculum. Intrantes ergo nauim iter Capharnaum versus direxerint, transfretantes a parte altera stagni, quę propter sinum, & dorsum lacus oppositum, sinus quadam ratione dici potest, vti explicuimus paulo ante in annotatio-

ne

Universidad de Deusto
Biblioteca

ne secunda. Græca autem significatio, est magis propria: est enim imperfectum tempus, *veniebant, Capharnaum,* Nec est contrarium quod dicit Marcus, nempe iussisse Dominum vt transfretarent Bethsaidam. nam inter locum, vbi celebratum est miraculum, & Capharnaum media erat Bethsaida, & Dominus vere præcepit, vt appellerent Bethsaidam, donec turbas ipse dimitteret, discipuliq. illuc iter direxerunt; tamen Dominus postea apparuit in aqua, vt dicetur paulo, post, antequam Bethsaidam attingerent: tandem Capharnaum sic Domino volente peruenerunt. Et hoc est, quod Euangelista noster narrat.

Et tenebræ iam factæ erant, & non venerat ad eos Iesus. Mare autem, vento magno flante, exurgebat.

IAm tenebras esse noctis, & nondum Christum apparuisse dicit: interim autem vento magno lacus intumescebat. Matthæus, & Marcus addunt, nauiculam iactatam fluctibus in medio mari, fuisseq. ventum contrarium eis: & secundum Marcum ipse solus erat in terra videns eos laborantes in remigando: iam enim Dominus de monte descenderat ad littus. Dominus etiamsi ad tempus suos deserere videatur, dum tribulationes, & persecutiones non impedit; tamen re vera nec ad momentum deserit; sed continuo fauet, & iuuat, vt vincat. Laborabant Apostoli vento contrario remigãtes, mare intumescebat, sed Christus ad littus eos videbat remigantes, & ne perirent, aut deficerent, præsto erat: vt tamen eos probaret, & virtutem eius in liberatione experti, in fide & dilectione proficerent, venire differebat.

Cum remigassent ergo quasi stadia vigintiquinque, aut triginta, vident Iesum ambulantem supra mare, & proximum nauifieri, & timuerunt.

POst multum in remigando laborem, vento contrario flante, & media nocte transacta, nam secundum Matthæum, & Marcum erat quarta vigilia, vident Iesum ambulantem super aquas, & proximum fieri nauiculæ; non tamen eum subito agnouerunt, immo Phantasma, id est, dæmoniacam quandam ad terrendum visionem, secundum Marcum reputauerunt: idcirco timuerunt, & secundum Matthæum, & Marcum exclamauerũt. Videor mihi videre Dominum hoc cum suis discipulis facientem, quod solent matres suauissimæ cum filijs paruulis facere, quos vt ad se venire compellant, & arctiori amoris vinculo sibi copulent, terriculamenta aliqua illis procurant, vt paruuli perterrefacti ad matres ipsas extentis brachijs confugiant. Christus igitur omnium matrum erga discipulos amorem exuperans, tarda hora noctis venit, & Phantasma dignatus est apparere discipulis, vt sic terrore compulsi fide, & dilectione ad ipsum exclament, ad ipsum confugiant, & ipsi copulentur.

ANNOTATIO VII.

Cur non est certitudine proferat quot stadia remigassẽt.

QVod Matthæus, & Marcus dixerunt nauiculam esse in medio mari, Ioannes dixit remigasse vigintiquinque, aut triginta stadia. Nec mirum est tot stadia remigasse, & adhuc in medio stagno esse: nam vento compellente, vt fieri solet, non recta semper nauigatur, & a terra solent naues nauim remouere, ne allisa alicui saxo frangatur. Tota autem lacitudo stagni, vt superius diximus, si recta mensura constituatur, est quadraginta stadiorum. Sed percontabitur aliquis cur Euangelista, qui ex Spiritus sancti instinctu, & reuelatione loquitur non certam distantiam signauit, sed sub quadam disiunctione loquens, incertum reliquit, an vigintiquinque, an triginta potius stadia discipuli confecissent; certum enim est non esse pauciora viginti quinque, nec plura triginta: an autem hoc vel illud, non determinauit. Non quod Spiritui sancto incertum id esset, qui omnia nouit vt Deus, sed quia aliqua more humano suos loqui vult, maxime quando parum ad rem pertinet, & intentioni præcipue nullum fit detrimentum. Hoc tamen non absque diuino consilio factum est; tum ne mysterium aliquod arbitraremur positum in numero stadiorum, si determinatus poneretur; tum quia in hac disiunctione veritas magis describebatur nam in spatio illo, quod est a viginti quinque stadijs, vsque ad triginta, hæc omnia peracta sunt. Videt ambulantem, sit proximus, & alia facta sunt, quæ narrant Euangelistæ propterea Ioannes vtrumque terminum descripsit, vt omnia concluderet, quæ acta sunt. Dici etiam posset triginta stadia remigasse, tamen si via seu iter consideretur, viginti quinque fuisse: nam vento vrgente quinque stadia ab itineris rectitudine diuerterant.

An hęc Historia eadẽ sit eũ illa quam Matthęus, & Marcus referunt.

Sciendum rursus non esse sine controuersia, an hoc miraculum seu hæc historia eadem sit cum illa, quam narrant Matthæus, & Marcus. Chrysostom. enim hom. 42. eandẽ esse negat. at Augustinus lib. 2. de consensu Euang. capit. 47. & Euthymius, eandem esse affirmant. Et quidem sũt multa dissimilia, quæ non omnino improbabilem faciunt Chrysostomi sententiam; tamen argumenta efficaciora probãt eandem esse historiam, quamuis Ioannes multa omiserit quæ alij narrarunt: omnia tamen, quæ omissa sunt, accommodantur eidem narrationi, propterea probabilius est eandem esse hanc, & illam. Huius rei exquisitiorem discussionem ad illa remittimus Euangelistarum loca.

Ille autem dicit eis: Ego sum, nolite timere.

COMMENTARIVS.

SEcundum Matthæum, & Marcum primo dixit: Confidite, ego sum, nolite timere, fiduciam petit, vt spem salutis concipiant, optimumq. spei salutis concipiendæ subiunxit argumentum, *Ego sum* a quo nihil mali vobis timendum est, & qui possum ab omni liberare periculo; fiducia ergo in me expellat timorem conceptum, *Nolite timere*, Verba non tantum significantia, sed etiam effectiua fuerunt: nam & fiduciam induxerunt, & timorem expulerunt adeo, vt Petrus ausus sit etiam se aquis intumescentibus committere, vt alij narrant Euangelistæ. Aduertendum est autem, Dominum petere illorum expulso timore fiduciam in ipsum, quia tempestas nondum cessauerat, nec voluit Dominus statim fluctus quiescere, vt in ipsum iam agnitum, fidem, & fiduciam conciperent, & exercerent, & vt locum daret tantæ fidei, & fiduciæ Petri, qui iussus a Domino fluctibus se peditem commisit.

Voluerunt ergo accipere eum in nauim, & statim nauis fuit ad terram, in quam ibant.

POst verba præcedentia historia Petri celebrata est, quam alij Euangelistæ narrant; postea accessit Dominus ad nauiculam, & discipuli, *Voluerunt accipere eũ in nauim*, ideſt cupide susceperunt; vt enim cognitum, & phantasma prius existimantes eum, auersabantur, ita cognita eius voce cupido animo susceperunt. Solet enim verbum hoc *Voluerunt*, apud Græcos hanc habere significationem,

& sic concordat cum alijs Euangelistis: nam ingressus est in nauim secundum Matthæum, & Marcum. Illa particula, *Ergo*, illationem significat, vt sit sensus: Cum iam cognouissent, voluerunt accipere, quem tamen prius nondum agnitum auersabantur, & statim nauis appulit ad terram, in quam ibant.

ANNOTATIO VIII.

Alia proponitur expositio.

POssumus etiam aliter expo nere, scilicet quando Dominus illa protulit verba, discipuli voluerunt accipere in nauim, nitentes nauiculam accommodare, vt intraret, sicuti fieri solet, tamen non intrauit & tunc quod dicitur de Petro factũ est. Postea vero ingressus est nauiculam, & tunc factum est, quod dicit Ioannes, Statim, id est, breuissime, & temporis momento cessauit ventus, & iter, quod supererat, quãuis longum esset, confectum est. Iuxta hãc expositionem interpretari possumus dictũ esse, *voluerunt accipere*, quia tunc non acceperunt in nauim. Græcum enim vocabulũ vtramque admittit expositionem: posteriorẽ secutus est Chrysostomus hom. 42. nam arbitratus est non intrasse nauim aliamq. esse hanc historiam, tamen re uera postea intrauit, modo autem distulit, vt fieret, quod cum Petro legimus factum postea vero intrauit, & sequitur, quod Ioãnes dicit, *Statim nauis fuit ad terram*, nam supponit, quod alij narrant Euangelistæ.

Concordia Euangelistarũ ostenditur.

Aduerte terram hanc, in quam ibant, vt superioribus, & inferioribus verbis, dicit Ioannes, Capharnaum esse. Nec est contrarium, quod dicit Matthæus, Appulit in terram Genesar, & Marcus in terram Genesareth: nam, vti in principio capitis ex Iosepho diximus, Genesar, seu Genesareth regio quędam parua est, in qua sita est Capharnaum. Ioannes ergo singularem locũ descripsit, ad quem appulit; ceteri vero cõmunem. Nec etiam est contrarium, quod supra dictum est ex Marco nempe iussisse Dominum, vt præcederent ad Bethsaidã: non enim significat vt illuc appellerent, sed vt iter caperent Capharnaum, seu versus Bethsaidam, quæ erat media non multum ab ea nauim remouẽtes; at tempestas eos recedere fecerat. Alia narrant Euangelistæ, quę omisit Ioannes, & nos prętermittimus, quia non eos interpretari suscepimus in præsenti, sed solum Ioannem.

ANNOTATIO IX.

Miracula Christi quatuor.

VIdes hic quatuor simul Christi miracula. Venit primo Christus ambulans super mare. Iussu Domini incedit Petrus super aquas, quod vt virtute non propria aut alterius, sed sua factum esse Christus probaret, cum mergi cœpisset eum manu sustinet. Tertio ventus sine mora sedatur. Quarto momento temporis multum itineris, quod supererat, conficitur. In his multa ad sensum spiritualem spectãtia Doctores pie, & vere considerãt, tamen hoc considerandum mihi visum est, quod ad doctrinam proxime a Christo tradendam facit. Dominus enim ante mirabilem doctrinam de carne sua sub specie panis in Eucharistia porrigenda omnia hæc de panibus, & de discipulorum timore, suaq. per aquas transmeatione operatus est: non solum vt diuinum suam potẽtiam significaret, sed vt ea, quæ futura erãt in hac mirabili Eucharistiæ institutione pręsignaret. Modica quinque panum quãtitate maximam satiauit multitudinem, vt in Eucharistia carnis suę efficaciam ostenderet, quæ vna pro mundi totius cibo sufficiens futura erat; at quia post institutionem tanti sacramenti, & post tãti beneficij collationem futurum erat, vt mortẽ passurus esset, & in ea morte discipuli maxime conturbandi, tamen conturbatio breui duratura, & in gaudium resurrectionis conuertenda erat. Hæc etiam Dominus præfigurauit: solus enim manet, discipulis in nauiculam conscendentibus, quia paulo post sacramenti institutionem relictus est a suis: Abierunt, inquit, omnes, & reliquerunt. Solus intumescente mari videtur, quia Solus passus est mortem, in qua phantasma apparet, cum non sit: quia cum sceleratis reputatus est, qui vere innocens erat. Discipuli in nauicula sunt, quia non erat illa hora eorum passionis, timent tamen in Christi passione.

Venit

Venit Petrus ad Iesum, sed dubitans: A submergi incipit, manu tamen Saluatoris libertur: quia ipsum sequens negat, & cadit, sed ne pereat virtute Christi sustinetur. cito cognoscitur a discipulis nec iam phantasma videtur, quia cito surgens eos conuenit, & consolatur. Nauicula statim ad portum appellit, & ventus cessat; quia iam Christus resurgens non amplius mouetur, non est passibilis, non iam fluctibus persecutionum in se agitatur. Multa dici possent in hac explicatione, sed satis esse, quæ dicta sunt, iudicamus, vt causam intelligamus, propter quam Dominus hęc voluit simul miracula conficere, & lætitiã conuiuij timori, tempestatisq. periculis miscere.

Altera die turba, quæ stabat trans mare, vidit quia nauicula alia non erat ibi nisi vna, & quia non introisset cum discipulis suis Iesus in nauim, sed soli discipuli eius abissent. Alię vero superuenerunt naues a Tyberiade iuxta locum, vbi manducauerant panem, gratias agentes Deo.

COMMENTARIVS.

NArrat, quæ turba illa fecit, postquam Dominus nocte illa transfretauit cum discipulis Capharnaum. *Altera*, ergo, *Die*. ab illa qua saturati sunt, id est, post noctem, in qua Christus per mare ambulans ad discipulos peruenit, turba rediit ad locũ eundem Christum quęrens. Quãdo enim discipuli transfretarunt, viderat turba vnam fuisse nauiculam, & discipulos ingressos; Christum autem solum mansisse, & in montem abijsse, propterea ergo turba venit existimans ibi Christum inuenrum iri; at non inuenerunt quia, ambulans supra aquas erat sequens discipulos, donec ingressus nauim cum illis peruenit Capharnaum: a Tyberiade autem nauiculæ superuenerunt illo die iuxta locum, in quo celebratum est miraculum. Hæc omnia narrat Euangelista, vt præmittat causam; cur turba venit quærens Christum Capharnaum: manserat enim ibi prope locum vbi gestum erat miraculum illa nocte. Mane autem facto ad eundem locum rediit, quia vidit die superiori discipulos abijsse, & Iesum mansisse, nec tunc alia nauis erat, qua Christus transfretare potuisset; Quando vero die sequenti venerat turba, naues superuenerunt a Tyberiade. Hic est sensus. Illud enim, *Vidit quia nauicula*, non est referendum, ad alteram diem sed ad superiorem, vt sit sensus: Altera die turba venit; viderat autem die superiori, quando discipuli recesserunt, non esse nisi vnam nauiculam, & in eam ingressos solos discipulos manente Christo; propterea abitrati sunt altera die eum inuenire eo in loco posse. Tunc autem quando venit turba naues a Tyberiade superuenerũt ad locum, vbi manducauerant agentes gratias Deo, id est, vbi manducauerunt, & gratias pro tam mirabili beneficio accepto, Deo egerunt. Græcus textus habet, gratias agente Domino; id est, postquam gratias egit Dominus ac si dicat: vbi manducauerant a Christo cibati; qui cum egisset gratias, panes distribuit. & sic Euthymius interpretatur. Appositum est autem hoc verbum, vt distingueret miraculosam manducationem a communibus. Perpende, quàm diligenter turbæ vestigia Christi obseruabant: considerabant enim solos discipulos transfretasse, & solum Christum mansisse, & cum nulla nauicula superesset nocte illa, inde conijciebant Dominũ in eo loco adhuc esse, nec enim cogitauerunt de eo, quod mirabiliter factum est. Narrat autem Ioannes alias superuenisse naues, ne contrarius videatur sibi, qui nullam aliam nauiculam cum dixisset, postea turbam in nauiculas ascendisse narret: hæc enim ad diuersa tempora sunt referenda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO X.

Prosequitur magis declarare superiora verba.

IN Græco textu legimus, gratias agente Domino, ideſt vbi cibati ſunt illo mirabili cibo, quem Chriſtus agens gratias Deo, diſtribuit, hoc enim apponitur ad diſtinctionẽ ceterarum manducationum. Nauiculæ ſuperueniſſe dicuntur a Tyberiade, vt Capharnaum nauigarent, quod eo etiam probatur: nam turba aſcendit in nauiculas & venit Capharnaum; ergo ille nauiculæ transfretabant Capharnaum. Si autem hoc ita eſt, vti videtur, locus vbi miraculum factum eſt, non erat in oppoſita ripa ad Bethſaidam, ſeu Capharnaum: eſſet enim ſupra Tyberiadem; ſed in loco citra Tyberiadem nẽpe inter eam, & Bethſaidam: nam dicuntur naues ſuperueniſſe ad locum, vbi geſtum eſt miraculum. Ac ſi geſtum eſſet in ripa omnino oppoſita, non ſuperueniſſent illuc nauiculæ: nam non erat via illa transfretãdi Capharnaũ, ſed potius diuertẽdi. Nauiculæ ergo eũtes Capharnaũ, & peruenientes ad locum miraculi, indicant miraculum factum infra Tyberiadem, nempe inter eam, & Bethſaidam, vti iam diximus: propter ſinũ enim, & ſtagni deorſum transfretaſſe dictum eſt.

Cum ergo vidiſſet turba, quia Ieſus non eſſet ibi, neque diſcipuli eius, aſcenderunt in nauiculas, & venerunt Capharnaum, quærentes Ieſum.

COMMENTARIVS.

VIdens turba non adeſſe Dominum, nec diſcipulos quamuis non inueniſſent rationem, & modum, quo diſcedere potuiſſet, experientia tamen victi eum non adeſſe, & cum ſimul oblata eſſet commoditas nauicularum proficiſcentium Capharnaum, hac de cauſa aſcenderunt in eas, *Et venerunt Capharnaum quærentes Ieſum.* Inducti autem ſunt, vt Capharnaum Dominum reuerſũ eſſe crederent; tum quia illuc die proxima transfretantes diſcipulos viderant; tum quia frequentiſſime Dominus illuc ſe recipiebat. Facile autem exiſtimarũt fieri potuiſſe aliquam nauiculam nocte ſuperueniſſe, & in ea transfretaſſe aut peditem nemine eorum cognoſcente, iter terreſtre confeciſſe.

Et cum inueniſſent eum trans mare, dixerunt ei: Rabbi quando huc veniſti?

MIrantur turbæ eum inuentum trans mare; neſciebant enim quo tempore venerit, quia nocte illa non videbatur illis venire potuiſſe, quia nauim non viderant, in noctis principio, & maxime quia maris tempeſtatem ſenſerant: Nec etiam iter terreſtre confeciſſe poterat ipſis ignorantibus: nam multitudine tanta exiſtente; iter neceſſe erat plenum fuiſſe hominibus, maxima noctis parte: die autem ſequenti id fieri non poterat, quia ipſi ſummo mane venerunt, petunt ergo mirabundi, *Quando huc veniſti?* cum potius debuiſſent petere quo modo veniſti vt potentiam eius cognoſcerent, at hi adhuc rudes nihil niſi humanum cogitant. Et notat Chryſo. hom. 42. inconſtantiam, & mutabilitatem turbæ. Volebant paulo ante Regem eum facere, miris acclamationibus confitebantur eum eſſe verum Prophetam, qui in mundum venturus erat; iam refrixerant, & non vt regem faciant, quærunt, ſed vt iterum manducent. Habent autẽ verba, vt dicit Euthy. adulationem quandam, quaſi dicerent: *Magiſter quando veniſti huc?* nos te perpetuo obſeruauimus, te ſequi quærimus, miramur, ergo quando veneris: cum difficile fuerit nobis ignorantibus huc te veniſſe. Aſſentabantur iſti, vt iterum menſa eis apponeretur, qualis ſuperior.

Reſpon-

Reſpondit eis Ieſus, & dixit: Amen amen dico vobis, quæritis me, non quia vidiſtis ſigna, ſed quia manducaſtis ex panibus, & ſaturati eſtis.

MEntem eorum detegit, & arguit, vt cibum potiorem animæ præbeat, & altiorem ac vtiliorem menſam apponat. Quæritis me non propter ſigna, & miracula, quæ meam potentiam oſtendunt, ſed propter cibum, quia ſaturati eſtis, & iterum ſaturari vultis: ſi me propter ſigna quæreretis, tunc vt me cognoſceretis & in me credere tis, eſſetis me ſecuti: at non propter ſigna, vt me cognoſcatis, ſed propter cibos venitis, vt iterum ſaturemini. Rectè exponit Auguſ. tract. 25. non quæritis me propter me, ſed propter vos. Quia his verbis occulta cordiũ eorũ reuelabat, vſus eſt aſſeueratione, vt oſtenderet ſe nõ ex coniecturis humanis, ſed ex certa ſcientia eos noſſe. *Amen amen dico vobis*, vt in his etiam verbis ſuam diuinitatem oſtendat. Reprehendit etiam eos, quia debuiſſent potius quærere propter ſigna, vt crederent in eum, non propter ſigna, vt manducarent. Cum enim diſcipulus eſt rudis & craſſus, obiurgatorius eſt etiam ſtimulus adhibendus, vt notat Chryſoſt. hom. 45. adiungens etiam eos arguiſſe, vt ſe eorum laudes, & vanam gloriam ſpernere, nihilq. aliud, quàm eorum ſalutem quærere ſignificaret: leniter tamen arguit eos tamquam adhuc incapaces, nec in reprehenſione perſtat, ſed ſtatim doctrinam adiungit, vt animam paſcat.

Operamini non cibum, qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam.

CIbum alium oſtendit meliorem, & præſtantiorem, ac vtiliorem cibo, quem ipſi quærebant. Hic enim cibus quamuis miraculoſus, tamen perit, corrumpitur, dum comeditur, & ad vitam hanc tantum mortalem, & tandem corrumpendam prodeſt: at cibus eſt alius, qui non perit, ſed prodeſt ad vitam æternam, eamq. efficit. *Operamini*, ergo hunc cibum, id eſt, ſtudium, & curam impendite huic cibo acquirendo, qui non corrumpitur, vt ille, ſed in æternam manet vitam. Non negat Dominus etiam curam impendendam, & laborandum pro cibo corporali; ſed non hanc ſolam, nec præcipuam, nec æqualem eſſe debere curam: ſed eam, quæ pro cibo eſt ſpirituali, quod turbæ iſtæ non faciebant. Eſt enim phraſis Hebræa ſæpe vſitata, vt particula negatiua ſolitudinem excludat. 1. Reg. 10. Non te ſpreuerunt, ſed me: id eſt, non te ſolum. Ioan. 12. Qui credit in me, non credit in me, ſed in eum, qui miſit me: id eſt, non ſolum in me credit. Ita nunc, *Operamini non cibum*, id eſt, non ſolum cibũ corporis, ſed præcipue cibum vitæ æternæ. Occaſionem autem capit Dominus de cibo ſpirituali tractandi a cibo corporali, vt notat Aug. tract. 25. quod etiam cum Samaritana fecit ex aqua illa materiali, aquam viuam & ſpiritualem docendi ſumens occaſionem, vt ſic audientes facilius, & efficacius diſcant. Attende autem non eſſe ſenſum, *Operamini cibum*, id eſt, facite cibum hunc, ſed laborate, & ſtudete huic cibo acquirendo. Nam ſtatim dicit. *Quem filius hominis dabit vobis*, vt aliud ſit opus, quod ipſi debent adhibere, aliud cibus ipſe: & hoc eſt conſiderandum pro recta intelligentia ſequentium.

ANNOTATIO XI.

Contra hæreticos negantes laborandum eſſe pro victu comparando.

HAc ſuperiori ſententia abuſi ſunt hæretici. Chriſoſt. hom. 45. refert aliquos occaſione huius ſententiæ otioſitati vacare negantes eſſe laborandum pro victu corporis acquirendo. hos Theophylact. nomine ſuo appellat, nempe Meſſallianos,

Universidad de Deusto
Biblioteca

sallianos, & videntur hi esse quos Aug. de hæreb. cap. 57. vocat Psallianos. Sed si horum Doctorum testimonia considerabimus, non videntur isti eadem affirmasse. Nam Messalliani, vt ex Chrysostomo & Theophylacto apparet, generaliter locuti sunt non esse laborandum pro victu corporis acquirendo: at Psalliani, vt refert Aug. negabant monachos debere vitæ sustentandæ causa laborare, nec eis licere, sed vacadum operibus, quæ monachi profitentur: longe autem ab illa hæc assertio differt, quamuis vtraque sit hæretica. Basilius in reg. breui. reg. 207. introducit monachos dubitantes circa hunc locum Ioannis, in quo Dominus significare non esse operandum pro corporis victu videtur. Et respondet laborandum esse proprijs manibus, vt habeat vnde tribuat patienti necessitatem, vt dicitur ad Ephe. 4. Hiero. epist. ad Rusticum, hunc habere morem refert monachos Aegyptios, vt laborent manibus, non tam propter victus necessaria, quàm propter salutem animæ, ne monachus otians vagetur. Scriptit autè Augustin. libellum de opere monachorum. Sed veritas catholica est licere Christianis, etiam ipsis monachis manibus laborare, etiam victus causa. ad Ephe. 4. Qui furatur, iam non furetur, magis autem laboret manibus, vt habeat vnde tribuat necessitatem patienti: id est, laboret, vt non solum sibi, sed etiam alijs subueniat. 1. Thessal. 4. Operamini manibus vestris, sicut præcepimus vobis. Paulus etiam Apostolus, qui erat in statu perfectiori, quam sint Monachi, labore manuum suarum sibi victum comparauit, vt patet ex Act. 18. & 20. & 1. Corint. 4. Licet ergo etiam Monachis idem opus, nec locus hic id prohibet, in quo solum præcipit Dominus, vt curam præcipuam in cibo acquirendo animę collocemus. Non tamen propterea cura, & labor corporis est omnino relinquendus; nam & hoc esset, cibum animæ etiam relinquere: verba enim hæc, vti diximus in commentario, non negant cibo corporis acquirendo etiam operam dandam, sed non soli, neque præcipue.

A

B

Quem filius hominis dabit vobis.

COMMENTARIVS.

TAcitæ obiectioni respondet: posset turba obijcere, quærimus a te cibum hunc, qui perit, quia nouimus te potuisse eum nobis dare: at cibum hunc æternæ vitæ non quærimus, quia nescimus talem cibum te posse nobis præbere. Hanc obiectionem remouens, & simul ad quærendum hunc cibum ab ipso inuitans dicit: *Quem*, æternæ vitæ cibum, *Filius hominis dabit vobis*, id est, ego etiã hunc æternæ vitę cibum dare possum: immo dabo, & paratus sum volentibus vobis dare, sicut potui dare, & dedi vobis priorem cibum. Ne enim, quia dictum est, *Operamini*, errarent arbitrantes se posse cibum hunc conficere, dicit: Ego dabo; aliud enim est opus, seu opera, quæ exiguntur, alius cibus, qui promittitur. Suam in hoc diuinitatem ostendit, nisi enim Deus esset, cibum vitæ æternæ dare non posset. Dicet aliquis, cur sic locutus est, *Filius hominis dabit*, cum cibum vitæ æternæ non præster, nisi in quantum est filius Dei? Respondeo voluisse significare se suam carnem, secundum quam erat Filius hominis, daturum in cibum vitæ ęternæ, ac si diceret: carnem meam in cibum vitæ æternæ dabo vobis.

Hunc enim Pater signauit Deus.

Cibum hũc dare potest quia Deus est.

CAusam reddit non solum cur Filius hominis (se enim hoc nomine appellat) cibum hunc dare possit, paratusq. sit dare, sed etiam cur caro ista, secundum quam erat Filius hominis, cibus possit esse vitæ ęternę: ea autem est; quia, *Hunc Pater signauit Deus*, id est, huic homini Pater, velut sigillo, diuinitatem

nitatem impressit, & vniuit: propterea adiecit Euangelista vltimo loco, *Deus*, vt sigillum hunc esse Patris diuinitatem, quæ in filio est, & humanitati vnita est, significaret, quod non significabatur, si tantum dictum esset, *Pater signauit*, aut, *Pater Deus signauit*: sed diuisit vtrumque, vt id perfectius exprimeret, ac si diceret Pater signauit, diuinitate sua. Non mirum ergo, si hic homo cibum dare vitæ ęternę, & simul cibus vitę ęternæ esse potest: nam simul est Deus, & vnitam habet diuinitatem humanitati. Quod Act. 10. dicitur: Vnxit Deus eum Spiritu sancto: dicitur nunc, Deus Pater signauit eum. Hæc vnctio, & sigillatio est diuinitatis vnio, & coniunctio illi humanitati facta, per quam ille homo Christus est cibus efficax vitæ ęternę: quia per hanc homo ille sigillatus dicitur, cum sit homo, & Deus. Et est optima causa, cur dare valeat vitę ęternę cibum, quod Dei proprium est: & cur caro illa sigillata diuinitate, sit etiam cibus vitæ æternæ. Hic est sensus legitimus huius integræ sententię, per quam docet Christus se dare posse cibum efficacem vitę ęternæ, ad quem inuitat omnes.

ANNOTATIO XII.

Diuersæ aliæ expositiones proponuntur.

ALiter alij verba superiora exponũt. A Chrysost. hom. 43. duas adfert expositiones. Prior est, vt sit hic sensus. *Hunc enim Pater signauit Deus*, id est, hunc misit in salutem totius mundi. Sed hæc expositio non recte accommodatur: nam illud, *Hunc*, demonstrat filium hominis, qui Christus est ratione humanitatis. Hic autem non est missus, sed filius Dei missus dicitur. Altera expositio est, vt idem sit sensus cum illo verbo superiori Ioãnis 3. *Signauit*. quia Deus verus est, ideò est declarauit, & testatus est: ita nunc dicitur Pater signasse, quia declarauit, & testimonio B suo confirmauit hunc esse verum Deum. Vtramque expositionem sequitur Euthymius: sed nec ista expositio est exquisita. Nõ enim, cur vitam æternam dare Christus possit, ea est proxima causa, quia Pater eum declarauit, & testatus est Deum esse; sed quia re vera est Deus. Propterea perfectior explicatio est August. tract. 25. quam secuti sumus in commentario. *Pater signauit hunc* hominem. quia diuinitatem illi humanitati, velut impressit per vnionem, qua homo ille Deus est; quamuis Augu. aliter connectat verba. Et recte quidem sigillatio, & signatio dicitur, quia filius, qui imago, & character Patris est, illi est vnitus, & coniunctus humanitati: propterea dicitur humanitas habere sigillum, & characterem Patris. Addidit autem, *Signauit Deus*, vt hanc sigillationẽ, & signationem diuinitatis esse significaret, ac si diceret: *Pater signauit*, sua diuinitate, seu charactere suæ diuinitatis, qui filius est. Hanc etiam expositionem probat Hil. lib. 8. de Trin. docte annotans, sigillum imprimi in materia diuersa, quæ sigillata dicitur; sic humanitas sigillata est diuinitate Filij. Eandem sequitur Cyril. lib. 3. c. 29. quamuis etiã aliam adiungat, vt Filius ratione diuinitatis dicatur signari a Patre, quia patris substantiã accipit. Tamen accommodatior est expositio, vt ratione humanitatis dicat se signatum a Patre per diuinitatem, quæ illi est humanitati vnita: quamuis vera sit doctrina Cyril. quam & Hilarius sequitur loco citato, sed ad Euangelistæ mentem, priorem expositionem facere fatetur.

ANNOTATIO XIII.

Qui cibus sit iste de quo Dominus loquitur.

PErconrabitur aliquis, quis est iste cibus vitæ æternæ, de quo dicitur, *Operamini cibum, qui permanet*, & quem ego dabo vobis? Recte ad hoc Cyrillus lib. 3. cap. 28. & August. tract. 25. respondent esse eundem cibum, de quo loquitur Dominus paulo inferius, quando dicit: Ego sum panis viuus, & caro mea vere est cibus. Ipsi autem Doctores, nempe Cyrillus cap. 36. & Augustinus tractatu 26. talia verba exponunt de Christi carne nobis in sacramento Eucharistiæ, exhibita. Hic igitur est cibus, cui acquirendo est studium impendendum. Verba etiam adiuncta consonant; hunc enim nempe filiũ hominis signauit Pater, qui Deus est. Non erat cur hanc humanitatem sigillatam diceret diuinitate: nisi quia humanitatem, & carnem hanc cibum vitæ æternæ futurum dicebat: quem effectum caro non faceret, nisi diuinitati esset cõiuncta, & vnita. Fidem autem hunc cibum non esse, verba quæ sequuntur probant: Hoc

C

est

Universidad de Deusto
Biblioteca

est opus Dei, vt credatis in eum quem misit ille. Distinguit opus a cibo; distincta enim sunt illa duo, *Operamini cibum*, nempe, opera, & cibus. Illud ad Iudæos pertinebat, nempe operari: & cibus ad Christum datorem. Fides igitur a cibo distinguitur, vt verbis sequentibus exponemus, in quorũ atque adeo in totius huius textus expositione, multo magis hæc veritas demonstrabitur, & confirmabitur.

Dixerunt ergo ad eum: Quid faciemus, vt operemur opera Dei?

COMMENTARIVS.

PArticula, *Ergo*, insinuat propter verba Christi superiora, Iudæos respondisse, quę sequuntur. Cupidi enim cibi huius vitę æternę, & audientes exhortationem Christi, vt incumberent cibo huic acquirendo, petunt: Quæ sunt ista opera, quibus cibum hunc consequemur? Et attende eos appellasse, *Opera Dei*, vt significarent se interrogare de operibus hisce, quæ ad cibum hunc habendum necessaria sunt. Cum enim audissent cibum esse vitæ æternæ, & Deum signasse Christum, vt cibum hunc daret: recte opera Dei appellant ea, quæ oportebat operari cibo huic consequendo. Merito autem a Christo discere quærebant opera huius cibi, quem eiusdem cibi datorem audierant: nec negarunt darte posse eum cibum, qui tam mirabili virtute dedisse cibum corporalem experti erant: nec se consecuturos desperarunt ab eo, quem iam erga se ipsos liberalissimum senserant. Solum opera hęc scire volunt, quia eis dictum erat, *Operamini cibum qui permanet*, hic est legitimus sensus.

ANNOTATIO XIIII.

Traduntur aliæ interpretationes.

CYril. lib. 3. c. 30. verba hæc ex arrogantia quadam processisse affirmat: quasi enim omnia scirent, & nihil sibi discendum superesset ita interrogarunt, vt sit sensus: Satis nobis præcepta Moysis sũt, non minus scimus, quam oporteat scire eos, qui Dei opus facere volunt, quid igitur nouũ, & inauditum docere nos potes, quod in scriptura non sit? Hæc Cyril. sed non videtur accõmodari posse hæc expositio contextui: nam cum tanto beneficio a Christo affecti adhuc sperarent nouum cibum, eumq. vitæ æternæ, credibile non est arrogantia vsos, maxime, quia erant homines de turba, & non quales erant illi Pharisæi, & legis doctores, quorum erat de lege præsumere. Præterea quia Christus non eos arguit, sed potius docendo respondit: deinde quia verba talem sensum non faciunt. Si enim ex arrogantia locutio esset, alijs verbis vsi essent, non his, quibus significarent se hoc opus scire cupere. Rectius Chryf. ho. 44. & Euthy. exponunt hos interrogasse quidem tamquam discipulos, & ostendisse se desiderare scire; tamen non animo faciendi ea opera, sed vt sic ad cibi prioris suppeditationem eum iterum attraherent; sintq. verba quasi ex gula profecta.

Immerito damnatur horum intentio qui Dominum interrogat.

Rectę Doctores hi sentiunt circa sensum verborum, sed non video, qua ratione intentionem illorum Iudæorum damnare possint, quasi ex gula interrogent, & fictione vrantur; cum nullũ verbum Euangelistæ id significet, immo contrariũ contextus insinuet. Iam enim de gula a Domino reprehensi erant, quando eo animo venerant, vt iterum saturarentur: nec est, cur perseuerare eos dicamus adhuc in ea auiditate, cum cibus præstantior de nouo sit promissus. Potius ergo huius cibi desiderio interrogasse credendum est, quorũ interrogationi Dominus non ita nude respondisset, si animos eorum, non solum gula, sed fictione & dolo plenos vidisset. Fateor quidem eos cibum hunc materialem, & corporalem etiam existimasse, & quodam appetitu sensibili, & carnali motos interrogasse; animo tamen faciendi, & operandi ea, quibus cibum hunc consequi possent, quod ex sequentibus appareret. Verior ergo est expositio Augustini, tract. 25. affirmantis hos, qua ratione implere possent, quod præcipiebatur, interrogasse. Cui expositioni nostræ magis accedit, quam A esse legitimam totus contextus, & verba probant.

Quæ appellentur opera Dei.

Veruntamen quare appellent, *Opera Dei*. Euthymij expositio non placet, quam etiam recentiores sequuntur. *Opera Dei*, scilicet dici, quæ sunt Deo accepta, vt sit sensus: quid faciemus, vt operemur opera Deo accepta, & secundum voluntatem eius? Nec etiam probanda est expositio illorum, qui exponunt, *Opera Dei*, quæ Deo auctore fiunt: etenim quamuis verũ B sit opera Dei esse Deo accepta, & ipso auctore fieri, tamen non est iste sensus. Cuius argumento id est, quia non consonat hæc interrogatio sic expolita verbis Christi: non enim dixit Christus operamini opera Deo accepta, & grata, sic enim non erat cur illi interrogarent, quia sciebant ex lege; sed operamini opera, quibus cibũ vitæ æternæ consequamini. Hæc isti quærunt, dicentes: Quid faciemus, vt operemur hæc opera? Appellant ergo, *Dei*, quia cibum vitæ æternæ per ea se acquisituros sperabant. Et quia audierant, *Hunc Pater signauit Deus*, intellexerant enim ex hoc ad Deum hoc opus pertinere: & sic omnia consonant, nempe & verba Christi præcedentia, & sequentia, simul etiam interrogatio eorum. Quantum ad verba attinet, Græce potius verbum est præsentis, quid facimus? sed æquiualet futuro, quid faciemus? nam tunc nondum sciebant opera vt facerent. Verum est solere aliquando has interrogationes fieri tempore præsenti, ad significeandum promptitudinem faciendi: Quid facimus? id est doce hæc opera, ecce facere sumus parati. Matth. 13. Vis imus, & colligimus ea? Lucæ 9. Vis, dicimus, ignis descendat, & consumat eos? id est, statim ac volueris, prompti sumus exequi. Ita nunc: Quid facimus? sed hoc sensum non mutat.

Respondit Iesus, & dixit eis: Hoc est opus Dei, vt credatis in eum, quem misit ille.

COMMENTARIVS.

DOcet eos Dominus, hoc opus Dei esse, vt credant in eum, quem misit Deus: & vtitur verbo eodem, quo vsi erant, appellans opus Dei, vt ad interrogationem se respondere ostendat. De se loquitur in tertia persona, nec opera legis postulat, sed fidem, quæ est primum fundamentum Euangelij, qua a lege illa distinguitur. Verbis his non solum docet, quod opus Dei sit, sed simul etiam explicat rationem efficacem, vt fiat opus: credere enim in eum, qui a Deo missus est, iustum est & necessarium. Ista autem locutio credere in eum, qui missus est a Deo, significat credere Christum esse verum Messiam, & filium Dei missum in salutem mundi: turbæ enim etiam in ea significatione intelligebant verba Christi petentis, vt crederent in eum, tamquam Messiam & filium Dei: est autem hoc opus necessarium, vt cibum carnis fiæ accipiant, quicumque accepturi sunt. Et si contextum totum perpendas, vti paulo ante dicebam, inuenies opus a cibo distingui: nam turba audiuit duo, nempe cibum vitæ æternæ, & opus ab eis exhibendum, vt cibo fruerentur: opus hoc scire petunt, vt cibum accipiant, quod Dominus docet dicens esse fidem in eum. Supereſt ergo cibus distinctus a fide in eum credentibus ministrandus, hic vero non est alius, nisi caro Deifera ipsius in sacramento ministranda, nec fidę cibum esse nec Christum vt fide creditum. nam fides in Christum opus reputatur, post quod cibus vitæ succedit. Et hæc est legitima expositio, ceteræ sunt violentæ. Cyrillus lib. 3. cap. 31. superiora verba ex arrogantia dicta exponens, accommodat hanc Christi responsionem interrogationi eo animo prolatæ. Sed vti superius diximus, hanc intentionem, & arrogantiam nulla verba Euangelij probant: sine probatione autem non est cur in malum conuertamus, quod in bonum sensum trahi potest, maxime quando sensus verbis, & contextui respondet, & consonat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XV.

Fides aliquando inter opera numeratur.

PAulus semper opera a fide distinguit, vt fides non inter opera computetur: legis enim obseruantiã opera vocat. Huic non obstat fidem modo quodam opus dici large, quia fides factum est: vnde Aug. lib. 5. de prædestin. sanct. cap. 7. hanc difficultatem proponens de Paulo distinguente opera a fide, & Christo fidem inter opera computante, respondet fidem, & opera sic distingui, vt regnum Iuda, & Israel. Nam Israel etiam Iuda dicitur, quia omnes Israelitæ sunt, ac si dicat: opus commune est, & fidei, & alijs, quæ communiter opera vocantur: sed distinguitur fides ab operibus, quia fides est prima origo, & principium ceterorum. Sed de hac materia fidei, & operum non est locus iste diA ferendi; sufficiat pro huius sententiæ expositione Dominum appellasse fidem opus Dei, vt accommodaret se turbæ petenti, quæ essent opera Dei, vt cibum hunc habere possent. *Hoc*, inquit, *Est opus Dei*, id est, quod petitis opus Dei, hoc est. Verum etiam est, si sermone generali vtamur, esse opus Dei cum & gratia, & gloria opera sint Dei, quia ab ipso efficiuntur, & donantur: at quando opera a fide distinguimus, legis obseruantiam, & mandatorum impletionem nuncupamus opera. Petit autem Dominus fidem, non quod opera excludat, sed quod opera nihil ad cibum obtinendum faciant, nisi fides hæc, quæ fundamentum est, adsit.

Dixerunt ergo ei: Quod ergo tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi?

COMMENTARIVS.

PEr illam particulam, *Ergo*, significare vult Euangelista, propterea verba sequentia dicta fuisse, quia verba Christi audierunt, *vt crederetis in eum, quem misit ille*. Responsionis igitur Iudæorum sensus est: Si tibi credere debemus, ergo fac signum, quod videamus, & videntes credamus tibi: illa enim illatiua particula talem insinuat sensum. At, vt negent aliquod signum hactenus fuisse datum tanta fide dignum, propterea vtuntur interrogatione, *Quod tu signum facis?* quasi dicerent, hactenus nullum fecisti. Duo igitur his verbis significantur: ratione interrogationis negant signum hactenus factum: ratione illius illationis inducunt, vt faciat signum, si credi sibi velit. Attende, non negare hos Christum dedisse signum, iam enim experti erant: sed negant sufficere ad tantam fidem concipiendam, vt credant eum esse Messiam, & Dei filium. Et hic est legitimus sensus, & quæ sequuntur, huic consonant.

ANNOTATIO XVI.

Confirmatur sensus superioris sententiæ.

CHryso. hom. 44. & Euthym. perseuerant in sua expositione, vt hi ex gula moueantur, vt iterum cibum extorqueant. Cyril. etiam arrogantiam horum prosequens in alium diuertit sensum: sed ni fallor sensus expositus est legitimus, & reliqui accommodari vix possunt. Non enim negant signum datum a Christo; non etiam quærunt cibos corporales his verbis, sed ad verba Christi respondent petentia, vt credant eum esse filium Dei missum a Patre, & verum MesA siam. Signum autem ad tantam fidem conciliandam datum negant, & dari sibi, vt credant, petunt. Et Euangelista, si attente cõsideretur, hunc sensum insinuauit. quãdo dixit: *Dixerunt ergo*, per particulam hanc motos esse significans ad hæc dicenda, non alio, quam eo, quòd Christus fidem tantam postulabat. Attende autem verbum. *Vt videamus*, audierant multa signa Christi, sed ipsi non ex auditu, sed ex visu signum quærunt, & tale, ac tãtum, vt credant, & tantam fidem concipiant.

Quid

Quid operaris? patres nostri manducauerunt manna in deserto, sicut scriptum est: Panem de cælo dedit eis manducare.

COMMENTARIVS.

PRosequuntur eundem sensum: nempe signum tantę fidei dignum non esse a Christo datum, & interrogatio hęc, *Quid operaris?* est quasi parui facientium signum Christi collatum tantę fidei. *Quid*, inquiunt, *tu operaris?* quasi dicant, opus tuum, quod fecisti, non est tanti momenti, vt tantam fidem postules: nam maius opus tuo, quod nobiscum fecisti, acceperunt nostri patres in deserto (intelligunt isti Moysem, vt ex responsione Christi patet) & tamen Moyses non tantam sibi fidem poposcit, nec patres nostri crediderunt in eum, vt tu postulas a nobis. Allegant verba Psal. 77. Panem cęli dedit eis manducare; & hoc exemplo vtuntur, non vt prædicti Doctores dicunt propter gulam, nec propter legis arrogantiam: sed vt opus proferant simile ei, quod Christus fecerat, quasi dicant: tu quia dedisti nobis manducare in deserto, petis, vt credamus in te, hoc profecto non est signum dignum tanta fide: nam maius fecit Moyses in deserto, qui tot annis cibo de cælo, non isto terreno pauit patres nostros, & tamen nostri patres tanto signo accepto non propterea crediderunt in Moysem. Iste est sensus.

ANNOTATIO XVII.

Manna cur dictum.

CIrca vocem Manna, quod apud Hebræos est מָן aduertendum est, aliquos recentiorum Hebræi sermonis peritos exponere, vt idem sit, quod donum, a verbo מָנָה quod significat distribuere, donare, præparare, quasi sit cibus Dei munere datus. Sed hæc nominis ratio, & Etymologia est contra scripturã. Exod. 16. Filij Israel videntes cibum illum adinuicem dixerunt, מָן הוּא ignorabant enim quid esset: si significasset donum, esset sensus, donum hoc, tunc autem ratio subiecta non haberet locum. *ignorabant enim, quid esset*. nec etiam verba præcedentia, *dixerunt adinuicem*, recte accommodarentur. Colligitur ergo ex ipsa scriptura esse vocem admirantis, & interrogantis quid hoc? & ita verterũt Septuaginta, & Hieronymus. Nec obiectio recẽtiorũ alicuius est roboris: dicunt enim מָן non significare apud Hebræos, quid, sed mah, מָה dico id esse falsumieũ apud Hebræos verumque significet Quid, & Psal. 60. legimus, Misericordiam eius, & veritatem quis requiret? legimus Man, & ita verterũt Septuag. quamuis aliter alij vertant, tamen Septuaginta auctoritas sufficere debet, qui Hebræi sermonis peritiam natiuam habebant: non enim ita vertissent nisi apud A Hebræos id significaret. Accedat etiam auctoritas Iosephi, qui lib. 3. de antiquit. cap. 1. expresse dicit, Man in nostra vernacula lingua, est vox percontatiua. Non video, qua ratione non sit vel solus hic auctor in reddenda sui sermonis interpretatione omnibus his nostris linguarum peritis præponẽdus, vt omittam Septuaginta, & Hieronymum, quorum sententia potius est præferenda. Non est ergo, cur ad solutiones aliorum recurramus. Aliqui enim respondent esse vocem Chaldæam: Man enim apud Chaldęos significat quid vt patet Dan. 3. Quis Deus poterit vos liberare. At hoc non satisfacit: tunc enim lingua Hebræorũ erat purissima. Alij esse illud, nun, adiectum euphoniæ causa afferunt, sed hoc sine vllo fundamẽto dicitur. Verius cum Septuag. Iosepho, & Hiero. dicimus etiam apud Hebræos significare, *Quid*: & scriptura ipsa, vti diximus, ipsam vocis indicat interpretationem. Recte autem ab admiratione, & ignoratione cibo illi nomen impositum: erat enim figura cibi nostri sacratissimi, qui est mysteriũ omni admiratione dignum, & omne superãs humanum ingenium, & recte respondet Euangelica lectio. Audito enim hoc mirabili cibo cęperũt Iudæi mirari, & adinuicẽ dicere: Quo modo potest hic dare carB

C

Universidad de Deusto
Biblioteca

nem suam ad manducandum? & si fidem A cere potuissent: Quid hoc quomodmodum admirabuissent, merito admirati, verus di- patres eorum de cibo illo dixerunt.

Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico vobis, non Moyses dedit vobis panem de cælo.

COMMENTARIVS.

PRæposuerant Iudæi cibum Moysi, & Moysem ipsum Christo, & eius cibo: Dominus veritatem docens, & aperiens deprimit primo totum illud, quod ipsi magnificantes protulerant, & secundo seipsum multo superiorem, & cibum suum excellentiorem ostendit. Primo igitur, quia illi cibum Moysi præposuerant extollentes, quod de cælo esset, propterea hoc Dominus negat, dicens non dedisse Moysem panem de cælo: *Moyses*, inquit, *non dedit vobis panem de cælo*, nam ille cibus de cælo dictus est, quia de regione aeris, seu de nubibus descendebat, sicut dicuntur volucres cæli: non tamen, quod de cælo ipso, vbi Deus habitare dicitur, descenderit: non igitur Moyses dedit vobis panem de cælo, vt putatis. Responsio hæc Domini indicat Iudæos significasse, seu intendisse in suis verbis, Moysem dedisse eis panem de cælo, propterea respondit Dominus, *Non Moyses dedit vobis panem de cælo*: propter verba enim illorum hæc dicta esse, indicat illa particula *Ergo*, *Dicit ergo eis Iesus*.

Panis Moysi non fuit de cælo.

Sed Pater meus dat vobis panem de cælo verum.

DEpresso facto Moysis suum opus extollit, *Pater*, inquit, *meus*, non sic, sed *dat panem verum vobis de cælo*, dat panem verum, & de cælo ipso: vbi Deus habitat: maius igitur est opus, quod ego faciam, quàm quod Moyses fecit. Non dixit, Ego do vobis, *Sed Pater meus*, vt se in hoc filium Dei ostenderet eandem habentem cum patre potentiam. Nam dum dicit, *Pater meus dat*, non excludit se a dando: prius enim dixerat, quem filius hominis dabit vobis: quod Iudæi etiam perceperunt: nam post hæc dixerunt da nobis hunc panem, intelligebant ergo his verbis non negare illum dare hunc cibum posse. Rursus dicit, *dat vobis*. vt significet paratum esse dare illis, & iam iam daturum: sicut etiam superius dicitur: Venit hora, & nunc est, quando nec in monte hoc, nec Hierosolymis adorabitis patrem. Et venit hora, & nunc est, quando mortui audient filij Dei vocem, ita & nunc maxime, quia tam aderat Christus ipse, qui in panem dandus erat fidelibus. Dicit autem, *Panem de cælo verum*, id est, vere cælestem: refertur enim ad illam vocem, *De cælo*, vt dicatur ergo verus panis de cælo, quia non de aere, non de elementari regione, sed de ipso cælo, vt sit vere cælestis: non vt manna de nubibus. Est autem Christus ipse, qui panis iste est de cælo, vt dicitur Ioan. 3. Filius hominis, qui est in cælo. Perpende autem quanto artificio Dominus hos attrahit: ciborum enim, & vtilitatis propriæ cupidos esse sciebat, propterea spe cibi & panis tanti allicit, & ea ratione sermonem ad ipsos conuertit, dicens: Moyses non dedit vobis, Pater meus dat vobis. Erant enim imbecilles adhuc, & tales promissionibus potius, quàm rationibus attrahuntur, quod & cum Samaritana factum legimus. Cetera in annotatione require.

Pater cum filio dat verum cibum de cælo.

ANNOTATIO XVIII.

SVperiora verba Cyril. lib. 3. cap. 33. in hunc sensum exponit, nempe Dominū reprehendere Iudæorum temeritatē, quia Dei opus homini tribuebant: nam cum A Deus auctor fuerit cibi illius, quem Patres in deserto manducarunt, ipsi faciebāt auctorem Moysem: propterea dicit eos arguens. *Non Moyses dedit vobis panem.*

Sed

Sed expositio hæc non videtur accommo- A nem de cælo, sed de aeris regione, & terdari posse. Sic enim dicendum fuisset, non Moyses dedit vobis panem de cælo, sed Pater, aut Deus dedit vobis illum panem; at non sic dicitur, sed ad alium refert panem. *Sed Pater*, inquit, *dat vobis panem de cælo*, non ergo id est, quod Dominus negare intendebat. Nec erat, cur id negaret, aut reprehenderet: sciebant enim Iudæi non virtute sua Moysem illud manna fecisse, nec esse auctorē miraculi, sed Deum ipsum, sicut & aliorum miraculorum, quæ B in Aegypto fecerat: existimabāt enim Deū per Moysem edidisse miracula sicut per alios Prophetas. Maiora quidem miracula arbitrabantur Deum edere per maiores Prophetas, & hac de causa præponebāt Moysem, non tamen vt primum auctorem miraculi. Præterea, si id Christus intēdisset, dixisset potius: Moyses non dedit vobis manna: at ego do vobis panem de cælo, vt se Moysi præponeret in hoc, quod Moyses non dedit, ipse vero dat. Rectius Euthymius interpretatur negationem hāc factam in eo, quod Moyses non dedit panem de cælo, sed de aeris regione, & terrenum, seu materialem cibum; at Christus, & Pater dās de cælo vero. Et ita August. tract. 25. etiam exponit, quod nos secuti sumus in commentario.

Quare autē adiunctum sit illud, *Verum*, Cyril. lib. 3. c. 34. & August. loco allegato duas adferunt causas: vna est dici panem verum, idest, non figuram, vt distinguat a Manna, quod huius panis erat figura, quā etiam dat Chry. ho. 44. Altera causa Cyrilli, & Aug. est, dici *Panem verum*, quia dat vitā. Causa vtraque accommodata est, sed ad sensum mihi magis facere videtur, quam in commentario ad duximus, vt dicatur panis de cælo verus, id est, vere cælestis, non vt manna, quod non erat vere de cælo, sed de loco elementari, & naturę corruptibilis. Christus autem in sacramento mirabili nobis datus, vere cælestis est panis. Quando autem audis de cælo, non locum tantum existimes signari, sed simul etiam naturam diuinam, & supermundanam. Verbis sequentibus, quis hic panis sit, exactius explanabitur.

Cur additū est verum.

Panis enim verus est, qui de cælo descendit, & dat vitam mundo.

COMMENTARIVS.

PRobat ex effectu panem esse de cælo vere, & cælestem, & diuinum, quia hic panis de cælo descendit, & vitam dat mundo. Græce legitur Panis Dei est, id est, vere cælestis, non elementaris, quia de cælo descendit, & quia *Vitam dat mundo*, non Iudæis tantum, vt manna illud, sed mundo: & dat vitam, non vt manna, quod nemini dedit vitam, sed erat cibus iam viuentium: at panis hic vitam dat. Et considera vim verbi, *De cælo descendit*, manna non descendit, sed mittebatur, erat enim inanimatū quoddā: at hic panis descendit ipse de cælo, qui non solū sit de cælo datus, sed ipse descenderit, in quo diuinitas insinuatur. Sunt igitur duo argumenta, quibus probat esse panē Dei, seu verū, cælestē, & diuinū, quia descendit de ipso cælo, & quia vitā dat mundo: quę nō essent, nisi panis hic cælestis esset. Hanc vitam, æternam intellige: de ea enim sermo est vt ex præcedentibus, & sequentibus constat. Panis ergo tria habet super manna, & quod vere cęlestis, & quod descenderit de cælo, & quod dat vitam, eamq. æternam.

Ab effectu panis de cælo esse probatur.

Panis quē Christus promisit in tribus excellet manna.

Dixerunt ergo ad eum: Domine semper da nobis panem hunc.

ALlecti spe tanti panis quandam concipiunt fidem, & sibi hunc dari petunt panem, non vt semel, sed vt semper eū habeant. Illa particula *Ergo*, insinuat eos motos esse, vt hunc peterent panem: tum ex excellentia ipsius, tum ex promptitudine, quam Christus significauit, dicens: Dat vobis Pater. Nam vti superius diximus, quando dictum est, *Pater dat vobis*, intellexerūt patrem dare per ipsum Christum medium: propterea ipsum rogant, vt panē hunc donet. Et est cum articulo *Da nobis illum panem hunc*, id est, illum de cælo uerum. Appellant autem eū Dominū, vt sic ad dandū inducant. Huic simile Samaritana fecit, quæ audita excellentia illius aquæ uiuę, dixit: Domine da mihi hanc aquam. Fides aliqua in his Iudeis lucet: crediderunt enim panē hunc dare Christū posse; tamen imperfecta erat: nondū enim spiritualia capiebant, sed de cibo corporali cogitabant, existimantes aliquē cibum futurū, quo vitā corporum sustentarēt, multo perfectiorem,

Iudæi Samaritanæ similes.

ctiorem,& excellentiorem,quã fuit illud Manna,& in hoc recta est Cyril.lib. 3. c.35.expositio.propterea dicunt,*Semper da*,non enim arbitrabantur unicum,& eundẽ panẽ omnem famẽ ablaturũ,sed frequenter sicut manna multiplicandũ.

Dixit autem eis Iesus: Ego sum panis vitæ. Qui venit ad me, non esuriet; & qui credit in me, non sitiet in æternum.

Tria illi verbis docet Christus.

PEtentibus panem hunc ostendit, & modum habendi docet, simulq. volentibus offert, hæc enim tria his verbis efficit. *Ego*, inquit, *sum panis vitæ*: panem agnoscite. *Qui venit ad me, & qui credit in me, non esuriet, non sitiet*: modum habetis consequendi. & habendi panem, nempe si ad me veniatis, si in me credatis. Simul etiã, *Quia ad me venit*, idest, qui credit, habet panem hũc: ne mini denegatur, si crediderit; paratus enim sum me ipsum dare in escam & potum omni ad me venienti, & credenti. Panis vitæ dicitur, non solum quia viuificat, & dat vitam, & hanc æternam; sed etiam, quia vitam habet in se: est enim panis viuus, & viuificans. Attende panis huius perfectionem, potus namque, & esca simul est, vt nullo alio ad refectionem indigeat, qui hunc panem habet. Illud autem *In æternum*, ad vtrumque est referendum verbum, non esuriet in æternum, nec sitiet in æternum. Maiorem autem hæc verba exprimunt perfectionem, quàm si tantum diceretur panis vitæ æternæ: nam declarant ita esse panẽ vitæ æternæ, vt tollat omnem famem & sitim; non vt cibus corporis, qui vitam mortalem sustentat quidẽ aliquo tempore, sed non tollit famem & sitim: nãque qui semel comedit, & bibit, iterum esuriem, & sitim patitur. At panis hic vitam æternam confert, & omnem simul famem, & sitim in æternum tollit.

Panis Eucharistici quanta sit perfectio.

Est autem aduertendum hoc verbum *Non esuriet, nec sitiet in æternum*, dictum esse a Domino, vt responderet verbo illorum, *semper da nobis*. existimabant illi futurum hunc panem qualis panis est materialis, qui semel comestus, non tollit famem pro toto vitæ tempore, propterea iterum iterumque recipitur; at Dominus auertit eos ab hac opinione docẽs hunc panẽ non esse talem: qui enim manducat semel, nec esuriet, nec sitiet in æternum. Similis est illa sententia dicta Samaritanæ. qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Duo autem petit Dominus, vt hunc panem accipere valeant; nempe vt veniant ad eum, & vt credant in eum. Per aduentum, confessionem exteriorem intelligit, ad quam opera referuntur: per fidem autem, interiorem mentis assensum. & affectum iuxta illud Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam ore autem confessio fit ad salutem. Prius ponit quod facilius est, posterius quod difficilius: vtrumque tamen necessarium. Neque intelligas ex hac diuisione, qui venit tantum, non esuriet; & qui solum credit, non sitiet, quasi qui venit, & non credit, non sit habiturus famem: vtrumque enim est necessarium, nec ista diuidi possunt; sed distinctio fit hæc verborum, vt effectus distincti panis huius, & vt etiam non vnum esse, quod Dominus requirit, significetur. Eadem verba Dominus repetit, *Ego sum panis viuus*, & tunc exactius discutientur: modo autẽ id annotandum superest, nõ in hac vita verbum hoc impleri, *Non esuriet*, neque *Sitiet*, sed in æterna vita; quam panis hic Christi dat, & efficit: sicuti superius ca. 4. exposuimus dum de Samaritana loqueremur.

Sed dixi vobis, quia & vidistis me, & non creditis.

Duabus Iudæorum responsionibus Christus satisfecit.

DVo responderant Iudæi dicenti Domino, Hoc est opus Dei, vt credatis in eum &c. Vnum quod tu facis signum, vt videamus, & credamus tibi? Alterum patres nostri manducauerunt manna in deserto, quo verbo, Christi miraculum deprimebant. Dominus ad hæc duo respondet. Ad primum quidem. *Vidistis*, inquit, *Me, & non creditis*, quasi diceret: multa signa mea habuistis; quibus me videre, & agnoscere Christum esse potuistis, & tamen non creditis; non

non ergo verum est quod dicitis, Quod signum facis, vt videamus, & credamus tibi: quasi vero si videretis signa, credideretis; iam vidistis & tamen non creditis. Signa hæc, quibus hi Iudæi agnoscere potuerunt, sunt non tantum miraculum panum; sed etiam quia tunc multos infirmos verbo curauit, quod Moyses non fecit. Ad secundum respondit, Panem a se promissum, præferendo Mãnæ dato per Moysem, simul etiam se esse panem hunc declarando. Vidẽs autẽ eos etiam post tam mirabilem doctrinam in sua infidelitate persistere, eandem repetit sententiam, non vt eos iterum confundat, sed vt secretiorem doctrinam tradat, & fidei causam in altius reuocet principium. Non enim signa tantum, aut prædicatio sola exterior inducere hominem ad credendum valent: nisi adsit virtus Patris. Est enim fides donum, & opus Dei summis precibus ab eo petendum. Sensus ergo est, Dixi vobis prius vos etiam signa habuisse, quibus me vidistis, & agnoscere potuistis, & tamen non creditis. Scitote omne quod dat mihi Pater ad me venit, & nemo potest venire ad me nisi Pater meus traxerit eum. Signa ergo non sufficiunt, vt vos putatis: est enim credere donum datum a Patre, & illi credent, quos mihi Pater dedit, & traxerit: necesse est ergo a Patre petere, vt credaris. Hic est sensus. Est enim connexa hæc sententia, cum sequenti, & occasione sequentis doctrinæ repetita est. Vna tantum difficultas occurrit in hac expositione: nam Euangelista non retulit Christum prius respondisse Iudæis hæc verba, *Vidistis me, & non creditis*, quo modo ergo nunc, inquit, Christus, *Dixi vobis* quasi prius idem dixerit. Respondeo Ioannem brevitatis studiosum non retulisse prius hæc verba, quia repetenda erant a Christo, satisq. erat illi repetitionem narrare. Exemplum habemus, Ioan. 11. Martha dicit Mariæ, Magister adest, & vocat te, & tamen Euangelista non narrauerat Christum dixisse Marthæ, vt vocaret Mariam; cum autem refert Martham vocasse Mariã ex Christi præcepto, simul significauit Christum prius præcepisse. Est etiam in eodem capite exemplum alterum expressius, dicit enim Dominus Marthæ: Nõne dixi tibi, quia si credideris, videbis gloriam Dei? & tamen Euangelista non narrauerat prius, quod Dominus se iam dixisse asserit. Ita nunc factum est.

ANNOTATIO XIX.

SVperiorem sententiam vere connectunt, & exponunt Doctores. Cyril. li. 3. cap. 38. percontatur vbi Dominus hanc protulerit sententiam, *Dixi*, inquit, *Vobis, quia vidistis, & non creditis*, respondet per Isaiam eam dixisse. cap. 6. Audite audientes, & nolite intelligere, videte visionem, & nolite cognoscere. Sed violenta hæc videtur connexio: loquebatur enim Dominus illis ipsis, qui præsentes erant. Euthymius dicit, Dominum ea verba protulisse prius, sed non esse scripta. huic in commentario nos consensimus, idq. confirmauimus exemplo: & vltra hoc, sensum A verborum explanauimus, & exposuimus. Aliqui nostro tempore exponunt illud, *Dixi vobis*, ad præcedentem sententiam referentes; dixi vobis me esse panem vitæ, sed tunc ratio subiuncta non accommodatur, quia vidistis me, & non creditis. Si enim videntes non crediderunt, multo minus crederent, etiamsi diceret. Alij respondẽt esse dictũ in illis verbis. Quæritis me nõ quia vidistis signa: & hoc quidẽ vere dicitur, tamẽ qua ratione verba hęc cõnectãtur, nõ exponũt. Quę in cõmẽtario dixi mus, ea esse legitima, & quãti ad sensum, & quantum ad connexionẽ existimamus.

Omne, quod dat mihi Pater, ad me veniet.

COMMENTARIVS.

COnnexa hæc est superiori sententiæ, fidei causam in altius reuocans principiũ supra signa, & supra verba exteriora, nempe virtutem, & operam Patris

vti,

Universidad de Deusto
Biblioteca

vti diximus in expositione proximæ sententiæ. Quos ergo tanti cibi promissione non adduxit, terrore, & minis attrahere studet, ostendendo eos omnes venturos ad se, & credituros, quos Pater ei dedit. Qui ergo non venerint, nec crediderint non sunt ei a Patre dati: nec enim quisquam a Patre dabitur, qui nõ venturus sit. Illud, *Omne*, in neutro genere exactius vniuersitatẽ significat, quàm in masculino. ponitur etiam vt significet omnem sexus, status, conditionis, & nationis differentiam, *Omne*, siue masculus, siue femina, siue diues, siue pauper, Iudæus, Gentilis &c. insinuat etiam his verbis Dominus fidem, qua ad Christum venitur, esse Donum Dei, nec solis humanis viribus acquiri posse, quod paulo infernus dicitur: Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus trãxerit eum; vt nemo existimet sine Dei auxilio id posse efficere. Insinuat etiam his verbis multos credituros in Christum, ne Iudæi putarent neminem crediturum, ac si dicat: quamuis vos non credetis, scitote innumeros ad me venturos. Quibus etiam verbis, vt recte Cyril. lib. 3. cap. 39. annotat, Gentium conuersionem significat, immo, & Iudæorum in fide iacturam prædicit, & comminatur.

ANNOTATIO XX.

Dubium ex superioribus verbis solui-tur.

CHrysost. hom. 44. & Euthymius mouent hoc loco dubitationem. Si omnis, inquiunt, quem dat Pater venit ad Christum, & nemo alius; quibus ergo nõ dat Pater, vt veniat, in culpa non erunt, cum non veniant, quia datum non est eis a Patre: nemo enim alius venire potest, nisi quem traxerit Pater. Chrysost. respondet duo. Alterum est, non tolli his verbis arbitrium hominis: liberum enim est venire, & non venire; propterea qui non veniunt, in culpa sunt. Alterum vero est, per hæc verba id solum velle Dominum docere, neminẽ humana virtute, & conatu credere posse, & venire ad Christum, nisi cælesti virtute iuuetur: necessarius tamen est humanus conatus, & actus arbitrij simul cum cælesti virtute. Ista Chrysost. doctrina vera est, si non aliud lateat, quàm quod his verbis exprimitur. Arbitrium enim humanum nõ tollitur, quamuis sine gratiæ auxilio ad credendum in Christum, non sufficiat. Ceterum non satisfacit respõsio difficultati; eadem enim, quę prius, restat difficultas. Si nemo venit, nisi cui Pater dat: qui ergo non venit, in culpa non erit, quia non habet, nec accipit id, sine quo venire non potest. Euthymius expressius respondet, & re vera, ea est respõsio & doctrina, quam Chrysostomus intendebat. Dicit igitur, Deum dare vt credant ijs, qui aliqua præparatione se faciunt dignos, vt eis hoc a Patre detur; ijs vero non dat, qui se indignos exhibent; nõ igitur a culpa liberantur, qui non veniũt; quia si eis non datum est, id propter eorũ culpam non est datum, cum possent se dignos facere vt eis daretur: quod ergo detur vel non detur a Patre, e libero humano pendet arbitrio. quod quamuis sine auxilio gratiæ nõ possit venire, potest per se ipsum dignum se facere, vt ei detur, vt veniat. Eadem est doctrina Cyril. lib. 3. c. 39. eos enim, qui se faciles præbent ad credendum, dignos vocat fide, & vt eis detur, vt credant, & lib. 4. cap. 6. filiũ Dei dignis hominibus reuelatum iri dicit. Fit autem hæc doctrina non istorum tãtum, sed aliorum doctorum maxime Græcorum, qui libero arbitrio humano multum tribuebãt, nõdum Pelagiana tunc hæresi grassante, maxime Chrysostomi temporibus. Augustinus autem multis in locis multo aliter sentit, & docet: nempe non solum a Deo dari hominibus, vt credere possint, sed etiam vt velint credere, & credant, & ipse est, qui dignos facit, & præparat, & facultatem dat credendi: nec humanum arbitrium sine diuino auxilio potest se præparare, & dignum facere, vt a Deo accipiat fidem. Videndus est Aug. lib. 1. de prædest. Sãct. c. 5 & 6. vt omittamus sexcẽta loca, vbi hoc discutit, & affirmat.

Liberum hominis arbitrium a Deo disponitur ad credendũ.

Hac posita doctrina dubitatio proposita fit difficilior; nam si Deus etiam præparat arbitrium hominis, vt velit, & credat; qui ergo non volunt nec credunt, non videntur esse in culpa. Pro solutione huius difficultatis, & simul pro sententiæ huius Euangelicę quam exponimus, declaratione, aliquot sunt responsiones adhibendæ, eo supposito, me non intendere materiam hanc a propriis fundamentis discutere, & omnia quæ tractari possent in medium proponere

proponere, sed ea solum, quæ satis esse visa sunt ad verba Domini explananda, & difficultatem oppositam tollendam.

Prima igitur responsio est. Istæ duę enũciationes valde differunt, Omne quod dat mihi Pater ad me venit: & omne, quod venit ad me, id mihi dat Pater. hæc posterior significat omnem venientem ad Christum datum esse a Patre: at illa prior significat eos, qui dati sunt a Patre, venturos ad Christum. Hęc autem duo longe est se diuersa patet. qui enim dicit, omnis, qui venit datus est a Patre, non propterea significat omnem datum a Patre venire, at qui dicit, quodcunque dat mihi Pater, ad me venit, significat neminem esse ex his, qui a Patre dati sunt, qui non veniat. Ex quo patet non esse probandum, quod docet Chrysostomus, nempe his verbis Dominum tantum significare voluisse, neminem venire posse ad Christum, nisi gratię auxilio adiutum. hoc quidem verum est, tamen non solum id Dominus significare voluit, alias dicendum sic fuisset: Omne, quod venit ad me, datũ est mihi a Patre: at non sic, sed aliter dictũ est, *Omne, quod dat mihi Pater, veniet ad me*, quia non solum qui venit datus est a Patre, sed si a Patre datus est, certissime veniet: quia a Patre habet vt venire possit, & simul vt de facto veniat.

Secunda responsio est, hæc enunciatio: Omne, quod dat mihi Pater ad me veniet non tollit, quin alij etiam veniant, qui nõ sunt a Patre dati, sed solum significat omnes datos a Patre venturos ad Christum: si enim alij etiam venirent non dati a Patre; dummodo veniant omnes, qui a Patre dati sunt, vera est enunciatio, Omne, quod dat mihi Pater ad me venit: at quia re vera nemo alius est qui veniat, nisi is, qui a Patre datus est, propterea Dominus paulo inferius addidit: Nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum, vt non solum omnes, quos Pater dat, veniant; sed etiam nemo veniat, qui nõ sit a Patre datus. Hæ enim duę veritates mutuo se iuuant, & sententiam complent. Si enim tantum dictum esset: Nemo venire potest, nisi datus a Patre, non significaretur vẽturos omnes, qui a Patre dati sunt: hi autem hoc etiam solum dictum esset, Omne, quod dat Pater veniet, non significaretur neminem venire alium, qui a Patre non sit: dum vtrumque affertur, perfecte ostendit Dominus neminem venire, nisi qui a Patre datus est, & omnem, qui a Patre datus est, efficaciter, & infallibiliter vẽturũ. Et proposita a principio dubitatio ex vtraque hac simul enunciatione procedit. Si enim qui venit, datus est a Patre, & qui non datus est a patre, non venit, qua ratione qui non venit in culpa esse potest?

Discrimen eorum qui ad Christũ veniunt.

Tertia responsio est, non est eadem ratio eorum, quibus datum est, vt veniant: & eorum, quibus non est datum. Nam quibus datum est, ut veniant ex gratia habẽt & dono Dei, non ex aliqua dignitate arbitrij aut præparatione, humano conatu solo, efficiax: iam enim non esset donum, & gratia, si dignitas in humano præcessisset arbitrio, quæ non esset, ex eodem Dei dono. At quibus non datur, vtique non sine culpa eorum non datur, & propterea quod nõ detur, ipsis imputatur, quia sine culpa non sunt. Et in hoc doctores citati Græci non pro bantur, quia parem vtrorumque fecerunt rationem, arbitrij conatui danteę, & quod se dignum fide faciat, & quod se fidem recipiendi efficiat indignum, quod re vera non est, fecit quidem se indignum, vt a Deo reciperet fidem, sed nõ cõtra se efficit dignum, vt acciperet. Sicut si duodecim homicidij rei coram Principe iudicandi trahantur, sex eorum vitam condanaret, alijs eandem inimine. quibus dat, ex gratia dat, quibus negat, eorum culpa existente negat. Hęc est doctrina ad mentem Augustini, & quam existimo in hac parte veram.

Quarta responsio; non igitur dubitatio proposita difficultatem habet. Admitto enim neminem venire, nisi a patre sit datus, non inde tamen sequitur in culpa non esse, si non veniat: nam non sine culpa, & demerito eius factum est, vt ei non detur a Patre, nec propterea sequitur, vt quibus datum est, merito eorum datum sit, sed sola dantis æterni Patris gratia, & dono. Nec idcirco arbitrium tollitur humanum: qui enim venit libero arbitrio venit, non quidem solo, sed auxilio a Patre dato, iuuante, qui autem non venit, solo suo arbitrio venire renuit. Sequitur etiam contra nostræ tempestatis hæreticos verba Ioannis interpretantes in eum sensum, vt per hæc verba Dominus causam, cur non veniãt, in æternam prædestinationem reuocet: sed decipiuntur. Prædestinatio causa non est, cur non veniant, nempe quia prædestinati nõ sunt, sed culpa eorum, & vitium, sine quo in æterna prædestinatione reiecti nõ sunt. Quare autem Dominus hac forma loquendi vsus sit, & de sensu litterali, in commentario expositum est, nec est cur re-

Prædestinatio non est in causa cur multi ad Christũ non veniant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

metamus. Cetera omnia, quæ de hac A strum sunt, nec ad expositionem præsen-
materia dici possent, præter institutum no tem necessaria.

Et eum, qui venit ad me, non eijciam foras.

COMMENTARIVS.

COnformem patri voluntatem suam profitetur. Pater mihi dat eos, qui ad me veniunt, nemoq. horum deerit: ego etiam singulos venientes non eijcio foras, id est, accipio in meam gratiam, salutem eis confero, redemptionis fructum communico. Loquitur in singulari, vt nec vnum ex ijs, qui veniunt se excludere significet. August. tract. 25. & Cyril. lib. 3. cap. 40. exponunt, hoc, *Foras*, de damnatione, quæ opposita est æternæ saluti, de quo dicitur Matth. 13. Malos foras miserunt. & Matth. 25. Intra in gaudium Domini tui, quod recte dicitur, cum & verba sequentia id declarent, & sæpe in lectione Euangelica exclusio a cælesti regno, & æterna vita dicatur foras emissio, & tenebræ exteriores. Ad hoc cetera pertinent, quæ in hoc sæculo saluandis communicantur: generaliter enim omnia ea bona, quæ fidelibus dantur, significat, dum, dicit, *Non eijciam foras*, quia mihi vnietur per gratiam, admittetur in meam tutelam: participabit meum cibum: erit de domo mea non solum in æterna gloria, sed etiam in Ecclesia hac militanti. Aliqui textus habent verbum præsentis, *Non eijcio*: tamen Cyril. Chryso. Aug. exponunt de futuro; & ita re vera est legendum: non solum enim de præsentibus, sed generaliter de futuris est sermo, sicut dictum est supra Omne quod dat mihi pater, ad me veniet, & hunc non eijciam foras.

Quia descendi de cælo, non vt faciam voluntatem meam, sed voluntatem eius, qui misit me.

RAtionem. & causam assignat, cur non sit venientes ad se missos a Patre eiecturus. *Quia*, inquit, *Descendi de cælo, vt voluntatem Patris faciam*, cum igitur voluntas patris sit, vt venientes ad me recipiam & foras non eijciam; hoc faciam. Quando dicit, *Non vt faciam voluntatem meam descendi*, loquitur, vt homo nec hoc dicit, quasi contrariam voluntatem habeat vt homo a voluntate Patris: est enim conformis, & vult etiam quæcumque Pater vult, sed tali vtitur verbo, quia prior est voluntas Patris, & causa cur ipse velit. Nam quoniam Pater vult, propterea vult Christus vt homo, tamen vult idem quod pater; sicut qui vult omnia quæ sunt prius ab alio volita, dicere potest, non facio voluntatem meam, sed alterius, non quòd nolit ea, sed quòd propterea vult, quia alter vult. In quo Christus ad diuinam voluntatem, & beneplacitum refert hominum salutem tanquam ad primam, & supremam causam, a qua omne bonum procedit, & cui ipse, vt homo, suam etiam subijcit voluntatem.

Diuina voluntas hominum saluis causa.

Hæc est enim voluntas eius, qui misit me Patris, vt omne quod dedit mihi, non perdam ex eo, sed resuscitem illud in nouissimo die.

DIxerat se descendisse, vt voluntatem patris faceret, modo quæ ea sit, exponit. Hæc autem est, vt neminem ex his, quos mihi dedit, perdam; sed in die nouissimo resuscitem eos, ac si diceret: hæc est voluntas patris mei, vt neminem eorum, qui veniunt ad me quoq. dedit mihi, perdam, seu foras eijciam. Non de quacumque resurrectione sermo est, sed ea, quæ est ad gloriam, vt paulo post explicat.

explicat. Est autē Hebræa phrasis frequens. *Omne, quod dedit mihi Pater, nō perdā ex eo*, id est, nihil seu neminē ex datis a Patre perdā. Hac sentētia exponit, quod superius non expresserat, quando dixit, Omne, quod dat mihi Pater ad me veniet, & qui venit, non eijciam foras. Quanti enim sit momenti ad eum venire, & ab ipso nō eijci, istis & sequentibus explicat. circa litterā aduerte ali quos legere, *Hæc est autem*: sic Aug. tract. 25. & Chrys. hom. 44. & ita habent exemplaria Græca; at Cyril. lib. 4. cap. 1. legit, Hæc est enim; & vtraque lectio conueniens est. Si enim legamus: hæc est autem, explicatio est voluntatis paternæ: si legamus: hæc est enim, causa est, cur non sit foras eijciendus, qui venit ad Christum: & continuatur cum superiori sententia, quæ etiam eandem continet causam. Sed quia non completa est, in his completur, & perficitur, dum explicatur, cur non sit eijciendus.

Hæc est autem voluntas Patris mei, qui misit me, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

HAnc patris voluntatem declarat explicando, qui sint ij, qui a Patre dati sunt, quid etiam sit non perdere ex eo. Prius enim solum dixerat, voluntatem patris esse, vt neminem eorum, qui dati sunt perdat, sed omnes resuscitet; explicat nunc, qui sint hi dati, & qua ratione non sunt perditi. Voluntas igitur patris est, vt omnis, qui videt filium, & credit in eum, habeat vitam æternam: dati ergo a Patre sunt credentes in filium: dare autem vitam æternam, est non perdere. Causam adiungit cur habeat vitam æternam, quia ego suscitabo eum etiam si mortuus fuerit. Particula *Et* vim habet causæ. Nota qua ratione modo Christus vt homo, modo vt Deus loquitur: vt homo descendit, non vt faciat voluntatem suam; vt Deus, ipse est, qui resuscitat in nouissimo die omnes a Patre datos. Illud, *Omnis qui videt*, de corporali visione dicitur propter eos, qui tunc Christum præsentem sensibiliter videbant, & eius doctrinam audiebant, quibus si credant, vita æterna promittitur: vt sit sensus, Omnis qui quamuis videt me hominem, tamen credit in me, confitendo meam diuinitatem habebit vitā æternam, & ego eum suscitabo in nouissimo die, vt vita possit ęterna frui. Suscitabit etiā Christus incredulos, non ad vitam beatam, sed ad damnationem, de qua nunc resurrectione non loquitur: huius autem meminit quia dixerat, se esse panem vitæ ęternæ, ne forsan arbitrarentur non esse morituros credentes in eum, & panem hunc manducantes, aut dum se morituros arbitrantur sentētiæ veritatem non reciperent: propterea exposuit, morituros quidem corpore credentes, & panem hunc accipientes, sed huius panis virtute ad vitam æternam reuocandos. Attende etiam non sola patris voluntate homines saluandos, quasi quos dederit Pater, hi salutem consecuturi sint, quia dati sunt: sed necesse est si mul venire, & credere in Christum; quod non est sine arbitrio humano, quamuis id per se venire non possit, nisi adsit etiam gratia, & auxilium Dei Patris, propter Christum eius filium datum. Et hac ratione, qui non credunt, a culpa non liberantur: qui enim non credit, non vult credere, quamuis qui credit non valeat per se solum credere.

Murmurabant ergo Iudæi de illo, quia dixisset: Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi.

DIctis Christi mira, & vtilia docentis non solum fidem Iudæi audientes non habuerunt, sed etiam murmurarunt contra eum, eo quòd dixisset, *Ego sum*

Universidad de Deusto
Biblioteca

panis viuus, qui de cælo descendi. Aduerte Christum non hæc duo coniũxisse, nempe, *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi*, sed prius dixisse, *Est panis viuus, qui de cælo descendit, & ego sum panis viuus*, postea vero addidit; *Descendi de cælo*, ceterũ Iudæi sensum considerantes, & vtrumque copulantes, murmuratunt contra verba Christi, ac si dixisset, *Ego sum panis viuus qui de cælo descendi.*

Et dicebant nonne hic est filius Ioseph, cuius nouimus patrem, & matrem? quomodo ergo dicit hic, quia de cælo descendi.

HÆc est eorum murmuratio, & detractio contra Christi dignitatem: offendebantur eius humanitate, Deum non credebant interius, quem exterius hominem videbant, & natum sicut alios arbitrabantur, sed culpa non carent. Si enim filius est Ioseph, cuius patrem, & matrem nouerant, quo modo tantam multitudinem saturare potuit quinque panibus? quo modo tot eorum infirmos tanta facilitate sanare? hæc non ex patre, & matre, quos putabant se nouisse habebat. aliud igitur latere necesse erat, aliorem originem, & naturam fortiebatur & non aliam, quàm eam, cuius est sanare ægrotos, vitæ restituere mortuos, & mundum sustentare. Propterea enim hęc fecit Christus, vt se aliam habere naturam ostenderet præter eam, quæ exterius apparebat.

Respondit ergo Iesus, & dixit illis. Nolite murmurare in inuicem: nemo potest venire ad me, nisi pater, qui misit me traxerit eum.

VEritatem dictorum suorum confirmat Christus, eorumq. murmurationes, quamuis tacitas arguit, vt & in hoc nihil se latere posse ostendat. Et est sensus: Nolite murmurare, quasi rem aliquam falsam, & incredibilem ego pronunciauerim, si enim nõ capitis verba, hæc nõ ideo vera nõ sunt: sed quòd nõ habetis in vobis lumen illud diuinũ, quod necessarium est, ad veniendum ad me, & ad credendum verbis meis. Nemo venit ad me, nisi a Patre tractus, & a Patre illustratus, at vos cũ nõ sitis tales, non capitis verba mea, quæ verissima sunt. Est simile sicut si rustici ad audiendũ cõcionante de rebus, & mysterijs altissimis, ad quę capienda necesse erat prius multa in scholis didicisse, accessissent: illi autem hac præparatione carentes non intelligerent, ac propterea inter se de veritate illorũ dubitarent: sane concionator ille dicere posset, Ne murmuretis: nemo enim meam doctrinam intelligit, nisi qui satis diu est in scholis versatus; non est doctrinæ meæ falsitas, & incredibilitas, sed vestra ignorantia causa, quod non capiatis nec assensum præbeatis. Ita nunc dicit Dominus, *Nolite murmurare*, nemo enim mihi credit, nemo mea verba capit, nisi qui a Patre tractus est, qui ab eo illustratus est: vos autem culpa vestra lumen hoc non habetis. His verbis insinuat eos debere potius lumen a Deo petere, quàm murmurare. Potuisset Dominus dicere: nolite murmurare, vos enim non venitis ad me, nec verba mea capitis, quia mali, & duri, & proterui estis; noluit tamen sic loqui, sed paternæ tractionis ministerium vt suam doctrinam cælestem, & diuinam commendaret, tum ne fidem in eum hominis arbitrio soli tribuere videretur, quasi homo per se sufficeret: tum etiam, vt eos sic terreret, quasi distitutos paterno, & diuino lumine: denique vt doctrinam suã non falsam, nec contra Deum, sed veram & secundum diuinam uoluntatem significaret.

Et ego resuscitabo eum in nouissimo die.

SEcundo argumento veritatem dictorum confirmat, & eorum murmurationem arguit. Et est sensus, nolite murmurare, & meam doctrinam iudicare falsam

falsam: tum quia vos non habetis lumen diuinum a Patre communicatum, sine quo ad me venire, & meam doctrinam capere non potestis; tum etiam quia ego sum, qui credentes in me suscitabo in die nouissimo: qui aurem talem ac tantam potestatem habet, profecto non est de terra, & filios hominis tantum, sed simul etiam de cęlo descendit. Rursus si suscitaturus sum credentes in me, vitæ panis sum: non enim suscitat mortuos, nisi qui vitam dare potest æternam. Quibus verbis & terret, & allicit, & se Patri æqualem ostendit: ne enim, cum dictum esset, nemo potest venire ad me, nisi Pater traxerit eum, existimarent illum esse patre minorem, propterea, *Ego*, inquit, *Suscitabo eum*, quod non est minoris potestatis, quàm trahere, immo eiusdem.

ANNOTATIO XXI.

Manichæum de libero arbitrio hæresis confutatur.

MAnichæi, vt refert Chryso. hom. A 45. & idipsum insinuat Aug. tract. 26. hoc loco abutebantur, vt liberum hominis negarent arbitrium, quasi id trahi dicatur, quod vi, & violentia venire cogitur. Sed stulta est argumentatio hæc; tum quia & verbum non semper violentiam aliquam significat: tum quia & apud auctores prophanos, trahi sæpe idem significat, quod inclinatione vehementi in aliquam rem duci. Trahi enim multi appetitu gloriæ, alij appetitu scientiæ dicuntur: & vt August. poetam allegat, Trahit sua quemque voluptas: non tamen vi trahuntur, aut necessitate aliqua. Tum etiam scriptura, infinitis pene locis huic vi, & necessitati aduersatur, dum sæpe inuitat peccatores, vt veniant ad fidem, & ad diuinæ legis obseruantiam: si autem vi, aut necessitate traherentur, non esset, quod venire inuitarentur, & admonerentur. Vtitur autem scriptura hoc verbo, vt efficaciam diuinæ vocationis explicet, quæ homines suis vitijs maxime immersos, & diuturno tempore in eis enutritos, nihil nisi carnale sapientes, & appetentes, temporis momento conuertit: vt omnibus, quæ summopere, & diu dilexerunt, relictis, Christum sequantur. Hæc efficax, & solius diuinæ dexteræ mutatio, tractio dicitur: non quòd vi, & necessitate ad Deum trahantur, sic enim minus efficax esset motio: sed quòd ab his, quæ sola & vehementissime diligebantur, & propter quæ omnia prius contemnebantur, volens, & libens homo ad omnino contraria repente conuertatur: quod experientia compertum est frequentissime. Dum homines inimici crucis Christi, persecutores, carnales, iam diu vitijs dediti, vno verbo in spirituales viros omnia præterita damnantes, & abominantes, diuinæ lucis radio conuersi sunt. Quo

Cur Deus trahere homines in scriptura dicatur.

argumento vtitur Orige. lib. 2. con. Celsum in fine ad probandam Christi diuinitatem ex gentium conuersione, cuius verba sunt: At ego nescio, an homo ausus vni uersum orbem ad sui cultum, suamq. doctrinam attrahere, potuisset sine Deo tantum successum habere, superareq. omnia suæ doctrinæ obstacula, etiam Reges, Imperatoresq. Senatum ipsum Romanum, & omnes omnium populorum principes. Quo modo enim homo natus, & nullius præstantioris naturæ particeps tantam ad se conuertere multitudinem, & quod magis mirum est, non sapientum tantum modo, verum etiam affectibus magis, quam rationi obsequentium: ita vt mox vice versis fiant e brutis prudentes? Sed quoniã potentia Dei Christus erat, & Patris sui sapientia: ideo talia fecit, & facit nunc quoque. Hæc Orig. Ex qua doctrina elicere possumus causam aliam, cur verbo trahendi Euangelista sit vsus, nempe vt in ea tractione etiam vis, & violentia magna illata, & inferenda significaretur: sed non hominis arbitrio, vt Manichæi impie arbitrabantur, sed vitijs erroribus consuetudinibus, & moribus prauissimis, dæmonibus, nominis Christi inimicis, & persecutoribus: vis est his illata, & diuina potẽtia superatis, erepti sunt homines, vt ad Christũ sponte, & libẽter venirent: de qua violẽtia dictum est Matt. 11. Regnũ cęlorum vim patitur, & violenti rapiunt illud. Propterea etiam Ioan. 12. dictum est: Si exaltatus fuero, omnia trahã ad me ipsum.

Sed percontaberis, quare tractio hæc tribuitur Patri, cum Filius, & Spiritus sanctus etiam trahant, vnicaq. sit tractus, & communis personis tribus? de filio enim dictum est Ioan. 12. Omnia trahã ad me ipsum, Aug. lib. 1. de prædest. Sanct. c. 8. hoc proponit, & respondet tribui Patri propter

propter originem, quia ab ipso filius, & a Patre, & Filio Spiritus sanctus procedit. Tamen hæc responsio totam difficultatem non tollit: nam, vti diximus, etiam filio tribuitur: non igitur causa est origo, sed particularis est ratio propter quam hoc in loco Patri datur tractio: hæc autem mihi videtur ea esse, quam in commentario explicuimus: Cyril. lib. 3. cap. 39. ea ratione factum affirmat, vt diuinæ opus naturæ esse ostendatur credere, & venire ad Christū: quod sic declaro: magis enim exprimitur opus esse diuinę naturę, quando Patri tribuitur: nam cum ipse Christus homo sit & Deus, non ita facile declaratur, quid sit, quod facit vt Deus, quid vero vt homo, quàm cum patri tribuitur, quando tale nō est id de quo est sermo, vt manifestum sit Dei esse proprium: Vt igitur diuinū opus significaret esse venire ad se, & per hoc doctrinæ suæ veritatem confirmaret: propterea hoc in loco id tribuit Patri: cōtra murmurantes enim, & incredulos id exprimere necessarium videbatur. Alię difficultates, quæ ex hac sententia exoriuntur, in præcedenti annotatione sunt declaratæ.

Est scriptum in prophetis: Erunt omnes docibiles Dei.

COMMENTARIVS.

CONfirmat Dominus sententiam superiorem, nempe neminem venire ad se, nisi tractum a patre: confirmatio est ex testimonio prophetico, quia ita est a Prophetis prædictum, futurum tempus in quo Deus docturus esset, & illuminaturus homines; vt Deus doctor, & magister, homines autem discipuli eius futuri essent, quod quidem in fide reuelata per Christum impletum est, *Erunt*, inquit, *omnes docibiles*, id est docti, & eruditi a Deo. Testimonium est Isa. 54. Ponam vniuersos filios tuos, doctos a Domino. in Hebræo, לִמּוּדֵי יְהוָה est participium passiuum, seu potius nomen verbale passiuæ vocis in regimine. id est, discipulos Domini, siue doctos Dei, & ibi Hieronymus hunc locum Ioannis adducit, tamquam illius prophetiæ complementum. Adfert etiam prophetiam Hieremiæ. 31. Dabo legem meam in mentibus eorum, & super cor eorum scribam eam, & nequaquam docebunt singuli proximos suos & fratres suos, Cognosce Dominum: sed omnes scient me a minimo vsque ad maximum. Multa sunt huiusmodi testimonia prophetarum, quibus Deum docturum homines prædictum est. Qua ratione hæc sententia sit intelligenda, verbis sequētibus exponitur: allegat autem Dominus testimonium prophetæ cuius apud illos maior erat auctoritas.

ANNOTATIO XXII.

Docibilis & actiue & passiue in scriptura inuenitur.

ADuerte Latinum verbum *docibiles* in hoc loco positum esse in passiua significatione quasi ab eo doctos & eruditos: at in alio loco in actiua significatione sumitur, nempe 2. Timo. 2. Seruum Domini non oportet litigare, sed mansuetum esse ad omnes, docibilem, patientem: docibilem vocat docentem alios, quod 1. Timo. 3. verterat, Oportet Episcopum hospitalem, doctorem: est enim vocabulum Græcum in vtroque loco idem διδακτικόν. At in hoc loco Ioannis aliud est Græcum vocabulum διδακτοί, quod passiuam habet significationem, iuxta Hebraicum verbū לִמּוּדִים Isaiæ

Cur dictū est. In prophetis scriptum est.

ADuertendum rursus, testimonium hoc a Domino allegatum ad verbum esse in Isaia vti dictum est. Sensum verum, nempe docendos homines a Deo multi Prophetæ tradiderūt. Propterea Dominus vsus est plurali numero. *Scriptum est in prophetis*: quamuis etiam propter vnicum testimonium dici potuit, *In prophetis*. quia est in vno prophetarum, more loquendi Hebræo: vel quia omnes prophetæ in vnum librum, qui dicebatur Prophetarū collecti erant. Quæret aliquis quare dictum sit, omnes docendos, & illuminandos esse, cum non omnes

omnes illuminatos videamus? Respondendum est, sicut & respondimus in illa primi capitis sententia: Illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum; omnibus enim doctrinam, & lumen paratus est Dominus communicare, nisi vitia eorum impedimento sint.

Omnis, qui audiuit a Patre, & didicit, venit ad me.

COMMENTARIVS.

TEstimonium allatum suo accommodat proposito, cum enim dictum esset neminem venire ad Christum, nisi a patre tractum, & allegasset prophetiam dicentem fore: vt homines a Deo docerentur, deducit dicens. Omnis talis, qui doctus fuerit a Patre, venit ad me, ac si dicat: hæc verba prophetię de his dicta sunt; qui ad me venturi sunt, & in me crediturī, nemo igitur venit ad me nisi doctus a patre. Attende audire, & discere significationem exprimere vnius verbi, nempe doceri a patre. Doceri enim est audire, & discere: audit is, qui per reuelationem mysteria fidei apprehendit: discit autem, qui his, quæ audit assensum præbet. Non semper omnis, qui audit discit: at omnis, qui discit audit: qui vero audiuit, & didicit, edoctus est a Patre, & hic venit credendo: non enim aliud est audire, & discere, quàm credere: credere autem in Christum est venire ad eum. Quamuis etiam venire comprehendat confessionem fidei, & obedientiam mandatorum Christi: at in hoc loco magis propter fidem positum est, de qua præcipuus est hic sermo, cetera tamen non excluduntur. Sunt autem hæc a Deo audire, & discere: ipse enim est, cuius gratia reuelantur diuina mysteria: ipse etiam est, cuius gratia, & auxilio liberum hominis arbitrium, & simul gratię adiutorium comprehenduntur. Quod docte Augustinus lib. 1. de gratia Christi, contra Pelagianos, & Cęlestinos cap. 14. explicat, dicens: Omnis qui didicit, venit: quisquis non venit, profecto non didicit: quis autem non videat, & venire quemquam, & non venire arbitrio voluntatis, sed hoc arbitrium potest esse solum, si non venit: non potest autem nisi adiutum esse, si venit: & sic adiutum, vt non solum quod faciendum sit, sciat, sed quod scierit, etiam faciat. Ac per hoc, quando Deus docet, non per legis litteram, sed per spiritus gratiam ita docet, ut quod quisque didicerit, non tantum cognoscendo uideat, sed etiam uolendo appetat, agendoq. perficiat. Hæc Augustinus.

Doceri qd sit.

ANNOTATIO XXIII.

Nulla infiltutio nisi Deus interius docuerit, sufficit.

ADuerte, per hæc & præcedentia verba non tolli prędicationem externā hominum in Ecclesia: nam ad Rom. 10. Fides ex auditu, & auditus ex prædicatione Apostolorum, & eorum qui missi sunt: nec tollitur magisterium Ecclesię, quę est columna, & firmamentum veritatis. 1. Timo. 3. sed docet Dominus his verbis omne exterius magisterium non sufficere ad credendum, nisi interius Deus illuminet, & moueat cor ad credendum: iuxta illud 1. Cor. 3. Neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Ephe. 1. Deus, qui est pater Domini nostri Iesu Christi, gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ, & reuelationis, in agnitionem eius, illuminatos oculos cordis vestri. Docet etiam his verbis, quamuis exterior sit prædicatio, & magisterium, tamen verbum, & doctrinam non esse hominum, sed Dei ipsius, qui per ministros suos loquitur. 1. Thessalo. 2. Gratias agimus Deo sine intermissione, quoniam cum accepisseris a nobis verbum auditus Dei, accepistis illud, non vt verbum hominum, sed sicuti est vere verbum Dei, qui operatur in vobis, qui credidistis. Perpēde duo, verbum esse Dei, quod per prædicatores, annun-

annunciatur, & in ipsis audientibus A Deum operari fidem, hac vtraque de causa fideles didicisse, & audisse a Deo dicimur. His igitur verbis explicuit, & confirmauit Christus superiorem sententiam. Nemo potest venire ad me, nisi Pater, qui misit me, traxerit eum.

Non quia patrem viderit quisquam, nisi is, qui est a Deo, hic vidit patrem.

COMMENTARIVS.

NE quis arbitraretur ita patrem audiri, sicut discipuli magistros homines audiunt, qui ipsos videntes eorundem verba percipiunt; adijcit dicens, non ita intelligendum esse, qui a Patre audiuit, & didicit, venire: quasi aliquis viderit patrem, vt ab ipso audierit; aut visurus sit, vt audiat. nemo enim talis est, nisi Filius solus, qui est a Patre, hic est, qui videt, & videt patrem. Quibus verbis significat omnes ex auditu docendos, non ex visu: si enim visus esset, fides non esset: nam quod credimus, non videmus. Significat etiã se solum esse eum, qui nouit ex visu patrem, & cuius auditui oportet nos obtemperare. His etiam verbis aliud insinuat, nec etiam Prophetas vidisse, quamuis docti fuerint a Patre: nam mentionem eorum fecerat, testimonium eorum allegando: at nec hi viderunt, idcirco ipse est omnibus Prophetis superior. Similis est illa sententia Ioan. 1. Deum nemo vidit vnquam: vbi multa de hac re diximus pagina 61. & sequentibus. Illud, qui est a Patre: significat, qui natus est a Patre. Spiritus sanctus non excluditur, vt illic scripsimus: sed non exprimitur, quia audientes capaces adhuc non erant tantæ doctrinæ, qui nec ipsum Filium nouerant.

Visus excludit fidem.

Amen amen dico vobis, qui credit in me, habet vitam æternam.

DVobus argumentis eorum murmurationes confutauit; priore quidem obiecit eis defectum luminis, & doctrinæ paternæ, ipsorum culpa, sine quibus nemo venit ad Christum: altero se esse, qui suscitabit in nouissimo die credentes, edocuit: quod non fieret nisi vitæ panis esset. Primum horum explicuit, & confirmauit prophetiæ testimonio, & eius declaratione, nunc secundum confirmat. Ego resuscitabo eum in nouissimo die: & dicit. *Amen amen dico vobis, qui credit in me habet vitam æternam*. Assertione vtitur geminata loco argumenti: cuius enim tot ac tanta viderant signa, debuit profecto eius verbum tanta assertione prolatum, magnum eis esse veritatis argumentum. Repetit autem Dominus sæpe hanc sententiam, se scilicet esse panem vitæ, & credentes in eum habere vitam æternam, vt vel ipsa frequens repetitio eos moueat ad fidem, vt & factis, & dictis, & ipsa dictorum repetitione tantam confirmet veritatem, nullumq. veritatem annunciandi relinquatur argumentum. *Qui credit ergo in me vitam æternam habet*, non quòd tunc quando credit habeat in re, sed in nouissimo die. Quando vero credit, habere dicitur, quia ius ad rem habet: fides enim viua fidelis, est velut pignus, & ius quoddam ad vitam æternã.

Fides viua est velut pignus vitæ æternæ.

Ego sum panis vitæ.

CAusam annectit, cur credentes in eum habebunt vitam æternam, quia, *Ego*, inquit, *sum panis vitæ*, qui credentibus in me, panem vitæ, qui sum ego, ministro, eosq. me ipso cibo. *Panis vitæ*, dicitur non solum, quia viuit in se, quod nullus alius cibus habet: sed quia causa est vitæ, & panis est viuificans. Dicitur enim Christus modo panis viuus, modo panis vitæ: viuus, quia in se vitam habet: vitæ, quia alios viuere facit.

Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt: hic est panis de cælo descendens, vt, si quis ex ipso manducauerit, non moriatur.

EXplicat cuius, & qualis vitæ panis sit, eum præferens mannæ dato patribus, quod non præstitit vitam immortalem: nam mortui sunt, quotquot illud in deserto manducauerunt: at qui panem Christi manducauerit, non morietur. Et attende quod, *Patres vestri*, dicit, non nostri: quamuis enim secundum carnem descendebat ab eis, tamen quia tunc secundum suam loquebatur diuinitatem, ab eis se separat, dicens: *Patres vestri*, quasi dicat: alium ego patrem habeo, qui ipse Deus est vestrorum patrum, & omnium Dominus. Et est cum articulo, *Ego sum panis ille*. Obijcit aliquis, cum etiam, qui hunc panem Christi manducant, moriantur, sicut & illi, qui manna manducarunt: non videtur, quæ sit differentia huius panis & mannæ. Respondeo; qui manducat hunc Christi panem mori quidem corpore, tamen virtute eius in vitam postea suscitari æternam, & immortalem, & huius vitæ gratia datur: non enim panis hic ad vitam hanc corruptibilem sustentandam confertur, sed ad immortalem, & æternam ac beatam, & eam efficit post hanc corruptibilem: at manna illud, datum erat dumtaxat ad vitam hanc corruptibilem tuendam, neque tamen eam ita tueri potuit, vt a morte præseruarentur: mortui enim sunt illi, nec virtutem habet eos suscitandi, & ad vitam reuocandi. Est ergo differentia, quod manna a morte non liberat, quia mortui sunt illi, nec virtute mannę suscitabuntur: at qui manducant panem Christi, liberantur a morte, quia etiamsi moriantur manducantes, virtute eius panis suscitabuntur ad æternam, & beatam vitam. Recte ergo Cyril. lib. 4. cap. 10. dicit illud manna nullam perpetuæ vitæ dedisse virtutem, at panis hic Christi ęternæ vitæ relinquit in manducante virtutem: ut quamuis moriatur, virtute tamen Christi manducati, & in eo per gratiam, & spiritum manentem, suscitandus sit in æternam uitam. Et hic est sensus.

Vescentibus Sac. Christi in a Eucharistia, vita promittitur æterna.

ANNOTATIO XXIIII.

AVgust. trac. 26. multoaliter superiora verba exponit: vide ns enim etiam eos, qui Eucharistiam, & panem Christi manducant, mori, vt etiam illi, qui manna manducarunt in deserto, affirmat verba hæc sic intelligenda, & connectenda, vt Dominus murmurantes velit terrere, & reprehendere exemplo patrum. Patres autem vestros dicit, non omnes, qui manducauerunt manna, sed murmuratores contra Deũ, qui ita manducauerunt manna, vt fide non apprehenderint, quod per manna significabatur, hi mortui sunt: id est, perierunt a Deo morte puniti, & castigati: at qui manducauerunt cum fide eius, quod significabatur, nec murmurarunt in Dominum, non perierunt. Non ergo Dominus hoc in loco cõparare vult A manna pani suo vitæ, sed reprehendere eorũ murmurationes, & terrere eos exemplo patrum, quos illorum appellat, quia similes ipsis erant in infidelitate, & murmuratione. At expositio hæc violenta videtur: quantum enim ex verbis, & contextu licet colligere, comparatio fit panis huius Christi ad manna, vt ex hoc ostendat, qua ratione panis vitæ dicatur.

Aliqui nostro sæculo collationem hanc admittentes & ex alia parte æqualem esse mortem omnibus manducantibus corporalem videtes, sic explicant: Manna vitam, ad quam institutum est a Domino, non effecit perpetuam: nam cum pro sustentando corpore datum fuerit, a morte non liberauit: at panis Christi est ad vitam animæ, qui est in gratia, & spiritu

Universidad de Deusto
Biblioteca

institutus, & hanc a morte præseruat; durat enim vita gratiæ etiam in altero seculo. Hæc expositio non recentiorum tantum, sed Euthymij etiam est: & quidem vera est doctrina, tamen expositio violenta. Nam de vita æterna loquitur Christus, & hanc probare intendit, de qua dicitur: *Ego resuscitabo eum in nouissimo die*, hoc autem, & animæ, & corporis est, & eam panis hic tribuit, & efficit eo modo, quem in commentario exposuimus. Et illa est expositio legitima. Recte autem Chrysostomus homil. 45. verba Domini ponderat: *Patres*, inquit, *vestri manducauerunt manna in deserto*. Ille enim panis paruo tempore durauit, dum in deserto vixerunt, in terra autem promissionis non acceperunt manna. Bona est consideratio, sed his adiungendum est, si manna efficaciam habuisset vitæ æternæ, vtique in terra promissionis datum etiam esset: non enim peioris conditionis fuerunt hi, quibus potior sors rerum obtigerat, cum præcipue ibi cultus diuinus perfectior extiterit. Manna igitur illud non huius erat efficaciæ, sed pro sola corporis necessitate subleuanda, quæ maior fuit in deserto.

Autoris expositio.

Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi: si quis manducauerit ex hoc pane, viuet in æternum.

COMMENTARIVS.

Christus quo modo est panis viuus.

COnfirmat se esse hunc panem, & probat, quod dictum est, panem hunc datum esse, ut qui manducat non moriatur. Causa autem hæc est: quia *Ego sum panis viuus, qui de cælo descendi*, profecto causa hæc est optima, & efficacissima. *Ego*, inquit, *sum panis viuus*, id est uitam habens in me: non ergo mirum, si uiuere facio manducantes me: qui enim panis est uiuus, panis etiam uitæ est; id est, dans uitam. Secundo, *Sum viuus panis*, non quocunque communi modo, sed *Qui descendi de cælo*, idest, uiuo uita cælesti & diuina, quæ æterna est. Si ergo panis sum, manducantem pasco; si uiuus sum, uitam præsto; si uiuo uitam immortalem, & æternam, ac cælestem, uiuere alios facio simili uita: & ideo, si quis manducat hūc panem, viuet in æternum. Recte ergo dictū est prius, ut si quis ex ipso manducet, non moriatur; intellige in æternum. Hic est sensus,

Et panis, quem ego dabo, caro mea est pro mundi vita.

PAnem hunc magis explicat: hactenus enim se esse panem docuit, modo uero carnem suam, hunc panem quem se daturum promittit, esse aperit: & in hoc passionem suam pro mundi salute futuram prædicit. Et est sensus: *Panis, quem ego dabo, est caro mea*, quam ego daturus sum pro uita, & mundi salute. Illud enim, *Pro mundi uita*, coniungitur cum carne: id est, caro quæ pro mundi uita in mortem danda est, hæc ipsa panis est, *Quem ego dabo* Hunc sensum confirmant Græci codices, qui sic habent. *Panis, quem ego dabo caro mea est, quam ego dabo pro mundi uita*. Ita etiam legit Cyrill. libro 4. cap. 12. quamuis Chryso. hom. 45. & Aug. tract. 26. legant, ut nos habemus. Idem tamen sensus est. Non sine magno mysterio passionis suæ meminit, hunc promittens panem: non enim caro eius in cibum & panem datur, nisi post suam mortem, & passionem, & vt memoria quædam passionis eius: quamuis paulo ante passionem, sacramentum hoc sit institurum. Et perpende, *Ego dabo pro mundi uita*, carnem, quia sponte mortuus est, oblatus, quia uoluit. Rursus, si caro hæc panis est iam non de fide sola uerba possumus intelligere: nam fides in totum Christum est, totus Christus manducatur fide: quæ est ista manducatio carnis, & corporis, nisi ea, qua realiter caro eius in sacramento sumitur, quod carnem solam ex vi sacramenti continet?

ANNOTATIO XXV.

Christus deuius modo cibꝰ est.

DVobus modis Christum cibum esse, ac potum docent Sancti, quod scriptura, & veritati est conforme: dupliciter enim Christum participamus; vno modo secundum

secundum virtutem, cuius nobis effectus communicatur. Hac ratione, qui credunt in eum fide perfecta & viua, ipsum manducant, & eis est cibus; quia virtus eius in eis operatur infundendo gratiam, remittendo peccata, & dona impartiendo Spiritus, siue quantum ad principium, siue quantum ad augmentum; vt in his, qui de nouo ad ipsum a peccato conuertuntur, & in his, qui iam conuersi ab eodem perfectionem Spiritus, augmentumq. suscipiunt. His omnibus per metaphoram, & similitudinem, cibus & potus Christus dicitur; quia animam reficit, confortat, & recreat, sicut cibus, & potus materialis corpora: mortuis autem spiritualiter per peccatum dat vitam, quod corporales cibi non faciunt. Altero modo cibus est Christus, non secundum virtutem tantum, sed etiam realiter; quia ipsemet miro, & ineffabili modo sub panis, & vini speciebus nobis secundum suam datur, & communicatur substantiam: quam manducationem sacramentalem sacri Doctores vocāt, in qua Christus panis dicitur, quia non solum animam secundum suam virtutem reficit, sed etiam secundum suam substantiam nobis communicatur sub veri panis speciebus contentam. Spiritualis manducationis meminit Paulus 1. Cor. 8. Eandem spiritualem escam manducauerunt, & eundem potum spiritualem biberunt. de reali & sacramentali dicitur 1. Cor. 11. Accipite, & manducate, Hoc est corpus meum. Quas duas manducationes non ita intelligere debemus, quasi inuicem separatæ prosint. Illa enim spiritualis necessaria semper est, & prodest, quamuis non adsit sacramentalis; at hæc vtilis non est, nisi adsit simul spiritualis, quæ est per fidem in Christum. Non ergo Christus in cibum secundum suam substantiam se nobis communicat, quasi sine fide, & dilectione velit nos talem suscipere cibum, sed vult nos fide, & affectu, & puritate disponi, vt simul & mente, & corpore cibum hunc manducemus. Propterea Paulus 1. Cor. 11. præcipit, vt probet se ipsum homo, & sic de hoc pane edat: qui enim non probatus suscipit, non ad vtilitatem, sed nocumentum sibi suscipit.

Manducatio sacramentalis.

Veraque manducatio simul esse potest.

De quo Christi corporis esu agat hic Euangelista.

Hac igitur veritate suppositā, percontari posset aliquis verba Ioannis, quæ frequentissima sunt de hoc pane, tam quæ exposuimus, quàm quæ exponemus, vtrō sint exponenda sensu, an spirituali illo, an etiam sacramentali, maxime cum non desint, qui exponant, & exponenda contendant spiritualiter tantum. Quibus non assentior: immo maxime miror Catholicos quosdam viros in eam incidisse opinionem contra communem veterum Patrum sententiam, & contra argumenta veritatis fortissima, & contra tam manifestam verborum Euangelicæ huius lectionis seriem: quod vt sit perspicuum, sunt aliqua prius præmittenda.

Vnum est hæreticos Christi præsentiā realem in sacramento negantes, non habere ex hoc loco aliquid, quod eorum errori faueat: quamuis Catholici aliqui hęc verba spiritualiter de fide exponant: immo etiamsi Ioannes vere de sacramento hoc nullum in isto capite habuisset verbum; non ideo sequitur, per scripturam non confirmari Christum in sacramento esse: cum habeamus trium Euangelistarū, & Pauli expressa testimonia, in quibus suum corpus Dominū, & sanguinem realiter communicasse sub speciebus panis, & vini apertum est: dum accepto pane dixit: Accipite, & manducate, HOC EST CORPVS MEVM: Accepto vino, Bibite, HIC EST SANGVIS MEVS, quę verba vniuersalis Ecclesia, & omnes sacri Doctores iam inde ab Apostolorum tempore de hac reali manducatione intellexerunt. Quod ergo hæc verba Ioannis aliqui spiritualiter intelligenda censeant, nullum debet turbare Catholicum: quia illi ipsi, qui sic exponunt, constantissime Christi veritatē in Eucharistia cōfitentur, & verba Christi in cena de reali præsentia, & Christi veritate intelligenda affirmāt. Facile esset innumeram testimoniorū afferre multitudinem, si id institutum præsens postularet.

Contra sacramentarios hæreticos pro reali corporis Christi esu.

Alterum est sacros Doctores cognoscentes manducationem hanc sacramentalem coniungendam esse cum spirituali, vt vtiliter fiat, tuneq. Christum realiter in sacramento sumptum proficere ad salutem, quando fides est perfecta sumentis, verba hæc de spirituali manducatione exposuerunt. Non quòd negarent realem manducationem in sacramento, sed quòd eam spirituali coniungendam docerent: aut etiam quia nouerunt Christum posse etiam spiritualiter manducari, & prodesse, etiamsi realiter non manducetur in sacramento. Huius argumento est illosmet Doctores, qui spiritualiter vno in loco exposuerunt, alijs in locis expresse eadem verba sacramentaliter intelligenda censuisse: non quòd sibi essent contrarij:

Universidad de Deusto
Biblioteca

tratij, sed quod vtrumque simul intelligentes pro occasione eorum, quæ tractabant, diuino se muniebant testimonio, quod modo, dum eorum testimonia producentur, notum fiet. Errant ergo grauiter, qui istorum testimonia ita proferunt, quasi ipli sacramentalem manducationem a sensu verborum Ioannis excluserint: cum potius eam adiungendam cum spirituali manducatione docuerint, & sic vnam incluserint, vt alteram non excluserint. Hac ratione intelligenda sunt verba eorum aliquando affirmantium, panem hunc esse cibum mētis: nolunt enim negare realem Christi manducationem, sed docere eam institutam esse, vt mentem reficiat, quamuis corpore sumatur: & hoc est valde attendendum pro veritatis recta intelligentia.

Tertium est Dominum in hoc suo miro sermone intendisse ita manducationem sacramentalem, & realem docere, vt eos ad spiritualem induceret, sine qua realis hæc non prodest, sed obest: etant enim increduli, quibus cum loquebatur. Idcirco dum ad cibum hunc inuitat, simul ad fidem exhortatur, vt credant in eum: sic habituri ipsum vitæ cibum, non sola fide, sed re ipsa. Prima igitur verba superius expolita adiunctam habent spiritualem manducationem per fidem, vt credant: at hæc posteriora realem manducationem expressius, & manifestius continent, quando dicitur, *Panis, quem ego dabo, caro mea est*: prius etiam hanc eandem significauit manducationem, sed minus distincte, dum fidem in se ipsum ab eis postulabat: at hęc iam vltima distincte, & adeo aperte vt ipsi intellexerint realem carnis eius manducationem, sed mysterium ignorantes, & nimis crasse sentientes, ad modum carnis communis manducandam arbitrantes, dixerunt: Quo modo potest hic carnem suã dare ad manducandum?

His igitur suppositis, ad sacrorum Doctorum testimonia, & rationes, seu argumenta, quibus veritas hæc confirmatur, accedamus, non quod omnia testimonia in medium proferre velim, sed nonnulla ex primis, & præcipuis Ecclesię patribus, ex quibus, quid illis temporibus in Ecclesia sentiebatur, iudicari potest.

Tertullianus. Est igitur, vt a Latinis incipiamus, primum testimonium Tertul. lib. de orat. exponens enim illud verbum. Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, inquit, Spiritualiter potius intelligamus, Christus enim panis noster est, quia vita Christus, & vita panis: Ego, inquit, sum panis vitę. & paulo supra: Panis est sermo Dei viui, qui descendit de cęlis: tum quia & corpus eius in pane censetur. Hoc est corpus meum. Itaque petendo panem quotidianum, perpetuitatem postulamus in Christo, & indiuiduitatem a corpore eius. Hęc Tertul. perpende carnem Christi, & carnem Verbi, quod appellat sermonem Dei viui, esse illum panem, de quo dicitur: Hoc est corpus meum, & verba Ioannis cum verbis Matthęi de Eucharistia cõiungit, & hunc panem in oratione peti docet.

Hilarius. Accedat secundum testimonium Hilar. lib. 8. de Trinit. cuius etiam inferius fiet mentio, exponit enim verba illa: Qui carnem meam edit, & sanguinem meum bibit, in me manet, & ego in eo, de hac manducatione reali in Eucharistia: & quandam explicat vnionem, secundum quam corporaliter in nobis est Christus, appellatq. naturalem, de qua inferius dicemus. Verba Hilarij causa prolixitatis vtrandę prętermittimus, quę sunt expressa.

Cyprianus. Tertium testimonium est Cypriani, qui in expositione orationis Dominicæ explicans illud: Panem nostrum quotidianum da nobis hodie, sic dicit: Panis vitę Christus est, & panis hic omnium non est, sed noster est: & quo modo dicimus, Pater noster, quia intelligentium, & credentium pater est, sic & panem nostrum vocamus, quia Christus noster, qui corpus eius contingimus, panis est. Hunc autem panem dari nobis quotidie postulamus, ne qui in Christo sumus, & Eucharistiam quotidie ad cibum salutis accipimus, intercedente aliquo grauiore delicto, dum abstinentes & non communicantes a cęlesti pane prohibemur, a Christi corpore separemur, ipso prędicante, & monente: Ego sum panis vitę, qui de cęlo descendi: si quis ederit de meo pane, viuet in ęternum. Panis autem, quem ego dedero, caro mea est, pro sęculi vita. Quando ergo dicit in ęternum viuere, si quis ederit de eius pane, vt manifestum est eos viuere, qui corpus eius attingunt, & Eucharistiam iure communicationis accipiunt: ita contra timendum est, & orandum, ne dum quis abstentus separetur a Christi copore, procul remaneat a salute, comminante ipso, & dicente: Nisi ederitis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Hæc Cyprianus. Cuius est tam apertum testimonium, vt nihil sit opus ad explicationē eius adiungere. Hanc eandem intelligentiam latius prosequitur, & confirmat idem sermone de cena Domini de hac sacramētali manducatione exponens hæc Ioannis verba: vbi etiam de panis cõuersione in carnem Christi tractat. Alijs etiam in locis idem docet, vt Cyprianus in hac sit etiam expositione perseuerans.

Augustinus. Quarrum est Augustini, quo se muniunt aduersarij. tract. 25. in Ioannem. Hoc est, inquit, manducare cibum, non qui perit, sed qui permanet in vitam æternam, vt quid paras dentem, & ventrem? crede, & manducasti. Sed vt scias quantum isti in testimonio Augustini errent, putantes ipsum excludere a verborum illorum sensu, realem manducationem, audi eundem paulo inferius tract. 26. explicantem verba illa, *Patres vestri manducauerunt manna in deserto, & mortui sunt*, vbi exhortans, ne nos hunc panem vitæ sine fide, & innocentia manducemus, inquit: Videte fratres, panem cęlestem spiritualiter manducate, innocentiam ad altare apportate, peccata, & si sint quotidiana, vel non sunt mortifera antequam ad altare accedatis, attendite quod dicatis: Dimitte nobis debita nostra. Hæc Augustinus. Vide aperte Augustinum, manducationem spiritualem eam appellare, qua cum fide, & puritate Christus in sacramento sumitur. Quando ergo dicit, quid paras dentem & ventrem? id solum significare voluit, hanc manducationem, qua Christus in sacramento sumitur, non esse sicut est ciborum communium esus: sed cum fide, & mentis innocentia sumi debere, aliter non prodesse panem hunc.

Paulo etiam inferius explicans illud, *Vt si quis ex eo manducauerit, non moriatur*, inquit: Quod pertinet ad virtutem sacramenti, non quod pertinet ad visibile sacramentum: qui manducat intus, non qui manducat foris: qui manducat in corde, non qui premit dente. Hæc Augustinus. Comparat manducantem tantum sacramentum sine fide & affectu, ei, qui cum tali dispositione accipit, & hunc percipere effectum sacramenti, non illum docet: tamen vterque sacramentum accipit, & realiter Christum suscipit. Et hunc esse sensum ipse Augustinus verbis, quibus nemo contradicere valet, confirmat paulo inferius exponens: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet*, inquit sic: Qui non manet in Christo, & in quo non manet Christus, proculdubio nec manducat spiritualiter carnem eius, nec bibit eius sanguinem, licet carnaliter, & visibiliter premat dentibus sacramentum corporis, & sanguinis Christi: sed magis tantæ rei sacramentum ad iudicium sibi manducat, & bibit: quia immundus præsumpsit ad Christi accedere sacramenta, quæ aliquis non digne sumit, nisi qui mundus est. Hæc Augustinus. Quis ergo, vel proteruus neget Augustinum hæc Ioannis verba de sacramento exposuisse, vbi Christi caro realiter sumitur, & sanguis eius bibitur? idq. solum docere voluisse, quando dixit, fide esse manducandum hunc panem, non esse parandos dentes, & ventrem, nempe fidem esse necessariam, & mentis puritatem, quibus cibus hic sumi debet, vt prosit, & digne manducetur: sine quibus non prodest, sed obest. Quod etiam Dominus ipse docuit, Iudæos ad fidem exhortans, qua cibus hic sumi debet, non tamen excluditur cibi esus realis: & vere iniuriam facit Augustino, qui aliter cum allegat, cum ipse expresse hanc veritatem sentiat, & doceat. Sunt etiam multa testimonia Augustini alijs in locis eandem confirmantia veritatem, quorum vnum atque alterum proponam breuitati studens. Serm. 46. de verb. Domini, exponens verba: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem*, &c. sic inquit: Qui iam manducant carnem Domini, & bibunt sanguinem eius, cogirent quid manducent, & quid bibant, ne sicut Apostolus dixit, iudicium sibi manducent, & bibant: qui autem nondum manducant, & nondum bibunt, ad tales epulas inuitati festinent. Aperta est hæc mens Augustini Catechumenos exhortantis, vt ad baptismum properent, vt possint carnem hanc manducare, & sanguinem bibere: baptizatos, vero quibus licet manducare & bibere, vt studeant digne manducare, & bibere: quod fit, si spiritualiter simul cum fide, & puritate manducēt. Huic accedat testimonium aliud irrefragabile ipsius, lib. 21. Ciui. cap. 25. vbi verba: *Ego sum panis viuus, & hic est panis qui de cælo descendit, & qui manducat*

Universidad de Deusto
Biblioteca

meam carnem, & bibit meum sanguinem. A de hoc sacramento, sine controuersia vlla exponit: vt certum sit Augustinum in hac sententia fuisse perpetuum. & lib. 3. de consen. Euang. cap. 1. dicit Ioannem inter ceteros Euãgelistas pretermisisse scribere de hoc sacramento, in nocte illa cenæ, quia in hoc capite late scripserat. Sed nõ est prætereundum recentiorum aliquos, nõ recte intellexisse verba quædam ipsius in tra. 26. Ioan. inquit enim hunc cibum & potum intelligi vult societatẽ corporis & membrorum suorum, quod est sancta Ecclesia in prædestinatis, & vocatis, & in- B stificatis, & glorificatis sanctis, & fidelibus eius. Hæc verba sic intellexerunt aliqui, vt velit August. dicere potum, & cibũ esse corpus Ecclesiæ; & hac ratione abusi sunt loco isto hæretici nostri temporis aliqui. Sed subsistere non potest talis intelligentia, cum sit contra ipsa verba Augustini, quæ sequuntur. His autem verbis id significat Augustinus quod verissimum est in hoc cibo significari corpus Ecclesiæ, quia vt ipse paulo inferius dicit, in rebus sit, in quibus multa in vnum conueniunt, vt ex multis granis panis, & multis vuis vinum; tamen non est corpus hoc cibus, sed ipsa caro Christi, quæ in talibus speciebus rerum continetur. vt sensus sit iste Caro Christi cibus nobis fit sub specie- C bus significantibus corpus Ecclesiæ, vt cibum hunc Ecclesiæ esse cognoscamus. Hũc sensum verba sequentia ipsius declarant: sic enim habet: Quorum, inquit, primum iam factum est, id est, prædestinatio: secundum, & tertium factum est, & fiet, id est, vocatio, & iustificatio: quartum vero nunc in spe est, id est, glorificatio: huius rei sacramentum, id est vnitatis corporis, & sanguinis Christi, alicubi quotidie, alicubi certis interuallis dierum in dominica mensa præparatur, & de mensa dominica sumitur quibusdam ad vitam, quibusdam ad exitium. hæc Aug. & post pauca: Dominus noster Iesus Christus corpus, & sanguinem suum in rebus commendauit quæ ad vnum aliquod redigũtur ex multis. hæc Aug. Est ergo corpus, & sanguis Christi in illis speciebus: sed hæ species continent mysterium, quia Ecclesiam repræsentant. Et hæc est aperta Augustini sententia.

Ambrosius. Quintum testimonium est Ambro. lib. 6. de sacramentis cap. 1. vbi verba, *Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem, &c.* & illa, *Ego sum panis viuus qui de cælo descendi*, de hoc sacramẽto, & de hac manducatione exponit eius testimoniũ paulo inferius adferemus quando explicabimus verbum illud, Ego sum panis, qui de cælo descendi: nunc autem audi eius verba, Nisi quis manducauerit carnem meam, & biberit sanguinem meũ non manebit in me, nec habebit vitã æternã. forte dicas, quo modo vera ẽqui similitudinẽ video, nõ video sãguinis veritatem? primo omnium dixi tibi de sermone Christi, qui operatur vt possit mutare & conuertere generalia instituta naturæ. deinde vbi non tulerunt sermonem Christi discipuli eius, sed audientes quòd carnem suam daret ad manducandum, & sanguinem suum daret bibendũ, recedebant. solus tamen Petrus, dixit: Verba vitæ æternæ habes, & ego a te quo recedam? ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptoris, ideo in similitudinem quidem accipis sacramentum, sed veræ naturæ gratiam, virtutemq. consequeris. Hæc Ambro. Vide multa digna cõsideratione, primo verba hæc de sacramẽto intelligi, secundo conuersionem, panis & vini virtute Christi factam, tertio carnis naturam sumi, sed ne horror sit cruoris, sub alienis speciebus accipi, quarto virtutẽ eius carnis etiam in alienis speciebus sumptæ. est igitur, & Ambrosij aperta sententia.

Hieronymus. Sextum testimonium est Hiero. in epist. ad Hedibiã, quæst. 2. sic habet: Nos audiamus panẽ, quem fregit Dominus, deditq. discipulis suis esse corpus Domini salutoris ipso dicente ad eos: Accipite, & comedite, Hoc est corpus meum; & calicem illum esse de quo locutus est: Bibite ex hoc omnes, Hic est sanguis meus noui testamenti qui pro multis effundetur. Iste est calix, de quo in Propheta legitur, Calicẽ salutaris accipiam. & alibi. Calix meus inebrians quam præclarus est. Si ergo panis qui de cælo descendit, est corpus Christi, & vinum, quod discipulis dedit, est sanguis illius, Iudaicas fabulas repellamus. & post pauca, nec Moyses dedit vobis panem verum, sed Dominus Iesus. Ipse cõuiua, & comiuium; ipse comedens, & qui comeditur: illius bibimus sanguinem, & sine ipso potare non possumus, & quotidie in sacrificijs eius de genimine vitis vere rubentia musta calcamus. hæc & alia Hieron. Vides eum verba hæc Ioannis interferentem verbis Euangelistarum qui de cena Domini locuti sunt, quos certum est de sacramentali manducatione tractare. Nec aliter Ioãnem exponit Hie- A ronymus, quam Matthæum, & alios Euangelistas referentes verba Domini, Hoc est corpus meum, accipite, & manducate; bibite, Hic est sanguis meus.

Athanasius. Vt autem ad Græcorum sententiam cõuertamur, multa etiam eorum testimonia adferri possent, tamẽ ex præcipuis aliquot proponam. Primum est Athan. lib. de incarnatione Christi, qui sic, inquit: Docuit nos, vt posceremus in precibus nostris panem nostrum, ἐπιούσιον, da nobis hodie, hoc est futurum, cuius primitias habemus, quia in communionem corporis Dominici admissi sumus, quemadmodum ipse dixit, Panis quẽ ego dabo, pro mundi B vita est. hęc Athanasius. Perpende panem Eucharistiæ esse primitias cælestis panis, & de illo verbo Ioannis interpretatur. Sed est aliud etiam expressum eius testimonium in expositione illius dicti Matth. 12 quicumque dixerit verbum in filium hominis &c. sic habet: De esu corporis disputans, ac propterea multos scãdalizatos cõspiciens ita locutus est: Hoccine vos scandalizat? quid si igitur filium hominis spectaueritis ascendentem, vbi prius erat. Spiritus est, qui viuificat, caro non prodest quidquam. verba, quæ ego locutus sum C vobis, spiritus sunt, & vita. hic enim de vtroque carne, & spiritu locutus est, & spiritum a carne discriminauit; vt non solum in eo, quod oculis apparebat, sed naturam quoque inuisibilem credentes discereremus ea, quæ loqueretur, non carnalia esse sed spiritualia. Quor enim hominibus corpus eius sufficeret ad cibum, vt vniuersi mundi alimonia herret? sed propterea ascensionis suæ in cælum mentionẽ fecit, vt eos a corporali intellectu abstraheret: ac deinde carnẽ suam, de qua locutus erat cibum e supernis cęlestem, & spiritualem alimoniã, & ab ipso donandã intelligerẽt. Quę enim locutus sum, vobis D inquit, spiritus, & vita sunt; quod perinde est, ac si diceret; corpus meum, quod offertur, & datur pro mundo in cibum dabitur; vt spiritualiter vnicuique tribuatur, & fiat singulis tutamen, præseruatioq. ad resurrectionem vitæ æternæ. hæc Athanas. Aduerte totum contextum hunc Ioannis de hoc pane exponentem, & hanc manducationem spiritualem vocantem; quamuis vere caro Christi sumatur, quia non ad modum aliorum ciborum sumitur, sed virtute spiritus, & diuinitatis, quæ illi est vnita carni.

Secundum testimonium est Basil. in libro mora. regu. 21. ca. 1. & 2. his verbis, Basilius. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, probat necessariũ esse Eucharistię sumptionẽ: & his etiã verbis adiũctis alijs, quæ post hæc sequuntur. conne ctit verba Pauli, vt homo se ipsum probet & sic de hoc cibo edat. Copulat etiam verba Saluatoris, Hoc est corpus meum, Hoc facite in meam commemorationem, & cetera verba cenæ; quibus aperte significat eandem materiam continere, & de eodem cibo tractare, qui est Christus, sub panis, & vini speciebus contentus. Hinc colligitur, qua ratione sit ipse intelligendus, qui in Apologia pro sua discessione, quæ est epist. 141. sensum alium adhibuit dicens: Carnem, ac sanguinem, totam suam mysticam in carne conuersationem vocauit; doctrinamq. illam, quæ ex vita ipsius actuali, & naturali, & theologica constat, manifestauit, per quam nutritur anima, & ad rerum cælestium contemplationẽ interea exercetur, & imbuitur, & hoc est forsatte, quod in dicto Christi innuitur. Hęc Basil. & sumptum est hoc ex Orig. hom. 7. in Leuit. sed sensus est spiritualis, nec per hunc excluditur literalis. Simul enim vterque stat, nec sibi contrarius est Basilius, sed valde consonus. Et sic sunt intelligendi, si qui similes sensus a patribus afferuntur: non enim negant verum & litteralem hũc sensum, sicut etiam in aliorum locorum scripturæ sępe Doctores sacri faciunt, qui litteralem sensum non semper persequuntur, sed spiritualibus vruntur expositionibus, vel ita aliquos adhibent sensus, vt alios non remoueant. Quod etiam pro Origene dici- Origenes. mus; sic enim citato loco expoluit, vt sẽsũ hunc de Eucharistia non iret inficias quod argumento eo etiam probatur, quia ipsemet homil. 7 in Num. talẽ sẽsum adhibuit, dicens, Antea in ænigmate fuit baptismus in nube, & in mari; nunc autẽ in specie regeneratio est in aqua, & Spiritu sancto: tũc in ænigmate erat manna cibus, nunc autem in specie caro verbi Dei est verus cibus: sicut & ipse dixit, quia caro mea vere est cibus: & sanguis meis vere est potus. hoc Orig. nihil potuit dici expressius, vt videant illi, qua ratione Doctores sint intelligendi; qui enim in vno loco vnum sensum spiritualem secutus erat, in altero litteralem sequitur; est q. tertium hoc Origenis testimonium, hanc expositionem communem confirmantis.

Huie

Universidad de Deusto
Biblioteca

Huic accedit quartum, & simile testimonium Clementis Alexan. lib. 1. Pædagogi. c. 6. qui cum aliquos verborum Ioannis sensus adferat, huius etiam meminit dicens: Verbum est omnia infanti, & Pater, & mater, & pædagogus, & altor, Comedite, inquit, meam carnem, & bibite meum sanguinem; hæc apposita & conuenientia alimenta nobis suppeditat Dominus, & carnem præbet, & effundit sanguinem, & ad incrementum nihil deest infantulis. O admirabile mysterium, veterē, & carnalem nos iubet exuere corruptionē, quemadmodū & vetus nutrimentum alterius noui Christi dicrę effectos participes: illum si fieri posset, recipientes, in nobis ipsis, reponere & saluatorem intra pectus comprehendere, vt carnis nostræ affectiones integras, perfectasq. reddamus. Hæc Cleme. expresse verba Ioānis de hoc cibo sacramentali interpretans; post quæ verba ad alios sensus spirituales, se conuertens subiunxit: At non vis sic intellige re, sed fortasse cōmunius. hoc quoque modo audi, Carnem nobis allegorice sanctus significat Spiritus. & cetera, quæ sequūtur

Clemens Alexandrinus.

Quintum est testimonium Damas. libr. 4. de fide c. 14. hæc verba eadem de Christo in sacramento exponit: cui adiungimus Chrys. hom. 45. & Cyril. lib. 4. cap. 14. & lib. 10. cap. 13. ubi probat non posse intelligi de sola manducatione per fidē & Euthy. qui cum verba priora de manducatione, quæ per fidem fit, exposuerint, cum iam ad verba hæc ventum est, *Panis quem ego dabo caro mea est*, de Christo, ipso, in sacramento in cibum dato exponūt: nec aliter sententias has, quæ sequuntur, quam de mystica benedictione, & miraculoso hoc cibo interpretantur. Hanc eandē expositionem sequuntur Leo serm. 6. de ieiunio septimi mensis: & Innocent. 3. lib. 4. de Sacram. altaris, quibus multa alia etiam testimonia adiungi possent, sed ex his facile est vnicuique intelligere Patrū sacrorum hanc fuisse communem interpretationem. Qua de causa Sacrum Tridē tinum Concilium sess. 13. multis his sentētijs vsum est in eodem sensu, ipso facto talem expositionem comprobans, & multo ante Conci. Ephesinum in Epist. Synodali ad Nestorium, verba illa, Nisi manducaueritis carnem filij hominis &c. de sacramentali manducatione intellexit, quæ omnia sufficientissimum sunt argumentum hunc sensum confirmans.

Damasc. & alij.

Sed accedant rationes, & argumenta efficacia ex ipsomet Ioannis contextu sumpta. Ante omnia, annotanda est regula Aug. libr. 3. de doctri. Christiana c. 16. ad discernēdas locutiones scripturæ proprias a metaphoricis: Quando enim nihil flagitiosum præcipitur, sed potius vetatur, & quod ad vtilitatem pertinet, iubetur, locutio propria est, non metaphorica; sed Dominus dum suam carnem manducandam dicit, nihil flagitiosum, sed quod vtilissimum est, præcipit: propria igitur est locutio. Aug. autem ibi figuratam hanc appellat, in eo, quod non sensibiliter caro māducanda est more ferino: hoc enim flagitium esset, tamen realiter accipienda est. Et re vera regula sensū litteralem cognoscēdi optima, & necessaria est; vt quādo nihil contra fidē, nec contra mores bonos sequitur verba in propria significatione sumātur; at in præsenti re ita est; non solum enim nihil cōtra mores nihil cōtra fidē est si realem manducationem exponamus, immo ex Euangelio, & ex Paulo habemus hunc esum carnis Christi realem. Verba ergo tam expressa, non minus quām illa ex Euangelio, & Paulo, non ad metaphoram sunt trahenda, sicut nec illa.

Quomodo inter noscēdū est quā do scripturæ proprie, vel figurate loquūtur

Accedamus iam ad Ioannem. Primo quidem nouum cibum, & māducationem his verbis magnifacit, & promittit: at māducatio per fidem noua non erat; nam, & Iudæi multo ante per fidem Christum mā ducarunt, dicente Paulo. 1. Cor. 8. Eandem escam manducauerunt, & eundem potum spiritualem biberunt. noua ergo est esca, quam nemo Patrum in deserto mortuus, nec eorum, qui ante tempus illud fuerunt, manducauit. Secundo credentibus in se promittit se daturū hūc cibū. Prius igitur est credere in Christum, & postea cibū hunc accipere: quo argumento vsi sumus superius, dū explicaremus verba illa, Quem filius hominis dabit vobis. & est attendenda argumenti huius efficacia: nam dictum est, qui credit in me, habet vitam æternam; & vltra hoc cibus hic, seu panis illi promittitur. Tertio, quia hanc panem præfert Mannæ: hoc enim manducantibus non præstat vitam æternam, ille autē panis est vitæ. ergo conuenire debent mānna, & panis iste in manducatione: nam vtrumque ore corporis manducabatur: differentia enim non constituitur nisi inter ea, quæ conueniunt, & similia sunt. Quarto, si de fide sola sermo est, seu de manducatione, quæ per fidem fit, vt quid tot ac tam multiplicatis sententijs vtitur, in quibus de pane, & potu, & carne sua, & sanguine manducādo & bibendo sermo est; cum satis

Rationibus octo eadē veritas confirmatur.

satis, superq. fuissent verba, quibus vt crederent in se, exhortabatur, & credentibus vitā promittebat æternam? Quinto quia si de manducatione per fidem sermo esset, nulla esset causa, cur caro sæpe cibus dicta sit: nam fides non in carnem, sed in totum Christum est, & diuinitas, & tota humanitas, fidei est obiectum, & fide percipitur, & manducatur. Singulari igitur modo caro cibus dicitur, nimirum quia in cibum verum, & realem datur. Sexto quia tunc esset sermo totus metaphoricus, si de fidei manducatione sermo iste esset; at Dominus cum tanto scandalo auditorum, & discipulorum non esset vsus continuata metaphora, nisi quia reuera de cibo reali, & vero loquebatur. Septimo, cum Iudæi cibum realem carnem Christi futuram intelligerent, nec modum, quo id fieri posset comprehenderent, propterea q. scandalizarentur, Dominus non remouit scandalum, aperiendo se de fide in se loqui; sed potius confirmauit potentiam carnis suæ, dicens: Si videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius, quasi se posse modo ineffabili, & supra naturam illud effectu; non erat necessaria hæc responsio, si de fide sermo esset. Octauo quando sunt verba expressa, & quæ remouent omnem metaphoram, locutio proprie est exponenda: at Caro, inquit, mea vere est cibus, sanguis meus vere est potus, qua ergo ratione aliquis dicere potest carnem esse cibū metaphoricum, cum dicatur verus cibus? Adde non esse vllam rationem, nec argumentum alicuius roboris, quo se tueri valeant, qui hanc intelligētiam excludunt, nec auctoritatem vllam alicuius momenti. Gratis ergo, & temere tam receptus antiquus, & probatus sensus relinquitur. Alia argumenta idem probantia sunt: sed in expositione verborum sequentium ea melius explicabuntur. Hæc est causa, cur Dominus diuini huius cibi doctrinā traditurus, miraculo insigni turbam disposuit, vt qui quinque panibus innumeram potuit satiare multitudinem, non minori quām quæ ante erat, quantitate panis remanente; crederetur posse miro modo carne sua omnes credentes cibare, ea non consumpta. Hæc etiam de causa meminit mannæ, quod figura fuit huius sacratissimi cibi, vt quantum figuratum figuræ præstaret, exponeret. Cetera in his quæ sequuntur, dicemus.

Litigabant ergo Iudæi adinuicem, dicentes: Quo modo potest hic nobis carnem suam dare ad manducandum?

COMMENTARIVS.

INtellexerant Iudæi verbum Christi de reali carnis suæ manducatione loquentis, sed carnalem eam arbitrati, sicut, & communium ciborum inter se altercantur, & contendunt, quomodo fieri possit, vt caro Christi sit cibus hominum futura. Contentio, & altercatio mutuam verborum pugnam affirmantium, & contradicentium significat; quamuis ergo carnali modo intelligerent, inter eos tamen altercatio erat, alijs id fieri posse negantibus, alijs forsan miraculo præcedenti permotis affirmantibus, vtrisque tamen rei mysterium ignorantibus, & non credentibus. Vox istorum, *Quomodo*, incredulitatis est, sicut & illa superior Nicodemi: Quomodo possunt hæc fieri? sed maiori hi digni sunt reprehensione, qui paulo ante, miraculum tam insigne viderant. Si enim antequā factum esset, eis dixisset Christus his quinque panibus vos estis saturandi omnes & plus supererit, quàm præcessit; profecto illi eadem incredulitate respondissent: Quomodo potest hic quinque panibus tantam cibare multitudinem? id tamen viderunt & experti sunt; sed miseri audientes verbū hoc Christi, obliti sunt tāti operis, & miraculi; nec in memoriam reduxerunt quomodo quinque panibus omnes fuerunt saturati; nec attenderunt, quis esset hic. Si enim, quis ille esset, vt debuerunt, nouissent, non dubitassent hunc posse carnem suam dare ad manducandum: sed dum *Hic* dicunt, meri hominis cōmunem habuisse opinionem ostendunt. Stultum est proprio ingenio diuinam mensurare potentiam; si enim

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudæorum stultitia.

inter homines ipsos videmus, vt recte Cyril. lib. 4. c. 13. dicit, hominem aliquando vnum opera ea facere, quæ alijs prius incredibilia videbantur, quia scientia aut arte aliqua pollet, quæ alijs est ignota, quanto maiora operabitur Deus, cuius scientia, & potentia infinita est? Stulti igitur fuerunt Iudæi, qui suo iudicio eius potentiam metiebantur; quam incredibilia eis, operatam esse, iam nouerant. Illa particula *Ergo*, causam altercationis fuisse verba Christi dicentis carnem suam in cibum dandam, indicat: nec ante altercari erant, quando dixerat se esse panem vitæ, eis dandum: quia nondum sensum perceperant, nempe realem cibum, Christi corpus futurum; sunt enim verba hæc multo expressiora.

Dixit ergo eis Iesus: Amen amen dico vobis, nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis.

ILla particula *Ergo*, totam sententiam explicat sequentem: causam enim indicat, cur hæc verba Dominus respondit. Dicebant illi; *Quo modo potest carnem suam nobis dare hic ad manducandum?* nec id fieri posse credebant; propterea ergo Dominus sententiam eandem confirmat, terrorem incutiendo, quasi diceret: Vobis dixi carnem meam me daturum in panem, & non creditis; ego dico vobis iterum, & augeo sententiam; *Nisi manducaueritis meam carnem, & biberitis meum sanguinem* vos non habituros in vobis vitam. Perpendite quantum vobis ista vestra incredulitas noceat: vos enim æterna priuabit vita, nisi fidem præbueritis meis dictis, & cibum hunc manducaueritis. Consonat hoc verbum, *Non habebitis vitam in nobis*: illi, *Pro seculi vita*, non igitur Dominus realem cibū corpus suum futurum esse negat, sed necessarium ad vitam æternam consequendam docet: quamuis modum mirabil em manducandi illis incapacibus, & rudibus non explicet. Simili locutione vsus est Dominus cum Nicodemo, Ioannis. 3. Cum enim dixisset, Oportet nasci denuo, & Nicodemus incredulus respõdisset: Quo modo potest homo nasci cum sit senex? Dominus sententiam suam auxit. Amen amen dico tibi, nisi quis natus fuerit denuo, non potest videre regnum Dei. Quærit Dominus, & postulat a nobis fidem mysteriorum, non scientiam, & intelligentiam; propterea non explicat nunc modum, vt intelligant, sed rem comminatione æternę mortis confirmat, vt timore trahat ad fidem. Hęc verba in sequentibus annotationibus accurate explanabuntur.

ANNOTATIO XXVI.

Contra hæreticos qui ex his Domini verbis vitam quæ speciem infernt.

HIc locus difficilis est: hæretici enim eo se muniunt, vt Eucharistiam sub vtraque specie iure diuino sumendam defendant: nonnulli autem Catholici nostro tempore, vt argumenti hæreticorum efficaciam euadant, totum Ioannis hunc contextum de manducatione spirituali, quæ per fidem fit, exponunt; quasi propter hæreticorum sophismata, & fallaces sententias, sensus legitimus scripturæ sit relinquendus. Tota patrum antiquitas de sacramentali manducatione verba intelligenda cognouit, & censuit: illorum tamen animos, hæreticorum tale argumentum non mouit, vt Eucharistiam sub vtraque specie necessario sumendam, saltem in dubium propter hæc verba reuocarent: quod profecto, argumentum hæreticorum, vanum esse demonstrat. Si enim efficax esset, quomodo tot antiqui Patres, hæc verba de

de Eucharistia exponentes, tali dubitationi non obuiarunt, qui in scrutandis omnibus fuerunt diligentissimi? Primo igitur loco sensum verum huius sententiæ aperiamus, ex quo nihil hereticos, ex his verbis pro se adferre posse apparebit; postea de re ipsa nonnulla dicemus.

Sensus verborū Christi.

Quantum igitur ad sensum pertinet, primo loco valde est aduertendum, non dictum esse a Domino manducandam esse eius carnem, & bibendum sanguinem, vt sub duplici specie sacramentali panis, & vini, se sumi debere significaret: sed vt tria nobis magni momenti per hæc verba indicarentur; Primum est mysterium mortis, & passionis suæ, ex qua cibus hic habet efficaciam, & cuius est memoriale, ac si dictum esset: Nisi manducaueritis me, qui sanguinem meum sum pro vobis effusurus, & carnem meam morti traditurus, non habebitis vitam in vobis. Non ergo distinctio hęc verborum, actus distinctos denotat, sed vnum, quo Christus post passionem, & mortem suam sumendus est. hic vnus actus cibus & potus dicitur, quia in eo is sumitur, qui morte carnis & sanguinis sui effusione vitam nobis est consecutus. Sicut in manducatione spirituali, qui fide viua Christi mortem, & passionem credit vno actu mentis perfecto, simul dicitur manducare, & bibere: pari ratione, qui sub vna specie Christum sumit, actu exteriori sacramentaliter manducat & bibit quia eum accipit qui sanguine, & morte sua nobis vitam, & salutem effecit: Hoc primum docuit Amb. lib. 4. de fide cap. 5. dicēs, ideo his verbis carnis, & sanguinis meminisse, vt suæ sacramentum passionis ostenderet.

Alterum, quod his verbis significatur, est, ita Christum siue sub vna, siue sub altera sumatur specie, esse accipiendum in sacramento, vt mente, & fide interiori morrem eius, & passionem recolamus. Is ergo manducat, & bibit, qui quamuis, sub vna specie Christum sumat, mente tamen interius passionem eius, & mortem simul fide & affectu complectitur: est enim hoc mysterium memoria passionis eius, quæ quamuis in duplici repręsentetur specie in sacrificio Missæ, tamē in participatione sacris est, si vna pars accipiatur. Qui enim olim de sacrificio participabant, non totum sed partem aliquam capiebant: ita nunc fit in his, qui communicant, & maiori ratione: quia in parte quauis totus Christus continetur. Hoc secundum est Augustini lib. 3. de doctr. Christ. c. 16. cuius hęc sunt verba: Nisi mā ducaueritis, inquit, carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, nō habebitis vitā in vobis, facinus vel flagitiū videtur iubere. Figura est ergo præcipiēs passioni Domini esse communicandum, & suauiter atque vtiliter recondendum in memoria, quod pro nobis caro eius crucifixa, & vulnerata sit. Hæc Aug. Quæ verba aliqui nōintelligentes existimarūt, Augustinum cēsere huiusmodi sententiam, de spirituali manducatione, quæ per fidem fit, esse intelligendam: at non ita est, immo dicit, esse communicandum passioni eius, id est Sacramento passionis eius vtendum, quod est Eucharistia: sed vt vtiliter fiat mente, & affectu passio carnis, & sanguinis effusio sunt intus recolendę. Dicit autem figuram in verbis esse, quia caro, & sanguis non in propria specie, sed in aliena sumūtur, & in memoriam passionis eius. quādo enim dicitur: Facinus videtur, intelligitur de sumptione carnis, & sanguinis in propria specie. Potius Augustinus egregie nobis exponit, cur manducare, & bibere dictum sit, vt nos nempe, qui panē hunc comedimus, in mortem eius, & passionem intus feramur per viuam fidem, cuius repręsentationes exterius gerimus; tunc enim ad vitam, hunc cibum vere sumimus.

Tertium, quod his verbis significatur, est perfecta refectio cibi huius, quę in cibo, & potu consistit. Vt enim Christus se esse cibum perfectum ostenderet, nomine manducandi, & bibendi vsus est, & manducationem carni, potum sanguini accōmodauit, non enim aliter hęc distingui poterant. Non ergo significare voluit se sub vtraque specie sumendum necessario, sed se esse cibum perfectum, & completū, ad vitam necessariam. Hac de causa Matth. 5. dictum est: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, id est, qui toto, & perfecto desiderio, & affectu bene operantur, & mandatorum operibus incumbunt. Hic est vnus sensus verus, & legitimus, horum verborum.

Et disiunctionis est hoc loco particula.

Secundo loco aduertendum particulā, *Et*, sensum disiunctionis habere, Nisi manducaueritis carnem, vel biberitis sanguinem, nō habebitis vitam, & tunc ad distinctas species sacramentales referuntur verba; nec infertur necessitas communicandi sub vtraque specie. Hunc sensum multa confirmant: Primum intentio Sal-

Universidad de Deusto
Biblioteca

uatoris : solum enim id prætendit, se A vere nobis realiter in refectionem communicandum, & hoc Iudæi capere non poterant; quod autem sub specie potus, aut sub specie cibi, id non est præcipuum propositum. Alterum est Ecclesiæ totius a temporibus Apostolorum consuetudo, vt enim paulo post dicemus, sub vna specie, communio in Ecclesia semper fuit, ab Ecclesiæ primordijs, probata. Igitur ipsa, cũ sit optimus interpres scripturæ, probat verba hæc esse distinctiue intelligenda. Tertium B est ipsemet Christus, qui verbis sequentibus, & antecedentibus dixit: Qui manducat hunc panem, viuet in æternum; non ergo necessarius est potus sub speciebus vini, sed in panis esu vita est etiam posita. Quartum est ipse Paulus. 1. Cor. 11. qui cum dixisset prius sic: Quotiescumque manducabitis panem hunc, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis, postea vsus est disiunctione: Quicumque manducauerit panem hunc, vel biberit calicem Domini indi- C gnè, in Græco disiunctiua dictio est. Quintum, frequens phrasis scripturæ, in qua, particula hæc talem habet apud Hebræos significationem. Ioannes autem. Hebraismis abundat, vt sermonibus Christi quantum fieri potest, se accommodet. Ex multis testimonijs aliquot exẽpli gratia producam. Exo. 21. et Matth. 15. Qui percusserit patrem, & matrem, morte moriatur, sic enim in Hebræo legitur; at sensum recipiens interpres vertit disiunctiue. Similiter ibidem: Qui maledixe- D rit patri, & matri, morte moriatur. Iob. 31. Si declinauit gressus meus de via, & si secutus est oculus meus cor meum, & si in manibus meis adhæsit macula, si deceptum est cor meum super muliere, & si ad ostium amici mei insidiatus sum. Multa huiusmodi sequuntur quæ certum est sensum facere disiunctum, vt si vel vnum horum faciat, pœnam patiatur. Simile est Ezech. 18. in montibus comederit, & vxorem proximi sui polluerit, & egenum, & pauperem oppresserit, & E rapinam rapuerit, & pignus non reddiderit &c. morte morietur. Clarum est, vel propter vnum horum morte puniendum æterna peccatorem. Simile illud Psal. 129. De quo non implebit manum suam, qui metet: & sinum, qui manipulos colliget. Sunt sexcenta huiusmodi testimonia. Ita nunc factum est, vnde hanc responsionem connecte-

re possumus cum precedenti, vt vna sit responsio, vnaq. expositio, verba esse sub disiunctione intelligenda: ac Dominũ recto, & optimo consilio vium iuisse hac disiunctione, nempe vt tria illa superius prædicta nobis indicaret. Hac ratione huius loci integer, & perfectus habetur sensus, nec est necessarium ad recentiorum responsiones, confugere, quamuis etiam sint laudandæ: dicunt enim cibum esse, & potum in vna specie, quia ibi totus est Christus, sicut fructum panis vino intinctum potus, & cibus est: sicut lac, & ius simul cibus sunt, & potus. Vt ergo integer Christus significetur, dicitur manducandus, & bibendus. Sed hæc responsio aduersariorum paret calumnijs negantium, sanguinem bibi, quando cum corpore sumitur sub panis specie: quod & inter Catholicos Innocentius libr. 4. de Sacra. altaris, capit. primo docuit, dicens; Sanguinem non bibi, quando sub specie panis sumitur Christus: nec corpus sub specie vini manducari. Alij respondent hoc esse præceptum toti Ecclesiæ, non autem singulis, & hac ratione, Sacerdotibus necessaria est sub vtraque specie sumptio. Alij alias adferunt responsiones, sed existimo, id quod diximus, verũ exponere sensum, veramq. esse responsionem.

ANNOTATIO XXVII.

De communione sub vtraque specie, quæ catholicos tenenda.

FAcilius nunc est, quæ de communione sub vtraque specie sunt tractanda, & discutere & determinare. Nostri enim temporis hæretici iure diuino communionem sub vtraque specie præceptam pertinaciter affirmant, eoq. ritu, vt tali vtuntur: vt autem, quæ in hac parte Catholico sentienda sint, perfecte quidem, tamen vltra institutum nostrum, qui Ioannis Euangelium exponendum suscepimus, non admodum diuagantes proponamus, aliquot assertiones ordinate explicabo.

Vetus consuetudo cõmunicandi sub vtraque specie.

Prima est, antiqua consuetudo a temporibus Apostolorum fuit in Ecclesia sub vtraque specie communicandi: in hac assertione nulla est controuersia. Constat hæc vetus consuetudo ex Paulo 1. Cori. 10. & 11. Multi, inquit, vnum corpus sumus, qui de vno pane, & vno calice participamus. Et: Probet se ipsum homo, & sic de hoc pane edat, & calice bibat. Constat etiam

etiã ex Diony. de cæles. Hier. c. 3. par. 3. de Sacerdote enim populo cõmunionem ministrante dicit: Panem individuum in frusta concidens, & singularem calicem omnibus impertiens, vnitatem signanter multiplicat. Cypri. sermo. de lapsis huius etiam consuetudinis testis est. Ambr. etiã vt refert lib. 9. Hilot. trip. cap. 30. Theodosio ad communionem accedenti respondit: Quo modo huiusmodi manibus recipies sanctum Domini corpus? Qua temeritate sacrati sanguinis poculum ore tuo B suscipies? In re tam manifesta, & indubitata non est, cur plura congeramus testimonia. Hanc assertionem probat Concilium Constantien. sess. 13.

Verus item mos est cõmunicandi sub vna specie.

Secunda assertio non minus antiqua Ecclesiæ consuetudo est, etiam sub vna sola specie communicandi. In Ecclesia enim modo sub vna, modo sub vtraque etiam a temporibus Apostolorum ritus inoleuit. Hæc assertio scripturarũ testimonio etiã comprobatur. Lucæ 24. post resurrectione C duobus discipulis in castellum Emmaus profectis Dominus apparens, panem accepisse, & benedixisse, fregisse, & porrexisse illis dicitur, qui in fractione panis, corũ oculis illuminatis, eum cognouerũt. Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 15. & Auctor imperfecti in Matth. ho. 17. & Theophyl. eo loci de communione Eucharistiæ exponunt. Et quamuis alij aliter interpretentur, negari hoc non potest, hos graues, & antiquos Doctores cõmunionem sub vna D specie non esse contra Domini præceptũ sensisse, alias sub vna communicasse specie hos discipulos interpretati non fuissent. Adde esse sententiam hanc Aug. omnium verisimam: nam & ex effectu, quia illuminati oculi sunt illorum in hoc pane, & ex ipsis Christi actionibus, similibus his, quas in cœna exercuit, hic panis Eucharistiæ esse probatur. Præterea. Act. 2. Erant, inquit, perseuerantes in doctrina Apostolorum, & communicatione fractionis pa- E nis, & orationibus. Nemo ratione vtens negare hoc loco potest panem hunc esse Eucharistiæ: si enim cibus esset communis vtique cum doctrina, & orationibus medio loco non iungeretur, & tamen cali eis non fit mentio. Præterea 1. Corint. 11. Quicumque manducauerit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & sanguinis Domini. Disiunctionis sermo hic est, quia panis solus, aut calix sumi poterat. Si enim simul semper acceptus, aut accipiendus esset, non erat cur disiunctione vteretur: vix enim, aut

numquam accidere potest casus, quando panis digne, & calix indigne, aut e cõtrario accipiatur. Præterea 1. Cor. 10. Multi vnum corpus sumus, qui de vno pane participamus. Illud autem, quod in nonnullis Latinis codicibus additum est, & *de vno calice*, non est in Græcis codicibus, & Ambro. non id legit nec exponit. Ex his igitur locis scripturæ, constat consuetudo hæc sub vna communicandi specie. Constat etiam ex antiquis concilijs. cano. 14. Concil. Niceæ. vbi habetur, Diaconum nõ debere ministrare corpus Domini præsentibus Episcopis, aut Sacerdotibus, in absentia vero proferat, & edat. Vides de corpore fieri solo mentionem, non de calice: non enim calix asseruabatur. Præterea in Concil. Rhemen. de quo habetur de consecr. d. 2. cap. Peruenit, reprehenditur abusus laicorum corpus Domini infirmis deferentiũ. Cõcil. etiam Tolet. 11. c. 11. instituit infirmis præsecitate corpus C Domini accipere non valentibus, solum sanguinem ministrandum. Præterea Carthagin. 4. quod refertur 26. q. 6. cap. Is qui, phreneticis in mortis articulo Eucharistia infundi eorum ori præcipitur, quod verbum sanguinem dandum significat solum. Sunt multa huiusmodi antiquitatis testimonia: sed sanctorum Patrum accedit auctoritas, quæ huius rei est manifestũ testimonium, & argumentum irrefragabile. Ignatius in Epist. ad Ephesi. solius panis meminit, dicens: Frangite panem qui est medicamentum mortalitatis, antidotum non moriendi, sed viuendi per Iesum Christum. Cypria. in serm. de lapsis exactus est in hoc docendo: nam meminit communionem tripliciter sumi solitam, & sub vtraque, & sub sola panis, & sub sola vini specie: quod & exemplis, & historijs admirabilibus illustrat. Ambr. etiam in orat. funebri Satyri fratris sui, refert semel mare ingressum sibi in oratio, quod ad collum gerebat, sacram Eucharistiam reportasse, vt communicare posset. Hoc nõ fieret, nisi sub panis sola specie communicandi ritus probatus esset. Aug. Epist. 180. ad Honorat. de Eucharistia ages solius meminit panis. Leo etiã Serm. 4. in quadrag. prohibuit sub vna specie communicare, vt paulo post dicemus, propter errorem quorumdam. Ergo erat talis cõsuetudo. Greg. lib. 3. Dialog. cap. 3. refert Agapitum redeuntem in Græciam muto corpus Domini ministrasse, statimq. locutum. Sunt multa huiusmodi testimonia, sed breuitati nostræ hæc sufficiant.

Tertia

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fuit aliquādo communio sub vtraque specie, sed hæretico in præceptio.

Tertia assertio, Olim propter insurgentes hæreses prohibita fuit sub vna specie communio, & iniunctum Catholicis, vt sub vtraque communicarent. Hæc satis comprobatur ex Leone Sem. proxime citato, in quo statuit, vt sub vtraque communio daretur propter Manichæos, qui veritatem corporis Christi negantes non cōmunicabant in vini specie, ne verum sanguinem confiterentur. Præcepit ergo Leo ad veritatis fidei cōfirmationem sub vtraque communicare fideles: ne facto simili, error illorum probari videretur aut occultari posset. Quam quidem prohibitionem Gelasius non multo posterior confirmare visus est in Epist. ad Maioricū, & Ioānem. Et multis post annis hæc in Ecclesia durauit consuetudo: tamen Leonis prohibitio, veterem communicandi sub vna specie consuetudinem fuisse, probat.

Non est iuris Diuini communio sub vtraque.

Quarta assertio: De iure diuino non est sub vtraque specie communio. Sequitur ista ex præcedentibus: si enim a temporibus Apostolorum communio modo sub vna, modo sub vtraque specie data est in Ecclesia, de iure ergo diuino sub vtraque communio esse non potest, non enim Apostoli id permisissent, nec tot sacri Doctores probassent. Recte ergo sactum Concil. Triden. sess. 13. eos vt hæreticos damnauit, qui iure diuino communionem sub vtraque præceptam, & necessariam affirmant. Diuino quidem iure communio præcepta est, an sub vna vero, an sub vtraque, quibus personis, & temporibus, & ritibus sit ministranda, reliquit Christus sponsæ suæ Ecclesiæ, pro rerum varijs statibus, & euentibus determinandum. Sicut & ieiunium, & confessionem præcepit, nō tamen hæc determinauit, & merito: adhuc enim suę Ecclesiæ curam gerit Christus, eamq. gubernat: ideo non erat cur omnia antequam ad Patrem ascenderet, determinaret. Hęc assertio, quamuis Catholico probatio necessaria non sit, confirmatur. Primo quidem testimonio, quo vtitur Concil. Triden. ex hoc Ioannis contextu: sæpe dicitur: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum*, &, *hic est panis vita*, si ergo manducantes panem viuunt, sub solo pane communio fieri potest. nea enim de causa Dominus de solo pane locutus est, vt sub vna specie communicari posse doceret. Secundo, species panis & vini non est, quæ dat vitam, sed quod sub ea continetur, sed totus Christus sub vna specie continetur, non ergo erit minor efficacia sub vna, quam sub vtraque. Tertio ex figuris Eucharistiæ compluribus, quæ vna speciem indicant, vt patet in manna, quo vsus est Dominus in exemplum: in panibus propitiationis: in pane Gedeonis: in alijs multis. Quarto loco accedat efficax argumentum: quia aduersarij non habēt vllam probationem, qua iure diuino hoc esse præceptum ostendant; statuere autem aliquid iuris esse diuini sine efficaci probatione, & maxime contra vniuersalem Ecclesiam, vanum, & valde temerarium est. Hoc ostendo sic: hoc enim diuinum ius aut ex verbis Christi deducunt, aut ex facto Christi, quia communicauit discipulos sub vtraque specie: aut ex ipsa institutione, quia sub duplici specie instituit Sacramentum: aut ex aliqua vrgenti ratione ex scriptura deducta, nō enim superest alia via probandi, nam Ecclesiæ ritus antiquus eorum contrarius est errori: at si singulas has consideremus partes, nihil, quod eis faueat, sed potius quod contradicat, & aduersetur, inueniemus. In primis quātum ad verbum Domini, non extat verbum aliquod, quod hanc ad rem faciat, nisi hoc Ioan. 6. *Nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem*: illudq. Matth. 26. Bibite ex eo omnes. At illud Ioannis in commentario satis explicuimus longe alium facere sensum, quam eum, quem isti existimāt, nec opus est vt ea quæ dicta ibi sunt, repetamus. Illud autem Matth. 26. ad discipulos solos dirigi, docet Marcus. 14. dicens: Et biberunt ex eo omnes, non igitur generale fuit præceptum verbum illud, *Omnes*. etiam futuros obligans, sed Apostolos, quos voluit sub vtraque specie cōmunicare, eos sanctissimo Sacerdotio dignatus, quos sub vtraque communicare specie debere, nemo negat catholicus. Aliud Domini verbum nō reperitur, quo talis communionis necessitas ostendatur. Secundo factum ipsum Christi non est argumentū huius præcepti, quod docet Aug. Epist. 118. de hoc eodem Christi facto loquens: nam si tale factum esset præceptū, sequeretur esse iure diuino necessariū, vt in azymo fieret consecratio. Sequeretur etiam prius lauari pedes cōmunicantium oportere: nā & ipse prius lauit. Sequeretur etiam nocte, & post cenam esse communicandum, quia ita Christus fecit, & tamen vniuersalis Ecclesia non hæc seruat: nam & ieiunis dat communionem, vt August. etiam probat eodem loco: nec lauantur pedes cōmunicantium, nec damnat Græcos in fermentato consecrantes, multoq. tempore

Efficax contra aduersarios argumēdi ratio.

tempore in fermentato tota Ecclesia consecrauit. Non igitur ex Christi facto efficax sumi potest argumentum, vt ad omnia, quæ Christus fecit, obligemur. Adde post resurrectionem Christum, vnam speciē dedisse discipulis, vt superius ex Luc. 24. collegimus. Tertio Christi institutio non obstat: est enim doctrina catholica hoc mysterium esse Sacrificium quoddā, quod in oblatione consistit: & esse simul Sacramentum, quod participatur, & communicatur. Vt igitur Sacrificium est, consecratur in duabus speciebus, vt in hac diuisione passio Christi repræsentetur: & hoc faciendum Dominus Apostolis præcepit, & ijs omnibus, qui Sacerdotij munus erant obituri. & hæc est diuina institutio. Vt autem Sacramentum est, non in communione sub vtraque specie consistit, sed in parte aliqua oblationis, sicut in veteribus sacrificijs, nō totum quod Deo offerebatur, participādum offerentibus dabatur: non igitur ex hac institutione communio sub vtraque specie probatur. Scio horum aliqua hæreticos negare, nec sacrificium hoc recipere: sed nobis satis sit veritatem Catholicam proponere, & defendere: si enim omnia hæc discutere niteremur, ab instituto proposito nimium recederemus. Quarto, ratio nulla ruetur aduersarios, quæ ex scriptura sumatur: illa enim. 1. Cor. 10. Multi vnum corpus sumus, qui de vno pane edimus, & de vno calice participamus, potius pro nostra est veritate: nec enim legitur in Græcis codicibus de vno calice, & quamuis legeretur, non inferretur cōmunio sub vtraque, immo contrarium potius. Si enim, qui vnā particulam sacrificij participabat, de toto sacrificio participasse dicebatur: ita qui vel vnius speciei partem capit, de toto sacrificio, quod in pane, & calice consistit, participat. Cetera omnia de sacrificio, & de Eucharistia diffuse tractauimus in his, quæ de Eucharistia scripsimus: & typis Deo propitio mandabimus.

Quibus rationibus inducta Ecclesia communionem sub vna specie sanxerit.

Quinta assertio: optimo iure Ecclesia sub panis specie communionem fidelibus præcepit, calicemq. prohibuit: potuisse vero id Ecclesiam statuere, ex his, quæ dicta sunt, certum est. Si enim non est iure diuino necessaria, Ecclesia potuit, qua ratione communicandum sit, determinare: at recto & sancto consilio multis de causis id fecit, quarum nonnullas in medium libet adferre. Vna est propter sanctissimi huius Sacramenti reuerentem, & decentem cultum: cum enim infinita pene multitudo populorum, ad hoc accedat percipiendum Sacramentum, inter quos variæ, & multiplicis conditionis, ætatis, & sexus sunt homines, sanguis sine effusionis manifesto, & frequenti periculo, ministrari non potuit: id quod etiam ipsa experientia nunc apud eos docet, qui specie vtraque vruntur in communione. Secunda causa fuit fidelium omnium in hoc Sacramento percipiendo vniformitas: multi enim sunt & femine, & viri, & adolescentes a vino abhorrentes, quibus sine euomendi periculo non potest ministrari: his necessarium erat, aut abstinere, aut sub vna specie communicare. Cur abstinendum esset, causa nō suberat: non enim tanto remedio priuandi erant, cuius esse participes poterant. Ne ergo varietas in hac cōmunione esset, statuit modum communem omnibus. Tertia propter errores vitandos: vti enim Leo Manichæorum causa statuit sub vtraque communionem, ita postea subortæ sunt hæreses affirmantium non posse sub vna specie ministrari. Ne igitur Catholica veritas obscuraretur, statutum est vt sub vna specie fieret communio. Quarta propter asseruationem Eucharistiæ, & delationem ad infirmos: species enim vini non ita facile conseruari, & deferri possunt. Denique vt perfectius omnes intelligant, rustici & idiotæ perfecte, & integre Christum esse etiā sub vna specie. Hæc in præsenti sufficiant: cetera enim alijs in locis exactius tractanda relinquimus.

ANNOTATIO XXVIII.

An infantes communicare teneantur.

ALtera circa hæc eadem verba non prætereunda silentio difficultas occurrit, breuiter tamen pro instituto explicanda, an hæc sententia comprehendat infantes. Ad quam respondendum est, primo olim etiam paruulis Eucharistiam esse ministratam. quod satis ex Cypriano Serm. de lapsis constat; vbi hanc illius temporis consuetudinem narrat, & exempla memoranda describit: cuius testimonium citat Augu. Epist. 23. ad Bonifa. nec in hoc est vlla controuersia. Respondetur secundo istam sententiam etiam paruulos comprehendere: verba enim generalia sunt & necessitatem omnibus, & singulis imponunt, & ita tenet, & docet Augu. lib. 1. de peccat. mer. cap. 20. & sequentibus. Respondetur tertio paruulis non esse necessariam actualem huius sacramenti communionem, sed vt hæc sententia in ipsis verificetur,

Universidad de Deusto
Biblioteca

verificetur, satis est si modo aliquo hoc my A
sterium & sacramentum participent; id docet Augustinus loco proxime citato, cuius doctrina hęc est: Paruulos per baptismum susceptum etiam huius sacramẽti Eucharistiæ fieri participes, quod hac ratione fit: nam per baptismum fiunt de corpore mystico Ecclesiæ, ad vnitatemq. Christi fidelium pertinent. Hoc autem sacramentum huius vnitatis corporis signum est, & ideo hoc sacramẽtum modo aliquo participant: nempe quantum ad rem si- B
gnificatam, & dici possunt carnem Christi manducare, & bibere sanguinem eius. Vera enim caro, & verus sanguis Christi in hoc sacramento vnionis realiter continetur: qui ergo ad rem significatam pertinet, per illud idem sacramentũ, quo vnus efficitur, nempe baptismum, efficaciam sacramenti Eucharistiæ etiam participat, & sic eos Domini sentẽtia complectitur. Hęc est vera Augustini sententia, quam eandẽ habet Innocen. 1. in Epist. ad Concil. Mileuit. quæ est inter Augustini epistol. 92. C
quamuis non tot verbis sit expressa. Hinc error Bohemorum manifestus est, paruulis vtramque speciem actualis cõmunionis ministrantium, tamquam eis ad salutẽ necessariam: cum re vera non ita sit, quia per baptismum huius sacramenti participes sunt facti, nec actualem communionẽ necessario Christus ab eis postulauit: qui actu voluntatis proprio nondum mouẽtur. Satis fuit illis baptismus per quem ipsi incorporantur: quia baptismi sacramentum, quod ianua est sacramentorum virtute Eucharistiam continet, & ipso recepto, virtute Eucharistia recipitur. Respondetur quarto, adultis maior incumbit necessitas, quibus aut mãducatio realis, aut certe in voto necessaria est: dico in voto, quando susceptionis actualis facultas non suppetit. Nec mirum, si vnum sacramentum non eodem modo omnibus est necessarium: nam & baptismus hoc idem habet: cum enim vnus, & idem sit, eademq. sententia Domini Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei: tamen paruulis necessaria est realis baptismi susceptio: adultis vero si facultas deest, sufficit baptismi suscipiendi votum. Respondetur quinto, potuit Ecclesia actualem paruulis negare susceptionem, vt pote eis iure diuino ad salutem non necessariam: & propter reuerentiam, & decentiam tanti sacramenti, recto consilio negauit. Et hæc de præsenti difficultate sint satis: ad sensum enim Euangelicæ sententiæ hæc videntur sufficere.

Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum in nouissimo die.

COMMENTARIVS.

POst sententiam negantem, qua Iudæos terrore perculit, nempe, Nisi manducaueritis, & biberitis, carnem, & sanguinem, non habebitis vitam in vobis; sententiam affirmantem adijcit, vt beneficij tanti spe alliciat ad fidem: duri enim, & proterui prius sunt timore tractandi. *Qui manducauerit*, inquit, *meam carnem, & biberit meum sanguinem, habet vitam æternam*: non igitur solum prodest caro, & sanguis Christi suscipientibus, ne pereant; sed simul vt vitam consequantur æternam. Causam adiungit, quia, *Ego resuscitabo eum in nouissimo die*. Illa particula *Et*, vim causalem habet, vt sæpe apud Hebræos fit; vitam ergo æternã Christũ suscipientes habent, quia quamuis moriantur ad tempus, ipse eos in nouissimo ad æternam vitam suscitabit. Vim, & efficaciam diuinitatis suæ in hoc verbo manifestat. Dei enim est mortuos suscitare, & maxime ad æternam vitam.

Caro enim mea vere est cibus, & sanguis meus vere est potus.

TOta ista sententia cum sequenti causam reddit, cur, qui manducat & bibit carnem & sanguinem eius, habet vitam æternam, ab eodem Christo susscitandus. Est autem ista sententia cum sequenti connexa, nec vna sine altera integram facit probationem: qua autem ratione connectatur, in sequenti explicabitur commentario. Probat ergo primo loco verbum illud superioris sententiæ; *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem*, reddens causam cur dicta sit manducanda caro, & bibendus sanguis eius: quia, inquit, *Caro mea vere est cibus, & sanguis meus, vere est potus*, ac si dicat; dixi manducandam carnem meam, quia caro mea vere est cibus; dixi bibendum meum sanguinem, quia sanguis meus vere est potus: hoc non aliud significat, quàm carnem, & sanguinem adaptanda, diuina potentia, esse, vt sint cibus, & potus. Quod factum est, quando in nocte cenæ Sacramentum mirabile instituit, in quo carnem propriam sub speciebus panis, & sanguinem sub speciebus vini constituit, vt realiter manducari, & bibi possint, & ore sumpta cibus animarum fiant. Dicit autem: *Vere est cibus, vere est potus*, vt recte dicit Euthymius, quia non parabolice, nec ænigmatice, sed vere, & realiter caro, & sanguis Christi manducatur, & bibitur. Rursus eadem de causa non dicit, ego sum cibus, sed distincte; *Caro mea cibus est, sanguis meus potus est*; vt in hoc futuram suam passionem, & mortem insinuet, in qua sanguis erat a carne separandus, vt notauimus supra ex Ambro. lib. 4. de fide cap. 5. cuius passionis cibus hic, & potus futurum erat memoriale viuum, & admirandum. Si de spirituali manducatione tantum sermo esset, non erat cur ista verba ita distincte, & affirmata proferrentur: illud enim geminatum veritatis aduerbium, tropum & metaphoram excludit omnem. Eodem modo exponit Ambrosius. lib. 6. de Sacra. c. 1. cuius verba recitabo, quia veritatem Christi in Sacramento, & conuersionem panis egregie confitetur. Quo modo ista, tamẽ vera? qui similitudinem video, non video sanguinis veritatem? Nam omnium dixi ego de sermone Christi, qui operatur, vt possit mutare &c. auertere generalia in ipsa naturæ: deinde vbi non tolerant sermonem eius discipuli, sed audientes, quòd carnem suam daret manducandam, & sanguinem suum daret bibendum, recedebant. Ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam esset horror cruoris, sed maneret gratia redemptoris, ideo in similitudine accipis sacramentum, sed vere naturæ gratiam, virtutemq. consequeris. Hæc Ambrosius. Cyrillus lib. 4. c. 16. veritatem hanc contra figuram exponit, vt non sit sicut Manna.

Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, in me manet, & ego in eo.

POstquam probauit suam carnem manducandam, & sanguinem bibendum, quia vere potus, & vere cibus sunt: persequitur probationem eiusdem illius sententiæ, & intendit alteram partem probare, nimirum: Qui manducat & bibit, habet vitam æternam, quia ego resuscitabo eum; & ad probationem proponit, seu potius tacita quadam illatione deducit, hanc sententiam, *Qui manducat carnem meam, & bibit sanguinem meum in me manet, & ego in eo*; id est vnitur mecum, & ego cum illo. Sequitur hęc sententia ex præcedenti: si enim caro mea cibus est, & sanguis potus; qui eam sumit, & accipit intra se, vnionem quãdam habet mecum: ex ratione enim cibi, & potus hanc mutuam deducit permanentiam. Sed latet eximius in his verbis sensus, qui explicabitur, si discrimen latum huius cibi a cõmuni obseruemus. Qui enim cibum, & potum communem accipit, dicitur quidem cibum, & potum intra se habere, tamen non manet ipse in cibo, & potu; immo nec cibus, & potus in eo manent: nam corrumpuntur, & cõuertuntur in substantiam eius, qui manducat, & bibit. At Christi cibus non talis est, primo quidem manet in manducante, quia non transit

cibi communis & Christi corporis differimina.

Universidad de Deusto
Biblioteca

caro Christi in substantiam manducantis, sed permanet. Secundo non accipit vitam a manducante, sicut accipiunt cibi communes, sed ipse potius dat vitam animæ manducantis. Qua ratione Ambro. lib. 6. de sacra. cap. 1. panem viuum dici affirmat: propterea manet in manducante, quia ipsi ita vnitur, vt non corrumpatur: & manducans manet in eo, quia vitam accipit ab ipso cibo, & ab ipso Christo, cuius caro cibus, & sanguis potus est. Vnio igitur quædam est, quia cibus, & potus est, tamen magnum est, & latum discrimen: cibus enim est manens, & continens ipsum manducantem. Præterea attendenda sunt verba. Non dicitur, manet in carne mea, & caro mea manet in ipso, sed ego in ipso & ipse in me; denotans ipsum suppositum diuinum, & personam, ac si dicat: qui carnem meam manducat, quandam vnionem habet cum ea, & ratione carnis meæ in me manet, & ego, qui Deus sum, in eo maneo: qui enim carnem, & sanguinem bibit, habet in se Deum ipsum carni, & sanguini vnitum. Quibus verbis significare intendit efficaciam huius cibi, vt in sequenti sententia explicabitur. Quid ergo non efficiet cibus, & potus hic, si vt par est, accipiatur, cui est vnitus Dei filius, & cui est coniuncta diuinitas & omnipotentia Dei? Ex his deducit postea, qui manducat, vt debet, habere vitam æternam.

ANNOTATIO XXIX.

HIlar. lib. 8. de Trini. hanc vnionem naturalē appellat, quia realiter caro, & sanguis Christi nobiscum vnitur & coniungitur. Cyr. etiā lib. 10. in Ioā. c. 13. naturalem Christi participationem dicit, per quam efficimur membra Christi iuxta illud. 1. Cor. 6. Membra vestra membra sunt Christi, docetq. fide, & dilectione cōiungi Christo, sed non carni eius, nisi per hanc manducationem, secundum quā nos in eo, & ipse manet in nobis vere, & realiter, & propter hanc vnionem Christum vitem, nos palmites dici affirmat. Cuius aliquot verba recitabo, multis alijs ad rem hanc pertinentibus omissis. An, inquit, fortasis putat ignotam nobis mysticæ benedictionis virtutem, quæ cum in nobis fiat, nonne corporaliter quoque facit cōmunicatione carnis Christi, Christum in nobis habitare? Cur enim membra fidelium membra Christi sunt: Nescitis, inquit, quia membra vestra membra sunt Christi? Membra igitur Christi, membra meretricis faciam? absit: Saluator etiam dicit. *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem in me manet, & ego in eo.* Vnde considerandum est, non habitudine solum, quæ per charitatem intelligitur, Christum in nobis esse verum & participatione naturali: nam quemadmodum, si quis igne liquefactam ceram alij ceræ similiter liquefactæ ita miscuerit, vt vnum quid ex vtrisque factum videatur: sic communicatione corporis, & sanguinis Christi, ipse in nobis est, i, recto cōso. Non poterat enim aliter corruptibilem hæc natura corporis ad incorruptibilitatem, & vitam traduci, nisi naturalis vnio corpus ei coniungeretur. Non credis mihi hoc dicenti: Christo, te obsecro, fidem præbe. *Amen amen dico vobis nisi manducaueritis carnem filij hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem, habet vitam æternam: & ego resuscitabo eum in nouissimo die.* Auditis aperte clamantem non habituros vitam, nisi sanguinem eius biberimus, & carnem manducauerimus. In vobis autem ipsis dicit, ideſt, in corpore vestro: vita autem iure, ipsa vitæ caro intelligi potest: hæc enim nos in nouissimo die suscitat. Hæc, & alia Cyril. Perpende qualem vnionem hic doctor confiteatur, & qua ratione hæc verba Ioannis, & hanc permanentiam nostram cum Christo exponat. Quamquā Doctores hi non sic sunt intelligendi, vt velint ex Christo sumpto, & sumente vnum ens fieri naturale: indigna enim est illis doctrina hæc, sed hoc dicere voluerūt Præter vnionē, quæ ratione charitatis, & fidei fit: adesse etiam intra nos ipsos vere, & realiter Christum ipsum qui causa est eiusdem fidei, charitatis, & gratiæ.

Christus est in nobis etiam participatione naturali.

Sicut

Sicut misit me viuens pater, & ego viuo propter patrem: & qui manducat me, & ipse viuet propter me.

COMMENTARIVS.

COncludit probationem totam, & est sensus: Sicut ego vt homo, quia missus sum a viuente Patre, ideſt, habeo diuinitatem Patris viuentis humanitati meæ vnitam, & viuo propter ipsum, humanitas enim mea accipit vitam ab ipsa diuinitate, & a Patre ipso; ita qui me manducat, accipiet vitam a me, quia mihi vnitur, & in me manet. Aduerte: Christus erat & Deus, & homo: quatenus Deus viuebat propter Patrem, quia essentialiter, & cum ea vitam habebat a Patre: vt homo etiam viuebat propter Patrem, nam vitam vt homo accipiebat. Quia enim ille homo Deus erat, & Dei filius, propter vnionem diuinitatis uitam uiuebat gratiæ, gloriæ, & naturalem; hanc enim omnem diuinitas humanitati communicauit Soletautem tribuere Christus, quæ diuinitatis suæ sunt, ipsi Patri, & propterea dixit, se ut hominem, uiuere propter Patrem: & de hac loquitur in præsenti. Illud autem *Misit*, incarnationis mysterium significat, Sicut ego homo factus a patre uiuente, idem est ac si dicat: sicut ego qui sum filius Dei, eandem uitam habens cum Patre, factus tamen homo, meæ humanitati propter unionem, ut Deus do vitam: ita ei, qui me manducat, quia mihi unitur, & coniungitur per carnem meam, dabo uitam. Sermo est, non de uita gratiæ, & gloriæ sola; sed etiam de æterna, quæ est per resurrectionem, & quidem est omnium causa, tamē precipue de æterna est sermo, quæ in resurrectione gloriosa corporum datur. Non est autem unitas similis omnino: non enim unitur manducans hypostatice Christo, sicut humanitas propria Verbo, at non ex qualitate unionis, sed ex unione sola colligit effectum eundem; nec dicit, *Viuet* propter carnem, sed, *Propter me*, nempe Dei filium, cui per carnem unitur, & accipit in se Christum, ut in eo manere dicatur. Similis est discursus Pauli ad Rom. 8. Si Spiritus inquit, eius, qui suscitauit Iesum a mortuis habitat in uobis, qui suscitauit Iesum Christum a mortuis, uiuificabit mortalia corpora uestra propter inhabitantem spiritum eius in uobis. Diuinitatem uocat Spiritum: Si diuinitas, inquit, quæ erat in Christo suscitauit eum, ut hominem, quia unita erat, & inhabitat in eo: ita etiam suscitabit uos, si inhabitat in uobis, nempe per gratiam: non enim eadem est inhabitatio, sed idem inhabitans, & ideo idem erit effectus uitæ, & resurrectionis æternæ. Tota ergo, & integra probatio ex duabus præcedentibus sententijs conficitur ad probandam illam, *Qui manducat meam carnem, & bibit meum sanguinem habet vitam æternam, & ego resuscitabo eum*. Probatio hæc est, *Caro mea cibus est, sanguis meus potus est*, igitur manducari, & bibi potest: & rursus, *Qui manducat, & bibit, manebit in me, & ego in eo, quia caro mea est, & sanguis meus est*, & qui ea recipit, mihi unitur: sicut igitur mea humanitas uiuit propter unionem ad diuinitatem Patris, quæ etiam mea est, quia ipsa diuinitas est uita ipsa; ita & qui per carnem meam unietur mihi, ut oportet recipiendo cibum, & effectum, nempe gratiam, hoc enim est digne manducare, uiuificabitur, & suscitabitur a me in æternam vitam. Hic est sensus totius huius sententiæ, qui magis in sequenti annotatione explicatur.

ANNOTATIO XXX.

Arrianorū sophismata solantur.

ARriani hoc vtebantur loco in sui erroris defensionem, vt auctor est Ambro. lib. 4. de fide c. 5. & Basilius lib. 4. con. Eunomium, & in Apologia de sua discessione, quę est Epist. 141. argumentabantur enim: Si viuit propter Patrem, ergo minor

Universidad de Deusto
Biblioteca

est Patre, a quo vitam accipit. Dupliciter Sacri Doctores ad hanc vanam argumentationem respondêrunt duo modo verba hæc esse ratione humanitatis intelligenda: Christus enim vt homo, viuit propter Patrem quia a diuinitate, quæ sua, & Patris est, vitam habet. Ita Basi. respondet & Ambro. & Aug. etiam tract. 26. qui hæc verba de vita humanitatis content intelligenda. At Cyril. lib. 4. cap. 18. & Hilar. lib. 8. Trini. & Chryso. homil. 46. qui verba de Christo etiam vt filio Dei exponût, aliter respondent: nempe filium dictum esse viuere propter Patrem, non quòd vitam accipiat, quam ante non habebat: non quòd aliam vitam habeat ab illa, quę est Patris: sed quia eandem habet per æternam natiuitatem a Patre. Et sicut essentiam, ita & vitam a Patre accipit eandem, vt vna vita viuant, sicut vna essentia sunt. Illud autem *Propter*, non finem significat, sed principium: vt idem sit, viuit propter Patrem, idest, viuit per Patrem: ita enim legit Hila. seu viuit a Patre. Probant hanc responsionem Ambro. & Aug. quantum ad doctrinam: vera enim est doctrina filium Dei vitam habere a Patre, & viuere per Patrem, seu a Patre: tamen quantum ad Ioannis sensum potius de Christo, vt homo est, verba intelligenda censent: & ita mihi videtur, quod & Basilius constanter affirmat. Quod magis verum esse apparebit, si expositiones aliàs in medium proposuerimus, non enim eodem modo exponunt Doctores.

Verba Domini varie a patribus expenduntur.

Ambrosi. loco iam allegato horum verborum connexionem duplicem enarrat, vt sint duæ comparationes, vna in prioribus verbis, Sicut misit me viuens Pater, ita & ego viuo propter Patrem: altera in posterioribus: Qui manducat me, ita viuet etiam propter me. Altera connexio, vt sit vnica comparatio sic: Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem: ita & qui manducat me, viuet propter me. Hanc posteriorem probat, tamen vtramque ita intelligit, vt ratione humanitatis procedat. Si enim sint duę comparationes, tunc prioris sensus ille est: Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter Patrem, id est, sicut a Patre descendi, & missus sum homo factus: ita etiam propter Patrem, vt homo viuo. Posterioris autem talis erit sensus, qui manducat filium hominis, viuet etiam propter filium hominis. Si autè sit vnica comparatio, tùc sensus est: sicut Pater viuificat Christum hominem, ita & Christus habens eandem A diuinitatem patris, viuificabit manducantes se. Hanc expositionem adfert Ambro. posteriorem Aug. tract. 26. sequi videtur: sic enim exponit: Sicut quòd ego viuo propter Patrem facit exinanitio mea, ita etiam, quòd viuat propter me facit participatio, qua manducat me: interpretatur enim etiam de Christi vita, vt homo est. Tertiam adfert Amb. expositionem, similiter & Augu. vt priora verba de Christo ratione diuinitatis intelligantur, quam, vti diximus, secuti sunt Hilar. Cyril. & Chrysost. Hanc Cyrillus magis explicat, B & talis est: Quamuis me Pater miserit, & homo factus sum, viuo tamen propter patrẽ: id est, genitoris naturam ad vnguem conservo: sic qui carnis meæ manducatione me recipiet, viuet profectò totus ad me reformatus, qui viuificare possum, quoniam ex viuo Patre sum. Hæc Cyril. Sed non video, qua ratione hic sensus verbis accommodari facile possit, quod lectori iudicandum relinquo. Facilior sensus, & veritati litteræ accommodatior est, vt vna sit comparatio, & in hoc probo Cyrillum, C Chrysostomum, & alios Doctores. tamen sic exponenda est: Sicut ego, vt homo, quia missus sum a Patre viuente, id est filius sum Dei eiusdem vitæ & diuinitatis cum ipso, vitam vt homo accipio a diuinitate, seu a Patre, seu a me, vt Deo (idem enim hæc significant) propter vnionem: ita, qui me manducat propter vnionem, quia in me manet & ego in eo, suscitabitur, & viuet propter me. Manet enim, qui Christum manducat in eo. ratione gratiæ D ex manducatione acceptæ, per quam dicitur Deus inhabitare, & manere in homine: & quamuis moriatur homo, sicut etiã Christus mortuus est, Deus, qui in eo inhabitat, suscitabit eum ad æternam vitã. Non quod vti diximus, sit vnionis æqualitas: robur enim argumenti consistit in identitate inhabitantis Dei, qui est idẽ, & eiusdem potentiæ. Respondent autem sibi inuicem sententiæ: illi enim verbo, *Misit me viuens pater*, respondet illud, *Qui manducat me*. E Nam sicut Christus ex missione a patre habet vnionem cum diuinitate patris viuentis: sic ex manducatione habet manducans vnionem, & permanentiam quandam cum Deo. Illi autem, *Viuo propter patrem*, respondet, *Viuet propter me*, vt enim Christus vt homo a diuinitate, cui vnitur, accipit vitam, sic homo manducans ab eadem filij diuinitate communicata in carne, habet vitam æternam.

Hic

Hic est panis, qui de cælo descendit. Non sicut manducauerunt patres vestri manna, & mortui sunt. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.

COMMENTARIVS.

COncludit Dominus repetitq. sententiam primam, cuius occasione multa dicta sunt. *Hic est panis, qui de cælo descendit*, qui viuere facit in æternum, & non sicut manna quod non potuit præbere vitam æternam. Nam mortui sunt omnes, quotquot illud manducarunt, nec virtute illius vmquam ad vitam resurgent æternam, vti Augu. recte explicuit libro de vtilt. pœniten. ca. 1. dicens. Manducauerunt manna, & mortui sunt, id est, manna quod manducauerunt, nõ eos a morte potuit liberare. Modo seipsum, modo carnem suam vocat panem: non enim caro a sua persona vmquam separata est: propterea vbi caro est, ibi & ipse Christus filius Dei est, qui ratione suæ carnis nobis est panis vitæ factus: quatenus sub speciebus panis nobis seipsum in carne sua cibum præbet. Vnius autem speciei meminit, quia in altera specie totus est, & si manducetur vitam dat. Explicuimus superius qua ratione hæc sint verba intelligenda. Sed dubitationem mouet Ambrosius, & recte soluit lib. 6. de sacram. cap. 1. Ego, inquit, sum panis, qui de cælo descendi, sed caro non descendit de cælo, sed in terris assumpta est de Virgine; quomodo ergo panis descendit de cælo? quia idem Dominus noster Iesus Christus consors est diuinitatis & corporis. Hæc Ambrosi. quamuis ergo caro, & humanitas de cælo non descenderit, is tamen, qui vnitus est carni, de cælo est: propterea dicitur descendisse panis de cælo.

Seipsum Christus, & carnẽ suã, panem vocat.

ANNOTATIO XXXI.

De transubstantiatione contra hæreticos nostræ ætatis.

HAereticei nostri temporis, qui veritatem Christi in sacramento confitentur, panis substantiam nihilominus manere post cõsecrationem affirmant: eo inter alia decepti argumento, quod panis etiam post consecrationem dicitur. Argumentum autem hoc nullius esse efficaciæ aperte conuincitur, & veritas Catholica manet firma: quæ panis substantiam post consecrationem non manere, sed totam in Christi corpus conuersam, & transubstantiatam docet. Nec hoc in præsenti tractare intendimus, sed argumentum aduersariorum, quod ex panis nomine sumitur, multipliciter etiam scripturæ testimonijs soluimus.

Primo solet scriptura rem conuersam in aliã, nomine priori appellare, non quòd res eadem maneat, sed vt rem, in quam est conuersa, ex illius conuersione factam esse significet. Exod. 7. Virga Aaron dicitur deuorasse virgas Magorum: iam virgæ non erant, sed serpentes, sed idem retinet nomen, vt serpentes ex conuersione virgarum facti esse significẽtur. Similiter Ioannis 2. Cum gustasset Architriclinus aquã vinum factam: tam tunc aqua non erat, A sed vinum, tamen aqua dicitur, vt quale vinum esset significaretur: Ita post consecrationem panis dicitur, non quòd ibi sit panis substantia, sed Christus, in quem panis est mutata substantia.

Secundo scriptura solet appellare rem nomine eius, quod apparet exterius, quãuis vere talis substantia non sit. Gen. 18. Tres viri apparuisse dicuntur, cum tamen Angeli essent: & Tob. 12. Dictus est vir Raphael; & Acto. 1. Astiterunt duo viri: B quia viri speciem habebant, sed re vera angeli erant. Cum igitur Christus sub speciebus panis appareat, panis dicitur: quamuis panis ibi substantia non sit.

Tertio, quod nutrit, panis dicitur, quãuis substantia panis non sit, Psal. 77. Panẽ cæli dedit eis: & tamen manna, panis substantia non erat. Eccles. 15. Cibauit illum pane vitæ, & intellectus. Cum ergo Christus sit cibus optimus animæ in sacramẽto, panis dicitur. Adde ex Augu. Epist. 23. ad Bonifacium, species ipsæ panis, dicuntur etiam panis vt continens pro contento accipiatur, vt solet fieri sæpe in locutionibus communibus. Argumentum igitur horum, nullius est roboris.

Hæc

Universidad de Deusto
Biblioteca

Hæc dixit in Synagoga docens in Capharnaum.

COMMENTARIVS.

LOcum in quo mirabilem habuit Christus concionem describit, non occultum aliquem, sed publicum, iuxta illud Ioan. 18. Palam locutus sum mundo. Ego semper docui in Synagoga, & templo, quo omnes Iudæi conueniunt: in occulto locutus sum nihil. Erant multæ Synagogæ in oppidis Iudæorum, quo Iudæi conueniebant ad orandum, & ad lectiones scripturæ audiendas. Matt. 4. Docens in Synagogis eorum. Matth. 6. Qui amant in Synagogis eorum, & in plateis stantes orare. Templum vnum erat, & id in Hierusalem, in quo solo sacrificare licebat, & simul ea facere, quæ in Synagogis efficiebantur. In Synagoga igitur ciuitatis præcipuæ, & celebris Galilææ dictæ Capharnaũ, hic Christi sermo est habitus: qui enim pro salute omnium veniebat, loca publica, & celebria ad docendum eligebat.

Multi ergo audientes ex discipulis eius dixerunt: Durus est hic sermo, & quis potest eum audire?

VEritas ad salutem necessaria non est dissimulanda propter incredulorum scandalum exemplo Domini. Durum vocant sermonem, quem ad credendum difficilem existimabant, similitudine, & metaphora sumpta a cibo, qui præ duritia mandi non potest; & quod propriæ erat culpæ: nam eorum incredulitate, & vitio dentes ad mandendum etiam mollia ineptos habebant, in cibum ipsum reijciunt, vt recte annotat Cyril. lib. 4. c. 21. Vitium etiam suum aliorum iudicio defendunt: *Quis* inquiunt, *audire eum potest?* ac si dicant, non nobis solis durus est, & ad credendum difficilis, sed omnibus: nemo enim audire eũ potest. Tertul. lib. de carnis resurrect. *Durum*, exponit intolerabilem. Chryso. hom. 46. difficilem intellectu. Vtrumque videtur coniungendum: etenim ad intelligendum difficilis, & ad exequendum arduus, vt ipsi apprehendebant, videbatur.

Duo, audito ex Christi offendebãt.

Pro exactiori intelligentia aduertendum est duo esse, quæ horum aures offendebant: alterum est, carnem Christi manducati dare posse æternam vitam, essecq. supra manna datum Patribus, & in cibum mundi sufficientem futuram. Alterum est carnem Christi manducandam, & sanguinem bibendum sensibiliter, sicut & caro animalium manducatur; ita enim verbum intelligebant, & hoc horrorem incutiebat: sicut etiam si quis nobis carnes humanas mandendas, & edendas proponeret, horrorem, & nauseam, vel solo sermone faceret. Et propter hoc dictum est ab his, *Quis potest eum audire?* Hæc fieri non posse videbantur, & de his dictum est, *Durus est hic sermo*, id est credibilis non est, nec ad intelligendum idoneus, nec ad audiendum suauis. Hic est sensus verborum, in quo istorum error comprehenditur, & superbia: nam quæ intelligebant, proprio iudicio metiebantur, nec a tanto magistro discere cupientes, qua ratione intelligenda, & facienda hæc essent, interrogarunt. A tantæ enim virtutis, ac potestatis auctore, quantum Christum erant experti, nihil falsum nihil abhorrens proficisci posse scire debebant; ideo a crimine non excusabantur.

Sciens

Sciens autem Iesus apud semetipsum, quia murmurarent de hoc discipuli eius, dixit eis: Hoc vos scandalizat?

NOuum diuinitatis suæ profert argumentum; nemine referente tacitas discipulorum cogitationes, & murmurationes mutuas reuelat, & arguit, vt vel in hoc eius potentiam cognoscant, & fieri posse, quæ dicebantur, ac mysterium in eius verbis credant. Hoc appellat Ioannes scire *Apud semetipsum?* id est, propria scientia cognoscere, nemine referente. *Dixit* autem eis: *Hoc vos scandalizat?* ac si dicat: maiora audietis, & videbitis, parum hoc est, vt tam cito scandalizemini. Simile est illud Ioan. 1. Quia dixi, vidi te sub ficu, credis: maius his videbis. Dominus non retractat, quæ dixit; sed maiora adhuc promittit, vt magnitudine ipsa ad credendum alliciat: qui enim vera loquitur, quamuis audientes repugnantes videat; confirmare, & augere ea solet. Scandalizati autem isti dicuntur, quia in hoc Christi sermone offenderũt, & a Christi sequela, & disciplina retrocessetunt, seu retrocedere iam animo inceperunt: scandalum enim offendiculum est, in quod impingit aliquis, & cadit. Non verbum eos scandalizabat; sed ipsi suo vitio in ipso scandalizabantur & offendebãt: erat enim scandalum non actiuum, sed passiuum, quod vocant.

Si ergo videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius?

REspondet Dominus ad illud primum, in quo isti scandalizabantur, nempe, quomodo fieri potest, vt caro Christi vitam æternam dare posset; quomodo cibus toti mundo sufficeret: hec enim fieri non posse videbantur. Dicit igitur Dominus scandalum illorum reprehendens, quasi maiora adhuc superfint, *Si ergo videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius.* Hæc sunt per reticentiam, & apostopesim quandam dicta, quæ est quando ex affectu aliquo reticetur in verbis aliquid, quod est in mente: quod in præsenti facit Dominus. Nam supplere oportet, vt dicit Cyril. lib. 4. cap. 22. *Si videritis filium hominis ascendentem, vbi erat prius*, quid dicetis? ac si dicat: Vos scandalizamini, quia dixi me daturum carnem meam in cibum vitæ æternæ, visusq. sum vobis id facere non posse, nec carnem meam id efficere valere: quid igitur dicturi estis, cũ videritis hunc filium hominis ascendentem, vbi erat prius? id est cum meam diuinitatem cognoueritis, & hanc carnem diuinitati vnitam esse intellexeritis, vtique tunc non me aliquid, quod fieri nequeat, dixisse cognoscetis; maius enim est carnem meam vnitam esse diuinitati, quàm cibum esse vitæ æternæ: immo, cum vnita sit diuinitati, non mirum est si cibus esse possit toti mundo, & cibus quidem vitæ æternæ. Ex suo ad cælos ascensu, vbi prius erat, suam ostendit diuinitatem, carnemq. illam vnitam diuinitati, vt credant eam effectricem esse æternæ & cælestis vitæ, quippe quæ vnita est diuinitati, & ad cælos ascẽsura erat. Qui enim potuit carnem efficere suam deiferam, & cælestem, vt quæ terrena erat ad cælos ascenderet; potuit etiam efficere, vt cibus esset cælestis, & vitæ æternæ. Aperte se Deum profitetur carni vnitum, & in cælis existentem, vt se omnia facere posse ostendat. Illa autẽ particula *Ergo*, emphasim quãdam habet, & scandalum eorum vehementer arguit. Sensus enim est: Vos in hoc quod dixi scandalizati estis, ergo quando me ascendentem vbi eram prius, & me Deũ esse, & carnem meam vnitam diuinitati intelligetis, scandalizabimini nec? profecto non, sed potius confundemini, & admirabimini. Athanas. enim illud dictum Matth. Quicumque dixerit verbum &c. hoc verbum explicans dicit; propterea ascensionis suę Dominum meminisse, vt eos a corporali intellectu

abstra-

Universidad de Deusto
Biblioteca

abstraheret: ac deinde carnem suam, de qua locutus erat, cibum e supernis cœlestem, & spiritualem alimoniam, & ab ipso donandam intelligerent. Cyril. lib.4.c.22.addit:Dicit se ascensurum illò,vbi prius erat, vt audientes intelligant de cœlo quoque ipsum descendisse,& sic non vt homini, sed vt Deo viuificam carnem suam esse facilius credant.

ANNOTATIO XXXII.

CHryso.hom. 46. hæc verba connectit A cum illis, *Descendi de cœlo*: de quo isti murmurauerant,vt sit sensus: Quid ergo dicetis,si videretis filium hominis ascendentem,vbi erat prius & vnde descenderat?murmurabitis tunc?profecto non erit locus murmurandi.Sed dura expositio videtur:illa enim multum a præsenti sententia distat, quæ ad proxima refertur nempe ad scandalum; quia dixerat,*Caro mea vere est cibus & sanguis meus vere est potus*,tunc enim illi dixerunt: *Durus est hic sermo*, ad quod Dominus respondit: *Hoc vos scandalizat?* & persequens adiunxit: *Si ergo videritis filium hominis, &c.* Verba igitur hæc referuntur ad scandalum, de carne, & sanguine in cibum & potum vitæ dandis. Et ita refert Cyril.lib.4. cap. 22. cuius expositio hæc est, vt Dominus scandalum horum discipulorum tollere velit ea ratione, quia caro illa ex vnione ad diuinitatem extollenda erat in eam proprietatem, vt in cœlos ascenderet; cũ esset naturę terrestris.Non ergo mirum,si effici etiam possit cibus vitæ ab eadem diuinitate, sitq. sensus: Si ergo videritis filium hominis ascendere, vbi prius erat C quid dicetis?scandalizabimini tunc? profecto non, sed potius diuinitatis potentiã cognoscetis. Hanc expositionem secuti sumus in commentario. Dicitur autem ide Christus ascendere ratione humanitatis, vbi erat prius ratione diuinitatis; idem enim est suppositum seu persona, & propterea idem est, qui erat in cœlo, & qui ascendit, sed ratione diuersarum naturarum.

Alia antiquior expositio.

Alia expositio mihi occurrit huius sententiæ, quam in commentario non sum persecutus; quod a communi expositione recedere noluerim, cum sit valde probabilis: quamquam & hæc alicui fortasse non improbabitur, vt his verbis Dominus, illorum arguat scandalum, ostendens eos viam sibi ipsis præcludere & se ineptos facere mysterijs diuinis percipiendis, & audiendis. Et est sensus; Hoc vos scandalizat; quia dixi meam carnem manducandam, & sanguinem bibendum: Si ergo videretis, vt re vera videbitis, & scietis, me ascendentem in cœlum,tunc magis scandalizabimini,in hoc ipso, quod dixi. Si enim, cum me præsentem videtis, & mortalem, non creditis cibum & potum,carnem,& sanguinem meum esse posse: quando non videbitis præsentem, sed in cœlum ascendere, vi- B tam immortalem victurum intellexeritis, profecto hoc minus credetis, dicentes:Quomodo caro,quę est in cœlis,& immortalis, cibus nobis erit, & sanguis eius potus?& tamen necessarium est vobis ista credere. Dominus ergo inducit eos, vt incipiant credere, quæ nunc dicuntur. Si enim, quæ ventura sunt,expectant, nec præsentibus habent fidem, magis sibi credendi viam obstruunt. propterea Dominus eos instruit ostendens id fieri posse, quia spiritus, & diuinitas carni illi vnita est, quæ viuificat per carnem, non ipsa sola caro,vt in sequẽti sententia dicemus. Hæc expositio magis accommodatur verbis: nam illa particula *Ergo*, quæ illatiua est,insinuat maius futurum scandalum, nisi præsens tollat,& nisi nunc credant & re vera impletum videmus verbũ Domini. Nostris enim temporibus sunt, qui scandalum hoc sibi faciant,dicentes:Quomodo, qui est in cœlo,potest esse sub panis speciebus in terra? Quomodo immortalis potest manducari? & mentis suæ cæcitate, & superbia negant veritatem diuinam, non intelligentes, quòd tanto tempore prius Dominus his incredulis Iudæis obiecit, & prædixit. Hæc est expositio, quæ non improbabilis mihi visa est.

Spiritus

Spiritus est, qui viuificat, caro non prodest quicquam.

COMMENTARIVS.

Alteri scandali partem Christus removet.

REspondet Dominus ad illud secundum, in quo isti scandalizabantur, carnem sensibiliter ad modum ferarum manducandam esse intelligentes. Et connectitur hæc præcedenti sententiæ: dixerat enim se ascensurum in carne, vbi erat prius, significans se Deum esse,carnemq. suam vnitam habere diuinitatem; persequitur: Spiritus est, qui hanc vitã tribuit,non caro sola. Caro ex se non prodest ad hanc vitam æternam dandam; at Spiritus, & diuinitas, cui caro hæc vnita est, ipsa est cuius ratione caro est effectrix vitæ. Spiritum appellat diuinitatem carni vnitam,seu carnẽ vnitã diuinitati: carnem autem solam per se vocat carnem, qualem isti intelligebant, hæc autem non prodest ad æternam vitam, sed vnita diuinitati prodest ad vitam:nam, *Spiritus est, qui viuificat*, per eam. Quibus verbis remouet illud secundum, in quo scandalum isti patiebantur: nã carnem Christi puram, vt ceterorum hominum arbitrantes, non solum vitam non posse dare credebant,sed sensibiliter & carnaliter manducandam putabãt. Quod Dominus etiam his verbis reiecit: si enim caro ipsa non propter se, sed propter vnitam diuinitatem futura est cibus vitam efficiens, non ergo carnalis modus, & sensibilis est cogitandus; sed qui carni diuinitati copulatæ conueniat, qualis est is, quem Dominus postea instituit: ita enim vera nobis caro datur, vt tamen non carnaliter, & sensibiliter, sicut cibi communes, manducetur.

ANNOTATIO XXXIII.

Verba Christi proxima rectissimè communioni Sacramentali, & nõ solũ spirituali vendicant.

EX his verbis argumentum sumunt,qui A ter.Non ergo sequitur,Spiritus est qui viad spiritualem manducationem, quæ per fidem est, verba Ioannis trahunt: exponunt enim spiritum viuificare, quia verba sunt hæc spiritualiter intelligenda: et de manducatione secundum spiritum interpretantur. Sed quantum hi a rectosensu, & sanctorum Doctorum doctrina aberrent. aperte ostendi potest. In primis demus illis secundum sensum spiritualem hæc esse intelligenda, inde tamen non sequitur de manducatione, quæ per fidem est, verba hæc procedere: nam manducatio qua Christus in sacramento accipitur, non carnalis, sed spiritualis censenda est. Interrogo enim ego hos, B qui Catholici sunt,& multos etiam hæreticos, qui veritatem Christi in sacramẽto non negant,quando Christus Matt.28. dedit Apostolis corpus suum manducandum,dicens: Accipite, & comedite, Hoc est corpus meum; eratne illa manducatio carnalis, an spiritualis? vtique carnalem respondere nemo audebit: erat ergo spiritualis: & tamen non sola fide Christus manducabatur, sed vere, & realiter, tamen in sacramento, & insensibiliuificat, verba mea spiritus sunt,ergo mãducatio hæc est spiritualis, quasi sola fide fiat.Rectius Chrysost.hom.46.exponit quidem spiritualiter verba esse intelligẽda: tamen non propterea de manducatione,quæ per fidem est,sed de ipsa reali,quę in sacramento fit, verba hæc interpretatur, & in hoc recte sentit.Eius tamen expositio non videtur legitima; sic enim exponit, vt per carnem intelligenda sit auditio carnalis; per spiritum, auditio spiritualis, sitq. sensus; *Caro non prodest quicquam*. id est, auditio carnalis, quæ secundum carnem fit, & proprio iudicio metitur omnia, non prodest; sed quæ secundum spiritum fit, qua non vt sonant materialiter verba,nec secundum propriũ iudiciũ carnale sentiuntur,sed secundum spiritũ,quo diuina mysteria noscũtur.Hęc est auditio spiritualis,quando quis secundum Deum audit, & sapit, & hæc viuificat; non auditio carnalis, cum quis carnaliter sapit. Sensus ergo erit idem cum illo.2.Corint.3.Spiritus viuificat, littera occidit. At magis propria est, & accommodatior expositio, quam sequitur Cyril.

Universidad de Deusto
Biblioteca

lib.4.cap.23.& 24.nempe caro, si sola esset, non prodesset ad vitam; at quia Spiritus, & diuinitatis est caro, ipsiq. coniuncta, prodest, & efficax est ad vitam; diuinitas enim, per ipsam dat vitam. Hãc eandem sequitur Aug.tract.27.etiam explicat exemplo illius.1.Corint.8. Scientia inflat, charitas ædificat. Cuius sensus est, quòd sola scientia, nisi charitati sit vnita, inflat: si adsit charitas, non inflat sed potius per eam multa bona operatur charitas. Sic caro, si sola adsit, nihil prodest; at vt est diuinitatis organum, prodest ad vitam: per eam enim spiritus diuinus operatur: illi autem incredduli solam carnem carnaliter comedendam considerabant. Hæc Aug. nec propter hoc verbũ manducationem hanc realem & veram carnis in sacramento excludit, sed potius eam verbis applicat. idem docet lib. 10. Ciui. c. 24. Eandem ante hos doctores explicuit Athanasius libro de incarnatione Christi. Cuius verba hæc sunt: In communionem corporis Domini admissi sumus, quemadmodum ipse Dixit: Panis quem ego dabo, pro mundi vita est. Spiritus enim viuificans est caro Domini, quoniam ex Spiritu viuificante est concepta; quod enim ex Spiritu nascitur, Spiritus est. Hęc Athanas. Eadem verba habet Damas. lib. 4. de fide cap. 14. & idem Athanas. in illud dictum Matt. Quicunque dixerit verbum &c. eodem est interpretatus modo. Ante hos etiam Tertul. lib. de resurrect. carnis, eandem adhibuit expositionem, quamuis subobscure, vt nisi aduertat lector, in contrarium videatur sensum exponere.

Hæresis ex Christi verbis exorta.

Abutebatur hoc loco hæretici, quos arguebat, affirmantes nõ esse suscitanda carnem in resurrectione; dicebant autem, caro non prodest quicquam. Respondet Tertul. nihil hæc verba ad rem illorum facere, exponit autem sic, dicens: Sermonẽ constituens viuificatorem, quia spiritus, & vita sermo, eundem etiam carnem suã dixit, & quia sermo caro erat factus: proinde in causam vitæ appetendus, & deuorandus auditu, & ruminandus intellectu, & fide digerendus. Hæc Tertul. Perpende verba. quia verbum caro factum erat, vita non carni, sed verba tribuenda erat, vt causæ. Cumq. verbum in carne causa sit vitæ, non caro; non carnalis sensus, & mãducatio intelligenda est, vt illi intellexerunt, sed quæ sit fide, & intellectu, id est, nõ corporis cibus, sed animæ est. Et ita re vera est: nam licet realiter caro Christi accipiatur, cibus est animæ, & fide ac mentis effectu suscipi debet, non carnali appetitu, vt caro communis accipitur. & hic est verus Tertulliani sensus. Et certe elegans expositio Tertul. est quare cibus hic non carnali modo, sed spirituali, & mente sit accipiendus: quia etiamsi caro realiter accipiatur, non ipsa est, quæ per se viuificat, sed propter vnitum Verbum, quod spiritus est, & spiritualiter est manducandum. Ex his igitur Doctoribus, verus Christi verborum sensus elicitur.

Verba, quæ ego locutus sum vobis, spiritus sunt & uita.

COMMENTARIVS.

PErsequitur causam scandali accepti remouere, docens non carnali modo esse intelligenda verba superius prolata de carnis suæ manducatione, quasi caro sit manducanda sensibiliter, vt carnes communes, & quasi sic comesa caro, ipsa vitam præstet æternam. Sensus verborum hic est, *Verba quæ locutus sum*, non de re carnali, sed spirituali & viuifica sunt. Carnem suam, vt recte Cyril. li 4. cap. 24. annotat, spiritum vocat propter vnitam diuinitatem: verba autem dicit Spiritum, & vitam ratione materiæ, de qua tractant, vt non de carnali aliqua re, vt illi intelligebant, sed de carne spirituali, & viuifica, & modo spirituali accipienda dicta intelligantur. Attende spiritualem hanc intelligentiam, & manducationem non excludere, vti sæpe diximus, realem manducationem in Sacramento; sed carnalem illum modum, quo cibi communes accipiuntur, & quem isti existimabãt. Quod sacri Doctores communi sententia aduerterunt: & Aug. docte in illud Psal. 98. Adorate scabellum pedum eius obseruauit, dicẽs, Durum

Esus spiritualis nõ sacramentalẽ sed corporalẽ excludit.

Durum illis visum est, quod ait: Nisi manducaueritis carnem meam, non habebitis vitam æternam; acceperunt illud stulte, carnaliter illud cogitauerunt, & putauerunt, quod præcisurus esset Dominus particulas quasdam de corpore suo, & daturus illis, & dixerunt: Durus est sermo. Ipsi erant duri, non sermo: etenim si duri non essent, sed mites essent, dicerent sibi, non sine causa dicit hoc, nisi quia est ibi aliquod latens sacramentum. Manerent cum eo lenes, non duri: & discerent ab illo, quod illis discedentibus, qui remanserunt, didicerunt: Nam cum remansissent cum illo discipuli duodecim illis recedentibus, suggesserunt illi tamquam dolentes illorum mortem. quòd scandalizati sunt in verbo eius, & recesserunt. Ille autem instruxit eos, & ait illis: Spiritus est, qui viuificat, caro autem nihil prodest. Verba, quæ locutus sum vobis, spiritus sunt, & vita. Spiritualiter intelligite, quod locutus sum, non hoc corpus, quod videtis, manducaturi estis, & bibituri illum sanguinem, quem fusuri sunt, qui me crucifigent. Sacramentum aliquod vobis commendaui, spiritualiter intellectũ viuificabit vos, & si necesse est illud visibiliter celebrari; oportet tamen inuisibiliter intelligi. Hæc Augustinus. Perpende Augustinum, spiritualem intellectũ ponere in eo, quod etiamsi caro ministretur, & visibiliter Sacramentum sub speciebus visibilibus celebretur: tamen intellectu percipiendum est, quod latet; nec caro in partes diuisa manducanda est, sed tota inuisibiliter. Dominus autem his verbis illam stultam manducationem illorum remouit, non autem realem manducationem in sacramento. In hoc tamen non placet sententia Augustini, quod dicit hæc verba, & superiora: *Spiritus est qui viuificat*, dicta fuisse solis duodecim, post ceterorum discipulorum recessum: quando quidem ex verbis potius contrarium deducitur. Illud enim verbum, *Hoc vos scandalizat* continuari videtur cum his quę sequuntur; quod certum est illis scandalizatis fuisse dictum: post quæ Euangelista narrat illos recessisse. Ad duodecim autem post eorum recessum id solum dictum legimus: Numquid vultis, & vos abire? quod autem August. dicit, dolentes duodecim Christo suggessisse, quod illi abierint, Euangelista non narrat. Sic igitur res facta videtur, nempe sermone completo turba recessit, aliquanto uero tempore discipuli manserunt cum Apostolis, quibus dictũ est a Domino, quod narrat Ioannes: eo autem audito, etiam illi abierunt, manentibus duodecim. Et contextus hoc indicare uidetur, & communiter expositores uerba exposita illis etiam incredulis dicta esse censent: quod etiam in sequentibus magis confirmabitur.

Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt.

PArticula illa aduersatiua *Sed*, sensum declarat, & connexionem: ac si dicat, murmurationis, & recessionis istorum ego non sum causa, nec mea uerba, quę sunt Spiritus, & uita, sed eorum incredulitas: quia credere nolunt. Verbum *Non credunt*, non præsentem fidem solam negat, sed permanentem infidelitatem indicat, ut uerba sequentia probant; quasi diceret: Non sunt de numero eorum, qui crediturí sunt, nec de ouibus meis, vitio suo. Causã enim murmurationis, & defectionis discipulorum in eorum reijcit infidelitatem, & a se repellit: quippe qui nihil dixerit, propter quod hi murmurare aut deficere debuerint: Si enim aliquid difficile dictum erat a magistro, humiliter eos quærere, & discere oportebat. Dum dicit, *Sunt quidam ex vobis*, constat adhuc esse præsentes eos, qui receserunt postea, ut supra dicebam.

Sciebat enim ab initio Iesus, qui essent credentes, & quis traditurus esset eum.

HAec per quandam parenthesim ab Euangelista sunt dicta, reddente rationem, cur dixerit Christus: Sunt quidam ex vobis, qui non credunt: sciebat enim ab initio qui credituri erant in eum, & quis esset traditurus eum. Quia igitur sciebat, qui essent credituri, qui vero non, propterea dixit, quosdam esse non credentes. Ab initio incarnationis suæ vt homo, & ab æterno vt Deus hæc sciebat. Et attende hæc verba Euangelistæ non solum causam reddere, cur dixerit quosdam esse, qui non credunt: sed etiam causam reddere sequentium, in quibus prædicit etiam vnum ex duodecim diabolum esse. Propterea Euangelista hoc verbum interposuit, ac si diceret: Non mirum si omnia hæc Christus dicit, quia ab initio sciuit ea. Hoc argumento probatur, illud *Non credunt*, non tantum significare incredulitatem præsentem, sed etiam futuram: nempe non credunt, id est, non sunt de numero qui credituri sunt in me. Illud *Non credunt*, refertur ad discipulos descisentes: illud *Traditurus eum*, refertur ad vnum ex duodecim, de quo inferius loquitur Christus. Nam hæc parenthesis ad superiora, & inferiora etiam refertur.

Et dicebat: Propterea dixi vobis, quia nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre meo.

COntinuat Euangelista verba Christi, quæ coniuncta sunt superioribus: at Euangelista per parenthesim narrationem interruperat, post quam ad continuanda verba Christi reuertitur, & ideo non dicit: Dixit Iesus, sed *Dicebat*, quasi persequens eandem sententiam. Verba ergo Christi sunt hæc, *Sed sunt quidam ex vobis, qui non credunt: propterea dixi vobis: quia nemo potest venire ad me, nisi datum fuerit ei a Patre meo.* Repetit verba sua Dominus, quæ paulo ante dixerat, etiam prius quàm isti obmurmurarent, & descisceret: & dicit se propterea dixisse prius. *Nemo potest venire ad me, nisi fuerit ei datum a Patre*, quia nempe sciebat multos futuros, qui a Patre dati non sunt, & hos non esse venturos, non quod causa sit Pater, eorum incredulitatis, quia eos non dedit, sed ipsorum malitia, & culpa, vt docte annotat Cypria. Epist. 55. seu lib. 1. Epist. 3. qua culpa existente, Pater eos non dat, & ea visa nec dedit. Sapienter autem Christus repetit verbum, vt eo confirmet credentes, cum audiunt, quòd credant esse secundum Dei patris voluntatem, & beneplacitum, qui vero non credunt, Dei voluntati contrarios esse, nec partem habere cum Deo, tamquam eos qui a Deo electi non sint. Allegat autem dictum præcedens, ne tamquam ignarum futurorum, hos illum admisisse aliquis arbitraretur. Hanc sententiam superius explicuimus.

Ex hoc multi discipulorum abierunt retro, & iam non cum illo ambulabant.

HAec audientes discipuli illi, qui murmurarunt, a Christo descisuerunt, nec eum secuti sunt, vt ante solebant. Non omnes discipulos fuisse indicat Euangelista, sed multos. Aduerte, quamuis Christus ab initio hæc sciret, eos tamen ad disciplinam suam admisit, ne quis vel patrem, vel ipsum in causa fuisse, cur isti non crederent, existimaret.

ANNO-

ANNOTATIO XXXIV.

Quinam discipulorum abierint retro.

DIscipulos hos, qui recesserunt non esse de numero duodecim, res est aperta: nam post eorum recessum, Dominus ad duodecim est conuersus, dicens: Numquid & vos vultis abire? qui autem fuerint, certo determinari non potest. Augustinus in Psal. 98. eos de numero septuaginta discipulorum fuisse est arbitratus. Scandalizati, inquit, sunt discipuli eius septuaginta fere, & dixerunt: Durus est hic sermo. Epiphan. lib. 1. Tom. 1. cap. vltimo, idem dicit affirmans Lucam inter eos fuisse, & postea a Paulo conuersum. Idem lib. 2. Tom. 2. cap. 51. affirmat etiam inter eos fuisse Marcum postea a Petro conuersum. Euthymius de numero illorum septuaginta hos etiam esse censet. Non est improbabilis hęc grauium Doctorum sententia: nam duodecim solos remansisse ex ipso Ioannis contextu constat: ad hos enim tantum Dominus est conuersus, quos non sine causa Euangelista duodecim expressit: tum vt eorum nemo scandalizatus significaretur: tum vt aliquos recessisse indicaret. Nec mirum si hi A accesserunt, nam & fratres Christi incredituli extiterunt, & multi sunt eum prosecuti, qui tamen postea cõuersi insignes fuerunt viri: sic fieri potuit, vt & ij tunc increduli, postea conuersi veri euaserint discipuli Christi. Alijs non improbabile videtur, vt purent hos de numero fuisse eorum, qui frequentius Christum sequebatur, nõ tamen de numero septuaginta, qui numquam recesserunt: & mihi ista opinio visa est probabilior, quia verbis Euangelistæ accommodatior est, vt in commentario exposuimus. Verba enim illa: *Sciebat* B *ab initio Iesus, qui essent credentes, & quis esset eum traditurus*, indicant eos nõ fuisse de numero credentium. At per credentes certum est non intelligi, qui de præsenti credebant, nam & Iudas tunc forte credebat: sed eos, qui perseueraturi erant in fide. Rursus verba adiuncta in confirmationem, *Nemo potest venire ad me, nisi datum ei fit a Patre meo*, idipsum indicant: non enim a Patre datos illos esse significare voluit Dominus.

Dixit ergo Iesus ad duodecim: Numquid & vos vultis abire?

COMMENTARIVS.

NE Apostoli dum alios descisentes vident, in superbiam aliquam laberentur, quòd ipsi in fide permanerent, aut humanam gratiam aliquam a Christo captarent, quasi eius vtilitati deseruirent, eos Christus in humilitate continet, & in doctrina instruit. *Numquid*, inquit, *Et vos vultis abire* sicut illi abierunt? quasi diceret: Ego vestra opera non indigeo, nec propter me discipulos quæro, sed propter eosmet: non meam rem, sed vestram agitis, dum mihi adhæretis & fidem habetis. Et vt notat Chryso. ho. 46. non dicit, *abite*, ne eos contemnere videatur: sed interrogat, vt eos in libertate relinquat, ne pudore aliquo permanere cogantur. Hac interrogatione, vt notat Cyrill. lib. 4. cap. 27. ad rectæ fidei confessionem duodecim suos prouocat: immo, vt magis adhæreant, & firmiores sint, inducit: dum quantum sit ab eo recedere detrimentum cogitare & cognoscere ipsos facit. In Græco articulus est, *Dixit ad duodecim illos*, nempe electos Apostolos, & a reliquo discipulorum cœtu separatos: propterea enim duodecim dicit Euangelista, ne vllum eorum de numero fuisse deserentium Christum aliquis suspicatus esset. Particula *Ergo*, illationem indicat, quia illi abierunt, propterea dixit Dominus ad duodecim. Cypri. lib. 1. epist. 3. quæ est in nouo volumine Epist. 55. his verbis Domini, libertatem arbitrij recte probat.

Respondit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit ergo ei Simon Petrus: Domine ad quem ibimus? verba vitæ æternæ habes.

Insignis Petri erga Christum amor, & confessio.

REspondet Petrus, & responsio eius ad duo refertur: alterum est verbum Christi eis dictum, *Vultis abire*: ad quod respondet non solum se abire nolle, sed nec habere, ad quem se conuertat alium. Magnus profecto amor Petri, & eximia confessio: amor quidem, dum neminem se dicit habere, quem Christo præponat, & propter quem deserat ipsum: confessio, dum neminem etiam alium esse, per quem vita æterna sit consequenda, fatetur, ac si dicat: Nullus est alius, a quo sit speranda vita æterna, nec qui ratione eam assequendi docere valeat, præter te. Alterum est causa, propter quam abeundum erat: illi enim abierant, quia visus est eis sermo Christi durus, & qui audiri, & sustineri non posset, ad hoc referens responsum suum, dicit: *Verba habes vitæ æternæ*, ac si dicat: illi abierunt quia verba tua eis sunt intolerabilia, & dura visa: at nobis non sic visa sunt, sed verba vitæ æternę. Nec igitur habemus, quem tibi præponamus, & ad quem confugiamus: nec verba tua dura nobis videntur, sed vitæ æternę; non ergo est cur a te recedamus, & abeamus. Particula *Ergo*, verba hæc a Petro propter Christi verbum proxime narratum dicta esse significat. Nomine ceterorum duodecim Petrus respondet, vt docent Cyril. lib. 4. ca. 28. & Chrysost. hom. 46. & ipsa verba id indicant, *Ibimus*, inquit, & postea adiunxit, *Credimus, & agnouimus*. Cum enim in se talem sentiret affectum, facile reliquos condiscipulos eundem habere sibi persuasit. Verba vitæ æternæ habere Christum dicit, repetens verbum ipsius Christi: Verba quæ ego locutus sum, spiritus, & vita sunt. Est autem sensus, verba doces, quæ obseruata vitam æternam præstant, & quibus fidem habere ad æternam vitam cõsequendam necessarium est.

Et nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei.

PErsequitur suam confessionem Petrus, non solum tu verba vitæ habes, sed, *Nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei*, vt qualis es tu, talia sint verba tua. *Credimus*, propter fidem, quam habemus verbis tuis. *Cognouimus*, propter opera mira, quæ operatus es, quibus te Dei esse filium demonstras: hoc enim ista duo verba significant. Primum enim ad assensum ex auctoritate loquentis, secundum ad cognitionem propter miracula refertur: vt modis omnibus se certos esse eum esse filium Dei ostendat. Hæc verba refert Petrus ad illud Christi: Sunt ex vobis, qui non credunt; propterea respondet, nos non hi sumus, credimus enim, & cognouimus te filium esse Dei, non vt illi dicebant: Nonne hic est filius Ioseph? Illud *Quia*, non causam, sed declarationem indicat; nouimus, quòd tu es, seu te esse filium Dei. In Græco cum gemino articulo verba leguntur: *Tu es ille Christus, ille filius Dei*, vt verum Christum, & filum Dei ab alijs, qui aliqua ratione Christi & filij Dei appellati sunt, differre significet, vt notat Cyril. lib. 4. cap. 29. interpretans Petrum confessum esse Christum verum Dei filium.

ANNOTATIO XXXV.

Credimus, & cognouimus differunt.

CYrillus ibidem inter hæc verba, credere, & cognoscere, differentiam constituit: vt credere, simplicem fidem; cognoscere fidem ex ratione aliqua sumptã dicat. Quod nos in commentario diximus ad miracula referendum: qui enim ex miraculo credit, cognoscere dicitur. Adde etiam cognoscere, certitudinem quandam assensus, & intelligentiam insinuare: quod etiam Augustinus tract. 26. annotat dicens positum

positum esse prius credere, quàm cognoscere, quia res fidei prius creduntur, quã cognoscantur, & intelligantur. Allegat autem Cyrillus illud Isa. 28. Nisi credideritis non intelligetis. Ex his sequitur, vt cognoscere certiorem, & maiorem intelligentiam, quam credere adferat. Est autem præterea sciendum in Græcis codicibus legi in præterito, Credidimus: & ita legit Augustt. tract. 26. at in Latinis in præsenti legitur, & ita Cyprianus legit Epist. 55. & 69. & ita videtur legendum: nam fidem præsentem Petrus professus est. Credibile A enim est, etiam eos qui recesserunt prius credidisse. Sciendum rursus ex Chrysost. hom. 46. & Cyrillo lib. 4. cap. 29. Petrum Christum confessum esse filium Dei naturalem, non adoptionis. Chrysostomus autem addit non fuisse laudatum a Christo, vt factum est Matt. 16. causam non adfert: factum tamen id esse existimo, quia his verbis potius Dominus discipulos in humilitate continere intendebat: ne alijs recedentibus, ipsi tamquam perseuerantes superbirent. Laus igitur instituto præsenti vtilis non erat.

Cur Christus hoc loco Petri confessionem nõ laudauerit.

Respondit eis Iesus: Nonne ego vos duodecim elegi, & ex vobis vnus diabolus est?

COMMENTARIVS.

QVia Petrus ad illud Christi, *Sunt ex vobis qui non credunt*; nomine omniũ duodecim responderat, *Nos credimus*: propterea Dominus hæc addit verba, ostendens verba sua etiam in ipsis duodecim vera esse, & propter ipsos etiã esse dicta, quasi diceret: Dixi ex vobis esse, qui non credunt: tu autem Petre ab hac incredulitate omnes hoc duodenario contentos numero excipis, quasi meũ verbum non habeat in vobis locum. Sed deciperis, nam: *Nonne vos ego duodecim elegi, & tamen vnus ex vobis diabolus est?* quasi dicat: Etiam ex vobis est, qui retrocedat, & desciscat: nam a me duodecim electi estis, & tamen vnus deficiet, & recedet de vobis. Hæc verba multum continent Apostolos in disciplina, & humilitate, diligentioresq. faciunt periculo proposito cadendi, vt dicit Cyrillus lib. 4. cap. 30. eum vnum inter eos de numero non credentium, & eorum qui a Patre non sunt, ostendit. Dum enim determinate, quis sit, non exposuit, se posse deficere singuli existimare potuerunt. Adde ex Chrysost. hom. 46. propter ipsum Iudam hoc etiam esse dictum, cuius malitiam prædicit quidem, tamen nõ quis is sit indicat: hoc ne impudentius contenderet, illud, ne maiori licentia peccaret. Diabolum vocat, quia minister erat ipsius, per quem Christum diabolus impugnabat, & pugnaturus erat. His verbis suam quoque diuinitatem ostẽdit, qui occulta, & ventura nouit. Libertas arbitrij etiam ex hoc loco constat: electus enim a Christo sua libertate & vitio corruit.

ANNOTATIO XXXVI.

Diabolus triplicem exercet calumniam.

DIabolus nomen Græcum est idem significans, quod Latine calumniator, seu delator, per quandam autem Antonomasiam, Angelus malus de cælo lapsus, qui contra Deum, & nos inimicitias gerit, diabolus dictus est. Hic triplicem calumniam, seu delationem operatus est, & adhuc operatur: prima est, qua Deũ apud homines calumniatus est: altera, qua homines apud Deum: tertia, qua etiam homines. Primo loco, in principio mundi Deum apud homines calumniatus est, a A qua omnium prima calumnia. Iustin. in Orat. parænet. ad Gentes, dicit diabolum esse appellatum: idem etiam affirmat Tertul. lib. 2. contra Marcionem, vbi tres illius calumnias contra Deum apud homines primos numerat: Deo enim, vt homines illos contra eum prouocaret, prohibitionis imposuit mendacium. Cur, inquit, præcepit vobis Deus, ne de omni ligno paradisi comederetis? quasi Deus omne lignum prohibuerit, quod tamen falsum erat. Imposuit rursus inuidiã, quasi Deus ex in-

Deum mire apud homines calumniatus est.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex inuidia quadam prohibuerit esum. Scit enim Deus, quòd in quacumque die comederitis, eritis sicut Dij scientes bonum, & malum. Imposuit postremo mendacio, quasi Deus metitus fuerit, dicens: In quacumque hora comederitis morte moriemini. Nequaquam, inquit, moriemini. Sic calumniatus est, & detraxit Deo apud hominé in principio: propterea merito diabolus dictus est. Nō his contentus, calumniatus est etiam postea Deum, vt dicit Chrys. ho. 2. in 2. ad Cor. apud gentes, dū eis curam, & prouidētiam rerum inferiorum nō habere Deum aliquam mentitus, multa vitia illis persuasit. Calūniatus est etiam apud Iob: Ignis, inquit, de cælo descēdit, & occidit oues, &c. voluit enim causam malorū in Deū iactare, vt sic Iob contra eū irritaret. Recte ergo calūniator dicitur, qui Deū calūniari tentauit, & tērat.

Calumniatur homines apud Deum.

Secundo calumniatur homines apud Deum, vt eum contra eos prouocet: cuius calumniæ meminit Chryso. hom. 3. de patientia Iob, exemplo probans ipsius Iob, cui imposuit apud Deum, quòd propter bona temporalia, & mercedem illi inseruierit. Numquid, inquit, gratis colit Deū Iob? Idē docet Chrysostо. hom. 2. in 2. ad Corint. vbi hanc duplicem refert calumniam, contra Deum, & contra hominem.

Calumniatur denique homines apud homines.

Tertio loco homines apud homines calumniatur, vt eos inuicem sæuire faciat. Innumera habemus exempla, sic Christianos, a principio apud gentes calumniatus est, imponens illis infinita scelera, & crimina, vt Gentes in eos insurgere impelleret: de quibus calumnijs tractat Tert. in Apologer. His igitur de causis per excellentia quandā dictus est, diabolus.

Euthymius refert aliquos dicentes hoc in loco non accipi tamquam proprium nomen, vt significet illum, quem Antonomastice diabolum appellamus, sed vt appellationum commune nomen significans insidiatorem, vt sit sensus: Vnus ex vobis mihi, & factis, ac verbis meis insidiatur: At ipse in eam inclinat sententiam, vt sit nomen proprium, Iudæ tamen accommodatum: ministri enim, & mali homines, quia instrumenta sunt, & operarij diaboli, eodē nomine nominantur. Et ita etiam sentit Cyril. lib. 4. cap. 30. & Greg. lib. 15. mora. c. 17. vt dictus Iudas sit diabolus, quia operarius, & minister diaboli, per quem diabolus ipse in Christum insurrexit, & occidere procurauit, & ita dictum est. Cui consonat illud Ioan. 13. Cum iam misisset diabolus in cor, vt traderet eum A Iudas, & post buccellam introiuit in eū Satanas: nec in scriptura aliter sumi solet ab Euangelistis, & Apostolis. Vnde nec audiendi sunt rectiorum aliqui, qui vertendum censuerunt, vnus ex vobis calumniator seu insidiator est: rectius & verius legimus: diabolus est. Non solum autem diabolus dicitur in hoc loco, quia minister futurus ipsius erat, sed quia eum etiam in hoc imitatus est: vt enim dicit Basil. hom. Quòd Deus non sit auctor malorum, & Aug. lib. 11. super Gen. ad litter. cap. 26. Deus creauit Angelum bonum & B rectum: at ipse vitio suo diabolum se fecit, & calumniatorem: ita etiam Iudas electus a Domino bonus factus est, & iustus, tamen ad diaboli partes suo arbitrio, & malitia se conuertit. Non enim dicendū est Iudam, quando electus est, malum fuisse, vt aliqui sentiunt, existimantes Augu. tract. 27. id affirmare, qui re vera nihil tale dicit, sed electum esse, cum cognitus esset malus futurus. At ipsum tunc bonum fuisse docet Cyril. lib. 4. cap. 30. & Hiero. lib. 3. con. Pelagianos hunc locum Ioannis tractans. Idem affirmat & Tertul. lib. C de anima cap. 4. adiungens eum bonum perseuerasse vsque ad loculorum officium, immo verba hæc Domini id ipsum indicant, *Elegi*, inquit, *ego vos duodecim*, quasi dicat: Ego vos feci duodecim meos discipulos, & me sequentes, & credentes: at vnus ex vobis non ex me, sed ex se retrocedet, & diabolus est. Aduerte etiam, vt ex sequentibus patet, hoc Dominum dicere propter id, quod futurum erat, nempe, quia eum traditurū nouerat: quod Iudam tunc, quando hoc Christus protulit, nec cogitasse, credendum est. Quamuis D enim tunc malus erat, & fur: tamen de tradendo Christo adhuc nihil ei in mentem venerat, & propter hoc præcipue dicitur, *diabolus est*. Quamuis enim præsentis sit temporis, futuri habet significationem: nam sequitur: Sciebat enim, quis traditurus esset eum. Hæc electio, de qua Dominus loquitur, est illa, qua ex numero magno discipulorum, duodecim in Apostolos electi sunt: cuius meminit sanctus Lucas cap. 6. Vocauit, inquit, discipulos suos, & elegit duodecim ex ipsis, E quos & Apostolos nominauit. Statimq. nomina eorum recenset, inter eos autem Iudas est, vnde eum Apostolum fuisse, certa res est: postea peccato suo morte punitus ab Apostolatu cecidit, & eius locū Matthias occupauit, vt numerus duodenarius sacratus Apostolorū integer perseueraret.

Iudas cur sit appellatus diabolus.

Iudas cum a Christo electus est, bonus erat.

Dicebat

Dicebat autem de Iuda Simonis Iscbariote, hic enim erat traditurus eum, cum esset vnus ex duodecim.

COMMENTARIVS.

EVangelista exprimit eum, quem Dominus suis his verbis insinuabat: iam factum enim euenerat, quando hæc narrabat Ioannes. Et nota causam, *Hic enim traditurus erat*, quasi diceret, quia eum traditurus tunc erat, propterea dixit, *Vnus ex vobis diabolus est*. Non ergo propter malitiam tunc Iudę præsentem: sed propter futurum traditionis scelus, dictus a Christo diabolus est. Hic erat vnus ex duodecim Apostolis, propterea vera fuit Christi prædictio. Ioannes hæc narrat, vt diuinitatem Christi etiam in hoc commender, qui futura sciebat. Addidit autem, *Iscbariote*, vt eum ab alio Apostolo, qui etiam Iudas vocabatur, discerneret. Sentiebat Iudas tunc suam læsam conscientiam, quia furabatur, quæ in Eleemosynas ministrabantur: verbo tamen Christi, quod propter se dictum facile potuit ex suo facto cognoscere, non est commotus, neque emendatus: adeo malitia, & maxime auaritia cor hominis obdurat, & insensibile facit, & excæcat.

CAPVT SEPTIMVM.

POST *hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere. Erat autem in proximo dies festus Iudæorum, Scenophegia. Dixerunt autem ad eum fratres eius: Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua, quæ facis. Nemo quippe in occulto quidquam facit, & quærit ipse in palam esse: si hæc facis, manifesta teipsum mundo. Neque enim fratres eius credebant in eum. Dixit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum aduenit: tempus autem vestrum semper est paratum. Non potest mundus odisse vos: me autem odit, quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt. Vos ascendite ad diem festum hunc. Ego autem non ascendam ad diem festum istum: quia meum tempus nondum impletum est. Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa. Vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto. Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant: Vbi est ille? Et murmur multum erat in turba de eo. Quidam enim dicebant: Quia bonus est. Alij autem dicebant: Non, sed seducit turbas. Nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum. Iam autem die festo mediante, ascendit Iesus in templum, & docebat. Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quo modo hic litteras scit, cum non didicerit? Respondit eis Iesus, & dixit: Mea doctrina, non est mea, sed eius qui misit me. Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina, vtrum ex Deo sit, an ego a meipso loquar. Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit: qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iniustitia in illo non est. Nonne Moyses dedit vobis legem: & nemo ex vobis facit legem? Quid me quæritis interficere? Respondit turba, & dixit: Dæmonium habes: quis te quærit interficere? Respondit Iesus, & dixit eis: Vnum opus feci, & omnes miramini. Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem: non quia ex Moyse est, sed ex patribus: & in Sabbato circumciditis hominem. Si circumcisionem accipit homo in Sabbato, vt non soluatur lex Moysi: mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato? Nolite iudicare secundum faciem sed iustum iudicium iudicate. Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis: Nonne hic est*

Universidad de Deusto
Biblioteca

quem quærunt interficere? Et Ecce, palam loquitur, & nihil ei dicunt. Numquid vere cognouerunt principes, quia hic est Christus? Sed hunc scimus vnde sit: Christus autem cum venerit, nemo scit vnde sit. Clamabat ergo Iesus in templo docens, & dicens: Et me scitis, & vnde sim scitis: & a meipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eum: & si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis mendax: sed scio eum, quia ab ipso sum, & ipse me misit. Quærebant ergo eum apprehendere: & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. De turba autem multi crediderunt in eum: & dicebant, Christus cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit? Audierunt Pharisæi turbam murmurantem de illo hæc, & miserunt principes & Pharisæi ministros, vt apprehenderent eum. Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum: & vado ad eum, qui misit me. Quæretis me, & non inuenietis: & vbi ego sum, vos non potestis venire. Dixerunt ergo Iudæi ad semetipsos: Quo hic iturus est, quia non inueniemus eum? Numquid in dispersionem gentium iturus est, & docturus gentes? Quis est hic sermo, quem dixit: Quæretis me, & non inuenietis: & vbi sum ego, vos non potestis venire? In nouissimo autem die magno festiuitatis stabat Iesus, & clamabat, dicens: Si quis sitit, veniat ad me, & bibat. Qui credit in me, sicut dicit scriptura, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ. Hoc autem dixit de Spiritu, quem acceperi erant credentes in eum. Nondum enim erat Spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Ex illa ergo turba cum audissent hos sermones eius, dicebant: Hic est vere propheta. Alij dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Numquid a Galilæa venit Christus? Nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, vbi erat Dauid, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum. Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum: sed nemo misit super eum manus. Venerunt ergo ministri ad Pontifices, & Pharisæos. Et dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum? Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo. Responderunt ergo eis Pharisæi: Numquid & vos seducti estis? Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem, maledicti sunt. Dixit Nicodemus ad eos (ille qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis:) Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat? Responderunt, & dixerunt ei: Numquid & tu Galilæus es? Scrutare scripturas, & vide, quia a Galilæa propheta non surgit. Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

Post hæc autem ambulabat Iesus in Galilæam. Non enim volebat in Iudæam ambulare, quia quærebant eum Iudæi interficere.

COMMENTARIVS.

MVlta Christi verba, & sententias, quibus suam demonstrat diuinitatem capur hoc continet; superiori autem in hunc modum connectitur. *Post hæc*, inquit, quæ Dominus operatus est miracula; & post altissimum sermonem de eius carne, & sanguine in cibum, & potum vitæ æternæ dandis, in Capharnaum publice habitum, Christus Dominus *Ambulabat in Galilæam*, id est, per loca, & oppida Galilææ: nec in Iudæam abire, seu redire volebat propter Iudæorum odium, quia eum occidere quærebant. Recto consilio causam, cur in Iudæam non iret, Euangelista expressit: ne enim aliquis obtrectator obijceret, quòd lucem fugiens Iudæam declinarit propter Pharisæos, & scribas in lege peritos, in Galilæa

Cur in Iudæa Christus moratus non est.

Galilæa morari inter imperitos eligens, causam adiecit Ioannes, quia inter Iudæos tutus non erat: quærebant enim eum interficere. Dominus autem tempus a Patre præfinitum passionis & mortis expectans, illorum furori locum dabat; eorum ergo perfidia & rabies in causa erat, cur Dominus inter Galilæos moram faceret. Poterat Dominus, si sua vti voluisset potestate, eorum reprimere furorem, vt aliquando fecit: tamen quia formam serui accepit, voluit etiam se hominem demonstrare, ac diuinam cohibere potentiam, vt nobis daret exemplũ, quibus persecutiones interdum licet subterfugere. Vt enim August. tract. 28. dicit: Qui potestatem habuit omnes superandi persecutiones, voluit declinare propter suos fideles, quibus talis non inest potestas, vt doceat aliquando esse declinandas: quia in media pericula temere non est irrumpendum. Aduerte tamen ita Dominum declinasse pericula, vt hoc intermedio tempore a suo cursu non deflecteret: nam & miracula operatus est multa, & suæ veritatis doctrinam aperuit. Vitæ enim incolumitas, vt Deo inseruiamus, quærenda est: & sic pericula sunt cauenda, vt Dei gloriam fugiendo non prodamus, & propter vitam viuendi causam perdamus. Quærebant autem Iudæi interficere eum propter illud opus paralytici apud piscinam sanati: de quo cap. 5. dictum est.

ANNOTATIO I.

Quæ Dominus in Galilæa gesserit alij Euangelistæ recen sent.

SVnt aliqua annotanda. Primum est A hoc tempore, quo Dominus in Galilæa propter Iudæorum fœuitiam dicitur commoratus, multa fecisse, quæ ceteri narrant Euangelistæ, nempe Matthæus cap. 15. 16. 17. 18. vsque ad principium decimi noni. & Marcus cap. 7. 8. 9. Post illa omnia hoc medio tempore facta, & a Ioanne prætermissa, gestum est, quod Euangelista noster in hoc capite narrat. Non igitur vacauit Dominus, nec a sui officij cursu, vel latum vnguem deflexit, quamuis in Iudæam non venerit.

Diuersi legendi modi.

Alterum annotandum est circa litterã: triplex enim lectio inuenitur: Prima, vt in ablatiuo legamus, in Galilæa, & in Iudæa: & huic respondent Græca exemplaria, quæ nunc habentur, quasi dictum sit: Conuersabatur in Galilæa, non enim volebat commorari in Iudæa. Altera lectio est, vt vtrumque in accusatiuo legamus, & hanc lectionem habent Latini codices. August. tract. 28. ita legit: immo Cyril. lib. 4. cap. 31. Chryso. hom. 47. C ita legisse videntur, si fidelis est interpres. Et re vera hæc mihi vera lectio videtur: verbum enim ambulare est motum significans, vt sit sensus: Ambulabat in Galilæam, id est, per Galilæam: non enim vno in loco consistebat, sed a loco in locum proficiscebatur, quod recte diximus in Galilæam ambulare. Nec in Iudæam ambulare volebat: id est, per loca illius prouinciæ. In hunc sensum superius c. 3. legimus venisse in terram Iudæam, id est, iter fecit per Iudæam, de vno in alterum locum permeando: & vera, & antiqua Græca exemplaria ita legisse probabile est. Tertia lectio, vt primum sit in ablatiuo, secundum in accusatiuo: Ambulabat in Galilæa, nec volebat in Iudæam ambulare. Hæc etiam lectio minus probatur: media videtur magis legitima, quamuis siue vno, siue altero modo legamus, sensus idem sit.

Tertium annotandum est, verum non B esse, quod aliqui sine vlla auctoritate fingunt, Christum iuisse in Iudæam, & redijsse in Galilæam, propterea q. nunc dictum esse: *Ambulabat in Galilæam.* Putant enim tempore huius paschatis ascendisse in Hierusalem, & nunc venisse in Galilæam: sed ex Euangelio nihil tale habemus, & an eo Pascha te, quod fuit tertij anni prædicationis eius, Dominus ascenderit, incertum omnino est. Non ergo interpretari licet ambulasse in Galilæam: quasi post concionem illam capitis sexti venerit in Iudæam, & nunc reuersus dicatur. Sed probabilius est post concionem illam immediate ambulasse in Galilæam, id est, per regionis illius loca, nec voluisse venire in Iudæam. Immo mihi vnum videtur valde probabile, Euangelistam causam assignare voluisse, cur in Iudæam non venerit, cum Pascha esset, quando omnes ascendere tenebantur, quasi diceret: non venit in Iudæam in Paschatis festo, quia Iudæi eum occidere quærebant. Non enim in Iudæam

Universidad de Deusto
Biblioteca

veniſſe hoc paſchate, etiam indicat verbum illud, *Poſt hæc*, nempe poſt ea, quæ geſta prius in ſexto capite narrantur.

Quartum eſt annotandum, aliquos loco illius, *Nolebat ambulare in Iudæam*, legere: Non poterat ambulare in Iudæa: & ita Euthymius exponit, & Chryſ. ho. 49. Dictus autem eſt non poſſe ambulare A in Iudæam, quia turus ibi non erat: non quòd poteſtatem non haberet, ſi ea vti voluiſſet: ſed quòd, ſi vt homo tantum, & non vt Deus ageret, ibi tuto commorari non poſſet propter inimicorum inſidias, quas vt homo ſolum humano more procedens, non poſſet declinare. Communis lectio eſt: *Nolebat ambulare*.

Erat autem in proximo dies feſtus Iudæorum Scenophegia.

COMMENTARIVS.

TEmpus deſcribit, vt cauſam cur Hieruſalem venerit, & ad aſcendendum in Iudæam a fratribus ſit inuitatus, ſignificet: hoc enim tempore ex omni parte Iudæi Hieroſolymam confluebant ad adorandum in templo. Scenophegia feſtum erat Tabernaculorum, vt in annotatione exactius declaratur.

ANNOTATIO II.

De feſtis Iudæorum.

NOn inutile, neque a noſtro inſtituto alienum exiſtimo: Si dierum feſtorum, qui apud Hebræos in honore habebantur, breuem aliquam, & dilucidam fecero mentionem. Multa enim loca apud Ioannem, ceterosq. Euangeliſtas hac facili, & compendioſa enarratione facilius intelligentur.

IN primis feſta omnia communi vocabulo Sabbata in ſcriptura appellantur. Leui. 19. *Sabbata mea cuſtodite.* Solemnitas eorum a veſpera diei præcedentis in veſperam ſequentis perdurabat, vt conſtat Leuit. 23. celebritas autem, & cultus feſtorum ſita erant in oratione, ſacrificiorũ oblatione, ceſſatione ab operibus ſeruilibus, & animarum afflictione. Non quòd omnia hæc in ſingulorum celebritate, ſed quòd aliqua ſaltem exigerentur, & fieri deberent.

Diuiſio feſtorum.

Feſtiuitatum ergo apud Hebræos celebratarum, quædam erant ex diuino præcepto, quædam ex humano inſtituto indictæ. Illarum quædam erant hebdomadariæ, vt ſabbata; quædam menſtruæ, vt Neomeniæ; quædam annuæ, & hę fuerũt ſex. Prima dicebatur Paſcha, ſeu Phaſe. Secunda Pentecoſte. Tertia feſtum Tubarum. Quarta feſtum expiationis. Quinta A Scenophegia, ſeu feſtum tabernaculorum. Sexta, collectę, ſeu Cœtus. Hæ vero nempe a Iudæis inſtitutæ erant annuæ, & hę præcipue, nimirum feſtũ Iudith, feſtum Mardochęi, feſtum Encæniorum, feſtum pridie Mardochęi, feſtum a Simone Machabæo inſtitutum, & feſtum ignis. de horum ſingulis ordinate quantum ex ſcriptura conſequi licet dicemus.

De ſabbato.

Quatuor erant propria Sabbati celebrati.

PRimum feſtum, quòd ſepteno quoque die celebrabatur, erat Sabbatum. De cuius etymologia; inſtitutionis cauſis, obſeruantię qualitate, & ceſſatione diximus ſuperiori cap. 5. Quibus nunc adiungimus, quattuor huic feſto ſingularia, quorum primum eſt: Non ſolum ab omni opere ſeruili vacandum tunc eſſe iuxta Domini præceptum Exo. 20. quod alijs

alijs feſtis commune erat, ſed eſt (quod A tinum reliquit: huius enim ſæculi tempus comparamus cum Petro. 2. epiſt. ca. 1. Donec dies illucęſcat, & oriatur Lucifer in cordibus noſtris. Quamuis autem idem ſit agnus, caro nempe & ſanguis Chriſti, modus tamen oblationis noſter diuerſus eſt ab eo, quo obtulit Chriſtus. Hanc ſignificationem, & figuram ex Danie. 12. deducimus, qui de vltimo ſæculi tempore loquens iuge Sacrificium ceſſaturum prædixit: quo verbo noſtrum Miſſæ Sacrificium, vt ſacri doctores ſentiunt, præſignauit. Sacrificium igitur iuge, figura noſtri, Sabbato, vti diximus, geminabatur.

ſabbato proprium fuit) abſtinendum a cibis coquendis, & condiendis, vt præceptum eſt Exod. 16. adeo, vt nec ignem accendere liceret, vt cõſtat Exod. 35. Hæc enim pridie Sabbati fiebant: idcirco hic dies dicebatur paraſceues quaſi præparatorius, ad cuius veſperam incipiebat Sabbati feſtum, quando iam omnia parata eſſe oportebat.

Non licebat Sabbato iter facere.

Secundum eſt non licuiſſe iter facere Sabbato Exod. 16. Nullus, inquit, egredietur de tabernaculo ſuo die ſeptimo, ſed Sabbatizabit populus die ſeptimo. Ad hoc alludens Dominus Matth. 24. dicebat Iudæis: Orate, ne fuga veſtra fiat hieme, B aut Sabbato. Quod teſte Origene lib. 2. de princip. cap. 4. Iudęi nonnulli ſuperſtitioſe, & ridicule obſeruabant, cum tamen non ita ſtricte eſſet prohibitum, quin liceret breue quoddam ſpatium extra vrbes peragere. Quod ex act. 1. deducimus, vbi montem Oliueti a Hieruſalem diſtare habemus iter ſabbati, ideſt quantum die Sabbati conficere licebat: hoc autem ſpatium vnius erat milliarij Italici. Hinc eſt vt conſtat ex Ioſu. 3. Arcam Domini anteceſſiſſe totum populum per duo millia cubitorum, quæ vnius milliarij ſpa- C tium conficiunt. Quod factum Origenes dicit, refertq. Oecumen. Act. 1. vt quando Sabbato quieſcendum eſſet, poſſent Iudæi ex ſuis tabernaculis orandi cauſa in tabernaculum Arcæ venire.

Panes propoſitionis recentes apponebantur in Sabbato.

Quartum eſt, panes propoſitionis, quos perpetuo Deus in templo ſuper menſam aſſeruari iubebat, Exo. 25. Sabbato mutabantur, recentesq. collocabantur, vt legimus Leui. 24 Hæc plena ſunt diuinis myſterijs, quia omnia in figura contingebant illis: ab eorum autem explicatione ſuperſedemus, ne longe ab inſtituto diuagemur. Illud tamen vnum non prętermittam, nimirum Sabbatum inter cetera maxime præſignaſſe ſtatum beatitudinis ęternæ, in qua completa erit vocis huius ſignificatio. Sabbatum enim quietem ſignificat, quæ in patria illa vera, & perfecta eſt. ita docet Auguſtinus lib. 22. Ciuit. cap. 30.

Sabbatum figura beatorum ſtatus.

Quattuor ergo illa, quę propria Sabbato diximus, ea, quæ in beatitudine sũt, maxime repræſentabãt. Primo quidẽ Sabbato cibi non præparabantur, ſed præparatis veſcebatur. Quod ſuo facto Deus cõfirmauit: nam Manna non pluebat Sabbato, ſed die præcedenti quantum pro ſabbato etiam opus erat colligebatur, Exo. 16. Sic in cæleſti gloria fiet: nam fruemur bonorum operum fructu, quæ in hoc ſæculo velut in die paraſceues fiunt: non enim operum, ſed præmij locus ille eſt. Quod Dominus Ioã. 4. ſignificauit, dicẽs: *Congregat fructum in vitam æternam.* Secundo non licebat tunc extra vrbes iter facere, niſi modicum, quod pro nihilo rẽputatur. Quo ſignificatur beatiſſima, & ſempiterna illa manſio: non enim nunc habemus ciuitatem permanentem, ſed futuram inquirimus, ad quam poſtquãm peruenerimus, non iã vmquam ab ea diſcedemus. Tertio iuge Sacrificium geminabatur in Sabbato. Iuſtus quidem in hoc ſęculo redemptionem habet ſolius animæ corpus vero corruptioni adhuc ſubiectum eſt Rom. 7. Mente ſeruio legi Dei, carne autem legi peccati. illic vero vtriuſque eſt perfecta redemptio. Rom. 8. Gemimus

Iuge ſacrificium geminatum in Sabbato.

Sacrificium Miſſæ.

Sacrificium Miſſæ.

expe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

expectantes redemptionem corporis nostri. Quod Isaias cap. 40. significauit, dicens: *Recepit à manu Domini duplicia*. Quarto sabbato renouabantur panes propositionis, & recentes in mensa apponebantur; quia in gloria fiet copiosa, & plena renouatio, reiecta omni vetustate, quâ per peccatum contraximus. Tunc implebitur illud Psal. 102. *Renouabitur vt Aquilæ iuuentus tua.* & illud Apoca. 21. *Ecce noua facio omnia*. Vere ergo Sabbatum figura erat beatitudinis, quam speramus.

Sabbati obseruantiæ causa.

B Fuit autem Sabbatum maxime obseruantiæ apud Iudæos, tum quia eo facto recolebant beneficium creationis, quod erat inter ea, quæ a Deo populo illi collata sunt, quæq. ipsi per reliqua festa celebrabant, primum & maximum: tum quia eodem festo, Dei veram, sempiternâque diuinitatem, omnia idola damnantes, profitebantur. Quoniam signum exterius præcipuum, quo verus Deus discernitur, & quo eius sempiterna virtus declaratur, est omnium rerum creatio: qui igitur Deum creatorem veneratur, & recolit eundem verum, & solum Deum confitetur. Hæc causa est, cur toties vetus testamentum Deum creatorem reperit. Psal. 95. Benedicti vos a Domino, qui fecit cælum, & terrâ. Psal. 123. Adiutorium nostrum in nomine Domini, qui fecit cælum, & terram. Sunt quam plurima huiusmodi testimonia. Recte ergo dixit Philo lib. de victimis, *in principio*, Sabbati obseruantiâ fuisse in æternitatis Dei honorem. Qui enim Deum creatorem cõfitetur omnium, eundẽ æternum affirmat. Hæc de Sabbato.

De Neomenia.

NEomenia Græcum nomen est: idem significãs, quod Latine nouilunium. Iudæi enim menses; & annos secundum lunæ motum computabant: prima ergo dies Lunæ menstruæ, erat prima mensis, & Nouilunium, seu Neomenia appellabatur: tuncq. festum celebrabatur, quod a noua luna Neomenia etiam dicebatur, ab Hebræis autem vocabatur חדש quod significat nouũ, quasi sit initiũ ע & nouus mensis. Nos Calẽdas appellamus Græco vocabulo, quod vocationem significat, quia prima die mensis Pontifex apud gentes vocato populo, quot dies nonæ a calendis distarẽt, pronunciabat. Huius festi institutio, & Sacrificia in eo offerenda recẽsentur Num. 28. vtebantur Iudæi eo die tubis, vt legimus Num. 10. meminit huius festiuitatis Iosephus lib. 3. Antiqui. ca. 10. Nec in eo Hebræi tenebantur cessare ab operibus seruilibus.

Causa celebritatis Neomenia.

Celebrabant autem Iudæi festum hoc in memoriam perpetuæ diuinæ gubernationis, quasi gratias Deo agentes pro continuis beneficijs ab eius manu prouida; & omnium gubernatrice procedẽtibus: simul etiam deprecantes, & efflagitantes, ne in futuro ea destituerentur. Idcirco hoc festum celebrabatur in Nouilunio, quod vtrumque continet tempus, cum sit præteriti finis, & futuri initium. Quod etiam in figura illis contingebat: vt enim dicit August. lib. 19. con. Faust. cap. 10. nouilunij festum indicabat nouitatem spiritus, & Euangelij per Christum legi impositi, finem, & idololatria expulsa, efficiendam: de qua dictum est Gala 6. In Christo neque circumcisio aliquid valet, neque præputiũ sed noua creatura. & Tit. 3. Saluos nos fecit per lauacrum regenerationis, & renouationis Spiritus sancti.

C Verumtamen non absque mysterio festũ hoc non in plenilunio, quando lunæ virtus magis viget, sed eius defectione celebrãdum Deus præcepit. Cuius rei ratio ex quadam doctrina Cregor. Nazian. orat. 2. de Paschate, maxime, elucidatur: erat quippe populus ille in idololatriam nimiũ procliuis, vtpote ab idololatria abstractus, & idololatris circumdatus: idcirco dedit illi Deus sacrificia, & cærimonias, quæ sic Deo vero populum coniungebant, vt quãdam etiam similitudinem, & vicinitatem

D cum ijs, quæ idololatræ agebant, haberẽt. Hac enim ratione suaui & dulci manu ab illis gentium ritibus ablactabatur; suo post tempore ab ijs etiam omnibus ablactandus. concessit igitur multa similia ritibus gentium, sed in veri Dei cultum perfecta, & commutata. vnde docte, & acute dicit Gregorius legem illam velut: maceriem quandam inter Deum, & idola fuisse. Ex ijs causam propositæ difficultatis facile est intelligere: erant Hebræi propensi

E ad sacrificandum lunæ cum gentibus, quã cæli reginam appellabant, vt constat Ierem. 14. Prophetamq. audire detrectabãt ea Sacrificia prohibentem: concessit igitur Deus, vt lunæ tempore sacrificarent, sicut & gentes, sed non vt gentes ipsi lunæ Sacrificium offerrent, sed vero Deo lunæ, & cæli auctori: vtq. hoc significaret non in plenilunio, quando gentes sacrificare consueuerant, sed in lunæ defectione lunæ virtuti quasi diuinitatem habentis,

Quare nõ in plenilunio sed in nouilunio festum agebatur.

A nientes: cuius ratio, & explicatio habetur. Deutero. 16. *Septem*, inquit, *diebus comedes absque fermento panem afflictionis: quoniam in pauore egressus es de Ægypto, vt memineris diei egressionis tuæ.* de hoc tractant Iosephus lib. 3. antiqui. cap. 10. & Philo lib. de sacrificijs Abel, & Cain. Institutum est autem azymorum festum Exo 12. Leui 23. & Deutero. 16. in memoriam illius facti, quando in exitu de Ægypto, præparauerant massam, vt panes coquerẽt pro via: superueniente autem primogenitorũ occisione, adeo eos vrgebant Ægyptij ad egrediendum, vt fermentandi tempus non concederent: secum autem massam portantes infermentatam, igne coquentes comedebant.

De Pentecoste.

PEntecostes festum quinquagesimo die a festo Paschę celebrabatur, idq. nomen Græcum significat nam πεντηκοστὴ idem est, quod Latine quinquagesima. est autem in femenino genere, quia suppletur

C ἡμέρα, idest dies, quasi quinquagesima dies. A quo autem die Paschæ inciperentur dies hi quinquaginta numerari, habemus Leui. 23. & Deutero. 16. Sic enim legimus, *Numerabitis ab altero die Sabbati, in quo obtulistis manipulum primitiarum septem hebdomadas plenas vsque ad alteram diem explectionis hebdomadæ septimæ, idest quinquaginta dies, & sic offeretis sacrificium nouum Domino.* A secundo ergo die azymorum, quod etiam affirmat Iosephus

D lib. 3. Antiquit. cap. 10. quando manipulus segetum offerebatur, & cuius festiuitas incipiebat a vespere primi diei, numerabantur dies hi quinquaginta: quorum quinquagesimus erat festum Pentecostes, quod etiam festum hebdomadarum appellatum est. Num. 18. Deuter. 16. & 2. Machab. 12. Offerebant autem singulæ familiæ eo die duos panes noui tritici, quod tunc meti incipiebat, primitias Deo vt legitur Leui. 23 & Deuter. 16. ideoq. festum etiam pri-

E mitiarum dicebatur. Ter quidem in anno primitiæ offerebantur Deo, Primo spicarum, & segetum die secunda azymorum. Secundo panum ex nouis granis, in die Pentecostes. Tertio frugum mense Septembri: præcipuæ erant, quæ in hoc festo Pentecostes, offerebantur, ideo appellabatur, festum primitiarum. Fiebant etiam tunc Sacrificia, quæ præscribuntur Leui. 23. de quibus latius tractat Iosephus libro 3. Antiquit. capit. 10.

Quæ

De Phase, & Azymis.

QVamuis Pascha cum azymorum festo tamquam vnum coniungamus, duæ tamen erant celebritates, vt constat Leui. 23. *Mense*, inquit, *primo quarta decima die mensis ad vesperam Phase Domini est, & die decima quinta solemnitas est azymorum*: a priori autem nempe phase, seu

B Paschate posterior festiuitas Pascha etiam dicebatur. De Phase agitur copiose Exo. 12. volẽs enim Deus de Ægypto Hebræos educere, & de manu Pharaonis eripere; iussit decima quarta mensis Martij, qui apud illos ab eo tempore Domini præcepto primus anni mensis esse cœpit, vt in qualibet domo agnus immolaretur, cuius sanguine postes, & superliminaria ostiorum vngerentur; vt Angelus illa nocte ad interficienda Ægyptiorum primogenita ventu-

C rus, pertransiret, & illæsas relinqueret domos agni sanguine tinctas. Idcirco hoc festum dicebatur phase, idest transitus, quia Angelus percutiens transibat per domos Hebræorũ, primogenitis eorum parcens. In tanti beneficij memoriam præcepit Dominus Iudæis, quotannis festum celebrare, & decima quarta die mensis Martij ad vesperam agnum per singulas familias immolare, eosq. non crudo, nec aqua cocto, sed igne asso vesci quibusdam adhibitis cærimonijs, quę loco allegato præscribuntur. Fuit autẽ præceptum Deuter. 16. in Hierusalem tantum, non autem alibi Phase immolare. Dicitur etiam Pascha quod nomen idem significat, quòd Phase, sed hoc Hebræum, illud vero Chaldæum est, vt testatur Philo libr. 3. de vita Moysis. De hoc ramẽ fusius dicemus cap. 13. vbi de Paschate tractandi occasio maior datur.

De Azymis

AZymorũ festum simul cũ festo Agni incipiebat, nempe ad vesperam decimæ quartę mensis Martij, & per septem

E dies perdurabat, quorum primus qui erat decimus quintus, & vltimus erant feriati: in quibus nullum seruile opus facere licebat, omnibus tamen septem a decima quarta lunę, vescendum erat azymis, nec fermentatum panem edere licebat, vt constat Exo. 12. & Leu. 23. & Deut. 16. ideoq. festum hoc afflictionis dicebatur, quia nimirum panis azymus afflictionis est, vt pote nec gutturi nec sãitati corporũ cõue-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Causa instituti festi non facile patet.

Quæ autem huius festi causa fuerit, nō facile patet. Quidam ex recentioribus institutum existimant in memoriam legis, quam Hebræi accepisse dicunt die quinquagesima ab exitu de Aegypto, Deo eam tradente Moysi in monte Synai. In qua sententia duo sunt considerandā: vnū est legem datam esse quinquagesima die ab exitu de Aegypto: alterum est festum Pentecostes institutum in huius rei memoriam. Prius quidem habet graues Patres antiquos fautores: nam Cyprian. ser. de Spiritu sancto. Hiero. ad Fabiol. mans. 22. August. quæst. ex nouo testam. cap. 95. & epist. 119. cap. 16. Leo serm. 1. de Pentecost. & Chrysost. serm. 2. de eodem festo id affirmarunt. Augustinus autem in quæstio. citatis id ex scriptura deducit: nam die tertia mensis tertij, nempe Maij datam dicit legem Exod. 19. Populus autem egressus est decima quinta die mensis primi, scilicet Martij Exod. 12. ab hac autem die vsque ad illam, quinquaginta dies intercedunt inclusiue. Quę quidem computatio patitur difficultatem: nam Augustinus rationem habuit mensium solarium; Iudęi vero & scriptura non hos, sed lunares computat, quos constat minores esse solaribus: vnde ab exitu de Aegypto, qui fuit decima quinta lunę mensis Martij vsque ad tertiam diem lunę Maij, non sunt quinquaginta dies, sed quadraginta septem. Præterea Augustinus a decimaquinta die, quando sunt egressi de Aegypto, computat dies Pentecostes, cum computandi sint a decima sexta, quę erat secunda Azymorum, vti diximus, & ex scriptura ostendimus.

Quamobrem quidā alij diem illum tertiū Exo. 19. quando lex data est, interpretantur, non quidē tertium diem mēsis, sed tertium ab eo, quando locutus est Moyses populo, scq. erat sextus dies lunę mensis Maij: tunc autem a die egressus exclusiue, dies quinquaginta numerantur. Quod si ita computes, tunc erit festū Pentecostes, seu hebdomadarum eodem die, quo data est lex: nam a secunda Azymorum inclusiue, seu a decima quinta die exclusiue, quod idem est, vsque ad sextam diem inclusiue Maij, sunt quinquaginta dies mensium lunarium, quando data est lex, & quando celebrabatur Pentecostes festum. Hoc ergo modo locum habet doctrina Patrū quinquagesima die ab exitu de Aegypto datam esse legem, & tunc celebratum esse festum Pentecostes, & verum est illud prius dictum.

Quo modo lex data dicatur die quinquagesima.

Posterius vero, nempe in memoriam beneficij legis acceptę hoc festum esse institutum, ex scriptura nullo pacto deducitur: nam Leuit. 23. & Deutero. 16. huius festi perfecta continetur institutio, & traditio: nec tamen vlla fit legis mentio, quod profecto non parum probabilitatis efficit hanc non fuisse causam. Non enim res tanti momenti prętermissa fuisset a scriptura, si eam causam Deus festi huius esse voluisset: hęc enim verba sola legimus Deuter. 16. *Celebrabis festum hebdomadarum Domino Deo tuo, oblationem sponteaneam manus tuæ, quam offeres iuxta benedictionem Domini Dei tui*: quibus verbis non alia causa festi exprimitur, quam quędam gratiarum actio pro frugum, seu segetum vbertate a Deo accepta: quod Iosephus lib. 3. Antiq. cap. 10. sensit dicens, *Æquum rati Deum, huius vbertatis auctorem per gratitudinem honorari hordei primitias offerunt in hunc modum*. Post quę verba minutissime, quę in hoc festo agebantur, describit. Philo etiam lib. de decalogo, non longe a fine, non dissimilia verba habet. Inter sacros autem doctores Chrysost. hom. 4. in Acta. in eadem sententia esse videtur, sic enim dicit: Quę est hęc Pentecoste? cum falx mittenda esset in messem, cum fructus essent colligendi: vides typum? vide iam veritatem: cum falx sermonis iam esset adhibenda, cum colligendę fruges, tunc spiritus ille velut acuta falx aduolauit. Hęc Chrysost. Quę omnia probabile efficiunt, causam institutionis non illam fuisse, nempe propter legem quinquagesima die datam. Doctores autem antiqui id solum affirmasse videntur, nempe legem datam die quinquagesima a Paschate, idq. figuram fuisse aduentus Spiritus sancti, ac Euangelij promulgationis, non tamen dixerūt festum illud Iudęorum fuisse institutum in memoriam legis acceptę: longe enim differunt, dicere datam esse legem in die Pentecostes, idq. in figuram aduentus Spiritus sancti, & Euangelij promulgationis, & dicere institutum esse festum in memoriam legis. Illud affirmarunt sacri doctores communiter, non autem hoc.

De festo tubarum.

FEstum tubarū prima die septimi mensis, qui dicitur September, agebatur, eratq. solemne, ab omniq. seruili opere abstinendum erat. Sic habetur. Leu. 23. & Num. 29. vbi appellabatur festum vociferationis,

rationis, & clāgoris quia clangebatur tubis. Quo autem genere tubarū tunc vterētur Iudæi, non est expressum in illis locis, est tamen locus Psalmi 80. *Buccinate in Neomenia, tuba, in insigni die solemnitatis vestræ*. qui intelligendus videtur de hoc festo: non enim erat Neomenia dies solemnis, nisi hæc quæ erat prima dies mensis Septembris: quæ quia coniuncta erat cum festo tubarū solemni, dicta est insigniter, solemnis. Vti enim supra diximus, ceterę Neomeniæ erant quidem festi dies tamen non solemnes, nec ab opere seruili cessare oportebat. Neomenia igitur solemnis erat illa, in qua festum hoc celebrabatur. quod si hunc locum Psalmi sic exponamus, tunc quo tubarum genere vterentur Hebræi, deducimus, nempe buccina, seu tuba cornea, hoc namque significat vox Hebręa, שופר sophar, ceterę enim tubæ, quibus in alijs festis vtebantur, dictę erāt חצצרות chatsotseroth quibus clāgebāt in communibus Neomenijs, vt habetur Num. 10. quod etiam ex Iudæorum traditione constat, qui in hoc festo tubis corneis buccinare solent.

Causa institutionis festi tubarū.

Quæ autem causa, & ratio fuerit institutionis huius festi difficile est determinare, cum nihil certi ex scriptura habeamus. Recentiores quidā existimant institutum esse in signum liberationis illius, qua septimo quoque anno serui donabantur, remissioq. fiebat ijs, qui ære alieno oppressi erant, vt legitur Exo. 21. & Deuter. 15. quinquagesimo etiā quoque anno perfecta erat liberatio: nam res venditæ, vt domus, vineæ, prædia ad primos dominos reuertebantur, dicebaturq. annus Iubilæi: quādo clangebāt buccina, clāgorq. incipiebat prima die Septembris, vt habetur Leu. 25. Hęc opinio non videtur mihi admodum probabilis, quoniam Leui. 23. quando hoc festum institutum est, dicitur memoriale, quasi in memoriam, & recordationem eorum, quę gesta erāt, instituerētur, quod liberationi huic acommodari nō facile potest. Adde festum hoc, si ea esset causa nō debuisse celebrari, nisi septeno quoque anno nō autem singulis, cum liberatio hæc non fieret singulis annis. Cōmunis Hebræorum sententia est, hoc festū institutū esse in memoriam liberationis Isaac, quādo aries cornibus suis inter vepres hærēs pro Isaac patre Iudęorū cōmuni immolatus est, & idcirco cornea tubæ clāgore in hoc festo Iudęos vsos fuisse. Nō est hæc sententia improbabilis, est tamen alia quædam, cui consentire videntur Basil. & Theodor. in illum locum Psalm. 80. *Buccinate in Neomenia, tuba*. quæ talis est, institutum esse hoc festum in memoriam diuinę contestationis factæ in monte Syna, quando lege dedit populo per Moysē: tunc enim Deo loquēte populus audire sibi videbatur ibi sonitum buccinæ, seu tubæ cornea, vt habetur Exod. 19. hanc sententiam confirmat quod dictum est supra de Pentecoste, nimirum eam non esse institutam in memoriā legis datæ. hæc omnia probabilia sunt, nec certi aliquid statui potest.

De festo Expiationis.

HOc festum erat celeberrimum, & maximæ venerationis apud Iudæos. Quod Domini præcepto decima die mensis Septembris agebatur, vt constat Leui. 16. & 23. quando non solum ab omni seruili opere vacandum erat, sed oportebat, vnumquemque animam suam, ieiunijs, alijsq. pœnitentię operibus affligere. Huic festo singulare erat, quòd tunc summus Sacerdos ingrediebatur Sancta sanctorum, nec præter hunc diē licebat illi ingredi, vt habetur Leui. 16. & ad Hebr. 9. quando ipse orabat, & pro se, & pro populo, offerebatq. tam pro suis, quam pro populi peccatis. Multæ cærimoniæ, & mirādæ significationis hoc die fiebāt, quas legere facile quisque potest Leui. 16. in hoc enim passio, & mors Christi, per quam expiati, & mundati a peccatis sumus, maxime repręsētabatur. huius festi institutionis causam ipsa scriptura docet Leui. 16. *Erit*. inquit, *vobis legitimum sempiternum, vt oretis pro filijs Israel, & pro cūctis peccatis eorum semel in anno*. Aliqui recentiores existimant institutum esse in memoriam expiationis, & veniæ, quam populus misericorditer obtinuit de peccato, quod adorando vitulum in deserto cōmisit. Hæc causa nō nititur firmo fundamento: immo videtur scripturæ sensui parū cōsona, sic enim non esset expiatio, sed gratiarū actio. Quòd si ex piatio aliqua esset, potius pro præteritis, & alienis populi peccatis fieret, cū tamen vere pro peccatis proprijs sacerdotis, & populi tunc existentis celebraretur: vera ergo causa est, quam ex scriptura proposui.

Causa institutionis solemnitatis expiationis

De scenophegia.

SCenophegia vnū erat ex celeberrimis Iudæorum festis, quod decima quinta mensis Septembris celebrabatur, septem-

Universidad de Deusto
Biblioteca

que diebus perdurabat, quorum primus A erat celeberrimus, & sanctissimus, & in eo ab omni seruili opere vacandum erat, cuius festi, cærimoniarum, ac Sacrificiorum, quæ singulis ex illis septem diebus fiebant, mentio habetur Leui. 23. & Num. 29. & apud Iosephum lib. 3. Antiquit. cap. 10. His septem diebus extra domos, & loca tecta, Iudæi in tabernaculis ex ramis arborum in vijs, seu plateis in hunc finem extructis habitabant, in memoriam illius temporis, quando educti de Ægypto per desertum in tento- B rijs, & tabernaculis degebant. Hac de causa hoc festum in hebræo dictum est, חַג הַסֻּכּוֹת idē festū tabernaculorū Græce autē σκηνοπηγία a tabernaculis figendis: nam σκην idem significat quod scena, vmbraculum siue tabernaculum, & πήγνυμι figo, quasi extructio tabernaculi, & est in Græco in singulari numero generis feminini. Nec est legendū scenophegia cum aspiratione, vt aliqui legunt tradentes deriuationē a verbo φάγω idest comedo, quia in tabernaculis come- C debāt. huic tamē etymologiæ vox Hebraica obstat. Euthymius hoc festum institutum esse affirmat in memoriam diei, quo primum Moyses diuinum fixit tentorium quod a Beseleel ædificatū est Exo. 40. Scriptura vero sacra aliter docet, cum Leuit. 23. dicatur, *Vt discant posteri vestri, quod in tabernaculis fecerim habitare filios Israel, cum educerem eos de Ægypto.*

Causa institutionis scenophegiæ.

Exponunt verba Euangelistæ propositæ.

Hoc est festum, cuius Euāgelista noster meminit, quando dicit proximum fuisse festum scenopegiæ, cū hæc, quæ narrat de D Christo, gesta sunt: ab illo ergo tempore, quando accidērūt in capite proximo narrata, ad hoc, cum factum est, quod nunc describere incipit, quinque fere mēses intercesserūt, nempe a Paschate ad festū scenophegiæ. Quæ enim hoc medio tēpore Dominus fecit, quæ multa, & magna fuere, Ioannes prætermisit vtpote a ceteris Euāgelistis narrata: cum maxime intentus sit ijs describendis, quæ ad Christi diuinitatem probandam magis faciunt, quæq. E ceteri non narrarunt.

De collectis.

POst septem dierum festum, quod tabernaculorum dicebatur, erat octauus celeberrimus, in quo ab omni etiam opere seruili vacandum erat: egressi namque die septimo de tabernaculis, & in domos proprias reuersi de hoc octauo conuenie-

niebāt per familias suas, & quādam pecuniæ partē pro vnius cuiusque arbitrio pro sumptibus, & expensis templi offerebāt, idcirco hoc festum dicebatur collectę, seu cœtus, de quo legitur Leui. 23. & Nu. 29. Hoc festum cū esset proximum tabernaculorum festo ad idem referuntur: vt nimirū festum scenopegię octo diebus celebraretur, septem primis in tabernaculis habitabatur, octauo vero fiebant collectę: & hoc cōsonum est verbis Ioannis, quę sequuntur: In nouissimo, inquit, die rum, quod inferius explicabitur.

Quibus festis Hebræi ascendebant in templum.

INter has festiuitates diuino præcepto institutas, tres erant, in quibus omnes masculini sexus ex qualibet parte terrę promissionis in tēplum, quod erat Hierosolymis ad adorandum & sacrificandum ascēdere tenebantur. nēpe tēpore Paschatis, Pentecostes, & scenopegię, vt legitur Exo. 23. & 34. Cū enim extra templum Sacrificium offerre nō liceret, ne populus dispersus multo tempore Sacrificio priuatus ad idola, in quæ pronus erat, conuerteretur; præcepit illi Deus ter in anno in templum conuenire, vbi erat Sacrificium, & legis explicatio, & Summum sacerdotium. Sic nāque sub vera religione, & Dei cultu legisq. obseruantia facilius continebatur. Quamuis autem multi excusarentur propter infirmitatem, paupertatē, vię longitudinē, aliasve rationabiles causas, pro vt ratio naturalis dictat, ab hoc triplici aduentu: tamen semel saltem in anno omnes qui poterāt, ascendebant undique idq. in Paschate, quod erat omnium festorū celeberrimum, & sanctissimum, vt colligitur ex Act. 2. tunc enim Phasę celebrabatur in memoriam liberationis de Ægyptiaca seruitute. Elegit autē Deus cetera duo festa, in quibus etiam voluit omnes ascendere in templum; tum quia erāt celebertima; tum quia primitiæ, & collectæ offerebantur, quæ in vsus, & sumptus templi erant necessaria.

Quare in his tribus temporibus ascēdebāt.

De Encæniis.

HOc festum, & quæ proxime explicabimus, non ex diuino præcepto, sed ex humano instituto agebatur. Erat autem festum encæniorum in memoriam restaurationis altaris, quod cum esset a gen-

a gentibus prophanatum, reædificatū est A a Iuda Machabęo quando hoc festū incœpit, & institutum fuit vt a posteris solēniter celebraretur. Sicut habetur. 1. Mach. 4 encænia enim innouationem, & dedicationem significant; agebatur autem prope finem mensis Nouembris. Quia vero de ijs, quæ ad hanc festiuitatem pertinent cap. 10. Ioānis copiose dicendum est, nunc supersedeo. Hoc loco ea tantum quę ad solemnitatem eius spectabant explicabo. Quibus igitur cærimonijs, & qua solemnitate, hoc festum sanctificabatur, scriptura subindicat: nam libro 2. Ma- B chab. cap. 10. sic de hoc festo scriptum est: *Qua die templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri vicesima quinta mensis, qui fuit Caslеu. Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum recordantes, quòd ante modicum temporis diem solemnem tabernaculorum in montibus, & speluncis more bestiarum egerant: propter quod thyrsos, & ramos virides, & palmas præferebant ei, qui prosperauit mundare locum suum. Et decreuerunt communi præcepto, & decreto vniuersa genti Iudaorum omnibus annis agere dies illos.* Ex his verbis deducimus festum hoc celebratum esse in modum, & similitudinem quandam festi scenopegiæ, quæ similitudo in eo sita erat; tum quia octo diebus perdurabat: tum etiam quia sicut scenopegia erat in memoriam tabernaculorum, in quibus patres per desertū habitarunt, ita hoc festum agebatur cum quadam recordatione temporis, quando exules a patria in montibus habitabant, & in eis festa sua celebrabāt. Qua de causa quamuis non habitarent in tabernaculis, sicut in scenopegia facere solebant, tamen thyrsos, & ramos virides illis diebus præferebant, Deo gratias agentes: quòd dignatus fuerit templū restituere, ipsumq. mundare, in quo possent festa sua celebrare, & sacrificia offerre. Ex hoc loco facile est alterū intelligere, qui legitur libro. 2. Macha. c. 1. vbi Hebræi habitantes Hierusalem Hebræis Ægypti incolis in hæc verba scribunt: *Futuri igitur quinta & vicesima die mensis Caslеu purificationem templi, necessariū duximus significare vobis, vt & vos quoque agatis scenophegiæ.* Sensus est hic, vt & vos agatis purificationem, quasi seu in modum scenophegię. est enim phrasis Hebræa: solent namque Hebræi frequenter supprimere particulam similitudinis caph. inter multa autem exempla illud est Isa. 66. *Qui immolat bonem, quasi*

qui interficiat virum. Qui mactat pecus, quasi qui excerebret canem. Qui offert oblationem, quasi qui sanguinem suillum offerat. Qui recordatur thuris, quasi qui benedicat idolo. In his quattuor sententijs, quæ similitudiné significār, in Hebræo deest particula similitudinis expressa, sed est supplēda in Latino, & Græco sermone: ita etiā in hoc loco factū est. Hinc est quòd in quibusdam codicibus Græcis legitur ὡς, quæ est particula similitudinis, quasi dictū esset, tacite purificationem, sicut scenophegiam. Aliter enim sensus nō videtur satis accommodatus: nā Hebræi Hierosolymitani non inducebāt Ægyptios ad celebrādam scenopegiam, quam iam hi celebrauerant, & cuius celebrationis tempus iam transierat: sed ad agendam purificationem in modum scenopegiæ, vti supra declarauimus. Hęc de solēnitate Encæniorum dicta sint. Iosephus lib. 12. Antiquit. c. 11. affirmat suo tempore hoc festum appellatū luminum festum, quia vt ipse credit, ex insperato tanta eis illuxit festiuitas.

De festo Iudith.

DEcretum est ab Hebręis diem illū, quando Iudith Holofernem occidit, & populum ab obsidione liberauit, inter festos, & sacros adnumerari: sic enim legimus Iudith. 16. Dies *victoriæ huius festiuitatis ab Hebræis in numero sanctorum dierum accipitur, & celebratur a Iudæis ex illo tempore, vsque in præsentem diem.* Quibus cærimonijs vterentur, incertum est, licet tamen coniectari, eisdem aut multum similibus, cærimonijs celebratum esse festum a posteris, D quibus primi Patres a principio celebrarunt: de quibus legendus est locus proxime allegatus.

De festo Mardochæi.

INsigne beneficium acceperunt Iudęi tempore Assueri regis: cum enim calumnijs Aman cuncti Hebręi, qui sub illius dominio degebāt, morti essent adiudicati, Mardochęi patrui reginę Esther, E eiusdemq. Esther opere, & consilio, ac intercessione, factum est, vt a tam graui periculo populus Hebręorum diuinitus liberaretur, malo in aduersarios conuerso, & persecutoribus occisis, vt scriptū est in lib. Esther. Qua propter institutum est solemne festum magna cum lętitia, & gratiarum actione a posteris celebran-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum decima quarta die mensis Adar, qui est Februarius: appellabaturq. festum Mardochæi, vt constat ex lib. 2. Machab. cap. vltimo.

De festo pridie Mardochai diei.

PRidie festi Mardochæi, nempe decima tertia die mensis Adar, seu Februarij aliud festum agebatur in memoriam & gratiarum actionem pro quadam victoria diuinitus cõcessa. lib. 1. Machab. cap. 7. & lib. 2. cap. vlt. vbi refertur victoria illa insignis, quam Iudas Machabæus contra Nicanorem regis Syriç ducem, qui infinito pene militum numero ciuitatem inuaserat, ope diuina obtinuit. Duce enim, copiosaq. militum multitudine interfectis, mirabiliter patriam liberauit. Quapropter publico consilio, & mandato festum quotannis celebrandum institutum fuit, quod Syriaca voce idem significante, quod Latine, pridie Mardochæi diei, appellatum est, vt legitur. libro 2. Machab. cap. vltimo, non tantum quia pridie illius festi, nempe decima tertia Adar, seu A mensis Februarij celebrabatur: sed etiam, vt existimo, quia non minus fuit hoc beneficium, quàm illud, quod tempore Mardochæi acceptum est, quando ab imminente, & generali interfectione totus populus diuina ope fuerat ereptus. Meminit huius festiuitatis Iosephus lib. 12. Antiquit. cap. 17.

De festo a Simone instituto, & festo ignis.

LIbro 1. Machab. cap. 13. Simon Machabæus, postquam ab arce Sion hostes, qui eam possederant, potenti manu B expulit, eamq. purificauit: festum instituit vicesima tertia die Aprilis, qui mensis erat secundus; quotannis celebrandũ. Vltra hæc refert etiam scriptura festum sacri ignis, quem post Babylonicam captiuitatem in aquam crassam mirabiliter conuersum inuenerunt, vt habetur lib. 2. Machab. c. 1. quę omnia facile est cuique in locis scripturæ allegatis perlegere: in præsenti ea numerasse sufficiat. Ad nostrum enim institutum hæc, & alia pluribus verbis prosequi, non facit.

Dixerunt autem ad eum fratres eius.

COMMENTARIVS.

CONsanguinei secundum carnem Christi, *Fratres*, dicti sunt. Hi ascensuri Hierusalem celebrandæ solemnitatis causa, Christum etiam ad veniendum inuitant.

ANNOTATIO III.

Qui hoc loco fratres Domini vocantur, non fuerunt de numero duodecim.

QVi sint hi fratres in cap. 2. annotatione octaua, & decima ostendimus: porro vnum hic aduertendum superest, horum neminem fuisse de duodecim numero, idq. & locus præsens Ioannis, & alia etiam scripturæ testimonia probant. De his enim fratribus, verbis sequẽtibus dicitur: *Non credebant in eum fratres eius*, at de duodecim paulo superius dictũ est: *Nos credimus, & cognouimus, quia tu es filius Dei.* Igitur hi fratres nõ erant de numero duodecim, quia non credentes decredẽtium numero esse non possunt. Confirmatur hoc idem ex Matth. 12. Ecce, inquit, mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te, & extendẽs manus in discipulos ait: Ecce mater mea & fratres mei. Erant ergo fratres hi extra numerum A Apostolorum, qui semper Dominum sequebantur, non autem illi. Præterea Act. 1. ibi Apostoli nominantur, & inter eos Iacobus Alphæi, Simon, & Iudas, adijcitur: hi erant omnes perseuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria matre Iesu, & fratribus eius. Erant ergo hi fratres alij ab Apostolis, nec de numero erat vllus eorum. Ita tenet Hier. ad Galat. 1. de Iacobo fratre Domini, qui vnus erat ex fratribus, quem a numero duodecim excludit, affirmans alios etiam præter duodecim esse dictos Apostolos. Et hanc eandem sententiam tueri videtur August. tract. 28. & Chrys. ho. 47. & iuxta doctrinam Hieronymi intelligendus est Cyrillus lib. 4. cap. 32. vbi aliquos ex his fratribus fuisse postea Apostolos affirmat: non

non quidem de numero duodecim, sed de numero illorum, qui etiam dicti sunt Apostoli. Nam satis indicat Cyrillus non fuisse hos fratres de numero duodecim, dum dicit fuisse postea Apostolos, quasi tunc non fuerint: at duodecim tunc Apostoli erant. Est igitur Cyrillus in eadem sententia cum Hieronymo, & Augustino, & Chrysostomo, fratres hos non fuisse de numero duodecim.

Transi hinc, & vade in Iudæam, vt & discipuli tui videant opera tua, quæ facis.

COMMENTARIVS.

ERat hoc festum tabernaculorum vnum ex tribus, quando tota Iudæorum multitudo in Hierusalem in templo adoratura conueniebat. Exhortantur igitur fratres Dominum, vt ascendat in Hierusalem, & ibi etiam opera insignia, & miraculosa edat; causam autem exponunt, nempe *Vt discipuli tui videant, quæ facis opera.* Et attende particulam *Et*, & verbum *quæ facis*: non enim exhortantur, vt faciat opera miraculorum quandoquidem ea iam in Galilæa operabatur; sed monent, vt sicut in Galilæa faciebat, faceret etiam in Hierusalem, vbi erant quoque discipuli eius, ideſt studiosi & eius doctrinæ sectatores; vt exponit Chryso. hom. 47. vt etiam isti videant opera talia. Est ergo sensus: Tu mira operaris in Galilæa, ascende in Iudæam, & similia opera etiam illic fac, vt discipuli quos ibi habes, videant opera hæc mira, sicut vident Galilæi, & discipuli quos in hac regione habes. Hæc fratres dicebant eo animo, vt certiores fierent, an is vere esset Christus: in Hierusalem enim erant Pharisæi legis doctores, & periti scripturarum, ac principes Iudæorum, qui rectum & legitimum iudicium huius rei facere posse videbantur.

ANNOTATIO IIII.

Cur Dominus a fratribus Hierosolymam fuit inuitatus.

QVo animo, quaque intentione fratres hi ad hunc ascensum in Iudæa inuitauerint Christum, varie doctores exponunt. Primo loco Euthymius dicit hos fratres finxisse quidem bona suadere, tamquam cognatos, & familiares, finem tamen eorum paruum esse ab inuidia procedentem: conabantur siquidem eum in Iudæam pellicere, vt ab illis occideretur, qui eum interficere quærebant: causam vero prætexebant, quod oporteret discipulos quoque eius, qui ibi erant siue turbas, quæ illum in Iudæa sequebantur, intueri signa quæ ipse ederet. Hæc Euthy- B mius. Sed tam deprauatã in his fratribus voluntatem affirmare argumenta nulla conuincunt, propterea id parum verisimile duco.

Secundo loco Chryso. hom. 47. hæc, & sequentia dicta esse per quandam insimulationem affirmat, quasi eum timiditatis, & ambitionis insimularent, qui gloriam hominum ex vna parte ambiret, ex altera timiditate quadam retineri videA retur, ne loca celeberrima frequentaret: ideoq. dicunt: *Transi in Iudæam*, vbi templum, vbi sacerdotes, vbi legis doctores sunt: si cupis gloriam captare hominum, ne timidus in hac priuata regione commoreris. At dices quid hos mouit, vt Christum sic insimularent? Chrys. responsionem indicat, quia suspitionem, inquit, habebant, an vere opera hæc Christus faceret. Existimo significare velle Chrysostomum dubios esse fratres, an opera illa Christi, essent ɔpera diuina virtute facta: propterea q. eum exhortari, vt in Iudæam veniat, vbi recte ea discerni posse credebant. Ex incredulitate igitur mouebantur isti fratres, non ex inuidia, secundum Chrysostomum. Probabilior est hæc expositio, quàm præcedens: tamen non satisfacere videtur: nam verba non indicant dubitationem, aut suspitionem de operibus Christi.

Tertio loco Aug. tract. 28. affirmat hos ambitione quadam motos inducere & exhortari Christum ad hãc mundi gloriam quæren-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quærendam, quasi ipsius gloria in eos etiã tamquam fratres, & proximos secundum carnem redundaret: & videtur Cyrill. lib. 5. cap. 2. idem sentire: fratres enim *hos*, Christum ad vanam mundi gloriam, & ambitionem exhortatos esse, dicit: in locis autem celeberrimis maior gloria ex similibus operibus poterat ab hominibus cõparari: & id temporis maxime quando tanta multitudo illuc vndique cõuenerat. In hac igitur sententia Augustini, & Cyrilli, fratres de Christi operibus non dubitabant, nec suspitionem habebant, an vere ea faceret. Probabilis est expositio: sed aliquid difficultatis supereſt: nam in ea non recte accõmodatur causa ab Euangelista adiuncta: *Non enim credebant in eum fratres eius*.

Auctoris sententia.

Propterea mihi legitima expositio ea videtur, quam in commentario expressi, A quam magis libet explicare. Fratres hi videbant opera Christi mira, nec ea negare poterãt, ipsum tamen esse Messiã, & Christum verum nõ credebant. Exhortati sunt ergo eum, vt in Iudæam ascenderet, vbi sciebant esse peritissimos legis, qui rectũ de his iudicium proferre scirent, vt ibi an sit verus Christus discerneretur: in Galilæa enim erant rustici, & ignari homines, quibus legis iudicium non incumbebat. Hac de causa Christo persuadere conati B sunt, vt ascenderet illuc: prætexunt autem causam, vt & discipuli, quos ibi habebat, videant opera ipsius, & addunt alia, quæ sequuntur. Non ergo ambitio, nec inuidia eos mouit, sed incredulitas: non quòd de operibus dubitarẽt, sed quòd, an Christus esset, incerti essent, desiderabantq. certiores de hac re fieri. Et huic expositioni consonant rectè, quæ sequuntur.

Nemo quippe in occulto quid quam facit, & quærit in palam esse.

COMMENTARIVS.

PErsequitur exponere causam a fratribus allatam, cur in Iudæam ascendere debeat, illicq. sua opera facere: qui enim quærit celebris esse, in loco celebri operatur, quasi dicerent: Tu quæris te omnibus manifestum facere, & ab omnibus prædicari ex operibus miris; ne igitur in obscura Galilææ regione lateas: sed abi in Iudæam, illicq. opera hæc fac, quibus tibi eximiam laudem comparare possis: ille enim est celeberrimus locus: illuc tota Iudæorum vndique multitudo confluit, hoc maxime solemni tempore. Nemo enim in occulto opera facit, per quæ manifestandus & celebrandus est: immo vult omnibus fieri manifestus, & celebris.

ANNOTATIO V.

Palam esse quid hoc loco significet.

DVo sunt hic aduertenda. Alterum A est illud *Palam*, nomen esse in Græco vim adnerbij habens παῤῥησίᾳ significans, quod apud Latinos libertas loquendi, sumiturq. passiue hoc in loco, vt is sit parrhisia, de quo publice, & palam loqui, ipsumq. celebrare licet, quod inferius repetitur: Nemo tamen de eo palam loquebatur, id est, libere, & publice. Et iterum: Ecce palam loquitur, id est, libere, & impune loquitur. Recte igitur connectitur hæc sententia cum superiori: Ito, inquiunt, B in Iudæam, & ibi fac opera, quæ hic facis, vt videant discipuli, quos illic habes, opera hæc, & libere, ac impune te celebrent, omniumq. voces tibi concilies. Si enim vis ab omnibus celebrari, fac opera tua omnibus manifesta. Ista est communis expositio, rectèq. vertit interpres in palam esse: nam quod palam fit & dicitur, libere fit & dicitur. Non igitur est ad rem expositio, quam recentiorum aliqui proferunt, vt sit sensus: Si vis liberari a persecutionibus Iudæorum, vade in Iudæam, & opera hæc exerce: nam παῤῥησία apud Græcos non quamcumque libertatem, sed in dicendo, loquendo, reprehendendove significat.

Quo animo verba superiora Christo a fratribus dicta sint.

Alterum est, Chrysostomum hom. 47. his verbis a fratribus insimulatum esse ambitionis, & timiditatis, Christum affirmare, quasi quæreret celebris fieri, & ex altera parte in occulto moraretur: hoc timiditatis, illud ambitionis est. Cyril. lib.

lib. 4. cap. 32. illos ad vanam gloriam exhortatos esse Christum asserit, quasi vero ipse hæc signa faceret, vt humanam laudẽ captaret, & probabilis est expositio. Sed mihi magis placet, quod in cõmentario dixi, & adhuc explicatius repeto, nõ quidẽ eos in vanã gloriã Christũ inducere voluisse, nec Christũ propter vanã gloriã illa signa facere arbitratos esse: sed quod verũ est in hac parte sensisse, & protulisse. Christus enim ab hominibus nosci & credi volebat, quia id ad eorum saluté necessarium erat, vt tamquã verus Christus reciperetur, idq. fratres sciebãt. Nõ enim ignorabant Christum suis signis se esse Messiam ostendere, & vt talem recipi voluisse: neque hoc ambitioni tribuebant, sed quod ipse existimaret eam cognitionem esse necessariam hominibus. Dicunt ergo fra- A tres: Si tu quæris ab hominibus recipi, & coli tamquam Christus & Messias, fac tua opera loco & tempore celebri, vt omnibus nota sint, ita enim futurum est vt Messias habearis. Non enim semper qui opera facit, & ab alijs notus esse cupit, ambitiosus est: maxime cum in bonum finem optaret ab alijs cognosci. Non ergo ambitionis Christum insimulabant, sed quod ille intendebat, vere ea ratione commodius fieri posse iudicabant, si in Iudæam abiret. In hoc tamen isti fratres arguendi sunt, quòd Christum sui officij admonere voluerint eumq. taxare, quasi non pruB denter faceret, qui cum ab omnibus cognosci cuperet, non se in locum celebrem conferret: quod factũ est, quia tũc in eũ, vt paulo post dicit Euangelista, nõ credebãt. Hæc mihi probabilior visa est expositio.

Si hæc facis, manifesta teipsum mundo.

COMMENTARIVS.

PErseuerant inducentes Christum, vt in Iudæam abeat; tum vt discipuli eius etiam hæc videant opera: tum quoniam qui se omnibus manifestare cupit, loci celebritatem quærit: tum denique his verbis, *Si facis hæc*, id est, cum tanta opera facias, non est æquum, vt pauci ea cognoscant, mundo te ipsum debes notificare, non Galilęis dumtaxat, vt per opera talia mundus, id est omnes Iudæi te cognoscant.

ANNOTATIO VI.

CHrysost. hom. 47. & Euthymius hæc A verba exponunt: *Si hæc facis*. id est, cum tanta facias opera, manifesta te omnibus: tot enim, & tanta facta, vt omnibus nota fiant, postulant. Hãc secuti sumus in commentario expositionem: solet enim hæc particula *Si*, in hac vsurpari significatione. Ioan. 14. Si diligitis me, mandata mea seruate. Non dubitabat Christus de dilectione Apostolorum erga se, sed sensus est affirmatiuus cum quadam illatione, ac si diceret: cum me diligatis mandata mea vos oportet seruare, hoc enim postulat dilectio erga me. Ioan. 18. Si ergo me quæritis, sinite hos abire: id est, cum me solum quæratis, hos abire permittite.

Neque enim fratres eius credebant in eum.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur hæc omnia fratres dixerint, eam esse dicit, quia non credebant in eum. Signa vera esse non dubitabant, tamen eum esse Dei filium, & verũ Messiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Messiam in lege promissum nondum credebant. In Iudæam ergo eum remittebant, quo tota Iudæorum multitudo conuentura erat, vbi periti & doctores legis erant, vt ibi, quis esset, decerneretur; quod eis in Galilæa fieri non debere, nec posse videbatur. Quia igitur non credebant eum esse Christum, propterea hæc fratres eius dicebant. An omnes fratres eius, nempe quatuor illi, quorum capite secundo mentionem fecimus, an eorum aliqui hæc dixerint, certum non est: eos tamen omnes hæc dixisse probabile est.

ANNOTATIO VII.

Cur fratres Christi dicant in ed non credere.

QVare Euangelista eos non credidisse narrauerit, nõ omnes eodem modo exponunt. Cyril. lib. 4. cap. 32. dicit, ne tam friuola, & deiecta verba credentes dicere viderentur, eo ab Euangelista dictum esse: *Neque enim credebant in eum:* id est, ideo tam friuola, & deiecta dixerunt, eum ad vanam gloriam prouocantes, quia non credebant in eum: si enim credidissent, eum vtique nouissent, nec sic ei locuti fuissent. Chryso. hom. 47. aliter respondet: nempe dictum esse non illos credidisse propter duo: prius est quia nimia, & aspera, & intempestiua quadam confidentia locuti sunt: alterum, quia an quæ faceret, Dominus vere faceret, in dubium reuocabant: quæ duo si credidissent, vtique non fecissent. Mihi visa est potius alio referenda hæc incredulitas: nempe non credebant esse Christum, propterea vt in Iudæam iret vbi id discernendum eis videbatur, inuitabant: cum & ipsi id scire cupiuerint. Quamobrem increduli quidem erant, quia vnde scire possent, iam habebant: tamen non adeo increduli, vt id fieri posse omnino negarent: sed dubij eum ad locum certiorem remittebant. Hac igitur de causa dictum est: *Non credebant in eum fratres*: respexit enim Euangelista causam impellentem eos, vt hæc dicerent, nempe incredulitatem: ex qua procedebat tanta loquendi audacia, & indiscreta confidentia.

Dixit ergo eis Iesus: Tempus meum nondum aduenit, tempus autem vestrum semper est paratum.

COMMENTARIVS.

TEmpora hæc ad ascensum in Hierusalem referuntur. estq. sensus: Nondum est tempus commodum, vt ego proficiscar in Hierusalem, vobis omne tempus commodum est, & aptum, vt quando libuerit illuc ire possitis. Hoc dicit Dominus, quia Iudæi vitæ ipsius tendebant insidias, eumq. interficere quærebant, propterea more humano loquens, inquit: *Nondum aduenit tempus meum*, id est mihi aptum, & commodum non est: vobis quibus nihil imminet illic periculi, quodcumque tempus est opportunum, & libere illuc ascendere potestis. Hæc respondet Dominus, quia fratres in Hierusalem ascendere eum inuitabant, & exhortabantur; verum Dominus se excusauit, propterea Euangelista apposuit particulam *Ergo*, causam vt responsionis indicaret eam esse, quia tunc fratres proficisci Hierosolymam eum hortabantur. Perpende humilitatem Saluatoris; potuisset expresse eos arguere dicens, vos impudenter me officij mei admonetis, quasi quæ mihi facienda expediant, ignorem: potuisset etiam eis responsum negare quasi incredulis, & audacibus; non tamen hæc facit, sed causam cur tunc quando inuitabatur, non ascenderit, reddit, quia *Nondum aduenit tempus meum*. Iisdem tamen verbis fratres tacite arguit, quasi diceret; scio quid mihi faciendum sit, nec vestro indigeo consilio. Non ascendo nunc, quia nondum est meum tempus. Tempus vocat suum, quando cum minori periculo, humano more loquendo, ascendere poterat: id autem fuit quando iam

Saluatoris humilitas.

do iam furor Iudæorum deferbuerat; qui primis festi diebus eum auide expectabant, vt in sequentibus patebit.

ANNOTATIO VIII.

Diuersa patrum expositiones.

VArie verba superiora exponunt Doctores. Primo loco Cyril. lib. 4. cap. 33. hæc tempora ad manifestationem refert, vt sit sensus: *Nondum aduenit tempus meum*, quando me sum gentibus, & mundo toti manifestaturus: omnia facio secundum Patris ordinem. Gentibus sum manifestandus, postquam a Iudæis repellar: hoc tempus nondum aduenit: at vestrum, quando ad meliora proficere potestis, semper est paratum: quia nunc etiã vos potestis proficere, & ad melius reuocari. Hæc Dominus dicit, quia illi eum ad manifestãdum se mundo exhortabantur. Ad hanc exhortationem refert Cyrillus responsionem istam. Secundo loco Augustin. tract. 28. de tempore glorificationis Christi exponit: Nondum, inquit, est tempus glorificationis meæ: prius enim oportet me humiliari, & mori, & per hanc humiliatem ad gloriam meam ascendere. Tempus autẽ gloriæ vestræ in hoc mundo est: ideo semper est paratum. Refert Augustin. hanc responsionem ad id, in quod fratres inducebant, nempe vt gloriam quæreret. Tertio loco Euthymius ad tempus passionis refert in hunc modũ: Tempus, quo conuenit, vt ego in Iudæam vadam occidendus, ad quod vos laboratis, nõdum est: quid me vrgetis ante tempus? Tempus autem, quo vos in Iudæam abeatis, semper est in promptu: mihi impedimento est tempus, quòd nondum adest: vobis autem nihil est impedimento, cum iam vna cũ Iudæis sentiatis. Hæc Euthymius. Quam expositionem adhibet Chrysostom. hom. 47. sed sub dubio: hanc tamen superius exclusimus, dum ostendimus fratres hæc peruersa animi intentione non hæc esse locutos. Quarto loco idem Chrysost. exponit: Qui estis vos, qui mihi consulitis, & me docetis? tempus meum nondum aduenit. Quibus verbis insinuat expositionem, quam nos in commentario sumus amplexi, vt ad id hæc verba referantur, quod discipuli eum ascendere tunc Hierusalem occasione festi exhortabantur. Quorum intentione relicta, Christus ad verba respondet, nondum esse sibi aptum tempus, sicut erat tempus illorum: indicãs pericula grauissima quæ illic eum manebant, non autem eos: humano enim more loquitur: qui quatenus Deus erat, nullum periculum formidabat.

Non potest mundus odisse vos, me autem odit: quia ego testimonium perhibeo de illo, quòd opera eius mala sunt.

COMMENTARIVS.

CAusam cur tempus suum nondum aduenerit, & illorum sit paratum, exponit: quia vos mundus non odit, *Me autem odit*, propterea vos sine periculo versari vbique & semper potestis, ego autem minime. Causam autem odij explicat: quia opera eius mala reprehendo; mundus ergo reprehensionem nolens admittere, reprehensorem occidere quærit. Tacite causam, cur non odio eos habet mundus, insinuat: quia ipsi non reprehendunt, nec testimonium perhibent de mundo, quòd mala sunt opera eius. Mundum vocat malos homines, quibus mundus plenus erat, sed præcipue Iudæos, quos fratres etiam nomine mundi significarunt. *Manifesta te mundo*. Dicit ergo se Iudæis exosum, quia eorum mala opera corrigebat: quam correctionem, cum fratres non adhibuerint, a tali odio liberi erant, libereq. cum eis conuersari semper poterant. Dicit autem, *Non potest vos mundus odisse*, non quod omnino impossibile sit, sed vt Grego. Nazian. orat. 4. Theolo. exponit, quia inconsentaneum est, vt similes sibi similes odio prosequantur in eo, in quo similes sunt. Solet aliquando similis sibi similibus vt dicitur, figulus figulo inuidere, sed non in eo, in quo

Universidad de Deusto
Biblioteca

similitudo consistit, est inuidentia, nec id est odij ratio. His verbis Dominus suam innocentiam indicat, qui propter iustam causam persecutionem iniuste patiatur. Similiter Iudæorum malitiam ostendit, qui innocentem odio habeant; & simul fratrum incredulitatem taxat, quod in eadem sint incredulitate, in qua & illi; eaq. de causa odio non sint habiti, ac proinde secure vbique degere valeant.

ANNOTATIO IX.

CYrillus lib.4.cap.34.hęc verba sicut & nos exponit: quamquam non vt causam præcedentis sententiæ, sed vt nouam aliam responsionem interpretatur. At accommodatior est expositio, vt hęc verba sint causa, cur tempus suum nondum aduenisse, illorũ autem esse paratum Dominus dixerit: & sic Chrysostomus hom. 47. & Euthym. exponunt, & connectunt. Tamen in hoc non mihi probatur, quod in eum interpretantur modum: *Mundus non potest odisse vos*, quia idem sentitis, & ad idem tenditis cum ipso, nempe, vt ego occidar: iam enim supra diximus nullam rationem esse, ex qua talis fratrũ intentio constet. Rectius dicimus eos non odio habitos a mũdo, nempe Iudęis, quia non credebant, vt & ipsi, in Christum. nec vita seu opera mala eorum ab his reprehensa erant: sed omnes humana sapiebant, humana quærebant. Nec est ista sententia Saluatoris contraria ijs, quæ expe- A rimur, & quæ scriptura testatur: inter malos enim sæpe sunt odia, iurgia, & persecutiones mutuæ, nec etiam omnibus malis licebat ire tunc libere, & secure in Iudæam: sed sententia Domini est secundum materiam præsentem restringenda: Vos non habetis impedimentum eundi, sicut ego habeo: non enim vos quærunt Iudæi interficere, sicut me: quia vos mala opera eorum non arguistis, sicut ego facio & feci: & vos in eadem estis incredulitate erga me, in qua illi. Similis enim in eo, in quo similis est, B vti diximus in commentario, alteri non aduersatur, nisi ex causa aliqua dissimili. Et nota causam vnam, cur Iudæi quærebant interficere, non quia sabbato curabat, quamuis id prætexerent: sed quia eius correctionem sustinere nolebãt, iuxta illud Sapien. 2. Contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis &c.

Causa propter quam Iudæi occidere quærebant.

Vos ascendite ad diem festum hunc: ego enim non ascendam ad diem festum istum, quia meum tempus nondum impletum est.

COMMENTARIVS.

NE ex verbis dictis fratres hi, ab ascensu in Hierusalem ad festum peragendũ retraherentur, neve Christum omnino non ascensurũ conciperent, vtrumque remouet *Ascendite vos*, inquit, *ad diem festum hunc*, celebrandum; ne prætermittatis mei causa vel vlla alia ascendere, cum vestrum tempus semper sit paratum, at ego nondum ascendam; idest, nunc vobiscum non ascendo, quia tempus adhuc meum, quando me ire oportet, nondum est impletum; quo tamen impleto, ascendam. Non negat Dominus se omnino non ascensurum, sed tunc cum eis non iturum, at expectaturum temporis sui opportunitatem, qua superueniente etiam erat venturus. Exhortatur fratres, vt legis cærimonias, & festa obseruent; nondum enim legis tunc obseruantia cessauerat; ne autem scandalizarentur, quod ipse nollet ire non absolute negauit, sed nondum sibi esse opportunum dixit, insinuans se etiam ad diem festum venturum. Per diem festum, totum celebritatis tempus significat, quod octo diebus durabat: inferius enim dicitur, die festo mediante ascendisse in templum, & tamen quarto die ascendit, vt ibi dicemus.

ANNO-

ANNOTATIO X.

Quomodo verum sit Christũ nõ ascendisse ad festum, variæ auctorum sententiæ.

DIfficultas est, qua ratione dictum sit, *Ego non ascendam*, seu *Non ascendo*: sic enim aliqui legunt, cum tamen legamus Christum ascendisse. Porphyrius vt refert Hieronymus lib.2.cont. Pelagianos propter hæc verba Christum inconstantię, & mutationis arguebat, quod cum dixerit se non iturum, postea mutato proposito iuerit.

Primo igitur loco aliqui ea de causa verba hæc de textu tollunt sed temere, & falso: essent enim etiam tollenda, quæ sequuntur: *Tempus meum nondum est impletum*, & tamen omnes antiqui expositores B tam illa, quam ista legunt & exponunt, & codices omnes Latini, & Græci ea habẽt.

Secundo loco alij tollunt pronomen, *Illum*, vt legamus: Ego non ascendam ad diem festum, quasi Dominus non dixerit se ad illum diem festum non ascensurum, sed ad aliquem non ascensurum. Quod præterquam temere etiam & falso asseritur, vanum, & ridiculum est: nam Dominus de eodem festo loquebatur, ad quod fratres exhortabatur. Præterea, quia si dematur pronomen, & legamus: *Non ascendam ad diem festum*, significat se nec C ad illum, nec ad vllum alium ascensurum: nam negatio fit generalior ablata pronominis restrictione. Vanum igitur plane est hæc verba abradere, cum verus textus habeat: *Non ascendam ad diem festum istum*.

Aliter igitur tertio loco respondet Cyrill. lib.4.c.35. legit enim verba negatiue, sicut Latine sonant: *Non ascendam*. & interpretatur: Non ascendam ad celebrandum diem hunc festum, volens iam signi- D ficare solemnitatum, & legis abrogationẽ. Quamuis enim permitteret fratribus vt celebrarent, ipse tamen se nolle iam ea seruare indicabat: quod si postea ascendit, non id celebrandi causa factum est, sed vt doceret. Vera igitur est Saluatoris enuntiatio, *Non ascendam ad diem festum istum*, nec contraria facto, quia postea ascendit. Propterea forsan dictum est, non ascendam ad diem hunc festum, vos ascendite: & non dictum est absolute non ascendam. Quæ Cyrilli expositio patitur difficultatem: Nam verbis sequentibus, *Quia tempus meum nondum est impletum*, hæc causa non aptatur huic, quod celebrare nolit diem festum. Deinde fratres maximum scandalum passi fuissent, si eum legis celebritatem tantam contemnere in- A tellexissent. Vna enim ex causis, propter quas Dominus legẽ illam seruare voluit: ea fuit, ne in ipso Iudęi grauiter scandalizarentur, quod legem Dei contemnere vitus esset. Præterea quia dicitur inferius ascendisse ad diem festum.

Quarto loco August. tract. 21. aliam responsionem sequi videtur: nempe, *Non ascendam ad diem festum hunc*: gloriam meam quærens, ad quam fratres exhortabantur: *Quia nondum est tempus impletum*, quando meam gloriam sum adepturus: sed huic expositioni obstat verbum B præcedens: *Vos ascendite ad diem festum, ego non ascendam*. negat se ascensurum ad diem festum, ad quem fratres ascendere exhortatur, & tamen non eos inducit ad vanam gloriam. Adde quod superius hãc expositionem reiecimus. Aliam idem August. adhibet expositionem explicans illa verba: *Vbi est ille?* nempe non ascendam ad primum, vel secundum diem festum, ad quem vos me inuitatis: quarta vero die ascendit: sed quia hoc non existimo ita fuisse factum, vt inferius dicemus, istam C expositionem non probo.

Quinto loco aliqui nostro tempore sic exponunt: *Non ascendo ad diem festum*. idest, nondum deliberaui, nec statui quid facere in hac parte debeam, an ascẽsurus sim, nec ne. Sed ista expositio suis digna est auctoribus, qui sicut in alijs multis a fide Catholica recesserunt, ita & in hoc errant. Nouerat enim Christus etiam a primo incarnationis suę exordio omnia, quę suis temporibus facturus erat: propterea sæpe dicebat, nondum venit hora, nondum tempus: quia tempus, in quo prius disposuerat & sciuerat facienda, nondum aduenerat.

Sexto igitur loco est expositio legitima & vera Chrysostomi hom. 47. & Euthym. illud, *Non*, absolutam negationem non esse, sed limitatam, & restrictam, affirmationis aliquid habentem, quod Latine dicimus, *Nondum*. est enim Græce οὔπω, quę vox est eadem in illis sequentibus: E *Nondum tempus meum est impletum*. & tamen interpres vertit: *Nondum*. Inferius etiam, Nemo iniecit in illum manus, quia nondum venerat hora eius. Et iterum: Nondum erat spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus. Et superius c.2. Nondum venit hora mea, & cap.20. Nondum ascendi ad Patrem meum. In his

omnibus & alijs eadem est dictio Græca. Sensus igitur est: Vos ascendite, ego nondum ascendo, seu non ascendam nunc vobiscum: ascendam tamen postea: & huic sensui accommodatur verbum sequens: *Quia tempus meum nondum est impletum*, nempe modo impletum non est, implebitur tamen postea, & tunc ascendam. Tempus suum appellat, vt in superiori sententia quando minori periculo, humano loquens more, poterat comparere.

Hæc cum dixisset, ipse mansit in Galilæa; vt autem ascenderunt fratres eius, tunc & ipse ascendit ad diem festum, non manifeste, sed quasi in occulto.

COMMENTARIVS.

QVanto tempore manserit in Galilæa, postquam ascenderunt fratres eius, incertum est: sicut etiam quando fratres ascenderint, postquam hæc locutus est Dominus. id vnum constat mansisse Dominum in Galilæa, donec fratres iter caperent Hierusalem: postquam vero ipsi profecti fuerunt, Christum ascendisse; an vno, an pluribus diebus post illorum profectionem, ignoratur; ascendit tamen, non in manifesto vti solebat, magno comitatu, & omnibus notus; at nunc ascendit non omnino occultus: venit enim cum discipulis, *Sed quasi in occulto*, quia non omnibus se manifestabat, in publicum, vt solebat, prodiens. Hæc non ad viam tantum, sed etiam ad locum, quo ibat pertinent: in Hierusalem enim non manifestus, sed occultus, paucis notus, illis primis diebus mansit. Attende Dominũ venisse Hierusalẽ, ita vt primo die festiuitatis adfuerit, sed occultus & non manifestus; tamen quarta die, vt inferius dicetur, in templũ publice docturus ascendit. Nec obstat, quòd cum fratres profecti essent; venisse dictus sit: nam solebant Iudæi citius venire in Hierusalem vno, aut pluribus diebus ante festum, vt fieri solet etiam apud nos, quando ad celebrandam insignem solemnitatem multi in locum aliquem concurrunt: & hac ratione fieri potuit, vt quamuis fratres prius profecti sint, Christus tamen peruenire Hierusalem potuerit adeo tempestiue, vt etiam primo solemnitatis die interfuerit. Hoc significauit Euangelista dicens, ascendisse Christum ad diem festum *In occulto*, vt distinguat ab illo alio ascensu ad docendum in templum publico, qui factus est cum ibi esset: quod paulo inferius exactius discutietur. Recto consilio latuit Christus tum, vt Iudæorum furori aliquantulum cederet, qui tunc maximus erat, quando expectabatur venturus & docturus, nempe primis diebus: tum vt sui excitaret desiderium: denique vt suam potentiam ostenderet, qui Iudæis ipsum illis diebus inquirentibus, & contra eum murmurantibus apparuit, & tamen nihil ei nocere potuerunt. Si enim a principio apparuisset, Iudæorum furor non fuisset alijs notus: ideoque postea miratæ turbæ dicebant: Ecce palam loquitur, & nemo in eum manus mittit.

Quare Dominus latere voluerit.

Iudæi ergo quærebant eum in die festo, & dicebant: Vbi est ille?

PArticula *Ergo*, causam, & illationem indicat, nempe, quia in occulto ascendit, nec se omnibus manifestum primis diebus exhibuit, propterea quærentes, *Dicebant: Vbi est ille?* vox est requirentium, & inuenire cupientium: ea de causa Euangelista duplici verbo est vsus, *Quærebant, & dicebant*, vt significaret Iudæos inquisiuisse eum, vt inuenirent, vbi esset: qui enim inquirunt, vt inueniant, solent interrogare multos, vbi est hoc? Vocem hanc eorum esse, qui eum insequebantur, & interficere quærebant, affirmant Chrys. hom. 48. & Cyr. lib. 4. c. 37. ille ex summo odio affirmat sic locutos esse, *Vbi est ille?* quasi nominare non sustinentes: hic vero asserit id ex arrogantia magna esse factum, quasi eum contemnentes: & hanc sententiam verbum illud Euangelistę probat.

Iudæi

Iudæi, inquit, vocat enim Iudæos, non omnes, qui erant ex Israel, sed qui de Iuda, & qui erant in Hierusalem, de quibus paulo post dicitur, propter metum Iudæorum: hi enim erant primi, & qui Christum maxime persequebantur. Vox ergo ista erat principum Iudæorum, & Pharisæorum, qui Iudæi dicti sunt, vt a Galilæis distinguerentur. Dici tamen probabiliter potest, cum vox hæc a multis sit prolata, *Vbi est ille?* a quibusdam bono animo, ab alijs malo esse profectam: nam sequitur quosdam de turba eum bonum, quosdam malum esse dixisse: quidam ergo ex contemptu, quidam ex veneratione dicebant, *Vbi est, ille?* nam vox *Ille*, vtrumque sensum facere solet; omnes requirebant, non tamen eodem affectu, eademq. interrogatio non ex vno processit animo, accommodatior tamen est expositio prior.

Et murmur multum erat in turba de eo; quidam enim dicebant, quia bonus est: alij autem dicebant non, sed seducit turbas: nemo tamen palam loquebatur de illo propter metum Iudæorum.

DVm Iudæi inquirerent, & nemo inueniret Christum turba mutuo contendebat in partes contrarias diuisa. Quidam enim partes Christi, quidam cõtrarias agebant: hi vt bonum defendebant, illi vt seductorem accusabant; nemo tamen audebat loqui publice, & libere, *Propter metum Iudæorum*, id est, principum, & primorum, qui erant Hierosolymis, & maxime insequebantur Christum. Dum autem dicitur, nemo libere loquebatur, tam hi, qui contra Christum quam qui pro Christo erant, comprehenduntur: quantum enim ex verbis colligere licet, prohibuerant Iudæi omnem de Christo sermonem, & contentionem, vt eius memoria omnino ab omnium mentibus deleretur: propterea nemo, audebat publice, & libere loqui. Illud *Palam*, est in Græco eadem illa dictio quæ superius expositа est in illis verbis: Quærit in palam esse. Chrysostomus homil. 48. illud verbum, *Seducit turbas*, vocem esse dicit principum Iudæorum; at rectius ad turbas refertur: inter quas erat contentio & murmur, dum quidam pro Christo, quidam contra Christum sentiebant, & occulte inter se loquebantur.

Iam autem die festo mediante ascendit Iesus in templum, & docebat.

CVm solemnitas octo dierum spatio celebraretur, die quarta, quæ medium tempus est, Christus ascendit in templum, vt Euthymius refert. Et attendendum est non dici ascendisse Hierusalem, sed in templum: ille enim ascensus fuit prior, hic posterior: ille occultus, hic publicus; ille ad diem festum, hic ad docendum. Omnia hæc Euangelista descripsit: priorem enim ascensum factum esse narrauit, postquam fratres e Galilæa profecti sunt; isq. occultus fuit: posterior autem est ascensus in templum, & de hoc nunc Euangelista loquitur. Nec placet, quod Augusti. tract. 28. dicit, exponere enim videtur hunc ascensum de Galilæa in Hierusalem, quasi die quarta venerit ad festum; sed iam hic ascensus narratus est ab Euangelista superius: & hic fuit prima die festi, nempe venit Hierusalem, tamen occultus mansit, nec docuit publice vsque ad quartam diem, quod his verbis dicitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et mirabantur Iudæi, dicentes: Quomodo hic litteras scit cum non didicerit?

QVid docuerit Christus, Euangelista prætermisit: doctrinam tamen insignẽ fuisse insinuat, dum Iudæos, qui ipsum insequebantur, & vt occiderent, quærebant, in admirationem conuersos esse narrat, dicentes, *Quomodo litteras scit, cum non didicerit?* Cæci Iudæi, non quid dicat, & doceat considerant, vt veritatem assequantur, sed quomodo docere possit. Et vero consideratio ista, si vti fieri debuit facta fuisset, eos ad credendum inducere sufficiens erat magnum enim veritatis, nempe Christum a Deo esse, argumentum erat, sine disciplina vlla, tantam, & tam mirabilem proferre doctrinam; laudabilis tunc esset admiratio; at dum in sua perstiunt infidelitate, & inutile faciunt quod in maximam debuit vtilitatem conuerti, arguendi & insimulandi sunt maxime. *Litteras*, sciẽtiam sacræ scripturæ appellant, & eam, quæ diuinorum est mysteriorum; hæc enim Græce Grãmatica vocatur, Latine litterę. 2. Tim. 3. Quia ab infantia sacras litteras nosti. Act. 4. Comperto, quod homines essent sine litteris. Quidam hãc admirationem eorum esse existimant, qui Christi sermonem susceperunt, & in precio habuerunt: at verius est illorum fuisse, qui increduli erant, & hæc proferebant, non vt laudarent; sed vt potius dæmoni tribuerent; aut saltem, an a Deo esset, in dubium reuocarent. Nam paulo inferius illi dixerunt: Dæmonium habes. Et rursus his dixit Dominus: Cognoscetis an mea doctrina a Deo sit, quasi id dubitassent, & ita Chrysost. hom. 48. & Cyril. lib. 4. cap. 41. sentire videntur. Hi Iudæi doctrinam negare non poterant, aut laudare fugientes: quomodo eam habuerit, mirantur: & in dubium reuocant, an ex Deo sit, quam omne humanum ingenium excedere agnoscebant.

Respondit eis Iesus, & dixit: Mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me.

EOrum quamuis occultas voces sentiens Dominus, vt vel in hoc suam diuinitatem ostenderet, ipsorum admirationi respondit, & vnde has litteras, & doctrinam acceperit, exposuit. *Doctrina*, inquit, *Mea*, quam habeo, & quam auditis, *Mea non est*; id est, a me non est, sed ab eo, *Qui me misit*: significat hanc doctrinam esse Dei patris, ab ipso enim eam accepit, non ergo est, cur admiremini dicentes, *Quo modo scit, cum non didicerit?* quia a Deo Patre hæc mea doctrina est; non a dæmone, vt suspicamini. Doctrinam affirmat suam quia eam habebat: non suam, quia non eam a se habebat, sed a Patre. Cetera in annotatione require.

ANNOTATIO XI.

Vtique Christi naturæ verba superiora cõueniunt.

SVperiora verba vera sunt, de Christo A vt filius Dei est, & etiam vt homo est. Vt enim Deus est, habebat eandem omnino scientiam, & doctrinam, quam Pater habet; vt enim vna est essentia, ita & vna est vtriusque scientia, & doctrina: hoc tamen discriminis est, quod Pater a nemine, filius eam a Patre habet: & propterea verum est, quod dicit. *Mea doctrina non est mea, sed eius, qui misit me.* Dicit suam & non suam: sed non modo eodem interpretanda sunt hæc: sua enim erat, quia vere eam scientiam, & doctrinam habebat, & habet; non sua autem, quia sic eam habet, vt a Patre acciperit. Vt homo autem est, scientiam habet, & doctrinam, non eandem cum patre: sicut enim natura est diuersa, ita, & doctrina, & scientia tali naturæ inhærens diuersa est: diuersam dico scientiam & doctrinã, in se ipsa. Est enim acci-

accidens, & habitus infusus. ex parte vero A eorum, quæ sciebat & docebat, eadem est cum scientia Patris propter identitatem eorum, quæ scit, & docet Christus: quæ enim scit, & docet Christus vt homo, sunt eadem cum his, quæ scit, & docenda vult pater. Hæc igitur doctrina, quæ Christi hominis est, suam dicit, quia ipsi inest: nõ suam autem, quia a diuinitate, quæ vnita est, procedit & emanat. Propterea vere dicitur. *Mea doctrina*, quam vt homo habeo *Non est mea*, sed Patris, quia ab eo accepta est, & ab eo mihi data, & communicata. Tribuit Christus Patri, quæ diuinitatis sunt, cum posset dicere: doctrina, quam vt homo habeo, a me ipso, qui Deus & filius Dei sum, est ut Patri tribuit & recte, vt notat Chrysost. hom. 48. ne ingenitus, neue Deo contrarius, neue se extollere videretur; vt modestiam seruans neminem se iactare debere doceret, & vt auditorum imbecillitati consuleret. Cum igitur hęc sententia duos admittat sensus veros, & qui ad rem facere possent, sacri Doctores modo vnum, modo alterum, aut hi vnum, alij alterum, aut hi vnum, hi alterum sequuntur. Ambro. lib. 1. de fide cap. 4. & li. 5. cap. 3. de Christo vt homine hanc sententiam exponit. similiter August. lib. 1. de Trini. cap. 12. idem Aug. lib. 2. ca. 2. de diuina scientia, quam habet vt Deus, interpretatur: affirmant tamen vtroque modo intelligi posse. & tract. 27. in Ioan. etiam B de diuina scientia exponit: sicut & Cyril. lib. 4. cap. 42. & Chrysost. hom. 48. Vtcunque modo exponas, sententia eadem est, & in vtroque sensu suam scientiam diuinam seq. Deum, seu Dei filium esse his verbis Christus significat: simulq. facto comprobat, quæ occulte dicebantur reuelando. Ad contextum autem præsentem magis facit si de scienti, aquam habuit, vt homo, interpretemur, quæ quidem erat a Deo.

Si quis voluerit voluntatem eius facere, cognoscet de doctrina vtrum ex Deo sit, an ego a me ipso loquar.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur illi non cognoscerẽt talẽ doctrinam, cuius esset, tacite & miro artificio detegit, *Si quis*, inquit, *voluntatem eius*, qui me misit, ideſt, Dei Patris, *Facere voluerit*, is facile cognoscet a quo mea sit doctrina: nempe an a Deo, an a me ipso: id est, a me excogitata, aut inuenta, aut quæsita, Deoq. contraria. A seipso uocat, quod opponitur a Deo esse, vt recte exponit Chrysost. hom. 48. ac si dicat: cognoscet an mea doctrina sit Dei, an vero ipsi contraria. Recte ergo sequitur illos nolle facere Dei voluntatem, quando quidem non cognoscebant, a quo esset doctrina Christi. Tacite ergo arguit Dominus, & causam; cur non credant, nec intelligant eius doctrinam indicat; quod Chrysostomus hom. 48. & Cyril. lib. 4. cap. 43. aduertunt. Ac si diceret: deponite iram, inuidiam odium, quæ cõtra me, & contra Dei voluntatem concepistis, & tunc intelligetis meã doctrinam, a quo sit: hæc vos impediunt a recta, & vera intelligentia: qui enim Dei uoluntatem quærit facere, & quæ ei aduersantur omnino fugere, cognoscit meã doctrinam esse Dei, & non humanum inuentum cõtrarium ipsi, vt vos putatis. Attende, eum qui vult Dei facere voluntatem, dici cognoscere Christi doctrinam, quia dispositus est, nec impedimentum habet cognoscendi; tamen lumen diuinum necessarium est, quo id assequatur: sicut qui diceret, qui oculos sanos habet & apertos, videt, quæ ei obiecta sunt, non tamen propterea negatur lumen exterius, sine quo non fit visio.

ANNOTATIO XII.

AVgustinus tract. 29. verba hæc aliter exponit, vt is voluntatem Patris dicatur facere, qui in Christum credit, iuxta illud Ioan. 6. Hoc est opus Dei, vt cre-

credarit in eum, quẽ misit ille. Erit ergo A sensus; qui credit in me, cognoscet de doctrina mea, an a Deo sit; iuxta illud Isa. 7. Nisi credideritis, non intelligetis. Fidei enim mysteria hoc habent, vt prius credatur, quam cognoscatur. Similis sensus est illorum verborum, vt superius annotauimus. cap. 3. Qui diligit veritatem, venit ad lucem, & qui mala agit, odit lucem. Hæc expositio est elade probabilis; tamen accommodatior est illa Cyrilli & Chrys. quam in commentario sumus secuti.

Qui a semetipso loquitur, gloriam propriam quærit.

COMMENTARIVS.

NOn est contentus Dominus causam, cur doctrinam eius Iudæi non cognoscant aperire, & simul modum cognoscendi tradere, quæ in superiori sententia fecit, sed probat doctrinam suam Dei esse, vt ex probatione etiam ipsi id intelligant. Est autem probatio hæc, *Qui a semetipso loquitur*, id est, qui doctrinam propriam & a Deo alienam & separatam loquitur; his honorem proprium quærit, vt ab auditoribus in pretio habeatur, ab illisq. gloriam, & laudem consequatur; at ex aduerso, qui non quærit proprium honorem, nec gloriam, sed Dei, profecto a se ipso non loquitur, sed a Deo. Hoc argumentum probat verba superiora intelligenda esse de scientia humana Christi, quæ a Deo erat: nam his verbis solum intendit se esse a Deo missum, & quæ secundum eius sunt voluntatem docere, ab eoq. doctrinam accepisse, & id hoc argumentum confirmat. Christus autem vt homo non ex sua prædicatione, & doctrina, quærebat humanam gloriam & honorem, sed Dei Patris: ad cuius voluntatem obseruandam homines exhortabatur, & cuius honori in omnibus consulebat; non igitur doctrina eius aliena erat a Deo.

Qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum, hic verax est, & iustitia in eo non est.

ALteram partem argumenti proponit: est enim argumentum ab oppositio consequentis ad oppositum antecedentis, vt Dialectici dicunt; ac si dictum esset, homo est, ergo animal est, at non est animal, ergo nec homo. Ita nunc, A semetipso loquitur, ergo proprium commodum, & honorem quærit; at non quærit proprium honorem, igitur non a semetipso loquitur, sed ab eo, cuius honorem quærit. Hoc nunc dicit, cum enim superius vnam proposuisset partem, qui a semetipso loquitur, quærit propriam gloriam; infert a contrario, *Qui autem quærit gloriam eius, qui misit eum*, non autem propriam, *Hic*, profecto, *est verax, & non est iustitia in eo*. Non intulit Dominus hic a Deo est, sed verax est, & iustus, seu non est iniustitia in eo, vt doctrinã & opera sua defendat. Hæc enim duo calumniabantur Iudæi; doctrinam quidem, quia seducebat turbas: opera, quia Sabbatum non custodiebat. Contra vtramque calumniam intulit, qui gloriam Dei, a quo missus est, non autem propriam quærit, hic verax est, quia doctrina eius vera est: mendacijs enim non glorificatur Deus, iniustitia etiam in eo non est, quia opera eius iusta sunt; non enim a transgressoribus honorificatur Deus. Perpende quam prudenter, & appositè hæc Dominus intulit: nam inter illos multi contra doctrinam dixerant, seducit turbas: alij quærebant eum interficere prætextu violationis Sabbati, propter Paralytici illius miraculum Ioan. 5. vt paulo inferius explicabitur. Propterea Dominus hæc duo inferre voluit, verax est, & in eo iniustitia non est, simul

Iudæi Christi doctrinã & opera calumniabantur.

simul etiam vt occasionem haberet, ex hoc verbo Iudæorum peruersum, & iniquum animum reprehendendi, quo propter opus mirabile ac plane Diuina virtute Sabbato perfectum, vitæ ipsius insidiabantur. Hic est horum verborum legitimus sensus. Tacite, vt Cyrillus lib. 4. capit. 44. dicit, Pharisæos illos arguit, qui propriam quærentes gloriam, mendaces & iniusti erant. Mendaces, quia hominum traditiones diuinæ legi contrarias docebant: iniusti, quia diuina mandata transgrediebantur. Matth. 15. Cur transgredimini mandata Dei propter traditiones vestras? Erant etiam mendaces & iniusti contra Christum: mendaces, in dissuadendo populo, ne in Christum crederet: iniusti, in morte innocentissimo Christo machinanda. Hæc autem omnia acciderunt, quia non Dei, sed propriam gloriam quærebant, proprijs commodis consulentes.

Nonne Moyses dedit vobis legem, & nemo ex vobis facit legem? quid me quæritis interficere?

VErba hæc sic superioribus connectuntur. Cum se veracem, & iustum in doctrina, & operibus dixisset, arguit nunc Iudæos iniustitiæ & transgressionis, in eo, quod eum quærant interficere: & est sensus, nonne legem habetis, quam vobis dedit Moyses, cur nemo ex vobis seruat eam? Si enim seruareris, nõ quæreretis me interficere: nam insontem & innocentem interficere lex prohibet. Si verbum illud vltimum præponatur, clarior efficitur sensus, sic: Iniustitia in me non est, quid me quæritis interficere? nonne Moyses legem dedit, cur eam seruare non vultis? sicut si quis iniuste inter nos ab alijs iniurias patiatur, persecutoribus dicat: Nonne Deus prohibet iniuria proximum afficere? nonne legi Dei subiecti estis, cur nõ seruatis cur nõ facitis, quæ Deus præcipit? ita nunc dicitur. Illa enim verba, *Et nemo ex vobis facit legem?* interrogatiue habentur, & faciunt sensum, cur non seruatis legem Moysis, cur ei contrauenitis, dum me innocentem, veracem, & iustum occidere quæritis? Et recte Dominus eos arguit, quod contra legem Moysis agant, dum ipsum occidere quærunt: tum vt ostendat se non esse contrarium Moysi, vt ipsi opponebant: tum vt eos potius Moysi contrarios declaret, & crimen in ipsosmet retorqueat, quod illi imponere studebant. Ad incredulos & persecutores hæc verba Dominus dirigit, propterea dixit, *Nemo facit legem*.

ANNOTATIO XIII.

Varius superiorum verborum sensus.

SVperiorem sententiam obscuram esse nemo ibit inficias: quæ quidem varie exponitur, & connectitur a diuersis. Primo Chrysost. hom. 48. dicit in duobus Christum a Iudæis esse reprehensum; & in doctrina, quòd se Patri æqualem faceret; & in operibus, quòd Sabbatum violaret. Verbis prioribus ad doctrinæ calumniam respondit, docens suam doctrinam a Deo esse, idq. probauit: ad alterum nunc se conuertit, & eos maioris arguit transgressionis, estq. sensus: Vos me legis transgressionis accusatis; at maioris estis trãsgressionis rei. Dedit enim vobis Moyses legem, & non seruatis eam, quam non leuiter, sed grauiter transgredimini; quæritis enim me interficere; quasi diceret: Ego si solui legem, hominem liberaui, infirmo sanitatem restitui, vos autem soluitis, innocenti mortem parando. Ista est Chrysostomi expositio, & similis est Cyrilli. lib. 4. cap. 46.

Secundo loco Augustinus tract. 30. aliter exponit, vt sit sensus: Vobis Moyses dedit legem, & non seruatis; si enim seruaretis, in ipsa me agnosceretis, & non occidere quæreretis. Quamuis sensus iste alius sit a superiori, tamen connexio ea-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dem videtur, vt Dominus ad calumniam his verbis respondeat, qua tamquam legis transgressorem occidere quærebant. Quâquam sic etiam connecti potest, vt Dominus ad eos, qui interficere eum studebant, se conuertens arguat; ostendens eos id tentare, quia legem Moysis non seruabant. Tertio loco aliqui recentiorum hæc verba connectunt, & exponunt sic, vt probet Dominus, quę paulo superius dixerat, qui facit voluntatem Patris cognoscet de mea doctrina an a Deo sit: quibus verbis insinuauit illos non facere voluntatem Patris. Id nunc ostendit dicens; Nonne vobis Moyses dedit legem, & tamen eâ nemo seruat: quod vel eo patet, quia me interficere, quæritis; non ergo mirũ si nõ cognoscatis doctrinam meam, a quo sit, quia legem & Dei voluntatem nõ facitis. Quarto, alij aliter exponunt, & sic coniungunt, Moyses dedit vobis legem, & ei non paretis, non tamẽ propterea succensetis Moysi, qui talia vobis mandauit; nam ille, quæ iussit Deus, fecit: cur ergo me quæritis interficere, quia quæ vobis displicent & minus grata sunt dico? nam & ego non a me ipso hæc, sed a Deo accepi, & patris mandata annuncio. Quinto item alij nostro tempore aliter interpretantur, vt Dominus his verbis eos arguat, quòd non zelo legis ipsum interficere quærerent; vt sit sensus: Moyses vobis legem dedit, & non seruatis, sed contemnitis eam: quid ergo me zelo legis occidere quæritis? Nõ enim zelus illius, sed aliud vos mouet; si enim zelus esset, legẽ seruare studeretis. Sexto denique alij sic explicant; non mirũ si meam doctrinam non recipiatis, quando quidem legem Moysis, quem vos mihi præfertis, contemnitis, & transgredimini: quod eo maxime patet, quia me quæritis interficere. Hę sunt expositiones doctorũ. Longum esset, & inutile, si contra singulas agere tentaremus; quamuis contra aliquas id efficaciter fieri posset. Mihi ea legitima videtur, quam in commentario adhibui: cum enim se veracem, & iustum esse ostendisset, eos arguit & in ipsos inuehitur, qui mortem illi machinabantur, nullam legis Moysis & Dei rationem habentes, cuius zelum ipsi falso prætexebant.

Respondit turba, & dixit: Dæmonium habes, quis te quærit interficere?

COMMENTARIVS.

NOn ad turbam Dominus dirigebat verba superius dicta, sed ad Pharisæos, & Iudæorum primos, qui id facinus conceperant, & exequi procurabant, turba vero sceleris tanti ignara, arbitrans sibi hoc peccatum imponi, in Christum inuehitur acerbè, & iniuria afficiens a se facinus tale repellit. *Dæmonium habes. &, Quis te quærit interficere?* ac si dicant; Dæmon te instigat, vt hæc dicas: nam nemo nostrum te quærit interficere. Dæmonio hoc tribuunt, quia ipsius est mendacia & falsa testimonia & calumnias imponere, & propterea in eum, quòd dæmonis spiritu ducatur, conuitium iactant.

ANNOTATIO XIIII.

CYril. lib. 4. cap. 47. dicit vocem hanc esse eorum, qui interficere quærebant: scientes enim crimina sibi illata, ad negationem refugerũt. Vnde negatio hęc malignitatis fuit, impietatemq. impietati addunt, quasi mendacem eum appellantes. Hæc Cyrillus. Idem Chrys. hom. 48. quòd si obijcias, quia hi de turba erãt, respondet omnes eum interficere quæsiuisse, quia dictum est: Nemo ex vobis facit legem? Sed profectò difficile est credituomnes etiam de turba Christum interficere voluisse, immo contrarium Euangelica lectio habet: nam inter eos erant, qui dicebant, Bonus est. Existimo igitur, eos, qui ita responderunt, non fuisse de numero eorum, qui occidere quærebant: erat enim turba humilis, cuius non erat legis transgressiones vindicare. Illi Pharisæi, & Principes erant huius criminis rei, propterea q. turba ita acerbe, & aspere respondit, quia se talis sceleris immunem sentiebat: nec Dominus eam huius accusare intendebat, sed Pharisæos legisdoctores, & Iudæorum principes. Dices, cur non igitur ad eos distinctum, & singularem habuit sermonem? Respondeo ex quadam egregia doctrina Gregorij libro 13. Mora. capit. 3. cuius hæc sunt verba. Nisi prædicator sustineat, quando proferre congrue correptionem possit; auget in eo malum, quod insequitur: sæpe enim contingit, vt talis sit, qui nulla increpationis verba sustineat. Quid igitur in huius culpa prædicatori agendum est, nisi vt in sermone admonitionis, quem pro communi salute omnium auditorum facit, tales culpas ad medium deducat, quales eum perpetrasse considerat, qui & præsto est, & de se solo adhuc argui non potest, ne deterior fiat; & cum generaliter contra culpam inuectio intenditur, correptionis verbum libenter ad mentem ducitur, quia potens prauus ignorat, quòd sibi hoc specialiter dicatur. Hæc Gregorius ex quibus, quare Dominus generali reprehensione in suos sit inuectus persecutores, facile patet.

Quomodo prædicator aliquem publice arguere possit.

Respondit Iesus, & dixit eis: Vnum opus feci, & omnes miramini.

COMMENTARIVS.

INconstantis & ingratæ turbæ conuitium spernens Dominus, ijs, qui vere occidere eum quærebant, respondet, causam eos nullam interficiendi habere demonstrans. Est autem aduertendum a tempore illo, quando Dominus paralyticum sanauit, grabatumq. tollere Sabbato iussit, Iudæos Christum interficere decreuisse, vt in eo capite declaratum est. Nec cessauit hæc istorum iniqua, & impia intentio; sed magis ac magis in eis augebatur, eratq. perpetua memoria huius facti: quamuis quando hæc loquebatur Dominus, iam sesquiannus ab illo facto intercesserit: nam gestum fuit Paschatis tempore, & vt alij dicunt, Pentecostes. Tamen post illud Pascha, aliud est celebratum, cuius Ioannes non meminit, & post hoc agebatur festum Tabernaculorum, quando hæc loquitur Dominus, qui annus erat tertius suæ prædicationis: sequenti enim proximo Paschate occisus est. Dominus igitur hoc factum nunc repetit, quia in eorum memoria præsentissimum erat, & propter id mortem ei parabant. Repetit autem, vt eos contra legem agere, nullamq. causam ipsum interficiendi habere coram toto populo demonstret, suamq. innocentiam significet. Verbis igitur propositis causam, quam occidendi prætexebant, proponit; estq. sensus: dixi vos iniquè, & contra legem me occidere quærere, hanc vobis iniustitiam ostendo, *Vnum opus*, inquit, *Feci*, nempe Paralyticum sanaui Sabbato, & propter hoc, *Omnes miramini*, id est, perturbati estis, & tumultuamini, quasi Sabbatum, & legem sim transgressus. In sequentibus ostendit hanc causam non esse iustam. Et attende, *Vnum*, inquit, *Opus feci*, quasi diceret; non habetis quicquam aliud contra me, nisi hoc vnum: rursus vno opere turbati estis omnes; ideſt plurimi. Admiratio hæc non est in bonam partem, sed in malam, quia tumultuabantur, & perturbabantur contra Christum, vt exponit recte Chrysostomus hom. 48.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, non quia ex Moyse est, sed ex Patribus, & in Sabbato circumciditis hominem.

COMMENTARIVS.

EVidenti argumento probat se non esse transgressorem legis Mosaicæ de Sabbato custodiendo, eo quòd hominem Sabbato curauerit. Supponit autem vnum, in quo tota argumenti vis consistit, nempe Moysem dedisse Iudæis circumcisionem; propterea quia a Patribus erat præcepta, non quasi ipse primus esset institutor, vnde principaliter ad legem Moysis non pertinebat. Ante ipsum enim circumcisio fuit, & tamquam iam institutam ipsis restituit, erat enim intermissa in deserto: præceptum vero Sabbati proprium erat Moysis, ipse enim primus tale præceptum imposuit, quod ante non seruabatur. Est ergo sensus, Vos vtimini circumcisione non tamquam a Moyse instituta, sed a Patribus; non enim erat proprium opus legis, sed Patrum, & propterea ille vobis dedit eam; & tamen in Sabbato, quod Moyses præcepit circumciditis, nec legem Moysis vos transgredi putatis, quia quod fecerunt Patres, facitis. Concludit verbis sequentibus; si igitur circumciditis hominem in sabbato, nec ex hoc sequitur transgressio legis Mosaicæ, quia a Patribus fuit illa circumcisio, cur mihi succensetis, quasi ego legem Mosaicam sim transgressus, quòd hominem totum saluum fecerim, cum sit hoc opus multo maius, quàm circumcisio? Et attende, quo modo ad ipsos referat factum. Vos circumciditis in Sabbato, non solum quia ipsi circumcidebant, sed quia ipsi declarauerãt esse in Sabbato circumcidẽdum: nec enim Moyses id expresse docuit. Immo dum Sabbatum præcepit, nec expressit circumcisionem in eo debere fieri, videri alicui posset, quando circumcisio exercenda occurrebat Sabbato, potius esse transferendam. At non sic faciebant, & recte: præferebant enim circumcisionem Sabbato, & declarabant non esse tale opus contrarium Sabbati obseruantiæ, quia erat opus Patrum.

ANNOTATIO XV.

REcentiorum complures, verba, *Non quia ex Moyse est, sed ex patribus*, per quandam parenthesim, & velut verbi correctionem dicta censent: ne aliquis opponeret, Moysem non fuisse primum circumcisionis auctorem: non tamen, quod illa verba ad argumentum aliquid faciãt: nam sententiæ sensum hunc esse putant. Moyses dedit vobis circumcisionem, & circumciditis in Sabbato, nec propterea legem transgredimini. Paritur autem hæc interpretatio permultas difficultates, ratione illius dictionis, *Propterea*, quia tali expositioni aptari non posse videtur, vt paulo inferius explicabitur. Ideirco meo quidem iudicio isti sensum non assequuntur. Rectius & verius Cyril. lib. 4. cap. 49. & Chryf. hom. 48. & Euthym. hęc verba ad argumẽtum pertinere arbitrantur, quamuis non eodem modo exponant. Vis enim argumenti in hoc consistit, per circumcisionem, quæ nõ est propria Moysis, sed Patrum, factam in Sabbato, non est legis Mosaicæ trãsgressio, ergo neque erit per opus Christi miraculosum, quod maius est, quàm circumcisio. Distinguit enim Dominus circumcisionem a lege Moysi, & Sabbatum ad Moysem, & circumcisionem ad Patres refert: vt si per opus illud Patrum non fit transgressio legis Moysi, nec per hoc opus mirum sanationis, vt in commentario exposuimus, fiat. Sit tunc recte accommodatur particula *Propterea*, vt ex sequenti annotatione constabit. Si autem illorum expositiones sequamur, nec particulam hanc, nec vim argumenti cõstare, facile intelliget, qui attente verba considerauerit.

ANNOTATIO XVI.

MIrum est, quantam expositoribus illa particula, *Propterea*, ingerat difficultatem; tam his, qui verba illa, *Non quia ex Moyse sed ex patribus*, per correctionem quandam dicta censent: quàm illis, qui ad vim argumenti facere existimant, præcipue tamen prioribus. Varie igitur exponitur. Euthymius enim superuacaneam censet, & vulgari modo posità, & nihil ad sensum facere. Hæc responsio non est probanda: non enim in sacra scriptura leuiter illa particula ponitur, maxime cum hæc sit de numero earum, quæ multum in oratione valent, sensusq. ac sententias variare solent. Theophylactus superioribus connectit, vt sit sensus: Omnes miramini, propterea, seu propter hoc opus quod feci: nam Græce legi potest relatiue, idem enim est ac Latine, propter quod, quod & vnius dictionis, & duarum vim habet, & tunc sensus est: Vnum opus feci, & omnes miramini propter hoc. Mihi Chry. ho. 48. idem videtur sentire: at quia codices omnes & Latini, & Græci cum sequentibus connectunt & communissime exponunt Doctores, nõ placet ab hac communi lectione discedere. Tertio igitur loco recentiorum aliqui illud, *Propterea*, sic connectunt cum sequentibus, vt non sit causæ significatiuum, sed velut attentionem excitans sequentium, ac si dictum esset: *Vnum opus feci, & omnes miramini propterea Moyses dedit*, idest propterea attendite, & aduertite quæ dicam. Sed hi nec cum sequentibus, nec cum præcedentibus connectunt, & necesse est verbũ aliquod supplere, quod iam non est verba exponere, sed multiplicare, nec talis dictio in scriptura vmquã sic posita reperitur. Quarto alij totam sequentem hanc sententiam cum superiori coniungunt, vt sit sensus: Vnum opus feci, & vos miramini, propterea Moyses dedit vobis circumcisionem, vt circumcisio facta in Sabbato faciat, ne vos miremini, nec me legis transgressorem existimetis. Violenta est, & non vera hæc expositio: nam non fuit hæc causa, cur Moyses dedit circumcisionem. Quòd si dicant, *Propterea*, non causam, sed euentum indicare, quasi ex eo quod Moyses dedit circumcisionem, & fit in Sabbato, id consequatur, vt probetur Christus non esse legis transgressor, certe violentum est. Nam particula quæ euentum indicat, connectitur cum ipsa re, quæ euenit, non cũ eo, a quo euentus fit. Quinto loco alij particulam ornatus causa positã affirmãt, vti Latine, verũ enim vero, & fauet his quod notat Rabbi Dauid, nẽpe particulã עַל כֵּן cui respondet propterea seu Græce διὰ τοῦτο aliquando idem significare, quod profecto, vere, sane, maxime quando in principio sententiæ ponitur: at in toto nouo Testamento talis particula in ea significatione non reperitur. Sexto alij vice particulæ tamen, seu attamen hanc positam dicunt. Omnes hi nostræ ætatis auctores eo mouentur maxime, quia illa verba media, *Non quia ex Moyse, sed ex Patribus*, per quandam parenthesim, & velut per correctionem dicta putant, non autem, quòd ad vim argumenti faciant, sed superius ostendimus maxime id ad argumentum facere. Quare septimo loco Cyril. lib. 4. cap. 49. omnium optime hanc particulam exponit, cum sequentibus connectens, & causæ reddendæ appositam interpretans, vt sit sensus: Ideirco, seu ea de causa dedit vobis Moyses, circumcisionem, non quia erat ex se, sed quia erat ex Patribus: & tamen vox in Sabbato circumciditis, quãuis illa sit Patrum, Sabbatũ autem sit Moysis. Hũc nos in cõmẽtario sensum amplexi sumus, & verisimũ legitimũq. reputamus.

Vox *Propterea* varie exponitur.

Si circumcisionem accipit homo in Sabbato, vt non soluatur lex Moysi, mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci in Sabbato?

COMMENTARIVS.

AD præcedentem sententiam hæc pertinent: concludit enim ex superiori sententia argumentum: *Si homo accipit circumcisionem* patrum, *in Sabbato*, & non hinc sequitur, *Vt soluatur lex Moysi* præcipientis obseruantiam Sabbati, non debetis mihi succensere, nec me transgressorem Sabbati iudicare, *Si totum hominem sanum feci in Sabbato*: maius enim opus est hæc curatio, quàm Patrum circumcisio; & si circumcidentes Sabbato non existimatis vos transgredi legem Moysi, profecto nec me debetis iudicare eam esse transgressum. Circumcisionẽ distinguit a lege Moysi, tamquam ea sit Patrum: ad legem enim Moysi id pertinet,

Universidad de Deusto
Biblioteca

tinet, quod ipse primus instituit, qualis erat Sabbati obseruantia. Quod si quis Iudeis obiecerit, circumcisionem fuisse institutam a Deo, & propterea obseruari debere ab eis etiam in Sabbato, obiectio friuola esset; nam etiam Sabbati obseruantia a Deo erat. Si ergo Deus non sibi fuit aduersarius, dum per patres circumcisionem octauo die, & per Moysem Sabbati obseruantiam præcepit, quia in ea obseruantia non erat prohibita diuina opera, sed humana & seruilia; ita etiam de opere Christi iudicandum erat, quod non minus, immo magis erat Dei opus, quam circumcisio. Illud autem, quod dicitur, *totum hominem sanum feci*, opponit circumcisioni, quæ non totum hominem sanabat: immo si ipsa sola circumcisio consideretur, corpus lædebat, quamuis animam sanauerit virtute fidei venturi tunc Christi. Si autem consideretur medicamentum, quod vulneri sanando tunc adhibebatur, quod etiam opus quoddam erat; nec totum corpus sanabat, sed particulam quandam: at Christus Paralyticum totum sanum fecit; & quantum ad totum corpus, quod morbo graui vexabatur, vt nec incedere ad piscinam libere valeret, & quantum ad animam simul quia eum liberauit a peccato: propterea enim dixit illi: Ecce iam sanus factus es, noli amplius peccare. Cetera in annotatione require.

ANNOTATIO XVII.

Expositionis Doctorum.

CHrysostomus hom. 48. illa verba, *Vt A nõ soluatur lex Moysi*, exponit in sensu causali, nempe circumciditis hominẽ, ne lex Moysi soluatur, scilicet præceptum circumcisionis. Et communiter hanc Recẽtiores expositionem sequuntur. Sed recte Cyrillus lib. 4. cap. 50. eam reijcit: nõ enim ipsi circumcidebant, vt lex Moysi non solueretur, immo contrarium potius fieri videbatur: nam circumcisio non erat lex Moysis sed Patrum, Sabbatum autem erat Moysis. Sane si illi non circumcidissent Sabbato, dicendum erat, non circumciduntur, vt non soluatur lex Moysi: dum B autem dicitur, *Circumciditis vt non soluatur lex Moysi*, indicat esse sensum, vt non soluatur Sabbatum, quod erat singulare institutum Moysis, non autem Patrum. Propterea ipse Cyrillus, censet verba hęc sequentibus coniungenda, vt sit sensus: Circumciditis hominem in Sabbato, cur igitur mihi indignamini, quia totum hominem sanum feci, *Vt non soluatur lex Moysi*, id est, succenseritis mihi, vt legem Moysi defendatis de Sabbato, quasi zelo illius vos mihi indignemini? Mihi ista connexio non placet, quia aliquantulum C violenta videtur, sed superioribus verba coniungenda existimo cum Chrysost. & alijs, sed non in eo sensu, quem hi doctores sequuntur, nempe vt illa particula, *Vt*, causam reddat, sed vt sit nota consecutionis posita loco *Ita vt*, quasi dictum esset, circumcisionem accipit homo in Sabbato, ita vt non soluatur propter eam lex Moysi, scilicet de Sabbati obseruantia. In hac etiam significatione accipitur superius Ioan. 5. Maiora, inquit, demonstrabit opera, vt vos miremini, id est, ita vt vos miremini, ibi eadem est particula Græca ἵνα. est etiam locus. 2. Corint. 1. Quæ cogito secundum carnem cogito, vt sit apud me EST, & NON! idest non secundum carnem cogito, ita vt apud me sit est, & non. Sunt alia etiam exempla. Sensus ergo est: circumciditis hominem, & non inde sequitur, vt soluatis legem Moysi de Sabbato, nec vos legis existimatis transgressores eo quòd circumcisionẽ Patrum in Sabbato accipitis.

Particula loco ita vt posita.

Illud etiam adnotandum est Chrysostomum, & Euthymium illud: *Totum hominem sanum feci*, sic exponere, vt totus sanus factus dictus sit, quia & anima, & corpore sanatus est: nam & a peccato liber, & a morbo corporis ereptus simul fuit. Existimo dictum esse totum hominem sanatum esse, ne sanitas in parte corporis versari putaretur, sicut circumcisio, non tamen est Chrysostomi improbabilis expositio: nam poterant opponere Iudæi circumcisionem fieri Sabbato, quia erat pro salute animæ, quamuis cum corporis læsione esset. Christus ergo se non animam solam, sed corpus etiam sanasse respondet: circumcisio enim vnam partem sanabat, alteram lædebat, & vulnerabat: at Christi opus integrum hominem saluũ fecit. Cur igitur illa circumcisio Sabbatũ non soluit, opus autem Christi soluit? Cyril.

Cyril. lib. 4. cap. 50. exponit id dictum esse respectu medicinæ, quam adhibebant, vt a vulnere circumcisionis sanarent, vt sit sensus: Vos Sabbato medicinam adhibetis, vt vnam corporis particulam sanetis, ego autem totum sanaui hominem. Et id quidem verum est: tamen Dominus non sumit argumentum ex medicina, quæ adhibebatur vulneri sanando, sed ex circumcisione ipsa, quæ erat opus quoddam A ex suo genere seruile, & tamen exercebatur Sabbato: & in hoc est præcipua vis argumenti. Potest etiam nomine circumcisionis totum comprehendi, quod in ea adhibenda efficiebatur: nempe abscisio, & medicamentum; præcipuum tamen opus circumcisio erat: hoc enim est de quo dicitur, *Moyses dedit vobis circumcisionem*, non quia ex Moyse, sed ex Patribus.

Nolite iudicare secundum faciem, sed rectum iudicium iudicate.

COMMENTARIVS.

EXcludit Dominus vanam argumenti responsionem, quam Iudæi adhibere poterant dicentes: Circumcisio est Patrum, & a Moyse etiam confirmata: propterea Sabbato circumcidimus, nec transgressionem legis existimamus Patrum auctoritate suffulti. Id Dominus per præoccupationem diluit: *Nolite iudicare secundum faciem*, id est, in acceptione personarum: *Sed iustum iudicium iudicate*, ideſt; considerate opera ipsa, quæ Sabbato fiunt. Circumciditur homo ex vna parte, ex altera vero homo triginta octo annos habens in graui infirmitate breui temporis momento ita sanatur, vt grabatum valeat per vias portare: quis neget diuinius, mirabilius, potentius esse hoc opus? Si ergo licuit vobis illud in Sabbato exercere, cur hoc mihi non licuerit? vos ad personas recurritis, scilicet, circumcisio Patrum est, opus hoc tuum est, quem nos multo Patribus inferiorem existimamus: hoc iam est iudicium in personarum acceptione accipere: nam opera sunt, per quæ sit transgressio, si aliqua est, non personæ ipsæ. Aduerte illud: *Secundum faciem*, in Græco est secundum aspectum, seu visionem. Idem est sensus: facies enim est, quæ videtur, propterea iudicare secundum faciem & visionem, idem est. Exactiorem huius sententiæ declarationem in annotatione require.

ANNOTATIO XVIII.

Secundum faciem iudicare quid significet.

CYril lib. 4. c. 51. Chrysost. hom. 48. & A enim opponitur iustum iudicium. Propterea vt recte Cyril. docet, proprijs verbis legis Dominus vtitur, vt legis auctoritate inducat ad tale iustum iudicium. Sunt autem verba legis Deut. 1. Quod iustum est, iudicate: ita paruum audietis vt magnum: nec accipietis cuiusque personam. Præterea quia si is esset sensus, euadere poterant Iudæi dicentes, illam circumcisionem esse Patrum, & Moysis: at hoc opus sanationis non esse patrum: propterea Dominus ad iudicium remotæ personarum B acceptione ex lege ipsa diuina exhortatur. In quo autem illa acceptio personarum consistat, & quo modo sit applicanda verbis, adhuc declaratione indiget. Chry. Cyril. Euthy. & Aug. tract. 30. hic explicant, vt sit comparatio inter Moysem, & Cyrillum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christum, siq. sensus: Si vos a transgressione Sabbati liberatis, qui Sabbato circumciditis: me autem condemnatis, qui Sabbato sanaui, quia Moysem plurimi, me autem nihili facitis, iudicium vestrum in acceptione personarum est. At hæc explicatio mihi non videtur verbis accommodari posse: non enim Moyses est, qui dicitur esse circumcidere, sed ipsi circumcidebant Iudæi, quibus cum loquebatur: & ipsi erant, qui se legis Mosaicæ propter circumcisionem transgressores non esse censebant.

Verus Christi verborū sensus.

Verus igitur sensus hic est, Lex Moysis præcipit, vt Sabbatum seruetur: Patres octauo die circumcidendum infantē præcipiunt, quod & Moyses confirmauit, fieri autem potest, vt dies octauus sit Sabbatum, tunc si circumcisio nō fiat, Patrum institutio non seruatur: si vero fiat, lex Moysis violari videtur. In hac ambiguitate vos Iudæi declaratis, & recte factum est, esse die octauo circumcidendum, nec per hoc solui legē Moysis, nec enim opus Patrum credi debet prohibitum fuisse a Moyse: cur ergo creditis opus hoc, quod multo maius est, esse prohibitum? Si enim dicatis, illud erat Patrum, hoc tuum est, quem vulgarem hominem existimamus, & reputamus: iam profecto accipitis personam: nam cum agitur de opere ipso, vos ad personas recurritis, & excellentiā personarum opponitis, relicta ea, quæ est operum: est enim hoc meum multo perfectius, & potentius. Hic est sensus. Posset vna obiectio fieri: quòd circumcisio fuit ex diuino mandato: nam præcepit Deus, vt octauo die circumcisio fieret: at hoc opus tuum nō est ex diuino præcepto. Vt obiectionem hanc refellamus, sciendum est Deum non præcepisse Sabbato circumcisionē fieri debere, præcepit quidem octauo die puerum circumcidēdum, Sabbatum autem accidere sepe octauo die poterat: cum ergo ex alia parte præceperit Sabbati obseruantiam, & vtriusque præcepti Deus auctor fuerit, profecto erat ambiguum, vtrum esset implendum. At Iudæi diuinam mentem declarantes censuerunt relicto Sabbato debere fieri circumcisionem, nec esse contra Sabbati obseruantiam. Prætuleunt enim Patrum institutionem tamquam antiquiorem, & maioribus datam, ab eisq. obseruatam. Cum ergo nunc in Christo opus nouum, & omnem humanam viderent superantem virtutem, quod non nisi diuinum esse poterat: debuerant etiam iudicare multo minus hoc esse in Sabbato prohibitum. Nam vt circumcisio a Deo instituta fuit, ita hoc opus a diuina virtute processerat, quale illi Patres numquam fecerant: illud ergo præferre propter Patres fuit maxima personarum acceptio. Et hic est legitimus, ni fallor, sensus totius argumenti.

Dicebant ergo quidam ex Hierosolymis: Nonne hic est, quem quærunt interficere? ecce palam loquitur, & nihil ei dicunt.

COMMENTARIVS.

QVidam de turba ex vna parte scientes Iudæorum maiores quærere Christū, vt eum ad supplicium traderent: ex altera vero parte videntes illum non solum palam, & libere loquentem, sed etiam eosdem principes, quòd eum occidere quærerent iniustitiæ accusantem, mirati sunt, qua ratione factum sit, vt cum paulo ante ad mortem inquireretur, nunc libere loquatur, & reprehensione in eos vtatur, seq. defendat: & nemo non solum in eum manum mittat, sed ne verbo contradicat. Vt enim notat Euthymius, aderant multi ex his, qui eum interficere quærebāt. Particula *Ergo*, causam huius admirationis indicat, ac si dicat: quia viderunt, & audierunt Christum libere loquentem, & arguentem, propterea mirati hæc dixerunt. Euangelista hos non de Galilæis, nec de ijs, qui ex locis extra Hierusalem venerant, sed de Iudæis ipsis, qui Hierusalem habitabant fuisse narrat: ea de causa, vt quomodo scire potuerint Christum ad mortē quæri, insinuet. Cum enim continue in vrbe habitarent, facile intelligere potuerunt, quod principes iam multo tempore parare parabant: similiter etiam, vt in hoc duritiem, & incredulitatem Iudæorum, qui de Iuda erant, ostenderet. Hi enim omnium maxime

maxime increduli, & infensi contra Christum fuerunt, qui ad fidem promptiores, & ad Christum recipiendum paratiores esse debuerunt: de eorum enim tribu secundum carnem Christus futurus erat.

ANNOTATIO XIX.

GRæci codices habent, quidā de Hierosolymitis, seu Hierosolymitanis, & ita Chrys. hom. 49. & Euthy. sequnt. Latini codices habent de Hierosolymis. Parum hoc refert: idē enim est omnino sensus. Chrys. hos reputat fuisse de numero eorum, qui in Christi necem principibus consenserant: propterea q. Euangelistam mentionem fecisse Hierosolymitarum, vt eos miserabiliores fuisse ceteris significaret. Sed non video, qua ratione id probetur: cum enim essent de turba, quamuis de numero eorum, qui increduli erant, non videtur quo modo neci Christi consenserint: nondum enim principes de nece Christi cum turba aliquid tractauerāt. Nisi velit Chrysostomus dicere, eos necī consensisse, quia Principum de Christo occidendo propositum, approbabant: sicut solent homines de vulgo probare, aut reprobare suis priuatis iudicijs facta Principum. Et hoc est probabile: tamen ipsi nō erant, qui quærebant Christum interficere. Hinc patet verba illa, *Dæmonium habet, quis te quærit interficere?* non fuisse omnium de turba, sed multorum simplicium, qui tale facinus ignorabant: nisi forte dicamus eos scisse, & dissimulare voluisse: hæc enim omnia probabiliter dici possunt.

Numquid vere cognouerunt principes, quia hic est Christus?

COMMENTARIVS.

COmmune est omnibus insoliti, & insperati euentus, causam inquirere: hoc turbæ accidit nunc videre, nempe Christum paulo ante diligenter ad necē quæsitum, & contra quem adeo Principes conspirauerant, vt nemo e turba libere de eo loqui ausus esset; modo libere loqui, & in ipsosmet principes inuehi, neminemq. illorum vel verbo se opponere ausum esse: mutationis ergo insolitæ, & insperatæ causam inquirunt. Erat autem vera huius causa diuinitatis Christi virtus, ac potentia, qua aduersarios ita reprimebat, quando et placitum erat, vt obmutescere faceret: sed isti hanc non cognoscentes, nec inuenientes, causam sibi aliam excogitant. *Numquid*, inquiunt, *Cognouerunt iam Principes*, hunc esse Christum, depositeruntq. odium conceptum, quo eum prius non cognoscentes prosequebantur? Perpende duo in his verbis, vnum est, quanta fuerit rabies Principum contra Christum, & quanta ipsius Christi virtus, qua eos repressit, vt isti Iudæi huius effectus talem excogitauerint causam; ac si dicerent, maxima diligentia, & rabie iste ad necem quærebatur; & nunc tam libere loquitur, & reprehendit, aduersarijs obmutescentibus, cuius causa alia profecto esse non videtur; nisi quia nouerunt iam hunc esse verum Messiam, & Christum. Et addunt illud aduerbium *Vere*, vt insinuent eos tractasse, & in controuersiam vertisse an esset Christus; at iam veritatem resolutam nouisse, & assecutos esse. Alterum est, istos de turba, qui hoc proferebant, deceptos valde fuisse: putabant enim Principes odio habere Christum, & ipsum ad necem quærere zelo veri Christi, quia nempe se Christum faciebat, cum non esset. Si autem zelus talis fuisset, vtique rectam causam sibi proposuissent: si enim iam nouerant verum esse Christum, sequebatur profecto vt odium deponerent, & ad necem non quærerent, sed potius ipsi se submitterent. At non hunc zelum Principes habebant, fingebant quidem, vt turbas deciperent, sed aliter se res habebat: maxime enim persequebantur eum, quia nouerant esse Christum, quod Dominus Matt. 21. illa insigni parabola docuit: Hic est heres, venite occidamus eum. Qua

Universidad de Deusto
Biblioteca

de re cap. 12. inferius exactius tractabimus. Hæc adsensum horum verborum explanandum satis sint.

Sed hunc scimus vnde sit: Christus autem, cum venerit, nemo scit, vnde sit.

INcredulitas, & malitia istorum non sinit eos in hac causa inuenta quiescere, & permanere. Effectus mirus, quem experiebantur, hanc causam indicare videbatur: at incredulitas & odium contra Christũ repellit, & contra inuentam causam, obiectionem inuenit. *Christus, cum venerit, nemo scit vnde sit: scimus autem, vnde iste sit*, ergo iste Christus esse non potest. Iam rem eo perductam esse fatentur, vt si nescirent, vnde iste esset, Christum esse reciperent, & consentirent. Ignorantiam miseri homines ad Christum recipiendum quærunt. Nescire oportet, inquiunt, vnde sit, vt verus sit Christus. Magnam confessionem veritatis vis elicuit ab istis: nihil enim contra vitam & mores: nihil contra doctrinam opponunt, quia omnia Christo conueniebant: nihil in illo inuenerant, quod Christum dedeceret, hoc solum inuenerunt, quia sciunt, vnde sit; si nescirent, omnia recte se haberent. Attende hac obiectione eos inuentam causam repulisse; nempe quod principes Christum agnouerint, ac si dicerent: cum hic non sit Christus, quia scimus vnde sit, non est verisimile, causam hanc, quam excogitauimus, veram esse; nempe nouisse vere principes hunc esse Christum. Isti scire se, vnde sit Christus dicunt, quia ex quibus parentibus sit ortus, & progeniem eius scire se putabant, sicuti in c. 6. dictum est: Nonne hic est filius Ioseph, cuius nos nouimus patrem, & matrem? Particula enim *Vnde*, non locum, sed originem significat. Existimabant autem neminem, quando Christus veniret cogniturum eius parentes, sed repente ignotis progenitoribus mundo appariturum. Vnde hoc sibi falso persuaserint, incertum est: forsan ex locis scripturæ male intellectis: quale est illud Isa. 53. Generationem eius, quis enarrabit? & Micheæ. 5. Egressiones eius a diebus æternitatis. Sciebant quidem venturum de progenie Dauid, & de loco Bethlehem; tamen in particulari ex quibus parentibus, ignorarum iri credebant. Nec est contra, hoc quod Ioan. 9. dicunt: Hunc nescimus, vnde sit: horum verborum enim alius est sensus, nempe nescimus, an a Deo missus sit. Nec est contradictio, quamuis Chrysost. hom. 49. eos sibi contradicere existimauerit, tamquam furore ebrios, & insanos. Adde verba illa esse Phariseorum, hæc autem vulgi imperiti, & scripturarum ignari.

Clamabat ergo Iesus in templo docens, & dicens.

NOn sine magna causa Christus clamat: cum enim videret illos omnia, quæ Christus facturus erat, de ipso confiteri, hoc vno autem impediri, quia scirent vnde esset; propterea clamat, quasi victoriam ex eis reportans. Et quare clamet, illatiua particula ostendit *Ergo*, nempe propter dicta eorum, qui nihil aliud opponunt, præter scientiam: quia sciunt, vnde sit, & nosciunt parentes, & progeniem eius Clamore autem hoc docet se etiam hoc habere, quod requirunt, nempe se nescire eum, vnde sit: vt nulla re deficiente Christum negare eum esse non valerent; propterea dicitur, *docens, & dicens*. Audiamus, quid dicat.

Et me scitis, & vnde sim scitis, & a me ipso non veni, sed est verus, qui misit me, quem vos nescitis. Ego scio eum, & si dixero quia nescio eum, ero similis vobis mendax: sed scio eum, quia ab ipso sum & ipse me misit.

VEram suam originem docens, ostendit Christus eos nescire, quis sit, & vnde sit ipse: & reperit eorum verbum, vt contradicat, & falsum esse demonstret. Et est sensus: *Et me, & vnde sim, scitis*, id est, affirmatis vos scire me, & vnde sim, quia parentes meos scire vos putatis, & tamen ego *a me ipso non veni sed misit me, qui verus est*; id est, Deus implens quæ promiserat; & hunc vos nescitis. Ac si clarioribus verbis dicat: Ego non sum merus homo, qualem me esse arbitramini, sed filius Dei missus a Patre propter promissiones implendas, quas fecit Patribus vestris, & hunc, *vos nescitis*, id est nescitis esse patrem meum. Non est ergo verum, quod putatis, nempe vos me, & a quo sim, scire, qui filium Ioseph me esse existimatis; at ego, *scio eum*, quia ego sum ab ipso, id est, genitus ab eo, & verus filius eius, & missus in carnem homo factus, quia, *Si dixero*, me nescire eum, *Ero mendax*, sicut & vos estis mendaces, dum dicitis scire me, & vnde sim. Perpende, qualiter Dominus ostendit eos nescire, vnde sit, nec etiam cognoscere quis ipse sit: quia originem habet cælestem, & a Patre est, quem nemo vidit præter ipsum filium: & qui affirmant se Patrem eius scire, mentiuntur; sicut ipse mentiretur, si negaret se scire eum. Mira doctrina, qua Christus suam diuinitatem, & originem aperit, in se promissiones patribus promissas docet, proprijs ipsorum verbis eosdem conuincit. Hic est verus, & legitimus sensus. Græce non habentur illa verba, *Ego scio eum, & si dixero, quia nescio eum, ero similis vobis mendax*, nec antiqui Latini codices habent, nec Chrysost. nec August. exponunt: forsan relicta, quia in Octauo capite repetuntur; sensui tamen præsenti accommodata sunt.

ANNOTATIO XX.

Multiplex interpretatio Doctorum.

VArie superiora verba Doctores exponunt. Primo loco Chryso. hom. 49. verba hæc: *Et me scitis, & vnde sim scitis*, Christi esse dicit affirmantis, illos vere scire eum esse Christum, & a Deo missum: quod si postea dicitur: *Nescitis*, id est, quia operibus, & verbis negabant: & hac ratione tollitur contradictio, quando alijs in locis dicitur, neque me scitis. Tamen expositio hęc difficile veritati accommodatur, sunt enim verba turbæ dicentis: Nescimus vnde sit: quæ turba tunc non cognoscebat verum esse Christum. Secundo loco Iustin. Mar. in explicationibus quæst. Geu. quæst. 140. notat ignorationem voluntariam interdũ scientiam dici, & allegat hunc locum exponens dictum esse, *Me scitis, & vnde sim, scitis*, id est, scire potestis ex tot signis, & doctrinis a me dictis, & factis: quòd si alio in loco nescire hi dicuntur, id est quia vere ignorabant, licet eorum vitio ignoratio tribueretur. Doctrina hæc vera est, non tamen facile accommodatur. Tertio loco August. tract. 31. hæc verba Christi esse dicit affirmantis eos scire, & ipsum, & vnde sit ipse; sed ex parte, nempe quantum ad humanam naturam: at ignorare ex altera parte, quantum ad diuinam, quam eis explicat. Recentiores alias adferunt expositiones, sed non videntur aperi contextui ita facile posse. Isti enim Iudæi nec quantum ad humanam naturam Christum nouerant: nam filium Ioseph esse putabant, quod falsum erat, & principium erroris ipsorum. Non ergo Dominus eos scire affirmat, quasi quantum ad naturam humanam eum cognoscerent, in qua veram originem non sciebant: & propterea docet se non habere alium Patrem, præter Deum, a quo est, & a quo missus est. Verba ergo illa, *Me scitis, & vnde sim scitis*, sunt per quandam ironiam dicta, quasi eos multum aberrare significaret, dum dicunt: Hunc vnde sit scimus, per hoc progeniem eius indicare volentes:

Universidad de Deusto
Biblioteca

volentes. Statim autem veram suam progeniem aperit; isti enim progeniem a Patribus describebant, & propterea filium Ioseph appellabant. Dominus ergo se a Deo esse, & Patrem habere Deum docet. Illud autem *Nescitis, & ego scio eum*, significat illos nescire Deum esse Patrem Christi: qui enim nescit vnum esse Patre A alterius, dicitur nescire illum, licet personam cognoscat: & consequenter nescire originem, si illum nescit esse Patrem. Illis verbis, *Ab ipso sum, & ipse me misit*, vtramque naturam suam, & originem aperit æternam. Ab ipso sum, vt Deus & Dei filius: & ipse me misit, quia homo factus sum ab eo missus.

Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in illum manus, quia nondum venerat hora eius.

COMMENTARIVS.

NOuerunt Christum affirmasse filium se esse Dei, & verum Messiam, ea de causa, quibus exosus erat, apprehendere eum quærebant, sicut Ioan. 5. dictum est. Propterea magis quærebant eum interficere, quia Patrem suum dicebat Deum, æqualem se ei faciens. Non igitur accusare poterunt Christum, quòd eis locutus non fuerit, & quis ipse fuerit, disertis verbis non docuerit. Hoc notat illa particula *Ergo*, quasi dicat Euangelista, quia dixit se esse a Deo Patre & scire Deum, quem ipsi nesciebant, propterea quærebant eum apprehendere, & vnde debuerunt conuerti a malitia, & excitare ad fidem, & amorem: inde argumentum obdurationis, & multiplicãdi sceleris sumunt. At diuina virtute repressi sunt conatus eorum: non quod mori timeret, aut nollet: sed quod in tempus a Deo constitutum mortem differret: *Nondum*, enim, *Venerat hora* mortis, & passionis eius. Illa particula, *Et nemo misit*, loco aduersatiuæ posita est, vt sit sensus: quamuis quærerent eum apprehendere, tamen nemo misit in eum manus.

De turba autem multi crediderunt in eum, & dicebant.

TAm mira doctrina Christi non sine auditorum fructu omnino fuit, nam multi de turba crediderunt in eum, nempe esse verum Christum, & Messiam a Deo missum: tantoq. affectu crediderunt, vt fidem in mente conceptam, occultare non valerent, sed in confessionem oris prorumperent, & dicerent, quæ sequuntur. Vno ergo verbo Christi, & hi conuertuntur, & illi obdurantur: sed quod cõuertantur, virtus est verbi: quod obdurentur, vitiũ est audientiũ. Sicut & eodem lumine, & sani vident, & lippi cæcutiunt: sed quòd illi videant virtus est luminis; quod isti cæcutiant, vitium est oculorum. Sed non est æqualis ratio culpæ: nam lippus sine culpa est, quia vitium est naturæ; at obdurati in maximo sunt scelere & damnatione, quia vitium est voluntatis.

Christus, cum venerit, numquid plura signa faciet, quam quæ hic facit?

A Signis, & miraculis multis, quæ Christus ediderat, argumentum sumunt, ad credendum hunc esse Christum, & sensus est: Christus, quem speramus venturum, non faciet plura signa, quàm hic facit. Ipse igitur verus est Christus: nam Christus non habebit maius argumentum probandi se esse Christum, quàm hic habet. hic est sensus. Attende Euangelistam non referre hæc verba, quasi

quasi prolata ab ipsis postquam crediderunt: non enim dicerent, *Christus cum venerit*, iam enim venisse credebant: sed relata tunc tamquam argumentum, quo moti sunt ad credendum: ac si dictum esset, multi crediderunt, quia dicebant: *Christus cum venerit*, non faciet plura signa, ergo hic est Christus, quod si postquam crediderunt, hæc pronunciarunt, tunc interpretabimur in hunc sensum nempe esse modum quendam loquendi ex quadam suppositione, & conditione: scilicet, si quando Christus venturus esset, non faceret veniens plura signa; vel Christus, quem nos venturum professi sumus, non faciet plura signa, quàm hic. hunc sensum Chrysost. hom. 49. & Euthymius sequuntur.

Audierunt Pharisæi, turbam murmurantem de illo hæc: & miserunt principes, & Pharisæi ministros, vt apprehenderent Iesum.

HAsce voces quamuis submissas, & velut inter se solos loquentium, audierunt Pharisæi, qui timore, ne turba crederet in eũ, attentissime omnia observabant: quæ autem audierunt ad principes scilicet Sacerdotum (sic enim Græce habetur) retulerunt, & eorum auctoritate, quæ prima erat, accedente, tam hi, quàm illi ministros mittunt, vt Iesum capiant. Non enim ausi ipsi sunt venire, ne turba in eos insurgeret; nec eum apprehendere differre volebant, ne si dimitteretur, tota turba in eum crederet; liberumq. postea illis non esset facere, quod cogitauerant, & quæsierant. Qui ergo tenebantur turbam dirigere, & illustrare, vt veritatem cognosceret; remouent, & deterrent a ueritate sequenda; vt verum sit, quod Dominus illis obiecit, Matth. 23. Væ vobis Scribæ, & Pharisæi, qui clauditis regnum cælorum ante homines: vos enim non intratis, nec introeuntes sinitis intrare.

Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado ad eum, qui misit me.

MInistris eum apprehendere venientibus dicit Dominus, *Adhuc modicum tempus vobiscum sum, & vado* ad Patrem. Hebraismus est, ac si dicat; post modicum tempus, quo vobiscum permanebo, vadam ad eum, qui me misit; nondum est tempus me comprehendendi, cito veniet tempus hoc. Similis phrasis est Ionæ. 3. Adhuc tres dies, & Ninive subuertetur. Et est præsens loco futuri temporis, vadam ad eum, qui me misit. Consideranda sunt verba, *Vado*, inquit, idest mihi liberum est mori, pono animam meam, quando, & quia volo. Rursus mors mea non est, qualem vos putatis; *Vado ad eum qui me misit*, hominem merum me esse vt ceteros creditis, non sic est; vadam ad eum, qui me misit: quia Dei filius sum, & sic moriar, vt cito resurgam, & humanitatem meam ad dexteram Patris mei collocem: vobiscum autem sum hoc medio tempore inter vos agens vt doceam, vestram salutem operer, ad eamq. acceptandam vos exhorter. *Modicum tempus* vocat, quia proximo Paschate erat passurus. Illa particula, *Ergo*, indicat, quia eum comprehendere veniebant, Dominum hæc protulisse. Quibus verbis non solum illos docuit, sed furorem eorum repressit adeo, vt relicto eo compuncti ad eos, a quibus missi erant, redierint.

Quæretis me & non inuenietis.

PRophetica & simul comminatoria hæc verba sunt, quibus prædicit, & comminatur quod Iudæis incredulis, eiusq. doctrinam contemnentibus post ipsius

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsius ad Patris, reditum euenturũ erat. *Quæretis*, inquit, me, id est verum Christum vobis promissum inquiretis, *Non* tamen *inuenietis*, id est, ad ipsius agnitionem non peruenietis: me enim reiecto, qui verus sum Christus, omnis qui aliũ quærit, non inuenit. Fiet ergo, vt loco veri Christi in pseudochristos incidatis: studijq. & laboris vestri in quærendo non solum nullus sit fructus, sed etiam damnum, nimirum error. me enim repudiato, poteritis quærere Christum, sed non inuenire. Hoc Iudæis post Christi ascensionem accidit, surrexerunt enim pseudochristi, de quibus Matth. 24. dicitur, Si quis vobis dixerit: Ecce hic est Christus, aut ecce illic, nolite credere: Surgent enim pseudochristi. Quo in loco Hieronymus adnotat captiuitatis Hierosolymitanæ tempore tres nomen Christi sibi vsurpasse, eosq. verisimile est incredulorum Iudæorum diuisas inuicem partes ad se traxisse. Modo etiam Iudæi inquirunt, & adhuc inquirent Christum; non tamen quamdiu sic quæsierint, inuenient. Spreta enim veri Christi prædicatione, Christus verus inueniri non potest. Hæc verba dicta quidẽ sunt ministris Iudæorum, sed in eis omnes increduli Iudæi comprehenduntur, qui quotidie querunt Christum in lege, & Prophetis, quorum iam vera est illis ablata intelligentia, nec ad veri, agnitionem Christi peruenit, impleturq. quod dictum est: *Quæretis me, & non inuenietis*. Christus dicit Iudæos quæsituros eum, quia dum quærunt Christum, re ipsa quærunt illum, qui verus est Christus, quamuis eum negent esse Christum.

Vanus Iudæorum in Christo inquirẽdo labor.

ANNOTATIO XXI.

Variæ expositiones doctorum.

VArie hunc locum, & antiqui, & recentiores Doctores exponunt. Primo loco Chrysost. hom. 49. sic interpretatur: Desiderabitis me habere præsentem, & nõ habebitis: quod implerum maxime esse dicit, quando in Hierosolymitana captiuitate desiderarunt in suis afflictionibus eũ habere liberatorem, & auxiliatorem, nec habuerunt. Huic consentit Euthymius. Hæc expositio doctrinam veram continet scripturis & Patribus conformem, nimirum peccatores, qui non resipiscunt, frequenter non exaudiri a Deo in suis calamitatibus clamantes. Id docet Hiero. in illud Hierem. 11. Clamabunt ad me, & non exaudiam. id ipsum affirmat Basil. in respon. breui. resp. 261. probatq. illo Isa. 1. Cum extenderitis manus vestras, auertam faciem meam: eum multiplicaueritis orationes, non exaudiam. Grego. etiam lib 19. mora. cap. 15. Confirmatq. illo Prouerb. 1. Ego quoque in interitu vestro ridebo. Neque solum hoc est, quin potius, etiamsi resipiscant per pœnitentiam, non semper Deus exaudit, quantum ad pœnas temporales: ita factum legimus cum Dauide. 2. Reg. 12. remisis enim adulterio & homicidio, non obtinuit etiam pœnitens sibi condonari puerum natum. 2. etiã Reg. 24. quando numerauit populũ etiam doleus de peccato punitus est. Potuit ergo fieri hos Iudæos, qui increduli fuerunt, morte plexos esse a Deo, nec exauditos etiam si clamarent, & quærerent Christũ: sicq. factum est, vt quærerent, & nõ inuenirent, etiam si pœnituerit eos peccati, & incredulitatis suæ. Doctrina ergo cui nititur Chrysost. vera est, eius tamen expositio non mihi videtur satis accommodata; nam vel loquitur de fidelibus, aut de incredulis Iudæis: si de fidelibus, obstat quod refert Eusebius lib. 2. histor. cap. 5. nempe diuina prouidentia credentes Iudæos ante bellum a Iudæa fuisse extractos ne cum incredulis perirent: si autem loquitur de incredulis, nõ est probabile eos Christum desideraſſe, quem intestino odio prosequebãtur. nec tamquam Christum, sed potius vt seductorem, & hominẽ, iuste damnatum habebant. Hæc igitur expositio non videtur legitima.

Qui peccatores in calamitatibus non exaudiantur.

Secundo loco Augustinus. tract. 31. impletum hoc esse dicit Act. 2. quando Petro prædicante multi compuncti sunt, eosq. tanti facinoris, nempe Christi morti interfuisse, pœnituit, dixerũtq. Viri fratres, quid faciemus? Ecce hi quærierunt Christum, at non inuenerunt, quia veniam desperarunt. Si ex loco citato Act. 2. aliquos eorum, qui compuncti corde sunt, quosq. patrati sceleris pœnituit, desperasse, posset Augustinus probare, probabilior eius expositio

positio videretur; tamen ex eo loco non id deducitur, nec verisimile est compunctos & pœnitentes desperasse, maxime cum in eam compunctionem vix sine fide venire potuerint. Petrusq. ipse remedium facile & efficax statim proponeret: Pœnitẽtiam, inquit, agite & baptizetur vnusquisque vestrum in remissionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus sancti. Non igitur hæc expositio accommodata videtur. Verissima quidem est doctrina Augustini, Christi mortem efficacẽ esse ad delenda peccata crucifigentium eum, immo multos etiam conuersos, & veniam obtinuisse non dubito; tamen aliquos eorum, qui compuncti sunt corde, Petro prædicante, desperasse, non censeo probabile.

Mortis Christi efficacia.

Tertio loco aliqui nostræ ætatis auctores sequentes Rupertum sic exponunt: Quæretis me in sepulchro detinere, & resurgentem comprehendere, tamen non inuenietis; quia neutrum potueritis efficere. Hæc expositio minorem habet probabilitatem: Iudæi enim numquam quæsierunt Christum post ipsius resurrectionem comprehendere: tum quia non crediderunt resurrexisse, & si qui crediderunt, non id tẽtarunt scientes id esse vanissimum: tum maxime quia loquitur Christus de eo, quod post suam ad Patrem ascensionem futurum erat, nec amplius post mortem eum in loco aliquo quæsierunt, sicut fecerant, quando viuus inter eos conuersabatur.

Quarto loco alij aliter exponunt, vt hic Domini sermo ad pios dirigatur, qui post eius ascensionẽ credentes in eum quæsierunt, & desiderauerunt eum videre, & prædicantem audire in terris. sicut ante fecerat, quando ipsi non credebant ei: non tamen inuenerunt, quia id non sunt assecuti. Hæc expositio est omnium improbabilissima; dato enim, quòd aliqui tale habuerint desiderium, de quibus forsan illud dicitur. Luc. 17. Veniet dies, quando desideretis videre vnum diem filij hominis, & non videbitis. hoc tamen in loco lõge diuersus est sensus, loquitur enim nunc Christus cum incredulis, & ministris persecutorum eius, quos deserere oportebat sicut etiam paulo post idem fecit cum ipsis Iudæis, quando Ioan. 8. dixit: Quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Propterea, subiunxit: Vbi ego sum, vos non potestis venire. Quod si Apostolis dixit: Quæretis me, non apposuit alterum, nempe non inuenietis, aut in peccato vestro moriemini, sicut dixerat, quando Iudæis locutus fuerat; ideo aliter sunt verba dicta Apostolis interpretanda, vti fecimus infra cap. 13. Videtur igitur expositio adducta in commẽtario omnium accommodatissima.

Aduerte ergo hanc Iudæorum inquisitionem esse valde reprehẽsibilem, quia cũ infidelitate & ex infidelitate est; ideo non meretur inuenire: Christũ enim in lege & Prophetis prædictũ & promissum facẽtur, negant tamen venisse, propterea venturũ expectantes querunt: frustra autẽ venturus expectatur, qui iã venit. Ante eius quidẽ aduentum vere expectabatur, & quærebatur, Malach. 3. Veniet ad templũ suum Dominator, quem vos quæritis, & Angelus testamenti, quem vos vultis: at modo non sic, ideireo quærunt, & non inueniũt. Contra euenit gentibus: hæ enim nullam Christi notitiam habentes non quæsierũt, diuina tamen gratia & misericordia Euãgelium est illis reuelatum, & in dies reuelatur, & impletur, quod dicitur Rom. 10. & Isaiæ. 65. Inuentus sum a non quærentibus me: palã apparui iis, qui me non interrogabant. Si autem aliqui Iudæi depositâ animi obstinatione contra Christum, studerẽt veritati, eamq. audire non detrectarent, vtique bene quærerent, & inuenirẽt, quod multi facient vltimis diebus, quando implebitur, quod dictum est Oseæ. 3. Reuertentur filij Israel, & quærent Dominum Deum suum, & Dauid Regem suum in nouissimo dierum.

Et vbi ego sum, vos non potestis venire.

COMMENTARIVS.

ADiungit tertiam comminationem: sensus est, cum post meum ad Patris reditum, vos adhuc sitis in vestra incredulitate mansuri, nec me vnquam inuenturi, quia ad mei agnitionem, & fidem non estis peruenturi; profectò hoc etiam eueniet vobis, vt a regno meo excludamini, nec mea fitis diuinitate fruituri:

Universidad de Deusto
Biblioteca

turi: *Vbi* ergo *Ego sum*, ideſt ad cælum, vbi vt Deus ſemper ſum, & vbi meorum eſt regnum, vbi mecum ſunt regnaturi: *Vos non poteſtis venire*: illuc enim nemo ſine fide in me intrare poteſt. Chriſtus vt Deus erat in cælo, & illuc tendebat tunc vt homo propterea paulo ante dixerat: Vado ad eum, qui miſit me. Et Ioan. 8. Quo ego vado, vos non poteſtis venire. Vt igitur ſe Deum & hominem oſtenderet, vtroque loquendi modo vſus eſt.

ANNOTATIO XXII.

Verbum Sum, diuinitatem indicat.

EVthymius præſens verbum *Sum*, loco futuri poſitum arbitratur, ac ſi dictum eſſet, vbi ero vos nõ poteſtis venire. at Auguſt. tract. 31. rectius ſentiens interpretatur tamquam præſens, vt ſe Deum ſignificaret, qui iam, & ſemper erat, quo ut homo ibat, hocq. ſecuti ſumus in commẽtario. Si enim loco futuri poſitum eſſet, nõ dictum eſſet, vbi ero ſed quo vado, ſicuti Ioan. 8. & 13. dixerat. Aug. tract. 31. in Ioan. illud non poteſtis venire ad præſens tẽpus refert, quando increduli erant, ac ſi diceret, non poteſtis modo venire, cum ſitis increduli, poſtea venturi eſtis, quando, credetis. Accommodatius tamen Chryſo. hom. 49. etiam futurum interpretatur: erant enim iſti increduli futuri, de quibus prædictum erat: Quæretis, & non inuenietis. Et quamuis hic ſermo dirigeretur etiã ad eos, qui poſtea crediderunt, adhuc futurum complectitur, Non poteſtis venire, nec poteritis, quamdiu increduli fueritis. Ioan. 6. Nemo poteſt venire ad me Ioã. 15. Sine me nihil poteſtis facere. Nõ pro præſenti, ſed pro omni tẽpore poſita ſunt, hæc verba. Recẽtiores ſuã ſequẽtes expoſitionem verborum præcedẽtium, ſic interpretantur, nõ poteſtis venire viribus propriis, mea tamen gratia poteritis. Violẽta mihi videtur expoſitio, nec accommodatur adductæ interpretationi præcedentium verborum, quam legitimam eſſe oſtendimus.

Dixerunt ergo Iudæi ad ſemetipſos: Quo hic iturus eſt, quia non inueniemus eum? numquid in diſperſionem Gentium iturus eſt, & doctурus Gentes? Quis eſt hic ſermo, quem dixit: Quæretis me, & non inuenietis, & vbi ſum ego, vos non poteſtis venire?

COMMENTARIVS.

VErba Chriſti prophetica erant, nec miniſtri ſenſum, ſed nudum corticem perceperunt, ideo intelligentiam indagantes, ſenſum excogitant inter ſe, dubitantes an id ſignificare Chriſtum voluerit, nempe ſe ad Gentes docendas iturum, quę cum ſint per totum orbem diſperſæ & diuiſæ, ſi Chriſtus ad eas diuerteret, a Iudæis etiam quæſitus, inuentus non eſſet. At quia in hac intelligentia eorum animus non quieſcebat, repetunt verba dubitantes iterum, *Quis eſt ſermo*, id eſt; quid hic ſermo ſignificat? *Quæretis me, & non inuenietis*, &c. Gentes, quia diſperſæ vndique erant per orbem, appellant; *Gentium diſperſionem*: eſt enim Hebraiſmus, ac ſi dicerent; in Gentes diſperſas. Quo vocabulo etiam ſignificant, Chriſtum habiturũ in Gentes diſperſas; nec habiturum inter eas locum firmum, & ſtabilem, ſed modo ad has, modo ad illas diuerſurum; ſic enim quamuis quærerent numquam inuenire poſſent. Hi ſenſum verborum Chriſti non perceperunt, tamen comminatoria eſſe intellexerunt.

In nouiſſimo autem die magno feſtiuitatis ſtabat Ieſus, & clamabat, dicens.

Quare Dominus clamare voluerit.

DIes erat octauus, in quo feſtum collectarum agebatur, eratq. dies celeberrimus, ſicut primus: nec erat dies ſeptimus, vt Theophylactus exiſtimauit, ſed octauus, vt habetur Leui. 23. Propterea autem, quia celebrior erat intermedijs diebus, dicitur magnus, ſicut dies octauus feſti apud nos, celebrior eſt diebus, qui intra octauam celebrãtur. Clamat ergo Dominus in templo, vt cordibus auditorum, qui iamiam diſceſſuri in propria loca erant, verba tenacius infigat. Clamat etiam, vt ſe libere, & intrepide loqui, & docere ſignificet, quod veritatis eſt magnum argumentum. Clamat rurſus, vt ſurditatem, & duritiem Iudæorum in credendo reprehendat. Clamat demum quia hoc erat vltimum feſtum ex his, quæ in hoc ſæculo celebrauit, quando Iudæorum multitudo conuenire tenebatur Hieruſalem; nam Paſchate proxime venturo paſſus eſt. Eos igitur clamore hoc valde admonet ſuæ ſalutis, ne opportunitate tanta neglecta pereant. Vnde Ambro. ſerm. 19. in Pſalm. 118. verſ. 1. ideo nunc clamaſſe dicit, quia homines ad magna, nempe regnum cælorum vocabat.

Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat.

HOminibus commune eſt bonum, quo perficiantur, & in quo quieſcant, deſiderare: nemo enim in hoc ſæculo ita eſt omnibus numeris perfectus, qui non adhuc impleri, & perfici poſſit, & cui multa non deſint, hinc omnes deſiderant, & appetunt, quod omni ex parte ſatiet: quamuis multi errent in electione eius, quod tale eſt, vt ſatiare valeat. Inuitat Chriſtus igitur omnes ſitientes, id eſt, eos omnes, qui ſummum bonum, & ſuam perfectionẽ deſiderant, & quærunt, vt veniant ad eum per fidem: promittens hanc eis perfectionem, & hoc bonum quo omnis extinguitur ſitis. *Si quis*, inquit, *Sitit veniat ad me*, per fidem viuam, *Et bibat*, & accipiat aquas, quas ego dabo; hæ enim ſunt, quæ omnem perfectionem adferunt, & omnem ſitim extinguunt. Alijs verbis hoc idem Dominus Matth. 11. ſignificauit: laboris enim & oneris nomine hoc humanum deſiderium explicuit, quia fluxorum, & laborum multorum eſt cauſa. Venite, inquit, ad me omnes, qui laboratis & onerari eſtis, & ego reficiam vos. Iſaias multo ante ad hoc idem exhortatus eſt, cap. 55. Omnes ſitientes venite ad aquas. Hæ enim ſunt, quas Dominus hoc loco promittit. Chryſo. hom. 50. & Euthymius, & alij antiqui Patres de ſiti doctrinæ hæc exponunt verba, ſed rectius, & accommodatius interpretabimur de doctrina, & de quouis bono gratiæ, & generaliter de bono ſpirituali & beatitudine, quæ ſatiat omni ex parte: quæ quidem in hoc ſæculo communicatur, ſed in futuro completur.

Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura, flumina de ventre eius fluent, aquæ viuæ.

QVare ſitientes ad ſe venire inuitet, exponit: nam, *Qui credit*, inquit, *In me*, magnam copiam, & abundantiam aquarum habebit, adeo vt, *Flumina, aquæ viuæ, de eius ventre fluant*, ac ſi dicat: non erit ſicut, qui corporaliter ſitiens ad aquas accedit materiales: hic enim aquæ partem accipit, & ebibit, de fonte: at qui in me credit, fiet in eo fons, a quo flumina aquæ viuæ fluent præ abundantia, & copia fontis. Quo verbo ſignificat credentes accepturos tale bo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

num ac tantum, vt non ipſis tantum ſufficiat, ſed in alios etiam deriuetur. Ventrem cor, & interiora hominis ſignificare docet Chryſoſt. hom. 50. & ita eſt: datur enim interius Spiritus ſanctus, qui fons eſt viuus, a quo innumera, & perfectiſſima dona, & virtutes, velut flumina multa procedunt; quæ in corpus, & in omnes inferiores potentias, & actus, & operationes extenduntur, & vſque ad proximos, & alios multis modis deriuantur & dilatantur. Iuſti enim alijs multipliciter proſunt, Gregor. lib. 15. mora. cap. 15. *Flumina*, inquit, *Fluent aquæ viuæ de ventre eius.* Riuuli ergo ſunt fluminis, dona Spiritus ſancti. Riuulus eſt fluminis, Charitas: riuulus eſt fluminis, Fides: riuulus eſt fluminis, Spes. Hæc Grego. teſtimonium autem ſcripturæ allegat propter Iudæos, qui ſcripturam profitebantur, & vt ſe eſſe eum, qui in ſcripturis erat promiſſus, ſignificaret.

ANNOTATIO XXIII.

Vbi nã in ſcriptura verba Chriſti reperiantur.

LAborabant Doctores enixe hoc teſtimonium in ſcriptura quærẽtes: ſunt autem variæ eorum ſententiæ. Primo loco Chryſo. hom. 50. non inueniens tale in ſcriptura teſtimonium, dicit verbum hoc, *Sicut dicit ſcriptura*, non eſſe ſequentibus coniungendum, quaſi in ſcriptura eſſet prædictũ, *Flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*, ſed eſſe annectendum ſuperioribus ſic: Qui credit in me, ſicut dicit ſcriptura: docet enim ei eſſe credendum, non ſignis & miraculis ſolis, ſed ſcripturarum teſtimonio; quia ipſe eſt, quem ſcripturæ teſtantur. Hoc idẽ Euthymius dicit, ſcriptura autẽ multipliciter teſtata eſt de Chriſto, & in ipſum credendum eſſe præmonuit. Idem docuit Theophyla. Sed expoſitio iſta violenta eſt, & incongrua: ideirco aliorum ſententia eſt, verba eſſe ſequẽtibus copulanda, vt ſit ſenſus: ſcripturam dixiſſe, flumina aquæ viuę emanatura, de ventre credentiũ in Chriſtum: & ſi ſic exponamus, tunc eſt difficultas, vbi ſit tale ſcripturæ teſtimonium. Secundo igitur loco Hieronymus, in prologo Pentateuchi ſequentibus copulans arguit Septuaginta interpretum verſionem, quod in ea non habeatur tale teſtimonium, quod tamen in Hebræo, & in ſua verſione legitur. Hoc autem dicit eſſe in prouerbijs, locum tamen particularem non exprimit. Recentiores locum hunc Prouer. 5. eſſe dicunt, vbi ſic habetur: Deriuentur fontes tui foras, & in plateis aquas tuas diuide, ſed, cũ hæc verba ſint in verſione Septuaginta & non in ſola Hieronymi, non videtur hic locus, quem Hieronymus prætendit. Tertio loco Cyprianus. lib. 1. Epiſt. 3. & in nouo volumine 63. teſtimonium Iſa. 43. Dedi in deſerto aquas, & flumina in inA nio, vt darem potum populo meo, electo meo, affirmat impletum eſſe, cum dixit: *Qui credit in me, flumina de ventre eius fluent aquæ viuæ*. Quarto loco aliqui recentiorum non fixum, & determinatum locum a Domino allegari affirmant: multa autem ſunt veteris ſcripturæ teſtimonia hanc abundantiam, & copiam aquarum ſpiritualium prædicentia, præſertim Iſa. 41. 42. 43. 44. Ezech. 36 & loc. 2. Quinto loco Orig. hom. 12. in Num. hunc locum Ioannis accommodat illi ſententię Prouerb. 5. Bibe aquam de ciſterna tua, & B fluenta putei tui. Inſinuat ergo hunc locũ eſſe a Domino ſignificatum, quando dicit: *Sicut ſcriptura dicit.*

Origenis ſẽtẽtia approbatur.

Mihi certe ſententia Origenis omnium videtur probabiliſſima, & veriſſima, nẽpe locum hũc prouerb. 5. a Domino ſignificari hiſce verbis. In cuius declarationem attende, ſecundum Hebraicam lectionem ſic haberi: Bibe aquam de ciſterna tua, & fluenta de medio putei tui. In Hebræo fluenta legimus בּוֹלַיִם a verbo בּוּל quod eſt fluere, vnde nomen fluẽta. Fluenta autem putei appellat C Euangeliſta flumina aquæ viuæ: idẽ enim fluenta, & flumina aquæ viuæ ſignificant, quæ fluunt ex fonte: hæc enim aqua viua eſt, quæ ex fonte fluit, & deriuatur. Dominus autem in hunc modum allegat locum ſcripturæ, ac ſi dictum eſſet; qui credit in me, illa fluenta de medio putei proprij emanantia, quæ ſcriptura dicit bibenda, fluent de ventre, eius ſeu ventre eius, erit puteus ille, de cuius medio fluenta illa fluent bibenda. Allegat enim ſcripturam ſimul interpretando, & accommodando credentibus in eum. Non ergo debet intelligi locus hic, quali velit, ſcripturam dicere, qui credit, fluent flumina de ventre eius; ſed ſic, qui in me credit, de vẽtre eius fluent illa fluenta, quæ ſcriptura dicit bibenda de medio putei proprij. Recte autem Hieronymus dicit in Septuaginta nõ haberi locum hunc; nam ipſi verterunt: Bibe aquam de tuis vaſis, & de puteis tui fontis. Ex quibus verbis non habetur ſenſus Domini. Nec obſtat ibi de matrimonio ſermonem eſſe: nam ſub eo cortice ſenſus litteralis præcipuus continetur, quem Chriſtus adfert, & accommodauit credentibus in ſe. Hic mihi videtur legitimus ſenſus.

Hoc autem dixit de Spiritu, quem accepturi erant credentes in eum.

COMMENTARIVS.

VErba ſunt Euangeliſtę exponentis Chriſti ſententiam, quam interpretatur de Spiritu ſancto, qui communicandus erat ijs, qui in ipſum erant credituri, & credebant. Hic eſt fons aquæ viuæ, cordibus credentium infundendus, & maxime Apoſtolorum, a quo flumina copioſa aquæ viuæ redundarent, qui & ipſosmet credentes irrigarent & exterius effluentia mundum vniuerſum vitæ doctrina replerent, & ariditatem ſterilem humore fecundiſſimo fouerent. Hic eſt Spiritus ſanctus, qui flumen dicitur: a quo tota hęc Dei ciuitas, quę eſt Eccleſia, donis, virtutibus, & gratijs repletur, de quo Dauid Pſalm. 45. Fluminis impetus lętificat ciuitatem Dei: vt exponit Baſil. hom. in eundem Pſalmum. & attende ſenſum Euangeliſtę: credentibus enim erat datus Spiritus ſanctus: nemo enim in gratia Dei eſt, niſi in eo Spiritus ſanctus ſit: tamen loquitur, de illa abundantia, & effluentia, quæ poſt Chriſti aſcenſionem communicanda erat, vt verbis ſequentibus exponit.

Nondum enim erat ſpiritus datus: quia Ieſus nondum erat glorificatus.

ADhuc Euangeliſta verba Saluatoris exponit; & cur, cum de Spiritu loqueretur, vſus ſit futuro *Fluent flumina* declarat, quia, inquit, nondum erat hic Spiritus datus donec Ieſus glorificaretur reſurrectione, & aſcenſione ſua. Tunc erat credentibus hic ſpiritus dandus, propterea futuro vſus eſt Dominus, Fluent aquæ viuæ. & propterea dictum eſt, quem accepturi erant credentes. quia tunc nondum acceperant, quando hæc a Chriſto dicebantur. Cetera in annotatione require.

ANNOTATIO XXIIII.

ANnotanda ſunt aliqua in ſuperiori ſententia. primum eſt quantum ad verba; in Græcis enim codicibus nunc habetur: *Nondum erat Spiritus Sanctus, quia Ieſus nondum erat glorificatus*, & ita legit Euthymius. At communis lectio habet, vt nos legimus & ſic Chryſoſtomus, hom. 50 legit, & Aug. lib. 2. con. Creſconi. cap. 14. immo & tract. 32. in Ioan. quamuis aliqui A cum falſo in priorem citent lectionem, decepti quibuſdam verbis, nempe, Non enim non erat Spiritus Dei, qui erat apud Deum, ſed nondum erat in eis qui crediderant in Ieſum. Nam hæc verba dicit exponendo Euangeliſtam: qui non dicit, non eſſe Spiritum, ſed non eſſe datum. longeq. differunt dicere, non eſſe, & non eſſe datũ, & hic eſt verus ſenſus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Augustini. Et paulo superius dicit: Nondum erat datus Spiritus: quem Spiritum nisi Sanctum? Vides legisse *Nondum erat Spiritus datus*. & non *Spiritus sanctus*. Idē dicit Hieron. Epist. ad Hedib. quæst. 9. qui eandem sequitur lectionem. Mendosa est igitur lectio illa, & legendum est: Nondum erat Spiritus datus: quod si illo legeretur modo, adhuc sensus idem esset, vt non esse diceretur, quia datus credentibus non esset.

Glorificatus quid significet.

Secundo annotandum est, quantum ad sensum illius verbi, *Glorificatus*. Chry. loco citato, hanc glorificationem exponit mortem ipsius Christi, vt sit sensus: quia nondum Christus mortem subierat, nec reconciliatio humani generis facta erat, propterea nondum erat datus Spiritus, qui donum est: nam donum amicis datur, & reconciliatis. Et ita dicit Euchymius. Hieron. etiam Epist. ad Hedib. q. 9. hanc glorificationem mortem interpretatur: & cur glorificatio dicta sit, rationem explicat. tunc enim mirabilia suę potētię exercuit: sol obscuratus est: terra tremuit: sepulchra aperta sunt: tunc triumphauit de inimicis. Glorificatio igitur, inquit, est patibulū triumphāris. Augustinus vero tract. 32. resurrectionem eius, & præcipue ascensionem intelligendam censet, post eam enim Spiritus sanctus datus est. Non negat mortem esse glorificationem quandam, similiter & resurrectionem: tamen hoc in loco ascensionem in cælos glorificationem appellat: quod ex ipso effectu satis probatur. Post ascensionem enim misit die Pentecostes hunc Spiritum, qui cordibus fidelium diffusus, fluuios mirę suæ virtutis effudit.

Auctoris sententia.

Annotandum est tertio ex Hiero. loco citato. Ante huiusmodi glorificationem datum esse Spiritum sanctum: nam remissio peccatorum facta fuit multis, & Spiritus sanctus fuisse dicitur in Simeone, & in Prophetis, immo post resurrectionem dedit Spiritum sanctum discipulis, vt peccata remitterent: tamen plenitudo Spiritus sancti data est post ascensionem, quando visibiliter descendit, & dona sua communicauit quantum ad effusionem, & abundantiam. Tunc namque donum linguarum, operationes virtutum, gratiæ sanitatum: tunc scientia, fortitudo, & gratiæ omnes datæ sunt. Et hæc est donatio, quam faciendam dicit credentibus: quod si nunc non habēt singuli omnia hæc, sunt tamen in Ecclesia ipsa, cuius fideles sunt membra. Et quamuis non omnia singulis detur, omnibus tamen iustis datur Spiritus sanctus, vt ex ipso flumina fluant, licet non sint in singulis æqualia.

Adnotandum est quarto hoc nō ad necessitatem, quasi aliter fieri non posset, referendum esse: sed, vt dicit Augu. tract. 32. ad diuinum beneplacitum, quo ita voluit & decreuit, vt non daretur Spiritus, nisi postquam esset Christus glorificatus. Hic idem est sensus illorum verborum Ioan. 16. Expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, Spiritus sanctus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Ac si dicat, quādo glorificatus fuero ascensione mea, mittam vobis Spiritum sanctum, fontem aquæ viuæ, qui in vobis existens, emittet aquæ huius, copiosa fluenta.

Ex illa ergo turba, cum audissent hos sermones eius, dicebant: Hic est vere Propheta. Alij dicebant: Hic est Christus. Quidam autem dicebant: Numquid a Galilæa venit Christus? nonne scriptura dicit, quia ex semine Dauid, & de Bethlehem castello, vbi erat Dauid, venit Christus? Dissensio itaque facta est in turba propter eum.

COMMENTARIVS.

QVid ex Christi doctrina consecutum sit, narrat Euangelista. Variæ turbæ opiniones extiterunt: quidam eum esse Prophetam dicebant, non qualemcumque, sed illum quem venturum sperabant, de quo diximus cap. 1. ibi: (*Es tu propheta.*) Et in Græco habetur articulus *Hic est vere Propheta ille*, & sic legit Euthymius. Alij maiora sentiebant. *Hic est Christus*. Huic confessioni, quæ vera erat, alij opponebant scripturam: quia Christus de semine Dauid, & de Bethlehem venturus erat; at Christū Galilęum putabant, ignorantes eum natum fuisse in Bethlehem. De semine autem non dubitabant, quia sciebant esse de familia Dauid, sed de loco; propterea enim scripturā citant, vtrumque complectentem, vt de Dauid, & de Bethlehem dicatur; vt probent non satis fuisse, quod ille esset de Dauid, quia deesse credebant locum natiuitatis. Bethlehem dicunt castellum Dauid, vt distinguant ab altera Bethlehem, quæ erat in Galilea. Facta igitur est rixa, & dissensio inter eos, qui de turba erant, singulis suas defendentibus partes. Diuina eluceſcebat veritas in crassissimis & densissimis tenebris, & caligine eam adumbrante, donec ab ea luce vincerentur, & euanescerent.

Quidam autem ex ipsis volebant apprehendere eum, sed nemo misit super eum manus.

ETHi de turba erant, sed omnium pessimi, de numero illorum, quos superius retulimus, dicentes cōtra Christum: Seducit turbas. Hi apprehendere voluerunt, tanto in Christum odio flagrabant, vt sine auctoritate vlla a maioribus accepta, sibi id vsurpare tentarent: sed virtute Christi tempus statutum expectantis, eorum impius & insanus repressus est conatus.

Venerunt ergo ministri ad Pontifices, & Pharisæos, & dixerunt eis illi: Quare non adduxistis illum?

MInistri missi fuerant ante diem hunc nouissimum festiuitatis, eisq. locutus est Dominus, quæ iam explicuimus. *Adhuc modicum tempus vobiscum sum*, &c. tamen nihil illo die tentarunt facere, miris Domini verbis allecti. Expectarunt autem sequentem diem hunc, quando adhuc mirabilem Domini doctrinam perceperunt: responsum autem iam differre non valentes, ad eos, a quibus sunt missi, re omnino infecta, & intentata reuertuntur. Videntes autem Pontifices & Pharisæi eos venientes, nec quod in mandatis habuerant executos esse, dicunt eis: Qua de causa *non adduxistis illum?* Pontifices appellat eos, qui summo Sacerdotio functi erant; non enim iam ad vitam secundum legem, sed in singulos annos dabatur pro Præsidum voluntate: hi superius dicti sunt principes nempe Sacerdotum, nunc autem Pontifices appellantur. Particula *Ergo*, causam indicat, cur venerint. Venerunt ergo ad eos, qui miserunt, quia ministri erant: venerunt autem non vt deferrent, & accusarent illum, sed vt responsum suis heris redderent.

Responderunt ministri: Numquam sic locutus est homo, sicut hic homo.

CAusam, cur non adduxerint ministri exponunt: nec impotentiam allegant dicentes, quia non potuimus: nec turbæ timorem, quia non sumus ausi; sed innocentiam ipsius, & doctrinæ virtutem. *Numquam sic*, inquiunt, *locutus est homo, sicut hic* locutus est. Illud, *Sic*, & doctrinam commendat, & modum ac virtutem, ac si dicerent; mirabilia loquitur, & tanta virtute, & energia animos allicit audientium; qualia, & quanta virtute nemo hominum locutus est. Verbi Christi perpende virtutem, quæ non tantum ministrorum furorem repressit, sed animos eorum ita etiam effecit constantes, vt omni postposito timore ad Pontifices, & Pharisæos reuertentes nullam excusationem prætexerent; sed libere veritatem annunciarent, quos adhuc nulla miracula traxerant. Magnum profecto cæcitatis, & inuidiæ illorum, qui eos miserant, fuit hoc argumentum.

Respon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Responderunt ergo eis Pharisæi: Numquid & vos seducti estis?

NOuerunt Pharisæi ex responsione ministros, si non omnino ad Christum conuersos, tamen valde propensos; & propterea in eos inuehuntur. Hoc indicat illa particula *Ergo*, nempe, quia propensi in Christum, ex responsione visi sunt, propterea a Pharisæis reprehensi sunt. Dixerunt ergo Pharisæi, qui zelum religionis maiorem prætexebant, quam ceteri, *Numquid & vos seducti estis?* id est, numquid etiam vos sicut multi de turba, hunc creditis esse Christum; & erratis, atque ab illo seducti, & decepti estis? Verbis hisce Christum seductorem esse commitiantur.

Numquid ex principibus aliquis credidit in eum, aut ex Pharisæis? Sed turba hæc, quæ non nouit legem.

A Propensione illa, & credulitate in Christum ministros remouere Pharisæi hoc argumento tentant: quia nemo ex primoribus Iudæorum, nec ex Pharisæis, qui legis obseruantiam profitentur, credidit in Christum, sed turba legis ignara. Quasi dicerent: si Christus esset, Pharisæi docti, & periti legis, & Iudæorum nobiles, qui iudicio & intellectu pollent, eum recepissent: nam ex lege ipsa Christus agnoscendus est. Et recte argumentabantur, si illi legem obseruassent, & non odio, inuidia, auaritia, ac ambitione obcæcati essent: a quibus vitijs turba magis libera, lumen veritatis facilius suscepit. Aliqui etiam ex his crediderant, sed quia occulti erant, propterea dicitur, neminem ex principibus, & Pharisæis credidisse: ignorabant enim eos Pharisæi. Sententiam iustæ suæ damnationis nolentes Pharisæi pronunciant: qui cum scientiam legis profiterentur, & duces essent ignorantium, non viderunt, nec videre voluerunt: paruulis, & ignaris ipsis videntibus, & credentibus. Et impletum est verbum Domini Matth. 11. Abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis.

Maledicti sunt.

TVrbam credentem maledictum incurrisse declarant, quod Deus contra legem non obseruantes inflixit. Hoc etiam argumento ministros a credendo deterrent, ne & ipsi maledicti sint: cum re vera ipsi potius omni essent maledictione repleti, qui nec legem obseruarunt, nec eos, qui obseruare studebant, permiserunt, & contra legis auctorem insurrexerunt. Sic cæco illi Ioan. 9. in sua confessione perseueranti maledixerunt. Est autem maledicere, mala alicui imprecari: maledictum autem declarare, est manifestare aliquem esse subiectū pœnis, & malis quæ Deus contra transgressores legis comminatus est. Hoc in loco non maledicunt, sed maledictam turbam a Deo esse declarant; sunt enim verba indicantis, non deprecantis, quod formidabilius est.

Dixit Nicodemus ad eos (ille, qui venit ad eum nocte, qui vnus erat ex ipsis): Numquid lex nostra iudicat hominem, nisi prius audierit ab ipso, & cognouerit quid faciat?

INter tot Christi persecutores aderat defensor vnus, occultus tamen. Dicit autem Euangelista hunc fuisse Nicodemum, qui venerat nocte ad Iesum, tum vt per-

vt personam manifestet: tum etiam vt occultum fuisse discipulum insinuet. Vnum ex illis Pharisæis esse narrat, quia non omnes Pharisæi increduli erant in Christum, vt isti prius falso dixerant. Verbum autem defensionis generale est. Lex nostra non damnat aliquem prius, quam audiat ipsum pro se loquentem, & diligenter cognoscat ore & confessione propria, quid fecerit: vos Christum non audistis, nec ab eo cognouistis, quid doceat, quid faciat: non igitur damnandus est non auditus. Tacite eos legem transgredi indicat. Dices, quo modo isti iudicabant Christum? dico, quia mortis reum, tamquam seductorem pronunciabant, & eos, qui eum confitebantur, maledictos esse a lege declarabant. Iterum percontaberis, vbi in lege habemr neminem damnandum inauditum? Respondeo expresse id in lege non contineri, tamen legem vocat, legis obseruantiam, & praxim: erat enim Iudæorum praxis, vt sententiam non pronunciarent in aliquem, nisi diligentia facta, an vere reus esset, & contra legem deliquerit, in quo ipsius confessio requirebatur, nisi contumax esset: non quod necessaria fuisset, nam conuictus testibus iudicabatur: & hanc praxim ex naturæ lege sumpserunt, & obseruabant, sicut, & hodie vbique obseruatur in iudicijs. Propterea dicit legem non iudicare quemquam inauditum, id est, nemo legis nostræ sententiam patitur, nisi prius audiatur: nec iudex reos non auditos damnat.

Responderunt, & dixerunt ei: Numquid & tu Galilæus es?

NOn veritatis zelo, sed humano affectui Nicodemi sententiam imputarūt, & quod sano, & æquo animo dictum erat, in malam interpretati sunt partem. Et dicunt: *Numquid tu Galilæus es?* Christum Galilæum appellabant: volentes autem taxare Nicodemum, quòd humano affectu, non ratione ductus Christo faueret, dicunt: Es tu forsan Galilæus, quia Galilæis tamquam tuis, fatues? Non hæc dicunt, quod Nicodemum Galilæum esse arbitrati essent, sed ex quodam animi furore conuitium iactant, quod Galilæo auxilium præstaret tamquam Galilæus, passione animi non veritate ductus. Non autem appellant Galilæum, quasi Christi discipulum, sicut Iulianus Christianos Galilæos appellabat: sed Galilæum dicunt, quia Galilæi partes ageret. Græce, non, *Galilæus*, sed *ex Galilæa*, legitur, & hoc magis hanc nostram confirmat expositionem.

Scrutare scripturas, & vide, quia a Galilæa propheta non surgit.

DEfendunt se Pharisæi, & cur non sit necessarium eum audire, respondent. Et sensus idem est, ac si dicerent: Res est manifesta, & indubia, non est opus ipsum audire, certum enim est non esse Prophetam. *Scrutare* enim *Scripturas*, & inuenies a Galilæa Prophetam non surgere: id est, nec Prophetam extitisse vllum, nec secundum scripturas vllum extare debere de Galilæa. Certum ergo est, cum hic Galilæus sit, prophetam non esse: omnes igitur, qui eum recipiunt vt prophetam, maledicti sunt: & ipse qui se Prophetam facit damnabilis est, nec vlla est opus discussione. Si isti prophetam esse posse de Galilæa negabant, multo magis negabant Christum. Cetera ex annotatione require. Nicodemus hos legis transgressionis tacite arguit: ipsi vero ignorantiæ legis, & scripturarum eum insimulant.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXV.

IN Græcis codicibus non habetur *Scripturas*, sed tantum *Scrutare*, nec Chrysosto. nec Euthy. vel Theophylac. legunt. legit tamen August. & Nonnus, & codices Latini, & sensus idem est. Aduerte in aliquibus codicibus Græcis haberi, *Non surrexit* in præterito: & ita legit Euthymius: at nostri codices in præsenti: & si sensum respiciamus, idem est. Nam illi significare voluerunt nullum Prophetam ex Galilæa surrexisse, nec etiam suscitandum: aliter verba eorum nullius roboris essent. Si enim non surrexit, surgere in posterum poterat: voluerunt ergo negare futurum propheram vmquam de Galilæa, & ita præteritum illud interpretandum est, quē sensum Latine verbum præsentis temporis exprimit. Quod aliquando omne tempus complectitur, sicut quādo dicimus: Auaritia excæcat mentem, non solum præsens, sed quodcumque significamus tempus. In hoc autem falsum protulerunt: nusquam enim in scriptura reperitur non futurum prophetam de Galilæa, quamuis nullus fuisse legatur. Nec argumentum valet, hoc scriptura non dicit futurum: ergo non erit: non enim omnia quæ futura sunt, scriptura prædixit. Verbum autem surgendi, de insignibus viris solet in scriptura vsurpari. Matth. 11. Non surrexit maior Ioanne. Luc. 7. Propheta magnus surrexit in nobis. Deut. 13. Si surrexerit in medio tui propheta. Perpende autem quanto miseri Iudæi odio Christum proteque bantur, vt cum tot, ac tanta miracula ediderit, quanta nemo edidit Prophetarum, nec nomen simplicis prophetæ ei tribuebant: quod Euangelista significans prophetam sine articulo posuit. Recentiorum aliqui annotant hos Iudæos falsa protulisse, quia prophetæ aliqui Galilæi extiterunt, vt Tobias, Elisæus, & Delbora: tamen hæc obiectio efficax non est: nam Tobias in Hebræorum canone non est: Delboram autem fuisse Galilæam, scriptura non exprimit, immo ex Iudi. 4. contrarium deducitur: Elisæum autem fuisse ex Abelmeola ostēdit scriptura. 3. Reg. 19. at hæc Ciuitas non ad Galilæam, sed ad Samariam pertinebat. Erat enim in monte Aulone sita in finibus mediæ tribus Manasses, vt constat ex terræ sanctæ descriptione. Vnde in hac parte nihil contra scripturam isti Iudæi locuti sunt: in hoc tamen sunt grauiter decepti. Nam Christus natus est in Iudæa, quamuis nutritus esset in Galilæa, de quo mysterio cap. 1. prope finem egimus.

A

B

C

Surgere viri insignes in scriptura dicuntur.

Et reuersi sunt vnusquisque in domum suam.

COMMENTARIVS.

MVltum potest verbum iustitiæ, & veritatis, etiam ab vno inter multos malos prolatum. Ecce breuis Nicodemi sermo totum dissoluit consilium impiorum: & quamuis non effecit vt mutarent, tamen obtinuit, vt differrent sententiam: te enim infecta, vnusquisque in domum recessit propriam. Hęc verba cum sequentibus in capitulo octauo vsque ad illa, Ego sum lux mundi, Chrysost. non interpretatur, sed omittenda censet. Similiter & Euthy. vnde statim post verbum illud. *A Galilæa Propheta non surgit*, sequitur, *Iterum locutus est Iesus: Ego sum lux mundi*, &c. id tamen quam recte faciant in sequenti capite annotatione altera tractabitur.

CAPVT.

CAPVT OCTAVVM.

IESVS autem perrexit in montem Oliueti: & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos. Adducunt autem Scribæ, & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam: & statuerunt eam in medio, & dixerunt ei: Magister, hæc mulier modo deprehensa est in adulterio. In lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare. Tu ergo quid dicis? Hoc autem dicebant, tentantes eum, vt possent accusare eum. IESVS autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terra. Cum ergo perseuerarent interrogantes eum, erexit se & dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat. Et iterum se inclinans scribebat in terra. Audientes autem hæc, vnus post vnum exibant, incipientes a senioribus, & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans. Erigens autem se Iesus dixit ei: Mulier vbi sunt qui te accusabant? nemo te condemnauit. Quæ dixit: Nemo Domine. Dixit autem Iesus: Nec ego te condemnabo. Vade & iam amplius noli peccare. Iterum ergo locutus est eis Iesus, dicens: Ego sum lux mundi: qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ. Dixerunt ergo Pharisæi: Tu de te ipsō testimonium perhibes: testimonium tuum non est verum. Respondit Iesus, & dixit eis: Et si ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum; quia scio vnde veni, & quo vado. Vos autem nescitis vnde venio, aut quo vado. Vos secundum carnem iudicatis: ego non iudico quemquam: & si iudico ego, iudicium meum verum est: quia solus non sum, sed ego, & qui misit me Pater. Et in lege vestra scriptum est, quia duorum hominum testimonium verum est. Ego sum, qui testimonium perhibeo de meipso, & testimonium perhibet de me, qui misit me Pater. Dicebant ergo ei: Vbi est Pater tuus? Respondit IESVS: Neque me scitis, neque Patrem meum: si me sciretis, forsitan & Patrem meum scireris. Hæc verba locutus est IESVS in Gazophylacio, docens in templo: & nemo apprehendit eum, quia necdum venerat hora eius. Dixit ergo iterum eis IESVS: Ego vado & quæretis me, & in peccato vestro moriemini. Quo ego vado vos non potestis venire. Dicebant ergo Iudæi: Numquid interficiet semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire? Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum. Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo. Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Si enim non crediderit is, quia ego sum, moriemini in peccato vestro. Dicebant ergo ei: Tu quis es? Dixit eis IESVS: Principium, qui & loquor vobis. Multa habeo de vobis loqui, & iudicare: sed qui me misit verax est, & ego quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo. Et non cognouerunt, quia patrem eius dicebat Deum. Dixit ergo eis IESVS: Cum exaltaueritis Filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum, & a me ipso facio nihil: sed sicut docuit me Pater, hæc loquor. Et qui me misit mecum est, & non reliquit me solum: quia ego quæ placita sunt ei, facio semper. Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum. Dicebat ergo IESVS ad eos, qui crediderunt ei, Iudæos: Si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis: & cognoscetis veritatem, & veritas liberabit vos. Responderunt ei: Semen Abrahæ sumus, & nemini seruiuimus vmquam. Quo modo tu dicis: Liberi eritis? Respondit eis IESVS, Amen amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum, seruus est peccati. Seruus autem non manet in domo in æternum: filius manet in æternum. Si ergo vos filius liberauerit, vere liberi eritis. Scio, quia filij Abrahæ estis, sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis. Ego quod vidi apud Patrem loquor: & vos quæ vidistis apud patrem vestrum facitis. Responderunt & dixerunt ei: Pater noster Abraham est. Dicit eis IESVS, Si filij Abrahæ estis, opera Abrahæ facite. Nunc autem quæritis me interficere hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui a Deo: hoc Abraham non fecit. Vos facitis opera patris vestri.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati: vnum patrem habemus Deum. Dixit ergo eis IESVS: Si Deus pater vester esset, diligeretis vtique me: ego enim ex Deo processi, & venio: neque enim a me ipso venio: sed ille me misit. Quare loquelam meam non cognoscitis? Quia non potestis audire sermonem meum. Vos ex patre diabolo estis: & desideria patris vestri vultis facere. Ille homicida erat ab initio & in veritate non stetit: quia non est veritas in eo. Cum loquitur mendacium ex propriis loquitur, quia mendax est, & pater eius. Ego autem, quia veritatem dico, non creditis mihi. Quis ex vobis arguet me de peccato? Si veritatem dico, quare non creditis mihi? Qui ex Deo est, verba Dei audit. Propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Respondentes ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos: Quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes? Respondit IESVS: Ego dæmonium non habeo: sed honorifico Patrem meum, & vos inhonorastis me. Ego autem non quæro gloriam meam: est qui quærat & iudicet. Amen, amen dico vobis: si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum. Dixerunt ergo Iudæi: nunc cognouimus quia dæmonium habes. Abraham mortuus est, & prophetæ, & tu dicis: Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum. Numquid tu maior es Patre nostro Abraham? qui mortuus est, & Prophetæ mortui sunt: quem teipsum facis? Respondit IESVS. Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est. Est Pater meus, qui glorificat me: quem vos dicitis: Quia Deus vester est, & non cognouistis eum: ego autem noui eum. Et si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis mendax. Sed scio eum, & sermonem eius seruo. Abraham pater vester exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauisus est. Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes & Abraham vidisti? Dixit eis IESVS: Amen, amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum. Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum. IESVS autem abscondit se, & exiuit de templo.

Iesus autem perrexit in Montem Oliueti: & diluculo iterum venit in templum, & omnis populus venit ad eum, & sedens docebat eos.

COMMENTARIVS.

ABeunte vnoquoque in suam domum, vti dictum est in fine capitis præcedentis (erat enim iam diei terminus) Dominus propria carens domo, & a nemine inuitatus, in Montem Oliueti egressus est: ibi autem pernoctans, diluculo venit iterum in templum, hominum salutem esuriens: cumq. populus doctrina eius mire allectus, ad eum veniret: *Sedens eos docebat*. Modo Christus stans, modo sedens docet: nam superius magno festiuitatis die, stabat Iesus & clamabat: modo autem sedens docet. Quando enim aliquid vehementer, & insolita voce proferendum erat, stabat: vt modo solet inter nos fieri.

ANNOTATIO I.

MOns Oliueti a multitudine oliuarum sic appellatus est. Græce mons Oliuarum dicitur: prope Hierusalē erat, distans Sabbati iter: id est, quantum Iudæis in Sabbato licebat ambulare, seu viam facere, quod erat spatium duorum milliarium Italicorum, seu sexdecim stadiorum. Situs erat ad Orientalem Ciuitatis partem, ad cuius terminos inter ipsum, & Ciuitatem erat torrens Cedron, ad latus autem Bethania domus Marthæ, & Mariæ collocata erat. Hunc in Montem Dominus sæpe veniebat: tum vt oraret: tum propter domum Marthæ & Mariæ, quæ cum hospitio excipiebant. Euthymius hunc populum venientem illos esse

esse dicit, qui eum aut Prophetam, aut Christum esse credebant. Hos Dominus recipit, & docet. Fieri etiam potuit, multos ex aduersarijs etiam concurrisse. Populi diligentia huc ad bonum, siue ad malum est consideranda: venit enim diluculo Christum venientem obseruans.

ANNOTATIO II.

EVthymius a verbis illis vltimis capitis præcedentis inclusiue, *Abijt vnusquisque in domum suam*, vsque ad illa exclusiue, *Iterum ergo locutus est eis Iesus: Ego sum lux mundi*: dicit in exactioribus exemplaribus, aut non inueniri, aut obelo confossa esse, eoq. illegitima videri: & huius esse argumentum, quòd nullus ea sit interpretatus. Huic assentiri videtur Chrysost. hom. 51. & Theophyla. qui in suis commentarijs hęc omnia omiserunt. Hoc argumento permoti Anabaptistæ inter alia multa, quæ temere a sanctis scripturis, hanc etiam reiecerunt de adultera historiam. Videtur Eusebij testimonium huic fauere: qui lib. 3. Histor. cap. 39. loquens de Papia Ioannis ipsius auditore, hæc subiunxit verba: Papias historiam quādam subiungit de muliere adultera, quæ accusata est a Iudæis apud Dominū: habetur autem in Euangelio, quod dicitur secundum Hebræos, scripta hæc parabola. Quæ verba ostendunt non solū Papiæ temporibus, sed multo post non fuisse in Ioannis Euangelio hanc historiā: sed in Euangelio quodam apocrypho, secundum Hebræos. Non desunt etiam nunc Catholici, qui eandem secuti sententiam, apocryphum censent historiam: alij autem cautius loquentes, affirmant additam fuisse Ioannis Euangelio, sed postea receptam ab Ecclesia factam canonicam: hæc tamen contentio nostro iam tempore inter Catholicos cessauit. Concilium enim Tridentinum libros omnes Canonicos, & inter eos Ioannem cum ceteris Euangelistis enumerans, habet hæc verba: Si quis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia Catholica legi consueuerunt, & in veteri vulgata Latina editione habentur, pro sacris, & canonicis non susceperit, anathema sit. Liber igitur Ioannis integer, prout in consueta editione Latina habetur, sacer est & canonicus. Igitur hæc historia canonica est censenda: nec hoc solum sequitur, sed esse partem historiæ Euangelicæ Ioannis. Nam Ecclesia Euangelium hoc Ioannis cum hac historia tāquam Euāgelij parte proponit, & recipit. Nec hoc etiam sine antiquitatis testimonio affirmamus: nam antiqui Patres ita legerunt, & probarunt. Ambro. epist. 76. ad Studium, totam hanc historiam interpretatur, affirmans esse ex Euangelio secundum Ioannem: immo eam etiam celebrem historiam vocat. Celebris, inquit, quæstio, & semper decantata solutio. Ide in Epist. 58. ad eundem. Hieronymus etiā lib. 2. contra. Pelag. habet hæc verba: In Euangelio secundum Ioannem in multis & Græcis, & Latinis codicibus, inuenitur de adultera muliere, quę accusata est apud Dominum, &c. vbi Hieronymus totā historiam narrat, & vtitur eo testimonio cōtra Pelagianos, affirmantes aliquos esse posse sine peccato. Quod si Hieronymus asserit, in multis esse codicibus, inuenias in aliquibus non esse: non id facit, quod in dubium vertat esse Ioannis historiam. Sed ne aliquis de ea dubitet, dum eam in aliquibus, non reperit legi: propterea dicit, in multis tam Græcis, quàm Latinis reperiri: vt certum sit veram esse, & legitimam. Et vtitur hoc testimonio, tamquā legitimo. Aug. etiam tract. 33. eam exponit, sicut & ceteras partes Euangelij, nec in dubium vllum reuocat. Similiter Sedulius antiquior ipso lib. 4. de opere Paschali hanc versibus tamquam Euangelicam historiam decantat. Chrys. etiam, qui visus est non exposuisse, postea hom. 60. in Ioannem habet hæc verba: Quod autem non discendi gratia interrogent, multis in locis perspicuū est: vt cum rogarunt, an liceret censum dare Cæsari: an lapidāda esset adultera: & cum de ea, quæ septē viros habuisse deprehensa erat, percontati sunt. Vides Chrysostomum inter exempla ex Euangelio sumpta, hoc numeraſſe, vt probabile sit Chrysostomi hanc commentarij partem ablatā esse ab aliquo, qui apocryphum eam credebat historiam. Idem sentit Grego. lib. 1. Moral. cap. 6. Illud autem quod de Eusebio narratur: in primis in Eusebio talia verba vt citata sunt, non leguntur Græce, sed in hunc sensum: In lucem protulit & aliam historiam de muliere accusata apud Dominum de multis peccatis, quam continet Euangelium secundum Hebræos. Hæc sunt verba Eusebij de Papia loquentis. Alia igitur erat illa Historia Papiæ ab hac Ioannis: nam vnius peccati hæc adultera accusata est. Adde non esse efficax argumentum hæc

Historia de adultera pertinet ad Ioan. Euāgelium.

historia est in Euangelio secundum Hebræos, ergo est apocrypha: nam multa in Euangelijs apocryphis narrantur, quę cōmunia etiam sunt canonicis Euāgelijs ab Ecclesia receptis, & hæc historia vnū horum esse potuit. Non igitur de huius veritate historię & quod sit Canonica, & quod a Ioāne narrata, dubitare licet Catholico.

Adducunt autem Scribæ, & Pharisæi mulierem in adulterio deprehensam, & statuerunt eam in medio, & dicunt ei.

COMMENTARIVS.

SCribæ legis peritiam, Pharisæi legis & religionis obseruantiam, profitebantur. Vtrique simul veniunt, vt illi scientiam, hi Christi religionem tentent: vna enim hæc causa vtrumque complectebatur. Turbæ veniunt, vt discant: Scribæ & Pharisæi, vt decipiant: illæ docentur, & illuminantur: hi confusi, & pudore affecti recedunt.

Magister hac mulier modo deprehensa est in adulterio, in lege autem Moyses mandauit nobis huiusmodi lapidare, tu ergo quid dicis?

MAgistri nomine eum ad respondendum inuitant, quasi Magistri muneris sit respondere difficultatibus, quæ circa legem & scripturam occurrunt. Quid Moyses de adulteris statuerit, proponunt: quid autem ipse sentiat faciendum inquirunt. At non immerito aliquis percontabitur, cum ipsimet fateantur Moysem huiusmodi adulteram lapidare præcepisse, quare petunt: *Tu quid dicis?* Si enim id facerent, vt Christus aliquid contra legem Moysis diceret vnde arguere eum possent, potius tacere, quid Moyses dixerit, debuerant: sic enim facilius aliquid contra legem ipsius dici posse sperarent. Respondeo, hos eo esse motos, quia iam Christum legem Moysis declarantem viderant: nam opera sua, quibus infirmis mire medebatur, Sabbato fieri posse non minus, quam circumcisionem, nec per hæc legem illam solui dicebat. Sperabant etiam in hoc casu aliquid circa hanc legem dicturum; maxime, quia de saluanda fœmina aut occidenda agebatur. vnde ipsi etiam calumniandi ansam arriperent; & hoc indicant illa verba, *Tu ergo*. Est enim tacita quædam illatio; ac si dicerent; tu legem Moysis declaras & limitas; tu Christus esse diceris: cum ergo hæc facias, in hoc casu quid sentias, doce & manifesta. Græce *Modo deprehendimus*, id est, in ipso facto deprehensa est.

ANNOTATIO III.

Quis poena olim apud Iudæos adulteri plectebatur.

LEgem hanc de adulteris interficiendis Leui. 20. & Deut. 22. legimus: tamen mortis genus nempe lapidationem Iudæi ex quadam consequentia, simul etiam traditione obseruabant: expressum enim non est hoc mortis genus. Sed Deuter. 22. vbi Dominus adulterum, & adulteram interfici iubet, ad iunxit: Si puellam virginem desponderit vir, & inuenerit ea A aliquis in ciuitate, & concubuerit cum ea, educes vtrumque ad portam ciuitatis illius, & lapidibus obruentur. Propterea Iudei hoc etiam mortis genus ad adulteram etiam referebant. Ita etiam Iudæos obseruasse, & ex traditione legem interpretatos esse, patet ex Daniele cap. 13. vbi Susanna tamquam adultera, lapidanda educebatur.

Hoc

Hoc autem dicebant tentantes eum, vt possent accusare eum.

COMMENTARIVS.

FInxerant discendi gratia se interrogare, & sententiam eius petere, at non sic erat; tentandi enim gratia veniebant, sperantes aliquid dicturum, quod rigorem legis temperaret, vnde accusare tamquam transgressorem possent. Quid autem his persuaserit, vt aliquid tale responsurum Dominum sperarent, in præcedenti commentario diximus: nempe quia iam in his, quæ ad sanitates hominū procurandas, & exercendas pertinebant eum legem Sabbati declarasse viderant eumq. nouam adferre doctrinam nouerant: sperabant aliquid etiam noui in hoc casu, vbi de vita adulteræ agebatur, dicturum & docturum.

ANNOTATIO IV.

Quo animo Iudæi adulteram ad Christū adduxerint.

AVg. tract. 33. & Euthymius hos dicūt A ad tentandum eo esse motos, quia Christum multum misericordem, & clementem sciebant, inde huic adulteræ parciturum cogitabant: quæ causa non videtur probabilis, sola enim misericordia, & compassio, non eos induxisset ad tentandum, quia sciebant esse etiam iustum, & nihil responsurum contra iustitiam. Sicut & modo, quamuis homo sit misericors si vere misericors est, nō committet, quod iniustum est: misericordia enim cum iustitia simul esse debet, nec a misericorde & clemente, iniustitia expectanda est. Adde hos a Christo non postulasse iudicium, vt parceret aut damnaret; sed quid sentiret circa hanc legis obseruantiam, potius expectabant aliquid, quod legis rigorem, aut obseruantiam temperaret, dicturum: & hoc, quia iam nouerant legem etiam in alijs casibus temperasse, & ijs maxime, quæ ad sanitatem & salutem pertinent humanam, & simul quia nouam doctrinam adferebat, & se Christum prædicabat. Gregorius lib. 1. Moral. cap. 6. dicit eos tentasse, vt aut immanſuetudinis, si damnaret, aut iniustitię, si dimitteret, arguerent. Sed non video, quæ ratione hoc accommodari possit: isti enim tentabant, vt accusarent contra legem, & vt legis trāsgressorem, morti traderent; at immanſuetudo hæc non erat tale crimen, immo nec erat immanſuetudo censenda, si legem seruandam respondisset. Non ergo hoc isti intendere videbātur. Ambrosius Epist. 58. & 76. dicit tētasse, vt si absolueret, legē soluisse videretur; si damnaret, propositū suū mutaret aduentus. sed eadem ratione ista responsio non videtur locū habere, potius ergo dicendum est, vti exposuimus.

Iesus autem inclinans se deorsum, digito scribebat in terram.

COMMENTARIVS.

DOminus non verbis, sed facto ipso eos non zelo legis, nec ad interrogandum, nec ad iudicium legis, in adulteram exequendum motos esse, respondet. dum enim, *Inclinans se digito scribebat in terra*, illos legis esse transgressores, & cor eorum a Deo recessisse significat, alludens ad illud Hiere. 17. Recedentes a te in terra scribentur. hoc ergo factum idem est, ac si verbis dixisset: Vos accusatis mulierem deprehensam in adulterio, qui profecto maiora scelera commisistis: vos zelum legis & Dei prætexitis, qui grauius contra legem & Deum, quā

Iam

Universidad de Deusto
Biblioteca

hæc mulier, peccatis. Cum autem factum non intelligerent, verbis postea expressit, vt statim sequitur. Cetera ex annotatione require.

ANNOTATIO V.

Cur Dominus scribere voluerit.

CVr Dominus scripserit, & quid scripserit, varie explicant Doctores. Quantum igitur ad primum, nempe causam cur scripserit, August. lib. 4. de consen. Euang. cap. 10. tres adfert causas. Prima est, vt significaret illos in terra scribendos, non in cælo, sicut discipulis dixerat Lucæ 11. Nomina vestra scripta sunt in cælis. Secunda, vt ostenderet, se in terra miracula facere: quia cum Deus esset se humiliauit, vt homo fieret: miracula enim quædam signa sunt, quæ in terra fiunt. Tertia, vt indicaret iam adesse tempus, vt in terra, quæ fructum daret, non in lapide sterili sicut ante, lex eius conscriberetur. Hãc causam dat tract. 33. adiungens etiam significare voluisse se eundem illum esse, qui legem digito scripserat in tabulis, non autem sic nouam scribendam sed in terra fructifera. Hæ sunt causæ ex Augustino.

Ambrosius Epist. 76. ad Studium, duas adfert causas: prior est, Scribebat, inquit, in terra digito, quo scripserat legem. peccatores in terra scribuntur, iusti in cælo. His verbis Ambrosius indicat causã, cur scripserit, vt eos nempe peccatores & transgressores significaret. Simile indicat causam in Epist. 58. Altera causa est, Scripsit, inquit, vt gemino testamento Iudæos scias esse damnatos. Euthymi. dicit scripsisse, vt se nolle attendere indicaret, tamquam qui eorum cognosceret machinationem; dicitq. eos, qui indigna, & importuna rogantibus respondere nolunt, solitos esse scribere in terra. Hæc Euthymius. sed hanc consuetudinem nullibi me legere memini. Aliqui nostri sæculi scriptores Dominum scripsisse dicunt, vt ad se iudicium hoc non pertinere monstraret: sed non video, cur hoc scriptura tali fieri debuisset. Alij quia verecũdabatur ex adulteræ præsentia, sed hæc non est probanda; nam solus postea cum ea locutus est, & eam absoluit; nec cum peccatoribus conuersari, vt eos lucraretur, dedignatus est Christus, qui etiam passus est pedes suos a muliere peccatrice vngi.

Mihi ea causa videtur, quam explicui in commentario, nempe vt eos esse legis transgressores indicaret, alludens ad locum Hieremiæ, & simul eos, non Deum ante oculos habere, sed terrena, & propriam sequi voluntatem, ac si diceret; quæ terrena sunt, cogitatis, nec Deum ante oculos in vestris iudicijs, & operibus habetis; quamuis id fingatis, & prætexatis. hæc est causa scribendi.

Quid scripserit in terra Dominus.

Sed quid scripserit, Doctores varie exponunt. Hiero. libro 2. con. Pelagia. habet hæc verba: Accusabant scribæ, & Pharisæi iuxta legem adulteram lapidare cupientes; at *Iesus inclinans se digito scribebat in terra*, eorum videlicet, quia accusabant, & omnium peccata mortalium, secundum quod scriptum est in propheta: Recedentes a te, in terra scribentur. Hæc Hieronymus. quibus etiam verbis; nostra expositio, de causa cur scripserit insinuatur. Ambro. Epist. 56. quid, inquit, scribebat, nisi illud propheticum Hierem. 22. Terra terra scribe hos viros abdicatos, quod Iechonia lectum est In Epist. autem. 79. etiã alia scripsisse narrat, nempe festucam, quæ in oculo fratris tui est, vides: trabem vero, quæ in oculo tuo est, non vides. Nihil tamen certi, quid scripserit, statui potest. Litteras scripsisse etiam significantes, probabile est; & quæ ad eorum arguenda peccata pertinebant aut sententiam aliquam, quæ contra, peccatores esset: Huic fauet, quod in aliquibus textibus Græcis habetur, hoc Digito scribebat in terra, μὴ προσποιούμενος, id est, non fingens, quia vere scribebat & significabat aliqua. Quidquid de hoc sit, id certe negari non potest, nempe illos non propter ea, quæ scripta erant, aufugisse; sed propter verbum dictum eis: nam Euangelista subiunxit: *Audientes hæc, vnus post alium abyit.* quod probat, nõ propter scripturam, quę non auditur, sed propter verbum recessisse.

Cum ergo perseuerarent interrogantes eum, erexit se, & dixit eis: Qui sine peccato est vestrum, primus in illam lapidem mittat.

COMMENTARIVS.

FActum Christi non intelligentes, & studio tentandi soliciti interrogare perseuerabant; at Dominus factum suum verbis exprimit, & ita prudenter respondet, vt & legem non offendat, & potentiam, quam supra legem habebat, mulierem absoluendo exerceat. Si enim diceret absoluendam, contra legem illis visus esset agere: si diceret damnandam, nihil supra hominem se habere significaret: vtrumque igitur sapienter coniunxit. *Qui*, inquit, *est vestrum sine peccato, lapidem primus in eum mittat*. Non vetat expresse mittere lapidem, & ideo non habent aduersarij, quod accusent sed eum, qui sine peccato est, incipere iubet, & nemo audet lapidare. Absoluitur mulier, & lex non læditur Moysis.

ANNOTATIO VI.

Sine peccato significat duo.

GRegorius lib. 1. Moral. cap. 6. & Augustt tract. 33. ad mansuetudinem referunt hoc & clementiam quam voluit seruare. Mihi magis ad sensum accedere videtur, vt ad potentiam referamus: voluit enim se supra legem esse ostendere: nam liberare adulteram a legis pœna, misericordiæ quidem est, sed plus habet potestatis. illud, *Sine peccato*, Græce vnum est nomen ἀναμάρτητος latine Sine peccato, sicut censet Hieronim. lib. 2. contra Pelagia. seu a peccato immunis. Quod dupliciter intelligitur, aut qui sine peccato nunc est, aut qui ita purus est, vt nequeat peccare. & hæc est propria significatio apud Græcos quasi Latine impeccabilis, & qui peccatis non est obnoxius. Et sic Hier. videtur exponere, & Euthymius. Tamen hoc loco existimo priori modo sumi. Volebat enim Dominus eos confundere, qui cum sceleribus & iniquitatibus pleni essent, zelum legis contra feminam vnius peccati causa prætexebant: indecens enim est, vt legis transgressor indicet alium transgressorem, maxime leuiorem. Esse autem obnoxium peccato, dummodo merus homo sit, non habet hanc indecentiam, & incongruitatem. Iusti enim omnes obnoxij, sunt peccato. Inuenitur etiam apud Græcos hoc nomen in ea significatione, vt significet purum, & qui de præsenti peccatum non habet: si enim in ea significatione sumeretur, vt significaret impeccabilem, nemo hominum iuste alium iudicaret, quod Dominus his verbis significare noluit.

Et iterum se inclinans, scribebat in terram.

COMMENTARIVS.

DAt verecundiæ, & confusioni locum, vt accusatores abeundi spatium haberent, dum vnusquisq. propriam respicit conscientiã. hac enim de causa iterum se inclinat vt annotat Hieronymus lib. 2. cõtra Pelagianos, & Aug. tract. 33. Probabile est etiam id factum esse secundo, vt causam, quam supra in cõmentario attulimus, verbis iam expositam, & a Iudæis ob id perceptam confirmaret.

Audientes autem hæc, vnus post vnum exibant incipientes a senioribus, & remansit solus Iesus, & mulier in medio stans.

HIsce auditis verbis recesserunt singuli incipientes a senioribus vsque ad vltimos, nec vnus remansit præter Dominum, & mulierem in medio stantem

vbi

Universidad de Deusto
Biblioteca

vbi prius posita erat. In nonnullis Græcis codicibus habetur, *Redarguti a conscientia propria*. Hanc fugam non verbum tantum exterius, sed virtus diuina Christi ipsorum excitans conscientias, & timorem, ac pudorem incutiens, operata est. Ambrosius epist. 58. cur seniores primi exierint causam exponit. Vel quod ipsi, inquit, plura haberent crimina, qui diu vixerant; vel quia priores vim intellexerunt sententiæ quasi prudentiores, & cœperunt sua peccata deflere, qui alieni criminis venerant accusatores.

Erigens autem se Iesus dixit ei: Mulier vbi sunt, qui te accusabant? nemo te condemnauit?

REcedentibus accusatoribus, erigit se Dominus & petit; non quia ignoret, sed vt modum, quo eam liberam pronuntiet, ostendat. Liberatur enim non quia non peccauerat, sed quia accusator deerat, vt recte annotauit Ambrosius epist. 76. vt nullam inde Iudæi accusandi Christum haberent occasionem; immo in eos potius accusatio posset retorqueri, qui priores liberam dimiserant. Dicit ergo: *Vbi sunt, qui te accusabant*. id est, ecce nemo te accusat, nemo te condemnat.

Quæ dixit: nemo Domine. Dixit autem Iesus: Nec ego te condemnabo, vade, & iam amplius noli peccare.

REspondente muliere, neminem adesse accusatorem, neminem qui damnet: dicit Dominus prudenter. *Nec ego te condemnabo*. non dicit, ego te absoluo, ne illi contra legem fecisse arguere possent: sed rem eandem alijs exprimit verbis, *Nec ego te condemnabo*, non vt illi, qui propria remordente conscientia, iudicium ferre non sustinuerunt; sed diuina mea misericordia, & simul potentia quam supra legem exerceo, nec legis Mosaicæ præceptis istis adstringor. At ne hæc indulgentia tibi sit licentia peccandi, vade quidem libera a pœna, sed deinceps a peccato abstine, & pœnam mortis in vitæ tuæ emendationem, mea potestate commuto. Dum dicit *Noli*, voluntatis illius arbitrium indicat. Aduerte quānis Christus his vsus verbis, *Nec ego te condemnabo*, tamen vere absoluit, & id indicauit dicens, *Vade*, quod diuina potestate fecit, non enim liberū erat Iudæis dispensare in pœnis, a lege Moysis statutis. Dominus autem dispensat; at ne occasionem arriperent Iudæi accusandi, ex verbis; propterea sic locutus est, vt simul absolueret, & nullam accusandi daret occasionem; ostenderetq. suam potentiam & nihil inde contra legem dicere videretur. Leo. serm. 11. de passione Domini; Volens, inquit, per omnia demonstrare, non venisse vt iudicet, sed vt saluet mundum, dixit: *Nec ego te condemnabo*.

Iterum ergo locutus est eis Iesus dicens: Ego sum lux mundi.

IVdæorum tentatione peracta Dominus doctrinam suam persequitur: particula autem *Ergo*, causam & illationem indicat, nimirum cum post miram, illam doctrinam: Si quis sitit veniat ad me, quam die præcedenti docuerat, & turbas ita commouerat, vt alij Prophetam, alij Christum esse proclamauerint: Pharisæi autem, & scribæ, & principes Sacerdotum id negauerint, dicentes esse Galilæum, nec a Galilæa Prophetam surgere; propterea in hac varietate, & dissensione, quis sit, aperte docet dicens: *Ego sum lux mundi*, nō Iudeæ, non Galilææ,

Galilææ, non Palestinæ, sed mundi totius, quibus verbis significat omnes, quotquot ipsum non confitentur, esse in errore, & ignorantia: doctrinam autem suam veram esse lucem Dei. In capite primo hanc exposuimus sententiam, ibi: Erat lux vera, quæ illuminat omnem hominem, erat Christus & est, vt Deus, lux: tamen hoc in loco de se, vt in carne, est, loquitur: in quam, doctrina sua mundum illuminaturus, venit: lux tamen mundi non esset in carne, nisi Deus esset in seipso.

Qui sequitur me non ambulat in tenebris, sed habebit lumen vitæ.

DOctorem se ostendit, dicens: *Ego sum lux mundi*, nunc & ad doctrinam exhortatur: *Qui sequitur*, inquit, *me, non ambulat in tenebris*: & fructū proponit, quo allicit: *Habebit lumen vitæ*, sensus igitur est hic: qui me non sequuntur, in tenebris ambulant, nescientes æternæ vitæ viam, quia alia non est lux præter me: solus is, qui me sequitur ambulat in luce, & lumen habet vitæ, quo cognoscat viam, quæ ad æternam conducit vitam. Ignorantia Christi, tenebræ sunt mortis, quia in æternam mortis damnationem conducunt: ipsius cognitio, & fides, & sequela, ad vitam perducit æternam. Dum enim dicit: *Qui sequitur me non ambulat in tenebris*, insinuat omnes non sequentes in tenebris ambulare: quantacumque enim homo bona moralia operetur, si deest lumen fidei, in tenebris ambulat: qui autem sequitur Christum bene operando in fide, in lumine ambulat, & in via est æternæ vitæ. Cyprianus lib. de zelo, & liuore, hæc exponens verba, inquit: Qui me secutus fuerit, non ambulabit in tenebris, sed habebit lumen vitæ: sequitur autem Christum, qui præceptis eius insistit: qui per magisterij eius viam graditur: qui vestigia eius, atque itinera sectatur, qui id, quod Christus, & fecit, & docuit, imitatur. Hæc Cyprianus. Qui nam Christum sequantur.

Dixerunt ergo ei Pharisæi: Tu de te ipso testimonium perhibes, testimonium tuum non est verum.

MVlta signa fecerat Dominus apud Iudæos: scripturæ enim testimonijs eos conuicerat in seipsis illi diuinam experiebantur virtutem: dum omnes suos contra illum conatus irritos, vanosq. effectos cernebant: ministros proprios testimonium reddentes intrepide, numquam sic locutum esse hominem, audierant: se in adulteræ iudicio omnino confusos, & conuictos nouerant, & tamen impudenter obijciunt: *Tu de teipso testimonium perhibes*, ideo, *Testimonium tuum non est verum*, idest idoneum ad veritatem confirmandam, quasi paralyticus ille natura insanabilis, non fuerit testimonium efficax diuinitatis Christi probandæ. Tanta erat horum nequitia, vt in media luce cæcutirent. Illa particula, *Ergo*, indicat propter verba illa superiora hos ista dixisse: quia nempe se mundi lucem esse prædicabat, propterea Pharisæi hæc obijciunt. Hi erant, qui religionis obseruantiam profitebantur: ideo ipsi religionem zelantes, hæc dicunt.

Respondit Iesus, & dixit eis: Etsi ego testimonium perhibeo de meipso, verum est testimonium meum, quia scio, vnde veni, & quo vado: vos autem nescitis, vnde venio, & quo vado.

HVic obiectioni respondet Dominus duo. Alterum est, obiectioni factæ cō traria opponit: *Etsi ego*, inquit, *testimonium perhibeo de meipso, verum est*

Universidad de Deusto
Biblioteca

testimonium meum, ideſt, quamuis verum ſit me teſtimonium perhibere de me ipſo, tamen verum eſt teſtimonium meum. Alterum eſt probatio huius aſſertionis: probat enim teſtimonium ſuum verum eſſe, & probatio hæc eſt: *Quia ego ſcio vnde veni, & quo vado*, id eſt, ego teſtimonium perhibeo ex ſcientia, non ex ignorantia, non ex opinione, nec ex auditu: certa & experta loquor. Attende hæc verba: *Scio vnde veni, & quo vado*, idem ſignificare, ac ſi diceret: principium, & rationem mei aduentus ſcio, & quia hæc ſcio, propterea dico me lucem eſſe mundi. Scio enim me eſſe Dei filium, qui carnem ſumpſi, vt hominibus viam ſalutis facerem, eosq. docerem: ſi enim talis non eſſem, non lux mundi eſſem, at ſum talis: & quia ſcio me talem, propterea teſtificor, & verum eſt meum teſtimonium, quia ex ſcientia loquor: at vos neſciris hæc, nec quis ſum, nec mei aduentus inſtitutum, & rationem, propterea meum non accipitis teſtimonium. Verba hæc ſimilia ſunt illis: Spiritus vbi vult ſpirat, & vocem eius audis, tamen neſcis vnde veniat, aut quo vadat: ideſt, ſpiritum ignoras, & operum ſuorum inſtitutum, & rationem neſcis. Modus enim locutionis eſt, quo ſignificat ſe ſcire quis ipſe ſit, & ſiti aduentus rationem: illos autem vtrumque ignorare. Attende teſtimonium dici verum dupliciter, vno modo quantum ad veritatem rei, quia ita eſt vt dicitur: altero modo, quantum ad qualitatem, vt ſit idoneum & dignum fide, & hac ratione non omne, quod verum eſt, idoneum eſt. Chriſtus igitur dicit, teſtimonium ſuum eſſe verum, quantum ad vtrumque ex parte ſua, quia ex ſcientia eſt, & quia filius Dei eſt omni dignus fide: tamen defectus eſt ex parte eorum, quia neſciunt vnde veniat, aut quo vadat: & ea de cauſa non admittunt eius teſtimonium: quia de ſe teſtificanti non credunt, niſi adſint teſtimonia: propterea ergo Dominus perſequitur probare, & adferre teſtimonia.

Vos ſecundum carnem iudicatis, ego non iudico quemquam, & ſi ego iudico, iudicium meum verum eſt.

PErſequitur probare ſuum teſtimonium eſſe verum, & idoneum, & differentiam inter ſe, & eos ponit. *Vos*, inquit, *Secundum carnem iudicatis*, id eſt, ſecundum ſenſus, & ea, quæ apparent exterius: ex his enim exterioribus homo ſumit argumentum, & iudicium, quo diſcernit vnum ab altero: & quis ſit vnuſquiſque dignoſcit. 1. Reg. 16. Non iuxta intuitum hominis ego iudico: homo enim videt ea quæ apparent: Dominus autem intuetur cor. Iſa. 11. Non ſecundum viſionem oculorum iudicabit: neque ſecundum auditum aurium arguet: hæc hominis ſunt, & hoc eſt ſecundum carnem iudicare. Vos igitur ſecundum carnem iudicatis, ſupplendum eſt, ideo veſtrum teſtimonium non ſemper eſt verum, nec idoneum: ob id etiam non accipitis teſtimonium vnius: at ego non iudico, nec iſta iudicia exercere veni, ſed homines ſaluare, & a peccato liberare: quod ſi iudico, nempe, dum me ipſum profero teſtimonium, me eſſe Chriſtum, & lucem mundi, meum teſtimonium eſt verum, & idoneum: non vt veſtrum, quia non carnaliter iudico, ſed ſecundum naturam diuinam, in qua ſolus non ſum, ſed ego, & Pater. Hæc ad verba ſequentia pertinent, hic tamen eſt ſenſus.

ANNOTATIO VII.

EVthymius & Chryſoſtomus hom. 51. *Non iudico quemquam*, exponunt, & connectunt multo aliter, nempe ſic: Ego non damno vllum, quia non veni iudicare mundum, & connexio hæc eſt: vos carnaliter, & craſſo modo iudicatis, ſecundum ea quæ ſenſibus apparent. At quia poterãt dicere Iudæi, cur ergo non arguis nos, & damnas, quod ſic iudicemus? huic taciræ obiectioni reſpondet, quia non iudicare, nec damnare nunc veni. Sed dura eſt expoſitio, & connexio: non enim taciræ obiectioni reſpondendum eſt, niſi ſit probabilis, & verisimilis: at improbabile erat Iudæos id obijcere voluiſſe, cur nos nõ damnas? cum nihil tale cogitarint. Addæ quod non vitio dat, quod ſecundum carnem iudicent, ſed differentiam ponit inter hominum iudicium & ſuum. Illi enim ſecundũ ſenſuum cognitionem iudicant, cognitionis originem a ſenſibus ſumentes, at ipſe non ſic, ſed ſecundum diuinam naturam, & cognitionem nec iudicium hoc ſumitur pro damnatione, ſed generaliter pro iudicio etiam diſcretionis: quo vnum, ab alio diſcernimus, & vnum bonum, alium non talem iudicamus, ſiue bene, ſiue male, ſiue rationabiliter, ſiue temere id fiat. Humana ergo iudicia ſecundum carnem fiũt, quia ex ſenſibus ſumuntur, tamquã ex origine: & loquimur de iudicijs practicis, quę circa res humanas, & perſonas fiunt: Chriſtus autem dicitur neminẽ iudicare, quia non venit, vt in homines hæc iudicia faceret, & vnum ab alio diſcerneret, & quis eſſet declararet: omnes enim erant peccatores, venit autem, vt omnes ſaluaret: ipſi ſe diſcernũt, dum hi ſalutem accipiunt, hi repellunt.

Senſus igitur & connexio accommodatior eſt, vti in commentario diximus: Vos iudicatis ſecundum carnem, at ego non iudico homines, nec perſonas: quia non veni, ad hoc, quod ſi me ipſum iudico teſtimonium præbendo me eſſe lucẽ, id non ſecundum carnem iudico, ſed ſecundum diuinam naturam, & meũ eſt teſtimoniũ verũ, & omni dignũ fide. Tertul. lib. de Trin. illud: *Vos ſecundum carnem iudicatis*, coniungit ſuperioribus, & interpretatur ſic: Vos non aliam in me naturã, & nativitatẽ cognoſcitis, quàm quæ ſecundum carnem eſt, ideo neſcitis vnde venio, aut quo vadam: & iuxta hanc expoſitionẽ poſſumus quæ ſequuntur ſic interpretari: ego non veni iudicare vos, neque iudico, tamen ſi iudicarem, meum iudicium eſſet verum, & idoneum: non vt veſtrum. Nõ eſt improbabilis interpretatio hæc, accõmodatior tamẽ videtur, quam adhibui in commentario.

Quia ſolus non ſum, ſed ego, & qui miſit me, Pater.

COMMENTARIVS.

RAtionem, & cauſam, cur eius iudicium ſit verum, exponit. Quia, quando iudico, non eſt vnius iudicium, ſed duorum, nempe patris, & meum: & etiam ſecundum veſtram legem duorum teſtimonium verum eſt. Hoc dicit Dominus propter Iudæos, vt ex lege conuincat etiam ſuum teſtimonium verum, & idoneum eſſe. Deinde, vt oſtendat ſe eſſe Deum, eiuſdem ſubſtantiæ cum Patre, ac ſi diceret: meum teſtimonium verum eſt, quia ſecundum naturã iudico, in qua ego, & Pater vnum ſumus. Rurſus, vt oſtendat ſe patris habere teſtimonium. Denique, vt occaſionem accipiat de ſua diuinitate teſtandi, dum meminit patris. Tamen vis rationis, & probationis in ſe hæc eſt. Iudicium meum verum eſt: quia ſecundum naturam iudico diuinam: in hac autem non ſolus ſum, ſed ſimul pater: & in hoc etiam verum, & idoneum eſt teſtimonium, cum ſit duorum.

Et in lege veſtra ſcriptum eſt, quia duorum hominum teſtimonium verum eſt, ego ſum, qui teſtimonium perhibeo de meipſo, & teſtimonium perhibet de me, qui miſit me, Pater.

COnfirmat propter illos ſententiam teſtimonio ſcripturæ Deuter 17. & 19. In ore duorum, vel trium ſtet omne verbum. Ecce duo ſumus, ego & Pater: & tam ego, quàm pater, de meipſo teſtimonium perhibemus. Obijciet aliquis: illud Deuteron. intelligitur de duobus teſtibus, non computato eo de quo redditur teſtimonium: Si enim ego teſtor rem aliquam de me, mihi neceſſe eſt duos alios adferre teſtes. Reſpondeo ita eſſe, propterea intelligenda ſunt iſta ſic. Chriſtus enim erat & homo, & Deus: ratione diuinitatis, per opera ipſius diuinitatis propria reddebat teſtimonium de ſe homine,

Universidad de Deusto
Biblioteca

probando sub illa humanitate Deum latere: si enim opera sola humana feciſſet, tunc non computaretur in teſtimonium, & hac ratione dictum eſt cap. 5. Si teſtimonium perhibeo de me ipſo, teſtimonium meum non eſt verum: id eſt, ſi vt homo ſolus, & humanis operibus de me teſtor, teſtimonium meum idoneum non eſt: at quia operibus alijs diuinis teſtabatur de ſe, ideo in teſtem computatur: non quòd duæ ſint perſonæ: vna enim eſt in duplici natura: ſed quòd de ſe homine ipſemet, vt Deus, teſtificetur: & hoc eſt, quod nunc dicit. Vnde Tertul. lib. de Trinit. hoc verbum: *Teſtimonium meum verum eſt.* Chriſto tribuit ratione diuinitatis: quia igitur, ꝟt Deus loquebatur, dicit: *In lege veſtra ſcriptum eſt.* Quod vt magis innoteſcat, ſit exemplum: ſi quis aliquid affirmet de ſe, nec alio probet, quàm auctoritate dicentis, de ſe teſtimonium perhibet: at quando ratione, & argumento vtitur, iam ipſa ratio in teſtimonium computatur, & ſuimet dicti teſtimonium per rationem probat: multo ergo magis per naturam diuinam reddebat Chriſtus teſtimonium de ſe homine, quòd in eo lateret Deus. Hic locus contra Sabellium perſonarum diſtinctionem conuincit. Cetera ex cap. 5. require, vbi de hoc teſtimonio, & quo modo Pater teſtificatus fuerit, egimus, vbi Ambroſ. lib. 5. de fide cap. 5. allegauimus hæc verba exponentem de Chriſto, ratione diuinitatis de ſe teſtimonium perhibentis.

Dicebant ergo ei: Vbi eſt Pater tuus?

FIcta & malitioſa interrogatio hæc eſt. Sciebant enim eum Deum appellare Patrem: iam enim Ioan. 5. audierant, & propterea interficere ſtudebant, quia Patrem ſuum dicebat Deum, æqualem ſe ipſi faciens. Vt igitur iterum id ipſum exprimar, ſe fingũt carnaliter, & ſenſualiter hæc omnia intelligere, quaſi patrem aliquem carnalem allegaret, qui ſimul cum eo teſtimonium perhiberet: ideo vbi ſit petunt, quaſi ipſum audire vellent: ſicut quando cæco non credentes, natum eſſe ſine viſu, patrem eius adduci ad ſe fecerunt. Petunt ergo: *Vbi eſt Pater tuus?* illa particula, *Ergo*, indicat ſequelam: quaſi diceret: quia non ſe ſolum: ſed ſimul patrem ſuum ſecum teſtimonium de ſe perhibere aſſeruit. Propterea petunt, vbi ſit pater eius, teſtimonium ipſius audire velle fingentes: vt hac occaſione ad expreſſam confeſſionem inducant.

Reſpondit Ieſus: Neque me ſcitis, neque Patrem meum: ſi me ſciretis, forſitan & Patrem meum ſciretis.

PRudenter reſpondet Dominus: ſuam enim diuinitatem, & verum Patrem indicat, veritatemq. rei ſic aperit, vt omnes intelligant: & tamen ex verbis calumniandi occaſionem nemo poſſit accipere: *Neque*, inquit, *me ſcitis, neque Patrem meum.* Senſus eſt: oportebat vos prius ſcire me, vt me agnito, Patrem meum, quem mei teſtem vobis obtuli, noſſe poſſetis: at vos neſcitis me, nec ergo ſcitis Patrem meum: vnde non eſt, cur interrogetis, vbi eſt Pater: nõ enim eum agnoſcetis, niſi prius me noſcatis. Attende, cum dicit: *Neque me ſcitis*, aliam ſe naturam habere ab ea, quam illi foris videbant, & ſciebant, fatetur: quã ipſi neſciebant, non videntes, nec credentes eum eſſe Deum. Dum autem dicit, *Neque Patrem meum*, ſignificat ſe ſecundum hanc naturam, quam neſciebant, & non credebant, habere patrem: cum ergo neſcirent eum eſſe Deum, neſciebant etiam patrem eius. Non contentus eſt negatiua locutione, ſed vſus eſt affirmatiua: *Si me ſcireris, & Patrem meum vtique ſcireris*, id eſt: ſi me quis ſim ſciretis credendo, vtique me eſſe Dei filium, & me Deum habere Patrem crederetis

deretis: neque opus eſſet vobis interrogare: *Vbi eſt Pater tuus?* me enim agnito, Pater ſimul agnoſcitur. Aduerte illud, *Forſitan*, non eſſe dubitantis, ſed dictio eſt affirmatiua, aut orationis expletiua, vt ſupra adnotauimus.

Hæc verba locutus eſt Ieſus in gazophylacio, docens in templo, & nemo apprehendit eum, quia nondum venerat hora eius.

GAzophylacium idem ſignificat, quod Latine theſauri cuſtodia: arca erat, in qua dona populi in vſus templi oblata reſeruabantur: & porticus, ſeu atriũ, in quo arca erat, eo nomine etiam appellabatur: ꝟt autem ex Luc. 21. conſtat, erat in atrio maiori, quo feminis ingredi licebat: nam & vidua illa minuta miſit in Gazophylacium. Hoc in loco pro arca illa, quæ erat iuxta Altare, ꝟt conſtat 4. Reg. 12. ſumitur, ꝟt ſit ſenſus. Hæc locutus eſt Dominus, dum doceret in templo in Gazophylacio, id eſt, iuxta Gazophylacium, & arcam donariorum, quæ erat in atrio maiori. Poteſt etiam accipi pro ipſo atrio. Hoc autem dictum eſt, vt & frequentiam hominum Euangeliſta ſignificet, & Chriſti in prædicando libertatem: ſimiliter etiam, & facilitatem Iudæorum ad comprehendendum eum. Facile enim in eo loco apprehendere poterant, ſed nemo miſit in eum manus, diuina impediente ꝟirtute: *Quia nec dum venerat hora eius*: his ꝟerbis ſignificat Euangeliſta Iudæos intellexiſſe Chriſtum Patrem ſuum Deum eſſe dicentem, ſeq. lucem mundi, tamquam Dei Filium affirmantem. Et cum occaſionem apprehendendi, quam deſiderabant, & ex ꝟerbis Chriſti, & ex loci commoditate haberent, nemo tamen illorum apprehendere eſt auſus: non quia nollent, cum id ꝟehementer cupierint, ſed quia Chriſtus noluit, horam ſuam expectans.

Gazophylacium quid ſit.

Dixit ergo iterum eis Ieſus.

CVm videret Dominus Iudæos intellexiſſe, quæ docebat, & tamen adhuc nolle credere, immo illos feruentiori contra eum inuidia ardere: repetit in eos verba comminatoria, quæ capite ſeptimo contra eorumdem miniſtros pronunciauerat. Notandæ ſunt duæ particulæ. Vna eſt, *Ergo*, hæc ſignificat cauſam, propter quam Chriſtus ſententiam ſequentem protulit, ac ſi diceret Euangeliſta: cum Iudæi doctrinam intellectam negligerent, maioriq. eum comprehendendi cupiditate flagrarent, idcirco Chriſtus, quæ ſequuntur, adiunxit, nimirum: Ego ꝟado, quæretis me, &c. Altera particula eſt, *iterum*, hæc refertur ad eandem ſententiam ſemel capite ſeptimo pronunciatam, quam Dominus nunc repetit.

Ego vado.

HOc eſt vnum ex ijs, quæ capite ſeptimo dicta ſunt. Senſus eſt, Vanus eſt conatus veſter, quo me comprehendere quæritis: nihil enim in me efficere poteſtis, niſi quod volo, & quando volo. Ecce ego vado ad Patrem per mortem, & reſurrectionem meam. Sum quidem proximus morti, & receſſui ad Patrem, ſed quia ego ꝟolo, efficietis tamiam, quod deſideratis, ſed me volente, & permittente. Chriſtus mortem ſuam hoc ꝟerbo frequenter ſignificat: tum vt ſuam mortem voluntariam, & non vt ceterorum hominum eſſe indicet: ꝟt cum paſſus ſit, non Iudæorum poteſtati, ſed diuinæ diſpenſationi adſcriba-

Universidad de Deusto
Biblioteca

scribatur: ipsi enim iam pridem occidissent, si potuissent: potuerunt autem, quando id eis Christus permisit: tum vt suam resurrectionem breui futuram ostendat, quia per mortem & resurrectionem ascendit ad Patrem, cumque vtrumque cito futurum esset, idcirco dicit, *Ego vado.*

Quæretis me.

HOc etiam verbum dixerat ministris Iudæorum, quo significat post suam in cœlos ascensionem Iudæos in sua permansuros incredulitate. Futurum enim erat, vt negato, & repulso vero Christo, quem præsentem habuerunt: quærerent, & expectarent adhuc venturum, indeq. semper in errore versarentur: nam quærere & expectare venturum, qui iam venerat, nihil aliud est, quã errare, & in falsos Christos loco veri Christi incidere.

ANNOTATIO VIII.

AVgust. tract. 38. Verbum superius in hunc interpretatur sensum, nempe Iudæos post Christi ascensionẽ quæsiuisse eum non in eius persona, sed mystice in membris ipsius: quæsierunt enim discipulos, persequentes eos. Sic Paulus ante suã conuersionem inquirebat fideles Christi, vt vinctos perduceret in Hierusalem: hoc ipsum incredulí Iudæi fecerunt. Chrysost. & Euthymius eodem modo exponendum hoc verbum censent, sicut expositum fuit ab eis capite septimo: nimirum Iudæos incredulos quæsiisse Christũ, quando tẽpore captiuitatis in magnis illis tribulationibus, & afflictionibus recordati sunt Christi, & eum auxiliatorem, & defensorem habere desiderarunt. Prior expositio Augustini non videtur satis accommodata: nã præcedentia, & sequentia verba, Ego vado, & quo ego vado vos non potestis venire, non de mystico corpore, sed de ipso vero Christo procedunt: consequens est, vt eadem ratione hoc verbum illis connexũ procedat. Posterior expositio non omnino etiã conueniens est, propter ea, quæ diximus capite septimo, quibus hoc ipsum adiungimus, quod Hieronym. adnotat in illud Psal. 108. In generatione vna deleatur nomen eius, nimirũ omnes, qui Christum crucifixerunt id temporis, quando Romani venerunt, fuisse iã mortuos. Christus autem, quamuis incredulos Iudæos omnes comprehenderet hoc suos sermone, præcipue tamen in eos inuehebatur, quibuscum tunc loquebatur. Cetera in capite septimo inuenies.

Et in peccato vestro moriemini.

COMMENTARIVS.

ME repudiato, & negato, qui verus sum Christus: non solum errabundi me quæretis, sed quod peius est, *In peccato vestro moriemini:* nemo enim peccatorum suorum remissionem habere potest, nisi in me credat: qui igitur in me non credunt, morientur in suo peccato, non eo solo, quod committunt, quia in me non credunt: sed etiam in ijs omnibus, quæ vltra hanc incredulitatem perpetrarunt, cum nullius peccati venia sine fide in me obtineri possit.

ANNO-

ANNOTATIO IX.

In. dupliciter modo in scriptura sumitur.

ADuertendum est præpositionem illã, *In.* duobus modis in scriptura accipi: primo causaliter, Isa. 43. Seruire me fecisti in peccatis vestris, id est, propter peccata vestra. Thren. 4. Christus Dominus captus est in peccatis nostris, id est, propter peccata nostra. Altero modo, vt dicunt, concomitanter Ioan. 9. In peccatis natus es totus, id est natus est cum peccatis, seu in statu peccati, & habens peccata. Ps. 50. In peccatis cõcepit me mater mea.

Mori in peccatis accidit dupliciter.

Iuxta hæc mori in peccato duobus modis contingit: Altero quidẽ, vt idem sit in peccato mori, quasi propter peccatum mori, seu morte plecti. Altero modo, in peccato mori, id est in statu peccati, seu peccato non deleto morte præueniri. Hæc duo aliquando separantur: contingit enim hominem mori propter peccatum, sed non in peccato: & e contrario mori in peccato, & non propter peccatum. Ille propter peccatum, non tamen in peccato moritur, qui ob culpam aliquam præcedentem a Deo, aut ab hominibus occiditur, cuius quidẽ culpæ cum pœnitet, & a Deo remissionem habet: tales apud homines multi occiduntur propter scelera commissa: qui quidem per confessionem, & contritionem veniam a Deo obtinuerunt: hi propter peccatum, sed non in peccato moriuntur. Hoc etiam apud Deum fit: non enim semper remittit Deus totam pœnam, etiam si culpæ veniã det in hoc seculo. Exẽplum habemus in Iosia illo Rege iusto. 2. Paralip. 35. quem occidi Deus permisit in bello, quia voci Prophetæ non obedierat, vt refert Iustin. respon. qq. gen. respon. 79. huiusmodi fuerunt multi ex illis, quorum meminit Paulus. 1. Cor. 11. Ideo inter vos imbecilles, & infirmi, & dormiunt multi. Alij in peccato, & non propter peccatum moriuntur: qui enim naturali morte die claudunt, peccatorum pœnitentiã non facta, in peccato moriuntur, non autẽ propter peccatum: longe peius est mori in peccato, quam propter peccatum, quamuis enim vterque moriatur: ille tamen de morte transit in æternam mortem: hic autẽm de morte in æternam vitam, etsi tormentis, & morte turpissima mori contingat. Sunt alij tertio loco, qui & in peccato, & propter peccatum moriuntur, tales fuerunt illi populi Sodomorum a Deo puniti, & illi, qui in deserto occisi sunt ab Angelo: tales hodie etiã multi esse possunt, siue a Deo, siue ab hominibus occidantur, qui mortem subeunt propter peccata, quorũ eos nulla tangit pœnitentia. In his erranit Orig. hom. 1. in Ezech. dicens eos, qui in hoc sæculo a Deo sunt puniti & occisi, etiam sine vlla facta pœnitentia, non puniri in altero sæculo, quia Deus non castigat bis in idipsum: hunc errorem nomine auctoris tacito refellit Grego. lib. 15. mora. cap 29. vbi docte dicit hos non castigari bis, sed vnam esse pœnam, quæ incipit in hoc sæculo per mortem temporalem, & continuatur in altero per æternã.

His igitur suppositis, vt ad nostræ sententiæ expositionem deueniamus, aduertendum est aliquos particulam, *In*, exponere causaliter, in hunc sensum: *In peccato vestro moriemini*, idest, propter vestrũ peccatum morte eius puniendi: sic interpretatur Euthymius. Augustinus vero tract. 38. exponit concomitanter, nempe cum vestro peccato moriemini, nulla obtenta remissione, aut venia. Vtrumque autem verum est, cum multi Iudæorum occisi sint a Romanis tempore captiuitatis: de quibus prædictum erat. Isa. 65. Numerabo vos in gladio, omnes cæde corruetis, quia vocaui, & non respondistis: locutus sum, & non audistis. & Luc. 19. Ad terram prosternent te, & filios tuos, qui sunt in te, eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ: quod tamen hoc in loco præcipue intendit Dominus, est, in peccato, id est nulla obtenta peccati remissione illos morituros, nisi crediderint: hoc enim longe peius est, quam mori propter peccatum: maxime cũ Dominus generaliter contrà incredulos Iudæos loquatur, quorum non omnes occisi sunt propter peccatum: omnes tamen in peccato mortui sunt, ex quo factum est, vt omnes illi damnarentur. Huic sententiæ sic expositæ respondet, quod sequitur: *Quo ego vado vos non potestis venire:* venire autem ad locum, quo Christus vadit, non prohibet mori propter peccatum tantum: sed mori in peccato, & cum peccato, ideirco hanc Augustini expositionẽ tamquam accommodatiorem, & veriorem in commentario secuti sumus.

ANNOTATIO X.

CIrca eandem sententiam aduertenda sunt aliqua: Primum est positum esse singu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

singulare pro plurali, nempe, *Peccato*, pro *peccatis*, id quod verba paulo inferius sequẽtia, in quibus Christus hanc sententiã interpretatur, ostẽdunt. Vtitur enim plurali dicens: Dixi vobis, *Quia moriemini in peccatis vestris*. Ratio etiam id ipsum confirmat: nam increduli Iudæi non habuerunt remissionem non tantum infidelitatis, quã contraxerũt non credentes Christo: sed nec etiam aliorũ peccatorum, quæ contra legem, & mores commiserũt. Vbi enim fides Christi non est, nullius peccati culpa remittitur: in peccato ergo infidelitatis, & in ceteris omnibus criminibus mortui sunt sine fide.

Alterum est in capite septimo Dominũ vsum esse alio verbo, dixit enim: Quæretis me, & non inuenietis, nunc autem dicit: *Quæretis me, & in peccato vestro moriemini*. Quantum ad rem ipsam, idem vtrumque est: qui enim non inuenit Christum per fidem, necesse est in peccato mori: quantum autem ad verba, terribilius est hoc: *In peccato vestro moriemini*: explicat enim, quãm graue sit malum, quãtumq. nocumentum adferat in Christum non credere, nec ipsum inuenire: nam qui non inuenit per fidem, in peccato morietur.

Infidelitas Iudæorum grauior ij gentium.

Tertium est commune esse Iudæis, & gentibus fidem Christi non habentibus mori in peccato: nemo enim est sine peccato, antequam credat. Cumq. sine fide non sit remissio peccati: reliquum est, qui sine fide est, in peccato mori. Act. 4. Non est aliud nomen sub cælo datum hominibus, in quo salui fiant, præter nomen, & fidem Christi. Est tamen discrimen inter Iudæos & gentiles: illi enim vltra peccata cetera hoc addunt, quod in Christum non credunt, nec crediderunt, quem audierunt prædicantem, & viderunt miracula operantem, quem etiam nunc vident toto orbe acceptum, eiusq. Euangelium diuulgatum: de quo peccato illud est Ioannis 15. Si non venissem, & opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Gentes autem, quibus Christus non prædicauit, nec hodie eius Euangelium est publicatum, habent quidem peccata contra legem naturæ, quorum remissionem non obtinebunt sine fide: hoc tamen quòd non credunt in Christum, non est illis peccatum, quia credere non possunt in eum, quem non audierunt. Rom. 10. Quo modo autem audient sine prædicante? quia fides ex auditu est. Si tamen gentibus aliquibus Euangelium prædicatur, vt oportet, & non credunt: hæ profecto reæ erunt peccati huius infidelitatis, quòd non credunt: de quibus Paulus 2. Corinth. 2. dicit: Bonus odor Christi sumus Deo in ijs, qui salui fiunt, & in ijs, qui pereunt: alijs quidem odor mortis in mortem, alijs odor vitæ in vitam. Hi ergo, quibuscum locutus est Christus, nec crediderunt: in peccato infidelitatis, & in ceteris peccatis, quæcumque vltra infidelitatẽ, siue ante, siue post habuerunt, mortui sunt.

Quo ego vado, vos non potestis venire.

COMMENTARIVS.

PErgit repetere verba dicta in capite septimo: & cum dixisset eos in peccato suo morituros, simul etiam mortem propriam indicauit: dissimilitudinem ponit inter se, & illos. Ego quidem vado, quia moriturus sum, & a vobis occidendus: sed vos moriemini etiam. At non putetis vos posse venire, *Quo ego vado*: longe dissimilis est terminus meus, ad quẽ vado, ab eo qui vos expectat: non enim potestis venire, nec venietis, quo ego iam vado, seu cito iturus sum. Ac si diceret: ea via, quam nunc sequimini me persequendo, & infidelitatem continuando non potestis venire, quo ego vado. Cur mortem sitam hoc verbo explicet, superius expositum est in præcedenti commentario.

Dicebant ergo Iudæi: Numquid interficiet semetipsum, quia dicit: Quo ego vado, vos non potestis venire?

MInistri Iudæorum in capite superiori hæc verba Christi audientes, & non intelligentes, sic interpretati sunt: Numquid, inquiunt, abiturus est, in

in dispersionem gentium, quia dicit, quo ego vado, vos non potestis venire? At principes, qui eos miserunt, longe alium sensum conceperunt, dicunt enim: *Numquid interficiet seipsum?* Sic enim euadet manus nostras, nec poterimus eum inuenire, nec a loco, quo vadit, extrahere, vt mortem, quam intendimus ei inferamus. Hac sinistra interpretatione Iudæi, non solum quod animo conceperant, & in votis habebant, nempe Christi mortem, indicarunt; sed etiam studium, quo eum comprehendere quærebant, significarunt. Tanto enim desiderio eum occidendi flagrabant, vt non aliter eorum manus Christum euadere posse crederent, quàm per mortem sibi illatam a seipso: etiam si in dispersionem gentium abiret, adhuc ibi se eum comprehensuros esse sperabant.

ANNOTATIO XI.

OBijcit Aug. tract. 38. istis, quia poterant etiam ipsi se ipsos interficere. Christus autem non dixit: vos non venietis, sed venire non potestis. Respondet eorum interpretationem stultam fuisse. Et re vera ita fuit: tamen non secundum eum sensum, quem intendit Augustinus. Sciebant enim se posse seipsos interficere, at non intendebant talem sensum: sed significare id volebant, si se ipsum interficeret, eos amplius non posse eum quærere & inuenire, vt occiderent, & morte, quam quærebãt, inferrent. Cogitare autem de Christo, non posse aliter manus eorum euadere, nisi se interficeret, idq. Christum significare voluisse, stultissimum fuit.

Et dicebat eis: Vos de deorsum estis, ego de supernis sum.

COMMENTARIVS.

VErba hæc non esse responsionem Domini ad Iudæorum impiam suspicionem indicat Euangelista illo verbo, *Et dicebat*. Solet enim Ioannes, quando verba sequentia responsionem, aut illationem præcedentium indicant, dicere; *Dixit ergo eis*, at quando sermonis continuatio sunt, particula tali non vtitur. propterea igitur dicit nunc, *Et dicebat eis*, quia verba sequentia non referuntur ad Iudæorum verba proxima; non enim digna erant responsione: sed continuantur cũ verbis Domini, ac si nõ essent interposita illa Iudæorũ. Vnus igitur cõtinuus est sermo Christi ex præcedentibus, & his sequentibus; quamuis Iudæi inter se loquentes interruperint. Hoc quidem verum est propter Iudæorum sinistram intelligentiam hæc verba esse a Domino adiuncta, non vt respondeat ipsorum dictis ineptis, sed vt quod pronunciauerat contra eos, explanet. Dominus igitur apertioribus verbis exponit illud, *Quo ego vado, vos non potestis venire*, a quo occasionem sinistræ, & impiæ interpretationis Iudæi acceperant. *Vos*, inquit, *De deorsum estis, ego de supernis sum*, id est, vos estis terreni, & de numero eorum, qui in terra loco inferiori sunt; at ego sum de supernis, personæ & naturæ diuinæ, cuius sedes, & habitatio cælum, & supremus locus est. Qui in terra, & terreni sunt, cælum ascendere non possunt: ego autem cum cælestis sim, & diuinæ naturæ, tamquam in proprium locum ascendere valeo, & ascendam. Ita Tertu. lib. de Trini. hæc verba exponit, & legit sic, *Vos de inferioribus estis, ego de sursum sum* & diuinitatem Christi his verbis probat. Propterea ergo dictum est: Quo ego vado, vos non potestis venire. Christus de supernis dicitur propter personam, & propter diuinam naturam vnitam suæ humanitati. est enim vnica persona vtramque habens naturam, ideo dicitur de supernis. Recte enim Tertul. ibidem annotat dicens: Idcirco nunc Christus in vnam partem solius diuinitatis incubuit, quoniam cæcitas Iudaica solam in Christo partem carnis aspexit; & ideo in præsenti loco, corporis fragilitate, quæ de mundo est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

do est, silentio præterita, de sua sola diuinitate locutus est, quæ de mundo non est; vt inquantum illi inclinauerant, vt hominem illum tantummodo crederent; in tantum illos Christus ad diuinitatem suam considerandam traheret. Hæc Tertul. hac igitur ratione Christus de sursum est, homo autem terrenus, & de deorsum: quia in terra suam habet originem: persona enim in terra generatur, & vnus est de terrestribus: quorum virtus, & potentia naturalis non valet eos in cælum erigere. Quod si iusti facti ascendunt, id est, propter Spiritum sanctum in eis existentem, qui eos trahit in cælum, quem cum isti non haberent, sed in sua naturali virtute relicti essent, cælum nulla ratione ascendere poterant.

ANNOTATIO XII.

EVthymius exponit dici hos Iudæos de deorsum, quia terrena sapiebant & secundum carnem sentiebant, non secundum Spiritum. Fateor ita esse: tamen non hoc Dominus solum, sed aliud etiam intendit, nempe esse naturæ inferioris, & corporeæ, quorum locus proprius est terra, nec eis vlla est naturalis facultas ascendendi in cælum: insinuans nihil eos cæleste habere in se, sed in terrena sua natura relictos, ideo non posse ascendere in locum cælestium. Simile fere illud est, Ioan. 3. Qui est de terra, de terra est. & de terra loquitur. His verbis naturam ipsam significat. Quod si iusti ascendunt, id est, propterea quod in eis virtus est cælestis, & Spiritus inhabitat in eis, ratione cuius cælestes homines dicuntur, sicut & Christus: qui quamuis naturam humanam haberet, propter vnionem tamen ad verbum, dicebatur de supernis: quia persona, in qua erat, de superis erat. Circa litteram aduerte legendum esse *De deorsum estis*, & antiqui codices ita legunt, & lectio hæc Græco verbo conformis est.

Vos de mundo hoc estis, ego non sum de hoc mundo.

COMMENTARIVS.

NOn ad eundem sensum hæc verba pertinent, ad quem præcedentia, sed ad alium, & ex vtroque simul constat explanatio illius: *Quo ego vado, vos non potestis venire*: igitur in priori sententia naturam voluit exprimere, quæ terrena est, nec valet cælum ascendere: in hac autem exprimit qualitatem: & de mundo dicuntur: quia, quæ mundi huius sunt, sapiunt, quærunt, & ambiunt, spretis his, quæ ad Deum pertinent. In hac enim significatione sumitur apud Ioan. 15. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum est diligeret: quia vero de mundo non estis, propterea odit vos mundus. Atque ita hæc verba & præcedentia cum illis Ioan. 3. conueniunt: De terra est, & de terra loquitur. Illud enim: *Vos de deorsum estis*: idem est, quod de terra esse. Hoc vero, *De mundo estis*, idem est, quod de terra loqui: quia & natura, & affectu, mundi huius erant: propterea quo Christus ibat, ipsi venire nullo modo poterant. Et hic videtur legitimus sensus.

Dixi ergo vobis, quia moriemini in peccatis vestris. si enim non credideritis, quia ego sum, moriemini in peccato vestro.

EX proximis verbis deducit, & declarat, quod superius dixerat, nempe: *In peccato vestro moriemini*. Sensusq. est, cum de mundo sitis, *Moriemini in peccatis*

peccatis vestris: qui enim de mundo sunt, peccatores sunt, nisi in me crediderit is, & mutaueritis vos ipsos: qui enim non credit, *Quia ego sum*, id est me esse Dei Filium, verumq. Christum in lege & Prophetis promissum, in peccatis suis morietur. Dominus absolute dixerat, *Moriemini in peccatis vestris*, nunc adiunxit, *Si non crediderits, quia ego sum*; tum vt explicet causam, cur in peccato morientur, nimirum quia in ipsum non credunt; tum vt liberum eorum arbitrium significet, nempe ipsos sibi esse causam, quod in peccato morientur, quia non credunt; posseq. efficere, vt in peccato non moriantur, si credant.

ANNOTATIO XIII.

AVgust. tract. 38. verba superiora: *In peccato vestro moriemini*, ad reprobos & obstinatos refert. Hæc autem *Nisi crediderits, moriemini in peccatis*, ad eos qui conuertendi erant. Huic obstat, quod Dominus subiunxit: *Dixi vobis*, quasi illud idem, quod dixerat repetens, & declarans. Voluit enim significare ira illos in suis peccatis morituros, quod ipse non esset causa, sed illimet propter voluntariam suam incredulitatem: simulq. docet eos, qui crediderint, in peccato non morituros esse.

Hominis liberum arbitrium a præscientia Dei nõ cogitur.

Aduerte igitur, quæ ab hominis pendẽt arbitrio, & prius quã fiant, prædicta sunt, non ideo sunt quia prædicta fuerunt: quin potius, quia futura erant, ideirco prædicta sunt. Quia enim Petrus voluntate sua ter negaturus erat Christum, ideirco prædixit Christus trinam eius negationem: quod si negaturus non fuisset, numquam id prædictum esset. Præscientia enim non determinat, quod futurum est, sed ostendit quod fiet: quod autem futurum est, certissimum est, non quõd præscientia imponat necessitatem, sed quod in scientia sua Deus non fallitur. Hæc Dominus verbis superioribus, & præsentibus significat: quia enim falli non potest, quodq. futurum erat, nouit, ideo dixit, moriemini in peccato vestro. At quia ipse non erat causa infidelitatis eorum, sed ipsi suo arbitrio veritatem repellebant, propterea subiunxit: *Nisi crediderits, in peccato vestro moriemini*, ac si diceret: dixi vos morituros in peccato, quia scio vos non credituros: quod autem non fitis crediturі, vos estis in causa, nec per me, sed per vos ipsos stat, & stabit, quominus credatis. Quod autem modo in plurali peccata dicat, postea in singulari nihil refert: numerus enim pro numero sumitur: & in Græco textu vtrobique est in plurali, *Dixi vobis, quia moriemini in peccatis vestris: si enim non crediderits, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris*. Et ita Chrysostomus, & Euthymius legunt. Et inter Latinos Aug. tract. 38. & Cypria. lib. 1. con. Iudæ. cap. 5. & ita est legendum. Quo argumento superius probauimus illud prius dictum: *In peccato vestro moriemini* positum esse pro plurali numero: nullã enim peccatorum remissionem non credentes consequentur, sed in suis morientur peccatis: quod si credant, omnium, etiam infidelitatis præcedentis, remissio promittitur. Quod autem dicitur *Ego sum*, aliqui supplendum putant, nempe, Christus promissus: alij dictum putant, tamquam diuinitatis expressiuum, vt sit sensus: *Quia ego sum*. idest, me esse Deum, & Filium Dei, cui proprie competit dicere *Ego sum*. Vtrumque accommodatur sententiæ: tamen multo magis posterior sensus. Verbum enim diuinitatis est, vt ex sequentibus apparet.

Dicebant ergo ei: Tu quis es?

COMMENTARIVS.

ACsi nihil vmquam audissent; cum toties dixisset se esse a Patre missum, se Dei Filium, se eum, qui in Prophetis, & lege prædictus est; se lucem mundi: impudenter occasione illius verbi, *Nisi crediderits quia ego sum*; cum non

Universidad de Deusto
Biblioteca

expresserit, quis esset; interrogant, *Tu quis es?* ac si dicerent, Dicis oportere credere te esse: expone, quis sis in particulari. Non enim diuinitatem in verbo illo expressam agnouerunt, quæ vere significabatur. Petenti enim Moysi a Deo, quis esset Exod. 3. dictum erat: Ego sum qui sum. Est enim proprium Dei sine vlla circumscriptione, aut limitatione dicere, *Ego sum*, quippe qui omnem eorum, quæ sunt, & esse possunt perfectionem in se eminenter habeat, nulliq. temporum mutationi subiaceat.

Dixit eis Iesus: Principium qui & loquor vobis.

DOminus interrogationi respondet verbi prædicti significationem magis exprimens. *Principium*, inquit, sum. nomen *Principium* positum est per modum aduerbij, hoc enim Græca vox indicat, quasi diceret; a principio ego sum, qui nullo concludor tempore; qui omnia præcedo; apud quem non est fuisse, & fore, sed semper esse. *Qui & loquor vobis*, id est, qui etiam hoc ipsum vobis annuncio, & prædico: quando dixi *Ego sum*. Non ergo Iudæis interrogantibus responsionem negat, nec alia ab ijs quæ dixerat, profert: sed id ipsum repetit clariori sermone. Qui enim a principio est, semper est, solusq. dicere absolute potest *Ego sum*; nec hoc etiam Iudæi intellexerunt. Aduerte ibi *A principio*, supplendum esse verbum *Sum*, non solum quia interrogatus erat, *Quis es*, verbumq. interrogationis solet in responsione suppleri: sed etiam quia Hebraismus est. Frequenter enim verbum substantiuum in Hebræo sermone non exprimitur, quod in fine annotationis expositum, magisq. confirmatum inuenies.

ANNOTATIO XIV.

MVltum laborant expositores nostri temporis, in huius sententiæ interpretatione: præcipua autem causa est, quia Græca verba non respondent Latinæ versioni. Nam in Græco illud, *Principium*, habetur in accusandi casu τὴν ἀρχήν. præterea illud *Qui*, Græce habetur ὅτι, quod est relatiuum neutrius generis: si diuidatur sic, ὅ τι, aut est coniunctio causalis, sua declaratiua, idem significans quod Latine *Quia*, seu *Quod*, si non sit diuisa, nempe, ὅτι. Vnde alij legunt *Quod*, alij, *Quia*, nec referri potest Græce ad principium, quod est feminini generis. Sequentes igitur Græcum codicem, hanc sententiam varie exponunt.

Primo loco Chrysostomus homil. 52. Theophy. & Euthymius, illud, *Principium*, seu, τὴν ἀρχήν, tamquam aduerbium, idem significans, quod Latine, sane, aut omnino, sumunt & orationem defectiuam esse censent, vt sit sensus: Sane indigni estis audire, quod vobis loquor: seu superuacaneum est, quod vobis loquor, cum sitis indigni sermone meo. Hæc est prima expositio, quam profecto neminem auditurum credo, cui nimis dura, & violenta non videatur.

Secundo loco Nonnus Græcus auctor exponit loco aduerbij, primo, seu prius, seu ab initio. Coniungit autem cum sequentibus sic: sum quod ab initio, seu prius vobis dixi, & sæpius inculcaui. Illud ergo *Principium*, loco aduerbij, in primis, seu ab initio positum est. Sic enim septuaginta loco aduerbij *Prius* vsurparunt. Gen. 13. Quod legimus nos in loco altaris, quod fecerat ille prius, pro prius dicunt, τὴν ἀρχήν. Similiter Gen. 43. vbi legimus propter pecuniam, quã retulimus prius. Huic expositioni recentiorũ aliqui consentiunt, nempe sum id, quod a principio vobis loquor: nam semper a prædicationis initio, quis sim manifestaui. Huic expositioni Nonni & aliorum obstat, quia numquam in tota scriptura reperire est locũ, in quo similẽ traiectionẽ legamus, nẽpe a principio quod loquor, loco eius, quod loquor a principio: est enim inusitatissima locutio. Adde etiam huiusmodi responsionẽ iuxta eum sensum videri extra rem factam, videbaturq. Dominus subterfugere docere, quis esset.

Tertio loco alij nostra ætate loco aduerbij positum affirmant, tamen sine vlla traiectione interpretantur: censent enim significare orationis exordium, loco eius, quod dicimus, primo, seu ante omnia. Coniungunt autem sententiam hanc cum sequenti supplentes verbum, in hunc sensum. Ante omnia, quia & loquor vobis: supple, & non credidit: propterea multa habeo de vobis dicere, & iudicare. Non ergo respondet Dominus ad interrogationem, vt qui indigni sint responsione, sed eos seuere puniendos dicit, cum tot habuerit apud ipsos sermones, & tamen non credant. At neque hæc locutio vsitata est in scriptura, nisi quando multa dicenda sequuntur. Adde nõ connecti responsionẽ interrogationi: nam iuxta hãc interpretationẽ nihil respõdet Christus, ad id, quod interrogabatur, quis esset. Adde etiam hoc supplementum potius esse sententiam facere, quam interpretari.

Quarto loco alij aliter exponunt: vt Dominus non respondeat, sed confirmet, quod dictum est: *Si non crediderit is, quia ego sum, moriemini in peccatis vestris*. Et est sensus, omnino sic est, vt loquor vobis, quia moriemini in peccatis vestris. Hæc expositio eandem habet difficultatem cũ præcedenti. Vlterius etiam sensus hic nõ potest accommodari verbis, vt consideranti facile est intueri. Hæ igitur sunt expositiones, ex quibus apparet communem sententiam esse, illud *Principium*, loco aduerbij exponendum, quamuis aliqui loco (saue, aut omnino,) alij loco (primo, seu, in primis) ponant. Similiter illud *Qui*, aliqui exponũt relatiue (quod:) alij loco causalis dictionis (quia:) alij loco dictionis declaratiue (quorum:) alij rursus sententiam a sequentibus diuidũt: alij coniungunt. Et eorum, qui diuidunt alij supplenda verba censent: alij nullum supplent: & iudicio meo nulla eorum expositionum legitima videtur, nec verbis Euangelij accommodatur, vt paulo post dicemus: sunt enim duræ, aut sensum non aptum facientes. Omitto libens alias recentiorum expositiones, quia eiusdem farinæ sunt.

Quinto igitur loco est expositio Ambr. quam multis in locis perpetuo sequitur, & cõtra hæreticos ea vtitur, præcipue autem lib. 3. de fide cap. 4. vbi legit, *Principium, qui & loquor vobis*: & lib. 5. cap. 5. vbi legit: *Ego sum principium, quod & loquor vobis*. Et lib. 1. Exam. cap. 2. & 4. vbi legit: *Initium, quod & loquor vobis*. eodem modo legit, *Initium, quod & loquor vobis*. libr. de Tobia c. 19. Hic Doctor insignis exponit Christum respondisse se esse principium, & initium rerum omnium, quia Deus erat: quod principium loquebatur etiam cum illis per humanitatem assumptam. In eadem expositione est etiam per-

petuus Augustinus in multis locis lib. 10. Ciui. cap. 24. & lib. 11. cap. 32. dicens Christum respondisse, se esse Principium, & lib. 5. de Trini. cap. 13. vbi legit *Principium, qui & loquor vobis*, & dicit Christum interrogatum, quis esset, respondisse, se esse Principium, qui & loquebatur. & lib. 1. con. aduersarium legis, & Prophetarum cap. 3. & multis alijs in locis: & tãdem trac. 38. hæc verba exponens. Quo in loco tacitæ obiectioni respondet: nam in Græco inuit, *Principium* esse in accusandi casu, propterea q. non recte cõiungi fieri: quis es tu? ego sum Principium. Ideo aliter connectit, nempe, vt cum dictum sit: Nisi credideritis, quod ego sum, moriemini, respondeat interrogationi tacitæ huicquem te esse credemus? & responsio est Principium: id est credite me esse Principium. Sed hæc grammaticalis constructio dura est: nam non dictum est, si nõ credideritis me esse, sed quia ego sum: nec illi petierunt, quem credemus te esse? sed, quis es tu? Non igitur recta est constructio: credite me esse Principium, sed oportebat dicere, Ego sum principiũ.

Quidquid autem sit de hac constructione, expositio eadem est cum Ambrosij expositione: quam sequuntur Beda, Rupertus, & Bernar. libr. 5. de consideratione, & multi nostro sæculo. Cui expositioni fauet, primo quidem auctoritas Latinæ versionis antiquissimæ, quam a tot sæculis Ecclesia secuta est, quod ex Ambro. & August. satis patet. Secundo auctoritas Hieronymi, qui vt ex proœmio ipsius in Euangelia liquet, versionem Latinã Euangeliorum diligentissime correxit, & emẽdauit ad veritatem codicum Græcorum priorum: & tamen hunc locum tam insignem reliquit intactum. Tertio ipse contextus verborum: quod, si verba consideremus, manifestum fiet. Post hanc enim totam sententiam dicit Euangelista, his verbis Christum dixisse, se Patrem habere Deum, Iudæos vero non id ex verbis his intellexisse: necesse igitur est, vt in hac sententia, & sequenti eum sensum asseramus, in quo Christus se Patrem habere Deum affirmet. Hunc non video in vlla aliarum expositione, præter hanc. Si enim dicas in illis verbis, qui misit me, verax est, id dici, non satisfacit responsioni: nam non sequitur, quia missus est, Patrem habet Deum, licet re vera id ita sit: Ioannes autem loquitur de verborum significatione, quia verba ipsa id exprimunt. Sæpissime autem dicebat se missum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

missum, tamen non propterea ex verbis A Iudæi vnquam deduxerunt significare se Patrem habere Deum. Quod si iterum dicas id significari, dum dicit se esse id quod ab initio dixit: ab initio autem affirmauerat, se Patrem habere Deum; nec hoc satisfacit: nam Ioannes in his verbis, se Patrem habere Deum dixisse, docet; at dum dicit, Sum id quòd dixi, eum dixerit se Christum; se lucem mundi; se panem viuum; se filium hominis, non est cur hoc determinate intelligatur. Necesse igitur est verbis istis id determinate cõtineri, quod in hac expositione recte habetur: dum enim dicit, se esse Principium, suam diuinitatem manifestat, quia Deus est: dũ dicit, missum se esse, ostendit se esse Deũ de Deo, Deũ procedentem de Deo, qui est Dei filius de Patre.

Quod si dicas Spiritus sanctus etiam est Principium, & procedit, dico Spiritum sanctum esse quidem principium creaturarum vna cum tota Trinitate; at non est principium notionale, quia non de Spiritu sancto procedit alia persona, sicut a Filio procedit Spiritus sanctus. Principium ergo æternum, & intra Deum, solus est Pater, & Filius: Principium autem de Deo procedens, solus est Filius. Adde etiam, si subtiliter, vere tamen, & non extra rem, consideremus, in illo verbo, *Qui & loquor vobis*, significari esse *Principium*, tamquam filium: nam dicitur, *Qui etiam loquor vobis*, quid est, *Etiam loquor*, nisi, qui cum sim Verbum, quo ab æterno locutus est Pater, homo factus, etiam loquor vobis? D Filius enim est verbum, quo loquitur Pater, ipsum etiam verbum loquitur nobis. Hoc igitur argumentum, ex verborum contextu sumptum, probat expositionem hanc, & repellit eos, qui ita exponunt, vt Dominus ad interrogata non respondeat. Quinto id confirmat violenta, & extorta connexio, & interpretatio, quæ reperitur in prædictis expositionibus; aut enim supplent verba ex proprio capite; aut peruertunt locutionem; aut eam reddunt incongruam.

Aliqui recentiores parum considerate obijciunt huic expositioni, nempe Christum non esse principium, quia procedit a Patre, & habet principium. Sed vanitatem, & fallitatem huius obiectionis ipsemet Ioan. conuincit, qui Apocal. 3. de Christo loquens, dicit: Hæc dicit amen, testis fidelis, & verus, qui est principium creaturæ Dei; vbi hoc idem verbum habetur, ἀρχὴ.

Alterum eidem expositioni magis aduersatur nempe Græca exemplaria, in quibus, *Principium* in accusandi casu legimus, & illud *Qui* non referri ad principium. Aliqui vt hanc oppositionem euadant, & Latinam tueantur lectionem textum Græcum corruptum esse censent, id quod mihi nulla ratione probatur. Vt enim omittam Chryso. Euthymium Theophylactum, Nonnum, ceterosq. antiquos Græcos ita legentes, Augustini, auctoritas id conuincit: nam fatetur Græce legi in accusandi casu, nec est verisimile Ambrosium aut Hieronymum alia exemplaria habuisse. Nec momenti alicuius est, quod Ambrosius & Hieronymus verterunt *Principium qui & loquor*. nam Augustinus etiam si legisset in Græco accusandi casum, vertit *Principium qui & loquor*, sensum potius contemplans, quam verba, id quod Ambrosius Hieronymus & antiqui interpretes fecerunt. Non igitur quia Ambrosius & ceteri legerunt, *Principium qui & loquor vobis*, argumentum est alia exemplaria habuisse, quam quæ nunc sunt, sed sensum interpretatos esse. quod etiam constat, quia modo, *Qui*, modo *Quod*, legerunt: eadem igitur exemplaria Græca habuerũt cum Chrysost. & ceteris. Propter hæc omnia in eam veni expositionem, quam in commentario proposui, hic enim & lectioni Græcæ, & versioni Latinæ, remotis omnibus detorsionibus & locutionum improprietatibus satisfacere mihi visus sum. Græca enim lectio seruata sermonis proprietate idem significat, ac si Latine diceremus, *A principio quod & loquor vobis*. Illud autem *A principio*, non coniungitur sequentibus, sed per se sensum facit, nempe a principio sum ego: est enim phrasis Hebræa, Psalm. 92. A sæculo tu es. in Hebræo deest verbum Es, & dicitur: Ab æterno tu, id est semper tu es: ita nunc dictum est, a principio ego; id est semper sum ego, nec mutor, sed idem perseuero. Hoc autem est explicatio illius verbi prædicti: *Ego sum*: ideo enim absolute est, quia semper est, nec mutationem futuri, & præteriti habet. Statim adiungit, *Quod & loquor vobis*, id est quod quidem etiam vobis loquor, & annuncio: dixi enim iam *Ego sum*. Hic sensus idem fere est cum eo, quem versio Latina facit, & quem Ambrosius, & Augustinus, secuti sunt, quamuis verba non sint eadem; non enim tam verba, quam sensum considerarunt

carunt. Est autem Hebraissimus, nomen pro aduerbio ponere Psalmus. 78. Loquar propositiones ab initio, in Hebræo pro illo (ab Initio) habetur, קֶדֶם sine præpositione. & Psal. 118. ini- ר tio, seu ab initio, cognoui de testimonijs tuis, habetur idẽ nomẽ קֶדֶם sine præpositione loco aduerbij posito. ר Apud Græcos & Latinos etiam aliquando nomen pro aduerbio ponitur. & ita factum est in hoc loco.

Multa habeo de vobis loqui, & iudicare.

COMMENTARIVS.

PErsequitur suam enarrare diuinitatem: cum autem dixisset, *Loquor vobis*, nempe quæ ad salutem pertinent docendo; nequis nihil aliud loquendum aut faciendum superesse existimaret, adiunxit: *Habeo multa, de vobis loqui & iudicare*, id est, quamuis me modo loquentem docendo, & instruendo audiatis, & vestra peccata dissimulantem videatis; scitote me habere multa de vobis loqui; id est, multa vestra peccata aliquando loquar, manifestabo, & iudicabo, nõ enim tantum doctor & saluator sum; sum etiam iudex, & ad me pertinet iudicare vos. Terret eos Christus, ne impunitam existimẽt suam incredulitatem futuram. *De vobis loqui*, idest contra vos loqui, ac cur modo non iudicet, nec contra eos insurgat, causam adnectit in sequenti sententia.

Sed, qui me misit verax est; & ego, quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo.

CAusam, cur modo non loquatur de eis hæc multa, & cur eos non iudicet, exponit. Et est sensus, *Qui misit me verax est*, ac si dicat, Deus verax est, quę promittit, facit: promisit autem me prius, vt mundum saluem, non vt iudicem, missurum: cum ergo verax sit, oportet me non iudicare, nec damnare, nec accusare modo, sed saluare; vt quod promisit Pater, impleatur, sitq. verax in sermonibus suis. Hæc est causa, cur modo non loquor, nec iudico multa, quæ de vobis habeo. At dicere posset aliquis, quo modo verax est, qui te misit, si non iudicas? respondet, quia ego non alia loquor, nisi quæ audiui ab eo, & quæ mihi ipse dixit. Si igitur loquerer ego de vobis hæc multa, & iudicarẽ, hæc profecto a Patre audissem, & ipse dixisset: si autem ipse dixisset, iam verax non esset, quia non faceret, quod promisit. Cum igitur verax sit, non est, cur modo vos accusem, & iudicem: si enim hæc facerem, Pater in suis dictis, & promissionibus verax non esset. hic est sensus. Attende illa verba, *Quæ audiui ab eo, hæc loquor*, conuenire Christo ratione diuinitatis: nam cum dicit, *Quæ audiui ab eo, hæc loquor in mundo*, insinuat se audisse antequam veniret in mundum: si enim ratione humanitatis loqueretur, diceret, quæ audio ab eo, loquor in mundo, aut quæ audiui loquor. At hæc locutio, *Quæ audiui loquor in mundo*, indicat eum audisse prius quam veniret in mundum. fateor in rigore verborum posse etiam accommodari Christo ratione humanitatis: audiuit enim vt homo a Patre quæ loquebatur, iuxta illud Ioan. 12. mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar; tamen hoc in loco, in quo Christus de sua diuinitate tractabat, vt ex precedentibus, & sequentibus cõstat, ad diuinitatem referenda potius sunt. erit igitur sensus, *Quæ audiui* a patre vt Deus, hæc homo factus, *Loquor in mundo*.

Et non cognouerunt, quia patrem suum dicebat Deum.

VErba sunt Euangelistæ narrantis Christum verbis superioribus significasse se patrem habere Deum, Iudæos vero non intellexisse: hoc autem

Ioannes

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ioannes annotat vt significet Christum respondisse vere ad interrogata, non tamen ita expresse & clare, ne Iudæorum furorem vehementius inflammaret; ex quo, vti superius diximus, falsam esse illorum expositionem constat, qui negabant in præcedenti sententia Dominum ad interrogationem, quis esset respondisse. In codice Græco non habetur *Deum*, nec *eius*, sed *non cognoscebant, quia Patrem eis dicebat*. Existimo legendum etiam *Deum*. Illud *eius*, corruptio est litteræ: nam legendum est, *Quia patrem eis dicebat Deum*.

Dixit ergo eis Iesus: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc cognoscetis, quia ego sum.

QVia ex his prolatis iam verbis non cognouerunt quis esset; cum tamen idipsum esset eis significatum, prænuntiat Christus se ab eis crucifigẽdum, & tunc eos cognituros quis esset. Quando, inquit, in cruce me vt hominem exaltaueritis, *Tunc cognoscetis, quia ego sum*, id est, me esse filium Dei: humanitate enim mea per vos morti tradita, tunc velut referabitur diuinitas mea. Et ita factum est, a morte enim Iudæi inceperunt cognoscere filium Dei fuisse, quem crucifixerant, ex signis mirabilibus, quæ in morte operatus est. Tunc multi reuertebantur percutientes pectora sua. Luc. 23. Et Centurio, & qui cum ipso erant timuerunt valde dicentes, Vere filius Dei erat. Similiter ex resurrectione, & aduentu Spiritus Sancti, & Apostolorum prædicatione, infinita Iudæorum multitudo cognouit Christum, & filium Dei eum fuisse: quod Act. 2. patet, quando prædicante Petro compuncti corde, dicebant, Quid faciemus viri fratres? Fuit autem tanta virtus signorũ, vt & increduli etiam, vt dict Euthymius, agnoscerent, quamuis propter duritiam suam confiteri noluerint. Nam Matth. 28. quando Custodes venerunt in ciuitatem, & renuntiauerunt principibus Sacerdotum vniuersa, quæ acciderant, congregati cum senioribus consilio accepto, pecunias militibus dederunt, dicentes: Dicite, discipuli nocte venerunt, & furati sunt nobis dormientibus. Profecto qui tanta mortuus operatus est, homo merus esse non poterat. Mortem crucis exaltationem vocat, quia in altum erigebatur, qui crucifixus erat.

Et a meipso facio nihil, sed sicut docuit me Pater hoc loquor.

PErgit explicare quæ post ipsius exaltationem reuelanda erant. Cognoscetis inquit, a me nihil esse factum; sed quæ docuit me Pater, hæc locutum fuisse. Præcedens sententia ad personam refertur, nempe cognoscetis quia ego sum: id est me Christum esse vobis promissum. Hæc autem ad doctrinam, & explicationem cognitionem personæ pertinet, nimirum, cognoscetis nihil me locutum esse, quod non sit a Patre, & sic manifestabor esse filius Dei, & doctrinam meam constabit esse a Deo. Quomodo filius audiat a Patre, & Pater doceat, superius cap. 5. exposuimus. Vt homo, audit; quia scientia humanitati infusa est a Deo: vt Deus autem, quia vna cum essentia accepit ab æterno scientiam. Verba hæc igitur ad doctrinam magis referuntur, sicut Ioan. 7. dicitur, Cognoscet de doctrina mea, vtrum ex Deo sit. Priora autem verba ad personam, vt sit sensus: Tunc cognoscetis, & me, & doctrinam meam.

Et qui me misit, mecum est, & non reliquit me solum.

NE filium a Patre diuisum, & ita missum, vt a mittente sit separatus, aliquis existimaret, propterea adiunxit, se ita missum a Patre, vt semper sit cum Patre;

Patre: ita operari, vt filium, vt simul Pater cum eo operetur: ac si claris verbis dictum esset: Sum filius Dei, vnius & eiusdem substantiæ, & potentiæ cum ipso: cuius vna est indiuisa essentia, potentia, & operatio: ne igitur, quia me hominem videris, Patre minorem factum putetis, aut diuinitatis detrimentum passum cogitetis: Pater mecum est, mecum operatur. Rursus ne imaginemini diuinitatem diminutam in humanitate: sum enim ita homo, vt sim integre & perfecte Deus vnus cum Patre. Hic est sensus: explicat enim his verbis, quod dixerat se missum a Patre, & se audisse a Patre, ne inde aliquis diuinitatis minorem conciperet opinionem: & sic Chrysostomus hom. 51. & Euthymius exponere videntur.

Quia ego, quæ placita sunt ei, facio semper.

EX effectu probat se solum non esse relictum: quia *Quæ placita patri sunt*, facit semper. Idem est sensus ac illorum Ioan. 5. Quæcumque Pater facit, hæc similiter facit, & filius: nihil ergo facio, quod non sit patri placitum, & quod simul non operetur, propterea solus non sum. Loquitur igitur ratione diuinitatis suæ, vt exponit Aug. tract. 40. Alij ratione humanitatis exponunt: quia nihil facit, vt homo, quod non sit operatio diuinitatis: quæ communis est Patri, & Filio. Euthymius vtrumque probat sensum: tamen mihi magis videtur sensus legitimus Augustini, nempe loqui Christum ratione diuinitatis, qui cum sit filius Dei, semper dicitur facere quod vult & facit Pater: non solum quando in humanitate est, sed antequam eam sumeret. Semper enim facit, & fecit, quod Patri placitum est, & simul facit. Dicit autem: *Facio, quod placitum est* Patri, & non dixit, quod facit Pater: vt ostendat, non solam operationis vnitatem, sed etiam voluntatis, vt talibus verbis Iudæos doceret, se nihil committere accusatione dignum: sed omnia esse secundum Deum, non vt illi calumniabantur.

Hæc illo loquente, multi crediderunt in eum.

VIrtus diuina Christi hoc argumento comprobatur. Altissima loquitur, nouis signis non comprobat, nec argumentis confirmat: & tamen corda Iudæorum, quos voluit, conuertit, & ad fidem pertrahit. Hæc igitur eo loquente, non propter signa, non propter argumenta: sed simpliciter docente, & tam ardua, & profunda tradente: *Multi crediderunt*, non vnus, aut alter. Hoc profecto non esset, nisi diuina eius virtus credentium corda excitasset, & traxisset.

Dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei Iudæos: si vos manseritis in sermone meo, vere discipuli mei eritis.

IVdæos in se credentes Dominus confirmat promissionibus: in tanta enim contradictione, & persecutione nominis sui, noui fideles confirmatione indigebant. Si, inquit, permanseritis in ea fide, quam sermone meo nunc concepistis: *Eritis vere discipuli mei*. Hoc dicit propter eos, qui crediderant, sed cito recesserant, de quibus Ioan. 6. Multi ex discipulis eius abierunt. Hi imperfecte dicti sunt discipuli: vt enim qui vnam, aut alteram docentis lectionem audit, nec postea gymnasium frequentat, discipuli nomen non habet, sic is, qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad modicum tempus habet fidem Christo, & eam postea negat, & recedit. Ille igitur est verus discipulus, qui permanet in doctrina, non hic, qui cito recedit: ob id dictum est: Si permanseritis, vere discipuli mei eritis.

Et cognoscetis veritatem.

POsset percontari aliquis, quam vtilitatem cõsequentur hi discipuli? Ad hoc Dominus secundam adfert promissionem: *Cognoscetis veritatem*: Veritatem non quameumque sed cælestem & diuinam, in qua hominum est salus: hæc ipse est Christus. Ioan. 14. Ego sum via veritas, & vita: qui non solum veritas dicitur, quia ipse est Doctor cælestis doctrinæ, sed quia ipse est, quem vmbræ, & figuræ illæ legis significabant: ipse est in quo, & per quem omnes Dei promissiones Patribus olim factæ implentur. Si ergo vos permanseritis in fide sermonis mei, tamquam veri discipuli docebimini, & cognoscetis me, qui sum cælestis doctrinæ doctor: cognoscetis in me, & per me omnia, quæ figuræ, & vmbræ legis vestræ significant, & eum in quo sunt omnes Dei promissiones. Cetera ex annotatione require.

ANNOTATIO XI.

Fides, & cognitio credendi, & cognoscere differunt.

AMbro. serm. 10. vers. 3. in Psal. 118. recte in his verbis annotat fidem a cognitione, seu credere, & cognoscere distingui: nam credenti, promittitur cognitio: Si enim inquit manseritis in meo sermone credentes, cognoscetis veritatem. Idem etiã annotat Cypria. lib. de bono patientiæ: sed aliter explicat hanc cognitionem, quam Ambrosius. Hic enim perfectam intelligentiam diuinorum mysteriorum Christi interpretatur, qualis est hominum perfectorum, quorum non lac, sed solidus est cibus: nec enim omnis credens, nec statim ac credit, hanc habet cognitionem. Ille autem cognitionem patriæ exponit, vt credenti, & perseuranti promittatur cognitio, vt quod videt in ænigmate & speculo, videat facie ad faciem: tunc enim perfecte, & ex integro cognoscitur veritas, qui Christus est, quando & eius diuinitas, & humanitas aperte conspiciuntur. Mihi vtraque simul expositio coniungenda videtur: vt credentibus illis vtraque promittatur cognitio: nam illi Iudæi tunc simplicem habebant fidem, nempe esse eum Christum, & missum a Deo: at post mortem, & resurrectionem multo explicatiorẽ, & ampliorem per Spiritum sanctum, & Apostolorum prædicationem assecuti sunt. Veritas igitur opponitur erroribus & ignorãtijs contra Deum: opponitur etiam figuris, & vmbris legis: credunt ergò qui confusam quandam & generalẽ habent fidem: at qui perfectius diuina penetrant mysteria cognoscunt, & multo perfectius illi, qui sunt in patria: & tam illam, quam istã Christus suis donat credentibus.

Et veritas liberabit vos.

COMMENTARIVS.

TErtia promissio credentibus promissa est liberatio. Non, inquit, inutilis vobis erit ista veritas cognita, & quæ cognoscenda promittitur: nam a seruitute vos in libertatem vindicabit. Non hæc liberatio a periculis est, sed a seruitute: quamuis enim, qui a periculo eripitur, similiter & qui a statu seruitutis extrahitur, liberari dicatur: tamen in hoc loco libertas posterior significatur: hoc enim Græcum verbum indicat, ἐλεύθερος, quo notat Chrysostomus homil. 53. voluisse etiam Dominum Iudæorum frangere superbiam, dum eos seruos esse insinuat. Hæc vero libertas est, qua credentes a statu seruorum, in statũ adoptionis filiorum liberantur: de qua ad Gala. 4. tractat Paulus: quæ libertas tres

tres complectitur libertates: nempe a legis veteris, peccati, & corruptionis seruitute. Propterea Euangelium lex perfectæ libertatis dicitur Iaco. 1. nam in veteri erat libertas a peccato non quidem virtute legis, sed fide venturi tunc Christi: non tamen erat libertas filiorum, nec libertas corruptionis. At vere in Christum credens, a seruitute triplici liberatur: nempe a seruitute peccati, legis illius, & corruptionis, quorum explicationem in annotatione require. Recte autem dicitur: *Veritas liberauit vos*, Christus enim est, qui liberat: ideo dictus veritas, quia vmbras remouet legis, eius figuras terminat, & promissiones implet, ideoque ab eius seruitute liberat.

ANNOTATIO XII.

Liberare qd significet & de triplici seruitute a qua Christus suos liberat credẽtes.

AVgust. serm. 48. de verb. Domi. recte annotauit verbum Latinum liberandi esse ambiguum: nam liberatur homo a periculis, & a seruitute. Apud Græcos autem non hæc ambiguitas est: vno enim verbo liberatio prior, altero posterior exprimitur: hoc autem in loco a seruitute liberatio significatur, per quam homo, qui credit, seruus esse desinit, & in statum liberorũ extollitur. hoc idẽ tradit tract. 41. in Ioan. & vera est doctrina. At quæ sit ista seruitus, non eodem modo exponitur: in scriptura enim multiplicis seruitutis fit mentio, & quantum ad præsens spectat, triplex est. Prima est seruitus illa legis, vt enim ad Gala. 4. Paulus docet, qui sub lege erant, in statu seruorũ viuebant. Duo, inquit, sunt testamenta: Vnum in monte Sinai, in seruitute generans. Altera est seruitus peccati: qui enim in peccato est, seruus est dæmonis, seruus est peccati: vt non possit quidquid boni vult facere, sed necesse est eum lege peccati teneri, nisi per gratiã liberetur. De hac dicitur ad Ro. 6. Gratias autem Christo, quod serui fuistis peccati. Tertia est corruptionis, qua in hoc sæculo miseriis, & laboribus, & pœnis ratione corporis sunt etiã iusti subiecti: de qua dicitur Rom. 8. Creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Ab hac triplici seruitute Christus, qui veritas est, suos liberat credentes. De prima liberatione dicitur Gala. 4. Non sumus ancillæ filij, sed liberæ, qua libertate Christus nos liberauit: de statu enim seruorũ, in adoptionem filiorum liberantur iusti per Euangelium. De secunda ad Rom. 6. Liberati a peccato, serui facti estis iustitiæ. De tertia Rom. 8. Liberabitur a seruitute corruptionis. Dux in hoc sæculo, tertia in altero tãtum sit.

His igitur suppositis Aug. locis citatis, Chryso. hom. 53. & Euthymius, de libertate a peccato, hunc locũ exponunt. Athanas. autem in sermo. 3. contra Arium, & Cypri. in lib. de bono patientiæ, de libertate corruptionis, quæ sit in gloria, interpretantur. At re vera libertas, de qua hic agitur, est filiorũ adoptionis, in qua omnes tres comprehenduntur. Libertas enim illa a peccato erat in lege veteri, & dabatur credentibus tunc in Christum: at libertas nunc promittitur generaliter danda credentibus. Igitur non sola est a peccato libertas, sed perfecta, vt diximus in commentario, suis temporibus danda. de qua 2. Cor. 3. Vbi spiritus Domini, ibi libertas: nempe perfecta: nam in filijs adoptionis datur libertas peccati, & legis illius, & in hoc sæculo spes libertatis corruptionis: si enim filij, & heredes per Christum: propterea dicitur: *Si manseritis in sermone meo*.

Responderunt ei: Semen Abrae sumus, & nemini seruiuimus vmquam, quo modo tu dicis, liberi eritis?

COMMENTARIVS.

INtellexerunt Iudæi seruos se a Christo appellari, & de libertate a seruitute loqui: propterea respondent se esse liberos, quia filij Abraæ sunt, neque vlli vmquam seruierunt. Illud autem: *Quo modo tu dicis liberi eritis?* est cum quadam indignatione prolatum: quasi ægre tulerint libertatẽ promissam tam-

Universidad de Deusto
Biblioteca

quam seruis. Non est autem hæc responsio credentium, sed incredulorum, & persecutorum Christi, vt ex responsione sequēti constat: quamuis Aug. trac. 41. vocem illorum credentium fuisse affirmet: id quod etiam prius sensit Origen. tom. 22. in Ioan. Abraam allegant primum progenitorem, qui liber fuit, non seruus, & magnus vir ac propheta, plurimiq. suis habitus temporibus. Hæc autem verba: *Nemini seruiuimus vnquā*, non ad eorum patres, sed ad proprias referunt personas: nam & Christus cum illisnet loquebatur, non cum patribus: sciebat enim, & erat omnibus notum & in confesso, patres in Aegypto seruiuisse: similiter & in Babylone: at ipsi nemini tunc seruiebant. Quamuis enim sub Romanis essent, tamen non erant illorum serui: nec in hoc mentiti sunt, vt Chrysost. hom. 53. & Euthymius affirmant. Et quamuis non sint mentiti, tamen non intellexerunt Christum: existimabant enim de humana, & ciuili seruitute eum loqui: quam seruitutem Christus suo aduentu non abstulit, vt docuit Paulus 1. Corinth. 7. Vocatus, inquit, es seruus? non sit tibi curæ: pertinet enim hæc ad seruitutem corruptionis, cuius libertas dabitur quidem, sed non in hoc sæculo.

Respondit eis Iesus: Amen dico vobis, quia omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati.

POterat Dominus opponere, & seruitutem legis, & seruitutem corruptionis: tamen omnium pessimam obiecit, nempe seruitutem peccati: illas autem dissimulauit, quia credentes in eum nondum ab eis liberati erant. Hæc autem obiectio multum eos deprimebat, eorumq. superbiam, & malitiam confundebat: qui se semen Abraæ, & liberos iactabant, & contra Christum mala cogitabant. Vt igitur eos seruitutis conuincat, generalem statuit assertionem, *Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati*: ac si dicat: nihil vos iuuat esse semen Abraæ: omnes enim, quicumque, & qualiscumque, siue nobilis, siue diues, siue princeps, siue subditus, qui peccatum facit, seruus est, non hominis, sed peccati, quod peius est: & quanto homo superior est peccato, tanto seruitus humana hæc, quam vos non admittitis, est minor seruitute peccati: nam humilius est, & vilius seruum esse peccati. Attende hæc, & sequentia verba esse syllogismum Domini, efficaciter probantem esse eos seruos, & talis est, *Omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati*: vos facitis peccatum: ergo serui estis peccati. Primam partem probat: *Seruus non manet in domo*: illam autem mediam partem, nempe, vos facitis peccatum, confirmat: quia *Quæritis me interficere* sine causa, vt in sequentibus declarabitur. Attende per peccatum, arbitrium hominis seruum manere peccati, & dæmonis: quia non habet potestatem, nec vires, vt resistat peccato, & dæmoni: nisi enim diuinum gratiæ adsit auxilium, in eo est statu, vt nequeat a peccato commisso sua se purgare virtute: nec valeat omne in posterum cauere peccatum: nec omnem dæmonis vincere tentationem, sed succumbere necesse est nouis peccatis. Hoc Paulus Rom. 6. appellat dominari peccatum in homine, & regnare in corpore: Non, inquit, regnet peccatum in vestro mortali corpore. Et iterum: Peccatum vobis non dominabitur: de qua libertate Augustinus meminit. lib. 24. Ciui. cap. 11. & multis alijs in locis. Aduerte Christum his verbis significasse legem illam neminem liberasse a peccato: qui enim libertatem a peccato tunc cōsequebantur, eam virtute fidei venturi Christi obtinebant: eo igitur iam aduenīente non credentes in eum, non hoc priuilegio fidei gaudent, sed sunt sub sola lege, qua cessante, & abolita, necesse est eos esse omnes sub peccato.

Seruus

Seruus autem non manet in domo in æternum, filius manet in æternum.

HIs verbis Dominus confirmare videtur assertionem præcedentem. Qui facit peccatum, seruum esse: & confirmatio hæc est, serui est non manere in domo Domini in æternum: at filij semper manent: cum igitur peccator non maneat in domo Dei in æternum, quia quamuis ad tempus sit de populo Dei, & de eius Ecclesia, tamen mittendus est in tenebras exteriores damnationis, & inferni: filius autem semper manet in domo, quia semper ad populum Dei, & Ecclesiam pertiner, & post sæculum hoc in cælestem recipiendus est domum. Ergo, qui peccatum facit, seruus est. Totius huius discursus primam partem exprimit Dominus, in qua totum reliquum concluditur, & ex quadam analogia, & proportione ad seruos ciuiles sumitur argumentum, & maxime apud Iudæos, apud quos post septem annos, & anno etiam Iubilæi, omnes serui liberabantur, & a domibus dominorum mittebantur, vt habetur Exod. 21. Deuteron. 15. apud nationes autem alias serui venduntur, & de domo in domum transeunt, & quamuis non vendantur, saltem vendi, & domo a dominis priuari possunt. At filij proprias retinent semper domos: nam hereditas eorum est, non autem seruorum: ita & iustorum hereditas Dei est. Attende in Ecclesia Dei peccatores, quamuis exterius dominentur, sunt tamen tamquam serui: at iusti, vti filij apud Deum. Quod Gregorius docet eleganter exponens illud Eccl. 10. *Vidi seruos in equis, & principes quasi seruos ambulantes super terram*, lib. 31. Moral. cap. 10. hunc Ioannis locum adducens.

Si ergo filius vos liberauerit, vere liberi eritis.

COncludit, quod superius dixerat, nempe liberandos esse, qui credunt in eum. Cum igitur, inquit, serui sitis, tunc profecto liberamini, & in libertatem vindicamini, quando filius vos liberauerit: filius enim Dominus est, & Domini est liberos facere seruos: ac si dicat, ne vos miremini, si dixi vos liberandos, quia serui estis: nec si dixi, veritas liberabit vos, quia veritas hæc, filius & Dominus est, cuius est libertatem dare. Se sub tertia persona filium appellat Dei, qui potens est a seruitute etiam peccati liberare. Attende autem quamuis his verbis, & præcedentibus de seruitute peccati agat: etiam de seruitute legis loquitur: exprimit autem seruitutem peccati propter illos, vt eos deprimat, & conuincat: tacite vero etiam insinuat a seruitute legis liberandos, in libertatem adoptionis filiorum, quam dat verus, & naturalis filius Dei, & hoc est, quod dicit, *Vere liberi eritis, si vos filius liberauerit*: id est, Eritis filij adoptionis Dei, facti per me, qui sum filius verus, & naturalis: filius enim facit filios, quamuis non in eadem æqualitate, & forma, quod Paulus ad Galat. 4. docuit, dicens: Misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, vt eos, qui sub lege erant, redimeret, vt adoptionem filiorum reciperemus. Nota misit filium suum, vt filios faceret adoptionis, & a lege liberaret, & quasi seruos redimeret: hoc est quod nunc dicit, quamuis propter illos de seruitute sola, & libertate peccati expresse sit locutus. Vere autem annotat Chrysost. hom. 53. dici filium, vt distinguat a seruo: qualis fuit Moyses legislator, qui liberos facere non potuit, cum seruus esset: at Christus filius, filios & liberos facit. Dicit, *Vere liberi*, seu perfecte: quia ista libertas humana, & ciuilis debilis est, & imperfecta, quæ potest admittere secum seruitutem peccati. Recte igitur his verbis Athana. serm. 3. cont. Arianos

probat

Universidad de Deusto
Biblioteca

probat Christum esse filium Dei naturalem, non creaturam, cum ipsius sit a seruitute liberare.

Scio, quia filij Abrae estis: sed quæritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis.

SVpererat illa assertio media probanda, nempe vos facitis peccatum: hanc nunc confirmat: estq. sensus, Parum vos iuuat esse semen Abræ: scio quidem vos esse illius semen, tamen *Quæritis me interficere* sine culpa: nam nulla alia de causa id facere vultis, nisi quia meum sermonem non potestis recipere. Hoc autem graue est peccatum: hæc magna est iniquitas: non ergo vos dixi seruos, quia filij sitis seruorum: scio enim quia estis filij Abræ: sed propter iniquitatem, quam perficere paratis, & quæritis. Hoc autem Abraam non fecit, nec in hoc filij, aut semen eius estis: neque hæc libertas impedit, quo minus serui sitis propter peccatum. Attende illud, *Sermo meus non capit in vobis*, id est, non habet locum in vobis. Est metaphora vasis iam pleni, quod liquorem amplius capere nequeat: aut ita stricti, & angusti, vt copiam superinfusam non recipiat: ita in his ob eorum plenitudinem, quia occupati, & pleni erant malitia & peccatis: propter intellectus angustias ratione incredulitatis eorum, sermo Christi purus, sanctus, ac diuinus, locum non habebat. Chrysost. hom. 53. annotat non esse dictum: Non capitis sermonem meum, sed *Meus sermo non capit in vobis*, vt indicaret sermonis, & doctrinæ ipsius magnitudinem. Vana autem est, & impia interpretatio Heracleonis Manichæi, vt refert Origen. tom. 21. in Ioannem, dicentis, non capere sermonem in eis, quia natura erat inhabiles, & incapaces. Decipitur hæreticus valde: nam vitium erat malitiæ, non naturæ, aliter non essent reprehensione digni.

Ego, quod vidi apud Patrem, loquor: & vos, quæ vidistis apud Patrem vestrum, facitis.

CAusam, cur eum Iudæi interficere quærerent, doctrinam suam esse dixerat, quia non capit in eis. Ne igitur aliquis in doctrinam, non in Iudæos culpam referret, idcirco his verbis eam defendit, & illos arguit, causamq. esse docet, cur in eis non capiat sermo: *Ego*, inquit, *Quæ apud Patrem vidi, loquor*, id est doctrina, & sermo meus est cælestis, & diuinus: nam ea loquor, quæ apud Deum vidi. His verbis suam ostendit diuinitatem, qui filius Dei est, apud Patrem semper existens, & in essentia vna cum Patre omnia videns, quæcumque, vt homo loquitur: non ergo est vitium in doctrina mea: at vos, *Quæ apud vestrum Patrem vidistis*, hæc *facitis*, propterea, *non capit in vobis sermo*, hic, *meus*. Dominus patrem istorum diabolum intelligit, eos autem, quæ faciunt, vidisse apud diabolum dicit: quia, quæ faciebant, diaboli instinctu interiori faciebant, iuxta illud Ioan. 13. Cum iam diabolus misisset in cor, vt traderet eum Iudas. Vbi attendendum est, non eadem ratione Christum dici videre apud Patrem, quę loquitur, & hos videre apud diabolum, quæ faciebant. Christus enim in diuina essentia, & vt Deus, & vt homo videbat omnia, quæ docebat, & ex diuina etiam Patris voluntate ea loquebatur: at isti non in dęmonis essentia videbant, nec enim erant filij dæmonis, sicut Christus erat filius Dei: sed dicti sunt vidisse apud diabolum, tum propter exemplum, quia sciebant diabolum innocentes inique persequi, tum quia, quæ faciebant, eius instinctu & instigatione faciebant: nec hoc tantum, sed simul etiam cognoscebant se male facere, & inique persequi Christum, & consequenter

quenter illud esse diaboli opus scire potuerunt. Multa enim fieri possunt diaboli instinctu, quæ tamen non vt talia cognoscuntur: at isti vtrumque habebant: idcirco dicti sunt facere, quæ apud illum videbant. Et perpende Christi innocentiam, & istorum malitiam. Christus, quæ apud patrem Deum videbat loquebatur: at illi, quæ apud dæmonem videbant faciebant: nam & opere ipso quærebant interficere. Perpende rursus horum culpam: vnde enim gratias summas agere debuerant, quia quæ apud Deum videbat notificabat, inde eum interficere procurabant.

Responderunt, & dixerunt ei: Pater noster Abraam est.

EXistimantes Christum aliquos patres eis voluisse obijcere, quos iniquos fuisse, & peccasse, negare non poterant, se suo primo patre defendunt, qui innocens, & castus fuit, & omnium illorum communis pater. *Abraam*, inquiunt, *Pater noster est*: non exprobres, nec obijcias nobis alios patres, hic est primus & communis pater omnium nostrum, iste sicut liber, ita & iustus, Deoq. gratissimus fuit. Attende verba Euangelistæ, non satis ei fuit dicere: *Responderunt*, sed adiunxit: *Et dixerunt ei*: sunt enim in hoc Euangelista multum particulæ, & singula verba consideranda. Respondisse eos dicit, quia propter verba Christi ad eos dicta, ipsi hæc protulerunt: at dixisse etiam adiecit, vt eos his verbis suam iniustitiam, & nequitiam occultare, iustitiam vero, & innocentiam præ se ferre voluisse, indicaret: quod Christus cognoscens eorum responsionem refutat, & aperte malitiam, & nequitiam eorum detegit.

Dicit eis Iesus: Si filij Abrae estis, opera Abrae facite. Nunc autem quæritis me interficere, hominem, qui veritatem vobis locutus sum, quam audiui a Deo: hoc Abraam non fecit.

ILlorummet verbis eos redarguit: *Si*, inquit, *filij estis Abrae*, ipsum imitemini, filiorum enim est patres imitari: at non sic facitis: nam vos *Quæritis me interficere*, hominem innocentem, & benefactorem vestrum, quia, quæ audiui a Deo, vobis aperui: tale opus non fecit Abraam: non igitur est, quod vos Abræ innocentia, & iustitia tueamini, quia contraria sunt opera vestra operibus illius. Attende sermonem esse causalem: *Interficere hominem, qui veritatem locutus sum*: id est, quia veritatem locutus sum, nec qualemcumque veritatem, sed *Quam audiui a Deo*. Attende rursus ex consequentia verborum aperte deduci patrem suum Deum appellare: nam præcedentibus verbis dixit se loqui, quæ vidit apud Patrem, nunc autem, quæ audiuit a Deo: ergo pater eius Deus est. Videre, & audire dicimur: tum quia vt homo scientiam communicatam habebat a diuinitate: tum quia vt Deus ab æterno omnia accipit a Patre. Non negat eos esse filios Abræ natura, sed imitatione, qua carentes, necesse est alium habere Patrem ex imitatione, vt statim ostendit.

Vos facitis opera patris vestri.

ALium Patrem habere, cuius opera imitantur, dicit: nam Abraam non fecit, quæ isti faciebant. Quis hic sit pater, nondum explicat, & prudenter: si enim

si enim statim aperuisset, non ita eos capaces habuisset rationis: at dum prius eos ab Abraam auellit, quia ipsum non imitantur, & inde colligit alium eorum esse Patrem, quem imitantur: fortius, & euidentius diabolum eorum esse Patrem concludit.

Dixerunt itaque ei: Nos ex fornicatione non sumus nati, vnum Patrem habemus Deum.

NOuerunt Iudæi ex his Christi verbis, non de patre secundum carnalem generationem, sed de spirituali patre eum loqui: & sicut dum Patrem secundum carnem intellexerunt, se Abraæ excellentia defenderunt & iactarunt: ita & nunc spiritalem Patrem intelligentes, Deum se Patrem habere gloriantur, & dicunt: *Nos non sumus ex fornicatione:* id est, idololatræ, & Deos falsos sequentes: sed verum Deum adoramus, & hunc Patrem imitationis, & spiritus habemus: non igitur habes, quod nobis obijcias, neque secundum carnem, neque secundum spiritum. Frequentissime scriptura idolatriam fornicationem appellat: & quando Synagoga Iudæorum idola colebat, fornicari dicebatur, tuncq. idolatrantes filij fornicationis erant: nam mater eorum Synagoga fornicabatur. Ierem. 3. Tu autem fornicata es cum amatoribus multis. Oseæ. 2. Quoniam fornicata est mater tua. Ezech. 16 Reuelata est ignominia tua, in fornicationibus tuis. Sunt huiusmodi sexcenta loca: de hac autem fornicatione Iudæos locuros esse, indicant verba sequentia, quæ ab hac se fornicatione defendentes dicunt. Hæc enim posterior est antithetum prioris sententiæ, vnum nempe Patrem habemus Deum: id est, vnum Deum Patrem habemus, non multos Deos colimus. Attende istos fateri se Patrem habere Deum, non qualem Christum se habere affirmasse dicebant: nam Christum asserentē Patrem naturalem, & æqualem habere Deum accusabant: at ipsi Patrem cultu, veneratione, & imitatione Deum appellant.

ANNOTATIO XIII.

Origenis ex potiùs violenta.

ORigen. tom. 22. in Ioan. hæc verba: *Nos ex fornicatione non sumus*: de carnali fornicatione exponit: simulq. dicit, esse per iniuriam quamdam contra Christum dictā: quasi diceret: Nos potius habemus patrē Deum, quàm tu, qui te iactas patrem habere solum Deum, & ex virgine natum, cū sis ex stupro genitus: at nos patrem habemus vere Deum, qui non negamus patres habere carnales, a quibus non ex fornicatione geniti sumus. Euthy. quamuis nomen nō citet, huius meminit expositionis, & interpretatur de fornicatione carnali: quod autem sint per iniuriā illata, refert solum: at nec probat, nec reprobat. Sed re vera est violēta expositio, & verbis non facile accommodatur; nam verba illa, *Deum habemus patrem*, nullam habent connexionē, si de fornicatione carnali exponamus, sicuti in cōmentario dictum est. Reliquū autem de iniuria illata, verba non indicant, nec consentiūt testimonia Euangelica, ex quibus constat Iudæos sæpe filiū Ioseph Christū appellasse.

Dixit ergo eis Iesus: Si Deus Pater vester esset: diligeretis vtique me: ego enim ex Deo processi, & veni.

COMMENTARIVS.

CVm se Patrem habere Deum iactarent, quasi ipsum imitarentur, & diligerent, eos etiam excludit ab hac gloriatione Christus. Et est sensus, *Si Deus Pater*

Pater vester esset, vt dicitis, *me diligeretis*: nam ego filius eius sum. Qui autem diligit patrem, diligit etiam filium, at cū filium odio habeatis, & persequamini profecto vos nec patrem habetis Deum, neque eum diligitis. Negat Christus eos habere Deum patrem, non quod non crederent in Deum, sed quod non diligerēt, nec imitari studerent: hoc enim est habere Deum, patrem. Dicit autem se a Deo processisse, & venisse, vt docte, & vere Aug. tract. 42. exponit, quia vt Deus a patre est per æternam generationem, hoc enim est procedere: & homo factus est in tempore per carnis assumptionem, & hoc est venire. His enim verbis, se verum Dei filium naturalem profitetur, simul & hominem.

ANNOTATIO XIIII.

Origenes explanatur.

ORige. tom. 22. Ex Deo processi, & veni, totum ad incarnationem refert, vt exinanitio Christi, sit egressio & aduētus eius. Non hac expositione contentus, impugnat eos, qui filij generationē æternam hoc verbo significari dicunt; sunt autem argumenta eius homine tam docto indigna. Si enim, inquit, filius Dei a patre processisse, & egressus esse diceretur, vt Deus est, tunc Pater priuaret se substantia illa, quam dedit filio; & rursus corporeus, & diuisibilis esset. Quibus vnico verbo respondemus, processisse filium a patre, non quòd alia substantia, sed quod alia sit ab eo persona; nec est diuisio in substātia, sed distinctio in personis. Egressum autem hunc æternum, & processionem, esse filij generationem, & dicit scriptura docet. Mich. 5. Egressus eius a diebus æternitatis. Et Ecclesiast. 24. Ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturam. Ecce prodijt ante omnem creaturam filius. Doctius ergo August. tract. 24. non solum id docet, sed sic exponit hunc locum; aliter enim satis erat dicere, Ex Deo veni: vt autem vtrumque exprimeretur, vtroque est vsus vocabulo; *Ex Deo Processi*, & veni, vti expositum in commentario. Et hac ratione vtitur Hilarius libro sexto de Trinitate ad probandum, primum verbum, *Processi*, de æterna generatione esse exponendum.

Neque enim a me ipso veni, sed ipse me misit.

COMMENTARIVS.

HEbraismus est, quod affirmando protulit, idem ad maiorem veritatis expressionem, negando confirmat: *Neque enim a meipso veni, sed ille me misit*, non a se ipso venit, sed missus a Patre, quia ita homo factus est, vt a Deo procederet. Quibus etiam verbis expressius docet, legationem suam esse, secundum patris voluntatem, vt qui ei contradicunt, Deo Patri contradicere, non autem eum vt patrem imitari concludat.

Quare loquelam meam non cognoscitis, quia non potestis audire sermonem meum.

INuehitur in eos, quod non cognoscant, se esse Dei filium a patre missum, cum habuerint multa argumenta cognoscendi. Et est sensus, Vos, qui *Non potestis*, seu non vultis, *Meum sermonem audire*, sed ipsi maxime aduersamini, cur non agnoscitis meam locutionem esse filij Dei a Patre missi? Sunt autem aliqua ad intelligentiam huius sententiæ animaduertenda. Primum est interrogationem hanc habere magnam energiam: quasi diceret, nullum vobis est argumentum, quo hanc meam locutionem esse filij Dei negare possit. Sunt autem multa

Universidad de Deusto
Biblioteca

& sufficientissima, vt negare non valeatis, & tamen adhuc non potestis meum audire sermonem. Alterum est hoc verbum *Non potestis*, non significare impotentiam absolute, sed voluntatem obduratam, & auersantem; quando enim aliquid facere abhorremus, & vehementer renuimus, dicimus non possum hoc facere: ita hi auersabantur maxime, & summo odio persequebantur doctrinam Christi, ideo dicit: *Non potestis audire sermonem meum*. Tertium est, sermo ad totam Christi doctrinam refertur, quam istf non poterant audire, at loquela & locutio ad hanc singularem sententiam, qua se a Deo processisse, & venisse dixit; vt sit sensus, cur non agnoscitis hunc meam vocem, *A me ipso non veni, sed ille me misit*, vos qui tanto odio meam doctrinam impugnatis; si enim agnosceretis vocem esse filij ipsius Dei, vtique non odio haberetis, sed audire possetis sermonem meum. Quartum est, totam hanc esse vnam integramq. sententiam, *Quare loquelam meam non agnoscitis, quia non potestis audire sermonem meum?* & interrogatio est vltimo loco ponenda, vt sit sensus: vos, qui non potestis audire sermonem meum, quare non agnoscitis meam locutionem, cuius sit, cum habueritis, vnde facillime id agnosceretis. Illa enim particula: *Quia* Græce ὅτι non causam indicat, sed loco, *Cum*, posita est. similis enimest phrasis Ioan. 2. Quod signum ostendis nobis, quia ista facis, id est, cum hæc tanta facis, signo aliquo comproba tuam potestatem, seu cur non signo te posse ea facere ostendis?

ANNOTATIO XV.

EVthymius aliter exponit hæc verba: A nam priorem partem legit sub interrogatione, *Quare loquelam meam non agnoscitis?* posteriorem vero tamquam causam, cur illi non agnoscant loquelam eius. nempe, vos non agnoscitis loquelam meam, *Quia non potestis audire sermonem meum*. hanc expositionem ante ipsum secutus videtur Orige. tom. 21. in Ioan. & simul ponit differentiam inter audire, & Bagnoscere; vt audire sit ea, quæ dicuntur intelligere, agnoscere autem intellectis assentiri, eriq. sensus; cur locutioni meæ non assentimini? causa est quod non intelligitis, nec percipicis sermones meos. In primis mihi magis placet lectio & expositio quam adhibuimus in commentario, vt vnica sit sententia tota sub interrogatione: sensus enim sic accommodatior est. Istam autem Origenis explicationem non puto in præsenti locum habere, nec enim verum est Iudæos sermonem Christi non intellexisse: nam perceperunt Christum docere se esse Dei filium, patri æqualem, vt patet Ioan. 5. tamen credere noluerunt. Audire ergo non posse dicuntur, quia non solum noluerunt credere, quæ dicebat, sed summopere doctrinam auersabantur meam. Reprehenduntur autem, quod non agnoscant locutionem, id est, cuius sit locutio, & doctrina, sicut, si aliquis alterum rogaret aliquid faciendum, rogatusq. esset persona insignis, qui cum preces non exaudiri suas sentiret, diceret; cur non agnoscis vocem meam, qui preces meas spernis, nec exaudis? quasi diceret, exaudires & faceres rogata, si vocem meam agnoscerest nempe personam rogantem scires. Talem, puto esse horum verborum sensum.

Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris vestri vultis facere.

COMMENTARIVS.

EXclusit ab illis patrem Abraham, & patrem Deum; nunc quem imitentur patrem, explicat, & eo fortius confirmat, quo nec Abraham, nec Deum eos imitari, comprobauit: simul etiam causam, cur non audiant sermonem eius exponit, *Vos*, inquit, *ex patre diabolo estis*, non Abraham, non Deum sed diabolum patrē vestrū habetis; quod inde patet, quia studia, & mores eius imitari quæritis, hoc

hoc est desideria eius facere, & est Hebraismus. Sæpe enim, vt annotauimus, particula copulatiua ponitur loco causalis; ac si diceret; ex diabolo patre estis, quia studia & mores eius imitamini. Estq. argumentum ab effectu: dæmonis enim instinctu moueri, & agitari illos inde patet, quia opera illorum similia sunt eius operibus. Aug. lib. con. Adiman. cap. 4. hunc locum exponens, triplicit. Filij in scriptura varie vocantur. ter in scriptura filios dici docet, natura, doctrina, imitatione. lib. autem 1. retract. capit. 22. se corrigens, addit alios duos, scilicet filios gehennæ, & adoptionis. hoc in loco Ioannes de filijs imitatione loquitur, & de filijs ex quadam instigatione, & motione. Aug. autem dicit filios diaboli dictos, vel quia ab eo iniquitatem didicerunt, vel quia ipsum sunt imitati. Adde etiam, quia ipso impellente operabantur.

Ille homicida erit ab initio.

MOrs, & studia diaboli describit, vt inde eos talia facientes, eum habere & imitari patrē manifestet. *Ille*, inquit, *homicida fuit a principio*, nempe a seculi exordio homicidia concupiuit, homicidia procurauit. Nemo æquale homicidium committere vnquam potest, ac ille perpetrauit, qui omnes homines morti subiecit: inuidia enim diaboli mors introiuit in orbem terrarum: nec hoc contentus Cain in necem Abel iusti excitauit, & infinita postea homicidia ipsius instigatione perpetrata sunt, & quotidie perpetrantur; vt non aliud sitire, quàm humanum sanguinem videatur. Hic mos, hoc est studium diaboli, quod isti imitantur, necem Christo iusto meditantes; non loquor de nece animarum, quæ fit per peccatum, quamuis enim etiam diabolus sit homicida animarum, tamen ad sensum præsentem non hoc facit, sed sermo est de homicidio corporum, quod isti Christo inferre parabant, & in eo diaboli erant imitatores.

Et in veritate non stetit.

HOc est alterum diaboli studium, in veritate non stetisse. Veritatem appellat, quæ alio nomine veracitas dicitur, qua quod verum est, loquimur, & opponitur mendacio: in hac Deus creauit diabolum, sicut cum alijs virtutibus omnibus, sed non permansit in ea; nam ad mendacium se conuertit; & primos homines mendacio decepit, dicens: Nequaquam moriemini, cum tamen aliter sentiret, & aliter res ipsa se haberet: Multas alias accepit a Deo diabolus virtutes, in quibus non permansit; proprio arbitrio ad malum se conuertens: at Dominus huius meminit, quia Iudæi in eo diabolum, sicut in homicidio imitabantur; quod probandum, & ostendendum Dominus suscepit, vt patrem habere eos diabolum conuincat.

ANNOTATIO XVI.

Veritatis nomine quid intelligatur.

SVperiorem sententiam non eodē modo doctores exponunt propter illud, *Veritate*. Chrysost. hom. 54. veritatem exponit vitæ rectitudinem, quæ omnem virtutem complectitur: sic enim aliquando in scriptura vsurpatur: dictusq. est dæmō A non stetisse in veritate, quia in ea iustitia & sanctitate, in qua creatus est, non permansit. Hanc expositionem sequitur Leo. sermo. 10. de quadrag. Secundo loco Euthymius conuenire videtur in interpretatione veritatis, tamen aliter sententiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

exponit: nempe, *Non stetit in veritate*, quia non quieſcit in via virtutis, ſed omnem bonam odit cõuerſationem: quod nõ ad diabolum refertur reſpectu ſui, ſed relationem etiam ad homines, quorum vitam ſtudioſam infectatur. Tertio loco Auguſt. lib. contra Adiman. cap. 4. veritatem, legem exponit: nec enim Diabolus in lege ſibi data ſtetit, nec etiam Iudæi. Quarto loco alij veritatẽ, fidelitatem interpretantur, dictusq. eſt dæmon non ſtetiſſe in veritate, quia non fuit fidelis Deo, nec eam præſtitit, quam illi debuit obedientiam. Hãc expoſitionem inſinuat Cyprianus libro de orat. dominica in principio, explicans Pater noſter. Quinto loco, Origenes tom. 24. in Ioan. hanc veritatem exponit eam, quæ opponitur falſitati: & diabolum dicit in veritate non ſtetiſſe, quia deceptus eſt in falſis dogmatibus: Vocat Orige. dogmata iudicia practica intellectus, quæ ſequitur, & acceptat voluntas ad operandum: propter quæ, qui male operatur, dicitur ignorans, & errans: qui vero bene, prudens cenſetur, & verus.

Auctoris explicatio.

Nulla harum expoſitionum contextui ita facile & proprie accommodatur, ſicut ea, quam in commentario adduximus: vt veritas hæc mendacio opponatur, dictusq. ſit in veritate non ſtetiſſe, quia cum a Deo verax in dictis, & factis ſit creatus (virtutem enim talem infuſam habuit) parum in ea perſeuerauit. Nam cum primum a gratia cecidit, ad mendacia & dolos ſe conuertit: quæ etiam modo & per ſe, & per homines nefarios exercet: ſequentia enim verba hanc probant interpretationem, ſimiliter & contextus ratio. Nam Dominus nõ omnem diaboli malitiam; ſed eam partem, quam iſti imitabantur in ijs, quæ contra ipſum Chriſtum perpetrabant, deſcribere intendit. Nec hanc expoſitionem ſine graui proferimus auctore; eam enim ſecutus eſt Irenæ. lib. 5. c. 22. & cap. 23. vtroque enim loco ita eſt hanc ſententiam interpretatus, vt non ſtetiſſe in veritate dictus ſit, quia mendax eſt, & mendacium loquitur. Recte autem Auguſt. lib. 11. Ciui. cap. 13. 14. 15. aduertit illud verbum *Non ſtetit*, id enim indicat diabolum in veritate fuiſſe factum, tamen non perſeueraſſe: ſi enim numquam in veritate fuiſſet, non eſſet dictus nõ ſtetiſſe, ſeu non permanſiſſe: idcirco hoc loco vtitur, contra Manichæos, aſſirmantes diabolum natura eſſe malum, & ſemper fuiſſe malum, deceptos illo loco 1. Ioan. 3. Ab initio diabolus peccat: quæ tamen verba non ſignificant, vt ibi Auguſtinus docet, creatumeſſe in peccato, ſed ab initio, quo peccatum, incœpit, ipſum peccare: ſeu quia fere ab exordio mundi peccat: parum enim in rectitudine durauit. Eum autem in rectitudine ante fuiſſe creatum, verba præſentia probant.

Quia non eſt veritas in eo.

COMMENTARIVS.

Diabolum in veritate non permanſiſſe ex ipſo effectu probat, *Quia veritas in eo non eſt*, ideſt mẽtitur, & mẽdacia infinita profert. quod illis Iudeis ſatis ex ipſa notum erat ſcriptura; in qua inter alia nomina hoc ſortitur, vt ſit ſpiritus mendax. Recte Aug. lib 11. Ciui. cap. 14. annotat, nempe hoc argumentum, & probationem eſſe ab effectu. Quod ſi aliquis velit etiam cauſam verba hæc continere, tunc ſenſus erit; cauſa quod non ſteterit in veritate ea eſt, quia quam veritatem accepit, in ea iam non eſt. ſicut ſi diceres, in ſanitate homo non permanſit, quia ſanitas in eo non eſt, quam tamen habuit ante; at prior ſenſus eſt accommodatior, & verior.

Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater eius.

Hæc verba ſenſum eum confirmant, in quo verba illa, *In veritate non ſtetit*, interpretati ſumus: nam hæc præcedentem ſententiam explicant, & augent.

Et

Et eſt ſenſus; quia dictum eſt non eſſe in eo veritatem, ſeu ipſum mentiri, & mendacia diſſeminare; exponit, quam proprium ſit, & quam coniunctum mendacium diabolo, poſtquam in veritate non ſtetit; quando enim mentitur ex proprijs mentitur. quid autem ſit ex proprijs mentiri, ex cauſa ſubiuncta a Domino declaratur. Sunt autem duo; vnum, quia mendax eſt, id eſt, cum loquitur mendacia, loquitur, qualis ipſe eſt; vt talis ſit ſermo, qualis eſt, qui loquitur. ipſe eſt mendax? mentiri ergo illi eſt conſentaneum. ſicut enim ſcriptoris eſt ſcribere, & doctoris docere, ita mendacis mentiri. Quibus verbis ſignificat Dominus officium eius eſſe mentiri, & hanc conſuetudinem habere; vt enim non eſt ſcriptor, nec doctor, qui vnum, aut alterum actum facit, ſed qui ex habitu, & frequenti conſuetudine id facit, & tunc ex proprijs facit, ſic dæmon ſe habet ad mendacia. propterea recta ratio ſubiungitur, *Quia mendax eſt*: non enim dicitur mendax, niſi qui habitum talem habet ac conſuetudinem. Altera cauſa eſt, cur dictus ſit ex proprijs loqui, cum mentitur, quæ in ſequenti explicatur verbo *Et pater eius*. non ſufficit primum, & mendax ſit; nam multi inter homines ex conſuetudine mentiuntur, & mendaces ſunt; tamen non dicuntur ex proprijs loqui; ſed adhuc alterum habet dæmon, quia & mendax eſt, & ſimul pater mendacij; id eſt, primus inuentor, & auctor mendacij: propterea ipſius proprium dicitur mendacium. Ita Aug. tract. 42. & Chryſ. hom. 53. exponunt. homo enim, cum mentitur, alieno vtitur inuento; at dæmon proprio. Ideo ipſe cum mentitur ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, propter conſuetudinem & officium: pater propter inuentionem, & primam cauſam mendacij. Cur autem Dominus in hac dæmonis exaggeranda malitia mentiendi ſit immoratus, in ſequenti intelliges commentario.

Mentiri eſt diaboli officium.

ANNOTATIO XVII.

Hæretici leco Ioannis abutentes reijciuntur.

ALiqui olim hæretici ſuos tuebantur vanos errores verbo hoc Ioannis, *Diabolus mẽdax eſt, & pater eius*. Relatiuũ enim *Eius*, ad diabolum referebant, vt eſſet ſenſus: diabolus, & pater ipſius diaboli mendax eſt: diabolumq. patrem habere affirmarunt. Epipha. hæreſi. 38. hanc hæreſim Caianis tribuit, qui diabolũ patrem Iudæorum, & hunc alium habere patrem: & iterum hunc alium aſſerebant, & his verbis vtebantur Ioannis. Aug. tract. 42. hanc eandem hæreſim tribuit Manichæis: hi enim diabolum habere patrem, nempe malum ipſum, docebant, & his eiſdem vtebantur verbis. Hierony. Iſai. 14. eandem hæreſim tribuit alijs quibuſdam dicentibus, draconem, qui mari dominatur, & dicitur Leuiatam, eſſe patrem diaboli, adfertq. hæc Ioannis verba. Sed omnes hi decipiuntur: nam relatiuum *Eius*, refertur ad mendacium, de quo dicitur: *Cum loquitur mendacium, ex proprijs loquitur, quia mendax eſt, & pater eius*. nempe mendacij. In quo nõ recte ſentit Nonnus, qui ad diabolũ retulit. In ſcriptura autem primus inuentor dicitur Pater. Gen. 4. Genuit Adam Iabel, qui fuit Pater habitantiũ in tentorijs, & nomen fratris eius Iubal, ipſe fuit pater canentium cythara, & organo. Sic dæmon pater mendacij dicitur: non autem quod patrem habeat, aut genealogiam, qui a ſolo Deo creatus eſt & quidem bonus, ipſe vero ſuo arbitrio in malum declinauit.

Ego autem ſi veritatem dico, non creditis mihi.

COMMENTARIVS.

SEnſus eſt: diabolum mendacij patrem imitamini, mendacijs illius credentes, & mendacia eius ſequentes; ideo vos mihi non creditis, quia ego veritatem dico, quam vos non vultis, quia patrem mendacij ſequimini: diabolus enim Chriſtum non eſſe Dei filium, nec Meſſiam, nec a Deo miſſum, nec vera eius

Universidad de Deusto
Biblioteca

eius esse miracula, eis suggerebat, quæ erant manifesta mendacia; ipsi eius suggestiones sequebantur. Christo autem contraria, quæ vera erant, docenti, fidem non habebant; eadem dicentes, quæ dæmon suggerebat, & cum ipso mentientes. His verbis eos mendaces esse confirmat, & diabolum imitari etiã in hoc, sicut in homicidio, de quo iam dictum est, quæritis me interficere. In vtroque ergo mores dæmonis, & studia eius sequebantur. Ecce, cur Dominus ita immoratus est mendacio dæmonis amplificando, nempe, vt veritatem suam commendaret, & se diabolo aduersarium esse ostenderet. est enim veritas mendacio contraria. Illa particula *Si*, Græce est *quia*; & ita interpretanda est.

ANNOTATIO XVIII.

Varia lectio.

IN Græcis codicibus, & Latinis antiquissimis non legitur *Si*, sed quia. Et ita legunt & exponunt Origen. tom. 25. Chrys. hom. 13. & Euthy. & Aug. tract. 43. vt sit causa, cur non credant ei, quia veritatem loquitur. Obijcier aliquis, qua ratione fieri potest, vt aliquis non credat alicui, quia veritatem loquitur: nam si cognoscit veritatem dicere, liberum non est ei interius negare, & opposito cõsentire: si autem non cognoscit, iam non videtur non credere, quia veritatem ille loquitur. Respondeo in multis illi sciebant Christum vera dicere: nã in suismet conscientijs experiebantur peccata, quorum illos insimulabat, & propter hanc veritatem cognitam, odio eum ira prosequebantur, vt esse Dei filium non crederent: odiũ enim & inuidia excæcant intellectum, vnde vere dicitur. Quia veritatem dico, non creditis, nempe, quia vos reprehẽdo, & arguo, & dignos reprehensione vos esse cognoscitis: propterea doctrinæ meæ fidem non adhibetis. Rursus illud ipsum, quod non credebant, ideo non credebant: quia verum erat, sed ipsi affectata ignorantia nesciebãt. Qui enim suis vitijs, & affectibus inhærere cupiunt, quorum malitia non ita aperta est, timentes, ne si veritas inquiratur, talia opera damnatione digna sint inuenienda, nolunt quærere veritatem, sed crassa ignorantia contenti, sua desideria exequuntur. Hi fugiunt doctores, & prædicatores propter veritatem: tales erant isti. Erat enim Christus contrarius operibus illorum: non ergo crediderunt illi, ne si crederent, veritate compellerentur damnare, quæ faciebant. Superius cap. 3. plura de hac re diximus.

Iudæi Christũ in multis verũ dicere agnoscebant.

Quis ex vobis arguet me de peccato?

COMMENTARIVS.

Tribus de causis docẽti non creditur.

IN eos culpam reiecerat, quod non crederent, hoc prosequitur Dominus explicare, & confirmare. Aduerte autem tribus de causis fidem non haberi alicui dicenti: aut propter vitam eius parum honestam, quia indignus efficitur, vt ei credatur: aut propter doctrinam, quia falsa est vel improbabilis: aut propter nequitiam, & culpam ipsorum auditorum, non credentium. Dominus igitur remouet duas causas primas, & inde infert tertiam, de prima dicit: *Quis ex vobis arguet me de peccato?* dixi vos non credere; at ne reijciatis causam huius incredulitatis in me, vos ipsos compello; mei iudicium vobis ipsis relinquo; conuincite me de peccato. Scio vos me legis transgressorem appellare, huius transgressionis, alteriusve cuiusuis criminis, aut peccati me conuincite; non verbis & calumnijs agite, sed facto, & veritate: profecto nemo id vmquam facere poterit, igitur non est in me causa vlla, cur mihi non credatis. Verbum arguere, non significat reprehendere in hoc loco, sed argumento & ratione, conuincere, & probare. Sic Ioan. 16. dicitur: Arguet mundum de peccato: ad Tit. 1. Potens sit eos, qui contradicunt arguere. Sic etiam apud prophanos auctores

auctores sumitur, vt videre est in Aristotelis libris de Elenchis. Verbum enim Græcum id significat. Magna hæc est Christi innocentia, quæ iudicium, & examen non vnius, aut alterius, sed omnium operum suorum, in manu persecutorum constituit: at potuerunt aduersarij per iniurias, & contumelias peccatum per calumniam imponere: sed eorum nemo probare, nec eum peccati conuincere voluit; adeo vera, & manifesta erat Christi puritas, & innocentia.

ANNOTATIO XIX.

Christus propter diuo peccare nõ potuit.

ADuertendum, Christum non solum non peccasse, sed nec peccare potuisse: erat enim impeccabilis, duplici ex capite: Priore quia Deus erat, peccare enim naturæ non est, sed personæ: cum igitur illa persona esset diuina, & ille homo Deus verus esset, peccare nulla ratione poterat: hanc causam impeccabilitatis Christi tradiderunt Athanas. libr. de incarnatione Christi, & corporali eius aduentu, prope finem. Similiter Cyrillus lib. 10. in Ioan. cap. 40. Damascenus lib. 3. de fide cap. 21. & Ansel. lib. 2. cur Deus homo, cap. 10. & 16. Altero ex capite etiam peccare non poterat, nempe quia anima beata erat, & Deum videbat: Beati autem etiam si meri sint homines peccare non possunt, vt docet Augustinus lib. 22. Ciui. cap. 30. Christum autem Deum vidisse ab instanti incarnationis, & animam eius diuinam essentiam aperte intuitam esse, docent idem Augustin. lib. 4. de cõsen. Euang. c. 10. & Alcuinus lib. 2. de Trini. cap. 11. Christus igitur etiam vt homo, tum propter vnionem ad verbũ: tum propter animæ visionem diuinam non poterat peccare: vna enim harum causarum satis erat: ipse autem vtramque est complexus. Sed attendendum est, his verbis non tantum significari in Christo non esse peccatum, sed etiam nec esse aliquid, vnde merito argui posset peccati: nam multi carent aliquo peccato in rei veritate, tamen habent aliquid, vnde apparenter argui, & insimulari ab hominibus possint: quod cognoscens Paulus, admonebat Episcopum debere esse irreprehensibilem, non habentẽ vnde argui, vel probabiliter possit. Talis erat vita Christi, omni ex parte peccati expers, & ita innocens, & exẽplaris, vt nõ esset, quod vel probabiliter ei posset a tot aduersarijs, & persecutoribus opponi.

Si veritatem dico vobis: quare vos non creditis mihi.

COMMENTARIVS.

REiecta prima causa, quam Iudæi, cur ei non crederent, prætexere possent: reijcit secundã, nempe ex parte doctrinæ. *Veritatem*, inquit, *dico vobis*, ac si diceret: non etiam potestis causam vestræ incredulitatis in meam reijcere doctrinam; veritatem enim dico vobis. Si igitur nec in me peccatum est, nec vos inuenire potestis, nec in mea doctrina falsitas, sed in me innocentia, & in doctrina veritas est, *Cur non creditis mihi?* idest; quæ causa est, vt non credatis. Infert veram causam in sequentibus. Attende illud, *Quare non creditis mihi*, ita intelligendum, vt ad vtrumque referatur, nempe nemo ex vobis potest arguere me de peccato & veritatem dico, cur ergo mihi, cuius vita inculpabilis, & doctrina vera est non creditis? Insinuat his verbis nec ipsum, nec doctrinam eius causam esse posse, cur non credant. Attende rursus illud *Veritatem dico vobis*, non solum significare simplicem veritatis enuntiationem: nam non omne verum est probabile, & credibile, sed veritatis enunciationem cum ipsius veritatis demonstratione: ut sit sensus; dico veritatem, multis signis, & argumentis efficacissimis ostendens eam, vt quicunque voluerit, eam agnoscat, & intelligat esse veritatem Dei. Hoc est enim veritatem dicere, & docere. Hoc sequenti verbo significat.

Qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

Qui ex Deo est, verba Dei audit: propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis.

INfert causam incredulitatis illorum eam esse, quia cum ex Deo ipsi non sint, verba eius, quæ verba Dei sunt, non audiunt; & præmittit probationem conclusioni. sensus enim est; propterea vos non auditis, quia ex Deo non estis. Nam *Qui ex Deo est, verba Dei audit*, non igitur Christus, non doctrina eius, sed ipsorum malitia causa est, quod non credant, quia ex Deo non sunt. Illos appellat ex Deo esse, qui Dei instinctu aguntur, & ipsius voluntatem facere studeant, iuxta illud. Rom. 8. Qui Spiritu Dei aguntur, hi filij Dei sunt. quod ipse Ioannes explicuit. 1. Canon. 3. Qui ex Deo natus est, non peccat, quia semen Dei manet in illo. Et iterum: Qui peccat ex diabolo est; id est diabolum imitatur, eius instinctu & exemplo mouetur, & ducitur. Ex Deo non esse, idem est, ac ex diabolo esse: nam hæc verba sunt consona illis: Vos ex patre diabolo estis. Audire dicit non solum propter auditum exteriorem, sed propter fidem doctrinæ, & mandatorum eius obedientiam: hoc enim est perfecte audire verba Dei: causa ergo incredulitatis eorum est malitia, & nequitia ipsorum. Sap. 2. Excæcauit eos malitia eorum: secundum quam filij diaboli, & eum habere patrem dicuntur. Contra vero, qui ipsum audiunt, ex Deo sunt, quia ipsius inspiratione, & gratia mouentur, & eo auctore verbum recipiunt. His verbis Dominus Iudæorum verbum confutat dicentium: Nos patrem vnum habemus Deum: probat autem eos potius patrē habere diabolū. Cetera ex annotatione require.

Audire verba Dei quid sit.

ANNOTATIO XX.

Diuersa patrum expositio.

AVgust. tract. 42. & Grego. hom. 18. A in Euāgelia hæc verba de prædestinatis, & reprobis interpretantur, vt illi ex Deo, hi non ex Deo sint dicti: tamen hæc expositio accommodari vix potest sententiæ huius veritati. Nam Dominus causam propriā, cur illi verbis suis fidem præsentem non adhibuerint, docere prætendit: huius autem causa non erat, quia reprobi erant: sicut nec cōtra, causa credendi erat, quod prædestinati essent. Nam multi inter illos erant, aut esse poterant non credentes, & a Christo his verbis reprehensi, qui tamen postea crediderunt, & salutem sunt consecuti: contra vero aliqui tunc credebant, quos probabile est recessisse postea, nam Ioan. 6. credentes discipulos defecisse nouimus. Non igitur propria causa in reprobationem, aut prædestinationem referenda est, sed in præsentem Dei gratiā, & spiritum: nam & reprobi multi aliquo tēpore filij Dei, & ex Deo sunt: sicut prædestinati, aliquo tempore filij sunt diaboli, & ipsum patrem habent, & sic Orige. tom. 25. hunc locum exponit: quem nos in commentario secuti sumus. Qui enim Dei spiritu aguntur, hi credunt: qui vero malo spiritu mouentur, & ipsum sequuntur, hi non credunt: quod si mutentur, & nouum B acceptent Dei spiritū, credent. In quo decepti sunt illi, quos citat Orig. dicētes esse diuersarū naturarū homines, vt hi ex Deo, illi nō ex Deo sint, sed errāt. Vnius omnes sunt naturæ, & omnes Dei sunt, & ex Deo quantū ad creationē: ad varias autem volūtatis electiones hæc pertinet distinctio.

Respondérunt ergo Iudæi, & dixerunt ei: Nonne bene dicimus nos, quia Samaritanus es tu, & dæmonium habes?

COMMENTARIVS.

REprehensione Christi commoti Iudæi, quia eos patrem diabolum, non Deum habere dixerat; similiter Christi innocentiam ægerrime ferentes, quia protulerat, *Quis vestrum arguet me de peccato*, respondent. propterea Euangelista

Euangelista apposuit particulam, *Ergo*, vt duo præcedentia causam, cur sic responderint, esse significaret, & responsio contumeliosaquædā est calumnia. Et est sensus: Hisce tuis verbis confirmamus, quæ alias tibi obiecimus: *Quia dæmonium habes, & Samaritanus es*: de his te sæpe arguimus, & hæc iterum tibi propter hæc, quæ dixisti, obijcimus. Sunt aliqua attendenda in horum verborum declarationem. Primum est, quod notat Orig. to. 26. & Chrys. hom. 54. hos Iudæos frequenter inter se loquentes Christum Samaritanum, & dæmoniū habentem appellasse: quamuis Euangelista huius nullam ante fecerit mentionem, præter illud, quando cap. 7. Turba dixit dæmonium habes. Alterum illam particulam *Nonne*, quandam tacitam habere illationem, quasi dicerent: Ex his tuis verbis deducimus, eo confirmamus id, quod ante nos de te sæpe diximus, te esse Samaritanum, & dæmonium habere. Tertium est, & hoc ad veram verborum intelligentiam pertinet: hęc non esse solum per modum iniuriæ, & contumeliæ cuiusdam illata, vti solemus in aliquos contumelias iactare, quas non quod ita sentiamus, nec quod affirmemus proferimus, sed vt iniuria quadam alterum afficiamus: at illi Iudæi afficere quidem iniuria Christum voluerunt: tamen re vera hęc duo oppositerunt per modum affirmationis, sc ita sentire significantes, & eum insimulantes. Hoc ipsa verba indicant: *Nonne bene dicimus nos*. hoc idem verbum Christi probat: si enim simplex contumelia esset, vtique non respondisset, attamen respondit, & repulit a se obiecta, quia eum horum duorum arguere tentarunt: & in hac parte vera est sententia Orig. duo hæc crimina Iudæos obiecisse Christo, affirmantis. Quartum est eos dixisse Christum dæmonium habere: tum propter sublimitatem doctrinæ, quia supra humanum captum loqui videbatur, vt Origen. exponit, ad hoc pertinet, quod Greg. Nazian. orat. 1. contra Iulia. dicit illos appellasse Christum dæmoniacum, seu dæmonium habentem, quasi arreptitium & dæmone agitatum: tū, vt idemmet Orig. dicit: propter opera mirabilia, quæ faciebat, quæ virtuti dæmonis illi tribuebant: tum etiam, vt dicit Euthymius, quia diuinum sibi honorem vsurpare videbatur, dum se Deum dicebat, quod dæmones faciunt: denique quia hisce verbis, quæ in præsenti locutus est, occulta eorum facta, & quæ inter se tractabant, reuelasse videbatur: propterea dicunt hisce verbis, se in sua priori opinione confirmatos, quod dæmonium habeat. Et hęc ratio est, propter quā nunc dæmonium habere confirmant. Rursus Samaritanum appellant, non natione: sciebant enim esse de Nazareth: sed moribus, & hoc, vt dicit Orig. quia videbatur illis dogmata, & legem adulterare, dum docebat non esse cōtra Sabbati obseruantiam illa facere, quæ faciebat: dum multas seniorum traditiones contemnebat: dum aliqua, quæ illis contra legem illam videbantur, loquebatur: propterea Samaritanum vocant. Et est integer sensus. Tu dicis *Quis arguet me de peccato?* tu dicis nos diabolum habere patrem, non Deum: quod te quærimus interficere: at nos in nostra opinione magis per hęc confirmamur: *Quia Samaritanus es*, qui nos veri Dei cultum habentes, dicis filios diaboli: & dęmonium habes, qui tibi occulta aperit: quo modo ergo dicis: *Quis arguet me de peccato?* Hic est verus, & legitimus sensus. At isti miseri Iudæi, cū tam grauia opponant crimina, nullo argumento probant, sed eo solo: *Nos bene dicimus*, in quo manifestissime confitentur se probare non posse, & vel nolentes verbum Christi verum esse fatentur: *Quis arguet me de peccato?* ideſt, nemo vestrum conuincet me alicuius peccati.

Respondit Iesus: Ego dæmonium non habeo, sed honorifico Patrem meum.

CVm vane, & sine fundamento vllo, furore potius correpti, quā ratione ducti, Christo Iudęi crimina hæc duo opposuerint, simplicibus verbis ea refellit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dominus, *Ego*, inquit, *dæmonium non habeo*, falsum mihi, & mendacium imponitis. Rursus non tantum non habeo dæmonium: *Sed* etiam *honorifico Patrem meum*, nihil docendo, nihil faciendo, quod non sit in eius honorē, gloriā, & secundum eius voluntatē. Non ergo sum Samaritanus: Samaritanus enim non honorificat Deum, qui idola colit, qui falsa dogmata profitetur, at ego nihil tale facio, sed Deum verum, qui Pater meus est, honoro. Samaritanus igitur non sum. Percōtabitur aliquis, cur non respondit, non sum. Samaritanus, sicut dixit non habeo dæmonium? Respondeo id sapiētissime factum esse, illi enim re ipsa dæmonium habere opponebant: propterea respondit: *Dæmonium non habeo*: at esse Samaritanum, re ipsa non obijciebant, sed moribus, & studijs esse Samaritanum, propterea non respondit: Samaritanus non sum; sic enim non repellebat calumniam: nam illi interpretati fuissent, non esse Samaritanū natione; esse tamen studijs, & moribus. Propterea Christus rē ipsam considerans, respondit: *Honorifico Patrem meum*, quod Samaritanus moribus non facit. Non autē dicit: *Dæmonium non habeo, & honorifico Patrem*, sed dixit: *Sed honorifico Patrem*, quia hoc eodem verbo etiam declarat, se dæmonium non habere: qui enim dæmonium habet, Patrem non honorificat. Hoc igitur verbo, & confirmat se dæmonium non habere, & simul se Samaritanum esse refellit. Rursus etiam non dixit, honorifico Deum, non solum, vt se esse Dei filium ostendat, sed quantum a ritu, & cultu Samaritanorum abfit, significet. Illi enim deos alios colebant, cum vero Deo: at Christus habens verum Deum Patrem, quo modo alios, qui falsi erant, contra proprium patrem potuit colere? aut qua ratione illorum cultum aduersarium patri suo recipere? Hic est sensus: cetera ex annotatione require.

Cur non respondit Dominus se nō esse Samaritanum.

ANNOTATIO XXI.

NEgare non possum, multos, & graues Doctores in ea fuisse sententia, vt Dominus, cum duo illi essent obiecta, & quod Samaritanus esset, & dæmonium haberet, ad vnum tantum respondisse, alterum tacendo concessisse. Ita habent Aug. tract. 43. & Gregorius hom. 18. in Euāg. Hieronym. epist. ad Asellam in fine secundi tomi, & ante eos Origenes tom. 26. qui tres rationes adfert, cur Dominus id negare noluerit. Prima est, vt se illum verū Samaritanum ostenderet, qui in parabola Luc. 10. significatus est, qui alligauit vulnera iacentis in via. Secunda, vt etiam se esse ostenderet, qui omnibus omnia factus est, vt omnes lucrifaceret ijs, qui sine lege erāt, tamquam sine lege esset. Tertia quia Samaritanus custodem in lingua Hebræa sonat, & se esse verum custodem significare voluit. Hanc tertiam rationem citati Doctores cum Origene asignant. Omnia hæc spiritualiter dicuntur: non autem sensum ipsum litteralem exponunt. Si enim Christus Iudæis concessisset esse Samaritanū, cum illæ omnes rationes, & explicationes sint analogicæ, visus esset eorū significationi consentire, quod nullatenus cōuenies erat. Præterea, quia hæc nō sunt Christo per sōlā iniuriam, & contumeliam dicta, vt Chrys. hom. 54. & Greg. & Hiero. sentire videntur; tunc enim nō erat respōsio vlla adhibenda alia, nisi: *Vos inhonoratis me*, quod postea subiungitur: sed sunt Christo opposita tamquam crimina, de quibus cum Iudæi insimulabant. Idcirco conuenientissimū fuit vtrumque a se repellere: nec in hoc Origen. sibi est consonus, qui cum illud concessisset, nempe hæc duo esse tamquā crimina obiecta, in explicatione responsionis locutus est secūdum expositionem contrariam: nisi forte non ex propria, sed aliorum mente, vt videtur, hoc posterius dixerit. Hi autē Doctores mihi in eam sententiam venisse visi sunt, quia non expresse negatum est Samaritanum esse, sicut negatum est dæmonium habere: quod tamen qua ratione sit factum, & quām consona, & legitima sit expositio nostra, ex ipso commentario superiori apparet.

Et

Et vos inhonoratis me, ego autem non quæro gloriam meam.

COMMENTARIVS.

QVia duo illa crimina tamquam vera opponebantur, cum quadam tamen contumelia & iniuria: postquam Dominus ea repulit a se negando & veritatem probando, adiunxit: Vos me iniuria, & contumelia afficitis, ac si diceret: Immerito, & inique me inhonoratis, & iniuriam, ac contumeliam mihi infertis, cum ego Patrem honorificem: at ego non curo quia non veni vt gloriam meam quærerem, & ab hominibus honorarer. Veni enim ministrare, & animam meam ponere, contumelias, & iniurias pati: non autem repellere, & vindicare. Hoc dicit Dominus, ne illi imbecillitati, & infirmitati tribuerent, quòd tantæ iniuriæ vindictam non faceret, idq. adscribat mysterio sui aduentus, qui non venit vt iudicaret, sed vt saluaret.

ANNOTATIO XXII.

ALiqui codices Græci, & Latini in præsenti legunt, *Inhonoratis*. sensus idem est. Chry. hom. 54. verba, *Non quæro gloriam meam.* refert ad id. quod dictū est illos non habere Deum patrem: tamen accōmodatior est sēsus, si verba hæc ad id, quod proxime dictum est, referantur, *Inhonoratis me.* Quædam enim erat accusatio contra illos; quod iniuria eum affecissent; idcirco ne aliquam vindictam, aut gloriæ, & honoris restaurationem, quasi humanam gloriam, & honores ambiret, affectasse videretur, aut ne eum talia pati, quia se vindicare non posset, existimarēt: propterea dictū est tale verbum, *Non quæro gloriam meam:* loquitur enim vt homo.

Est, qui quærat, & iudicet.

COMMENTARIVS.

HIs verbis, & vanos eorum conatus, & non impunitos futuros Christus ostendit, ac si dictum esset: Ego gloriam meam non quæro, ne autem putetis vestris contumelijs, & falsis accusationibus vos gloriam meam impedire posse, aut vos etiam impunitos fore existimetis, quia ego vindicare me non curo: scitote esse, qui quærat gloriam, & simul, qui iudicet. Deus nempe pater me glorificabit, meum nomen innumeris gentibus, & populis, venerandum, & colendum olim manifestans: & idem iudicabit damnando, & vindicando omnes eos, qui me spreuerint, & contumelia affecerint. Alludit ad locum Deutero. 18. Ponam verba mea in ore eius, & quicumque non audierit, quæ loquetur in nomine meo, ego vltor existam. Non est autem hoc verbum contrarium illi Ioan. 5. Pater non iudicat quemquam: nam hoc verbum est de iudicio inuisibili, quo semper iudicat Deus malos, & bonos: at illud Ioan. 5. est de iudicio sensibili, quo Christus homo in die vltimo sedebit, veniens e cælo iudicaturus viuos, & mortuos. Merito autem patri dat hoc iudicium: *Est, qui iudicet.* Non enim expectauit Deus vltimum illum diem, vt improbos Iudæos iudicaret: nam etiam hoc in sæculo paulo post Christi ascensionem seuere eos per Romanos puniuit: & in altero æterna morte damnauit. Gentes autem, & eos, qui ex Iudæis crediderunt, & in hoc & in altero sæculo quamplurimis cumulauit honoribus, & beneficijs. Remisso igitur ad patrem hoc iudicio, ipse iniuriæ immemor ad doctrinam se conuertit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Amen, amen dico vobis, si quis sermonem meum seruauerit, mortem non videbit in æternum.

TImore, & spe eos & terret, & allicit ad fidem sibi habendam. *Si quis*, inquit, *Meum seruauerit sermonem, mortem in æternum non videbit*, id est: æternam mortem non experietur. Damnationem enim, mortem æternam appellat: quamuis enim omnes resurgent, qui ad pœnam suscitantur, mortem subire dicuntur. Hæc verba spe alliciunt: At si a contrario sensu argumentum ex verbis sumas, qui igitur non seruauerit, mortem æternam experietur: timore & terrore percellit, vt credant. Hæc sententia cum præcedentibus recte connectitur: cum enim esse veram suam doctrinam dixerit, & ex veritate Iudæos arguerit incredulitatis: *Si veritatem*, inquit, *dico vobis, quare non creditis mihi?* & interruptus fuerit sermo Domini Iudæorum oppositione: ea iam explosa, sermonem suum continuat, vtilitatem suæ doctrinæ proponens, quæ a morte liberat æterna. Adde hanc sententiam etiam illorum conatibus, qui interficere Christum quærebant, obuiare: quàm enim vane interficere quærebant eum, cuius sermo, & doctrina tantæ est virtutis, vt a morte præseruet æterna? Quo modo hoc intelligatur cap. 6. exposuimus, vbi de pane illo cælesti similis est enuntiata sententia.

Dixerunt ergo Iudæi: Nunc cognouimus, quia dæmonium habes.

PRopter tale verbum Christi, confirmari se in sua opinione respondent, nempe eum dæmonium habere. Non his verbis negant se ante id cognouisse: sæpe enim id affirmauerant: sed indicant illud idem esse sufficiens argumentum id affirmandi, etiam si nullum aliud præcessisset. Solemus enim dicere, nunc noui te amicum, nunc intelligo te virum doctum, id est, vel ex hoc solo nosco te amicum, te virum doctum: sic *Nunc cognouimus quia dæmonium habes*, id est, vel hoc solo satis ostendis te dæmonium habere, etiam si nihil aliud dixisses, vel feciſſes. Similis est locutio Gen. 22. Nunc cognoui, quia timeas Deũ: id est, vel hoc solo ostendis te Deum timere, vt si ego alias non nouissem, hoc solo cognoscerem: hic est enim huius loci sensus. Percontabitur aliquis, cur hæc Christi verba isti dæmonio tribuebant? Respondeo id factum: quia omnibus prophetis, & Patribus anteponere se videbatur, quos cum illi homines Dei fuisse crederent, Christum autem inferiorem multo reputarent, alienũ a Deo talem putabant sermonem: similiter alienum ab omni homine, cum homo nõ possit mortem impedire, propterea dæmonio tribuebant, qui in Dei iniuriam plura iactat, quàm potest: quod enim dictum supra naturam audiebant, Deo nolentes tribuere, dæmonio dabant.

ANNOTATIO XXIII.

DVo occurunt annotanda: alterum est Euthymium illud verbum, *Nunc cognouimus* interpretari, nũc magis cognouimus: sic enim solemus dicere, quando in concepta opinione magis cõfirmamur: Simile videtur illud Ioan. 16. Nunc cognouimus, quod scis omnia: & est accõmodata expositio, quæ tamen in commentario posita est, magis mihi probatur, quia exprimit Iudæorũ loquelæ immodestiã: vel enim ex hoc solo cognoscere se potuisse quòd dæmonium haberet, iactarunt. Alterum est qua ratione hæc verba Christi, *Si quis sermonem meum seruauerit &c.* dæmonio isti tribuebant: ad quod respondet Origen. tom. 27. id dici, quia omne peccatum peccatũ dæmonio tribuebant; at hoc nõ sa A tisfacit, quamuis enim, qui peccat dæmonis instigatione peccet, non tamẽ propterea dicitur dæmonium habere: singulare ergo aliquid hoc verbum significat. Euthymius aliter respondit, nempe id esse dictum, quia se maiorem Deo quodammodo faciebat: nam sermo Dei nõ liberauit Prophetas a morte, at ne hoc probabiliter diceturi nam tunc intuliſſent contra eum, es tu maior Deo? at non dixerunt, nisi, es tu maior Abraam? nec valet responsio Euthymij, non id dictum, ne Deo comparare eum aliquo modo viderẽtur: nã Christus dicebat, verba sua esse Dei, ideo nullo modo se Deo præferebat: neque enim negare poterãt Iudæi Deum, si vellet, posse a morte præseruare, at quod in cõmentario diximus, accommodatius nobis visum est.

Abraam mortuus est, & Prophetæ, & tu dicis: Si quis sermonem meum seruauerit, non gustabit mortem in æternum?

COMMENTARIVS.

IMpugnant dictum Christi, & probant esse a dæmonio, non a Deo, quia Abraam, & prophetæ omnes mortui sunt, qui tamen omnes erant a Deo: quomodo igitur erit is a Deo, qui dicit, sermonem suum a morte liberaturum in æternum: quandoquidem omnes illi, qui a Deo erant, mortui sunt? vti diximus, non intellexerunt verbum Christi, quod de æterna damnatione erat: quã, sermonem Christi seruantes, nec viderunt, nec gustarunt.

Numquid tu maior es patre nostro Abraam, qui mortuus est, & prophetæ mortui sunt?

SEcundo argumento idem dictum impugnant, si tuus sermo a morte in æternum liberat seruantes eum, esses maior Abraam, & Prophetis, qui omnes mortui sunt: at tu non es maior illis: igitur non est verum hoc quod dicis, sed ex dæmonio loqueris, & eius verbum hoc est. Non hæc asserendo, sed interrogando pronuntiant: est enim maior in interrogatione energia, vt Christo iactantiam, & superbiam imponant: quasi non esset improbabile cum se prophetis, & Abraam præferre: ita enim solemus loqui hominibus, qui omnia audent: Vis, te regem facere? quasi dictum esset: non sine causa de tua superbia præsumimus, te ipsum regem te facere velle: similiter in ea interrogatione ex parte sua indicant se certissimos esse, eum multo inferiorem esse, quam Abraam, & Prophetas: ac si dicerent: es tu maior, quàm Abraam? quod longe a nostra opinione de te abest, & quod nobis certissimum est, te non esse. Hic est verborum sensus: Abraam patrem vocant, hac se cognatione iactantes.

Quem te ipsum facis?

IOcutio communis est, qua vt dicit Chrysost. hom. 54. superbiæ, & iactantiæ Christum insimulant, qui multo maiora de se loqueretur, & iactaret, quàm ipse esset: si autẽ fidem eam isti assecuti essent, qualem habere, & potuerunt & debuerunt, magna admiratione, & veneratione, animiq. deuotione dicerent: *Quem te ipsum facis?* cum esses, & sis Deus immensus, nullius indigens, quo modo te ipsum hominem, & quidem nostræ miseriæ participem te fecisti? at non sic increduli verbum hoc protulerunt, sed iactantiæ, & superbiæ eum accusant. Et hoc est tertium argumentum eorum, quo dictum Christi impugnant, quasi ex superbia, & iactantia dæmoniaca dictum.

Respon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit Iesus: Si ego glorifico meipsum, gloria mea nihil est.

AD obiecta Iudæorum Christus respondet, incipiens ab vltimo, quo eum superbiæ, & iactantiæ insimulabant, verbumq. eius ex vana gloria dictum esse affirmabant. Et responsio est, nullam iactantiam, nec vanam gloriam, dictis suis inesse. Et est sensus: Si ego, vt homo me glorificarem, profecto parũ aut nihil gloriæ consequi possem: quæ enim homo facere potest sua virtute, pauca sunt: at quæ ego facio, non sunt hominis meri, sed Dei, qualia sunt innumera signa quæ feci: non ergo me glorifico, nec iacto, qui non vt homo, sed vt Deus facio, & operor. In maiorem declarationem aduerte. Isti opponebant iactantiam Christo, tamquam mero homini, qui se suis verbis solet iactare: at Christus iactantiam a se repellit, dicens: Si ego, vt homo, id est, ex operibus hominis solus, gloriam quærerem, profecto parui esset momenti: at non ex humanis operibus mea gloria est, sed ex diuinis, quæ feci & facio, non ergo iactantiæ potestis tribuere verba, sicut nec opera, quæ non hominis, sed Dei, cui iactantia non inest, sunt. Perfectus huius sententiæ sensus ex sequenti sententia pendet. Chryso. hom. 54. exponere aliter videtur, sicut exposuit illud: Si testimonium perhibeo de meipso, testimonium meum non est verum. Sed legitima interpretatio est, quam proposuimus: & eadem ratione supra exposuimus illud: Testimonium meum non est verum.

Est Pater meus, qui glorificat me.

QVæ ipse facit, vt Deus, patri solet tribuere, vt se filium esse Dei declaret, sensus est: Non ego vt homo, & humanis operibus me glorifico, & declaro me esse Dei filium, & Christum verum, sed pater me glorificat, id est, diuinitatis operibus, quæ nemo faceret, nisi Deus: non ergo ambitionis, aut iactantiæ humanæ me insimulare potestis. Glorificare se, appellat declarare, manifestare se esse Dei filium, & Christum verum, qualis re vera erat: id si operibus humanis solis faceret, gloria eius nihil esset, quia id consequi homo humana potestate non posset. At non sic Christus se glorificabat, sed vt Deus, qui vna cum patre operibus diuinitatis, seipsum, quis esset, ita manifestabat, vt non nisi maximo increduli negare possent. Dicit ergo: Si hæc facio, & dico, non est, quod humanæ ambitioni tribuatis, cum sint opera, quæ Deus in me facit.

Quem vos dicitis, quia Deus vester est, & non cognouistis eum.

RESpondet ad alia duo argumenta, quæ ex eo sumpta erant, quia maiorem se faciebat, quam Abraam, & Prophetas, & dicebant: Quem te ipsum facis? Respondet autem primo, quis sit, explicando quem appellarit Patrem suum. Et est sensus: Dixi Patrem meum glorificare me: scitote autem hunc meum Patrem esse eum, quem vos dicitis esse Deum vestrum, & re vera non cognoscitis eum. His verbis, se esse Dei filium naturalem significat: quẽ enim patrem suum appellat, illorum esse Deum dicit, distinguens inter se & illos, quia ipse erat filius, illi autem serui: & quia se iactabant patrem habere Deum eos deprimit. *Vos*, inquit, *dicitis*, Deum esse vestrum, & re vera non cognoscitis eum, id est, re vera vester non est. Cognitionem hoc loco appellat non eam, quæ solum actum dicit intellectus, sed quæ simul actum habet voluntatis, qua homo affectu, & imitatione in Deum fertur, quam mali, & iniqui homines non habent, vti 1. Reg. 2. dicitur: filij Heli, filij Belial nescientes Deũ. Et qui dicit se nosse Deum & mandata eius non seruat, mendax est. Est enim hoc verbum: *Non cognouistis*, Deum, antithetum illius: dicitis Deum vestrũ esse: at vos non cognouistis, id est, non est vester Deus. Ipsi autem Deum suum dicebant, non propter solam cognitionem, sed propter affectum, cultum, & imitationem, quia in eum credebant, eius mandata seruabant: sic enim nostrum & vestrum scriptura Deum appellat, vti paulo superius: Si Deus vester esset, diligeretis me. & Matth. 5. Vt sitis filij patris vestri. Ose. 1. Ego non ero vester, & vos non populus meus.

Ego autem noui eum. Et si dixero, quia non scio eum, ero similis vobis mendax: sed scio eum, & sermonem eius seruo.

SE ab illis distinguit. Vos, inquit, non nouistis eum, at *Ego noui, & si dixero* me non nosse: *Ero mendax*, sicut vos estis mendaces, dum dicitis vos eum nosse. Statim exponit, quare se nosse dicat, quia *Scio eum*, rectam, & veram habens ipsius cognitionem, & mandata eius seruo & facio, quæ mihi locutus est. Hinc sequitur eos non nosse, quia mandata eius non faciebant. Nam duo hæc simul necessaria sunt, vt aliquis nosse Deum dicatur. Eos igitur mendaces vocat, quia se Deum nosse, & habere Deũ pro patre affirmabant, cũ tamen mandata eius non seruarent. Mendacij huius Ioannes etiã 1. Cano. 2. meminit: Qui inquit, dicit se nosse Deum, & mandata eius non seruat, hic mendax est. Christus vt homo, sermonem Patris seruabat: quo verbo non solum se vt Deum, sed etiam vt hominem, patri conformem habere voluntatem significat, & omnem ambitionem, & iactantiam a se repellit: modo enim vt Deus, modo vt homo loquitur, vt se vnum esse, qui simul Deus sit, & homo, ostendat: ne vnam naturam alteram minuere, aut veritatem eius tollere demonstret. Mendaces eos appellat, non motu vindictæ, sed zelo diuinæ gloriæ, qui diuinitatem eius dæmonio tribuebant: Deiq. gloriam in iactantiam, & ambitionem conuertebant, & superbe Deum patrum iactabant. Simul etiam, vt hoc verbo maiestatem suam aliqua ex parte ostendat. Erant autem isti mendaces, quia suum Patrem Deum appellabant: hoc enim erat nosse Deum, cum re vera mandata eius non seruarent, sine quorum obseruantia nemo absolute dici debet nosse Deũ. Erant etiam in multis alij mendaces, nempe, dum Christum dæmonium habere, & Samaritanum esse dicebant, aliaq. crimina imponebant, quorum multa etiam contra suas proprias proferebant conscientias.

Vt Deum quis nosse dicatur, duo requiruntur.

ANNOTATIO XXIV.

Eunomius hæreticus refutatur.

HIs verbis aburebatur Eunomius, vt refert Cyril. lib. 1. in Ioan. cap. 4. probans filium Dei non esse verbum: quia si filius seruat verbum, & sermonem, igitur ipse nõ est verbum; nec hæreticus aduertit suam fallaciã. Nam filius loquitur, vt homo, & hic sermo, quem seruat, est mandatum Patris: ipse autem est sermo, & verbum æternum mentis paternæ. De hac tamen re superius cap. 1. diffusius egimus. Mendaciũ autem hoc in loco in propria significatione vsurpat, in qua significat falsum, quando aliter dicimus, quàm res se habeat, ac aliter, quàm in corde sentimus. qua ratione isti mendaces erant: quia non solum Deum non cognoscebant, nec Patrem eum habebant, sed simul etiã idipsum sciebant: nã se mandata eius non seruare, non ignorabant. Mentiebãtur, ergo dicẽtes, se patrẽ habere Deũ, & eũ nosse, aliter loquẽtes, quàm res se haberet, & aliter etiam, quam in corde sentirẽt.

Abraam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Abraam pater vester exultauit, vt videret diem meum, & vidit, & gauisus est.

COMMENTARIVS.

REspondet ad obiectionem de Abraam, quo se Patre iactabant dicentes, es tu maior patre nostro Abraam? & priusquam diuinitatem suam verbis expressis doceat, se non aduersarium Abraæ, sed valde concordem ostendit: & adeo ab Abraamo ipso magnifactum, & dilectum, vt summo desiderio Abraam concupierit videre, & nosse diem eius. *Pater*, inquit, *vester Abraam*, quem mihi obijcitis, summo affectu desiderauit, & gestiuit videre *Diem meum, vidit, & gauisus est*. Eos alienos ab Abraam patre sno conuincit, qui non eo sunt die gauisi, sed eum maxime persequebantur. Dies hic incarnationis est, quando Verbum Dei filius, homo factus est. Nouerat ex diuina reuelatione Abraam, Dei filium carnem sumpturum de sua progenie, at summopere desiderabat scire tempus & diem, quando hoc futurum erat, id Deus ei aperuit, & tunc gauisus dicitur. Exultatio autem hæc est summum gaudium, & desiderium, quod præ magnitudine intra animum contineri non potest, sed quibusdam corporis motibus, & gesticulationibus exprimitur. Merito autem Abraam gestiuit, & animo ac corpore desiderium concepit, quia de corpore, & carne eius filius Dei sumpturus erat carnem, quem ille tunc fide constantissima complectebatur, & vehementissima dilectione prosequebatur.

ANNOTATIO XXV.

DIem hunc non omnes eodē modo exponunt. Chrisost. hom. 54. diem passionis Christi interpretatur. Hier. Dan. 8. & Grego. homil. 18. in Euangel. intelligunt illum diem, quando mysteriū Trinitatis reuelatum ei est. Gen. 18. vbi tres vidit, & vnū adorauit. Aug. autē tract. 43. diem incarnationis exponit, qui ei est per reuelationem manifestatus, nempe tempus determinatum aduentus eius. Hanc A etiam interpretationem adhibet Iren. li. 4 capite 15. adiungens cap. 16. his verbis significari & Abraam, & omnes Prophetas, qui reuelationem aduentus eius habuerunt, ab ipsomet verbo venturo in carnē accepisse. Hanc in commentario secuti sumus interpretationē, & accōmodatior videtur: aduētus enim eius in carnē, principiū est omnis gratię diuinę hominibus collatę, & dies est exultationis totius vniuersi.

Dixerunt ergo Iudæi ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraam vidisti?

COMMENTARIVS.

IRridentes verbum Christi opponunt: *Nondum habes quinquaginta annos, & vidisti Abraam*, qui tot retro sæculis fuit. Huius annorum numeri meminerunt, non quòd Christus quinquaginta esset annorum, qui trigesimum tertium non excedebat, sed vt significarent, quantum intercederet temporis inter eum, & Abraam, quando, etiamsi haberet ætatem multo maiorem ea, quam agebat, Abraamum vidisse non poterat. Numerum ergo hunc exponunt, vt ætati Christi adiungentes annos, adhuc eius verbum falsum fuisse conuincant. Nec fideliter verbum Christi referunt: non enim dixit, se Abraam vidisse, sed

sed Abraamum vidisse diem eius; at ipsi hoc fieri non posse existimātes, nisi & ipse Abraamum vidisset, quia hoc ad calumniandum accommodatius erat, id assumunt, sed decepti fuerūt. Nam multa videri possunt, antequam fiant, & sint: Abraam enim vidit reuelatione Dei filium in carne assumenda, at nondum tunc erat Dei filius homo, Christus vero admittens eorum obiectionem respondet, præcipuo eorum errori mederi volens, quo merum hominem illum existimabant.

ANNOTATIO XXVI.

Christus nō erat prope quinquagenarius, vt fensit Irenæus.

IRenæus lib. 2. cap. 39. & 40. ex hoc loco A colligit Christum post quadragesimum ætatis suæ annum prædicare cœpisse, & prope annum quinquagesimum esse passum; non enim dicitur, nondum habes quinquaginta annos, nisi ei, qui quinquagesimo anno proximus est. Seniores Asiæ hanc a Ioanne ipso audisse doctrinam refert, intelligens Papiam ipsius Ioannis discipulum. Sed argumentum Irenæi non est efficax, potius enim locum hic contrarium probat. Nam numerus hic positus est tamquam excedens, & superans ætatē Christi, ac si dicerent quātumcumque tibi annos accumules, Abraam non vidisti: ita enim solemus loqui. Eius autem sententia ab omnibus reijcitur, tamquam quæ Euangelistarum historię nulla ratione accommodari valeat; nec multum est curādum de auctoritate Papiæ, de quo refert Euseb. lib. 3. histor. cap. 39. Papiam ex verbis Ioannis non satis intellectis aliqua tradidisse, quæ alijs errandi fuerunt occasio, & inter eos numerat Irenæum. Chrysost. ho. 54. legit: Nondum habes quadraginta annos, & Euthymius reliqua exemplaria ita habere refert, & probat; tamen communis & vera lectio habet *Quinquaginta*.

Quantum autem ad Christi ætatem attinet, aliqui in extremo quodam sunt, affirmantes in trigesimo anno, qui fuit decimus quintus imperij Tiberij, esse passum. Ita habet Tertul. lib. con. Iudæos, & Africanus, lib. 5. temporum, quorum meminit Hiero. Danielis 9. idem etiam secutus est Lactan. Firmianus lib. de vera sapientia cap. 10. At nec ista sententia accommodatur historiæ Euāgelistarum: eo enim anno Ioannes prædicare incœpit. Cōmunis sententia & vera est, Christum passum anno B trigesimo tertio suæ ætatis, nempe completo trigesimo secundo, & iam trigesimo tertio inchoato principio decimi octaui Imperij Tiberij: nam inter secūdum & quadragesimum annum imperij Augusti, quādo natus est, & decimum octauum Tiberij nondum expletum, quando mortuus est, triginta tres non impleti numerantur secundum veriorem, & probabiliorem supputationem. Ita docuit Ignatius epist. ad Trallianos, & Epiphani. hære. 78. & alij, quos ipse Irenæus lib. 2. cap. 39. refert, quos quam plurimi etiā nostro sæculo sequuntur: quamuis non sit improbabile, anno trigesimo tertio impleto, & inchoato quarto, passum esse. Sed de hac re alibi latius tractabitur.

Dixit eis Iesus: Amen amen dico vobis, antequam Abraham fieret, ego sum.

COMMENTARIVS.

SVam diuinitatem palam docet, *Antequam*, inquit, *Abraham fieret ego sum*. Verbū hoc, vt notat Chryso. hom. 54. diuinitatem exprimit, *Ego sum*. Augustt. tract. 43. notat de Abrahā dictum, esse, *Fieret*, quasi Abrahā sit factus. Sed in verbo Græco hoc non habet locum: nam ambiguum est, potuitq. verti, *Antequam Abraham esset, ego sum*; quāuis verū sit, si Abrahā aliquando nō fuit, inferri, ergo factus est. Ex eodem verbo, quia Exod. 3. Deus dixit ego sum, qui sum, nouerut Iudæi illum non tantum se Abrahamo anteponere tēpore, sed Deum se esse proferre, Verbum hoc *Sum*, maxime Deo proprium est, tum propter amplitudinem

Sum Deo maxime cōuenit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

significationis: Deus enim omnem entis rationem, & perfectionem in se habet, creaturæ autem determinatam quandam: ideo sunt homo, leo corpus, viuens aut quid aliud, at absolute, & vniuersaliter non dicuntur, *Sunt*; quia maxima pars ipsius esse non est in eis. Deus est, qui absolute est; tum propter simplicitatem, omnis enim creatura compositionem habet; at Deus simplicissima est natura: verbum autem hoc est simplex, cetera verba composita, & resolubilia. Si enim dicas, ille amat, si resoluas, compositionem inuenies, nempe, ille est amans: tum demum propter æternitatem, quæ inuariabilis est; quod fuit enim, non est: quod erit, nondum est; at quod est, non habet mutationem, & dum præsens est, inuariabile est. Sic Deus non mutatur, semperq. est. His de causis Deo proprium est dicere, *Ego sum*. De hac re in Theologicis multa scripsimus.

Tulerunt ergo lapides, vt iacerent in eum: Iesus autem abscondit se & exiuit de templo.

VIsus est illis Christus blasphemiam protulisse, idcirco vt blasphemum lapidare eum tentabant: at Dominus sua se abscondit diuina virtute, & exiuit de templo. vbi hæc facta sunt, tempus a se suæ passionis statutum expectans. Recte Aug. tract. 43. annotat similes ad similes se conuertisse: ad lapides se conuertunt, quorum corda erant duriora & insensibiliora lapidibus. De pœna in blasphemum habes Leui 24. quam pœnam ipsi Iudæi potius incurrerãt, qui in Christum Deum blasphemauerant. At rei ac nocentes pœnam qua digni erant, parant, & tentant inferre innocenti, immo ipsi Deo. Abscondere se dictus est, quia se illis reddidit inuisibilem, diuina virtute: vt interpretatur Euthymius.

ANNOTATIO XXVII.

ILlud verbum *Exiuit de templo*, nec August. nec Chry. nec Euthym. legunt, ex quo liquet eos in exẽplaribus Latinis, & Græcis, id nõ reperisse. At Nõnus non solum hæc verba, sed alia etiã legit, nimirũ *Exiuit de tẽplo, & transiens per mediũ eorũ* *sic præterijt*: hæc vltima nostri codices nec Græci, nec Latini habent, sed solum, *Exiuit de templo*, & sic nos interpretati sumus. Ad rei veritatem parum refert, siue legas, siue non; certum enim est exijsse de templo, & euasisse e manibus illorum.

CAPVT NONVM.

ET prætereiens IESVS vidit hominem cæcum a natiuitate: & interrogauerunt eum discipuli eius: Rabbi, quis peccauit, hic aut parentes eius, vt cæcus nasceretur? Respondit IESVS: Neque hic peccauit, neque parentes eius: sed vt manifestentur opera Dei in illo. Me oportet operari opera eius, qui misit me, donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari: quamdiu sum in mundo, lux sum mundi. Hæc cum dixisset, exputit in terram, & fecit lutum ex sputo: & linuit lutum super oculos eius, & dixit ei: Vade, laua in natatoria Siloe (quod interpretatur missus). Abijt ergo, & lauit, & venit videns. Itaque vicini, & qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est, qui sedebat & mendicabat? Alij dicebant: Quia hic est. Alij autem: Nequaquam, sed similis est ei. Ille vero dicebat: Quia ego sum. Dicebant ergo

ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi? Respondit: Ille homo, qui dicitur IESVS, lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi: Vade ad natatoriam Siloe, & laua. Et abij, & laui, & vidi. Et dixerunt ei, Vbi est ille? Ait: Nescio. Adducunt eum ad Pharisæos, qui cæcus fuerat. Erat autem sabbatum, quando lutum fecit IESVS, & aperuit oculos eius. Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi, quomodo vidisset: Ille autem dixit eis: Lutum mihi posuit super oculos, & laui, & video. Dicebant ergo ex Pharisæis quidam: Non est hic homo a Deo, qui sabbatum non custodit. Alij autem dicebant: Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? Et schisma erat inter eos. Dicunt ergo cæco iterum: Tu quid dicis de illo qui aperuit oculos tuos? Ille autem dixit: Quia propheta est. Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset, & vidisset: donec vocauerunt parentes eius qui viderat: & interrogauerunt eos dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis, quia cæcus natus est? Quomodo ergo nunc videt? Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: Scimus quia est filius noster, & quia cæcus natus est: quomodo autem nunc videat, nescimus: aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus. Ipsum interrogate: ætatem habet, ipse de se loquatur. Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis confiteretur esse Christum, extra synagogam fieret. Propterea parentes eius dixerunt: Quia ætatem habet, ipsum interrogate. Vocauerunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriam Deo, nos scimus quia hic homo peccator est: Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: vnum scio, quia cæcus cum essem, modo video. Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos? Respondit eis: Dixi vobis iam, & audistis: quid iterum vultis audire? Numquid & vos vultis discipuli eius fieri? Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius sis, nos autem Moysi discipuli sumus. Nos scimus quia Moysi locutus est Deus; hunc autem nescimus vnde sit. Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos. Scimus autem quia peccatores Deus non audit: sed si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit. A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati. Nisi esset hic a Deo, non poterat facere quicquam. Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos? Et eiecerunt eum foras. Audiuit IESVS, quia eiecerunt eum foras: & cum inuenisset eum dixit ei: Tu credis in filium Dei? Respondit ille & dixit: Quis est Domine vt credam in eum? Et dixit ei IESVS: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est. At ille ait: Credo Domine. Et procidens adorauit eum. Et dixit ei IESVS: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Et audierunt quidam ex Pharisæis qui cum ipso erant, & dixerunt ei: Numquid & nos cæci sumus? Dixit eis IESVS: Si cæci esseris, non haberetis peccatum. Nunc vero dicitis: Quia videmus. Peccatum ergo vestrum manet.

Et prætereiens Iesus vidit hominem cæcum a natiuitate.

COMMENTARIVS.

EGressus e templo miraculum a sæculo non auditum edit, vt sermonem paulo ante suæ diuinitatis habitum confirmaret, & ora persequentium confundens, opere ipso se non vana, & mendacia dixisse, comprobaret. Hoc autem factum, statim ac e templo egressus est, fecisse, ipse Euangelista, illa particula *Et* indicauit: continuat enim præcedentibus sequentia; ac si dicat: *Egressus de templo, & prætereiens* per viam, *Vidit hominem cæcum a natiuitate*. id etiam affirmant Chrysost. hom. 55. Theophylact. & Euthym. Illud autem, quod Euangelista dicit, vidisse cæcum Chrysost. hom. 55. recte interpretantur, nempe diligentius in eum oculos cõuertisse: ita vt singulare quid in eo cogitare vtilis esset:

Universidad de Deusto
Biblioteca

hocq. occasionem dedit discipulis, vt quod sequitur interrogarent. Circumstantia autem *A natiuitate*, posita est ad miraculi magnitudinem explicandam.

Et interrogauerunt eum discipuli eius: Rabbi, quis peccauit hic, aut parentes eius, vt cæcus nasceretur?

HAnc cæcitatem pœnam peccati alicuius esse rati discipuli, neque scientes, an propter peccatum proprium, an propter alienum, nimirum parentum, esset inflicta, Dominum vt omnium gnarum, interrogant, vtrius peccati cæcitas ista pœna fuerit, an proprij, an parentum. Vitium est commune hominum in alterum calamitatibus Dei iudicium agnoscere, & peccatorum pœnas censere, quod & amici Iob fecerunt. Exactiorem intelligentiam ex annotatione require.

ANNOTATIO I.

Quorundã expositio refellitur.

CHryso. hom. 55. Theophylactus, & Euthymius hæc verba non esse interrogantium, sed dubitantium discipulorum tradunt: vt sit hic sensus cum audissent discipuli paralyticum illum propter peccatum, morbũ cõtraxisse, ei enim dictum est: Noli amplius peccare, videntes autem cæcum hunc a natiuitate, & ob id peccato cæcitatem tribui non posse, dubitantes dicunt paralyticum illum morbum propter peccatum cõtraxisse docuisti, at quid de cæco hoc dicit? Non enim peccato hæc cæcitas tribui potest: nam ipse antequam nasceretur peccare non potuit, propter peccatum autem parentum filij non puniuntur: quid igitur respondes de huius cæcitate, quæ a natiuitate est, & peccato tribui non potest? Sed hæc expositio violenta nimis videtur, & contraria verbis Euangelistæ, qui dicit discipulos interrogasse Christum. Præterea exprimitur sæpit interrogatio, tursus adhibetur responsio: certe si dubitario esset, his verbis non essent vti discipuli, quæ apertam interrogationem indicant. Adde ex verbis dictis ad Paralyticum non sequebatur, omnem infirmitatem esse propter peccatum. Si enim Christus id dixisset, tunc hoc a discipulis obijci ei poterat: at non id Christus, sed illum hominem distraxat, propter peccatum infirmatum fuisse affirmauerat.

Recta igitur & verbis consona expositio est, vt sit interrogatio facta a discipulis. Ita exponunt August. tract. 44. & Hieron. epist. ad Castrucium. & Cyrillus lib. 1. Ioannis cap. 9. & Ambros. epist. 75. ad Bellicium. Procedit autem interrogatio, partim ex scientia, partim ex ignorantia: ex scientia quidem propter duo, primo est, Deum propter peccata sæpe infirmitates corporales immittere, quod cap. 5. ostendimus: alterum est, non solum propter propria, sed etiam propter parentum peccata Deum castigare temporalibus calamitatibus filios. 2. Regum. 12. propter adulteriũ Dauid, infans occisus est a Deo. Gen. 19. propter Sodomitarũ vitia & scelera, etiam filij infantes arserũt. & Num. 16. propter peccatum Dathan, & Abiron, terra etiam filios deuorauit. Cum enim filij sint pars quædam parentum, in ipsis hi puniuntur, quod docent Augustinus lib. 6. quæstionum. Vet. testamenti cap. 8. & Gregorius lib. 15. moral. cap. 31. De qua re alibi diffusius tractabitur, satis nobis nunc sint scripturæ exempla. In his duobus discipuli recte sentiebant, & ex scientia interrogatio procedebat: at ex alia parte ignorantia erat. Existimabant enim nõ infligi has pœnas, nisi propter peccata, ac propterea quærunt vtro peccato ille puniatur proprio, an alieno: nam puniri eum pro peccato arbitrati sunt, vt Hieronymus & Ambr. recte exponunt, additq. Ambrosius dicens, Stolida interrogatio, quę calamitates corporum, meritis adscribit peccatorum. Forsan illi discipuli existimarũt perpetuas calamitates, qualis ista videbatur, esse pœnas peccatorum: nam iustos, in probationẽ ad tẽpus pati, ex scriptura apertũ erat, historiam enim Iob nõ ignorabãt.

Alius versior interpretatio.

Chrysostomi argumẽta soluũtur

Non sunt tamen silentio prætereunda argumenta, & obiectiones Chrysostomi, & cæterorum, qui hæc verba interrogationem continere negant: nam ex responsione verus sensus verborum Euangelistæ efficitur manifestus. Duplex autem est argumentum Chrysostom. Alterum quia si verba essent interrogationis, stulta esset interrogatio an hic peccauit, vt cæcus nasceretur? quia ante natiuitatem peccare non potuit. Alterũ argumentum est, quia altera pars, an parentes peccauerint, esset etiam absurda: nam propter alterius peccatum nemo punitur, vt patet Ezechiel. cap. 18. Filius non portabit iniquitatem patris. Propterea Chrysostomus censet nõ esse hæc verba interrogationis, sed dubitationis in hunc sensum, cum hæc cæcitas nec peccato huius, nec parẽtũ adscribi possit, quid dicemus in hoc casu? at neutrũ argumẽtũ procedit, nec efficax est.

Ad primum variæ responsiones adferri possunt. In primis Cyrillus lib. 1. Ioan. cap. 9. refert quorumdam hæresim, quæ animas corpora præcessisse, & ante ea peccata commisisse, propter quæ in similia corpora male affecta detrusa sunt affirmarunt, & in hoc errore discipulos fuisse asserit, & propterea interrogasse, an hic peccauit, quia cæcus natus est? nempe ante corpus. Sed non est verisimile, vt recte dicit Theophylactus, discipulos Domini qui veram tunc in Christum fidem habebant, tali esse deceptos errore, nec Dominus eos vera doctrina priuasset. Fuit quidem hæc hæresis multorũ, vt refert Hieronymus epist. ad Demetriad. de virginitate seruanda, ibi dicit eos visos esse hoc loco Ioannis ad suum errorem confirmandum: tamen discipulos Christi tunc ea fuisse infectos, nulla ratio probat.

Aliqui recentiorum secundo loco respondent, Iudæos animarum transmigrationem credidisse, & hac ratione potuerũt discipuli interrogare, an hic peccauerit, nempe an huius anima in alio corpore aliquod commisit peccatum, propter quod in tale corpus visu priuatum detrusa sit? Sed nec hoc de discipulis Domini, iam a Christo multo tempore instructis, (erat enim iam proximum mortis Christi tempus) credendum est. Adde, quæ diximus superius cap. 1. Iudæos tunc huius transmigrationis errorẽ habuisse, esse falsum, nec vlla ratione probari. Tertio loco posset aliquis affirmare discipulos in eo fuisse errore, in quo aliquos extitisse refert Aug. lib. 1. de peccat. meri. cap. 16. nempe infantes peccata actualia habere, sicut & adultos, eorumq. animas vsu rationis esse præditas, vt peccare possint. At neque hæc responsio probabilis est: non enim præsumere de discipulis Domini sine vrgente ratione similes vanitates, & errores debemus.

Omissis igitur his responsionibus, vera, & legitima responsio hæc est. Sciebant discipuli infantes in peccato esse conceptos, nec esse vllum etiam in minima constiturum ætate, qui non sit peccator, & peccato affectus: nam Psalm. 50. legerant, & audierant sæpe: In iniquitatibus conceptus sum, & in peccato concepit me mater mea. Et Iob. 9. Non est mundus, nec infans vnius diei. Et scripturæ sæpe clamant, omnes esse peccatores, & neminem iustificari posse apud Deum: a quibus sententijs neminem excipiebant, sicut re vera, nemo excipiendus est, quantum est ex humanæ generationis, & potestatis ratione. Et quamuis ipsi forsan nesciebant, quid esset hoc peccatum infantium, sciebant tamen eum peccasse, & in peccato conceptum, & natum: propterea petunt, an propter eius peccatum sit cæcus natus. Nam in vtero existens peccator erat, & vere in Adam peccauit, & peccatum conceptus contraxit. Et non fuit stulta interrogatio, quamuis non intelligerent forsan perfecte peccatum hoc parnulorum: nam in rei veritate sæpe Deus propter hoc peccatum infantes pœnis corporalibus affligit, vt eos declaret esse peccatores: quod recte docuit August. lib. 22. Ciuit. cap. 22. Et hac ratione soluitur argumentum Chrysost. primum.

Alterum autem argumentum facile soluitur ex his, quæ paulo ante diximus ex scripturis, in quibus etiam infantes, propter parentum peccata punitos esse constat, quia in eis parentes puniuntur. Nec illud Ezechielis testimonium contrarium est huic veritati: quando enim filij affliguntur propter patres, habent etiam ipsi, vnde iuste puniri possint, vt non sine peccato proprio puniantur. Peccatum autem infantum, quamuis originale, iuste quacunque pœna puniri potest. Et hoc est quod dicit Ezechiel, neminem puniri, nisi qui proprium habeat peccatũ: quamuis non semper propter illud, sed propter parentum peccatum puniatur. Sed exactiorem, ac longiorem hæc doctrina postulat tractationem, quam alio in loco Deo iuuante trademus. Ex his sensus legitimus propositorum verborum patet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit Iesus: Neque hic peccauit, neque parentes eius.

COMMENTARIVS.

REsponsio Domini duo continet, alterum est, tacita quædam instructio discipulorum suorum; alterum est declaratio, vel causa, propter quam iste natus est cæcus; prius verbis propositis exprimitur. Errabant discipuli existimantes, huius cæcitatis causam non esse aliam, quàm peccatum: sed cum nescirent vtrum esset, an proprium cæci nati, an vero parentum, interrogarunt Dominum. At Christus respondit esse falsum eorum fundamentum: neutrum enim peccatum causa fuit, vt hic cæcus nasceretur: instruens eos, non semper huiusmodi calamitates pœnas esse peccatorum. Dicit igitur: *Neque hic peccauit, neque parentes eius.* Restringenda sunt verba responsionis per interrogationem, nempe. *Neque hic peccauit, neque parentes, vt cæcus nasceretur*, non quòd peccata non haberent, sed quòd non propter eorum peccata natus sit iste cæcus. Peccauit igitur hic, peccauerunt etiam parentes, sed non propterea natus est cæcus.

ANNOTATIO II.

CYrillus lib. 1. Ioan. c. 9. absolute exponit hæc verba: *Neque hic peccauit, neque parentes eius*, nempe ante corpora. Prosequitur enim expositionem suam, quã in præcedenti annotatione retulimus, tamen rectius August. tract. 44. & Chrys. hom. 55. & Euthym. limitant secundum interrogationem esse factam responsionẽ, nempe *Non peccauit hic, neque parentes, vt cæcus nasceretur.* Ratio etiam probat hanc expositionem: nam non necesse erat parentes ante corpora peccasse, nam propter peccata in corporibus commissa potuit fieri, vt natus esset cæcus: non ergo de peccatis ante corpus commissis loquitur. Sensus igitur est, quem in commentario attulimus. Neque etiam in his verbis continetur, quod dicunt Chrysost. & Euthym. nempe non puniri homines propter patres: sed specialis, & determinatus est sermo hic, nempe hanc cæcitatem non esse propter peccatum cæci nati, nec parentum eius. Inde tamen non sequitur, ergo non est pœna vlla illata propter peccata parentum: hoc enim nec recte, nec vere sequitur, sed hanc discutere materiam, vti diximus, alterius est instituti.

Sed vt manifestentur opera Dei in illo.

COMMENTARIVS.

HOc est posterius, nempe causam cur hic cæcus sit natus, reddit: ea autem est, vt opera diuinitatis meæ in ea cæcitate expellenda declarentur, & mundo manifestentur. ac si diceret clarius; vt me Deum esse, in eo sanando ostendam; quia tale opus faciam, quod a solo Deo esse potest. Similis est illa sententia Ioan. 11. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt glorificetur filius Dei per eam. Multa fuerunt opera, & miracula Christi, quę Iudæi impij dæmonis virtuti adscribebant, at hoc opus tantum fuit, vt coacti sint dicere, nisi solius virtutis & potentiæ Dei, quamuis in sua incredulitate pertinaces non cognouerint Christum esse ipsum Deum. Igitur hæc cæcitas huic cæco a natiuitate est inflicta, non in pœnam peccati eius, aut parentum, sed vt in eo illuminando declarem meam diuinitatem, & cognoscar Deus, vt vere sum. Cetera in annotatione require.

ANNO-

ANNOTATIO III.

Vt, quid in scriptura significare soleat.

PArticulam *Vt*, aliquando causam, aliquando consecutionem dicere, res est in scriptura manifesta. Ioan. 9. In iudicium veni in hunc mundum, vt & qui non vident, videant: & qui vident, cæci fiant. Non causam, sed consecutionem hæc verba habent: nempe ex meo aduentu factum, seu consecutum est, vt aliqui excæcati sint: at non veni ea de causa, vt cæci fierent, sed vt viderent. Ioan. 17. Veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant, causam significat. Sunt sexcenta huiusmodi testimonia. Theophyl. ergo hoc in loco particulam consecutionis, nõ causæ esse censet, vt sit sensus: ex huius cæcitate consecutum est, vt in eo opera Dei, fierent manifesta. Sed hæc expositio accommodari nõ potest: nam Apostoli causam, cur cæcus natus esset, quærebant, & hanc Dominus, non peccatum, sed fuæ diuinitatis manifestationem esse, respondet. Meminit Chrys. ho. 55. & Euthy. vtriusque huius interpretationis, & in eam inclinant partem, vt sit particula causæ: & ea est vera interpretatio. Finalis enim causa, propter quam Deus hunc permisit & voluit a natiuitate cæcitatem, ea fuit, vt in ea sananda diuina virtus eius ostenderetur: opus enim tam mirum non potuit esse nisi Dei. Recte autem annotat Chrys. non Patrem, sed se ipsum appellare Deum, quasi diceret, vt meam diuinitatem, meq. esse non merum hominem, sed simul Deum, mundo per tale opus manifestem.

ANNOTATIO IIII.

Cæco nulla iniuriam illatã esse certũ est, quod ita sit genitus.

CVm igitur non peccatum, sed deitatis manifestatio causa sit huius cęcitatis, dubitabit aliquis, qua iustitia id fieri possit, vt tanta pœna alicui infligatur, & non propter peccatum. Hanc dubitationem Chrysost. homil. 55. & Euthymius mouent, quid autem respondeant, vltimo loco dicemus. Multa autem respondere possumus, quibus nulla hunc cęcum iniuria affectum, si propter Christi manifestationem id passus est, ostendamus. Dico igitur primo, quamuis nõ sit propter eius proprium, aut parentum peccatum hæc cæcitas: non tamen fuit sine eius peccato, propter quod iuste Deus multo maiora mala potuisset infligere, & quidem iuste. Est enim doctrina Catholica aduersa tenda, vel propter originale peccatum, quod in Adam peccantes contraximus, iuste pœnas quascumque temporales exigere ab omnibus posse Deum: nunc etiam infantes multos morte, aliisq. calamitatibus affici, vt docet August. lib. 22. Ciui. cap. 22. quod igitur non puniat omnes, nec pluribus afficiat calamitatibus, misericordiæ est beneficium, non iustitiæ debitum. Cum igitur huic cæcitatem immisit propter diuinam gloriam, non est factum sine iustitia, cum maiora potuisset infligere propter peccatum eius, & parentum. Vt autem aliquid iuste fiat, satis est, si sine iniustitia, quamuis non propter iustitiam, fiat: sicut qui multos habet debitores, a quibus misericorditer debita non exigit, si contingat aliquando pro his, quæ ad suum pertinent honorem, partem debiti ab vno exigere, iniuste non facit, quia maiora ille debebat: hæc est vna responsio. Iuste quæ fieri dicimus.

Dico secundo, quamuis nullum esset peccatum, nulla tamen iniustitia in hoc facto esset. Pro cuius explicatione attendendum est, quando Deus alicui cæcitatem, aut infirmitatem aliquam immittit, non sic debere nos hoc intelligere, quasi auferat ei aliquid, quod suum erat, ipsiq. debebatur, sed quod nolit ea donare, sicut donauit alia: omnia enim, quæ habemus bona, dona Dei sunt gratis, & liberaliter data. Quando ergo alicui non dat visum, aut sanitatem, aut longam vitam, non aufert debita, sed non donat, quæ donare potuit. Hæc non est iniustitia, sed donationis suæ terminus. Sicut si Princeps gratis alicui donaret redditus, honores & officia, nollet tamẽ donare domos, & villas, sicut alijs donauit: nõ est iniustitia, sed nolle liberalius cum eo agere: ita nobiscũ facit Deus, cuius dona sunt, quæcumque habemus. Quamuis ergo peccatum non esset, iniuria non esset: sicut nec iniuria afficit animalia bruta, quibus similia mala insunt, & tamen non peccarunt.

Dico tertio, quamuis non esset peccatum, & debitum esset, non ideirco iniustitia esset, immo maxima iustitia. Si enim pro bono publico homines vitæ, & bonorum iacturam patiuntur, & Principes pro conseruatione communi subditos suos periculis certis vitæ exponunt, multosq. labores, & calamitates subire faciunt, & id iuste: multo potiori iure in hoc casu iusta est

Universidad de Deusto
Biblioteca

est excitas, quam passus est iste, non solum pro cõmuni bono, id est, pro fide in Christum concilianda, in qua salus hominum est, sed etiam pro Dei honore & gloria, vt Deus ipse glorificetur ab hominibus. Non solum ergo iniustitia non est, sed si fieri posset, vt isti ante cæcitatem dicerent: Ecce cæcitas hæc futura est pro gloria Dei, & pro manifestatione veræ fidei, tenebatur ille ex iustitia acceptare: nã plus est vita, quam visus, & maius malum mors, quam cæcitas: & tameu martyres pro fide, & Dei gloria, obligabantur mortem subire.

Quarto tandem respondeo, etiamsi nihil horum, quæ dicta sunt, intercueniret, adhuc iniustitia non esset, nec iniuria vlla: quia per hanc cæcitatem consecutus est multo maius bonum, nempe visum mentis per fidem, & vitam animæ. Si enim medicus vulnerat corpus propter sanitatem corporis, quid mirum si Deus id faciat propter animæ sanitatem? Collyrium enim ad tempus visum aufert, vt perfectiorem efficiat. Deus autem visum etiam ad tempus huic abstulit, non solum, vt visum restitueret eũdem, sed cum magno fenore: nam fidem mentis oculis huius hominis infudit, & gratiam, quę vita est animæ. Hanc vltimam responsionem Chrysost. & Euthymius citati superius afferunt. Vide quot ex capitibus omnis iniuria, & iniustitia ab hoc facto excluditur. Recta ergo & iusta causa cæcitatis est Dei manifestatio, in qua & Dei honor, & hominum salus consistit: non quod aliter non potuerit manifestari, sed quia id ita voluit. Summa igitur misericordia vsus est Dominus cum hoc cæco, qui per breuem cæcitatem tãtum a Christo consecutus est beneficium: & qui prius iudicabatur infelix, profecto maxime felicem, & beatum in Domino esse cognouimus.

Me oportet operari opera eius, qui misit me donec dies est. Venit nox, quando nemo potest operari; quamdiu sum in mundo, lux sum mundi.

COMMENTARIVS.

TAcitam causam subinngit, cur hæc opera Dei sint manifestanda; quia, inquit, oportet, dum inter homines sum visibilis, & cum eis conuersor, opera Patris mei operari. hæc autem sunt miracula & signa, per quæ diuinitas mea est declaranda, ac si clarius dicat: habeo opera Patris mei multa, quæ faciam: hæc autem, donec inter homines ago vitam, facienda sunt. Venit enim, & instat nox mortis meæ, quando non erit opportunitas hæc faciendi: donec ergo inter eos viuo, tempus est opportunum, propterea hoc nunc opus Patris aggrediar. Addit rationem quare, *Donec dies est*, id est præsens, & visibilis est, hæc opera debeat facere; quia *Quamdiu in mundo sum, lux sum mundi*, id est, dum inter homines viuo, lux sum eorum, docens ea, quæ ad salutem æternam eorum pertinent. Si igitur lux veni in mundum, vt illuminarem, & docerem, dum sum in mundo opportunum est tempus faciendi opera hæc, per quæ homines instruuntur, & cognoscunt veritatem salutis. Metaphorica est locutio sumpta a tempore opportuno operandi: in die enim homines operari solent, nocte cessant, & vacant ab opere; sic tempus presentiæ suæ in hoc sæculo, diem appellat, quia opportunum erat tempus docendi, & opera, ac signa visibiliter faciendi: at post mortem ascensurus est in cælos, nec visibiliter amplius cum hominibus conuersaturus: propterea nec per se iam docebit homines, nec miracula hæc edet sicut ante. Non quod per Apostolos suos non hæc operetur, semper, & per prædicatores, sed quod per se visibiliter non amplius hæc sit facturus; hoc enim iniunctum est ei a Patre, vt per se ipsum hæc faceret, sicuti fecit: ad hæc autem facienda opportunum tempus erat, dum dies, & præsens inter nos erat. Duo verba sunt attendenda, *Oportet*, & *non potest*. Illud *non* necessitatem dicit, sed præceptum, quod vt homo a Patre accepit, hæc operandi, & statutum ac firmam voluntatem Patris, vt hæc fierent. Hoc autem non dicit impotentiam, sed negat opportunitatem. *Non potest operari*, id est, non est opportunũ iã tempus operandi; vtitur enim verbi quo solemus vti cuiũdo inter nos dicimus, nocte nemo potest operari. Opera autem hæc miraculosa, modo patri, modo sibi tribuit, quia vna est vtriusque potentia; at quia hoc in loco loquebatur, vt homo, dum dicit, *Me oportet, & donec dies est*, propterea ad patrem refert opera hæc, vt opera esse diuinitatis significet.

ANNOTATIO V.

Diei & noctis nomine quid significent.

SVperiorem sententiam nõ eodem modo omnes interpretantur; communis expositio est, vt diem appellet totum tẽpus huius sæculi, in quo homines credere possunt; noctem autem sæculi alterius tẽpus, quando non erit occasio conuertendi se ad Deum, & credendi. Itaq. duo *Dies, & Nox*, non ex parte Christi, sed ex parte hominum, sunt accipienda. eritq. sensus: Me oportet operari opera Patris, donec dies est, & tempus credendi in me: venit nox mortis, & alterius sæculi, quando iam nõ poterunt amplius homines in me credere. Quamdiu ergo sum in mundo, nempe vsque ad sæculi consummationem, sum lux mundi, & oportet me operari, vt homines in me credant.

Hæc expositio est Chryso. hom. 55. & Euthym. & Aug. tract. 44. at mihi dura videtur, & non ad rem intentam facere. Verba enim illa, *Quamdiu sum in mundo, lux sum mundi*, præsentiam eius sensibilem, qua cum hominibus conuersabatur eos docẽs & instruens, significant. Quamuis enim semper sit in mundo, & lux illuminans: tamen id virtute, & potestate facit, non autem sensibiliter præsens, vt doctor per seipsum instruẽs. De qua præsentia dicit: *Quamdiu sum in mundo*, quia non erat sic futurus semper. Præterea illud, *Nemo potest operari*, connectitur illi, *Me oportet operari*. & de operibus miraculorum intelligitur: sicq. continuatur cum operari debeam, tempus mihi opportunum eligo: in nocte enim non est operandi opportunitas.

Aliqui recentiorum restringunt hæc vocabula, non ad tempus huius sęculi, & alterius, sed ad tempus horum Iudæorũ, vt diem appellet, dum nõdum sunt excæcati: noctem autem quando excæcati sunt: vt sit sensus, oportet me hæc opera, & signa facere *Donec dies est*, id est, antequam isti Iudæi sint excæcati: *Venit nox*, excæcationis eorum, & tunc non hæc facienda sunt. Sed non video probabilitatem huius expositionis, nec veritatem: nam tunc excæcati erant, & tamen Christus operabatur: & etiam post resurrectionem excæcati manserunt, & adhuc per Apostolos miracula hæc operabatur Christus.

Rectius igitur, & accommodatius exponemus, vt Christus loquatur de his, quæ per seipsum operaturus erat, & quæ a Patre inter homines facturus accepit. Præsentiæ autem huius tempus per metaphoram diem appellat, absentiam autem noctem: & sicut Sol illuminat, quando præsens est, quando absens non iam per seipsum vt ante, sed per Lunam, quæ lumen habet a Sole, & data est in potestatem noctis: sic Christus donec inter nos fuit, per se docuit & verbo & opere: at absens per Lunam, quæ est Ecclesia ab ipso illuminata, in qua Apostoli, Martyres, & reliqui fideles sunt, & fuerunt. Et hæc expositio recte accommodatur: nam instabat iam nox hæc absentiæ, & mortis eius: cumq. a Patre haberet in mandatis vt lux esset mundi per doctrinam, & opera, cæcum hunc præsentem illuminare voluit, dum adhuc inter nos agebat, & opportunitas erat, vt per hoc opus officiũ lucis exerceret. Hæc enim sententia tota est a Domino prolata in confirmationem illius sententię, opera Dei in hoc cæco esse manifestanda: quasi iam instaret tempus noctis, & passionis, adhuc tamen pars diei superesset, in qua tamquam lux, operibus hisce illustraret mẽtes hominũ.

Hæc cum dixisset, exspuit in terram, & fecit lutum ex sputo, & linuit lutum super oculos eius.

COMMENTARIVS.

INstructis discipulis, menteq. illuminatis, tamquam vera lux, & mentes & corpora illustrans; ad miraculum & opus Dei operandum se conuertit: &

Universidad de Deusto
Biblioteca

luto ex sputo sito, & puluere terræ confecto, linit oculos cæci nati. Tres sunt hæ operationes: Vna expuere: altera lutum conficere, tanquam materiam, ex qua oculi formandi erant: tertia oculis hominis illius lutum apponere. Oculos appellat illam imperfectam oculorum partem, quæ erat in concauitate, in qua oculi esse solent: non enim sensorium perfectum, & integrum erat. Exactiorem declarationem in annotatione inuenies.

ANNOTATIO VI.

Cur hunc cæcum Dominus solo verbo non illuminauerit.

POtuisset Dominus verbo, cæco visum restituere, sicut & cum illo fecit Luc. 18. qui interrogatus a Domino: Quid tibi vis faciam? & respondens, Domine vt videam, vnico verbo illustratus est, Respice, & statim vidit. At non sic hunc illuminare voluit: fuerunt enim vt dicit Augustin. tract. 44. miracula Christi & facta, & verba: facta quidem, quia per ea aliqua fiebant; verba autem, quia per eadem facta mysteria multa significabantur. Tale hoc fuit opus, factum quidem, quia cæco visum dedit: verbum, quia per tale factum multa nobis tradere, & ostendere disposuit Christus. Quorum primum illud est, eos, qui opera eius dæmoni tribuebant, conuincere, talia opera solius esse diuinæ virtutis: quod dupliciter hoc facto probauit. Primo quidem, effectu ipso: cæcum enim a natiuitate, qualis iste erat, nulla virtus naturalis potuit sanare: idcirco nec dæmon, qui non aliter opera sua mirabilia facit, quam applicando virtutes naturales creaturarum, vt docet Aug. lib. 3. Trin. cap. 8. Cum igitur nulla virtus naturalis sit, quæ potentiam visiuam restituat, ergo nec dæmon id potuit facere. Ita docuit Athan. in illud Mat. 12. Qui peccauerit in Spiritum sanctum &c. docens hunc potẽtia priuatum visiua, nulla ratione a dæmone potuisse illuminari. Altero modo id etiam probauit in modo sanandi, dum contraria adhibet medicamenta. Quamuis enim daremus, dæmonẽ alicui cæco visum restituere, id tamen faceret applicãdo virtutem aliquam accommodatã visioni, at non per contrarias virtutes: hoc autem facit Christus, qui luto ad excæcandum potius apto visum restituit: per hoc significare volens, nempe se diuina virtute operari. Et hãc causam huius rei adfert Chrysost. hom. 4. in 1. Epist. Corinth. Secundo id factum est, vt hoc facto se esse eundem, qui a principio totum hominem de limo terræ, nunc partem quandam etiam limo quodam terra reparat: vt dum eadem materia vtitur ad partem reparandam, credatur ille esse, qui de eadem materia totũ fecit. Sicut si magnus quidam artifex statuam insignem faceret, & vt ille ipse auctor statuę crederetur, relinqueret vnam partem imperfectã, quam omnibus perficiẽdam proponeret: vt dum nemo inueniretur, qui id valeret efficere, ipse superueniens & perficiens, ipsa perfectione, se fuisse totius auctorem probaret. Sic fecit Christus in huius hominis creatione: reliquit oculos imperfectos, quos nulla ars, nulla vis naturalis potuit perficere, etiamsi ad multos annos imperfecta expectauerit: superuenit tandem idem artifex, & perficit, eadem materia vtens, qua a principio erat vsus: hacq. perfectione se totius hominis auctorem manifestat. Hãc rationẽ huius mysterij adducunt Ambros. Epist. 75. ad Bellitium. & Chrys. ho. 56. in Ioan. & ante eos Irenęus, lib. 5. cap. 15.

Sed non est hoc vnum silentio prætereundum: nã posset aliquis obijcere his sacris Doctoribus: Deus ex solo puluere terræ fecit hominem: quid est, quod nũc addit puluerí saliuam, & lutum facit? Scien-

Cur puluerí saliuã addere voluerit.

dum illud Gen. 2. Fecit Dominus hominẽ de limo terræ, Hieronymum sic vertisse limum terræ. Grego. autem lib. 9. Moral. cap. 18. & Aug. lib. 2. de Gen. contra Manichæ. c. 7. explicant hunc limum, de quo homo formatus est, fuisse lutum, nempe terram aquæ commixtam. At huic repugnat vocabulum Hebræum עָפָר quod puluerem significat, quod repetitur. Gen. 3. Puluis es: & in puluerem reuerteris: & inde verbũ עָפַר id est, puluerem spargo. Et sic Septuaginta verterunt, accipiens puluerem, κονιορτον, & sic interpretantur Basi. hom. 11. in Gen. & Chrys. ibidem ho. 12. & aduertũt causam esse, vt per hoc induceretur homo in humilitatẽ: est enim ex puluere terræ factus, qui est pars inutilior terræ, & fragilior.

In quo nõ est audiendus Philo. qui lib. de opificio mundi tradidit, ex præcipuis terræ partibus, hominem esse factum, vt dignitas eius cõmendaretur. Sed fallitur; non enim in vili materia eius dignitas cõmendatur, sed in anima ad imaginẽ Dei facta. Gregorius autem, & Augustinus citati, etiamsi videantur cõtrarium dicere: at re vera nõ dicunt, immo de puluere factum esse docent: & luto cõparant in hoc, quod sicut lutum ex aqua, & terra fit, ita homo ex anima & corpore: & ea ratione dicitur ex limo factus. Tamẽ si materiam ex qua fit homo quæramus ab eis, respondebunt ex sola terra: anima enim non fit ex materia, sed totus homo dicitur vt lutum, quia ex materia, seu corpore & anima conficitur, sicut lutum ex aqua & terra. Apud Hebræos autem lutum dicitur טִיט Si igitur vera hæc est doctrina, tunc consideratione indiget, cur nunc Christus non sola terra, sed simul saliua commixta vsus est. Respondeo cum Aug. tract. 44. mysterium diuinæ incarnationis

Vnde fumenda sit hominis dignitas.

A hoc facto significatum esse, vt per hoc instruat hominem quidem sola terra factum, at non sola terra reparatum, sed saliua commista. Saliua e capite descendẽs, filium Dei significat a Patre procedẽtem: hic naturæ humanæ vnitus, medicina factus est, vt homo cæcus mortis tenebris lumen vitæ reciperet. Et hoc est tertium, cur Dominus vsus sit luto, vt qua ratione totus homo sit sanatus, & humanum genus vitæ lumen recepit, ostenderet. Quarto loco Ambros. lib. 3. de Sacram. cap. 2. addit in hoc facto etiam significari, si volumus mentis oculos nostræ sanari, debere lutum super eos ponere, nempe considerare nostram miseriam, fragilitatem, imperfectiones, & peccata: a cognitione enim sui incipit Christiana perfectio. Sed hæc iam ad spirituales sensus spectant.

Et dixit ei: Vade, & laua in natatoria Siloe (quod interpretatur missus.)

COMMENTARIVS.

POstquam liniuit oculos cæci luto, ad natatoriam Siloe mittit lauandum: non enim priusquam lauaretur, visum restituit. Euangelista autem nomen, *Siloe*, interpretatur, apud Hebræos enim, missum significat. Dices, quo modo nouit cæcus hic Christum esse, qui liniebat oculos eius, qui ei hæc præcipiebat? Respondeo vel ex turba, vel ex discipulis intellexisse Christum adesse, & ad eum accessisse, locutumq. esse, quamuis Euangelista non narrauerit: multa enim omittunt Euangelistę, quæ præcipua sunt describere contenti. Latent in his verbis multa, quæ in annotatione tractantur.

ANNOTATIO VII.

Siloe quid.

SVnt aliqua in superioris sententię declarationem annotanda. Primo, Hieronymum Isa. 8. de Siloe sic dicere, Siloe fons est ad radices montis Sion, qui non iugibus aquis, sed incertis horis, diebusq. ebullit, & per terrarum concaua, & antra saxi durissimi cum magno sonitu venit. Hæc Hieronymus qui Siloem eundem esse fontem, qui dictus est Gichon videtur sentire. Tamen, quantum existimo, potius Siloe, nomen est piscinæ & receptaculi, in quod aquæ fontis Gichon recipiebantur, vt Gichon sit nomen fontis, vnde aqua procedebat in Natatoriam, seu piscinam, Siloe autem non fontis, sed ipsius piscinæ, & natatoriæ sit nomen. Fons autem Gichon est, ad quem Salomon in regem vnctus est. 3. Reg. 1. & quem Ezechias obturari fecit, ne inimici, & hostes potum inde haberent. 2. Paralip. 32. dictus sic a verbo גָּוַח significante erumpere, aut irrumpere, quasi aquæ impetu quodam inde erumperent. Est etiam nomẽ vnius fluuij, qui e paradiso egrediebatur. Genes. 3. ex hoc igitur fonte aqua leniter fluens in Siloem descendebat, quæ erat natatoria, seu piscina, ex qua postea aqua in hortos deriuabatur, inde dicta est piscina hæc שִׁלֻחַ a verbo שָׁלַח mitto, ideft missus, vel quia aqua mittebatur, & descendebat e fonte Gichon in eam, vel quia aquæ in hortos deriuabantur: figurã gerens Christi, qui a Patre procedens, silentio & sine strepitu, id est, inuisibili processione & immutabiliter, homo factus est, & ex eo omnis gratiarum riuus in fideles deriuatur. Et propterea Euangelista Hebraico nomine retento, adhibuit interpretationem, vt Christũ per Siloe significari indicaret, & eius virtute, nõ autẽ aquæ illius cæcum illuminatum doceret:

Universidad de Deusto
Biblioteca

vt notat Chrysostomus hom. 56. Irenæ. lib. 4. cap. 19. asserit in diebus Sabbatorũ multos curari solitos in Siloa. Silon, inquit, multos in diebus Sabbatorum curauit, & propter hoc assidebant ei multi in die Sabbatorum. hæc Irenæ. Forsan exisli mauit esse Siloam piscinam illam probaticam, at re vera non est: hæc enim in ciuitate, illa extra erat. Nec probat Irenæus in Siloa ante miracula facta: nec verisimile est, si ita fuisset, Christum missurũ cæcũ ad eam, sic enim non ipsi, sed piscinæ virtus miraculi tribueretur, vnde nec diuinitas eius agnosci posset. Non igitur hæc est probanda sententia.

Cur Dominus cæcum oculis luto delinitis ad natatoriam miserit, vt visum reciperet.

Secundo annotandum est, cur Dominus miserit hunc cæcum, oculis luto delinitis ad natatoriam hanc, vt visum reciperet; distabat enim per miliare ab vrbe. Ad hoc respõdet Chrysostomus hom. 56. id factũ, vt miraculum Christi diuulgaretur. Homo enim cæcus media ciuitate, luto oculis imposito, incedens, omnium pertranseuntium oculos ad se conuertebat: quos veniens, & reuertens cum visu testes oculatos tanti facti habebat: non enim aquæ virtuti id tribui poterat. Hoc verum quidem est, sed adhuc maius aliquid significatum existimo.

Baptismus per aquam Siloe significatus.

Ambro. igitur Epist. 76. & lib. 3. de sacramentis cap. 2. dicit aquas Siloe baptismum significaret, ad quem sanandus mittitur, luto super oculos impositio. Lutum autem exponit Ambro. epist. 76. doctrinã Euangelicam, quam qui recipit per fidem, necesse est, si illuminari vult, aquas recipiat baptismi. In lib. 3. de Sacram. exponit peccatum, cognito enim peccato per Christi doctrinam, ad baptismi aquas accedit, vt remissionem consequatur. Vt ergo mysterium aquarum baptismi significaret, mittitur hic, secundum Ambrosium, ad Siloem. August. etiam tract. 44. Cathecumenum per inunctum, & per Siloe baptismum exponit. Hæc recte, & vere mihi dici videntur.

Auctoris opinio.

Arcausam propriam huius facti eam esse existimo nempe Dominum voluisse significare, quid suo hoc aduentu, Iudæis eum non recipientibus, futurum erat: nimirum multo amplius excæcandos, quam prius. Si enim cæcus hic ad natatoriam non venisset, non solum visum non recepisset, sed oculi in peiori statu quam ante erant, luto deliniti manssissent. Talis fuit aduentus Domini his, qui eum non receperunt, nec venerunt ad Siloe, id est Christum missum a Deo: obdurati enim magis & excitati obscurati euaserũt, quod paulo post Dominus explicuit. Venit in iudicium vt, qui vident, cæci fiant: id est, qui sibi videre videbantur, nec receperunt, cæci facti sunt. Quam cæcitatem Isa. 6. prædictã legimus, Excæca cor populi huius. Quo loco ad hoc probandũ vsus est Paulus, Rom. 11. lutum ergo & terra imposita oculis mẽtis eorum fuit aduentus Christi, eorum vitio & culpa, quia ad Siloe noluerunt ire, id est, ipsum recipere: at recipientibus eum illustrati sunt oculi luto doctrinæ, & aduentus sui. Idcirco enim Euangelista Siloe, interpretatur, vt Christi figuram gerere indicet. Non solum autem excæcationem incredulorum significauit Dominus, sed ruinam, & vastationem etiam temporalem per Romanos futuram insinuauit, tacite interpretans verbum illud Isa. 8. Pro eo, inquit quod populus iste abiecit aquas Siloe, quæ vadunt cum silentio, & assumpsit magis Rasin, & filiũ Romeliæ, propter hoc ecce Dominus adducet super eos aquas fluminis fortes, & multas Regẽ Assyriorum &c. Cortex litteræ est, quia populus decem tribuum abiecit Regem Iuda noluitq. esse sub eo, qui per aquas Siloe significatur: quia Salomon in Siloe, seu Gichon, vnctus est, & maluit, Reges alienos, propterea traditus est in captiuitatem Assyrijs. At sensus præcipuus est, quia abiecit populus Christũ missum a Patre, traditus est in vastationem, & ruinam, & captiuitatem Romanis. Ita Basil. & Cyril. ibi hunc Isaiæ locum exponunt. & Euseb. lib. 7. de demonstr. Euang. cap. 2. Hoc est quod Dominus voluit nunc insinuare, in luto, & Siloe ipsos excæcandos magis, atque etiam puniendos, quia eum aduenientem, & velut saliuam terræ coniunctam, hominem factum non receperunt.

Cæci obedientia, & fides.

Tertio annotandum est, quanta fuerit huius hominis in hoc facto obedientia, & fides: obedientia quidem, dum passus est oculos luto deliniri, dum per mediam ciuitatem luto delinitus incedit: dum longum spatium, viæ peragit, adhuc cæcus: nihil respondit, nec obmurmurauit, nec cur sic facis, nec cur aliter non me sanas, dixit, sed prompte, quæ Christus fecit, & iussit accepit, & executus est: magna profecto obedientia. Faciliora iussit Helisæus Naman, vt sanaretur a lepra & obedire noluit, donec a seruis suis maxime rogaretur 4. Reg. 5. Fides vero, quia cum nondum Christum Dei filium esse, nec Messiã, crederet, lutum sibi impositum, & aquas cõmunes

munes ad visum recipiendum profuturas sibi existimauit, cum potius hæc visui noceant, & inutilia saltem ex sua natura sint. At virtus Christi ipsius cor excitabat, & adhæc exequenda promptum exhibebat.

Abijt ergo & lauit, & venit videns.

COMMENTARIVS.

PRæcepto Domini obtemperans; abijt ad natatoriam Siloe, & lauit oculos, visuq. statim recepto, reuersus est in ciuitatem. Breuitate verborum, & promptissimam hominis obedientiam, & efficacissimam Christi virtutem in sanando, Euangelista significauit; vt enim ille sine excusatione obediuit, ita & Christus obedientem sine mora illuminauit, & Euangelista breuissima oratione narrauit.

Itaque vicini, & qui viderant eum prius, quia mendicus erat, dicebant: Nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat? Alij dicebant; quia hic est. Alij, nequaquam; sed similis est ei.

CVm iam ætatis esset perfectæ homo hic, quãdo visum recepit: simul, & mendicus complures eum annos mendicasse, multisq. notum esse certum est; tantæ tamen rei nouitas præ admiratione multos dubitare fecit, an ipsemet esset, quibusdam non eundem, sed similem, vt euenire solet, alijs eundem se affirmantibus. Illud *Quia mendicus erat*, ponitur vt causa sequentium, nempe quia dicebant; *Nonne hic est, qui sedebat, & mendicabat?* Vicinos, & familiares, eundem esse affirmasse, eos autem, quibus minus ante notus erat negasse probabile est.

Ille vero dicebat, quia ego sum.

HEbraismus est; repetitur vox ipsiusmet cæci, ac si dictum esset, ille vero dicebat, se eundem esse, qui prius cæcus sedebat, & mendicabat. Simile est illud Ioan. 18. Dixi vobis, quia ego sum. Non patitur homo illustratus tantum latere beneficium, tamq. insigne Dei opus occultari, & hoc etiam præter visum receptum, nouum est Dei beneficium, vt tantæ fiat veritatis prædicator.

Dicebant ergo ei: Quomodo aperti sunt tibi oculi?

CVm se esse eum, qui cæcus prius erat confiteretur, consecutum est, vt quærerent, quomodo illi essent oculi aperti. Effectuũ mirabilium, & insolitorũ causas, & productionum modos velle scire naturale est; maxime huius rei causarum naturalium omnem ordinem excedentis. Nec dicunt, quomodo visum recepisti? Sed *Quomodo oculi sunt tibi aperti?* quia non huic potentia sensitiuæ seu visiua sola, sed etiam sensorium, & instrumentũ videndi restitutum est. Sunt enim cæci, quibus organum videndi integrum est, potentia tamen visiua propter aliquam organi intemperiem, aut impedita est, aut destructa; at isti cæco etiam organum ipsum deerat: hoc enim luto restauratum est. Vnde Cypri. lib. de bono patientiæ, dicit Christum luto formasse oculos, quod miraculi magnitudinem maxime commendat. Idcirco dicunt, *Quomodo tibi aperti sunt oculi?* solent enim palpebræ esse conclusæ, quando sensoria desunt.

Respon-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Respondit : Ille homo, qui dicitur Iesus, lutum fecit, & vnxit oculos meos, & dixit mihi : Vade ad natatoriam Siloe, & laua. Et abij, & laui, & video.

BReuissimis, & compendiosis verbis totam narrat historiam; plusq. quam interrogaretur respondit. Nam modum illi quærebant, at ipse, & modum, & auctorem tanti operis manifestat : quod & animi grati, & nouam illorum interrogationem impedire volentis, fuit. Nisi enim reuelasset auctorem, secundam sine dubio audisset illorum interrogationem. Cum vero auctoris perfectam nondum haberet notitiam, hominem appellat Christum, nihil altius de eo sentiens, quod meram hominis excederet naturam; quamuis diuinam in miraculo virtutem agnosceret. Quia autem Christus tunc celeberrimi nominis erat, idcirco dicit, *Ille homo, qui dicitur Iesus*, quod certe, vti diximus, ex aliorum vocibus audiuit, sicut & ille cæcus, qui a turba prætereunte nouit, quod Iesus esset, qui trãsiret. Lutum fecisse refert, quia sensit; at ex saliua factum tacet, quia nesciebat nec sensu id perceperat, vt Chrysost. hom. 56. perhibuit.

Et dixerunt ei : Vbi est ille? Ait, nescio.

QVia Iudæorum insaniam, & furorem paulo ante declinauerat Dominus, inuisibilis eis factus, idcirco requirunt : *Vbi est ille?* non animo recto, vt audirent, & crederent; sed vt deferrent, & accusarent, quod sequens factum indicat. nam cæcum ad Pharisæos ducunt; at homo Christi verbo obediẽs statim ac iussus est ire in Siloe natatoriam, a Christo discessit, nec vbi esset, scire poterat. Ideo interrogatus, vbi esset, nescire se respondet.

Adducunt ad Pharisæos eum, qui cæcus fuerat. Erat autem Sabbatum, quando lutum fecit Iesus, & aperuit oculos eius.

ADducunt cæcum ad Pharisæos, vt diligentius interrogaretur, quia eis videbatur, aut saltem dubij erant, an Sabbatum violasset Dominus. Propterea adiunxit Euangelista, *Sabbatum* fuisse *quando lutum fecit, & aperuit oculos* cæci; vt ea de causa a Iudæis adductum esse cæcum ad Pharisæos indicet. Et ita Chrysost. homil. 56. & Euthym. horum prauum animum exponunt.

Iterum ergo interrogabant eum Pharisæi, quomodo vidisset. Ille autem dixit eis : Lutum mihi posuit super oculos, & laui, & video.

CAusam interrogationis particula *Ergo*, indicat : nempe, quia Sabbatum erat, quando lutum fecit, quod in præcedenti sententia dictum est. In quo peruersitas eorum manifestatur. Non eos magnitudo tanti miraculi induxit ad interrogandum, sed malitia prætextu Sabbati ad accusandum, & calumniandum. Non refert omnia, quæ cæcus respondit, Euangelista : sed breuitatis causa aliqua recensет, quia iam prius totam, & integram responsionem descripserat. Probabile est respondisse, lutum fecit, & posuit super oculos meos, & dixit mihi &c. nisi velimus dicere cæcum, cum præsentiret, se accusandi gratia ad Pharisæos adductum, vel eos animo calumniandi interrogare, non respondisse, Lutum fecit; sed *Lutum posuit mihi*: quia illud ex coniectura sciebat, hoc autem sensu percipiebat. Certum relicto incerto prudenter respondet, ne ei, a quo beneficio tanto affectus erat, ex indiscreta responsione aliquo modo noceat, eumq. lædat.

Dice-

Dicebat ergo ex Pharisæis quidam : Non est hic homo a Deo, qui Sabbatum non custodit.

NOn omnium Pharisæorum hæc erat sententia. Attende autem insipientiam, & malitiam istorum : duæ enim erant in hoc casu illationes, & consecutiones; vna est, visum cæco a natiuitate restituit, ergo hic a Deo est : altera, in Sabbato parum luti confecit ad sanandum, ergo non est a Deo. Quis est tam iudicij expers, qui non videat priorem consecutionem esse fortiorem multo & potentiorem, quam posteriorem? Nam ex tanto facto multo verius concludebatur, esse a Deo, quàm quia parum luti confecit, non esse a Deo : quod etiamsi non ad tantum opus faciendũ confecisset, non propterea sequebatur esse contra Sabbati obseruantiam, cum sit minimæ cõsiderationis ex saliua parum luti conficere. Et esto, fuisset in maiori quantitate, licebat medicis propter sanitatem incertam, & dubiam tuendam medicamẽta etiam Sabbato conficere. At malitia excæcabat eos, vt relicta via certiori, & veriori veritatis, ad vanas rationes, & pueriles se conuerterent. Illa particula Ergo, illationem indicat sequentium, nempe ex eo, quia audierunt lutum posuisse super oculos hominis illius Sabbato; ideo intulerunt, *Non est hic homo a Deo*.

Alij autem dicebant : Quomodo potest homo peccator hæc signa facere? & schisma erat inter eos.

MAgis hi sapiebant, qui in partem contrariam opponebant sic : Si Sabbatum transgrederetur, & peccaret in hoc opere, non faceret tantum signum, quantũ hoc est. non enim audebant, nec poterant hi negare auctorem huius operis esse a Deo missum, & virtute diuina id efficere, licet id imperfecte senserint; quia hæc dubitantes, & admirantes proferebant, quod sine vlla hæsitatione, & constanter affirmare debuerant. His ergo, non a Deo esse propter Sabbati prætextam violationem; alijs propter miraculum a Deo esse contendentibus; dissensio, & schisma factum est inter eos. *Schisma* appellat dissensiones, & opiniones inter se differentes : quo vocabulo vsus est. 1. Corin. 11. Paulus, Audio, inquit, inter vos scissuras esse. Hic locus exactius exponetur in annotatione nona, vbi explicabitur illud : *Peccatores Deus non exaudit*.

Dicunt ergo cæco iterum : Tu quid dicis de illo, qui aperuit oculos tuos. Ille autem dixit : quia Propheta est.

CVm inter se dissentirent; illi qui pro Christo sentiebant, ambiguitatis iudicem cæcum ipsum constituunt, sperantes eum, qui Christi virtutem erat expertus, illis patrocinaturum. Esse autem vocem hanc eorum, qui Christum a Deo esse affirmabant, Chrysostumus hom. 57. probat : quia non dicunt; quid dicis de eo, qui Sabbatum soluit? sed de eo, qui oculos tibi aperuit. Præterea qui contra Christum sentiebant, non ad eum, qui beneficio erat affectus se conuerterunt, quem bene de benefactore sensurum, & locuturum arbitrati sunt. Idẽ sentit Euthymius. Particula *Ergo*, causam, & illationem indicat, nempe quia dissentiebant, idcirco ad cæcum ipsum se conuertunt, vtri parti faueret, scire cupiẽtes. Cæcus autem Prophetam esse dicit, quo verbo a Deo esse, & diuina virtute miraculum editum confitetur. Quamuis autem nondum perfectam tunc fecerit confessionem; fuit tamen vera, & recta licet sine articulo *Prophetа* ponatur.

Non

Universidad de Deusto
Biblioteca

Non crediderunt ergo Iudæi de illo, quia cæcus fuisset, & vidisset, donec vocauerunt parentes eius, qui viderat.

CONtra Christum sentientes, vt dicit Euthymius, non crediderunt cæcum natum fuisse hominem illum. Et notanda est particula *Ergo*: nam ex superioribus deducit sequentia, vt sit sensus; illi qui a Deo esse Christum negabant, audientes cæcum illi fauere parti a Deo esse dicentium, cum non haberent aliud refugium, negarunt factum: nam eo admisso, non superarat, quo se tuerentur, sed a Deo esse factum consentire cogebantur. At quo magis veritatem oppugnabant, eo veritas magis confirmabatur: vt enim dicit Chrysostomus hom. 57. huiusmodi est veritatis natura, vt vnde magis oppugnatur, inde magis confirmetur; & quo magis obtegitur, eo clarior euadat. Parentes hominis aduocant, vt ab eis veritatem inquirant: quo facto se ipsos condemnant. Si enim veritas constabat, vana erat parentum aduocatio: si autem incerta erat, cur sententiam protulerunt dicentes: Non est hic homo a Deo, qui Sabbatum non custodit. Præterea, quod valde annotandum est: si iudicarunt Sabbati esse transgressorem, quia lutum fecit: cur non crediderunt illum hominem cæcum fuisse, cum potius id credere deberent, vt causam accusandi haberent, quod lutum fecerit. At senserunt re vera plus posse miraculum ad confirmandum esse a Deo, quam lutum illud ad probandum, a Deo non esse: ideo miraculum occultare voluerunt. Varia est profecto, cæca, & inconstans malitia.

Veritatis vis & natura.

Et interrogauerunt eos dicentes: Hic est filius vester, quem vos dicitis, quia cæcus natus est? quomodo ergo nunc videt?

HEbraismus est, ac si clarioribus verbis dicamus; *Hic est filius vester?* & si est vester filius, est ne *Cæcus natus?* & si cæcus natus est, *Quomodo igitur nunc videt?* tres enim sunt hæ interrogationes, vt ex responsione parentum manifestum est. Forsan sperabant Iudæi parentes timore perculsos aliquid contra veritatem dicturos, quo miraculum obscuraretur. Tu autem attende, quomodo Iudæi, etiam nolentes, diuinæ veritati inseruiunt, nam & testes veritatis conuocant: testimonium enim parentes pro veritate perhibent.

Responderunt eis parentes eius, & dixerunt: Scimus, quia hic est filius noster, & quia cæcus natus est: quomodo autem nunc videat, nescimus, aut quis eius aperuit oculos, nos nescimus: ipsum interrogate; ætatem habet, ipse de se loquatur.

AD tres interrogationes factas parentes respondent. Fatentur in primis esse filium suum, & natum cæcum: at quomodo videat, ignorare: & adhuc adijciunt, nescire se quis eius oculos aperuerit. Timore autem Iudæorum inquisitionem in ipsum filium conuertunt, ætatem legitimam, vt in iudicio inquiri possit, habere affirmantes, quo verbo eius confessionem legitimam fore testificantur: quod etiam Iudæorum animos magnopere confundit.

Hæc dixerunt parentes eius, quoniam timebant Iudæos. Iam enim conspirauerant Iudæi, vt si quis eum confiteretur esse Christum, extra Synagogam fieret: propterea parentes eius dixerunt, quia ætatem habet, ipsum interrogate.

VErba hæc sunt Euangelistæ explicantis parentes timore Iudæorum dixisse se nescire, quo modo, aut quis aperuerit oculos eius, inquisitionemq. in filium

filium conuertisse. Vnde autem timor hic esset, etiam enarrat: quia iam *Conspirauerant*, id est, communi consensu decretum statuerant, vt quicumque cõfiteretur Christum esse, excommunicatus extra Synagogam ejceretur. Ne autẽ ex timore omnia, quæ parentes dixerunt, processisse crederemus, repetit Euangelista ea tantum, quæ ex timore responderunt, nẽpe: *Ipsum interrogate, ætatẽ habet*: respondeat, quis, & quo modo aperuit oculos eius. Insinuat Euangelista, parentes sciuisse, & intellexisse, at præ timore respondere noluisse. Dices si respondissent Iesum aperuisse oculos, & luto id fecisse, non propterea sequebatur eos Christum confiteri: non igitur erat cur timerent. Respondeo, si nihil aliud dixissent, certe non extra Synagogam ejecti essent: tamen timuerunt, ne si tantum opus Christo tribuerent, aliquam saltem suspicionem Christum confitẽdi in illorum animos inducerent. Quando enim aliquid valde timemus, etiam, quæ proxima sunt, vel aliquam habere propinquitatem cum illo videntur, refugimus.

Vocauerunt ergo rursum hominem, qui fuerat cæcus, & dixerunt ei: Da gloriam Deo, nos scimus, quia hic homo peccator est.

TEstimonio parentum conuicti sunt, vt crederent cæcum natum esse, nec amplius dubitarunt de facto: vocant ergo iterum hominem, non iam vt inquirant, sed vt auertant a Christi veritate, & eius fide, & dicunt: *Da gloriam Deo*, id est, fatere veritatem, quam nos testificamur: nempe esse hunc hominem scelestum, & peccatorem. *Da gloriam Deo*, formula est, qua vtebantur olim Iudæi, quando ab aliquo veritatis confessio exigebatur, vt apparet Ios. 7. Da, inquit, gloriam Deo, & confitere, & indica mihi: significantes Deum maxime in veritate manifestanda glorificari. Ita nunc hi dicunt. Veritas autem, quam ab eo exigunt, ea est vt dicat, & pronuntiet, quod ipsi sentiunt. *Nos*, inquiunt, *Scimus, quia homo hic est* impius &, *Peccator*: confitere hoc tu, & da gloriam Deo, & nostro testimonio crede, nos enim scimus talem esse. Dæmoniaca profecto hæc est superbia: quasi fide dignius sit ipsorum falsum testimonium, quam testimonium Dei tanto miraculo Christum approbantis. Deus enim testatur opere suo Christum esse a Deo, at ipsi testimonio diuino se opponunt. *Nos*, inquiunt, *scimus, quia hic homo peccator est*, & hoc confiteri cæcũ volunt, dicentes: *Da gloriam Deo*, quod, vt Aug. tract. 44. dicit, erat maxime contra Dei gloriam. Absente autem Christo, vt notat Chrysost. hom. 57. dicunt hæc: *Nos scimus, quia hic homo peccator est*, at cum audierunt a Christo: Quis ex vobis arguet me de peccato? nihil probare potuerunt. Proprium hoc est detractorum vitium, vt contra absentes loquantur, ne forte ab innocentibus, si adsint, redargui possint.

Detrahentium consuetudo.

ANNOTATIO VIII.

Da gloriam Deo, quid significet.

CHrysost. hom. 57. verbum hoc, *Da gloriam Deo*, in hunc modum exponit. Recognosce hoc opus mirabile a Deo acceptum, non ab hoc homine: nam nos scimus esse eum peccatorem. Quam expositionem etiam sequitur Gregor. lib. 2. in lib. 1. Reg. cap. 2. & Euthymius: nec est insolita hæc forma loquendi in scriptura etiam in eo sensu. Nam 1. Reg. 6. illi Sacerdotes, & Diuini Philistinorum dixerunt: Dabitis Deo Israel gloriam: id est, recognoscetis Deum Israel huius vestræ afflictionis, & pœnæ auctorem. Et placet multis hæc expositio: at non videtur mihi satis accõmoda contextui verborum. Primo, quia responsio cæci non consonat huic sensui: superuacanea enim videtur pars illa: *Cum cæcus essem, modo video*, nec erat ad rem. Secundo, quia non ausi fuissent Iudæi hi opus Deo tribuere, ne eo

Universidad de Deusto
Biblioteca

dato, Christum a Deo esse, conniterentur. Nam opus factum esse a Christo, negare non poterant. Nihil igitur de miraculo dicunt, sed sicuti prius dixerunt: *Non est a Deo, qui Sabbatum non custodit*, ita nunc: *Da gloriam Deo*, & confitere verum, nempe hunc esse peccatorem, cuius rei nos tibi testimonium perhibemus. Non nego probabilem esse expositionem Chrysostomi, sed quam secuti sumus in commentario, visa est accommodatior.

Dixit ergo eis ille: Si peccator est, nescio: vnum scio, quia cæcus cum essem, modo video.

COMMENTARIVS.

QVod illi malitiose tacuerant, cæcus exprimit. Illi peccatorem esse affirmarunt, & vt talem confiteretur, a cæco petierunt: ipse respondet, De eo, quod dicitis esse peccatorem, nescio: hoc tamen scio feciſſe opus mirabile, quia me cæcum natum illuminauit: hoc expertus sum, hoc testificor, illud *Nescio*. Non dubitando se nescire, dicit, nam vt paulo post apparet, esse a Deo sciebat: sed illud iudicium, ad se pertinere negat. Idem enim est, quod dicit: *Nescio*, ac si dicat, nec affirmo, nec nego: hoc enim ad me non pertinet, quod autem meū est testificari, hoc manifesto, nempe *Cum essem cæcus*, me videre. Refutat eorum petitionem, vt fateatur eum esse peccatorem, dicens, ad se hoc non pertinere id affirmare, vel negare: nec de hoc se esse interrogandum, sed de facto, quod ipse palam fatetur. Attende verba hæc, *Cæcus cum essem, modo video*, sic interpretanda, vt ex sequentibus verbis constat, nimirum: *Cæcus cum essem*, mihi visum restituit, aut fecit me videre: quasi diceret, nescio an sit peccator, scio tamen eum hoc mihi beneficium contulisse. Si sensus præcedentis sententiæ: *Da gloriam Deo*, esset, Recognosce hoc miraculum esse a Deo, & hoc opus non ab hoc homine, non esset hæc responsio accommodata.

Dixerunt ergo illi: Quid fecit tibi? quomodo aperuit tibi oculos?

NOta particulam *Ergo*, cum ille peccatorem confiteri nollet, quin potius miraculum repeteret, tacite auctorem commendans: idcirco miraculum calumniari conati sunt, cum alia via eum in suam sententiam inducere nequirent. *Dixerunt ergo*, iam non interrogant de re, quam calumniari non poterant, quia visum cæco a natiuitate dare, diuinum erat: sed de modo, vt respondente, lutum feciſſe, & posuisse super oculos, quòd Sabbatum non custodierit, insimulent. Incredibilis est horum malitia: tantum opus Dei, tam leuiter calumnia offuscare volebant. Tentarunt primo negare factum, quia diuinum agnoscebant: id non valentes, testium multitudine conuicti, factum calumniantur ex modo, quia lutum fecit: cum modus hic faciendi multò illustrius, & mirabilius efficeret, & redderet miraculum.

Respondit eis: Dixi vobis iam, & audistis: quid iterum vultis audire?

PEttæsus homo vanas Pharisæorum interrogationes, respondit: *Dixi iam vobis, & audistis: quid*, seu qua de causa *iterum audire vultis?* si quod dixi semel non audisſetis, merito iterum quæreretis: at, cum audieritis meam responsionem, non est cur amplius audire quæratis. In Græco textu habetur: *Dixi*

Dixi vobis iam, nec audistis, & ita legunt, & exponunt Chrysost. hom. 57. & Euthymius interpretantes sic: *Dixi vobis, nec audistis*, id est, nec credidistis. At re vera legitima lectio est nostra, *Et audistis*: hæc enim ratio & causa est, cur secundo non deberent interrogare, quia iam semel audierant. Adde, in eadem significatione sumendum est verbum: *Quid iterum audire vultis?* tum quia esset in verbo ambiguitas nimis proxima, vt in vno loco credere, in altero audire significaret: tum quia illud aduerbium *Iterum*, seu secundo, indicat in eadem significatione sumi verbum audiendi: si enim prius non audierant, non diceretur, quid secundo audire vultis? legendum est ergo: *Dixi vobis iam, & audistis*, ac percepistis dictum meum: *Quid est, quod*, secundo *audire vultis?*

Numquid & vos vultis discipuli eius fieri?

PRudenter iudicio meo se gerit cæcus hic: nouit enim eos summo odio prosequi Christum, factaq. eius calumniari: dissimulat ergo se id intelligere, & eorum frequentes interrogationes calumniandi causa factas, bene interpretari ostendens, dicit: *Numquid*, forsan tam auide hæc iterum audire quæritis, quia etiam, *Vos discipuli eius fieri vultis?* Miro artificio eos pupugit, quasi diceret, cum tantus sit homo hic, qui oculos cæci nati aperire potuit, vosq. sitis homines religionem maxime profitentes, profecto nō aliud mihi vestra illhæc tam exquisita diligentia de vobis pollicetur, nisi vos omnia hęc inuestigare, quia *Discipuli eius fieri vultis*, & propterea omnia prius diligenter inquiritis, ne aliquid temere facere videamini. Tacita est, & acris reprehensio eorum, qui persequebantur, quem vt magistrum debuerant sequi. Chryso. hom. 57. & Euthymius illam particulam *Et, numquid & vos*, indicare asserunt, cæcum hunc se discipulum Christi confiteri, ac si diceret. Numquid etiam vos, sicut ego volo vultis eius fieri discipuli? id credo verum esse, sed simul etiam addendum videtur, non se solum, sed alios multos significare voluisse, qui Christum sequebantur, & profitebantur.

Maledixerunt ergo ei, & dixerunt: Tu discipulus illius sis, nos Moysi discipuli sumus.

NOn potuerunt superbi homines ferre, an discipuli Christi fieri vellēt, interrogari: cęcū conuitiati sunt, & contumelijs affecerunt. Cōuitiū autem fuit: *Tu sis illius discipulus, nos* autem *Moysi sumus discipuli*. Verbum *maledixerunt* apud Græcos potius sonat cōuitium, quàm imprecationem mali, vnde illud: *Tu discipulus sis*, per cōuitium est dictum, idq. indicat cęcum in præcedenti sententia significasse se velle esse discipulum Christi, idcirco cōuitiantes ei, idipsum, vt conuitium, & contumeliam improperant. Sane cęcitas eorum cōuincitur: quod enim erat maximi honoris, tamquam conuitium inferunt. Vnde recte Gregorius. lib. 23 Moral. cap. 1. annotans sæpe bonum dici male, hoc vtitur exemplo: bonum isti protulerunt, nempe discipulum esse Christi: sed male, quia nō studio benefaciendi, aut honorandi, sed conuitiandi dixerunt, quod fuit malitiæ, & ignorantiæ simul. Basilius reg. breuior. resp. 24. Conuitium, inquit, seu maledictum est omne verbum, quod eo animo profertur, vt ex eo contumelia, seu ignominia alter afficiatur, licet verbum ipsum per se non videatur contumeliosum: atque hoc manifestum est ex Euangelio: *Maledixerunt ei, & dixerunt: Tu discipulus illius sis*. Hęc Basilius: si tamen rem consideramus, rale sit semper super nos maledictum, vt Augustinus tractatu quadragesimo dicit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nos scimus, quia Moysi locutus est Deus, hunc autem nescimus, vnde sit.

CVr se Moysi discipulos iactent,& Christum auersentur; causam adijciunt, quia sciunt Moysi locutum Deum esse,& a Deo illum esse missum: at vnde sit Christus,id est,an a Deo sit missus nesciunt. Profecto maiora, & efficaciora signa habuerant, vt intelligerent,& scirent Christum esse a Deo, quam vt scirent Moysi locutum esse Deum: & tamen impij, & increduli illud scire, hoc se nescire,dicunt. Nec fuit tam cauta impietas,quin sibi ipsi noceret: nam si nescitis vnde sit, id est, an a Deo sit, nec ne,quare tam asseueranter profertis, a Deo non est,homo peccator est?

Respondit ille homo, & dixit eis: In hoc enim mirabile est, quia vos nescitis vnde sit, & aperuit meos oculos.

MOdeste eorum ignorantiam affectatam, aut dissimulatam arguit, quia dixerunt: *Nescimus vnde sit*. Et est sensus,valde miror quo modo vos ignoretis vnde sit homo, cum ex tanto miraculo facile cognosci possit, vnde sit. Illud *Mirabile*, modeste quidem, sed efficaciter dictum est: & continet sententiam integram,ac si diceret: vix credi potest vos ignorare, vnde hic homo sit: est enim ignorantia nimis indigna vobis, qui tantam scientiam profitemini: aperire enim oculos cæci nati, opus est clare indicans, a quo sit homo, qui eos aperuit. Illud *In hoc*, Grece ἐν τούτῳ particula est, loco certe, aut sane. Illud *Et aperuit*, positum est pro causali, quia aperuit oculos, ideo mirabile est vos nescire.

Scimus autem, quia peccatores Deus non audit: sed, si quis Dei cultor est, & voluntatem eius facit, hunc exaudit.

CVr mirabile sit, eos ex tanto opere id ignorare, exponit. Nam trita, inquit, est sententia, quam ego, qui sum vulgaris homo, & idiota, & omnes mei similes scimus: nempe Deum non exaudire peccatores, sed eos, qui colunt eum, & voluntatem eius faciunt. Si igitur iste exauditus est a Deo, cum tantum opus non nisi a Deo proficisci potuerit, profecto peccator non est, sed cultor Dei, & voluntatem eius facit. Nota duas partes hominis iusti, & qui est a Deo: vna est, quod sit cultor Dei quantum ad fidem,& religionem: altera est, vt impleat diuina mandata. Fides,& charitas operans faciunt hominem iustum,& a Deo. In Græco vtroque loco vbi legimus: *Audit,& exaudit*: idem est verbum.

Iusti viri quas sint partes.

A sæculo non est auditum, quia quis aperuit oculos cæci nati: nisi esset hic a Deo, non poterat facere quidquam.

PRobat exauditum esse a Deo ex opere, quod a sæculo nemo fecit, quod indicat opus esse Dei, & non qualecumque, sed quale nemo Prophetarum, qui a Deo sunt missi, fecit: oculos enim cæci nati nemo vmquã aperuit. Cõcludit ex hoc esse a Deo. Si enim a Deo non esset, non posset quidquam facere ex miris signis, quæ facit, nedum oculos cæci nati aperire. Facile in hoc cæco agnosces

ces Spiritum Domini: nec enim tanta in idiota potuit esse sapientia, qua Doctores conuinceret: & illis dicentibus,non scimus, contradiceret, nos, inquit, scimus: nec tam intrepidus animus libere inter persecutores Christum confiteretur, & defenderet,cum ab omnibus etiam parentibus esset derelictus: nisi in eum ille intrasset Spiritus,de quo dicitur Mat.10. Non estis vos,qui loquimini,sed Spiritus patri vestri. Hoc spiritu afflatus,& confortatus, iam non dicit, nescio an peccator sit, sed palam a Deo eum esse confitetur.

ANNOTATIO IX.

Difficultas grauis de intellectu eius sententiæ: Peccatores Deus non exaudit.

GRauis est difficultas circa intellectũ illius sententiæ, *Peccatores Deus non exaudit*: si enim generaliter exponatur, vt nec in miraculis faciendis, nec in alijs quibuscumque impetrãdis peccatores rogantes audiantur a Deo, apparebat facile eius falsitas: nam peccatores a Deo exaudiuntur in multis, quod Basil. lib.de constitut. Monast. cap. 2. docet, & probat illa parabola Lucæ 11. Amen dico vobis etiãsi non dabit illi surgens, eo quod amicus est, propter importunitatem surget, & dabit illi quotquot habet necessarios. Hoc idem docet Aug. lib. 2. contra epist. Parmen. cap. 8. & probat illo Lu. 18. de publicano peccatore petente remissionẽ, & obtinente. Nec solum spiritualia, sed etiã temporalia petẽtes exaudiuntur sæpe peccatores: oratio enim est aliquãdo impetratoria,etiãsi meritoria non sit,& multis scripturæ testimonijs id notum est. Nã Ionæ 1. illi idololatræ petierunt liberari a Deo, a tempestate illa, & obtinuerunt. Quod si sententiam hanc non generaliter interpretemur,sed restringamus ad miracula,& opera huiusmodi, de quibus cæcus hic loqui videbatur, nempe Deum ad peccatorum petitionem non facere miracula, nec opera huiusmodi, quale fuit cæcũ natum illuminare: etiam sententia hæc falsitatis redarguetur. Nam certũ est per malos quoque & peccatores Deum miracula facere. Matt 7. Multi, inquit, dicent in illa die: Domine nõne in nomine tuo prophetauimus, dæmonia eiecimus, virtutes multas fecimus? quibus dicetur: Nescio vos. Quo loco vtitur Iustinus explic. quæ. Gent.resp.5. ad hoc idem confirmandum. Eandem doctrinam tradunt Augustinus lib. 83. quæst. quæst. 79. & Greg. lib. 9. epist. 58. immo etiam hæreticos miracula facere docet idẽ Greg. lib. 20. Mor. cap. 9. ex quibus omnibus deducitur difficile esse huiusmodi sententiam cæci tueri.

Deus etiam per peccatores miracula operatur.

Theophylactus hanc interpretãdam cẽset non generaliter, sed particulariter de operibus miraculorum, quæ Deus non facit orationibus, & petitionibus peccatorum. Sed hanc responsionẽ posterior obiectio impugnat: peccatores enim etiam miracula edere certum est. Augustin. autem lib. 2. contra epist. Parme. cap. 8. & tract.44. in Ioan.& ante eũ Origen. hom.5. in Iiai. dicunt hanc sententiã esse falsam, & ab homine nondũ per fidem illuminato pronunciatam, & opponunt contra eam priorem obiectionem factam superius: nã hanc sententiam generaliter dictam accipiunt. Alij eam non generaliter exponũt, sed cum Theophylacto de miraculorum operibus, veram esse affirmant hac ratione & sensu: Deum non facere miracula per peccatores in confirmationẽ innocentiæ ipsorum: tunc enim esset mendacij, & fallitatis reddere testimonium, quod Deus non facit. Christus autẽ non vtcumque miracula edebat, sed confirmans per ea se esse a Deo, seq. voluntatem eius facere, & hoc modo certum est, nisi talis esset, non potuisse quidquam simile facere. Si autem hanc sententiam sic exponamus, vera est, & accommodari contextui recte potest: cæcum enim de his operibus loqui verba ipsius sequentia probant: *Nisi hic esset a Deo, non posset facere quidquam*, nempe quidquam simile quale fecerat. Rursus cæcum in eo sensu protulisse sententiam hanc, nempe non posse Christum facere quidquã in suæ confirmationem innocentiæ, id probat quod omnibus notum erat, Christum miraculis illis confirmare, se esse verum Christum,& filium Dei a patre missum: si autem peccator esset, & non verus Christus, nec talis qualem se profitebatur,non posset talia facere. Superius cap.3.diffusius egimus de his Christi miraculis, quæ ad huius responsionis explicationem multum faciunt: hæc tertia responsio probabilis est, & olim eam sum secutus.

Nunc autem non improbabiliter alio modo respondendũ mihi videtur: in cuius expli-

Auctoris expositio.

Universidad de Deusto
Biblioteca

explicationem præsupponenda est doctri- A
na vera, quam docet Aug. lib. 83. quæstio. q. 79. malos quidem, & peccatores miracula virtute diuina facere, sed non aliquo proprio opere, sed signo iustitiæ, vt signo crucis, nomine Iesu, aut aliquo simili, quo fides vera declaratur: vt per id probetur veritas illius, cuius signum est illud, in quo miraculum fit. Cum enim in nomine Iesu miraculum fit, fides illius, cuius nomine fit, comprobatur. Hoc probat Augustin. illo Mar. 9. Magister vidimus quendam in nomine tuo eijcientem dæmonia, B
qui non sequitur nos, & prohibuimus eũ. Iesus autem ait: Nolite prohibere eũ. Ille igitur illo nomine miracula edens, Christi fidem confirmabat: ex illo enim signo declarabat, propter quem opus illud, & per quem fierer, nẽpe Christum. Hac ratione infideles, & hæretici miracula edere possunt & ediderunt, sed signo aliquo sanctæ Ecclesiæ, & Christi vt nõ ipsi, sed is, cuius signum est, miraculo illo probaretur. At C
peccator nullus sua simplici oratione, & petitione obtinuit a Deo miraculum: nec tale vnquam audiuimus, vidimus, aut legimus: sed solos iustos & Dei amicos impetrasse talia scimus. Hoc igitur est, quod nunc cæcus noster dicit: *Deus non exaudit peccatores*, vt eorum voluntate, & petitione signa faciat, sed iustos & sibi amicos, & gratos. Hoc affirmabat cæcus, quia in tota scriptura veteri nusquam legitur Deus ad orationem, & petitionem peccatoris edidisse miraculum. Idcirco dixit: A *seculo non est auditum*, & verum dixit. Cũ autem certissimũ esset Christum solo suo verbo, nõ aliquo signo adhibito, nec nomine inuocato, sed tactis quibusdã propijs, vt tactu, saliua sua, voce, imperio, oratione miracula fecisse: recte deduxit eum non esse peccatorem. Supponebat autẽ miracula esse vera miracula, & diuina virtute facta: cæcum enim natum illuminare solius Dei erat, similiter & mortuos suscitare, quorũ iam Christus aliquos suscitauerat. Nisi igitur a Deo esset missus, & secũdum voluntatem eius faceret, & iustus esset, talia opera non fecisset. Ex hac doctrina superius posita non solũ sequitur huius sententiæ interpretatio, sed sophistina Donatistarũ detegitur, qui vrebatur his verbis: *Deus peccatores non exaudit*, vt probarẽt sacramentum baptismi collarum ab hæreticis non valere, & esse reiterandum referente Aug. lib. 5. con. Donat. cap. 20. sed respondet Aug. Baptismum secũdum formam Ecclesiæ consuetã, non esse opus hæreticorum, sed Christi: nec id esse exaudire peccatores, quia nihil ipsi conferunt ex suo. Si enim ipsi suo merito, aut oratione effectũ Baptismi operaturi essent, vtique nihil faceremetur non id ita fit, sed Baptismo Christi simile est, sicut quãdo mali nomine Iesu, aut signo crucis, quæ sua non sunt, miracula edunt.

Responderunt, & dixerunt ei: In peccatis natus es totus, & tu doces nos?

COMMENTARIVS.

TAm manifestam, & conuincentem redargutionem ferre nõ valentes, nec habentes quid responderent, ad conuitia furore perciti se conuertunt, superbiam suam aperientes. *Tu*, inquiunt, *natus es totus in peccatis, & nos doces?* Natum totum in peccatis dicunt, quia non solum quantum ad animam natum in peccato existimabant, iuxta illud Psal. 50. In peccato peperit me mater mea, id enim commune erat multis: sed quia percussum cæcitate corporis natiua propter peccatum putabant. Peccatum ergo culpa quidem animam, pœna vero corpus infecerat: propterea totum in peccato natum appellarunt, quasi ipsi etiam non essent toti in peccatis nati, qui in anima peccati maculam habebant, & corpus multis miserijs subiectum propter peccatum sortiti erant: sicut & omnes nascuntur homines. Est autem vanum, & superbum argumentum, quia cæcus natus erat, etiamsi propter peccatum esset, Idcirco non posse veritatem nouisse, quam ipsi ignorabant. Quia vero nõ simplex responsio, sed simul conuitium fuit, propterea dicitur, *Responderunt, & dixerunt*.

Et eiecerunt eum foras.

NOn sunt contenti solis conuitijs, sed cognoscentes cæcum illum Christum confiteri, in suam tam peruersam, & erroneam sententiam eum pertrahere posse desperantes, e Synagoga eijciunt eum, excommunicant, & a consortio Iudæorum, qui tunc fideles habebantur, separant. Felix cæcus, qui primus pro nomine Iesu contumeliam passus, & absque Synagogis factus est: quod Ioan. 15. Apostolis futurum Dominus prædixit. Cæcus autem, qui nec verbis ipsorum a veritate auerti potuit, nec etiam huius timore pœnę motus est; maluit eijci e Synagoga, quàm ab eius confessione, qui tanto eum beneficio prosecutus erat, recedere.

Audiuit Iesus, quia eiecerunt eum foras: & cum inuenisset eum, dixit ei.

NOn destituit Dominus, qui propter confessionem eius conuitia, & contumelias passus erat, & adhuc pœnam eiectionis sustinebat, sed eum excipit. *Audiuit*, ergo Dominus, quia non sola diuina scientia id nouit, qua nemine referente omnia scit: sed etiam, quia manifestum fuit omnibus huiusmodi factũ, adeo vt fama ad aures exteriores Christi peruenerit, eumq. non casu reperit, sed consilio, & misericordia quæsitum inuenit; & quod ei ad perfectam deerat fidẽ, magnificentissime donauit.

Tu credis in filium Dei? Respondit ille, & dixit: Quis est Domine, vt credam in eum.

NOn tam ad intellectum, quam ad voluntatem refertur interrogatio: vt sit sensus: Vis tu in filium Dei credere? semper enim Deus hominum arbitrio in eorum salute, & fide concilianda vtitur. Ille paratum se exhiber, si modo sciat. Doceri petit: *Quis est*, inquit, *Domine*, filius Dei? eum si mihi demonstraueris credere in eum paratus sum. Dum Christus interrogat hominem exterius, virtute sua, vt agnoscere possit, & velit Dei filium, seq. paratum ad credendum exhibeat, operatur interius. Est autem cum articulo: *Tu credis in ipsum filium Dei*, vt de filio vero & naturali se loqui manifestaret. Aliquando in scriptura verbum actionis ad voluntatem refertur Ioan. 10. Propter quod opus me lapidatis? id est, vultis me lapidare, & Ioan. 13. Tu mihi lauas pedes? id est, vis lauare: ita nunc, *Tu credis*, idest vis, & paratus es credere.

Et dixit ei Iesus: Et vidisti eum, & qui loquitur tecum, ipse est.

QVod petit cæcus, concedit Christus, ostenditq. quis sit filius Dei, & diuino vtitur artificio. *Vidisti*, inquit, *eum*, non dicit. Ego aperui tibi oculos, nec ego sum, sed modeste & efficaciter opus factum ei proponit. *Vidisti*, inquit, *eũ*, quasi diceret: qui cæcus natus es, iam vidisti eum, a quo illuminatus es: ex tuo ipso visu recepto facile cognoscis, quis sit filius Dei, nempe ipsemet, a quo visum recepisti, *& qui tecum loquitur*. Seipsum in tertia persona indicat, non tam propter modestiam, quàm vt in illa carne, quæ videbatur, diuinitatem filij Dei latere doceret: quasi non id tantum esset, quod exterius videbatur, sed id quod per se latebat, & per illud quod exterius apparebat, videbatur, & loquebatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

At ille ait. Credo Domine: & procidens, adorauit eum.

EFficacia verbi Christi illuminatus interius credit, & exteriori verbo fidem profitetur. *Credo*, inquit, *Domine*, nempe te esse Dei filium verum: nec verbo contentus, ipso facto, & cultu, vt Dei filium reueretur, & colit: *Procidens*, enim, *adorauit eum*. Illuminatus perfecte corpore, & multo perfectius mente, non vt prophetam, sed vt Christum, & Dei filium verum recipit, & veneratur.

Et dixit ei Iesus: In iudicium ego in hunc mundum veni, vt qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant.

GRæca non habent, *Ei*, sed, *Dixit Iesus*, vt sermo non ad solum cæcum, sed ad præsentes, qui multi aderant, dirigatur. Siue ergo ei, siue multis hoc dictum sit: certum est de multis etiam, qui tunc aderant hęc esse dicta. Adorante igitur homine illo, eius Dominus fidem contemplans, profert hanc sententiam, cuius est sensus: Meo in mundum aduentu vnum hoc consecutum est, iudicii nempe, & discretio multorum in partes contrarias, vt illi, qui non videbant, & simplices, ac ignorantes erant, visum mentis receperint credētes: qui vero videbant, quia scientiam scripturarum, & legis profitebantur, cæci facti sint per incredulitatem. Hoc propter cæcum illum dixit, cui datum est, cum idiota & simplex homo esset, in Dei filium credere, & eum agnoscere: cuius etiam multi similes fuerunt: at illi legis Doctores, & Pharisæi sapientes, & scripturas tota die scrutantes, visum mentis, quem habebant, perdiderunt, & incredulitate excæcati sunt. Particula Vt, non causam, sed consecutionem indicat: cum non propterea venerit, vt aliquis excæcaretur, sed culpa eorum ex aduentu hoc est consecutum. Similis est sententia illa Luc. 2. Hic positus est in ruinam, & resurrectionem multorum in Israel. Dictum est hoc in confusionem, & terrorem Phariſæorum & legis doctorum, qui legis scientiam profitentes, aduenientem Christum non agnouerunt, pleni doctrina cum essent: at rustici, & ignorantes agnouerunt, & receperunt.

ANNOTATIO X.

Expositiones duæ illius sententiæ: *In iudicium ego in hunc mundum veni.*

EVthymius duas huius sententiæ refert expositiones: vna est, vt *Iudicium* hoc in loco sumatur pro supplicio, & condemnatione, siq. sensus: Ex meo aduentu cōsecutum est supplicium, & damnatio aliquorum, nempe quod illi qui vident, & sibi sapere videntur, cæci facti sunt culpa sua, & vitio: at illi, qui nō videbant, visum acceperūt per fidem. Ista interpretatio est Chryso. hom. 58. tamē non facile accommodatur verbis: tunc enim iudicium non complecteretur, nisi eos, qui cum viderēt, cæci facti sunt, qui soli damnationem hāc cæcitatis receperunt. Cum autem verbum hoc sit generale, complectens vtramque partem, vt iudicium sit vtrisque cōmune, & his, qui excæcati sunt, & ijs etiam, qui viderunt: idcirco adhibet alterā interpretationē, quæ accōmodatior est, vt hoc iudicii sit discretionis vnius ab altero. In aduētu autē Christi est hæc discretio hominū maxime facta, vt hi excæcarētur: hi vero lumē reciperēt. Hanc expositionē secuti sumus in cōmētario, & ea est Aug. trac. 44.

Sed dices: A quo est hoc iudicium, & discretio facta? Respondeo, a Deo, iustitiā suam cum illis, misericordiam autem cum his exercente. Iuste enim superbos Phariſæos excæcari permisit, & misericorditer paruulos illuminauit: iuxta illud Mat. 11. Confiteor tibi pater Domine cœli, & terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. quā sententiam huic præsenti accomodat Augustinus in quæstionibus noui, & veteris Testamenti capite septuagesimotertio.

Et

Et audierunt quidam ex Phariſæis, qui cum ipso erant, & dixerunt: Numquid & nos cæci sumus?

COMMENTARIVS.

NOn dixit tantum Euangelista audisse quosdam ex Phariſæis, sed adiunxit, *Qui cum ipso erant*, vt hac adiunctione ex ore proprio Christi, eos audisse tunc cum proferebatur sententia, significaret. Nisi enim hoc adiunctum, esset, aliquis existimare posset, eos audisse, quia ab alijs relata talia verba perceperunt, sicut audisse dictus est Dominus, eos e Synagoga cæcum eiecisse. Aliqui igitur ex Phariſæis, qui tunc aderant, talem sententiam audientes dixerunt Christo, *Numquid & nos cæci sumus?* deridentes hæc opponunt, & est sensus. Ecce nos videmus nunc; iuxta tuam autem hanc sententiam oportebat nos esse cæcos, quia ante etiam vidimus, nec cæci fuimus sicut iste, vt tunc videremus. Sententiam Christi de visu: & cæcitate spirituali, ipsi de corporali interpretati sunt per irrisionem & cotemptum. Illud, *Et sumus, & nos*, copulant cum illo cæco. ac si dicerent: fuimus nos etiam cæci sicut iste, cum nunc videamus. Tu enim dicis cæcos visuros, & videntes, cæcos tuo aduentu futuros.

ANNOTATIO XI.

Duplex expositio dicti Phariſæorum.

DVplex expositio huius sententiæ esse A potest. Vna est, vt Phariſæi intellexerint verbum Domini, quod erat de spirituali cæcitate, & visu, & tale sensum percipientes, in eodem respouderint. *Numquid & nos sumus cæci* mente qui ante videbamus? Altera est expositio, vt non intelligentes, aut se non intelligere fingentes verbum Christi de visione corporali, & cæcitate interpretentur, & respondeant per quandam irrisionem: Ecce nos videmus, qui prius videbamus, & cæci numquam fuimus. Chrysost. hom. 58. & Euthym. in hoc inclinare videntur: nam eos de corporali cæcitate, & visione intellexisse exponit. Vtraque est probabilis expositio, accommodatior tamen posterior.

Dixit eis Iesus. Si cæci essetis, non haberetis peccatum: nunc vero dicitis, quia videmus: peccatum ergo vestrum manet.

COMMENTARIVS.

DOminus eleganti artificio verba irrisionis illorum in sermonem conuertit serium. Et est sensus, *Si fuissetis cæci*, ea cæcitate, qua ego intelligo nunc, id est, ignorantes, & idiotæ, ac simplices, *Non haberetis peccatum*, nempe infidelitatis: at vos dicitis videre, id est, esse de numero videntium, idcirco cæci estis, id est, infideles, peccatumq. infidelitatis vestrum manet. Illi dicebant, se videre corporaliter, tamen Dominus applicat verbum visioni mentis, quia re vera existimabant se doctores, & sapientes, & propterea excæcati sunt, quia potuerunt cognoscere veritatem, & noluerunt. Illud autem, *Si cæci essetis*, intelligendum est de numero eorum, de quibus dictum est: Veni, vt qui non vident, videāt, tales enim visum receperunt; non autem de numero eorum, qui cum vidissent cæci facti sunt; hi enim peccatum habent. Dicit autem, *peccatum vestrum manet*, non tantum propter peccata cetera, vltra infidelitatem quorum remissionem non obtinuerunt, infidelis enim in sua infidelitate nullius peccati obtinet remissionem, ideo eius peccata manent: sed etiam propter ipsum peccatum infidelitatis, & excæcationis culpa eorum contractum, in quo adhuc perseuerabant. Illud *Quia*, non causam, sed declarationem significat, vt sit sensus: Dicitis vos videre, ergo peccatum vestrum infidelitatis manet: quod si fuissetis cæci, non illud haberetis, aut propter fidem quam recepissetis sicut cæcus hic, aut propter ignorantiam probabilem, excusationem haberetis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT DECIMVM.

AMEN amen dico vobis, qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium. Huic ostiarius aperit: & oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas. Et cum proprias oues emiserit, ante eas vadit: & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt ab eo: quia non noverant vocem alienorum. Hoc proverbium dixit eis IESVS. Illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis. Dixit ergo eis iterum IESVS: Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium. Omnes quotquot venerunt, fures sunt, & latrones: sed non audierunt eos oues. Ego sum ostium, per me si quis introierit, saluabitur: & ingredietur & egredietur, & pascua inuenet. Fur non venit, nisi vt furetur, & mactet, & perdat. Ego veni vt vitam habeant, & abundantius habeant. Ego sum pastor bonus. Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis. Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues. Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus. Ego sum pastor bonus, & cognosco oues meas, & cognoscunt me mea. Sicut novit me Pater, & ego agnosco patrem: & animam meam pono pro ouibus meis. Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili: & illas oportet me adducere, & vocem meam audient. Et fiet vnum ouile, & vnus pastor. Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam, vt iterum sumam eam. Nemo tollit eam a me: sed ego pono eam a meipso. Et potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam. Hoc mandatum accepi a Patre meo. Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis? Alij dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis, numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire? Facta sunt autem Encænia in Hierosolymis: & hiems erat. Et ambulabat IESVS in templo, in porticu Salomonis. Circumdederunt ergo eum Iudæi: & dicebant ei: Quousque animam nostram tollis? si tu es Christus dic nobis palam. Respondit eis IESVS: Loquor vobis, & non creditis. Opera quæ ego facio in nomine patris mei, hæc testimonium perhibent de me: sed vos non creditis, quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ, vocem meam audiunt, & ego cognosco eas, & sequuntur me: & ego vitam æternam do eis, & non peribunt in æternum: & non rapiet eas quisquam de manu mea. Pater meus quod dedit mihi maius omnibus est, & nemo potest rapere de manu Patris mei. Ego & Pater vnum sumus. Sustulerunt lapides Iudæi vt lapidarent eum. Respondit eis Iesus: Multa bona opera ostendi vobis ex Patre meo: propter quod eorum opus me lapidatis? Responderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia tu homo cum sis, facis teipsum Deum. Respondit eis IESVS, Nonne scriptum est in lege vestra, quia Ego dixi dij estis. Si illos dixit deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis: Quia blasphemas: quia dixi filius Dei sum? Si non facio opera patris mei, nolite credere mihi. Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite: vt cognoscatis, & credatis, quia pater in me est, & ego in Patre. Quærebant ergo eum apprehendere: & exiit de manibus eorum. Et abijt iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primum, & mansit illic. Et multi venerunt ad eum, & dicebant: Quia Ioannes quidem signum fecit nullum. Omnia autem quæcumque dixit Ioannes de hoc, vera erant. Et multi crediderunt in eum.

Amen

Amen amen dico vobis.

COMMENTARIVS.

VErba ista esse superioribus connexa, & ad vnam, eandemq. verborum continuationem pertinere, nemo est qui dubitet; qua ratione autem coniungenda sint, & quid Dominus per ea significare voluerit, non æque facile intelligitur, cum tamen sententiæ totius sensus inde maxime pendeat. Est igitur attendendum Pharisæos illo facto impio, quo cæcum a Christo illuminatum propter eius confessionem eiecerunt, duo mundo significasse. Vnum est, eos Christum non verum Messiam, sed Pseudo propheram, ac seductorem reputare, & talem ab omnibus esse habendum iudicare, quales tunc proximis diebus aliquos expetti erant seditiosos, & seductores, de quibus Act. 5. & apud Iosephum lib. 20. de Antiq. cap. 4. & 5. facta est mentio. Alterum est; quod ex priori consequebatur, omnes eos qui ipsum confitebantur, & in eum credebant, esse seductos, & errantes quales apud nos sunt hæretici, aut apostatæ a fide; idcirco eos a Synagoga veluti a fidelium numero separatos ejiciebant. Dominus ergo causam hanc, tamquam rem magni momenti suscipiens, has imposturas tamquam veritati diuinæ contrarias, repellere decreuit. Et qui vel parua data occasione solet multa in audientium vtilitatem docere; tanta nunc proposita loquendi opportunitate, silentio rem præterire noluit, cum vita hominum æterna sit, vt cognoscant verum Deum, & quem misit Iesum Christum. Primo igitur eorum cæcitatem redarguit, quod non videant, nec agnoscant veritatem, quam idiotæ, & humiles erant assecuti. Contra eorum autem impositiones, duas cõtrarias statuit veritates certissimas. Vna est, se non solum seductorem, & Pseudopropheram non esse, sed potius eos omnes esse seductores, & pseudoprophetas, qui per ipsum non intrant, tamquam verum ostium ouilis; illos vero esse veros, & legitimos pastores, & prophetas, qui per ipsum intrant. Altera est eos, qui in eum credunt, ipsumq. recipiunt, non solum non esse extra numerum fidelium, immo neminem esse de ouili Dei, nec inter oues, & fideles computandum, qui in eum non credit, nec per ipsum intrat. Parabola igitur de fure, & pastore, & ostio priorem veritatem harum docet, quod valde est attẽdendum: eo enim tendit, vt ostendat se esse velut ostium ouilis, per quod non intrantes, fures sunt, & latrones, qui uero intrant, pastores sunt. Nec hæc parabola assumpta est, vt Dominus se esse pastorem significet; hoc enim postea ipse adiunxit, ne ostium solum esse crederetur, quasi non esset etiam pastor; nũc autem ostium se esse declarat, per quod intraturi sunt, qui pastores in ouili sunt Dei, & qui nõ intrant, latrones sunt. Et hoc ea ratione factum est, quia illi Iudæi tamquam Pseudopropheram habebant eum & proclamabant: in quo etiam insinuat, nisi ipsi in eum crediderint, & non credentes, & potestatem in oues Christi exercere voluerint; futuros etiam latrones & fures, non pastores. Cum autem quę dicenda erant magni sint momenti, vtitur assecuratione in arduis docendis familiari dicens: *Amen amen dico vobis.*

Quomodo Parabola hæc superioribus sit cõnectenda.

Parabolæ scopus exponitur.

ANNOTATIO I.

Cõmunis sensus reijcitur.

CHryf. hom. 58. Euthym. & Theophyla ctus quos multi sequuntur, sic connectunt, & exponunt hanc parabolam, vt Christus se esse verum pastorem per eam significet; idq. ea occasione, quasi obiectioni taciturnæ Pharisæorum respondeat. Cum enim eos dixisset cæcos, & qui non viderent: poterant respondere, nos tibi

Universidad de Deusto
Biblioteca

non credimus, quia seductor es, non verus Christus, & pastor: ideirco Dominus se esse verum pastorem hac parabola docet. Sed hæc communis expositio non probanda videtur. Primo quia non propter ea, quæ obijcere poterant Pharisæi verbis illis, *Vt qui videant, cæci fiant*, hæc Dominus docet: sed propter principale negotium, quo ejicientes a Synagoga, credentes in eum, facto ipso Christum seductorem declarabant, omnesq. credentes in eum, seductos, & veluti hæreticos iudicabant. Hic enim cæcus fuit primus, in quē non verbis solum, sed etiam opere ipso propter Christum inuecti sunt. Ideirco Dominus prorulit ea verba nempe eos esse cæcos: & rursus adiunxit doctrinam contra impostoras eorum, non verbo tantum prolatas, sed ratione etiam confirmatas. Secundo, quia in hac parabola id solū Dominus voluit ostendere, se non esse seductorem: sed eos potius, qui ouibus præesse volunt, & ipsum non recipiunt, nec in eum credunt, esse seductores, fures, & latrones: quod h adiunxit se esse pastorem, id non ad scopum parabolæ pertinet. Tertio, quod fixe esset scopus, concludenda erat parabola sic: Ego sum pastor: at non est talis conclusio, sed Ego sum ostium. Hæc omnia in prosecutione expositionis multo magis declarabuntur, & confirmabuntur. A

Qui non intrat per ostium in ouile ouium, sed ascendit aliunde, ille fur est, & latro. Qui autem intrat per ostium, pastor est ouium.

COMMENTARIVS.

PArabolam proponit: Qui in ouile, inquit, ouium per ostium intrat, pastor est; qui vero aliunde ascendit, fur est, & latro. Ostium igitur ouilis discernit pastores a furibus, & latronibus. Fures, quia latere, & secure rapere quærūt, ostium fugiunt, ne in eos pastores insurgant, & deprehendantur: latrones aditum, & ingressum facilem per ostium non sperantes ab ostio diuertunt: vtrique ergo viam sibi facientes, septa aut maceriem transiliunt; ideo ascendere aliunde dicuntur. At pastor ingressum facilem habens nec latere quærens, cum nihil timeat, non ascendit aliunde, sed intrat per ostium. Fures, vt docet Hiero Oseæ 7. insidiantur, & occulta fraude decipiunt; latrones audacter aliena diripiunt. Addefures rebus; latrones etiam vitæ insidiari. Hæreticos furibus Ecclesiæ, Tyrannos latronibus comparare possumus. Fur arte, latro potentia nocent. Et attende verba, *Qui intrat per ostium pastor est ouium*, intellige de ijs, qui intrant propter oues ipsas: de his enim est sermo, nam oues etiam præter pastorem intrant per ostium.

Quo differant fur & latro,

Huic ostiarius aperit, & oues vocem eius audiunt, & proprias oues vocat nominatim, & educit eas.

COnditiones pastoris prosequitur, vt a fure, & latrone adhuc magis secernatur: simul etiam quia aliquibus harum vsurus est postea, vt se esse uerum pastorem, & Christum manifestet. Nam primus, & princeps pastorum Christus, aliqua habet communia cum pastoribus suis, quos vt mipastori aperit ostiarius: non autem furibus, aut latronibus. Secundo ingredientis pastoris vocem oues discernunt, & pastorem agnoscunt, ex consuetudine, & frequentia vocis: hoc enim significat: *Vocem eius audiunt*, id est, eum ex voce discernunt. Tertio proprijs nominibus oues vocat. Quarto educit eas ad pascua. Hæc sic intellige; ingreditur pastor ouile, vt ad Pascua educat oues, nominatim eas vocat, & ipsæ pastoris voces agnoscentes obediunt,

Pastoris proprietates.

diunt, & veniunt ipsum sequentes. Est igitur prima conditio pastoris, ingressus per ostium: secunda, ostiarius aperit: tertia, ab ouibus ex voce agnoscitur: quarta nominatim vocat eas: quinta, ex ouili ad pascua educit.

ANNOTATIO II.

Ostij, & ostiarij nomine quis intelligendus.

QVid per ostium, & ostiarium hoc in loco intelligendum sit, tractant Doctores. Chrysost. homil. 58. Ostium diuinas scripturas legis, & Prophetarum interpretatur: cum per has ingressus sit Christus. Præmissæ sunt enim scripturæ, in quibus, quæ futura erant in Christo, & per Christum prædicerentur: vt aduenies Christus per ea agnosceretur, quæ prædicta sunt: hoc igitur est ostium. Ostiarium autem dicit esse Moysem, cui leges diuinæ concreditæ sunt. Idem Euthymius cum alijs sentit. At August. tract. 45. Christum ipsum ostium, Spiritum Sanctum autem dicit esse ostiarium, tract. 46. quam expositionem amplectuntur aliqui: hi enim omnes parabolam de pastore vero, qui Christus est, exponunt. Ista tamen expositio maxime Chrysostomi non videtur accommodari posse. Cum enim Christus se esse ostium interpretetur, non video qua ratione aliud præter Christum alicui exponere liceat: quod si aliud ostium ab hoc discernas, erit profecto in verbis Christi confusio, dum vnū ostium in primis, alterum in proximis verbis intelligit, cum non explicuerit, quod sit illud primum. A ex Prouerb. Beatus vir, qui audit me, & vigilat ad fores meas quotidie, & observat ad postes ostij mei. Ostium hoc Christus est, per quem ad Deum ingredimur. Fores, & postes ostij huius, scripturæ sunt: ad quarum studium & obseruationem Spiritus sanctus exhortans dicit: Beatus ille, qui intentus est postibus & foribus ostij mei: id est, vigilat & considerat scripturas, vt dum videt impleri, quæ prædicta sunt in eis, sciat & discernat tempus aduentus Christi: sicut qui intentus est foribus, & postibus ostij clausi, quando motum, aut strepitum percipit, iam aperiri ianuam agnoscit. Christus ergo ostium ipsum est, clausum scripturis legis, & Prophetarum, velut foribus, & postibus. B

Præterea Moyses nō aperit ostium scripturarum credentibus in Christum, sed potius Spiritus sanctus ipse. Nec solis scripturis Moysis continebatur Christus, sed etiam prophetarum: non igitur ipse est ostiarius. Ostium igitur Christus est, non sui quia de se non loquitur in parabola, vt velit significare, se esse pastorem: solum enim docere conatur se non esse seductorem, sed eum, per quem in ouile Ecclesiæ ingrediendum est: & qui per eum intrat, verum esse pastorem, qui vero aliunde furem, & latronem. Veri igitur pastores, & prælati per Christum intrant, his Spiritus sanctus aperit ianuam: quia fides ipsa, per quam ingreditur, donum est Spiritus sancti: potestatem veram eis impertit, vt quæ faciunt rata sint. Oues etiam vocem agnoscunt, quia verus pastor doctrinam antiquam, & iam in Ecclesia receptam docet, & per legitimam potestatem & veram doctrinam pascit, & ad pastum educit oues: &, si vt debet officium exercet, nominatim vocat: quæ postea omnia exactius declarabuntur. C D

Spiritus sanctus ostiarius est.

Christus est ostium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et cum proprias oues emiserit, ante eas vadit, & oues illum sequuntur, quia sciunt vocem eius. Alienum autem non sequuntur, sed fugiunt abeo, quia non nouerunt vocem alienorum.

COMMENTARIVS.

SExta conditio boni pastoris, est ante eductas, & emissas oues vadit, eas ducens, & viam dirigens ad pastum, & oues sequuntur eum ante euntem, quia vocem agnoscunt. Nam pastor sonos & voces emittit, oues vocans, quas agnoscentes, ipsum præeuntem, & ducentem sequuntur. Alienum autem non solum non sequuntur, sed potius fugiunt, quia vocem eius non agnoscunt; non enim assuetæ sunt vocibus alienorum. Possumus hæc verba in duas conditiones distinguere, veri pastoris, vt sit sexta, oues præire, septima autem oues sequi. Possumus etiam vnam, & eandem conditionem, ex vtraque perfectam facere: & erit sexta.

Alia Pastoris proprietas.

ANNOTATIO III.

Pastoris est sequi, & eiã antecedere greges.

ATtende pastores, & sequi, & antecedere solere oues, seu greges. Quando enim educuntur ex ouilibus, aut in aliquem locum transferuntur, præcedit dux viæ pastor, dirigens ad pastum, vel locum in quem ducuntur: & hic est pastor notus ouibus, vt vocem eius audientes ipsum sequantur. Alij etiam sequuntur oues, ne aliqua ouis defessa maneat, aut aliqua de causa recedat a grege: indigent enim oues & greges, non ductore solum, sed & custode. Hinc est, quod in scriptura aliquando vnum, aliquando alterum legimus. Psal. 77. De post fetantes accepit eũ. Et 2. Reg. 7. Ego te tuli de pascuis, sequentem greges. Est enim vilius officium sequi, & solet esse seruorum, atque famulorum. Psalm. vero 79. dicitur: Qui regis Israel intende, qui deducis velut ouem Ioseph. Verbum deducis נהג Septuaginta verterunt ὁδήγησις, a verbo ὁδηγέω, quod significat duco, seu dux sum, inde ὁδηγός, id est dux, qui præcedit, & viam demonstrat. Et Ierem. 17. Ego autem non sum turbatus te pastorẽ sequens. Ecce pastor præcedit. De hoc igitur pastore dicitur. Ante eas vadit. Hinc sequitur obiectionem Chrys. hom. 58. non esse validam: inquit, enim solere pastores sequi, non præcedere. Nec responsio eius videtur satis accommodata, dum ait pastores quidem sequi nõ precedere: sed vt Christus se omnium ad veritatem inueniẽdam ducem ostendat, contrarium pastoribus morem seruat. Quæ responsio non videtur legitima: nam ex similitudinibus pastoris materialis, se verum pastorem esse ostendit. Oportet ergo materialem pastorem oues præcedere: nisi enim præiret potius se non esse verum pastorem probaret.

B

Recentiores nescio quæ in hac parte sine auctoritate docent: veritas ex scriptura, & experiẽtia ipsa satis patet. Sunt enim qui præeunt, & sunt qui sequuntur. Illi vt dirigant, hi vt custodiãt. Dirigere est proprium eorum, qui noti sunt ouibus: non enim sequuntur, nisi cuius vocem, aut habitũ ex frequenti sensatione cognoscunt.

Pastor ouiũ custos, & dux dicitur.

Hoc proverbium dixit eis Iesus. Illi autem non cognouerunt quid loqueretur eis.

COMMENTARIVS.

NOn intellexerunt Pharisæi, quid Dominus in parabola superiori significare voluerit: quamuis enim verborum corticem perciperent, tamen sensum prætensum non sunt assecuti. Habet enim parabola seu similitudo, præter communem verborum intelligentiam, latentem quandam significationem, quæ ex collatione, seu similitudine intelligentiæ prioris accipitur. Hanc non percepe-

perceperunt increduli illi homines. Et recte hoc est a Domino factum, vt se esse cæcos, & non percipere, quæ dicebantur, vel ipsa experientia discerent: & quod verbo non credebant, opere ipso probarent.

ANNOTATIO IV.

Prouerbiũ quid significet.

PRouerbium hoc loco Græce dicitur, A παροιμία: est autem dictum commune, quod per hominũ ora passim circumfertur, quod alio nomine Adagium vocamus. Hoc autem loco, non in hac sumitur significatione, sed vt idem sit quod parabola. Græce παραβολή, quasi comparatio & similitudo: frequenter enim vnum pro altero vsurpatur, & prouerbium parabola, & parabola prouerbiũ dicitur in scriptura. Apud Hebræos autem est מָשָׁל Prouerbium igitur, parabolam significat in hoc loco: cuius cum alter sit sensus, præter eum, qui ex communi vocum significatione concipitur, explicatione indiget, aut diligenti studio, vt intelligatur, B opus est. Verbum autem Hebræum commune est, & prouerbio, seu adagio, & parabolæ: nam Ezech. 18. pro adagio sumitur. Quid est quod parabolam vertitis in prouerbium? In Hebræo est verbum cum nomine, vt solent sæpe Hebræi facere, ac si barbare diceremus, quid est, quod prouerbium prouerbiatis? non enim Latinũ verbum habemus, sed nomen: id est, frequenter hoc prouerbium profertis. At Psal. 18. Inclinabo in parabolam, aurem meam. In Hebræo idem est nomen & pro parabola accipitur. Explicare autẽ differentiam inter parabolam, prouerbium & exemplum, & diffinire singula, non est nostri hoc loco instituti.

Dixit ergo iterum eis Iesus: Amen amen dico vobis, quia ego sum ostium ouium.

COMMENTARIVS.

CVm intelligerent allegoriam sententiæ præcedentis, dignatus est Dominus explicare: & hoc illa particula *Ergo*, indicat, ac si diceret: cum non assecuti essent Pharisæi sensum, propterea Dominus hæc iterum, & secundo loco adiunxit, vt quæ non erant intellecta, exponeret. Asseueranter igitur se ostium ouium esse dicit: vt enim per ostium aditus, & ingressus patet in ouile: sic per Christum, & fidem in ipsum ingrediendum est in Ecclesiam Dei, & in regnum cæleste. Qui enim de Christo non recte sentit, ab ouili hoc excluditur, nec ei patet ingressus. Quibus verbis significat illos Pharisæos esse extra Dei, & Christi Ecclesiam: quamuis sibi maxime præcipuum locũ in Synagoga tenere viderentur: cæcum autem illum ab eis reiectum, non esse vere exclusum ab ouili Dei. Hic enim per ostium verum intrauit, illi autem ostium hoc per quod oportebat ingredi respuerunt. Hinc patet causa, cur Dominus se ostium esse dixerit: quamuis enim pastor sit, vt inferius docebit: tamen quia parabola hæc eo tendebat, vt Pharisæos ostenderet de ouili Dei non futuros, nisi in Christum crederent: decipiq. valde, putantes de Synagoga merito eiectum cæcum, quia in eũ crediderat, cum ipsi potius extra Synagogam veram essent: propterea dixit, *Ego sum ostium*, Si enim pastorem se diceret, non videretur excludere eos ab ouili, sicut manifeste excludit, quando ostium se esse dicit: qui enim non intrant per ostium, fures sunt. Et attende non simpliciter ostium se esse dixisse, sed *Ostium ouium*: vt veritatem etiam secundam superius narratam doceret, nempe non ostium tantum pastorum, sed etiam ouium esse: vt nec inter oues quidem Dei sit, qui per ipsum non intrauerit: & rursus omnes intrantes esse oues, siue pastores sint, siue tantum oues. Hæc verba satis probant ostium illud, de quo superius mentio facta est, non esse scripturas, sed ipsum Christum. Nec eam sententiam esse pronuntiatam propter Christum, sed propter alios ministros, & pastores, qui veri non sunt, nisi per eum ingrediantur: vt ex eo

Quo modo Christus ostium.

Quare Christus ostium dicitur ouium.

Pharisæos

Universidad de Deusto
Biblioteca

Pharisæos argueret, qui se veros pastores, & prælatos existimabant: cum tamen Christum, qui ostium est, reiecerint, cæcumq. illum exclusérint, qui vere per ostium intrauerat. Esse autem hęc verba explicationem præcedentis parabolæ præter contextum ipsum, indicat illa particula *Ergo*, quæ eo posita est, vt significet Dominum hanc posteriorem addidisse sententiam: quia Iudæi non intellexerant priorem. Si autem non esset hæc explicatio prioris, non recte, nec accomodate ista connecterentur. Ostium igitur Christus est, per quod oues, & pastores oportet in Ecclesiam Dei ingredi.

Omnes, quotquot venerunt fures sunt, & latrones.

PRosequitur parabolæ explicationem contra pastores falsos: quos Latrones conuincit esse, quia se ostium ouilis, & ouium faciebant, & eas a vero Christo auertebant, sibi pastoris officium vsurpantes. Restringenda est autem sententia hæc generalis per præcedentem, vt sit sensus: Omnes qui venerunt se pastores ouium dicentes, aut Christum se esse iactantes, quia per ostium verum non intrarunt, fures fuisse, & latrones. cum non aliud sit ostium præter Christum, & qui per eum non intrant, oues non sunt, multo minus pastores. Hoc dicit propter nonnullos, qui ante eius aduentum, se tamquam Christum, & Messiam populo annuntiarunt, vel quod proprium Christi erat, sibi vsurparunt: quales fuerunt Theodas, & Iudas, de quibus habetur Act. 5. & si qui sunt alij. Hi enim deceperunr multos Iudæorum, eis persuadentes, se esse promissum Christum, aut quod Christi erat profitentes. Hi sunt fures, & latrones: at Christus est verum ostium, & qui per ipsum non intrat, de ouili non est. In Græco habetur, quotquot venerunt ante me, & ita Chry. Euthy. & ceteri Græci legunt.

Christus de eis loquitur, qui se veros pastores mentiebantur.

ANNOTATIO V.

Contra Manichæos, hoc Ioannis loco abutentes.

MAnichæi Prophetas contemnentes & damnantes, hoc loco abutebantur quia quotquot ante Christum venerunt, fures & latrones fuerũt, vt auctor est Augu. lib. 5. contra aduersarium legis, & prophetarum, cap. 4. Sed verbum sequens, vt recte Chrysost. hom. 58. dicit, hanc hæresim conuincit: nam sequitur, oues non audierunt eos, quod in laudem ouium dictum esse nemo negabit: at oues audierunt Prophetas, & si non audissent, essent maxime reprehendendæ: non igitur sententia hæc propter eos dicta est.

Quot dicat fures & latrones.

Qua vero ratione Prophetæ ab hac sententia excludantur, nõ eodem modo omnes exponunt. Aug. loco citato dicit excludi illo verbo, *Venerunt*: veri enim prophetæ non venerunt, sed missi sunt: Pseudo prophetæ autem a se ipsis venerunt, iuxta illud Ierem. 23. Non mittebam Prophetas, & ipsi currebant: non loquebar ad eos, & ipsi prophetabant. Hæc ergo sententia secundum mentem Aug. omnes generaliter falsos prophetas excludit. Idem dicit Hiero. Osee. 7. & ante eos eandem explicationem affert Clem. Alex. lib. 1. Stromat. vt venire dicantur, quia non missi, sed a se ipsis venerunt: nec tantum Pseudo prophetas comprehendit in ista sententia, sed & illos Philosophos, qui dogmata erronea, & falsa tradiderunt, se hominum magistros & doctores facientes. Sed hæc expositio non firmo innititur fundamento: nam venire etiam dicuntur, qui missi sunt. Ioan. 1. dicitur de Ioanne, Hic venit, vt testimonium perhiberet de lumine, qui tamen paulo ante dicitur a Deo missus. Præterea non esse sic limitandam sententiam, probant sequentia verba, cum dicitur: *Quotquot venerunt, fures sunt: ego veni, vt vitam habeant*. Si propterea quia venerunt, dicũtur fures, non erat dicẽdũ: *Ego veni*, sed ego sum missus, quã obiectionẽ sensit Aug. tract. 45. & aliter limitauit.

Aliqui nostro sæculo limitant hãc sententiam sic, *Quotquot venerunt*, se Christum seu Messiam esse annũciantes, fures fuerunt: sed nimis esset tunc restricta hæc sententia, nec cõstat aliquos tales præcessisse, qui se Christum iactassent, & mentiti essent. Iudam enim, & Theodam Christũ se professos esse non legimus.

Accommodatior erit expositio, si non de omnibus Pseudo Prophetis, nec de his solis, qui se esse Messiam mentiti sunt interpretemur: sed de illis etiã, qui, quod Christo erat propriũ, modo aliquo vsurpabant: quales illi duo fuerunt, de quibus Act. 5. legimus: hi enim omnes non per ostium intrabant, quod vere est Christus.

Expositio textui conuenientior.

Sed non audierunt eos oues.

COMMENTARIVS.

ILlos fures, & latrones fuisse, signo quodam probat veri, & falsi pastoris, quia oues eos non audierunt. Prædicarunt quidem, & annuntiarunt se esse Christum, & Messiam aut se eas habere virtutes, quæ Christi futuri erant: sed oues vocem eorum, tãquam alienorum, non audierunt, nec eos secuti sunt. Quamuis enim aliqui eos receperunt, vt habetur Act. 5. tamen omnes cum ipsis perierunt: electi autem, & fideles veri non audierunt eos, nec voci ipsorum auscultarunt: si autem veri fuissent pastores, oues vocem eorum audissent.

ANNOTATIO VI.

Quo modo veri sit fures & latrones ab ouibus nõ fuisse auditos.

AVg. tract. 45. magnam difficultatem A mouet, qua ratione dictum sit: Oues non audisse Pseudo Prophetas, fures, & latrones illos, cum certum sit multos ex electis aliquo tempore deceptos extitisse. Sicut multi sunt reprobi, qui aliquo tempore veritatem sequuntur: modo autem multi sunt electi, qui inter infideles, aut inter peccatores adhuc viuunt pessime: multi etiam hæresibus sunt obcæcati, qui tamen conuertendi sunt ad veritatem. Sicut ecõtrario non desunt, qui nunc bene viuunt, male postea victuri, & malo fine vitam finituri. Ergo oues vocem latronum audire potuerunt, & sequi. Recitat Aug. quorũdam responsionem: nempe tunc non esse oues, quando fures audiunt, & sequuntur. Huic opponit Aug. illud Ezec. 34. Errantem ouem non reuocastis: ouis igitur erat, etiã quando errabat. Idcirco alteram ipse adhibet responsionẽ: oues non audisse eos, quia non in ea voce audienda perseuerarunt. Quãuis enim aliqui electi ad tempus falsos Doctores, & Pseudo Prophetas audiant: resipiscũt & recedũt ab eis, ad suũq. verum reuertuntur pastorem. Hæc Aug.

Possumus etiam aliter respondere, vt non de electis tantũ, & prædestinatis hæc exponamus: nam oues fideles omnes sunt, B siue reprobi, siue electi, & ad ouile tam hi, quam illi pertinent: oues igitur non eos audisse dicuntur, quia illi, qui populum a lege, & Prophetis auertebant, paucos sui erroris defensores, & discipulos habuerunt, breuiq. omnes perierunt: at verum Christum nõ pauci, sed innumeri populi ex Iudæis, & Gentibus erant audituri, nec nomen eius vmquam cessaturum.

Ego sum ostium: per me, si quis introierit, saluabitur.

COMMENTARIVS.

ITerum repetit se esse ostium: prius enim esse ostium dixerat ratione pastorum, vt parabolam explicaret & alios omnes, qui Pseudochristi exiterunt, reijceret. nunc iterum repetit se ostium esse: vt probet esse ostium respectu ouium, sicut & pastorum, omniumq. qui in ouile intrant: *Qui per me*, inquit, *introierit vicam* habebit, & *saluabitur*, & sumitur similitudo ab ostio ouilis. Sicut enim oues in ouile per ostium intrantes, ibi conseruantur, & tutæ, ac sine curæ manent a lupis vitæ earum insidiãtibus: sic qui in Ecclesiam per Christum intrant, vitam habent, & ab hostium potestate liberantur, extra quam Eccle-

Universidad de Deusto
Biblioteca

siam salus, spiritualisq. vita non est. Argumentum veri ostij est, quando per ipsum in ouile verum salutis intratur. Illi fures ostia fuerunt, non ouilis, sed macelli: perierunt enim omnes illi, qui illos sunt secuti, vt pater Act. 5. Ad hoc enim alludit Dominus dicens: *Per me si quis introierit, saluabitur.* quasi ostiũ sit non macelli, sed ouilis, vbi non mactantur, sed saluantur oues.

Et ingredietur, & egredietur, & pascua inueniet.

NOn solũ, qui per Christum ingreditur in ouile Ecclesiæ, salutẽ & vitam cõsequitur: sed in omnibus suis actionibus, & operibus, siue occultis siue manifestis dirigitur, & prosperatur, iuxta illud: Omnia, quæcumque faciet, prosperabuntur. & est metaphora ab ouibus, quæ siue ingrediantur, siue egrediantur, quocumque se conuertunt, inueniunt pascua. Tanta est fecunditas, & vbertas ouilis Christi, quæ est sancta Ecclesia. Phrasis est Hebræa egressum, & ingressum appellare omnia negotia, & opera hominis. sic 2. Reg. 3. Ioab dixit ad Dauid: Ignoras Abner filium Ner, quoniam ad hoc venit ad te, vt deciperet te, & sciret exitum tuum, & introitum tuum? id est omnia opera tua, siue quæ in secreto, siue quæ in manifesto agis. & 3. Reg. 3. Ego sum puer paruulus ignorans in ingressum, & exitum meum? id est nescius, quæ me oportet facere, siue in his quæ ad me, siue in his, quæ ad regni administrationẽ pertinent. & Ps. 120. Dominus custodiat introitum tuum, & exitũ tuũ: id est, in omnibus operibus tuis, siue quæ ad te, siue quæ ad alios spectant, siue publica, siue secreta protegat, & conseruet te. Sic etiam nunc dicitur, vbique inueniet pascua diuinæ doctrinæ, & gratiæ, iuxta illud Psal. 22. Dominus regit me, nihil mihi deerit, in loco pascuæ ibi me collocauit. & Ezech. 34. In pascuis vberrimis pascam eas, & in montibus excelsis Israel erunt pascua eorum. quæ verba Hieronymus de militante, & triumphante Ecclesia exponit.

Ingressus & exitus nomine quid scriptura significet.

ANNOTATIO VII.

Ingredi, & egredi multifariã exponitur.

AVgust. tract. 45. dupliceem superioris sententiæ adfert interpretationem. Vna est, vt per exitum opera exteriora, per ingressum, opera interiora intelligantur: in vtrisque enim a Deo oues Christi pascuntur. Et conformis est hæc expositio illi, quam Chaldaica paraphrasis adhibet illis verbis Psalmi, Dominus custodiat introitum tuum, & exitum tuũ: introitum, inquit, idest, legis studium: exitum, idest, negotiationem. Similem fere expositionẽ adfert Basil. lib. de Spir. sancto. cap. 8. Altera est, vt per introitum intelligamus ingressum per viuam fidem in Ecclesiam militantem, vbi pascua salutis sunt: per egressum, mortem temporalem, per quam fit transitus in Ecclesiam triumphãtem, & regnum cæleste, vbi sunt perfecta pascua, & perennia. Et cõforme est illud Hieron. super Ezech. 34. quod in commentario adduximus. Sunt istæ interpretationes quantum ad doctrinam veræ, & quantum ad sensum probabiles: nec in re diuersæ sunt ab ea, quam in cõmentario posuimus, præter id, quod phrasis illa est Hebræa, significans veluti generalitatem quandam operationum, & actionum. Euthy. exponit: *Egredietur, & ingredietur,* id est, ad omnem mundi locum, vt significetur Ecclesiæ dilatatio. Aliqui recentiorum exponunt: *Egredietur, & ingredietur,* id est, libere, & secure conuersabitur, iuxta illud 1. Reg. 18. De Dauid, qui ingrediebatur, & egrediebatur in conspectu populi: id est, familiariter, & libere cõuersabatur. Et Act. 1. In omni tempore, quo intrauit, & exiuit inter nos Iesus: id est, nobiscum est familiariter conuersatus. Quãuis hæc omnia vera sint, mihi tamẽ magis probatur, quod in commentario dixi.

A

B

Fur

Fur non venit, nisi vt furetur, & mactet, & perdat: ego veni, vt vitam habeant, & abundantius habeant.

COMMENTARIVS.

SE esse verum ostium ouium, non autem illos, qui ante eum venerunt, probat: quia illi in ruinam, & destructionem ouium venerunt, perierunt enim, qui eos secuti sunt. Alludit vero ad illud Act. 5. At ipse venit *Vt vitam habeant & abundantius habeant*, nempe vitam habeant gratiæ in hoc sæculo, & abundantius in futuro æternam consequantur. Viuit enim iustus in hoc sæculo vita gratiæ, perfectiorem postea etiam per Christũ consecuturus vitam, beatam nempe, in gloria. sic Aug. tract. 45. & Chry. ho. 58. exponunt: adhuc in hoc sæculo vita gratiæ datur, & abundantius datur, quia iustus in gratia augetur, & magis, ac magis crescit. 1. Thes. 4. Sic & ambuletis vt abundetis magis. Rursus *Vt vitam habeant*, id est liberentur a malis. *Et abundantius habeant*, id est, fruantur bonis. Venit enim, vt, qui credit in eum, non pereat, sed habeat vitam æternam. Sic exponit Olimpiodo. in Eccle. cap. 2. Rursus *Vt vitam habeant*, quam per fidem in me venturum habebant. *Et abundantius habeant*: nam maior, & copiosior est Euangelij, quam quæ in lege dabatur gratia. Omnia hæc vera sunt, & per Christum data, & ad huius sententiæ veritatem pertinent.

Quid sit vitam habere & abundãtius habere.

Ego sum pastor bonus.

NE ostium solum Christum esse aliquis existimaret, quasi alius esset pastor, qui per eum intraturus esset, adiunxit se esse etiam pastorem, & quidem bonum, non quemcumque, sed illum verum, & principem pastorum. Et nota artificium Spiritus Sancti: si enim pastorem solum diceret, non excludebat alios a ratione pastoris, qui per ipsum non intrant: si ostium solum prædicaret, alium esse pastorem & Christum suspicari aliquis posset, ideo vtrumque coniunxit: illud tamen ex parabolæ instituto, hoc vero ex data occasione. & hic est legitimus sensus huius totius contextus. Pastorem autem bonum se dicit, vt non solum a latronibus, & furibus se separet, & distinguat: sed ab alijs, qui curam veri pastoris non habent, & mercenarij dicuntur: & ab ijs etiam qui boni sunt, per ipsum tamen intrant in ouile ouium. Est autem articulus Græcus appositus duplex, nempe Ego sum ille pastor, ille bonus: vt hoc significet Dominus se esse illum verum pastorem promissum in prophetis. Suscitabo super ea pastorem vnum, qui pascat ea, seruum meum Dauid ipse pascet ea, & ipse erit eis in pastorem: quæ verba de Dauidis persona intelligi nequeunt qui tunc mortuus erat, sed de Christo, qui ex eius semine erat venturus, vt sacri Doctores, & Hebræi ipsi intellexerunt. Ad hoc alludens dicit: Ego sum pastor ille bonus insignis & pastorum omnium princeps: promissus olim venturus, de quo 1. Pet. 5. Cum apparuerit princeps pastorum. & 1. Pet. 2. Eratis sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem, & Episcopum animarum vestrarum. Lege quæ in annotatione consequuntur.

ANNOTATIO VIII.

Quatuor Pastorũ species in scriptura reperiuntur.

QVi alijs præsunt, & eorum curã gerunt in scriptura dicuntur pastores per quandam metaphoram, & similitudinem pastorum, qui ouium custodiæ incũbunt. Horum autem pastorum quatuor genera in eadẽ scriptura reperimus. Primum

A

Universidad de Deusto
Biblioteca

mum est eorum, qui cum nullam habeant legitimâ potestatem, & auctoritatẽ supra alios, eam sibi ipsi vsurpant, intruduntq. se in officia gubernandi, regẽdi, & docendi, quæ ad ipsos non spectãt, & ad quæ vocati vere non sunt. De his dictum est Zach. 11. Ecce ego suscitabo pastorẽ, qui derelicta non visitabit: nec dispersum quæret. Horũ sub alio nomine meminit Ierem. cap. 14. Falsio, inquit, vaticinati sunt Prophetæ nõ misi eos: non præcepi eis: non locutus sum ad illos. & Mat. 7. Attendite vobis a falsis Prophetis. Contra hos dictum est Heb. 5. Nemo assumit sibi honorem, nisi qui vocatur a Deo, tamquam Aaron.

Secundum genus pastorum est, qui legitimâ habent potestatem, & auctoritatem, eam tamen non administrant, vt oportet: quos Basil. ora. pro Sãcto Mamante vnico verbo describit, nempe qui nõ ouibus, sed sibi prodesse cupiunt. & Aug. tract. 46. in Ioan. Qui ob honorẽ, inquit, aut lucrum temporale alijs præsunt: de huiusmodi Ezech. dictum est: Væ pastoribus Israel, qui pascebant semetipsos, nonne greges a pastoribus pascuntur? Lac comedebatis, & lanis operiebamini, & quod crassum erat, occidebatis, gregẽ autem meum non pascebatis: quod infirmum fuit, non consolidastis: & quod ægrotum non sanastis: quod confractũ est, non alligastis: & quod abiectum erat non reduxistis, & quod perierat, non quæsistis: & cum auctoritate imperabatis eis, & cum potentia. Hi pastores veri sunt, quia legitimâ habent potestatẽ, non vt primi, qui non veri, sed falsi sunt pastores. Quãquam autẽ veri sint, mercenarij tamen dicuntur: tales erãt illi Principes Sacerdotum, Scribæ, & Pharisæi, de quibus dictum est, Mat. 23. Super cathedram Moysi sederũt Scribæ, & Pharisæi: quæcumque dixerint vobis, seruate, & facite, secundum vero opera eorum nolite facere. quasi diceret: quia veri sunt pastores, & potestatem habent, obedite eis: quia vero mercenarij sunt, eorũ opera nolite imitari. Malos enim Principes & Prælatos, habentes potestatem legitimam honorare, eisq. obedire, sed nõ illos imitari debemus.

Quales Pastores fuerint Scribæ & Pharisæi.

Tertiũ genus pastorum est eorũ, qui & legitimam habent potestatem, & eam vt par est, & vt expedit, administrãt, nõ sibi, sed gregi prodesse cupientes: hi pastores boni sunt, de quibus scriptum est Iere. 3. Dabo vobis pastores iuxta cor meum. Horum omnium pastorum mentionem facit Dominus in hoc sermone, primos appellat fures, & latrones, non ingredientes per ostium: secundos vocat mercenarios, qui vident lupum venientẽ, & dimittunt oues, & fugiunt: tertios dicit bonos esse pastores, qui animam ponunt pro ouibus suis.

Quos Christus fures quos Mercenarios, & quos Pastores appellet

Vltra hæc tria pastorum genera reperitur in scriptura aliud quartum, sub quo vnicus est pastor, nẽpe Messias, seu Christus in lege, & prophetis promissus venturus: de quo dictum est Ezech. 34. Suscitabo super eos pastorem vnũ. & Za. 13. Framea suscitare super pastorem meum. & ibidem: Percute pastorem, & dispergẽtur oues. Alia testimonia in commẽtario produximus.

His igitur notatis, attendendũ est, pro vera intelligentia huius contextus, Christum sẽ bonum pastorem appellare, & talẽ esse confirmare non tantum vt a furibus, & latronibus, & mercenarijs seipsum discernat, sed etiã vt a bonis pastoribus distinguat, ostẽdatq. se esse bonũ pastorem, non quemcumque, sed illum vnicum promissum in lege, & prædictum per prophetas, nempe verum Christum & Messiam: quem inter alia cognomina, hoc ipsum etiam habiturum, prædictum erat. Hoc est ergo, quod nunc dicit: *Ego sum pastor bonus*, ille nempe vnicus pastor per Prophetas prænunciatus. Hunc esse sensum legitimum huius contextus multa probant. Primum est causa, ob quam Christus totũ hũc habuit sermonem: ei enim fuit, quia Iudæi eiecerant e Synagoga cæcum illũ, eo quod Christum confitebatur, quasi indicantes, & declarantes Christũ esse pseudo prophetam, & falsum Christum. Propter hoc Dominus cæcum defendens probat potius eos esse extra veram Synagogã, & Ecclesiam: hoc autem confirmat, dum se ostium ouium, & se esse verum pastorẽ dicit: quæ ad rem non facerent, nisi de pastore illo promisso, & vnico loqueretur. Vtitur enim his nominibus, ouilis, ostij, & pastoris, occasione eiectionis e Synagoga, a qua velut ab ouili, excluserunt cæcum. Alterum est verbum illud: *Quicquot ante me venerunt, fures sunt, & latrones*, quod haud dubie intelligendum est de ijs, qui falso nomen Christi, aut aliquid, quod Christi futurum erat, sibi vsurparũt. Cum igitur ab his se secernens dicit: *Ego sum pastor bonus*, non quemcumque bonum pastorem, sed illum vnicum significat, cuius officium falso sibi tribuerunt fures, & latrones. Tertium est, quod inferius sequitur: *Alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere*, quis nõ intel-

Christi scopus est ostẽdere se bonum illum Pastorem, & Messiam esse.

intelligit hoc esse peculiare pastori illi, nempe Christo? Quartum est, quod Dominus ad probandum se esse bonum pastorem, adducit. *Cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ, sicut ego cognosco patrem &c.* hoc nemo hominum dicere vere potuit, nec poterit, præter illum vnicum pastorem Christum. Igitur sententia hæc: *Ego sum pastor bonus*, in eum est interpretanda sensum, vt significet Christum esse bonum pastorem illum vnicum, quem venturum prophetæ prædixerant: talis enim a Iudæis legis, & scripturarum peritis, futurus credebatur, & expectabatur: eaq. de causa, vt in commentario adnotauimus, cum duplici articulo Græce legitur: *Ego sum ille pastor, ille bonus*. Hinc est quod Dominus bis hanc sententiam repetit: *Ego sum pastor bonus*: prius quidem vt se a furibus, latronibus, & mercenarijs secernat: posterius vero, vt se etiam a bonis quibuscumque pastoribus longe differre doceat, vtpote qui sit vnicus, & princeps omnium pastorum: hoc enim nomine appellatus est a Petro 1. epist. c. 5.

Bonus pastor animam suam dat pro ouibus suis.

COMMENTARIVS.

PRobaturus se esse bonum pastorem primo se a mercenario secernit: & vt id efficiat, vnam differentiam inter vtrumque constituit, nempe bonum pastorem, vitam omnibus periculis exponere in ouium defensionem, tutelam, & salutem: hoc autem mercenarius non facit, vt in sequenti sententia exponitur. *Animam*, hoc loco vitam corporalem intelligit, quod sæpe in scriptura fit. Matt. 2. Defuncti sunt enim, qui quærebant animam pueri. Ioan. 13. Animam meam pro te ponam.

ANNOTATIO IX.

Quo modo comẽdatur Pastor animã pro ouibus ponẽs, cũ hoc non liceat.

POsset aliquis obijcere circa hanc sententiam nempe metaphoram pastoris, mercenarij, & ouium non accommodari conuenienter præsenti instituto. Pastor enim nõ ponit animam suam pro ouibus: nam pluris facit homo vitam temporalem quam oues omnes, quas possidet. Iob 2. Pellem pro pelle, & cuncta quę habet homo, dabit pro anima sua: & quod magis vrget si animam ponat pro ouibus, pro quarum conseruatione mori non recusat, nõ recte facit, nec laudãdus est: vita enim temporalis maius bonum, & præstantius est, quam pecuniæ, & res temporales, non ergo virtutis ordo seruatur, si pro eo quod minus est, maius exponitur. Vnde sicut pro honore, ita & pro rebus temporalibus vitiosum est vitam commutare temporalem: qui igitur pro hisce ouibus dat animam suam, bonus non est pastor. Aliqui hoc victi argumento de solis pastoribus spiritualibus, nempe qui per similitudinem pastores dicuntur, hanc sententiam intelligendam censent: quorum opinioni, & expositioni contextus obstat. Nam Dominus metaphoram prosequitur in tota sententia: *Mercenarius*, inquit, *videt lupum venientem, & fugit, & dimittit oues, & lupus rapit, & dispergit: bonus*, autẽ *pastor, & cuius sunt oues animam dat*, & vitę periculo se exponit pro ouiũ defensione. Non ergo negari potest, hæc omnia sumpta ex metaphora, & id mihi probabilius videtur.

Difficultatis solutio.

Quod autem in cõtrarium allatum est, facile soluitur: duo enim respondeo. Vnũ est non dici pastorem bonum, eo quod bene & recte secundum virtutem agat: sed quia, quod officij sui est, accurate perficiat. Exemplum habemus Luc. 16. in Villico illo iniquitatis, qui prudenter egisse dicitur, cum inique & iniuste sit operatus donando, quæ Domini erant: ita & bonus pastor dicitur, quia ouibus maxime cõsulit. Sæpe enim in scriptura rebus male gestis bonæ significãtur, vt docet Greg. lib. 3. Moral. cap. 16. Bonus ergo Prælatus pastori confertur, qui animam ponit pro ouibus, etiamsi hic non in hoc laudandus sit, quasi recte egerit, sicuti nec recte egit Villicus, quem nihilominus iusti quodam modo imitari iubentur.

Alterum

Universidad de Deusto
Biblioteca

Alterum est, quod magis ad rem facit: non semper esse vitiosum vitam dare, & periculo vitæ temporalis se exponere pro ouibus, & rebus temporalibus defendendis. Quando enim temporalia ad honestũ finem ordinantur, & diriguntur, licet eas desiderare, aequirere, conseruare, & pro eorum defensione vitæ periculo se offerre: neque id est malus pro minori, sed potius pro maiori exponere. Nam temporalia ad honestum finem ordinata, rationem boni honesti habent: hac de causa licet ea defendere cum periculo vitæ etiam probabili, eaq. recuperare cum eodem periculo, debitis circũstantijs adhibitis. De hac tamen re non est locus hic plura dicendi, dicta autem ista sunt, vt ostendamus bonũ esse posse pastorem, etiam secundum virtutem, qui pro ouibus vitam exponit temporalem: & id satis est ad metaphoram conseruandam, quæ maxime ad contextũ facit. Non est autem quærenda similitudo in omnibus: id enim vitiosum, & præter loquentis institutum est. Cogeremur enim dicere, quæ falsa sunt: cum pastor ouium materialium, non diligat eas amore benenolentiæ, sed vtili, & propter seipsum. Prælati vero non debent diligere subditos eo amore solo, sed præcipue propter vtilitatẽ, & bonum eorundem subditorũ. Non est ergo metaphora se extendẽda, vt ad dissimilia trahatur, sed ea tantũ complectitur, quæ sermone exprimuntur.

licet quãdoque pro temporalibus vitam exponere.

A

B

Hoc vltimo adnotandum est, animam dare pro aliquo non semper esse mori pro eo, sed aliquando etiam significat vitæ periculo se exponere: quod satis constat Act. 15. vbi de Paulo, & Barnaba, qui tunc viuebant, dicitur: Qui animas suas tradiderunt pro nomine Domini nostri.

Animã ponere, non semper mori significat.

Mercenarius autem, & qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit, & lupus rapit, & dispergit oues.

COMMENTARIVS.

NOn sic se habet mercenarius: sed vitam propriam ab omnibus liberam periculis conseruat, etiam cum detrimento ouium. Nam dum lupum venientem videt, non expectat, sed fugit, & dimittit oues in periculo: lupus enim venit nemine resistente, & oues rapit & dispergit: aliquas earum rapit, & mactat: ceteras autem, quas rapere non potest, dispergit, quia timore, & terrore omnibus perculsis, vnaquæque in suum locum fugit, fuga salutem quærens. Non sic facit verus & proprius pastor: sed lupo occurrit, ac vitæ subiens periculum resistit, & oues defendit. Quod egregius ille pastor Dauid, de cuius semine pastor hic bonus secundum carnem natus est, faciebat: qui 1. Reg. 17. dixit ad Saul: Pascebat seruus tuus patris sui gregem, & veniebat leo, vel vrsus, & tollebat arietem de medio gregis, & persequebar eos, & percutiebam, eruebamq. de ore eorum, & illi consurgebant aduersum me: & apprehendebam mentum eorum, & suffocabam, interficiebamq. eos. Hoc profecto non mercenarij, sed veri pastoris erat. Mercenarium describit Dominus: *Qui non est pastor, cuius non sunt oues propriæ*, hæc duo ad idem pertinent: posterius enim est explicatio prioris, idcirco sine aliqua copulatione posita sunt: *Qui non est pastor*, nempe: *Cuius oues propriæ non sunt.*

Mercenarius autem fugit, quia mercenarius est, & non pertinet ad eum de ouibus.

CVr mercenarius fugiat causam adiungit: quia ipse mercedem solam quærit, proinde quando pereunt oues, ipsi non pereunt, sed Domino, cuius sunt: sine ergo viuant, siue pereant, nec lucrum, nec damnum ei referunt, quia solam mercedem ex custodia ouium habet. Propterea fugit, & vitæ propriæ consulit.

sulit. Hoc significat ista phrasis: *Non pertinet ad eum de ouibus*, id est, non pereunt in damnum ipsius, nec viuunt in lucrum. Mar. 4. Non ad te pertinet, quia perimus? id est, non tua res agitur. Aliqui vertunt, & oues non sunt illi curæ: seu, non est cura illi de ouibus: & sic Græce habetur, & sic interpres vertit. Luc. 10. Non est tibi curæ, quod soror mea reliquit me solam ministrare? Quamuis autem sic legamus, ad eundem sensum refertur: nam mercenarij etiam curam gerunt de ouibus, sed dicuntur non esse illis curæ, quia non ipsis, sed dominis pereunt.

ANNOTATIO X.

Mercenariorum nomine Pharisæos significare.

ADuertenda sunt aliqua in exactiorẽ superioris sententiæ declarationem. Vnum est, per hos mercenarios Dominum significasse illos Pharisæos, & primos Iudæorum, curam plebis gerentes: qui auaritiæ, & ambitioni dediti erant decimantes mentam & ciminum, & primos accubitus quærentes: hi non ouium vtilitati, sed propriæ studebant. Ita exponit Aug. tract. 46. & Basil. in orat. de S. Mamante. Esse etiam similes in Ecclesia Euangelicæ improbabile non est, de quibus ad Phil. 2. dicitur: Quæ sua sunt quærunt, non quæ Iesu Christi. Tria ergo genera hominum distinguit: quosdam, quos fures & latrones, quosdam, quos mercenarios appellat: illi Pseudo Prophetæ, qui cum auctoritatem non habeant, eam sibi vsurpant: hi prælati veri, sed debito modo suum officium non administrantes, sunt. A quibus se primo loco secernit, dum se esse asserit pastorem bonum illum, qui animam ponit, pro ouibus, quia eius propriæ sunt: C posstea a bonis etiam pastoribus se esse diuersum docet, quos tertio loco significat.

A

B

Prælati Mercenarij non sunt, quãtus oues nõ eorum, sed Christi sint

Secundo est aduertendum: hinc dubitationem suboriri: Si enim mercenarius est, cuius oues propriæ non sunt, omnes nostri Prælati, & pastores mercenarij sũt, quia oues ipsorũ non sunt: non enim sunt fideles oues huius, aut illius prælati, sed Christi, cuius est Ecclesia. Vnde Ioan. 20. dictum est Petro: Pasce oues meas: non tuas. Et Matth. 16. Aedificabo Ecclesiam meam: non tuam. & 1. Cor. 3. Sic nos existimet homo, vt ministros, & dispensatores. Quid ergo? dicemusne Apostolos, & successores omnes eorum mercenarios? Respondeo: qui propriæ vtilitati temporali studet, & officium suscipit nõ propter oues præcipue, sed propter honorem, aut lucrum, aut bonum aliquod proprium, mercenarius est, qui facile imminente periculo, & cessante lucro dimittit oues, D quia non habet iam, quod in eis pascendis sibi proposuerat. Coterum qui vtilitatem ouium in officio præcipue quærit, & commoda propria temporalia postponit, non mercenarius, sed proprius est pastor: quia & si vere oues eius non sint, ita eas tamen tractat, ac si suæ essent. Et propterea vicarij, ac ministri Christi dicuntur, vices eius gerentes: quia sicut Christus tamquam vere suas gubernat, ita vicarii eodem affectu in eas feruntur, quo is, cuius sunt vicarii. Charitas enim quæ diligitur Deus facit, vt quæ Dei, & Christi sunt, velut propria reputentur: inde fit, vt hi vitam, & sanguinem pro ouibus fundant. Exemplum est in illo Dauid, quod in commentario attulimus, pascebat gregem, non suum, sed patris: at quia patris erat, adeo suum reputabat, vt in vrsum, & Leonem rapientes etiam ouem vnam insurgeret, & de ipsorum ore eriperet: talis Petrus, talis Paulus, tales Apostoli, & multi postea eorum successores: tales etiam diuina gratia habet nunc Ecclesia nostra multos.

Tertio aduertendum est: Gaudentium hæreticum, vt refert Aug. lib. 2. contra epist. eiusdẽ cap. 8. hoc loco fuisse abusum, ad probandum non esse vlla ratione concessum in persecutione fugere: quia *Mercenarius fugit, & dimittit oues.* Nec intelligebat iste hæreticus aliquando fugiente pastore, non dimitti oues, nec lupum rapere, aut dispergere. Fugit Paulus per murum dimissus, tamen non propterea lupus fideles dispersit, aut rapuit. Aliquando enim quæritur solus pastor, non oues: & tunc si pastor fugiat, in periculo non manent oues. Aliquando etiam, si non solus quæratur, fugit corpore, sed non animo, nec cura, nec prouidentia, vti August. dicit: addent aliquos corpore non fugientes, fugere & dimittere oues, vt qui iustitiam deserunt timore, vel affectu, quamuis corpore adsint, vere fugiunt, & mercenarii

Iansenius ad suam fugiendi vetandi Euangelij abutitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

narij sunt. De hac tamen materia non est nostri instituti plura disserere. Sunt enim casus, quando, & Prælatis licet fugere corpore, nec tamen, vere fugiunt, nec mercenarij sunt: nobis exemplum Pauli, & doctrina Christi nunc sufficiat. Mat. 10. Si vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. de qua re extant multæ doctrinæ sanctorũ, & præcipue Apologia Athanasij de fuga sua.

Lupotũ nomine, qui sint intelligendi.

Quarto est aduertendum, per lupum non solos hæreticos, tyrannos, & nominis Christi persecutores intelligi, sed quoscũque, qui fideles a iustitia auertere conantur, qui timorem aliquem sua potentia Prælatis incutere solent. Sed non satis est pastoribus, si non fugiant lupos, quando terrentes inuadunt: sed adhuc canere debent, ne cum lupis amicitias ineant, in ouium detrimentum. Quod recte annotauit Anacletus Papa in epist. 1. Turpe profecto est pastoribus, lupos habere amicos in suarum ouium damnum: hi enim & si corpore non fugiant, & dimittant oues, corde tamen, & animo, quod peius est, longe fugiunt, & in grauiori periculo relinquunt oues, quando lupus, & tutus, & securus inuadit.

Ego sum Pastor bonus.

COMMENTARIVS.

REpetit se bonum pastorem, vt postquam a mercenarijs, & furibus distinctum se esse probauit, ab alijs omnibus etiam bonis pastoribus secernatur: seq. esse illum vnicum, & verum pastorem promissum ostendat: ea enim de causa hoc verbum repetitur.

Et cognosco oues meas.

QVattuor argumentis a signo sumptis, se esse verum & bonum illum Pastorem probat: quorum primum est: *Et cognosco oues meas*. in his sententijs particula *Et*, loco *quia*, posita est: est enim Hebræa phrasis, vt superius annotauimus. Nota vna ex ijs, quæ supra numeratæ sunt, quibus pastor a latrone, & fure secernitur, hæc est. Est igitur pastoris veri, suas oues cognoscere: nemo tamen cognitionem habere potest, quam Christus vnicus ille pastor habet suorum electorum. Pastores enim oues suas non cognoscunt distincte, nisi aliquo signo exteriori notentur, quo vti solent, vt eas agnoscant, & inter alias, quæ suæ non sunt, distinguant: at mirabilis noster pastor Christus hoc habet progno distinctas. Multi enim sunt, & fuerunt inter infideles, & peccatores, qui oues sunt Christi, nullum in se, quo ab alijs dæmonis ouibus secernantur signum habentes: & tamen nouit eas Christus, & ad se trahit. 2. Tim. 2. Cognouit Dominus, qui sunt eius. Cognoscere enim oues, quando errant inter oues diaboli, cum nullum in se signum distinctionis habent, immo quod magis est, etiam antequam fiant, & generentur; hoc proprium est huius vnici pastoris. De hac cognitione distincta, & perfecta loquitur Dominus, vt ex verbis sequenticit, & quid vnicuique expediat, intelligit. Est autem aduertendum, quamuis generaliter oues Christi sunt credentes in eum: tamen particulariter hic loquitur de electis, & prædestinatis, qui oues in æternum sunt futuræ. Illas nouit, sed particulari modo has, quia & intellectu, & affectu in ipsas fertur, quæ numquam sunt auellendæ ab eo, licet ad tempus errent: & hoc significat verbum sequens. Hæc est prima conditio, & nota pastoris boni.

Christus oues suas quomodo cognoscat.

Et

Et cognoscunt me mea.

ALterum argumentum est a secundo signo, oues etiam meæ me cognoscunt. Electi, & prædestinati Dei infallibiliter cognoscunt etiam pastorem Christum: quia licet ad tempus errent, tamen tandem suũ verũ agnoscent pastorẽ, & cognoscent, sicut etiam cognitæ sunt. Hoc Paulus 2. Tim. 2. declarat dicens: Ex quibus est Himenæus, & Philetus, qui a veritate exciderunt dicentes resurrectionem esse iam factam, & subuerterunt quorundam fidem: sed firmum fundamentum Dei stat habens signaculum hoc. Cognouit Dominus, qui sunt eius. ac si diceret: multi exciderunt a fide, sed quos elegit Deus, & prædestinauit, tandem excidere non possunt, nec vllus contra eos prævalebit, quia eos nouit Dominus, & nemo de eius manu eripiet. Rom. 11. Non repulit Dominus plebem suam, quam præsciuit. Act. 13. Crediderunt, quotquot præordinati erant ad vitam æternam. Oues ergo Christi cognoscunt ipsum, hæc nota vnici illius pastoris est: nemo enim hominum etiam eorum, qui boni pastores sunt, hoc habet. Fieri enim potest, vt oues non cognoscant eum, non enim necessarium est hunc vel illum cognoscere, ad salutem, & vitam æternã: cognoscere autem Christum necessarium est, & vt oues eum agnoscant. Necesse quidem est agnoscere prælatos, & pastores in Ecclesia, tamen qui hunc non agnouit, quia forsan tunc errabat, agnoscet alium successorem: at Christum necesse est agnoscere. Est autem hæc nota effectus prioris, propterea enim oues cognoscunt me, quia ego cognosco eas.

Vnius Christi proprium est ab ouibus suis cognosci.

Sicut nouit me Pater, & ego agnosco Patrem.

QVales sint cognitiones præcedentes explicat Christus, & est talis sensus: *Cognosco oues meas*, sicut cognouit me Pater, *Et cognoscunt me mea*, sicut ego noui patrem, loquiturq. vt homo. Est autem similitudo proportionis, non æqualitatis: non enim dictio *Sicut*, semper æqualitatem indicat, vt aperte probat illud Domini apud Matth. 5. Estote perfecti, sicut pater vester perfectus est. Consideremus igitur quo modo Pater nouit Christum: sic enim proportionis similitudine Christus nouit suos. Pater igitur sic nouit filium, si loquamur, vt Deus est, quia intelligendo, & cognoscendo totam suam ei donauit, & communicauit substantiam, & vitam: vt homo autem est, sic Christus homo a Patre cognitus est, vt non fuerit sterilis, & inutilis cognitio, sed simul affectiua, & factiua; quia eam humanitatem summis donis, & perfectionibus, vitaq. spirituali affecit. Sic & Christus nouit suos, non sterili cognitione, & speculatiua, qua etiam inimicos nouit: sed affectu, & efficientia, quia pluribus beneficijs, & virtutibus insignibus ac donis, suos repleuit & replet electos, eosq. viuificat. *Sicut* igitur *nouit me Pater*, sic ego oues meas. Consideremus rursus, quo modo filius nouit patrem. Vt enim Deus est, recognoscit, quod accepit a Patre, & redamat ipsum, non tamen vitam, aut aliquid ei communicat: quia Pater a filio non accipit quicquam in se. Vt homo autem Christus nouit Patrem, eius voluntatẽ in omnibus implendo, ipsius honori in omnibus consulendo, nomen eius celebrando, sic etiam oues, & electi cognoscunt Christũ amando, reuerẽdo, obediẽdo, colendo, & celebrãdo: at nihil ei vitæ, aut perfectionis addunt, nihil in se accipit ab eis Christus: Luc. 17. Postquam feceritis hæc, dicite: Serui inutiles sumus. His igitur propositis verbis declarat Christus, non qualemcumque se esse pastorem, sed Messiam, & verum Christum Dei filium: nemo enim alius sic cognoscit, aut cognoscetur ab ouibus. Quis enim oues viuificat, vti Christus? quis seipsum dat ouibus. quis eas, vt ita dicam, deificat, & consortes diuinæ naturæ facit, sicut ipse? Rursus est alia similitudo,

Red prima Christi, & ouium futurum cognitio expenditur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sicut nouit me Pater, & ego noui Patrem, vt nec a Patris cognitione, & affectu diuellatur filius, nec Pater etiam ab ipsius filij cognitione, & affectu: ita erit firma, & certa hæc cognitio inter me, & oues, quæ in æternum manebit.

ANNOTATIO XI.

Interpretatio Chrysostomi & Euthymij reijcitur.

CHrysostomus hom. 59. & Euthymius multo aliter hanc sententiam exponunt, & connectunt. Non enim referunt hanc similitudinem ad cognitiones præcedentes, sed vt sit noua sententia: qua Christus, vt Deus æqualem se habere cognitionem cum Patre asserit, sitq. sensus: Sicut nouit me Pater, ita ego æqualiter cognosco patrem. Hoc autem dicitur, ne cum præcesserit: *Ego cognosco oues meas, & cognoscunt me meæ*, aliquis existimet, æqualem habere oues cognitionem cum ipso: propterea adiunxit se æqualem habere cognitionem cum Patre, ad quam oues non possunt peruenire. Sed accommodatior multo est allata expositio in commentario: non enim verisimilis erat hæc dubitatio, nec ex verbis illis aliquis eam æqualitatem concipere potuit. Potius dicendum est, cum præcedentia illa verba adhuc non exprimerēt eam cognitionem qua a mercenarijs, aut ab alijs pastoribus bonis discerneretur: propterea adiunctam esse hanc sententiam, vt se verum Christum, & principem pastorum declararet ex propria quadam cognitione, & hæc videtur legitima expositio, & consonat, quod paulo post sequitur: *Ego cognosco eas, & sequuntur me, & vitam æternam do eis*, quasi hæc duo posteriora sint effectus huius cognitionis. Simile etiam illud est Ioan. 6. Sicut misit me viuens Pater, & ego viuo propter patrem, & qui manducat me, viuet propter me.

Et animam meam pono pro ouibus meis.

COMMENTARIVS.

HOc est tertium argumentum a signo discernente mercenarios a bonis, & proprijs pastoribus: & multo magis fures, & latrones, qui non solum vitam propriam non exponunt pro ouibus, sed potius ipsarum vitæ insidiantur. Christus autem verus, & proprius pastor vitam suam pro ouibus exposuit: hoc enim loco anima vitam temporalem significat. Tamen aduertendum est etiam hoc signo ab omnibus pastoribus etiam bonis, Christum secerni: quia non quouis modo Christus animam posuit pro ouibus, sed eo, quo nemo alius posuit, nec ponere potuit, vt hoc argumentum esse verum Christum, & principem pastorum probet: quod in quattuor maxime apparet. Primo quidem Apostoli, & Martyres vitam exposuerunt pro ouibus Christi: sed eorum mors ouibus in redemptionem & remissionem peccatorum non profuit: sola enim mors Christi peccatum delere potuit, gratiam restituere, & cælum aperire. Ipse ergo est, qui maxime pro ouium vtilitate animam posuit, ratione effectus, quia maxime profuit. Secundo & hoc est valde perpendendum, homo vitam pro alio exponere potest, & exposuerunt multi: sed hi, qui exposuerunt, erant morituri, etiamsi pro alijs eam non exposuissent, potius dicendi sunt mortem pro alijs cito subijsse, & vitam diminuisse. At Christus nō sic: ex vnione enim ad verbum, caro illa immortalis futura erat, & ei impassibilitas, & immortalitas debebatur: at pro nobis, & ouium salute, se passibilem, & mortalem facit, dispensatiue impediendo, ne eius gloria ad carnem se extenderet. Se ergo mortalem, & patibilem pro ouibus fecit: idcirco ipse solus est, qui pro eis vitam vere exposuit: id Paulus insinuat dicens 2. Corint. 8. Propter vos egens factus est, cum esset dives. Tertio homines potius pro se moriuntur, quam pro alijs, quia plus sibi prosunt, quam illis. Mors enim Martyrum plus eis profuit, quia gratiæ, & gloriæ

Quo modo vni Christo singulare fuerit, animā pro ouibus ponere.

Collatio mortis Christi, & Martyrum.

& gloriæ pondus illis contulit: nobis autem ad exemplum, & satisfactionem pro temporalibus pœnis profuit, maius tamen est gratiæ, & gloriæ bonum, quod sibi per mortem conciliarunt. Vnde Aristoteles gentilis docuit: qui pro amico moritur, plus amare se, quam amicum, quia sibi bonum honestum comparat: amico autem vitam temporalem, pro cuius defensione vitam exponit. At Christus non sic: mors Christi nobis plus profuit, quia ad remissionem peccatorum, ad gratiæ consecutionem, ad æternam vitam necessaria fuit: horum nihil sibi per mortem comparauit, ex vnione enim omnia sibi debita erant, nec pro se mori ei erat opus. Quod Isa. 7. dicitur: Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. Quarto denique quia nullius vita in totum alteri profuit: multum tempus vitæ intercedit inutile alijs, etiam in his, qui mortem subierunt pro altero: non enim tota vita Apostolorum nobis profuit, sed illa pars vitæ, quam pro nostra vtilitate expenderunt. At Christus ab instanti suæ incarnationis nobis profuit: nam & tunc nostram redemptionem sua dilectione meruit. Ipse igitur est, qui proprie, & perfecte animam suam posuit pro ouibus suis: de quo solo prædictum est Isa. 53. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum.

Et alias oues habeo, quæ non sunt ex hoc ouili, & illas oportet me adducere.

QVartum argumentum est a quarto signo boni pastoris, & proprij: hoc est, errantes oues quærere & reducere. Quod per Ezechi. 34. Dominus ostendit, malos pastores arguens: Quod abiectum, inquit, erat, non reduxistis: & quod perierat, non quæsistis. Habebat Dominus multas oues errantes inter gentes, quæ non erant de ouili Synagogæ: has per suos Apostolos quæsiuit, reduxitq ad ouile suum. His verbis vocationem gentium significat, vti Sacri Doctores explicant. Basil. hom. 28. in Psal. 28. in principio. Grego. hom. 14. in Euang. similiter & August. tract. 47. & Chrysost. homil. 59. Adduxisse Christus dicitur, quia per Apostolos ab eo missos, eas oues reduxit, & conuocauit. *Oportet*, inquit, *ne adducere*. Illud *Oportet*, Patris præceptum, & mandatum significat: habuit enim Christus homo Patris mandatum conuocandi, & reducendi Gentium nationes ad ouile Dei, pro quibus etiam mortuus est.

ANNOTATIO XII.

Quib' olim conuenerit ecclesia gentium ei Synagoga Iudæorum.

NEmo dubitat hoc ouile, fuisse Synagogam Iudæorum, in qua erant tūc cultus, & religio Dei: sed difficultas est, quia dum dicit: *Oues habeo quæ non sunt ex hoc ouili*, insinuat aliud esse ouile, ad quod illæ pertinebant oues. Quod igitur hoc erat? Aduertendum est, ante aduentū Domini nostri, Ecclesiam sanctam in duos populos fuisse diuisam: in Synagogā, quæ erat Ecclesia Iudæorum: & in Ecclesiam gentium, quæ erat conuocatio iustorum, & fidelium, qui de Iudæorū semine non erāt. Quāuis enim inter gētes maxima ex parte Ecclesia perierat, quia idololatria, & veri Dei ignorantia vbique regnabat: tamen non in totum perijt: non enim deerant A aliqui, quamuis rari, & pauci, in quibus veri Dei fides, & mandatorum naturalium obseruantia vigeret. Iob enim, qui fuit ab Abrahamo quintus, fidelis, & rectus erat, & huiusmodi alij, tunc & postea inuenti sunt. Hi ad Ecclesiam gentiū pertinebant, quamuis, vti dixi, maximam partem ouiū erraſſe, extra veram illam Ecclesiam notum sit. Istæ duæ Ecclesiæ, & populi, in tribus conueniebant, in multis autem differebant. Conueniebant, primo in fidei necessitate: nemo enim siue ex vno, siue ex altero populo, remissionē peccati, & gratiam cōsequi potuit, sine vera fide Dei supernaturali. ad Heb. 11. Sine fide impossibile est placere Deo. Verum quidem est,

Universidad de Deusto
Biblioteca

non fuisse in omnibus æqualem fidei explicationem necessariam: quidam enim fidem distinctiorem, quidam obscuriorem habebant: de qua re non est opportuna nunc tractatio. Hoc satis sit, fidem omnibus ad salutem fuisse necessariam: quod ab exordio mundi semper fuit vt Augustin. Epist. 99. recte docet. Cõueniebant secundo quia tenebantur obseruare mandata naturalia, quæ in Decalogo continentur. Necessarium enim fuit semper omnibus præcepta naturalia implere ad iustitiam, & reus erat peccati, qui transgrediebatur. Conueniebant tertio in cultu, & religione: semper enim Ecclesia gentium habuit cultum exteriorem aliquem, quo Deum colnit, vt constat ex Iob, qui Deo sacrificabat: & ex patribus illis qui præcesserũt, ante quam Iudæorum populus separaretur. Quamuis cultus Iudæorum fuerit in multis ab illo diuersus, in his tribus vterque populus, & vtrumque ouile conueniebat: at in multis erat discrimen. Primo quidem in fide: nam gentes solum obligabantur credere in vnum Deum Saluatorẽ, & diligentium se remuneratorem, vt patet ad Heb. 11. at populus Iudæorum obligabatur credere distincte venturum Christum, & Messiam de semine suo: hunc credebant, & sperabant. Fuit autem ex priuilegio etiam aliquibus ex gentibus reuelatum hoc mysteriũ de venturo Christo, vt ex historijs constat. Secundo erat discrimen in præceptis cærimonialibus, & iudicialibus, quæ Deus illi Iudæorum populo imposuit, & seruare tenebatur: inter quæ vnum fuit de circumcisione. Hæc autem fideles ex gentibus non tenebantur implere: quamuis enim gentes ad Iudaismum trãsire iam poterant, & circumcidi, si vellent: tamen non obligabantur. Fide enim, & obseruantia mandatorum naturalium, Dei virtute, & gratia, sine qua fieri nõ poterat, exhibita, saluabantur etiam sine circumcisione, & cærimonijs illis. Tertio in antiquitate: Ecclesia enim gentium a principio mũdi incepit, & vna processit vsque ad Abraam, in quo Iudaismus per circumcisionem incœpit, remanente Ecclesia diuisa. Quarto in religionis amplitudine, & perfectione: in Ecclesia enim gentium abundauit error, & Dei ignoratio, vt vix fidelis inuentus fuerit postquã diuisus est ab ea populus Iudæorum: at in Synagoga abundauit fides, religio, Dei cultus, vt vere dictum sit Psal. 76. Notus in Iudæa Deus, in Israel magnum nomen eius. Multis etiam fuit beneficijs diuinis populus hic cumulatus super gentes. Ps. 147. Non fecit taliter omni nationi, & iudicia sua no manifestauit eis. Propterea tunc Ecclesia gentium sterilis mulieris similitudinem obtinebat, Synagoga vero secundæ, quæ vices post Christi aduentum in contrarium sunt commutatæ, vt prædictum est Isa. 54. Lætare sterilis, quæ non paris, canta laudem, & hymnum, quæ nõ parturiebas: quia multi nisi deserta magis, quam eius, quæ habebat virum. Ea de causa gẽtium Ecclesia dicta est tunc deserta, & in ea habitare dracones, & struthiones, & locus inaquosus, & multa alia propter raritatem summam fidelium, & inopiam diuini cultus. Hoc est ouile alterum a Synagoga, ad quod tunc pertinebant oues hæ adducendæ: quamuis maxima pars earum erraret, etiam a suo ouili proprio, donec a Christo reuocarentur, & adducerentur in ouile, non illud antiquũ, sed nouum, vt statim dicet Dominus.

Discrimen inter gentil. Ecclesiam, & Synagogã Hebræorum.

Et vocem meam audient, & fiet vnum ouile, & vnus pastor.

COMMENTARIVS.

PRædicantium, & Apostolorum voces, quos ad Gentium oues conuocandas misit hoc loco significat. Audient, inquit, oues hæ tam errantes, quam si quæ intra ouile illud fuerint, vocem Christi, per Apostolos clamantis, non solum auditu aurium, sed cordium: quia fide, & dilectione, & obedientia, conuertentur ad pastorem suum verum, & fiet vnum ouile ex vtroque. Nam ex Synagoga Iudæorum, & gentium Ecclesia, vna vniuersalis, & catholica fiet Ecclesia, extra quam non est salus: vbi tam non est distinctio Iudæi, & Græci, sed vnũ est ouile, vnum erit ouile, erit etiam vnus pastor, vnum caput religionis, & vnicus supremus gubernator. Hoc nõ solũ ad Christum Dominũ refertur, sed ad suos vicarios,

rios, quos in ouili visibili militantis huius Ecclesiæ habet. Vnus enim est pastor Petrus post Christi ascensionem, vnicus etiam pastor successor Petri Romani Episcopi, qui vices Christi in terris gerens, vnius ouilis pastoris munere fungitur, sub quo inferiores militant multi; non toti ouili, vt ille sed singuli singulis ouilis partibus præsidentes. Et perpende artificium. Ecclesia vna a principio per milia aliquot annorum vsque ad Abraham processit, diuisus est postea in eo populus, vt duo essent ouilia: per Christum autem sublata diuisione, ad vnitatem reducta est Ecclesia, in qua in æternum manebit. Hæc conuocatio, & vnio prædicta est per Ezech. Assumam, inquit, filios Israel de medio nationum, ad quas abierunt: & congregabo eos vndique, & adducam eos ad humum suam, & faciam eos in gentem vnam in terra in montibus Israel, & rex vnus erit omnibus imperans, & non erunt vltra duæ gentes, nec diuidentur amplius in duo regna, &c. quæ verba Theodoretus ibi verbis Domini, quæ nunc explicamus, applicat. Et quamuis Hieronymus exponat de populis Iudæ, & Israel, qui in Roboam diuisi sunt, & post captiuitatem coniuncti: tamen accommodatior est, & verior explicatio Theodoreti; tum quia decem tribus numquam fuerunt restituræ, vnde dici non possunt congregatæ in vnum: & quamuis ita factum esset, id figura fuit huius mysterij in Christo, & per Christum perficiendi.

Vnius Pastoris nomine, non solus Christus sed etiam eius Vicarij intelliguntur.

Ezech. 37.

Propterea me diligit Pater, quia ego pono animam meam vt iterum sumam eam.

OBiectioni tacite respondet, vt rem magis explicet, & declaret. Dixerat enim duo; nempe se ponere animam suam pro ouibus suis; & rursus habere alias oues, oportere q. eas adducere, & vocem eius audituras, futurum q. vnum ouile, & vnum pastorem. Obijceret aliquis, quomodo si animam tuam pones, poteris postea adducere oues has, vt vocem tuam audiant ac eris vnus pastor vnius ouilis? Respondet, quia ita Pater voluit me ponere animam, vt rursus eam assumerem: ita mori me decreuit, vt cito resurgerem, & hac ratione dicta mea constant, nec inter se pugnant. Ponam enim animam, & verum erit, me pro ouibus animam ponere: iterum sumam illam, & resurgam, & sic adducam, & congregabo oues meas, & audient vocem meam, & erit vnum ouile, & vnus pastor. Quod autem dicit, *Propterea diligit me Pater quia pono animam meam, vt iterum sumam eam*, eundem sensum facit, ac si diceret, in hoc Patri placeo, ac eius voluntatem facio, seu propter hoc Pater sibi in me complacet, quod pono animam, & rursus assumo, quod morior, & resurgo: non quod hæc sola causa sit, propter quam Pater diligit filium & in eo sibi complacet, cum multæ aliæ, & antiquiores sint, sed quod hoc Patri placet in Christo: diligere enim appellat complacere in ipso. Hic est sensus, & connexio huius sententiæ.

ANNOTATIO XIII.

Superioris sententiæ quamuis interpretationes reijciuntur.

ELaborabant expositores in hac interpretanda, & connectenda sententia. In primis Chrysost. hom. 59. verba hæc ex humilitate esse dicta a Christo homine censet, vt sit sensus: Pater dilexit me propter oues, vt nempe meam vitam exponerem pro eis: non quod alijs rationibus non sit a Patre Christus dilectus. Hoc autem dicit Dominus, ac si alijs verbis diceret: Vos me seductorem, & legis transgressorem iudicastis: at ego etiamsi nihil inueniam in vobis, propter quod vos diligam, hoc tamen titulo diligo, quia Pater dilexit vos, ita, vt me animam pro vobis vellet ponere. Secundo loco Euthym. sic exponit: Dilexit me Pater propterea, quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia animam meam pono, id est, hæc causa est propter quam etiam me Pater diligit, licet complures aliæ non desint. Tertio aliqui nostris temporibus aliter exponũt: propterea me dilexit Pater, quia animam pono, id est, ex voluntate, & dilectione Patris est, quod animam meam pono pro ouibus. Sed hæ expositiones videntur violentæ: nam non dictum est, propterea dilexit me Pater, quia pono animam pro ouibus: sed quia pono animam, vt iterum sumam eam. Quod enim aliqui interpretandum censent, particulam *Vt*, tamquam notam consecutionis, & separatam sententiam facere, vt sit sensus: Dilexit me Pater, quia pono animam, & & rursus adiungatur, vt sumam eam, id est, consequitur, vt sumam eam; est manifesta euersio verborum, & sententiæ: nihil enim de ouibus meminit hic. Et rursus totum hoc, scilicet, *Pono animam, vt sumã*, est, propter quod dicitur, *Pater diligit me*. Alij recentiorum quarto loco hanc veritatem sentientes, sic interpretãtur, ac si dictum esset: Ego pono animam meam, & propterea dilexit me Pater, quantum ad effectum hunc, vt resurgam, quasi gloria resurrectionis sit ex merito passionis. Hoc tamen est etiam ordinem verborum ad libitum disponere & scripturas ad proprios interpretantium sensus trahere. Adde hanc phratim, diligit me Pater, vt sumam iterum animam; in eo sensu, quem hi interpretantur, non reperiri in scriptura, adeo vt quamuis ordo non inuerteretur, expositio non esset probanda: nullam præterea connexionem accommodatam expositiones hæ adferre videntur. Propterea mihi expositio, & connexio in commentario posita legitima videtur, nempe ideirco Pater sibi in me complacet, seu hoc in me Patri placet, quod ita animam meam pono vt rursus eam sumam. Et magno consilio non absolute dixit, Pono animam meã, sed ad Patris dilectionem, & quod illi ita complacitum fuerit retulit, vt mortem suam non ex odio Patris, aut culpa propria, sed secundum eius voluntatem esse significaret. Quamuis autem Pater in Christo homine propter vnionem sibi summe complacuerit. Matth. 17. Hic est Filius meus dilectus, in quo mihi complacui: non obstat tamẽ quominus sint multæ aliæ causæ complacendi, vt hoc complacere ordinẽ ad multas habeat causas, quemadmodum & meritum Christi se habuit. Meruit quidem Christus redemptionem hominum, vel sola vnione quia homo ille Deus erat, vel vno actu bono, vel vna gutta sanguinis: tamen multis titulis vnum, & idem meruit, singulis per se efficacissimis, ita etiam quod complacueris Patri in Christo homine se habuit. Complacuit enim Patri in Christo, etiam in hoc quod mortem subijt & ita animam posuit, vt rursus eam assumeret. Et ex his intelligentia sententiæ superioris facilis est.

Auctoris explicatio.

Nemo tollit eam a me, sed ego pono eam a meipso. Potestatem habeo ponendi eam, & potestatem habeo iterum sumendi eam.

COMMENTARIVS.

EXplicat sententiam præcedentem: & quia duo in ea continebantur, horum vnum modo exponit, alterum verbis sequentibus. Primum erat *Pono animam meam, vt iterum sumam*: docet se non mori, vt ceteros homines, qui necessitate naturæ moriuntur, nec in potestate eorum est animam in corpore detinere; sed expellitur etiam ipsis nolentibus: rursus animam expulsam a corpore animam illius a corpore separare ualebat, nisi ipse separaret, & post separationem ipse potestatem habuit iterum coniungendi eam corpori. Nam diuina persona vnitam sibi habebat animam, & corpus; quando autem voluit, inuicem separauit: & quando placuit, inuicem ea coniunxit; a se tamen numquam remouit, ad modum hominis habentis ensem in vagina, qui quando vult exerit eum; tamen quia vna manu vaginam, altera ensem tenet, potest quando voluerit iterum mittere in vaginam. Ita quodammodo Christus fecit; habuit semper Dei filius humanitatem sibi vnitam, tamen per mortem animam a corpore veluti ensem a vagina separauit; vtraque tamen parte vnita suæ diuinæ

Explicat Christi mortem & resurrectionem.

personæ manente. per resurrectionem iterum animam corpori copulauit. Quod non faceret, nisi Deus esset, qui semper manebat, & perseuerabat idem, animam, & corpus inter se separata, sibi habens vnita; sicut manet homo idem, ensem districtum, & vaginam habens. Mortuus autem homo se suscitare non posset, quia per mortem iam definit esse hominis persona, quæ ante erat, propterea ab alio suscitandus est; at Christus seipsum suscitauit. Fuit igitur Christi mors hoc modo voluntaria, non solum quia voluntate acceptauit mori, hac enim ratione mors martyrum etiam voluntaria erat, mori enim pro Christo elegerunt, tamen mortis vulnere inflicto non erat liberum Martyri animam in corpore detinere: quod tamen poterat Christus: propterea dicit, Nemo tollit a me, ego a me ipso pono. Nec a crimine mortis Christi propter hoc interfectores liberantur: nam causam efficacem mortis, quantum in se est, ipsi dederunt, vt nisi ille homo Deus esset, mori esset ei necessarium. Hãc voluntariam mortem significauit Isai. cap. 53. Oblatus, inquit, est, quia ipse voluit. Hæc est explicatio illius verbi, *Pono, animam vt iterum sumam*, quæ nõ tam explicatio est, quam etiam probatio quædam simul, vt ostendat etiamsi moriatur, & animam ponat, posse tamen rursus eam sumere. Hoc loco vtitur Ambro. lib. de bono mortis cap. 10. ad probandam animæ immortalitatem, vbi multa de hoc docet.

Christi mors aliter quam martyrũ mors dicatur voluntaria.

Hoc mandatum accepi a patre meo.

ALterum verbum superioris sententiæ exponit, nempe, cur dictum sit, Propterea dilexit me pater. Causa est: quia hoc mandauit mihi Pater, vt ponerem quidem animam sed tamen iterum eam sumerem: & ideirco hoc illi in me placet, quia secundum eius voluntatem, & mandatum est. Christus enim, vt homo tamquam inferior, & obediens Patri, eius præcepta seruauit.

ANNOTATIO XIIII.

An Christus præceptum moriendi habuerit a Patre.

MVltis in locis Euangelij Ioãnis hæc occurrit difficultas; an Christus præceptum, & mandatum Patris habuerit de ijs, quæ ad hominum salutẽ facturus erat, & maxime de morte subeunda: eam noc in loco iudicauimus discutiendam, qui primus est, ad quem cætera occurrẽtia loca postea referemus. Chrys. hom. 59. negat omnino Christum vllũ habuisse præceptum, aut mandatum Patris: sed omnia libere, & sponte sola charitate fecisse. In qua sententia semper persistit: nam hom. 68. & 75. in hoc Euangelium, idem repetit: quibus in locis non est contentus eam affirmare, sed adhuc argumentis confirmare nititur, quæ paulo inferius recitabimus. Explicat autem implere mãdatum aut præceptum non esse aliud, quã voluntatem Patris respectu voluntatis humanæ Christi: Christum autem implere mandatum Patris idem esse, ac concordiam voluntatis suæ humanæ cum voluntate Patris, vt idem velit cum Patre; sed propter audientium infirmitatem, humilibus dicit vsum esse verbis. Non solus est Chryso. in hac sententia, sed quod valde miror etiam Basilius lib. de Spiritu Sancto cap. 8. vbi negat Christum habuisse præceptum, & verba Ioannis exponit esse intelligenda sic: Voluntatis actum, quem Pater ab æterno communicat cum essentia filio, dictum esse mandatum aut præceptum: nam quæ vult Pater, filio cõmunicauit. Conuenit igitur cum Chrys. in hoc quod negat Christum habuisse præceptũ tamẽ in explicatione differt. Chrys. enim concordiã voluntatis Christi humanæ cũ voluntate Patris, vocat implere mandatũ Patris sat Basilius etiam ad diuinitatẽ refert, vt traditio volũtatis paternæ, ab æterno filio exhibita, sit hoc mandatum. Cum Chrisost. sentit Euthy. Aliter Cyrillus sentit lib. 10. in Ioã. cap. 10. vbi affirmat Christum vt homo erat, habuisse præceptum Patris, & implesse eius mandatum. similiter & Au. tract. 82. in Ioã. idẽ dicit. Ambro. lib. 5. de fide cap. 5. Clemens autẽ Ale. lib. 4. Stromat. in altero extremo est; negat enim mortem Christi ex Patris voluntate fuisse, sed ex permissione

quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod multum distat a præcepto, & mandato. Hæc tria antiqui Patres in hac difficultate scripta reliquerunt: at quia secunda sententia Cyrilli, & Augustini certa est, & vera, eã explicare, & cõfirmare conabor.

Christus vt homo præceptum habuit faciẽdi quæ ad salutem hominũ erant necessaria.

Sit igitur prima responsio; Christus vt homo, habuit Patris, seu diuinitatis præceptum, & mandatum ea omnia faciendi, quæ ad salutem hominum operabatur, nempe prædicandi, miracula faciendi, sicuti prædicauit, & fecit, nihilq. horum faciebat, aut dicebat, nisi ex præcepto, & mandato Patris. Hanc primam responsionem multis, & efficacibus rationibus cõprobo. Primum quidem argumentum sumitur ex scripturarum testimonio, Deutero. 18. vbi de Christo venturo secundum omnes catholicos Doctores Deus sic loquitur: Ponam verba mea in ore eius, & loquetur, quæ præcepero ei. Ioan. 12. Qui misit me Pater, ipse mandatum mihi dedit, quid dicam, & quid loquar. Ioan. 14. Sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Ioan. 15. Si præcepta mea seruaueris, manebitis in dilectione mea, sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione. Perpende parem facere rationem præcepti Patris respectu sui, ac præceptorum suorum respectu discipulorum: quia vtraque erant præcepta. Sunt huiusmodi alia etiam testimonia. Cũ igitur verba sunt scripturæ expressa, nec aliquod absurdum sequatur, si seruemus propriam eorum significationem, non video, qua ratione ad improprias significationes recurrendũ sit. Nec valet responsio Chrysostomi dicentis, verba esse humilitatis propter infirmitatem audientium. Nam propter humilitatem non est veritas relinquenda, quæ maxime ex verborum significatione sumitur. Si enim sunt verba humilitatis, ergo admittit Chrysostomus verba significare verum, & proprium præceptum, infirmitati autem audientium potius contrarium id erat. Nam cum audissent, eum esse filium Dei, & verum Deũ potius scandalizati essent in verbo præcepti & mãdati. Nõ igitur ea de causa locutus est Dominus, sed quia veritas erat. Accedat his locus Pauli rem hanc conuincens ad Philipp. 2. Factus obediens vsque ad mortem. Christus obediens fuit, & ex obedientia est mortuus, ergo habuit mandatum: non enim esse potest obedientia, neque vllus potest vlla ratione obedire, nisi adsit mandatum, & præceptum, & qui tollit mandatum, seu præceptum Christo, tollit eius obedientiam, quod in

Probatur ex scripturis.

solutione argumentorum, manifestius fiet. Secundum argumentum sumitur ex multis, propter quæ conuenientissimum fuit hoc præceptum dari Christo quorum aliqua sumuntur ex parte Dei, aliqua ex parte Christi, aliqua ex parte Iudæorum, aliqua ex parte nostra. Ex parte quidem Dei valde conueniens fuit; tum, quia sic voluntas saluandi hominem magis significatur nobis, vt non satis illi fuerit Filio, quem sciebat etiam, vt hominem esse suæ voluntati summe conformem, significare, quod faciendum erat; sed adhuc præcipere disposuerit: tũ vt in hoc significaretur, quãtum homo subditus sit, & Deo subijci teneatur, cum humanitas verbo vnita, ita sit Deo subiecta, vt præceptũ acceperit, & mãdatũ. Ex parte autẽ Christi fuit etiã conuenientissimum; tum, quia sicut Adam ex inobedientia Dei præceptũ transgrediẽdo, totam destruxit naturam humanam; ita Christus obedientia sua Patris præceptum seruando, totam reparauit. Et in eo maxime obedientia Christi erga patrem ostẽditur, quod præceptum arduum mortis seruauit: & Adam inobedientia vituperatur, qui leue præceptum, & facile non custodiuit. Quam collationem Paulus ad Rom. 5. tradidit, nempe obedientiæ vnius ad inobedientiam alterius: tum etiam quia Christus ea ratione maxime humilitatem exercebat si formam serui accipiens mandatum, & præceptum quoque acceptaret vt homo. Ex parte autem Iudæorum fuit etiam conueniens: hac enim ratione os eorum obturabatur, qui Christum præuaricatorem diuinæ legis appellabant: at Christus in eo, in quo maxime transgressionis accusabatur, Dei mandatum & præceptum seruabat, eaq. ratione se etiam Dominus aliquando defendebat, quod voluntatem Patris faceret. Ex parte etiam nostra id fuit conueniens: vt in eo cognoscamus quanti sit faciendum Dei præceptum, & quanto honore amplectendum. Spreuit præceptum Dei homo primus, honorificauit homo secundus exemplum nobis dans, vt nos etiam honoremus debitã exhibẽtes obseruantiam, suoq. exẽplo docuit, qualiter nos præcepta, quæ daturus erat, obseruare deberemus, sicut etiã ipse Patris seruauit mãdata. Ex his omnibus veritas primæ responsionis cõprobatur.

Probatur ratione sumpta ex parte Dei Christi, & hominum.

Altera responsio est, Christo non est impositum præceptum a Patre, sicut nobis. Explico hominibus præcepta dantur, malis quidem propter coercitionem, iustis, & bonis propter directionẽ & instructionẽ, Chri-

Aliter Christo quam reliquis hominibus præceptum impositum fuit.

Christus nec coercitione, nec directione indigebat, etiam vt homo: cuius intellectus plenus erat omni scientia, & cuius voluntas erat conformissima diuinæ voluntati, nec declinare a rectitudine, nec ab eo, quod Deus volebat, poterat. Præterea hominibus dantur præcepta propter exercitium, & perfectionem virtutis, & meriti personæ facientis. Maius enim est meritum ceteris paribus in actione, quæ ex obedientia, & mandato fit. At Christus non ea ratione mandatum habuit, cuius perfectio, & sanctitas non habebat augmentum; qui ab instanti incarnationis fuit summe Deo gratus, nec quicquam sibi de nouo meruit, aut gratiæ acquisiuit.

Qua ratione maiora Christi opera, maioris essent perfectionis, & meriti.

Non igitur præceptum habuit his de causis, sed propter alia, quæ in secundo argumento pro prima responsione attulimus. Quibus, & hoc addimus, opera Christi, si conferantur ad personam operantem, esse æqualis meriti, & quidem infiniti, quia qui ea operabatur, Deus erat, & homo, infinite gratus Patri propter vnionẽ. At si inter se comparentur, vnum esse maioris meriti, quam alterum comperiemus: plus enim fuit fundere sanguinem suum, quã ieiunare. Hac igitur ratione opera Christi perfectiora erant, quæ obedientiæ, & maioris humilitatis erant: & idcirco ex præcepto operabatur, non propter se, qui sibi nihil meruit, quantum ad animæ perfectionem, sed nobis, pro quibus meruit redemptionem: non vno modo tantum, aut vno merito, sed multis modis, & multis meritis, vt vbi abundauit delictum, supra modum abundaret gratia Saluatoris, & eius meritum, & iustitia.

Christus habuit præceptum moriendi.

Tertia responsio est: Christus, vt homo etiam præceptum habuit vitam exponendi pro nostra salute: ad hoc enim præcipue missus est, vt sanguine suo hominem liberaret; & hoc verba Ioãnis aperte probant. Hoc, inquit, mandatum accepi a Patre meo, nempe ponendi animam pro ouibus, & iterum sumendi. & illud Luc. 24. Oportuit Christum pati, & sic intrare in gloriam suam. & quæ in hoc Euangelio inferius exponemus, hoc idem confirmãt. Nec audiendus est in hac parte Clemens citatus in principio, aut certe declarandus est. Nam mors Christi dupliciter comparatur, aut ad interfectores eius eam inferentes & hac ratione non est in præcepto, immo contra præceptum: quia Deus præcipit: Non occides; & sic permissa est a Deo: aut cõfertur ad Christum acceptãtem, & sic fuit in præcepto. Nec hæc doctri-

Solũtur difficultates quæ in contrariũ adducũtur.

na est noua, nec vlla ratione negari potest. Nam Martyres ex præcepto tenebantur mortem subire pro fide: at interfectores contra præceptum Dei agebant occidendo, cum Deus præcipiat: Non occides. At si occidere aliqui tentent contra iustitiam, vt ab ea nos auertant, tunc Deus præcipit, vt potius mortem subeamus, quã a iusto, & quod est a Deo præceptum, recedamus.

Quarta responsio est: hoc præceptum, & diuinum mandatum tunc perfecte innotuit Christo homini, quando humanitas illa vnita fuit verbo: sicuti enim omnium scientiam infudit, ita tunc hanc ordinationem manifestauit, tum per scientiam infusam, tum etiam per visionem in verbo. Immo tunc Christus homo acceptauit Patris mandatum, & conformissimam in omnibus quæ facienda disponebantur, exhibuit voluntatem: quod maximi meriti pro nobis fuit, & summi erga Patrem, & erga nos amoris.

Superest, vt nonnulla argumenta contra hanc doctrinã facta soluamus: ex quorum solutione res hæc lucidior fiet. Primũ argumentum est Chryso. hom. 59. argumentatur enim ex verbis præsentibus. A me ipso pono animã meã: ergo non ex mãdato Patris. Hoc Argumentum non videtur efficax, moriendi enim mandatum est acceptandi mortem illatam a persecutoribus, quod Christus vt homo fecit: ponere autem a se animam, est habere potestatem separandi eam a corpore. Vt igitur, homo acceptauit, & obediuit Patris mandato, quod exequebatur per potestatẽ diuinam, nec hæc pugnant inter se. Sicut rogatus vt homo, voluit ad preces aliquorum per diuinam potentiam miracula facere: sic iussus a patre, vt homo voluit data mortis causa a persecutoribus animam a corpore separare, nec impedire inimicorum gladium.

Alterum argumẽtum facit idem Chrysost. eodem loco: Christus est pastor bonus: ergo ex se operatur, nec indiget hortatore. Hoc argumentum firmum non est: non enim præceptum habuit Christus, quia hortatore indiguerit, quia nec instructione, nec directione, nec incitamẽto opus ei erat: sed accepit mandatũ propter ea, quæ diximus in secunda responsione.

Tertium argumentum est eiusdem hom. 68. Qui mãdatum, inquit, accipit, non est sui dominus: at Christus viuificabat, quos volebat: ergo nõ ex mandato operabatur. Hoc argumentum, habet aliquid veritati

minus cõsonum. Si enim intelligat Chrysostomus Christum viuificasse quos volebat, etiamsi non esset secundum voluntatẽ Patris, hoc est falsum: sæpe enim Christus dicit: Non veni, vt faciam voluntatem meam, sed eius qui misit me. Si hæc verba vera sũt, vti sunt, inferat modo Chrysostomus, ergo non erat sui Dominus. Simile est illud Matth. 20. Sedere ad dextrã, vel sinistram non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. Dicendũ igitur, Christum vt hominem habuisse voluntatem conformem diuinæ voluntatis præcepto, nec propter ea desiuit esse sui B Dominus, id est, liberi arbitrij: quia sponte, & non coacte se Deo conformabat: vti etiam beati, qui domini suæ voluntatis dicuntur, nec tamen diuinæ voluntati, ac præcepto contrauenire possunt.

Quartum argumentum est eiusdẽ hom. 75. quia Christus legislator erat: ergo non tenebatur lege. Hoc etiam non est firmum: nam Christus aliqua præcepta cõdidit, quæ nobis dedit: at ipse, vt homo, alia a Patre, quo vt homo minor erat, habuit præcepta: sicut & modo princeps nõ tenetur legibus suis, ac tenetur legibus superioris se. Oportet ergo inter præcepta distinguere, habuit ipse præcepta Patris, prædicandi, operandi, morien di particularia: Aipse autem alia nobis dedit, quod Ioan. 15. docuit, Si præcepta mea seruaueritis, sicut ego seruaui præcepta patris mei.

Quintum argumentum adiungere possumus, quia Christus peccare non potuit; ergo præceptum non habuit. Sed hoc debile est: præcepta enim pro his sunt eriã, qui non possunt peccare. Nam Deus præcipit multa Angelis suis sanctis, quæ ex mandato faciunt, nec peccare possunt. neque vero est de ratione præcepti peccatum vel non peccatum: sed quod ex superioris potestate procedat, & ex inferioris obedientia acceptetur. Concludo hanc disputationem hoc argumento: vel potuit habere præceptum Christus, vel non. Si quis neget habere potuisse, facile falsitatis conuincetur: cum enim Christus, vt homo, sit minor Patre, subditus Patri, obediens Patri, negari nulla ratione potest, Patrem potuisse præcipere. Si igitur id fieri potuit, non video quibus verbis expressioribus scriptura id esse factum significare potuerit, quam ijs, quæ sæpissime habentur, & in principio adduximus. Rationes autem istæ allatæ in contrarium probant potius fieri non potuisse, idcirco etiã ex hac parte efficaces non sunt. Hæc diffuse aliquãtum discussa sunt, vt multis locis exponẽdis hac vna annotatione satisfaceremus.

Præceptum reperitur etiam in ijs, qui peccare nõ possunt.

Dissensio iterum facta est inter Iudæos propter sermones hos. Dicebant autem multi ex ipsis: Dæmonium habet, & insanit: quid eum auditis?

COMMENTARIVS.

ITerum dissensio facta est inter Iudæos, qualis illa, cuius capite nono facta est mentio: Et schisma, inquit, erat inter eos. Hæc dissensio ex verbis miraq. doctrina Christi, illa vero ex mirabili facto, quo cæcum natum illuminauit, orta est. Quidam autem in tantum incredulitatis, & blasphemiæ prolapsi sunt, vt, quod ad lumen erat institutum, eorum vitio magis eos excæcaret; & quod ad diuinam virtutem recognoscendam efficax erat, in eam obscurandam conuerterint. Dæmonio enim verbum diuinum tribuunt, asserentes eum dæmonium habere, quod eum insanire faceret, & dicere quæ dicebat. Hic est enim sensus: *Dæmonium habet, & insanit*, id est dæmonium habet, quo arreptus insanit: & sermones non ex propria mente, sed ex diaboli agitatione effundit: qua blasphemia ceteros ab audiendo arcebant, *Quid*, inquiunt, *Auditis eum*, qui verba dæmonis ipsum insanire facientis, loquitur? quæ stultus non capit, per insaniam dicta putat. Erat autem multorum hæc impia vox, vt notat Euangelista.

Aly

Alij dicebant: Hæc verba non sunt dæmonium habentis: numquid dæmonium potest cæcorum oculos aperire?

ALtera Iudæorum pars Christi causam defendebat argumento optimo ducta. Cuius opera dæmonio non possunt adscribi, profecto nec verba; at hic cæcum natum illuminauit, quod dæmonium non potest facere: ergo verba eius non sunt verba dæmonium habentis, nec loquitur virtute dæmonis, qui virtute dæmonis non operatur. Christus Dominus iniurias illorum contemnens, & vtilitatem, fidemue horum desperans, discessit, eos in sua contentione relinquens.

Facta sunt autem Encænia in Hierosolymis, & hiems erat.

NOn continuo hæc, quæ modo narrantur, facta sunt, sed aliquot interceserunt dies. Quę enim in capite nono, & huius decimi superiori parte gesta describuntur, acta sunt paulo post festum Tabernaculorum, seu Scenophegiæ, vt ex capite septimo, & octauo constat: at hoc in fine mensis Nouembris, quando festum Encæniorum, id est renouationis celebrabatur. Hoc enim Græcum vocabulum est, idem significans, quod apud Latinos renouatio, seu innouatio. Die enim vigesima quinta Nouembris, qui apud Iudæos erat mensis nonus peragebatur illud festum, quando tempore Machabæorum altare a Gentibus prophanatum destructum est, & nouum ædificatum: constitutumq. est, vt singulis annis festum hoc venturis temporibus celebraretur. Quæ quidem ex 1. Machab. cap. 4. nota sunt: & ex Iosepho lib. 12. Antiqu. cap. 11. ea ratione Euangelista addidit, *Et hiems, erat* iam enim initium hiemis instabat: nam post quattuor, vel quinque dies erat initium Decembris, vbi hiemis incipit. Sunt autem hi mensis apud Iudæos lunares, cetera ex annotatione require.

ANNOTATIO XV.

Encæniorũ festum triplex.

TRiplex fuit apud Iudæos Encæniorũ festum: Primum, quando a Salomone fuit primo templum ædificatum. Secundum, quãdo destructum a Babylonijs post captiuitatem fuit rexdificatum. Tertium, quando altare solum, quod prophanatum erat a Gentibus, sublatum fuit, & nouum erectum tempore Machabæorum. Primum celebrabatur septimo mense qui est September, vt constat ex. 3. Reg. 8. Secundum tertia die mensis Februarij, qui erat apud Hebræos duodecimus, & vocabatur, Adar, vt aperte constat ex. 1. Esd. 6. & inde deprehenditur mendosus locus apud Iosephum lib. 11. Antiqu. ca. 4. vbi dicit fuisse vigesima tertia mensis vndecimi qui dicitur Adar. Duplex autem est mendum, vitio prœli adscribendum; vnum quia mẽsem vndecimum dicit ab Hebræis appellatum Adar; cum certa & indubitata res sit ex scriptura Esther. 3. & 8. Adar esse vltimum, & duodecimum, qui apud nos est Februarius. Alterum, quia dicit die vigesima tertia fuisse festum celebratum; cum tamen scriptura. 1. Esdr. 6. tradat die tertia id fuisse gestum. Tertium autem fuit vigesima quinta Nouembris, qui est mensis nonus, vt constat ex 1. Machab.

Cum igitur hæc tria sint Encæniorum festa, dubium est, quod istorum fuerit præsens festum. Nonnus Græcus auctor primũ esse affirmat; Chrysostomus autẽ hom. 60. Theophyl. & Euthymius secundũ fuisse sentiunt. Alcuinus autem in homilia huius lectionis, & Beda, tertium: quos in commentario fumus secuti. In primis illud primum non fuisse, certa res est: nã id celebratum est septimo mense paulo post festum Tabernaculorum: at hoc præsens tempore hiberno, vt Euangelista docet: non igitur illud esse potest, quod erat in primo mense autumni. De secundo, &

Quod istorum fuerit, cuius Ioannis hoc loco meminit.

tertio est difficultas: nam vtrumque ad hiemem pertinere videtur: secundū enim erat ad finem fere hiemis tertia Februarij; tertium autem ad initium, scilicet sub finem Nouembris. & loquor iuxta computationem mensium Iudæorum. Nam vigesima quinta mensis lunaris, non est vigesima quinta mensis solaris: tamen Decēbris lunaris, non plus distabat a vigesima quinta Nouembris lunaris, quam distat Decembris solaris, a vigesima quinta Nouembris etiam solaris. Diuidebant enim etiam ipsi in quattuor tempora annum Lunarem, & tres menses singulis temporibus dabant. Ex his patet non esse efficax argumentum, quo Recentiorum aliqui probāt nō posse hoc festum, de quo hic agitur, esse secundum, quia hoc affirmant fuisse tēpore veris: tamen non ita se res habet. Nā ex scriptura liquet, fuisse tertia Februarij qui mensis ad hiemem pertinet; quamuis fit prope ver. Nec est etiam firmum, quod alij asserunt, nempe ea de causa non posse esse tertiū, quia id celebratum est in Nouembri, qui ad autumnum pertinet: cum iam fuerit finis mensis, & terminus vnius potest ad principium alterius referri. Et ita solemnus cōmuniter loqui, immo potius hiemem dicimus adesse, quando incipit, quam quando desinit. Adde, festum per octo dies celebratum esse, potuitq. ad hiemem petinere, quæ incipit mense Decembri.

Auctoris sētentia.

Mihi probabilior est visa Alcuini, & Bedæ sententia, vt hoc festum sit tertium: & id mihi duo maxime persuadent. Vnū est, quia quæ gesta narrantur ab hoc tempore vsque ad Passionem Domini, nō possunt accōmodari tēpori, quod intercedit, a secundo festo vsque ad Pascha: nam a tertia die Februarij vsque ad Pascha, quod erat decima quarta Martij, pauci dies intercedunt: cum tamen ab hoc festo vsque ad Pascha, quando passus est Dominus, vt ex historia Ioannis, & aliorum Euangelistarum patet, multa facta sunt, quæ tanta dierum paucitate facta fuisse, non est probabile. Post hoc enim festum Dominus secessit in Galileam ad locum, vbi Ioannes baptizabat, & ibi dicitur mansisse: nec mansisse diceretur, nisi aliquot commoratus esset ibi diebus, vbi multa gesta sunt, quæ ceteri narrant Euangelistæ. Postea venit Bethaniam, & Lazarum quatriduanum suscitauit; postea abijt in locum dictum Efren, & ibi morabatur cum discipulis: morari non diceretur, nisi per multos ibi dies esset. Rursus ante sex dies Paschæ iterum venit Bethaniam; hæc omnia profecto plures indicant dies, quam sint, qui intercedunt inter secundum innouationis festum, & Pascha. Alterum mihi persuader, quia nō inuenitur in scriptura singulis annis agi festa tincæniorum præter tertium, quod perpetuo celebrandum institutum est, vt patet. 1. Machab. 4. quod si celebrata sunt, est valde verisimile tempore Christi non celebrari vllum præter tertium. Quod si illa aliquando peracta sunt per singulos annos, quod ex scriptura non habetur, illud festum primum vsque ad captiuitatem celebratum esse videtur: at post captiuitatem loco illius successit festum reædificationis. Cum enim iam primum templum fuisset destructum, non videtur, cur festum celebraretur aliud præter restaurationis, cui succesisse tertium, probabile est, quod tempore Christi obseruari ex Iosepho libro 11. Antiqu. cap. 4. etiam constat. Hæc sunt, quæ mihi visa sunt probabiliora.

Quorsum hiemis meminerit.

Est autem circa illud verbum *Hiems erat*, notanda regula Gregorij libro. 2. Moral. capit. 2. aliquando in scriptura circumstantias temporum, & locorum, & alias etiam describi, in significationem, & ostensionem aliquam, & ea ratione hæc descripta est. *Hiems*, inquit, *erat*, vt frigidas Iudæorum mentes igne charitatis destitutas significaret; quamuis ad literam positum esse videatur, tamquam causas sequentis verbi, *Deambulabat*, quia cum hiems esset, frigus erat: solent autem homines, cum frigent, deambulare.

Et ambulabat Iesus in templo, in porticu Salomonis.

COMMENTARIVS.

QVamuis a Babylonijs illud templum fuerit funditus euersum, tamen reædificatum, & restauratum est postea, & in memoriam veterem idem Salo-

Salomonis nomen porticus hæc retinuit. Hanc porticum eam esse aliqui existimant, cuius fit mentio 3. Reg. 6. viginti cubitorum longitudinem, & decem latitudinem habentis: sed cum hæc porticus, quæ alto nomine dicitur vestibulum, interior fuerit in atrio Sacerdotum, non videtur verisimile Salomonem in eam intrasse, & ibi orasse, aut populi voces audisse, vti isti Doctores dicunt. Verisimilius est fuisse eam porticum, cuius meminit Ioseph. lib. 6. de bello Iudaico sexto capite. collis enim partem orientalem, vbi ædificatū erat templum, muro Salomon circumcinxit, & planitiem aggere muniuit, & in planitie porticū extruxit. Hæc erat prope atrium virorum, quod proximum fuit atrio Sacerdotum. In hac igitur porticu ambulabat Christus intra templum.

Quæ Porticus fuerit ista.

Circumdederunt ergo eum Iudæi: & dicebant ei.

INambulantem circumdant, vt stare faciant, & commodius alloquantur eum. Hoc enim illa particula *Ergo*, indicat, quasi diceret: quia ambulabat, circumdederunt eum, vt nulla ex parte Christus diuerteret, sed sistens auditum sermonibus eorum præberet; nos quid dicant audiamus.

Quousque animam nostram tollis?

FIngunt desiderium vehemens agnoscendi eum, cum tamen dolose accedāt. *Quousque*, inquiunt, *animam nostram tollis?* id est, quamdiu nos suspensos, & incertos trahis? nimium te nobis manifestare differs, idcirco anxios & suspensos tenes, & discrucias. In his verbis duo mendacia proferunt. Vnum est eos esse anxios, & suspensos præ desiderio cognoscendi, an sit Christus: in quo mentiebantur. Si enim anxij & suspensi fuissent, non dixissent toties, dæmonium habet: a Deo non est: a Galilæa non surgit. Hæc non sunt animi dubij, & suspensi, & anxij: sed incredduli & obstinati. Alterum est Christum esse causam huius dubitationis, & anxietatis eorum, quia nondum, quis sit, aperuit. *Quousque*, inquiunt, *tollis?* tu tollis: tu es in causa: & hoc etiam mendacium erat: nam Christus iam sufficientissime aperuerat, quis ipse esset, vt statim eis respondet. Non mirum est, si animus dolosus, & fraudulentus in mendacia prorumpat.

Si tu es Christus, dic nobis palam.

NOn vnum, sed tria mendacia fraudulenta hæc verba continent: vnum est, *Dic*, inquiunt, *nobis palam*, quasi dicerent: hactenus non es palam, & libere, aperteq. locutus, te esse Christum: hoc vero mendacium superiora capita manifestant, quibus satis aperte indicauit. Alterum est, *Dic palam*: quasi dicerent: si dixeris palam, credemus tibi, nec amplius suspenso animo erimus: hoc etiam esse mendacium, vel quod paulo post secutum est, probat. Tertium est, si hactenus non credidimus, id fuit in causa, quod tu non es locutus palam: iam enim credidissemus tibi si locutus fuisses. Hæc tria mendacia verbis istis significari, facile est vnicuique intelligere. Præter mendacia autem fraus est, vt Chrysostomus homil. 60. & August. tract. 48. annotarunt. Hanc autem fraudem recte explicuit Alcuinus. Existimabant enim Iudæi Christum futurum Regem temporalem, in solio Dauid sessurum visibiliter in hoc sæculo, vt superius diximus: quærebant igitur, vt se Christum confiteretur, vt calumniandi statim

Verba hæc Iudæorum, mendacij, & fraudis plena.

Universidad de Deusto
Biblioteca

statim causam arriperent, quod se Regem faceret, & ad Cæsarem deferrent: qui enim se Regem facit, contradicit Cæsari. At Dominus fraudes eorum intelligens, & declinans, ita se aperte Christum fatebatur eis, vt ex verbo non haberent, quod deferrent. Idcirco frequentius se esse Dei filium, & a Patre missum, & in scripturis promissum dicebat: quæ aperta erat confessio quod esset Christus, idq. Iudæi intelligebant. At nomen dissimulabat, quia illi non vt intelligerent, sed vt accusarent, quærebant. Hac ergo fraude modo dicunt, *Si tu es Christus, dic nobis palam*. Attende autem non ea de causa sola, quia fraudulenter interrogabant, Christum noluisse id expresse respondere, sed ne tamquam legis transgressorem eum punitum esse Iudæi postea iactarent: idcirco operibus, quæ accusari non poterant, potius quam verbis respondebat, & loquebatur. Hanc causam reddit Chrysostomus hom. 77. in Ioan. cur Dominus non loquebatur de se magna, & sublimia frequenter.

Quare interrogans Christus operibus respondebat.

Respondit eis Iesus: loquor vobis, & non creditis.

MIrabili artificio, vno verbo se esse Christum, confitetur, & fraudem illorū declinat, & simul mendacia ipsorum reuincit. *Loquor*, inquit, *vobis*, ac si diceret: ego nihil aliud facio, quam loqui & manifestare quod petitis. In Græco est de præterito, dixi iam vobis. Ecce fatetur se esse Christum, & tamen vere non exprimit: dixi & tamen non creditis. Et perpende quomodo conuincit eos mendacij, dixi, & vos non creditis: non igitur verum est, quod insinuatis, me non esse locutum palam: nec est verum, si locutus fuissem, vos credidissetis: nam dixi, & tamen non credidistis, nec modo creditis. Nec est verum a me vos teneri suspensos, & anxios: nam iam ante hunc sermonem locutus sum aperte, & palam. Vnico igitur verbo, & veritatem aperit, & omnia eorum repellit mendacia, simulq. eorum laqueum declinat.

Iudæi conuincuntur mendacij.

Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei: hæc testimonium perhibent de me.

ADhuc eos magis conuincit: ipsi enim petebant, vt diceret, & verbo solo manifestaret, vt crederent, hactenusq. esse locutum negabant. Adiungit ergo Dominus: non solum verbo manifestaui, quis essem, sed operibus: nam *Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei*, id est, virtute diuinitatis ostendendo me esse Dei filium, illa perhibent testimonium me esse verum Christum filium Dei. Quomodo igitur dicitis, me non esse locutum palam? quomodo petitis verbum, vt credatis? quandoquidem & sermonibus, & miris operibus manifestaui me vobis, & tamen adhuc non creditis. Christus dicit se in nomine Patris opera fecisse, quia faciebat opera virtute diuinitatis, in confirmationem huius veritatis, se esse Dei filium a Patre missum: hoc enim significat in nomine Patris opera facere.

Sed vos non creditis: quia non estis ex ouibus meis. Oues meæ vocem meam audiunt.

CVm causam suæ incredulitatis imprudenter Iudæi in Christum reijcerent, postquam eos mendacij conuicit, causam veram eorum incredulitatis aperit. Et est sensus: non est, cur vos in me causam incredulitatis reijciatis, quasi non fuerim locutus: nam verbo & opere abunde me manifestaui. Non sum ego causa,

causa, sed vos ipsi, & nequitia vestra, quia non estis de numero ouium mearū: nam *Oues meæ vocem meam audiunt*, mihi fidem habent, & voci obediunt. Si tales vos essetis, vtique crederetis, at non creditis, *Quia ex ouibus meis non estis*: hæc est causa istius incredulitatis vestræ, non ego, nec taciturnitas mea, quam falso mihi imponitis. Attende duo, vnum est, in scriptura aliquando audire vocem, significare auditum exteriorem, & interiorem apprehensionem, qua, quid dicatur, percipitur: & hoc bonis, & malis commune est. Psal. 94. Si vocem eius audieritis, nolite obdurare corda vestra. Alterum est vltra prædicta, etiam assensum, & obedientiam voci præstare. Isa. 64. Omnes cæde corruetis, quia locutus sum, & non audistis. hoc posteriori modo in hoc loco accipitur. Alterum annotandum est, dum dicit, *Vocem meam audiunt*, significare ipsum prius loqui, prius conuertere se ad oues. Si enim non se conuertisset pastor ad oues, numquam oues secutæ essent pastorem, nec eum adesse, nouissent: gratia est, quæ præuenit homines.

Audire vocē, quid significet.

ANNOTATIO XVI.

Christus, nomine ouium suarum quos intelligat.

AVg. trac. 48. has oues, de quarum numero istos incredulos Christus esse negat, interpretatur electos, & eos, qui æternam salutem consecuturi sunt, quos prædestinatos appellamus. De quibus dicitur Act. 13. Crediderunt, quotquot prædestinati erant ad vitam æternam. Et 2. Tim. 2. Omnia sustineo propter electos. Ergo igitur superiorum verborum sensus: non creditis, quia non estis de numero eorum, qui æternam sunt salutem consecuturi, qui electi, & oues meæ sunt.

Aduersum hanc expositionē aliquę difficultates occurrunt. Vna est, quia tunc ratio, quam Christus adfert, adæquata non videtur: Vos inquit, non creditis, quia non estis de meis electis: nam etiamsi electi nō essent, credere potuerūt: multi enim crediderunt, & credunt in Christum, qui tamen electi non sunt, nec saluabuntur, sed cadēt, & peribunt. Non igitur ea causa propria est, cur non credant, quia electi non sunt: credebat enim tunc Iudas, & electus non erat. Altera est, quia non videtur causa vera: nam poterant esse oues & electi, & simul non credere tunc, quando Dominus hæc verba proferebat: multi enim erant in Christum credituri, & electi inter eos, qui tamen in Christum prædicantem non crediderunt, quod ipsemet Augustinus tract. 92. in Ioan. docet. Quomodo igitur dici potest, *Vos non creditis quia non estis de ouibus meis, & oues meæ vocem meam audiunt*, cum oues, & multi electi tunc non crederent? Tertia est, quia si causa, cur non credebant, erat, quia electi & prædestinati non erant, iam non fuisse in eorum potestate credere vi-

A

B

C

debatur excusare q. se potuissent dicētes: non credimus, quia Deus non nos elegit, nec de numero tuarum ouium fecit.

Theophylactus has oues aliter interpretatur, forsan difficultates has præsentiens: & dicit oues esse iustos, & viros bonos, vt sit sensus: Non creditis, quia non estis probi, nec virtutem & iustitiam sequimini, sed mali & improbi estis. Sed habet difficultates, & ista expositio: Prior est quia non omnes, qui in Christum credunt, viri probi sunt. Sunt enim quorum fides mortua est, hi credunt, fidemq. habent sed non secundum eam viuunt. Credebat Petrus in Christum, quando negauit eum, sed tunc iustitiam non complectebatur. Altera est, quia de his omnibus paulo inferius Christus dicit. Vitam æternam do eis, & nemo potest eripere eas de manu mea: hęc non de omnibus, qui iustitiam sequuntur, dicta sunt: sed de his, qui in ea perseuerant vsque ad finem, qui electi dicūtur. Verum quidem est omnes iustos oues esse, vt docet Hiero. lib. 2. contra Ionini. & Aug. lib. 6. con. Iulian. cap. 3. & lib. 2. de doctr. christiana cap. 6. at non omnes iusti permanent in iustitia: idcirco non omnibus vitam æternam dat pastor verus Christus.

Theophylacti sententia impugnatur.

Mihi Augustini sententia verbis Domini accommodatior videtur. Sunt autem pro obiectis difficultatibus aliqua aduertenda. Vnum est, non esse hanc Domini sententiam generalem ad omnes tunc nō credentes, sed ad illos Pharisæos obstinatos, obexcæcatos, & similes, quorum Dominus damnationem præuidebat: & sic soluitur secunda difficultas. Alterum annotandum

Auctoris sententia explicatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tandum est illud verbum *Vos non creditis.* A non solam, & simplicem incredulitatem significare: sed maxime culpabilem, quia abundantissima habuerant, & efficacissima media, vt cõuerti potuissent, vt sit sensus: Tot profecto habuistis remedia, tot, ac tanta argumenta, quibus credere potuissetis, vt iam credidissetis, si de numero electorum, mearumq. ouium fuissetis: numquam enim oues futuræ in tantam obstinationem prolapsæ sunt. Et quamuis reprobatio causa non sit adæquata, quia etiã reprobi multi credunt: est tamen causa, & hoc satis est. Nam multis, quia reprobi sunt, etiam ad tempus credere non datur, quales hi erant, quibus cum loquitur Dominus, & hac ratione soluitur prima difficultas. Tertium est annotandum: Deum neminem excludere a numero ouium, & electorum Christi, nisi culpa ipsius hominis. Quãdo igitur dicit: *Vos non estis de ouibus meis*, culpa, & malitia eorum significatur, propter quam Deus reprobauit eos: & hac ratione soluitur tertia obiectio: & sententia Augustini omni ex parte vera, & legitima permanet.

Et ego cognosco eas, & sequuntur me.

COMMENTARIVS.

DIxerat eos non esse de ouibus suis, & probauit ab vno effectu, *Oues*, enim, *meæ audiunt vocem meam.* Addit alterum argumentum, ne quis enim obijcerer forsan, hi oues tuę sunt, sed tibi ignotæ. Addit, non sic est, *Ego cognosco eas*: nemo est inter meas oues, quem non cognoscam. Est autem cognitio hæc non solum mentis, sed affectus: quod tertium argumentum probat, *Et sequuntur me*, obedientes verbis, & mandatis meis, vnde constat, eos oues non esse: effectus est enim hic præcedentis cognitionis. Idcirco oues Christum sequuntur, quia ab ipso cognoscuntur, ipsius cognitio, ouium est tractio: verbum enim *Cognosco*, non solam cognitionem intellectus, sed etiam affectum, & dilectionem significat hoc in loco. Amos. 3. Tantummodo vos cognoui ex omnibus cognationibus terræ.

Et ego vitam æternam do eis: & non peribunt in æternum.

LIbenter quacumque data occasione Christus multa loquitur in audientium, & nostram vtilitatem: vt homines ad sui sequelam attrahat, & eos qui audire & sequi renuunt, deterreat. Quid oues eius eum sequentes assequantur, & quo in periculo non credentes versentur, aperit. Ne quis ergo de numero ouium Christi esse parum referre existimaret: adiunxit, ouibus his meis, qui me sequuntur *Vitam æternam ego do.* Magna est hæc potentia, & Dei propria, vitam dare æternam, & magnum est præmium ouibus Christi. Quod si hoc non allicit, terreat quod sequitur: Si oues non sunt, in æternum peribunt. Nemo dicat, ouis non sum, solum mihi æterna vita negabitur, tamen nullum malum inde mihi impendet: decipitur profecto, in æternum peribit, morte æterna mulctabitur. Ea est causa, cur cum Dominus dixisset: *Vitam æternam do eis*, addidit: *Et non peribunt in æternum*: vt significaret, oues liberari ab æterna morte, & vitam æternam habere: contra vero, qui oues non sunt, non solum vitam æternam non assequi: sed in mortem æternam detrudi. Verbum præsentis temporis certitudinem rei significat: non quod statim det, sed quod tempore promisso certissime dabit: & rursus ita iam esse constitutum, & determinatum. Solemus enim dicere: Iste vir mercenarijs, & his, qui ei inseruiunt, dat singulis mensibus decem aureos, non quod tunc det, sed quia constituit dare, & præstituto tempore certissime, & sine mora det.

Et non rapiet eas quisquam de manu mea.

ALiud subiungit, quod cum ouibus facit. Nemo, inquit, rapiet oues meas de manu mea. Procurabant Iudæi auertere homines, ne in Christum crederent: conati sunt Tyranni, credentes a fide Christi tormentis auertere: tentat dæmon innumeris artibus idem efficere: sed de Christi manu, & potestate nemo oues tollet, nec impediet, quominus ad vitam æternam perueniant, & ad ipsum conuertantur.

ANNOTATIO XVII.

Superiorũ verborũ sensus expenditur.

CHryso. hom. 60. & Euthymi. hunc locũ ita exponunt, vt nemo oues Christi rapere posse dicatur: quia nemo impedire valebit, quin oues, quæ Christi sunt futuræ, ad ipsum conuertantur, & eum sequantur. Quod occasione ea dictũ est, quia illi Pharisæi, ne in Christum crederent, populos deterrere conabantur. Alcuinus & ante eum Basil. lib. 1. contra Eunomiũ aliter interpretatur, vt sit sermo de ijs, qui semel ad Christum sunt conuersi, & vere oues eius sunt permansuræ: hos nemo rapiet de manu eius, quia nulli tentationi in extremo vitæ succumbent, sed victores euadent. Forsan Alcuinus ita est interpretatus, quia existimauit non posse dici rapi oues de manu Christi, nisi quæ iam semel sunt in eius potestate. Alij de gloriæ statu hæc intelligũt, vt continuentur superioribus: *Vitam æternam da eis, non peribunt in æternum*, quia non potest vllus de manu mea rapere, nec a statu vitæ æternæ remouere. Mihi omnia hæc simul in hac significari sententia videntur, vt dictum sit: Nemo rapiet de manu mea, quia nec impedire poterit, quominus pastoris vocem oues hæ audiant, ipsumq. sequantur: nec a sequela auertere in perpetuum, nec vita æterna priuare valebit. Nec verbum illud: *Rapiet de manu mea*, obstat, quia oues etiam antequam ad Christum conuertantur, ad manum eius pertinent, & de potestate eius sunt: quamuis tunc a vero pastore ad tempus errent. *Nemo*, ergo *Rapiet*, quia non sibi eas semper adscribet, nec adiudicabit: quia ad suum pastorem tandem venient, & sub eo perpetuo vitam agent.

Pater meus, quod dedit mihi, maius omnibus est.

COMMENTARIVS.

PRobat duplici argumento, neminem posse rapere de manu oues eius. Prius est: Pater dedit mihi vnum, quod est maius omnibus, nemo ergo præualere poterit contra me, nec de manu mea rapere, cum ego habeam in me, quod est fortius, & maius, non solum ijs, qui rapere conabuntur, sed omnibus. Loquitur vt homo, & sic Patrem dedisse ei id, quod maius est omnibus, dicit: quia diuinitatem illius humanitati coniunxit, & fecit, vt homo ille Deus esset. Huius loci, & sequentis maiorem explicationem annotatio continet.

Et nemo potest rapere de manu Patris: Ego & Pater vnum sumus.

ALterum argumentum est: *Nemo potest de manu Patris rapere*, cum Deus sit: igitur nec de mea manu rapere poterit, quia *Ego*, & *Pater vnum sumus*, vnius essentiæ, & potestatis. Si igitur nemo de manu Patris rapere potest, nec

Universidad de Deusto
Biblioteca

de mea poterit. Expressis verbis, se Dei filium Patri consubstantialem significauit. Hanc secundam adiunxit rationem, vt prior manifestior esset: nam posset aliquis existimare, accepisse a Patre maius omnibus, nempe contradictoribus, & persecutoribus, tamen non absolute maius omni re creata: aut quod si maius omnibus quæ modo sunt, tamen non quæ fieri possunt. Præterea non exprimebatur hoc maius omnibus, ita esse datum, vt a Patre non esset diuisum: propterea rationem hanc verbis sequentibus addidit, se a Patre accepisse maius omnibus: id nempe, quod supra totum, quod creari potest, est, ita accepisse, vt indiuisum maneat in Patre, & filio: quia vnica est diuinitas, & essentia vtriusque, secundum quam Pater, & Filius vnum sunt. Nemo ergo de manu Christi rapiet oues: quia vt homo est habet a Patre diuinitatem, cui est vnita humanitas: vt Deus, est vnum cum Patre.

ANNOTATIO XVIII.

Lectio Græcorum.

SI sententia hæc in Græcis codicibus non sic habetur, sed genere mutato: *Pater, qui dedit mihi, maior omnibus est*. & ita Chryso. Theophy. & Euthymi. exponunt, & legunt. Et tunc sensus videtur facilis, est enim argumentum tale: Pater, qui dedit mihi oues has, maior est omnibus: igitur nemo de Patris manu rapere potest: sed ego, & Pater vnum sumus, vnius nempe potentiæ, & essentiæ: igitur nec de mea manu potest vllus rapere. Latini tamen Patres aliter legunt, sicuti nos in commentario legimus & exposuimus. Ita Hilari. lib. 7. de Trini. Tertul. lib. aduersus Praxeam. & Ambro. lib 3. de Spiritu sancto cap. 18. & Hiero. Ezech. 18. & Aug. tract. 48. ita etiam legit Concil. Lateran. 2. vnde desumpta decretalis illa Firmiter de summa Trinitate & Fide Catholica. & hi omnes Patres locum hunc constanter Arrianis opposuerunt. Cum autem idem sensus sit, siue vno, siue altero modo legamus, legendum existimo sicut Ecclesia Latina iam a tot seculis prælegit.

ANNOTATIO XIX.

Christū Patri consubstantialem esse, ex hoc loco Ioan. ostenditur.

ATtende illa verba: *Ego & Pater vnum sumus*, esse intelligenda de vnitate virtutis, & potentiæ: de hac enim sermo est: vt sit sensus, nemo de manu, & potestate Patris potest eripere: ergo nec de mea, quia vnius, & eiusdem sumus manus, virtutis ac potentiæ. Ita exponit Basil. lib. 1. con. Eunomi. & sic exponendum ex contextu probat. Eodem modo interpretatur Ambrosius lib. 3. de Spiritu Sancto. cap. 18. & lib. 1. de fide cap. 1. & Chrysostomus ho. 60. vbi annotat inferri optime: Si vnius sunt potentiæ, & virtutis, A esse etiam vnius & eiusdem substantiæ ac essentiæ: eaq. ratione Patres opposuerūt hæreticis Arrianis hoc testimonium, vt probarent Patris, & Filij consubstantialitatem, quo sæpe vsus est Athana. serm. 4. contra Arrianos, & in alijs multis locis. Notat etiam Ambro. lib. 3. de Spiritu Sancto cap. 18. non solam substantiæ vnitatem, sed distinctionem etiam personarum significari contra Sabellianos: *Sumus*, enim, personarum pluralitatem indicat: sicut & B *Vnum*, substantiæ, & virtutis vnitatem. Idem Hiero. Isa. 6. Vnum, inquit, ad naturam: sumus, ad diuersitatem personarum refertur. Conabantur autem hæretici Arriani vim huius testimonij infringere, vana & falsa responsione dicentes, Patrem, & filium vnum dici per concordiam voluntatis, sicuti dictum est Ioannis. 17. Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus, quam responsionem refert, & refellit docte, & efficaciter August. lib. 2. con. C Maximin. cap. 12. & lib. 3. cap. 22. ostendens non esse dictum, vt sint vnum nobiscum, sed vnum inter se, sicut & nos vnum sumus: quia aliter nos vnum nobiscum sumus, aliter Pater, & filius. Nec est comparatio æqualitatis, sed similitudinis: sicut Matth. 5. Estote perfecti, sicut Pater vester perfectus est: probatq. ea quæ diuersi sunt generis, vnum inter se non dici.

Sed his omissis, contextus iste hanc falsam repellit interpretationem, vt recte annotat Basil. lib. 1. con. Eunomium: nam de manu Patris neminem rapere oues posse probauerat, quia maior est omnibus: inde infert, ergo nec de mea rapiet: & illationem confirmans dicit: quia *Ego*, & *Pater vnum sumus*: nempe in eo, quod præcessit, scilicet virtute, manu, potentia,

tia, & consequenter in essentia. Quod A etiam Iudæi intellexerunt, quando visus est eis Christus blasphemasse, & ne huic Iudæorum intelligentiæ soli inhæreamus, consulamus, quæ Christus respondit illis opponentibus: Homo cum sis, facis te ipsum Deum. Eorum enim intelligentiam non correxit, sed potius confirmauit, & comprobauit, dicens: vt credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre. Quæ verba Athana. loco citato dicta esse affirmat propter verbum illud: *Ego & Pater vnum sumus*. Præterea adiecit: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemat. Igitur vere illis verbis significauerat Christum se esse filium eiusdem naturæ, & potentiæ cum Patre, adeo vt apprehendere iterum eum Iudæi tentauerint. Antecedentia igitur & sequentia manifeste probant, illam interpretationem esse impiam & mendacem, quam nec Arriani sustinere, aut defendere potuerunt. quo magis miramur aliquorum nostro sæculo inconsiderationem, immo temeritatē susciatare tentantiū falsam hāc interpretationē, a tot sacris Doctoribus explosam, & ipsa cōtextus ratione conuictā: qui non ratione ducti, sed vt magis aliquid singulare inter Catholicos dicere videantur, hæc temere prodūt.

Sustulerunt ergo lapides Iudæi, vt lapidarent eum.

COMMENTARIVS.

SE Dei filium Patri æqualem, verumq. Deum esse, Christus visus est Iudæis affirmasse, nec in hoc sunt decepti: at cum hominem merum putarent, tāquam blasphemum iudicantes, lapidare eum voluerunt. Particula *Ergo*, causam lapidandi indicat eam esse, nempe propter præcedens verbum, *Ego & Pater vnum sumus*, quo diuinitatem veram eandemq. cum Patre habere significat.

Respondit eis Iesus: Multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis?

EOrum animos furore turbatos sedat, & pacat, simulq. veritatem dictam confirmat. & est sensus: Multis bonis operibus vos cumulaui, sanatis multis vestris ac varijs infirmis, & mortuis suscitatis, quæ omnia opera ex meo Patre sunt, id est, virtute Patris sunt facta, & simul me esse filium eius ostendunt: *Propter quod opus eorum me lapidare vultis?* Ac si clarius diceret, operibus multis bonis in vos collatis, me esse filium Dei affirmo, non minus factis, quam verbis loquor: quod enim sermone assero, operibus etiam testificor, vt necesse sit vobis lapidare volentibus, propter opus bonum me lapidare: *Propter quod ergo opus bonum*, & beneficium horum *Me lapidatis?* Ostendere bona idem significat, ac afficere beneficijs, seu benefacere. Nam ostendere, siue bonum siue malum apud Hebræos idem significat, ac facere, siue bonum, siue malum. Ps. 4. Quis ostendet nobis bona. Psal. 70. Quantas ostendisti mihi tribulationes. & Psal. 59. Ostendisti populo tuo dura. Perpende mirum Saluatoris artificium: iratus enim homo non considerat, quæ bona accepit, sed quod malum ei illatū est: idcirco contra conferentem quantumuis benefactorem inuehitur. Iræ ergo medicamentum est, irato ante oculos bona accepta proponere: propterea Dominus, vt eorum temperet furorem, ante ipsorum oculos repræsentat, quæ bona eis contulerat: vt iterum aliquanto pacatioribus factis, quod in furorem eos, & iram impulerat, confirmet, & verum esse manifestet: ac non irascendum eis, sed potius credendum esse demonstret.

Bona, aut mala ostendere, apud Hebræos significat benefacere, aut malefacere.

Responderunt ei Iudæi: De bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia: & quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum.

REspondentes Iudæi fatentur se bona opera a Christo accepisse, negant tamen se pro vllo bonorum illorum opere eum lapidare: sed propter blasphemiam hanc, nempe, quia, cum sit homo, affirmat se Deum esse, vero Deo æqualem, & veri Dei consubstantialem filium. Miseri isti Iudæi, hominem esse impedimento quominus Deus esset, reputabant: quasi vtrumque simul esse non posset, nempe Deus & homo. Recte Athana. in Epist. contra omnes hæreses hunc locum edisserens, sic inquit: Obmurmurarant Iudæi, cur, homo cum sis, facis te ipsum Deum? stulti, & animo obcæcati, quippe oporteret eos inuertere sermonem in hunc modum: tu cum esses Deus, homo factus es: nam & opera Deum esse declarabant. Hæc Athanasius. Particula *Et*, & *quia tu, homo cum sis*, declaratiua est, loco, *id est*, quia homo cum sis, facis te Deum.

Respondit eis Iesus: Nonne scriptum est in lege vestra: Ego dixi, Dij estis?

BLasphemiæ notam sibi inustam Dominus repellit, & infirmitati illorum se accommodans argumento vtitur a lege eorum sumpto. Est autem argumẽti locus a minori, quod Dialectici appellant. Si quod minus inesse videbatur, inest, inerit etiam id, quod magis videtur. Tale autem est: si scriptura homines communes appellat Deos, quia sermo Dei ad eos factus est, nec vlla est blasphemia tales dicere Deos: multo profecto minus erit blasphemia, & multo verius sine vlla blasphemia is dicetur Deus, quem non sermo Dei sanctificauit, sed quem Deus misit in mundum. Huius argumenti partem verba proposita continent, nempe testimonium legis, in quo homines appellantur Dij. & est Psal. 81. Attende autem Christum loqui vt Deum, & Dominum legis, ipsiusq. datorem: propterea enim dicit: *In lege vestra scriptum est*, idest in lege vobis tamquam seruis imposita: non mihi, qui filius sum, & Dominus. In sequenti sententia hæc perfecte explanabuntur.

ANNOTATIO XX.

Legis nomine, quandoque tres libri Moysi, quandoque etiam tota scriptura significatur.

LEgem appellat totam scripturam veterem: aliquando enim lex restricte sumitur, vt solos quinque libros Moysis significet, in qua significatione dictum est Luc. 24. Oportet impleri omnia, quæ scripta sunt in lege, & Psalmis, & Prophetis: aliquando latius vsurpatur, vt lex comprehendat etiam Prophetas, & Psalmos, & totum vetus instrumentum Ioan. 15. Vt sermo eorum impleatur, qui in lege eorũ scriptus est: Quia odio habuerunt me gratis. Hoc loco, Psalmi sub lege comprehenduntur. & 1. Cor. 14. In lege scriptum est: Quoniam in alijs linguis, & labijs loquar: hoc autem est apud Isa. 28. Ita etiã fieri solet, vt aliquando sub Propheris etiã Psalmi comprehendantur: nam & hi Prophetiæ sunt. Matth. 11. Lex & Prophetæ vsque ad Ioannem. & cap. 22. In his duobus pendet Lex & Prophetæ. Aliquando Psalmi a Prophetis, & lege separantur. Luc. 24. In lege, Prophetis, & Psalmis. In præsenti loco, lex generaliter sumitur, vt omnem veterem scripturam significet: ideo testimonium, quod est ex Psalmo, in lege scriptum esse dicitur.

Dij qui dicantur in scriptura.

Sed supereſt explicatio testimonij allegati, qui sint hi, qui Dii esse dicti sunt. Recentiorum aliqui existimant Iudices Deos esse dictos: sed expositioni huic non fauet, quod postea infertur: *Si dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est*: non ergo iudices sunt hi, qui dicuntur Dii, sed ii, quibus Deus legem suam dedit, & doctrinam suam manifestauit, quales erãt filii Israel, quos præ omnibus nationibus Deus erudiuit, & eis legem, & disciplinam dedit. Sermo enim haberi ad aliquem dicitur, quando Deus ei loquitur, & verbum suum aperit. Nec videtur versũ, quod aliqui dicunt, sermonem dictum esse haberi ad Iudices, quia in officio, & munere sunt constituti a Deo: talis enim loquendi phrasis in scriptura non reperitur: sed sermo Dei habetur, quando alicui Deus loquitur, siue per se, siue per alios. Forsan, qui hæc dixerunt, considerarunt verba prima Psalmi: Deus stetit in Synagoga Deorum, Deus autem Deos dijudicat. Vbi per Deos iudices significantur: tamen postea Dauid ad omnes filios Israel verbum extẽdit, dicens: Ego dixi Dii estis & filii excelsi omnes: pronuntians statum Euangelicum, in quo adoptionis filiatio perfecta promissa est. Et sic Augustinus hunc locum de filiis Israel vere, & docte interpretatur in commentario super eundem Psalmum.

Si illos dixit Deos, ad quos sermo Dei factus est, & non potest solui scriptura: quem Pater sanctificauit, & misit in mundum, vos dicitis, quia blasphemas, quia dixi: Filius Dei sum?

COMMENTARIVS.

COlligit modo & componit argumentationem: Si scriptura, inquit, appellat Deos homines eos, *Ad quos sermo Dei factus est*, id est, ea de causa, quia lex & doctrina Dei data est eis: *Nec scriptura solui potest*, id est, mendax, aut irrita esse non potest, vt Hil. lib. 4. de Trinitate exponit. Si igitur hoc verum est, falsum aut irritum esse non potest: quo modo vos dicitis, me blasphemare dicentem: *Filius Dei sum*, qui innumeris partibus illos excedo? nam me Pater sanctificauit, & misit in mundum. Profecto non hæc est blasphemia, sicuti nec illa, quam scriptura profert. Hebraismus est: *Vos dicitis quia blasphemas*, &c. id est vos dicitis me blasphemare: *Quia dixi filius Dei sum*. Hæc est argumentatio, cuius sensus est iste: Qui vere filius, & Deus est, profecto non blasphemat dicens, Filius Dei sum: si non est blasphemia appellare Deos, aut Dei filios, eos qui sermonem Dei receperunt. Pater dicitur filium sanctificasse, quia sanctitatem, qua ipse sanctus est, filio communicauit. Dicitur autem misisse in mundum, quia quem ab æterno sanctificauit, carne induit, vt sit filius Dei, & simul homo.

ANNOTATIO XXI.

Patrẽ sãctificare Christum quid significet.

SAnctificandi verbum non eodem modo a sacris Doctoribus exponitur: aliqui enim ratione diuinitatis, aliqui ratione humanitatis Christum sanctificarum esse asserunt. Priorem expositionem sequitur, August. tract. 48. cuius explicatio hæc est. Christus vt Deus est, sanctificatus dicitur, non participatione, sed origine, quia eandem sanctitatem habet, quam Pater, sed ab eo acceptam. & Pater eum sanctificat, ipsi ab æterno essentiam, & diuinitatem communicando. & tunc sensus est: Quem non sermo Dei, sed Pater ipse sanctificauit, suam ei ab æterno diuinitatem, ac sanctitatem communicando, misitq. in mundum carne assumpta factũ hominem, hic profecto non blasphemat se filium Dei esse affirmans. Idem est igitur dicere, sanctificauit Pater, atque a Patre procedit & eandem ab eo accepit sanctitatem, non ab vlla creatura sanctificatus, sed a Patre, & ipsius Patris diuinitate. Missus autem in mundum dicitur, id est, homo factus est. Sensus ergo verbis clarioribus est: qui sanctus sum per essentiam a Patre procedens, & habens sanctitatem, cum ipso communem, & homo simul factus sum, & in hunc mundum veni per carnem, non blaspheme

Universidad de Deusto
Biblioteca

blasphemo, quando, etiam si homo sim, A dico: Filius Dei sum. Ita Augustinus exponit, quem secuti sumus.

Explicant alij Christum sanctificatum, ratione humanitatis.

Huic tamen expositioni vnum obstat, nempe verbi improprietas: nam sanctificari eorum esse videtur, qui non ex propria natura sanctitatē habent, sed aliunde accipiūt. Idcirco aliter exponit Athanasius. lib. de incarnat. Christi in principio. & Hilarius. lib. 7. Trini. & Chrysostomus hom. 60. hanc sanctificationem Christo, vt homo est, tribuentes. Christus autem vt homo, sanctificatus dicitur a B Patre per diuinitatem vnitam humanitati in persona filij: sanctificatus est enim Christus homo, non vt ceteri homines, sed ipsa diuinitate, vt sit homo, & Deus. Quæ expositio satis est accommodata: hoc tamen difficultatis habet, quia verba indicant sanctificationem antequam mitteretur in mundum. Dicitur enim: *Quem Pater sanctificauit, & misit in mundū*: quasi prior esset sanctificatio, quam missio in mundum, quod non potest intelligi nisi de sanctificatione ratione diuinitatis. Sicut etiam missus dicitur non quidē vt homo, sed vt Deus, cuius missionis terminus fuit esse hominem factum. Propter hæc, expositioni Augustini libentius consentio. Nec est admodum durum, Patrem dici sanctificare filium, vt Deum, & filium sanctificari: quia per generationem accipit sanctitatem a Patre: nam dicitur discere a Patre, & Pater dicitur demonstrare filio: quæ verba remota imperfectione, accommodantur diuinis personis, propter originem. Idem in hoc verbo dici potest. Attendendum autem est, quando dicitur: Sanctificauit, & misit in mundum, insinuari missum esse in mundum ad sanctificandum: ex quo licet eius diuinitatem colligere. Non enim alios sanctificat, nisi qui per se sanctus est: quæ enim ex participatione sunt, ab eo pendent, quod per se tale est. Nisi igitur Deus esset Christus, qui per se sanctus est, alios sanctificare non posset, quod insinuat Augustinus tract. 48. in Ioannem.

Si non facio opera Patris mei: Nolite credere mihi.

COMMENTARIVS.

QVia autem dicere poterant illi: Vnde scimus, seu quo probas te esse a Patre sanctificatum, & missum, adiungit dicens, se non verbis tantum, sed etiā ipsis operibus id ostendere. Et est sensus: *Si non facio opera Patris mei*, id est, quæ ostendunt me esse Dei Filium, & Patrem habere Deum, qualem verbis profiteor: *Nolite credere mihi*, id est, aliquam excusationem haberetis, mihi non credendi. Est enim phrasis hæc loquendi communis, ad ostendendam abundantiam probationum, vt nequeat aduersarius vlla ex parte se tueri, aut euadere.

Si autem facio, & si mihi non vultis credere, operibus credite: vt cognoscatis, & credatis, quia Pater in me est, & ego in Patre.

ALteram ratiocinationis partem exponit: Si autem facio opera Patris, & vos mihi verbis asserenti, non vultis habere fidem, saltem credite operibus: si sim, & tunc credatis, me esse vnum cum Patre, vnius naturæ & essentiæ, ratione cuius, Pater in me, & ego in Patre sum. Verba hæc eundem sensum habent cum illis: Ego, & Pater vnum sumus: vt recte Athana. ser. 4. contra Arrianos docuit: & in illorum probationem, & explicationem dicta sunt a Domino: propter vnitatem enim naturæ, & substantiæ vtriusque, Pater in Filio, & Filius in Patre dicitur. Particula *Etsi*, vna est: etiamsi mihi non credatis, credite operibus id est, etiamsi propter mea dicta mihi non credatis, propter opera tamen Patris, quæ facio vt Deus, credite.

Quære-

Quærebant ergo eum apprehendere, & exiuit de manibus eorum.

QVia repetijt se esse verum Dei filium, Iudæi rursum eum apprehendere, & lapidare quærebant. Hanc enim illationem, & causam particula *Ergo*, indicat. At Dominus sua virtute diuina euasit de manibus eorum: nemoq. eū potuit detinere. Quando signum, & miraculum magnum faciebat, ad tempus propter populi laudem, & plausum fugiebat: quando vero magnum aliquid de se loquebatur, secedebat propter Iudæorum furorem, & rabiem, vt ex sua absentia cessaret, aut temperaretur, vt Euthymius dicit. In Græco codice est particula rursus seu iterum, nempe, quærebant ergo iterum apprehendere, iam enim antequam hoc proferret idipsum quæsierant, eum lapidare volentes.

Et abijt iterum trans Iordanem in eum locum, vbi erat Ioannes baptizans primum, & mansit illic.

IOannes baptizare incœpit in Bethabara, seu Bethania, vt in cap. 1. narratum est, postea recessit in Ænon iuxta Salim, vt constat ex cap. 3. modo Dominus furori Iudæorum cedens in Bethabaram abijt: vbi prius Ioannes baptizabat. Aliqui illud *Primum*, seu prius exponunt, prinsquam in carcerem coniectus esset: tamen verus sensus est, vbi primum baptizare incœpit, prope desertum: in quem locum Dominus nunc recessit, vt aliquos ad se conuerteret Ioannis memoria dispositos: cuq. ratione Euangelista dum locum describit, Ioannis baptismi meminit: quam recedendi causam sequentia verba confirmant. Est autem Dominus aliquot diebus ibi commoratus, donec ascendit ad Lazarum resuscitandum.

Et multi venerunt ad eum, & dicebant, quia Ioannes quidem signum fecit nullum.

DVm illic mansit, veniebant multi ad eum, qui & ipsius & miraculorum eius notitiam habebant. Dicebant autem: Ioannes nullum miraculum fecit. Hoc maxime illos impellebat, vt ad Christum venirent, & conuerterentur: Ioannes enim cum tantus esset, non fecit miraculum, hic autem multa, & magna edidit: certe igitur hic maior est Ioanne. Ecce quo inducebantur, vt crederent. Et recte memoria Ioannis ad fidem profuit: nam ex collatione vtriusque veritas discernebatur.

Omnia autem, quæcumque dixit Ioannes de hoc, vera erant.

ECce alterum argumentum credendi, nempe quia quæ Ioannes prædixit de Christo, verificata erant: igitur hic est Christus. Nam si vera fuerunt cetera, quæ prædixit, etiam hoc verum esse oportebat. Profecto isti recto, & sincero iudicio agebantur: ex comparatione enim Ioannis & ex complemento multorum prædictorum, optime deducebant esse Christum verum. Prædixit autem Ioannes Christum fortiorem futurum propter magna miracula edendat & ita euenisse experiebantur. Ex complemento horum deducebant verum esse, quod dixerat, ipsum esse Christum. Testimonium ergo Ioannis etiam

post

Universidad de Deusto
Biblioteca

post obitum eius profuit, & sic viuus ac mortuus Christum prædicauit, ipsiq. fideles conciliauit. Id tamen totum non sufficeret, nisi Christus sua diuina virtute horum corda mouisset: quia neque qui plantat, neque qui rigat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus.

ANNOTATIO XXII.

CHrysost. hom. 60. exponit hanc sententiam sic: Omnia, quæ de illo dixit, vera erant: vt sit approbatio Ioannis testimonii, nempe Ioannes nullum signum fecit, tamen non propterea eius testimonium indignum est fide, quia cetera quæ prædixit, vera fuerunt. Tamen accommodatior est expositio, vt sint duæ rationes, & argumenta, quibus illi ad credendum in Christum inducti sunt. & sic exponit Euthy. eamq. expositionem in commentario secuti sumus.

Et multi crediderunt in eum.

COMMENTARIVS.

HIs argumentis persuasi, & diuinæ virtutis auxilio illustrati, & tacti, multi crediderunt in eum: Iudæis interim in sua cæcitate, & malitia obduratis, vt, qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. In Græco legitur, & multi ibi crediderunt in eum, quam particulam versio Latina non habet.

CAPVT VNDECIMVM.

ERAT autem quidam languens Lazarus a Bethania, de castello Mariæ, & Marthæ sororum eius. Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis: cuius frater Lazarus infirmabatur. Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes: Domine, ecce quem amas, infirmatur. Audiens autem Iesus, dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortē, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam. Diligebat autem Iesus Martham, & sororem eius Mariam, & Lazarum. Vt ergo audiuit, quia infirmabatur, tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus. Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Iudæam iterum. Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc? Respondit Iesus: Nonne duodecim sunt horæ diei? Si quis ambulauerit in die, non offendit: quia lucem huius mundi videt. Si autem ambulauerit in nocte, offendit: quia lux non est in eo. Hæc ait. Et post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit: sed vado, vt a somno excitem eum. Dixerunt ergo discipuli eius: Domine, si dormit, saluus erit. Dixerat autem Iesus de morte eius: illi autem putauerunt, quia de dormitione somni diceret. Tunc ergo Iesus dixit eis manifeste: Lazarus mortuus est: & gaudeo propter vos, vt credatis, quoniam non eram ibi. Sed eamus ad eum. Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus, & nos, vt moriamur cum eo. Venit itaque Iesus: & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem. Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam, quasi stadijs quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham, & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo. Martha ergo vt audiuit, quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat. Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus: sed & nunc scio, quia quæcunque

poposceris a Deo, dabit tibi Deus. Dicit illi Iesus: Resurget frater tuus. Dicit ei Martha: Scio, quia resurget in resurrectione in nouissimo die. Dixit ei Iesus: Ego sum resurrectio, & vita. Qui credit in me etiamsi mortuus fuerit viuet: & omnis qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi: Vtique Domine ego credidi, quia tu es Christus Filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti. Et cum hæc dixisset, abiit, & vocauit Mariam sororem suam silentio, dicens: Magister adest, & vocat te. Illa vt audiuit, surgit cito, & venit ad eum: nondum enim venerat Iesus in castellum: sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha. Iudæi ergo qui erant cum ea in domo, & consolabantur eam, cum vidissent Mariam quia cito surrexit, & exijt, secuti sunt eam, dicentes: Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi. Maria ergo cum venisset vbi erat Iesus, videns eum cecidit ad pedes eius, & dicit ei: Domine si fuisses hic, non esset mortuus frater meus. Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbauit seipsum, & dixit: Vbi posuistis eum? Dicunt ei: Domine veni, & vide. Et lacrymatus est Iesus. Dixerunt ergo Iudæi: Ecce quo modo amabat eum? Quidam autem ex ipsis dixerunt: Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere, vt hic non moreretur? Iesus ergo rursum fremens in semetipso venit ad monumentum. Erat autem spelunca, & lapis superpositus erat ei. Ait Iesus: Tollite lapidem. Dicit ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat: Domine, iam fœtet: quatriduanus est enim. Dicit ei Iesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei? Tulerunt ergo lapidem. Iesus autem eleuatis sursum oculis dixit: Pater gratias ago tibi, quoniam audisti me. Ego autem sciebam, quia semper me audis: sed propter populum, qui circumstat, dixi: vt credant quia tu me misisti. Hæc cum dixisset, voce magna clamauit: Lazare veni foras. Et statim prodijt qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus institis, & facies illius sudario erat ligata. Dixit eis Iesus: Soluite eum, & sinite abire. Multi ergo ex Iudæis, qui venerant ad Mariam, & Martham, & viderant quæ fecit Iesus, crediderunt in eum. Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis quæ fecit Iesus. Collegerunt ergo Pontifices & Pharisæi concilium, & dicebant: Quid facimus? quia hic homo multa signa facit. Si dimittimus eum sic: omnes credent in eum: & venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem. Vnus autem ex ipsis Caiphas nomine, cum esset pontifex anni illius, dixit eis: Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit nobis, vt vnus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Hoc autem a semetipso non dixit, sed cum esset pontifex anni illius, prophetauit, quod Iesus moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum. Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum. Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abijt in regionem iuxta desertum in ciuitatem, quæ dicitur Ephrem, & ibi morabatur cum discipulis suis. Proximum autem erat Pascha Iudæorum: & ascenderunt multi Hierosolymam de regione, ante Pascha, vt sanctificarent seipsos. Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur adinuicem, in templo stantes: Quid putatis, quia non venit ad diem festum? Dederant autem Pontifices, & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit, vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

Erat autem quidam languens Lazarus a Bethania de castello Mariæ: & Martha sororum eius.

COMMENTARIVS.

HIstoriam illius insignis miraculi quando Lazarum resuscitauit, quando & impij Iudæi Christum interficere animum obfirmarunt, texit Euangelista: incipitq. personas & loca describere. Quo igitur tempore erat Dominus trans

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iordanem, vt in fine superioris capitis narratum est, Erat quidam languore laborans Lazarus nomine de Bethania, quæ erat castellum & vicus Mariæ, & Marthæ sororum eiusdem Lazari. Bethania, vti supra diximus, erat prope Hierusalem ad radices montis Olineti, per milliara fere duo Italica ab vrbe distans, in quo sorores hæ cum fratre habitabant: an autem castellum de earum dominio fuerit, an vero dictum sit earum, quia in eo natæ sunt, incertum est. Illud *De castella* est per appositionem dictum, Erat de Bethania, castello nempe Mariæ, & Marthæ.

Maria autem erat, quæ vnxit Dominum vnguento, & extersit pedes eius capillis suis, cuius frater Lazarus infirmabatur.

Cur Ioannes ut sororis Lazari eximiam tas refetat.

NOn sine causa Euangelista, quæ hæc sit Maria, hoc nomine describit, quod pedes vnxit Iesu, & capillis suis terfit. Nec hoc ea sola de causa factum est, vt discernatur ab alijs, quæ eodem vocabantur nomine: multæ enim dictæ sunt Mariæ in Euangelio: si enim nihil aliud quam inter eas discernere vellet, satis erat dicere sororem esse Lazari, & Marthæ. Nec propter id tantum factum est, vt eam esse declararet, quæ postea in conuiuio post Lazarum resuscitatum in Bethania vnxit, & terfit eius pedes: nam ex ipsamet historia ab ipso Euangelista narranda id constabat. Non enim solet Euãgelista ante narrare, quã gestum sit: cum enim capit. 7. de Nicodemo loqueretur, dixit eum esse, qui nocte venerat ad Iesum: nam id iam cap. 3. descripserat: at in capite tertio non dixit eum fuisse, qui defenderat Christum in concilio quodam contra Iudæos, quia tunc narratum id nondum erat. Quando autem hæc facta sunt, quæ narrat Ioannes, nondum Maria vnxerat pedes in illo conuiuio, in quo Lazarus vnus erat de discumbentibus. Solent quidem Euangelistæ vti anticipatione: sed non quando ipsimet narraturi sunt, quæ per anticipationem dicuntur. Vera igitur causa, propter quam Euangelista hæc dicit, ea est, vt ostendat eam esse Mariam, quæ, quando ista facta sunt, iam vnxerat pedes Domini, in domo Simonis: cuius historiæ meminit Lucas cap. 7. ac si diceret Ioannes: hæc Maria soror Lazari illa eadem est, quæ antequam hoc gestum esset, quod modo narro, vnxerat pedes Domini, & capillis terserat in domo Simonis, & cui Dominus peccata remiserat. Quibus verbis inducit Ioannes lectorem ad Lucæ Euangelium, vbi historia latius est descripta: & id factum est, vt eadem Maria hæc esse significaretur, cuius frater infirmabatur, & quæ vnxerat iam Dominum.

ANNOTATIO I.

An eadem fu Maria cuius meminit Iofnes, & meminerunt alij Euangelistæ.

MAgna apud veteres Patres, & recentiores nonnullos est controuersia, an eadem sit mulier quæ Luc. 7. dicitur peccatrix, vnxitq. & terfit pedes Domini: & illa, quæ similiter vnxit, cuius meminerunt Matthæus 26. & Marc. 14. cum hac, quam Ioannes ibi capite, & sequenti duodecimo describit. Quidam eujus tres: quidam duas: quidam vnam, & eandem esse contendunt. Orig. tract. 35. in Matth. tres esse probare nititur: idem affirmant Chrysost. hom. 61. in Ioan. & Nicepho. lib. 1. Histo. cap. 27. cum alijs multis. Alij duas tantum contendunt, vnam, cuius Ioannes meminit: alteram, de qua alij A Euangelistæ mentionem fecerunt, quæ Magdalene appellatur. Quibus fauet locus Clemen. Rom. lib. 3. Constitut. Erant, inquit, nobiscum mater Domini, & sorores eius, præterea Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Martha, & Maria sorores Lazari. Huius sententiæ est Hier. Matth. 26. & idem Chrysost. homil. 81. in Matth. cum alijs multis. Alij eandem esse sentiunt, cuius distinctas historias diuersi Euangelistæ, & diuersis in locis descripsere: hanc tuetur Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 78. & 79. Innocen. lib. 2. de sacram. altaris cap. 56. Grego. hom. 33. in Euangeli. cum alijs etiam multis.

Exactio-

Ecclesiasticum officium vnam tantũ recipit Mariam Magdalenam.

Exactiorem huius rei discussionem in A ergo quod iam hoc in dubium reuocemus, quamuis argumenta secundæ opinionis probabilem valde illam videantur facere, nec est res hæc, quæ ad fidei, aut morum perfectionem multum faciat: eaq. de causa Euangelistæ historiam narrasse contenti, parum curarunt expressam huius rei facere mentionem.

Miserunt ergo sorores eius ad eum, dicentes.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur miserint nuncium sorores ad Christum, particula *Ergo*, indicat: nempe cum frater infirmaretur: idcirco sorores, quibus frater curæ erat, miserunt ad eum, qui sanare poterat. Distabat locus, vbi tunc erat Dominus, nempe Bethabara a Bethania Lazari, iter duorum fere dierum, quantum Christum conficere solitum esse probabile est.

Domine: ecce, quem amas, infirmatur.

HOc est nuncium a sororibus missum ad Christum. *Domine*, honoris causa dicitur: honore namque præuenimus, quos rogamus. *Ecce infirmatur*: Vox est significantis & notum facientis, quod ignorasse eum arbitrabantur: *Quem amas*, causa est impetrandi: cum enim subuenire possis, & ames, subuenturum te speramus. Cetera ex annotatione require.

ANNOTATIO II.

Nonnullæ reflexiones quæ possent Christum ad misericordiam inclinare.

BReue quidem, sed sapiens, & prudẽs nuncium hoc est: quod ex multis licet conspicere. Primo quidem, quia cum multas causas haberent, quibus animum Christi ad sanitatem præstandam inducere possent, potissimam elegerunt. Vna earum, quas adferre poterant, erant ipsarum preces, nempe infirmatur Lazarus: rogamus, vt eum sanes: preces autem amicorum multum valent ad impetrandum ab amicis, tam pro se, quam pro alijs, etiam apud Christum. Luc. 4. Socrus Simonis tenebatur magnis febribus, & rogauerunt pro ea, & imperauit febri, & dimisit illam.

Altera causa est ipsamet consanguinitas etiam sine precibus: Deus enim, & homines solet multa facere pro his, quos coniunctos sciunt amicis, quos diligunt. 3. Reg. 11. propter Dauid pepercit Deus Salomoni, ne regnum eo viuente diuideretur. & Gen. 18. propter decem iustos, Sodomitis omnibus parcere paratus erat. Sufficiens igitur causa nunc erat Lazaro A obtinendi sanitatem, eum esse fratrem earum, quas Dominus diligebat, vnde potuissent dicere: Domine frater noster infirmatur.

Tertia causa erat ipsius infirmi erga Christum amor: petere enim solemus pro ijs, qui indigent, & impetrandi causa est, si ij quibus petimus, beneuolo sint animo, & grato erga eum, a quo impetrandum est, vt enim inquit Ambros. lib. 2. de offic. cap. 7. amor vnius inducit alterum ad redamandum. Et Aug. lib. de catechizan. B rudibus. cap. 4. Rudis, inquit, est animus, qui dilectionem, quam nolit impendere, nolit rependere. Poterant ergo dicere, Domine, ecce qui te amat, infirmatur. Ita Luc. 7. factum est: Dignus est, vt hoc ei præstes: diligit enim gentem nostram.

Quarta causa est ipsius subuenientis amor: hæc est omnium potissima. Quando enim, qui subuenturus est, amat eum, qui indiget, etiamsi nulla ceterarum adsit causa, sufficit: quando vero deest, ceteræ vix animos eorum, a quibus beneficia

Vere solius Christiamoris meminerunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

sperantur, mouent. Efficacior est enim amor subuenientis, vt beneficiat, quam amor indigentis, vt beneficiat ei: ad hoc enim preces, & cetera tendunt, vt voluntatem subuenientis inclinent erga eum, cui subueniendum est. Prudenter ergo, & sapienter hanc causam exprimunt: *Ecce quem amas infirmatur.*

Legationis prudentia exponitur.

Secundo, in hoc nuncio sapientia, & prudentia cernitur: huic enim causæ potissimæ preces suas non admiscent: ipsa enim erat per se efficacissima: solam ergo indigentiam, & infirmitatem exponunt. Vnde recte August. tract.49. dixit: Amanti sat est nunciasse. Tertio quia non orant vt veniat: vt enim Grego. lib. 6. Mora. c.17. dicit, amor etiam mentes pigras ad opus excitat, nec calcaribus indiget. Eadem de causa, nec rogant vt sanet: amantis electioni omnia prudenter committût. Non tamen tantum fidei erat in hoc nuncio, quantum inerat prudentiæ humanæ: nam tamquam ad merum hominem mittunt nuncium, eum certiorem facientes, quasi nescium infirmitatis, *Ecce*, inquit, *Infirmatur*, vox est significantis, & scire facientis, quasi dicerent: scito infirmari, quem amas. Credebant autem posse sanare, si vellet. Hæc fidei imperfectio, in sequentibus apparebit.

Audiens autem Iesus dixit eis: Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam.

COMMENTARIVS.

NOn vnum, sed duos, vel plures missos esse verbum illud insinuat, *Audiens dixit eis*. est autem responsum Christi breue, sed plenum diuina sapientia: nam instructionem, & consolationem continet. Instruit quidem. tum significando infirmitatem sibi esse iam notam, nec eam vt ipsæ sorores, & nuncij putabant, ignorabat: quod satis Dominus indicat, dum causas infirmitatis aperit. Tum etiam docendo se esse filium Dei, non merum hominem, vt arbitrabantur: quod ostendit in verbo illo, *Vt glorificetur filius Dei per eam*. Consolatur etiam primo sanitatem promittendo, *Non est ad mortem hæc infirmitas*, id est, non morietur ex hac infirmitate, sicut solent homines mori ex infirmitatibus, non amplius in hoc sæculo victuri: at Lazarus non sic infirmitatem habuit, quia etiamsi mortuus est, tamen cito ad vitam eandem est reuocatus. Vnde August. tract.49. recte dicit: *Infirmitas non est ad mortem*, quando nec ipsa mors fuit ad mortem. Habet enim mors duo, vnum est, animam a corpore separare, & compositum dissoluere, alterum est vitæ huius sæculi finem imponere. Infirmitas Lazari ad mortem fuit, quia anima eius a corpore separata est: ad mortem autem non fuit, quia terminus vitæ huius non fuit: nam iterum est etiam corpori coniuncta, & reuixit in hoc sæculo, sicut ante viuebat. Consolatur secundo, & simul instruit aperiendo causam, & finem infirmitatis: *Est pro gloria Dei*, id est idcirco hæc infirmitas permissa est, vt ea Deus glorificetur, & dum Lazarus ad vitam reuocatur, Dei virtus, ac diuinitas in sanante, & suscitante cognoscatur, vt in eum homines credant. Quod autem additur: *Vt glorificetur filius Dei per eam*, explicatio est præcedentis verbi *Pro gloria Dei*, & ita factum est. Nullum enim extitit miraculum Christi quale hoc in quo ita se esse Dei filium ostenderet, & tot credentes sibi conciliaret: vt vere per hanc infirmitatem filius Dei glorificatus dicatur. Magnum hoc est consolationis argumentum ipsis sororibus scilicet fratris sui Lazari infirmitatem in maximam gloriam Dei cessuram: & in hunc finem esse a Deo permissam.

Explicatur quomodo Lazari infirmitas ad mortê non fuerit, quâuis ipse mortuus sit.

ANNOTATIO III.

Diuersæ lectiones superiorũ Verborum.

IN lectione huius sententiæ, & expositione, aliqua ex parte varij sunt Doctores. Ambros. lib.4. de fide cap.6. sic legit. *Pro gloria Dei, vt glorificetur filius eius per eum*, & refert vtrumque relatiuum ad Patrem, vt glorificetur filius eius, scilicet Dei, per eum, scilicet, per Patrem. Et in hoc sensu locum hunc obijciebant Arriani

Arriani Catholicis, vt probarent minorem esse filium Patre, cum per Patrem glorificari dictus esset: quorum obiectio vana est. Eodem enim argumento probarêt Patrem minorem esse filio: nam Ioan. 17. dictum est, Pater clarifica filium tuum, vt filius tuus clarificet te. Hilar. lib. 9. Trinit. eodem, modo legit, *Pro gloria Dei, vt filius Dei, glorificetur per eum*: sed relatiuũ referrt ad Lazarum, vt filius Dei glorificetur per Lazarum, id est occasio fiat illi diuinitatem suam, & se esse Dei filium manifestandi. Aug. autem tract. 49. solum legit, *Pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei*: non autem legit, *Per eum*. neque, *per eam*. Chrysostomus hom. 61. legit *Per eam*, referendo ad infirmitatem, & ita tunc legimus, & est accommodatior lectio: tibi enim inuicem respondent hæc verba: *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed vt per eam glorificetur Dei filius.*

Duo esse patrum expositiones.

Sciendum est rursus Doctores non eodem modo exponere hæc duo, *Pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam*, aliqui exponunt, vt vna pars sit alterius declaratio, illudq. Dei, referatur ad filium: cum enim dictum sit, pro gloria Dei, explicat, vt filius Dei glorificetur per eam. Sic Aug. tract. 49. exponere videtur, & tûc aperte Christus se esse Deũ cõfitetur. Huic fauet expositioni, quia nõ est in ista sententia aliqua particula distinguês: nõ enim dictum est, pro gloria Dei, & vt glorificetur filius Dei per eam. Alij secundo loco etiam vnam partem alterius expositionẽ interpretantur: sed priorem partem ad Patrem, posteriorem ad filium referunt, nempe pro gloria Dei Patris: hæc autem est vt glorificetur Filius per eam: gloria enim filij, Patris gloria est. Ita Hila. lib. 9. Tri. Ambro. lib. 4. de fide cap. 6. & Chrysost. hom. 61. exponunt. & huic fauet illud Ioan 14. vt glorificetur Pater in filio: glorificatio enim filij est glorificatio Patris qui misit eum. Alij tertio hanc partem exponunt de filij passione, vt glorificetur filius Dei per eam: quia hoc miraculum in causa fuit, vt Iudæi mortem Christi omnino inferre decernerent: diuidunt enim hæc quasi dictum esset cum particula, *Et*, pro gloria Dei, & vt glorificetur filius Dei. & tunc sensus est: Hæc infirmitas est pro gloria Dei; id est, vt suam in ea diuinitatem Deus ostendat: & vt filius Dei per eã morte, & cruce glorificetur.

Authoris explicatio.

Mihi accõmodatior videtur expositio vt de glorificatione ea sit sermo, quę per miracula facta est, qua Christus suam manifestauit diuinitatem mũdo. Quod maxime in hoc miraculo factum est, de quo dicitur: Totus mundus abit post eum. Si dimittimus sic, omnes credent in eũ. Et rursus posterior pars sit prioris explicatio, ne intelligeretur infirmitas ita dici pro Dei gloria sicut omnia, que fiunt, in Dei gloriam tenduut. Hoc enim pro Dei gloria erat vt modo quodam singulari, scilicet vt Christus ostenderet se esse Dei filium per eam. Non nego ceteras expositiones etiam esse probabiles.

Sciendum est præterea Chrys. hom. 61. & Euthym. particulam *Vt*, exponere consecutiue, vt sit sensus: Infirmitas non est ad mortem, sed consequetur ex ea gloria Dei: non enim causam, sed quod euenturũ erat significat. At verius est contrarium, causam enim finalem indicat: est enim in hunc finem, infirmitas hæc illata, & mors subsecuta: non vt moreretur sicut ceteri, quorum vltimus vitæ finis aduenit, sed vt glorificaretur, & notus fieret Dei filius per eã: de causa enim huius infirmitatis Dominus Agebat. Quãuis enim respectu causarum naturalium hæc glorificatio sit cõsecuta, tamen si ad diuinam prouidentiam conferatur, in glorificationem Dei erat infirmitas ordinata. Quod docte tradit Gregor. Nysse. lib. de creatione hominis c. 26. dicens expectasse Christũ alios duos dies vt mortuus quatriduanus esset, & in eo tãtum miraculum operaretur. Diuina enim prouidentia effectus inferiores in superiores fines, & causas ordinat, vt idem Gregor. lib. 8. de Philosophia cap. 8. docet. Deus enim vsus est naturalibus causis, mortem & infirmitatẽ inducentibus, tamquã ministrantibus diuinæ suæ dispositioni, in eum finem, vt glorificaretur Dei filius.

Diligebat autem Iesus Martham & sororem eius Mariam, & Lazarum.

COMMENTARIVS.

Quotũ euangelista meminerit amoris Christi erga hos fratres.

EVangelista hanc dilectionem Christi erga sorores, & Lazarum exponit: primo ne quod non statim ad sanandum ierit, sed duobus expectarit diebus vlterius adscriberet voluntati, quasi noluerit: sed mysterio, vt maius miraculum, & illu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

& illustrius fieret: tum, vt verum esse quod sorores dixerunt, confirmaret; Ecce quem amas: amabat enim Lazarum, & sorores eius. Tum etiam, vt amorem hunc & dilectionem, qua eas Christus prosequebatur, notam relinqueret fidelibus. De mum quia ex notitia dilectionis huius aliqua, quæ narranda sunt, efficiuntur manifestiora. Qualis autem hæc fuerit dilectio, in annotatione inuenies.

ANNOTATIO IV.

Dilectio Christi erga homines quadruplex.

QVatuor dilectionis genera conside A rare licet in Christo. Vna dilectio est, qua ab æterno dilexit homines, eadē dilectione cum Patre: hæc enim causa fuit vt homo fieret pro nostra salute.

Altera est humana, qua vt homo diligebat, sed naturalis. Dilectio autē & amor naturalis est, qui alicui vinculo naturali innititur: vt quando amamus alios, vel quia sanguine cōiunctos, vel quia familiares, vel quia benefactores, vel simili vinculo naturali nobis colligatos habemus. Hic amor non defuit Christo vt homini, in quo vera natura erat humana.

B

Tertia dilectio est etiam humana sed moralis: quæ innititur virtuti, & bonis moribus, ac honestis: qua virtuti deditos, & probos diligimus propter honestatem: quam etiam Christus, vt homo eadem de causa habuit.

Quarta est Spiritualis, qua diligimus propter Deum, ita vt ratio amādi sit Deus ipse, qui finis est super naturalis noster: & hæc est dilectio charitatis.

Hæ omnes hæ dilectio nes ab initio fuerunt in Christo.

Hæ tres Christo inerant vt homini, C prima, vt Deo. Hæc prima erat æterna, sicut & Deus est æternus: reliquæ tres temporales, quia homo in tempore factus est. Sed adhuc antiquior vna altera: illa enim, quæ charitatis est, fuit ab instanti incarnationis quādo adeo nos dilexit charitate, vt mortem pro nostra salute libentissime acceptaret: ceteræ vero dilectiones non omnes fuerunt ab instanti incarnationis, sed temporaneæ, saltem quā tum ad actus, sicut & apud nos. Naturali enim quadam dilectione acquisita prosecutus est aliquos, qui sibi familiares fuerunt. vel a quibus aliquod temporale recepit beneficium: erat enim mortalium omnium gratissimus.

Christus quadruplici hac dilectione hos fratres dilexit.

Lazarum ergo, & sorores his omnibus modis diligebat, nempe vt Deus, & vt homo. vt Deum dilexisse res aperta est, non solum dilectione illa, qua sic dilexit pecca B tores, vt pro eis homo fieret, sed qua diligit iustos, & Patri gratos: tales enim erāt hi. Diligebat etiā vt homo naturali amore, quia familiares erant, & hospitio solitę eum recipere. Morali autem dilectione propter honestatē, quia studiosi erant valde: charitate etiam amabat propter Deū ipsum, sicut & alios homines, quos charitate diligebat. Euangelista autem particularem amorem, & dilectionem significare voluit, nempe naturalem, & honestam seu moralem: qua vt familiares, & amicos, & studiosos, tamquam homo diligebat. Christus enim omnia nostra sūpsit præter peccatum, & quæ ad peccatum tendunt, qualis est ignorantia, & carnis contra Spiritum pugna, & aliqua huiusmodi: at dilectiones hæ nihil habent cum peccato cōmune, nec coniunctum.

Vt ergo audiuit, quia infirmabatur: tunc quidem mansit in eodem loco duobus diebus.

COMMENTARIVS.

MAnsit duobus diebus, postquam nuncium accepit: vti diximus ex Gregorio Nysse. lib. de creatione hominis cap. 26. vt mortuum quatriduanū suscitaret. Cū enim infirmitas hæc esset pro Dei gloria, eo est perducta a diuina prouidentia, vt miraculum gestum illustrius fieret, & per illud sanantis virtus maxime nota euaderet. Hi duo dies computandi videntur eo numerato, in quo perlatum est nuncium, quando etiam Lazarus est mortuus: post quos proficiscens die quarto peruenit Bethaniam, & suscitauit quatriduanum.

ANNO-

ANNOTATIO V.

Hi duo dies quomodo computādi.

CHrysost. hom. 61. & Euthymi. existimant ab illo die, quo nuncius venit, alios duos expectasse, & quarto venisse, mortuum autem Lazarum fuisse eodē die quo nuncius venit. Id autem ideo dicunt, quia Christum existimant quindecim stadijs tunc a Bethania distasse, quæ vno die conficiuntur: nam octo stadia vnum milliare conficiunt Italicum. Sed hoc nō videtur diei posse: erat enim quando nuncium accepit trans Iordanem, vt Aug. tract. 15. affirmat, & ex historia constat: verbum B eriā Christi id indicat, *Eamus*, inquit, *in Iudæam*, erat ergo tunc extra fines Iudææ. Et ratio id ipsum cōfirmat, Iudæorū enim persecutiones deuitans locum distantem eligere debuit: vno ergo die non potuit, tantum itineris confici. Existimo probabilius quod nuncio accepto, expectauerit duos dies, illum nempe quo nuncium accepit, quando Lazarus mortuus est, & sequentem: tertio autem dixit discipulis Lazarum mortuum esse, eodemq. tertio profectus est in Iudæam, ac peruenit quarto die mortis & sepulturæ Lazari, quo die eum etiam suscitauit. Aliqui Lazarum, nō eodem die mortuum & sepultum dicunt, idq. probant, quia quatuor dies hæbētem in monumento Christus inuenit. Nec verisimile existimant, eodem die, quo mortuus est fuisse sepultum. Quod mihi non probatur: nam Martha fœtorem corporis obijciens quatriduanum esse dixit, ad fœtorem autem a morte ipsa dies numerantur. Nec est inconueniens eodem die mortuum, & sepultū esse: id enim sæpe, sit maxime quando in principio diei moritur infirmus. Hæc probabiliora videntur, quamuis parum referat hoc, dummodo sciamus Dominum quarto die Lazarū suscitasse, & duos expectasse, vbi nuncium accepit. A quo autē termino cōputādi sint ex locorum distantia pēdet: existimo probabiliora esse, quę diximus I cōmentario.

Deinde post hæc dicit discipulis suis: Eamus in Iudæam iterum.

COMMENTARIVS.

TRansactis diebus duobus, discipulos, vt iterum veniāt secum in Iudæam, inuitat: erat enim Bethania in Iudæa. Sciebat Dominus timiditatem eorum, ideo, id prædicit, & vt eorum ignauiam tacite arguat; & ne re insperata turbarentur postea, quando in Iudæam peruenissent.

Dicunt ei discipuli: Rabbi, nunc quærebant te Iudæi lapidare, & iterum vadis illuc?

COnsulebant quidem Christo, sed magis sibi: quod sæpe inter nos accidit, vt sub specie charitatis erga proximum res nostras agamus. Particula *Nunc*, significat paulo ante: nam in festo Encæniorum proxime elapso, Iudæi lapidare Christum voluerunt, vt ex capite decimo constat.

Respondit Iesus: Nonne duodecim sunt horæ diei? si quis ambulauerit in die, non offendit, quia lucem huius mundi videt: si autem ambulauerit in nocte, offendit, quia lux non est in eo.

DOminus metaphora quadam timiditati eorum medetur, ostendens nondum esse suæ mortis, & passionis tempus, & ideirco adhuc non esse timoris causā. Metaphora autem hæc est: dies duodecim horas habet: & qui ambulat in vna harum, etiamsi vltima sit, quia adhuc lux est, & nondum tenebræ superuenerūt, secure ambulare potest sine offensionis periculo: nam in quæ impingi solet, manifesta sunt & declinare facile vnusquisque potest. At quādo nox aduenit, minus secure homo ambulat: cum enim deficiente lumine offendicula non videantur, facile impingit. Duodecim horis diei tempus vitæ suæ Dominus significat, quā-

dum

Universidad de Deusto
Biblioteca

dū diuinū beneplacitum, omnia erat complexurus noctem vero tempus passionis appellat, de quo dixit: Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarū. Erat quidem iā vicina nox, quia imminebat passionis tempus; tamen adhuc hora erat diei, quando nemo ei nocere poterat, nec in eum manus injcere. Hoc est ergo, quod dicit quasi clarius respondisset sic: Dixistis nunc, me interficere Iudæos quæsiuisse, scitote, sicut non vnam, aut alteram horā, sed duodecim habet dies, nec idcirco quia decem, aut vndecim transierunt propterea dies est completa, vt non liceat secure ambulare: ita etiam supereſt mihi tempus, quamuis paruum, in quo licet secure, & sine periculo ire in Iudæam, & vos etiam libere mecum potestis venire. Nam vestrum periculum, & securitas ex meo periculo, & securitate pendent: hic est sensus. Similis est sentētia apud Luc. admonentibus enim quibusdā, vt fugeret ab Herode quærēte eum interficere, respōdit: Dicite vulpi illi; ecce ejcio dæmonia, & sanitates perficio hodie, & cras, & tertia die consumor: veruntamen oportet me hodie, & cras, & sequenti die ambulare. ac si dicat, nemo potest me ante tēpus a me decretum, & statutum interficere, aut impedire; quamuis faciam quæ facturus sum, & hoc tempus nondum aduenit, adhuc cras, & hodie dæmonia ejcio, id est, adhuc tempus est operandi opera Patris, nondum mortis meæ tempus aduenit. Per has duodecim horas, hoc idem nunc significauit. Duodecim autem horas diem habere, dicit more Hebræorū, qui dies semper in duodecim æquales partes, & in totidem noctes diuidebant.

Quid per horas diei, & noctis, Christus significet. *Luc.* 13.

ANNOTATIO VI.

Diei & noctis metaphora quatuor diuersis modis exponitur.

SVperiorem sentētiam varie Doctores exponunt. Primo Chrysost. hom. 61. duas affert expositiones. Prior est vt per diem, virtutem, & innocentiam; per noctem malitiam significet, sirq. sensus: qui in virtutis via ambulat, in periculum non incidit, nec offendit: sed is, qui in malitia, & scelere est. Hæc tamen expositio non videtur accommodata; mali enim bonos persequuntur, & qui in rectitudine ambulant, in magna incidunt temporalia pericula, & aliquando maiora, quam mali, & iniqui: & rursus, quia si id verum esset, nec Christus vnquam in hoc periculum incidisset, cuius innocentia maxima erat, & tamen B a persecutoribus est comprehensus, & interfectus. Apostoli enim de his periculis temporalibus loquebantur. Altera expositio est vt per diem Christum ipsum intelligamus, qui lux & dies est. Et sicut, qui ambulat in die, non impingit; sic nec qui cum Christo ambulat, in vllum offendere poterat periculum: virtus enim & potentia illius custodiebat eum. Hanc videtur secutus Ambrosius libro de mysterio passionis Christi capit. 5. Sed nec hæc expositio accommodatur verbis istis. Has etiam duas expositiones refert Euth. Tertia expositio est August. tract. 49. vt per diem Christum, per duodecim horas duodecim Apostolos intelligamus, qui Christum sequebantur, sicut horæ diem. Et tunc est sensus, vt Dominus his verbis eorum deprimat præsumptionem, qui ei consilium dare volebant eorum, quæ facturus erat. ac si dicat: nonne horæ diem sequuntur, non autem dies horas? Ita vos me sequi debetis, & non dare mihi consilium. Addit Aug. Iudam non in hoc numero esse, sed eum, quem loco ipsius collocandum sciebat Dominus. Tamen videtur violenta hæc expositio: sensum quidem connectit, tamen verba accommodate non interpretatur.

Recentiorum interpretatio.

Aliqui recentiorum quarto loco exponunt, vt sint verba prouerbialiter dicta, ad significandam mutationem facilem hominum, temporis enim variatione mutantur. ac si dictum esset: duodecim horæ sunt diei, & non semper homo persistit in eadem voluntate, sed quod mane cogitat, vespere mutat. Quod si nihil aliud esset præter hoc, *Nonne duodecim sunt horæ diei?* fateor quod facile hæc expositio textui accommodari potest; tamen verba sequentia dure huic sensui applicantur. Ideirco commentarij expositio mihi omnium aptissima, & quantum ad verborum sensum, & quantum ad sententiæ connexionem, visa est.

Has

Hæc dit. Et post hæc dicit eis: Lazarus amicus noster dormit, sed vado, vt a somno excitem eum.

COMMENTARIVS.

APerit causam, cur in Iudæam eat: nam se illuc ire velle, nullumq. periculū imminere verbis præcedenribus significauit: causam autem verbis metaphoricis prius exponit. *Lazarus*, inquit, *amicus noster dormit*, *vado*, autem *vt a somno excitem eum*. Somnum vocat mortem illam breuem: tum quia suscitandus cito erat: tum etiam vt facilitatem indicet, qua mortuos iuscitat: tā enim illi facile erat mortuos a morte, quam alijs, dormientes a somno excitare. Amicum communem appellat: *Amicus*, inquit, *noster*, meus nempe, & vester, vt animos eorum, amici communis causa, faciles ad viam reselda: sunt enim pro amicorū salute spernenda pericula. Est etiam perfecta misericordia, quando non tantum venientibus ad nos subuenimus, sed etiam ijs, qui venire nequeunt, benefacturi accedimus.

Dixerunt ergo discipuli eius: Domine, si dormit saluus erit.

ADhuc timentes sibi, Domino in Iudæam reditum dissuadebant, & dicūt: *Si dormit*, non indiget amplius medicina: *Saluus erit*: somnus enim salutis recuperandæ signum & causa est. Ex hoc loco constat discipulos audisse nuncium de Lazari infirmitate, quamuis hactenus Euangelista non expresserit: his autem verbis eos infirmitatis conscios fuisse insinuat. Particula illa *Ergo*, illationem indicat ex verbo præcedenti, nempe quia dormire eum audierunt, dixerunt hoc, quod sequitur: *Si dormit*, *saluus erit*. Est autem hominum non admodum expertorum regula hæc: si dormit, sanus erit infirmus. Fallax nimium est: somnus enim aliquando mortis est indicium: nisi velit aliquis dicere, illos intellexisse a nuncio, morbi & infirmitatis qualitatem, quod Euangelista prætermisit: morbi autem qualitate intellecta, & cognita, protulisse hæc verba. Sunt enim infirmitates, in quibus somnus recuperandæ salutis maximū est indicium: sed non existimo tunc discipulos adeo fuisse medicinæ peritos, vt id discernere possent, sed secuti sunt dictum commune.

Dixerat autem Iesus de morte eius. Illi autem putauerunt quia de dormitione somni diceret.

DEclarat Euangelista verbum Christi, quod tunc discipuli non perceperūt: Dominus enim mortem somnum appellauerat, at illi hunc somnum dormitionem esse conceperant. Percontabitur aliquis: quo modo id concipere potuerunt, cum Christus diceret: Vado vt a somno excitē: improbabile enim valde erat tantum itineris, & cum periculo velle Dominum conficere, vt a somno quodam communi, cum excitaret? Respondeo has discipulorum sententias esse considerandas, tamquam hominum imperfectorum, & qui nondū Christi fidem, & notitiam, vt par erat, assecuti erant: quod timiditas ipsorum, & difficultas redeundi cum Christo in Iudæam satis indicant. Ex hac imperfectione factum est, vt existimarent Christum protulisse hanc sententiam in eum sensum, Lazarus dormit, quasi somnus esset illi noxius, a quo tamquam a re noxia, & contra sanitatem eum liberari opus esset: ideoque se opponunt, dicen-

Discipuli adhuc rudes nondū magistri verba callebant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tes non esse somnum noxium, sed vtilem, & sanitatis indicium. Non enim mirum est, eos, qui Christum admonere periculi voluerunt, quasi nescius, aut impotens esset, dicentes: Nunc te quærebant lapidare, & iterum vadis illuc: etiã in hoc admonere voluisse, somnum non noxium, sed vtilem esse Lazaro. Dominus enim ea de causa hac vsus est verborum metaphora, cum sciuisset discipulos non intellecturos, vt nobis eorum imperfectio, & ruditas constaret: tanto enim virtus in ipsis perficiendis illustrior facta est mundo. Chrysost. ho. 61. & Euthymius huic percontationi respondent, discipulos putasse Christum in ænigmate locutum esse: sed responsio hæc non videtur satisfacere, nec accommodari verbis.

Tunc ergo Iesus dixit eis: Lazarus mortuus est.

CVm non intellexissent discipuli verbum, aperte, & sine vlla verborum metaphora rem Dominus narrat: *Mortuus*, inquit, *est Lazarus*. Particula *Ergo*, illationem ex præcedentibus indicat, nempe quia non intellexerunt sensum verborum præcedentium: idcirco verbis claris idem exprimit, vt intelligant.

Et gaudeo propter vos: vt credatis, quoniam non eram ibi.

COniungendum est vltimum verbum primo: Gaudeo me ibi non adfuisse, & hoc propter vos, vt credatis. Si enim adfuissem, aut sanassem eum, occasio tanti miraculi sublata fuisset, fidesq. vestra minus promoueretur: aut si non sanassem, vestra perfidia tata esset fides: nam me non potuisse sanare arbitrati fuissetis. Gaudeo igitur me non adfuisse, & hoc vestri causa, quia non solum nihil fides vestra detrimenti passa est, sed maxime augebitur: quando mirabile videbitis opus, quale numquam factum est, nempe quatriduanum, & fœtentem mortuum verbo ad vitam reuocatum. Gaudere licet in malis, quæ hominibus a Deo immittuntur, non propter eorum malum: sed propter eorundem, aut aliorum spiritualem salutem, aut profectum, quando per ea ad Deum conuertuntur, vel in melius proficiunt.

Gaudere licet quandoque in malo proximi.

Sed eamus ad eum.

QVamuis tamen mortuus sit: *Eamus ad eum*. Homines solẽt infirmos amicos visitare, mortuos destituere: nihil enim visitatione sua eis præstare valent. At Christus etiam mortuos visitat, sicut & viuos: tam facile enim est ei mortuis vitam, quam infirmis sanitatem conferre. His verbis insinuat Christus velle se reuocare eum ad vitam, velut a somno aliquis excitatur ad vigiliã: id enim significat verbum hoc: *Eamus ad eum*.

Christus inuisit mortuos sicut nos agrotos.

Dixit ergo Thomas, qui dicitur Didymus, ad condiscipulos: Eamus & nos, & moriamur cum illo.

CVm verbis suis a reditu in Iudæam Christum abducere discipuli non possent, sed eum animo redeundi obfirmato viderent, vnus ex eis reliquos ad sequendum exhortatur dicens: *Eamus & nos, & moriamur cum illo*: sentiebat enim illos omnes adhuc trepidantes, & animo non omnino ad sequendum firmo. Particula *Ergo*, illationem indicat, quæ sit partim ex verbo Christi: *Eamus ad eum*, partim quia ægre ferentes, & tardos condiscipulos videns hæc protulit: *Eamus & nos*. Verba sunt dilectionis erga Christum, & fortitudinis, quia a periculo, quod animo conceperat, non retardabatur, quominus sequeretur magistrum. Sed tamen fides imperfecta erat: nondum enim virtutẽ, & potentiam Christi, qua a cunctis periculis, quos volebat, liberare poterat, agnoscebat: nec verbo Christi omnimode habuerat fidem: *Qui ambulat in luce non offendit*: quod in Græco codice notius est, nam legitur: *Eamus, vt moriamur cum illo*, quasi sibi persuasisset moriendum esse in reditu ad Iudæam. Thomas Didymus dictus est a Græcis, quod apud Latinos Gemellus, seu qui simul cum fratre nascitur: idem autem apud Hebræos significat Thomas, vt in cap. 20. declarabitur.

Verba Thomæ a dilectione, & fortitudine orta.

Venit itaque Iesus, & inuenit eum quatuor dies iam in monumento habentem.

QVo die mortuus est Lazarus, eodem in monumento positus videtur. Erat autem dies a morte, & monumento quartus, quo Dominus Bethaniam peruenit, & quo etiam eum a mortuis suscitauit.

Erat autem Bethania iuxta Hierosolymam quasi stadijs quindecim. Multi autem ex Iudæis venerant ad Martham, & Mariam, vt consolarentur eas de fratre suo.

MIlliaribus duobus Italicis vno stadio minus, distabat Bethania, vbi hæc gesta sunt, a Hierusalem. Huius paruæ distantiæ idcirco euangelista meminit, vt facile Iudæos ad consolandas sorores e Hierusalem venire potuisse, ostenderet. Charitatis opus est mœstos consolari: & quoniam nobiles erant sorores hæ, ideo multi Iudæorum ad eas conuenerant.

Martha ergo, vt audiuit, quia Iesus venit, occurrit illi: Maria autem domi sedebat.

CVra domus, & rei familiaris Marthæ incumbebat, idcirco prior aduentus Domini nuncium audire potuit: nam Maria sedebat, consolationes aduentantium excipiens. Prius autem Martha audiuit, quam vidit: celeberrimi enim hominis aduentum fama tacere non potuit: sed gressus eius præueniens, ad aures Marthæ peruolauit: nam quæ læta sunt, prænunciare vnusquisque satagit.

Dixit ergo Martha ad Iesum: Domine, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus.

PArticula *Ergo*, tacitam indicat illationem, nempe quia ipsa prior venit. Maria autem domi mansit, idcirco ipsa Dominum prior alloquitur. Attenden-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Marthæ vera ex fide, spe, & animi tristitia orta sunt.

dum autem est verba hæc Marthæ ex triplici capite orta fuisse. Vnum est fides: credidit enim si adfuisset Dominus, fratris mortem impedire potuisse, & ab infirmitate liberare. Sed erat imperfecta hæc fides, nondum enim sciebat, absentem etiam sanare potuisse, quæ si credidisset, vtique dixisset sic: Domine, si voluisses, frater meus non fuisset mortuus. Alterum caput est, spes, & fiducia quædam: fidebat enim, & certa erat de clementia Christi, quod si adfuisset, sanitatis beneficium fratri non denegasset. Neque tamen hæc spes, & fiducia erat perfecta virtus: aliquando enim est maioris clementiæ diuinæ, sanitatem corporalem negare, quam concedere. Idcirco hæc temporalia non sunt absolute petenda, nec desideranda: nisi quando ad maiorem Dei gloriam, & ad salutem spiritualem conducunt. Martha autem solam clementiam consideranit Domini: tamen, quod desiderabat, non admodum perpendit, & decepta est: cum multo vtilius, & conducibilius fuerit mori Lazarum, cum per talē mortem filius Dei glorificandus esset: si autem præsens fuisset Christus, quod maioris gloriæ diuinæ est, fecisset. Tertium caput est dolor, & animi tristitia de morte fratris: conquerebatur enim de absentia Christi, quasi ea fuisset causa illius. Erat autem etiam imperfectio in hoc: si enim sciuisset Dominum etiam absentem nihil ignorasse, & omnia potuisse, noluisse tamen sanare, quia non expediebat; non adeo doluisset. Laudanda tamen est modestia Marthæ, vt dicit Chrysost. hom. 61. non enim eiulatibus, & clamoribus est vsa, vt aliquæ in his casibus facere solent: sed temperate, & modeste dolorem animi, qui iustus erat, de morte fratris expressit. Nec enim sciebat, quid diuina prouidentia in illa morte statuerat, quod si sciuisset, omni ex parte diuinæ voluntati suam cōformasset.

Commendanda Marthæ modestia.

Sed & nunc scio, quia quæcumque poposceris a Deo, dabit tibi Deus.

ADiungit Martha priori sententiæ sequentem. Si adfuisses, mortuus non fuisset frater meus: sed non propterea diffido te posse iuuare, immo certa sum Deum tibi daturum, quæcumque ab eo poposceris, adeo vt nunc etiam possis fratrem a morte reuocare, si a Deo poposceris. Maior est fides hæc, quā præcedens: plus enim erat confiteri Christum posse suscitare mortuum, quam sanare infirmum, & facere ne moreretur. Tamen adhuc est imperfecta fides, quia Christum non confitetur Deum, sed purum hominem. Nec propria id virtute facere posse, sed petitione, & oratione, qua, si a Deo peteret, impetraret, vt notat Chrysost. hom. 61. Si enim perfectam fidem habuisset, dicere oportebat: scio, quæcumque tu volueris, facies. Modestam petitionem verba hæc continent: non enim expresse rogat, vt a Deo poscat, sed potentiam eius confitetur: amanti autem satis est posse, & nosse. Iam autem sciebat esse mortuum, ideo solam potentiam confitetur: ab amante vero sciente, & potente superuacaneum iudicauit aliquid petere. Sensus igitur est: Domine, potes, si vis, me iuuare: quia, quæ vis a Deo, habes, si petas.

Proficiebat in fide Martha.

Dixit illi Iesus: Resurget frater tuus.

SImul & consolatur, & docet vnico verbo. Promissio resurrectionis consolatio est: at dum absolute dicit: *Resurget frater tuus*, non autem dicit, poscā a Deo, se habere potestatem significat: suamq. diuinitatem exprimit, vt nō necesse habeat poscere, & orare Deum, cum ipse sit Deus. Hoc autem institutionis est, & doctrinæ.

Verba sunt consolatoria, & docentis.

Dixit

Dixit ei Martha: Scio, quia resurget in nouissimo die.

EXistimauit Martha verbum Christi esse communem quandam consolationem, qua homines solent in similibus casibus mœstos consolari, resurrectionem futuram in memoriam reuocantes, maxime quia tunc erat Saducæorum secta, negantium resurrectionem, vt patet Marth. 22. crediditq. Martha, Christum velle eam consolari certitudine resurrectionis fraternæ: quasi Christus diceret: Scito certam, & veram esse mortuorum resurrectionem: ideoque hilari animo esto, & tristitiam depone, quia resurget frater. Argumentum consolationis in similibus casibus, resurrectionem esse, docet Paulus 1. Thessalo. 4. Nolumus, inquit, vos ignorare fratres de dormientibus, vt non contristemini, sicut & gentes, quæ spem non habent. In hunc sensum verbum Christi Martha est interpretata adhuc rudis, & imperfectæ fidei, idcirco respondit: Scio resurrecturum in die vltimo, neque adhæreo sectæ illorum, qui futuram negant resurrectionem: quare nec indigeo hac institutione.

Dixit ei Iesus: Ego sum resurrectio, & vita.

APertis verbis Dominus eam instituit, & imperfectam fidem eius corrigit, docetq. se non indigere poscere quidquam a Deo, sed se esse Deum, qui mortuos suscitare, & vitæ pristinæ restituere possit. His igitur verbis, quis sit ipse, aperit: sequentibus autem ad veram, & perfectam hanc fidem exhortatur: *Ego*, inquit, *sum resurrectio, & vita*: id est, ego ipse sum, qui suscitare, & viuificare possum, & suscito, ac viuifico eos, quos volo, & qui suscitabo, & ad vitam reuocabo omnes, qui suscitandi, & viuificandi sunt: non opus est mihi poscere a Deo, qui sum ipsemet Deus. Hebraismus est sensum causalem efficiens: *Resurrectio, & vita*: idest causa resurrectionis, & vitæ, & effector earum in vniuersum: qui omnem resurrectionem, & vitam efficio. Hoc articuli Græci significant: *Ego sum ipsa resurrectio, & ipsa vita.*

Ostendit Christus se Deum esse, qui vitam omnibus viuentibus donet.

ANNOTATIO VII.

Vita, quomodo hic acciplatur.

PRimo loco considerandum est, vitam in hac sententia nō accipi pro vita, quæ contra mortem distinguitur, & communis est bonis, ac malis: & ad quam credentes, & non credentes sunt suscitandi, de qua dictum est 1. Corin. 15. Sicut in Adā omnes moriuntur, sic in Christo omnes viuificabuntur. Tunc enim superuacaneū esset addere: *Ego sum vita*: nam si resurrectionis fons, & causa est, vtique est causa vitæ. Nemo enim resurgit a mortuis, nisi A reuocatus ad vitam: nec sine vita constat resurrectio: de hac enim resurrectione loquebatur, de qua dixerat: Resurget frater tuus. Vita ergo in hoc loco, accipitur pro vita beata, & felici, ad quam resurgent credentes in Christum: de qua dicitur Ioan 5. Qui bona fecerunt, procedent in resurrectionem vitæ. & ita accipi verba sequentia probant: Omnis, qui credit in me, viuet, etiam si mortuus fuerit. Si generaliter vita acciperetur, nō esset promissio credentium: nam credentes & non credentes omnes viuent. Est igitur resurrectio communis credentibus, & non credentibus, bonis, & malis: vita autem propria credentibus, fide viua, & perfecta. Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur, vti Paulus 1. Cor. 15. B dicit. sensus igitur verborum est: Ego sum causa generalis resurrectionis, qui mortuos omnes ad vitam reuocabo, & adhuc sum causa vitæ, & felicitatis his, qui immutandi sunt. Vti enim docet Aug. lib. 6. de Ciui. cap. 12. damnatorum vita, quæ in cruciatibus est, morti potius comparatur, idcirco mors æterna in scriptura appellatur: beatorum vero felix, & bea-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ta resurrectio, vita æterna dicitur.

Christus causa est, vt etiã mali, & impij resurgant in eternum.

Secundo annotandũ est, Cõstitutum Dominum omnibus esse causam resurrectionis, siue bonis, siue malis: sua enim morte mortem omnium superauit, & ex gratia Christi factum est, & fiet, vt omnes resurgant, tam boni, quam mali. Ita docet Tertul. lib. de resurrect. carnis, & probat illo verbo. 1. Cor. 15. Sicut in Adã omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabuntur. idem etiam docet Cyril. lib. 4. in Ioan. ca. 51. & confirmari potest illo Rom. 5. Sicut per vnius delictũ in omnes homines in condemnationem: sic per vnius iustitiam in omnes homines in iustificationem vitæ. & illo etiam. 1. Cor. 15. Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. Quòd igitur mali resurgant, gratia, & meritum, & virtus est Christi: ideo nunc dicitur: *Ego sum resurrectio.*

Quid vilitatis afferat resurrectio malis.

Percontaberis, quid vtilitatis adfert resurrectio malis, vt ex Christi dicatur gratia, & merito procedere? Respondeo in magnum cedere detrimentum & grauiorem pœnam illis, sed hoc culpa eorum fit: nam ea vita perpetua data est, vt perfecte in anima, & corpore felices essent, quod si male vixerunt, ipsi, quod optimum erat, in suam verterunt perniciem. Simile quid inquirit Iustin. lib. explicat. Gen. quæst. 3. de fide. Quam, inquit, vtilitatem malis affert habuisse fidem? Respondet, multum detrimenti, quia maiori afficiẽtur pœna. 2. Pet. 2. Melius erat illis non cognouisse viam iustitiæ, quam post cognitionem retrorsum conuerti abeo, quod illis traditum est, sancto mandato. & tamen fides donum Dei est, ex gratia Christi procedens. Medicina vtilis est ad sanitatem, at si quis sumpto medicamento, quæ necessaria sunt, non curat, nocet vehementer.

Christus resurrectionis causa quadruplex

Tertio annotandum est, Christum esse causam resurrectionis nostræ secundum quadruplex causæ genus. Primo quidem est causa prima, & suprema effectrix resurrectionis: & hoc habet, vt Deus est. Ipse enim prima causa est suscitãdi, & reuocandi mortuos ad vitam. 1. Reg. 2. Dominus mortificat & viuificat: deducit ad inferos & reducit. Secũdo est causa meritoria, qui suo merito, & iustitia omnium hominum liberationem a morte obtinuit, & hoc habet, vt homo. Vt enim Adam suo demerito, & inobedietia omnes nos morti addixit: ita secundus Adam Christus homo sua iustitia a morte reuocauit ad vitam. 1. Corin. 15. Per hominem mors, & per hominem resurrectio mortuorum. & Rom. 5. idem docet Paulus obedientiam Christi, & iustitiam opponendo inobedietiæ Adæ. Tertio est causa instrumentalis, & hoc habet, vt homo: erat enim illa humanitas instrumentũ, & organum quoddam diuinitatis, per quod miracula edebat. Quod Athana. ser. 4. con. Arrianos docet: Per carnem, inquit, cæcum illuminauit, & Lazarum resuscitauit: eadem ratione per carnem in die, nouissimo suscitabit omnes. Quarto est causa etiam, vt homo exemplaris: ad exemplar enim ipsius caro iustorum surget gloriosa, & impatibilis. De hoc exemplari dictũ est Philip. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ, quod etiam Ambro. 1. Corin. 15. docet dicens: Prior resurrexit, vt esset forma credentibus sibi. Vere igitur dictum est: *Ego sum resurrectio, & vita*, vt Deus, & vt homo, modo iam exposito.

Duæ hæreses contra resurrectionem refutantur.

Quarto annotandum est, verbo hoc resurrectionis duas hæreses a sacris Doctoribus conuinci. Vna est eorum, qui resurrectionem futuram quidem, in anima tamen sola, affirmabant, negantes corporum resurrectionem. Huius hæresis meminit Photius lib. de sepre Synodis cap. 5. Irenæus autem lib. 1. cap. 23. tribuit eam Basilidi hæretico. Tertul. lib. 5. con. Marcion. tribuit etiam Marcioni. Hi hæretici, vt refert Epiphani. hæres. 64. decepti sunt illo verbo Matth. 22. In resurrectione erunt sicut Angeli Dei. At hæc hæresis, vt Photius, & Epiphanius doctæ considerarunt, vel sõlo hoc verbo resurrectionis conuincitur. Non enim dicitur surgere, nisi quod cecidit, nec ad vitam redire, nisi quod mortuum est. At homo compositus ex corpore & anima, mortuus est & cecidit: igitur is est, qui surgeti anima enim immortalis est, nec moritur. Vnde Hiero. in epist. con. Mineri. & Alexan. Resurgere, inquit, dicitur, qui prius moriendo cecidit. Tertullia. etiam Lazari exemplo eandem hæresim refutat: non enim est dictus Lazarus surgere, nisi quia assumpto corpore ad vitam reuocatus est. Multa sunt testimonia scripturæ pro hac veritate Catholica. Iob. 19. In nouissimo die de terra surrecturus sum, & rursus circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo Deum saluatorem meum. Luc. 21. Capillus de capite vestro nõ peribit. Philip. 3. Reformabit corpus humilitatis nostræ. Sed hæc omittamus, cum non sit nostri instituti hæc diffusius tractare: satis est A verbum Domini annotasse. Locus autem ille Matthæi ab hæreticis allegatus, longe alium habet sensum: vt enim dicit Epiph. secundum subiectam materiam comparatio illa procedit: In resurrectione, inquit, neque nubent, neque nubentur, sed erunt sicut Angeli, nimirum in eo, quod nullis vacabunt, nec incumbent nuptijs.

Secunda hæresis contra resurrectionem eõdem refutatur.

Altera hæresis eodem conuincitur verbo, & exemplo: Eutyches enim, vt refert Gregorius lib. 4. Moral. cap. 29. affirmabat futuram integrã resurrectionem, sed corpus assumendum spirituale, non carneum, & osseum: quem errorem Hiero. epistol. ad Pammachium, & Oceanum, inter Origenis errores numerat. Sed hoc eodem verbo refutatur: non enim resurgeret homo, nisi eadem substantia, quæ cecidit surgeret, & qui mortuus est, vitæ redderetur. Adde loca allegata contra priorem hæresim: nam Iob pelle sua iterum se circũdatum iri confitetur, & oculis suis Christum se conspecturum sperat. Luc. 24. Corpus suum Dominus palpandũ obtulit, dicens. Palpate, & videte, quia spiritus carnem, & ossa non habet, sicut me videtis habere. Hæc pro loci præsentis declaratione sufficiant.

Qui credit in me, etiam si mortuus fuerit, viuet: & omnis, qui viuit, & credit in me, non morietur in æternum.

COMMENTARIVS.

FIdem hanc perfectam adhuc explicat, & dicit: Omnis *Qui credit in me etiã si mortuus fuerit, viuet* iterum. Si autem adhuc inter viuos est, non morietur in æternum: quia quamuis temporaliter mortem subibit, ad vitam reuocabitur æternam. Non hic, vti diximus de ea vita loquitur, ad quam omnes etiam mali surgent, sed vita, quæ vere vita est: illa nimirum beata, & felix. Illud autem *Qui viuit*, idem significat ac qui nondum est mortuus: vt sit generalis sententia: omnes credentes in me, siue mortui sint, siue adhuc viuant in seculo, nõ morientur in æternum, sed ad tempus, restituendi tamen postea in æternam, & gloriosam vitam. Quibus verbis ad fidem allicit tanta facta promissione. Per fidem autem, non nudam fidem intellectus, sed perfectam, quæ est cum obedientia mandatorum eius, & charitate, intelligere oportet, vt alias ostendimus. Nec satis est credere ipsum Christum esse Messiam, nisi simul credamus ipsum esse Dei filium, & verum Deum omnis resurrectionis, & vitæ causam primam, vt probat Hilarius lib. 6. Trinitatis, vbi locum etiam hunc adducit.

Credis hoc? Ait illi. Vtique Domine. Ego credidi, quia tu es Christus filius Dei viui, qui in hunc mundum venisti.

AD fidem hanc exhortatur Dominus Martham: *Credis*, inquit, *hoc?* non quod ignoret, sed vt ad fidem hanc perfectam prouocet. Martha autem, mysterium tantum non assequens, ad fidem, quam de ipso conceperat, recurrit, dicens: *Ego* Domine *credidi, quia tu es Christus* ille *filius Dei*, qui venturus erat in hunc mundum, & qui expectabatur promissus nobis. Existimauit Martha, se credidisse omnia, quæ Christus dicebat, dum credidit ipsum esse verum Messiam promissum. Et vere credebat, sed implicite: fidem igitur adhibet dictis Christi, sed implicitam, & generalem. Sicut si rusticus aliquas fidei propositiones, quas non assequitur, interrogatus, respondeat, credo sanctam Ecclesiam: ita nunc Martha, ego credidi Domine, te esse verum Christum, & omnia, quæ dicis vera esse: at non distincte ea percipiebat, nec Christum

Universidad de Deusto
Biblioteca

stum filium Dei appellat intelligens esse filium Dei Patri consubstantialem, qui carne assumpta homo factus est, sicut nos credimus, & confitemur: sed filium Dei supra omnes prophetas, & iustos, non discernens, nec assequens qualis esset filius Dei. Iudæi enim Messiam filium Dei futurum etiam expectabant, at non omnes huius mysterij distinctam habebant notitiam. In Græco codice sic legimus: Tu es Christus ille filius Dei, qui venturus erat. Parum distat hoc in sensu a nostra lectione. Idem enim est dicere: Tu es Cristus filius Dei, qui iam venisti, cum ante esses promissus, & expectatus.

ANNOTATIO VIII.

Martha nō intellexit perfecte verba Christi.

AVgustinus tract. 49. existimat Martham intellexisse verba, & respondisse se ea omnia, quæ de resurrectione sunt dicta credidisse, quando credidit Christū esse verum Dei filium. Propterea enim quia filius erat Dei, est resurrectio & uita, credentesq. in eum non moriuntur in æternum. Hilar. lib. 6. Trini. Hæc uerba, *Tu es filius Dei*, sic exponit, nempe ipsam credidisse uerum esse Dei filium, licet & nos credimus. Chrysost. autem homil. 61. & Euthym. non assecutam esse uerba Christi, sed magnificum quid concepisse, & unum interrogatā aliud respondisse asserunt. Si autem legamus uerbum in præterito, ut etiam Græcus codex habet: *Ego credidi*, profecto uerū non erat, eam credidisse, fuisse uerū Dei filiū, qualē nos credimus, & qualis uere est. Vt enim ex uerbis superius expositis constat, merū reputabat hominem. Si uero legeremus: *Ego credo*, ut aliqui legunt, affirmantes Græcum uerbum talem posse admittere interpretationem: facilius id dici posset, nempe tunc quando hæc loquebatur, credidisse esse uerum Dei filium, essetq. sensus: Vtique Domine credo, te esse resurrectionem & uitam, quia credo esse Dei filium: tamen sequentia non indicant talē fidem Martham tunc cōcepisse. Existimo igitur expositionem probabiliorem eam esse, quæ in commentario posita est: interrogata enim de tali fide, implicite omnia ea confitetur, nondum assecuta sensum distinctū, & explicitum, sed affirmasse omnia sibi uisa est, dum retulit fidem: quia credidit eum esse uerū Messiam. Idcirco non respondit Martha aliud ab eo, quod interrogabatur a Christo, ut putat Chrysost. etiam si de resurrectione & uita nihil dixerit, de qua Christus interrogabat. Respondit tamen aliter: quia, quod distincte interrogabatur, ipsa implicite confitetur. Hac etiam ratione filium Dei cōfessa est, nescieus tamen, nec distinguens, qualis esset filius Dei: erat enim adhuc imperfecta fides. Dominus autem uerba hæc doctrinæ protulit: quæ etiamsi tunc non perciperentur, postea tamen intelligenda erant, & prædicanda.

Et, cum hæc dixisset, abijt, & vocauit Mariam sororem suam silentio, dicens: Magister adest, & vocat te.

COMMENTARIVS.

VErba Marthæ significant Christum ei, vt Mariam sororem vocaret, iussisse: id enim retulit, dicens, *Magister adest & vocat te*, & ea est causa, cur abierit relicto Christo eo in loco, in quo ei occurrerat. Breuitati enim Euangelista studens, miro artificio vtitur, vt & breuis, & simul in scribendo plenus sit: multa insinuat & conuenienter omnia disponit. Erat autem Maria non sola, sed multis comitata Iudæis eam consolantibus, ea de causa Martha silentio, eam aduocat vt solam sciat se a magistro vocari: hoc enim nomine solebant Christum appellare.

Illa vt audiit, surgit cito, & venit ad eum: nondum enim venerat Iesus in castellum, sed erat adhuc in illo loco, vbi occurrerat ei Martha.

AMoris magnitudo, quo Dominum Maria prosequebatur, nullas admisit moras. *Surgit, & cito venit ad eum:* venit autem, quia nondum Christus intrauerat castellum, sed manebat in loco, vbi cum Martha collocutus erat expectans Mariam. Non est autem ingressus, quia ad locum monumenti Lazarum resuscitaturus venire decreuerat. Erat autem ille locus inde vicinior, quàm si in castellum intrasset: rursus enim iterum egrediendum illi erat: & quia ea de causa multi Iudæi conuenerunt, vt ex sequentibus patet, quo miraculum manifestius, & illustrius factum est.

Iudæi ergo, qui erant cum ea in domo & consolabantur eam, cum vidissent Mariam, quia cito surrexit, & exijt, secuti sunt eam, dicentes: Quia vadit ad monumentum, vt ploret ibi.

NEsciebant Iudæi Christum adesse, & vocasse Mariam, ideo repentinos eius passus & ita celeres, vt nec verbum vllum præsentibus dixerit, non alteri causæ tribuerunt, quàm quod dolore tacta nimio, ad monumentum, vt ibi ploraret profecta esset, idcirco secuti sunt eam. Mansio igitur Christi extra castellum multos conuocauit Iudæos, coram quibus gestum est miraculum.

Maria ergo cum venisset, vbi erat Iesus, videns eum, cecidit ad pedes eius, & dicit ei: Domine, si fuisses hic, non fuisset mortuus frater meus.

AGnoscebat pedes Maria, quos vnxerat, & lacrymis rigans suorum obtinuerat remissionem peccatorum. Ad pedes hosce dolore oppressa prosternitur, & verba, quæ soror protulerat, enunciat. Quibus enim communis erat causa mœstitiæ, & non dissimilis fides, communia etiam fuerunt verba.

Iesus ergo vt vidit eam plorantem, & Iudæos, qui venerant cum ea plorantes, infremuit spiritu, & turbauit se ipsum.

VIdens Dominus Mariam, & Iudæos plorantes, omnibus omnia factus, & dolentibus condolens, ac patientibus clementissime compatiens, *Infremuit spiritu*, id est, fremitum edidit intra se, non in aliquem circumstantium conuersus. Rursus etiam se ipsum turbat, excitauit enim in parte sensitiua affectus, & propassiones corporeas, quibus motus, & turbatus interius vsque ad exteriorem vultus commotionem prorupit. Illud indignantis, hoc condolentis, & compatientis fuit. Indignabatur enim contra infidelitatem Iudaicam, propter quam Lazarus mortuus, & sororibus his sanctis afflictionis causa data est: nam mors hæc acciderat, vt filius Dei manifestaretur: quæ manifestatio necessaria non erat si Iudæi tot iam signis & miraculis, conuersi fuissent. Nec Lazarus mortuus esset, si illi iam credidissent. Compatiebatur autem præsentium dolori, & lacrymis. Plura in annotatione require. Notanda tamen est particula *Ergo*, indicans, idcirco Dominum esse indignatum, & commotum, quia vidit Mariam, & circumstantes etiam commotos, & lacrymantes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO IX.

Quæ sint turbatio, & fremitus Christi.

QVis hic Christi fremitus, quæ turbatio fuerit, varie exponunt Doctores. Primo loco Chrys. hom. 62. & Euthy. exponunt fremitum esse cohibitionē quandam, qua affectū commiserationis repressit, ne vlterius prorūperet, & in lacrymas se effundes voce lacrymantium emitteret. Solemus autē, quando huiusmodi motus, & affectus reprimimus, toruum, & austerū vultum facere. *Infremuit.* ergo, *spiritu*; id est, affectum cōmiserationis repressit, & cohibuit vultu, & intuitu austero, & toruo: spiritū enim affectū hunc interpretantur. Sed hæc expositio mihi probabilis nō videtur propter duo. Vnū est, quia illorū est cohibere, & reprimere huiusmodi affectus, qui eos inuoluntarie patiuntur, ipsisq. nolentibus insurgunt, & propterea conantur quoquo modo eorum impetū reprimere; at Christus nō sic hos patiebatur affectus animi, sed volūtarie eos, quādo, quomodo & quātū volebat, assumebat, vt paulo post dicemus: nō ergo erat, cur eos cohiberet, & vultu toruo reprimeret. Alterū est, quia quādo infremuit, nondū commiserationis affectum assumpserat: non enim dixit Euāgelista: turbauit se ipsum, & infremuit, sed prius infremuit, & postea turbauit se.

Secūdo loco Theophylactus eandē cohibitionē interpretatur; hoc tamen a Chrys. differens, quod per spiritum, non affectum ipsum humanū, sed diuinitatem interpretatur, per quā cohibuit huiusmodi in humanitate affectum. Meminit Euthymius huius expositionis, sed eisdē argumētis refelli potest, quibus & prior. Adde etiam, si diuinitate repressisset affectum hunc, non diceretur infremuisse: nam humanitatis fremere est, non diuinitatis.

Tertio loco Eusebius Emisenus in quadā sua homilia de hac lectione sic exponere videtur, vt idem sit infremuisse, quod ingemuisse: vt nos doceret super peccantes gemere debere: De quibus gemitibus dicitur Rom. 8. Postulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. At hæc expositio verbi proprietatē seruare non videtur; verbum enim Græcū ἐνεβριμήσατο nō gemitū, sed potius cōminationem quādam significat, quod Latine vertitur fremere. Gemitus autē, & fremitus, quātuis in aliquo conueniant; nempe quia sonitus, & voces in articulatę sūt, & tracto, ac emisso spiritu, & anhelitu fiunt: tamen gemitus doloris signum, & tristitiæ est, & suauius emittitur: at fremitus est indignantis indicium, & cū quadā austeritate vultus profertur, seu potius erūpit. & sic Mar. 14. dicitur: Fremebant in eā, nēpe indignatione commoti, quod liquorē tātæ æstimationis effuderit.

Auctoris expositio.

Mihi igitur legitima expositio ea visa est, vt spiritus hoc in loco sumatur, sicut Ioan. 13. Turbatus est spiritu; id est, intra se ipsum infremuit, nō in circūstantes, sicut illi dicuntur in Magdalenā infremuisse, quia in eam signo indignationis expressa se conuerterunt. Non sic Christus fecit, ideoque infremuisse spiritu dicitur, vt significetur in se ipso emisisse fremitum, nō in aliquem circumstantium. Interius ergo, & intra se infremuit, quamuis exterius sonitum ediderit frementis.

Causa, cur Christus infremuit.

Fuit autē hæc indignatio cōtra eū, qui causam huius mortis inuexit, propter quā hos lacrymātes aspiciebat. Solemus enim quando aliquem miseria & afflictione vexatum, causa iniustitiæ alicuius videmus, primo quidē indignari in eū, qui afflictionis iniustæ fuit causa: postea passo, & afflicto condolemus. Ita nunc Christus infremuit contra Iudaicam perfidiā Pharisæorum, & Scribarum illorum, propter quam Lazarum mori dispositum est, ex cuius morte tot lacrymæ, & afflictiones processerunt. Aliqui in dæmoniū hanc indignationē referunt: sed ea causa a præsenti instituto longe petita est, proprior est, & verbis paulo post sequentibus magis consona, quam dedimus. Cyril. lib. 9. in Ioan. c. 13. comminationem quandam in mortem exponit. Hoc autem non ita facile accommodatur, sicut id quod iam diximus.

Christi turbatio, & tristitia.

Post indignationem hanc Christus cōpassionis & tristitiæ, propria voluntate sūpsit affectum: *Turbauit*, inquit, *se ipsum*, turbatio hęc motus est corporeus interior, quo viscera commouentur ad compatiendū quiq. lacrymas excitat. Hunc motum non inuoluntarie, sicut nos, passus est Christus, qui quādo voluit eum accepit. Huiusmodi compassionis motu lacrymas præcedēte Gen. 43. Ioseph videns Beniamin dixit: Misereatur tui Deus fili mi, festinauitq. domum, quia commota erant viscera eius super fratre suo, & erumpebant lacrymæ: & introiēs cubiculū fleuit. Ita nunc Christus turbatur, sed voluntarie, quia viscera calore cōpassionis commouentur: hic autē commotus, vnū profert verbum. *Vbi posuistis eum?* quo prolato, statim lacrymatus est.

Assumpsisse autē Christum huiusmodi humanos, & sensitiuos affectus, certa res est;

est, nec locus dubitandi de hac re Catholico datur. Matth. 26. Cœpit contristari, & mœstus esse, & dixit: Tristis est anima mea. Mar. 14. Cœpit tædere, & pauere. Ioan. 12. Nunc anima mea turbata est. Docent etiam sancti Doctores, inter quos est Ambros. lib. 2. de fide cap. 3. & Aug. lib. 14. Ciu. cap. 9. cum alijs multis. Veritatem enim susceptæ carnis in his multum demonstrabat: eos etiam instrumenta quædam virtutis esse, & sancte aliquando exerceri posse docebat. Affectus enim in Christo aliter, ac in nobis fuere.

Affectus animi instrumenta sūt virtutis.

In his autē affectibus vnum nobiscū habebat cōmune, sed in pluribus differebat: illud cōmune erat, quādo hos affectus siue timoris siue tristitiæ siue aliū quēcumque Dominus assumebat, semper præcedebat obiectū aliquod, quod sibi per considerationē proponēs, affectus tales in se efficiebat. Nos enim nō timemus, nec tristamur, nec alio commouemur affectu, nisi prius aliquam rem, & obiectum concipiamus, quod talem affectum excitat. Idem etiam faciebat Dominus: at multo aliter quām nos. Primo quidem nostri affectus liberi non sunt; quando enim nolumus, sæpe insurgunt, & quando volumus, sæpe deficiunt, propositoq. obiecto impedire non possumus: at in Christo non sic. Liberos enim habebat affectus, quando volebat, & quantum volebat, etiam obiectis propositis: erant enim voluntarij sicut loqui, sicut ambulare motus sunt volūtarij. Ita docet Augustl. lib. 14. Ciui. cap. 9. & Gregor. lib. 3. Mora. cap. 11. propterea Matth. 26. dicitur. Cœpit contristari, quia sua voluntate assumpsit tristitiam. Eadem de causa ibi Hieronymus non passiones, sed propassiones appellat, & nunc etiam dicitur seipsum turbasse. Secūdo hi affectus in Christo nō præueniebant rationē, nec subuertebant, sed sequebantur, & ei semper subdebantur. Tunc timebat, aut contristabatur, quando ratione iudicabat esse timendum, aut dolendum, aut simili modo afficiendum: & tamdiu afficiebatur, & eo modo, quo ratio dictabat. At nostri affectus præueniunt sæpe rationem, & aliquādo adeo insurgunt, vt subuertant eam, & ab ijs consentiendum, quæ non licent, attrahant. Tertio in nobis affectus humani sæpe ex iniustis, & turpibus, aut vanis, & falsis, seu apparētibus obiectis procedunt: timemus enim nō timēda, & afficimur, ijs a quibus remouēdus esset affectus. At nihil horū in Christo fuit, in quo nihil erat, quod non esset factum purum, & diuinæ voluntati cōforme. Hæc satis sint pro huius loci explicatione; præter institutum enim nostrum esset amplius in his morari.

Conuenientia & differentia humanorum affectuum in Christo, & nobis.

Et dixit: Vbi posuistis eum?

COMMENTARIVS.

NOn ignorabat, vbi esset, qui absens mortuum esse nouit, & qui a mortuis reuocare venerat: sed id tum propter significationem; tum propter mysterium interrogat. Propter significationem quidem, vt annotat Chryso. hom. 62. vt miraculum ab omni calumnia liberaret: ne aliqui calumniarentur ex cōmuni aliquo consilio factum, vt mortuus fingeretur, & sic crederetur suscitatus, propter quā causam multa adhuc facta sunt, vt omnibus mors Lazari esset prius manifesta. Propter mysterium autem, vt se non causam mortis hominum dedisse ostenderet. Ita hunc locum exponit Seuerianus, vt refert Gregor. lib. 8. epist. 42. quasi Dominus per mysterium exprobraret mulieribus Euæ culpam memorans & dicens: Ego virum in paradiso posui, quē vos posuistis in sepulchro. Sed illud ad litteralem sensum, hoc ad spiritualem facere videtur: sicut & id, quod dicit Ambrosius lib. 2. de pœnitentia. cap. 7. vbi hæc, & sequentia verba docte, & pie, vt solet spiritualiter exponit. Quod autem ad litteram facit præter id, quod prius diximus illud est; in gestis suis, modo se Deum, modo se hominem Christum significare voluisse, vt vtramque vere habere naturam comprobetur. Ideo recte Athanasius in oratione ad Maximum Philosophum de diuinitate Christi. Percontatur, inquit, humanitus, vbi Lazarus situs sit: sed tamen excitat eum prorsus diuinitus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dicunt ei : Domine veni, & vide.

INtellexerunt fororesDominum interrogasse, vbi positus esset, animo ad monumentum eundi : ideirco respondent, *Veni, & vide*, non ad verba, sed ad intentionem interrogantis, responsionem accommodantes, vt fieri solet. Hoc etiam paruæ fidei est : si enim credidissent perfectè, non *Veni, & vide* : Sed, Tu omnia nosti, respondissent : vt annotat Epiphanius in Anchorato.

Et lacrymatus est Iesus.

ACcepto responso iter ad monumentum direxit & lacrymas effudit: turbauerat enim se interius commiserationis, & compassionis affectu, & lacrymas vsque commotionem, & turbationem erumpere sinit ; vt cum plorantibus plorans, misericordiæ suæ daret argumentum.

ANNOTATIO X.

Causa lacrymarum Christi.

CAusa huius tristitiæ, & lacrymarum inquirenda est ; varie enim Doctores in hac parte loquuntur. Primo Basil. orat. de gratiarum actione negat Christum propter mortem Lazari fleuisse : Quia, inquit, sciebat de proximo suscitandum : sed fleuisse asserit, vt nobis daret exemplum modestiæ, & temperantiæ in similibus casibus. Et in homde mœrore, & tristitia, reprehendit excessum hominum in his fletibus. & iterum repetit Christum propter nostrum B exemplum fleuisse. Quam etiam fletus causam dat August. tract. 49. Secundo Hilar. libro 10. Trinit. consentit non fleuisse propter mortem Lazari, sed adducit aliam causam, cur non propter eam fleuerit, nempe, quia illa erat pro gloria Dei manifestanda. Nec etiam fleuit, inquit, eadem de causa, qua absens fuit. Nam dictum est : Gaudeo, quia ibi non eram ; ad ostensionem autem suæ humanitatis fleuisse affirmat. At C ipsemet Hilari. in Psal. 68. adfert causam aliam, cur fleuerit, nempe propter Iudæorum infidelitatem, qui tanto miraculo adhuc crediturі non erant, idemq. sentire videtur Epiphan. in Anchorato, dicit enim lacrymatum esse Dominum, propter hominum obstinatam duritiem, nimirum Iudæorum illorum perfidiam. Tertio loco Ambrosius lib. 2. de pœniten. capit. 7. fleuisse dicit propter lacrymas Mariæ, scilicet ex affectu, & pietate quadam. conformis est in hoc Chrysost. hom. 62.

Pro hac difficultate soluenda aliqua respondeo. Vnum est, quamuis verum sit A ad humanitatis suæ ostensionem, & ad nobis præbendum exemplum fleuisse Christum, tamen necesse est causam, & obiectum aliquod interfuisse, de quo cõtristatus est, & propter quod flebat. Sicut enim comedit, & alias operationes fecit ad ostensionem humanitatis, tamen necessarium erat illas actiones habuisse obiecta, circa quæ versabantur : non enim comedebat sine cibo, nec ambulabat sine loco, in quem tendebat : ita etiam nec tristabatur sine obiecto aliquo, & re proposita, circa quam est tristitia.

Secunda est, non esse improbabile fleuisse mortem Lazari, vt suas lacrymas conformaret sororibus & Iudæis plorantibus : nec rationes allatæ in contrarium efficaces sunt. Quod enim mox suscitandus esset, & quod mors illa esset pro gloria Dei, non impediebant, quominus esset aliquod in se malum pœnæ, quod absolute, & sine circumstantijs consideratum, effectiuum erat tristitiæ. Hac enim ratione Dominus ipse pro nobis de sua morte, & passione mœstus factus est, & timuit : quamuis pro Dei gloria, & nostra salute moriturus, & mox resurrecturus erat. Sibi enim proponebat mortem, & passionem absolute, & sine circumstantijs, vt ex hac consideratione tristari, mœrere, & timere posset : quod in sequenti capite exactius declarabimus. Ita nunc mortem amici, & sibi chari absolute consideranit, & contristatus, & lacrymatus est. Nec video cur hoc negari debeat, immo vero esse videtur : nõ enim Dominus decipere voluit sorores & Iudæos, qui omnes eum propter Lazarum

rum flere arbitrati sunt, sicut & ipsi flebant. & est Augustinus in hac sententia lib. 1. Hypgno. contra Pelagianos dicentes, Deum mortem fecisse, atque etiamsi homo nõ peccasset eum tamen mortalem futurum & moriturum. Argumentatur autem August. contra hoc, quia Dominus mortuum Lazarũ fleuit : non autem quod ipse fecit, dolere debuit. Quidquid sit de hoc argumento, tamen sententia eius est, fleuisse Lazarum mortuum. Idem sentire visus est Irenæ. libro 5. cap. 32. dicens : Christum lacrymatum esse super Lazarum.

Tertium est, non solam Lazari mortem fleuisse, sed præsentem sororum afflictionem, & lacrymas, ex quadam compassione, & affectu, & in hoc placet sententia Ambros. & Chrys. quam causam indicat Euangelista, dicens : *Vt vidit*. Martham, & A Mariam, *Iudæos plorantes, turbauit se ipsum* : ac si diceret, propter lacrymas, & afflictionem sororum, propter quas Iudæi etiam plorabant, ipse etiam pro sua benignitate, & pietate contristari voluit, & lacrymatus est.

Quartum est, probabile esse multa alia sibi Dominum ante oculos proposuisse, nempe infidelitatem Iudæorum, damnationem, & reprobationem eorundem, humanas miserias, & huiusmodi alia, quæ omnia simul causam dederunt lacrymarum : tamen distinguenda est causa turbationis, & lacrymarum, a causa fremitus & indignationis. Illarum enim causa exposita est, nempe mors Lazari, sororum afflictio, & calamitas præsens : at huius fuit infidelitas, & dura perfidia Iudaica, vnde hæc mala sunt orta, vt superius diximus.

Dixerunt ergo Iudæi : Ecce quo modo amabat eum.

COMMENTARIVS.

CVm lacrymantem Iesum Iudæi viderent, existimantes eum mortẽ Lazari flere, vt vere flebat, dixerunt, recte argumentantes ab effectu ad causam : *Ecce quo modo amabat eum*, id est multum certe amabat Lazarum : quando tantus Propheta, & tantorum operum effector, quasi homo quidam communis propter eum lacrymatur. Dilectio interior per exteriora opera, & signa cognoscitur, & commendatur. *Ecce quo modo amabat*, Vox est admirantium magnitudinem dilectionis Christi erga Lazarum : & admiratio procedebat ex maxima opinione, quam de Christo conceperant. Eis enim videbatur tanto homine indignum flere, nisi grauissima ex causa, idcirco amoris magnitudini tribuerunt.

Quidam autem ex ipsis dixerunt : Non poterat hic, qui aperuit oculos cæci nati, facere, vt hic non moreretur?

ILli amoris magnitudinem, hi autem impotentiam admirantur : existimant enim impedire mortem Lazari non potuisse, & causam admirationis exprimunt, nempe quia, *Aperuit oculos cæci nati*, quod non videtur minoris potentiæ, quàm infirmum a morte præseruare. Idcirco admirantes dicunt : Mirum est, quo modo, cum aperuerit oculos cæci nati, non potuerit facere, ne hic moreretur : hunc enim sensum verba faciunt. Non dicunt autem non potest suscitare mortuum, quia hoc multo maius erat, quàm oculos cæci aperire : sed quod minus est, assumunt, nempe facere ne moreretur : hoc enim minus videbatur illis, quàm cæcum illuminasse. Hi Iudæi inducti sunt, vt crederent Christum non potuisse impedire mortem Lazari, quia eum lacrymantem viderãt, quasi de Lazari morte doleret. Sic enim argumentabantur, Lacrymatur : ergo dolet de morte : non igitur potuit, ne moreretur, impedire. At errarunt isti valde : nam potuit facere, ne moreretur, sed non fecit, vt mortuum suscitaret :

non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non effecit, quod minus erat, vt faceret maius, & in hoc filius Dei glorificaretur. Rectius, & verius argumentati sunt priores, qui dilectionem erga Lazarum nouerunt: quam posteriores hi, qui ex eo, quod non fecit, falso facere non potuisse collegerunt. Nec vitio caret, & reprehensione talis argumentatio: nam ex facto cæci nati deducere facile erat, infirmum præseruare potuisse, si voluisset. Sicq. oportebat eos discurrere: Oculos cæci nati aperuit: ergo potuit hic facere ne moreretur: quod si non fecit, & amabat eum, vt ex lacrymis constat, igitur aliquod in hoc latet mysterium, & forsan suscitare disposuit. In Græco codice legitur, vt & hic non moreretur: id est, vt etiam hic non moreretur, sicut fecit, vt cæcus illuminaretur, & ita legendum videtur.

Iesus ergo rursus fremens in semetipso venit ad monumentum.

PArticula *Ergo*, causam fremitus huius & superioris, simul etiam sententiã declarat: nam illationem habet ex præcedentibus, & sensus est: Quia illi increduli in sua perfidia manebant, impotentiæ tribuentes, quod Lazarus mortuus fuerit, iterum infremuit & indignatur, quasi fremitum ingeminans, cum & Iudæi infidelitatem ingeminarent. Hoc facto, venit ad monumentum: in quod Iudaica perfidia Lazarum detruserat. Hic est sensus, & connexio. Dicitur autem fremere in semetipso, quod prius dixerat, infremuit spiritu. Hoc enim indicat Euangelista dicens: *Rursus fremens in semetipso*. quod nostram superiorem expositionem maxime confirmat. Dicitur autem, *In spiritu*, & *In semetipso*, infremuisse, quia in neminem circumstantium exprimebat indignationem hanc. Non enim fremuit aduersum illos, sicut Mar. 14. dicuntur discipuli fremuisse contra mulierem illam: sed fremitum emisit in seipso, contra infidelitatem & perfidiam ipsam Iudaicam. Sicut & nos solemus aliquando fremitum aliqua ex causa coram alijs edere, sed non in eos, & hoc est in semetipso fremere.

Erat autem spelunca: & lapis superpositus erat ei.

DEscribit Euangelista monumentum, *Erat*, inquit, *Spelunca*, quædam, in qua iacebat mortuus, & lapis erat speluncæ ori superpositus, quo spelunca claudebatur: huiusmodi sepulchris vtebantur Iudæi, vt etiam nunc, aliquæ nationes vtuntur.

Ait Iesus: Tollite lapidem.

POtuit virtute propria lapidem remouere, qui potuit mortuum de sepulchro facere exire: at vt miraculum fieret manifestius, ipsis iubet, vt tollant: vt eum tollentes, proprijs sensibus, & mortuum videant, & eius fœtorem sentiant, oculisq. ac sensibus tanti miraculi virtutem agnoscant. Hanc causam huius rei adfert Ambro. lib. 1. Examer. cap. 7. & lib. 2. de pœnitentia cap. 7. cui alteram spiritualem adiungit Orig. & tom. 28. spiritualem aliam adducit: litteralis tamen ea est, quam diximus.

Dicit ei Martha soror eius, qui mortuus fuerat: Domine iam fœtet: quatriduanus est enim.

MArtha nescia futuri miraculi, & adhuc imperfectæ fidei, Christi præcepto humiliter resistit, ac modeste tollendum esse lapidem negat, ne fœtor erumpens

erumpens adstantium sensus offendat. Fœtere autem facile sibi persuadebat, quia quatriduanus erat mortuus. Hæc verba indicant non solum quattuor dies in monumento habuisse Lazarum, vti supra dictum est, sed a morte ipsius solos quattuor intercessisse dies: ex quo fit, vt quo die mortuus est, eodem sit in monumento positus. Permisit Christus hæc verba a Martha proferri, vt adstantibus mors Lazari quatriduana innotesceret, vt tanto illustrius fieret miraculum. Non autem sine mysterio Euangelista addit tot verba, nempe, *Soror eius, qui fuerat mortuus*, cum alias sæpe solo nomine Marthæ vsus sit: his enim verbis significare voluit miraculi magnitudinem: nam erat Lazarus ita iam corruptus, vt nec sorori propriæ gratus eius fuerit aspectus.

Dicit ei Iesus: Nonne dixi tibi, quoniam si credideris, videbis gloriam Dei?

REprehendit Dominus Marthæ incredulitatem, & fidei inconstantiam: non enim credebat fratrem suscitandum ante diem nouissimum. verba autem reprehensionis sunt, *Nonne dixi tibi*. quasi diceret: reprehensione tanto magis es digna, quanto plus es a me iam edocta. Dixi enim tibi *Si credideris, videbis gloriam Dei*, id est, videbis miraculum insigne diuinitatis meæ, in quo mea diuinitas comprobabitur, & innotescet. Hoc est videre gloriam Dei, nempe opera diuinitatis magnifica videre: quibus ostendebat Christus, se esse filium Dei. Qua ratione etiam dictum est supra in capite primo: Vidimus gloriam eius, quasi vnigeniti a Patre. Interrogabit aliquis, quando hoc ei dixit Dominus? Respondeo, quando ei occurrit, & cetera quæ scripta sunt audiuit, tamen hoc Euangelista non narrauit, breuitati studens, quia iterum reperendum erat, satisq. duxit nunc narrare: sicut superius fecit, quando Martha dixit: Magister adest, & vocat te, nec ante narrauerat, iussisse, vt vocaret. Ita respondet Euthym. & est legitima responsio: quamuis alteram etiam adferat, nempe verba illa narrata: Qui credit in me, &c. hunc habuisse sensum. Responsio tamen prior est vera, & propria.

Tulerunt ergo lapidem.

ADhuc perseuerante Domino in suo præcepto, ministri tulerunt lapidem, hoc indicat particula *Ergo*, ac si diceret: quia Dominus in proposito suo permanebat, & Marthæ obiectionem repulerat, ideirco ministri Christo obedientes lapidem tulerunt. Vnum est, quod annotauit Origen. tom. 28. nempe Martham sua incredulitate retardasse miraculum Christi: distulerunt enim ministri lapidem tollere propter verba Marthæ. Quod Origenis dictum non est intelligendum, quod extra tempus a Deo constitutum, & dispositum factum fuerit miraculum: nam in hoc etiam fuit præuisum, quod Martha obiecit, & retardauit, sed intelligendum sic est, Dominum tardius disposuisse facere miraculum propter Marthæ verba, quam statuisset, si ea non intercessura essent, quamuis modica mora hæc fuerit.

Iesus autem, eleuatis sursum oculis, dixit.

OCulos extollit in cælum: vt hoc facto exteriori, se virtute cælesti, & diuina facere, quæ facturus erat, significaret: seq. esse eius filium, qui in cælis habitare dicitur, qui est gloriosus Deus, quem etiam allocuturus, oculos conuertit:

Universidad de Deusto
Biblioteca

conuertit. Solemus enim oculos in eos figere, quibus cum loquimur: locuturus ergo cum Patre, ad cælum oculos erigit.

ANNOTATIO XI.

Quid oculorum eleuatio in cælum significet.

OCulorum eleuatio ad cælum, & in signum quidem eleuationis mentis in Deũ: quando enim interius mentem ad Deum attollimus, siue contemplationis, siue petitionis, siue gratiarum actionis, siue alterius cuiusuis actionis gratia, oculos etiã corporis in cælum, interiorem contemplationem significantes, figimus. In professionem autem: nam sicut mentis conuersione ad Deum profitemur animam ab ipso Deo pendere, & ipsius subesse dominio, & prouidentiæ: ita etiam oculorum in cælum motione corpus nostrum eiusdem Dei subesse dominio, & prouidentiæ confitemur. Sicut enim tam anima quàm corpus, ipsius est, ita vtroque ad eum conuertimur: vt enim mens in anima, sic oculi in corpore se habẽt. Hinc est eleuationẽ oculorum hanc in cælum esse actum religionis, & latriæ, quo colimus, & veneramur Deum, ipsumq. confitemur, a quo omnia humana bona procedunt. Sia igitur de causa in scriptura prohibetur oculos ad idola leuare. Ezech. 18. In montibus non comederit, & oculos suos ad idola non leuauerit. E contrario autem ad Deum attollere, laudi ducitur. Psal. 122. Ad te leuaui oculos meos qui habitas in cælis. In scriptura bis hoc modo extulisse oculos Christum in cælum legimus, semel etiam ex Ecclesiæ traditione habemus: quamuis probabile, & indubitatum sit, sæpius id accidisse. Primo quidem nunc Lazarum suscitaturus, oculos sursum dicitur extulisse. Secundo (& hoc ex Ecclesiæ traditione habetur) quando in nocte cœnæ sub panis, & vini speciebus suum corpus, & sanguinem obtulit. Ecclesia enim in canone refert: Eleuatis oculis in cælum ad te Deum Patrem, benedixit, & fregit: Tertio quando peracta cœna, & habito sermone illo mirabili Ioan. 17. orauit ad Patrem, & subleuatis oculis in cælum dixit: Pater clarifica filium tuum. Neque vero insigni caret mysterio oculos in cælum sustulisse vicinum morti, & passioni. Voluit enim significare iam adesse tempus redeundi ad eum, qui misit illum, vt qui descenderat de cælo, ascenderet in cælum: istaq. est causa, cur etiam in hoc miraculo oculos extulerit, quod in alijs fecisse miraculis non legitur, nimirum significans id, quod facturus erat, occasionem & causam futurum Iudæis, vt cum morti traderent, & rediret in cælum. Attende oculorum eleuationem cærimoniam quandam esse exteriorem, qua vsus est Dominus, & qua vtitur Ecclesia ipsius exemplo propter causas dictas. Non igitur exteriores cærimoniæ sunt reprobandæ, vt hæretici nostri temporis temerè, & nullo consilio reprobant.

Christus sæpe oculos in cælum leuauit.

Cæremoniæ Ecclesiæ probandæ.

Pater gratias ago tibi: quoniam audisti me.

COMMENTARIVS.

ERat Christus vna persona, nempe Dei filius, habens duas naturas diuinam, & æternam secundum quam erat Deus: humanam, & in tempore factam secundum quam erat homo. Vt igitur hanc vtramque naturam habere se ostendat, in vnica & eadem sententia verbum quoddam profert vt Deus: & quoddã vt homo: vt sicut vna persona Deus erat, & homo, ita vnica sententia verbum Dei, & verbum habeat hominis. Patrem appellat, vt Deus: Auditur, & gratias agit vt homo. Auditus autem dicitur a Patre, vt homo, quia voluit, vt homo Lazarum suscitare: & hoc idem voluit Pater voluntate diuina, vt fierer. Gratias agit vt homo, pro hoc beneficio: nam Deum voluntati humanæ annuere, vt quod homo vult, Deus velit, & faciat, beneficium est homini collatũ, gratiarum actione dignum. Agit ergo Christus, vt homo, gratias Patri, quia vt homo exauditus est: dum quod volut humana voluntate facere, hoc ipsum voluit Deus Pater. Exactiorem interpretationem in annotatione perlege.

ANNO-

ANNOTATIO XII.

Quo modo Christus auditus a Patre.

PRimo loco interrogare aliquis posset, A si Christus auditum se dicit a Patre, ergo aliquid petiuit a Patre: non enim exauditus dicitur, nisi qui petit. Quando igitur Christus petijt, vt nunc dicat se auditum? Aliqui ita factum esse existimarunt, nempe prius preces fudisse ad Patrem pro Lazaro suscitando, pro quarum exauditione nunc gratias agit. Sed hæc responsio non habet solidum fundamentum. Ioannes enim verborum, & actionum Christi diligentissimus scriptor tanti momenti rem non prætermisisset, si vere facta fuisset. Præterea quia Martham dicentem, quæcumque petieris a Deo dabit tibi Deus, correxit: ostendens se non indigere precibus, & petitione. Non igitur conueniens videbatur, precibus hisce vti, ne Martha in suo errore confirmaretur. Adde argumentum non procedere, nec efficaciam habere: Auditus est, ergo petijt. In scriptura enim Deus audire non solum dicitur, quando quod petitur facit: sed etiam quando id facit, quod homo vult aut desiderat, etiamsi non petat. De priori audiendi modo plena est scriptura, satis autem constat. 1. Ioan. 5. Quodcumque petierimus secundum eius voluntatem, scimus, quia audit nos. De posteriori Psal. 9. habetur: Desiderium pauperum exaudiuit Dominus: præparationem cordis eorum audiuit auris tua, & Iob. 31. Desiderium meum audiat omnipotens. Non igitur quia nunc Christus a Patre auditus dicitur, preces fudit aliquas pro Lazaro suscitando: sed dicitur exauditus, quia Pater voluit facere sua omnipotentia, quod Christus, vt homo, & voluntate humana volebat, nempe Lazarum suscitare. Ita Origen. tom. 28. exponit. Chrysostomus autem homil. 63. qui Christum fudisse preces affirmat, hanc actionem gratiarum appellat preces. hoc tamen difficile accommodatur, iam enim exauditus erat, quando gratias egit.

Quo modo Christ⁹ gratias egerit Patri.

Interrogabit iterum aliquis: Nemo dicitur gratias agere, nisi pro accepto beneficio. Si igitur gratias agit Christus, ergo beneficium accepit aliquod a Patre. Respondeo ita esse: in primis Christus beneficia accepit, vt homo, in se, & in sua humanitate: fuit enim primum, & insigne beneficium illi humanitati collatum vnio, & assumptio ad diuinam personam, ex qua vnione infinita dona in eã effluxerunt, præter beneficium creationis. Nam anima, & caro illa Deo facta sunt, pro quibus beneficijs gratias egit, in instanti primo suæ creationis. Quæcumque etiam opera faciebat, & miracula edebat, beneficia erant Dei, qui per eam humanitatem efficere tanta opera dignabatur. Quamuis autẽ iam a principio egerit pro omnibus tunc acceptis, & accipiendis, postea tamen successu temporis agebat, quãdo ita expedire iudicabat. Rursus in suis membris accepit multa dona, & beneficia a Deo, de quibus Ps. 67. dicitur. Ascendens in altum captiuam duxit captiuitatẽ: accepit dona in hominibus, & pro his etiã egit gratias Deo, non solum in illo suæ incarnationis exordio, sed etiam postea, vt habetur Mat. 11. Confiteor, inquit, tibi Pater, Domine cæli, & terræ, quia abscondisti hęc a sapientibus, & prudẽtibus, & reuelasti ea paruulis. Non ergo mirum, si nũc gratias agat: quia beneficium in suis membris, & in sua etiam humanitate accepit. Beneficium enim magnũ humanitati fuit, vt Deus vellet facere, quod humana voluntas disponebat: beneficium etiã grande fuit Lazaro, sororibus, multis etiã Iudæorum, qui per hoc miraculum crediderunt. Recte ergo gratias agit vt homo Patri Deo.

Cur Patri gratias ego nit Christus

Inquires iterum, cur Patri agit gratias, & non sibi, cum sit Deus vnus cum Patre? Respondeo, sibi etiam vt Deo gratias agebat vt homo. Non enim diuidebat se a Patre in hac gratiarum actione: sed ipse vt homo solus agebat gratias Patri, & sibi vt Deo, & Spiritui sancto. Exprimitur autẽ Patet, vti alias etiam diximus, vti se esse filium Dei significaret, distinctionemq. personarum Patris, & Filij indicaret. Nã se esse Deum vna cum Patre, verbis proxime subiunctis exprimit, ne aliquis gratias agere, vt homines ceteros suspicaretur: quamuis sæpe se a meris hominibus distinguebat, dum Deũ Patrem appellabat. Est enim obseruandum in veteri Testamento frequentissime legi, Patres ad Deum preces fudisse, & ad Deum frequentissime fuisse conuersos, neminem tamen vnquam cum Deo colloquentem, cum nomine patris inuocasse, qua appellationis nouitate super omnes Prophetas, & Patriarchas significabat Christus se esse Dei filium: immo nec nobis in Euangelio

Universidad de Deusto
Biblioteca

concesit Christus, vt absolute Patrem vocaremus, sed Patrem nostrum, quo verbo adoptio exprimitur. Distincti enim ab eo A sumus, qui non adoptione, sed natura est filius. Idcirco Ioan. 20. dicebat: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum.

Ego autem sciebam, quia semper me audis.

COMMENTARIVS.

GRatiarum actione completa, duos errores, quos audientes poterant concipere, remouet. Dum enim audirent gratias agentem Patri, quia auditus est: suspicari possent, & dicere, nesciebat igitur se auditum iri a Patre, idcirco gratias agit, postquam auditus est. Rursus, dum gratias agit, quia nunc auditus est, possent etiam opinari, non igitur semper auditur, ideoque quando auditur, tunc agit gratias. Hos errores duos præcauet Christus propter adstantes adhuc cum Patre loquens, priorem in verbo *Sciebam*, posteriorem in verbo, *Semper*, & est sensus, o Pater has ego gratias ago tibi nunc, quia audisti me, non quod nescirem prius me a te auditum iri, nec quod aliquando a te non exaudiar: sciebam enim iam ante, me audiri a te semper, & quæcumque volo, & quandocumque volo, etiam vt homo, eadem te velle, & facere semper: nec his de causis has ago tibi vt homo gratias, sed alia de causa, quam mox adiungit. Interrogabit aliquis, quo modo Christus dicit se semper audiri a Patre, cum in horto petierit calicem transferri a se, & non sit exauditus. Huius responsionem inuenies ca. 12. annotat. 9. adiunctis ijs, quæ in eo commentario scribuntur.

Sed propter populum, qui circumstat dixi, vt credant, quia tu me misisti.

CAusa, propter quam, o Pater, has tibi ago nunc publice gratias, ea est, vt populus, qui adest, & coram quo opus tam insigne, tua virtute molior, credat me esse filium tuum a te in hunc mundum missum. Credent autem dum vident me virtute tua, & voluntate tua talia facere, quæ facio: vident autem tua me virtute ea facere, dum te confiteor, & tuæ potentiæ hoc tribuo factum, nec dæmonis aliquo, aut humano ministerio: sed nomine tuo, & in nominis tui manifestationem, & confirmationem operor. Ea est causa, cur oculos ad te attollo, cur has publice tibi ago gratias.

ANNOTATIO XIII.

Positiua interpretatio.

AMbro. lib. 4. de fid. cap. 3. & Chrysost. hom. 63. & Euthymius, verba illa *Sciebam quia semper me audis*, ad diuinitatem referunt, ratione cuius filius semper a Patre auditur, quia vna est vtriusque voluntas, qua quæ vult filius, simul vult & Pater: estq. iuxta hanc intelligentiam verborum sensus. *Sciebam, quod semper me audis*, id est, hæc dico, nempe gratias ago tibi, non quod indigeam precibus vllis. Scio enim me esse vnũ Deũ tecum, vnãq. habere volũtatem, vt quæ volo semper velis etiam & tu. Hæc expositio est accõmodata: accommodatior tamen videtur, si dicamus eum loqui, vt homo est: nam hæc verba declarant præcedentia, in quibus aguntur gratiæ, quia auditus est vt homo, ad eandem ergo pertinent auditionem. Explicat enim non sibi nouum esse, nec inopinatum, audiri etiam vt hominem, quia

quia sciebat iam a principio incarnationis facturum Patrem, quæcumque ipse humana sua voluntate voliturus erat, distincteq. omnia tunc nouit, & gratias tunc egit. Non igitur pro re noua, aut inopinata, nec nouæ gratiæ aguntur, quasi nõ actæ fuerint: sed factum hoc est propter populũ circumstantem, vt credant a Deo esse, dũ A in Patris testificationem, & manifestationem tantum, & tam mirabile opus facit. Cũ enim dicit: *Vt credant, quia tu me misisti*: significat se hoc, quod facturus erat, miraculum facere, nõ solum virtute diuina, sed ad confirmandum, & attestandum se esse filium Dei, missum a Patre, quod superius cap. 3. late explicauimus.

Hæc cum dixisset, voce magna clamauit: Lazare veni foras.

COMMENTARIVS.

CLamat, vt omnibus innotescat se esse, qui mortuum suscitat: clamat etiam quia Lazari resurrectio figura quædam erat futuræ resurrectionis nouissimæ, quando omnes, qui in monumentis sunt, audient vocem filij Dei. Clamor autem hic futuram vocem illam significabat Archangeli, quando omnes surgemus, quod annotat Ambro. lib. de fide resurrectionis. Sed prior causa litteralis est: *Lazare*, inquit, *Veni foras*, imperantis vox est: *Veni*, nec dicit in nomine Patris, vt notat Chryso. sed tamquam potestatem in se habens: *Veni*, nomineq. proprio eum vocat, vt suo imperio illum suscitari indicaret. Tantæ enim virtutis erat, vt vocaret ea, quæ non sunt, tamquam ea quæ sunt: cui mare, & venti, mortui & viuentes obediunt.

Et statim prodijt, qui fuerat mortuus.

NVlla mora facta, non solum quatriduanus mortuus ad vitam reuocatur, sed quasi viuus extitisset, vocemq. iubentis, vt egrederetur e monumento audisset, prodijt. Inaudita profecto vocis hæc virtus est, vt animam trahere loco in quo morabatur: & corpus recipiendæ animæ disponere: simulq. vtrumque vnire, & coniungere: & vt reuocatus ad vitam mandato obediret, efficere, vnico momento potuit. Virtus hæc altissimi Dei est, cuius instrumentum vox illa erat. quæ cum debilis sonus ex natura sua sit ratione mouentis, & loquentis, quod tota naturæ potentia non potuit, assecuta est.

Ligatus manus, & pedes institis. Et facies illius sudario erat cooperta.

HOc nouum est, & distinctum miraculum, vt docte annotauit Basil. Orat. de mærore, & tristitia. Opertis enim oculis, & ligatis manibus, & pedibus, nemine auxiliante, de spelunca egreditur. Recte proinde idem Basilius inquit: O res admirationis plena, fascijs constricti erant pedes, nec tamen impedimento fuerunt mortuo: maius erat robur impedimento. Hæc omnia facta sunt in maiorem miraculi attestationem: nam profecto, etiam si viuus fuisset, de monumento prodire sic impeditus solus, & tam celeriter non posset, nisi virtus adfuisset diuina. Plura miracula in Lazari resurrectione.

Dixit eis Iesus: Soluite eum, & sinite abire.

PRæcipit ipsismet Iudæis, vt soluant, & oculis suis videant, manibusq. contrectent ligamina, quibus tenebatur, quibusq. constrictus incedere nemo

Universidad de Deusto
Biblioteca

poterat, ipsumq. viuentem, conspiciant: abireq. iuber, vt ab omnibus videatur viuus, & sanus. Commodior enim singulis dabatur occasio videndi, si non in vno loco staret. Et vero vitæ receptæ ipse incessus maius, & illustrius erat argumentum: omnia enim hæc facta sunt, vt omnis occasio calumniæ, & falsa suspicio tolleretur: quod Ambro. lib. 1. Exam. cap. 7. recte docuit, dicens: Suscitaturus Dominus Lazarum iussit, vt Iudæi remouerent lapidem de sepulchro, vt mortuum videntes, postea resuscitatum crederent. Deinde vocauit Lazarum, & resurrexit, & ligatis manibus, ac pedibus exijt foras. Nonne poterat remouere lapidem, qui poterat mortuum resuscitare? Et qui poterat defuncto ⁊vitam reddere, non potuit nexus soluere ⁊vinculorum? Cui ⁊vinctis pedibus gressum dedit: huic non potuit ruptis ⁊vinculis incessum reddere? Sed ⁊vtique aduertimus, quod ⁊voluit primo demonstrare mortuum, ⁊vt oculis suis crederent, deinde resuscitare, tertio iubere, ⁊vt ipsi ⁊vincula funeris soluerent: ⁊vt intus ista fides infunderetur infidelibus, & per gradus quosdam credulitas nasceretur. Hæc Ambro.

ANNOTATIO XIV.

Resurrectionis Lazari miraculũ ex quattuor in tre alia celeberrimũ apparet.

QVattuor sunt, quę miraculũ resurrectionis Lazari inter cetera celeberrimum efficiunt. Quorum primũ illud est, quod omnium miraculorum, quæ in suæ diuinitatis manifestationẽ Christus gessit, maximum est, auctore Augustino sermo. 52. de verb. Domini. Quod etiam Dominus verbis illis significauit. *Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei, vt glorificetur filius Dei per eam.* quasi diceret, hoc opere mea diuinitas est maxime confirmanda, & ex infirmitate hac proceder argumentum illius efficacissimum. Si miracula quidem diuinæ potentiæ comparamus, vnum altero non est maius, quia ab eadem omnipotentia effecta sunt, immo, vt dicit Aug. tract. 17. in Ioan. miracula non sunt dicenda. Deum enim, cuius est infinita potentia, quiq. ex nihilo fecit omnia, mortuos suscitare, aut alia huiusmodi opera facere, mirum non est. Respectu vero virtutis creatæ, & potentiæ rerum factarum opera sunt, & dicuntur miracula. Nam quo magis opus quoddam virtutem creaturæ superat, eo non solum miraculum, sed etiam maius miraculum censetur. Inter ea quæ naturalem & creatam potestatem, ac virtutem maxime excedunt, resurrectio mortuorum est: ideirco hæc inter miracula primum locum tenet. Nam tres mortuos a Christo suscitatos legim⁹, inter quos Lazari resurrectio mirabilior fuit: quippe quæ virtutem creaturæ magis transcendebat. Adde prophetas mortuos aliquos suscitasse, quatriduano vero, & fœtido solus Christus vitam restituit. Tanto ergo mirabilius hoc opus, quanto rarius fuit: ideo inter cetera miracula hoc maximum est.

Merito autem Dominus tantum opus in suæ prædicationis finem reseruauit: tũ propter Iudæorum incredulitatem. Nam sicut Medicus potentiora medicamenta in principio morbi, non adhibet, sed quo magis is ingraueſcit, eo efficacioribus vitur remedijs: ita Christus crescente, & inualescente Iudæorum infidelitate, & pertinacia maiora edidit miracula, veritatemq. firmioribus argumentis persuadere conatus est. Tum etiam propter discipulos, & propter eos, qui in ipsum credebant, vt sic eorum fidem magis confirmaret, & roboraret. Nam imminebat passio eius, & mors, quæ illis scandalo graui futura erant: vt ergo significaret se non necessitate, aut infirmitate, aut culpa, sed sponte, & diuino mysterio mori, ideirco morti proximus maximum perficit opus, & veritatis grauissimum profert argumentum.

Quare Christus in fine prædicationis Lazarũ suscitauit.

Secundum, quod huic miraculo est singulare, illud est, quòd plures ad Christum conuertit, quam cetera omnia. Iudæis enim magnam admirationem mouit, & auctorem verum esse Christum quam plurimis persuasit. Hoc Euangelista verbis illis significauit: *Multi ex Iudæis, qui venerant ad Mariam, & Marthan, & viderant, quæ fecerat, crediderunt in eum.* Turba etiam ex omni loco Hierosolymis ad temporis celebrandi Paschatis ergo con-

congregata obuiam venit Christo cum ramis acclamans: *Benedictus, qui venit in nomine Domini rex Israel*: verbis enim hisce Messiam esse palam confitebatur, quod factum est propter id miraculum, referente Euangelista paulo inferius: *Propterea venit et obuiam turba, quia audierat eum hoc fecisse signum.* Denique omnium animos adeo commouit, vt aduersarij furore perciti, & veritate conuicti dicerent: *Totus mundus abit post eum.*

Tertium, quod hoc miraculum celebre facit, illud est, nemini eorum, quibus Christus vitam, aut sanitatem restituit, perfidos Iudæos quicquam mali inferre ausos fuisse præter Lazarũ: quem, quia multi propter illum credebant in Christum, occidere cogitarunt: & nisi diuina virtus eos impedisset, vtique interfecissent. Quod argumento est miraculum hoc maxime omnium animos commouisse, lumenq. veritatis eorum oculos perstrinxisse. Nec hoc tantum contra Lazarum cogitarunt: sed quod horribilius est, ipsi persecutores iã ante contra Christũ accensi, eo miraculo adeo exarserunt, & inflammati sunt, vt communi consilio, & firmo animo illum interficere decreuerint, testante Euangelista: *Ab illo die cogitauerunt, vt interficerent eum*: timuerunt enim, si eum dimitterent, omnes in eum credituros esse. Quodque illorum animos illustrare, & ad veritatem agnoscendam, attrahere debuit, ipsorum vitio, & prauitate magis exæcauit, & auertit. Tanta est inuidiæ, & odij vis: quæ, quorum corda possidet, eos magis, ac magis ad scelera, & flagitia excogitanda, & perpetranda impellit.

Quartum, quod hoc miraculum spectabile facit, illud etiam est, totam fere diuinæ dispensationis rationem in eo repræsentari: Lazarus enim figuram, & formam gessit peccatorum omnium, vti affirmat Irenæ. lib. 5. cap. 13. Aug. tract. 49. & Gregor. lib. 22. Mora. ca. 9. Eius etiam resurrectionem, eam, quæ omnium futura est in die vltimo significasse docẽt Tertul. lib. de resurrect. carnis & Ambro. libr. 2. de pœnit. cap. 7. Propter hunc venit Christus ex Galilæa vbi tuto conuersabatur in Iudæam, in qua occisus est: quia propter peccatores carnem induit passibilem, & de cælo, vbi immortalem agebat vitam, ad nos carne sumpta descendit, & occidi pro nobis voluit. Lazarũ etiam suscitaturus fletu, fremitu, lacrymis, oratione vtitur, & postremo potestate, & imperio excitat, & de sepulchro extrahit. Peccatores enim passione, & morte sua a peccato liberauit, & in Patris gratiam restituit. Secundo vero aduẽtu potestate, & dominio a corporũ morte in æternam vitã eripiet: quos enim passione & morte redemit, potestate, & maiestate mortuos suscitabit. Hæc singula in cõcionibus diffuse persecuti sumus, quæ ad præsens instituti non faciunt, ideirco supersedemus. Illud adnotãdũ est Epiphanium in catalogo dogmatum Manichæi referre ex traditione haberi Lazarum triginta fuisse annorum, quando suscitatus est, aliosq. superuixisse triginta.

Multi ergo ex Iudæis, qui venerant ad Mariam, & Marthan, & viderant, quæ fecit Iesus crediderunt in eum.

COMMENTARIVS.

IAm impleri incipit, quod prædixerat Dominus, Infirmitas hæc est, ⁊vt glorificetur filius Dei per eam. Ecce propter hoc tã mirabile opus multi Iudæorum, qui illuc ⁊visitandi fratres causa conuenerant, in Christum crediderunt. Particula illa *Ergo*, causam, cur crediderunt, indicat, nempe præcedens miraculum. Narrat autem Euangelista hos credentes de eorum fuisse numero, qui venerant ad consolandum, & visitandum fratres Lazari, vt per hoc exprimat mortem Lazari occasionem dedisse, vt isti crederent, sicq. eam vere pro gloria Dei euenisse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quidam autem ex ipsis abierunt ad Pharisæos, & dixerunt eis, quæ fecit Iesus.

NOn defuerunt perfidi & obstinati, qui quo conuerti debuerunt, peiores facti sunt: aliqui enim ex Iudæis peruerso, & iniquo animo abierunt ad Pharisæos, & narrarunt quæ fecit Dominus. Plures extitisse credentes quam deferentes, & calumniatores Euangelista indicat, dum eos multos, hos vero quosdam fuisse dicit. Calumniatores istos & delatores de numero eorum fuisse, qui dicebant: *Nonne hic, qui aperuit oculos cæci nati potuit facere, vt & hic non moreretur?* affirmat Euthymius.

Aduerte incertum plane esse, quid hos Iudæos impulerit ad annunciandum Pharisæis, quod fecit Iesus, signum: an nempe odium, quo vna cum illis Dominum prosequebantur: an potius timor, ne de numero eorum, qui in Christum crediderant, Iesumq. confitebantur, esse viderentur. Vt enim supra dictum est, Iudæi iam conspirauerant, vt si quis eum Christum confiteretur, extra Synagogam fieret. Probabile est hosce timore id fecisse: nam erant de turba, in qua pauciss imi Christum oderant. Ex hoc causam conijcere possumus, cur potius ad Pharisæos, quam ad Pontifices abierint, cum hi illis maiores, & principaliores fuerint. Nam Pharisæi erant obseruatiores, & legis zelũ vehementiore præ se ferebant: ad illos ergo isti adierunt, a quibus magis sibi timuerunt. Fieri etiam potuit hos, nec timore, nec odio motos, sed quadam vana gloria, & ambitione, vt se legis zelum habere ostenderent, & a Pharisæis pluris fierent, maxime quia nouerant se eis rem grauissimam facere: affectus enim huiusmodi plurimum possunt, & animum a veritate agnoscenda auertunt, & in errores & iniquitates impellunt, vt pluries diximus. Siue vnum siue alterum sit, hoc certum est, Iudæos istos de numero eorum fuisse, qui tanto viso miraculo non crediderunt. Eodem enim facto quorumdam cor emollescit ad fidem, quorumdam obduratur ad incredulitatem, & nequitiam, sed non eadem causa. Illi namque diuinæ lucis radio oculos mentis diuina adiuti virtute aperuerunt: isti vero proprij arbitrij malitia clauserunt.

Collegerunt ergo Pontifices, & Pharisæi concilium.

CVm audirent Pontifices, & Pharisæi signum mirabile, & inexpectatum, quod Dominus fecerat, & multitudinem propter id in eum credentium: mortẽ ei inferre differendum amplius non esse censuerunt. Ideirco conuocant concilium, & in vnum conueniunt: vt quod omnibus fit suffragijs & sententijs, firmius, & efficacius sit. Particula *Ergo*, causam cur conueniunt, indicat, nempe propter ea, quæ de Christo narrata eis fuerunt.

ANNOTATIO XV.

Quale concilium contra Christũ.

COnuocant concilium inter se Pontifices, & Pharisæi, vt quid agendum sit deliberent: multi enim simul rem exactius discutiunt quàm singuli, & quid in negotijs agendum sit, prouident. Sunt hic quinque, nempe concilium, personæ conuocantes, & conuocatæ, causa conuocationis, & finis. Concilium est multorum conuentus, qui in grauibus negotijs, & difficilibus casibus cogitur, & recte, ac iuste id fit, quando cetera iusta sunt. Personæ conuocantes sunt Pontifices, & Pharisæi. Pontifices quidem vtpote, apud quos erat auctoritas, & doctrina rerum Eccle-

Ecclesiasticarũ, ideirco ipsorum erat conuocare: Pharisæi vero tãquam instigatores. Conuocati sunt autem legis doctores, & primi Iudæorum, hiq. vna cum Pontificibus, & Pharisæis conuenerunt. Hoc etiam recte fit, vt negotia Ecclesiastica per eos tractentur, & discutiantur, apud quos est auctoritas, & scientia: neque enim seculares immiscere se debent in rebus religionis definiendis & decernendis. Erat enim negotium hoc de Messia, & Christo vero agnoscendo, Ecclesiasticum & ad religionem maxime pertinens.

Negotia ecclesiastica per personas ecclesiasticas diffinienda.

Causa concilij.

Causam autem huius congregandæ, & conuocandæ multitudinis illa particula *Ergo*, indicat. *Collegerunt ergo*, nempe cum audissent Christum tantum fecisse miraculum, multosq. in eum credere, ideirco conuocati sunt Pontifices, & Pharisæi cum ceteris: vt mutuo in re tam graui deliberarent, quid agendum esset. Et hoc quidem recte sit: sunt enim euentus graues in republica considerandi, & tractandi, & consilium commune capiendum: ne si negligantur, damnum, & detrimentum communitas patiatur.

Finis concilij.

At si finis huius congregationis consideretur, omnia hæc tria, quæ in se bona erant, & prudenter fiebant, pessima inuenientur, tanto amplius, quanto ea erant in se bona, & laudabilia. Finis enim huius conuocationis est contra Christum Dominum, vt constat ex ipsa consultatione, quæ subsecuta est. Hic finis pessimus inficit tria præcedentia. Tanto enim peius concilium congregatur contra innocentem, & contra Christum, quanto magis congregandum erat pro ipso: similiter tanto damnabilius Doctores, & Pontifices conueniunt contra Christum: quanto magis ipsorum erat cum agnoscere, & recipere, & populo demonstrare. Rursus causa eos penitus damnat: *Collegerunt ergo*, quis vmquam audiuit tale? quia mortuum quatriduanum suscitauit. Propterea conuenerunt contra ipsum: cum causa hæc eos mouere debuisset, vt conuenirent ad eum recipiendum, & venerandum. Si quod homicidium perpetrasset, iusta fuisset causa conueniendi contra eum. At mortuum ad vitam reuocantem nemo damnare tentasset, præter eos, qui diabolica nequitia pleni erant, quibus recte dictum est: Vos ex patre diabolo estis. Breuibus igitur verbis has partes Euangelista indicat. *Collegerunt*. ecce concilium. *Pontifices, & Pharisæi*, ecce personæ conuocantes, & cõuocatę. *Ergo*, ecce causam, illatio enim ex precedentibus fit: finẽ vero sequentia demonstrant. In aliquibus textibus, maxime qui in Missalibus leguntur, habetur. *Aduersus Iesum*, sed hęc particula nõ est Euãgelistę, sed ad intelligẽtiã ex sequẽtibus apposita: verũ enim est, aduersus Iesum conuenisse.

Et dicebant: Quid facimus?

COMMENTARIVS.

AVdiamus, quid conuenientes discutiant, & consulant: *Quid*, inquiunt, *facimus?* vox hæc est se mutuo accusantium, & insimulantium negligentiæ, & tarditatis in decernendo eo, quod contra Christum faciendum est, seq. muto incitantium, & stimulantium, vt cito, & sine mora Christum tollant de medio. Et est sensus: nimia tarditate, & periculosa negligentia detinemur in hoc negotio decernendo. Quanto consultius, & vtilius miseri, & cæci isti consultores suam damnassent in credendo duritiem, & perfidiam dicentes: Quid facimus, nimio profecto, & lethifero somno premimur, tamdiu Christum recipere differentes: graui nos exponimus periculo, eius vocem non audientes.

Quia hic homo multa signa facit.

CAusam tarditatis, & negligentiæ suæ in Christo de medio tollendo exponunt: *Quia multa signa facit*, quasi dicerent: ipse non cessat signa efficere, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

& maiores semper progressus in suis operibus ad se homines trahit, facere: nos autem nihil efficimus, sed eum libere quæcumque vult agere dimittimus, in nostra inertia perseuerantes. In sequenti annotatione hanc sententiam accuratius expositam inuenies.

Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum, & venient Romani, & tollent nostrum locum, & gentem.

TArditatis suæ periculum, & necessitatem præsens capiendi consilium, remediumq. adhibendi, proferunt, quæ talis est. Iste homo non cessat signa facere, continuo maiora, ac maiora in sui testimonium miracula, & opera edendo: si autem nos dimittamus eum sic, negligamusq. negotium istud, omnes in eum credent, quòd si omnes in eum crediderint, maius malum eueniet nobis, nimirum, venient Romani locumq. nostrum id est ciuitatem occupabunt, & tollent etiam gentem, nos omnes in captiuitatem redigentes, quasi Regem alium sequamur præter Cæsarem. Non igitur negligendum est hoc negotium, sed opportunum, & instans consilium capiendum.

ANNOTATIO XVI.

Vitiosa consultatio contra Christū.

CAeca, & impia consultatio hæc est: cæca quidem, quia errarunt in discursu, & illatione: deduxerunt enim omnino cõtraria ijs, quæ ex principijs, & argumentis eorum consequebãtur. Illos autem errare contigit quadrupliciter. Primo quidẽ sic isti deducunt: *Iste homo multa signa facit*, igitur oportet in eum insurgamus, nec differamus amplius eum de medio tollere. Hic discursus continetur in illis verbis: *Quid facimus, quia hic homo multa signa facit.* at cæcus prorsus est, & depranatus discursus: nam ex hoc principio: *Hic homo multa signa facit*, quod ipsi fatebantur, non erat inferendum, ergo inueiamur in eum, & obsistamus ei: sed potius recipiamus eum, & credamus ipsi, vt annotant rectè August. tract. 49. & Chrysostomus homil. 63. Sic enim admoniti iam fuerant. Isa. 35. vbi ea miracula describit, quæ facturus erat Messias venturus, vt per ea ipsum agnoscerent, & reciperent. Christus etiam capite præcedenti eos ad hoc induxerat. *Si mihi*, inquit, *non creditis, operibus credite*. Alter discursus cæcus fuit, *Si dimittimus eum sic, omnes credent in eum*; profectò decepti sunt: immo quia non dimiserunt sic, sed occiderunt, omnes crediderunt in eum. Hoc multo ante prædixerat Isa. ca. 53. Si posuerit, inquit, pro peccato animam suam, videbit semen longæuũ. Hoc idẽ ipse Christus ea significauit, cap. 12. Ego si exaltatus fuero a terra, omnia trahã ad me ipsum. Tertius discursus est: si crediderint omnes in eũ, *Venient Romani, & tollent gentem, & locum*, ratio recta non hoc inferendũ esse dicebat: sed venient Romani, & credent etiam in eũ. Nam qui cæcos illuminabat, & mortuos suscitabat, & Indæos ad se conuerterat, Romanos etiã potuisset ad se trahere: non enim Romani habuerunt Deorum falsorum vllum, quos ipsi tamquam veros colebant talem, quem vel per mendacium talia fecisse miracula, faterentur. Maxime quia multis testimoniis scripturarum prædictum erat gentes venturas, & credituras in Christum. Isa. 2. Fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi. & ca. 60. Ambulabunt gentes in lumine tuo, & Réges in splendore ortus tui. Suntq. multa huiusmodi testimonia. Quod si Romani non crederent, & vi eos opprimere vellẽt, profectò eius, qui mortuos suscitabat, auxilio fidere debuerant, se contra Romanos prævalituros. Nam innumeras gentes contra eos insurgentes, vnius Prophetæ interuentu a Deo dispersas, & superatas esse experti erant. Vna Iudith Holophernem occidit, & exercitum eius dissipauit. Eliseus latrones excæcauit. Helias quinquagenarios duces igne de cælo immisso consumpsit. Hæc omnia ex scripturis non ignorabant Iudæi: nemo autem tanta opera fecerat, nec talia: quanta, & qualia Christus fecit. Quartus discursus est tacite insinuatus: Si non dimittimus sic, Romani non venient, nec tollent locũ, & gentem. Decepti sunt etiam in hoc, & errarunt. Immo quia non dimiserunt, sed occiderũt, propterea venerũt Romani, & tulerunt locum, & gentem: hoc enim prædixerat Dan. c. 9. Occidetur, inquit, Christus, & ciuitatem cum sanctuario dissipabit populus cum duce venturo. Quod etiã Dominus eis significauit, dicens Luc. 19. Non relinquent in te lapidem super lapidem: eo quod non cognoueris tempus visitationis tuæ. Et multo ante etiam Isaiæ cap. 65. Numerabo vos in gladio, & omnes cæde corruetis, pro eo quod vocaui, & non respondistis: locutus sum, & non audistis: & faciebatis malum in oculis meis. Ideirco rectè dicit Aug. lib. 4. Ciui. cap. 34. Si Iudæi Christum non occidissent, in suo regno permansissent. Vide quam cæca consultatio, & quam stulta. Iusto autem Dei iudicio factum est, vt excæcarentur, qui contra Deum consilium inierunt: & non solum excæcarentur, sed quibus vijs fugere mala tentarent, eisdem in ea prorsus inciderent, & in laqueo suo comprehenderentur: vt rectè annotat Basil. sermo. de humilitate, & est egregia doctrina Greg. lib. 6. Moral. cap. 12.

Quid eueniat incunctabus consilium contra Deum.

Impia consultatio contra Christũ.

Non solum autem cæca, & stulta, sed impia fuit consultatio hæc: finem enim medio postposuerunt, & temporalia spiritualibus prætulerũt, quod est summa peruersio. vt dicit August. lib. 4. doctr. Christ. cap. 27. Dicũt enim: *Omnes credent, & venient Romani, & tollent locum*. Perpende hoc, aut enim existimabant veram esse hanc fidem, essecq. verum Christum, aut non: si vera fides, verusq. Christus erat, elegerunt magis conseruare temporale regnum, quam credere, & quam veram fidẽ in Christum habere: nam verborum hic est sensus, ne tollant Romani locum nostrum, faciamus, ne credant in eum. Si autem non existimabant esse veram fidem, potius dicẽdũ erat: Si dimittimus sic, credent omnes in eum, & religio vera destruetur, & fideles peribunt: maius enim erat damnum spirituale, quam tẽporale. At hi no curarunt spiritualia, sed temporalia, ac si diceret inter nos Princeps aliquis: impediamus hæresim, ne pereat iurisdictio mea, & potestas, quasi hoc esset, quod ante omnia se conseruare proponeret. Profectò non sic dicendum est: sed ne diuinus cultus tollatur, & ne pereant animæ. Ethnicorum est, res fidei, & religionis accommodare tẽporalibus. Christianorũ vero, & fidelium, temporalia accommodare rebus religionis, & spiritualibus: quarum detrimento omne temporale postponendũ damnum est. Siue ergo veram fidem, verumq. Christũ, siue falsam existimarint, cõuincuntur isti prætulisse temporalia spiritualibus: in quo etiã valde decepti sunt. Nam vera religio, & fides nõ destruit sed conseruat regna temporalia: ideirco iustã eis Deus pœnam inflixit. Vt enim August. tract. 49. dicit, quia temporale regnũ spirituali prætulerunt, vtrumque amiserunt. Nec isti cæci considerarunt in scriptura numquam Deum eos punisse, quamdiu verum cultum, & mandata eius seruarũt, sed quando ea neglexerunt, vt annotat Chry. hom. 64. & ex historia Achior Iudith. 5. facile id poterant Iudæi scire. Debuerunt ergo examinare, an vere credendũ erat: si enim considerassent, & credidissent, certi profecto esse debuissent ex scripturis se a Deo nõ puniẽdos, sed conseruãdos, & multiplicandos fore. Vides igitur quam cæca, impia, & peruersa hæc fuerit cõsultatio. Hæc omnia sub breuissimis verbis istis continerí visa sunt: ideirco in declarationẽ litteralis sensus sunt annotata.

Vnus autem ex ipsis, Caiphas nomine, cum esset Pontifex anni illius, dixit eis.

COMMENTARIVS.

DIscutientibus alijs causam hanc, & quid decernendum esset, non inuenientibus, vnus ex eis, qui erat illius anni summus Pontifex, Caiphas nomine, sententiam fert: & quid sentiendum, & agendum sit, decernit. Dicitur autem *Pontifex anni illius*, quia quamuis summum sacerdotium ad vitam secundum legem Exod. 28. duraret, & filij succederent parentibus, tamen auaritia, & ambitio id mutauerat: dabatur enim in singulos annos, modo huic, modo illi pro Principum, & Præsidum arbitrio, vt refert Iosephus lib. 18. Antiquit. cap. 3. ideirco Caiphas Pontifex anni illius dicitur. Ille auditis ceteris, protulit, quæ sequuntur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vos nescitis quicquam, nec cogitatis, quia expedit nobis, vt vnus moriatur homo pro populo, & non tota gens pereat.

EOs arguit ignorantiæ, quòd nesciant, quid vtile, & expediens sit inuenire, & decernere. *Nescitis*, inquit, *quicquam*, & causam, seu ignorantiam explicat: quia non cogitatis, nec aduertitis, nec perpenditis nobis expedire vnum potius mori, quam totum populum & gentem perire: ac si diceret: pro communi salute, ne omnes pereant, vnum etiam innocentem & sine vlla aliqua culpa occidere expedit. Attende hoc in loco difficultatem istorum totam in eo maxime versatam esse, quia viam tollendi de medio, & interficiendi Christum non inueniebant: cum in eo culpa non esset reperta. Si enim peccatum inuenissent, propter quod iure occidi posset, concilio, & consultatione tanta non erat opus: nec esset cur nescire isti dicti essent. at cum innocens esset Christus, & ex alia parte eum interficere vellent, qua ratione, quove colore id fieri posset, non inueniebatur. Solus Caiphas consilium inuenisse visus est, nempe pro communitatis, & populi salute, ne gens, & Iudæorum natio periret: expedire etiam sine vlla culpa hominem vnum innocentem interficere. Hic est sensus, quem Caiphas intendebat.

ANNOTATIO XVII.

Iniqua, & falsa Caiphæ sententia.

ATtende Caiphæ sententiam in eo, quem ipse conceperat sensu, iniquã fuisse & falsam. Falsam quidem, quia innocentem nec licet, nec expedit occidere pro temporali Reipublicæ salute: rursus quia expediens, & vtilis illis ista occisio non fuit iuxta eorum sensum: nam temporalem populi conseruationem intendebat: cui occisio Christi fuit potius contraria, cum propter eam vastati sint, & euersi. Iniquam, quia contra iustitiam est innocentem occidere, peccantq. grauissime Caiphas & omnibus cõsentientibus, talemq. sententiam probantibus: de qua prædictũ est Psal. 40. Verbum iniquum constituerunt aduersum me. In hunc sensum verba Caiphæ interpretatur etiã Chry. ho. 64. Attende iniustitiam hos Iudæos commisisse, non solum quia innocentẽ morti tradere decreuerunt: sed etiam quia pro re illis tunc incerta, mortem certo infligere statuerunt. Quamuis enim certa res esset, non tamen licebat, nec expediebat: multo minus in causa incerta, qualis ea tũc erat. *Venient Romani, & tollent gentem, & locum*. In hoc Caiphæ decreto apparet, & constat innocentia Christi: confessi sunt enim multa signa facere, nec causam vllã mortis se in eo inuenire: excogitarunt autem sibi expedire vnum mori pro omniũ salute, nec inter se vbi serio res agebatur, seductorem, aut dæmonium habẽtem, aut blasphemum, aut legis transgressorem esse proponunt. Sciebant enim ipsi omnia hæc facta esse ab ipsis, nec posse Christum horum conuinci. In Græco, & in Latinis exemplaribus legitur: *Expedit nobis*. aliqui Latini textus habent: *Expedit vobis*, sensus idẽ est. Aliqui adnotant, dici: *Vnus moriatur homo*, nimirum sic interpretantes, vnus qui Deus est moriatur homo, scilicet in quãtum homo. Hæc tamen annotatio solida non est, quia Græce legitur, vnus homo moriatur.

Hoc autem a semetipso non dixit: sed cum esset Pontifex anni illius, prophetauit.

COMMENTARIVS.

VErba sunt hæc Euangelistæ adnotantis verba Caiphæ, non ab illomet profecta esse, sed a Spiritu sancto, qui per os eius prophetauit, quod futurum erat nempe mortem Christi vtilem futuram, & expedientem saluti hominum, vt verbis sequentibus explicatur. Cur autem Dominus per eum prophetasse sit dignatus, causam adfert: quia *Erat Pontifex anni illius*. Quamuis enim homo iniquus, & scelestus tamen dignitas sancta erat, quod recte aduertunt Aug. tract. 49. & Chrys. hom. 64. nempe non tolli dignitatis sanctitatem per vitam malam ea fungentis. Sacerdos male viuere potest: tamen sacerdotium in eo sanctum est, & quæ potestatis eius sunt, vitia non inficiunt, nec tollunt.

ANNOTATIO XVIII.

Qua ratione Caiphas prophetasse dictus sit.

OBijciet aliquis, quomodo Caiphas dictus est prophetasse, & a spiritu Dei hæc pronunciasse, si impia & falsa protulit? Respondeo prophetasse quidẽ Caiphan, tamen sensum Spiritus sancti non percepisse, nec intendisse: sed alium sensum longe diuersum in eis verbis concepisse. In cuius declarationem attende: sicut vna dictio plures habere significationes, ita & vna oratio plures sensus, a diuersisq. auditæ varie accipi, & intelligi possunt. Exempla habemus in scriptura Ioannis. 2. Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Christus de morte & resurrectione sui corporis loquebatur: Iudæi autem de templi materialis euersione & reædificatione dictum intelligebant. Simile est Ioan. 13. Quod facis, fac citius. Christus traditionem a Iuda excogitatam significabat: Discipuli vero de cibis emendis pro Paschæ præparatione sermonẽ interpretabantur. Hæc enim eo facta sunt, quia tales sententiæ diuersos patiebantur sensus: sunt multa huiusmodi exempla. Hoc idem in hisce verbis propositis euenit, quæ duos admittunt sensus. Vnus est expediens fuisse vnũ morti tradere pro liberando toto populo, & ne tota gens in captiuitatem Romanorum traderetur. Alter est, mortem vnius nempe Christi necessariam, & conuenientem fuisse pro hominum salute, vt a peccato & morte liberarentur. Priorem sensum prætendebat Caiphas, quando hæc verba protulit: Posteriorem intendebat Spiritus sanctus, & ad eum mouit Caiphã, vt ea verba proferret. Inter vtrũque sensum triplex est discrimen. Primum Caiphas intendebat dicere expedire, vt Christum interficerent pro populi liberatione: at Spiritus sanctus non hic, sed mortem Christi esse expedientem. Hæc autem longe sunt diuersa: nam iusto persecutio illata, & martyri mors inflicta expediunt, & optima sunt: at persequi & occidere, pessimum est ipsis persecutoribus. Matth. 26. Filius hominis vadit, sicut scriptum est de illo, væ autem homini illi, per quem filius hominis tradetur. Bonum erat illi, si natus non fuisset. Sic Spiritus sanctus mortem pati Christum, & morte ab ipso acceptatam expedientem, & necessariam dixit, & hoc ita erat: Caiphæ vero, & Iudæis, cum interficere, pessimum fuit. Secundum discrimen est, Caiphas intendebat temporalem liberationem, nempe ne Romani venirent, & tollerent gentem & locum, & ad hoc euitandum iudicauit expedire occidere vnũ, nempe Christum. At Spiritus sanctus loquebatur de liberatione a peccato, & morte æterna, & salute spirituali animæ & corporis. Tertiũ discrimen, Caiphas per gentem populum Iudaicum intelligebat: nam id vocabulũ aliquando ita accipitur, Luc. 7. Diligit gentem nostram, & Ioan. 18. Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi. At Spiritus sanctus vniuersaliter etiam gentiles significabat: aliquando enim sic accipitur, Luc. 2. Lumen ad reuelationem gentium. Pro salute ergo gentis totius, Iudæi & gẽtilis mors Christi necessaria fuit. Quod Euangelista significans: *Non solum*, inquit, *pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi &c.* Græce habetur cum articulo (non solum pro ea gente, nempe Iudaica) significat per hoc Euangelista etiam pro omni gente Christum mortuum. Longe ergo diuersi sunt hi duo sensus. Hinc duo sequuntur. Vnum est Caipham dicium esse prophetasse, tamen non fuisse prophetã, vt notat Orig. tom. 30. non solum propter rationẽ Origenis nempe, quia vnus actus non facit habitum, sicut non dicitur artifex propter vnum opus: sed etiam, quia non intelligebat Caiphas sensum Spiritus sancti: ad prophetiam enim necessaria est intelligentia. Vnde Ambro. serm. 15. in Psal. 118. dixit Caipham vnum intendisse in his verbis, & aliud significasse, vti iam diximus. Alterum est Caipham peccasse in hac sententia, quia proponebat sensum iniquum, & malum. At Spiritum sanctum nõ participasse eius peccato: quia ipse sensum sanctissimum intendit eisdẽ verbis, quibus Caiphas abusus est in malum sensum proferendo. Propterea Chry. hom. 64. dicit, cor Caiphæ non fuisse motum a Spiritu sancto, sed linguam: quia ille pessima intentione loquebatur. Dicitur autem prophetasse propter sensus Spiritus sancti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quod Iesus moriturus erat pro gente: & non tantum pro gente, sed vt filios Dei, qui erant dispersi, congregaret in vnum.

COMMENTARIVS.

EXponit Ioannes, quid in verbis suis Caiphas prophetauerit, & quem sensum in verbis illis Spiritus sanctus prætenderit. Hic autem est: Christum in salutem Iudæorum moriturum esse, hoc est mori pro gente, nempe pro natione illa Iudaica. Rursus non solum pro Iudæis, sed etiam pro gentibus, vt nempe multos filios Dei, electos, nempe, & prædestinatos in Dei filios, qui tunc erant in variis erroribus, & inter gentium nationes dispersi, congregaret in vnum ouile, & vnam Ecclesiam, in qua viuerent, & salutem cõsequerentur. Hæc duo Caiphæ verba exprimunt: sed ipse, quid diceret non percipiebat. Nam dum dixit: *Mori pro populo*: Spiritus sanctus per populum, Iudaicam nationem intelligebat: dum vero dixit: *Ne tota gens pereat*: Spiritus sanctus per Gentem, gentiles significabat, qui erant dispersi ab ouili Domini errantes: inter quos erant innumerabiles electi morte Christi conuocandi, & saluandi. At Caiphas per Gentem non gentiles, sed ipsos Iudæos significabat: per populum enim intelligebat multitudinem ipsam Iudæorum: per Gentem, nationem, nempe, ne si totus populus Iudæorum periret, natio ipsa Iudaica eradicaretur, & aboleretur. Hic est sensus. Vbi attende mortem Christi fuisse necessariam, & vtilem mundi saluti: occidere vero eum fuit graue peccatum: sicut mors martyrum glorioſa est, iniquum tamen eos interficere. Illud Spiritus sanctus prædixit, hoc Caiphas expediens iudicauit: ideirco Spiritus sanctus verũ prædixit, iste falsum, & iniquũ decreuit.

Ab illo ergo die cogitauerunt, vt interficerent eum.

PLacuit omnibus decretum, & sententia Caiphæ: ideirco ab eo die firmiter proposuerunt, & constituerunt eum interficere. Particula *Ergo*, causam indicat, nempe propter Caiphæ consilium, quod ab omnibus illis est receptum conuenerunt, & citra vllam iam controuersiam firmarunt Christum Dominum interficere. Adhuc in decreto isto cæci isti sunt: omittunt enim vnum, quod maxime erat consultatione dignum, nempe qua ratione comprehendere possent, quem sæpe lapidare, & comprehendere volentes, non potuerant: quo modo occiderent eum, qui cæcos illuminabat, & mortuos suscitabat. Si enim hæc poterat, quæ faciliora erant: poterat certe excæcare videntes, & viuos occidere. Helias non ea fecerat, quæ Christus, & tamen quinquagenarios venientes ad eum apprehendendum, igne de cælo misso cum omnibus suis combussit. Debuerunt profecto existimare Christum non minora posse: & propterea inquirere, an quod decreuerant, executioni possent mandare. At malitia, & odio excæcati, & stimulati omnia præcipitant, nihil sibi obstare, quod peruersum eorum animum impedire posset, cogitabant.

Iesus ergo iam non in palam ambulabat apud Iudæos, sed abiit in regionem iuxta desertum, in ciuitatem, quæ dicitur Ephrem: & ibi morabatur cum discipulis suis.

COgnito Iudæorum impio, & nefario proposito, quia nondum erat suæ passionis tempus: recessit in regionem, iuxta desertum Iudææ in ciuitatem paruulam, vbi Iudæorum frequentia non erat: & ibi cum suis discipulis moras trahebat, tempus suæ dispositionis expectans.

ANNO-

ANNOTATIO XIX.

CIuitas hæc dicta est Ephrẽ. textus Græci habent Ephraim. Aliqui existimant eam esse quæ dicta est Ephron, de qua legitur. 2. Paral. 13. Sed nõ videtur ita esse; nam Ephron erat vltra Iordanem, ideirco non erat ciuitas Iudææ, vt constat. 1. Machab. 5. at hæc erat iuxta desertum Iudææ; nec enim Dominus nũc Iudæam deseruit, nec trans Iordanẽ profectus est, sed in desertum. Ideo non videtur Ephrem seu Ephraim esse eadem, quæ Ephron. Præterea Ephron in Hebræo habet primam litteram ain ע, at Ephraim: א, Aleph, immo etiam in vltimis litteris est differentia alia igitur hæc ciuitas esse videtur.

Proximum autem erat Pascha Iudæorum: & ascenderunt multi de regione Hierosolymam ante Pascha, vt sanctificarent se ipsos.

VLtimum hoc est Pascha anni quarti a baptismo, quando Dominus est passus quod proximum cum esset, multi de regione illa Hierosolymorum ante tempus ascenderãt, vt votis se sanctificarent. Erant hæ sanctificationes Nazaræorum: quidam enim pro sua deuotione vouebant Deo diebus, quos eligebant, quædam pœnitentiæ, & sanctitatis opera facere, & hi dicebantur Nazaræi, quorum vota, & opera, ac leges describuntur Num. 6. Multi ex his ascenderant ante Pascha, vt vacarent his sanctificationibus, & Pascha purius, & deuotius sanctificati peragerent. Hi sunt, qui nunc dicuntur ascendisse, vt sanctificarent, & vouerent Deo iuxta leges præscriptas Nazaræorum.

Quærebant ergo Iesum, & colloquebantur adinuicem in templo stantes: quid putatis, quia non venit ad diem festum?

EXistimabant Iudæi etiam Christum ◡venturum ante Pascha, & quærebant eum. Particula *Ergo*, causam indicat, cur eum quærerent: cũ enim ◡venissent multi, Iesum etiam ◡venturum sperabant, ideirco quærebant, maxime quia non erat solitus expectare ipsius Paschatis diem. Cum autem non inueniretur, colloquebantur inter se stantes in templo, quò multitudo conueniebat; inuicem autẽ interrogabant: *Quid putatis, quia non venit ad diem festum?* sensus est; putatisne non ◡venturum ad diem festum hunc? Modus est communis loquendi, quando inter se colloquuntur homines de futuro aliquo euentu. Aliqui exponunt in hũc sensum; quid causæ putatis esse, quod non venerit ad diem festum illum? sic Euthymius interpretatur, sed cum nondum dies festus aduenrasset, non erat, cur quærerent, cur non ◡venerit. Sensus prior est legitimus, & huic consonant, quæ sequuntur, ◡verba. Hi de numero eorum ◡videntur esse, qui ◡venerant, ut se sanctificarent, eumq. quærebant ◡videre; tum propter solitam doctrinam; tum maxime propter miraculum illud insigne Lazari. Argumento est, quod quando audierunt ◡venisse Iesum Hierosolymam, occurrit multitudo maxima videre eum propter miraculum hoc. Chrysostomus hom. 64. malo animo hos quæ fisse affirmat: sed quod diximus, est probabilius.

Dederant autem Pontifices, & Pharisæi mandatum, vt si quis cognouerit, vbi sit, indicet, vt apprehendant eum.

QVod contra nefarios, & sceleſtos, & latrones viarum fit: impij homines cõtra innocentem, & mortuos vitæ restituentem, facere non erubescunt. Hæc verba Euangelista adiunxit: tum vt rem ipsam narraret: tũ etiam, vt causam, cur de aduentu ipsius illi dubitauerint dicentes, putatisne venturum, significaret. Dubitabant enim an venturus esset, quia mandatum hoc iam erat promulgatum, & hoc probat expositionem superiorem esse legitimam: nam cum sciuissent hoc mandatum emanasse, non dixissent: Quæ causa est, cur non venerit?

CAPVT

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT DVODECIMVM.

IESVS ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam, vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus. Fecerunt autem ei cenam ibi: & Martha ministrabat. Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo. Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici pretiosi, & vnxit pedes Iesu: & extersit pedes eius capillis suis: & domus impleta est ex odore vnguenti. Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Iscariotes, qui erat eum traditurus: Quare hoc vnguentum non venit trecentis denariis, & datum est egenis? Dixit autem hoc, non quia de egenis pertinebat ad eum: sed quia fur erat, & loculos habens, ea quæ mittebantur, portabat. Dixit ergo Iesus: Sine illam, vt in diem sepulturæ meæ seruet illud. Pauperes enim semper habebitis vobiscum, me autem non semper habebitis. Cognouit ergo turba multa ex Iudæis, quia illic est: & venerunt non propter Iesum tantum, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit a mortuis. Cogitauerunt autem Principes Sacerdotum vt & Lazarum interficerent: quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum. In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum cum audissent, quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos palmarum, & processerunt obuiam ei, & clamabant: Hosanna, benedictus qui venit in nomine Domini, Rex Israel. Et inuenit Iesus asellum, & sedit super eum, sicut scriptum est: Noli timere filia Sion: Ecce rex tuus venit sedens super pullum asinæ. Hæc non cognouerunt discipuli eius primum: sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt: quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei. Testimonium ergo perhibebat turba, quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum a mortuis. Propterea, & obniam venit ei turba, quia audierunt eum fecisse hoc signum. Pharisæi ergo dixerunt ad semetipsos: Videtis quia nihil proficimus? Ecce mundus totus post eum abiit. Erant autem quidam gentiles ex his qui ascenderant, vt adorarent in die festo. Hi ergo accesserunt ad Philippum, qui erat a Bethsaida Galilææ, & rogabant eum, dicentes: Domine volumus Iesum videre. Venit Philippus, & dicit Andreæ: Andreas rursum & Philippus dixerunt Iesu. IESVS autem respondit eis, dicens: Venit hora, vt clarificetur filius hominis. Amen amen dico vobis nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet. Si autem mortuum fuerit, multum fructum affert. Qui amat animam suam, perdet eam. Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit. Si quis mihi ministrauerit, honorificabit eum. Pater meus. Nunc anima mea turbata est. Et quid dicam? Pater saluifica me ex hac hora. Sed propterea veni in horam hanc. Pater, clarifica nomen tuum. Venit ergo vox de cælo, dicens: Et clarificaui, & iterum clarificabo. Turba ergo quæ stabat, & audierat, dicebat tonitruum esse factum. Alij dicebant, Angelus ei locutus est. Respondit Iesus, & dixit: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos. Nunc iudicium est mundi: nunc princeps huius mundi eijcietur foras. Et ego si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum. Hoc autem dicebat, significans qua morte esset moriturus. Respondit ei turba: Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum: & quomodo tu dicis: Oportet exaltari filium hominis? Quis est iste filius hominis? Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant, & qui ambulat in tenebris, nescit quo vadat. Dum lucem habetis, credite in lucem: vt filij lucis sitis. Hæc locutus est Iesus: & abijt, & abscondit se ab eis. Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum: vt sermo Isaiæ Prophetæ impleretur, quem Dixit: Domine, quis credidit auditui nostro? Et brachium Domini cui reuelatum est? Propterea non poterant credere, iterum dixit Isaias: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum, vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos. Hæc dixit Isaias quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo. Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, vt e synagoga non eijcerentur: dilexerunt enim gloriam hominum, magis quam gloriam Dei. Iesus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me, sed in eum qui misit me. Et qui videt me, videt eum qui misit me. Ego lux in mundum veni: vt omnis qui credit in me, in tenebris non maneat. Et si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non iudico eum. Non enim veni, vt iudicem mundum: sed vt saluificem mundum: Qui spernit me & non accipit verba mea: habet qui iudicet eum. Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die. Quia ego ex meipso non sum locutus, sed qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar. Et scio quia mandatum eius vita æterna est. Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

Iesus ergo ante sex dies Paschæ venit Bethaniam: vbi Lazarus fuerat mortuus, quem suscitauit Iesus.

COMMENTARIVS.

ACcedit iam Dominus ad subeundam mortem, Agnus ad victimam, pro totius mundi peccatis immolandus. Venit autem Bethaniam, vt inde solemni pompa in Hierusalem locum supplicij ingrediatur. Meminit autem Euangelista miraculi narrati; tum vt causam, cur Bethaniam primo venerit, reddat: tum etiam vt causam, cur tam honorifice susceptus, cenaq. sit ei facta, indicet. Notanda est particula *Ergo*, causam enim cur non Hierusalem sed Bethaniam primo venerit significat. vt sit sensus: cum Pontifices mandatum dederint contra eum, vt apprehenderetur, a Hierusalem diuertit, ac Bethaniam venit, vbi Lazarum suscitauerat, & multos beneuolos habebat, ac secure poterat agere: hac enim de causa, vti diximus mentio, facta est miraculi facti. Tempus autem, quando venit Bethaniam, fuit *Ante sex dies Paschæ*, id est sexto die ante Pascha. Dies hi sex sic intelligendi sunt, vt excludantur dies Paschæ primus, & dies quando venit, vt sex dies interceserint inter diem aduentus eiusdem, & primum Paschæ diem. Dies enim aduentus eius in itinere consumptus erat, nec computatur in numero dierum aduentus eius in Bethaniam. Iuxta hanc computationem peruenit Bethaniam die veneris: & vsque ad diem veneris sequentem, qui fuit primus Paschæ, sex interceserunt dies. Aliqui die sabbati, peruenisse existimant, sed verba sequentia non facile id admittunt.

Fecerunt autem ei cenam ibi.

CEna ei facta est, a quibus autem sit facta, Euangelista non explicuit. Chrysostom. hom. 64. & Euthymius censent a sororibus ipsius Lazari. & probabile est, nec obstat in domo Simonis leprosi factam fuisse, vt paulo post dicemus: nam id fieri potuit propter loci comoditatem. Erat enim cena solemnis, & ampla; ad quam multi conuenturi erant, idcirco verisimile est locum amplum quæsitum esse, qui fuit domus Simonis: qui erat forsan vicinus, & familiaris, seu consanguineus sororibus. Dicit etiam non improbabiliter potest ciues illos Bethaniæ cõmorantes communi consensu, cenam hanc ei parasse

in

Universidad de Deusto
Biblioteca

in domo Simonis propter loci amplitudinem, & commoditatem quod indicare videtur Euangelista, dicens, eum venisse Bethaniam, & cenam ei factam esse. Dum enim personam non exprimit; tacite insinuare videtur, loci homines eam fecisse. Hæc verba probant Dominum venisse Bethaniam die veneris, & non sabbati: si enim sabbato venisset, cena ei præparari non potuisset, quia sabbato cibos præparare non licebat. Venit ergo die Veneris, cognitoq. eius aduentu præparatunt cenam, ad quam die sabbati inuitatus fuit, & exceptus, & hac ratione potuerunt existentes in Hierusalem aduentum Christi in Bethaniam scire veniregq. ad videndum eum, & Lazarum.

Et Martha ministrabat: Lazarus vero vnus erat ex discumbentibus cum eo.

SOrores deuotæ, & gratæ, non potuerunt virorum abesse conuiuio. Vna enim ministrabat Domino, altera pedes eius vnxit, & caput: frater autem discumbebat, vere resurrectionis testis existens. Siue igitur sorores, siue alij cenam hanc parauerint, cum in recognitionem, & celebritatem miraculi ea sit facta, etiam in aliena domo sororum obsequium non defuit.

Maria ergo accepit libram vnguenti nardi pistici, pretiosi.

CVm sororem ministrare, & fratrem discumbere mensæ Christi Maria videret, indignum, si ipsa otiosa maneret, iudicauit. Obsequium etiam suum solicita præstat, hoc enim particula *Ergo*, Indicat, ex præcedentibus illationem quandam faciens. ac si diceret Euangelista: cum Martha ministraret, & Lazarus discumberet; idcirco altera soror Maria suo etiam obsequio interesse decreuit. Accepit igitur libram vnguenti ex nardo pura, & pretiosa confecti, & in alabastri vase, vt refert Matth. 26. contenti, vt Dominum vngeret.

ANNOTATIO I.

De nardo, & eius differentijs.

DE nardo scribit Dioscorides lib. 1. ca. 6. & Plinius lib. 12. cap. 12. frutex est graui, & crassa, sed breui, ac nigra, fragilisq. radice, quamuis pingui, situm redolente vt Cyperi, aspero sapore, folio paruo & densoscacumina in aristas se spargunt, ideo gemina dote nardi spicas, & foliа celebrant. Nardo delibuta oleo fit vnguentū pretiosissimum maxime quod ex spicis conficitur, quo antiqui capita vngebant, vt poetis celebre est. Tibullus inquit:

Illius puro distillent tempora nardo:
& iterum,
Iam iudum Tyrio madefactus tempora nardo.

Quem locum aliqui, corruptum existimant, & loco *Tyrio*, legendum existimant, *Syria*, abundat enim Syria nardo, cuius pars Iudæa est. Prædicti auctores differentias varias nardorum referunt, inter quas est pseudo nardus, qua vnguenta impura conficiuntur, & non sincera: ea de causa Propertius puram nardum appellauit, vt verum, & pretiosum vnguentum significaret, quod Euangelista verbo Græco expressit, *Nardi*, inquit, *Pistici*, pisticum enim Græce fidele significat, vt nardū veram purā, & sinceram fuisse ostenderet, ex hac enim vnguentū pretiosum conficiebatur. Aug. trac. 50. pistică interpetatur a loco, vnde afferebatur, tamen vera interpretatio est quam Euthymius sequitur, vt sit pistica pura, & fidelis, nō falsa, & Pseudonardus, quam pistică Propertius appellauit puram, & Plinius, sinceram. Apud Marcum. 14. legimus, nardum spicatam, tamen in Græco codice legimus pisticam: quod si spicatam legamus, id significat fuisse vnguentum valde pretiosum: hoc enim erat, quod ex nardi spicis conficiebatur.

Et

Et vnxit pedes Iesu, & extersit pedes eius capillis suis, & domus impleta est ex odore vnguenti.

COMMENTARIVS.

VNguenti pretium, & perfectionem indicat effectus, quia effusum domum totam odore repleuit: quod idcirco narrat Euangelista, vt significet inde occasionem Iudam indignationis suæ accepisse. Nam ex odore perfectionem vnguenti, pretiumq. cognouit, & trecentis denarijs venundari potuisse iudicauit. Matth. cap. 26. & Marc. 14. super caput effudisse narrant. Sed non est vlla in hoc contradictio: nam & super pedes, & super caput effudit: quod enim vnus prætermittit Euangelista, alium narrare nouum non est. Recte autem Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 79. perpendit: prius vnxisse pedes vnguento, quod autem superfuit super caput effudisse vase ipso fracto, vt nihil superesset, & hac ratione conuenit cum Marco referente fracto alabastro effudisse super caput eius. Si autem prius in caput effudisset, vngere pedes non potuisset, iam vase contracto: prius ergo sunt vncti pedes, postea totum vnguentum fracto alabastro est effusum in caput. Est autem attendendum, quamuis Ioannes narret, vnxisse pedes Mariam, & tersisse, intelligendum tamen est prius tersisse, & postea vnxisse. Non enim vngebat, vt tergeret. Luc. 7. Lacrymis lauit, & capillis tersit, & postea vnxit: at lacrymæ hic defuerunt, quia non nunc ad Dominum a peccato conuertebatur, vt prius: tergebat autem a puluere pedes, vt vngeret postea vnguento.

ANNOTATIO II.

Concordia Euangelistarum in vnctione Christi.

CONtrouersia est inter antiquos Doctores, an hæc vnctio sit, cuius mentionem Matt. 26. & Mar. 14. fecerunt. Orig. tract. 35. in Matth. qui plures asserebat mulieres, quæ Dominum vnxerunt, ita affirmat. & Chrysost. homil. 64. id etiam insinuat. At Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 79. vnam, & eandem mulierem esse tradit, & defendit, vt re vera fuit: nec enim est verisimile intra duos, vel tres dies, duas distinctas ad vngendum Dominum mulieres concurrisse, tot circūstantijs similibus interuenientibus. Et quod rem nostrā magis cōfirmat, id est, quod argumēta, quibus duas fuisse Doctores cōfirmant, robur habere non videntur.

Dicunt enim primo, quod Matthæus, & Marcus narrant, factum esse biduo ante Pascha post ingressum Domini in Hierusalem, at quod Ioannes describit ante ingressum cum esset in Bethania. Et si hoc ita esset, certe duas vnctiones fuisse nemo negare posset: tamen non propterea sequebatur, duas fuisse mulieres: vna enim, & eadem bis potuit Dominum distinctis vngere temporibus & locis. At re vera argumentum falso nititur principio: nec enim Euāgelistæ illi affirmant biduo ante Pascha vnctum fuisse, quod ex verbis ipsorum constat: quia dicunt Dominum discipulis dixisse: Scitis post biduum Pascha fiet, & tunc congregatos esse principes, vt Iesum dolo tenerent, statim addunt, cum esset in Bethania, mulierē hanc accessisse: quæ verba non connectuntur immediate præcedentibus, sed Euangelistæ causam, & occasionem, quam Iudas eum tradendi accepit, describere volentes, hæc verba adiunxerunt, reuersiq. sunt ad describendum, quod ante præcesserat in Bethania ea de causa, quia vnguentum hoc occasio fuit Iudæ tradendi Dominum, indignanti vnguenti pretiosi effusionem. Si igitur recte, & attente legamus illos Euāgelistas, nostram non infirmant sententiam, non est autem noua Euangelistis hæc narrationis forma. nam Matth. 14. & Mar. 6. postquam narrarunt Herodem dixisse: Ego Ioannem decollaui, & surrexit a mortuis, historiam decollationis descripserunt, quam certum est tunc iam peractam fuisse: Ex occasione enim verbi Herodis, quod factum iam erat, illa narrarunt, ordinemq. temporis non seruantes, ad præterita reuerti sunt describenda. Ita nunc factum est: nam propter Iudæ traditionem, quæ facta est post biduum illud, huius vnctionis mentionem fecerunt, quæ præterita iam erat.

Obijciunt secundo Doctores illi: nam

Universidad de Deusto
Biblioteca

Matthæus, & Marcus referunt vnxisse caput, & Ioannes vnxisse pedes. Sed debilis est hæc probatio, ad quam respondet Aug. lib. 2. de consen. Euang. cap. 79. vtrumque esse factum, & prius vnctos esse pedes, postea caput: in cuius vnctione vas fractum est, vti in commentario exposuimus.

A

Opponunt tertio: nam Ioannes refert Iudã indignatũ fuisse, reliqui vero Euangelistæ discipulos indignatos. Sed neque hoc argumentum efficax est, ad quod respondent Aug. & Chrys. locis citatis Iudam, & discipulos indignatos fuisse, licet non eadem de causa. Iudam quidem ex auaritia, quamuis zelum pauperum fingeret: at discipulos ex misericordia in pauperes. Prior ergo Iudas indignatus est, & hoc refert Ioannes: postea discipuli zelo ipsius decepti, indignati sunt. Aliter etiam respondet Augustinus scripturã sæpe numero plurali pro singulari vti, habemus apertum exemplum Matth. 27. Idipsum, inquit, latrones, qui crucifixi sunt cum eo, improperabãt ei: at Luc. 23. vnius mentio

B

facta est: quam ipsi auctores responsionem ad hoc dabunt, nos respondebimus etiam eis ad eorum obiectionem. Hieronymus Matth. 26. vtramque hanc responsionem adhibet, & probat: at accommodatior, & verior prior est.

Opponunt quarto: nam Euangelistæ illi duo non expressérunt nomen mulieris. Sed hoc facilem habet responsionem: non enim omnia referunt singuli Euangelistę: expressit autem Ioannes, quod alij non

C

explicuerant. Merito autem illi nominis non fecerunt mentionem, quia non ex primo instituto eam conscribebant historiã, sed vt Iudæ proditionis rationem, & causãm indicarent. At Ioannes eam narrandam suscepit: idcirco nomen exposuit, nec præter ordinem, aut temporis rationem, sed suo loco, & tempore gestam descripsit. Vna igitur est mulier, & vnica vnctio, non duæ (vt aliqui sibi persuaserunt nostri temporis auctores) cuius hi tres Euangelistæ fecerunt mentionem.

Dixit ergo vnus ex discipulis eius Iudas Iscariothes, qui erat eum traditurus.

COMMENTARIVS.

PArticula *Ergo*, causam huius indignationis indicat, nempe, cum domus tota vnguenti odore esset repleta, nouit auarus discipulus vnguenti præstãtiam, & valorem, doluitq., & indignatus est non esse conseruatum. vt postea in manus eius perueniens (nam ea, quæ Christo offerebantur, ipse seruabat) posset vendere, & prerij partem sibi vsurpare. Dicit autem Euangelista Iudam, *Qui traditurus erat eum*, vt distinguat ab Apostolo Iuda Thaddæo, & simul etiam vt insinuet ex hoc tempore concepisse Christum tradere, eo excitatum, quod occasionem tantam rapiendi, & lucrandi amiserit.

Quare hoc vnguentum non venit trecentis denarijs, & datum est egenis?

FAcile vitia virtutum specie operiunt mali, & omina veste se contegunt lupi. Auarus & raptor misericordiæ viscera in pauperes fingit: erubescebat enim se prodere, & iram ac cordis rabiem ex lucri occasione amissa, zelo exteriori charitatis vestiuit: impius, ac ingratus discipulus vnguentum trecentis denarijs æstimauit, magistrum autem triginta tradidit. Vnde Ambrosius lib. 3. de Spiritu sancto cap. 18. Recte, inquit, O Iuda proditor vnguentum Passionis eius trecentis denarijs æstimas, & passionem eius triginta denarijs vendis, diues in æstimatione, vilis in scelere.

Dixit autem hoc: non quia de egenis pertinebat ad eum, sed quia fur erat, & loculos habens, ea, quæ mittebantur, portabat.

NOn est passus Dominus latere, quod inique Iudas occultauit, sed animi malitiam, quã dissimulauit, Euangelista aperuit: *Non*, inquit, hæc dicebat, *Quod*

Quod de egenis pertinebat ad eum, id est, quod aliqua cura premeretur aut affectu aliquo erga pauperes tangeretur: sed quia consuetus erat furari ex his, quæ in eleemosynam Domino offerebantur, cum ipse haberet loculos: & munere accipiendi oblata, simulq. conseruandi, & ministrandi fungeretur. Sperabat ergo bonam partem denariorum sibi rapere, sed spe ista vnguento effuso frustratus, indignatus obmurmurabat. Attende Dominum eleemosynas accepisse, & pecunias habuisse, vt necessaria emeret: quandoquidem enim cum discipulis incedebat multis, ne grauis, & onerosus esset hospitibus, hinc inde collata in expensas quotidianas asseruabat, hancq. curam Iudæ demandarat, quam ille infidelissime gerebat: sibi enim, quæ erogabantur, & dabantur Christo, subripiebat. Illud, *Qua mittebantur, portabat* Græcus codex distinctius habet, nempe iniecta, seu intromissa: id est, quæ reseruanda, & reponenda erant, ipse conseruabat. Non autem significat, quæ mittebantur Christo, ipse portabat, vt Latinum verbum significare videtur. Græce autem dicitur βαλλόμενα.

ANNOTATIO III.

Quare Dominus Iudę conseruandi pecunias munus iunxit.

PErcontabitur aliquis quare Dominus, cum Iudam futurum furem presciret, seruare marsupium permiserit? Hieron. lib. 3. cont. Pelagia. respondet Dominum præsentia iudicare, nõ futura: elegit enim Saul, quamuis malum futurum nosset: ita Iudam elegit, eiq. marsupium tradidit, qui bonus tunc erat. Aliter respondet Euthymius, nempe propter eius imbecillitatem id factum, vt inde suam foueus auaritiam in præceptoris non incideret proditionem: permittuntur enim minora mala, vt maiora euitentur. Idem respondet Chrys. hom. 64. dicens voluisse Dominum omnem illi proditionis tollere materiam: sufficientes enim loculi erant, vt eius satisfacerent cupiditati. Aliam ante hos Doctores etiam causam reddidit Orig. ho. 4. in Cantica: nempe Dominum nouisse illum esse cupidum, &, vt a cupiditate cessaret, possessionem aliquam dedisse: vt ille medicina non est sanatus.

Dixit ergo Iesus: Sine illam.

COMMENTARIVS.

POtuisset Dominus, & Iudę malitiam detegere, & discipulorum indiscretum zelum reprehẽdere: tamen eos ratione voluit potius instruere, quàm reprehensione eorum animos exulcerare: maxime quia iam scandalum crucis graue imminebat. Suauiter ergo defendit Mariam ab indignatione, & murmuratione Iudæ. *Sine*, inquit, *illam*, id est, nec indigneris contra eam: permitte facere, quod facit: quãdo enim hæc verba Christus dicebat, adhuc Maria vngebat. Iudas enim ante finem vnctionis murmurare inceperat, vt a proposito deterreret. Idcirco Dominus dicit, *Sine illam*. Aliqui textus habent, *Simite*, & ita Chrys. legit, & legendum videtur: nam simul discipulis, & Iudæ respondebat, & statim sequitur verbum plurale, *Habebitis*. tamen Græcus codex, qui modo habetur, habet in singulari: quia Ioannes solius meminit Iudę. Idem est sensus: tamen prior lectio magis placet. Vno enim verbo vsus est Christus, & id plurale fuit, quia multos alloquebatur.

In diem sepulturæ meæ seruauit illud.

ADfert Dominus argumentum defensionis: quia, inquit, hoc vnguentum *In diem sepulturæ meæ seruauit*, id est: vnctio hæc facta est in officium sepulturæ meę. Vnxit enim me, sicut mortuum corpus ad sepeliendum vngi solet: si autem ego mortuus essem, vtique nõ indignaremini, quod corpus meum hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

vngeret vnguento: nec igitur modo indignemini, quia idem est officium. ac si dicat: hæc vnctio loco illius est, quam corpori meo in sepulturam exhibitura erat. Significat Dominus his verbis proximam mortem suam, cuius hæc vnctio signum erat. Ceteri Euangelistæ hunc sensum Ioannis magis explicant. Matthæus inquit: Mittens hęc vnguentum hoc in corpus meum, ad sepeliendum me fecit. Et Marc. præuenit vngere corpus meum in sepulturam: quæ omnia verba non sic sunt intelligenda, vt Maria nouerit Christum iam iam morti proximũ, eoq. consilio vnxerit præueniens, quod postea non erat factura: nondum enim Maria hæc sciebat: tamen Spiritu sancto ducebatur, vt faceret id, quod sepulturæ erat officium, & mortis indicium. Loquitur autem Christus more communi vsus verbo præterito: nam erat cito moriturus, & vnctio illa mortis præsagium erat, & signum: ita enim solemus loqui quando euentus rerum tribuimus ijs, quibus euenerunt, tamquam si fuissent effectuum illorum causæ. 3. Reg. 17. Ingressus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum: & tamen Elias non ea de causa ingressus erat. Gen. 20. Induxisti super me, & super regnum meum peccatum grande, nec tamen Abraham id intendebat. Et Caiphas prophetasse dictus est, cum non intelligeret, quod futurum erat, ita nunc Maria in sepulturam hoc vnguentum seruasse dicitur, quia reuera ita erat, quamuis ipsa non ea intentione seruasset, nec effudisset. His verbis Dominus satisfacit obiectioni discipulorum, & Iudæ. Dicebant enim perditionem esse hanc effusionem: at Dominus non perditionem, sed officium esse docet: & quamuis ipsa non intelligeret, satis erat ex intentione Spiritus sancti: talem esse effusionem, & ipsam Mariam in Christi deuotionem, vt refrigeraretur, fecisse. Aduerte multos Latinos textus antiquos habere, *Sine illam, vt in diem sepulturæ seruet illud*. At Græcus habet: *Sine illam in diem sepulturæ seruauit illud*: idem tamen est sensus: nam verba illa hunc sensum faciunt, sine vt seruet illud: id est, sine seruare, seu seruasse illud in diem sepulturæ.

Pauperes enim semper habetis vobiscum: me autem non semper habebitis.

REspondet alteri obiectioni Iudę, & discipulorum de pauperibus. Pauperes, inquit, semper erunt apud vos, quibus poteritis benefacere, opportunitas pauperibus benefaciendi continua est, & durabit: at mihi benefaciendi non semper erit opportunitas: iam enim morti sum proximus. Dum igitur hoc breue superest mihi tempus, finite illam mihi benefacere, non deerit tempus, & occasio ceteris benefaciendi. Loquitur Christus de præsentia sua visibili, qua inter nos vixit mortalis, & passibilis, & hominum obsequijs egens. Aliqui secundum verbum legunt de futuro, *Habebitis*, & Græcus codex, & Latini multi ita legunt, nempe de præsenti primum, de futuro secundum. Idem tamen sensus est: sunt enim præsentia indefinita, quæ præsens & futurum complectuntur: quamuis legitima lectio ea videatur, quæ primũ verbum præsentis, posterius futuri habet.

Cognouit ergo turba multa ex Iudæis: quia illic est, & venerunt non propter Iesum tantum, sed vt Lazarum viderent, quem suscitauit a mortuis.

TVrba, quæ erat Hierusalem, nouit Dominum adesse Bethaniæ, venitq. multitudo magna non tantum vt Christum post tantum miraculum editum, sed vt etiam Lazarum suscitatum videret. Insita quædam enim est mortalium cordibus curiositas huiusmodi noua, & mirabilia inquirendi. Qui erant de Hierusalem, tempus commodum habuerant Lazarum videndi: iam enim dies aliquot intercesserant ab eius resurrectione: at turba hæc multa, longe illo tempore aberat, propter Pascha autem conuenerat tunc primum Hierusalem: idcirco audiens rei nouitatem tantam, & Christum, Lazarumq. adesse certatim veniebat

veniebat Bethaniam. Particula *Ergo*, relationem habet ad superiora verba, ante historiam vnctionis huius, ad quam Euangelista describendam diuertens, non potuit narrare, quod ex aduentu Christi in Bethania factum est: modo autem describit, dicens: Cum venissent Bethaniam proximo tempore paschatis, quando multa turba Hierusalem conuenire solet, cumq. turba nouisset eum ibi adesse simul & Lazarum, (erat enim locus vicinus Hierusalem) venit miraculi magnitudine tracta, vt videret mortuum suscitatum, & tanti miraculi auctorem.

Cogitauerunt autem Principes sacerdotum, vt & Lazarum interficerent, quia multi propter illum abibant ex Iudæis, & credebant in Iesum.

EX his, qui veniebant, multi propter tantum miraculum ad Christum conuertebantur, at Principes sacerdotum in peius prolapsi, *Cogitarunt*, non solum Christum, sed *Et Lazarum interficere*, quia multi videntes eum, magnitudine miraculi, & præsentia mori, in auctorem eius credebant. Dæmoniaca hęc est iniquitas, innocentem Lazarum occidere velle, itemq. ea de causa, quia propter illum multi credebãt in Christum. Perpende quales hi erant Pastores, non errantes oues ad verum pastorem reuocare, sed errare eas facere, & occidere studebant. Magna autem est in ista cogitatione dementia quasi non posset etiam occisum, qui potuit quatriduanum, suscitare. Illa particula *Et*, argumenti est, vt sit sensus: non solum Christum, sed simul etiam Lazarum interficere cogitarunt. Verbum autem *Cogitauerunt*, Græce est, ἐβουλεύσαντο id est, consultarunt, & consilio communi decreuerunt sicut superius dictum est. *Ab illo die cogitauerunt, vt interficerent eum.*

In crastinum autem turba multa, quæ venerat ad diem festum, cum audisset, quia venit Iesus Hierosolymam, acceperunt ramos Palmarum, & processerunt obuiam ei.

IN crastinum, id est, die sequenti a cœna venit Dominus Hierosolymã, quod turbam de Christo cogitantem, & loquentem, latere non potuit, Deo ista disponente: cum enim vidissent, qui venerant Bethaniam, Christum iter uersus Hierusalem capientem probabile est præcurrisse, & certiores eos, qui Hierusalem manebant fecisse, breuiq. temporis spatio totam vrbem famam peruagatam esse. Occurrit igitur ei turba multa extra ciuitatem cum ramis palmarum in signum lætitiæ, & triumphi; acclamationibusq. per honorificis verum Regem regum recepit.

ANNOTATIO IIII.

Quare ei ramis palmarum turba obuiam venit Christo.

AVg. tract. 50. Euthy. & Theophy. ramos hos palmarũ in signum victoriæ turbam portasse existimant. Erat enim cõsuetudo palmã victoribus dari: at quæ victoria hæc esset, non eodem explicant modo. Euthymius enim interpretatur victoriam, quam de morte consecutus erat suscitato Lazaro. Augustinus vero, quam consecuturus erat de diabolo, & morte, & peccato in cruce; at huic obstat turbam non intellexisse id temporis hanc victoriam, quam Christus obtinuerat, aut obtenturus erat; idcirco hac intentione ramos hos afferre poterat.

Mihi non improbabile videtur Iudæorum more etiam palmarum ramos afferri ad lætitiam magnam significandam, licet non præcessisset hostium victoria. Sic Simõ in arcem templi ingressus est in hymnis, & canticis, & ramis palmarum, vt habetur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tur. 1. Mach. 13. & festum tabernaculorum A celebratũ fuit cum ramis palmæ. 2. Mach. 10. & Iosephus lib. 3. Antiqu. cap. 10. refert Iudæos solitos celebrare hoc tabernaculorum festum cum ramis myrti, salicis, & palmæ: hoc enim Hebræis letitiæ magnæ, & communis signum erat; nec solius palmę sed aliarum etiam arborum ramos portabant, vt ex alijs etiam constat Euangelistis. Quod si quis contendat, victoriam significari vt & in citatis superius locis victoriæ quædam memoria contineatur, quia hæc omnia Iudæi celebrabant, memores victoriæ; qua Dominus omnibus B inimicis, & hostibus superatis, eduxit eos in templum, & in terram promissionis, nõ renuo. & tum dicere possumus, turbã hanc ramos palmarum etiam in victoriam attulisse, quam sperabant certissimam se consecuturos esse, per verum Messiam, quem regem temporalem futurum credebant: vera tamen victoria erat, quam Christus in cruce facturus erat.

Annotandum rursus in hunc Domini ingressum fuisse ante figuratum Exod. 12. C Præcepit enim Dominus agnum, decima quarta Lunæ immolandam, in domum propriam vnius cuiusque adferri prius, nẽpe decima die eiusdem mensis, quo die vnusquisque cum lætitia agnum immolãdum in domum excipiebat. Christus igitur verus agnus, pro totius mundi peccatis decima quarta huius mensis die immolandus; hodie, quæ est decima dies, cum lætitia & pompa magna Hierusalem vbi erat occidendus ingreditur. Attende rursus, Ioannem multa omisisse, quæ alij narrarunt Euangelistæ. Nam Christus videns ciuitatem fleuit super illam, & mala ventura vaticinatus est; quæ etiam nos prætermittimus, quia ceteros Euangelistas modo interpretandi munus nõ suscepimus. Illud tamen non est prætermittẽdum, hoc festum esse manifestationis ipsius Christi, quo se verum Messiã, & Christum mundo manifestauit eo iam tempore, quo per mortem discessurus erat: ad modũ Solis, cuius Eclipsis tũc maxime perspicitur, & agnoscitur, quando dimotis & repulsis nubibus, paulo ante nitidus lucet. Sic Christus mortis suæ Eclipsim passurus verus sol iustitiæ, mundo prius nitidus claruisse voluit. ostendens hoc facto non necessitate, sed voluntate mortem, & passionem subire. Nisi enim tam frequentis turbæ Deus mentes illuminasset, & corda sua mirabili virtute, qua mortuum Lazarum suscitauit, mouisset; eum non agnouissent, nec ipsi obuiam cum tanta lætitia, & honore, vt par erat, processissent.

Et clamabant: Hosanna.

COMMENTARIVS.

QVi ramos palmarum afferebant, simul etiam clamabant: Hosanna. Verbum est Hebraicum, nec est vna dictio, sed duplex, nempe verbum הוֹשִׁיעָ־נָא quod significat saluum fac, seu salua, & נָא quæ est interiectio quædam deprecantis, quod Latine dicimus, salua obsecro: qua voce saluatorem eum confitebantur, & salutem se ab ipso sperare proferebant. Quod in annotatione libet prosequi copiosius.

ANNOTATIO V.

Quid significet Hosanna.

SVnt hoc loco nonnulla annotanda. Primum est, non esse hanc vocem Hosanna, interiectionem nihil significantem, sed animi quãdam deprecationem indicantẽ, vt existimauit Aug. tract. 51. nam est verbum tertiæ coniugationis, apud Hebræos idem significans quod salua, seu saluum fac; cuiq. adiuncta interiectio אָנָּא seu נָא quæ est deprecantis, vt sit sensus; Salua obsecro. Augustinus autem totidictioni Hosanna tribuit, quod erat vnius partis proprium.

Alterum est, non esse verum, quod recẽtiorum aliqui plus nimio subtilia inquirentes dicunt, particulam נָא esse vnum ex Dei nominibus: at veritas est, quam Hieronymus in Epist. ad Damasũ, vbi copiose de hac re tractat, docet; nimirum esse interiectionem deprecantis, quę dicitur אָנָּא & נָא quod Latine significamus אָנֵּי verbo obsecro, fac obsecro.

Tertium est, aliquos legendum esse cẽfere Hosiana הוֹשִׁיעָנָּא est enim in tertia coniugatione, vbi verba habent litteram Iod, & ita Hier. in Epist. citata censet corrupte legi Hosanna; nam verbum hoc sumptũ est ex Psal. 117. O Domine saluum me fac, benedictus, qui venit in nomine Dominiꝰ in hoc autem loco cum Iod legitur. Ad hoc tamẽ dici potest, turbam locum quidem Psalmi huius recitasse; tamen non exactè singulas litteras retulisse: nam etiam addiderunt filio Dauid, quod in illo Psalmo non est, & ita etiam potuit fieri, vt verbum hoc sine Iod recitauerint. Nam in Hebræo sermone B modo pronunciatur, & legitur: nam Psal. 85. Saluũ fac seruum tuum: sine iod, dicitur הוֹשַׁע & Hieremias 31. Saluum fac populum tuum: habetur etiam sine Iod. Nulla igitur est corruptio sermonis etiam sine Iod, vt communiter nunc recitat Ecclesia, & in Euangelijs legimus.

Quartum est, multas huius dictionis datas fuisse interpretationes a veteribus, quas recitat Hiero. loco citato. & Chryf. hom. 37. in Matth. aliqui enim gloriam, C aliqui redemptionem, alij aliter interpretati sunt: ea tamen vera est, & legitima, quam ipse Hiero. adducit, nempe saluum fac obsecro: est enim verbum יָשַׁע in tertia coniugatione significans saluũ facere a quo verbo, nomen Iesu tractum est, & hæc significatio ex Matth. habetur: Vocabis, inquit, nomen ei Iesus; ipse enim saluum faciet populum suum; vbi sine dubio Angelus vsus est hoc eodem verbo. D

Quintum est, hoc verbo non precari turbam salutem Christo a Deo, quasi sit sensus: saluum fac Christum, vt nostro tẽpore aliqui sentiũt, eo decepti, quia dictum legunt, Hosanna filio Dauid Matth. 21. existimantq. esse casum verbi saluum fac filium Dauid, & re vera interpretatio non est legitima; salutem enim ab eo petebãt, saluum fac, vt recte Hiero. Matt. 21. & in Epist. ad Damas. docet interpretans saluũ fac nempe populum, aut mundum, sine limitatione enim ab eo salutem exorabant Hanc veritatem id probat, quod in Psal. 117. vnde hæc sumpta est acclamatio, non habetur filio Dauid, sed absolute, salus petitur: O Domine saluum fac, salua obsecro, nempe nos omnes: non autem ausi fuissent Iudæi hanc salutem ad Christum ipsum conuertere. Præterea idem confirmat, quod si salutem ipsi precarentur, non erat aliquid, in quo a cæteris hominibus eum distinguerent: nec quòd Iudæorum illi primi scandalizati dicerent: Audix quanta isti dicunt. Adhuc confirmatur: nã hic acclamationem esse ex Spiritu sancto ipsemet Dominus comprobauit, allegans versum Dauid: Ex ore infantium perfecisti laudem. Erat igitur vox, verum Christũ & Saluatorem confitentium, alludentiõq. ad nomen eius, Iesus enim dictus est, non a salute sibi consequenda, sed a salute dãda mundo. Saluator enim, non saluatus dicitur. Ita etiam nunc saluum fac, id est, saluos nos fac. Nec obstat ille casus, filio Dauid: immo veritatem hanc nostrã probat: nam sensus hic est, ac si dicerent, Hosanna filio Dauid, id est iure ac merito filio Dauid acclamamus, saluum fac, salua nos: liberauit enim Dauid sæpe populum, ita, & nos filius eius promissus liberabit. Est enim cum articulo, illi filio Dauid. Hebræus autem sermo concisus est, & breuis valde. Et hæc est vera interpretatio, omissis alijs, quas nonnulli adferunt.

Sextũ est, non esse probandum, quod Recentiores affirmant, scilicet hanc vocẽ relictam ab Euangelistis, Hosanna, quia erat propria acclamatio Iudæorũ, sicut Rom. 10. Triumphe, sed hoc falsum est: non enim hoc verbo vsi sunt Hebræi, nisi quãdo salutem a Deo ipso petebant nec in victorijs tali acclamatione vsos legimus: relicta autẽ est, sicut & alia multa quia eius significatio, vt inquit Hieronymus in alio idiomate perfectè exprimi nõ valet; tum etiam propter tantæ celebritatis memoriã

Benedictus, qui venit in nomine Domini, Rex Israel.

COMMENTARIVS.

LAudis vox est; sicut quando etiam dicimus, Benedictus Dominus Deus Israel. Deus enim benedicit homini bona ei faciendo: at homo benedicit Deo eius laudes, & perfectiones decantando; homo autẽ homini, tũ benefaciẽdo, tum bene ei precando, tum demum laudando. Verba hæc laudis sunt: *Benedictus qui venit in nomine Domini*, dicitur autẽ venire in nomine Domini, sicut supra Ioã. 5. dictũ est: Ego veni in nomine Patris mei, quia non solũ a Deo missus erat, sed cũ diuina potestate, & virtute veniebat per quã sanitates operabatur, & mortuos suscitabat. Regem autem Israel appellant, quia talem futurum Messiam sperabant.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et inuenit Iesus Asellum: & sedit super eum.

CEteri Euangelistæ distinctius hoc narrant, idcirco Ioannes prætermisit: misit enim discipulos, vt soluerent asinam, & pullum, & adducerēt ad eum, adducentesq. discipuli vestimenta sua posuerunt super eos, vt mollius, & decentius sederet Dominus: sedit q. super Asellum, id est, pullum. Inuenisse autem dicit, quia misit discipulos in castellum, qui inuenisse asinam, & pullum dicuntur.

ANNOTATIO VI.

Concordia Euangelistarum circa asinam & pullum asinæ.

TRes Euangelistæ super pullum asinæ A sedisse referunt: Matthæus autem super asinam, & pullum. Hieron. Matth. 21. existimat sedisse super vnum tantū, nempe pullum. Nec ei videtur verisimile super duos sedisse, modo super vnum, postea super alterum propter breuitatē viæ: distabat enim quindecim stadijs Bethania. Euthymius eodem loco idem tenet, immo vnum animal interpretatur fuisse, qui asinus, & pullus asini dictus est: asinus quidem natura, pullus vero ætate. At Chrysostomus hom. 65. in Ioan. super vtrumque sedisse modo super vnum, mo- B do super alterum sensit: idemq. Theophy. in Matt. Auctor vero imperfecti, ho. 37. in Matth. super asinam sedisse tantum dicit.

Placet recentioribus quibusdam prima sententia: at reuera probabilior, & verior multo est media, nempe super vtrumque sedisse: primo super asinam, quæ Iudæorum populum significabat: postea super pullum, in quo ingressus est Hierusalem. Itaq. de causa meminerunt huius tres Euangelistæ: per quem Gentes indomitæ, & iugo legis non assuetæ significabantur. Hanc sententiam verba prophetiæ allegata ex Zacharia probant: Ecce, inquit, Rex tuus sedens super asinam, & super pullum asinæ: ecce super vtrumque sedisse affirmat. Probant etiam verba Euangelij Matth. 21. Solui vtrumque iussit, & dicere: Dominus his opus habet. Rursus adduxerunt asinam, & pullum, & imposuerunt super eos vestimenta sua, & eū desuper sedere fecerunt: vtrumque texerunt vestimentis, super vtrumque sedere fecerunt. Illud enim desuper, ambiguum est in Græco, an super vestimenta, an super animalia, sed parum hoc refert. Cum enim vtrique vestimenta imposuerint, quando dicitur: sedere fecerunt desuper, intelligendum est super vtrumque, quem instruxerant. Præterea significatio mysterij hoc idem confirmat; nam asina Iudaicum, pullus Gentilium populum significabat: vterque autem ad Dei, & Christi populum pertinebat. Præterea cum verba propheræ, & Matthæi indicent super vtrumque sedisse: hoc enim nec Hieronymus negare potest, nempe verba Matthæi, & Propheræ, multo magis ostendere super vtrumque sedisse, quām super vnum tantum, oportebat causam vrgentissimam esse, propter quam interpretari deberemus, & explicare in eo sensu, vt super vnum tantum sederit: at hæc ratio, & causa non est. Dicere enim breue esse spatium viæ, nihil habet efficaciæ: nam propter mysterium hoc factum est a Domino, non propter viæ commoditatem: maiora enim spatia pedes conficere solitus erat. nihil igitur est, quod remoueat a plano, & proprio sensu verborum scripturæ.

Dicent recentiores tres Euangelistas mentionem fecere, aselli, seu pulli. Hæc responsio nihil cōcludit: tritum enim est, quod vnus omisit alium narrare, & sæpe Ioannes refert, quæ alij tres Euangelistæ omiserunt. Dicunt ijdem in Hebræo apud Propheram loco asinæ legi חמור C quod nō asinam, sed asinum masculini generis significat: at hoc ad rem nō facit: nam Matthæus & Propheta super duo animalia sedisse referunt. Siue ergo asina, siue asinus fuerit ad veritatem scripturæ sustinendam id nō facit. Adde secundum doctissimos, & peritissimos linguæ huius, vtrumque sexum hoc nomine significari & est locus expressus 2. Reg. 19. vbi in genere feminino legitur. Adde verborum consecutionem, & connexionem indicare etiam rem ipsam: adduxisse enim asinam & pullum, discipuli referuntur: pullus nō patrem, sed matrem sequitur, & agnoscit: quando ergo simul fuisse dicuntur, non asinus sed asina significatur. Græcum autem vocabulum ὄνος ambigui generis est. Quod autem Euthy. dicit vnū esse animal asinum

asinum & pullum, est contra scripturam A expressam: nam Matthæus plurali numero ea exprimit, tāquam distincta: & communis Doctorum sententia ita interpretatur. Multo durius, & periculosius id est, quàm si assereret super vtrūque sedisse, sicut veritas postulabat. Attēdendū est autē olim apud Iudæos in maiori fuisse pretio vsum huius iumenti, quā hodie est: solebāt enim nobiles insidere asinis. Iudic. 10. Iair habebat triginta filios, sedentes super triginta pullos asinarū. & Iudic. 12. Abdō habebat quadraginta filios, & triginta nepotes, sedentes super septuaginta pullos asinarum.

Sicut scriptum est: Noli timere filia Sion. Ecce Rex tuus venit super pullum asinæ.

COMMENTARIVS.

PRophetia est Zachariæ. 9. nec recitat Euangelista omnia verba, vt moris est, sed ea, quæ ad rem, de qua agitur, faciunt. Propheta autem dicit: Exulta satis filia Sion. Pro quo Euangelista sensum respiciens: *Noli*, inquit, *timere*, quod verbum mansuetudinem Christi, & clementiam, qua non ad iudicandū, sed ad saluandum venerat, significat, & quo Iudæus, & totus mundus ad deponendum timorem, & capiendam lætitiam & exultationem inuitatur. Erat autem Christus Rex, sed non qualem Iudæi illi arbitrati sunt.

Hæc non cognouerunt discipuli eius primum, sed quando glorificatus est Iesus, tunc recordati sunt, quia hæc erant scripta de eo, & hæc fecerunt ei.

NE quis arbitratus esset hanc prophetiam discipulos tunc intellexisse, quando pullum, & asinam soluerunt, & adducentes vestimentis suis adornarunt, Christumq. super ea sedere fecerunt: idcirco Euangelista hæc verba addit: Non, inquit, tunc intellexerunt totum illud, quod fiebat, fuisse prædictum: at *Quando glorificatus est Iesus*, id est, post ascensionem Christi in cælos, misso Spiritu sancto illustrati sunt, nouerunt hoc totum fuisse prædictum, & hanc prophetiam in eo veram fuisse. Illud verbum *Hæc scripta erant de eo, & hæc fecerunt ei*, idem significant, ac si diceret: Recordati sunt hæc scripta fuisse de illo & hæc eadem fuisse facta sicut scripta erant. Hebraismus mihi videtur, ac si Latine dicas, hæc, quæ fecerunt ei, seu, quæ facta sunt ei, scripta erant de illo. Aliqui *Hæc fecerunt ei*, ad ministerium discipulorum referunt, nempe hæc fecerunt ei ministrantes: nam adduxerunt ei asinam, & pullum, & vestimentis apparārunt. Euthymius refert ad Iudæos, qui eum receperunt cum hymnis, & ramis: potius tamen ad vtrosque referendum est, vt sit sensus: *Hæc fecerunt ei*: id est omnia hæc, quæ facta sunt a Iudæis, & discipulis, de eo prius erant scripta, quod Aug. tract. 51. insinuare videtur.

Testimonium ergo perhibebat turba quæ erat cum eo, quando Lazarum vocauit de monumento, & suscitauit eum a mortuis.

CAusam Ioannes explicat, propter quam mota est tanta multitudo, vt Iesum ita honorifice exciperent, nempe quia turba, quæ adfuit Bethaniæ, & audiuerat vocem illam magnam Christi Lazarum vocantis, videratq. mortuum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ſuſcitatum, reddebat palam teſtimonium omnibus, Chriſtum tale ac tantum opus feciſſe. Particula *Ergo*, tacitam habet illationem hanc nempe, quia turba multa fuit Bethaniæ, & vidit miraculum, & audiuit vocem Chriſti, ideirco perhibebat teſtimonium, affirmans Chriſtum, Lazarum mortuum ſuſcitaſſe: & turba conuocauit turbam, eamq. excitauit.

Propterea & obuiam venit ei turba: quia audierunt, eum feciſſe hoc ſignum.

AVdiens tota multitudo, & turba Iudæorũ, quod pars turbæ teſtabatur, venit ei obuiam, dignum tali honore, & laude cenſens, verumq. Chriſtum confitens eum, qui mortuum quatriduanum ſuſcitare potuit. Fuit quidem exterior cauſa mouens miraculum hoc, ſed niſi virtus Chriſti eorum corda mouiſſet, & mentes illuſtraſſet, adhuc in ſua cæcitate manſiſſent. Sic factum eſt in Euangelij prædicatione: opera enim exteriora, quamuis vrgentiſſima, & maxima non ſufficiunt, niſi Spiritus ſancti virtus interius cor excitet, illuſtret, & adiuuet.

Phariſæi ergo dixerunt ad ſemetipſos: Videtis, quia nihil proficimus. Ecce mundus totus poſt eum abijt.

SVam confuſi Phariſæi imbecillitatem contra Chriſtum agnoſcunt, oreq. proprio confitentur, dum mundum, id eſt, totam populi multitudinem, Chriſtum ſequi, & recipere proprijs vident oculis, & audiunt auribus, nec vlla valent ratione impedire. Verba ſunt iſta indignantium, ac ægre ferentium, quod ex Luc. 19. conſtat. Quidam, inquit, Phariſæorum de turbis dixerunt ad illum: Magiſter, increpa diſcipulos tuos, & ita Auguſt. tract. 51. Hæc Ioannis verba interpretatur: at Chryſoſto. homil. 65. vocem eorum, qui benenoli erant Chriſto, eſſe affirmat, qui ipſo euentu rerum conatus iniquos perſequentium reprimere ſtudebant. Euthym. vtramque expoſitionem probat. Legitima videtur prior, vt ex verbis Lucæ colligitur. Particula *Ergo*, cauſam indicat, nempe, quia viderunt turbam obuiam venientem Chriſto, & audierunt magnificas eius acclamationes propterea hæc inter ſe Phariſæi confuſi, & dolentes, indignantesq. proferebant.

Erant autem quidam Gentiles ex his, qui aſcenderant, vt adorarent in die feſto.

GEntiles multos venire ſolitos Hieruſalem deuotionis gratia, vt adorarent in templo Deum Iudæorum, certa res eſt. Habemus enim Act. 8. exemplũ de Eunucho Candacis Reginæ Æthiopiæ. & 2. Macha. 3. Heliodorus adorauit, & obtulit oblationem. Reges etiam Gentium dona mittebant, vt conſtat de Cyro, & Dario lib. 1. Eſdræ. De horum numero erant iſti, qui aderant quando Dominus tanta eſt exceptus pompa. Chryſoſt. hom. 65. hos Gentiles eſſe affirmat, qui fieri proſelyti volebant. Interlinearis gloſſa, proſelytos tam, & circumciſos fuiſſe affirmat, ſed nulla ratio vnum, aut alterum affirmare nos cõpellit. Ex Euangelio ſolum habemus Gentiles fuiſſe, quos in templum ſolitos tunc aſcendere, etiam ſi circumciſi non eſſent, nec circumcidi vellent, certum eſt. Ad oblationes autem & ſacrificia Gentiles admittebantur, non tamen ad

ad eſum agni, niſi circumciſi iam eſſent, & Iudaiſmum profiterentur, vt conſtat Exod. 12.

Hi ergo acceſſerunt ad Philippum, qui erat a Bethſaida Galilææ, & rogabant eum, dicentes: Domine volumus Ieſum videre.

PArticula *Ergo*, qui eſſent hi Gentiles aliqua ex parte explicat. Nam ex præcedentibus deducit, quæ ſequuntur: ac ſi dictum eſſet erant Gentiles, & propterea *Acceſſerunt ad Philippum, qui erat a Bethſaida Galilææ* gentium, prope quam gentes habitabãt, & quam multi Gentiles incolebant: de quorum numero hi erant. Nam Euangeliſta ea ratione meminit Ppilippum eſſe de Bethſaida Galilææ, vſusq. eſt particula illatiua, vt ſignificaret hos eſſe de illorum numero: & ideirco acceſsiſſe ad Philippum, qui cum eſſet de Galilæa, & vicinus aliquã cum eo habebant familiaritatem, aut cognitionem. Hic ſenſus legitimus videtur. Exponunt igitur Philippo, ſe deſiderio videndi Dominum teneri, aditumq. quærere id aſſequendi. Perpende quanta reuerentia Gentiles proſecuti fuerint Chriſtum: non enim per ſe ipſos accedere auſi ſunt. Hos non interfuiſſe quando cum pompa ingreſſus eſt Dominus, apparet: quia nondum Ieſum viderant, ſed veniſſe poſtea videntur, ideirco quærebant eum videre.

Venit Philippus, & dicit Andreæ: Andreas rurſus, & Philippus dixerunt Ieſu.

PHilippus Andreæ refert tamquam maiori, vt dicit Chryſoſt. hom. 65. at nec ipſe ſolus eſt auſus, ſed ambo ſimul referunt Domino. Chryſoſt. vtrumque per ſe diſcipulum illud retardaſſe affirmat, quia audierant a Chriſto: In viam gentium ne abieritis. Perpende diſcipulorum ordinem: cedebat enim vnus alteri, & rurſus omnium reuerentiam erga magiſtrum, vt nihil facere præter eius voluntatem voluerint.

Ieſus autem reſpondit eis, dicens: Venit hora, vt clarificetur filius hominis.

MAgnum myſterium hic aduentus Gentilium ſignificabat, quod Apoſtoli tunc non intellexerunt, nouit tamen, quem nihil latuit, Chriſtus. Erant enim gentes ad eum venturæ, & conuocandæ poſt mortem tamen, & reſurrectionem ſuam. Dum enim in terris erat, non miſſus fuit, niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael: at morte ſua gentes omnes congregaturus erat ad ſe, nomenq. ſuum toti orbi manifeſtaturus. Hi igitur gentiles venientes, & deſiderantes eum videre, velut oratores taciti erant totius gentilitatis, ſignificantes, tempus imminere iam mortis, & paſſionis, vt per eam gentes videant tandem Saluatorem. Ideirco ad Apoſtolos iſti accedunt, quia per eos verbum Chriſti prædicandum eis erat. Dominus ergo, quando adeſſe gentiles quærentes eum videre audiuit, futuram gentium conuerſionem, & mortis ſuæ imminentis indicium, & velut prognoſticum agnouit: ideo de ſua morte, & gentium vocatione copioſe locutus eſt, dicens: *Venit hora*, quaſi dicat: gentium hic aduentus, adeſſe iam horam, & tempus quando filius hominis clarificandus eſt, & notificandus, non Iudæis ſolum, ſed gentibus omnibus, ſignificat. Hoc autem tempus, & hora eſt mortis, & paſſionis, poſt quam prædicandum eſt nomen

Universidad de Deusto
Biblioteca

meum mundo, & clarificandus sum gentibus, & populis. Hic est sensus legitimus: promissio enim gentium implenda erat post ipsius Christi mortem. Eiectis enim, & repulsis incredulis Iudæis, caput gentium, & Iudæorum fidelium effectus est, locumq. perfidorum Pharisæorum, & Sacerdotum principũ, ceterorumq. incredulorum occuparunt, & impleuerunt infiniti gentium populi. Dicit autem: *Clarificetur filius hominis*, id est, qui apparet filius hominis, noscatur esse simul verus Dei filius, & mundi salus, vt omnes eum venerentur, & adorent.

Amen amen dico vobis: Nisi granum frumenti cadens in terram mortuum fuerit, ipsum solum manet: si autem mortuum fuerit, multum fructum affert.

Granũ frumenti Christus.

SImilitudine explicat hanc clarificationem, & exponit simul qualiter futura sit, nempe per mortem. Vt enim granum frumenti seminatum nisi corrumpatur, & mortificetur, non multiplicatur, sed vnum, & solitarium manet, ac si mortuum fuerit multiplicatur, granaq. multa facit: sic Christus granum cadens in terram, id est, filius Dei homo factus, si non mortuus fuisset, in sua perfectione solus mansisset: at per mortem suam multiplicem fructum attulit fidelibus, iuxta illud Isa. 53. Si posuerit pro peccato animam suam, videbit semen longæuum. Granum igitur cadens in terram, Christus ipse est, mortificandum, vt, inquit, Augustinus tract. 51. in infidelitate Iudæorum, multiplicandum in fide omnium populorum. Et attende vnum, quod recte annotauit Origen. hom. 8. in Hierem. Iudæos existimasse morte Christi se effecturos, vt nomen eius obscuraretur. At contrarium illis cuenit: ipsa enim morte in multis clarificatus est. Venite, inquit, mittamus lignum in panem eius, & eradamus eum de terra viuentium, & nomen eius non memoretur amplius. At contra, Christus, inquit, si mortuum fuerit granum frumenti, multum fructum affert. Iudæi ergo nolentes inseruierunt Christo, vt in gentibus, & populis innumeris clarificaretur. Quando ergo quærunt occidere Iudæi, gentiles veniunt videre Christum. Magnum mysterium in hoc, vti diximus, continebatur. Attende Christum Deum, & hominem granum esse cadens in terram, & nisi mortuus fuisset, humanum genus redemptum non esset: non quia non potuisset saluare, sed quia id ita diuina voluntate dispositum erat, vt morte sua mundum redimeret, & sic intelligendum est. *Ipsum solum manet*, id est, in sua tantum perfectione Christus mansisset, neminemq. a morte liberasset: mors enim eius non ex absoluta necessitate erat, quia vnico opere meruit salutem hominum, sed ex ordinatione diuina: sic enim Deus disposuit. Hac ratione est accommodanda similitudo grani: nam & granum poterat multiplicari sine corruptione sui, at Deus hunc ordinem naturalem instituit: Immo & potuit Deus sine grano multiplicare gramina, sicut etiam potuit homines saluare sine filij incarnatione. Sunt igitur hæc ex diuino beneplacito disposita. Attende rursus aliud esse cadere in terram, aliud mori: cadere in terram, significat ipsius incarnationem, cui adhuc mori opus fuit, vt nos saluaret. Nihil enim nobis nasci profuisset, nisi mortuus esset.

Qui amat animam suam, perdet eam. Et qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam eternam custodit eam.

COnnexionem huius sententiæ cum præcedenti non est facile intelligere. Mihi ea esse videtur, vt velit Dominus sententiam præcedentem, quam de

de se, & morte sua pronunciauit, extendere ad omnes eos, qui in ipsum crediturí, eumq. secuturi erant: nempe vt necesse sit eos etiam mortificari ad asserendum fructum adeo, vt nisi mortificentur, non solum fructu priuentur, sed perituri etiam sint. Non autem præter rem, hanc facit extensionem: nam cum dixisset, se si mortuus fuerit, multum fructum allaturum, continuo hunc fructum exprimit, insinuans multos, & innumerabiles futuros, qui commorituri sint ipsi, & propter ipsum sanguinem suum fusuri, quales sunt Martyres glorioſi, quorum omnium magnus est fructus. Nec enim inutiliter moriuntur, sed maximo cum fenore, vt ex hoc cognoscant discipuli, mortem Christi, non detrimentum, sed lucrum esse incomparabile. hæc est connexio. Sensus autem hic est. *Qui animam suam amat*, id est, qui vitam hanc temporalem conseruare vult, potius quam in me credere, & qui vult appetitui suo indulgere, & desideria huius vitæ perficere, potius quam mea mandata exequi, mihiq. obedire, perdet eam, quia mortem æternam contrahet: qui vero odit eam in hoc mundo, exponendo eam pro me, mortemq. eligendo potius, quam negare me: quiq. suis desiderijs, & appetitibus contradicit, vt meis obediat mandatis: hic profecto custodit eam in vitam æternam. Non enim est odium hoc, sed potius custodia: nam sic conseruat eam, vt in æternum viuat.

ANNOTATIO VII.

Quid sit amare, & odio habere animã suã.

AVgust. tract. 51. priori parti huius A sententiæ, nempe: *Qui amat animam suam, perdet eam*, duos adhibet sensus. Vnus est, vt de vero amore intelligatur, nempe, qui vere animam suam diligit, & verum bonum ei vult, perdet eam, exponendo morti propter Christum, & negando ei desideria propria contra legem Dei. Alter sensus est, de falso, & malo amore, nempe: *Qui amat animam suam*, vitam conseruare temporalem potius eligendo, quam me confiteri, & illi B satisfacere potius, quam mihi obedire, iste *perdet eam*, per æternam mortem. Posteriorem hunc probat sensum, & merito, quia pars posterior huius sententiæ priorem sensum non admittit. Nam sunt duæ oppositæ partes, qui odit animam suam, & qui amat animam suam: vt igitur, *Qui odit in hoc mundo, seruat in vitam æternam*, ita qui amat in hoc mundo, eam in mortem inducit æternam. Amare igitur C sumitur in malam partem, sicut odisse in bonam.

Animam odisse, & amare dupliciter contingit.

Attende rursus dupliciter contingere amare, & odisse animã. Vno modo quantum ad realem effectum, sicut fecerunt, qui vitam temporalem pro Christo exposuerunt, velut Martyres: hi in odio habuerunt animam in hoc mundo: qui vero elegerunt potius viuere, quam Christum confiteri in persecutionibus, vitam amarunt: & in hoc sensu videtur Aug. tract. 51. hæc verba exponere. Altero modo, non in effectu ipso, quia occasio moriendi pro Christo non est, sed in similitudine quadam. Ille enim odit animam, qui suis resistit appetitibus, nec facit ea, quæ vellet, vt mandatis Christi satisfaciat, quales confessores multi, & serui Dei sunt, & fuerunt: ille autem amat animam, qui indulgere potius vult fæ voluntati, quam legi Christi. In hoc sensu exponit Chrysostomus homil. 66. Euthymius vtrumque complectitur, & ea est legitima interpretatio. Christus enim generaliter loquitur de his omnibus, qui ipsum secuturi, & qui mortis eius erant futuri fructus.

Error quotundam.

Attende rursus ex his verbis occasionẽ accepisse aliquos errandi grauiter. Existimarunt enim licere sibi manibus proprijs mortem inferre, vt dicit August. tract. 51. quam hæresim tenuerunt quidam dicti Circumcelliones, quos non sola Catholica fides, sed etiam ratio naturalis redarguit, & conuincit. Verba etiam, quæ sequuntur veritatem aperte ostendunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si quis mihi ministrat, me sequatur: & vbi sum ego, illic & minister meus erit.

COMMENTARIVS.

AD doctrinam superius expositam exhortatur, nimirum vt animam odio habeant in hoc mundo, & opportune quidem. Erat enim iam proximus passioni, & morti, in qua discipuli scandalum passuri erant: quibus medicamentum præseruans exhibuit, docens mortem istam fructum maximum allaturam: atque etiam eum, qui salutem æternam concupiscit, mortem modo aliquo subire debere significans. Post hanc igitur doctrinam verbis superioribus exhibitam, exhortatur eos nunc ad hanc mortem subeundam. quasi diceret: ne scandalizemini in morte mea, quia fructus est, & vita mundi: immo vos exhortor, & inuito, simul etiam omnes eos, qui mei ministri, & serui esse volunt, vt me sequantur. Ego præcedo primus, post me veniant: non enim erit vitæ error, nec terminus mors, vbi dux ego, qui vita sum præeo: nam perueniet, qui me sequitur illuc, *Vbi ego sum*, id est, ad cælestem gloriam. Non dicit, vbi ego ero, significans se Deum esse, qui est in cælo, similiter animam eius beatam esse, & Deo frui. Veniet ergo minister me sequens, ad fruendum diuinitate mea, qua ego fruor. Si sequendus est Christus, igitur non licet se occidere. Christus enim mortem illatam passus est sponte, ipse vero sibi mortem non intulit. Vti igitur diximus, Circumcelliones hæc verba condemnant.

Si quis mihi ministrauerit, honorificauit eum Pater meus.

OMira clementia, & humilitas Saluatoris nostri. Ne enim dedignaretur aliquis vocem audire ministerij. *Si quis mihi ministrauerit*, post quam dixit, qui me sequitur, illuc perueniet, vbi ego sum, verbum ministrandi repetit, & quod in eo offendere aures poterat, remouet. ac si diceret: dixi vobis: Si quis mihi ministrat. Non humile, & abiectum vobis hoc verbum videatur: quia qui mihi ministrat, a Patre meo, qui Deus est, honorificabitur. Si non vile, sed gloriosum est a Deo Patre honorificari, nec vile profecto, sed gloriosum valde, & honorificum est mihi ministrare. Honorat Deus ministros Christi, dum eos facit honorabiles, & in eam prouehit dignitatem, & altitudinem, vt honorificentur ab hominibus, & Angelis. Perpende in quantum honorem, & gloriam Apostoli sunt prouecti, vt piscatores, & humiles cum essent, ipsorum nunc imaginibus, & reliquijs Reges, & Principes genua flectant: dici non potest quanto honore in cælis, ab Angelis afficiantur, quàm honorifice a Deo ipso tractentur, quos filiorum sibi charissimorum, & nomine, & hereditate cumulauit: vt verum illud sit Ps. 138. Nimis honorificati sunt amici tui Deus.

Nunc anima mea turbata est.

Quo modo anima Christi turbata est.

HOrum & sequentium verborum connexio, & sensus maxime sunt considerandi. In cuius gratiam sciendum, horum Gentilium aduentum duo significasse, & repræsentasse Christo: vnum, gentium vocationem, & conuersionem ad fidem eius: alterum mortem ipsius imminentem, post quam erant vocandæ, & venturæ gentes. Occasione igitur aduentus, & repræsentationis huiusmodi,

huiusmodi, Dominus duo etiam effecit. Vnum est de fructu isto futuro per mortem suam tractare: & hoc verbis præcedentibus fecit. Alterum est ad mortis suæ, & passionis iam imminentis considerationem se conuertere: & hoc nunc Ioannes describit. Præ desiderio autem subeundi mortem, per quam tot, ac tanti ferendi erant fructus, modo quodam eam præuenit excitans in se timorem, & horrorem ipsius, vt vel sic iam pati incipiat. Turbat ergo se timore mortis, & passionis: & turbatus verba hæc, & quæ sequuntur, pronunciat: *Nunc turbata est anima mea*. ac si diceret: Isti gentiles mihi suo aduentu mortem meam proximam prænunciant, & significant: idcirco nunc turbata est anima mea. Occasione ergo Gentilium eum videre cupientium, mortis, & passionis imminentis cõsiderationem assumit, seq. timore, & horrore turbat, & hoc præ nimio amore, & desiderio nostræ salutis, & gentium vocationis, velut pati, & mori gestiens. Hæc est connexio, & sensus verborum. Damascenus. lib. 3. de fide cap. 23. illud aduerbium, *Nunc*, significare affirmat voluntarias, & spontaneas Christi propassiones, ac si diceret. *Nunc*, quando volo, *Anima mea turbata est*.

Et quid dicam? Pater salnifica me ex hac hora, sed propterea veni in horam hanc: Pater clarifica nomen tuum.

In Christo voluntas naturalis, & deliberata quo modo se habuerint.

VErba sunt ista Christi hominis timore, & turbatione, quam ipse voluntarie, & sponte assumpsit, commoti: indigent autem declaratione. Sciendum igitur, Christum præter diuinam, etiam humanam habuisse volũtatem, vt multa loca scripturæ, & ratio ipsa demonstrant. Humana autem voluntas, quam vt homo habebat, in naturalem, & indeliberatam diuiditur: non quòd hæ duæ sint voluntates cum vna sit potentia, seu facultas, sicut vnus est intellectus: sed ratione diuersorum obiectorum, modo naturalem, modo deliberatam appellamus. Naturalis quidem voluntas dicitur, quæ fertur in rem aliquam secundum se ipsam consideratam: deliberata vero, quæ fertur in rem non solam, sed cum circumstantijs suis per intellectum propositam: quod exemplo declaro. Mors ipsa, & passio considerari dupliciter potest. Vno modo vt mors, & passio est, & sic habet rationem mali: est enim quoddam pœnæ malum, nec secundum se appetibile est. Voluntas igitur, quæ in hanc rem sic consideratam fertur naturalis dicitur: & quia in hac consideratione mors quoddam est malum, voluntas auersatur mortem, & renuit eam. Potest iterum considerari apposita circumstantia, nempe esse hanc mortem secundum diuinam voluntatem, eãq. mũdi esse redemptionem, & hac ratione habet rationem boni, & voluntas eam acceptat. Illa dicitur voluntas naturalis, hæc deliberata, sæpeq contingit, vt quæ nolumus voluntate naturali, velimus voluntate deliberata. Christus igitur, vt in affectu suo non tantum sensitiuo, sed etiam rationali pateretur, & timorem, pauorem, tristitiam propter nos in se excitaret, vtebatur hac voluntate naturali: id est, sibi proponebat res eas, quæ timoris, & tristitiæ causę, & obiecta erãt, & hac ratione contristabatur, pauebat, & timebat. Vt autem Patri se conformaret, deliberata vtebatur, sicq. volebat, & prosequebatur, quæ naturali voluntate auersabatur: hanc autem luctam, & agoniam in se ipso exercebat propter nos. Verba igitur præsentia sunt ipsius hominis positi in hac agonia: turbat se timore & dicit, *Quid dicam?* verbum est hominis positi inter duas voluntates in contrarias partes tendentes: naturali enim voluntate mortem auersabatur: at deliberata acceptabat. *Quid dicam?* id est, hęret anima mea hinc inde agitata: *Pater salnifica me ex hac hora*, vox est ex naturali volũtate procedens qua mortem, & passionem horribilem in se consideratam auersabatur, & timebat: idcirco petit a Patre liberari a morte. Saluum in quit me fac, ne in hanc horam veniam, at voluntas deliberata in aliam trahit partem: proponit enim ratio, mortem

tem hanc assumptam esse pro humana salute, & missum esse a Patre, vt morte sua saluet mundum: *Propterea*, inquit, *veni in horam hanc*, id est mors hęc redemptio est hominum, ad hoc veni, & missus sum a Patre. Sequitur voluntas deliberata: *Pater clarifica nomen tuum*, id est: mortem accepto, mori volo, pati placet. *Clarifica nomen tuum*, in morte & passione mea, quam libens subeo: ostende me esse filium tuum, sicut ante mortem innumeris, & mirandis tuę potentię operibus clarificasti. Hanc clarificationem petit non propter se, sed propter nos: quorum salus est ipsius clarificatio, vt innotescat nobis nomen eius. Hic est sensus legitimus.

ANNOTATIO VIII.

Reiicitur quorundam expositio.

THeophylactus aliter exponere superiora verba videtur, quæ expositio aliquibus placet hoc tempore, nempe vt Christus in timore positus proferat hæc verba, sitq. sensus: Quid dicam dicamne Pater saluifica me ex hac hora? minime: nam propterea veni in horam hanc.

Sed huic expositioni multa obstant. Primo nam ipsi legunt per interrogationem verba: *Saluifica me ex hac hora?* quæ tamen omnes textus Græci, & Latini sine B interrogatione habent. Secundo, quia falsum efficiunt sensum, nempe, minime dicam saluifica me ex hac hora: immo dixit: Transeat a me calix iste. & ea voluntate cui timorem incutiebat, non acceptabat mortem, nec mori volebat. Constat autem in præsenti de ea voluntate habere sermonem: nam turbatus, & timens hæc priora verba pronunciat. Tertio, quia verba in hoc sensu non connectuntur apte: nō enim dicendum erat *Sed propterea veni*, sed, quia propterea veni in horam hanc. Quarto, quia hæc expositio non exprimit, quod vere erat in Christo, quando huiusmodi sibi propassiones excitabat, nempe actus voluntatis naturalis, & actus voluntatis deliberatæ, sequentes duas intellectus considerationes, nempe obiecti nudi, & obiecti circumstantijs coniuncti, vti in commētario explicuimus. Idcirco eam esse puto legitimam expositionem, quam Chrysost. homilia. 66. & Euthymius secuti sunt, quamuis non ita eam illustrauerint, vti nos fecimus. Eadem etiam est expositio Aug. tract. 52. quamuis connexio, quam Chrysost. & Aug. adferunt, non sit eadem cum ea, quam in commentario proposuimus, hæc tamen diuersitas non tollit sensus identitatem. Connexionem autem nostram legitimam esse putamus.

ANNOTATIO IX.

A VIdes hic duplicem deprecationē, vnā de vitanda morte verbis illis expressam: *Saluifica me ex hac hora*, alteram de experenda verbis sequentibus significatam: *Clarifica nomen tuum*, vtraque repetita est in horto. Luc. 22. Transfer calicem hunc a me, veruntamen non mea, sed tua voluntas fiat. Vtraque etiam est voluntatis humanæ, sed prior ratione affectus naturalis, posterior ratione voluntatis deliberatæ. Illa conditionalis, *si vis*, inquit: hæc absoluta, *Non*, inquit, *mea sed tua voluntas fiat*. Velle enim voluntatem Patris fieri, humanæ fuit voluntatis, sed deliberatæ. Idcirco ratione huius est exauditus, nō ratione illius: quia etiamsi petierit calicem transferri a se, sub conditione tamen petijt, & Patris voluntatem absolute fieri voluit, & rogauit. Propterea responsum est a Patre: *Et clarificaui, &* C *iterum clarificabo*. quæ responsio facta est deprecationi procedenti a voluntate deliberata.

Hinc facile est locum Pauli ad Hebr. 5. intelligere, loquens enim de Christo ait: Qui in diebus carnis suæ preces, supplicationesq. ad eum qui posset eum saluum facere a morte, cum clamore, & lacrymis offerens, exauditus est pro sua reuerentia. Preces, & supplicationes hæ sunt, quas & ratione naturalis affectus, & humanæ seu deliberatæ voluntatis effudit. non est autē exauditus ea parte, qua mortem effugiebat, quod voluntate naturali petebat: sed qua parte expetebat mortem, fieriq. Patris voluntatem volebat, quod ex deliberata voluntate procedebat. hoc est, quod dicitur exauditus est pro sua reuerentia, id est pro voluntate, qua Patrem reueritus est, eiusq. voluntatem fieri rogauit, & voluit. Fuit enim maxima erga Patrem reuerentia, mortem, quam naturalis

A salis volūtas summopere detestabatur, acceptare, pro voluntate Patris. Hic est sensus huius loci Pauli, quem ante nos protulit Photius apud Oecumenium in catena huius epistolæ: scio alios aliter exponere.

Ex ijs facile est respondere ad id, quod supra cap. 11. proposuimus, & in hunc locum remisimus, nimirū, qua ratione Chri-

Explicatur locus Ioannis. stus ibi dicat, *Scio, quia semper me audis*, cū non fuerit exauditus in oratione translationis calicis. Respondeo Christū exau- B ditum fuisse in omnibus, quæ absolute petijt, non autem est exauditus in trāslatione calicis: quia non absolute petijt, immo petijt non exaudiri, sed patris voluntatem fieri. Vere ergo in omnibus exauditus est, etiam in illa translatione calicis: quia petijt eam sub conditione voluntatis paternæ, quæ voluntas nō fuit. Rursus petijt nō exaudiri ratione affectus naturalis, sed pro voluntate deliberata, quæ erat conformis paternæ voluntati.

Quo modo autem petierit cum conditione, qui nihil ignorabat, alterius est loci discutere. Errarunt enim hæretici antiqui C

Impugnantur hæretici antiqui. ansam, & occasionem ex hoc accipientes impugnandi veritatem: cōtra quos Amb. lib. 2. de fide. c. 3. Basi. lib. 4. contra Euno. Aug. Epist. 121. cap. 14. docte respondērūt. Hoc vnum adiungam ijs, quę dixi, nempe Psalm. 21. prædictum esse, Christum non exaudiendum ratione humani & naturalis affectus: Clamabo, inquit, & non exaudies, & non ad insipientiam mihi. Quasi D diceret: clamo & peto, quæ exaudiri nolo, quia clamo naturali affectu: deliberata autem voluntate volo Patris voluntatem fieri, ideo non est ad insipiētiam mihi. Sic septuaginta hoc verterūt, licet in Hebræo aliter nunc legatur: hunc locū Psalmi Iustinus in dialogo cū Trypho. de hac Christi oratione & petitione interpretatur.

Quare Christus petijt calicem a se transferri. Non est autem silentio prætereundum, quare Dominus affectu & voluntate hac naturali mortem vitare petierit. Commu- E nis quidem doctrina, & vera est: quia mortem ipsam tamquam malum quoddam, & acerbissimam pœnam, vt vere erat, considerabat. Hæc enim mali consideratio timorem, & tristitiam naturali affectui inducebat, sicq. voluntas effugiebat, & auersabatur. Vltra hanc communem doctrinā, est alia interpretatio, quam adfert Orig. lib. 2. contra Celsum, exponēs enim illud Luc. 22. Transfer a me calicem, quod simile est huic: *Saluifica me ex hora hac*, sic inquit: Nō me fugit alia quoque interpretatio huiusmodi, quòd videns Saluator, qualia populus, & Hierusalem patientur in vindictam, a Iudæis perpetrati contra se facinoris, non ob aliud, quā propter benevolentiam, qua populum illum prosequebatur, voluit vitare futuram passionē, dicens: Transfer a me calicem. quasi diceret: quandoquidem propter a me eorum supplicij calicem tota gens a te deferetur, precor Pater, si fieri potest, vt trāseat a me calix hic, ne populus meus propter audax in me facinus, a te deferatur. Hæc Origenes. non est hoc improbabile. Dominus enim potuit vltra mortis acerbitatem, hoc quoque considerare, quo se affligeret, quodque naturalis affectus auersaretur. Idq. confirmare possumus eo, quòd paulo ante hanc populi vindictam etiam obortis lacrymis deplorauerat, quando Luc. 19. videns ciuitatem fleuit super eam: & quando crucem baiulans Luc. 23. filias Hierusalem huius tantæ futuræ calamitatis admonuit: quippe qui nimium de ea dolebat. In huius confirmationem facit, quod Greg. Naz. Apolo. 1. & Hierony. Ion. 1. de Iona adnotarunt. Hic enim a prædicatio- Quare Ionas fugit. ne Niniuitarum gentilium fugiebat, quia reuelante Domino populi reprobationem, gentiumq. conuersionem significari sciebat. Dolebat autem, vt dicit Hieronymus, non quidem gentium saluti inuidens, sed populum suum perire nolens, fugiebatq. tantum malum in ipso significari. Hæc de Iona prædicti doctores tradunt, quod proposito præsenti non est dissimile. Ionas enim figuram mortis Christi gerebat, qui etiam in se præsignauit dolorem hunc, & affectus naturalis auersionem, qua Christus mortem, ne populus ita periret, auersabatur, & refugiebat: qua de causa dixit, & petijt: Transfer a me calicē, & *Saluifica me ex hora hac*, vltra causam a principio expositā, nempe passionis suæ acerbitatē.

Venit ergo vox de cælo, dicens.

COMMENTARIVS.

NE audientes verba hominis turbati, & timentis, quamuis suam voluntatem diuino beneplacito conformantis errorem conciperent, merumq. hominē ceteris similem existimarent: vox opportune de cælo venit Patris dicentis, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

confirmantis, quod petebat, nempe clarificationem. Et attende diligenter, si solum consideres, quod petebat Christus, & quod responsum ei est, diuinitas Christi probari non videtur: nam homo merus petere potuit a Deo clarificationem, & vocem audire exaudientis. At dum Christus in sua petitione Patrem appellat, & a Patre exaudiri petit, responsio non solum indicat exauditum esse, sed esse Patrem, qui respondebat, & ipsum esse filium, qui Deum patrem vocabat. Nemo enim respondet alteri, nomine alieno vocatus: at Deus tamquam pater vocatus, respondet. Pater igitur erat, & est. Semper ergo Christus humilibus admiscet diuina, ne verbis hominis occultetur Deus. est autem particula *Ergo*, notanda: indicat enim consecutionem quandam, nempe quia filius petijt a Patre clarificari, idcirco vox de cælo venit significans clarificationem: In textu Græco non legitur illud, *Dicens*.

Et clarificaui & iterum clarificabo.

SIcut ante mortem, & passionem clarificaui, nempe dum operibus potentiæ, & virtutis diuinæ (inquit Pater) ostendi te esse filium, ita etiam in morte clarificabo. Quod factum est, tum in ipsa morte, in qua signa miranda facta sunt in sole, & terræ tremore, lapidum concussione, veli scissione, & alijs, quibus multi commoti reuertebantur, & filium Dei confitebantur: tum etiam post mortem. Nam suscitauit eum Pater post triduum glorioſum, & immortalem: innumeraq. postea sunt facta filium esse Dei testificantia: idcirco dicit Pater, *Et clarificaui, & clarificabo iterum*.

ANNOTATIO X.

Quo modo clarificatus sit Christus a Patre.

CLarificatio est manifestatio quædam A honorifica. Pater autem in Christo nomē suum clarificasse dicitur, quia se esse Patrem, illumq. filium suum esse, operibus diuinitatis suæ declarauit. Superius autem diximus Christum, quę diuinitatis suæ sunt, sæpe tribuere Patri, aperuimusq. causas, propter quas id sit factum. Clarificatio autem, quā his verbis exprimit Pater, & quam in præcedentibus petit filius, ea esse videtur, quæ in morte effecta est, quando signis multis, & miris eum, qui in cruce moriebatur, filium Dei esse ostendit. & sic interpretatur Euthy. At Chrys. hom. 66. exponit de his signis, & virtutibus, quæ factæ sunt post resurrectionē, per quas mundo manifestatum est nomen Patris, & Filij. Verius tamen exponemus, si de vtraque claritate intelligamus: petit enim, vt in morte clarificetur, & post mortē per resurrectionē, & alia multa, quibus gentibus, & populis nomen Dei innotuit in Christo, & per Christum. Et responsum accepit: clarificabo iterū, sicut & prius clarificaui. Expositionē hāc id persuader, quia ista verba, gentilium occasione dicta sunt, quibus nomē Patris etiā clarificari petit, quod post mortē factū est. Cū igitur & de morte, & de gentibus sit hic sermo, vtriusque clarificationis mentio videtur facta.

Turba ergo, quæ stabat, & audierat, dicebat, tonitruum esse factum: alij autem dicebant: Angelus ei locutus est.

COMMENTARIVS.

TVrba non omnis vocem distincte percepit: quidam enim sonitum magnum, tantum audierunt, idcirco tonitruum esse existimarunt. Alij distingentes Angelum ei locutum esse putarunt: in scriptura namque legerant, Angelos Prophetis locutos esse. Particula *Ergo*, consecutionem indicat: quia vox de cælo venit, idcirco quidam de turba tonitruum esse, alij vero Angelum locutum arbitrati sunt. Ex hoc contextu deducimus, quando Christo relatum est a duobus discipulis adesse gentiles, vt viderent eum, non eum fuisse in loco manifesto, vt videri ab omnibus posset: tamen egressum esse foras, vocemq. de cælo

cælo tunc emissam. Argumēto id est, quod sequitur turbis enim dixit: Non propter me hæc vox venit.

Respondit Iesus, & dixit: Non propter me hæc vox venit, sed propter vos.

BReuissimis verbis vtrumque turbæ errorem remouet: dum enim vocem affirmat, tonitruum fuisse negat: dum non propter se venisse docet, sed propter eos, Angelum esse, qui ei locutus sit, inficiatur. Non enim, inquit, Angelo ego indigeo, qui mihi aliqua nunciet, qui omnia noui: non venit propter me, sicut veniebat propter Prophetas, ad annunciandum eis, quæ Deus volebat. At *Hæc vox non propter me venit, sed propter vos*, vt me esse Dei filium, & de cælo descendisse credatis. Ita Chrysostomus hom. 66. exponit, & recte nec Christus pluribus errorem remouet illorum, qui Angelum esse arbitrati sunt, satis esse iudicans, si modo credant se esse de cælo, & quæ facit, ex voluntate Dei facere, testimoniumq. de cælo accipere. Turba enim rudis, capax non erat tunc altioris doctrinæ. Verba tamen, quæ subiungit illum esse supra hominem indicant: multa autem facta sunt, quæ etiamsi, quando efficiebantur parum vtilitatis afferre videbantur: tamen postea ad fidem declarandam, & confirmandam maximum apportarunt emolumentum.

Nunc iudicium est mundi.

Primum opus, quo clarificatus est Christus.

EXponit Dominus hanc clarificationem suam futuram per mortem, & passionem, quæ in tribus claris, & illustribus operibus consistit, quorum vnum his verbis exprimitur: *Nunc*, inquit, *Iudicium est mundi*, id est: adest iam tempus, quando morte, & passione mea ferenda est sententia pro mundo contra dæmonem, & iusto iudicio eripiendus homo, qui traditus prius fuerat dęmonis potestati, ab ipsius dominio, & subiectione, & imperio: qua liberatione ego a Patre clarificandus sum, dum mundus me suum agnoscet liberatorem, & saluatorem. Exactiorē leges in annotationibus duabus sequētibus declarationem.

ANNOTATIO XI.

Quo modo mundus iudicatus sit.

VT autem, quod sit hoc iudicium, exacte manifestemus, sunt aliqua annotanda. Primo ex Augustino lib. 3. de lib. arbitr. cap. 10. vbi docet, quia homo a dæmone vinci se permisit, iuste a Deo ipsius dæmonis potestati traditum, & eius subditum esse imperio, ac dominio. Fit autem potestas hæc dæmonis per peccatū in homines tanta, vt nemo hominum proprijs viribus se a peccato, in quod dæmon eos detrusit, valeat liberare: nec eius tentationibus in peccatum nouum impellentibus in vniuersum eripere: nec mortem, in quā per peccatum coniecit, superare. Hac ratione propter peccatum regnabat dæmon in hominibus iusto Dei iudicio.

Explicatur doctrina Augustini, & Gregorij.

Non autem hæc verba Augustini dicētis, iuste traditum esse hominem dæmoni, sic sunt intelligenda, vt iustitiam, aut ius habuisse dæmonem in hominem ex se ipso existimemus: nō enim habuit ex se, sed quia Deus iuste hominem ei tradidit, & potestatem in hominē permisit. Quemadmodum cum iudex propter crimen hominis tradit eum tortori, tortor ex se ius non habet in reum, sed iudex iuste illum tradit, & ex iudicis potestate tortor habet potestatem reum puniendi. Qua ratione etiā intelligendus est Greg. lib. 18. Mora. c. 3. dicens: potestatem dæmonis in hominem iustam esse, voluntatem tamen iniustā, nimirū, quia mala intentione punit hominem, quē Deus iuste ei tradidit puniendū.

Secundo annotādum est ex eodem Augustino eodem loco, & lib. 13. Trinitatis cap. 12. & 13. & Leone ser. 5. de passione Domini, ac Greg. lib. 17. Mora. c. 18. potuisse Deum liberare hominē ab hac dęmonis potestate, & imperio sua virtute, & potētia, intellige sine vlla iniustitia in dæmonem commissa. Sicut & Princeps post traditum reum tortori puniendum, nulla tortori facta iniuria, aut iniustitia liberare potest, & absoluere reum: tamen noluisse hac virtute & potentia vti: sed voluit potius agere rem via, & ratione iustitię. Perinde ac si dæmon propriam iustitiam in hominem habuisset, & iuste hominem suo

Universidad de Deusto
Biblioteca

subdidisset imperio. Vt autem hoc fieret, homo factus est: & Christus homo factus, via & ratione iustitiæ mundum liberare de manibus, & potestate dæmonis cõtẽdit. Tertio est annotandum ex eisdem Doctoribus citatis hanc iustitiam, & causam in hoc esse positam: propter peccatũ enim Deus dæmonis potestati hominem tradidit, donec autem in peccatores sæuit dæmon, diuinæ huius iustitiæ limites non trãsgreditur. At venit filius Dei homo factus, liber ab omni peccato, plenus innocentia, dæmoni non subditus: dæmon vero suæ concessæ potestatis terminum inique transilijt. Sæuijt enim in Christũ tentando, occidere procurando, quasi vnus esset de ijs, qui maxime sibi subditi erant, propterea dæmon damnatione factus est dignus. Causa igitur coram supremo agitur Deo: Christus homo ex parte vna, innocens, immunis ab omni peccato, dæmonis potestati non subditus: ex altera parte dæmon nullam in eum potestatem habens, tamen iniuste opprimens, tentans, occidens, & vt reum, iniquumq. ac sceleratum puniens. Propterea sententia fertur a Deo contra dæmonem: ea autem est, vt qui manum immisit iniquè in eum, qui ipsius dominij non erat, dominio priuetur eorum, quos prius sub se habebat, sicq. iusto iudicio homo eripitur a dæmonis potestate per Christum, ferente sententiam Deo contra dæmonem.

Qualis sententia contra diabolum.

Ex his liquidus est sensus verborum. *Nunc*, inquit, *iudicium est mundi*: hominẽ enim mundum vocat. Iudicium mundi vocat sententiam iustam, quæ ferenda erat a Deo, quo mundus liberaretur, & eriperetur a dæmonis potestate: non propter iustitiam, & innocentiam mundi, quia reus erat: sed propter Christi iustitiã, & innocentiam, qui sibi mũdum de dæmonis dominio ereptum applicuit, & iuri suo restituit, & tamquam ad rem iam suam pertinentem illuminare, cõuertere, & attrahere disposuit. Mora igitur Christi est, per quã iudiciũ hoc est factũ, & omne ereptũ est dæmoni in hominẽ dominiũ: qui enim ipsi adhærent, non necessitate, sed voluntate subijciuntur, cum in Christo liberationẽ habeant. & hic est legitimus sensus.

A

ANNOTATIO XII.

Exposiciones Augustini, & Chrysostomi expendunt.

AVg. tra. 52. hoc iudiciũ liberationem redemptorum a dæmonis potestate interpretatur: quos enim Christus sua morte redemit, a dæmonis captiuitate, qua per peccatum captiui tenebantur, eripuit. Chry. autem ho. 66. & Euthy. iudiciũ hoc, punitionem dæmonis, & vltionem mundi esse affirmant: quia enim dæmon mortem Christo, cui non debebatur intulit, punitus est, punitioq. eius fuit vltio mundi: vltus enim est Christus mundum contra dæmonem, qui eum in peccatum detrusit, & per peccatum in mortem.

B

Hæc omnia vera sunt, tamen non exprimunt sententiæ proprietatem: nam liberatio fieri poterat ex potestate Dei, & nõ secundum ordinem iustitiæ, sed solius misericordiæ: at hæc liberatio, de qua hic loquitur Christus, est ex iustitia facta. Præterea, punitio effectus est iustitiæ: prius enim est iudicare secundũ iustitiã: nã ideo punitus est dæmon, quia iudicatus est secundũ iustitiam. Idcirco vera, & legitima expositio mihi visa est, vt iudicium mundi dicatur sententia, quam tulit Deus secundum suam iustitiam contra dæmonem: liberando mundum, seu priuãdo dæmonẽ dominio, quod exercebat in mundo propter iniustitiam, quam cõtra Christum commisit, vt in commentario expositum est.

C

Nunc princeps huius mundi eijcietur foras.

COMMENTARIVS.

secundum ipsum, quo glorificatus est Christ⁹.

QVid ex supradicto iudicio prouenire debebat, explicat, & hoc est alterum opus quo Christus est clarificandus a Patre. Sensus est, Ex hoc mundi iudicio, *Nunc*, id est, mea iam imminente morte, futuro, fiet, vt *Princeps mundi huius*, diabolus, qui sub suo dominio, & principatu mundum detinebat, eo priuetur, & mundus eripiatur, & in pristinam libertatem, quam ante peccatum habuit, restituatur: vt valeat iam Deo, non autem principi mundi inseruire. Hoc est principem eijci foras. Quis sit hic principatus diaboli, & quo modo sit eo priuatus, in annotatione proxima explicuimus. Nomine mundi omnem hominem intellige: quantum enim est ex parte peccati Adæ, omnes sub diaboli potestate, & principatu fuerunt: nemoq. potuit, nec a peccato se liberare: nec diabolo tentanti resistere: nec mortẽ, in quam diaboli inuidia inciderat, superare. Christus morte sua hoc iugũ cõfregit: hũc principatũ destruxit, a tam misera seruitute mundũ eripuit. cetera in annotatione sequenti inuenies.

ANNO-

ANNOTATIO XIII.

De diaboli principatu.

PEr principem huius mundi diabolum significari omnes Doctores affirmant, hoc quippe nomine sæpe appellatus est. Ioã. 14. Venit Princeps huius mundi. Ioã. 16. Princeps huius mundi iã iudicatus est. Et in præsenti loco: *Princeps huius mundi eijcietur foras*. Quare autẽ dictus sit Princeps, & huius mundi, & quomodo sit foras eiectus, in his tribus exponendis non omnes sunt concordes.

A

Quare diabolus dictus sit princeps.

Quantum ad primum Cyril. lib. 10. in Ioan. cap. 40. duobus modis hunc explicat principatum. Vnus est, eum dici principẽ, quia homines errantes, & decepti illum tamquam principem coluerunt, & venerati sunt: iuxta illud Psal. 95. Dij gentium dæmonia. Cum enim diabolus per superbiam principatum appeteret, nec in cælo habere posset, eum in terra quæsiuit, vt dicit Gregor. Nazian. in orat. de calamitatibus animæ suę. Quem enim principatũ & excellentiam vere non habebat, fictam saltem, & in opinione hominũ præ superbia assequi studuit, & ideo totum orbem idolatria, & falsis cultibus, ac superstitionibus replenit. & hic est eius principatus. Alter modus, quo princeps dictus est, prouenit ratione peccati. & hunc amplectitur Aug. lib. de Agone Christiano c. 3. & Basi. hom. Quod Deus nõ sit auctor malorum. & hic est verus modus exponendi hunc principatum, atque his sententijs Euangelicis accommodatus.

B

Duo in principatu sunt potestas, & finis.

Pro cuius explicatione, licet iam superius multa dicta sint, id adnotandum superest in principatu duo considerari. Vnũ est finis, quem Princeps intendit: alterum potestas perducendi ad finem eos, quorũ princeps est. Finis diaboli est, homines a Deo auertere per peccatum. Potestas autem est, qua eos tentat, inducit, & pertrahit ad peccandum. Ante redemptionis quidem gratiam, propter primi parentis peccatum, homines erãt sub dæmonis potestate, ita vt eos in peccata pertraheret, uoq. fini consentire faceret, cui nemo eorum resistere, nec se a peccato eripere valuit: hoc enim virtutis est Christi, per quã principatus diaboli destructus est. Quantũ autem est ex parte peccati primi hominis, nemo est nec fuit, qui hanc diaboli potestatem vincere potuerit. Hic est igitur principatus diaboli, & propter hoc dictus est princeps.

C

Quare diabolus huius mũdi princeps dictus est.

Quantum ad secundum, nempe cur huius mundi Princeps dictus sit, respondit Basil. hom. Quod Deus non sit auctor ma-

D

Hæresis antiqua resistatur.

Cauenda est autem hæresis antiqua asserentium, diabolum dici principem huius mundi, quia vere est Dominus & factor harum rerum sensibilium. Quę hæresis fuit Carpocratis, vt refert Irenæus lib. 3. cap. 24. idemq. affirmarunt Manichæi, vt scribit Aug. lib. de hæresi. cap. 46. vanissima est, & blasphema horum doctrina, quam satis aperte confutat illud Ioan. 1. Omnia per ipsum facta sunt. Et illud Psal. 94. Ipsius est mare, & ipse fecit illud, & aridam fundauerunt manus eius.

E

Quo modo diabolus sit principatu priuatus.

Quantum ad tertium, nempe quo modo foras sit hic princeps eiectus, Auguſt. act. 52.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tract.52.& Grego.lib.17.Mora.cap.10.sic exponunt nempe diabolum eijciendũ de cordibus fidelium, ne animas per peccatũ possideat, sed tantũ exterius tentet. Hæc expositio nec satis aperta, nec perfecta videtur: ideo in huius rei declaratione aduerte, eijci diabolum seu principem huius mundi foras non aliud esse, quam principatu suo, quem in homines propter peccatum exercebat, priuari, & spoliari. Duo autem in principatu considerari possunt, nẽpe, potestas, & possessio. Sũt enim hæc valde distincta. Contingit enim aliquem possidere Regnum non suum, tuncq. hic possessionem non autem potestatem habet: ille autem, qui Dominus est, potestatẽ habet, non possessionem. Priuari ergo principatu euenit quando vtrumque, aut vnum illorum aufertur. Per Christi ergo aduentum diabolus fuit toto suo principatu priuatus quantũ ad potestatem, quam in homines ratione peccati obtinebat, non solũ respectu fidelium & iustorũ, qui in Christo adhærent, sed respectu omnium etiam peccatorum, & infidelium. Nam per Christum facta est libertas, & potestas cuilibet peccatori & infideli a peccati statu emergendi, & diaboli tentationi resistendi, ipsumq. vincendi, non vt ante, nempe secluſa gratia redemptionis, quando necessario sub peccato tenebatur, & in peccatũ trahebatur. Vnde per Christum, iugum, & seruitus, & dæmonis potestas fracta, & ablata sunt: & quantum est ex parte Christi, omnes liberati sũt, & erepti a dæmonis principatu. Sicut si quis supremus Princeps absolueret subditos, & vasallos alterius inferioris Principis a iuramento, & obligatione subiectionis, diceretur vere potestatem Principis inferioris destruere, & priuare eum principatu, forasq. eijcere, quantum ad dominium, & potestatẽ: quamuis multi illorum manere vellent sub eo, quia iam non ex necessitate, nec ex subiectionis obligatione, sed spontanee illi manerent. Sic Christus diaboli principatum destruxit, & foras eum misit, quantum ad potestatis rationem. Non ergo iam homines sub iugo peccati sunt, nisi qui volunt, cũ a Christo virtus & gratia liberationis volentibus sit oblata. At quantum ad possessionem non est penitus foras emissus & eiectus: quia multi adhuc manent, & manebunt sub peccato, & infidelitate, quia volunt: noluit enim Deus inuitos liberare. Hinc est, quod regnũ diaboli non est destructum quantum ad possessionem omnino. Est tamen magna ex parte, etiã quantum ad possessionem, suo principatu diabolus priuatus & eiectus per Christi aduentum: nam fere orbem totum possidebat idolatria & cultu diaboli per totũ orbem grassante. At per Christi aduentũ, regna plurima & prouinciæ, eiecta idolatria & impio cultu, Christi religionem cõplexæ sunt; in quibus & quantum ad potestatem, & quantum ad possessionem eiectus est foras diabolus, & quotidie eijcitur, & eijcietur. quod si in his diabolus aliquam exercet potestatem tentandi, & inducendi ad peccatum, iustos enim etiam tentat, hic profecto non est principatus, sed seruitus diaboli. Ipse enim inseruit iustis, & exercet eos, dum tentat; dumq. occasionem subministrat maioris meriti, & coronæ. De quare legendus est Ambr. lib. 1. de pœniten. cap. 13. quod si aliquos ruere facit, nec id est potestatis, & principatus, sed voluntatis hominis illi cedentis: per redemptionis enim gratiam instructus erat, vt non succumberet.

Quare in Christi aduentu diabolus dicat̃ fit a suo principatu expulsus.

Vnum his posset aliquis obijcere, quod erit ad maiorem huius rei declarationem. Nonne ante aduentum Christi hæc dæmonis potestas destructa fuit, cum fuerint multi iusti & sancti homines, cur dictum est igitur: *Nunc princeps eijcietur*, quasi nõ ante eiectus sit? Respondeo quotquot iusti fuerunt ante aduentum, propter Christi redẽptionem futuram tales facti sũt, & dæmonis potestas etiam a mundi principio fuit destructa, propter Christũ venturum; dicitur tamen eiectus diabolus nunc in aduentu & morte Christi, vt significetur ipsum Christum esse causam veram, propter quam illius potestas destrui incœpit. rursus quia quãtum ad possessionem multo latius & efficacius erat eijciendus diabolus per prædicationem Euangelij propagandam per totum mundum, & per vberiorem gratiam omnibus offerendam, & impartiendam post Christi aduentum.

Et ego, si exaltatus fuero a terra, omnia traham ad meipsum.

COMMENTARIVS.

Tertium opus, quo clarificandus est Christus.

HOc est tertium opus, quo clarificandus est Christus. & est sensus, diabolo per iudicium eiecto, & a suo principatu expulso, ego traham ad me omnes, & mundum ipsum in meam potestatem, & principatum conuertam, vt iam non ille,

ille, sed ego sim huius mundi princeps. Matth. 12. quomodo potest quis intrare in domum fortis, & vasa eius diripere, nisi prius alligauerit fortem, & tunc domum eius diripiet? hoc autem fiet, si exaltatus fuero, id est quando in cruce moriar: morte enim mea hic principatus accedet mihi. Isa. 9. Factus est principatus eius super humerum eius. Christi ergo morte & iudicium mundi, & eiectio diaboli, & tractio mundi ad ipsum Christum simul facta sunt. Ordo inter hæc est, non temporis, sed causæ & effectus. Ex morte enim processit iudicium: ex iudicio dæmonis expulsio: ex hac vero mundi ad Christum attractio.

ANNOTATIO XIV.

Quomodo Christus exaltatus, omnia ad se traxerit.

PArticula *Si*, Græce ἐὰν non conditionem, sed tẽpus significare loco, *Cum*, seu, *Quando*, notat Aug. tract. 52. immo Cypria. in expositione Symboli ibi (resurrexit a mortuis) & Ambro. serm. 12. in Psal. 118. legunt, *Cum exaltatus fuero*. Eadem particula *Si*, etiam aliud significat, nẽpe causam: mors enim quædam fuit causa, per quam, & propter quã ad se traxit omnia. Quantum autem ad rem pertinet, nõ est paruæ difficultatis verum & legitimum sensũ attingere huius sententiæ, *Omnia trahã ad me ipsũ*: dubiũ enim est, quæ sit ista tractio, & quomodo sit generalis omnium.

Senserunt antiqui Patres hanc difficultatem, & varie soluerũt. Primo loco Iustinus in explicat. quæstio. genti. respo. 29. Si omnes, inquit, ad se tracturũ Dominus Christus, postea quã exaltatus esset, promisit, cur non omnes ad fidem eius confugerunt? Respondet sic: ex fine suo omnis sermo iudicatur, finis autem huius verbi, omnes ad se esse tracturum, tunc aderit, cum omnem principatum, potestatem, & virtutem sustulerit. 1. Cor. 15. hæc Iustinus, qui hanc sententiã in fine sæculi implendam censet, quando iudicaturus veniet omnes.

Secundo loco Augustinus tract. 52. in Ioan. tres responsiones adhibet huic difficultati. Prima est, si legamus, *Omnia*, ita vt generalis hæc particula nõ ad personas sed ad integritatẽ partium referatur, nimirum non quod omnes traxerit homines, omnes partes hominis, nempe carnem, animam, & spiritum, seu mentem, omnia hæc tracturum se promittit. Altera responsio, est, si legamus *Omnes*, & ad personas referatur, tunc de prædestinatis censet intelligẽdum, quos omnes ad se trahet Christus, cui expositioni consentit Gregor. lib. 6. Epist. 15. & hom. 22. in Euange. Tertia est, si legamus *Omnes*, sed vox communis non ad singulas personas, sed personarum genera referatur, nimirum quia ex omni natione, sexu, statu, conditione personarum multi tracti sunt, quomodo illud dicimus, omne animal fuisse in arca Noe, quia ex qualibet specie fuerunt. Sic Augustinus huic difficultati satisfacere visus est.

Tertio loco Ambro. Epist. ad Rom. c. 1. aliter exponit dicens: *Omnia traham ad me*. id est, omniũ cognoscar Dominus. allegat illud Ioan. 8. & in simili sensu: Cum exaltaueritis filium hominis, tunc agnoscetis, quia ego sum.

Quarto loco idem Ambro. serm. 12. in Psal. 118. aliter exponit. Aduerte, inquit, quemadmodum trahar ad se, Pater volo vt vbi ego sum, & illi sint mecum. Ioann. 17. & ad latronem Luc. 19. Hodie mecum eris in Paradiso. Aduerte quomodo omnia trahar, exaltatus est in cruce, & totus credidit mundus. hæc Ambro. vt autem ex sequentibus eius verbis constat, mundũ totum appellat Iudæos, & Gentiles, quibus est Euangelium annunciatum: quamuis nõ singuli horum crediderint.

Quinto loco Leo serm. 13. de passione hanc vniuersitatẽ multo aliter interpretatur. Refert enim ad figuras, & prophetias sic dicens: Dicente Domino, *Cum exaltatus fuero, omnia traham ad me*, nihil legalium institutionũ, nihil propheticarũ, recedit figurarum, quod non totum in sacramenta Christi transierit: nobiscũ est signaculũ Circumcisionis, sanctificatio charismatum, consecratio Sacerdotum: nobiscũ puritas sacrificij, Baptismi veritas, honor templi, vt merito cessarint nuncij, postquã nunciata venerunt. hæc Leo. & in Serm. 8. de passione amplius dilatat hanc sententiam, nempe ad omnia etiam elementa, quę in Domini passione signa dederunt. Terra enim tremuit, sol obscuratus est, velũ templi scissum est. Extendit etiam ad totum mundum, qui fidem Christi recepit. Existimo hunc insignem Doctorem maximum fundamẽtum suæ expositionis fecisse, quia dictum est *Omnia*, & non *omnes*.

Sexto loco Cyprianus in expositione symboli in illo articulo: Resurrexit a mortuis, quamuis de generali voce huius sententiæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

tentiæ nihil dicat; tamen tractionem extēdit ad mortuos, sic dicens: Rediit victor a mortuis, inferni secum spolia trahens, eduxit eos, qui tenebantur a morte sicut & ipse prædixerat, vbi ait: *Cum exaltatus fuero a terra omnia ad me traham*. hæc Cyprianus, Chrys. & Euthy. tractionē de fide interpretantur. similiter Athana. in serm. de passione Domini. & Basil. hom. in Psal. 45. in illud: Exaltabor in gentibus, & exaltabor in terra, de generali vocabulo nihil dicūt. Hæc sunt, quæ antiqui Patres in explicandis his duobus, nempe tractione, & vniuersitate dixerunt: quos ex allegatis constat varios inter se fuisse.

Auctoris sententia.

Adiungam quæ mihi visa sunt probabiliora iuxta ea, quæ in commentario exposita sunt. Illud primum adnotandum est Græce non legi *Omnia*, sed *Omnes*, vt ad personas referatur, & quamuis legeretur *Omnia*, personas nihilominus, & homines significaret. Hanc enim phrasim scripturæ esse constat. Ioan. 6. Omne quod dat mihi Pater, ad me veniet. Ioan. 17. Omne quod dedisti ei, det eis vitā æternā, Ro. 11. Conclusit Deus omnia in infidelitate. Gala. 3. Conclusit scriptura omnia sub peccato. Quibus in locis certū est ad homines referri, ac si dictū esset: omnes homines cōclusit sub peccato, aut infidelitate. ita hoc loco *Trahā omnia*, id est, omnes homines ad me

Hoc supposito existimo hanc tractionē connexam esse cum eiectione seu expulsione principis huius mundi, eo enim ejecto, & priuato suo principatu mundus totus, nempe omnes homines, quibus diabolus dominabatur, transierunt in principatum, & Regnum Christi: tam credentes & boni, qui Christum secuti sunt, & diabolū deseruerunt, quam mali, & infideles, qui diabolo volentes adhæserūt. Omniū enim est Dominus & princeps Christus, quamuis qui diabolum sequūtur, sint velut subditi rebelles & inobedientes, non tamen propterea desinunt esse serui Christi, & ad ipsius iurisdictionem pertinere: quia omnium est redemptor, & omnium peccata in se punienda suscepit, omnibus libertatem, quantum est ex se obtinuit, & omnes tandem a morte reuocabuntur. 1. Corin. 15. Sicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Christo omnes viuificabūtur; propterea omnium erit Iudex, & omnis caro ad eum veniet. Nam omnis carnis Princeps est & Dominus: omnia ergo traxit morte sua, quia omnes homines de suo fecit principatu, & seruos sibi constituit, soluto pro eis pretio, & diabolo iudicato, damnato, & spoliato. De hac generali omnium comprehensione est illud Ioan. 17. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis; potestatem habet omnis carnis, id est, omnium hominum tamquam redemptor, princeps Dominus, & iudex eorum. Non enim malos punire, & bonos remunerari posset, nisi principatus eius generalis esset, & omnes ad se traxisset, & suos fecisset transferens ad se, quos diabolus sub suo principatu habebat. Sic est illa tractio, & generalis exponenda. Multos quidem, immo innumeros ex his traxit etiam ad se conuertendo & illuminando, & perficiendo, qui partes eius sequuntur, & amici ipsius sunt. Alios non sic traxit tamen traxit etiam eos, quia seruos sibi fecit, potestate veniendi ad se eis obtinuit, & denique ad suum tribunal omnes a morte ad vitā reuocatos iudicādos trahet. De qua generali tractione illud est Ioan. 5. Omnes, qui in monumentis sunt, audiunt vocem filij Dei, & procedent, qui bona fecerunt in resurrectionem vitæ, qui vero mala egerunt in resurrectionem iudicij. Omnes tamen audient vocem eius, quia omnes vocandi, omnes trahēdi, & iudicādi: sicut omnes redempti, omnes serui illius facti sunt. Hæc de huius sententiæ explicatione. Superest. vnum dubium, quod Iustinus & Chrysostomus locis citatis proponunt. Cū enim hanc sententiam exponerent de tractione ad fidem, opposuerūt, quod dictum est Ioā. 6. Nemo potest venire ad me, nisi Pater meus traxerit eū, dicentes: si Pater trahit, quomodo nūc dicit se tracturū? Respōdent esse vnā & eandē tractionē vtriusque, cū vna sit essētia, & virtus: quos enim trahit Pater, trahit etiā Filius, vnde nō sūt cōtraria hæc loca. Vera est solutio & doctrina.

Hoc autem dicebat significans, qua morte esset moriturus.

COMMENTARIVS.

EXplicat Euangelista verbum illud Christi, *Si exaltatus fuero*, dicitq. eo uerbo significare Dominum voluisse mortem crucis, quam subiturus erat; quod fecit Euangelista, vt ostenderet Christum præscisse omnia, nihilq. ei præter opinionem, & scientiam euenisse: sciebat enim se mortem & mortem crucis

crucis passurum, ne quis Paganus diceret: Si sciuisset talem mortem sibi inferendam, non se exposuisset, nec tradidisset illorum manibus: at non sic factum est. Sciebat enim se in cruce exaltandum.

ANNOTATIO XV.

Refutatur Celsus Iudæus.

CElsus, vt auctor est Orig. li. 2. con. eūdem, Christū imprudentiæ, aut impotentiæ arguebat, quòd præscius talia nō vitauerit. Si enim præsciuit, inquit, aut vitare potuit, aut nōsi potuit & nō vitauit, imprudens fuit: quod si nec impotēs, nec imprudēs fuit, cōsequitur nō præsciuisse, quæ passurus erat. At iste impius Iudæus errauit. Præscire enim mala pœnæ & nō vitare, etiā cū facultas adest, nō semper est imprudentiæ, sed aliquādo sapientiæ, & prudētiæ. Mala enim pœnæ, quæ propter honestū conseruandū, & promouendū sustinētur, nō vitare, laudabile, honestū, & prudentiæ opus est. Cū igitur mors Christi in Dei gloriam, mundi salutē, ipsius Christi nominis exaltationem, cederet: etiā præscium non vitasse, cū posset, summæ sapientiæ fuit. Fortis etiā vir propter honestum, subit pericula grauia, etiā præscius futurorum, etiamsi vitare possit, sed cum dedecore & vitio timiditatis: mauult enim fortiter agere etiam mortem subeundo, quam vitam conseruare inhoneste, & indecore, & hoc laudabile est. Origenes exēplis Philosophorū contra Celsum agit, tamē quæ dicta sunt, satis ad respōsionē ineptæ, & impiæ huius obiectionis sufficiunt.

Respondit ei turba: Nos audiuimus ex lege, quia Christus manet in æternum, & quo modo tu dicis: Oportet exaltari filium hominis? Et quis est iste filius hominis?

COMMENTARIVS.

INtellexit turba de morte sua loqui Christum, idcirco objicit eum contraria, & pugnantia loqui. Et est sensus: Tu dicis, & prædicas Christum te esse, & ex alia parte exaltandum, & mortem subiturum affirmas: hæc simul stare non possunt, nam ex lege habemus Christum in æternum mansurum, lex autē vera est. Quòd si respondes, quando dicis oportere exaltari filiū hominis, te non esse hūc filium hominis, quis igitur iste sit, aperi nobis: modo enim dicis te exaltandum: modo exaltandum filium hominis. Legem isti appellant diuinam scripturam complectentem legem, & Prophetas, vt diximus cap. 10. Multis autem in locis hæc Christi æternitas prædicta est. Ps. 72. Sit nomen eius benedictum in sæcula, ante solem permanet nomen eius. Ps. 109. Tu es Sacerdos in æternum. Dan. 6. Potestas eius, potestas æterna, & regnum eius, regnum omnium sæculorum. Sūt multa huiusmodi testimonia, sed isti cæci non considerarunt, etiam in lege eius exaltationem prædictam. Ps. 21. Foderunt manus meas, & pedes meos. Isa. 53. Si posuerit pro peccato animam suam. Dan. 9. Occidetur Christus. Nec intellexerunt hanc mortem non repugnare eius æternitati, nec regni perpetuitati. Nam cito resurrexit, morte in sempiternum victa: nec nouerunt hunc filiū hominis esse simul filium Dei, exaltariq. secundum hominis, non autem secūdum Dei naturam, nec morte ipsam personam eius perire, quæ semper erat. Vna igitur veritate intellecta, ceteris ignoratis, mentes eorum confusæ erant.

ANNOTATIO XVI.

Per verbum exaltari ad turbā intellexit.

AVgu. tract. 52. turbā mortē crucis per verbum exaltationis a Christo fuisse significatam, intellexisse, malitia eis ministrante intellectū affirmat: mortem enim crucis ei machinabātur, ideireo facile intellexerunt. Aliqui recentiorū consentiūt turbā mortem crucis intellexisse, causam tamen eā esse putant, quia verbo tali mors crucis appellari solebat: quæ ratio mihi non probatur. Tunc enim Christi verba aperte crucis mortē indicassent: at Euangelista non aperte significat, sed insinuatā

Universidad de Deusto
Biblioteca

docet. Hoc enim intendit Ioannes docere, cũ dicit: *Hoc dixit significans, qua morte moriturus esset.* Si enim expresse id dixisset, non erat cur Ioannes hoc adiungeret, & interpretaretur. Euthymius asserit, & Chry. ho. 67. seruisse videtur, turbã mortẽ concepisse ex hoc verbo, non tamẽ mortis genus. Cum enim diceret exaltationem a terra, e viuis excessum existimarũt. Idcirco respondent: Quo modo si Christus est, exaltabitur? quia Christus non moritur, sed manet in æternũ. Nec hoc mihi probatur: nam quo verbo mors, eodem genus mortis intelligendũ erat. Nam si ex verbo exaltandi, mortem turba concepit, simul genus mortis intelligere oportebat. Probabilius igitur est, quod Aug. dicit, hoc tamen adiecto, turbã intellexisse mortis genus non ex malitia propria, sed quia sciebant ex vna parte Pharisæos, & Principes illius vitæ insidiari, ex altera verbum hoc exaltandi audiebant, ex vtroque simul nouerunt Christum de crucis morte loqui.

Turba, qua ratione retulerit, quæ Christus non dixit.

At grauius dubiũ est, qua ratione turba retulerit, quæ Christus nõ dixit: nõ enim legimus Christum dixisse, oportere exaltari filium hominis. Respondent aliqui, Christum solitũ esse vti hoc vocabulo, *Filius hominis*: propterea illi nunc repetũt. Sed hæc responsio videtur improbabilis. Nisi enim nũc Christus protulisset verbũ. *Oportet exaltari filium hominis*, non id tã asseueranter opposuissent, dicentes: *Quomodo dicis, oportet exaltari filium hominis? & quis iste filius hominis?* Idcirco respondeo Ioannem seruasse morẽ scripturæ frequentem: quando enim bis aliquod verbum pronunciatur, nempe a dicẽte, & referente, non solet nisi semel describere: aliquando in persona dicentis, aliquando in persona referentis, per vnum insinuans alterum. Exemplum habemus ex ipso Ioanne ca. 11. Dixit Martha: Magister adest, & vocat te: tamen nõ legimus vocasse, sed dum describit verbum Marthæ, insinuat Christum dixisse prius: Voca sororẽ tuã. Ita nũc verbis hisce indicat Christum dixisse: *Et ego si exaltatus fuero a terra omnia traham ad me. Oportet exaltari filium hominis*. quod verbum, quia repetendum erat, Ioannes prætermisit, donec turbam verbum Christi repetentem referret.

Dixit ergo eis Iesus: Adhuc modicum lumen in vobis est. Ambulate dum lucem habetis, vt non vos tenebræ comprehendant.

COMMENTARIVS.

NOluit Dominus eorum soluere obiectionem, sed ad simplicem, & sine cõtradictionibus fidem sibi, verbisq. suis præstandam exhortatur: terrorem eis incutiens, cito ipsis defuturum magisteriũ, & doctrinam veritatis: periculoq. expositos esse incidendi in tenebras spirituales ignorantiæ, & erroris. Et est sensus: Adhuc modicum tempus supereſt, in quo lumen est in vobis, nempe, qui vos veritatem doceat, & viam vitæ vobis tradat. Ambulate igitur, dum hanc lucem vobiscum habetis, ne si hoc modico tempore, quo vobiscum lux est, veritatem recipere neglexeritis, incidatis in tenebras, a quibus vos non liberabitis vmquam: comprehendent enim vos. Hic est sensus. Se Christus lumen appellat, quia veritatem, & viam salutis docet. Modico tempore in illis futurum lumen dicit, quia per mortem iam proximam amplius eum visuri non erant, nec vocem eius audituri. Et quãuis magisterium non defuit, quandoquidem Apostoli prædicarunt, & multos docuerunt, & conuerterunt: tamen id non impedit, quominus ipsi se exposuerint periculo incidendi in tenebras, & errores, & multi etiam ex his, quia lumen hoc neglexerunt, in cæcitatem, & errorem mentis abire permissi sunt: seductiq. a suis Pontificibus in sua cæcitate perierunt. Quamuis enim Deus peccatoribus multis parcat, tamen recte eis dici solet: ne legem Dei contemnatis, ne æterna mors vos comprehendat. Certa autem res est, multos eorum, qui Christo prædicanti, & miracula facienti credere noluerunt, post mortem ipsius iusto Dei iudicio in reprobum datos esse sensum, & obstinatiores factos in sua cæcitate & malitia, a tenebris cõprehensos perijsse. Et hoc est, quod Dominus eis nunc prædicit, & vt præcaueant, monet.

ANNO-

ANNOTATIO XVII.

Christus lumen.

AVg. tract. 52. Superiorẽ sententiã alter exponit, vt modicum sit adiectiuũ luminis, sitq. sensus: *Adhuc modicum lumen est in vobis.* Nam Christum in æternũ mansurum scitis. Ambulate dũ lumen habetis. At hæc expositio Græcis verbis accõmodari non potest: ibi enim legimus: Adhuc modicũ tẽpus. & sic Chryso. Theophy. & Euthy. legunt, & exponunt. & quãuis non legeremus tempus, sed solũ modicum: ad tẽpus referendum esset, nec coniungi lumini deberet: nam est eum articulo Græco, qui adiectiuum illud ei cohærere obstat. Lumen igitur ad Christum referendũ est, qui lux est veniens in mundũ, & illuminans omnem hominem. Annotat autem Chrysost. ho. 67. lumen dici hoc in loco, vt mortem suã translationem quandam esse significet: vt enim Sol non perit, quãdo ab Orizõte recedit, ita & Christus post mortẽ manet: nã persona æterna est.

Hæc doctrina vera est: quantum tamen ad sensum attinet, lucẽ se Christus appellat propter doctrinam, & prædicationem, qua homines ad æternam vitã instruebat. Quod autẽ sit hoc modicum tẽpus, Chrys. ho. 67. explicat esse totum tẽpus vitæ huius, etiam post Christi mortẽ. Multi enim, inquit, conuersi sunt post Christi mortẽ: sensus ergo talis est. *Adhuc modicum tempus lumen in vobis est*, id est, dum hanc vitam agitis, hoc tẽpore ambulate: at rectius Euthymius de tempore modico exponit, quod supererat vsque ad passionem eius, vt sit sensus. Adhuc modico tẽpore ego vobis salutis viam demonstro, & vos instruo: ambulate dum me habetis præceptorẽ, & doctorẽ, ne me discedente visibiliter a vobis, ab alijs seducamini, & tenebræ vos cõprehendant. Nec argumentum Chrys. efficax est. Fateor enim esse multos cõuersos post Christi recessum ad Patrẽ: multos tamen excæcatos, & in sua infidelitate obstinatos perijsse, negare nõ possumus. Qui vero Dei gratia, & misericordia resipuerunt, quantũ ex eorũ parte fuit, periculo incidẽdi in similes tenebras se exposuerũt. Dominus igitur periculi eos admonet, quod re vera magnũ erat, dũ præsenti Christo credere noluerũt. Cõnexionẽ autẽ huius sentẽtiæ cũ superiori sic explicat Chrys. vt Christus velit significare mortẽ suã nõ obstare, quominus maneat in æternũ, sed dura mihi videtur: non enim opus erat tunc tanta exhortatione, quanta vsus est Christus in his verbis. Propterea cõnexio, quæ in cõmẽtario posita est, legitima videtur: monet enim eos, vt depositis obiectionibus, & cõtradictionibus, credãt verbis eius, caueantq. valde, ne si hoc negligant facere, cito in tenebras labantur spiritus, a quibus numquam liberentur.

Et qui ambulat in tenebris, nescit, quo vadat.

COMMENTARIVS.

NOn parũ damni, & detrimenti est a tenebris comprehendi. Vt enim, qui in tenebris exterioribus ambulat corporaliter, nescit, quo vadat: non enim videt viam, in qua ambulat, & dum existimat se tendere domum, incidit in præcipitium: qui enim viam non potest discernere, nec terminũ cognoscit. Sic qui ambulat in mentis errore & ignorãtia, nescit, quo vadat: existimat enim se viã, & iter facere salutis, & tamen iter est mortis. Timendum est igitur in tenebras labi mentis, imminet enim mortis æternæ periculũ. Attende, qui in errore, & infidelitate est, ipse quidem ignorat, quo vadat: nam putat se perventurum in salutis portum, & tamen mortem inuenietat fidelis, qui in luce ambulat, recte scit quo ille vadat. Nos enim scimus, qui infideles omnes finis expectet: pereunt enim omnes, qui veram fidem non habent.

Dum lucem habetis, credite in lucem, vt filij lucis sitis.

ECce alterum argumentum, quo vt sibi credant, suadet Dominus: primũ erat, ne in tenebras incidant, nesciantq. quo vadant, quod ad timorem pertinet:

Universidad de Deusto
Biblioteca

hoc secundum amoris & spei est ex fructu lucis : *Dum*, inquit, *lucem*, id est, me inter vos *Habetis, in lucem credite*, eritisq. filij lucis, id est, filij videntes, quo, & qua ambuletis. Filium lucis appellat videntem, qui oculos habet lucidos, vt videat, & tenebras expellat: non enim satis est habere oculos, nisi lumen adsit. Filius ergo lucis est, qui videt: habet enim oculos sanos, & in luce versatur. Insinuat etiam hoc verbo Dominus, credentes in se filios Dei fieri, iuxta illud Io. 1. Quotquot autem receperunt eum, dedit eis potestatem filios Dei fieri. Si igitur Christus Deus, & lux est, qui in eum credunt, filij Dei, & lucis sunt: eamq. lucem participabunt, quam Christus habet.

Hæc locutus est Iesus, & abijt, & abscondit se ab eis.

QVo abierit Matth. 21. explicuit: Relictis, inquit, illis abijt foras extra ciuitatem in Bethaniam, ibiq. mansit: mane autem reuertens in ciuitatem esurijt. His enim paucissimis diebus Dominus extra ciuitatem nocte recedebat, ne ante tempus a Iudeis caperetur, mane autem reuertebatur. Iudei enim metu turbę propter miraculum Lazari, non audebant in die eum comprehendere. Similiter, quia conati erant alias eum capere in die, & non potuerunt: idcirco noctem, & tenebras, vt pote tenebrarum filij quærebant. Qui enim male agit, odit lucē.

Cum autem tanta signa fecisset coram eis, non credebant in eum.

FInem impositurus Euangelista miraculis narrandis Christi, quę coram populo Iudęorum in suę doctrinę confirmationem fecit, optimo vtitur epilogo, illorum exaggerās incredulitatē, ne quis eam imperfectioni miraculorū adscriberet. Cū tot inquit ac tāta miracula Christus fecerit, quę omnia digna fide erāt, adhuc tamen Iudæi in eum non credebant, in sua infidelitate pertinaces. Verbū *Non credebant*, non simplicem fidei negationem significat, quod nō crederent: sed continuam, & perseuerantem infidelitatem, quę perfidia est. Vox Greca τοσαῦτα numerum, & magnitudinem indicat, nempe tot, & tam magna. Et re vera vtrumque miracula Christi habebant, & numero copiosissima, & magnitudine maxima, & omni digna admiratione, & fide erant: tantoq. erat damnabilior, & inexcusabilior incredulorū perfidia. Aliquos credidisse certum est, multo tamen plures increduli erant, vt more communi loquēdi dicat, Iudęos tunc non credidisse.

Vt sermo Isaiæ impleretur, quem dixit.

TEstimoniō Prophetę horum perfidiam comprobat. & sensus est, Non crediderunt in eum, cum tot ac tanta fecisset signa, ex quo fit, vt verissima fuerit sententia, quam de eis pronunciauit multo ante Isaias. Particula *Vt*, non indicat causam finalem, quasi eos non credidisse dicat, ea causa, vt impleretur prophetia: sed denotat euentum, nempe inde factum est, vt verissima sint, quę Isaias prędixit. Nec hoc adducit Euangelista tātum, vt veritatem prophetię doceat: sed etiam, vt Iudęorum perfidiam damnet & accuset: quę tanta erat, vt Isaias tot seculis superior eam prędixerit, & abominatus fuerit. sitq. sensus: Isti Iudęi, tot, ac tantis signis non crediderunt: iure ergo Isaias tantam perfidiam detestatus est, omniaq. quę ipse prenunciauit, vera fuerunt. Alia etiam de causa hoc testimonium citatur, ne scilicet Iudęi suam perfidiam occultarent aut defenderent se, negantes perfidos esse, testimonio prophetę vtitur, qui eos perfidos, ac infideles prędixit, & arguit. plura in annotatione sequuntur.

ANNO-

ANNOTATIO XVIII.

Diuina prædictio nō fuit causa infidelitatis Iudaicę.

AThanasius serm. de passione & cruce Domini, hunc locum Ioannis docte discutit & declarat. Refert primo loco quorundam hæresim, quam ex verbis hisce conceperunt, asserētes Iudæos idcirco non credidisse, quia prædictū erat per Prophetam, eos non esse credituros. Dicebant vlterius Iudæos causam nō fuisse incredulitatis suæ, sed eum, qui prædixit: nec etiam peccasse, culpamve contraxisse in ijs, quæ fecerunt, sed potius laude dignos: eo quod non vt delinquentes, sed vt obsequentes scripturis ista fecerunt. Verba enim hæc Ioannis in hunc sensum interpretabantur, vt idcirco non credidisse dicantur, quia Isaias talia prædixit, quæ si non fuissent prædicta, vtique credidissent. Athanasius tamquam impium, & falsam hanc damnat doctrinā, & merito. Nā Iudæos peccasse graviter non credentes, ipsemet docuit Christus sæpe. Ioan. 15. Nunc, inquit, excusationem non habent de peccato suo. Ioan. 16. Arguet mundum de peccato, quia nō crediderūt in me. Esse etiā eorum malitiam, & propriam voluntatem causam, docuit Christus Ioan. 5. Quo modo potestis credere, qui gloriam ab inuicem capitis? Scrutamini scripturas, in quibus vitam æternam habere putatis, & non vultis venire ad me. Et multis alijs in locis similia habentur.

Recte autem dicit Athanasius non fuisse eos incredulos, quia Propheta prædixit, sed quia Prophetæ quæ futura erant nouerunt, & ipsi tales sua malitia futuri erant, propterea eorum incredulitatem prædixerunt. si enim ipsi aliter se habituri fuissent, & crediturі essent, vtique nouissent Prophetæ, nec eorum infidelitatem prædixissent. Præscientia enim hæc nō facit res tales, sed quia res tales futuræ erāt, ipsi, qui nouerunt futura, prædixerunt. Quando igitur Ioannes dicit nō credidisse, vt sermo Isaiæ impleretur, nō causam, cur non crediderint, indicat, sed eorū infidelitatem, vt omnibus nota sit, nec occultari, aut negari possit, testimonio prophetico comprobat. Ita Athanasius respōdet. Et est vera, & docta responsio. Particula enim *Vt*, in scriptura sæpe, non causam, sed euentum & consecutionem significat. Psal. 50. Tibi soli peccaui, & malum coram te feci, vt iustificeris in sermonibus tuis. Certa, & indubitata res est, non peccasse Dauid, & malum fecisse, hac de causa, vt iustificaretur Deus in sermonibus suis: sed ex illius peccato consequebatur, Deū iustificari in suis promissionibus, & 3. Reg. 17. Ingressus es ad me vt interficeres filiū meum. Certa res est non fuisse illiam ingressum in domum mulieris illius, vt filiū interficeret. & Ioan. 9. dixit Christus: In iudiciū veni, vt qui vident cæci fiant. Doctrinam hanc & responsionem, etiā Chrysost. hom. 67. & Euthym. & inter Latinos Augustinus tract. 53. sequuntur.

Aliqui tamen nostro tempore nouā responsionem excogitant, vt particula ista etiam causam finalem, non quidem principalem, sed accessoriam significet, vt sit sensus: Deum permisisse hos Iudæos in infidelitatem labi, vt vera esset Isaiæ prophetia, & hanc probant sententiam similibus locis scripturæ, in quibus talis particula causam accessoriam indicat. Mat. 1. Hoc totū factū est, vt adimpleretur, quod dictum est per prophetam dicentem: Ecce virgo in vtero habebit. & Ioan. 16. Vt cōsummaretur scriptura, dixit: Sitio. Huiusmodi sunt multa loca, in quibus facta hæc dicuntur, quia in scriptura prædicta erāt: non quod hæc sola causā sit, sed accessoria. Non enim incarnatus est, vt scriptura impleretur, sed propter redemptionem nostram, simul etiam, vt promissa impleret. Ita dicendum in hoc loco existimāt. At hi non attendunt Ioannem non dixisse, hos permisisse Deum non credere, vt impleretur sermo: sed hos non credidisse, vt impleretur sermo. Infidelitatis autem huius prophetia nec principalis, nec accessoria causa fuit: longe enim differūt ea quæ recte fiunt, ab ijs, quæ male: illorum enim causā Deus est, horum autē arbitrium humanum. Ideo quando Christus aliqua faciebat, dici potest fecisse, vt scriptura impleretur, quasi ea sit causa accessoria: at de peccatis, & male factis, qualis erat horum infidelitas, nequaquam id dici potest. Quod si dicas Deum iuste permisisse: fateor. Ioannes tamen non dixit Deum permisisse, sed eos non credidisse, & de infidelitate non de permissione adiunctum est: Vt sermo Isaiæ impleretur. Vera igitur responsio, & doctrina est, quam olim sacri Doctores secuti sunt. Quæ in annotatione sequenti exactius discutientur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Domine, quis credidit auditui nostro?

COMMENTARIVS.

HÆc sunt Isaiæ verba, quæ recitat Euangelista, & habentur apud Prophetã cap. 53. quorum exactior declaratio ad illius libri commentarium spectat: tamen quia a Ioanne referuntur, sine declaratione non sunt omnino prætermittenda. His verbis Isaias paucitatem eorum Iudæorum, qui erant Christo crediturí, non solum ante mortem, sed etiam post Apostolorum prædicationem prædicit, & in hoc sensu allegantur a Paulo ad Rom. 10. quamuis a Ioanne in præsenti referantur propter eos, qui Christo ipsi prædicanti non crediderunt. Perpauci enim fuerunt credentes considerata pene infinita non credentium multitudine. Verbum illud *Domine*, in Hebræo nunc non legitur, tamen Septuaginta habent, & credendum est, eos legisse, & in vero Hebræo textu ita legi debere: nam & Paulus, & Euangelista cum Septuaginta legunt. Non ergo probandi sunt, qui secundum Hebraicam veritatem non esse legendum sentiunt. Verba autem hæc Prophetæ non ipsius nomine, aut Apostolorum, vt aliqui existimant, sed nomine Christi cum Patre loquẽtis dicta sunt. Christus enim Patri loquens: *Quis*, inquit, *Credidit, auditui nostro?* id est, verbis nostris, quæ ipsorũ auditibus suggeremus. Erant enim verba Christi verba Dei, & Pater in ipso, & cũ ipso loquebatur: sermones ergo suos cum Patre facit communes, & raritatem, ac paucitatem credentium sermonibus, & verbis Dei miratur. ac si dicat: rari sunt crediturí verbis, quamuis sint verba Dei. Sermonem autem auditum appellauit, quia auditu percipitur, vt significaret se locuturum carne assumpta ad aures exteriores Iudæorum, & sensibiliter: non igitur sermonem suum vocat auditum suum, quia ipse audiat, sed quia ipse alios audire faciat. Ita 1. Thessa. 2. dicit Paulus: Cum accepissetis a nobis verba auditus Dei, id est, quæ Deus audire vos facit. Vtitur autem verbo præteriti: *Quis credidit*, loco futuri: tum, quia commune est Prophetis, ad certitudinem exprimendã futurorum, vti præterito: tum, vt dicit Augustinus lib. 3. con. Maximi. cap. 14. quia Prophetæ vident futura in Dei præscientia, in qua iam præsentia, & facta sunt. Quibus etiam verbis Christus Deum se vnum cum Patre significat: dum cõmunem vtriusque dicit esse sermonem: quis auditui, & verbis nostris credet?

Et brachium Domini, cui reuelatum est?

SVnt hæc etiam verba apud Prophetam raritatem credentiũ indicantia. Christus autem se brachium Domini appellat, loquiturq. de se in tertia persona, prænuncians paucos futuros, qui brachium Domini, nempe se in carne agnoscent. Et perpende, quam appositè se brachium Domini dicat: per brachium enim potentia significatur. Christus autem non solum est potentia & virtus Patris, per quem omnia facta sunt: sed etiam venit ad nos in virtute, & potentia operibus multis, & magnis diuinitatis: idcirco brachium Domini se appellat. Et est sensus: Rari admodum sunt, qui meam diuinitatem agnoscent, & confitebuntur ex Iudæis, quamuis ego opera diuinæ potentiæ multa, & magna fim effecturus apud eos. & hoc verbum respondet illi: *Cum tanta signa fecisset, non credebant. Cui*, enim *brachium Domini reuelatum est?* Est igitur Christus brachium dictus, quia a Patre procedit, quia virtus est ipsius, quia in carne apud nos virtutis, & potentiæ opera exercuit.

ANNOTATIO XIX.

Brachiũ Patris filius dicitur.

BRachiũ hoc esse Dei filiũ docet Hier. in expositione Isaiæ, & Euseb. lib. 3. de demonstratione Euangelica ca. 2. & Aug. tract. 53. & ante eos Athan. in lib. de communi essentia Patris, & Filij, & Spiritus sancti: quo nomine in alijs locis scripturæ etiã appellatus est Isa. 51. In brachio meo gentes sperabunt, & cap. 52. Parauit Dominus

minus brachiũ sanctũ suum in oculis omniũ gentiũ: non quod corporeus sit Deus, sed metaphoris spiritualia explicãtur. Vt enim filiũ Dei, carne sũpta diuinæ potẽtię opera facturũ significaret Propheta, brachiũ appellauit: operamur enim brachijs.

Sabellius reijcitur.

Attende tamẽ Sabelliũ, vt refert Aug. tract. 53. ex hoc nomine collegisse vnicum esse suppositũ; & personã Patris, & Filij, sicut vnũ sunt suppositum brachiũ, & corpus. Nec considerauit hæreticus in metaphoricis locutionibus id solũ accipiendũ, in quo, & propter quod metaphora, & similitudo cõsistit: similitudo autẽ non in vnitate suppositi est, nec scriptura ea ratione filiũ brachium appellat, sed propter hoc, quia sicut homo brachio operatur, ita Deꝰ verbo, & filio cũcta fecit: omnia enim per ipsum facta sunt. Quam metaphoræ rationẽ indicat Hiere. ca. 32. Tu, inquit, fecisti cælũ, & terrã in fortitudine tua magna, & in brachio tuo excelso. Alterã etiã dat causam Acham. loco citato, nẽpe vt consubstãtialitas filij cũ Patre significetur. Vt enim brachiũ procedit a corpore, sed vnica est substantia cum eo, ita filius a Patre procedit, vnica tamen vtriusque est substantia.

Est tamen adhuc verbũ perpendendũ. *Cui*, inquit, *reuelatũ est brachiũ Domini?* ergo velabitur brachiũ hoc, & ita est: nã diuinitas filij carne velata erat. Quo verbo Propheta, seu Christus per Prophetã suã prædicit incarnationem: vt enim Leo epistola 22. ad clerum Constantinopolitanũ dicit, humanitas velamen fuit diuinitatis. Dicitur autẽ *Cui reuelatũ est*, quia Deus est, qui reuelat, & illuminat. Homo enim suis viribus non potest fidei mysteria assequi. Tamen quia ipsius hominis est, Deo illuminanti oculos claudere, propterea raritatẽ, & paucitatẽ credentiũ scriptura minatur, culpa tacite in audituros reiecta. In eisdẽ verbis annotat Tertul. lib. con. Praxeã, bis dici Domini, & Domine: nõ enim dicitur, & brachiũ tuũ, sed, *Brachiũ Domini*, vt distinctio personarũ Patris, & filij significetur. His igitur verbis prophetę, raritas credẽtiũ Iudæorũ, & incredulorũ multitudo etiã post miracula multa prædicta est. Et hęc sufficiãt pro huius loci explicatione.

Propterea non poterant credere, quia iterum dixit Isaias.

COMMENTARIVS.

INcredulitatem Iudæorum testimonio Prophetæ probauit Euangelista: nunc causam incredulitatis altero eiusdem Prophetæ testimonio confirmat, quod testimonium paulo inferius declarabimus. Attende autem horum verborum sensum esse talem: *Propterea* isti *non poterant credere, quia Isaias dixit: Excæcauit oculos eorum*. id est, quia excæcati sunt, sicut Isaias prædixit. non enim est causa incredulitatis prædictio Isaiæ, sed id quod Isaias prædixit, nempe excæcatio, & obduratio populi: quia enim excæcati, & obdurati erant, propterea non crediderunt. Particula igitur illa *Quia*, causam indicat, sed non ipsam prædictionẽ Prophetę, quia ipse dixit, sed id quod prædixit. Et in hũc sensum interpretanda sunt verba, *Non poterant credere*, quia Isaias dixit: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor. id est, quia excæcati, & obdurati erant. Sic Isaias prædixit. Certum autem est, dum excæcati erant, eos credere non potuisse. Qui ad prædictionem particulam *Quia* retulerunt, non causaliter, sed consecutiue interpretati sunt. Sed non est hæc legitima expositio: causam enim incredulitatis Ioannes docet. Nam prius incredulitatem, posterius causam ostendit, & vtrumque testimonio Prophetæ comprobat. Hæc tamen in sequẽti commentario magis explanabuntur: qua autem ratione, nõ potuisse credere dicti sunt, in sequenti annotatione expositum inuenies.

ANNOTATIO XX.

In sacra scriptura posse, & nõ posse sex modis dicta legimus.

VT multa scripturæ loca, inter quæ vnus est iste noster, facile intelligantur, annotãda est doctrina Greg. Nazian. orat. 4. de Theologia ubi sex modos tradit, quibus aliquid posse & nõ posse fieri, dici contingit, tam in communibus locutionibus, quam in scriptura sacra.

Primus est secundum defectum certi tẽporis, ac personæ habita ratione, ut quod puer luctari non possit, aut catulus cernere, aut aduersus aliquem decertare: luctabitur enim aliquando, & cernet: decertabit

Universidad de Deusto
Biblioteca

bit etiam aduersus alterũ, etiamsi aduersum hunc nequeat. Ad hunc modum mihi videtur illud reduci. 1. Ioan. 3. Non potest peccare, quoniam ex Deo natus est. & illud Mat. 7. Non potest arbor mala fructos bonos facere, nempe dum talis est: sed potest, qui natus ex Deo est, gratiam, per quam natus est, amittere, & arbor mala malitiam deponere. At dum talis: sunt non possunt facere, habita ratione ad illud tempus & circumstantiam.

Secundus modus de eo, quod sæpenumeris contingit, vt illud Mat. 5. Nõ potest B ciuitas abscondi supra mõtem posita. Fieri enim potest, vt quædam ciuitas abscondatur, maiore aliquo monte luminibus obiecto.

Tertius modus est, secundum æquum: quod enim minime est æquum, nec rationi consentaneum, dici solet fieri non posse, vt est illud Mat. 9. Non possunt filii thalami ieiunare, quadiu præsens est sponsus.

Quartus modus est secundum voluntatis auersionem: quod enim abhorremus, facere non posse dicimus: vt est illud Ioannis 6. Non potest mundus odisse vos. & Mat. 12. Quo modo potestis loqui bona, cum sitis mali? Sub hoc quarto modo cõprehenditur quod difficile & arduum est, hoc enim dicimus aliquando impossibile: nam quod abhorret voluntas difficile, & arduum est facere.

Quintus modus est secundum naturam: quod enim secundum naturæ potentiam fieri non potest, id impossibile dicimus. Vt est illud Io. 3. Quo modo potest homo nasci, cum sit senex? & Mat. 19. Non potest camelus transire per foramen acus: hæc enim fieri non possunt secundum naturam.

Sextus modus est, quando nulla ratione fieri potest: sic dicimus non posse Deum esse malum, non posse fieri, vt sex & quatuor non conficiant decem. Tale est illud Ioan. 5. Non potest facere filius, nisi quod viderit Patrem facientem: cum enim vna sit veriusque essentia, & potentia, nihil facit Pater, quod nõ & filius faciat. Hos sex modos docte, & vere, ex scriptura, & communi loquendi modo colligit, & comprobat Gregorius. Ad quem autẽ horum referendũ sit, quod nunc dicitur considerare oportet. Quod vt facilius assequamur, inquiramus, qua ratione excæcatus, & obduratus, non posse credere dicatur, nam talis modus aptabitur loco præsenti. Vt enim ex commentario constat, sensus verborum Ioannis hic est: Non poterant credere propter excęcationem, & obdurationem ab Isaia prædictam. Idem igitur sensus est, ac si dicas: excæcati, & obdurati erant, idcirco credere non poterant. Quo modo autem excæcatus, & obduratus credere non possit, non eadem ratione exponunt Doctores. Aug. tract. 53. eos non potuisse credere sentit, quia re vera absolute non poterant, non quod Deus non posset illos illuminare, & conuertere, sed quod non haberent illi a Deo auxilium, quo se possent conuertere: qui modus ad quintum reduci potest. Iudæi ergo voluntate sua in eam se coniecerunt excitatem, & obdurationem, quia voluerunt: at postquam tales extiterunt, iam non eis liberum fuit, nec potuerunt resipiscere, & credere, iusto Dei iudicio, propter illorum malitiam, & prauitatem excæcati. Hæc est mens Augustini.

Aliter Chrysost. hom. 67. & Euthy. sentiunt: nempe & excæcatos, & obduratos absolute potuisse credere, si voluissent: & dictos non posse, propter auersam voluntatem eorum: quia abhorrebant nimium a credẽdo. Quod autem maxime nolumus, dicimur non posse facere, sicut & illud Ioan. 6. Non potest mundus odisse vos. Modus hic est quartus secundum annumerationem Gregorij.

Augustini sententia non mihi multum probatur, quia nititur huic fundamento, obduratos, & excæcatos omni auxilio diuino destitui, quo conuerti possint. Quod non video ratione sufficienti probari posse: nemo enim in hoc sæculo ita destituitur auxilio Dei, vt conuerti nequeat: quãuis propter peccata aliqui multis auxilijs priuentur, & ijs sine quibus difficillimum erit conuerti, at non impossibile. De qua re non est hic locus plura tractandi. Modus Chrysost. mihi magis probatur, nempe non potuisse credere: quia præ excæcatione, & obduratione valde abhorrebant credere in Christum, auersissimæq. erant eorum voluntates ab eo. Id tamen non fecit, vt absolute non potuissent credere: potuerunt enim credere, sed vti diximus, difficillime: tum multis destituti auxilijs: tũ nimia obduratione, & voluntatis auersione. Hæc doctrina probabilior, & communior est, & est similis sensus illius. Io. 5. Quo modo potestis credere, qui gloriam ab inuicem capitis? Sententia tamen Augustini non est improbabilis. De hac autem excæcatione, & obduratione in commentario, & annotatione sequentibus tractabitur.

Auctor Augu. & Chrysost. sententias expendit.

Excæcatus, & obduratus quo modo dicatur non posse credere.

Excæca-

Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor eorum.

COMMENTARIVS.

HÆc sunt Isaiæ verba, quæ habentur cap. 6. vbi quantum ad verba spectat, attende Ioannem non tam verba, quam sensum ipsum, vt sæpe Euangelistæ faciunt, allegasse: in Hæbreo enim sic habetur, Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua, & oculos eius claude. Septuaginta autem aliter verterunt, nempe: Incrassatum est cor populi huius, & auribus grauiter audierunt, & oculos suos clauserunt. Quam versionem Matthæus cap. 13. & Paulus Act. 28. secuti sunt, & ea verba retulerunt. Quæ res probat sensum Spiritus Sancti non esse solum eum, quem verba Ioannis præ se ferunt, sed simul quem verba Matthæi. Rursus vnum & eundem sensum esse, siue legas, vt in Hebræo legimus, siue, vt Ioannes allegat, siue vt Matthæus, & Paulus referunt. Verba enim diuersa sunt, sensus tamen idẽ est: idcirco nulla est repugnantia, nec contradictio. Sensus enim præcipue est attendendus. Existimo ego hanc verborum varietatem Spiritus sancti consilio factam esse, vt ex vna lectione sensum alterius sine errore comprehenderemus, vt Paulo inferius constabit. Esse autem Deum, qui nunc dicitur excæcasse, & obdurasse docet Paulus, qui ad Rom. 11. hunc eundem locum sub alijs verbis allegauit, sensum etiam respiciens. Dedit, inquit, illis Deus spiritum compunctionis, oculos, vt non videant, & aures, vt non audiant. Ecce vides, Deum esse, de quo Isaias dixit: Excæca cor populi huius, & aures eius aggraua. & Ioannes etiã: Excæcauit oculos eorum, & indurauit cor. Quod enim futurum erat, prænunciauit Propheta, quamuis sub forma illa loquendi: Excæca, & obdura. Nõ enim imprecabatur Iudæis excæcationem, sed quam futuram nouerat, sub illa forma prophetis consueta prædicebat. Ioannes autem modum mutauit loquendi: Excæcauit, & obdurauit, vt exponeret Isaiam non imprecatum fuisse, sed prænunciasse. Ne autem verba Ioannis alijs occasioni errandi essent, existimantibus Deũ causam esse excæcationis, & obdurationis, quasi ipse iniecisset eis tenebras, & cor eorum molle indurasset: idcirco Matthæus, & Paulus aliter hæc verba retulerunt, vt ex eis intelligeremus, qua ratione Deus excæcasse, & obdurasse dictus fuerit: Auribus, inquit, grauiter audierut, & oculos ipsi clauserunt. Ecce ipsi sunt causa suæ excæcationis, & obdurationis: quia oculos clauserunt nolentes lumen veritatis recipere. Ipsi aures aggrauarunt, & cor obdurarunt odio prosequentes loquentem Dominum. Quando, igitur dicitur Christus, seu Deus excæcare, & obdurare, intellige id dictum ex accidenti quodam, quia ipse locutus est, ipse verbum veritatis docuit, lumen fidei suæ sparsit, non vtique vt illi excæcarentur, vel obdurarentur: at ipsi sua malitia nolentes recipere, excæcati dicuntur verbo, & lumine Christi, qui nihil minus, quam excæcationem eorum proponebat. Hoc expresit Salomon cap. 2. Excæcauit, inquit, eos malitia eorum. Excæcatio ad intellectum, obduratio ad affectum pertinet. Iudæi enim nec veritatem intellectu perceperant, nec affectu voluerunt percipere.

ANNOTATIO XXI.

Quid sit excæcare, & obdurare.

DVo in præsenti loco declaratione indigent: Vnum est, quæ sit illa excęcatio, & obduratio Iudæorum. Alterum, qua ratione Deus excęcasse, & obdurasse eos dictus sit. Sunt autem hæc difficilia quidẽ cognitu, sed necessaria ad loci præsentis, & multorum, quæ in scriptura occurrunt, intelligentiam: quam si nostri temporis hæretici assecuti essent, non tam grauiter in hac parte errassent, nec de Deo impie sensissent, docẽtes Deũ causã esse peccati. Quantum igitur ad primum spectat, attende neminem proprie excæcari dici, nisi qui prius videbat: excæcare enim est cæcũ facere, & excæcari cæcum fieri: cæcus autem non fit, nisi videns. Iudæus igitur, si excæcatus est, prius videbat, & ita est: nam ante Domini aduentum veram fidem habebat, scripturarum sensum assequebatur, Christum venturum, aliaq. multa diuinitus reuelata credebat, vt vere videns fuerit, & inter videntes & fideles cõputatus. Gen

Universidad de Deusto
Biblioteca

res enim in tenebris: Iudæi in lumine ambulabant. Aduenientе autem Christo, quē venturū Iudæus credebat, & sperabat lumē hoc amisit, & ex vidēte cæcus fact⁹ est. Dū enim in venientē non credidit, fides in eo non mansit: nam præsente Christo, credere in venturum fides non est, sed error. Debuerat autem Iudæus transitum quendam facere, & quem venturum credebat venientem [illegible] & hac ratione fidem conseruasset. At venientе non recepto, omnino fidem amisit, & excæcatus est. Erat autem fides illorū ante aduentum talis, vt si sepuissent Iudæi, potuissent venientem agnoscere: nam multa signa a Deo acceperant vt eum possent discernere. lumen ergo habebat Iudæus, sed amisit: excæcatus igitur est. Adde etiam excæcatum dici non solum, quia lumen amisit, sed quia a lumine nimis remotus est. sic enim solemus aliquem excæcatum dicere, vt sit nomen etiam augmenti, & euiusdā habitus in luminis priuatione. Non enim solum nō viderunt, sed in hac priuatione luminis nimium inhæserunt, & nimis a veritate recesserunt pluribus erroribus contra veritatem conceptis. Ecce qualiter excæcati dicantur Iudæi illi. Dicuntur etiam nostri temporis Iudæi excæcati: quamuis numquam ipsi viderint, quia tamen parētes, a quibus descendunt, viderūt, sciet autem totum corpus, & multitudo pro vno reputari. sic Matthæi. 23. dicitur Hierusalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te missi sunt, quamuis non id facerent illi ijdem quibus Christus tunc loquebatur. Hęc de excæcatione.

Obduratio autem ad voluntatem, & affectā pertinet: dicitur autem voluntas obdurata ratione habita ad aliud: quando nō solum nō inclinatur, vt illud velit, sed aliquā contrario affectu multum impeditur, & detinetur, ne illud velit. Sit exemplum: est aliquis, qui pacem cum inimico inire non vult, non hoc solo obduratus dicitur; sed quādo multa adsunt, quæ eū detinent, ne id faciat, auertūq. voluntatē eius a pace, & in contrariam partem impellunt: hic obduratus dicitur, metaphora sumpta a corpore duro, quod non facile tactibus cedit. sic affectus obduratus resistit precibus, & rationibus inducentibus, vt aliquid velit, & acceptet. Cor Iudæorū ante Christi aduentum non erat obduratū, ne Christum reciperet: at quando prædicante autem, miracula facientē, vocantemq. ad se omnes audierunt, & viderunt, tunc incredulitatem eorum, ne in Christum inclinaretur, ambitio, auaritia, superbia, odium capitale contra Christum. Hæc omnia, quorum passim diuina scriptura mentionem facit, in contriam partem voluntates corū auerterunt, & ita obdurarunt, vt miraculis stupendis, & vocibus apertis Christi nō crederent. Ecce qua ratione obdurati dicūtur. Hæc excæcatio igitur, & obduratio est quam prædixit Isaias, & quam Euangelista dicit causam esse, quod non crediderint, nec credere potuerint.

Obijciet aliquis vnum, nempe incredulitatē potius videri causam excæcationis, & obdurationis, quam contra excæcationē & obdurationem causam, quod non crediderint. Recte obijcitur, sed vt res hæc declaretur, aduerte Ioannem non adferre excæcationē, & obdurationem, tamquā causam, quod non crediderint, sed quod credere non potuerint. Verum est enim, dum Christo fidem non adhibuerunt, excæcatos, & obduratos fuisse: hæc tamē excæcatio, & obduratio effecit postea: vt quamuis plura, & magna miracula Christus ediderit, quamquam aperte eis locutus fuerit, adhuc non crediderint. A principio igitur nō crediderunt, & lumen amiserunt, & indurari cœperunt: quæ excæcatio, & obduratio tanta fuit postea, vt nec in suscitantē mortuum quatriduanum crederēt. Et hoc est, quod Ioānes nunc dicit. loquitur enim de incredulitate eorū post tot signa: *Cum*, inquit, *tanta signa fecisset, non credebant.* Perpende, *Non credebant.* id est, adhuc in sua infidelitate perseuerabant, & perfidi erant, & huius perfidiæ, & obstinatæ infidelitatis, causa erat eorum excæcatio, & obduratio. Nō enim, vti diximus, excæcati erant, quia lumen fidei amiserant: sed quia nimis diiuncti erant a veritate multis erroribus, & falsis opinionibus contra Christum conceptis, quem dęmoniacum & seductorem, & legis transgressorem reputabant. De obduratione autem hoc est peculiare, fuisse prius ambitiosos, & auaros: tamē hæc non obdurarunt eorum cor, sed postquā Christū audire primo noluerunt, cœperūt obdurari corda eorū, & effectū est ne postea vlla ratione acceptarēt immo vt eū morti traderēt. Hæc de illa priori difficultate proposita; posteriorē autē, ne prolixitas indistincta, confusionem generet, ad sequentē annotationē remittimus.

ANNOTATIO XXII.

Quæstio. Deus excæcare, & obdurare dicitur.

POsterius illud propositum examinādū nunc est, nempe qua ratione Deus excæcasse, & obdurasse dictus sit. Aduertendum maxime est, effectum tribui alicui, & in scripturis, & in communi vsu loquendi tripliciter. Vno modo, quando impedire cum potuisset talem effectum, noluit, maxime autē cum impedire ad eum pertineret. hoc modo illud Act. 20. dictum est, Mūdus sum a sanguine omniū: non enim subterfugi, quominus annunciarem omne cōsilium Dei vobis: significans si non annunciasset, mundum se a sanguine nō fuisse futurum. & illud Ezechiel. 33. Si speculator venerit, & non insonuerit buccina, sanguinem de manu speculatoris requiram. Iuxta hanc significationem dixit Ambrosius: Si pauperem fame pereuntem non pauisti, occidisti.

Altero modo tribuitur alicui, quando id fecit, vnde occasio nata est, ex qua effectus ille euenit: quamuis ille non intēderit talē effectum, nec quod fecit, ad talem effectū esset ordinatū. Hoc modo dictum est illud 3. Reg. 17. Ingressus es ad me, vt interficeres filium meum. Sciebat mulier illa Eliā non interfeciſſe, nec venisse, vt filius interficeretur: tamen aduentum Eliæ occasioné fuisse, quod filius eius mortuus est, existimabat. Credidit enim se tātum Prophetā in domum suam, nō vt debebat, honorifice recepisse, & ea de causa culpam contraxisse, propter quam in filio puniretur: idcirco effectū tribuit Eliæ: Vt interficeres, inquit, filium meum. Iuxta hoc locutionis genus dicimus, quando aliquis visitat infirmum, & admonet status, & periculi, vt corrigatur, si infirmus irascatur, & præ ira morbus ingraueſcat, & moriatur; mortem visitanti tribuimus, & eum occidisse infirmum affirmamus, quia occasionē, quamuis remotam, nec ad talem effectū ordinatā dedit. Tertio modo tribuitur effectus illi, qui veram causam, vnde effectus sequitur, exhibuit, sicut qui gladio occidit, aut id adhibet, vnde mors sequitur: ad quem modum, qui iuuat, & consulit, aut mandat, reducitur.

Tripliciter vnus ab altero potest excæcari.

His suppositis, vt proposito applicemus; sciendum, tripliciter posse vnum excæcari ab altero. Primo modo quia impedire potuit, ne visum amitteret, & in cæcitatem incideret: noluit autem, sed permisit. Altero modo, quia fecit aliquid, quod occasio fuit illi errandi, & visum amittendi. Tertio, quia ipsum visum abstulit, immittēdo errorē, & deceptionem. Sint horum exempla (loquimur enim de spirituali excæcatione intellectus) Est aliquis qui vidit vnū alteri falsam doctrinam tradentem, quā auditor suscipiens excæcatur, & errat, nec tamen ille impedit cum posset; talis cum excæcasse dicitur. Rursus est aliquis prædicator, qui veram doctrinam prædicat, vt doceat veritatem; tamen aliquis auditor ignarus non recte percipiens falsū concipit. sēsu similiter odio, vel aliqua alia iniqua affectione dispositus, non recipit, nec vera existimat, quæ prædicantis excæcatur, & prædicās dicitur excæcasse. Rursus est alius, qui falsa prædicat dogmata, & talia audientibus persuadet, ille excæcat vere, & causa est propria excæcationis. Qui etiam inducit audientes, vt talia recipiāt, etiam excæcat. Hæc eadem de induratione dicimus; indurat enim, qui cum posset emollire animum alterius, negligit; indurat etiā, qui aliquid facit, vnde alius occasionē obdurationis accipit. Solemus enim dicere, quando aliquis rogat alterum, & preces fundit, vt aliquid faciat, si ille nolit, & in suo perseueret proposito, indurātū esse a rogante, nō quod rogās vere duritē effecerit, sed quod ille occasionem pertinacius suo inhærendi proposito acceperit. Indurat etiam, qui inducit, & veram causam adhibet, vt aliquis in suo iniquo proposito perseueret.

Quo horū modo Deus excæcare & indurare dicatur.

Cū igitur hi tres sint modi, & Deus excæcare, & indurare dicatur, quo horū modorū excæcare, & indurare dictus sit, inquirendum est. In primis nemo Catholicus, nec pius dubitat, Deū non excæcare, nec indurare modo tertio, quasi ipse sit causa, qui errorem immittat, & decipiat hominem, & humanos affectus induret, & obstinatos ac pertinaces faciat: longe hæc a Deo, & Christo Domino absunt. Si enim Deum peccare posse impium est affirmare quia bonus est, & bonitas infinita: impium etiam est affirmare causam esse veram, & propriam peccati: hoc enim infinitæ bonitati repugnat. Quod Matth. 7. docuit noc Christus, dicēs: Arbor bona nō potest malos fructus facere, qua igitur ratione fons ipse bonitatis malos fructus faciet, si quod participatione bonū est, nō potest facere. Iacob. 1. monet nos Apostolus: Nemo cum tentatur, dicat quoniam a Deo tentatur, Deus enim intentator malorum est, & neminem tentat. Sensus est. Sicut ipse tentari nequit a malo, quia malum in se non valet recipere: ita etiam neminem tentat ad malum. Plena est scriptura huiusmodi testimonijs. est de eadem materia docta, & elegans homilia Basilij, cuius titulus est, Quod Deus non sit auctor malorum.

Primo autē modo Deus excæcat, & indurat,

Universidad de Deusto
Biblioteca

durat,quia non prohibet,cum possit,ne homo incidat in errores, & indurationes,sed dimittit eos incidere: & hac ratione Augustin.tractat.53.intelligendus est,& est cõmunis doctrina catholicorũ:declaratione tamen indiget,quã adhibebimus si tamen prius obiectioni cuidam respondemus. Dicet enim aliquis, qui potest impedire malum, & non impedit,causa mali est, & peccat:igitur Deo imputabitur peccatum, quia cum possit non prohibet. Respondeo duo. Vnum est Deum non dici non prohibere,aut non impedire,quia nihil faciat, quominus malum non fiat: non enim sic est,nam hominibus semper id præstat quo ipsi possint,si velint, in malum nõ labi. Is autem,qui præstat quod alteri satis est, vt malũ cauear, si velit, a culpa est immunis, etiamsi ille alter in malũ labatur. Quamuis igitur Deus sua omnipotẽtia posset omne malũ,& peccatum impedire, tamen cũ hominibus ea exhibeat, quibus possint si velint,malũ cauere,culpa,aut propria causa mali, Deo tribui non potest, sed ipsi homini.

Alterum est,non semper etiam apud homines,qui potest impedire malum,aut effectũ aliquem si non impediat,causa dicitur illius propria,nec ei culpa imputatur, nisi adsit etiã aliud,vt illi incumbat ex officio,aut particulari aliqua ratione id impedire. Multa enim fiunt in ciuitatibus homicidia, quæ si ciues omnem adhiberent, diligentiam,non euenirent, nec perpetrarentur,sed ea cura non incumbit, nisi publicis personis,ideirco non ipsis culpa imputatur. Cum igitur Deus non teneatur impedire homines omnino ne peccent, & errent,& obdurentur,cum sit summa hæc gratia, qua ipsi efficiuntur indigni, immo iuste posset denegare id auxilium,quo possunt non peccare,si velint:non est cur vlla ratione Deo malum hoc imputetur. Obijcies iterum,quare ergo excæcare,& obdurare dicitur?Respondeo,vt nos timeamus scientes propter peccata nostra sæpe Deũ negare nobis suum auxilium,quo impediremur mala:& finere in cæcitatem mentis & voluntatis obdurationem labi:quamuis non neget propter suam misericordiã auxilium,vt liberum sit nobis,si velimus, ea mala non præcipitari. Deus igitur excæcare, & obdurare, similiter decipere, immittere spiritum erroris, in scripturis hac ratione,& modo dictus est.

Præter hũc autẽ modũ etiã secundo dicitur excæcare,& obdurare, quia nimirũ ea facit,quæ occasio sunt peccatoribus, & malis excitatis & obdurationis,quãuis nõ ea intentione a Deo fiant:quem modũ docte,& eleganter tradit Hiero.Epist.ad Hedibiã.quæst.10.hoc vtens exemplo.Sol lumen suum expandit,quo calefacit, ex diuersa tamen corporum dispositione fit, vt vnum rarefiat,alterum obduretur: mollescit enim cera,indurescit lutum.sic vno diuino opere bono,mali ob suã malitiã peiores fiunt,boni vero meliores.Nam vitã bonis & malis Deus impertit,tẽporalia bona his& illis cõmunia facit,vt bene operẽtur, at mali vita longiori, & temporalis copia peiores fiunt,boni vero meliores. Hac ratione Christus sua doctrina, & miraculis excæcasse,& obdurasse Iudæos dicitur: nã illi auari, inuidi, & superbi odium maius cõtra eũ cõceperunt,& inde magis occasionem errandi rapuerũt, vt dicerent esse seductorem,& dæmoniacum: et quod omnibus,vt verum cognoscerent,& saluti cõplecterẽtur,a Christo factũ est, ipsi in suã pernicie cõuerterũt. Non igitur Christus causa fuit, sed ipsi sibi causa fuerũt erroris & obdurationis, insto Dei iudicio id permittẽte.Bonis enim malũ ad bonũ prodest: at mali etiã bona in malũ cõuertũt & in licẽtiã,& occasionẽ peccatorũ. Ex his facile est cognoscere,quæ sit causa vera,& propria excæcationis, & obdurationis tertio modo ipsimet nimirũ improbi, qui oculos aperire,recusant, & affectũ cõuertere,cũ numquam denegetur auxiliũ diuinũ, quo possint resipiscere.Sic igitur Deus excęcat,& indurat,vt non ipse causa sit tertio modo, sed homo & ipsius malitia. Ideirco rectẽ Matthæus, & Paulus, vt in commentario diximus,interpretati sũt verba hæc: Claudunt,inquiũt, oculos, & grauiter audierunt. Sunt multa,quæ de hac materia dici possent, sed ad intelligentiam sententiæ huius hæc sufficere videntur.

Vt non videant oculis, & non intelligant corde, & conuertantur, & sanem eos.

COMMENTARIVS.

VErba sunt eiusdem Prophetæ superioribus coniuncta,& particula, *Vt*, non ponitur causaliter,sed consecutiue.vt sit sẽsus: Excæcati, & obdurati sũt Iudæi,ex qua excæcatione,& obduratione prouenit vt oculis mentis non viderint nec corde intellexerint;id est,non agnouerunt,nec crediderunt. Mens enim per excitatem non agnouit,& voluntas per obdurationem, intellectum ne crederet auertit. Intelligere enim corde,quod credere est, ad affectum simul,& cognitionem refertur:videre autem oculis, ad agnitionem pertinet. ac si diceret: non agnouerunt Christum,nec in ipsum crediderunt: non agnoscentes autem, nec credentes,non sunt conuersi a vijs suis prauis ad verum medicum, nec a peccatis liberati,& sanati sunt. Vide quanta mala sint ob excæcationem, & obdurationem consecuta. Illæ negationes etiam duo verba posteriora complectuntur. ac si diceret: non intellexerunt: & non intelligentes, non sunt conuersi: non conuersi autem, non sunt sanati.

ANNOTATIO XXIII.

Expositio Augustini non probatur.

AVg.tract.53. Verba duo, *Conuertantur, & sanem eos*, affirmatiue legit, in hunc sensum. Excæcati, & obdurati sunt, vt non videntes, nec intelligentes tamquam a Deo puniti, & castigati, hac ratione conuertantur, & sanentur. Sed non est expositio sensui Prophetæ conformis: omnia enim verba negatio complectitur modo exposito, quam etiam expositionem Augustinus probat. Retulit autem Ioannes hæc etiam verba, vt incredulos in Christum terrore percutiat, & ad ipsum conuertat, docens sanari non posse, nisi deposita excæcatione, & obduratione, in Christum ex corde credant.

Hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, & locutus est de eo.

COMMENTARIVS.

VErba sunt hæc Euangelistæ. Relatiua autem illa *Eius*,& *Eo*, ad Christum referuntur,in quem Iudæi non credebant,cum tanta signa fecisset. vt sit sensus: hæc dixit Isaias, quando vidit gloriam Christi, & locutus est de Christo. Hoc factum fuit in illa magnifica, & illustri visione cap.6. quando vidit Dominum sedentem in solio maiestatis suæ,& alia,quæ ibi referuntur. Gloriam appellat illam splendoris,& maiestatis speciem,diuinitatis quoddam exterius signum, qua etiam ratione Moyses dictus est gloriam Dei uidisse. Quibus verbis diuinitas Christi confirmatur. Interrogabit aliquis, quid Isaias tunc locutus est de Christo? Respondet Euthymius hoc esse, quod modo refert Ioannes, nempe excæcationem, & obdurationem Iudæorum futuram Christi aduentus tempore. Iterum interrogabis, quare Euangelista hæc adiunxit verba, nonne satis erat testimonium Isaiæ adduxisse? Respondeo hoc factum, vt diuinitatem Christi testimonio eodem comprobaret, & eo infidelitatem Iudæorum magis conuinceret, & damnaret: simul etiam fidelium corda, ad legenda, quæ de eius morte, & passione iam iam narrare incipit, disponeret. Scandalum enim mortis eius tollitur, quando oculus mentis in eius diuinitate figitur.

ANNOTATIO XXIIII.

Quę Trinitatis persona in visionibus veteris testamẽti apparuerit.

DIfficilis est controuersia inter antiquos Patres,an in visionibus illis veteris testamenti, quæ sub speciebus sensibilibus fiebant,Pater apparuerit. Hilarius enim lib.7.de Trin. tenet generaliter Filium semper apparuisse patribus,numquã autem Patrem. consentit huic sententiæ Tertul.lib.aduersus Praxeã. similiter Ambro.Luc.1.cap.de Angeli apparitione. Et ante eos Clemens lib.5.Cõstitu. cap.16. Contrariam partem tuetur Irenæ.lib.4.c. 37.docens etiã Patrẽ apparuisse, & visum esse. Idem etiam sentiunt Athana.libro de communi essentia Patris Filij & Spiritus sancti.& Basil.lib.5.con. Eunomi.Hi duo doctores etiam de hoc loco Isaiæ tractantes,Patrem visum dicunt sedentem in solio:at quia Ioãnes tribuit hoc filio,& Paulus Act.vlt.Spiritui Sãcto,respõdet Athana.lib. de incarna. Christi, id dictum esse,quia vna est vtriusque essentia,quod vna persona facit,facit altera, & qui videt Patrem,videt Filium.Cyril. autem lib.3. in Ioan.capit.19.& lib.12.Thesau.capit.2.& Ambr.lib.3.de Spiritu sancto capit.23.tenent filium apparuisse in hac visione Isaiæ,

& Ambr. respondet Patrem, & Spiritum sanctum dici visum ratione vnius essentiæ. Quod enim dicit Athanas. de filio, qui visus dicitur, quia vnius est essentiæ cum Patre, hoc Ambrosius respondet de Patre, qui visus dicitur ratione vnius essentiæ cum Filio; tamen speciem illam filij fuisse existimat, non Patris, vt Athanasius sentit.

Auctoris sententiæ.

Negandum non est probabiles esse Patrum tantorũ sententias: mihi tamen probabilius videtur Patrem esse etiam visum in veteri testamento, nec esse generaliter verum filium semper apparuisse, non Patrem. Et vt omittam alia multa, illud vnũ mihi multum persuadet. Deuter. 18. relatum a Moyse. Quãdo enim Deus dedit legem, & sub ignis, & tonitrui specie apparuit, populo timẽte accedere, Deumq. per se audire detrectante, ac petente audire per tertiam personam loquentem: Dixit Deus Moysi: Bene sunt locuti. Prophetam suscitabo eis de medio fratrum suorum, ponam verba mea in ore eius, & qui non audierit, ego vltor existam. Hæc verba de Christo sunt, tunc incarnando, per quem nobis locutus est Deus verbum salutis. Qui igitur loquebatur Pater est, qui hæc promisit, & qui suscitauit eum mittendo; ipse etiam est, qui iudicat incredulos, testante ipso Domino. Ioan. 8. Ego nõ quæro gloriam meam: est, qui quærat, & iudicet. Quibus verbis significauit Patrem, a quo missus erat. Superius etiam Ioan. 5. iterum loquens de Patre dixit, Vocem eius nõ audistis, & speciem eius non vidistis, quæ de Patre esse intelligenda, cuius vocem audire timuerunt, in eorum expositione ostendimus. Negari igitur vix potest, Patrem visum fuisse patribus, sub specie aliqua sensibili.

Si autem de hac visione Isaiæ, loquamur existimo speciem illam, quæ in solio sedebat, non vnam solam personam, sed tres repræsentasse, vt non imago Patris, aut Filij tantum, sed totius Trinitatis fuerit. Sicut & Abraham tres vidit, & vnum adorauit. mihiq. hoc persuadeo: primo, quia Seraphim, qui adstabãt, tribus acclamationibus vtebantur: Sanctus, Sanctus, Sanctus, Dominus Deus. quod profecto indicat speciẽ illam totius Trinitatis fuisse. At quia vnus Deus est, idcirco in singulari loquitur: Vidi Dominum sedentem. Secundo, quia nisi fuisset imago totius Trinitatis, non esset ad Spiritum sanctũ relata a Paulo, vti diximus: nõ enim responsio Athanasij, & Ambro. satisfacit: nempe ratione vnius essentiæ Trinitatis, imaginẽ modo vni, modo alteri tribui personæ. Nam quamuis vnica sit essentia Trinitatis, nihil prohibet imaginem vnius personæ, non alterius esse signum. Columba enim illa in baptismo Christi Spiritum sanctum solũ repræsentabat: nec dicimus Patrem descendisse in specie columbæ, vel Filium, sed solum Spiritum sanctum. Ita in hac visione Isaiæ, nisi imago etiam Spiritum sanctum, & Filium repræsentasset, numquam filio a Ioanne, Spiritui sancto a Paulo adscripta esset. At quia totius Trinitatis imago erat, hinc est, quod Ioannes ad Filium, Paulus ad Spiritum sanctum referunt. Ibi enim visus est Filius, visus est Spiritus sanctus sub illa specie. Ita autem visum dicit Ioannes Filium, vt non excludat Spiritum sanctum. similiter & Paulus filium non excludit, nec etiã Pater est excludendus, non tãtum propter vnitatẽ essentiæ, vt Athan. & Ambrosius sentiunt, sed etiam propter speciem ipsam, quæ tres personas repræsentabat modo diuino, & ineffabili. Hæc satis sunt pro huius loci explicatione.

Verumtamen & ex principibus multi crediderunt in eum: sed propter Pharisæos non confitebantur, vt e Synagoga non eijcerentur.

COMMENTARIVS.

POst Iudæorum incredulitatem, qui cum tanta Christus fecisset signa, non credebant narratam, & testimonio Prophetæ conuictam; aliorum fidẽ reprehendit: & est sensus. Non solum Iudæi, cum tanta signa fecisset, non credebant, sed multi etiam ex maioribus, & primoribus eorum credebant quidem, tamen non confitebãtur metu Pharisæorum; ne e Synagoga eijcerentur. Illi in fide, hi in cõfessione defecerũt, quæ necessaria est ad salutem. Rom. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore confessio fit ad salutem. Notanda est rabies Pharisæorum contra Christum, quam etiam primi Iudæorum formidabant: erant enim in rebus ad religionem pertinentibus maxime auctoritatis apud Iudæos, quibus sacerdotum Principes multum in his deferebant. Aduerte hos credidisse in Christum, quia ipsum verum Messiam existimabant. Vt vere erat: tamen reprehendi ab Euangelista, quia cum fide Dei charitatem non habebant, diligentes plus gloriã hominum, vt inferius dicetur: quod hæreticos nostri temporis conuincit, negantes fidem esse posse sine Charitate. At hos Ioannes credidisse affirmat, dilexisse autem negat. Particula, *Verumtamen*, aduersatiua est, & facit sensum hunc: quamuis maior pars Iudæorum non crediderit in eum, tamen aliqui crediderunt ex primis, sed hi adhuc imperfecte nimis, quia non confitebantur. Illa etiã particula *Et*, indicat etiam alios præter principes credidisse, sed hi, & illi metu Phariseorũ non confitebantur, & propterea dicebant Pharisæi superius Ioan. 7. Nemo ex principibus credidit in eum: credebant quidem, sed occulta erat eorũ fides, deficiente exteriori confessione præ metu: & ideo Pharisæi ignorantes talem fidem, illos credidisse negarunt.

Dilexerunt enim gloriam hominum, magis quam gloriam Dei.

CAusam, cur non confiterentur, exprimit Euangelista: nempe quia prætulerunt magni fieri ab hominibus potius, quam a Deo, hoc est diligere magis gloriam hominum, quam gloriam Dei. Idem est sensus cum verbis illis superioribus cap. 5. Accipitis gloriam ab inuicem, & gloriam, quæ a solo Deo est, non quæritis. Gloriã hominũ appellat claram notitiam, & honorificam opinionem, quam de aliquo homines habent: gloriam autem Dei existimationem etiam bonam, & magnã, quam habet Deus de homine, iuxta illud ad Rom. 4. Habet gloriam, sed non apud Deum. Isti autem principes pluris fecerunt apud homines magnifieri, quàm apud Deum. Cum enim se e Synagoga eijci, & contemni a suis timerent, si Christum confiterentur, noluerunt confiteri. Ita hunc locum exponit Aug. lib. 5. ciui. ca. 19. vbi ostendit Apostolos cõtrarium fecisse, qui pro nomine Iesu contumelias, iniurias, flagella, & mortem pari, & nihili ab hominibus fieri elegerunt.

Iesus autem clamauit, & dixit: Qui credit in me, non credit in me: sed in eum, qui misit me.

REcte Euangelista hæc verba coniunxit superioribus, ostendens occasione incredulorum, & trepidantium ea Dominum protulisse: nihil enim eum latebat. Magnificat autem fidem, quæ in ipsum habenda erat, vt ex hoc incredulos terreat, grauitate infidelitatis eorum considerata: & trepidos roboret ad confessionem, proposita excellentia fidei. Idcirco clamat libere, & palam loquẽs vel ipso clamore illorum metum, & occultam trepidationem arguens, & dicit: *Qui credit in me, non credit in me: sed in eum qui misit me*, idest, qui mihi credit, ne existimet se homini soli fidem dare, sed simul Deo: non est humana fides, sed diuina illorum, qui in me credunt: credere enim mihi, credere etiam Deo est. Perpende ergo eius, qui non credit, a sensu contrario, infidelitatem non esse contra hominem solum, sed etiam cõtra Deum. Timeat etiam non tantum incredulus, sed simul, qui occultat, & dissimulat fidem: non enim fidem humanam sed diuinam celat, & occultat, reusq. vterque efficitur contra Deum, tã qui non credit, quam qui credit, & non audet confiteri. Huiusmodi verba non sunt negationis absolutæ, sed vti sæpe iam diximus, exaggerationis cuiusdam in hunc sensum: Qui credit in me, non tantum credit in me, sed etiam in eum, qui misit me. Simile illud est Mat. 9. Qui me suscipit, non suscipit me, sed eum qui misit me, vt non hominis solius sed etiam Dei hominem considerent, qui suscipiunt, & credunt. Quibus verbis, se non hominem tantum, sed simul Dei filium, a Patre missum testatur: idcirco qui in eum credit, credit in Patrẽ, qui misit eũ. Ita exponit Ambro.

Ambro.lib.5.de fide cap.5. repellens vanam quorundam obiectionem dicentium,in Christum non esse credendum,quia dixit ipse: *Qui credit in me,non credit in me:*nec attendebant hoc dictum esse, vt non in solam humanitatẽ, quæ exterius apparebat,sed simul in diuinitatem eius oculos mentis conuerterent.

Et qui videt me:videt eum, qui misit me.

NE quis existimaret superiorem sententiam: *Qui credit in me, credit in eum, qui misit me*, in eo sensu pronunciatam esse,sicut dici solet:qui credit Prophetæ misso a Deo,credit in Deum,nõ tamen quod ipse Propheta sit Deus. Addit: *Qui videt me, videt eum, qui misit me*, id est,non sum ego sicut Prophetæ a Deo missi: est enim in me ipsamet substantias Patris huic vnita humanitati, quia ego sum Filius eius,eandem cum eo habens deitatem,& substantiam. Prophetæ quidem a Deo fuerant missi,sed in eis non erat diuinitas,sicut est in me. Qui ergo videt me,etiam Patrem videre dicitur,quia in me est eius substantia. Sensus est de visione corporali,non quod Deus oculo corporeo videatur immediate,& per se,sed mediante humanitate,cui diuina substantia Patris,& Filij est vnita,vt in annotatione explicatur.

ANNOTATIO XXV.

Quo modo in Christo videri pater dictus sit.

VErba hæc Christi: *Qui videt me, videt Patrem:* possunt vera censeri de visione corporali. Qui enim videbat oculis corporeis Christũ,Deum videbat:non quidem per se, & immediate, quia Deus inuisibilis est,oculo corporeo, sed mediate. Sicut dicimus nos videre substantias, mediis tamen accidentibus,& videre personas hominum,cum non nisi figuræ corũ nostris se oculis obijciant: ita videbatur Deus, sed per humanitatem vnitam diuinitati.Et sicut Deus dicebatur pati,& crucifigi, quia humanitas crucifigebatur propter vnionem: ita etiam eadem de causa, & ratione videbatur Deus, sicut etiam videbat, & loquebatur, & audiebat Deus. Omnes enim hæ enunciationes verę sunt, eumq. eadem esset diuinitas Patris, qui videbat Christum, videbat Patrem ratione vnius diuinitatis:& hoc commune fuit credentibus,& nõ credentibus. Quamuis qui credebant,nouerant se, dum videbant Christũ,simul videre Patrem & Deum: at qui non credebant, id non agnoscebant.

Huic expositioni repugnare videtur illud verbum Græcum, θεωρῶν, quod significat potius mentis visionẽ, & contemplationem:& sic interpretantur Chry.ho.68. & Euthym.& Ambr.lib.5. de fide cap. 5. & Aug.tra.54.quamuis de visione, & cõtemplatione,quæ per fidem est,exponant, nempe qui credit in Filium,credit in Patrem simul.Idem etiam sensit Orig.lib.7. con.Celsum,& ho. 3. in Cant.vbi absurdum putat affirmare, qui videbat Christũ oculo corporeo,posse dici videre Patrem: tamen non video, qua ratione id negari possit, modo enim aliquo, qui videbat Christũ, Deum videbat, vti diximus:qui enim videbatur,Deus erat, ergo qui videbat eũ,Deũ videbat. Nec ista expositio de fide accommodari potest: Christus enim in illa visibili humanitate diuinitatẽ vnitam, & latentem significare volebat, seq. non merum hominem,sed simul esse Deũ: quod multo magis perfecte,& vere significatur,loquendo de visione corporali, vti diximus,qua qui videt filium,videt & Patrem,quia vnius sunt substantiæ. Iã enim præcedentibus verbis dixerat de fide: *Qui credit in me,non credit in me, sed in eum, qui misit me.* nunc se consubstantialem significat Patri ex visione vtriusque inseparabili. Si igitur de fide exponamus, esset repetitio,non probatio precedentis sententiæ. Nec obstat verbum Græcum: positum enim est loco verbi ὁρῶ, quo vsus est Ioã. 14.Qui videt me Philippe, videt & Patrẽ meum: & consulto vtitur nunc hoc verbo θεωρῶν,vt significet,qui eũ videt,vti debere mẽtis speculatione, & contemplatione, vt latentẽ agnoscat diuinitatẽ. Possent etiã hæc verba exponi de visione mẽtis, & intellectu clare,qualis est beatorũ:qui enim videt clare Christũ, videt simul in eo Patrẽ.vt sit sensus:Si me aperte agnosceretis, & intueremini, videretis etiã Patrem. At quia de præsenti loquitur, & cum hominibus:Qui videt me,videt & Patrem: idcirco accommodatior est expositio prior.

Ego

Ego lux in mundum veni, vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat.

COMMENTARIVS.

CVm dixisset se Patrem habere Deum, eiusdem substantiæ, & vnius naturæ ab eoq. esse missum reddit causam quare sit missus,& cur cum sit Dei filius, in mundum venerit. Et attende, quam sapienter, & artificiose finem suis prædicationibus ad populum imponat: vltima primis coniungens, & totam rationem aduentus exponens. Ego, inquit, qui lux eram, in hunc veni mundum, vt illuminarem omnes, & in me crederent. Erant omnes quidem in tenebris mortis: Ego vere lux eram æterna sine principio, veni carne assumpta eripere ex his tenebris omnes, qui in me voluerint credere, nec alia via a tenebris vllus liberabitur,nisi per fidem in me: necesse enim est præter credentes omnes manere in tenebris. Hic est sensus. Perpende verba, *Ego lux veni in mundum*, indicat lucem esse ante aduentum suum,non vt Prophetæ,non vt Ioannes: non enim erant hi lux,priusquam venirent in mundum, idcirco lux participata omnes fuerunt: at Christus lux vera erat sine principio,qui dignatus est venire: vt illuminaret eos, qui sedebant in tenebris,& in vmbra mortis. Perpende iterum verbum, *Vt omnis, qui credit in me, in tenebris non maneat*, igitur antequam crederet,etiamsi sapientiam omnem mundi habuisset,in tenebris erat. Rursus, qui non credit, in tenebris manet, non tantum est, sed manet, quia sine fide, tenebræ hæ in æternum manebunt: nec enim alia est via, nec ratio eas fugandi, & lumen diuinum recipiendi, nisi fides in Christum, per quam ipsum Dei filium,& mundi Saluatorem credimus, & mandatis, ac verbis ipsius obedimus.

Et si quis audierit verba mea, & non custodierit, ego non iudico eum: non enim veni, vt iudicem mundum, sed, vt saluificem mundum.

PRosequitur explicare sui aduentus rationem, & institutum, & terret non credentes in se, vt vel timore conuertantur. Et est sensus: Veni,vt credentes in me,in tenebris non maneant,qui vero non credunt verbis meis,ego quidem nunc non iudico eos, nec sententiam profero, vt condemnem eos, quia hic aduentus meus non est ad iudicandum, nec ad ferendum sententiam contra mundum sed ad saluandũ. Quibus verbis insinuat eos esse damnatione dignos: Nam dum causam assignat, cur non credentes non iudicentur, nempe quia non venit nunc ad iudicandum, significat, si venisset, vtique eos iudicasset,& damnasset. Non ergo miremini o Iudæi, nec dicatis in cordibus vestris, impune non credimus tibi:quid enim mali habemus si non credimus? hoc non est, quod culpa, & quidem grauis desit: sed quod non venio nunc ad iudicandum. Non dicit, non iudicabo, sed non iudico de presenti: dum tamen presens tempus exprimit, tacite se iudicaturum postea insinuat. In Græcis codicibus non habetur, *Custodierit*, sed crediderit, *Qui audierit verba mea, & non crediderit*, Sensus tamen vnus, & idem est.

Qui spernit me, & non accipit verba mea, habet, qui iudicet eum.

AT ne sine iudicio manere non credentes existiment,adiungit: quamuis ego non iudicem nunc tamen qui me spernunt, nempe mea verba non recipientes, nec mihi fidem dantes, habent qui iudicet, etiam nunc in hoc meo aduentu:

aduentu: non ergo arbitrentur increduli se iudicium euasuros, quamuis ego nunc eos iudicare non venerim. Patrem hunc iudicem intelligit, de quo Ioan. 8. dixerat: Ego non quæro gloriam meam, est qui quærat, & iudicet. In memoriam reducit his verbis illud Patris verbum, & iudicium contra non credentes Christo. Deutero. 18. Quicumque non audierit, ego vltor existam. Attende verbum, *Qui me spernit, & non accipit verba mea*: Hebraismus enim est, posterius est prioris declaratio: ille spernit, qui non accipit verba, & qui Christo fidem non dederunt, iniuria, & contemptu eum affecerunt, sed iudicium Dei omnipotentis non euaserunt: puniti enim sunt paulo post temporali, & spirituali pœna in hoc sæculo, & in futuro æterna: quando in captiuitatem & vastationem traditi sunt Romanis propter hoc peccatum, vt alijs in locis diximus.

ANNOTATIO XXVI.

Sermo Christi iudicabit.

DVo sunt hoc in loco annotanda. Vnũ, A communem fere expositorum sentẽtiam esse vt is, de quo nunc dicitur, *Habet qui iudices eum*, sit sermo, de quo statim dicitur: *Sermo, quem locutus sum iudicabit illum*: vt verba sequentia explicent hanc præsentem sententiã. Ita exponunt Chry. hom. 68. & Aug. tract. 54. & Euthy. tamen mihi non est visa expositio hæc legitima propter duo. Prius est, quia in his verbis: *Habet qui iudicet*, verbum iudicandi sumitur in eadẽ significatione, in qua sumptũ est in illis verbis, *Ego non iudico eum*: Est enim sensus: Ego nunc non iudico, tamen habet, qui iudicet. ac si dicat: Ego iudex nunc non sum, habet tamen iudicẽ: at sermo non est iudex, nec iudicare dicitur, sicut iudex, & sicut Deus, & Christus iudicãt. Sermo autẽ iudicare dicitur, quia est argumentum iudicandi, & ratio, quæ eos dignos damnatione facit, sicut & Regina Austri dicta est iudicatura. Verba igitur quæ sequuntur, non pertinent ad hæc quali explicet ea. Alterum est quia verbũ hoc est de præsenti, Ego nõ iudico, sed habet iudicantem, nempe nunc in hoc sæculo, & tempore huius aduentus: at *Sermo*, qui sequitur iudicaturus dicitur in nouissimo die, non igitur ad hæc verba illa referuntur, propterea expositio commentarij mihi probabilior apparet.

Dicenda lectio Ambrosij.

Alterum annotandum est, quod miror neminẽ annotasse, Ambro. lib. 1. de pœn. cap. 11. illa verba. *Si quis audierit verba mea, & non custodierit*, legere affirmatiue. *Si quis audierit verba mea & custodierit ea, ego non iudico*. Ita Nouatiani legebant, & Ambrosius talem probat lectionẽ, vt sit sensus: Si quis me audit, & credit, ego non iudico eum sed potius saluo: quia nõ veni iudicare, sed saluare: & tũc est eadem sententia cum illa: Qui credit nõ iudicatur. Et fateor me valde suspicari hanc lectionem esse legitimam, quam sequẽs sententia cõfirmat: sequitur enim altera pars opposita. *Qui me spernit, & non accipit, habet qui iudicet*. prior igitur tota pars de credentibus erat, nempe qui audierit, & custodierit, non iudico eum & tunc est integra illa sententia similis illi, *Qui credit non iudicatur. qui non credit, iam iudicatus est*. si autẽ prior pars esset de nõ credentibus, dicendũ erat. Qui audierit verba mea, & nõ custodierit, seu nõ crediderit ea, ego nõ iudico, quia nõ veni iudicare, habet tamẽ, qui iudicet eũ. Nec erat opus addere, qui me spernit, & non accipit verba mea, horũ additio videtur antithesis superiorum, & proinde legenda sunt affirmatiue. At quia cõmunis lectio Græca, & Latina aliter habet, nos secuti sumus eam in commentario, tamen hoc annotasse non erit inutile.

Sermo quem locutus sum, ille iudicabit eum in nouissimo die.

COMMENTARIVS.

TAcite insinuat Dominus se venturum in nouissimo die, & iudicaturum eos, vt annotat Aug. tract. 54. & est sensus. præter iudicium præsens, quod non credentes subibunt, habent aliud in nouissimo die. *Sermo*, inquit, *quem locutus sum, in nouiss. mo die iudicabit eos*, id est, eos dignos damnatione, & condemnatione

demnatione apertissime demonstrabit: iuxta illud Ioannis 15. Si non venissem, & locutus eis fuissem: peccatum non haberent. Nunc autem excusationem non habent. Hebraismus est, & supplenda particula continuans, nempe *Et sermo quem locutus sum*: solent enim Hebræi illam aliquando prætermittere. Hanc sententiam exponit Atha. orat. contra Arian. quod ex Deo Deus est verbũ.

Quomodo sermo Christi iudicabit.

Attende verbum iudicandi non in eadem significatione sumi, in qua prius: non enim sermo sententiam fert, nec iudex est, sed ratio, & causa iustissima, & clarissima damnationis eorum. Hoc autem verbo insinuat Dominus aduentum suum secundum ad iudicandum in nouissimo die. Si enim sermo iudicabit eos in nouissimo die, id est dignos manifestabit, & erit ratio, & causa iustæ damnationis: erit igitur qui nunc iudicet, & sententiam ferat, vt iudex. hic non erit alius, nisi cuius sermo eos iudicabit, vt ipse sit iudex, & sermo ipsius causa sit iustam ferendi contra eos sententiam damnationis, ac si diceret: Qui non credit, nec verba mea accipit, ego non iudico nunc eum: tamen in nouissimo die iudicabo, & eisdem verbis, quibus non credidit iudicabo, & damnabo eum [illegible] tamen propter hoc nouissimum iudicium euader præsens: nam etiamsi ego non iudicem visibiliter vt homo, tamen Pater meus iudicabit, & damnabit in hoc etiam sæculo incredulos Iudæos similiter in futuro. Hic est huius contextus sensus, qua autem ratione sermo iudicaturus sit eos, explicant verba sequentia.

Quia ego ex me ipso non sum locutus: sed, qui misit me Pater, ipse mihi mandatum dedit, quid dicam, & quid loquar.

CAusam dat vtriusque sententiæ, nempe: *Qui non accipit verba mea, habet qui iudicet eum, & sermo meus iudicabit eum*. Et est sensus, sermo meus non est hominis meri, sed Dei: nam quæ ego loquor, Patris sunt: & quæ mihi Pater mandauit, hæc locutus sum: qui igitur est incredulus sermoni meo, verbis Dei contradicit, Dei sermonem negat: idcirco Pater, & ipse sermo ab eis negatus, & spretus ipsos reos, & damnatione dignos efficient, & iudicabunt tamquam contemptores sermonis Dei, & verborum Patris incredulos. Attende hæc verba Christum proferre, tamquam hominem: & propterea dicit, se nihil locutum esse, nisi quod Pater ei mandauit. A seipso loquitur, qui propria auctoritate loquitur, & non alterius: at Christus quæ loquebatur auctoritate Patris, & diuina loquebatur. Non dicit autem, qui misit me Deus, & mandatum dedit mihi Deus, sed Pater, vt se filium Dei significet, non solum hominem, quales Prophetæ erant, qui a se ipsis non loquebantur, sed quæ Deus, non quæ Pater mandabat eis. Commemorat etiam hisce verbis, vt recte Cyril. lib. 9. cap. 1. annotauit, quæ Deuter. 18. narrantur, vbi dixit Deus: Loquetur quæcumque mandauero ei, & ponam verba mea in ore eius, hoc nunc dicit Christus: Ecce ego a me non loquor, sed quæ mihi Pater mandauit, sicut promissum est: sermo igitur hic iudicabit incredulos, & inobedientes: superius cap. 10. late discussimus qua ratione Christus vt homo acceperit præceptum Patris.

Quo argumento vsus sit Paulus.

Aduerte hoc argumento, sumpto ex qualitate sermonis vsum esse Paulum contra Iudæos, vt quã seuera Dei pœna sint puniendi exponeret, epist. ad Hebr. cap. 10 dicens: Irritam quis faciens legem Moysi sine vlla miseratione duobus, vel tribus testibus moritur, quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui filium Dei conculcauerit. Attende etiam sermonem, qui dicitur eos damnaturus in nouissimo die, non esse intelligendum solum, sed confirmatum miris operibus, testantibus esse sermonem non meri hominis, sed filij Dei. Dices, quare dictum est. *Quid dicam, & quid loquar?* respondeo, plus esse dicere, quam loqui: vt igitur Christus pondus sui sermonis exprimeret, dixit Patris esse totum, quod docebat vsque ad minimam sententiam, seu verbum, quod hic loqui appellat. Euthymius existimat, vtrumque idem significare.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXVII.

Expositio Chrysostomi non probatur.

CHryſ.hom.68.particulam *Quia*, non causaliter exponit, sed loco particulę *Quod*, vt sit declarans, non autem reddens causam, eritq. sensus: sermo, quem locutus sum, iudicabit eum, sermo nempe his verbis contentus (a me ipso non sum locutus, sed qui misit me, dedit mihi mãdatum.) Sed difficile accõmodatur verbis hæc expositio: Christus enim de ijs etiam omnibus loquebatur, quæ prius docuerat, & de tota sua prædicatione, ideo verbo præterito vsus est, *Non*, inquit, *a me ipso sum locutus*, & sic Athanasius loco citato in superiori commentario exponit. Particula ergo *Quia* causalis est, nempe sermo faciet illos dignos damnatione, quia est filij Dei, & non hominis meri, & etiam erat ex præcepto Patris.

ANNOTATIO XXVIII.

Varia expositio doctorum.

ATtendendum est illud, *A me ipso non sum locutus*, Ambrosium lib. 5. de fide cap. 5. exponere ratione diuinitatis dictum, quia filius est a Patre non a se. consentit Aug. tract. 54. Ideo, inquit, a me nõ sum locutus, quia a me ipso non sum: & vera doctrina est. At quia sequitur, sed qui misit me, dedit mihi mandatum, quid locutus, & hoc hominis est: idcirco verbum hoc, *A me ipso non sum locutus*, exponendũ est, vt loquatur, qua ratione homo est, dicitq. Ego *Non sum a me ipso locutus*, quasi humana sola voluntate prędicauerim, quę hactenus dixi: sed a Patre est mihi totus meus sermo demandatus, & præceptus. Ne quis eum non esse locutum a seipso, tamquam Prophetam aliquę existimaret, idcirco dicit, *Pater dedit mihi*, quod nemo Prophetarum, aut ceterorum hominũ dicere potuit, nimirum ego loquor quæ Pater mihi præcepit, quantũcumque ex Deo esset. His ergo verbis se filium Dei significat, sed nõ propterea quia dicit: *A me ipso non sum locutus*, sed propter verbũ adiunctum: *Pater dedit mihi*. Tradunt alij se Deum esse, quia vnum ex his, quæ locutus erat, fuit se esse Dei filium. Chrysost. hom. 68. *A me ipso non sum locutus*, exponit in hunc sensum: id est, non contraria prædicaui Deo, sed consentientia: & mandatum de diuinitate exponit, interpretando consensum voluntatis. At quia cap. 10. hæc diffuse tractaui, & ostendi Christum vt hominem habuisse Patris præceptum, idcirco nunc prætermitto.

Et scio, quia mandatum eius vita æterna est.

COMMENTARIVS.

COncludit causam damnationis, & iudicij. Sermo meus iudicabit eum, quia mandatum est, & præceptum Patris, & ego *Scio, quia mandatum eius vita æterna est*: id est, in his seruandis quæ mandat, & quæ ego de mandato eius denuncio, posita est vita æterna, vt qui crediderit, & seruauerit ea, vitam habeat æternam, qui vero non, priuetur æterna vita, & mortem incurrat sempiternam. Mandatum vita æterna dicitur: id est, quæ Christo mandauit predicari, causa sunt vitæ æternæ: quia credentibus & custodientibus illa, vita datur æterna. Et non dicit: Mandatum eius vita æterna, sed, *ego scio mandatum eius vitam æternã esse*, vt sententiæ grauitatem augeat, eosq. terreat testimonio hoc suo, *Ego scio*. Simul etiam vt se a Patre distinctam personam, significet, ipsi tamen æqualem: vt qui humilia dixerat, dum mandati meminit, sublimia loquatur, Ego scio. Simul etiam illos impugnat, qui deceptorem eum appellabant.

Quæ ergo ego loquor, sicut dixit mihi Pater, sic loquor.

EX prædicta sententia infert, hæc etiam quæ modo loquitur esse verba Patris: si enim generaliter a se ipso non est loquutus, sed quid dicat, & quid loquatur, de Patris habet mandato: hæc etiam quæ nunc vltimo dicit, nempe se lucem esse, & sermonem suum illos in nouissimo die iudicaturum, & cetera quæ affirmauit, sunt etiã de eodẽ Patris mandato. Hic est huius vltimæ sententiæ sensus,

FINIS PRIMI TOMI COMMENTARIORVM
IN EVANGELIVM IOANNIS.

FRANCISCI TOLETI

DOCTORIS THEOLOGI
E SOCIETATE IESV

Commentariorum.

In Sacrosanctum Ioannis Euangelium

TOMVS SECVNDVS.

ROMAE,

Ex Typographia Vaticana. M.D.LXXXIX.

Universidad de Deusto
Biblioteca

FRANCISCI TOLETI

DOCTORIS THEOLOGI

E SOCIETATE IESV

IN SACROSANCTVM IOANNIS EVANGELIVM COMMENTARII.

NE res plane diuersas vno volumine confunderemus, visum est opus totum in duos partiri tomos. Agitur in priore, qui duodecim capita comprehendit, de ijs, quæ in vita & prædicatione Domini contigere. Agitur in secundo de ijs, quæ ad Sacrosanctam eiusdem Domini Passionem, & Resurrectionem spectant: ideoq. a decimotertio capite initium sumit posterior tomus. Cum inde Sacer Euangelista ordiatur miranda illa, quæ Christus Dominus sub finem vitæ operari dignatus est.

CAPVT DECIMVMTERTIVM.

ANTE diem festum Paschæ, sciens Iesus quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad Patrem: cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos. Et cœna facta, cum diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas Simonis Iscariotes, sciens quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia a Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit a cœna, & ponit vestimenta sua. Et cum accepisset linteum, præcinxit se. Deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus. Venit ergo ad Simonem Petrũ. Et dicit ei Petrus: Domine tu mihi lauas pedes? Respondit Iesus, & dixit ei: Quod ego facio, tu nescis modo: scies autem postea. Dicit ei Petrus: Non lauabis mihi pedes in æternum. Respondit ei Iesus: Si non lauero te, non habebis partem mecum. Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes meos, sed & manus, & caput. Dicit ei Iesus: Qui lotus est, non indiget nisi vt pedes lauet, sed est mundus totus. Et vos mundi estis: sed non omnes. Sciebat enim quisnam esset, qui traderet eum: propterea dixit: Non estis mundi omnes. Postquam ergo lauit pedes eorum, accepit vestimenta sua: & cum recubuisset iterũ, dixit eis: Scitis quid fecerim vobis. Vos vocatis me Magister & Domine: & bene dicitis: sum etenim. Si ergo ego laui pedes vestros, Dominus & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes. Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodũ ego feci vobis, ita & vos faciatis. Amen amen dico vobis, non est seruus maior domino suo, neque Apostolus maior est eo, qui misit illum. Si hæc scitis, beati eri-

tis, si feceritis ea. Non de omnibus vobis dico: ego scio quos elegerim: sed vt adimpleatur scriptura: Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum. A modo dico vobis, priusquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis quia ego sum. Amen amen dico vobis, qui accipit si quem misero, me accipit: qui autem me accipit, accipit eum qui me misit. Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me. Aspiciebant ergo adinuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret. Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu, quem diligebat Iesus: Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis est de quo dicit? Itaque cum recubuisset ille supra pectus Iesu, dixit ei: Domine, quis est? Respondit Iesus: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero. Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ. Et post buccellam, tum introuit in eum Satanas. Et dicit ei Iesus: Quod facis, fac citius. Hoc autem nemo scinit discumbentium, ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quod dixisset ei Iesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis vt aliquid daret. Cum ergo accepisset ille buccellam, exiuit continuo. Erat autem nox. Cum ergo exisset, dixit Iesus: Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo. Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum. Filioli, adhuc modicum vobiscum sum. Quæretis me, & sicut dixi Iudæis: Quo ego vado, vos non potestis venire, & vobis dico modo. Mandatum nouum do vobis: Vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem. In hoc cognoscent omnes: quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis adinuicem. Dicit ei Simon Petrus: Domine, quo vadis? Respondit Iesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi, sequeris autem postea. Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam. Respondit ei Iesus: Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

Ante diem festum Paschæ.

COMMENTARIVS.

INcipit Euangelista nostet passionem, & mortem Domini describere: quæ autem priusquam pateretur, egerit, & docuerit, enarrat. Præmittit ergo tempus, quando hæc facta sunt. *Ante*, inquit, *diem festum Paschæ*. sensus est, pridie quàm pateretur Dominus: festo enim Paschæ passus est. Ante hunc ergo diem, hæc, quæ modo narrantur, facta sunt. Cum autem passus sit decimaquinta lunæ, die sexta hebdomadæ: consequitur, quinta feria, decimaquarta lunæ primi mensis anni, qui apud Iudæos Martius erat, hęc quę describuntur a Ioanne, gesta esse. Cetera in annotationibus require.

ANNOTATIO I.

Diuersæ lectiones superioris textus.

QVantum ad lectionem spectat, Græci A nunc codices habent. *Ante autem festum Paschæ*: tamen vera lectio est Latina nostra, & antiquos Græcos codices ita legisse non est dubitandum. Nam & Cyril. lib. 9. cap. 1. & Chrysost. homil. 69. Euthym. & inter latinos Aug. tract. 55. legunt, *Ante diem Paschæ*. Cyril. Euthy. & Aug. legunt ante diem festum. Chrysost. non legit festum, sed *ante diem autem Paschæ*. illud *festum*, non legit, sed credendum est, librum Chrysostomi mendosum vitio Typographi: omnes tamen legunt, diem. Cyril. adhuc legit: *Ante diem festum autem*. Quamuis autem non legeremus, *diem*, sed tantum, ante festū Paschæ, intelligendum esset, & supplendum illud nomen dicen. Aliqui nostra tēpestate mysterium excogitāt in hoc, quod ante festum dictum sit, quia erat paulo ante festum, sed non pridie: nam festum incipiebat ad vesperam decimæ quartæ lunæ, & hæc fuerunt eo die facta, sed ante vesperum diei. Verum non habet fundamentum firmum hæc doctrina: nam antiqui Patres interpretantur omnes ante diē festum. Nec est cur ad has cōsiderationes, B & distinctiones recurramus, cum veritas sententiæ certa, & stabilis maneat, etiamsi dictum sit pridie, seu ante diem, vt paulo post aperiemus,

ANNOTATIO II.

Nomē Paschæ vnde dictum, & quid significet.

NOmen Paschæ est Hebræum, vt notat Hieronymus Matth. 26. a verbo פָּסַח quod significat trāsire: inde est nomē significans transitum. Ex quo fit, C non esse פֶּסַח probandam etymologiam eorum, quorum ibidem meminit Hiero. affirmantium esse nomē Græcum a verbo πάσχω quod significat patior. Huic enim etymologiæ aduersatur scriptura: nā habemus Exod. 12. dictum Paschæ a verbo Hebræo transeundi, vt paulo post dicemus. Attendendum tamen hoc nomen potius esse Chaldæum, sicut Græce, & Latine profertur. nam פִּסְחָה dicitur Hebraice, id est Phase, at apud Chaldæos פִּיסְחָא pischa, inde Pascha. Quare autē D dictum sit Pascha, id est, transitus, habemus Exod. 12. & docet Hieron. Matt. 26. ab Angelo exterminatore, qui in Aegypto occidit omnes primogenitos Aegyptiorum, per singulas domos discurrens: domos enim Iudæorum, quorum vncti erant postes sanguine agni pertransibat, nec quicquam damni inferebat. Hic transitus dicitur Pascha, & celebritas huius mysterij, quæ in singulis recolebatur annis, dicebatur Pascha. Nec est in hac parte probandum, quod Aug. tract. 55. E dicit, hunc transitum esse maris rubri, quod sicco pede filij Israel pertranscurrunt nam re vera Pascha non hunc transitum, sed illum priorem Angeli significat. Idcirco agnus in celebritate ista immolabatur, repræsentans liberationem illam primogenitorū ex Israel, per sanguine Agni. Primo significat agnum ipsum, qui occidebatur, & immolabatur: & hæc significatio est in veteri scriptura, & apud Euangelistas. 1. Esd. 6. Omnes mundi ad immolandum Pascha vniuersis filijs trāsmigrationis. 3. Esd. 1. Immolate Pascha, & sacrificia parate fratribus vestris. Matt. 26. Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Luc. 22. In qua necesse erat occidi Pascha. Secundo, Pascha significat celebritatem diei, in quo immolabatur agnus, qui erat B decima quarta lunæ. in hac significatione dicitur Num. 28. Decima quarta die mēsis Phase Domini est, & decima quinta sollemnitas, & Luc. 22. Appropinquabat dies festus Azymorum, qui dicitur Pascha.

Differunt dies Paschę & dies festus Paschę

Aduertendū autē est aliud esse Pascha, seu diem Paschæ, aliud festum, seu diem festum Paschæ. Nam decima quarta dicebatur Pascha, tamē nō dies festus Paschæ: sed dies decima quinta, vt patet ex verbis allegatis Num. 28. Decima quarta Phase est, decima quinta sollemnitas: & dicitur etiam nunc a Ioanne, ante diem festum Paschæ. Tertio significat Pascha totam sollemnitatem, quæ incipiebat a decima quarta lunæ ad vesperam, & continuabatur per septem dies azymorum: quamuis primus dies, qui erat decimus quintus, esset omnium celeberrimus, quemadmodum & vltimus, vt habetur Nu. 28. In hac significatione dicitur. 3. Esdr. 1. fecit Iosias Pascha Hierosolymis. & iterum: Non est celebratū tale Phase in Israel. Ioan. 2. Prope erat Pascha Iudæorum. Act. 12. Volens post Pascha producere eū populo.

Pascha significat quāloque animalia ipsa quæ offerebantur.

Quarto, quod est valde attendendum pro resolutione eorum, quæ dicenda sunt, Pascha significat etiam animalia, quæ offerebantur illis septem diebus Azymorū: nam præter agnum illum primum, & præter diem, quo immolabatur, etiā tempus totum septem dierum dicebatur Pascha: & similiter animalia quæ tunc immolabantur. In hac significatione habemus locum Deutero. Immolabis Phase Domino *Deut. 16* Deo tuo de ouib⁹ & de bobus in loco, quē elegerit Dominus. Ecce Phase dicebatur victima omnium, & boum, quæ illis diebus tunc fiebat. Illis enim diebus magna animalium copia immolabatur, quæ non nisi a mundis comedebantur, vt patet Num. 28. Contra hanc tamen significationem obiicier forsan aliquis, quia in Hebræo non legitur, immolabis Phase de ouibus, & bobus, sed immolabis Phase ouę, & bouem, quasi sint tria, Pascha, oues, boues. Respondeo, sensum eundem facere ac

Paschæ, quatuor significationes in scriptura.

ANNOTATIO III.

SI attētē sacras scripturas consideremus Pascha quattuor habet significationes.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ac si dictum esset, immolabis Pascha de ouibus, & bobus. Vt enim peritissimi linguæ huius annotant, sæpe in Hebræo sermone, supplenda est particula מִן Argumento est Chaldaica paraphra sis, quæ habet expresse, immolabis Pascha de ouibus, & bobus: & defectum præpositionis, insinuat defectus coniunctionis copulatiuæ. Nõ enim dicitur: Immolabis Phase, & ouem, sed immolabis Phase oué, & bouem: vt Phase ad ea, quæ sequuntur, referatur. Præter hoc testimonium sunt etiam alia duo manifestiora. 2. Paral. vbi habetur: Principes domus Dei dederunt Sacerdotibus ad faciendum Pascha pecora commixtim duo millia sexcenta, & boues trecentos: & in Hebræo est in plurali. Dederunt in Paschata. Ecce boues dicebantur Paschata. Iterum ibidem dicitur: Dederunt Leuitis ad celebrãdum Pascha quinque millia pecorum, & boues quingentos. in Hebræo dicitur, in Paschata. Omnia ergo animalia, quæ illis offerebantur diebus, dicebantur etiam Pascha, & non solum agnus, quamuis ille esset præcipuum Pascha, propter quod cetera sic dicebantur. Aliqui graues Doctores, azymos panes, Pascha appellari affirmant: sed quia non est locus in tota scriptura, in quo talis significatio reperiatur, omittimus. quia nunc, quæ ex scriptura habentur, referimus. Ad duas igitur significationes reduci possunt hæ quattuor. Nam Pascha aut significat id, quod offerebatur, siue agnus, siue animalia cetera: aut celebritatem ipsam, siue primi diei, quando agnus immolabatur, siue omnium dierum, qui erant præter diem immolationis septem azymorum.

Pascha nũquam pro Azymis pãnibus reperitur.

ANNOTATIO IV.

Quo modo conueniant verba Ioannis cum cæteris Euangelistarum textu.

VT proprius ad rem accedamus, soluẽda est quædam difficilis dubitatio, & quæ multis occasio fuit errandi. Nam Ioannes tribus Euangelistis videtur contrarius. Ceteri enim primo die azymorum comedisse Pascha Christum affirmarunt: at Ioannes, *Ante diem festum Paschæ* cœnasse asserit: & dubio procul de agno paschali loquitur. Dies autẽ primus azymorũ incipiebat decima quarta ad vesperam, durabatq. tota decima quinta. Si igitur ante diem festum, ergo ante primũ diem azymorum. At Euangelistæ ipso die primo azymorum docent comedisse Pascha. Verba Matth. 26. sunt hæc: Prima die azymorum accesserunt discipuli ad Iesum, dicentes: Vbi vis paremus tibi comedere Pascha? Verba Mar. 14. sunt hæc: Primo die azymorum, quando Pascha immolabant, dicunt ei discipuli: Quo vis eamus & paremus tibi, vt manduces Pascha? Verba Luc. 22. sunt ista: Venit dies azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha, & misit Petrum, & Ioannem. Concordãt omnes prima die azymorum agnũ comedisse: qua igitur ratione dicit Ioannes: *Ante diem festum Paschæ*? Hic enim dies erat primus azymorum. Græci postquam in suum schisma lapsi sunt, etiam hunc suis erroribus addiderunt, tres Euãgelistas errasse, & a Ioanne correctos esse, & emendatos. Non vident totam scripturæ veritatem labi, si vel minimum in ea admittatur mendacium, aut falsitas, vt recte dicit Augustinus epist. 19. ad Hieronymum. Vana est ergo, & indocta, ac blasphema in Spiritum sanctum, qui locutus est per Apostolos, & Euangelistas, responsio ista. Certissimum est enim vera esse omnia, & consona, eundemq. in omnibus quamuis varijs verbis, contineri sensum.

Pro responsione igitur sunt duo potissimum consideranda, & pro intelligentia multorum memoriæ mandanda. Primum est distincta esse tempora immolationis agni, & esus ipsius: non solum quia quo tempore immolabatur, comedi non poterat, quia præparari necesse erat: sed quia comedendi, & immolandi tempus erat determinatum. Nam decima quarta lunæ ante solis occasum immolabatur, & comedebatur post occasum. Hoc Exo. 12. satis aperte colligitur, si verba Hebræa consideremus, nam dicitur: Immolabit multitudo filiorum Israel ad vesperam. & postea dicitur: Edent carnes nocte illa. & paulo inferius: Quarta decima die ad vesperam comedetis azyma. Quamuis in vtroque loco Latine, & Græce lit eadem vox ad vesperam: tamen apud Hebræos est varia. Nam agnus immolandus dicitur בֵּין הָעַרְבַּיִם id est, inter duas vespe ras. Est enim nomen duale. At in eodem loco agnus dicitur comedendus nocte, & rursus ad vesperam sed in singulari. בָּעֶרֶב Est autem magnum discrimen: nam agnus immolabatur vere in decima quarta lunæ, qui finem habet ad solis occasum: ab occasu enim solis iam incipiebat sollẽnitas decimæ quintæ, & panes azymi. Agnus igitur immolabatur ante solis occasum, & comedebatur post occasum. Cum azymis

Diuersis hõris agni esus, & eiusdem immolatio fiebat

mis enim comedendus erat, quæ non comedebãtur nisi ingrediente decima quinta. Propterea dicitur nocte, seu ad vesperam comedendus: at immolandus, inter duas vesperas. Habebant enim duplicem vesperem Hebræi, vt notant peritissimi illorum: vnus erat post occasum solis prope noctem: alter erat post meridiem inclinante iam sole: quod etiam Latina Ecclesia seruat. Nam tempus horarum post nonam vocat vesperem, & ab eo nuncupat horas vespertinas, tempus etiam completorij appellat vesperem. Largire, inquit, clarum vespere. & Hispani etiam post meridiem iãm sole inclinante appellant, *tarde*. Erat igitur tempus inter duplicem vesperam ante occasum, & post meridiẽ, fere quãdo nos celebramus vesperas, quo tempore agnus immolabatur, postea præparabatur, & post occasum cum azymis comedebatur.

Duplex apud Hebræos vesper.

Alterum annotãdum est, quamuis apud Iudæos sollemnitates celebrarentur a vespere, id est, occasu solis, ad vesperam: id est occasum sequentis dici, & idcirco a vespere, seu solis occasu decimæ quartæ inciperet prima dies Azymorũ, quæ erat decima quinta lunæ: tamen illa vespera aliquãdo computabatur in annumeratione dierum cum sequenti, aliquando cum præcedente die. Cum enim esset inter duos dies, finis vnius, & initium alterius, modo ad vnum modo ad alterum referebatur. Idcirco factum est, vt vesper decimæ quartæ, aliquando decimæ quartæ, aliquando decimæ quintæ adnumeraretur. Habemus in scriptura ipsa veteri expressum exemplum Exod. 12. Primo, inquit, mense quartæ decimæ ad vesperam azyma comedetis. rursus: Immolabitis decima quarta die, & nocte illa comedetis. Ecce aperte, nox illa quartæ decimæ annumeratur, & dicitur quarta decima die azyma comedenda. Iterum dicitur: Septem diebus azyma comedetis: in die primo non erit fermentũ in domibus vestris. Ecce vespera, & nox illa, sequenti diei annumeratur: nam vespera decimæ quartæ, non erat fermentum, sed azyma. Ex hac verissima doctrina, quam alijs etiã veteris instrumenti testimonijs confirmare possemus, sequitur concordia, & explicatio Euangelistarum in locis propositis: tam enim Ioannes, quam ceteri Euangelistæ, noctem, & vesperam illam, in qua agnus comedebatur, annumerarunt decimæ quartæ diei lunæ, & decimam quintam appellarunt sequentẽ diẽ.

Scẽdas vesper aliquãdo cũ præcedenti, aliquando cũ sequẽti die numerabatur.

Euangelistarum cõcordia.

Idcirco decimam quartam dixerũt *diem Azymorum*: non quia in decima quarta azyma comederentur, sed per Synecdochem, quia illa nocte erant azyma edenda, ideo dixerunt diem azymorum. Nam noctem illam, & vesperam computabant pro decima quarta, quando Dominus misit discipulos, vt præpararent Pascha illo vespere comedendum. Ioannes etiam dixit: *Ante diem festum Paschæ*, nempe vespere decimæ quartæ, quem etiam computans cum decima quarta, dixit, *ante diem festum*, id est, decimum quintum. Hic enim sollemnissimus erat dies, & dicebatur sollẽnitas Paschæ, vt patet Num. 28. Nõ solum igitur Ioannes non est cõtrarius ceteris Euangelistis, sed nec diuersus: immo eadem dicit, & eundem diem significauit, nempe decimam quartam lunæ, tamen vesperam computauit cum decima quarta, sicut & ceteri Euangelistæ. Quod autem aliqui recentiorum dicũt, dictum esse ante diem festum, quia paulo ante vesperã, quando incipiebat decimus quintus dies, hoc factum est: nullo modo accommodari potest. Nam Ioannes tractat, & describit tempus, quando lauit pedes, & quando cœnauit: & hoc factum esse narrat ante diem decimum quintum: at lotio, & cœna erant post vesperam, & solis occasum. Vera solutio est, quam explicuimus. Est etiam altera responsio, non minus vera, & legitima pro S. Ioanne explicando, cuius inferius capite vltimo mentionem faciemus: nempe Hebræos vsum scripturæ sequentes, numquam solitos esse appellare dies, nisi, qui a nocte distinguantur: nec scriptura vmquam diem appellat, nisi eam temporis partem, quæ a nocte secernitur, noctes autem annectit diebus sequentibus. Ioannes igitur quando *Ante diem festum* dixit, diem non intellexit ab occasu solis, sed ab ortu. Quamuis igitur sollemnitas festi ab occasu inciperet, tamẽ dies ab ortu initium summ habebat. *Ante diem*, ergo *festum Paschæ*, fuit nox illa præcedens inter decimam quartam, & decimam quintam diem: ceteri Euangelistæ diem primum azymorum appellarunt, decimam quartam, quia in ea conficiebantur azyma comedenda nocte sequẽti. A præparandis igitur azymis decima quarta dies dicta est, prima azymorum: & hac ratione verum habent verba Matt. & Luc. Prima die azymorum, in qua necesse erat occidi Pascha. Pascha autem non occidebatur, nisi decima quarta ante solis occasum: ipsam ergo decimam quartã diẽ

Ioannis textus aliter explicatus.

azymorum

Universidad de Deusto
Biblioteca

azymorum appellarunt, nempe ab azymis A præparandis: & quia forsan multi tunc comedebant azyma, ante tempus præceptum, non enim id prohibitum erat. Hoc ita esse testimonio Iosephi confirmo, qui lib. 2. de Antiquit. cap. 5. refert Iudæos vocasse dies azymorum octo: hoc autem esse non poterat, nisi etiam decima quarta appellaretur dies azymorum, non quòd tunc ex præcepto comederentur azyma. Nam dicimus quintus erat primus, cuius solleñitas erat ab occasu præcedentis diei, B sed quia decimaquarta conficiebantur, & comedebantur a multis.

ANNOTATIO V.

Quota luna Dominus Iesus fecerit Pascha, & passus fuerit.

HIs velut præambulis quibusdam suppositis, grauissima difficultas occurrit, quota luna Christus Dominus immolauerit agnum, & passus fuerit. Si enim hoc non discutimus, locus iste Ioannis nondum manet perfecte explicatus. Quātis autem antiqui, ac recentiores plurima scripserint, & nos etiam dum materiā de Eucharistia publice legeremus, multa proposuerimus, non tamen silentio nunc rem istam præterire vtile iudicauimus. Ad cōcordiam enim huius loci Ioannis cum ceteris Euangelistis, & intelligentiam multorum, quæ dicenda sunt, hæc discussio necessaria est. Prætermissis igitur multis, ea quæ ad præsens institutum necessaria sunt, proponemus. Aduertendum igitur est, præcepisse Deum Iudæis Exod. 12. vt anni initium ab eo mense caperent, quo educti sunt de Aegypto, qui mensis fuit Martius. Præcepit etiam, vt decima quarta die mensis huius, secundum dies lunares, Iudæi enim diebus hisce suos menses computabant, ad vesperam agnum immolarent in memoriam beneficij tanti, quod a Domino acceperunt, liberationis a seruitute Aegyptiaca. Decima quinta autem die vsque ad vigesimam primam, qui sunt septem dies, azymis vescerentur: dicebanturq. dies azymorum, per singulos q. dies certa quædam sacrificia immolarēt: quorum septem dierum primus, & vltimus erant maxime sollemnes. Incipiebat autem Azymorū festiuitas a vespere præcedentis diei, nempe decimæ quartæ, quando agnus comedebatur cum azymis. Hæc omnia trita sunt, nec est qui ignoret. Certum etiam est, & sine controuersia, Christum quinta die septimanæ, qui dicitur dies Iouis ad vesperam agnum comedisse Paschalem, sequenti autem die, quæ erat feria sexta passum, & mortuum.

Septem dies azymorum huius Iubilus anni malis.

Difficultas tamē & controuersia est, an illa feria quinta, quando agnum comedit, fuerit tunc decima quarta lunæ, & quando passus est, fuerit decimaquinta. In qua controuersia sunt quattuor sententiæ diuersæ. Prima est Euthymij Matt. 26. asserentis illum diem, quando Dominus celebrauit Pascha, fuisse decimam tertiam lunæ, & passum decima quarta, quando secundum legem celebrabatur Pascha, & Iudæi omnes agnum immolabant. Christus enim anticipauit vno die Paschæ celebritatem, & passus est, quando vere agnus Paschæ a Iudæis immolabatur, secundum legem. Quæ sententia videtur Cyrilli li. 12. in Ioan. cap. 2. & eam hodie Græci defendunt contra Latinam Ecclesiam a multo iam tempore, vt constat ex Nicephoro lib. 1. cap. 28. Secunda sententia est nostro sæculo quorundam, qui Christum quidem comedisse Pascha decima quarta, & pas- C sum decima quinta die lunæ affirmant. Iudæos tamen celebrasse tunc Pascha, quando Christus celebrauit, negant: sed trāstulisse asserunt ad decimę quintæ vesperam, quando mortuus est Christus, & quidem re vera Christus decima quinta die passus est: tamen Iudæi illam diem computabant pro decimaquarta. In cuius sententiæ explicationem attendenda est Iudæorum obseruatio, quam nunc etiam habent. Quando enim dies prima D lunæ, primi mensis incipit feria secunda, quarta, aut sexta, tunc non incipiunt numerare ab illa die, sed a sequenti, & illo anno prima dies mensis aliter computatur secundum numerum verum cursus lunaris, aliter secundum obseruantiam Iudæorum. Causa autem cur sic dies cōmutentur hæc est, ne duo festa simul consequantur, in quibus nihil operari licet. Esset enim valde onerosum, duobus diebus continuis ab omni opere seruili, & itinere vacare. Si autem nouilunium Martij, seu prima dies esset feria secunda, tunc festum Expiationis, quod est decima Septembris, E celebrandum esset die Veneris, essentq. duo festa successiue, dies nēpe Veneris, & Sabbati. Si autem prima Martii esset feria quarta, idem festum Expiationis esset die Dominica, & tunc Sabbatum, & Dominica essent obseruanda. Si autem prima dies esset feria sexta, tunc Scenophegia, quod erat festum Tabernaculorū decima quinta Septembris, celebraretur in Dominica, essentq. simul Sabbatum, & Dominica. Eadem ratione, si feria sexta esset prima

An Christi Paschæ celebritatem anticipauerit, referuntur quattuor sententiæ.

Secūda opinio quod Iudæi transtulerint festū Paschę.

Iudæorum obseruatio circa primā diem Mensis Martij.

Martii

Martij, tunc prima dies Azymorum esset A dies Veneris, quæ erat decima quinta, tūc autem essent duo coniuncta festa, dies Veneris, & Sabbati. Dicunt igitur isti, quando Christus passus est, tunc nouilunium fuisse feria sexta, ideirco Iudæi transtulerant in sequētem. Vnde factum est, vt dies Iouis fuerit vere decima quarta, & dies Veneris, quando passus est, decima quinta: tamen propter translationem non reputabatur, quando Christus passus est, nisi decima quarta, & quando comedit agnū, B decima tertia. Christus autem voluit comedere agnum secundum verum tempus a lege præscriptum, non secundum Iudæorum traditionem, quam Iudæi nunc obseruant. Hæc sententia multum a prima differt: huius enim assertores affirmant, Christum vere decima quarta celebrasse Pascha secundum legem, & decima quinta mortuum: Iudæos vero propter translationem prædictam, festa commutasse. At qui primā defendūt sententiā, asserūt, decima tertia vere die a nouilunio comedisse agnū, & passum decima quarta.

Tertia Opinio, quod Iudæi distulerint esum agni.

Tertia sententia est, Christum agnum comedisse decima quarta, & passum decima quinta, & tunc etiam Iudæos agnum comedere solitos, quādo Christus comedit: tamen illo tempore, quia occupati erant morti, & neci Christi procurandæ, distulisse esum, & celebritatem agni in decimam quintam: non tamen quod fic facere soliti essent. Huius sententiæ meminit Theophy. Ioan. 18. in illud verbum: Non introierunt prætorium, ne contaminarentur, vt possent comedere Pascha. & aliqui eam Chrys. ho. 82. in Ioan. tribuunt, sed eius verba non aperte id indicant.

Quarta sententia est communis, nempe vere decima quarta die Christum agnum comedisse, & tunc etiam Iudæos celebrasse Pascha. quam sententiam tenet Hierony. Matth. 26. & August. Epistol. 86. ad Cassulanum. Anselm. Epistol. de fermentato, & multi graues antiqui, & recentiores doctores, eam sequuntur. Iltaq. est vera, & legitima, adeoq. firma, vt mirum sit aliquos in contrarias diuertisse sententias. Tres igitur sententiæ priores in vno conueniunt, nempe Christum non edisse agnum, nec peregisse Pascha, quando Iudæi celebrarunt, sed eos præueniisse. Est tamen diuersitas: nam Græci præueniisse affirmant, quia comedit decima tertia; recentiores vero, quia Iudæi illo anno propter traditionem Pascha in decimam quintam transtuleranr, Christum tamen dicunt non vsum transtatione, sed comedisse decima quarta. Tertiæ vero sententiæ auctores, quia Iudæi etiam obseruabant ritum eundem, sed propter necem Christi in decimam quintam distulerant. Fundamenta harum sententiarum eadem fere sunt, quæ paulo post referemus, & refellemus.

Quarta vera sententia declaratur.

Pro veritate igitur stabilienda, sunt aliquot confirmandæ responsiones. Prima est, Christus Dominus non præuenit celebrationis tempus, secundum legem statutum, ita, vt agnum decima tertia Lunæ comederit. Hæc responsio certissima est, omnesq. Catholici reijciunt sententiam Græcorum. Confirmatur autem apertis testimonijs Euangelistarum, quæ superiori quarta annotatione produximus Matt. 26. Mar. 14. Luc. 22. omnes affirmant die azymorum, quando occidi necesse erat Pascha, & quando immolabant Pascha, Dominum misisse discipulos, vt præpararent sibi Pascha: igitur Christus non præuenit tempus. Affirmare autem Euangelistas illos deceptos esse, error est Christiano indignus. Sunt argumenta multa ad hanc responsionem confirmandam: ac vbi expressa est scripturæ auctoritas, non est cur tempus in ijs, quæ non sunt necessaria, conteramus. Secunda responsio, quā- Et Christus & hoc celebrant Pasch die a legitimato. do Christus celebrauit Pascha, etiam reliqui omnes celebrarunt, nempe decima quarta Lunæ ad vesperam. Ita est contra D secundæ opinionis translationem: miror autem catholicos hos doctores Iudeorum nostri temporis fabulis fidem adhibuisse, scripturæ testimonijs non consideratis, aut violentis expositionibus adhibitis. Dicitur enim Matth. 26. Primo die azymorum, quando necesse erat occidi Pascha. Quid est quando necesse erat occidi Pascha, nisi quando obseruandum erat ab omnibus? & ne respondeat aliquis, necesse erat, at Iudæi non id faciebant: fateri ergo necesse est, omnes illos peccasse, & translationem esse contra legem, quod profecto illi ritibus hisce deditissimi numquam commisissent. Sed his omissis, audiamus Mar. 14. explicantem: Die azymorum, quando immolabant Pascha: verbum hoc immolantium, & seruantiū legem est. Tunc ergo, quando ceteri immolabāt, celebrauit etiam Christus. Audiamus iterum Lucā. Appropinquauit dies azymorum, qui dicitur Pascha: si translatio talis erat, dies ille nō dicebatur Pascha. Talis igitur sententia pugnat profecto cum scripturæ testimonijs. Cōfirmo adhuc: discipuli acce-

Universidad de Deusto
Biblioteca

dunt, & dicunt: *Vbi vis paremus tibi comedere Pascha?* Dominus autem mittit illos ad quendam, cui dicerent: Apud te facio Pascha: non vtique discipuli accessissent ad eum, nec mitteret ad aliquem cum tali nuncio, nisi quia tunc omnes celebrabant Pascha. Necesse profecto est, vt hoc soluant argumentum, qui tenent hanc translationem. Fingunt multa facta fuisse, quæ Euangelistæ non narrant, sed præterquam quòd hæc ab ipsis confingantur & sine auctoritate dicantur, his verbis Euangelistarum numquam accommodabuntur. Opponent nobis Iudæorum hoc tempore obseruationem: fateor. Sed interrogati, vnde probant eandem fuisse Christi temporibus cõsuetudinem, respondebunt: id modo affirmare Iudæos, se antiquissima traditione hanc consuetudinem accipere. Vana est responsio profecto: Iudæos perfidos, mendaces, & qui nihil fere legis obseruant, accersere in testimonium tantæ veritatis, vbi expressa testimonia scripturæ clamant in contrarium.

Iudæorum traditio falsa conijcitur ex scripturis.

At vt Iudæos ipsos mendacij conuincamus, audiamus Iosephum digniorem fide omnibus ipsis: qui lib. 13. Antiqui cap. 16. habet hæc verba: Antiochus erecto trophæo ad Lycum fluuium, vbi Indatem Parthorum ducem profligauerat, hęsit ibi per biduum ad preces Hyrcani Iudæi, quod in id tempus forte quædam Iudæorum festiuitas incurrerat, per quam non licebat eis iter facere. Et verum est, quod ille scripsit: nam Penteeoste instabat post Sabbatum, quo tempore nostris iter facere nefas habetur. Hæc Iosephus. Vide aperte duo festa simul Sabbatum, & Penteosten obseruari, & necesse est, si Sabbatum, & Penteoste simul occurrerunt, etiam Pascha, & Sabbatum fuisse coniuncta. Falsa igitur recentiorum Iudæorum est traditio, & huius sententiæ fundamentum. At, vt etiam testimonio ipsorummet Iudæorum perfidorum nostram veritatem comprobemus, constat aperte ante nonnullos annos talem translationem inter ipsos non fuisse, sed simul celebratum Pascha feria sexta, & postea Sabbatum, & manipulum messuisse vespere feriæ sextæ etiam Sabbato incipiente. Rabbi Isaac Arama auctor libri Achidach Isaac: id est, ligationis Isaac, vir maximæ apud Hebræos auctoritatis, super illud Leuit. 23. Cum veneritis in terram, quam ego do vobis, & messueritis, & cetera. habet hæc verba: Impossibile est colligere, & demetere manipulum, nisi nocte decima sexta lunæ, sicut scriptum est in libro Menahoth, id est oblationum farinacearum in hanc sententiam. Quomodo igitur fit? legati senatus egrediuntur post vesperam dici festi, & colligunt manipulum demetiendum prope radices, vt facilius demeti possit: ciuitates proximæ congregantur, vt maior præcepti merces sit, postquam tenebræ factæ sunt, metens dicit adstantibus: occubuit ne sol? idq. tribus vicibus, quibus respondentibus occubuisse, iterum per tres vices interrogat, an illa falx, & area sit in hunc vsum destinata? respondentq. rem ita se habere: quod si fuerit Sabbatum, interrogat eos, est ne Sabbatum? Est, inquiunt. Metamne? addit ille: Mete, respondent: & omnia hæc tribus interrogationibus absoluuntur. Hæc ille. Est autem liber Menahoth pars talmud multis annis post Christum cõposita, vbi vides Iudæos ante aliquot annos talem nõ habuisse translationem, sed celebrasse Sabbatum immediate post primam diem Azymorum, in cuius vespere metebatur manipulus. Adde adhuc contra fundamentũ istorum. Ipsi enim tribus diebus transferunt, feria secunda, quarta, & sexta, sed necesse erat etiã transferre primam feriam, quæ Dominica est. Nam si nouilunium esset prima feria, seu Dominica, necesse erat duo festa simul Sabbatum, & primum Azymorũ agi. Parum enim refert, vt vnus altero prior sit. tam enim difficilis esset obseruantia diei primi Azymorum, & Sabbati, quam Sabbati, & primi dierum Azymorũ, siue præcedat, siue sequatur, vt ipsimet de festo expiationis dicunt. Adde rursus ipsos supponere ab omni opere Iudæos vacasse in die prima Azymorum, quod falsum est: nam Exod. 12. expresse dicitur, licere cibos parare in die Azymorum prima. Vana ergo est translatio Iudæorũ nostri temporis, nec oblationes nec sacrificia habentium, a paucis retro annis, cõficta: nec sententia, quæ illi inititur, est probãda, maxime cum Euangelium, vt ostendimus, tam expressum sit in contraria sententia.

Euangelium est authoritate Rabbinorum.

Tertia responsio: Iudæi non distulerunt celebrationem Paschæ illo anno propter necem Christi: hæc est cõtra tertiam sententiam, quę tolerabilior est duabus prioribus: sed tamen falsa est, & sine fundamẽto. Nõ enim ausi fuissent Pharisæi illi, qui legem exactissime profitebantur, adstantibus tunc ex omni parte Iudæis, contra præceptum expressum Dei quicquã agere: non enim Christo opponere etiam lu-

Iudæi non distulerunt Paschæ festum.

gendo,

gendo, & mentiendo potuerunt tantam transgressionem, quanta illa esset, Deo expresse præcipiente, vt nocte, & die illa immolaretur, & comederetur Pascha. Quarta responsio est: Dominus agnum comedit decima quarta ad vesperam, quando omnes Iudęi comederunt: & Passus est decima quinta die feria sexta. Hæc ex aliarum sententiarum expugnatione liquida, & certa manet: quam Ecclesia Latina seruat, & Euangelistæ docent. Omnes aliæ sententiæ nõ alio fundamento sustentantur, nisi quibusdam locis scripturæ, quæ solui non posse visa sunt, nisi secundum eorum proprias sententias: at veram & legitimam eorum solutionem nos adferemus, vt omni ex parte veritas inconcussa maneat.

Explicatur scripturę locus quæ est vera sententia pugnare videntur.

Primus locus est hic Ioannis, *Ante primum diem festum Paschæ*, cum igitur festus dies inciperet a vespera præcedentis, consequitur pridie quàm Iudæi celebrarent, Christum celebrasse. Hoc & Græci vruntur argumento, & qui festum transferunt: illi anticipasse Christum, isti, Iudæos postposuisse, affirmãt. Sed quàm fallax sit hæc coniectura, & argumentatio in annotatione quarta præcedẽti demonstrauimus, ibiq. ostendimus Ioannem vesperã decimæ quartæ adnumerasse ipsi decimæ quartæ diei, vt ex scriptura veteri probauimus, ideirco ante diem festum dixisse, nempe ante decimam quintam, quando etiam Iudæi obseruabant. Similiter, & diem festũ Ioannes dicit. Quamuis enim festiuitas ab occasu præcedenti inciperet, tamen dies ab ortu numerabatur: diem enim a nocte secernunt Hebræi, vt diximus, in eadem annotatione quarta. Alter

Ioan. 18. locus est eiusdem Ioannis. *Ipsi non introierunt in prætorium, ne contaminarentur, vt possent comedere Pascha*: nondum igitur

Comedere Pascha qd sit.

Iudæi Pascha manducauerunt. Hoc argumentum fortissimum apparet, tamen procedit, quia existimant hi Doctores, Pascha hoc loco significare agnum Paschalem, vt solet in alijs locis significare: at non ita est, sed significat sacrificia, & hostias, quæ diebus Azymis offerre Deus iussit, quæ Pascha appellari constat Deuter. 16. & 2. Paralip. cap. 25. vt ostendimus in annotatione tertia. Aliqui ad Azyma referunt, tamen quia in scriptura non legimus azyma appellari Pascha, neque necessariam mundiciem ad vescendum solis Azymis, verior est doctrina, & responsio data, nempe significare hostias, & victimas, quæ illis diebus offerebantur, quibus vesci non licebat nisi mundis, vt constat Exod. 12. & Num. 28. & mihi hanc responsionem visus est Chrys. hom. 82. significasse, dicens Pascha hoc loco, totam celebritatem significare, quod intelligendum est de huiusmodi sacrificijs. Tertius locus est eiusdem Ioannis: *Erat autem parasceue Paschæ*. Si igitur erat parasceue Paschę, quãdo Christus crucifixus est, igitur nondum erat celebratum Pascha: nam Parasceue præparationem significat. Hoc argumentum debile valde est: non enim dicitur parasceue Paschæ, quia erat parasceue ad ipsum Pascha: sed quia erat Sabbati Parasceue, & simul erat vnus ex diebus Paschæ. Nullius enim festi in tota scriptura dicitur Parasceue, nisi Sabbati: quia in solo Sabbato non licebat præparare, quę ad esum necessaria erant: propterea q. feria sexta præparabantur, & idcirco Parasceue dicta est. In die autem Azymorũ primo, nõ erat talis prohibitio, immo expressa cõcessio. Exo. 12. nõ erat igitur Parasceue ipsius Paschę, quasi præparatorius ad Pascha, sed quia erat vnus ex diebus illis Paschæ, & simul præparatorius Sabbati, quod satis aperte indicat Marc. cap. 15. Et cum iam, inquit, sero esset factũ, quia erat parasceue, quod est ante Sabbatum, venit Ioseph, &c. Nõ erat igitur Parasceue Paschę, sed Sabbati. Quartus locus est, eiusdem Ioannis: *Erat enim magnus dies ille Sabbati*: igitur in Sabbato illo erat Pascha, & prima dies Azymorum: propterea enim dici videtur magnus dies Sabbati. Non video profecto huius argumenti efficaciam: nam dies septem erant Azymorum, & quia vnus concurrebat cum Sabbato, ideo illud Sabbatũ dicebatur magnum, quia præter celebritatem Sabbati consuetam, adiungebatur celebritas Azymorum: quod autem tunc esset primus dies Azymorum, non inde infertur. Quintus locus est Luc. Mulieres reuertentes mortuo Domino, parauerunt aromata, & vnguenta: igitur tunc non erat prima dies Azymorum: in festo enim hæc non licebat facere. Nec hic locus conuincit: nam Lucas dicit reuertentes parasse aromata, at non dicit, tunc quando reuersæ sunt parasse: sed vsus est quadam anticipatione, vt solent Euangelistæ. Nam subiunxit quieuisse Sabbato, cum prius quieuerint, quàm parauerint. Et ne gratis hæc dicere alicui videamur, audiat Marcum cap. 16. dicentem: Et cum transisset Sabbatum, Maria Magdalene, & Maria Iacobi, & Salome emerunt Aromata, vt venientes vngerent Iesum. Non ergo præpara-

Ioan. 19.

Luc. 23.

Mulieres quãdo parauerint aromata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

uerant in Parasceue, seu feria sexta, si Sabbato transacto emerunt partem aromatũ: omnia enim prius emerunt, & postea pararunt. Sextus Locus est Ioan. dicentis Ioseph, & Nicodemum aromata attulisse, & corpus vnxisse, & deposuisse de cruce, & sepulturæ tradidisse. Hæc non facerent, cũ iusti essent, si dies prima Azymorũ esset. Inefficax est argumentum hoc, quãdo ex ipso Ioanne solutio manifesta est. Vt non inquit, remanerent corpora Sabbato. Erat enim magnus dies ille Sabbati. Insinuat ergo zelo religionis id esse factum, & hoc non propter festum Azymorum, sed propter Sabbatum. His accedat in Deuteronomio esse diuinum præceptũ expressum, ne corpora permanerent in patibulo, sed eadem die sepelirentur: non ergo contra religionem, sed pro religione videbantur hi viri iusti agere, etiãsi in prima die Azymorum deposuerint. Adde in festis diebus licuisse sepelire propter necessitatem: habemus exemplum Tobiæ. 2. qui cum esset dies festus, & annunciatum esset ei cadauer iacere in foro, surrexit, & sepeliuit etiam in festo. Quæ enim opera pietatis differri non poterant, non prohibebantur: quia & asinus si in foueam cadebat, continuo extrahebatur, etiam Sabbato, ne periret. Cum igitur non debuisset corpus manere in cruce, iuste sepulturæ traditũ est, etiam in festo, sicut etiam Iudæi latrones crucifixos sepulturæ tradiderũt: nõ enim, vt canes super terram proijciebantur.

Ioan. 19. — *Sic mos erat Sabbatho.* — *Deut. 21.*

Vltimus locus est ex diuersis Euangelistis narrantibus facta Iudæorum: nã comprehenderunt, accusarunt, & alia omnia fecerunt, quæ, si dies festus fuisset, non fecissent. Hoc argumentum conscientiã Iudæorum videtur defendere: tamen qui innocentem, & sanctũ occidere non timuerunt, non est mirum si & hæc, quę illis pia visa sunt neglexerũt. Adde, festum Euæniorum erat etiam sollemnissimum, & nouissimus dies tabernaculorum, & tamen eum lapidare, & comprehendere voluerũt Iudæi, vt constat Io. 7. & 10. Adde etiam aliquem prætextum hos habuisse, seu finxisse nam crimina aliqua grauia, maxime quæ erant cõtra Dei honorem, statim puniebantur. Exo. 22. Maleficos non patieris viuere. Num. 15. cum essent filij Israel in solitudine, & inuenissent hominem colligentem ligna in Sabbato, obtulerunt eum Moysi, & Aaron, quem Dominus lapidare iussit: ita prętexentes Dei honorem, & legis defensionem, non timuerunt hęc in festo facere, maxime cum per Romanos occidendus esset. Adde adhuc non defuisse inter eos, qui id obijcerent, non propter conscientiam, sed propter timorem populi. Matt. 26. dicebãt aliqui: Non in die festo, ne forte tumultus fieret in populo. Erat ergo dies festus, in quo occiderunt, & hæc fecerunt: quamuis autem timuerint populum, rabies tamen, & odium omnia impedimenta superauit. Tandem obijciũt, quia cum agnus fuisset figura, tunc debuit mori, & pati Christus, quando agnus offerebatur. Hoc etiam non conuincit: nam quamuis non fuerit occisus decima quarta, fuit tamen comprehensus, ligatus, sanguinem sudauit, & pati incœpit, ac quodã modo mori. Merito etiã tẽpus figuræ protraxit, significans figuram finem habiturã: veritatẽ autem supra figurã ipsam permãsuram, & duraturã: nouamq. legem venturam, nempe Euangeliũ, cuius festum, & agnus immolabatur, non in die Iudaico, sed nouo. Vt ergo impleret illud, incœpit tunc, sed non consummauit propter hanc noui mysterij significationem. Ex his omnibus certa, & firma manet vetus, & communis sententia, explosis contrarijs, & locus Ioannis propositus explanatus videtur.

Quamuis Agnus figura Christi esset, non oportuit illum mori quando comedebatur agnus.

Sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat ex hoc mundo ad Patrem.

COMMENTARIVS.

PRæmittit Euangelista Iesum sciuisse horam passionis, & mortis suæ iam imminentis, tum, ne eorum aliquid, quæ narranda erant de morte, & passione, ei ignoranti, & non consideranti accidisse aliquis existimaret, quod esse non potuit, cum omnia diuina eius prouidentia fuerint disposita: tũ, vt amorem Christi erga suos maxime commẽdaret, qui cum ad Patrem properaret, tamq. acerba, & credulis mors ei immineret, non solum eos amare non destitit, sed maiora dilectionis erga illos exhibuit argumenta: tum demum, vt, quæ de lotione pedum, & de Eucharistiæ institutione, & de insignis doctrinæ sermone gesta sunt, diuina quadam ordinatione, & mysterio, non casu, aut inopinato in hanc horam esse ab eo reseruata, manifestaret. Verba perpendamus. Sciebat venisse horam, & non quando venit hora, tunc primo sciuit: sed ab instanti suæ incarnationis

Singula verba textus expenduntur.

nationis sciebat horã hanc. *Hora* est, quæ nunc aduentasse dicitur, non scientia, quæ antiqua erat. *Hora eius*, dicitur, quia disposita est ab eo, non fatali aliqua necessitate imposita: erat *eius*, secundum potestatem, non secundum necessitatem. Erat autem hora, *vt transeat*, mortem transitum appellat, quia ab vno termino ad alterum recedebat, manens semper eadem persona, quę filius Dei erat. Alludit autem ad verbi Hebræi similitudinem: sunt enim eiusdem verbi etymologia Pascha, & transire: ac si Latine diceret, Ante diem festum transitus, sciens Iesus, quia venit hora eius, vt transeat: ipse enim Pascha nostrum immolatus est, vt nos simul transire faciat. Optimus autem terminus transitus huius est, *ex hoc mundo ad Patrem: ex hoc mundo* vbi miseria est, *ad Patrem*, vbi summa est beatitudo. Dicitur autem transire ex hoc mundo, non quòd inuisibiliter mundo per prouidentiã adesse desistat, non quod etiam nobiscum in Sacramento non maneat, Matt. 28. dicitur: Ego vobiscum sum vsque ad consummationem sæculi: sed quòd ab hac mortalitate, & corruptione, & ab hominum oculis, & sensibus remotus, in cælis immortalis & pati nescius secundum humanitatem regnaturus proficiscatur.

Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.

SEnsus est, cum horam quam sibi ad patiendum, mortemq. pro hominibus subeundam elegerat, aduentasse sciret, quo amore suos, qui erant in mundo prosecutus erat ante, etiam passioni, & morti proximus, prosequi non destitit: quod magnis argumentis, & signis declarauit. *suos*, appellat discipulos, quos in mundo esse dicit, quia ipso ad cælos recedente, multo tempore in hoc erant sæculo permansuri, quasi ea de causa hæc, quæ narranda sunt, fecerit, nempe pedes lauit, suæ carnis & sanguinis Sacramentum reliquit, ac doctrina cælesti instituit. Nomine suorum discipulorum omnes etiam electos futuros significauit. Dicitur autem in finem dilexisse, quia amorem incœptum semper continuauit: non enim dicitur, in fine, sed, *in finem*, id est, vsque in finem, vt amoris perpetuitas ostendatur. Attende quàm miro artificio Ioannes amorem Christi erga suos electos commendat. amicorum huius sæculi amor valde est imperfectus. Sero enim amare incipiunt, cito desinunt, parum amant. Sero incipiunt, quia magna pars vitæ iam est transacta, quando amici amicitiam ineunt: cito desinunt, quia raræ sunt amicitiæ, quæ vsque ad mortem perueniant. quod si aliquæ tales sunt, morte complentur. Parum etiam amant: nam pauci sunt, qui vitam pro amico exponere sint parati, & qui amici vtilitati vehementer studeant: at Christus Dominus, etiam vt homo, perfecte suos dilexit discipulos, & electos. Cito incœpit, qui ab instanti suæ incarnationis, intensissime suos dilexit. Numquam desijt, nec desinet: nam nec morte amor ille finem habuit. multum, & supra modum amauit: qui morte, & passione seuissima, & horribili, quando patres etiam filiorum obliuiscuntur, imminente, quamque pro ipsis subibat, adhuc tenerrime amans, seipsum in cibum, & sacrificium perpetuum dedit. Recte igitur dicitur, *Cum dilexisset suos, qui erant in mundo, in finem dilexit eos.*

Perpendit mirũ Christi amorem erga suos.

ANNOTATIO VI.

Christus quos appellet suos.

CHryso. ho. 69. & Euthy. *Suos qui erant in mundo*, ad distinctionem eorũ, qui mortui iam erant, positum dicit: præcesserant enim Patriarchæ, Prophetæ, & iusti multi. Cyril. lib. 9. cap. 2. ad differentiam Angelorum dictum cẽset: est enim Christus omnium Dominus, & Angelorum, & hominum: at erga homines amor hic est, qui nunc narratur. Mihi magis placet ea ratione hoc esse dictum, vt significet causam, cur huius amoris signa, & argumenta a Christo data sunt, nempe quia discipuli, & electi innumerabiles adhuc in hoc sæculo remanebant, ipso visibiliter recedente. Vt sit sensus: Cum dilexisset suos, qui in mundo adhuc erant permansuri, & in hoc sæculo victuri, idcirco dilexit eos in finem, ostendens, & declarans amorem

Universidad de Deusto
Biblioteca

rem suum effectibus miris. Illud enim, A *erant*, perseuerantiam significat, id est, adhuc erant, adhuc permanebant electi, & sui in hoc mundo. Attendendum rursus illud: *In finem dilexit eos*. Euthym. Inē diligquid sit & Chrysostomum locis citatis exponere, vehementer dilexit eos. ac si dicat: nihil omisit, quod vehementer amantē deceret: cum eos enim relicturus esset, vehemētiorem dilectionem ostendit. Cyrillus autem aliter exponit, *In finem dilexit*, quia mortem subire propter eos non prætermisit. In finem ergo diligere est etiam mortem, quā prænidit, pro eis non recusare. Totum hoc B verum est, sed ad litterā hic videtur sensus: Quos ante amauit, etiam vsque ad mortem ipsam amare non destitit. Verum est his verbis indicari, vehementiora argumenta amoris dedisse. discessurus enim visibiliter, vt tenacius eos in amore cōseruaret, ardentioris amoris effectibus obstrinxit: ideirco enim amor hic in finem exprimitur, vt magnitudo eius commendetur. Verum etiam est, ita eos dilectos esse, vt mortem subire non detrectauerit, & ideirco amor hic annotatur a Ioanne; tamē sensus est: *In finem dilexit*, id est, vsque ad mortem continuauit, & post mortem etiam perseuerat. Aliud igitur est, quod verba significant, aliud quod insinuant, & propter quod dicta sunt. Significant verba, vsque in finem, seu mortem dilexisse: dicta sunt autem, quia argumenta dilectionis maiora erga suos discessurus demonstrauit. Nomine autem suorum, discipulos primo loco significat, tum in eis electos omnes futuros, quibus etiam hæc beneficia collata sunt, comprehendit.

Et cena facta.

COMMENTARIVS.

TEmpus determinate describit, quando hæc facta sunt, Cum, inquit, cena esset facta; id est, cum iam cena fieret, omnesq. discumberent: hæc enim lotio pedum inter cenandum facta est. Duplex erat cena, vna legalis in qua agnus paschalis comedebatur, & hæc præcessit, de qua dicit Paulus 1. Corin. 11. Postquam cenauit dicens: Hic calix nouum testamentum est: altera sequebatur cena communis, cui Christus illa priori peracta accubuit, & dum cenaret cum eis, interrupta cena solus surrexit, vt pedes discipulorum lauaret, quibus lotis, iterum discubuit. De hac igitur cena communi dicitur, *& cena facta*, id est iam incœpta: de his enim, quæ in motu, & successione consistunt, sic loqui solemus. Ita Aug. tract 55. exponere videtur. Non, inquit, quasi consummatam, & iam transactam cenam intelligere debemus; adhuc enim cenabatur; sed quia iam erat præparata, & ad vsum conuiuantium, perducta.

ANNOTATIO VII.

Sententiæ nonnulli reiiciuntur de tempore quo surrexit cena, & lauit pedes discipulorum.

ALiqui ante cenam incœptam etiam A legalem, Dominum lauisse pedes discipulorum affirmant, sed hi verbo paulo inferius ipsius Ioannis conuincuntur: dicitur enim; postquam lauit pedes discipulorum, accepisse vestimentum, & iterum recubuisse: non diceretur, iterum recubuisse, nisi præcessisset accubitus. Non igitur ante cenam lauit pedes. Alij post completa omnia, etiā Eucharistiæ institutionē B lotionem factam affirmant, in qua sententia est Cyprianus homi. de ablutione pedum sed sententiæ huic obstat, quod ad lauandum a cena surrexisse dicitur, & post lotionem iterum recubuisse. Non erat autē, quod recumberet, si iam vtraque cena cōplera erat. Panem etiam intinctum Iudæ porrexit, vt narrat Ioānes: nondum igitur cena erat absoluta. Alij post cenam legalem, sed ante cenam communem, factam esse asserunt. sed nec hoc est probandum, & eodem verbo sequenti refutatur. Surrexit, inquit, a cena, & iterum recubuit. Sedebat ergo, & recumbebat prius, igitur incœpta erat cena communis: nam in legali cena non recumbebant, sed stantes cenabant. licet enim in scriptura non legamus expresse stare eos debere, qui agnum comedebant, tamen facile deducitur. Exod. 12. festinanter enim, & cum baculis in manibus comedere præcipiebantur, ad modum cito iter capientium. Non est autem recumbentium baculos gestare, nec in recubitu talis festinatio repræsentabatur.

Communi cena iam incœpta, Christus lauit pedes,

Rectius igitur Aug. tract. 55. inter cenandum factam esse lotionem hanc censet & ante Eucharistiæ institutionem, & hæc est communis Doctorum sentētia. Vt igitur

eur ordo historiæ huius certus, & diluci- A dus, & cum alijs Euangelistis concors statuatur, maxime quia Ioannes institutionis Eucharistiæ non meminit, quam alij tres narrarāt Euangelistæ, tenenda est sententia Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 1. Qui vere, & docte hæc ita connectit. Peracta iam Paschalis agni cena, & communi incœpta, illis cenantibus, surrexit Christus, lauitq. discipulorum pedes, quibus lotis, iterum recumbēs locutus est omnia hæc, quæ Ioānes narrat, & Spiritu turbatus de suo loquitur traditore; & interrogat vnusquisque. Numquid ego sum? & audit Iudas: Tu dixisti. His peractis Eucharistiā instituit; qua instituta, & mysterio peracto, iterum de traditore loquitur, vt refert Lucas, cap. 22. Veruntamen, inquit, ecce manus me tradentis mecum est in mensa, &c. tunc interrogat Petrus Ioannem: quis est, de quo dicit? quod refert Euangelista noster, & Ioannes interrogans Iesum audit: Cui ergo panem intinctum porrexero. Ait post hanc buccellam introiuit in Iudam Sathanas, & recessit, quo recedente & cena omnino absoluta, Christus habet ad suos discipulos mirabilem concionem, a Ioanne paulo post descriptam. Hic est gestæ historiæ ordo. Scio aliquos in aliquibus discordes esse. Hæc enim humani ingenij natura est, vt in ijs, quæ euidentia non conuincit, semper diuersitas opinionum reperiatur. tamen hæc est solida, vera, & communis doctrina.

Cum Diabolus iam misisset in cor, vt traderet eum Iudas, Simonis Iscariotis.

COMMENTARIVS.

COgitauerat iam ante instigante, & stimulante dæmone, Iudas Christum inimicis, & persecutoribus tradere, priusquam a cena surrexit, & lauit pedes: non tamen absq. diuino mysterio Euangelista hoc verbum interserit, & præmittit ante tanti operis narrationem; sed vt Christi dilectionis magnitudinem, & humilitatis profunditatem commendet, qui & eius, qui iā eum tradere decreuerat, pedes lauare, non recusarit, & ei seipsum in cibum ministrare dignatus sit. Quam rationem annotauit etiam Chryso. hom. 69. Non solum autem Ioannes, sed etiam Lucas cap. 22. expresserunt, Iudam diabolo instigante hæc fecisse: id etiam repetit Ioannes paulo inferius, quod non est factum, vt culpa Iudæ in dæmonem transferatur: nemo enim propter dæmonis tentationem a culpa excusatur, sed vt iudicium contra diabolum insurgentem in Christum significetur. Princeps enim huius mundi iudicatus est, quia vna cum Iuda, & Iudæis Christo innocenti mortem intulit. Non tamen culpa vacarunt Iudas, & illi. Dæmon enim suadet, non vim infert: prauas excitat cogitationes, sed voluntatem non cogit; liberum enim relinquit hominem. Misit autem in cor Iudæ, quando effusione vnguenti indignatus abijt ad Iudæos, & de tradendo Domino pretio statuto cum eis conuenit.

Commendatur Christi Charitas & humilitas.

ANNOTATIO VIII.

Caianorū hæreses duę reiiciuntur.

HAc sententia conuincuntur duæ hæ- A reses Caianorum, quarum meminit Epipha. in hæresi. 38. quidam affirmabant Iudā tradidisse Christum, quia Christus malus erat, & legis doctrinam peruertebat: sed hi non solum errabant, sed blasphemi in Christum erant. Alij Iudam tradidisse Christum asserebant, ex reuelatione, & cognitione, quia sciebat mortē eius salutem esse hominum, vnde laudandum censebant Iudam. Epiphanius multis testimonijs scripturarum has hæreses redarguit: at hoc vno satis conuincuntur falsitatis: nam si eo spiritu fecisset, & laudandus esset, non diceretur instinctu diaboli fecisse, nec diceretur ipse Iudas diabolus. Ioan. 6. Et filius perditionis Ioā. 17. Adde quamuis illi reuelatū fuisset, quod vere

Universidad de Deusto
Biblioteca

vere non fuit, mortem Christi salutem esse hominum, non licuisset illi eum tradere, nisi mandatum speciale Dei habuisset.

ANNOTATIO IX

Quomodo mittere, & intrare dicatur diabolus.

AVg.lib.3.de consen. Euang. cap. 1. dubitationē proponit: nā in hoc loco dicit Ioannes: *Cum iam diabolus misisset in cor.* & tamen paulo inferius dicit; *Post buccellam intrauit in eum satanas.* nec sufficit respōdere, aliud esse, misisse in cor, aliud intrasse: nam nō dicitur intrasse, nisi ratione malarum cogitationum, quas stimulante dæmone concepit, vt dicit Orig. lib.3. Periarch. cap.3. Adde Luc. 22. tunc dicitur intrasse, quando ad Iudæos abijt, & de tradendo locutus est. Recte Aug. respondet, intrasse quidem dæmonem, quādo cogitationes iniquas hasce Iudas concepit, tamen multo plenius a dæmone possessum postea fuisse, quando ipso opere abijt, vt traderet. Exemplum adducit: acceperant quidem Spiritum Sanctum Apostoli per gratiam, at post resurrectionem dictum est eis: Accipite Spiritum sanctū. Plenitudo ergo iniquitatis, & confirmatio malitiæ verbis sequentibus exprimitur, quando dicitur; *Intrauit in eum post buccellam satanas.* Aduertendū hoc in loco est, non omne malū quod fit, ex dæmonis fieri suggestione: nec omnis, qui peccat, semper, dæmone tentante, peccat. Multa enim propria tētatus concupiscētia, & alle ctus exterioribus bonis homo peccata committit, etiam nulla opera dæmonis aut tētatione interposita, vt docet Basil. in regu. breu. respon. 75. Chrysost. ho. 54. in Acta. Aug. lib. de Eccles. dogmat. cap. 82. & ante eos Origen. libro 3. Periarch. capit. 2. Recte ergo nunc Ioannes annotauit hoc malum, quod Iudas perpetrauit, dæmone stimulante fecisse. Quod ea de causa dictum est, vt diximus in commentario, vt ex hoc scelere dæmon reus homicidij contra Christum significetur, propter quod suo est dominio iure priuatus & punitus.

Sciens, quia omnia dedit ei Pater in manus, & quia a Deo exiuit, & ad Deum vadit, surgit a cena.

COMMENTARIVS.

PRofunda sunt hæc Euangelistæ verba. descriptis igitur circumstantijs temporis, quando quæ narraturus est, gesta sunt, nempe prope horam passionis, & post cenam legalem, & inter cenandum, iamq. traditore cogitante, & deliberante eum tradere; nunc incipit causas explicare Ioannes, quæ Christum ad ea facienda, quæ post cenam facta legimus, induxerunt. Quæ autem post cenam fecit Christus tria sunt; pedum ablutio; sacramenti, & sacrificij corporis & sanguinis sui institutio, & mirandæ doctrinę sermo, quorum duorum, nempe primi & tertij, Ioannes meminit: secundum tamquam a ceteris Euangelistis copiose narratum, prętermisit: intentus his describendis duobus, quę ceteri omiserunt. Primum igitur, quod induxit Christum ad hęc tria prestanda, est, scire omnia data sibi a Patre in manus, id est, hominum salutem, & redemptionem ei esse a Patre commissam. Eximia est hęc consideratio: nam ratio, & causa precipua, propter quam Christus homo nostram salutem vehementissime appetijt, & diligentissime, & efficacissime operatus est, illa fuit, quia a Patre suo, quem infinite diligit, & reuereretur, sibi iuncta, & imposita fuit. Hęc ergo consideratio induxit, vt miranda opera faceret hominibus, antequam discederet. Alterum quod induxit est, scire, & considerare se, a Patre exijsse; id est, se esse Dei filium naturalem, eiusdem cum ipso substantię, & potentię. Hęc consideratio induxit, vt faceret, quę tanto amori erga Patrem debebantur: considerabat enim ex una parte, quantum rebus a Patre suo demandatis incumbendum erat; ex altera sciebat se tātę esse potentię, vt posset digna Patre ęterno exhibere, idcirco voluit opus suę omnipotentię, pro hominibus a Patre dilectis, & sibi commendatis facere, quale opus fuit, seipsum in cibum eis dare, & sacrificium infiniti, & inexhausti valoris relinquere. amor enim tantus erga Patrem non minus postu-

Euangelista tres causas proponit quæ Christum induxerunt ad hæc mirabilia facienda.

postulabat opus a filio, qui omnia poterat, nec se ob impotentiam excusandi causam habebat. Tertium est considerare, se ad Patrem vadere, id est, instare iam tempus hominum saluti consulendi: iam enim ad Patrem vadit, & visibiliter ab hominum conspectibus se remouet, per vicarium hominum iam iam Ecclesiam suam gubernaturus, assistentiamq. hanc visibilem depositurus. Tempus igitur adest opportunum, quantum sibi cordi salus hominum sit, manifestandi. Discessurus ergo exemplo, doctrina, & opere hominibus consulit. Lauat suorum pedes, summæ humilitatis dans exemplum: mira docet, doctrināq. cælestem instituit, qua intellectum suorum illustrat, & affectum allicit: opus facit supra omne miraculum, quo victum perpetuum ministrat. Digna profecto hæc sunt eo, qui summe amabat, & reuerebatur Patrem, & qui omnipotens erat, a Patre q. exierat, atque etiam opportuna, quia ad Patrem se recipiebat. Hæc igitur sciens, surgit a cena, & lauare incipit pedes, vt & exemplum præbeat, & rursus ad cælestis cibi instituendi disponat sumptionem, & tantæ doctrinæ tradendæ capaces faciat. Hæc enim tria preambula, ad tria hæc opera referuntur. *Surgit a cena*, in Græco est significatio expressior. *Surgit e cena*, id est, inter cenandum.

ANNOTATIO X.

Non ad Iudæ peccatū, sed ad Christi opera, referri debēt verba hæc Euāgelistæ.

CHrys. hom. 69. totam hanc superiorē sententiam ad Iudam refert in hunc sensum: Iudas eum tradidit, cum sciret Patrem omnia tradidisse Christo in manus, & a Deo exijsse, & ad Deum vadere, quæ omnia summopere Iudæ peccatum aggrauant, quem hæc omnia a proditione non cohibuerunt. Hæc expositio singularis est, cui ceteri expositores antiqui non cōsentiunt: omnes enim, & merito, ad Christum referunt. Aug. tract. 55. Cyril. lib. 9. cap. 3. Euthymi. immo aliqui Græci codices legunt: *Sciens Iesus, quia omnia tradit ei Pater in manus*, & ita legit Gregorius lib. 3. Moral. cap. 11. quamuis autem non legamus, sed absolute, *Sciens, quia omnia dedit ei Pater*, ad Christum sunt verba referenda, nec Iudæ vlla possunt ratione accommodari: nec enim ille tam perfectam fidem habebat, vt sciret omnia tradita Christo a Patre in manus, & a Deo exijsse, & ad Deum tendere: & quamuis habuisset tantam fidem, quam re vera non habebat, non ea considerauit, nec sciuit tunc Christum ire ad Patrem: moriturum enim ignorabat, & quem prodere constituerat, cum occidendum non cogitauit. Adde, non esse, cur tam sublimia verba de proditore Euangelista pronunciaret. tenēdum igitur certissime est, de Christo Domino esse dicta, id quod series ipsa verborum, & contextus indicat. Surgit, inquit, e cena, nimirum sciens omnia ei Patrem in manus tradidisse. Prædicti autē Doctores Aug. Cyril. & Euthy. quāuis ad Christum referant, tamen eo dicta censent, vt Euāgelista eius humilitatem extollat, qui cum tantus esset, non se a lauandis discipulorum pedibus continuit: & re vera ita est magna enim humilitas eius, qui sciens omnia sibi data esse in manus, & a Deo exijsse, etiam proditoris pedes lauit. tamē si sensum Ioannis consideramus, profecto non hæc ad humilitatem tantum extollēdam dicta sunt; non enim erat, cur hac locutionū forma vsus esset Euāgelista ad dignitatem Christi significandam: *Omnia tradidit ei Pater in manus*, nec erat, cur adderet, *ad Deum vadit*, non enim hoc facit ad humilitatem extollendam, cum iam sit dictum, a *Deo exiuit*. Mihi igitur legitimus sensus is visus est, quem in commentario exposuimus, vt hæc ad institutionem Eucharistiæ etiam referantur, & causam exprimant, quæ Christū induxit, vt hæc opera tam mira recessurus iam ad Patrem ederet. Aduertendum est etiam illud: *Omnia tradidit Pater in manus*, dictū esse propter hominum salutem a Patre Christo demandatam: & ita recte exponit Chrysost. hom. 69. & ante ipsum Orig. tom. 32. in Ioan. at Cyrillus & Aug. & Grego. locis citatis generalius hanc sentē tiam interpretantur: omnium enim potestatem dedit filio Pater, & vera est doctrina, vt superius etiā annotauimus: tamē nō ad sensū Ioannis, qui de omniū salute hominum, eorumq. redemptione Christo a Patre cōmissa loquitur, cui propter patris dilectionē summam, & reuerentiam: quibus eū Christus, vt homo prosequebatur, diligentissime, & efficacissime incubuit.

Superiora Euāgelistæ verba nō ita propter Christi humilitatē dicta sūt quā ea causa assignetur mirabilia quę facit ante passionem.

Et ponit vestimenta sua, & cum accepisset linteum, præcinxit se: deinde misit aquam in peluim, & cœpit lauare pedes discipulorum, & extergere linteo, quo erat præcinctus.

COMMENTARIVS.

SIngulas circumstantias minutissime Ioannes describit. sunt enim omnia plena mysterijs. Dominus lauandi mysterium ita exercere decreuit, vt non solum lauare, quod ministerij erat, sed etiam ministrantis habitum induere, linteo præcinctus, & deposito suo vestimento voluerit: socium autem, vel comitem non accersit, sed solus ipse aquam mittit in peluim, & linteo pedes extergit: Quæ præter miræ charitatis erga proximum, & humilitatis profundæ exemplum, quid in hominum redemptione ipsa fecerit, & adhuc facturus erat, significabat. Ipse enim exinaniuit se, formam serui accipiens, cum in forma Dei esset, & qui in cœlis regnabat, sedens in throno cum Patre, ad nos descendit, suam occultans maiestatem, & in nostra apparens humilitate. Ipse est, qui solus torcular nostræ salutis, & redemptionis calcauit. Ipse est, qui solus nostrorum obtinuit remissionem peccatorum, sordesq. scelerum abluit, & extersit linteo suæ humanitatis: quia gratiam, qua lauantur, & gloriam, qua exterguntur nobis obtinuit. Ipse est, qui solus lauare potuit alios, qui mundus totus nulla alterius indigebat ablutione: quia iustus est, & iustos faciens mundus, & mundos reddens.

Circumstantiæ hę quid mystice significent.

Venit ergo ad Simonem Petrum.

PArticula, *ergo*, tacitam quandam, vt solet, illationem indicat, quasi diceret: quia cœpit lauare pedes discipulorum, consequens erat, vt ad Simonem Petrum deueniret lauandum, qui inter discipulos erat, quorum pedes lauabat. Particula hæc probat, & indicat, non fuisse Petrum primum, cuius lauare pedes incœpit; quoniam hæc deductio, & consecutio, non videretur accommodate posita: *Venit ergo ad Simonem Petrum*, potuit enim ad alium quempiam venire, tamen si exponamus cœpisse lauare pedes discipulorum, consequens est, vt post alios, a quibus incœperat, veniret etiam ad Petrum: quòd si ab eo initium incœptum est, dicendum erat: Venit autem ad Simonem: hæ enim particulæ apud Ioannem, vt sæpe annotauimus, magnam habent significationem, & multa occulta indicant, nec temere, & inconsulto, sed ex scientia, & diuino consilio posita sunt: in scriptura enim sacra minutissimæ etiam particulæ magnum continent mysterium, vt annotat Basil. lib. de Spiritu san. cap. 1. maxime autem hoc Ioannes obseruat.

ANNOTATIO XI.

Christus quem discipulorum lauerit primo

AVg. tract. 56. asserit a Petro ablutionis initium esse cœptum, primumq. omnium esse lotum. Idem Bernardus serm. 2. de cena Dominii: nescio qua ducti ratione, præter eam, quia erat Apostolorum princeps. Contrariam sententiam tenent Origenes. tom. 32. & Chrysostomus homil. 69. Euthymius etiam, qui non solum A negant primum fuisse, sed Iudam fuisse primũ affirmant. cuius causam dat Orig. vt medicina, vbi magis morbus vrgebat, citius adhiberetur. additq. Petrum vltimum omnium fuisse. In primis quod ad petrum attinet, cum primum lotum non fuisse, probabilius videtur, idq. mihi persuadet: Primo quod dicitur: *cœpit lauare*

Probabilius est Christũ nõ a Petro incœpisse.

uare pedes discipulorum, & adiungitur, *venit ergo ad Petrum*, iã ergo cœperat lauare; & Aug. ipse fatetur, hunc sensum facilioré esse, & accommodatiorem verbis. Quid igitur est quod nos ab hac explicationis facilitate retrahat: ratio enim non cõuincit, quia erat Apostolorum primus. non enim hunc ordinem Christus seruabat in humilitatis exemplo: immo hæc ratio cõtrariũ probat, vt qui maior erat, fieri omnium minimus disceret, sicut & paulopost verbis Dominus docuit. Persuadet hoc idé secundo illa particula, *ergo*, cuius significationis vim in commentario exposuimus. Indicat enim Petrum non fuisse primum, alioquin deductio, & illatio apta non esset. Tertio sedendi ordo, quia probabilissimũ, est Christum in lauandis pedibus discipulorum ordinem discumbẽtium conseruasse, & non sine ordine modo hunc, modo illum lauisse: in ordine autem discumbentium Petrus primus non erat post Christũ quod certissimo argumento probatur: Ioannes enim ad latus vnum erat Christi, ad alterũ vero Petrus esse nõ poterat, alias recumbente Christo, non potuisset Ioannem secreto interrogare, seu innuere, vt peteret a Christo, quis esset traditor: necesse est ergo Petrum recubuisse inferius Ioanne, nõ ergo in ordine discumbentiũ primus erat: & idcirco non credo primo esse lotum. An autem fuerit vltimus, & an Iudas primus, incertum mihi est, nec rationem reperio probabilem, aut efficacem negandi, aut affirmandi. Hoc tamen certum est, nec probabiliter negari potest, Iudam fuisse inter hos, qui loti sunt, eiusq. ablutos esse pedes quod quidem negauit Cyprian. hom. de ablut. pedũ: sed affirmarunt Aug. tract. 56. Cyril. lib. 9. cap. 7. Chrys. hom. 69. & Orig. tom. 32. & Euangelista ipse satis aperte demonstrat, dũ dicente Christo: *Vos mundi estis, sed non omnes*, interpretatur, propter Iudam hoc esse dictum: aderat ergo Iudas, nam ad omnes adstantes verbũ hoc Christi referabatur, vt docte annotauit Aug. lib. 2. contra litteras Petiliani capit. 22. Accedat etiam his Ioannis contextus, & historiæ series: post hanc enim lotionem iterum recubuit Dominus, & buccellam intincti panis Iudæ porrexit, proditoremq. declarauit; an tamen corpus Domini, & sanguinem acceperit, paulo inferius discutiemus:

Nõ constat quis in lotione pedũ fuerit primus.

Aderat Iudas inter eos qui loti sunt.

Et dicit ei Petrus: Domine, tu mihi lauas pedes?

COMMENTARIVS.

NEscius tanti mysterij Petrus, sed lotionem esse communem ad laborem itineris temperandum existimans, vt Cyril. lib. 9. cap. 4. annotat; & ex altera parte Christi dignitatem fide viua considerãs; ab hoc officio Christum remouere conatur, taciteq. argumentum hoc facit: Tu Dominus es, ego famulus, & seruus; non igitur decet, te mihi lauare pedes: hoc enim est seruorum officium erga Dominus suos, non autem Dominorum erga seruos. Reuerentia, & fides erga Christum, quamuis non secundum scientiam, quia mysterij rationem ignorabat, Petrum ad hæc pronuncianda inducunt: quam reuerentiam, & fidem acceptauit Dominus verbis sequentibus, sed ignorantiam repellit. Perpende autem modestiam Petri, non dicit: Tu nobis lauas pedes? ne alios, qui se lauari permiserant, arguere videretur, sed ad se ipsum vt indignum verba conuertit: *Tu mihi lauas pedes?* nondum lauare eum incœperat, sed dicit *lauas?* quia lauare volebat. vt annotauimus cap. 10. Pondus magnũ & inexplicabile, singula verba continent, si quis eorum perfectam velit considerare significationem, *Tu*, & *Mihi*: nam quis dicere poterit quantum inter hoc, *tu*, & illud *mihi*, intersit discriminis & rursus, *lauas pedes*, quibus nihil humilius est in homine. hæc magis intelliguntur mente, quam explicantur sermone.

Petri cõmẽdatur modestia.

ANNOTATIO XII.

Petrus defenditur in tribus, quæ illi ab Origene imputantur.

ORrigenes tom. 32. vltra modum Petrum arguit, maxime in tribus. Primum est, quia aliorum: qui se lauari permiserant, factum accusauit: in ea enim est

sententia, vt alij prius sint ablati. Sed hæc reprehensio iusta nõ videtur. Vti enim diximus in commentario, non dixit, tu nobis lauas, sed tu mihi, ne alios carpere videretur. Alterum est, quia voluit pudore iniecto Christum ab opere remouere, quasi rẽ non consentaneam rationi faceret. sed nec in hoc reprehensio locum habet: non enim ad hæc proferenda, & facienda Petrus mouebatur eo indicio, quasi iudicaret Christũ rem pudendam facere, sed potius tantę illius maiestatis, & suæ humilitatis cõsideratione, quæ pauorem quẽdam incusserũt: nec tã voluit Christum ab opere remouere, quàm se ipsum propter suam indignitatem subtrahere. cuius exemplũ est Luc. 5. idem enim Petrus in captu piscium copioso dixit: Exi a me, quia peccator ego sum: & statim Euãgelista causam annectit: Stupor enim circumdederat eum. Similes excusationes legimus in Sanctis, non ex inobedientia, sed ex quadã humilitate, & reuerẽtia profectas. Sic Moyses se excusabat Deo mittẽte, sic etiam Hieremias. Ex quo sequitur, non esse etiam probandum tertiũ quod dicit Origenes: nempe inobedientẽ fuisse. non enim hæc inobedientia, sed reuerentiæ, & humilitatis pauor est, in tanta maiestatis Christi, & vilitatis suæ collatione: & ad hunc pauorem tantæ maiestatis hoc dictum Petri referunt, Cyril. libro 9. cap. 4. Aug. tract. 56. Chrysostomus autem hom. 69. ad dilectionis vehementiam. Ambro. vero lib. 3. de sacramen. cap. 1. & Cypri. hom. de ablutione pedum, & Basil. etiã reg. breui. resp. 301. ad humilitatem. Et vera est, & legirima causa. Sunt autem fides, & dilectio, ac reuerentia erga Christum, & humilitas ista laudanda, quamuis ignorantia sit admixta, & inconsideratio quædã, quam tanti mysterij pauor induxerat. Aug. tract. 56. qui primum Petrũ ablutum censet, affirmat; etiam si ab alio incœpisset, nihilominus quicãque primo loturi esset, hæc eadẽ pronũciasset, & expauisset sicut Petrus. at nescio qua ratione id probare posset Aug. non. n. omniũ erat eadẽ fides cũ nec in alijs eos similes Petro legamus.

Petri excusatio vnde profecta.

Respondit Iesus, & dixit ei: quod ego facio, tu nescis modo, scies autem postea.

COMMENTARIVS.

FIdes, & reuerentia Petri, non secundum scientiam, sed ex tanti mysterij ignoratione orta, cum vt se a pedum ablutione excusaret, inducebant. Vt igitur Dominus hanc ei lotionem persuadeat, ignorationem remouet, dicẽs: Nescis, O Petre, huius rei mysterium, & causam: Idcirco mei reuerentia motus lauari recusas; scito te nunc mysterium ignorare, paulo autem post aliquid in hoc facto latere discs, quod si nunc scires, non te excusares. Attende illud, *scies postea*, eo dictum esse, quia paulo post ablutione perfecta, mysterium aperuit: Scitis, inquit, quid fecerim vobis? Ita Cyril. lib. 9. cap. 4. exponit; quamuis Chryf. hom. 69. ad tempus post resurrectionem, & Spiritus sancti aduentum referat. Præmisit autem Christus facta verbis: efficacius enim verba audientium permouent animos, quando facta præcedunt: incœpit enim Iesus facere, & docere. Voluit autem Dominus discipulorum animos inducere, vt sibi crederent, obedientiamq; prius præstarent, quàm rationem obediendi intelligerent. Ea enim est perfecta inferiorum erga superiores obedientia, quæ cæca vocatur. de qua Gregorius lib. 2. expositionis in lib. 1. Reg. 3. inquit: Vera obedientia, nec præpositorum intentionem discutit, nec præcepta discernit: nescit iudicare, quisquis perfecte didicerit obedire, præceptum in hoc pensari debet, quod maioris est. hæc & alia Gregorius.

Vox *postea* ad quod tẽpus referenda sit.

Obedientia cæca commendatio.

Dicit ei Petrus: Non lauabis mihi pedes in æternum.

PEtrus verbum Christi nondum penetrans, in sua excusatione persistit. *Non* inquit, *lauabis mihi pedes in æternum*, id est numquam patiar, nec feram te mihi lauare pedes, vt recte exponit Aug. tract. 56. Vehementis affectus hæc vox est, *non lauabis mihi pedes in æternum*, excusanda a culpa, quæ a fide perfecta, reuerentia, dilectione, timore, & humilitate procedebat.

Respon-

Respondit ei Iesus: si non lauero te, non habebis partem mecum.

QVem a proposito ratio non remouit, detrimentum, quod non lotus passurus erat, ad promptam obedientiam conuertit. *si* inquit, *non lauero te, non habebis partem mecum:* non leui detrimento Petrus deterretur, sed quod a Christo separabat, & dilectioni eius, quam ille maximi faciebat, contrarium erat. Ac si diceret: tu propter me, & ex dilectione mei pedum ablutionem recusas, scito te minus me dilecturum, & longius a me futurum, si non te lauero. Attende non habiturum Petrum partem cum Christo dictum esse, quia nisi lotus esset, carnis & sanguinis Christi sumptione priuatus fuisset, per quam Christus in eo, & ipse in Christo mansurus erat. Ad hoc enim præcipue lauabat suorum pedes, vt dispositis, & mundis seipsum in cibum daret, & realiter cum eis vniretur. Et hoc est, quod Petro comminatur: si non te lauero, non eris particeps mei: nam conuiuium meipsius modo præparo, ijs solis, quos lauero, daturus. Petrus verbum hoc distincte non intellexit, tunc quando prolatum est, sed id tantum concepit, nihil se cum Christo habiturum commune, ab eoq. esse separandum, nisi lotus fuisset, quod quidem magna erat pœna, postea tamen rei mysterium cognouit.

ANNOTATIO XIII.

Ambrosius & Bernardus docentes necessariã esse pedum ablutionem, reijciuntur.

MAgna est inter Doctores de huius loci intelligentia controuersia, quorum etiam sententias distinguere, & percipere est difficile. Quæ omnia, vt dilucida fiant: sciendum ad tria capita eorum opiniones, & expositiones reduci. Quidam enim sentiunt, hanc sentẽtiam Christi intelligendam esse de ablutione reali pedũ, nec tantum dicta esse Petro, sed alijs omnibus, nempe nisi loti fuerint pedes eorũ, partem cum Christo non esse habituros. In qua sententia sunt Ambro. lib. 3. de sacram. cap. 1. & lib. de ijs, qui sacris mysterijs initiantur cap. 6. & Bernar. serm. de cena Domini: sed non in omnibus hi duo consentiunt, adeo vt in hoc capite primo, duæ possint distingui opiniones. Ambros. enim sentit, omnibus baptizatis esse hanc ministrandam pedum ablutionem, antequam ad Eucharistiam accedant, & ita ipsemet in sua diœcesi faciebat, quamuis Romanam Ecclesiam, id non seruasse fateatur. Prodesseq. talem lotionem affirmabat, vt baptizati fortiores cõtra dæmonem fierent, minusq. in pugna contra illum ratione carnalis fomitis, qui in baptizatis remissa culpa manet, succumberent: ad sanitatem ergo spirituale non ad mundiciem lauabantur. Bernardus autem vlterius procedit, affirmans ablutionem hanc pedum esse vnum de sacramentis, & prodesse ad remissionem venialium, quibus non remissis, non potest homo ingredi regnum cælorum: nihil enim coinquinatum illuc intrabit. Hæc duæ sententiæ, multum innituntur illi verbo, *non habebis partem mecum*, propterea necessariã hanc ablutionem, vt pars habeatur cum Christo, opinantur. Sed id verbum potius mihi eorum euertere sententias videtur: nã si necessaria est pedum ablutio, vt partem habeamus cum Christo, igitur baptizatus non potest intrare in regnum cælorum nisi pedibus ablutis, quod nemo admittet Catholicus. Deinde Ambr. dicit prodesse, vt minus homo succumbat tentanti dæmoni: poterit igitur sine ea vincere, quamuis nõ ita facile: habebit igitur partem cũ Christo. Præterea Bernardus asserit valere ad remissionem venialium, & peccatorum, quæ quamuis nõ sint ad mortem, istis tamen nondum remissis, nemo ingreditur cælum. Fateor hoc: sed venialium remissionem multis alijs modis consequimur: & quamuis in hoc sæculo nõ remittantur, si recedant morientes in gratia, in purgatorio per satisfactionem tãdem soluuntur. Non igitur necessaria est hęc pedum ablutio, vt partem habeamus cum Christo. Si igitur hoc verbum Christi generaliter omnibus baptizatis dictum esset, non video qua ratione secundum Ambr. vel secundum Bernar. verum sit illud, *non habebis partem mecum*.

Secundo loco alij Doctores exponunt, verbum hoc generaliter quidem dictum, omnibus

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnibus baptizatis : sed non realiter de A pedum materiali ablutione, sed spiritualiter de interiori mundicie, & sanctificatione, cuius hæc exterior signum erat, interpretantur, vt sit sensus : *Nisi lauero te*, id est, nisi mundiciem interiorem assequaris: cuius hæc signum est exterius, *non habebis partem mecum*. hæc autem omnibus est baptizatis necessaria: non enim ita immunes sunt a peccato baptizati, vt nequeant deinceps peccare : quorum peccatorum nisi remissionem cõsequantur per B Christum, quamuis venialia sint: non poterunt ingredi regum cælorum. Non ergo hæc ablutio materialiter, sed spiritualiter est intelligẽda. In hac sententia sunt Cypria. ho. de ablutione pedum, & Augu. tract. 56. sed non eodem modo procedũt. Aug. enim de sanctificatione a venialibus exponit, quorum mundicies necessaria est, vt ingressus pateat ad regnũ. At Cyprianus generaliter de omnibus etiam mortalibus post baptismũ commissis interpre- C tatur: dicens hanc ablutionem esse figuram, & signum pœnitentiæ, per quam mundatur baptizatus a peccatis post baptismum commissis. Baptismus enim repeti non potest. At in hac sententia probabilior est opinio August. nam dicitur : *qui mundus est, non indiget, nisi vt lauet pedes*, non ergo mortalium, sed venialium remissio, & sanctificatio significatur. Huic sententiæ siue cum Cypri. siue cum Aug. senserit, Cyrillus fauet lib. 9. cap. 5. cuius verba sunt ista: Illud quoque puto his verbis significari: nisi quis peccati sordes per gra D tiam meam lauerit, atque absterserit, regni cælorum non erit particeps: non enim intrabunt impuri in beatas illas mansiones. Hæc Cyril. quamuis aliam adhibeat expositionem, quam proxime exponemus. Hæc expositio huc Augu. siue Cypria. non mihi posse accõmodari videtur : nam Dominus de ipsa reali pedum ablutione loquebatur, ad quam Petrum tali comminatione inducebat: *Si non lauero te, non habebis partem mecum*. Violentum est pro- E fecto ad mundiciem hanc spiritualem sõlam confugere, ratione cuius dictum sit, *non habebis partem mecum*, cum etiam de reali ablutione sit sermo, & cõminatio.

Cyprianus, & August. de hanc spirituali, explicantes locum istum etiam reijciuntur

Tertio loco est sententia aliorum, qui non generaliter hæc verba exponunt, sed soli Petro dicta: & in hac sunt tres expositiones. Prima est Chrysost. hom. 69. quæ etiam est Cyril. lib. 9. cap. 5. nempe ratione rei significatæ dictum esse: *Non habebis partem mecum*: vt sit sensus: nisi susceperis humilitatis documentũ, quod ego hac lotione pedũ tibi trado, *nõ habebis partẽ mecum*: ne autem diceret Petrus: ego suscipiã documẽtum humilitatis etiam sine ablutione, Dominus non id explicuit, sed visus est hac locutione: *si non lauero te, non habebis mecum partem*. Hoc vltimum est Chrysost. sed & ista expositio difficile accommodatur: Nam ad hanc ablutionem realem Christus Petrum inducebat, & hæc erat necessaria, vt partẽ haberet cum Christo.

Reijciuntur & alij qui le dogmã to humilitatis sentiũt Dominum loqui.

Altera ergo in hac sententia est expositio omnium probabilissima, quæ est Basilij orat. de peccato, vt soli Petro verba hæc sint dicta, & comminatio ista sit propter inobedientiam: vt sit sensus: *si non lauero te*, nec mihi obedieris volenti te lauare, *non habebis mecum partem*, tamquã inobediens: non quòd ablutio necessaria esset, sed obedientia, quam tunc exigebat a Petro. Inter alia multa habet hæc verba Basilius: Hanc ob rem eiusmodi iactę sunt minæ, vt nisi promptitudine, ac velocitate obedientiæ voluntatem suam correxisset, non illi illæ beatitudines a Deo in eum profectæ, non dona, non promissiones, non etiam illa ipsa Dei, & Patris talis, ac tantæ erga vnigenitum filium propensæ voluntatis declaratio sufficissent, ad præsentem inobediẽtiam expiandam. Hæc Basil. Secundũ hanc expositionem ipsemet Basi. duas regulas morales tradit egregias lib. Mora. reg. 12. cap. 2. ex hoc loco Ioannis. Vna est, qui iussis Domini aduersatur, licet id pio, & amico animo faciat, is tamen ob eam causam abalienatur a Domino. Altera est, quòd quidquid a Domino dicatur, id summa cum animi expletione debemus suscipere. Idem Basil. in regu. breui. resp. 60. eundem sensum sequẽs, alteram adhibet regulam: Rescindendum, inquit, est quidquid præter præceptum Domini ante statutum est. Hoc aperte demonstrat in Apostolo Petro, qui ante statuerat: *non lauabis mihi pedes in æternum*, vbi vero affirmatiue audiit Dominum dixisse: *nisi lauero te, non habebis partem mecum*, confestim sententiam mutauit, & dixit: *Domine non tantum pedes, sed & manus, & caput*. Idem Basil. reg. breui. resp. 233. quartam regulam, & documentum ex hoc loco colligit, nempe ex omnibus rectè factis, si vnum alicui abfuerit, salutem nemo adipiscetur: verba eius sunt hæc: Petrus cum ei talium, ac tantorum rectè factorum testimonium a Domino fuisset datum, atque eo modo appellatus, & bea-

Vera sententia est Basilij explicantis inobedientiam in Petro reprehendi.

Egregia Basilij documenta.

& beatus laudatus, vbi vna tantum in re, A ab obedientia visus est discedere, atque hoc ipsum non ex negligentia, superbiave, sed ex reuerentia, honoreq. erga Dominum suum, propter hoc ipsum tantum ei dicitur : *nisi lauero te, non habebis partem mecum*. hæc omnia docet Basil. cuius expositio mihi supra omnes alias placet, & accommodata videtur. At quia non dictum est: nisi meis obtemperaueris dictis, aut nisi mihi obedieris, sed, *nisi lauero te*, B videtur hæc comminatio, non tam ad inobedientiam, quàm ad ablutionem ipsam referenda. Ea igitur de causa in commentario produxi, quod mihi ad sensum legitimum facere visum est, vt non de regni ingressu, nec de gratiæ priuatione dictum sit: *Non habebis partem mecum*, sed de priuatione sumptionis corporis, & sanguinis Christi: ad quam ablutio, & mundicies ordinabatur: quam comminationem Petrus tunc non omnino intellexit, sed quãdam a Christo separationem percepit, quę satis ei fuit, vt pote maxime diligenti, vt permitteret se lauari. Petro igitur soli hæc dicta sunt verba, & de ablutione illa materiali sermo erat, & sensus comminationis est de priuatione esus corporis, & sanguinis Domini, quæ proxime lotis discipulis Dominus communicauit. Non ergo est, cur ablutionem hanc pedum, tamquã sacramentum aliquod, nec tamquam remedium obseruemus contra fomitẽ, quia hæc in Petro completa sunt ad litteram. Nobis autem mundicies seruanda est, ad hanc sumptionem, non ablutione pedum, sed confessione, & contritione comparanda.

Non habere partem est Christo, hoc loco significat, a sacramenti participatione excludi.

Dicit ei Simon Petrus: Domine, non tantum pedes meos, sed & manus, & caput.

COMMENTARIVS.

VEhemens Petrus fuit in recusanda, sed vehementior in permittenda lotione: illud quidem ex quadam humilitate & timore, hoc vero ex dilectione, & amore erga Christum procedebat. totum ergo se lauandum offert, potius quàm a Christo vel minimum diuelli patiatur. Vtilis fuit recusatio, quæ tam feruentis dilectionis, & deuotionis ignem accendit. prudens magister erat, qui tàm cito in tantum augmentum virtutis promouit discipulum. Petrus hæc offert lauanda, quæ frequentius lauari solent, nempe manus, & caput.

Dicit ei Iesus: qui lotus est, non indiget, nisi vt lauet pedes: sed est mundus totus.

REcusat Dominus liberalem Petri voluntatem, & indicat hanc pedũ ablutionem propter spiritualem mundiciem, & sanctificationem fieri. Dicit igitur non esse opus manus, & caput lauari, sed solos pedes. Vt enim, qui ablutus est semel, mundus est, nec est opus ad mundiciem iterum lauari, sed sat est, si pedes lauet, qui propter vicinitatem ad terram, quam calcant, facillime, & citissime sordes contrahunt: ita Petrum lotione interiori grauium peccatorum non indigere, sed ea tantum, quæ erat ab aliquibus leuibus culpis, a quibus illa pedum lotio mundabat. Similitudinem igitur verba hæc continent ab eo, qui lotus iam est, qui sola pedum ablutione indiget, propter facilitatem, qua contrahunt sordes, vt totus sit mundus: ita & Domini discipuli loti erant, & mundi interius Christi gratia: indigebant tamen aliqua lotione, scilicet ea, quæ pedum est, propter culpas leues, sine quibus, qui hanc terram incolunt, & calcant non viuunt: & idcirco eorum pedes lauantur. Attende verba, *qui lotus est, non indiget, nisi vt lauet pedes: sed est mundus totus*, hunc facere sensum. Sicut qui lotus est, totus est mundus, quia totum habet corpus mundum, eo solo indiget, vt pedes lauet, qui facile puluere inficiuntur: ita & vos quantum ad mun-

Purgationẽ venialiũ lotioni pedũ comparat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ad mundiciem ſpiritualem mundi eſtis. Illa autem particula, *ſed*, vim habet cauſalis, ac ſi diceret: Non indiget lauari, quia totus eſt mundus. hæc igitur lotio pedum ad interiorem mundiciem ordinabatur, eiuſq. ſignum erat.

ANNOTATIO XIIII.

Quo tempore Apoſtoli ſint baptizati.

AVg. epiſt. 108. ad Seleucianũ ex his verbis deducit Petrum prius baptizatum fuiſſe Chriſti baptiſmo, quia lotus dicitur, & inde ceteros Apoſtolos etiam baptizatos, ante Chriſti mortem arbitratur. Mihi eius ſententia placet, ſed ex hoc loco non deducitur. Iſta enim verba ſunt ſimilitudo quædam, non tam pro ſolo Petro, quàm pro ceteris etiam Apoſtolis dicta: vt ſicut qui lotus eſt, mundus eſt totus, nec indiget niſi vt pedes lauet, ita & ipſi mundiciem habebant animæ: tamen a quibuſdam leuibus purgari indigebant, quę non impediunt abſolutam mundicię, quæ eſt per gratiam. Et ſic Cyril. lib. 9. cap. 7. exponit. Fieri poteſt, & probabiliſſimum eſt, eos iam eſſe baptizatos, ſed non propterea loti nunc dicuntur: immo exiſtimo ante baptiſmum mũdos etiam fuiſſe: quando enim vocati ſunt a Chriſto, mundati ſunt gratiæ eius virtute, etiam ante aquæ baptiſmum. Aduerte rurſus aliquos verba illa, *ſed eſt mundus totus*, ſic exponere: poſtquam lauerit pedes, totus mundus eſt: At non ſic eſt hoc intelligendum: ſed cum Aug. tract. 56. & Greg. lib. 9. Epiſt. 39. qui lotus eſt, non indiget lauari, ſed eſt mundus totus, ſola opus eſt pedum ablutione. Totum enim mundum dicit, propter totius corporis mundiciem: nam pes non impedit, quin ſimpliciter mundus dicatur: ſic iuſtus purus homo dicitur abſolute, etiamſi a venialibus opus illi ſit purgari.

Apoſtoli etiam ante baptiſmum mundati fuere.

Et vos mundi eſtis, ſed non omnes.

COMMENTARIVS.

APplicat ſimilitudinem ad diſcipulos, & *vos* inquit, *mundi eſtis*, idcirco non indigetis niſi pedum ablutione. Mundos appellat propter gratiam, & animæ ſanctificationem, quam tunc habebant: nec lotione alia opus erat illis, præter eam, qua a leuibus culpis, quæ facile contrahuntur, purgarentur. Hoc probat, non ad exemplum humilitatis tantum hanc lotionem factam eſſe, ſed ſimul etiam ad ſignificationem, & purgationem quandam, quæ non alio tendebat, niſi vt digne conuiuio futuro corporis, & ſanguinis Chriſti veſcerentur. Ab hac mundicia excludit proditorem, dicens: *mundi eſtis, ſed non omnes*, non eum diſtincte indicauit, ne alij in ipſum commoti furore inſurgerent: diſſimulare tamen, & tacere omnino noluit, vt Iudas ſuæ conſcientiæ ſtimulum magiſtriq. clementiam, qui eius ſciens proditionem pedes lauerit, latereq. permiſerit, ſentiens reſipiſceret, noſq. omnia Chriſto nota fuiſſe intelligeremus: eiuſq. clementiam, & prudentiam cum inimicis imitari pro modo noſtro ſtuderemus.

ANNOTATIO XV.

Chryſoſtomi lectionis interpretatio non probatur.

CHryſ. hom. 69. legit in hunc modum: Vos mundi eſtis propter verba, quæ locutus ſum vobis. Et interpretatur mundos dici, non a quouis peccato, ſed ab erroribus Iudæorum. Propter Chriſti doctrinam tamen, adhuc egere ſanctificatione. Infinuat autem his dictis Chryſ. non fuiſſe a graui culpa mundos. At nec eius lectio, nec interpretatio probatur. A textus enim Græcus non habet, niſi, *vos mundi eſtis*. in cap. 15. adiectum eſt, *propter ſermonem meum*, quæ verba non habentur hoc loco, & ita legit Cyril. & reliqui. Præterea Apoſtoli non tantum mundi erant ab erroribus Iudæorum, ſed etiam a grauibus, & mortalibus culpis, nec lotio hæc pedum erat ordinata, niſi in leuium peccatorum mundationem, quæ facile

facile contrahuntur, ſicut pedes facile ſordes, & pulueré recipiunt. Et ita Cyril. lib. 9. cap. 7. ſentit: nimirum iam diſcipulos fuiſſe tunc gratia præcedente ſanctificatos. Et eſt communis ſententia doctorũ, ipſaq. verba hoc indicant. Excipitur enim ab hac generali munditie Iudas ſolus, & tamen non propter errorem Iudæorum excipitur, quaſi ipſe erroribus Iudæorum teneretur, niſi propter grauẽ auaritiæ culpam, & proditionis. Erant igitur ceteri a graui & mortali culpa, & non tantum ab errore, mundi. Præterea qui culpa mortali ſordidus eſt, non dicitur totus mundus, nec abſolute purus: at diſcipuli dicti ſunt toti mundi, etiam ante pedum ablutionẽ. Hic enim eſt ſenſus, qui lotus eſt mundus eſt totus: id eſt, corpus habet mundum, ſola pedum indiget lotione. Loti autem dicuntur diſcipuli, non ſolum propter exteriorem baptiſmum Chriſti, ſed etiam propter ipſam interiorem gratiam, & ſanctificationem, qua a grauibus purgati erant criminibus.

Apoſtoli oẽs præter Iudã mundi erant a culpis mortalibus.

Sciebat enim, quiſnam eſſet, qui traderet eum, propterea dixit: Non eſtis mundi omnes.

COMMENTARIVS.

EXponit Euangeliſta verbum Chriſti, cur adiectum ſit, *non omnes*, quod propter Iudam proditorem appoſitum docet, vt Chriſtum omnia præſciuiſſe ſignificet. Recte Aug. lib. 2. contra litteras Petiliani cap. 22. ex his verbis Iudam tunc præſentem fuiſſe colligit. adiungens quando egreſſus fuit, ceteriq. manſerunt, dictum eſſe, ſine limitatione: Vos mundi eſtis, vt habetur cap. 15. quod ſuperius annotauimus aduerſus ſententiam Cypriani, negantis Iudam lotum fuiſſe, & lotioni interfuiſſe.

Poſtquam ergo lauit pedes eorum, accepit veſtimenta ſua: & cum recubuiſſet iterum, dixit eis.

PArticula *ergo*, cauſam indicat, cur veſtimenta ſua, quæ depoſuerat acceperit, quia nempe lauerat iam eorum pedes, cuius rei cauſa veſtimenta depoſuerat, & linteo ſe præcinxerat: idcirco veſtimenta propria iterum accepit, iterumq. recubuit: e cena enim lotionis huius cauſa ſurrexerat. Vnico verbo ceterorum diſcipulorum lotionem Euangeliſta deſcripſit, quia nihil particulare erat, præter ea quæ de Petro narrata ſunt. Poſtquam autem Dominus recubuit, lotis illorum pedibus, nihil cibi communis ſumpſiſſe eum legimus: diſcipuli vero cenam nondum completam continuarunt: ante cuius finem ſacramentũ Chriſtus inſtituit, & quæ ſequuntur pronunciauit. Propterea Matth. 26. Cenantibus, inquit, eis accepit Ieſus panem &c. indicans Chriſtum quidem, quando ſacramentum inſtituit, cenam ſuam nondũ diſcipulos expleuiſſe: quando igitur e cena ſurrexiſſe dictus eſt, ipſe iam compleuerat, nondum tamen ceteri.

Scitis, quid fecerim vobis.

EX facto ſuo, humilitatis, & mutui inter eos obſequij argumentum deducit efficaciſſimũ: *Scitis*, inquit, *quid fecerim vobis?* non eſt opus verbo, & ſermone explicare, quæ oculis veſtris vidiſtis, & ipſa experientia cõperiſtis. Habent autẽ hæc verba energiã: ego vobis quid fecerim: quam verborũ significationẽ, & energiã, in qua pondus argumenti, & documenti conſiſtit, ipſe ſtatim expo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nit, nempe ego Dominus, & magister vobis discipulis & seruis laui pedes. humile & vile ministerium exercens: quanto igitur potiori iure, vobis non debet videri vile, alterum alterius lauare pedes.

Vos vocatis me, Magister & Domine, & bene dicitis: Sum etenim.

EXplicat duo illa Verba, Ego, & vobis: *Vos*, inquit, *vocatis me Magister, & Domine*: fatemini vos me Dominum, & magistrum esse, & eadem confessione vos seruos, & discipulos agnoscitis, nec opus est me hoc persuadere vobis, quando vos ipsi dicitis, & re vera recte dicitis, quia sum Dominus, & magister, & talis, qualem me confitemini. Ecce igitur, quis ego, & qui vos sitis. Non vtitur Dominus verbis hisce, vt suam iactet magnitudinem: sed vt eos tanto exemplo ad humilitatem exhortetur. Licet enim aliquando de se magnifice loqui etiam inter nos, quando ad proximi vtilitatem id confert, quod & Paulum. 2. Corin. 11. fecisse legimus.

ANNOTATIO XVI.

De Christi Domini Magisterio.

QVia Dominus Iesus seipsum Magistrum & Dominum confitetur pauca de eius Magisterio & Dominio dicamus.

Constat ex diuinis scripturis Christū venisse Redēptore, & Doctore. quare in illis Saluator & Magister dictus, & prophetatus est.

Venit Christus hominē vt redimeret, & vt fructum redemptionis ipse homo caperet: venit vt doceret, & viam salutis ipsi manifestaret. De priori dictū est Luc. 19. Venit filius hominis saluum facere, quod perierat: de posteriori Ioan. 18. In hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: propter illud Saluator, propter hoc doctor & magister dictus est, & per prophetas prænunciatus. Zachar. 9. Ecce rex tuus venit iustus, & saluator. Ioel. 2. Lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis doctorem iustitiæ. Vtrumque enim ad redemptionem necessarium erat, & saluare, & docere homines viam salutis: alioquin illam ignorantes non possemus redemptione frui.

Christus in docendo, & homines & Angelos excedit.

Magisterium autem Christi fuit supra omne humanum magisterium, quod ex multis manifestum est. Primo quidem homines sunt magistri, sed prius fuerunt discipuli, & didicerunt, quæ ante ignorabant: at Christus ita fuit Magister, vt numquam fuerit discipulus. Si enim loquamur de eo, vt Deus est, sicut ab æterno a patre habuit subsistentiam, ita cum ea habuit & scientiam eiusdem patris: vnde ab æterno Deus, ab æterno sapiens, simul Deus, & simul sapiens est. Si loquamur de eo ratione humanitatis, non prius fuit discipulus discens, & postea magister do-

A cēs: quia eodē instanti, quo illa est humanitas creata, fuit simul verbo Dei vnita, & omni scientia, & sapientia repleta, ita vt numquam quidpiam ignorauerit aut didicerit. In quo non solum homines, sed etiā angelos excelluit: qui quamuis creati simul cum substantia scientiam acceperint infusam, tamen multa ignorarunt, quæ postea didicerunt. Secundo homines plura ignorant, quam sciunt: & eorum, quæ sciunt, non omnium certam scientiā habent quia multa opinantur, & in multis errant: at in Christo nulla fuit ignorantia. In eo enim erant omnes diuinæ scientiæ thesauri, nullus error, sed plena, & omni ex parte perfectissima scientia. Tertio, quia magistri non tantum est scire, sed & docere, scientiamq. communicare. Multū etiam in hoc discriminis est: homo enim docet exterius mouendo, non autē intellectum immediate illustrans, vnde nisi auditor ingenio polleat, fructum doctrinæ nō accipiet: at Christus docet interius etiam illuminando, ideoque rudes & incapaces facit capacissimos, & perspicacissimos, linguasq. infantium efficit disertas. Quarto homo docet temporis interuallo, & assiduo labore discipulus discit: at Christus momento docet, quem, & quæ vult. Quinto homo non valet persuadere, quæ docet, nisi vi argumentorū, & demonstrationum: at Christus persuadet altissima mysteria, faciteq. credere, quæ ratio non attingit, virtute propria. Sexto homo non excitat, nec mouet discipulorum

Christi doctrina non solum intellectum illuminat, sed etiam affectum mouet.

pulorum affectus ad ea, quæ suader, & docet facienda: at Christus rebelles etiā cōpellit voluntates, nō coactione, sed efficacia virtutis. Sermo enim eius est penetrabilior omni gladio ancipiti. Heb. 4. Postremo doctrina Christi est vitæ æternæ. Io. 6. Verba vitę æternæ habes. Hominū doctrinæ, præter eā quæ Christi est, aut parū vtiles, aut inutiles, & aliquando noxiæ sunt: vbi enim fides nō est, eius generis sunt doctrinæ. Vere ergo Christus magister a suis Apostolis prędicabatur, quia ipse solus Magister est, & ceteri oēs discipuli eius sunt.

ANNOTATIO XVII.

De Dominio Christi vt Deus est.

EGimus præcedēti annotatione de Magisterio, dicamus modo de dominio Christi: quia vere Dominus ipse est, & eius dominium ita perfectum vt nullum aliud cum ipso comparari queat. Si ergo de dominio ratione diuinitatis loquamur, eius magnitudo & perfectio ex multis cōstabit, in quibus omne hominū dominium excedit. Primo quidē hominis dominium ser-

Dominiū hominis seruitutem habet admixtam.

uituti admistū est: nam indiget ijs quorū Dominus est. At Deus intra se habens omnes diuitias, nulla re indiget, quæ sub eius est dominio: ideoque Aug. in illud Ps. 69. Deus adiuua me: negat homines proprie, & absolute dominos esse, sicut Deus est, allegans illud Psal. 15. Dixi Domino: Deus meus es tu, quoniā bonorum meorum non indiges. Hoc ide repetit lib. 8. super Gen. ad litter. cap. 11. immo. li. 12. Ciui. ca. 17. affirmat Deū ea de causa noluisse mūdum ab æterno producere, vt significaret se nulla indigere creatura, & Cyril. lib 1. Thesau. c. 6. asserit creaturarū productionem fuisse Deo superuacaneā quantum ad hoc: quia nullā ex eis accipit perfectionē, nec vlla indiget. Est ergo dominium Dei vndique perfectum, sine vlla prorsus seruitutis admixtione, quale non est hominis dominium. Secūdo hominū dominium est valde angustum, nemo est omniū hominū dominus, & si esset, non adhuc dominium haberet angelorū. Insuper nec plenum habet dominiū eorū quibus dominatur: nō enim animarū est dominus, nec pro libito vti illis in omnibus quæ vult, potest. At Deus omniū est Dominus, & proinde eis suo arbitratu vti valet. Ps. 118. Omnia seruiunt tibi. Esther. 13. In ditione tua cuncta sunt posita. Tertio dominium Dei coniunctum

Dominiū hominis certis continetur limitibus.

Dominiū hominis infirmū est.

est cū omnipotentia, hominis vero imperiū cū impotentia & fragilitate: non enim imperare potest suis arboribus vt crescāt, vt fructus ferant: non lapidibus vt vno ex loco in alium transferantur: non animalibus vt se multiplicēt, aut hoc vel illud faciant: non febri, vt recedat: non ventis vt quiescant, multiplex denique in omnibus humani dominij infirmitas est. At Deus omnibus imperat, & cūcta obediunt ei in omnibus, quę vult. Mat. 8. Qualis est hic, quia vēti & mare obediūt ei. Mat. 21. Si dicetis mōti huic, tolle, & iacta te i mare fiet.

Deus an ab æterno Dominus dicatur.

Ex hac differentia cōsequitur resolutio cuiusdam antiquæ difficultatis, nempe an Deus dicēdus sit Dominus ab æterno. Augu. lib. 12. Ciuit. ca. 15. noluit definire. At Tertul. lib. aduersus Hermogenē in principio, affirmat in tēpore fuisse Dominum, quando creaturæ incœperunt. Nā Dominus, inquit, nomen est potestatis, non substantiæ: in tempore ergo incœpit esse Dominus. Quod confirmat, quia Gene. 1. per totum caput, dicitur, Dixit Deus, quando omnia creabat, at cap. 2. post creationem dicitur Dominus. Multi in scholis hanc doctrinā amplectuntur, & est valde probabilis: mihi tamen videtur nō absque probabilitate dici posse, Deum ab ęterno Dominū fuisse, etiam nondum creaturis existentibus, quia creatura, etiam priusquam esset, Dei imperio subdita erat. Homo quidē non imperat ijs, quę sub se sunt, nisi postquam sunt, quia infirmus est, nec plenum habet dominium: at Deus Dominus est etiā antequā sint, quia imperat vt sint, & ex nihilo in aliquid cōuertantur. Quod ex Ps. 32. probari potest. Ipse, inquit, dixit & facta sunt, ipse mandauit, & creata sunt. Non possent per mandatum fieri, quæ non erant, nisi dominium præcederet, ratione cuius præceptū vim habet. Rom. 4. Vocat ea, quæ non sunt, tāquam ea, quæ sunt. Antequam igitur sint, præcedit dominium. Duo ergo in domimio considerare licet, & potestatē, & relationem ad ea, circa quæ est potestas: quantū ad potestatem Deus ab æterno est Dominus: quantum ad relationem vero actualē quæ in Deo realis nō est, sed potius creaturæ, referuntur ad ipsum, Dominus in tēpore dicitur. Quia ergo propter potestatem Dominus dicitur, ideo ab æterno est Dominus, sicut & creator, quia ab æterno habuit potentiā creandi. Quarto hominis dominiū est communicatū, seu participatum, & est subalternatum. Communicatum, quia a Deo est, Rom. 13. Omnis potestas a Deo est. Subalternatū vero, quia dominio alterius subditur Colo. 4. Domini, quod iustū est, præstate seruis: scientes quōd & vos Dominū

Probabile est Deū ab æterno Dominū fuisse.

Duo in Domino considerāda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

habetis in exlo. Deus autē dominium non ab alio, sed a seipso habet, & nulli alteri subditur, sed est primū, & supremū. Christus igitur, qui Deus erat, recte affirmat se vere Dominum esse. Erat vere Dominus etiā vt homo, duobus maxime titulis, vnus erat ratione vnionis humanitatis ad Verbū. Illi enim humanitati propter vnionē A ad Verbū data est omnis potestas, & omne dominiū omniū creaturarū. Alter erat ratione redēptionis, propter quā vltra dominiū omniū generale, habuit dominiū singulare vniuersorū, quos suo sanguine redemit, & de tyrānica diaboli potestate eripuit. de qua re inferius plura dicem⁹. Vere ergo Christus & Magister, & Domin⁹ erat.

Si ergo ego laui pedes vestros Dominus, & magister, & vos debetis alter alterius lauare pedes.

COMMENTARIVS.

COlligit argumentum. Si igitur ego, cum sim magister, & Dominus, pedes vestros laui, & hoc feci vobis, qui serui, & discipuli estis: profecto & vos inuicem debetis alter alterius pedes lauare, cum non sit distinctio tanta inter vos ipsos, quanta est inter me, & vos: nam omnes conserui, & condiscipuli estis. Argumentum est a minori: si quod minus videbatur fieri debere, factum est, id profecto fiet, quod magis fieri debere videtur.

Exemplum enim dedi vobis, vt quemadmodum ego feci vobis, ita & vos faciatis.

COnfirmat argumentum declarans, se lauisse pedes eorum, vt exemplum eis daret humilitatis mutuæ. & attende clementiam, & suauitatem: multo enim maiora poterat exigere ab eis. Si enim Dominus lauat pedes, profecto ad viliora obligabitur seruus, non ad paria: vt quanto superat maior minorem, tanto inferius, & humilius sit minoris officium & ministerium: at non hoc voluit, sed satis, inquit, est, si quod ego feci, id etiam vos inuicem faciatis.

ANNOTATIO XVIII.

Non præcipitur lotio pedum, sed commendatur humilitas.

NOn sunt hæc ita intelligenda, vt Dominus velit ad litteram, & iuxta verborum significationē ea absolute obseruāda, sed in animi præparatione, vt si opus fuerit, illa proximis impendamus: nec dedignemur opus etiā seruile pro salute animārū subire. Rursus vt superiores sic alijs imperent exterius, vt humilitatē interius referuantes, sibi eos, quibus iubēt, præponant. Sensum horum verborum, huiusq. exempli, eleganter Basil. expressit duobus B in locis. lib. Mor. reg. 70. ca. 10. vbi ex hoc loco id deducit, qui alios docendi munus suscepit, seipsum exemplar reliquis ad res omnes honestas præbere, præstareq. prius ea, quæ alios docere debere. Rursus ca. 24. alterum colligit: qui alijs, inquit, in Ecclesia docendis præest, data sibi potestate nequaquā ad subiectorū contumeliā abuti debere, neque se supra illos efferre, sed potius gradū illum tāquam materiam quandam exercendæ erga eos humilitatis tenere. Hæc sunt, quæ Basil. ex hoc loco Ioannis annotat. In multis autem Ecclesijs illa consuetudo viget, vt feria quinta quā dicunt in cena Domini, superiores pauperū, vel subditorū pedes lauent: quod non eo fit, quasi his verbis id Dominus præceperit, sed vt tantæ humilitatis Christi exēplum renouent, deuoteq. colant, & ad humilitatē omnes exhortentur. Attendendū rursus est, non solum Dominū lauisse pedes propter munditiē discipulorum, quibus cibū carnis suæ mox erat ministraturus. Quod satis eo verbo probatur, *qui lotus est, non indiget, nisi vt lauet pedes. & vos mundi estis, sed non omnes.* Quibus verbis declarauit ic de spiritali munditie, quā tali lotione effecit in discipulis suis, loqui: eāq. mūditiem a nobis procurari debere signi- A ficauit, quo digne ad cōiuium hoc sacratissimū accedamus: quod Sacri Doctores annotatione duodecima citati docuerunt. Non autem absque causa, & prudētissima cōsideratione ad humilitatē eos prouocat, præter purificationem factam, & munditiem. Præuidebat enim, quod paulo post futurū erat: dum contentio facta est inter eos, quis eorum videretur esse maior, vt narrat. Luc. 22. Præuenit ergo hoc exemplo, & exhortatione: quæ etiam si non omnino contentionem eorum impediuit, tamen ortam facile sedauit, & in peiora ne laberentur effecit: ea de causa in commēdanda humilitate multa insumit verba.

Christi exēplo humilitatis suæ, præuenit futurum inter discipulos contentionem de primatu.

Amen amen dico vobis: Non est seruus maior domino suo, neque apostolus maior illo, qui misit illum.

COMMENTARIVS.

PRosequitur idem argumentum, vt efficacius humilitatem persuadeat, & cordibus discipulorum tenacius infigat. eis enim superbiæ tentationem imminentem, ita vt de primatu inter seipsos disputarent, præuidebat. quod autem affirmando deduxerat, iterum negando idem colligit. Si Dominus lauit: lauet ergo seruus. Argumentum est affirmationis. Iterum: seruus non est maior domino, nec apostolus, & legatus illo, a quo mittitur: non igitur dedignetur seruus, & legatus facere, quod Dominus, & qui misit, fecit. Argumentum est negationis, ad eundem sensum vtrumque tendens. Est autem argumentum ab etymologia. Apostolus enim Græce idem est ac missus: missus autem, seu legatus, maior eo, qui mittit non est, nec censetur.

Si hæc scitis, beati eritis, si feceritis ea.

QVia res aperta, & omnibus manifesta erat, idcirco dicit: *Si hæc scitis*, ac si dicat: non hæc dico vt vos doceam, seruum non esse maiorem domino, nec apostolum, eo qui misit eum, scio vos hæc scire: si autem vt scitis ita facitis, beati eritis: & ea ratione dico, vt faciatis, & beati sitis. Iusti beati dicuntur spe, & iure: quia ipsorum est regnum cælorum, & beatitudo. Beati in spe, non autem in re: est enim communis locutio, vt constat Matth. 5 sententia hæc non tantum conditionalis est, sed etiam absoluta. Facturos enim hæc prædicit, & idcirco beatos futuros, ea de causa in sequenti sententia excipit Iudam, a qua tamen si solum conditionalis esset, non erat excipiendus.

Non de omnibus vobis dico. Ego scio, quos elegerim.

NE ignorasse suum proditorem videretur, &, vt eundem pudore, & confusione, a proposito retraheret, quodq. suum erat faceret, licet nihil esset illi profuturum: excipit ab hac generalitate nomine tacito Iudam, dicens: non vos beatos omnes fore dico, quos hæc facturos scio: scio enim, quos ego elegi, nempe quales sint, qualesq. futuri. Scio etiam non omnes hæc facturos, nec beatos futuros, nec ignorans elegi, sed sciens omnia, & quia scio, propterea hoc dico.

Cōmunis sentētia, de æterna electione explicat hunc locum.

ANNOTATIO XIX.

OBscurum esse hunc locum censet Cyril. lib. 9. cap. 10. & merito. Aug. tra- A cta. 59. ad electionem regni cælorum hoc verbum referens, existimat Iudam electū non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non esse, vt sit sensus. *Scio, quos elegerim.* & scio non omnes electos conciliatq. huc locũ eũ illo Io. 6. Nõne ego vos elegi duodecim? dicẽs, ad Apostolatũ duodecim electos, tamẽ ad regnũ, & beatitudinẽ nõ omnes. Et cõmunis hæc expositio videtur: tamẽ re vera si quis attente consideret, & sequentibus cõferat, longe aliũ sensum esse, inueniet. Loquitur enim Christ⁹ de ea electione, quã fecerat, quando Luc. 6. dicitur: Vocauit ad se discipulos, & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominauit: nec a numero horũ electorũ Iudã nũc excipit, immo cõplectitur, & est sensus: *Scio, quos elegerim*, id est, Ego scio, qualis sit nunc, & qualis futurus vnusquisque eorũ, quos elegi, & meos discipulos, & familiares feci: & quia scio hoc, ideirco dico, non de omnibus me ista pronunciare, quia nõ omnes tales sunt, nec erunt. Similis est locutio Luc. 7. Si hic esset propheta, sciret, quæ, & qualis mulier est, quæ tangit eum, quia peccatrix est: ita nunc dicitur: *Scio, quos elegi*, nempe, qualis vnusquisque sit, & an bonus, an malus, an beatus futurus, an non, nec ex ignorãtia, sed ex certa scientia elegi. Non igitur de electione æterna, quam vt Deus fecit, sermo est, sed quã fecit in tempore, vt homo vocãs, & ex multis eligens duodecim. Nec erat, cur modo de electione eterna ageret, & diceret: *Scio, quos ab æterno elegerim*, & scio me non elegisse omnes. Dura erat locutio hæc, & minus efficax vt Iudam ipsum a sua cogitatione remoueret. Diceret enim, non me elegisti, & ideo non sum quales alij electi.

Auctor sentit Christũ loqui de electione ad Apostolatũ

B Noluit tamen Dominus occasionem hanc tunc vlli dare talis sermonis, sed culpã in eũ reijcere, & se non ignorasse futura, ostẽdere, vt tanto magis clementia eius fieret manifesta, qui etiam si præsciret futurum malum, ab electione non repulit. Hic igitur est sensus: *Non de omnibus vobis dico: Scio enim quos elegerim*: id est, quis, & qualis vnusquisque eorum, quos elegi sit, & qualis dũ eligeremini fueritis, noui. Huic expositioni sequens sententia consonat, & facilius accommodatur.

Sed vt adimpleatur scriptura: Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum suum.

COMMENTARIVS.

TAcite obiectioni respondet, nempe si sciebas omnes, quos elegisti, quales futuri essent, quare proditorem elegisti? Respondet: Scio, quos elegerim: sed vt impleatur Prophetia, seu scriptura, adde, elegi etiam proditorem futurum: sic enim prædictum est Psal. 40. *Qui manducat mecum panem*: id est, vnus ex meis discipulis, & familiaribus: *leuauit calcaneum contra me*, id est, me supplantauit, dolo, & fraude me cadere fecit. Hoc enim est supplantare, plantam, seu pedem inter alterius crura immittere in luctã, aut cursu, & eum cadere facere: metaphorice significans eos, qui dolis, & fraudibus alterum in ruinam impellunt: quod Iudas fecit, qui osculo pacis prodidit Christum, & sub specie discipuli magistrum occulte persecutoribus vendidit, a quibus morti traditus est.

ANNOTATIO XX.

Diuersa rationes bona, & mala in scriptura prædicuntur.

COnsiderandũ est hoc loco, longe aliud A esse, quãdo scriptura hominum facta, & peccata quæ sunt facturi, prædicit, & quando opera illa quæ Christus, vt homo effecturus erat, præscribit. Ea enim mala quæ homines facturi sunt, ideirco prædicta sunt, quia futura erant. Non enim ideirco mala faciunt homines, quia prædicta erant, sed prædicta sunt, quia ipsi facturi erant, vt latius cap. 12. explicuimus. At quæ Christus fecit, non sic sunt prædicta: vt enim Christus homo ea de causa ejecta faciebat, vt patris æterni impleret voluntatem, ita etiam faciebat, vt impleret, quæ prædicta sunt: nam multa, quæ æternus Pater voluit, ipsum facturum scripturis

ris, & prophetijs prædixit, & præsignificauit. Idem ergo est dicere, elegit Iudam, quamuis sciret proditorẽ, quia nouit patrem æternum id voluisse, ac dicere, elegit proditorem, quia scriptum erat hoc. Nam voluntas Patris manifestata est in scripturis. Sensus igitur horum verborum liquet: nẽpe, Christus homo elegit sciens futurum malum, vt impleatur scriptura: id est, vt impleret voluntatem Patris, quã prædixit, & significauit per Prophetas. Particula igitur, *vt*, in hoc loco non tenetur consecutiue, vt arbitratur Cyr. li. 9. cap. 10. sed causaliter, longeq. alia ratio est illius, loci: Non credebant in eum, vt impleretur sermo. Mala enim, & peccata non prædicta sunt, vt fiant, sed quia futura erant: verum, quæ Christus faciebat, cuncta erant a Patre prædicta, vt fierent, eaq. faciebat Christus, vt voluntatem Patris faceret. Multa sunt huiusmodi loca, quæ de Christo dicuntur. Ioan. 19. Vt cõsummaretur scriptura, dixit: Sitio. Matt. 1. Hoc totum factũ est, vt impleretur, quod dictum est. Sunt alia etiam testimonia. Val de igitur consideranda est, & attendenda distinctio eorum, quæ prædicta sunt. Nam per diuinam præscientiam, mala præuisa sunt, quia futura: bona vero sunt, quia præuisa a Deo. Christus igitur, vt homo elegit Iudam, & ad apostolatum vocauit, quia ita Patrem disposuisse, & voluisse sciebat.

Deus quare voluit Iudã eligi Apostolum, quẽ nouit fore proditorem

Quod si interroges: Cur Deus voluit proditorem, & iniquum futurum ad Apostolatum eligi? quæstio est, cui soluendæ multum inhærere non debemus, vt docte, & pie respondet Cyril. lib. 9. cap. 10. & Hier. lib. 3. contra Pelagianos. Posses enim eadem ratione petere, cur fecit Angelos, quos sciebat futuros dæmones: cur fecit Adam, quem sciebat peccaturũ: cur creauit homines, quos damnandos præsciuit. Hoc sit nobis satis, nullum a Deo creatum hominem, aut Angelum, vt peccet, aut malum faciat: non esse etiam electum Iudam, vt proderet: ipsorum est vitium liberiq. arbitrij culpa, quod peccent: quod malum faciant. at Deus noster malo illorum ad bonum vtitur. Iudæ enim proditione, cuius ipse Iudas suo vitio fuit causa, vsus est Deus, vt instrumento quodam ad filij mortẽ, qua mundum redimeret: sicut etiã odio, & iniquitate Iudæorũ vsus est, vt ipsis Christũ occidentibus, morte sua nostrã morte superaret. Deus enim malis etiam ipsis in bonum vtitur: ideoque ea permittit, vt bona ex ipsis eliciat. Quantum autẽ ad locum ex Psalmo allegatum attinet, vt a Ioanne citatur, habetur in Hebræo, nec multum differt a Septuaginta interpretatione. Magnificauit super me supplãrationem. Hoc tamen annotandum est, non esse sensum, quem Aug. tract. 59. adfert, nempe supplãrare esse conculcare, & opprimere. Non enim verbum Hebræum, עָקַב id significat, sed quod vere verbum Latinum, supplantare, pede interiecto alterius pedes impedire, vt cadat: quod maxime in luctã fit. Vnde metaphora est trãslata ad eum, qui fraude, & dolo, alteri causa est ruinæ, & in hac significatione est frequens verbum in scriptura veteri: sicq. Chrysost. & Euthy. exposuere.

Amodo dico vobis, priusquam fiat, vt, cum factum fuerit, credatis, quia ego sum.

COMMENTARIVS.

CVr hæc prædixerit, exponit, vt ipsa expositione eos cautiores, & ad fidem promptiores faciat. Dico, inquit, nunc hæc vobis, vt cum impleta videritis, credatis me esse verum Christum promissum, Deiq. filium, qualemme esse prædicaui vobis. Non solum, vt recte Cyril. lib. 9. cap. 11. annotat, hoc intelligitur de proditione Iudæ, sed etiam de ipsius Iudæ perditione, vt quando Apostoli viderent Christum traditũ, & Iudam mortẽ laqueo sibi intulisse, recordarentur verborũ Christi, qui vnũ futurum proditorẽ, & hunc nõ esse mundum reuelauit, nec saluatum iri, prædixit, hacq. ratione in fide confirmarentur. Tali enim confirmatione, propter scandalum crucis futurum, quo eorum fides debilitanda erat, multum indigebant. His etiam verbis exhortatur Dominus tacite, vt recordentur, & teneãt memoria, quando eum morientem viderint,

Christus futura prædicebat, vt fidem cõfirmaret.

Universidad de Deusto
Biblioteca

viderint, hæc omnia prædicta esse. Hæc enim consideratio proderat multum, vt Christi mortem voluntariam cognoscerent, nec necessitate aliqua, sed voluntate, & ex mysterio pati. Hæc autem verba, Hæc dico vobis, vt credatis tunc, quando factum fuerit, idem significant, ac si diceret, quando impleri, quæ prædixi, videritis, in fide state fortes, & firmi, credentes me esse Dei filium, & Christum. Credebant quidem tunc, quando hæc dicebat, sed propter periculum imminens passionis futuræ dicit: *Vt credatis*, id est, vt tunc tentatione insurgente, in fide perseueretis. Illud aduerbium: *Amodo*, Græce ἀπ' ἄρτι, aliquando, posthac, seu deinceps, aliquando confestim, seu cito significat: ita sumitur in præsenti, confestim, & cito dico, priusquam fiat.

Amen amen dico vobis: qui accipit, si quem misero, me accipit. Qui autem me accipit, accipit eum, qui me misit.

QVia dixerat, non esse seruum maiorem Domino, nec Apostolum eo, qui misit eum, argumentoq. a minori, quod appellant, ostenderat eos debere inuicem lauare pedes, ne propter hanc humilitatem eos paruipendendos aliquis existimaret: aut ne ipsimet contristarentur ex hoc ministerio arbitrates futurum, vt minoris fierent ab alijs, idcirco Dominus huic cogitationi medetur. Non sic, inquit, erit: quamuis enim dico vos seruos, & legatos, ac nuncios esse, & lauare pedes inuicem iubeo: scitote tamen me eo vos in loco ab omnibus haberi velle, vt qui recipit aliquem, quem ego misero, me ipsum recipiat, & qui me recipit, sciatis ab eo recipi eum, qui misit me. Ergo de primo ad vltimum, qui meos legatos recipit, recipit Deum, & honor, qui eis impenditur, Deo impenditur, & qua iniuria eos quis afficit, Deum eadem afficit. Sermo generalis est, vt eos, & omnes alios, qui mittendi erant, complecteretur: quibus omnibus præceptum commune est, vt alter alterius lauet pedes. Hoc in loco obseruandum est documentum insigne, nempe Dei ministros humilitatem debere seruare, si opus est etiam subditorum lauando pedes: tamen non debet vlli id esse argumento, aut occasioni contemptus eorum, sed tamquam Christum, & Deum debet eos venerari: nempe, vt superiores, & prælatos omni humilitate, obedientia, & reuerentia prosequi. Nec ex his verbis colligas parem reuerentiam deberi ministro, quæ debetur Domino, & Christo: sed quod reuerentia exhibita ministro, aut contemptus, in eum refertur, cuius est minister: ministrosq. non vt meros homines, sed simul vt Dei, & Christi ministros recipiendos esse. Hic est verus sensus, & connexio verborum cum præcedentibus.

Non parui pendendi qui humilibus operibus in cambunt.

Documentum pro superioribus, & subditis.

ANNOTATIO XXI.

Tres expositiones Superiorum verborum refellitur.

LAborãt interpretes in connexione horum verborum cũ superioribus. Non enim cohærere sententia videtur. Cyril. lib. 9. cap. 12. exponit sic, vt nouo quodã argumento velit Iudã a suo malo retrahere proposito: nempe terrore, & minis, quas incurit nõ expressis verbis, sed a contrario sumptis, scilicet a cõtumelia, quam Patri irrogabat nõ recipiẽdo filiũ. Si enim qui recipit Christũ, recipit eũ, a quo missus est, igitur, qui nõ recipit, iniuria, & cõtumelia afficit mittentem Patrẽ. Violenta videtur interpretatio, nec accõmodari potest: nã non de se loquitur, sed de his, quos mittit ipse, de quibus nõ erat, cur loqueretur, si tales minas Iudæ incutere volebat. Chry. ho. 71. aliter cõnectit, vt duplici argumẽto cõsoletur discipulos ad ea ferẽda incõmoda, quę missi in orbẽ terrarũ passuri erãt. Vnũ argumentũ fuit ipsius memoria: id est, tenete memoria, quæ ego passus sum. Hoc insinuatur illis verbis: Si scitis, beati eritis, id est, scitis, quæ ego fecit alterũ est humanitas, qua recipiendi erant in orbe, nam accepti sunt tamquam a Deo missi, inueneruntq. infinitorum hominũ domos sibi patere, in quibus benevole ac liberaliter recepti sunt. Sed difficile est hunc sensum accommodare: nihil enim de his, quæ passuri erant, hoc in loco agitur, sed de exemplo humilitatis ex lotione pedum. Aliqui recentiorũ aliter connectunt, vt cum Apostolis iusserit pedes inuicem lauare, moneat nunc omnes fideles, vt ipsos reuereantur, & officia humilitatis ipsis impendant. Sed neque hęc expositio bene aptatur: ad discipulos enim totus hic sermo dirigitur. Est igitur verus sensus, & connexio, vt dimisso sermone de proditore, occasione illius verbi, Beati eritis, sententiam prosequatur de lotione mutua pedum. Et cum dictum esset eos, vti seruos, & nuncios debere inuicem lauare pedes, quando & Dominus, & qui misit, eorum lauit pedes: ipsos consolatur, ne ex hac humilitate, siue ex hoc, quod serui, & missi dicti sunt, se minoris esse habẽdos, aut cõtemnendos ab aliquo existimarent. Propterea ceteris omnibus eos magno in pretio habere, æstimare, & reuereri, & colere præcepit. *Amen amen dico vobis, qui recipit, si quem misero, & me, & eum qui me misit, recipit.* Humilitas ergo vera honor est maximus.

Verus sensus proponitur.

Cum hæc dixisset Iesus, turbatus est spiritu, & protestatus est, & dixit: Amen amen dico vobis, quia vnus ex vobis tradet me.

COMMENTARIVS.

VIdens semel ac iterum Iudam suæ impiæ cogitationis tacite admonitum, nempe dum audiuit: *Non estis mundi omnes.* & rursus, *Non de omnibus dico*, nihil profeciisse, sed potius in sua pertinacia cõfirmatum hærere: contristatus est, præ nimia sua charitate, & salutis hominum desiderio, dum eius perditionem consideranit. Hoc est turbari spiritu, id est, interius contristari, & eius animam dolore, & tristitia affici, vt exponit Athanasius lib. de incarnatione Christi. Et tertio iterum eum admonet multo manifestius, dicens: *Vnus ex vobis me tradet.* Primo quidem occulte, & tacite id fecerat, quando dixit: *Mundi estis, sed non omnes.* Secundo apertius: *Qui manducat mecum panem, leuauit contra me calcaneum.* At tertio palam, non tamen nominata persona, *Vnus*, inquit, *ex vobis, me tradet.* hoc est protestari, palam testari, & affirmare rem omni obscuritate, & ambiguitate verborum depositа. Merito autem Dominus tristitia, & dote, & ambiguitate verborum depositа. Merito autem Dominus tristitia, & dolore cordis verbum hoc profert. Magistro enim dulcissimo, & patri amantissimo flebile erat, & lacrymabile vnum ex discipulis, & filijs tam miserabiliter labi, & in præcipitium mortis æternæ propria malitia, & culpa ruere, nec vlla persuasione velle reuocari. De huiusmodi Christi propassionibus, & humanis affectibus dictum satis est capite vndecimo.

Spiritu turbari quid sit.

Protestari quid sit.

ANNOTATIO XXII.

An Superiora verba ante Eucharistiæ institutionem dicta fuerint.

EXistimant aliqui, ante horum prolationem verborum post ea, quæ proxime narrata sunt, Dominum sacramentũ sui corporis, & sanguinis instituisse, & discipulis distribuisse sicut ceteri Euangelistæ narrarunt, his autem peractis hæc verba protulisse. At August. lib. 3. de consens. Euang. cap. 1. quem supra annotatione 7. secuti sumus, censet hæc verba ante sacramẽti institutionem esse prolata, continuariq. præcedentibus, quæ etiam ante institutionem sacramenti dicta sunt: idq. probabilius est. Quod insinuare & Ioãnes videtur, dum inquit: *Cum hæc dixisset, turbatus est*, significans superioribus verbis sequentia esse coniuncta. Cyril. lib. 9. cap. 13. hanc turbationem indignationem, & iram interpretatur aduersus tantam Iudę impietatem, qui tot beneficijs ab impio proposito diuelli noluit, & probabile est; nam minas adiunxit: Væ, inquit, homini illi. Sicut medicus morbum tenacem vin-

Cyril. & August. aliter turbationẽ Christi explicant.

ere non valens, quadam indignatione in ipsum fertur. Aug. tract. 60. turbatū dicit suę passionis tristitia, sicut supra dictū est: Nunc anima mea turbata est. Et hoc etiā, probabile est, tamē probabilior mihi vista est expositio, & causa in cōmētario posita.

Aspiciebant ergo ad inuicem discipuli, hæsitantes de quo diceret.

COMMENTARIVS.

Quorsum Apostoli mutuo se aspicerent.

PROpter hoc verbum discipuli mutuo se aspiciebant, hæsitantes de quo diceret. Mutuus hic aspectus erat ex desiderio cognoscendi quis esset: oculos enim in seipsos inuicem conuerterunt, vt si ex signo aliquo vultus id cognoscere possent. Marcus cap. 14. plura scribit: Cœperunt, inquit, discipuli contristari, & dicere singulatim: Numquid ego? & Matth. cap. 26. addit Iudam etiam dixisse: Numquid ego sum Rabbi? quod existimo Iudam interrogasse, quia ceteros interrogantes videbat. Ne enim detegeretur, si solus sileret, tutius duxit etiam cum alijs interrogare: dubitabant igitur singuli, quamuis nemo eorum, præter Iudam, a sua propria conscientia accusaretur, nec talis proditionis sibi conscius esset: tamen propter verbum Christi etiam innocentes hæsitarunt. Et id insinuat particula, *ergo*, nempe, quia Christus id dixit,

Salubre Basilij documentum.

hæsitarunt, quis esset, etiam dubitantes de seipsis. Ex quo loco pulchrum elicit documentum Basilius in reg. breui. reg. 301. qualiter plus aliquando alijs quā sibi credendum est. Verba eius sunt hæc: Multi sunt morbi, quos non sentiunt, qui in illis sunt, tamen ij maiorem adhibent fidem medicorum peritiæ, quam suo ipsorum stupori. Similiter etiam in morbis animi, peccatis videlicet, licet quis se ipsum non reprehendat, quod peccatum suum non sentiat, nihilominus adhibere ijs fidem debet, qui res eius prouidere melius possunt, quam ipse. Quod animaduertimus factum fuisse ab Apostolis, quo tempore cum de sua erga Dominum sincera animi affectione nihil dubitantes, dici sibi audiuissent: *Vnus ex vobis me tradet*: maiorem Domini verbis, quam conscientiæ suæ auctoritatem tribuerunt, altercabanturq. ac dicebant: Numquid ego sum Domine? Sed apertius hoc ipsum videmus in Petro: qui cum ex vehementi humilitate ministerium Domini Dei, ac magistri sui nollet admittere, tamen vbi illud audiuit, nisi lauero te, non habebis partem mecum, hisce Domini verbis summa adhibita fide dicit: Non tantum pedes, sed & manus, & caput. Hæc Basilius, a quo eandem sententiam mutuatus est Chrys. hom. 71.

Erat ergo recumbens vnus ex discipulis eius in sinu Iesu: quem diligebat Iesus.

Verba hæc quo modo præcedentibus connectantur.

POst verba superiora, quibus turbatus spiritu proditorem manifestasse dictus est, Dominus Eucharistiam corporis, & sanguinis instituit, & ministrauit: qua re peracta secundum August. lib. 3. de consen. Euang. cap. 1. iterum de proditore locutus pronunciauit, quod scribit Luc. cap. 22. Ecce manus tradentis me mecum est in mensa: admirans hominis obdurationem, qui cælesti cibo, & potu accepto, adhuc in suo persisteret nefario proposito: adiunxitq. comminationem: Filius hominis vadit, secundum quod definitum est, verumtamen væ homini illi, per quem tradetur. Et ipsi cœperunt quærere inter se, quis esset ex eis, qui hoc facturus esset. Hæc ex Luca. Prius ergo singuli interrogant Christum, postea rem inter seipsos discutiunt. Huic inquisitioni connectuntur, quæ modo narrat Ioannes: *Erat*, inquit, *recumbens in sinu Iesu vnus discipulus*, nempe is, *quem diligebat Iesus*. Hac autem periphrasi se ipsum Ioannes

Quomodo ipse ipsa recubuerit.

Ioannes describit. Discipulus enim hic dilectus, Ioannes erat: qui hæc scripsit. Dicitur autem recumbere in sinu Iesu, quia ad latus eius in mensa recumbebat: recumbebant enim, qui erant in mensa, super dexteram, qui autem ad sinistram sequebatur, dicebatur in sinu præcedentis recumbere. Dicitur autem Dominus Ioannem diligere, quamuis alios etiam diligeret discipulos, quia maioribus dilectionis signis erga eum vtebatur: quoniam omniū ætate minimus, & maximæ puritatis, & honestatis erat, particulari etiam quodā humano amore prosequebatur eum, sicut & Lazarum, & sorores dilexisse dictus est, vt supra cap. 11. explicuimus. Dicet aliquis, quid particula, *ergo*, insinuat, & quam indicat illationem, *Erat ergo recumbens*? Respondeo, sæpe Ioannem illationem præmittere, sequentium, vt sit sensus: quia Ioannes recumbebat in sinu, & erat proximus Iesu, idcirco Petrus innuit, vt interrogaret eum: quam particulam iterum repetit, in verbis sequentibus.

ANNOTATIO XXIII.

An Ioannes præ alijs dicatur dilectus dilectione charitatis.

INquirunt aliqui, an dilectio ista, qua Ioannes dilectus est præ ceteris, fuerit charitatis: si enim hæc esset, consequeretur eum ceteris sanctiorem fuisse, cumulatioremq. habuisse gratiam. Hieronymus in epist. ad Heliodorum, de vita eremitica, & epist. ad Principiam in epitaphio Marcellæ, id videtur sentire, quamuis non expresse asserat. Euthy. & Chrys. hom. 71. consentire videntur: propter raras enim eius virtutes plus esse dilectum affirmant, & Cyril. lib. 9. cap. 15. propter puritatem dilectum plus alijs docet. Sed hi omnes Doctores non sunt sic intelligendi, vt velint affirmare Ioannem sanctiorem alijs, maioreq. Dei gratia cumulatum fuisse: qui enim talis est, a Deo, & Christo plus alijs diligitur. Nec credendum est Ioannem hoc verbo vsum fuisse in ea significatione: sed dilectus magis dicitur, quia familiarius Christus cum eo agebat: fitq. sit, vt familiarius aliquem tractemus, & suauioribus amoris signis erga eum vtamur, quem non idcirco magis diligimus. Hoc autē Christus fecit, quia virgo erat, quia honestissimus, quia adolescens, & ætate minor, alijsq. de causis nobis ignotis: & hac ratione aliqui hanc exponunt dilectionem, & vera est doctrina. At mihi videtur quod dilectio, quam erga Ioannem habere dictus est Dominus, sit cuiusdam amicitiæ humanæ: non enim omnes quos charitate diligimus, eos tamquam amicos amicitia humana, & honesta complectimur. Habuit hanc Christus erga Ioannem, quem præter dilectionem charitatis, amore humano, & honestæ amicitiæ etiā prosecutus est supra omnes alios: ex qua non licet inferre, Ioannem meliorem esse, & sanctiorem alijs. Fieri enim potest, vt charitate diligamus plus alios, & tamen amicitiæ huius amore non prosequamur eos. Habuisse autem Christum hanc etiam humanam dilectionem ostendimus cap. 11. & Sacros Doctores intelligo hoc modo locutos fuisse.

Non charitate dicitur Ioannes magis dilectus, sed humana amicitia.

Innuit ergo huic Simon Petrus, & dixit ei: Quis est, de quo dicit?

COMMENTARIVS.

PEtrum innuisse, & dixisse Ioanni dicitur: innuisse quidem gestu, & vultu, vt a magistro peteret: dixisse autem, quia verbo vsus est, dicens: *Quis est, de quo dicit?* Sic exponunt Cyril. lib. 9. cap. 15. & Chrysost. hom. 46. in Ioan. vbi huius verbi mentionem facit. Noluit enim Petrus expresse Ioanni dicere: interroga magistrum, sed nutu, & signo indicauit, quod inter nos fieri aliquando solet. Petrus ergo verbo interrogauit Ioannem, quis esset: & innuit gestu vt magistrū interrogaret. Aug. tract. 61. nullum verbum protulisse Petrum asserit, sed totum nutu, & signo indicasse: tamen accommodatior est, & verior prior expositio, quia dicitur, innuisse & dixisse.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXIIII.

Quotsum Petrus interrogauerit, quis esset proditor.

CYril.lib.9.cap. 15. dicit Petrum nomine omnium interrogasse, tamquã eis præsidentem: sed quia non video, quo argumento hoc probari possit, verisimilius credo pro se interrogasse. Certum est Petrum non ex curiositate aliqua id scire voluisse: qua tamen de causa id quærierit, & quare per Ioannem, non est ita manifestum. Chry. hom. 46. in Ioan. hanc proponens dubitationem respondet: nunc quæsiuisse, quia de se ipso dubitabat, & timebat: nam audierat iam Matt. 16. Vade post me Satana. Quòd si quando Ioan. 6. audiuit: Vnus ex vobis diabolus est, non timuit de se, mirum non est: nondum enim verbum a Matth. relatum audierat. Quamuis probabile sit, quod ex timore id interrogauerit: mihi magis probatur, Petrũ animi affectione qua Christum prosequebatur fretum, nihil de se tunc dubitasse, nec timuisse. Quod mihi persuadeo, quia paulo post ab ipso Christo audiens expresse: Ter me negabis, respondit: Non te negabo. Si ergo ita constans erat in sua opinione, etiam Christo ita loquente, multo magis, quando generaliter loquentem audiuit. Non ergo quidquam de se tale cogitauit, non quidem ex superbia, sed ex amore erga Christum. Puto igitur illum scire voluisse ex zelo, vt impediret, si posset modo aliquo: quo zelo legimus eum in militem insurrexisse, & auriculam abscidisse. Per Ioannem autem interrogat, tum, vt Chry. ho. 71. dicit, quia sciebat eũ a Christo particulari quadam deuinctum dilectione, amicorum autem est secreta sibi manifestare: tum, quod mihi magis probatur, quia Christo erat Ioãnes proximus, & secreto rẽ scire desiderabat. Quã causam simul cum priori adfert Euthymius Matt. 26. & verbis sequentibus ipse indicat Ioannes. Et hæc etiam causa videtur, cur non per se ipsum interrogat, sed per tertium: secreto enim loqui tunc cum Christo nõ poterat. Quãuis Chry. ho. 71. dicat timore factum esse, quia reprehensus paulo ante erat, quod pedes Christum lauare prohibuerit.

Quare Petrus magis a Ioanne quam ab alio de proditore quæsierit.

Itaque, cum recubuisset ille supra pectus Iesu, dixit ei: Domine quis est? Respondit Iesus: Ille est, cui ego intinctum panem porrexero.

COMMENTARIVS.

INsinuat causam Euangelista, cur ipse potius interrogauerit Christum, *Cum*, inquit, *ille recubuisset supra pectus Iesu*, essetq. proximus sinui, & lateri eius, Dominum de proditore interrogat, accipitq. signum secretum agnoscendi, panis buccellam condimento intinctam: nondum enim expleta erat communis cena.

Et cum intinxisset panem, dedit Iudæ Simonis Iscariotæ.

POrrexit igitur Christus buccellam Iudæ, & Ioanni suum reuelauit proditorem. Fuit enim panis hic communis, iamq. præcesserat communicatio corporis, & sanguinis Domini, cui Iudas etiam interfuit, vt paulo inferius dicemus. Fuit autem buccella omnibus manifesta: esse tamen signum, & notam proditoris, soli Ioanni notum erat.

ANNOTATIO XXV.

Per buccellam panis quare Christus Ioanni proditorẽ manifestauerit.

QVare per panis buccellam suũ proditorem Dominus reuelauerit, merito aliquis percontabitur. Ad quod respondent primo Cyril. lib. 9. c. 16. & Aug. in Psal. 40. id eo factum, vt quod Prophetarũ esse dixerat, impleret. Qui manducat mecum

niecum panem, leuauit contra me calcaneum suum. Chrysost. hom. 61. secundam adfert responsionem: vt hac via, & modo etiam suum reprehenderet proditorem, qui mensæ communicationem non reuereretur, tradereq. vellet eum, cuius mensæ adsidebat. Hæc duo probabiliter dicuntur: mihi tamen ideo factum esse videtur, vt significaret Dominus, quo modo cum traditurus erat. Tradidit autem Iudas osculo pacis magistrum suum, idcirco Dominus signo pacis, & amicitiæ ipsius, futuram proditionem reuelat: vt & personam proditoris, & qualitatem proditionis simul manifestaret. Quod autem intinctum dedit, Aug. tract. 62. respondet factum, vt fictionem animi illius significaret. Mihi ea causa videtur, quia nuda panis buccella inter conuiuantes nemo alterum inuitare solet, nisi fuerit intincta. Hæc causa literalis est, nec est necessarium omnium factorum quærere spiritales significationes. Aduertendum autem est, hoc signum Ioannem accepisse, sed nec Petro, nec vlli tunc reuelasse Christo prohibente, quamuis scriptura nihil amplius exprimat: in quo omnes expositores consentiunt.

Auctoris sententia.

Et post buccellam introiuit in eum Satanas.

COMMENTARIVS.

IN Iudam dæmon ingressus dicitur, non, vt tamquam dæmoniacum eum corporaliter agitaret, nec, vt de nouo malas, & nefandas contra magistrum cogitationes persuaderet: iam enim tentationibus hisce consenserat: sed commotus, & indignatus, quia se signari proditorem præsensit, locum omnem cordis dæmoni instiganti aperuit, animoq. suo obfirmauit Christum tradere, & quod conceperat, opere complere. Intrat ergo Satanas in eum, velut quandam in eo stabilem possessionem accipiẽs: nam a Christo nunc se Iudas discipulatui renuncians, separauit, ab eoq. omnino recedere decreuit. Sicq. intelligendus est Amb. lib. 2. de Cain, & Abel. cap. 4. dicens: Vbi se Satanas immisit in cor Iudæ, Christus recessit ab eo, momentoq. eo, quo illum recepit, hunc amisit. Denique sic scriptum est: *Post buccellam introiuit in eum Satanas*, intellige hoc de cõpleta, & integra separatione. Et eadem ratione intelligendus Chrys. ho. 71. dicens: Donec in aliorum numero fuit, non est ausus in illum ingredi, sed extra oppugnabat: postquam vero palam factus est, licenter iam irrupit: neque enim inemendabilis erat amplius in aliorũ numero tolerãdus, ideoque eijcitur. Quibus verbis significat Chrysost. hanc dæmonis possessionem in animum Iudæ, qua iam in totum a Christo recedit, & eius consortio renunciat. Non autem huius ingressus buccella causa fuit, quæ bona, & signum dilectionis ad emendationem erat: ille vero bonum sua malitia & peruersitate, in malum conuertit. Bonum enim male vtentibus nocet: nam & cibus vitæ, male accipientibus mors est. Hac ratione buccella nocuit, quia male accepit beneficium, vt docet Aug. tract. 62. propter ingratitudinem, qui tot beneficijs ingratus a suo malo proposito non destitit. Idemq. dicit Cyril. lib. 9. cap. 16. beneficium enim ingrato nocet, non ex se, sed ex ingratitudine accipientis: animus enim iniquus beneficio efficitur peior. Præterea, quia Iudas se iam manifestum alijs arbitratus est, videns Petrum ad Ioannem conuersum, & Ioannem secreto cum Christo colloquentem, post hæc autem sibi soli buccellam datam, cum sibi maxime conscius esset, existimauit iam suam iniquitatem alijs reuelatam esse: idcirco in malo omnino obfirmatus est, vt fieri solet. Licentiosius enim peccat homo, quando peccatum, quod occulte perpetrabat, iam ad aliorum notitiam, peruenisse cognoscit. *Intrauit*, igitur, *Satanas in eum*.

Quid sit Satanam in Iudam introire.

Beneficia ingratis nocent.

Et dicit

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et dicit ei Iesus: quod facis, fac citius.

VIdens Dominus inemendabilem Iudæ malitiam, & firmum proditionis propositum, ne ille existimaret, se timore aliquo eum beneficijs affeciſſe, nempe lotione pedum, communione corporis sui, & buccella intincta, quasi his omnibus sibi timens eum retrahere vellet, & non potius illi consulere, idcirco dicit: *Quod facis, fac citius*, id est, ne me existimes timore aliquo te tot beneficijs retrahere a mala tua cogitatione studuisse, *quod facis*, id est, quod facere iam decreuisti, exequere cito, & celeriter: non contradico, nec obsisto, nec timeo. Rursus, ne existimaret Iudas se a Christo non posse impediri, & suas fraudes inanes reddere si vellet, propterea dicit, *fac citius*, quasi dicat: *quod facis*, vtique facere, nisi me permittente non posses: ne me tibi resistere non posse arbitreris, *fac citius*, non prohibeo; si enim prohibere vellem, non valeres efficere. Rursus ne ignorasse, quis recumbentium esset eum proditurus, Iudas putaret, idcirco hæc verba profert. quasi dicat: scio te esse, & tuam sciens proditionem, tibi consului, nec ergo ignorantia, nec vllo timore, a malo proposito tuo te auertere curaui, sed tuo bono: nec potentia mihi deest te impediendi si vellem, fac igitur, quæ facis: hæc enim tria his verbis indicantur. Est autem modus quidam loquendi, *quod facis fac citius*, ad significandum nihil illius facta curare, nec timere. Comparatiuum, *citius*, est loco, *cito*, comparatiuum enim pro absoluto positum est. Attende autem his etiam verbis Dominum, Iudam inemendabilem a suo expulisse consortio: non igitur sunt verba præcipientis, quasi eum inducat ad malum, sed permittentis propter causas tres prædictas, & simul etiam incorrigibilem a cœtu bonorum excludentis. In Græco est particula, *Ergo*, dixit ergo ei, & sensum habet notandum, quasi diceret, quia iam Satanas intrauit in eum, & inemendabilis effectus est; idcirco eum excludita se, & permittit facere, quæ vult.

Christus Dominus his verbis nihil indicat, vel vult.

Citius pro Cito positum.

ANNOTATIO XXVI.

An Christi prima verba dixerit Iudæ an vero diabolo vt Cyrillus vult.

CYril. lib. 9. cap. 17. hæc verba non Iudæ, sed diabolo dicta censet, quia dictum est, *Intrauit in eum Satanas*: sunt q. verba potius minantis quam hortantis. Nam quemadmodum, inquit, si vir fortis, aduersus quem fremens quispiam feratur, ipse vero viribus suis fretus casurum illū non dubitet, magnaq. voce militās dicat, quod facis, fac citius, vt meæ dexteræ vires experiaris: non tam properantis mori verba esse diceremus, quam præscientis potius, quia cadet aduersarius. Sic Dominus noster velocius currere diabolū ad ea, quæ præparauit, iubet, vt citius victus, atque vinctus a tyrannide sua orbem dimittat. Hæc expositio non mihi videtur conformis verbis Ioannis: nam subiunxit: *Hoc autem nemo scivit discumbentium ad quid dixerit ei.* non dicit Ioannes, *Ad quid dixerit*, sed, *Ad quid dixerit ei.* quo verbo docet, verbum hoc dictū esse Iudæ: & rursus in principio dicitur: *Dixit ergo ei Iesus*, nempe Iudæ. Non ergo ad Satanam hæc sunt verba referenda, sed ad Iudam, quem iam Satanæ ministrum firmum, & stabilem factum agnouit Dominus, & sic expositores interpretantur. Amb. lib. 2. de Cain & Abel. cap. 4. dicit sententiam hanc esse præcipientis, non vt malū faceret, sed vt a consortio suo recederet. quod facis, inquit, fac celerius. Quid illud? Vt quia introierat in illum Satanas, ipse abiret a Christo. Eijcitur itaque, & excluditur, eo quod iam cum Domino Iesu esse non posset, qui cœperat esse cum diabolo. hæc Ambr. Tertio loco Chrysost. hom. 71. dicit, non esse hoc verbum imperantis, neque consulentis, sed exprobrantis, & reuocantis ad emendationem. Quarto loco August. tract 62. dicit: esse verbum non imperantis facinus, sed prædicentis malum Iudæ, tibi vero bonum. Recentiorum aliqui existimant esse verba præcipientis, vt Christus iubeat, quod facit, citius facere, nempe tempore statuto a Patre, æterno, sed violenta est expositio. Verba sunt permissionis, & expulsionis, vti expositum est in commentario.

Verba sunt prædictis, exprobrantis, & denique excludēs Iudam ab aliorum cōsortio.

Hoc

Hoc autem nemo sciuit discumbentium, ad quid dixerit ei. Quidam enim putabant, quia loculos habebat Iudas, quòd dixisset ei Iesus: Eme ea quæ opus sunt nobis ad diem festum: aut egenis vt aliquid daret.

COMMENTARIVS.

VErba sunt Euangelistæ narrantis, quod Christus Iudæ dixerit, a nemine tunc discipulorum fuisse intellectum, nec ab ipso Ioanne. Quamuis enim Ioannes Iudam esse proditorem, & eum qui traditurus esset Dominum, a Christo intellexisset: tamen illa nocte traditum iri, & ad hoc exequendum a mensa tunc Iudam surgere, & superioribus verbis id Dominum voluisse significare Ioannes non cognouit: longe enim aliud est nosse, quis eum esset traditurus, & aliud scire, quando id effecturus esset, eumq. Dominum expulisse ab aliorum consortio, tamquam iam tradere volentem. Illud Ioanni reuelatum est, hæc vero tunc nemini erant manifesta: Iudas vero nouit, & intellexit, non reuelatione, sed suamet conscientia edoctus. Sermonem autem Christi in varios sensus interpretati sunt discipuli: cum enim duo ministeria Iudas exerceret, nam & temporalium administrationem, & pauperum etiam curam gerebat; aliqui ad rem vnius, aliqui ad rem alterius officij retulerunt: tamen omnes verbum Christi considerarunt.

Nec Ioānes nouit tunc, quorsum Christus dixisset Iudæ, fac citius.

Cum ergo accepisset ille buccellam, continuo exiuit.

REcte dicit, *Cum ergo accepisset*, Particula, *ergo*, illationem indicat: nam cum buccella Satanas intrauit in eum, idcirco exiuit, vt pote iam Satana eū possidente, & instigante ad malum, & ad Christum tradendum impellente. Refertur etiam ad verbum Christi expellentis, quasi diceret: buccella ergo accepta, quam porrexerat Christus, continuo exiuit Christo expellente, & dæmone intrante. vtrumque enim particula hæc significat. Dicitur autem suscepisse buccellam, non solum, quia de manu Domini accepit sed quia simul comedit: interim enim verbum Christi prolatum est, Fac citius, & continuo exiuit cenæq. est finis impositus, hymno dicto, vt alij narrant Euangelistæ.

ANNOTATIO XXVII.

Cur Iudas continuo exierit.

CYril. lib. 9. cap. 19. recte annotat, cur A charistiæ sumptæ Iudam pœniteret, si mora daretur ei, quod sane consideratione dignum est, vt quantū valeat virtus Christi etiam in malo, & abutente agnoscas. Simile quid docet Orige. lib. 2. contra Celsum de Iuda: Ex Christi ante acta conuersatione, factum esse dicit, vt criminis vehementissime eum pœniteret postea, quāuis vitio suo modum non adhibuerit. Verba Orige. sunt hæc: Habuit Iudas vna cum auaritia, perdendiq. Domini mala voluntate admixtam in anima innatam ex Iesu verbis quandam (vt ita loquar) bonitatis speciem, quod ita scriptum est: Iudas

Quam sit efficax virtus Christi, etiā in iniquis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

das proditor, videns eum damnatum, pœnitentia ductus, restituit triginta argenteos Pontificibus, dicens: Peccaui tradens sanguinem iustũ. Illi vero dixerũt. Quid ad nos? Tu videris. & proiectis argenteis in templum, laqueo se suspẽdit. Quod si auarus ille Iudas furari solitus, pœnitẽtia tactus, restituit triginta argenteos Pontificibus, & senioribus, satis apparet Iesu disciplinam, efficacem in eo fuisse ad mouendam pœnitentiam, quæ non omnino contempta, & proculcata proditori fuit, sed & ipsa verba (Peccaui tradens iustum) confitentis erant. Et vide quam flagrans & vehemens pœnitẽtiæ dolor eum corripuerit, vt nec viuere sustineret amplius, sed in templum proiecta pecunia digressus sese præfocaret, ipse sui condemnator, & carnifex: ostendens quantum potuerit Iesu doctrina etiam in peccatore fure, & proditore, non valente in totum contemnere, quæ a Iesu didicerat. hæc Orig.

Erat autem nox.

COMMENTARIVS.

TEmpus notatur, vt dicit Chrys. hom. 71. ad Iudæ temeritatem significandam, qui nec temporis importunitate ab exequendo malo est abductus: & rursus vt temporis hac circumstantia tenebræ, in quibus Iudas versabatur, indicarentur, vt dicit Ambr. lib. 2. de Cain, & Abel: tandem etiam vt tempus, quo Christus traditus est, ostenderetur.

ANNOTATIO XXVIII.

An Iudas participauerit Eucharistiam in cena.

COntrouersia est inter Doctores, an Iudæ ministrauerit Dominus corporis, & sanguinis sui sacramentũ: de qua re nõ est nostrum institutum tractare, cum Ioannes mysterij huius mentionem non fecerit, breuiter tamen rem attingam. Hilar. can. 30. in Matth. negat Iudæ sacramentũ esse datum; tamen communis sententia Doctorum tenet contrarium. ita enim docent Dionys. lib. de Eccle. Hierar. cap. 3. in principio. Cypri. hom. de pedum ablutione. Hieronymus lib. 2. aduersus Iouin. & Epist. ad Hedibiam quæst. 2. Augustin. lib. 2. con litteras Petili. cap. 22. Cyrillus lib. 9. cap. 19. Chryso. hom. 83. in Matth. & Leo. hom. 3 de passione, cum alijs multis. Et maxime id confirmat illud verbũ Marci. 14. Biberunt ex eo omnes. & re vera contextus historiæ Euangelicæ recte consideratus id indicat: nobis tamen in præsenti sufficiat communis sacrorum Doctorum sentẽtia. Noluit enim Dominus eum qui occursus tunc peccator erat, reuelare: nec prætermittere aliquid ex parte sua eorum, quæ ad illius salutem, & conuersionem facere poterant.

Cum ergo exisset, dixit Iesus: Nunc clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo.

COMMENTARIVS.

EXeunte Iuda, de morte sua discipulos Dominus consolatur, & instruit docens, non tam mortem, quam glorificationem esse dicendam. & particula, *ergo*, causam indicat; quia nempe Iudas abiuit, vt eum traderet, & iam iam ad mortem comprehendendus erat, idcirco dicit: *Nunc clarificatus est filius hominis*, est autem attendendus verus horum, & sequentium verborum sensus, qui talis est: *Nunc clarificatus est filius hominis*, idest, nunc ego qui filius hominis videor, & sum, clarificandus sum, & manifestandus, quis sim, nempe filius Dei. Loquitur autem in præterito, quia id proxime erat futurum. Rursus addit (filius Dei

Clarificatus est filius hominis, quia ostensum est eum esse filium Dei.

Dei clarificatus est in eo (ecce quomodo clarificabitur, seu glorificabitur filius hominis, dum manifestabitur esse filius Dei, & Deus clarificabitur in eo, id est, filius hominis manifestabitur esse simul filius Dei. Quasi apertioribus verbis diceret; nunc est tempus quando homo hic, nempe ego, cognoscar esse filius Dei: & filius Dei, qui in me latebat, reueletur, & innotescat mundo. Ad eandem personam hæc pertinent: erat enim Christus Dei filius, & homo, in eoq. homo ignorabatur Deus esse, & Deus ignorabatur homo esse: vtrumq. manifestabitur, inquit, iam nempe filium hominis esse filium Dei, & Dei filium, simul esse filium hominis. hoc est manifestari Deum in eo, id est, diuinitas in ea humanitate latens agnoscetur. Clarificare appellat notam facere rem notitia illustri & honorifica: tali enim notitia Deus in carne, & caro in Deo nota facta est. In morte autem Christi hoc factum est: nam, & hominem illum Deum esse, & Deum hominem illum fuisse, est cognitum ex ipsis mortis effectibus, qua mundum, diabolum, mortem, & peccatum, superauit: & ex signis miris, qualia numquam visa, aut facta sunt, quæ in morte sunt effecta, vt capite decimo diximus.

Clarificari est honorifica demonstratione notum fieri.

Si Deus clarificatus est in eo, & Deus clarificabit eum in semetipso, & continuo clarificabit eum.

PRosequitur sententiam, assumendo quod affirmauit. Si, inquit, Deus clarificatus seu clarificabitur in eo, id est, si clarificabitur Deus in ipso esse, quia Deus est homo, igitur Deus declarabit eum in semetipso, id est, non indigebit declaratione externa, sicut Sancti, & Prophetæ, quos Deus manifestauit. Sed Deus, in eomet existens, quia homo ille Deus est, ipsemet declarabit, & manifestabit eum in morte sua: quia & si vt homo morietur, tamen diuinitas eius mira opera edet, quibus eum declaret esse Dei filium. Deum clarificare eum in semetipso, idem significat, ac diuinitatem in eo existentem declarare, ipsum hominem Dei filium esse. Adhuc adiungit, *& continuo clarificabit eum*. quia eum resurgere faciet: ipse enim, qui mortuus est vt homo, virtute propriæ diuinitatis in eo existentis, se suscitabit, & seipsum clarificabit resurrectione, & alijs miris operibus, quæ subsecuta sunt. Verbis igitur hisce Christus significat adesse iam tempus, quo diuinitas eius manifestanda est mundo, operibus miris in morte gestis, & gloriosa eius resurrectione, & alijs, quæ gesta sunt postea. Hæc autem omnia, diuinitas, quæ in ipsomet est, effecit: vt idem sit, qui moritur, idem qui se suscitat, idem qui clarificat, idem qui clarificatur. Hic est legitimus sensus totius huius orationis. Prior clarificatio ad mortem, posterior ad resurrectionem, & opera glorioſa refertur: quæ omnia sunt propriæ diuinitatis virtute facta. Vt enim notat Orig. hom. 6. in Exod. exponens illud; Glorioſe magnificatus est: duplex fuit glorificatio Christi, altera glorioſa, altera non glorioſa, sed humilis: vtraque tamen glorificatio est. In morte quidem glorificatus est in humilitate; at in resurrectione glorioſe glorificatus est. Verbum Græcum clarificandi, idem est, quod alias vertitur per glorificandi verbum, & idem est sensus.

Diuinitas in Christo existens seipsam miris operibus in morte editissima manifestauit.

ANNOTATIO XXIX.

Cyrillus & Chrys. superiora verba referunt ad Patrem.

CYril. lib. 9. cap. 20. & Chrys. hom. 71. de passionis, & resurrectionis glorificatione, superiorem sententiam exponunt, sicut & nos, quantum ad clarificationem: tamen per Deum exponunt Patrẽ qui per Christum est clarificatus, & qui

Universidad de Deusto
Biblioteca

ipsum Christum in morte, & resurrectione clarificauit. Illud autem, *in eo*, & *in semetipso*, exponunt per eum, & per semetipsum. Pater enim per filium glorificatus, & clarificatus est: & Pater clarificauit filium per se ipsum, non per Angelum, nec per alium, sed per se, nempe quia operatus est ea, quibus clarificatus est filius. Ad Patrem ergo refertur illud, *in semetipso*, illud *in eo*, ad filium. Aug. tra. 63. ad Patrem etiam refert; quamuis hanc clarificationē de qua dicitur, nunc clarificatus est filius hominis, referat ad eam, quæ futura est in vltima resurrectione omnium, quando ¶ separatis malis, regnabit in bonis. Dicitur autem nunc clarificatus in figura, quia recedente Iuda solis cum bonis manūt. clarificationem alteram de qua dicitur, *continuo clarificabit eum*, refert ad resurrectionem. Duo ergo illa, *clarificatus est filius hominis, & Deus clarificatus est in eo*. ad vltimam refert mortuorum resurrectionem. Sed dura est expositio, quod ipsemet Aug. præsentiens, exponi etiam posse affirmat de resurrectione, quæ proxima erat; & idcirco Christum nunc clarificatum se dicere affirmat. Cyrilli autem, & Chr[illegible] expositio non explicat verborum, proprietatem, nec efficaciā orationis. *Deus glorificabitur in eo. & glorificabit in semetipso*, aliud enim est, glorificabitur in eo, aliud per eum, quod ipsi exponunt. Nec ex ea expositione Christum esse Deum aperte deducimus, vt vere in hisce verbis Christus dixit, & docuit. Propterea legitima expositio est, vt ad diuinitatem ipsiusmet Christi referamus. Ipse filius Dei glorificatus est in homine, quando in eo homine in quo latebat, innotuit: & tunc homo agnitus est esse Dei filius. Hæc etiam diuinitas in homine latens, & vere existēs clarificauit eum, & in morte, & in resurrectione. Cū enim Deus esset, ratione suæ diuinitatis se suscitauit, & moriens miracula, & opera mira simul edidit, & ideo seipsum illustrauit. & hunc sensum ante nos docuit Hilar. lib. 5. Trini. & ex parte aliqua repetijt. lib. 12. & is est legitimus.

Augustin' exponit de clarificatione qua ex mortuorū resurrectione Christo prouenit.

Auctor est. cum. S. Hilario.

Filioli, adhuc modicum vobiscum sum.

COMMENTARIVS.

AFfectum paternum erga eos aperit. *Filioli*, inquit: filij diliguntur, at filioli tenere amantur. Erant tunc filioli discipuli; necdum enim ad ætatem maturam spiritus peruenerant. paterno ergo affectu prosequens eos, ad amoris vehementiam, & sui desiderium excitat, admonens iam iam tempus mortis suæ instare, per quam ab hac sensibili conuersatione erat separandus. Parum, inquit, temporis ero vobiscum, conuersans. & conuiuens, sicut hactenus feci. Quis charitatis illius magnitudinem, & ardorem, vnde hæc verba procedebant, cogitare, nedum explicare poterit? quæ corda, etiam saxea, sermo hic non emollire? quando discedere iam volens verbis suauissimis velut amplectitur, & osculatur filios; quos parturierat, & suamet carne nutrierat. Aug. tract. 64. modicū tempus interpretatur vsque ad ascensionem: nam etiam eo tempore conuersatus est Dominus cum discipulis. & verum est. tamen Christus de morte sua loquens, hoc, quod supererat vsque ad eam, significare, voluit: post resurrectionem enim non sic vt ante conuersatus est. Cyril. lib. 9. cap. 21. notat etiā filiolos dici, quia omnis homo quantūcumque perfectus, Christi collatione infans, & parmulus est. Verum id est: tamen hoc in loco, quia nondum plenitudinem spiritus acceperāt, & ad exprimendum tenerum affectum dilectionis, id dictū iudico.

Filioli dicuntur, qa tenere dilegebantur.

Modicum tempus dicit quod vsque ad mortem se stabat.

Quæretis me, & sicut dixi Iudæis, quo ego vado, vos non potestis venire, & vobis dico modo.

POst quam paternum affectum erga eos aperuit, eorum, quæ passuri erant, tacite illos admonet. *Quæretis*, inquit, *me*, id est, desiderabitis me habere vobiscū in tribulationibus, & persecutionibus quas post meū discessū patiemini: *non* enim

enim, *potestis venire, quo ego vado*, quod etiam Iudæis dixi: id est, nondum est tempus discessus vestri: oportet vos in hoc sæculo manere, in quo multa feretis aduersa, & incommoda. Non posse venire dicit discipulos, quia nondum diuina dispositio obitus eorum erat impleta: oportebat per mundum discurrere, verbū Christi gentibus prædicare, & annunciare, testes Christi resurrectionis esse: nondum ergo veniendum illis erat ad Christum, & ad requiem cælestem, ad quam se Christus recipiebat. Est autem sensus iste, *sicut dixi Iudæis, quo ego vado, vos non potestis venire*, ita, *etiam vobis dico*, nempe, *quo ego vado, vos non potestis venire*. Annotat tamen Cyril. lib. 9. cap. 22. Iudæis additum esse, *& non inuenietis*, at non discipulis. notat etiam Chryf. hom. 71. non esse dictum Iudæis, *Filioli*, sicut dictum est discipulis: vt ex hoc intelligant non ex eodem affectu, nec eadem ratione verbum idem vtrisque esse dictum. Attende autem illud, *vobis dico modo*, insinuat enim hoc verbo, *modo*, non id semper futurum, ac si diceret: modo dico, non potestis, quia aliquando venire poteritis, & venieris: quod paulo post clarius expressit, dicens Petro: Non potes venire modo. Quæret aliquis, quare meminit Iudæorum? *sicut*, inquit, *dixi Iudæis*. Respondet Chryf. ho. 71. vt significet se multo ante præuidisse mortem suam, & ea, quæ modo passurus est: non enim ea scit, quia proxima sunt, sed multo prius nouerat. Altera etiam huius est causa, vt ostendat eos passuros etiam, quæ & Iudæi, nempe persecutiones, afflictiones, & pressuras maximas, & necem, quamuis non eadem de causa, nec eodem fructu. Illi enim propter peccata, & in pœnam, ac punitionem, principiumq. æternæ damnationis: at discipuli passi sunt ex Dei, & Christi dilectione, eorumq. passio principium fuit æternæ gloriæ. Attende autem non ad timorem, sed ad fortitudinem his verbis Dominum hortati discipulos, vt recte Cyril. lib. 9. cap. 22. annotat: magna enim ad patientiam fundamenta iacit præparatio, iuxta illud Psal. 118. Paratus sum, & non sum turbatus.

Aliter Apostolis, quā Iudæis dixit quo ego vado, vos non potestis venire.

Duabus de causis Iudæorū meminit hoc loco.

Mandatum nouum do vobis, vt diligatis inuicem.

PAterno affectu demonstrato, futurorum periculorum admonitione præmissa, viuendi normam breui compendio docet. Hoc, inquit, *nouum mandatum do vobis, vt diligatis inuicem*: quod vt mentibus, cordibusq. tenacius inhæreret, vsque in vltimum hunc diem reseruauit. *Nouum mandatum* dicit, quia multa mandauerat discipulis suis prius, hoc tamen mandatum non imposuerat, quod nunc discedens expressit. ac si diceret: Nouum hoc, præter omnia alia adiungo mandatum, quod a principio non exposui, sed distuli: nouum etiam, quia tale præceptum numquam est datum: est enim de dilectione, qua Christiani hoc nomine, & titulo, quod sub vno capite Christo, & vno corpore sunt, se mutuo diligunt. Attende mandatum hoc Christi ex nimia dilectione, & ex insigni prouidentia erga suos procedere: si enim referas mandatum ad singulos, hæc duo inuenies: nam quid aliud est dicere, diligite inuicem, quam iniungere omnibus, vt diligant singulos? Ne hæreat cogitatio in eo, quod huic, vel illi dicitur, dilige alios, sed considera omnibus iniungi, vt diligant hunc, & illum. & tunc dilectio nimia, & vehemens Christi splendet erga suos: quorum singulos ab omnibus diligi præcipit. Rursus prouidentia singularis cognoscitur: si enim seruatur eius præceptum, nemini deerit aliquid. Qui enim ab omnibus diligitur, omnium auxilium habet, nulla re indiget: aliorum enim res dilectio facit communes. Quapropter recte Chrysost. hom. 71. dixit: Si vos inuicem dilexeritis, fortiores eritis. Adde, non tantum fortiores, sed abundantiores, securiores, beatioresq. eritis. De nouitate huius mandati annotationem sequentem leges.

Hoc Christi mandatū ex eius charitate & pauperie, ortum.

Sicut dilexi vos, vt & vos diligatis inuicem.

SEntentia hæc verba superiora explicat, vt docte annotarunt Cyril. lib. 9. cap. 23. & Chrys. hom. 71. & particula illa, *vt*, id indicat, ac si diceret: do vobis mandatum, vt inuicem diligatis, nimirum, vt sicut ego vos dilexi, ita vos alios diligatis, sitq. mutuus amor inter vos omnes, sicut inter me', & vos. Particula similitudinis, *Sicut*, non indicat aliam similitudinem præter ipsam dilectionem. Vt sit sensus: vos diligite alios, sicut etiam ego dilexi vos, vt similes mihi sitis in aliorum dilectione: veluti si quis dicat, scribe, sicut ego etiam scribo: non dicit, vt scribat similes characteres, sed vt scribat, similisq. fiat ipsi in eo, quod vterque scribit. Ita nunc, diligite alios, & vos inuicem, sicut & ego vos dilexi. Continentq. verba in se argumentum efficax inducens ad dilectionem: nempe, si dilexi ego, diligite vos: dignum enim est, vt quos dilexi, vos etiam diligatis. Et rursus: si ego dilexi vos, vt quoniam inter vos estis coniunctiores, inuicem diligatis. Aliqui hæc verba exponunt, vt similitudo sit in modo, & qualitate: diligite alios eo etiam modo, quo & dilexi vos, quod in annotatione perfectius exponemus. Aug. tract. 63. sic exponit, sicut dilexi vos ad hoc, vt vos inuicem diligatis. Sed hoc non potest accommodari, imperfecta enim maneret oratio. sed sensus est: mandatum do, vt sicut vos ego dilexi, ita etiam vos inuicem diligatis.

Dilectionē mutuā cōmendat nō modū persuadet.

ANNOTATIO XXX.

Dilectio mutua, quare nouum mandatum a Christo dicatur.

COntrouersia est inter Doctores, qua ratione dilectio mutua sit nouū mandatum, cum in lege olim fuerit præcepta dilectio proximi: Diliges proximum sicut te ipsum. Sunt variæ Doctorum responsiones.

Prima sententia Cyrilli.

Prima est Cyril. lib. 9. cap. 23. Respondet enim nouitatem, non in dilectione esse positā, sed in qualitate dilectionis, quæ exprimitur in verbo illo: Sicut dilexi vos. nempe vt quemadmodum Christus nos dilexit, nostram salutem suæ vitæ temporali præponendo (nam cum in forma Dei esset, exinaniit se, & humiliauit vsque ad mortem, eoq. ipso diuitias, honores, & vitam postposuit pro nostra salute) ita & nos omnia hæc bona temporalia, ipsam etiam vitam, si opus est, debemus pro spirituali proximorum salute, post habere. Hoc dicit Cyril. esse diligere proximū supra se. Prius enim dictum est: Diliges proximū sicut te, at nunc præcipitur: Diliges supra te: & idcirco nouum dicitur. Sequitur Euthy. hanc responsionem. & doctrina vera est, proximos tali esse dilectione prosequendos: tamen non video, qua ratione hoc nouum dicatur: cū etiam ante Euangelium pro salute spirituali proximi, quādo opus erat, temporalis vita exponenda esset: mercenarij q. erant, nō pastores, qui lupum venientem videntes fugiebant, dimissis ouibus: quod non aliud est, quam quod pro vita temporali seruanda, spiritualem subditorum salutem cōtemnebāt.

Secunda sententia Chrysostomi.

Secunda responsio est Chry. ho. 71. qui consentit nouitatem in modo consistere, qui exprimitur illis verbis: *Sicut dilexi vos*: tamen modum dilectionis aliter explicat, nempe sicut ego dilexi vos nullis vestris meritis præcedentibus, sed prior incipiens: ita & vos oportet alijs benefacere eosq. diligere, non solum amicos, sed etiam a quibus nullo estis affecti beneficio, eos præuenientes. Doctrina vera est, sed nō video nouitatem, quam quærimus: nā dilectio proximi antiqua erat propter se, & proximus propter Deum. Si igitur propter Deum diligendus est, siue merita præcedant, siue non, diligendus est, eo ipso, quo proximus est.

Tertia est Augustini.

Tertia expositio est Augustini tract. 65. qui non ad modum hanc refert nouitatem, sed ad effectum: vt mandatum nouum dicatur, quia per dilectionem exuit homo veterem hominem, & induit nouum, qui est in Christo, vt nouum præceptum dictum sit, quasi innouans, & renouans hominē. Sed cum hoc præceptum detur iam exutis a vetere homine, nempe discipulis in gratia existentibus, & detur nunc baptizatis in Christo, & renouatis: nouitas hæc non satisfacit.

Quarta

Quarta responsio est, quæ colligitur ex Cyrillo libro & capite superius allegato, nempe quia per Christum omnia noua facta sunt, veteri ablata lege, & nouitate Euangelij stabilita, propter quod nouum hoc mandatum dicitur, quia nouis hominibus, & nouo in statu collocatis datur. Quæ responsio aliquibus nostro tempore probatur: sed neque nouitas hæc difficultatem soluit, cum reliqua etiam præcepta dici possent noua eadem de causa.

Reliquæ sententiæ. Sunt recentiorum.

Quinta responsio est recentiorum quorundam, qui nouum præceptum hoc dicunt, quia ex nouo spiritu procedit: veteris enim legis spiritus erat timoris, & seruorum: at Euangelicus filiorum, & dilectionis. Sed hæc responsio difficultatē non tollit. Nam omnia mandata decalogi eadem de causa noua dicerentur.

Sexta responsio est etiā recentiorū, qui nouū interpretantur, quia antiquatū erat primum, & vetus præceptū, modo autem renouatur per Christū, nouumq. dicitur, quasi renouatum. Sed nec hoc placet: vigebat enim in cordibus Iudæorum legis præceptū: Diliges Dominum Deum tuū, & proximum, sicut teipsum, & quotidie legebatur, & a multis obseruabatur: quod patet Matth. 22. Vbi accessit legis doctor tentans Christum, & petens, quod est maximum mandatum, & secundum simile huic. Non ergo dici potuit antiquatum mandatum de proximi dilectione. Adde etiam, si antiquatum esset, iam a Christo renouatum, & amplificatum, seu declaratum maxime fuit Matth. 5. Audistis, quia dictum est antiquis, diliges amicum tuū? Ego autem dico vobis, diligite, inimicos vestros: & multa de proximi dilectione iam docuerat, vt non esset, cur modo hoc de nouo iniungeret. Hæ sunt Doctorū responsiones, eligat lector, quæ placuerit.

Auctoris sententia de nouitate huius mandati.

Mihi iuxta eam rationē, quam in commentario adduxi, visum est, vt duplici de causa nouum hoc mandatum dicatur: prima quidem, vti diximus, quia tunc primo iniungebat eis hoc præceptū: altera, quod maxime annotandum censeo, non esse hoc mandatum de dilectione proximi, quod ad omnes homines diligendos extenditur. Nemo enim a tali dilectione in hoc sæculo excluditur, de qua iam Dominus sæpius locutus fuerat: sed est de dilectione, quam Christiani inter seipsos, eo quod Christiani sunt, habere tenentur. Debemus enim nos Christianos inuicem diligere, non tantum tamquam proximos propter Deū: sed vt Christianos sub vno capite, & vnius corporis membra, propter Christum: & de hac dilectione loquitur Dominus dicens, Inuicem diligite. Quid est, *inuicem*, nisi discipulus diligat discipulum, sicut Christus dilexit eos singulari quadam ratione, tamquam suos, & de suo corpore? Hæc est dilectio mutua Christianaque a principio tanta erat inter Christianos, vt Actorum 4. dictum sit: Multitudinis credentium erat cor vnum, & anima vna. Hæc dilectio non est illa proximi, quæ ad infideles extenditur, sed qua mutuo se Christiani prosequebantur, quia Christiani erant, in Christo, & propter Christum. Hæc est quam Tertul. lib. de patientia dicit, esse summum fidei sacramentum, id est, signum, & symbolum Christianorum. & Dominus paulo post dicit: In hoc cognoscent omnes, quod discipuli mei estis. Nulla enim natio, nec vllius sectæ professores, ita se tenaciter, & vehementer dilexerunt. nec diligere debuerunt, sicut inter sese Christiani nominis professores: & ad hanc dilectionem supra omnes gentes, & populos Dominus suos inducit. Ex hac nominis Christiani dilectione procedit, vt Christianus feruenti desiderio anheler, & quātum fieri potest procuret, ad hoc corpus, & Ecclesiam omnes alios, qui extra sunt, attrahere, & eos nouo diligere titulo, nempe per Christum. Hoc autem nouum est præceptum, tum quia a solo Christo impositū, tum quia nō illud ante Christum iniunxerat, nili nunc: & hæc responsio mihi omnium probabilissima videtur.

In hoc cognoscent omnes, quia discipuli mei estis, si dilectionem habueritis ad inuicem.

COMMENTARIVS.

Dilectio mutua inter Christianos, noua & singularis.

COnfirmat hæc oratio nostram expositionem, vt de mutua inter Christianos Charitate seu dilectione sit sermo: hæc enim symbolum, & signum est, quo Christus suos discerni vult a ceteris gentibus & populis, & vere olim tale fuit.

Ex

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ex historijs enim habemus miram, & inexplicabilem, qua se mutuo Christiani prosequebantur, dilectionem: vt ex vno patre, & matre nati viderentur: quos nec lingua, nec natio, nec patriæ consuetudo, nec natiui loci diuersitas, diuidebat: quam gentes admirabantur, vt refert Tertulli. Apolog. cap 39. dicentes, & murmurantes: Videte, quo modo se inuicem diligunt. Hæc est, quam nobis iniunxit Christus: hæc est, quam si seruaremus omnes sicuti non natio beatior vlla, quam Christiana, ita nec fortior, nec potentior esset. Sed vbi maior vnio iniuncta est, & esse debuit, ibi dæmon maiora, & plura schismata seminat, odiaq. nutrit, & fouet. Recte autem notat Chryso. hom 71. non hoc priuilegium miraculis, quæ a malis etiam fieri possunt, sed dilectioni concessum esse. quæ solis bonis, & iustis inest.

Dicit ei Simon Petrus: Domine quo vadis?

Petrus affectu sequendi Christū, quo vadat, quærit.

NOn discendi, sed magis sequendi Christum desiderio, & cupiditate, Petrus interrogat, quo vadat: paratum se exhibens ipsum sequi, vt annotat Chryso. hom. 72. adhuc enim vehementi erga Christum dilectioni, & affectu suo fidens, verbis illis *non potestis venire*, plenam fidem non adhibet: sed existimans dictum esse, quia Christus eos recusaturus venire secum propter pericula arbitrabatur: idcirco petit, *Quo vadis?* quasi diceret: quod est hoc iter, quod peragis, tam plenum periculis, & difficultatibus, vt non possim ego tecum venire? Adhuc Petrus passionis, & mortis mysterium ignorabat, nec perfecte assequebatur. Zelus bonus, & affectus laudandus, studium etiam, quo, quæ ignorabat, interrogare non puduit, commendandum est, vt dicit Cyril. lib. 9. cap. 25. Interrogare enim, & studere, vt discas, quæ nescias, laude dignum est: tamen hoc in Petro probandum non est, quod suis viribus plus æquo fidebat, & quod non poterat, præsumebat.

Dicit ei Iesus: Quo ego vado, non potes me modo sequi.

NEgat sequelam, sed spem concedit. *Non*, inquit, *potes sequi*, non absolute, sed, *modo*: tum, quia nondum completa erant, quæ de Petro diuina ordinatione disposita erant: multa enim per ipsum facienda decreuerat Deus, quæ post ascensionem Christi effecta sunt: tum, vt dicit Cyril. lib. 9. cap. 26. nondum acceperat robur, & vires illas spiritus, quibus mortem intrepide subiret. Oportebat Christum præcedere, & mortem superare, vt Aug. eleganter tract. 66. dicit, & tunc alios ipsum sequi.

Sequeris autem postea.

De morte Crucis loquitur Dominus.

NOn priuat Christus feruentem dilectionem Petri spe expressa sequendi, sed quam tacite insinuauerat, aperte declarat, *postea sequeris*. Placet interpretatio Cyrilli lib. 9. cap. 26. mortem crucis hoc verbo significari, quod Petro mortis genus fuit concessum, vt vere secuturus dicatur Christum.

Dicit ei Petrus: Quare non possum te sequi modo? animam meam pro te ponam.

NOn satis sibi iudicauit Petrus sequi postea, ideo respondet, *Quare non possum te modo sequi?* id est, etiam modo possum, quia, *animam meam ponam pro te*, id est, paratus sum pro te mori, nec me vllus mortis timor retardabit.

Putabat

Putabat Petrus, vt ex hoc verbo deducitur, repulsam præsentem se pati propter aliquem timorem, idcirco satis se posse sequi modo existimabat, si mori pro eo paratus esset. Non enim intelligebat mysterium mortis Christi, nec quare dictum ei esset: Non potes me modo sequi, nescius eorum, quæ Deus per Apostolos facere in mundo disposuerat. Existimabat autem Petrus aliquo Christum abire, quo sine magno vitæ periculo ire nemo posset illorum, sicut quando Thomas dixit: Eamus, & nos, vt moriamur cum illo: vt superius cap. 11. dictum est.

Respondit ei Iesus: Animam tuam pro me pones? Amen amen dico tibi, non cantabit gallus, donec ter me neges.

NImiam sui confidentiam Petro Christus improperat. Tantum abest, inquit, vt animam tuam pro me ponas, vt citissime, antequam gallus cantet, te nosse me sis negaturus. tu animam offers, & quod multo minus, & inferius est, nempe fateri me nosse, non præstabis: non enim semel, aut bis, sed ter, intra breuissimum tempus, nempe antequam gallus cantet, me negabis. Illa interrogatio repetitionis, *Animam tuam pro me pones?* negantis est cum quadam depressione: quasi diceret. longe abes, vt animam pro me ponas. Permisit autem Deus Petrum ad tempus cadere, vt non suis viribus, sed diuinæ virtuti, & gratiæ, qua non iuuante necesse est vinci, & cadere, confidere disceret.

ANNOTATIO XXXI.

Iesus ter prædixit Petro quod esset eum negaturus.

QVantum ex contextu, & serie Euangelistarum accurate cõsideranti apparet, non semel Dominus Petro hæc verba dixit; immo Aug. lib. 3. de cons. Euan. ter existimat diuersis occasionibus idpræ dixisse: semel nunc, quando Ioan. narrat quãdo interrogauit: Quo vadis? priusquam e domo egressus esset: postea iterũ sermone completo, antequam in montem ascenderet, quod Lucas narrat: tertio, quando completo sermone, egressus est in montem oliueti, quod ceteri duo Euangelistæ narrant. Nam Matthæus, & Marcus expresse dicunt, postquam in montem egressus est, Petro dixisse: Ter me negabis. & Marcus addit: Priusquam gallus bis cantet. Siue igitur bis, siue ter, id certum est, non tantum semel prædictum id esse. Primo loco factum est, quod narrat hoc loco Ioannes: nempe ante egressum, & ante sermonem, aliaq. occasione, quod A argumento est, non semel a Domino hoc esse dictum Petro. & qui ad eandem sententiam cum alijs Euangelistis hoc pertinere, docent, putantes semel prædictum esse, historiæ ordinem perturbant, nec cõuenienter accommodant. Aliud ergo est quod Ioannes nunc refert, cuius ceteri nullam habuerunt mentionem. Nec mirum est, quod dixerit, *Antequam gallus cantet, ter me negabis*, cum bis tãtum negauerit ante primum galli cantum, vt postea Christus dixit referente Marco: nã vel id verbũ omissum est a Ioãne, vt solent Euãgelistæ, sicut & Matthæus, & Lucas omiserunt quod probabile mihi est: vel hoc ita B dixit Dominus nũc, *Antequam gallus cantet, ter me negabit*, cantũ galli intelligens torum cantum, qui multiplicatis vicibus conficitur: at egressus in montem Petro adhuc sibi fidenti expressius dixit: Antequam bis cantet, ter me negabit.

Concordia Euangelistarum.

CAPVT DECIMVM QVARTVM.

NON turbetur cor vestrum. Creditis in Deum, & in me credite. In domo Patris mei mansiones multæ sunt. Si quo minus, dixissem vobis. Quia vado parare vobis locum. Et si abiero, & præparauero vobis locum: iterum venio, & accipiam vos ad meipsum, vt vbi sum ego, & vos sitis. Et quo ego vado scitis, & viam scitis. Dicit ei Thomas: Domine, nescimus quo vadis: & quomodo possumus viam scire? Dicit ei Iesus: Ego sum via & veritas, & vita. Nemo venit ad Patrem, nisi per me. Si cognouisseris me, & Patrem meum vtique cognouisses. & amodo cognoscetis eum, & vidistis eum. Dicit ei Philip-

Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis. Dicit ei IESVS: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognovistis me? Philippe, qui videt me, videt, & Patrem. Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est? Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor: Pater autem in me manens, ipse facit opera. Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite. Amen, amen dico vobis, qui credit in me, opera quæ ego facio, & ipse faciet: & maiora horum faciet, quia ego ad Patrem vado: & quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam: vt glorificetur Pater in Filio. Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam. Si diligitis me, mandata mea seruate. Et ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis, vt maneat vobiscum in æternũ, Spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere, quia non videt eum, nec scit eum: vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit, & in vobis erit. Non relinquam vos orphanos: veniam ad vos. Adhuc modicum, & mundus me iam non videt. Vos autem videtis me, quia ego viuo, & vos viuetis. In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis. Qui habet mandata, mea, & seruat ea, ille est qui diligit me. Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo & ego diligam eum, & manifestabo ei meipsum. Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo? Respondit IESVS, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus. Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Et sermonem quem audistis, non est meus: sed eius qui misit me Patris. Hæc locutus sum vobis apud vos manens. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet Pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia quæcumque dixero vobis. Pacem relinquo vobis: pacem meam do vobis: non quo modo mundus dat, ego do vobis. Non turbetur cor vestrum, neque formidet. Audistis quia ego dixi vobis: vado, & venio ad vos. Si diligeretis me, gauderetis utique, quia vado ad Patrem: quia Pater maior me est. Et nunc dixi vobis, priusquam fiat: vt cum factum fuerit, credatis. Iam non multa loquar vobiscum. Venit enim princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Sed vt cognoscat mundus quia diligo Patrem: & sicut mandatum dedit mihi Pater, sic facio. Surgite, eamus hinc.

Non turbetur cor vestrum.

COMMENTARIVS.

MVlta discipulorum mentes, & corda timore, & mærore turbabant. Christum nempe discedentem audire, rursus se non posse, quo ille ibat, venire sicut nec Iudæi poterant: præterea vnum eorum Christi proditorem futurum: adhæc Petrum, qui primus erat eorum ante galli cãtum ter negaturum Dominum. Ex his omnibus tristitia, & formidabilia concipientes contristati sunt, & timuerũt. Tristitia de Domini, & Magistri discessu erat, timor vero de his, quæ sibi iam iam supervenitura metuebant. Turbatum ergo est cor eorum. Magister autem, & Dominus eos consolari, & instruere, mitis modis, & argumentis non destitit: idq. diuino sermone ad eos habito, qui omnibus fidelibus in huius mundi pressuris, & periculis degentibus, maximam, & consolationem animi, & mentis illustrationem adfert. Incipit ergo ab hac animi eorum turbatione. *Non*, inquit, *turbetur, cor vestrum*, deponite discipuli timorem, & tristitiam, quam de meis verbis concepistis; non est, cur turbari aliqua ratione debeatis. Recte annotat Cyril. lib. 9. cap. 29. nec nimis turbationem reprehendisse, ne turbati, & adhuc turbandi desperarent: nec eam probasse, ne ea absorberentur: sed modestissime, eos admonuisse, *Non*, inquit, *turbetur cor vestrum*. non autem dicit, nolite turbari, cum non sit in manu hominis turbationem omnem expellere. nec vitiosa semper est; quia & Christus turbatus est; sed dicitur, *non turbetur cor vestrum*, id est ratio a recto,

Plura turbabant discipulorum corda.

a recto, & vero, his passionibus succumbens ne dimoueatur: sed si turbatur, & commouetur inferior pars, & sensus, cor tamen & mens, recto & vero intercreat, & immobilis perduret. Cetera in annotatione require.

ANNOTATIO I.

Discipulorum turbatio qualis fuerit.

ALiqua annotanda in hac sententia sunt. Primum est Chrysost. hom. 72. & Cyril. lib. 9. cap. 29. hanc turbationem timorem interpretari, eumq. conceptum esse, quia Petro eorum primo dictum audierant: *Ter me negabis*. Principẽ enim Apostolorum tã feruidum, ante galli cantum ter negaturum audientes, magnam calamitatis expectationem conceperunt, taliq. consideratione timore perculsi sunt. Sed, si quæ sequuntur, consideramus, non hoc tantum cor discipulorum turbauit, sed & Christi discessus, & quia dictum audierunt: *non potestis venire, quo ego vado*, & alia, quæ in commentario expressimus. Idcirco non solo timore, sed etiam tristitia affecti sunt. Talia enim dicta profecto vnumquemque & timore, & tristitia turbassent.

Turbatio commune quid est passionibus appetitus.

Alterum annotandum est, turbationem esse communem omnibus, & singulis passionibus partis appetitiuæ, timori, iræ, tristitiæ, gaudio, & ceteris. Dicuntur autem turbationes, quia coniunctę sunt cum quadã corporis alteratione: sanguis enim, bilis, & spiritus alterantur, & commouentur, quando affectus hi exercentur: nempe quando timemus, tristamur, lætamur, irascimur: cuius turbationis etiam in vultu exteriori sæpe sit signum, & indiciũ. Ex ijs motionibus solẽt aliquãdo magnæ prouenire in corpore perturbationes, & morbi, vt docet Basil. orat. de mærore & tristitia. Ea de causa turbationes dicuntur, & qui timẽt, & contristantur, conturbantur.

Tria in animi passionibus repetuntur.

In cuius rei maiorem declarationem, est tertio annotandum, in his affectionibus tria concurrere. Primum est motus prædictus corporeus. Alterum est actio, seu actus ipsius potentiæ appetitiuæ, quo dicimur timere, aut tristari procedens ex apprehensione obiecti timorem, aut tristitiam, aut similem aliam affectionẽ apti incutere. Tertium est actio, seu actus rationis consentientis, aut dissentientis ei, ad quod affectio ipsa impellit, siue fugiendum, siue prosequendum. Duo priora sæpe nobis nolentibus fiunt: nec enim in manu hominis est semper motus illos corporeos reprimere: nec actus ipsos partis appetitiuæ, quamuis hi etiam aliquando in nostra sint potestate. At ratio semper voluntaria & in nostra potestate est, vt cõsentiat, vel dissentiat. Affectiones sunt partis inferioris, licet non trahant rationem ad se necessario, cum ea sẽper in hominis sit potestate: tamen multum efficaciæ habent ad inclinandam eam ad se, eaq. de causa, quando inordinatæ sunt, timeri debent, ne rationem subuertãt. Minus enim ratio, quæ agenda sunt, videt, quando inferior pars turbata est: sicut oculus minus videt, quando instrumentum humore aliquo non naturali affectum est, faciliusq. dæmon decipit hominem his affectionibus turbatum, sicut aqua turbata, piscator solet capere pisces.

Discipulorum turbatio ex timore, & mærore constabat.

Hæc turbatio discipulorũ gemina erat: ex vna parte contristabantur de Christi discessu, & solitudine sua: ex altera timebant mala imminentia, ex verbis Domini concepta, turbatioq. rationem eorum oppugnabat, & percellebat, vt a recto, & vero dimoueretur: idcirco Dominus subuenire decreuit roborando, & instruẽdo, & consolando rationem, ne succumberet: & ideo dicit, *ne turbetur cor vestrum*. In hocq. suam diuinitatem ostendit, vt Chrysost. ho. 72. aduertit, qui potuit internam cordis turbationem inspicere.

Creditis in Deum, & in me credite.

COMMENTARIVS.

TRistitia, & timor: omnisq. turbatio discipulorum maxime ex eo procedebat, quia ea solum considerabant in Christo, quæ erant humana, discessus nempe eius, ipsorum in hoc sæculo mansio, & alia, quæ ex his consequi

videbantur: idcirco accommodatum, & optimum Christus adhibet medicamentum, nempe vt remota consideratione rerum humanarum, mentem figant in diuinis. Sicut qui transit fluuium, dum aquam labentem intuetur, caput eius & spiritus necesse est turbari: at si conuertat oculos in montem stabilem, cessat turbatio. Ita nunc monet Dominus, vt non ea, quæ humanitatis sunt respiciant: sed quæ diuinitatis sunt, intueantur. Tunc enim cessabit timor omnis, cum credent eum, qui moritur, & qui vadit, Deum esse, ab omni periculo liberare potentem: qui si noluisset mori, aut pati, eum nemo cogere potuisset, quo protegente nihil eis nocere poterit. Dicit ergo, sicut vos creditis in Deum, & fatemini ab omni eum posse periculo, & malo liberare, credite in me etiam, quia Deus sum. Hebraismus est, sicut & illud Ioan. 5. Pater meus vsque modo operatur, & ego operor: id est, quemadmodum operatur Pater vsque modo, ita etiam ego operor. sic nunc dicitur, quemadmodum creditis in Deum, ita in me credite. Est ergo sensus: me æqualem, & eundem cum Patre Deum credite, & in hoc mentis aciem figite: & non erit, cur vestrum cor turbetur in omnibus, quæ euenient: me enim volente, & disponente fient. Si me ita potentem confitemini, & consideratis, & ante oculos habetis, nihil est, quòd aliquem timeatis, nec de meo discessu tristemini, nec vllum vestrum malum formidetis: sum enim ego Deus, qui omnia possum. Vide quantum ratio contra omnes turbationes fide firmetur: nullus enim mæror, nec tristitia, nec timor rationem auertet a vero, quamdiu in hoc fixa manebit: nempe Christum illum, qui moritur, patitur, vadit, ipsum esse Deũ, cui nihil mali accidere potest, & qui ab omni malo suos liberare valet. Discipuli vero quæ solius hominis erãt considerantes, in his turbabantur, sicut qui scalam altam ascendit, & deorsum respicit, horret. Iubet ergo Christus ne deorsum respiciant, sed sursum oculos attollant: sic fiet, vt ratio non turbetur, nec concutiatur.

Diuinitatis fiẽ fide, Dominus omnium turbationi, medetur.

ANNOTATIO II.

Diuersæ hæ ita textus lectiones idem tamẽ est sensus.

IN Græco verbum, *creditis. &*, *credite*, A vnum est & idem, & ambiguum, vt vel per modum temporis indicantis vertatur, *creditis*, aut etiam per modum imperantis, *credite*. Hinc fit, vt aliqui in vtroque loco legant imperantis modo, *credite in Deum. & in me credite*. Ita legit Hilar. lib. 9. de Trini. sic interpretantur etiam Cyril. lib. 9. cap. 30. & Chryso. hom. 72. vt sit sensus: *Credite in Deum. & in me credite*, id est, quam habetis fidẽ de Deo, habete de me, quia ego sum Deus. Alij legunt, *creditis in Deum. & in me creditis*. Ita nostra habet lectio vulgaris, & Aug. tract. 67. idem autem est sensus, siue hoc, siue illo legas modo.

Recte autem aduertit Cyril. nõ esse dictum, credite me esse Deum: sed, *creditis in Deum, & in me credite*, vt fidem Euangelicam a Iudaica distinctã insinuet. Iudæus enim ignarus Trinitatis mysterij, vnum Deum confitebatur, personas non distinguens: at Christianus distinctiorem fidem profitens, ita vnum credit, & confitetur Deũ, vt tres in vna deitate veneretur personas, & eadem est doctrina Basil. lib. 2. con. Eunomi. hanc distinctionem inter nostram, & Iudaicam fidem docens. Ad hanc fortissimam fidem suos hortatur, quæ in perturbationibus hisce firmũ est, & immobile fundamentum, ne labantur, & cadant.

Euangelicã fidem a Iudaica distinguit.

In domo Patris mei mansiones multæ sunt.

COMMENTARIVS.

PRosequitur, & instruit, ac consolatur eos ex illa parte, qua dictum erat: *Non poteſtis venire*, & rursus Petro: *Sequeris postea*. Et est sensus: ne etiam con-

contristemini, nec timeatis, quia audistis me vadere, nec vos posse venire, soliq. Petro promissum aduentum. Non hæc dicta existimetis, quasi non sit locus pro omnibus vobis: non enim ita est. nam in domo Patris, quo ego vado, sunt multæ mansiones: non pro me, aut Petro tantum, sed pro vobis etiam, & pro innumeris alijs. Non est hæc causa, cur vos non possitis venire: sed quia necesse est me prius ire, vt vobis præparem locum. Hoc in sequentibus explicat verbis.

ANNOTATIO III.

Cauẽda hæresis Iouiniani de æqualitate beatorum.

DVas oportet cauere hæreses in huius loci intelligentia: vna fuit Iouiniani qui, vt refert Hieronymus libro 2. contra eundem, has mansiones de Ecclesia militante interpretabatur, in qua diuersi sunt gradus, & ordines credentium. Hoc autem iste fingebat, ne cogeretur fateri, diuersos esse beatorum gradus, nec omnes æqualem habere beatitudinem. Ita enim hic hæreticus sentiebat, nempe æqualem esse omnium beatorum gloriã. Aduersus quem Hieronymus vere, & catholice disputans, docet, non has esse mansiones militantis, sed triumphãtis Ecclesiæ, & consequenter, diuersos esse ordines beatorũ, & hoc manifeste probari potest. Primo quidem, quia id est, quod Apostoli timebant, ne forte quo Christus ibat, locus nõ esset pro ipsis. At Christus ad Patrẽ ibat, & ad cælestem habitationem. *Vado*, inquit, *parare vobis locum*. Secundo ex verbis subiunctis: *Veniam ad vos, & assumam ad meipsum*. De gloriæ igitur mansionibus sermo hic est: quod etiam Ambr. annotat lib. de bono mortis, cap. 12. & est communis Doctorum interpretatio. Pro cuius rei intelligentia adhuc aduertẽdum est, per has mansiones, non solam multitudinem significari, nẽpe multas esse: sed etiam diuersitatem, & inæqualitatẽ: quod Iouinianus ille hæreticus sentiens, ad Ecclesiam militantem referebat. Et in hoc sensu Catholici doctores hunc locum intellexerunt, vt non tantum multæ mansiones dicãtur, quia plures, sed quia variæ, & inæquales, sicut & iustorum vita inæqualis est, iuxta sententiam Pauli. 1. Cor. 15. Sicut stella differt a stella in claritate, sic erit resurrectio mortuorũ. Erit ergo inæqualis beatitudo sanctorum. Has autẽ mãsiones in sensum eũdem expresserunt Doctores & patres antiqui, inæqualem multitudinem intelligentes. Ita Irenæ. lib. 3. cap. 21. & Hilar. in Ps. 64. in illud: Beatus, quem elegisti: interpretati sunt. Similiter

A Cyril. lib. 9. ca. 31. & Hiero. loco allegato. & Aug. lib. de Sancta virginit. ca. 26. Basil. lib. de Spiritu sancto, c. 16. & Greg. lib. 9. Mor. c. 39. cum alijs multis, & hũc sensum etiam contextus indicat. Non solum enim pro se, & Petro, qui primus erat Apostolorũ, sed etiam pro alijs mansiones erant. Et tamen certum est, sicut non erant inter se æquales, nec cũ Christo, ita nec æquales promittebantur mansiones. Multis locis scripturæ hæc hæresis cõuincitur: at nobis

B satis sit, verũ huius sententię sensum aperuisse: vel hoc enim testimonio, & loco allegatus Pauli veritatem satis comprobãt.

Pelagiani reijciuntur dicẽtes paruulos sine baptismo decedentes saluari.

Altera hæresis fuit Pelagianorũ: cuius meminit Aug. li. 3. de Anima, & eius Orig. cap. 11. & lib. 5. Hypogno. & tracta. 67. in Ioan. affirmabant hi, pueros ante vsum rationis sine baptismo recedentes, saluos fieri, habituros q. mãsiones non in regno, sed in domo Patris. Dictum enim est: *In domo Patris mansiones multas esse*, quasi domus Patris, & regnũ idem non sint. Sed hic idẽ locus eos redarguit: nã hæ mansiones Apostolis promittebantur. Christus etiam vẽturum se dicit, & assumpturum eos, vt sint vbi ipse est. At apostolos in regno esse Patris vna cum Christo, nemo negare potest, qui scripturæ auctoritatẽ recipit. Mat. 26. Cũ illud bibam vobiscum nouũ in regno Patris mei. Luc. 22. Vt edatis, & bibatis in regno Patris mei. domus ergo, & regnũ idem sunt. Immo si licet sic argumentari ex nominum diuersitate, dignius videtur

Domus, & Regnũ Dei, idem sunt.

Mansionũ nomine, & multitudinem, & inæqualitatẽ significari.

C

D in domo manere, quàm in regno: qui enim in domo sunt, propinquiores sunt Principi, perfectior ergo status, & gloriæ gradus maior significatur, dũ in domo mãsuri dicũtur. Quod, si paruuli in domo manẽti cõsequitur beatiores eos esse, qui sine baptismo recesserũt, quàm qui baptizati sunt: si illi in domo, hi in regno mansuri sunt. Sed sunt ista figmenta hæreticorum, qui a veritate aberrantes, & in tenebris ambulantes, etiã in præ grandes lapides impingũt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Si quo minus, dixissem vobis, quia vado parare vobis locum.

COMMENTARIVS.

COniunguntur priora verba superioribus *Multæ*, inquit, *mansiones sunt in domo Patris mei. Si quo minus, dixissem vobis*, id est, si non essent, certe vos eius rei admonerem, nec vos deceptos esse paterer. Ista ergo verba sic sunt legenda, vt in verbo, *dixissem vobis*, terminetur sententia in hunc sensum: *si quo minus*, id est, si non essent, id certe, *dixissem*. quare autem dixisset, causam adiungit: *quia vado parare vobis locum*. Causa vestri discedo, & vado, vt apud Patrem locum vobis præparem. Si igitur non essent mansiones, profecto vos certiores facerem: quandoquidem ea de causa vado. In Græco textu non habetur particula, *quia*, sed absolute dicitur: *vado parare vobis locum*, & hic sensus idem fere est: si non essent mansiones, vobis dixissem, at sunt, & vado, vt præparem vobis locum. Obijcies, si mansiones hæ sunt apud Patrem, quid opus erat præparatione? Respondeo, fuisse quidem mansiones, tamen ianua cælestis erat clausa: nemo enim quantumcumque iustus, & sanctus ingredi potuit regnum cælorum, nisi prius Christus aperiret morte sua ianuam: omnes enim patres antiqui in limbo detinebantur visione diuina priuati, donec Christus pretium redemptionis morte sua solueret, nec ingressi sunt regnum cælorum, donec Christus resurgens, & ascendens, viam faceret, hoc est præpararet locũ, in quo mansiones sunt, aperiret ianuam cæli, solueret pretium mansionum ipsarum, iter, & viam sterneret cælestem. Hæc omnia Christus fecit morte, & resurrectione sua, ideo parauit locum, vt ad mansiones, ab æterno a Deo iustis destinatas, peruenire possit.

Quid sit parare vobis locum.

ANNOTATIO IIII.

Patrũ quorundam interpretatio.

CYril.lib.9. cap.31. & Chry. hom.72. Euthymi. & August.tract.68. & ante eos Origen.hom.27.in Numer. aliter sententiam hanc interpretantur: coniungũt enim posteriorem partem priori, in hunc sensum. *Si quo minus*, id est, si non essent mãsiones hæ, *dixissem vobis, quia vado parare*. id est, me ire, ad parandum vobis locum. Hoc est, quod dixissem. Tanto enim desiderio, & affectu vos mecum esse cupio, vt quamuis mansiones non essent, profecto irem, vt pararem vobis eas: at nõ hoc dico, quia vere tam sunt mansiones. Si autem legamus, *quia*. secundum hanc expositionem est nota declarans, non reddẽs causam, ac si dicat: dixissem quòd vado parare vobis locum.

Refellitur superior explicatio.

Hæc expositio patitur aliquot difficultates. Prima est quantum ad veritatem sensus, qui talis est: si non essent mansiones, dixissem vobis me vadere, vt vobis eas parẽ. Existimo hoc esse falsum: nisi enim mansiones ab æterno dispositæ essent a Deo, nec Christus homo factus fuisset, nec nobis locum parasset. Ideo enim filius Dei A factus est homo, & Christus venit in mundũ moriturus, & surrecturus, vt homines, quos ab æterno Deus in ipso elegerat, salutem, & mansiones dispositas consequerentur, & ad eas peruenirent. Non ergo verum esset dicere, si non essent mansiones, dixissem vobis me ire, vt parem vobis locum.

Secunda est, quòd hæc expositio sequẽtibus verbis contradicit, & repugnat: nam sensus maxime secundum Cyril. & Aug. est, si non essent mansiones, dixissem me B ire, vt vobis parem locum: at non hoc dico, quia sunt: quomodo igitur statim adiungit, & si abiero, & præparauero? ibat ergo præparare. Volentes præfati Doctores euadere hanc difficultatem, aliter exponunt priorem præparationem, *dixissem vobis, vado parare*, aliter posteriorẽ: quod est profecto violentum. Nam verba sequentia sunt quædam continuatio præcedentium. Vado parare, & si abiero, & parauero, veniam ad vos. Quis asseret aliud esse vadere, & aliud abire? nemo profecto: ita etiã eadem est præparatio. Euthymius aliter

aliter euadit: nam quæ sequuntur, coniungit præcedentibus in hunc sensum: dixissem nobis me abire, ut parem uobis locũ, & dixissem etiã, si abiero, & parauero, &c. sed nemo non uidet, sensum nulla ratione accommodari uerbis posse, ut proxime dicemus.

Tertia est, quia hi Doctores non distinguunt locũ a mansionibus, quando dicitur, si non essent mansiones, dicerem me ire, ut parẽ uobis locum: & re uera idẽ non sunt. Si enim sensus esset, quem hi Doctores sequũtur, dicendũ esset, dixissem uobis, quia uado parare uobis mansiones: at non id dictũ est. Mãsiones enim gradus sunt gloriæ, & beatitudinis destinatæ iustis: parare autem locum non est parare, aut ordinare mansiones, sed aperire ianuam regni cælestis, in quo sancti, & iusti gloria fruũtur. Aditu enim cælorum non facto, nemo ad gradum gloriæ potuit peruenire. Vera ergo, & legitima expositio uidetur, quam adhibuimus in commentario, ut sententia terminetur in uerbo, *dixissem*, si non essent mansiones, dixissem uobis, & admonuissem: at uere sunt, & uado parare locum, uiam sternere, ianuam aperire, ut ad has mansiones aditus pateat.

Et si abiero, & præparauero vobis locum, iterum venio, & accipiam vos ad me ipsum: vt vbi sum ego, & vos sitis.

COMMENTARIVS.

COntinuat sententiam, eos certos faciens venturos secum, quamuis non modo. *Vado*, inquit, *parare locum*, & postquam abiero, & parauero, iterũ veniam ad vos in secundo aduentu, & assumam vos, vt mecum sitis apud Patrem. non igitur est, nec cur tristemini de meo discessu, qui tam vtilis, & necessarius est vobis, per quem aditus patebit in domum, & regnum Dei: nec cur timeatis, quia dictum est, vos non posse venire, quia venietis mecum. Modo non potestis, quia non est locus paratus, via non est strata, aperta non est ianua: tamen quando hæc facta fuerint, poteritis: immo ego veniam, & assumam vos, vt mecum sitis in æternum.

ANNOTATIO V.

Euthymij sentẽtia expenditur.

EVthymius, vt in annotatione superiori diximus, hanc sententiam connectit cum superiori, nempe: *Dixissem vobis vado parare vobis locum, & si abiero, & parauero, veniam ad vos*, &c. vt totum hoc ad verbum, *dixissem*, referatur: sed ex sententia ipsa aperte constat, eã a Christo absolute esse dictam, & affirmatam: vt ceteri expositores dicunt. Et ipsemet Euthymius id sentiens, alteram adfert expositionem, vt satisfaciat difficultati illi, quã A in annotatione præcedenti fecimus. August.tract.68. dubitationem proponit, quomodo si dictum est, mansiones esse, & si nõ essent, dixisset se ire eas parare, nunc dicit se paraturum? Respondet, mansiones esse quantum ad æternam prædestinationem, at parari a Christo quantum ad effectum, & operationem, vt ad eas iusti perueniãt. Cyril.lib.9.cap.31. respondet paratas esse mansiones, sed viam non fuisse stratam: erat enim imperuium cælum ante Christi mortem, & resurrectionem, quod nos diximus in superiori commentario. & quãuis verba diuersa sint, sensus idem est Augustini, & Cyrilli, cum eo, quem nos superius expossimus: & hac ratione loca alia scripturæ cum hoc conueniunt. Matth.20. Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a Patre meo. Mat.25. Possidete paratum vobis regnum. Isa. 64. Quæ præparauit diligentibus se. Christus ergo parare nunc dicitur, quia ianuam aperit, & B viam sternit, vt expositum est, & in hoc Doctores idem sentiunt. Hoc diuersitatis est, quod illi Doctores, *parare vobis locum*, referunt ad verbũ, *dixissem*, & exponunt: dixissem vobis, me ire, vt facerem, & pararem mansiones: quando autem iterum dicitur, *parauero*, aliter exponunt, nempe impedimenta viæ abstulero, & fecero, vt peruenire ad eas possitis.

At mihi ealẽ significatio vtriusque verbi videtur. Christus enim parauit locum, ape-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Autoris placitum proponitur.

aperiendo cælũ,& soluendo pretium mansionũ,& viam sternendo, quæ omnia iam sunt exposita. Vnum aduertendũ est,illud: *Iterum venio*,de aduentu secundo intelligi, quando Christus visibiliter venturus est in hunc mundũ, & suos electos in corpore, & anima secum assumpturus. Hoc enim est,quod promittit Apostolis suis,& in ipsis electis omnibus:qui aduẽtus, licet tempori collatus, serus videatur, tamen A æternitati si cõparetur, cito venturus dicitur in scriptura, & ita in veritate est. 1. Ioan.2. Filioli nouissima hora est.2.Pet.3. Mille anni apud Dominũ sicut vnus dies. Apocal.1.Quæ oportet fieri cito. Hãc breuitatem Dominus verbo illo præsentis indicat: *Iterum venio*, non dicit, veniam, sed venio,quasi dicat iam iã proxime aduentus meus adest. Solet etiam præsens aliquando loco futuri poni.

Et quo ego vado, scitis, & viam scitis.

COMMENTARIVS.

SCrutator cordium Christus nouit discipulorum desiderium: scire enim cupiebant, quo vaderet, ideoque adiungit hæc verba, vt occasionem, & animum excitaret interrogandi: sicq. rem ipse explicatius aperiret, vt recte dicit Chrysost. hom.72. Scitis quo vado, nec solum hoc, sed etiam viam, qua ad locum, quo vado, perueniendum sit. Noua etiam ratione eos consolatur, quia discedente eo, quem diligimus, maximum adfert solatium scire, quo vadat, & viam, qua ad eum peruenire possimus.

ANNOTATIO VI.

Superiorũ verborum difficultas.

OBijcies,verba hæc pugnare cum his, quæ sequuntur. Nescimus, quo vadis, & quo modo viam scire poterimus? Nemo enim dicet Christum deceptũ putasse illos scire,quæ nesciebant, aut ipsos mentitos,negasse scire,quæ sciebant. Dico vtramque sententiam veram esse, nullamq. in eis esse repugnantiã: quod enim vno modo scitur, altero modo ignoratur. Hoc etiam Philosophi tradiderunt, & cõsuetudo communis loquendi docet: idq. B multis modis accidit. In primis nouerant Christum ipsum, qui re vera erat via, per quam ad cælum patet aditus: tamen nesciebant ipsum esse viam.Sic etiam nouerant Patrem, & sciebant esse regnum cælorum: tamen ignorabant hunc esse locum,& terminum,ad quem Christus iret. Propterea verum est. Scitis viam, &,ignoratis viam:& vtrique verum dicunt scitis, quo vadam,& nescimus, quo vadas. Hic C modus in scriptura reperitur.Ioan.9. Tu, inquit, credis in filium Dei? quis est, vt credam in eum? & vidisti, inquit, & ipse est,qui loquitur tecum. Si dicitur,vidisti, quo modo ipse tamquam ignorans petit, quis esset? viderat quippe,quia nouit eũ, qui erat filius Dei: tamen talem esse nesciebat. Hic modus discipulis nõ omnino accommodatur: iam enim audierant, & nouerant,per Christum salutem esse consequendam,& nouerant Christum ad Patrem iturum. Altero igitur modo scimus aliquid in habitu,tamen ignoramus actu: quia non recordamur,nec mentem applicamus.Sic Apostoli sciebant viam, & quo Christus iret,habitu tamen non actu,quia non considerabant: nec quod nouerant, applicabant, & sic Euthymius exponit.

Tribus modis cõtingit aliquid sciri, & simul ignorari.

Tertio modo scire dicimur, quando scire potuimus,tamen re vera nondum ad scientiam peruenimus: sic dictum est supra Ioan.7.Et me scitis, & vnde sim, scitis, vt aliqui exponunt, de quo supra egimus. Et hac ratione nũc interpretari possumus. Scitis,quo vado,& viam, quia vnde scire potuisseris,vos docui, & declaraui: at ipsi de facto ignorabant. Iam enim de morte sua, & de reditu ad Patrem locutus erat: iam se Deum esse declarauerat, & eũ, per quem vita æterna consequenda erat, per quæ facile potuissent verba hæc intelligere,& scire,quo nũc vaderet,& viam, qua eum sequi debebant.

Via diuerse ad Christũ, ad Apostolos, & ad nos refertur.

Aduerte rursus, viam posse ad Christum,& ad discipulos,& nos referri. Via per quam Christus ibat ad Patrem mors, & passio eius est.Luc.24. Oportuit Christum

A stum pati, & ita intrare in gloriam suam. Via, per quam nos sequimur, fides in eũ ita, & viua est, per quam credentes salui fiunt. Vtrãque discipuli modo aliquo sciebant, modo aliquo ignorabant: præcipue tamen Christus de ea, per quam ad eum locum, quo ipse abibat, & Apostoli, alijq. peruenire possent, loquebatur. Nã in hunc finem hæc prolata est sententia,vt non desperarent se posse venire,quo ipse abiret, quando & locus,& via nota sibi essent.

Dicit ei Thomas: Domine nescimus quo vadis, & quo modo possumus viam scire?

COMMENTARIVS.

EX affectu,& cupiditate sciendi quo abiret, objicit Thomas: Nescimus, quo vadis, viam ergo non possumus scire: ignorato enim termino, viam ad illum ignorari necesse est. Thomas etiam de ea via loquitur, per quam ipsi Magistrum sequi possent. Vt autem ignorantiam hanc faterentur,& occasio instructionis daretur, pronunciauit sententiam superiorem Christus. Thomas ergo, vt induceret Christum ad explicandum, quo abiret, omnium ignorantiam proponit. *nescimus*, inquit: non ego solus, sed omnes nos. Quam ceterorum ignorantiam facile sibi persuasit Thomas, quia primum eorum Petrum interrogantem audiuerat: Quo vadis? nec responsum acceperat. Si igitur Petrus ignorabat, ceteros ignorare non dubitauit Thomas: ignorato autem termino, quo vaderet, indubitata res erat viam nesciri. Hac ergo ratione omnium nomine generalem denunciat ignorationem. Est autem cum reuerentia, & humilitate digna discipulo erga tantum magistrum prolata sententia: non vt argueret inscientiæ magistrum, qui nesciret eos ignorasse: sed vt suam tantum ignorantiam, & discendi desiderium proponeret: ex vna enim parte non intelligebat qua ratione scire dicti sint: ex altera sententiam Domini veram esse sciebat. Interrogat igitur quo modo hæc cohæreant.

Vnde Thomas credidit reliquos ignorasse, quod ipse nesciebat.

Dicit ei Iesus: Ego sum via, & veritas, & vita.

NOn solum ad verba Thomæ respondet Dominus,sed ad animos discipulorum: non enim confirmati erant in promissione Christi: *Si abiero,& præparauero, veniam ad vos & assumam ad me: vt vbi ego sum, & vos sitis*, idcirco declarat viam, & promissionem confirmat. *Ego*, inquit, *sum via*, per cuius fidem oportet venire: *ego sum veritas*, quæ ergo promisi, faciam: *ego sum vita*, quia etiamsi mortui fueritis, & occisi, reuocabo vos ad vitam, vt assumamini ad me, quando veniam. Græce hæc habent singulos articulos. Dicitur autem Christus *Via*: vt enim via est, per quam a termino vno ad alterum fit transitus: ita per Christum a peccato in iustitiam, & ab hoc sæculo in æternam beatitudinem veniendum est: nempe fide in ipsum, & obedientia mandatorum ipsius. Ephes.2.Per ipsum habemus accessum ambo in vno spiritu ad Patrem. Vnde recte Aug. lib.11.ciui. cap.2.homini inquit est iter ad Deum, per Deum & hominem, qui Christus est. *Ego sum veritas*, qui non solum non mentior, nec fallo, sed, quæ promitto, impleo: idcirco non est, cur dubitetis me venturum ad vos, & assumpturum ad me. mihi ergo, & in me credite, quia via sum, & quæ promisi, certo sperate, nec diffidatis, quia veritas sum. At ne aliquando turbemini, cum vos occidi, & necari propter me videritis, dicentes quo modo ergo ibimus ad te? *Ego sum vita*, qui vos resurgere a

Christ'quo modo via, veritas, & vita sit.

morte

morte faciam, vt assumam vos ad me: mors enim non poterit impedire, quominus ad me veniatis, quia ego sum vitæ causa. Hic est sensus legitimus, & accommodatus, quem Chrysost. hom.72.breuibus visus est verbis attigisse. *Ego*, inquit, *sum via*, quia per me venietis: *veritas*, quia sine dubio hæc erunt, & in me non est mendacium: *vita*, quia nec mors prohibere poterit, quin ad me veniatis. Hæc Chrysost. His ergo verbis instruit, dum docet viam: confirmat, dum promissa stabilit: alliciti, dum vitam promittit.

ANNOTATIO VII.

Quatuor Patrum interpretationes.

VErba hæc cum sint admodum fœcunda, si in seipsis cõsiderentur plures recipiunt sensus. Vnde factum est, vt Doctores varie ea exposuerint, & veræ sint omnes eorum expositiones si doctrinam consideremus: tamen ad contextum præsentem, quæ in commentario dicta sunt, maxime facere videntur. Primo loco Cyril. lib.9.ca.33. hæc tria sic exponit. Tria, inquit, sunt, per quæ ad æternas perueniendum est mansiones. Vnum est, varia operatio virtutum: alterum fides recta: tertium spes vitæ. Propter primum dicitur, Ego sum via. Ipse enim legem operũ virtutum nobis dedit: propter secundum, ego sum veritas, quia rectæ fidei auctor: propter tertium, ego sum vita. Ipse enim nobis vitam restituit. Idem videtur sentire Leo serm.2.de resurrect. Ego, inquit, sum via, sanctæ conuersationis: veritas, doctrinæ diuinæ: & vita, beatitudinis sempiternæ. Ista vera sunt: tamen non omni ex parte accommodantur. Non enim via dici potest per solam operationem virtutum. Nisi enim fides adsit, omnis operatio virtutum non est via ad vitam. In via igitur non sola operatio virtutum, sed recta fides in ipsum constitui debet, quod Basil. lib. de Spiritu sancto. cap.8. docte fecit. Quoties, inquit, Dominus appellatur via, ad sublimiorem intelligentiam potius, quàm ad vulgarẽ animo ferimur. Audientes enim viam, seriem, & ordinem intelligimus, per opera iustitiæ, perq. illuminationem scientiæ ducentem ad legitimum profectum, semper ad anteriora festinantes, & ad ea, quæ restant, nosmetipsos extendentes, donec perueniamus ad beatum finem, qui est Dei cognitio, quam Dominus per sese in ipsum credentibus largietur. hæc Basil. Vides vtrumque coniunxisse in ratione viæ, operationem iustitiæ, & illuminationem scientiæ, quæ fides est, & ita hæc verba explicat, *Ego sum via*: quod etiam nos in commentario diximus.

Secundo loco Hila. lib.7.Trini. hæc tria aliter exponit: cuius verba sunt hæc: Non nos in erratica, atque in inuia deducit ille, qui via est: nec illudit per falsa, qui veritas est: nec in mortis relinquit errore, qui vita est. Ac si clarioribus verbis dicat: Ego sum via non fallax, sed certa: quæ non ad mortem, sed ad vitam ducit. Vt enim Prouer.16.dicitur, est via, cuius nouissima ducunt ad mortem. Secundum hanc expositionem duo posteriora ad viã referuntur: quæ qualitatẽ viæ declarant: est enim certa, & viuifica.

Tertio loco Ambro. lib. de Bono mortis cap. 12. aliter explicat. In via, inquit, possibilitas: in veritate, fides: in vita, præmium significantur. quasi diceret, dum dicit se viam, ostendit per ipsum posse nos venire: dum dicit veritatem, docet per fidem veniendum: dum dicit vitam, ostendit, quo sit veniendum.

Quarto loco Bernar. ser.7. in cena Domini. cap.1. de gradibus humilitatis multa dicit in horum explicatione verborum, quæ veram doctrinam continent: sicut etiam prædictæ expositiones, ad rem tamen nõ faciunt. Idcirco omnium accommodatissima expositionũ ea videtur, quæ in commentario est allata.

Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

COMMENTARIVS.

ITa se viam esse ostendit, vt simul terminum, quo vadat, exponat. *Nemo*, inquit, *ad Patrem venit, nisi per me*: nempe per fidem in me perfectã & viuam. Terminus

Terminus igitur, Pater est, quo ipse vadit & quo discipuli venturi erant. Sensus ergo est: ego sum via, & non est alia via perueniendi ad Patrem, & cælestem gloriam, nisi per me. Act.4. Non est aliud nomen datum hominibus sub cælo, in quo oporteat nos saluos fieri. Dum dicit, *Per me*: indicat se esse mediatorem Dei, & hominum, per quem habemus reconciliationem, & accessum ad Deum: cuius gratia, & merito, & virtute iustificamur, & saluamur. Est ergo via, vt homo, ad Patrem vt terminum, & ad seipsum, vt vnus est cum Patre Deus.

Si cognouisses me, & Patrem meum vtique cognouisses.

OStensis via, & termino, Dominus proponit radicem vnde procedit eos nescire, quo vaderet, seu terminum ignorare. nempe quia eum perfectè non nouerant: *Si cognouisses me, vtique meum Patrem cognouisses*, qui enim mei perfectam, & integram fidem habet, Patris etiam fidem habet: vna enim vtriusque est diuinitas, & substantia, quæ sicut diuidi non potest, ita & cognitio, & fides indiuisa est. Hæc est ergo causa, cur nesciatis, quo vadam, quia me perfectè non nostis.

ANNOTATIO VIII.

Superior Christi sententia expenditur.

CYril.lib.9.cap.34.de cognitione, quæ est per fidem, hanc explicat sententiã, vt qui credit in filium, credat etiam in Patrem. Aliter tamen connectit, nempe hanc esse adiectam sententiam: vt ostenderet nõ satis esse, si vnum Deum confiteamur, vt Iudæi faciunt, nisi personas etiam distinguamus. At connexionem hanc proposito accommodare difficile est. Chrys. hom. 72. rectius connectit, vt cum dictum sit: Ego sum via, & nemo potest venire ad Patrem, nisi per me, his verbis Patri se æquiparet: solet enim Christus post verba humanitatis, & dispensationis suæ, verba connectere diuinitatis. Exponit autem Chrys. de cognitione per fidem.

Quibus dixerit Christus, quod non nouerint eum.

Sed dubium est, quo modo dicantur discipuli non nouisse eum: nam credebant eum esse Dei filiũ. Respondet Cyril.lib.9. cap.35. non hoc dictum esse propter discipulos, sed generaliter propter omnes. Aug. tract. 70. propter aliquos dictum censet: aliqui enim nouerant, aliqui non, & hoc verum esse credo. Petrus enim, quam fidẽ A confessus erat, Matth. 16. non amiserat. Chry. vero non distinguit, sed propter discipulos etiam dictum censet: non enim perfectã fidẽ habebãt, qui quantumuis filium Dei crederent, nondum tamen eum consubstantialem Patri, ab ipsoq. procedentem prorsus intelligebãt: sicuti postea nouerunt, quando Spiritus sancti lumen receperunt. Qui autem perfecte in filium credit, necesse est Patrem in eo cõsiteatur: quia vtriusque vna est diuinitas. Et quamuis non distinguat Chrys. fidem tamen cũ Aug. sensisse credendus est. Eius autẽ connexione accommodatior ea videtur, quã in commentario attulimus. Hilar. lib. 7. Trini. legit de præsenti. Si scitis me, & Patrem meum scitis: tamen lectio nostra est conformis Græco exemplari, & quam Doctores Græci sequũtur. Quamuis Nonnus ita videatur interpretatus: Si cognouistis me, cognouistis Patrem meũmam & Græcum verbum talem admittit sensum: tamen accommodatior est lectio nostra, quam & August. tract.70. sequitur.

Et amodo cognoscetis eum, & vidistis eum.

COMMENTARIVS.

PRomittit cognitionem hanc, & fidem perfectam cito dandam, *Amodo*, enim, id est, deinceps, seu ex nunc cognoscetis Patrem, & me: nempe quando post ascensionem missus est Spiritus sanctus infundens fidem perfectissimam, &

integerrimam, qua nouerunt Patrem, ad quem Christus, vt homo abibat, & ad quem ipsi perducendi erant, *Amodo*, inquit, *cognoscetis eum*. At ne se omnino diuersum esse aliquid a Patre significare videretur, quia dixit, se esse viam ad Patrē, cum sit vere vnius cum Patre substantię: & ne eos omni cognitione Patris hactenus priuatos visus esset significare, adiunxit, *& vidistis eum*, nempe in me ipso existentem. Viderant enim eum in Christo per humanitatem, quia cum sit vna diuinitas filij, & Patris, qui per humanitatem videbat Deum, videbat etiam Patrem similiter per opera miraculorum: nam etiam Pater illa opera mira per humanitatem efficiebat vna cum filio. Qui ergo videbat Christum, videbat Patrem, tamen non agnoscebat, nisi is, qui perfectam fidem habebat: sicut is, qui videt eum, qui Rex est, nescit tamen Regem esse, videt Regem, sed Regem non agnoscit. Sicuti etiam superius cap. 9. cæco dicenti: Quis est filius Dei, vt credam? & vidisti, inquit eum: viderat prius, sed non agnouerat. Vidistis ergo iam, sed amodo cognoscetis per fidem in me perfectam.

Qua modo videndo Christum Apostoli viderint Patrem.

ANNOTATIO IX.

Lectiones diuersæ.

IN Græco textu habetur, *Amodo cognoscetis*, siue nouistis eum: & ita legit, & exponit Cyril. lib. 9. cap. 35. Nouistis ergo per fidem in me habitam, & vidistis per signa, miracula, quæ in me operatus est. Ita etiam legit Tertul. lib. aduersus Praxeam: & nouistis, & vidistis: at Chrysost. homil. 72. in futuro, sicut nos legit, & ita censet exponendū, vt vnum in futuro, alterum sit in præterito. Similiter & Hilar. lib. 7. Trini. & hanc lectionem cū editione communi sequimur. quamuis vterque sensus accommodari possit.

Deus visus dicitur ratione humanitatis, & miraculorum Christi.

Hanc visionem Patris, Chry. ho. 72. ratione carnis vnitæ diuinitati, quæ Patri, & A Filio communis est, exponit, non quod in se videatur, & in sua nuda natura, sed in humanitate vnita naturæ diuinæ in persona Filij. Hilar. loco citato idem sentire videtur. Cyril. ratione operum, & miraculorum, quæ Patris etiā erant, visus dicitur. lib. 9. cap. 53. Vera autem expositio est, si vtrumque coniungamus. Hoc tamen est attendendum quantū ad connexionē, hoc maxime dictum esse, ne filius alienus crederetur a Patre, quasi aliquid extra eū, sicuti via extra terminum, & terminus extra viam est: at non sic filius, qui licet vt homo sit via, vt Deus idem est terminus cum Patre, ad quem perueniendum est.

Dicit ei Philippus: Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.

COMMENTARIVS.

AVdiens Philippus Patrem amodo cognoscendum, tantæ cognitionis ardēs desiderio dicit, *Domine, ostende nobis Patrem, & sufficit nobis.* sufficit, inquit, ad deponendum omnem timorem, & tristitiam. ac si diceret: tu nos de tuo discessu, & alijs quæ dixisti, tristes, & timidos, consolari, & confirmare conaris, promissione aduentus tui, & assumptionis nostrę ad te, & præparationis mansionum: at ostende nobis Patrem, & sufficit nobis, vt timore, & tristitia depositis, nō opus sit te pluribus vti rationibus.

ANNOTATIO X.

Sufficit nobis, quatenus modis declaratur a Patribus.

VAtie Doctores exponunt illud verbum, *sufficit nobis*. Cyril. lib. 9. cap. 39. duas affert expositiones. Vnam, quam simpliciorem, expressioremq. appellat, nempe ad beatitudinē sufficit nobis. quasi diceret: Ostende nobis Patrem, & omnes nos gaudij plenos confitebimur, nihilq. ad beatitudinem nobis deesse arbitrabimur. Alteram, quam occultiorem, & curiosiorem dicit, nempe, sufficit nobis ad confundendum Iudæos, & ipsorum obturanda ora, qui te legis transgressorē, & dæmonsum habere contendunt: at tu ostende nobis Patrem, & hoc nobis sufficit vt contra eos præualeamus.

A

Chrysost. hom. 73. aliam, quæ tertia est, interpretationem profert: nempe, sufficit nobis, nec aliud intendimus: non enim vt Iudæi cibum corporalem quærimus, nec studio calumniandi inquirimus, sufficit nobis, id est, solum agnoscere Patrem volumus.

Hilari. lib. 7. Trini. adhuc quartam adhibet: dicit enim, Christum tria in præcedentibus verbis pronunciasse, nempe cognoscetis me amodo, & Patrem vidistis, & per quod est a vobis visus per hoc est cognoscendus: Philippus autem non ausus contradicere verbo Christi, respōdet: *Ostende Patrem, & sufficit nobis. Sufficit*, inquit, vt dicto tuo fidem adhibeamus. In hac Hilarij expositione non inuenio, vnde ipse deducat, Christum dixisse, per id esse cognoscendum Patrem, per quod est visus ab Apostolis: nec in his quattuor expositionibus facile est accommodatum contextui reperire sensum, idcirco mihi expositio in commentario posita visa est legitima: consona enim est his, quæ præcesserant.

Dicit ei Iesus: Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?

COMMENTARIVS.

ARguit ignorantiam Philippi, ex qua talis procedebat petitio. Patrem enim a Christo separatum, quales humani patres sunt, existimabat, quorum filij videri, & cognosci possunt, non visis, nec cognitis parentibus: idcirco Patrem sibi ostendi petit, quasi iam nouerit filium, Paterq. solus cognoscendus supereſſet. Multum autem in hoc decipiebatur. filius enim Dei non est a Patre separatus, cum vna, & indiuidua sit vtriusque natura, & substantia, vt qui videt, & cognoscit filium, videat, & cognoscat simul Patrem. Ex hac ignorantia petit: *Ostende nobis Patrem*, at Dominus ad radicem, & causam petitionis conuersus, dicit: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouistis me?* quasi diceret: putas Philippe te me nouisse, & Patrem tibi cognoscendum supereſſe: non sic est. Non enim me nouisti, quem profecto debuisses nosse, tanto tempore a me edoctus. Si enim me nouisses, nouisses & Patrem. Græce in singulari legimus. *Non cognouisti me*. & ita Chryso. hom. 37. & Cyril. lib. 9. cap. 37. interpretantur. & Hilari. lib. 7. Trini. videtur etiam hanc sequi lectionem, coniunguntq. nomen illud verbo, sic: non cognouisti me Philippe? parum hoc refert siue ad vnum, siue ad multos referatur sermo: in vno enim multi similes comprehendebantur. Aliter Euthymius hæc verba exponit, vt paulo inferius referemus annotatione. 12.

Philippe, qui videt me, videt & Patrem meum.

POstquam ignorationem redarguit, veritatem, docet, dicens: *Qui videt me, videt & Patrem*: cum enim vna sit vtriusque diuinitas, qui videt me, cū necesse est videre Patrem. Tu existimas te videre me, & non patrem, quasi alia sit natura Patris a mea, & ideo petis videre Patrem, cumq. ostendi tibi: scito autem, qui me videt, Patrem etiam videre simul. Græce est in præterito, & idem est sensus. Duplex est visio, mentis, & corporis: visione corporis Deus non potest videri per se, tamen videtur per aliud. Quando enim olim Deus in corporeis figuris apparebat, videri dicebatur etiam oculo corporeo, non quidem in se, sed in figura repræsentante. ita etiam in humanitate assumpta Deus videbatur: erat enim Deus vnitus homini, qui videbatur, & ea ratione, qui videbant Christum, videbant Deum non per se, sed per humanitatem illam. Cū igitur

Videre Deū spiritualiter & corporaliter contingit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

natura, & diuinitas illi vnita humanitati, sit eadem Patris, & Filij, non poterat videri filius, quin simul videretur Pater: quod esse non posset, nisi vna esset vtriusque natura, & simul etiam homo ille Deus esset. Idcirco ex his verbis multi articuli fidei comprobantur, nempe hominem illum Deum esse. Si enim non esset, nisi merus homo, qui eum videbat, non diceretur Deum videre. rursus Patrem, & Filium eiusdem, & vnius esse substantiæ. Si enim non ita esset, non subito, qui videt Christum, videret Patrem: & id annotat Hilari. lib. 7. Trini. rursus alium esse Patrem, alium Filium in personis, quod annotat etiam Basil. hom. 27. contra Sabellianos. Et de hac visione sententia ista procedit: quamuis Hilar. non admittat. Si autem loquimur de visione mentis, tunc aut fides est, aut visio intuitiua: si de intuitiua loquamur, verissimum est, qui videt Patrem, videre filium, & qui videt filium, videre Patrem: si autem de fide, quæ etiam in scriptura visio dicitur. 1. Corin. 13. Videmus nunc per speculum, etiam vera est sententia: Qui videt filium, videt Patrem. Qui enim diuinitatem filij confitetur, eum patris diuinitatem fateri necesse est: cum vna, & eadem sit. In omnibus his vera est sententia Saluatoris: magis tamen mihi videtur ad contextum facere, vt de visione ista sensibili intelligatur: nam visionem distinguit a cognitione, quasi viderint, & non nouerint: fides autem, & intuitiua visio, ad cognitionem potius spectant. Erit igitur hic sensus: Existimabat Philippus Patrem esse alterius substantiæ a Christo, idcirco eum videre cupiebat: respondet Christus, non me nouisti: si enim nouisses me, sciuisses me esse filium Dei eiusdem substantiæ cum Patre: & si hoc nouisses intellexisses eum qui videt me, videre etiam Patrem: & sicut mea diuinitas per hanc carnem assumptam videtur, ita etiam videtur diuinitas Patris, quæ eadē est. Et non quæsiuisses videre Patrem, quasi a me separatum: nam sicut me vides, ita & Patrē iam vides. De hac re superius plura diximus, & hunc existimo sensum esse legitimum.

Articuli fidei ex his verbis deducti.

De qua visione Intelligenda sit Christi sententia.

ANNOTATIO XI.

Contra Praxeam confundentem personas Patris, & Filij.

PRaxeas hæreticus, vt refert Tertulli. libro aduersus eundem, negans Trinitatis mysterium, & eandem esse Patris, & Filij personā affirmans, hoc abutebatur loco: si enim, inquit, qui videt filiū, videt Patrem, ergo eadem est vtriusque persona. Contra quam hæresim eisdem verbis insurgunt Hilar. lib. 7. Trini. & Basi. hom. 27. contra Sabellianos, & lib. de Spiritu sancto cap. 28. Chrysost. & Cyril. in commentario, affirmantes hisce verbis personas non confundi, sed potius aperte distingui. Nisi enim duæ essent personæ, non esset dictum, si cognouisseris me, cognouisseris & Patrem, &, qui videt me, videt, & Patrem. Sententia igitur intelligenda est propter vnitatem naturæ, & essentiæ Patris & Filij: vt qui vnius diuinitatem videt, & eo modo, quo videt: videat etiam Patris diuinitatem. Et sic Basi. Chrys. & Cyril. ad vnitatem naturæ, & diuinitatis hoc referunt. Similiter, & Athana. in orat. contra Arrianos: Quod ex Deo Deus est Verbum. Vnde non probatur illorum sententia, inter quos videtur Hilar. lib. 7. de Trini. qui ad similitudinem referunt, vt qui vnum videt simile, alterū consimile in eo videat: non enim ad similitudinē solam, sed ad naturæ identitatem hoc refertur, vt allegati Doctores asserunt, & verba ipsa cōfirmant, quæ propter solā similitudinē vera esse nequeunt, nisi valde improprie, & violenter.

Pater, & Filius videri dicuntur in humanitate Christi, sed diuerse.

Aduertendum tamen est, per humanitatem assumptam, Patrem & Filium videri ratione Deitatis, quæ vna est vtriusque: filius tamen videbatur ratione etiam personæ, non Pater. Nam persona filij vnita erat naturæ humanæ, non autem persona Patris. At Christus nō dicit: Qui videt me non videt Patrem: si enim sic loqueretur, occasio daretur errandi, vt existimaretur alterius esse naturæ a Patre: sed considerāt vnam diuinitatem vtriusque, quæ erat in natura humana, & per quā mira faciebat opera, dixit: *Qui videt me, videt & Patrē*: hoc etiam verbo respondebat Philippi petitioni, & ignorantiæ eius medebatur, qui videre cupiebat Patrem, quasi iam vidisset Filiū, & Pater alterius esset naturæ. Propterea

Propterea dicit: Si vidisti me, aut putas te iam vidisse filium, scito eadem ratione te vidisse Patrem, quia eadem est vtriusque diuinitas. Hunc existimo esse sensum horum verborum, & huius contextus.

Quomodo tu dicis: Ostende nobis Patrem? Non credis, quia ego in Patre, & Pater in me est?

COMMENTARIVS.

OStensa veritate, dictum Philippi carpit, quasi ex imperfecta fide procedens. Si igitur, inquit, qui videt me, videt & Patrem, cur ergo petis, vt ostendam tibi Patrem, quasi a me separatum, cum ego in Patre, & Pater in me sit, vnaq. sit vtriusque diuinitas? Suaui reprehensione vtitur, dum interrogat, *non credis?* quasi diceret, caue, ne ita dicas, attende, quid petis: nam id dicere & petere, est non credere me esse vnum Deum cum Patre. Obijciet aliquis; Philippum quæsiuisse videre aperte, & distincte Patrem. Respondeo, si hoc quærebat, petere debuerat filium etiam sibi ostendi: nam nec filium viderat. At ipse existimabat Filium ostensum esse sibi, & visum, Patrem autem, quem videre cupiebat, minime: propterea reprehenditur. Nam sicut viderat Filium, viderat etiam Patrem, quantum ad naturam, & diuinitatem, quæ vna est: viderat autem per humanitatem, vt expositum est.

ANNOTATIO XII.

Euthymij expositio refellitur.

EVthymius præter communem expositionem, totius huius responsionis alteram adfert interpretationē: legit enim illa verba: *Tanto tempore vobiscum sum, & non cognouisti me*, non interrogatiue: existimabat enim Philippus se nosse filiū quod Dominus negat, dicens tanto tempore, quo mecum es conuersatus, non me nouisti. Qui enim videt me, & meam cognoscit naturam, simul videt Patrem: at tu sicut non me vidisti, ita nec Patrē: quomodo ergo dicis, ostende Patrem quasi me noueris, nōne credis me esse in Patre, & Patrē in me? Nō igitur meā vidisti substantiā, sicut nec Patris. Subtilis magis expositio est hæc quā vera, multasq. patitur difficultates: immo violētiam quandā infert verbis. At quia ipse Euthymius non multum probat, nec nos eriam probemus, nec in ea impugnanda immoremur.

Verba, quæ ego loquor vobis, a me ipso non loquor.

COMMENTARIVS.

AB effectu probat se esse in Patre, & Patrem in se, nempe ex verbis, & doctrina sua: quæ satis indicabat eum non esse hominem merum, sed Deum, vnius cum Patre substantiæ, & hoc est, quod dicit, *Verba, quæ loquor, a me ipso non loquor.* id est ostendunt, non me esse hominem merum, sed Dei filium a Patre procedentem, & diuinitatem eius habentem. Verba autem Christi id significabant, non solum quia Christus suis verbis, id exprimebat, & affirmabat, sed quia doctrinæ qualitas, & verbi efficacia hominis meri non erant, vel inimicis fatentibus: Numquam sic locutus est homo. Non solum ergo verba significabant illum a Deo loqui quasi Prophetam, & Sanctum; sed etiam quasi Dei filium in quo diuinitas existebat. Attende, verba illa, quæ per humanitatem proferebantur, fuisse Patris, & Filij quantum ad verborum substantiam. Nam

Verba filij etiam erāt Patris, sed diuerse.

effecta

Universidad de Deusto
Biblioteca

effecta erant a diuinitate, quæ vna est Patris, & filij, nihilq. efficiebat filius, quod non faceret pater: tamen quantum ad significationem filio tribuebantur, quia persona filij erat vnita humanitati illi, non autem persona Patris, & hac ratione Christus dicebat, se esse filium Dei, non autem dicebat, se esse Patrem, quamuis verbum hoc factum esset a filio, & patre: quia a filio procedebat per humanitatem, tamquam instrumentum suæ personæ coniunctum, & a Patre per eandem humanitatem, sed tamquam per instrumentum separatum respectu personæ. De qua re plura diximus superius cap. 5.

Pater autem in me manens, ipse facit opera.

FOrtius argumentum ex operibus colligit, quam ex verbis: si enim sola verba essent, dicerent increduli, nescimus an verba ista sint Patris, at de operibus, nisi per impiam blasphemiam, & deploratam malitiam, id dicere non poterant. Suscitare enim mortuos, illuminare cæcos, & alia huiusmodi, aperte opera Patris erant. Ex operibus igitur confirmat Patrem in se manere: id est, eandem cum Patre habere diuinitatem, qua eadem facit cum illo. Sensus igitur totus hic est, Pater in me est, & ego in Patre sum, quia vna est vtriusque diuinitas: quod ex eo colligere potestis, quia verba, qnæ ego loquor, diuina sunt nec hominis meri, sed Deo propria. est ergo in me diuinitas patris. At si non hoc vobis satis est, opera considerate, quæ solius esse Dei negare nemo potest, & ex hoc colligetis, me esse in patre, & patrem in me; id est, me eandem cum Patre habere diuinitatem: inde enim procedit, si ego loquor, ipsum etiã mecũ loqui: & si operor ipsum etiã operari. Attende particulam *Autem*, Græcæ δὲ δι, potius verti sed, vt dicamus, *Sed pater in me manens*. Vnum percontabitur aliquis, quod etiã proposuit Chrys. hom. 73. cur non dixit, Verba, quæ loquor, a me ipso non loquor, Pater autem in me manens ipse loquitur: sed dixit: Pater in me manens, ipse facit opera. Respondeo esse Hebraismum, & breuitatis causa sic dictum loco huius sententiæ: Verba, quæ ego loquor a me ipso non loquor, & opera, quæ operor, a me ipso non operor: sed Pater in me manens ipse loquitur, & ipse mecum operatur; vt communia sint vtrique verba, & opera, sicut etiam natura.

Quare non dixit, pater loquitur verba, sicut dixit facit opera quæ ego facio.

Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? Alioquin propter opera ipsa credite.

COncludit, quod probare intendebat, & est sensus. Si non creditis me in Patre, & Patrem in me esse, id est, si propter verba sola mea, & mihi simpliciter affirmanti fidem non habetis saltem propter opera ipsa, quæ Patris sunt credite: hoc enim argumentum fortius est, nisi enim Pater in me maneret, opera talia non facerem. Hinc confirmata manet illa sententia, qui videt me, videt Patrem: huius enim occasione reliqua dicta sunt.

ANNOTATIO XIII.

Diuersæ lectiones.

IN Græco exemplari legimus. *Credite mihi, quia ego in Patre, & Pater in me est*. Et ita Euthymius legit. Cyril. autem libro 9. capit. 39. legit, credite, non autem legit, mihi, sed facile intelligitur. Hilar. lib. 7. Trini. legit sicut Euthymius. Credite mihi: & rursus legit, Pater in me manẽs, ipse facit opera sua. Aug. autem tract. 71. legit sicut nostra communis habet editio. Hæc varietas nullam in sensu affert diuersitatem, idcirco non est, cur lectio nostra relinquatur.

Amen

Amen amen dico vobis, qui credit in me, opera, quæ ego facio, & ipse faciet, & maiora horum faciet.

COMMENTARIVS.

COnnexio sententiæ huius cum præcedenti talis est. Exhortatus erat discipulos, vt crederent eum esse in Patre, & Patrem in se, ex operibusq. ipsis facile illos posse cognoscere Patrem esse in se: adhanc eandem fidem præter opera, nouum inducit argumentum, ac si diceret: Si opera, quæ ego facio, non vobis suadent, me esse in Patre, & Patrem in me: suadent saltem opera, quæ facturi sunt credentes in me, & me esse in Patre, & Patrem in me: nam hi facient opera, quæ ego facio, nempe opera patris, & diuinitatis. Vis, & efficacia huius argumenti in hoc est posita, qui me esse in Patre, & Patrem in me, hoc est, me esse filium Dei, Patri consubstantialem credent, facient opera mira, quæ ego facio, propter fidem hanc. Igitur verum est me esse in Patre, & Patrem in me: nisi enim hoc verum esset, qui id credit, non efficeret opera talia per hanc fidem. Et re vera magnum, & validum argumentum ad veritatem Christi confirmandam fuerunt, & sunt opera, quæ virtute talis fidei fiunt, & effecta sunt. Auget argumentum: non enim, inquit, hæc facient, quæ ego facio tantum, sed adhuc maiora his, quæ ego feci. Non significant hæc verba, omnia miracula per credentes facta fuisse maiora his omnibus, quæ fecit Christus, sed multa fecisse maiora multis, quæ per Christum effecta fuut. Maius enim fuit Petri vmbra sanatos esse infirmos, quã tactu fimbriæ Christi, vt dicit Aug. tract. 72. nec est generalis hæc promissio, quasi omnes credentes id facturi sint: hæc enim verba ad confirmandam sententiam illam pronunciata sunt, nempe, Christum esse in Patre, & Patrem in eo, ad quod sufficit, si virtute huius veritatis, & fidei fiant, & facta sint opera diuina; non tamen necessarium est semper fieri, & a quocumque, quod ipse Dominus paulo inferius exponit.

Vis rationis declaratur, & explicatur.

ANNOTATIO XIIII.

Quid per maiora illa opera intelligant Patres.

INquirunt Doctores, qua ratione dictũ A sit, maiora esse facturos credentes in eũ Origen. hom. 7. in Nume. sic explicat, Vere, inquit, maius mihi videtur, quod homo in carne positus fragilis, & caducis, fidẽ tantum Christi, & verbo eius armatus superaret Gigantes, & dæmonum legiones, quamuis ipse sit, qui vincit in nobis, plus tamen est, quod per nos vincit, quamquod per se vincit. hæc Orig. Opera igitur hæc maiora interpretatur spiritualia opera, quæ iusti faciunt, reportãtes victoriam contra mundum, dæmones & carnem propriam, maiusq. esse virtutis, & potentiæ argumentum, per fragiles homines hanc victoriam Christum operari, quam per se ipsum. Idem Origenes hom. 6. in Isa. aliter exponit, vt hæc opera maiora sint, conuersio tanta, quanta facta est per credentes, & per discipulos. His, inquit, quæ ego feci corporaliter, vos maiora facietis: ego feci resurgere ex mortuis spiritualiter: ego cæcis sensibile hoc lumen infudi, vos spiritualem lucem non videntibus dabitis. hæc Orig. huic consentit Aug. tract. 72. in hunc sensum hoc exponens verbum. Maiora, inquit, fecerunt discipuli, quia multo plures conuerterunt, quam Domino ipso prædicante conuersi sunt: quod non solum in gentibus factum est, sed in ipsismet Iudeis. Chrys. hom. 12. in Acta Apost. loquens de Petro, ad cuius vmbram ponebant infirmos, & sanabantur, inquit, hoc in Christo non est factum, proinde videre licet, re ipsa impletum esse, quod dixerat: qui in me credit, opera, quæ ego facio, & ille faciet, & maiora horũ faciet. hæc Chrys. & hoc idem probat Aug. tract. 72. vt non solum verum habeat sententia Domini in miraculis exterioribus, sed etiam in conuersione populorum, quæ re vera vnum ex maximis miraculis est. & hæc fuit multo

Universidad de Deusto
Biblioteca

xo maior, quam quæ per ipsummet Dominum facta est: eius enim diuinitas valde confirmatur, qui per alios tanta operatus est, & cuius fides adeo efficax est, vt mundum totum ad se conuertat.

Quia ego ad Patrem vado, & quodcumque petieritis Patrem in nomine meo hoc faciam, vt glorificetur Pater in Filio.

COMMENTARIVS.

Causa cur ob quã maiora faciant fint Apostoli quam ipse fecit.

CAusam adfert, cur credentes in eum faciant opera, quæ ipse fecit, & maiora. Illud autem primum verbum, *Quia vado*, causa est, cur credentes faciant. quasi diceret: iam ego in hoc sæculo visibiliter non ero, nec amplius cum hominibus, vt hactenus conuersabor, idcirco hoc munus meæ manifestationis credentibus in me relinquo, & ipsi facient, & prosequentur facere opera mea. Ita Chryso. hom. 73, exponit. Secundum verbum, *ad patrem*, causam reddit, cur maiora facient, *quia*, inquit, *ego*, iam, *ad patrem vado*. tempus humilitatis meæ, & abiectionis completum est, gloriam meam recipiam, non est cur iam vultum abscondam in paupertate, & humilitate, sicut feci, quia passurus, & pro hominibus moriturus veni. Ideo opera feci mira, quibus in me homines credere potuissent, si voluissent: at non ea omnia feci, quæ si fecissem, ad me omnes traxissem: non enim locum darem morti meæ, & redemptioni. At nunc ad Patrem gloriosus vado: nomen meum manifestandum est gentibus, & populis; idcirco maiora, & quæ ego non feci, facient discipuli, & fideles mei. Ita exponit Cyril. lib. 9. cap. 41. Tertium Verbum, *& quodcumque petieritis in nomine meo, hoc faciam*, vtramque complet rationem. Vado quidem, & ad Patrem vado, non vt occisus sim, non vt ab opere vacem, sed facturus quodcumque petieritis in nomine meo; id est ad nominis mei inuocationem faciam omnia, per quę Pater glorificandus est in filio, id est, quibus manifestabitur diuinitas mea, secundũ quam Pater est in me, glorificatur enim Pater in filio, dum filius consubstantialis ostenditur ipsi Patri per illa opera, quæ facit filius, qui Christus est. Hæc igitur est causa, cur facietis opera, & maiora, quia ego vado, & ad Patrem, & sic vado, vt faciam quidquid petieritis in nomine meo: quidquid, inquam, per quod mea diuinitas, quam habeo cum Patre communem, manifestanda est. Hæc verba omnia sunt connecta, nec diuidenda: aliqui enim diuidunt, *quia vado ad patrem*, ibiq. punctum adnotant: alij terminum faciunt, ibi, *hoc faciam*: at verus sensus est, vt continuata sit sententia, *hoc faciam, vt glorificetur pater in Filio*. quasi dicat: iam non est, cur meam occultem gloriam, vt prius, immo faciam per vos omnia, quæ ad mei manifestationem necessaria fuerint, idq. ad vestram petitionem, quam facietis in nominis mei inuocatione, & in virtute fidei declarandę. Attende, *hoc faciam*, se enim Deum ostendit, qui hæc operatur, nec esse discipulos, qui propria virtute efficiunt, sed Christum in ipsis. Maiora ergo facient, at non erunt maiores, eadem facient, sed non erunt æquales, quia Christus est, qui per eos facit. Attende rursus, *vt glorificetur pater in filio*, non semper miracula fiunt, nisi quando ad fidei manifestationem, & gloriam Dei id opus est. In Græco non est *patrem*, sed quidquid petieritis in nomine meo, hoc faciam: & ita legit Euthymius: at nostra lectio vera est, & ita Chrys. hom. 72. & Cyril. lib. 9. cap. 41. legunt: sed siue legas, siue non, sensus idem est.

Verba hæc quomodo legẽda sint

Si quid petieritis me in nomine meo, hoc faciam.

POstquam ad fidem exhortatus est discipulos, optimo ordine alia adhibet documenta. Post primum ergo, quod ad fidei institutionem, & confirmationem

tionem pertinet, adhibet secundum de inuocatione, & petitione, quæ fidem sequitur. Dixerat credite, in me, & me esse in Patre, ac Patrem in me, hoc est, diuinitatem meam: at quia ego discessurus sum, vosq. manebitis in hoc sæculo, ne putetis destitutos vos esse in his omnibus, quibus opus vobis fuerit: Petite, inquit, a me, & quidquid petieritis in nomine meo, faciam non minus quàm præsens. Post fidem recte ponitur inuocatio: nisi enim fides præcedat, inuocatio esse non potest, Rom. 10. Quomodo inuocabunt, in quem non crediderunt? Rursus ante cetera omnia merito inuocatio, & petitio statuitur: ad ea enim omnia assequenda auxilium diuinum necessarium est, idcirco ab eo petere oportet. Percontaberis, cum iam dictum sit, quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam, quare hoc iterum repetitur? Respondeo ad distinctam sententiam hoc pertinere: priora enim illa verba posita sunt, vt ostenderet credentes facturos opera mira, quæ fecit Christus, & maiora. & ratio adiuncta est; quia ad Patrem vadit, facturus ea, quæ petierint credentes, vt pater in filio glorificetur, id est ad fidei veræ ostentionem. Idcirco ad documentum fidei, nempe vt credant in eum illa pertinent. At verba ista aliam habent sententiam, & documentum generale omnibus credentibus, & non de miraculis, sed de his quæ vnicuique ad propriam salutem spiritualem necessaria sunt, procedunt: loco enim præsentiæ suæ relinquit, & dat petitionem in nomine suo. Et hic est verus sensus, & connexio. Dicitur autem *petieritis me in nomine meo*, petere Christum, est orationem, & petitionem dirigere ad Christum: petere autem ipsum in nomine eius est, ea quæ rogamus ipsiusmet merito, & virtute, ac fide petere; vt ipse sit, quem petimus, & ipsemet sit, cuius merito impetrare speremus, quod petimus, quod sine fide in ipsum esse non potest. de hac tamen re paulo inferius plura dicenda sunt.

Quorsum Christus repetit se facturũ quod petierint in nomine suo.

ANNOTATIO XV.

Diuerse lectiones nõ variant sẽsum.

CHrysosto. hom. 73. totam hanc relinquit sententiam, siue quia arbitratus est non pertinere ad textum, siue quia satis exposuisse sibi visus est, propter verba præcedentia similia. prætermisit etiam eãdem Nonnus, tamen re vera ad textus veritatem pertinet, & exemplaria Græca, & Latina habent, & Cyril. lib. 9. cap. 42. ita legit, & exponit. Nec est eadem sententia vt aliqui existimant, ad maiorem confirmationem repetita, sed nouum sensum habens, vt diximus in commentario. In Græco exemplari non habetur illud *me*: sed dicitur: *Si quid petieritis in nomine meo*, Et ita Cyril. & Euthym. legunt. At nõ mutatur sensus, si legamus *me*, vt nostra habet editio communis, quam secuti sumus in commentario. Aliqui recentiorum omni A no legendũ censent, vt cum superius dictũ sit: *Quidquid petieritis Patrem:* dicat nũc *Petieritis me*, ostendatq. se æqualem cum Patre. At id non, est ea de causa necessarium, cum verbum *faciam*, diuinitate eius probet, quippe qui exaudiat, & faciat ea omnia, quæ petuntur, & Cyril. lib. 9. c. 42. eo verbo diuinitatem significari asserit. In Græcis autem, vti diximus, exemplaribus, in priori sententia non habetur, *Patrem*, sed re uera legendum est, vti Chryso. & Cyril. etiam legunt. Potius non esset legendum in his verbis illud *me*, vt ad Patrem etiam referatur petitio, vt vnus Deus cum Patre intelligatur. Pater quidem in eo, quod ipsum petimus, ipse vero, dum, quæ petuntur, facit: & hac ratione Pater, & Filius vnus significantur Deus.

Si diligitis me, mandata mea seruate.

COMMENTARIVS.

TErtium adhibet documentum, quo in suo discessu discipulos instruit. Post fidem, post petitionem, *Mandata*, inquit, *mea seruate, si me diligitis*. ac si

Universidad de Deusto
Biblioteca

diceret; aliter in mea dilectione non manebitis, si ergo me diligere cupitis, seruate omnia, quæ vobis mandaui, sine quorum obseruatione nemo me diligit. Recte aduertit Cyril. lib. 9. cap. 43. mandata sua dicere, vt se in hoc Deum significet. Cum enim prius Patris mandata pronunciasset Ioan. 12. nunc sua affirmat. Aduertit iterum cum petitione coniungi mandatorum obseruantiam: ille enim petit, & impetrat, qui eius, a quo petit mandatum & voluntatem facere studet: multi enim non exaudiuntur, quia male petunt, vt dicitur Iacobi. 1. male autem petit, qui mandata nolens custodire petit. Euthy. exponit: Si diligitis me, mandata mea seruate, quia signum dilectionis est impletio mandatorum. At hæc verba non tantum signum exprimunt, sed necessariam conditionem: qui enim non seruat mandata Christi, non habet dilectionem, quod postea apertius dicitur. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit.

Quoniam cis petitionem iungat mandatorũ obseruatione.

Et ego rogabo Patrem, & alium paracletum dabit vobis.

VIdetur sententia hæc superiori connexa: mandata mea seruate, & ego rogabo Patrem, vt det vobis alium Paracletum præter me: seruantibus enim mandata promittit hunc paracletum qui non nisi diligentibus datur, Ita August. tract. 74. intelligit esse connexas, docens mandata non posse seruari, nisi in Spiritu sancto. At hæc promissio fit de plenitudine Spiritus sancti, quam in plenitudine præcedit mandatorum obseruatio. Sunt etiam verba, & argumentum consolandi eos, & confirmandi; vt Christo discedente perseuerent in fide, & dilectione, & obseruantia mandatorum eius. Paracletus hic Spiritus Sanctus est, quem dedit Pater post ascensionem Christi in cœlum, loquitur autem Christus, vt homo, *Rogabo patrem*, vt det, cum re vera ipse vna cum patre dederit: At vt ostenderet suis meritis, quæ habuit, vt homo, & sua intercessione, qua etiam intercedit vt homo, factum esse, vt Spiritus sanctus mitteretur: idcirco dicit, *Ego rogabo patrem*. Rursus vt induceret eos, ad magno, & læto animo ferendum hunc discessum. quasi diceret, non sit vobis molestus discessus meus: ego enim apud Patrem existens rogaturus sum, vt det paracletum alium vobis, eumq. meis precibus dabit. Alium dicit paracletum, vt Cyril. libro 9. cap. 44. & Chryso. hom. 74. vt personalis distinctio inter filium, & Spiritum Sanctum significetur. Est enim filius paracletus, est Spiritus Sanctus Paracletus: sed alius, quia distincta persona, vt in hoc, quod vterque paracletus est, consubstantialitas, in eo, quod alius, distinctio personalis insinuentur. Si paracletus promittitur, non est, quod tristitia sit de discessu: paracletus enim consolationem promittit, quoniam idem significat, ac consolator. Rursus si paracletus dabitur, recedat timor: est enim paracletus etiam exhortator, & incitator, quod ad fortitudinem maxime spectat. Cetera in annotatione require.

Hac promissione consolatur eos i discessu suo.

ANNOTATIO XVI.

Quare non dixerit ego mittã, sed rogabo Patrẽ vt det.

CHrysost. hom. 74. percõtatur, cur dixerit: *Ego rogabo Patrem*. & nũ potius ego mittam alium Paracletũ. Respondet id esse factum, vt rem ipsam credibiliorem faceret, quasi arduum esset credere dicenti, Ego mittam eum. Ego tamen, non video hanc credendi difficultatẽ, cum paulo infernus manifestiẽ dicat, quẽ ego mittã a Patre. Grego. Naz. orat. 3. theolog. respondet id esse dictum, ne Dei aduersarius A Spiritus hic esse videretur, neue alterius, alicuius potestatis nomine verba facturus putaretur. Sed nec hoc plene satisfacit, quia vtrumque incõueniens remoueretur, si diceret: Ego mittam eum. missus enim a Christo nec Deo aduersarius, nec alterius alicuius nomine verba facturus existimari poterat. Propterea, quæ in commentario dicta sunt, probabiliora videntur.

In quorum declarationem aduertendũ maxime

Vt differẽtia inter missionẽ filij, & Spiritus sancti satis ut posuit dubitanter.

maxime est, inter missionem filij, per quã A carnem sumpsit, & homo factus est, & missionem Spiritus sancti, per quam in credẽtes per dona, & virtutes descẽdit, esse differentiam notandam in eo, quod illam nullũ hominum meritũ præcessit. Nemo enim meruit, nec mereri potuit filium Dei hominem fieri, quoniã omnes homines erãt peccatores, filij iræ & mortis: quicunque autem gratiam aliquam obtinuit, eã propter hanc filij incarnationem aut futuram aut factã obtinuit. Meritum ergo nullum B sic præcessit, vt a Deo obtinuerit filium eius hominem fieri, sed hoc ex solo gratuito amore processit. Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. At Spiritus sancti missionem meritum præcessit: Christus enim gratis, & ex amore homo factus, meruit & obtinuit sua iustitia, & merito, vt Spiritus Sãctus mitteretur, non solum in discipulos per dona & virtutes, sed in quoscunque alios, etiã ante & post aduentum eius in carne. Incarnationem quidẽ non præcessit aliquis homo & Deꝰ, qui eã mereretur: at missionem Spiritus sancti præcessit filius Dei, & homo, cuius iustitia & merito factum est, vt Spiritus sanctus mitteretur in omnes a mũdi principio, in quos quouis modo missus est, & posthac mitteretur. Volens ergo nunc Christus hoc significare dicit: *Ego rogabo Patrem*, ac si diceret: quamuis ego vt Deus vna cum Patre dabo, & mittam Paracletum alium, tamẽ, vt homo rogabo, quia meæ preces & mea iustitia tanta est apud Patrem, vt merear exaudiri, & obtineam aduentum, & missionem Spiritus sancti pro vobis omnibus.

2. Cor. 5. Pro Christo legatione fũgimur, tamquam Deo exhortante per nos. Cum igitur hæ duæ significationes sint toti Trinitati cõmunes, sit vt nomen Paracleti sit etiam cõmune toti Trinitati, vt docet Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 19. & Hiero. Epist. ad Hedibi. quæst. 9. quamuis de sola prieri significatione nempe consolandi meminerit: eadẽ tamen ratio est de posteriori. Quod autẽ commune est attribuitur tertiæ personæ, vt nomen Paracleti nomẽ sit Spiritus sancti vt docet Athana. lib. de cõmuni clientia Patris, & filij, & Spiritus sancti. Sic etiam nomen Spiritus tribuitur Spiritui sancto, quod quidem etiam est toti Trinitati cõmune. Hoc igitur in loco paracletus nomen est tertiæ personæ, quæ dicta sic est a cõsolando, & ab exhortãdo seu excitãdo, quia in aduersis & tristibus, qualia multa & ardua passuri erant Apostoli, & fideles Christi, consolatur, & lætificat, corda, excitatq. & incitat ac exhortatur ad tolerantiam cetera rumq. opera virtutum.

Præter has autẽ duas est alia huius vocabuli significatio. Significat enim idem quod C Latine dicimus patrocinari, & causã alterius defendere ac tueri, inde nomen est Paracleti, idest aduocati. Sic Christo conuenit, de quo dictum est. 1. Ioan. 2. Aduocatũ habemus apud Patrem Christum Iesum: vbi Græce Paracleti nomen legimus, in qua quidẽ significatione propriũ est nomẽ Christi Dei & hominis, non toti Trinitati cõmune: nõ enim proprie Deus aduocatus dicitur, cum causam nostra non defendat apud aliquem alium, vt solent aduocati facere, sed ipse est supremus iudex & Dominus. Christus vero vt homo, est vere aduocatus apud Patrem, causam nostram defendens, illiq. patrocinans. Est ergo Christus vt Deus Paracletus, id est, consolans, & exhortans simul cum Patre, & Spiritu sancto, & vt homo etiam hæc duo habet. Sed vltra ea singulare illi est, vt homini, quod sit Paracletus, id est, aduocatus noster, sicut & quod sit mediator. Hoc igitur in loco nomen Paracleti est attributum Spiritui sancto in duabus prioribus significationibus.

Paracletus est etiam nomen aliquando a quo causam suam defendere sperat.

Est quoque hoc in loco adnotandum, quod aduertit Athana. in orat. con. Arrii. quæ incipit: Ex Deo Deus est verbum. Dicit enim in veteri testamento Spiritum sanctum nunquam esse appellatum Paracletum, sed Spiritum Domini, Spiritũ principalem, Spiritum sanctum aliisq. nominibus, numquam tamen nomen Paracleti habuisse, niũ in nouo testamento. Causam

Cur in veteri lege Spiritus alius non dicitur paracletus.

ANNOTATIO XVII.

Paracletus vt consolatorem, & exhortatorem significat, nomen est Spiritus sancti.

IN eisdem verbis alterum etiam adnotãdum occurrit, circa nomen Paracleti. est enim nomen Græcum a verbo παρακαλέω quod tria significat. Primo quidem idem quod Latine consolari. Sic habetur. 2. Cor. 1. Qui consolatur nos in omni tribulatione nostra. Secundo idem quod hortari, seu exhortari, ad Tit. 2. Iuuenes exhortare, vt sobrij sint. Hæ duæ significationes communes sunt toti Trinitati. Deus enim consolatur nos, vt ex loco proxime citato. 2. Cor. 1. constat. horratur etiam nos, & excitat, ac incitat ad bene agẽdum. 2. Thessal. 2. Deus & Pater noster, qui dilexit nos, & dedit consolationem æternam & spem bonam in gratia, exhortetur, & cõfirmet corda vestra in omni opere, & sermone bono.

Universidad de Deusto
Biblioteca

huius Athanasius non expresit : existimo autem duas posse assignari, quarum prior est, quia vetus illa lex per Moysem a Deo data sine sanguine, sine persecutione, sine contradictione introducta & recepta est a Iudæis. Neque enim Moyses occisus est propter legis promulgationem, nec Iudæi propter acceptationem : at Christi fides & Euangelium multo aliter inductum est. quando quidem propter ipsum, primus omnium Christus est occisus : præter ipsum etiam Apostoli, Discipuli, & verbi B Prædicatores, & fideles, persecutiones, tribulationes, & mortes crudelissimas passi sunt : nec sine copiosissimo sanguine seminatum est verbum Euangelicum. Spiritus ergo in Euangelio promissus, & Apostolis datus, dictus est consolator, & Paracletus, vt significarentur tribulationes, & persecutiones hæ, propter quas aduenit Spiritus hic ad confirmanda, & lætificanda corda discipulorum & credentium. Vbi enim cõsolatio est tristia, & aduersa significãtur.

Ex lege nõ erat olim remissio peccatorum.

Posterior causa huius est. In statu legis (si lex ipsa in se consideretur, eo remoto, A quod ex fide venturi dabatur, quod non ad legem, sed ad Euangelicam gratiam anticipatam pertinebat) non erat remissio peccatorum, quia lex neminem potuit iustum efficere : non erat ianua cœli aperta, etiam ijs, qui ex fide præcedente iustificabantur: neque erat status filiorum, sed seruorum : non erat gratia etiam fidei extensa per orbem, sed paucis hominibus communicata : nec adhuc donorum, virtutum, & gratiarum Dei abundantia facta, quæ omnia Christus suo aduentu adauxit. Propterea Spiritus sanctus merito paracleti nomen in Euangelio obtinuit, quia iam facta est remissio peccatorum : iam in statum filiorũ credentes sunt promoti : iam cœli ianua aperta : iam per orbem lumen fidei effulsit : iam copia abundantissima donorum Dei facta. Huius futuræ consolationis meminit Isa. 40. Consolamini consolamini populi mei dicit Dominus, loquimini ad cor Hierusalẽ, & aduocate eã, cõpleta est malitia eius, dimissa est iniquitas illi', suscepit de manu Domini duplicia. Hæc de nomine Paracleti.

Vt maneat vobiscum in æternum.

COMMENTARIVS.

MAgna profecto est promissio, habere Spiritum sanctum secum in æternũ, vt nec post mortem, nec in vita vmquam separetur: quod & impletum est in Apostolis, qui a gratia illa, quam adueniente Spiritu sancto acceperunt, numquam exciderunt, nec in æternum excident. Hoc dicitur propter corporalem absentiam Christi, ac si diceret : non discedet ille a vobis vmquam, sicut ego discedo, nec vmquam de eius separatione dolebitis.

Spiritum veritatis.

QVi Paracletus dictus est, Spiritus veritatis appellatur, vt per id Christus discipulis significet, ab illo non solum consolationem eos accepturos, sed etiam perfectam veritatem docendos. Dicitur enim Spiritus veritatis ab effectu, quia Doctor est & Magister veritatis, eamq. hominum cordibus infundit. Est autem, quantum ad præsens attinet, triplex veritas. Prima res ipsa per vmbras

Veritas triplex.

& per figuras significata, sic Ecclesia canit : Vmbram fugat veritas. Altera promissionum complementum, sic Psal. 88. Neque nocebo in veritate mea. Tertia diuinorum cognitio ad salutem necessaria, sic Ioan. 19. Veni vt testimoniũ perhibeam veritati, quam expressit Dominus Ioan. 17. dicens. Hæc est vita æterna, vt cognoscant te Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Has tres veritates Euangeliũ continet, ideo frequenter nomine veritatis appellatur. Eph. 1. Cum suscepissetis verbum veritatis. Gal. 5. Quis vos impediuit obedire veritati? sunt huiusmodi sexcenta loca. Euangelium enim, quæ sub vmbris & figuris latebant, explicat: quæ promissa erant, exhibet: atque absolutam cognitionem diuinorum ad salutẽ necessariam præstat. Merito ergo Spiritus sanctus Magister, & Do-

& Doctor Euangelij, Spiritus veritatis appellatur, qui ad hãc veritatem promittitur exhibendam. Hinc est, quod Paulus. 1. Timo. 2. se Doctorem in fide & veritate nominat. Non enim fidei cuiuscumque, sed Euangelicæ Doctor erat, quæ vmbras illustrat, & promissiones implet. Et 2. Thessalo. 2. de vocatis ad Euangelium dicit: quod elegerit vos Deus primitias in salutem in fide & veritate.

ANNOTATIO XVIII.

Cur Spiritus veritatis dicatur, hic rationes adducuntur.

VArie Doctores exponunt, cur veritatis Spiritus sit dictus : qui si diligenter legantur, non eadem sentiunt etiam ij, qui eadem scribere videntur. Nam multi affirmãt Spiritum veritatis dictum, quia est Spiritus filij : ac non omnes eandem causam tradunt. Primo loco Cyril. lib. 9. cap. 44. & lib. 10. cap. 35. Spiritum veritatis dici asserit, quia est Spiritus filij, nempe procedens per filium, & in ipso manens: nam filius Veritas dicitur : *Ego sum via, veritas, & vita*. Secundo loco Iustin. in expositione fidei, Spiritum veritatis exponit dictum, quia est Spiritus filij, tamen B dici spiritũ filij interpretatur, propter cõnexionem in essentia, quia est vna vtriusque substantia, & essentia. Tertio loco Basil. lib. 2. con. Euno. in fine exponit Spiritum veritatis, id est, Filij, idem sentiens cum Cyrillo, propter processionem, tamẽ lib. de Spiritu sancto cap. 18. aliter declarat: nempe, quia Christum manifestauit, A iuxta illud : Ille me clarificabit. Quarto loco Chrys. ho. 74. Spiritum veritatis dictum exponit, ad distinguendum nouum testamentum a veteri, & Euangelium a lege. Nam in veteri figuræ erant, in Euangelio veritas ipsa: ideo eo promittitur Spiritus veritatis. Ante Chrysost. hoc idem dixit Orige. lib. 2. con. Celsum. a doctrina igitur tradenda, dicitur Spiritus veritatis. Quinto loco idem Chrys. ho. hom. 76. in Ioan. Spiritum veritatis dictum exponit, quia dignus est fide: nimirum quia vera docet. Sexto loco Euthymius exponit B dictum Spiritum veritatis, id est verum, & præcipuum, vt distinguatur ab alijs, qui idem nomen commune habent: cum & Angelus, & anima, & ventus, & pleraq. alia Spiritus dicantur. Mihi ea, quæ in commentario dixi, accommodatiora videntur, cui expositioni multum accedit ea, quæ quarto loco recensita est.

Quem mundus non potest accipere: quia non videt, eum, nec scit eum.

COMMENTARIVS.

NE commune hoc bonum, ideoque minoris æstimarent, addit, non omnibus communis erit Spiritus hic : mundus enim non potest accipere eum. Mundum vocat malos, & vitijs deditos, ac incredulos. Hi dum tales sunt, Spiritum hunc non accipiunt. Cuius & rationem adiungit : *quia non videt eum, &* quia non scit, seu non cognoscit eum : si videret, aut sciret, modo aliquo acciperet: at non videt, nec scit, idcirco nullo modo capere potest. Non videt mundus Spiritum, quia non assumpsit carnem, in qua videretur sicut filius, qui carne sumpta visibilis factus est: non ergo mundus videt. Quod etiam bonis est commune, quia nec ipsi sic vident propterea additur secundum, nec scit seu cognoscit, nempe mente, & affectu, quibus quod non videtur, accipitur & capitur : hoc enim bonis, & iustis proprium est. Cum ergo mundus, nec videat, nec sciat Spiritum, eum capere non potest. Alia Christi ratio est: visus enim est a mundo in carne, ideo mundus modo aliquo accepit eum: at non sciuit, quia nec credidit, nec affectu recepit: accepit corpore, sed non mente : Spiritum sanctum autem, nec corpore, nec mente. Recte autem Dominus dixit, mundum non posse videre eum, ne carne sumpta putaretur Spiritus sanctus venturus.

Aliud est non videre, aliud non scire spiritum Dei.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XIX.

Quid sit non videre & non scire Paracletum.

CHryso. hom. 74. verbum, *non videt eum*, ad corporalem refert visionem: nec sciuit, seu agnouit, ad spiritualem, & mentis cognitionem: sicut nos in commentario exposuimus. Cyrillus autē lib. 9. cap. 44. & Basilius lib. de Spiritu sancto. cap. 22. ad internam visionem totum refert, vt sit sensus, *non videt, nec scit*, quia non habet purum & mundum cor: mundi enim corde accipiūt Spiritum sanctum. Conueniunt omnes mundum appellari homines mundanos, vitijs deditos, & incredulos. Euthymius vtrumque refert, & probat expositionem: at mihi magis placet prior. nam distinguit visionem, a cognitione, & de discipulis loquens verbis sequentibus, non repetit visionem, sed solam cognitionem, indicans nec eos etiam sic visuros Spiritum sanctum: idcirco aptior est expositio, vt non videre commune eriam faciamus omnibus: nemo enim videt Spiritum, sicut visus est Christus: at noscunt boni. Nec cognitio hæc simplicem notitiam dicit: nam mali credentes per fidem cognoscunt: sed dicit notitiam cum affectu, qualis est viua fides: per talem enim capitur, seu accipitur Spiritus.

Vos autem cognoscetis eum, quia apud vos manebit & in vobis erit.

COMMENTARIVS.

MVndo negatur visio, & cognitio: discipulis vero non visio, sed cognitio promittitur, qualis exposita est. *Vos*, inquit, *cognoscetis eum*, non quidem videbitis, sicut me, quia non veniet factus visibilis, tamen agnoscetis eum mente, & affectu: quia apud vos manebit: quia vobiscum interius conuersabitur perseueranter, docendo, instruendo, consolando, curam vestri gerendo. Nec solum apud vos manebit, sed erit in vobis, quia dona pretiosa sua vobis infundet. Duo hæc sunt, manere apud aliquem, & esse in eo. Christus quantum ad præsentiam corporalem manebat apud discipulos, tamen nō erat in eis. Spiritus sanctus inuisibiliter, vtrumque habet, & manet apud iustos quadam spirituali conuersatione, & protectione: est etiam in ipsis per gratiam, & dona sua, quorum ratione iusti vnionem quandam habent cum Spiritu sancto. In Græco habetur in præsenti: *Vos cognoscitis, quia apud vos manet, & in vobis erit.* Euthy. ita legit, exponitq. locutionem esse in præsenti, quia citissime venturus est Spiritus sanctus: idcirco præsens pro futuro ponitur, sicut etiam dictum est, *Mundus non videt*, id est, non videbit, nec noscet. potest etiam dici, iam aliquo modo nosse, & manere ratione fidei, & gratiæ, in qua erant tunc discipuli: at postea multo perfectius nouerunt, & in eis mansit.

Diuersa sunt Paracletum manere, apud Apostolos, & in ipsis esse.

Non relinquam vos orphanos.

NE audientes discipuli alium Paracletum a Patre eis esse dandum, arbitrarentur se sine Christo mansuros, sicut pupillos sine patre, Spiritumq. sanctum tamquam tutorem eis futurum: remouet hanc suspicionem, seu opinionē dicens: *Non vos relinquam orphanos.* ac si dicat, Paracletus alius dabitur vobis, non tamquam tutor loco patris defuncti pupillis datus: nam & ego curam vestri agam, paternum officium non desero. Hoc verbo, suam resurrectionem celerem promittit, & tacite insinuat: ideo dicit, *Non relinquam vos orphanos* nō autem dicit, orphani non eritis: nam re vera futuri erant orphani Christo mortuo: quo enim tempore mortuus fuit, homo non erat, quamuis anima, & corpus diuinitati essent semper vnita. Idcirco ipsi illo mortis tempore, vt pupilli, & orphani fuerunt: tamen cito, & celeriter surrexit, propterea dicit: *Non relinquam vos orphanos.* id est, non permittam vos diu in statu orphanorū manere: me enim patrem

Resul resurrecturum se promittit.

patrem vestrum post paululum temporis viuentem recipietis, & me vna cum Paracleto alio habebitis. Hic est sensus. Notant Chry. hom. 74. & Aug. tract. 74. his verbis Christum paternum significare affectum erga suos, quos paulo ante filiolos appellauerat.

Veniam ad vos.

NOn est hæc sententia proximæ membrum, quasi rationem, & causam contineat: nempe, Non relinquā vos orphanos, quia veniam ad vos. Si enim causa esset Ioannes diligentissimus, & obseruantissimus in his interserendis particulis, non prætermisisset dictionem causam indicantem: nempe, Veniam enim, aut, quia veniam. Præterea non esset adæquata causa: aduentus enim parentis, aut recessus non facit orphanos, aut pupillos filios, sed mors, aut vita: etiamsi enim parens non veniat, si tamen viuat, orphanus non censetur filius. Hæc dixerim, quia multi hanc sententiam proximæ tamquam eius causam connectunt: at noua est sententia, & separata, quæ proximam auget. Non solum, inquit, non vos relinquā orphanos cito resurgens, celeriterq. ad vitam mihi tollendam rediens: sed etiam veniam ad vos, visitabo vos, vobiscum ero realiter, & visibiliter: quod impletum est, quando resurgens suis apparuit cum ipsisq. est collocutus, & eos consolatus erudiuit.

Sententia hæc alia est a præcedēti.

ANNOTATIO XX.

De quo aduētu loquatur Christ⁹.

HVnc aduentum varie Doctores explicant. Cyril. lib. 9. cap. 45. asserit esse spiritualem, & eum quando vna cum Spiritu sancto descēdit in Apostolos, loquiturq. nunc Dominus ratione suæ diuinitatis, &, vt Paracletum hunc ostendat esse secum eiusdem substantiæ: idcirco dicit, se quoque tunc venturum, quando ille venerit. Sed non mihi videtur facile, expositionem hanc textui accommodare: nam præter aduentum Paracleti, quem alium dicit esse a se, aduentum suum promittit, vt sicut est alius Paracletus, sit etiam alius aduentus. Præterea, quando dicit, *Non relinquam vos orphanos*, de suo corporali, & visibili recessu loquebatur. Aduentus igitur hic ad eandem visibilem præsentiam referendus est: hanc enim discipuli desiderabant, & de absentia eadem contristabantur. præterea in die Pentecostes, quamuis omnia, quæ facta sunt, opera fuerunt totius Trinitatis, tamen aduentus Spiritui sancto tribuitur, non Patri, nec filio. Aliter ergo Chrysost. hom. 74. aduentum hunc interpretatur, nempe inuisibilem, & spiritualem, quo Christus ascendens in cælum, suos continuo visitat, & dona spiritualia communicat: sic enim ad discipulos venit, non solum in die Pentecostes, sed toto vitæ illorum tempore. Hæc expositio eadem fere difficultates patitur. Tertio loco Euthym. de aduentu visibili post resurrectionem ad discipulos exponit, idemq. Aug. tract. 75. sentire visus est, & cōtextui huic ea expositio valde accommodatur: & eam idcirco secutus sum in commentario. Quod enim aliqui nostro sæculo docent, vtrumque aduentum miscentes, magis videntur conuenire velle cum Doctoribus, quam quæ ad contextum faciunt, exponere.

Adhuc modicum, & mundus me iam non videt, vos autem videbitis.

COMMENTARIVS.

NE post resurrectionem venturus videretur, sicut primo venerat, nempe in hoc sæculo victurus, & conuersaturus, omnibus bonis, & malis, credentibus, & incredulis manifestus, subiungit: *Adhuc modicum, & mundus me iam non videt*, id est, post modicum temporis fiet, vt mundus me amplius nō videat: per mortem enim meam iam iam futuram, ab oculis hominum me subtraham, &

amplius

Universidad de Deusto
Biblioteca

amplius non me videbunt, quia resurgens, non conuersabor in hoc sæculo, vt ante: at vos videbitis, nam me ipsum vobis manifestabo, non autem illis. Aduentus igitur hic meus promissus non erit, sicut prior. Obijciet aliquis: mali etiam videbunt in die iudicij Christum, qua igitur ratione dictum est, post modicum, mundus me iam amplius non videbit? Respondeo, quòd loquitur de hominibus in hoc sæculo adhuc degentibus, quiamplius non viderunt Christum, vt ante solebant: at in die iudicij erit status mundi mutatus post omnium resurrectionem: sermo autem iste est, de his, qui degunt in sæculo.

ANNOTATIO XXI.

Modicum, quid oppositi.

CYril. lib. 9. cap. 46. hanc sententiam separat a superiori, & de visione quidem sensibili exponit, sed quæ post diem vltimum, & generalem resurrectionē fiet: modicumq. hoc interpretatur, totum tēpus huius sæculi, quod æternitatis collatione vere modicum est. Erit igitur sensus, post modicum huius sæculi tempus, mundus, & mali homines amplius me nō videbunt, at vos videbitis in æternum mecum mansuri. Magnā quidem hæc consolationis causa est: tamen nunc præsenti discipulorum mœstitiæ de eius discessu adhibebat medicamenta proxima: nec ad illum vltimum diem visionem reijciebat, quam etiam multo ante exhibiturus erat. Quamuis autem modicum sit tempus totū æternitati collatum, tamen illorum dolori, & tristitiæ comparatum, maxima erat dilatio, nec modica dicenda. Chrys. hom. 74. modicum hoc refert ad illud tempus, quod a morte ad eius resurrectionem interceſsit: post quod modicum visuri erant discipuli Christum, & in hoc sæculo per mentis illuminationem, & in altero sæculo per claram visionem: visio igitur ista, & eam, quæ in hoc sæculo, & eam quæ in futuro fit, complectitur: post Christi resurrectionem illa, post hoc sæculū hæc facta est. Accommodatior hęc videtur expositio, quam prior: tamen cum hæc sententia proximæ coniungatur, vt in commentario expositū est, facilior est expositio, si de visione sensibili facta discipulis post resurrectionem interpretemur. Quam interpretationē sequuntur Aug. trac. 75. & Euthy.

Quia ego viuo, & vos viuetis.

COMMENTARIVS.

Nec mea nec vestra vnius impediet quo minus me videatis.

PRoximæ sententiæ membrum hoc est, causamq continet promissionis factæ: vos videbitis me post modicum: videri enim non posset, si ipse in morte mansisset, aut si ipso resurgente discipuli mortui essent, vtrumque hoc remouet. Videbitis, inquit, me, *quia ego viuo, & vos viuetis*, mors non impediet visionem hanc: non mea, quia viuo ego, id est, cito surgam, & ad vitam me reuocabo: viuetis vos etiam quia non moriemini, nec interficiemini nunc, sicut ego: nec Iudæorum furor impediet, quominus per vniuersum mundum Euangelium annuncietis. *Viuo ego & vos viuetis*, consulto non dicit viuam, sed viuo ut celerem resurrectionem suam significaret, ut annotat August. tract. 75. quamuis Euthymius legat de futuro. *Viuam*, & re uera in scriptura aliquando præsens pro futuro usurpatur: & paulo ante dictum est: Mundus me non uidet, id est, non uidebit.

ANNOTATIO XXII.

Ne qua vita Christus loquatur.

CYril. lib. 9. c. 46. hāc sententiā separat a superiori, & de vita futura post generalē resurrectionē interpretatur, vt hic sē sus: quia ego viuo, vos viuetis: mea enim vita erit vobis causa, vt ad me exeplar reformati viuatis. Cōsentit huic expositioni Aug.

Aug. trac. 75. Chry. ho. 74. ad vitā vtramque refert, & ad futuram, quæ erit post generalem resurrectionem, & ad eam, quæ in hoc sæculo est per gratiam: separatq. etiam sententiam hic, quia ego viuo, erit causa, vt vos viuatis. Non nego has expositiones, & præcedentes huius contextus esse probabiles. Tamen multo accommodatiores mihi vitæ sunt in commentario allatæ: hæc ergo sententia refertur ad præcedentem tamquam eius causa, nēpe videbitis me, quia mors neutra impediet: non mea, quia ego viuo cito surrecturus post mortem: non vestra, quia vos adhuc viuetis conseruati, & protecti. Sic fiet vt me videaris, quando ad vos veniam. Et hanc expositionem sequitur Euthymius.

In illo die vos cognoscetis, quia ego sum in Patre meo, & vos in me, & ego in vobis.

COMMENTARIVS.

Tria illis promittit quæ cognitu dicit.

DIes hic, non vnus, aut alter est, sed tempus a Domini resurrectione in futurum etiam post aduentum Spiritus sancti. Tunc, inquit, temporis, postquam venero ad vos, cognoscetis perfecte, quæ modo non bene calletis: cognoscetis autem tria hæc, nempe me esse in Patre meo: id est, me esse Dei filium verum Deum, & vnius, ac eiusdem cum Patre substantiæ. Rursus cognoscetis in me vos esse, id est, percipietis diuinæ meæ incarnationis mysterium, per quod factum est, vt natura humana dicatur vnita meæ diuinitati, & assumpta ad filij Dei personam: ratione cuius vos omnes dici quadam ratione potestis esse in me. Percipietis etiam fructum huius incarnationis meæ mirabilem, nempe Spiritus sancti gratiam, per quam transformemini in statum filiorum Dei, ex statu filiorum peccati, & dæmonis erepti, cuius ratione ego sum in vobis. Hæc tria mysteria nempe Trinitatis, incarnationis, redemptionis, quæ summa est totius doctrinæ diuinæ, cognoscetis fide perfectissima, & plenissima illuminatione, vt totum mundum illuminare, & docere, & regere possitis. Aliter igitur est Filius in Patre, aliter nos in ipso, aliter ipse in nobis: ille in Patre per vnitatem eiusdem est substantiæ: nos in illo, ratione naturæ sumptæ, quam nobiscum communicat: ille in nobis, ratione spiritus, & gratiæ, qui est effectus redemptionis.

Aliter Christus est in Patre quam nos in ipso & ipse in nobis.

ANNOTATIO XXIII.

Cyrilli interpretationem sequitur auctor sed in explicando die illo conuenit cū Chryso.

CYril. lib. 9. cap. 47. difficilem hunc Iesum iudicat, gratiamq. diuinam ad exponendum postulat, multaq. verba in expositione consumit: quæ omnia ad breuitatem redegimus in commentario, secutiq. sumus eius interpretationem, nempe qua ratione filius in patre, & nos in Christo, & Christus in nobis esse dicatur. Eius enim expositio docta, & vera est. In hoc vno tantum ab eo differimus: quia ille ad tempus, & statum gloriæ refert, vbi hæc est perfecta cognitio, sicut & August. tracta. 75. tamen nos ad hoc sæculū referendum existimamus cum Chrysost. homil. 74. & Euthymio: de his enim, quæ post suam resurrectionē futura erant, Dominus loquitur in hoc contexru. Est autē cognitio hæc fides, & illuminatio perfectissima discipulorum, & Ecclesiæ Euāgelicæ in ipsis significatæ. In hoc consentio cum Chrysostomo: at non in eius explicatione. In Patre, inquit, secundum substantiam: in ipsis secundum concordiā & auxiliū est: nimirū sumus in Christo, vt custoditi in custodiente, ipse in nobis, vt custodiens, in custoditis. Verum hoc est, tamen maiora mysteria sunt, quæ his promittuntur verbis, quæ explicat Cyril. & in commentario exposita sunt. Vnum annotant Chrysostomus, & Cyril. & hoc verum, & Catholicum est, filium esse in Patre per vnitatem substantiæ, non autem per so-

lum dilectionis habitum, sicut dilectum in diligente, vt fingebant Arriani, diuinitatem veram filij negantes. Aliter igitur in Patre est filius, aliter nos in ipso, aliter ipse in nobis. Quamuis si subtilitatem Cyrilli, quæ vera & solida est, sequamur: nos in Christo sumus per quandam A vnitatem substantiæ: nam ratione naturæ humanæ illi copulatæ nos omnes dicimur in eo, nempe in illius persona esse. Tota enim natura humana per illam indiuiduam assumptam in illo esse dicitur: hoc tamen multo aliter est, quam ipse sit in Patre suo.

Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui diligit me.

COMMENTARIVS.

Alijs etiam Christū diligentibus, eius visio promittitur

NE Apostoli existimarent, se solos visuros Christum, quia dictum est, vos videbitis me: idcirco hanc visionem fore alijs etiam communem docet, dicens. Si quis est alius, vt vere est, *qui habet mandata mea*, id est, tenet memoria, quæ a me audiuit: *& seruat ea*, credendo, & obediendo: *ille est qui me diligit*, & huic etiam ego meipsum manifestabo, vt videat me, sicut & vos. Quod factum est cum multis alijs discipulis, præter vndecim, & cum mulieribus, quibus seipsum præbuit manifestum: hæc est tota sententia, quæ partim propositis, partim sequentibus verbis continetur. His autem, vt recte annotat Chryso. hom. 74. Christus insinuat, non quia illi tristes de eius discessu erant, se ab eis diligi: sed quia mandata eius seruabant: nec in tristitia illa, quæ magna ex parte timiditatis erat, sed in mandatorum obseruātia dilectionem erga Christum spectandam esse, & propter hanc maxime eum esse visuros.

Et Pater meus diliget eum.

STatum Euangelicum dilectionis describit. Hunc, qui me diligit, Pater diliget. Quid est: *Pater diliget eum*? id est, iam non dilectione seruorum, sed filiorum diliget: prius enim diligebat quasi seruos, at post meam resurrectionem, & statum Euangelij aduenientem, diliget vt filios. Hoc est dicere: *Pater diliget eum*, iuxta illud. 1. Ioan. 3. Videte, qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus. Non quod absolute præcedat dilectionem mandatorum obseruantia: nemo enim seruare eaposset, nisi a Deo dilectus, sed significare tantum intendit eos, qui mandata seruant, & fidem Christi habent, iam non vt seruos, sed vt filios diligi, & relicto statu seruorum transire in statum filiorum. Loquebatur enim de his, qui in statu prius Iudæorum, & legis erant.

Et ego diligam eum.

NOn solum Pater diliget, sed ego etiam, non vt Deus tantum. Sic enim vna, & eadem dilectione cum Patre diligit: sed vt homo etiam. Sua enim charitate, quam vt homo habet, suos dilexit, & dillgit credentes, & sua mandata seruantes: non solum continuando amorem, sed nouis semper cumulando beneficijs, quibus multisariam, & continuo suos afficit Christus.

Et

Et manifestabo ei meipsum.

COncludit sententiam: qui habet mandata mea, & seruat, ille me diligit, & ei me manifestabo. Quasi dicat: dixi vobis, vos videbitis me: scitote, non vos tantum visuri estis me, cum & alij non desint, qui mea mandata audierunt, & ea seruant, hos Pater diligit, & ego simul, quibus me post meam resurrectionem, sicut vobis, manifestabo. Illi etiam me, sicut vos videbunt. Quod factum est, quando Christus post suam resurrectionem multis præter discipulos apparuit. Et hunc existimo esse sensum, & cum superioribus sententijs continuationem.

ANNOTATIO XXIII.

De qua manifestatione, & quo tēpore facienda, Christ' loquatur.

AVgu. tract. 75. Verba hæc generaliter A intelligit dicta propter omnes, qui Christi seruant mādata, quibus se in æterna beatitudine manifestabit. De hac enim manifestatione, quæ fiet in gloria, verbum hoc interpretatur, & est expositio probabilis, quia doctrina vera est. Tamen mihi in hoc toto contextu, de tempore post resurrectionem & de hoc sæculo loqui videtur, & consentit Cyril. lib. 10. cap. 1. Qui tamen manifestationem aliter explicat, B nempe eam esse, quæ fit per doctrinam fidei, non qualemcumque, sed perfectam, & plenam, qualis viris perfectis inest: vt distinguat duas cognitiones fidei, aliam rudem, quæ simplicibus fit: aliam perfectam, quæ fit viris, qui in sanctitate profecti sunt, quibus Christus se multo magis manifestat. Quod intelligere oportet non de cognitione speculatiua, quæ etiam in peccatore potest esse maior, quàm in viro perfecto: sed practica, & quasi experimentali, qua Christum hi nouerunt, qui viam spiritus experti sunt. Certa enim res est de simplici fide non esse intelligendæ hæc verba: nam supponit iam se diligi, & mandata sua seruari ab ijs, quibus se manifestabit. Est ergo is iam de numero credentium, de quo dicit: *Manifestabo ei meipsum*. Propterea Augu. ad manifestationem gloriæ, Cyril. ad manifestationem perfectiorem, & plenioremrefert. Et huic expositioni Cyrilli, consonat præcedens sententia. *In illa die cognoscetis me esse in Patre.* Hanc ergo cognitionem significat nunc dum dicit, *manifestabo ei meipsum*. Et est etiam probabilis expositio: at quia non dicitur: Manifestabo ei me esse in Patre, & eos in me, vt ante dixerat, sed, *manifestabo ei meipsum*, videtur referendum verbum ad eam manifestationem, de qua dictum est, videbitis me, quam promittit, & declarat communem etiam futuram aliis præter vndecim, qui seruabant mandata eius, & qui a Patre nouo Spiritu dilectionis etiam vt Apostoli diligendi erant. Quæ expositio mihi probabilior vita est.

Dicit ei Iudas, non ille Iscariotes: Domine, quid factum est, quia manifestaturus es nobis teipsum, & non mundo?

COMMENTARIVS.

VNus ex discipulis nomine Iudas, nō ille, qui Christum tradidit dictus Iscariotes, hic enim Iudas Thaddæus frater Iacobi est, audiens verbum hoc, mundus me non videt, vos videbitis, & de se suisq. condiscipulis intelligens illa etiam vltima, manifestabo me ipsi, interrogat Christum, dicens: *Quid factum est*, id est, quid causæ est, quod te nobis, & non mundo manifestabis: aut quod nos te videbimus, non autem mundus? Non intelligebat mortis, & resurrectionis mysterium, nec nouerat Christum surgentem amplius in hoc

Universidad de Deusto
Biblioteca

mundo non conuersaturum: sed manifestandum singulari priuilegio, & ipsis, & quibusdam alijs: idcirco ignorans, & nondum callens sensum verborum perfectum, interrogat causam huius distinctionis.

ANNOTATIO XXIV.

Duæ expositiones superiorum verborum.

CHryso. hom. 74. & Euthy. asserunt, discipulum hunc existimasse, hanc manifestationem futuram in somnijs, sicut mortui apparere solent viuis, ideo turbatus, & graniter id ferens dicit: Quæ causa est, cur diligentibus, & mandata seruantibus te manifestabis in somnijs, vt mortui solent, & non mundo? id est, consueto more, vt solent homines alijs se manifestare. Certe expositio hæc dura videtur. Cyril. lib. 10 cap. 2. aliter exponit, & longe diuersum sensum adfert, ex charitate enim interrogasse affirmat: cum enim audisset hanc cognitionem spiritualem perfectam, promissam esse sanctis, nō autem ceteris, quærit, cum venerit pro salute omniū, cur nō sit etiam se multis aliis manifestaturus. Non enim distinguebat hāc perfectam cognitionem a rudi cognitione simplicis fidei, quę cōmunis est multis, & quæ ad salutem sufficit. At nescio, an Iudas eatenus tam perfectam habuerit de redemptione futura per Christum cognitionem, quantā Cyrillus asserit habuisse.

Mihi facilior, & accommodatior expositio videtur, si eum dicamus ex ignorātia interrogasse. Erat enim nescius Christum post resurrectionem suam in hoc mundo amplius non conuersaturum: sed videndū tantum ab aliquibus, qui illum diligebāt: idq. ex priuilegio singulari. Existimabat autem mundum totum omnino Christi cognitione priuandum, nullumq. fructū consecuturum ab eo, sicut nec a ceteris mortuis. Non enim aliud cogitabat, quā illam singularem visionem sibiipsis promissam, idcirco respondet Dominus, quæ sequuntur.

Auctoris sententia.

Respondit Iesus, & dixit ei: Si quis diligit me, sermonem meum seruabit, & Pater meus diliget eum, & ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus.

COMMENTARIVS.

OPinionem B. Iudæ falsam remouet, docens non sic futurum, vt mundus omni ex parte priuetur Christi cognitione, & mortis eius fructu. Quamuis enim discipulis, se manifestaturus esset visibiliter, & alijs paucis quibusdam, nō autem mundo: tamen alter aduentus supererat inuisibilis, & spiritualis per gratiam, & dona Spiritus sancti: quo venturus erat vna cum Patre in eos omnes qui eum dilexerint, & eius seruauerint sermonem: vt etiam ipsi cognoscant, & participent fructum suæ redemptionis, & in consortium filiorū Dei admittantur. Hic est sensus huius sententiæ: nempe, si quis Christum prædicatum receperit, & sermonem ac doctrinam eius amplexus mente, & affectu fuerit, eum Pater diliget, id est, adoptabitur in numerum filiorum. Dedit enim eis potestatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius: & tam Pater, quam Filius, & Spiritus sanctus venient etiam ad eum per gratiam inhærentem, ratione cuius Deus dicitur esse in homine, & inhabitare in eo. Quando igitur hæc gratia datur, Deus ad hominem venire dicitur. Venire enim Deum ad aliquē, est in eo operari, & aliquem effectum facere, non quod in se moueatur, qui omnia replet, & immobilis, ac immutabilis est. Dicitur etiam manere, & inhabitare propter continuam operationem in iusto, & habente gratiam Dei: ipse enim Deus est, qui eum conseruat, promouet, & tuetur, & vna cum arbitrio ipsum iuuans cooperatur.

Excidio Hierusalem futurum communis.

Pater venit ad homines quid sit.

ANNO-

ANNOTATIO XXV.

Duæ expositiones superiorum verborum traduntur.

CHryso. hom. 74. in superioris sententiæ expositione perseuerans, præsentē sic connectit, & interpretatur, nempe, cum beatus Iudas intellexisset apparaturum Christum in somnijs sicut apparent mortui, & nō more cōsueto, ita enim interpretatus est. mundo apparere: id est, modo consueto manifestari. Dominus docet, non sic se manifestatum iri, sed spiritualiter, sicut & Pater solet manifestari. Est igitur sensus: ei, qui diligit, & sermonem meum seruat, non vt mortuus in somnijs apparebo, sed vna cum Patre veniam ad eum, & manebo apud eum. Ita etiam Euthymius exponit, sed sicut prior dura videbatur expositio, & violenta, ita etiam hæc posterior, & eius connexio. Cyril. lib. 10. cap. 3. aliter cōnectit, & exponit: dicit enim quia sanctus Iudas non intellexit verba superiora. *Qui habet mādata mea, & seruat ea, ille est qui me diligit*, & *Pater diliget eum, & manifestabo me ipsum ei*: quibus verbis nō negat, immo affirmat mundo, id est, multis hominibus, & Gentibus fidei cognitionem esse etiam communicandam. Propterea repetit idē, vt hæc sententia non sit alia sed repetitio eiusdem, quia prior non fuerat intellecta. Vera interpretatio.

Ac difficile est sustinere, hanc esse repetitionem eiusdē sententiæ, cum longe aliud illa contineat: *Manifestabo ei me ipsum*, quām hæc: *Ad eum veniemus, & mansionem apud eum faciemus*. Illud enim ad cognitionem solam refertur, hoc autem plura complectitur vltra cognitionē. Adde, manifestatio apertam, & claram notitiam significat: aduentus autem huic fieri potest, & sit sine clara notitia. Est igitur sententia hæc separata, & ad diuersas relata personas: illa enim ad eos dirigebatur, quibus præter Apostolos Dominus visibiliter apparuit post suam resurrectionem, quos adoptauit Pater ad Euangeliū filij: at hæc ad omnes eos refertur, qui post ascensionē in ipsum credidерunt, quibus non apparuit, sicut eum prioribus est factum: tamen inuisibiliter venit ad eos cum tota Trinitate per dona gratiæ infusa eis, in ipsisq. habitat. In quo errabat sanctus Iudas existimans, non ad alios venturum Christum, nisi ad eos, quibus visio promittebatur illa, a qua fere totus mundus exclusus in hoc sæculo est. Hic mihi legitimus sensus, & cōnexio videtur.

Qui non diligit me, sermones meos non seruat. Et sermonem, quem audistis, non est meus, sed eius, qui misit me, Patris.

COMMENTARIVS.

SEntentiam superiorem confirmat a contrario: dixerat enim: *Qui diligit me, sermonem meum seruabit*, contra vero *qui non diligit me sermones meos non seruat*. ne quis autem existimaret sine obseruantia sermonum eius, dilectionem esse posse, saltem patris, adiunxit, *Et sermonem, quem audistis non est meus sed eius qui misit me, Patris*. Ac si diceret, qui sermones meos non seruat, non solum non diligit me, sed nec etiam diligit Patrem: quia sermones mei, non mei, id est non mei tantum, sed Patris etiam sunt. Sicut ergo non me diligit, ita neque patrem: fiet ergo, vt nec pater diligat eum, nec ego, nec ad eum venturi simus. Solet Dominus hoc genere locutionum vti aliquando. Ioan. 3. Qui credit in me, non iudicatur, qui non credit, iam iudicatus est. Qui ergo diligit me, seruat sermonem: qui non diligit, non seruat sermonem: cumq. sermo sit etiam Patris, nec diligit Patrem, nec diligetur a Patre, nec Pater, & filius ad eum venient. Hæc verba adiunxit Dominus, vt in vitium, & culpam hominum reijceret, si ad eum non venerint, & fructum eius redemptionis non participauerint: ipse enim pro totius mundi salute venit. Verba autem hæc: *Sermo iste, quem audistis, non est meus, sed Patris*, eundem habent sensum cū illo Ioan. 7. Mea doctrina, non est mea, sed eius, qui misit me: id est, non est mea

Nec obediētia nec dilectio Patris exhibetur, si non filio exhibeatur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

mea solum nec a me, sed Patris etiam, & ab ipso, a quo accepi naturam, & substantiam.

Hæc locutus sum vobis, apud vos manens. Paracletus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixero vobis.

NE discipuli ꝟerba hæc omnia Christi non percipientes, nec sensum perfecte assequentes turbarentur: Dominus eorum omnium intelligentiã perfectam promittit, per Spiritum Sanctum paracletum a Patre dandum in nomine eius, qui omnia ea docturus erat, quæ obliuioni tradiderant, suggesturus, ac in memoriam reducturus. Dicit ergo: *Hæc locutus sum vobis apud vos manens.* id est, hæc dixi, dum hoc breui tempore apud ꝟos maneo: propero enim ad patrem. At quia scio ꝟos non omnia assecutos esse, non ea de causa turbemini: quia Spiritus Sanctus ꝟenturus docebit ꝟos omnia mysteria aduentus mei, & omnium intelligentiam ministrabit, & quæcumque dixi ꝟobis, suggeret, & in memoriam reducet. Hoc enim significat ꝟverbum: *Suggeret*, ꝟvt Cyril. lib. 10. cap. 6. & Euthym. & Aug. tract. 77. exponunt. Declarat autem nunc, quis sit paracletus alius, quod ante non fecerat, nempe esse Spiritum sanctum. Attende dici patrem mittere in nomine Christi Spiritum sanctum, quia ad exequenda, quæ per Christum facta sunt, mittit. Christus enim redemptionem perfecit hominum, at Spiritus Sanctus ꝟenit ꝟt sanctificaret, & doceret, & denique ad complementum perduceret. Mittere enim aliquem in nomine alterius, est mittere ad agendũ & tractãdũ negotiũ illius. Io. 5. Ego ueni in nomine Patris mei: id est ad tractandũ opus & rem patris. Si quis ꝟenerit in nomine suo: id est ad negotia propria, non Dei tractanda. Ita nũc mittitur Spiritus sanctus in nomine Christi. Attende rursus, Paracletum Spiritum sanctum nominari: quia eos consolabitur, & cõfortabit: Sanctũ ꝟero dici, quia perfectionem sanctitatis operabitur, & ꝟltra hæc docebit, & illustrabit omnia. Hæc etiam in fidelibus efficit idem Spiritus sanctus. Obserua etiam, aliquando Patrem, aliquando Filium dici mittere Spiritum sanctum, quia ab utroque procedit: de qua re inferius copiosior fiet sermo. Illud: *dixero*, Græce est dixi. Aduerte postremo, multa dixisse Christum, quæ a discipulis intellecta non fuerant, quando dicta sunt: at Spiritu sancto illustrante postea intellexerunt. Quod magno consilio factum est: vt hoc facto significaret, exteriorem cuiuscumque prædicationem ꝟverbi diuini, non sufficere ad intellectum, & mentem auditorum conuertendam, & trahendam ad assensum, & intelligentiam: nisi interius Spiritu sancto cooperante: quem poterat Christus tunc dare, sed noluit: ꝟt id intelligerent discipuli, ꝟverboq. & prædicationi suæ futuræ non tribuerent hominum conuersionem, & fidem: sed Spiritui inuisibiliter docenti.

Mittere aliquẽ in nomine alterius quid sit.

ANNOTATIO XXVI.

Singula superiorũ verborũ expenduntur.

ALiqua sunt annotanda breuiter. Primum est, illud verbum: *docebit vos omnia*, referendum esse ad ea, quæ ad mysteria aduentus Christi, & doctrinam eius pertinent, & quæ ad Ecclesiæ institutionem, & erectionem, necessaria erant: quorum nihil ignorarunt Apostoli post aduentum Spiritus sancti. quo verbo Tertulli. lib. de præscriptionibus aduersus hæreses impugnat blasphemiam illorum, qui non omnia hæc sciuisse Apostolos affirmarunt, Christum reprehendentes, qui minus instructos discipulos miserit. Sed huius blasphemiæ falsitatem

siratem verbũ hoc redarguit: *docebit vos omnia*: ideirco ad alteram blasphemiam se conuertebant ijdem hæretici, dicentes: si omnia Apostoli sciuerunt, ergo non omnia tradiderunt alijs, sed sibi reseruarunt. In quo etiam Christũ insimulabant, quod parum simplices in bono miserit discipulos. Quam blasphemiam Act. 20. refutat Paulus, dicens: Mundus sum a sanguine omnium. Non enim subterfugi, quominus annunciarem omne consilium Dei vobis.

Secundo est annotandum Cyril. lib. 10. cap. 6. illud *in nomine meo.* exponere ratione processionis Spiritus sancti per filium. quasi diceret: Pater mittet per me, quia Pater per filium producit Spiritũ sanctũ. Sed accommodatior expositio allata est in commentario. Venit enim Spiritus sanctus ea prosequi, quæ Christus perfecit, quod paulo inferius dicitur, de meo accipiet, & annunciabit vobis. Posset etiam aliter explicari, nempe Spiritum sanctũ dictum esse mittendũ in nomine Christi, id est propter meritum, & iustitiam ipsius, vt diximus superius in illis verbis: *ego rogabo patrem.* Sicut enim petere patrem in nomine Christi, est petere propter eius meritum: ita etiam Patrem mittere Spiritum in nomine eius, est mittere propter eius meritum.

Tertio, annotat docte August. lib. 4. Trini. cap. 20. non esse dictum, quem mittet Pater a me, sicut inferius dicitur: quẽ ego mittam a Patre. Eo enim auferendi casũ insinuatur processio filij a Patre, quẽ mittam, inquit, a Patre, quia filius habet essentiam a Patre, qua simul cum ipso producit Spiritum sanctũ: at Pater non habet essentiã a filio, ideo dici non potuit, quem mittet Pater a me, sed in nomine meo.

Quarto Chrys. hom. 74. videtur legere verba huius sententiæ sic, apud vos manebit Spiritus sanctus: vt illud *apud vos manens*, coniungatur paracleto. At Cyril. & reliqui separant a sequenti sententia, & coniungunt præcedenti, vt Christo conueniat, & id series verborum probat: nã dicitur: *Paracletus autem*, quæ particula diuidit sententiam. Legendum ergo est *Hæc locutus sum apud vos manens.*

Pacem relinquo vobis.

COMMENTARIVS.

POst prædicta omnia Dominus verbis salutandi, quibus recedentes, quos diligunt, solent salutare, discipulos alloquitur. *Pacem*, inquit, *relinquo vobis*. Pax hæc est, de qua Paulus ad Philip. 4. dicit: Pax Dei, quæ exuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, & intelligentias vestras in Christo Iesu. Continet autem pax hæc, primo amicitiam cum Deo: secundo tranquillitatẽ animi, & serenitatem in tentationibus, & persecutionibus: tertio mutuam inter ipsosmet concordiam. Hęc homines facit fortes in omni periculo, & in omni molestia adhibet consolationem. Hanc Dominus relinquit suis, non diuitias, aut temporales possessiones: super omnes enim diuitias huius sæculi, pax eminet. Magnum igitur, & singulare suis relinquit Dominus solatium, & quo multum indigebant in hoc sæculo, victuri. Verbum, *relinquo*, hereditatem indicat, vt Cypri. lib. de vnitate Ecclesiæ exponit, vbi legit, pacem dimitto. In lib. autem 3. ad Quirinum cap. 3. legit, *remitto*, quod argumento est, eum non habuisse aliquam Latinam certam versionem, sed Græcis vsum esse exemplaribus: quæ variis verbis, prout occurrebat, Latinis, idem tamen significantibus vertebat.

Pax a ostilia relicta quid contineat.

Pacem meam do vobis. Non quomodo mundus dat, ego do vobis.

NE pacem relinquere eam, quam solent homines dare temporalem, & mũdanam censeretur: addit, *pacem meam*, nempe quam ego veni in mundum

Christ⁹ dat pacem non solo verbis, vt mundus, sed effectu.

dum stabilire, eam do vobis: ne autem eam precari tantum, aut iniungere videretur, sicut nos facimus, dixit: *Do*, nempe ea auctoritate, & potestate, qua auctor sum pacis huius. Propterea etiam subiunxit, *non quo modo mundus dat, do vobis*. Mundus enim nudis verbis, & aliquando fictis, & quam ipse non habet, nec quæ sua est, dat: at ego non sic, sed cælestem, & meam, non nudis, aut fictis verbis, sed ex corde, & ipso effectu, propriaq. auctoritate vobis do.

Non turbetur cor vestrum, neque formidet.

VErbum relinquendi, & salutatio ipsa recedentis animos discipulorum noua tristitia, & timore affecerat. Idcirco Dominus verba hæc adiecit, vt annotat Chryso. hom. 74. Non turbetur tristitia cor vestrum, nec timore corripiamini, salutationem meam iam iam recedentis audientes.

Audistis, quia ego dixi vobis: Vado, & venio ad vos.

Reuocat in memoriam quæ dixerat, vt illos consoletur.

PRosequitur consolari turbatos de præsenti recessu, & cum verbis satis conatus sit repellere tristitiam, & timorem: adhibet rationes, & argumenta. *Audistis, quia vado, & venio ad vos*. Hebraismus est, id est, recordamini, repetite memoria, quæ paulo ante dixi, me ☿adere, & ☿enire ad ☿os, id est, me quidem ☿adere, sed citissime, & celerrime ☿enturum ad ☿os post resurrectionem. Non est ergo, cur turbemini ☿identes me discedere, si iam audistis, & certi esse debetis, me ocyus reuersurum ad ☿os. Hoc enim dixerat illis ☿erbis. *Non relinquam vos orphanos, veniam ad vos*. & rursus: *Adhuc modicum mundus me non videt, vos autem videbitis*. Hæc sententia probat illum aduentum, illamq. ☿isionem esse intelligendam quæ facta est post resurrectionem: nam Christus discipulos de corporali absentia contristatos, sua futura præsentia consolatur.

Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem.

ALterum adhibet argumentum consolationis. Si, inquit, diligeretis me, gaudere potius, quam dolere deberetis, de meo ad Patrem recessu: qui enim diligit, de bono dilecti delectatur, & gaudet: recessus autem iste mihi ☿tilis admodum est. Attende non negare Dominum discipulos eum diligere, diligebant enim: sed est quidam locutionis modus communis idem significãs, ac si dictum esset: Si quod dilectio ☿estra erga me postulabat exhiberetis, gaudendum erat, non dolendum de meo recessu: cum mihi sit ☿alde ☿tilis, & commodus. Insinuant hæc ☿erba eos potius de proprio malo contristatos esse, & timuisse, quod propriæ dilectionis erga seipsos est.

Non negat Dominꝰ se ab apostolis diligi, sed quid dilectio exhibere debeat proponit.

Quia Pater maior me est.

CAusam, cur dilectio erga eum gaudium de recessu ad Patrem postulet, exponit: quia vado ad Patrem, quia maior me est: id est, vado exaltandus, & glo-

glorificandus deposita iam exinanitione, humilitate, ac paupertate mea, completa dispensatione, quam suscepi. Patrem maiorem appellat ratione gloriæ, & maiestatis, in qua semper erat: non enim se exinanierat Pater forma serui sumpta in similitudinem hominum peccatorum factus: Christus autem Dei filius ratione humanæ naturæ inglorius, & egenus factus est, quasi leprosus, & percussus a Deo, & nouissimus virorum, vt dicitur Isa. 23. Ire igitur ad Patrem, quia maior est, significat gloriam, & maiestatem dignam filio Dei accipere in ea natura, in qua se depresserat: vt impleatur illud Philip. 2. Propter quod, & Deus exaltauit illum, & donauit illi nomen super omne nomen: vt in nomine Iesu omne genu flectatur cælestium, terrestrium, & infernorum. & omnis lingua confiteatur quia Dominus noster Iesus Christus in gloria est Dei Patris. Vilis igitur valde recessus hic erat Christo, de quo gaudendum erat, non dolendum ijs, qui eum diligebant. Nihil igitur ex his verbis habent Arriani ad probandum filium ratione diuinitatis minorem esse Patre.

Ad Patrem ire, quid hoc loco significet.

ANNOTATIO XXVII.

Quomodo intelligẽda sit illa Christi sententia, Pater maior me est.

VOcant in dubium Doctores, qua ratione hoc in loco dictus sit Pater maior Filio, cùm ipse se æqualem Patri esse docuerit Ioan. 5. & Paulus Philip. 2. Non rapinam, inquit, arbitratus est esse se æqualem Deo. Non sibi hęc verba contradicunt, cum omnia a Spiritu sancto sint. Necesse est vtraque esse vera, vt probe argumentatur Greg. Nazian. con. Arrianos orat. 4. Theologica. Inquirendus est igitur modus, quo hæc simul vera esse possint. Primo igitur loco aliqui hæc verba ratione diuinitatis dicta esse censent, vt nomen maioris, non substantiæ inæqualitatem, quæ vna est, sed originem dicat, quia ab ipso Filius est, non autem a filio Pater. Hanc expositionem illustres Doctores sequuntur, inter quos sunt Athana. Ora. 2. contra Arrianos, vbi probat vnum esse Christum. Basi. lib. 4. contra Eunomi. docens, non esse maiorem Patrem magnitudine, tempore, virtute, sed ratione honoris, id est, ratione originis, quia generat, vt ipse lib. primo contra eundem explicuit. Similiter Grego. Nazian. loco citato, vbi non solum ratione diuinitatis propter originem verba hęc intelligenda censet, sed contendit, non debere intelligi ratione humanitatis: non enim esset Deo Patri honorificum comparari creaturæ, dicitq. maiorem homine. Hilar. etiam inter Latinos lib. 9. Trini. dicit Patrem maiorẽ filio ratione diuinitatis, & ratione humanitatis: ratione diuinitatis, propter natiuitatem: & lib. 11. dicit Patrem maiorem filio ratione diuinitatis, auctoritate, id est, propter originem, quia producit. Idem sentit Origen. homil. 2. in diuersos, seu quisquis est auctor illarum homiliarum.

Secundo loco Aug. tract. 78. exponit, maiorem esse Patrem filio ratione humanitatis: in illa enim natura maiorem habebat, in qua ibat ad Patrem: at non secundum diuinam, sed secundum humanam recedebat ad patrem. Ratione igitur huius dictum est. Pater maior me est. Eandem expositionem habet Leo ser. 3. de Pentecost. & ante eum, ac ante Aug. tenuit Athanas. in disput. contra Arrian. in Concil. Nicæno: & in disputa. contra eundem coram Proho.

Tertio loco Chrys. homil. 74. quamuis affirmet maiorem esse Patrem Filio, etiã vt Deus est, ratione principij, quia principium est filij: tamen hoc in loco exponit, maiorem dici Patrẽ, ratione opinionis, quia maior habebatur, & reputabatur a discipulis. Quam expositionem tenuit etiam Aug. lib. 1. Trin. cap. 9. Chry. autem ita exponit, & connectit hæc verba. Si mihi timetis, quod me defendere non possim, neque confiditis me post mortem iterum vos visurum, tamen dum auditis, me ad Patrem vadere lætandum vobis est, quia ad maiorẽ vado, qui potest omnia molesta dissoluere. Hęc Chry. quę tamen expositio dura videtur in sensu, & verbis non facile accommodatur: nam si de vera dilectione loqueretur, quando dixit: Si diligeretis me, gauderetis vtique, necesse est causam verã esse, & nõ tantũ in opinione erat igitur re vera Pater maior.

Quarto loco Cyril. lib. 10. cap. 9. exponit, Christum quidem loqui ratione humanitatis suæ, sed Patrem appellare maiorem

Auctor sequitur sententiam Cyrilli.

Universidad de Deusto
Biblioteca

iorem ratione maiestatis, & gloriæ collatæ exinanitioni suæ, & humiliatæ. Filius enim sumpta carne humiliauit se, vadit autem nunc exaltandus, & glorificandus A in hac natura susceptæ, vt decet Dei filiũ. Quam expositionem secuti sumus in commentario, & ea videtur contextui maxime omnium accommodata.

Et nunc dixi vobis, priusquam fiat, vt cum factum fuerit, credatis.

COMMENTARIVS.

QVoddam etiam argumentum consolationis hoc est, præter duo superiora, dum causam, cur recessus sui eos præmonuerit, reddit. Estq. sensus: Non vos de recessu meo certiores facio, antequam fiat, vt tristitia aliqua, aut timore vos afficiam: vel vt mihi condoleatis, vel vt vobis consulatis, vt solent hi facere qui timent: sed propter fidem vestram, vt cum fuerint facta, quæ ante a me prædicta sunt, credatis, & fidem diuinitatis meæ firmius concipiatis. Cognoscentes voluntarie a me omnia facta esse, & ex consilio diuino, non casu, non necessitate: gaudendum ergo est vobis in meis verbis, quæ propter vestram in me fidem pronunciata sunt. Perpende causam, cur a Domino prædicebantur futura, quam etiam repetit cap. 15. cui conforme illud est Ioan. 2. Recordati sunt discipuli, quia hæc dicebat, & crediderunt.

Iam non multa loquar vobiscum, venit enim princeps mundi huius.

Princeps mundi venit in ministris, quos in Christũ impulit, vt eum comprehenderent.

PRædicit etiam aduentum satellitum, & Iudæorum, vt minus turbentur, & in fide stabiles sint. Præuisa enim iacula minus feriunt. *Iam*, inquit, *non loquar multa vobiscum*: ideſt, non supereſt tempus plura vobis dicendi: iam enim, *mundi princeps*, id est, diabolus, Iudæos incitans, & impellens, vt me comprehendant, & occidant, *Venit*. Hoc dicit propter cohortem, quæ vt ipsum comprehenderet, iam appropinquabat. Ministri enim erant dæmonis, idcirco ipse venire dicitur. Luc. 22. Hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. *Venit*, præsentis est temporis, instantem iam, & proximum aduentum significans. In aliquibus Græcis exemplaribus non habetur illud, *huius*. Quare autem diabolus dictus sit mundi princeps, dictum est supra cap. 12.

Et in me non habet quicquam.

Innocentiã suam Christus prodit.

VEnit quidem princeps mundi, & ministri malitiæ cum eo contra me: at nihil habet suum in me: nulla mei culpa patiar: nihil mali in me est, propter quod me iure comprehendant, quia innocens sum, & morti non sum obnoxius propter aliquod meum peccatum. Non habere diabolũ, & ministros eius quicquam in Christo, est in eo nullam fuisse culpam, nec causam, cur iure infligerent ipsi mala, quæ tamen illi intulerunt comprehendentes, male tractantes & occidẽtes. Ita exponit Aug. lib. 2. de peccato. mer. & remiſ. cap. 31. vbi sic, inquit: Qui sine vllo peccato vel originali, vel proprio moriebatur, dixit: Venit princeps mundi huius, id est, diabolus, qui potestatem habet mortis, & in me nihil inueniet, id est, peccati, propter quod homines mori fecit. Eadem est Cyril. lib. 10. cap. 11. & Chrysost. hom. 74. & Hilar. in Psalm. 58. & lib. 9. Trinit. & legitima est expositio.

ANNO-

ANNOTATIO XXVIII.

Diuerſæ lectiones nihil de veritate propoſiti ſenſus minuunt.

AMbro. lib. de fuga ſeculi. c. 4. dupliciter legit hæc verba. Vno modo ſic. *In me inuenit nihil*, & ita legit Hilar. lib. 9. Trini. quamuis loco verbi, *Inuenit*, dicat, *Habet*. in me habet nihil. Altero modo, *In me non inuenit nihil*. priorẽ lectionẽ exponit, ac ſi dictum eſſet, nihil inuenit ſuũ, ſeu quod ipſius eſt, & ipſe agnoſcit, nempe peccatum. Poſteriorem autem in eundem ſenſum explicat: Non inuenit nihil, id eſt, A peccatũ, quod nihil eſt. Mihi ſenſus idem videtur in vtraque lectione, nec eſt neceſſarium, vt *nihil*, accipiatur affirmatim pro peccato: ſed non inuenit nihil, idem eſt, ac nihil inuenit: apud Græcos enim duæ negationes plus negãt. Noſtra lectio eſt accommodatior: *In me non habet quicquam*, vt iure valeat in me irruere. Hoc etiã ad diſcipulorũ conſolationem magnopere facit, magiſtri nempe innocentia in morte.

Sed, vt cognoſcat mundus, quia diligo Patrem, & ſicut mandatum dedit mihi Pater, ſic facio. Surgite eamus hinc.

COMMENTARIVS.

SE non propria culpa aut cauſa comprehendi, & mori dixerat. Nihil, inquit, in me mundi princeps habet. Cauſam veram mortis nunc exponit. At, inquit, vt mundus cognoſcat, me diligere Patrem, & quæ mandauit, prompte me exequi, *Surgite eamus hinc*, in eum locum, in quem venturi ſunt hoſtes, vt me comprehendant, & occidant. Quaſi diceret: mortem ſubeo, quia volo, & quia mandatum hoc accepi a Patre, propter cuius dilectionem paratus ſum etiam grauiſſima perpeti: argumentum huius ſit, quod me ſponte offeram, & eo vadam vbi comprehendendus ſum, ſen quo inimicos me quærentes ſcio, venturos. His dictis Dominus ſurgit, & ad locum, quo Iudas cum cohorte venturus erat, properare incipit.

Moritur Chriſtus, quia mortis præceptũ habuit a Patre.

ANNOTATIO XXIX.

Patres diuerſe legũt ſuperiorem ſententiam.

COnueniunt expoſitores verbis his cauſam mortis exponi a Domino, nempe dilectionem Patris a quo moriẽdi mandatum accepit: tamen varij ſunt in huius ſententiæ connexione ſtatuenda. Aliqui enim diuidunt, & ſeparant verba illa: *Surgite eamus hinc*. ſententiamq. perficiunt in illis verbis, *ſic facio*. vt ſit ſenſus: *vt cognoſcat mundus, quia diligo Patrem, & ſicut mandatum dedit mihi, ſic facio*. ſupplendum eſt, idcirco comprehendor, & interficior, non culpa aliqua propria. In qua expoſitione multi ſunt Doctores: ita enim exponunt Chryſ. ho. 74. & Cyril. lib. 10. cap. 11. Euthym. etiam, & præter hos Grego. Nazian. in orat. de amore pauperum, & Ambr. libro de bono mortis cap. 5. qui omnes illa verba ſeparata legunt. *Surgite eamus hinc*.

Alij vero ſententiã hanc non ſeparant, ſed connectunt, vt ſit vna cum præceden- B tibus verbis: vt cognoſcat mundus me patrem diligere, & quæ mandauit facere, *Surgite eamus hinc*, ecce me promptũ exhibeo, & ſponte inimicis offero. Ita exponit Auguſt. lib. 2. de pec. mer. & remiſ. cap. 31. & tract. 79. & ante eum Hilar. lib. 9. de Trini. cuius expoſitio mihi legitima viſa eſt propter duo. Prius eſt, quia niſi hæc verba cõnectamus ſuperioribus, manet ſententia imperfecta, & neceſſe eſt aliquid ſupplere, vt re vera ſupplent, qui eam ſequuntur expoſitionem. At cum his verbis adiunctis ſententia ſit perfecta, & ſenſus optimus, non video cur nobis ſupplere liceat. Supplementa enim verborum fiunt, quando ex his, quæ in contextu habentur, oratio non perficitur. Alterum eſt, quia horum verborum ſeparatorum ſenſus allati, nõ videntur accommodati contextui. Greg. Nazian. ſic exponit. Vt, inquit, nõ tantum horretur Dominus

Diuerſe etiam eandem expoſuerunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

discipulos, sed omnes nos, vt a terrenis abstrahamur, & ad cælestia cõuertamur. quem sensum Chrys. lib. de bono mortis. cap. 5. sequitur, & tanquam propriũ profert. & Cyril. lib. 10. cap. 12. at hic sensus spiritualis potius est, quàm litteralis: nã vere surrexit, & locum mutauit. Chrysautem ho. 73. & Euthy. sic interpretãtur. Dominus videt eos timidos, & trepidos, e loco illo secessisse, & in alium, vbi se tutiores esse existimarent, abduxit, vt verba, quæ sequuntur, quietius audirent. Sed profecto, si verba Domini animos eorum ad tranquillitatem non conuerterunt, locus quicumque multo minus proficere poterat, nec Dominus illos in falsam securitatẽ adduceret, quibus iam iam se comprehendendum significauerat.

Alij, vt Cyril. refert, tricamq. dicit expositionem esse, exponunt Dominum his verbis eos esse exhortatum, vt ad locum properarent, vbi capiendus erat, vt diuina Patris voluntas impleretur. Et hæc est vera expositio: quamuis non exiilimo eos in eum locum se deduct tunc intellexisse. Iuxta istam intelligentiam accommodatius verba hęc superioribus cõnectuntur, nempe vt mundus cognoscat, me ex dilectione Patris mortem subire: Surgite, eamus ad locũ, vbi sum comprehendendus.

Dicens, quo abijt Dominus surgens cũ discipulis? Aliqui dicunt in eadem mansisse domo, nec locum mutasse, sed verbis hisce promptam voluntatem suam ostendisse: at hoc non est probabile. Vere enim surrexit, & abijt, & ea est propria significatio verborum. Alij respondent, in aliã domus partem tutiorem recessisse: nam iterum multa locutus est, post quæ dicitur. cap. 18. Egressus est trans torrentem Cedron. Veritas tamẽ est Dominũ egressum domo, vbi cenauerat, versus locum vbi captus est: quia vero distabat ab eo loco, in quo erat, verisimile est, cum esset iam nox, quando solitudo magna in vijs esse solet, partim ambulantem, partim stantem in loco aliquo viæ commodori, (erat enim campestris via, & extra ciuitatem) hæc, quæ sequuntur, dixisse: quibus perfectis torrentem transiuit, & in hortum, quo frequentius se recipere solebat, peruenit. Hæc & quantum ad sensum, & quantum ad historiæ veritatem probabiliora videntur.

Quo abierit Christus surgens à mensa.

CAPVT DECIMVM QVINTVM.

EGO sum vitis vera: & Pater meus agricola est. Omnem palmitem in me non ferentem fructum tollet eum: & omnem qui fert fructum, purgabit eum, vt fructum plus afferat. Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis. Manete in me, & ego in vobis. Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis: vos palmites. Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum: quia sine me nihil potestis facere. Si quis in me non manserit: mittetur foras sicut palmes, & arescet, & colligent eum, & in ignem mittent, & ardet. Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint: quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis. In hoc clarificatus est Pater meus: vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli. Sicut dilexit me Pater & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea. Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego Patris mei præcepta seruaui, & maneo in eius dilectione. Hæc locutus sum vobis: vt gaudium meum in vobis sit, & gaudium vestrum impleatur. Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos. Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis. Vos amici mei estis, si feceritis quæ ego præcipio vobis. Iam non dicam vos seruos: quia seruus nescit quid faciat Dominus eius. Vos autem dixi amicos: quia omnia quæcumque audiui a Patre meo, nota feci vobis. Non vos me elegistis, sed ego elegi vos: & posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat: vt quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis. Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem. Si mundus vos odit: scitote quia me priorem vobis odio habuit. Si de mundo fuissetis, mundus quod suum erat, diligeret. Quia vero de mundo non estis, sed ego

ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus. Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis. Non est seruus maior Domino suo. Si me persecuti sunt: & vos persequentur. Si sermonem meum seruauerunt: & vestrum seruabunt. Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum: quia nesciunt eum, qui misit me. Si non venissem: & locutus non fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo. Qui me odit, & Patrem meum odit. Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent. Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum. Sed vt adimpleatur sermo, quẽ in lege eorum scriptus est. Quia odio habuerunt me gratis. Cum autem venerit paracletus, quem ego mittam vobis a Patre, spiritum veritatis, qui a patre procedit, ille testimoniũ perhibebit de me: & vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

ANNOTATIO I.

Qui sit scopus parabolæ de Agricola, vite, & palmitibus.

ANtequam ad Parabolæ sequentis explicationem accedamus, duo declaranda sunt, quorum notitia ad eius intelligentiam, & expositionem assequendam necessaria est. Alterum est, quis sit huius parabolę scopus, seu finis: alterum est, qua ratione hæc, quæ sequuntur, superioribus cõnectantur. Quantum igitur ad primũ spectat, hac parabola Christus Dominus discipulos suos inducit, vt sibi adhærere fide & dilectione studeant, in eaq. vnione perseuerent: idq. eo argumento, & ratione, quia nisi ipsi sic inhæreãt, & maneãt in eo non poterunt fructum dignũ Deo facere. Bquem nõ vulgarẽ, aut qualemcumque, sed vberrimum adferre tenentur, cum a Deo sint dispositi, & formati, vt copiosius, & abundantius fructificent, reiecto, & præciso vno illorum, nempe Iuda. Ad hoc inducitur parabola, de agricola, & vite, & palmitibus, quorum aliquos agricola resecat a vite, quia inutiles, & infructuosi erant: tali quos vero purgat, vt vberiorem fructum ferant: ferebant quidem prius, & ideo non sunt resecti, sed purgantur, vt copiosius fructificent. Iudas de illorũ numero fuit, ideo resectus est at vndecim purgati sunt, vt- Cpote fructiferi tenentur ergo fructum abũdantiorem producere, non solum autẽ nõ abundantiorem, sed nec vllum producent, nisi in Christi fide, & dilectione manserint, sicuti palmes nullum facit fructum, nisi in vite manens. Curandum igitur, & omni studio incumbendum illis purgatis est, vt in Christo permaneant.

Nõ singulæ parabolę sententiæ pro scopo habendæ sunt.

Hic est scopus totius parabolę: Vbi attente considerandum est, parabolam multas complecti sententias, sed non omnes esse scopum, & finem parabolæ, sed ordinari ad scopum. Quod exemplo manifestatur: nam sententia vna huius parabolæ est, infructuosos fideles, qui non incumbunt dilectionis operibus, & mandatorũ obseruantiæ, præcidi a vite. Sententia etiam altera est, purgari iustos, vt amplius, & abundantius fructificent. Tertia est, neminem fructum facere, nisi in vite manserit, & Christo per fidem inhæserit: tamen non omnes hæ scopus sunt, in quem parabola tendit, nec ad quem significandum dirigitur: sed ea tantum, nempe necessarium esse Christo inhærere fide, & dilectione, vt fructus afferatur. Doctores ergo Sacri aliquando vtuntur hac parabola propter sententias in ea contentas, vt fecerunt Basil. homil. 5. hexamer. Ambro. Epist. 84. Greg. lib. 7. Epist. 32. tamen non propterea senserunt, nec affirmarunt eas esse scopum. Parabola enim hæc, primo & principaliter propter discipulos est introducta, secundario in ipsis omnibus fidelibus generalis doctrina traditur. Et sic intelligendus est Cyril. lib. 10. cap. 14. qui generaliter de omnibus fidelibus parabolam exponit, non tamen id est, quod præcipue, & primo Dominus intendebat. Hic est scopus parabolæ huius, qui in explicatione ipsa multo magis declarabitur.

Quomodo sequentia superioribus connectantur.

Quantum ad secundum scilicet connexionem attinet, respondeo hanc sententiam recte copulari superioribus, iam enim significatio Christi discessu, & ipso iter iam capiente ad mortem, recte monentur: ne propter discessum hunc ipsũ ab ea fide, & dilectione, qua eum prosecuti erant, separentur, sed firmius, & tenacius ipsi copulentur. Sic enim amici iam discedentes solent suis charis iniungere ne absentia oblivionem inducat, sed potius viua memoria conseruetur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ego sum vitis vera.

COMMENTARIVS.

Quid nomine veræ vitis, sit intelligendū.

PEr similitudinem, non per substantiam Christus, *Vitis*, sicut & leo, & agnus dicitur. Confert se Dominus viti, & veræ viti. veram vitem dicimus propter duo; vnum est, vt a falsis vitibus, & quæ apparent, sed re vera non sunt, distinguamus: vt enim aurum verum, argentum verum appellamus, quod naturam veram auri, & argenti habet, & non tantum similitudinem quandam, sicut aliqua, quæ similia sunt auro & argento, quæ dicimus falsa: ita etiam vitem veram vocamus, quæ naturam habet vitis. Sunt enim falsæ vites, & apparentes, quæ naturam vitis non habent. Christus igitur se viti veræ comparat, non illis falsis & apparentibus: non quod sit ipse per naturam vitis, sed quod sit similis viti veræ. Alterum est, vt a vite infructifera, & quæ fructus legitimos nō reddit, se discernat: verum enim etiam dicimus, quod fidele & verax est: verus amicus est, qui quando oportet, vt amicum decet, se exhibet in opere: arbores dicimus infideles, quæ fructus non reddunt speratos. Sic fallax & mendax vitis est, quæ etiamsi per naturam vitis sit, fructum optatum non reddit agricolæ: vera autem, quæ fructum expectatum profert. Verbum Hebræum, גֶּפֶן vtrumque significat, & verū, & fidele: similiter & Latinū & Græcum, & tali viti se confert Dominus, quæ vera est, quia veram habet naturam vitis, & quæ fidelis est, quæ fructus suo tempore debitos facit. Recte autem tali viti conferetur: cum ipse verus Christus, non falsus sit, qualem se aliqui finxerunt. Ipse verum fructum, & promissum nostræ salutis produxit. De qua vitæ prædictum est ab ipsa diuina sapientia, qui Christus est: Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris, & flores mei, fructus honoris & honestatis. Ex quibus verbis, cur viti conferatur, deducimus causam, nempe Primo propter fructuum copiam: est enim fecundissima inter omnes plantas, quod & Dauid Psal. 127. significauit, dicens: Vxor tua sicut vitis abundans. Secundo, propter suauitatem fructus, est enim dulcissimus, & suauissimus. Tertio propter vinum, quod ex eius fructu conficitur, quod lætificat cor, multosq. parit effectus similes Christi aduentus fructibus. Quarto etiam, quia inter omnes plantas maxime ramos diffundit, & & expandit, vt considerata trunci quantitate, mirum in modum palmites extendat, in quo Ecclesiæ extensio significatur: de qua Psal. 80. in figura illius populi dictum est: Extendit palmites suos vsque ad mare, & vsque ad flumen propagines eius. Qua ratione grano sinapis comparatur, quod a principio paruum, in magnam postea excrescit arborem. Quinto, vt vinum illud sacratissimum insinuaret: futurum enim erat, vt sanguinem suum sub vini specie nobis daret, sicut iam discipulis dederat. Est autem Græcus articulus geminus, illa vitis, illa vera, vt eximiæ, & excellenti cuidam viti se conferri significet: hi enim articuli aliquando excellentiam indicant, quod Hebræi faciunt per litteram ה he, quasi diceret, sum similis viti, quantum ad naturam, perfectæ, & quantum ad fructus, copiosissimæ. Cetera in annotatione inuenies.

Quæ sit Christus vere vitis se comparet.

Eccl. 24.

ANNOTATIO II.

Dominus Christus ratione humanitatis viti confertur.

ALiqua in verbis superioribus annotanda sunt, Vnum est, Christū Dei filium viti conferri ratione humanæ naturæ assumptæ: vnde recte Hilari. lib. 9. de Trinit. his verbis mysterium assumptæ carnis insinuari docet, affirmans, idcirco carnem sumpsisse, & tamquam vitem factum esse Dei filium, vt nos tamquam palmites ei inhærere possemus: nisi enim viti similis factus esset, nemo hominum ipsi vni-

ri, & coniungi posset: dum autem nostrā A induit naturam, nos sibi tamquam palmites per fidem copulauit. In hoc autē errabat Arius, vt docet Athanas. in disputatione contra eum in Concilio Niceno, qui Christum ratione diuinitatis viti collatū asserebat, vt ex hoc Patri inæqualem, & inferiorem deduceret, vt paulo post dicemus. At deceptus est: vitis enim propter carnem assumptam dictus est, in qua natura cum hominibus communicat, & ipsi palmites eius sunt. eandem enim naturā vitis, & palmites habent. Quando autē audis Christum ratione naturæ assumptæ B dici vitem, ne excludas personam ipsius: nam Dei filius est, qui in natura nostra viti est similis: sed similis viti non esset, nisi qui in ea natura est, Dei filius esset; sicut mortuus est vt homo: at mors eius nō esset salutis nostræ remedium, nisi ille homo qui mortuus est, filius Dei esset. Totus ergo Christus filius Dei, & homo, viti similis est: sed causa, & ratio, propter quā viti similis est, natura humana est: tamen natura humana virtutem non haberet producendi palmites, & tales fructus, nisi in ea esset diuinitas. Sic intelligendus est Cyril. lib. 10. cap. 13. asserens ratione diuinitatis vitē esse Christum. Hanc doctrinā C doctis, & breuibus verbis exponit Aug. tract. 81. Quamuis, inquit, Christus vitis non esset, nisi homo esset, tamen istam gratiam palmitibus non præberet, nisi Deus esset.

Christus dū viti se comparat, mortem suam indicat.

Secundo annotandum est, multas esse similitudines inter vitem & Christum, quarum aliquas exponit Athanas. loco citato, & in commentario, quæ visa sunt accommodata, attulimus: tamen propria causa, cur viti nunc se comparet, & inter alias arbores vitis etiam similitudinem elegerit, ea est, vt mortem & passionem suam significet: in prophetis enim passio eius in vite prædicta est. Gen. 49. Ligans ad vitem pullum suum, lauabit in vino stolam suam, & in sanguine vuæ pallium suum. Isa. 63. Torcular calcaui solus. quando igitur nunc vitis similitudinem adfert, mortem & passionem imminentem indicat. Rursus vt purgationem Apostolorum significaret: non enim est arbor cuius putationi ita incumbat agricola, sicut est vitis.

Doctores diuersè explicant, cur Christus dicatur vera vitis.

Testio annotandum est, veram vitem aliter ab alijs exponi. Euthy. duas adducit causas, seu interpretationes, cur vera dicatur. Vna est, vt idem sit vera, quod eximia, incorruptibilis, & spiritualis vitis. sed hæc interpretatio a similitudine recedit: sic enim non diceretur vitis per similitudinem, sed per essentiam: formalis enim locutio hæc est: ego sum vitis incorruptibilis, & spiritualis. Alteram causam adducit, vt vera dicatur ab effectu: vitis vera, quæ producit veritatem. Sed neque hæc interpretatio admodum probāda est, nam veritas ad vitem materialem referri debet, vt Christus similis sit materiali viti, quæ uera vitis est. Aug. tract. 80. veram dicit vitem, quæ a falsa distinguitur, iuxta illud Ier. 2. Ego te plantaui vineam electam: quomodo conuersa est in prauum vitis aliena? Hoc recte dicitur: tamen non est completa ratio similitudinis, quam in commentario exposuimus. Aliqui recentiorum, veram vitem dici asserunt, vt referatur veritas ad similitudinem, sitq. sensus: Ego vere similis sum viti, & eius proprietates in me habent similitudinem. Sed huic interpretationi obstat articulus Græcus adiunctus illi voci *vera*, Ego sum illa vitis, illa vera. propterea probabiliora sunt exposita in commentario.

Et Pater meus agricola est.

COMMENTARIVS.

ALtera pars parabolę hæc est, Patrem agricolam esse. Sepe annotauimus, quæ diuinitatis suæ sunt, Christum sæpe Patri tribuere, vt talia opera diuinitatis esse explicarius significet: & propter alias causas superius expositas. Est etiam Pater per similitudinem, & metaphorice dictus agricola, cuius similitudo in sequentibus exponitur verbis.

ANNO-

ANNOTATIO III.

Arij hæretici reijciuntur.

EX hisce duabus parabolæ sententijs Arrius contra veritatem catholicam argumentabatur, probare contendens filium alterius, esse substantiæ inferioris a Patre: dicebat enim: Vitis, & agricola non sunt eiusdem substantiæ: ergo nec filius, & Pater: ille enim viti, hic agricolæ confertur. Huius argumentationis meminerunt Athanas. in disputa. con. eum. in Concilio Nicæno. Basil. lib. 4. contra Eunomium: Ambro. lib. 4. de fide cap. 7. & Cyril. lib. 12. cap. 13. & omnes hi argumentum in ipsum ex eadem parabola retorquent: nam sequitur: ego sum vitis, & vos palmites: si licet sic argumentari, cum palmites sint eiusdem substantiæ cũ vite, erunt ergo Apostoli eiusdem substantiæ cum Christo, vt Deus est, quod quidẽ Arrius negabat. Vana igitur est ipsius collectio: nam parabola non probat aliud præter id, ad quod significandum inducta est: non autem posita est vt significet, qualis sit Filij, aut Patris substantia: sed vti diximus, vt ostendat discipulos purgandos esse, sicut agricola solet palmites vitis purgare: quod autẽ vitis sit alterius substantiæ ab agricola, ad sensum propositũ non facit. Adde, cum in parabolis similitudo requiratur, sæpe maiora minoribus comparantur: non quòd minora sint, sed quòd per illa minora melius exprimantur. Christus enim agno comparatur, & reges arietibus, qui agno maiores sunt: non tamen inde sequitur reges esse superiores Christo: id enim tãtum ex parabola petendum est, ad quod significandũ est proposita. Hæc dixerim, quia etiãsi Christus, vt Deus est, viti conferretur, nõ inde sequeretur, minorem esse Patre. At Athan. Bas. & Ambr. Christum vt homo est, viti collatum affirmãt, quod verũ est, vt in annotatione præcedẽti exposuimus.

Omnem palmitem in me non ferentem fructum, tollet eum: & omnem, qui fert fructum, purgabit eum, vt fructum plus afferat.

COMMENTARIVS.

In quo confitat vis parabolæ, declarant.

SIgnificationem parabolæ exponit, & breuibus verbis multa concludit: nam sensus integer hic est: Ego sum vitis, & Pater meus agricola est: vos autem, & omnes, qui in me credunt, palmites sunt. Sicut igitur agricola solet in vite aliquos resecare palmites, eos nempe, qui cum viti inhæserint, nullos adferant fructus: alios vero, qui fructum faciunt purgat, aliqua rescindẽdo superuacanea, vt vberiores fructus ferant: sic Pater meus faciet. Aliquos enim ex his, qui mihi exterius adhærent, & nomen meum profitentur, tollet, & resecabit a me, quia inutiles, & infrugiferi sunt: alios vero purgabit, vt fructus maiores producant. Priora hæc verba generaliter quidem dicta sunt, tamen peculiari ratione propter Iudam, qui cum palmes esset Christi, inutilis, & infrugifer erat, Christi disciplina abutens: idcirco resecatus est a Deo iusto: nam Apostolatu priuatus, abijt ad locum suum æternæ damnationis, a Christo solutus, & separatus. Quo verbo discipulos in timore continet, vt fructificare in ipso procurent: & simul consolatur, docens proditionem Iudæ ex ipsius vitio prouenisse, Dei iudicio iusto reprobati. Posteriora etiam verba sunt generaliter dicta: nam iustos Deus purgat, vt plus fructus adferant: tamen particulari ratione propter vndecim discipulos sunt posita. Est enim, vti dixi, parabola propter discipulos præcipue inducta, quamuis etiam generaliter ad fideles extendatur: quorum aliquos Dominus resecat, vt inutiles & infrugiferos, qui cum fidem habeant, operibus carent, nec digna fide opera faciunt. Resecat autem aliquos in hoc sæculo, dum permittit in hæreses labi, & ab Ecclesia & Christo separari: omnes tamen tandem resecabit in altero sæculo: quos enim sine operibus in iudicio post mortem repererit, a se, & a Christo in æternum excludet. Si autem infrugiferi palmites resecantur, perpende quanto magis nociui, & pernicioſi. Alios vero purgat, nempe eos, qui fidei fructus faciunt: purgat autem aliqua inutilia resecando, & imperfectiones, quæ impedimento sunt iustis, ne plus proficiant, remouendo,

Dominus in modum Agricolæ nonnullos reiicit, alios vero palmites purgat.

mouendo, vt in annotatione explicabitur: hæc semper fiunt a Deo in palmitibus Christi, tamen primo facta sunt in apostolis, quorum vnus ablatus, & resectus, alij vndecim purgati sunt. Et attende illud verbum. *In me non ferentem fructum tollet*. Insinuat enim iustitiam Dei, qua tollitur, cum in me, id est, in tanta, & tam fecunda vite positus, fructum non faciat, quod quidem Iudam dignissimum omni pœna reddidit. Cetera in annotationibus tribus sequentibus inquiras.

ANNOTATIO IIII.

Verba textus expenduntur.

PRincipio aliqua sunt quantum ad verba consideranda. Primum est hanc locutionem esse Hebraismum quẽdam. Solent enim frequenter Hebræi vltra regimen verbi adiungere affixa, & relatiua, quod Græcus, & Latinus sermo non patitur. Nam Latinus diceret, *Omnem palmitem non ferentem fructum tollet*, nec adderet, *eum*. similiter, *omnem qui fert fructum, purgabit*, non adiungeret, *eum*: at Hebræis id est familiare, quod & Hispanus, & Italus sermo admittit.

Alterum est, Græca nostra exemplaria habere verba præsentis temporis, *tollit eum, & purgat eum*. & Euthy. & Theophy. ita legunt. At Chrysost. homil. 75. de futuro exponit: quod argumento est eum legisse exemplaria, in quibus verbũ erat futuri. Quantum autem ad sensum pertinet, parum refert: nam sunt verba ista indefinite posita quæ ad omne tempus referuntur. Solemus enim dicere: Pastor custodit oues suas, & custodiet oues, non quod tempus præsens, aut futurum determinemus: sed indefinita est locutio, quæ omni tempori accommodatur.

Alia agricolę munera, quæ Deo per similitudinẽ conueniunt.

Tertium est, multa alia esse agricolę officia, quæ vere Deo per similitudinem cõuenire possunt: ex quibus illud vnum est, agricolam vitem plantare, quod vere Pater etiam fecit, quando mittens filiũ suum in mundum, hominem fecit: tamen, quandoquidem parabola non ad hoc docendum inducta est, prætermittitur a Domino. Ea enim in parabolis inquirenda, & prosequenda sunt, quæ faciunt ad id exprimendum, propter quod parabola allata est: cetera quamuis similia inueniantur, relinquenda sunt. Quod & Dominus fecit, quia solum intendebat inducere discipulos, vt fructus vberiores in ipso facerent, vti in principio diximus: ad quem scopum parum hæc, vel aliæ similitudines faciebant. Quartum est, quando Patrem agricolæ cõparat, & tollentem ac purgãtem introducit, non excludit se vt Deus est. Communia enim sunt opera Trinitatis: tamen vti sæpe diximus, quæ diuinitatis sunt, Patri frequenter tribuit Dominus, vt se esse personam a Patre distinctam, qui carnem assumpsit, esseq. filium Dei ostendat. Hæc quantum ad verba dicta sint.

ANNOTATIO V.

Quo modo resectio palmitis a vite fit intelligẽda.

DIscutiendum superest, quæ sint purgatio, & ablatio agricolæ ratione palmitum. Et quidem de ablatione minor est difficultas: tollit enim Deus aliquos fideles, quia cum multo tempore expectatos fructus non faciant, sed male viuant, fide Christi & donis ipsius abutentes, permittit eos labi in hæreses, per quas ab Ecclesia præscindantur, & tollantur a vite: aut damnat æterna morte, per quam perpetuo a Christo resecantur. Resectio autem est, per quam aufertur donũ id, quo Christo vt viti inhærebant: & sic resecti, igni traduntur, aut extra Ecclesiam eiciuntur. Cyril. lib. 10. cap. 23. resectionem exponit, per quam æterno igni traduntur. Potest etiam aliquando hæc resectio fieri, antequam igni tradantur, nempe in hoc sæculo, vti diximus quando fidei ligamen rumpitur: tamen integra, & perfecta resectio fit, quando iudicio æternæ damnationis separantur. De illa quæ in hoc sæculo accidit, pronunciauit Paulus. 1. Timo. 1. illud: Milites in illis bonam militiam, habens fidem, & bonam conscientiã, quam quidam repellentes, circa fidẽ naufragauerunt. Naufragium appellat, quod Dominus ablationem dicit. Posteriorem parabola illius ficus Luc. 13. significauit, quæ expectata diu, cum fructus non fecisset, iussa est abscindi. Iudas traditor a discipulorũ numero prius ablatus, postea æternæ damnationis iudicio resectus est.

At difficultas de purgatione maior est, nempe, qua ratione apostoli sint purgati,

Universidad de Deusto
Biblioteca

Quæ sit palmitū purgatio, & quo modo fiat.

& iusti etiam in hoc sæculo purgentur. In A cuius rei explicationem aduerte, in purgatione, duo inesse: vnum est id, a quo purgatur. Vt enim palmes, quando purgatur, a vite non præsciditur, tamē aliquæ particulæ superuacaneæ ipsius resecantur: sic in iusto sunt aliqua, quæ remouentur velut superuacanea, & quæ impediebant, ne maiores fructus faceret, & hæc sunt, a quibus purgatur. Alterum est, falx seu instrumentum aliud, quo inutilia resecantur a palmite. Hoc suppositō, si de purgatione in generali, quam Dominus cum suis iustis & fidelibus exercet, loquamur, dico multa esse huiusmodi superuacanea. Aliqua enim ad intellectum, aliqua ad affectum, aliqua ad res pertinent exteriores. Resecat enim Deus a iustis, quantum ad intellectum, multas ignorantias particulares, vanas cogitationes, inutiles mentis distractiones. Quantum ad affectum, vanas cupiditates, nimias & supra mensuram solicitudines, desideria prauа, & quæ ad perniciem conducere hominem possent. Quātum ad exteriora, resecat aliquando possessiones, amicos, filios, ea quę chara sunt, quæ detinent iustū, ne in via Domini progressus faciat eximios. Denique ea omnia, quæ impedimento sunt iusto, ne fructus abundantes faciat, e quibus interdum Dominus pro suo beneplacito plura aut pauciora resecat. Falx autem, & instrumentū non est vnum, sed Dominus aliquādo docendo, & illustrando mentem, id facit: aliquando terrore incusso: aliquando tribulationibus, & tentationibus, & persecutionibus permissis: aliquando desiderio infuso rerum cælestium. breuiter mille modis, & vijs Dominus suos purgat palmites vt plus fructus adferant. Numquam enim in hoc sæculo materia resecandi deest.

Discipuli Christi quo modo purgati fuerint.

Si autem de discipulis hæc intelligamus, Iudas ablatus est: vndecim autem discipuli purgati sunt, non quidem omni ex parte: cum in hoc sæculo purgatio non perficiatur, sed purgati sunt ab ignorantia quadam. Nam Petrus nesciebat, quo Christus iret, Thomas ignorabat viā, Iudas alter Patrem videre quærebat: has ignorantias resecuit Dominus. Purgati sunt etiam a vana quadam confidentia: nam Petro eorum primo dictum est: Ter me negabis. Purgati sunt a carnali quodam affectu, quia nimium intenti, & addicti erāt præsentiæ sensibili Christi, semper ea frui cupientes: iam autem audisset Dominum ire ad Patrem, eoq. remansuros. Purgātur a pusillanimitate, qua re-

cedēte Christo, iam fere de sua salute desperabant. Multæ aliæ erant imperfectiones, quas Dominus a suis discipulis resecuit hac nocte cenæ, vt verum sit, vnum abscissum a vite, alios tamquam palmites purgatos a multis superuacaneis, quæ fructum spiritus impediebant.

De falce qua suos palmites Dominus purgat.

Falx ista statim a Domino exponitur, *propter sermonem*, inquit, *meum*, illustrati enim, admoniti, & reprehensi, afflicti dolore, & mœstitia sunt. Increpatione ergo, instructione, illustratione, castigatio- B ne, quæ dolore, & mœstitia de recessu fit, purgati sunt. Vna ergo falx fuit, nempē sermo Christi: sed purgatio multis modis perfecta est. Hinc fit, vt quando Doctores purgationem hanc Apostolorum exposuerunt afflictiones, & tribulationes, vt exponit Cyril. lib. 10. cap. 14. & Euthy. & alij, intelligendi sint ab eis fuisse purgatos, sed non solis: quod docte insinuauit Chryso. hom. 75. vnico verbo. Exponens enim illud *purgabit eum*. dicit: incitabit ad vir- C tutis viam: incitare autem multis fit modis, vti diximus. Sequitur etiam non hic sermonē esse de purgatione, quæ fit a peccato mortali, & ab his per quæ homo a Deo separatur: nam Dominus loquitur de iustis, qui fructum afferunt: purgantur autem, vt plus afferant. Quod recte intellexit Gregor. lib. 7. Epist. 32. quamuis de purgatione, quæ fit flagello exposuerit. Vn de non videtur probanda expositio Cyrilli lib. 10. cap. 14. quā secundo loco adfert, D Iudæos incredulos esse hos resectos, & ablatos, qui vero crediderunt ex Iudæis, & Gentibus esse purgatos: Iudæos quidem a lege, Gentes vero ab idolatria. Verum hoc est, sed non facit ad propositum Domini in hac parabola, quæ præcipue propter duodecim discipulos introducta est: vt sæpe diximus, & adhuc in sequentibus notius, & manifestius fiet.

ANNOTATIO VI.

E

Fides sine operibus non sufficit ad salutem.

EX præcedēti Domini sententia manifeste conuincitur antiqua hæresis, quā nostro tempore aliqui suscitarunt: nempe fidem solam ad salutem sufficere, nec eam esse posse sine operibus. Fuit hæc olim hęresis antiqua Eunomij, vt refert Aug. lib. de hæresibus cap. 59. quamuis aliquanto diuersa. Affirmauit enim fidem sufficere ad salutem, quamuis mala opera adessent: at nostri temporis hæretici sufficere fidē ad salutem asserunt: negant tamen sine bonis operibus esse posse. At vtrūque errorē, Domini

Domini verbum conuincit. Ecce palmes inhæret viti, & infructuosus est, ac resecatur. Si palmes est & inhæret, ergo fidem habet: non enim adhærere, seu vniri viti posset, nisi fidem haberet: nec resecaretur, nisi vnitus esset viti, & tamen cum palmes sit, sine fructu reperitur, & tollitur: igitur & fides sine opere esse potest, sed ad salutem insufficiens est. Quod etiā iam a multis annorum centurijs annotauit Cyril. lib. 10. cap. 14. hunc eundem locum exponens, & eandem rem animadverteus. Optime igitur Basil. homil. 7. hexamer. hanc etiam parabolam exponens, per fidem dicit fieri palmites, inseriq. Ecclesiæ, ad copiosos autem faciendos A fructus inutiles, ne ob inutilitatem damnati, igni tradantur.

Contra Begardos, & Beguinos.

Conuincitur etiā error Begardorum, & Beguinarū dānatus a Clemente Clement. Ad nostrum, de hæret. negabant enim iustū, cū ad statum venerit perfectionis, amplius teneri opera facere. At Dominus contrariū docet: qui enim fructū attulit, purgantur vt plures faciat: palmes enim, B dū in vita est, fructificare debet, dum tempus est. Est autem tēpus, dum stat in hoc sæculo viti inhæret: fides est, donec ad visionem patriæ perueniatur. Multis testimonijs alijs hæreses eædem conuincūtur: tamen id præter institutum nostrum est, sufficiat locum præsentem annotasse.

Iam vos mundi estis propter sermonem, quem locutus sum vobis.

COMMENTARIVS.

POsita diuisione palmitum, in resectos propter inutilitatem & sterilitatem, & in purgatos, vt vberiorem fructum adferant: Discipulos vndecim, iam Iuda separato ab eorum numero, dicit esse eos qui purgati sunt. ac si dicat: Vos fructum afferebatis in me, ideo non estis ablati, sed purgati a Patre, vt vberius fructificetis. Estis autem purgati, propter sermonem meum, quem vobis sum locutus. In Græco codice hæc sententia manifestior est: habetur enim idem verbum, ac si Latine diceremus: Omnem palmitem in me ferentem fructum purgabit, vt plus fructus afferat, vos purgati estis. Sic enim clarior est sensus: cum de eadem purgatione, quæ facta a Patre, qui agricola est, hæc verba procedant. Dicit autem purgatos esse per ipsius sermonem, per quem non totam Christi doctrinam, quam mundo prædicauit, intelligere oportet: sed præcedentem sermonem: idcirco limitauit: *quem locutus sum vobis*. sermo iste corda discipulorum iam in Christo fructū ferentia, & per gratiam & dilectionem ac fidem vnita, purgauit, vt plus afferrent fructus: purgauit autem a multis imperfectionibus, tum illustrando & docendo, tum increpando, & admonendo, tum instruendo, tum demum affligendo. Nam dolore, & timore eos affecit, quibus eorum fides aucta est, & dilectio fernentior, & spes robustior est effecta. Quam autem efficax sit sermo Christi ad purgandum, & resecandum imperfectionem, docet Paulus ad Hebr. 4. Viuus, inquit, est sermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti, & pertingens vsque ad diuisionem animæ, & spiritus, compagum quoque ac medullarum.

Multis modis discipulos suos Dominus purgauit.

ANNOTATIO VII.

De quo sermone dicat Christus quod suos Apostolos mundos fecerit.

DE hac purgatione Discipulorum annotatione quinta egimus, ostendentes non esse per solam tribulationem, & afflictionem factam, sed alijs etiam vijs, & modis ex vnico sermone procedentibus. At nunc, quis hic sermo sit, considerandum est. Cyril. lib. 10. cap. 15. totam doctrinam A Euangelicam interpretatur, quam a principio vocationis habuerunt, per quam a mundi sordibus separati sunt, ab animoq. eorum, vanæ Iudæorum obseruationes ejectæ: qui ergo purgari voluerint, discipulos sequantur. Sic enim excussa ex animo prima immunditia, per

Universidad de Deusto
Biblioteca

fidem ac charitatem, tamquam palmites A Christo inhærebunt.

Ita Cyrillus exponit. Sed expositio nō mihi videtur accommodari posse verbis. Dominus enim de ea locutus est purgatione, quæ fit palmitibus iam existentibus, & fructum ferentibus: fit autem, vt plus afferant fructus. Tota auten. Christi a principio doctrina, per quā discipuli vocati sunt ad fidem, & dilectionem: eos fecit palmites, vt in vite inhærerent, & fructificarent: at purgatio præsens facta est, postquam iam viti adhærebant, & fructus producebant. Sermo igitur hic, non tota doctrina Euangelica Christi a principio tradita, sed particularis sermo post cenā habitus intelligendus est, per quem ab imperfectionibus multis, vti dictum est, purgati sunt. Id quod satis verba ipsa indicāt, & probant: nam dicit, *quem locutus sum vobis*, significans particularem sermonem ad illos habitum, non autem totam doctrinam Christi, quæ tradita fuit omnibus. Ioan. 18. Ego palam locutus sum mūdo: locutus sum in Synagogis, & templo quo omnes Iudæi conueniunt. Sicut igitur particularis est hæc purgatio, ita & sermo. Per quam expositionem facile solvitur difficultas, quam proponit August. tract. 80. Inquit enim: Cum per baptismū mundati sint, quare sermoni tribuit munditiem? Respondet, in sermone etiam intelligendum esse baptismum, qui sine verbo, & sermone non perficitur.

Sed non est necessaria hæc responsio, cū difficultas locum non habeat. Non enim de quacumque purgatione, & munditie hic loquitur. Fateor quidem mūdatos per baptismum, per fidem, per eucharistiam etiam, at supererant imperfectiones superius dictæ, a quibus hic sermo eos parificauit, vt perfectiores, & mente, & affectu robustioresq. fierent. Sicut & iusti modo baptizati sunt, credunt, diligunt, eucharistia nutriuntur: tamen a Deo sæpe purgātur, & illuminatione, & tribulatione, & B alijs modis, quibus suos Dominus ad virtutis viam magno conatu percurrendam solet incitare, eisq. calcaria addere. Et hic est verus sensus huius parabolæ.

Quorsum Christus sermoni suo tribuit mūditiem, quā per baptismū habuerunt Apostoli.

Aliud præter hoc occurrit hoc in loco annotandum, nempe. Cyril. li. 10. cap. 15. & Chry. hom. 75. verba hæc sic exponere: Mundi estis propter sermonem meum, id est, ego vos mundaui, & purgaui: & quod prius Patri dederat vt agricolæ, sibi etiam tribuit, vt se vnum cum patre Deum significet. Hæc doctrina vera est, filium vna C cum Patre purgare, & tollere, vt Deus est: tamen non videtur necessarium sic exponere. Sed accommodatior est sensus, si in eadem similitudine perseueret, vt sit sensus: Iam vos purgati estis, nempe a Patre meo, qui agricola est, quosdam palmites tollens, quosdam purgans: purgati autem estis per meum sermonem: id est, vsus est Pater sermone meo, vt falce, ad vos purgandum. Vt homo enim nunc loquitur Christus, sicut vt homo vitis erat. Multum autem commēdatur purgatio ab auctore, & instrumento: facta enim est a Patre, sermone vnigeniti filij.

Alia Cyrilli, & Chrysost. explicatio tradita.

Manete in me, & ego in vobis.

COMMENTARIVS.

HÆc est conclusio Parabolæ: *Manete in me & ego in vobis.* Ac si diceret: cū igitur sitis purgati, vt plus fructus afferatis, perseuerate, & in id vnum incumbite, vt vos in me fide, & dilectione permaneatis, ego vero per gratiam, & spiritum meum in vobis manebo: aliter enim non poteritis fructificare, nec fructum hunc adferre, propter quem a Patre estis purgati. Hoc in sequentibus exprimit. Obijcies, qua ratione præcipit discipulis, vt ipse maneat in eis, ego inquit in vobis? Respondeo, hoc eis præcipi, quia opera, & studium eorum necessarium erat, vt maneret Christus in ipsis, vt sit sensus: adhibete omne vestrum studium, vt ego in vobis maneam. Simile est illud Pauli ad Titum. 2. Nemo te contemnat. videbatur enim hoc alijs præcipiendum, non autem Tito, sed per hoc significat, non debere eum se alijs contemptibilem facere, nec ea efficere, propter quæ contemneretur: ita nunc præcipit Dominus: *Manete in me & ego in vobis*, id est, ea omnia agite, vt hæc vnio permaneat, & perseue-

Apostolis quo modo præcipitur vt Christus maneat in eis.

ret, vestri mecum, & mei vobiscum. Euthymi. exponit: manete in me, & ego manebo vobiscum. Sed hæc expositio non est accommoda sensui parabolæ. Dominus enim eos exhortatur ad vnionem perfectam secum, quæ ex vtraque parte perficitur.

ANNOTATIO VIII.

Dubbo modo contingit homine in Christo manere.

MAnere in Christo non vno modo contingit, sicut palmites non vno modo in vite manent. Quidam enim infrugiferi, quidam frugiferi sunt. Manent in Christo fideles peccatores per fidem, sed vt palmites infrugiferi: manent iusti per fidem, & dilectionem, vt palmites fecundi. Qui manet in Christo modo priori, in eo Christus non manet: qui autem manet modo posteriori, in eo etiam manet Christus. Vt igitur exprimeret, ad quam mansionem suos exhortaretur, dixit: *Manete in me, & ego in vobis.* & paulo inferius, *qui manet in me, & ego in eo*. Alijs autem in locis scriptura de mansione absolute loquens, eam intelligit, quæ perfecta est, per quam homo in Christo, & Christus in homine manet. 1. Ioan. 2. Qui dicit, se in ipso manere, debet sicut ipse ambulauit, & ipse ambulare. & 1. Ioan. 3. Omnis, qui in eo manet, non peccat. Vtroque autem modo verbum manendi, quandam perseuerantiam indicat.

Sicut palmes non potest ferre fructum a semetipso, nisi manserit in vite: sic nec vos, nisi in me manseritis. Ego sum vitis, & vos palmites.

COMMENTARIVS.

COnclusionem parabolæ, nempe vt discipuli maneant colligati & vniti secum, multis argumentis probat: primo a fructus priuatione, quia fructus producere non poterunt, nisi in ipso manserint: sicut enim non potest palmes abscissus, & a vite separatus fructū facere, sic nec vos poteritis. Purgati igitur cum sitis a Deo, vt vberiores fructus afferatis, necessarium est vos in me manere, & me in vobis: quia non solum non vberiores, sed nec vllos facietis fructus nisi in me manseritis: sicut palmes a vite, & trunco separatus nullum fructum facere potest. Hic est legitimus sensus. Illud *a semetipso*, idem significat, ac ex sese, & a vite separatus: palmes enim non potest ex se, & extra vitem fructum facere, sed manens in ea. Ex similitudine autem parabolæ positæ, confirmat eos non posse fructus edere, sicut nec palmes sine vite. Quia, inquit, *Ego sum vitis & vos palmites*. more enim Hebræorum sæpe tacetur particula causalis: sensus tamen est, ac si diceret, Quia ego, sum vitis, & vos palmites, ideo vos non poteritis, nisi in me manseritis fructum facere. Hæc enim verba ad eandem sententiam pertinent, in qua dictum est, non posse eos fructus facere, nisi manserint in Christo, sicut palmes non potest fructus ferre, nisi manens in vite: quia, inquit, ego vitis sum, vos vero palmites.

Argumētis ex eadē parabola deductis, suadet vt iterū vniti perseuerent.

Qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum.

SEcundo argumento eandem conclusionem comprobat a fructuum copia: primum erat negatiuum, non faciet fructus, qui in me non manet: secundum est affirmatiuum: qui vero manet, multum fructum affert. & perseverat in eadem similitudine parabolæ, ac si diceret: non potestis facere fructum, nisi

in

Universidad de Deusto
Biblioteca

in me manseritis, quia ego sum vitis, & vos palmites: at si in me manseritis, & ego in vobis, tunc non solum fructum, sed multum etiam: & copiosum afferetis, ad quem adferendum estis purgati. Necessarium igitur est vos in me manere, & me in vobis. Efficacia igitur argumentorum ex parabola sumpta hæc est, Vos a Deo estis purgati sermone meo, vt adferatis fructus vberiores, quos certe, immo nec vllum quidem potestis adferre, nisi in me manseritis, & ego in vobis: at si in me manseritis, & ego in vobis, adferetis & fructum cũq. vberem. Sicut palmes in vite non manens nullos fructus facere potest, at si manserit, copiosissimos affert: sic vos, quia vos palmites, ego autem vitis sum. Attende autem consulto dictũ esse in priori argumento negatiuo: nisi in me manseritis, non potestis facere fructum, at in affirmatiuo vtrumque ponitur: qui manet in me, & ego in eo, hic fert fructum multum. Nam si non manet in Christo, sequitur nec Christum manere in eo: at non si manet in Christo, sequitur vt Christus maneat in eo. Nam palmes inutilis manet in vite, & fidelis peccator in Christo: tamen non Christus in eo, quia Spiritum gratiæ suæ non infundit. Est autem vtrumque necessarium ad fructum ferendum, at si vel alterutrum desit, fructus nullus est expectandus.

Non sufficit in Christum manere, nisi & ipse Christus maneat.

Quia sine me nihil potestis facere.

VErba hæc connectuntur proximæ sententiæ, & argumento affirmatiuo: qua autem ratione connectantur, non est facile inuenire: pendet autem ex verbo præcedenti, quod explicandum modo est. Illud enim *Hic*, habet quandã vim excludendi, vt sit sensus: qui manet in me, & ego in eo, hic, & non alius multum fructum affert. phrasis est in scriptura frequens. Psal. 100. Ambulans in via immaculata, hic mihi ministrabat: id est, non alius. Iacob. 1. Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, & permanserit in ea, non auditor obliuiosus factus, sed factor operis, hic beatus in facto suo erit: id est, non alius. Et superius cap. 14. Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit: id est, non alius. Ita etiam præsentibus verbis dicitur: *Hic fert fructum multum*, & non alius, *quia*, inquit: *sine me nihil potestis facere*, nec vos, nec vllus alius. Exclusionis igitur illius tacite hæc verba causam reddunt, & sic connectuntur eidem sententiæ, & argumento affirmatiuo: sicut illa, Ego sum vitis, & vos palmites, connectebantur superioribus verbis, & argumento negatiuo. & hæc est legitima connexio. Quod autem ad discipulos sermonem conuertit, nihil refert: nam per eos intelligi vult quoscumque. Nemo enim sine Christo quisquam potest fructus iustitiæ adferre. Hæc tamen verba non generaliter sunt intelligenda: non enim Christus significare voluit, sine se non potuisse discipulos comedere, & bibere, aut ambulare: quamuis enim verum sit, si de potentia diuinitatis eius loquamur, sine qua nihil esse, aut operari possumus: hæc tamen verba accommodata sunt materiæ, de qua loquebatur, nempe de fructu iustitiæ, & bonorum operum, quæ in Christo fiunt: nemoq. alius potest ea facere præter eum, qui in eo manet: sine quo nihil tale fieri potest. Exactior declaratio sententiæ huius, & superiorum in annotatione proponitur.

Quo modo hæc verba cum superioribus connectenda.

ANNOTATIO IX.

Contra Pelagij errorem, quod nihil boni operis nisi per Christo possimus efficere.

SVnt duo maxime in his verbis aduertenda. Vnũ est, manifeste hac sententia antiquam hæresim Pelagianam cõuincit. Asserebat enim Pelagius, Christi gratiam necessariam esse, vt facile, non tamen necessariam vt simpliciter operemur bonum: sed arbitrium hominis sua naturali virtute posse quodcumque bonum efficere,

re, vt facilius tamen efficiat, necessariam A tam æternam refertur, & per ipsum præmium consequimur. nullum autem est tale opus, præter id, quod a palmite in vite manente, & a fideli per fidem, & dilectionem ipsũ Christo adhærente procedit. Et hoc est, quod dicit Paulus. 1. Corin. 13. Si distribuero omnes facultates meas in cibos pauperum, & tradidero corpus meũ ita vt ardeam, & charitatem non habuero, nihil mihi prodest. Non dicit, mihi nocet, sed nihil prodest, sine fructu mihi est, quia in Christo perfecte non maneo, sine quo nihil facere tale possum: vt non continuo malum, & peccatum est, quia B potest esse bonum aliquod morale. Sunt enim opera mala, bona, & fructuosa: non si fructuosa non sunt, mala sunt: possunt enim esse moraliter bona. Sicut si Deus in gratia hominem non creasset, non continuo peccabat, igitur peccator, & iniquus est: quia medium quoddam datur, vt nec sit iniquus, nec Deo amicus & iustus, sed bonus quadam naturali bonitate: ita etiam in humanis actibus fit. Multa in confirmationem huius veritatis dici possent, sed id a proposito esset digredi.

Nõ omnia infidelium opera, mala sunt.

Si quis in me non manserit, mittetur foras sicut palmes.

COMMENTARIVS.

TErtio argumento confirmat eandem parabolæ conclusionem, nempe, vt in ipso manere studeant, & quos attraxit fructuum vberiorum productione, vt maneant in eo, modo terrore impellit, estq. argumentum sumptum a malo, & pœna graui, cui in eo non manentes, expositi sunt. *Si quis*, inquit, *in me non manserit, mittetur foras*, sicut palmes a vite iam separatus mittitur foras: palmes enim resectus foras mittitur, id est, extra vineam vbi iam ab agricola deseritur, nec amplius adhibet ea remedia, quæ solebat, vt fructum ferat. Per hoc significat, qui fidem aut dilectionem Christi deserunt, eos foras mittendos, id est, ab Ecclesia, & Christi populo separandos, & Dei cura & prouidentia hac particulari, quam, vt salutem consequantur, gerere Christus solet, omnino destituendos. Hæc est prima pœna, quæ infligitur Christianis malis, aut fidem deserentibus, non quidem in hoc sæculo, sed in futuro: tolluntur enim, & delentur de libro, & de populo Dei, cum sint iam extra Ecclesiam, spe omni reuertendi sublata. De hac electione sermo est in præsenti sententia, quam separationem Dominus significauit in parabola sagenæ missæ in mare ex omni genere piscium congregantis, quam cum impleta esset, educentes, & secus littus sedentes, elegerunt bonos in vasa sua, malos autem foras miserunt. Matth. 13.

Æternam pœnam eos minatur, si in ipso non manserint.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et arescet.

Omnes eadem bona priuabitur qui in Christo non manet.

PErgit pœnas easdem enarrare ex eadem similitudine palmitis sumptas. Prima erat eijcitur foras palmes: altera est, arescit: si quem enim humorem habuit a vite, eo etiam, cum separatus fuerit, priuatur: nã a peccatore damnato & separato, si quod habuit donum Dei, tollitur, & aufertur: aliquando in peccatore manet habitus fidei, & spei, quæ dona sunt Dei a vite accepta. In hæreticis etiam manent aliquando habitus aliqui morales, manent aliquæ diuinæ inspirationes & stimuli, vt conuertantur: at cum primum morte interueniente separantur, tolluntur & eradicantur omnia ista, & arescunt, nec amplius humorem vitis recipiunt: dona etiam & talenta, quæ ad conuersionem etiam peccatoribus data sunt, perduntur. Quod Dominus Luc. 19. significauit per parabolam illam de mna. Auferte, inquit, ab illo mnam & cetera: & quod habet auferetur ab eo.

Et colligent eum.

Et libertatis carebit qua ad bonum redire posset.

TErtia hæc pœna est: *colligent eum*, quo verbo significatur ablatio libertatis & potestatis, vt amplius non valeat viti vniri, sed cum impiorum cœtu colligatus maneat in perpetuum. Quod Dominus significauit alias, dicens, Ligatis manibus, & pedibus Mat. 22. quæ colligatio primo significat libertatis arbitrij ad bonũ operandũ ablationẽ. Significat secũdo consortiũ pessimorũ: sicut enim palmites multi aridi colliguntur, sic mali & iniqui post hanc separationem sibi inuicem colligantur, quod ad grauem illorum pertinet pœnam. Hoc idem Matth. 13. explicuit. Per manipulos significat etiam tertio sic esse colligendos, & puniendos: vt numquam euadere manus punientium possint: sicut nec palmes euadere potest manus eorũ, qui colligunt manipulos in igne proijciendos.

Et in ignem mittent.

Et igne conquebitur qui palmes, aut in vite, aut in igne.

QVarta hæc pœna est. Palmes collectus in ignem mittitur sic a Christo separati, igne æterno torquebũtur. Pœna sensus significatur, de qua Matth. 25. Ite maledicti in ignem æternum. Et attende dictum esse: *In ignem mittent*, quia toti comburuntur, & non pars aliqua tantum, quod scriptura alio solet verbo significare. Psal. 57. In ira absorbet eos. Psal. 68. Nec absorbeat me profundum. Et perpende sententiæ efficaciam. *In ignem mittent*, id est, ad alios vsus esse non possunt, nisi vt in ignem mittantur, quod Aug. tract. 81. annotat ex verbis Ezechi. 15. Ligna, inquit, vitis præcisa, nullis agricolarum vsibus prosunt, nullis fabrilibus operibus deputantur. Vnum de duobus palmiti congruit, aut vitis, aut ignis: si in vite non est, in igne erit.

Et ardet.

Vis, & efficacia atque duratio æterni ignis significatur

QVinta hæc est pœna: vnico enim verbo duo exprimuntur. Vnum est vehementia ignis huius: vt enim palmes, postquam aruit, igni immissus citissime ardet, vt non tam vere dixeris ardebit, quã ardet: ita mali immissi ardẽt. Tãta etenim est vehementia illius ignis, vt sine mora ardeat: nã solet ignis lẽtus calefacere ligna prius, quam inflãmare, vt ardeant: at quando vehementissimus est, statim

statim ardent: sicut & sicca ardere statim etiam solent: hæc vehementia significatur verbo præsenti. Alterum est duratio, ardet sine fine, non ad tempus, sed in perpetuum. Isa. 66. Ignis eorum non extinguetur. Vide quantum Dominus hoc argumentum sumptum a periculo, & malo, cui non manentes in eo se exponunt, auxerit: eleganti ex palmitibus similitudine accepta.

Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis petetis, & fiet vobis.

Verba Christi in aliquo manere, est Christum diligere.

QVarto eos allicit argumento ex promissione sumpto, *Si*, inquit, *manseritis in me, & verba mea in vobis manserint, quæ volueritis, petetis*, & impetrabitis, *fietq. vobis*. Id est, in his, quæ pro voluntate, & desiderio petieritis, exaudiemini. Intellige petieritis Patrem, aut me: nam paulo superius expressérat, quis nam sit rogandus. Duo sunt in hac sententia aduertenda prius quidem est, non esse vnum & idem, discipulos manere in Christo, & verba ipsius in discipulis manere, manere quidem discipulos in Christo, est fidem Christi habere, hæc enim mansio dicitur: verba autem Christi in discipulis manere significant dilectionem, vti superius cap. 14. dicitur: Qui habet mandata mea, & seruat ea, ille est, qui me diligit. qua manere verbum Dei in aliquo dicitur, quando is verbum Dei recordatur, & implet. Vtrumque igitur exprimitur, fides, & dilectio, vt recte Cyril. lib. 10. cap. 18. exponit. verbum autem manendi, vt superius, annotauimus, perseuerantiam quandam indicat, iuxta illud. 1. Ioann. 3. Fortes estis, & verbum Dei manet in vobis id est perseueranter eius mandata custoditis. Alterum est, non generaliter quodcumque voluerint, & petierint, fiet, sed quod recta voluntate, & qualem in Christo manentes habere decet, petierint. In quo duo sunt, nempe, vt nihil iniustum, superuacaneum, inutile, petatur, & rursus, vt ad salutem spiritualem vere sit ordinatum: palmes enim in vite existens, si petere posset, hoc solum, quod ad fructum, & conseruationem in vite confert peteret: talia sunt, quæ iusti impetrant.

ANNOTATIO X.

Aliud est in Christo manere, & aliud verba eius manere in nobis

CHrysost. hom. 75. illa duo, *Si manseritis in me, & verba mea in vobis manserint*, non vt duo distincta exponit, sed tamquam idem significantia, vt velit Dominus explicare, quid sit in ipso manere, nempe verba, & mandata eius seruare: qui enim mandata implet, ille est, qui in eo manet. Cyril. autem lib. 10. cap. 18. tamquam distincta interpretatur, vt primum ad fidem secundum ad dilectionem referatur. & hæc videtur legitima expositio: cum enim qui credunt, & fidem sine dilectione habent, in Christo maneant, sicut palmes etiam sine fructu in vite manet, priusquã tollatur & resecetur, non est, cur exponamus mansionem hanc per fidem, & dilectionem, maxime cum hic distincta verbum, in quo dilectio exprimatur. Et vero obseruandum est, quando absolute scriptura agit de mansione in Christo, intelligi perfectam, quæ fide, & dilectione fit. At quando apponit verbum particulare quo dilectio significatur, tunc, mansio illa interpretanda est, quæ fide fit, cui vt perfecta fiat, superadditur dilectio. Quod optima ratione Dominus his verbis facit, vt ostendat manere aliquos in eo: hoc tamen non sufficere, nisi simul verba eius in eis manserint, vt simul credant, & mandata eius custodiant. Rursus cum duos distinxisset palmites in vite, fructuosos, & inutiles, vtrosque tamen in vite inhærentes; opus fuit id quod commune eis est, & id, in quo distinctionem & differentiam habent, exprimere: ideireo mansionem perfectam duplici verbo distinguit, qui manet in eo, quod commune est, &, in quo verbum eius manet, quod particulare est

Universidad de Deusto
Biblioteca

bonis & iustis, qui palmites sunt fructiferi. Adde in hoc multum exprimi, quanti referat mandata Christi seruare: vt qui non seruat, quantuncumque sit in Christo, & viti inhæreat, nihil ei prosit ad salutem.

In hoc clarificatus est Pater meus, vt fructum plurimum afferatis, & efficiamini mei discipuli.

COMMENTARIVS.

Argumẽto a Dei glorificatione sumpto, eis persuadet vt in ipso maneant.

QVinto argumento eos ad eandem rem, vt in ipso maneant, exhortatur, sumpto ex Dei glorificatione. sensus autem est: Ne puteis parum interesse vos in me manere: nam ad Patris mei gloriam multum refert, vt vos fructum vberiorem afferatis, populos & gentes ad eius cultum conuertendo, vtq. *Efficiamini mei discipuli*, id est, meam doctrinam per orbem totum diuulgetis, & disciplinam, quam accepistis, profiteamini: hoc ergo vos debet valde excitare, vt omni studio mihi adhærere studeatis. Attende de eo fructu hanc sententiam intelligi, de quo Ioan. 4. dicitur: Qui metit mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam. Et paulo inferius: Posui vos, vt plurimum fructum afferatis, & fructus vester maneat. Verba sunt obseruanda. Illud, *in hoc*, declaratur illis verbis, *vt fructum plurimum afferatis*, vt sit sensus: Hac re maxime Pater clarificatus est, nempe, vt afferatis fructum plurimum, & discipuli mei efficiamini. Rursus *clarificatus* dicitur Pater, id est, clarificabitur, vt exponit Euthymi. sæpe enim in scriptura, præterita pro futuris posita sunt. Sensus ergo est: Clarificabitur Pater, si attuleritis plurimum fructum, & simul efficiamini discipuli. Erant iam discipuli, at tunc perfecte facti sunt discipuli, quando adueniente Spiritu sancto doctrinam Christi perfecte edocti sunt, omnemq. acceperunt veritatem, vt eam mundo manifestarent: hæc autem maxime in gloriam Dei cesserunt, vt per orbem nomen eius coleretur, & adoraretur, expulsa dæmonum tyrannide, & idolatria, a qua Dei ueritas iniuste detinebatur, ut dicitur Rom. 1. Denique prius est effici discipulos, quàm plurimum hunc adferre fructum: tamen solet scriptura aliquando ordinem rerum postponere, & ita nunc fit, ut significet se hoc persuadere uelle: nempe, ut sibi inhæreant, & in disciplina perseuerent. quasi diceret: clarificatus est Pater, ut plurimum fructum afferatis, quod fiet, si mei discipuli sitis, & in mea disciplina perseueretis, & perficiamini.

ANNOTATIO XI.

Diuersa superiorum verborum explicationes.

CYril. lib. 10. cap. 19. superiorem sententiam multo aliter exponit: nempe hanc clarificationem esse, quam habuit Pater in filij sui incarnatione, ex qua factum est, vt homines discipuli eius fierent & copiosiorem redderent fructum, quàm ij, qui in lege erant: de qua copia dictũ est Matth. 6. Nisi abundauerit iustitia vestra plus quàm Scribarum, & Pharisæorũ. Erit ergo sensus: propterea clarificatus est Pater in me, non vt sibi gloriam propriam acquirat, sed vt vos afferatis plurimũ fructum. Est autem fructus iste bonorum operum. Hæc ex Cyrillo. Chrysost. hom. 75. aliter exponit, nempe in hoc lætatur Pater cum plurimum fructũ affertis, & estis mei discipuli. Euthymius autem ita interpretatur. In hoc, inquit, glorificabitur Pater, si fructum multum attuleritis: quis autem hic fructus sit non exprimit.

Auctoris interpretatio.

Mihi sẽsus legitimus is videtur, vt hæc glorificatio sit fides, cultus, & honor impensus a tot populis, & gentibus ad verum Deum conuersis: credere enim, colere, & venerari Deum, est ipsum glorificare, & clarificare. Fructus autem multus non tan-

tantum est discipulorum obseruantia, & a studiosa sanctaq vita, sed simul conuersio tot hominum ad Dei veri cultum & fidem. Atque hæc disciplina, nempe vt fitis mei discipuli, est illa, non tantum, quam acceperunt a Christo præsente visibiliter, sed quam Spiritu sancto superueniente imbiberunt: tunc enim perfecte discipuli fuerunt, quando totã doctrinam Magistri sui perceperunt: tunc autẽ consummari, quando eam mundo denunciauerũt, se discipulos illius profitentes. Sic est ista sententia intelligenda, & est argumentũ potentissimum inducens eos, vt in Christo maneant: quod vnum, omnibus his argumentis, Christus persuadere nititur.

Sicut dilexit me Pater, & ego dilexi vos. Manete in dilectione mea.

COMMENTARIVS.

SExto hanc vnionem, & mansionem in ipso exhortatur, & est sumptum argumentum ex dilectione, qua eos dilexit. Eo, inquit, dilectionis, modo, quo Pater me dilexit, ego uos dilexi; procurate ergo ea omnia facere, per quæ in hac gratia, & dilectione, qua vos prosecutus sum conseruari possitis: plurimi enim facienda est dilectio illa, quæ similis est ei, qua Pater dilexit Christum. Particula, *sicut*, non æqualitatem, sed similitudinem significat, ut sæpe annotatum est. Est autem ista similitudo ualde attendenda. Loquitur Christus ratione suæ humanitatis: humanitas autem ipsius nullius eius præcedentibus meritis dilecta est a Deo, ut personæ filij copularetur. Magnus hic profecto amor, & dilectio Patris fuit erga illam humanitatem sanctissimam, eam nempe uerbo diuino unire: quam dilectionem gratis Deus impendit nullius præcedentibus ipsius humanitatis meritis, ut docte, & uere affirmat Aug. lib. 2. de pecca. mer. & remi. cap. 17. & lib. de correct. & gratia c. 11. Simili amore gratuito, & nullis eorum præcedentibus meritis, vniuit sibi homo factus Christus discipulos. Et est ad rem apposita similitudo, sicut humanitas gratis coniuncta est Verbo, & facta est uitis, sic eidem uiti copulati sunt gratis discipuli, & facti sunt palmites: nemo enim discipulorum suo merito consecutus est, ut Christi discipulus, & Apostolus fieret. Ex hac similitudine infertur, æquum esse, & iustum, ut ipsi procurent, & omni studio incumbant conseruare tantam dilectionem quã nullo præexistente merito, acceperunt. Et hoc est, quod dicit: *Manete in dilectione mea.* sunt illata hæc uerba ex præcedentibus. manete ergo in hac dilectione, id est omnem nanate operam, ut conseruemini in hac dilectione, qua ego uos sum prosecutus, hic est legitimus sensus.

Mira similitudo inter amorẽ quo Pater diligit Christũ & eũ quo Christus diligit nos.

ANNOTATIO XII.

Doctorũ interpretationes expendantur.

LAborant expositores inquirentes, A in quo similitudo ista dilectionis consistat. Cyril. lib. 10. cap. 20. explicat in operibus miraculosis, iuxta illud Ioann. 14. Opera, quæ ego facio, & ipse faciet. vt ergo dilexit Pater filium, communicando virtutem, & potestatem faciendi opera diuinitatis: sic Christus discipulos, quia eis dedit potestatem eijciendi dæmonia, & morbos pellendi, & cetera mirabilia efficiendi. Euthym. aliter exponit: quomodo inquit, Pater dilexit me facientem voluntatem eius, sic ego vos dilexi facientes voluntatem meam. Sed neutra expositio est accommodata, nihil enim hic de miraculis, quorum edendorum nondum perfectam acceperãt potestatem, nec dilectio supponit mandatorum obseruantiam, immo facit eam, Christusq. exhortatur ad mandata seruanda, vt sic in dilectione cõseruentur. Expositio ergo, quæ data est in commentario, videtur valde accommodata.

Universidad de Deusto
Biblioteca

De qua dilectione Christus loquatur cum dicat, manete in dilectione.

Augustinus tract. 81. dubium proponit de qua dilectione sic intelligendum, quod dicitur: *Manete in dilectione mea*, an de ea qua diligebant Apostoli Christum, vt sit sensus: perseuerate diligere me, an de dilectione hac, qua Christus eos prosequebatur. Respondet de hac posteriori esse verba interpretanda: & vera est responsio quam verba sequentia probant: & eandem Cyril. lib. 10. capit. 20. sequitur, in hunc sensum exponens, omni studio, cura, & opera, sic a me diligi curare deberis, vt ego a Patre diligor. Idem sentit Chrys. hom. 75. & nos in commentario sic exposuimus: quamuis hanc similitudinem aliter explicuerimus.

Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea.

COMMENTARIVS.

NOn satis fuit Christo ad dilectionem suam erga discipulos conseruandam eos exhortari, dilectionis qualitate, & dignitate proposita, sed modum etiam exponit, quo se in ea valeant dilectione conseruare. *Si præcepta mea*, inquit, *seruaueritis*, in mea hac dilectione permanebitis, nec vos vnquam diligere prætermittam. Christus de perseuerantia, & stabilitate dilectionis suæ erga eos loquitur, quam mandatorum obseruantia efficit. habet etiam aliud hæc obseruantia, nempe dilectionem Christi erga eos augere. Diligit enim Christus mandatorum suorum obseruatores, & quo magis ac magis ea obseruare perseuerant, eo amplius etiam dilectio Christi erga eos augetur, ac incrementa suscipit. Non enim æqualis est dilectio Christi erga suos omnes, nec erga vnum & eundem toto tempore, sed augmenta recipit: non quod Christus, aut Deus mutetur in se, sed fit mutatio ratione effectuum, qui ex dilectione proueniunt.

Præceptorū custodia eō seruat & auget Christi amorem.

Sicut & ego præcepta Patris mei seruaui, & maneo in eius dilectione.

VIam, & modum hunc manendi in eius dilectione manifestum, facilem, & suauem efficere conatur Dominus. & est sensus: dixi vos modo manere, & perseuerare in dilectione mea posse, nempe si mea mandata seruaueritis, non sit autem vobis hic modus difficilis, & arduus, nec rursus eum incertum existimetis: nam hunc ego habui erga Patris mei dilectionem. Ille enim me dilexit, & ego in hac dilectione maneo, seruatis mandatis eius: æquum ergo est, cum vos eadem dilectione diligam, vt etiam eundem erga me seruetis modum. Hunc autem modum certum vobis persuadere, sicut certus est hic meus, quem ego habui. Attende in hoc non esse inquirendam omnem similitudinem, sed eam, quæ ad rem facit. dilexit Christum vt hominem Pater multis de causis, & titulis, inter quos obedientia Christi fuit erga Patris mandata, & in hoc similitudo est. At discipuli non tot titulis diligebantur: nisi enim mandata seruassent, non erat in eis ratio, propter quam diligerentur, immo dilectione Christi priuati fuissent. Attende etiam sermonem esse de permanentia in dilectione, vti superius annotauimus: dilectio enim Dei erga nos, causa est cur mandata faciamus, hæc autem obseruantia dilectionem Dei conseruat, & auget. Habes ex his verbis, Christum hominem habuisse mandatum, & præceptum, quod diffuse tractauimus cap. 10. vbi etiam exposuimus, quæ essent hæc præcepta Patris Christo hominis facta. Illud, *in eius dilectione*, eodem modo intelligendum est, nempe, qua me Pater diligit.

Pater Christum amabat, non solum quia præcepta seruabat, sed ob plures alias causas.

Hæc

Hæc locutus sum vobis, vt gaudium meum in vobis sit.

ADhuc nouo vtitur argumento, vt discipulos in mansione hac confirmet, & est septimum, sumptum ex gaudio Christi. sensus autem est: Hæc locutus sum vobis, vt in me maneatis, & mandata mea seruetis, dilectionemq. meam hanc erga vos conseruetis, vt gaudium meum sit in vobis, Græce, maneat in vobis, id est, id in vobis perseueret, quod me gaudio afficit. adhuc gaudium meum in vobis, quòd mei estis discipuli, quod in me manetis: locutus sum autem hæc, vt perseueretis tales, & gaudium meum conceptum de vobis etiam perseueret. Magnum argumentum persuadendi discipulos, est gaudium magistri: idem est sensus huius, *Vt gaudium meum sit in vobis*, & illius, vt gaudeā in vobis. Gaudere autem in aliquo dicimur, quando in eo reperitur, quod gaudij causam, & materiam nobis præbet: sic dicebat Paulus Philip. 2. Implere gaudium meum: id est, curate vt tales sitis, vt ego de vobis, & in vobis gaudeam. & 1. Thessal. 2. Vos estis gloria mea, & gaudium meum, id est, estis mihi materia, & causa gloriæ, & gaudij. Ita nunc dicit Christus, *Hæc locutus sum vobis*, vt verbis meis tales vos permanere efficerem, vt mihi in vobis, & de vobis numquam desit gaudendi occasio, quod fiet, si in me manseritis: id est, si in fide, & dilectione, disciplinaq. mea accepta, perseueraueritis. Gaudium esse Christum in suis discipulis, quod discipuli eius sint, quodq. doctrinam eius susceperunt, docet Lucas cap. 10. In illa hora exultauit in Spiritu sancto, & dixit: Confiteor tibi Pater Domine cæli, & terræ, quòd abscondisti hæc a sapientibus, & prudentibus, & reuelasti ea paruulis. Hoc modo Christus gaudium, & exultationem perseuerare vult, vt nimirum discipuli tales continuo perseuerent: hoc est gaudere in eis, & gaudium eius manere, & perseuerare in ipsis: ideo multis rationibus eos, vt tales perseuerent, exhortatur. In annotatione sequenti hic locus accuratius discutietur.

Gaudere in aliquo, est quod is præbet causam & materiam gaudij.

Et gaudium vestrum impleatur.

OCtauo argumento idem confirmat, connectuntur autem hæc verba præcedentibus, ac si dicat: Non solum gaudio me afficietis, si feceritis: quæ locutus sum, sed etiam vestrum gaudium implebitur, quia id assequemini, quod vos maximo & perfecto afficiet gaudio, & quod vos nunc multum desideratis: vos enim cupitis mecum semper manere, numquam a me separari: cererum scitote hac ratione vos id cōsequuturos, si feceritis, quæ locutus sum. Ideoque ea omnia dixi, & docui, vt & ego in vobis gaudeam, & vos, quod summopere desideratis, & in quo perfecte gaudebitis, consequamini. Hic mihi huius, & præcedentis sententiæ sensus legitimus videtur. Ex quibus omnibus constat, quam efficacibus, & quam multis argumentis ad hanc mansionem in se, quam per parabolam induxit, suos sit exhortatus discipulos.

Si in me manere cupitis, & me gaudio afficietis, & eodem vos afficiam.

ANNOTATIO XIII.

Patres diuersis modis superiorem sententiam interpretantur.

SEntentiam superiorem varie Doctores interpretantur. Varietas autem ex eo procedit, quod verba plures admittūt sensus: ita vt quis proprius, & legitimus sit, non facile diiudicetur. Primo Chrys. hom. 76. & Euthy. sic exponunt, vt sit sensus: Ne discedatis a me, ne ve a cursu de-

A fistatis, vt gaudium meum maneat in vobis: ideſt, vt gaudium, quod habebatis in me, & de me antequam hæc tristia locutus essem, in vobis sit, & perseueret. Hoc enim est, quod dicit, gaudium meū sit in vobis, & gaudium vestrum impleatur: vt vobis gaudere, sicut ante, & perseuerare

Universidad de Deusto
Biblioteca

uerare in eodem gaudio semper liceat. Interpretantur autem hi Doctores illud *meum* passiue, id est, gaudium, quod de me habebatis, & hoc idem appellat *vestrum* quia ipsorum erat, tamquam eorum, qui gaudebant: Christi autem tamquam eius, in quo, & de quo, gaudebant.

Secundo loco Cyril. lib. 10. c. 21. breuissimis verbis, prima hac expositione recitata, alteram, quam accuratiorem appellat, adhibet, vt *gaudium meum*, sit hoc, quod Christus habebat. vt sit sensus: vt gaudeatis de ijs de quibus ego gaudeo: ego autem gaudeo de hominum salute: talis ergo sit vestrum gaudium. Sic enim fortes ad certamina eritis, & spe saluandorum hominum, libenter pericula subibitis: non parum gaudentes, quod voluntas Patris, qui vult omnes homines salvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire, pro virili parte vestra impleatur. *Et gaudium vestrum impleatur*, id est, gaudium vestrum sit solidum, & sincerum: erit autem tale, si de his gaudeatis, de quibus ego gaudeo.

Tertio loco Aug. tract. 83. exponit aliter, vt gaudium hoc sit, quod habuit vt Deus ab æterno ex prædestinata & præuisa salute nostra, quod gaudium in eo fuit semper: tamè in nobis nondum erat, quia nondum eramus. Dicitur autem esse in nobis, dum gratia cum salute nobis datur, ex quarũ præuisione Christus gauisus est ab æterno. Erit igitur sensus: Hæc locutus sum vobis, vt id, in quo ego ab æterno gauisus sum, sit in vobis: nempe gratia & salus. Gaudium vestrum autem, quod habetis de meo consortio impleatur, paulatim proficiendo vsque ad æternam beatitudinem.

Recentiorũ explicationes.

Quarto recentiorum aliqui aliter exponunt, vt gaudium suum vocet, quod ipse in cordibus hominum solet efficere, ficut & pax Christi dicitur, quam ipse suis communicat. Est autem gaudium de rebus spiritualibus, & de dilectione Dei, & de spe salutis æternæ: quod gaudium omnem tribulationi de rebus temporalibus superat. Erit ergo sensus: Hæc locutus sum vobis, vt in vobis sit gaudium spirituale & cæleste, quod ego efficio in ijs, qui mei sunt: hoc gaudium quod vestrum est, quia vos gaudebitis, est impletum, id est sincerum & solidum.

Alij alias adhibent interpretationes, sed hę præcipuæ videntur. Ex quibus colligere licet, illud, *meum*, varie exponi: in prima enim expositione passiue accipitur, vt sit gaudium meum dictum, quia de Christo, & in Christo gaudium erat. In secunda, & tertia expositione accipitur actiue, gaudium meum, quod ego habeo, seu quo ego gaudeo: quamuis iuxta expositionem secundam hoc gaudium sit Christi hominis: secundum tertiam vero sit Christi Dei, & æternum. Vtraque tamen expositio salutem hominum respicit, de qua Christus gaudet. In expositione quarta accipitur effectiue, gaudium meum, quod ego efficio, & communico.

Consequẽter, diuersis explicatis modis verba ista, *& gaudium vestrum impleatur.*

Similiter etiam pars illa secũda, nempe, *Gaudium impleatur*, varie exponitur. In prima expositione impleri gaudium, est perseuerare in eis gaudium, quod prius conceperant de Christo: in secunda impleri gaudium est, gaudium esse sincerum, & solidum non de caducis, & vanis rebus & hoc etiam in quarta expositione. At in tertia, impleri, est paulatim proficere, & promoueri vsque ad perfectum complementum in gloria.

Auctoris explicatio comprobatur.

Hæc sunt, quæ Doctores sentiunt: mihi ea expositio, quę posita est in commentario probabilior & accommodatior visa est, in qua gaudium meum exponitur, quo Christus gaudebat. Nam distinguit duplex gaudium, suum, & discipulorum: & de suo inquit, vt gaudium meum in vobis maneat: de illorum vero gaudio dicit, vestrum impleatur. Non igitur potest passiue illud, *meum*, conuenienter exponi. Rursus gaudium hoc erat, quo vt homo gaudebat, & in ijs, quæ ad materiam subiectam pertinent: loquebatur enim de illorum mansione in se, ne a sua disciplina recederent: similiter etiam sermonem faciebat de discipulorum desiderio & affectu, quo ab eo numquam diuidi desiderabant: quibus data expositio facilius accommodari posse videtur.

Hoc est præceptum meum, vt diligatis inuicem, sicut dilexi vos.

COMMENTARIVS.

POstquam Dominus ad mansionem in se, & dilectionem erga se exhortatus est suos discipulos, multisq. id argumentis suadere conatus est, aliud documentum

mentum tradit, quod consequens erat, nempe, vt inuicem se diligerent: cuius etiam dilectionis modum docet. Connectuntur autem hæc verba superioribus sic: Iniunxerat eis, vt mandata eius, seruarẽt nam ea ratione in dilectione, quam erga eos habebat, mansuri erant: nunc exponit, quæ hæc sunt mandata & præcepta. *Hoc est*, inquit, *mandatum & præceptum, meum*. In Græco geminus est articulus, vt sit sensus: inter omnia mandata mea, quæ vobis seruanda iniunxi, hoc est illud præcipuum & insigne, vt diligatis inuicem, sicut ego: id est, eo modo, quo vos dilexi. Quis autem modus hic sit, verbis sequentibus exprimit: nempe ita vehementer vos inuicem diligatis, vt vitam pro alterius salute exponere vnusquisque vestrum sit paratus. Est autem generale hoc mandatum singulis Christianis, non autem solis Apostolis. Si igitur in dilectione Christi manere, est mandata eius seruare, & hoc est inuicem sic se diligere: qui non sic diligit fratrem, profecto nec mandata Christi seruat, nec in eius manet dilectione.

ANNOTATIO XIIII.

Cur solius dilectionis, & non diuinæ, sed mutuæ humanæ, meminit.

INterrogare aliquis posset: cur de dilectione mutua meminit, non autem de Dei dilectione, & cur de dilectione, non autem de alijs mandatis? Aug. tra. 83. in hac dilectione mutua proximorum, & mandatum de dilectione Dei & cetera, quæ erga proximum sunt, comprehendi respondet. Quæ sane vera est doctrina: qui enim proximum diligit propter Deũ, & Deum absque dubio diligit. Qui etiã proximum diligit, non furatur, quæ eius sunt: non occidit: non ea denique facit, quę proximorum dilectioni repugnẽt radix enim omnium mandatorum charitas est, vt docet Grego. ho. 27. in Euang. Eadem est responsio Chryf. hom. 76.

Cur præceptum amoris sumat, Christus appellet.

A

Auctoris sententia proponitur.

At mihi ea accommodata responsio videtur, nempe Dominum intendisse discipulos secum vnire, & inter se ipsos: secum quidem, vt salutem propriam consequerentur: inter se ipsos autem vt singuli aliorum studerent incumbere saluti: futuri enim erant doctores, & medici salutis spiritualis hominum. Idcirco postquam de mansione in se locutus est, in qua dilectio Dei comprehendebatur, nunc de mutua agit dilectione, per quam efficiebantur solliciti, & studiosi salutis aliorum. Alia præcepta, quæ ad iustitiam pertinet, non expressit, quia ad ea non indigebant discipuli persuasione, sicut nec vt Deum diligerent. Difficultas solum erat in hac mutua dilectione, propterea eam maxime commendauit.

B

Insuper rogabit aliquis, quare hoc putamus, quia superius dixerat: Si præcepta mea seruaueritis, manebitis in dilectione mea: sicut & ego seruaui præcepta Patris, & maneo in eius dilectione. Hunc ergo sermonem prosequens, adiunxit: *Hoc est* autẽ *præceptum meum*. ea igitur de causa dicit, *præceptũ meum*, qua superius etiã dixerat, præcepta mea. Præcepta autem sua appellat, quæ ipse hominibus a se redemptis imposuit: præcepta autem patris, quæ Pater ipsi, vt homini iniunxit. Dicens: nonne Deus præceperat multa ex his, quæ Christus præcepit? præceperat sine dubio: nam diligere Deum toto corde, & proximum sicut seipsum, iam ante præceperat Deus: tamen Christus iterũ iussit, & mandato Dei accessit mãdatum etiam Christi. Suum ergo mandatum iure dicit; quia ipse præcepit, licet nõ excludat etiam eadem ante præcepisse Patrem: tamen vt a mandatis, quæ Pater ei soli iniunxit, distingueret sua appellauit, ac si diceret: mãdata mea, nempe, quæ ego vobis mando, non quæ Pater mandauit mihi.

C

Maiorem hac dilectionem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis.

COMMENTARIVS.

MOdum, quo ipse dilexit nos, declarat, vt nos inuicem sic diligamus. Nulla, inquit, maior est dilectio, quam ea, qua aliquis pro eo quem diligit animam

Universidad de Deusto
Biblioteca

mam suam ponit & mortem subit. Hoc nos modo dilexit Christus, hoc etiam modo præcipit suis, vt se inuicem diligant, vt pro alterius salute tuenda, & conseruanda, quando opus est, nullum periculum, nulla persecutio, nullum malum temporale eos retrahat: sic suos Apostolos præparatos esse vult, vt mundo salutem annuncient, & hominum saluti incumbant: sicq. huic negotio intendant, vt nec mors, quæ omnia mala temporalia superat, nec mortis genus vllum acerbissimum, eos ab hoc officio retardet. Hunc locum ipse Ioannes explicuit. 1. Canon. 3. In hoc cognouimus charitatem Dei, quoniam ille animam suam posuit pro nobis: & nos debemus pro fratribus animas ponere. Græca exemplaria non habent particulam, *quam*, nec multa Latina, sed legunt, Maiorem hac dilectionem nemo habet, vt animam suam ponat. vt sit sensus: non est maior dilectio erga dilectum ea, qua pro eo anima, seu vita exponitur: & ea est lectio accommodatior. Aliqui non legunt pronomen, *hac*, & tunc recte legitur, particula, *quam*, quod si ponitur pronomen, vt in Græcis habetur, tunc superuacanea est particula, *quam*, nec sensum conuenientem habet.

ANNOTATIO XV.

Vtrum maior dilectio dicenda sit, quæ pro amicis animam pro inimicis facit vitam exponere.

INquiunt nostra tempestate nonnulli, A qua ratione dictum sit: neminem habere maiorem charitatem ea, qua ponitur anima pro amico, cum maior illa videatur, qua pro inimicis ponitur. Bernar. etiam in serm. feriæ quartæ hebdomadis sanctæ, Maiorem, inquit, charitatem nemo habet, quam vt animam suam ponat quis pro amicis suis: maiorem tu habuisti Domine ponens eam pro inimicis. Relictis autem recentiorum responsionibus, vera, & legitima responsio, & doctrina hæc est.

Dilectionis magnitudo triplicem habet æstimationem.

Sciendum triplicem esse quantitatem B dilectionis alicuius, vna est, quæ dicitur æstimationis, seu appretiationis: quo enim aliquis plura & maiora postponit pro aliquo, eum dicimus plus, vel minus diligere, & dilectio maior, vel minor est. qui ergo ita diligit alterum, vt res temporales postponat dilecto, potiusq. eas quam amicum dimittere sit paratus, multum diligere dicitur. At si aliquis non solum res temporales, sed honorem etiã proprium illi postponat, plus diligit: si C autem alius vitam etiam postponat, maxime diligit. Quo enim amicus pluribus præferetur, aut paucioribus, & minoribus, eo plus aut minus diligitur, & dilectio maior, & minor dicitur: & hæc est quantitas æstimationis, seu appretiationis.

Altera est quantitas intensionis, quæ consistit in vehementia, & feruore dilectionis: quo enim feruentius, & vehementius aliquem amamus, etiam plus, aut minus amare dicimur. Distinguitur autem ista quantitas a præcedenti: aliquando enim vehementius amamus, quæ minoris æstimamus & facimus. Parentes enim vehementius amãt filios paruulos, tamen pluris faciunt primogenitum etiã prouectiorem. Quod eo probatur: quia si vnum dimittere compellerentur, mallẽt seruare primogenitum. Iuuenes etiã aliquando vehementius diligũt suos socios & sodales, quam parentes: tamen pluris faciunt parentes, maioraq. propter parentes dimitterent, quam pro sodalibus, si opus esset.

Tertia quantitas est extensionis: quo enim plures aut pauciores diligimus eo dilectio maior vel minor etiam dicitur, quamuis esset eadem vehementia & eadem æstimatio. Sic maior est dilectio diligentis ciues, & externos, quam eius, qui solos diligit populares.

Deducitur ex dictis dubitationis solutio.

Ex hac certa, & vera doctrina facile est aliquas veritates deducere. Prima est: dilectio ordinata non potest esse maior, quantum ad æstimationem, ea, qua vita exponitur pro amico, vel pro eo, quem diligimus. Cum enim quantitas hęc consideretur ex his, quæ pro dilecto exponimus, & quæ eius bono postponimus, nullamq. sit æquale bonum temporale vitæ propriæ: fit vt qui postponat eam, diligat summe, nec habeat vltra, quod postponat. Dixi dilectionem ordinatam: nam qui vitam spiritualem pro alio exponeret, hic maius aliquid, quã vitam propriam temporalem, pro amico poneret: sed ea dilectio inordinata esset, nec amicitia vera conseretur. Inter ea enim, quæ ordinata dilectione postponuntur pro alijs, summum locum tenet vita propria temporalis: ideirco hæc dilectio est summa, qua nulla

nulla maior est quantum ad æstimationẽ. A

Secunda veritas sit: non est maior quãtum ad hanc æstimationem dilectio, qua vita pro inimico, ea quæ pro amico ponitur. Hæc veritas attendenda est: nam per eam difficultas soluitur. Demus vnũ pro amico vitam exponere, alterum pro inimico: quantum ad æstimationem non est maior vna dilectio, quam altera: nõ enim plus dimittit, aut post habet pro dilecto vnus quam alter. Sicut qui dat mille aureos inimico, non plus dat, quam qui totidem dat amico. Est quidem dilectio illa, qua pro inimico anima ponitur, extensione maior. Est etiam rarior: quia rari sunt, qui ita inimicos diligant. Est admirabilior, est aliquo modo perfectior: tamen non est maior quantitate æstimationis. Et ex hoc intelligimus facile S. Bernardum dicentem, maiorem esse charitatem, qua anima pro inimicis ponitur: est enim maior extensione. Intelligimus etiã Paulum Roma. 5. Commendat, inquit, charitatem suam Deus in nobis, quoniam cum adhuc peccatores essemus secundum tempus, pro nobis Christus mortuus est. C Et rursus: Vix pro iusto, quis moritur: nã pro bono forsitan quis audeat mori. Hæc non probant maiorem esse dilectionem Christi quantum ad æstimationem, qua pro inimicis mortuus est, quam, si pro amicis moreretur. Non enim aliam vitã exponeret, quam exposuit, sed fuit dilectio rarior, difficilior, perfectior, & extensior, vt diximus.

Tertia veritas: fieri potest aliquam dilectionem esse maiorem quantum ad intensionem, & extẽsionem ea, qua quis animam ponit pro alio. Nam si vnus pro solo amico animam poneret, non autem pro inimico: alter vero pro amico, & inimico non animam, sed bona temporalia exponeret, huius dilectio esset extensior, quam ea, quæ est maioris æstimationis: idem posset accidere in intensione.

Dominus Christus loquitur de dilectione quantum ad æstimationem.

Quarta veritas est: Dominus in his verbis, de dilectione loquitur, quantum ad æstimationẽ. Hæc enim est vera quantitas, & præcipua dilectionis: quo enim plura pro dilecto postponimus, eo dicimur magis amare, & diligere: & hanc commendat discipulis, vt ita ament omnes, vt vitam propriam exponere sint parati pro his, quos diligunt. De intensione dilectionis nihil Dominus disponit. Satis enim perfecte amat, qui ita amat, vt animam ponat pro eo, quem amat. Nec de extensione, quia iam locutus erat, vt in annotatione sequenti dicetur: sed solum de hac æstimatione, & quantum ad hanc, siue pro amico, siue pro inimico, quem diligimus, vitam exponimus, non est maior vna dilectio, quam altera. & hæc est solutio difficultatis propositæ. Nihilominus pro exactiori intelligentia eiusdem sententiæ adiungenda est sequens annotatio.

ANNOTATIO XVI.

Cur Christus amicorum tantũ, & non dilectionis quæ pro inimicis vitã exponit, meminerit.

INquirunt præterea recentiores, quare dictum sit, animam suã ponit pro amicis, & non etiam pro inimicis: at re vera B inquisitione dignius erat, quo modo Christus animam pro amicis posuerit, cum Rom. 5. dicat Paulus, pro impijs mortuum esse, & pro peccatoribus. Rursus, quia si mortuus non fuisset, amicus Dei nemo esset inuentus: pro suis igitur inimicis animam posuit, & morte sua amicos fecit. Hæ igitur duæ difficultates sunt dissoluendæ. Ad priorem respondeo, recte factam mentionem de amicis non de inimicis. Ratio enim contextus id postulabat: nam præceperat discipulis, vt inuicẽ se diligerent, id est, vt omnes mutuo essent amici, neminemq. inimicum haberent. His autem verbis quantum diligendi mutuo essent expressit. Cum igitur nemo debeat inimicus esse alteri, sed omnes mutui amici, in explicanda amoris huius magnitudine, non erat cur de inimicis fieret mentio. Obijcies: quid si aliquis præceptum Domini transgressus, inimicus sit, & odio nos habeat? Respondeo etiã hunc ex parte nostra amicum habendum esse. Eum enim diligere debemus, & ex parte D nostra amicitiam conseruare Christianã: atque si opus fuerit, pro eius salute animam ponere, interq. amicos reputandus, quantum ex nobis est, quamuis ipse ex parte sua inimicus sit. Quod Paulus docuit, dum de pace loqueretur Roma. 12. Si fieri, inquit, potest, quod in vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. Nemo igitur ex parte sua, si vult, vllũ habet inimicum, sed omnes amici ei sunt, qui omnes propter Christum, & in Christo diligit. Siue ergo pro amicis, siue pro inimicis vitam exponat, pro amicis ex parte sua vitam ponere dicendus est. Idcirco causa maioris claritatis: in cõmentario diximus pro ijs, quos diligit, vitam, seu animam ponit. Nam integra amicitia non dicitur, quando ex vtraque parte non est mutua: quandam enim amicus relationem habet ad alterum. Quamuis autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

ex vna parte deficiat, si tamen alter adhuc diligit, nec mutatus est, amicitia omnino periisse non censetur.

Quo modo dicitur quod Christus pro amicis animam posuerit, cũ Paulus dicat, pro impijs eum fuisse mortuum.

Ad posteriorem difficultatem respondeo: quotquot iusti tempore aduentus Christi fuerunt, immo a principio mundi, iustitiam hanc virtute aduẽtus & mortis Christi consecuti sunt. Nisi enim venturus fuisset, nemo iustus, nemo Dei amicus, eiq. charus inuentus esset. At decreto, & statuto eius aduentu, multi iustificati sunt virtute fidei ipsius, etiam antequam veniret & moreretur: quando ergo venit, & mortuus est, inuenti sunt multi amici, & chari, pro quibus mors illa offerebatur, sicut pro alijs in peccato adhuc detentis.

A Nemo tamen illorum amicitiam illã consecutus erat, nisi mortis eiusdem futuræ virtute. Et hac ratione dictum est, pro iustis, & iniustis, amicis, & inimicis mortuũ: nempe amicis, & iustis, qui iustitiam virtute mortis eius, antequam eam subsisset consecuti erant: omnes tamen inimici erant ex se, quotquot mortis huius beneficio iustificati sunt, quia in peccato nati, & concepti. Adde ex parte Dei amicos omnes fuisse, qui eos omnes etiam in peccato sic dilexit, vt filium suum vnigenitum daret: & ex parte Christi ipsius, qui pro omnibus mortem subijt, etiam iis, qui remedium salutis noluerunt accipere, nec accepturi erant.

Vos amici mei estis, si feceritis, quæ ego præcipio vobis.

COMMENTARIVS.

OCcasione illius verbi: *Animam ponit pro amicis*, allicit eos ad obseruandã hanc dilectionem mutuam, nouo & honorifico titulo iniunctam: *Si*, inquit, *feceritis, quæ vobis præcipio*, si hanc mutuam dilectionem habueritis, a qua omnia pendent mandata, talisq. ac tanta fuerit, vt pro vobis inuicem animas ponere parati sitis: eritis amici mei, hancq. dignitatem tam excellentem, assequemini: quia enim difficile erat tantam habere erga alios dilectionem, idcirco magna dignitate eos attrahit. Græce vtrumque verbum est præsens: *Vos amici mei estis, si facitis, quæ præcipio*. tamen vim habet futuri, vt exponit Euthy. quod & in sequenti commentario explicatur.

Iam non dicam vos seruos: quia seruus nescit, quid faciat Dominus eius.

PRomissionem factam exponit: *Non*, inquit, *vos dicam seruos*, sicut prius dixi: sed amicos dixero. Quod probat ex signo: seruus enim nescit domini sui secreta, amicus autem est cui secreta reuelantur, & manifestantur, quod ego vobis feci. Est argumentum ab effectu & a signo ad probandam amicitiam.

Subinfertur mutatio a statu seruorum ad statũ filiorũ quem per Christum habemus.

Attende autem his verbis Dominum significasse mutationem status seruitutis legis, in statum filiorum, & amicorum Euangelij. Illi enim serui, nos amici: illorum Dominus Deus, noster Pater est. Illis vt seruis ratione status, vt in cap. 1. declarauimus, non reuelauit Deus altissima Trinitatis mysteria, incarnationis, aduentus Spiritus sancti, & alia multa, nisi sub vmbris, & figuris, & confusa quadam ratione: at nobis explicauit, & declarauit vt amicis. Quamquam non de omnibus loquimur, cum aliquibus ex particulari priuilegio Deus ea reuelarit, vt Prophetis, & Patriarchis, id tamen priuilegium fuit præter rationem status illorum, qui tunc seruiebant: at nobis reuelat non ex priuilegio, sed ratione status Euangelij, qui est filiorum, & amicorum. Idcirco a minimo vsque ad maximum, hæc altissima, & profundissima, ac secretissima mysteria credenda distincte proponuntur: ita vt quod insignes illi Prophetæ, & Patriarchæ, tamquam arcanum diuinum conferuabant, nunc pueri, & puellæ per vias laudantes Dominum decantent. Hoc est, quod nunc Dominus docet. Græce habetur:

Iam

Iam non dico vos seruos, idem est sensus, ac iam non vos dicam: nam sæpe vnũ pro altero tempore ponitur. Hinc sequitur, vt non ad præterita verba referatur hæc sententia: *iam non dicam seruos*, quasi diceret, non dicam, sicut paulo ante dixi, sed ad statum legis præteritum, quando a Christo, qui Deus est, dicti sunt serui: at nunc in Euangelio amici vocantur, statu illo priore mutato.

ANNOTATIO XVII.

Quo modo a seruitute eos excludi dicatur, quibus præcepta imponit, & obedire præcipit.

AVgust. tracta. 85. dubitationem proponit, qua scilicet ratione dictum sit: *Non dicam vos seruos*. cum vere futuri essent serui. Nam mandata, & præcepta implere seruorum est, & rursus in die iudicij dicturus est: Euge serue bone & fidelis. Respondet, sicut duplex est timor, seruilis, & filialis, illum perfecta charitas foras mittit, hunc complectitur: ita etiam duplex seruitus, quædam nascitur ex timore illo seruili, quædam vero ex timore filiali. Illa igitur seruilis seruitus est, de qua dicitur: *Non dicam vos seruos*, filialis tamen non excluditur. Ceterum ista responsio non videtur accommodata. Nam quod apostolis nunc dicitur, etiam ipsis iustis crediturus in Christum dicitur, quibus per charitatem datum est amicos esse. Multi autem sunt habentes charitatem, in quibus est timor seruilis, non enim eiicitur hic, nisi per charitatem perfectã: at quacumque dumodo charitas vera sit, amicos facit. Aliqui nostro tempore aliter respondent, non esse dictum, *non dicam*, sed, *modo non dicam*, sed vana est responsio. Dum enim dicitur, iam non dico, sensum facit etiam de futuro, & ita Latini omnes codices, & antiqui Patres legunt, & id contextus connincit, quia de futuro dictum est prius: Si feceritis, quæ præcipio, eritis amici: non enim ad præsens tantum hæc referri possunt. Alii respondent hoc ita esse intelligẽdum, nempe dicendos amicos esse, non ita tamen, vt non aliquando etiam serui dicantur, sicut Gene. 32. dicitur. Nequaquam Iacob vocabitur nomen tuum, sed Israel. & tamen postea vocatur Iacob, sed neque hæc responsio ad propositum sensum facit.

Christus a seruitute legis ad præclaram Amicorum & filiorum statũ suos traducit.

Vera solutio est, Christum loqui de seruitute legis, quandoquidem tunc sub lege in statu seruorum erant, a qua omnino liberauit Euangelium. Non quod serui non simus natura, & vere Dominus nõ sit Christus: seruos enim nos esse, & ipsum Dominum recognoscimus: sed ita serui, vt conditione filij, & amici simus. Quando igitur dicitur: *Non dicam vos seruos*, intellige, conditione, & statu, vt olim in lege veteri: quod si serui sumus nunc, & erimus, id prouenit quia natura, & debito tales sumus. Non enim hoc tollit gratia, sed dat conditionem amicorum. Et sic intelligenda est ista sententia, vt referatur ad statum illum legis. Christus enim vt Deus eos in seruitute legis constituit, & idem homo factus per Euangelium, in libertatem vocauit filiorum, & amicorum. Ita docte olim exposuit hanc sententiam Irenæ. lib. 4. cap. 27. vtens hoc loco cont. Marcion. & probans eundem esse Deum Veteris, & Noui Testamenti, qui primo seruos attraxit, & postea a seruitute liberauit. Qui prius seruos per veterem legem fecit, & nunc facit amicos. Non ergo illud, *iam non dicam*, referendum est ad illud, paulo ante dictum: *Non est seruus maior domino, & vos vocatis me Domine*, quasi diceret: *iam non dicam*, sicut tunc dixi, quando illa dixi, sed ad statum legis: *non dicam*, sicut dixi, *seruos vos*, & ceteros omnes, qui sub lege fuerunt. Si enim ad illa verba prius dicta referretur, non posset hoc verum esse, cum paulo inferius repetat: Non est seruus maior domino. Ad statum igitur legis referenda sunt. Modo autem seruitus est, tamen non qualis illa: nam serui sumus natura, sed liberi, & amici conditione. Hic est sensus legitimus, & doctrina vera, & obseruãda. Hinc soluitur dubium eiusdem Augu. seruo bono, & probato, secreta Dominus manifestat. Respondeo, id non vt seruo, sed vt amico facit: nam ad amici conditionem ea in parte seruus extollitur.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcumque audiui a Patre meo, nota feci vobis.

COMMENTARIVS.

AD superiorem sententiam hæc pertinent verba: Non dicam seruos, quia seruus nescit secreta Domini. Nec enim Dominus seruis sua aperit arcana, sed amicis: idcirco amicos vos modo dixi, dum animam pro amicis ponendam præcipiens, vos amicos esse, & fore significaui, si feceritis, quæ præcipio: quia, quæ audiui a Patre, nota feci vobis: atque ex signo hoc amicitiam cognoscetis, quia secreta Patris mei reuelaui vobis. Illud enim, *Quia*, non causam, sed signū dicit: & est argumentum a signo & effectu. Illud autem verbum, *Dixi*, eo refertur, quia proxime dixerat: *Amici mei estis, si feceritis, quæ præcipio vobis.* & rursus: *Animam ponit pro amicis suis.*

ANNOTATIO XVIII.

Quo modo Christus omnia suis manifestasse asserat, cum multa non aperuerit.

CHrysost. hom. 76. & August. tract. 86. A & serm. 22. de verb. Apost. inquirūt, qua ratione dixerit Dominus: *Quæcumque audiui a Patre, nota feci vobis*, cum cap. 16. inferius dicat: *Multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.* Communis est vtrique Doctori percontatio, tamen diuersa est vtriusque responsio. Chrysosto. exponit: Dixi vobis omnia, quæ vos audire conueniebat. & similem adhibet responsionem Euthymius. Dixit, inquit, omnia, quorum tunc capaces erant. Augu. vero asserit præteritum B hoc positum esse ad exprimendam rei certitudinem, tamen vere futurum significare. Sæpe enim quæ futura sunt, vt certa esse significentur, verbo præterito exprimūtur: & ita factum nunc est. Nota autem fecit Dominus omnia, quæ audiuit a Patre in patria, quando visionem sui beatificam Apostolis communicauit, de qua plenitudine dicitur. 1. Corin. 13. Cum venerit, quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est, tunc cognoscam, sicut C & cognitus sum. Similem responsionem adfert idem August. lib. 1. Gen. con. Manichæos cap. 7. Cetērum hæc responsio vix accommodari contextui potest. nam probat amicos esse iam quia nota fecit eis secreta: in hoc autem seculo amicos efficit suos Christus antequam ad patriam perducat. Igitur necesse est, hanc rerum a Patre auditarum denunciationem in hoc sæculo, & tunc, quando hæc dicebat, factam fuisse Apostolis. Adde adhuc in patria non fieri hanc vniuersalem manifestationem: nemo enim beatorum scit secreta omnia Dei, quæ filius scit: immo nec scit, quidem quæcumque scit Christus, etiam vt homo: nec enim beatis dies vltimus iudicij manifestus est, nec multa alia. Non ergo tollitur tota difficultas per hanc Augustini responsionem: proinde mihi prior expositio declarata magis placet.

Propositiones vniuersales scripturæ quomodo intelligendæ.

Aduerte igitur, has & multas generales scripturæ propositiones non esse sic vt prolatæ sunt, generaliter intelligendas, alias falsæ deprehenderentur multæ. Dicitur enim: Quodcumque petieritis in nomine meo, det vobis. & Matth. 18. De omni re, quamcumque petierint, fiet illis a Patre meo. & Ioan. 16. Docebit vos omnem veritatem. Et sunt huiusmodi per multa, quæ restringenda sunt secundum circumstantias rerum, de quibus est sermo, aut personarum, aut temporum, aut finis, & scopi, in quem proferuntur. Ita nunc, quæ audiuit a Patre, id est, quæ secretissima erant, & soli Patri nota, a quo ipse audiuit, hæc nota fecit discipulis omnia, quæ pro conditione eorum, & munere tunc audire oportebat. ac si diceret: nihil ex secretis Patris mei, quod vobis scire, & intelligere adhuc conueniens, & necessarium, fuit, prætermisi: sed distincte, non in vmbris & figuris manifestaui. Non fuit autem vtile nec conueniens, omnia nota facere tunc, quæ postea nouerunt: talia enim per Spiritum sanctum declaranda statuerat, quod diuino consilio factum est.

Non

Non vos me elegistis, sed ego elegi vos.

COMMENTARIVS.

Argumēto ab officij dignitate sūpto, eis persuadet mutuam dilectionem.

NOuo argumento ad mutuam exhortatur dilectionem: postquam enim ad eam tantæ amicitiæ dignitate proposita inducere conatus est, nunc argumento sumpto ab officij eorum magnitudine, ad eandem attrahere pergit. Ad quod officium, non ipsi suis meritis, sed Christus sua benignitate & gratia, eos extulit: vt totum argumentum sit hoc: Vos ad munus dignissimum electi estis, vt per mundum vniuersum euntes fructum non qualemcumque, sed permanentem afferatis: & hoc non vos vestro opere assecuti estis: non enim vos me elegistis priores ad me venientes, sed ego voluntate, & gratia mea elegi vos. Et rursus dedi ea opera, quibus id efficiatis: quia quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Cum igitur munus hoc, & officium sit altissimū, & dignissimum, diligite inuicem: hoc enim necessariū est, vt fructum hunc afferatis, & munus tantum impleatis. Hic est sensus, & connexio. Dicit ergo: *Non vos me elegistis*, in Magistrum, quasi priores ad me veneritis: ego enim prior vos elegi, & ad me attraxi.

ANNOTATIO DECIMANONA.

De connexione huius cum præcedenti sententia.

COnnexionem huius sententiæ cum præcedenti aliter inducit Cyril. libro 10. cap. 24. nempe, vt Dominus modum adhuc explicet diligendi inuicem, sicut ipse dilexerat. Dixerat enim charitatem, & dilectionem esse debere, vt animam ponat quis pro ijs, quos diligit, sicut & ipse fecit, & qui talem habet dilectionem, amicus ipsius est. Ad eandem dilectionem nouo modo, suo nimirū exem- B plo, eos exhortatur. ac si diceret: iterum dico, vt diligatis, sicut ego dilexi vos. Ego enim sic vos dilexi, vt præuenerim vos: quoniam non vos veniistis ad me, nec elegistis priores me magistrum, sed ego vos præueni, & discipulos elegi prior: immo adhuc plura contuli, vt in sequentibus explicatur. Iterum ergo dico, vt inuicem vos sic diligatis præuenientes, non expectantes vt homines ad vos veniant, sed vos præuenire eos. Hoc enim prædicatorum, & C ministrorum Christi opus est, & hæc eos dilectio decet, & eis necessaria est. Sic totam hanc sententiam quæ ex his, & sequentibus verbis constat exponit Cyril. & conueniens est explicatio, & connexio. Quamuis accommodatior videatur, quæ in commentario posita est, licet in doctrina cum hac explicatione Cyrilli conueniamus.

ANNOTATIO XX.

Quo modo & Christus suos, & ipsi Christū elegerunt.

APosset aliquis opponere illud Deutero. 26. Dominum elegisti hodie, vt sit Deus tuus. Et Iosue vltimo: Testes vos estis quia ipsi vobis elegeritis Dominum, vt seruiatis ei. Qua igitur ratione nunc dicitur: *Non vos me elegistis?* Aduerte, electionem esse liberam, & spontaneam medij volitionem: & hac ratione nos elegimus Deo seruire. Et Populus ille Deum elegit, & Apostoli elegerunt Christum, quia sponte, & libere voluerunt ei adhærere, & sponte voluit populus idolis relictis Deo vero inseruire: alia tamen est diuina electio nostrā præueniens. Non enim homo eligeret adhærere Deo, nec discipuli sequi Christum, nisi Deus, vt id eligerent præueniisset, & prior vocasset: ipse enim prior dilexit nos, & de hac dicitur: *Non vos me elegistis*, id est, non estis vos, qui priores ad me venistis, sed ego vos præueni, vt ad me venieretis. Fuit autē duplex electio Apostolorum, prior ad Christi disciplinam, & fidem, altera ad Apostolatū, & dignitatem, & in vtraque præueni sunt a Christo, & ipsi etiam sponte venerunt. Ratione prioris dictum est: *Non vos me elegistis*, vt in me crederetis, vt mei discipuli essetis: *sed ego vos elegi*. De posteriori dicitur: *Et posui vos, vt eatis*: quod continetur in verbis sequentibus. Et hic legitimus mihi videtur sensus, quamuis aliqui ad posteriorem electionem vtrūque verbum referant.

Et

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et posui vos, vt eatis, & fructum afferatis, & fructus vester maneat.

COMMENTARIVS.

Magnitudinem officij Apostolis cõmissi cõmendat.

AVget beneficium, magnitudinem officij explicans. Elegi vos, inquit, & constitui, id est, in hoc alterum, & magnificum officium deputaui nempe Apostolatum. 1. Tim. 1. Fidelem me existimauit ponens in ministerio. 2. Tim. 1. Per Euangelium, in quo positus sum: *Vt eatis*, nempe per mundum vniuersum: *& fructum afferatis*. prædicato Euangelio, & innumeris gentibus ad ipsum conuersis. Mar. vlt. Euntes in mundum vniuersum, prædicate Euangeliũ omni creaturæ. Qui fructus maneat, quia numquam doctrina vestra eradicabitur in orbe, nec peribit, sed manebit semper. Portæ enim inferi non præualebunt aduersus eam: immo salus ipsa, quã per Euangelium efficietis, in æternum manebit: nam per vos conuersi, in æterna beatitudine permanebunt. Mar. vltimo: Qui crediderit saluus erit. Cyril. lib. 10. cap. 25. ad Euangelium refert hunc fructum, quod a lege multum differt. Lex non mansit: nam illa abrogata, successit Euangelium: at Euangelium numquam abrogabitur aduentu alterius doctrinæ: semper erit vsque ad extremum mundi. Id verum est: tamen etiam effectum Euangelij intelligere oportet, qui fuit animarum conuersio, quarum salus æterna est.

Vt quodcumque petieritis Patrem in nomine meo, det vobis.

Apostoli hoc roborãtur adiumẽto, vt probe munus fungi obeant.

ADhuc auget. Non solum, inquit, elegi vos, & posui, seu constitui, vt eatis, fructumq. afferatis, eumq. talem vt maneat: sed etiam posui vos, vt *Quodcumque petieritis in nomine meo*, id est, tales vos effeci, & ad hunc promoui gradum, vt quodcumque Patrem meum petieritis, *det vobis*. ac si diceret: non vestris viribus fructum hunc estis allaturi, sed Patris. Ego vero tales vos faciam, vt quæ petieritis in nomine meo Patrem, impetretis: hacq. ratione fructum affetre poteritis. Hæc verba superius sunt expositа, & adhuc inferius exponentur exactius.

Hæc mando vobis, vt diligatis inuicem.

Hoc est quod superioribus argumẽtis tribuitur persuadere.

COnclusio hæc est: cum igitur electi sitis a me, & ad hoc positi, & in hunc promoti, & elati gradum, & ex mea parte vobis media ministrauerim. *Mando vt inuicem diligatis.* Sic enim, quod ex vobis erit, facietis in hoc munere obeundo: hæc enim est via, per quam fructum multum afferetis, & populos conuertetis, ad quod tanta gratia, & liberalitate mea electi estis, nempe: *Si inuicem diligatis*. Hic sensus, & connexio mihi legitima videtur. Euthymius exponere videtur: Hæc annuncio vobis. tamen rectius dicitur, hæc mando vobis, verbumq. Græcum id significat. Hæc igitur sententia velut conclusio est præcedentium, sicut iam expositum est.

Si mundus vos odit, scitote, quia me priorem vobis odio habuit.

Ad tolerantiam passionũ filios exẽplo Dominus cohortatur.

POstquam adhortatus est Dominus suos, vt in eo maneant, & rursus vt se inuicem diligant, ad tolerantiam, & patientiam tertio loco exhortatur. Vt enim fructum in mundo, ad quem electi sunt, afferrent, necessaria illa tolerantia,

rantia, & patientia, sine qua mutua dilectio conseruari non potest. Diligere enim diligentes, & benefactores facile est: diligere etiam eos a quibus nec diligimur, nec odio habemur, non est difficile: at eos diligere, a quibus persecutionem patimur & odio habemur, difficile, & arduum est. Cum autem Apostoli per mundum ituri essent, & hac armati dilectione, verbum prædicaturi, necessaria erat patientia, & tolerantia: nam infinitos contradictores, & persecutores, & osores sui inuenturi erant. Quos igitur Dominus dilectione mutua instruxit, nunc ad patientiam, & tolerantiam inducit multis & efficacibus rationibus: quarum prima est ab exemplo suo, qui prior aduersa sustinuit, & passus est: *Si mundus*, inquit, *vos odit, scitote*, & in memoriam reuocate, *me priorem odio ab eo habitum*. Est autem magna energia in vocibus: *Me*, inquit, qui innocens sum, qui Dei filius, qui tot beneficijs cum cumulaui, qui de cælo propter eum descendi. & rursus: *me priorem vobis*, non ergo vos priores ad pericula mitto, aut odijs, & persecutionibus expono: prior ego odio sum habitus. Tanto ergo exemplo vobis proposito, non est cur retrocedatis a vestro munere, non est, quod vestram dilectionem mutuam hoc remoueat. Iam incœperat odium in Apostolos, idcirco dicit: *odit vos*, tamen non odium præsens, sed & futurum indicat maxime Iudæorum, sub quo etiam Gentium odium, & persecutio indicatur. Verba tamen ad Iudæos referuntur, quos hoc in loco per mundum significat, vt docet Aug. tract. 89.

Perpendũtur singula verba.

Si de mundo fuissetis, mundus, quod suum erat, diligeret: Quia vero de mundo non estis, sed ego elegi vos de mundo, propterea odit vos mundus.

Præstat cũ innocentia pati, quam cũ iniustitia honorari a mũdo.

SEcundo argumento eos ad hoc odium tolerandum, & sustinendum patienter confirmat. & argumentum sumitur ex causa & origine. ac si dicat, quia boni estis, & iusti, idcirco vos odit mundus: si essetis mali, & iniqui, similes ijs, qui sunt de mundo, nõ vos vtique odio haberet, sed diligeret. Sed præstat odiũ mũdi sustinere cum iustitia & innocentia, quã eius potiri dilectione, quæ vana, & incerta est, cum iniustitia, & malitia. hic est sensus verborum: *Si de mundo*, inquit, *essetis*, similes iniquis, & incredulis hominibus vos mundus diligeret: at quia non estis similes eis, sed electi a me, & separati ab ipsis, idcirco vos odit mundus. Si igitur causam, & originem odij consideratis, magna vos consolatione afficiemini, vt mundi odium constanti animo toleretis. Hac ratione vsus est in suis afflictionibus Paulus. 2. Cor. 12. qui eas non patienter solum ferebat, sed in eis etiam lætabatur. Placeo, inquit, mihi in infirmitatibus meis, in contumelijs, in necessitatibus, in persecutionibus, qui angustijs pro Christo, id est, causam considerans, quia pro Christi iustitia ea patior. Et paulo ante etiã gloriatur: Libenter, inquit, gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Christi. Hac etiam ratione vsus est Ioannes. 1. Canon. 4. Nolite mirari, inquit, fratres si odit vos mundus: nos scimus, quia translati sumus de morte ad vitam. Multo melius, ac optabilius est, vitam habere perpetuam in nobis, etiam in his temporalibus afflictionibus, quam in æternam mortem pro temporali quadam consolatione incidere. Aduerte malos & iniquos, vt tales sunt, odio habere iustos, & bonos, vt sibi contrarios: similes enim sibi diligunt, nisi quando sibi contrarij sunt. Nam & mali se inuicem odio habent, seq. mutuo persequuntur: malum enim malo contrarium aliquando est: tamen malos similes diligunt mali: bonos autẽ nemo malus diligit, & sic semper mundus odio habet iustos, maxime eos qui eum arguunt & reprehendunt. Et vero cuiuslibet boni vita, malum arguit & reprehendit.

Memen-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mementote sermonis mei, quem ego dixi vobis: Non est seruus maior Domino suo, si me persecuti sunt, & vos persequentur Si sermonem meum seruauerunt, & vestrum seruabunt.

Serui, magni beneficij, & honoris loco habere debet, si æqualem eum domino conditionē habeat.

TErtio argumento ad idem confirmandum vtitur, & tale est: *Non est seruus maior domino*, nec melior conditio serui, quam domini: si igitur mundus me, qui Dominus sum, persecutus est, & meum contempsit sermonem, æquo etiam animo vos, qui serui estis natura debetis ferre, si vos persecutus fuerit, vestrosq. contempserit sermones, vt certe persequetur, & contemnet. Illud, *Si meum sermonem seruauerunt*, a contrario sensu intelligitur: at meum nō seruarunt, nec vestrum igitur seruabunt, vti Cyril. lib.10.cap.28.exponit, & ratio contextus id postulat. Nam omnia hæc ad mundum, & incredulos referunt, de quibus nomine mundi loquebatur. Horum aliqui Christum persecuti sunt, aliqui verbum, & sermonem sine persecutione contempserunt, credere nolentes: non tamen propterea destitit Christus prædicare, vel ea facere, quæ ex parte sua ad eorum salutem necessaria erant: quare Apostolus hortatur, vt idem faciant. Argumentum est a minori: Si quod minus videbatur, inest: & id quod magis. Simile Matth.10.fecit Dominus: Si patrem familias Beelzebub vocarunt, quanto magis domesticos eius? Reducit autem in memoriam sermonem cap.13.tum vt confirmet, tum vt admoneat, verba ipsius retinenda esse memoria, neque vmquam obliuioni tradenda. Attende autem in primo argumento ad odium tolerandum, nunc ad persecutionem, & prædicationis contemptum sustinendum exhortatur. Latetq. energia quædam in argumento: debet enim seruus magni beneficij loco habere, si æqualem habeat cum domino conditionem, cum potior deberet esse domini conditio.

Sed hæc omnia facient vobis propter nomen meum.

CAusam odij, persecutionis, & contemptus exponens, argumento quarto eos confirmat, & consolatur. Hæc omnia, inquit, nempe odia, persecutiones, & contemptus sermonum, facient vobis propter nomen meum, quia nimirum me annunciabitis, me profitebimini. ac si clarius dicamus: quia Christiani eritis, & Christum prædicabitis. Attende autem particulā *Sed*, quæ augmentum sententiæ indicat. Dixerat enim, Si me persecuti sunt, & vos persequentur: addit, non solum sicut me? sed etiam propter me persequentur: non solum vestrum contemnent sermonem, sicut & meum: sed id facient causa mei & propter nomen meum. Hæc enim particula sæpe a Ioanne in ea significatione vsurpatur, vt patet cap.16. Sed venit hora, vt omnis, qui interficit vos. Et, Nemo ex vobis interrogat me, quo vadis? sed quia hæc locutus sum, tristitia impleuit cor vestrum. Magnum, & efficax est argumentum consolationis pro Christi nomine pati, quod Apostoli senserunt, quando Act.5. Ibant gaudentes a conspectu concilij, quia pro nomine Christi pati digni habiti sunt: quòd illis non solum iucundum, sed valde vtile & honorificum fuit. Quod Petrus.1. epist. cap.4. etiam docuit consolans Christianos, Nemo, inquit, vestrum patiatur, vt homicida, aut fur, aut maledicus, aut alienorum appetitor: si autem vt Christianus, non erubescat, glorificet autem Deum in isto nomine. Deū glorificat, qui, eo quod Christianus est, persecutionem patitur, & sustinet. Attende adhuc quod dum Christus suos consolatur, ea quæ futura sunt manifestat, seq. omnium præscium ostendit, quod ad magnam etiam discipulorum consolatio nem pertinet.

Honorificū & iucundū est Christi causa pati.

Quia

Quia nesciunt eum, qui misit me.

TAcitæ obiectioni respondet: posset enim aliquis dicere: qua ratione fiet, vt propter nomen tuum odio nos habiturus sit mundus, & persequutiones simus passuri, cum sis Christus promissus in mundi salutem, & verus Dei filius? Respondet declarando, quod dictum est, *Propter nomen meum, quia*, non nouerunt, *& nesciunt eum, qui misit me*, idest me esse Dei filium ignorant. Recte annotat Cyril.lib.10.cap.25. non dictum esse, non nouerunt Patrem, sed non nouerunt eum, *qui misit me*, vt insinuaret diuinæ suæ incarnationis mysterium: nouerunt enim Iudæi Deum, sed Patrem misisse filium in carnem ignorabant. Et sic Irenæ.lib.4.cap.27. exponit illud verbum superius. Nescit seruus, quid faciat Dominus eius. Nesciunt enim, inquit, populus seruiens legi aduentum Domini: vos ergo persequentur, & vestrum contemnent sermonem, idq. propter nomen meum facient, quia re vera nesciunt, quis ego sim. nesciunt, quis sit Christus, quem vos annunciabitis, & quid sit esse Christianum: non quod in me culpa sit, non quod nomen meum odio, & persecutione dignum existat, sed ignoratio & incredulitas ipsorum, causa erit persecutionis contra vos. Et hoc etiam cedit in magnam discipulorum consolationem: nam si nesciunt, quis misit eum, si ignorant Christum, necesse est ignorare etiam dignitatem Christianorum: pati autem ab his, qui nos non agnoscunt, nec nostram nobilitatem sciunt, minus est, vt Chrysost.hom.78. annotat.

Cur non dixerit non nouerint Patrem, sed eū qui misit me.

Si non venissem, & locutus fuissem eis, peccatum non haberent: nunc autem excusationem non habent de peccato suo.

NE quis existimaret ignorationem, ex qua odium & prædicta persecutio procedebant, eos qui talia faciebant a culpa immunes reddere, subiungit, & declarat: Non propterea, quia nescierunt eum, qui misit, illos esse a peccato liberos, immo grauiter peccasse Iudæos in his omnibus, quæ contra Christum & contra Apostolos fecerunt. Et argumentum sumit a prædicatione sua, & ab operibus diuinis quæ fecit: his enim potuerunt Iudæi cognoscere, ipsum esse Dei filium a Patre missum: ideoque eorū ignoratio maxima fuit culpa, & quidquid ex tali ignoratione processit. *Si non*, inquit, *venissem, & locutus fuissem, non haberent peccatum*: at aduentus, & prædicatio mea omnem illis tollit excusationem, & prætextum, vt a culpa, & peccato se nequeant defendere. Attende duo, *Si non*, inquit, *venissem, & locutus fuissem*. non satis fuit venisse, vt ignoratio eorum in culpa esset: si enim venisset, nec locutus fuisset, excusationem habuissent ignorationis suæ: at cum venerit, & prædicauerit, seq. sua doctrina manifestum fecerit, non habent quo se excusent, nec quod prætexant. Christus enim multis rationibus, & modis se esse Dei filium, & Christum in lege promissum aperuit, vt ex precedentibus satis constat. Attende etiam, *Peccatum*, hoc, quod eos non habituros dicit, si locutus non fuisset, non quoduis significare peccatum. Nam antequam venisset Christus, peccata habebant Iudæi multa, & etiamsi non venisset, habuissent: sed significat *peccatum* hoc, de quo agitur in præsenti. dictum enim est: Hæc facient omnia, quia nesciunt eum, qui misit me. Non igitur habuissent peccatum in his, quæ fecerunt, nempe odio & persecutione & ignorantia: excusati enim essent a culpa, si Christum habuissent odio, quo licet iniquos prosequi: & persecuti fuissent, & ignorassent, si tātum se Christum fecisset, & pro Christo gessisset, nulla facta eis declaratione per prædicationem, & doctrinam suam. Qui enim tunc non recepissent, sed reiecissent, nō peccassent, sicut peccarunt non recipientes, sed persequentes cum prædicantem & docentem efficacissime, se esse Christum. Aug.tract.89. ad peccatum infidelitatis refert, tamen accommodatius ad peccatum odij, & persecutionis,

De quo peccato Dominus asserat nullam Iudæos excusationem habere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& ignorantiæ crassæ, seu insidelitatis, simul referendum est, vt Euthymius exponit: in his enim omnibus peccauerunt, quia locutus est: si autem non esset locutus, a culpa in his excusarentur.

Qui me odit, & Patrem meum odit.

Christus persequentium Apostolos, peccati exaggerat.

GRauitatem peccati huius ostendit: cum enim dixisset, eos non esse a culpa immunes, sed grauiter peccasse, quia locutus est, & seipsum manifestauit: explicat, quam sit graue hoc peccatum. *Qui*, inquit, *me odit, etiam odit Patrem meum*: adde etiam, qui me persequitur, etiam meum Patrem persequitur: qui meum contemnit sermonem, etiam Patris contemnit sermonem: & iniuriam facit Patri, qui mihi facit. ac si dicat: Odium, & persecutio, & contemptus non sunt in meum hominem, sed in Dei filium: & culpa, ac peccatum eo grauiora sunt, quo maior est filius Dei, homine mero. Hinc etiam sequitur eos qui Apostolos propter nomen Christi persecuti sunt, & odio habuerunt, ipsi Deo iniuriam intulisse: non enim a scelere excusati sunt, nec ab atrocitate criminis. Hoc argumentum fuit magnæ consolationis discipulorum, in tribulationibus, & persecutionibus, dum se Dei causam agere, & non modo se affici iniuria, sed etiam Deum intelligebant. Argumentum est efficax patientiæ. Si enim Deus dissimulat, & tolerat, cur non & ipsi durissima quæque perferant?

Si opera non fecissem in eis, quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent.

AB operibus nunc argumentum accipit, eos inexcusabiles esse probans. *Si*, inquit, *non fecissem opera*: non qualiacumque, sed, *quæ nemo fecit alius*, ante me, a suo peccato hoc excusarentur. Dicit autem se fecisse *in eis*. id est, in eorum præsentia, & coram oculis ipsorum, quæ inficiari nullo modo possent, quod ipse Dominus statim explicuit, adiungens. Nunc autem viderunt, quasi sit vidisse, in eis nimirum fecisse. Aug. tract. 91. exponit, *In eis*, ideſt, ergaeos, quia in eorum beneficium miracula facta sunt, & ipsimet sunt, qui sanati, & suscitati sunt. Quod etiam verum est: tamen efficacia probationis magis posita est in eo, quod coram ipsis, & in eorum conspectu facta sunt opera hæc, *quæ nemo alius fecit*, quia nec tot, nec tanta vllus alius operatus est. qui igitur ei non crediderunt, infideliores fuerunt, grauiusq. peccarunt, quam qui Prophetis, & Moysi ipsi fidem non habuerunt: nemo enim eorum tot, ac tanta operatus est.

ANNOTATIO XXI.

Quæ sint opera a Christo facta, quæ nemo alius fecit.

AVgust. tract. 91. dubitationem proponit, quandoquidem & alij fecerunt, quę Christus fecit, suscitarunt enim Prophetæ mortuos, fecerunt etiam alij, quæ Christus non fecit multa enim fecit Moyses, quæ Christus non fecit, similiter & alij Prophetæ: quid igitur est, quod Christus præ omnibus alijs fecit? Respondet hanc sententiam de multitudine miraculorum esse exponendam: nemo enim tam multa, & frequentia fecit, de qua multitudine dictum est Mar. 1. Assrebant ad eum omnes male habentes, & dæmonia habentes, & erat ciuitas ad ianuam congregata, & curauit multos, qui vexabantur varijs languoribus, & dæmonia multa eijciebat. & Mar. 6. Quocumque loco introibat in vicos, vel in villas, & ciuitates, in plateis ponebant infirmos, & deprecabantur eum, vt vel fimbriam vestimenti eius tangerent, & quotquot tangebant eum, salui fiebant. Hæc profecto nemo alius fecit.

Hoc quamuis verum sit, tamen non solum propter multitudinem, sed etiam propter magnitudinem dictum id esse exi-

Non solum verba hæc de operum multitudine, sed etiã de magnitudine sunt intelligenda.

stimo: vt Cyril. lib. 10. cap. 32. exponit. Nõ enim Moyses, aut vllus Prophetarum mortuum quatriduanum, vti Lazarum suscitauit: aut cæco a natiuitate lucem hanc intueri cõcessit. Hæc sane maiora fuerunt, quam quæ fecit Moyses, & alij Prophetæ. Adde etiam copiam, & varietatem: tam varia enim, & inultiplicia nemo fecit: quod argumento erat, ipsum propria potestate, ea facere. Nemo igitur alius fecit talia. Multa alia in miraculis Christi conuenerunt, quibus probabat sufficienter, se ipsum esse Christum, sed de his copiosius dictum est supra cap. 3.

ANNOTATIO XXII.

Quomodo Iudæi, nisi Christus talia egisset opera, a peccato excusarentur, cũ eosdem paulo ante: inexcusabiles dixerit, quod eis loquamur est.

MAior & grauior difficultas in his verbis latet: dictum enim est in superiori sententia: *Si locutus non fuissem, peccatum non haberent: at nunc excusationem non habent de peccato suo*. id est, quia locutus sum, non excusantur a peccato. Huic videtur repugnare præsens sententia. *Si opera non fecissem, quæ nemo alius fecit peccatum non haberent*: nam diceret aliquis: haberent peccatum, si locutus fuisset: quamuis non fecisset opera, quæ nemo alius fecit. Nam dictum est: Nunc autem quia locutus sum, peccati excusationem non habent. Quod si respondeas, vtrumque fuisse necessarium, vt a peccato non excusarentur, nempe locutum fuisse, & opera fecisse, respondio non tollit difficultatem: nam diuisæ sunt istæ sententiæ. Oportebat enim, si id verũ esset dicere, Si locutus non fuissem, & opera non fecissem, quæ nemo alius fecit, excusationem haberent a peccato suo: at nunc non habent. At non sic dictum est, immo distinctæ sunt sententiæ, & inter vtramque alia est sententia interposita, nempe, *Qui odit me, odit & Patrem meũ*. Qua igitur ratione istæ sententiæ conuenient, inquirendum est: maiori autem inquisitione opus esset, nisi iam hæc difficultas maxima ex parte soluta esset ex his, quæ superius cap. 4. annotat. 27. tractata sunt, ad quæ lectorem remittimus: satis sit, quæ ad præsentis loci declarationem sufficiunt, annotasse. Aduertendum igitur est Dominum, & suæ doctrinæ prædicatione, & diuinis suæ potẽtiæ operibus, testimonium se esse Christum, & filium Dei, Iudæis sufficiens perhibuisse, ita vt inexcusabiles essent, fidem non habentes, multoq. minus excusabiles ipsum odio habentes, & persequẽtes: tamen non fuit æquale hoc peccatum collatione ad vtrumque testimonium. Fuit enim multo maius testimonium operum, ex parte illorum, quam testimonium prædicationis, quod significatum est illis verbis Ioan. 10. Si mihi non vultis credere, operibus credite. Hinc factum est, vt qui prædicationi fidem non habuerunt, peccarint quidem, quia peccatum fuit ignorantiæ cuiusdam crassæ, & improbabilis: potuerunt enim ex prædicatione, & verbis eius ipsum cognoscere, accedente ipsius sermonis efficacia, quæ corda etiã mouebat ex parte sua: & hoc Ioan. 14. Insinuauit Dominus dicens: Non creditis, quia ego in Patre, & Pater in me est? alioquin propter opera ipsa credite. Quasi diceret: debueratis credere ipsi meo sermoni: at si hic non vobis satis est, opera considerate, & propter ea credite: hæc enim apud vos maius testimonium sunt. & ad Iudæos cap. 9. dicebat Loquor vobis & non creditis. quasi diceret: verbum meũ vobis sufficiens debuit esse argumentum. Aduertendum adhuc est, nõ esse eandem rationem omnium Iudæorum. Turbæ enim, & ignorantes homines non solum simplici prædicatione, sed operibus trahendi erãt, aliquamq. excusationem habere potuerunt nondum miraculis editis, qua caruerunt, postquam accessit tantorum operum testimonium. At maiores Iudæorum, principes, & doctores etiam verbis, & prædicationi credere debuerunt, non expectatis miraculis, qui tanto grauius postea deliquerunt, quanto etiã mirisi editis operibus, pertinaciores fuerunt in sua incredulitate: nec tantum noluerunt credere, sed etiam persecuti sunt, quem summe venerari debuerunt.

Dubitationis resolutio.

Hoc supposito, respondeo: Dominum hisce verbis voluisse tollere omnem excusationem toti Iudæorum cœtui. Priora enim verba sunt contra maiores, principes, doctores, & Pharisæos, qui postquã locutus est Dominus, seq. annunciauit, excusationem non habuerunt, quippe qui credere debuerant. Posteriora autem sunt contra turbas etiam, & ignorantes, & simpliciores, quibus non credentibus, opera Christi tollunt omnem peccati, & incredulitatis excusationem: quamquam eorum, qui maiores erant, supra modum augeat incredulitatem. Si enim minores a culpa non excusantur propter opera Christi in eis facta, multo minus maiores. Hic est legitimus sensus harum duarum sententiarum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Nunc autem & viderunt, & oderunt, & me, & Patrem meum.

COMMENTARIVS.

AD superiorem sententiam hæc verba pertinent. Dictum enim est. Si non fecissem opera in eis, peccatum non haberent. pergit: at, *Nunc viderunt*: id est, in eis opera feci: in conspectu illorum, mirabilia edidi: viderunt ea oculis suis, nec negare potuerunt: & tamen, *oderunt & me, & Patrem meum*, supplendum est, peccatum ergo habent, nec excusari possunt. Et attende illud, *Et viderunt*, est enim particula augmenti, id est, non solum locutus sum, & audierunt meos sermones: sed etiam opera viderunt, quibus illos confirmaui, & tamen oderunt me: non solum non crediderunt, sed simul etiam oderunt me. Fuit autem commune odium hoc turbis incredulis, & maioribus Iudæorum, sed his præcipue, qui summo odio Christum habentes, morti eum tradiderunt.

Sed vt impleatur sermo, qui in lege eorum scriptus est, quia odio habuerunt me gratis.

Gratis odisse, est sine ratione causaue quemquam odio habere. *Psal. 34.*

DOminus testimonio vtitur Prophetæ, vt eorum odium iniquum, & iniustum, ac sine causa vlla fuisse confirmet: hoc enim prædictum erat. Et attende locutionem, *Sed vt impleatur*. est enim præcedens sententia supplenda sic: sed oderunt me, cum locutus fuissem, & opera fecissem, quæ nemo alius fecit. Ex quo impletum est, quod in Psalmo dixit Dauid: Non supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis. Odisse gratis, est sine causa, & ratione vlla, sed ex malitia, & temeritate, odio aliquem habere. Legem appellat librum Psalmorum, vt superius annotauimus. Odium igitur horum inexcusabile, & ratione ipsa, & testimonio Prophetæ confirmatum est. Particula *Vt*, consecutionem significat, non causam: quod alijs in locis expositum est.

Cum autem venerit Paracletus.

Venit Spiritus sanctus manifestatione eorum iniquitatis, qui gratis oderunt me. *Psal. 34.*

CONnexio huius sententiæ cum præcedenti hæc est: cum dixisset Iudæos odio habuisse eum, & patrem eius sine vlla causa legitima, eiusq. denique iniqui odij testimonium multo ante perhibuisse Prophetam: adiungit se discedēte venturum Spiritum Paracletum, & testimonium redditurum de eo, eiusq. innocentia, ac iustitia, tunc etiam ipsos Apostolos, testesq. futuros. Non enim sub odio iniquo latere veritas permittenda est, sed manifestanda: quod etiam in illo eodem versiculo Psalmi, cuius verba allegata sunt, prædictum est: Non, inquit, supergaudeant mihi, qui aduersantur mihi inique, qui oderunt me gratis, & annuunt oculis: id est non permittentur diu gaudere, qui me sunt persecuti inique. In Hebræo est, In mendacio. Non gaudebunt in suo mendacio post meam mortem: hoc est non supergaudere. & qui oderunt ergo me gratis, & annuunt oculis, inuicem signa irrisionis facientes, & subsannantes, non supergaudebunt mihi. Veniet enim Paracletus Spiritus, & me manifestabit: vos etiam operibus spiritus eiusdem, mihi testimonium reddetis: sicq. veritas, ac iustitia propalabitur mundo. Persequentur Iudæi veritatem, sed non oppriment: impugnabunt, sed non expugnabunt. Hic est sensus, & connexio cum præcedentibus. *Cum venerit*, inquit, *Paracletus*, ille superius promissus cap. 14. *Alium paracletum dabit vobis*. Venire autem dicitur ratione effectus, & operationis. Vbi enim de

de nouo aliquid facit, eo Deus venire dicitur, non quod substantia eius mutetur. Attende quattuor appellationibus exprimi Spiritum sanctum qui de Christo perhibiturus testimonium promittitur, dicitur enim, *Paracletus*. &, *quem ego mittam vobis a Patre*. &, *spiritus veritatis*. &, *a Patre procedit*. Sunt autem singulæ accommodatæ testimonio reddendo de Christo: qui enim de Christo perhibiturus testimonium est, recte paracletus vocatur; id est consolator, & exhortator: futurum namque erat, vt ij, qui ob tale testimonium in Christum crediturí erant, maximas paterentur persecutiones. 2. Tim. 3. Omnes qui pie volunt viuere in Christo, persecutionem patientur: huiusmodi autem persecutiones solent multum animos hominum auertere, & remouere ab eo, propter quod inferuntur. Ideo Spiritus paracletus venit ita testimonium de Christo perhibiturus, vt animos credentium, fidemq. testimonio dantium consoletur, & excitet, hortetur, ac confirmet. de reliquis appellationibus suo loco dicemus.

Quattuor vocabula nuncupatur hoc loco Spiritus sancti.

Quem ego mittam vobis.

VT certum hunc faceret aduentum, Paracletumq. ijs, quæ docuit Christus conformem & consentientem, futurum significaret, *Quem ego*, inquit, *mittam*. quasi diceret: certo scio venturum, quia ego sum, qui eum sum missurus: non contraria nec aliena a me efficiet, cum a me ipso sit mittendus. hæc quoque secunda appellatio Spiritus sancti accommodata est testimonio perhibendo: si enim missus est a filio, ab ipso procedit, si autem ab ipso procedit, eum perfectissime nouit; iuxta illud Ioan. 16. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet. & 1. Cor. 2. Nemo nouit, quæ sunt Dei, nisi spiritus Dei. est autem hoc necessarium in eo, qui perhibiturus est testimonium de aliquo, vt ipsum optime noscat. superius cap. 14. dictum est, *quem Pater mittet*. hic dicitur, *quem ego mittam*, non quod duæ sint missiones. Vna enim est missio simul a Patre, & filio, sicut vna est productio, qua Spiritum sanctum producunt: sed vt se ipsum eiusdem cum Patre substantiæ significet, quod de Patre prius affirmauit, id ipsum etiam sibi tribuit: simul etiam vt se missionē hanc non vt hominem, sed vt Deum habere ostendat. Christus enim vt Deus mittit Spiritum sanctum. Dicit autem *Quem ego mittam vobis*, quia Spiritus sanctus in discipulis miros effectus facturus erat, ratione quorum effectuum, dicitur eis missus. Fuit autem hæc missio illa, quæ in die pentecostes facta est, quæ partim inuisibilis partim uisibilis fuit; inuisibilis ratione donorum, & gratiarum spiritualium, quæ eis infudit: visibilis ratione signorum exteriorum in quibus appauit. In linguis enim igneis visus est. Ratione vtrorumque effectuum dicitur missus. in annotatione cetera lege.

Merito a Christo mitti tendit dicitur paracletus qui eius testimonii perhibitor est.

ANNOTATIO XXIII.

Hinc patres deducunt Spiritū sanctū a filio procedere.

AVg. lib. 4. Trini. cap. 20. ex verbis Aistis Spiritum sanctum a Filio procedere: & Filium producere simul cum Patre Spiritum sanctum deducit: similiter & Hilar. lib. 8. Trini. non enim inter diuinas personas missio est, nisi ratione processionis, vt ea mittatur ab altera, quæ ab ea procedit: ideo filius Pater numquam mississe legitur, sed Patrē filium. Missio namque duo habet: alterum est, vt persona, quæ mittitur, ab altera procedat: alterum est, vt effectum aliquem tali personæ proprium exterius faciat. Hæc ratione cum filius Dei procedat a Patre, & exterius carnem sumpserit sibi, seu suæ vnitam personæ, dicitur a Patre missus: Spiritui autē sancto sanctificatio attribuitur. quādo ergo animas purgat, & sāctificat, aut aliquē effectū ad id ordinatum facit: dicitur mitti a ea persona a qua procedit, nempe Patre & Filio. est enim sūpta metaphora a missione sensibili: nemo enim mitti dicitur, nisi ex parte principij sit actio quædā, qua dirigitur, & ordinatur ad aliquid, quo mitti dicitur: & ex parte termini sit effectus, ad quē exequendū talis, qui mittitur, venit: in Deo aute actio illa ex parte principij nō est alia, quā ipsa productio, qua talem personam producit, hinc fit vt numquam persona dicta sit missa, nisi ab ea, a qua

qua procedit. Vnde si Filius mittit Spiritum sanctum, consequitur Spiritum sanctum procedere a Filio.

Quo ratione Christi spiritu Domini dicatur, cū ab illo non procedat.

Nec est contrarium huic doctrinæ illud Isa. 48. Dominus misit me, & Spiritus eius, & 61. Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me ad Euangelizandū pauperibus misit me. ex quorum locorū prolatione Amb. lib. 1. de Spiritu sācto c. 1. deducit: sicut Filius mittit Spiritum sanctū ita etiā Spiritus sāctus mittit Filiū, vt æqualitas in essentia trium personarū significetur. Hæc omnia non sunt cōtraria doctrinę ex Aug. & Hilario adductæ: nam loquimur de missione diuinæ personæ vt Deus est. sic enim missus est Spiritus sanctus, vt sanctificaret: sic filius Dei, vt homo fieret: at Christus non solum Deus, sed etiam homo erat, & ratione humanitatis accepit dona Spiritus sancti, & infusam gratiam, & sanctificationem. Hac ratione dicitur missus a Spiritu sancto, quod Isaias satis indicauit, dicēs: Spiritus Domini super me, eo quod vnxerit me. vnctus autem est vt homo, gratia infusa, & donorū communicatione: quādo vero homo factus est, assumpsito. naturam humanam, tantum a solo Patre missus dicitur: vt Deus enim missus est ad naturam humanam sumendam. Ideo hęc missio a Patre solo est: homo autē factus Spiritus sancti dona in natura assūpta recepit, & sic a Spiritu sancto missus dicitur. vnde Hieron. Isa. 61. docte hanc missionē ratione naturæ humanæ dictā interpretatus est. cum autē Spiritus sāctus carnē non assumpserit, missio eius ratione diuinitatis intelligenda est: ideo mitti non potest, nisi ab eo, a quo accepit diuinitatē.

Quorūdam recentiorū doctrina reiicitur.

Hinc deprehenditur quorundam hæreticorum expositio, & doctrina falsa, cui inconsiderate aliqui Catholici nostra tempestate adhæserunt, dicentes in hac sententia Ioannis, neque in verbis: *Ego mittam*, neq. in sequentibus, Qui *a Patre procedit*, quicquam agi de substantia Spiritus sancti, nec de processione eius: sed de ipso effectu & gratia exteriori. Quæ sententia sustineri non potest: nam ipse Spiritus sanctus dicitur procedere, & mitti, sicut ipse est, qui Paracletus dicitur. effectus eius non appellatur paracletus, sed persona, nec effectus mittitur, sed persona. Verum est non mitti personam nisi ratione effectus, quia ipsa immutabilis est, tamen ipsa est, quæ mittitur: longe enim diuersa sunt, qui mittitur, & id, ratione cuius mitti dicitur. Spiritus sancti persona mittitur, sed mitti nō dicitur, nisi quia ex vna parte ab eo, a quo mittitur, procedit; ex altera effectum in aliquo producit, quē ante non efficiebat. Manet ergo firma, & certa Patrum doctrina.

A Patre.

COMMENTARIVS.

CVm se missurum Spiritum sanctum dixerit, superius autem Pater missurus dictus sit, ne aliqua in verbis repugnantia aut in paracleto, quasi non vnus esset, diuersitas conciperetur, adijcit, *a Patre*. Mittam ego Spiritum sanctum, sed a patre eum mittere habeo: sicut a Patre habeo essentiam ipsam. Hoc igitur verbum explicat, ita filium mittere Spiritum sanctum, vt a Patre accipiat essentiam, qua vna cum patre producat Spiritum sanctum. Pater igitur a se mittit, quia a nemine procedit: Filius mittit vna cum Patre, & eadem missione, sed a Patre, quia a Patre procedit, & a Patre habet, vt mittat: vnus tamen & idem est Paracletus.

ANNOTATIO XXIV.

Verbo illo a Patre, significatur, processio a Filio a Patre.

HIlar. lib. 8. Trinit. hanc vocem, *a Patre*, eo modo exponit, quo in commentario expositā est: vt significet processionem filij a Patre, a quo habet esse & substantiam & omnia, quę secundū substantiam suam etiam extra operatur. sicut igitur est Deus de Deo, & a Deo, nō quod alius Deus sit, sed quod vnus, procedens tamen a Patre, ita producit Spiritū sanctum, sed a Patre quia id accipit a Patre nempe essentiam qua vna cum ipso produ cit. ea de causa Aug. lib. 15. de Tri. c. 17. & 26. affirmat Spiritum sanctum procedere a Patre, & filio, sed a Patre principaliter. principaliter dixit, significare volens originem. nam ita procedit a Patre, vt

Patrū nonnullæ locutiones explicantur.

vt Pater a nemine habeat producere Spiritum sanctum: at Filius id habet a Patre: propterea dicitur Filius producere a Patre, seu mittere a Patre, principaliter, id est originaliter vt ita dicam. Cyrillus lib. 10. cap. 33. & lib. 11. cap. 1. procedere Spiritum sanctum a Patre per Filium asseruit, significare etiam volens ita procedere a Filio, vt filius id habeat communicatum a Patre: tamen eadem est processio ab vtroque. Hoc idem in operationibus exterioribus fit, & similis est phrasis loquendi. Filius enim creat a Patre: id est creat vna cum Patre, tamen potentiam habet, qua creat a Patre, & ipsammet creationem, quod Ioan. 5. dictum est: Nihil potest facere Filius, nisi quod viderit Patrem facientem. habetur in Gen. hæc phrasis: Pluit, inquit, Dominus a Domino sulphur & ignem super Sodomam. Dominus filius pluit vna cum Patre, quia vna est actio: sed filius eam habet a Patre: ideo dicitur Dominus pluere a Domino. Sic Hilar. lib. de Synodis hunc locum explicat, & multi alij Patres. Vnde vana est quorundam Hebraizantium interpretatio, qui asserunt Hebraismum esse, nullius mysterij significatiuum. Errāt (ipsorum venia sit dictum.) Hebraismus quidem est, tamen propter processionem personarū ita Domi num locutum esse, argumento est, quod in alijs rebus exprimendis phrasim istā non reperimus. & præter grauissimorum Patrum auctoritatem ita exponentium, extat Concilium Sirmiense contra Arij cōgregatum sub Iulio. 1. cuius fit mentio lib. 5. tripar. histor. cap. 3. in quo canon hic statutus est. Si quis illud, quod scriptum est, Pluit Dominus a Domino, non de Patre, & Filio perceperit, sed & ipsū a semetipso pluere dixerit, anathema sit. Pluit Dominus filius a Domino Patre. hæc Concilij.

Gen. 19.

Spiritum veritatis.

COMMENTARIVS.

PAracletum hunc quis sit ostendit, & Spiritum appellat veritatis. Superius cap. 14. quare Spiritus veritatis dictus sit, exposuimus: est enim Hebraismus, quasi dictum esset: Spiritus verus, qui perfecte nouit, & docet veritatem. quæ quidem tertia appellatio accommodata est testimonio perhibendo de Christo. Nam doctrina Christi veritas est, tum quia vmbras & figuras legis illustrat: tum quia promissiones implet: demum quia viam Dei perfecte tradit. qui igitur de doctrina Christi testimonium redditurus promittitur, recte Spiritus veritatis appellatur. Nouit ergo Christum ipsum quia ab eo missus est, nouit doctrinam eius, quia Spiritus veritatis est, ideo ipsius testimonium est grauissimum. Est autem ambigua locutio apud Græcos quantum ad casum pertinet; cum enim sit neutrius generis, & in recto, & in accusandi casu legi potest, vt referatur vel ad illud, *Cum venerit Paracletus*, qui nempe Spiritus est veritatis, aut ad, *quem mittam*, nempe, *Spiritum veritatis*. Siue hoc, siue illo modo legas, sensus idem perseuerat.

Merito Spiritus veritatis appellatur, q Christi doctrinæ testimonia perhibituma est.

Qui a Patre procedit.

QVarta hæc est appellatio, qua Spiritus hic a Patre procedere dictus est; idest consubstantialis est Patri, vt recte deducit Ambro. lib. 1. de Spiritu Sancto cap. 16. ac si diceret: Spiritus hic paracletus, quem mittam a Patre, qui veritatis Spiritus est, non est creatura aliqua: sed Patri & mihi consubstantialis. Est etiā accommodata hæc appellatio testimonio reddendo: nam in eo, qui testimonium perhibere debet, non sola scientia, sed etiam auctoritas necessaria est, vt sit dignus fide: hoc autem habet Spiritus hic: consubstantialis enim est Patri, eiusdem potentię & substantiæ, & virtutis cum ipso, qua potentia & virtute talia efficiet opera, vt testimonium suum dignum omni fide faciat. Chrysost. homil. 76. ad scientiam refert, quasi diceret: si procedit a Patre, omnia nouit, vt sit perfectus doctor veritatis, sed hoc magis ad illud, *Spiritus veritatis*, pertinet.

Auctoritas Spiritus sancti declaratur, vt quale eius testimonium sit intelligatur.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO. XXV.

Graeci absque ratione hinc sibi putant occasionem dari, quod Spiritus sanctus a solo Patre procedit.

EX hac sententia Graeci sui erroris occasionem acceperunt, eaq. multum seruentur ac nos impugnãt, existimãtes Spiritum sanctum a solo Patre procedere, nõ a filio simul, & Patre, quia dictum est: a Patre procedit. Nec aduertunt, non esse dictum a solo Patre, sed a Patre procedere, quod nos fatemur, sed vltra affirmamus, simul a filio procedere. Et hoc ipsum in his eisdem verbis significatum est: nam dicitur, *Quem ego mittam vobis*. non mitteret Filius Spiritum sanctum, nisi ab ipso, qui mittit, procederet, sicut filius mittere Patrem non potest, qui ab eo Pater nõ procedit. At Pater filium mittit, qui ab ipso procedit. Et haec est causa, cur non dictum est in his verbis, qui a me, & Patre procedit: iam enim ipsum esse, & procedere a filio significauerat, quando dixit: *Quem ego mittam vobis*. vt autem a Patre etiam eum procedere ostenderet, adiecit, *qui a Patre procedit*, non ergo haec verba a solo procedere Patre significant, sed potius ita a filio procedere (hoc enim iam significatum erat) vt a Patre etiam procedat. Nam non defuerunt haeretici, qui Spiritum sanctum solius filij esse Spiritum, non Patris affirmarent. Ita enim Eunomius asserit, vt refert Basil. lib. 2. con. eundem in fine; contra quem ille, & a Filio, & Patre procedere docet, & hoc verbo satis conuincitur Eunomius: *Qui a Patre procedit*. Locus igitur praesens non Graecorum errori fauet, sed potius eum redarguit, & conuincit, cum a Filio & Patre Spiritum sanctũ procedere ex his verbis constet: quod Cyril. lib. 10. cap. 33. quamuis Graecus intelligens fatetur Spiritum esse Filij, & Patris, & a Patre procedere, sed per filium, quod non aliud significat, quam, quod nos dicimus, Filius producit Spiritum sanctum a Patre: id est, habere a Patre producere Spiritum, hoc est Patrem per Filium producere Spiritum sanctum, sicut Deus per verbum omnia creauit: Omnia enim per ipsum facta sunt. Porro non est aliud per verbum fieri omnia a Deo, quam verbum vna cum Patre omnia facere, sed verbum habere a patre omnia facere, a quo essentiam, & potentiam accipit: de hac tamen re plura cap. sequenti dicemus, vbi occasionem illa verba dabunt, *De meo accipiet, & annunciabit vobis*.

ANNOTATIO XXVI.

Ex singulis superiorum verbo rum deducitur natura Spiritus sancti.

SI verba haec superiora diligenter consideres, *Cum venerit Paracletus, quem ego mittam vobis a Patre Spiritum veritatis, qui a Patre procedit*: inuenies, quis sit Spiritus sanctus, & ad quid & quomodo mittendus. In primis habes in his verbis, distinctionem eius personae a persona Patris, & Filij: nam a Filio mitti, a Patre procedere, ille vero venire dicitur. sicut distincta sunt, mittere, & procedere ab alio, & venire: ita sunt distinctae personae mittens, a quo procedit, & qui venit. Habes secundo loco, substantiã eius, est enim Patri consubstantialis, quia a Patre procedit: cum autem filius sit Patri consubstantialis, quia a Patre gignitur, sit vt totae tres personae vnius sint, & eiusdem substãtiae. Habes tertio loco, ita esse distinctam personam, & consubstantialem duabus, vt procedat ab vtraque nam a filio mitti, & a Patre procedere dicitur, quod non est aliud, quã ab vtraque procedere & mitti. Habes quarto, procedere quidem a Patre, tamen non dici filium, sed spiritum, eiusq. processionem non esse generationem.

Contra Macedonium dicentẽ q Spiritus sanctus sit filius.

In hoc impegit Macedonius haereticus: non enim capiebat, qua ratione productus esset Spiritus sanctus consubstantialis Patri, & non diceretur filius, & productio eius generatio: ideirco suo ingenio infinitam Dei maiestatem metitus, negauit Spiritum sanctum procedere consubstantialem, Deumq. esse cum Patre, & Filio: in cuius superbiam, & intellectus temeritatem, Sancti acriter inuehuntur, cum debuissent fateri se non assequi posse, nec capere diuinam maiestatem, humilemq. mẽtem, & affectum praebere, sicut & olim Sancti Patres fecerunt. Athana. Epist. ad Serapion. Basil. lib. 3. con. Eunomium. Gregor. Nazian. orat. 5. Theolog. eius argumentũ proponunt. Quomodo si productus est & consubstantialis, non est genitus, & filius? omnes respondent, fidem esse habendam Scripturae & Ecclesiae. cũ enim in naturalibus multa sint mirabilia, quorum ratio ignoratur, stultũ est velle nihil esse in Deo quod non sit ratione compertum. ita Sancti respondent. Aug. lib. 2. Trini. cap. 3. dubium hoc proponit, & lib. 5. cap. 20. & lib. 15. cap. 27. aliquas congruentes rationes adfert. similiter & Ansel. monolog. c. 53. tamen vera & certa rario ignoratur, vt etiã Docet Damasc. lib. 1. de fid. capit. 10. his etiam nos aquiescamus, fide dicentes Spiritum

ritum sanctum a patre & filio non factum A nec creatum, nec genitum, sed procedentem. In nostris Theologicis praelectionibus de his multa diximus & scripsimus, haec in praesenti sufficiant. Habes quinto ex his etiam verbis, venturum Paracletum, & veritatis Spiritũ, id est, ad implendum animas, eelesti consolatione, & dona gratiae infundenda, ac veritatem Christi manifestandam. Ille ergo omnia efficiet, in illis, B ad quos mittitur, & venit, quae ad consolationem, & adhortationem necessaria sunt: & simul ad veritatis manifestationẽ vt paulo inferius explicabimus.

Cur Dominus tot verbis, vsus sit loquens de Spiritu sancto.

Hinc soluitur dubitatio, quam aliquis mouere posset, qua de causa tot verbis vsus sit Dominus in hoc Spiritu describendo. Respondeo id factum, tum vt mysterium Trinitatis, quod ad fidem Christianorum pertinet, exponeretur: erat enim opus, tertiae huius personae dignitatem ostendere. Tum vt quam dignum fide sit testimonium eius, de quo adiungitur: Ille testimonium perhibebit de me, aperiret, & declararet. Demum, vt discipulos confirmaret ad testimonium de ipso Christo exhibendum, vt paulo post dicemus.

Ille testimonium perhibebit de me.

COMMENTARIVS.

HIc igitur Paracletus, de quo tot, ac tanta dicta sunt, cum venerit perhibebit de me testimonium, operibus miris, & signis exterioribus, quae operabitur in meae diuinitatis & doctrinae confirmationem, & intus in cordibus hominum lumen diuinum, & affectum infundendo, quo cognoscant & sequantur me, omni errore & mundi vanitate postposita. cum enim Deus sit, omnia quaecumque vult, efficere potest, & efficiet. Fuit valde rationi consonum, vt Spiritus sanctus de Christo testimonium perhiberet, ipse enim fuit quodam modo causa, vt filius Dei carnem sumeret, amor enim Patris causa fuit, Ioan. 3. Sic Deus dilexit mundum, vt filium suum vnigenitum daret. amor autem Spiritus sanctus est. Rursus Spiritus sanctus per prophetas locutus praenunciauit mundo aduentum eius. Denique aduenientem in carne susceptа vnxit Act. 10. Vnxit eũ Spiritu sancto. Debuit ergo de ipso post aduentũ testimonium reddere.

Quam faciat rationi conforme vt Spiritus sanctus exhiberet testimonia de Christo.

ANNOTATIO XXVII.

Praeter Apostolorũ testimoniũ etiam Spiritus sanctus per semetipsũ Christo testimonium perhibuit.

AVg. tract. 93. hoc testimonium Spiri- A tus sancti non distingui ab ipso testimonio Apostolorum docet, sed Spiritum sanctum per ipsos testimonium reddidisse mundo de Christo, dum in eis effecit omnia ea, per quae testimonium perhibebant, iuxta illud Matth. 10. Non estis vos, qui loquimini, sed Spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis. & Act. 1. Accipietis virtutem Spiritus sancti superuenientis in vos & eritis mihi testes in Hierusalem, & in B omni Iudaea, & Samaria vsque ad vltimũ terrae. Negari non potest Spiritum sanctũ per ipsos Apostolos reddidisse testimoniũ veritatis Christi: tamen non tantum hoc testimonium verba haec indicãt, sed aliud etiã quod per se Spiritus sanctus de Christo reddidit, & reddit. nam super baptizatos, visibiliter sub ignis specie descendens baptismo Christi, & ipsi Christo testimoniũ perhibebat, vt sint duo testimonia distincta, quod Act. 5. Apostoli ipsi docuerũt his verbis: Nos, inquiunt, sumus testes horum verborum, & spiritus sanctus quem dedit Deus omnibus obedientibus sibi. Ecce duos testes numerant, & se, & Spiritum sanctum, de quo etiã testimonio ad Rom. 8. dicitur Ipse spiritus testimonium reddit conscientiae nostrae, quod filij Dei sumus. nunc etiam interius fideliũ cordibus testimonium perhibet firmans mentem, & affectum in Christo: quamuis non sit iam visibile illud testimoniũ ignis exterioris, est tamen testimonium Spiritus sancti, tã insignis, & copiosa, & mirauda hominum conuersio. Non solum ergo tæstimoniũ per Apostolos & praedicatores perhibuit, sed per se miris alijs operibus. Et verba haec id probant, cum dicitur: *Ille testimonium perhibebit, & vos testimoniũ perhibebitis.* distinguens testimonia Spiritus sancti, & eorum. quamuis per ipsos etiam Spiritus

Universidad de Deusto
Biblioteca

sanctus perhibuerit testimonium. Quam A expositionē afferre videtur Cyril. lib. 10. cap. 33. Quale autem, & quam dignum omni fide testimonium hoc fuerit, verba antecedentia significant: est enim missus a Christo, Spiritus veritatis, & a Patre procedens, cuius sapientia, bonitas, & potentia diuina est. In testimonio enim hæc necessaria sunt: sapientia, vt sciat veritatem: Bonitas, vt eam aperiat, nec decipiat, aut fallat: & auctoritas, qua talis ab alijs iudicetur, qualis est, vt sit omni superior exceptione. Quid autem potuit reperiri vnquam æquale ei, qui scientiam, bonitatem, & potentiam habet cum Deo eandem? Tria in teste necessaria.

Et vos testimonium perhibebitis, quia ab initio mecum estis.

COMMENTARIVS.

NOn Spiritus sanctus tantum, sed etiam vos testimonium perhibebitis de me, quia ab initio meæ prædicationis & manifestationis factæ mundo, mecum estis, & mecum conuersati estis; & ex visu tamquam oculati testes, omnia, quæ facta sunt per me, testari poteritis, vt omnia adsint testimonia diuina, & humana. Quamuis enim sufficere deberet diuinum Spiritus sancti testimonium per opera diuinæ potentiæ, volo vt etiam vos humanum perhibeatis testimonium ex visu, & experientia. hoc fecerunt postea Apostoli. 1. Ioann. 1. Quod audiuimus, inquit, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus, & manus nostræ contrectauerunt de verbo vitæ, & vita manifestata est & vidimus & testamur, & annunciamus vobis. Rursus. 2. Pet. 1. Hanc vocem nos audiuimus, cum essemus cum illo in monte. Act. 2. Hunc suscitauit Deus a mortuis, & huius nos testes sumus Ioan. 1. Et vidimus gloriam eius. Hac motus ratione Act. 1. dixit Petrus: Oportet ergo ex his viris, qui nobiscum sunt congregati in omni tempore, quo intrauit & exiuit inter nos Dominus Iesus, incipiens a baptismo Ioannis vsque in diem, quo assumptus est a nobis, testem resurrectionis eius nobiscum fieri, vnum ex istis. His verbis declarat Petrus verbum hoc Christi, *Ab initio*, nempe a Ioannis baptismo, quando se mundo manifestare incepit. Huc conitur, quod superius dicebamus, esse aliud testimonium Spiritus sancti ab eo, quod est discipulorum, cuius hic fit mentio. Græce verbum est præsens, *perhibetis*, tamen pro futuro positum est, & recte versum est, *perhibebitis*. de hoc enim, quod tunc futurum erat hæc verba procedunt.

ANNOTATIO XXVIII.

Quatuor impedimenta, quæ Apostolorum testimonia Christo perhibendum retardare potuerat, primum tamen testimonia tollimus.

MAgno, & plane diuino consilio factum est, vt testimonio a discipulis reddendo præmitteretur, & promitteretur testimonium Spiritus sancti: hac enim ratione Christus omne sustulit impedimentum, quod animos discipulorum ab hoc officio auertere poterat. hoc aute multiplex erat. Primum humilitas Christiana de mortuo, & occiso a Iudæis, testimoniū reddere, humile quid, & contemptibile B videri poterat. Secundum erat difficultas persuadendi, nam persuadere homine, eruditissimum esse Deum, arduum videbatur, & erat. Tertio periculum, nam cum Christus se propter suam prædicationem a Iudæis occidendum iam illis reuelasset, quid non erat a discipulis timendum eidem testimonium perhibentibus etiā apud cosdē, qui occiderunt? maxime quia Dominus pronunciat, ipsis morte subeunda pro hoc testimonio. Quartum erat quod parum essēt idonei, ie enim illiteratos, & humilis cōditionis agnoscebant. qua igitur ratione per vniuersum, tantum mysterium prædicare auderent?

Hæc maxime eorum animos deterrere poterant; at omnia Dominus prudentissime repellit his verbis præmissis. Testimonium, inquit, perhibebit Spiritus Paracletus, veritatis, qui a Patre procedit, & quē ego vobis mittā. Primo quidem, ne videatur vobis vile, & contemptum officium, & testimonium, quod ille, qui a Patre procedit, & ipsi est consubstantialis est perhibiturus, rursus, ne timeatis, nō posse vos arduā veritatē persuadere: ille enim Spiritus veritatis, qui omnia scit, qui quæcumque vult docet & persuadet, vobiscū & per vos reddet testimonium: & quod vos vere nō potestis persuadere, ille persuadebit, & faciet

ciet cognoscere, Spiritus enim est veritatis. Vt enim Spiritus omnia penetrat: sic corda hominū penetrabit, quia Spiritus est, & quia veritatis Spiritus est, quocūque penetrauerit, veritatem ipsam stabiliet, & figet. Nec vos præterea terreat periculum quod vobis certum imminet: nam non solum efficiet vos spernere, & contemnere pericula omnia temporalia, sed desiderare & gaudere in eis: quia paracletus est, & cōsolator, & incitator, seu exhortator. Nec denique conturbet vos vestra insciitia: nā B Spiritum mittam vobis, qui erit in vobis ipsis, qui tales vos efficiet, vt testimonium probatissimum mundo exhibeatis. Dabit vobis scientiam & sapientiam, cui mūdus non poterit contradicere. Dabit potentiā operum, & miraculorū, quia Deus est, & a Patre procedit. Faciet vos homines cælestes atque diuinos, quia Spiritus est. diliget vos, nec derelinquet vnquam, quia ego qui vos amo, qui sum pater, & magister vester, ego sum, qui mittam eū vobis. Appositissime igitur hæc verba præmissa sunt, tum vt instruerentur discipuli, nulla ratione eos posse testimonium tale perhibere, nec eorum testimonium perhibitum quicquam profecturum esse, nisi ope Spiritus sancti nixum: tum vt omne impedimentum, quod eos a proposito retardare poterat, tolleret.

Supradicta quattuor impedimēta, quatuor in locis fatetur. Paulus sibi fuisse sublata.

Hæc autem omnia euentus confirmauit quæ vel in Paulo ex ipsius verbis impleta esse agnoscimus. Rom. 1. Non, inquit, erubesco Euangelium: virtus enim Dei est, & 1. Corin. 2. Sermo meus, & prædicatio D mea nō in persuasibilibus humanæ sapiētiæ verbis, sed in ostensione Spiritus, & virtutis. rursus. 2. Corint. 12. Placeo mihi in infirmitatibus meis, & in contumelijs, & necessitatibus, in persecutionibus, in angustijs pro Christo. denique ad Philip. 4. Omnia possum in eo, qui me confortat. Ecce omnia quattuor impedimēta sublata his locis confitetur. hæc eadem in cete- ris Apostolis, Spiritus hic operatus est, nec in his solis, quamuis ipsi primitias Spiritus habuerint; sed in multis etiam, & infinitis alijs Christi fidelibus, & verbi ipsius annunciatoribus. E

Cur Christus voluerit, tot ac tanta testimonia ante aduentū in aduentu & post aduentum, & discessum, sibi gratia.

ANNOTATIO XXIX.

PErcontari aliquis posset, quare tot testimonia habuit Christus? ante enim eius aduentum Prophetæ omnes de ipso testati sunt. Act. 10. Huic testimonium perhibent omnes Prophetæ, præter hos, cum primum natus est, stella perhibet testimonium: similiter & Magi aduenientes, immo & Angeli ipsi annunciantes Pastoribus testificari sunt: cum etiā prædicationi proximus esset, Ioannes Baptista perhibet testimonium, ad hoc perhibendum missus a Deo. tota adhuc Sanctissima Trinitas de eo perhibet testimoniū in baptismo, & in transfiguratione. Pater ipse Matth. 3. & 17 voce de cælo delapsa testatur: Hic est filius meus dilectus. Spiritus sanctus in specie columbæ super eum descendens. Matt. 3. Ipsemet etiā suis verbis, & operibus, Ioan. 8. Si ego testimonium perhibeo de me ipso, testimonium meum verum est. præterhæc ipso ad Patrem recedēte Spiritus sanctus perhibet testimoniū: tandē & ipsi discipuli. quorsum ergo ante aduentū in aduentu, & post aduentum tot habere voluit testimonia, cum potuerit etiam sine his testimonijs veritatem persuadere?

Prima causa vt inde constaret quam esset difficile tantum assertum mysterium.

Respondeo id pluribus de causis factū esse. Prima est, vt difficultas mysterij notior euaderet. negari enim non potest arduum esse, & supra omnem rationē Angelicam, & humanam, Deum hominem esse factum: nec solum hoc, sed vsque ad crucis mortem descendisse, & se humiliasse, morteq. hac redemisse mundum, quem poterat sola voluntate liberare. hanc difficultatem Isaias nouit, cap. 53. dicens: Domine, quis credet auditui nostro, & brachiū Domini cui reuelatum est? ac si diceret: Domine arduum est credere, quæ annuntiamus, brachium tuum nempe filium omnipotentem esse absconditum in velo carnis. statim addit causam difficultatis, Nō erat ei species, neque decor, id est, quia vidimus eum mortuum, & contemptum, quis credet hunc esse filium Dei? Vt igitur res ardua in se, & difficilis, nec vitribus humanis assequenda, & intelligenda, ostenderetur, ideirco tot, ac tanta sunt cumulata testimonia, vt qui credit, & agnoscit, id sibi, suæque virtuti non tribuat.

Secunda, vt assidua mysterij narratione, eius necessitas & vilitas magis cōmendaretur.

Secunda causa, ipsius veritatis necessitas. Salus enim mundi in solo Christo posita erat, nec est aliud nomen sub cælo, nec salutis remedium, nisi in ipso, & per ipsum. Ideirco tamquam de re necessaria, & summi momenti tot concurrunt testimonia. Quando enim videmus aliquem in maximo periculo positum, vnamq. viam euadendi, solemus complures, & iteratis vicibus eū admonere: sic fecit Dominus Deus cum homine, quem in summo positum salutis periculo videbat, nec alia via euadere posse nisi per Christum.

Tertia, pro commēdatione rei dignitate.

Tertia causa est, vt dignitas ipsius aduenientis Christi commendaretur. Si enim

multi nuncij alicuius Regis, aut Principis aduentum præcurrere, & sequi solent, multo conuenientius a multis Christi filij Dei annunciatur, & demonstratur aduentus in mundum.

Quarta, vt hominum caecitas commendetur, qui nec tot testimonijs crediderit.

Quarta, & vltima causa est, hominum malitia, & cæcitas, quæ tanta est, vt post tot testimoniorum auctoritatem, multi in sua nihilominus incredulitate manserint, & qui crediderunt, tot indigue rint testimonijs, propter quæ, sicut in credentibus diuina clementia, & bonitas commendatur, & illustratur: ita contra incredulos iustitia, & seueritas diuina probatur. Qua enim pœna digni non sunt, qui tot testimonijs fidem non adhibuerunt? his igitur de causis sunt tot, ac tanta testimonia adhibita.

CAPVT DECIMVM SEXTVM.

Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini. Absque Synagogis facient vos: sed venit hora, vt omnis qui interficit vos, arbitretur obsequium se præstare Deo: & hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me. Sed hæc locutus sum vobis: vt cum venerit hora eorum, reminiscamini, quia ego dixi vobis. Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram. Et nunc vado ad eum, qui misit me: & nemo ex vobis interrogat me, quo vadis? Sed quia hæc locutus sum vobis, tristitia implenit cor vestrum. Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis vt ego vadam. Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos: si autem abiero, mittam eum ad vos. Et cum venerit, ille arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio. De peccato quidem, quia non crediderunt in me, de iustitia vero, quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me: de iudicio autem, quia princeps huius mundi iam iudicatus est. Adhuc multa habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. Non enim loquetur a semetipso: sed quæcumque audiet loquetur, & quæ ventura sunt, annunciabit vobis. Ille me clarificabit, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Omnia quæcumque habet Pater, mea sunt. Propterea dixi: Quia de meo accipiet, & annunciabit vobis. Modicum, & iam non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, quia vado ad Patrem. Dixerunt ergo ex discipulis eius adinuicem: Quid est hoc, quod dicit nobis: Modicum, & non videbitis me: & iterum modicum, & videbitis me, & Quia vado ad Patrem? Dicebant ergo: Quid est hoc quod dicit Modicum? nescimus quid loquitur. Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi: Modicum, & non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me. Amen amen dico vobis, quia plorabitis & flebitis vos, mundus autem gaudebit: vos autem contristabimini. sed tristitia vestra vertetur in gaudium. Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. Cum autem peperit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum. Et vos igitur, nunc quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis. Et in illo die me non rogabitis quicquam. Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo. Petite, & accipietis, vt gaudium vestrum sit plenum. Hæc in proverbijs locutus sum vobis. Venit hora cum iam non in proverbijs loquar vobis, sed palam de Patre annunciabo vobis. In illo die in nomine meo petetis: & non dico vobis, quia ego rogabo Patrem de vobis. Ipse enim Pater amat vos, quia vos me amastis, & credidistis, quia ego a Deo exiui. Exiui a Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum & vado ad Patrem. Dicunt ei discipuli eius: Ecce, nunc palam loqueris, & proverbium nullum dicis. Nunc scimus quia scis omnia, & non opus est tibi, vt quis te interroget. In hoc credimus quia a Deo existi. Respondit eis Iesus: Modo creditis? Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum

solum relinquatis: & non sum solus, quia Pater mecum est. Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis. In mundo pressuram habebitis: sed confidite, ego vici mundum.

Hæc locutus sum vobis, vt non scandalizemini.

COMMENTARIVS.

CAusam cur hæc, quæ ad odia & persecutiones eorum pertinent, manifestauerit: & aduentum Spiritus ad testificandum prædixerit, exponit eam esse, ne scandalizentur, & cadant: id est, ne a suo munere, & officio testificandi, & prædicandi Christum retrocedant. Aduerte: Scandalum offendiculum esse viæ, in quod incidentes impingunt, & cadunt: qui autem admoniti sunt, caute ambulant, nec facile impingunt. Per metaphoram rebus ipsis accommodatur: nam offendiculum, & scandalum magnum erat persecutio Iudæorum & Gentium, Apostolis prædicantibus Christum. Eos igitur præmonet Dominus, quod futurum est reuelando, & adiutorium Spiritus sancti promittendo: vt sic instructi non offendant. Hoc autem ipsum, quod dicit, nempe se ita locutum, vt non scandalizentur, etiam præmonitio quædam est, vt cautiores sint, non quidem in fugiendis offendiculis, & periculis, sed in paruifaciendis, & contemnendis, & superandis. Particula, *Hæc*, ad præcedentia referri, verbum sequens præteriti temporis comprobat. *Locutus sum vobis*, refertur autem ad duo prædicta, nempe aduentum Spiritus sancti, & odia, ac persecutiones, & eorum causam. hæc enim locutus illis erat.

Scandalum quid sit.

ANNOTATIO I.

Diuersæ Patrum explicationes.

CYrill. lib. 10. cap. 34. duas adfert expositiones. Prior est, vt illud, *Hæc*, referatur ad persecutiones, & odia quæ se illis Dominus prædixisse ideo dicit, vt minus terreant. Quod enim non expectatũ præter opinionem subito euenit, magnos etiã plerumque animos turbat: quod autem præuisum est, quamuis grauius inferatur, leuius tamen propter præmeditationem videtur. Altera expositio est, vt relatiuum, *hæc*, referatur ad id quod de Spiritu sancto dictum est, siue. sensus: Hæc dixi, nempe Spiritum sanctum venturum, & testimonium redditurum: ne scandalizemini, cum videritis incredulos futuros, vestrisq. sermonibus Iudæos fidem negaturos. Si enim ego tot tantaq. mirabilia feci: si Paracletus quoque similia faciet, nec tamen Iudæi ad meliora reducentur: nolite conturbari, si oratione vestra conuertere illos non poteritis. Tertia expositio est Euthymij qui illud, *hæc*, ad ea, quæ de Spiritu sancto sunt dicta, refert: tamen longe aliter exponit, nempe: Hæc dixi, ne scandalizemini, cum videritis malos persequentes, & iniuria vos afficientes, sed potius vt cũ cognoueritis Spiritum sanctum vobis auxiliari, bono sitis animo, & viriliter agatis. Quarta est Aug. tract. 93. qui similiter ad Spiritum sanctum refert, sed aliter exponit, quam Euthym. Merito, inquit, promisso Spiritu sancto, quo in eis operante fierent testes eius, subiunxit: *Hæc locutus sum vobis*, cum enim Charitas Dei diffundatur in cordibus nostris per Spiritũ sanctum qui datus est nobis, fit pax multa diligentibus legem Dei, vt non sit illis scãdalum. Hæc Aug. Chry. ho. 76. ad Spiritũ sanctum etiam refert: tamẽ simul secundam Cyrilli, & Euthymij expositionem, cõplecti videtur. Nobis ea vsus est accommodata, quam in commentario explicuimus, vt illud, *hæc*, ad Spiritus sancti aduentum, & simul ad persecutiones referatur, quorum prædictio scandalum futurum remouet, tum quia præmonetur periculum, tum quia promittitur auxilium.

Auctoris interpretatio.

Absque Synagogis facient vos.

COMMENTARIVS.

PRæmissa iam admonitione, & tanto auxilio promisso, explicatius futuras persecutiones enarrat. quasi dicat: Vos admoui eorum quæ sunt futura, vobisq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

vobisq. auxilium magnum promisi, ne scandalizemini in persecutionibus, quæ vobis eueniēt. Scitote enim, Iudæos e suis Synagogis vos tamquam excommunicatos eiecturos: hoc est, *Absque Synagogis vos facient*. priuabunt vos Synagogis, expellentq. vos a suis commercijs, & conuersationibus. Apud Græcos vnica est dictio, *Absque Synagogis*, sensus tamen idem est. Hoc ignominiæ maximæ apud Iudæos erat, quod alijs verbis significauit Dominus Luc. 6. Beati, inquit, eritis, cū vos oderint homines, & cum separauerint vos, & exprobrauerint, & eiecerint nomen vestrum, tamquam malum, propter filium hominis: verba hæc Ioannis ad Iudæorum præcipue referuntur persecutionem. Non est autem hoc loco sine consideratione prætereundum. Quis enim non expectasset post promissum Spiritum sanctum tantæ potentiæ, & scientiæ, & bonitatis, & post verbum, *Non scandalizemini*, dicturum Christum, in synagogas vos recipient: omnes ad vos proclines current, beneuolentia, & obsequio afficient: at non hæc dicta sunt, sed *Absque Synagogis facient*, & interficient tamquam impios, & sceleratos. At multo aliter diuina sapientia de rebus iudicat, quam mundana: maius beneficium, & maius opus fuit, discipulos fortes facere in morte subeunda, & lætos aggredi pericula, omniaq. huius mundi bona contemnere, quam impedire, ne occiderentur. Illud Apostolos fecit beatos, non hoc: illud Reges tertiæ facere potuerunt, non autem istud. Plus igitur Spiritus sancti virtus splendet in morte contemnenda, quam impediēda: in sustinendis læto animo afflictionibus, quam in auertēdis: maius beneficium illud est, quam hoc. Diuinius opus fuit, per mortē, & afflictiones mundum conuertere, quam per vitam temporalem: inducereq. vt crederent, & sequerentur eorum doctrinam, qui sic male habiti sunt a mundo, quam si bene accepti essent.

Dei sapientia & virtus splendent magis in fortitudine quæ Apostoli morte subibāt quam si illā Deus impediret.

ANNOTATIO II.

QVoniam Synagogæ mentio frequēs est apud Ioannem, non abs re erit, si aliqua & de vocis significatione, & de rei ipsius vsu, & de origine ac antiquitate dicamus.

Synagogæ multiplex significatio.

Synagoga Græcum est vocabulum, significans idem, quod Latine congregatio. Vsurpatur autē in scriptura tripliciter. Primo pro tota illa Iudæorum republica, vt enim nunc Christianorum conuentus dicitur Ecclesia, ita olim Iudæorum multitudo sub vna veri Dei religione, dicebatur Synagoga: in qua significatione acceptum est illud Num. 4. Recensuerunt Moyses, & Aaron, & principes Synagogæ filios Caath. & illud Num. 16. Ducenti quinquaginta viri proceres Synagogæ. Aug. in illud Psal. 81. Deus stetit in Synagoga Deorū, adnotat Apostolos illum Iudæorum conuentum Synagogam, & ecclesiam appellasse: sic enim in veteri testamento appellatus est. Nostram vero Ecclesiam numquam appellarunt Synagogam, siue propter distinctionem, siue quia Synagoga communis est: nam congregantur animalia, & congregantur aquæ. Verbum enim Græcum Συνάγω, & Συναγωγή cōmune est, at ecclesia non est nisi hominum, & vtentium ratione: Ecclesia namque non congregationem, sed conuocationem significat. Iudæis ergo vt pote seruorum statum habentibus, & sub elementis huius mundi seruientibus, Synagogæ nomen conueniebat, qui timore sicut animalia trahebantur: at Christianis Spiritum dilectionis habentibus quibus diuina sunt referata mysteria, nomen Ecclesiæ, & conuocationis congruit.

Secundo accipitur in scriptura nomen Synagogę pro quocumque siue bonorum, siue malorum cœtu: sic frequenter vsurpatur. Psal. 85. Synagoga potentum quęsierunt animam meam. Eccl. 3. Synagogę superborum non erit sanitas. & 21. Stupa collecta Synagoga peccātium. Sunt multa alia testimonia. Tertio accipitur pro loco illo, in quem multitudo Iudæorum conueniebat ad aliqua exercitia Spiritualia. in qua significatione acceptum est illud Luc. 7. Synagogam ædificauit nobis. Erant autē huiusmodi Synagogæ in Hierusalem multæ, & in tota terra promissionis, & extra, vt inferius dicemus.

In quem vsum synagogæ fuerint institutæ.

In tres præcipuos vsus erant hæ Synagogæ institutæ, quantum ex scripturis deducere licet. Primus ad prædicationē verbi Dei, & legis Mosaicę explicationē:

singulis

singulis enim sabbatis conueniebat tota multitudo Iudæorum in diuersas Synagogas distributa, vt legis doctrinam audiret, Act. 15. A temporibus inquit antiquis habet in singulis ciuitatibus Moyses, qui eum prædicent in Synagogis, vbi per omne Sabbatum legitur, Luc. 4. Erat prædicans in Synagogis Galileę. Luc. 13. Erat docens in Synagogis corū Sabbatis.

Alter vsus erat orare & laudare Deum: quo autem modo, & quibus verbis oraret, ignoramus. Hoc vero certum est in Synagogas conuenisse ad orandum: nam dicitur Iudith. 6. Conuocatus est omnis populus, & per totam noctem intra Ecclesiam orauerunt petentes auxilium a Deo Israel. Synagoga appellatur in hoc loco Ecclesia. Et Matth. 6. Qui amant in Synagogis orare. Seruabatur autem ordo talis, conuenientes quidem viri & feminæ, locis tamen distinctis, primum orabāt pro communibus necessitatibus, & maxime aduentum Messiæ postulantes: post orationem vero, primi illorum legis periti partem aliquam de libris Moysi, & alicuius Prophetæ populo explanabant. His absolutis siquis inter adstantes erat peritus maxime ex aduenis, aut alterius Synagogæ, inuitabatur ad dicendum: qui locum hunc muneri destinatū ascendes, concionem habebat. Constat hoc ex Act. c. 13. vbi de Paulo, & Barnaba legimus, quod die Sabbatorum ingressi Synagogam sederunt: post lectionem autem legis & Prophetarum, miserunt principes Synagogæ ad eos, dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis sermo exhortationis ad plebem, dicite. Surgens autē Paulus &c. Sic in Euangelio Christum sæpe in Synagogis docuisse legimus. Fiebant etiam in Synagoga inter doctores concertationes, & disputationes ad sensum scripturarum elucidandum conuenientes, vt constat Luc. 2. quando inuentus est puer Iesus in medio doctorum interrogans, & respondens. His attestantur Ioseph. lib. 2. contra Appionem & Philo. lib. 3. de vita Moysis. Moris, inquit, fuit Sabbatis operam dare Philosophiæ principe antecedente, & docente, quæ opus facto ac dicto essent, reliquis audientibus. Ex quo etiā nunc philosophantur Sabbato patrio more: nam Oratoria in ciuitatibus, Scholæ sunt omnium virtutum, quibus diuina, humanaq. intelliguntur, & corriguntur. Quod repetit de Essæis loquens in illo libro, quē inscripsit: Omnes probos esse liberos, hic ait, Vnus biblia sumens legit: alter vero ex peritissimis minime nota exponit. lib. etiam de legatione ad Caium, hoc idem confirmat.

Hinc est, vt merito probri loco duceretur, quemquam extra Synagogam facere. Eum enim a consortio fidelium separabant, indignumq. iudicabant, vt cum eo in oratione, & verbi doctrina communicarent, & tamquam incorrigibilem vitabant, sicut & nos cum excommunicato facimus. Tali pœna Apostolos puniendos a Iudæis prædicit Dominus: quā timentes aliqui ex principibus etiam si crederent in Christum, palam non confitebantur, vt supra cap. 12. dictum est: grauis enim erat infamiæ nota.

Tertius vsus harum Synagogarum, quantum mihi videtur, fuit, corrigere publice aliqua delicta in legem, velut enim quædam publicæ pœnitentiæ, & castigationes fiebant, hoc enim multa loca scripturæ significare videntur. Matth. 10. In Synagogis suis flagellabūt vos. Vbi Glos. interline. adnotat ideo hoc dictum, vt significet prætextu religionis Iudæos persecuturos esse discipulos Christianam Synagogam, inquit, locus correctionis est. Idē habetur Matth. 23. Ex eis flagellabitis in Synagogis vestris. & Mar. 13. In Synagogis vapulabitis. Act. 22. Ego eram cōcludens in carcerem, & cędens eos per Synagogas. Act. 26. Per omnes Synagogas frequenter puniens eos.

De Synagogarum Origine, & antiquitate.

Origo & antiquitas Synagogarum incerta est, aliqui recentiores tēpore Babylonicę captiuitatis incœpisse existimant. Iudæi enim tunc temporis templi sancti memores loca instituerunt, in quibus cōuenientes orarent, & verbum Dei audirent. Hæc tamen opinio nullo firmo nititur fundamento, Vnde existimo multo esse antiquiores: nam Iudic. 20. quando nondum Salomon, qui templū illud ædificauit, natus erat, habemus Synagogam extitisse: dicuntur enim quadraginta millia virorum conuenisse in Masphat, in Ecclesiam populi Dei. Quod non aliud significat quam in templum, & domum Deo dicatam. Hanc autem non esse domum, & templum, vbi erat area, & vbi sacrificium fiebat, certum est: erat enim tunc in Sylo, vt constat. 1. Reg. 1. Igitur erat Synagoga, & locus aliquis, quo ad orandum populus conueniebat. Idcirco aliqui Rabini hoc moti argumento putarunt in Masphat incœptas esse Synagogas, non quod illo tempore illa incœperit: nā erat prius, quam populus illuc conueniret.

Verisimile

Universidad de Deusto
Biblioteca

Verisimile ergo est a tempore Iudicum, cum terra habitari cœpta est, ædificata loca sacra, in quæ populus ad orandum, & verbum Dei audiendum, & negocia religionis tractanda conueniret, cum nō posset sacrificare nisi in vno loco determinato, vbi erat arca Dei: quarum diuisio, & multitudo facta est propter diuersitatem & multiplicitatem familiarum & tribuū, quæ sepe seorsum congregabantur. Has domos puto significari a Dauid. Psal. 25. In ecclesijs, inquit, benedicā te Domine. Et Psal. 67. In Ecclesijs benedicite Deo. Et a Salomone Eccles. 24. In Ecclesijs altissimi aperuit os suum. Sunt alia multa huiusmodi loca: & hanc antiquitatem significare videntur illa verba Act. 15. a temporibus, inquit, antiquis habet Moyses, qui eum prædicent in Synagogis. Aedificato autem templo in Hierusalem, in quo solo, licebat sacrificare vt constat Deut. 12. Synagogæ conseruatæ sunt, per loca extra Hierusalem, & in ipsamet Hierusalem: nam cum matrimoniū tunc temporis commune esset etiam sacerdotibus, & vxorum pluralitas non esset prohibita mirum in modum auctus est numerus Iudæorum familiarum, vt vix in templo omnes recipi possent Sabbatis singulis ad verbum Dei audiēdum: maxime propter diuersitatem & multitudinem aduenarū, qui eo concurrebant. Hinc factum est, vt numerus Synagogarum adeo excreuerit, vt tempore excidij Hierosolymitani, numerarentur Hierosolymis quadringētæ, & octuagintа Synagogæ, tam pro ciuibus, quam pro aduenis Iudæis, qui religionis causa sanctam ciuitatem adibant. Vnius earum fit mentio Act. 6. Surrexerunt, in- A quit, quidam de Synagoga, quæ appellatur Libertinorum, & Cyrenensiū, & Alexandrinorum, & eorum, qui erant a Cilicia &c. Præter hanc plurimæ numerantur apud Euangelistas, & in Actis Apost. quę erant extra Hierusalem in reliquis ciuitatibus, & prouincijs. Matth. 4. habetur de Synagogis Galilææ, Act. 9. de Synagogis Damasci. 13. de Synagogis Salaminę, & Antiochiæ, Pisidiæ. 14. de Synagoga Iconij. 17. de Synagogis Thessalonicę, Beroeæ, Corinthi, & Ephesi. immo, vt testatur Philo in legat. ad Caium, Imperator. B Tiberius sciens Iudæos Romæ trans Tiberim habitātes habere oratoria, in quibus singulis Sabbatis patriam legē edocebantur, non prohibuit. Huiusmodi Synagogæ non a priuatis Iudęis tantum, sed etiam a gentilibus pij officij causa, construebantur in eorumdem Iudęorū vsum, vt constat Luc. 7. De Centurione gentili, qui Synagogam ædificauerat Iudæis. Vt autem in templo Pontifices, & sacerdotes principatum gerebant, sic in Synagogis Scribæ & Pharisęi, qui per illas distributi erant, & dicebantur ij, qui Synagogis C præerant, Archisynagogi, aut principes Synagogarum. Scribarum enim erat munus, vt paulo inferius dicemus, lectiones habere ad populum, & scripturas interpretari, quod etiam habebant commune cum Pharisęis, Matt. 23. Super cathedrā Moysi sederunt Scribæ, & Pharisæi. Ideo ibidem arguuntur, quod clauserint regnū cælorum populo, nimirum quia sinistre scripturam. & legem interpretabantur, auaritiæ & ambitioni deditihonores, & diuitias magis quam populi bonū expetētes, vt Dominus sæpe illis exprobrauit.

Sed venit hora, vt omnis, qui interficit vos, arbitretur se obsequium præstare Deo.

COMMENTARIVS.

AVget sententiam prædicens etiam gentium persecutionem, ac si dicat: parū dico, nō solum e Synagogis eijciemini, immo venit hora, vt interficiamini, & sic interficiamini, vt qui vos interfecerit, arbitraturus sit se sacrificium Deo offerre, remq. ei gratissimam exhibere. Interficiemini tamquam Deo aduersarij, & legis, ac religionis peruersores. Duo igitur mala imminent, & mors, quia interficiendi estis: & causa mortis, tamquam impij, & scelesti, religionisq. diuinæ destructores: ita vt, qui vos occiderit, arbitretur se iustam, piam, & gratam Deo rem fecisse. *Venit hora*, positum est pro eo, quod dicimus veniet tempus. sicut Ioan. 5. Venit hora, quando omnes, qui in monumentis sunt, audient vocē filij Dei. Particula, *Sed*, augmenti est, pro eo posita, quod dicimus (immo, seu quin potius) quod supra annotauimus, & paulo inferius in eadem posita est significatione.

ANNO-

ANNOTATIO III.

Superiorū verborum sensus magis explicatur.

PArticula, *Sed*, in varios sensus induxit Doctores. August. enim tract. 93. Particulam diuersitatis, seu aduersatiuā interpretans, hanc sententiam in hunc exposuit sensum: vt Dominus consoletur discipulos, quasi dictum esset: eijcient vos e Synagogis, sed vos gaudete, quia tantam conuersuri estis multitudinem, vt non patiantur Iudæi persecutores vestri vos viuere, ne omnes ad me conuertatis. Sed dura videtur expositio. Beda eandem significationem particulæ sequens, aliter B exponit, nempe: sed vos gaudete, quia, qui vos occident, non tam odio vestri, quam religionis, ac legis diuinæ æmulatione id facient. Ista etiam expositio dura est, & adhuc non continet causam legitimam gaudendi: nam minus malū, odiū personale proprium reputandum erat, quam odium religionis Christi, & quod impietas reputaretur, quæ erat summa pietas. Accommodatior est expositio Cyrilli lib. 10. cap. 35. exponentis particulā, *sed*, vt sit dictio augens, ac si dictum esset: Non solum eijciemini e Synagogis, sed etiam fiet, vt interficiamini sic, vt vestri interfectores sacrificium Deo gratum, mortem vestram existiment. Et hanc expositionem secuti sumus in commētario: non enim verba hæc ad consolationem dicta sunt, sed ne terreantur discipuli, si ex inopinato aduersa eueniant, consolatio vero verbis sequentibus continetur.

ANNOTATIO IIII.

AVg. tract. 93. hanc eandem sententiam de Iudęorum persecutione exponit: hi enim futuri erant, qui Apostolorum interfectionem ita iustam existimarent, vt Deo rem gratam se facere crederent, quando Christianos, & discipulos occidebant, quod constat Act. 25. de Paulo. Quidam, inquit, ex Iudæis deuouerūt se dicentes, neque manducaturos, neque bibituros, donec occiderent Paulum. Ipsemet Paulus ante conuersionem de seipso dicit. Gala. 1. Supra modum persequebar ecclesiam Dei, & expugnabam illam, & proficiebam in Iudaismo supra multos coætaneos meos in genere meo: abundantior æmulator existens paternarum mearum traditionum. Idem Aug. lib. 2. con. litteras Petilia. c. 92. non solū de Iudæo-

An proxima verba, de persecutione quā Apostoli a Iudæis passi sunt erant, an de illa qui a gentibus, sint intelligenda.

A rum persecutione contra discipulos Domini exponit: sed probat nō posse de gentibus intelligi, quia hæ non interfecerūt arbitrantes le obsequium præstare Deo, quia non verum Deum, sed idola colebāt. Idem docet lib. 2. con. Epistō. Gaudentij cap. 15. adiungens posse intelligi de Hæreticis, qui quando possunt, Catholicos occidunt, quæ expositio, nempe de Iudæorum persecutione, est etiam Cyrilli lib. 10. cap. 35. tamen non videtur accommodata: nam Dominus ad discipulos dirigit B præcipue sermonem, quamuis etiam alij, qui idem reddiderunt testimonium, intelligantur. Et loquitur generaliter: *Omnis, qui interficit vos*: at præter vnū reliqui a gentibus sunt occisi, & interfecti. nō ergo de Iudæis determinate, sed etiā de gētibus interpretanda est sententia. Et quāuis Dominus nō expresserit gentes, tamē generalitate vtēs eas præcipue indicauit.

Prior ergo sententia de electione ad Iudæos pertinet: hæc autem maxime ad C Gentes. Nec argumentum Augustini efficax est contra hanc expositionem: nam etiamsi falsos Deos colerent, veros tamē esse, & his rem gratam se facere putabāt, interficientes discipulos Domini: sicut etiam non erat obsequium verum, quamuis Iudæos intelligamus, sed impietas. Non enim dicit Dominus, obsequium præstabunt Deo, sed arbitrabuntur se obsequium præstare Deo: & sicut falluntur in obsequio, ita etiam fallūtur in Dei cognitione. Iudæi autem decepti sunt in D obsequio, non in Dei cognitione, quia verum Deum colebant: gentes vero etiam in Dei cognitione. Tamen non minus hi quam illi arbitrati sunt, rem Deo se gratam facere: nā zelo religionis etiam gentes interfecerunt Christianos. Idcirco plurimi persecutores interficiendos eos censebant non alio crimine, quām quòd Christiani erant, quasi falsam, & impiam amplectentes religionem aduersam ei, quam ipli veram existimabant. Quod E constat ex multis historijs, & etiam ex illo Act. 19. quando illi Ephesij contra Paulum agentes, dicebant: Magnæ Dianæ templum in nihilum reputabitur, & destrui incipiet maiestas eius, quam tota Asia, & orbis colit. His autem dictis repleti sunt ira, & exclamauerunt, dicentes: Magna Diana Ephesiorum.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me.

COMMENTARIVS.

NE discipuli audientes suam interfectionem, Dei obsequium ab interfectoribus reputandum, existimarent verum esse obsequium, Deoq. acceptum, & inde nimium turbarentur: declarat non esse obsequium tale. *Hæc*, inquit, *facient vobis, quia non nouerunt Patrem, neque me*, id est, non nouerunt Deum esse Patrem meum, neque me esse Dei filiũ. Zelus igitur eorum ex ignorantia erit: si enim nouissent Christũ, nõ interfeciissent discipulos eius eo nomine, quia Christũ confiterentur, & annunciarent: si autẽ non nouerunt Christũ nec nouerunt

Et causa perfectionis & mortis, eos consolatur.

Apostolos ignorantes igitur, qui nã essent, occiderunt eos. Magnũ est hoc argumentum consolationis, tum quia eos sine culpa ipsorum aliqua interficiendos pronunciat: præstat autem sine culpa interfici, quam cum culpa viuere: tum quia significat eos propter Patrem, & propter Filium passuros: vt recte deducit Aug. tract. 93. si autem pro patria, & parentibus, & amicis mori gloriosum est: quanto gloriosius erat pro Deo mortem oppetere. Tum etiam quia non aguiti erant discipuli, qui essent: ab ignorantibus autem pari multo minus malum est. Quod annotat Chryso. hom. 78. exẽplo apposito de Principe, qui relicto a tergo omni comitatu, solus ad hospitium peruenit, & incognitus tamquam vnus de vulgo tractatur, iniuriaq. afficitur. hic profecto princeps istorum ignorantiam contẽnet, eosq. irridebit, expectans cito comites, & familiaribus aduenientibus illos, qui iniuriam intulerunt, confundendos. Aduerte autem, ignorantiam hanc Iudæorum, & gentium, ex qua discipulos, & martyres occiderunt, non excusasse eos a grauissima culpa & peccato: quia ipsi discipuli sufficientissimum perhibuerunt testimonium illis, quo audito potuerunt Christum, & Patrẽ agnoscere.

ANNOTATIO V.

Mirandum esse quod mundus in persequendis Christi discipulis, a zelo fanatico.

VNam causam Dominus interfectionis Apostolorum adfert, tamen non ea sola fuit, quamuis & ipsa fuerit, nempe ignoratio veritatis. Proinde admirationis ratio non tollitur, quare in discipulos Domini etiam incognitos tã seuiret mundus exarserit. Si enim consideremus eorum officium, erant legati summi Dei, & Regis regum. 2. Cor. 5. Pro Christo legatione fungimur tamquam Deo exhortãte per nos. Si spectamus finem, missi sunt ad annunciandum pacem hominibus cũ Deo, liberationem a peccato, vitæ æternæ promissionem, Luc. 10. Apropinquauit in vos regnum Dei. Si modum cõtemplemur, non armis, non vi, non potentia: sed humilitate, mansuetudine, patientia, proximorum charitate venerunt. Luc. 10. Primum dicite, Pax vobis. Luc. 9. Vis ignis de cælo descendat? nescitis cuius Spiritus estis. Si vtilitatem eorum conuersationis spectemus, erant maxime fructuosi, & vtiles vniuerso hominum generi. Sanabant enim infirmos, illuminabant cæcos, suscitabant mortuos. Medici in pretio apud homines sunt propter sanitates corporum: at nemo eorum, immo omnes simul, vni discipulorum non sunt comparandi. Luc. 10. In quamcumque ciuitatem intraueritis, curate infirmos, qui in illa sunt. Si autem expensarum rationem habeamus, omnia gratis faciebãt. Matth. 10. Gratis accepistis, gratis date. immo sibi ipsis manibus victum, & amictum comparabant 1. Cor. 4. Laboramus operantes manibus nostris: & eleemosynas sponte datas, & eas modicas accepiebant. Si vitam eorum examinemus, nulla flagitia, nulla scelera inuenta sunt, etiam a persequẽtibus, sed interficiebãtur, quia Christiani erant, vt Iustin. in Apolog. 2. ad Antonin. Imp. & Clem. lib. 4. strom. dicunt. Quid igitur est, quod tales homines mundus ita abhorruit, vt morte turpissima & crudeli, eos damnauerit: nam ignoratio sola sufficiens causa non est: quanis enim ignouerit a Deo esse missos, cetera miracula ignorare non potuit.

Aduertendum igitur est persecutionẽ contra Apostolos, & Christianos, non ab hominibus solis esse ortam, sed etiam a dæmone: hic excitabat principes, & potestates terrenas in eos, instinctuq. eius, & impulsu eo crudelius in eos sæuiebant, quo dæmonis odium in Christum maius est, & in homines. Doctrina hæc est Sanctorum. Athana. in Apolog. de fuga sua, persecutionem appellat inuentum diaboli. & Basi. Epist. 71. ad Alexandri. persecutiones in martyres tribuit dæmoni, præter hos Orige. hom. 6. in Exod. docte id tradit. exponens illud (Equũ, & ascensorem proiecit in mare) Equos hinnientes, Tyrannos, & persecutores Christianorum: ascensorem vero, diabolum interpretatur. eamq. dicit esse causam, cur ita feroces, & seui in eos fuerint, vtpote a dæmone agitati. hic non ignorantia, sed malitia perseqebatur. Homines vero, & tyranni illi ignorãtes erant, de quibus dicitur: *Hæc facient vobis, quia non nouerunt Patrẽ neque me.* Nesciebant tyranni, quamuis culpa sua, sciebat tamen ascensor eorum. Hanc doctrinam Dominus etiam docuit. Matt. 16. Portæ inferi non præualebunt aduersus eam: diabolum contra Ecclesiam pugnaturum prædicens. Non ergo mirum, si in innocentes homines, & tales inuecti sunt: hos enim acrius insequitur dæmon. Quod docuit Iusti. Apolog. ad Sen. Rom. dicẽs: Dæmones hoc egerunt semper, vt omnes etiã, qui quoquomodo ex ratione degere, & vitia declinare studeret, in odia incurrerent. nihil autem mirum esse, si operam darent, vt ij inutiles essent, qui ex rationis semine pars degunt, sed eos, qui totius rationis & verbi, id est, Christi cognitionem, & contemplationem in vita sequuntur ducem, multo magis eos inuisos reddere inueniuntur. Hæc Iustinus. Non igitur persecutio Apostolorum, vt a solis hominibus, sed simul etiam, vt a dæmonibus facta consideranda est. atque ita non multum mirabimur, si tam ferociter in eos sæuitum est: & hæc est prima causa huius interfectionis.

Dæmones excitabant, & impellebant Iudæos, vt eos Christi Apostolos.

Altera est ex parte ipsorum hominum persequentium, qui quamuis a dæmone incitati, suo tamen arbitrio moti concurrerunt. Hæc autem fuit ambitio cæca existimarunt enim Reges, & principes mundi per religionem Christianam, imperiũ suum, & principatum tolli, aut minui: quod etiam si ita fuisset, salus animæ, & cœlestè regnum præponenda erant: at decepti sunt: portus enim contemnabatur, & augebatur. Hos ergo existimãtes, omnibus vijs impedire religionem Christi conati sunt: hæc igitur fuit causa persecutionis tanto sæuioris, quanto appetitus regnandi vehementior est. Hæc de causa Paulus expresse docebat, obediendum esse principibus temporalibus, vt scandalo

Homines etiam ambitione rerũ temporaliũ excæcati, Christi discipulos persequebantur.

eorum mederetur, & errorem hunc tolleret de mentibus eorum. Rom. 13. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit, & 1. Timo. 4. Iubet orare Deum pro eis & 1. Petr. 2. Subiecti estote omni humanæ creaturę, siue Regi quasi præcellẽti. Tertul. Apolog. cap. 30. eã de causa dicit Christianos orare pro Regibus, & Imperatoribus. Iustin. Apolog. ad Anton. Imperatorem, expresse huic errori se opponit, ostendens religionis Christianę esse præceptum obediendi Regibus temporalibus, tributaq. soluendi, idq. Christũ ipsum præcepisse: probatq. regna magis stabiliri Christianis præceptis. Hieron. epist. ad Algas. quæst. 11. exponens illud Thessal. 2. Nisi venerit discessio primum, quia loquebatur de abolitione futura imperij Romani, dicit obscure locutũ Paulũ, ne illi principes scandalizarentur, & auerterentur a religionis Christianæ affectu. Aug. conc. 31. in illud Psalm. 118. Principes persecuti sunt me gratis, multis consendit rationibus ostendere, vanum esse hunc Gentium errorem, & religione Christiana firmius stabiliri regnum temporale. Hoc etiam Iudæi contra Christũ, vt eum morti traderent, finxerunt, mentientes Christum prohibere dari tributa Cæsari, & se Regem contra Cæsarem facere. Talia persuasit Gentibus dæmon, vt eas in Christum commoueret. Sed quia poterant principes ex operibus, & doctrina, & vita Christianorum suum errorem deprehendere, ideo nullam excusationem habent.

Tertia causa, quæ etiam ex parte hominum, fuit tumor quidam cæcus, & vanus, quem idem dæmon periuant illis: cerebant enim clades, & afflictiones multas, quæ post Christi aduentũ euenerunt, illatas esse a diis eorum, propter religionem Christianam. Ita refert Tertul. Apolog. cap. 40. & Aug. lib. 4. ciuit. cap. 2. Timentes ergo mala huiusmodi, & temporalia bona conseruare volentes, insurgebant in Christianos tamquam in malum quoddam commune. Hanc persecutionis causam adfert Orig. tract. 28. in Matt. dicens: Gentes famis, pestiũ, terræmotus, & aliorum communium malorum causas in Christianos retulisse, eaq. de causa Ecclesias Christi passas esse persecutiones. Contra quem errorem August. libro de ciuitate Dei doctissime, & efficacissime scripsit.

Tertia causa, quæ etiam ex parte hominum, fuit tumor quidam cæcus, & vanus, quem idem dæmon periuant illis: cerebant enim clades, & afflictiones multas, quæ post Christi aduentũ euenerunt, illatas esse a diis eorum, propter religionem Christianam. Ita refert Tertul. Apolog. cap. 40. & Aug. lib. 4. ciuit. cap. 2. Timentes ergo mala huiusmodi, & temporalia bona conseruare volentes, insurgebant in Christianos tamquam in malum quoddam commune. Hanc persecutionis causam adfert Orig. tract. 28. in Matt. dicens: Gentes famis, pestiũ, terræmotus, & aliorum communium malorum causas in Christianos retulisse, eaq. de causa Ecclesias Christi passas esse persecutiones. Contra quem errorem August. libro de ciuitate Dei doctissime, & efficacissime scripsit.

Tertia causa fuit, quod horum temporalium contemptum malis omnium rerum temporalium accidere, quæ Christianis piæ euenire.

Quarta causa, peruersi hominum sensus.

Quarta causa etiam ex parte hominũ fuit: morum peruersitas, & vita licentio-

Universidad de Deusto
Biblioteca

fissima eorum, apud quos omne scelus fere licitum erat; correctionem autē Christianam, & comminationem non patientes, tamquam phrenetici in medicos insurrexerūt. Correctio enim, maxime grauium delictorum, superbas mētes, & suis vitijs inhærere volētes, in maximos prouocat furores, vt nihil mali, quod nō exequantur, prætermittant, vt hoc iugum excutiant, & stimulum abijciant. Scriptura doctrinam istam tradit, sanctiq. comprobant. & experientia confirmat: nam & in Christum ea de causa mūdus insurrexit. Ioan. 7. Mundus me odit, quia ego testimonium perhibeo quod opera eius mala sunt. Sapien. 2. Circumueniamus iustum, quoniam contrarius est operibus nostris, & improperat nobis peccata legis. Multa sunt huiusmodi testimonia. Hanc causam persecutionis in Christianos adfert Orig. hom. 3. in Exo. Prius, inquit, quam veniret sermo, qui argueret vitia, in pace durabant: sed vbi sermo Dei facere cœpit discrimen, tunc perturbatio magna consurgit, & sine fœdere nascitur bellum. Idē hom. 1. in Psal. 37. hanc eandem causam asserit fuisse interfectionis Prophetarum. Chry. ho. in illud dictum Pauli: Non solū sed & gloriamur, &c. (quæ habetur in tertio tomo) sic inquit: Sermo gladij more pecorans, & vitiosas partes a sanis resecans, magnam vbique seditionem excitabat: plurimas contra fideles inimicitias, & persecutiones commouebat, quo factū est, vt pars ad carceres, pars ad tribunalia, nonnulli ad supplicia ducerentur. Hæc Chryf. Eādem causam Clem. Alex. lib. 4. Stromatū significare videtur, dicens: Gentibus per Christianissimum humanæ natu- A ræ iniuriam fieri visum esse, & ea de causa Christianos persecutos esse. Hæc iniuria nō alia videtur fuisse, quàm correctio, & admonitio, qua multorū scelerum arguebantur: quæ ipsi sibi licere putabant, & beneficium lucis & veritatis, iniuriam reputabant, quia scelera placebant.

Quinta etiam ex parte hominum fuit, Zelus falsus religionis: videbant enim totam religionem suam labefactari, sacrificia tolli, deos contemni, quibus tot sæculis deseruierāt: nouam religionem, nouam legem, nouum sacrificium introduci: pluriſq. faciebant consuetudinem veterem, etiam nullis rationibus fultam, quā nouam insignibus miraculis & operibus confirmatam. Hinc strages contra discipulos Christi secutæ sunt: putabant enim causam religionis se tueri, & defendere, & pro Deo pugnare, cum tamen pro dæmonibus, & erroribus militarent. Hanc causam insinuauit, immo significauit Dominus, dicens. *Omnis qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo.* Et eandem adfert Chryf. in ho. allegata in Pauli dictum: Non solum, sed & gloriamur &c. His igitur de causis in Apostolos, non obstantibus illis omnibus superius narratis, mūdus insurrexit, eosq. occidit, ac Christianos persecutus est: quarum vel vna efficax erat, quanto magis cum tot, ac tantæ essent, præter alia multa, quæ libens omitto breuitati studens. At excusari a peccato, mundus non hoc potuit: nam religio Christiana tot ac tantis est, & fuit signis, & argumentis diuinis comprobata, vt incredulos inexcusabiles faciat, & multo minus ipsi persecutores excusari possunt.

Quinta zelus falsæ religionis.

Sed hæc locutus sum vobis, vt, cum venerit hora eorum reminiscamini, quæ ego dixi vobis.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur hæc suis discipulis prædicat, longe aliam esse ab ea, propter quā occidendi sunt, ostendit. Hoc, illa particula *Sed*, indicat: ac si diceret: Illi occident vos, quia non nouerunt Patrem, neque me, at ego prædico, quæ futura sunt alia de causa, nempe, vt reminiscamini, quando illa hora venerit, me omnia ea vobis prædixisse. Illi, vt vobis malum inferant vos interficient: at ego propter bonum vestrum, velut antidoto vos præmuniens id prænuncio, nimirum vt quando venerit hora illa, reminiscamini me ea dixisse vobis. Græce, *Hora*, est cum articulo, vt referatur ad horam, de qua paulo ante dixit. Venit hora. Ille autem genitiuus, *eorum*, non ad horam refertur, sed ad verbum, *reminiscamini*, quamuis Aug. tract. 93. ad horam referat. Cetera in annotatione require.

ANNO-

ANNOTATIO VI.

Absque verbis quæ supplet Cyrillus, constat superioris sententiæ sensus.

CYril. lib. 10. cap. 37. propter illam particulam, *Sed*, sententiam quandam supplet, in hunc modum: Non hæc ea de causa dixi, vt vigor vestræ mentis enerueretur, & antequam pericula veniant formidetis: sed vt recordati hæc vobis a me prædicta fuisse magis admiremini, & in ipso tempore periculorum cerrior ab euētu rerum, stabiliorq. in me fides efficiatur. At non videtur supplendum aliquid, cum satis conuenienter superioribus connectatur, vt sit sensus: Illi interficient vos, quia ignorabunt me, & Patrē: sed ego ab eis vos interficiendos prænuncio, vt ipsa interfectionis hora in memoriam repetatis, me ea omnia vobis prædixisse.

Quantū Iuuerit discipulos Christū, hāc ei⁹ præmonitionem meminisse dum paterētur.

Percontabitur aliquis, quam inde vtilitatem reportabunt, si tunc recordentur Christum ea prædixisse? Cyril. loco proxime citato duas causas, & vtilitates refert, dicens: Reminisci iuuet prædicta fibi omnia fuisse, vt etiam hinc firmiter esse Deum credant (futura enim nouit) ac facile posse per eum a periculis liberari nō dubitent. At verba hæc efficaciora sunt, & plura complectuntur. Primo quidem, *Reminiscamini*, tunc, *quia ego dixi*, igitur tunc recordabimini mei, qui pro vobis maiora passus sum: hoc exemplo fortiores eritis, & libentius ad mortem properabitis. Secundo, *Quia ego dixi*, & sicut certum, & veracem me in his persecutionibus agnoscetis, ita etiam veracem in promissionibus credetis, & sperabitis. Vt enim prædixi vos morte afficiendos, ita etiam prædixi vos felluros in regno meo super sedes iudicantes: quæ res in illa hora magnam affert consolationem. Tertio *Quia ego dixi*, cognoscetis ergo me sciente, & permittente, vos pati, quod etiam ingenti vos lætitia afficiet: multum enim laborantes delectat, quando labores eorum, ijs pro quibus laborant, notos esse sciunt. Quarto, *Quia ego dixi vobis*, quia si potui prædicere, potui impedire, cumq. non impedierim, cognoscetis bonum esse, immo optimum vobis. Hęc ergo memoria in illa hora multū vos iuuabit, & ita interfectionis dolorem, & timorem minuet, vt potius in gaudium & lætitiam, conuertat. Aliqui recentiorum lectionem nostram reprehendunt, censentes dicendum esse, *recordemini*, nam reminisci, eorum est, quæ exciderunt memoria, Falluntur tamen: nam & apud probatos auctores reminisci pro recordari accipitur.

ANNOTATIO VII.

Cur Christus noluit suorum persecutiones & mortem impedire.

INterrogabit aliquis, cum Christus ficut prædicere potuit, ita etiam impere, si voluisset, ne euenirent, potuerit, cur eos interfici permisit? Interrogatio hæc vetus est, & ab ipsis interfectoribus per quendam contemptum, & subsannationem obiecta Christianis: dicebant enim, si vestri curam gerit Deus, & prouidus est, cur non vobis fert auxilium? Ita refert Clemen. Alex. lib. 4. Stromat. In similem impietatem, & stultitiam impegit Celsus Iudæus, vt narrat Orig. lib. 1. contra eundem. Christum enim Deum negabat, quia malis hisce, morti, & persecutionibus fuit subiectus: existimabat enim si potuisset, ea impedimurum fuisse. Hi quidem vnum vere sentiebant, nempe Deum omnia calamitatum, & persecutionum scientiam habuisse, nec solam scientiam, sed potentiam impediendi si vellet. Sicut enim nulla persecutio siue dæmonis, siue hominis fit Deo nescienre, ita nec fieri potest Deo non permittente, vt docet Aug. lib. 20. Ciui. cap. 1. At miseri, & cæci non intelligebant, hęc non esse vere mala, sed media, quibus summa bona comparantur: dumq. suos Deus interfici, & affligi sic permittit, maxime in eos dilectionem exercet. Quod fideles intelligentes summū decus, & ingens Dei beneficium reputarunt pro Christo mori. De qua morte prędictum est Psal. 115. Pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum eius: de Martyribus enim Prophetia est, vt ibidem Hieronymus exponit. Hoc etiam, vti expolitū est, suis insinuat discipulis Dominus, dicēs *Reminiscamini, quia ego dixi vobis*. Ego inquit, qui maiora sum passus, & hæc recordantes, cognoscetis non malum, sed optimum esse vobis, nempe calicem bibere quem ego bibi. Adde quæ dicta sunt in explicatione eius sententiæ, *absque Synagogis facient vos*, plus enim diuina virtus splenduit in non impediendis his malis: quod Paulus docuit, dicens: Habemus thesaurum istum in vasis fictilibus, vt sublimitas sit virtutis Dei, non ex nobis. 2. Corin. 4. & Dominus etiam ipsi Paulo respōdit. 2. Corin. 12. Sufficit tibi gratia mea, nam virtus mea in infirmitate perficitur. Illud enim *virtus*, Dei est, & Græce legitur, *mea*, splendet enim diuina virtus magis,

Tēporalia mala non sunt dicēda vere mala.

Universidad de Deusto
Biblioteca

magis, dum per afflictiones, & persecutiones, & angustias tanta operatur. Rursus maiora in eis bona efficit, quam sunt ea, quibus per tales persecutiones priuantur. hæc enim temporalia, illa vero spiritualia sunt & æterna. De hoc argumento multa dici possent, tamen ad verborũ intelligentiam satis hæc sunt;

Hæc autem vobis ab initio non dixi, quia vobiscum eram.

COMMENTARIVS.

TAcitæ obiectioni respondet: potuissent enim discipuli dicere: cur prius nobis hæc non es locutus, quando ad te venimus, si eorum nos reminisci iubes? Respondet, hæc non ab initio dixi, non quod ignoratem, sed quia ego vobiscũ eram; nondum opus erat ea dicere, cum vobiscum degerem. at quia iam discedo, nec opportunitas erit vobiscum loquendi, qualis modo est, idcirco nunc loquor. Præterea sciebam dum vobiscum eram nihil horum vobis futurum, sed persecutionem omnem in me solum esse conuertendam: vobis autem omnia hæc post meum discessum euenient: non erat igitur, cur hæc vobis antea dicerem.

ANNOTATIO VIII.

Quomodo ab initio hæc non dixisse affirmat, cum Matth. 10. prædixisse videatur.

DVplex occurrit difficultas in hac sententia, prior est circa sensum, altera circa connexionem cum præcedentibus. Quantum igitur ad priorem spectat, pugnare hæc sententia videtur cum verbis aliorum Euangelistarum, ex quibus constat prius hæc a Domino dicta esse. Nam quando misit discipulos ad prædicandum dixit hæc verba relata Matt. 10. Ecce ego mitto vos in medio luporum: estote prudentes sicut serpentes, & simplices sicut columbæ. Cauete autem ab hominibus, tradent enim vos in concilijs, & in Synagogis suis flagellabunt vos, & ad præsides, & Reges ducemini propter me. & post hoc iterum Mar. 13. similia verba repetit, & Luc. 21. Trademini, inquit, a parentibus, & cognatis, & fratribus, & amicis, & morte afficient ex vobis, & eritis odio omnibus hominibus propter nomen meum. Cũ igitur hæc dixerit Dominus, priusquam verba præsentia proferret, quomodo, dicit ab initio se non dixisse? Varie Doctores respondent: Chryso. hom. 77. duas adfert responsiones:

Nonnulle Patrum explicationes reijciuntur.

Altera est, illud *Hæc* referendum esse ad illa verba. *Omnis, qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo*, hoc enim numquam antea dixerat, quod præcedentibus formidabilius est: morte ergo prius dixerat, & annunciauerat, nunc vero genus mortis. Hanc sequitur Euthym. seu huic obstat causa, quę sequitur, *quia vobiscum eram.* non enim recte aptatur A causa proposito. nam Chrysost. dicit, quia vobiscum eram, non dixi, quia in tuto eratis, & vobis licebat interrogare cum volebatis, totumq. in me bellum vertebatur: ideo superuacaneum erat hæc ab initio dicere. Ita interpretatur causam. Sed hæc omnia habent etiam in eis locum quæ modo dicit: nam eisdem de causis nec debuerat mortem eis prædicere, propter quas nec prædixit genus, & rationem mortis. Altera eius responsio est: Matthæum, & ceteros Euangelistas narrare, quæ pertinent ad gentium persecutionem, ea enim ab initio prædixit, quæ a gẽtibus passuri erãt: at nunc narrat ea, quæ a Iudæis patiẽtur, quæ quidem antea non dixit, quam responsionem sequitur Thophylact. & placet quibusdam nostro sæculo. Sed non video qua ratione sustineri possit: nam ex verbis Euangelistarum constat, etiam quæ a Iudæis passi sunt, prædici. Nam dicitur: In Synagogis vapulabitis. Hoc autem a Iudæis factum esse constat. Act. 5. nec gentiles erant Synagogæ, sed Iudæorum. & rursus dicitur, Trademini a cognatis, parentibus fratribus: hæc Iudæorum potius sunt. & tandem dicitur: Eritis odio omnibus hominibus. profecto sub hac generalitate, & gentes, & Iudæi comprehensi sunt.

Tertia igitur responsio est Aug. tra. 94. qui ibidem, *Hæc* refert non ad interfectionem sed ad aduentum Spiritus sancti, vt sit sensus: Hæc quæ ad aduentum Spiritus sancti spectant, non dixi vobis ab initio, quia vobiscum

biscum eram, nec indigebatis alterius aduentu. at nunc dico, quia vado ad Patrẽ. Huic expositioni obstat connexio verborũ nam ad idem referri videntur verba illa, *Hæc locutus sum vobis*, & illa, *Hæc ab initio non dixi*. Illa autem ad proxime dicta referuntur, nempe ea, quæ passuri erant, & quorum hora adueniente recordari iubentur dictorum Christi: igitur hæc etiam ad idẽ referenda sunt. Quarta responsio est, quã glossa ordinaria sequitur, nempe illud, *hæc*, referri ad omnia verba Christi, quibus multimode consolatus est discipulos vt sit sensus, *Hæc ab initio non dixi*. id est, non vsus sum adhuc his verbis consolatorijs, quia vobiscum eram, & ego vobis eram cõsolationi. Huic tamen expositioni duo obstant: vnum quia supponit omnia hæc, quæ ad discipulorum pertinent persecutionem ab initio esse dicta, cum re vera non sint: alterum est, quia illud, *hæc* pari ratione positum est, sicut, & prius, quãdo dicitur: hæc *locutus sum vobis*, vt paulo ante cõtra tertium opponebamus expositionem.

Alii recentiorum expositiones reijciuntur.

Aliqui recentiorum quintam adhibent responsionem, interpretantur enim ab initio vocationis, quando vocauit eos ad se, & tunc verum est, hæc ab initio non dixisse. Nam quę ceteri narrant Euangelistæ, non fuerunt ab initio dicta, hoc autẽ initium vocationis interpretantur. Cyril. libro 10. cap. 38. Chryso. hom. 77. & Euthy sed huic repugnat verbum sequens, *quia vobiscum eram*. eadem enim de causa, nec debuerat dicere tunc, quando ceteri narrant Euangelistæ, quando quidem cum eis erat. Adde verum tenuem esse, *Ab initio non dixi*. id est, hucusque a principio vocationis, & conuersationis vestræ, vsque modo non dixi. Alij sextam adferunt responsionem: nimirum, quæ ceteri Euangelistæ narrãt, fuisse per anticipationem narrata. non enim tunc a Christo dicta sunt, sed modo quando Ioannes narrat. At hæc responsio omnium est improbabilissima: nã præter quam quod communi Doctorum sententiæ contraria est, verbis etiam, sentibusq. Euangelistarum accommodari non potest. Quamuis enim soleant Euangelistæ vti anticipatione: tamen quando verbis vtuntur tempus, aut locum, aut ordinem determinantibus, non est anticipatio, sed suo tempore & loco, ac ordine res narrata est. Matthæus autem cum narrasset omnia illa, adiecit cap. 11. Et factum est, cum cõsummasset Iesus, præcipiens duodecim discipulis suis inde. Sensus apertus est eum complcuisse hæc loqui, quæ dixit discipulis suis & inde transisse. eo ergo tempore dicta illa sunt, & postea inde transiuit. Præterea Mar. 13. repetuntur eadem verba, quamuis sit alia historia: Dominus enim pluries aliquando eandem profert sententiam, vt docet. Aug. lib. 2. de cõsen. Euang. cap. 20. sed nec in hoc loco est anticipatio: nam illis verbis causa redditur præcedentis sententiæ. Necesse est ergo dicta esse, quando & antecedentia prolata sunt. Nulla ergo est anticipatio, nec cẽdum est inconueniens Dominum prædixisse Matth. 10. quando mihi discipulos ad prædicãdũ inter Iudæos, etiam si nihil eorum tunc futurum erat. non enim Dominus significauit tunc ea euentura, sed occasione missionis, & præcepit, vt essent prudentes eos instruxit, eaq. prænunciauit, quæ aliquando erant futura.

Auctoris sententia est, tunc hoc loco dixisse, quæ ante non dixerat.

Solutio igitur mihi huius difficultatis ea esse videtur, nempe quæ hic Dominus dicit, numquam ante prædicta esse. Tria enim nunc dicta sunt, primum est: *Absque Synagogis facient vos*, hoc nullibi dictum legimus: aliud enim est, In Synagogis vapulabitis, aliud: Facient vos alienos a suis Synagogis; quod longe maius supplicium est. Alterum est, eos esse interficiendos: hoc nullibi prius dictum est. Nam verbum illud Luc. 21. Et morte afficient ex vobis, nec generale verbum est omnes comprehendens, nec expressum est: nam discipuli poterant intelligere verbum esse dictũ propter aliquos ex alijs, non propter duodecim, quibus expresse dicitur: *Hæc facient vobis*. Tertium est, *Qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo*. Hoc certum est nõ prius esse dictum. Hæc igitur, quæ suis Apostolis determinate, & expresse dicit, & manifestat, numquam ante dixerat, nec rem ipsam, nec eo modo, quo nunc dicit, nec ipsi Apostoli prius talia de se intellexerant. Sit hic mihi videtur sensus, qui optime consonat sequentibus: nã non erat tepus præsertim cum vobiscum, inquit, essem tã aspera, & horribilia prænunciandi: at nunc necessitas postulat, quia ego discedo, & vobis expedit, & necessarium est, hæc omnia prescire, & antequam fiant, a me ipso noscere.

ANNOTATIO IX.

Verba hæc quomodo præcedenti loco connectenda.

POsterior difficultas supererat, nempe qua ratione connectantur hæc verba Chryso. hom. 77. sic connectit. Discipuli, inquit, audientes, *Omnis qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo*. ita animo

Universidad de Deusto
Biblioteca

animo defecerunt, vt ne loqui quidē possent, quod exprobrans eis Iesus, inquit, *Hæc ab initio non dixi*, quasi diceret, ne abundantiori tristitia absorberemini, hæc non dixi. Sed hæc connexio non admodū placet: nam Dominus ipse causam exprimit, cur non ab initio dixerit, *quia vobiscum eram*. Cyril. lib. 10. cap. 38. aliter cōnectit: nempe vt taciturnæ cogitationi respōderet: quoniam præter spem, inquit, modo magnos sibi futuros audierunt dolores, ne turbati cogitarent secum, & dicerent: fefellit ergo nos spes nostra, qui nos ad iucunda fuisse vocatos credidimus, nunc autem calamitates ac ærumnæ, imminere prædicuntur: necessario causam adfert, quare ipsis ista ab initio exposuerit. Non satis accommodata videtur connexio: nā tali cogitationi non satisfacit responsio, nec causa data, *quia vobiscum eram*, adhuc enim perseuerare poterat cogitatio, fefellit nos nostra opinio.

Mihi magis apta videtur connexio hæc quæ posita est in commentario, nempe docere eos tempus post suum discessum, non futurum simile tempori præsentiæ suæ. ac si diceret, Ego non dixi hæc ab initio, quia non erat necessarium. Ego enim vobiscum eram, & vos prænonere semper potui, neque me præsente aliquid horum futurum erat: at nunc discedo, & post discessum ista sient, nec opportunitas alia erit vos prænonendi. Taciturnæ igitur obiectioni respondet, quasi interrogetur, cur rem tam seriam, & grauem non antea nobis aperuisti? respondet, quia non erat necessarium: non enim futura erat, dum ego vobiscum fui, tempusq. semper huculque opportunum erat, prænonēdi. At quia iam vado, opportunitas ista amplius non erit, idcirco nunc dico. Ex qua explicatione sensus etiam sequentis verbi patet, nempe: Quia ego vobiscum eram, id est, qui vos prænonere poteram, vosq. mea præsentia tuebar: at post discessum, longe aliter vobis eueniet.

Et nunc vado ad eum, qui misit me, & nemo ex vobis interrogat me, Quo vadis?

COMMENTARIVS.

AMice, & beneuole obiurgat discipulos, quod cum vadat ad Patrem, nemo sit, qui interroget, quorsum, quidue facturus, abeat? *Nunc*, inquit, *vado ad eum, qui misit me*, & quod amicorum & diligentium est, nemo ex vobis facit, nempe interrogare, qua de causa abeam, & vadam ad Patrem, quam obiurgationem Dominus propterea adhibet, vt causa exposita sui discessus, eos mirum in modum consoletur, & instruat. Connectuntur autem hæc verba superioribus, sic dictum enim erat: *Ab initio non dixi, quia vobiscum eram*. His verbis significans adesse iam tempus sui discessus, ac si diceret: Vobiscum eram hactenus, sed iam non ero vobiscum sensibili præsentia. Addit. Nunc autem discedo, & vos non interrogatis me, quo vadis? Græca habent: *Nunc autem vado*; Illud autem, *quo vadis*, non significat terminum ad quem, sed causam, nempe qua de causa, seu quid facturus ad Patrem vadis?

ANNOTATIO X.

Proxima Verba quo modo cum superioribus connectēda

PRiorem partem huius sententiæ aliqui A cum superiori connectunt, vt sit sensus, *Hæc ab initio non dixi, quia vobiscum eram, nunc autem vado ad eum, qui misit me*. Sed talis connexio accommodata non videtur, sensus enim talis esset: *Nunc autē vado ad eum, qui misit me*. & propterea nunc dixi vobis ista, cui sensui obstat verbum sequens: *Et nemo ex vobis interrogat me, quo vadis?* Hæc enim sententia manifeste probat præcedentem partem eidem esse annectendam, nempe *Vado ad eum, qui me misit, & nemo interrogat me, quo vadis?* Adde verba illa, *quia vobiscum eram*, sufficientem reddere causam, cur ab initio non dixerit, quæ modo dicebat: nā dū dicitur, *Vobiscum eram*, insinuat, se iā amplius cum illis non futurum, vt prius erat. Recte ergo Græci expositores omnes, & antiqui Latini, istam sententiam connexuerunt, sicut nos exposuimus.

Quomodo dicit nemine ex vobis interrogante quo vadis, cum Petr' ab illo expta. quæstio fit, Domine quo vadis.

Grauior est difficultas, quomodo dictū B fit, *Nemo ex vobis interrogat me, quo vadis?* cum paulo ante Petrus interrogauerit. cap. 14. *Domine quo vadis?* & cum ipsemet sæpe dixerit, se ire ad Patrem: si enim ipse exposuerat, opus nō erat interrogare. Euthym. duas adfert responsiones. Vna est, cū Dominus nō respondisset Petri interrogationi, debuerāt discipuli iterū instare & interrogare, nec vni interrogationi acquiescere, & hoc est quod Dñs nūc cōqueritur, sed dura videtur expositio, cum verba sint absolute posita. *Nemo interrogat me, quo vadis?* quasi nemo id interrogauerit. Altera responsio est, vt sit sensus: *quo vadis?* quid agis, seu quid facturus vadis? Hæc enim amici solent petere ab amicis, dum abire decreuisse vident. Eadem est expositio Cyril. lib. 10. cap. 38. Sic enim exponit: nemo interrogat, qua de causa ita faciat. Huic expositioni consonant, quę sequuntur. Dominus enim exponit, non quo vadat, id est, terminum, iam enim dixerat se ad Patrem vadere, sed causam, cur vadat. Et hæc est legitima interpretatio. Augustinus autem tract. 94. multo aliter exponit, vt sit sensus: Ibo iterum, quando nemo ex vobis me interrogabit, quo vadis? Nā ascendam in cælum vobis videntibus, & sic nemo inquiret, quo vadam. At violenta videtur hæc expositio, nec facile accommodatur sequentibus verbis, nec etiam contextui. Vera & legitima ea videtur expositio, quæ data est a Cyril. & Euthy. & posita est in commentario.

Sed, quia hæc locutus sum vobis, tristitia implenit cor vestrum.

COMMENTARIVS.

Ob eius discessum mœrentes consolatur.

OBiurgationis eiusdem hæc sunt verba, & ad præcedentem sententiam pertinent, & est sensus: Non solum non me interrogatis, quo vadam, immo potius, quia hæc, nempe discessum meum audistis de quo locutus sum, mœrore, & tristitia estis repleti. Particula *Sed*, vti superius annotauimus, vim habet augendi, pro immo, seu quin potius, aut supplenda est sic præcedens sententia: Non solum nemo me interrogat, sed etiam mœrore summo affecti estis, quia dixi me discessurum. Illud *Hæc*, Cyril. lib. 10. cap. 38. ad discessum refert, de quo dictum est: *Vado ad eum, qui misit me*, quod prius etiam dixerat: hoc enim magno mœrore corda discipulorum afficiebat, idq. est tristitiam implere cor alicuius, & ad idem refert Aug. tract. 94. & is est sensus legitimus. quasi dictum esset: Ita tristitiæ vos tradidistis audientes meum discessum, vt obliti fitis interrogare, quod interrogatione dignum erat, quorsum, & qua de causa abirem.

Sed ego veritatem dico vobis, expedit vobis, vt ego vadam.

CONtristabantur discipuli de Christi discessu, absentiam eius magno sibi incommodo, & nocumento futuram arbitrantes, maxime cum intelligerent, quæ eo absente passuri erant: propterea Dominus eos consolatur affirmans, & asseuerans, absentiam eius futuram illis maximo commodo, & vtilitati, non vt ipsi putabant, incommodo vlli. & hoc est, quod dicit: *Expedit vobis, vt ego vadam*. non expediens tantum, sed vobismetipsis expediens, & vtilis est meus discessus. Quod vt magis persuadeat, asseueratione vtitur. *Ego veritatem dico vobis*. Est autem particula illa *sed*, connectenda cum verbo *expedit*, ac si diceretur: sed verissime, & certissime expedit vobis, vt ego vadam. & talis particula sic est superioribus coniungenda, vt sit sensus: tristitia cor vestrum impleuit discessus meus, quasi vobis magnum nocumentum allaturus: at non sic est, quin potius vobis expedit maxime, vt ego vadam. Habent enim hæ particulæ apud Ioannem magnam vim in significando, & aliquando integram continent sententiam, vt in superioribus exponendis experti fuimus.

ANNOTATIO XI.

Patrum interpretatio.

CHrysost. hom. 77. aliter connectit, & A interpretatur hanc sententiam, vt sit sensus: Non ad gratiam loquor, sed licet maiorem in modum contristemini, quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

expedit audiendum est. Vos quidem vt adessem vellatis, vsus aliud postulat: diligentes autem est, cum vtilitatem cognoscit, non permittere vt ea dilecti priuentur. Hæc Chryso. Cyril. lib. 10. cap. 39. similem sensum adfert. Magno, inquit, vos dolore moueri sentio, quia ego abire constitui: nec id iniuria, præsertim cum magnas vobis futuras tentationes audieritis: verum quoniam iucundis vtilitas præponenda est, veritatem vobis aperiam. *Expedit vobis, vt ego vadam.* Vterque, tam Chry. quam Cyril. particulam, *sed*, annectunt verbo, *dico*, supplentes: quamuis cõ A tristemini, ego tamen veritatem dicam. *Expedit vobis, vt ego vadam.* Probabilis est expositio, quam etiam sequitur Euthy. tamen mihi accommodatior visa est in cõmentario allata: nam Dominus his verbis tristitiæ illorum mederi studet, vt cognita vtilitate maxima, illam deponant, aut certe temperent. Non ergo est sensus: quamuis tristemini, ego dicã verum. Præterea, quia discipuli tristabantur, timentes absentiam Christi nocumentũ ipsis non paruum allaturam, Dominus docet non sic esse: sed potius magnum emolumentum, & vtilitatem inde ipsos relaturos.

Si enim non abiero, Paracletus non veniet ad vos: si autem non abiero, mittam eum ad vos.

COMMENTARIVS.

EXponit suum recessum eis maxime expedire, & est sensus: promisi, & prædixi vobis venturum Paracletum ad vos, at scitote nisi abiero, non venturũ: quod si abiero, ego mittam eum ad vos. Mea ergo absentia aduentum Spiritus sancti vobis concedet: mea autem præsentia, *Si non abiero*, vos eius aduentu priuabit. Annotanda sunt verba Christi magno posita artificio: non enim dicit: *Si non abiero*, non mittam Spiritum sanctum seu Paracletum, sed *non veniet*: cum enim præsens esset cum eis, non videbatur verbum conuenire mittendi, sed dandi, aut veniendi: præsentibus enim non mittimus. Ideo dicit: *non veniet ad vos*: quamuis in rei veritate etiamsi præsens esset, vere diceretur mittere, quia Spiritus sanctus ab ipso procedit, & idem Spiritus sanctus effectum in eis faceret nouum: at loquitur iuxta vulgarem modũ, cuius illi capaces erant. Rursus non dicit: *Si abiero*, veniet: sed, *mittam*, retinens modum similem loquendi, & simul vt eos certos faceret venturum. quasi diceret: ne dubitetis venturum: ego enim sum qui mittam eum. Docte, & vere Chrysost. hom. 77. annotat contra Macedonium negantem Spiritus sancti diuinitatem, locum hunc, quo eius diuinitas insinuatur: non enim expediens esset recessus Christi, qui filius Dei est, nec compensaretur aduentu creaturæ: necesse igitur est Spiritum sanctum hic promissum Deum esse. Vtitur autem Dominus nomine Paracleti valde apposite, quia tristibus, & mœstis de suo discessu loquebatur, indicans omni eos lætitia, & consolatione replendos adueniente Spiritu sancto, etiam in sua absentia, eosq. omnem tristitiam deposituros.

Mira verbum Christi proprietas.

ANNOTATIO XII.

Oportuit Christũ discedere priusquam Spiritum sanctum mitteret.

NOn ex impotentia factum est, vt annotat August. tract. 94. Spiritum S. Christo præsente non venisse, eiusq. ad Patrẽ recessum expectasse, sed ex diuino consilio, & instituto. Nam Christus, vt Deus est, Spiritum sanctum mittit, vt autem Deus est, omnia replet, & in terra, & in cælo semper est: siue ergo absens sit, siue A præsens humanitas eius in terra, semper potuit Spiritum sanctum mittere. At disposuit sic Deus, vt non nisi post ascensionem Christi mitteretur. Fuit autem pluribus de causis id conuenientissime, & prudentissime factum. Primo quidem, ex parte Spiritus sancti vt eius diuinitas maxime innotesceret: cum enim manifestanda

standa esset hominibus ex miris signis, & A uincias dispergendi: debuit ergo expectari Christi recessus. Non enim iam sensibiliter, & corporaliter Christo adesse oportebat, sed quæ didicerant, euntes in mundum vniuersum manifestaturi erant. Quarto ex parte eorũdem discipulorũ, & ex doctrina Augu. tract. 94. & Greg. lib. 8. Moral. cap. 13. Aduẽtu enim Spiritus sancti erant perfectissimi homines euasuri, maximaq. spirituali perfectione implẽdi: debuerunt igitur ab hac sensibili conuersatione Christi separari. Erant enim maxime addicti huic familiaritati, quæ quãuis sanctissima esset, & vtilissima: tamen iam in Spiritu perfectos, oportebat quod sensibile erat, ad Spiritum conuertere, & Christo non tam sensibus, quam toto Spiritus, & mentis conatu adhærere.

operibus internis, & externis, quæ effecturus erat; si tunc Christus adesset, soli ipsi talia opera homines tribuissent, non autem aduenienti Spiritui sancto. At cum absente eo effecta sunt. Spiritus sancti potẽtia, & diuinitas apertius, & manifestius est commendata.

Secũdo ex parte Christi ipsius: si enim præsens tunc esset, missio, & aduentus ipsi B non tribueretur, sed existimassent multi solum Deum Patrem propter Christum misisse. At dum recedit, & post recessum Spiritus venit, facilius ab eo missum esse credi potuit. Tertio ex parte officij: adueniente enim Spiritu sancto, discipuli erant in magistros, ac mundi Doctores promouẽdi, & per orbis regiones, & pro-

Et cum venerit ille, arguet mundum de peccato, & de iustitia, & de iudicio.

COMMENTARIVS.

VTilitatem aduentus Spiritus Sancti exponit: *Cum venerit*, inquit, *ille, arguet mundum*, id est, Iudæos, & gentes fidem Christi non habentes, & opinantes se non esse in peccato, nec indigere iustitia Christi, sed suam, quæ per legem Moysi, aut per opera, quæ secundum legem naturalem fiunt, sibi sufficere: existimantes etiam sub potestate diaboli se non detineri, sed liberos esse: hos, inquit, omnes Spiritus sanctus adueniens conuincet, redarguet, & a sua opinione & errore ita deturbabit, vt quod rationabiliter opponant, aut respondeant, non sint habituri. Conuincet autem eos omnes esse in peccato, nec esse aliam iustitiam, qua vere iusti esse possint, præter eam, quæ a Christo est per fidem in ipsum & quam sua morte nobis obtinuit. Cõuincet etiã omnes eos hactenus fuisse sub potestate & principatu diaboli, donec per Christũ liberati sunt, diabolo iudicato & damnato, dominioq. suo priuato. Hæc omnia fecit Spiritus sanctus per Apostolos, tum miris diuinæ virtutis operibus, tum verbi efficacia corda hominum penetrantis, quæ omnia in sequentibus magis explicabuntur: magna ergo huius aduentus est vtilitas.

ANNOTATIO XIII.

Arguere, in scriptura duas sortitur significationes.

DVo sunt adnotanda: vnum est de verbo, *Arguo*: alterum de nomine, *mundus*. Quantum ad primum attinet, verbũ hoc *Arguo*, Latine, & ἐλέγχω Græce, & יָכַח Hebraice duas habet in scriptura significationes. Prior est, qua significat idem, quod reprehendo, increpo, corrigo, siue verbis, siue factis. In nouo Testamento. 1. Timo. 5. Peccantes coram omnibus argue. Tit. 2. Cum omni imperio argue. Apoca. 3. Quos amo, arguo, & exA stigo. Similiter in veteri Testamento. Prouerb. 9. Noli arguere derisorem, ne oderit te. Argue sapientem, & diliget te. Psal. 37. Domine ne in furore tuo arguas me. Sunt multa loca alia, in quibus hoc verbum talem habet significationem. Altera significatio est, per quam significat idem, quod conuinco, seu efficacibus probationibus ostendo. Ioan. 8. Quis ex vobis arguet me de peccato? id est conuincet me peccasse. Illi Christum legis transgressionis accu-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sabant: tamen non poterant id ostendere, nec convincere, cum falsâ essent: nec argumentis possent probare. Similiter. 2. Ti. 4. Argue, obsecra, increpa, id est peccantes convince, & ostende eos peccasse. Postea obsecra, vt emendentur, & si opus adhuc fuerit, increpa. In veteri Testamento est illud Iob. 6. Cum nullus sit, qui possit arguere me. & Iob. 32. Nemo est, qui possit arguere Iob, nec respondere sermonibus eius. Hæc est duplex significatio verbi huius. Aug. tract. 95. in Ioan. & Ser. 60. & 61. de verb. Dom. hunc locum in priori significatione exponit, quasi dictum esset: reprehendet mũdum de peccato, de iustitia, & de iudicio. Cuius expositio facile primo accommodari posset: nam de peccato reprehendi aliquis potest. At secundo, & tertio, nempe iustitiæ, & iudicio difficile accommodatur, vt in sequentibus magis apparebit. Propterea Græci interpretes posteriorem sequuntur significationem, inter quos sunt Cyril. li. 10. cap. 40. Chry. ho. 77. Euthy. cum alijs, immo idem Aug. lib. Quæst. noui Testam. q. 89. hanc significationem posteriorem amplexus est, locum præsentem exponens: & hæc est accommodatior, quam nos secuti sumus. Quamuis autem Doctores Græci prædicti conueniant in significatione verbi huius, tamen in sensu, & interpretatione longe differunt inter se, expositioq. nostra in commentario posita diuersa est ab illis omnibus, quam tamen existimamus esse legitimam, quod in ijs, quæ dicenda sunt, palam fiet.

Arguere est conuincere eũ qui contrariam tuetur opinionem.

Sũt autem adhuc circa significationem huius verbi, ἐλέγχω duo maxime adnotanda, quæ ad perfectam significationis eius intelligentiam sunt necessaria. Vnum est Aristotelem lib. 1. Elench. cap. 1. propriam nobis ostendisse significationem huius nominis, ἔλεγχος, ex qua verbi ipsius significatio facile percipitur. Est, inquit, Elenchus syllogismus cum contradictione conclusionis, id est, quando vnus aliquid opinatur, & alter contrarium ei, quod ille opinatur, syllogizat, tũc talis syllogismus Elenchus dicitur. Verbum ergo, ἐλέγχω quod Latine est arguo, est conuincere alterum contraria opinantem. Quod Paulus optime ostendit, Tit. 1. dicens. Vt potens sit exhortari in doctrina sana, & eos qui contradicunt, arguere. Ex qua vera, & propria significatione deducimus, arguere mundum de peccato, esse mundum opinantem se a peccato immunem cõuincere, & ostendere esse in peccato. Arguere autem de iustitia Christi, esse, mundum opinantem esse sua propria iustitia iustum, nec alia indigere, conuincere non aliter iustum vere esse posse, quàm iustitia, quæ a Christo est. Conuincere demum de iudicio diaboli, esse mundum existimantem sub potestate diaboli non teneri, conuincere eum fuisse sub diaboli potestate, nec aliter liberatum, quàm iudicio facto per Christum contra diabolum, quæ omnia inferius exactius exponentur.

Differit arguere, & persuadere.

Alterum quod adnotandum diximus, est, arguere, & conuincere non esse idem, quod persuadere. Conuincere enim est alterum opinantem contraria ita adstringere, vt non habeat, quod rationabiliter respondeat, nec quo suam tueatur opinionem, vel quo se defendat. At persuadere est trahere in assensum contrarium illi, quod ante opinabatur. Sæpe autem fit, vt qui conuictus est, adhuc nolit credere, nec assentire illi, de quo arguitur, & conuincitur: & tunc quidem conuictus, sed nõ persuasus est. Sicut e contrario fieri potest, vt aliquis sit persuasus, sed non conuictus: quando nimirum argumentis probabilibus inductus assentit, quibus resistere posset, tamen quieuit eorum efficacia contentus. Aliquando etiam simul est conuictus, & persuasus. Hæc dixerim, vt sciamus Spiritum sanctum mundum conuicisse, nõ tamen tot mundo persuasisse. Loquor autem de iis, quibus fides est annunciata.

Spiritus sanctus mũdũ cõuicit, sed nõ toti mũdo veritatẽ persuasit.

Multi enim conuicti nihilominus nõ crediderunt, cuius rei exemplum habemus Act. 6. Non poterant, inquit, resistere sapientiæ, & Spiritui, qui loquebatur. Ecce Iudæi conuicti fuere sermonibus Spiritus sancti loquentis per Stephanum: tamen non persuasi. & Luc. 21. Dabo vobis os, & sapientiam, cui non poterunt resistere omnes aduersarij vestri, nec cõtradicere. Ecce promittitur conuictio, & redargutio, tamen non persuasio. Nam Apostoli etiam incredulos & pertinaces arguerunt, & cõuicerunt, quamuis non omnes ad fidẽ pertraxerint. Est enim fides voluntaria, nec fit in nobis, nisi volentibus: conuictio autem fit etiam nolentibus. Hæc dicta sunt de verbo *Arguo*.

Mundi nomine Iudæos, & gentes intelligit.

Nomine, *mundus*, Chrysost. hom. 77. & Euthymi. Iudæos exponunt hoc in loco significatos, quos de incredulitate arguendos dicit per Spiritum sanctum venturũ. Cyril. vero libro 10. cap. 40. & August. tracta. 95. Ioan. non solos Iudæos, sed etiam gentes significari dicunt, & hæc expositio

positio accommodatior est, & legitima. Pro qua nonnulla faciunt. Primo quidem diabolus, cuius iudicium est declarandũ, dicitur Princeps mundi, non Iudæorum tantum, sed etiam gentium, quotquot sine fide sunt. Cum ergo, *mundus*, in eo loco generaliter accipiatur, accipiendus etiam est in hoc loco in eadem significatione. Secundo, quia Spiritus sanctus aduenies in Iudæorum, & gentium vtilitatem est missus. Si ergo eius, qui arguit, aduentus communis est, erit etiam redargutio communis. Tertio, quia peccatum, & iustitia, de quibus arguendus est mundus, communia sunt Iudæis, & gentibus, erit ergo etiam redargutio communis. Quamuis ergo hæc redargutio Iudæis primo fieri debuerit, & facta sit, gentibus tamen postea per Apostolos facta est. Mundus ergo hoc in loco omnes Iudæos, & gentes significat, Christi fidei expertes.

De peccato quidem, quia non crediderunt in me.

COMMENTARIVS.

Conuincet omnes, qui in Christũ non credũt in peccato esse.

EXponit Dominus ipse primam redargutionem, cur nempe mundus redarguendus, & conuincendus sit de peccato. & est sensus: arguet & conuincet mundum esse in peccato, eo quod in me non crediderunt, seu non credunt, vt in Græco habetur: id est, conuincet & demonstrabit omnes in me non credentes esse in peccato, quod & factum est. Nam omnes, qui fide Christi carent, necesse est in peccato esse: cum enim omnis homo in peccato nascatur, & vsum rationis habens peccatum peccato adiungat, nisi prius a peccato liberetur, nec possit a peccato liberari, nisi per fidem Christi: consequitur omnem hominem etiam adultum, fidem Christi non habentem, esse in peccato. Hac redargutione conuincetur mundus, nempe in peccato esse, quia fidem non habet, & sine fide Christi a peccato liberari non posse. Hoc Dominus ipse significauit, Ioan. 3. dicens: Non misit Deus Filium suum vt iudicet mundum, sed vt saluetur mundus per ipsum. Qui credit, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est, quia non credit in nomine vnigeniti filij Dei. Id est: qui non credit, iam in se habet damnationis causam, nempe peccatum, a quo non liberatur, quia non credit in Filiũ Dei, qua sola medicina sanari poterat. Hoc idẽ Apostoli prædicarunt. Paulus enim ad Roma. cap. 1. gentes omnes sub peccato esse ostendit. cap. vero. 2. etiam Iudæos. cap. vero. 3. generaliter pronunciat: Causati sumus Iudæos & Græcos, omnes esse sub peccato. & iterum: Gratia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum: omnes enim peccauerunt, & egent gloria Dei. & Act. 4. Non est aliud nomen datum sub cælo hominibus, in quo oporteat nos saluos fieri. Quotquot ergo in Christum non credunt, aut non crediderunt, vel non credent, omnes sub peccato sunt, & fuerunt & erunt. Ioan. 8. Nisi crediderit is, quia ego sum, in peccato vestro moriemini. Hoc fuit initium prædicationis Apostolicæ in mundo, arguere eum peccati, eo quòd fidem non habuerit, remissionemq. & liberationem promittere per fidem Christi, sine qua peccatum manet, nec tolli aut deleri aliter potest.

ANNOTATIO XIV.

Patrum interpretationes.

CHrysost. hom. 77. & Aug. tract. 95. in Ioan. peccatum hoc, de quo mundus arguendus dicitur, peccatum infidelitatis exponunt, vt sit sensus: eos, qui nõ credũt, arguendos esse de peccato, hoc est peccare in eo, quod non credant in Christum. Quamuis discrimẽ sit inter Aug. & Chrysostomum. Ille enim Iudæos, & gentes exponit, quibus est Christus annunciatus: hic vero Iudæos, qui in Christum credere noluerunt. Rursus Augu. exponit mundum huius peccati reprehendendũ, Chrysosto-

Universidad de Deusto
Biblioteca

sosto. vero conuincendum, vti iam diximus: vterque tamen conuenit, hoc peccatum esse infidelitatis. Accommodatius tamen Cyril. libr. 10. cap. 40. generaliter intelligit quoduis peccatum. Omnem enim hominem qui non credit, necesse est in peccato esse, cum natus in peccato, & adultus adiungens peccato peccatum, remissionem non possit adipisci sine fide Christi. Hæc enim siue explicata, siue implicita necessaria fuit semper, ad remissionem peccati.

Etiam qui Christi Euãgelium nõ audierũt, in peccato sũt dũ non credunt in eũ.

Huic expositioni adhæsimus in commẽtario, addimusq. non solum de ijs, quibus annunciata est fides, & credere noluerunt, esse sententiam hanc intelligendã: sed etiam de ijs, qui nondum audierunt, omnes in peccato fuerunt, & sunt, non habentes fidem. Quamuis qui audierunt, & non crediderũt, nouum aliud addiderint peccatum, nempe infidelitatis, quia crede-

A re noluerunt: qui autem non audierũt, nec quibus fides annunciata est, non habuerũt peccatum infidelitatis in eo, quod nõ crediderunt, cum non potuerint sine prædicante credere: tamen alijs peccatis maculati sunt, sine quibus nasci, & viuere nõ potuerunt. Ideo quotquot fidem Christi non habent, arguuntur de peccato: quanquam magis illi, qui credere potuerunt, fide eis annunciata, & tamen noluerunt. Sensus ergo prædictæ sententiæ non est hic, nempe arguendum mundum de peccato hoc, quia non credidit: sed absolute

B conuincendum esse de peccato, eo quod fidem non habuerit, sine qua necesse est in peccato esse. Sicut infirmus graui morbo laborans, nec medicinam, qua sola sanari potest, habens, conuincitur morti addictus, eo quod medicinam necessariam non habeat, aut habuerit, qua a letali morbo liberetur.

De iustitia vero.

COMMENTARIVS.

Ostẽdit nõ esse iustum aliquẽ, nec esse posse, nisi p Christum.

EXponit secundam redargutionem. Conuincet, inquit, mundum de iustitia. Recte autem connectitur cum præcedenti redargutione: postquam mundus conuictus fuerit peccati, eo quod fidem Christi non habeat, conuincetur de vera iustitia Christi, id est neminem iustum esse posse vera iustitia, quæ apud Deum iustum facit, nisi per fidem Christi. Hic enim est, qui morte sua nobis iustitiam comparauit, nosq. Patri reconciliauit, deletoq. peccato in gratiam restituit, quam iustitiam per fidem viuam communicat credentibus in se. Hæc est iustitia, de qua Rom. 1. dicitur, Non erubesco Euangelium: virtus enim Dei est ad salutem omni credenti, Iudæo primum, & Græco. Iustitia enim Dei reuelatur in eo de fide in fidem. Et Rom. 3. Iustitia Dei per fidem Iesu Christi in omnes, & super omnes, qui credunt in eum. Mundus aliam sibi iustitiam deceptus vindicabat: Iudæi enim ex lege iustitiam quærebant: de qua dicitur Rom. 10. Ignorantes iustitiam Dei, & suam quærentes statuere, iustitiæ Dei non sunt subiecti. Gentes autem ex operibus iustitiam captare sibi videbantur: de qua Rom. 4. Si Abraham ex operibus iustificatus est, habet gloriam, sed non apud Deum. Neutra est vera iustitia, quia a peccato non liberat, hominem Deo non reconciliat. Hæc enim a Christo per fidem est: & de hac mundus conuincendus dicitur contra iustitias prætensas ab eo. Quod ante fuit per Dauid prædictum Psal. 96. Reuelauit in conspectu gentium iustitiam suam.

Iustitia falsa Iudæorũ, & gẽtium.

ANNOTATIO XV.

Diuersæ Patrum explicationes.

CHrysosto. homil. 77. & Euthymius A iustitiam hanc exponunt Christi innocentiam vt paulo ante diximus: eam enim Iudæi occultare procurarunt, falso accusantes, & morti tradentes tamquam legis transgressorem, & Cæsaris Regnum ambientem, populorumq. seductorem, vt ex Euangelica historia constat. Spiritus

tus sanctus autem aduenies illam manifestauit, eumq. sanctum, & innocentem ostendit: & hoc dicunt esse arguere mundum de iustitia. August. tracta. 95. iustitiam hanc intelligit, qua fideles iusti sunt, sic tamen connectit, & componit sensum. Reprehendet Spiritus sanctus mundum non credentem per iustitiam credentium: Credentium, inquit, comparatio, infidelium est vituperatio: ipsa ergo iustitia tamquam argumento quodam reprehendet Spiritus sanctus mundum incredulum. Quæ expositio violenta videtur. Cyril. lib. 10. cap. 40. iustitiam fidei interpretatur, in hunc sensum: conuincet mundum seu incredulos, & ostendet illis, quotquot in Christum credunt iustos esse, quorum iustitia est credere, in

A quem non vident, iuxta illud Ioan. 20. Beati, qui non viderunt, & crediderunt. Sic enim verba sequentia interpretatur. *Quia vado ad Patrem, & iam non videbitis me*, vt paulo post dicemus. Conuenit cũ Aug. in expositione iustitiæ, aliter tamen interpretatur, vti dictum est. Mihi certe legitima expositio ea videtur, quam in cõmentario proposui, ut sermo sit de vera iustitia, quam Christus sua morte effecit, & nobis fide viua communicauit, & in hoc consentio Cyrillo, & August. tamen mundus arguendus de hac iustitia dicitur, quia ipsius mundi prætensa iustitia imperfecta, nec vere iustum facere posse hominem declarabitur: solaq. iustitia hæc, quæ per fidem a Christo est, vera & perfecta ostendetur.

Quia ad Patrem vado, & iam non videbitis me.

COMMENTARIVS.

Mundũ cõuincet de iustitia, quia Ego mundũ sufficientissime/mea morte Patri reconciliaui.

CAusam adiungit, propter quam mundus arguendus sit de hac iustitia Christi. In cuius declarationem attende, Christum sæpe mortem suam significasse sub his verbis: *vado ad Patrem*, vt significaret se morte sua Deum nobis reconciliasse Patrem q. nostrum effecisse, ac filiorum adoptionem, & ius hereditatis æternæ nobis comparasse. Hoc comprobatur illa sententia, quã Ioan. 20. Magdalenæ apparens post resurrectionẽ, iussit nomine suo Apostolis annũciare. Vade, inquit, ad fratres meos & dic eis: Ascẽdo ad Patrẽ meũ, & Patrẽ vestrum. ac si diceret: annuncia eis fructum passionis & mortis meæ hunc esse, vt sint Deo reconciliati, eumq. Patrem habeant, sintq. filij ipsius effecti. Ex hoc facile est præsentem locum exponere. Est enim, inquit Christus, conuincendus mundus de iustitia mea: *quia* ego *vado ad Patrem*, id est, quia ego morte mea mundum sum Patri iamiam reconciliaturus, & ad ius filiorum euecturus. Adiungit: *& iam non videbitis me*, vt significet non opus esse vt iterum veniat in mundum passurus, & moriturus: vnica enim morte consummauit iustitiam pro omnibus præteritis, præsentibus, & futuris. Vado, inquit, ad Patrem meũ, & vestrum, nec iam videbitis me iterum in hoc sæculo, sicut adhuc vidistis, quasi iterum opus sit mori, & pati. Totam enim iustitiam nunc consummaui, ideo mundus arguendus est, & conuincendus de iustitia statim post hunc meũ discessum. Hos Paulus nobis alijs verbis significauit, ad Hebr. 9. Per proprium, inquit, sanguinem semel introuit in sancta. Et iterum: Ad destructionem peccati semel per hostiam suam apparuit. Et iterum: Semel oblatus est ad multorũ exhaurienda peccata. Hebr. 7. Qui non habet necessitatem quotidie hostias offerre: hoc enim fecit semel se offerendo. Rom. 6. Christus resurgens a mortuis iam non moritur, mors illi vltra non dominabitur. Vado ergo ad Patrem non amplius reuersurus vt prius, quia vnica oblatione Patrem placaui, eiq. totum mundum reconciliaui: Spiritus sanctus ergo aduenies, mundum de iustitia iam per me perfecta, & consummata, arguet & conuincet.

ANNO-

ANNOTATIO XVI.

Alia Patrũ expositiones.

CHrysostо. homil. 77. & Euthym. qui hanc iustitiam innocentiam Christi interpretantur, quam Iudæi occultare, & maculare voluerunt, sic verba hæc sequẽtia interpretantur: *arguet*, & conuincet mundum de mea iustitia ostendendo me esse innocentem, & iustũ, *quia ad Patrem vado, & non videbitis me iam*, in ignominia & abiectione. Si autem iustus non essem, non talis ad Patrem abirem. Aug. & Cyril. locis citatis, de iustitia, quæ a Christo credentibus datur, locum hunc exponentes sic connectunt. Arguetur mũdus de iustitia, quia ad Patrem vado, & non me amplius videbitis. Hæc enim est iustitia credẽtium, credere in eum, quem non vident. Iudicio legentium relinquo has expositiones: mihi accommodatior visa est, quam in commentario sim persecutus, quæ multum cohæret, & præcedenti redargutioni respondet. Vt enim mundus arguẽdus est de peccato, eo quod fidem Christi non habeat, sic arguendus est de iustitia vera, quæ a Christo est, quia ipse vnica oblatione & morte, eam perfecit, & consummauit.

De iudicio autem.

COMMENTARIVS.

Paracletus mũdo ostẽdet Christũ Iudicẽ esse viuorum & mortuorũ.

EXponit tertiam redargutionem. Mundum de iudicio conuincere & redarguí non aliud est, quam mundo ostendere & declarare Christum esse iudicẽ omnium viuorum & mortuorum: omnes q. ab ipso in carne iudicandos. Oportet enim omnes ante tribunal Christi manifestari, vt referat vnusquisque propria corporis prout gessit, siue bonum, siue malum. Vt sicut in redargutione de iustitia ostenditur redemptor, ita in redargutione de iudicio, demonstretur iudex: quod per Apostolos fecit Spiritus sanctus. Act. 10. Ipse, inquit, est, qui constitutus est a Deo iudex viuorum, & mortuorum. Et in Symbolo: Qui venturus est iudicare viuos & mortuos. Hæc duo per Prophetas fuerunt pronunciata. Psal. 71. Deus iudicium tuum regi da, & iustitiam tuam filio Regis. Hierem. 17. Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium, & iustitiam in terra. Iustitiam, qua nos Patri reconciliauit: iudicium, quo a se redemptos iudicaturus est. Isa. 9. Super solium Dauid, & super Regnum eius sedebit, vt confirmet, & corroboret illud in iudicio & iustitia. Hoc est iudicium, de quo Ioan. 5. dictum est: Dedit ei potestatem iudicium facere, quia filius hominis est.

Quia Princeps huius mundi iam iudicatus est.

Quia diabolus iudicatus est, & suo iure priuatus, ideo omnes ei subditi ad principatum liberatoris Christi, pertinent.

RAtio & causa adnectitur: *Quia*, inquit, diabolus, qui erat *huius mundi Princeps*, & propter peccatum homines omnes sub suo principatu & potestate detinebat: *iam est iudicatus*, & damnatus, suoq. principatu iure priuatus. Homines ergo, qui sub eius erant dominio & principatu, ab eo liberati, & erepti, in liberatoris Christi potestatem & principatum translati sunt, ipsiusq. iudicio subduntur. Christus igitur est Princeps, Dominus, & Iudex omnium, qui prius erant sub diabolo Principe. Luc. 11. Cum fortis armatus custodit atriũ suum, in pace sunt ea, quæ possidet: si autem fortior illo superueniens vicerit eum, vniuersa arma eius, in quibus confidebat, auferet, et spolia eius distribuet. Coloss. 1. Eripuit nos de potestate tenebrarum, & transtulit in regnum filij dilectionis suæ. De hoc iudicio diaboli, diximus iam cap. 1.

ANNO-

ANNOTATIO XVII.

Patrum nõ nullæ expositiones tradunt.

DOctores hoc iudicium, quo Princeps diabolus iudicatus est, interpretantur damnationem illam, qua eiectus propter peccatum a paradiso, in infernum est demersus: iudicium autem, de quo mũdus est arguendus, intelligunt esse hoc idem, quod factum est contra diabolum. At, quamuis in his duobus conueniant, in expositione varij sunt. Primo enim Augustinus tract. 95. sic exponit: Reprehẽdet mundum, per iudicium & damnationem diaboli: quia si Angelis peccantibus Deus non pepercit, nec parcet mundo peccanti. Secundo Chrysost. hom. 77. & Euthym. sic explicant, nempe Iudæos esse conuincendos de dæmonis damnatione & iudicio, vt nequeant iam opera Christi imputare Dæmoni, vt prius fecerant. Tertio Cyril. lib. 10. cap. 40. sic intelligit, nempe redarguet mundum tamquam seductum, & in damnato dæmone spem suam habentem, & collocantem.

Explicatur magis auctoris sentẽtia in commentario allata.

Mihi accommodatior expositio visa est, quam in commentario attuli. est enim iudicium hoc, de quo arguendus & conuincendus est mundus, quod Christus feret tamquam iudex omnium viuorũ, & mortuorum. conuincetur autẽ mundus, Christum omnium iudicem esse, quia iam Princeps diabolus iudicatus est, & suo dominio & principatu priuatus, vt homo non amplius sit sub principatu eius, sed Christi, qui diabolum vicit, & spolianit. Aliud ergo est iudicium, de quo arguendus est mundus, aliud quo iudicatus est dæmon: per hoc enim illud demonstratur. Sicut & peccatum de quo conuincitur mundus, nõ est illud, quia non credit, sed omne peccatum, in quo manet, quia fidem non habet, per quam est remissio peccatorum. Et sicut alia est iustitia, de qua conuincitur quàm Christi euntis ad Patrem, licet per hanc illa ostendatur: sic est aliud hoc iudicium ab eo, quo diabolus est damnatus. hoc autem est causa, & argumentum conuincendi mundum de illo iudicio. Præterea hoc iudicium diaboli non est illud, quo a principio damnatus est propter suũ peccatum, sed quo priuatus est principatu & potestate, quam habebat in homines, de quo diximus Ioan. 12. Nunc iudicium est mundi, nũc Princeps huius mundi eijcietur foras. Quia enim sæuijt in Christum tentando, persequendo, occidi procurando in quem non habebat potestatem, cũ expers esset peccati: iuste propterea priuatus est hominibus, in quos habebat potestatem a Deo concessam, propter illorum peccatum, propter quod omnes homines in suum dominium transtulit, & suo iudicio suppositi. Vide quæ diximus cap. 12. in verbis allegatis. Attende autem Christum loqui in præterito, *iam iudicatus est*, quia proxima erat mors & passio, propter quam iudicandus, & priuandus erat diabolus suo principatu: quod autem proximum, & certum omnino est, pro facto computatur.

Adhuc multa habeo vobis dicere, sed non potestis portare modo.

COMMENTARIVS.

HActenus vnam vtilitatem aduentus Spiritus sancti exposuit, nempe mundi redargutionem, alteram adiungit, nempe completam, & integram doctrinam, *Adhuc* inquit, *habeo multa*, quæ vobis dicam, *sed non potestis*, propter imbecillitatem vestram, *modo portare*, nec capere. At cum venerit ille, docebit vos omnem veritatem mysteriorum diuinorum, quam scire vos oportet, & quam ego habeo dicendam vobis. expedit igitur multum vobis aduentus hic Spiritus sancti, qui cum non sit futurus nisi me discedente, consequitur meum discessum vobis multũ vtilem esse, & expedientem. Sẽtentia hæc multa insinuat. Primum quidem est, discipulos a Christo hactenus multa fuisse edoctos: nam dum dicitur, *Adhuc* quandam continuationem indicat, quasi iam docere incœperit, & ita est: nam multa audierant iam diuina mysteria. Secundum est, multa supereſſe dicenda, doctrinamq. nondum completam, & absolutam esse, *Multa*, inquit, habeo, quæ dicam, quæ nondum dicta sunt. Nec sensus est, vt aliqui

Expendũtur nonnulla quæ in his verbis subindicantur.

t putant,

putant, multa possem vobis dicere, sed multa habeo, quæ dicam, vt recte exponit Euthym. & verbum Græcum est, *habeo*. Tertium est causa propter quam dicta non sunt, nempe ipsorum intellectus tenuitas & imbecillitas: nondum enim erant robusti, vt tot ac tanta, portare possent. Sicut discipuli nouitij, qui nondum omnia, quæ magister habet docenda, eodem tempore capere possunt, sed paularim sunt eis suggerenda, & cum ordine. Non enim sensus est, non potestis portare, id est, æquo animo ferre, & audire, vt Aug. tract. 96. sentire videtur: sed, non potestis capere, seu incapaces estis, vt Græci exponunt iuxta illud. 1. Corin. 3. Tamquam parualis in Christo lac vobis potum dedi, non escam, nondum enim poteratis. Quartum est, hanc infirmitatem, & imbecillitatem non fore diuturnam: nam aduenientem Spiritu sancto hæc omnia docendi erant, & efficiendi capacissimi omnium mysteriorum: propterea dicitur: *Non potestis portare modo*. quasi diceret: adieci limitationem dicendo, modo, quia modo capere non potestis: postea tamen virtute Spiritus sancti robusti, & fortes efficiemini, vt omnia portare possitis. Obijciet aliquis, verba superioris capitis his repugnare; *Omnia, quæcunque audiui a Patre meo, nota feci vobis*; quomodo igitur nunc dicit, *adhuc multa habeo vobis dicere?* Huic obiectioni in illorum verborum expositione satisfactum est: omnia enim tunc dicit patefacta, quæ pro illorum conditione, & statu eos audire oportebat, non tamen absolute omnia, quæ pro Ecclesiæ regimine, & munere Apostolico exercendo, necessaria erant: hæc enim alterius temporis erant, non illius Augustinvri illic diximus, præteritum pro futuro positum respondet, tunc enim, & postea manifestauit. Quintum est, ea quæ aduenientem Spiritu sancto postea didicerūt, etiam a Christo dicta esse: nam, dum dicit, *habeo multa dicere, sed non potestis portare modo*, indicat postea eos posse portare, & tunc se dicturum, & doctarum: quæ enim a Spiritu sancto acceperunt etiam a Christo inuisibiliter per Spiritum sanctum docentem didicisse eos fatendum est.

ANNOTATIO XVIII.

Quæ fuerint illa quæ Christus habebat dicenda, & nō dixit

AVgit tract. 69. temerarium iudicat velle dicere, quæ sint ista, quæ Dominus habuit dicenda, & non expresit suis discipulis, nec id affirmare contentus est, sed adhuc multis rationibus eam temeritatem redarguit. at quia graues Doctores nonnulla saltem eorum exposuerunt, quos tamen temeritatis arguere, mihi temerarium videtur, idcirco Augustini sententiā non probo. Distinguenda igitur sunt tempora. Si enim de illo tempore, quando hæc protulit Dominus, loquamur, nemo dubitat, quin temerarium fuisset ea velle tunc explicare, quorum Apostoli capaces non erant, nec Dominus propter eorum rudi- tatem enarrāda censuit. At si de tempore post aduentum Spiritus sancti sermo fiat, quando illa iam omnia, quæ dicenda erāt, B non Apostolis solis, sed Ecclesiæ etiā, sunt manifesta, non video cur temerarium sit, aliqua ex his esse, quæ Dominus tunc habuit dicenda, exprimere, maxime quia promissum est aduenientē Spiritu sancto se ea dicturum. Ab effectu igitur & his, quæ dicta sunt, quæ id temporis occulta erant, iam licet interpretari: sicut & multa erant in veteris legis figuris, & vmbris, A vel ipsis doctoribus tunc inaccessa, & incognita, quæ aduenientē veritate, vel mediocriter eruditis sunt manifesta.

Ea igitur de causa illustres Doctores, quæ ista essent, inquisierunt, & nobis aliqua tradiderunt: quorum vnus fuit Grego. Nazian. Orat. 5. Theolog. vbi docet, in veteri testamento Patris diuinitatem esse multis testimonijs distincte, & expresse traditam. Christus autem aduentu suo seipsum, qui filius erat, manifestauit, vt iā duæ personæ in vna diuinitate agnoscerētur. Aduenientē ergo Spiritu sancto tertia persona distincte in eadē diuinitate est ostēsa, vt iā distincte, & aperte tres personas in vna deitate cōfiteamur: quod nec Apostoli suo tempore distincte intelligebant. Satis enim duxit Christus, si eius diuinitatē, & personas Patris, ac Filij crederent; quamuis verbis suis etiam Spiritum sanctum indicauerit, non tamen ita aperte, & disertē id factum est, vt tunc discipuli mysterium Trinitatis agnoscerent. Hanc Spiritus sancti diuinitatem, & personam, Gregorius vnum affirmat esse ex his, de quibus dictum est, *Multa habeo vobis dicere, ed non potestis portare modo*. Iustinus Mar.

Ex Patrib⁹ traditur nonnulla eorū quæ Christus vi uens retinuit, & Spiritus sāctus manifestauit.

ante ipsum Grego. aliud etiam nobis exposuit in explicat. quæstio. Gen. resp. 112. Existimabant, inquit, Apostoli regnum tēporale Israel per Christum esse suscitandū & restituendum: Dominus autem explicare noluit regnum eius non futurum illud temporale, sed spirituale, & cæleste, non Israel solius, sed omnium etiam Gentium. Hæc discipulorum ignoratio etiā post resurrectionem satis constat. Act. 1. quando Apostoli post resurrectionē dixerunt, Domine, si in tempore hoc restitues regnum B Israel: nec Dominus tunc aperire voluit, sed dixit: Non est vestrum nosse tempora, vel momenta, quæ Pater posuit in sua potestate, sed accipietis virtutem superueniētis Spiritus sancti in vos: quibus verbis hāc rem edocendos per Spiritum sanctum promisit. Hoc esse vnum ex his, de quibus Dominus dicit, *Multa habeo vobis dicere*. Iustinus docet. Tertiū etiam expressit Origē. qui inter Iustinum & Grego. fuit medius. lib. 2. contra Celsum. & hoc idem Didymus lib. 2. de Spiritu sancto asserit, nempe veterem illam legem non esse secundum litteram, & corticem seruandam sed secundum Spiritum, & significationē, quod Petrum ipsum adhuc ignorasse constat Act. 10. quando non est ausus occidere illa animalia, quæ per visionem reuelata ei fuerant, nec manducare quia per legem immunda erant: tunc edoctus fuit perfectē mysterium vocationis Gentium, & cessationis legis illius secundum corticem, & literam. Viuebant enim Iudaice discipuli Christo præsente, vt dicit Cyril. lib. 10. cap. 41. Hoc vnū dicit Origen. esse de eorum numero, de quibus dicitur, *Multa* D *habeo vobis dicere*. Hæc ad dogmata pertinent. Probabile etiam est, multa, quæ ad regimen Ecclesiæ, & statum eius, pertinebant de eorum esse numero. Denique quæcunque postea Apostoli Spiritu sancto reuelante didicerunt, tum quantum ad dogmata, tum quantum ad statum, & regimen Ecclesiæ ordinandum, & disponendum, credibile, & probabile est, esse ista, de quibus nūc locutus est Dominus: nam vti diximus dicturum se pro D misit. Impleta autem omnia, & dicta esse iam certum est: nulla igitur temeritas in hoc videtur.

Nec argumenta Aug. efficaciter, quod intendit, probant. Adiert enim quattuor rationes, & argumenta quorum primum est, Si discipuli, inquit, non fuerunt capaces, quomodo nos erimus? Hæc ratio non conuincit, si de tempore præsenti, &

Solumtur rationes quibus Augustinus probat temerarium esse occulta illa tentari,

post aduentum Spiritus sancti loquamur. Erant enim tunc discipuli imbecilles, & in fide imperfecti: vt enim ex historia Euangelica constat, diuinitatem Christi non perfectē cognoscebant nec mysterium incarnationis adhuc distinctē nouerant. Postea aduenientē Spiritu sancto multi fuerunt fideles, & nunc sunt, multo instructiores, & capaciores, quam illi tunc erant. Luc. 2. de Beatissima Virgine dictū est, non intellexisse verbum: In his, quæ Patris mei sunt, oportet me esse: at nunc intelligimus, & inquirimus sine temeritate vlla. Nec valet argumentum: Beatissima Virgo tunc non intellexit, ergo nec nos: quia status sunt distincti, & diuersi: in illo enim statu nec nos intellexissemus, sicut etiā tunc discipuli timidi erant, & fugerōt Christo relicto: at postea multi fuerunt fortiores, quam illi tunc erant. Non ergo comparatio fieri debet, nisi seruata paritate, & æqualitate status, quod Apostoli postea aduenientē Spiritu sancto non potuerunt capere, nec efficere, nec nos profecto C poterimus: at statu mutato, argumentum non procedit.

Secundum eius argumentum est: Etiāsi portare possemus, tamen res ipsas nescimus, quæ portandæ sunt. At nec hoc efficax est: scimus enim res esse, quę postea reuelandæ erant, & quas Spiritus sanctus aperuit, eas autem iam didicimus.

Tertium argumentum est, etiamsi possemus capere, & portare, & sciremus res: tamē quis scit eas res esse de tali numero, de quo illa multa sunt? Nec hoc argumētum validum est, nam statu mutato, impleta sunt iam promissa, & tradita, ac dicta, quæ tunc tradenda, & dicenda promittebantur. Non igitur temerarium est post factum, quod occultum prius erat, inquirere: nam occultas causas ex effectibus iā manifestis inquirimus, & scimus, quas ante scire, & inquirere nemo potuit. Cognoscimus igitur res has reuelatas, illas esse, de quibus dictū est, *Multa habeo vobis dicere*. quia his verbis dicendæ promittuntur, & ex impleta promissione colligimus, quę dicta sunt de illorū esse numero.

Quartum argumentum est, nihil eorum, quæ tradita sunt postea, de numero eorum, esse videntur: nam hæc cathecumini portare possunt; potuissent ergo, & tunc discipuli. Sed nec hoc conuincit argumentum. Longe enim aliud est tradere quæ recepta sunt in Ecclesia: qualia nunc audiunt catechumeni, aliud noua, & numquam

recepta docere. Hoc multo difficilius est, & de his dicitur discipulis: *Non poteritis portare modo.* Adde Catechumenis adesse iam Spiritum sanctum illustrantem perpetuo suam Ecclesiam, nec ab his etiam eorum omnium distincta fides exigitur, quæ Dominus habuit dicenda: quamuis enim vnum, aut alterum capere possint, tamen non omnia, de quibus dictum est, *non poteſtis portare modo.* Non igitur argumenta Augustini efficacia sunt. Excusandus est autem Augustinus, quia populo rudi loquebatur, cuius non est alta mysteria inquirere: nec recordatus est, tam graues Doctores ista inquisiuisse, quos temeritatis arguere, modestia, & mira Augustini humilitas non pateretur.

ANNOTATIO XIX.

Cur Dominus nõ præstiterit Apostolis sufficiẽtem captũ, vt portare possent omnia mysteria, etiam ante aduẽtũ Spiritus sancti.

NOn immerito aliquis circa eandem sententiam dubitare sic posset. Discipulis promittuntur alia multa dicenda aduciente Spiritu sancto, quia tunc capaces non erant: cum autem eiusdem esset potentiæ Christus, & Paracletus, poterat Christus eos fortes ad ea portandũ, & habiles ad ea percipiendum facere. Si enim Christus non potuit, nec Spiritus sanctus id efficere posset: cur ergo Christus nõ fecit? Respondeo, potuisse sine vlla dubitatione Christum eos ita perfectos facere, etiam Spiritu sancto visibiliter nõ adueniente, & priusquam ad Patrẽ ascenderet, sicut facti sunt postea per Spiritum sanctum: tamen magno consilio non id feciſſe, nisi per aduenientem Spiritum paracletum. Primo quidem, quia cum tres personæ eiusdem essentiæ, & potentiæ manifestandæ essent in Euangelio, fuit conueniens, vt reseruaretur aliqua opera, per quæ Spiritus sanctus suam diuinitatem ostenderet: quandoquidem Pater in veteri testamento suam diuinitatem demonstrauerat: Filius in carne se Deum miris operibus ostenderat. Reseruata sunt hæc Spiritui sancto, vt filio recedẽte aduenies, & per Apostolos ab ipso mira perfectione imbutos, opera suę diuinitatis exercẽs, se etiam Deũ cũ Patre, & filio, mundo declararet. Hãc causam attigit Chry. ho. 77.

Secundo id factum est propter instructionem: futuri enim erant discipuli magistri, & doctores mundi, oportebat igitur vt in seipsis experirentur modum docendi, & illuminandi alios. Non sunt autẽ omnia mysteria statim nouis & delibus tradenda, sed paulatim, & ordinate: ideirco eodem modo & ipsi illuminantur. Quam causam annotat Grego. Nazian. orat. 5. Theologica hæc eadem verba explicans: Vides, inquit, illuminationes paulatim affulgentes, Theologiæq. ordinem, quem nobis tenere præstiterit, vt nec repente, atque confestim omnia in lucem efferamus, neque in finem vsque occultemus: illud enim inconsultum, hoc impium: illud alienos offendere, ac vulnerare queat, hoc nostros a nobis alienare. Hæc Grego. Eadem est doctrina Orig. hom. 5. in Iudic. Non, inquit, in initijs statim discipulis de profundis, & secretioribus tradendum est sacramentis, sed morum correctio, disciplinæ emendatio, religiosæ conuersationis, & simplicis fidei prima eis elementa traduntur. Hæc Origen. Tertio, vt in hoc discipuli suam imperitiam agnoscerent, & non propriæ virtuti, sed diuinæ, perfectionem, quam habuerunt, tribuerent: & nos in eis hoc idem disceremus. Multum enim humana imbecillitas manifestatur, quando tanto magistro præsente, adhuc multa sunt, quæ capere, & portare nõ possunt. Multa dici in hac parte possent, sed ad intelligentiam huius sententiæ hæc dicta sufficiant.

Vni tantum obiectioni respondendum est: nam si diuinitatem Christi portare potuerunt, poterant & alia. Respondeo, si singula per se sumas, poterant: at si omnia simul, minime, donec vires per Spiritum sanctum menti, & affectui eorum adderẽtur. Potest enim homo mille libras ferri portare, si diuidas, modo hanc, modo illam: tamen simul non potest. & potest intellectus multas difficultates assequi, & percipere diuisas, at simul non potest. Discipuli autem multa iam acceperant diuina mysteria, cum quibus alia noua accipere nõ poterant, nisi auctis viribus per Spiritum sanctum: propterea dicitur, *non poteſtis portare modo.* Intellige, *modo*, id est, non accepta maiori perfectione, & simul cum his, quæ iam didiciſtis.

Si Apostoli portare potuerunt reuelationẽ diuinitatis Christi, cur nõ possent & cetera.

Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.

COMMENTARIVS.

SVperiori sententiæ coniuncta sunt hæc verba, quibus vtilitas Spiritus sancti aduentus declaratur. *Multa*, inquit, *sunt, quæ non poteſtis portare modo, cũ autẽ venerit*

venerit ille, nempe. Paracletus, qui est, *Spiritus veritatis, docebit vos*, omnia hæc, quæ dicenda supersunt. Hic est verus sensus. *Docebit omnem veritatem*, nempe ea omnia manifestabit, quæ modo habeo dicenda, & quæ, quia portare non poteſtis modo, non dico: hacq. ratione eritis instructi, & perfecti in omni doctrina mea, quam ego Ecclesiæ meæ manifestare intendo. Hæc est, quam omnem veritatem dicit, nempe quæ ad credenda, & facienda, Ecclesiamq. regendam pertinent. Aduerte circa litteram illud, *cum venerit ille*, non coniungi cum *Spiritus*: nam Græce Spiritus est alterius generis, quàm, *ille*, sed refertur ad Paracletum, *cum venerit ille*, nempe Paracletus additur, *Spiritus veritatis*, tamquam causa sequentis, nempe cum sit, *Spiritus veritatis*, docebit vos veritatem, compleamq. doctrinam. Præterea verbum *docebit*, Græce potius significat, *deducet*, deducet vos in omnem veritatem. & Aug. tra. 96. vtroque modo legit, nempe docebit, & deducet. & Ecclesia in quadam oratione de festo Pentecostes canit: Mentes nostras, quæsumus Domine, Paracletus, qui a te procedit, illuminet, & inducat in omnem, sicut tuus promisit filius, veritatem. Idem quidem est sensus, tamen aliquid maius in verbo deducet insinuari videtur, quod in annotatione sequenti explicabitur.

Quia Paracletus est Spiritus veritatis, omnia vos docebit.

ANNOTATIO XX.

Tertulliani & Gnosticorum hæresis refutatur.

CIrca superiorem sententiam aliqua sunt adnotanda: primum est errasse Tertullianum in lib. de Monogamia, qui hanc sententiam sic interpretatur, vt ita promissus sit Spiritus sanctus Ecclesiæ vt etiam contraria his, quæ Apostoli docuerunt, alijs temporibus reuelet. Hac ratione tuebatur non licere secundas celebrare nuptias, quamuis Apostoli eas probarint: dicebat enim Spiritum sanctum promissum vt doceat omnem veritatem, sic docuisse per Montanum & Priscillam, quos vere Ecclesia vt hæreticos damnauit: & in hoc lapsus est Tertullianus. Verum quidem est, hanc promissionem non Apostolis solis, sed etiam Ecclesiæ esse factam: adest enim Spiritus sanctus semper docens necessaria, tamen in dogmatibus stabiliendis, non contraria sed inter se cõuenientia semper docet. Aperit quidẽ, quæ ante non erant nota, aut nõ distincta habebantur, sed non pugnantia: quæ autem ad ritus, & leges pertinent positiuas, pro temporum, & personarum mutatione, statuit Ecclesia interdum contraria seruanda: non enim omnia omni tempore, & loco conueniunt. At in his, quæ ad credendum pertinent, eadem semper, nec contraria docet: quamuis multa, vt dixi, de nouo explicet, & decernat, quæ prius non erant stabilita: in eis tamen nulla est contradictio. Hac etiam sententia Gnostici hæretici, & alij impij abutebantur, vt refert Aug. hære. 97. vt multas fabulas, ac figmenta, dogmatibus veris religionis nostræ miscerent, dicentes impleri hoc: *Multa habeo vobis dicere, & Spiritus docebit omnem veritatem:* tamen errarũ grauiter. Spiritus enim non contraria, sed consona docet, & nõ per quoscumque homines, sed per Ecclesiã suam, & eos, quibus ipsius regimen demandauit, quorum primi Apostoli fuerunt, maxime autem Petrus eius Vicarius, cuius successores sunt Pontifices Romani.

Apostoli multis modis a Spiritu sancto edocti sunt veritatem.

Secundo annotãdum est, Spiritum sanctum multipliciter discipulos in omnem deduxisse veritatẽ. Principio, multa quæ a Christo audierant, & obliti erant, in memoriam perfecte reducendo: quo Spiritu Euangelistæ dicta, & facta Christi perfectissime scripserunt, vt nec verbum excideret. Deinde Christi verba, & facta, quorum multa prius non intellexerant, explicando, & declarãdo. Tum multa alia, quæ Christus nõ expressit nec docuit, docendo & illustrando: siue quæ ad dogmata, siue quæ ad mores, siue quæ ad regimen Ecclesiæ pertinebant. Demum veteres scripturas, & prophetias, quæ de Christo erant, aperiendo, & verum, ac legitimum sensum exponendo. His modis veritatem Spiritus sanctus omnẽ docturus, nunc promittitur Apostolis. Ecclesiã autem suam modo etiam docet verum sensum scripturarum in his, quæ ad fidẽ, & mores, & rectam Ecclesiæ gubernationem pertinent, & necessaria sunt, aperiendo: vt nec in fide, nec moribus, nec gubernatione necessaria deficere, aut errare possit.

Verbum deducere quid indicet.

Tertio annotãdum est, Verbũ, *deducet*, quod

Universidad de Deusto
Biblioteca

quod codices Græci habẽt ἀπαγγελεῖ, multa insinuare. In primis non sunt audiendi hæretici, qui hoc verbo ruebantur suum errorem, Spiritum sanctum creaturam esse dicentes: nam deducere, inquiunt, est verbum ministerij, vt refert Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 19. At errant: non enim est verbum deducens Deum, sed maxime conueniens ipsi. Quod confirmat illud Psal. 70. vbi de Deo dicitur. Deduxisti populum tuum, sicut oues. Primo igitur hoc verbo insinuatur modus, quo Spiritus docet veritatem: oportet enim hominem cooperari, & quod suum est, facere: non enim semper Spiritus sanctus reuelat mysteria, nisi ex parte nostra opus nostrum accedat. Sic Act. 15. legimus Apostolos magnam fecisse inquisitionem ex scripturis, inter se, an lex esset cum Euangelio seruãda: facta autem inquisitione Spiritus sanctus verum manifestauit. Hoc est deducere: mam aliud est portare, aliud ducere: ducimus eum, qui sua etiam opera venit. Hac de causa Concilia congregantur in Ecclesia, studium, & diligentia humana in inquirenda veritate adhibetur: Spiritus sanctus autem est, qui illuminat, & aperit veritatem.

Secundo insinuatur motus quidam, & successio: nam non semel, & statim omnia aperit, sed successu temporis: nec Apostoli in die Pentecostes omnia nouerunt: postea enim multa inquisiuerunt, quæ paulatim pro indigentia & temporum, & personarum necessitate Spiritus sanctus Ecclesiæ reuelat. Sane modo sunt multa Ecclesiæ reuelata, quæ prius non erant distincta & aperta, hæresibus, & erroribus hominum id postulantibus: deducit ergo nos in veritatem.

Tertio insinuatur assistentia, & præsentia Spiritus sancti deducentis: dux est namque, & gubernator, continuoq. adest Ecclesiæ suæ, nec errare sinit.

Quarto insinuatur Ecclesiam nunc esse in via, & quasi militare. Dux enim viæ, & militiæ esse solet: ambulat nunc, & militat Ecclesia, quam Spiritus sanctus ducit, viam veram demonstrans, contra aduersarias potestates decertans.

Quinto insinuatur arbitrij libertas: ducimur enim spontanei, & liberi, non vi, sed efficacia Spiritus sancti. Recte igitur dicitur, *deducet vos in omnem veritatem.*

Non enim loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet, loquetur.

COMMENTARIVS.

SEntentia hæc causam continet præcedentis, id quod particula, *enim*, significat, cuius autem rei causa sit, attente considerandum est. Dixerat se habere multa dicenda, quorum tunc capaces non erant: Spiritum autem sanctum hæc omnia doctorum, & completam, ac integram veritatem, & doctrinam eis traditurum. Diceret aliquis, vnde sciemus, illum hæc eadem locuturum, completurumq. doctrinam tuam, & hæc quæ habes dicenda, doctorum? adijcit causam: quia, *non loquetur a semetipso, sed quæcumque audiet*, nempe a me, hæc *loquetur*. quasi diceret: quia scientiam, & omnia quæ tradet, a me habet, nec sine me loquitur, sicut nec sine me est. Aduerte sicut filius non dicitur facere aliud, quam quod facere Patrem videt, quia potentiam habet cum Patre vnam cum essentia, & simul cum ipso operatur: ita & Spiritus sanctus audire dicitur, quæ loquitur, & non a se ipso loqui, quia essentiam, & scientiam habet a Filio, & Patre, & vna cũ ipsis est, & loquitur. Posterior pars nempe, *Quæcumque audiet, loquetur*, priorem declarat: est enim antithetum illius, *non loquetur a semetipso*: nam non loqui a semetipso, est audire ab altero, quæ loquitur, & docet: audire autem ab altero non est aliud, quam scientiam, & essentiam ab alio accipere, & vna cum eo loqui, scire, & esse. Attende rationem hanc vim non habere, nisi intelligamus spiritum audire a filio: nam probat Dominus Spiritum sanctum ea locuturum, quæ ipse dicenda habet, & completurum doctrinam ipsius, quia non a semetipso loquitur, sed, quę audit, loquitur: ergo necesse est exponere Spiritum audire a filio, cuius doctrinam completam traditurus est. & inde sequitur aperte Spiritum sanctum a filio etiam procedere: non enim dici potest audire a filio, nisi scientiam, & essentiam ab ipso accipiat.

Spiritus sanctus a Filio audire dicitur, quia ab illo procedit.

ANNO-

ANNOTATIO XXI.

Proxima fœtus quo modo superioribus cõnectenda.

CHryſ. hom. 77. hanc ſententiam ſic connectit: ne quis Spiritum maiorem filio exiſtimaret, audiens eum doctorum multa, quæ Filius non tradidit, adiuncta eſt ſententia: *Non loquetur a ſemetipſo*, ſed accipiet a me, quæ loquetur. Sed connexioni huic repugnat particula cauſalis, *enim*, quæ indicat cauſam præcedentium. Ideirco legitima eſt connexio commentarij, quam ſequimur cum Cyril. lib. 10. cap. 41. & Ambr. lib. 2. de Spiritu ſancto cap. 12. Quantum autem ad expoſitionem attinet, Ambroſius eodem loco ſic interpretatur: Non loquetur a ſemetipſo: id eſt, non ſine Patris, & mea communione loquetur. Et lib. 5. de Fide cap. 6. verbum, *audiet*, eodem modo exponit, vt ſit ſenſus: non loquitur, niſi quæ audit, id eſt, ſimul ipſe, & Filius, ac Pater loquuntur. Quæ doctrina eſt Didymi. lib. 2. de Spir. ſan. vbi docet propter vnitatem, & communionem ſubſtatiæ dictum eſſe. Filium non facere, niſi quod viderit facientem: Spiritum ſanctum non loqui, niſi quod audiet: & filium quod audit, indicare, ſimiliter a ſemetipſo non loqui. In his omnibus inſeparabilem operationẽ propter vnitatem eſſentię ſignificari dicit. At iſta interpretatio nõ eſt perfecta: nõ enim hæ locutiones ſolam communionem ſubſtantiæ indicant, ſed proceſsionem: nec enim, quia ſolus non loquitur, dicitur a ſemetipſo nõ loqui. Nam ſi Pater eſſet, qui hæc loqueretur, ſolus non loqueretur, ſed ſimul Filius, qui eiuſdem eſt ſubſtantiæ: tamen non diceretur Pater nõ loqui a ſemetipſo, nec diceretur audire, quæ loquitur. Igitur non loqui a ſemetipſo, & quod loquitur audire: non tantum ſignificant, ſolum non loqui, ſed procedere etiam ab eo, qui cum ipſo loquitur: nã præter vnitatem eſſentiæ, etiam proceſsio ſignificatur. Cyril. loco proxime citato, & Chryſ. exponunt ſic, *Non loquetur a ſemetipſo*, id eſt, non contrarium loquetur ijs, quæ docui, nec aliena, ſed eadem quæ ego habeo dicenda. At nec iſta expoſitio accommodata videtur: nam hoc eſt, cuius cauſam ſententia iſta reddit: nempe doctorũ Spiritum ſanctum non aliena, nec contraria, ſed eadẽ, & doctrinã Chriſti completurũ.

Fatrum interpretationes expenduntur.

Senſus igitur huius ſententiæ ex Antitheto colligitur, *Sed quæcumque audiet loquetur*. hoc igitur eſt, non a ſemetipſo loqui, audire ab alio, & accipere, quæ loquitur. Audire autem ab alio, eſt accipere ſcientiam ab eo: hanc enim cum eſſentia accipit Spiritus ſanctus a Patre, & Filio: & tunc optima ratio eſt, cur Spiritus ſanctus docebit ea, quæ Chriſti ſunt, & doctrinam eius manifeſtabit: quia non loquitur Spiritus ſanctus niſi quæ a Filio audit: ab ipſo enim procedit, ab ipſo eſſentiam & ſcientiam omnem accipit, quia conſubſtantialis ipſi, & ab ipſo procedens eſt. Iſte eſt legitimus ſenſus, quẽ ſequitur Aug. tract. 99. rectè annotans, Chriſtũ audire dici, non ſolũ, vt Deum, quia a Patre accipit ſcientiam, ſed vt hominem, quia vt homo a diuinitate habet ſcientiam. At Spiritus ſanctus cum non habeat naturam aſſumptam, audire dicendus eſt, vt Deus: quia vt Deus a Patre, & Filio, a quibus procedit, accipit ſcientiam.

Verus ſenſus huius loci.

Et, quæ ventura ſunt, annunciabit vobis.

COMMENTARIVS.

PErſequitur hanc aduẽtus vtilitatem exponere. *Non ſolum*, inquit, *docebit omnem veritatem, ſed quæ ventura ſunt, annunciabit.* id eſt Spiritum prophetiæ, quo futura cognoſcatis, infundet, vt nihil temere, nec præcipitanter agatis: ad prudentiam enim, & actionum humanarum directionem, noſſe futura maxime conducit. hoc etiam, & ipſe Spiritus vobis adferet. Appoſite autem Dominus hoc argumento animos eorum allicit: vt enim Chryſo. hom. 77. inquit, humanus animus rerum futurarum præcognitionis maxime eſt auidus, & diſcipuli multa hoc deſiderio excitati interrogarunt, vt ex hiſtoria ipſa Euangelica conſtat: non tamen vt humanæ auiditati ſatisfaceret, ſed quia id Eccleſiæ vtiliſſimũ tunc erat, Dominus Spiritum prophetiæ Apoſtolis, & multis alijs conceſſit. Attende alia etiam de cauſa adiunctam eſſe hanc ſententiam, nempe quia dixerat.

Duas ob cauſas futurorum cognitionem promittit.

Omnis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Omnis, qui interficit vos, arbitrabitur se obsequium præstare Deo, significans eos morte afficiendos, ne de hoc soliciti nimium essent, desiderantes tempora determinata scire, & loca, & modum, dicit: ne soliciti sitis de his, quæ vētura prædixi: nam Spiritus sanctus adueniens hæc omnia annunciabit vobis, vt non temere, nec imprudenter in ea incidatis, sed ex diuino consilio.

Ille me clarificabit.

Claritas & gloria Christi in gloria & vilitate Apostolorū reddidauit.

TErtia vtilitas aduentus Spiritus sancti hæc est: præter redargutionem mundi, præter doctrinam, qua vos imbuet, & perficiet, erit etiam hoc: quod, *Ille me clarificabit*, id est, manifestabit me, & aduentum meum mundo. Hactenus enim veluti incognitus mundo fui: fabri filium me existimauit: at ille me quis sim aperiet, meam diuinitatem, & me esse Dei filium, qui carne assumpta pro mundi redemptione mortem subij, omnibus annunciabit, & manifestabit. Vnde futurum est, vt mundus me postea honoret, colat, veneretur vt par est. Ita Cyril. lib. 11. cap. 1. exponit. hoc autem expedit etiam vobis: tanto enim vos illustriores, & gloriosiores efficiemini: quando quidem gloria magistri est gloria discipulorum, gloria Domini, gloria est seruorum, honor Patris & honor est filiorū.

Quomodo Spiritus sanctus clarificet Filium Do.

Attende potuisse filium se clarificare ante aduentum Spiritus, sed noluit: quia moriturus pro nostra venerat salute, hoc opus aduenienti Spiritui reliquit. Glorificat autem Spiritus sanctus filium, non vt seruus Dominum, sed tamquam ei consubstantialis, sicut & Pater Filium, & Filius Patrem glorificat, seu clarificat, vt notat Basil. lib. de Spiritu sancto cap. 18. dicens clarificare alterum, & maiori, & minori commune esse: nam & nos Deum, & Deus nos, & Deus Deum, glorificat, quamuis non sit eadem clarificationis ratio. August. tract. 100. clarificasse dicit Spiritum sanctum filium, & per Apostolorum prædicationem, & infundendo etiam lumen, & charitatem cordibus fidelium, vt Christum agnoscāt & venerentur.

Quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.

Singula horum verborum expendunt.

CAusam reddit præcedentis sententiæ, & est sensus: Ille me manifestabit, & clarificabit, quia, quæ diuinitatis meæ sunt, accipiet, & vobis, ac per vos mundo declarabit, & nota faciet. Sunt verba attente consideranda. In primis hoc, quod appellat, *Meum*, diuinitas est, idcirco Græce articulus est: *de illo meo accipiet*. Rursus non dicit, *illud meum accipiet*, sed, *de illo meo*, quia hoc verbum *accipiet*, coniungitur cum sequenti, nempe accipiet, vt declaret, & annunciet vobis: at Spiritus sanctus non omnia, quæ diuinitatis sunt, annunciauit: nec enim fieri potest, hominem diuinitatis omnem perfectionem assequi fide, quando nec beatis id est datum: Idcirco dicitur: *De meo illo accipiet, & annunciabit*. Deinde non est dictum, *De illo meo annunciabit vobis*, sed, *accipiet, & annunciabit*: quia ita Spiritus sanctus filij diuinitatem annunciat, vt eam in se a Filio ipso accipiat: procedit enim a Filio simul, & Patre. Et quamuis ab æterno accipiat, & habeat diuinitatem, dicitur tamen de futuro, *accipiet*, vt se accommodet temporiy quando annunciaturus est, nam æternitas omne complectitur tempus, præsens, præteritum, & futurum, vt supra annotauimus: & ita vnum tempus exprimitur, vt alterum non excludatur, accipiet, & accepit, & accipit. *accipiet* autem in futuro dictum est, quia, *annunciabit*, de futuro. Præterea non intelligas accipere Spiritum sanctum, *de meo*, quasi non accipiat totam, & perfectam diuinitatē: accipit enim eandem, quam habet filius: sed ratione effectus annunciandi positum est, *De meo*, vt diximus, quia non omnia annunciauit. Sensus perfectus hic est, quia illud meum a me semper accipiens, de illo meo annunciabit vobis. Optimus ergo erit, & certus annunciator, & clarificator Christi diuinitatis, qui eandem habet cum eo, & ab eo diuinitatem: nihil enim ignorare potest, quæ Dei sunt, qui ipse Deus est.

ANNO-

ANNOTATIO XXII.

Patres exponunt Verbū illud de meo accipiet.

VIdentur Doctores varie exponere illud, *De meo accipiet*, tamen re ipsa idem dicunt. Didymus lib. 2. de Spiritu sancto ad essentiam, & substantiam, seu diuinitatem refert, quam Spiritus sanctus a Filio accipit, & in qua vnum est cū eo: quam interpretationem nos secuti sumus, & est Gregorij Nazian. orat. de fide. Cyril. autem lib. 11. cap. 1. & 13. thesau. cap. 4. ad voluntatem, & scientiam refert, vt sit sensus: non alia annunciabit quam ea, quæ ego volo, & docui: quia eadem est voluntas, & doctrina, ac scientia mea, & ipsius. Ex hoc recte sequitur, si eadem est voluntas, erit & substantia: nam voluntas in Deo substantia eius est. Chryso. hom. 77. duas adfert expositiones: vna est eadem cum Cyril. vt ad cognitionem referatur, nempe accipiet de mea cognitione, quia vna est vtriusque cognitio: huic & Euthy. consentit. Altera est, quam breuibus attingit verbis, vt, *meum*, sit gratia, quam per carnem Filius operatus est, nempe redemptionem, & salutem hominum: hanc Spiritus sanctus annunciauit mundo, & ideo accipere, & clarificare dicitur Christum. Huic expositioni vnū obstat, quia non erat, cur diceret, *de meo accipiet*, sed, *de meo*, aut meum, *annunciabit*. Illud, *accipiet*, indicat id Spiritum sanctum habere a Filio, nempe diuinam naturam, quam mundo annunciauit, & hæc est communior expositio.

Aduerte rursus circa eadem verba, Cyril. libro 13. thesau. cap. 4. referet hæreticos his verbis abusos, *de meo accipiet*. Idemq. refert August. tracta. 100. quia enim dictum est, *Accipiet de meo*, asseruerunt Spiritum sanctum participatione esse sanctum, non natura: nam quod accipit ab altero, participatione, non natura tale est. Filius est a Patre, Spiritus sanctus autem a filio, quasi quibusdam gradibus, accipit. At isti errant non attendentes quod accipitur, & quod datur, vnum & idem esse, quod est in dante, vt nec priuetur dans, nec aliud accipiat, cui datur. Sic Filius accipit eandem diuinitatem a Patre: Spiritus sanctus autem a Patre, & Filio. Illud autem tempus futurum, qua ratione sit positum, in commentario expositum est. Non enim acceperurus dicitur, quasi nondum acceperit, sed quod æternum est, diuersis temporibus accommodatur, iuxta eorum rationem, de quibus sermo fit.

Omnia, quæcumque habet Pater, mea sunt: propterea dixi, quia de meo accipiet, & annunciabit vobis.

COMMENTARIVS.

TAcitæ obiectioni respondet, nimirum cum essentia, quam Spiritus sanctus accipit, sit Patris, nam a Patre procedere dictus est, cur Filius suam dicit, *De meo*, inquit, *accipiet*? Respōdet, eadē est essentia Patris, & mea: omnia, quæ patris sunt, mea etiā sunt: nec excludo Patrē, quādo meū hoc dico, sed vnam vtriusque substantiam, & essentiam ostendo. Illud autem, *Omnia, quæcumque Pater habet, mea sunt*, peruerse intelligebat Sabellius, & similes hæretici: inferebant enim, ergo Filius est Pater: at Sophisma hoc est vt recte docet Didymus. lib. 2. de Spiritu sancto. Nam qui dicit: *Omnia, quæ Pater habet, mea sunt*, distinctionem supponit inter se, & Patrem: aliter non diceret: *quæ Pater habet, mea sunt*, sed ego sum Pater. Cetera ergo omnia, præter esse Patrem, & Filium, in quibus distinctio est, eadem sunt Patris, & Filij: nam Luc. 16. dixit Pater filio illi prodigo: Omnia mea tua sunt, tamen non inde inferenda est identitas personarum. Nec possessionem aliquam intelligas in his Domini verbis, quando dicit: *Omnia, quæ habet Pater*: sed naturam, & essentiam ipsam. Quod enim est Pater, & est in Patre, totum est Filius, & est in Filio, seruata distinctione Patris, & Filij.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXIII.

Cõtra Græcorum errorẽ, de processione Spiritus sancti etiam a Filio.

INter Græcorum errores, quos contra A Romanam Ecclesiam a multis iam annis defendunt pertinaciter, hic est vnus, & præcipuus: nempe Spiritum sanctum a solo Patre procedere, non a Filio. Conuenerunt quidem Græci, & Latini in Cõcilio Lugdunensi, & Symbolum acceptarunt articulo hoc exposito, *ex Patre, Filioq. procedit*: tamen in errorem pristinũ cito relapsi sunt. Iterũ multo post in Concil. Florentino congregati sunt omnes, & eandem acceptarunt fidem: tamen non in ea perstiterunt, sed ad vomitum reuertentes Spiritum sanctum a solo Patre procedere profitentur, mediaq. luce cæcutiunt. Si autem totam eorum causam consideres, non alia inuenies fundamenta, quã duo.

Græcorum fundamenta.

Primum & præcipuũ apud eos est, quia in Concil. Nicæno illo magno, vbi Symbolum fidei solemne est stabilitum, nihil addendum, aut mutãdum, præceptum est, ibi habetur articulus hic: Credo in Spiri- C tum sanctum qui a Patre procedit: non ergo debet apponi, & *Filio*. Alterum est, quia scriptura sacra nullibi habet Spiritum sanctum a Filio procedere, sicut a Patre. Nam dicitur, Spiritus veritatis, qui a Patre procedit. Hæc sunt præcipua fundamenta: at quam infirma ista, & debilia sint, satis aperte probatur ex ipsorũ Græcorum antiquis, & celeberrimis Patribus. Quantum igitur ad prius fundamentum eorum attinet, aduertendum est maxime, quod Basilius de Nicæno hoc D Concilio scribit in quadam epistola, quæ continet exemplar fidei, quam Basilius magnus prædicauit, cui Eustratius Episcopus subscripsit, & est numero inter alias quæ in eius volumine circumferuntur octaua, & Septuagesima: ibi de Concil. Nicæno, & Symbolo recitato & relato hæc subiungit verba: Sententia de Spiritu sancto in transcursu sine omni diligentia posita est. Propterea quod nondum mota esset quæstio, sed adhuc credentium mentibus securus, ac nullis obiectus insidijs ineffet E de Spiritu sancto intellectus. Hæc & alia Basilius. Perpende Concilium Nicænum causa tractandi de Filij consubstantialitate præcipue congregatum fuisse, ideoque de Spiritu sancto non fecisse diligentem tractationem, sed ea dixisse, quæ erant tunc sine controuersia recepta. Cum autem verba in Euangelio legissent, *a Patre procedit*, ea posita fuerunt in Symbolo nulla alia inquisitione facta. Certũ enim erat ea esse vera. Quod ergo obijciunt Græci, Symbolum hoc Nicænum, vt probent Spiritum sanctum non procedere a Filio, quia dictum est, *a Patre procedit*, cum in eo Concilio non sit tractatum de Spiritu sancto, quia non erat tunc vlla mota controuersia, non est, cur Græci nihil in hac parte adiungendum contendant. B Hæc fuit causa, cur antiqui Patres aliqui non fecerunt in suis scriptis expressam de hac re mentionem. At postquam controuersia excitata est, & oborti errores, eadẽ Ecclesia, quæ eiusdem est potestatis, in duobus Concilijs generalissimis diligentissima facta inquisitione decreuit, proponendum esse articulum: Qui ex Patre, Filioq. procedit: non contraria apponens, sed supplens, & adiungens consona. Nec enim Concilium Nicænum dixit, ex filio non procedere, aut ex solo procedere Patre, sed tantum dictum est, ex Patre procedit, quod verum est.

Ratio sumpta ex auctoritate Græcorum Patrum.

Accedat huic rationi etiam secunda: Si contra Concilium Nicænũ agit, qui aliud dicit, quam quod ibi definitur, *ex Patre procedit*, egerunt ergo antiqui Patres, quibus refragari nefas est: loquor autem de Græcis, qui affirmarunt procedere a Patre per Filium, hoc enim illud Concilij non habet. At id asseruerunt Athanas. Epist. ad Serapionem de Spiritu sancto. Cyril. lib. 11. cap. 1. & lib. 10. cap. 33. Accedat tertia ratio, non solum per Filium, sed a Filio ipso simul & Patre procedere, asseruerunt & docuerũt Didymus libro 2. de Spiritu sancto, cuius inter alia multa hæc sunt verba: Non loquetur a semetipso, hoc est non sine me, & sine meo, & Patris arbitrio: quia inseparabilis est a mea, & Patris substantia, quia non ex se est, sed ex Patre, & me est. Hoc enim ipsum, quod subsistit, & loquitur, a Patre, & me illi est. & iterum: Neque enim quid aliud est Filius, exceptis iis, quæ ei dantur a Patre, neque alia substantia est Spiritus sancti præter id, quod ei datur a Filio: tantum Didymus. Præterea Cyril. in epist. Synodali Concil. Ephesini, a Patre, & Filio profluere Spiritum sanctum docet: neque est, quod negent Græci, epistolam esse Cyrilli, quæ a tota Synodo est probata, & ipsius Cyrilli doctrinæ conformis: nam lib. 13. Thesau. cap. 2. habet hæc expressa verba: Ex Filio naturaliter,

naliter, & essentialiter Spiritum sanctum A sicut ex Patre prouenire credimus. Et paulo ante: Spiritus sanctus ex ipso Filio, & in ipso naturaliter existit. Quibus verbis simul docet, quando affirmauit procedere per Filium, non propterea se negasse procedere a Filio. Vt enim diximus superius, quia Filius habet a Patre producere Spiritum sanctum: ideo dictum est ab antiquis Græcis procedere per Filium, quod nos etiam concedimus. His igitur rationibus fundamentum prius infirmum esse, satis constare potest.

Ex scriptura probatur Spiritũ sanctum procedere etiã a Filio.

Posterius autem fundamentum non est B minus infirmũ, & debile, immo debilius multo, quando ex ipsamet scriptura eorum error conuincitur. Scriptura, inquiunt, dicit: Qui a Patre procedit: vnde igitur nos habemus eum etiam a Filio procedere? Respondeo, ex eisdem verbis. Nam iam a Filio dictum erat, *quem, Ego mittam*, vt ibi explicuimus: & ipse Cyrillus verba illa, *Spiritus veritatis*, exponit Spiritum Filij, quia per ipsum procedit. Non igitur erat opus, cur repeteret, qui ex Patre, & me procedit. Iã C enim de se procedere asseruerat, & rãtum supererat de Patre explicandum. Quod si dicant, non haberi hæc verba in Euangelio, ex Filio procedit, sicut habentur de Patre; vana hæc obiectio est: nam nec ipsi habent, per Filium procedere, & tamen admittunt, propter Patrum doctrinam. Sed vera responsio est, etiamsi verba hæc non habeantur, sensus tamen habetur. Simile obijciebat Athanasio Arius, quia non erat vocabulum Homousion in scriptura, vt patet ex disputatione coram Probo philosopho, & tamen iudicarum est parum de nomine curandum, si modo res, & sensus in scriptura sit. Idem noe nunc dicimus: scripturæ enim a Filio etiam procedere Spiritum sanctum, vel intelligere nolentibus ostendunt: verbaq. quæ hactenus expositimus, id confirmant: *de meo accipiet*, quid enim est aliud Spiritum sanctum accipere a Filio, quod eius est, nisi ab eo procedere? Nũquã profecto poterunt Græci apte, & conuenienter verbum hoc exprimere accipiẽdi, nisi processionem fateãtur. Sed accedat ipsius Christi confirmatio: *Omnia quæ Pater habet, mea sunt, propterea dixi, de meo accipiet*. Si omnia Patris, præter esse Patrẽ, habet Filius, & Pater spirat, & producit Spiritũ sanctum, ergo & Filius. Si enim id Pater habet, & non Filius, iam sequetur aliquid habere Patrem, quod non habeat Filius. Insolubile est argumentum hoc. Præterea multis scripturis Spiritus Filii, & Spiritus Patris dictus est: quid est hoc, quod sit Spiritus Filij, & nõ solius Patris, nec suiipsius? Aliud responderi, nec intelligi potest præter originem, quia ab ipso est. Quo argumento Basilius ille magnus lib. 2. cont. Eunomi. probat ab vtroque esse Spiritum sanctum contra eũdem affirmantem esse a solo filio. Multis rationibus, & argumentis hęc veritas confirmari posset, sed longe a nostro instituto diuagaremur. Pro huius sententiæ declaratione & cõfirmatione dicta sufficiant: in nostris enim theologicis disputationibus abundanter aliquando de hac re egimus.

Modicum & iam non videbitis me, & iterum modicum, & videbitis me: quia vado ad Patrem.

COMMENTARIVS.

Vt fides cõsoletur, breui reditum se esse promittit.

RAtione ab vtilitate aduentus Spiritus sancti sumpta, Dominus suos consolatus est discipulos de discessu: nunc noua ratione idem efficit, qua imminentem passionem, & mortem suam, simul etiam celerem resurrectionẽ ostendit, vt breuitate doloris, & gaudij longitudine, consolationem recipiant. Sensus est autem, post modicum temporis non videbitis me, quia nempe cito passurus sum, & moriturus: sed post alterum modicum me videbitis, quia cito etiam post mortem resurgam a mortuis, & me vobis videndum exhibebo. Causam sui dicti adiungit: *Quia vado ad Patrem*. Considerandа est causa: vadit enim ad Patrem Christus per mortem, & resurrectionem: vtrumque enim comprehendit hæc via ad Patrem: nam resurgens ad cælos ascendit. At non resurrexit nisi ex morte: dum ergo dicit: *vado ad Patrem*, indicat vtrumque,

Universidad de Deusto
Biblioteca

mortem scilicet, & resurrectionem. Dum autem præsenti verbo vtitur, *Vado*, celerem mortem, simulq. resurrectionem significat. quasi diceret: iamiam vado. Totus ergo sensus, ac si clarioribus verbis expositus esset, hic est: post paululum non me videbitis, & post paululum iterum me videbitis, quia iamiam moriar, & resurgam, vt me videre possitis: sic enim ad Patrem vado. Hic est legitimus sensus.

ANNOTATIO XXIV.

Nonnullæ explicationes traduntur.

CYril.lib.11.cap.3. Chrysost.hom.78. *Modicum*, prius exponunt de tempore breui instantis mortis, vt sit sensus: parum superest temporis, post quod moriar, & oculis vestris me subtraham. Alterum, *modicum*, exponunt de illo tempore breui, quo mansit subtractus ab oculis discipulorũ mortuus: post quod breue tempus resurrexit. Et id nos secuti sumus in commentario. Augu. vero tract. 101. quamuis hanc prius expositionem proposuerit, tamen postea mutat, & aliter modica hæc interpretatur: nempe vt primum sit vsque ad ascensionẽ, sitq. sensus: post *modicum* tempus, quod est vsque ad ascensionem meam, non me videbitis. ac si clarius diceret: breui ascendam ad Patrem, & non me videbitis: secundum autẽ, *modicum*, ad tempus refert ab ascensione vsque ad diem iudicij, quod modicum est collatione æternitatis, & modicum in scriptura dicitur, vt superius annotauimus, vt sit sensus: post alterum modicum ab ascensione vsque ad finem sæculi, me videbitis. Illud autem, *quia vado ad Patrem*, coniungit priori modico.

Vera interpretatio proponitur.

Accommodatior est tamen expositio prior. Dominus enim consolatur discipulos ex his, quæ proxima sunt. Præterea dura esset locutio in verbis coniunctis, & similibus tantam esse differentiam, vt primum modicum sit breuissimum, alterum longissimum: cum Dominus ex æqualitate modicorum argumentum sumat discipulos confortandi. Adde particulare quid in his verbis promitti discipulis, *videbitis me*. Illud autẽ omnibus etiã malis commune est: igitur ad tẽpus mortis breue, & celerem eius resurrectionẽ hoc posterius modicũ refertur. Alio præterea modo exponunt aliqui, vt primum modicum sit ipsius mortis, secundum vero a resurrectione vsque ad ascẽsionẽ, vt sit sensus: modico tempore non videbitis me, nempe dũ mortuus fuero: & modico tẽpore me videbitis, quando resurrexero, quia vsque ad ascẽsionem me videbitis, quia ad Patrem vado. Sed hic sensus verbis nõ accõmodatur: non enim dicitur: *Modicum me non videbitis*, &, *modicum me videbitis*, sed, *modicum, & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis*. id est, post modicũ tempus me non videbitis, & iterum post modicũ videbitis. Differunt enim hæ duæ locutiones maxime, hæc, *modicum non videbitis*. & illa, *modicum, & non videbitis*, interposita coniunctione, prior significat modicũ duraturum quod dicitur. Ioã. 13. Modicũ vobiscum sum: posterior indicat post modicum, futurum esse quod dicitur. Ioan. 14. modicum & me mundus non videt, id est, post modicũ fiet, vt me non videat: est enim Hebræa phrasis. Osee. 1. Adhuc modicum, & suscitabo sanguinem Iezrahel, id est, post modicum. Aggæ. 2. Adhuc modicum & suscitabo cælũ, & terram. Ita nunc dicitur, *modicum & non videbitis*, id est, post modicũ fiet, vt me non videatis: & hic est sensus legitimus. Modicum ergo prius tempus est, quod vsque ad mortem intercrat, post paululum enim mortuus est: posterius est a morte vsque ad resurrectionem, & hunc sensum secuti sunt Chrys. Cyril. Euthy. Theophy. & nos in commentario. Illud, *iam*, non legitur Græce, quando autem hæc eadem verba repetita ab Apostolis narrãtur, nec Græce, nec Latine legitur, *iam*.

Dixerunt ergo ex discipulis eius ad inuicem: Quid est hoc, quod dicit nobis, modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me, & quia vado ad Patrem?

COMMENTARIVS.

NOn intellexerunt discipuli verba Domini: nec enim mortem, & passionẽ eius imminere, nec celerem eius resurrectionem sciebant. Quando enim prædixit

prædixit Matth. 20. mortem & resurrectionem suam, adhuc discipuli non intellexerant, quia non sibi persuadebant Christum, quem innocentissimum nouerant, quasi malefactorem occidendum esse. Cum igitur hæc non intellexerint, etiam non perceperunt verba præsentia, quibus huius mortis, passionis, & resurrectionis horam iam proximam, & imminentem esse significauerat, maxime cum cena pacifice, & secure peracta, noctisq. tempus procedens, omnis periculi suspicionem amouerit. Attende autem verba: duo enim difficultatem, & obscuritatem ingerebant. Vnum est, hoc modicum repetitum. *Modicum & non videbitis, & iterum modicum & videbitis me*, quid modica hæc, post quæ visuri, & non visuri essent eum, significarent, non assequebantur. Alterum est illud, *quia vado ad Patrem*, nesciebant enim, qua ratione coaptaretur hæc causa sententiæ dictæ, nempe quod visuri, & non visuri essent, quia ad Patrem vaderet. Denique nec sententiam, nec causam sententiæ perceperunt. Idcirco vtrumque inter se mutuo inquirunt, si forte possent sermonem Domini inuicem consultantes intelligere. Dicunt ergo, *Quid hoc est, quod dicit: modicum & non videbitis me, & modicum & videbitis?* Similiter, quid est hoc, quod dicit: *quia vado ad Patrem?* Non quærunt, quid sit, quod ad Patrem vadat, iam enim audierant sæpe: sed inquirunt, qua ratione, & quo modo coaptetur hoc: non videbitis, & videbitis post modicum, quia vado ad Partem. Particula *ergo*, indicat discipulos hæc locutos esse, occasione præcedentis sententiæ Domini, quia sensum eius non erant assecuti.

Quid discipulis esset intellectu difficile.

Quid est hoc, quod dicit modicum? Nescimus, quid loquitur.

VIdentur superuacanea hæc verba, sed non sunt: cum enim & de sententia, & de causa dubitassent verbis prioribus, ad sententiam se conuertunt, quasi ex ipsius intelligentia pendeat sensus, & intellectus causæ. ac si dicerent: tota difficultas est, hoc *modicum* assequi: si enim nos percipiamus semel, quid sit hoc *modicum*, tota sententia, & causa sententiæ: *quia vado ad Patrem*, facilis erit intellectu. At quia huius intelligentiam non assequimur, nescimus, quid velit totum hoc significare: est legitimus sensus horum verborum. Sciebat Dominus eos non assecuturos huiusmodi verba, tamen ita ea voluit proferre, vt dubitantes & inquirentes, attentius responsionem considerarent, & firmius obseruarent. Quod enim laboriose inquirimus, inuentum diligentius conseruamus & quod interrogamus, seu de quo dubitamus, expositum libentius & attentius audimus, & retinemus. Hac de causa Dominus prius rem significat obscuris verbis, & quæ percipere illi non possent: rursus, vt eis antequam interrogatus esset, responderet, & voluntatem eorum internam respiciens, verba præueniret, sicq. suam potentiam, & diuinitatem eis confirmaret, quo fides eorum roboraretur. Eo enim tempore maxime discipuli fidei firmitate indigebant.

Quare obscuris verbis Dominus loquutus fuerit.

Cognouit autem Iesus, quia volebant eum interrogare, & dixit eis: De hoc quæritis inter vos, quia dixi modicum & non videbitis me, & iterum modicum & videbitis me.

COgnoscens Dominus voluntates eorum, qui non intelligentes sententiam, & scire desiderantes ab ipsomet intelligentiam, & sensum accipere interrogando decreuerant, eos, vti diximus, in fide confirmare volens præuenit, repetitq. quod inter se mutuo dubitantes inquirebant: *De hoc*, inquit, *quæritis inter*

Universidad de Deusto
Biblioteca

inter nos, quia dixi modicum etc. non repetit totum Christus, sed in quo ipsi maiorem difficultatem patiebantur, nempe in intelligenda sententia: *modicum videbitis, & iterum modicum & non videbitis.* Ex huius enim explicatione facile reliquum intelligebatur, repetit autem vt exponat.

Amen amen dico vobis, quia plorabitis, & flebitis vos.

His verbis explicat peculiaria illa modicii, & nō videbitis me.

OBscuram sententiam superiorem declarat Dominus, & primum *modicum*, exponit: *Plorabitis*, inquit, *& flebitis vos.* Verba hæc proximam, & imminentem habent significationem, ac si diceret: causa lacrymarum, & lamentationis vobis iamiam imminet maior, quam hactenus habuistis: & hoc est, *modicum & non videbitis me:* cito enim mortem subiturus sum, eritq. mea vobis mors lamentationis, & lacrymarum causa. Quod dicit: *Amen amen dico vobis*, futuræ rei certitudinem indicat. Flendi verbum Græcum, potius lamentationem significat, & hæc duo magnitudinem indicant doloris, qui tantus futurus prædicitur, vt ad signa exteriora prorumperet. Illud *Quia* declarationis est, loco *quod.*

Mundus autem gaudebit, vos vero contristabimini.

CVr dixerit: *flebitis, & plorabitis vos*, clarius exponit, & in hoc mortem suam magis indicat. Ac si diceret: dixi: *vos flebitis*. Mundus enim, id est, Iudæi mei persecutores gaudebunt: *vos vero contristabimini*, quod enim vobis causa tristitiæ, id lætitiæ & exultationis nostris erit persecutoribus, nempe mors mea. Ideoque maior erit tristitia, fletus, & lamentatio vestra, quoniam noua adhuc causa præter mortem meam vobis accrescet tristitiæ: gaudium enim persecutorum meorum mirifice vos cumulabit dolore. Per mundum Iudæos de morte Christi exultantes exponit Cyril. lib. 11. cap. 5. & Aug. tract. 101. & hæc est legitima explicatio: nam gaudium hoc opponitur tristitiæ discipulorum. Theophylact. per mundum interpretatur iustos omnes, quibus mors Christi futura erat causa salutis, & gaudij: hæc tamen expositio non est accommodata. Nam discipulis etiam hoc gaudium commune fuit: non ergo erat, cur gaudio mundi opponeret tristitiam discipulorum.

Quid per Mundi intelligat.

Sed tristitia vestra vertetur in gaudium.

Hæc sententia explicatio est illi: modicū, & videbitis me.

EXponit secundum *modicum*, nempe, *modicum & videbitis me*, dicens: tristabimini quidem, sed non in ea tristitia permanebitis: vertetur enim tristitia in gaudium: non solum cessabit & finem habebit tristitia, sed gaudium ei succedet. Resurgam enim, & videbitis me non sine ingenti animorum vestrorum consolatione a mortuis resurgere. Tacite mundi gaudium in oppositam tristitiam conuertendum insinuat, non tamen expressit, quia discipuli contristati quidem sunt de gaudio, quod Iudæi in morte Christi conceperunt: tamen non sunt gauisi de tristitia, & dolore eorum, quo affecti sunt de resurrectione: non enim de malo proximi gauisi sunt, sed de resurrectione Christi. Hic est sensus huius explicationis Domini, suam sententiam exponentis.

ANNO-

ANNOTATIO XXV.

Aliqua dubia explanantur.

PRo perfectiori huius sententiæ expositione, sunt aliquot dubitationes illustrandæ. Prima est, cur Dominus non expresse eis dixit: Amen dico vobis, ego moriar, & occidar: sed vsus est hoc sermone: *vos plorabitis, & flebitis, & contristabimini*, per effectum indicans causam. Nec dixit, resurgam: sed: *tristitia vestra vertetur in gaudium*. Respondeo, tacite insinuare mortem, non autem expresse significare voluisse tribus de causis: Prior est, ne eos nimium ante tempus affligeret, maxime quia cito moriturus erat, & tunc rem ipsam aperte erant intellecturi. Altera est, quia intendebat eorum dolori medicinam adhibere, propterea his verbis vsus est, vt præmoniti huius tristitiæ, & fletus, minus præsentem sentirent, sperantes futurum, quod dictum est breui in gaudium vertendum. Tertia est, vt affectum suum erga eos exprimeret, quo agnito ipsorum fides magis roboraretur: multum enim ad fidem affectus valet: præsertim cum erga eos afficiamur facile, a quibus nos vehementer amari nouimus. Hic autem Christi affectus in his verbis expressus, patefactus fuit discipulis in Christi morte: tunc enim nouerunt Christum plus fuisse solicitum in medendo ipsorum tristitiæ, illos consolando, quam de propria morte sua vitanda: quandoquidem eorum tristitiæ eos ante admonuit expresse, & leuamen adferre studuit.

Quorsum Christus vsus sit tribus illis verbis, plorabitis, flebitis, contristabimini.

Altera dubitatio est, cur tribus vsus est verbis: *plorabitis, flebitis, contristabimini.* & postea de sola tristitia dictum est: *tristitia vertetur in gaudium.* Respondeo, tristitiam esse causam aliorum duorum. Est enim animi dolor interior, a quo procedunt lacrymæ exteriores, & hoc est plorare: & procedunt gemitus, & voces lamentationis, & hoc est flere. Nā Græcum vocabulum non tam flere, quam lamentari significat. Remota autem causa, effectus etiam tolluntur. Si ergo tristitia vertenda erat in gaudium, cessatura erant lamenta, & lacrymæ. Tertia dubitatio est, cur admiscuit illud, *Mundus gaudebit*. Respondeo id factum, vt magis suam mortem significaret, quæ vt causa fuit discipulis doloris, ita mundus, & incredduli Iudæi de ea sunt mirifice gauisi, & lætati. Rursus, vt eos præmoneret, ne dum tantam multitudinem gaudentem in ipsius morte viderent, nimium turbarentur, & hæsitarent. Adhuc, vt significaret discipulis, non solam mortem Christi causam futuram tristitiæ: sed id etiam, quod mundū visuri erant in eius morte lætari, vt sic sensus: *plorabitis, & flebitis*, propter mortem meam, *mundus vero gaudebit*, porro, *vos*, de hoc mundi gaudio, *contristabimini*. Non significauit autem expresse Dominus hoc mundi gaudium vertendum in tristitiam, sed insinuauit tacite, & a contrario. Si enim tristitia discipulorum in gaudium vertenda erat, Iudæorū profecto gaudium a contrario esse mutādum in tristitiam consequebatur. Dominus autem id non expressit, vti diximus in commentario: quia discipuli non erant aliquod percepturi gaudium, de mundi tristitia, sed de eius gaudio acerrimum dolorem sensuri.

Quæ admiscuit, mundus gaudebit.

Mulier cum parit, tristitiam habet, quia venit hora eius. Cum autem pepererit puerum, iam non meminit pressuræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.

COMMENTARIVS.

NOn satis aperte verbis præcedentibus Dominus hæc tria expresserat, nempe tristitiam, & fletum iam esse imminentem, & quasi præsentem, quia de futuro locutus est, quod incertum esse potest, an sit longinquum, an proximū. Rursus hanc tristitiam cito vertendam in gaudium: denique hanc tristitiā, & gaudium futura de morte, & resurrectione eius: sic enim non visuri, & postea eum visuri erant: hæc nunc Dominus exponit. Vtitur autem apposito exem-

plo

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christ. exemplo suo clarissimo, ea dicta magis declarat.

plo conferens parturienti discipulos mulieri. Hæc enim dolet, & tristatur, tamen breui durat tristitia: subito enim genito puero gaudet, & adeo gaudet, vt præteritæ pressuræ non meminerit præ gaudio pueri nati. Est ergo tempus partus, & tempus post partum: tempus partus breue est, & præcedit: tempus post partum longum est, & priori succedit. Tristitiam ergo breuem, gaudium vero diuturnum esse oportet. Hæc discipulis Dominus sequentibus verbis accommodat, & per ea, quæ obscurius dicta sunt, illustrat.

Et vos igitur nunc quidem tristitiam habetis: iterum autem videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis.

Prædictum exemplū discipulis aptat.

ACcommodat exemplum suæ sententiæ: *Nunc*, inquit, *vos tristitiam habetis*, sensus est: iam imminet vobis tristitiæ & lamentationis tempus, quando similes eritis mulieri parienti, quia non me videbitis propter mortem meam. Vtitur autem verbo præsenti, nunc habetis, vt imminentem horam doloris illorum, & mortis suæ indicet, quasi iam adesset: quæ enim citissime futura sunt, adesse dicuntur. Et hoc est prius modicum: *modicum & non videbitis me*, dolentes, & flentes propter meam mortem, similesq. parturienti, sed cito: *iterum vos videbo*, quia sicut partus tempus breue est, ita breue erit hoc tempus, quo non me videbitis: cum autem me videritis, tunc *gaudebit cor vestrum*, sicut gaudet mulier partus tempore transacto. Gaudebitis autem de mea resurrectione, sicut de nato puero gaudet mulier: & sicut gaudium mulieris non est qualis tristitia. Hæc enim breuis, at illud diuturnum est: sic vestra tristitia breuis erit, gaudium autem permanens, ita vt nemo id a vobis possit tollere: in quo excedit gaudium mulieris. Quia quamuis puer natus diutius viuat, quam tempus partus, & doloris durauerit, moritur tandem: at ego resurgam iam amplius non moriturus, nec amplius dolebitis de mea morte, sed semper gaudebitis de vita. Ita Cyril. lib. 11. cap. 6. Aug. tracta. 101. exponunt hæc verba: *Gaudium vestrum nemo tollet a vobis*. Mortem igitur suam Dominus partui, resurrectionem natiuitati, comparat: simulq. docet, hoc tempus partus instare. Iste est horum verborum sensus, hac ratione explicita sunt verba, post modicum non videbitis, & iterum post modicum me videbitis, quia vado ad Patrem: quibus mors, & resurrectio gloriosa subito futura significatur. Cetera annotatio habet.

ANNOTATIO XXVI.

Parturitio tria sunt tempora.

IN maiorem exempli huius explicationem sunt duo annotanda. Vnum est, tria tempora esse distinguenda. Primum est proximum partui, quando iam imminet hora pariendi: & est tempus expectationis partus, quod modicum est, quia cito partus sequitur. Alterum tempus est ipsius partus: quando parit, tunc tristatur, & lamentatur mulier. Tertium est iam post partum, quando natus est homo in mundum, tunc gaudet, & lætatur. Secundum tempus modicum est, sicut & primum. Parum enim durat propter doloris vehementiam, qui diu ferri non potest. Prouidus enim Deus dolorem in hoc sæculo, aut breuem, aut tolerabilem fecit. Tertiū tempus post partum quo gaudet, diuturnum est: tempus ergo, quando loquebatur hæc discipulis, confert tempori proximo partui, & expectationi ipsius; & de hoc dictum est. *Vos nunc tristitiam habetis*. id est imminet iam vobis tristitiæ tempus, nempe secundum, quando flebitis, & plorabitis, simile partus tempori: post hoc erit cito tempus resurrectionis meæ, quando gaudebitis, quod est simile tempori post partum. Primū tempus expectationis partus, est modicū prius, de quo dicitur: *modicum*

dicum & me non videbitis: secundum tēpus nempe partus, est modicū posterius, de quo dicitur *modicum & me iterum videbitis*: tempus autem visionis est tempus tertium post partum, quando natus est homo in mundum.

Cur discipulorū dolor parui comparetur.

Alterum est, tristitiam, & dolorem discipulorum, quem de morte Christi conceperunt, recte assimilari, & conferri dolori partus propter multa, quæ sacri Doctores aduertunt. Primo propter doloris vehementiam: est enim dolor partus vehementissimus, talis autem fuit dolor discipulorum in morte Domini, de quo dicit, *plorabitis, & flebitis, & contristabimini*. Hanc doloris vehementiam exponit Ambro. in Psal. 47. Ibi dolores vt parturientis, vbi locum hunc Ioannis adducit. Similiter Aug. tract. 101. vbi notat idcirco dictū esse de puero, quia masculi partus maiorem incurit dolorem, quam feminæ. Secundo propter breuitatem: breuis enim fuit dolor discipulorum de morte Domini, sicut dolor partus breuis est. Ita hanc similitudinem exponit Chryso. ho. 78. Tertio propter ordinem: vt enim mulier per dolorem partus consequitur gaudium magnum de natiuitate pueri, ita & discipuli per dolorem mortis Domini peruenerunt in resurrectionis lætitiam. Ita explicat Cyril. lib. 11. cap. 6. Quarto propter periculum: dolor enim partus periculosus est, & morti proximus: talis fuit illa tristitia, & dolor discipulorū de morte Domini. Matt. 26. Omnes vos scandalum patiemini. & iterū: Expetiuit Satanas cribrare vos sicut triticum. Quinto propter causæ idemtitatem: puer enim idem est causa doloris dum patitur, idem causa gaudij dum natus est. Sic idē Christus sua morte dolorem discipulis incussit: sua vero resurrectione, magnæ illis fuit causa lætitiæ. Resurrectio enim generationi cuidā similis est: vnde illud Psa. 2. Ego hodie genui te, de resurrectione exponitur Actor. 13. Sexto propter gaudij excellentiam, & magnitudinem: non solum enim diuturnum est, nec de eo solo gaudet mulier, quia periculum euasit: sed etiam quod præcipuum est, quia iam filium habet, & natus est homo in mundū, qui matri sit auxilio & honori, & posteritatis sit causa. Sic discipulorum gaudium non solum fuit longius: nec de sola liberatione a tristitia, sed de ipsomet Christo resurgente, qui suis omne bonum attulit. Hæc enim præcipua causa fuit gaudij, quod tantum fuit, vt totam priorem tristitiam absorpserit, vt non solum non contristarentur, sed nec meminerint tristitiæ prioris: quod est septimum in quo similitudo consistit, & ad magnitudinem gaudij explicandam dictum est: exq. de causa a filij seu masculi natiuitate exemplum sumptum est: nam lolet natiuitas filiorum adferre gaudium multo maius, quam filiarum. Dictum autem est: *Natus est homo*, non autem puer, vt mysterium resurrectionis significetur, vt notat Chry. hom. 78. Christus enim non vt in natiuitate infans, sed vir perfectus resurrexit.

ANNOTATIO XXVII.

Parturitio exemplum in scriptura frequens.

ADhuc aduertendum est: parturientis exemplum frequens esse in scriptura, & multis rebus accommodari solet: præter similitudinem enim præsentem, quadrupliciter vsurpatur. Primo quidem ij, quos ira, & iustitia Dei castigat, & punit, parturientibus comparantur. Psal. 47. Ibi dolores vt parturientis. Quæ similitudo non tantum vehementiam doloris exprimit, sed & illud, quod sicut partus dolor nō est vllis humanis artibus medicabilis: ita & pœna seu afflictio, quæ ex ira Dei punire & castigare volētis prouenit, nulla humana potentia, vel consolatione leuatur. Isa. 30. Insanabilis fractura tua. Isa. 15. Plaga mea desperabilis renuit curari, facta est mihi in mendacium aquarum infidelium, id est, videbatur sanari posse, & tamen letalis est. Secundo hæc similitudo accommodatur etiam prædicatoribus verbi Dei, & prælatis, quorum interest aliorum saluti consulere, & ad Christū conuertere: qui enim alios Christo lucrantur, dicuntur eos parere, & qui Deo accesserunt, filij appellāntur: cum animarum conuersio non sine magnis doloribus, & periculis, & sudoribus fiat. Proterea exemplo hoc merito exprimuntur prædicatores, & prælati. ad Gala. 4. Filioli, quos iterum parturio. Grego. lib. 30. Mora. cap. 10. hanc doctrinam eodē Pauli testimonio confirmat. Cyril. in Illud Isa. 26. *Sicut qui concipit, cum appropinquauit ad partum, dolens clamat in doloribus suis, sic facti sumus a facie tua Domine, concepimus, & quasi parturiuimus spiritum salutis*, applicat Apostolis, qui Spiritum salutis, id est, doctrinam Euangelicam, quam cōceperant prius a Domino, in nobis ediderunt parturientes magnis doloribus, & laboribus. Ibidē Hiero. ea accommodat viris etiam Apostolicis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Exemplum aptatur iustis & iniustis.

Tertio, hæc eadem similitudo, aptatur A viris iustis, & sanctis, qui dum mente cõcipiunt quæ agenda sunt, opere exequuntur dolore, & sudore: tollenda enim crux est, & sequendus Christus, & qui pie vivere vult in Christo, persecutionem patitur. Verba Isaiæ supra allegata in hunc sensum exponunt, & his viris accõmodat Ambl. lib. 2. de interpell. Iob. c. 4. & lib. 1. de Cain & Abel, cap. 10. & eleganter etiã Orig. ho. 10. in Exod. Quarto, hæc eadem similitudo accommodatur mala opera facientibus, & vias mundi sequentibus: nã & hi magna pericula subeunt, multas molestias, & difficultates, laboresq. patiuntur, quæ longum esset nunc commemorare, de quibus Iob. 15. & Isa. 59. Conceperunt dolorem, & pepererunt iniquitatem. Et Psal. 7. Ecce parturijt iniustitiam, concepit dolorem, & peperit iniquitatem. De his dictum est Sapien. 2. Lassati sumus in via iniquitatis ambulauimus vias difficiles, & reliqua. His modis hoc exemplum in scriptura vsurpatum reperitur.

Et in illo die me non rogabitis quicquam.

COMMENTARIVS.

NOn solum post modicum me videbitis, & gaudium vestrum nemo tollet a vobis: sed etiam id temporis hæc omnia, quæ vobis obscura sunt, & de quibus interrogatis, nempe quæ ad discessum pertinent meum: erunt vobis clara, & manifesta adeo, vt non sit tam opus interrogare, nec dicere, quo vadis? vel nescimus, quid loquitur: vel quid est, quod dicit modicum? Attende hæc dicit a Domino, quia discipuli mysterium illud nondum assecuti erant: nec sciebant quantum, & quale esset hoc modicum: nec mortem etiam, nec resurrectionem, nec viam hanc ad Patrem perfecte intelligebant: denique mysteria, de quibus loquebatur, non penetrabant: quia autem paulo ante dictum erat, *Volebant eum interrogare*, propterea post responsionem suam adiungit, tunc gaudium nemo tollet, & tunc hæc omnia intelligetis, & comprehendetis, vt non sit opus quicquam eorum interrogare me, vt hactenus facitis. Hæc promissio impleta est quando a mortuis surrexit, & eis apparuit, conuersatusq. cum eis est: tunc nouerunt clare omnia hæc, quæ modo locutus est. Illa ergo generalis sententia, *Non rogabitis quicquam*, restringenda est ad ea, de quibus sermo præsens est, & dies ille, tempus resurrectionis significat, de quo dictum est: Et gaudebit cor vestrũ. Cetera in annotatione inuenies.

ANNOTATIO XXVIII.

Superiorũ verborũ interpretationes variæ.

VArie Doctores hanc sententiam exponunt: duo autem sunt, quæ difficultatem, & inter Doctores diuersitatem faciunt. Vnum est verbum, *rogabitis*. Nam tam Græcum, quam Latinum verbum duas habet significationes: significat enim precari seu petere, & rursus interrogare: proinde incertum est vtram significationẽ in hoc loco obtineat. Illud *etiam in die illo*, ad varia tempora referri potest: aut ad tempus post resurrectionem, aut ad tempus post aduentum Spiritus sancti, aut ad gloriæ statum. Hæc duo, variarum expositionum causa fuerunt. Primo loco B Cyril. lib. 11. cap. 7. verbum, *rogabitis*, in ea interpretatur significatione, vt significet interrogare, & diem ad tempus post Spiritus sancti aduentum refert, vt sit sensus: In illo tempore, postquã Spiritus sanctus aduenerit, non erit opus vobis quicquam me interrogare, quia edocẽdi estis omnem veritatẽ, eritisq. meo lumine ita illustrati, vt nõ sit futurum opus me a vobis interrogari. Secundo Chrys. hom. 78. verbum in altera interpretatur significatione, vt idem sit, quod precari, quamquã diẽ ad idẽ refert tempus, ad quod Cyril. vt sit sensus: Eo tempore non indigebitis me rogare, & in vestris necessitatibus precari, sufficiet enim vobis nominis mei inuocatio apud Patrem, vt me etiam absente omnia ab illo impetretis. Secundũ hanc expositionem, quæ sequuntur, connexa sunt huic sententiæ: nempe, *Amen amen dico vobis, quidquid petieritis Patrẽ in nomine meo, dabit vobis*, vt hæc verba sint causa superioris sententiæ: ac si diceret: *Non rogabitis me*, quia, *quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*. Tertio Aug. tract. 102. vtramque significationẽ complectitur: diẽ autem ad statũ gloriæ refert, quãdo nec opus erit interrogare,

rogare, nec precari. Quarto loco Euthy. A relata expositione Chrysostomi alteram etiam adfert, quæ etiamsi videatur eadẽ cum Cyrilli, tamen re vera nõ est: refert quidem diem ad tempus post aduentum Spiritus sancti, tamen interrogationes nõ generaliter exponit, sed restringit sic: Nõ interrogabitis, quo vadis? offende nobis Patrem, & similia: Cyrillus autem generaliter loqui visus est. Hæ sunt Doctorum expositiones, & re vera singulæ difficultatem patiuntur.

In primis contra illam Cyrilli expositionem hoc videtur facere, quod Dominus præmiserat, *iterũ videbo vos, & gaudebit cor vestrum, & in illo die non me rogabitis*: videntur enim hæc ad idem tempus pertinere, quando resurrexit, etiam ante aduentum Spiritus sancti: nã de hoc Spiritus sancti aduentu multo ante mentio facta erat. Secundę expositioni Chrysostomi repugnare illud videtur præter id quod diximus de die illo, quia dicitur: Non rogabitis me quicquam, & tamen Ecclesia, & omnes fideles, quamuis Patrẽ precentur in nomine Christi, tamen etiã ad Christum ipsum dirigunt frequenter petitiones. Dicimus enim: Christe audi nos, & adiuua nos, & multa oramus ab eodem petẽtes: non ergo dici vere potuit: Non rogabitis me, sed Patrem in nomine meo. Nam si dicas intelligendum esse sic, non indigebitis rogare me, satis est nomẽ meum: id non soluit obiectionem: nam eodem modo dici potuit, non rogabitis Patrem, quia satis est rogare me absentẽ. Tertiæ expositioni illud repugnat, quia contextus de tempore huius sæculi procedit, de quo statim subiungitur: Amen, si quid petieritis, & in illo die petetis.

Auctoris expositio.

Ceterum licet hæc ita se habeant, has expositiones probabiles esse non nego: quamuis mihi accommodatior visa sit, quam in commentario proposui, vbi verbum, *rogabitis*: exposui, interrogabitis, ea ratione motus præter Cyrilli auctoritatẽ: quòd paulo ante idem verbum præcesserit in eadem significatione, cum dictum est: Volebant eum interrogare. Rursus in se- A quenti sententia, quando dictum est: Si quid petieritis Patrem in nomine meo: verbum aliud positum est. Ex hoc cõtextu hoc argumentum deduco: Si ista nostra sententia accipienda esset in sensu precandi, & coniungeretur sequenti, profectò idem verbũ esset repetitum sic: Non me rogabitis quicquam: Amen dico vobis, si quod rogaueritis Patrem in nomine meo, dabit vobis. Verbi enim repetitio eandem sententiam compleret: At verB bum aliud positum est non ergo sententia nostra cum sequentibus conueniret. Præcedentia autem habent idem verbum: *Volebant eum interrogare*, & Dominus huic voluntati respondet. Igitur hæc sententia connectitur cum præcedenti, & in eadem significatione verbum accipitur. Præterea illum diem, non ad tempus valde a contextu dissans retuli, quale est illud gloriæ: nec ad tempus post aduentum Spiritus sancti: na multo ante præcesserat hæc promissio, multaq. sententiæ sunt interC positæ, sed ad tempus proxime narratum, de quo dixerat, gaudebit cor vestrum, referri debet: non enim sine vrgẽti ratione, & necessitate tempora sunt mutanda ab instituto proposito: de tempore igitur post resurrectionem loquitur. Non etiam generaliter exposui, *non rogabitis quicquam*, illæ enim generales sententiæ semper intelligendæ sunt iuxta materiã, de qua est sermo: in hoc autẽ cõtextu de discessu suo loquebatur, & interrogationibus, quæ ad eum pertinebant, vt hactenus dictum est. D Quarum interrogationũ nõ amplius vlla similis facta est, quando hunc discessum, & quę obscure dicta sunt, post resurrectionem nouerunt. Nec his cõtrarium est illud, quod post resurrectionẽ Petrus Dominum de Ioanne interrogauit, hic autẽ quidẽ & Apost. Act. 1. Si in tempore hoc restitues regnũ Israelthęc enim nõ ad ea, de quibus nũc loquitur, pertinebant. Propter quas interrogationes Euthy. forsan ad tempus post Spiritus sancti aduentum retulit diem illum: sed id necessarium non est, si exponamus, vt pluribus verbis iam, & in Commentario expoluimus.

Amen amen dico vobis: si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.

COMMENTARIVS.

NOuo argumento discipulos consolatur, & documentum vtilissimum eis tradit: quo in ipsius absentia seruare debeant: & sensus est, ac si diceret: Non me semper præsentem habebitis, quamuis dixi iterum videbo vos: sum enim ad Patrem iturus: propterea tamen aliquid vobis defuturum ne timeatis: certissimam enim rem affirmo, ac vos securissimos facio, quidquid Patrem pe-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tieritis mei ratione, & propter me, vos ab eo impetraturos. Attende in nomine Christi Patrem orare, non aliud esse, quam petere a Patre pro ratione & causa impetrandi, ipsum Christum proponentes. Vt enim Deus propter Christum nobis bona tribuit, quia ratione iustitiæ, & meriti ipsius nobis benefacit: ita & nos propter ipsum petimus, quando non merita nostra, nec aliquid nostrum tamquam causam, & rationem obtinendi, sed ipsum Christum ipsiusq. iustitiam, & meritum proponimus: hæc causa impetrandi efficacissima est apud Patrem. In annotationibus exactius hoc declarabitur. Si ista sententia superiori connecteretur, vt sentit Chrysost. certe causalis aliqua particula poneretur, vt solet Ioannes facere, & idem rogandi repetereturverbum: quorum dum neutrum sit, nouam hanc sententiam & separatam esse, Euangelista indicat, vti expositum est.

Quid sit Patre in Christi nomine petere.

ANNOTATIO XXIX.

Superiora verba diuersis modis explicat Patres.

QVid sit in nomine Christi petere: inquisitione dignum est. Greg. ho. 27. in Euag. hoc exponés, in nomine Christi petere, idem esse asserit, atque ea, quæ ad salutem spiritualem pertinent, petere: quandoquidem nomen Christi saluator est. Qui igitur, quæ contra propriam salutem sunt, petit, non in eius nomine petit: qui autem, quæ salutis sunt, petit, in nomine Christi, qui Iesus vocatur, petit. Sic Greg. exponit hoc verbum, *in nomine meo.* At quamuis verum sit, quæ petuntur non ea esse debere, quæ saluti contraria sunt, id tamen non satis est, vt aliquis in nomine Christi petere dicatur: nam & Apostoli aliqua petierant, quæ non erant saluti contraria, & tamen dicit Dominus: *Vsque modo non petistis quicquã in nomine meo.* Petierant multi Christi aduentum præuenientes ea, quæ saluti necessaria erant, non tamen in nomine Christi petisse dicuntur. Aug. tract. 102. præter hoc vnum alterum adiungit: vt in fide recta Christi petatur. Qui igitur, quæ salutis spiritualis proprie sunt, rectam Christi fidem habens petit, in eius nomine petere dicitur. Arius igitur, Nestorius, Eutyches quæ petebant, non in Christi nomine petebãt, quia de Christo non recte sentiebant. Tamen etiam hoc non satis esse videtur: eũ & Apostoli rectam fidem habuerint de Christo, & tamen eis dictum est: *vsque modo non petistis quicquam in nomine meo.* Cyril. lib. 11. cap. 7. & Chryso. hom. 78. aliud addit, quod rẽ explicat, nempe vti meditatione Christi apud Patrem. In cuius sententiæ expositione quia legitima est, sciendum est: duo in petitione cõcurrere, præter eum qui petit, & illum quem petit, nempe quod petitur, & ratio impetrandi quod petitur. Verbi gratia, accedit pauper ad diuitem eleemosynam petens propter Deum: pecunia est quæ ab homine petitur: Deus est, qui vt ratio, & causa impetrandi proponitur. Orabant etiam olim iusti Iudæi Deum, dicentes: Propter Abraham amicum tuum: hi auxilium petebant a Deo, rationem autem, & titulum impetrandi adferebant Abrahã. quasi dicerent: nos sumus filij Abrahæ amici tui, ad nos iuuandũ moueat te amicitia Abrahæ patris nostri. Multa sunt huiusmodi exẽpla: quamuis non semper ratio hæc impetrandi sit aliquid extra eũ, quem petimus. Persæpe enim solemus & Deum, & homines rogare, & rationes impetrandi ab ipsismet sumere: cum dicimus: Rogo te Domine propter bonitatẽ, propter misericordiam tuam: hæc te moueat ad exaudiendum.

Quæ in petitione cum eurant.

Sciendum rursus est, Christum, & esse eum, quem petimus, quãdo orationes nostras ad ipsum dirigimus, dicentes: Domine Iesu respice in nos, & adiuua nos, & parce peccatis nostris: & esse etiam eum, propter quem petimus, quando nempe orationem ad Patrem dirigimus, & rationem impetrandi Christum facimus, dicentes: Domine adiuua nos propter filiuum tuum Christum Iesum. Vtroque modo oramus, & orat Ecclesia: sed hoc modo posteriori dicitur in nomine Christi petere. Loquimur autem de Christo vt homo est, & mediator, ac redẽptor noster est. Sic enim in nomine eius petimus: vt autem est Deus, is est, quem petimus vna cum Patre, & Spiritu sancto: hoc est quod Ecclesia frequentissime facit. Memor enim huius Domini mandati expositis his, quæ a Deo petit, & orat, adiungit: Per Dominum nostrum Iesum Christum: hoc est in nomine eius petere. Est autem efficacissimus titulus hic impetrandi a Patre, propter duo maxime. Alterũ est, summa

Christ' oratur, & propter quem oratur.

Mod' Ordi di Dei per Christũ est efficax.

summa dilectio, qua Pater Christum prosequitur: solet enim etiam apud nos multum valere amicorum dilectio, & quod propter ipsos etiam absentes, & mortuos rogamur, prompte, facimus. Quod si dilectio Abrahæ, Iacob, Isaac, Dauid, etiam mortuorum potens erat ratio impetrandi, multo magis efficax erit apud Deum eximia dilectio, qua suum vnicum diligit filium. Alterum est iustitia ipsius Christi, & meritum: morte enim, & passione sua nostram obtinuit redemptionem, pro omniumq. culpis abundantissime satisfecit, & omnium, quæ a Patre impetranda, & petenda erant, soluit pretium. Qui igitur Deum orat, & non virtute propria nititur, nec iustitiam propriam impetrandi causã & titulum Deo proponit, sed virtutem, iustitiam, meritum, satisfactionem Christi vnigeniti filij sui: iuste in nomine Christi, & quidem efficaciter petit. Et hoc est, quod Dominus suis mandat, nouum iam statum a veteri distinctum insinuans: illi enim antiqui propter, Abraham, Isaac, & Iacob, orabant Deum, & imperrare sperãbant, quæ petebãt, eratq. Deo illorũ grata oratio. At sublimior status noster est, quando propter vnigenitum filium Dei mediatorem nostrum, in cælis regnantẽ, petimus & oramus. Aliqui concionatores in nomine Christi petere eos exponunt, qui tamquam missi ab ipso Christo, Deũ petũt, sicut nuncius aliquis dicitur in nomine sui principis, aut mittentis dicere, quæ loquitur. Quæ expositio non videtur probanda: sic enim Christus esset, qui orare diceretur, sicut princeps est, qui per nuncium loquitur.

ANNOTATIO XXX.

An, & alijs etiam omnes exaudiamur.

DVbitatio quædam in hac Domini sẽtentia occurrit. *Si quid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis.* An sit promissio hæc intelligenda, quando aliquis pro se tantum petit, an etiam quando petit pro alijs, exaudiaturq. in his, quæ pro se, & pro alijs petit Patrem in nomine Christi. Aug. tract. 102. affirmat intelligẽdam Domni sententiam in his, quæ vnusquisque pro se petit, quod illo verbo cõfirmat, quia dictum est, *dabit vobis.* Basilius autem contrarium sentire videtur, reg. breui. re. 261. vbi de hac promissione tractans docet aliquos non exaudiri petentes pro alijs propter malitiam eorum, pro quibus petunt, vti Ieremias. 15. non exaudiuit est propter malitiam populi. & Samuel. 1. Reg. 16. propter malitiam Saul. Supponit igitur Basilius hanc promissionem esse generalem tam pro se, quam pro alijs, reddituq. causam, cur aliquando orãs pro alijs non exaudiatur.

Deũ interdum petitæ negãdo exaudire dicitur.

Mihi hæc sententia probabilior videtur, & scripturæ conformior: quod ex ipsomet Ioanne confirmo. 1. Epist. capit. 5. hanc enim promissionem explicans: Hæc est, inquit, fiducia, quam habemus ad Deũ quia quodcumque petierimus secundum eius voluntatẽ, audit nos. & Qui scit fratrem suum peccare peccatum non ad mortem, petat, & dabitur ei vita peccanti non ad mortẽ. Hæc Ioan. Ex promissione igitur Ista, Ioannes securos non facit exaudiri, si petamus pro fratribus, quod argumento manifesto est, generalem esse, & tam pro se, quam pro alio petenti factam. Adde in scriptura iniungi, vt nõ solum pro nobis, sed etiam pro alijs oremus igitur exanditio etiam pro se & pro alijs promissa est. Nec argumentum Aug. efficax est: nam quando aliquis pro altero orat, & exauditur, quamuis quod petit, cõferatur ei, pro quo orat: tamen ipse, qui orat, est qui exaudiri dicitur, & qui impetrat, & cuius petitio fructuosa est. Idcirco dicitur, *fiet vobis*, id est, quod vos petitis, consequemini, siue id sit pro vobis siue pro alijs. Idcirco Ioan. 14. absolute dictum est, quodcunque petieritis Patrem in nomine meo, hoc faciam.

ANNOTATIO XXXI.

GRauior tamẽ inde oritur difficultas, quod experimur frequenter multos petere in nomine Christi, & non exaudiri non solum pro alijs, sed nec pro se. In cuius rei declarationem annotanda est primo loco doctrina Aug. tract. 73. in Ioan. ex qua nõnullæ in hac parte dubitationes soluuntur: ea autem est, aliquando Deum exaudire petitiones nostras, dum negat & renuit facere, quod petimus: quod tunc fit, quando petimus ea, quæ putamus vtilia nobis futura, & re vera non sunt, sed potius noxia: tunc concedere perita, potius est punire, & nostræ intentioni, & desiderio repugnare, nam desideramus quod vtile non est. Dum igitur negat, nostræ cõsulit vtilitati, & re vera exaudit, non quidem voces, sed animum, & intentionem, quod præcipuum est. Exemplum habemus 3. Regum. 2. Accesit Bersabe ad Salomonem petens Abisag Sunamitidem vxorem dari Adoniæ, arbitrans ea ratione regnũ Salo-

Salomonis magis confirmari: ar sapiens Salomon id potius in perniciem regni sui cognosces, negauit, dicens: Da ei regnum. ac si diceret: Mater hoc tu petis, vt in me regnum confirmetur: at si fiat quod petis, potius est petere regnum pro illo. hoc autem tu maxime auersaris. Matrem igitur exaudiuit Salomon etiam negando petitū. Ita nobiscum Deus facit, & tunc exaudisse nos censendus est. Ceterum quia ignoramus, & quid oremus nescimus, nō intelligimus sæpe has Dei exauditiones. Ex hac doctrina soluere facile possumus illud 2. Corin. 12. Paulus ter dominum rogans audiuit, sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. quibus verbis significat Paulus, se exauditum esse, etiam si non impetrauerit, quod petebat, & sensus responsionis hic est: O Paule, tu Petis stimulum carnis tibi auferri propter gloriam meam, vt magis nomen meum manifestes, scito hoc potius fieri sito stimulo, & infirmitate tua durāte. Nam virtus, & potentia mea plus declaratur, quāto per infirmiora instrumenta maiora efficit. Contra vero illud Num. 11. petijt populus carnes, quas Deus concesit, sed nō id fuit eis vtile, immo perniciosum: quia adhuc erant carnes in ore ipsorum, & ira Dei ascendit super eos. non ergo exauditi, sed puniti dicendi sunt.

Quid est male petere

Annotanda secundo loco est doctrina ipsius Apostoli Iacobi cap. 4. Petitis, & nō accipitis, eo quod male petatis. Non dicit, eo quod mala petatis, sed quod amplius est, & generalius, quod male petatis: nam bona etiam aliquando male petuntur. Deus igitur promisit dare bene petentibus bona: quo loco Oecumenius recte annotat, sæpe non exaudiri petentes, nec tamen, propterea Deum deficere a sua promissione, sed nos potius in culpa esse, eo quod non, vt par est, petamus. Exemplum ponit in homine, qui intra breue tempus grammaticam ad se venturum docere pacisitur: liqui porro negligenter studio incumbant, nec grammatici euadant, conquerantur quod non didicerint, promisso tempore grammaticem, querela est iniusta. ipsi enim in causa sunt quod non didicerint: nam opera eorum necessaria erat. Ita fit in promissione, & petitione, non accipimus, quia non recte petimus. At dices: Dominus petentibus promisit. Respondeo id non absolute promissum, sed certis conditionibus, quas alijs in locis ipse Dominus, & Apostoli expresserunt. Mos est autem scripturæ, vt etiamsi multa ad vnum effectum necessaria sint, non semper omnia vno in loco accumulet, sed in distinctis, & diuersis locis varijs occasionibus doceat, vt studium adhibeamus in verbo Dei, & sparsa sedulo colligamus. Hac ratione salus promittitur timenti Deum, in alio loco credenti, in alio sperāti, in alio diligenti, non quod singula seiuncta sufficiant, sed simul congreganda sunt. Et hoc fefellit hæreticos nostros fide sola iustificari arbitrantes, quia fidei iustificatio tribuitur: nec attendunt miseri timori, spei, pœnitētiæ, & alijs virtutibus idem promitti, vt aperte ex scriptura constat: non tamen propterea singulas has per se iustificare dicimus. Petitioni igitur, vt bona sit, & exaudiri mereatur, aliqua sunt coniungenda, sine quibus non exaudietur. Est igitur tertio loco annotandum ad bonam petitionem, & vt exaudiatur a Deo, opus esse primo, vt diuina impleamus præcepta, & voluntatem eius faciamus. quod Ioā. 15. explicuit Dominus: Si feceritis, quæ præcipio vobis, & verba mea in vobis manserint, quodcumque volueritis, petetis, & fiet vobis. Aequum enim est, vt si vult homo Deum facere, quod petit, efficiat, & ipse quod Deus iubet & petit. idcirco Isa. 1. dixit: Non exaudiam, quia manus vestræ plenæ sunt sanguine. Et Tertul. in Apolog. cap. 30. dicit nos in oratione, manus extendere, quia per manuum extensionem innocentiam significamus.

Quæ requiruntur in petente, vt a Deo exaudiatur.

Hæc autem doctrina sic est intelligenda, non quod peccator non exaudiatur, quando petit, nec etiam quod non bene petat, non enim ita est: nam in peccato existentes bene petunt, & exaudiuntur: tamen si a peccando voluntatem auertant, & voluntatem Dei, ac præcepta implere in animum inducāt. Qui enim in peccato est, nec ab eo se auertere vult, iste est, cui diuina promissio non fit, etiamsi petat, quia voluntatem Dei, non facit, nec eius seruare intendit præcepta. Secundo opus est, vt perseueranter oremus, & petamus: non enim quia semel petentes non exaudimur, propterea Deus in sua deficit promissione: iterum atque iterum accedere oportet, & frequenter orare. Hoc ipse Dominus Luc. 18. docuit, & exemplo manifestauit viduæ illius, quæ per multum tempus a iudice illo petebat, vt eam ab aduersario vindicaret, quæ tandem perseuerans obtinuit. & Luc. 11. de illo, qui petijt tres panes ab amico sibi commodari, dicitur: Amen dico vobis & si non dabit illi surgens, quia amicus est propter

Peccatores quomodo exaudiantur.

propter improbitatem illius surget, & dabit illi, quotquot habet necessarios. His duobus locis vtitur Basilius reg. breu. reg. 261. ad hanc nostram doctrinam cōfirmādam: & in lib. de constit. monasti. capit. 2. vtitur hoc posteriori loco ad probandum peccatorem etiam exaudiri, si perseuerauerit: ponderatq. illum verbum (si nō quia amicus est propter importunitatem dabit) quod intelligendum est de eo, qui auertit animum a peccando, vt modo dictum est. Tertio adhuc opus est, vt accedamus cum quadam fiducia, non solum credentes Deū posse facere, quæ petimus, sed sperātes si ex nostra parte non defuerit quod necessarium est, factrum Deum, quæ petimus, non nobis sed ipsi fidentes. Hoc docuit Iacobus. cap. 1 Postulet, inquit in fide nihil hæsitans. His accedat reuerentia, & humilitas, si enim accedimus ad homines reuerenter, & submisse petituri, quanto magis ad Deum. Exēplum habemus Luc. 18. de publicano, & Pharisæo petentibus. Hæc doctrina est Basil. de consti. mona. c. 2 causam enim assignans, cur petens aliquādo non exaudiatur, inquit: Non recte petisti, quia aut dubitabūdus, aut aliud agēs petisti. Quarto opus est, vt non quæcūque petamus. In primis enim nō sunt mala petenda, & quæ contra diuinam sunt voluntatem. Errant ergo, & peccant, qui vindictam inimicorum a Deo petunt, vt nempe auxilium præster contra inimicos singulares in eorum vindictam; qui etiam ea petunt, quæ facere malum, & peccatum est illis, de qua oratione Ambro. serm. 22. in Psal. 118. exponit illud eiusdem Psal. Fiat oratio eius in peccatum: est enim talis petitio peccatum graue. Rursus nō sunt petenda temporalia, honores, diuitiæ, & alia huiusmodi propter seipsa. Talem etiam orationem Ambrosius censet esse in peccatum. dixi propter ipsa: nam quando in honestum finem, & vt media ad opera, & fines, quæ secundum Dei voluntatem sunt, petuntur, non male petuntur, & hac ratione corporis sanitatem petimus, & a temporalibus periculis liberationem. Illa autem sunt vere petenda, quæ ad salutē spiritualem pertinent. Recte igitur Basil. lib. de constitu. monast. capit. 2. & Aug. tract. 102. annotant Dominum dixisse, Si quid petieritis, res temporales in se, non ordinatæ in honestum, & spirituales finem, non dicuntur, *quid*, quia modicæ, & exigui valoris sunt: magna & eximia sunt ab infinito, & omniporenti Deo petenda. Petit ergo bene qui quæ ad salutem pertinēt & ad eam referuntur, petit, & hæc perseueranter fide, & spe, & deuote, & a peccato animum auertens petit: hic exauditur a Domino quādo vtile est illi exaudiri, nam differuntur aliquādo petitiones in maius bonū petentium. Quando autem pro alijs petimus, ex parte quoque eorum, pro quibus petimus, aliqua necessaria sunt quorum defectu non exauditur petitio. vt a principio dicebamus. Hæc satis dicta sint pro huius sententiæ expositione, nunc ad alia transeamus.

Quæ sint a Deo in nomine Christi petenda.

Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo.

COMMENTARIVS.

VT nouam rem esse, quam dixerat, significaret, & simul insinuaret, eos non omnia impetrasse perita hactenus, quia non in nomine eius petierant, proterea dicit, *Adhuc non petistis quicquam in nomine meo*. Noua res hæc est, quam vobis trado: quod si hactenus non consecuti estis omnia, quæ petistis a Patre, ne miremini, quia in nomine meo non petistis.

ANNOTATIO XXXII.

Deus propter Christum etiam vetustibus sua dona largitus est

CYrillus lib. 11 cap. 7. & lib. 9. capit. 44. hunc orandi modum olim legis tempore incognitum fuisse affirmat. In cuius rei declarationem aduerte; a mundi principio nihil a Deo ad salutem pertinēs impetratum esse, quod non fuerit virtute ipsius Christi, & propter iustitiam eius olim futuram concessum. Virtus enim passionis eius, etiam antequam pateretur, operabatur in omnes priores apud Deum: hoc tamē nō erat petere in nomine Christi, sed dare, & concedere in nomine, & virtute eius. Permultis enim Deus olim beneficia concessit propter Christum, qui non

Universidad de Deusto
Biblioteca

non habebant notitiam Christi, & quamuis multi fidem habuerint, non tamen omnes distinctam assecuti erant: immo fides ipsa donum Dei est, propter Christū data omnibus, quibus data est, antequā crederent. Duabus ergo de causis Iudæis non fuit hic modus petendi concessus, prior est, quia fidem Trinitatis distinctam non habebant, hæc enim fides est Christianorum propria, vt dicit Basil. lib. 2. con. Eunom. & Cyril. lib. 9. in Ioan. cap. 30. non ergo poterant petere in nomine Filij Patrem, qui nondum notitiam habebat Patris, & Filij. Altera est, quia erant in statu seruorum, & nondum adoptionem filiorū perfectam receperant Galat. 4. Quamdiu heres paruulus est, nihil differt a seruo. Rom. 8 Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore. Nō ergo petere poterant a Patre, sicut nos docuit Dominus Matth. 6. Pater noster, qui es in cælis.

Cur Iudæi nō petebāt in nomine Christi.

Aduerte rursus fieri potuisse, vt etiam antequam Christus aduenerit, aliqui in nomine eius petierint Patrem, nempe qui fidem distinctam Trinitatis, & venturi Christi, & incarnationis, & mortis ipsius habentes, Deum orabant propter illum qui venturus, & pro salute hominū moriturus erat: talem enim fidem habuisse Prophetas & Patriarchas certum est, & docent Cyril. lib. 1. contra Iulianum. & August. de fide ad Petrum cap. 1. immo probabile est, aliquos sic petijsse: & forsan ille est sensus illius Psalm. 131. Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui: id est, propter Messiam, & Christum, cuius ego typus sum, auxiliare Salomoni, & custodi vnctum tuum, & filium meum. Et illud Psalm. 50. Miserere mei Deus secundum magnam misericordiam tuā. Hæc misericordia Messias est, & Christus futurus, de quo Psal. 88. dicitur: Misericordiam autem meam non auferam ab eo: id est, non priuabo semen tuum venturo Christo de carne tua. Similem petitionem etiam alios Prophetas, & Patriarchas fecisse probabile, est. Vt enim virtute Christi impetrabant, etiam antequam carnem sumpsit, potuerunt etiā in virtute, & nomine eius petere. Nec obstat, quia statum filiorum nondum erāt assecuti: nam vere filij erant, quamuis paruuli & in statu seruitutis propter legem: hoc tamen verum est, non fuisse modum hunc petendi communem, vt nunc est in Ecclesia, postcaquam redemptio est completa. Nos etiam petimus in nomine eius, non vt illi: nam petimus tamquā filij Patrem, & in nomine eius, qui iam regnat in cælis: & interpellat actu pro nobis, idcirco addimus semper: Qui tecum vivit, & regnat. Qua ratione nemo tunc potuit orare, quia nondum caro factum erat Verbum: & in hoc vera est Cyrilli doctrina: & de hac ratione, ac modo petendi dictum est a Domino: *Vsque modo non petistis quicquam in nomine meo.*

Petite, & accipietis.

COMMENTARIVS.

EXhortatur, vt rem nouam aggrediantur, promittens vtilissimam futuram. *Petite*, inquit, nempe Patrem in nomine meo, *& accipietis*, hisce verbis efficacia huius petitionis multum exprimitur. Nam præter illa duo superius dicta, nempe dilectionem Patris erga Filium, & ipsius Christi iustitiam & meritum: sunt etiam alia duo: scilicet præceptum eius, iussi enim ab eo petimus patrem. Quantum autem hoc valeat, Ecclesia significat, quæ orationi præmittit, dicens: Præceptis salutaribus moniti & diuina institutione formati audemus dicere, &c. Est etiam promissio facta nobis a Christo impetrandi a patre. Hæc omnia multum mouent Deum ad exaudiendum nos.

Vt gaudium vestrum sit plenum.

Quid do Apostoli habuerint gaudiū hoc plenū.

HAec verba perfectionem petitionis huiusmodi exponunt, vt non noua solum, & efficax, sed etiam perfecta sit petitio. Sensus enim est: *petite in nomine meo*, & sic abundanter *accipietis*, *vt gaudium vestrum sit plenum*, & integrum, in nullo deficiens. Hoc gaudium est, de quo dixerat, *gaudium vestrum nemo tollet a vobis*. Attende igitur gaudium de Christi resurrectione fuisse gaudium magnum, sed non completum, nec perfectum Apostolis, quia de resurrectione quæ solius Christi erat, gaudebant. Quando autem & ipsis bona maxima ex hac resurrectione prouenerunt, tunc gaudium est completum, quia non de bono tantum Christi, sed de suo etiam gaudebant. Quando enim aliquis amicus, aut charus noster bonum consequitur, gaudere solemus de eius bono: porro quando inde etiam nobis fructus prouenit, gaudium est integrum. Sic dicit Dominus, hactenus gaudium promisi vobis de mea resurrectione: at si petieritis in nomine meo, adeo vberem fructum copiosumq. percipietis, vt hoc gaudium impleatur, & integrum sit de me, & de vobis. Hunc existimo sensum esse legitimum.

ANNOTATIO XXXIII.

Quæ horū Verborum expositiones sint.

AVg. tract. 102. illud, *vt gaudium vestrum sit plenum*, coniungit priori verbo, nempe *Petite*, *vt gaudium vestrum sit plenum*, & gaudium hoc ad beatitudinem refert. Cyril. vero lib. 11. cap. 7. verbo posteriori copulat, cum verbo, *accipietis*, *vt gaudium vestrum sit plenum*, id est, ita accipietis, vt consequamini gaudium plenum. Gaudium autem hoc refert ad præsens sæculum: est enim gaudium de remissione peccatorum, & gratia, ceterisq. bonis spiritualibus. Probabilior est expositio hæc, vt connectatur cū verbo posteriori, sitq. consecutionis particula, sicut & illud epist. 2. Ioan. Spero me futurum apud vos, & os ad os loqui, vt gaudium vestrum sit plenum, nec solum referatur ad beatitudinem; sed etiam ad hoc sæculum, illudq. *Vt* non causam sed consecutionē significat. Cur autem *plenum gaudium* dicatur, expositionem Cyrilli minus probo, nempe, quia de rebus est spiritualibus, & perfectis: sed quia, vti diximus, refertur ad illud *gaudium vestrum nemo tollet a vobis*. quod gaudium erat de Christo resuscitato. Factum est autem plenum & completum, quando ipsi etiam fructum resurrectionis eius consecuti sunt: gauisi enim sunt de Christi resurrectione, suaq. propria, qua cum Christo resurrexerunt, aduenientemq. Spiritum sanctum receperunt.

Hæc in prouerbijs locutus sum vobis: venit hora, cum iam non in prouerbijs loquar vobis, sed palam de Patre meo annunciabo vobis.

COMMENTARIVS.

Post resurrectionem, palam & sine prouerbijs loquutus est.

ADhuc consolatur eos de suo discessu, promittens apertam locutionem, & sermonem, estq. sensus: scio hæc locutum me esse vobis subobscure, & nō distincte sed velut sub vmbris, & ænigmatibus: venit tamen, & prope est iam tempus, quando palam sine vmbris, & ænigmatibus loquar de Patre meo, nēpe mysteria omnia missionis, & aduentus mei. Hoc fecit Dominus post resurrectionem suam per illos quadraginta dies discipulos erudiens, perfectius autem in aduentu Spiritus sancti. Attende hæc verba adiunxisse Dominum, quia adhuc discipuli non assequebantur perfecte sensum illius sententiæ: Modicum & non videbitis me, nec quæ in declarationem adducta erant: idcirco Dominus promittit omnium horum, & aliorum mysteriorum perfectam, & distinctam intelligentiam. Prouerbium appellat obscurum & adumbratum sermonem, vt notat Cyrilli. lib 11. cap. 8.

ANNOTATIO XXXIIII.

Explicatur particula Palam.

INquirunt Doctores, quæ sit hora, & tēpus, quando palam annunciaturum se de Patre promittit Dominus. Grego. libro 30. Mora. capit. 5. statum beatitudinis, & gloriæ esse dicit, & probat illo adverbio, *palam*, quod apertam, & distinctam visionem indicat. Aug. tract. 102. ad tempus aduentus Spiritus sancti refert, quando mysteria nouerunt sine vmbris & parabolis, & probat illo verbo sequenti: In illo die petetis, quod ad statum gloriæ non pertinet: vbi non sunt tales petitiones. Cyril. lib. 11. cap. 8. vtramque refert expositionem, & posteriorem magis probat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

bat. Chrysost. hom. 78. ad tempus re- A
fert post resurrectionē, quādo ipsemet Dominus discipulos docuit, vt dicitur Luc. vlt. Aperuit illis sensum, vt intelligerent scripturas. & Act. 1. Per dies quadraginta apparens eis, & loquens de regno Dei. Et hæc est vera expositio adiuncta etiam expositione Aug. & Cyrilli: totum enim tempus a resurrectione tale fuit. Nec argumentum Gregorij efficax est: nam aduerbium illud *palam*, opponitur illis verbis, *in proverbijs locutus sum*. nō igitur clarā notitiā Dei, & visione indicat, sed apertū sermonē, vt sēsus, & sententiæ percipiātur, non in ænigmate & proverbijs, quādo nescit audiens, quid significare velit, qui loquitur.

In illo die in nomine meo petetis, & non dico vobis, quia ego rogabo Patrem. Ipse enim Pater amat vos.

COMMENTARIVS.

INducit discipulos, vt ad Patrem conuertantur, & ipsi fidant: ne enim dicerent, quamuis in nomine tuo petentes, a Patre consequamur petita, licet etiam mysteria omnia Patris palam nobis loquaris; tamen adhuc de tuo discessu dolemus, cum tu intercedere, & rogare Patrem pro nobis potueris. Dominus ergo a discipulorum corde hunc præsentiæ sensibilis affectum omni ex parte remouere studens, adjicit ita eos a Patre amari, vt si petierint in nomine eius, non indigeant precibus ipsius, nec vt ipse pro eis roget Patrem. Sensus ergo est: post meum discessum petetis in nomine meo Patrem, & non dico vobis me rogaturum, id est, non dico vos indigere precibus meis. Ipse enim adeo vos amat, vt etiamsi ego non rogem, sitis obtenturi, quidquid petieritis. Non dicit se non rogaturum, sed eos non indigere vt ipse roget Patrem, si in ipsius nomine petant; amor enim paternus sufficientissimus est ad concedenda omnia petita. His verbis omnino eos ad diuinitatis affectum, & considerationem transfert. Illud autem verbum, *Non dico vobis, quia ego rogabo Patrem*, alludit ad illud aliud Ioan. 14. Ego rogabo Patrem, & alium Paracletum dabit vobis propterea nunc dicit; non dico vobis quod tunc dixi, ego rogabo Patrem. Nam non indigebitis meis precibus, vt impetretis quæ in meo nomine petieritis præ amoris paterni erga vos magnitudine. Maiorem intelligentiam in annotatio ne require.

Apostolorū fidē cōfirmat amore quo eos Pater diligit.

ANNOTATIO XXXV.

Christum vt homo orat pro nobis in cælo.

CHristum in cælis orare pro nobis Patrem vt homo est, docent fieri Doctores Greg. Nazian. orat. 4. Theolog. Ambro. Rom. 8. in illud verbum (qui etiam interpellat pro nobis) & Aug. tract. 102. quamuis id aliqui negent, sed improbabiliter. Vt enim in hoc seculo orabat Patrem pro nobis vt homo, ita & nunc in cælis donec redemptionis effectus omni ex parte compleatur: & is est sensus illius Rom. 8. Qui interpellat pro nobis: quamuis Gregorius. lib. 22. Mora. cap. 13. aliter exponat, & illius Ioan. 14. Ego rogabo patrem &c. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum, de hac oratione in præsenti est sermo. Attende etiam non negare se rogaturum Patrem, non enim dicit non rogabo, sed nō dico me oraturum, vt excludat necessitatem orationis huius, quasi diceret: Non dico vobis necesse esse me rogare, non quod non rogaturus sim, sed quod opus non sit mea oratione. Et re vera nec oratio in terris necessaria erat: nam meritum sufficientissimum redēptionis nostræ fuit passio eius, sed vt charitatem erga nos abundantissimam, & reuerentiam, & honorem erga Patrem, & nobis exemplum omni ex parte exhiberet, orare voluit, & vult. A B

Diuersa fuit oratio Christi, & meritum eius.

Attende rursus hæc longe esse diuersa orationem Christi, & meritum, ac virtutē satisfactionis eius. Virtus enim, & meritū necessaria sunt, & fuerunt, sine quibus nemo a Patre exauditus, nemo a Patre dilectus esset, non quidem necessitate absoluta, sed ex diuino decreto, vt suprā explicui muniat oratio necessaria non est, nec fuit. Hāc diuersitatem docuit Dominus dicēs: *Non dico me rogaturum, sed si petieritis in nomine*

nomine meo. quasi diceret: oratio mea ne- A
cessaria non est: at nomen meū necessariū est: sine eo enim nō facier Pater, quod petieritis, nec vos amabit, cum hæc omnia propter me sint. His igitur ad declarationem necessarijs propositis, aduerte varie hanc sententiam exponi a Doctoribus. Primo Cyrill. lib. 11. cap. 9. sic exponere videtur, vt non excludatur petitio, sitq. sensus, non solum quia ego rogabo Patrem, sed etiam quia Pater ipse amat vos. Altero modo exponit Hilar. libro 6. de Trinit. vt excludatur petitio Christi, sed quantum ad necessitatem, vt sit sensus: Non erit vobis necessaria oratio mea: nō quod vere non sit, sed quod necessaria non sit, nec ea opus sit illis. Et iste videtur sensus legitimus. Chrysost. hom. 78. concise exponit in hæc verba, & non rogabo Patrem. Sed hic sensus non potest accommodari: longe enim aliud est: Non rogabo, &: Non dico me rogaturum. hoc enim potius significat se rogaturum: tamen id C
non fore illis necessarium. Euthym. etiā aliter exponit, nempe, eo tempore non dicam vobis, nempe quando petieritis, ego rogabo Patrem. Neque hæc etiam expositio verbis aptatur: quare omnium probabilissima est Hilarij, quam in commentario sumus secuti.

ANNOTATIO XXXVI.

Cur Deus vult ab hominibus rogari.

VErum difficultas occurrit: cur Deus D
ab hominibus rogari velit. Difficultatis autē ratio est, quia videtur in verbis repugnantia quædam: si enim Pater ita nos amat, vt Christus docet, & re vera amat, quare expectat rogari? nam tribus maxime de causis petitur aliquid ab homine. Primo quia nescit is a quo petitur id, quo petens indiget, ipsa autem petitione fit certior: Deus autem omnia scit, nec indiget a nobis de vlla re fieri certior. Secundo solet fieri petitio, quia qui rogatur, non semper amat, aut non ita feruenter amat, vt ipse affectus inducat ab benefaciendū, idcirco ipsa petitione excitatur ad hoc in Deo nōesse hæc eadē lectio indicat, *Ipse* inquit, *Pater amat vos*. Tertio etiam si sciat, & amet, tamen ad ipsū nō pertinet, nec ipsi incūbit prouidere: cum autē Deus voluerit Pater noster dici, & esse, ei dare filijs incumbit. Cum igitur sciat, amet, & ipsius sit quia Pater est, & possit, quia omnipotens est, quare rogari, & peti vult?

Cur ab hominibus aliqua petantur.

Dubitationis resolutio.

Hanc dubitationem proposuit Basil. de constit. monast. cap. 2. ad quam aliquot modis respondeo. Primo quidem multa, & magna Deum etiam non rogatum, nec petitum concedere, tā temporalia, quā spiritualia bona. Doctrina hæc est Basil. loco proxime citato, & Clementis Alex. lib. 7. Stromat. & experientia ipsa confirmatur. Quis enim nostrum perijt a Deo animam, corpus, & multa alia naturalia? quis petijt vt Christianus fieret? Nemo: & tamē obtinuit. Et sunt infinita huiusmodi: quæ enim non rogatus Deus dat, multo plura sunt, quam quæ rogatus concedit. Deinde aliquando Deus rogatus concedit plus; quam homo petit, & rogat. Doctrina est Hieronym. Isa. 38. quam probat exemplo Ezechiæ, qui infirmus petijt a Deo vitam, at Dominus quindecim annos vitæ adiecit, & victoriam contra inimicos promisit, quod ille nō rogauerat. Tertio, multa Deus vult rogari a nobis, non ex ignorantia, sed ex amore magno, quo nos prosequitur: non enim est petitio facta Deo similis ei, quæ fit hominibus: quia quæ Deo fit, magnū est Dei ipsius beneficium. B

Orationē comitatur plures virtutes.

Est enim oratio, & petitio Deo facta, actus supremæ virtutis inter morales, nēpe religionis, quæ dum fit, multarum, & ingentium virtutum actibus est comitata. Fides in primis exercetur: nam qui petit, credit id fieri posse ab eo, a quo petit. Similiter spes, nemo enim petit, nisi sperans id factum iri, quod petit. Item dilectio, diligitur enim qui benefacturus creditur, & in quo speratur. Præterea humilitas, qui enim petit, se indigere ope alterius fatetur. tandem patientia, in expectando: magnum ergo est bonum oratio quæ Deo fit, & hoc non ex nobis, sed ex Deo, vt docte notat Ambro. epist. 84. ad Demetriadem. Est enim Deus qui nos facit petere. vnde fit, vt nemo petat a Deo sine fructu, cum aliter hominibus accidat, qui sine fructu, immo aliquando cum detrimento proprio petunt: at petitio Deo facta fructus est magnus, & qui petit a Deo, dū petit, accipit: ipsum namq. petere est accipere. Hinc fit, vt plura & maiora habeamus a Deo bona petentes, quam non petentes. Quod tripliciter manifestum fit. nā aliquādo aliqua non expediūt, ideoque a Deo non conferuntur, dum autem petuntur, habemus fructū petitionis ipsius. Verbi gratia Paulus. 2. Cor. 12. petijt stimulū carnis sibi auferri, ablatus nō est, quia non expediebat: Paulus tamen bonum & beneficium obtinuit, nempe petitionis meritum, quo priuatus esset, si non petisset

a Deo. Rursus aliquando petimus, quæ A
expediunt, sed temporalia sunt, & parua:
at dum petuntur, magnũ accipimus, nempe quod petimus, & adhuc petitionis bonum quod maius est. Denique aliquando magna petimus, & accipimus: & tunc duplicatum est beneficium, nempe quod petimus, & petitio ipsa. Plura ergo & maiora bona habemus a Deo petentes, & aliquando est maius bonum ipsa petitio, quam quod petimus: ex amore igitur est diuino, vt peti velit. Quarto: sunt ali- B
quot causæ præter hanc prædictam singulares, propter quas Deus vult rogari. Vna est Hieron. in illud Ier. 29. Orabitis me, & ego exaudiam vos: vbi cur Deus orari velit, hanc adfert causam, scilicet vt cum merito donet. Nam Deus dignos nos facit suo dono, ipsa bona & debita petitione. Est autem egregium, & optabile cum dignitate obtinere quod homo petit, & quærit. Altera est Chrysost. hom. 30. in Genes. vbi hoc idem tractans, Deum C
id voluisse asserit, vt occasionem daret nobis affectum inflammandi erga ipsum, nosq. tenacius cum ipso vniendi: ponitq. patrum exemplum, qui expectant peti a filijs, vt amor petitione ipsa magis accendatur. Tertia est Basilij de consti. mona. cap. 2. nempe vt sic homo cognoscat donũ Dei, & propriam indigentiam, pluriscq. faciat rem datã, nec eam facile amittat. Quod enim petitione obtinemus, diligẽtius conseruamus: paucis verbis hæc Basilij responsio multa complectitur. Quarta est Chrys. hom. 23. in Matth. vt Deus per orationem nos sibi faciat familiares. Vt enim Grego. Nisse. in exhortatione ad orat. dicit: Oratio colloquium est quoddam, & conuersatio cum Deo, ex qua cõuersatione intellectus illustratur. Psa. 33. Accedite ad eum, & illuminamini. Affectus inflammatur. Luc. 24. Cor nostrum ardens erat, dum loqueretur nobis. Gaudium spirituale anima concipit, Cant. 1. Introduxit me Rex in cellam suam, exultabimus, & lætabimur in te. Potentiæ roborantur ad opera virtutum, Cant. 1. Curremus in odorem vnguentorum tuorum. Homo componit vitam suam, vt digne ad Deum accedat. Quare cum tantũ sit bonum nostra petitio, merito Clem. Alex. lib. 7. Strom. dicebat, plus paratum debere esse hominem petere, etiamsi non impetret, quam impetrare non petendo: adeo eximium bonum est petitio si recte fiat. Hæ igitur sunt causæ, cur nos petere velit Deus.

Maiora a Deo obtinemus petentes quã sine petitione expectantes.

Orationis fructus.

Quia vos me amastis, & credidistis, quia a Deo exiui.

COMMENTARIVS.

AMat, inquit, vos Pater, sed propter me, quia vos me amastis, & credidistis me a Deo exiuisse, id est, Filium esse Dei, qui carne assumpta in mundum veni. Aduerte, exiuisse a Patre, idem significat, ac esse Filium Dei a Patre procedentem, vt Cyril. exponit lib. 11. cap. 9. id enim crediderant iam discipuli. Amauit autem Pater discipulos, quando eos ad Christum venire fecit: nemo enim potest venire ad Christũ, nisi a Patre tractus. Neque vero huius amoris est causa ex parte hominum: nam quia eos amauit Deus, propterea ipsi amarunt Christum, & crediderunt eum a Deo exiuisse. *Pater Amat*, etiam amore consequenti, multa alia beneficia conferens eis, quos suo amore trahit ad Christum: opera enim sua diligit, & de hac dilectione & amore consequente dicitur, *Amat vos Pater*, & promptus est ad conferendum vobis multa bona, & elargiendum petita. *Quia vos me amastis, & credidistis*, quod etiam ex ipsius amore antecedenti habetis, quod libet in annotatione fusius persequi.

ANNOTATIO XXXVII.

An Deus prior dilexerit discipulos dilexerit, vel contra.

AVgust. tract. 102. dubitationem proponit: hæc enim verba cum illis. 1. Ioan. 4. pugnare videntur, *Ipse prior dilexit nos*, qua igitur ratione dici potuit: *Amat vos, quia vos me amastis*? Si enim hoc ita est, tam ipsi priores in amado fuerunt. Adde fidem, & dilectionem, quibus in Christum crediderunt, & dilexerunt eum, effectum fuisse diuinæ erga eos dilectionis. Huic dubitationi satisfactum est in commentario: tamen exactius eam discutere inutile nõ est. Aliqui recen-

tiorũ respondent particulam, *Quia*, non causam, sed effectum indicare, vt sit argumentum quoddam a signo, & effectu in hunc sensum: Pater amat vos, hoc autem signo id cognoscere potestis: quia vos me amastis, & credidistis me a Deo exisse: quod non potuissetis facere, nisi Pater vos amasset. Certum est participiam hãc aliquando non causam, sed consecutionem indicare, vt supra adnotatum est: cõmuni enim modo loquendi dicimus ignẽ esse, quia fumus est, cum fumus effectus sit ignis: tamen hoc in loco talem non habet significationem, sed causæ. Non enim B
dictum est, Pater vos amauit, sed, *Pater vos amat, quia vos me amastis, & credidistis*. Hoc autem præteritum coniunctum præsenti, indicat amorem & fidem discipulorum in Christum præcessisse amorẽ Dei erga eos, & ita Cyril. lib. 11. cap. 9. & Augustt. tract. 102. exponunt, nempe in sensu causali. Solutio autem difficultatis ea est, non de quouis amore, seu potius nõ de amore respectu cuiuscumque effectus, hanc procedere sententiam: absolute enim Deus prior amat, quam homo credat, cum ideo credat, & diligat, quia dilectus a Deo prius est. At amor diuinus adhuc procedit, & noua beneficia cõfert, & huius causa esse potest bonum iam homini collatum: diligit enim iustos Deus, & illis bona confert, & sibi in eis complacet, quia iusti sunt: propter bona enim ex amore suo collata, Deus diligit eos, quibus ea contulit, etiam noua conferendo. Hæc est solutio facilis & vera. Aug. tamẽ aliter respondet, & vera est doctrina, quamuis subobscura: ideo explicanda est. Aduerte duos esse actus dilectionis, A
& amoris: vnus est bonum velle alteri, & facere: hoc enim vere amare est, bonum alicui velle, & facere. Alter est complacere sibi in bono facto: amamus enim amicum non solum ei bonum optando, sed etiam in bono ipso, quod ineit complacẽdo. Ita Deus amat benefaciẽdo: nam velle Dei, facere est: & in bono facto, & collato complacendo. De amore complacendi sermo est in præsenti: ipse enim quia dilexit benefaciendo, crediderunt & dilexerunt discipuli. At quia crediderunt & dilexerunt, sibi complacet in eis: ipse ergo Deus dat bonum, in quo complacet sibi, & hoc ei gratum est. Vera igitur est vtraque propositio, nempe prior dilexit nos Deus benefaciendo & donãdo, vt crederemus in Christũ, & diligeremus eũ: diligit posita in eo ipso, quod dedit, complacẽdo. Ista est responsio Aug. legitima, quamquam & prior vera est: nam propter ea, quæ diligens, nobis contulit, amat etiã nos, non solum complacendo in datis, sed noua alia optando, & exhibendo nobis. Sequitur ex hac sententia contra hæreti- C
cos nostri temporis, iustitiam in nobis esse inhærentem, & propriam, quamuis a Deo per Christum procedentem. Amat, inquit, vos Pater, quia dilexistis, & credidistis: diligere, & credere in nobis sunt, & actus sunt nostrarum potẽtiarũ, quamuis diuina gratia effecti. In nobis ergo est, quod Deus amat, quod ei est gratũ, quãuis id ipse in nobis faciat, & propter Christũ donet: aliud enim est, quod datur, alius est qui dat, & aliud Christi meritum, propter quod dat Pater æternus.

Actus dilectionis duo sunt.

Exiui a Patre, & veni in mundum: iterum relinquo mundum, & vado ad Patrem.

COMMENTARIVS.

OPtima conclusione & compendiosa, sermoni huic imponit finem: cum enim dixisset, eos credidisse ipsum a Patre exisse, nouum argumentum efficacissimum pro suo discessu facit. Vere, inquit, *a Patre exiui*, per generationem æternã, & *veni in mundum*, homo factus, & humilians meipsum vsque ad mortem: æquum igitur est, vt perfectis quæ humilitatem meam concernebant, mundum relinquam, & ad Patrem reuertar, ascendens in cælos. Attende, quando dicitur: *Relinquo iterum mundum*: illud, *iterum*, non referendum esse ad terminum, quasi semel reliquerit mundum, & nunc iterum sit relinquendus: sed ad viam, vt sit sensus: hanc viam semel feci, descendens de cælis ad terras, æquum est, vt eandem iterum conficiam reuertens ad cælos. Sic enim dicere solemus: modo veni Romam Neapoli: ecce iterum Roma Neapolim reuertor. Attende rursus, non esse similem ascensum descensui, nec reditum aduentui: nam venit fine

Iterũ, quomodo intelligendum.

sine carne, eam tamen assumens: at non reuertitur carne relicta, sed eam glorificatam ad cælos transtulit.

ANNOTATIO XXXVIII.

Patres diuersis modis speciosam, sententiam explicant.

CYril.lib. 11. cap. 9. tres interpretationes adfert illius verbi, *Exiui a Patre*, prima est, vt æterna generatio significetur. *Exiui a Patre*, id est, de Patris substantia processi tamquam filius, eandem cum Patre habens substantiam. Altera est, vt incarnatio significetur, *Exiui a Patre*, id est, homo factus sum. Tertia est, vt Dei Patris beneuolentia significetur, *Exiui a Patre*, id est, Patris voluntati conformia facio, & ei gratus sum: nam Iudæi transgressoré legis reputabant. Aug. trac. 102. primam expositionem sequitur, & sequens verbum de incarnatione interpretatur, vt sit sensus: *Exiui a Patre*, ab æterno natus, *& veni in mundum*, carne sumpta de Virgine. Eandem expositionem Hila. lib. 6. Trini. Athan. epist. ad Epictetum, in expositione fidei, & Greg. Nazian. hom. de fide. Basil. lib. 5. contra Eunomi. cap. 2. Euthy. & Theophylac. sequuntur. Hi omnes exitum a Patre de æterna generatione interpretantur. Idem tamen Augustl. lib. 1. Trini. cap. 10. & lib. 2. cap. 5. secundam probare videtur interpretationem,

Quæ sit vera horum sententia.

Sed re vera prima est legitima. Si enim eius incarnatio significata esset, non erat, A cur adderet, *& veni in mundum*. prior igitur natiuitas significata est verbis illis: *Exiui a Patre*, de qua illud Eccles. 24. ego ex ore altissimi prodiui primogenita ante omnem creaturã. Quæ verba Ambro. lib. 4. de fide cap. 4. de æterna generatione exponit. Est autẽ scripturæ phrasis natiuitatẽ tali verbo, etiam inter nos exprimere. Isa. 39. De filijs tuis, qui exibunt a te, quos genueris Hebr. 7. Ipsi exierunt de lumbis Abrahæ. Aduertendum tamen B est, aliquãdo exire a Deo vtramque simul generationem exprimere, vt a Deo exisse dicatur, quia ab æterno genitus de Patre, homo ex matre in tempore natus est. & sic existimo ibi Ioan. 13. accipi: Sciens, quia a Deo exiuit, & ad Deum vadit. Aliquando solum æternam natiuitatem significat, quod hoc in loco sit, quando posterior natiuitas alio exprimitur verbo, nempe, *In mundum veni*, & hac ratione Aug. concordari in suis dictis potest: sem C per tamen exire a Patre æternam generationem significat, aliquando solam, aliquando adiunctam temporali. Idcirco omnes Doctores hæc verba de natiuitate a Patre exponunt. Et ea est vera doctrina, & sensus horum verborum legitimus.

Dicunt ei discipuli eius: Ecce nunc palam loqueris, & prouerbium nullum dicis: nunc scimus, quia scis omnia, & non opus est tibi, vt quis te interroget. In hoc credimus, quia a Deo existi.

COMMENTARIVS.

AVdientes discipuli Dominum adeo clare loquentem, vt sensus verborum ab omnibus perciperetur, eorum etiam dubitationi non interrogatum satis fecisse, cum gaudio, & admiratione respondent, dicentes: *Ecce nunc palam loqueris*, id est, hic est sermo, quem desideramus, apertus, & sine prouerbijs, vt quid velis significare intelligamus, non vt ille, quem hactenus habuisti. In hoc cognoscimus te scire omnia, quia antequam interrogatus esses a nobis, nouisti nos non intellexisse sermonem, ac propterea voluisse te interrogare: anteuertens eum explicuisti sermonẽ, ideoque nos vel maxime: *In hoc*, certe, *credimus te a Deo exisse*, & Filium esse Dei, id est, vel hoc argumento etiamsi numquam credidissemus, nunc crederemus te exisse a Deo: nosse enim omnia, & mentium dubitationes, ac voluntates occultas scire, Dei est. hic est sensus. Attende *exisse a Deo*, hoc loco ad diuinitatem referendum esse, cuius erat scire omnia, quod supra dicebamus. Attẽde rursus (nos *in hoc credimus te a Deo exisse*) nõ significare tunc eos, id credere illo argumento: nam dixerat Dominus, *Amastis me, & credidistis,*

credidistis, quia a Deo exiui, sed sensus est, uel hoc solum satis est nobis, vt credamus te exisse a Deo. non quod ante non crediderint: sed quod hoc sufficeret ad credendum, etiamsi ante non credidissent. Quamquam etiam exponi potest, *In hoc credimus*, id est, in hoc fidem nostram confirmamus, & comprobamus te a Deo exisse, & sic Cyril. lib. 11. cap. 11. exponit.

Omnia scire, & secretum consilium aperire, Dei proprium est.

Respondit eis Iesus: Modo creditis?

CHristus dictum eorum confirmat, sed vt in hoc etiam suam diuinitatem ostendat, & se omnia præscire demonstret, eorum stabilem fidem & firmam nondum esse, prædicés, quæ futura sunt, manifestat. *Modo*, inquit, *creditis*, me a Deo exisse, creditis quidem, sed modo: futurum enim est, immo iam tempus adest, vt in hac fide stabiles nõ sitis futuri: quod verbis sequentibus exponit.

ANNOTATIO XXXIX.

Verus sensus huius sententiæ ex penditur.

EVthymius hoc verbũ per interrogationẽ dictũ interpretatur, & per modum exprobrantis, vt sit sensus, & connexio hæc: ipsi tamquã gratiam Christo præstantes dixerant: Ex hoc profecto credimus te a Deo exisse. ipse vero exprobrans imperfectã fidẽ ait: Modo perfecte creditis? atqui tempus, quod iã instar docebit quam cõstantes in fide sitis. Probabilis est expositio, sed non videtur satis accommodata. Nam non est verisimile Dominũ exprobrare inconstantiã discipulis, quos tot, ac tantis rationibus, & argumentis consolari studuit. Probabilior est expositio Cyrilli lib. 11. cap. 12. voluisse Dominum his verbis docere, nondum eos esse in fide cõfirmatos, donec induerentur virtute ex alto: proindeq. hac prædictione eorum confulit vtilitati, dum se ostendit nihil futurorum tamquam Deum ignorare.

Ecce venit hora, & iam venit, vt dispergamini vnusquisque in propria, & me solum relinquatis.

COMMENTARIVS.

AD præcedentem sententiam hæc pertinent. Modo, inquit, creditis: at ecce iam tempus adest, quãdo me solo derelicto, & amore Magistri post habito, metu & formidine perculsi fugiatis, vt vnusquisque vestrum propriæ saluti consulat: quod paulo post impletum est: vt cap. 18. dicitur: Relicto eo omnes fugerunt, & tamquam oues dispersi sunt. Illud primum, *Venit*, præsentis, secundum præteriti est temporis, vt ex Græco sermone constat. Et est sensus: Ecce instar tempus, immo accessit, & adest iam. Illud etiam, *In propria dispergamini*, idem significat, ac separabimini in diuersa loca fugientes: vnus hac, alius illac, quo timor impulerit, vt fieri solet, quando sine vllo consilio fuga multorum fit. quod Isa. 53. dicitur: Omnes sicut oues erranimus, vnusquisque in viam suam. Non autem est sensus eos fuisse in domos suas, sed in diuersa loca, prout occasio dabatur, quod a principio, quando captus est Dominus, fecerunt: quamuis postea ante resurrectionem conuenerint.

Apostolorum fugã prædixit.

Et tamen non sum solus, quia Pater mecum est.

SVam exprimit diuinitatem, quia dixerat, *Me solum relinquatis*, ne arbitrarentur ipsum eorum auxilio indigere, aut ipsum capiendum esse, quasi solum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

lum,& derelictum ab eis, adunxit: *Et tamen solus non sum, quia mecum est Pater*, cuius ego sum Filius consubstantialis, nullius ope indigens, captus & comprehensus,quia volui:non quia solus sine vobis resistere non potui. Simile quid et tempore respondit Petro, volenti eum defendere: An putas, inquit, quia non possum rogare Patrem, & exhibebit mihi modo plus quam duodecim legiones Angelorum? Hoc totum Dominus dicebat, vt mortem hanc voluntariam, & e. diuino consilio in hominum salutem susceptam discipuli intelligerent, idemq. fideles audituri crederent.

Hæc locutus sum vobis, vt in me pacem habeatis.

COncludit totum sermonem Dominus. Hæc, inquit, omnia, vobis locutus sum, vt per ea vobis persuadeam habere in me pacem, id est, non scandalizari, non turbari in me propter ea omnia quæ ventura sunt: sed fortes, & constantes in me manere,sicut hactenus fecistis. Ita Cyrillus lib. 11. cap. 13. refert illud *Hæc*, ad omnia in hoc sermone prædicta, & vera est expositio. In Christo pacem habere,est ipsi inhærere,ab eoq. etiam tentationibus impellentibus non separari:sed fide,& dilectione coniungi, & in eo permanere.

Pacem in Christo habere quid sit.

In mundo pressuram habebitis,sed confidite:Ego vici mundum.

HVic paci mundus contradicet, vosq. persequetur, & affliget, & ab hac mea pace auertere conabitur, sed estote fortes, & sperate victoriam de mundo vos reportaturos,& contra eum præualituros: nam, *Ego vici mundum*, Ego, qui præcedo, vt dux vester: *Ego*, qui vobiscum contra eum pugnaturus sum,vici eum: parum laboris vobis superest,victum vincere,& lapsum superare. vicerat tunc mundum Christus, tamen in morte,& passione sua,victoria est pro nobis completa: quando ergo Apostoli pugnarunt contra mundum, iam a Domino victus perfecte erat. Mundum appellat totũ id, quod legi Dei opponitur, quod hominem a Deo auertere tentat. Omnia ergo, quæ in mundo sunt, honores,diuitiæ,voluptates,timores,persecutiones,mali homines,dæmones,& quidquid est aliud,quo homo a Deo auertitur, mundus est. Hæc omnia Christus superauit, & vicit, quem a voluntate Patris, nec mors, nec tota inferni potestas, auertere potuit: vicit etiam quia potentiam dæmonis,& mundi,quam in hominem habebat destruxit: qui tamen insuperabilis habebatur. Nemo illi proprijs viribus resistere potuit: at morte sua Christus imperium, & tyrannidem hanc destruxit,dum hominem eripuit,& gratiam ei consecutus est tantam, vt resistere,& superare omnia talia possit. qui igitur in Christo per gratiam manet, non est quod diffidat, superior factus est omni potestate, & potentia mundi, quia in Christo tantas iam habet vires,vt si velit,præualere possit: nec voluptas, nec bona vlla, quæ alliciunt: nec omnia mala, quæ terrent: nec dæmon, qui per hæc pugnat,præualere poterunt in Christo manenti, si viribus datis vti velit. Et hoc est,quod. 1. Ioan. 5. dicitur: Omne, quod natum est ex Deo, vincit mundum. Christus quidem contra totam mundi potentiam suis viribus pugnauit,& vicit: nos in Christo manentes, & suis viribus fulti: quidni certam nobis de hoste victoriam polliceamur? Infelicissimus profecto censetur, quisquis tanti Imperatoris neglectis præsidijs,patitur se a mundo prosterni,atque penitus superari.

Quando Christus vicit mundũ.

Mundum quid appellet.

CAPVT DECIMVM SEPTIMVM.

HAEC locutus est Iesus: & sublevatis oculis in cælum, dixit: *Pater venit hora, clarifica Filium tuum, vt Filius tuus clarificet te: sicut dedisti ei potestatem omnis carnis: vt omne quod dedisti ei, det eis vitam æternam. Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum Deum verum, & quem misisti Iesum Christum. Ego te clarificaui super terram: opus consummaui, quod dedisti mihi vt faciam: & nunc clarifica me tu Pater apud temetipsum, claritate quam habui, priusquàm mundus esset apud te. Manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de mundo. Tui erant, & mihi eos dedisti, & sermonem tuum seruauerunt. Nunc cognouerunt, quia omnia, quæ dedisti mihi, abs te sunt: quia verba quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt, & cognouerunt vere, quia a te exiui: & crediderunt, quia tu me misisti. Ego pro eis rogo. Non pro mundo rogo, sed pro his, quos dedisti mihi: quia tui sunt. Et mea omnia, tua sunt: & tua, mea sunt: & clarificatus sum in eis. Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio. Pater sancte, serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi: vt sint vnum, sicut & nos. Cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo. Quos dedisti mihi, custodiui: & nemo ex eis periit, nisi filius perditionis, vt scriptura impleatur. Nunc autem ad te venio, & hæc loquor in mundo: vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis. Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo. Non rogo, vt tollas eos de mundo: sed vt serues eos a malo. De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus, veritas est. Sicut tu me misisti in mundum: & ego misi eos in mundum. Et pro eis ego sanctifico meipsum: vt sint & ipsi sanctificati in veritate. Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me: vt omnes vnum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint: vt credat mundus, quia tu me misisti. Et ego claritatem quam dedisti mihi, dedi eis: vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus. Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum, & cognoscat mundus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti. Pater, quos dedisti mihi, volo vt vbi sum ego, & illi sint mecum: vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi, quia dilexisti me ante constitutionem mundi. Pater iuste mundus te non cognouit, ego autem te cognoui: & hi cognouerunt, quia tu me misisti. Et notum feci eis nomen tuum, & notum faciam: vt dilectio qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis.*

Hæc locutus est Iesus. Et sublevatis oculis in cælum dixit.

COMMENTARIVS.

POstquam Dominus sermone suo discipulos instruxit,confirmauit,& consolatus est,ad orationem se conuertit: & vt homo Patrem orat, tum pro sua clarificatione, tum pro discipulorum custodia,tum demum pro omnium fidelium futurorum conuersione. Oraturus autem oculos attollit in cælũ, vt se inde venisse, & illuc iam properare significet. Non indigebat oratione Christus, sed quantum nos ea indigeamus,& a quo auxilium petere, & salutem sperare debeamus,ostendit: verbiq. Doctoribus magnum proponit exemplum,vt non soli sermoni, & doctrinæ studeant, sed adiunctis etiam precibus Dei opem implorent, vt eius gratia, & benedictio fructuosum eorum reddat laborem.

Christ⁹ cur orauerit.

Nam vt Paulus testatur 1.Cor. 3. Neque qui plantat, neque qui rigat, est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. Nullum autem sine fructu Christus intermittit tempus: a doctrina enim continuo ad orandum se conuertit, viuendi disciplinæ regulam se constituens, vt Cyril.lib.11.cap.14. docet. Siquis pie, ac sancte viuere velit, aut ad fratres vtiliter loquatur: aut in orandi opere sermonis vsum adhibeat, ne inanis verbositas locum habeat.

ANNOTATIO I.

Cur Christus in publico orauerit, cũ nobis in abscondito orare præcipiat.

HVic Saluatoris nostri facto opponere aliquis posset illud, quod ipsemet Matth.6.docuit. Tu autem, cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito: Dominus autem manifesto coram omnibus suis discipulis orat. At nulla est in hoc repugnantia, nec factum contrarium est verbo: nam orat Christus, non tantum vt oret, sed vt instruat, & consoletur suos: illud in abscondito fit, hoc autem coram alijs necesse est vt fiat, qui oratione & instruendi & consolandi sunt. Ita Aug. respondet tract.104. Adde illud non ad literam esse intelligendum: cum & publicanus in templo orauerit, & ab alijs visus sit, & tamẽ a Domino laudatus est. Sermo igitur est figuraliter intelligendus, vt oremus in abscondito, nullam hominum gloriam, aut laudem prætendentes: sed Dei honorem respicientes. Qui sic orat, etiam si in tẽplo publico id faciat, in abscondito orat. Hoc enim de bonis operibus etiã dictum est a Domino, quæ tamen necesse est in publico aliquando fieri, tamen humana gloria nõ est expetẽda, sed diuina: & id est in abscõdito operari, vt docte, & vere exponit Grego. lib.8, Mora. cap.30.

Orare in abscondito quid sit.

Pater.

COMMENTARIVS.

Verbis, & opere, se Dei, & hominem esse ostendit.

HOc est orationis verbum, & attende mirum artificium. Erat Christus simul Deus, & homo: vna persona diuina in duabus subsistens naturis, diuina & humana: orat ergo, vt homo: hominis enim est, non Dei orare. At loquitur, vt Deus: opere se esse hominem, verbo se esse Deum ostendit. Secundum enim diuinam naturam Filius Dei est, & Patrem habet Deum, & eum appellat Patrem: at secundum humanam naturam petit, & orat. Efficacissimum autem proponit argumentum impetrandi, quæ petiturus est, dum Patrem dicit. Quid enim, qui Filius est, non impetrabit a Patre? Talis Filius a tali Patre? Solemus in precibus ijs vti appellationibus erga eum, quem precamur, quibus maxime inducitur ad concedenda, quæ petuntur: propterea Ecclesia quando petit, quæ ad potentiam pertinent, omnipotentem Deum nominat: quando, quæ misericordiam concernunt, misericordem: quando quæ prouidentiæ sunt, Deum, & Dominum, ceterisq. accommodatis vtitur titulis. At hos omnes superat, *Pater*. Recte igitur & docte admodum Cyril.lib.1.Thesau.cap.6. docuit, maius est Deo esse Patrem, quam esse Dominum: nam Dominus respectu creaturæ dicitur: at Pater respectu Filij. Maius autem Deo est Filium genuisse, quam omnes creaturas fecisse, respectu quarum Dominus est, & nuncupatur. Altissima ergo, & sublimis oratio est, quæ a tanto, & tam eximio incipit verbo: vt non addubites maxima esse quæ petuntur, quibus nimirum impetrandis tantus adhibetur titulus.

Venit

Venit hora.

NOn intempestiue petit, *venit*, inquit, *hora*, censetur opportunum tẽpus auxilij, quando tribulatio proxima est. Hæc est, *hora illa*. Sic enim Græce legitur cum articulo, de qua sæpe dictum est: nondum venit hora eius. Hora hæc iam adest mortis, & passionis, & exinanitionis eius vsque ad mortem crucis. Merito in hac hora ratione humanitatis suæ Christus a Patre petit clarificationem sui: quia maxime in morte diuinitas occultabatur: quia multi scandalum etiam ex credentibus passuri erant: quia denique iam mundum relinquebat, nec amplius vt ante visibiliter cum hominibus conuersaturus erat. *Hora*, ergo, *venit*, non fatis exlectibus deputata, sed diuino consilio, & voluntate electa.

Clarifica Filium tuum.

Manifesta Domine Filium tuũ qui in morte abscondetur.

HOc est vnum, quod petit, *Clarifica*, notum fac mundo Filium tuum in carne positum. Completurus iam aduentus sui dispensationem, Patrem tamquam homo orat, vt mundo eam manifestet: neque enim aliter eius dispensatio mundo prodesse poterat. Est autem sensus: ego in hac hora occultandus sum: quis enim Filium tuum agnoscet, passione, & dolore, & morte turpissima laborantem? Ego iam mundum relinquo, amplius cum hominibus vt solebam conuersaturus: visibiliter verbum tuum non amplius prædicaturus, nec miris operibus confirmaturus, sicut hactenus feci. Tu ergo Pater manifestũ fac mysterium dispensationis meæ mundo, ostende me esse Filium tuum, qui pro mundi salute carnem sumpsi, passionemq. & mortem subiui, vt nomen meum clarificetur, & notificetur mundo. Hæc enim clarificatio ad consequẽdam salutem a me perficiendam, illi est necessaria. Ratione igitur humanitatis suæ orat Christus Patrem, & seipsum, vt Deus est idem cum Patre: vt illustret, & declaret mundo veritatem, & rationem aduentus sui, in quo & eius diuinitas, & incarnatio, & redemptio & cetera mysteria comprehenduntur ad salutem pertinentia. Petit autem, quia iam est morti proximus, & amplius in hunc mundum non est reuersurus, ad instruendos homines verbis, & operibus, vt hactenus fecerat. Hic est legitimus sensus. Fecit autem quod erat rogatus Pater, & miris signis in ipsa morte factis, & semper post mortem, & resurrectionem, & ascensionem modis & vijs permultis vsque modo, & faciet ad ipsam sæculi consummationem.

ANNOTATIO II.

Quid Græcis δόξα significet.

NOn est facile Doctorũ sensus in hac superiori sententia exponenda assequi, quos tamen percipere, & considerare vtile est. Sciendum igitur gloriam seu claritatem, Græcis δόξαν, dupliciter vsurpari. Altero modo significat id, quod est præclarum, & laude, ac honore dignum in aliquo: sic beatitudinem, quæ in beatis est, gloriam dicimus eorum: sic quando aliquis assecutus est dignitatem aliquam, aut insigne bonum, dicimus factum glorioſum, & præclarum. Altero modo significat opinionem honorificam, quæ de aliquo apud alios habetur. Quando enim aliquis consecutus est apud alios opinionẽ bonam, & excellentem virtutis suæ, dicitur gloriam, seu claritatem habere. Hinc est, vt verbum clarificandi, seu glorificandi, aliquando significet notitiam alicuius præclaram habere, & spargere: aliquando vero, afficere aliquem magnis, & præclaris beneficijs quibus factus est clarus,

Universidad de Deusto
Biblioteca

rus,& glorioſus. Deus hominem,& homo Deum clarificat, ſeu glorificat: at multo aliter. Nam Deus glorificat hominem ipſi conferendo beneficia, & bona, quibus efficitur glorioſus: at homo nihil poteſt Deo ipſi afferre boni: ſed glorificat Deũ, dum præclaram habet notitiam Dei, & eum manifeſtum facit iis, qui ignorant. Chriſtus autem, vt homo vtroque modo eſt, a Patre glorificatus: quandoquidem & beneficia humanitatis ſuæ præclara accepit per reſurrectionem, & aſcenſionem & ſeſſionem ad dexteram. De qua glorificatione dicitur Ioan. 7. Nondum erat Ieſus glorificatus. & rurſus notitia & nomen eius ſparſum eſt per orbem: de hac dicitur Ioan. 11. Vt filius Dei glorificetur per eam. Vt Deus autem vno tantum modo glorificatus eſt, nempe quo ad noritiam, & manifeſtationem nominis ſui. Cum igitur hæc ita ſe habeant difficultas eſt, vtrã nunc petat a Patre claritatẽ. Nam ſi priorem petit, ſolius humanitatis claritas petitur: ſi vero poſteriorem, erit glorificatio communis humanitati, & diuinitati. Duplex eſt doctorum expoſitio: quidam de priori claritate interpretantur, vt Chriſtus petat ſe clarificari, ſibiq. dari claritatem in humanitate ſua. In qua expoſitione duplex eſt ſententia. Prior Origen. hom. 6. Exod. qui exponens illud, Glorioſe magnificatus, ſeu glorificatus eſt, duas Chriſti glorificationes diſtinguit; alteram glorioſam, alteram non glorioſam. Glorioſa eſt eius reſurrectio, & aſcenſio in cælos: non glorioſa eſt paſſio, & mors eius. Fuit quidem mors gloria Chriſti: quia per eã omnium mortem deſtruxit, diabolum vicit, mundi peccatum aboleuit, vitam reparauit, hominem Deo reconciliauit: magnificum profecto opus, & omnipotentia dignum, quod in humilitate, & in dolore factum eſt: idcirco gloria, ſed non glorioſe dicta eſt. Orige. Non hæc expoſuit, tamen nos mentem eius ſecuti declaramus. maxime quia Ambro. lib. 4. Exa. cap. 2. eam ſecutus, licet nomine tacito in eum ſenſum intellexit, cuius hæc ſunt verba: *Pater clarifica filium tuum*, vt ille occaſu ſuo det vitam æternam his, qui perpetuæ mortis vrgebantur occaſu.

Quã claritate Chriſtus a Patre petierit.

Eandem Origenis ſententiam Auguſt. tract. 104. ſuppreſſo auctoris nomine recitat, & impugnat ea ratione: nam mors, & paſſio non ad exaltationem, ſed ad humilitatem pertinet: ideo non eſt dicendus clarificatus Chriſtus morte ſua. Probat autem illo Pauli ad Philippen. 3. Humiliauit ſe vſque ad mortem, poſtea dicitur: propter quod exaltauit illum Deus, quæ exaltatio ad reſurrectionẽ pertinet. Hæc impugnatio Aug. efficax non eſt: quamuis enim mors, & paſſio in ſe ipſis claritas & gloria non ſint, tamen ratione eorum, quæ per ea geſta ſunt, maxima gloria ſunt. Glorioſum enim fuit Chriſto, morte humanum redimere genus, & victoriam inimicorum, talem ac tantã reportare. Mori profecto infirmitatis eſt: ceterum morte ea facere, quæ facta ſunt, infinitæ potentiæ, & meriti fuiſſe negauerit nemo. Et præter auctoritatem Origenis, & Ambro. acceſsit etiam Hilarii qui lib. 3. Trini. fatetur etiam cruce ipſa Chriſtum clarificatũ. Doctrina igitur Orig. vera eſt: at his verbis accommodata non videtur, vt inferius oſtendemus. Altera ſententia eſt ipſius Aug. eodem loco, qui reiecta illa expoſitione, docet hanc claritatem eſſe reſurrectionẽ ipſius, & aſcenſionem ad dexteram. Petit ergo clarificari a Patre, vt a mortuis reſurgat, & in cælos aſcendat poſt humilitatem ſuam. Conuenit cum Orig. peti claritatem humanitatis ſuæ, tamen diſſentit aliam interpretans claritatem hanc.

Aug. Orig. impugnat impugnatur.

Iſta expoſitio ſiue ea Origenis, ſiue ea, quæ Auguſtini eſt, non videtur contextui aptari facile poſſe, quia paulo inferius, ex his ipſius verbis concludit: *Hæc eſt vita æterna, vt cognoſcant te ſolum verum Deũ, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum*. Ac ſi diceret: claritas mea, o Pater, & tua neceſſaria eſt ad æternam vitã hominibus conſequendam. Quibus verbis claritatem vtramque per cognitionem hominum explicat, vt clarificari non aliud ſit, quàm manifeſtari nomen eius mundo. Hoc argumentum attente contextum conſideranti efficaciſsimum eſt, quod in ipſa expoſitione fiet manifeſtum. Idcirco poſteriorem expoſitionem communis fere ſententia Doctorum amplexa eſt: vt claritas, quam petit, ſit manifeſtatio, & declaratio nominis ſui apud homines. Ita Ambr. lib. 4. de fide cap. 6. tenet. & Baſil. lib. 4. con. Eunomi. prope finem. Cyril. lib. 11. cap. 14. Hila. lib. 3. Trini. Cypria. de duplici martyrio, & Euthym. Hi omnes in hoc conueniunt clarificationem hanc petitam a Patre, eſſe manifeſtationem Chriſti. Etiamſi autem in hoc conformes ſint, tamen eſt inter eos varia ſententia, quia manifeſtatio hæc multis modis facta eſt: ideo incertum eſt, an hanc, an illam petat. Primo igitur loco Hilarius exponit eam peti claritatem, quam Pater perfecit ſignis

Diuerſa patrum de Chriſti claritate ſententiæ.

illis diuinis, quę in morte Chriſti effecta ſunt: quibus eum, qui moriebatur, filium ſuum eſſe teſtatus eſt. Videntes enim ſigna multi dixerunt: Vere Filius Dei erat iſte. Secundo Cypria. aliud adiũgit, nempe non illis ſignis ſoliꝰ ſe notũ fieri petere, ſed etiam celeri reſurrectione ſua: hac enim etiam Pater confirmauit ſuum filiũ eſſe Chriſtum. Tertio loco Cyril. adhuc adijcit: non hanc ſolam peti clarificationem, ſed totam, quę facta eſt poſt mortem vſque modo. Deus enim filium ſuum illuſtrat ſemper & declarat mundo: vt in eius morte, & in reſurrectione, & in aſcenſione, & aduentu Spiritus ſancti, & in miſsione Apoſtolorum. Denique Chriſtus claritatem ſuam in mundo generaliter nec loco nec tempore determinatis petit, & id nos ſecuti ſumus. Quarto Euthymius quamuis illam primam, quæ Hilarij eſt, referat: tamen ipſe aliam præmiſit, nempe claritatem, quæ ſit ex ipſis afflictionibus, & paſsione Chriſti, vt ſit ſenſus, *clarifica* mundo, me ex affectu, & amore erga ſeruos paſsionem, & mortem ſubijſſe. Hoc enim faciet accurrere ad me populos, & gentes, dum nouerint tam eximio amore me eos proſequi. Hæc ſunt, quæ Doctores ſenſerunt, eorum ſenſibus fideliſsime expoſitis, liberũ eſt lectori ſequi, quam ſententiam accommodatiorem iudicauerit: ſingulæ enim ſanam doctrinam continent, & Arrianorum obiectio per quamlibet earum refellitur. Obijciebant enim iſti, vt auctor eſt Baſil. & Ambro. locis citatis. Si Filius clarificetur a Patre, ergo minor eſt Patre. Nõ aduertebant, vel aduertere cæci noluerunt verba ſequẽtia, *vt Filius clarificet te*. Si eorum argumento vti licet, cum Filius clarificet Patrem, erit profecto Pater minor Filio. Reſpõſio legitima, & Catholica eſt, ſi de priori clarificatione ſit ſermo, ratione humanitatis clarificatus eſt, in qua reſurrexit, aſcendit in cælũ, & gloriam recepit. Si de poſteriori, non procedit argumentum: nam etiã inferior clarificat ſuperiorem: homo nẽpe Deũ, & æqualis æqualem, homo hominem, & ſuperior inferiorem, & Deus hominem clarificare dicitur.

Arrianorũ obiectio refellitur.

Verum enim vero dubitatio vna hoc in loco ſupereſt: cum hæc claritas ſit illuſtratio Chriſti, an ſit humanitatis, an diuinitatis clarificatio. Cyrillus enim diuinitatis clarificationem exponit, ceteri humanitatis. Verũ eſt vtrũque: nam declaratur, & manifeſtatur homo ille, dũ agnoſcitur Deus eſſe: & manifeſtatur Deus, dũ agnoſcitur homo eſſe. Vnde recte Baſil. lib. 4. con. Eunom. dixit eſſe manifeſtationẽ diſpenſationis, id eſt, diuinæ incarnationis. Petit ergo Chriſtus clarificari a Patre, id eſt, vt notum faciat hominibus myſterium aduentus ſui, nempe eum eſſe filium Dei hominẽ factum, qui pro noſtra ſalute venit in mundum carne ſumpta, & in redẽptionem noſtrã mortem eſt perpeſſus: hoc totum myſterium ſalutis clarificari petit. Et hæc eſt vera doctrina, & legitima expoſitio, quam in commentario ſecuti ſumus, & quæ in ipſius cõtextus expoſitione multo adhuc magis confirmabitur.

Vt & filius tuus clarificet te.

COMMENTARIVS.

Que modo Filius clarificauerit Patrem.

HAnc ſui manifeſtationem, in quem velit finem exponit: *Vt Filius tuus clarificet te*, id eſt vt diſpenſationis myſterio illuſtrato, nomen Patris mundo manifeſtetur, & celebretur. Filius dicitur Patrem clarificare, quatenus incarnationis & redemptionis per ipſum factæ myſterio reuelato, & clarificato, multum diuinitas cognoſcitur, & perfectio eius commendatur. Nam & myſterium Trinitatis oſtenditur, & ſumma bonitas, ſapientia, potentia, iuſtitiaq. Dei, mundo innoteſcunt. Chriſto etiam manifeſtato, eius doctrina recipitur, qua diuinitas fit notior. Ignotus enim erat Deus mundo, maxime gentibus ante aduentum: at Chriſto clarificato, Deus mundo notus factus eſt, non ſolum gentibus quibus prorſus erat ignotus: ſed etiam Iudæis, quibus etiamſi ante notus erat, non tamen ea perfectione qua poſtea. Propriam ergo clarificationem quærit, & petit vt homo, ſed non propter ſe tantum, ſed vt ex ipſa glorificetur diuinitas, quam Patri tribuit vt primo originis principio, a qua filius diui-

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuinitatem accipit. Hoc idem aliquando suos docuit, quod ipse nunc seruat. Luceat, inquit, Mat. 5. lux vestra coram hominibus, vt videant opera vestra, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est. Ecce dicitur, vt videant opera vestra, & clarificemini. Sed hæc claritas in eum finem quærenda est, vt Deus clarificetur, & glorificetur: sic gloria mediatoris Christi ab ipso petitur, propter gloriam Patris.

ANNOTATIO III.

An hæc Dei claritas alia sit a claritate filij, de qua superius dictum est.

NEmo dubitat hanc claritatem esse manifestationem, seu illustrationé nominis, & virtutis Dei: non enim aliter Deus ab hominibus glorificatur, aut clarificatur. At difficultas est an sit eadem clarificatio cum ea, quæ facta est de Filio. Cyril. enim lib. 11. cap. 14. vnam & eandé esse dicit: dum enim clarificatur Filius simul clarificatur Pater. Augustvero tract. 104. & Origen. homil. 6. Exod. quos in superiori annotatione diximus clarificationem filij exponere resurrectionem, aut mortem eius, tenent aliam esse hanc glorificationem, qua glorificatus est Pater. Christus enim accipiens in se mortis aut passionis gloriam, & claritatem, mundo innotescere fecit Patrem, ergo est alia claritas, distincta & diuersa: illa enim in receptione ratione humanitatis, hæc in manifestatione consistit diuinitatis paternæ. Non solum Aug. & Orig. qui illam claritatem interpretantur, sed & Hilarius, qui claritatem filij exponit notificationem, distinguit has claritates, & ita dicendum videtur. Claritas enim, quam petit Filius, est notificatio suæ dispensationis: at ex hac clarificatione consequitur claritas etiam Patris, & diuinitatis. Sicut A ergo nosse mediatorē, non est idem quod nosse Deū: duo enim hęc sunt, & aliqui noluerunt Deum, & non mediatorē: ita etiam sunt distinctæ claritates, quod inferius declarat. *Vt cognoscant te solum Deum, & quem misisti Iesum Christum.* Illud, *cognoscant te solum Deum verum*, pertinet ad claritatē Patris. illud, *& noscant, quem misisti*, pertinet ad claritatem filij: duoq. sunt articuli fidei, vnus de Deo, alter de dispensatione. quamuis sit vna fides & vna claritas ratione habitus, tamē actus sunt distincti, & hoc est, quod nunc dicitur. Fit autem hoc modo clarificatio: Pater declarat Christum, nempe Deum in carne, seu B Deum hominē, miraculis signis, & modis multis visibilibus, & inuisibilibus. Christus verus filius declaratus, Patrem & diuinitatem declarat doctrina sua, quam nobis de diuinitate relinquit, & per suos discipulos docet, & docuit. Qui enim semel Christum recipit, per eius doctrinā, quæ diuinitatis sunt, intelligit, & Patrem clarificat. In ipsa etiam dispensationis manifestatione perfecta diuinitatis etiam multa declarantur, & vtroque modo clarificato Filio, clarificatur & Pater, & illustrato mediatore, notus fit, qui misit eum.

Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis.

COMMENTARIVS.

Petit claritatem, quæ decet talem potestatē, qualem ipse accepit a Patre.

QVantam, & qualem claritatem petat, exponit: & est sensus: da Pater tantam claritatem, quantam dedisti potestatem in homines: tu autem non vnius, aut alterius populi, sed omnium hominum ei dedisti potestatem, & ad omnes redimendum misisti, & omnes curæ eius commisisti. Notifica ergo me quantum officij, & muneris amplitudo postulat, vt ab omnibus tuus filius; & redemptor agnoscar, sicut pro omnibus missus sum, & omnium salutem operatus sum, vt filius tuus clarificet te: id est, vt omnis caro etiam te clarificet & honoret. Particula, *Sicut*, non solius est similitudinis, sed simul æqualitatis cuiusdam, quasi inter nos princeps aliquem in dignitatem amplam promoueret, sic autem promotus diceret principi, da mihi diuitias, & expensas, sicut

cut dedisti dignitatem, id est pro modo, & mensura dignitatis da diuitias, quibus eam conseruem. Attende autem, in verbis latere argumentum petendi, *dedisti*, inquit, *potestatem*, ac si diceret: Pater, cum dederis potestatem talem, ac tantam, æquum est dare consequentia, nempe manifestationem, & clarificationem. Loquitur Christus vt homo, & omnem carnem, omnes homines appellat.

Vt omne, quod dedisti ei, det eis vitam æternam.

FInem, propter quem claritatem tantam petat, quanta potestas ei data est, exponit. Sensus autem est: o Pater, peto claritatem hanc potestati æqualem, vt vitam æternam consequantur omnes hi, quos mihi dedisti: quam non poterunt assequi, nisi ego clarificer in eis, ab ipsisq. agnoscar. Vt igitur hi omnes, quos mihi saluandos, & in quos potestatem dedisti, fructum mediationis, & dispensationis meæ consequantur, clarifica me sicut, peto. Hæc enim claritas, quæ fides est in me, est omnibus ad salutem necessaria. Hic est sensus legitimus huius vtriusque sententiæ. Est autem duplex Hebraismus in his verbis, vnus est mutatio numeri: cum enim dixisset: *Omne, quod dedisti mihi*, statim dicit, *vt det eis*: nam illud singulare quantum ad sensum plurale erat, quod frequens est in sermone Hebræo. Alter est repetitio illa relatiui: satis erat dicere: omni, quod dedisti mihi, det vitam, aut, quod dedisti mihi, det ei vitā, at more Hebræo vtrumque coniunxit. Deum se his verbis, & non solum hominem ostendit: dare enim vitam æternam Dei est. Hoc tamen in annotatione declaratur perfectius.

ANNOTATIO IV.

Particula vt, non causam sed similitudinē denotat.

ALiqua in his duabus sententijs annotanda sunt. Vnum est particulam, *Sicut*, non significare causam, vt existimat Euthym. quasi dictum esset, clarifica filiū tuum, quia dedisti ei potestatem omnis carnis. Non enim Dominus solam causam impetrandi hoc verbo exprimere volebat, sed etiam magnitudinem claritatis significare, vt clarificaretur pro ratione muneris a Patre iuncti: cum fuerit constitutus omnium hominum redemptor apud omnes igitur petit clarificari. Rectius Cyril. lib. 11. cap. 15. similitudinem significare exponit: vnum tamen addendum est, non solam similitudinem, sed simul quandam æqualitatem proportionis indicari, vt clarificatio sit conformis potestati, eiq. proportionata, & simul quandam causam tacite insinuat, & in hoc verum dicit Euthymius. Alterum est, dubitationem ex his verbis suboriri posse, quia non videtur exaudita oratio: nam Christus nō est clarificatus apud omnes, quorum redemptor fuit. Cum sint omnes redempti, tamen non omnes crediderint, nec credant in eum: nec in omnibus est clarificatus, nec omnibus dedit vitam æternam. Ad hoc duplicem adfert responsionem Chrysho. 79. prior est, nempe ex parte Christi, & Dei, fidem omnibus esse propositam, vitio autem hominum factum esse, vt multi eorum non credant: nemini ergo negatur clarificatio hæc, quātum est ex parte Dei, sicut etiam omnium venit redemptor: tamen non omnes salutem consequuntur, quod sane non Christi redemptioni, sed eorum malitiæ tribuitur. Christus igitur petit clarificationem quantum est ex parte sua & Dei, omnibus proponi, & hoc factum est a Deo, qui omnes vult saluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. Hæc est prior, & vera solutio. Altera solutio ipsius est, omnes credidisse secundum partē, quod sic explico: Sicut omne animal in arca Noe fuisse dicimus, non quod singula, sed quod ex singulis speciebus, aut generibus aliqua fuerint: sic omnes credidisse dicuntur, quia ex Iudæis, & Gentibus, & ex omni natione multis est Christi nomen clarificatum. Accommodatior,

Christ⁹ quo modo sit apud omnes clarificat⁹.

&

Universidad de Deusto
Biblioteca

& verior est prior solutio: nam potestas A omnis carnis, quæ data est Christo, non sic est restricta, sed omnium & singulorũ potestatem habuit. Omnibus igitur, & singulis clarificari petit, vt nemini denegetur fides, vel salus quantum est ex parte Dei: quod obtinuit Dominus, & ita annunciari præcepit. Mar. vlt. Prædicate Euangelium omni creaturæ: nemo excluditur ab hac audienda prædicatione, sed omnes inuitantur: similiter, qui crediderit, & baptizatus fuerit, saluus erit. Adde etiam omnem carnem effectũ redemptionis aliquem participasse: nam in Chri- B sto omnes viuificabuntur, vt alias diximus.

Qui potestate dicat sibi Christi datam a Patre.

Tertio nota, hanc potestatem, quam data tam sibi dicit a Patre, non esse eam, quam ab æterno habuit a Patre per natiuitatẽ: accipiens enim essentiam, accepit potentiam, per quam omnia cum Patre fecit, & omnium est Dominus: quamuis Hilar. lib. 9. Trini. in eum sensum interpretetur hanc sententiam, & videtur Chrysost. homil. 79. consentire, nec displicet Cyrillo libro 11. cap. 15. talis tamen expositio non videtur ad contextum facere. Hanc igitur existimo potestatem, & auctoritatem intelligendam, quam accepit vt homo: a Patre enim constitutus est redemptor, & in eius manu omnium hominum salus est posita. Et ita Aug. tract. 105. & Cyril. loco citato exponunt: vt enim claritas, quæ petitur, pertinet ad dispensationem, ita & potestas hæc: idcirco potestatem appellat omnis carnis, id est, hominum. Illa vero æterna, quam vt Deus habet a Patre, est creaturarum omnium: præterea hæc est, vt omnem carnem peccato corruptam renouet, & recreet, illa vero est, per quam omnem carnem, & omnia ex nihilo fecit.

Quartum est coniunctas esse sapienter has sententias: quia enim hoc, quod dixit sibi datam esse a Patre potestatem omnis carnis, eius humanitatem indicabat, ne merus homo propterea crederetur, addidit verba diuinitatem significantia. *Vt det eis vitam æternam.* Hoc enim vt Deus facit vna cum Patre.

Hæc est autem vita æterna, vt cognoscant te solum verum Deum, et quem misisti, Iesum Christum.

COMMENTARIVS.

COnnexa est hæc sententia superioribus, & sensus est iste, clarifica Filium, vt filius clarificet te, vt per hanc clarificationem, & manifestationem, qui redempti sunt, vitam æternam assequantur. Nam hæc est vita æterna, id est, nõ aliter ad hanc vitam æternam peruenire poterunt: nisi cognoscant te verum Deum, & Iesum quem misisti: nisi tu clarificeris in eis, similiter & filius tuus homo factus clarificetur. *Hæc est autem vita æterna*, non formalem sensum, sed causalem facit, nempe hæc est causa vitæ æternæ, & hac sola via consequenda est: nempe fide diuinitatis, & mysterij dispensationis, vt credatur Deus, & credatur Christus. Articuli enim fidei ad hæc duo reducuntur, ad veritatem diuinitatis, & ad mysterium incarnationis Christi, per quam redemptio perfecta est: sine qua fide, nemo vitam habet æternam. Illud autem: *Te solum verum Deum*, non excludit Filium, & Spiritum sanctum, sed Deos falsos, quos gentes colebant: per Euangelium autem reuelatum est non esse aliũ Deum præter Patrem Domini nostri, Filium & Spiritum sanctum: non ergo excluduntur, quia idem & vnus Deus cum Patre sunt.

ANNOTATIO V.

Fides in Deum, & Christũ vocatur vita æterna, eiusq; causa.

EVthym. hanc locutionem in sensu formali exponit, vt hæc sit vita æterna fides nempe operibus perfecta: est enim vita æterna inchoata. At sensus hic nõ videtur accõmodatus contextui: nam claritatem petit conferri omnibus, vt vitã æternam det eis, id est, petijt, vt credant & ad fidem perueniant, vt credẽtibus Christus det

det æternam vitam. Aliud ergo est hæc A æterna vita, quam Christus dicit se daturum, aliud claritas & fides, quæ a Patre petitur. Quando igitur cõcluditur, *Hæc est vita æterna vt cognoscant te*, non ad idem referri possunt, sed cognitio ad fidem, vita ad beatitudinem referenda est, vt sit sensus causalis: causa vitæ æternæ, & via ad eam perueniendi hæc est, vt credant in Deum, & Redemptorẽ. Ita exposuit Cyrill. lib. 11. cap. 16. explicans enim hanc sententiam, habet hæc verba: Radicem, atque originem æternæ vitæ, fidem, & veræ pietatis virtutem esse affirmat. Hæc Cyril. Frequentes autem sunt huiusmodi locutiones in scriptura causalem sensum facientes: sunt enim Hebraissimi quidam, vt alias annotauimus, & habetur etiam Ioan. 15. Ego sum resurrectio, & vita.

Arrianorũ error patrũ doctrina cõfutatur.

Annotandum est etiam Arrianos his verbis suam hæresim confirmare tentasse: dicebant enim solus Pater est verus Deus, non ergo filius est Deus. Quibus respondent sacri Doctores, dupliciter hunc locum exponentes contra eosdem. Primo, vt sit sensus: *Vt cognoscant te solum verum Deum, & quem misisti Iesum Christum*, nempe esse verum Deum, vt copula *Et*, Patrem & Christũ sub vna deitate cõiungat, ac si dictum esset: Vt cognoscant te, & quem misisti Iesum, esse solum verũ Deũ. Ita exponunt Aug. tract. 105. & lib. 6. Trini. cap. 9. & Ambro. lib. 5. de fide cap. 2. & Hilar. lib. 9. Trini. qui non solum exponit sic, sed ita esse exponendum probat. Est autem probatio Hilarij, quia aliter videretur sensus imperfectus: nã si de Patre credendum est esse solum verum Deum, de Iesu Christo nihil diceretur credendum, nisi etiam intelligamus esse verum Deum simul cum Patre. Qua adhibita expositione locus hic Arrianos conuincit. Huic consentit Grego. Nazian. orat. 4. Theolog. cuius hæc sunt verba: Hæc verba, *Vt cognoscant te solum verum Deum*, ad eorum, qui quamquam falsò, Dei tamen appellantur, sublationem dici existimo. Neque enim adiectum fuisset: *Et quem misisti Iesum Christum*, si ad eum oppositã distinctione submouendum, illa, *solum verum Deum*, pertinerent, ac non de communi vtriusque diuinitate sermo esset. Hæc Gregorius. Rursus Athanas. in disputa. contra Arrium in Concil. Nicæno eandẽ habet expositionem, dicens sic: Illud igitur, *Et quem misisti Iesum Christum*, coniunctum est, cum præcedenti membro, quasi diceret: *Te solum verum Deum*, & *quem misisti Iesum Christum*, vt cognoscãt filium tuum verum Deum, quemadmodũ & te Patrem. Idem confirmat lib. de incar. Christi prope finem. Sic Athanas. respondit Arrio, cum locum opponenti, nec contra responsionem habuit, quod obijceret Arrius. Hanc expositionem secutus Cypr. lib. 2. contra Iudæos hoc loco Christi diuinitatem probat. Est igitur expositio hæc, tot ac tantis auctoribus confirmata, probanda, & non reijcienda: vt B aliqui nostro tempore leuiter, & inconsiderate faciunt, nescientes grauem & magnam Doctorum sic exponentium auctoritatem.

Solus Deus dicitur ad differentiã falsorum Deorum.

Altero modo alij exponunt Doctores, vt, *Solum verum Deum*, de Patre dicatur, qui solus Deus dicitur ad distinctionem falsorum Deorum: hi enim tantum excluduntur per particulam illam *Solum*, non autem Filius, sicut nec Spiritus sanctus, qui vnus est Deus, non alius Deus a Patre. Oportet ergo credere Deum verum, C quod ad fidem pertinet diuinitatis: credere etiam Iesum Christum, quod ad fidem dispensationis spectat. Ita exponũt Cyril. lib. 11. c. 16. Chrys. ho. 79. Euthy. & Basil. lib. 4. contra Eunomium, probans illud, *Solum*, ad distinctionem solam falsorum Deorum poni, adducitq. illud Deut. 32. Dominus solus dux eius fuit, & non erat cum eo Deus alienus. Simile etiam illud est Isa. 37. Quia tu es Dominus Deus solus. Et Dan. 3. Sciant quia tu es Dominus Deus solus. Ita in præsenti falsos Deos D excludens, dictum est, credãt te solum verum Deum. Filium autem nõ excludi, ipse Ioannes docuit 1. epist. 5. Vt simus, inquit, in filio eius: hic est verus Deus, & vita æterna. Spiritus sancti non meminit, quia adhuc perfecta eius notitia tradita non erat: tamen excluſus nõ est, quia idẽ Deus est cum Patre, & Filio, & eius cognitio ad fidem diuinitatis pertinet. Hanc secuti sumus expositionẽ, non quòd negemus priorem esse etiam probabilem. Nec argumentum Hilarij cõuincit: nam cognoscere Iesum Christum, est credere Deum esse E simul & hominem, & filium Dei, qui pro nostra salute homo factus est, cũ alijs mysterijs ad redemptionẽ pertinentibus: vt idem sit cognoscere Iesum Christum, ac credere in Iesum Christum: sicut cognoscere Deum verum Patrem, est credere in ipsum. Annotãdum præterea est, aliquos recentiorũ hanc cognitionẽ, de ea, quæ est in patria interpretari volentes, hoc testimonio probare beatitudinem in visione

Universidad de Deusto
Biblioteca

Dei consistere: tamen Cyril. Aug. Chry. & Doctores omnes allegati. Hila. & Amb. & reliqui de fide exponunt, & ita exponendum est. Nam hæc cognitio est claritas, quæ petitur, vt habentibus eam detur vita æterna, vt paulo superius in principio annotationis diximus. Non ergo ipsa est vita æterna. Præterea etiam dicitur: *Cognoscãt te, & quem misisti Iesum Christum*, si autẽ cognitio hæc est beatitudo, igitur in visione humanitatis cõsistit vita æterna essentialiter: Nam Iesus Christus Deus est & homo. Nihil ergo locus hic ad eam opinionem confirmandam facit, de qua disputandi locus iste non est, & late in nostris theologicis eam discussimus.

Ego te clarificaui super terram: opus consummaui quod dedisti mihi, vt faciam.

COMMENTARIVS.

Quomodo Christ⁹ clarificauerit Patrem.

HOc est aliud, quod a Patre petit, nempe gloriam, & claritatem carnis suæ: completo iam dispensationis opere, propter quod se exinaniuerat, & vsque ad mortem obediens factus fuerat. Est ergo sensus: Iam ego o Pater te clarificaui super terram: nam carnem assumpsi, vt testimonium perhiberem veritati docendo, & prædicando, & annunciando hominibus salutẽ Dicit, *Super terram*: nam Pater in cælis clarificatus erat ab Angelis eum videntibus. Rursus iam: *Consummaui opus quod dedisti, vt faciam*: Opus autem hoc fuit mortem, diabolũ, peccatumq. morte sua debellare, & vincere: recõciliare homines Patri, denique opus redemptionis, ad quod peragendum missus est, perficere. Loquitur in præterito non solum propter certitudinem rei futuræ, sed quia iam proxima erat, & quod minimum distat, quasi nõ distare videtur, idcirco dicit, *Consummaui opus* hoc est illud, de quo Ioan. 4. dictum est: Cibus meus est, vt perficiam opus eius, nempe redemptionem humani generis per mortem. Dicit autem, *quod dedisti mihi*, quia Filius ratione humanæ naturæ factus est a Patre redemptor hominum. Ioan. 13. Omnia dedit ei Pater in manus. Clarificasse etiam dicitur Patrem, quia nomen eius manifestauit, ostendendo se Filium eius ab eo missum, operatiq. opera eius: Patrem etiam misisse eum ex dilectione, vt omnis qui credit in eum non pereat. Multa alia Christus annunciauerat, & docuerat, quibus Patrem illustrauerat. Et ita Hilar. lib. 3. Trinit. exponit. Denique duo officia eius

Duplex Christi officium.

hæc verba continent, propter quæ venit: nimirum, veritatem Dei docere, & mundum redimere. Illud fuit clarificare Patrem prædicatione, quod iam fecerat: hoc vero est mori pro homine, quod, quia proximum erat, consummasse se dicit. His ergo peractis, vt homo petit glorificationem suæ carnis, quæ ex dispensatione, donec hæc fierent, in humilitate erat: quod in sequentibus magis explicatur.

ANNOTATIO VI.

Patrũ sentẽtiæ de claritate qua Filius Patrem clarificauit.

AVgustinus tract. 105. hanc clarificationem exponit eam, quæ facta est per Euangelium, quo Pater manifestatus est: quia vero quando hæc Christus loquebatur nondum facta erat: idcirco August. præteritum hoc pro futuro positum esse affirmat, vt solet prophetæ facere, ad certitudinem rei futuræ significãdam. Sensus tamẽ est: Ego te clarificabo. Ea ratione ad hoc asserendum inducitur Aug. quia paulo ante dictum est: *Clarifica filium tuum, vt filius tuus te clarificet*, igitur hæc Patris clarificatio nondum erat facta, quia Filius nondum erat clarificatus. Accommodatior tamen est expositio Hilarij lib. 3. Trinit. nempe cum hæc Christus loquebatur, iam fuisse clarificatum Patrem: nam miraculis & doctrina, se a Patre missum esse, atque adeo filium Dei multis diuinitatis mysterijs declarauit. Nec argumẽtum Augustini efficax est: nam illa clarificatio fuit in Iudæa, & a paucis recepta: futura autem erat post Christi mortem, & resurrectionem maxima, & amplissima per totum orbem, de qua nõ loquitur nunc Christus, sed de ea, quæ facta erat. Constat autem, quando hæc loquebatur Christus, Patrem ab eo esse glorificatum ex Ioan.

Ioan. 11. Infirmitas hæc non est ad mortem, sed pro gloria Dei. Et Ioannis. 8. Honorifico Patrem meum, & vos inhonoratis me: & sunt multa huiusmodi testimonia. Illud autem, *opus consummaui*, Aug. pro futuro positum exponit: at accommodatius est, positum esse vt sonat, quia iam instabat mors eius, & quę cito futura sunt, facta censentur. Aug. autem non solũ mortem, sed omnia, quæ postea facta sunt ad salutem hominũ, exponit: idcirco pro futuro positum censet. Existimo tamen loqui Christum de his, quæ ipse in mundo hoc visibiliter existens facturus venit, & quæ gessit ante suam exaltationẽ. Chrys. hom. 79. cum Aug. sentire videtur: tamen in præteriro affirmat esse locutum, quia & si nondum omnia facta erant: causa & radix omnium bonorum sequentium, nempe mors passioq. eius proxima erat. At prior expositio videtur legitima, & sequẽtibus conformior.

Et nunc clarifica me tu Pater, apud temetipsum, claritate, quam habui, prius quam mundus fieret, apud te.

COMMENTARIVS.

Claritatem petit quæ Dei filium decet.

PRosequitur sententiam, & est sensus: Cum igitur ego te in terra clarificauerim, & opus perfecerim, quod mihi faciendum iniunxisti: reliquum est vt tu Pater me clarifices apud temetipsum in cælis, ea claritate, quam habui apud te ab æterno: id est, humanitatem hanc meam clarifica, exalta, glorifica, claritate digna filio Dei, qualis ego sum. Et da vt claritas, & gloria, quam ego vt Deus ab æterno tecum habeo, communicetur, & extendatur vsque ad carnem meam, quæ propter dispensationem hactenus est suspensa: peracta ergo dispensatione diffundatur, & extendatur in carnem meam. Aduerte hanc clarificationem, quam petit Christus, esse illam, de qua dicitur apud Luc. Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam. Quod his verbis dicitur, *Oportuit pati*, dicit nunc, *Opus consummaui*. Quod autem dicitur, *Intrare in gloriam*, hoc est, *Clarifica me*. Quod dicitur, *Suam*, hoc est, *Claritate, quam habui*. Nos quidem non intramus in gloriam nostram, quando glorificamur, quia ab extrinseco nobis aduenit gloria: at Christus gloriam habet in se, quia Deus est, & idem qui Deus est, homo est. Glorificatur ergo vt homo ab ipsa gloria, quam habet vt Deus, sicut dicitur: descendit de cælo filius hominis, qui est in cælo: scilicet, qui erat in cælo ratione diuinitatis, ascendit ratione humanitatis: tamen idem est suppositum ascendens, & quod in cælo erat. Ita nunc ratione humanitatis clarificari petit, nõ claritate, quæ deforis accedat, sed claritate propria, quam ab æterno habet vt Deus: quia idem est Deus, & homo glorioſus ab æterno in natura diuina, inglorius in carne propter nostram salutem. Docte ergo annotauit Athanas. hunc exponens locum lib. de salutari aduentu Christi, affirmans hæc verba esse dicta, vt significaret Christus se non esse sequestratum a diuina gloria, quia Deus erat: sed quia versabatur in corpore inglorioso. Illa particula, *& nunc*, vim habet consecutionis, & illationis, ac si diceret, nunc ergo & illud *Nunc*, vt notat Euthymius non tantum tempus præsens, sed etiam sequens dicit: ac si dictum esset, deinceps, seu ex nunc, seu in posterum clarifica me. Illud etiam, *apud temetipsum*, opponitur illi, *in terra*, ego te clarificaui in terra, tu clarifica me apud teipsum in cælis ad dexteram. Illud, *quam habui apud te*, significat apud te habui, tamquam filius tibi æqualis, iuxta illud: Verbum erat apud Deum. Cetera in annotatione require.

Luc. 24.

ANNOTATIO VII.

Quam claritatem posci sibi dat filius.

COmmunis sententia Doctorum hæc verba exponit de claritate, quam habuit apud Patrem vt Deus, quam petit cõmunicari carni suæ: quæ claritas, vt locus

Universidad de Deusto
Biblioteca

daretur redemptioni noſtræ, per paſsionem detinebatur, ne in carnem ſe diffunderet: vt enim ſol lucet in ſe, & potens eſt terram illuſtrare, at nubecula interpoſita radios retinet ne diffundantur, ſole in ſe ſemper lucente: ita diuinitas vnita humanitati vtique radios gloriæ ſuæ in totam diffudiſſet humanitatẽ, eamq. gloriosam effeciſſet: niſi, vt myſterium redemptionis noſtræ perficeretur, diſpoſitum fuiſſet, ne gloria ad carnem extenderetur, ſed maneret mortalis, donec opus conſummaretur per mortem. Opere autem perfecto, & carne iterum per reſurrectionem animæ vnita: gloria diuinitatis in totam redundauit humanitatem, totaq. humanitas corpore etiam, & carne glorioſa facta eſt. Nõ quòd illa gloria eadem, quæ eſt diuinitatis data ſit humanitati: nam illa eſt ipſa diuina eſſentia: ſed ex ea proceſsit gloria participata carni, & humanitati: ſicut ſol non dat terræ ſuam lucem, hęc enim in ipſo manet, ſed per eam lumen producit in terra. Aliqui hæretici, vt refert Aug. trac. 105. hanc clarificationem ſic factam affirmarunt, ſcilicet, quia humanitas conuerſa eſt in diuinitatem. Sed inanis eſt, & ab omni intellectu alienus talis error: participauit enim humanitas gloriam diuinitatis, ſicut terra lucem ſolis, & ſicut beati gloriã Dei. Hoc tamen diſcriminis eſt, quòd gloria humanitatis Chriſti erat ab interno, nempe ab eodem ſuppoſito: erat enim idẽ Deus & homo, quod in beatis nõ fit. Hinc proceſsit, vt gloria humanitatis ipſius fuerit ſuper omnem gloriam beatorum, cum illa fuerit coniunctiſsima diuinitati, quæ eſt fons, & origo gloriæ. Hæc eſt doctrina communis, & ita hunc locum ſancti interpretantur, nempe Athan. loco citato. Hilar. lib. 3. Trinitat. Cyril. lib. 11. cap. 17. Chryſoſt. hom. 79. quam communem explicationem refert Ambroſ. lib. 4. de fide cap. 6. quamuis citet ſententiam exponentium priorem hanc claritatem, cognitionem ſeu manifeſtationem, qua hominibus nomen eius innotuit: claritatem vero, quam habuiſſe apud Patrem dicitur, omnes gloriam diuinitatis interpretari affirmat. Hæc dixerim propter Auguſt. qui tract. 105. aliter exponit, vt ſit gloria humanitatis, quam ab æterno Deus prædeſtinauit dare illi humanitati. vt ſit ſenſus: clarifica hãc carnem meam ea gloria, & claritate, quam ab æterno antequam mundus fieret prędeſtinaſti ei dare. Iſtam expoſitionem Tertul. lib. de Trini. refert fuiſſe Arrianorum, qui vt diuinitatẽ Chriſti negarent, ita hanc ęternam gloriam exponebant, & eam acriter impugnat tamquam verbis Domini contrariã: non enim dicitur, *claritate*, quam prædeſtinaſti, ſed *quam habui apud te*. Nemo dici potuit habuiſſe apud Deum, niſi fuiſſet apud Deũ. Et re vera ita mihi videtur eum communi ſententia ſentiendum: nemo enim concederet de vllo beatorũ, qui nunc ſunt, hanc aſſertionem: Petrus, aut Paulus habuit ab æterno gloriam apud Deũ. improprijſsima eſſet locutio, & pijs auribus vix audita, nec in ſcriptura talis loquendi modus reperitur: electi quidem ſunt ante mundi conſtitutionem, vt eſſent ſancti, & glorioſi, tamen ante mundi conſtitutionem non habuerunt apud Deum ſanctitatẽ, aut gloriam, antequam fuiſſent. Solus igitur habuiſſe is dicitur gloriam, qui vere tunc erat, & eam habuit. Non ergo de humanitatis gloria, quæ non fuit ab æterno, ſed de gloria diuinitatis, quam filius apud Patrem ſemper habuit, ſententia hæc interpretanda eſt. Vnde docte, & vere per hanc ſententiam, Chriſti diuinitatem, & ſuppoſiti identitatem, ſeu vnitatem, qui erat ſimul Deus & homo probant, & confirmant Doctores.

Hæretici refelluntur.

Communẽ ſententiam approbat, & confirmat.

Manifeſtaui nomen tuum hominibus, quos dediſti mihi de mundo.

COMMENTARIVS.

POſtquam Chriſtus petijt vtramque clarificationem ſibi, nempe nominis ſui manifeſtationem mundo faciendam. & ſuæ carnis, ac humanitatis glorificationem per reſurrectionem, & aſcenſionem ad dexteram Patris complendam: ad orandum pro ſuis diſcipulis ſe conuertit. Exponit autem primo, pro quibus orat, *Manifeſtaui*, inquit, *nomen tuum hominibus*, oſtendendo me eſſe filium tuum a te miſſum: aperiendo cauſam, propter quam ſim miſſus, amorem ſcilicet tuum erga mundum: prænunciando etiam ſpiritum quẽ miſſurus es poſt diſceſſum meum, & alia quæ diuinitatis tuæ opera ſunt, docendo. Hæc

Hæc omnia nota feci ijs, *quos*, inquit, *dediſti mihi de mundo*, loquitur Chriſtus vt homo, cui Pater dedit diſcipulos de mundo: elegit enim eos de medio aliorum hominum, liberauit a peccatis, fecit diſcipulos, & apoſtolos. omnia hæc opera ſunt Dei; nemo enim potuit venire ad Chriſtum, niſi tractus a Patre. Dicit ergo Chriſtus: O Pater tu dediſti mihi, & elegiſti eos, vt eſſent mei comites, diſcipuli, & Apoſtoli. His etiã verbis Chriſtus multa alia ſignificat. Primo diſcipulos non ſolo ſuo arbitrio veniſſe ad eum, ſed a Patre electos, & tractos. Secundo ſe non voluntate humana ſola eos, aliaue de cauſa elegiſſe, niſi quia diuinæ voluntati id ita placitum nouit; ideo enim Chriſtus vt homo ad ſe illos vocauit, quia vt Deus eos vocandos decreuerat. Tertio Dominium & poteſtatem, quam vt homo habebat in omnes, & in ſuos diſcipulos, a diuinitate eſſe, & emanare. Quarto, ſe humanam ſuam voluntatem habere cum Patre, diuinaq. ~voluntate conformem. Hæc omnia his verbis indicat, & ſimul ad impetrandum, quæ petit, conuenientem affert rationem, ſcilicet quia ſibi a Patre dati erant. Aduerte manifeſtare nomen Patris, eſſe declarare Deum patrem eſſe, & Filium habere, ~vt exponunt Aug. tract. 106. Chryſo. hom. 80. & Cyril. libro 11. cap. 18. Iudæi enim Deum eſſe rerum opificem norant, at Patrem eſſe ignorabant. Gentibus vtrumque erat ignotum: nam nec Deum omnium creatorem, nec filium habere conſubſtantialem, eſſeq. Patrem aſſecuti ſunt. Dicit autem Cyril. (quod ſuperius etiam annotauimus) lib. 11. theſau. cap. 2. Patris nomen eſſe verius, quam nomen Dei, hoc enim eſt dignitatis & operationis cuiuſdam (ab eo enim, quod omnibus prouidet, Deus dicitur) illud ſubſtantialis proprietatis. Nomen ergo Dei Chriſtus manifeſtauit, quia Patrem notificauit, ſimul etiam declarauit eius opera. totum enim ad nominis manifeſtationem pertinet. Sunt autem hæc verba pronunciata, vt dicit Chryſoſtomus hom. 80. de diſcipulis, quod etiam affirmant Aug. tract. 106. & Euthym. & ex ſequentibus conſtat.

Quid verba Chriſti ſignificent.

Tui erant, & mihi eos dediſti.

PErſequitur eos deſcribere, pro quibus orat, dixerat autem. Tu dediſti mihi: id explicat, *Erant*, inquit, *tui, & dediſti eos mihi*, non aliena, ſed tua propria dediſti. Diſcipuli dicuntur fuiſſe Dei, & Patris, non ſolum per creationem, totus enim mundus, tam boni quàm mali hac ratione ipſius ſunt: ſed ipſius dicuntur per æternam electionem, quia illos ſibi delegerat: quos autem elegerat ab æterno Deus, hos dedit Chriſto ratione humanæ naturæ, & vt homo eſt. Cum enim in tempore homo factus ſit, potuit ~vt homo accipere a Deo quæ antequam homo eſſet, non habebat ~vt homo. Non tamen quia Pater dedit, ideo ſe dominio priuauit, ſicut dans filio vt Deo, eſſentiam ſuam ab æterno, non ſe priuat ea; ita dans electos, & prædeſtinatos Chriſto homini vt redemptori, & magiſtro, ac Domino, non ideo ſe priuat Dominio, prouidentia, & cura, quam habet de eiſdem vt Deus.

Iuſti ſingulari modo Dei eſſe dicuntur.

Et ſermonem tuum ſeruauerunt.

NOn inutiles, & infructuoſi fuerunt, nam, *ſeruarunt ſermonem tuum*, & quæ ego nomine tuo eis facienda præcepi, cuſtodierunt. *Mihi*, eos in diſcipulos, & miniſtros dediſti, & vere miniſtrarunt, & executi ſunt, quæ ego tamquam tuus Filius iniunxi, & impoſui. Hæc obſeruantia ex hiſtoria Euangelij conſtat.

Nunc

Nunc cognouerunt, quia omnia quæ dedisti mihi, abs te sunt.

Christus & doctrina, & opera sua Patris esse dicit.

NOn solum seruarunt, quæ eis tuo nomine præcepi: sed etiam crediderunt ea, quæ dedisti mihi a te esse, nempe opera mea, & doctrinam diuinam esse, a te nouerunt procedere. Attende Christum miracula, opera Patris appellare: quæ enim diuinitatis sunt, vt sæpe diximus, Patri refert accepta. Rursus doctrinam etiam Patri tribuit Ioan. 7. Doctrina mea, non est mea, sed eius, qui misit me. Ioan. 12. Ipse mihi mandatum dedit, quid loquar, & quid dicam. Ioan. 14. Pater in me manens, ipse facit opera. Ioan. 10. Si non facio opera Patris mei, nolite credere. His omnibus significabat se non vt hominem merum docere & operari: sed ea omnia esse a diuinitate, quæ intus latebat, secundū quam erat vnum cum Patre. Hoc est, quod dicit de suis Apostolis, *nouerunt*, id est, crediderunt, quæ mihi dedisti vt homini facienda & dicenda, vere esse a te: id est, a diuinitate tua, quæ in me est, meq. esse Dei filium. Dicit autem nunc, nempe postquam a me iam edocti, & instructi sunt: quia principio hæc non nouerant discipuli, sed post Christi doctrinam. Insinuat adhuc non esse stabiles, iuxta illud paulo ante dictum: Nunc creditis.

Quia verba, quæ dedisti mihi, dedi eis: & ipsi acceperunt & cognouerunt vere, quia a te exiui, & crediderunt quia tu me misisti.

CAusam vnde nouerint, quæ dedisti mihi omnia a te esse, ea est, quia doctrinam quam mihi, vt homini dedisti, ipsis communicaui: eam acceperunt & acceptarunt, non vt Iudæi contradicentes, & calumniantes. Acceperunt autem eam sic; nouerunt me a te exijsse, & a te missum, hæc duo crediderunt, nempe me esse filium tuum, hoc est, a te exijsse, & venisse in mundum missum a te in carne propter salutem hominum. Hæc duo consonant illis. Hæc est vita æterna, vt credant te verum Deum, & quem misisti Iesum Christum. Isti nouerunt me a te exijsse, hoc est, credere, & nosse verum Deum: & crediderunt a te missum, hoc est nosse Iesum Christum: hæc annunciaui, & hæc audientes acceperunt per fidem. Ita hæc duo Cyril. lib. 11. cap. 18. exponit, quamuis illud, *Tu me misisti*: sic interpretatur, *Tu me misisti*: vt mandatum tuum annunciarem: at generalius nos interpretamur, scilicet, *Tu me misisti*, propter salutem hominum, in quo & annunciatio doctrinæ; & salutis operatio continentur. Quod autem dicitur, *cognouerunt, & crediderunt*, eandem fidei notitiam significat; sed cognitio dicitur, quatenus miraculis, & signis confirmata erat, vt supra annotauimus. Hæc omnia narrat Dominus, vt se non immerito eos Patri commendare, & pro ipsis rogare significet, vt Cyril. lib. 11. cap. 18. annotauit.

Ego pro eis rogo.

COnditionibus discipulorum descriptis, nūc preces suas exponit, & Patri offert. Pro his, inquit, rogo, & preces fundo ad te Pater: quid autem precetur, & roget, inferius exponit. Sciebat Pater pro quibus oraret, & quales esset ij, pro quibus rogaret: at Dominus expressit hæc verbis suis, vt cognoscant discipuli eximiam erga se magistri dilectionem, & quanta beneficia ab ipso acceperint: qui digni facti sunt Christi precibus apud Patrem commendari, & & denique, vt pastoribus & prælatis insigne rel inqueret exemplum rogandi, & orandi Deum pro ouibus suis.

Non

Non pro mundo rogo, sed pro ijs, quos dedisti mihi, quia tui sunt.

Nō pro omnibus omnia petenda sunt.

IVstitiam, & æquitatem suarum precum exponit: non enim pro omnibus sunt omnia petenda: nec pro impœnitentibus venia, nec pro incredulis salus peti debent: pro illis autem iusta est petitio, quibus quod petitur, recte conceditur. Dicit ergo: o Pater, dixi me rogare pro his, quos dedisti mihi, tales preces iustæ sunt: non enim rogo pro mundo, id est, pro perditis hominibus, qui suis dediti vitijs, nolunt me sequi, nec in me credere, sed rogo pro ijs, quos tu mihi dedisti, quia tui erant, id est, quos tu elegisti, & mihi dedisti. si ergo tui erant, & a te electi, & mihi dedisti eos, digni profecto sunt meis precibus, & mea oratio iusta est, & æqua. Illa particula, *Quia tui erant*, non est coniungenda cum verbo rogo, vt sit sensus; rogo pro eis, quia tui erant: sed connectitur cum proxime antecedentibus, nempe, rogo pro ijs, quos tu dedisti mihi, tamquam tuos, & a te electos, significans, si Pater elegit eos, & tamquam suos electos tradidit filio, profecto iusta est petitio filij apud Patrem pro talibus. Ita connectit Cyril. lib. 11. cap. 19. Chrysost. hom. 80 & August. tract. 107. cum ceteris antiquioribus.

ANNOTATIO VIII.

Christ. cur pro mundo nō orauerit

DVbitare aliquis non immerito posset A ex illo 1. Ioan. 2. Si quis peccauerit, aduocatum habemus apud Patrem Iesum Christum, iustum, ipse est propitiatio pro peccatis nostris, non pro nostris autem tantum, sed etiam pro totius mundi, quomodo igitur dicitur, *Non pro mundo rogo?* Cyril. lib. 11. cap. 19. hanc dubitationem proponens respondet, Ioannem, quia natione Iudæus erat, ne existimaretur docuisse pro Iudæis tantum Christum propitiationem esse, quando dixit: Est propitiatio pro peccatis nostris, adiecit, Pro totius etiam mundi peccatis, vt etiam Gentes significaret, pro quarū peccatis etiam fuit Christus propitiatio. At Dominus in hoc loco suos separare voluit a non suis, & ijs, qui

Christi sacrificium & eiusdē preces differūt

a Patre tracti non sunt, quibus mediationis suæ bonum non tribuit. Obscura est responsio, & indiget declaratione. Distinguenda igitur sunt hæc duo, scilicet Christi oblatio, seu sacrificium per mortē eius factum pro nostris peccatis, & oratio seu C preces fusæ. oblatio enim, seu sacrificiū factum est in cruce, at preces etiam ante crucem sicut modo factas legimus, quādo nondum captus erat. Vtrumque pro nobis fecit Christus, & Patri se obtulit in sacrificium, & preces pro nobis fudit, & rogauit. Sacrificiū generale fuit pro omnium, & singulorum peccatis ex parte sua sufficientissimum, non solum prædestinatorū sed etiā reproborum. Quod ex eo cōstat, nam & reprobis multa condonantur peccata virtute passionis Christi, quia multi reprobi in gratia ad tempus sunt: quod si non omnia condonantur, crimen est ipsorum, non defectus sacrificij Christi. Et hoc est, quod dicit Ioannes in Epistola: Si quis peccauerit, habemus aduocatum, ipse est propitiatio pro peccatis totius mūdi, nemo excluditur a virtute passionis, præter eos, qui nolunt, aut culpa sua, & vitio non accedāt ad Christum. Nō enim nolentibus venire, & in flagitijs manere volentibus salus obtruditur. Hoc est, quod Theologi dicunt, quantum ad efficaciam non profuisse omnibus sacrificiū, quātum autem ad sufficientiam fuisse abundantissimum. quod & Cyrillus dicere intendit in sua responsione, tamen confundit preces cum sacrificio, seu oblatione, quod re vera longe aliud est: nō enim preces Christi pro omnibus fuerunt semper, nec eiusdem rationis: nam in cruce pro persecutoribus exorauit Lucæ. 23. Ignosce illis, quia nesciunt, quid faciunt. quibus certe precibus non comprehēdebat discipulos, sed persecutores. Ita modo orat pro discipulis non pro persecutoribus, quia quod petit nunc his precibus, nō cōueniebat persecutoribus & incredulis, & vti diximus, non omnibus omnia sunt petenda. Petit Christus his precibus, vt conseruentur a Patre in ea fide, & gratia, in qua sunt, fiant vnum spiritu, & concordia: at hæc pro incredulis non sunt petenda, sed vt conuertantur, & pœnitentiam agāt, & remittātur eorum peccata. Has preces fudit in cruce Dominus pro incredulis, & persecutoribus, quos nomine mundi hoc in loco significat?

Sensus

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sensus verborum Christi Domini

Sensus ergo legitimus est, quia Dominus petiturus erat a Patre conseruationem & vnitatem Spiritus, & coniunctionis inter membra, & cum capite perfectionē, & hæc nō sunt pro incredulis petenda, (quæ enim conuētio Christi cum Belial?) propterea dicit: Nō pro mundo rogo, sed pro his, qui tui erant, quosq. dedisti mihi. Iam quidem sunt ad me conuersi, iā in me credunt, iam sermonē seruant, pro talibus peto, & rogo coniunctionem inter eos conA seruari, nō pro incredulis, etiāsi inter eos aliqui sint, qui cōuertendi sunt: at dum in sua sunt incredulitate, non rogo, nec peto hæc pro eis, sed pro ijs, qui tui sūt, & quos dedisti mihi: pro illis enim alia sunt petenda, vt inferius explicabimus. Hæc est vera expositio, secundum quam non est necesse recurrere ad prædestinatos, vt Aug. facit. tract. 107. pro credentibus enim in Christum hæ preces fusæ fuerunt, quibus conseruationem & vnionem rogat.

Et mea omnia tua sunt, & tua mea sunt.

COMMENTARIVS.

QVia iterum dixit, tui erant, & eos mihi dedisti, tamquam homo locutus, propterea verba addit diuinitatis suæ: miscet enim Christus semper has sententias propter fidem nostram, vt homo credatur, & Deus. Est autem sensus; dixi O Pater, *Tui erant, & dedisti mihi* ne vero aliquis hæc verba audiēs, me hominem merum esse accipientem a te quæ non habeam iudicet, adiungo; *mea omnia tua* esse, quia a te procedo, & substantiam meam a te habeo: omniaq. tua mea sunt, quia tu genuisti me, & omnia tua communicasti. Vt ergo indiuisibilitas, & vnitas intelligatur, & credatur, dico mea esse tua, quia quæ habeo simul habes, & tua sunt mea, quia non desinunt esse tua eo quod mea sunt: eadem enim est substantia, eadem potentia, idem dominium, & imperium Patris & Filij.

Vnitatem naturæ cū patre, his verbis ūgnificat.

Et clarificatus sum in eis.

AD eandem sententiam hæc pertinent, & est sensus, *Clarificatus sum in eis* id est, hæc quę dixi crediderunt, nempe mea omnia tua esse, & tua mea esse, credentes me Dei filium verum esse, pro his ergo rogo, & meas preces nunc fundo, iustaq. petitio est. Nam a te electi sunt, & tu dedisti mihi eos, & clarificatus sum in eis, quia nouerunt me, credentes esse filium tuum verum & vt talem coluerunt, & obseruarunt: hi c est sensus legitimus: quamuis Aug. tract. 107. ad fideles futuros referat, præteritum pro futuro interpretans: At accommodatius cum Cyril. lib. 11. cap. 19. & Chryso. hom. 80. ad discipulos hæc pertinere dicimus.

Et iam non sum in mundo, & hi in mundo sunt, & ego ad te venio.

EXpositis ijs, pro quibus rogauit, explicat modo causam cur roget: & sententia hæc vim habet causæ, solet enim particula, *Et*, causam aliquando indicare Hebræorum more. ac si diceret: quia iam in mundo non sum, hi autem in mundo sunt, id est, iam discessurus sum a mundo: hoc autem quantum ad hanc præsentiam corporalem, secundum quam in mundo conuersatus sum: at hi multo tempore adhuc sunt in mundo sine hac mea corporali præsentia permansuri. Exponit autem causam, quare dixerit, *non sum in mundo, & ego*, inquit, *ad te venio*, id est, quia ego iam peracto, & perfecto munere, & opere meo ad te redeo, vt homo in cælo sessurus, hac de causa tamquam Pater filios corporaliter meos deserens, rogo pro eis. Illa particula, *Iam*, indicat temporis breuitatem, non quod tunc in mundo non esset, sed quod breui futurum esset, vt eos relinqueret a mundo discedens. Est autem maxima causa rogandi pro ijs, qui in mundo sunt, vbi insidiæ, pericula, persecutiones, afflictiones, inimici, visibiles &, inuisibiles sunt per multi: vbi iustus, quæ bona spiritualia habet, amittere, peccare, & a Deo separari potest.

Pro eis orat quia mox discessurus erat a mundo.

Pater

Pater sancte serua eos in nomine tuo, quos dedisti mihi, vt sint vnum sicut & nos.

EXponit, quid pro his roget, & petat. Oratio autem, & humanitatis humilitatem, & Deitatis continet gloriam. Rogat vt homo, loquitur vt Deus: vtrumque miscet, vt se vtrumque esse significet. Patrem sanctum appellat, quia quæ sanctitatis sunt rogat: vt enim superius diximus, epithetis plerumque vtimur in oratione, rebus, quæ petuntur, accommodatis. *Serua*, inquit, *eos in nomine tuo*, id est tua virtute, & potentia conserua hos in gratia, charitate, dilectione, & vita: ne a Iudæis nunc occidantur, ne in tentationibus, & afflictionibus omnino succumbant: sed constantes, & fortes permaneant. Serua eos, non vt diuites sint, non vt voluptuose viuant, non vt temporaliter regnent: sed *Vt sint vnum, sicut & nos vnum sumus*, concordes, vnanimes, pacifici inter se, in vno Spiritu, vna fide, vna charitate. De hac concordia dicitur. Act. 4. Erat credentium cor vnum, & anima vna. Similitudo hæc est, non æqualitas: nam Filius, & Pater vnum sunt, quia vna est substantia numero, eademq. voluntas: at fideles non hanc possunt habere vnitatem, sed similem, vt idem velint, & idem nolint concordes sint, vno spiritu moti, & gubernati.

ANNOTATIO IX.

In quo similitudo inter Apostolos, & Deum consistat.

ATHanasius serm. 4. contra Arian. diA fuse hanc vltimam discutit sententiam, & inter alia multa, quæ pro veritatis defensione docet: ostendit particulam, *Sicut*, non æqualitatem, sed similitudinem significare, quod superius copiosius tractauimus. Allegat autem illud Mat. 5. Estote perfecti, sicut pater vester perfectus est: nec in hoc est multū difficultatis. At in quo ista vnitas consistat, id exponendū est. Cyri. li. 11. ca. 20. similitudiné esse in substantia, & voluntate affirmat, vt sit sensus: sicut nos vnū sumus substantia & volūtate, B ita & ipsi sint substantia, & voluntate vnū: at non tanta vnitate. Nam Trinitas eiusdem numero est substantiæ, & voluntatis: at fideles non, sed vnius sunt substantiæ specie, & vnum concordia voluntatū. At facilior est expositio, vt hæc vnitas sit fidei & charitatis, ratione obiecti, vt idem sentiant, mutuo se diligant, & ament in Deo. Similitudine sumpta ab vnitate Patris, & Filij, quamuis non sit æqualitas. Ita dicit Athanasius, & addit aliam similitudinem, nempe, vt quemadmodum vnitas Patris, & Filij indiuisibilis est, nec vnquam separari inuicem possunt: ita etiam apud suos maneat concordia, & vnio pacis, ac charitatis perpetua: vt sicut inseparabiles sunt natura Pater & Filius, ita sint proportione quadā fideles moribus, & charitate, ac fide semper coniuncti, & indiuisi. Aliud etiam in hac similitudine insinuari videtur, vt quemadmodum vnitas Trinitatis non confundit ordinem, sed vnus est Pater, alius Filius, alius Spiritus; Filius a Patre, Spiritus sanctus ab vtroque, Pater a neutro procedit: ita hæc vnio charitatis non confundit ordinem Ecclesiæ. Non enim omnes Pastores, omnes Prælati, sed vnus est pastor, alius ouis: vnus Propheta, alius auditor. Sunt enim gradus: omnes autem in fide, & mutua charitate concordes, sicut membrorum distinctio, & ordo est, cum mutuo consensu in vno corpore. Inter Apostolos etiam ipsos ordo fuit cum vnitate: quandoquidem Petrus caput est omnium constitutus. Charitas ergo vnitatem adfert, tamen ordinem non confundit.

Inter Apostolos ordo fuit, vnitate seruata.

Cum essem cum eis, ego seruabam eos in nomine tuo.

COMMENTARIVS.

CAusam, impetrandiq. rationem adiungit, & est sensus: quando ego eram corporali præsentia cum eis, *eos seruabam in nomine tuo*, id est, virtute

Universidad de Deusto
Biblioteca

diuinitatis. Nunc autem discedo, non igitur priuentur propter meum discessum, hac custodia & protectione nominis tui: sicut nec in mea præsentia priuari sunt. Loquitur vt homo, & seruasse dicit discipulos, non humana, sed diuina Patris virtute, quæ sua etiam erat, tamquam Dei. Et vis argumenti hæc est: Si in mea præsentia hac tua virtute seruati sunt, æquum est, vt in absentia etiam seruentur, cum maior subueniendi, & auxiliandi sit causa. Hic est germanus sensus, non autem, quem aliqui adferunt: *Seruabam in nomine tuo*, id est, tamquam mihi a te concrediros: esset enim magna amphibologia in verbo, quod proxime dictum erat: *Serua eos in nomine tuo*: cetera etiam quæ sequuntur, violenter aptantur, si cum sequamur sensum, accommodatus & verus sensus est prior. Ex quo cessat id, quod concipere aliquis posset: nempe ego seruabam eos, modo tu serua, quasi vnus alteri succedat in custodia. Hic sensus valde carnalis est, vt dicit Aug. tract. 107. allata expositio hæc omnia tollit, & verum continet sensum. Cõnexa autem sunt verba hæc sequentibus: *Nunc autem ad te venio*, nam integer sensus his expositis, & sequentibus perficitur.

Quos dedisti mihi, ego custodiui, & nemo ex eis periit, nisi Filius perditionis.

QVia dixerat seruabam eos, quando eram cum eis, addit efficacem, & sufficientem fuisse custodiam, & suam conseruationem, ac si diceret: cum eram cum eis corporaliter præsens, seruabam illos tua virtute & potentia, & efficax erat, & sufficiens custodia: *Nemo* enim *ex iis, quos mihi dedisti, periit*, sed a me sunt omnes conseruati, præter vnum, qui Filius fuit perditionis, Iudam nempe. Phrasis est Hebræa a vitijs, & virtutibus, quibus dediti sunt homines, eos nominare, vt notat Basil. hom. in Psal. 7. Filius sapientiæ dicitur, qui sapientiam sequitur: Filius perditionis, qui peccatis indulget: vt recte annotat Cyril. lib. 11. cap. 21. Filium dictum perditionis, quia voluntate, & arbitrio, suo perijt malum sequens. Perditio autem hoc loco peccatum significat extremum in æternam damnationem conducens, quale fuit Iudæ: qui perijsse dicitur, quia impœnitens vsque ad mortem erat, citoq. in damnationem æternam abiturus.

Vitij, & virtutis, cuiquis dediti est, filius appellari solet

---

Vt scriptura impleatur.

SEntentia hæc magno consilio adiuncta est, tãquam præcedentẽ illustrãs. Posset enim aliquis dicere: Si custodia tua erat efficax, & potens, cur perijt vnus? cur nõ omnes duodecim seruasti, cũ omnes a Patre datos fatearis? nã qui dicit: *Quos dedisti mihi, custodiui, & non periit, nisi vnus*, hunc etiã datũ a Patre significat: exceptio enim ab eodem fit genere, quo ceteri comprehenduntur. Vt huic obiectioni responderet, & custodiam suam sufficientissimam esse indicaret, adiecit hoc verbum: *Vnus periit Filius perditionis vt scriptura impleretur*, Psal. 108. hæc scriptura & propheria Dei erat, quasi diceret, vt quod prædixit Pater, impleretur. Erit ergo sensus hic: ego custodiui, quos dedisti mihi, o Pater, & nemo perijt, nisi quem tu prædixisti perieturum: quem ego non seruauì, non quia non potui, poteram enim etiam eum seruare: sed quia sciebam te nolle, me eum seruare: volens ergo, quæ tu prædixisti custodire, non seruaui. Dicet aliquis: igitur Iudas in culpa non fuit perditionis suæ. Respondeo hanc consecutionẽ nullius roboris esse: nam certum est, quod si Deus vellet, nemo peccaret, nemo q. damnaretur: at vere nunc multi peccant: Deus autem dat illis auxilium, quo

Iudas cur a Christo seruatus non sit.

quo peccare non possent: ideoque peccant, quia eis liberum fuit peccare, quãuis Deus nolit omnino impedire, ne peccent, cum possit id facere. Ita etiam potuit Christus Iudam seruare, si voluisset, at non seruauit: nec tamen propterea Iudas culpa vacauit, quia habuit ab ipso Christo talem custodiam, & auxilij, vt si voluisset, non peccasset: at noluit facere Christus totum quod poterat, quia Patrem id nolle cognouit. Prophetia autem non imposuit necessitatem Iudæ, sed quod futurum erat prædixit: ille ergo perijt culpa sua, & hoc prædictum est, qua prædictione significauit Deus velle se permittere eum damnari, & nolle omnino impedire, quod posset. Idcirco nec impediuit Christus vt homo, quod nouit Patrem impedire nolle. Et hæc est doctrina vera, & catholica, & germanissimus huius sententiæ sensus: & tunc verba efficax argumentum impetrandi continent: vt Pater seruet eos, quos omnino a Christo seruandos esse voluit. Non ergo particula *Vt*, consecutionem, sed causam indicat, iuxta sensum positum.

Nunc autem ad te venio.

AD præcedentem sententiam hæc pertinent verba: *Cum essem*, inquit, *cum eis, seruabam eos in nomine tuo*, cum autem nunc ad te veniam, & eos relinquam corporali præsentia, pero ne modo destituantur tui nominis, & virtutis auxilio, quo ego eos præsens protegebam, & defendebam. Repetit autẽ Dominus hæc verba, vt discipuli curam, & dilectionem, quam erga eos habebat, expressius & distinctius cognoscerent.

Et hæc loquor in mundo, vt habeant gaudium meum impletum in semetipsis.

COMMENTARIVS.

NOuam causam petendi, & rogandi præter discessum suum adfert. Connectuntur autem superioribus hæc tali ratione: Iam, inquit, ad te venio, dum autem hoc breue mihi tempus supereſt, visibiliter in mundo existens, *loquor hæc*, nempe omnia, quæ dicta sunt. *Loquor*, autem, & rogo, *vt*, hi, *habeant in seipsis implesum gaudium meum*, id est, tales sint, quales ego esse desidero, & quales me gaudio afficient: nempe si sint vnum, sicut & nos, & si habeant, & consequantur, quod rogo. Locum hunc Paulus nobis simili quadam sententia declarat ad Philipp. 2. Implete, inquit, gaudium meum, vt idem sapiatis, eandem charitatem habentes vnanimes, idipsum sentientes. Philippenses hæc facientes implebant gaudium Pauli in seipsis, quia ea faciebant, quæ Paulus per ipsos fieri desiderabat, & de quibus gaudebat: quod autem Paulus petit a Philippensibus, hoc Christus rogat a Patre, vt ipse concedat discipulis: id enim opus Dei est, nec sine Deo, discipuli assequi potuerant. Sensus igitur est. Hæc loquor, o Pater, vt concedas discipulis meis idem sapere, eandem charitatem habere, vnanimes esse, idem sentire, & vnum esse. Sic enim implebunt gaudium meum in se ipsis, seu habebunt gaudium meum impletum in semetipsis: idem enim est vtriusque locutionis sensus. Et hæc est germana huius sententiæ interpretatio, & tunc argumentum est efficax impetrandi a Patre, quo petuntur ea quibus filius gaudebit.

Tales esto te, quales oportet vt me gaudio afficiatis.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO X.

Explicatio in commentario tradita confirmatur.

SVperius cap. 14. diffuse similia verba discussimus, variasq. expositorum adduximus interpretationes. Id autem in præsentiarum adnotandum est, etiam verba hæc varie exponi: fere autem omnes huic vni innitantur fundamento, scilicet, habere *gaudiũ* Christi, *in semetipsis impletum*. idem significare, ac ipsos gaudere, cuius oppositum nos in commentario diximus, & ex Paulo probauimus. Implere enim gaudium alterius, non est gaudere, sed in se habere, quo alter gaudet, & esse obiectum illius gaudij. nam idem est implere gaudium alterius, & habere gaudium alterius in se impletũ. Non ergo his verbis significat Dominus discipulos gaudiosos, nec petit, vt ipsi gaudeant, sed vt tales efficiantur a Patre, quales Christus vt homo desiderat & vult, & qualibus ipse gaudet. Qui autem existimarunt his verbis significari discipulorum gaudium, varie exponunt, qua ratione a Christo dictum sit, *gaudium meum*. Aug. tract. 107. sic explicat: *Vt habeant gaudium meum impletum in se*, idest, gaudeant de mutua inter se dilectione, sicut ego, & Pater gaudemus in eo, quod vnum sumus. Cyril. lib. 11. cap. 22. aliter interpretatur, nempe, *gaudium impletum*, habere idem esse, ac gaudium perfectum & sincerum esse: id autem est si intelligant Christum Deum esse, nec minus absentẽ, quam præsentem conseruare posse. Sensus ergo est: hæc locutus sum, vt gaudeant perfecto, & sincero gaudio de meæ virtutis diuinæ protectione, quæ eadem est in præsentia, & in absentia corporali. Neutra expositio ita nobis visa est accõmodata, sicut quæ in commentario habetur, quamuis probabiles esse interpretationes non negauerim.

Ego dedi eis sermonem tuum, & mundus eos odio habuit, quia non sunt de mundo, sicut & ego non sum de mundo.

COMMENTARIVS.

VNum petijt, & rogauit hactenus, nempe vt seruentur a Patre, vnumq. sint in fide, dilectione, & mutua concordia: iam alterum rogat, id autem est, vt contra persecutiones mundi a Patre protegantur, & defendantur. Et primo rationem hoc impetrandi a Patre exponit, quæ talis est: quia persecutiones sunt propter Patrem, & Christum ipsum passuri, & quia iniuste mundus eas illis illaturus est: iusta est, & digna oratio, & petitio, qua ab eo auxilium petitur, propter quem afflictio, & malum sustinetur, & qua innocentiæ protectio contra iniquitatem postulatur. Dicit igitur; ego sermonem, & doctrinam tuam eis tradidi, & mihi crediderunt, seruaruntq. sermonem a me sibi datum: propterea q. *Mundus*, id est mali, & increduli, qui sermoni, & doctrinæ meæ contradicunt, odio eos habent, sicut etiam me, non enim similes illis sumus. Par ergo est causa odij contra me & illos: ego tamquam magister, ipsi tamquam discipuli, propter eundem sermonem tuum odio habemur a mundo, quia de mundo non sumus, id est, non eadem sentimus, nec volumus cum ipso. Attende quod aliud sit de mundo esse, & in mundo esse. In mundo erãt Apostoli, & Christus ipse, vt ex antecedentibus constat: tamen de mundo non erant. In mundo esse, est visibiliter in mundo conuersari, & viuere: at de mundo esse, est malitiam mundi & incredulitatem amplecti. Qui ergo viuit in hoc seculo doctrinam Christi sequens, & mandata eius implens, in mundo quidem est, non tamen de mundo. Sicut etiam viuere in carne, & viuere secundum carnem, longe diuersa sunt apud Paulum. Viuunt in carne, qui mortalem hanc vitam degunt: at non secundum carnem, qui Spiritus legem obseruant, & carnem ac eius concupiscentias refrænant, & domant. Aduerte autem ex August. tracta. 108. discipulos tunc non fuisse de mundo: at prius fuerant. Nam

De mundo esse, & in mundo esse differunt.

Nam dictum est paulo ante: *Quos dedisti mihi de mundo*. Erant ergo prius de mundo, sed renati, & facti non de mundo: porro Christus de mundo numquam fuit: natus quidem, sed non renatus, quia semper sanctus. Vtitur autẽ hac similitudine Christus, tum vt discipulos consoletur, quia ei iam similes erant: tum quia ratio est impetrandi a Patre similitudo discipulorum secum, quamuis æqualitas non fuerit.

Non rogo, vt tollas eos de mundo, sed vt serues eos a malo.

LIcet preces fundere, & pro alijs etiam a Deo petere mortem temporalem, & a vinculis carnis liberationem, vt morte præuenti a peccandi periculis, quibus tenentur liberi, in iustitia susceptа securi decedant. Has preces potuissent discipuli a Christo pro ipsis esse fusas arbitrari, cum de propria sua morte Christus fecerit sermonem, & parem persecutionis, & odij in eos causam fecerit: propterea hæc Dominus adiunxit verba, dicens: *Non rogo, vt eos de mundo tollas*, per mortem temporalem ab hoc odio, & persecutione liberando: *Sed* rogo, *vt*, cum adhuc in mundo sint permansuri, *eos a malo serues*: Non rogo, vt eos tollas de mundo nunc, sicut ego a mundo discedo. Hæc autem verba propter audientes discipulos dicta sunt: Deus enim non indigebat istis declarationibus. Attende discipulos debuisse mitti in mundum, & prædicare, multaq. pati, & ad magnam perfectionem Spiritus promoueri, sublimemq. coronã prius promereri, ideo non erant tunc tollendi de mundo. Attende etiam non solum odium præsens Iudæorum, quo Christi discipulos prosequebantur a Domino indicari, sed etiam futurum, & persecutiones omnes, quas etiam a Gentibus in hoc mundo passuri erant, petitq. ab omnibus eos seruari, protegi, & liberari. Seruari autem a malo, non est impedire tentationes, & persecutiones, sed auxilium illis præbere, ne succumbant, neve vincantur, sed omnia superent. Est autem articulus Græcus: *Serues ab ipso malo*, quod peccatum est, seu dæmon peccati auctor. Dæmon enim erat præcipuus auctor persecutionis in discipulos Domini, cuius scopus est, peccato homines inficere.

Quid sit seruari a malo.

De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo. Sanctifica eos in veritate: sermo tuus veritas est.

TErtium petit a Patre pro discipulis suis, repetitq. verbum superius dictũ. *De mundo non sunt, sicut & ego non sum de mundo*, non tamen eadem de causa. Nam prius positum est tamquam causa odij mundani contra discipulos: at nunc repetitur tamquam ratio nouum quid impetrandi, quod rogat. Est autem hoc, sanctificatio in veritate, vt in veritate sanctificentur. & est sensus: O pater, cum isti discipuli de mundo non sint, sicut & ego non sum de mundo, sintq. mei imitatores, & me vt exemplar sequantur. *Sanctifica eos in veritate*, vt sint etiam sancti, sicut & ego sum sanctus. Sanctificare eos in veritate, est per Spiritum sanctum veritatem Euangelicam perfectam infundere, vt fiant doctores, & magistri doctrinæ Euangelicæ: & hoc per Spiritum sanctum, qui non nuda verba, & conceptus doceat, sed gratiam infundat, vt fiant digni magistri, & doctores tantæ doctrinæ, vt sancte veritatem accipiant, & doceant: cum enim futuri essent orbis magistri, petit Christus a Spiritu sancto dignos fieri doctores, omni instructos veritate & virtute, vt vita respondeat doctrinæ. Hoc est, quod nunc petit, & rogat Christus: & hic est germanus sensus.

Sanctificare in veritate, quid sit.

In

Universidad de Deusto
Biblioteca

In Græco habetur: *In veritate tua*. Sensus idem est. Quæ autem hæc sit veritas, exponit. *Sermo tuus veritas hæc est*, in qua sanctificandos, & conseruandos rogo. Sermo hic doctrina Christi est, quæ dicitur Patris, quia diuina erat, & ex diuinitatis beneplacito tradita.

ANNOTATIO XI.

Interpretationes nonnullæ superiorum verborum proponuntur.

CYril. lib. 11. cap. 24. & Aug. tract. 108. Sanctificationem hanc purgationem perfectam a mundi concupiscentijs, & voluptatibus, ceterisq. vitijs exponunt. Quātis enim iam sanctificati essent, vt constat Ioan. 15. tamen confirmatio & perfectio petitur: nam qui sanctus est adhuc sanctificatur, Apoc. 22. Veritatem autem ipsum filium interpretantur, qui veritas est, vt sic sensus: O Pater: *sanctifica eos*, sed *in veritate* tua, id est, per me. Quia communis est omnis operatio Patris & Filii. Chryso. hom. 81. duas adfert expositiones. Prima est eadem cum præcedenti quantum ad sanctificandi verbum, vt sanctificentur Spiritus sancti & doctrinæ infusione. At veritatē doctrinā Euangelicā exponit: quæ veritas dicitur, tum quia mēdacio omni caret: tum quia vmbras & figuras non habet, sicut lex vetus habebat. A Altera expositio est, vt verbum sanctificandi idem significet, quod separare, siq. sensus: Separa eos verbo, & prædicatione, quia futuri erant prædicatores, sicuti dictum est. Act. 13. Segregate mihi Saulum, & Barnabam in opus ad quod assumpsi eos. Non est multum dissimilis hæc expositio a nostra: at nos verbum sanctificandi non in ea significatione exponimus, sed vt idem significet, atque conse- B cra eos veritati tuæ: id est, instrue, & perfice in veritate, vt fiant digni, & perfecti magistri veritatis Euangelicæ mundo tradendæ. Quod quantum ad sensum in idem recidit. Huic expositioni consonant, quæ sequuntur. Nam si exponamus cum Augustino, & Cyrillo non distingueretur hæc petitio a prima, quæ erat, vt vnum sint fide, & dilectione.

Sicut tu me misisti in mundum: ita & ego misi eos in mundum.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur sanctificatio hæc petatur, adiungit, & supplenda est particula causalis more Hebræorum: quia, *Sicut tu me misisti in mundum, ita ego misi eos*, id est, deputaui, & constitui mittendos in mundum prædicare, & annunciare veritatem, quam ego annunciaturus veni a te missus. Sanctificatione igitur hac maxime indigent, vt per Spiritum sanctum instructi, & perfecti, munus hoc iniunctum exequi digne, & fructuose valeant. Attende efficaciam argumenti. *Ego misi eos*, ipsi non se ingesserunt, nec propria auctoritate hoc munus vsurparunt. *Ego misi eos*, diuina auctoritate ea, qua in mundum a te sum missus: sanctifica ergo eos, o Pater, tamquam a me, & a te missos. Aug. tract. 108. & Euthymius præteritum loco futuri positum asserunt, *Misi*, id est mittam, quod sæpe in scriptura fit: vel vti diximus, *Misi*, quia deputati erant, & nomen Apostolorum habebant, vt per orbem prædicaturi salutis veritatem proficiscerentur.

Et pro eis ego sanctifico meipsum, vt sint & ipsi sanctificati in veritate.

AVget argumentum, & rationem impetrandæ sanctificationis huius. Non, inquit, solum misi eos, sed, *Pro eis ego me sanctifico*, id est, me in hostiam, &

& sacrificium offero per mortem: vt virtute, & efficacia sacrificij huius, & oblationis meæ, efficiantur sancti in veritate, id est, obtineant, & consequantur hanc sanctificationem, quæ per Spiritum sanctum facta est in die pentecostes: *Ego*, igitur, *me sanctifico*, vt etiam ipsi sint sanctificati. Ego quidem per mortem, ipsi per Spiritus sancti gratiam, per quam consecrabuntur, & præficientur veritati prædicandæ. Verbum *Sanctifico meipsum*, mortis Christi sacrificium significare, a qua omnis sanctificatio hominum virtutem habet, communiter Doctores interpretantur. In scriptura enim verbum in ea significatione aliquando accipitur, vt constat Exod. 13. Sanctifica mihi omne primogenitum, & in multis locis habet eandem significationem. Cyril. lib. 11. cap. 25. Veritatem pro Spiritu sancto exponit. Nam Spiritus veritas dicitur: at magis videtur in eadem significatione sumendam esse, in qua prius dicitur. *Sanctifica eos in veritate*, ibi autem Cyril. pro Christo exposuit. At nos cum Chrysostomo pro doctrina Euangelica, vt in superiori sententia dictum est. Iustin. in lib. quæstion. gent. resp. 23. annotat hanc orationem Christi, quæ pro discipulis facta est, non comprehendisse Iudam, nec pro eo fusas hasce preces, & id satis est apertum. Nam Iudas iam recesserat, nec præsens erat, immo Christus eum a discipulorum numero excluserat, dicens perijsse tamquam filium perditionis, vt impleretur scriptura. Dicitur autem sanctificare Christus seipsum in ea natura, in qua passus est, & mortuus.

Verbum sanctifico, quid significet in scriptura.

Iudas non fuit in hac oratione compellatus.

Non pro eis autem rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me.

ORationem, & preces generaliter extendit ad omnes futuros fideles, qui per verbum Apostolorum, & eorum prædicationem credituri erant, nec de ijs solis hoc intelligitur, qui ipsos viderunt, & audierunt Apostolos, sed de omnibus fidelibus, vsque ad mundi consummationem futuris. Nam doctrina ab Apostolis prædicata, eadem perseuerat, & perseuerabit, vt quotquot crediderunt, & credent, per verbum, & prædicationem eorum credidisse, & credituri dicantur. Rogat igitur generaliter Christus pro omnibus suis fidelibus, quos distincte, & perfecte ac si præsentes essent, videbat in essentia diuina, non solum vt Deus, sed vt homo, sicuti vt homo rogat, & orat. Interrogat Augustinus tracta. 108. quid dicendum de ijs, qui per eos non crediderant. Nam multi erant credentes tunc, qui non ab Apostolis, sed a Christo verbum audierant, vt Nathanael, Centurio, & alij, quos ab hac oratione certum est non esse exclusos. Respondet hos imperfecte credidisse tunc: at postea per verbum Apostolorum crediderunt: aut etiam dicuntur credidisse per verbum Apostolorum, quia receperunt idem verbum, quod Apostoli prædicarunt. Responsio facilior est, si dicamus omnes credentes in Christum his verbis significari, a maiori autem parte sumptam esse denominationem: omnes enim fere per ipsos crediderunt. Nam credentium numerus ante eorum prædicationem paruus fuit, maxime quia & illi etiam multa ab Apostolis didicerunt sibi prius ignota.

Qua ratione comprehendat eos qui credidernnt, sed ēō per Apostolos.

Vt omnes vnum sint.

QVæ petat, & roget pro omnibus credentibus suis exponit. Primum est, quod etiam pro discipulis rogauerat, nempe, *Vt vnum sint*, idem sentientes, idem sapientes, inuicem diligentes, vnanimes, & concordes. Hoc iam superius

Universidad de Deusto
Biblioteca

superius explicuimus, & vti diximus Act. 4. impletum legimus. Credentium erat cor vnum, & anima vna, non tantum discipulorum seu Apostolorum, sed omnium etiam tunc credentium, quorum magna erat multitudo. Aduerte, quod supra dicebamus, hanc vnionem charitatis pro credentibus a Patre peti, non autem pro incredulis. His enim fides potius est petenda, vt credant: ideo hæc oratio pro mundo non est.

Sicut tu Pater in me, & ego in te, vt & ipsi in nobis vnum sint.

Fidelium vnitas duplex.

HOc est alterum, quod petit a superiori distinctum, nempe: *Vt vnum sint in nobis sicut tu in me & ego in te*, intellige vnum sumus. Attende pro vera, & legitima huius sententiæ intelligentia, duplicem esse fidelium vnitatem. Prior est inter ipsos: vniti enim sunt, & vnum corpus faciunt vnitate fidei vnius, eiusdem religionis, & mutuæ inter se charitatis. Altera est cum Deo, & Christo: per gratiam enim, fidem, & charitatem Deo vnimur, & coniungimur, & in ipso manemus, & ipse in nobis. De qua vnione dicitur. 1. Ioan. 4. Quisquis confessus fuerit, quoniam Iesus est filius Dei, Deus in eo manet, & ipse in eo. Et iterum: Deus charitas est, & qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. Fide igitur, & charitate non solum inter se vniuntur fideles, sed etiam cum Deo, & Christo Domino. De hac duplici vnione sententia præsens est intelligenda. Illud quidem, *Vt omnes vnum sint*, de priori vnitate, qua inter se vnum sunt fideles concordia & pace, quæ ex fidei vnitate, & charitate nascitur. Verba autem ista, *Vt sint vnum in nobis, sicut ego in te, & tu in me*, de posteriori vnitate, qua vnum efficimur cum Deo, & in ipso manemus, & ipse in nobis. Non est autem æqualis similitudo accipienda, vt Arriani falso intelligebant, sed similitudo sola. Nam Filius in Patre, & Pater in Filio est per naturæ identitatem, quia vna est natura vtriusque: at nostra est per gratiam. Nec enim inter nos, nec cum Deo vnam habemus, & eandem naturam, tamen dicimur esse in ipso, & ipse in nobis, & vnum esse inter nos, & cum ipso. & in hoc similitudo est, quia vnitas est, tamen vnitatis ipsius diuersa est ratio: Filius enim & Pater per naturam, nos vero illis vnimur per gratiam. In annotatione cetera inuenies.

ANNOTATIO XII.

Arianorũ argumenta euelluntur.

SIcut ex verbis illis superioribus *Vnum* A *sint sicut, & nos vnum sumus*. Ariani argumentum suæ hæreticæ doctrinæ acceperunt. ita ex his proximis etiam fecerũt: vt enim Athana. serm. 4. contra Arianos refert, dicebant sic: Si nos vnum sumus, sicut Pater & Filius Vnum sunt: igitur non erunt Pater & Filius consubstantiales. Aut certe nos erimus consubstantiales inter nos. Rursus, si nos sumus in Deo & Deus in nobis: sicut Pater est in B Filio, & Filius in Patre, igitur non est dicendus Filius in Patre, & Pater in Filio esse propter identitatem naturæ, sicut nec nos dicimur esse in eo, & ipse in nobis propter naturam eandem. Ad hanc blasphemiam Athanasius loco citato diffuse, & docte respondet. Similiter & Cyril. lib. 11. cap. 26. diximus etiam nos supra his verbis similitudinem quandam significari, & imitationem, non identitatem, sicut quando dictum est Matth. 5. Estote perfecti, sicut Pater vester perfectus est, nõ enim creatura Creatori æquari potest, sed per gratiam ad quandam similitudinem extollitur: illa est summa vnio per naturam, nostra est participata per gratiam. Docte autem annotat Athana. hanc differentiam in his verbis eisdem significari. non enim dictum est, sint in te vnum, sicut ego in te vnum sum, sed *Sint vnum in nobis, sicut ego in te, & tu in me*. vt diuersa vnitas Patris, & Filij, ab vnitate fidelium significaretur. Hæc dicta sint contra Arrianos.

At grauior est difficultas circa huius sententiæ intelligentiam, Athan. enim & Cyril. non aliam vnitatẽ intelligere videtur

tur in his verbis: *Vt vnum sint in nobis*, A *sicut tu in me, & ego in te*, præter illam, quæ dicta est illis superioribus verbis, *Vt vnum sint*. Verba enim hæc eandem quidem continent vnitatem, sed explicite, & expresse significant, qualis sit vnitas illa, de qua dictum est. *Vt vnum sint*. quam ex exponens adiungit, *Vt sint vnum, sicut ego in te, & tu in me*. At quia illa particula, *Sint in nobis*, videbatur huic expositioni adferre aliquod obstaculũ, ideo Athanas. dupliciter exponit. Vno modo vt sit sensus B *Vt sint vnum in nobis*, id est, exemplo nostro vnum sint, sicut nos vnum sumus: nã aliquãdo id solet significare. Dicitur enim 1. Cor. 4. Hæc transfigurau i in me, & Apollo propter vos, vt in nobis discatis nõ inflari, *in nobis*, id est exemplo nostro. Altero modo, vt sit sensus: *In nobis*. id est virtute nostra: vnum enim esse non poterant, nisi virtute & opera Patris, & Filij quam etiam significationem in scriptura habet. Psal. 59. In Deo faciemus virtutẽ. & Psal. C 43. In te inimicos ventilabimus cornu, id est, virtute Dei.

At profecto accõmodatior videtur expositio, si distinguamus vnitatem hanc, cum & fideles vnum sint inter se, & vnum sint in Deo: & de priori dictum est, *vt vnum sint*: de posteriori, *Vt sint vnum in nobis sicut tu in me, & ego in te vnum sumus*. Cum enim sint hæ duæ vniones, & verba expressa sint distincta, aptius interpretamur ea, si ad vtramque referamus. Nec est D necesse particulam illam, *in nobis*, illis modis interpretari, sed retinenda est similis significatio ei, in qua dicitur, Pater in Filio, & Filius in Patre maneret ita etiã nos dicimur manere in Deo, non secundum naturam, sed secundum gratiam. Vnum igitur sumus in Deo, quia manemus in eo, & ipse in nobis. Illud etiam cõsiderandũ est, non dictum esse, vnum sint cum Deo, Vnum in nobis, cur dictum sit. seu nobiscum, sed, *vnum in nobis*: nõ enim Deus, & homo in aliquo vno conueniunt, quod vtrique sit commune, sed ipse est vnitas, qua vnũ efficimur in ipso. Sicut vnita- E tes vnum sunt in numero, quia in ipso copulantur: non tamen vnum sunt cum ipso quia nõ est alia vnitas, qua vnitates, & numerus vniantur. Hæc autem sententia, qua affirmamus maiorem vnitatem in his exprimi verbis, *vt vnum sint in nobis, sicut ego in te, & tu in me*, quam fuerit expressa in illis, *vt vnum sint*, est Hilarij lib. 8. de Trini. vbi exponens hanc totam sententiam, *Vt sint vnum sicut ego in te, & tu in me, vt & ipsi vnum sint*, dicit profectum fieri vnitatis per hæc verba posteriora: qua si diceret aliam adiungi vnitatem verbis præcedentibus. vt magis vnum fiant, nempe & inter se, & in Deo ipso: necdum tamen sententia hæc satis exposita est nã superest explicare, quæ sit vnitas hæc. Quã explicationem, vt distinctio claritatem adferat, in sequentem remittimus annotationem.

ANNOTATIO XIII.

Vnitatem duplicem Cyrillus distinguit, Animorũ & corporũ.

VNitatem hanc exponit Cyril. lib. 11. cap. 26. docte, & subtiliter: distinguit autem vnitatem alteram quantum ad animas, alteram quantum ad corpora. Animas quidem vniri affirit vnitate Spiritus sanctiː nam omnes credentes in Christum Spiritum sanctum vnum & eundem participant, & in ipso vniuntur, & per ipsum in Deo dicuntur esse, non quidem diuinitatẽ ipsam per se recipientes, sed per gratiam, fidem, & charitatem participantes: tamen qui participatur, & qui in eis est, vnus, & idem est. Vnde quodammodo quãtum ad animas, in vnica re indiuidua vnum sunt, nempe Spiritu sancto, & multum similes sũt in vnitate Patri & Filio, qui in vna substantia sunt vnum: quamuis non sit paritas quia illa natura eadem est in Patre, & Filio naturaliter, at Spiritus est idẽ in fidelibus per participationem gratiæ. Hãc eãdem vnionem docuit Athanasius hunc explicans locum in sermone 4. cõtra Arianos in superiori annotatione allegato, & de hac vnione habemus scripturæ testimonia. 1. Ioan. 4. In hoc scimus, quia Deus manet in nobis, ex spiritu quem dedit nobis. Ratione igitur spiritus, Deus in nobis manet, & nos in Deo. 1. Corint. 6. Qui adhæret Deo, vnus spiritus efficitur cum eo; id est habet eundem Spiritum, qui est ipse Deus, & quem Pater, & Filius habẽt, quãuis non ad æqualitatem. Idem Paulus. 1. Cor. 12. Hãc vnitatem Spiritus in singulis distincta operantis, & in singulis prout vult, diuersa dona distribuentis, & vnum corpus ex multis colligẽtis describit. Hæc est vnitas quantum ad animas secundum quam omnes credentes vnum sunt, & inter se, & cum Deo ipso. Quamuis enim distinctum sit esse vnum inter se, & esse vnũ cum Deo, tamen vnum, & idem est, quod facit omnes credentes vnum inter se & vnum in Deo, nempe Spiritus sanctus a nobis participatus, & in nobis existens per gratiam, fidem, & charitatem: per hunc omnes sunt inter se, & vnum in Deo ipso.

Altera est vnitas corporũ quandoquidem

Universidad de Deusto
Biblioteca

Vnitas corporũ, quæ & vnde orta sit.

dem etiam credentium corpora vnum effecta sunt in Deo, & hæc vnitas, in qua vniuntur, & efficiuntur vnum, est caro ipsa Christi realiter in sacramento ipsis credentibus data, vt non participatione vnũ sint, vt factum est in priori vnitate, in qua dabatur Spiritus sanctus ratione donorũ sed realiter, & substantialiter Christus ipse in cibum detur. Ratione autem huius vnitatis maior est similitudo cum vnitate Patris, & Filij: per hanc enim carnem, & sanguinẽ Christus realiter in nobis, & nos in ipso, vt dictum est in capite sexto manemus, & vnum quodammodo corporaliter efficimur. De qua vnitate dictum est 1. Cor. 10. Quoniam vnus panis, & vnũ corpus multi sumus omnes, qui de vno pane, & vno calice participamus. Hanc eandem vnitatem non solum Cyril. sed & Hilarius lib. 8. Trini. his verbis significari affirmat, & sane vera doctrina est & expositio legitima. In hoc tamẽ vno dissentio ab his duobus Doctoribus, præsertim a Cyrillo qui vnitatem talem animarum, & corporum A significari asserit, verbis hisce, *Vt omnes vnum sint sicut & nos*, quæ repetuntur in sequenti sententia, nec distinguit has vnitates iuxta verba distincta. At mihi videtur, sic distinguendum esse, vt verba illa, *Vt omnes vnum sint sicut & nos*, sint interpretãda de vnione animarũ, quæ fit ratione Spiritus participati a credentibus, fide, dilectione, & gratia, ac donis, ratione cuius vnum sunt inter seipsos. Verba autẽ quę sequuntur, *Vt sint vnum in nobis, sicut tu in me, & ego in te*, exponẽda de vnitate, quæ fit ratione eiusdem Spiritus, sed cum Deo, vt vnũ sint in Deo, & Deus in eis, & ipsi in Deo sint, hactenusq. nihil dictũ sit de vnitate corporũ, vsque ad verba sequentia, *Claritatem quam dedisti mihi dedi eis*, ibi enim hãc vnionẽ realẽ ratione carnis suæ docet. In præcedẽti ergo sentẽtia sola vnitas petitur quæ fit ratione vnius Spiritus sancti, qui vnit credentes inter se: & hoc ideo, vt vnum sint inter se, & in Deo ipso: quod magis ad mentem Hilarij accedit, & sequentium expositione confirmatur. B

Vt credat mundus, quia tu me misisti.

COMMENTARIVS.

FRuctũ ex hac vnione in vnitate Spiritus exponit. Mũdus, inquit, ex hoc agnoscet, me esse a te missum. Attende, mundũ hoc in loco, non malos, & incredulos sed credentes de mundo vocatos significare, sicut dicitur: Non veni, vt iudicem, sed vt saluem mundum. &: Erat mundum reconcilians sibi. mundus ergo audiens tam miram, & inauditam vnitatem, vt inter se, & in ipso Deo credẽtes vnum efficiantur, inducetur facilius, & efficacius ad credendum me esse filium tuum, per quem talis vnio facta est. nemo enim tali vnitate fideles vnire posset, nisi filius Dei, & Deus esset, vti re ipsa factum est. Nisi enim filius Dei corpus induisset numquam homines ad hoc peruenissent, vt vnum essent in Deo, & Deus in eis, & ipsi in Deo manerent. Ita Athanas. serm. 4. allegato exponit. Particula, *vt* loco *Ita vt*, posita est, aut certe consecutionem indicat.

ANNOTATIO XIIII.

Nonnullę Patrum expositiones expẽdũtur.

AVgustinus tractatu centesimo decimo hanc sententiam sic exponit, vt repetendum sit verbum, *rogo*. *Rogo*, inquit, *vt vnum sint*, & rogo, *vt sicut tu in me, & ego in te, vt etiam ipsi vnum sint in nobis*, & rogo etiam, *vt credat quia tu me misisti*, mũdum autem de credentibus exponit. Sed dura videtur expositio & non accommodata, quia hæc sententia ad id referri videtur, quod dictum est, Vt sint vnum in nobis, vt ex hoc nempe mundus credat, quia tu me misisti. Chrysost. hom. 81. & Euthym. interpretãtur sic hoc esse dictum, sicut illud: A In hoc cognoscent omnes, quod mei eritis discipuli, si dilectionem habueritis ad inuicem: ita etiam nunc dicitur, ex cõcordia doctrinæ: Mundus cognoscet, id est auditores intelligent Dei esse doctrinam. At non videtur hoc accommodari posse: quãdoquidem hæc sententia non ex sola vnitate inter se, sed ex vnitate cum Deo, secũdum quam Deus in eis, & ipsi in Deo manẽt, mundus dicitur creditурus, Christũ esse a Deo missum tamquam filium eius. Idcirco verior est expositio Athanasij: mũdus enim cui prædicabitur veritas hæc, vel ex eâ

ex hac confitebitur Christum esse Dei filium, cognoscens non posse talem vnitatem fieri, nisi a Deo, vnde in eo qui credit confirmabitur Christum esse Dei filium, & qui non credit, allicietur ad fidem, & non tantum ex dogmatum conformitate: hæc enim duo simul esse necesse est.

Et ego claritatem, quam tu dedisti mihi, dedi eis, vt sint vnum sicut & nos vnum sumus.

COMMENTARIVS.

COnnexio, & sensus huius sententiæ talis est. Postquam rogauit Patrem, vt credentes vnum faceret, & inter se, & in Patre, & filio, quæ vnio per Spiritum sanctum efficienda erat, addit se dedisse eis iam claritatem, quam a Patre accepit, qua vnum etiam sint, sicut & Pater & Filius vnum sunt. ac si diceret: Ego iam eos effeci vnum per meam claritatem, quam a te accepi: da tuo Pater Spiritum sanctum vt vnum etiam fiant. Claritas hæc est diuinitas ipsius filij: quã vt homo dicit se accepisse e Patre per vnionem hypostaticam. hanc diuinitatem vnitam carni suæ dedit nobis Christus in sacramento, quod tunc quando hæc loquebatur iam instituerat, discipulisq. communicauerat, pro suisq. fidelibus reliquerat: quo maxime vniuntur inter se & in Deo, quantum ad realem quandam, & corporalem vnionem. Animarum autem vnitas, quæ Spiritus sancti vniuntur gratia, maxime in Spiritus sancti aduentu effecta est, & hanc nunc rogat & petit. Illam enim, quæ sacramento sui corporis fit, iam dederat & hoc est, quod hisce verbis dicit, quod etiam verbis sequentibus explicat ipsemet Dominus.

Eucharistia maxime vnit cum Deo fideles.

Ego in eis, & tu in me, vt sint consummati in vnum.

Per Eucharistiam diuinitatem cum Christi corpore sumimus.

MOdum, quo vnio hæc claritatis, & diuinitatis fiat exponit, *Ego*, inquit, *in eis*, sum per carnem meam in cibum verum, & realem eis datum, *Tu*, autem *in me* es, quia diuinitas tua est carni meæ vnita. Si igitur diuinitas est in carne, & caro est in credentibus, fit vt in credentibus etiam diuinitas sit per mediam carnem Christi. Habent ergo credentes in se, & carnem Christi, & per eam diuinitatem in se siunrq. vnum, & quandam habent vnitatem per Christum ratione carnis suæ, & sic consummantur in vnum: id est, fiunt vnum perfecte, dum non solum vniuntur inter se, & cum Deo quantum ad animas, quod fit per Spiritum sanctum, sed etiam quantum ad corpora ipsa.

ANNOTATIO XV.

Claritatis nomine quid intelligatur.

DIfficilis est hæc sententia intellectu, A & laborant Patres in eius sensu inquirendo. Cyrillus lib. 11. cap. 26. & Hilar. lib. 8. de Trinitate exponunt hanc claritatem ipsam diuinitatem Verbi, carni vnitam, quam vt homo accepit Christus a Patre, quando Verbum caro factum est, hanc dedit nobis Deus & Christus, quando suam carnem cibum nostrum effecit, & nobiscum per sacramentum mirabile realiter vnitus est. Et hanc sententiam de hac vnitate interpretantur hi Doctores, quibus nos consentimus: ea enim expositio omnium est maxime accommodata, quãuis, vt superius diximus, hanc eandem vnitatem, isti Doctores verbis superioribus accommodent. At in hac parte nobis ea visa est expositio facilior, & aptior, si priores sententias interpretemur de vnitate animarũ, quę fit per Spiritus sãctigra

Universidad de Deusto
Biblioteca

tiam, dilectionem & dona cetera. Augus. autem tract. 110. aliter hanc claritatem interpretatur, nempe gloriam corporis, & verba præteriti significationem habent de futuro, vt sit sensus: immortalitate & gloriam quã dabis carni & humanitati meæ, ego dabo eis. Huic expositioni id videtur obstare, quod sequitur: *Vt sint vnum sicut, & nos vnum sumus*, non enim hæc gloria ad vnitatem seu vnionem refertur. Deinde quia hæc potius petenda erat a Patre, sicut etiam Christus suammet perijt superius, dicendum enim erat: Rogo vt claritatem quam dedisti mihi, des eis, sicut dictũ est: Clarifica me Pater claritate quã habui. Præterea, quia Christus in his verbis & sententijs, rogat pro suis ea, quæ in hoc sæculo futura sunt, & quibus maxime indigent, vt perficiantur. Adde etiam verbum sequens non accommodari huic expositioni, vt paulo inferius dicem*. Chrys. hom. 81. & Euthy. aliter exponunt, nempe claritatem hanc esse: tum potestatem miraculorum, quam Christus discipulis dedit: tum vnitatem concordiæ, de qua dictũ est: *Vt sint vnum*: hæc enim duo, erant efficax confirmandæ fidei veritatis argumẽtum, nempe miracula, & tam mira in eis concordia. Ista expositio quãtum ad illud de concordia non videtur accommodata: nam cum roget Patrem, vt eos vnum faciat, non videbatur consonum dicere, Ego dedi eis vnitatem cõcordiæ. Quãtum autem ad potestatem miraculorum probabilior est: tamen verba sequentia, *Vt sint vnum, & ego in eis, & tu in me*, non accõmodantur. Præterea etiam quia hæc verba generalia, & communia sunt credentibus: at miracula non omnibus dantur. Ambr. lib. 5. de fide cap. 4. quandam aliam visus est indicare expositionem, nempe claritatem hanc esse filiationem, quam accepit Christus homo a Patre, postea dedit suis, quando credentes filios Dei effecit, quamuis non sit paritas. Christus enim naturalis, nos adoptionis filij sumus: & est probabilis expositio, tamen omnium accommodatissima est, quam Cyrillus, & Hilarius sequuntur: ideo in commentario ipsis subscripsimus.

Et cognoscat mundus, quia tu me misisti, & dilexisti eos, sicut & me dilexisti.

COMMENTARIVS.

EX hac claritate quam dedi eis, duo cognoscent fideles: alterum est, me esse filium tuum a te missum: non enim aliter vniri poterant nobiscum, nisi diuinitatem haberem in ea carne, quam dedi eis. Alterum est te dilexisse eos, sicut & me dilexisti, idest, quod beneficium contulisti mihi homini, nempe diuinitatẽ tuam, dedisti etiam eis, & eos tibi, sicut & me vnire voluisti: quod argumẽtum est dilexisse te eos simili dilectione qua me, quamuis non pari. Nam diuinitas meæ est humanitati vnita immediate: at ceteris per mediam meam carnem communicatur. Mundum appellat credentes ipsos, qui in hoc quod dictum est, maxime dilectionem Patris agnoscunt, & filij diuinitatem confitentur. Attende agnoscere, seu cognoscere, non apertam cognitionem significat, sed fidem, ipso tamen effectu roboratam. Et loquitur Christus de dilectione, qua eius humanitas ita est a Patre dilecta, vt Verbum & diuinitatem ei vnierit, & copulauerit.

ANNOTATIO XVI.

De qua cognitione Christus loquatur.

AVg. tract. 110. suã superioris sententiæ expositionem persequens, hæc verba ad statum gloriæ refert. Quando nimirum cognoscentur hæc, quæ dicta sunt, quia modo creduntur: at argumentum hoc parum habet efficaciæ. Verbum enim hoc cognoscendi etiam fidei notitiam significat, maxime quando ex aliquo signo, & effectu exteriori procedit. Ioannis 6. Nos credimus, & cognouimus, quia tu es Christus filius Dei. Ioan. 7. Cognoscet de doctrina mea, an ex Deo sit. Qui alias sequuntur expositiones verba hæc etiam accommodant aliter. Ambrosij autem expositioni, multum hæc verba cõsonant: ex filiorum enim adoptione data fidelibus, multum Christus filius Dei esse confirmatur, per quem in filiorũ adoptionis dignitatem vocati sumus, & Patris erga nos dilectio ostenditur, qui nos filios effecit: quamuis nostra longe sit diuersa a Christi filiatione. At nos sequentes expositionem Hilarij, & Cyrilli verba hæc interpretati sumus, & est accommodata interpretatio cum Cyrillo lib. 11. capite. 27.

Pater

Pater quos dedisti mihi, volo, vt vbi sum ego, & illi sint mecum, vt videant claritatem meam, quam dedisti mihi.

COMMENTARIVS.

PRecatur Patrem postremo præmium, & beatitudinem, ijs omnibus, qui a Patre dati sunt, de quibus prius dixerat, vt vnum sint, quemadmodum nos vnum sumus: vt hac spe discipuli confortentur in afflictionibus, & laboribus sæculi, & omnes etiam, qui credituri sunt in eum. *Pater*, inquit, *Volo*, id est, maxime desidero, & cupio, vt omnes ij, *quos mihi dedisti sint, vbi ego sum*, nempe in cælesti regno, vt etiam videant diuinitatem, & gloriam meam, quam mihi dedisti, & huic carni vniuisti. Attende verbum, *Volo*, est non imperantis, sed precantis, & desiderium proponentis: ita exponit Cyprianus lib. de mortalitate dicens, Christum deprecatum esse Patrem hisce verbis. & similiter Chrysost. hom. 81. id indicat, & in scriptura eam habet significationem, vt sit petentis non imperantis. Matth. 12. Volumus a te signum videre. & Mar. 6. Volo vt protinus des mihi caput Ioannis. & cap. 10. Volumus vt quodcumque petierimus, facias. Quamuis aliquando sit absolutam voluntatẽ explicantis. Matt. 8. Volo, mũdare. Matth. 20. Volo huic nouissimo dare sicut & tibi. est autem voluntas hæc oratio quædam, & vehemens deprecatio. Rursus dicit: *Vbi sum ego*: nam ratione diuinitatis regnabat in cælis, eratq. ibi iuxta illud Ioan. 3. Qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo. Hoc annotat Augustinus tract. 111. Itẽ, *Vt videant claritatem*, non dicitur, vt habeant, quia nostra beatitudo visio est diuinitatis. Christus quidem diuinitatem habet: beati autem vident. Quod Ambrosius lib. 5. de fide cap. 3. simul cum alijs verbis, docte interpretatus est, dicens: Si iudicasset quod diuinam sedem Pater omnibus daret, dixisset: Volo vt vbi ego sedeo, illic sedeant mecum. at inquit, *Volo vt sint mecum*, non sedeant mecum. Et, *Vbi ego*, non quomodo ego. Deinde sequitur, *Vt videant claritatem meam*, nec dixit vt habeant, sed vt videant: seruus enim videt, Dominus possidet: sicut & Dauid Psal. 26. dicit, Vt videant voluntatem Domini. Hæc Ambro. Quibus verbis significat hanc sententiam non pro solis Apostolis, vt existimat Chrysost. hom. 81. sed etiam pro omnibus saluandis dictam esse: idcirco non dicitur, vt sedeant, ne omnes iudicaturos existimaremus. Verbum etiam, *Volo*, exponit tamquam iudicantis, & absolute decernentis esse, vt loquatur tamquam Deus, quod probabiliter dicitur. Tandem dicit, *Quos dedisti mihi*, iuxta illud a principio dictum: Vt omne, quod dedisti ei, det vitam æternam vbi notat Cyril. lib. 11. cap. 28. nullos alios saluari, nec beatificari præter datos a Patre, qui prædestinati dicuntur: hi videbunt claritatem, & diuinitatem Christi.

Volo non imperiti sed precantis denotat.

Beatitudo nostra in visione consistit.

Quia dilexisti me, ante mundi constitutionem.

VT homo loquitur, cuius humanitas sic est a Deo dilecta supra omnem creaturam, vt ei sit diuinitas vnita, & ad hanc excellentiam, & dignitatem erecta, vt homo ille Deus esset. Hæc autem directio non noua fuit, sed ante mundi cõstitutionẽ: fuit enim ab æterno electa, & dilecta illa humanitas, vt Verbo vniretur, quamuis in tempore vnita sit: idcirco ante mundi constitutionem dilectus dicitur, vt homo. Sententia hæc non habet locum ratione diuinitatis: quãuis enim Christus ab æterno a Patre diuinitatem habeat, verumq. sit, Patrem dedisse diuinitatem ei, tamen non quia dilexit eum: naturalis enim illa natiuitas est, non ex voluntate procedens: intelligenda igitur est, vt loquatur tamquam homo.

ANNO-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XVII.

Vox, constitutio quid significat.

HIeronymus ad Epheſ. 1. Vbi ſimile A verbum habetur: Elegit nos in ipſo antè mundi conſtitutionem, vim nominis huius explicat *conſtitutio*, eſt enim Græce, καταβολή, quam non idem ſonare Græcis, quod Latinis conſtitutionem dicit, ſed id inquit dicitur καταβολή, cum quid deorſum iacitur, & in inferiorem locum mittitur de ſublimi, vel cum aliqua res ſumit exordium: vnde & hi, qui ædium futurarum prima iaciunt fundamẽta, καταβάλλειν, ideſt deorſum initia fundamentorum ieciſſe dicuntur. Volens itaque Paulus oſtendere, Deum vniuerſa machinatum ex nihilo, non conditionem, non creaturam, atque facturam, ſed, καταβολήν, id eſt, initium fundamenti ad eum retulit, vt non iuxta Manichæũ, & ceteras hæreſes, quæ factorem, & materiam ponunt aliquid, vnde creaturæ factæ ſunt, antoreſſerit creaturas, ſed omnia ex nihilo ſubſtiterint. Hæc Hieronymus.

Pater iuſte.

COMMENTARIVS.

POſtquam orauit petens præmium, & beatitudinem ſuis a Patre, iuſtitiam petitionis exponit: æquum enim erat, vt ij eſſent, vbi Chriſtus erat, & viderent claritatem eius, qui non credente mundo crediderunt, & Chriſto adhæſerunt. hac de cauſa Patrem appellat iuſtum, quia retributio iuſtitiæ eſt. 2. Timo. 4. Quam reddet mihi iuſtus iudex, non ſolum autem mihi, ſed & his, qui diligunt aduentum eius.

ANNOTATIO XVIII.

Cur Iuſtũ appellat Patrem.

CYril. lib. 11. cap. 29. recte annotat, iuſtum appellatum Patrem, quia iuſtitiæ effectus in his verbis ſignificatur: ſicut quando ſanctificatio rogabatur, Pater ſanctus vocatus eſt. Quæ autem ſit hæc iuſtitia, ſic exponit: nempe dictum eſſe iuſtum, quia iuſte dæmonem, qui mundũ captiuũ detinebat, ne ad immortalitatem, ad quã creatus erat peruenire poſſet, damnauit, & dominio priuauit, vt ſupra dictũ eſt. Senſus igitur eſt. *O Pater iuſte, mundus non cognouit*, hanc tuam iuſtitiam, quam pro mundo erga diabolum exercuiſti, quam ſi nouiſſet, omnes ad te accurriſſent. Chryſ. hom. 81. aliter explicat hanc iuſtitiam, A nempe iuſtum dici, quia mundus non haber, vnde arguat Deum, quod ipſum non nouerit: ſua enim culpa noluit credere, & cognoſcere. Aliter Aug. tract. 111. ſentit. Iuſtum dici, quia iuſte mundum, & infideles cognitione ſui priuauit: nam quod aliquibus non reueletur Dei veritas, iuſtitia ipſius eſt propter eorũ peccata: quod vero alijs manifeſtetur, miſericordia eſt. Nos aliter expoſuimus, nempe vt iuſtitia hęc ſit in præmij retributione, quæ credentibus in eũ, ſuperiori ſententia petebatur: hanc enim reddere iuſtitiæ eſt, iuxta illud 2. Tim. 4. Reddet mihi iuſtus iudex, nõ ſolũ autẽ mihi, ſed &his, qui diligũt aduẽtũ eius.

Mundus te non cognouit, ego autem te cognoui, & hi cognouerunt, quia tu me miſiſti, & notum feci eis nomen tuum.

COMMENTARIVS.

MVltum notanda eſt particula, *Et*, quæ in Græco textu eſt, *Et mundus te non cognouit*, id eſt mundo te non cognoſcente, hi nouerunt: ſeu, cum mundus te non nouerit, ego te noui, & hi nouerunt: ſuos enim diſcipulos a mundo diſtinguit, vt ſit ſenſus: Cum mundus non cognouit, hi nouerunt. Inter tot incredulos credere, laude dignũ eſt, & præmio. Vt autẽ hanc cognitionẽ non eos a ſeipſis habuiſſe ſignificaret, ſed quia edocti ab eo ſunt: propterea dicit, *Ego autem noui te,*

noui te, & hi cognouerunt, quia tu me miſiſti, & notum feci, id eſt, quia ego notum feci eis. *Nomen tuum*, nempe te eſſe Patrem meum, propterea te nouerunt: ex mea enim reuelatione habent, vt te, & me cognoſcant: nemo enim nouit Patrem. niſi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. Filius per ſe nouit, ceteri ex reuelatione. hanc cognitionem ſunt conſequuti.

Et notum faciam.

ADhuc maiorem diuinitatis, & nominis tui cognitionem, & ampliorem fidem præſtabo, quod factum eſt poſt reſurrectionem, quando eis ſcripturas diuinas aperuit, & perfectius effectum eſt, quando miſit eis Spiritum ſanctum. De hac notitia, quæ facta eſt per Spiritus ſancti aduentum, exponunt hæc verba Chryſoſt. hom. 81. & Euthym. & eſt accommodata expoſitio, adiuncta etiam notitia, quæ facta eſt poſt reſurrectionem ab ipſomet Chriſto, de qua præcipue hic loquitur. Aug. vero tract. 111. ad manifeſtationem gloriæ hæc verba refert: & probabilis eſt expoſitio, ſed accommodatior eſt prior.

Vt dilectio, qua dilexiſti me, in eis ſit, & ego in ipſis.

CAuſam huius manifeſtationis factæ, & faciendæ exponit: vt ſimili dilectione, qua me dilexiſti, eos diligas, vt ſicut ſimiles ſumus ego & ipſi in tui cognitione, ſimus etiam in dilectione: vt ſicut me tamquam Filium diligis, etiam filiali dilectione eos tamquam filios diligas. Subiungit autem Dominus cauſam dilectionis huius dicens, *Et ego in eis*, id eſt, quia ego in eis ſum, & inhabito per fidem viuam: ſæpe enim hæ particulæ copulatiuæ apud Ioannem vim habent cauſæ, quæ eſt Hebræa phraſis. Senſus ergo eſt: notum feci, & faciam adhuc nomen tuum in eis, quia ſic ero in ipſis: hoc autem facio, vt diligantur a te tamquam filij, quia ego, qui Filius tuus ſum, in ipſis ſum & habito. Non autem abſque myſterio dicitur: *Dilectio ſit in ipſis*, cum potuiſſet dicere, diligas eos: at vt ſignificet quando Deus diligit ipſam dilectionem, quæ Spiritus ſanctus eſt, eſſe in dilectis per gratiam, ideo dicit, *Dilectio ſit in ipſis*, de hoc latius in annotatione. Sunt autem verba ſimilitudinis non paritatis, aut æqualitatis: vt enim non ſumus pares in cognitione Patris cum Chriſto: ſic nec in dilectione Patris, nec in filiatione. De qua ſimilitudine ſiue æqualitate dictum eſt. 1. Ioan. 3. Scimus quoniam cum apparuerit, ſimiles ei erimus. Porro fine optimo concluditur oratio, vt nimirum dilectio Patris, & Chriſtus ſit in ſuis.

ANNOTATIO XIX.

Quid ſit Dei dilectionem in nobis eſſe.

CHryſoſt. hom. 81. verbum illud, *Dilectio ſit in eis, qua dilexiſti me*, ſic exponit, vt cognoſcant dilectionem, qua me dilexiſti, & dum id cognoſcunt, ego ſim in eis: quam expoſitionem ſequitur Euthy. tamen Cyril. lib. 11. cap. 30. aliter exponit. *Nempe dilectio ſit in eis, qua dilexiſti me*, id eſt diligantur a te perfecte, ſicut ego dilectus ſum: quod nos ſecuti ſumus in commentario. Illud autem vltimum verbum, *Et ego in ipſis*. Auguſ. tract. 111. in ſenſu cauſali exponit, vt nos expoſuimus. Cyril. & Chryſoſt. in ſenſu copulandi: & accommodata eſt vtraque expoA ſitio: probabilior tamen viſa eſt Auguſtini, quamuis ipſe ſenſum alium ſequatur, nempe de beatitudine, & gloria ſempiterna.

Sed merito interrogare quis poſſet: Cur non dicitur vt dilectione, qua dilexiſti me, diligas eos. Sed, *vt dilectio, qua dilexiſti me, ſit in eis*. Quid eſt dilectionem Patris eſſe in eis? Reſpondeo hac locutionis forma ſignificari diſcrimen, quod eſt inter amorem generalem, quo diligit Deus cuncta quæ fecit: & ſingularem illum quo credentes in Chriſtum proſequitur. Illo enim ſic Deus diligit omnia, vt amorem

Universidad de Deusto
Biblioteca

amorem ipsum non communicet eis rex amore quippe benefacit omnibus, amoré tamen ipsum suum non dat eis. Hoc vero singulari amore sic diligit credentes, vt non solum magna eis beneficia conferat, filiosq. adoptionis suos faciat: sed etiam ipsammet suam dilectionem, & amorem eis donet, vt in ipsis vere sit. Patris enim dilectio Spiritus sanctus est, quem credentibus dat, vt per eum efficiantur filij, & recipiant bona, quæ ex eodemmet amore, & dilectione procedunt. Mirus profecto, & altissimus est hic amandi modus, de quo Rom. 5. dictum est: Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. Hac igitur de causa dictum nunc est: *Vt dilectio, qua me dilexisti, sit in eis*, petebat enim Christus credentes in se diligi a Patre, non quidem illa dilectione generali, qua bonos, & malos diligit, & suum Solem oriri super eos facit: sed ea, qua efficiendi erant filij Dei adoptionis, & heredes æternę vitę: & vnú, sicut & Pater, & filius vnum sunt, quæ non erant futura, nisi eadem dilectione Patris, quæ Spiritus sanctus est, collata & donata eis: propterea dicit, *Vt dilectio, qua me dilexisti, sit in eis.* Hoc nos docuit Ioannes ipse 1. Epist. Videte, inquit, qualem charitatem dedit nobis Pater, vt filij Dei nominemur, & simus. Non enim dicit, videte, quali charitate nos dilexit Pater, sed qualem charitatem dedit nobis. Sic namque nos filios effecit ex charitate, vt eandem charitatem, qui Spiritus sanctus est, dederit, vt per eum filij essemus. Rom. 8. Accepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus Abba Pater. Gal. 4. Misit Deus spiritum filij in corda vestra, in quo clamatis Abba Pater. Merito autem dicit Ioannes *Videte*, quia profecto omni dignus est consideratione, & perpetua gratiarum actione tantus, & tam singularis amor. Hanc dilectionem petit nunc Christus: & vero tantum precatorem, quantus Christus erat, tales preces decebant.

1. Ioan. cap. 3.

CAPVT DECIMVM OCTAVVM.

Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron, vbi erat hortus, in quem introiuit ipse, & discipuli eius. Sciebat autem & Iudas, qui tradebat eum, locum: quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis. Iudas ergo cum accepisset cohortem, & a Pontificibus & Pharisæis ministros, venit illuc cum laternis, & facibus, & armis. Iesus itaque sciens omnia, quæ ventura erant super se, processit, & dixit eis: Quem quæritis? Responderunt ei: Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus: Ego sum. Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum, cum ipsis. Vt ergo dixit eis: Ego sum: abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram. Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt: Iesum Nazarenum. Respondit Iesus: Dixi vobis quia ego sum. Si ergo me quæritis, sinite hos abire. Vt impleretur sermo, quem dixit: Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam. Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum: & percussit pontificis seruum, & abscidit auriculam eius dexteram. Erat autem nomen seruo Malchus. Dixit ergo Iesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam. Calicem, quem dedit mihi Pater, non bibam illum? Cohors autem, & tribunus, & ministri Iudæorum comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum, & adduxerunt eum ad Annam primum. Erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius. Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis: Quia expedit vnum hominem mori pro populo. Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus. Discipulus autem ille erat notus pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium pontificis. Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus alius, qui erat notus pontifici, & dixit ostiariæ: & introduxit Petrum. Dicit ergo Petro ancilla ostiaria: Numquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum. Stabant autem serui & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se. Erat autem cum eis & Petrus stans, & calefaciens se. Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina eius. Respondit ei Iesus: Ego palam locutus sum mundo, ego semper docui in synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi

Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil. Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt, quid locutus sim ipsis. Ecce hi sciunt, quæ dixerim ego. Hæc autem cum dixisset, vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes pontifici? Respondit ei Iesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: si autem bene, quid me cædis? Et misit eum Annas ligatum ad Caiphan pontificem. Erat autem Simon Petrus stans & calefaciens se. Dixerunt ergo ei: Numquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Non sum. Dixit ei vnus ex seruis pontificis, cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus: & statim gallus cantauit. Adducunt ergo Iesum a Caiphæ in prætorium. Erat autem mane: & ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt manducarent Pascha. Exiit ergo Pilatus ad eos foras, & dixit: Quam accusationem affertis aduersus hominem hunc? Responderunt & dixerunt ei: Si non esset hic malefactor non tibi tradidissemus eum. Dixit ergo eis Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum. Dixerunt ergo ei Iudæi: Nobis non licet interficere quemquam. Vt sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus. Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus: & vocauit Iesum, & dixit ei: Tu es rex Iudæorum? Respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, an alij tibi dixerunt de me? Respondit Pilatus: Numquid ego Iudæus sum? Gens tua, & Pontifices, tradiderunt te mihi: quid fecisti? Respondit Iesus: Regnum meum non est de hoc mundo. Si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis. Nunc autem regnum meum non est hinc. Dixit itaque ei Pilatus: Ergo rex es tu? Respondit Iesus: Tu dicis, quia rex sum ego. Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati: omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam. Dicit ei Pilatus: Quid est veritas? Et cum hoc dixisset, iterum exiuit ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam. Est autem consuetudo vobis: vt vnum dimittam vobis in Pascha: vultis ergo dimittam vobis regem Iudæorum? Clamauerunt ergo rursum omnes, dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

ANNOTATIO 1.

De summo Sacerdote.

QVoniam in historia Dominicæ Passionis, tam apud Ioannem quam ceteros Euangelistas, frequens est mentio Pontificis & Pontificum, Sacerdotis & Sacerdotum, Scribarum & Pharisæorum, in quibus intelligendis non paucæ occurrunt difficultates: necesse erit præmittere quis horum vnusquisque, & quæ eius functio fuerit, ne id ipsum toties repetere cogamur, quoties harum personarum mentio occurret.

INter Sacerdotes, qui omnes de genere Aaron esse debebant, ille principatum tenebat, quem Pontificem appellarunt, qui in sacris litteris, Sacerdos, Sacerdos magnus & Summus, Sacerdotum Princeps, & denique Pontifex appellari A consueuit: reliqui vero simpliciter Sacerdotes, vel Sacerdotes secundi ordinis dicti sunt. Quamuis, vt dicemus postea, nonnulli eorú quandoque summi Sacerdotes, & principes Sacerdotum, appellentur. 4. Reg. 23. Iosias præcepit Helciæ Sacerdoti magno, & Sacerdotibus secundi ordinis. Et cap. 25. Abstulit princeps militiæ

Universidad de Deusto
Biblioteca

Saraiam Sacerdotem primum, & Sophoniam Sacerdotem secundum. Quibus locis Pontificem nomine Sacerdotis magni & primi, reliquos vero, Sacerdotes secundi ordinis nuncupari videmus. Quia ergo Aaron primus omnium a Deo fuit Pontifex institutus, & filij eius in Sacerdotes fuere consecrati, quidquid ad Sacerdotale munus spectans, de Aarone scriptum est, ad Pontificem; quidquid vero de filijs eius, ad reliquos Sacerdotes pertinet.

De functionibus summi Pontificis.

Quinque pertinebant ad munus summi Pontificis. Primum est, vt ingressus tabernaculum quotidie lucernas, quæ erant in eo, concinnaret. Exod. 30. & Leuit. 24. Secundum, vt ad altare thymiamatis quotidie incensum adoleret, Exod. 30. & 1. Para. 6. Tertium, singulis hebdomadis panes propositionis denuo conficere, & recentes in mensa apponere, veteres vero quos a mensa amouebat, ipse & filij eius in loco sacro edere debebant, vt præcipitat Leuit. 24. Leuit nihilominus Abimelec Sacerdoti, vt quos ipse ab altari abstulerat, Dauidi & socijs edendos traderet, 1. Reg. 21. Quia æquum fuit eis vndecumque in illa necessitate succurrere, vt Dominus postea declarauit, Matth. 12. cap. Quartum, in diebus festis, vna cum reliquis Sacerdotibus sacrificia populi offerebat: de quibus nonnihil diximus supra cap. 7. annotatione secunda: & huic attestatur Iosephus lib. 6. de bello Iudaico dicens, Pontifex cum sacerdotibus ascendebat ad templum septimo quoque die, & kalendis, & in annuis festiuitatibus populi, & sacrificabat. Quintum, semel in anno die festo expiationis solus Sanctũ Sãctorum ingrediebatur, ipsumq. & altare thymiamatis sanguine vituli aspergens, a peccatis populi, expiabat: pro seipso, domo sua, vniuersoq. populo preces fundebat. Exod. 30. & Leuit. 16. Latius de hoc egimus in citata annotatione de festis.

An Pontifex semel in anno tantum ingrederetur Sãctũ Sanctorum.

Vnus est Beatus August. qui inter Patres affirmat. lib. 2. quæstio. in Exo. quæst. 133. Pontificem consueuisse quotidie ingredi Sanctum Sanctorum, quia quotidie incensum debebat adolere in altari thymiamatis. Vnde quod dicitur semel tantum in anno ingredi solitum fuisse: explicat Aug. quod semel in anno ingrediebatur expiaturus per sanguinis aspersionem tabernaculum fœderis, & altare thymiamatis. Nihilominus quotidie sine sanguine debebat intrare, vt incensum adoleret, sicut ei præceperat Dominus. Ceterum cum Paulus ad Hebr. 9. dicat in priori tabernaculo semper introibant Sacerdotes sacrificiorum officia consummãtes, in secundo autem semel in anno solus Pontifex non sine sanguine: videtur certius quod semel tantum in anno potuerit ingredi. Sic sentiunt super hunc locum Chry. ho. 17. in epist. ad Hebr. Theodoret. ibidem & super cap. 1. Threno. Hieron. sup. cap. 16. Ezech. & Ambrosius lib. 1. in Lucam cap. de ingressu Zachariæ in templum. Nec parum hoc confirmat sententia Philonis & Iosephi, qui inter Hebræos fuere peritissimi. Ille namque lib. de legatione ad Caium, sic scripsit: Sanctuariũ semel quotannis ingreditur Pontifex, ieunij tempore tantum, odores incensurus, & ex more vota facturus: de cetero si quis sacerdos, immo si ipse Pontifex duobus anni diebus, aut eadem die ter, quaterue introierit, capite luet absque venia. Quod etiam lib. 2. de Monarchia repetit. Iosephus vero lib. 6. de bello Iudaico ait. Superhumerali, & rationali Pontifex vtebatur, solum cum Sancta Sanctorum ingrediebatur: quod semel in anno solus faciebat, quo die cũctis ieiunare mos erat. Ratio vero, cui Augustinus innixus est, vt cõtrarium sentiret, ex eo vim habuit, quia credidit ipse altare thymiamatis, in quo adolendum erat incensum, esse intra velũ, quod diuidebat Sãcta sanctorum a reliquo tabernaculi. Itaque iuxta eius sententiam hoc altare erat intra illud spatium, quod dicebatur Sancta Sanctorum. Tamen si consulamus scripturam reperiemus, tam mensam propositionis, quam altare thymiamatis fuisse extra velum, tamen iuxta illud. De mesa patet ex cap. 24. Leuit. de altari vero dicitur Exod. 30. ponesq. altare contra velum, quod ante arcam pendet testimonij, id est, pones ante velum. Intra velum ergo solummodo erat propitiatorium, id est Arca fœderis, & supra eius operculum Cherubini erant extensis alis: extra velum vero erat altare in quo quotidie iuxta præceptum legis incensum adolebat sacerdos, absque eo quod ingrederetur in Sanctum Sanctorum.

De origine successione, & numero summorum Sacerdotum.

Quamuis pro instituto nostro dicta sufficerent, vt posset dignosci quo Sacerdos Summus ab alijs de genere Leuitarũ differret: liber tamen pauca de Summorum Sacerdotum successione addere: quibus eorum dignitatem & statum melius posset vnusquisque cognoscere. Dignitas hæc a Deo

Deo data est Aaroni, vt in eius posteritate perpetuo permanerent, sicut constat Exo. 28. & 29. & 1. Paralip. 26. ita tamen vt in demortui locum eius primogenitus succederet: sicut factum est per primos quinque sacerdotes ab Aarone vsque ad Bozi. Aaroni enim defuncto successit eius primogenitus Eleazarus, & Eleazaro eius primogenitus Phinees, & Phinees primogenitus eius Abisue, & Abisue successit Bozi, vt constat ex lib. 1. Paralip. cap. 6. Post mortem Bozi translatum fuit sacerdotium a familia Eleazari, ad familiam Ithamari fratris eius natu minoris: & quamuis ex scriptura translationis ratio non constet, dubitari non potest, quin fuerit graue aliquod peccatum: quia Dei promissio alioquin stabilis & indeficiens hac vna de causa mutari consueuit: sicut videmus in Heli: qui fuit primus Sacerdos summus de familia Ithamari, & non solum a Deo in Sacerdotem electus est, vt dicitur 1. Reg. 2. sed etiam a populo factus est Iudex, illumq. per quadraginta annos iudicauit, vt habemus eodem primo Reg. cap. 4. Tamen propter grauissima, & impunita filiorum Peccata 1. Reg. 2. illi comminatur Dominus, quod sacerdotium ab eius domo esset ablaturus, & de facto absulit tẽpore Abiathar sacerdotis, vt mox dicemus. Rediit ergo Pontificatus ad familiam Eleazari, quando Sadoc factus est a Saule sacerdos, & per aliquot annos officio functus est simul cum Abiathar filio Achimelech, quem eisdem diebus Dauid creauit Sacerdotem Summum. Et in hac familia & posteritate Eleazari duravit Pontificatus vsque ad reditum populi ex captiuitate Babylonica, quo tempore Pontifices cœperunt, non solum templi, & sacrorum curam gerere: sed etiam Regum officio fungi, & Reipublicæ duces ac Principes appellari: beneq. cum illis actum est vsque ad Antiochum Eupatorem regẽ Syriæ, qui deposito Onia summo sacerdote, cœpit eligere Sacerdotes magnos de genere quidem Aaron, non tamen de familia ad quam iuxta Dei institutionem spectabat populi Principatus, sed plebeios, & viles homines subrogabat, qui nec viribus, nec auctoritate pollent se eorum conatibus opponere. Subsecuta est paulo post Asamonæorum familia, quæ teste Iosepho lib. 12. Antiquit. cœpit a Iuda Machabæo filio Matathiæ, & ad tantam euecta est dignitatem, & potestatẽ, quantam in libris Machabæorum videre licet, donec Herodes qui fuit tẽpore Pompeij, & postea a Romanis in regem Iudææ electus, vt tutius ei esset pro libito gubernare, sequutus exemplum Antiochi, ex plebeijs fæce summos sacerdotes creasset, & passim pro arbitrio deposuisset, alios denuo substituens. Et ex assidua hac & frequenti magnorum Sacerdotum mutatione ortum est, vt qui tamdiu Pontificatum gerere debebant secundum legis præscriptum, quamdiu vita duraret, paucis annis, & nonnulli etiam paucis diebus eo fungerentur officio, quousque tandem propter auaritiam Romanorũ, & Iudæorum, qui reges fiebant, & propter frequentes dissensiones, & annui fierent Pontificatus, & pecunijs venderentur: vt latius tractat Iosephus libro 20. Antiquitatum.

Numerus magnorum Sacerdotum.

Numerum summorum sacerdotum diuerse computant scriptores. Iosephus lib. 20. Antiq. cap. 8. numerat tres super octuaginta, & vno plus minusue. Hanc credo certiorem esse computationem, quia conformior est ijs, quæ ex lib. 1. Paralip. deduci possunt. Fuere igitur ab Aaron vsque ad captiuitatem Babylonicam viginti & duo Sacerdotes: a Iosadec, qui fuit post captiuitatem primus, vsque ad tempora Antiochi Eupatoris regis Syriæ, fuere quindecim: ab Antiocho vsque ad Herodem illum, de quo modo loquebamur, numerantur septem decem, aut decem & octo: ab Herode vsque ad Finahum, qui fuit vltimus omnium summorum Sacerdotum, & suo fungebatur officio quando Titus, & Vespasianus ciuitatem funditus euerterunt, transiere anni centum & septem: in quibus numerati sunt duo de triginta magni Sacerdotes, qui omnes complent numerum octuaginta trium. Hoc vnum in hac sacerdotum computatione oportet aduertere, quod Iosephus cap. 8. citato, nonnihil differt a diuina scriptura, tam in numero quam in nominibus horum sacerdotum. Quod duplici ex capite oritur vel quia Iosephus inter Sacerdotes magnos illos comput at, qui quamuis magni non essent, quandoque tamen pro magnis supplebant: & eorum fungebantur officio, vt fuit Phinees filius Heli, qui non fuit Sacerdos magnus cum e vita prior patre decesserit: tamen pro patre quandoque ministrabat, quia Heli iam senio confectus, & oculorum lumine orbatus, non bene poterat ministrare. Vel quia scriptura eorum tantum meminit, qui continuata primogenitorum successione Pontificatũ gesserunt. Iosephus vero etiam eos numerat

Universidad de Deusto
Biblioteca

merat qui quamuis primogeniti non essent, tamen Pontificis officio functi sunt. Contigit enim aliquando, vt primogenito absque liberis decedēte, frater eius, & successiue plures ipsius fratres in Pontificatu succederent: quos omnes numerauit Iosephus, scriptura nonnullos eorum prætermittente.

An fuerint vnquam simul duo Sacerdotes magni.

Superest nunc examinanda difficultas, num aliquādo euenerit, vt duo simul summi Sacerdotes illo fungerentur officio, an vero semper vnus tantum pro tempore fuerit? Duo sunt scripturæ loca, quæ in hac re negotium facessunt. Primus locus est lib. 2. Regum cap. 15. vbi Sadoc, & Abiathar sacerdotes dicuntur. & 1. Para. 24. ne in officij functione cōtentio inter eos oriretur, Dauid vices eorum distribuisse dicitur. Alter locus est Luc. 3. dicentis: Sub principibus sacerdotum Anna & Caipha, factum est verbum Domini ad Ioannem. Quibus verbis aperte indicari videtur vtrumque simul & eodem tempore Pontificatum gessisse.

Primus locus probat absque dubio, tempore illo duos simul sacerdotes Pontificatu functos fuisse, quia & duo erant Reges in Israel: Saul qui possidebat regnum, & Dauid qui a Deo in regem electus, & a Samuele fuit vnctus. Sed vt rei veritas constet oportebit ea repetere, quæ in libris Reg. scribuntur. Habemus ex lib. 1. Regum cap. 22. quod Saul iratus cōtra Achimelech sacerdotem magnum, eo quod fugienti Dauidi cibos, & gladium dedisset, occidi fecit, non solum Achimelech, sed simul cum ipso alios octuaginta quinque sacerdotes. Vnus tantum Abiathar filius Achimelech, fuga mortem euadens, confugit ad Dauidem, qui in locum patris a Saule interfecti, eum suffecit in Pontificatum. Aliunde Saul cum omnes sacerdotes interfecisset, elegit Sadoc, vt sacerdotio fungeretur loco Abimelech sacerdotis magni etiam interfecti. Et quamuis duo reges hac ducti ratione elegerint sacerdotes, tamen non sine secretiore, & altiori mysterio, Deo sic permittente, quia disposuerat, vt hoc eodem euentu impleretur verbum, quod contra domum Heli fuerat comminatus, dicens. 1. Reg. 2. Ecce dies veniunt & præcidam brachium tuum, & brachium patris tui, &c. Fuit autem tunc impletum: quia quamuis dum viueret Dauid, Sadoc de stirpe Eleazari, & Abiathar de stirpe Ithamari, & de familia Heli fungerentur sacerdotio, illo tamen mortuo, Salomō filius eius deposuit Abiathar, priuans eum Pontificatu, præcipiens ei, vt in villam suam Anatoth, discederet. Quo facto, subdit scriptura. 3. Reg. 2. Iecit ergo Salomon Abiathar, vt nō esset sacerdos Domini, vt impleretur sermo Domini quē loquutus est super domū Heli in Silo. Habes igitur vnde ortum sit, quod tempore illo simul fuerint duo sacerdotes magni. Quæret tamen aliquis, cum Dauid esset in lege peritus, & propheta Domini in omnibus sapiens, quorsum tempore suo permisit duos simul sacerdotes ministrare in templo, præcipiente lege vt vnus tantum primogenitus mortui in locum eius subrogaretur? Respondeo, Dauidem absque legis transgressione id fecisse, quia tamquam verus Propheta intellexit Dominum Heli cōminatum fuisse quod scriptum est 1. Reg. 2. Videbis æmulum tuum in templo in vniuersis prosperis Israel. Quod non fuit impletum in persona Heli, cum ipse non viderit æmulum in templo: sed implendum erat, vt scriptura docet esse impletum, in Abiathar, qui erat de familia Heli, & vidit in templo Sadoc Sacerdotem in omnibus auctum & prosperum effectum, donec Salomon eum amouit ab officio. Vt ergo sermo Domini impleretur, Dauid neutrum sacerdotio priuauit, sed vtrumque pro tempore in templo ministrare permisit.

Annas, & Caiphas nō fuere simul summi Pōtifices.

De secundo loco maior est difficultas. August. tract. 49. in Ioan. credit Annam & Caipham eodem tempore fuisse Sacerdotes magnos, singulos tamen ministrasse per vices suas, vt Luc. 1. dicitur de Zacharia, Cum sacerdotio fungeretur Zacharias in ordine vicis suæ ante Deū, &c. Beda tamen super cap. 3. Luc. asserit tempore illo annuos fuisse sacerdotes. Probabilius tamen crediderim, non simul tempore vtrumque sacerdotio functum fuisse: nam Luc. 22. dicitur de Domino Iesu, Comprehendentes eum duxerunt illum ad domum Principis Sacerdotum. Quæ verba indicant vnum fuisse tunc summum Sacerdotem, in cuius domum ductus fuit Dominus: alioquin si duo essent, Euangelista nomen eius expressisset, in cuius domum ductus fuerit. Insuper Ioan. 11. dicitur de Caipha: Cum esset Pontifex anni illius, prophetauit: quibus verbis ostenditur saltem eo tempore Caipham solum pontificatum administrasse. Est igitur considerandum, quod ex assidua, & frequenti sacerdotum mutatione (de qua superius diximus) noua consuetudo inducta fuit, vt qui semel per annum, vel per tempus aliquod Pontificatum gessissent, quamuis dignitatem relinquerent, Pontificis tamen nomen nō amitterent. Sicut qui apud nos Episcopatui renunciat, Episcopi nomen non amittit. Quod ita fuisse constat ex Iosepho, qui lib. 2. de bello Iudaico bis aut ter diuersis capitibus Pontifices appellat eos, qui Pōtificatu functi fuerant, quamuis tunc non essent Pontifices. Dico ergo Caipham solum id temporis Pontificatu functū, Annā vero superioribus annis functum esse. & quamuis alij essent qui fuerant etiam sūmi Sacerdotes, non illorum, sed solius Annæ mētio fit, quia erat socer Caiphæ. Propterea enim inter omnes, qui fuerant summi Sacerdotes solum ad Annā ductus est Dominus. locus vero ex 3. cap. Luc. sumptus non probat, eodem tempore fuisse vtrumque summū Sacerdotem, sed Ioannis prædicationem sub vtriusque sacerdotio completam esse. Quod nos etiam concedimus, quia ad talem statum iam sacerdotium peruenerat, vt non solum annui essent sacerdotes, sed frequentius etiā mutarentur, prout videbatur Romanis principibus, qui rempublicam illam administrabant, vt testis est Iosephus lib. 18. Antiq. cap. 3. qui de vno Valerio Grato refert quanta facilitate Pontifices amoueret, & nouos crearet. potuit ergo Ioannis prædicatio, quamuis non fuerit diuturna, sub vtriusque Pontificatu peragi, non autem quod ambo simul vere essent summi Pontifices. De loco illo, quo Beatus Aug. suam probat sententiam, dicemus inferius. Supererat dicere de vestibus & de consecratione summi Sacerdotis, sed quia hoc esset ab instituto digredi, supersedendum, erit. qui tamen scire cupit, legat, quæ scribuntur Exod. 28. & Leuit. 8. & quæ Hieronymus Epist. 128. a Iosepho mutuatus est. de consecratione vero legat cap. 29. Exod. & 8. Leuit. & Philonem. libro 3. de vita Moysi.

Quæ munera pertinent ad Sacerdotes.

Sicut secundi Sacerdotes in dignitate, & numero a summo Sacerdote multū differebant, ita etiam in functione, & officio: nam septem sunt quæ ad munera Sacerdotum spectabant. Primo olea conseruare, quorum nonnulla pro lucernis, alia pro vnctionibus sacris vsui erant. Nume. 4. Secundo vasorum quibus in tabernaculo vtebantur, curam gerere. Nume. 4. Tertio, quotidie vna cum Sacerdote magno incensum offerre super altare thymiamatis, & absque Pontifice etiam super altare holocaustorum, vt scribitur Nume. 4. & 1. Paralip. 6. & 26. Quarto quotidiana offerre sacrificia. Nume. 4. Quinto, si quando pro populo vel priuatis personis præter cōsuetum ordinem offerendum esset sacrificium, offerre, vt patet Leuit. 17. & 2. Paralip. 29. Sexto, sacrificia facere, quæ pro singulis festis præscripta erant. Scripturæ loca in quibus huiusmodi indicantur sacrificia, ostendimus supra. cap. 7. Annota. 2. Iosephus hoc idem affirmat lib. 6. de bello Iudaico. Septimo pelles Holocaustorum detrahere. Leui. 1. & 2. Paralip. 29. Et quāuis omnia hæc Babylonico exilio fuerint interrupta & fere collapsa, tamen postquam a captiuitate redierunt, omnia Dei mandato fuere innouata: vt habetur Ezechielis 44. capite.

Sacerdotes in classes distributi.

Dauid, qui in rebus ad diuinum cultū spectantibus solertissimus fuit, tantā suo tempore inuenit multitudinem Sacerdotum ex Eleazaro, & Ithamar propagatam, vt necessarium duxerit illos omnes ad ordinem aliquem redigere: ne multitudo hæc, aut in ministerijs confusionem, aut inter ministros contentionem pareret, omnes ergo per vices suas, & per hebdomadas distribuit ad ministrādum. Si quidem vt Iosephus affirmat lib. 2. cōtra Appionem

De Sacerdotū origine.

EGimus iam de Sacerdote magno, de Sacerdotibus, quos secundos, seu secundi ordinis appellari diximus, tractare nunc oportet. Circa quorum originem illud est aduertendum summos Sacerdotes ab Aaron per lineam primogenitorum descendisse, nimirum summo Sacerdoti Aaron eius primogenitus successit, huic autem ipsius primogenitus, & sic cōsequēter per primogenitos, a primo primogenito successio trahebatur. Quod si primogenitus deficiebat alicuius, succedebat secūdus aut tertius filius, omnes tamen a primogenito Aaron deriuabantur: a reliquis autem Aaron filijs, origo Sacerdotum secundorum descendebat. Fuerunt autem Aaron primo Sacerdoti summo quattuor filij, quorum duobus, nempe Nadab, & Abiu incendio interfectis, eo quod ignem prophanum, seu non sacrum sacrificio miscuissent: supersuere Eleazar, & Ithamar, a quorum priori summorum Sacerdotum, a posteriori secundorum tota progenies deriuata est. Summi ergo Sacerdotes secūdum legem a primogenito Aaron, secundi a secundo genito ortum habuere.

Universidad de Deusto
Biblioteca

pionem, in singulis classibus ex viginti- A
quatuor (de quibus mox dicemus) plus
quam quinque millia hominum numera-
bantur. Distribuit ergo Dauid Sacerdo-
tes omnes, quos ex Eleazari prosapia re-
perit, in sexdecim Classes, illos vero qui
ex Ithamaro originem ducebant in octo,
& singulis præfecit Principem vnum, ip-
sammet classē a Principe illo denominās.
Ne tamen quis cōquereretur, aut ipsum vt
personārum acceptatorē incusaret, voluit
sortibus definiri, quæ prima, & quę secū-
da, & tertia, vsque ad vigesimam quartā, B
futura esset: immo cum instituisset vt singu
læ classes, singulis hebdomadibus in tem-
plo ministrarent, sortitus est etiam munus
quod singuli Sacerdotum, illius classis
obirent. Verbi gratia quis incensum po-
neret, quis Sacrificijs assisteret, quis pel-
les detraheret, &c. Hæc omnia constant
ex lib. 1. Paral. cap. 24. & confirmat Iose-
phus lib. 2. contra Appionem. hæ Sacer-
dotum Classes, in scriptura quandoque
appellantur vices, & hoc frequentissi-
me, vt. 1. Esdr. 6. & 3. Esd. 1. lib. 1. Paralip. C
24. & Luc. 1. Sacerdos quidam nomine
Zacharia de vice Abia. dicuntur etiam
tum. 2. Paralip. 20.

An Zacharias pater Ioannis, fuerit Summus Sacerdos.

Ex dictis duo dubia soluuntur, primum
est, An Zacharias pater Beati Ioannis Ba-
ptistæ fuerit Summus Sacerdos? Nō desūt
graues, & antiqui patres, qui idassirmārūt,
& argumentis confirmarunt. nam Ambro.
lib. 1. in Luc. cap. de ingressu Zachariæ in
templum, & August. tract. 49. in Ioan. sub
finem illius, affirmant fuisse Sacerdotem
magnum, eo ducti quod incensum adole- D
bat, quod ad solum magnum Sacerdotem
spectabat: tū etiā quia dicit Lucas. cap. 1.
vt Sacerdotio fungeretur in ordine vicis
suæ: per vices autem ministrabant Sacerdo
tes magni qui tēpore illo, inquit August.
erant anoui. Ceterum Quamuis horum au
ctoritas sit maximi facienda, probabilius
esse crediderim illum non fuisse Sacerdo-
tem magnum: tum quia de illo non dixis-
set Euāgelista, Erat Sacerdos quidam, sed
erat Sacerdos anni illius, vt dixit Ioannes E
de Caipha, vel alia vteretur phrasi quæ
conueniret Summo sacerdoti: tum quia
Summus Sacerdos non habebat vices, so-
lum enim tempore Sadoc, & Abiathar vt
superius diximus, Dauid illis distribuit vi
ces, pro tempore quo simul functi sunt Sa-
cerdotio: ab illo tamē tempore summi Sa-
cerdotis non erant vices, sed vt modo dixi
mus, Sacerdotum secundi ordinis, quos
in ministerio Dauid per vices diuisit. Præ-
sertim quod ex Iosepho. lib. 17. Antiq. cō-
stat, tunc temporis Ioazarum fuisse Sacer-
dotem magnum. Nec duo illa fundamen-
ta quibus nituntur sentientes oppositum,
quidquam probant: non enim erat solius
magni Sacerdotis incensum offerre. Spe-
ctabat quidem ad ipsum, pro ratione mu-
neris sui, quotidie mane quando lucernas
cōcinnabat, etiam incensum offerre super
altare Thymiamatis, vt constat Exo. 30.
tamen sicut nec Aaron solus lucernas cō-
cinnabat, sed adiutus a filijs iuxta
præscriptum Domini Exod. 27. ita nec so-
lus incensum adolebat, sed adolebant etiā
Sacerdotes secundi ordinis vt constat Le-
uit. 21. Num. 4. 1. Paralipo. 6. & 2. cap. 26.
Falsum est etiā, vt diximus, summum Sa-
cerdotem per vices ministrare: quia cū vn-
us esset, solus ipse sine socio ministrabat.
Quādo vero S. Lucas ait, quod Zacharias
fungebatur Sacerdotio in ordine vicis suæ
significat quod nos iā diximus, Sacerdotes
per classes aut vices fuisse distributos, ita
vt per sortes singulis obueniret quid quis-
que eorum acturus esset in ministerio tem
pli. dicitur ergo Zacharias de vice Abiæ,
id est de classe Abiæ, quæ erat inter vigin-
tiquattuor octaua, & ab Abia principe il-
lius classis sic dicebatur, vt constat. 1. Pa-
ralip. 24. & in ordine vicis aut classis suæ
sorte exijt vt Zacharias incensum poneret,
sicut sorte exijt vt alij eius Socij & eiusdē
classis Sacerdotes alia facerent in eo
dem templi ministerio.

Qui dicuntur Principes Sacerdotum, & summi Sacerdotes.

Secundum dubium est, quid significet
Marcus cap. 14. dicens: Adduxerunt Iesū
ad Summum Sacerdotem Caiphan, sum-
mi vero Sacerdotes quærebant aduersus
Iesum testimoniū. Si enim vnus Caiphas
erat summus Sacerdos, quos appellat Euā
gelista summos Sacerdotes? immo in hi-
storia Dominicæ passionis frequenter di-
citur: sūmi Sacerdotes, & Principes sacer-
dotum cōuenerunt, &c. Dubium ergo est,
qui sint isti Principes sacerdotum & sum-
mi Sacerdotes? Ex dictis est manifesta re-
sponsio, vel vt nonnulli volunt Principes
Sacerdotum, & Summos sacerdotes dici,
qui functi fuerant Pontificatu, de quibus
diximus supra, quod etiam post amissam
dignitatem, retinebant nomen: Vel quod
verius est & scripturæ conformius, Dauid
vt modo diximus, Sacerdotes omnes in vi-
ginti quattuor classes distribuit, & singu-
lis præfecit Sacerdotem vnum, qui illius
classis Princeps dicebatur, vel summus
sacer-

sacerdos inter Sacerdotes suæ classis. Illis A
ergo viginti quattuor classibus præpositos
appellat scriptura Principes sacerdotum,
& summos Sacerdotes. & hac ratione in-
telligendum est, quod de Principibus sa-
cerdotum dicitur. 1. Esd. cap. 8. immo &
ipse Esdras, qui numquam fuit summus
sacerdos, Princeps sacerdotum dicitur,
quia vnius classis princeps fuit. tales e-
tiam fuere Ioannes, & Alexander, de qui-
bus actorum 4. & denique Scæua, de quo
Acto. 19.

De Leuitis.

De Leuitarū origine.

DE Leuitis pauca obiter dicere visum
est, quia in sacerdotum ministerium
fuere deputati, & eorum etiam mentio
facta est a Ioanne supra cap. 1. nec loqui-
mur de Leuitis large sumptis, quia hoc
modo Sacerdotes omnes Leuitæ dicuntur,
quia ex tribu Leui originem ducunt: sed
de Leuitis agimus, qui munera Leuita-
rum propria obibāt Leui tres filios habuit
Gerson, Cahat, & Merari. Cahat vero ge- C
nuit Amram, Isaar, Hebron, & Oziel. Ex
Amram nati sunt Moyses, Aaron, & Ma-
ria. Ex Aaron Eleazar, & Ithamar, ex qui-
bus sacerdotes omnes, tam supremi quā
secundi ordinis originem duxerunt. Ex re
liquis vero Leui filijs, nepotibus & prone-
potibus, vniuersum genus sacrorum mini-
strorum, quos Leuitas appellat scriptura,
propagatum est.

Duplex Leuitarū ordo

Duplex fuit Leuitarum ordo, alter Moy D
sis tempore a Deo instituus, alter vero a
Dauide rege innouatus: de illo prius, de
hoc dicemus posteriu. Constat ex tertio
capite Numer. primogenitos omnes He-
bræorū Deo deberi in ministeriū eo quod
propter eos omnes Ægyptiorum primoge-
nitos interfecerit. Pepigit ergo Dominus
cum Hebræis, vt loco primogenitorum si-
bi assumeret tribum vnam, & hæc esset
Leuitica, ex qua templi ministros sibi de-
ligeret. præcepit autem Moysi Num. 1. &
3. vt de his assumeret in ministerium ta- E
bernaculi, qui curam gererent de vasis,
instrumentis, arca, mensa, velo, cortini
nis, & denique omnem tabernaculi su-
pellectilem ferrent, quando castrametā-
dum esset. & eodem cap. 3. Num. munera
distribuit singulis familijs Leui. & cap. 4.
statuit quid eorum quisque portare debe-
ret. v.g. quis arcam, quis mensam, quis
cortinas, & cetera. & capite 8. eis indi-
citur, vt sint quidem custodes eorum, quæ
ad tabernaculi ministerium pertinerent,
non quod opere quidpiam faciant, sed
solum vt sint sacerdotum ministri, & adiu-
tores.

De secūdo ordine Leuitarum.

In his muneribus obeundis permanse-
runt Leuitæ vsque ad tempora Dauidis,
qui primo illo Leuitarū ordine quodam-
modo abrogato, ad nouum quendam or-
dinem tabernaculi ministeria redegit. De
genere ergo Leuitarum cum reperisset tri-
ginta, & octo millia, fecit sacerdotum &
tabernaculi ministros viginti quattuor
millia, & hi proprie dicebantur Leuitę.
B Fecit cantores quattuor millia: & totidē
ex eisdem Leuitis fecit Ianitores: alios ve-
ro sex mille constituit Scribas & Iudices.
Quæ omnia habētur 1. Paralip. 23. Et sicut
sacerdotes omnes diuiserat Dauid in vi-
ginti quattuor classes, ita etiam distribuit
Leuitas in alias viginti quattuor, qui-
bus nomina imposuit, Gersonitarum,
Caharitarum, & Merariturum, quia ab
his tribus filijs Leui Gerson, Cahar, &
Merari, vniuersa Leuitarum multitudo
propagata est: & singulis classibus Prin-
C cipem etiam vnum præfecit, qui illius
classis princeps dicebatur. & hi sunt,
qui 1. Esdræ 8. Principes Leuitarum no-
minantur. Hæc fecit Dauid, & Salomon
filius eius perfecit & absoluit, vt constat
2. Paralip. cap. 8.

De Scribis.

Qui fuerint Scribæ. & quæ eorum functiones.

QVemadmodum Græci Philosophos,
Chaldæi Magos, & Latini Sapien-
tes appellarunt eos, qui aliqua scientia pol-
lebant, ita etiam Hebræi peritos in lege,
& doctos in Scriptura, Scribas nuncupā-
runt. Et sicut apud nos in omni hominum
genere & statu, plures reperiuntur qui
Sapientes dici possint, propterea quod in
litteris progressus fecerint, sic apud He-
bræos, ex quacumque tribu illi sint, ex
quacumque hominum sorte, & secta, si
tamen in lege & scripturis sanctis periti es
sent, Scribæ dicebantur. Vnde, & inter
E Principes, & inter Sacerdotes, inter Leui-
tas, inter Pharisæos, & inter ipsos plebeios
plures reperiebantur Scribæ.

Quantū ex diuinis libris colligere pos-
sumus, Scribæ duo munera obibant. Pri-
mum erat vt asserit Epiphanius tom. 1. hæ-
resi. 15. legem populo proponere, sensus
eius eruere, eruditosq. populo manifestaret
inde quia legebāt, Lectores appellabātur,
vt patet 3. Esdræ. 9. quo loco Esdras lector
dicitur, qui passim scriba nominatur: &
quia non tolum legebant, sed etiam expo-
ne-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nebāt diuinas litteras, legis doctores & le-
gis periti dicti sūt. Vnde Hebraice dicebā-
tur Sopharim, a Sepher quod est liber aut
littera, vt sint Sopharim quasi librarij ab e-
uoluendis enarrādisq. libris sacris, aut lit-
terati: qualis fuit Esdras de quo 1. Esd. 7.
Et ipse scriba velox in lege Moysi. & 2.
Esdrę. 8. Congregati sunt omnes ad Esdrā
scribam, vt interpretaretur eis verba le-
gis: aut dicti sūt Sopharim a verbo Saphar
quod est recensere, narrare, & nunciare,
& exponere, quia vtrumque præstabant. cū
enim singulis Sabbatis conueniret popu-
lus in templum & Synagogas, vt coram eo
pars aliqua legis & prophetarum legeretur: sicut habemus ex. c. 11. Actō. & testā-
tur etiā Philo. lib. quem inscripsit: Quod
omnis probus est liber. & Iosephus. lib 2.
contra Appionem, necessarium erat esse
aliquos, qui hoc munere fungerentur, & honorificum erat illud præstare munus.
Hoc subindicare voluit Dominus quando
Matth. 17. dixit, Quid dicunt scribæ quod
Eliam oportet primum venire? & Mat. 23.
Super cathedram Moysi sederunt Scribæ
& Pharisæi: quasi dicat. ipsi funguntur mu-
nere magistrorum, & legem Moysi popu-
lo proponunt, & explicant. Hoc idem mu-
nus in Synagogis præstari solitum, asserit
Beatus Lucas. Act. 13. loquens de Paulo &
Barnaba, qui cum peruenissent Antiochiā
Pisidiæ ingressi sunt Synagogam, & post
lectionem legis & Prophetarum, (ait Lu-
cas) miserunt principes Synagogæ ad eos,
dicentes: Viri fratres, si quis est in vobis
sermo exhortationis ad plebem, dicite.
Surgens autem Paulus & manu silentium
indicens ait &c. Ecce lectionem legis, &
prophetarum, & ecce sermonem exhorta-
tionis, quæ ad primum munus Scribarum
spectant.

Secundum eorum munus fuit Iudices
esse vt ciuium causas iudicarent, & diri-
merent: hoc deducitur ex eo quod Dauid
1. Paralip. 23. ex Leuitis, vt supra diximus
delegit sex millia præpositos & Iudices.
Quamuis enim nonnulli nō absque ratio-
ne existiment, iudicare idem esse eo loco,
quod dijudicare sēsus & interpretationes
scripturæ, quod ad primum munus Scri-
barum pertinet, idq. ex illo Pauli. 1. ad
Corin. 14. probatur, Prophetæ duo aut tres
in Ecclesia dicant, ceteri dijudicent: id
est, duo aut tres legant, vt exponit Anselmus, & alij interpretentur & explicent,
tamen absque dubio in iudices electos es-
se constat ex his, quæ dicuntur sub finem
cap. 26. eiusdem lib. 1. Paralipo. Postquam
enim per sortes diuisi sunt Ianitores, &
Cantores, ait scriptura, Isaaritis vero
pręerat Chonenias, & filijs eius, ad ope-
ra forinsecus super Israel, ad docendum
& iudicandum eos: quo loco docere & iu-
dicare, tamquam diuersa munera numerā
tur, sicut a nobis numerata sūt. Quod etiā
ex Euangelijs confirmatur, quia Matt. 20.
dicitur: Traderur principibus & scribis,
& condemnabunt eum morte. Ioan. 8.
Scribæ sistunt adulteram coram Domino,
dicentes: Moyses mandauit nobis huiusdi lapidari, tu ergo quid dicis? Vterque lo-
cus indicat, quod ad Scribas iudiciū per-
tineret, ac proinde quod merito Iudices
esse tamquam secundum eorum munus as-
signatum sit.

Quando cœperint Scribæ.

Scribæ simul cœperunt cum lege: sicut
enim Deus legem per Moysem dedit, ita
& per ipsum illam populo exposuit, & præ
sertim seniores ex Moysis communicatione, illius sensus & interpretationes didi-
cerunt, ita vt paulatim huiusmodi profes-
sio in populum irrepserit. Vnde Leuit. 10.
præcipit Dominus, Omne quod inebriare
potest, non bibetis tu & Filij tui, vt ha-
beatis scientiam discernendi inter san-
ctum & profanum, doceatisq. filios Israel
omnia legitima mea, quæ locutus est Do-
minus ad eos, per manum Moysi. Postea
vero Dauid sicut reliquas Reipublicæ par
tes, ita, & hanc quæ ad scribarum & legis
doctorum professionem spectabat, refor-
mauit. Epiphan. tom. 1. hære. 15. asserit ip-
sos etiam vsos fuisse fimbrijs & Phylacte-
rijs, vnde Dominus non minus ipsis quam
Pharisæis exprobrauit hypocrisim & am-
bitionem. Illi enim scientia, Pharisæi re
ligione, quam simulabant, non Dei glo-
riam, vel animarum lucra, sed homi-
num existimationem & gloriam aucupa-
bantur.

De Pharisæis.

SVpereſt tandem vt de Pharisæis pauca
dicamus. Pharisęi a Phares quod sepa-
rationem vel diuisionem significat, dicti
sunt, eo quod a reliquorum omnium cō-
uictu, singulari quadam legis obseruan-
tia, & religionis professione, secernebān-
tur. Vnde vt Iosephus ait lib. 13. Antiqui.
cap. 8. & 9. & lib. 18. cap. 2. fuit secta quæ-
dam & factio quorundam hominum, qui
propter hæreses quas sectabantur tantæ
erant apud plebeios auctoritatis, vt quid-
quid ad diuinum cultum, & solēnes pre-
cationes spectaret, iuxta eorum respon-
sa &

sa & interpretationem fierer, immo Pon-
tifex Hircanus, alioquin populo suo gra-
tissimus, inde cœpit populo displicere,
quod ipse & fratres eius Pharisæis infesti
essent.

Vnde orti, & quando cœperint.

S. Hieronymus super cap. 8. Isai. af-
firmat Scribas, & Pharisæos originem
traxisse ex duabus familijs Israelitarum,
Samai, & Hillel: cœperunt autem, inquit
Hieronymus paulo ante Domini aduentū
quod etiam sentire videtur Iosephus lib.
1. de bello Iudaico, cap. 4. quo loco agens
de Alexandra matre Pontificis Hyrcani,
& Aristoboli, eam dicit fuisse addictissi-
mam Pharisęorum genti, quorum eo lo-
ci meminit Iosephus tamquam recēx in-
cipientium. De eorum sectis, & erroribus
consulendi sunt Iosephus locis citatis, &
Epipha. tom. 1. hæres. 15. id tantum dicam
quod Hieron. super 23. Matth. asserit, vide
licet Pharisæi legentes Numer. 15. vt in
quattuor angulis palliorum hyacinthinas
vittas facerent, vt etiam hoc vestis signo
a ceteris nationibus dignoscerentur, ipsi
fimbrias protrahebant, & in oris earum
spinas ligabant, quarum assiduis punctio
nibus pedes & tibiæ sanguine aspersæ mō-
strabantur, ea solum ratione, vt populis
vitam pœnitētem ostentarēt. Insuper quia
Deutero. 6. Scriptum est: Ligabis præcepta
mea quasi signum in manu tua, & move-
buntur inter oculos tuos, legem in mem-
branis scribebant, & eas complicantes li-
gabant in fronte, aut in modum coronæ
capiti circumponebant: vt legis memores
semper essent: & hæ sunt phylacteriæ, &
illæ fimbriæ (quamuis Epipha. loco cita-
to pro eodem vtrumque reputet) quas do-
minus frequenter in Euangelio exprobrat
Scribis & Pharisęis: quia vtrisque vte-
bantur, non propter Dei obsequium, non
vt exactam legis obseruationem præsta-
rent, sed quia his hominum gloriam &
existimationem ambiebant: & quantum-
uis durissima pœnitētiæ opera amplecte-
rentur, sacrificia & vota exactissime ex-
soluerent, largissimeq. decimarent, vt ait
Epiphanius: omnia hæc illis Dominus ex-
probrauit, quia non virtutis amore, sed hy
pocrisi ducti, illa efficiebant.

Hæc cum dixisset Iesus, egressus est cum discipulis suis trans torrentem Cedron.

COMMENTARIVS.

ORatione absoluta ad locum properat, in quo quærendus, & inueniendus ab hostibus erat: qui enim voluntarie mortem patiebatur, nullo timore a periculis retrahebatur, hostibus se promptissime exponens. sciebat autem Iudam illuc cum cohorte, vt illum comprehenderet, ventutum: ideo in eum se transfert locum. Dicitur *Egressus trans torrentem Cedron.* id est, transgressus torrentem, qui erat inter ciuitatem, & montem Olueti, ad quem modo proficiscebatur, ad vallem ipsius montis decurrens. Diuino autem consilio huius transitus Euangelista facit mentionem, vt figuram quæ in Dauid præcessit, in Christo impletam significaret. Dauid enim filij persecutionem effugiens, transgressus est torrentem Cedron. 1. Reg. 15. Christus autem, vtin manus persequentium se traderet pro nobis, eundem transit torrentem. Cetera in annotatione inuenies,

---

ANNOTATIO II.

Quando facta sit contentio inter discipulos.

DVo occurrunt hic aduoranda. Primū A
est, non videri probabile, quod di-
cit Augustl. lib. 3. de consensu Euang. cap.
3. nimirum post hanc Dominicam oratio-
nem factam esse contentionem, quam
Lucas cap. 22. describit; contenderunt
enim discipuli, quis eorum videretur es-
se maior. Si tamen attente aduertamus,
inueniemus contentionem hanc inter ce-
nandum factam esse, ipsum indicare Lu-
cam; occasione enim illius verbi: Manus
tradentis me: mecum est in mensa, ortam

Universidad de Deusto
Biblioteca

fuisse significat. Nec est verisimile post hãc orationem, Dominum sermonem iterum habuisse ad discipulos: constat autem post cõtentionem, bonam concionis partem factam esse: Reges, inquit, gentium dominantur eorum &c. Illud tamen, quod Augustin. dicit, probabile est. & verum, nempe iterum prædixisse Petro negationem, & post orationem hanc illa protulisse verba, quæ Matth. 26. & Marc. 14. narrãt, *Omnes vos scandalum patiemini in me in nocte ista*, vsque ad Petri negationis prædictionem. Vt enim in capite 13. annotauimus, non semel sed sæpius prędictum est Petro eum Christum negaturum antequam gallus cantaret. Neque etiam oratio hæc, quam Christus habuit ad Patrẽ, est hymnus ille, cuius Matth. & Mar. meminere: hymnus enim gratiarum actio est post mẽsam facta, vt sentire videtur Chrysost. hom. 83. in Matt. quod ex textu Græco satis constat. Quod enim nos dicimus hymno dicto, Græcus habet, postquam hymnum dixerunt, quo significatur hymnus communis Christo, & Apostolis fuisse: oratio autem solius Christi fuit.

Cedrõ, nõ Græcũ, sed Hebræum nomen est.

Alterum est Cedron non esse nomen Græcum deriuatum a nomine cedrus arborem significante, sed esse Hebræum, vt constat 2. Reg. 15. & 3. Reg. 15. vbi appellatur קִדְרוֹן Chidrõ a verbo קדר quod significat obscurari: in re tracta est nomen illud proprium quasi obscurum locum significans. Est enim nomẽ vallis illius montis olineti, inter ipsum montem, & Hierusalem, quæ & propter arborum multitudiem, & propter profunditatem, vmbrosa, & velut obscura erat: distabat autem ab vrbe vallis hæc sex stadijs, vt constat ex Iosepho lib. 6. de bello Iudaico cap. 3. hanc vallem præter fluebat modicus fluuius fere semper arescens, & ex pluuialibus aquis auctus, qui dictus est Torrens Cedron, vt ex scripturæ testimonijs citatis deducitur, & notat etiam Hieronymus. lib. de locis Hebraicis. Quod autem in Græco textu legitur cum articulo pluralis numeri, vitium videtur scriptorum: nam nomen est proprium vallis, & fluuij, & Septuagin. 2. Reg. 15. cum articulo singulari scripserũt. & 3. Reg. 15. sine vllo articulo. Est autem facilis error, articulum masculinum singularem in articulum pluralem commutare. Cum autem habeamus aperta testimonia scripturæ, vbi de hoc torrente fit mentio sub hoc nomine, non est dubitandum, non Græcum, sed Hebraicum esse vocabulum.

Vbi erat hortus, in quem introiuit ipse, & discipuli eius.

COMMENTARIVS.

COnsuetus erat Dominus in hunc locum cum discipulis se recipere, vt constat ex Luc. 22. erat enim hortus hic in villa Gethsemani, cuius Matth. cap. 26. & Marc. cap. 14. meminerunt. Hi enim Euangelistæ Christum exisse referunt in villam seu prædium dictum Gethsemani, quod interpretatur, Vallis pinguedinis, seu olei mei, ad radices montis olineti positum, in quo prædio erat hortus hic, cuius solus Ioannes meminit. In hunc Dominus cum suis intrauit discipulis. Cyril. lib. 11. cap. 31. annotat hortum hunc paradisum significare, vbi hominum ruina incœpit, vt etiam in paradiso, & horto passio Domini, quæ salutis fuit causa, sumat initium.

ANNOTATIO III.

Nõ hortus iste fuerit Gethsemani.

MAtthæus, & Marcus venisse in villam, seu prædium dictum Gethsemani referunt: est autem nomen Græcum χωρίον, quod agrum, locum, prædium, villam, fundumue significat. Vnde inconsiderate aliqui recentiorum, apud illos Euangelistas vertendum esse censuerunt, in locum, non autem, in villam, seu prædium, sicut noster fecit interpres: at non est cur interpretationem reprehendant: nam nomen eas omnes habet significationes. Aliqui existimant hortum hunc Ioannis idem esse, quod duo Euangelistæ villam, seu prædium dixerunt, & id videtur accommodari facile posse. Nam & vocabulum hortus, aliquando villam significare reperitur: tamen probabilius est, hortum fuisse partem illius prædij dicti Gethsemani. Hortus enim est locus arboribus consitus, voluptatis gratia comparatus. Et quamuis in plurali numero frequentius, in hac significatione vsurpetur, vt distinguatur ab horto in singulari, qui locus est oleribus conserendis accommodatus: tamen non est illa differentia perpetua: idem enim etiam in singulari significat. Ea de causa Ioannes huius meminit, tamquam ab alijs Euangelistis prætermissi: si enim idẽ significare voluisset, cum illis nomen idem repetisset. Hoc tamen non sic factum est, sed vsus est nomine κῆπος, quod proprie hortum significat. Erat igitur totus fundus, seu prædium dictũ Gethsemani, cuius pars vna hortus voluptatis gratia cõsitus, & arboribus ornatus erat: in hũc Dominus cũ discipulis ingreditur.

Sciebat autem & Iudas, qui trădebat eum, locum: quia frequenter Iesus conuenerat illuc cum discipulis suis.

COMMENTARIVS.

SI fugisset Dominus, locum notum Iudæ non elegisset: quia vero sponte mortem subibat, eo tendit, quo scit Iudam venturum: nam frequenter Dominus ibi pernoctare cum suis discipulis solebat, ex qua frequentia etiam Iudæ sicut alijs discipulis locus erat cognitus. Non ergo fugit Dominus, sed hostem aggreditur. Ingratus autem, & impius Iudas, vel hoc facto reprobatur: ibi enim magistrum quærit, vt tradat, vbi ab ipso didicerat orare, tempusq. capiendo Domino aptum iudicat, quando Dominus orat. Euangelista noster hoc loco prætermittit, quod alij Euangelistæ narrarunt, nempe trinam Domini orationem, & sudorem sanguineum, & ad discipulos locutionem, quæ etiam nos interpretari dimittimus, quia solum Ioannem exponimus, & illa omnia proprijs in locis diuino fauore explicare intendimus: quod etiam in multis alijs a Ioanne prætermissis faciemus.

Iudæ impietatem exaggerat.

Iudas ergo cum accepisset cohortem.

MAlitia obcæcatus Iudas, potestate Præsidis ad milites comparandos vtens, existimauit Christum se comprehendere posse, quem sæpe inimicorum manus volentem euasisse erat expertus: sed sani consilij malus capax non est, nec ea considerat, quæ a suo proposito retrahere eum possunt. Cohors, vt August. tract. 112. recte annotat, non Iudæorum, sed Romanorum erat militum a a præside Pilato accepta, vt nemo tenentibus auderet obsistere, quia legitimæ potestatis auctoritate fiebat.

ANNOTATIO QVARTA.

Quorsum Iudas petierit cohortẽ vt Iesum caperet.

HIeronymus Matth. 26. asserit Iudam eadem infidelitate, qua magistrũ, & Dominum tradidit putasse signa, quæ Saluatorem viderat facientẽ, non maiestate diuina, sed magicis artibus facta: & quia forsasse, audierat eũ in mõte trãsfiguratũ, timuisse, ne simili trãsformatione elaberetur e manibus ministrorum. Non videtur hæc sententia admodum probabilis: nam innocentem Christum Iudas nouit, nec occidendum ab inimicis existimabat, quando eum tradidit. Si autem

Universidad de Deusto
Biblioteca

magnum arbitratus fuisse cum, numquam A Pilati milites venisse ad comprehendendum, sed pecunia cõductos, & id probabile est. Non tamen Iudam conduxisse eos, sed Principes forsan hortatu Iudæ credibile est id fecisse. Quamquam etiã probabilius est, Principes a Pilato impetrasse cohortem, persona forsan non propositæ quæ erat comprehendenda: non enim aliter Tribunum cum cohorte tota venire ausum esse existimo, nisi Prædis auctoritas interuenisset.

Et a Pontificibus, & Pharisæis ministros.

COMMENTARIVS.

NOn solum militum cohorte stipatus venit Iudas, sed simul etiam multis Pontificum, & Pharisæorum ministris: qui omnes cum cohorte missi sunt a principibus Sacerdotum, & senioribus, vt Iesum comprehenderent, vt habent Matt. & Mar. non enim solis gentilibus constitit, tantus erat ardor, & desiderium comprehendendi Dominum: immo aliquot ex ipsis principibus Sacerdotum, magistratibus, & senioribus venisse cum turba, expresse docet Lucas cap. 22. Principes autem Sacerdotum appellati sunt, vt docet Chrysost. hom. 80. in Matt. qui annis superioribus summi Pontifices extiterant, quamuis id temporis tali dignitate non fungerentur. Erant enim iam auaritia, & ambitione iura diuina mutata: quia secundum legem summum Sacerdotium erat perpetuum, quamdiu, qui eo fungebatur, viuebat.

Venit illuc cum laternis, & facibus, & armis.

CVm tanta multitudine se posse facere quod cogitabat, Iudas diffidebat, quare nocti non fidens, ne forte aliquo obscuro in loco lateret, laternis & facibus vtitur, etiam contra ventos lumen laternis defendens: ne vero aliquis obsistat, arma adhibet. Cyril. lib. 11. cap. 32. faces, & laternas adductas censet, ne in via in lapides impingerent, aut in foueam caderent: addendum existimo, vt via nõ aberrarent, & si forte quem quærebant, latere in obscuritate vellet, inuenirent. Cæcitate mentis neglecta, exterioribus oculis lumen Iudas admouet, vt lumen iustitiæ Christum comprehendat.

Iesus itaque sciens omnia, quæ uentura erant super se, processit & dixit eis.

COnsulto Ioannes hæc verba omnibus, quæ de passione Domini narranda sunt, præmittit, vt nihil præter eius voluntatem, & scientiam ei euenisse omnibus constaret, sed ex voluntate, & consilio diuino omnia esse perpessum. Ecce obuiam procedit ipsis comprehensoribus. Nec solum ad locum vbi illi erant processit sed & verba; quibus se manifestum faciat, pronunciat. Redarguebat hoc Christi factum impius Celsus imprudentiæ, qui dicebat referente Origene lib. 2. contra eundem: Quis prudens præsciens talia sibi obuentura, non, si quidem potuisset, deuitasset, sed volens incidisset in ea, quæ præsenserat? Multis exemplis etiam Gentilium hoc Christi opus defendit Origenes: sed quid opus est

Celsus hæreticis impietatis arguit.

est exemplo, quando & ratio ipsa Celsum stultitiæ conuincit? Si enim ducibus, & principibus pro salute publica conseruanda, periculis etiam manifestis licet se exponere, & hostes aggredi: quanto magis Christo, cuius mors salus erat totius mundi, id licuit, & laudabile fuit? Habebat etiam Celsus, qui Iudæus erat, exemplum Iudæ Machabæi qui cum fuga vitam saluare potuisset, maluit honorificam mortem, quam turpem fugam eligere, & id merito factum ab omnibus commendatur. Magnum profecto nobis fortitudinis reliquit exemplum Christus, vt quando pro Dei gloria exponenda est vita temporalis, non solum non fugiamus, sed ad necem inquirentibus nos sponte offeramus, quod Paulus imitatus, sciens quid passurus esset Hierosolymis, nihilo secius exposuit se periculis, vt habetur Act. 20.

Quem quæritis? Responderunt ei, Iesum Nazarenum. Dicit eis Iesus: Ego sum.

NOn tantum se voluntarie tradi Christus significare voluit: sed & potestatẽ suam aperuit, qua potuisset si voluisset e manibus eorum euadere: nam eos omnes excæcauit, vt non cognoscerẽt eum. Cum enim inter ipsos versatus esset, & ministris saltem Iudæorum, & Pontificibus ibi existentibus ante notus esset, & faces ac laternæ non deessent, eum non agnouerunt, quia noluit agnosci, vnde tamquam ignorantes, quis esset, interrogat: *Quem quæritis?* ipsi autem non agnoscentes respondent: *Iesum Nazarenum* quærimus. Diuina Christi factum esse virtute, vt quem coram habebant, & sæpe viderant, non agnoscerent, vt libere & ex potestate se tradi significaret, docent Cyril. lib. 11. cap. 33. Chrysost. hom. 81. & Euthymius. Hoc tamen in expositione, & annotatione sequentibus magis explicabitur.

Stabat autem & Iudas, qui tradebat eum cum ipsis.

ADesse Iudam cum ministris, qui comprehendere venerant, quando interrogauit Dominus, *Quem quæritis?* Euangelista narrat, vt magis virtus Christi innotescat. Nam etiam Iuda osculo eum demonstrante non agnouerunt: noluit enim Dominus signo proditoris discerni, ne inuitus tradi videretur. Simul etiam vt Iudam vna cum illis retrorsum cecidisse significaret, vt asserit Chrys. hom. 82. ideo eum fuisse cum ipsis dicit.

ANNOTATIO V.

An Iudas cognouerit Christum priusquam ipse diceret, Ego sum.

CYrillus lib. 11. c. 33. & Chry. ho. 82. asserunt Iudam etiam vna cum alijs Christum non agnouisse, omnibusq. illis cognitionem fuisse ademptam diuinitus. Et quidem si iam osculatus fuerat Christum, quando hæc interrogauit, vt dicit Aug. lib. 3. de consen. Euange. non videtur sententia admodum probabilis, quamuis id etiam fieri potuerit. Si vero aliquis diceret, nondum Iudam osculatum fuisse, vt tenet Euthymius Matth. 26. quod non sine ratione affirmari posset, tunc sententia Cyrilli & Chrysostomi valde est consentanea: tamen quantum ex contextu patet, & licet deducere, verius multo est, id Iudam accessisse, & osculum dedisse, quando Dominus turbas interrogat, & ministros: *Quem quæritis?* Vnde probabilius est Iudam cognouisse tunc Christum, vt experimẽto impius cognosceret, signo suo dato nihil se effecisse, & Christum si voluisset euadere potuisse: vt enim refert Lucas, Iudas antecedebat eos, qui veniebãt comprehensuri, & appropinquans osculatus est Dominum. Dominus autem ei locutus est, quæ narrant Euangelistæ, signo vero

Universidad de Deusto
Biblioteca

vero dato eis se coniunxit, quibus cū venerat: quos interrogat Dominus, vt ex responsione eorum occasionem acciperet faciendi quæ fecit. Postquam enim Dominus dixit: *Ego sum.* & *Sinite hos abire*, non erat cur Iudas accederet ad osculandum, omnibus enim se Christus iam manifestū fecerat: præcesserat ergo osculū. Probabilius igitur est Iudā nouisse Christū, quando interrogatio facta est: nihil proinde cōsilio effecit suo proditor, sed Dominum sua se voluntate manifestasse, ac tradidisse, vt vel ex hoc resipiscendi occasionem ille, & causam haberet.

Vt ergo dixit eis: Ego sum, abierunt retrorsum, & ceciderunt in terram.

COMMENTARIVS.

NOn tantum incognitum se eis prius præbere voluit, sed potentiam maiestatis declarare, qua eos verbo vnico, *Ego sum*, ita deterruit, vt retrorsum abeuntes ceciderint omnes in terram. Hi armis, & facibus onerati, & confisi venerant, vt eum cōprehenderent: at Dominus contra faces se exhibuit incognitū, contra arma eos vno verbo prostrauit tanta potētia, vt nec dorsum vertere vt fugerent valerēt: sed retrorsum abeuntes ceciderint, quibus aperte ostendebat se comprehendi, quia volebat, nec ex impotentia, aut infirmitate sed voluntate & consilio pati. *Ego sum*, nomen est maiestatis Dei. sic enim suam contra Pharaonem ostensurus potentiam Moysi præcepit vt diceret: Ego sum, qui sum. Exodi capite tertio.

ANNOTATIO VI.

CYril. lib. 11. cap. 33. horum ministrorum casum, gentis Iudæorum futuri casus ignum esse docet. Recte autem hæc potentiam Domini ponderat Aug. tract. 112. Quid, inquit, iudicaturus faciet, qui hoc iudicandus fecit? quod etiam Greg. aduotauit lib. 17. Moral. c. 21. idem autē Grego. hom. 9. in Ezechi. quærit cur Paulus, & Ezechiel in faciem ceciderint, at hi retrorsum. Sicq. respondet: Omnis, inquit, qui post se cadit, ibi cadit vbi non videt, qui vero ante se cadit ibi cadit vbi videt: Iniqui ergo quia in inuisibilibus cadunt, post se cadere dicuntur, quia ibi corruunt, vbi quid eos tunc sequatur modo videre non possunt. Iusti vero, quia in istis visibilibus semetipsos sponte deijciunt, vt in inuisibilibus erigantur, quasi in faciem cadunt, quia timore compunActi videntes humiliantur. Hæc Gregorius qui libr. 31. Morali. capit. 18. similem habet doctrinam, sed hæc responsio spiritualis est.

Quidam in faciem, alij retrorsum cadunt.

Ad litteram autem respondendum videtur, hos ceciditse retrorsum, vt Christi potentia deiecti tamquam aduersarij viderentur, velut qui pugno, aut instrumento alterum repellit, eumq. retrorsum cadere facit. At Paulus, & Ezechiel non repulsi a Deo ceciderunt, sed territi ipsius potentia: non enim eos auersabatur Deus, sed trahebat, ideirco in faciem cecidisse dicuntur. Adde hos voluntate quadam propria ceciditse: præ humilitate enim velut se in terram prosternentes ceciderunt. At illi, vi quadam diuina coacti, & deiecti sunt: ideo in faciem illi, hi retrorsum ceciderunt.

Iterum ergo interrogauit eos: Quem quæritis? Illi autem dixerunt, Iesum Nazarenum.

COMMENTARIVS.

QVos verbo in terram prostrauit, verbo erigit, & iterum interrogat, quia terrore perculsi nondum cum nouerant. *Quem*, inquit, *quæritis?* quo verbo eis vim, & robur indidit, vt respondere possent, adeo erant casu mirabili exanimati.

nimati. Respondent: *Iesum Nazarenum*, sic enim Christum appellabant a patria Nazareth, de quo nomine paulo inferius dicemus: nihilo meliores tanto miraculo effecti, sua malitia obstinati perseuerant.

Respondit Iesus: Dixi vobis, quia ego sum.

NOn absolute, respondet, *Ego sum*, sed, *Dixi vobis*, me esse, seu, *Quia ego sum*, ne alius esse videretur is, qui tanta potentia eos deiecerat, & alius qui modo se esse Christum manifestabat. *Dixi*, inquit, *quia ego sum*, ego sum, qui modo me manifestum facio vobis, & qui me comprehendendum trado, ille idem qui vobis cognitionem abstulit, qui mea virtute vos omnes armatos retrorsum abire, & cadere in terram coegi.

Si ergo me quæritis, sinite hos abire.

VErbum hoc Christi diuinæ potestatis fuit, qua furorem eorum reprimens, præcepit, & effecit: ne in aliquem discipulorum insurgerent: neue aliquem comprehenderent, vt recte Chrysost. homil. 82. dicit. & est sensus: Dicitis vos quærere Iesum Nazarenum, dixi vobis me esse: me ergo quæritis, non hos meos discipulos: me igitur comprehendite, quem quæritis, hos abire liberos & illæsos sinite. Quanto amore suos prosequeretur ostendit in hoc Dominus, dum in propria afflictione curam illorum non deposuit: fecit hoc, vt significaret per solam suam mortem, salutem hominum efficiendam, ipsumq. solum redemptorem esse iuxta prophetiam Caiphæ, Expedit, vt vnus moriatur homo, ne tota gens pereat: me ergo solum capite, ceteros abire sinite.

Vt impleretur sermo, quem dixit, Quia quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam.

VErba sunt hæc Euangelistæ affirmantis impletum esse verbum, quod paulo ante in c. 17. dixerat Dominus. Quos dedisti mihi, non perdidi ex eis quemquam, sed seruaui eos, & custodiui; nam neminem satellitum in eos insurgere permisit, quamuis magnam dederint discipuli occasionem. Vnus enim eorum Petrus auriculam vnius abscidit, quo facto nisi diuina virtute illi ministri cohibiti fuissent, sine dubitatione vlla omnes fuissent comprehensi.

ANNOTATIO VII.

Quo modo ex discipulis perditus est nullus.

DVbitatio se offert in verbis hisce Domini ab Euangelista allegatis: nam sententia Domini: *Non perdidi ex eis quemquam*, non de morte temporali, sed de æterna intelligenda videtur: ab hac enim Iudas liberatus non est, sed permissus in damnationem abire: a corporis vero morte nemo discipulorum præseruatus est. Qua ergo ratione dicit nunc Euangelista, impletum esse verbum Domini, dum libere abire permittuntur, cum etiamsi comprehensi fuissent, & occisi, non propterea eorum quisquam perdebatur? Ad hanc dubitationem primo loco respondet Augustinus tract. 112. Si tunc comprehensi discipuli & occisi fuissent, damnabantur, quia non credebant, nec eam fidem habebant, quæ ad salutem erat necessaria. Recte igitur impletum est verbum Domini, dum non finit eos comprehendi, & occidi, ne æternam contrahant mortem, & perdantur. Hæc responsio dura videtur: nam sequitur eos tunc fuisse in mortali peccato, quod difficile est sustinere: cum testimonio Domini mundi fuerint paulo ante: nec videtur, nec legitur aliquod peccatum mortale, eos hucusque commisisse. Secundo loco Chrysost. hom. 82. respondet, verba Domini de æterna morte intelligenda esse, Euangelistam autem accommodasse etiam temporali morti, a qua nunc custodiri sunt, vt per quandam extensionem vtrumque significent. At hæc expositio difficilior est: non enim Euangelista

Universidad de Deusto
Biblioteca

gelista verbum Domini in alium sensum ab eo, quem Dominus intendebat, distraheret: quia fidelitati narrationis hoc repugnat, aperireturq. ianua infidelibus dicendi, eodem modo esse verba Prophetarum accommodata rebus, ad quarum veritatem confirmandam sæpe adferuntur in Euangelio. Tertio Rupertus recte exponit, vt de morte animæ æterna etiam Euangelista eandem sententiam intelligat, vt sit sensus: Noluit Dominus comprehendi discipulos, & occidi, ne perirent in æternum: nam erant imperfecti, A & si comprehensi essent, facile a Christo recessissent, ipsumq. negassent. Petrus enim etiam non captus, timore ancillæ ter negauit, quid ab alijs sperandum esset, si capti fuissent? ne ergo æterna perirent morte, noluit Dominus eos capi. Et in hanc sententiam intelligendus est Aug. nempe non eam habuisse eos fidem, quæ necessaria erat ad salutem. Nam paulo post dubitarunt, & si capti fuissent, facile negassent, & alia commisissent peccata, propter quæ damnati perpetuo perijssent.

Simon ergo Petrus habens gladium, eduxit eum, & percussit Pontificis seruum.

COMMENTARIVS.

Quorsum Petrus gladium portabat.

PArticula *Ergo*, illationem significans, insinuat ea, quæ ceteri narrant Euangelistæ: nec enim tunc audito Christi verbo ministri manus, vt comprehenderent Iesum: propterea Petrus gladium eduxit, vt Christum defenderet, & percussit seruum Pontificis. Non in eum vsum gladium habebat Petrus, sed in proprios & necessarios: at in necessitate pro magistro in arma conuertit. Chrys. hom. 82. dicit metuentem Petrum quod futurum erat, iam se armis præmunisse, sed id non videtur probabile, gladium potius eum existimo, quem in quotidianos vsus secum gestare solitus erat. Iustitiam magnam existimabat Petrus in defensionem Magistri innocentissimi inuasorem percutere, recordatus forsan Moysis, qui Aegyptium occidit, vt Iudæum liberaret: & vt dicit Ambro. Luc. 22. recordatus est Phinees: qui virum Israelitam ingressum ad mulierem Madianitidem pro Dei honore confodit. Num. 25. Voluit hoc facto, quod promiserat implere. Cum enim audisset, ter me negabis: & ipse respondisset, paratus sum mori tecum: promissionis memor comprehensoribus se opposuit. Magnus Zelus Petri profecto fuit, quamuis non secundum scientiam, qui vnus, & debilibus armis tot armatis militibus se opposuit, forsan verbo illo non intellecto deceptus. Luc. 22. qui non habet, vendat tunicam, & emat gladium.

Et abscidit auriculam eius dexteram. Erat autem nomen seruo Malchus.

Et auriculę abscisse, & seruꝰ Malchꝰ quorũ merito fuit.

DIligenter Euangelista circumstantias facti huius describit, abscidisse auriculam eius dexteram dicit, quod etiam Lucas cap. 22. retulit, vt ex hoc quo, animo Petrus percusserit, insinuet. vulnus enim letale infligere volebat, ideo caput inuasit. Cum autem seruus vulnus declinasset, auriculam dexteram amputauit: non quod Petrus id vulnus intenderet, sed casu ei euenit. peiora intendebat Petrus. Si enim auriculam amputare intendisset, læuam abscidisset: nam ea respondet dexteræ percutientis: at dum dexteram amputat, Petrum capiti vulnus paraisse indicat, vt notat Chrysost. hom. 82. quod illo diuertente auricula dextera abscissa est. Nomen serui describitur *Malchus*, & qualitas, quia Pontificis seruus erat, vt non qualemcumque inuasisse Petrum, sed vnum ex primis. & præcipuis significet Euangelista. Chryso. hom. 82. dicit nomen huius serui expressum esse propter miraculum Christi, quia ei est auricula restituta, & quia paulo post alapam ab eo accepturus Christus erat. At hoc secundum incertum est: non enim ex Euangelio habetur hunc fuisse, qui alapam impegit Domino. Cyril. lib. 11. cap. 35. & Ambro. Luc. 22. spiritualiter exponunt. At quæ dicta sunt, ad sensum literalem faciunt. Attende ex Luc. 22. discipulos ceteros videntes quod futurum erat, id est quando viderunt appropinquare ministros, antequam tamen accederent dixisse: Domine si percutimus in gladio? at Petrus quando accedebant, & in eum irruebant, gladium exemit, & percussit.

Dixit

Dixit ergo Iesus Petro: Mitte gladium tuum in vaginam.

MOtum Petri cohibet Dominus etiam minis, vt ex ceteris patet Euangelistus: iubet ergo gladium in vaginam reponere, & a percussione cessare: quantum enim ex his verbis deducere licet, Petrus adhuc, quod incœperat, prosequi volebat. Petrum autem indiscrete fecisse verba Domini indicant Mat. 26. Omnes enim, qui gladium acceperint, gladio peribunt. Non igitur sine culpa erat Petri percussio hæc. Cuius causam reddit August. lib. 22. con. Faustum. cap. 77. nempe quia non obseruauit præceptum Domini, iussus gladium emere, sed non percutere. Oportebat prius a Domino voluntatem eius intelligere, & in quos esset vsus gladius ille cognoscere, non requisita Domini voluntate percutere, maxime cum sæpe audierit a Domino, mortem, & passionem futurã: at multum excusat, & minuit culpam Petri amor, & zelus erga Christum.

Calicem, quem dedit mihi Pater non bibam illum?

ARguit Petrum indiscreti zeli, significans se non ex impotentia comprehendi, & mori, sed ex diuina dispensatione, quia sic pro hominum salute necessarium erat: illum autem potius impedire velle diuinam ordinationem. Sensus ergo est: desine percutere, o Petre, & me defendere. Nescis enim quid facias: nam hoc tuo facto auertere tentas, quod Pater disposuit. Non opus esset mihi tua defensione, si vellem me liberare. An putas quod non possum rogare Patrem, & exhibebit mihi modo plusquam duodecim legiones angelorum? quo modo ergo implebuntur scripturæ, quia sic oportet fieri. hæc habentur Mat. 26. Ioannes autem primam sententiam exposuit, & in his adhuc se voluntarie capi Christus significabat: nec potuit tantus furor inimicorũ tempus præcludere, quominus hæc dicere vacaret: immo seruum percussum adduci iussit ad se, & sanauit illum. Luc. 22. Sinite vsque huc, & cum tetigisset auriculam eius, sanauit eum. Et tamen nec tanto facto, nec talibus verbis perfidorum incredulitas erudiri, nec sæuitia potuit emolliri. Aliqui textus habent: *Non vis vt bibam illum?* & ita legit Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 5. & tract. 112. Græcus codex nunc habet: *Non bibam illum?* idem tamen est sensus in vtraque lectione.

Cohors autem & tribunus, & ministri Iudæorum, comprehenderunt Iesum, & ligauerunt eum.

MIlites cum suo præfecto, qui tribunus dicitur, & Græce Chiliarchus, quasi supra mille præfectus, & ministri Iudæorum comprehenderunt Christũ, dicentem verba, quæ ceteri narrant Euangelistæ: Tamquam ad latronem existis cum fustibus, & gladijs comprehendere me: sed hæc est hora vestra, & potestas tenebrarum. Tunc discipuli relicto eo fugerunt: ministri autem consilium Iudæ exequentes, vt caute ducerent, & tenerent, eum ligauerunt.

Et adduxerunt eum ad Annam primum: erat enim socer Caiphæ, qui erat pontifex anni illius.

Quare ad Annã Dominus ductus sit.

PRimo ad Annam ductus dicitur, quia inde ad Caipham venit. Quare autem ad Annam ductus fuerit, rationem Euangelista subdidit, quia erat socer

Universidad de Deusto
Biblioteca

Caiphæ, qui illo anno erat Pontifex summus, velut rem gratam Pontifici facere volentes. Chryso. hom.82.dicit ductum ad Annam, vt rem ostentarent: & tamquam triumphum ducerent. Cyril.lib.11.c.37 dicit id factum, quia Annas erat auctor insidiarum, & pecuniam proditori Iudæ promiserat. Recentiores id factum affirmant, quia illac erat ad domum Caiphæ transeundum, quo præcipue ducebatur: at Euangelista satis indicat, cur id effectum fuerit, nempe propter generum, qui erat tunc Pontifex, vt quodam honore eum afficerent, vinctum ad eum perducentes Dominum, quem & ille, & alij summo prosequebantur odio.

Erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis, quia expedit vnum hominem mori pro populo.

CAipham illum eundem refert fuisse Euangelista, qui paulo ante consilium dederat contra Christū, vt habetur Ioan. 11. recte autē Chrysost. hom.82. annotat Euangelistam prophetiæ meminisse, vt mortem hanc Christi pro salute hominum fieri repeteret, ne ipsa captione audita aliquis scandalizaretur. Dici etiam potest, vt hoc significaretur quanto odio iudex ipse contra Christum teneretur, quem nondum auditum, iam morte dignum iudicauerat.

ANNOTATIO VIII.

Quædā verba textui superadditā, nō sunt admittēda.

MAxime hoc loco aduertendum est, Cyrillum lib.11.c.38.verba quædā legere, quæ in nostro Græco exemplari non habentur, nec apud Chrys. neque apud Græcos ceteros interpretes. Legit autem sic, post præcedentis sententiæ verba: *Miserunt autem ligatum ad Caipham Pontificem: erat autem Caiphas, qui consilium dederat Iudæis, quia expedit vnum hominem mori pro populo.* Iuxta istam autem lectionem planum est, quæ sequūtur, facta fuisse in domo Caiphæ, non autem apud Annam. Tamen ista verba superuacanea videntur, & ab aliquo declarationis causa adiecta. Nam infra ipse Euangelista velut ad narrationem hanc rediens adiecit: *Misit autem Annas ligatum ad Caipham*, quasi diceret, hæc quæ narrata sunt, in domo Caiphæ gesta sunt: miserat enim Annas eum ad Caipham. Siue ergo legamus cū Cyrillo illa verba, siue sequamur lectionem communem, ea quæ narrat Ioannes post hæc, ad domum Caiphæ pertinēt. Fuit enim ductus Dominus ad Annā, statim tamē ad Caiphā inde deductus est. Propterea Euangelista dixit: Duxerunt eū ad Annam primum: quasi per transitum quendam, & statim descripsit Caiphā esse illum eundem qui consilium dederat. Quæ igitur sequūtur apud Caipham gesta sunt. Et hic est legitimus sensus, de quo Paulo inferius exactius tractabitur.

Sequebatur autem Iesum Simon Petrus, & alius discipulus.

COMMENTARIVS.

FVgerunt omnes discipuli, quando Christum comprehensum viderant: at Petrus & Ioannes furorem eorum se iam declinasse, solumq. captum Christum videntes, secuti sunt postea a longe. Nomen suum tacet Ioannes, vt Chrysost. hom.82. & Cyrillus lib.11.cap.38.dicunt, modestiæ causa, ne se laudare videretur, qui alijs omnibus omnino aufugientibus, ipse magistrum prorsus non deseruerit. De sequela autem Petri, Theodoretus ferm. De charita. sic inquit, Petrus sauciatus desiderio, cum prius didicisset futuram negationem, latere

Theodoreti sententia de Petro.

latere noluit, sed satius duxit sequens negare, quam fugiens confiteri. Quod enim ab amore, & non a temeritate proficiscitur hæc sequela, res ipsa testatur: neque enim post negationem in animum induxit, vt magistrum relinqueret, sed fleuit amare. Hæc Theodoretus.

Discipulus autem ille erat notus Pontifici, & introiuit cum Iesu in atrium Pontificis.

QVia notus erat Pontifici Ioannes, admissus est in atrium Petro foris manente. Recte Cyril. lib.11.cap.39.annotat, hoc Ioannem ea de causa narrasse, quia gesta in atrio narraturus erat: ea idcirco præmisit, quibus non ab alio doctus, sed ipse vidisse quæ scribit comprobatur. Eandem causam adfert Chrysost. ho.82.addens alteram: ne quis, inquit, se secutum admiraretur, neve id fortitudini abscriberet, ideo ingressum esse dicit, quia notus erat Pontifici. Præter has alia etiam mihi videtur, scilicet ne quis Petrum præ timiditate non ingressum esse arbitraretur. Sed quia notus non erat Pontifici, vt in sequenti expositione dicemus. Pontifex hic non Annas, sed Caiphas erat, vti in præcedentis sententiæ expositione annotatum est.

ANNOTATIO IX.

Adolescēs cur sindon fuit subtracta quis fuerit.

EX proximis sententijs mihi deduci videtur, nō fuisse Ioannem Euangelistā adolescētem illū, cuius meminit Mar.14. Adolescens, inquit, quidam sequebatur eū amictus sindone super nudo, & tenuerunt eum, at ille relicta sindone nudus aufugit ab eis. Greg.lib.4. Moral. cap.23. & Chrysost.in Psal.13.in illo verbo: Non est, qui faciat bonum; affirmant Ioannem Euangelistam hunc esse. At hæc sententia non videtur conformis his, quæ dicta sunt ab eodem. Primo quidem Dominus iussit, vt sinerent omnes abire, & impletum esse eius præceptum nemo dubitat: non igitur vllus tenuit Ioannem. Deinde quia ipse secutus est Christum vsque ad atrium, nec dereliquit eum, quo modo igitur aufugisse dici potest? Præterea quia numquam vestes deposuit tota illa nocte, sed vestitus fuit semper in horto cum reliquis: non igitur sequi poterat nudus eum, sola sindone amictus, nec in horto erat vlla sindon, qua se nudum contegeret. Rursus quia apud Marcum dicitur, adolescentulus, ita enim verbum habet Græcum, qualis Ioannes tunc non erat. Multa profecto pugnant contra hanc sententiam, nec est probabile etiam, quod Epiphan. hæres. 78. & Hieronymus in Psal.37. super illud: Vim faciebant, qui quærebant animam meam, asseruntnempe fuisse Iacobum fratrem Domini: eædem enim rationes fere omnes huic sententiæ aduersantur. Quamobrem verisimilius, & probabilius est, fuisse aliquem ex ijs, qui in horti custodia erant, qui rumorem sentiens, & Christum ex frequentia illuc veniendi cognoscens, ac erga eum bene forsan affectus, surrexit e lecto suo, secutusq. est, vt videret quid factum esset, vt fieri solet. Hæc dicta sunt occasione verborum præsentium.

Petrus autem stabat ad ostium foris. Exiuit ergo discipulus alius, qui erat notus Pontifici, & dixit ostiariæ, & introduxit Petrum.

COMMENTARIVS.

PEtrus, cum non esset familiaris Pontifici, non est permissus intrare, sed mansit foris prope ostium. Cum igitur Ioannes Petrum non esse ingressum vi-

deret, causam suspicatus, ancillam ostiariam rogauit, vt eum intrare permitteret: aperto igitur ostio ad preces Ioannis, Petrus ingressus est atrium domus Pontificis. Solebant Iudæi ostia domus habere clausa, & custodiam seu curam ancillis committere, quod constat 2.Re.4.vbi ostiaria domus purgans triticum, dormiisse dicitur.

ANNOTATIO X.

Voluit Petrus sed nõ potuit ingredi in atrium Pontificis.

CHryso.ho. 82. affirmat Petrũ præ timiditate non fuisse ingressum: quod enim eo vsque venerit amoris fuit, inquit, quòd vero non ingrederetur timoris. Hæc autem narrasse Euãgelistam dicit præoccupando negationis excusationem, quæ ex timore processit. At hæc sententia non videtur accommodari verbis. Si enim ex timore non fuisset ingressus, discipulus ille nõ ad ancillam recurrisset, vt intrare permitteret, sed ad ipsum Petrum se conuerteret, eum exhortans. Si enim intrare nolebat, non erat cur ancillam rogaret Ioannes, propterea igitur Ioannes se notũ Pontifici præmisit, vt causam cur Petrus non A esset ingressus, significaret, ne timiditati tribueretur. Ita sensit Cyril.lib.11.c.40. sic dicens: Non remansisset extra Petrus, nisi ostiariæ obseruatio non tutum ignotis faceret introitum. Nec depulit mulierculam, licet facile potuisset: quia importunitatis crimini subijci nolebat. Extra igitur stabat mœstus, quousque Ioannes dolere ipsum etiam propter hoc non ignorans, intromittendi eius gratiam ab ostiaria impetrauit. Hæc Cyril. & est legitima expositio. Idem sentit Euthymadijciens, laudi datum esse Petro, quod exclusus tãquam incognitus ab ancilla, ad ostium adhuc foris manebat.

Dicit ergo Petro ancilla ostiaria.

COMMENTARIVS.

SOlent similibus temporibus ignoti, & maxime ad alterius preces admissi, diligentius inspici, & considerari, quod & ancilla, cui ostij erat commissa custodia, fecit: & discipulum esse Christi Petrum agnoscens, ad eum conuersa loquitur, quæ sequuntur proxime. Hoc indicat particula *Ergo*, ac si diceret: Ancilla rogata Petrum admisit, & diligenter intuens, discipulum agnouit Christi, propterea q. dixit ei. Quid autem dixerit, statim exponit Euangelista. Attende, hanc esse primam Petri negationem, quam Ioannes narrat, cuius occasione exponendum hoc est, ex quo totus iste contextus multum illustrabitur.

ANNOTATIO XI.

De Petri negationibus disputatio.

DVæ difficiles quæstiones in hoc contextu occurrunt. Prior est, quo loco hæ Petri negationes factę fuerint. Altera, quo modo concordent hæc, quæ Ioannes dicit de his negationibus, alijs, quæ ceteri Euangelistæ narrant: nam dissonantia nõ parua videtur. Apud antiquos Doctores parum, inter nostros autem hæc est magis agitata controuersia. Quidam enim apud Annam omnes tres negationes factas sentiunt: in qua opinione fuit etiam August. tract. 113. & lib. 3. de consen. Euangelistarum cap. 6. quidam apud Caiphan: quidã A vnam apud hunc: duas apud illum, immo non desunt nostro sæculo, qui negationes multiplicent, affirmantes non tantũ ter, sed septies Petrum negasse Christum.

Pro huius autem difficultatis resolutione, & declaratione sunt aliquot annotãda. Primo, Petrum, quando negasse Christum dicitur, non fidem negasse, quasi non crederet ipsum esse Christum, sed confessione sola defecisse. Dixit enim se non esse discipulum eius, seq. non nouisse eum, cuius vere discipulus erat, & quem vere nouerat, & hac ratione dictus est Christum negasse.

Tria notantur pro dubij resolutione.

negasse. Hæc doctrina est ab omnibus re- A pe qui fuerant functi eo munere: tamen cepta, quam tradit Aug. tract. 113. vbi docet non solum negari Christum, quando aliquis negat eum esse Christũ, sed quando aliquis negat se esse Christianum. At discrimen est latum: illud enim contra fidem, hoc contra confessionem fidei est. Secundo, Petrus ter tantum negauit Christum. Hæc ab omnibus antiquis Patribus est recepta, & Euangelio conformis: Dominus enim trinam prædixit negationẽ. Quod si plures futuræ essent, sicut prædixit tres, prædixisset vtique omnes. Nam ea de causa prædicebat, vt Petrus postea Christi veritatem agnoscens, & impleta quæ prædixit, experiens, in fide confirmaretur, & ad pœnitentiam se conuerteret. Adde post resurrectionem Dominus ter interrogauit Petrũ: Diligis me plus his? adnotantq. Patres antiqui eum numerum esse adhibitum, vt trinæ negationi satisfaceret. Tertio, tres negationes hic factæ sunt in domo Caiphæ, nulla apud Annã. Hæc est Orig. tract. 35. in Mat. & rationibus efficacibus confirmatur: quarum prima est, quia tres Euangelistæ diligentissime narrarunt tres hasce Petri negationes: omnes autem tres præter Ioannem, solius Caiphæ meminerunt, apud quem omnes negationes factas, descripserunt. Aut igitur oportet alias negationes numerare præter descriptas a tribus illis Euangelistis, quod est contra antiquos Patres, & contra verbum Christi prædicentis: aut fateri, omnes negationes esse factas apud Caipham. Altera ratio, quæ præcedentem confirmat, est: si aliqua alia negatio facta est præter eas, quas Euangelistæ ceteri narrant, maxime est, quam Ioannes describit, quia ipse solus mentionem fecit Annæ. At Ioannes etiã cum tribus aliis Euangelistis negationes easdem apud Caiphã factas narrat: oportet enim diligenter, & attente considerare, vt in expositione annotauimus, quando Ioannes dixit: *Erat autem Caiphas, qui consilium dederat*, incœpisse narrare, quæ apud eum gesta sunt. Quod eo argumento probatur: nam vsus est semper vocabulo Pontificis, non erat autem alius tunc præter Caipham Pontifex: quem idcirco dixerat fuisse Pontificem anni illius. Quamuis enim multi dicerentur Pontifices, nẽ-

In domo Caiphæ ter Christũ Petrus abnegauit.

Pontificis nomine Caipham Euãgelista non aliam designat.

B Petro hoc loco narrat, in domo Põtificis, qui Caiphas erat, facta sunt. Et hæc est vrgentissima ratio. Tertia est, quæ eãdem confirmat. Nam interrogatus, & examinatus est Christus: immo Christus alapa percussus dixit: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo: at hæc ad iudicem pertinebant, qualis nõ erat Annas, sed Caiphas. Quarta etiam ratione confirmatur hoc idem ex verbis, quæ ipse Ioannes subiunxit: his enim narraris, di- C xit: *Misit autem Annas ligatum ad Caipham Pontificem*, in Græco est Aoristus, qui sæpe pro præterito plusquam perfecto ponitur, vt in eorum verborum expositione dicemus. Et apud Hebræos sæpe præteritum pro plusquam perfecto ponitur, vt sit sensus: miserat Annas ad Caiphã, quasi rationẽ reddens eorum, quæ narrarat. Dixi, inquit, Caipham Pontificem hæc dixisse, & Petrũ in atrio negasse. Miserat enim Annas ad Caipham. & nota verbum, *Misit Annas ad Caipham Pontificem*. Non D Annam, sed Caipham Pontificem appellauit, vt ea, quæ dicta erant de Pontifice, & apud Pontificem gesta, de Caipha intelligerentur. Hęc igitur verba, quibus recentiores probant negationem factam apud Annam, potius confirmant sententiam nostram: quam Cyrillus etiã sequitur lib. 11. cap. 48. vbi vti diximus in Annotatione 7. legit: statim Annã misisse ad Caiphã. Certum ergo est, hęc, quę Ioannes E narrat, esse gesta apud Caiphã, quem Pontificem appellat: quamuis parum consideranti videri possint facta apud Annã. Ex his Ioannem cum ceteris Euangelistis in loco negationum Petri esse concordẽ constat: omnes enim Euangelistæ apud Caipham, qui Pontifex erat, factas esse tradunt.

Numquid

Universidad de Deusto
Biblioteca

Numquid & tu ex discipulis es hominis istius? Dicit ille: Non sum.

COMMENTARIVS.

VErba sunt Ancillæ ostiariæ loquentis, & interrogantis Petrum, an sit ex discipulis Christi? Ille autem negauit, dicens: *Non sum*. & hæc est prima negatio secundum omnes Euangelistas. Recte hic Aug. tract. 113. animaduertit. Ecce, inquit, columna firmissima ad vnius auræ impulsum tota contremuit. Vbi est illa promittentis audacia, & de se plurimum præsumentis? vbi sunt verba illa: Quare non possum te modo sequi? animam meam pro te ponam? Hoccine est sequi Magistrum, se negare discipulum? Siccine anima pro Domino ponitur, vt hoc ne fiat, vox ancillæ formidetur? Hæc Aug.

ANNOTATIO XII.

De prima Petri negatione quid ceteri Euangelistæ referant.

QVa ratione cõcordet Ioannes in hac prima narranda negatione, considerandum est. Nam ex alijs Euangelistis constat & ancillam, & Petrum alia verba dixisse. Conueniunt quidem omnes, ancillam quandam esse, quamuis solus Ioannes expresserit fuisse ostiariam: at in reliquis videntur esse discordes. Matthæus enim sic habet: Petrus sedebat foris in atrio, & accessit ad eum vna ancilla dicẽs: Et tu eum Iesu Galilæo eras? at ille negauit coram omnibus, dicens: Nescio, quid dicis. Marcus autem sic describit: Cum esset Petrus in atrio deorsum, venit vna B ex ancillis summi Sacerdotis, & cum vidisset Petrum calefacientem se, aspiciens illum ait: Et tu cum Iesu Nazareno eras. At ille negauit, dicens: Neque scio, neque noui, quid dicas. Lucas vero sic narrat: Accenso igne in medio atrij, & circumsedẽtibus illis, erat Petrus in medio eorum, quem cum vidisset ancilla quędam sedentem ad lumẽ, & eum fuisset intuita, dixit: Et hic cum illo erat. At ille negauit, dicens: Mulier non noui illum. Hæc omnia dissona videntur, re autem ipsa sunt consona: illud enim in primis præ oculis ha- C benduum est, quod sæpe annotauimus, frequenter vnum Euangelistam adiungere, quod alius omisit: hoc autem non ad dissonantiam pertinet, cum omnia simul cõsistant. Matthæus ergo vnam dixit ancillam: Marcus adiunxit ancillam summi Sacerdotis; Ioannes adhuc eam ostiariam esse expressit. Hæc non pugnant, sed conformia sunt, & mutuo se explicant. Ita factum est, in referendis verbis Ancillæ, & Petri. Ancilla enim primo intuita est, & respexit Petrum: & cum intuita esset, ad alios circumstantes conuersa, dixit: Hic cũ illo erat. & hoc narrat Luc. postea vero ad A ipsum conuersa Petrum: Tu, inquit, cum Iesu Galilæo eras? & hoc narrant Matth. & Mar. prosecuta etiã vlterius dixit: Numquid tu discipulus es hominis istius? hoc refert Ioannes. verba igitur ancillæ hæc sunt: Hic cum illo erat: Tu cum Iesu Galilæo, seu Nazareno eras? Numquid discipulus es tu hominis istius? At Petrus respondit etiam multa, vt opinionem de se conceptã remoueret. Non sum, inquit, neque scio, neque intelligo, quid dicas o mulier, neque noui illum. Non est igitur vlla in his repugnantia, neque contradictio. Accedat his doctrina Augustini lib. 2. de consen. Euan. cap. 12. morẽ esse Euangelistarũ non eisdem verbis rem eandẽ explicare, sed seruato eodẽ sensu varijs vti verbis. Ita nunc factũ est: quod enim Nazarenum Marc. dixit. Mat. Galilæum retulit: idem enim est sensus, & vtroque modo Christũ Iudæi appellabant. In his igitur omnibus consonantia est in prima hac describenda negatione. Vnum tamen dubiũ supereſt. Nam Mat. sedisse dicit Petrũ foris in atrio: at noster Euangelista iam ad preces Ioannis eum intrasse affirmat. Sed facilis est solutio: atriũ enim erat intra domum ipsam, quo Euãgelista, ostio aperto, admissum dicit Petrũ: quod atrium foris dicitur, collatione alterius atrij interioris, quod in superiori parte domus fuisse Marc. insinuat, dicens, Petrum sedisse in atrio deorsum, id est, inferiori. Quod enim appellat Marc. atrium deorsum, Mat. dicit, atrium foris. Ioannes enim tamquam notus, & familiaris admissus est in secretiora loca: at Petrus in atrio communi, vbi milites erant, manebant, intra domum tamen sacerdotis. Et hac ratione omnia conueniunt Euangelistarum dicta.

Stabant

Stabant autem serui, & ministri ad prunas, quia frigus erat, & calefaciebant se: erat autem & cum eis Petrus stans, & calefaciens se.

COMMENTARIVS.

QVæ Ioannes nunc dicit, ad tempus post negationem primam pertinent, quod est attente considerandum. Vt enim ex ceteris Euangelistis patet, Petrus admissus ab ostiaria in atrium, cum ministris ad ignem sedebat, quando ancilla ei locuta est, & respondens negauit. Vnde Matthæus & Mar. eum sedisse referunt, quando ancilla accessit, & intuita est eum: ignis enim luce, noctis tenebras illustrante, facilius discerni potuit. Postquam autem negauit, exijt foras ante atrium, ideſt ad vestibulum atrij, vt refert Marc. Et tunc gallus primo cantauit. Iterum tamen ad ignem accessit, & tunc stabat cum alijs: non enim omnes sedebant. Et hoc Ioan. Refert, quo loco paulo post secundo, & tertio negauit, vt inferius patebit. Et sic cõcordia est inter Ioannẽ & Mat. & Mar. Hi enim duo sedisse referũt, quando primo negauit, & Ioannes stare dicit: sed illi de tẽpore ante primam negationẽ, & ipsius etiam negationis loquuntur, Ioannes vero tempore post negationẽ. Facta enim negatione paululum secessit, vt ex Marco constat. Ioannes ergo post factã negationem hæc retulit, significans postquã negauit, ad ignem iterum accessisse, & eundem in locum reuertisse. & hic est verus sensus: quamuis sciam verbum standi non semper significare erectum esse, sed adesse, siue sedentem, siue erectum: vt Ioan. 1. Medius vestrum stetit. Et Ioan. 6. Turba, quæ trans mare stabat. Et Luc. 8. Foris stant quærentes te. Hoc tamen in loco propriam suam retinet significationem: post primam enim negationem se erexit, nec iterum sedit, sed ad ignem accessit stans, quod inferius repetit Ioannes. Euangelistarum concordia.

Pontifex ergo interrogauit Iesum de discipulis suis, & de doctrina eius.

COnuertitur Euangelista ad narrandum ea, quæ Caiphas cum Domino egit: quæ licet eodem tempore facta sint, quo Petrus negauit, tamen dici aut scribi simul non possunt. Cum igitur Christus esset adductus ad Caipham Pontificem. interrogat eum Pontifex de duobus, scilicet de discipulis, & de doctrina. quas autem interrogationes in his duobus articulis fecerit, certum non est: non enim eas Euangelista describit, Doctores autem probabilibus id coniecturis ducti tradunt. Valde est verisimile, quod Chrys. hom. 82. & Euthymius dicunt, nempe interrogasse, qua ratione discipulos haberet, & congregaret, ac ex hoc insimulasse eum seditionis: de doctrina vero, quid doceret. Perpende autem hoc in loco malitiam, & iniquitatem istorum, vinctum tamquam malefactorem, & criminosum ducunt, & non habent crimen vllum, de quo interrogent, sed ad discipulos, & doctrinam se conuertunt.

Respondit ei Iesus: Ego palam locutus sum mundo. Ego semper docui in Synagoga, & in templo, quo omnes Iudæi conueniunt, & in occulto locutus sum nihil.

PRudentissima, & sapientissima videbitur Domini responsio, sicut vere est, si attente consideretur. Interrogatio enim Pontificis erat plena calumnia: quia

Universidad de Deusto
Biblioteca

quia interrogabat Christum, tamquam qui in occulto, & secreto suos discipulos doceret, & qui doctrinam suam occultaret, nec omnibus notam faceret, quod proprium est seductorum, & seditiosorum. Respondet ergo Dominus, non vt Pontificem reprehendat, sed vt veritatem suæ doctrinæ defendat, & vnico verbo sensus totius responsionis est: Tu me interrogas, & tacite accusas occultam, & secretam me tradere doctrinam, quod verum non est: publice enim docui, non meos hosce paucos discipulos, sed Iudæos omnes, quibus meos aperui sermones, palam locutus sum mundo, libere, & sine timore, & occultatione: loca publica elegi docendi, nempe Synagogas & Templum: in occultis, & abditis nihil sum locutus. Non igitur est, quod meam taxes doctrinam, quasi qui in angulis, & abditis locis docuerim. Attende palam loqui mundo, non esse aliud, quam loqui in Synagogis, & locis publicis, non in tenebricosis: vt recte Cyril. lib. 11. cap. 44. docet. De discipulis nihil respondit Dominus, quia tota res ex doctrina pendebat, & quia ab hoc iudicio discipulos suos liberare volebat, solumq. se iudicandum constituere: immo eos defendit dicens, non solos eos sed totũ mundum, ideſt Iudæos omnes, eius audisse doctrinam. Hic est legitimus sensus.

ANNOTATIO XIII.

Christus quo modo palam locutus.

AVg. tract. 113. duo opponit proximæ sententiæ. Vnum est, qua ratione dicat se palam locutum esse mundo, cũ multa in proverbijs locutus fuerit, nec intellecta sint a Iudæis: immo discipuli ea. 16. dixerunt: Ecce nunc palam loqueris, quasi non fuerit ante locutus palam. Respondet palam locutum esse, quia omnibus audiẽtibus locutus est: aliud enim est intelligere & audire, aliud loqui. Qui publice loquitur, palam loqui dici potest, etiamsi nõ omnes intelligant: & hæc responsio convenit cum dictis Cyrilli, vt in commentario diximus, opponit enim Dominus palã loqui ei, quod sequitur, in occulto, & in tenebricoso loqui. Addit Aug. etiam palã locutum esse mundo, quantum ad intelligentiam: quia ex parte sua omnia intelligi volebat, culpa auditorum factum est ne intelligerent. Si enim scire quæsiissent, vtique intellexissent: prior responsio accommodata est. Aliter ergo in hoc loco accipitur palam loqui, & in illo. Ecce nũc palam loqueris: illic publice, hic clare, & ad intelligentiam loqui significat.

Quo modo in occulto locutus est nihil.

Alterũ quod Aug. opponit est: qua ratione in occulto locutus sit nihil, cũ multa solis discipulis tradiderit. Respondet dupliciter. Primo, etiam hæc tradita esse, vt manifestarentur mundo suo tempore, iuxta illud Matth. 10. Quod auditis in aure, prædicate super tecta: & quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine. Altero modo, quia hæc non erant talia, quæ criminari Iudæi possent, sicut qui loquitur mala in occulto loquitur, ne detegantur: non sic Christus, sed recta semper docuit. Facilior est solutio, si dicamus nihil locutum esse Christũ in occulto alienum, aut contrarium his, quæ in publico & palam docebat, sed omnia ad eundem finem, & doctrinam tendebant.

Quid me interrogas? interroga eos, qui audierunt, quid locutus sim ipsis.

COMMENTARIVS.

NOn vt Pontificem reprehendat, hæc dicit Dominus, vti superius annotauimus: sed vt calumniam repellat, & veritatem doctrinæ defendat. Responsio igitur ista, calumniæ est repulsio, veræq. doctrinæ defensio. *Quid me interrogas?* inquit. ideſt, recta ratio postulat, vt non ad me conuertatis, quasi clandestinum, & seditiosum doctorem, cum publice, & palam docuerim: sed ad eos

eos, qui audierunt, quæ locutus sum eis. Non refugio, nec refuto iudicium, vt cognoscas, & inquiras doctrinam meam, quam docui: sed ab his quære, & pete, qui audierunt: magis enim tu credes eis, quàm mihi.

ANNOTATIO XIIII.

CYrillus lib. 11. cap. 45. dicit, Dominũ increpare iuris peritos, quasi legem, qua plurimum gloriabantur, ignorantes: frustra enim quærebant crimina, postquã ligarunt. *Cur*, inquit, *interrogas?* ideſt, cur ad defensionem prouocas captũ, priusquã accusatum. Hæc expositio vix accommodari potest verbis, ideo ipse Cyril. alterã adhibet, nempe: qui iam dedecoraſtis me, quantum in vobis est, si vera dicam, meatiri me clamabitis: alios ergo de me interrogate. Sed neque id omnino accommodatur: nec enim increpationem in his verbis prætendit, nec a respondendo se excusat, quia non erant ipsi crediturí. Chrysſ. ho. 82. dicit, non arrogantis esse A hoc verbum, sed de veritate sua confidentis, quasi confidens veritati dixerit: *Interroga eos, quid me interrogas?* Fateor in his verbis esse confidentiam magnam veritatis, vt dicit Chrysſ. quem sequitur Euthy. esse etiam diffidentiam fidei illorum dandæ verbis, & responsioni eius, vt dicebat Cyrill. tamen nec ex confidentia, nec ex diffidentia respondit hæc verba Dominus, sed calumniam repellens, qua tenebricosæ, & occultæ doctrinæ tacite arguebatur. Et hæc est vera, & legitima expositio: repulit enim, vti diximus, calumniam callide impositam, & veritatem defendit, idcireo liberam, & acrem reddidit responsionem.

Callidæ interrogationis calumniam, hac repulit responsione.

Ecce, hi sciunt, quæ dixerim ego.

COMMENTARIVS.

NE excusaret se Pontifex, quia non habebat alios interrogandos, ad ipsos etiã præsentes Dominus se conuertit. Ecce, inquit, hi qui adsunt, sciunt quæ docuerim. Aderant multi tunc ex Pontificibus, Pharisæis, legis doctoribus, & ministris, qui doctrinam Christi sæpe audierant: ad hos conuersus est Dominus, & dici: Ecce præsentes habes, qui me audierunt, vel ipsi loquantur. O mira innocentia, & veritatis Domini efficacia, remittit testimonium suæ doctrinæ ad inimicos, & persecutores, ac calumniatores, & nemo ausus est loqui, sed confusi, & erubescentes obmutescunt in præsentia Christi vincti quidem & ligati; sed veritatem suæ doctrinæ constanter defendentis. Argumentum hoc est efficacissimum innocentiæ, & veritatis, vt annotat Chrysſ. hom. 82. Cyrill. autem lib. 11. cap. 45. recte dicit, Dominum hæc loquentem aliquos demonstrasse ministros præsentes, qui audierant. Existimo etiam Sacerdotes, & Pharisæos esse demonstratos: erant enim omnes cum summo Pontifice congregati, nemo tamen testimonium ausus est reddere, ne veritatem fateri a propria stimulãte & impellẽte conscientia cogerẽtur: quapropter potius silere elegerunt.

Eg regium innocentiæ Christi argumentũ.

Hæc autem cum dixisset, vnus assistens ministrorum dedit alapam Iesu, dicens: Sic respondes Pontifici?

VIsa est Domini responsio vni ministrorum inciuilis, nec qualis honori Pontificis debebatur, idcirco alapam Iesu dedit, rem gratam Pontifici se facere existimans. Sic, inquit, loqueris Pontifici? quasi diceret: sermo tuus iniuriosus est in Pontificem, ideo eius iniuriam alapa propulso. Tria admiranda simul hic concurrũt; serui horribilis impudentia, qui eum, qui mortuos suscitauerat,

Tria circa Christi alapam contidesanda.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ausus est alapa percutere: Pontificis iniquitas, qui tantum scelus in sua præsentia commissum a seruo dissimulauit, cum etiam si responsio Christi non fuisset congruens, non licuerit ministro sic vindicare: tandem incredibilis Christi patientia. Chrys. hom. 82. Exhorrescat, inquit, cœlum, contremiscat terra de Christi patientia, & seruorum impudentia, adde & de Pontificis iniustitia.

ANNOTATIO XV.

Cur minister alapam Christo impegerit.

CYrillus lib. 11. c. 46. causam cur minister hic alapam hanc impegerit inquirens, eam esse dicit: Offenderat, inquit, ministrorum aliqui Principes Iudæorum, qui Christū capere iussi, reuersi sunt admirati, & dicentes: Numquam sic locutus est homo. Quoniam igitur responsio Saluatoris ad memoriam huius rei reducebat Principes, dicens: Hæc hi sciunt quæ dixerim ego, ministros tetigi. citans, idcirco ne de animo suo, benevolentiaq. in eum suspicati essent Principes, cum alias, quia Christum laudassent, fuissent reprehensi, alapa Christum vnus eorum cædit. Hæc Cyrillus. Sed incerta sunt hæc, nec valde accommodate dicuntur: nam cum multi illi fuissent, & multos nunc demonstrasset Christus, eadē de causa a multis esset percutiendus: probabilius est, hunc ministrū fuisse ex præcipuis inter ministros, qui proximus erat Christo, is adulari volens Pōtifici, & zelum honoris eius præ se ferre, sciens quāto odio ab omnibus habebatur Christus, ideoque sibi omnia impune A licere iudicans, non erubuit hoc flagitium patrare. Chrysost. ho. 82. vt supra citauimus hunc ministrum fuisse Malchum, cui amputata auricula restitura est, perhibet, sed hoc etiam sine vrgenti ratione affirmatur. Aug. tract. 113. recte considerauit hoc factum, dicens: Si cogitemus, quis acceperit alapam, nonne vellemus eum, qui percussit, aut cœlesti igne consumi, aut terra dehiscēte sorberi, aut correptum dæmonio volutari, aut aliqua huiusmodi B qualibet pœna, vel etiam grauiore puniri? quid enim horum per potentiam iubere nō potuisset, per quem factus est mundus, nisi patientiam nos docere voluisset, qua vincitur mundus? hæc Aug. Cyril. lib. 11. cap. 46. recte etiam aduertit nostrum dedecus, quo propter peccatum dedecorati sumus, Christum in se transtulisse, vt a nobis auferret. Figura huius alapæ præcessit in Michæa Propheta, qui alapa percussus est a Sedechia Pseudopropheta, adulante Regi Achab contra veritatem, vt habetur. 3. Regum vltimo.

Respondit ei Iesus: Si male locutus sum, testimonium perhibe de malo, si autem bene, quid me cædis?

COMMENTARIVS.

NE si Dominus tacuisset silentio ipso male se locutum esse comprobaret, respondet: ita tamen, vt nullum vindictæ, aut impatientiæ specimen daret. *Si*, inquit, *male locutus sum, testimonium perhibe*, id est, sententiam tuam declara, & confirma, ac ostende me male locutum esse, id autem coram Iudice, & Pontifice, *Si autem bene, quid me cædis?* id est, sine causa me cædis. Mansuete admonet percussorem iniuriæ sibi illatæ, seq. vera & recta locutum esse confirmat, & Pontificis iniquam dissimulationem insinuat.

ANNOTATIO XVI.

Responsio-nem omisit Christus ad Pontifi-cis indigni-dissit.

CYrillus lib. 11. cap. 47. verbum hoc. *Testimonium perhibe de malo*, interpretatur sic. Ostende, in quo erraui. Illud autem: *Quid me cædis?* sic exponit, quasi percussorem reprehendat, quod prius laudauerat Christum, quando dixerat: Numquam sic locutus est homo. Sed cum vti A superius diximus, id sic incertum, probabilior est expositio, id dictum esse, vt magis confirmet Christus, se nihil quod non sit rectum, & verum dixisse: simul etiam admoneat percussorem criminis sui, & illatæ iniuriæ: præcipue tamen se recta locutum esse significare intendit, vt paulo post magis explicabimus. Aug. tract. 113. interrogat: Cur, inquit, non fecit, quod ipse præcepit: si quis te percusserit in vna maxilla, præbe ei alteram. Et respondet, illud præceptum non esse ad litteram intelligendum, vt præbeamus alteram maxillā, sed vt animo tranquillo iniurias perferamus: parati potius alteram præbere maxillam, quam iram concipere, aut vindictam deliderare. Respondendo ergo magis ostendit mansuetudinem suam, quam si tacuisset: potuissent enim cogitare illi B ægre tulisse iniuriam, non autem respondisse metu Pontificis. At dum mansuete respondet, tranquillum animum, & compositum aperit, & ostendit: nec minus paratum se exhibuit ad maiora perferenda, quod experientia docuit. Hæc responsio veram continet doctrinam, tamen non attingit legitimam causam, cur nunc responderit Christus: existimo igitur eam esse, quam adduximus in commentario, ne tacens videretur comprobare se male locutum esse: Pontificemq. iure eius taxasse doctrinam: Qua igitur de causa Pontifici responderat, eadem percutienti etiam nunc respondet, non propter illatam sibi iniuriam, nec præcipue, vt percussorem corripiat: sed vt se vere, & recte locutum esse ostendat: doctrinamq. suam publicam, & mundo notam significet, nec verum esse, quod ei impositum erat, nempe in tenebris, & occulto docuisse.

Cur alterā maxillam Christ⁹ nō præbuerit.

Et misit eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem.

COMMENTARIVS.

QVia Euangelista Petri negationem reliquerat, vt ea, quæ apud Caipham cum Christo sunt gesta narraret, nunc iterum ad Petri historiam reuertitur: scriptura enim non potest simul narrare, quæ simul sunt facta. Est autem in Græco sensus huius sententiæ apertior: non enim habetur particula copulatiua, sed illatiua, & non est præteritum, sed aoristus primus, qui sæpe plusquam perfecti significationem habet. Sensus ergo est: Miserat igitur eum Annas ligatum ad Caipham Pontificem, est enim locutio reuertentis ad narrationem prætermissam, & particula illatiua indicat, quæ relata sunt, fuisse facta, postquam missus est Christus ab Anna ad Caipham, illic enim non est commoratus, sed per transitum quendam ductus, & sic Cyril. lib. 12. cap. 1. exponit, & est verus sensus.

ANNOTATIO XVII.

Hebræa phrasis præterito vtitur loco plusquam perfecti.

SAepe in scriptura præteritum pro plusquam perfecto ponitur more Hebræorum, & exempla complura & in veteri, & in nouo testamento habentur. In veteri quidem est illud Ruth. 1. Visitauit Dominus populum suum, pro visitauerat. Et 1. Reg. 9. Reuelauit aurem Samuelis, pro reuelauerat, sunt enim in Hebræo præterita. Reperiuntur autem huiusmodi testimonia frequentia. In nouo autem post hæc verba dicit Ioannes: Cognatus eius, cuius Petrus abscidit auriculam. Clarum B est præteritum hoc positū pro abscinderat, & Matth. 26. Qui tradidit eum, dedit eis signum, id est, qui tradiderat, dederat signum. Et Marci vltimo. Qui viderāt eum resurrexisse a mortuis, non crediderunt, A ideſt, credideranr. Sunt multa huiusmodi. Attende autem hoc loco vsum esse Ioannem aoristo primo, quod plusquam perfecti significationem frequentissime habet, immo & Latinus interpres ita vertit paulo superius, vbi dicitur: Qui consilium dederat Iudæis, & Io. 7. Nondum erat spiritus datus, quia nondum erat Iesus glorificatus. Mar. vlt. His qui viderant eum resurrexisse a mortuis. In his locis in Græco sunt aoristi primi, quos vertit, & recte interpres per plusquam perfectum, ita & hic vertendus erat: Miserat eum Annas. Hinc patet hanc sententiam fauere opinioni afferentium negationes has, quemadmodum & præcedentem, factas esse in domo Caiphæ, quod superius annotauimus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Erat autem Simon Petrus stans, & calefaciens se.

COMMENTARIVS.

REpetit, quod supra dixerat, vt historiam eandem prosequatur. Erat igitur Petrus stans in atrio inferiori Caiphæ, vbi primo negauerat, & calefaciebat se. Vt enim refert Lucas, in medio atrij, ignis propter frigus accensus erat: vti superius autem diximus, primo sedebat, quando negauit ad vocē ancillæ ostiariæ: At vt habetur ex Marco illinc paululum recessit ad atrij vestibulum, quādo gallus semel cecinit, & iterum reuersus est ad ignem cum ministris, & stabat, quando secundo, & tertio negauit: & hoc nunc refert Ioannes.

ANNOTATIO XVIII.

Quomodo hic loco cōuenīat Matthæus, & Marcus.

DVbitatio se offert in hoc loco ex his, quæ ceteri Euangelistæ referunt: nā Matth. 26 post primam negationem dicitur: Egrediente illo ianuam. Et Marc. 14. Exiuit, inquit, foras ante atrium. Respondeo Petrum quidem post primam negationem recessisse a loco, vbi sedebat, non quidem extra ianuam domus, sed ad vestibulum atrij, quæ est pars illa coniuncta ianuæ, antequam ad atrium fieret ingressus: verbum enim Græcum, πυλών, significat vestibulum, quod Marcus magis expressit, dicens, προαύλιον, at postea reuersus est ad ignem, aut frigore impelA lente, aut ne solitarius videretur: id enim maioris suspitionis causam dedisset: postquam autem reuersus est ad ignem, cum alijs sterit, & tunc factum est, quod narrat Ioannes. Aduertendum autem est Augtract. 113. affirmare, etiam duas negationes, quas Ioan. hic narrat, factas esse in domo Annæ: & quia Euangelista expresse dixerat, missum esse Christum ab Anna ad Caipham, respondet id verum esse: tamen Euangelistam ad narranda ea, quæ in domo Annæ gesta sunt, reuersum nunc esse, quæ expositio difficile accommodatur.

Dixerunt ergo ei, numquid & tu ex discipulis eius es? Negauit ille, & dixit: Non sum.

COMMENTARIVS.

De secunda Petri abnegatione.

HAec est secunda Petri negatio: interrogatus enim, an ex discipulis Christi esset, negauit, dicens: *Non sum*: a quo autem interrogatus esset, Euangelista non expressit, sed inde finite locutus est. *Dixerunt*, inquit. At alij Euangelistæ exposuerunt, vt in annotatione declaratur.

ANNOTATIO XIX.

Quo modo conueniāt quatuor Euangelistæ in narrāda secunda Petri negatione.

DIssonantia etiam in hac secunda negatione describenda, inter Euangelistas videtur: præter enim illam, quam in annotatione præcedenti explicuimus, & ad concordiam reduximus, nempe quia Ioannes ad ignem Petrum stetisse Matth. vero, & Marc. foras exisse dixerunt, est altera difficilior: nā Mar. & Mar. aliam ancillam præter ostiariam occasionem negationis dedisse affirmant. Inquit enim Mat. B Vidit eum alia ancilla, & ait his, qui erāt ibi: Et hic erat cum Iesu Nazareno. & ille negauit cum iuramento, quia nō noui hominem. Mar autem sic refert: Rursus cum vidisset eum alia ancilla, cœpit dicere circumstantibus, quia hic ex illis est: at ille iterum negauit. At Lucas vnum refert A hominem: Alius, inquit, videns eum, dixit: Et tu de illis es. Petrus vero ait: O homo, non sum. Ioan. autem plures stantem con fuisse affirmat. *Dixerunt*, inquit, *ei*. Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 6. respondet, Petrum simul esse compellatum ab ancilla, & vno homine, ideirco Ioan. inquit, *Dixerunt*, vtrumque significans. Ancillam autem Matth. & Marc. Lucas vero virum retulerunt. Hoc tamen satisfacere non videtur: nam si ab ancilla, & viro simul compellatus est, quare respondit: O homo, non sum: hæc enim responsio vni datur, non duobus. Accommodatior solutio est, ancillam nihil Petro dixisse, nec compellasse eum, sed ad circumstantes conuersam, dixisse: Hic ex illis est. & hoc Mat. & Mar. Euangelifen.us.

Mar. narrant: nec est dissonum ab his, quæ Io. & Lucas dicunt. Lucas enim refert ab vno compellatum: Tu ex illis es. & huic respondit: Non sum, o homo: & hoc idem narrat Ioan. Vsus tamen est numero plurali, quia ille vnus pro multis, & multorum nomine locutus est: nam ancilla multis dixerat ex illis esse Petrum: vnus ergo illorum omnium nomine Petro opposuit. Tu ex illis es. Adde etiam quod sæpe annotatum est, frequenter pluralem pro singulari numero vsurpari: nam latrones dicuntur improperasse Christo in cruce, cū tamen vnus illorum id effecerit. Adde etiam Ioannem significasse ancillam, quæ quamuis Petrum nō est allocuta, affirmaA uit tamen coram illo eū ex illis esse. Nulla ergo est dissonantia. Quod autem Mat. addidit de iuramento, ceteri prætermiserūt: hoc tamen cōmune est Euangelistis, quod vnus prætermittit, alium narrare. Verum hoc ad dissonantiam non pertinet, sed ad maiorem rei expressionem, sicut etiam illud: Non noui hominem: iurauit enim se non esse ex illis, nec nosse eum. Aduertendum tamen est, Cyrillum lib. 12. cap. 1. asserere, hæc, quæ narrat Ioannes ad tertiā negationem pertinere, omisit enim secundam: in tertia autem multi accesserunt, vt inferius dicetur. Ceterū accommodatior est expositio, si hæc ad secundam referantur, & tunc procedunt, quæ dicta sunt.

Dixit ei vnus ex seruis Pontificis cognatus eius, cuius abscidit Petrus auriculam: Nonne ego te vidi in horto cum illo? Iterum ergo negauit Petrus.

COMMENTARIVS.

HAec est tertia negatio: describit autem Ioannes personam compellantem, vt explicet, & significet causam, cur vehementer negauerit Petrus. nā vt ex ceteris constat Euangelistis, cœpit anathematizare, & iurare se non esse. Hoc autem factum est, quia vrgebat testimonium de visu: *Vidi*, inquit, *te in horto*. Rursus quia vehementi timore correptus est: nam ille erat cognatus Malchi, cuius auriculam absciderat: timuit ergo sibi etiam propter vulnus illatum in horto, ideirco constantissime, & pertinacissime negauit se esse. Et attende Ioannem supponere verbis alijs iam esse compellatum: nam verba hæc sunt velut replicantis, & opponentis contra Petrum negantem, *Nonne ego te vidi in horto?* hæc Ioannes narrat expresse, illud autem insinuat.

ANNOTATIO XX.

Quomodo conueniāt Euāgelistæ in referēda tertia negatione Petri.

MAior in hac tertia negatione dissoA nantia apparet. Matth. quidem, & Marcus inuicem concordes dicunt: Post pusillum accesserunt, qui stabant, & dixerunt Petro: Vere, & tu ex illis es: Nam & loquela tua manifestum te facit. Tunc cœpit detestari, & iurare, quia non nouisset hominem. Similiter dicit Marcus: post pusillum, inquit, qui adstabant, dicebant Petro: Vere ex illis es: nam & Galilæus es. Ille autem cœpit anathematizare, & iurare, quia nescio hominem istum quem B dicitis. At Luc. aliter narrat: inquit enim, Interuallo facto quasi vnius horæ, alius quidam affirmabat dicens. Et hic cum illo erat: nam & Galilæus est. Et ait Petrus: Homo nescio, quid dicis: Quid autē Ioānes referat, iam expositum est. Hæc autem dissona videntur, sed non sunt: simul enim constant. In primis quod Matt. & Mar. dicunt, post pusillum, Luc. dicit interuallum A quasi horæ vnius: id ergo consonum est. Ioan. vero tempus non declarauit, non tamen contrarium aliquid dixit. Quod vero ad personas attinet, hic homo, quem Luc. refert, est idem cum relato a Ioan. Ioannes vero exposuit, quod prætermisit Lucas, nempe fuisse cognatum Malchi. Hic ergo cum multis accessit ad Petrum, & ex illis eum esse affirmauit. Petro autem dicenti: nescio quid dicis, opponit, & contradicit: *Nonne ego te vidi in horto?* neganti autem multi tunc dixerunt: ex illis es, nam Galilæus es, & loquela tua te esse Galilæū probat. Tunc Petrus se vrgeri nimium sentiens, cœpit iurare, & se deuouere, ac negare nosse Christum, quod Matt. & Mar. referūt: hos enim homines vltimo locutos esse post illum hominem, certum est: quia tunc cœpit iurare, & detestari, quasi se conuinci tot ac tantis testimonijs videns. Primo non iurauit, secundo iurauit,

Universidad de Deusto
Biblioteca

rauit, tertio iurauit, & se deuouit. Secũdum Cyrillum, qui tenet ad tertiam negationem etiam verba præcedentia pertinere, facilior est solutio: multi enim prius accesserunt, & rursus cognatus Malchi secundum illos locutus est. & est sententia probabilis, sed probabilior, quá exposuimus. Hic est contextus, & ordo rei gestæ, & totus est conformis, sed nõ a singulis Euangelistis totus describitur. Quãis autem Petrus pluribus verbis nũc tertio negauerit Christum, tamen quia vna est series rei gestæ, vnica negatio computatur, sicut in prima, & secunda factũ est. Ex loquela autem Galilæum nouerunt, etsi enim omnes lingua Hebræa vterentur habebãt tamen distinctæ prouinciæ quasdam singulares verborũ pronunciationes, & accentus, quibus facile discernebantur ab audientibus: quod apud Italos, & apud Polonos, & alias multas nationes experientia docet.

Et statim gallus cantauit.

COMMENTARIVS.

OMnes quattuor Euangelistę huius cantus meminerunt, vt veritatem Prophetiæ Domini ostenderent: continuo ergo gallum cantasse omnes referũt. Lucas autem adiunxit, Adhuc illo loquente, gallus cantauit. Marcus autem addidit: Iterum cantauit: nam semel cantasse prius dixerat. Ad hæc Lucas adiecit, conuersum Dominum respexisse Petrum. cantante igitur gallo recordatum esse Petrum ~verbi Iesu, tres Euangelistæ narrant. Et tunc respiciẽte Domino, egressum esse foras, & amare fleuisse, tam Luc. quam Matth. & Marc. tradidere. Nisi autem Dominus respiciens cor eius ad pœnitentiam sua diuina ~virtute conuertisset, non magis proficeret secundus galli cantus, quam profuit primus, post quem bis, & pertinacius negauit. Ioannes autem solius cantus mentionem fecit, cetera omisit tamquam satis ab alijs enarrata: in his omnibus nulla dissonantia inter Euangelistas est, neque apparet.

ANNOTATIO XXI.

Petri negatio quale peccatum fuerit.

NOn est prætereundum silentio vnũ, nempe qualis fuerit hæc Petri negatio. Varie enim Doctores loquuntur: nã quidam aliqua ex parte peccatũ excusant; non quidem negant peccasse, sed peccati grauitatem minuunt. Cyril. igitur lib. 11. cap. 41. primam negationem exponens inquit, Petrum non negasse Christum tam timore, ne captus esset, aut quia nullã veritatis curam haberet, quá fortasse is quia pati omnia volebat, dummodo Christum videret. ex amore igitur decidit, & pietatis causa negasse videtur, non rectè quidem, nec exquisita ratione probatę, sed quæ adesse cum Christo, & videre illum faciebat, quod maxime Petrus optabat. Hæc Cyril. fatetur quidem negasse, & non rectè egisse, sed id factum asserit, ne impediretur manere, & adesse Christo. hac ratione Cyril. excusat, & interpretatur negationem Petri. Ambro. autem altera via excusat, & exponit: ex timiditate enim negasse sentit, tamen negationem ii interpretatur, vt Petrus inuoluta responsione, sit vsus in verbis suis, aliud intelligendo, quam quod audientes percipiebant. Non, inquit, nouí hominem, quia re vera Christum nemo comprehendere, aut perfectè intellectu assequi valet: similiter negat se fuisse cum Iesu Galilæo, at erat cum Dei filio. In hunc modum has Petri responsiones Ambrosius pluribus verbis exponit, vt Petrus inuolute responderit, videri tamen volens negasse ex metu & ideo peccauit: aperte enim, & non inuolute veritas erat aperienda. Idem sentit Hilar. can. 32. in Matthæum. Hanc sententiam reijcit Hieron. Matth. 26. tacitis nominibus sic dicens, scio quosdam pij affectus erga Apostolum Petrum, ita interpretatos, non Deum negasse, sed hominem, & esse sensum, nescio hominem, quia scio Deum. hoc quam frigidum sit, prudens lector intelligit. Sic defendunt Apostolum, vt mendacem faciant Deum: si enim iste non negauit, ergo mentitus est Christus, qui dixit, Amen dico tibi, antequam gallus bis canter, ter me negabis

negabis. hæc Hiero. & vere argumentum Hiero. est efficax. Si enim Petrus illa inuoluta, & ambigua responsione vsus est, visus est negare, sed non negauit, Christus autem absolute negaturum prædixit. Rectius Cyril. admisit negasse, quidem, tamen ex amore, non ex timore, at nec hæc sententia est accommodata contextui: timens enim sibi, & ex fragilitate peccauit, quod etiam ipse Cyril. lib. 12. tertiam exponens negationem concessit, & asseruit, quamuis hoc verum sit, Christum non ita negasse, vt filium Dei non crederet, non enim amisit fidem Petrus, pro cuius stabilitate rogauerat Christus, veruntamen peccauit contra fidei confessionem, negando se esse discipulum Christi, & se nosse, quẽ nouerat, vt Aug. tract. 113. dicit. Quod Leo. serm. 9. de passione confirmauit, dicens: Vidit Dominus non ficiam fidem, nõ dilectionem auersam, sed constantiã fuisse turbatam. Quæ verba intelligenda sũt non quod charitatis habitus manserit tũc in Petro: nam peccatum illius mortale fuit, & tale vt dicit August. tract. 113. quod si tunc absque pœnitentia moreretur, damnationem incurreret. Dilectionẽ tamen dicit non auersam, quia adhuc amabat Christum, & amor hic tunc non erat ex charitate proficiscens, sed imperfectus quidem, qualem etiam in peccatore fideli manere nũc experimur: sic est de huiusmodi negationibus sentiendum. Causam autem cur Euangelistæ hoc Petri peccatũ descripserint, Cyril. recte annotat lib. 12. cap. 1. dicens: Ea de causa minutius hæc sunt conscripta, vt legentes intelligãt quales ante Christi resurrectionem, & aduentũ spiritus Apostoli fuerint, & quales postquam ex alto virtutem acceperunt, effecti sint: hinc enim discimus, nulla nos desperatione affici debere fragilitatem humanã considerantes; sed confidere potius oportere credentes robur ab illo nos habituros, qui diligentibus se neruos ad virtutem, & vires largitur. Hęc Cyrillus.

Petrus in negationibus non fidem, sed charitatem amisit.

Adducunt ergo Iesum a Caipha in prætorium.

COMMENTARIVS.

MVlta prætermittit Ioannes, quæ apud Caipham cum Christo gesta sunt, ~vtpote distincte, & copiose ab alijs tribus narrata. A domo autem Caiphæ in prætorium Pilati, Dominum adductum refert. particula illatiua, *Ergo*, maxime significatiua est, & deducit, ac sententiam infert ex his, quæ Mat. 27. habentur, Mane, inquit, facto inierunt consilium omnes principes Sacerdotum, & seniores populi aduersum Iesum, vt eum morti traderent, vinctumq. adduxerunt eum, & tradiderunt Pontio Pilato præsidi. Hoc nunc Ioannes per hanc particulam insinuat, ac si diceret, post multa contra Iesum illa nocte facta, mane inierunt consilium, & decreuerunt eum morti tradere: hoc autem per Pilatum præsidem efficiendum erat. *Adducunt ergo.* id est, propterea adducunt e domo Caiphæ ad Pilatum. Est autem prætorium locus, in quo ius dicitur a Præside, qui tunc temporis erat Pilatus nomine Cæsaris Romanorum Imperatoris.

ANNOTATIO XXII.

Reijcitur lectio quã sequitur Augustin⁹.

AVg. tract. 114. & lib. 3. de consen. Euang. cap. 7. legit, *Ad Caipham, in prætorium*, & conatur exponere verbum hoc, quomodo ad Caipham, & in prætorium simul adduci potuerit, & coactus est fateri, aut Pilatum, & Caipham in eadẽ domo mansisse, aut aliqua de causa tunc Pilatum ad Caipham venisse. Tamen non est, cur hoc nos vexet: librariorum enim est mendum: a Caipha enim legendum est, & tunc apertus est sensus: e domo Caiphę, vbi tunc erat, eductum esse, & in prætorium Pilati adductum. quæ autem imaginatus est August. nõ possunt accommodari his, quæ sequuntur, & verbis ipsis. Vera lectio est, quam Cyril. & reliqui sequuntur. Aliqui nostra ætate prætorij exponunt, domum præsidis, qui tũc Pilatus erat, quia vocabulum vtrumque significat, & domum præsidis, & locum illum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

lū, in quo Prætor dicit ius: sed hoc in loco domum nō significat, sed locum iudicij: vt enim inferius dicitur, Pilatus egressus est foras, & reuersus iterū in prætorium: & Iudæi ne contaminarentur, nō sunt ingressi in prætorium: ac certum est Pilatū nō esse egressum e domo in viam, nec illos contaminari potuisse propter ingressū in domū: hac enim ratione quotquot Pilatū visitassēt, immūdi, & cōtaminati essēt: sed est sermo de loco illo intra domū pilati, i quo ius dicebatur, & in quo cōdēnatus est Christ⁹

Prætorium, locus erat ferendis sententijs deputatus.

Erat autem mane, & ipsi non introierunt in prætorium, vt non contaminarentur, sed vt comederent Pascha.

COMMENTARIVS.

MANE erat, sextæ feriæ, & decimę quintæ lunæ, qui erat primus dies festus Azymorum, vt in cap. 13. declaratum est, *Et ipsi non introierunt in prætorium*, dum dicit, *Et ipsi non introierunt*, insinuat intrasse ministros, & milites, qui comprehenderunt Dominum, vna cum ipso Domino vincto: adstabat enim Pilatus tamquam iudex in prætorio, quando traditus est ei Christus a ministris, Iudæis foris manentibus, ne intrantes in die festo illo contaminarentur: nec possent Pascha comedere, quod non licebat edere nisi solis mundis. Perpende autem hypocrisim istorum: immunditiam enim cauent introeundi in prætorium, & non æstimant peccatum grauissimum tradendi innocentem. Pascha aliqui agnum paschalem exponunt: inter quos sunt Cyril. lib. 12. cap. 2. & Chrysosto. hom. 82. asserentes nondum illos celebrasse, sed distulisse festum: tamen superius cap. 13. hunc locum, & hanc tractationem diffuse discussimus, & ostendimus, Pascha hoc in loco accipi pro sacrificijs, quæ illis diebus festiuis offerebantur, quibus vesci solis licebat mundis. illum locum consulat, qui exactam quærit huius sententiæ intelligentiam.

Paschæ nomine, sacrificia intelligitur quæ in diebus azymorum offerebātur

Exiit ergo Pilatus ad eos foras & dixit, quam accusationem adfertis aduersus hominem hunc?

PArticula, *Ergo*, causam indicat, cur sit, *Foras*, ideſt, extra prætorium, egressus, nempe quia illi, ne contaminarentur, ingressi non erant: & quod iuris est, & omnis iustitia postulat, interrogat, & petit: *Quam*, inquit, *accusationem adfertis aduersus hunc hominem?* ideſt cuius criminis accusatis eum? nemo enim damnari potest, nisi accusatus, & conuictus alicuius criminis. Isti in prætorium miserant Christum tamquam reum, & conuictum criminis, propter quod morte erat plectendus, vt a Pilato in eum sententia ferretur: At Pilatus ad iustum rem reuocans, nec catenis, ac vinculis, quibus tamquam reus mortis ligatus tenebatur Christus, adhibet fidem; sed crimen cognoscere, & probari vult: accusator enim probare crimen, cuius reum accusat tenetur.

Respondernnt, & dixerunt ei. Si non esset hic malefactor, tibi non tradidissemus eum.

NVllam causam habentes, quam proferre possent, auctoritatem suam sufficientem probationem omnium affirmant, & velut conquerentes de Præside, quod accusationem ab eis, quasi digni fide non essent, petierit, respondet *Si non esset malefactor*, ideſt, morte dignus, *Non tibi tradidissemus*, quasi dicerent. Nos iam causam examinauimus, & discussimus inter nos, & eum mortis reum inuenimus, & iudicauimus: non est a te amplius inquirendum, sed omnis fides habenda nobis est, qui nisi talis esset, numquam eum tibi tradidissemus.

Dicit

Dicit eis Pilatus: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum.

NOlens causa non cognita, nec probata Pilatus Christum damnare, respondet: Si vos examinastis, & dignum morte iudicastis, accipite, & damnate eum secundum legem vestram. quasi diceret: Ego non noui causam, nec scio crimen, propter quod sit damnandus, idcirco sententiam ferre non possum: vos, qui nostis, iudicate secundum legem vestram. Particula, *Ergo*, causam indicat, cur hæc Pilatus responderit, nempe quia illi crimen, & accusationem proferre, & manifestare nolebant.

Dixerunt ergo Iudæi: Nobis non licet interficere quemquam.

IVdæis non licuisse in diebus Azymorū vllum interficere satis constat Act. 12. Herodem enim apprehendisse Petrum legimus, quia autem dies Azymorum erant, tradidit militibus custodiendum, vt post Pascha produceret eum populo, & interficeretur. Malitiose isti iudicium refutant, tamquam sibi in tanto festo prohibitum, vt Christum crucifigant per Pilatum: id enim mortis genus nō erat secundum legem, nec a Iudæis vmquam obseruatum. Romanorum erat, ideoque se tempore excusant, vt Pilatum inducant ad crucifigendum, & simul turbæ concitationem a se auertant. Particula, *Ergo*, causam indicat, cur non accipiant eum, vt secundum legem condemnent, quia id eis pro tempore non licet, in mora autem periculum est. Nam Christum in prætorium abduxerunt primo mane Azymorum, significantes maxime referre citissime Christū plecti, & de medio tolli.

ANNOTATIO XXIII.

Iudęis quo modo non licuit interficere quęquam.

QVa ratione isti Pilato responderint, A sibi nō licere quemquam interficere, varie doctores exponunt. Primo loco Cyril. li. 12. cap. 6. existimat ratione temporis id esse dictum: non enim licebat tempore solemnitatis iudicia exercere, & sententias ferre ac interficere. Idem etiam August. tractat. 114. docet: idq. nos in commentario secuti sumus, & paulo inferius eam esse legitimam expositionē ostendemus.

Secundo loco Euthy. exponit dictum esse, quia crucifigi Christum quærebant: B id autem mortis genus Iudæis nō licebat, nō quod esset eis a Romanis prohibitum, sed quod in lege non contineretur, nec fuisset a Iudæis vmquam obseruatū. Sensus igitur erit: Nobis non licet crucifigere quemquam. Huic expositioni multa obstant. Primū verba ipsa: generalia enim sunt, & non crucis mortem, sed quodcumque necis genus significant. Secundum, quia non erat responsio apposita. Nam dicere Pilatus: Nonne satis vobis est, pœnā mortis infligere, quam lex vestra concessit, & qua omnes hucusque malefactores punitis? Tertium, quia dicenti Pilato: *Accipite eum vos.* & excusanti se a sententia ferenda, non respondissent: *Non licet nobis crucifigere.* Erat enim a ratione alienum, a Pilato, qui Christum innocentem existimabat, nec vlla pœna afficiendum censebat, petere vt Christum occideret, nedum vt crucifigeret. Quartum, quia crucifigi Christum nō sunt ausi petere expresse, nisi postea concitata turba, & post multos clamores, quod tunc audiens Pilatus abhorruit, dicens: *Regem vestrum crucifigam?*

Tertio loco Chrysost. hom. 82. vtrāque expositionem coniunxit, dictum nempe esse, & propter mortis genus, & propter tempus: siquidem nec illo tempore, nec illo mortis genere interficere eis licebat: sed quatenus id de mortis genere exponit. Eadem argumenta procedunt contra huiusmodi interpretationem.

Quarto loco Rupertus, quem aliqui re-

Universidad de Deusto
Biblioteca

centiorum sequuntur, asserit potestatem Iudæis valde imminutam: non enim eis licebat interficere quemquam, & in hunc sensum verba hæc exponunt. Sed quamuis eis ista concedamus, nempe potestatem talem Iudæis ablatam esse, tamen expositio non potest aptari: nam Pilatus consentiebat, vt secundum legem propriam ipsi damnarent, quando dixit: *Secundum legem vestram iudicate*. Porro quid aliud est hoc dicere, quam consentio, placet, facultatem concedo, vt vos pœnas legis vestræ exequamini, & condemnetis: secundum autem legem eorum mori Christum debere, ipsi fatsi sunt. *Nos*, dicunt, *legem habemus, & secundum legem nostram debet mori, quia filium Dei se fecit.* Diceret igitur Pilatus, iam vobis cõcessi, vt secundum legem vestram iudicaretis: inepta est responsio vestra, nobis non licet interficere, id est, non habemus facultatem interficiendi. Hoc argumentum manifeste probat, non posse hæc verba de tali facultate exponi, nempe non habemus facultatem: nam Pilatus iam eis concesserat, vt secundum legem iudicarent, sicut olim facere solebant.

Optabit Iudæi Christũ per manus Gentilium, morte crucis plecti.

Ea igitur expositio legitima videtur, vt qua ratione non ingressi sunt prætorium, ne contaminarentur, eadem etiam sibi nõ licere dicant interficere quemquam, etiã consentiente Pilato. Existimo autem malitiose eos respondisse: tum vt Christum per manus Gentium occiderent, existimantes ea ratione inuidiam, & scãdalum populi euasuros, si in tãta solemnitate interfecissent: tum vt morte crucis plecterent, quam ipsi infligere soliti non erant, nec in lege continebatur. Et hæc præcipua fuit eorum intentio, vt hoc mortis genere omnem de Christo opinionem delerent, qui tamquam sceleratus occisus erat. Quod si quis obijciat: poterat Pilatus respondere, si vobis non licet nunc, poteritis post Pascha id efficere: huic responsioni iã ipsi tacite respõderant, Christum in die solemni ad prætorium adducentes, coq. facto significãtes, nulla intercedente mora, continuo eum punire oportere, & de medio tollere, effeq. maximum in mora periculum. & re vera id sibi persuaserant, videntes Christi magnam virtutem, propter quam cãute tenendum traditor consuluerat: si autẽ mora fieret, oportebat septem alios expectare dies. Hæc sint satis pro huius sententiæ declaratione.

An Iudæi occidendi potestatẽ habuerint.

Ac si quis vlterius quærat: An Iudæis tunc facultas fuisset interficiendi. Quãuis A hoc ad præsentem expositionem scire non sit necessarium, tamen quia inter allatas expositiones Doctorum, huius rei mentio facta est, adiungam etiã in hac parte quod sentio. Cyril. lib. 12. cap. 6. videtur sentire Iudæos potestatem habuisse, nec impedimentum esse aliud præter temporis solẽnitatem: habet enim hæc verba: Vetari aiunt ab impia cæde Pascha celebraturi: nam aliter ministerium Pilati non quæsiB uissent. Hæc Cyril. vbi affirmat: Si tempus Paschæ non esset, ipsi occidissent, nec ad Pilatum confugissent. Euthym. expressius id asserit, exemplo Stephani id confirmans, ac propterea de crucifixione interpretatur locum: hæc enim non licebat illis. Comprobare etiam idem possumus exemplo adulteræ, quam Ioan. 8. Iudæi lapidare volebant, & rursus quia sæpe Christum lapidare tentarunt. Hæc videntur esse argumento, eos potestatem interficiendi habuisse.

C His non obstantibus, mihi probabilius videtur per Romanos eis fuisse ablatam potestatem, ita vt non liceret eis sine præsidis assensu, sententiam capitis ferre in eos, qui etiam secundum legem morte plectendi erant. Distinguendum igitur est, Si enim crimina erant contra Romanorum leges, qualia furta, latrocinia, homicidia, seditiones, & alia huiusmodi: hæc Romanus Præses solus vindicabat, nec Pontifices, nec Iudæi partem habebant in iudicio isto. Si vero erant crimina D contra solam Iudæorum legem, vt blasphemia in Deum Israel, & alia, quæ contra legem committebantur, nec leges Romanorum prohibebant, si pœna capitis erat infligenda, cum consensu Præsidis fiebat ab illis iudicium. Si vero minor, & leuior erat, ipsis id facere concessum erat.

Iudæi non poterãt sententiã capitis in aliquem ferre sine Præsidis Romani cõsensu.

Hæc omnia probari videntur, primo, ex responsione Gallionis procõsulis Act. 18. cum enim accusaretur Paulus, respondit: Si esset iniquum, aut facinus pessimum, E libẽter vos sustinerem: si vero quæstiones sunt de verbo, & nominibus legis vestræ, vos ipsi videritis. Si illi facultatem interficiendi habuissent, numquam apud Gallionem accusassent. Secundo ex Iosepho, qui lib. 20. Antiq. c. 8. de Anano Pontifice loquens, refert eum in iudicando seuerissimum fuisse, & addit hęc verba: Talis igitur cum esset, tempus oportunum se nactum ratus, mortuo Festo, Albino adhuc agente in itinere, concilium Iudicum adnocat, statutumq. coram fratrem Iesu Christi

Christi Iacobum, & vna quosdam alios A non licebat, & denique ea de causa priimpietatis peractos lapidãdos tradidit: quod factum omnibus in ea ciuitate bonis, & legum studiosis vehementer displicuit, missisq. ad regem clam nuncijs, rogauerunt, mandaret Anano, ne quid tale posthac ageret: nam nec nunc quidem recte egisse. Quidam etiam Albino occurrentes docuerunt, non licuisse Anano sine ipsius consensu aduocare concilium: horũ verbis ille persuasus, iracunde scripsit Põtifici, daturũ sibi pœnas minitãs: & Agrippa Rex eam ob causam post tertium mẽsem ablatum ab eo Pontificatum Damnei filio concesit. Hæc Iosephus, ex quibus comprobatur doctrina superior. Si enim facultatem talem habuisset Pontifex Iudæorum sine Præside, non erat cur opportunitatem expectasset occidendi, nempe absentiam Præsidis. Rursus etiam non licuisse Pontifici sine assensu Præsidis talia facere, persuasisse ei non dicerentur, qui occurrentes venerunt: nisi quia re vera Pontifex talem potestatem non habebat. Tandem hoc factum legum studiosis displicuit, nimirum quia faciebat, quod ei natus est Pontificatu. Tertio hoc idem probatur: si Iudæi vinctos habuissent in causa mortis inferendæ, non erat, cur ad Pilatum venirent, & peterent vnum sibi in Paschate liberari: ipsi enim id potuissent facere. Id igitur factum est, quia non erat facultas, nec potestas eis interficiendi. Quod si Stephanũ occiderunt, & adulteram lapidare volebant, id factũ est, quia Romani dissimulabant aliqua talia, præsertim quæ contra eorum leges non erant B commissa: aut quia populi furore fiebant, aut quia ex assensu illorum efficiebantur. Denique factum, non est argumẽtum potestatis: nam & Ananus occidit Iacobum, nec id faciendi potestatem habebat. Leuiores autem pœnas inferẽdi potestatem habuisse in his, quæ contra legem erant, probat quod diximus de Gallione. Act. 18 & de verberatione Apostolorum Act. 5. Hæc sunt, quæ mihi probabilia visa sunt. Siue ergo talem potestatem habuerint, siue non, sententię Euangelicę, quam exposuimus, sensus constat, nec ex his pendet, vt dictum est.

Vt sermo Iesu impleretur, quem dixit, significans qua morte esset moriturus.

COMMENTARIVS.

COnsecutio hæc est, ac si diceret, hinc consecutum est, vt sermo Christi prædictus impleretur: prædixerat enim se mortem crucis subiturum, Ioan. 12. Ego si exaltatus fuero a terra. & Ioannis. 3. Oportet exaltari filium hominis. Et Matth. 20. Tradent eum gentibus ad flagellandum & crucifigendum. verba hæc sunt Euangelistæ ex euentibus veritatem Christi comprobantis.

ANNOTATIO XXIV.

Quis Christi sermo fuerit impletus.

AVgust. tracta. 114. sententiam superiorem exponit in hunc sensum, vt sermo hic sit is, quem Christus prædixerat significans, se a gentibus occidendum. Iudæi enim per manus gentium Christum occiderunt, hoc modo ab immanissimæ cædis crimine se immunes facere volentes, & tamen maius fuit eorum scelus, quam gentium. At non videtur satis accommodata expositio: dicitur enim: *Significans qua morte esset moriturus*, longe aliud est, per quos, & *qua morte*, esset interficiendus. Genus igitur mortis significatur, nempe crucis. & ita Cyril. lib. 12. cap. 6. & Chrysosto. ho. 82. exponunt. Nec hæc sententia comprobat superiora verba, quibus non licere sibi quemquam interficere Iudæi dixerunt, esse de morte crucis intelligenda; sed eos ea dixisse, vt morte crucis plecterentur, quod sicut intenderunt, sunt consequuti.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Introiuit ergo iterum in prætorium Pilatus.

COMMENTARIVS.

PRætermisit Euangelista noster, quod Luc. cap. 23. narrat. Iudæi enim coacti accusationem adferre, ne a Pilato Christus dimitteretur, adiecerunt hæc, quæ sequuntur, eum accusantes. Inquit enim Lucas: Cœperunt illum accusare dicentes: Hunc inuenimus subuertentem gentem nostram, & prohibentem tributa dari Cæsari, & dicentem se Christum regem esse. Pilatus autem interrogauit eum, dicens: Tu es Rex Iudæorum? hæc Lucas. Ioannes autem omisit accusationem, & Pilati interrogationis meminit, adiungens iterum Pilatum introisse prætorium, quia a prætorio egressus erat propter Iudæos, quos retulit non fuisse prætorium ingressos, ne contaminarentur. Reuersus ergo dicitur, vt Dominum super accusatione facta examinaret. Particula *Ergo*, causam indicat introeundi in prætorium, nempe quia accusatus erat a Iudæis, quod Lucas refert.

Et vocauit Iesum, & dixit ei: Tu es Rex Iudæorum.

ERat Dominus in prætorio, quando Iudæi cum Pilato foris loquebantur, & tria, quæ ex Luca narrauimus accusantes opposuerant. Pilatus autem ad prætorium reuertens, Iesum ad se aduocat, & vnum eorum, quorum erat accusatus interrogat, nempe, an sit Rex Iudæorum: ex hoc enim reliqua duo dependebant, nempe prohibitio tributi Cæsaris, & gentis subuersio. Si enim rex erat, cum sibi tributa vsurpare, & gentis, ac populi obedientiam ad se conuertere consequens videbatur: regnum enim temporale ex accusatione Pilatus intelligebat, quale est ceterorum Regum. Est autem attente considerandum, non interrogasse sic: Dixisti ne, te esse regem? hoc enim Iudæi opponebant:

Tu es Rex Iudæorum, propterduo interrogatur.

Facit, inquiunt, se Christum regem: sed petijt: Es ne tu Rex Iudæorum? Hoc existimo factum duabus de causis: vna ex parte Pilati, altera ex diuina prouidentia. Pilatus quidem regni, & imperij Cæsaris acerrimus defensor, & custos vigilantissimus cum esset, non satis sibi visum est scire, an dixerit se esse regem, sed an esset: quamuis enim non dixisset, si tamen esset, id imperio Cæsaris plurimum obfuturum existimabat. Contra vero si non erat, quamuis id dixisset, id parum esse momenti iudicabat. Nec ad hoc petendum leuiter inductus erat: nam opera mira Christi audierat, aderat in Hierusalem, vbi Christus miracula insignia ediderat: Et Lazari resuscitatio, & ingressus ille honorificus in vrbem, acclamante populo, eum non latebant: Iudæos etiam regem expectare Christum, omnibus notum erat. Hac igitur de causa interrogat: *Tu es Rex Iudæorum?* quasi diceret, mihi satis non est, si neges te dixisse: amplius enim quæro, an sis? Ex diuina etiam prouidentia id fiebat, quia Christus verus erat rex, quamuis non de quali interrogabat Pilatus: ea de causa etiam in cruce appositus est titulus, Rex Iudæorum, etiam inuitis Iudæis & reclamantibus: Noli scribere rex Iudæorum, sed quia dixit se regem esse Iudæorum: quod autem scripsi, scripsi, respondit Pilatus. Hoc autem inferius declarabimus: diuinitus ergo factū est, vt interrogaret: *Tu es Rex Iudæorum?*

Respondit Iesus: A temetipso hoc dicis, an alii tibi dixerunt de me?

COnfessurus Dominus se regem verum esse, ne vanæ gloriæ alicui, aut timori impij darent, vtitur interrogatione, vt ex responsione omnibus constet

stet, se id esse confessum, vt iudici ex potestate interroganti responderet: idcirco non ignorans interrogat Pilatum: sciebat enim omnia sed vt ex Pilati ipsius responsione nobis omnibus audientibus, & legentibus, quod dictum est innotesceret. Interrogatio autem: *Tu es Rex Iudæorum?* dupliciter fieri potest. Vno modo, animo discendi veritatem ad credendum, & amplectendum verum, sicut Ioan. Matth. 11. Es tu, inquit, qui venturus es, an alium expectamus? vt discerent enim discipuli, Ioannes interrogauit. Altero modo, non discendi, sed iudicandi animo, sicut iudex inquirit, & interrogat vinctum ac reum. Qualis fuerit interrogatio hæc Pilati, ex ipsius responsione omnibus manifestum Dominus facit, ideoque vtitur interrogatione, dicens: *A temetipso hoc dicis.* quasi volens veritatem discere: an tamquam Iudex, qui accusationes aliorum sentiens, & accipiens, de his me examinas, & interrogas, vt a me scias id, cuius me inimici mei accusant. Hoc ergo Dominus interrogauit, vt ex responsione ipsius Pilati omnibus notum esset eum interrogasse, tamquam Iudicem examinantem. Hinc etiam constat Christi obedientia, qua pro nobis iudicibus, & potestatibus humanis subdi voluit, & eorum iussis obedire, quamuis iniquis, & peruersis, vt nemo iactantiæ, aut timori tribueret, quod se regem confiteretur.

Quorsum Christus a Pilato quæ fierit, an a seipso inquireretur.

ANNOTATIO XXV.

Quare Dominus interrogauit Pilatum, diuersa referuntur sententiæ.

QVa de causa Dominus Pilatum interrogauerit, difficile est certo exponere. Cyril. lib. 12. cap. 8. hoc factum esse dicit, vt subostenderet Pilato, se omnia scire, nihilq. sibi occultum esse: vt hoc argumẽto diuina eius natura perspecta, non pateretur Pilatus se esse ministrum, & executorem malitiæ Iudæorũ. At si hoc Dominus intendebat, potius affirmanter dicendum erat: A te hoc non dicis, sed alij dixerunt tibi de me. Chrysosto. homilia 82. & Euthymius in Matthæum 27. id factum esse asserunt, vt Pilatum obiurgaret, quod non interrogaret eum præsentibus accusatoribus, aut ipsis, quod opponebant, probantibus. At nec hoc admodum est probabile, nempe voluisse Dominum obiurgare Pilatum. Fateor Pilatum inique egisse: non enim, si quis alterum criminis accusat, continuo reus est inquirendus, nisi prius probatio, & indicia producantur: at Dominus non id modo obiurgat, sed sponte se summittit iudicio iniquo. Aliqui nostro sæculo respondent id factum, vt se Dominus alienum esse a regno hoc temporali affectando demonstraret: solemus enim vti huiusmodi interrogatione ad eos, qui nos de crimine aliquo percontantur, cum videri volumus ab huiusmodi suspicione liberos nos esse debere. & in hunc sensum fere Cyril. hæc verba exponit lib. 12. cap. 8. vbi inquit: *A temetipso hoc dicis, an alij dixerunt?* cum nemo hoc me crimine vmquam in iudicium adduxerit, vnde hic sermo ad te peruenit? Hæc Cyril. his verbis innocentiam suam aperit, & falsam esse accusationem indicat. At nec hæc responsio accommodata videtur: quia noluit Dominus negare se esse regẽ. Quamuis enim Rex qualis interrogabatur non esset, vere tamen erat Rex: non igitur liberum se a suspicione esse & alienum a regno significabat, maxime quia continuo declarauit se Regem esse. Alij recentiorum subtilius explicare volentes dicunt, Dominum hoc petijsse, vt distingueret regnũ temporale a spirituali, quasi diceret: si a temetipso loqueris, sermo tuus est de regno temporali. Si nomine Iudæorum, tunc sermo est de regno Messię, & spirituali: aliter autem ad vnum aliter ad alterum est respondendum. At nec hoc est accommodatum contextui: nec enim Iudæi regnũ Messiæ spirituale credebant, sed temporale: & quale regnum Dauid fuit, tale sperabant regnum Messiæ, quamuis multo perfectius.

Authoris sententia.

Mihi omnium probabilissima expositio visa est, quam in commentario sumus prosecuti: nempe voluisse Dominum omnibus esse manifestum ex hac interrogatione, se respondisse Iudici interroganti tamquam Iudici, vt eius obedientia

Universidad de Deusto
Biblioteca

tia mundo manifesta esset, & se Regem fateri a Iudice interrogatum. Nun enim animo discendi, & veritatem amplectendi interrogauit Pilatus Christum, sed tamquam Iudex persecutorum accusationes prosequens: idcirco iusto Dei iudicio priuatus est lumine, quo veritatem Christi apprehenderet, cuius apprehendendæ mirabilem, & sufficientem habuit occasionem, & causam. Id autem Dominus constare voluit, vt omnes intelligant, Iudicis interrogantis non refutasse inquisitionem, sed obedisse, & respondisse, quamuis ille inique, & contra ordinem iustitiæ examinaret: quod etiam fecit cum Summo Pontifice adiurante, an Christus esset, respondens ad id quod interrogabatur.

Respondit Pilatus: Numquid ego Iudæus sum? Gens tua, & Pontifices tui tradiderunt te mihi, quid fecisti?

COMMENTARIVS.

AEgre tulit Pilatus Christi interrogationem, qua parte dixerat: A temetipso hoc dicis? dedignans, & contemnens discere a Christo: *Numquid*, inquit, *Ego Iudæus sum*, qui pro me ipso, & quasi res mea agatur, scire id quæram? hoc ad Iudæos pertinet, non ad me, qui Gentilis sum: *Pontifices tui & Gens tua te mihi*, tamquam reum *tradiderunt*. Idcirco quid feceris interrogo, & scire volo, non vt discam, non vt aliquid mihi emolumenti quæram: sed quia mihi incumbit crimina vindicare, & reos ac malefactores punire, qualem isti tui te esse accusant. Hic est legitimus sensus.

Respondit Iesus: Regnum meum non est de hoc mundo: si ex hoc mundo esset regnum meum, ministri mei vtique decertarent, vt non traderer Iudæis, nunc autem regnum meum non est hinc.

POstquam Pilatus se interrogasse tamquam Iudicem, & accusatorum oppositiones exquirentem, exposuit ei veritatem: interroganti Dominus respondet, & interrogationi illius, an esset Rex Iudæorum, satisfacit. . Nec absolute negat se Regem esse, ne veritatem occultasse videretur, erat enim Rex Regum: nec rursus affirmat omnino, vt Pilatum a formidine liberet, qui dignitatem Cæsaris in Iudæa tuebatur: *Regnum*, inquit, *Meum non est de hoc mundo*, regnum habeo sed non est de mundo hoc, id est, non est de hoc sæculo, quale est regnum Regum mundi. Si enim tale regnum meum esset: mei subditi & ministri non permisissent me tradi Iudæis, sed armis pro me decertassent: at non est tale regnum meum. . Regnum se Christus habere concedit, sed non quod tollat regnum mundi, se regem esse, sed non qui alios expellat. Vnde recte August. tracta. 115. inquit: Audite Iudæi, & Gentes, audi circumcisio, & præputium, audite omnia regna terrena: non impedio dominationem vestram in hoc mundo. Regnum enim meum non est de hoc mundo. Idem significant de hoc, & ex hoc mundo, & hinc. Particula illa, *Nunc*, non est temporis in hoc loco, sed accipitur pro, *Sed*, quam significationem habet tam apud Græcos νῦν quam nunc apud Latinos, ac si dictum esset: *Sed regnum meum non est hinc*, seu, *De hoc mundo*.

Dixit itaque ei Pilatus: Ergo Rex es tu?

COmprehendit ex verbis Christi Pilatus, ipsum Regem se esse fateri: vt tamen expressam haberet confessionem, quod Christus insinuauerat, aperte ipse

ipse deducit: *Ergo Rex*, inquit, *Es tu?* quasi diceret: Si regnum habere te affirmas, necesse est te Regem esse: non enim est regnum sine Rege, quod annotatione exactius declaramus.

ANNOTATIO XXVI.

Pilatꝰ intellexit Christũ Regem esse, sed nõ cõtrarium Cæsari.

CYril. lib. 12. cap. 11. affirmat Pilatum A hæc dixisse, quasi aliquam culpam attribuerit Christo, quod se regem esse asseuerit: hæc tamen sententia non videtur accommodata. Nam si culpam aliquam in Christo cognouisset, nõ dictum esset illud: *Sciebat, quod per inuidiã tradidissent eum*, & quod postea dixit: *Nullam inuenio causam*, & quod lauit manus, iustum appellans Christum, nulli ergo culpæ tribuit hanc confessionẽ, immo innocẽtem reperit. Est igitur aduertendum maxime pro B legitimo sensu huius sententiæ, & aliquarum sequentium assequendo, Pilatũ credidisse Christũ Regẽ esse, non tamen eius regnum esse aduersarium regno Cæsaris, sed pertinere ad quãdam singularem Iudæorum religionẽ. Vt enim hi Deũ colebant, & religionẽ obseruabãt distinctam a Romanorũ, & Gẽtium ritibus, existimauit Pilatus, regnũ hoc Christi esse quid simile, non intelligens perfecte quale esset. Id- C circo Iudæorũ malitiam agnouit, qui accusabant Christũ Regem tãquam aduersantem regno Cæsaris, cum tamen nõ ita esset. Pilatum autem Christum esse regẽ credidisse, id probat, quod perseueranter eum Regem appellauit. *Ecce Rex vester, Regem vestrum crucifigam? Iesus Nazarenus Rex Iudæorum.* Idq. diuina prouidentia factum est, quia verus Rex erat. Quod autẽ regnum eius, non esse contrariũ Cæsari nouerit, manifesto argumento confirmatur. Nam si regnũ hoc nouisset esse cõtra Cæsarem, etiamsi non credidisset regẽ esse Christum; saltem existimasset, Christum se facere, & confiteri Regem. Cum ergo Iudæorũ accusatio vera fuerit, quod se regem faceret, & cõtradiceret Cæsari, cur Pilatus non consensit accusationi eorum? Iam enim Christus expresse fatebatur, se regem esse. Huius autem accusabant eum Iudęi, nõ quod esset, sed quod se Regem faceret. Profecto asserendum est Pilatum nouisse quidem, & credidisse, regem eum esse, sed regnum hoc non esse temporale, quale Cæsaris regnum, nec ei aduersarium: & inde Iudæos falsam attulisse accusationem, nempe Christũ contra Cæsarem regnum sibi vsurpasse. Ita igitur est causa, cur, cum confessus esset se regẽ, statim Pilatus eum liberare voluerit, significans esse regem ad religionem Iudæorum pertinentem, licet erant Prophetæ, & alia illorum singularia officia, non tamen Regem temporalem, qualis Cæsar erat. Huic expositioni, & sensui, quæ sequuntur, sunt accommodatissima, vt in eorumdem expositione notum fiet. Non ergo Pilatus infert, nunc eum esse regem, quasi culpæ adscribat alicui; sed vt magis de veritate ipsa certior fieret.

Respondit ei Iesus: Tu dicis, quia Rex sum ego.

MOdesta affirmatio est, *Tu dicis*: est enim modus loquendi Hebræus, in affirmationem. inclinans: quamuis non admodum expressam. . Sicut Matth. 26. dictum est Iudæ: Tu dixisti. Qua phrasi vsus illic est, ne aperte eum detegeret; hoc vero in loco eadem vtitur, ne vinctus, & ligatus iactare se videretur, simulq. veritatem confiteretur: Rex enim erat.

Ego in hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati.

NE falsam, & ementitam rem dixisse videretur, dum se Regem verum esse, & regnum habere confitetur, id ipsum mysterij explicatione confirmat:

Ego

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ego, inquit, *ad hoc natus sum, & ad hoc veni in mundum*, vt ostenderem, & aperirem hominibus veritatem, nempe regni mei, vt homines cognoscerent verum Deum, & quem misit Iesum Christum. Ne ergo mendacem me vel seductorem existimes, si regnum meum, & regem me confiteor: cumq. regnum meum non esset de hoc mundo, in eum ego venerim, quia ad veritatem manifestandam veni in hunc mundum, cum de hoc mundo non essem: attende verbis his, se Deum esse docere, carnemq. assumpsisse, secundum quam natus est: & in hunc venisse mundum, vt veritatem Dei ostenderet, & regnum Dei manifestaret, ac tyrannidem diaboli, & dolos eius detegeret. Quamuis autem Pilatus non hæc comprehenderit perfecte: tamen diuinitatem quandam Christum profiteri, & regnum non quale Iudæi mentiebantur affirmare, & constanter fateri intelligebat. Nam ex his verbis innocentem eum esse, vt ex sequentibus constat, Pilatus comperit.

Omnis, qui est ex veritate, audit vocem meam.

PRosequitur Dominus eandem sententiam: *Veni*, inquit, *vt testimonium perhibeam veritati*, ne autem existimes, o Pilate, me non dicere veritatem, sed falsam esse doctrinam meam, quia Iudæi mihi fidem non adhibent: scito me veritatem annunciare, & vera esse, quæ prædico, & omnes eos, qui veritatem scire, & sequi quærunt, mihi fidem habere, & habituros esse. Qui vero non habent, ex veritate non sunt, nec eam sequi volunt: propterea q. Iudæos mihi non credere, non quia ego vera non loquar, sed quia ipsi ex veritate non sunt. Similis est sententia Ioan. 3. Qui facit veritatẽ, venit ad lucem. Et Rom. 2. Ijs autem, qui sunt ex contentione, & non acquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira & indignatio. Eos appellat ex veritate, qui desiderant, & student recte agere, & secundum iustitiam, & veritatem operari. Iudæos hisce verbis malitiæ, & mendacij arguit, quasi diceret: Vide o Pilate, quos audias contra me, qui ex veritate non sunt. Ipsum etiam Pilatum, quantum ex se est, ad veritatem attrahit cognoscendam, & amplectendam: at non verbis multum expressis, ne se hæc dicere, vt a morte liberaretur, aliquis obijceret. Ad hoc verbum Christi forsan alluſit Iosephus lib. 18. Antiqui. cap. 4. qui quamuis Iudæus sic scripsit. Eodem tempore fuit Iesus vir sapiens, si tamen eum virum fas est dicere: erat enim mirabilium operum patrator, & doctor eorum, qui libenter vera suscipiunt.

Iudæorum malacium Christi redarguit.

Dicit ei Pilatus: Quid est veritas?

NOn assequens sensum verborum Christi plene Pilatus, interrogat: *Quid est veritas?* id est, quid est ista veritas, quam tu venisti testari in mundo? Magna profecto, & summi momenti interrogatio, si facta fuisset ea deuotione, & affectu, & reuerentia, quibus verbum Domini suscipiendum, & audiendum & quærendum erat: audisset vtique & percepisset Pilatus, quid esset veritas hæc. At non multi ista faciebat, sed ea quæ huius mundi erant quærebat: & idcirco velut parui faciens dixit, *Quid est veritas?* sensus verus est: Non intelligo, quæ sit veritas hæc: at ne suam ignorantiam manifestaret, interrogando loquitur: ne vero interrogasse, vt discere velle putaretur, responsum non expectat, nec audire meruit.

ANNO-

ANNOTATIO XXVII.

Pilatus quare non expectato responso exiit.

AVgust. tract. 105. ea de causa Pilatum exijsse responso non expectato dicit, quia subito venit illi in mentem consuetudo dimittendi vnum vinctum, ideo liberare eum volens properauit. Chrysost. hom. 83. asserit exijsse continuo, quia responsio aliud: postulabat tempus, tunc autem volebat liberare eum. At visa est mihi causa legitima, quam alsignaui in commentario: noluit enim expectare, ne videretur discendi gratia interrogasse, quia dixerat per contemptum: Numquid ego sum Iudæus? Ita etiam velut parui faciens protulit: Quæ est ista veritas? Ideirco non expectauit, nec audire meruit responsum. Quamuis autem contempsit regnum hoc, tamen vere innocentiam Christi, & falso, ac per inuidiam accusatum agnouit: propterea liberare eum quærebat.

Et cum hoc dixisset, iterum exiit ad Iudæos, & dicit eis: Ego nullam inuenio in eo causam.

COMMENTARIVS.

NOn expectata responsione suæ interrogationis, ad Iudæos extra prætorium egressus, innocentiam Christi manifestat: causam eum damnandi se nullam habere palam fatetur, quod falsæ accusationis eorum, & innocentiæ Christi efficacissimum est argumentum. Numquam enim Romanus præfectus, vt recte Cyril. libro 12. capit. 13. annotat, cupiditate tyrannidis aduersus Romanos accusatum, si quicquam signi daretur, dimitteret: vel minimæ enim suspiciones in his, quæ ad temporalia regna pertinẽt solent, vindicari, tanta est ambitio, & cupiditas humana. Confirmant hæc verba præcedentem expositionem: cum enim Christus confessus esset, se regem esse, cur causam non inuenit, nisi quia regnum hoc non contrarium Cæsari existimabat? si enim id credidisset, quamuis fidem verbis Christi non dedisset, damnasset eum, quod se regem faceret.

Est autem consuetudo vobis, vt vnum dimittam vobis, in Pascha. Vultis ergo dimittam vobis Regem Iudæorum?

CVm innocentiæ titulo eum liberari non posse Pilatus crederet, alia de causa eripere conatur. Ac si diceret: Ego non inuenio in eo causam damnationis, sed tamquam innocens absoluendus venit; At si vobis placet, hoc efficiam: consuetistis enim vnum reum vinctum in Paschate liberandum petere, dimittam ergo regem Iudæorum. & hac ratione innocentiæ ipsius simul, & honori vestro consuletur: nam ex vna parte liberabitur, ex altera vero reus, & malefactor declarabitur, qui indulgentia, & gratia propter festi celebritatem absoluitur. Attende autem maxime quod, *Regem Iudæorum*, appellat, vt eos permoueat ad liberationem, quasi dedecus illis sit magnum, si is qui eorum rex est, crucifigatur, in ipsorumq. honorem cedat eius liberatio, simul etiam ostendat se paruifacere accusationem eorum censens regnum hoc non esse contra Cæsarem, vt ipsi calumniati erant. Hæc verba Pilatus non turbæ, sed Principibus, & accusantibus illis Pontificibus dixit.

Regem Iudæorum quare hoc loco Pilatus eũ appellauerit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ANNOTATIO XXVIII.

Reiectio sententia reijcitur.

ALiqui nostri sæculi auctores existimant hæc verba esse eadem cum ijs, quæ ceteri Euangelistæ describunt, quando Pilatus dixit: Vultis dimittam vobis? & ideo affirmant hæc, quæ Ioannes refert non esse coniuncta superioribus, sed multa intercessisse, quæ alij narrant. hoc autem dictum esse a Pilato affirmant postquam ab Herode remissus est Christus. At re vera non videtur id esse legitime dictũ: hæc enim verba protulit Pilatus sicut Ioannes refert, quando egressus ad Iudæos dixit: *Non inuenio causam in eo.* & ita Cyril. Aug. & Chrysost. exponunt, & contextu id significare videtur: immo ratio etiã confirmat. In primis quod ceteri tres Euangelistæ narrant, dictum est turbæ: at hoc Pontificibus, & accusatoribus Principibus, qui eum tradiderant. Præterea ceteri scribunt, (vt patet ex Mar. 15.) turbam accessisse, & rogasse, vt vnum dimitteret, Pilatum autem respondisse, vtrum vellent dimitti: at quod Ioannes dicit, ab ipso est Pilato profectum, *Est*, inquit, *vobis consuetudo vt vnum dimittam vobis*. hoc verbum accommodari nõ potest illis, quæ dicta turbæ referunt Euãgelistæ. Certissime ergo tenẽdum est, hoc, quod nunc Ioannes narrat, a cetetis Euangelistis non esse narratum. Postea vero turba ad Pilatum accessit quando iam remissus fuit Dominus ab Herode, vt ab eo peteret vnum dimitti cui Pontifices persuaserant vt Barabbam peteret, quia iam sciebant, & audierant ipsi Pilatum desiderio Christum dimittendi teneri.

Altera autem difficultas in his occurrit verbis, quæ nempe sit consuetudo hæc dimittendi vnum tempore Paschatis. Orig. tract. 35. in Mat. a Pilato, & Romanis initium habuisse cẽfer, qui Iudæis recens subiectis gratificari in hoc voluerunt. vt tẽpore Paschatis vnum ex vinctis quemcumque petijssent liberarent. nec aliena a moribus Iudæorum fuisse dicit: nam & Ionathas a populo liberatus est. 1. Reg. 14. non autẽ Origenes asserit hinc habuisse originem, & initium, vt aliqui non recte intelexerunt: sed hanc consuetudinem non esse alienam ab ipsorum Iudæorum moribus, vt ex hoc facto Ionathæ deducitur. Cyril. libro. 12. capit 13. antiquam censet consuetudinem sumptam ex scripturæ testimonio: Et quamuis hoc testimonium scripturæ non videatur multum ad rem facere: tamen sententia Cyrilli mihi placet, antiquam fuisse consuedinem apud Iudæos, etiam ante Romanorum subiectionem, vt in memoriam liberationis ab Ægypto, vnum vinctum Paschatis tempore liberarent. quam Romani, vt eos in pace regerent, conseruare voluerunt. quod indicare videtur illa vox, *Est consuetudo vobis*. Siue hoc ergo, siue illo sit modo, consuetudo hæc erat illo tempore.

Quæ fuerit cõsuetudo vinctum dimittendi.

Clamauerunt rursus omnes dicentes: Non hunc, sed Barabbam. Erat autem Barabbas latro.

COMMENTARIVS.

CLamant Pontifices, & Iudæorum primi Christum renuentes, & Barabbam præponentes, qui latro erat, seditiosus, & homicida vt refert Luc. 23. in quo iniquitas, & impietas Iudæorum apparet manifesto. Clamasse rursus Euangelista dicit: nam prius clamauerant, quando Pilatus dixerat: Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate eum: vt superius dictum est.

ANNOTATIO XXIX.

Barabbæ significatio.

BArabbas filius patris interpretatur, vt dicit Ambro. Luc. 23. Et recte conuenit. Diabolum enim eorum Patrem Christus dixerat, hic autem eiusdem patris filius frater eorum erat, talis filius, qualis pater, & fratres. Hiero. Mat. 27. exponit filium magistri nempe eorum. Vtraque est conueniẽs interpretatio. Sed si priorem sequamur, tunc cum vno r & duplici b legendum est: at si posteriorem cum duplici r & simplici b, vt prima longa, secunda sit breuis. Parui momẽti res hæc est, tamẽ ad nominis significationẽ necessaria. Attẽde post hæc, quæ narrata sũt, multa

multa facta intercessisse, quæ prætermissa sũt a Ioanne, sed a Luca relata: nã post hæc verba cœperunt iterũ clamare, vt refert Luc. 23. Inualescebant enim dicentes: Commouet populum docens per vniuersã Iudæam, incipiens a Galilæa vsque huc. quibus verbis significabant, nulla ratione expedire dimitti, tamquam hominem seditiosum, & populi perturbatorẽ, & communis pacis, & quietis aduersariũ. Inualescebant, id est, maioribus clamoribus inuehebantur, quam prius, ne Pilatus, quod proposuerat, & velle significauerat, executione cõpleret: quod enim rationibus non poterant, quia nullam habebant, clamoribus extorquere tentabant. Audiens autem Pilatus Galilæam, interrogauit, si Galileus esset, & tũc misit eum ad Herodem: quam historiam refert Lucas. postquam autem remissus est ab Herode ad Pilatum, facta sunt, quæ Ioannes narrat sequenti capite.

CAPVT DECIMVM NONVM.

TVNC ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit. Et milites plectentes coronam de spinis, imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum, & veniebant ad eum, & dicebant: Aue Rex Iudæorum. Et dabant ei alapas. Exiuit iterum Pilatus foras, & dicit eis: Ecce adduco vobis eum foras, vt cognoscatis, quia in eo nullam inuenio causam. Exiuit ergo Iesus foras, portans spineam coronam, & purpureum vestimentum. Et dicit eis: Ecce homo. Cum ergo vidissent eum Pontifices, & ministri, clamabant dicentes. Crucifige, crucifige eum. Dicit eis Pilatus. Accipite eum vos, & crucifigite: ego enim non inuenio in eo causam. Respondérunt ei Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit. Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit. Et ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu? Iesus autem responsum non dedit ei. Dicit ergo ei Pilatus: Mihi non loqueris? nescis, quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te? Respondit Iesus: Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper. Propterea qui me tradidit tibi, maius peccatum habet. Exinde quærebat Pilatus dimittere eum. Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari. Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum, & sedit pro tribunali in loco qui dicitur Lithostratos, Hebraice autem Gabbata. Erat autem parasceue Paschæ, hora quasi sexta, & dicit Iudæis Ecce rex vester. Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum. Dicit eis. Pilatus Regem vestrum crucifigam? Respondérunt pontifices: Non habemus regem, nisi Cæsarem. Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur. Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum. Et baiulans sibi crucem, eximi in eum qui dicitur Calvariæ locũ, Hebraice autem Golgotha, vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc, & hinc, medium autem Iesum. Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem. Erat autem scriptum. IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM. Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt. quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus. Et erat scriptum, Hebraice, Græce, & Latine. Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: Noli scribere, Rex Iudæorum, sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum. Respondit Pilatus. Quod scripsi, scripsi. Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius (& fecerunt quatuor partes, vnicuique militi partem) & tunicam. Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo ad inuicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa cuius sit, vt scriptura impleretur dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi, & in vestem meam miserunt sortem. Et milites quidem hæc fecerunt. Stabant autem iuxta crucem Iesu mater, eius, & soror matris eius, Maria Cleophe, & Maria Magdalene. Cum vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ: Mulier, ecce

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua: Et ex illa hora accepit eam discipulus in suam. Postea sciens Iesus, quia omnia iam consummata sunt, vt consummaretur scriptura dicit, Sitio. Vas ergo erat positum aceto plenum. Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius. Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est. Et inclinato capite tradidit spiritum. Iudæi ergo (quoniam parasceue erat) vt non remanerent in cruce corpora Sabbatho (erat enim magnus dies ille Sabbathi) rogauerunt Pilatum, vt frangerentur eorum crura, & tollerentur. Venerunt ergo milites, & primi quidem fregerunt crura, & alterius qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura; sed vnus militum lancea latus eius aperuit, & continuo exiuit sanguis & aqua. Et qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius. Et ille scit, quia vera dicit, vt & vos credatis: Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur, Os non comminuetis ex eo. Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt. Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathæa (eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum) vt tolleret corpus Iesu. Et permisit Pilatus. Venit ergo & tulit corpus Iesu. Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mistturam myrrhæ, & aloes quasi libras centum. Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire. Erat autem in loco vbi crucifixus est hortus: & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus erat. Vbi ergo propter parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

Tunc ergo apprehendit Pilatus Iesum, & flagellauit.

COMMENTARIVS.

REmisso Domino ad Pilatum ab Herode, factum est, quod Matt. 27. narrat dicens: Iesus stetit ante Præsidem, & cum accusaretur a Principibus Sacerdotum, & senioribus, nihil respondit. Tunc dicit illi Pilatus, Non audis, quãta aduersum te dicunt testimonia? & non respondit ei ad vllum verbum: ita vt miraretur Præses vehementer. Post hæc adiunxit Luc. cap. 23. Conuocatis principibus Sacerdotum, & Magistratibus, & plebe, dixit ad illos Pilatus: Obtulistis mihi hunc hominem quasi auertentem populum, & ecce ego coram vobis interrogans, nullam causam inuenio in homine isto ex ijs, in quibus eum accusatis. Sed neque Herodes: nam remisi vos ad illũ, & ecce nihil dignũ morte actũ est illi. emendatum ergo dimittam illum. Post hæc proposuit plebi petens, & rogãs, vtrum vellet eum dimitti. Cum autem nec sic liberare eum posset, decreuit flagellare, si forte hac pœna accusatores pacarentur. & hoc est, quod Ioannes dicit. Illa autem particula, *Ergo*, indicat causam flagellationis, nempe cum nollet plebs dimitti Iesum sed Barabbam, & ex altera parte dignum morte nihil esset in eo inuẽtum, propter tumultum populi, & clamores Principum, pœnam hanc elegit, vt & sinæ conscientiæ innocentiam Christi dictanti, & illorum furori aliqua ex parte satisfaceret. Tunc impletum est illud Psa. 34. Congregata sunt super me flagella, & ignorauit: id est innocens, & sine culpa fui, nec quæ mihi imponebantur, commiseram; & illud Isa. 50. Dedi corpus meum percutientibus. Cetera in annotatione explicantur.

ANNOTATIO I.

Flagellis qui cædebantur.

ALiqua sunt in hac parte annotanda. Vnum est, non esse eandem pœnam flagellari, & virgis, seu fustibus cædi: hæc enim leuior erat, & cum minori fiebat iniuria,

iuria; illa vero grauior, & turpior. hac liberi, illa serui castigabãtur. vnde Marcellus inquit. L. In seruorum ff. de pœnis. ex quibus causis liber fustibus cæditur, ex his seruus flagellis cædi, & domino reddi iubetur. Est autẽ flagellum, quo aurigæ vtũtur, quod excussum, clarum reddit sonum, idemq. significat quod lorum, hoc discrimen indicat Paulus. 2. Cor. 11. A Iudæis quinquies quadragenas vna min⁹ accepi, ter virgis cæsus sum. Romanos ciues Portia lex ab hac liberauit pœna, vt inquit, Cicero. Vnde Act. 22. dicebat Paulus: Si hominem Romanum, & indemnatum licet vobis flagellare, qui autem vltimo supplicio damnabantur, quia serui efficiebantur. & ciuitatem, ac libertatem amittebant, tamquã serui verberabãtur. Christus ergo Dominus, tamquam seruus flagellis cæsus est, per quam pœnam, & magno affectus dedecore, & grauiter vulneratus est.

Alterũ est, flagellationem cõmune fuisse, & Iudæis, & Romanis, quia eo pœnæ genere vtrique vtebantur, tamẽ apud Iudæos lenior, ac mitior erat flagellatio. Nã præceperat Dominus Deuter. 25. ne numerus plagarum quadragenarium numerum excederet: at apud Romanos grauior, erat, & seuerior, nec erat numerus certus. Dominus ergo noster nõ Iudaico more, sed Romano flagellatus est, cuius plagarũ, & verberũ numerus, quadragenariũ lõgissime superauit, quãtus autẽ determinate fuerit, nec scriptura, nec antiqui Pres tradiderũt.

Cur Christus Dominus sit flagellatus.

Tertio annotãdum est in causa flagellationis non esse antiquos Patres cõformes. Hiero. Matth. 27. ea de causa flagellatum Christũ dicit, quia Romanorum legibus sancitum erat, vt crucifigendus flagellis prius verberaretur. verba autem Matthæi id indicare videntur: Inquit enim, Iesum flagellatum tradidit eis, vt crucifigeretur: quasi ea de causa flagellatus esset, vt crucifigeretur. Aug. vero tract. 106. aliam causã assignat. Hoc, inquit, Pilatus non ob aliud fecisse credendus est, nisi vt eius iniurijs Iudæi fatiari, sufficere sibi existimarent, & vsque ad eius mortem fæuire desisterent. Consentiunt huic sententiæ Cyrillus. lib. 12. cap. 15. & Chrysostomus hom. 83. & re vera Euangelicus textus id probat: habetur enim Luc. 23. dixisse, Corripiam eũ & dimittam. Flagellatio igitur facta est, vt hac pœna inflicta, a morte seruaretur. Ioannes etiã noster postquã flagellatũ fuisse refert, narrat Pilatũ liberare eũ voluisse.

Christus semel dumtaxat flagellatus.

Aliqui recentiorum hoc argumẽto moti, duas affirmãt flagellationes, binq. Christi flagellis cæsum asserunt, semel ad correptionem, quod Luc. narrat, iterum ad crucifixionem, quod refert Mar. sed opinio hæc præter eius nouitatem, (nemo enim antiquorum Patrum, qui rem diligentissime, & deuotissime considerarunt, tale quid asseruit, nec proposuit) etiam contextui accommodari non potest. & est argumentum efficax: quam enim flagellationem Matth. narrat, vt ipsi auctores huius opinionis affirmant, ea est, quæ vltimo est facta ad crucifigendum: at hæc est eadem cum ea, quam narrat Ioan. quod eo probatur, quod Matthæus tunc coronatum spinis, & veste purpurea circumdatum dicit, & ad ipsum Ioannes refert. Cõstat autem hanc Ioannis non esse factã ad crucifigendum: nam vt ex Ioanne habetur, coronatum spinis, & vestitum chlamyde, Pilatus populo Christum ostendit post flagellationem, & voluit eum liberare, multumq. recusauit crucifigere igitur non est facta crucifixionis causa flagellatio, cuius meminit Matt. vt breuibus verbis hoc fit argumentum. Matthæus & Ioannes eandem describunt flagellationem, vt ex circumstantijs constat: at quam Ioan. narrat, non fuit ad mortem, sed vt liberaret eum: Igitur illa Matthæi eodem fine, & causa facta est. Matthæus autem per anticipationem quandam crucifixionis fecit mentionem, quod certissimo argumento constat: nam refert tunc coronatum, & chlamyde vestitum, cum tamen habeamus ex Ioanne, hoc factum esse ante latam mortis sententiam: immo cum eum corona, & chlamyde indutum populo ostenderet, dixisse Pilatum: Ecce homo, & eum liberare voluisse. Ad legem autem illam Romanorum respondendum est, iam esse flagellatum Christum, nec opus erat, vt ea intentione, & causa iterum flagellaretur: quia flagellatio fiebat ante crucem, vt per eam homo velut a corpore ciuium tamquam seruus separaretur tãto dedecore affectus. Id autem iam flagellatio ista effecerat, & forsan Pilatus ea pœna eum affecit, vt liberare posset, si populus placaretur: sin minus, ad crucifigendum disponeret. Adde non esse certum, an ista flagellatio, quæ a Romanis inferebatur ante crucem, heret cum externis, præter Romanos: nã & latrones, qui crucifixi sunt cum Domino, flagellatos non legimus. Multo igitur probabilius est, Christum semel flagellatum esse nec contraria opinio solido nititur fundamento.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et milites plectentes coronam de spinis imposuerunt capiti eius, & veste purpurea circumdederunt eum.

COMMENTARIVS.

POst flagellationem milites hæc fecerunt illudentes Domino, quasi regnum affectanti: idcirco per irrisionem regum insignia finxerunt: coronam ex spinis contextam capiti eius imponentes, & purpurea induentes. Hac enim de causa hæc milites fecisse docent Athana. sermo. de cruce, & passi. & Cyril. lib. 12. cap. 15. regno enim eius illudebant: vnde pro regio diademate coronam spineã imposuerunt, & pro regali purpura vestem illam. Matth. addit. Et arundinem in dextera eius, quæ erat loco sceptri, vt ibi Hieronymus interpretatur.

ANNOTATIO II.

De Corona & veste purpurea.

COrona erat ex iuncis marinis. qui duriores sunt terrestribus, cõfecta: quorum spinæ lõgæ, & acutissimæ sunt, vt experientia ipsa docet. Spinarum numerum determinatum, nec scriptura, nec antiqui Patres expresserunt: hoc certum est, ex multis fuisse iuncis cõtextam, spinisq. circumcirca abundasse. Quantum autem ad vestem attinet Matt. chlamydem esse vestem hanc declaranr, quod genus est vestis militaris, qua Imperatores vtebantur super arma: vestem enim alicuius militis Romani astritam, & vsui iam ineptam fuisse probabile est. Addit Matt. coccineã B fuisse, at Ioan. purpuream affirmat, ob quã causam Ambro. Luc. 23. duas vestes esse existimauit, tunicam nempe purpuream, & desuper chlamydem coccineam: in illa martyrum palmas, in hac regiæ potestatis insignia significari dicẽs: tamen Athanas. serm. de passione & cruce, vtrumque nomen eandem rem, & vestem significare putat, & est communis Doctorum opinio. Attendendum est autem, purpuram propriè piscem esse ex genere concharum liquorem habentem in faucibus, tingendis lanis maxime aptum, de quo Plinius lib. 9. cap. 36. meminit, vestis autem hoc tincta liquore purpura dicitur, regum vestimentum, & ornamentum. Est etiam alius piscis de eodem cõcharum genere dictus murex, cuius Plinius etiam meminit lib. 9. cap. 35. cuius humore etiam vestes tingebantur, coloris simillimi purpuræ, vnde aliquando pro purpura vsurpatur. Est etiã granum fruticis dicti coccus, cuius meminit Plinius: lib. 21. cap. 8. quo tinguntur A etiam vestes, & similem habent colorem purpuræ, & purpureæ dicuntur propter similitudinem coloris. Hoc granum in Hispania, & in Gallia nascitur, inde vestes coccineæ dicuntur: solentq. bis tinctæ colorem habere perfectum, & maxime similem purpureo, & hæ sunt in vsu nostris temporibus: rara enim est purpura humore conchilium tincta. Aliqui existimant Hebræis in vsu fuisse vestes tingere vermiculi humore dicti תּוֹלַעַת tolaa de quo Isa. 1. Si fuerint inquit, sicut vermiculus: at incertũ hoc est, quamuis probabile existimo potius non differre a cocco ipso: nam semper fere inuenitur cum voce שָׁנִי scheni, quod puto significare colorem ipsum, qui efficitur ex cocco, quasi bis tincta sit lana cocco, tolaa autẽ ipsummet coccum. Aliqui vermem ex cocco nasci, & eum dici tolaa putant, sed hæc ad alium locum pertinent: satis nobis nunc sit, coccineam vestẽ propter coloris maximam similitudinem dici purpuream, quamuis proprie purpura, C & coccus idẽ non sint. Milites ergo regnũ Christi irridentes, & quod se regem faceret contumelia accommodata afficientes, talibus insignibus regijs Christum dedecorant. An autem id iussu Pilati factum fuerit incertũ est: ipso tamen permittente id milites fecisse nemo dubitat. Chry. ho. 83. Pilatum negat præcepisse, sed milites in Iudæorum gratiam ea fecisse affirmat. Aug. tract. 106. Aut permisit, inquit, facere, aut iussit. Hæc dicta sint quantum ad litteram, quæ enim ad significationem spectant, paulo inferius exponemus.

Et

Et veniebant ad eum, & dicebant: Aue Rex Iudæorum.

COMMENTARIVS.

NOn solo facto sed verbo illudunt Christo Domino, tamquam regem eum salutantes: *Aue Rex Iudæorum*. Matth. eos genuflexo salutasse expressit. Veniebant, inquit, ad eum, modo enim hic, modo ille accedebat: fingebant se diuersis de causis, & propter varia negotia tamquam ad regem venire, ipsumq. sic deridentes alloquebantur.

Et dabant ei alapas.

VErbo salutabant tamquam Regem, sed tamquam seruum, & vilissimum hominem alapis cædebant. Matth. 27. addit adhuc in faciem eius conspuisse, & arundine, quæ erat in eius dextera accepta, caput ipsius spinea corona circumdatum percussisse: quo facto est, vt spinæ capiti infigerentur. Sic milites gentiles regnum Christi deridebant, cuius prophetiam iam Iudæi similibus verbis & factis contempserant: velata enim eius facie alapis & colaphis eum percusserant, dicentes: Prophetiza, quis te percussit. Hoc apud Caipham a Iudæis, Illud apud Pilatum a gentibus effectum est. Sed magnum profecto mysterium significabatur: Iudæus enim, & gentilis Christo illudunt, eumq. cædunt, sed Iudæus velata facie, gentilis: aperta, vt in velamine eorum futura cæcitas vsque ad vltimum tempus signaretur: aperta autem facies gentium conuersionem, & illustrem fidem indicaret. Grauior enim multo culpa Iudæorum, quam gentium in his, quæ in Christum patrata sunt scelera, extitit: grauioriq. illi pœna digni fuerunt.

ANNOTATIO III.

Spinea corona vestis coccinea, & arundo explicantur.

NOn temere nec casu, hæc Christum A voluisse pati credendum est. Quamuis enim a dæmone, & ministris eius ex summa iniustitia, & odio in eum fierent: tamen diuina prouidentia maxima in eis mysteria operabatur, vt recte Hier. Matt. 27. annotat: malitia enim cæca est, vt ad hoc idem propositum docet Athanas. in serm. de pass. & cruce. Nesciens enim quid dæmon faceret, seipsum destruebat. Iist enim magna porẽtia, & prudẽtia Dei, qui dæmonis operibus cõtra eumdem vti- B tur, vt etiam docuit Ambr. lib. 1. de pœnitentia cap. 13. Vt autem aliqua ex parte hæc explicemus, aduertendum est, quæ isti Iudæi instigante diabolo per irrisionem Christo fecerunt, nempe coronam spineã capiti imponere, veste coccinea induere, calamum, seu arundinem dexteræ eius tradere, diuina prouidentia permissa quidem esse, sed ordinata, & relata in significationem, satisfactionem, meritum, & eruditionem: quæ quattuor breuiter sunt exponenda. In primis quid hæc tria significauerint, Doctores catholici multifariã explicant, vere quidem, docte, & pie: tamen non est in animo ea omnia in mediũ proponere, esset enim ab instituto nostro nimium digredi. Vnum ex Athanas. loco proxime citato referam, nempe Christum Dominũ, omnium nostrum peccata in se susscepisse, vt æterno Patri satisfaceret, & solueret redemptionis pretium: factus est enim pro nobis omnium debitor peccatorum. Nec his contentus, etiam nostras solicitudines, ærumnas, afflictiones, quæ ex peccato nobis in pœnam inflictæ sunt, in se transtulit: vt a pœnis his nos liberaret, vt iam non nobis pœnæ, sed exercitium, & virtutis occasio, ac materia essent. Doctrina est ista Isaiæ. 53. Posuit Deus in eo iniquitates omnium nostrum. Ecce primum. Adiunxit: Vere languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portauit. Ecce secundum. Rursus vtrorumque causa diabolus extitit: ipse enim serpẽtis formam

Universidad de Deusto
Biblioteca

mam assumens, peccati fuit causa, & per eum, peccatum introiuit in mundũ, & propter peccatum cetera mala subsecuta sunt. Christus igitur vtraque suscepit delenda, & destruenda, & adhuc de serpente ipso, qui omnium fuit causa malorum, victoriã, & trophæum reportauit: mundi enim principem ipse iudicaturus, & vt fortior dux eum debellaturus & spoliaturus venit. Hoc magnum mysterium significatum est in hoc facto, quod a militibus instigãte diabolo, & procurantibus Iudæis, & consentiente Pilato, per execrandam iniquitatem patratum est. Per mala enim, etiam bona bonorum auctor significauit, & ex malo bonum virtute sua elicuit. Nã corona spinea capiti imposita, sollicitudines, & grumnas, & labores nostros a Christo esse susceptos significabat. Chlamys illa sanguinis habens colorẽ, peccata hominum nomine sanguinis in scriptura significata, repræsentabat, quæ super suos humeros, & super carnem suam punienda transtulit. Arundo in manu dextera serpentem occidẽdum, nempe imperium dæmonis destruendum, indicabat: vt enim Achan. & Hierony. etiam Matth. 27. & experientia docent, arundinis ictu serpentes venenati occidũtur. In significationem igitur tanti mysterij diuina prouidentia hæc ordinauit.

Quæ satisfactio ex ijsdem nobis sit consecuta.

Quantum autem ad satisfactionem attente est considerandum, singula opera, & actus Christi propter vnionem humanitatis ad verbum tanti fuisse meriti, & valoris apud Deum, vt quilibet actus fuerit sufficientissimum pretium redemptionis omnium hominum. Vna igitur oratio, vnum ieiunium, vna peregrinatio, vnus actus charitatis, & denique singula opera virtutum, iustum erant pretium, & meritum, quo nos liberaret. At non eo solo diuina, & ineffabilis bonitas fuit contenta, sed vt amoris erga nos magnitudinem ostenderet, voluit filium suum vnigenitũ hominem factum, non vno, aut altero opere satisfacere: sed pluribus, & arduis ac difficillimis, qualia toto tempore vitæ huius, & maxime in vltimo passus est. Quod multo ante Dauid Psal. 130. præuidens dixit. Copiosa apud eum redemptio. Huius causas omnes enarrare non est præsentis instituti, vnam tamen dissimulare non possumus, quæ ad rem nostram facit, nempe: quia multa & varia, ac multiplicia susceperat in se soluenda peccata hominum, ideo multiplicem etiam pati pœnam voluit. Hac de causa factum est, vt passio A Christi tam vniuersalis esset: nam in omnibus, in quibus peccant homines, in his Christus patiens satisfecit. Peccant rebus exterioribus homines: peccant honore, peccant fama, peccant voluptatibus, peccant corpore, peccant anima. Christus igitur in his omnibus patitur: nam omnibus suis spoliatus est etiam vestimentis. Rursus contra honorem contumelias, & sputa sustinuit: pro insipiente etiam, seductore, & iniquo, contra famam reputatus est: inexplicabiles dolores est passus contra voluptates. In anima autem tristi- B tias, & mœrores, ac timores: in corpore vero mortem, & passionem perpeti dignatus est, vt nullum genus peccatorum in Christo maneret inultum. Corona igitur hæc, & insignia regia per ludibrium imposita ad satisfactionem accipiebãtur ab eo pro superbis, & ambitiosis, qui mundi dignitatibus, & honoribus allecti, diuina præcepta neglexerant, & neglecturi in posterum erant. Nam in hoc facto in honore, & fama præcipue passus est Christus, dum C tractatur a militibus, tamquam qui regnum inique ambierit: turpissimis idcirco afficitur contumelijs.

Peccatis nostris cõtraria Christus passus.

Quæ Christus nobis sua ignominia promeruit.

Quantum autem ad meritum iterum aduertendum est, Christi opera non solũ fuisse satisfactoria, nimirum quia pro peccatis nostris satisfecit, & ab eis nos debito nostro soluto liberauit: sed simul eadem fuerunt meritoria. Non enim solum a malo eripuit, sed etiam bonum acquisiuit: nec tantum ne periremus, sed etiam vt vitam D æternam haberemus, effecit. Porro fuit abundans, & copiosum meritum sicut & satisfactio: multis enim modis, & operibus meruit nobis vitam, & gratiam, quæ vno opere potuit quantum ad sufficientiã mereri. Inter ea igitur, quæ a Patre nobis suo merito consecutus est, id fuit, vt Reges essemus non in regno temporali, & caduco, sed æterno, & spirituali, ac cælesti. Reguãt enim sancti & iusti in cælis perfecte, quamuis & in terris participent regnum E hoc. De qua dignitate regia locutus est Petrus 1. Epist. cap. 2. Vos, inquit, estis genus electum, regale sacerdotium, gens sancta. Hanc dignitatem petimus quotidie orantes: Adueniat regnum tuum. Voluit igitur Dominus hoc nobis regnum mereri præter cetera merita sufficientissima, etiã hoc regno ludicro, & derisorio. Efficitur ille rex ridiculus, qui verus erat Rex regum, & Dominus dominantium, vt nos nõ ludicri, & derisorij, sed veri reges maiori, perfectiori, diuturniori regno, quam cũcti reges

reges mundani efficeremur. Pro coronaq. regali, & victoriæ, de qua prædictum est, Psal. 102. Qui coronat te in misericordia, & miserationibus, ipse coronam portat spineam: & pro veste illa, de qua dictum est Isa. 61. Induit me vestimentis salutis. & 1. Cor. 15. Oportet induere corruptibile hoc incorruptionem, & mortale hoc immortalitatẽ: ipse indutus est vili clamyde, & pro palmis victoriæ, & triumphi, de quibus dicitur Apocaly. 7. Amicti stolis albis, & palmæ in manibus eorum: ipse calamum, & arundinem vacuam accepit in manu.

A ta docemur in hoc Christi facto: sed vnũ illud est, scilicet ad regnum cæleste, quod nobis promeruit, deueniendum esse per tribulationes, iniurias, contumelias, quas sustinere pro Christo, quando opus fuerit, paratos esse oportet. Si enim qui verus est Rex, talia passus est pro subditis iniquis, qui subditi sumus, & non solum ex nobis ipsis reges non sumus, sed carcere potius quã regno æterno digni, qualia nos pati oportet, vt cum ipso vero rege regnemus? Multa spiritualia apud Doctores considerata, & annotata circa hæc inuenies, pro præsentis tamen loci maiore explicatione hæc dicta sint satis.

Quid ex Christi deriſione diſcendum.

Quantum autem ad eruditionem, mul-

Exiuit iterum Pilatus, & dicit eis: Ecce adduco eum vobis foras, vt cognoscatis, quia in eo nullam inuenio causam.

COMMENTARIVS.

PIlatus prætorio iterum egreditur, vt Iesum iudæis ostendat: & adhuc eo præsente se causam non inuenire, nec habere eum damnandi, publice protestatur. Quo facto in seipsum sententiam fert, qui in innocentem tam crudeliter sæuierit. Est autem verborum sensus talis. Ecce ego adduco foras extra prætorium, vt significem me non inuenire causam damnandi eum: si causam inuenissem, non erat cur vobis ego eum foras adducerem, sed in prætorio sententiam mortis tulissem. Ille enim locus est ferendæ sententiæ, at eum foras adduco, quia sententiam ferre in eum non possum, nulla inuenta damnationis causa. Attende fuisse atrium, in quo flagellatus est Christus, ante prætorium, quo non intrauerant Iudæi. Post flagellationem autem iterum in prætorium, vbi manebat Pilatus, est introductus Christus, & inde foras a Pilato eductus.

Exiuit ergo Iesus foras portans coronam spineam, & purpureum vestimentum, & dicit eis: Ecce homo.

SPerabat Pilatus vultu, & præsentia Christi vel immanibus tigribus miserabili Iudæos posse placari, vt dicit Cyril. lib. 12. cap. 16. quo facto quanta Christus fuerit passus, facile deduci potest. Cum enim sciret Pilatus, Iudæos summa inuidia, & odio contra Christum agitatos, & efferatos esse; profecto animos eorum placatum iri numquam speraſſet, nisi Christum talem vidisset, vt solo intuitu in eum vel adamantina corda possent emolliri. Cum autem tormentorum vi, & vestimentorum commutatione agnitum iri dubitaret, verbo, & digito ostendit eis: *Ecce*, inquit, *homo*, iam non rex Iudæorum, ne forte animi eorum accensi voce hac inflammarentur. Dum autem ostenditur Christus a Pilato inimicis horrendum spectaculum, ipsemet Christus tunc se Patri ostendit, acceptissimum sacrificium pro eodem Pilato, ipsis etiam inimicis, ac omnibus hominibus. Merito: *Ecce homo*, dicitur, qui solus potuit hominem liberare.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cum ergo vidissent eum Pontifices, & ministri clamabant dicentes: Crucifige, crucifige eum.

DEceptus est Pilatus opinione sua, nesciebat illos diabolico spiritu agitatos, tales esse qualis is est, qui eos excitabat. Est autem diabolus implacabilis, & nulla miseratione commouetur, nec hominum desolatione exsatiatur. Viso igitur Christo, sicut ignis iniecto oleo exardescit, ita inflammati isti sunt; quod Ioannes in illa particula indicauit: *Cum vidissent ergo*, quasi diceret, quia viderunt, in maiorem furorem prouocati sunt, velut feri canes, qui solo visu adlatrant, instanter, & ardenter crucifigi petentes. Bis autem dicunt: *Crucifige, crucifige eum*: repetitio enim animi ardorem, & furorem significat. Erant autem hi Pontifices, & eorum ministri, hi enim callide, vt annotat Cyrill. lib. 12. cap. 17. Ne populi multitudo his factis suberubesceret, recordata forsan miraculorum illius, aut tam miserabili aspectu commota, priores exclamant, vulgusq. incendunt, vt impleretur vere, quod dixit Hiere. cap. 10. Quia pastores stulte egerunt, & dominum non exquisierunt, propterea non intellexit vniuersus grex, & dissipati sunt. quoniam enim plebs a principibus, vt oportebat, ad cognoscendum Christum non solum non fuit deducta, sed ad cædem eius inflammata: propterea lapsa in baratrum perijt.

Dicit eis Pilatus: accipite eum vos, & crucifigite; ego enim non invenio in eo causam.

INdignantis vox est, vt Chrysost. hom. 83. dicit: succenset enim Pilatus eorum pertinaciæ, qua innocentem hominem morte crucis puniri cuperent, nec tanta sint pœna iam inflicta contenti. Sunt etiam simul verba populi tumultum timentis, furoremq. cohibere volentis, vt idem Chrysost. asserit: videbat enim eos auidissimos necis Christi, nec audens omnino negare quod petebant, dicit: *Accipite vos & crucifigite: ego enim non invenio causam*. non quod consenserit, vt crucifigerent, sed perinde est, ac si diceret: si lex apud vos est, quæ insontes summo supplicio excruciet, vos soli hoc facite; ego vobis non consensero. Recte animaduerrit Cyril. lib. 12. cap. 18. dicens. Mirabitur quispiam rursus Iudæorum impudentiam, qui nec alienigenæ quidem viri iustitia erubescant, nec recordantur legis dicentis Malach. 2. Labia sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent de ore eius. Hæc Cyrill. Gentilis ergo idololatra horret damnare innocentem, quem veri Dei professores crucifigi instantissime petunt.

Responderunt ei Iudæi: Nos legem habemus, & secundum legem debet mori, quia filium Dei se fecit.

CVm accusatio affectati regni euanuisset, & a Pilato innocentem declaratum esse viderint, nouum coguntur pessimi Iudæi excogitare crimen blasphemiæ, quod cum homo sit, se esse Dei filium dixerit. Lex est Leui. 24. Qui blasphemauerit nomẽ Domini, morte moriatur, lapidibus obruat eũ omnis multitudo populi. Sensus ergo est: o Pilate, ne nos rem iniquam a te petere arbitreris, legem nos habemus morte punientem blasphemos, hic autem blasphemus est in Deum: cum enim homo sit, sicut ceteri homines, qualem vides, se esse filium Dei asseruit, & prædicauit. Non exprimunt legis pœnam, quia non lapidari,

lapidari, sed crucifigi eum cupiebant. Latet dæmoniaca calumnia: verum enim erat, se filium Dei prædicasse, sed tamen Christus miris operibus, & diuinitatis virtutibus, propheticisq. testimonijs id confirmauerat. at isti gentili, & rerum diuinarum ignaro, rem ipsam nude & ieiune, omissis testimonijs, & argumentis, proponunt, vt reum esse diuinæ læsæ maiestatis Christum, qui verus erat Dei filius, Pilato persuadeant: quod apud piscinam paralytico sanato Dominus dixit, & alias etiam repetierat, nunc opponunt.

Cum ergo audisset Pilatus hunc sermonem, magis timuit, & ingressus est prætorium iterum, & dicit ad Iesum: Vnde es tu?

FEfellit eos opinio, & astutia sua: sperarunt Pilatum noua calumnia, vt Christum crucifigeret permotum iri, ipse vero eo ipso magis a damnando retrahitur, & quem innocentia Christi prius a damnationis sententia ferenda retardabat, nunc diuinitatis origo asserta deterret: quodq. perpetrare antea timebat propter iniustitiam, nunc horrere incipit propter impietatem. Vt enim docte annotat Cyril. lib. 12. cap. 20. Pilatus multitudini deorum Gentium assuefactus, facile fieri posse Christum, quamuis hominem, Dei alicuius filium esse, suspicatus est. Iterum ergo prætorium cum Christo ingressus ipsum secreto interrogat: *Vnde es tu?* id est, quæ origo est tua? Vnde es natus? quibus es progenitus parentibus? Accessit huic confirmandæ opinioni seu suspicioni Pilati, præter verba Iudæorum, verbum ipsum paulo ante prolatum a Christo se Regem esse: non tamen de hoc mundo esse regnum eius, & natum esse, ac venisse in mundum, vt testimonium perhiberet veritati. Hoc Pilati factum, Iudæorum damnat tarditatem, & segnitiem inexcusabilem: vno enim verbo audito, veritatem inquirit, & verum scire desiderat, ne quid ignoranter, aut imprudenter contra Deum committat: Iudæi vero tot verbis auditis, tantis miraculis factis, tam multis propheticis testimonijs clamantibus, audire & intelligere spreuerunt, nec his contenti, verum Dei filium crucifigere totis viribus conati sunt.

Iesus autem responsum non dedit ei.

INterroganti Pilato, responsum negat Dominus, qui non a morte eripi quærebat, sed eam pro nostra salute libentissime pattebatur. Certum est indignũ fuisse Pilatum tanto responso, at quæ singularis causa fuerit, difficile est iudicare: duæ mihi præcipuæ extitisse videntur. Vna est, quia non vt humilis discipulus, sed tamquam superbus iudex interrogabat ea, quæ non nisi humilibus corde, & paruulis reuelantur. quod ex verbis sequentibus patet. Potestatem, inquit, habeo crucifigere te: diuina autem mysteria intelligere non ex potestate petendum erat, sed ex humilitate, & deuotione; ea igitur de causa non respondet Dominus. Altera est, quia non ex recto, & vero principio quærebat: idololatra enim, & multorum, ac falsorum deorum cultor erat, & ex hac idolatria, ac errore quærebat, sciret quis esset, nempe an filius alicuius deorum suorum. Tam vana ergo, & impia interrogatio responsionem veritatis non obtinuit. Hanc causam attigit Cyril. lib. 12. cap. 20. addens aliam, quæ etiam est Chrysosto. hom. 83. quia audiens prius veritatem. Regnum meum non est de hoc mundo, & omnis qui ex veritate est, audit vocem meam: spreuit, & respuit, nec hoc contentus, furori Iudæorum iniquo obtemperauit: indignus igitur fuit responso veritatis. Quartam adfert elegan-

Cur Pilato Christus nõ responderit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ter Athanasius serm. de passione, & cruce: ne si respondisset, timiditate, & formidine mortis inductus, id fecisse videretur.

Dicit ergo ei Pilatus: mihi non loqueris? Nescis, quia potestatem habeo crucifigere te, & potestatem habeo dimittere te?

SVperbe suam obijciens potestatem, & auctoritatem Pilatus, Dominum accusat quod ei negauerit responsum, quasi diceret: Nescis quid facias, dum mihi respondere recusas: nam ego sum, qui possim te crucifigere, & liberare: tua ergo interest maxime respondere, vt ex responso tuo eripi, & dimitti valeas: non sum ego quales Iudæi sunt, quibus si non responderis, nihil refert, quia in eorum potestate, mors, & vita tua non sunt, sicut sunt in mea. Recte Ambrosius sermone 20. in Psal. 118. vers. 4. Pilatum iniustitiæ ex hisce verbis conuincit. Tua, inquit, Pilate voce constringeris, tua damnaris sententia, pro potestate igitur non æquitate crucifigendum Dominum tradidisti, per potestatem absoluisti latronem, auctorem vero vitæ interfeciſti. Et paulo superius. Bonus, inquit, iudex nihil ex arbitrio suo facit, & domestiræ proposito voluntatis; sed iuxta leges, & iura pronunciat, scitis iuris obtemperat, non indulget propriæ voluntati, nihil paratum, & meditatum domo defert, sed sicut audit, ita & iudicat, & sicut se habet negotij natura, decernit, obsequitur legibus, nō aduersatur, examinat causæ merita, non mutat. Hæc Amb.

Merito Ambro. ex iis verbis Pilatu iniustitiæ redarguit.

Respondit Iesus: Non haberes potestatem aduersum me vllam, nisi tibi datum esset desuper.

SVperbiam, & arrogantiam Pilati reprimit Dominus, & inde suam innocentiam indicat, ac vnde sit insinuat: Non enim diuina benignitas omni eum priuauit responso. *Non*, inquit, *haberes potestatem*, ac si diceret, ne hanc tibi arroges potestatem, quam in me habes: profecto enim nullam in me haberes nisi de cælo tibi data esset, id est, nisi ita Deus disposuisset, & voluisset, vt me tuæ subderem potestati. Simul etiam nisi paterer, & consentirem a te, & ab hominibus occidi, nihil in me facere posses: ego enim ex necessitate nulli hominum subditus sum, nullius subiaceo potestati, nemo mihi nocendi habet facultatem, sola diuina voluntate factum est, vt in tua sim potestate, & vt mihi nocentibus non resistam. Attende hac voluntaria subiectione significare se nullum habere crimen, propter quod humanæ subiaceat potestati iudicis: indicat etiam se de cælo esse, & filium esse Dei, qui voluntate Patris, non necessitate, non ex peccato voluit hominibus subdi, & in potestate eorum esse.

ANNOTATIO IV.

Potestas duo significat.

POtestatis nomen duas maxime habet significationes. Vna est, qua idem significat, quod auctoritas, qualem habet superior in inferiores, vt Rex in subditos, Dominus in seruos, pater in filios, iudex in reos: de qua dicitur Luc. 22. Qui potestatem habent super eos. & Ioan. 2. In qua potestate hæc facis? Altera est, qua A significat vim, seu virturem faciendi aliquid: sic dicitur Ioan. 10. Potestatem habeo ponendi animam meam. Mat. 9. Qui dedit potestatē talem hominibus. Mat. 6. Dedit illis potestatem spirituum immundorum. Posteriorem habuit diabolus in Christum. Hæc est, inquit, hora vestra, & potestas tenebrarū. Habet enim potestatem

A statem in iustos tentandi, & persequendi eos, auctoritatem vero non habet. Pilato vtraque data erat: nam & præses erat, cui Dominus se subiecerat, & vim ac facultatem habebat Christum crucifigendi: at neutram habuisset Pilatus in Christū, nisi id datum esset de cælo. Non quidem auctoritatem, quia Dei filius nemini subditus erat, nisi quia voluit: non etiā virtutem & vim, quia si noluisset Christus, nulla creata virtus ei nocere potuisset. Pilatus ergo iactauerat potestatem auctoritatis suæ: at Christus & [illegible] habere potuisse, nisi de cælo, vnde ipse veniebat, illi datum esset: propterea dicitur, *Non haberes potestatem in me vllam*, modo auctoritatem habes, & facultatem; at nec hanc, nec illā haberes, nisi ex diuina dispositione, & ordinatione id factum esset. Attende verbum, *Non haberes*, inquit, *potestatem in me*, quasi diceret, quantuscumque sis præses, & alijs omnibus præsideas, & in eos C auctoritatem habeas, nihil tibi esset potestatis in me, nisi singulari quadam diuina ordinatione id datum esset. In hoc consistit sensus responsionis Christi: nam si in generali locutus esset: *Non haberes potestatem, nisi datum esset desuper*, nihil in hoc significabatur, quod ad rem faceret. Omnis enim potestas a Deo est. Rom. 13. at dum se solum excipit ab hac potestate, quam in omnes alios habebat, se distinctum ab alijs omnibus significat, & particularem diuinam ordinationem, & dispositionem indicat, suamq. potentiam, & innocentiam maxime ostendit, quasi diceret: Vide, quis ego sim: Tu enim nihil posses in me, nisi diuina dispositio Patris permisisset, quamuis præses esses.

Quo modo in Christū potestas Pilato data dicatur.

Vnum tamen maxime dignum est consideratione: nempe quo modo data a Deo dicatur potestas hæc Pilato. Chrysost. homil. 83. permissionis esse verbū dicit. Aliter, inquit, si non esset permissio, sed concessio, non peccasset Pilatus: tamen responsio, & doctrina hæc exacta non videtur: aliud est enim potestas, aliud vsus potestatis, potestas omnis [illegible] est, & a Deo est: vsus tamen proueniens ex hominis voluntate, non semper bonus, nec a Deo est, sed a propria hominis volūtate abutente potestate. Quod docte annotauit Grego. lib. 2. Mora. cap. 6. & lib. 18. cap. 3. exponens illud. 1. Reg. 18. Spiritus domini malus agitabat Saul, quo modo inquit, domini est, si malus dicitur; respondet, Domini est, quia virtus, & potestas, quam habet, & exercet bona & iusta est: tamen voluntas mala, quia male vtitur ea. Ita etiam nunc dicendum est: potestas, & auctoritas Pilati a Deo erat data. Voluntarie enim Christus se ei subdidit, tamen vsus fuit iniquus, non igitur illud, *Datum est*, permissionis est, sed concessionis respectu potestatis: permissionis autem, respectu vsus potestatis. Iusta igitur erat & a Deo Pilati potestas, & ita docuit Irenæus. lib. 4. cap. 34. Illud *Desuper*, ad Deum referunt, non solus Chrysostomus, sed etiā Cyrillus lib. 12. cap. 22. & Augustinus tract. 116.

Propterea, qui me tradidit tibi, maius peccatum habet.

COMMENTARIVS.

Quo modo peccati tradentis grauius dicatur.

MAgis hisce verbis suam innocentiam significat, & Iudæorum malitiam, & culpam ostendit: & sensus hic est. Tanto maius est peccatum tradentium me tibi, quanto tua potestas iustior est, & a Deo: quia dum potestati iustæ me tradiderunt, tamquam iniquum, & sceleratum obtulerunt: quasi diceret, si me tradidissent alicui auctoritatem non habenti, vt mihi noceret, peccassent quidem, tamen minus quia meam innocentiam non adeo violassent: at tradentes me habenti a Deo potestatem, me vt reum, & malefactorem tradiderunt, & in hoc grauius est, & maius eorum peccatum, quam si tantum occidi me procurassent: non autem tamquam reum, & sceleratum. Præterea etiam maius est eorum peccatum, quanto tu potentior es ad mihi nocendum, ac si etiam diceret: Si me Iudæi tradidissent non valenti me crucifigere peccassent, minus tamen, quia minus mihi nocuissent. at dum tradiderunt tibi talem aduersum me potestatem habenti, eorum maius est etiam, grauiusq. peccatum: tu quidem potestatem habes crucifigendi me, quamuis non ex te, sed desuper concessam

Universidad de Deusto
Biblioteca

cessam: propterea qui tradidit me tibi, grauius peccauit. Nam me tradidit potenti mihi nocere, & me crucifigere: qui enim alterum tradit potentiori ad nocendum grauius peccat, quam qui tradit minus potenti. Hæc verba indicant iniuste eum traditum esse, & sine culpa vlla. Rursus ostendunt Iudæorum illorum impiam voluntatem: Nam tradiderant Pilato, quia potestatem habebat crucifigendi, quam ipsi non habebant, & tradiderunt iustæ potestati tamquam reum, & malefactorem. Pilatum etiam tacite accusat, quod contra eum, qui innocens, & inique ei traditus est, sæuiat. Pontifices ergo, & primi illi Iudæorum sunt significati hoc verbo: *Qui me tradidit tibi*, sensus ergo, & responsum integrum est, o Pilate, habes certe hanc potestatem crucifigendi, & dimittendi me, sed ne tibi arroges eam, ne existimes te habere in me potestatem, quia vere sim ego, aut sim tibi vt ceteri subiectus: nam enim, quia est sic dispositum a Deo propter salutem hominum. ex hac autem tua potestate dimittus data consequitur, vt peccatum tradentium me tibi maius, & grauius sit, quam si non talem, aut tantam potestatem haberes. Nam traditus sum tamquã malefactor, cum non sim, & traditus ad crucem inique, cum innocens sim: tu etiam crimen non effugies inique traditum condemnans, & iusta potestate abutens.

Tradentis nomine Pontifices, & primi Iudæorum intelliguntur.

ANNOTATIO V.

Tradentium peccatũ cui maius dicitur non ei peccato illi comparant.

CYril. lib. 12. cap. 22. & Chrysost. homi. 83. Aug. tract. 116. & Euthym. & ceteri expositores: immo & Basil. regul. breui, respon. 46. hanc sententiam sic intellexere, vt maius peccatum dicatur tradẽtis collatione facta ad peccatum Pilati, vt sit sensus: peccas tu o Pilate, sed magis peccat, qui me tradidit tibi tu enim peccas timore ne Cæsarem maiestatẽ offendas, illi vero malitia. Sed re vera hæc expositio nulla ratione accommodari potest factæ illationi, scilicet, propterea maius peccatum habet. Nam causa maioris peccati alia non est, nisi ea quæ in verbis ipsis exprimitur, causa autem expressa est, quia potestatem habes desuper datam, propterea maius habet peccatum, qui me tradidit tibi. habere autem potestatem non facit minus peccatum Pilati, immo nisi aliud esset excusans, maius esset peccatũ, sicut peccatum Iudicis damnantis innocentem, maius est peccatum peccato tradentis eum: igitur vere Dominus loquitur de peccato eorumdem tradentium, quod eo grauius est, quia tradiderunt iuste ei, qui iustam potestatem habebat, volentes in hoc ostendere Christum esse malefactorem, & innocentiam eius occultare: similiter quia tradiderunt ei, qui crucifigendi habebat potestatem: minus enim peccatum fuisset, si tradidissent homini non habenti talem, aut tantam potestatem, maxime quia ea intentione tradiderunt. Simile quodammodo locutionis genus est illud Ioan. 9. Nunc dicitis, quia videris, peccatum ergo vestrum manet: id est quia vos videtis, & cognoscitis veritatem, propterea vestrum permanet peccatum, ac si diceret: propterea peccatum vestrum maius, & grauius est: quia ex malitia est, quam si non videretis. Ita nunc, Qui tradidit me tibi, maius peccatum habet, quam haberet, si tibi non esset tanta permissa in me a Deo potestas. Verum est in his verbis, vti diximus in commentario, insinuari peccatũ Pilati cõsentientis inique tradentibus: tamen nõ est id peccatũ, quo maius peccatũ tradentis pronũciatur. Hæc mihi expositio germana, & accõmodatissima visa est.

Et exinde quærebat Pilatus dimittere eum.

COMMENTARIVS.

EX superioris sententiæ expositione sequitur huius sententiæ intelligentia. Quærebat Pilatus dimittere, tamen audiens hanc Domini responsionem, magis eũ liberare conabatur. Nam cognouit inique esse traditum in verbo illo: *Qui me tradidit tibi, maius peccatũ habet.* Cognouit etiã se inique acturũ, si inique traditũ damnaret. Hoc enim etiam insinuauit Dominus, idcirco quærebat tãquam innocentem eũ dimittere liberũ. Verbo enim hoc vt dicit Chry. ho. 83. perterritus est Pilatus: at Iudæi verbis & miraculis tantis, magis insaniebant. Euangelista non explicat, quo modo quæsierit dimittere eum: tamen ex sequẽtibus verbis deducimus egressum esse Pilatum prætorio, Christo ibi relicto, & ad populum iterum locutum verba, quibus significabat se velle dimittere, quem innocentem agnoscebat.

Iudæi autem clamabant, dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris: omnis enim qui se regem facit, contradicit Cæsari.

AVdientes Iudæi verba Pilati eum dimittere quærentis, nouam adferunt accusationem, quæ etiam Pilatum tangebat. *Si*, inquiunt, *Hunc dimittis, non es amicus Cæsaris*, nec ea tractas, quæ Cæsaris sunt: ac si dicant, reus etiam tu efficieris apud Cæsarem. *Nam omnis, qui se regem facit*, Cæsari aduersarius est. Cumq. iste se Regem fecerit, contrarius est Cæsari. Si ergo dimittis eum, cõtrarias Cæsari partes agis, & tueris, & læsæ maiestatis reus es. Imponũt Christo Cæsari esse aduersariũ, & regnum eius Cæsaris imperio contradicere: timoremq. Pilato grauem incutiunt, ne dum defendit Christum, Cæsarem offendat, & non leuiter, sed in re magni momẽti, quæ ad imperij pertinet conseruationẽ.

Pilatus autem cum audisset hos sermones, adduxit foras Iesum.

SVccumbit Pilatus huic oppositioni, & quem timor innocentiæ, & diuinitatis Christi ab eius damnatione hucusque auerterant, & retraxerant, mundanus timor impellit: magisq. Cæsarem, quam Deum reuerens, iniquo & impio iudicio consentit. Cumq. egressus esset e prætorio, vt Iesum liberaret, mutata iã propter Cæsarem non opinione, sed voluntate, Iesum foras extra prætoriũ, vbi manserat, damnandum adduci facit: & plus potuerunt sermones hi de Cæsare apud eum, quam illi, quos etiam audierat, & timuerat, quod filius Dei esset. Quærat ergo Pilatus præmium suum a Cæsare, non a Deo, cui illum prætulit, tanta, & tam aperte cognita impietate.

ANNOTATIO VI.

Infelix Pilati, & reliquorũ qui Christum mori damnarunt, exitus.

SIbi consuluisse Pilatus visus est, dum Christum occidit, & tamen contrariũ ei euenit. Refert enim Iosephus li. 18. Antiq. cap. 17. Expletis annis viginti in prouincia, a Samaritis apud Vitellium consularem, & Syriæ præsidem, accusatũ, quod plurimos homines immerito occidisset, quasi Romanis fuissent rebelles. Vitellius iussit Pilatũ Romã proficisci responsurũ apud Cæsarem ad obiecta per Iudæos crimina: At priusquã perueniret, Cæsar Tiberius vita excessit. Scribit etiam Eusebius lib. 2. Histo. cap. 7. in tot postea calamitates eũ incidisse, vt sibi propria manu mortem intulerit. Idem scribit Nicephorus. lib. 2. Histo. cap. 10. addens idem euenisse Annæ, & Caiphæ, & Scribis, & Phariseis ceteris, qui se ipsos occiderunt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Et sedit pro tribunali in loco, qui dicitur Lithostrotos, Hebraice autem Gabbatha.

COMMENTARIVS.

SEdit pro tribunali, vt ferat sententiam. Locus erat extra prætorium publicus, in quo contra reos sententiæ ferebantur Græce dictus Lithostrotos, quasi lapidibus stratus: solent enim huiusmodi loca ad perpetuitatem, & ornatum confici ex lapidibus. Verbum Hebraicum non idem significat, sed celsitudinem quasi locum eminentem, & excelsum, vt omnibus sit conspicuus a verbo Hebræo גָּבַהּ quod significat exaltari, seu eminens esse: inde enim nomen hoc deriua- tur he mutato in tau, & assumpto aleph in fine. Non sine causa Euangelista nominis meminit proprij loci: significare enim voluit Christum damnatum, & contra eum latam sententiam in loco, in quo malefactores, & rei iudicabantur.

Erat autem Parasceuæ Paschæ, hora quasi sexta.

TEmpus describit Euangelista Christi damnationis. Erat, inquit, feria sexta, quæ dicitur parasceues, quia præparabantur in ea cibi in Sabbato comedendi. Additur Paschæ, quia erat tempus Paschæ, & festum Azymorum. Pascha enim dicebatur etiam totum illud Azymorum festum, vt in capite 13. ostendimus, cumq. esset sexta feria, & simul vnus ex diebus Azymorum, & Paschalis, dicitur Parasceue Paschæ: de hoc tamen latius cap. illo 13. egimus. hora autem diei erat quasi sexta, hoc in annotatione exponitur.

ANNOTATIO VII.

Quo modo cetera hanc horam sextam, cõueniant Euangelistæ.

DVæ sunt difficultates in hoc Ioannis A verbo, *Hora quasi sexta*. Vna est quomodo cum Luc. 23. concordet: nam refert horam fuisse fere sextam, quando Domino crucifixo tenebræ factæ sunt: nam inter tempus quo Pilatus sedit pro tribunali, & contra Dominum tulit sententiam, quod Ioannes horam quasi sextam fuisse dicit: & tempus quando Dominus in cruce fuit positus, mora non parua interfuisse videtur, & tamen vtrũque hora quasi B sexta fuisse factum, hi duo referunt Euangelistæ. Magis videtur cum Marco cõcordare Ioannes. Marc. enim 15. cap. Hora sexta tenebras factas recẽset: at hoc, quod Ioanni videtur consonum, Lucæ dissonum apparet: hic enim hora fere sexta tenebras factas describit, adeo vt hi tres Euangelistæ discordes videantur, & tamen non sunt, sed idem omnino diuersis tamen loquendi modis tradunt, quod & verbo, & exemplo declaratur.

Aduertẽdum ergo signa horarum præcedentes, & transactas horas indicare, quando enim apud nos sonus duodecimæ fit, significat horam duodecimam esse transactam, & instare, seu incipere sequentem: totum ergo tempus ab vndecima vsque ad duodecimam, hora est duodecima: cum autem quod parum distat quasi non distare videatur, quando modicum distat sonus vndecimæ, dicimus iam horam esse duodecimam, nempe principium duodecimæ. Similiter versus finem iam duodecima pulsata, quando parũ est temporis, dicimus etiam esse quasi duodecimam, id est, prope duodecimam completam: ita factum est apud Euangelistas. Ioannes enim dixit esse quasi sextam: id est, parum abesse initium sextæ, iam enim instabat finis quintæ. Luc. vero dixit esse fere sextam, id est, paucum tempus fuisse, quãdo sexta completa fuit, seu breui tempore post sextam completã: at Mar. ipsam

ipsam completam narrat, quia terminus A sextæ iam erat transactus. Nihil ergo contrarium Euangelistæ in hac parte continẽt, immo omnes simul rem ipsam declarant: nam ex solo Ioanne non potuit præcise veritas cognosci, nec ex solo Luca vel Marco: cum enim dicit quasi sexta, nescimus an a principio, an a fine horam computauerit: ex ceteris autem perfectam assequimur temporis intelligentiam.

ANNOTATIO VIII.

Qua hora in Dominũ lata sit sententia.

GRauior est multo altera difficultas, B & quæ maxima antiquorum, & recẽtiorũ exercuit ingenia, quomodo Ioannes cum Marco concordet: Marcus enim narrat hora tertia fuisse Dominum crucifixum: Ioannes vero hora quasi sexta Pilatum tulisse sententiam. Multis ac variis modis Doctores hanc difficultatem soluere sunt conati.

In primis Hier. in Psal. 79. asserit scriptorum esse errorem, qui in Marco loco sextæ scripserunt tertiam, facileq. dicit hunc errorem irrepere potuisse ex similitudine litterarum quibus Græci suos describunt numeros: est enim similitudo inter Gamma, ϛ. quod significat ternarium numerum, & inter episemum Græcum ϛ. quod significat senarium: aliqua enim in Euangelistis vitio scriptorũ corrupta fuisse, docet exemplis Hieronymus, quæ, quia ad rem non faciunt, prætermitto. Responsio hæc solido non nititur fundamento: non enim exemplar aliquod ab vllo etiam antiquo Doctore allegatur, in quo apud Marcum non legatur tertia hora. Quæ autem exempla Hieronymus adducit, similia non sunt: nam errores scriptorum irrepsisse certum est: tamen emendati sunt, quia exemplaria alia vera sunt inuenta, nec omnia eodem modo legebant: at hæc lectio in omnibus reperta est exẽplaribus.

Secundo loco alij, quorum Theophyla. nomine tacito meminit, senserunt esse locum corruptum scriptorum incuria, tamẽ non locum Marci vt Hieronymus dicit, sed Ioannis nam legendum erat, Erat hora quasi tertia, non autem quasi sexta. Sed contra hanc solutionem eadem valet ratio, quæ contra præcedentem. Fateor tamen si admittẽdus esset scriptorum error, hanc responsionem probabiliorem esse, quam præcedentem: quia non solum concordat Mar. cum Ioan. sed etiam Ioannem cum Luca, vt nihil difficultatis remaneat.

Tertio loco Euthymius Marc. 15. aliter exponit, nempe horam tertiam relatam esse a Marco, non vt significet tẽpus, quando crucifixus est: sed quando a militibus Pilari pati incœpit. At hæc solutio violenta est: nam inquit Mar. Postquam iam traditus fuit Dominus, vt crucifigeretur, (Erat hora tertia, & crucifixerunt eum.) hæc verba non aliud videntur significare, præter id nempe horã fuisse tertiam, quando eum crucifixerunt. Simili enim locutione vsus est Ioannes. *Erat*, inquit, *hora quasi sexta. & dicit Iudæis: Ecce rex vester.* idest erat hora quasi sexta, quando dixit Pilatus, Ecce rex vester.

Quarto loco Aug. maxime in hoc dissoluendo nodo elaborauit, idq. in multis locis, præsertim tract. 117. & lib. 3. de cõsen. Euangelist. cap. 13. & in quæst. Noui & Vet. test. quæst. 65. & in Psal. 63. in illud, Exacuerunt vt gladium linguas suas, duobusq. modis respondet. Vnus est, qui ordine erit quartus, scilicet fuisse horam tertiam, quando Pilatus sedit pro tribunali, tamen a Ioanne dictam esse sextam facta computatione a principio: quando C incœpit Christus præparari ad mortem, quod fuit hora nona præcedentis noctis, quando a Caipha, & Anna morti fuit adiudicatus. A nona igitur hora noctis vsque ad tertiam diei, sex intercedunt horæ: propterea, inquit, dictum esse, erat sexta hora parasceue Paschæ, id est præparationis veri agni & veræ Paschæ, qui Christus est. At hæc solutio nec ipsimet August. valde probatur: est enim nimium violenta, quia non constat hora nona fuisse initium rale, D immo potius comprehẽsio eius erat computãda tamquam principium, quam multo post nonam certum est fuisse. Præterea computatio hæc insolita est Euangelistis: Rursus etiam Parasceuen Paschæ, interpretari parasceuen Christi immolationis, durum esse nemo non videt.

Ideo alterum modum ipse prosequitur, qui erit ordine quintus, nempe Christum duobus modis dici crucifixum. Vno modo linguis Iudæorum, quando perierunt E eum crucifigi, dicentes: Crucifige, crucifige eum, & hoc factum est hora tertia, idq. refert Marcus. Altero modo, quando Pilatus adiudicauit eum crucifigi, & vere est crucifixus, & id factum est hora sexta, quod narrat Ioan. Porro iste etiam modus durus videtur, nec facile Marci contextui, & verbis accommodatur: nam præmisit Marcus exutum fuisse veste purpurea, & angariatum Simonem, & perductum in Golgotha, & datum esse vinum

Christus duobus modis crucifixus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

myrrhatum, & vestimenta diuisa, postea adiunxit: Et erat hora tertia, & crucifixerunt eum: Nemo vmquam sic locutus est, vt post tot iam narrata reuertatur repente, & sine aliqua distinctione ad id, quod iam multo ante præcesserat, nec refert quod Marc. repetit: Et crucifixerunt eum: nam hoc potius confirmat Marcum loqui de vera crucifixione. Si enim tantum diceret: Et erat hora tertia, ambiguum erat, an ad proxime narrata esset referendum: vt autem ambiguitatem tolleret adiecit: Et crucifixerunt eum, id est, hora tertia erat quando crucifixus est, sicut paulo ante descripserat. Placet modus hic Aug. nonnullis, & probabilis est propter tanti viri auctoritatem: tamen non tollit magna ex parte difficultatem, nec in eo quiescere videtur intellectus.

Est igitur sextus modus, qui multis placet recentiorum, horas diei diuisas fuisse in quattuor ternarios, singulos autem ternas comprehendere horas. Erat autem primus ternarius a prima vsque ad tertiã, & dicebatur prima hora, sumpto nomine a principio. Secundus erat a tertia vsque ad sextam, & dicebatur hora tertia, quia a tertia incipiebat. Tertius erat a sexta vsque ad nonam, & dicebatur sexta, quia a sexta incipiebat. Quartus a nona vsque ad vltimam quæ erat duodecima, & dicebatur nona, quia a nona incipiebat. Hac posita doctrina facile est nodum hunc soluere. Ioannes enim dicit sedisse Pilatum, & Christum damnasse hora quasi sexta, quia nondum incœperat sexta hora, quæ erat initium tertiæ partis diei. At Marcus hora tertia crucifixum narrat, quia totum illud tempus a tertia vsque ad sextam, ad tempus tertiæ pertinebat. Sicut si in nocte factum hoc fuisset, quam in quattuor vigilias diuisam esse seu custodias, singulas ternas horas complectentes, certum est: tunc si quis diceret, erat quasi tertia vigilia, alter autem diceret, erat secũda vigilia vterque verum diceret. Nam secunda vigilia tres horas continebat, & totum tempus ad secundam vigiliam pertinebat: at quia iam erat tertiæ horæ terminus, & instabat vigilia, seu custodia tertia, propterea alter dixit, Quasi custodia tertia. Ita dicũt isti doctores factum esse a Marco, & Ioanne: horam enim non pro duodecima parte diei accipiunt, sed pro spatio comprehẽdente tres horas, seu tres duodecimas partes diei.

Hic est modus sextus, quo multi ad hanc difficultatem tollendam vtuntur: qui modus mihi difficile sustineri posse videtur. Primo quidem nec ex scriptura, nec ex antiquo graui Doctore, aut scriptore habetur diem diuisum esse in partes illas quattuor, sicut diuidebatur nox. Quod enim allegant hi auctores ex Matt. Exijt pater familias primo mane, & hora tertia, sexta, & nona conducere operarios, potius est contra eosdem: nam ibidem dicitur exisse hora vndecima. Igitur in eadẽ significatione accipitur hora, quando dicitur tertia, sexta, nona, & quando dicitur vndecima, significatq. duodecimam partem diei: hæc enim hora dicitur iuxta illud Ioan. 11. Nonne duodecim horæ sunt diei? Secundo nox diuidebatur quidem in quattuor partes, tamen non dicebantur horæ, nec appellabantur tertia, sexta, nona, sed prima vigilia, seu custodia secunda, tertia, quarta: hora autem numquam reperitur, nisi pro duodecima parte diei, vel noctis, & sic Ioannis primo dicitur hora decima diei, & Ioan. 5. hora septima. Et Matth. 20. hora vndecima. Si autem hora sexta dicebatur, a sexta vsque ad nonam, quomodo dicta est hora septima? etsi hora nona, est totum tempus vsque ad duodecimam partem, quomodo dicta est hora decima? Tertio, si quattuor illæ partes horæ dicebantur, tunc prima, secunda, tertia, & quarta appellandæ essent: nam tertia, sexta, nona, potius, partem duodecimam significant, non quartam diei: non ergo hæc opinio, & hic modus solido, nec firmo nititur fundamento.

Auctor suã proponit sententiam.

Fateor in hac parte si nolumus admittere scriptorum vitiũ eum Hier. & Theophylacto nihil esse, quod ex integro satisfaciat: præter modos autem, & responsiones expositas, forsan non improbabilis erit hæc, quæ accedit vltimæ responsioni aliquibus mutatis. Distinguendum enim est inter horas diei, & horas orationis, & exercitij sacrorum in templo: nam inuenimus aliquando dici, horam orationis, aliquando horam diei. Act. 2. Cum sit hora diei tertia, & Act. 10. Vidit quasi hora diei nona Angelum. Act. 3. Ascenderunt in templum ad horam orationis nonam. Act. 10. Ascendit Petrus vt oraret circa horam sextam, horas diei existimo in duodecim partes esse diuisas, singulæq. nomen a numero accipiunt: at horæ orationis quattuor erant, prima, tertia, sexta, nona, singulæq. tres diei horas continebant, durabantq. singulæ vsque ad principium sequentis, prima vsque ad tertiam diei. Tertia vsque ad sextam, sexta vsque ad nonam, nona vsque ad occasum, & finem diei, quam consuetudinem Ecclesia nostra retinuit. Marcus ergo horam tertiã dixit iuxta templi, & orationis computationem, quæ vsque ad sextam diei durabat: Ioan. item horam sextã orationis expressit, finis enim tertiæ erat principium sextæ, quia Euangelistæ mortem Domini describẽtes, tamquam sacram rem, & mysterium diuinum, horis templo deputatis descripserunt: quę etiam illo tempore erat receptæ apud omnes Christianos. Horis autem Iudæorum, nempe quibus dies in duodecim partes, & in totidem nox diuidebatur, non omnes vtebantur: Euangelistæ ergo quod erat cõmunius secuti sunt.

Et dicit Iudæis: Ecce Rex vester.

COMMENTARIVS.

COntemnit calumniam eorum Pilatus, quod se non esse amicum Cæsari, & Christum Cæsari contradicere iactauerint; & est sensus: Vos me non amicum Cæsari, si hunc dimittam, quasi regem Cæsari contradicentem, accusatis: at contemno vestram calumniam, & ego regem vestrum appello, & fateor, nec tamen Cæsaris regno propter hoc minus consulo. Rex enim est hic, sed non qualem vos falso accusatis Cæsari contradicentem. Hic est verus sensus.

ANNOTATIO IX.

Reijciũtur aliquot superiorũ sententiæ expositiones.

CYrill. lib. 12. cap. 25. verba hæc dupliciter exponit: Vno modo, vt Pilatus populo alludat, ipsi volens gratificari, & Christum tradere, quasi diceret: vos recte hunc accusatis, quod se regem faceret, & Cæsaris regno consuluistis. Ecce rex vester, quem volo vobis tradere. Non admodum est dissimilis expositio Euthymij. Relicta, inquit, discussione iterum ad eos placandum se conuertit: Ecce, inquit, rex vester, ecce stat accusatus, non est absolutus, ne formidetis. Sed hæc expositio non videtur satis accommodata: adhuc enim Pilatus in Christo defendendo perseuerat, quod eo probatur: quia post hæc lauat manus, vt innocentiæ eius reddat testimonium. Altero modo exponit Cyril. verba hæc esse dicta, vt populum opprobrio petat, quod tot, tantisq. malis eum afficere studeat, quem ipsi regem Iudæorum appellant. Hæc Cyril. quem puto significare velle tempus illud, quando ingrediens Christus Hierusalem fuit rex appellatus. Hæc expositio accommodatior est, quam prior. Aliter exponunt recentiores, nempe vt his verbis accusationem Iudæorum irrideat Pilatus, quasi non sit verisimile tam abiectum hominem regnum sibi voluisse vsurpare. Alij aliter, vt his verbis velit accendere animos Iudæorum, vt Cæsari adhærent, contra Christum eos inflammando, quæ expositio improbabilis videtur. Alij aliter exponere conantur, sed legitima, & accommodata expositio ea videtur, quæ in commentario posita est, & conformis præcedentibus sententijs.

Illi autem clamabant: Tolle, tolle, crucifige eum.

COMMENTARIVS.

OMnino rationis incapaces, & dæmoniaco spiritu repleti, communibus vocibus clamant: & a conspectu etiam tolli petunt, quasi eum sustinere non valeant, ac crucifigi efflagitant, non iam accusationem adferunt, nec iuris ordinem quærunt, sed furore vincere volunt, vt impleatur, quod dictum est Isa. 53. De iudicio sublatus est.

Dicit eis Pilatus: Regem vestrum crucifigam?

IVdæorum turpem, & impiam exprobrat crudelitatem, quasi diceret: nonne vobis magnum est dedecus Regē vestrum crucifigi? non vestro saltem honori consulitis: liberandus erat potius de manibus meis Rex vester, ne crucifigeretur. Hic est verus sensus.

ANNOTATIO X.

Alia expositiones reiicimur.

EVthym. hæc verba Pilatum protulisse asserit: quasi subsannantem Christo, vt Iudæorum feritatem curaret. Cyril. lib. 12. cap. 25. aliter exponit: dicit enim Pilatum impium eorum clamorem redarguere, atque opprobria tribuere. *Regem*, inquit, *vestrū crucifigam?* idest hominem tātæ apud vos opinionis crucifigā? A quid enim ei exæquari potest, immo vero quid in eo minus filio Dei, atq; Rege inuenitur? hęc Cyril. & accedit multū nostræ expositioni, quæ legitima, & accōmodata videtur: semper enim quātū ad Pilati sensum hoc verbū (Rex vester,) *Regē vestrū crucifigā?* hunc sensum facit, quia Regem existimabat hūc esse, vti diximus superius.

Responderunt Pontifices: Non habemus Regem, nisi Cæsarem.

COMMENTARIVS.

TAxant Pontifices tamquam primi in populo verbum Pilati, quasi dicenti attende, quid dicas, ne nobis imponas, quasi nouerimus alium Regem, nec tu nobis eum obtrudas, *Non* enim, *Habemus regem præter Cæsarem*, quo verbo impellunt Pilatum, vt crucifigat tamquam Cæsari aduersantem: aliter enim eum non futurum Cæsaris amicum, nec Cæsaris partes defensurum insinuant. Cæci Iudæi contra se ipsos sententiam ferunt: si ergo non habent Regem præter Cæsarem, ergo Messias est, quem crucifigi petunt. Gene. 49. Non auferetur sceptrum de Iuda, donec veniat, qui mittendus est. Diuino autem iudicio factum est, vt eis, quibus regnum deferebant, negato vero Rege Christo, ad internecionem fiat traditi: a Romanis enim funditus sunt postea euersi.

Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur.

PArticula, *Ergo*, indicat sensum, ac si diceret: Cum vidisset Pilatus, se nihil proficere, nec vlla ratione ab impio proposito illos diuerti posse, timens accusationem apud Cæsarem, tradidit Christum, vt crucifigeretur. Omisit enim Ioannes hoc loco quæ Matt. retulit. Videns, inquit. Pilatus, quia nihil proficeret, sed magis tumultus fieret, accepta aqua lauit manus coram populo, dicens: Innocens ego sum a sanguine iusti huius, vos videritis. Et respondens vniuersus populus, dixit: Sanguis eius super nos, & super filios nostros. Tunc ergo tradidit eis illum, vt crucifigeretur, vt Ioannes refert.

Susceperunt autem Iesum, & eduxerunt eum.

ERat tunc Christus in veste purpurea: suscipiunt ergo milites eum, & veste deposita induunt vestimentis suis, & educunt ex prætorio, seu domo Pilati, ad locum extremi supplicij. Fuit enim a Pilato traditus per sententiam mortis militibus, & ministris iniquitatis, qui susceperūt, & eduxisse dicuntur Saluatorē.

Et baiulans sibi crucem.

MOris erat, crucifigendum in locum supplicij crucem sibi deportare, vt ex Plutarcho constat in lib. de sera numinis vindicta. Quemadmodum, inquit,

quit, facinorosus quisque vltimo affligendus supplicio, corpore suo propriam ferat crucem, ita improbitas in se ipsa supplicium sibi ipsi struit. Fuit autem hæc crucis portatio, & prædicta, & præfigurata: prædicta quidem Isa. 9. Factus est principatus eius super humerum eius: quā sententiam de hac Christi portatione crucis interpretantur Ambr. lib. 3. de fide cap. 4. & Hier. ibidem. & Aug. ser. 21. & 71. de tempore. Figura etiam fuit, vt inquit Chryso. hom. 84. Gen. 22. in Isaac ligna portante in montem, quibus immolandus erat. Attende nostra omnium peccata in se punienda & mortificanda Christum significasse, vt recte Cyril. lib. 12. cap. 28. annotat, dum crucem super suos tollit humeros.

Et prædictum & figuratū fuit Christum crucem baiulaturum.

ANNOTATIO XI.

Quo modo Simon cēsetur portauerit crucem.

MAtth. refert angariatum quendam A tes, timuerunt ne in via deficeret, aut tardius, quam cupiebant, ad locum supplicij peruenirent. Quis hic Simon fuerit, non est huius loci discutere: magis id in hoc significari visum est, quod Athan. loco citato docte annotauit nempe Dominum nō propriam mortem, sed hominū subire. Significatum etiā est futuros multos, qui Christū Dominū secuturi essent in cruce portandā: innumeri enim Martyres sanguinē pro ipso postea fuderunt, & vnusquisque crucem habet propriā, quam pro Christo baiulet. Alia annotat Greg. lib. 8. Moraliū c. 26. de hac Simonis baiulatione, ad locū tamen præsentē Ioannis non pertinent.

Quid significet Simonem hunc crucē portare.

Exiuit in eum, qui dicitur Caluariæ locum, Hebraice autem Golgotha.

COMMENTARIVS.

EXisse dicitur, quia extra ciuitatem crucifixus est, adimplens figuram, vt dicit Paul. ad Hebr. 13. Quorum, inquit, animalium infertur sanguis pro peccato in sancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra castra: propter quod & Iesus, vt sanctificaret per suum sanguinem populum, extra portam passus est. Nomen loci vbi Christus crucifixus est, significatur, vt eo in loco crucifixum significet, vbi malefactores crucifigi soliti erant. Golgotha apud Hebræos, seu potius Chaldæos, idem significat, quod apud Latinos Caluaria: ibi enim caluariæ damnatorum, & ossa erant multa.

ANNOTATIO XII.

Golgotha quid significet.

NOmen Golgotha Syriacum est nam A rum capita, quæ ibi reseruabantur. Citat apud Hebræos nomen Gulgoleth significat cranium hominis, siue viui, siue mortui, inde per synecdochen totū caput: immo & integrum hominem significat. Exod. 16. Gomor per singula capita, id est per singulos homines. A verbo descendit, גלל quod significat voluere propter rotunditatem capitis, ratione cuius facile est volubile. Epipha. hæres. 46. in fine legit Gulgatha, alij aliter. Lectio nostra communis est & verior, tēpore enim Christi Hebræa lingua suam puritatē amiserat.

Caluariæ locus quare sic vocatus.

Quare autē locus ille Caluariæ dictus sit, rationem esse puto, quam Hiero. assignat Matth. 27. nempe propter damnato- B tam, locumq. illum fuisse deputatum damnatis supplicio afficēdis, eaq. de causa duo etiam cum Christo crucifixi sunt malefactores. Quamquam traditionem, ibi Adam fuisse sepultum, non credo esse omnino

Universidad de Deusto
Biblioteca

omnino negandum, sed tamquam probabilissimam recipiendam, propter tot ac tantorum Doctorum auctoritatem, qui eã acceperunt, & docuerunt: inter quos sunt Athana. serm. de cru. & pass. Chrysost. hom. 84. Epiph. lib. contra hæres. hæte. 46. in fine, Cypria. serm. de resurre. Christi. Ambro. lib. 5. epist. 19. Aug. tract. 84. in Ioan. & serm. 71. de tempore. Euthym. in Matt. & Theophy. cum multis nostri sæculi viris, immo cum ipsomet Hieronymo in epist. ad Marcellam nomine Paulæ, & Eustochij. Nec argumentum Hier. roboris vllius est: nam probat Adam in Hebron fuisse sepultum propter illud totue: Hebron autem vocatur Cariatharbe, Adam maximus inter Enachim situs est cuius loci verissima intelligentia, vt ex Hebræo textu deducitur, hæc est: erat enim Arbe nomen viri magno corpore, a quo illa vrbs primo nominabatur. & sic legendum est Cariatharbe hominis maximi inter Enachim, id est, homines sic vocatos, quasi torquatos: ibi enim Adã nomen est commune idcirco habet, ה emphaticũ, & est declaratio illius, qui dictus est Arbe, nec habetur (situs est) sed inter Enachim ipse: puta ipse Arbe, fuit maximus inter Enachim. Fuit autẽ magno mysterio factũ, vt vbi mortuus iacebat primus Adã, qui nos omnes peccato mortuos effecit, ibi pro omniũ salute, & vita resurgeret secũdus Adã.

Probabile est Adam sepultum fuisse in loco saluatis

Vbi crucifixerunt eum, & cum eo alios duos hinc & hinc: medium autem Iesum.

COMMENTARIVS.

DVo hi vt alij narrant Euangelistę, latrones erant: maxima autem fuit Iudæorum astutia, vt annotat Theodoretus serm. 10. de prouidentia: Volentes enim Christi iustitiã modis omnibus occultare, nõ sunt sola crucis morte contẽti, sed cum sceleratissimis hominibus associant eum, vt eorum similis reputaretur, immo locum medium ei dant, vt inter sceleratos primum locum eum habere omnibus significent; & impleta est prophetia Isa. 53. Et cum sceleratis reputatus est. Pretermittit Ioan. aliqua, quæ facta sunt ante crucifixionem, de mulieribus plangentibus, & de vino myrrhato, quæ alij narrarunt.

Scripsit autem & titulum Pilatus, & posuit super crucem.

CAusam crucifixionis inscripserunt, vt matth. refert, vt omnibus notum esset, quare tali affectus est pœna. Probabile est id moris fuisse quamuis Chrysost. hom. 84. neget titulos ceteris duobus fuisse appositos, nisi forsan id fieri solitum sit, solum in casibus insignibus, qualis iste erat, quod probabilius est. Dicitur autem scripsisse, & posuisse, quia scribi, & poni mandauit.

Erat autem scriptum: IESVS NAZARENVS REX IVDÆORVM.

NOmen, patriam, causam necis titulus exponit: nomen, *IESVS* est, patria, *NAZARENVS*: sic enim ab omnibus appellabatur: causa, *REX IVDÆORVM*. hanc solam ceteri Euangelistę narrarunt: at Ioan. titulum integrum descripsit, qualis nunc habetur apud nos Romæ in Ecclesia sanctæ Crucis, quamuis sit ex parte vetustate exesus.

ANNOTATIO XIII.

Cur Pilatus Regem Iudæorũ Christũ inscripsit.

CHrysost. hom. 84. duas adfert causas, cur Regem Iudæorũ scripserit, prior est, vt Christum excusaret: crucifixus enim cum esset cum latronibus, facile scelera-

leratus, & similis a vulgo, quod tunc erat Hierosolymis copiosissimum reputaretur, & turpis mortis nota inureretur, idcirco titulo inscripsit, Regem Iudæorum. Altera est, vt Iudæos vlciscereturs erat enim propter ipsorum pertinaciam eis infensus, propterea ignominia hac eos afficere voluit, qui suum Regem crucifixerint. Ignominia enim populi est tam turpis & ignominiosa mors regis. Hæc est Aug. in exposit. Psal. 56. & est accõmodatior cõfirmãs expositiones datas in verbis illis: Ecce Rex vester, & Regẽ vestrũ crucifigã? & Rex est? Non solũ autẽ ignominiæ notam inurere Pilatus voluit populo, sed simul innocentiam, quam lauans manus confessus erat, scripto etiam manifestare: crucifixum enim Regem verum, magnamq. eius innocentiæ iniuriam illatam propter populi furorem significauit.

Hunc ergo titulum multi Iudæorum legerunt, quia prope ciuitatem erat locus, vbi crucifixus est Iesus, & erat scriptum, Hebraice, Græce, & Latine.

COMMENTARIVS.

VIcinitas vrbis causa erat, vt multi venirent Iudæorum ad locum illum. Scriptus autem erat titulus Hebraice, Græce, & Latine, non quidem partim Hebraice, partim Græce, partim Latine, sed totus titulus integer tribus idiomatis fuit scriptus, vt legi facile a quã plurimis posset. Illo enim tempore maxima multitudo etiam externorum Hierusalem conuenerat. cum enim mors hæc pro omnium salute esset, & omni linguæ, & nationi prædicanda magno mysterio communi titulo omnibus legendus est propositus.

Dicebant ergo Pilato Pontifices Iudæorum: Noli scribere: Rex Iudæorum; sed quia ipse dixit: Rex sum Iudæorum.

SEnserunt Pontifices ignominiæ notam, quam illis inurebat Pilatus Regem scribens Iudæorum, propterea q. ipsum rogant, ne sic scribat, *Sed quia ipse dixit, Rex sum Iudæorum.* Iterum negant Iudæi regem suum Christum, nec admittere volunt Regem verum.

Respondit Pilatus: Quod scripsi, scripsi.

NOn vult Pilatus immutare titulum, quia aduersari Christi innocentiæ in hac re noluit, nec desuper ei id permissum fuit: stabile namque & supra calumniam omnem regnum Christi est, etiamsi Iudæi nolint, quantumuis eius gloriam confiteri renuant, vt annotat. Cyril. libro. 12. cap. 31. Hanc tituli immutabilitatem Augustinus prædictam esse testatur tract. 117. sic dicens: O ineffabilem vim diuinæ operationis etiam in cordibus ignorantium, nonne occulta quædam vox Pilato intus quodam, si dici potest, clamoso silentio personabat, quod tanto ante in Psalmorum libris Prophetatum est, Nec corrumpas tituli inscriptionem? Hæc & alia ibi dixit Augustinus allegans titulum Psal. 59. In finem ne disperdas: quod ipse exponit de inscriptione hac crucis non delenda.

Titulũ prophetatum.

Milites

Universidad de Deusto
Biblioteca

Milites ergo cum crucifixissent eum, acceperunt vestimenta eius, (& fecerunt quattuor partes, vnicuique militi partem,) & tunicam.

QVam ignominiosè Christus sit crucifixus, hinc apparet: nudus enim coram toto mundo fuit in cruce positus, vt impletum sit illud Psal. 68. Operuit confusio faciem meam. Quando enim Adam primus contra Dei præceptū pomum vetitum ab arbore decerpsit, nudum se esse erubuit. Christus igitur secundus Adam culpam illius soluens, ac se ipsum cruci loco ablati pomi restituēs nuditatē illam in se accepit. Manifesta hinc fit auaritia militum; qui vestes Christi non pretiosas sibi diuiserunt. Erant autem quattuor milites, qui Dominum crucifixerunt: hi in quattuor partes vestimenta Christi partiti sunt, & vnusquisque partem accepit. Præter hæc autem ~vestimenta scissa & diuisa, acceperunt etiam tunicam Christi, quam non sciderunt propter causam, quam Euangelista statim adiunxit. Illud, Et tunicam, connectitur cum ~verbo, acceperunt: acceperunt nempe vestimenta, & fecerunt quattuor partes, acceperunt etiam tunicam. Hæc in annotatione inferiori declarabuntur.

Erat autem tunica inconsutilis, desuper contexta per totum. Dixerunt ergo adinuicem: Non scindamus eam, sed sortiamur de illa, cuius sit.

CAusam, cur tunica secta non sit, adiunxit: erat enim tunica contexta desuper per totum, id est textura a summitate incipiebat, & per totam continuabatur. Si ergo scinderetur, nullius, fuisset vtilitatis, tota enim dissolueretur: ea igitur de causa sortem miserunt super ea inter se, cui obueniret.

Vt scriptura impleretur, dicens: Partiti sunt vestimenta mea sibi, & super vestem meam miserunt sortem.

DIuino omnia hæc peragi mysterio Euangelista, significat, prophetiam allegans, quæ Dauid est, Psal. 21. prædixerat enim Spiritus sanctus hanc partitionem futuram super vestimenta Christi: tunicam autem non partitione, sed sorte accipiendam. Hæc enim omnia prædicta sunt, ~vt rerum euentibus, ipsum esse, qui venturus erat, crederemus; non enim magna solum, sed parua quoque prædicta sunt, vt ab hominibus recte ad veritatem deducti non erraremus, vt dicit Cyrillus lib. 12. c. 32. Illa autem particula, *Vt*, consecutionem, non causā indicat. Quod enim per milites faciendum erat, præuidit, & prædixit Spiritus sanctus, & adhuc in mysterium, & in significationem maximam ordinauit. malefactis enim hominum vtitur etiam Deus in bonum, quod in sequenti annotatione explicabitur.

Et milites quidem hæc fecerunt.

HOc Euangelista adiunxisse mihi visus est, vt significaret non iussu Pilati, nec Iudæorum instigatione hæc esse facta, sed militum propria voluntate: vt enim dicit Cyril. Vestes damnatorum quasi hereditatis lege ad se pertinentes milites vendicarunt. Chrysost hom 84. sic exponit, vt sit sensus, dum milites hæc faciebant, Christus matrem discipulo commendabat. Sed dura est connexio: nam quæ sequuntur, ad aliam pertinent sententiam, & posterius sunt facta. Vera & germana est interpretatio assignata.

ANNO-

ANNOTATIO XIV.

De Christi vestium diuisione.

MVlta occurrunt in superioribus sententijs explicanda. Primum est, an vestium diuisio fuerit cum sectione, & scissione earumdem, præter tunicam. aliqui enim, quos tacito nomine Euthym. refert, existimarunt, præter tunicam habuisse Dominū quattuor vestes, diuisasq. dici, quia singulis quattuor militum singulæ distributę sunt vestes. Hoc ipse Euthym. non recipit, sed pauciores tenet fuisse, & hanc diuisionem esse sectionem: cū enim duæ essent præter tunicam, quæ erat interius indumentum, vt inter quattuor diuiderentur, necessarium fuit eas scindere. Hoc idem dicit Cyril. lib. 12. cap. 32. & Chrysost. hom. 84. idemq. August. tract. 118. sentire videtur, id ipsum etiam indicat Ioannes. Fecerunt, inquit, quattuor partes. & rursus de tunica: Nō scindamus eam, nimirum sicut de vestibus fuit factum.

Cur milites Christi vestes diuiserunt.

Alterum est, qua de causa milites vestimenta diuiserint? Euthym. Matth. 27. dicit per irrisionem diuisisse, quasi de regijs vestimentis aliquid habere volentes. Sed opinio hæc non videtur probabilis: non enim tam diligentes fuissent in distributione; vt æqualitatem partium quærerent, & sortes mitterent. Chrysost. hom. 84. dicit id factum, vt impleretur prophetia allegata ex Psalmo. sed nec hoc admodum probabile videtur: nam propheta prædixit, quia id futurum nouit rursus ipsi non sciebant prophetias. Verius respondet Cyril. lib. 12. cap. 32. id fecisse milites, quia soliti erant damnatorum vestes sibi vendicare ministri, & quibus opus illud incumbebat, sicut etiam apud nos fit; vestimenta enim damnatorum, nempe qui comburuntur, aut in partes secantur, ad vindices pertinent. Hinc sequitur non fuisse vestes Christi vilissimas, sed honestas: aliter milites non ita diligenter curassent sibi eas vindicare.

An & latro rū vestes fuer. diuisę.

Tertium est, an vestimenta solius Christi milites vendicauerint, an etiam aliorū, qui simul sunt crucifixi? Chrys. hom. 84. tenet solius Christi, vt in eo solo impleretur prophetia. idem Euthym. Matth. 27. at Cyril. loco proxime citato indicat, omnium esse vestimenta a militibus accepta. Et id probabilius est, quamuis Euangelistæ non meminerint nisi solius Christi: quia huius historiam describebant, & singula erāt, quæ ad eum pertinent, narrāda.

Quartum est, an sors facta fuerit super omnes vestes, & non super solam tunicā? Sorte diuisa sit Christi vestimenta. Aug. tract. 118. tener de sola tunica sortitos fuisse, & videtur propheta id significare. Diuiserunt, inquit, vestimenta mea, & super vestem meam miserunt sortem. Idipsum etiam insinuare videtur Ioann, tamen re vera sors etiam fuit facta super vestimenta: & hoc satis aperte dicit Marcus. Diuiserunt, inquit, vestimenta eius mittentes sortem super eis, quid quisque tolleret. August. autem hæc verba interpretari in suam sententiam laborat, sed certe dura, & violenta interpretatio videtur: nec erat, cur hunc laborem susciperet, cum nihil probabile nos cogat fateri, in solam tunicam factam fuisse sortem. Nam Dauid sortis meminit solius tunicæ, non quod negaret, etiam vestimenta sorte esse distributa, sed quod significare vellet, tunicam sola sorte contigisse: at vestimenta præter sortem, fuisse partita & scissa: & id ipsum Ioannes docuit. Hanc sententiam Ambr. Luc. 23. & Theoph. Mar. 15. sequi videntur, etiam super vestimenta sortes missas esse.

Quid vestium diuisione significet.

Quintum, quid hęc vestimentorum diuisio, & tunicæ integritas significent? Hæc enim magno mysterio facta, & ordinata a Deo sunt. Cyril. lib. 12. cap. 32. respondet, in hoc significari quattuor orbis partibus ad fidem reductis Christi carnem indiuisibiliter, & impartibiliter communicari in Eucharistia. diuisio ergo vestimētorum partes orbis significat: tunicę integritas carnē Christi diuisam, & imparribilem communicatam indicat: caro autē Christi per tunicam desuper contextam per totum significatur, quia absque sexuū conuentu, virtute Spiritus sancti desuper corpus Domini contextum atque confectum de sanguine Beatissimæ Virginis fuit. Hęc Cyrillus. August. tract. 118. quattuor orbis partes in quibus Ecclesia est, significasse hanc vestimentorum diuisionē asserit cum Cyrillo: tunicam vero vnitatem ipsius Ecclesiæ, quæ vna est vbique, repræsentare docet, & communis est Doctorum sententia, in tunica hac indiuisa, Ecclesiam, quæ vna est, fuisse significatam.

Auctoris sententia.

Mihi certe hęc omnia probantur, tamen non displicet hoc, quod etiam ad rē dici posset. Voluit enim Christus in vestimentis ipsis qualitatem passionis suæ significare: habebat enim tunicam, & vestimenta.

Universidad de Deusto
Biblioteca

menta. vestimenta humanitatem significabant, quæ erant duo, sicut humanitas corpus & animam continet. Hæc secta sunt, quia in humanitate passus est, & corpore, & anima: at tunica primum, & interius vestimentum significans diuinitatem eius, non admisit partitionē, quia nequaquam passio ad eius peruenit diuinitatē: tamen sors facta est super eam, quia propter vnionem, cum esset Deus, & homo, dicebatur Pati Deus, quia ille homo Deus erat: at non hoc per passionis receptionem in diuinitate, sed propter vnionem humanitatis ad ipsam per quandam sermonis attributionem. Recte autem accommodantur vestimenta hæc, tunica enim interna erat & occulta: talis erat diuinitas eius inuisibilis. Super hanc erat alterū vestimētum non omnino apparens, sed nec omnino occultum, significans animam: erat rursus pallium, exterius, & superius vestimentum, quod corpus eius omnibus manifestū repræsentabat. Scio per tunicam aliquando animam accipi, sed nihil obstat vnum & idem varia in varijs propositis significare, maxime quia, vt statim dicemus, tunicæ nomen non vnum, & idem semper in scriptura significat vestimentum.

Quot & quales Christus vestes habuerit.

Sextum est de numero, & qualitate vestimētorum eius. Euthym. Matth. 27. præter tunicam, quæ erat primum, & internum loco subuculæ apud nos, alia duo habuisse Christū affirmat, quæ vno nomine *ἱμάτια* apud Græcos dicūtur, nempe, id quod super tunicam erat: præter hæc erat palliū exterius, & hæc videtur communis sentētia, & probabilis, quia ex scriptura nihilde hac re habemus definitum, quamuis tunica, quæ Græce dicitur *χιτών*, aliquādo internam, aliquando etiā exteriorem vestē significat in scriptura: hanc tunicam fuisse laneam omnes fatentur, & a Beata Virgine contextam Euthym. alleerit ex Patrum traditione haberi, quæ omnia probabiliter dicuntur, & sine probabilitate negantur. Non est contra hoc, quod Ioan. 13. dicitur posuisse vestimenta sua, quamuis solum pallium reliquerit: in scriptura enim numerus pro numero ponitur. Nec est etiam cōtrarium, quod Dominus plures tunicas habere prohibuit: aliud enim est habere plura vestimenta, aliud plures tunicas: nō prohibuit Dominus plura vestimenta, sed vestes mutatorias, vt alijs reseruatis, aliæ habeantur in vsu: hoc enim discipulis, & Apostolis vetuit singulari quodā mysterio: quod ad alium locum explicare pertinet.

Septimum est de militibus, qui crucifixionis ministri fuerūt: hos enim quattuor fuisse Ioānes solus aperte nos docuit. Quare autem quattuor fuerint, ea mihi causa non improbabilis visa est, quia quattuor fuerat Dominus clauis crucifixus: simul. n. manus, & pedes affigebantur. quāuis tres solos fuisse clauos multi affirmēt: tamē probabilius mihi visum est fuisse quattuor, id quod significare satis videntur, Ruffinus, lib. 1. Hist. cap. 8. & Theodorer. lib. 1. fuę Hist. cap. 8. singuli autē milites simul occupati erant, idq. maxime, cum Christus sit cruci iam in altum constitutæ affixus.

Quot milites & claui fuerint.

De nuditate Christi.

Octauum est de nuditate Christi: Ambros. enim Luc. 23. nudum fuisse crucifixū asserit: Sic enim, inquit, tegumenta deposuit, & talis ascendit quales nos auctore Deo natura formauit: tales in paradiso homo primus habitauit, talis ad paradisum homo secundus intrauit. Hæc Amb. Aliqui non improbabiliter affirmant, velum quo verenda tegerentur a circumstante quodam appositum. Sed multa ex his ex quadam traditione habemus, non ex scriptura Euangelistarum, nec ex communi Patrum doctrina.

Crucis forma.

Nonum est de forma crucis, quam certum est quattuor habuisse partes. Vnum enim lignum alterum in duas partes intersecabat, vt pars ligni vna esset superior vbi titulus est appositus, & has quattuor partes Augustinus multis in locis exposuit. Epist. 12. capit. 25. Et Epist. 112. capit. 13. & libro. 2. de doctrina Christiana. capit. 41. & tract. in Ioannem. 118. Cum spinea autem corona in cruce fuisse indicat Matthæus. cap. 27. cum enim narraret ad crucifixionem fuisse ductum, dicit chlamyde exutum, de corona vero nihil dicit, cum tamen paulo ante eius capiti impositā cum chlamyde retulisset.

Stabant autem iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius Maria Cleophæ, & Maria Magdalene.

COMMENTARIVS.

PErpende constantissimum Beatissimæ Virginis erga filium amorem plenū fide, & fortitudine: nō enim timuit, nec erubuit inter tam fero, & tam multos inimicos, quamuis mater eius, qui crucifigebatur, agnosceretur assistere & publico in loco, omnibusq. conspicuo stare. Considera quanto dolore illud cor benedictum premebatur, & velut conterebatur, dum filium suum vnigenitum innocentissimum, & dilectissimum tam atrocem, & turpem mortem subeuntem videret, vt recte dictum sit, *Iuxta crucem* erat, quia anima eius simul cum filio crucifigebatur: tunc enim impleta est prophetia Simeonis: Tuam ipsius animam gladius pertransibit, vt annotat Cyril. lib. 12. capp. 33. Attende sanctissimæ illius Christi animæ compassionem. dum ante se aspiciebat dilectissimam matris animā doloris gladio transfixam, vndequaque immanissimis persecutoribus circumdatam, nec habentem consolatorem. Aduerte plus quam ferinum cor illorum, qui nec matris lacrymis commoti sunt, vt saltem a blasphemijs, & subsannationibus in Christum se continerent, immo hæc simul & vestium partitionem coram ea fecerunt, vt annotat Cyril. lib. 12. cap. 33. Vnde bene Dam. lib. 4. de fide cap. 15. asseruit, quos dolores Beata virgo in partu non habuit, iuxta crucem ex compassione in anima sustinuit. & Ansel. in lib. de excellentia Beatæ Virginis. cap. 5. affirmauit dolores omnium Martyrum leues fuisse, si conferantur cum dolore, quem Beata Virgo pertulit in passione filij: cum hoc tamen nihil indecorum nihil quod non summæ modestiæ conueniret, admisit, Vnde improbabilis est illorum recentiorum opinio, qui in Virgine spasmum quendam fingunt: habuit enim mentem diuinæ voluntati omnibus summe conformem. Ioannes duarum aliarum mulierum meminit: de Maria Cleophe sorore Beatæ virginis cap. 2. Maria Magdalena cap. 12. superius diximus.

De Beatissimæ virginis dolore.

De Christi cōpassione

ANNOTATIO XV.

Quomodo in hoc conueniant Euangelistæ.

HIs verbis videtur aduersari, quod Mar. 15. dicit, mulieres a longe fuisse aspicientes, inter quas Mariam Magdalenam recensēt, similiter etiam Matth. Augustin. lib. 3. de consensu Euang. cap. 21. respondet, a principio fuisse iuxta crucem quando Ioan. narrat: at postea, nimirum post mortem fuisse a lōge simul cum alijs. Mihi hoc non videtur valde probabile: nā si post mortem mulieres recessērunt, non dictæ fuissent stetisse respicientes a longe: iam enim non erat quod starent aspicientes, si prius iuxta crucem steterant, & Christo mortuo recesserant. probabilius est quod Euthym. dicit a principio a longe fuisse, postea vero accessisse. Nec obstat Euangelistas ceteros, postquam narrarunt Christum mortuum, referre mulieres a longe stetisse: sæpe enim re vna narrata, redeunt ad narrandum, quod omissum est, quia simul multa scribi, aut dici nō possunt: hoc dico propter Mariam Magdalenam: nam ceteras quas a longe stetisse ceteri narrant, non stetisse iuxta crucem existimo cum Beata Virgine præter has duas, & ideirco earum Ioann. meminit, eamquam hæ duæ tunc cum ipso Ioāne iuxta crucem steterint, Mariæ Cleophę quidem, quia soror erat matris Christi: Magdalena vero propter intensum amorem, quo Christum prosequebatur, sicut & Ioannes, hæ igitur iuxta crucem stabant, dum fierent hactenus narrata de Christi crucifixione.

Cum vidisset ergo Iesus matrem, & discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suæ.

COMMENTARIVS.

COnuertit Dominus a cruce oculos in matrem, & discipulum dilectum Ioannem qui hæc scripsit. superius explicuimus cur dilectus Ioannes dictus sit non autem de matre dicit, quam diligebat: nam nomen ipsum matris, ipsam dilectionem, & amorem supra discipulum indicat. particula, *Ergo*, significat, ea de causa illam vidisse, quia iuxta crucem astabat.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mulier, ecce filius tuus.

MAtrem admonet, vt in discipulum parentis auctoritatem habeat, non quod carnis coniunctione Christus sit commotus, vt aliqui asseruere, quos refellit Cyril. lib. 12. cap. 34. quasi humanus affectus sicut in nobis locum in eo haberet: sed parentes honorandos, & curam eorum gerendam nos docuit: & vt Aug. tract. 119. dicit: Exemplo suo, suos instruxit ministros, vt a filijs piam curam impendendam esse parentibus docerent. Cumq. illud lignum, vbi erant fixa membra morientis, etiam cathedra fuerit magistri docentis, ex hac sana doctrina didicit Paulus, quod docebat, quando dicebat: Si quis suorum, & maxime domesticorum curam non habet, fidem negauit, & est infideli deterior. 1. Tim. 5. Existimo hæc verba cor Beatissimæ Virginis tamquam gladium penetrasse, dum audiuit illud verbum, Filius tuus, & curam filij in tanta angustia positi erga se ipsam experta est.

Deinde dicit discipulo: Ecce mater tua.

COmmendat discipulo, vt filij officium in eam exhibeat, ac si diceret: esto ei vt filius & pro me omnia ei pietatis officia exhibeto. Hoc est argumento, id temporis Beatum Ioseph superstitem non fuisse, quamuis Ambros. Luc. 23. id affirmauerit, vt supernus cap. 2. retulimus. Magnum mihi profecto in hoc mysterium significatum videtur: omnes enim nos curæ Beatæ Virginis, & protectioni eius, ac intercessioni commendauit: nobisq. fiduciam dedit, vt tamquam ad matrem, & dominam dilectissimam in omnibus nostris confugeremus: est enim post Christum singulare, tutissimum & efficacissimum refugium: Ioannes enim nos omnes repræsentabat.

Ex illa hora accepit eam discipulus in sua.

SIngulatem eius curam in officijs pietatis exhibendis discipulis gessit ex hora illa, nec vllam interposuit moram, in tanto ac tam insigni beneficio acceptando. Felix profecto discipulus fuit, qui a Domino dilectus, in filium Beatissimæ matris Dei adoptari a Christo meruit: *In sua*, ergo, *accepit*, ideſt, in numero eorum quorum curam magnam gerere oportebat.

ANNOTATIO XVI.

Legendum ne in sua, an in sua.

ALiqui legunt, *In suam*, at lectio corrupta est, vt ex Græco constat, vbi in plurali numero In propria, seu in sua legitur, sicut illud superius: In propria venit Ioan. 1. sic etiam Ambr. in exhortatione ad Virgines, & Aug. tract. 119. legunt, & ea est legitima lectio. Alij interpretantur. *In sua*. ideſt, in suam domũ. nec multũ ab hac expositione discrepare videtur Epiph. hæres. 78. exponit enim, accepit ad se ipsum, quãuis hoc magis propter mysteriũ dictum esse censeat, quam quod Ioannes ad se ipsum eam acceperit. Sed non est accommodata expositio nam in eo sensu dictus est accepisse, *In sua*, quo dictũ erat, *Ecce Mater tua*: accipere igitur in sua est tamquã matrẽ venerari, & curã illius gerere in his ministerijs, & officijs, quæ filij matribus exhibent. & ita exponere videtur Aug. non quòd Ioãnes propria haberet qui omnia dimiserat, & secutus erat Christum, sed *in sua* dicitur recepisse, id est, loco suorum, quorum cura geritur: vti expositum est. Nõ prætermittam quæ in hæc verba dicit Ambr. In exhortatione enim ad virgines sic inquit: *Ex illa hora accepit eam discipulus in sua*. Quid est in sua cum reliquerit patrem, & Christũ secutus sit? aut

aut quo modo in sua, cum ipsi Apostoli Asa erunt, & quorum retinueritis, detenta. dixerint, Ecce nos reliquimus omnia, & secuti sumus te? Quæ sua habebat Ioannes, qui mundana, & secularia non habebat, quia de mundo non erat? bonus receptor gratiæ. Audite, quæ Apostoli a Christo acceperunt. Accipite, inquit Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remissa Neque enim mater Domini Iesu nisi ad possessionẽ gratiæ demigraret, vbi Christus habebat habitaculum. Hæc Ambro. docte, & acute: Beata enim Virgo inter spiritualia bona maxime computatur, quę Apostoli non reliquere, sed accepere: in temporalibus pauperrimi, sed in spiritalibus ditissimi.

Postea sciens Iesu, quia omnia iam consummata sunt, vt consummaretur scriptura, dixit: Sitio.

COMMENTARIVS.

MVlta omittit Ioannes, quæ dum in cruce Christus esset, a Iudæis dicta sunt, ceteriq. Euangelistæ narrant. Vnum autem refert vltimum, quod ab alijs est prætermissum: huius enim verbi a Christo prolati, solus Ioannes meminit. Sciens, inquit, Iesus iam omnia, quæ a Iudæis nempe passurus erat vnus, consummata esse, id est, iam fere esse completa, nec aliud deesse præter vnum, quod in scriptura prædictum erat, vt omnia, quæ prædicta sunt, consummarentur, etiam hoc implere, volens dixit: *Sitio*. Vere Christus sitiebat, & maxima premebatur, ac vexabatur siti: caro enim illa sanctissima, vt dicit Cyrillus lib. 12. cap. 35. maximis doloribus exsiccata, humido etiam naturali effusione sanguinis consumpto, siti torquebatur: multum enim dolores ad sitim commouendam possunt: innatum enim calorem exagitant, & humidum internum consumunt. Hanc sitim sicut, & ceteras passiones sponte Dominus perpessus est, quam etiam vocibus expressit, vt scriptura impleretur, quæ est Psal. 68. In siti mea potauerunt me aceto: sitim enim ex eius verbo cognoscentes, eum aceto potarunt.

ANNOTATIO XVII.

Bis Christo potus oblatus est.

ATrende bis Dominum potatum fuisse, semel ante crucifixionem, semel post. ante crucifixionem oblatum est ei vinum myrrhatum, id est felle mixtum, vt narrant Matt. & Marcus: torquẽdis enim, vt membra obstupescerent, minusq. dolores sentirent, hoc vini genus propinari solebat, quod Dominus, cum gustasset, noluit bibere: non enim passionis, & doloris sensum minuere, sed potius conseruare, vt vehementius pro nobis torqueretur, voluit. Post crucifixionem vero aceto potatus est, & huius potationis meminit Ioannes: quo modo autem cum ceteris tribus conueniat, in annotatione inferiori exponemus. Vnum tamen hoc in loco discutiendum est, de hac nempe scriptura, quæ a Ioanne allegatur. Conueniunt omnes eã esse Psalm. 68. In siti mea potauerunt me aceto: cuius sensus notandus hic est. Cum A me sitire intelligerent, acetum mihi loco potus dederunt. Et hac ratione accommodanda est prophetia his verbis: nam dicit Ioannes Christum dixisse: *Sitio*. vt impleretur scriptura. scriptura enim non prædixit eum, *Sitio*. dicturum, sed aceto potandum: id est, eum sitiret, acetum illi propinandum loco potus. Propterea ergo sitim manifestauit, dicens: *Sitio*. vt scriptura impleretur nempe aceto potandum esse. Illi enim non possent eum aceto in siti, nisi ex eius verbo sitire illum cognoscerent. At de prioribus verbis versiculi istius: Dederunt in escam meam fel, dubitatio esse potest, an sint intelligenda de priori illa potatione. August. in eo Psalm. metaphorice hæc verba exponit, vt fel significet amaritudines, & dolores, quorum Iudæi causa Christo fuerunt. at non videtur accommodata expositio: ea enim simul

Universidad de Deusto
Biblioteca

simul hæc fiat coniunctio de felle, & aceto, hoc autem ad litteram sit intelligendum. Videtur etiam illud eadem ratione accipiendum: non enim apte coniunguntur, esca metaphorica, & potus materialis: idcirco Euthym. in eodem Psal. de priori illa potatione interpretatur, sed laborat, quomodo esca dicatur, cum potus fuerit, & ab Euangelista bibi dictus sit. Mihi solutio breuis, & facilis esse videtur, esse quosdã potus, qui simul esca, & potus sunt: A lac enim, & comeditur, & bibitur, & est esca, & potus, talis erat mixtura illa ex vino, & myrrha, seu felle. Dauid autem, vt hæc duo distingueret, ne quis ad vnicam potationem referret, ideo vnum escam, alterum appellauit potum. 1. Corint. 5. Lac vobis potum dedi, non escam: ecce lac bibitur, & potus dicitur. at Ezechi. 34. Lac, inquit, comedebatis, & lanis operiebamini: ecce esca dicitur, ita factum est in myrrhato vino.

Vas autem erat positum aceto plenum.

COMMENTARIVS.

INdicant verba hæc Euangelistæ his, qui cruci affigebantur, acetum dari solitum ea de causa erat vas deputatum aceto plenum, quod propinaretur crucifixis etiam cum Christo: erat etiam spongia, & calamus: cum enim essent in cruce, nõpoterant milites manu vas ipsum porrigere, sed ab inferiori loco spongiam plenam aceto, & ligno, aut calamo longo ligatam ori illorum superponebant, vt surgere possent. Acetum hoc valde probabile est ministrari solitum, vt citius morerentur: nam acetum valde vulneratis nocet. Vt igitur myrrhatum vinum a principio propinabant, vt minus dolores sentirent, ita, etiam postea aceto potabant, vt citius a tormento illo per mortem liberarentur: quamuis Christo non ea de causa sola propinatum esse Lucas significauerit, sed vt simul illuderent: cum enim sitire se diceret, loco potus, acetum, quod letale erat, dederunt. Dicit enim Lucas. 23. Illudebant autem & milites accedentes, & acetum offerentes ei. & ita lib. 12. cap. 35. Cyril. docet, dicens: Pro iuuante, & iucundo potu, nocentem & acerbum attulerunt: & humanitatem, qua moueri videbantur, in impietatem conuerterunt: nam cum petenti dabant, charitatis habitum suscipere videbantur. Hæc Cyril. Ceteris autem etiam non sitientibus dabatur acetum, propter causam dictam, non vt sitim extinguerent: Christo autem sitienti illuserunt, fingentes se potum dare pro siti extinguenda, cum esse acetum mortis.

Confuerunt Iudæi acetum dare ve crucifigendis.

Illi autem spongiam plenam aceto, hyssopo circumponentes obtulerunt ori eius.

QVod vnus accurrens fecit, vt dicit Matth. Multi fecisse dicuntur a Ioanne, & Luca, quia nomine multorum effecit. Sensus autem horum verborum hic est: spongiam aceto impleuit, & ne dilaberetur imbibitus liquor, hyssopum humilem herbam circumposuit, ita vt spongiam complecteretur hyssopus, eamq. inuolueret, & sic spongia aceto plena, hyssopo inuoluta longæ arundini imponitur, vt Matth. dicit, offerturq. ori eius.

Quomodo circa oblatam spongiam concordes sint Euangelistæ.

ANNOTATIO XVIII.

DIfficultas occurrit ex ceteris Euangelistis. Nam Matth. dicit, Spongiã impositam arundini, Mar. circumpositam calamo, at Ioan. hyssopo circumpositam narrat. Luc. autem de modo propinandi nihil dixit. Cyril. lib. 12. cap. 35. respondet

respondet totum fuisse verum: nam varij milites acetum obtulerunt, vnus spongiã calamo, seu arundini: alter ligno hyssopi circumposuit. Theophy. & Euthy. vnum fuisse affirmant, & arundinem hanc interpretantur fuisse virgam hyssopi: & si hoc est, concordia est facilis, tamen obstat hyssopum esse humilem herbam, nec habentem calamos longos, & duros, vt constat ex Dioscori. lib. 3. cap. 28. & Plinio lib. 26. cap. 4. Nec responderi potest, in terra promissionis hyssopos fuisse magnas: nam habemus. 3. Reg. 4. disputasse Solamonem super lignis a cedro quæ est in libano, vsque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete. Aliqui dicunt spongiam circumligatam hyssopo, loco fili, fuisse ad calamum, seu arundinẽ, & id verisimilius est: quamuis nec hoc sit admodũ probabile. Verius est hyssopo herba circumuolutam fuisse spongiam, ne acetum facile dilaberetur, & sic impositam calamo, & ori Christi oblatam esse, herba enim ista frequens est, & amara: quod etiam accommodatum erat his, quitorquebantur, sicut myrrhatum vinum. Nec est existimandum, tunc occurrisse herbam illam ad manum, sed præparatam fuisse cum spongia, arundine, & vase aceti. Et hæc est expositio probabilior, & accommodatior, & verior.

Cum ergo accepisset Iesus acetum, dixit: Consummatum est.

COMMENTARIVS.

PArticula, *Ergo*, illationem ex præcedentibus indicat. Est autem verborum consequentia ista: Sciebat omnia consummata, præter vnum, quod prædictum erat, nempe aceti potationem, quæ vna eius passioni supererat: ea ergo completa, dixit, *Consummatum est*, nempe finis & terminus passioni meæ est iam impositus.

Et inclinato capite.

POst verbum illud *Consummatum est*, voce magna clamauit, vt refert Luc. dicens: Pater in manus tuas commendo spiritum meum. Post quam vocem caput inclinauit ad mortem, vt significaret, quod ipse dixerat: Ego pono animã meam, nemo tollit a me: idcirco voce magna clamat, vt non virtutis, & naturalis roboris defectu mori videretur, sed sponte animam ponere. Postea etiam inclinat ipsemet sponte caput, & spiritum tradit: ceteri homines non sic iam morientes clamant, nec ante inclinant caput, sed potius per mortem, spiritu & vigore omni deficiente, caput suo pondere declinat: vt dicit Cyril. lib. 12. cap. 76. & Chrisost. hom. 84. quod recte Athanas. in quæstionibus ad Antioch. quæst. 6. annotauit, dicens: Quidnam illud est, *inclinato capite spiritum tradidit*? nam omnes moribundi moriuntur primum, & tunc demum inclinant capita. Respõdet: sola mors adhuc restabat, atque hæc metuens appropinquare non audebat: ideo Christus inclinato capite vocauit eam: antequam enim inclinasset caput, propius accedere verebatur. Hæc Athanasius.

Tradidit spiritum.

CVi commendauit, nempe Patri, tradidit spiritum, separando animam a corpore, sed neutrum a diuinitate, cui tam spiritus, quam corpus coniuncta & vnita manserunt. Spiritum animam ipsam appellat, vt docet Athana. lib. de incarnat. Christi & Cyril. lib. 12. cap. 36. cum reliquis Patribus. Matth. dicit. Emisit spiritum. Luc. Expirauit.

Inde

Iudæi ergo, quoniam parasceue erat, vt non remanerent in cruce corpora Sabbato, rogauerunt Pilatum vt frangerentur eorum crura, & tollerentur.

DEutero. 27. præceperat Dominus, vt cadauera suspensorũ in patibulo eodẽ die deponerentur: hoc autem citius nunc faciendũ erat ante solis occasum, quia ab eo incipiebat Sabbati solemnitas. Quando enim crucifixus est Christus, erat Parasceue, seu sexta feria: quod si depositio differretur, toto Sabbato corpora mansissent contra Domini præceptum: non enim in Sabbato deponi poterant corpora. Nam in Sabbato non licebat opus seruile facere, quale hoc erat, maxime quia Sabbatum illud, præter Sabbati solemnitatem, erat etiam secunda dies Azymorum, ideo magnus dies erat. Rogãt igitur Iudæi Pilatum, vt crura eorum frangantur, morsq. illis acceleretur, vt deponi possint ante occasum: iam enim declinabat dies. De hoc Sabbato cap. 15. egimus. & quare magnus dies diceretur, exposuimus.

Venerunt ergo milites, & primi fregerunt crura, & alterius, qui crucifixus est cum eo. Ad Iesum autem cum venissent, vt viderunt eum iam mortuum, non fregerunt eius crura.

ANnuit eorum precibus Pilatus. Veniunt ergo milites iussa Pilati executuri, inueneruntq. duos latrones cum Christo crucifixos viuere: idcirco eorum crura fregerunt, & occiderunt. Cum autem Dominus iam mortuus esset, eius crura non fregerunt: non enim frangebantur, nisi vt citius morerentur, vt docet Cyril. lib. 12. cap. 39.

ANNOTATIO XIX.

Cur noluerit Christi eius crura frangi.

ORige. lib. 2. contra Celsum. causam reddit, cur ossium fractionem prænegarit Dominus morte prius accelerata. Ilo, inquit, significare voluit, se sponte animam a corpore separasse, & post quædam extra illud dispensata, sponte iterum vnisse: integrum enim corpus manere voluit, significans cito surrecturum. Vbi Origen. docet naturalle egressum a corpore, & ante tempus, quod naturaliter adhuc viuere potuit, animam separasse, vt sponte mori significaret. Idem de ossium fractione non expectata significat Cypria. in lib. de Idolorum vanitate. Mihi quidem quantum ad mortis præuentionem, ne ossa frangerentur, vt significaret se statim surrecturum, placet doctrina hæc. Illud tamen mortem accelerasse, & ante tempus naturale mortuum esse, nõ probo: existimo enim potius distulisse mortem, cum tanta sit passus, vt nisi virtute diuina anima detenta esset in corpore, multo ante separata esset: distulit tamen, vt pro nobis magis pateretur; & ea, quæ scripta erant, implerentur. in quo magis significatur, tum potestatem habuisse animam suam ponendi.

Non accelerauit sed potius distulit Dominus mortem.

Et vnus militum lancea latus eius aperuit.

COMMENTARIVS.

VEl quia, an mortuus vere esset, miles hic dubitauerit, vt videtur Cyril. lib. 12. cap. 39. Vel ad Iudæorum gratiam conciliandam, vt sentit Chrysosto. hom. 84. Vnus militum aperuit latus Domini lancea: diuina autem prouidentia, & consilio id est permissum, vt de morte Christi nemo vnquam dubitare posset, & vt quanto manifestior esset mors, tanto certior esset resurrectio. Nemo enim Iudæorum

Iudæorum ipsum mortuum fuisse dubitare poterat, cuius latus lancea apertum est, quo solo vulnere homo naturali virtute viuere non poterat: nec ex hoc tantum resurrectio certior, sed etiam potentior facta est. Magna profecto, & mira virtus, quæ tale corpus valuit suscitare. Non est autem sine consideratione pertranseundum, quod Dominus non sibi viuo, sed mortuo latus aperiri permisit, & voluit. Quod quidem tribus de causis factum existimo. Primo, vt mortis suæ mysterium significaret: erat enim mors illi voluntaria: moriebatur enim quia volebat. Ioan. 10. Nemo tollit animam meam, ego pono eam. Idcirco vulnus lateris non expectauit vinus, ne non voluntate, sed vulneris necessitate mori videretur. Qua etiam de causa ante latrones illos secum crucifixos mori voluit, ita vt Pilatus, quod tam cito fuerit mortuus, miraretur. Secundo, vt nos instrueret: nam aqua, & sanguis, quæ ex eius latere fluxerunt, Sacramenta Ecclesiæ, per quæ iustificamur, & maxime baptismum & Eucharistiam, ad quæ cetera tamquam ad principium, & finem referuntur, significabant: quæ quidem Sacramenta efficaciam, & dilatationẽ præcipue ex morte, & post mortem acceperunt. Tertio, vt mortis eius effectus ostenderetur: apertio enim illa lateris, ianuam regni cælestis per ipsius mortem reseratam indicabat, quæ nemini patuit antequam moreretur.

ANNOTATIO XX.

Mortuo Christo latus aperitur lancea.

VErbis istis antiqua hæresis cõfutatur A affirmantium, viuenti Christo latus fuisse apertum, & Ioannem per anticipationem prius narrasse mortem. At hi errant aperte, nec anticipatio eis suffragari potest: nam verba sunt expressa: *Cum*, inquit, *inuenissent mortuum, non fregerunt eius crura, sed vnus lancea latus eius aperuit*. Hæc hæresis damnata est Clement. de Sum. Trin. Mira est profecto impudentia hæreticorum, qui verba tam expressa Ioannis peruertere nõ verentur. Exponebant autem præteritum pro plusquam perfecto, nempe, *Aperuerat*. at nec particula *Sed*, nec verba præcedentia talem admittunt sensum, vt cuilibet sana mente legẽti manifestũ est. Aduertendum præterea Græce loco, *Aperuit*, haberi fodit, aut percussit, & ita aliqui interpretantur. Chrys. autem homil. 84. legit, aperuit, si verus est eius interpres, & facilis esse potuit scripturæ errorem a *ἀνοίξε*, aperuit, *ὤρυξε*, fodit significat. Aug. autẽ tract. 120. legit *Aperuit*, censetq. mysterium esse, quod nõ sit dictum fodit, aut percussit. Vigilanti, inquit, verbo Euangelista vsus est, vt non diceret latus eius percussit, aut vulnerauit, aut quid aliud: sed aperuit, vt illic quodãmodo vitæ ostium panderetur, vnde Sacramenta Ecclesiæ manauerunt, sine quibus ad vitam, quæ vere vita est, non intratur. Hæc Aug. vtraque lectio est probãda, siue aperuit, siue fodit, sensus enim idem est, siue hoc, siue illo legas modo.

Et continuo exiuit sanguis, & aqua.

COMMENTARIVS.

PRæter naturæ ordinem ex mortuo corpore sanguis, & aqua effluxit, vt annotarunt Cypr. lib. de duplici Martyrio, & Euthy. in præsenti. Immo aqua de viuo etiam corpore vera, & elementaris emanare non potuit: mysteriũ hæc significabãt. Ecclesia enim de latere eius mortui, sicut Eua de dormientis Adæ formabatur: duoq. sacramenta, Baptismus quo corpus Ecclesiæ efficitur, & mundatur, & Eucharistia, qua corpus formatum alitur, in aqua & sanguine repræsentantur. Ista duo sic Doctores sacri interpretantur, vt per aquam Baptismus, per sanguinem Eucharistia significentur. Id affirmant Cyrill. lib. 12. cap. 39. Chrysostomus hom. 84. Cypria. libello de Passione, & Resurrectione Christi. His duobus ergo Sacramentis omnia exprimuntur. Nam baptisma-

Duo hæc baptismi, & Eucharistiæ Sacramenta reprasentant.

Universidad de Deusto
Biblioteca

ianua est, & fundamentum eorum: Eucharistia est consummatio, & complementum: vnde August. tracta. 120. Sacramenta omnia emanasse ex latere Domini asserunt.

ANNOTATIO XXI.

Vera aqua de Christi latere exiit.

CAuere oportet errorem ab Innocentio damnatum. Cap. in quadam. de celebr. Missarum: quem nostri temporis hæretici suscitarunt, nempe non veram aquam, sed humorem flegmaticum fuisse, qui vna cum sanguine effluxit de latere Domini. At hoc esse contrarium veritati, ipsum verbum Ioannis probat: aquam enim fluxisse testatur ex visu. Aduersatur etiam veritati baptismi: vt enim docent sacri Doctores, aqua hæc baptismum significabat, sicut sanguis Eucharistiam: at baptismus non humore flegmatico, sed vera conficitur aqua. Quòd si aquam negent e corpore emanare naturaliter potuisse, id nos etiam fatemur, sed supernaturali ratione id factum dicimus, sicut & sanguis ex mortuo iam corpore naturaliter non fluit. Hoc argumento emanationis aquæ, & sanguinis vtuntur aliqui ad probandum, miscendam aquam vino in calicis consecratione, & argumentū probabile est, sed non necessarium: aliæ sunt enim causæ vrgentiores, propter quas id facit Ecclesia, quas non est præsentis instituti discutere.

Et qui vidit, testimonium perhibuit, & verum est testimonium eius, & ille scit quia vera dicit, vt & vos credatis.

COMMENTARIVS.

Cur Ioannes huius mysterij testē oculatū se prodat.

MVlta Ioannes ex his, quæ narrata sunt, viderat oculatus testis eorum, huius tamen mysterij præter narrationem communem adhibet particulare testimonium ex visu: de se enim in tertia loquitur persona. Sensus tamen est: Ego ipse vidi, qui hæc narro, & de his testimonium perhibeo, & scio me non esse deceptum, sed vera narrare: quæ quidem eatenus dico, vt vos credatis, & fideles Christi efficiamini. Attende aquam hanc vna cū Christi sanguine post mortem emissam, significasse aquas baptismi efficaces futuras ablutionis animarū a peccatorum sordibus, non propria, sed mortis, ac sanguinis Christi virtute: idcirco Ioannes tam singulare reddit testimonium: est enim Baptismus ianua Ecclesiæ. Est etiam alia causa, cur Ioannes hac vsus sit verborum confirmatione, nempe quia veritas humanitatis Christi hoc argumento confirmatur, & consonat hæc sententia illi eiusdem Ioannis: Tres sunt, qui testimonium dant in terra, Spiritus, aqua, & sanguis. Spiritus est anima de quo dixit: Tradidit spiritū. Aqua indicat corpus verum naturale. Sanguis autem animale probat. Tria ergo hæc veram naturam humanam, quæ ex rationali anima, & corpore naturali, & animali parte constante conficitur, significant: moriensq. Christus suæ naturæ humanæ veræ, efficax dedit testimonium, vt se vere mori manifestaret: ea igitur de causa Euangelista hanc singularem facit comprobationem.

Facta sunt enim hæc, vt scriptura impleretur: Os non comminuetis ex eo.

QVæ facta narrauit, probat testimonio scripturarum: quod enim ossa eius non essent frangenda, sed latus fodiendum, & aperiendum prophetatū, & prædictum est, vt ex hoc ipso eum verum esse Christum noscamus, in quo impleta

pleta sunt omnia, quæ prædicta erant. De ossibus autem non frangendis prædixit Dominus Exod. 12. in figura illius agni Paschalis, Christi mortem, & oblationem repræsentantis: vetuerat enim ne os illius confringerent, quod ad litteram, & corticem in agno illo obseruatū est, vt asserunt Aug. tract. 120. & Chrysost. hom. 84. at quia illud non propter agnum, sed propter Christum institutū est, quando in Christo est effectum, tunc impletum, & completum perfecte dicitur.

Et iterum alia scriptura dicit: Videbunt in quem transfixerunt.

ESt alterum testimonium Zach. 12. quo lateris illa apertio significata, & prædicta est. Duos Christi aduentus hæc verba prophetica significant: in illo enim verbo, *Transfixerunt*, priorem indicat in carne mortali, quando inimici lancea latus eius transfixerunt, & aperuerunt: in illo autem, *Videbunt*, posteriorem ostendit, quando venturus est iudicare viuos, & mortuos. Tunc inimici videbunt eum immortalem, & iudicem, quem prius mortalem tamquam reum, & nocentem vulnerarunt, & transfixerunt. Ioannes autem vtitur testimonio hoc, propter transfixionē aduentus priorisiat Apoc. 1. Hoc insinuans vtitur testimonio propter posteriorē aduentum: Ecce, inquit, venit cum nubibus, & videbit eum omnis oculus, & qui eum pupugerunt. Christi aduentus duplex.

ANNOTATIO XXII.

Septuaginta interpretes aliter legunt.

ADuerte apud Septuaginta, non haberi huiusmodi prophetiam: nam ipsi verterunt. Aspicient ad me, pro eo quod insultauerunt: ea de causa Euthymi. Græcus sequens Septuaginta interpretationem, existimat verba ea fuisse a Iudæis ablata a Prophetis. At verius Hieron. Zacha. 12. & lib. de optimo genere interpretandi vertit: Aspicient ad me, quem transfixerunt: & notat Septuaginta fuisse deceptos litterarum similitudine, quod sæpe contingit: nā Daleth, & Resh. sunt simillimæ apud Hebræos, verba autem efficiuntur diuersæ significationis: nā cum Daleth in principio, & Resh in fine significat transfigere, & fodere, dacharu דקרו at cum Resh in principio, & Daleth in fine insultare, rachadu רקדו propterea Euangelista nō secutus est Septuaginta, sed veram lectionem Hebræam. Videbunt, inquit, in quem transfixerunt id est me, quem transfixerunt. Est autem locus hic Iudæos conuincens: nam apud Prophetam Deus est, qui loquitur, vt ex antecedentibus, & sequentibus verbis constat, & tamen dicit: Videbunt me, quem transfixerunt: Christus igitur Deus est.

Post hæc autem rogauit Pilatum Ioseph ab Arimathea, eo quod esset discipulus Iesu, occultus autem propter metum Iudæorum, vt tolleret corpus Iesu.

COMMENTARIVS.

QVia discipulus erat, quamuis hactenus occultus propter Iudæorum metum, Pilatum rogat corpus sibi ad sepulturam concedi. Marc addit, audacter introisse: non enim timuit Iudæorum inimicitijs, vt prius timuerat, se exponere: persequebantur enim Iudæi eos, qui Christo quamuis ratione fauebāt. a Mat. Diues, a Marco nobilis Decurio dictus est. Lucas autem, Virum bonum & iustum, nec consensisse actibus eorum contra Christum refert, adeo vt aliqui, referente Hieron. in Mat. existimauerint propter eum dictum esse: Beatus vir, qui non abijt in consilio impiorum. Dicit autem, *Post hæc*, nimirū Quo tempore Ioseph venerit ingratiam Pilati.

Universidad de Deusto
Biblioteca

postquã mortuus erat Dominus, & latus eius vulnere apertũ. Matthæus, & Marcus cum sero esset factum, venisse ad Pilatum referunt, quod non de tempore post occasum solis intelligendum est, sed ante occasum. Erat enim duplex vespera apud Hebræos, vt annotauimus cap. 13. quando agni immolationis tempus explicuimus. Dicitur ab Arimathæa ciuitate propria: est autem Arimathæa seu Arimathia, vt notat Hiero. de locis Hebraicis, patria Samuelis, dicta 1. Reg. 1 Ramathain, distat a Hierusalem triginta miliaribus Italicis ad occidentem.

Arimathæa ciuitas est Ramathain

Et permisit Pilatus: Venit ergo, & tulit corpus Iesu.

NOn licebat damnatorum corpora sine Præsidis consensu honorifice sepelire, ea de causa rogat Ioseph Pilatum. Miratus Pilatus Christum iam obijsse, & accersito Centurione, & interrogato, si iam mortuus esset, & re cognita, donauit corpus Ioseph, hæc Marcus refert. Cum igitur id iam a Pilato obtineret, venit, & tulit corpus Domini de cruce, vt sepeliret.

Venit autem & Nicodemus, qui venerat ad Iesum nocte primum, ferens mixturam myrrhæ, & aloes quasi libras centum.

COmitem habuit Ioseph in sepultura Domini Nicodemum illum, qui primum, id est, a principio prædicationis Christi venit ad Iesum nocte, cuius historiæ cap. 3. facta est mentio. Hic ad vngendum Domini corpus fere centũ libras mixturæ ex myrrha, & aloe portauit: nam mos erat Iudæorum, viros magnos, & insignes magna aromatum copia sepelire, vt diutius sine corruptione corpora conseruarentur. Cum igitur hi, & nobiles, & potentes, ac diuites essent, sumptuosissime, ac honorificentissime Christum sepelire decreuerunt, quem præclarum propheram, & insignem virum credebant. Quamuis autem piæ deuotionis hoc esset officium, ex fide valde imperfecta procedebat, vt dicit Chrysost. hom. 84. Si enim celerem, ac breuem resurrectionem nouissent, illumq. Dei filium credidissent, de quo Psal. 15. scriptum erat: Non dabis sanctum tuum videre corruptionem: non hæc aromata a putredine præseruantia præparassent: quamuis diuina prouidentia id sit effectum, vt virtus Christi in eo corpore honorificaretur, & qui cum ignominia mortuus erat, cum honore sepeliretur. Hoc officio significata est fidelium deuotio, qui pro Christo mortuo, & passo ingentes erant diuitias profusuri.

Hoc ũ virorum obsequium piũ quidẽ, sed ex defectu fidei ortum fuit.

Acceperunt autem corpus Iesu, & ligauerunt illud linteis cum aromatibus, sicut mos est Iudæis sepelire.

INuolutum est corpus sindone munda, vt Matthæus refert, & linteis ligatũ est cum aromatibus, seruato more sepulturæ Iudæorum. Non enim cum vestibus proprijs, quibus viuus vtebatur, Iudæi mortuum sepeliunt, sicut Itali sepelire solent: sed lineis linteis ligate pedes, & manus, & sindone linea corpus circumuoluere, vt nunc etiam Iudæi faciunt, & aliqui etiam fideles obseruant. Hac de causa Hiero. Mat. 27. asserit factum esse, vt in altari corpus Domini non super sericum, sed super lineum pannum ponatur. Sic superius Lazarum legimus sepultum.

Erat

Erat autem in loco, vbi crucifixus est, hortus, & in horto monumentum nouum, in quo nondum quisquam positus fuerat.

ERat hortus in loco, id est prope locum, vbi crucifixus est, quia illa pars agri, & montis, vbi crucifixus est, non erat pars horti, sed proxima horto, nisi velis locum appellari totum illud spatium, quod dicebatur Golgotha, in quo, & pars illa montis, vbi crucifixus est, & hortus iste concludebantur. Hoc totum Ioannes locum vbi crucifixus est Dominus vocat: ideo dicit in loco illo fuisse hortũ. Nouo autem monumento Dominus sepelitur, tum vt Cyril lib. 12. c. 42. Chry. hom 84. & Hiero. Mat. 27 & Amb. lib. 3. de Virginibus, dicunt, ne si alij essent ibi sepulti, non Dominus sed alius resurrexisse diceretur: tũ vt dicit Orig. lib. 2. contra Celsum, quia quemadmodum eius natiuitas omni natiuitate purior erat, ex perpetua enim virgine natus est: ita etiam debuit sepultura insignẽ puritatem habere. Quod etiam Aug. tract. 120. sentire videtur, dicens: Sicut in Mariæ virginis vtero nemo ante illum, nemo post illum conceptus est: ita hoc monumento nemo ante illum, nemo post illum sepultus est. Idem etiam dicit Hiero. in Matth. tum demum propter reuerentiam, & significationem. Reuerentiam quidem, quia illud corpus vnitum erat diuinitati, nec decebat corporibus corruptionis coniungi: Significationem vero, quia cito erat suscitandũ, vt mors illi velut somnus fuerit, non vt ceteris mortuis, qui ad immortalem vitam, vltimo die surgent. Et rursus erat mortuum, sed diuinitati, quæ vita est, vnitum, nec omnino carebat vita, vt cetera corpora carent: non ergo mortuis ceteris coniungi debuit.

Ibi ergo propter Parasceuen Iudæorum, quia iuxta erat monumentum, posuerunt Iesum.

OCeasus solis instabat, quando sabbati solemnitas incipiebat, ideireo in loco proximo ei, vbi erat crucifixus, sepultus est: ne si locum distantiorem eligerent breuitate temporis a sepultura impedirentur. Hæc verba, vt recte annotat Euthymius, insinuant voluisse illos in alio digniori monumento, quod longius distabat a ciuitate, corpus Christi collocare: sed temporis breuitate impediti sunt.

ANNOTATIO XXIII.

Cur alieno sepulchro Christus cõditus.

QVæret aliquis, cur in alieno sepulchro Dominus condítus est? Respõdet Ambr. lib. 3. de Virginibus: Bene, inquit, & secundum litteram, alienum sepulchrum fuit, quia suum monumentum Dominus non quæsiuit. Habeant tumulũ, qui sub lege sunt mortis, victor mortis suũ tumulum non habebat: non enim ille sepulchrum mortis desiderabat, qui de morte trophæa referebat. Aug. serm. 133. de tempore, ad hoc idem sic dicit: Videamus quare Saluator in aliena sepultura ponatur, & suam non habeat: ideo in aliena sepultura ponitur, quia pro aliorum moriebatur salute: mors enim ista non illi accidit, sed nobis profuit: mors ista nõ illi illata est, sed nobis delata. Vt quid ergo illi propria sepultura, qui in se propriam mortem non habebat? Vt quid illi tumulus in terris, cuius sedes manebat in cœlis? Vt quid illi sepultura, qui tridui tantum temporis spatio, non tam in sepulchro mortuus iacuit, quam velut in lecto quieuit? ipsa enim temporis breuitas declarat potius somnum fuisse, quam mortem: sepulchrum autem mortis est habitaculum. Necessarium ergo non erat mortis habitaculum Christo, qui vita est: neque opus habebat semper viuens habitaculo defunctorum. Recte hanc vitam nos in sepulchro nostro condimus, vt vitificet mortem nostram, vt cum ipso a mortuis resurgamus. Hæc August. ex quibus verbis multas habemus rationes, & causas, propter quas alienum sepulchrũ Dominus suo corpore fuerit dignatus.

CAPVT

Universidad de Deusto
Biblioteca

CAPVT VIGESIMVM.

VNA autem sabbati Maria Magdalene venit mane cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum, & vidit lapidem sublatum a monumento. Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem amabat Iesus, & dicit illis: Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus vbi posuerunt eum. Exijt ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum. Current autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum. Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introiuit. Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum. Et vidit linteamina posita, & sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum. Tunc ergo introiuit, & ille discipulus, qui venerat primus ad monumentum, & vidit, & credidit. Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere. Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos. Maria autem stabat ad monumentum foris plorans. Dum ergo fleret inclinauit se, & prospexit in monumentum: & vidit duos angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu. Dicunt ei illi: Mulier quid ploras? Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum. Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem, & non sciebat quia Iesus est. Dicit ei Iesus: Mulier quid ploras? quem quæris? Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei: Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum, & ego eum tollam. Dicit ei Iesus: Maria. Conuersa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur magister. Dicit ei Iesus: Noli me tangere. Nondum enim ascendi ad Patrem meum. Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum. Venit Maria Magdalene annuncians discipulis, quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi. Cum ergo sero esset die illo vna sabbatorum, & fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati, propter metum Iudæorum: venit Iesus, & stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus, & latus. Gauisi sunt ergo discipuli, viso Domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Hoc cum dixisset, insufflauit & dicit eis: Accipite Spiritum sanctum: quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis retenta sunt. Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus non erat cum eis, quando venit Iesus. Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus Dominum. Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam. Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis. Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio, & dixit: Pax vobis. Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum, & noli esse incredulus, sed fidelis. Respondit Thomas & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus. Dixit ei Iesus: Quia vidisti me Thoma credidisti: beati qui non viderunt, & crediderunt. Multa quidem & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc. Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine eius.

Vna autem sabbati.

COMMENTARIVS.

INcipit Euangelista Dominicam narrare resurrectionem: & qua ratione primo manifestata fuerit describit. Initium autem sumit a tempore aduentus Mariæ Magdalenæ, cui ante ipsos etiam Apostolos visus est: *Vna*, inquit, *Sabbati*, id est prima die hebdomadæ, quæ dies Dominica apud nos dicitur. Vna enim pro prima ponitur, sicut & Gen. 1. Factum est vespere, & mane dies vnus ideſt primus. Et Matth. 28. Quæ luceſcit in prima ſabbati? Græce est in vna sabbatorum. Et Luc. 24. Vna autem sabbati. Sabbatum autem totam hebdomadam hoc loco significat, sicut & Num. 25. Numerabis tibi septem hebdomadas annorum. In Hebræo non habdomadas, sed sabbata legimus. Et Luc. 18. Ieiuno bis in sabbato. A fine enim, & termino, qui sabbatum est, tota hebdomada sabbatum denominatur. Habet enim plures significationes sabbatum in scriptura. Nam & dies septima, & festa, ac hebdomada, sabbata dicta sunt, cuius nominis etymologia superius expositа est. Græce in plurali habetur numero, Prima, seu vna die sabbatorum: non quod singuli dies hebdomadæ sabbata dicerentur, vt existimauit Nicephorus. lib. 1. Hist. cap. 33. non enim in scriptura talis significatio reperitur, sed quod numerus pro numero ponatur, quod frequens est Hebræis, per quandam Anallagen, sicut Matth. 12. Abit Iesus per sata sabbato. In Græco habetur sabbatis, aut etiam quia singuli dies ab hebdomada quæ sabbatum dicitur, denominabantur. Prima sabbati, secunda sabbati, tertia sabbati, & sic de ceteris. Prima ergo dicitur sabbatorū, ideſt, prima dierum septem, quarū singulæ a sabbato appellabantur: ea de causa pluralis numerus positus est, non quod singuli dies sabbata dicerentur in nominandi casu, sed quod a sabbato in obliquo casu, denominarentur.

Sabbatum totam hebdomadam significat.

ANNOTATIO I.

Difficultates vanę circa resurrectionem.

NVlla in re Euangelistæ sibi magis aduersari videntur, quam in historia resurrectionis Dominicæ describēda. Cū autem eos esse consentientes, & concordes certissimum sit, insudarunt maxime antiqui, & recentiores Doctores in eis componendis: & adhuc est, quod doctissimorum ingenia exerceat. Nos non omnes difficultates discutere intēdimus, qui aliorum Euangelistarum cōmentaria non explicamus: sed eas duntaxat, quæ ad Iohannis explicationem necessariæ visæ sunt. Quarum prima est, circa verbum primum propositum, nam videtur a Mathæo discordare. Inquit enim Matthæus: Vespere autem sabbati, quæ luceſcit in prima sabbati, venit Maria Magdalene, & altera Maria videre sepulchrū Domini. Si ergo venit vespere sabbati, quomodo Ioannes dicit venisse prima die hebdomadæ, nēpe Dominica? Varij sunt antiqui Doctores, & nostro tempore in hoc modo soluendo.

Prima difficultas, circa verba superiora Ioannis.

Primo loco Hiero. epist. ad Hedib. quæst. 4. respondet. Vespere accipi pro eo tempore, quod est post solis occasum, ante noctis aduentū, quod nos crepusculum vespertinum appellamus sed pro eo, quod nos Latine dicimus sero, seu tarde, vt vespere sabbati sit profunda nox sabbati iā media transacta, quæ dicitur galli cantus. Hanc sententiam Græcum aduerbium confirmat: ὀψὲ enim vtrumque significat, & quod vespere, & quod sero dicimus: idem ergo tempus est cum eo, quod Ioannes narrat: nam dies prima post sabbatum iam appropinquabat, ideo dicitur, Prima die sabbati. Hanc sententiam sequitur Ambro. Luc. vltimo.

Secundo loco Augustinus lib. 3. de consensu Euangelistarum cap. 24. aliter soluit. Vespere enim apud Matthæum accipit in sua propria Latina significatione pro tempore

Universidad de Deusto
Biblioteca

pore illo, quod est post solis occasum: affirmat tamen per Synecdochen pro tota nocte, quæ est post sabbatum, esse positum. critq. sensus: Nocte illa, quæ est post sabbatum, quando tam dies prima illucescit, tunc venit Maria. Iuxta hanc sententiam manifesta est concordia Ioannis cum Matthæo.

Recentiorũ interpretationes reijciuntur.

Tertio loco aliqui recentiorum vespere accipiunt etiam in propria significatione Latina, pro crepusculo vespertino Sabbati, nec admittunt Synecdochen, sed pro illo tempore accipi asserunt: aliter tamen soluunt difficultatem propositam, nempe vt Matth. non loquatur, nec sit intelligendus de tempore, quando ad sepulchrum venerunt mulieres, sed quando parauerunt aromata. vel ea emerunt, vt venirent. Hoc autem fuit vespere sabbati, nempe transacto sabbato post occasum solis, tunc licebat operari, & tunc emerunt, & pararunt aromata, vt nocte transacta venirent. Quod si opponas his verbum sequens: Quę lucescit in prima sabbati; respondent ab occasu solis diem sequentem computari, & ideo dici lucescere: probatq. ex Luc. 23. vbi sic habetur: Dies erat parasceues, & sabbatum illucescebat. dicitur ergo dies illucescere ab occasu præcedentis. Hæc expositio difficile sustineri potest, nam Matt. sic dicit: Vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalena, & altera Maria, videre sepulchrũ. Non dicitur venisse emere, aut parare aromata, sed venisse videre sepulchrũ. Violentia igitur fit, & detorsio verbis Euangelicis, si illo exponamus modo, & est potius accõmodare scripturam proprio hominis sensui, quam hominem accommodare intellectum scripturæ sensui. Hoc autem in hac expositione verum est, nempe post occasum solis sabbati iam licuisse operari solemnitate sabbati transacta, id quod etiam Aug. lib. 3. de consensu Euang. cap. 24. docet. Quod autem in ista sententia adductũ est ab occasu solis præcedentis illucescere diem sequentem, vt ex Luca colligi videtur, falsum est: illucescere enim dies non dicitur, nisi ab ortu solis, seu prope ortum a crepusculo, seu diluculo, & ita Hier. Epist. ad Hedibi. q. 4. verba Mat. exponit, Quę lucescit in prima sabbati: qua enim ratione lucescere dici potest, eo tempore, quando tenebræ incipiunt? Quod autem Luc. dixit, non est contrarium, immo consonum huic veritati. Non enim Lucas dicere intendebat esse Parasceuem, & ab occasu sabbatum A lucescere, sed esse Parasceuen, & diem sequentem esse diem sabbati, vt per hoc significaret mulieres illas toto die sequenti nihil efficere potuisse ex his, quæ desiderabant. Quod autem celebritas sabbati inciperet a vespera præcedentis, longe aliud est, quam diẽ sabbati lucescere: hoc tamen paulo inferius in hac eadem annotatione fiet manifestius.

Quarto loco alij recentiorum, Vespere apud Matth. pro tota nocte, quæ est post sabbatũ accipiunt, non per Synecdochen, B vt Aug. accipiebat, sed iuxta propriam significationem. Dicunt enim Hebræũ vocabulum, quo Matthæus vsus videtur, aut loco, cuius posuit Græcum, si Græce scripsit, esse עֶרֶב quod non solum vespere, id est, ere ֹ֖ pusculum, sed etiam noctem ipsam significat. & tunc sensus Mat. erit: Nocte post sabbatum, quando tam illucescebat sequens dies prima. Sed hæc expositio solido non nititur fundamento: primo quidem, quia non probat Matt. illo C vsum vocabulo, aut loco illius Græcũ accepisse. Secundo, si vsus esset illo, potius significare intenderet tempus illud crepusculi vespertini: nam in tota scriptura veteri non est locus, in quo illud vocabulũ Hebræum accipiatur pro nocte, quã Hebræi appellant לַיִל sed semper pro eo, quod Latine ve ֹ֖ spere dicunt. Immo etymologia id ipsum probat: est enim a verbo עָרַב quod miscere significat, inde no ֹ֖ men quasi mixtum ex luce, D & tenebris tempus significans.

Quinto loco alii itidem nostro tempore verbum Græcum in alia accipiũt significatione: nam ὀψὲ non tantum vespere, nec tantum sero, sed etiam extremum, & terminum significat, maxime quando regimini adiungitur. Dicimus enim ὀψὲ τῆς ἡλικίας, id est, ad extremum ætatis, seu vergente ætate, ὀψὲ τῆς ἡμέρας, ad extremum diei: ita nunc etiam dicitur, ὀψὲ sabbati, id est ad extremum sabbati. Iterũ E annotant, quamuis ab occasu diei præcedentis festinitas inciperet: vsque ad occasum sequentis tamẽ, quantum ad dierum computationem, ab ortu in ortum diem Hebræos more Romanorum numerasse. Nox igitur illa sabbati erat, & terminabatur sabbatũ ad solis ortũ primæ diei: vt sensus sit, in extremo sabbati, id est, prope diluculum, aut diluculo, quãdo prima dies incipit. Illa expositio in hoc vera est, quod affirmat aduerbium illud talem habere significationem, quam Euthym. Matth. 28. Græcus auctor tradit, & sequitur, & lin-

guæ

quæ peritis satis est nota. In eo vero, quod A occasum: ipse autem Euthymius legit plurali numero: Extremo Sabbatorum, id est, completis septem diebus quæ a Sabbato nomen habent. At ne quis existimaret statim completo Sabbato mulieres venisse. Adiecit Matthæus: Quæ lucescit in prima Sabbati, id est, iam appropinquante, & illucescere prima die: illa enim nocte vsque ad mediam partem domi manserunt, quia erat intempestivum tempus. Hæc expositio insinuata, immo significata est a Cyrillo. lib. 12. cap. 44. cuius verba sunt hæc: Exacto iam Sabbato, & altero die appropinquante curriculo, venit Maria ad monumentum. Hæc Cyril. Illud, Exacto Sabbato, alludit ad verbum Matthæi, Vespere Sabbati: illud autem. Appropinquante altero die, ad illud, Quæ lucescit in prima Sabbati. Hæc expositio est vera, & legitima, secundum quam Latinus interpres recte vertit, Vespere Sabbati: nam vespere terminus est Sabbati, quando iam desinit Sabbatum, & incipit nox sequẽtis diei primæ. Dices, quare Matthæus dixit: Vespere Sabbati, cum satis fuisset dixisse, C quando lucescit, seu lucescente prima die? Respondeo id factum esse, vt significaret propter Sabbatum non ante venisse mulieres. ac si diceret: remoto iam temporis impedimento, quando propter legem non licebat operari, & tempore iam cõueniente appropinquante, seu opportunitate iam oblata veniunt, nempe quãdo lucescit prima Sabbati: tempus enim prius fuit prope mediam noctem intempestivum erat, non propter legem, sed ex ipsa temporis dispositione. Secundum hanc veram, & accommodatam expositionẽ, facillimũ est Ioannem cum Matthæo concordare. Ioannes enim illud tempus describit, quando venerunt, quod Matthæus significauit illo verbo: Quæ lucescit in prima Sabbati. Illud autem, Vespere Sabbati, positum est propter rationem aliam, quam paulo ante exposuimus. Verba autem Matthæi fusius explicare, & cur relatiuum sine antecedente sit positum exponere, instituti præsentis non est. Ioannem enim interpretamur.

D

Ceteris probabilior expositio.

Sexto loco est expositio, quam Euthym. Matth. 28. secutus est, vt vespere significet quidem extremum diei, vt idem sit vespere Sabbati, quod extremo tempore Sabbati, seu completo Sabbato, quod est ad solis

---

Maria Magdalena venit mane, cum adhuc tenebræ essent, ad monumentum.

COMMENTARIVS.

NOn poterat mulier amore Christi flagrans domi contineri: sed cum primum per tempus sibi licuit, ad Domini sepulchrum quærens quem diligebat

Universidad de Deusto
Biblioteca

gebat, sedula se confert, dilectioni, & pietati simul incumbens. Tempus autem erat diluculo primæ diei, quando necdum lux densas omnino tenebras depulerat, nec tenebræ adhuc totum aerem occupabant.

ANNOTATIO II.

Quo modo Ioannes cõcors sit verbis Marci dicentis, orto iam sole.

ALtera difficultas se nobis offert: nam Ioannes cum Marco concors non videtur; hic enim sic habet: Valde mane vna Sabbatorum veniunt ad monumentum, orto iam Sole. est autem narratio Marci de Maria Magdalena, & Maria Iacobi, & Salome. Si igitur orto iam sole venit, quomodo tenebræ adhuc erant? Varie etiam hanc difficultatem Doctores soluunt. Primo loco Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 24. legit. Oriente iam sole, quod in diluculo verum habet: oriri enim incipit, quãdo iam radios mittit in orizontem, quamuis nondum apparuerit, nec supra orizontem sit, quando ortus vere dicitur. Hæc lectio difficultatẽ habet: nam Græci textus non habent, ἀνατείλαντος, de præsenti, sed, ἀνατείλαντος, & sic Euthymius legit, & exposuit, orto Sole. Secũdo loco alij legunt de præterito, Orto sole, & exponũt. Orto vere sole, quia ortus erat, quamuis recens admodum: tamen Marcum dicunt narrare alium aduentum ab eo quem narrat Ioannes: quater enim venisse Magdalenam ad monumentum affirmant, aduentum autem vltimum describi a Marco. ita Nicepho. lib. 1. Hist. cap. 33. numerus tamen hic aduẽtuum difficile accommodatur. Tertio loco Euthymius legit etiam in præterito: Exorto sole, tamen ad eundem sensum refert, ad quẽ Augustinus vt dictus sit Sol ortus, non quod sit supra orizontem, sed quod iã lux eius apparere incœperit, nempe diluculo. Quarto loco aliqui recentiorum particulam deesse rentui existimant: nam legendum erat: Nondum orto sole. Sed sine auctoritate vlla hoc affirmatur, cũ nullus textus reperiatur, in quo talis sit particula, nec vllus antiquus auctor sic legerit. Quinto aliqui legunt in præterito: Exorto sole, tamen asserunt diluculo egressas esse mulieres domo, peruenisse autem ad monumentum orto sole. Hanc interpretationem nec verba, nec rei historia admittit: inquit enim Marcus: Valde mane, orto iam sole veniũt ad monumentum. Ioannes autem eodem verbo vsus venisse dicit, Cum adhuc tenebræ essent. Nec erat opus Mar. præmittere: Valde mane; nisi idem intellexisset per verbũ sequens, Orto sole, maxime quia prope erat locus, vbi crucifixus est Dominus: & rursus quia præ timore ne impedirentur ab aliquo, tenebras potius, quàm lucem quærere oportebat. Vnde eas potius multo ante diluculum conuenisse, & domo egressas esse, certum est, vt possent ante lucem peruenire, & Dominum vngere.

Ceteris probabiliora ea positio.

Vera igitur, & legitima est expositio Euthymij; Ortum solem significare tempus diluculi, quando iam lucescere incipit, & diluculum est, seu auroræ tempus. Hæc lectio, aut expositio mihi omnium probabilissima videtur. Lectio quidem; quia video textus omnes habere tempus præteritum, *Exorto sole*, & Græcos expositores ita legere, & interpretari. Expositio vero, quia eum sensum fere omnes sequuntur, & historiæ veritati consonat: nam Magdalenam ad monumẽtum peruenisse, cum tenebræ essent, Ioannes aperte docet.

ANNOTATIO III.

Agitur de Euangelistarum cõcordia circa mulierum aduentum.

DIfficultas in eisdem verbis Ioan. occurrit: nam Matth. & Mar. Magdalenam cum ceteris mulieribus venisse narrant: at Ioan. solius Magdalenæ meminit. Cuius resolutio pendet ex historiæ aduẽtus mulierum ad sepulchrum certitudine & concordia, in qua multa antiquorum & recentiorum laborarunt ingenia: nec adhuc quicquam omni ex parte certum habemus. Si autem omnium referre opiniones, & eas examinare tentarem, magnam confusionem legentium animis ingererẽ: ea, quæ mihi certiora, & probabiliora visa sunt, ex varijs proponam, & confirmabo, adiunctis nonnullis alijs, quæ ad legitimam historiam assequendam faciunt: vt ex omnibus in vnum coniunctis vera resolutio constet, id quod aliquibus responsionibus efficiam.

Series historiæ & rerũ gestarũ circa Christi resurrectionem.

Ante omnia tamẽ totam rei seriem ante oculos quattuor Euangelistis ad cõcordiam redactis proponam, quæ talis est: Sepulto Domino ante solis occasum reuertuntur mulieres, & emunt aromata, vt Sabbato transacto Dominum vngant, quod Lucas refert: Sabbato autem transacto post occasum solis iterum aromata emunt, & parant: non enim illa sufficere videbantur, & hoc narrat Marcus. Statuerunt autem tunc summo mane ante lucẽ, intempestiua nocte transacta, conuenire, vt venientes vngerẽt corpus in monumento: non enim in eadem domo erant; interhat erat Maria Magdalena. Aduenientẽ iã tempore conueniunt, velociq. passu, vt credibile est, ad sepulchrũ se contulerunt, cum adhuc tenebræ essent, seu valde mane, seu valde diluculo, vt ceteri referunt Euãgelistæ: accedentes iam ad locum viderunt lapidẽ reuolutũ, vt dicunt omnes Euangelistæ. At Maria plus omnibus solicita alia re non expectata, sublatũ esse Dominicum corpus credens, sola ad Petrum & Ioannẽ currens se confert, annuncians, & dicens: Tulerunt Dominum, & nescimus, vbi posuerunt eum. Loquitur autẽ in plurali numero, quia nomine sociarum loquebatur, interim dum ipsa recessit factum est, quod Matt. narrat: Angelus Domini sedebat super lapidem, & locutus est eis: Nolite timere vos; scio enim quod Iesum, qui crucifixus est, quæritis. Nõ est hic; surrexit enim sicut dixit, venite, & videte locum vbi positus erat Dominus. Et cito euntes dicite discipulis eius, quia surrexit, & ecce præcedet vos in Galilæam, ibi eum videbitis, ecce prædixi vobis. Illæ autem tunc intrarunt, & hoc narrat Mar. Introeuntes autẽ viderunt iuuenem sedentẽ in dextris coopertum stola candida, & obstupuerũt. Qui dixit illis: Nolite expauescere. Iesum quæritis Nazarenum crucifixum, surrexit, nõ est hic. Ecce locus, vbi posuerunt eum. Sed ite, dicite discipulis eius, & Petro, quod præcedet vos in Galilæam: ibi eum videbitis, sicut dixit vobis. Illæ autẽ exeuntes fugerunt de monumento, inuaserat enim eas timor, & pauor. Hæc narrat Marcus. Dum autẽ illæ consternatæ exeunt de monumento, & ab eo recedunt, venerunt currentes discipuli cũ Maria, & intrantes sepulchrum nihil inueneruntmulieres autẽ nihil eis dixerunt præ timore ex his, quæ viderãt, & hoc est quod dicit Marc. Et nemini, inquit, quicquam dixerunt, timebãt enim. Reuertẽtib⁹ ergo discipulis cito præ timore Iudæorũ, Magdalena manet iuxta sepulchrũ, ceteris feminis manentibus, sed longe a monumento adhuc consternatis, & trementibus. dum autẽ Magdalena manet, factũ est quod Ioann. narrat. Vidit Angelos, & Dominũ in figura hortulani, & eo agnito reuertitur iterum sola ad discipulos. Dum autem ipsa reuertitur, ceteris consternatis, factũ est quod Luc. refert: Duo viri astiterunt secus illas in veste fulgenti. Cum timerent autem, & declinarẽt vultus in terram, dixerũt ad illas, (adhuc enim nõ credebant Dominum surrexisse)

A Quid quæritis viuentẽ cum mortuis? Nõ est hic, sed surrexit. Recordamini qualiter locutus est vobis, cum adhuc in Galilæa esset, dicens: Quia oportet filium hominis tradi in manus peccatorum hominum, & crucifigi, & tertia die resurgere, & recordatæ sunt verborum eius. Tunc exeuntes, vt inquit Matthæus, id est regressæ a monumẽto cum timore, & gaudio magno cucurrerũt nunciare ea discipulis, quæ prius ipsis feminis dicta erãt: dum autem eunt, B in via apparuit eis Dominus. Magdalena interim dum hæ reuertuntur, annunciat discipulis se vidisse Dominum, & resurrexisse. Succedũt mulieres annunciãtes idẽ. At illis, vt refert Luc. visa sunt sicut deliramenta verba ista, & non crediderunt illis. Hæc est tota series, meo iudicio legitima, in qua mira concordia Euangelistarum apparet, & ex singulorum dictis perfecta historia colligitur. His igitur propositis ad singulas partes confirmandas accedam, & prætermisis, quæ ad ceteros Euãgelistas pertinent, maxime quæ ad Ioannem necessaria sunt considerabimus. C

Magdalena simul cum alijs mulieribus venit ad monumentum.

Est igitur prima responsio. Magdalena venit cũ ceteris mulieribus primo ad monumentũ. Hæc tamquam certa ab Aug. affirmantur. lib. 3. de consen. Euang. c. 24. & cõfirmatur expressis verbis Matt. & Mar. Vespere, inquit, Sabbati, quæ lucescit in prima Sabbati, Maria Magdalene, & altera Maria venit videre sepulchrũ. Idẽ habet D Marc. adiungẽs aliã mulierẽ Salome. Huic testimonio non audentes se opponere, qui solã Magdalenã venisse affirmant, quærũt solutiones, & euasiones, quæ improbabiles videntur. Nam Ambro. Luc. vltimo, duas Magdalenas docet: vnam venientẽ solam apud Ioannẽ, alterã cũ ceteris mulieribus apud Matt. Huius sententiæ meminit Hier. epist. ad Hedib. q. 4. sed eã deserit, & merito, vtpote nõ habentem solidum fundamentum, & quæ magnam in scriptura generat cõfusionem: multa enim de Magdalena dicuntur in scriptura, quæ si ad duas referantur, maxima obscuritas consequitur, cum nullum in scriptura distinctionis vestigium appareat, quia re vera vna est.

Secundo loco idem Hierony. in eadem Epist. quæst. 5. dicit. Venisse quidem primo cum ceteris, & hanc historiam narrare Matth. postea vero solam reuertisse, & hanc historiam Ioannem describere. Aduersus hanc sententiam efficax pugnat argumẽtum: Si enim primo factum est, quod narrat Matth. igitur viderat Dominum in via, & tetigerat: hoc enim Matth. narrat;

Universidad de Deusto
Biblioteca

quomodo igitur nunc reuersa plorat & dicit: Tulerunt Dominum meum? Et hoc idē refert Apostolis, immo quomodo reuersa est ad sepulchrum, cum iam in via surgentem viderit? Ad hoc tam efficax argumentum, non videtur solutio Hieronymi satisfacere: inquit enim Magdalenam præ turbatione obstupuisse, quasi alienatam. tamē solutio consistere non potest, cum non ita obstupuerit, vt rationis particeps non fuerit. Si autem rationis capax erat, non poterat quem viderat, & crediderat surrexisse, morruum quærere, nisi conceptam fidem deserens, quod credendum non est.

Tertio loco alij, quorum sententiam refert ibidem Hieronymus, dixerunt, primum venisse solam, quod Ioannes narrat, postea cum ceteris venisse, quod refert Matth. at nec hoc sustineri potest: nā si primo venit sola, vt Ioann. refert, vidit lapidem reuolutum, retulitq. discipulis ablatum Dominum, quomodo ergo cum ceteris rediens dixisse narratur, secundum Matth. Quis reuoluet nobis lapidem?

Quarto loco Nicephorus lib. 1. Histor. cap. 33. pluries venisse affirmat. Primo cū Maria matre Domini, & hoc est secundum Matthæū. secundo, & tertio solam, & hoc narrat Ioan. nam bis venisse Ioan. refert, quando lapidem vidit reuolutum, & nunciauit discipulis, & quando postea cum ipsis redijt, & illis recedentibus mansit, quarto venit cū ceteris feminis secundum Lucam, & Mar. sed contra hæc pugnant argumenta facta contra vtramque sententiam, nempe Hieronymi, & eorum, quos citat Hieronymus. Adde falsum esse omnino B. Virginem venisse ad sepulchrum: credebat enim fide perfectissima filium surrecturum, ceteræ ex imperfecta fide venerūt, non credentes resurrectionem. Adde etiā has omnes solutiones nulla ratione probari, sed inuentas esse ad concordiam Euangelistarum stabiliendam: quæ quidem finē his multiplicationibus satis constat. Venit igitur Magdalena primo cum ceteris & hoc idem narrat Ioannes cum ceteris Euangelistis, & in hoc vera est Augustini loco citato sententia.

Magdalena sola redijt nunciatura Petro, & Ioanni, quod discipuli dominum.

Secunda responsio, Magdalena, vt vidit lapidem sublatum, nulla alia expectata re, nec diligentia facta, credens Domini corpus sublatum, sola reuersa est ad Petrum & Ioannem annuncians & dicens: Tulerunt Dominum. hæc est Augustini loco proxime citato, & Ioannes eam comprobare videtur, dicens: Vidit lapidem sublatum de monumento, cucurrit ergo, & venit ad Simonem, &c. hanc responsionem maxime id confirmat: Si enim cum ceteris est reuersa, cū Matthæus dicat, mulieribus reuertentibus Dominum apparuisse, sequeretur Mariam etiam vidisse; non igitur erat, cur postea cum discipulis reuersa ploraret ad monumentum, & diceret: Tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum: aut dicendum est ipsas mulieres iuisse cum Magdalena, & iterum reuertisse ad sepulchrum: a quo iterum recedentes viderunt Dominum, quod sine vlla auctoritate diceretur, aut potius fingeretur.

Absente Magdalena reliquæ mulieres Angelos viderunt, & sepulchrū ingressæ sūt.

Tertia responsio, dum Magdalena abit ad discipulos, & redit, factum est, quod Matthæus & Marcus de ceteris narrant mulieribus: nempe viderunt, & audierunt Angelum sedentem ad lapidem: & ingressæ sepulchrum, seu monumentum viderunt alterum Angelum, & loquentem audierunt, & consternatæ non inuento Dominico corpore, nec adhuc credentes fugerunt a monumento. In hoc dissentio ab Augustino, qui existimat, iam reuersam fuisse Magdalenam, & discipulos cum ea, reuersosq. eos esse, quando Angelus apparuit, & ingressæ sunt mulieres, & consternatæ, ac Magdalena vna cum eis; sed vix potest accommodari historia. Non enim inueniri potest, quid mulieres fecerint illo medio tempore. Rursus nec videtur aptari posse quomodo Magdalena duos angelos viderit in monumento dicentes: Quid plorasti? consternata cū alijs fugerit e monumēto. Idcirco mihi verius, & accommodatius videtur, dum Magdalena vadit, & redit, factum esse quod Matthæus, & Marcus narrant Magdalena absente. Non enim hi duo Euangelistæ, narrarunt regressum Magdalenę ad discipulos, sed solum aduentum cum ceteris mulieribus. Idcirco visi sunt aliquibus sentire etiam Magdalenam ibi tunc interfuisse, & re vera non interfuit. Quando igitur Magdalena reuersa est cum discipulis, illæ per aliquantum spatium loci a monumento fugientes, consternatæ recesserant: ibi tamen manebant timidæ, & incredulæ, exitum aliquem expectātes. Ad uenientibus autem duobus discipulis cum Magdalena, nihil ex his quæ acciderant dixerunt præ timore, vt narrat Marcus.

Petrum & Ioannē recedentib⁹ mā sit Magdalena iuxta sepulchrū plorans.

Quarta responsio: Magdalena duobus discipulis reuertentibus, sola mansit apud sepulchrū & respiciēs intro vidit Angelos loquentes, postea Dominum sub hortulani figura, & sola reuertitur annunciare discipulis iuxta præceptum Domini. In hac etiam dissentio ab Augustino, qui existimat eum ceteris reuersum esse: quod mihi est improbabile. Nam si reuersa esset cū alijs, sequeretur vidisse etiam Dominum cum alijs, & eius tetigisse, seu tenuisse pedes: hoc enim refert Matth. quod quidē concedit Augustinus. sed non video quomodo quæ paulo ante tangere prohibita sit, nūc sit cum ceteris permissa. Existimo ergo solam reuersam esse, vt Ioann. narrat, dicēs: Vidi Dominum, & hæc dixit mihi. Quod si Lucas dicit: Erat autem Maria Magdalene, & Ioanna, & Maria Iacobi, & ceteræ, quæ cum eis erant, quæ dicebant ad Apostolos hæc; id verum est, quia etiā Maria Magdalena, & ceteræ annunciarūt discipulis, nec eis discipuli crediderunt: sed non eodem tempore facta sunt; prior enim Magdalena accessit. Lucas autem nō distinxit tempora, sicut & ceteri etiā Euāgelistæ non distinxerunt personas: sed simul aduentum & quæ facta sunt cum mulieribus, narrarunt: immo Lucas ordinem non seruauit, nam post mulierum aduentum ad Apostolos, & postquam Maria etiā annunciauit vidisse Dominum refert aduentū duorum discipulorū ad monumētū, at Ioann. distincte Magdalenæ historiam describens, qua ratione ceteri sint Euāgelistæ intelligendi, edocuit, & expressit.

Quando reliquæ mulieres Dominum viderunt.

Quinta responsio; dum Magdalena viso Domino reuertitur ad Apostolos resurrectionem annunciatura, factum est quod Luc. narrat, scilicet mulieres consternatæ, & incredulæ ab Angelis confortantur, & illuminantur, ac credunt, tuncq. cum gaudio reuertuntur etiam ipsæ annunciantes, quæ viderant, & audierant, sicut dictum erat illis, & in via vident Dominum. Hæc sunt, quæ ad concordiam Ioannis cum ceteris, immo ceterorum inter se Euangelistarum maxime faciunt, & quę probabilissima visa sunt quę autem supersunt, ad aliorum Euangelistarum explicationem, ac commentaria potius pertinent, & in sequentibus etiam eorum aliqua proferemus.

Et vidit lapidem sublatum a monumento.

COMMENTARIVS.

QVando mulieres peruenerunt, iam Dominus surrexerat: inuenerunt enim lapidem reuolutum, non quod Dominus tunc surrexerit, & vt exiret sit lapis ablatus; sed quod prius surrexerit, & vt appareret omnibus corpus ibi non esse, Dominumq. surrexisse ablatus sit lapis, vt recte aduertit Hieronymus Epist. ad Hedibiam quæst. 6. dicens: Non putemus Angelum idcirco venisse, vt aperiret Domino resurgenti, & reuolueret lapidem: sed postquam Dominus resurrexit, hora qua ipse voluit, & quæ nulli mortalium cognita est, indicasse quod factum est: & sepulchrum vacuum, & reuolutione lapidis, & sui ostendisse præsentia. hæc Hieronymus. Lapidem hunc sublatum, & reuolutum esse ab Angelo Matthæus expressit.

ANNOTATIO IV.

Quo tēpore surrexerit Dominus.

SVrrexisse Dominum ante mulierum aduentum nemo negat: quando autem surrexerit, apud doctores in controuersia est. Hier. Epist. ad Hedib. quæst. 3. tempore proximo mediæ nocti transactæ, nempe ad galli cantum surrexisse affirmat, quod tempus ipse Hiero. vespere, id est, sero a Matth. appellatum exponit: idem sensit Ambro. Luc. vltimo. & Cyril. lib. 12. cap. 44. At Aug. lib. 4. de Trini. c. 6. diluculo Dominicæ, quod est tempus primum diei primæ, surrexisse affirmat, redditq. causam duplicem: Vna est, vt verum sit; tribus diebus, & noctibus extitisse Dominū in corde terræ, quod per Synecdochen intelligendum est, sumpta parte pro toto: Primus dies fuit Paraseues, in cuius parte mortuus, & sepultus est ante solis occasum, & pro vno die computatur cum nocte sua præcedente annexa. Secundus dies integer fuit, nempe Sabbatum ab occasu Paraseues in occasum Sabbati. Tertius

Universidad de Deusto
Biblioteca

tius dies fuit tempus sequens, nox quidem integra ab occasu Sabati vsque ad diluculum: dies vero quantum ad principiũ, quia diluculo surrexit, & per Synecdochẽ totus dies computatur. Vt igitur die tertia dicatur in corde terræ fuisse, oportebat aliquam particulam, quamuis breuem accipere: surrexit igitur iam diluculo incipiente. Altera causa est, vt gratiam noui Testamenti significaret, in quo remotis tenebris lux diuina splẽdet. Eandem sententiam sequitur Hiero. in Psal. 56. exponens illud: Exurge gloria mea, exurgam diluculo. quod vere de resurrectione intelligitur, & sic Hiero. exponit. Videtur autem hęc sententia ab Ecclesia recepta, canit enim hymnum: Aurora lucis, rutilat, Cum rex ille fortissimus, &c. immo videtur Marcus idipsum tradere, inquit enim, Surgens autem Iesus mane prima Sabbati apparuit primo Mariæ Magdalenæ. ad quem locum Marci Hiero. duas adfert solutiones, Epist. ad Hedib. quæst. 3. Vna est, illud caput Marci non esse recipiendum, quæ solutio non est probanda. altera est aduerbium illud, Mane, coniungendum verbo sequenti, vt sit sensus: Surgens Dominus apparuit mane vna Sabbati primo Mariæ Magdalenæ, quo etiã modo Euthym. legit. At hæc exatio potius est quam solutio, ad tempus igitur resurrectionis referẽdum est, imo non alia de causa præcipua Euangelistę diligẽtissimi fuerunt in describendo tempore aductus mulierum, nisi vt tempus resurrectionis Dominicæ significarent, quod fuit illi tempori valde coniunctum. determinate vero A particulam temporis resurrectionis scire non possumus, vt recte Hieronymus dicit in eadem Epist. quæst. 6.

ANNOTATIO V.

Contra nostri temporis hæreticos.

HÆretici nostri temporis etiã in hoc suos miscent errores, non enim capere possunt quomodo lapide superposito Christi corpus egressum fuerit de sepulchro, nisi lapis emolluerit, aut fuerit ante sublatus. Quod enim suo non assequuntur, & metiuntur ingenio, potentiæ diuiB næ facile denegant. Nec aduertunt id negantes in quæ absurda facile proruant: nã corpus illud cum mortale erat, egressum est ab vtero Virginis claustro integro permanente, & Beatorum corpora, licut, & Christi corpus, cælos sine vlla ipsorum diuisione permeabunt, & ianuis clausis ad discipulos penetrauit, persecutores etiam aliquando declinans, per medium illorũ ipsum comprimentium ibat. non sunt hæc omnipotenti impossibilia. quamuis ingeC nijs hominum percipi nequeant. Fatendũ profecto est auctorem ingeniorum humanorum plus posse facere, quam humana ingenia valeant per se comprehẽdere. Recte ergo, & vere Hiero. Epist. ad Hedib. quæst. 6. etiam lapide illo posito Christum surrexisse docuit, cuius verba in commentario adduximus, id quod docuerunt omnes antiqui Patres. Isti vero homines eadem facilitate negandi, Lazarum ligatis manibus, & pedibus nemine iuuante de sepulchro egressum esse negabunt, quod tamen factum historia Euangelica docet.

Cucurrit ergo, & venit ad Simonem Petrum, & ad alium discipulum, quem amabat Iesus, & dicit illis.

COMMENTARIVS.

PArticula illa, *Ergo*, causam cur Magdalena ad discipulos confugerit, indicat, nempe quia viderat sublatum lapidem, vnde credidit corpus sublatum esse, quia non aliam causam, cur lapis sublatus fuerit, esse potuisse existimauit, nisi vt corpus de sepulchro efferretur. Cucurrit ergo ad duos discipulos Petrum tamquam primum, & principem omnium, Ioannem tamquam a Christo dilectissimum, annuncians, quod factum credebat. Erant duo hi cum ceteris etiã discipulis simul congregati, quãuis autem omnes simul essent, hos adisse dicitur, non solum quia Petrus primus, Ioannes dilectus erat: sed quia hos nouerat Christo fideliores, & animosiores fuisse: nam Ioannes secutus est vsque ad crucem, Petrus vero vsque ad atrium Pontificis. Attende verba hæc insinuare Magdalenam visionem, & locutionẽ Angeli non expectasse & consequenter nec ingressam se-

sam sepulchrum, sed videns sublatum lapidem, cucurrit celeriter rei nouitate commota, ceteris in eo loco mulieribus relictis.

Tulerunt Dominum de monumento, & nescimus, vbi posuerunt eum.

NOndum Magdalene resurrectionem credebat: *Tulerunt*, inquit, *Dominum & nescimus, vbi posuerunt eum*. Verbum, *Nescimus*, indicat nomine aliarum etiam mulierum, loqui, vt nomine plurium fidem sibi cõciliet. Postea vero Angelo loquens, dixit: *Nescio, vbi posuerunt eum*. Si Magdalena ingressa fuisset sepulchrum, & Angelos audisset, profecto retulisset omnia, quæ Angeli dixerunt: nuncium igitur hoc, *Tulerunt Dominum*, probat nihil aliud vidisse, quàm lapidem reuolutum, & inde intulisse, sibiq. persuasisse, fuisse sublatum corpus: vt sentit August. lib. 3. de cons. Euang. cap. 24. Ex his verbis Ambr. lib. 3. de Virgin. imperfectæ fidei Magdalenam insimulat, dicens: Tulerunt Dominum de monumento. Erras mulier, quæ putas ab alijs Christum de monumento fuisse sublatum, & non potestate propria resuscitatum.

Exiit ergo Petrus, & ille alius discipulus, & venerunt ad monumentum.

QVi ex discipulis Christum magis amabant, & præ amoris magnitudine securi Christum fuerant, audito verbo Magdalenes, ~veniunt ad ~videndum: reliqui vero, aut quia nullam fidem mulieri dederunt, aut quia non sunt ausi præ timore Iudæorum domo egredi, manserunt. Particula, *Ergo*, cur exierint domo, & venerint ad monumentum, causam indicat: nempe propter verbum Magdalenæ, quam amor eorum, desideriumq. erga Christum non omni fide priuauit.

Currebant autem duo simul, & ille alius discipulus præcucurrit citius Petro, & venit primus ad monumentum.

PRæ nimio desiderio, & simul forsan præ timore, vt antequam lucesceret perfecte, domum reuerti possent, currunt, & gressus accelerant: Ioannes autem, vtpote adolescentior, cursu præuenit Petrum, eo post terga relicto, quem tamen non minus desiderium, sed debiliores vires posteriorem fecerant. Venit etiam Magdalena, & passis etiam feciſſe celeres probabile est: erat enim & ipsa amore, & desiderio ardens: & quæ testata fuerat vera esse, suo etiam aduentu confirmare ~volebat~.

Et cum se inclinasset, vidit posita linteamina, non tamen introiuit.

INclinat & incuruat se Ioannes, antequam Petrus perueniat, vt ab ostio sepulchri, an ibi sit corpus Christi examiner, non tamen introiuit tũc. Introspiciens autem videt linteamina, quibus inuolutum fuerat corpus, ibi posita: corpus autem non videt. Quod Ioannes non introierit, sed Petrum expectauerit, propter Petri reuerẽtiam factum existimo, cui vt seniori, & vt primas inter omnes Apostolos tenenti, honorem deferebat. Greg. autem hom. 22. in Euang. etiam mysterium in hoc facto contemplatur. Synagogam per Ioannem, Ecclesiam gentium per Petrum significari dicit: Venit, inquit, Synagoga prior ad monumentum, sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed non intrauit, quia legis quidem præcepta, & prophetias de passione Dominica accepit, sed credere in mortuum noluit; secuta posterior Ecclesia Gentium, mediatorem Dei & hominum Iesum Christum, & cognouit carne mortuum, & credidit viuentem Deum. hæc Greg. possumus etiam his adijcere morale aliquid; per Ioannem enim omnes Christiani, per Petrum Pontifices Christi vicarij significantur. Prior ingreditur Petrus, quia dignitate omnes antecellit Christianos Christi vicarius: at posterior peruenit Ioanne, quia fieri potest, vt qui prior est dignitate, sit posterior merito, & sanctitate. Doctrina morum.

Venit ergo Simon Petrus sequens eum, & introiuit in monumentum, & vidit linteamina posita, & sudarium, quod fuerat super caput eius, non cum linteaminibus positum, sed separatim inuolutum in vnum locum.

Cur ablata linteamina

SI linteamina ibi non reperta fuissent, facile imperfecti in fide suspicari poterant corpus ablatum, non suscitatum fuisse: at dum ibi linteamina posita, & sudarium inuolutum, & separatim positum, vt distincte omnia percipi possent, viderunt; facile Christi corpus non in alium locum ablatum, sed surrexisse cognoscere potuerunt. Quoniam ea de causa hæc funeralia in monumento relicta sunt, resurrectionem corporis mortui testantia: neque enim, vt recte dicit Chrysostomus homil. 8. Si qui corpus abstulissent, illa reliquissent, neque si furati essent, sudarium inuoluere, & ponere in vnum locum curassent: sed vt erat, corpus abstulissent. Propterea prædixit Ioannes cum multa myrrha fuisse sepultum. myrrha non minus quam pix corpori linteamina conglutinat, vt cum audieris ea in sepulchro relicta, furto abreptum non arbitretis. Non enim fur adeo stultus fuisset, vt in superflua re tantum laborasset, etenim diutius in ea immorandum erat, & deprehendi potuisset. Sudarium autem separatim inuolutum in vnum locum est situm, vt intelligeres, non perturbate, & festinanter id factum esse, vt resurrectionis esset signum. Hæc Chrysost. Quæ spiritualiter interpretatur Grego. hom. 22. in Euang. docte, & subtiliter.

Tunc ergo introiuit & ille discipulus, qui venerat prius ad monumentum, & vidit, & credidit.

INtroeunte Petro intrauit etiam alter discipulus, qui primus venerat: sed ante Petrum ingredi non erat ausus, hic vidit etiam linteamina, & sudarium, sed fecit aliud, quod non fecit Petrus: credidit enim, nempe resurrexisse Dominum. Petrus intrauit quidem & vidit: Ioannes vero intrauit, vidit, & credidit. Si credidisset tunc Petrus, non vtique soli sibi Ioannes fidem tribuisset. At quia solus credidit, numero singulari vsus dicit. Vidit, & credidit: hoc tamen in annotatione sequenti discutitur.

Nondum enim sciebant scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere.

VErba hæc causam continent vnam diuersorum effectuũ: ignoratio enim scripturarum, quibus resurrectio Christi prænunciata est, in causa fuit, quod Ioannes tunc credidit, non autem prius quam videret linteamina, & vacuum sepulchrum. & est sensus: Vidit, & videns credidit, quia nondum sciebat scripturam. si enim sciuisset prius credidisset, nec expectasset linteamina, & sepulchrum videre:

videre. hæc eadem ignoratio etiam quædam causa fuit, quod Petrus non credidit: nondum enim sciebat scripturam resurrectionis. Idcirco quamuis viderit linteamina, & sepulcrum vacuum, non credidit, quia signum & argumentum hoc necessarium non erat. Ideo vnus credidit, alter non, quia neuter sciebat scripturam: ex eadem enim ignoratione processit, vt vnus tunc crederet, non prius quam signum videret, alter omnino nec ipso viso signo crediderit: sunt enim verba in plurali legenda, Nondum enim sciebant, vt ad vtrumque referantur discipulum.

ANNOTATIO VI.

An vterque Apostolus credidit resurrectionem

AVg. tract. 120. Verbum hoc *Credidit*, ad vtrumque refert discipulum, vt vterque crediderit, tamen negat omnino esse de fide resurrectionis intelligendum, quam neuter tunc habuit, sed referendum esse affirmat ad verbum Magdalenæ, vt sit sensus: Credidit tunc vterque verũ esse, quod Magdalena dixerat Dominum nempe ablatum esse de monumento. Probat autem vno argumento non posse intelligi de fide resurrectionis, quia, inquit, si scripturam nesciebant, igitur non poterant credere resurrectionem futuram: nõ enim alia erat illis via resurrectionem hanc sciendi. Eandem expositionem confirmat lib. 3. de consen. Euang. cap. 24. & eadem est Theophylactt. Alteram expositionem adhibent Cyril. lib. 12. capit. 44. Chrysost. hom. 84. & Euthym. & Gregor. Nisse. orat. 2. de resurrect. hi ad vtrumque discipulum referunt verbum credendi, vt vterque viderit, & vterque crediderit, tamen de fide resurrectionis exponunt, vt vterque visis linteaminibus crediderit: Christum resurrexisse.

Petro non credente Ioannes credidit resurrectionem.

Mihi duo visa sunt probabiliora. Vnum est verbum, *Credidit* non esse referendũ nisi ad discipulum vnum; hoc enim ipsemet contextus adeo aperte manifestat, vt si Euangelista id significare voluisset, non alijs vsus esset clarioribus verbis. Petrus, inquit, intrauit, & vidit linteamina, ille alter intrauit, & vidit, & credidit. violenta est expositio de priori etiam asserere, vidit, & credidit, cum Euangelista distinxerit. Alterum est credendi verbum esse de fide resurrectionis exponendum, & in hoc consentio Cyrillo, Chrysostomo & alijs. verbum enim absolute prolatum credendi, fidem dicit Christi, & diuinam. Si enim præcessisset verbum aliquod quo ipsi non credidisse verbis Magdalenæ dicti essent, tunc merito exponi posset, eos credidisse dictis illius; at cum nihil tale dictum sit, quando absolute dicitur credere, fidem veram intelligere debemus: valde enim dura expositio est: Credidit, supplendo, quod Magdalena dixit. Adde non erat, cur tam diligenter Euangelista narrasset vidisse linteamina, & sudarium inuolutum in alterum locum positum, nisi voluisset significare argumẽtum hoc magnum credendi resurrectionem, & credidisse vnum illorũ, qui intrarunt: quia ad credendum verbis mulieris satis erat videre non fuisse ibi corpus, Petrum autem non credidisse tunc, indicauit Lucas cap. vltimo: de solo enim Petro dicit: Vidit linteamina sola posita, & abijt secum mirans, quod factum fuerat; non credebat, sed mirabatur: at Ioannes credidit tunc, vt ipsemet nunc fatetur. Argumentum autem Augustl. inefficax est, crediderunt enim propter verbum Domini, quia sæpe dixerat se resurrecturum, quamuis autem illud non intellexit antequam videret signum, quod vidit postea, hoc tamẽ viso credidit, & cognouit. Lucæ vltimo, etiã Angelus mulieribus hoc verbum in memoriam reduxit, Recordamini, inquit, qualiter locutus est vobis, cũ adhuc in Galilæa esset, dicens, quia oportet filium hominis crucifigi, & tertia die resurgere, & illæ recordatæ tunc sunt. ita & Ioannes videns signa, recordari potuit verbi, & tunc intelligere, & credere quamuis hactenus scripturas, immo & ipsum verbum non perceperit. De Petro autem, qui cum eo venit, non credente, præter dicta etiam illud argumentum facit, quod Mar. refert Angelum mulieribus dixisse: Dicite, inquit, discipulis, & Petro. distinxit enim cum solum a ceteris, quia cum venisset ad sepulcrum, & vidisset, non credebat. Quod si objicias nec Ioannem credidisse, quia dictum est, quãdo Dominus apparuit discipulis, a principio præ stupore eos nõ credidisse Luc. vlt.

Universidad de Deusto
Biblioteca

respondeo, non de omnibus id oportet intelligere: nam Petrus erat inter illos, & duo discipuli reuersi ex castello, qui tunc iam credebant: ita etiam de Ioanne dicimus a maiori enim parte denominatio sumitur. legitima igitur expositio ea est, quæ in commentario est posita.

ANNOTATIO VII.

Quomodo Apostoli ingressi fuerint custodientibus illud militibus.

HIeronymus Epist. ad Hedibi. quæst. 6. Quomodo, inquit, custodiente milium turba Petrus, & Ioannes libere ingressi sunt sepulchrum nullo prohibente custodum? ad hanc interrogationem sic ipse respõdet, hac videlicet causa, quia vespere sabbati, quæ lucescit in prima sabbati, venit Maria Magdalena, & altera Maria videre sepulchrum, & ecce terræmotus factus est magnus, Angelus, quoque Domini descendit de cælo, & accedens reuoluit lapidem, & sedebat super eum, eratq. aspectus eius sicut fulgur, & vestimenta eius sicut nix. Præ timore autem eius exterriti sũt custodes, & facti sũt velut mortui. Igitur qui fuerãt tãto timore perterriti, vt putarentur mortui, aut dimisisse sepulchrum, & fugisse credẽdi sunt, aut ita corpore, & animo obtorpuisse, vt nõ dicam viros, sed nec mulierculas quidem sepulchrum intrare cupientes auderent prohibere. Hæc Hierony. & vera est responsio.

Abierunt ergo iterum discipuli ad semetipsos.

COMMENTARIVS.

NOn inuento corpore in sepulchro, vnus admirans, alter credens redeunt ad suos condiscipulos: dicuntur autem iteum abijsse. Hebraismus enim est, non quod semel venerint, & redierint, & nunc secundo redeant, sed dicitur, *Iterum*, ratione loci, ad quem reuertuntur: nam in locum, quem deseruerant, regrediuntur, Magdalena apud sepulchrum remanente,

Maria autem stabat ad monumentum foris plorans.

Magdalena ad monumentum ius.

ADhuc corpus ablatum non suscitatum existimabat, & nescia loci, vbi corpus maneret, vel positum esset, elegit vbi aliquamdiu illud mansisse sciebat, stare: *Ad monumentum*, ergo, *Foris*, id est, iuxta monumentum, non intus stans plorabat, solicita, & varia cogitans loca vbi positum esset corpus: sedere autẽ non potuit, sed *Stabat*, vt si qua ratio inueniendi locum occurreret, celeriter, & cito se conferret: hoc enim est proprium quærentium aliquid, cuius locum determinatum ignorant. Imperfecta fides multum amanti causa erat anxietatis & doloris, a quibus si credidisset, se liberasset.

Dum ergo fleret, inclinauit se, & prospexit in monumentum.

MAgna est amoris vis, cum enim iam vidisset semel, expertaq. esset illic non esse corpus, sed linteamina duntaxat agnouisset, cum tamen vbi esset, non inuenret, ne se omni spe inueniendi priuaret, maluit se primo non diligenter quæsiuisse, nec adamussim prospexisse sibi persuadere. Iterum ergo ab ostio monumentum prospicit, & oculos intro conuertit, si forsan videat, quod ante non viderat, corpus. Proprium est hoc quærentium aliquid, & non inuenientium qui ex nimio inueniendi desiderio, cum non habent locum iam, vbi inuenire se posse existiment, ad ea, quæ prius perlustrauerant, se conuertunt iterum perscrutantes, maluntq. sẽ non satis diligenter prius quæsiuisse sibi persuadere, quam spem inueniendi quod ardenter desiderant sibi adimere,

mere, aut minuere. Hac inclinatione, & oculorum conuersione vel minimum temporis dolorem suum Magdalena temperauit, dum iterum prospiciens spem aliquam inueniendi concepit. Notanda est particula, *Ergo*, causam enim indicat, cur iterum prospexerit: ea autem est, Flebat enim & dolebat, quia amabat: dolor ergo vt medelam aliquam acciperet, induxit, vt concepta quadam spe iterum prospiceret, si forte inueniret quod quærebat, & a lacrymis & dolore liberaretur.

Et vidit duos Angelos in albis sedentes, vnum ad caput, & vnum ad pedes, vbi positum fuerat corpus Iesu.

CLementissimus Dominus amantem, & dolentem concepta spe non defraudauit: ecce viam inueniendi, quam desiderabat, reperit: intro enim prospiciens, vidit duos Angelos albis indutos vestibus, iuuenum specie & figura sedentes, vnũ in loco vbi caput Domini iacuerat, alterum vbi pedes, non stantes Angelos videt, ne corpus ibi esse suspicetur, sed sedentes, sua sessione ibi iam corpus non esse significantes. Si enim corpus adesset, stetissent Angeli adorantes, & reuerentes præsens corpus diuinitatis vnitum.

ANNOTATIO VIII.

De Euangelistarum cõcordia circa Angelos qui in sepulchro apparuere.

MVltum laborant expositores in concordandis Euangelistis circa Angelos. nam Matth. & Mar. aliter referunt. Matth. enim vnum dicit sedentem super lapidẽ: Marcus alterum intra sepulchrum. Luc. duos stantes, Ioann. duos sedentes. At si sequamur, quam a principio proposuimus historiæ seriẽ, nulla est difficultatis, causa. Quod enim Matt. & Marc. narrant, ad mulieres pertinet, quando Magdalena recesserat Apostolis nunciatura, viderunt enim vnum ad lapidem, alterum intra sepulchrũ, & conterritæ egressæ sunt, & fugerunt. Quod vero Luc. refert, factum est, postquam fugerunt, & recesserunt a monumento, ideo Luc. non expressit visos esse Angelos in sepulchro, sed fletisse iuxta illas in veste fulgenti. At quod Ioannes nunc narrat, ad solam pertinet Magdalenam, cui apparent hi duo Angeli, quod quidem factum est ante illud, quod Lucas narrat. Non est igitur vlla discordia, sed magnus in his omnibus consensus. Augustl. libro 3. de consen. Euang. capit. 24. hos duos Angelos visos a Magdalena sedentes affirmat, qui postquam locuti sunt ei, & ipsa vidit Dominum, erexerunt se stantes, locutiq. sunt mulieribus, quæ erant in quodam spatio quod erat prope sepulchrum, & hoc est, quod Luc. refert. Sed id non videtur admodum probabile: fugerant enim mulieres, & recesserant a monumento ad aliquam maiorem distantiam. Fateor fieri potuisse eosdem Angelos apparuisse eis, qui apparuerant Magdalenæ; tamen in alio loco, nec præsente ipsa Magdalena, quæ nec simul cum eis fuit reuersa. Scio alios aliter dicere, & historiam varijs texere modis, sed mihi omnibus perspectis, & collatis, quæ dixi visa sunt probabiliora, & accommodatiora, ac magis ordinata. sequatur vnusquisque, quod probabilius visum fuerit, omnia enim hæc sine fidei detrimento, aut iactura dicuntur.

Dicunt ei illi: Mulier, quid ploras.

COMMENTARIVS.

NOndũ Magdalena Angelos agnouerat, præueniũt eam interrogatione, nõ quod ignorarent, sed vt causam lacrymarum, & imperfectam eius fidem pro prio conniteri ore facerent, & ad loquendum inuitarent, quæ nisi præuẽta,

Universidad de Deusto
Biblioteca

ausa non fuisset interrogare, vt dicit Chrys.hom. 85. Attende autem subtilem, & artificiosam Angelorum interrogationem. *Quid*, inquiunt, *ploras?* ac si dicerent: si aliquod hic iaceret cadauer, crederemus te alicuius tibi cõiuncti, & chari mortem deplorare: at cum nullum hic sit tale cadauer, nec locus hic sit mortuorum, vbi viuos vides sedere, & velut commorari, merito quærimus, & interrogamus causam lacrymarum tuarum. Quare ploras? quæ tibi est lacrymarum causa? Tacite Angeli docent Dominum surrexisse, nec plorandi, sed lætandi, & exultandi causam esse, nec iam inter mortuos, sed inter viuentes quærendum esse Christum.

Dicit eis: Quia tulerunt Dominum meum, & nescio, vbi posuerunt eum.

NOn intellexit Magdalena verborum sensum, nec interrogationis vim: sed significationem, quam prima facie verba faciebant, percepit: causam idcirco lacrymarum aperuit, si forte ab illis, vbi corpus Domini iaceret, intelligeret. Ploro, inquit, ea de causa: *Quia tulerunt Dominum meum, & nescio vbi posuerunt eum*, proprium est aliquo vexaris dolore, causam prompte aperire, etiam his, qui subuenire nequeunt: spem enim concipiunt ab illis aliquam accipere posse. Ploratus Magdalenæ causa.

Adhuc Magdalena non credebat surrexisse Dominum, sed corpus ablatum, & in alio repositum loco arbitrabatur, nescia tamen, quid diceret, recte respondebat: ploro, quia nescio, vbi sit corpus Domini: si ergo sciret, nõ plorarer. Et ita erat: si enim sciuisset, vbi positum esset corpus, sciuisset animæ iterum copulatũ, & gloriosum suscitato Christo effectum: quod si nouisset, non plorasset: at quia nesciebat, plorabat. Rursus plorabat, quia ablatum credebat: at si sciuisset non ablatum ab aliquo, sed a tenebris sepulchri potentia diuinitatis ereptum, & victa morte mortis sepulchrum deseruisse, vtique non plorasset. Denique plorabat, quia nesciebat, vbi esset: at si nouisset ibi iam adesse præsentem, profecto nõ fleuisset. Recte ergo dicit, ploro, quia existimo ablatum corpus Domini mei, & nescio vbi sit positum. Attende autem quam piæ sed cæcæ lacrymæ erant: quia corpus mortuum non inueniebat, plorabat, cum illa esset causa lætandi maxima: gaudebat Christus, quod illic non esset: plorabat Magdalena, quod ibi non inueniretur: desiderabat Magdalena locum vbi iaceret, scire: Christus nullibi iacere volebat.

Hæc cum dixisset, conuersa est retrorsum, & vidit Iesum stantem & non sciebat, quia Iesus est.

CVr conuersa sit Magdalena retrorsum Angelorum responso nullo expectato, Athana. causam legitimam expressit, in quæst. ad Antioch. q. 78. Cum, inquit, angeli sederent Mariæ ex aduerso, aspexerunt Christum ibi a tergo imminentem: illa quidem non respiciebat, Angeli vero sedentes e regione viderũt Christũ a tergo venientem, qui statim surrexerunt. Videns vero mulier Angelos surrexisse, animo perculsa retro respexit ad videndum, quid Angeli cernerent, & vidit venientem Iesum. Hæc est causa, quod Maria retro conuersa vidit Dominum. Hæc Athanasius a quo eandem causam accepit Chrysost. hom. 85.

Dicit ei Iesus: Mulier quid ploras? quem quæris?

VErbis Aug. & Amb. eundem locum explicantium exponere optime possumus. Inquit Aug. ser. 132. Maria de resurrectione ignara non cessat lacrymas fundere, nesciens hanc esse Dominici corporis gloriam, quam putabat iniuriam. Cuius inanes mœrores Dominus magis prohibet, quam consolatur. Verbis Augustini, & Amb. exponuntur loca ille.

Quid,

Quid, inquit, ploras? si spirituali prudentia intentionem diuini sermonis intelligas, lacrymarum causam non tamquam ignarus interrogat, sed importunos fletus dolentis obiurgat. Quid, inquit, ploras? cũ vacuato monumento nõ dãno faueris, sed merito resurgentis, Iesu Christi corpus virtus sibi, non facinus vendicasset. Quem quæris? hoc est dicere me iam viuente, pro quo mortuo lacrymas fundis? aut me præsente, quem quæris? hæc Augustinus. Amb. vero lib. 5. de Virginibus, sic inquit: Mulier cur ploras? quem quæris? hoc Angeli dixerunt, & hoc Dominus eisdem verbis repetijt, vt sciatis quia Angelorum verba mandata sunt Domini: Mulier quid ploras? qui non credit, mulier est: nam qui credit, in virum perfectum resurgit, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. Mulier, inquit, non de sexu, sed de conclatione conuitium est, & bene mulier, quæ nutabat, quia virgo iam crediderat. Quid ploras? id est, tu tibi es causa plorandi, quæ es Christo incredula: ploras quia Christum non vides? crede, & videbis. adest Christus, nec vmquam ijs, a quibus quæritur, deest: non lacrymis opus est, sed fide prompta, & Deo digna. Noli cogitare mortalia, & non plorabis: noli cogitare peritura, & flendi causam habere non poteris: certe inde ploras, vnde alij gratulantur. Quem quæris? non vides, quia Christus adest? hæc Ambro. Vbi attende Ambrosium legisse Angelos interrogasse hæc etiam duo: Quid ploras? quem quæris? at lectio nostra non sic habet, & ea est vera lectio: nam Dominus adiunxit: Quem quæris? quia videns eam loqui cum alijs, fingere potuit eam aliquem quærere, & sic legit Hiero. epist. ad Hedibi. q. 5. Extat homilia Origen. in secundo tomo celebris subtiliter, & eleganter singula hæc explicans verba.

Illa existimans quia hortulanus esset, dicit ei.

NOn adhuc se Magdalenæ Christus præbuit manifestum, sed alienam figuram exhibebat, nõ quod propriam mutaret formam, sed quod oculos videntis proprijs speciebus visibilibus non permitteret immutari. Contingit enim sæpe quæ a longe videntur, aut quæ non plena luce aspiciuntur, non qualia sunt apparere: non quod in seipsis mutentur, sed quod species, quibus visus immutatur ad videndum, non eodem modo in oculis aspicientium recipiantur, quod autem fit apud nos ex aliquo impedimento, aut obstaculo, Dominus voluntatis suæ potestate faciebat. In quo erraruut Manichæi, & alij hærerici Hieronymo referente epistola ad Hedib. quæst. 5. affirmantes Dominum formam, vultumq. mutasse, vt pro voluntate diuersus, ac varius videretur.

ANNOTATIO IX.

Quomodo Magdalena putauerit Dominum esse hortulanum?

HIeronymus loco allegato turbationi Magdalenæ adscribit, Christum hortulanũ sibi visum esse. Magdalena, inquit, stupefacta miraculo hortulanum putabat, quem tanto studio requirebat. At potius videtur adscribendum Domino, qui non se manifestare statim voluit, adhuc eius affectum inflammans, sicut etiam Luc. vltimo quando finxit longius ire, duobus illis in viatoris forma apparuit. Cum autẽ Christum non agnosceret, facile eum dominum horti, seu hortulanum existimabat: erat enim locus ille, in quo stabat, hortus; maxime cum Angelos illi assurrexisse vidisset, quos Angelos nesciebat, sed homines existimabat.

Domine, si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum.

COMMENTARIVS.

COnnexio verborum & sensus, hæc sunt. Existimans Magdalena hortulanum eum esse, nihilq. eorum, quæ erga corpus Christi facta erant ignorare credidit

Universidad de Deusto
Biblioteca

credidit ex simulatione interrogasse quid ploraret, & quem quæreret: quare respondit, *Si tu sustulisti eum dicito mihi*, quasi diceret: cum tu hortulanus sis, huius horti custos assiduus, corpus hic recens positum & indeablatum, & ex consequenti causam lacrymarum mearum ignorare non potes: hæc autem interrogare videris, vt te rei ignarum simules. Rogo ergo te Domine, si sustulisti dicito mihi, nec celes hoc a me. Dominum appellat, quia facile eos honoramus, a quibus impetrare aliquid volumus. Hiero. loco allegato turbationi quoque tribuit, quod hortulanum, dominum appellauerit. At potius amori & desiderio inueniendi Christum id dandum est: vt enim impetraret ab eo, quod desiderabat, honore illum afficiebat.

Recte, & acute Aug. ser. 133. hanc exponit sententiam dicens, Sancta, & simplex femina Christum requirit a Christo, ac deuotione mentis prophetat, & nescit: ait enim Domino de semetipso: *Si tu sustulisti eum dicito mihi*, recte interrogat, *Si tu sustulisti eum*: ipse enim tulit corpus suum, qui illud protulit de sepulchro: ipse tulit corpus, qui illud iacens, & dormiens sua aspiratione collegit: ipse tulit corpus suum, qui illud diuinitatis virtute gestans portauit ad cælos. Atque inde mulier sapienter interrogat, & requirit: *Si tu sustulisti eum, dicito mihi, vbi posuisti eum*, hoc est, si illud auferens de sepulchro ad paradisum transtulisti: audierat enim illum dicentem latroni: Hodie mecum eris in Paradiso.

Et ego eum tollam.

MAgna vis amoris hæc est: sola sibi persuadebat corpus tollere posse: Et attende sensum, existimabat odio esse corpus ab hortulano sublatum, nolente in suo habere illud horto, ideoque eum in aliquē alium locum extra hortum proiecisse: ideo dicit, si sustulisti corpus, nolens apud te habere, mihi dicito, vbi sit: *Et ego tollam* illud. Perpende autem efficaciam persuasionis, quasi diceret, facillimam rem peto, vt tantum indices, nolo aliquem tibi laborem imponere: *Ego tollam eum*, minus laborabis in indicando, quam in auferendo laboraſti, si in horto tuo habere non vis, *Dicito mihi, ego* non ponam eum in horto tuo, sed *Tollam eum*. A me causam lacrymarum petisti, animum compatientem indicasti, si meas vis lacrymas exsiccare: *Dicito vbi posuisti eum, vt ego eum tollam*, & sic meis lacrymis finem impones.

ANNOTATIO X.

B. Hieronymus in Magdalenam reprehendit.

HIeronym. epist. ad Hedibi. quæst. 5. adhuc in sua perseuerans sententia, hæc omnia turbationi tribuit, & reprehēdit. Vide, inquit, quem custodiebat cohors militum, cuius sepulchro Angeli præsidebant, ab vno hortulano arbitrabatur ablatum, & ignorans imbecillitatem feminea tantarum se virium repromittit, & credit: vt corpus viri, & perfectæ ætatis, quod (vt cetera taceam) centum libris myrrhæ circumlitum erat, existimaret ab vna, & pauida muliere posse portari. Hæc Hieronymus. Potuisset profecto Hieronymus Magdalenam excusare, & ab his obiectis defendere si voluisset, cum hæc argumēta potius sint ardentissimi amoris, & pietatis A in Christum, vt Orig. & Aug. locis citatis affirmant. Fateor fidē infirmā fuisse quia mortuū credebat, & resurrectionis argumenta nondū percipiebat, tamen amoris audacia non est vituperanda. Quāuis ad obiecta respondere etiā modo aliquo possimus: nondū enim Angelos nouerat, nec centum libris circumlitum corpus credebat, cuius iam omnia linteamina ablata viderat: nec solā corpus se portaturā promittebat, sibi enim non defuturos adiutores corpore inuento sperabat: at Hieronymus hæc omnia exaggerat, quia iam Magdalenam Dominum resurgentem vna cū aliis vidisse feminis existimabat, quā sententiā superius Annot. 3. non probauimus.

Dicit

Dicit ei Iesus: Maria.

COMMENTARIVS.

IAm se Dominus manifestare dignatus est, eā nomine proprio vocat, quo ante vocare solebat, non solum nomen proprium, sed eundem vocis sonum, & locutionis proprietatem edidit, vt quis esset, agnosci posset. Obiurgatio quædam amoris est, vt Chrys. hom. 82. & Cyril. lib. 12. cap. 45. dicunt. Ac si diceret: *Maria*, tu me hortulanum putas, & quis sim ignoras, ego autem te ipsam, quæ sis agnosco. O quanta efficacia, & inexplicabilis vnius vocis virtus. Vna vox densissimas mæroris tenebras dissipauit: vna vox mentis cæcitatem illustrauit: vna vox fontem lacrymarum arescere fecit: vna vox ardentissimum expleuit desiderium: vna vox cor omni destitutum consolatione, gaudio & lætitia repleuit. Christi vocis efficacia.

Conuersa illa, dicit ei: Rabboni, quod dicitur Magister.

ILla apertis mentis & corporis oculis, agnouit eum, & omni suspitione remota Magistri vocabulo, vt consueuit ipsum honorat. Rabboni, Latine Magister, plura verba proferre repentina, & vehemens rei insperatæ lætitia vetat: ingens gaudium, & pondus amoris vna vox manifestat, ac vni voci vnam reddit vocē, inexplicabile esse, quod intus latebat vocis vnitate significans. Mortuum inuenire desiderabat, viuentem in æternum accepit. Conuersa dicitur, quia oculos hinc inde præ desiderio, & ignoratione voluebat: audita autem voce & agnita, conuersa est, non facie, sed oculis in eum fixis, inuento iam, quem tā anxie quærebat. Vox, *Rabboni*, Chaldaica est, quia illo tempore multæ erant iam permistæ voces cum Hebræa, significatq. idem quod Magister, vt ipse Euangelista testatur: non vt aliqui dicunt, Magister meus, non enim illud, iod est, affixum: vt facile constare potest, vel mediocriter in ea lingua peritis.

ANNOTATIO XI.

Quo modo Patres capti sint hæc verba.

CHrysost. ho. 85. interrogat: Quomodo conuersa dicatur, si ad ipsum loquebatur? Respondet sibi videri, cum dixisset Magdalena, vbi posuisti eum, rursus ad Angelos respexisse tamquam rogaturam, quare obstupuerint, illum quem hortulanum putabat, videntes, ab his q. se ad Christum vocantem conuertisse, quem voce prius, quam visu agnouit. Hier. epist. ad Hedib. q. 5. inquit, stupore perterrita, huc atque illuc faciem conuertisse, nihil aliud nisi Dominum videre desiderantem, eaq. ratione etiā ab Angelis retro se conuertit. Mihi probabilius visum est, quod A diximus in commentario, dictā esse conuersam, non retro aspiciendo, vt prius fecerat, sed oculos in eum conuertendo, & fixius intuendo, vt de facie agnosceret, quem voce iam agnouerat. Quod autem Hiero. reprehendit Magdalenam hortulanum Dominum, Christum vero Magistrum appellantem, non videtur tanta reprehensione dignum: nam Magistrum appellauit, vt modum loquendi consuetum seruaret, vt dicit Cyril. lib. 12. cap. 45. immo hoc verbo se agnouisse eum declarabat: quod non efficiebatur, si dominum appellasset.

Dicit ei Iesus: Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum.

COMMENTARIVS.

CRedidit Magdalena resurrexisse Christum, ipsumq. esse, quem videbat, tamen existimabat adhuc cum hominibus conuersaturum, victurumq. sicut prius, qualis frater eius Lazarus resurrexerat: idcirco ad illum tactum, cui erat assueta, properat, vt pedes eius osculetur, quem tactum Dominus prohibet, vt fides eius perficiatur, & discat resurrexisse quidem Dominum, sed non mortalem, vt prius, nec amplius in hoc sæculo, vt ante victurum, & conuersaturum,

sed

Universidad de Deusto
Biblioteca

sed ad Patrem in cælos ascensurum: idcirco causam prohibitionis annectit, *Nondum enim ascendi ad Patrem*. quasi diceret: Ne me tangas, vt ante solebas: nam nō surrexi vobiscum conuersaturus, & connicturus, vt prius, sed ascensurus ad Patrem, & regnaturus cum eo, quod nondum feci propter vos, tamen cito faciam. Hęc verba cuidam tacitæ interrogationi respondent, ne enim diceret Magdalena: Domine nonne inter nos es sicut ante, cur non te tangam? hoc præoccupans dicit: Sum quidem nunc, tamen nō permansurus: vado enim ad Patrem, quamuis nondum ascenderim. Vnde causa hæc nō refertur immediate ad tactus prohibitionem: sed ad aliud, quod consequebatur. Nam si dictum esset tātum: Noli me tangere, respondisset Magdalena: Nonne te Domine prius tangebam, cum sis iam viuus cur non te tangam? Respondisset Dominus: Non sum viuus, vt inter vos degam, nec vt quemadmodum prius conuersetur. Iterum diceret Magdalena: Quomodo igitur nunc ad me venis, & in terra videris? huic respōdet: Quia nondum ascendi, id est ascensurus surrexi, quamuis propter te, & discipulos nōdum ascenderim. Hæc omnia vnica responsione complexus est Dominus. Simile est illud Ioan. 5. Dominus interrogauit paralyticum: Vis sanus fieri? Ille respōdit: Hominem non habeo. Præoccupans interrogationem secundā scilicet, quare ergo non es sanatus? & quare hactenus non descendisti in piscinam? ne daret locum verborum multitudini, ille vno responso satisfecit multis: Hominem, inquit, non habeo. Ita nunc Dominus negato, & prohibito tactu consueto, quia potuit interrogari, nonne es qualis prius? nonne inter nos te iam video existentem? Dominus præoccupauit vno verbo hæc omnia, dicens: *Quia nondum ascendi ad Patrem*: non sum qualis prius, quod si modo me tibi manifestum facio, non est, quod sim hic commoraturus, sed propter vestram fidem, propter vestrā consolationem id facio: propterea nondum ascendi, sed iam iā ascendam. Verba sunt instructionis, vt discat perfectius Magdalena resurgentis conditionem dissimilem esse a priori. Cetera in annotatione require.

ANNOTATIO XII.

Diuersæ Patrum verborū Ioānis expositiones.

LOcum hunc difficilem esse confitentur etiam antiqui Patres, inter quos est Cyrillus lib. 12. cap. 50. & maxime difficultas in vno est posita, nempe in causa prohibitionis illis expressa verbis: *Nondum enim ascendi ad Patrem meum*, quam varie Doctores exponunt.

Primo loco Cyrillus loco citato sic exponit: vt Magdalena pedes Domini tangere accesserit, acceptura benedictionem ab eo. At Dominus negat, & prohibet tactum significare volens, deinceps neminē ad corpus suum tangendum in sacramento accedere debere, nisi prius accepto Spiritu sancto, quem nondum miserat, quia nondum ascenderat. ac si diceret: Nemo me iam tangere debet, nisi Spiritu sancto accepto, quem mittam post meam ascensionem: cum ergo nondum ascenderim, noli me tangere. Hæc expositio violenta videtur, & verbis non satis accommodatur. patitur præterea difficultates: nam & mulieribus, & Thomæ, & discipulis se præbuit tangendum antequam ascenderet. Præterea corpus suum dedit in cena discipulis etiam antequam ascendēs Spiritum sanctum mitteret. Huius expositionis meminit Chrysostomus homil. 85. & eam reiecit.

Secundo Chrysostom. alteram adhibet, quæ non est dissimilis a nostra in commentario posita: hoc tamen differt, quia Chrysostomus existimat Dominū his verbis admonere voluisse Magdalenam, vt reuerenter accederet, non sicut prius. At mihi potius instruere, & fidem eius perficere voluisse videtur: non enim dubito cum Cyrillo ipsum ad eius pedes procidisse, sicut prius solita erat. Quoniam non est verisimile quod aliqui nostris temporibus inconsiderate dicunt, amplecti, & collum eius tenere voluisse, cum non solita fuerit Magdalena his tactibus vti, sed ad pedes Christi esse, & eos osculari. Non igitur irreuerenter accessit: nec enim est credibile minus reuerenter accessisse, quam mulieres illæ accessere, quibus nulla est facta prohibitio.

Tertio loco Hieron. epist. ad Hedib. q. 5. sic exponit: *Noli me tangere*. Tibi enim, quem mortuum quæris, viuentem tangere non mereris: si me necdum putas ascendisse ad Patrem, sed hominum fraude sublatum, meo tactu indigna es. Hoc autem dicebat non vt studium quærentis obrunderet, sed vt dispēsationem carnis assumptæ in diuinitatis gloriam scires esse mutatam, & nequaquam corporaliter velles esse cum Domino quem spiritaliter credere deberet regnare cū Patre. Hæc Hiero. quæ expositio dura videtur: nam verba illa: *Nondum ascendi ad Patrem*, de reali ascensu faciendo intelligenda videntur: non ergo accommodate exponitur: Tibi nondum ascendi. Rursus non de resurrectione gloriosa, sed de ascēsione ipsa, quæ nondum facta erat, verba sonant. Adde etiam non esse in verbis hāc asperam obiurgationem, quam Hieronymus exponit, putans Magdalenam cum ceteris feminis iam vidisse Dominum, & tenuisse pedes eius, & incredulam adhuc permansisse: hanc tamen sententiam Annotatione 3. reiecimus.

Quarto loco Aug. tract. 121. aliter exponit, vt sit sensus: *Noli me tangere*. id est, noli sic in me credere, quemadmodum adhuc sapis: existimas enim me imparem Patri, nondum ascendi ad Patrem: tunc me tangas, quando credideris me Patri non imparem Deum. Tangere ergo Augustinus ad tactum, qui per fidem fit, refert, idem etiam sermo. 60. de Verb. Domini. at hæc expositio spiritualis non litteralis videtur.

Quinto loco Leo. sermo. 2. de Ascensione, sic inquit: Dominus Magdalenæ personam Ecclesiæ gerenti cum ad contactum ipsius properaret accedere, dicit: *Noli me tangere: nondum enim ascendi ad Patrem meum*, hoc est nolo ad me corporaliter venias, nec vt me sensu carnis agnoscas, ad sublimiora te differo, maiora tibi præparo: cum ad Patrem ascendero, tunc me perfectius veriusq. palpabis, apprehensura quod non tangis, & creditura, quod non cernis. Hæc Leo. cuius expositionis meminit etiam Augu. tracta. 121. sed hæc etiam spiritualis non litteralis videtur.

Sexto loco recentiorum aliqui exponūt Magdalenam accessisse, vt Dominū tangeret, quia ad Patrem iam iam ascensurū putabat, sicut proficiscentes solemus tangere: at Dominus prohibet docens, nondum esse tempus ascendendi, sed adhuc permansurum se in mundo ad tempus. Si ita esset, vt illi dicunt, verba facillime accommodarentur: at imprimis obstat, nā Apostoli viderunt vere ascendentem, nec propterea retigerunt: non ergo erat, cur tangeret, quia ascensurum existimabat. Deinde, quia tunc Magdalena nihil de ascensu sciebat ad Patrem, immo existimabat illum vt prius inter homines conuersaturum. Præterea quia etiamsi id esset, non erat Domino tanta causa prohibendi, nec Dominus eam a tactu, tam expresso verbo prohibuisset. Adde si sensus is esset, ne me tangas, quia nondum ascendi, licerer inferre, quando ascendam, tūc tangendi erit tempus, & tāges, quod profecto nemo sanæ doctrinæ intulit. Postremo, quia non constat de tali consuetudine tangendi in tota scriptura.

Septimo loco Iustinus martyr quæstio. explicat. q. 48. aliter exponit, quem vltimo referuaui loco, cū sit antiquitate primus, quia eius expositio legitima visa est, & nos eam in commentario secuti sumus. Facta ergo interrogatione de hac prohibitione tactus, cum tamen se alijs præbuerit tangendum, sic respondit. Illud: *Noli me tangere*, a Saluatore dictum est in hoc sensu, noli me sequi ita, vt mecum semper versere ea ratione, qua antequam in crucem agerer. Volebat enim sensim ac pedetentim discipulos a cōsuetudine aspectus præsentiæq. sui corporis abducere, itaque neque semper visus est discipulis his diebus, quibus cum eis in terra post resurrectionē versatus est: neque omnino inaspectabilem se eis præbuit, sed vtrumque interuallo, spatioq. adhibito faciebat, vt & videretur ipsis, & non videretur. Hæc Iustinus. in commentario pluribus eam expositionem explicuimus. Scio alias adhuc esse interpretationes, sed propositæ sufficiant.

Austor sequitur Iustini martyris expositionem.

ANNOTATIO XIII.

Dominus permittens se ab alijs mulieribus tangi cur Magdalenā prohibeat.

PErcontari aliquis posset, cur mulieribus Dominus se tangēdum præbuerit, non autem Magdalenæ? Hiero. epist. ad Hedib. q. 5. existimat Magdalenam tetigisse Dominum vna cum mulieribus ante hæc, quæ facta Ioannes narrat. August. lib. 3. de consen. Euang. cap. 24. tenet post hoc factum reuertentem Magdalenam, vna cum alijs feminis Dominum tetigisse. Sed vtramque sententiam Annotatione 3. reiecimus, probabilius existimātes, nec ante nec post hoc factum, cum mulieribus ceteris Magdalenam tetigisse, sed solam reuertisse. Superest igitur inquirendum,

Universidad de Deusto
Biblioteca

dum, cur sit prohibita tangere, non autem illæ: immo etiam tenentibus Augustini sententiam considerandum adhuc est, quare modo, non autem postea sit prohibita.

Sententia Augustini.

Nobis autem secundum sententiam nostram respondendum videtur, tactum sui Dominum permisisse ad ostendendam suę resurrectionis veritatem, vt qui non credebant, ipso tactu confirmarentur, vt patet in Thoma & discipulis, quibus dicebat, Palpate & videte, quoniam spiritus carnem & ossa non habet, sicut me videris habere. Cum autem Magdalena audita voce de Christi resurrectione certa facta esset, & resurrectionem credidisset, prohibita fuit a tactu concesso solis nondum credentibus. Mulieribus autem, discipulisq. se tangendum exhibuit, quia dubitabant, & vt certi fierent, tangere eos voluit. & hoc est mihi argumento Magdalenā cum ceteris non tetigisse Dominum, quia non dubitabat eum surrexisse. Nec vero dum surrexisse credebat, existimaret Christum qualis erat primo, surrexisse, propterea audiuit hæc verba: *Noli me tangere: nondum enim ascendi.* propter fidem ergo, & illæ sunt admissæ, & illa prohibita a tactu, sed diuersis rationibus: illæ, vt crederent vere surrexisse: illa, vt crederet, B non qualis erat prius, surrexisse. Est autē hoc loco aduertendum Athan. lib. de Incarna. Christi affirmare, nō soli Magdalenæ, sed ceteris mulieribus dictum esse simul: Nolite me tangere, nondū enim ascēdi ad Patrem meū, & statim post hæc verba illas accessisse, & tenuisse pedes eius, ac eum adorasse. Sed difficile est hāc sententiam verbis Euangelicis accōmodare.

Vade autem ad fratres meos, & dic eis: Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, Deum meum, & Deum vestrum.

COMMENTARIVS.

Fratres cur Dominus discipulos suos appellet.

CRedenti Magdalenæ resurrectionem iubet eam testem esse & annunciatricem apud Apostolos, quos vt homo fratres appellat, & quid annunciare debeat docet: *Ascendo*, inquit, *Ad Patrem*. ac si dicat: surrexi e mortuis, & viuo, non iam vobiscum corporaliter victurus, & conuersaturus, sed ascenditurus ad cælos. Multa his verbis insinuantur. Primo quidem, ne discipuli aut in passione eum deseruerant, & increduli fuerant. Propterea Dominus eos appellat fratres: *Die*, inquit, *Fratribus meis*, ac si diceret, quamuis iam viuo, & resurrexi, ipsiq. me deseruerint: tamen adhuc eos amo, adhuc eos tam quam fratres recipio, non vt reos iudico, sed vt meos fratres diligo. Secundo eos secum naturæ socios habebat, quamuis non sit eiusdem qualitatis, vt ante. Tertio, ne etiam audientes ascensurum ad Patrem, se relinquendos, nec vquam ad eum peruenturos, putarent: *Vado*, inquit, *Ad Patrem meum, & Patrem etiam vestrum*. ac si diceret: sicut ego nunc vado, etiam ipsi postea vadent: cum Pater ad quem vado Pater etiam sit ipsorum. Quarto dicit: *Patrem meum, & Patrem vestrum*, ne quia fratres dixerat eandem rationem filiationis cum eo habere se arbitrarentur, ipse enim habet Deum Patrem naturalem: at illi adoptionis, idcirco distinxit: *Meum*, & *Vestrum*, vt notat Ambro. lib. 5. de Virginitate. Quinto *Patrem* vocat, & simul *Deum*, vt idem Ambro. annotat: *Patrem meum*, vt naturam ostendat diuinam: *Deum meum*, vt mysterium indicet incarnationis. Vt Deus est, *Patrem meum* dicit, vt homo est, *Deum meum* appellat. Sexto gratiam noui testamenti merito suæ mortis obtentam ostendit, vt Deum Patrem habeamus, & per ipsum verum Deum, & hominem, filij Dei adoptionis simus, qui enim Deus noster erat per creationem, per Christum factus est Pater noster per gratiæ adoptionem. Pauca verba magnam continent doctrinam, docet enim resurrectionis suam, docet resurrectionis conditionem, nempe in eadem quidem natura, sed non eiusdem qualitatis resurrexisse,

surrexisse, iam enim immortalis erat: docet mortis suæ fructum, docet suæ diuinitatis, & humanitatis mysterium: Eos, vt bono sint animo, & timorem deponant, hortatur. Quod autem dicit: *Ascendo*, in præsenti, significat proximam suam ascensionem. Hebraismus est, dic eis verba hæc, quæ profero, Ascendo ad Patrem &c. ac si diceret: die eis, me iam iam ascensurum.

Venit Maria Magdalene annuncians discipulis: Quia vidi Dominum, & hæc dixit mihi.

VEnit Magdalena annuncians discipulis se vidisse Dominum, & referens quæ Dominus ei præceperat dicere. Hebraismus est: *Hæc dixit mihi*, loco verborum quæ superius descripta sunt: eadem enim Magdalena repetijt. Qualiter autem discipuli eam audierint, refert Luc. Non enim crediderunt ei, sicut nec mulieribus paulo post venientibus, quas omnes Lucas in vnum coniunxit. Hæc fuit prima apparitio ex his, quas Euangelistæ factas narrarunt, vt ex Mar. constat. Euangelistæ enim eas dumtaxat narrarunt, quas Dominus fecit ijs, qui non crediderant, vt fides eorum, & nostra in eis confirmaretur, ideirco non meminerunt quo modo B. Matri apparuerit, cui ante omnes apparuisse nemo dubitat, non tamen ab Euangelistis narratur, quia non fuit ei ad fidei confirmationem facta, quæ firmissima, & constantissima semper in fide permansit; sed ad consolationem, & lætitiam, qua super omnes digna fuit, quæ super omnes diligebat, & doloris gladium perpessa erat. Adde etiam ne testimonium eius alijs suspectum videretur, quia mater erat: propter hæc duo, Euangelistæ apparitionem B. Virgini factam siluerunt.

Cur Dominus Matri apparuerit, Euangelistę siluerunt.

Cum ergo sero esset die illo vna sabbatorum.

AD narrandam apparitionem discipulis factam Euangelista se conuertit, & circumstantias multas describit, nempe temporis, loci, personarum, modi, & vtilitatis, seu fructus ex ea prouenientis. Incipit igitur a tempore, præmittens tacite apparitionis causam, quam particula illa *Ergo*, insinuat. *Cum ergo*, quasi diceret, cum Magdalena retulisset Domini verbum, & annunciasset resurrectionem, illi vero adhuc non credidissent, vt Lucas narrat: propterea Dominus ipse suamet præsentia propriam decreuit manifestare resurrectionem. Tempus etiam distincte apparitionis describit: *Die*, inquit, *illo*, nempe prima sabbatorum, quo die Dominus resurrexerat: *Sero*, id est iam ad solis occasum, & in fine diei, quo tempore hæc apparitio facta est. Cetera in annotatione require.

ANNOTATIO XIV.

Quo modo Euangelistæ concordes sunt.

HIerony. epist. ad Hedibi. q. 7. Quærit A quo modo Matthæus, & Marcus scribant per mulieres Apostolis mandatum, vt in Galilæam irent, cū Ioannes, & Luc. Hierosolymis ab Apostolis visum esse perhibeant. Respondit promissam esse in Galilæa familiarem quandam & perseuerantem visionem, vt cum eis conuersaretur, & multa de regno Dei tractaret, & eos instrueret, vt habetur Act. 1. at hæc visio fuit obiter, & breuiter facta propter consolationem discipulorum, qui Iudæorum metu erant absconditi, & clausi. Aug. lib. 3. de consensu Euangelistā. cap. 25. respondet promissam quidem visionem in Galilæa, tamen non negatam esse in Hierusalem, vnde non egit contra promissionem suam, si etiam se manifestauit tam Hierosolymis,

Universidad de Deusto Biblioteca

Cur Dominus discipulis apparuerit.

solymis, quam in Galilæa. Mihi Ambr. Luc. vltim. perfectius respondere videtur, nempe iussisse Dominũ discipulos in Galilæam ire, vbi eum visuri erant: at quia præ timore intra conclaue residebant, se eis videndum obtulit, vt animis confirmatis in Galilæam proficiscerẽtur. Adde non solum propter timorem illorum, sed etiam propter fidẽ, vt crederent quia hactenus mulieribus fidẽ resurrectionis non habuerant: simul etiã ne ægre nimis ferrent mulieribus visum esse, nõ autem ipsis: clementissimus ergo Dominus noluit hac eos consolatione priuare. Has duas causas adiecit Chryso. hom. 85. præcipua tamen est propter fidem illorum, quia nõdum credebant, & hanc, vti in commentario diximus, Euangelista insinuat.

Ipsa resurrectionis die, quinquies Christus apparuit.

Aduertendum autem ex Augu. lib. 3. de consen. Euang. cap. 25. Primo die resurrectionis quinquies apparuisse, quantum ex Euangelio licet colligere. Primo Magdalenæ Mar. vltimo. Secundo mulieribus ex Matth. Tertio Petro ex Lucæ vlt. Quarto ex eodem Luca duobus discipulis euntibus in Emaus. Quinto Apostolis absente Thoma, & hanc Ioan. nunc & Lucas describunt. Est etiam aliud aduertendum quantum ad tempus pertinet, nempe hãc apparitionem dici sero factam, non quidem nocte, sed iam ad vesperam prope solis occasum. Discipuli enim duo mane profecti erant in castellum distans a Hierusalem sexaginta stadijs, id est, septem Italicis milliaribus, vbi Christus eis occurrit, & in castello se manifestauit, inclinante die, ac aduesperascente, id est, iam post duas horas a meridie: quo agnito reuersi sunt velociter Hierusalem, vt ceteris annunciarent discipulis. Quibus annunciantibus ex tẽplo Christus apparet, quod accidit ad Solis occasum ante noctem: illo enim tempore dies erant iam longiores in illa maxime regione. Hæc dixerim, quia si noctu apparuisset, ad primum diẽ sabbatorum non pertineret apparitio: dies enim terminabatur in occasu, vt superius diximus. Vnde euangelista non noctu, sed sero dicit, Græce ὀψία, id est, diei vltimo, & extremo.

Et fores essent clausæ, vbi erant discipuli congregati propter metum Iudæorum.

COMMENTARIVS.

LOcum, & personas describit: discipuli congregati erant domi, & fores clausas habebant, non propter tempus, quasi nox esset, sed *Propter metum Iudæorum*, ne facilis aditus ad eos pateret alicui nocere volenti. Nomine discipulorum non solum Apostoli, sed etiam alij addicti Christo significantur, qui ob eundem metum, simul erant congregati, quibus etiam Dominus apparuit, quod quidem ex Lucæ vltimo colligitur: nam illi duo reuertentes ex castello dicuntur inuenisse vndecim, & qui cum illis erant, & adhuc ipsi duo aderant, eadem autem hora venit Dominus, quamuis vt ex Ioanne habemus, Thomas aberat. Illud: *Propter metum Iudæorum*, refertur ad totam sententiam. Erant congregati in vnum locum, & habebant fores clausas propter Iudæorum metum.

ANNOTATIO XV.

Refrenationes interdum furore licitæ sunt.

CYril lib. 12. cap. 53. annotat discipulos prudenter declinasse furorem Iudæorum, memores illius verbi Domini Matth. 10. Cum vos persecuti fuerint in vna ciuitate, fugite in aliam. Hæc doctrina Cyrilli, sic est intelligenda. Primo quidem licere, & prudentiæ esse declinare aliquando persecutiones, & inimicorum furorem, quod suo exẽplo nos docuit Dominus in Aegyptum fugiens, & propter Iudæos sæpe in alia loca recedens: hoc cõsilio Paulus Act. 9. in sporta dimissus per murum fugit: hoc idem sancti suo exemplo, & doctrina docuerunt. Extat egregia Athana. Apologia de fuga sua, id Greg. Naz. orat. 1. cont. Iulia. tradit. Similiter Ambro. Ambro. lib. 1. de offic. cap. 37. cum alijs multis, in quo errauit Tertullianus, sed non est instituti nostri hoc discutere. Secundo, quando Christus, Paulus, & ceteri sancti viri fugerunt, & persecutiones declinauerunt, non id timore mortis faciebant. ita docent Athana. Grego. Nazian. Ambr. locis citatis, & Hieron. Matth. 10. 14. sed ne temere, & ante tempus morti se offerrent, aut ne peccandi persecutoribus darent occasionem: vel vt saluti aliorum, & prædicationi se conseruarent: vel ob alios honestos fines, quos libens modo omitto. Hinc factum est, vt quando hi sancti causam fidei, & Dei honorem periclitari viderent, prompti morti se exponerent, vt Dei causam defenderent. Tertio discipuli tunc magis mihi ex timiditate quadam imperfecta, quam ex prudentia visi sunt fugisse, quod Euãgelista insinuat, dicens: *Erant congregati propter metum Iudæorum*. Fateor fecisse rem, & actum prudentem, quia vere conseruari eos oportebat prædicationi, & manifestationi nominis Christi per orbem propagandæ, & ita eos Christus illæsos esse voluit: tamẽ ipsi non ex prudentia fecerunt, nec eum ob finem, sed ex timiditate, & formidine, quæ incredulitati erat coniuncta. Sæpe autem euenit, vt aliquis actum fortem, aut prudentem, aut iustum faciat, sed non ex prudentia, fortitudine, & iustitia, vt docuit Arist. lib. 1. Ethico. & vera est eius in hac parte doctrina, & scripturæ sacræ conformis: iusta enim iuste operari præcepit nobis Dominus in scripturis frequenter, quia iusta non iuste aliquando fieri possunt.

Venit Iesus, & stetit in medio eorum.

COMMENTARIVS.

FOribus clausis ingressus est, vt qualitatem suæ resurrectionis significaret, ne iam vt ante mortalem, & passibilem futurum existimarent. Vana ergo, & indigna Catholico est doctrina asserentium aperuisse Christum portam, seu fores, vt intraret: non enim corpus glorioſum corporea habet obstacula. & ita Cyril. li. 12. ca. 53. & Greg. hom. 26. in Euan. docent, quod paulo superius de sepulchro clauso lapide diximus. In medio etiam eorũ stat, vt ab omnibus facilius videri, & tangi possit. non sedet, sed stat, vt se non in hoc sæculo permansurum, sed alio properare significet. Nec existimes Dominum intrasse prius domum, passibusq. pedum se in medio eorum collocasse, sed vno ictu oculi, in medio eorum apparuit corporalis & visibilis in propria sua forma, vt agnosci posset.

Et dicit eis: Pax vobis.

Facit salutatione propter tres causas discipulos Christus dignatus.

NOn sola forma, & figura propria corporis, sed etiam sermone, ac salutatione ipsa suam confirmat resurrectionem, seq. eundem esse demonstrat. Triplici autem de causa vsus est Dominus hac salutatione. Primo, quia sic solitus erat salutare, & talem iniunxerat discipulis suis salutationem. Matth. 10. Intrantes domum salutate eã, dicentes: Pax huic domui. Et ipse discedens pacẽ commendauit: Pacem meam do vobis, pacem relinquo vobis, vt ex hac salutationis forma, se esse Christum eundem probaret. Secundo, vt timorem, ac terrorem discipulorum expelleret. In cuius rei declarationem attende, antiquum vsum fuisse, vt ex scriptura patet, ijs, qui adueniebant aliunde, maxime si aliqua inerat suspicio nocendi, salutare; & dicere: *Pax vobis*, ad significandum aduentum esse pacificum, non ad aliquid mali inferendum. Iud. 6. Gedeoni timenti mortem ex Angeli aspectu dictum est; Pax tecum, ne timeas, nõ morieris. 1. Reg. 16. dixerunt Bethleemitæ Samueli inopinate venienti, Pacificus ne est ingressus tuus? id est venis ad nos castigandos, quia non audiuimus saluta-

Universidad de Deusto
Biblioteca

salutationem pacis. & 4.Reg.9. Ioram dixit: Pax est Iehu? ita nunc poterant discipuli tam quam qui increduli nimis, et pertinaces fuerant timere, et Christum pœnas ab eis exacturum existimare. Dominus ergo præueniens iucunda pacis salutatione trepidantia corda serenat. *Pax vobis*, ac si diceret, non vos punire, non pœnas exigere, sed consolari, confortare, instruere venio. Tertio, vt significaret fructum mortis, et resurrectionis suæ, nempe pacem, & reconciliationem hominum cum Deo, quam nascente Christo promiserant Angeli canentes: In terra pax hominibus bonæ voluntatis. hanc Dominus surgens effectam impartitur, & communicat his, qui bonæ voluntatis, & electi à Patre erant. Lucas hanc apparitionem describens, plura verba Christi discipulis dicta narrat, quæ exponere præsentis instituti non est.

Et cum hæc dixisset ostendit eis manus & latus.

OPere etiam illorum confirmant fidem: manus enim, & latus ostendit, vt per vulnerum cicatrices eundem, qui crucifixus est, agnoscant. Hæc enim signa Dominus resurgens retinere voluit, vt argumenta, & signa essent resurrectionis suæ, in quo etiam mira, & diuina virtus elucebat, quæ corpori sic vulnerato vitam perfectam dabat. palpandum etiam se exhibuit, vt corporis solliditatem, & consistentiam experirentur, vt docet Lucas, ne phantasma apparens esse putarent.

ANNOTATIO XVI.

Christ⁹ ob quas causas cicatrices retinuit.

VVlnerum cicatrices, quas Dominus A natarum? Cum etiam his venturum ad iudicandum vt malos confundat, qui cum pro ipsis crucifixus fuerit, tantam neglexerint salutem, docent Theologi: affirmantes etiam eas permansuras semper in glorioso illo corpore, vt redemptionis pretium perpetuo ante beatorum oculos versetur. Aduertendum tamen est Augustinum videri per cicatrices exponere vulnerum signa, qualia manent nunc in plagis sanatis, nempe exterius tantum. At ve- B ritas est non tantum exteriora signa, sed etiam foramina mansisse: nam Thomas iussus est mittere digitum in loca clauorum, & manum in latus eius. De Martyrum cicatricibus August.lib. 23. Ciui.ca. 20. tenet, signa exteriora mansura; non enim quibus abscissum est caput, aut membra, aliter manere possent. Cyril.lib.12. cap. 58. negat in Martyribus hæc signa mansura. Sed huius rei discussio non est loci præsentis.

Gauisi sunt ergo discipuli viso Domino.

COMMENTARIVS.

HIC est fructus et effectus apparitionis. *Gauisi*, inquit, *Sunt discipuli*, quia viderunt Dominum: causam enim particula illa, *Ergo*, indicat. Gaudium go ipsum resurrexisse, ipsumq. esse Christum tot, ac tantis signis, & argumentis indu-

inducti, credentesq. ipsum resurrexisse ipsius aspectu gauisi sunt. Alia narrat Luc. facta antequam crederent, & gauderent; nam dubitauerunt existimantes se visum videre. at tandem agnouerunt, crediderunt, et gauisi sunt; & impletum est verbum Domini, quod nocte cenæ dixerat: Iterum videbo vos, & gaudebit cor vestrum, vt recte annotant Cyril.lib.12.cap.54. & Chrysost.hom.85.

Dixit ergo eis iterum: Pax vobis.

REpetit salutationis verbum, non eisdem de causis, quibus prius pronunciauerat, quas superius exposuimus; sed vt significet eos mittendos per vniuersum orbem, ad annunciandum pacem hanc factam per Christum, iuxta illud Isa. 52. Quam speciosi pedes euangelizantium pacem. Et attende particulam *Ergo*: postquam enim crediderunt perfectè, voluit eos Dominus instruere huius mysterij prædicatores, vt non sibi solis, sed toti mundo sapiant, & credant; propterea iterum dicit eis: *Pax vobis*, ac si diceret, iterum pacem do vobis, vt eam toti mundo annuncietis, quod sequentibus verbis ostendit.

Sicut misit me Pater, & ego mitto vos.

REcte connectuntur hæc verba superioribus: significata enim pace annuncianda, eos huius pacis prædicatores, ac orbis doctores, & salutis ministros ordinat, et instituit, simulq. dignitatem muneris, & officij insinuat: sensus enim est: quod munus dedit mihi Pater (Veni enim, vt mundo veritatis testimonium perhibeam ad credentium salutem tamquam Apostolus a Patre institutus) hoc ego vobis munus trado, & vos vicarios meos instituo; & rursus, qua auctoritate Pater misit me, eadem vos ego mitto, vt prædicetis, gubernetis, dirigatis mundum in viam salutis et veritatis. Magnum hoc munus est profecto: quod enim a Patre filius naturalis, & æternus Dei homo factus suscepit, hoc idem suis communicat discipulis. copiosiorem interpretationem in annotatione inuenies.

ANNOTATIO XVII.

Apostolici muneris dignitas.

MAgna, & multiplex instructio Apostolorum in hac sententia continetur, insinuata in illa similitudinis particula, *Sicut*, in multis enim similitudo procedit. Primo in fine, sicut Christus missus est ad veritatem salutis annunciandã mũdo, Ioannis. 18. Ad hoc veni in mundum, vt testimonium perhibeam veritati, sic etiam Apostoli mittuntur Matth.28. Euntes docete omnes gentes &c. & docentes seruare quæcumque mandaui vobis. Secundo similitudo etiam procedit in mun- B do. Christus veritatis testimonium exhibuit per opera virtutis diuinæ. Ioan.10. Opera, quæ ego facio in nomine Patris mei, ipsa testimonium perhibent de me; ita etiam discipuli mittuntur cum potestate operum diuinorum, Mar.vlt. Prædicauerunt vbique Domino cooperante, et sermonem confirmante sequentibus signis. Ioan.14. Opera, quæ ego facio, & ipse faciet, et maiora horum faciet. Tertio A est similitudo in expensis, sicut Christus pro annunciando veritate sanguinem fudit, et mortem subiit, ita & Apostoli, Ioan.15. Si me persecuti sunt, & vos persequentur. Quarto est similitudo in amore paterno, vt bene Gregorius hom. 26. in Euang. exposuit, vt sit sensus: Pater misit me etiam, vt mortem subirem, tamen non id ex odio, aut vindicta Patris in me, sed ex summo amore factum est: ita & vos subibitis mortem, & sanguinem fundetis, nec tamen id ex Patris odio, aut vindicta; sed ex maximo erga vos amore fiet. Sicut enim Pater amat me, ita & vos, & ita etiam ego vos amo, nec ex odio mitto, aut vindicta. Quinto est similitudo in officio, sicut misit me Pater non merum, & nudum annunciatorem, & prædicatorem, sed cum potestate spirituali, & auctoritate, quia Pastor summa ego mitto vos non verbi dumtaxat prædicatores, sed rectores, & gubernatores in spi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

in spiritualibus, & in ijs omnibus, quæ ad A salutem pertinent, vt sicut etiam pastores. De potestate hac Act. 20. dicebat Paulus: In quo Spiritus sanctus vos posuit regere Ecclesiã Dei: successores enim Apostolorũ Episcopi sunt. Sexto est similitudo in principio. sicut ego vt homo missus sum a diuina Patris potestate; ita ego eadem diuina potestate vos mitto. Nõ homo me misit, sed Deus, ita etiam vos non merus homo, sed Deus simul mittit: non B enim aliter conuenienter hoc munus exercere poterant, nisi missi auctoritate diuina. Hebr. 5. Nemo assumit sibi honorem, nisi qui vocatus est tamquam Aaron. Attende tamen hanc similitudinem quidem esse, non æqualitatem: erant enim Apostoli inferiores Christo in natura, & potestate, & officio: erant solum homines limitatam potestatẽ habentes: vicarij erãt, non domini: pro veritate annuncianda sanguinem fuderunt, sed non pro nostra, nec pro propria redemptione; solus enim Christus generis humani redemptor fuit. Proinde in his non est similitudo verborũ requirenda, sed in illis, quæ exposita sunt.

Hoc cum dixisset, insufflauit, & dicit eis.

COMMENTARIVS.

DEsignatis, & institutis pacis annunciatoribus, & salutis ministris per totã orbem, donat eis potestatem, qua maxime mundus totus indigebat; cum enim essent homines pleni peccatis, maxime necessarium erat, vt qui eos sanare mittebantur, potestatem haberent remittẽdi peccata. Sicut si quis mitteret aliquem ad visitandos infirmos, & sanitatem annunciandam, si posset sanandi minus. Hanc potestatem autem donat Spiritum sanctum dando, quia Spiritus illis Spiritum sanctum communicare, insufflat in eos; vt per flatum exteriorem cognoscant interius Spiritum sanctum infundi, cuius virtute peccata simul instrueret eos, & perficeret: perficeret quidem dando Spiritum sanctũ, tationе exponenda. Vbi sunt, qui cærimonias irrident Ecclesiasticas, cum Dominum insufflantem in discipulos legant?

ANNOTATIO XVIII.

Quare Spiritum sanctum dans Christus discipulis insufflauit.

PEr contrari aliquis posset, quare Spiritum sanctum daturus insufflauit in discipulos. Augustinus lib. 4. Trini. cap. 20. & lib. 10. Genes. ad literam cap. 5. & lib. 13. Ciui. cap. 24. annotat, flatum illum non fuisse Spiritum sanctum, sed signum ipsius: significasse autem processionem Spiritus sancti ab ipso filio. Quemadmodum enim flatus ille sensibilis ab eius corpore, ita Spiritus sanctus quem dabat a sua diuinitate procedebat. hæc est vna causa, ex Augustino cur insufflando Spiritum sanctum dederit.

Altera est Cyrill. li. 12. cap. 56. vt ostenderet se esse eundem qui a principio homini animam insufflando dedit. Gene. 2. Inspirauit in eum spiraculum vitæ. Idem etiam Athanasius ad Antioch. quæst. 64. annotauit. Insufflando enim dedit animam, quæ est principium vitæ temporalis: insufflando etiam dat Spiritum sanctum, qui est principium vitæ spiritualis: vt idem qui fuit creator, cognoscatur recreator, & redemptor.

Tertia causa est Ambrosij sermon. 20. in Psalmum 118. inquit enim, Deum dicit inspirasse, & insufflando animam infudisse homini. Gen. 2. vt significaret se nõ tantum animam qua viueret, sed simul dedisse gratiam, & sanctitatem vna cum ipsa anima: nam creauit Deus in gratia, & sanctitate ipsum hominem a principio. cum autem per peccatum amiserit gratiã hanc, & per Christum sit restaurata, & restituta; ideirco dum dat potestatem, & Spiritum sanctum ad remittenda peccata, insufflat

insufflat, vt se deperditæ illius gratiæ re- A stauratorem, & reparatorem significet. Ac & diceret: Accipite Spiritum sanctum, quẽ perdidistis a principio datum, quia potestas hæc est dandi, & communicandi hominibus Spiritum sanctum ad remittenda peccata. Hanc causam & doctrinam accepit Ambrosius a Basilio libro de Spiritu sancto cap. 16. qui eam adfert in huius loci explicationem.

Accipite Spiritum sanctum.

COMMENTARIVS.

POst signum exterius, rem ipsam significatam infundit, verbi sui efficacia. *Accipite*, inquit, *Spiritum sanctum*. Spiritus sanctus dari hominibus dicitur, quando ipsius dona, & virtutes infunduntur, quæ multa, ac multiplicia esse docet Paulus. 1. Corinth. 12. Diuisiones gratiarum sunt, idem autem Spiritus; alij datur per Spiritũ sermo sapientiæ, alteri secundum Spiritũ sermo scientiæ, &c. inter gratias, & virtutes hasce vna est potestas remittendi peccata, numquam ante Christum hominibus concessa, hanc Dominus nunc suis Apostolis donans dicit: *Accipite Spiritum sanctum*: non autem dixit, accipite potestatem remittendi peccata, sed accipite Spiritum sanctum, & postea adiunxit: *Quorum remiseritis peccata*, vt significaret potestatem remittendi peccata, solius Dei esse, & a solo ipso communicari hominibus.

ANNOTATIO XIX.

Tres articuli fidei superiori sententiæ roborantur.

HAc breui sententia tres articuli fidei confirmantur. Vnus est, Spiritum sanctum esse Deum, cuius est prima, & suprema potestas remittendi peccata. Si enim Spiritus sanctus participatam habet potestatem, non erat, cur daretur hominibus ad peccata remittenda, datus vero est, quia prima, & suprema potestas remittendi est ipsius, & per ipsum communicatur hominibus. Propterea his verbis Deũ esse verum Spiritum sanctum probant Basilius lib. 5. contra Eunomium. Ambrosius B lib. 3. de Spiritu sancto capite 19. & Chrysostomus homilia 6. in 2. ad Corinthios. Alter est ipsum Christum, qui dat Spiritum sanctum. Deum etiam esse, quis enim communicare Spiritum sanctum potuit nisi Deus? adde etiam quod dicit Ambro. epist. 2. ad Simplicia. hoc verbo ostendere, se esse illum eundem Deum, qui per Prophetas promiserat Spiritum sanctum se daturum. Isa. 44. Effundam Spiritum meũ super semen tuum. Ezech. 39. Effundam C Spiritum meum super omnem domum Israel. His igitur verbis videtur dicere: Accipite, quod promisi. Tertius articulus est, Spiritum sanctum ab ipsomet Filio procedere: non enim daret, nisi a se emanaret, ita docent August. tract. 121. & Cyrillus lib. 12. cap. 56.

ANNOTATIO XX.

Quo modo nunc detur Spiritus qui promissus est post ascensionem dandus.

NOnnullæ se offerunt dubitationes, quarum solutione locus hic expositus perfecte explicatur. Prima est, cum promissus sit Spiritus sanctus post ascensionem dandus Ioan. 16. Si non abiero, Paracletus non veniet ad vos, si autem abiero mittam eum, quomodo nunc datur ante ascensionem? Chrysost. hom. 1. in Act. Apost. respondet præsens positum esse pro futuro. Accipite Spiritum sanctum, id est, accipietis Spiritum sanctum. Sed dura est interpretatio: insufflatio enim illa indicat verba præsentem habere significationem. Idem Chrysostomus homil. 85. duas alias adhibet responsiones: Vna est ex aliorum mente asserentium, non hic dari Spiritum sanctum, sed dispositionem, qua apti fierent ad Spiritum sanctum postea suscipiendum, vt sit sensus: Accipite Spiritum sanctum, id est, aptos, & idoneos ad suscipiendum Spiritum sanctum vos facio. At hæc expositio verbis accommodari nulla ratione potest: accipere enim Spiritum sanctum non est idoneos fieri, vt postea accipiant: sed tunc ipsum accipere, & tunc ipsum dari. Violenta enim, & impropria locutio est: accipe hoc, id est, aptum te facio, vt accipias postea. Forsan

hæc responsio fuit cuiusdam Theodori dinati in quinta synodo Constantinopolitana cap. 12. hic inter alios errores habuit etiam hunc, nimirum quando Dominus dixit: *Accipite Spiritum sanctum*, non dedisse Spiritum sanctum, sed tantum Schemate & figura sufflasse. Qui error ibi reprobatur. Alteram adhibet responsionem: Operationes Spiritus sancti multas ac varias esse, nunc autem datum esse quantum ad vnam, nempe potestatem dimittendi peccata: data in die Pentecostes quantum ad potestatem miracula faciendi. Hæc accommodatior est expositio, & legitima, si adiungamus non solam operationem miraculorum tunc datam esse, sed etiam donum linguarum, & sermonem scientiæ & sapientiæ, & denique donorum plenitudinem, qua effecti sunt magistri, & rectores sufficientissimi & perfectissimi orbis. & ita Hieronymus epist. ad Hedib. quæst. 9. hanc soluit dubitationem. & Augustinus lib. 4. Trini. cap. 20. & Cyrillus lib. 12. cap. 56. vbi annotat Dominum promisisse generaliter Spiritum sanctũ post suam ascensionem: at vt se esse auctorem, & eum, qui mittit, & communicat nobis Spiritum sanctum significaret, antequam recederet, voluit ex parte aliqua dare, & velut arrabonem quendam, vt certi essemus implenda omnia promissa, præmittere: eaq. ratione nũc donat Spiritum sanctum, quantum ad potestatem dimittendi peccata.

An hæc Spiritus sancti donatio noua fuerit.

Altera dubitatio est: An hæc Spiritus sancti donatio sit noua. Aduerte pro perfectiori intelligentia, Spiritum sanctum a principio mundi datum esse hominibus, quantum ad aliqua eius dona, & virtutes: nam gratia, qua peccata dimissa sunt virtute fidei Christi venturi, data est, quæ tamen donum est Spiritus sancti. Similiter confitemur Spiritum sanctum locutum esse per Prophetas. & Psalm. 50. Spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Legimus a Davide pronunciatũ. Illud etiam Gen. 8. Non permanebit Spiritus meus cum homine: de Spiritu sancto dato interpretantur Orig. hom. 2. in Psal. 38. Ambro. lib. de Noe, & arca. cap. 3. & Greg. lib. 14. Moral. cap. 29. Non igitur est nouum Spiritum sanctum dari hominibus, immo & Apostolis iam erat datus, quantum ad gratiam, & dona multa: & Lucæ 1. Zacharias repletus Spiritu sancto dicitur. & Luc. 2. Simeon respõsum accepit a Spiritu sancto. & Ioan. Baptista repletus est Spiritu sancto ab vtero matris. At nunc nouo modo nemini vnquam dato cõmunicatur, nempe quantum ad potestatem remittendi peccata. Noua res hæc est: potestatem enim hanc prius sibi soli Deus reseruauerat, at postquam Dei filius, homo factus est, eam hominibus communicauit, vt & ipsi possint peccata remittere. Merito autem non ante passionem suam hanc potestatem dedit, nec etiam post suam distulit ascensionem: illud quidem factum est, vt pretium peccatorum prius solueretur, quam peccata remittendi potestas hominibus daretur: hoc autem vt per id significaret mortis, & passionis effectum, esse remissionem peccatorum. In die vero Pentecostes abundantia, & plenitudo noua data est, quanta nemini vnquam prius fuerat concessa, quod etiam nouum fuit.

Cur peccatorum remissio Spiritui sancto ascribatur.

Tertia dubitatio: Qua ratione, cum potestas remittendi peccata, sit totius Trinitatis, Spiritui sancto tribuitur? Patrem enim Filium, & Spiritum sanctum peccata dimittere, nemo Catholicus dubitauerit. cur ergo dicitur: Accipite Spiritum sanctum? Respondeo cum Victorino lib. 3. contra Arrium. Sicut sapientia, cum sit totius Trinitatis, tribuitur Filio, nõ quod solius sit ipsius, sed vt significemus ipsum esse Verbum Patris, & paterno intellectu procedere: ita etiam opera omnia sanctificationis tribuimus Spiritui sancto, quia ex Patris, & Filij voluntate procedit. Est autem voluntatis obiectum bonum, idcirco quæ bonitatis sunt, Spiritui sancto tribuuntur: quæ ideo facta sunt in scriptura, vt distinctio personarum significetur, & agnoscantur distinctæ personæ in vnitate essentiæ.

An potestas remittendi peccata bonis tantum cõferatur.

Quarta dubitatio est: An potestas hæc detur tantum bonis, & his, qui in gratia sunt, nam dicitur: Accipite Spiritum sanctum. Dico primo, quando Dominus hanc potestatem dedit suis Apostolis dicens: *Accipite Spiritum sanctum*, eos a peccatis, & maculis, quas contraxerant, purgauit: ita Grego. lib. 1. Moral. cap. 8. & Cyril. lib. 12. cap. 56. docuere, & re vera, quando Sacerdotibus communicatur potestas hæc, si dispositi accedant, quales erant iam Apostoli, quando hæc data est eis potestas, Spiritus sanctus quantum ad sanctificationem ipsorum eis datur. tamen id non est necessarium: potest enim euenire, & est persæpe potestas remittendi peccata, etiam in peccatoribus, & malis. sicut potestas miraculorum, quæ etiam a Spiritu sancto est, in peccatore existere potest: non enim ipse est, qui sua sanctitate mundat, sed is, cuius virtute data

data est talis potestas. Et sicut potestas iudicandi recta in iudice iniquo, ita & potestas absoluendi in sacerdote malo esse potest.

Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis.

COMMENTARIVS.

EXponit, & distincte explicat hanc Spiritus sancti donationem: cum enim ad multa ac multiplicia opera Spiritus sanctus dari posset, non intellexissent Apostoli, quæ esset, ac qualis donatio hæc, propterea dicit: *Quorum remiseritis peccata*. ac si diceret: do vobis Spiritum sanctum, vt potestatem habeatis dimittendi hominibus peccata eorum. Non autem dictum est: remittite peccata; sed, *Quorum remiseritis, remissa sunt*, vt suam potestatem participatam esse scirent, & Dei esse suprematn, & primam, ac si diceret: quibus peccata remittetis vos, Deus etiam, cuius est suprema potestas, dimittit: non æqualis vobis potestas, sed participata, & subalternata, ac subiecta Deo est: nec enim se priuat Deus potestate remittendi, sed simul cum hominibus remittit, ipse quidem potestate suprema, homines vero participata, & delegata, & veluti ministeriali.

ANNOTATIO XXI.

De potestate remittẽdi peccata contra nostri temporis hæreticos.

QVæ sit hæc potestas remittendi peccata hominibus data, percontabitur aliquis. Hæretici enim nostri temporis verba detorquent, in alium sensum interpretantes, nempe hanc potestatem esse auctoritatem prædicandi Euangelium, quo peccata dimittuntur. nec vident, aut videre nolunt, longe aliud esse remittere peccata, aliud prædicare Euangelium: nã ante resurrectionem, discipuli Euangeliũ prædicauerant missi a Christo Luc. 10. Misit eos binos ante faciem suam in omnem ciuitatem, & locum, quo erat ipse venturus. Et paulo inferius: Dicite, inquit, appropinquauit in vos regnum Dei: & tamen potestatem nondum habebant remittendi peccata. Præterea prædicatione Euangelij nõ remittitur peccatum, opus est alijs rebus ad consequendam remissionem. non ergo potestas prædicandi est potestas remittendi. Adde etiam iam hæc potestas, & auctoritas prædicandi data est illis verbis: Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Quod sequitur, aliud est præter illud, vt optime Cyril. lib. 12. cap. 56. adnotauit: pertinet enim ad id, quod verbi prædicatoribus pro mundi salute maxime erat necessarium, vt possent peccata remittere ijs, quibus verbum annunciabant. Merito ergo Concil. Triden. sess. 14. can. 3. hanc peruersam, & ineptam damnauit interpretationem statuens sic. Si quis dixerit, verba illa Domini Saluatoris: *Accipite Spiritum sanctum. quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, & quorum retinueritis, retenta sunt*, non esse intelligenda de potestate remittendi, & retinendi peccata in sacramento pœnitentiæ, sicut Ecclesia Catholica ab initio semper intellexit: detorserit autem contra institutionem huius sacramenti ad auctoritatem prædicandi Euangelium, Anathema sit. Non solum igitur hæretica doctrina damnatur, sed simul veritas Catholica aperitur. Est enim potestas hæc remittẽdi peccata per sacramentum pœnitentiæ, quando accedẽtes ad Sacerdotes debite confitentur, peccatorum consequuntur remissionem, virtute huius traditæ & donatæ a Christo potestatis. Vnde recte Chrys. hom. 85. ad Solos Sacerdotes hanc refert potestatem. & Cyril. lib. 12. cap. 56. de potestate remittendi peccata per pœnitentiam, hãc interpretatur sententiam, quamuis adiungat etiam Baptismum, vt per duo sacramenta hæc peccata dimittant: tamen de Baptismo nõ hic fit sermo, sed de sola pœnitentia: his enim verbis a Christo sacramentum institutur, quod pœnitentiæ, aut confessionis dicitur.

ANNOTATIO XXII.

Multiplex doctrina ex verbis Saluatoris deducitur.

SI verba proximæ sententiæ perpẽdantur, multa, quæ ad rectam huius my-

ferij, & sacramenti intelligentiam pertinent, deducemus. Primum est, *Remiseritis*, quo verbo conuincitur error illorum, qui Sacerdotes non habere potestatem absoluendi & remittendi peccata, sed ostendendi, & declarandi esse remissa, & peccatores esse absolutos dicunt: at verbum hoc probat potestatem eos habere vere, peccata remittendi. Longe enim aliud est remittere peccatum, ac declarare remissum esse peccatum, quod maxime ex sequenti verbo confirmatur: *Quorum remiseritis, remittuntur*, quod exponi non potest, remittuntur, id est ostenduntur remissa, sed vere remittuntur. Ergo in eadem significatione oportet antecedens verbum remiseritis, interpretari, aliter inepta & violenta est interpretatio.

Secundum est, *Peccata*, non tantum pœnas, sed culpas etiam remittendi potestas datur. Errarunt aliqui existimantes peccatorum pœnas per Sacerdotes remitti, non culpas: at verbum hoc probat ipsa peccata, & culpas dimitti.

Tertium est, non dici, quæ peccata remiseritis, sed, *Quorum peccata remiseritis*: quia non tantum peccata respicere oportet, sed personas. necesse enim est, qui remissionem consecuturi sunt accedant dispositi dolore cõmissorum, cum firmo proposito in futurum cauendi, cum fide, & spe Christiana: vnde fit, vt eadem peccata aliquibus remitti debeant, alijs vero minime. In quo iudicium quoddam discretionis necessarium est, quo discernatur idoneus a minus idoneo, & non temere, & inconsulto proferatur actus & sententia absolutionis: Qua ratione Concil. Triden. sess. 14. can. 9. absolutionem hanc actum iudicialem remittendi, & absoluendi, & non tantum declarandi absolutum, recte definiuit, & decreuit: ob eamq. rationem dicitur forum conscientiæ.

Quartum est, ex hoc, quod dicitur: *Quorum remiseritis peccata, remittuntur*. Theologi recte deducunt futuram confessionẽ distinctam peccatorum: non enim remittit Sacerdos, nisi quæ cognoscit. oportet ergo ei manifestare illa, quorum remissionem consequi optamus. Deducunt etiam confessionem esse de iure diuino: si enim tribunal remittendi iure diuino erectum est, eodem iure confessio, & manifestatio peccatorum iniungitur. Hæc tamen longius prosequi, & confirmare, ab instituto nostro nimium esset digredi.

Et quorum retinueritis, retenta sunt.

COMMENTARIVS.

RETinere peccata non aliud est, quam iudicare indignum, & non idoneum peccatorem absolutione, propter ipsius indispositionem, quia non qualis tinentur propter se, omnia enim remissibilia sunt, & nullum a potestate hac eximitur: sed retinentur, & irremissibilia fiunt, propter ipsos peccatores: idcirco dicitur: *Quorum retinueritis*, vt ad personas fiat relatio: quæ enim vni remittuntur, alteri retinentur: retinere autem est non dimittere, & remissione indignum iudicare. quod autem in terra sacerdos claue non errante, & recto iudicio procedens retinet, nec dimittit, Deus etiam in cælo retinet, nec dimittit.

Thomas autem vnus ex duodecim, qui dicitur Didymus, non erat cum eis, quando venit Iesus.

ALteram apparitionem discipulis factam Euangelista describere incipit, occasionem autem seu causam præmittit: Thomas vnus de duodecim Apostolis non erat illa prima die resurrectionis cum reliquis Apostolis, quibus apparuit Dominus, eaq. causa factum est, vt non viderit tunc eum, quando ceteri

ANNO-

ANNOTATIO XXIII.

De nominibus Thomæ.

DIdymus apud Græcos idem significat quod Thomas apud Hebræos, nempe gemellum, qui vna cum altero ex vtero nascitur. Hebræa vox est תְּאוֹם & reperitur in numero plurali genesis 38. תְּאוֹמִים inde factum est, vt Thomas duo for titus fuerit nomina, quando hæc Ioannes scripsit; a Græcis enim dicebatur Didymus, propter nominis Hebræi significationem, retento tamen nomine Hebræo, nam etiã Thomas ab alijs dicebatur Ea de causa a Ioanne dicitur Thomas, qui dicitur Didymus, non solum vt nominis Hebræi significationem explicet Græco vocabulo, sed etiam, quia sic a multis id temporis appellabatur, ideo cap. 13. & 20. & sequenti apponit Euangelista: *Qui dicitur Didymus*.

ANNOTATIO XXIV.

Cur Thomas abfuerit quando Dominus Apostolis apparuit.

CHrysost. hom. 86. inquirit causam, cur Thomas non fuerit cum alijs Apostolis illa prima die resurrectionis, quando venit Dominus, & respondet nondum a fuga rediisse, quæ facta fuit, quãdo captus est Dominus: tunc enim quo quisque potuit, sese occuluerat; ceteris autem postea cõuenientibus, adhuc Thomas aberat. Idem dicit Euth. At hæc responsio non videtur sustineri posse: nã Luc. vlt. mulieres a monumento reuersæ dicuntur nunciasse omnia illa vndecim, & ceteris, qui cum ipsis erant; aderat igitur tunc Thomas. Verius cum August. lib 3. de consensu Euãg. cap. 25. dicemus adfuisse cum alijs, tamen aliqua de causa tunc exijsse, vt contingit: nam & duo ex discipulis illa die abierant in castellum, & nisi apparuisset eis primo Christus, non fuissent inuenti cum Apostolis, quando illis apparuit. Hac via facile altera soluitur grauis difficultas, nã videtur Ioãnes a Luca discrepare: Ioan. enim negat Thomam adfuisse tũc, quãdo primo apparuit Dominus. at Luc. inquit, reuersos illos duos, inuenisse vndecim congregatos & eis narrasse, quomodo in via apparuerit eis Dominus. Dum autem hæc loquerentur, in eadem hora apparuit Dominus. Erat igitur ibi Thomas. Euthym. Luc. vlt. respondet in numero vndecim illorũ, Matthiam computari, qui tunc erat, & licet nondum esset illo tempore Apostolus, erat tamen quando hæc Lucas scripsit, ceteri. demus: Erant congregati vndecim Apostoli, qui nunc Apostoli sunt. Dura videtur expositio: numero enim hoc vndecim, illi qui Iuda discedente manserunt, in Euãgelio semper appellati sunt. Rectius Augustinus lib. 3. de consen. Euangelist. cap. 25. respondet: quando illi duo reuersi sunt, & annunciauerunt se vidisse Dominum, tunc exijsse Thomam, nec vidisse Christum: illi enim multis vti sunt verbis, quibus narrarunt, quæ gesta erant in via: at Thomas non expectatis omnibus recessit. Probabile est autem ex incredulitate recessisse: non enim credebat, sed deliramenta omnia putabat; & sicut solet fieri, quando narrantur aliqua, quibus non habemus fidem, maxime cum multiplicantur verba, recedimus & inchoatum sermonem ceteris audientibus deserimus. Ita & Thomas fecit, eaq. de causa a Domino sua apparitione priuatus est; vt eius incredulitate ab omnibus agnita, medelam ipse solus reciperet; esserq. nobis fidei efficax exemplum, & ipsi humilitatis, & pœnitentiæ magnum argumentum. Priorem causam. Aug. tract. 121. & Greg. hom. 26. in Euan. reddunt, nempe cur Dominus eum abesse permiserit, nempe propter nostram vtilitatem; eius enim dubitatione nos confirmati multum in resurrectionis fide sumus. ipse etiam fide, & humilitate, ac deuotione ex casu illo profecit plurimum.

Dixerunt ergo ei alij discipuli: Vidimus Dominum.

COMMENTARIVS.

QVo tempore reuersus fuerit Thomas, incertum est. probabiliter credimus paulo post eum venisse, & illa eadem nocte vna cum alijs mansisse; cum autem non adfuisset quando Dominus apparuit, ceteri rem totam cum ingenti animi

Universidad de Deusto
Biblioteca

animi lætitia enatrarunt, & testimonium resurrectionis reddiderunt. *Vidimus*, inquiunt, *Dominum*. resurrexisse ergo crediderant, aliter non affirmassent se Dominum vidisse.

Ille autem dixit eis: Nisi videro in manibus eius fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, & mittam manum meam in latus eius, non credam.

MAgna pertinacia Thomæ hæc fuit. vt enim sine causa rationabili credere leuitatis est, Ecclesiast. 19. Qui cito credit, leuis est corde: ita causis, & argumentis rationabilibus credendi adhibitis fidem non habere, pertinaciæ, & obdurationis vitium est. Audierat Thomas & testimonium acceperat Christi resurrectionis a Magdalena, a mulieribus, a Petro, a duobus discipulis, a decem etiam Apostolis, ceterisq. simul discipulis, audierat ab ipso Christo: Post tres dies resurgam. neque tamen credidit, vt a pertinacia excusari infidelitas eius nulla ratione possit.

Exaggerat Thoma in excusatione

Quod si verba ipsius perpendamus, maiori adhuc reprehensione eum dignum inuenietmus. Non enim sola infidelitas fuit, dum dixit: Non credam. non sola pertinacia, dum tot testantibus incredulus nihilominus perseueranit: sed quædam etiam superbia, qua ceteros contempsit. *Nisi* inquit, *Videro, & mittam digitos, & manum*, quasi diceret: Vos cito credidistis resurrexisse, quia vidistis, oportebat mittere digitum in loca clauorum, & manus in latus, & probare, an verum esset corpus: ego enim sic faciens credam, nec mihi solum videre sufficiet: nisi enim hæc fecero, etiam si videro, & vos vidistis, minime credam. Superbia fuit imprudentiæ, & leuitatis, discipulos omnes testificantes arguere. Similiter etiam quædam irreuerentia in Christum, dum se iudicat dignum, qui digitum, & manum mittat in loca vulnerum ipsius. Vulnerum autem meminit, vt recte annotauit Theophylactus, quia audierat a ceteris habuisse Christum vulnerum cicatrices: narrarunt enim ei hæc se vidisse, vt ad fidem illum attrahe-rent, propterea dicit: *Nisi videro, & mittam digitum in loca clauorum, & manum meam, non credam.* Perpende autem verborum expressionem, & accumulationem, qua maior significatur pertinacia, & incredulitas: non enim satis iudicauit digitum mittere in vnum locum vnius clau, sed in loca clauorum immittere volebat, & insuper manum etiam in latus: & rursus, non alterius digitum, aut manum, *Sed digitum*, inquit, *Meum & manum meam*. Euangelista morbi grauitatem exacte describit, non vt Thomæ notam infamiæ inurat, sed, tum vt resurrectionem Dominicam confirmet: si enim qui tam pertinaciter eam negauerat, postea videns, & tangens credidit & confessus est, nemo iam de resurrectione Dominica nisi rationis inops dubitauerit: tum vt medici clementia, & virtus agnoscatur in sanando. Cetera in annotatione inuenies.

ANNOTATIO XXV.

Quale fuerit peccatū Thomæ.

NOnnullæ dubitationes occurrunt, A quarum solutio ad intelligentiam huius sententiæ, & historiæ de Thoma cū primis necessaria est. Vna est: quale hoc fuerit peccatum Thomæ: nemo enim eum a peccato excusat, nemo reprehensione dignum tunc fuisse negat: at quod peccati genus fuerit, inquirimus. Et quidem responsio certa est, fuisse infidelitatem, quæ fidei diuinæ opponitur, quod Christi verbum ei responsum significat. *Noli*, inquit, *esse incredulus, sed fidelis.* vt enim expressius indicaret contra fidem egisse Thomam, idco negatione, & affirmatione vsus est: *Noli esse incredulus, sed fidelis.* quasi diceret: Hactenus non fidelis, sed incredulus fuisti. Hoc idem confirmat Cyril. lib. 12. capit. 57. Thomas, inquit, in infidelitatis crimen incidit. Idipsum comprobat Aug. sermo. 159. de tempore. Manus, inquit, quærebat, & latus, & dum curiosus existit in vulnere, mortem incurrit in fide, voluit Dominus, vt videret, ne incredulitate animam perderet. hæc Aug. Certum igitur est peccatum infidelitatis fuisse; fuit autem cum quadam pertinacia, obstinatione, superbia, irreuerentia, vt in commentario expositum est.

Quæ sint illa, quibus Thomas fidem habere recusauit.

Altera dubitatio est: cum infidelitas sit, quæ credenda sint non credere, inquirendum est, quæ sunt illa, quæ Thomas nō credidit: quibus non creditis infidelis fuit. Primo loco Amb. Luc vltimo dicit, Thomam nō dubitasse de resurrectione, sed de resurrectionis qualitate: credidit enim surrexisse, sed cum ianuis clausis intrasse audiret in eadem carne, in qua prius erat, surrexisse non credidit. forsan credebat surrexisse in corpore spirituali, sicut postea Eutyches tenuit, vt refert Greg. lib. 14. Moral. cap. 29. Ista Ambrosij responsio non videtur accommodata verbis Euangelistæ: nam illi retulerunt se vidisse Dominum, ipse autem non credidit Dominum fuisse, hoc non ad qualitatem, sed ad substantiam pertinet resurrectionis: si enim resurrexisse crederet, eos vidisse Dominū crederet: Apostoli enim de resurrectione, non de qualitate loquebantur. Secundo loco Chrysost. hom. 86. & Euthym. asserunt, Thomam non credidisse resurrexisse Christum, immo impossibile fuisse existimauit. hæc responsio in altero videtur extremo nō enim videtur Thomas impossibilē iudicasse resurrectionē, qui non dubitabat Deo id esse possibile, quādoquidē, & quatriduanum Lazarum suscitatum viderat. Quamuis autem non agnosceret diuinitatem Christi, & ideo seipsum suscitare posse non crederet, tamen potuit a Deo suscitari: nec Apostoli dixerant vidisse Dominum seipsum suscitantem, sed vidisse Dominum suscitatum, & viuum, & id negauit Thomas. Rectius Aug. lib. 16. con. Faustum cap. 33. & Greg. hom. 26. in Euang. affirmāt Thomam incredulum fuisse, quia Christum surrexisse non credidit: huius enim resurrectionis testimonia habuit idonea credendi. Hanc dubitationem mihi optime soluere visus est Orige. lib. 2. contra Celsum, vbi docet, Thomam non negasse, vidisse discipulos, quod affirmabant: sed illum, quem viderunt, fuisse Christū in corpore vero suo resuscitatū. Nam sciebat animas aliquando apparere in corporibus, & proprias formare voces & tamen non esse corpora vera, sed apparentia, nec esse veram resurrectionem, sed apparentem: talem existimabat hanc Christi manifestationem, idcirco dicebat se velle tactu ipso veritatem corporis probare. Non igitur negauit Apostolos vidisse, quæ narrabant, sed ipsum esse Dominum suscitatum in suo corpore. Fere hoc ipsum, Apostoli a principio, quando viderunt Dominum, arbitrati sunt: dicitur enim Luc. 24. Existimabant se spiritum videre, vnde audierunt: Palpate, & videte, quoniam spiritus carnem, & ossa non habet. Verba Origenis sunt hæc: Assentiebatur Thomas narrantibus se vidisse Christum, quasi non nouum esset conspici defuncti animam, ceterum vt eum resurrexisse in proprio corpore crederet, id non poterat in animum inducere. Qua propter non dicit solum, nisi videro non credam, sed adiunxit illa verba: Nisi misero manum meam in vestigium clauorum, & contrectauero latus eius, non credam. Hæc autem dicebat, quia arbitrabatur fieri posse, vt oculis se offerret corpus per omnia deposito simile, vocemq. oculosq. decoros corporis, atque modum, interdumq. quoque amictu non dissimili. hæc & alia Origenes, & hæc eit responsio legitima

Incredulitatis diuersæ sint causæ.

Tertia dubitatio est de causa huius incredulitatis, vnde scilicet sit orta. Chrysostomus hom. 85. causam ad mentis crassitiem refert. Præter modum, inquit, inquirere, & inuestigare, crassissimæ mentis est: ideo Thomas accusatur. hæc Chrysost. Doctrina hæc nec constans est, nec in Thomæ locum habet: non quidem semper constat: nam incredulitas ex alijs etiam nascitur causis: aliquando enim ex superbia procedit: superbus namque ne alteri cedat, & minus illo sibi sapere videatur, mauult non credere, quæ alter affirmat etiam probata. aliquando ex odio, & inuidia prouenit. Sæpe enim bona etiam argumento probabili cōfirmata, homo sibi non persuadet de eo, quem odio, aut inuidia prosequitur. Aliquando ex timore, aut tristitia oritur: timor enim ea non credere facit, quæ si creduntur, credentem molestia afficiunt: animi enim passiones, & affectus valde immutant intellectum, & perturbant iudicium, in variasq. partes trahunt assensum in iis, quæ ratione necessaria, & demonstratione non confirmantur, quod multis exemplis superius capit. 5. ostendimus. hanc causam infidelitatis Thomæ esse

Universidad de Deusto
Biblioteca

esse existimo, cum Cyrillo libro 12. cap. 57. tamen enim animi dolorem vehemẽtem, & tristitiam quibus afficeretur de sua absentia, si credidisset Dominum surrexisse, & apparuisse discipulis, elegit potius non credere: inordinata quidem fuit electio, sed ex amore in Christum procedens. In hoc autem Cyrillo non consentio, putat enim non dubitasse Thomam de diuinitate Christi, id tamen non videtur probabile, si enim credidisset Christi diuinitatem, audiens resurrectionem, non eam negasset. Eius ergo infidelitatis duæ sunt potissimæ causæ, vna ex parte intellectus erat, altera ex parte affectus. ex parte intellectus, quia non credebat Christi diuinitatem: Si enim credidisset filiũ Dei verum, qui mortuus erat, facile audiés resurrectionem, fidem adhibuisset. Ex parte affectus fuit tristitia, & dolor, quo affectus est: quia non adfuit cum ceteris, quando venit Dominus: maluit enim non credens ab huiusmodi se liberare tristitia, quam credens resurrexisse, dolere de absentia, propter quam surgentem videre non potuit.

Infidelitatis Thomæ duæ causæ.

Quarta dubitatio est, quando Thomas accepit potestatem remittendi, & auctoritatem prædicandi, quæ ceteris Apostolis data fuit in prima die. Cyril. lib. 12. cap. 56. ad hanc dubitationem respõdet, simul cum alijs absentem recepisse, probatq. exemplo Num. 11. Eldad enim, & Meldad acceperunt donum prophetandi vna cum alijs septuaginta senioribus, quãuis absentes fuerint in tabernaculo Moysi: manserant enim in castris. At quia potestas hæc data est cum sanctificatione, & insufflatione, quæ absenti Thomę non fuit communicata, cum infidelis erat, probabilius videtur dicere datum ei fuisse, quando videns Dominum credidit: non enim omnia scripta sunt ab Euang. quamuis sẽtentia Cyrilli non sit improbabilis.

Quando Thomę data est potestas prædicandi, & remittendi peccata.

Et post dies octo iterum erant discipuli eius intus, & Thomas cum eis: Venit Iesus ianuis clausis, & stetit in medio & dixit eis: Pax vobis.

COMMENTARIVS.

MAgna pertinacia fuit, & incredulitas Thomæ: non enim ad horam aut diem perseuerauit incredulus, sed per integros dies octo: immo in sua ior clementia, & in suos amor extitit Saluatoris. Propter vnum enim, & hunc incredulum, & pertinacem iterum dignatus est apparere, eademq. immo maiora suæ resurrectionis argumenta facere. Maius enim fuit digitum Thomæ in loca clauorum, & manum eius in latus mitti, quam tantum se exhibere videndum. Attendendum est autem Dominum non propter solum Thomam venisse, quem absens sua virtute potuisset conuertere, sed propter nos etiam, vt suæ resurrectionis in incredulo, & pertinaci discipulo efficax nobis relinqueret, & præberet argumentum. Octaua igitur resurrectionis die discipulis domi vna cum Thoma congregatis clausis ianuis iterum apparet, & in medio eorum stat, solitaq. sua pace salutat, vt adhuc in hac repetitione similis apparitionis idẽ esse agnoscatur. Dicitur autem, Post dies octo, quia ad occasum octaui diei, & in eius fine apparuit, non autem quod in nono die apparuerit.

ANNOTATIO XXVI.

Quo loco Dominus Thomæ apparuit.

HIeronymus Matth. vlt. exponens illud, Vndecim discipuli abierunt in Galilæam, hanc apparitionem Thomæ nõ in Hierusalem, vbi prior fuit, sed in Galilæa censet esse factam. Aug. vero lib. 3. de consen. Euang. cap. 25. docet in Hierusalem etiam appareuisse Thomæ, vbi primo ceterijs apparuerat, & ea videtur probabilior sententia. Vniformitas enim narrationis, nempe congregatos esse omnes simul in vno loco, & ianuis clausis, sicut prius erant, indicat eundem, fuisse locum: non erat enim, cur ianuis clausis in Galilæa, & omnes simul congregati essent, cũ maiorem

malorem sibi fecerit tristitiam haberent. Ratio A erat enim tunc adhuc persecutores Christi, obseruantes omnia, quæ fiebant, & discipuli timidi. aliqua ergo mora temporis interponi debuit, quo res veluti in oblitionem a Iudæis tradita videretur, vt omnes simul Domini discipuli cum minori periculo iter in Galilæam facerent.

Deinde dicit Thomæ: Infer digitum tuum huc, & vide manus meas, & affer manum tuam, & mitte in latus meum.

COMMENTARIVS.

NOn erat opus, vti paulo ante diximus, Christo aduenire, & iterum apparere, vt Thomæ suam persuaderet resurrectionem, multoq. minus se ei exhibere palpandum, quia sola voluntate saxea hominum corda emollire, & cæcas illuminare mentes, & euersas poterat hominum conuertere voluntates. In quo etiam Thomæ incredulitas apparet, qui Christo modum persuadendi præscripsit, quasi aliter ei, nisi digito, & manu in loca clauorum, & latus missis, suam ipsi resurrectionem persuadere nõ posset. At Dominus propter nostrã instructionẽ id effecit: hæc enim argumenta illi exhibita nostræ fidei confirmatio sunt. Similiter etiam propter ipsius Thomæ vtilitatem: tanta enim Domini clementia confusum fuisse, magnamq. & profundam humilitatem concepisse certum est. Attende autem verba: ex vna enim parte veram suam resurrectionem ostendit, dum se præbet tangendum, & digito, ac manu contrectandum: ex altera parte probat suam diuinitatem, dum omnia nosse manifestat, verbaq. & incredulitatem ac pertinaciam Thomæ non ignorasse declarat, ac si diceret: Scio te dixisse ex incredulitate: *Nisi mittam digitum meum in loca clauorum, & in latus manum meam, non credam*, fiat sicut dixisti, *mitte digitum, & manum tuam*, & cesset tanta incredulitas.

Et noli esse incredulus, sed fidelis.

COnnexa sunt hæc verba superioribus, & referuntur ad verba Thomæ: dixerat enim: *Non credam, nisi mittam digitum & manum.* Christus ergo verbis eius vtens dicit, *Mitte manum, & digitum*, & crede, & desiste ab ista tua incredulitate, in qua te perseueraturum affirmasti donec hęc faceres. feci quod meũ est, ecce me palpandum exhibeo, fac ergo, quod tuum est, & noli veritati resistere, sed ad fidem cor tuum conuerte. Verba hæc sunt cuiusdam suauis & paternæ admonitionis, sunt etiam efficaciæ diuinæ: nam interius cor mouebant vt crederet: ipso enim interius non mouente affectum, & illuminante cor, nec ipse exterior ad persuadendum sufficeret tactus. In admonendo autem miro vtitur artificio, prius argumentum veritatis adhibet & postea reprehendit: qui enim veritatem concepit, admonitionis capacior est. estq. magna reprehensio ignorantem in sui erroris, & peccati cognitionem inducere: propterea Paulus 2. Tim. 4. prius peccantem ex ignorantia censet cõuincendum peccari, & postea increpandum. Argue, inquit, obsecra, increpa; quod ibi Chrysostomus hom. 9. adnotauit. Dum autem dicit: *Noli esse incredulus*, voluntariam eius infidelitatem ostendit, quasi diceret: Incredulus fuisti hactenus quia voluisti: habebas namque vnde credere posses: non credidisti autem, quia noluisti. at modo noli esse iam incredulus, quando argumenta habes, quæ tu ipse petijsti. In Græco sermone

Modus in reprehẽsione seruandus.

Universidad de Deusto
Biblioteca

confirmitatem quandam habet sententia ex verbi similitudine, ac si Latine diceremus: Noli esse infidelis, sed fidelis. Est autem Hebraismus affirmatione, & negatione simul eandem rem exprimere.

Respondit Thomas, & dixit ei: Dominus meus, & Deus meus.

COgnita resurrectione, non solum hominem, sed etiam Deum verum confitetur, & est sensus: Tu es vere Dominus meus Christus: tu etiam es verus Deus meus. est in nominandi casu vtrumque, & cum articulo Græco, vt vecte Theophy. annotauit, Dominum propter humanam, Deum propter diuinã suum. *Dominus*, inquit, *meus, & Deus meus*, vt dicit Ambro. in Psal. 43. Attende Thomam his verbis tacite incredulitatem suam, & ipsius causam præcipuam confiteri, ac si diceret: Non credidi prius, quia nesciebam te esse Deum meum, nunc credo te esse Deum, quia resurrexisse te video. prius, quia non credidi tuã diuinitatem, negabam resurrectionem: at nunc videns resurrectionem, confiteor tuam veram diuinitatem. His verbis confitetur Thomas non solum Christum surrexisse, sed se ipsum suscitasse: dum enim diuinitatem eius credit, & confitetur, a se ipso suscitasse affirmat. ita docent Hilar. lib. 7. Trini. & Ambro. in Psal. 43. notat etiam ibidem Ambro. dum Dominum eum appellauit, eum esse redemptorem confessum fuisse, & recte. Quamuis enim Christus vt Deus, sit omnium Dominus per essentiam, & vt homo, Dominus etiam omnium per vnionem hypostaticam: tamen iure redemptionis singulare quoddam habet dominium in omnes eius sanguine redemptos. Plus ergo Thomas affirmat, & confitetur, quam prius negauerat: resurrexisse enim negauit, at nunc & resurrexisse, & per se ipsum suscitatum, hominumq. redemptorem esse, clarissime pronunciat.

ANNOTATIO XXVII.

QVod ad Thomæ confessionem attinet, cauenda est erronea interpretatio cuiusdam Theodori damnati in Synod. quinta Constantinopolitana capit. 12. qui sic interpretabatur verba Thomæ; asserebat enim quando Thomas dixit: *Dominus meus, & Deus meus*, non hæc de Christo pronunciasse, sed miraculo resurrectionis obstupescentem glorificasse Deum, qui suscitauit Christum. Hæreticus dicebat, quia Christi diuinitatem negabat, quam vere Thomas confessus est, Christum ipsum Dominum & Deum suum affirmando. Dubitatio ex superioribus oritur verbis, an Thomas crediderit, confessusq. fuerit statim ac vidit non expectato tactu: & dubitandi ratio illud verbum esse potest, *Quia vidisti, credidisti*: non enim dictum est, quia digitum in loca clauorum, & manum in latus intulisti. Certa res est, & in confesso apud omnes, Thomam secundum Domini præceptum tetigisse; hoc enim factum est, vt argumentum efficax resurrectionis veræ nobis omnibus relinqueretur. An tamen ipse Thomas solo visu ante tactum crediderit, in controuersia est. Euthymius existimat priusquam tangeret credidisse, eamq. sententiam refert Aug. tract. 121. nec refutat; ipse tamen in contrariam inclinat, nempe prius tetigisse, & postea credidisse, eaq. est sententia communis, quam sequuntur Tertul. libro de Anima capit. 28. de vi mortis, & libro aduersus Praxeam, Hilarius lib. 3. Trini. Ambro. in Psalmo 43. & 47. Cyrill. libr. 12. capit. 38. Grego. hom. 26. in Euang. & ea est legitima, & vera sententia. Vt enim adnotat Aug. in scriptura verbum videndi generaliter vsurpari solet pro quacumque sensatione, quemadmodum dicitur Exo. 20. Cunctus populus videbat vocem. A & Mar. 15. Vide in quantis te accusantes in qua significatione vsurpatũ esse in hoc loco id manifeste probat, quod præcessit. Dictum enim est, *Infer digitum tuum huc, & vide*. non iubetur Thomas digitum inferre, vt videat oculis, sed vt experiatur tactu, postea sequitur: *Quia vidisti, credidisti*, ad eandem debet referri significationem quæ præcessit, nempe quia vidisti digito, & manu illatis in vulnera, id est, tetigisti, & sensibus expertus es me surrexisse, ideo credidisti. Hoc ipsum confirmat confessio Thomæ facta postquam dictum ei est; *Infer huc digitum tuum, & affer manum.* si enim ante tactum credidisset, non erat cur Dominus ei præciperet tangere, & post tactum diceret: *Noli esse incredulus, sed fidelis*. Tenendum ergo est Thomam non credidisse, antequam tangeret: verbumq. illud, *Quia vidisti*, non ad oculorum solam visionem, sed ad tactum etiam esse referendum, vt sit sensus: Quia sensibus tuis expertus es meam resurrectionem, ideo credidisti.

Dicit ei Iesus: Quia vidisti me Thoma, credidisti.

COMMENTARIVS.

NE se tanta confessione Thomas extolleret, sed in humilitate potius contineret, & vt omnes qui venturi erãt fideles, Christus in fide confirmaret, & instrueret, respondet: *Quia vidisti me Thoma credidisti*. ac si diceret: vera est tua fides, & laudanda, ac probanda confessio, sed ne te magnum aliquid fecisse existimes, quandoquidem credidisti: quia vidisti, & contrectasti. Visus enim vt Aug. notat pro omni sensu generaliter accipitur, sensu ergo prius expertus es resurrectionem, quam proferres tantam confessionem, quia vidisti meam humanitatem resurgentem, credidisti diuinitatem in ea latentem. Magnum hoc profecto est, tamen vidisti prius, & argumentum habuisti: maius esset, si antequam vidisses id confessus fuisses. Verba sunt cuiusdam approbationis: veram enim fidem Thomæ probat. *Credidisti*, inquit, quo verbo, vt notant Cyril. lib. 12. cap. 59. & Hilar. lib. 7. Trini. Christus verus esse Deus confirmatur: nõ enim fidem Thomæ repulit, nec reprehendit, sed accepauit se Dominum, & Deum esse, *Credidisti*, inquit. Sunt etiam cuiusdam reprehensionis verba: *Quia vidisti*, ac si diceret: non recte fecisti quod tamdiu credere distulisti, donec videres, debuisti prius credere, quando audisti resurrectionem meam. Cetera in annotatione quære.

ANNOTATIO XXVIII.

Thomas quid confessus sit.

AD intelligentiam huius sententiæ A maiorem attendendam adnotandum est, Thomam duo esse confessum: Vnum est resurrectio Domini, quæ confessio nõ ex fide, sed ex experientia procedebat: videbat enim viuum, quem mortuum esse sciebat. ex hoc necessario colligebatur ipsum resurrexisse; non ergo hoc fide credebatur, nec meritum in hoc asserendo erat. ideo Mar. vlt. dictum est: Iis qui viderant eum resurrexisse a mortuis, non credideranr. vidisse dicuntur resurrectionem, non credere, qui Christum viderant. Alterum quod Thomas est confessus, est, Christum Deum esse, & se ipsum suscitasse; hæc autem confessio ex fide erat, non enim oculis patebat, nec experientia comprehendebatur, sed fide tenebatur, non solum quia non videbatur, cũ nec ipsa resurrectio oculis esset conspicua; sed quia non colligebatur necessario ex eo quod videbatur. Non enim ex eo quod aliquis a morte ad vitam reuocatus videtur, necessario deducitur quod ille seipsum suscitauerit, aut quod Deus sit, & homo; sicut necessario inferebatur, si viuus erat post mortem, ipsum resurrexisse. Ideirco Thomæ fides fuit vera fides, laudabilis, & meritoria, quia credidit, quod sensibus nõ patebat nec quod ex iis, quæ sentieba-

Universidad de Deusto
Biblioteca

tio necessario deducebatur. Hoc tamen imperfectionis in ea fide fuit, quod Thomas non credidit, nisi quia expertus est, resurrectionem: fuisset autem perfecta, si credidisset verbis Apostolorum antequā vidisset Christi humanitatem: qui enim credit propter signa, quamuis vera sit eius fides, minus tamen habet meriti, quam si credat simpliciter: tantoq. magis reprehensione dignus fuit Thomas, quāto magis habuit, antequam vidisset testimonia sufficientia, & argumenta credendi, & non credidit. Similе est illud Ioan. 4. Nisi signa, & prodigia videritis, non creditis. Ex his facile est sententiam Domini intelligere. *Quia vidisti*, inquit, *me Thoma, credidisti*, non dicit, quod vidisti, credidisti: eius enim quod videtur non est fides, sed *Quia vidisti me, credidisti*, vnum vidisti, & A aliud credidisti, *sed quod credidisti*, non aliter credidisti, quam compulsus experientia eius, quod vidisti; cum potuisses, & debuisses prius credere quam videres. Vera igitur est fides, sed modus quo ad eam peruenisti, imperfectus est. Hinc soluitur dubitatio, quā mouet Greg. ho. 26. in Euāg. qua ratione dictū sit, *Quia vidisti, credidisti*, cū fides sit eorum, quæ non videntur. Respōdet aliud vidisse, aliud credidisse. Eadē est doctrina Hilar. lib. 7. Trini. & Aug. tract. 79. in Ioan. & vera est, sed declaranda sic, nēpe fidem esse eius, quod nō videtur, & adhuc quod non deducitur necessario ex ijs, quæ videntur. Qui enim latentis ignis fumum videt, ignem non videt: tamen non fidem, sed scientiam quandam, aut experientiam eius habet, quia fumus certum signum & argumentum est ignis.

Beati qui non viderunt, & crediderunt.

COMMENTARIVS.

COmmendat ergo fidem venturorum, qui non videntes resurrectionem, vtrumque simul, non vnum per alterum, sicut Thomas fecit, crediderunt: vbi enim minus est experientiæ, & argumentorum, ibi fides maius habet meritum. Quod autem præterito vsus sit, antequam fideles venturi essent, phrasis est frequens Hebræa, & in Prophetis sæpe vsurpata: quæ enim futura sunt, præteriti temporis verbo exprimuntur, Sensus est. Beati qui nō videbunt, & credent. Non negat beatum Thomam, qui credidit: nam fides ipsius laudabilis, & meritoria fuit, sed in hoc beatiores futuros affirmat, qui cum non viderint, credent. Cetera in annotatione lege.

ANNOTATIO XXIX.

ATtendendum est hæc duo valde esse A distincta, Vidit, ac credidit, & quia vidit, credidit: hoc enim posterius significat argumentum, & experientiam esse causā credēdi illud autē simul esse cū fide aliquam experientiā, aut cognitionē, quæ ex argumētis, & rationibus procedit. Argumentū non minuit meritū fidei, nisi quando propter argumētum creditur, nec aliter credere rectum: maior enim est fides, & præstantius meritum eius, qui credit simpliciter, non propter rationes, aut argumēta, quia magis capiuatur intellectus, & est promptior obedientia voluntatis. At quando aliquis habet argumentū, aut rationem eius, quod credit, tamē etiamsi nō haberet, crederet, nec argumentū est causa credendi, tunc dicitur videre, & credere. Nec propter argumentum, aut rationem minuitur fidei meritum. Thomas autem credidit, non solum videns, resurrectionem, sed quia vidit, & nisi vidisset, non credidisset: propterea in hac parte minus habuit meriti eius fides, quam habuisset, si antequam vidisset, credidisset. Et hoc idem de fide discipulorum, qui non crediderunt, nisi quia viderunt, dicendum est. Hoc tamen Thomas habuit minoris meriti, quia testificantibus ceteris discipulis, nihilominus non credebat. Ex altera tamen parte facta est compensatio, quia perfectam Christi diuinitatem, quando vidit, resurrectionem credidit, & confessus est.

Poterit tamē aliquis vrgere argumēto logico, si beatus qui nō videt, & credit, ergo qui

qui vlsit, & credidit non est beatus. Re- A *derunt, & crediderunt*: secuti sumus communem Doctorum interpretationem, qui de fide, qua Thomas diuinitatem Christi seipsum suscitantis credidit, illud verbū, *Credidisti*, exponunt: & est satis accommodata expositio, camq. in commētario amplectentes multa in declarationem ipsius adnotauimus. At quia altera nobis occurrit expositio non minus forsan accommodata, & propria, eam lectoribus proponere libuit. Existimo ergo, verbum credendi tam in ea sententia: *Quia vidisti, credidisti*, quam in illa, *Beati qui non viderunt, & crediderunt*, referendum esse ad resurrectionem Domini, quam [illegible] mas, Erit q. ienius: O Thoma, quia vidisti me, id est humanitatem meam, credidisti meam resurrectionem, meq. resurrexisse, quod prius credere noluisti: beati qui me non videntes, crediderunt tamen a mortuis resurrexisse, dictisq. prædicantium fidem adhibuerunt. Quibus verbis significare voluit Dominus Thomam non fuisse beatum, nec habuisse meritum in eo quod credidit Christum resurrexisse, eos vero beatos fore ac meritum habituros, qui cum non viderint, credent. In Thoma enim resurrectionem credere, non ex fide, sed ab experientia procedebat: at in futuris fidelibus ex vera fide, per quam iustificatio fit, futurum erat. Est enim aduertendum Thomam credidisse, & cōfessum fuisse diuinitatem Christi, & hæc fuit vera fides, & ideirco beatus fuit Thomas: tamen Christus de sola resurrectione sua loquitur, quam Thomas pertinaciter negauerat. Verbum ergo credendi generāliter accipitur pro eo, quod est assentire, sine assensus sit ex fide, siue ex scientia, siue experientia: ideoque Thomas credidisse dicitur Christum resurrexisse, quia assensit eius resurrectioni. Similiter etiam crediderunt, qui non viderunt, quia assenserūt, sed assensus illius non erat ex fide: horum autē ex fide est, & propterea hi in eo beati, non autem ille. Verbum autem credendi in ea generalitate accipi scriptura ipsa docet, Iaco. 2. Tu, inquit, credis, quia vnus est Deus? & dæmones credunt, & contremiscunt. Hisce verbis Iacobus quorundam conuersorum, ex gentibus errorem repellit: existimabant enim se securos, & iustos sola fide, satisq. se fecisse putabant, si relictis multis diis, vnum Deum verum confiterentur: contra hos inquit Iacobus: Tu credis vnum esse Deum? Idq. satis tibi esse putas? etiam dæmones credunt, & tremunt, & tamen non per hoc iusti sunt. Hic

Altera superiorum Christi verborum expositio.

Sola fides non sufficit ad salutem.

ANNOTATIO XXX.

IN exponendis illis verbis: *Quia vidisti me Thoma credidisti, Beati qui non vi-*

Universidad de Deusto
Biblioteca

Fides verbum credendi generalem habere significationem: nam fideles vnum esse Deum credũt fide, dæmones autem scientia. Hoc idem Luc. 24. habetur, vbi de eadem resurrectione loquens, dicit: Adhuc illis nõ credentibus, id est, nondum assentientibus eum surrexisse, qui tamen postea assenserunt, & crediderut experientia ipsa. Hoc idem verbum Thomæ confirmat, *Nisi*, inquit, *videro fixuram clauorum, & mittam digitum meum in locum clauorum, non credam*: quasi diceret, si hæc secero, credam, id est assentiar, & fatebor eum resurrexisse, quamuis non iam fides, sed experientia esset futura. Ita ergo locum præsentem existimo exponendum, nempe *Credidisti*, id est assensus es meæ resurrectioni, *Quia vidisti me*, & tactu expertus es meam humanitatem. Beati qui non videntes credent, & assentientur, quia hic tuus assensus non ex fide, illorum vero ex fide vera futurus est, ideo in hoc tu non es beatus, illi vero beati erunt.

Multa quidem, & alia signa fecit Iesus in conspectu discipulorum suorum, quæ non sunt scripta in libro hoc.

COMMENTARIVS.

NE quis sola hæc argumenta & suæ resurrectionis signa Dominum discipulis suis dedisse arbitraretur, adiungit Euangelista Christum non solum se coram suis discipulis, quibus veritatem suæ resurrectionis confirmaret, tamen videndum, & Thomæ palpandum exhibuisse: sed etiam multa alia signa feciſſe non sunt scripta in hoc libro. Hoc dicit Ioannes, tum vt probet, quæ alij Euangelistæ narrarunt, tum vt fidem resurrectionis adstruat, quæ pluribus etiam signis Apostolis innotuit, & manifestata est.

ANNOTATIO XXXI.

CHryſ. ho. 86. hæc verba ad signa refert post resurrectionem facta, vt sit sensus: Multa alia signa Christum fecisse coram discipulis ad suæ resurrectionis veritatem confirmandam certum est. Cyril. lib. 12. cap. 61. & Aug. tract. 122. ad omnia miracula Christi ante, & post resurrectionem narrata a Ioanne in hoc Euãgelio referunt, vt sit velut quædam miraculorum generalis epilogus. Euthymi. vtramque refert expositionem tamquam probabilem, & negare non possumus vtramque esse accommodatam: tamen accommodatior est prior expositio Chrysostomi. Primo quia in capitis sequentis hoc, eandem ponit cõclusionem generalem, esseq. illa supernacanea, & ante tempus posita. Secundo quia dicit: In conspectu discipulorum: at miracula cetera in conspectu aliorum multorum facta sunt. Tertio, quia in hoc contextu non loquitur de miraculis, sed de signis, quibus suam resurrectionem Christus confirmabat. Obijciet aliquis. Quare hanc clausulam adhibet nunc Euangelista, cum in capite sequenti etiam de manifestatione resurrectionis loquatur? Respondeo id factum propter confessionem Thomæ, qui visu, & tactu credidit; vt doceat etiamsi propter hæc duo crediderit Thomas: plura tamen alia a Domino exhibita illi esse resurrectionis argumenta.

Hæc autem scripta sunt, vt credatis, quia Iesus est Christus filius Dei, & vt credentes vitam habeatis in nomine ipsius.

COMMENTARIVS.

FInem narrationis prædictorum signorum exponit, & inde causam, cur plura non scripserit, insinuat: ea autem est, quia hæc scribuntur ad fidem Christi conciliãdam, vt per fidem, salutem credentes assequantur. cum autem quæ sunt narrata sufficiant ad fidem faciendam, quod Christus surrexerit, & ex resurrectione se esse Dei filium confirmauerit, non fuit opus scripsisse plura signa. Duo ergo sunt fines narrationis huius, vnus proximus, nempe fides vera Christi diuinitatis, & humanitatis: in hanc enim signa narrata inducunt. Alter est vitimus, nempe vita æterna, quæ credentibus datur. In nomine autem eius

eius vitam habere credentes, idem significat, ac virtute meriti, & satisfactionis eius per fidem communicatæ salutem accipere. Virtus enim Christi est, quæ per fidem viuificat credentes in eum.

ANNOTATIO XXXII.

Fides, per quam credimus Iesum Christũ, esse filium Dei, multos articulos continet.

ATtende, fidem per quam credimus Iesum esse Christum filiũ Dei, multos articulos continere. Vnus est. Illũ, qui proprio nomine vocat' est Iesus, esse Christum, & Messiã promissum in lege, & Prophetis. hoc Iudæi nõ crediderunt, nec credunt: & de hoc articulo dicitur Matth. 1. De qua natus est Iesus, qui dicitur Christus. & 1. Ioan. 5. Omnis, qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. Alter articulus est hũc Christũ, & Messiã, A qui Iesus proprio vocatus est nomine, esse filium Dei, & verum Deum, non hominẽ merum. De hoc 1. Ioã. 5. dicitur: Quis est, qui vicit mundũ, nisi qui credit, quoniam Iesus est filius Dei? Tertius articulus est in nomine Iesu inclusus, nempe Christũ filiũ Dei esse Iesum, & Saluatorem, qui venit nos saluos facere. In his tribus tota fides nostra quasi in principio comprehenditur: de hoc tamen latius in commentario illius epistolæ Ioannis dicemus.

CAPVT VIGESIMVM PRIMVM.

POstea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis. Manifestauit autem sic. Erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat a Cana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo. Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & nos tecum. Et exierunt, & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendiderunt. Mane autem iam facto, stetit Iesus in littore: non tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est. Dicit ergo eis Iesus: Pueri, numquid pulmentarium habetis? Respondernnt ei: Non. Dicit eis: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis. Miserunt ergo, & iam non valebant illud trahere pro multitudine piscium. Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus, Petro, Dominus est. Simon Petrus cum audisset, quia Dominus est, tunica succinxit se (erat enim nudus) & misit se in mare. Alij autem discipuli nauigio venerunt (non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis) trahentes rete piscium. Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem. Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus quos prendidistis nunc. Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram, plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus. Et cum tanti essent, non est scissum rete. Dicit eis Iesus: Venite, prandete. Et nemo audebat discumbentium interrogare eum: Tu quis es? scientes quia Dominus est. Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter. Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum resurrexisset a mortuis. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis, diligis me plus his? Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: Etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos. Dicit ei tertio: Simon Ioannis, amas me? Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio, Amas me. Et dixit ei: Domine, tu omnia scis, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce oues meas. Amen amen dico tibi, cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas: cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius te cinget, & ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum. Et cum hoc dixisset dicit ei: Sequere me. Conuersus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus, sequentem, qui & recubuit in cena super pectus eius, & dixit: Domine, quis est qui tradet te? Hunc ergo cum vidisset Petrus, dicit Iesu: Domine, hic autem quid? Dicit ei Iesus: Sic

cum

Universidad de Deusto
Biblioteca

eum volo manere, donec veniam, quid ad te? tu me sequere. Exiuit ergo sermo iste inter fratres, quia discipulus ille non moritur. Et non dixit ei Iesus: Non moritur, sed Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te? Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc: & scimus quia verum est testimonium eius. Sunt autem & alia multa quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

Postea manifestauit se iterum Iesus ad mare Tyberiadis.

COMMENTARIVS.

EVangelista, vt Euangelium finem fine conuenienti concludat, describit quod Dominus antequam se visibiliter a suis ad cælos ascēdens abstraheret, cum Ecclesia sua, & fidelibus fecit: nempe vnum vicarium in terris reliquisse, qui vices ipsius in administratione, & gubernatione Ecclesiæ successiue vnus post alium perpetuo gerat: quorum primū ipse elegit, & constituit, nempe Petrum. Huius rei occasione hanc manifestationem narrat, non vt resurrectionis veritatem confirmet, quam in fine præcedentis capitis satis esse confirmatam dixit sed vt quod tunc Christus instituit, manifestet. Iam ergo discipuli in Galilæam ex præcepto Domini profecti erant, vbi hæc manifestatio facta est. dicit ergo, *Postea*, id est, post manifestationem Thomæ vna cum alijs factam, iterum se manifestauit ad mare Galilææ. dicit, *Iterum*, id est, secundo, quia loquebatur de Thoma, vt sit sensus: iterum, & secundo etiam Thomæ se manifestauit in Galilæa: quamuis respectu discipulorum tertia fuerit hæc apparitio.

Manifestauit autem sic: erant simul Simon Petrus, & Thomas, qui dicitur Didymus, & Nathanael, qui erat a Cana Galilææ, & filij Zebedæi, & alij ex discipulis eius duo.

DEscribit distincte hanc manifestationem quo modo fuerit facta, & primo personas exponit: erant enim septem ex discipulis. Per filios Zebedæi Iacobum, & Ioannem intelligimus. Nathanael nominatur, quia vir erat valde notus, & a principio prædicationis secutus erat Christum. Duo vero alij tacito nomine numerantur, siue quia non ex præcipuis Apostolis, siue quia Apostoli non erant. Nathanael autem quamuis Apostolus non esset: tamen, vti diximus, erat discipulus antiquus Domini, & valde notus, ideo proprio nomine eius est facta mentio.

Dicit eis Simon Petrus: Vado piscari. Dicunt ei: Venimus & nos tecum.

PEtrus Magistrum non habens præsentem, vt ante, & ijs quæ ad victum sibi necessaria erant, carens, piscari vadit: hanc enim artem priusquam Christū sequeretur, exercebat: socios autem in eadem necessitate cognoscens, quid facere velit, commonefacit, vt & ipsi veniant ad eum iuuandum, & victum sibi etiam comparent. Facile assentiuntur omnes Petro, *Venimus*, inquunt, *Et nos tecum*, piscatum. Verba hæc præsentis temporis paratum, & deliberatum animum ad opus significant. *Vado piscari*, id est, accingo me iam ad viam, *Venimus & nos*, id est, ecce nos paratos habes venire tecum.

ANNO-

ANNOTATIO I.

Cur Apostoli ad piscatum redierint.

QVæstionem proponit August. tract. 122. Quo modo post vocationem ad Apostolatum, ad piscationem, quam propter illum reliquerant, redierint. Respondet non fuisse illis prohibitum saluæ officij integritate, victum sibi necessariū conquirere: nam etiam Paulus victum sibi manibus comparabat, dum ab ijs, quæ sui erant muneris, vacabat. Ac si clarioribus verbis dicamus: Piscatum reliquerant quantum ad lucrum, non tamen quantum ad sustentationem propriam: nō habebant enim, quod ederent, ideo piscabantur propter victum, sicut & alia opera etiam ad victum licebat Apostolis facere. Grego. ho. 24. in Euang. hanc proponit quæstionem, & respondet illos redijsse ad piscatum, quia sine peccato eam exercere poterant: Matthæum vero non redijsse ad telonium, quia hoc exercitiū cum peccato exercetur. Tamen non est ista respōsio, completa solutio; quia etiam piscari ad lucrum, sine peccato fit. Nec tamen Apostoli ad hanc piscationem redierunt, sed propter victum, vt haberent, vnde se sustentarent, quæ sui Apostolici muneris erant, non prætermittentes: sic enim Paulus artem etiam scenopegiæ, seu textoriam exercebat. Chrysost. hom. 86. id tunc factum esse dicit, quia Dominus non frequenter cum illis conuersabatur, & Spiritus nondum datus erat, nec habebant quid facerent. Atqui non est etiam perfecta solutio: nec enim ista sufficerent, vt artem reperirent, si esset ad lucrum: ad victum autem etiam post datum Spiritum sanctum licebat piscari, sicut & alia opera exercere ad sustentationē. Quamuis enim dignus esset mercede operarius, & petere a fidelibus suam sustentationem illis licuisset, ne tamen aliqua ex parte graues essent Apostoli fidelibus, quando id saluo officio fieri poterat, malebant proprijs manibus laborare, & victum sibi comparare: quod insignis perfectionis erat.

Et exierunt, & ascenderunt in nauim, & illa nocte nihil prendiderunt.

COMMENTARIVS.

NOn in propriam nauim, quam reliquerant, Christum sequētes ascenderūt, sed in eam, quæ alicuius amici, aut familiaris erat, vt Euthymius dicit, aut forsan patris filiorum Zebedæi. Noctem autem eligunt ad piscandum, quia id tempus est opportunum: quies enim & tenebræ piscatui accommodæ sunt. strepitu namq. & hominum aspectu pisces terrentur, & fugiunt. Quod autē tota nocte laborant, & nihil prendunt, non casu aliquo id factum est, sed diuino consilio: vt verbo Domini postea magnam copiam piscium capientes, intelligant, qui futuri erant hominum piscatores, se propria virtute nihil effecturos, neminemq. ad rete Sanctæ Ecclesiæ tracturos, quantumcumque laborent, & insudent, nisi virtus Christi adsit: eo autem iuuante, & verbi ipsius potentia operante, innumeram multitudinem esse conuertendam. Nisi enim Dominus ædificauerit Ecclesiam suam, in vanum laborant, qui ædificant: ipso vero ædificante, mirum in modum crescit, & augetur, perficiturq. ædificium. Hoc, tam mira piscium comprehensio verbo Domini facta, significabat.

Mane autem facto stetit Iesus in littore: non tamen cognouerunt discipuli, quia Iesus est.

TEmpus matutinum expectat, quod piscibus capiēdis minus est opportunū: quando etiā pisces, strepitu nocturni piscatus sese occuluerunt, cum & ipsi labore defessi nocturno, & spe capiendi depositā, a piscatu se retrahebant: tunc est enim opportunitas Christi, quādo virtus eius maxime agnoscitur. Vult ergo Deus nostram nos adhibere operam, sed non ipsa solaniti, nec quod sit bonum,

propriæ nostræ virtuti adscribere. ideo expectat, vt discipuli laborent, & insudent: cum autem minus iam in suo opere confidunt, adstat Christus, & piscium fit magna comprehensio. Propter hoc mane facto ipsis adhuc in naui existentibus Christus in littore stat: non tamen cognouerunt eum, quia in ea forma, in qua agnosci ab illis posset, nondum voluit apparere: ex ipso enim volebat opere, & miraculo, prius quam ex forma agnosci, vt fidem, & meritum suorum augeret.

Dicit ergo eis Iesus: Pueri, numquid pulmentarium habetis? Respondent ei: Non.

NOndum a suis agnitus more hominum loquitur, vt dicit Chrysostho. 86. ac si emptutus aliquos pisces esset, quasi diceret: Habetis aliquos pisces, quos vēdatis? Pulmentarium enim idem hoc in loco significat, quod obsonium: quidquid enim vltra panē & vinum cibi apponitur, obsonium, & pulmentarium etiā dicitur. A piscatoribus autē obsonium petēs, de piscibus interrogare videbatur, propriam inopiam, & inanē eorum piscationem interrogatione hac eos fateri facit, vt in eo, quod futurum erat, diuinam nos cum ipsis agnoscamus virtutem. Puer Latine, & παιδίον, Græce, puerū, filium, & seruum significat. Hoc autem loco pueros vocat, quia officium quasi seruorum exercebant: homines enim similes sic appellari solitos esse hic locus indicat, aut forsan vocabulo blandiori pueros, quasi filios appellat: hoc enim nomine, communiter homines ad nos vocare solemus. Respondent illi, quod verum erat, nempe se pisces non habere.

Dixit eis: Mittite in dexteram nauigij rete, & inuenietis.

LOcum signat, in quo capturi erant pisces, vt non fortuito locutus eis videretur, sed præscius futurorum. In dexteram autē partem nauigij retia iubet iaci, significans certā fidem, & conuersionem eorū, qui ad dexterā sunt collocādi in iudicio. Crediderunt enim quotquot ordinati sunt in vitā æternam, & credent, qui supersunt, idcirco non dicit: Mittite in dexteram vestrā, sed in dexterā nauigij. multi enim ad sinistrā sunt nauigij, qui nobis sunt ad dexterā. & e cōtrario ad dexteram nauigij, qui sunt nobis ad sinistram. Multi saluantur, & conuertuntur, quos minus conuertendos sperabamus: & obdurantur, ac retrocedunt, quorum salutem nobis persuasimus. Attendendum est etiam hoc loco discipulos illos laborasse, & insudasse, & quidem multo tempore: nihil tamen capiscopiam ad dexteram capiunt. Hoc significatur, si partem sudoris, & laboris, quā se, ad sinistram nauigij retia mittentes: minori autem labore, & citius magnam tiæ impenderent, maximos facerent prouentus. mundi homines rebus mundanis inutiliter consequendis adhibent, studio iusti-

Miserunt ergo, & iam non valebant illud trahere præ multitudine piscium.

PRopter verbum Domini miserunt retia dicto obedientes, hoc est dicere: *Miserunt ergo*, id est, miserunt, quia audierunt verbum illud *Mittite*, & *inuenietis*. vix dum miserant, quando tanta est multitudo comprehensa piscium, vt rete præ multitudine non possent extrahere. Fuit profectō laudabile nulla interposita excusatione cum tota nocte nihil prendidissent, & pisces nullos ibi esse facile sibi potuissent persuadere, vnius, quem non nouerant dicto, rete iterū iacere: sed eius, qui non agnoscebatur virtus, corda eorum interius inclinauit, & mouit, vt id facerent, quod exterius præcipiebat. Qui enim iubet Deus, ipse & virtutem dat, vt fiat quod iubet, sine qua, & surda auris ad audiendū, & durū cor ad consentiendum, & manus debilis, & impotens esset ad operandum.

Dicit

Dicit ergo discipulus ille, quem diligebat Iesus Petro: Dominus est. Simon Petrus, cum audisset, quia Dominus est, tunica succinxit se, erat enim nudus, & misit se in mare.

EX copia piscium capta, quos prius inuenire nō potuerant, & ex celeritate, qua ceperunt, accedente diuina illuminatione, Ioannes nouit prior Petro Christum: ingenij enim acumine pollebat, vt Cyrill. lib. 12. cap. 63. asserit, & ex signo nouit celeriter Dominum, & nihil dubitans firmo animo id Petro significauit, dicens: *Dominus est.* Credidit Petrus dicto Ioannis facile adhibens fidem, codē commotus miraculo, & præamoris, & desiderij feruore moras non sustinens nauigij, quia piscium copia, & aliorum discipulorum multitudine omissū erat, aquis se committit, veste sua contegens nuditatem, propter Christi reuerentiā: vt dicit Chrysost. hom. 85. peruenitq. primus omnium ad Christum. Proprios vtriusque Apostoli mores hoc facto significatos, annotat Chryso. hom. 89. Petrus, inquit, feruentior, Ioannes intellectu altior erat: ille vehementior, hic perspicacior. Iterum hoc in loco vides Ioannem priorem nouisse, tamen posteriorem Petro peruenisse: sicut cum vterque ad sepulchrum properauit, primus peruenit, posterior est ingressus. Significatur in vtroque facto Pontificem in Ecclesia aliquos doctiores, & sanctiores, aut æque doctos, & sanctos: in dignitate vero neminem superiorem, nec æqualem habere posse. Excedit omnes in dignitate: fieri tamen posse, vt in doctrina, & sanctitate excedatur ab ijs, quibus præeminet in dignitate, & officio.

ANNOTATIO II.

ALiqui recentiorum sicco pede super aquas Petrum ambulantem venisse affirmant: sed non video, quo fundamēto, & qua ratione id asserant, cū Euangelista id non solum non significet, sed potius cōtrarium insinuet. nam dicit misisse se in mare: quo indicat aquis se commisisse, vt natando peruenire. Si enim ambulasset super aquas, alio verbo vsus esset, sicut factum est Mat. 14. quando super aquas venit. Propterea Chryso. hom. 86. Theophylactus, Euthy. & Beda, eum natando venisse affirmant: & id verius est, non autem omnino nudum fuisse Petrū, sed superiores tantum vestes deposuisse certum est. Hoc enim apud Græcos significat, ἐπενδύτην, nempe superindumentum, quod noster interpres tunicā vertit. Existimo esse vestem illam super quam est palliū quod est supremum vestimentū. Theophylactus asserit significare linteum quoddam, quo Phœnices, & Syrij piscatores se amiciebāt siue nudi essent, siue vestiti. at verisimilius est vsurpatum vocabulum ab Euangelista, pro quacūque veste, quæ superinduitur. Nec mirum, quod se vestierit, vt se in mare mitteret: multi enim etiam vestiti natant, maxime quia proximū erat littus.

Alij vero discipuli nauigio venerunt, non enim longe erant a terra, sed quasi cubitis ducentis, trahentes rete piscium.

COMMENTARIVS.

CAusam, cur ceteri nauigio venerint, exponit: quia non longe erant a terra, & ideo celeriter etiam sperabant se posse pertenire ad littus, vbi Dominus erat. Trahebant autem rete piscium, & hoc maxime miraculum commendabat, quod prope littus tāta multitudo piscium sit capta, nempe ducentorum cubitorum interuallo a littore. Cubitus autem habet pedem cum dimidio: erat ergo trecentorum pedū distantia. Bernar lib. 2. ad Eugen. rectē hoc mystetium expo-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nit, dicens: Scien̄s Petrus, quia Dominus est, in mare se mittit, & sic venit ad ipsum alijs nauigio peruenientibus. Quid istud? nempe signum singularis pontificij Petri, per quod non nauim vnam, vt ceteri quisque suam, sed sæculum ipsum susceperit gubernandum: mare enim sæculum est, naues Ecclesiæ. Inde est quod altera vice instar Domini gradiens super aquam vnicum se Christi vicarium designauit: qui non vni populo, sed cunctis præesse deberet: siquidem aquæ multæ, populi multi sunt. Ita cum quisque ceterorum habeat suam, tibi vna commissa est grauissima nauis ex omnibus facta, ipsa vniuersalis Ecclesia toto orbe diffusa. hæc Bern. docte, & vere.

Vt ergo descenderunt in terram, viderunt prunas positas, & piscem superpositum, & panem.

MIrifice hoc auget miraculum, ignem nulla hominis opera accensum, & piscem superimpositum, & panem ad ictus repetiunt. Hæc fecit Dominus, ne propter indigentiam, cibum prius quæsisse visus esset, qui iam immortalis cibo non indigebat. Hæc tria ignem, piscem, & panē ex nihilo fecisse Euthy. & Chryso. hom 86. censent: immo Chrys. addit, non fuisse ex materia subiecta facta, sicut fecerat pisces, & panes illos, quibus turbas satiauit: at incertum est hoc, potuit enim vtroque facere modo. Cyril. lib. 12. cap. 65. asserit piscem ex aquis mira sua virtute extraxisse, id tamen non videtur admodum probabile, quamuis etiam fieri potuit, sed factum esse sicut & ignem, & panem. Certum est miraculo, & diuina virtute, non humano opere ea ibi esse posita: modus incertus est, cum multimode id potuerit facere. Mihi ex materia subiecta facta esse, sicut olim pisces, & panes illos multiplicauerat, probabilius est.

Dicit eis Iesus: Afferte de piscibus, quos prendidistis nunc.

PRæcipit de piscatu partem afferre, vt hac occasione viderent piscium copiosam multitudinem, & magnitudine miraculi eius agnoscerent virtutē. Necdū exercebat, idcirco intellectu potius quam sensu agnosci volebat.

Ascendit Simon Petrus, & traxit rete in terram plenum magnis piscibus centum quinquaginta tribus.

NOn solum Petrus traxit, sed ascendit in nauim, vt Euthym. dicit, quia adhuc extra aquas rete non erat, & alios cohortatus est, vt secum trahant: idcirco etiam dignitatis, & officij eius significata est præeminentia. Erat autem *Rete plenum piscibus centum quinquaginta tribus magnis.*

ANNOTATIO III.

HAec omnia ex mysterio sunt facta, nō solum virtutem faciens, sed etiam nostram eruditionem significans. Cyril. lib. 12. cap. 69. his piscibus multitudinem credentium significari dicit. Per centum quidem numerosam Gentium multitudinē: per quinquaginta vero Iudæorū, quæ multo minor exititit: per tres vero eidem Trini-

Trinitatis, quæ propria est Christianorū, aquam & Gentes, & Iudæi receperūt, omnes li intra vnū rete vnius Ecclesiæ continentur, quam explicationē citat, & probat Euthy. Possumus etiam hunc totū numerum quinquaginta trium Iudæorū cōuersioni accommodare, qui optime numero fracto explicantur, & non completo, & integro: quia propter infidelitatem maxima pars cecidit, & eorum loco plenitudo Gentium intrauit: de qua fractione Paulus ad Rom. 11. dicit. Fracti sunt rami, vt ego inserar &c. hæc mysteria latissime exponit Aug. tract. 122. Similiter & Gregorius hom. 24. in Euang. pro præsenti explicatione hæc dicta sufficiant.

Et cum tot essent, non est scissum rete.

COMMENTARIVS.

ET hoc ad miraculi magnitudinem pertinet, similiter & ad significationem, ac eruditionem: significatur enim vnitas Ecclesiæ indiuiduæ, quæ sub vno capite vna, & indiuidua semper manet. August. tract. 122. legit. *Cum tāti essent*, nempe pisces, vt ad magnitudinem referatur. & vox Græca vtrumque significat, propterea non inconsiderate Euthym. interpretatus est. Cum tot tantiq. essent, *Rete non est scissum.*

Dicit eis Iesus: Venite, prandete.

EOs ad prandiū inuitat: erant enim defatigati nocturni piscatus labore, quia vero nemo præ reuerentia accedebat, duobus eos exhortatur verbis, dicens: *Venite, & prandete. Venite*, id est, accedite, nec discumbere formidetis: significans vt dicit Cyril. lib. 12. cap. 65. post multos labores, quibus vocati vehementer sudabunt, tandem cum Domino recubituros spirituali cibo proposito, qui rationem, & mentem humanæ naturæ excedit. An vero Dominus pransus sit, Euangelista non explicuit: tamen id probabile est fecisse, & id ipsum insinuat Euangelista: Non autem propter indigentiam, sed ad veræ carnis suæ resurrectionem comprobandam, vt dicit Chrys. hom. 86. Nam etiam manducauerat prima die resurrectionis cum eis, vt constat ex Luc. vlt. idq. eum sæpius fecisse ex verbis Act. 1. facile deducitur.

Et nemo audebat discumbentium interrogare eum, tu quis es? scientes, quia Dominus est.

DIscubuerunt discipuli verbo Christi obedientes, nondum autem Christus sensibus eorū se manifestauerat, nec in propria apparuerat forma, vt Chry. hom. 86. dicit: factis tamen mirabilibus, eorum intellectu, & mentibus agnoscebatur. Hinc factum est, vt non omni ex parte eum agnoscerent, nec omnem certitudinem assecuti essent: sciebant enim eum esse mente, & intellectu; aspectus tamen non is videbatur. Neque ideo ausi sunt eum interrogare, quis esset, cum scirent eum esse Christum: quamuis in forma solita non appareret. Hæc verba aliquam dubitationem habuisse discipulos indicant, quamuis non eam, quæ impediret, quominus ipsum esse iudicarent: non enim omne dubium impedit actum assentiendi, & iudicandi. Multa enim ita esse credimus, & affirmamus, quorum aliqua imperfecta dubitatio nobis ineit: talis erat hæc cognitio discipulorum. Propter cognitionem vero, quam vere habebant, timuerunt interrogare quis esset, ne ipsa interrogatione, se omnino eum non agnouisse significarent.

ANNO-

ANNOTATIO IV.

AVgust. tract. 123. exponit verbum interrogandi pro verbo dubitandi positum, vt sit sensus: nemo ausus est dubitare quis esset, quia sciebant esse Christum. Hæc expositio non videtur nec verbis, nec sensui accommodata. Verbis quidē, quia longe aliud est interrogare, aliud dubitare: quamuis enim qui interrogat, dubitet, tamen non omnis, qui dubitat, interrogat. Hoc etiam ad exteriorem, illud ad interiorem pertinet actionem. Præterea [illegible] dubitandi non potest coniungi cū sequenti verbo, [illegible] oportebat enim de tertia loqui persona. dum autem dicitur: *Tu quis es?* quamuis sit Hebraismus, tamen ostendit interrogationis significationem, nec vmquam talis phrasis repetitur, dum de tertia persona fit sermo vt dicatur: Dubitarunt, tu quis es? sed interrogarunt: Tu quis es? Adde dictum esse, *Interrogare eum*, non autem absolute interrogare, at non dicitur, dubitare eum. Verbis ergo expositio hæc nō accommodatur. Nec etiam sensui, quia non videtur apte dictum: Nemo ausus est dubitare, quia sciebant esse Christum. De eo enim, qui scit aliquid, nemo dicit, non est ausus dubitare: satis erat dicere, sciebant esse Christum, aut non dubitarunt, quia sciebant. Illud *Ausus est*, magis ad exteriorem actionem pertinet, vt nemo ausus esset Christum verbo interrogare. Recte ergo Chrysostomus hom. 86. & Euthym. verbi propriam significationem sequuntur, vt sit sensus, neminem ausum fuisse interrogare eum. Quare autem nemo sit ausus: & quo modo, cum scirent esse [illegible] mentario expositum est, & ea videtur legitima expositio. Attende in Græco textu haberi: Nemo discentium ausus est. & placet aliquibus hæc lectio, tamen August. legit: *Nemo discumbentium*, & hæc lectio accommodata videtur. Illi enim a Christo inuitati venerunt, & discubuerunt, & tunc nemo eorum ausus dicitur interrogare, nec discipuli in Euangelio discentes appellantur: potius credendum est Græcum textum esse mendosum, & nostram lectionem legitimam.

Et venit Iesus, & accepit panem, & dabat eis, & piscem similiter.

COMMENTARIVS.

VEnisse Iesus dicitur, quia postquam illos discumbere fecit, ipse etiā accessit mensæ, & vt solebat accepit panem, & piscem, & distribuebat illis. Hoc etiā nebat se enim Christū esse, & vere surrexisse, ita volebat cōfirmare, vt discipulis se apud eos mansurum, vt ante, & qualis prius erat surrexisse, nullā existimandi occasionē præberet. Cyril. lib. 12. cap. 63. spiritualiter hoc exponens, inquit: Nō ipsi capiunt, quod manducent, sed Christus distribuit, vt hinc quoque intelligamus Christū etiam in futuro sæculo gratiarum nobis largitorem futurum, sicut est in hoc præsenti. Attende non solū de pisce illo miraculoso, & de pane distribuebat: sed etiam de piscibus, quos prendiderant, vt dicit August. tract. 123.

Hoc iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, cum surrexisset a mortuis.

TErtiam hanc apparitionem discipulis factam Euangelista describit, hoc numero finem suæ narrationi imponens, vt Trinitatem personarum in hoc etiam profiteatur, & veneretur.

ANNOTATIO V.

DIfficultas in his verbis occurrit: Qua A ratione dictū sit tertiam hanc esse apparitionem, cum primo die resurrectionis quinquies apparuerit. Quod si respondere velit aliquis, de ijs apparitionibus, quæ discipulis factæ sunt Ioan. loqui, difficultas non

nō soluitur: apparuit enim Petro, deinde A duobus in castello: tertio decem: quarto eisdem cū Thoma: est igitur quinta hæc apparitio. Gloss. interli. ad diem refert hūc numerū, vt primo die quinquies apparuerit, altero die nempe octauo discipulis vna cū Thoma, die tertio his septem: numerus ergo dierū nō apparitionum computatur. Aliqui ad eas, quas Ioānes numerat referunt: hæc enim est tertia apparitio eorū, quas ipse Ioannes numerat. Probabilis est B resp̄sio hęc, quāuis per discipulos possumus in hoc loco exponere Apostolos ipsos, & tūc vere hæc est tertia apparitio facta multis Apostolis. Prima enim fuit facta decē, secunda vndecim, tertia hæc facta Apostolis quattuor. Non ergo numerātur quæ factæ sunt mulieribus, nec quæ vni Petro, nec quæ duobus discipulis Emaunta proficiscentibus, sed quę pluribus C Apostolis factæ sunt: & tūc hæc est tertia, & has tres Ioānes narrauit. Quod si numerum integrū velis, & ordinem habere, hic est. Primo Mariæ Magdalenæ: secundo mulieribus: tertio Petro: quarto duobus discipulis: quinto decem Apostolis, hæ omnes prima die factæ sunt: sexto vndecim, nempe Thomæ, & alijs: septimo his septē discipulis: octauo discipulis in mōte Galilææ, quod Matth. describit: nono quādo ascendit in cęlum, quod Mar. narrat. Tūc autē eos arguit præteritæ incredulitatis, vt fidem in absentia, donec Spiritus sanctus veniret, caute conseruarent: quamuis Aug. lib. 3. de consen. Euang. cap. 25. non admittat hanc Marci fuisse vltimam, sed aliam affirmat, quæ facta est vltimo loco in die Ascensionis, & est decima. Tamen communis sententia contrarium tenet, quam secuti sumus cum Greg. hom. 29. in Euang. & cum alijs multis antiquis Patribus. Præter has Paulus 1. Cor. 11. narrat apparuisse Iacobo, & plus quam quingentis fratribus. Hæc vere facta sunt, quo tamen ordine, & quādo Iacobo apparuerit, incertum est. De Cepha, qui Petrus est, in Euangelistis legimus: de fratribus illis quingentis, id in die ascensionis factum est. Posti Ascensionem autem ipsi Paulo visus est: omnia igitur cōsona sunt. De Beatissimę Virgini facta apparitione, quę omniū creditur prima, Euangelistæ non meminerunt, propter causam superius datā: eas enim dumtaxat describebāt Euangelistæ, quæ propter incredulitatem remouendam factæ sunt.

Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis, diligis me plus his?

COMMENTARIVS.

PRandio peracto, Dominus gubernationē omniū suorum fidelium, & totius Ecclesiæ curam, & regimen committit Petro: implerq. quod ante passionē promiserat Mat. 16. Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & tibi dabo claues regni cælorū. Ecce nunc tradit, & eum in caput totius Ecclesiæ inter omnes Apostolos eligit: prius tamen de amore, & dilectione inquirit: non quod ignoret, qui omnia scit, sed vt eum maculas præcedentis negationis pœnitentia deleuisse cęteris manifestum faciat: & qualis esse debeat, qui curam aliorū suscipit, & quo modo eos tractare debeat, quantoq. amore ipse Dominus suos prosequatur, quos amanti se plus ceteris tradit, ostendat. Quantum ad verba attinet aduerte particulam *Ergo*, esse illationem occultam, ac si diceret: cum prādissent, quia a Christo inuitati fuerant, & eis cibos distribuerat. Post prandium igitur, quod Christo iubente habuerunt, Christus alloquitur Petrum. Rursus dicitur Simon Ioannis, id est, filius Ioannis. Ioannes, & Ioannah idem est nomē: Græci enim, vt suo idiomati Hebræa vocabula accōmodent, vltimas mutare solent litteras, abbreuiato autē vocabulo dicitur Iona. Mat. 16. Bariona, id est, filius Iona, idem est ac filius Ioannis. Exactiorem expositionem in annotatione habes

Cur Petrus de dilectione interrogatus.

ANNOTATIO VII.

BErnar. serm. 76. in Cātica exponit sic: A *Diligis me plus his?* id est, plus quam diligas hos? tamē communis expositio est plus his, id est, plus quam hi diligant me. Nec mihi videtur silentio prætereundū, cur Dominus Petrū interroget, an diligat plus alijs, cū sit certum Petrū non potuisse de aliorū amore iudicare: qui enim non cognoscebat quantū ceteri diligerent, quo modo poterat respondere, & cōferre amo-

rem

Universidad de Deusto
Biblioteca

eam suũ dilectioni ceterorum? Mihi vera, & legitima responsio hæc videtur. Voluit enim Dominus Petrũ probare in duobus, non vt ipse experientiã acciperet ab eius responsione, qui erat omniũ gnarus: sed vt ceteris omnibus eũ notum faceret, cognoscerentq. discipuli Petrũ, non iam qualem ante esse, sed valde muratũ, & dignum effectũ, cui tanta gubernatio cõmitteretur. Vnum igitur, in quo probandus erat, humilitas est: nam ante passionem Dominus ei dixerat: Omnes vos scandalizabimini in nocte ista: ille superbe responderat, & omnibus se prætulerat. Etiãsi omnes scandalizati fuerint, ego nũquam scandalizabor. Ab hac superbia iã valde erat alienus, & ad veram conuersus humilitatem: idcirco Dominus interrogat, vt eã humilitatẽ notam faciat omnibus. *Diligis me plus his?* Non iam Petrus respõdet, vt prius, nec se præfert ceteris. Rursus antea dicto Christi prædicentis futura nõ adhibuerat fidẽ: nunc alter factus, veritatis iudiciũ ei deferat. *Tu scis*, inquit, *quia amo te*. Alterũ, in quo probatur Petrus est dilectio: dixerat prius animã meam pro te ponam, & tamen postea negauit ter: ne ergo discipuli crederẽt illũ in eo statu perseuerare, præterea an amet, interrogat. Hac ergo interrogatione iam Petrũ mutatum ab illo, qui erat, Dominus alijs innotescere facit, vt sciãt non indigno alicui tantã se cõferre curã, & dignitatẽ. Cyril. lib. 12. cap. 64. interrogatũ Petrũ dicit de dilectione maiori, quia qui maioris culpæ remissionem obtinuerat, maiorẽ tenebatur remittenti exhibere dilectionẽ. At legitima causa ea mihi videtur, quæ exposita est, & accõmodata cõtextui: nõ enim interrogabat Christus, an diligeret plus alijs, vt cõtenderet talem amorẽ Petrus: sed vt humilitatẽ eius alijs manifestaret, qui iã ceteris nõ se præferre, nec cõparare esset ausus, plusq. crederet Christo, quam sibi. Sunt & aliæ causæ, cur de dilectione interroger, & inquirat, quas in commentario exposuimus.

Petrus de tercia huius vltio.

Dicit ei: Etiam Domine, tu scis quia amo te.

COMMENTARIVS.

MAgnam mutationem responsio indicat: iam non dicto Christi contradicit, immo nec interroganti audet absolute respondere, nec quod in se experiebatur omnino affirmare, sed testem facit ipsum Christum. *Etiam*, inquit, *Domine*, sed tu nosti: plus tibi quam mihi defero, nec me ceteris præfero, immo, nec confero, sed te amo, & id te iudice affirmo.

Dicit ei: Pasce agnos meos.

REspondenti Petro, & confitenti amorem erga Christum, iniungitur cura fidelium, & est sensus, vt recte Chryso. hom. 87. exponit. Si me amas, meorũ agnorum curam suscipe, & quam animam pro me positurum promisisti, pro his pone. Perpende autem verba, *Pasce agnos*, id est fideles meos, non tuos, non vt rem tuam, sed vt meam tracta. propterea petiui an me amares, quia rem meam profiteris, erga eos exerce, ipsisq. exhibe. Pasce autem non te, sicut illi faciebant Pastores, de quibus dicitur Ezech. 34. Væ pastoribus Israel, qui seipsos pascebant. Ille se ipsum pascere dicitur, qui propriam vtilitatem, gloriam, & commodum non ipsorum fidelium, quos gubernat, non Dei gloriam, ex regimine quærit... Vnde recte August. tract. 123. Si me, inquit, diligis, non te pascere cogita, sed oues meas: sicut oues meas pasce, non sicut tuas, gloriam meam in eis quære, non tuam: lucra mea, non tua. Hoc idem docuit ipsemet Petrus 1. Epist. 5. Pascite, inquit, qui in vobis est gregem Dei, prouidentes non coacte, sed spontanee: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie: neque vt dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo. Agnos appellat credentes in se, tum propter vitæ nouitatem, nam veteri abiecto nouum induunt hominem, qui secundum Deum creatus est, & veteri carnali vita spoliati, spiritus nouitatẽ accipiunt: tum propter innocentiam, quæ in agno repræsentatur: tum demum propter imitationem, & sequelam, quia Christum imitantur & sequuntur, qui est agnus Dei tollens peccata mundi: suo enim nomine fideles suos decorare dignatus est.

Quis dicatur seipsum pascere.

Credentes aut agni sint appellati.

Dicit ei iterum: Simon Ioannis, diligis me? Ait illi: etiam Domine, tu scis quia amo te. Dicit ei: Pasce agnos meos.

ITerũ Dominus de amore, & dilectione inquirit, & nõ iã, an plus ceteris amet, interrogat: illud enim ad probandum factum est, sed, an amet. Secundo autem interrogat, vt significet probatum, & constantem debere esse amorem eius, cui committi debet fidelium cura, & gubernatio. Affirmanti autem Petro, iterum agnos demandat, & committit. Quo etiam significat maxime curæ debere esse Petro, quod Dominus non semel, sed bis committit. Græci expositores legunt hoc loco, Pasce oues meas, vt semel agni, bis oues committantur: tamen, Latinorum lectio probatior est, vt bis agnos, semel oues legamus: cuius diuersitatis causa inferius exponetur. Quod autem Dominus vtatur vno verbo, *Diligo*, & Petrus respondeat altero, *Amo*, quod etiam in Græco sermone seruatum est: quamuis Ambr. lue ultimo differre, & vt distincta significent, poni arbitretur: non tamen existimo diuersa significare, sed idem. nam in scriptura hæc verba duo, pro eodem accipi docet Aug. lib. 14. Ciui. cap. 7. & id certum est, quamuis aliquando seruetur inter ea discrimen aliquod. Pro eodem autem sumi in præsenti, indicat, & probat verbum sequens. Nam sequitur: *Dicit ei tertio: Amas me?* si diligere aliud significaret, quam amare, non diceretur: *Dicit ei tertio: Amas me?* quia non præcessit tale verbum.

Dicit ei tertio: Simon Ioannis, Amas me?

TErtio idem repetit, vt trinæ negationi trina amoris professio respondeat: quod recte Cyril. lib. 12. cap. 64. annotat. Est autem in his omnibus interrogationibus semper Dominus nomine proprio vsus, & parentis etiam nomine. *Simon*, inquit, *Ioannis*, nec Petrum appellat, quod nomen dignitatis, & officij erat, volens eum in hoc admonere, vt quamuis in tantam sit dignitatem proiectus, vt super omnes sit fideles, & totius Ecclesiæ caput, & princeps constitutus præ oculis habeat se piscatorem fuisse, & hominem communem, ne se extollat, ne suis id meritis adscribat. Qui enim in altiorem erigitur, & effertur gradum, obliuisci non debet, se hominem esse, & aliquando ex humili, & ignota familia.

Contristatus est Petrus, quia dixit ei tertio: Amas me? & dixit ei: Domine, tu omnia scis, tu scis, quia amo te.

TErtiam interrogationem audiens Petrus contristatus est, timens ne id forsan fieret, quia iterum negaturus esset Christum: didicerat enim experientia, Christum prædixisse: Ter me negabis, idque ita factum fuisse. Contristatur modo, ne hæc sibi dicantur, quia simile aliquid futurum sit, ideo ex magna humilitate respondet: *Domine tu scis omnia*, etiam quæ futura sunt, non audeo iam de me futura promittere, nec tibi opus est mea responsione, cum nihil tibi sit occultum: id vnum scio me nunc amare te, & te scire amorem meum. Ceterum contristor quod cum sciam te omnia nosse: tamen interrogas, an te amem,

Universidad de Deusto
Biblioteca

cùm id tibi sit manifestum, ne forte ea interrogatione mihi velis significare fitrurũ esse, vt aliquãdo nõ amem te. Hic est sensus. Hac de causa contristatum fuisse Petrum, docent Chrysost. hom. 87. & Theodoretus in serm. de Charitate, & ea est legitima causa, & sequenti contextui accommodata.

Dicit ei: Pasce oues meas.

VNiuersæ gubernationis Ecclesiæ commissio hoc verbo completur. *Pasce*, inquit, *oues meas*. ac si dicat: commissi tibi filios, committo nunc matres, vt iæ, quibus singulares pastores incumbunt. Guberna igitur, o Simon, & pasce subditos, & prælatos omnes, inferiores, & superiores, fideles, & fidelium omnium Ecclesias, quæ ad vnum generalis Ecclesiæ corpus pertinent. In scriptura sæpe Ecclesiæ appellantur singulæ fidelium congregationes, quibus pastores singuli præsunt, vt constat ex Apocaly. 1. 2. & 3. & ex multis alijs locis.

ANNOTATIO VII.

Agni & oues an pro eodem sumuntur.

NOstris temporibus aliqui pro eodẽ A sumunt agnos, & oues, nempe fideles omnes: tamen cum tanta sit inter agnos, & oues differentia, probabile non est pro eodem esse accepta in ea sententia, quę tãti momenti est. Rectius Euthy. per agnos, imperfectiores, per oues, perfectiores fideles interpretatur. At neque hæc expositio rem totam explicat: non enim solum ouis, & agnus in ætatis perfectione differũt; sed & quia hæ, matres, illi, filij sunt: vt per oues, pastores, & prælatos ipsos, qui fouẽt, nutriunt, & alunt singulos fideles, exponamus, quorum omnium cura ad Petrum pertinet. Matres porro, & oues dicuntur, quia alere debent verbo, exemplo, subsidio omni spirituali, & temporali subditos, sicut oues alunt agnos. Bernar. lib. 2. de consid. prope finem, per oues, ipsos etiã Apostolos significari dicit, non solos Episcopos, & pastores Ecclesiarum. Sive ergo hoc, sive illo exponas modo, omniũ fideliũ nemine excepto, Petro cura, & gubernatio cõmittitur a Christo, eo tempore, quo ad Patrem ascensurus erat, manifeste significans Vicarium eum in terra Ecclesiæ suæ instituere. Nec possunt hæretici hoc tam euidens testimonium Pontificię auctoritatis effugere: nõ enim Petro, sed suæ Ecclesiæ consulebat, vni totam ipsius gubernationem imponẽs. Vnde necesse est semper in Ecclesia vnum esse Pontificẽ, qui agnos, & oues gubernet. nec agni, aut oues esse Christi poterunt vmquam, qui nõ sint sub huius cura, & regimine. Hoc tamen longius prosequi non est præsentis instituti. B

Amen amen dico tibi: Cum esses iunior, cingebas te, & ambulabas vbi volebas. Cum autem senueris, extendes manus tuas, & alius cinget te, & ducet quo tu non vis.

COMMENTARIVS.

QVia contristatus erat Petrus, timens & suspicans hac trina interrogatione significatũ esse ei fore, vt ab hoc amore sit mutandus, nec in eo perseueraturus, remouet Dominus hanc suspicionem & timorem, prædicens futurum esse potius, amorem eo esse perducendum, vt pro eius gloria animam suam sit positurus: ac si clarioribus verbis diceret: O Simon, ne timeas, nec contrum, quia trina es interrogatione examinatus. non sic fiet, immo amor hic adeo in te augebitur, & inflammabitur, vt animam tuam pro me ponas, & impleatur, quod

quod ante meam dixisti passionem: Animam meam pro te ponam. Non ergo tempus futurum erit tibi, sicut præteritum. Prius quidem me negasti, postea vero vsque ad mortem confiteberis. Prius tuæ obsecutus es voluntati, postea vero pro mea exequenda vitam expones. Hanc sententiam Dominus quadam metaphora exponit, sumpta a statibus iuuentutis, & senectutis hominis. Quãdo enim iuuenis est, ipsemet se accingit, & vestit, ambulatq. & proficiscitur quo vult: at quando senex est, non se valens iam præcingere, manus, & brachia extendit, vt ab altero accingatur, & accinctus ducitur. Ad eundem modum Petrus prius tamquam iuuenis erat minus expertus, & magis suæ propriæ obsequens voluntati: at iam Christo resurgente, in alterũ mutandus erat, futurusq. senex sapientia, & spiritu, non sola ætate. Eratq. Martyrium crucis subiturus, quasi ab altero cinctus & ductus, non quo ipse volebat, id est, non quo propria naturalis inclinabat voluntas, sed quo Spiritus ducebat. His ergo verbis prædicit Dominus Petro, in senectute mortem crucis subiturum, manusq extensurum, vt clauis, vt dicit Euthymius, affigatur.

ANNOTATIO VIII.

CYril. lib. 12. cap. 65. hic hanc superiori connectit sententiam, nempe Dominum prædicere martyriũ Petro, vt eius cõfirmet responsionem. Dixerat enim Petrus: Amo te. Dominus ita esse cõprobat. Nam qui pro nomine Christi moriturus nunciatur, supremo amore erga Christũ affici declaratur. Chrys. hom. 87. sic videtur cõiungere, nempe hac prædictione voluisse Dominum ostendere, non proprer diffidẽtiam interrogasse Petrum, an amaret, sed quod maxime crederet. Hæc connexio accommodatior est. Cum enim contristatus esset Petrus, timens ne quid in futurum contra amorem hunc committurus esset, idcirco Dominus remouet suspitionem, & timorem hunc, vt in commentario exposuimus. Adde Dominum hac prædictione significare, & illi, & omnibus illius successoribus, paratos esse debere sanguinem effundere, & vitam exponere pro agnis, & ouibus Christi. Bonus enim pastor animam suam ponit pro ouibus suis. Addendum est etiam, illud *Ducet quo tu non vis*, non est positum, quasi Petrus libenter morte pro amore Christi acceptaturus non esset, quam non solum cum maximo gaudio sustinuit: sed summo etiam desiderio concupiuit: sed eo verbo significatur alia duo. Vnũ est, quod A B Cyril. dicit, neminem sanctorum sponte se ingerere morti, & eam quærere: sed si pro veritate fuerit incussa, libenter sustinere. Alterum vt notat Chry. quia quamuis rationalis appetitus acceptet, tamen naturalis abhorret: mors enim contraria est naturali appetitui, & sensui. Idcirco dictum est: *Quo tu non vis.*

Hoc autem dixit, significans qua morte clarificaturus esset Deum.

COMMENTARIVS.

QVod Dominus metaphoricis verbis Petro prædixit, Euangelista proprijs, & apertis exponit, dicẽs, superioribus verbis Dominum significasse Petro, qua morte clarificaturus esset Deum, nempe martyrio, immo cruce: manuum enim extensio crucis mortem indicauit. Non autem casu, sed consilio dictum est, clarificaturus, seu glorificaturus esset Deum. Mors enim martyrum argumẽtum erat efficacissimum veritatis diuinæ confirmandæ, per quam Deus clarificabatur, & honorificabatur: idcirco martyrium dicta est, id est testimonium indicans, & aperiens veritatem. Martyres ergo morte sua tria maxime effecerunt. Vnum est manifestare, & confirmare veritatem Dei: verum enim esse probabatur, pro quo tot homines vitæ irreprehensibilis sanguinem effundebant. Alterũ

Martyrum mors tria efficit.

Universidad de Deusto
Biblioteca

est honorificare: magno enim cultu, & honore Deũ afficiebant, pro cuius gloria, & veritate vitam exponebant. Hoc vtrumque verbum clarificandi significat, nempe declarare, & honorificare, vt supertius annotauimus. Tertium est se & coronam consecuti sunt. Pretiosa enim in conspectu Domini, mors sanctorum eius. Quæ verba de martyribus dicta esse ibi Hieronym. probat. Oculis quidem insipientium visi sunt vilem, ac despectam mortem subire: at apud Deum, gloriosa, & desiderabilis erat. Nec apud Deum solum, sed apud fideles etiã omnes. Magnum ergo præmium in hoc sæculo fuit Petro, tali exitu vitam concludere. Vnde recte Aug. tract. 123. sic inquit: Hunc inuenit exitum ille negator, & amator, præsumendo elatus, negando prostratus, flendo purgatus, confitendo probatus, patiendo coronatus. Hunc inuenit exitum, vt pro eius nomine perferat. Faciat eius resurrectione firmatus, quod immature pollicebatur infirmus. Hoc enim oportebat. vt Christus prius pro Petri salute, deinde Petrus pro Christi prædicatione moreretur. Præposterum fuit, quod audere cœperat humana temeritas, cum istum disposuisset ordinem veritas. Hæc & alia Augustinus.

Et cum hoc dixisset, dicit ei: Sequere me.

QVod verbis dixerat, simul facto etiam significat: surrexit enim a loco, vbi discumbebant, iterq. faciens, dicit Petro, vt eum corpore ante omnes sequatur: hoc facto indicans morte crucis Petrum cum secuturum. Ita Cyril. lib. 12. c. 65. exponit. Adde simili officio pascendi etiam secuturum, ac si diceret: Sequeris me officio pascendi, & crucis morte: ideo enim ante omnes sequi iussit, vt omnibus eum præesse indicaret. Non solum autem significat, sed etiam instruit & confortat: instruit quidem insinuans ei, vt verbo, & opere, ac exemplo pascat, sicut Christus ipse pauit, eiusq. vestigia in gubernãdo sequatur. Confortat, ac si diceret: Ne durum tibi videatur, si duceris, quo tu nõ vis. Sequere me, & considera me priorem crucifixum esse, & vitam pro ouibus posuisse. Optima vita prælati, & pastoris, est imitatio Christi.

Conuersus Petrus vidit illum discipulum, quem diligebat Iesus, sequentem, qui & recubuit in cena super pectus eius, & dixit: Domine, quis est, qui tradet te? Hunc ergo cum vidisset Petrus, dixit Iesu: Domine, hic autem quid?

COnuertitur Petrus: iam enim ceteros condiscipulos sequentes se, habebat, ac Ioannem videẽs, quem ille multum amabat, de eo Christum interrogat: *Hic autem quid?* id est, scio iam qua morte ego sim te clarificaturus, scire vellẽ qua etiam morte Ioannes dilectus tuus vitæ huius tempus concludet, quemq. multum amabat, & præ amore de eo solicitus, Christũ interrogat. vt dicit Chrysost. hom. 87. Non autem casu Euangelista hæc de se narrat: *Quem diligebat Iesus, & qui recubuit super pectus*, & qui interrogauit occulta. Tria enim hæc sunt maxima priuilegia, & magno cõsilio nunc describuntur ab eodem met Ioanne, vt ostendat iam Petrum omnibus antelatum; ceteros quidem, oues, Petrum vero, paenim Petrus, illum vidit. Qui interrogauit rogatus a Petro, iam de ipso interrogat Petrus; cumq. diceretur dilectus a Christo, iam ipsi anteponitur Petrus, & examinatur, an diligat plus ceteris. Altera etiam est causa, cur ista narrentur, nempe vt quales sint eligẽdi in Pastores Ecclesiarũ, ipsemet Petrus, & successores discant:

Ioãnis tria priuilegia, priuilegijs Petri infecta.

discant: non qui sibi sunt familiariores, non qui coniunctiores, sed qui oneri imponendo, & muneri subeundo sunt aptiores. Ijs igitur de causis ista narrãtur, vt in quantam iam sit promotus Petrus dignitatem, omnes agnoscant. Ceterum qua ratione Ioannes dictus sit dilectus a Domino, superius expositum est.

ANNOTATIO IX.

HAnc interrogationem Petri, *Hic autem quid?* Cyril. lib. 12. cap. 66. & Chrys. hom. 87. exponunt, vt vitæ exitum significet, ac si diceret: Quis vitæ exitus hunc expectat? & est legitima expositio. Aptionis suæ, Petrus iam non audet voluntatis perseuerantiam sibi polliceri, sed quasi ad solatium sui, consortium quærit alterius. Hæc responsio non videtur probanda. Futuro exitu non timebat, & quamuis timuisset, non est credendum solatium quæsiuisse tale: ruina enim alterius vitiosum est solatium homini iusto, & timenti Deum. Vera igitur, & legitima causa est, quam Chrysost. tradidit. Aliqui recentiorum, illa, quæ Ioannes de se narrat, causam existimant inducentem Petrum ad interrogandum de eo, quem dilectum, & quem recubuisse super pectus Domini, & interrogasse cum sciebat, quasi diceret: Hic qui tantis a te est decoratus priuilegijs, quem exitum habebit? Sed mihi non probatur: esset enim tunc curiosa interrogatio. Nec credere facile debemus tunc Petrum in tantam dignitatem a Christo prouectum, statim curiosum se exhibuisse. Potius ergo solicitudo erat prę amore propter Christum concepto.

Dicit ei Iesus: Sic eum volo manere, donec veniam. Quid ad te. Tu me sequere.

COMMENTARIVS.

REspondet Dominus Petro de Ioanne interroganti. *Sic*, inquit, *volo manere*, id est, volo superstitem esse eum, sicut modo est, *Donec*, ego *veniam*: hoc autem ad te nihil attinet. aut si volo eum manere, vt re vera volo, donec veniam, *Quid ad te?* ad ea, quæ tibi dixi, nihil id facit: siue enim maneat, siue non, qualiscumque exitus eius futurus sit, hæc quæ tibi dixi, fiẽt, nec mutabuntur. Tu ergo sequere me, & quæ tua sunt, considera, & quæ iniunxi, aduerte: exitus enim illius ad te non pertinet. Attende aduentum hunc, de quo loquitur Dominus, esse illum, quando Iudæos per Romanos deuastauit, & subuertit, in peccati, & infidelitatis eorum pœnam, & vindictam. In scriptura enim sæpe, quando Dominus malos punit, aduenire, & egredi dicitur. De hoc aduentu per Romanos dicitur Iacobi 5. Patientes igitur estote & vos, & confirmate corda vestra, quoniã aduentus Domini appropinquauit. Confortat fideles ex Iudaismo conuersos, vt iniurias, & persecutiones fortiter sustineant incredulorum: quoniam cito perituri erant, & per Romanos tollendi. Appellat autem aduentum Domini. Ita exponit Oecumenius, qui citans hunc Ioannis locum, exponit eo modo, quo nos exposuimus, referens Chrysostomũ in eandẽ expositionẽ. Ceteris autẽ Apostolis martyrio affectis, Ioannes vsque ad illa tẽpora viuus mansit, ali quanto tẽpore etiam

Universidad de Deusto
Biblioteca

etiam post. id est, quod nunc prædicit Dominus: *Sic* inquit, *volo manere*, donec Iudæos puniturus aduenio; insinuans his verbis Petrum ante Ioannis exitum manus extensurum, & crucifigendum, nec dependere exitum eius a Ioannis exitu. Cetera in annotatione prosequor.

ANNOTATIO X.

Varie legitur ista Ioannis sententia.

VArie legitur hæc sententia. Aliqui enim legunt Sic, vt Aug. tract. 124. & Ambro. lib. 7. in Luc. in principio. & Bernar. serm. de natali. Innocen. Alij Si, vt Cyril. lib. 12. cap. 66. Chryso. hom. 87. & gunt, *Si sic*, vt Ambro. in orat. funebri, de obitu fratris. Est etiam varietas in verbis: nam aliqui legunt vtrumque verbum in præsenti indicantis; Sic volo manere, donec venio. Ita Ambrosius legit. Luc. 7. In principio. Alij vtrumque in præsenti subiunctiui: Si velim manere, donec veniã, vt Cyril. Sic enim interpretari videtur. Alij primo in præsenti indicatiu, posterius in præsenti subiunctiui, *Sic volo donec veniam*, vt Bernardus, & Augustinus: estq. lectio communis. Re vera accommodatior est lectio vtriusmis, vt vtrumque eodẽ modo legamus, sic enim in Græco habetur. An vero sit præsens indicans, an subiungens, ambiguum est in Græco: nam verba ad vtrumque modũ referri possunt, & hęc fuit causa maxima diuersitatis expositionum. Cyril. enim legit, & exponit conditionaliter: Si eum velim manere, donec veniam, nihil ad te pertinet: vt sit sensus: Quamuis ego velitem eum manere superstitem vsque ad vltimum meum aduẽtum, ad te nihil pertinet, nec tua res agitur, tuum est me sequi, non quod Christus affirmet eum mansurum, sed quod etiam si mansurus esset, ad Petrum id minime pertineret. Qui vero legunt non conditionaliter, sed affeueranter, exponũt Ioannem non morituru vsque ad vltimum tempus, tunc tamen morituru, vt sit sensus: Volo eum manere vsque ad vltimum meum aduentum, hoc autem si volo, ad te nihil pertinet. De hac sententia in annotatione sequenti tractatur. Alij de vltimo aduentu exponentes interpretantur, *Sic eum volo manere*, id est, hunc martyrio, non quod non sit moriturus, sed quod non sit secuturus per martyrium Christũ. Nec licet inferre, si sic mansurus est donec veniat: ergo postquam venerit, subibit martyrium; hæc consecutio non valet, vt superius ostendimus: nam Matth. 1. dicitur. Non cognouit eam, donec peperit; non tamen infertur cognouisse postquam peperit. Hanc expositionem sequitur Bernardus loco citato.

Multa ab antiquis dicta sunt in huius expositione sententiæ, ex ijs, quæ mihi

Primo lectio ista illis magis placet, quę habet Si, quam quæ habet *Sic*, Duo mihi hanc lectionem persuadẽt. Vnum est, quia dictio Græca id significat *ἐὰν*. Alterũ est, quia si legamus, Sic, tunc sententia absoluitur, & terminatur in verbo posteriori, nempe, Sic volo manere, donec veniam: at si legamus, Si, suspensa est oratio vsque ad eam partem, nempe, *Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te?* Hanc autem orationem talem esse, vt terminetur in his verbis, *Quid ad te?* indicant verba sequentia; repetens enim Ioannes, eadem omnia reperijt; *Et non dixit Iesus, quia non moritur, sed, Si eum volo manere, donec veniam, quid ad te?* si oratio completa esset in verbo, *Veniam*, non erat, cur repeteretur, *Quid ad te?* hoc enim ad propositum mortis nihil facit. Repetitum est ergo, quia oratio in eo completur, & proinde non possumus legere, *Sic*, sed, *Si*. & est hoc efficax argumentum.

Auctoris iudicium de varietate lectionis huius sentẽtię

Secundo existimo probabiliorem lectionem, vt verbum in præsenti iudicantis legamus, *Si volo manere, donec venio*, quam uis posterius parum refert legere, *Donec veniã*. aut, *Donec venio*, & tunc est sensus affirmatiuus. Quando enim particula, *Si*, verbo indicanti connectitur, non conditionem puram, sed affirmationem significat. Lõge enim differunt hæc: Si lego, non est quod me accuses: & Si legam, non est quod me accuses: illa enim affirmatio est, hæc, cõditio sola. Quamuis ergo legamus Si, & non *Sic*, affirmans est sententia, eaq. de causa existimo vertisse aliquos Sic, sensus enim idem est fere, & hæc est communis interpretatio Latinorum, & Græcorum, vt sensus sit affirmatiuus: id autem maxime confirmat. Si enim esset mere conditionalis, non erat occasio vlla discipulis existimandi Ioannem non moriturum; id autem opinati sunt, quia affirmanter prolata fuerunt verba Christi.

Tertio hunc aduentum non illum vltimum existimo, quando iudicare venturus est, sed quando veniisse dicitur punire Iudæos per Romanos, non quod in corpore tunc aduenerit, sed ratione effectus. Sic enim etiam Deus descendisse dicitur ad puniendum Sodomam. Et est optimum testimonium Iacobi. 5. in commentario citatum, quæ expositio videtur omnium accommodatissima. Aliqui recẽtiorum illud, *Sic manere volo*, exponunt, Volo manere Ioannem inter Iudæos, donec veniam eos punire. at verior expositio est, Sic manere, nempe superstitem, & viuum: non enim de loco, sed de vitæ exitu Petrus interrogauerat.

Exiuit ergo sermo iste inter fratres quia discipulus ille non moritur. & non dixit ei Iesus, quia non moritur, sed sic eum volo manere, donec veniam. Quid ad te?

COMMENTARIVS.

EMendat Ioannes falsam opinionem ex verbis Christi a nonnullis discipulis conceptam, qui in eum sensum ea interpretati sunt, vt significarent Ioannẽ non moriturum, idq. Dominum indicare voluisse Petro existimarunt. Ioannes autem a verbis Christi talem sensum repellit, ne ceteri omnes, qui audituri erant hæc verba, eundem conciperent errorem, *Non* inquit, *dixit Dominus*, discipulum illum non moriturum, sed hæc verba protulit: *Sic volo eum manere, donec veniam. quid ad te?* quibus verbis noluit Dominus dicere eum non moriturum non enim sequitur, si voluit Dominus sic manere, donec veniat, ergo non morietur vnquam. hic est sensus legitimus.

ANNOTATIO XI.

An Ioãnes Euãgelista obierit, an adhuc viuat.

ANtiqua controuersia est, an Ioannes adhuc viuat venturus cum Elia, & Enoc in vltimo tempore, an iam obierit. Aliqui existimarunt nõdum diem vltimũ clausisse, viuereq. adhuc mortalem vitam in corpore vsque ad iudicium. Ita censuit Theophylac. & Hyppolitus martyr in orat. de consumat. mundi, cum alijs antiquis, & recentioribus. Vt enim Ambro. serm. 20. in Psalm. 118. refert, an mortuus fuerit, aliqui dubitarunt, alij mortuũ quidem fuisse, sed statim resurrexisse affirmarunt. Cuius sententiæ meminit Hierony. in serm. de assumptione B. Virginis, eãq. nec probat, nec reprobat: secutus tamen est eam Nicepho. lib. 2. cap. 42. Cõmunis sententia tenet eum obijsse, ita censuerũt Tertull. lib. de anima, c. 50. de vi mortis, & Menãdro hæretico. Hier. de viris Illustrib. & Matth. 20. Aug. tract. 124. Chrys. hom. 1. in Ioan. Euseb. lib. 3. Hist. c. 31. & ea est sententia omniũ probatissima: non enim video solidum aliquod fundamentum, quo nitantur ij, qui nondum obijsse cõtendunt præter locum hunc, cuius sensus est longe ab istorũ opinione diuersus.

Hic est discipulus ille, qui testimonium perhibet de his, & scripsit hæc, & scimus quia verum est testimonium eius.

COMMENTARIVS.

CConcludit Euangelium suum Ioannes, & occasione sumpta a verbo Christi de permanentia eius vsque ad ipsius aduentum, dicit: Hic est ille idem discipulus, qui perhibet testimonium de his omnibus, quæ hactenus audistis, & hæc scripsit, id est sic scripsit, vt simul sit testis eorum: quoniam non ex fama, sed ex visu & præsentia loquitur. Nec solus inquit ego, sed multi scimus verum esse hoc testimonium: quia scripsit, quæ multi etiam viderunt, nec falli-

tur

Universidad de Deusto
Biblioteca

cur in vlla te scripta. Hæc dicit Ioannes, quia iam illo tempore multi erant hæretici, & increduli etiam Apostolis ipsis: & quia ipse vltimo loco scribens multa addidit ceteris Euangelistis.

Sunt autem & alia multa, quæ fecit Iesus, quæ si scribantur per singula, nec ipsum arbitror mundum capere posse eos, qui scribendi sunt, libros.

NE quis miraretur, quod multa scripsisset quæ ab alijs Euangelistis narrata non sunt; adiunxit multa superesse alia præter narrata quæ possent describi, torq. esse, & in tanta copia, quod si singula scriberentur, mundus libros capere non posset. Hyperbole est ad exprimendam multitudinem signorum, & operum, ac verborum doctrinæ Christi. Solet enim scriptura Hyperbole ali- [illegible] cap. 8. Et est [illegible]is figura Ioannis. 12. Ecce mundus totus post eum abit.

ANNOTATIO XII.

AVg. tract. 124. hanc capacitatem non ad locum, sed ad animum refert, vt sit sensus non futuros homines capaces tot ac tantorum factorum. Huius expositionis meminit etiam Theophy. sed huic expositioni obstant duo. Alterũ est diuino lumine potuisse mundum capere Trinitatis, & incarnationis mysterium: potuisset ergo etiã & alia quæ illis maiora esse nõ possũt; sine lumine autem diuino, nec quæ scripta sunt capere posset. Alterum est: quia dicitur: non posset capere libros: quod ad multitudinem rerũ scriptarum referri videtur. Aliter videtur exponere Hiero. Matth. 21. in illis verbis: Si habueritis fidem, vt sit sensus: Mundus præ infidelitate non posset ferre, nec capere tot miracula, ac tanta, si omnia descripta fuissent, quam expositionem sequitur Nicepho. lib 1. cap. 24. Sed nec videtur hæc accommodata: nam mundus incredulus, nec quæ scripta sunt, credidit: fideles autem omnia credidissent, sicut & credunt hoc, quod Ioannes nunc dicit. Adde, non dictum esse, non posset capere signa, sed libros. Rectius igitur cum Cyrillo exponemus, dictum esse per hyperbolem ad rei magnitudinem, & multitudinem exponendam. Nec nouum est scripturam huiuscemodi figuris vti, quæ communem, & vulgarem loquendi modum obseruat. Scripturas autem vti Hyperbole, docet, & exemplis confirmat Aug. BEpist. 59. ad Paulinum, & res est satis per se manifesta. Hæc sunt, quę pro Ioannis expositione scribenda habuimus; quibus multa addere potuimus, sed in alios scripturæ commentarios reseruauimus, vbi accommodatior erit ea explanandi locus. DEO SIT OMNIPOTENTI, ET BEATISSIMÆ MATRI EIVS, LAVS ET GLORIA IN ÆTERNVM. AMEN.

FINIS.

INDEX RERVM MEMORABILIVM QVÆ IN HIS DVOBVS TOMIS CONTINENTVR.

A

Absoluere peccata actus iudicialis est, in quo non tantum peccata, sed personæ, & illarum dispositiones attendendæ sunt. tom. 2. pag. 316. col. 1. c. & 2. a

Acetum cur daretur ijs, qui cruci adfigebantur. ibid. 278. com. 1.

Acetum cur Iudæi Christo crucifixo dederint. ibid.

Adam, & Christi collatio. tom. 2. pag. 45. col. 2. d

Adam sepultus ne fuerit in loco Caluariæ. tom. 2. pag. 269. col. 2. a

Admonitio qualis esse debeat. ibid. pag. 321. com. 2.

Adolescens ille, qui Christo capto, relicta sindone, nudus aufugit, quis fuerit. ibid. pag. 227. col. 1. & 2.

Adoptionem filiorum promisit Christus omnibus, qui eius doctrinam mente, & affectu amplexi fuerint. ibid. pag. 76. in com.

Adoptionem expectare filiorum, est illam integram, & consummatam, quæ in gloria possidetur, desiderare. tom. 1. pag. 41. col. 1. c. d

Adorare in Spiritu, & veritate quid sit. ibid. pag. 220. in com. & fusè tractatur. pag. 221. 222. 223.

Adorare in Spiritu, & veritate, antiquis umbris, & figuris opponitur. ibid. pag. 221. col. 2. b

Adorat in spiritu, qui ex fide & dilectione operatur. ibid. pag. 224. com. 1.

Adoratio in Spiritu non excludit externos ritus. ibid. pag. 220. col. 2. a

Adorationis sermonem quorsum Samaritana miscuerit. tom. 1. pag. 216. com.

Adorationis locus non idem erat apud Iudæos, & Samaritanos. ibid.

Adulteri morte plectendi erant secundum legem, sed genus mortis non fuit præscriptum. tom. 1. pag. 428. col. 1. a. & seq.

Adultera mulieris historia canonica est. tom. 1. pag. 427. col. 1. d. e. & col. 2. a & seq.

Adulteram mulierem quorsum Iudæi ad Christum adduxerunt. tom. 1. pag. 429. col. 1. a

Aduentus Christi duo, sapientissime a Deo dispositi. tom. 1. pag. 69. a. 2. & pag. 171. col. 1. a. & seq.

Aduentus Domini, licet tempori collatus seruus videatur, tamen si æternitati comparetur, cito venturus dicitur in scriptura. tom. 2. pag. 54. col. 1. a. 1.

Aduentus Domini, vsque ad quem Ioannes mansurus dicitur, qui sit. tom. 2. pag. 341. com. 2. & 343. col. 1. a. 1.

Aduenire & egredi dicitur Dominus, quando punit malos. tom. 2. pag. 341. com. 2.

Aduocati nomen proprium est Christi Dei, & hominis, non toti Trinitati commune. tom. 2. pag. 67. col. 2. c

Affectus humani in Christo aliter fuere quã in nobis. tom. 1. pag. 555. col. 2. a. b

Affectus humani in Christo non passiones, sed propassiones dicuntur. ibid. a

Afflictionum causa considerata, eos qui pro Christo, & iustitia patiuntur, magna consolatione afficit. tom. 2. pag. 111. com. 2. & pag. 130. com.

Agnus Dei Christus appellatus est multis de causis. tom. 1. pag. 82. com. 2. & pag. 83. col. 2. a

Universidad de Deusto
Biblioteca

Agnus paschalis erat figura Christi Domini, hoc tamen mortuus est Christus, quando comedebatur agnus, & huius rei causa.to.2.pag.12.col.2 b.c.
Agnum comedit Christus decimaquarta ad vesperam, quando omnes Iudæi comederunt.to.2.pag.11.col.2.a.
Agni immolatio, & eiusdem esus diuersis temporibus fiebat.to.2.pag.6.col.2.c.
Agnus immolabatur inter duas vesperas. ibid. c. et seq.
Agni cur credentes in Christum dicantur. tom. 1. pag. 336. com.2.
Agricolæ officia Deo per similitudinem conuenire possunt. tom.2.pag.89.col.1.c.
Agricolæ in modum Dominus aliquos resecat vt inutiles, alios vero purgat. tom. 2. pag. 88. com.
Alapam Christo cur minister impegerit. tom.2. pag. 234. col.1. a. 1.
Alapa Christo data tria habet admiranda. tom.2.pag.233. com.3.
Alapæ Christi figura præcessit in Michæa prophetæ.tom.2.pag.234.col.2.b.
Alapam danti, cur Christus alteram maxillam non præbuit. tom. 2. pag. 235. col. 1. a
Alogiani dicti sunt hæretici negantes verbũ Dei.tom.1.pag.9.col. 2. a.
Altare thymiamatis erat extra velum, & extra illud spatium quod dicebatur sancta sanctorum.to.2.pag.210. col. 2. c.
Amare, vel odio habere animã suam quid sit, exponitur. tom. 1. pag. 589. com. & col.1 a.b.
Ambitio Regum, & Principum, & appetitus regnandi sunt causa tam sæuæ persecutionis in Christianos.tom.2 pag.131.col.1. b
Ambitio qua ratione fidem impediat. to.1. pag.303.col.1.a.
Amen quid significet tom.1.pag.146.col.1.c
Amicitia non dicitur integra, quando ex vtraque parte non est mutua.tom.2. pag. 105.col.2.c
Amicorum cur meminerit Christus, et non etiam inimicorum quando erat de præcepto charitatis mutuæ. ibid b.
Amici quo modo fuerint illi, pro quibus Christus animam posuit. tom.2.pag.106. col.1. & 2.
Amici dicimur in Euãgelio, sed qui ad statum legis pertinebant, dicebantur serui. ibid.com.2.
Amici sumus nunc et filij Dei conditione, et statu, serui autem natura, et debito, quod gratia non tollit.to.2.pag.107.col.2.a
Amici reputandi sunt omnes et, qui propter Christum, et in Christo diligit. tom.2.pag. 105.col.2.d.
Amacos diligere, an sit maioris charitatis, quam inimicos.to.2.pag.104.col.1.a.
Amicus est cui secreta reuelantur. to.2.pag. 106.com.2.et pag.107. col.2.c.
Amoris duo sunt actus, bonum velle alteri, et facere, et complacere sibi in bono facto. tom.2.pag.173.col.2.a.
Amor Dei antecedẽs causa est, vt credamus et amemus. Amor Dei consequens opera sua diligit, et multa bona elargitur, quia credimus, et amamus.to.2.pag.172.in cõ.
Amor quo Deus amat absolute prior est, quam homo credat aut diligat, sed procedit, et noua beneficia confert propter bonum iam homini collatũ.ibid.et pa.173 b
Amor Dei generalis quo diligit omnia, quo modo differat ab amore singulari quo credentes in Christum prosequitur.to.2.pag. 207.col.2.a et seq.
Amoris quo Pater diligit Christum similitudo, et comparatio, cũ amore, quo Christus diligit nos.to.2.pag.99. com.
Amor Patris erga Apostolos. to.2.pag.170. com.2.
Amoris Christi erga electos suos commẽdatio.to.2.pag.13.com.2.
Andreas discipulus erat Ioannis antequam Christi.tom.1.pag.94.com.2.
Andreas, et Petrus non vna, sed multis vocationibus a Christo vocati sunt, tom. 1. pag.98.col.2.b.et seq.
Angelus testamenti Christus dictus, quia testamentum nunciauit hominibus. tom.1. pag.27.col 2.b.
Angeli dicuntur etiam homines, quia Dei Nuncij sunt. ibid.
Angeli, quæ ministeria in ecclesia exercent. to.1 pag. 106.col.2.b.c.
Angeli non sunt a filio Dei redempti, sed homines tantum.tom.1.pag.24.col. 2. b
Angeli, in mirabilium operatione, multum differunt a dæmonibus. tom. 1. pag.252. col.2.a.b.
Angelos ascendentes, et descendentes supra filium hominis videre, quid sit. to.1.pag. 105.col 1.a et seq.
Angeli, qui apparuerunt Magdalenæ, cur sint sedentes.tom.2.pag.299.com.2.
Anni, & menses lunares fuerunt apud Iudæos.tom.1.pag.382.col.1.d. & pag. 524. col.1.a.b.
Anni ætatis Christi quot fuerint. tom.1. pag. 473.col.1.a b.
Anima Christi quo modo turbata dicatur. tom.1.pag.590.com.3.
Animarum conuersionem cur Christus messis nomine nuncupauerit.tom.1. pag.237. com.1.
Animæ salus quouis tempore, & occasione est quærenda.tom.1.pag.93.com.1.
Animam pro omnibus aliter Christus exposuit quam ceteri Martyres. tom. 1. pag. 514. com.2.
Animam ponere, non semper significat mori. tom.1.pag.510.col.2.b.
Animam suam amare vel odio habere quid sit, exponitur.tom.1.pag.58.
Animarum transmigratio, falsò imputatur sectæ Phariseorum. tom. 1. pag.70.col. 2. d.& seq.
Annas & Caiphas quo modo eodem tempore dicantur Pontifices. tom. 2. pag. 211. col.2.c.
Anticipatio non est in narratione: quando Euangelistæ vtuntur verbis temporis aut locum, aut ordinem determinãtibus. to.2. pag.135. col.1.d.
Aoristus primus Græce plusquam perfecti significationem frequentissime habet. to. 2. pag.235.col.2.a.2.
Apparitio Christi facta Magdalenæ prima fuit omnium quas Euangelistæ narrarũt. tom.2.pag.307.com.2.
Apparitionum Christi Domini numerus, & ordo. tom.2.pag.335.col.1.c.
Apparitio facta septem discipulis in littore &c. qua ratione dicatur tertia.ibid.a.
Apparitiones Christi factas ijs, qui non crediderunt Resurrectioni, retulerunt Euangelistæ non alias.tom.2.pag.307.com. 2.
Apparuit Christus Dominus Thomæ Hierosolymis non in Galilæa. tom.2. pag. 320. col. 1. a. 2.
Apparuisse Christum quinquies ipsa resurrectionis die colligitur ex Euangelistis. to.2. pag.308.col.1.b.
Apostolorum electio duplex ad fidem, & dignitatem apostolatus.to.2.pag.109. col.2. a. & seq.
Apostoli qui Christum secuti sunt vocatione, non leuer, sed qui non sequebãtur rebelles, dicendi sunt. tom. 1. pag. 93. com. 2.
Apostoli tres de ciuitate Bethsaida electi sũt. tom.1. pag. 100. com. 1.
Apostolos, & Baptistam fuisse baptizatos a Christo, probabile est. tom. 1. pag. 196. col.2. c.
Apostoli etiam ante baptismum mundati fuerunt a Christo gratia eius virtute. tom.2. pag.24.col.2.a.1.
Apostoli omnes præter Iudam mundi erant a culpis mortalibus, quando Christus lauit eorum pedes.tom.2.pag.25.col.1. a
Apostoli quibus modis purgati fuerint sermone Christi. tom.2.pag.88. com.
Apostoli a quibus rebus purgati fuerint.to.2. pag.90.col.1.d.
Apostolorum purgatio similitudine vitis indicatur.tom.2.pag.87. col.2.a.
Apostoli quando perfecte fuerunt discipuli Christi.to.2.pag.98.com. & ann.
Apostolorum contextio quis eorum videretur esse maior. tom.2. pag. 217. col. 1. & 2. a. 2.
Apostoli quo modo videndo Christum, viderint Patrem. to.2.pag.59. com.1. & 2. & pag.58.in annot. 9.
Apostoli congregati domi propter metum Iudæorum prudentem actum fecerunt, sed non prudenter.to.2.pag.309.col.2. a
Apostoli in die Pentecostes non omnia noverunt, sed multa postea inquisiuerunt, & didicerunt.to.2.pag.149.col.2. a.b.
Apostolis quo modo omnia nota facta sint a Christo, quæcumque ille audiuit a Patre. to.2.pag.108.col.2.b.c.& pag. 146. com.
Apostoli cur non adeo perfecti facti fuerint a Christo ante aduentum Spiritussancti, sicut post illum facti sunt. tom.2.pag.148. b.& seq.
Apostoli quibus modis a Spiritusancto docti sint veritatem. tom. 2. pag. 149. col. 2. a. & seq.
Apostoli Spiritusancto illustrante multa postea intellexerunt, quæ prius non intellexerunt.tom.2.pag.78 com.
Apostoli quæ didicerint a Spiritusancto.ibid. in ann.
Apostoli, quæ nam docti fuerint a Spiritu sancto, ex ijs, quæ Christus habebat dicenda ante Ascensionem, & nõ dixit. to.2. pag.146.col.1.a.& seq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Apostoli, quæ Spiritu sancto adueniente didicerunt, etiam a Christo didicerunt. ibid. in com.
Apostolici muneris, & officij similitudo, & comparatio cum munere, & officio Christi explicatur. tom. 2. pag. 511. col. 1. a
Apostolis quo modo præcipiatur, vt Christus maneat in eis. tom. 2 pag. 92. com.
Apostoli vicarij Christi instituuntur. tom. 2. pag. 211. com. 3.
Apostoli cum charitate, habuerunt etiam ordinem inter se. tom. 2. pag. 193. col. 2. b
Apostoli cur dicantur Filioli. tom. 2. pag. 42. com. 1.
Apostoli cur fratres dicti sint a Christo. to. 2. pag. 308. com.
Apostoli quo modo seruerint, quo iret Christus Dominus, & viam, qua iret. tom. 2. pag. 54. col. 1. a
Apostolorum gaudium quando fuerit plenum. tom. 2. pag. 168. com. 1. & 169. en. 33.
Apostolorum vnitas, quo modo similis fuerit vnitati Patris, & Filij. to. 2. pag. 193. col. 1. a
Apostoli missi sunt a Christo non solum verbi prædicatores, sed etiam Rectores, & gubernatores in ijs omnibus, quæ ad salutem pertinent. tom. 2. pag. 311. com 3. col. 2. b
Apostoli messores, Prophetæ velut seminatores fuere. tom. 1. pag. 236. com. 2.
Apostoli respectu Iudæorum messores, gentiũ vero etiam fuere seminatores. tom. 1. pag. 137. com. 1.
Apostoli reddituri Christo testimonium, quattuor impedimentis auerti poterant ab hoc officio. tom. 2. pag. 121. col. 1. a
Apostolorum dolor cur comparetur partui. tom. 2. pag. 161. col. 1. a
Apostolorum fructus quo modo transierit, tom. 2. pag. 110. com. 1.
Apostoli, quo modo vere fuerint orphani Christo mortuo. tom. 2. pag. 70. com. 2.
Apostolorum doctrina eadem semper perseuerat. ita vt omnes fideles per verbum eorum credidisse, & credituri dicantur. tom 1. pag. 193. com. 2.
Apostoli, si diuinitatem Christi portare, & cognoscere potuerunt, cur non etiam alia mysteria potuerint. tom. 2. pag. 148. col. 2. c. d
Apostoli quo modo post vocationem ad piscationem redierint. to. 2. pag. 329. col. 1. a
Apostolos, & discipulos Domini, tam crudeliter mundus persequutus est propter quas que causas. tom. 2. pag. 130. annot. 5.
Apostoli maiora fecerunt, quam Christus fecisset, sed non idcirco illo maiores. to. 2. pag. 64. com. 1.
Apostoli a gratia Spiritus sancti accepta nũquam exciderunt, nec in æternum excident. tom. 2. pag. 68. com. 1.
Apostolorum nullum esse peditum, quo modo sit intelligendum. to. 2. pag. 223. col. 1. a
Aqua viua nomine multa in scriptura significantur. to. 1. pag. 205. annot. 9.
Aqua viua Spiritus sanctus dictus tribus de causis. tom. 1. pag. 208. col. 2. b. c
Aqua viua Spiritum sanctum, & eius gratiam significat. tom. 1. pag. 206. col. 1. b. & seq.
Aqua in tribus similis Spiritui sancto. ibid. col. 2. c
Aqua a Spiritus sancti lotione in quattuor dissimilis. ibid. c
Aqua terram fecundanti similis est Spiritus sanctus. tom. 1. pag. 207. col. 2. b
Aqua terram fecundanti, in quattuor dissimile est Spiritus sanctus fecundans animas. ibid. d
Aqua viua, quam Christus dat, quo modo sitim corporis, & animæ extinguat. to. 1. pag. 211. col. 1. a. & seq.
Aqua viua Christi in præsenti sæculo incipit, in futuro prosequitur sitim extinguere. ibid. col. 2. b. & seq.
Aqua communis collatio cum aqua viua saliente in vitam æternam. to. 1. pag. 112. com.
Aqua in vinum per Christũ conuersa quid significet. tom. 1. pag. 121. com. 2.
Aqua vera, & elementaris ex latere Christi mortui fluxit. tom. 2. pag. 282. col. 1. a
Aqua, qua ex latere Christi fluxit, baptismũ significabat. tom. 2. pag. 281. com. 2. seq. efficacem futurum ablutionis animarum a peccatis virtute mortis, & sanguinis Christi. 282. com. 1.
Arbitrium hominis non potest sine Dei auxilio seipsum reddere dignum fide. tom. 1. pag. 336. col. 2. b
Arbitrium hominis a Deo habet fidem, & præparationem ad illam. ibid.
Archisynagogi, qui nam essent. to. 2. pag. 128. col. 2. c.
Arguere non tantum reprehendere, sed etiã commincere significat in scriptura. tom. 1. pag. 462. com. 2. tom. 2. pag. 139. col. 1. a. 2
Arguere quo modo differat a persuadere. to. 2. pag. 140. col. 2. b
Argumenta quo modo minuant, vel non minuant meritum fidei. tom. 2. pag. 324. in com. et col. 1. a. 2.
Arguere mundum de peccato, de iustitia, & iudicio quid sit. tom. 2. pag. 140. col. 2. a & 142. com. 1. & 144. com. 1. & pag. 145. col. 1. b
Arescere palmitem quid significet. to. 2. pag. 98. com. 1.
Arriani, Diuini Verbi æternitatem, & consubstantialitatem cum Patre negantes, confutantur. tom. 1. pag. 10. col. 1. c. & seq.
Articuli fidei qui ex verbis illis, Philippe qui videt me, videt & Patrem meum, comprobantur. to. 2. pag. 50. com. 2.
Arundo in dextera Christi, quid significauerit: quæ sanctificatio, & meritum inde prouenerit, & quid ex ea discere debeamus. tom. 2. pag. 255. in an. 3.
Ascendere in cælum quo modo iustis conueniat, qui a cælo non descenderunt. tom. 1. pag. 160. col. 2. b
Ascensus sui argumento cur Christus confirmet, quod de carne sua comedenda prædicauit. to. 1. pag. 367. com. 1.
Asinam ascendit Christus, & pullum etiam eius, cum Hierosolymam ingrederetur. tom. 1. pag. 584. col. 1. a. & seq.
Asina Iudaicum, pullus gentium populum figurauit. ibidem col. 2. a
Atrium domus Pontificis duplex. tom. 2. pag. 230. col. 2. c
Atrium quod Ioannes introiuit erat Caiphæ Pontificis, non Annæ. tom. 2. pag. 226. col. 1. a. & 227. com. 2.
Audire vocem, duo significat in scriptura. tom. 1. pag. 527. com
Audire verbum Dei, est ei obedire. tom. 1. pag. 464. com. 1.
Azymi panes numquam in scriptura significantur nomine Paschatis. tom. 2. pag. 6. col. 1. c
Azymorum festum diuersum erat a festo Paschæ. tom. 1. pag. 383. col. 1. a. & seq.
Azymorum festum, in memoriam celerrimæ egressionis de Aegypto celebratũ fuit. ibid. col. 2. a
Azymorum prima die concedebatur præparatio ciborum. tom. 2. pag. 11. col. 2. b
Azymorum prima dies quo modo dicatur quartadecima a Matthæo, Marco, & Luca. to. 2. pag. 7. col 2. c

B

Baptismus Christi a tempore quo cœpit fuit in aqua, & Spiritu sancto. tom. 1. pag. 179. col. 1. a. 2. & seq.
Baptizasse Christum per seipsum Baptistam, & Apostolos probabile est. tom. 1. pag. 196. col. 2. c. d.
Baptizauit Christus per ministros, non tamen per seipsum aliquibus de causis. ibid. col. 1. a. b. d. & seq.
Baptismus per aquam, qua ex latere Christi fluxit, significabatur. tom. 2. pag. 281. com. 2. & 282. com. 2.
Baptismus per [illegible] significatus. tom. 1. pag. 484. col. 1. c.
Baptismus in re, vel in voto, ad vitam consequendam est necessarius. to. 1. pag. 150. col. 2. b
Baptismus cur noua nativitas, & generatio nuncupetur. tom. 1. pag. 149. col. 1. c. d. & seq.
Baptismus in voto sufficit, quando re suscipi non potest. tom. 1 pag. 150. col. 2. b.
Baptismus etiam susceptus ante discretionis annos, filios Dei facit suscipientes. tom. 1. pag. 151. col. 1. d.
Baptismus aquæ a Christo dicitur nativitas ex aqua, & Spiritu sancto. ibid. col. 2. b. c.
Baptismi prophetæ, & figuræ plures præcesserunt. tom. 1. pag. 137. col. 1. a. 2. & seq.
Baptismum tempore Messiæ futurum sperabant Iudæi. tom. 1. pag. 75. col. 2. a. & seq.
Baptismus post Christi resurrectionem promulgatus cœpit obligare. tom. 1. pag. 150. col. 2. b.
Baptismus propter diuersos effectus diuersis etiam nominibus appellatur. ibid. col. 1. a.
Baptismus Ioannis, secundum sententiam Basilij, a Dauid prophetatus. tom. 1. pag. 77. col. 2. b.
Baptismus Ioannis non erat secundum, sed supra legem. tom. 1. pag. 75. col. 1. a. & 77. col. 1. c.
Baptismus Ioannis in aqua tantum, quia præcursor erat. tom. 1 pag. 76. com.
Baptismus Ioannis non erat eiusdem virtutis,

Universidad de Deusto
Biblioteca

rio, cum baptismo Christi. tom.1.pag.185. col.1.a.
Baptismo Ioannis, quattuor modis Christus manifestatus est.tom.1.pag.85. com.1.
Baptizabat Ioannes etiam postquam cœpit Christus baptizare.to.1.pag.180.com.2.
Baptizantem Ioannem cur Pharisæi reprehenderint.tom.1.pag.75.col.1.a. & seq.
Baptista missus dicitur a Deo, quia præcursor institutus est, vt Dei aduentum nunciaret.tom.1.pag.28.col.2.a.
Baptista minus sunt populum disponere, iam dispositio Christum indicare, & Christo testimonium reddere.to 1.pag.27.com.
Baptista testimonio Christus vsus est tribus de causis.to.1.pag.28.col.1.a. & seq.
Baptistæ meminerunt omnes Euangelistæ, quia vir ---- magni nominis apud omnes.to.1.pag.27.com.
Baptista opinio vnde tanta fuerit apud Iudæos.tom.1.pag.30.col.1.c.d.
Baptista lux erat, sed Christo comparatus non erat ille lux. tom.1. pag.32. com.1.
Baptista lux non erat, quia lucis proprietatibus carebat.tom.1.ibid.com.2.
Baptista non ideo missus a Deo dicitur, quia anima ante corpus fuerit in cælo, vt falsò existimant Origenes.tom.1.pag.27.col.2. a. & seq.
Baptistam angelum natum fuisse, falsò putauit Origenes.ibid.col.1.c. & seq.
Barrabæ significatio. tom.2.pag. 250. col.1. a. 2.
Beatitudo nostra in visione diuinitatis consistit.tom.2.pag.205.com.1,
Beati dicuntur iusti etiam in spe. to. 2. pag. 29. com.2.
Beatorum ordines, & gradus esse diuersos probatur.tom.2.pag.51.col.1. b.
Beatus non scimus omnia secreta Dei, quæ Filius scit etiam vt homo. tom. 2. pag. 108. col.2.a.
Beneficia quo modo ingratis noceant. tom. 2. pag.37.com.
Bethania, & Bethabara apud Ioannem idē sunt.tom.1.pag 81.col.2.a.
Bethania castellum erat duobus milliaribus distans a Hierusalem. tom. 1. pag. 538. com. 1.
Bethsaida situs. tom. 1. pag.310.col.2.d.
Bethsaida, & Bethsaida quid significent.to.1. pag.250. col 1.b.
Bethabara locus est, per quem Hebræi de Ægypto reuertentes transiere Iordanem. to. 1. pag. 81. col. 1. b.
Bona corporis iuste Deus aufert, vt animæ bona prouideat. tom. 1. pag. 480. col.2.a.
Bona opera ex genere suo, quæ infideles faciunt, non sunt omnia peccata. tom. 2. pag.95.col.1.b.
Boni cuiusque vita, malum arguit, & reprehendit.tom.2.pag.111. com.2.
Boni odio habentur a malis, vt mali sunt. ibidem.
Bonum opus simpliciter, & opus frugiferum quo modo differant. tom. 2. pag. 95. col.1.b.& seq.
Brachium Domini cur Christus appelletur. to.1.pag.606.col.1.a.
Buccella panis intincta reuelauit Christus Ioanni suum proditorem, & huius rei causa assereur.to.2.pag.--.ann. 25.
Buccella panis non fuit causa ingressus demonis in Iudam, sed solum ea ratione venit, quia male accepit beneficium.tom.2. pag. 37. com.

C

Caiphas, & Anna quo modo eodem tempore dicantur Pontifices. to.2.pag.212. col.2.c.
Caiphas licet prophetauerit, tribus de causis propheta non est dicendus. to.1. pag.571. col.2.c. & seq.
Caiphæ Prophetia duos habuit sensus inter se longe diuersos.ibid:col.1.a.& seq.
Caiphæ linguam, sed non cor mouit Spiritus sanctus.ibid.col.2.e
Caiphæ sententia, vt fuerit iniqua, & falsa. tom.1.pag.570.col.1.a.
Caiphas grauiter peccauit proferens contra Christum sententiam. to.1. pag.171. col.2.d.
Caiphæ pontificis erat atrium, quod ingressus est Ioannes. to.2.pag.226. col.1.a. & 227.com.2.
Calceis Christus, & apostoli non vtebantur, sed Sandaliis. tom. 1. pag. 80. col. 2. b.c.
Calicem a se transferri quare Christus petierit. tom. 1. pag. 593.d. & seq.
Calumnijs Iudæorum optime Christus satisfecit. tom. 1. pag. 400. com. 2.
Calnaria nomen vnde dictum.to.2.pag.269. col.1.b.2.
Cana duplex reperitur in scriptura. tom. 1. pag. 107. com.
Capharnaum, qua ciuitas fuerit, & qualis moribus.tom.1.pag.125.com.
Carnis nomine, frequenter scriptura totum hominem significat. tom. 1. pag. 45. col. 2.e.
Carnis nomine homo significatur secundum esse suum naturale. tom. 1. pag.44. com.
Caro non dictum est homo ante, sed post peccatum.tom 1.pag.46.col.2.a.
Carnem Deus assumpsit, tamen sine peccato. tom.1.ibid.b.
Caro Christi non apparens, sed vera fuit.to.1. pag.47.col.2.b.
Carnis nomine, quam verbum assumpsit, & Christi humilitas, & nostra dignitas commendatur. tom.1.pag.46.col.1. d.e.
Caro Christi non ex natura propria, sed ex vnita diuinitate, vim habet vimificandi. tom.1.pag.369.col.1.b. & seq.
Caro Christi cibus est, sed in multis a communi cibo diuersus. tom. 1. pag. 361.com.2.
Caro Christi panis, & Christus ipse panis dicitur.tom.1.pag.365.com.
Caro Christi quo modo dicatur panis de cælo descendens, cum non descenderit e cælo. ibid.
Caro Christi non de cælo allata, sed de B. Virgine sumpta fuit. tom.1.pag.161.col.2.e. & seq.
Carnem Christi manducare, & sanguinem eius bibere, non intellexerunt Iudæi qua esset ratione facibile. tom. 1. pag.366.com.2.
Carnis voluntate, turpis concubitus, voluntate viri honestus, significatur. tom. 1. pag.49.com. 1.
Causa dicitur vnum respectu alterius, tripliciter.tom.1.pag.610.col.1.a. & seq.
Cæcitas corporea in quo consistat.tom.1.pag. 485.com.4.
Cæcitas Iudæorum ex ambitione ortum habuit tom.1.pag.303.com.
Cæcitas Iudæorum in concilio contra Christum congregato. tom.1. pag.570.com.2. & ann.17 ibid.
Cæco nato nullam Deus miriam fecit, visu illum priuans. tom.1. pag.479.col. 1.d. & seq.
Cæco cur non solo verbo Christus visum restituit.tom.1.pag.482.col.1.a.
Cæco visum restituere oculis lutum applicando, quid significet. tom.1.pag.483. col. 1. b.1.& seq.
Cæci nati fides, & obedientia quanta fuerit. to.1.pag.484.col.2.d.
Cæcus natus quantam in respondendo, & conuincendo Pharisæos, sapientiam ostenderet, tom.1.pag.492.com.4 per tot.
Calum quare non patuerit iustis ante Christi aduentum.to.1.pag.41.col.2.b.
Cana duplex legalis, & communis. to.2. pag. 14. com.
Carimonia Ecclesiastica. tom. 2. pag. 314. com.
Cedron nomen Hebraum eiusq. significatio. to.2.pag.218.col.1.b.
Cephas Syriacum nomen est, significans lapidem grandem.tom.1.pag.96.com.
Charitatis triplex quantitas. to.2. pag.104. col.1.b.
Charitas mutua est via, per quam fructus afferri, & populi conuerti possunt. tom. 2. pag.110.com.3.
Charitas mutua sine patientia conseruari nō potest.to.2.pag.111.com.1.
Charitate simul cum fide necesserium est Christo inhærere, vt fructum afferre possimus. tom.2. pag.85. col.2.a. & pag.93. com.2.
Charitas vnitatem affert, ordinem tamen nō confundit. to.2.pag.193.col.2.b.
Charitas Christi erga suos. tom. 2. pag. 14. com.
Charitatis, qua pro inimicis vita exponitur, cur non memnerit Christus. tom. 2. pag. 105.col.2.b.
Charitas maior ne dicenda sit quādo exponitur vita pro amico, an quando pro inimicis.tom.2.pag.104.col 1.a.
Chlamys coccinea qua Christus Dominus est indutus a militibus, fuerit ne eadem cum veste purpurea, &c. tom. 2. pag.154.col.1.b.
Christi paternus affectus erga suos. to.2. pag. 70.com.2.
Christi amor erga nos comparatur cū amore Patris erga Christum. tom. 2. pag. 99. com.& ann.12.
Christi gaudium in suis discipulis. tom. 2. pag.101.com.1.& 2. & pag.195. com. 3. 196.col.1.a.& seq.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christus ab æterno diuinitatem habet a Patre, naturali nativitate, non quia Pater eum dilexerit. tom.2. pag.205.com.1.
Christum Patri consubstantialem esse ostenditur.tom.1.pag.530.col.1 c.& seq.
Christus vt Deus auctor gratiæ dicitur, aliter tamen vt homo.tom.1.pag.61.per tot.
Christus fons est gratiæ,& bonorum omnium, quæ cunctis hominibus collata, et cõferenda sunt.tom.1.pag.57.com.
Christus ante Ioannem factus dicitur, quia ei honore, & dignitate prælatus erat. to.1. pag.56. col.2.b.c.
Christi æternitas pluribus in locis prædicta. tom.1.pag.601.com.2.
Christus viuere dicitur propter Patrem, vt homo,& vt Deus.tom.1 pag.364. col. 1. a.& seq.
Christi aduentus duo.tom.1.pag.69.col. 1. a.2.
Christi aduentus duo sapientissime a Deo disposita.tom.1.pag.171.col 1.a.
Christi aduentus luci comparatus. tom. 1. pag.174 com.
Christi aduentus tres fines numerantur a Cyrillo.tom.1.pag.38.com.
Christi duo officia,propter quæ venit.tom.2. pag.186.com.
Christus lux vera est, quia lucis proprietates habet.tom.1.pag.32.com. 2.
Christus in tenebris lucens soli comparatur. to.1.pag.25. com.
Christi incarnatio quo modo facta fuerit. tom.1.pag.153.col.1.a.& seq.
Christus in incarnatione sua vnctus fuit. to.1. pag.89. col.2.b.c.
Christus de spiritu natus, quo modo Spiritus dicatur.to.1.pag.152.col.1.a.2. & seq.
Christum in nomine Patris venisse, est ipsi æqualem esse. tom.1. pag.301. col.2. a.
Christus aliter a Patre, & aliter a Spiritu sancto missus dicitur.to.2.pag.118.col.1.b
Christus lesus vnus est, non duo vt Cherintus fingit.tom 1.pag.86.col.2.c.
Christi humanitas ab æterno electa, & dilecta,vt verbo vniretur.tom.2. pag.205. com. 2.
Christus Dei filius in natura nostra viti est similis, virtutem tamen producendi palmites,habet a Diuinitate.tom 2 pag.86. col.1.et seq.
Christus cur,& qua ratione vera viti comparetur.ibid.com. & annot.
Christus & Adam conferuntur.tom.1.pag. 45.col.2.c.d.
Christi collato cum legislatore Moyse. to. 1. pag.50.com et pag.60.
Christus legislator, a legislatore Moyse longe differt.to.1.pag.60.
Christi & Moysis Antithesis.to.1. pag. 171. col.1.d
Christus venit redempturus nos a peccato, quod præcipue residet in anima. tom. 1. pag.46.col.1. b.
Christi caro non apparens fuit,sed vera.to.1. pag.47.col.2.b.
Christi corpus terrestris & carneæ, non cælestis naturæ fuit.ibid. c.
Christus nec sideribus nec fato subiectus erat.tom.1.pag.119.col. 2.a.
Christi humanitas nullis suis præcedentibus meritis dilecta est a Deo. tom.2. pag.99. com.
Christus vt homo dilectus est a Patre inter alias causas propter obedientiam erga eius mandata.to.2.pag.160. com.2.
Christus quo modo, & in qua natura sanctificauerit se ipsum to.2.pag.199. com.1.
Christus vt homo,multa accepit a Deo, quæ antequam esset,nõ habebat,vt homo.to.2. pag.189.com 2.
Christi humanitas quo modo dicatur templum Diuinitatis.to.1.pag.134.col.2.a.b.
Christus,& Apostoli non calceis, sed sandaliis vsi sunt.to.1.pag.80.col.2. b. c
Christi calceamentorum corrigiam soluere est ipsum manifestare.to.1.pag.78. col.2. b.c.& pag.79.col.1.a.
Christus vt Deus,& vt homo dicitur voluntatem Patris fecisse.to.1.pag.230.col.1.c.
Christus beatus fuit semper in anima tom.1. pag.463.col.1.b.
Christus quot ætatis annos habuerit. tom.1. pag.473.col.1.a.
Christi,& omnium eius mysteriorum figura fuit serpens æneus,vt fuse tractatur.to.1. pag.464.col.2.a.& seq.
Christus Dominus venit Doctor,& Redemptor hominum.tom.2.pag.26.col.1.a.
Christus solus humani generis Redemptor. tom.2 pag.312.col.2.b.1.
Christi Pastoris proprium est ab ouibus suis cognosci tom.1.pag.513.com.1.
Christus animam pro ouibus posuit longe aliter quam Martyres posuere.to.1. pa.514. com. 2.

Chri-

Christus hominibus datus singulari ratione Donum appellatur.to.1.pag.505.col. 2. e.
Christus vt Deus homines in seruitute legis constituit,& idem homo factus in libertatem vocauit filiorum.tom.2.pag. 107. col. 2.a.b.
Christi innocentia.tom.2.pag.82. com. 3. & pag.231.com.2.& pag.249.com.1.
Christi prouidentia erga suos. tom.2.pag.43. com.2.
Christus plura a Deo beneficia accepit pro quibus gratias egit.tom.1.pag.561.col.1.e
Christus causa est,vt omnes tam boni,quam mali resurgant.tom.1.pag.550.col.1.a.
Christus est nostræ Resurrectionis causa in quadruplici causarum genere.ibid.d
Christus vehemẽter doluit repulsam Iudæorum.to.1.pag.593.col.2.b.c.
Christus cur non agnitus a discipulis cum illo discumbentibus in littore.tom.2. pag.233. com.3.& 234.com.1.
Christus Dominus & peccata nostra, & cetera mala, quæ propter peccatum subsecuta sunt.suscepit delenda. to.2. pag.255. col.2.a.b.& seq.
Christum manere in Apostolis quid sit. to.2. pag.92.com.& pa.93.col.1.a. Quo modo hoc præcipiatur Apostolis. pag. 92. com.
Christus in quo manent.to.2.pag.93.col.1.a.
Christum in nobis manere necessarium est,vt fructum afferre possimus. tom. 2. pag.93. col.1.a.& in com.
Christus quo modo sit in Patre, & in nobis, & quo modo nos in ipso. tom. 2. pag. 73. com.
Christus non solum vt Deus diligit suos, sed etiam charitate sua, quam vt homo habet.to.2.pag.74. com.1.
Christi dilectio erga homines quadruplex fuit. tom.1. pag.542.col.1.& 2.a.
Christi dilectio ab æterno vna, temporales tres.ibid.col.1.c.
Christi Domini amor erga electos suos commendatur. tom. 2. pag.12. & 13.com.
Christi amor erga discipulos maxime notus in eius morte.tom.2.pag.159.col.1.b
Christi,& omnium suarum, qualis sit reciproca cognitio.tom 1.pag.513.com.2.
Christus nostram salutem operatus est, quia a Patre sibi iniunctа fuit.tom. 2.pag. 16. com.
Christus quantum, animarum conuersione delectetur.tom.1.pag.228.com.1.
Christus quo modo omnes ad se per crucis exaltationem traxerit tractatur. tom. 1. pag.599. col.1.& 2.a.& seq.
Christus quo modo pro nobis maledictum factus sit.tom.1 pag.165.col.2. e.
Christi virtus quam sit efficax etiam in iniquis,& abstentibus.to.2.pag.39.col. 2.a.
Christi opera non solum fuerunt satisfactoria pro peccatis nostris, sed simul eadem fuerunt nobis meritoria vitæ æternæ. tom.2. pag.256.col.2. c.
Christi meritum quo modo abundans, & copiosum.ibid. d.
Christi meritum,& virtus necessaria semper fuit & est, vt exaudiamur a Patre, non autem necessaria fuit aut est Christi oratio tom.2.pag.170.col.2.b.2.
Christus vt homo orat pro nobis in cælo.to.2. ibid.col.1. a.2.
Christus post cenam generaliter rogauit pro omnibus suis fidelibus. tom. 2. pag. 199. com.2.
Christus dicitur ne auditus a Patre, quia ab illo aliquid petierit? tom. 1. pag. 561. col.1.a.
Christus in omnibus, in quibus peccant homines, patiens satisfecit. tom.2.pag.256. col.2.a.
Christi nomine petere quid sit. tom. 2. pag. 164.com & col.1.a.& seq.
Christus vt Deus est ille quem petimus, vt homo propter quem petimus. ibidem. col. 2. c. d.
Christi sacrificium,et preces pro quibus fuerint oblatæ,& quo modo quo ad hoc differant inter se.to.2.pag.191.col 1.d
Christus cur in publico orauerit, cum præceperit nobis orare in abscondito.to.2.pag. 178.col.1.a.
Christus quo modo venerit a Deo magister. to.1.pag.141.com.1.
Christi magisterium.to.2.pag.26.col.1.a.& seq.
Christus multa ratione diuinitatis, alia vero ratione humanitatis loquitur. to. 1. pag. 285.col.2.a.& tom.2.pag.57.col. 1. b.& pag.192.com.1.
Christi verba quatuor modis a nostris differentia.to.1.pag.256.col.1.b.& seq.
Christus aliquando in persona propria, aliquando vero nomine corporis sui mystici. loquitur.to.1.pag.161.col.2.b.
Christi Doctrina intellectum illuminat, &

Universidad de Deusto
Biblioteca

affectum mouet, non coalitione, sed efficacia virtutis suæ. tom.2.pag.26.col.2.b.c.
Christi Doctrina quare sit vertias. to.2. pag. 119.com.1.
Christus quo modo palam locutus sit mundo. to.2.pag.232.col.1.a.
Christi vocis efficacia.to.2. pag.303. com.1.
Christus cur doctrinam & opera sua Patris esse dicat.to.2.pag.190. com.1.
Christus eodem tepore verbis,& opere ostendit se esse Deum & hominem.tom.2. pag. 178.com.2.& 193.com.1.
Christus inuisibiliter per Spiritumsanctũ docuit Apostolos tom.2.pag. 146. com.
Christus cur obscuris verbis loqueretur discipulis.to.2.pag.157.com. 2. et pag.159. col.1.a.& seq.
Christus futura prædicebat,vt suorum fidem confirmaret.to.2.pag.31.com. et pag.82. 1.com.1.
Christus quanam prædixerit post cenam vltimam Apostolis de illorum persecutionibus,quæ prius non prædixisset. tom.2 pag. 134.col.1.a.& seq.& pag.135.col.1.& 2.
Christus quanam habuerit dicenda Apostolis,& non dixerit ante Ascensionem.to 2. pag.146.am.18.
Christus quo modo nihil in occulto sit locutus.to.2.pag.132.col.1.a.
Christus apertis verbis suam manifestat diuinitatem to.1.pag.269.col.1.a.1.
Christi præcepta & mandata quæ dicantur. to.2.pag.103.col.1.b.c.
Christi sapientia lucet in colloquio quod habuit cum Samaritana. tom. 1. pag. 210. com. 2.
Christi humilitas in responsionibus lucebat. to.1.pag.392.com 2.
Christus quid & quare scripserit in terra, cũ de adultera fuit interrogatus, tractatur. tom.1.pag.430.col.1.a.
Christi opera propria quædam,alia communia erant cum Patre. tom. 1. pag. 292. com.
Christus subditus matri, sed non in operibus, quæ ad munus Redemptoris spectabant.tom.1.pag.111.com.3.
Christi operum quædam nobiscum communia,alia Redemptoris propria erant.ibid.
Christus operibus testimonium perhibebat diuinitatis, & humanitatis vera.to.1.pag. 292.com.& 293.col.1.a.b.
Christi opera, quare prædicta fuerint. to. 2. pag.30.col.1.& 2.a.2.& pag.31.col.1.a. & seq.
Christus cur præceperit colligi quæ ex panibus superauerunt fragmenta.tom. 1. pag. 317.com.
Christus cur lacrymatus sit antequam Lazarum suscitaret. tom.1. pag. 556. col.1. & 2.
Christus non solo verbo dat pacem, vt mundus,sed ex corde & propria auctoritate efficit. tom.2.pag.79.com.
Christum cur existimarunt Iudæi dæmonium habere.to.1.pag.465.com. 1.
Christus sabbati transgressor appellatus, cur diuersis se tueatur rationibus.tom.1. pag. 268.col.2.b.
Christus solus sibi, & nobis mereri potuit. tom.1 pag.57.com.
Christus cur tot operibus pro nobis satisfacere voluerit.to.2.pag.256.d.
Christi qualibet actus sufficientissimum fuit pretium redemptionis omnium hominum ibid. d.
Christi virtute, & iustitia impetratum est, quidquid a principio mundi concessum est a Deo.tom.2.pag.167.col.1.a.2.
Christus vt homo cur orauerit, & oret pro nobis.tom.2.pag.177.com.
Christus cur pro mundo non orauerit. to. 2. pag.191.col.1.a.
Christum recipientes per fidem,filij Dei fiunt per baptismum, re vel voto susceptum.to. 1 pag.39.col.2.a.
Christus Dominus quando instituerit sacramentum Eucharistiæ.to.2.pag.25.com.2. & pag.34.com.2.
Christi præsentia in Eucharistia comprobatur.to.1.pag.87.col.1.c.
Christus & spiritualiter, & sacramentaliter cibus est.to.1.pag.346.col.1.a.2.
Claritatem, id est, diuinitatem carni suæ vnitam dedit nobis Christus in sacramẽto Eucharistiæ.tom.2.pag.203. com.1.
Christi fidem perfectam habens, habet etiam Patris fidem.to.2.pag.57.com.2.
Christum negare, & negare se esse Christianum, quo modo differant. to.2. pag. 229. col.2.a.
Christus cur Apostolos, & discipulos permiserit occidi.tom.2.pag.133.col.2.a.
Christus vt homo, Dominus est duobus titulis.to.2.pag.28.col.1.a.1.
Christus iure redemptionis singulare quoddã dominium habet in omnes eius sanguine redemptos.tom.2.pag.312. com. 2.
Christi Dei dominium, quibus perfectionibus excedat reliqua domina. tom.2. pag. 27.col.1 b.& seq.
Christus duplicem habuit potestatem iudicandi.tom.1 pag.279.col 1.b.
Christi mors, quo modo eius gloria fuerit. to.2.pag.180 col.1.d.col.2.a.
Christi claritas quam habuit priusquã mundus fieret,& quam petit a Patre qua sit. tom.2.pag.187. com.
Christus cur ex operibus suis probari dicat se esse a Patre missum, et non potius æqualem esse Patri.to.1.pag.296.col. 1. a.
Christus quo modo sit apud omnes clarificatus.to. 2.pag.183.col.1.b & seq.
Christi humanitas habet gloriam ab interno,nempe ab eodem supposito.tom.2. pag. 188.col. 1. c.
Christus quo modo clarificatus sit a Patre, & quam clarificationem petat.to. 2. pag. 180.col.1.b.c.& col.2.c.& seq.& pa.181. col.2.b.
Christi gloria, quæ vnigenitum a Patre decebat, quæ fuerit.tom.1. pag.49. com.& 50.com.& ann.
Christi gloria quare superet omnem gloriam Beatorum.tom 2.pag.188.col.1.d.
Christi claritas & gloria, in gloriam Apostolorum redundat.to.2. pag.152. com.2.
Christi opera demonstrabant illum esse filiũ Dei.tom.2.pag.62. com.2.
Christi miracula quo modo superauerint miracula Moysis & prophetarum. to.2.pag. 105.col.1.a.
Christus cur nuptijs Cana voluerit interesse. tom.1.pag.109.com.2.
Christus non eodem die, diuersorum etiam annorum fuit baptizatus, adoratus a Magis,& miraculum in nuptijs fecit.to.1 pag.124.col.2.a & seq.
Christo opportunitas operandi tunc est,quando eius virtus maxime in ipsis operibus lucet.to.2.pag.329.com.2.
Christus, cur templum appellauerit, domũ Patris mei. tom.1.pag.130.com.
Christus cur aliquando latere voluerit.to.1. pag.396.com.1.
Christus duplici ex capite peccare non potuit.to.1.pag.463.col.1.a.
Christus cur Patri, & non sibi ipsi gratias agebat.to.1.pag.561.col.2.c.d.
Christi Domini obedientia, quæ etiam humanis potestatibus subdi voluit. to.2.pag 245.com.& pag.245.col.2.c.
Christus sæpe oculos ad cælum leuabat. to.1. pag. 560.col.2.a.
Christi nomen est efficacissimus titulus impetrandi a Patre propter duo.to.2.pag.164. col.2.d.
Christi nomina tractantur. tom. 1. pag. 95. col 2.b.& seq.
Christi nomen tribus personarum generibus olim conueniebat.to.1.ibid.col.1.a.
Christus Græce, Messias Hebraice, Latine vnctus dicitur.ibid.com.
Christi nomen per excellentiam Domino Iesu conuenit,duabus de causis.ibid.col.1.c.
Christi nomen cur Dominus retinuerit, & non Messiæ.ibid.col.2.c.
Christus quare in scriptura appellatus sit vir. tom.1.pag.83.com.2.
Christus Iesus,& ordine inuerso Iesus Christus quare soleat appellari. tom.1.pag.96. col. 2. c.
Christus cur dicitur primogenitus secũdum humanam, & secundum etiam diuinam naturam.tom.1.pag. 51.col.2.b. & seq.
Christus vnigenitus Patris dicitur,quia ei est consubstantialis.ibid.col.1.b.c.
Christus quo modo dicatur via.pag.55.com. 2.& 56.col.1.a.& seq.
Christus quare dicatur veritas,& vita.ibid.
Christus multis de causis dicitur veritas. to. 1. pag.438. com.
Christus cur lumen seipsum appellet. tom.1. pag.603.col.1.a.& seq.
Christus agnus Dei a Baptista dictus est,multis de causis. to.1.pag.82.com. & pag.83. col.1.a.
Christus Nazarenus dictus.tom.1. pag.101. com.1.
Christus quo modo Paracletus sit, vt Deus est,& quo modo etiam vt homo est. to.2. pag.67.col.2. b.c.
Christi nomine Patrem petierunt prophetæ, & Patriarchæ etiam ante aduentum ipsius Christi.to.2.pag 168.col.1. b. diuersõ tamen modo ac nos petamus. ibid.col.2.
Christi nomine Patrem cur non petierint Iudæi.tom.2.ibid.col.1.a.& seq.
Christi nomine vitam habere quid sit. to. 2. pag.327 com.
Christus quo modo dicatur recessisse a Iuda, vbi se Satanas immisit in cor eius.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tom. 2. pag. 37. com.
Christus quare Iudam non seruauerit. to. 2. pag. 194. com. 3.
Christus cur sæpe mortem suam significauerit illis verbis Vado ad Patrem. to. 2. pag. 143. com.
Christus homo præceptum, & mandatum habuit. to. 2. pag. 100. com. 2.
Christus an præceptum patris habuerit de morte subeunda pro hominum salute, fusè tractatur. tom. 1. pag. 519. col. 1. & 2.
Christus habuit præceptum moriendi, & illa faciendi, quæ ad salutem hominum spectabant. to. 1. pag. 520. col. 1. a. & to. 2. pag. 83. com.
Christi mors voluntaria fuit, sed aliter quã mors Martyrum. tom. 1. pag. 519. com. 1.
Christi mors diuersa fuit a morte reliquorũ hominum. tom. 1. pag. 518. com.
Christus Hierosolymam ingressus sedit super asinam, & super pullum eius. tom. 1. pag. 584. col. 1. b. c.
Christus cur a Hierosolymitanis exceptus sit cum ramis palmarum. tom. 1. pag. 581. col. 1. a. & seq.
Christus in ingressu Hierusalem manifestauit se verum esse Messiam. to. 1. pag. 582. col. 2. a. b.
Christus Dominus non præuenisse tempus celebranda Paschatis a lege statutum fusè ostenditur. to. 2. pag. 9. col. 2. c. d
Christus Dominus agnum comedit decimaquarta ad vesperam, quando omnes Iudæi comederunt. tom. 2. pag. 10. col. 1. e
Christus, quam horam dicat suam. to. 2. pag. 108. col. 1. a. & seq.
Christus Dominus quo abierit surgens a mẽsa. tom. 2. pag. 84. col. 2. a.
Christus cur petierit calicem ab eo transferri. to. 1. pag. 593. col. 1. d.
Christi anima quo modo turbata dicatur. tom. 1. pag. 590. com. 3.
Christus cur obuiam processerit comprehensoribus. tom. 2 pag. 220. com. 3.
Christus Iudæos verbo in terram prostrauit: verbo etiam erexit. tom. 2. pag. 221. commen. 2.
Christus mortem sibi distulit, non accelerauit, vt plura pro nobis pateretur. to. 2. pag. 280. col 2. a.
Christus Dominus quare ductus sit ad Annam. to. 2. pag. 225. com. 4.
Christus Dominus cur sit flagellatus, & quoties. tom. 2. pag. 253. c. & in quo loco. pag. 257. com. 1.
Christus non Iudaico more, sed Romano flagellatus est. tom. 2. pag. 252. c.
Christus a Pilato horrendum spectaculum ostensus inimicis, Patri se ostẽdit acceptissimum sacrificium pro eodem Pilato, & ceteris omnibus. to. 2. pag. 257. com. 2
Christus quo tempore a Pilato missus sit ad Herodem. to. 2. pag. 251. col. 2. a.
Christus quare Pilato non responderit. to. 2. pag. 259. com. 3.
Christus cur alteram maxillam nõ præbuerit seruo se percutienti. to. 2. pag. 235. col. 1. a. 1.
Christi dolor animam Matris doloris gladio transfixam asscientis. tom. 2. pag. 275. com. 1.
Christus cur nudus fuerit crucifixus. tom. 2. pag. 272. com. 1.
Christi sitis in cruce. tom. 2. pag. 277. commen.
Christo in passione sua bis potus oblatus est. ibid. col. 1. a. 2.
Christus cur Matri in Ioannem parentis auctoritatem tribuerit. to. 2. pag. 276. com. 1.
Christus cur voce magna clamauerit, & caput inclinauerit antequam moreretur. to. 2. pag. 279. com. 2.
Christus cur sibi mortuo voluerit latus aperiri. to. 1. pag. 280. com. 3.
Christus morte sua soluit pretium Redemptionis, & mansionum cælestium, & ascendens in cælum viam strauit Sanctis omnibus. to. 2. pag. 52. com.
Christus in morte, & Resurrectione, a Iudæis cognitus fuit filius Dei. tom. 1. pag. 448. com. 2.
Christus quo modo dicatur pro amicis animam posuisse. tom. 2. pag. 106. col. 1. a.
Christi passio medicina fuit peccatorũ, quod si multis non prodest, eorum est culpa. to. 1. pag. 83. col. 1. a. b.
Christus Dominus cur voluerit monumento nouo sepeliri. item cur in alieno. to. 2. pag. 265. com. 2. & sumot. seq.
Christum ipsa Resurrectionis die quinquies apparuisse colligitur ex Euangelistis. to. 2. pag. 308. col. 1. b.
Christus quomodo figuram hortulani Magdalenæ exhibuerit. tom. 2. pag. 301. commen. 2.
Christus post Resurrectionem suam, an in littore cum Apostolis prandis sit, & quo fine. tom. 2. pag. 333. com. 2.
Christus cur tot voluerit habere testimonia. tom. 2. pag. 123. col. 1. e.
Christus cur Resurrectionem suam Iudæis dederit in signum diuinitatis suæ. tom. 1. pag. 133. col. 1. a.
Christi intercessione, & meritis quæ habuit, vt homo, missus est Spiritus sanctus. tom. 2. pag. 66. com. 2
Christus cur non dederit Apostolis Spiritum sanctum, quando illis ipsum promisit. tom. 2. pag. 78. com.
Christus, quare non miserit Spiritum sanctũ, nisi post suam Ascensionem, cum semper potuerit mittere. tom. 2. pag. 138. col. 1. & 2. a. 2. & seq.
Christus Spiritum sanctum donans Apostolis ostendit se esse verum Deum, qui per Prophetas promiserat Spiritum sanctum se daturum. tom. 2. pag. 313. col. 1. b.
Christus cur non ita perfectos fecerit Apostolos ante aduentum Spiritus sancti, sicut postea per Spiritum sanctum facti sunt. to. 2. pag. 148. col. 1. b. & seq.
Cibus duplex corporis vnus, & alter anima. to. 1 pag. 232. col. 2. c
Ciborum anima, & corporis multiplex similitudo. ibid. d.
Ciborum anima, & corporis dissimilitudo multiplex. to. 1. pag. 233. col. 1. d
Cibi communis, & Eucharistici multiplex differentia. to. 1. pag. 361. com.
Cibum suum quare Christus esse dicat, facere voluntatem Patris, fusè tractatur. to. 1. pag. 233. col. 2. d. e. & pag. 234. col. 1. & 2.
Cicatrices vulnerum cur voluerit Christus retinere. to. 2. pag. 310. com. 2. & col. 1. a.
Cicatrices vulnerum in corpore Christi glorioso, veræ, & non fictæ erant, & sunt. ibid.
Cicatricum in corpore Christi non tantum signa exterius, sed etiam foramina manserunt. ibid. col. 2. b
Circumcisio non Moysi, sed antiquioribus Patribus indicta. tom. 1. pag. 407. com.
Circũcisio nõ erat nativitas, & generatio sicut baptismus. to. 1. 149. co. 1. c. d. et 2. a. et se.
Circumcisio sabbato facta illud nõ soluebat. to. 1. pag. 407. com. & 408. col. 1. c
Clamans Christus vocans ad se sitientes, multis de causis. tom. 1. pag. 417. com. 1.
Clamoris Christi causa, & inclinationis capitis ante mortem. tom. 2. pag. 279. com. 2.
Clamare in deserto, quid sit. to. 1. 74. col. 2. b
Claritas qua filius Patrem clarificauit, quæ fuerit. to. 2. pag. 181. com. & pag. 182. col. 2. b. & pag. 186. com. & col 1. a. 2.
Clarificatio Patris distincta est a clarificatione Filij. to. 2. pag. 182. col. 1. a. & seq.
Clarificari filium hominis quid sit. to. 2. pag. 41. com.
Clarificari Christum a Patre est miris operibus manifestare, quod eius filius sit. to. 1. pag. 594. col. 1. a.
Clarificatio Christi duplex. to. 2. pag. 41. cõ. 2
Clarificatus est Christus vt Deus vno tantũ modo ibid.
Clarificauit Pater Christum, vt hominem dupliciter. com. 2 pag. 180. col. 1. a. b.
Clarificatio Christi vt homo, est duplex gloriosa, & non gloriosa. ibid. c. d.
Clarificatio quam petit Christus a Patre quænam fuerit. ibid. b. c. & col. 2. c. & seq. & pag. 181. col. 1. b.
Clarificatio, quam petit Christus a Patre, quo fine petat. to. 2. pag. 181. com.
Clarificationem conformem & proportionatam potestati sua petit Christus. to. 2. pag. 182. com. 2. & 183. col. 1. a.
Claritas quam habuit Christus priusquam mundus fieret, & quam petit a Patre, quæ sit. to. 2. pag. 186. com. & pag. 187. ann. 7. per tot.
Claritas quam acceptam a Patre dedit nobis Christus, quæ sit. to. 2. pag. 203. com. 1. & col. 1. a
Claritas, & gloria humanitatis Christi, est participata gloria Dei & quo modo. to. 2. pag. 186. com. & ann. seq.
Clarificauit Filium Spiritus sanctus tamquã ei consubstantialis, per Apostolorum prædicationem, & infundendo lumẽ, & charitatẽ cordibus fidelium. to. 2. pa. 152. com. 2
Clarificatio Christi quomodo fuerit apud omnes. tom. 2. pag. 183. col. 1. b. & seq.
Claritas & gloria Christi in gloria Apostolorum redundat. tom. 2. pag. 152. com. 2.
Clarificat Deus hominem, & homo Deum, sed diuerso modo. tom. 2. pag. 180. col. 1. a.
Clarificatus est Deus per fructũ Apostolorũ: & quo modo. to. 2. pa. 98. cõ. & ann. & seq.
Claui, quibus Dominus crucifixus est, quattuor fuere, quattuor etiam milites crucifigentes. to. 2. pag 274. col 2. b.
Cognitio & fides quo modo inter se differant. tom. 1. pag. 456. col. 1. a.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Cognitio dicitur aliquando fides ipso effectu confirmata tom.2.pag.204.com.
Cognitio, quam Christus dixit Ioan.17. esse vitam æternam, an sit intelligenda de ea, quæ est in patria.to.2.pag.185.col.2.e. & pag.186.col.1.a.
Cognitio reciproca Christi, & ouium suarũ qualis sit.to.1.pag.513.com.2.
Cognoscere Deum est ei credere, & obedire. tom.1.pag.471.com.2.
Cognitio speculatiua Christi Domini potest esse maior in peccatore, quam in viro perfecto: non tamen practica. tom.2.pag.75. col.1.b.
Cohors a quo conducta, & an a Pilato missa fuerit, ad capiendum Christum.to.2.pag. 219.col.1.a.2.
Collecta seu cœtus quod festum fuerit, quando, & qua de causa institutum. to.1.pag. 388.col.1.e.
Columbæ specie, quare Spiritussanctus descendit super Christum. tom. 1. pag. 86. col.2.b.
Columbam, quæ in baptismo Christi apparuit, probabile est non veram, sed apparentem fuisse.ibid.a.
Columba super Christum in baptismo descendens, an fuerit ab omnibus, qui aderant, visa.tom.1 pag.88.col.1.d.
Comprehendere idem aliquando significat, quod apprehendere.tom.1.pag.25. com.
Communio sub vtraque specie non est de iure diuino.tom.1.pag.358.col.1.a.
Communionem sub vtraque specie esse de iure diuino nulla ratione efficaci probari potest.ibid.col.2.a.
Communio sub vtraque specie ex verbis Christi non deducitur. tom. 1. pag. 355. col.1. a. b.
Communio sub vtraque fuit olim in consuetudine.to.1.pag.356.col.2.e.
Communio sub vtraque fuit aliquando in præcepto propter hæreticos. to.1.pag.358. col.1.a.
Communio modo sub vna, modo sub vtraque fiat specie, memoriam præfert passionis Christi.to.1.pag.355.col.1.d.
Communio sub vna tantum specie non minus antiqua est, quam sub vtraque. to. 1. pag.357.col.1.b.
Communio sub vna tantum specie iustis de causis indicta ab Ecclesia. tom. 1. pag. 359.col.1.e.
Concilia quare congregentur in Ecclesia. to. 2.pag.150.col.1.b.
Concilium contra Christum coactum quale fuerit.tom.1.pag.556.col.1.a. & seq.
Concilium contra Christum Hierosolymis coactum, quanta impietate peractum sit. to.1.pag.569.col.1.b.& seq.
Concilium cogentes contra Christũ in quatuor graues errores inciderunt. to. 1. pag. 568.col.1.a.& seq.
Concilium Syrmiense quo modo intelligi voluerit illud Gen.19. Pluit Dominus a Domino.to.2.pag.119.col.2.b.
Consilium contra Deum ineuntes in illa incidunt, quæ vitare conantur. tom. 1. pag. 569 col.1.b.
Concordia Euangelistæ Ioannis cum aliis tribus in iis, quæ dicit Christum non prædixisse Apostolis de illorum persecutione, ĉi tamen alij videantur affirmare quod prædixerit.tom.2.pag.134.tota annot. 8. sed præcipue.pag.135.col.2.b. c.
Concordia ostenduntur duo loca Ioannis. In quorum vno Petrus interrogasse dicitur: Domine quo vadis? in altero dicit Christus: Nemo ex vobis interrogat me: Quo vadis? to.2.pag.136.col.2.a.2.& pag.137. col.1.& 2.a.2.
Concordia Euangelistarum in annumeranda nocte, & vespera illa, qua Agnus comedebatur, decima quartæ diei Lunæ. to. 2.pag.7.col.1.e.& pag.11.col.1.c d.
Concordia Euangelistarum in secunda Petri negatione narranda. tom.2. pag.236. col.1.a.2. Item in tertia. pag.237.col.1. a.2.
Concordia Ioannis cum ceteris Euangelistis in referendis negationibus Petri.to.2.pag. 228.col.1.a.2.fusè præsertim prima. pag. 230.col.1.a.item in com.
Concordia Euangelistarum in referendo modo, quo acetum oblatum est Christo. to.2. pag.278.col.1.a.2. & seq.
Concordia Euangelistarum in assignando tẽpore horæ sextæ.tom.2.pag.264.col.1.a.& in assignando tempore latæ sententiæ, & crucifixionis Christi.pag.265.col.1.b. fusè, præsertim.pag.266.col.2. d.
Concordia Euangelistarum de mulieribus iuxta crucem stantibus, vel a longe aspicientibus.to.2.pag.275 col.1.a
Concordia Ioannis Euangelistæ cum Matthæo, in describendo tempore quo Maria Magdalena venit ad sepulchrum. tom.2. pag.287.col.1.a.& per totam ann.
Concordia Ioannis cum Marco de exorto sole, quando Magdalena venit ad monumentum.tom.2.pag.290.col.2. a. b.
Concordia Ioannis cum Luca de absentia Thomæ, quando ceteris Apostolis apparuit Christus.to.2.pag.317.col.1.c.
Concordia Euangelistarum circa mulierum aduentum ad sepulchrum Domini. to.2. pag.290.col.2.c.tota anno.3.
Concordia Euangelistarum circa Angelos, qui mulieribus iuxta sepulchrum Domini apparuere.ibid.& pag.299.col.1.a
Concordia Euangelistarum de Apparitione Christi facta discipulis Hierosolymis, vel in Galilæa.tom.2.pag.307.col.1.a.
Confessio distincta peccatorum de iure diuino minuncta probatur.tom.2.pag. 316.col. 2. b.
Contentio inter Apostolos, quando facta fuerit.tom.2.pag.217.col.1.a. 2.
Conuersionis veræ indicium est acceptare correctionem. tom.1.pag.215.com.
Cophinus cistam ex viminibus confectam, et genus quoddam mensuræ significat. to.1. pag.318.col.1.a.
Correctio non importat contemptũ, sed opus charitatis est.tom.1.pag.113.col.2.b.
Correctio præsertim grauium delictorum superbas mẽtes in maximos prouocat furores.to.2.pag.132.col.1.a.
Corona Spinea Christi Domini ex iuncis marinis confecta.tom.2.pag.254.col.1.a
Coronam Spineam habuit Christus in cruce. to.2.pag.274.col.2.d.
Corpus Christi non cœlestis, sed terrestris naturæ fuit.tom.1.pag.47.col.2.c
Corpus Christi realiter in sacramento datũ, quo modo corpora fidelium efficiat vnum in Deo.to.2.pag.201.col.2.e.& pag.203. com.1.
Corpus Domini in altari cur non super sericum, sed super lineum pannum ponatur. tom.2.pag.284.com.4.
Corpus Christi gloriosum e sepulchro egressum est, nondum lapide reuoluto .tom.2. pag.293.com & pag.294.col.2.a.
Corpus gloriosum Christi Domini ianuis clausis ingressum est, & in momento in medio eorum apparuit. tom. 2. pag. 309. com. 1.
Corpora in Resurrectione assumenda non spiritualia, sed carnea erunt.tom.1.pag.551. col.1.& 2.
Corpora, eodem die secundum legem deponenda erant, & deponere e cruce die sabbati non licebat, idcirco festinarunt.to. 2.pag.280.com.1.
Credendi verbum in scriptura generaliter accipitur pro eo quod est assentire, siue assensus sit ex fide, siue ex scientia, siue experientia.tom.2.pag.325.col.2.d.
Credendi verbum absolute prolatum fidem Christi significat, & diuinam. tom.2.pag. 297. col.1. c.
Credere quãdoque in scriptura significat firmiori certitudine veritati assentire. to.1. pag.125.col.1.b.
Credere, & cognoscere differunt.tom.1.pag. 374.col.1.& pag.450.col.1. a.
Credere Deo, Deum, & in Deum, quo modo differant inter se. tom. 1. pag. 42. com. 1.
Credere in nomine Christi, est credere quod ipse sit Messias in lege promissus. ibid.
Credere tenebantur Iudæi testimonio Baptistæ Christo exhibito. tom. 1. pag. 243. col.1.c.
Credere tenebantur Iudæi Christi prædicationi, etiam seclusis miraculis.ibid.d.
Credere non posse, qui excæcati sunt, quo modo verum sit.tom.1.pag.608. col.2.a.
Credentium Iudæorum paucitas prædicitur. to.1.pag.606.com.1.& 2
Credere magis debemus alijs res nostras prouidentibus, quam nobis ipsis.tom.2. pag. 34.com.1.
Crucis Christi figura, quo modo fuerit serpens æneus, fusè tractatur. to.1. pag.164. col.2.a.per totam ann.
Crucis forma, quæ fuerit.tom.2.pag.274.col. 2.c.d
Crucis mortem quare Christus præ alijs elegerit fusè tractatur.to.1.pag.165. col.1.e. & col.2.a. & seq.
Crucis morte afficere non erat secundum leges Iudæorum tom.2.pag.241.com.2.
Crucem sibi portare solebat crucifigendi vsque ad locum supplicij.to.2.pag.168. com. 5.per totum.
Crucem tollens Christus in humeros suos, significauit nostra omnium peccata in se punienda.to.2.pag.269.com.1.
Crucem egrediens e Prætorio Christus solus portauit: postea solus Simon.ibid. col.1.a.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Crura sibi frangi cur noluerit Christus. to.2. pag.280.col.1.a.
Crux a Christo lata predicta ab Isaia.c.9.& prefigurata in Isaac ligna portante.tom.2. pag.269.com.1.
Crux Christi cathedra etiam fuit magistri docentis.to.2.pag.276.com.1.
Crux Christi signum, & vexillum est Christianorum.tom.1.pag.165.col.1.c

D

Daemon auctor,& excitator fuit tam seua persecutionis in Apostolos,& Christianos.to.2.pag.130.col.2.b.c.
Damones fingunt,sed non faciunt miracula. to.1.pag.143.col.1.a.
Damon festinat,& impellit hominem, ne locus pœnitentiæ detur ei.tom.2. pag.39. col.1.a.
Damoniacum cur Iudæi Christum existimauerint, & appellauerint. tom.1.pag.465. com.1.
Damonis tentatio a culpa neminem excusat. to.2.pag.15.com.
Damon quo modo, & cur introierit in Iudam post buccellam ei porrectam a Christo.tom.2.pag.37.com.
Damoni quo modo fuerit traditus homo propter peccatum.tom.1.pag.595.col.1.a.& seq.
Damon quo modo suo principatu fuerit spoliatus.tom.1.pag.598.a.
Damon reus homicidij contra Christum. to. 2.pag.15.com.& pag.16.col.2.b.
Damon suadet,non vim infert.to.2.pag.15. com.
Damon timuit,ne virtute Eucharistiæ sumptæ Iudas resipisceret.to.2.pag.39.col.1.a.
Damnati inuicem colligantur ad maiorem pœnam.to.2.pag.96.com.2.
Damnatis cuncta Dei dona subtrahuntur. tom.2.ibid. com.1.
Dare gloriam Deo,quid significet. to.1. pag. 489.col.1.a.
Dati a patre,id est Prædestinati tantum,videbunt Christi diuinitatem.to.2.pag.205. com.1.
Deducere in veritatem quid sit.to.2.pag.149 col.2.c & pag.150.col.1.a.
Dei beneficia multo plura sunt, quæ non rogatus concedit,quàm quæ rogatus. tom.2. pag.171.col.2.a b.
Dei cognitio,non tamen personarum distinctio, ex creaturis potuit deduci. to.1. pag. 36.com.
Dei sapientia, & virtus magis splendent in sorte mortis,quæ Apostoli mortem subierũt, quam si illam Deus impedisset. to. 2. pag. 126.com.1.c.pag.139.col.2.d.
Deo per similitudinem agricolæ officia conuenire possunt.tom.2.pag.89.col.1.c.
Deum ad hominem venire, & in eo manere quid sit.to.2.pag.76.com.2.
Deum calumniatus est diabolus apud homines,& homines apud Deum.to.1.pag.375 col.1.a.2.
Deum clarificare filium hominis in semetipso,quid significet.tom.2. pag.41. com.2.& pag.42.col.1.a
Deum creare per Spiritumsanctum quare non dicitur,sicut per Verbum cuncta facere affirmatur.tom.1.pag.15.col.2.d.& seq.
Deum esse Patrem maius est, quam esse Dominum.to.2.pag.178.com.2.& pag. 189. com.1.
Deum nemo in essentia sua vidit, dum esset in via.to.1.pag.64.col.2.b.c.
Deum nemo orat, & ab eo petit sine fructu. tom.2.pag.171.col.2.b.
Deus aliquando exaudit petitiones nostras negans, & renuens facere quod petimus. to.2.pag.165.col.2.d.
Deus an ab æterno dicatur Dominus. tom.2. pag.27.col.2.a.b.
Deo qua ratione excæcatio,& induratio hominum imputentur.tom.1.pag.612.col.1. a. b.
Deus a principio mundi beneficia, quæ contulit, concessit in nomine Christi, licet tum in nomine Christi plurimi non peterent. tom.2.pag.167.col.1.a.2.
Deus,cuncta per Verbum suum creauit.to.1 pag.15.d.b.
Deus cur ab hominibus velit rogari. tom.2. pag.171.col.1.d.& seq.& pag.172.col.1. b.& seq.
Deus hominem, & homo Deum clarificat, sed diuerso modo.tom.2.pag.180 col.1.a
Deus malis ipsis in bonum vtitur,ideoque ea permittit, vt bona ex ipsis eliciat. tom.2. pag.31.col.2.a.b.
Deus neminem creat,vt peccet,sed liberi arbitrij culpa quisque peccat. tom.2.pag.31. col.2.a.b.
Deus nouit omnes calamitates, & persecutiones, quæ a dæmonibus siue hominibus fiunt, eoq. non permittente fieri non possent. to.2.pag.133.col.2.b.
Deus olim in figuris & vmbris apparens, filius erat.to.1.pag.62.col.2.a.b.
Deus omnibus dat auxilium quo peccatum vitare possent, non tamen omnes vult omnino impedire, ne peccent.to. 2. pag. 194. com.3.
Deus post Christi resurrectionem diligit vt filios,quos prius dilexerat vt seruos. to.2. pag.74.com.2
Deus, quandoque cum articulo, & quandoque sine illo,cur in Græco legatur. to.1. pag. 12.col.2.c.d.
Deus quo modo dicatur venire. tom. 2. pag. 116.com. 3.
Deus quo modo non deficiat a sua promissione,quando non exaudit petentes. tom.2. pag.166.col.1.& 2. d.
Deus, singulari amore ita diligit credentes in Christum,vt non solum, sicut cæteris rebus omnibus magna beneficia eis conferat, sed ipsum suum amorem eis donat, ita vt in ipsis sit.tom.2.pag.208.col.1.a.
Deus suos interficit,& affligi permittens,maxime in eos dilectionem exercet.to. 2. pag. 133.col.2.c.
Deus visus est ratione humanitatis assumptæ,& miraculorum, quæ per illam efficiebat.tom.2 pag. 58. com.1.
Dextera nauigij, pars in quam iussi sunt Apostoli mittere rete, quid significet.to.2.pag. 330.com.3.
Diaboli filij, quo modo apud Patrem videre dicantur, qua faciunt. tom. 1. pag. 454. com.vlt.
Diaboli iudicium duplex, alterum quo a principio damnatus est propter peccatum, alterum quo priuatus est potestate, quam habebat in homines.to. 2.pag.145.col.2.a.
Diaboli nomen etiam conuenit eius ministris.to.1.pag.376.col.1.d.
Diabolum in veritate non stetisse quid significet.to.1.pag.460.col.1.b.c.
Diabolum mittere in cor, & intrare in aliquem quid significet.to.2.pag.16.col. 1.a.
Diabolum nihil habere in Christo quid significet.tom.2.pag.82.com.3.
Diabolum, quidam voce illa nihil, significari intelligunt.tom.1.pag.18.col.1. a.
Diabolus cur in Christi aduentu, suo dicatur spoliatus domino.tom.1. pag. 598. col. 2. c. d.
Diabolus, cur Iudas appellatus sit. to.1.pag. 376.col.2.a.
Diabolus cur princeps dictus.tom.1 pag.597. col.1.a.b
Diabolus idem est quod calumniator. tom.1. pag.375.col.1.a.2.
Diabolus mendacij pater dicitur, quia eius fuit inuentor. tom. 1. pag. 461. com.1.& col.2.a.
Diabolus non dicitur princeps mundi, quia eum fecerit.tom.1.pag. 597.col.2.c.
Diabolus peccati, & per peccatum cæterorũ malorum omnium causa fuit. tom.2. pag. 255.col.2.b.& 256.col.1.a.
Diabolus quam potestatem habuerit in Christum.to.2.pag.260.col.2.a.
Diabolus triplicem calumniam operatus est. to.1.pag.375.col.1.a.2.
Didymus cur dictus Apostolus Thomas.to.2. pag.316.col.1.a.
Diebus etiam festis punicbãtur peccata quædam grauia,maxime contra Dei honorẽ. to.2.pag.12.col. 2. a.
Diei, & noctis metaphora quatuor modis ab auctoribus exponitur.tom.1.pag.544. col.1 a.b.
Diei & noctis nomine Christus vitæ suæ, & mortis tempus significauit.tom.1. ibidem. com.
Diei, & noctis nomine quid significet Christus.tom.1.pag.481.col.1.a.
Diem in duodecim horas diuidebant Iudæi. tom.1.pag.199.com.3.
Diem suum appellat Christus diem incarnationis.tom.1.pag.472.col.1.a.
Dies apud Hebræos non appellabatur nisi ea temporis pars, quæ a nocte secernitur. to. 2.pag.7.col.2.c.d.& 289.col. 1.a.
Dies prima azymorum quo modo appellata sit quartadecima a Matthæo, Marco, & Luca.to.2.pag.7.col.2.d.
Dignitas hominis non a materia, sed ab illius anima prouenit.tom.1.pag.483.col.1. a. 1.
Dij qui dicantur in scriptura.tom.1.pag.532 col.2.a.
Dilectio Christi erga homines quadruplex. to.1.pag.542.col.1.a.
Dilectio Christi in mandatorum eius obser-

Universidad de Deusto
Biblioteca

ratione maxime spectanda est, & eidem mercis redditur. tom. 2. pag. 74. com. 1.
Dilectio Christi vna ab æterno fuit, trei alia temporales. tom. 1. pag. 542. col. 1. c.
Dilectio Dei erga homines, causa fuit aduentus, & mortis filij eius. tom. 1. pag. 166. com.
Dilectio Dei differt in causa a dilectione nostra. tom. 1. pag. 168. col. 2. e.
Dilectio Dei erga nos causa est, cur mandata faciamus. tom. 2 pag. 100. com. 2.
Dilectio Dei iusta non est, quamuis ad iustos, & indignos se extendat. to. 1. pag. 169. col. 2. a.
Dilectio Dei quantum splendeat in eo, quod filium vnicum nobis dederit. ibid. c. d. & seq.
Dilectio, quæ est Spiritus Sanctus per gratiã est in dilectis a Deo. tom. 1 pag. 207. commen. 3.
Dilectio, & amor Christi erga nos conseruatur, & augetur præceptorum obseruantia. tom. 2. pag. 100. com. 1.
Dilectio maior ne dicenda, quando exponitur vita pro amicis, an quando pro inimicis. to. 2. pag. 104 col. 1. a.
Dilectio mutua est via, per quam multi fructus afferri, & populi conuerti possunt. to. 2. pag. 110. com. 3.
Dilectione humanæ amicitiæ Ioãnes a Christo fuit dilectus præ ceteris. tom. 2. pag. 35. col. 1. & 2.
Dilectionem Dei commendat, quod dilexerit eos, quos præsciit fore ingratos. to. 1. pag. 168. col. 1. c.
Dilectionem Dei in nobis esse quid sit. tom. 2. pag 207. col. 2. a.
Dilectionem, qua nos diligit Deus, non præcedit absolute mandatorum obseruantia. to. 2. pag. 74. com. 2.
Dilectionis mandatum numquam fuit antiquatum. to. 2. pag. 45. col. 1. c.
Dilectionis mandatum quare dicatur nouũ. to. 2. pag. 43. com. 2 fuse etiam tractatur. pag. 44. in annot.
Dilectionis mutuæ cur potissimum Christus mentionem fecerit, ceteris mandatis omissis. to. 2. pag. 103. col. 1. a. b.
Dilectionis mutuæ modus, quis esse debeat. ibid. in com.
Dilectionis præceptum cur Christus dicat esse suum. to. 2 ibid. col. 2. a b.
Dilectio quam in vltima cena mandauit Christus Apostolis, quænam sit. to. 2. pag. 45. col. 2. b.
Dilectionis, qua pro inimicis vita exponitur, cur Christus mentionem non fecerit. to. 2. pag. 105. col. 2. b.
Dilectionis triplex quantitas, æstimationis, intensionis, & extensionis. tom. 2. pag. 104. col. 1. a. pag. 167. col. 2. b. c. & 168. col. 1. a. & seq.
Dilectio Patri non exhibetur, nisi Filio etiam exhibeatur. to. 2. pag. 76. com. 2.
Dilectio, quæ est signum, & Symbolum Christianorum, quænam sit. tom. 2. pag. 45. col. 2. b. c. & in com.
Dilectum esse mundum a Deo, multis de causis est admiratione dignum. to. 1.
Diligendus erat proximus etiam ante Euãgelium, ita vt pro ipsius salute spirituali vita temporalis, quando opus erat, exponeretur. to. 2. pag. 44. col. 1. c.
Diligentibus Christum, & eius sermonem seruantibus, promittitur adoptio filiorũ Dei. to. 2. pag. 76. com. 2.
Diligere, & amare idem sæpissime significant in scriptura. tom. 2. pag. 337. com. 2.
Diligere in finem, quid significet. to. 2. pag. 13. com. 2. & col. 2. a. & pag. 14. col. 1. a.
Diligi semper debuit proximus propter Deũ, siue merita proximi præcesserint, siue nõ. to. 2. pag. 44. col. 2. b.
Diligit Christus suos non solum vt Deus, sed etiam charitate sua, quam vt homo habet. tom. 2. pag. 74 com. 3.
Diligit Deus mundum absque vlla quam ab eo expectet vtilitate. tom. 1. pag. 168. col. 2. a. b.
Diligit Deus mundum propter suammet bonitatem. tom. 1. pag. 169. col. 2. b.
Diligit Deus post Christi resurrectionem, vt filios: quos prius dilexerat, vt seruos. to. 2. pag. 74 com. 2.
Diligit se ipsum Deus naturaliter. tom. 1. pag. 167. col. 2. c. & pag. 168. col. 1. a
Discipuli Christi qui dicantur. tom. 1. pag. 450. com. 1.
Discipuli Domini appellantur, qui eius sequebantur doctrinam. tom. 1. pag. 389. com.
Discipuli qui in doctrina Eucharistiæ scandalizati sunt, non fuere de septuaginta. to. 1. pag. 373. col. 1. a. b.
Discipuli quo modo propter miraculum in nuptijs factum, credidisse dicantur in Christum. to. 1. pag. 124. col. 2. e. pa. 125. col. 1. a.
Discipulorum Christi qui fuerint comunia in nuptijs Cana. tom. 1. pag. 110. col. 1. & 2.
Discipulorum nullum esse perditum quo modo sit intelligendum. to. 2. pag. 123. col. 1. a.
Diuinitatem carni suæ vitam, quam appellat claritatem, dedit nobis Christus in sacramento Eucharistiæ. tom. 2. pag. 103. com. 1 & 2.
Diuinitatem habet Christus a Patre naturali natiuitate ab æterno. tom. 2. pag. 105. com. 2.
Diuinitatis suæ opera Christus cur Patri tribuat. to. 2. pag. 87. com. & 89. col. 2. a
Docibiles Dei actiue, & passiue in scriptura sumuntur. tom. 1. pag. 342. col. 1. a. 2
Doctores verbi Dei non soli sermoni, & doctrinæ studere debent, sed precibus etiam Dei opem implorare. tom. 2. pag. 177. com.
Doctrina aliqua tribus de causis reiici solet. to. 1. pag. 462. com. 2.
Doctrina Christi intellectum illuminat, & voluntatem mouet, non coactione sed efficacia virtutis suæ. tom. 2. pag. 26. col. 2. b. c.
Doctrina Christi quare sit veritas. to. 2. pag. 119. com. 1.
Doctrina Christi quo modo sua, & quo modo non sua sit. tom. 1. pag. 398. col. 1. a. per tot. annot.
Doctrina Christi efficacia etiam in peccatoribus. tom. 2. pag. 40. col. 2. a. 1.
Doctrinæ occultæ calumniam repulit Christus. tom. 2. pag. 232. com. 1. pag. 233. col. 2. a.
Doctrina rerum diuinarum tradendæ, nullũ tempus inopportunum videri debet. to. 1. pag 93. com. 1
Doctrina talis est, qualis & Magister eius. to. 1. pag. 188. com. 1.
Dominica dies sabbati obseruationi merito successit. to. 1. pag. 265. col. 1. c. & 2. a
Dominium Christi vt Deus est, eiusq. perfectiones, & excellentia. to. 2 pag. 27. col. 1. b. & seq.
Dominium Christi vt homo est. to. 2. pag. 28. col. 1. a. 1.
Dominium duo habet, potestatem, & relationem ad ea circa quæ est potestas. tom. 2. pag. 27. col. 2. d.
Dominium quoddam singulare habet Christus iure redemptionis in omnes redẽptos. to. 2. pag. 322. com. 2.
Dominum fuisse ab æterno Deum, est valde probabile. to. 2. pag. 27. col. 2. c.
Domus & Regnũ Dei idem sunt. tom. 2. pag. 51. col. 2. c.
Dona Dei nõ debita nobis, sed gratuita sunt. to. 1. pag. 479. col 2. c.
Doni nomine Christus seipsum hominibus datum intelligit. tom. 1. pag. 203. com. & 205 col. 1. c. & seq.
Donum sine mensura dicitur filius nobis datus. to. 1. pag. 190. com. & 191. com. 2.

E

Ecclesia ante Christi aduentum diuisa erat in populum gentium, & synagogã Iudæorum. to. 1. pag. 515. col. 1. a
Ecclesia gentium & synagoga Iudæorum, in tribus olim conueniebant. ibid. col. 2.
Ecclesia gentium olim in multis a synagoga Iudæorum diuersa fuit. tom. 1. pag. 116. b. c.
Ecclesia quare numquam dicta fuerit synagoga. to. 2. pag. 126. col. 1. b. c.
Ecclesia de latere Christi mortui, sicut Eua de dormientis Adæ latere formata est. to. 2. pag. 281 com. 2.
Ecclesiastica negotia ab ecclesiasticis tractari debent to. 1 pag. 567. col. 1. a.
Ecclesiæ Dux, & gubernator Spiritussanctus. to. 2. pag. 150. col. 2. b.
Ecclesiæ vnitas in veris integritate significata. to. 2. pag. 333. com. 1.
Ecclesia in scriptura sæpe appellantur singulæ fidelium congregationes, quibus pastores singuli præsunt. to. 2. pag. 338. com. 2.
Electio diuina nostram electionem præuenit: non enim homo eligeret adhærere Deo, nisi Deus vt id eligeret præueniret, & prior vocaret. to. 2. pag. 109. col. 2. b.
Electio nostra, qua elegimus Deo seruire, quæ fuerit. ibid. a.
Electio Apostolorum duplex ad Christi fidẽ, & disciplinam, & ad Apostolatum, & dignitatem. ibid. b.
Eleemosynas Christus accipiebat. tom. 1. pag. 579. com. 1.
Encænia eodem ritu quo & festum tabernaculorum celebrabantur. tom. 1. pag. 369. col. 1. a. b.
Encæniorum festum quod fuerit, & quibus ritibus celebratum. tom. 1. pag. 368. col. 2. e. & 369. col. 1. a. b.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Enteniorum festum triplex apud Iudæos. to. 1. pag. 523. col. 1. a.
Encæniorum festum, cuius Ioannes meminit, quale fuerit. ibid. col. 2. a. b.
Aenon qua ciuitas fuerit. tom. 1. pag. 180. com. 1.
Ephrem ciuitas non est eadem quæ Ephron. to. 1. pag. 573. col. 1. a.
Episcopi non sunt mercenarij, quamuis uues non eorum propria sed Christi sint. tom. 1. pag. 511. col. 1. c. & seq.
Episcopi sunt Apostolorum successores. tom. 2. pag. 312. col. 1 a. 1.
Epitheris vtimur in oratione, rebus, quæ petuntur, accommodatis. tom. 2. pag. 178. com. 2.
Ergo, particula hæc magnam habet significationem in scripturis, præcipue apud Ioannem. to. 2. pag. 18. com. 2.
Esse, soli Deo proprium est triplici de causa. tom. 2. pag. 473. com. 2.
Esse Christum in Patre, & nos in ipso, & Christum in nobis quid significet. tom. 2. pag. 73. com.
Et, particula, quandoque dissimilima vim habet. to. 1. pag. 355. col. 2. e.
Et, particula, hac solet aliquando indicare causam. tom. 2. pag. 192. com. 3. & 207. com. 3.
Aetas Christi qua fuerit. tom. 1. pag. 473. col. 1. a.
Aeternitas omnes temporis differentias comprehendit. tom. 1. pag. 274. col. 2. b.
Aeternitas Christi pluribus in locis predicta. to. 1. pag. 601. com. 2.
Aeternitas omne complectitur tempus, & ita vnum tempus de rebus æternis exprimitur, vt alterum non excludatur. to. 2. pag. 152. com. 3
Euangelij introductio quo modo differat ab introductione legis veteris. tom. 2. pag. 68. col. 1. a.
Euangelij prædicatio non remittit peccata. to. 2. pag. 315. col. 1. a.
Euangelij Ioannis fines duo proximus, & remotus. to. 2. pag. 126. com. 1.
Euangelium nunquam abrogabitur. to. 2. pag. 110. com. 1.
Euangelij Ioannis initium supplet quod defuit initio libri Geneseos. tom. 1. pag. 2. commen.
Euangelium cur vera perfecta libertatis dicatur. to. 1. pag. 451. com. 1.
Eucharistia merito panis de cælo venit dicitur. to. 1. pag. 333. col. 2. a.
Eucharistia in tribus excellit Manna. ibid. com. 1.
Eucharistia esca simul & potus est. to. 1. pag. 334. com. 2.
Eucharistia vitam dat ea vescentibus, Mana vero illam dare non potuit. tom. 1. pag. 343. com. 2.
Eucharistia quo modo panis vinus dicatur. to. 1. pag. 346. com. 1.
Eucharistia olim etiam parvulis ministrabatur. to. 1. pag. 359. col. 2. d. e.
Eucharistiæ manducatio sacramentalis præciputur a Domino. tom. 1. pag. 347. & 348. per tot.
Eucharistiæ communio re, vel saltem voto, est omnino necessaria. to. 1. pa. 360. col. 2. a.
Eucharistiæ doctrina duabus de causis offendit Christi auditores to. 1. pag. 366. commen. 2.
Eucharistia sacramentum quando fuerit institutum a Christo. tom. 2. pag. 15. com. 2. & pag. 34. com. 2.
Eucharistia sacramentum quomodo corpora fidelium efficiat vnum in Deo. tom. 2. pag. 203. com. 1.
Eucharistia perceptione, percipiunt fideles diuinitatem carni Christi Domini vnitam. ibidem & com. 2.
Eucharistiæ sacramentum per sanguinē, qui ex latere Christi fluxit significabatur. to. 2. pag. 281. com. 2.
Eucharistici panis quanta sit perfectio. to. 1. pag. 334. com. 2.
Excæcare quo modo Deus dicatur. to. 1. pag. 609. com. & 611. col. 1. a. b.
Excæcari, & obdurari quid sit. to. 1. pag. 605 col. 1. & 2. & 610. col. 1. a. & seq.
Excæcati, & obdurati quo modo credere nō posse dicantur. to. 1 pag 608. col. 1. a.
Excæcatio ad intellectum, obduratio ad voluntatem pertinet. tom. 1. pag. 610. col. 1. d. e.
Excæcatio an causa fuerit incredulitatis Iudæorum, vel incredulitas excæcationis. ibid. col. 2. b. c.
Excæcatio vnius triplicitet alteri potest imputari. tom. 1. pag. 611. col. 1. d.
Excæcatio, & induratio hominum quo modo Deo imputentur. tom. 1. pag. 611. col. 1. a. b.
Excusatio quam habere potuissent Iudæi de peccato suo, si Dominus locutus non fuisset, & opera non fecisset, diuerso modo accipienda est, collata ad duplex testimonium Christi, & in ordine ad Maiores, & Doctores: & rursus ad turbas, & simplices. to. 2. pag. 115. tota annotat. 22.
Exire a Patre quid significet. to. 2. pag. 174. col. 1. a. & seq.
Expiationis festum quando, & quibus ritibus celebraretur. tom. 1. pag. 385. col. 2. b.
Expiationis festum quare institutum. tom. 1. ibid. c.
Exultare est internū gaudium motibus corporis etiam exprimere. tom. 1. pag. 472. com. 1.

F

Facere, vox communis est, tam ad ea quæ ex nihilo creata, quam ad illa quæ ex aliqua materia facta sunt. tom. 1. pag. 16. col 1. a.
Facere aut dicere aliquid a semetipso, est propria auctoritate facere. to. 1. pag. 270. col. 1. a.
Falx, qua palmites suos purgauit Dominus, qua fuerit. tom. 2. pag. 90. col. 2. a. b.
Fel quando fuerit datum in escam Christo Domino. to. 2. pag. 277. col. 1. a. 2.
Festa Iudæorum quot, & quo modo celebrata fuerint, fusè tractatur. tom. 1. pag. 308. col. 1. a. 2.
Festa Iudæorum quot a Deo indicta, & quot ab hominibus fuerint sancita ibidem. b & seq.
Festa Iudæorum communi voce sabbata dicebantur. ibidem. a. 2.
Festa Iudæorum a vespera ad vesperam perdurabant. ibid.
Festi Iudæorum nomine non Pentecoste, sed Pascha significatur. tom. 1. pag. 248. col. 1. & 2.
Festorum celebritas apud Iudæos, oratione sacrificijs, cessatione ab operibus, & animarum afflictione peragebatur. tom. 1. pag. 308. a. 2.
Festum tubarum prima die Septembris celebrabatur. tom. 1. pag. 384. col. 2. e.
Festum tubarum quare institutum, fusè tractatur. tom. 1. pag. 385. col. 1. c.
Festum Iudith institutum propter Holofernis occisionem. tom. 1. pag. 389. col. 2. c.
Festum Mardochæi quale fuerit, & quæ de causa institutum ibidem. d.
Festum pridie Mardochæi ob memoriam victoriæ contra Nicanorem adeptæ, institutum. to. 1. pag. 390. col. 1. a.
Festum a Simone institutum quod & quare celebre. ibid. col. 2. a. b.
Festum ignis quare iudicium Iudæis. ibid. b.
Festum seu dies festus Paschæ, differt a Pascha, & die Paschæ. tom. 2. pag. 5. col. 2. b.
Fide adhæremus, & vnimur viti, id est, Christo. tom. 2. pag. 91. col. 1. a. 1.
Fide & dilectione in Christo manere necessarium est, vt fructum afferre possimus. to. 2. pag. 84. col. 2. a. & pag. 93. commen. 2. & 3.
Fide Christi carentes omnes in peccato sunt. tom. 2. pag. 141. com. & pag. 142. col. 1. b. & 2. a.
Fide, & charitate non solum inter se vniuntur fideles, sed etiam cum Deo, & Christo Domino. to. 2. pag. 200. com. 2.
Fidei status, quo modo Christi aduētu, mutatus sit. tom. 1. pag. 31. col. 2. a. b.
Fidei necessitas, & efficacia. tom. 1. pag. 282. com. 2.
Fidei Euangelicæ a Iudaica distinctio. to. 2. pag. 50. col. 2 a
Fidei articuli, qui ex verbis illis, qui videt me, videt & Patrem meum, comprobantur. to. 2. pag. 60. com.
Fidei vinculo disrupto palmes abscinditur a vite. to. 2. pag. 89. col. 2. c.
Fidei habitus auferetur a damnatis. tom. 2. pag. 96. com. 1.
Fidei meritum quo modo minuatur, vel non minuatur argumentis. tom. 2. pag. 324. cō. & col. 1. & 2. a. 2.
Fideles omnes credidisse, & credituri dicuntur per verbum Apostolorum. tom. 2. pag. 199. com. 2.
Fideles omnes comprehendit Christus in sua oratione post cenam. ibidem.
Fidelium vnitas duplex. to. 2. pag. 200. com. 2 & 201. col. 1. c.
Fidem exigit Christus in ijs, qui ad Deum accedunt. tom. 1. pag. 158. com. 1.
Fidem exigit Christus quia testis est oculatus eorum quæ nunciat. tom. 1. pag. 159. com. 2 & 160. col. 1. d. e.
Fidem sibi haberi Christus exigit, quia sine illa nemo potest ad salutem peruenire.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tom.1.pag.162.commen.
Eidem Christus exigebat a Samaritana. to. 1.pag.217.com.
Eidem sibi haberi cur Christus toties postularet.tom.1 pag.257 col.1.a.
Eidem sequitur invocatio. tom. 2. pag. 63. com.1.
Eidem habentes absque operibus, tamquam inutiles palmites resecabit Dominus in altero seculo. aliquos etiam in hoc seculo resecat.tom.2.pag.88.com.& pag.91. col.1. a.1.
Eidem & dilectionem Christi deserentes,quo modo foras mittendi.tom.2.pag.95. commen.
Fides credentis tollatur veracem eum esse, qui loquitur.to.1 pag.189. com.
Fides qua ratione per ambitionem impediatur.to.1.pag.303.col.1.a.
Fides quo modo a voluntate innetur.ibidem. col.2.a.
Fides imperditur,& tandem prorsus amittitur per corruptos mores tom. 1. pag. 304. col.1.a.
Fides inter opera quandoque annumeratur.to.1.pag.330.col.1 a.1.
Fides vinea est velut pignus vitæ æternæ.to.1. pag 344.com.1.
Fides & cognitio quo modo inter se differant. tom.1.pag.450.col.1.a. 1
Fides Christi transfert credentes de statu seruorum ad statum libertatis.ibid. com.3.
Fides Dei,& naturalium præceptorum observatio semper fuere ad salutem necessaria. to.1.pag.515.col.2.a.
Fides est necessaria simul cum charitate ad salutem.to.1.pag.551.com.1.
Fides ratione contra omnes turbationes maxime firmat tom.2.pag.50.com.1.
Fides sola ad salutem non sufficit.tom.2. pag. 88.com.& pag.90.col.2.e
Fides sine operibus esse potest, sed non sufficit ad salutem.to.2.pag.91.col.1.a.1.
Fides facit palmites & inserit Ecclesiæ: cauendum tamen,ne ob defectu fructus igni tradantur.ibid. b.
Fides non fit in nobis nisi volentibus. tom.2. pag.183.col.2.a.
Fides in Deum, & Christum Redemptorem vocatur vita æterna tamquam causa. to. 2.pag.184.col.2.a. 2.
Fides necessaria omnibus ad vitam æternã, quæ sit ibid.com.
Fides Thomæ in confessione eius fuit vera fides,& meritoria, imperfectionem tamen habuit admixtam. tom.2. pag.323.col.2. a. 2.
Fides est eorum quæ non videntur,nec necessario deducuntur ex iis, quæ videntur. to. 2.pag.324.col.1.a.1.
Fides Thomæ qua credidit Resurrectionem, an fuerit perfectior nostra. to. 2. pag.325. col.1.b.
Fides per quam credimus Iesum esse Christũ filium Dei tres articulos continet, quibus quasi in principio tota fides nostra cõprehenditur.to.2.pag.327.col. 1. & 2.
Fiducia in petitione,& oratione necessitas.to. 2.pag.167.col.1.a. b.
Figura Christi,& eius mysteriorum, fuit serpens æneus: vt fuse tractatur.to.1. pa.164. col.2.a.& seq.
Figura immolationis Agni Paschalis, quo modo,& quo tempore fuerit impleta.to.2. pag.12.col.2.b.
Filiationis Diuinæ adoptio quid in scriptura significet.tom. 1. pag. 39. col. 1. a. & tota annotat.
Filij Dei erant iusti sub antiqua lege degentes,sed statum filiorum non habebant. to. 1.pag.40.col.2.e.& 41.col.1.a.
Filij Dei sunt, & filiorum statum etiam habent iusti degentes sub Euangelio. ibid.
Filij Dei missio,donum sine mensura appellatur.tom.1.pag.190.com.
Filij quinquiplicit er in scriptura dicti secundum Augustinum.to.1.pag.459. com.1.
Filij diaboli dicuntur,qui eum imitantur.to. 1.pag.464.com 1.
Filioli cur dicantur Apostoli.tom. 2. pag. 42. com.1.
Filiorum adoptionem expectare, est integrã, & consummatã,quæ in gloria possidetur, desiderare.to.1.pag.41.col.1.c.d.
Filius hominis cur Christus seipsum frequenter appellauerit,fuse tractatur. to. 1. pag. 163.col.1.& 2.& tota annot.
Filium hominis, Christus seipsum appellat, quando ea tractat,quæ ei insunt vt homo est.ibid.col.2.d.
Filium videntes, quo modo Patrem videre dicantur.to.1.pag.616.col.1.a.& seq.
Filium mittere Spiritumsanctum a Patre quid sit.tom.2.pag.118.col.1. & 2.a.2.
Filius Dei quatuor de causis verbum appellatur.to.1.pag.8.col.2.b.
Filius non est dicendus instrumentum Patris.to.1.pag.15.col.2.e
Filius Dei,præsertim homo factus appellatur lux.to.1.pag.23.col.1.b.
Filij Dei in veritate erant, & non in figura tantum,iusti,qui sub antiqua lege degenerunt.to.1.pag.40.col.2.c.d.
Filius Dei factus est homo,vt homo fiat filius Dei.to.1.pag.44.com.
Filius Dei factus est caro, non dixit Euangelista,ne errandi occasionem daret. tom 1. pag.40.col.1.d.e.
Filius erat,qui in vmbris,& figuris olim apparebat.to.1.pag.62.col. 1.a.
Filius an Pater olim Patribus apparuerit, tractatur.to.1 pag. 623.col.1.a.2. & tota annot.
Filius quo modo Patrem clarificet.to. 2. pag. 181.com.& pag.182. col. 2.a.b.& 186. com.
Fimbriæ,& Phylacteria Pharisæorum. to. 2. pag.217.col.1.b.& seq.
Fines Euangelij Ioannis duo, proximus, & remotus.scilicet fides vera Christi diuinitatis,& humanitatis,& vita æterna,quæ credentibus datur.tom. 2. pag. 326.commen.2.
Finis parabolæ de Agricola, & vite. tom.2. pag.85.col.1.a.
Flagellatio ante crucem cur fieret apud Romanos.tom. 2. pag. 253. col.1. b.& col.2. c. d.
Flagellatio erat in vsu apud Iudæos, & apud Romanos,sed apud Romanos multo grauior,& seuerior.ibid.col.1. b.
Flagellationis Christi Domini, quæ fuerit causa.ibid.col.1.c.d.quo in loco facta fuerit.to.2.pag.257 com.1.
Flagellatus est Christus semel tantum. to.2. pag.253.col.2.a.& seq.
Flagellis,qui cædebantur.to.2.pag.252. col.1. & seq.
Flagellum fecit Christus etiam vt homines abigeret e templo. tom. 1. pag. 128. commen.2.
Flagellum fecit Christus ex funiculis quibus animalia ligabantur.tom.1 ibidem. commen.3.
Flagellum quid esset. tom. 2. pag. 255. col. 1.a.
Fons dicitur Spiritussanctus, quia nobis impartitur aquam vitæ.tom.1.pag.213. col. 2. a.
Fornicationis nomine scriptura frequenter idololatriam significat. tom.1.pag. 456. com.2.
Fratres Domini qui,& quot fuerint. tom.1. pag.126.col.1.a.
Fratres dicuntur in scriptura etiam qualicumque modo cognati, & qui ex eadem gente sunt.ibid.col. 2.a.
Fratres Christi appellati, qua illi cognatione iuncti sint,fuse tractatur. tom 1.pag.127. col.1.a.b.
Fratres Christi vnde dicti simus.tom.1.pag. 163.col.1.c.
Fratres Domini non erant de numero duodecim Apostolorum. to.1. pag.388. col.1. a. 2.
Fratres Domini quorsum ei suaserint vt in die festo Hierosolymam ascenderet.tom.1. pag.389.col.1.a.& seq.
Fratres Domini quare dicantur non credere in eum.to.1.pag.392.col.1. a.
Fratres cur appellauerit Christus discipulos suos.tom.2.pag.306.com.
Fremere Christum,fuit indignationis fremitum emittere.tom.1. pag. 554. col.1.a.& seq.
Fremuit Christus,& indignatus fuit contra Iudæorum duritiem, & incredulitatem. tom.1.pag.558.com.2.
Fructificare debet palmes in vite dum tẽpus est.to.2.pag.91.col.2.a. b
Fructus,quem fideles in Christo faciunt, quo modo differat a bono opere simpliciter. to. 2.pag. 95.col. 1.b.
Fructus quem attulerunt Apostoli, quo modo manserit.tom.2.pag. 119. com.1.
Frugiferi opus,quod nam sit, & a quo fiat. tom.2.pag.95.col.1.b.& 2.a.
Fures & latrones quo modo differant. to. 1. pag.500.com.1.
Fures & latrones qui dicantur a Christo. to. 1.pag.504.col.1.b.
Fures, Mercenarij,& Pastores qui sint.to.1. pag.507. col.1. & 2. & pag.508. col.1.a. & pag. 511.col.1.a.b.
Fugere, & oues relinquere licet aliquando. to.1.pag.511.col.1.c.

G

Garisinimus ob multa celebris.to.1.pag. 216.com.
Gaudere in malis proximi aliquando licet. to.1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

tom. 1. pag. 546. commen. 3.
Candere in aliqua quid sit tom. 2. pag. 101. com. 1. & pag. 195. com. 3. & pag. 196. col. 1. & 2.
Candidum Christi in suis discipulis. to. 2. pag. 101. com. 1. & 102 col. 2. b. c. & 195. com. 3. & 196. col. 1. & 2.
Candidum Apostolorum quando fuerit plenum, tom. 2. pag. 168. com. 2. & pag. 169. col. 1. a. 1. & seq.
Cazophylacium arca erat, in qua dona templo oblata condebantur. tom. 1. pag. 437. com. 2.
Generatio hominis triplex in scriptura reperitur. to. 1. pag. 150. col. 1. b.
Gentiles cur illuserint Christo aperta illius facie, Iudas vero velata. tom. 2. pag. 255. com. 2.
Gentilium multi, devotionis gratia Hierosolymam venire soliti. to. 1. pag. 586. commen. 4.
Gloria Christi quasi vnigeniti a Patre, qua fuerit. to. 1. pag. 49. & 50. com. & ann. 44. & seq.
Gloria Dei, & commune bonum, saluti & vitæ propriæ debent præponi. to. 1. pag. 479. col. 2. d. e.
Gloria humanitatis Christi quare speret omnem gloriam Beatorum. tom. 2. pag. 188. col. 1. d.
Gloria humanitatis Christi est participatio gloriæ Dei, sed ab interno nempe ab eodem supposito. to. 2. pag. 187. com. & pag. 188. col. 1 d.
Gloriam dare Deo, quid significet, cum Iudæi illud a cæco nato exigebant. to. 1. pag. 489. col. 1. a.
Gloriam ad invicem quærere, quid sit, tom. 1. pag. 302. com.
Glorificat Christus Patrem, dum se filiũ eius, & verum esse Messiam manifestat. to. 1. pag. 470 com. 2.
Glorificatus dicitur Christus per Resurrectionem, & Ascensionem, & tunc Spiritus sanctus datus fuit. to. 1. pag. 420. col. 1. c
Golgotha quid significet. tom. 2. pag. 269. col. 1. a. 2.
Gratia Christi multis modis a gratia Angelorum, & hominum differt. tom. 1. pag. 53. col. 2. a. b.
Gratia & veritas legi opponuntur, & quare. to 1. pag. 60. com.
Gratia quam fecit Christus, qua bona secum portet ibid.
Gratia legi, veritas vmbris, & promissionibus opponitur. tom. 1. pag. 61. col. 2. a. b.
Gratia prima non ex iustitia, sed ex misericordia Dei datur. tom. 1. pag. 272. com.
Gratia animas fœcundans similis est aquæ terram fœcundanti. tom. 1. pag. 207. col. 2. b.
Gratia aqua viua dicitur a Christo. tom. 1. pag. 206. col. 1. b. & seq.
Gratia in tribus similis est aquæ. tom. 1. ibid. col. 2. c.
Gratia animas purificans, in quattuor dissimilis est aquæ. tom. 1. pag. 206. col. 2. c. & 207. col. 1. a.
Gratia Dei cur aqua viua dicatur a Christo. tom. 1. pag. 208. col. 2. d. e.
Gratia Spiritus sancti etiam dicitur fons. to. 1. pag. 213. col. 2. a.
Gratia inhærens est id ratione cuius dicitur Deus esse in homine, & habitare in eo. to. 2. pag. 76. com. 2.
Gratia Christi necessaria non solum vt facile, sed vt simpliciter operemur opus bonum, & frugiferum. tom. 2. pag. 94. col. 1. a. & seq.
Gratia Christi an sit necessaria ad opus simpliciter bonum ex genere suo faciendum. ibid. com. 2. & 95. col. 1. b.
Gratiæ Divinæ magnitudo ex eo commendatur, quod natos ex hominibus, filios Dei faciat. to. 1. pag. 42. com. 2.
Gratiæ plenus dicitur Christus, quia nos Patri gratificauit. to. 1. pag. 52. com.
Gratiæ plenus dicitur Christus etiam vt homo. ibid.
Gratiæ plenitudo in Christo, multiplex. to. 1. pag. 53. col. 2. a. b.
Gratiæ nomine non intelligitur lex vetus. to. 1 pag. 58. col. 1. a b. 2.
Gratiæ nomine raro in scriptura vita æterna appellatur. tom. 1. pag. 59. col. 1. b.
Gratiæ & veritatis factor dicitur Christus, non solum, quia vt Deus fecit, sed quia vt homo meruit illam. tom. 1. pag. 60. com. & 61. col. 1. a. & seq.
Gratiæ animas fœcundanti aqua terram fœcundans in quattuor dissimilis. tom. 1. pag. 207. col. 2. d.
Gratiæ diuinæ virtus, & efficacia magna est. tom. 1 pag. 217. com. 1.
Gratiam omnẽ habemus per gratiam Christi. tom. 1. pag. 58. com.
Græcorum

Græcorum negantium Spiritum sanctum a Filio procedere fundamenta duo refelluntur, & reijciuntur. to. 2. pag. 154. col 1. b
Græci Patres antiqui asserentes Spiritum sanctum a Patre per Filium, vel etiam a Filio procedere, referuntur. ibid. col. 2. c.

H

Hæresis præsidit ab Ecclesia, &c. to. 2. pag. 89. col. 2. b
Hæretici exemplo Nathanaelis reprehenduntur. tom. 1. pag. 101. com. 1.
Hæretici fures, Tyranni vero latrones sunt. tom. 1. pag. 500. com. 1.
Hebraismus est, affirmatione, & negatione simul eandem rem exprimere. to. 2. pag. 321. com. 2.
Hebræorum phrasis est, nũtio, quem mittũt, eadem proponere verba, quæ ipse dicturus est. to. 1. pag. 66. com.
Hebræorum phrasis est, affirmatione simul, & negatione vti, vt exacte respondeant. tom. 1. pag. 68. com. 1.
Heliæ, quo modo Ioannes dictus sit a Christo. tom. 1 pag. 70. col. 1. b. c.
Hic, & ille: habent hæ voces vim quandam excludendi. to. 2. pag. 94. com. 2
Hierosolymam cur Christus cum ramis palmarum exceptus sit. to. 1. pag. 581. col. 1. & 2. pag. 582. a. & seq.
Hierosolymã quibus diebus ter in anno deberent ascendere Iudæi. to. 1. pag. 128. commen. 1.
Historia mulieris adulteræ canonica est. to. 1. pag. 417. col. 1. & 2. per totam.
Homines in mundum venire, est in mundo nasci. tom. 1. pag. 32. com. 2. & pag. 33. & 34. annot. 29. & 30.
Hominum actiones quo modo Dei providentia disponat, & dirigat. tom. 1. pag. 199. com. 4.
Homo dictus fuit caro, post & non ante peccatum. to. 1. pag. 46. col. 2. a.
Homo propter peccatum quo modo dæmoni fuerit traditus. tom. 1. pag. 595. col. 1. a. b
Horam suam, quam dicat Christus. tom. 1. pag. 118. col. 1. c.
Horas duodecim continebat dies iuxta Iudæorum computationem. tom. 1. pag. 199. com. 3.
Hora Christi Domini qua dicatur. to. 2. pag. 13. com. 1.
Hora sexta quo modo sumatur a diuersis Euangelistis. tom. 2. pag. 264. col. 1. b.
Hora no reperitur in scriptura nisi pro duodecima parte diei, vel noctis: numquam vero pro quarta parte diei, vt aliqui volunt. tom. 2. pag. 266. col. 2 a.
Hora tertia quam S. Marcus dicit fuisse quando crucifixus est Dominus, quo modo sit intelligenda. tom 2. pag. 265. b. fuse. sed præsertim. pag. 266. col. 2. e.
Hora orationis & diei differunt inter se. to. 2. pag. 266. col. 2. d. e.
Horiulam figurã quo modo Christus Magdalenæ exhibuerit. tom. 2. pag. 301. commen. 1.
Horreus in quo orauit Dominus antequam caperetur a Iudæis an fuerit Gethsemani. tom. 2. pag. 218. col. 1. a. 2.
Hosanna significat, salua obsecro. to. 1. pag. 582. col. 1. a. 2.
Hosanna non importat nomen Dei. to. 1 ibid. col. 2. a. 2.
Hosanna vel hosiana legi potest. ibid. & pag. 583 col. 1. a.
Hosanna dicentes non Christo, sed sibi ipsis salutem precabantur. tom. 1. pag. 583. col. 1. d.
Hosanna acclamatio est sumpta ex psal. 117. ibid. col. 2. a.
Hosanna acclamatio erat qua vtebantur Iudæi solummodo cum a Deo salutem poscebant. ibid. d.
Hosanna in propria lingua relinquitur, quia eius significatio in nullo alio idiomate sufficienter exprimitur. ibid.
Humana natura tabernaculum quandoque dicitur. to. 1. pag. 48. col. 1. b.
Humana natura tota dicitur esse in Christo ratione illius naturæ induitæ assumptæ. tom. 2. pag. 74. col. 2. a.
Humanitas Christi nullis suis præcedentibus meritis dilecta est a Deo. tom. 2. pag. 99. com.
Humanitas Christi habet gloriam ab interno, nempe ab eodem supposito. tom. 2. pag. 188. col. 1. c.
Humanitas Christi ab æterno electa, & dilecta, vt verbo vniretur. tom. 2. pag. 205. com. 2.
Humilibus opprimi incumbentes non parui pendendi. tom. 2. pag. 32. com. 2

Universidad de Deusto
Biblioteca

Humilitas Christi in responsionibus lucebat. to.1.pag.392.com.2.
Humilitas vera honor est maximus. tom.2. pag.33.col.2.a.1.
Humilitatem commendauit Christus post lotionem pedum, vt praueniret discipulorum contentionem de primatu. to.2.pag. 19.col.1.& 2.a.1.
Humilitatis commendatio.to.2.pag. 28. col. 1.a.2.tota annot.
Hydriæ in quos vsus apud Iudæos habitæ fuerint.tom.1.pag.120.com.
Hymnus ille quē dicunt Matthæus,& Marcus dictum fuisse antequam exiret Dominus in montem Oliueti, fuit gratiarum actio post mensam facta.tom.2. pag.218. col.1.b.
Hyssopo inuoluta spongia plena aceto longa arundini imposita est, & Christo oblata.tom.2.pag.278.commen.2.& 279. col.1.a.

I

Iacobus frater Domini non fuit adolescēs ille, qui relicta sindone nudus aufugit. to.2.pag.227.col.1.a.
Idololatriam frequenter scriptura fornicationis nomine significat. tom.1. pag. 456. com.2
Iesus, nomen proprium est Christi Domini, & quare.tom.1.pag.96.col.1.c.d.
Iesus nomen, ab officio Saluatoris, & non aliud ab officio Iudicis, quare Christus assumpserit. ibid.c.
Iesus Christus,& Christus Iesus ordine inuerso, quare soleat appellari ibid.col.2.c.
Ignis æterni vehementia,& duratio. tom. 2. pag.96.com.4.
Ignorare aliquid,& simul scire tribus modis contingit.tom.2.pag.54.col.1.b.
Ignoratio Iudæorum de Christo,& quidquid ex tali ignoratione processit, maxima fuit culpa. tom.2. pag.113. com.& pag.130. com.
Immolatio Agni,& eiusdem esus diuersis temporibus fiebat.to.2.pag.6.col.2.c.
Impetrandi a Patre titulum efficacissimum habet petitio in Christi nomine, propter duo.to.2.pag 164.col.2.d
Impetrarunt omnes virtute Christi, & propter institiam eius,quicumque a principio mundi aliquid impetrarunt a Deo. to. 2. pag.167.col.1.a.2.
Impetrat ille,qui eius a quo petit mandatum & voluntatem facere studet.to.2.pag.66. com.1.& 166.col.2.b.
In sinu Dei esse, est eandem cum illo habere naturam.tom.1.pag.65.col.1 d.
In sinu Dei esse,est eius arcana cognoscere.to. 1.ibid.col 2.a.
In præpositio duobus modis in scriptura sumpta.to.1.pag.439.col.1.a.
In Christi nomine aliquid petere quid sit. to. 2.pag.65.com.1.& pag 164.com.& col.2. c.& seq.
Incarnationem Filij Dei nemo meruit, nec mereri potuit.tom.1.pag.67.col.1.a.
Incredulitas ex quibus causis oriatur. tom.2. pag.519.col.2.c.
Indurari & excæcari aliquem, quid sit. tom.1.pag. 609. col.1.& 2. & 610. col. 1.a.
Infantes, quo modo illuminari a Deo dicuntur.to.1.pag.34.col.2.d.e.
Infantes resurgent,& in Iudicio extremo cōparebunt.to.1.pag.288.col.2.a.b.
Infantes absque baptismo decedentes non torquentur in seculo futuro.ibid.c.
Infantes quodammodo Eucharistiam participant,quando baptizantur. tom. 1. pag. 359.col.2.e
Infantes iuste propter originalem culpam puniuntur.to.1.pag.477.col.2.e.
Infantibus olim ministrabatur Eucharistia. to.1.pag.359.col.2.e.
Infantibus merito Eucharistiæ susceptio prohibita est.tom.1.pag.360.col.2.c.
Infideles quo modo diligere tenebras magis quam lucem dicantur.to.1.pag.175.col.1 c.& 2.a.& seq.
Infidelitas Iudæorum, grauior est incredulitate gentium.to. 1.pag.440.col. 1. c.
Infidelium opera non omnia sunt peccata. to. 2.pag.95.col.1.b.
Infirmitates corporales trifariam contingere ex peccatis prouenire.tom.1.pag. 262.col. 1.b.& seq.
Infremuisse Spiritu Christum,est indignationis fremitum emisisse.to.1.pag.554.col. 1. & 2.
Infremuit Christus, & indignatus est contra causam,ob quam Lazarus mortuus fuit. ibid.col.2.b.c.

Ingratis

Ingratis quo modo noceant beneficia. tom.2. pag.37.com.
Ingressus & egressus, quid in scriptura significent.tom.1.pag.506.com.2.& col.1.a
Inimicum, ex parte sua, nemo habet si vult. to.2.pag.105.col.2.d.
Inimicorum cur non meminerit Christus, quando egit de præcepto charitatis mutuæ. ibid.b
Inimicos diligere, an sit maioris charitatis, quam amicos diligere. tom. 2. pag. 104. col.1.a.
Innocentem occidere non licet, etiam pro bono communi.tom.1.pag.570.col.1.a.
Innocentia Christi.to.2.pag.82.com.3.
Innocentia Christi Domini efficacissimum argumentum.tom.2.pag.233.com.2.& pag. 249.com.1.
Insufflatio Christi dantis Spiritumsanctum Apostolis,quid significet.tom.2. pag. 312. in com.& fuse annot. seq.
Interrogare vt discas, quæ nescias laude dignum est.to.2.pag.46.com.2.
Interrogationes non semper ex ignorātia, sed multis alijs de causis fieri solent. to. 1. pag. 255.com.1.
Inuidia incredulitatis causa.tom.2.pag.319. col.2.d.
Inuidiæ quanta sit vis. to.1.pag.565.col.1.d. & 2.a.
Inuocatio, & petitio cur ante cetera ponatur.tom.2.pag.65.com.1.
Inuocatio fidem sequitur.ibidem.
Ioannem non esse Messiam,multa probabāt, tamen apparentes saltem solutiones habebant.to.1.pag.68.col.1.b.& seq. & col.2.
Ioannem baptizantem cur Iudæi reprehenderint.to.1.pag.75.col. 1.& 2. & 76. col. 1.a.
Ioannem non fuisse sponsum in nuptijs Cana, fuse tractatur.to.1.pag.123.col.1.a.b.
Ioannem & Apostolos a Christo fuisse baptizatos probabile est. tom. 1. pag. 196. col. 2.c.
Ioannes in initio sui Euangelij supplet, quod Moyses reliquit in initio Geneseos. tom. 1. pag.2.com.
Ioannes cur a verbi antiquitate cœperit Euāgelium,dicens, In principio erat verbum. to.1.pag.9.col.2.e.& 10.col.1.a.
Ioannes,multis argumentis ratum sibi apud Iudæos existimationem comparauit. to.1. pag.30.col.1.d.
Ioannes, tribus de causis, clamare dicitur. to.1.pag. 14.com.
Ioannes triplici de causa potuit existimari Messias.to.1.pag.67.col.2.a.b.
Ioannes quare respondens legationi Iudæorum,affirmatione, & negatione vsus est. to.1.pag.68.com.1.
Ioannes, quare a Iudæis existimaretur Helias.to.1.pag.69.col.1.a.2.& pag.71.col.2. c.d.
Ioannes, quo modo a Christo vocetur Helias.to.1.pag.70.col.1.c.d
Ioannes vox dictus,tribus de causis. tom.1. pag.74.col.1.a.b.
Ioānes per baptismum suum quattuor modis manifestauit Christum.to.1.pag.85.commen.1.
Ioannes Baptista an Christum cognouerit antequam signum columbæ accepisset.to.1 pag.88.col.2.d.e.& pag.89.col.1.a.
Ioannes Baptista cur dictus sit lucerna.to.1. pag.294.com.2.per totum.
Ioānes Baptista figuratus per lucernam, quæ in tabernaculo lucebat.to.1. pag.295. col. 2.a.
Ioannes qua dilectione dicatur præ ceteris a Christo dilectus.to.2.pag.35.col.1.& 2.
Ioannes accepit signum,quo proditor indicabatur.sed nullis tunc reuelauit. tom.2.pag. 37.col.2.a.
Ioannes non cognouit quando Iudas traditurus esset Christum. tom.2. pag.39. commen.1.
Ioannes Euangelista non fuit adolescens ille, qui relicta sindone nudus aufugit. tom.2. pag.227.col.1.a.
Ioannes quo modo B.Virginem acceperit in sua.to.2.pag.276.com.3.& ann seq.
Ioannes cur singulare testimonium reddiderit de aqua, quæ ex latere Christi fluxit. to.2.pag.282.com.2.
Ioannes vna cumPetro veniens ad sepulchrū Christi,quid significet.to.2.pag. 295. com. vlt.per totum.
Ioannes cur non ingressus sit sepulchrū Christi,ante etiam Petrum.ibidem.
Ioannes vna cumPetro currens ad sepulchrū Christi solus tunc credidit.tom.2.pag.296. com.3.& 297.col.1.b.c.
Ioannes vt narret Christum reliquisse sibi vicarium,describit manifestationem factam septem discipulis.tom.2.pag.328.com.1.
Ioannes intellectu magis perspicax, Petrus

Universidad de Deusto
Biblioteca

ferentior.to.2.pag.331.com.1.
Ioannes prior agnoscens Dominum, sed Petro posterior ad illum perueniens quid significet.ibid.
Ioannes a Petro familiari amore dilectus propter Christum to.2.pag. 341.col.1.a.
Ioannes Euangelista an adhuc viuat.tom.2. pag.343.col.1.a.2.
Ioanni reuelauit Christus proditorem, buccella panis intincta, & huius rei causa.to. 2.pag.36.col.1.a.2.tota annot. 25.
Ioannis nomen, quod gratiam significat, merito præcurſori impoſitum fuit. to.1. pag. 27.com.
Ioannis teſtimonio fidem non habentes, grauiter peccauerunt.to.1.pag.30.col.2.b.c.
Ioannis Baptiſtæ teſtimonio, quare Chriſtus vſus ſit.to.1.pag.54.com.
Ioannis humilitas commendatur.tom.1.pag. 74.col.2.c.
Ioannis teſtimonium poſtremo loco exhibitũ Chriſto, cõforme prorſus fuit doctrinæ Nicodemo tradite.to.1.pag.193.col.2.b.
Ioannis Baptiſtæ prædicatio ſub quibus Pontificibus fuerit.tom.2.pag.218. col.1.c.
Ioannis priuilegia tria, Petri priuilegijs inferiora.to.2.pag.340.com.3.
Iona, & Ioannes idem ſunt. tom. 1. pag. 98. com.
Ionas propheta cur fugerit a facie Domini. tom.1.pag.593.col.2.d.
Ioſephi an viueret tempore nuptiarum Galilææ, & tempore paſſionis Chriſti.to.1.pag. 109.col.1.& 2
Ioſephus Chriſtiani nominis inimicus multa diſſimulauit, quæ in Chriſti honorem cedebant.tom.1.pag.252.col.2.a.b.
Ioſeph tempore mortis Chriſti non viuebat. to.1.pag.276.com.2.
Ioſeph, & Nicodemus pia deuotionis obſequiũ exhibuerunt Chriſto Domino in eius ſepultura, ſed ex valde imperfecta fide procedens.to.2.pag.284.com 3.
Iſraelita verus quis dicatur.tom.1.pag.102. com.2.
Iudas cur ſit appellatus diabolus.tom.1.pag. 376.col.2. b.
Iudas non malus, ſed bonus erat, quando a Chriſto fuit electus.to.1.pag.376 col 2.a.
Iudas an fuerit inter eos quorum pedes ablueri ſunt a Chriſto to.2.pag.19 col.2 a b.
Iudas non fuit electus vt proderet, ſed eius proditione, cuius ipſe Iudas ſuo vitio cauſa fuit, bene vſus eſt Deus.to.2.pag.31. col.2. a. b.
Iudas poſſeſſus a dæmone poſt buccellam panis illis porrectam a Chriſto Domino. to.2. pag.37. com.
Iudas inemendabilis, a Chriſti expulſus eſt conſortio.ibid.
Iudas inter Apoſtolos duo miniſteria exercebat.to.2.pag.39.com.1.
Iudas an participauerit Euchariſtiam in cena.to.2.pag.40.col.1.a.2.
Iudas quare petierit cohortem, vt Chriſtum caperet.tom.2.pag.219.col.1.a.2.ann.4.
Iudas cum Iudæis retrorſum cecidit. tom.2. pag.221.com.3.
Iudas an cognouerit Chriſtum priuſquam ille Iudæis reſponderet, Ego ſum. ibidem. col.1.a.
Iudæ cur Chriſtus pecunias commiſerit. to.1. pag.579.col.1.a.
Iudæ no diabolo dixit Dominus, Quod facis, fac citius.tom.2.pag.38.col.1.a.
Iudæam deſerens cur in Galilæam Chriſtus fuerit profectus.to.1.pag.378.& pag.379. com.
Iudæi, teſtimonio Ioannis fidem non habentes, grauiter peccauerunt, to.1.pag.30.col. 2.b.c.
Iudæi Chriſtum non recipientes grauiſſime peccauerunt.to.1.pag.38.com. 1.
Iudæi an odio in Chriſtũ, vel in Ioannem moti, ad eum ſacerdotes, & leuitas miſerint. to.1.pag.66.col.2.a.b.
Iudæi miſerunt legatos ad Ioannem, quia ſuſpicabantur eum eſſe Chriſtũ in lege promiſſum to.1.pag.67.col.1.b.
Iudæi Samaritanos oderãt veluti idololatras. tom.1.pag.201.com.1.
Iudæi non legis præcepto, ſed ſingulari Samaritanorum odio ducti, illis non conſentiebantur.to.1.pag.202.col.d.e.
Iudæi Samaritanos dedignabantur multis de cauſis.ibidem.col.2.e.
Iudæi credere tenebantur teſtimonio per Baptiſtam Chriſto exhibito.tom. 1. pag.243. col.1.c.
Iudæi credere tenebantur Chriſti prædicationi, etiam ante miracula facta.ibidem.d.
Iudæi vnum tantum aduentum, & illũ glorioſum Chriſti Regis expectabant. tom.1. pag.289.col.2.a.1.
Iudæi quibus feſtis aſcendere deberẽt in templum.to.1.pag. 388.col.2.b.

Iudæi quærebant Chriſtum occidere, quia eius reprehenſiones ferre non poterant. to. 1.pag.394.col.2. b.
Iudæi detreuerunt Chriſtum occidere, a die quo ſanauit paralyticum in piſcina. to.1. pag.403.com.
Iudæi, qui Chriſti morti interfuere, obierant iam, quando Romani Hieroſolymam vaſtarunt.tom.1.pag.438.col.2.b
Iudæi, qui Phariſæos adierunt nunciaturi Reſurrectionem Lazari, metu fortaſſis, & vana gloria moti ſunt.to.1.pag.566. commen.1.
Iudæi ſi prima dies lunæ primi menſis id eſt Martij incidat feria ſecunda, quarta, aut ſexta, non incipiunt numerare ab illa, ſed a ſequenti: & huius obſeruationis cauſa. to.2.pag.8.col.2.c. d
Iudæi an celebrauerint Paſcha, quando etiã Chriſtus celebrauit.to.2.pag.9.col.2.c.
Iudæi ne, an gentes fuerint illi, qui perſecuti ſunt Apoſtolos arbitrantes ſe obſequium præſtare Deo to.2.pag.129.col.1.d.e.& 2. a.& ſeq.
Iudæi Chriſtum comprehenſuri ipſum præſentem, & ſæpe viſum cur non agnouerint. to.2.pag.221.com.2.
Iudæi cur non petierint Patrem in nomine Chriſti.to.2.pag.168.col.1.a. & ſeq.
Iudæi cur retrorſum ceciderint.to.2.pag.221 col.1.a.1.
Iudæi niſi diuina Chriſti virtute cohibiti eſſent, Apoſtolos etiam comprehendiſſent. to.2.pag.223.com.3.
Iudæi oſtiũ domus clauſum habebant, eiusq. cuſtodiam committebant ancillis. tom. 2. pag.228.com.1.
Iudæi leuiores pœnas inferre poterant in is, quæ contra legem erant. tom. 2.pag.243. col.2.b.
Iudæi, regnum Meſſiæ temporale fore credebant.to.2.pag.245.col.2.b.
Iudæi cur illuſerint Chriſto velata illius facie, gentiles vero aperta. tom.2. pag.255. com.2.
Iudæis nõ licebat interficere quemquam diebus azymorum.tom.2.pag.241.com.2.& 242.col.1.c.
Iudæis an per Romanos liceret ſententiam capitis ferre, & in quos, & quo modo. to. 2. pag.242.col.2.c.
Iudæorum incredulitas damnanda magis, quam gentium infidelitas, to.1. pag.175. col.2. d.e.
Iudæorum, & Samaritanorum cultus prædicuntur ceſſaturi, ſed ratione diuerſa.to. 1.pag.218.com.
Iudæorum religio Samaritanorũ ſectis præferitur. ibidem.
Iudæorum ignorantia grauiſſimum peccatũ fuit.to. 1.pag.301.com.
Iudæorum cæcitas ex ambitione orta. tom.1. pag.302.com.
Iudæorum defenſiones oſtendit Chriſtus omnino inſufficientes eſſe. tom. 1. pag. 306. col.1.a
Iudæorum calumnijs optime reſpondit Chriſtus.tom.1.pag.400.com.
Iudæorum incredulitas grauior quam infidelitas gentium.tom.1. pag. 440. col. 1. c.
Iudæorum repulſam vehementer Chriſtus doluit.to.1.pag.393.col.2.a.b.
Iudæorum incredulitas, non ex prædictione ſcripturarum, ſed ex eorum duritia ortũ habuit.to.1.pag.605 col.1.a.b.
Iudæorum mos eſt, affirmatione, & negatione ſimul eandem rem exprimere. tom. 2. pag.321.com.2.
Iudæorum ignoratio de Chriſto, & quidquid ex ea proceſſit, maxima fuit culpa. tom.2. pag.113.com.1.& pag.130.com.
Iudæorum peccatum, cuius excuſationẽ haberent ſi Chriſtus non veniſſet, & locutus fuiſſet, quod nam ſit, to.2. pag. 153. commen.2.
Iudæorum excuſatio, quam habere potuiſſent de peccato ſuo, ſi Dominus locutus nõ fuiſſet, & opera non feciſſet, quo modo, & in ordine ad quos ſit accipienda. to.2.pag. 151.col.2.b.& tota ann.
Iudæorum peccatum, quod commiſerunt in Chriſtum comparatum cum teſtimonio operum multo grauius fuit, quam ſi comparetur ad teſtimonia prædicationis. ibid. col.2.a.
Iudæorum deſiderium, vt Chriſtus per manus gentilium more crucis plecteretur. to.2.pag.242.col.1.c.
Iudæorum conſuetudo dimittendi vinctum aliquem tempore Paſchatis, qua nam fuerit.to.2.pag.250.col.2.a.1.
Iudæorum peccatum Chriſtum Pilato tradentium reſpectu cuius maius dicatur.to. 2.pag.261.com.& pag.261.col.1.a.
Iudæorum mos in ſepeliendis inſignibus viris.to.2.pag.284.com.2.& 3.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iudæorum vsus in dierum computatione. to. 2. pag. 7. col. 2. c. & pag. 289. col. 1. a.
Iudæos tria mouerunt, vt credere possent Ioannem esse Christum. tom. 1. pag. 67. col. 2. a. b.
Iudex omnium est Pater, & Iudex est filius diuersa tamen ratione. tom. 1. pag. 279. col. 2. d.
Iudicandi potestas qualiter Christo homini data sit. to. 1. pag. 287. b.
Iudicare triplici significatione acceptum reperitur in scriptura. tom. 1. pag. 171. col. 2. b.
Iudicare cur soli filio, viuificare vero toti Trinitati ascribitur. to. 1. pag. 280. col. 1. c. & seq. & 2. a & seq
Iudicare secundum faciem, est acceptare personas in iudicio. to. 1. pag. 407. col. 1. a. 2.
Iudicare secundum carnem, hominum est, non Dei. to. 1. pag. 434. col. 1. a.
Iudicat Pater eos, qui filio rebelles sunt, iudicio tamen inuisibili. tom. 1. pag. 467. commen. 2.
Iudicandorum tres classes, secundum doctrinam Hilarij. tom. 1. pag. 174. col. 1. a. 2.
Iudiciaria potestas duplex in Christo. tom. 1. pag. 279. col. 1. b.
Iudicij actus duo, examinare, & sententiam ferre. to. 1. pag. 173. col. 1. c. & 2. a.
Iudicio discussionis quo modo infideles iudicandi sint. to. 1. pag. 173. col. 2. c.
Iudicium duplex est, legis & Iudicis. tom. 1. pag. 174. col. 1. b & 2. a. 1
Iudicium in carne, & per carnem Christus exercebit. tom. 1. pag. 280. col. 2. a
Iudicium pro condemnatione, & pro discretione inter diuersos facta sumitur in scriptura. tom. 1. pag. 469 col 1. a.
Iudicium Spernentium Christum ad quem spectet. tom. 1. pag 618. col. 1. & 2. a. b.
Iudicium duplex quo iudicatus est diabolus. to. 2 pag. 145. col. 2. a.
Iuliani redarguntur, qui leues dixit esse, qui Christum sequuti sunt vocantem. tom. 1. pag. 99. com. 2
Inuentorum vsum in maiori pretio apud Iudæos habitum, quam apud nos. to. 1. pag. 585. col. 2. a.
Iuste fieri dicitur, quod absque iniustitia fit. to. 1. pag. 479. col. 2 b.
Iusti, qui sub lege degnerunt, non in figura tantum sed vere filij Dei erant. to. 1. pag. 40. col 2. c. d.
Iusti omnes, Christi virtute Iustitiam adepti sunt. to. 1. pag. 171. col. 1. c
Iusti est, & Deum colere, & eius mandata obseruare. to. 1. pag 492. com. 3
Iusti dicuntur beati etiam in Spe. tom. 2. pag. 97. com. 2.
Iusti quas res impetrent. tom. 2. pag. 29. commen 2.
Iusti singulari modo ipsius Dei esse dicuntur. to. 2. pag. 189. com. 2.
Iustus dicitur homo purus absolute, etiam si a venialibus illi fit opus purgari. to. 2. pag. 24. col. 2. a. 1.
Iustitia vera vsus est Christus in redimendo homine a dæmonis potestate. to. 1. pag. 594. col. 2. b. & 595. col. 1. a.
Iustitia Christi contra dæmonem in quo consistat, explicatur. to. 1. pag. 595. col. 1. a. b.
Iustitia de qua arguendus erat mundus, quænam sit. to. 2. pag. 142. com.
Iustitia in nobis inhærens, & propria est, quamuis a Deo per Christū procedat. to. 2 pag. 173. col. 2. c.
Iustitiam, meritum, satisfactionem Christi Deo proponere, est petere in nomine Christi. to. 2. pag. 165 col. 1. b.

L

Labor quem homines rebus temporalibus consequendis inutiliter adhibent, studio iustitiæ impensius maximos faceret prouentus. to. 2. pag. 330. com. 3.
Laborare pro victu acquirendo etiam religiosis licet to 1. pag. 326. col. 1. & 2. a. b.
Laborasse Apostolos in sinistra nauigij parte, & nihil prendidisse, quid significet. to. 2. pag. 329. com. 1. & 330. com. 3.
Lacrymarum Christi ante Lazari Resurrectionem, quæ fuerit causa. tom. 1. pag. 556. col. 1. & 2. a. & seq.
Lapide adhuc superposito ipsi sepulchro, corpus Christi gloriosum ex illo egressum est. to. 2 pag. 294. col. 2 a.
Latrones & fures differunt inter se. to. 2. pag. 281. com. 1.
Lateris Christi apertio ianuam regni cælestis per ipsius mortem reseratam indicauit. to. 2. pag. 281. com. 1.
Latus sibi mortuo cur voluerit Christus aperiri, tres causæ afferuntur. tom. 2. pag. 281. com.

commen. 1.
Lazari sorores cur ad impetrandam fratri sanitatem solius Christi amoris meminerint. to. 1. pag. 539. col. 1. a. 2.
Lazari ægritudo quo modo fuerit pro gloria Dei. to. 1. pag. 541. col. 1. a. b.
Lazari infirmitas quo modo non ad mortē dicatur, cum mortuus fuerit. to. 1. pag. 540 com.
Lazari suscitatio plura continet miracula. to. 1. pag. 563. com. 3.
Lazari suscitati miraculum quadruplici ex capite celebre fuit. tom. 1. pag. 564. col. 1. a. b.
Lazari suscitati miraculum, cur Christus sub vitæ suæ finem, faciendum reseruarit. ibid. col. 2 a.
Lazari resurrectio plures traxit ad Christi fidem, quam reliqua omnia eius miracula. ibid. c.
Lazari Resurrectio figura fuit dispensationis qua Christus hominum genus a sempiterna morte eripuit. tom. 1. pag. 565. col. 2. a. b.
Lazarum, & sorores diligebat Christus quadruplici dilectione. tom. 1. pag. 542. col. 2. a. b.
Lazarum solum ex omnibus, qui per Christum vitæ, aut sanitati sunt restituti, Iudæi interficere cogitarunt. tom. 1. pag. 565. col. 1. b.
Lectio quadam recentiorum, merito reijcienda. tom. 1. pag. 272. col. 2. b. c.
Lectores dicuntur scribæ. tom. 2. pag. 215. col. 2. a.
Legi opponit Ioannes gratiam, & veritatem, & quare. to. 1. pag. 60 com.
Legem appellat Dominus librum Psalmorū. to. 2. pag. 116. com. 2
Legem veterem non esse secundum litteram seruandam, quando cognouerint Apostoli. to. 2. pag. 147. col. 1. b. c.
Legis nomine, Cærimonialia, & Iudicialia omnia intelliguntur. tom. 1. pag. 160. commen.
Legis nomine aliquando libri Moysi, aliquando vniuersa vetus scriptura significantur. tom. 1. pag. 532. col. 1. a.
Legis veteris introductio quo modo differat ab introductione Euangelij. to. 2. pag. 62. col. 1. a.
Legis veteris statui, si lex ipsa in se consideretur, non habebat remissionem peccatorum, &c. to. 1. ibid. b.
Legis veteris status seruorum erat. to. 2. pag. 106. com. 2. & 168. col. 2. b.
Legis doctores, & legis periti dicuntur scribæ. to. 2 pag. 215 col. 2. c.
Leuitarum nomen, & origo. ibid. col. 1. b.
Leuitarum duplex ordo. ibid. d.
Leuitarum principes. ibid. col. 2. c.
Lex vetus nō appellatur gratia in scriptura, immo illi opponitur. tom. 1. pag. 58. col. 2. a. b. 2.
Lex nec continebat, nec præstabat gratiam. to. 1. pag. 60. com.
Lex Moysis non fuit in baptismo Christi abrogata. to. 1. pag. 267. col. 1. d.
Lex quo die fuerit Iudæis data in monte Syna. to. 1 pag. 384. col. 1. d.
Lex non poterat quemquam a peccato liberare. to. 1. pag. 452. com. 2.
Libertate quadruplici liber est, qui de spiritu natus est. to. 1. pag. 154. com. 2.
Libertate quempiam donare, proprium est Dominorum. to. 1. pag. 453. com. 2.
Libertas Euangelica a triplici eripit seruitute. to. 1. pag. 451. com. 1. & col. 1. a.
Libertas liberi arbitrij ad bonum operandū, auferetur a damnatis. tom. 2. pag. 96. commen. 2.
Libertas arbitrij insinuatur verbis illis, Deducet vos in omnem veritatem. to. 2. pag. 150. col. 2. b.
Linteamina & sudarium cur relicta sint in sepulchro Christi. tom. 2. pag. 296. commen. 2.
Litteras scire apud Iudæos pro scientia scripturarum sumitur. tom. 1. pag. 398. commen. 1.
Loqui solius est intellectualis naturæ. tom. 1. pag. 3. col. 2. a.
Loqui Patrem ad filium, in diuinis, est ipsum gignere. to. 1. pag. 7. col. 2. a
Loqui de se magnifice licet, ad proximi vtilitatem. to. 2. pag. 26. com. 2.
Loquutio proprie non est vox ab irrationali prolata. to. 1. pag. 3. col. 2. b
Loquutio interna vna, & externa altera, & quo modo inter se differant. ibid.
Locutiones scripturæ quo modo cognoscendū, sint ne propriæ an figuratæ. to. 1. pag. 352. col. 2. a.
Loquuntur tria genera personarum. tom. 1. pag. 3. col. 2. a.
Loquuntur Deus, Angelus, & homo, sed exteriorem

Universidad de Deusto
Biblioteca

eriorem loquutionem Deus, & Angelus, inter exercent, quam homo. ibidem. d. & pag. 4. col. 1. a.
Lotio pedum discipulorum, quãdo facta fuerit a Christo Domino. to. 2. pag. 14. col. 1. & 2. a. b.
Lotio pedum purgationem venialium significabat. to. 2. pag. 23. com. 2.
Lotio pedum, nec tamquam sacramentum aliquod, nec tamquam remedium contra fomitem obseruãda est. ibid. col. 2. b. & fusè tractatur tota annot. 13.
Lotio pedum Apostolorum facta est a Christo non ad exemplum humilitatis tantum, sed simul etiam ad significationẽ, & purgationem quamdam. to. 2. pag. 24. com. 2. & pag. 28. ann. 18.
Lotio pedum an fuerit precepta a Christo Domino to. 2. pag. 28. col. 2. a. 2.
Lotio pedũ quare fiat a Prælatis feria quinta in cena Domini. ibidem.
Lotionis pedum circumstantiæ a Christo Domino adhibitæ, quid significent. to. 2. pag. 18. com. 1.
Lucerna quæ in tabernaculo lucebat figura fuit Ioannis Baptistæ. tom. 1. pag. 295. col. 2. a.
Lucerna proprietates quo modo Baptistæ cõueniant. tom. 1. pag. 294. commen. 2. per totum.
Luporum nomine significantur quicumque ones a vero iustitiæ tramite auertere conantur. tom. 1. pag. 512. col. 1. & 2. a.
Luto Christus visum cæco restituit, vt ostenderet se creatorem hominis. to. 1. pag. 482. col. 1. d. & 2. a
Luto cur Christus cæco visum restituat, cum non ex limo, sed ex pulvere illum creauerit. ibid. col. 2. b.
Luto oculis superpositio visum præstare, quid significet. to. 1. pag. 483. col. 2. a. 1.
Lutum cæci oculis superpositum, Christi aduentum Iudæis propositum significauit. to. 1. pag. 484. col. 1. e.
Luto cæci oculis superpositio, Iudæorum cæcitatem Christus subindicauit. ibid. & col. 2. d.
Lucem in tenebris lucere, est Christum Doctorem nobis in carne apparuisse. to. 1. pag. 24. com.
Lucis vera, quæ Christus est, tres proprietates. to. 1. pag. 32. com. 1.
Lux dicitur verbum Dei, quia fide illuminat homines. to. 1. pag. 12. com.
Lux dicitur filius Dei, quia naturale, & supernaturale lumẽ hominibus impertitur. to. 1. pag. 13. col. 1. c. d.
Lux dicitur filius Dei maxime postquã carnem induit. ibid. col. 2. c.
Lux hominum dicitur Christus, sed non Angelorum, quia non hos, sed illos tantum redemit. tom. 1. pag. 24 col. 2. b.
Lux erant Apostoli, sed Christo comparati non erant lux. tom. 1. pag. 32. com. 1.
Lux vera dicitur Deus in humanitate quã assumpsit. to. 1. pag. 33. col. 2. a. b. c.

M

Magdalena bis Christum vnxit. tom. 1. pag. 577. col. 1. & 2. a. b. c
Magdalena quoties ierit ad sepulchrũ Domini. to. 2. pag. 290. col. 2. annot. 3. per to.
Magdalena cum ceteris mulieribus venit primo ad monumentum. to. 2. pag. 291. col. 2. c.
Magdalena vna tantum est, de qua loquuntur Euangelistæ. ibid. e.
Magdalena cur Petro, & Ioanni nunciauerit lapidem e sepulchro Christi reuolutum. to. 2. pag. 294. com.
Magdalenæ amor, & desiderium Christi videndi. to. 2. pag. 298. com. 3. & 4.
Magdalena ploratus causa. tom. 2. pag. 30. com. 2.
Magdalena quo modo Christus figurã hortulani exhibuerit. tom. 2. pag. 301. commen. 2.
Magdalena a B. Hieronymo reprehensa excusatur. to. 2. pag. 302. com. 1. & pag. 303. col. 1. a.
Magdalena cur prohibita fuerit tãgere Christum Dominum post eius resurrectionem. tom. 2. pag. 303. com. 3. & 504. tota annot. 12. & cur aliis mulieribus sit permissum. to. 2. pag. 305. col. 2. d. e.
Magdalena prima omnium fuit ex non credentibus Resurrectionem Christi, quæ illã viderit. to. 2. pag. 307. com. 1.
Magistri est, quæ nondum discipuli perceperunt repetere. to. 1. pag. 91. com. 2.
Magistrum appellare Christum fidei indicium fuit. to. 1. pag. 93. col. 1. a.
Magisterium Christi. to. 2. pag. 26. col. 1. a

Magisterium Christi quo modo superaueris omne humanum, & angelicum magisterium. ibid. b. & tota annot. 16.
Magnifice de se loqui licet, ad proximi vtilitatem. to. 2. pag. 26. com. 2
Mala temporalia frequenter maiorum bonorum causa sunt. to. 1 pag. 246. com. 1.
Maledicere, & maledictum esse, quid sit. to. 1. pag. 422. com. 3.
Maledicere apud Græcos magis conuitium quam imprecationem sonat. tom. 1. pag. 491. com. 3.
Maledictum quo modo Christus factus dicatur. to. 1. pag. 165. col. 2. d. e.
Maledictum ex animo, magis quã ex verbis iudicandum est. tom. 1. pag. 491. commen. 3.
Mali diligunt similes malos, nisi quando sibi inuicem contrarij sunt. tom. 2. pag. 111. com. 2.
Mali, vt tales sunt, odio habent iustos, & bonos. ibid.
Mandata Christi seruare, quanti referat. to. 2. pag. 98. col. 1. a. 1.
Mandatorum impletio, non solum signum est dilectionis, sed necessaria conditio. to. 2. pag. 66. com. 1.
Mandatorum obseruantia quare cum petitione iungatur. tom. 2. ibid. & pag. 166. col. 2. b.
Mandatorum obseruatio, præcedit Spiritus sancti plenitudinem. tom. 2. pag. 66. commen. 1.
Mandatorum obseruantia non præcedit absolute dilectionem, qua nos diligit Deus, ex hac enim procedit. to. 2. pag. 74. com. 2. & pag. 100. com. 2.
Mandatum dilectionis quare dicatur nouũ. to. 2. pag. 43. com. 2. sese etiam tractatur, annot. 30 seq.
Mandatum dilectionis numquam fuit antiquatum. to. 2. pag. 45. col. 1. c.
Mandatum dilectionis, quod dedit Christus in vltima cena, de qua dilectione intelligendum sit. ibid. col. 2. a. b
Manducatio sacramentalis Eucharistiæ, cõiungenda est cum spirituali. to. 1. pag. 347 col. 2. d.
Manducatio Eucharistiæ non solum spiritualis, sed etiam sacramentalis præcipitur. to. 1 ibid. b. & seq. & pag. 348. col. 1. & 2.
Manducatio sacramentalis sine spirituali nõ prodest. to. 1. pag. 349. col. 1. d.
Manducatio sacramentalis a Christo indicta cap. 6. Ioan. quid ollo rationibus confirmatur. to. 1. pag. 352. col. 2. c. & seq.
Manducatio sacramentalis, non carnalis, sed spiritualis dicenda est. tom. 1. pag. 369. col. 1. a. b.
Manducatio spiritualis, non excludit sacramentalem. to. 1. pag. 370. com.
Manducationem carnis, & potum sanguinis sui, dum Christus commendat, triã subindicat. to. 1. pag. 355. col. 1. a. b.
Manere Christum in Apostolis quid sit. to. 2. pag. 92. com. & pag. 93. col. 1. a.
Manere in Christo duobus modis contingit. to. 2. pag. 93. col. 1. a.
Manere in Christo non sufficit, nisi Christus etiam in nobis manserit. to. 2. pag. 94. commen. 1.
Manere verba Christi in aliquo, quid significet. to. 2. pag. 97. com. 2.
Manere, perseuerãtiam quandam indicat. ibid. c.
Manere fructum Apostolorum quid significet. to. 2. pag. 110. com. 1.
Manna cur sic appellatum sit. to. 1. pag. 331. col. 1. a. b
Manna non fuit panis de cælo datus. tom. 1. pag. 332. com. 1.
Mansio in Christo, quando absolute ponitur in scripturis, quid significet. tom. 2. pag. 93. col. 2. a. & 97. col. 1. & 2. a.
Mansiones in domo Patris, quid significent. to. 2. pag. 51. col. 1. c. d.
Mansiones ab æterno paratæ sunt a Deo, aliquin nec Christus homo factus fuisset, nec nobis locum parasset. tom. 2. pag. 52. col. 1. b.
Mansionis in Christo per fidem, & dilectionem necessitas ad fructum producendum. to. 2. pag. 85. col. 1. a. & pag. 93. com. 2.
Mare Galilææ quod sit, & quale. tom. 1. pag. 310. col. 1. e.
Mare Galilææ quatuor nominibus in scriptura appellatum. ibid. col. 2. a. & seq.
Maria non contemnitur, sed honoratur a filio respondente, Quid mihi & tibi est mulier? to. 1. pag. 111. col. 1. & 2.
Maria vera Dei mater est. tom. 1. pag. 116. col. 2. a. b
Maria vera & semper Virgo. ibid. b. c.
Maria non fuit reprehensa a Christo dicente, Quid mihi, & tibi. tom. 1. pag. 113. col. 2. d.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mariam sine vlla peccati labe semper vixisse certo credendum est. tom. 1. pag. 114. col. 2. c.
Maria sine peccato concepta. to. 1. pag. 150. col. 1. c.
Maria an vna, & eadem sit, qua peccatrix, & soror Lazari dicitur, an vero diuersæ tractentur. to. 1. pag. 578. col 1. a.
Maria Magdalena bis Christum vnxit. to. 1 pag. 577. col. 1. & 2.
Mariæ misericordia opportuna, & perfecta est. to. 1. pag. 111. com. 1.
Mariæ precibus citius fecit Christus miraculum, quam secisset in nuptijs. to. 1. pag. 119. col. 1. a.
Maria Virginis amor erga filium, eiusdem dolor, & fortitudo. tom. 2. pag. 274. com. & pag. 275. com. 1.
Maria Virgo dolores quos in partu filij non habuit, iuxta crucem, ex compassione in anima sustinuit. to. 2. pag. 275. com. 1.
Maria Virgini spasmũ improbabiliter quidam tribuunt. ibid.
Maria Virgo inter spiritualia bona maxime computatur. tom. 2. pag. 276. col. 1. & 2
Mariæ Virginis protectioni, & curæ Christus moriens nos omnes commendauit. ibidem. com. 2.
Maria Virgo cur nõ venerit ad sepulchrum filij. to. 2. pag. 302. col. 1. c.
Maria Virgo prima omnium vidit Christũ post eius resurrectionem, & cur Euangelista huius apparitionis non meminerint explicatur. to. 2. pag. 307. com. 2.
Martha non perfecte, & explicite credebat qua distincte ore confessa fuit. tom. 1. pag. 551. com. 2. & pag. 552. col. 1. a
Martha modestia commendatur. to. 1 pag. 548. com. 1.
Marthæ fides, & spes vera, sed imperfecta erant. ibid.
Marthæ fides imperfecta, & implicita fuit, quando Christo respondit. tom. 1. pag. 551. com. 2. & pag. 552. col. 1. a
Martyres ex obligatione, & præcepto mortẽ subibant. to. 1. pag. 521. col. 2. a.
Martyrium supplet vices baptismi. to. 1. pag. 151. col. 1. c.
Martyrũ mors quo modo clarificaret Deũ. to. 2. pag. 339. com. 2. per totum.
Martyrum mors tria effecit ibid.
Mendacem Deum quo modo faciat, qui Christi testimonijs non credit. tom. 1. pag. 189. col. 1. & 2. a. & seq.
Mendacium hominis quo differat a mendacio diaboli. to. 1. pag. 461. com. 1
Mendacij pater dicitur diabolus, qui eius primus fuit inuentor. to. 1. ibid. & col. 1. a.
Menses, & anni per lunas computabantur a Iudæis. to. 1. pag. 524. col. 1. a. b.
Mentiri diaboli officium est. tom. 1. pag. 461. com.
Mercenarij, fures & Pastores, qui sint. to. 1. pag. 508. col. 1. c. & pag. 511. col. 1. a. b.
Mercenarij qui dicantur. tom. 1. pag. 511. col. 1. d.
Mercenariorum nomine, Christus Pharisæos auaritiæ deditos significauit. ibid. a.
Meritum nullum sic præcessit, quod a Deo obtinuerit Filium eius hominem fieri. to. 2 pag. 67. col. 1. b.
Meritum Christi semper fuit necessarium, vt exaudiamur a Patre, sed oratio Christi, nec fuit, nec est necessaria. tom. 2. pag. 170. col. 2. b.
Meritum Christi quo modo fuerit abundãs, & copiosum. to. 2. pag 256. col. 2. c.
Messias existimatus est Ioannes ex triplici capite to. 1. pag. 67. col. 2. a. b.
Messiam Ioannem non esse, quamuis multa probarent, tamẽ apparentes solutiones habebant. to. 1. pag 68. col. 1. b. & seq.
Messiam, nonnulli se ipsos falsò prædicarunt. ibid. a.
Messiæ aduentum instare, iam Christi tempore, suspicabantur Iudæi. ibid.
Messis nomine, cur Christus hominum conuersionem appellet. tom. 1. pag. 237. commen. 1.
Metreta, qualis mensura sit. to. 1. pag. 121. col. 1. a.
Ministris Christi, qua reuerentia debeatur. to. 2. pag. 32. com.
Mirabilium, quæ fecit Dominus ante passionem causa tres assignantur. tom. 2. pag. 16. com.
Miracula Christus edebat, vt suam manifestaret diuinitatem. tom. 1. pag. 117. commen.
Miracula cur aliquando nonnulla humano iudicio contraria habebant admixta. to. 1. pag. 119. col. 2. a. 2. & pag. 120. col. 1. a.
Miracula Christi non poterant virtute naturali fieri. to. 1. pag. 142. col. 2. c.
Miracula Christi non poterant diaboli potestate fieri. tom. 1. ibid. c.
Miracula Christi ex fine considerata sufficienter probabant ipsum esse Deum. to. 1. pag. 143. col. 2. b. c.
Miracula Christi cur Iudæi dæmoni tribuebant. to. 1 pag. 144. col. 1. c.
Miracula Christi probabãt ipsum esse Messiam in lege promissum. ibid. col. 2. a.
Miracula omnia Christi, & fidei argumenta, & hominum beneficia fuere. to. 1. pag. 242. com. 2.
Miracula Christi, opera erant potentiæ, misericordiæ, & sapientiæ diuinæ. tom. 1. pag. 253. col. 1 a.
Miracula Christi tribus de causis in vtilitatem hominum fiebant. tom. 1. pag. 311. col. 1. a. 2.
Miraculum multiplicationis panum, eodem die factum est, sed non eodem anno, quo miraculum nuptiarum in Cana Galilææ. to. 1. pag. 313. com. 1.
Miracula Christi non solum erant mirabilia opera, sed etiam verba quibus mysteria significabantur. to. 1. pag. 482. col. 1. a.
Miracula Christi, & in facto, & in modo faciendi, manifeste docebant non a dæmone, sed a Deo facta esse. ibid. b.
Miracula a peccatoribus facta, non per orationem, aut opus proprium, sed signo aliquo sancto fiebant. tom. 1. pag. 493. col. 1. c. & seq.
Miracula Christus faciebat solo verbo, & aliquando sola voluntate. ibid col. 2. a. b
Miracula si diuina comparentur omnipotentiæ, omnia sunt paria, tamen in seipsis alia aliis sunt excellentiora. tom. 1. pag. 564. col. 1. b.
Miracula Christi quo modo superauerint miracula Moysis, & Prophetarum. to. 1. pag. 115. col. 1. a.
Miraculis panis multiplicati, & sedati maris, quid Christus significare voluerit. tom. 1. pag. 322. col. 2. a. b.
Miraculo multiplicationis panum, quid docere Christus voluerit. to. 1. pag. 317. commen.
Miraculum in nuptijs factum, an fuerit primum inter miracula Christi. tom. 1. pag. 124. col. 1. a. b.
Miraculum resurrectionis Lazari, quadruplici ex capite celeberrimum fuit. tom. 1. pag. 564. col 1. a.
Miraculum Lazari suscitati, cur Christus sub finem vitæ suæ faciendum seruauit. ibid. col. 2. a
Misericordia Dei præuenit, & complet opera nostra. to. 1. pag. 92. com. 2.
Misericordia perfecta etiam præuenit petitiones miserorum. to. 1. pag. 111. com. 2.
Missio Filij, processionem a Patre, & carnis assumptionem importat. tom. 1. pag. 282. com. 1.
Missio Filij, per quam homo factus est, in quo differat a missione Spiritussancti, per quã in credentes per dona descendit. to. 2. pag. 67. col. 1. a
Missio inter diuinas personas non est nisi ratione processionis. to. 2. pag. 117. col. 1. a.
Missio Spiritussancti est simul a Patre, & Filio sicut vna est productio, qua Spiritussanctum producunt. tom. 2. pag. 118. col. 1. a. 1.
Missio in diuinis personis duo habet, alterum est, vt persona, qua mittitur ab altera procedat, alterum est, vt effectum aliquem tali personæ proprium exterius faciat. tom. 2. pag. 117. col. 1. a. & pag. 118. col. 2. b.
Mittere aliquem in nomine alterius, quid sit. to. 2. pag. 78. com. & pag. 79. col. 1. b.
Mitti Filium a Spiritusancto quo modo sit intelligendum. to. 2. pag. 118. col. 1. b.
Mittit Filius Spiritumsanctum a Patre, quo modo intelligendum sit. ibid. com.
Modicum, post quod visuri erant Apostoli Christum, quid significet. tom. 2. pag. 72. col. 1. a. 1
Modus mutuæ dilectionis, quis esse debeat. to. 2. pag. 103. com. 1.
Mons oliueti qualis, & quantum a Hierosolyma distet. to. 1. pag. 426. col. 1. a.
Monumento nouo cur Dominus voluerit sepeliri. item cur in alieno. tom. 2. pag. 285. com. 1 & annot. 23.
Mori in peccato duobus modis intelligi potest. to. 1. pag. 439. col. 1. b.
Mori in peccato, & mori propter peccatum diuersa sunt. ibid.
Moritur Christus, quia mortis præceptum habuit a Patre. tom. 2. pag. 83. com.
Mors Christi pro omnibus perpessa quatuor modis differt a morte, quam Martyres passi sunt. to. 1. pag. 514. com.
Mors Christi longe diuersa fuit a morte ceterorum hominum. tom. 1. pag. 518. commen.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Mors Christi aliter fuit voluntaria, quàm mors Martyrum. tom.1. pag. 519. commen.1.
Mors Domini partui comparatur, Resurrectio Natiuitati. tom.2.pag.160.com.2.
Mors Christi quo modo eius gloria fuerit. tom.2.pag.180.col.1.d.e.
Mortem Crucis Christus cur elegerit, fusè tractatur tom.1.pag.165.e. & seq. per totam annot.22.
Mortem suam cur sæpe Christus significauerit his verbis, Vado ad Patrem. to. 2.pag. 143.com.
Mortem temporalem etiam pro alijs petere quo modo liceat. tom.2.pag.197.com.2.
Mortem Christus sibi distulit non accelerauit vt plura pro nobis pateretur. tom.2. pag.280.col.2.a.
Mortem abhorret naturalis appetitus, quãuis rationalis acceptet. tom.2.pag.339.col. 2. b.
Mortem non quærunt sancti, sed illatam libenter sustinent tom.2. ibid.
Mortis Christi, & aliorum martyrum collatio. tom.1.pag.514. com. 2.
Mortuos sepelire diebus festis licebat. tom 2. pag. 12.col.1. b. c.
Moyses non vidit Deum in propria essentia. tom.1.pag.64.col.2. c.
Moysis legislatoris cum Christo collatio. to. 1. pag. 50.com. & 60.com.
Moysis ad Christum antitheſis. to.1.pag.171. col.1.d.
Mulieres quando parauerint aromata. to.2. pag.11.col.2. e.
Mulieres, quæ & quando iuxta crucem steterint. to.2.pag.275.col.1.a.
Mulieres quo modo ingressæ sint sepulchrum Christi, custodientibus illud militibus. to.2. pag 298.col.2.a.
Mulieres, quæ ad sepulchrum Christi venerũt eius illum tangere permissæ sint, Magdalena vero prohibita. to.2.pag 305.col.2.e
Mulieris nomen etiam Virginibus in scriptura tribuitur. to.1.pag.116.col. 2.d.
Mulieris nomine quare Christus matrem cõpellauerit. ibid. e.
Mulierum aduentus ad sepulchrum Domini, & rerum gestarum circa Christi Resurrectionem historia, ex omnibus Euangelistis fusè explicatur. tom.2.pag.290.col. 2. tota annot.3.
Mundi nomine, visibilis hæc moles significatur. tom. 1. pag. 36. col. 2. b. c.
Mundi nomine, quandoque omnes homines, quandoque impij tantum, significantur. ibid.
Mundi nomine iniquos homines, Iudæos maxime Christus appellat. tom. 1. pag. 393. com.2.
Mundi huius princeps cur dicatur diabolus. tom. 1.pag.597.col.1.e.
Mundo, ratione diuersarum partium, diuersa conueniunt prædicata. tom. 1. pag. 36. col.2. b.c
In Mundo esse, & de Mundo esse differunt. to. 2.pag.196.com.
Mundus quo modo in morte Christi iudicatus fuerit, explicatur. to.1.pag. 595. col. 1. a. & quando victus ab illo. to.2.pag. 176. com.3.
Mundus, id est vitijs deditus, & incredulus, non possunt accipere Spiritum sanctum. to. 2. pag.69.com.
Mundus, qui post modicum non erat visurus Christum, quid significet. tom. 2. pag. 72. com.1.
Mundus, pro quo non rogauit Christus, quid significet, & quare pro illo non rogauerit. to.2.pag.191.col.1.a.
Mundum fuisse a Deo dilectum, multis de causis est admiratione dignum. to.1. pag. 167.col.2.b.c. & pag.168.col.1.a. & seq.
Mundum appellat aliquando Christus Dominus totum id, quod legi Dei opponitur. to.2.pag.176.com.3.
Mundum appellat Christus etiam ipsos credentes. to.2.pag.204. com.
Mutatio status seruitutis legis, in statum filiorum & amicorum Euangelij. to.2.pag. 106.com.2.
Myrrhatum vinum quod nam esset, & cur datum sit Christo, & ille noluerit bibere. to.2.pag.277.col.1.a.2. & seq.

N

Nardus qua sit, & quot eius differentiæ. tom.1.pag.576.col.1.a
Nasci denuo, est Dei filium per gratiam fieri. to.1.pag.146.col.1.a.b.
Nasci ex aqua, & Spiritu sancto, est baptismum aquæ suscipere. to.1. pag. 151. col.2. c.d.
Nathanael, cum Christo dixit, Tu es filius Dei, an verum Dei filium crediderit. to.1. pag. 103.com.3. & 104.ann.89
Nathanaelem cur Christus laudauerit. to. 1. pag. 102.com.2.
Nathanaeli cur dicat Christus, Sub ficu vidi te. to.1 pag.104.com.2
Nathanaelis humilitas, & prudentia commendantur. tom. 1.pag.102. com. 3.
Nathanael quare non sit electus in Apostolatum. tom.1.pag.106.col.1.c.d.
Nathanael, quis fuerit. tom.1.pag.100.commen.2.
Nathanael secundum quorundam sententiã fuit Bartholomæus Apostolus, sed decipiuntur. tom.1.pag.106.col.2.a.b.
Nathanael tria confessus est de Christo. to. 1. pag.105.com.3.
Natiuitas, & generatio noua, appellatur baptismus, & quare. to.1.pag.149.col. 1. c.d. & col.2.a & seq.
Natiuitatis carnalis meminit Ioannes, vt diuina gratiæ magnitudinem commẽdaret. to.1.pag.43.com.1.
Natus de Spiritu quadruplici libertate donatur to.1.pag.148.com.2.
Natus de Spiritu similis est Spiritui sancto. ibidem.
Negare Christum, & negare se esse Christianum, quo modo differant. tom.2.pag.229. col.1.a.
Negasse ter Petrum se nosse Dominum, antequam Gallus bis cantaret prout refert Marcus, quo modo cõueniat cum eo, quod dicit Ioannes de negatione Petri. to.2.pag. 47.col.1.a.
Negotiari, duobus modis potest esse vitiosum. to.1.pag.130.col.1.b.c.
Neomenia nouilunium significat. to.1. pag. 382.col.1.d.
Neomenia qua de causa a Iudæis celebraretur. to.1.ibid.col.2.a.
Neomeniam cur magis quam plenilunium celebrauerint Iudæi. ibid.col.2.c.
Nicodemi fides, & dilectio vera, sed imperfecta erant. to.1.pag.141.col.1.a
Nicodemi fidem exiguam reprehendit Christus. to.1.pag.158. com.1
Nicodemus nocte venit ad Christum tribus de causis. to.1.pag 140. com.2.
Nicodemus quis fuerit, & vbi Christum cõuenerit. ibid.com.1.
Nicodemus non in Galilæa, sed Hierosolymis Christum conuenit. tom.1. pag.179. col.1. a.2.
Noctes adiungebant Iudæi diebus sequentibus diem vero non appellabant nisi vt a nocte secernitur. to.2.pag.289.col.1.a.b
Nomen pro aduerbio ponere, frequens est apud Hebræos. tom.1.pag. 447.col.1.a.
Nomina Christi Domini tractantur. tom.1. pag.95.col.1.& 2.
Nummularij dicuntur a numulo, quod erit minutum significat. tom.1.pag.129.commen.1.
Nunc sicut etiam Græce νῦν, significat aliquando, sed. to.2.pag.246.com. 2.
Nuptias secundas male Tertullianus damnauit. to.1.pag.215.col.1.b.
Nuptiæ spirituales quantum a terrenis differant. tom.1.pag.186.col.1.b.
Nuptiis Canæ Galilææ cur Christus interesse voluerit. to.1.pag.109.com.2.

O

Obedientia Christi in morte subeunda maxime enituit. tom. 1. pag. 520.col. 2.b.c.
Obedientia perfecta ea est, quæ cæca vocatur. to.2.pag.20.com.1.
Obedientia, & eius documenta. to.2.pag.22. col.2.c. & seq.
Obedientiæ Christi erga Patris mandata sunt vna ex multis causis, propter quas Christum vt hominem dilexit Pater. to.2.pag. 100.com.2.
Obedientia Christi Domini, qua etiam humanis potestatibus subdi voluit. to.2.pag. 245.com.1. & col.2.c.
Obedientiæ Christi, & inobedientiæ Adam, collatio. to.1.pag.520.col.2.b.c
Obedientiam primi præstare discipulos voluit Dominus, quam rationem obediendi intelligerent. to.2.pag.20.com.1.
Obscuris verbis quare discipulis loqueretur Christus. to.2.pag.157.com.2 & pag.159 col.1.a.
Occultæ doctrinæ calumniam repulit Christus. to.2.pag.232.com.1. & col.2.a.
Oculorum elevatio ad cælum, actus est latriæ to.1.pag.560.col.1.b.
Oculos ad cælum leuamus vel auxilium postulantes, vel pro acceptis donis gratias agentes. to.1.ibid.a.
Oculos sæpe in cælum Christus leuauit. to.1. ibid. col.2.a.
Odisse gratis quid sit. to.2.pag.116.com.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Omnia, in scriptura quandoque multitudinem, quandoque etiam rerum vniuersitatem significat. to. 1. pag. 16. com.
Operam nostram adhibere debemus, non tamen ipsi soli nitì, nec bonum quod sit nostræ virtuti adscribere. to. 2. pag. 329. commen. 2.
Operarij Christi non solum mercedem, sed etiam fructus sibi colligunt, reliqui vero mercedem tantum. to. 1. pag. 236. com. 1.
Operarij Christi quantum in mercede differant a reliquis operarijs. tom. 1. pag. 235. com. 2.
Opportunitas Christi est, quando eius virtus maxime cognoscitur. to. 2. pag. 329. commen. 2.
Opus Dei, est hominum redemptio. to. 1. pag. 232. col. 1. b.
Opus Dei perficere quid sit, fuse tractatur. to. 1. pag. 231. col. 1. d. e.
Opus Dei perficere soli Christo conuenit. pag. 232. col. 2. b.
Opus Dei perfecit Christus cum moriens redemit homines. to. 1. pag. 232. col. 1. c. d.
Opus frugiferum, & opus simpliciter bonum quo modo differant. tom. 2. pag. 95. col. 1. b. & 2. a.
Opus frugiferum illud est, quod ad vitam æternam refertur, & per ipsum consequimur præmium. ibid.
Opus frugiferum non sit nisi a fideli per fidē, & dilectionem ipsi Christo adhærente. to. 2 pag. 95. col. 2. a
Opus simpliciter bonum, & ex genere suo, an indigeat gratia Christi ad hoc vt fieri possit. to. 2. pag. 94. com. 2. & num. 9. seq.
Opera in Deo facta, quæ dicantur. to. 1. pag. 177. com.
Opera bona aut mala ostendere, in scriptura significat, illa facere. tom. 1. pag. 531. com. 2.
Opera Christi inter se collata differebāt perfectione, & excellentia. tom. 1. pag. 521. col. 1. c.
Opera Christi ostendebant aperte illum esse filium Dei. to. 2. pag. 61. com. 2.
Opera Christi, si ad operātem Christum referantur, omnia erant infiniti meriti, & perfectionis. tom 1. pag. 521. col. 1. b. c
Opera infidelium non omnia sunt peccata. to. 2. pag. 95. col. 1. b.
Opera maiora ijs, quæ fecerat Christus, quare facturi erant credentes in illum. tom. 2. pag. 63. col. 1. a. b.
Opera maiora ijs, quæ fecerat Christus, quæ facturi erant credentes in illum, quænam fuerint. ibid.
Opera Patris Christus appellat miracula. to. 1. pag. 480. com. 1.
Opera, quæ virtute fidei fiunt, validum argumentum sunt ad veritatem Christi cōfirmandam. to. 2. pag. 63. com. 1.
Operibus, Christius interrogatus cur sæpe respondit. to. 1. pag. 526. com. 1.
Operum Christi quædam communia nobiscū alia redemptoris propria erant. to. 1. pag. 111. com. 3.
Operum triplex genus. to. 2. pag. 95. col. 2. b
Orantes plura, & maiora habemus a Deo bona, quam non petentes. tom. 2. pag. 171. col. 2. d. e
Orantibus Patrem in nomine Christi, non solum pro se, sed etiam pro alijs promissa est impetratio. to. 2. pag. 165. col. 1. c. d. & 2. a. & seq.
Orare in abscondito, quid sit. tom. 2. pag. 178. col. 2. a.
Oratio Christi ex deliberata voluntate orta, semper fuit exaudita. to. 1. pag. 593. col. 1. a. b.
Oratio Christi pro nobis nec fuit, nec est necessaria ad hoc vt exaudiamur a Patre, sed meritum, & virtus satisfactionis illius semper fuit, & est necessaria. to. 2. pag. 170 col. 2. b. 2.
Oratio Christi quando ex naturali voluntate oriebatur, non semper fuit exaudita. to. 1. pag. 593. col. 1. a. b.
Oratio, & petitio facta Deo, est actus suprema virtutis inter morales, & multarum, & insignium virtutum actibus cōiunctus. to. 2. pag. 171. col. 2. c.
Oratio ipsa facta Deo, magnum est Dei beneficium. to. 2 ibid. b. & d.
Oratio iungenda est cum mandatorum obseruantia. tom. 2. pag. 66. col. 1. & 166. col. 2. b.
Oratio peccatorum quandoque non exauditur. to. 1. pag. 414. col. 1. b.
Oratio quas conditiones habere debeat, vt bona sit, & a Deo exaudiatur. tom. 2. pag. 166. col. 2. b. & seq.
Oratio vna scripturæ, plures sensus potest habere. to. 1. pag. 571. col. 1 a
Oratione bona, facit nos Deus dignos suo dono. to. 2. pag. 172. col. 1. b.

Orationis fructus & vtilitas. tom. 2. pag. 171. col. 2. c. & seq. fuse.
Orationis perseuerantia necessaria. to. 2. pag. 166. col. 2. d.
Orat nemo Deum, & ab eo petit sine fructu. to. 2. pag. 171. col. 2. d.
Originale peccatum sufficiens causa est, vt pro illo puniantur infantes. to. 1. pag. 477. col. 2. e. & 479. col. 1 d
Orphani quo modo vere fuerint Apostoli Christo mortuo. to. 2 pag. 70. com. 2.
Orphanos, & pupillos nō facit recessus Patris, dum ille venit. pag 71. com 2.
Ostium Christus est, & quo modo. to. 1. pag. 505. com. 2.
Ostium Christus, ostiarius Spiritussanctus. est. tom. 1. pag. 501. col. 1. c. & seq.
Ostium ouium cur Christus dictus sit. to. 1. pag. 503. com. 2.
Oues Christi Pastorem suum cognoscunt. to. 1. pag. 513. com. 2.
Oues Christi Petro commissæ, Pastores, & prælatos cur significent. tom. 2. pag. 338. com.
Oues Christi non esse, quo modo causa sit non credendi verbis eius. to. 1. pag. 527. col. 1. b. c.
Oues suas, quo modo Christus cognoscat. to. 1. pag. 512. com. 2.
Ouium suarum nomine, quos intelligat Christus. to. 1. pag. 527. col. 1. a.

P

PAcem non solo verbo dat Christus, vt mundus, sed ex corde efficit. to. 2. pag. 80. com. 1.
Pacem habere in Christo, quid sit. to. 2. pag. 176. com. 2.
Pacis salutatione cur Christus Dominus vsus sit. to. 2. pag. 309. com. 2. & pag. 311. commen. 2.
Palam esse quid significet. to. 1. pag. 392. col. 1. a. 2.
Palmarum ramos cur turba sumpserit eum Christo obuiam exijt. tom. 1. pag. 581. col. 1. a.
Palma, quas turba Christo occurrens portabat, quam victoriam significarent. to. 1. pag. 582. col. 1. a. b.
Palmes aut in vite, aut in igne. to. 2. pag. 96. com. 3.
Palmes dum est in vite, fructificare debet, id est, dum fides in hoc seculo viti inhæret. to. 2 pag. 91. col. 2. a. b. 2.
Palmes in vite fructuosus, & infructuosus, per quid distinguatur. to. 2. pag. 97. col. 2. a.
Palmitem arescere, quid significet. to. 2. pag. 96. com. 1.
Palmites colligere quid sit ibid. com. 2.
Palmites tollere, & abscindere a vite, quid significet, & quo modo fiat. tom. 2. pag. 89. col. 2. b. c. & 95. com. 1.
Panes cur potius multiplicare Christus voluit, quam de nouo creare. tom. 1. pag. 317 col. 1. d.
Panis cur appelletur Eucharistia, cum non sit ibi substantia panis. to. 1. pag. 365. col. 1. a. b.
Panis de cælo descendēs appellatur Christus, etiamsi caro eius non descenderit e cælo. to. 1. ibid. com.
Panis dicitur Christus ipse, & Panis caro eius. ibid. com.
Panis multiplicatio pro cibandis quinque millibus hominum, quo modo facta sit. to. 1. pag. 317. col. 2. a.
Panis vitæ, Christus cur dicatur. to. 1. pag. 345. com. 1.
Panis viuus Christus est, & quo modo. to. 1. pag. 346. com. 1.
Parabola de Agricola, & vite quem scopum habeat. to. 2. pag. 85. col. 1. a.
Parabola multas complectitur sententias, nō tamen omnes sunt scopus parabolæ licet ad illum ordinentur. ibid. c.
Parabola nō probat aliud præter id, ad quod significandum inducta est. tom. 2. pag. 88. col. 1. b.
Parabola cur sæpe maiora minoribus comparet. ibid. col. 2. a.
Parabola pastoris, & ouium explicatur scopus. to. 1. pag. 499. com.
Parabolæ de agricola, & vite, vis & significatio. to. 2. pag. 88. com.
In Parabolis ea inquirenda sunt, quæ faciunt ad id exprimendum, propter quod parabola allata est. to. 2. pag. 89. col. 1. c. d.
Paracleti nomen commune toti Trinitati. to. 2. pag. 67. col. 2. a.
Paracleti nomen quare attribuatur tertiæ personæ. tom. 2. ibid. in qua significatione. ibid. c.
Paracletum manere apud Apostolos, & in ipsis esse, quo modo differat. tom. 2. pag. 70. com. 1.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Paracletus Filius, & Spiritusanctus, sed diuersimode propter personalem distinctionem.to.2.pag.66.com.2.
Paracletus missus est propter merita Christi, quæ habuit vt homo, & intercessionem qua etiam vt homo intercedit pro nobis. ibid.
Paracletus quid significet.tom.2.ibid. & pag. 67.col.1.d.& 2. b.
Paracletus quo modo sit Christus, vt Deus est, & quo modo etiam vt homo est. to.2. pag.67.col.2 d
Paracletus quare in lege veteri non sit dictus Spiritusanctus.tom.2. ibid. c. & pag. 78. com.2.
Paracletus cur dicatur Spiritus veritatis. to. 2.pag. 68. com. 2. sex rationes afferuntur eiusdem nominis eadem. pag. 69. tota annot.
Paralytici ad piscinam expectantis commendatur patientia tom.1.pag.253.com.
Paralytici ad piscinam expectatis infirmitas, satisfactoria non fuit.tom.1.pag.263.col. 1.c.d.
Paralytico cur Christus præcepit tollere grabatum suum to.1.pag.256.col.2.c.d
Paralyticus grabatum suum portans in die sabbati, illud non solvit. to.1.pag.267.col. 2.a.b.
Paralyticus iuxta piscinam, figura fuit humani generis.to.1.pag.253.com.
Parare locum in quo mansiones sunt, quid significet.to.2.pag.52 com.& pag. 53.col. 2.a.2.
Parasceue nullius festi dicitur in tota scriptura, nisi sabbati, & huius causa. to. 2. pag. 21.col.2.a.
Parasceue Paschæ quid significet.to.2. ibid.b. & 264.com.2
Parentum peccata punit quandoque Deus filium occidens.to.1.pag.476.col.2.a.b.
Partem habere cum Christo, quid significet, fuse explicatur.to.2.pag.21.tota annot. 13 sed præcipue.pag.23.col.1.b.
Particulæ ergo, & autem, in scriptura magnam habent significationem, & multa occulta indicant, præcipue vero apud Ioannem.to.2.pag.18.com.2.
Partui cur comparetur Apostolorum dolor. to.2.pag.161.col.1.2.
Partui mors Domini comparatur, Resurrectio natiuitati pueri, &c. tom.2.pag.160. com.2.
Parturientis tria tempora considerantur in explicatione comparationis mulieris parientis, quæ adhibet Christus ibid.col.1.a.
Parturientis exemplum frequēs, & quadrupliciter vsurpatur.tom.2.pag.161.col.2.b.
Pascere seipsum, qui dicatur.tom.2. pag.336. com.2.
Pascha siue Phase in cuius rei memoriam a Iudæis celebraretur. tom.1. pag.383. col. 1.a. b.
Pascha quod nomen sit.tom.2.pag.5. col.1.b.
Pascha quem transitum significet ibid.d.
Pascha & dies Paschæ differt a festo, seu die festo Paschæ.ibid.col.2. b.
Pascha significat aliquando sacrificia, & hostias, quæ diebus azymis offerebantur.to.2 ibid.col.2.d.& pag.11.col.1.d.
Pascha pro azymis panibus nusquam reperitur in scriptura.to.2.pag.6.col.1.c.
Pascha celebrarunt Iudæi, quando etiā Christus celebrauit, & hoc fuse tractatur. to. 2.pag.9.col.2.c.d
Pascha quod adhuc manducaturi erant Iudæi tradentes Christum, quodnam fuerit. to 2.pag.240.com.1
Paschatis quattuor significationes in scriptura.to.2.pag.5.col.1.d.e.
Paschatis celebranda tempus a lege Statutū, non præuenit Christus Dominus.to.2. pag. 9.col.2.a.b.
Passio Christi, sufficientissima est peccatorū medicina.to.1.pag.83.col.1.a. b.
Passio, & mors Christi, vitis similitudine indicatur.to.2.pag.87.col.2.a.
Passiones appetitus cur dicātur turbationes. to.2.pag.49.col.1.b.
Passiones animi tria habent, quorum duo priora sæpe nobis nolentibus fiunt. ibid.c. & col.2.a.2.
Passiones partis inferioris multum habent efficaciæ ad inclinandam rationem. tom.2. pag.49.col.2.a.b.
Passus est Christus Dominus decima quinta die, feria sexta.to.2.pag.11.col.1.a.
Pastor ille bonus a Prophetis promissus, est Christus.to.1.pag.508.col.2.b.c.
Pastorem bonum esse, quo modo soli conueniat Christo.ibid.a.b.
Pastorem bonū se esse Christus probat quattuor argumentis, & signis. to. 1.pag.512. com.2.
Pastores, Mercenarij, & fures, qui sint.to.1. pag.508.col.1.c.& 2.a.& 511.col.1.a.b.

Pastores per metaphoram dicuntur quicumque aliorum curam gerunt.to.1.pag.507. col.1.a.
Pastoris, & ouium parabola explicatur scopus.to.1.pag.499.com.1.
Pastoris est quandoque sequi, & quandoque præcedere oues.to.1.pag.502.col.1.a
Pastoris quattuor conditiones proponuntur. to.1.pag.500.com.2.& alia duæ pag.502. com.1.
Pastoris munus habebant scribæ, & Pharisæi. to.1.pag.508.col.1.d.
Pastoris parabola quo modo Christo accommodari possit, etiam licitum non sit pastorē pro ouibus vitam exponere.to.1. pag.509. col.1.a.b.2.
Pastoris vnius nomine, non vnus Christus, sed etiam eius Vicarij significantur.tom.1. pag.517.com.1.
Pastorum quattuor genera in scriptura reperiuntur.tom.1 pag.507.col.1.a.& 508. col.1.a.
Pater quo modo per Verbum suum omnia faciat.to.1.pag.15.col.1.d. b.
Pater per Verbū suum vnica eademq. actione cuncta creauit.to.1.ibid.
Pater cur non Iudicare omnes, sicut vinificare omnes dicitur.to.2.pag.280. col. 1.a. & tota ann.10.
Pater complacet sibi in Filio suo, multis modis.to.1.pag.518.col.2.a.b.
Pater ne, an vero Filius olim apparuerit prophetis.to.1.pag.613.col.1.a.2. per tot.annot.24.
Pater, & Filius quo modo videri dicantur in humanitate Christi.tom.2. pag. 60. col. 2.a.b.
Pater non diligitur, nisi Filius etiam diligatur.to.2.pag.77.com.
Pater quo modo dicatur maior Filio. tom. 2. pag.81.com.& ann.seq.
Pater quo modo clarificatus sit a Filio. to.2. pag.181. com.& pag. 182. col. 2.a.b.& 186.com.
Pater non ideo quia dedit, priuat se Dominio eorum, quæ dedit.tom.2. pag. 189. annot.2.
Pater quo modo videretur ab Apostolis videntibus Christum. tom. 1. pag. 616.tota annot.25.& to.2.pag.58.com.1.& ann.9 & ibid.pag.59.com.1.
Pati pro gloria Dei iustissimum est.to.1. pag. 479.col.2.d.e.
Pati cum innocentia multo melius est, quam cum iniustitia temporalibus mundi consolationibus potiri.pag.111.com. 2.
Pati ab iis, qui nos, & dignitatem nostram non agnoscunt, minus est. tom.2. pag.113. com.1.
Pati pro Christi nomine, magnum & efficax consolationis argumentum.to 2.pag.112. com.2.
Pati pro Christo summum decus, & ingens Dei beneficium.to 2.pag.233.col.2.c.d.
Pati volunt Christus, & satisfacere pro hominibus in iis omnibus in quibus peccant homines.to.2.pag.256.col.2.a.
Patientes pro Christo, afflictionum causa cōsiderata magna consolatione afficit. to. 2. pag.112.com.1.& pag.130. com.
Patiens & sustinens persecutionem eo, quod Christianus sit, glorificat Deum.to.2.pag. 112.com.2.& 130.com.
Patientia languidi ad piscinam expectantis commendatur.to.1.pag.253. com.
Patientia efficax argumentum est, Deū dissimulare, & tolerare iniurias sibi illatas. to.2.pag.114.com.2.
Patientiæ, & tolerantiæ necessitas ad seruandam mutuam charitatem.to.2. pag.111. com.1.
Patrem per Verbum cuncta facere, quare dicatur, & non per Spiritumsanctum. to.1. pag.15.col.2.d.
Patrem Deum vocemus in Euangelico statu, quia filiorū statum adepti sumus. to.1. pag.41.col.2.d.e.
Patrem esse in Deo maius est, quam esse Dominum.to.2.pag.278.com.2.& pag.189. com.1.
Patrem meum, & Patrem vestrum, &c. cur distincte dixerit Christus. tom.2.pag.306. com.
Patres antiqui detinebantur in limbo, donec Christus morte sua pretium redemptionis solueret.to.2.pag.52.com.
Patriarchis, & Prophetis extra rationē status illorum ex priuilegio reuelauit Deus multa mysteria.to.2.pag.106.com. 2.
Patris amor erga Apostolos.tom.1.pag.170. com.
Patris voluntatem facere, & eius opus perficere quid sit.tom.1.pag.220.com.
Patri tribuit Christus, quæ diuinitatis sua sunt, vt alia opera explicatius significet esse diuinitatis. tom. 2. pag. 87. commen.

Universidad de Deusto
Biblioteca

& pag. 89. col. 2. d.
Pax Apostolis a Christo dicta, quid contineat. to. 2. pag. 79. com. 1.
Peccare non potuit Christus duplici ex capite. to. 1. pag. 463. col. 1. a.
Peccata hominum multa, & varia, multiplici etiam sua pœna delere voluit Christus. to. 2. pag. 256. col. 1. e.
Peccata hominum quare prædicta sint. to. 2. pag. 30. annot. 20. a.
Peccata in scriptura non appellantur tenebræ. tom. 1. pag. 175. col. 1. c. d.
Peccata non remittuntur nisi in Christū credentibus. to. 1. pag. 439. col. 2. d.
Peccata parentum aliquando morte filiorū puniuntur. to. 2. pag. 476. col. 2. a. b.
Peccata, quæ commiserunt Iudæi in Christū multo graviora fuerunt, comparata ad testimonium operū quibus Dominus probabat se esse filium Dei. tom. 2. pag. 115. col. 2. a.
Peccata omnia propter se remissibilia sunt, sed retinentur propter ipsos peccatores. to. 2. pag. 316. com. 1.
Peccata retinere, quid sit. ibid.
Peccati causa Deus quadrifariam solet infirmitates corporales immittere. tom. 1. pag. 262. col. 2. a.
Peccati servitus per comparationem ad civilem seruitutem declaratur. tom. 1. pag. 453. num. 1.
Peccatorem peccati servum esse, optimo syllogismo Christus probat. tom. 1. pag. 452. com. 2.
Peccatores ad Deum clamantes quandoque non exaudiuntur. tom. 1. pag. 414. col. 1. b. c.
Peccatores an a Deo exaudiantur, fuse tractatur. to. 1. pag. 493. col. 1. a.
Peccatores in medio exaudiuntur a Deo. ibid.
Peccatores miracula quandoque ediderunt, non tamen proprio aliquo opere, vel oratione, sed signo aliquo fidei, & religionis Christianæ. tom. 1. ibid. c. d. & seq.
Peccatores non exaudit Deus si postulent miracula fieri in ostensionem eorum innocentiæ. ibid. col. 2. b. c.
Peccator, & peccatum inxta quorundam opinionem, voce nihil, significantur. to. 1. pag. 18. col. 1. c
Peccator quo modo possit bene petere, & quo modo a Deo exaudiatur. tom. 2. pag. 166. col. 2. d.
Peccator servus dæmonis, & peccati, quo modo fiat. to. 1. pag. 452. com. 2.
Peccatorum gravitas in cruce Christi ostenditur. to. 1 pag. 166. col. 1. c.
Peccatorum remissio cur tribuatur Spiritui sancto. tom. 2. pag. 214. col. 2. b.
Peccatum cuius excusationem habuissent Iudæi si Christus nō venisset, & locutus fuisset, quod nam sit. to. 2 pag. 113. com. 2.
Peccatum, de quo arguendus erat mundus, quod nam fuerit. tom. 2. pag. 141. com. & tota ann. 14.
Peccatum iteratum gravius est. tom. 1. pag. 263. col. 2. a. b.
Peccatum Iudæorum Christum Pilato tradentium, respectu cuius maius dicatur. to. 2. pag. 261. com. & 262. col. 1. a.
Peccatum Iudæorum, qui Christum non receperunt, gravissimum sint. to. 2. pag. 38. com. 1.
Peccatum, magis in anima residet, quàm in carne. to. 1. pag. 46. col. 1. b.
Peccatum non semper sit ex dæmonis suggestione. to. 2. pag. 16. col. 2. a.
Peccatum trifariā contingit causam esse corporalis infirmitatis. tom. 1. pag. 262. col. 1. b. c.
Pentecoste festum hebdomadarum appellatur. to. 1. pag. 383. col. 2 d.
Pentecoste quinquagesimo die a Paschate celebrabatur. ibid. b. c
Pentecostes festum quare institutum. tom. 1. pag. 384. col. 1. a.
Perditum esse neminem ex discipulis, quo modo sit intelligendum. to. 2. pag. 223. col. 1. a.
Permittentis verbis vsus est Dominus cum Iuda, propter tres causas. tom. 2. pag. 38. com.
Per, quandoque instrumentum, quandoque genus aliquod causæ subindicat. to. 1. pag. 15. col. 1. b.
Persecutionem fugientes Apostoli domi congregati propter metum Iudæorum, prudentem actum fecerunt, sed non prudenter. to. 2. pag 309. col. 2. a.
Persecutiones Christi, & Apostoli fugerunt, non timore mortis, sed ob alios honestos fines. tom. 2. ibid. col. 1. a.
Persecutiones, & pericula quandoque expedit declinare. to. 1. pag. 379. com. & to. 2. pag. 308. col. 1. a.
Persecutiones pati propter Deum, est efficax ratio ad impetrandum illius auxilium. to. 2. pag. 196. com.
Prefectio qualibet dæmonis sive hominis, Deo sciente, & permittente fit. tom. 1. pag. 133. col. 2. b.
Perseverantia in petitione, & oratione necessaria. to. 2. pag. 166. col. 2. d.
Persona tantum vna in Christo reperitur. to. 1. pag. 47. col. 1. c. & 2. a.
Personarum diuinarū, quæ apparuerit olim Patribus. to. 1. pag. 613. col. 1. a. 2. & seq.
Petebant antiqui propter Abraam, Isaac, & Iacob, sed nos propter vnigenitum filium Dei. tom. 2. pag. 164. col. 2. a. & pag. 165. col. 1. b.
Petentes plura, & maiora habemus a Deo bona, quàm non petentes. tom. 2. pag. 171. col. 2. e.
Petentibus Patrem in nomine Christi, non solum pro se, sed etiam pro aliis promissa est exauditio. tom. 2. pag. 165. col. 1. d. & 2. a. & seq.
Petere potest etiam peccator, & a Deo exauditur. to. 2. pag. 166. col. 2. c.
Petere Christum, & in Christi nomine, quid sit. to. 2. pag. 65. com. 1. & pag. 164. com. & col. 2. b. & seq.
Petere patrem in Christi nomine, quid sit. to. 2. pag. 164. com. & ann. seq.
Petimus aliquid ab hominibus propter tres causas. to. 2. pag. 171. col. 1. d.
Petitio, vt exaudiatur, duo habere debet. to. 2. pag. 97. com. 2.
Petitio in Christi nomine habet efficacissimū titulum impetrandi a Patre propter duo. to. 2. pag. 164. col. 2. d.
Petitio ipsa facta Deo, magnum est Dei beneficium. to. 2. pag. 171. col. 2. c. d.
Petitio iungenda est cum mandatorum observantia. to. 2 pag. 66. com. 1. & pag. 166. col. 2. b.
Petitio iusta pro illis est, quibus quod petitur, recte conceditur. to. 2. pag. 191. com. 1.
Petitione bona, facit nos Deus dignos suo dono. to. 2. pag. 172. col. 1. b.
Petitio duo continet nempe quod petitur, & rationem impetrandi illud. to. 2. pag. 164. col. 1. d. & 2. a
Petitionem in nomine suo, loco præsentiæ suæ reliquit Christus. to. 2. pag. 65. com.
Petitiones nostras aliquando exaudit Deus, dum renuit facere, quod petimus. to. 2. pag. 165. col. 1. c.
Petitionis perseverantia necessaria. to. 2. pag. 166. col. 2. d.
Petitio quas conditiones habere debeat, vt bona sit, & a Deo exaudiatur. ibidem. b. & seq.
Petri amor, & confessio insignis. tom. 1. pag. 374. com. 1.
Petri confessio cur non apud Ioannem, sicut apud Matthæum laudata. to. 1. pag. 375. col. 2. a.
Petri modestia commendatur. to. 2. pag. 19. com.
Petri Charitas, & dilectio quo modo nō fuerit auersa in negatione, prout dicit S. Leo, explicatur. to. 2. pag. 239. col. 1. b.
Petri humilitas. to. 2. pag. 336. col. 1. a.
Petri dignitas Ioannis priuilegia superat. to. 2. pag. 340. com. 2.
Petri negatio prima ex alijs Euangelistis explicatur. to. 2. pag. 230. col. 1. a
Petri negatio secunda similiter explicatur. to. 2. pag. 236. col. 1. a. 2. ubi tertia pag. 237. col. 2. a. 2
Petri negatio tertia, quamuis pluribus verbis, vna tamen computatur, quia vna est series rei gestæ. to. 2. pag. 238. col. 1. a. 1.
Petri nomē, Simoni de nouo impositum fuit, retento tamen nomine priori. to. 1. pag. 97. com. 2. & 98. col. 1. b
Petri nomine cur non appellauerit Christus Simonem, quando ei Ecclesiæ regimen cōmittebat. to. 2. pag. 337. com. 2.
Petro quare, & quomodo prædixerit Dominus mortem crucis. tom. 2. pag. 338. com. 1 & ann. seq.
Petro ter prædixit Christus, quòd esset eum negaturus. to. 2. pag. 47. col. 1. a
Petro totius Ecclesiæ curam, & regimen cōmittit Christus. to. 2. pag. 335. com. & 337. com. 1
Petrum cur interrogauerit Dominus, an plus alijs diligat, quod ille scire non poterat. to. 2. pag. 335. col. 1. a. 2.
Petrum cur permiserit Dominus ad tempus cadere. to. 1. pag. 47 com.
Petrum ter negasse se Dominum cognoscere, antequam Gallus bis cāiaret, prout refert Marcus, quo modo conueniat cum eo, quod dicit Ioannes de negatione Petri. to. 2 pag. 47. col. 2. a.
Petrus Iona, & Ioannis qui idem sunt, filius dicitur. tom. 1. pag. 98. com.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Petrus, & Andreas non vna, sed multis vocationibus a Christo vocati sunt. to.1 pag. 98.col.1.b.& seq.
Petrus, cum Christo dixit: Tu es filius Dei vivi, verum Deum credidit, & confessus est.to.1.pag.104.col.2.b
Petrus, an fuerit primus cuius pedes lauerit Christus Dominus.tom.1.pag.18.col.1.a. & seq.
Petrus cur voluerit Christum removere a lottione pedum.to.1.pag.19.com. & annot. seq.
Petrus Christum negans, non in fide, sed sola confessione defecit.tom. 2. pag. 228. col. 1. a. 2.
Petrus currens ad monumentum non credidit tunc resurrectionem Domini, sed solus Ioannes.to.2 pag.136. com.2. & pag. 197.col.1.b.
Petrus an sicco pede super aquas venerit ad Christum, quando post resurrectionem illi apparuit.to.2.pag.331.col.1.a & seq.
Petrus cur de dilectione interrogatus. tom. 2. pag.335.com & ann.6 seq.
Petrus cur secundo, & tertio fit a Christo interrogatus de dilectione. tom.1. pag. 337. com.2. & 3
Petrus cur contristatus fuerit, iam tertio a Christo interrogatus de dilectione. tom.2. ibid.com.4.
Petrus cur de Ioanne interrogauerit, Hic autem quid? to.2.pag.340.com. 3. & annot.9 seq.
Petrus defenditur in tribus, quæ illi ab Origene impingantur, quando se subtrahere voluit a lotione pedum. tom. 2. pag. 19. col.1.a.
Petrus, & Ioannes venientes ad sepulchrum Christi, quid significauerint.to 2.pag.291. com 3.
Petrus, & successores illius vicarij a Christo relicti, qui vices eius in gubernatione Ecclesiæ gerant.to.2.pag.328. com.1
Petrus feruentior, Ioannes intellectu magis perspicax.to.2 pag.331.com.1
Petrus in negationibus, non fidem, sed charitatem amisit.to.2.pag.239.col.1.b
Petrus Ioannem familiaris amore diligebat propter Christum.tom.2.pag.341.col.1.a.
Petrus non navim vnam, sed fidem ipsam suscepisse gubernandam significat, dum submittit in mare, alias naviga peruenientibus.tom.2.pag 331.com.2.
Petrus percutiens seruum Pontificis non carnis culpa.to.2.pag.225.com.1
Petrus prior Ioanne percutiens ad Dominū licet posterior Ioanne ipsum agnouerit, quid significet.to.2.pag.331. com. 1.
Petrus quorsum interrogauerit, quis esset proditor.to.2.pag.36.col.1.a.
Petrus quare per Ioannem Christum interrogauerit de proditore.ibid.col.1.a.
Petrus quorsum gladium portaret.to. 2. pag. 224. com.2
Petrus ter tantum negauit Christum, & semper in domo Caiphæ tom. 2. pag. 228. col. 1.a.fuse per totam annot.
Pharisæi, et scribæ fuerunt ne pastores, & quales fuerint.to.1.pag.508 col.1.d.
Pharisæi vnde orti, & quando cœperint.to.2. pag.217.col.1.a.
Pharisæi, qui fuerint, & vnde dicti.to.2. pag. 216.col.2.d.
Pharisæorum fimbriæ, & Philacteriæ explicantur.to.2.pag.217.col.1.b.
Pharisæis falso imputatur error de transmigratione animarum to.1.pag.30.col.2.d. & seq.
Phrasis Hebræorum est, vt exacte respondeant, affirmatione simul, & negatione vti.to.1.pag.68.com.1
Phasc.sive Pascha, festum erat ab Azymorum festo diuersum.to.1.pag.383.col.1.a.
Philippi Apostoli humilitas, & prudentia commendantur.to.1.pag.101. com.2.
Philippum cur potius, quam alium interrogauerit Christus, vnde panes emi possent. to.1.pag.314.com.1.
Pilati infelix exitus.tom.2. pag.263.col.1.a.
Pilati iniustitia, & arrogantia.to.2. pag.260 com.2. & 3.
Pilati potestas in Christū, quæ fuerit, & quo modo ille data sit. to. 2. pag.261.col.1. & 2.a.
Pilati verba proponentis, vt Iesus dimitteretur, an contincta fuerint cum his, quæ ceteri Euangelistæ referunt a Pilato dicta circa eandem dimissionem.to.2. pag. 130. col.1.a
Pilato cur Christus non responderit. tom. 2. pag.259.com.3.
Pilatus existimauit Christum esse Regem Iudæorum, non tamen eius regnum aduersari regno Cæsaris.tom.2.pag.247. col.1.b. & 249.com.1.& 268.col.2.a.
Pilatus quo tempore miserit Christum ad Herodem.to.2.pag.251.col.2.a.
Pilatus multitudini Deorum assuefactus, Christum quamvis hominem, Dei alicuius filium esse suspicatus est.to.2.pag.259. com.2.
Piscationem, quo modo post vocationem ad Apostolatum, repetierint Apostoli. tom.2. pag.319.col.1.a.
Pisces centum quinquaginta tres capti ab Apostolis, quid significauerint.tom.2. pag. 332.col 1.& 2.
Piscina in quos templi vsus seruierit. tom.1. pag.252.col.1.b.c.
Piscina probatica cur sic appellata.to. 1. pag. 249.col.1.a.2.& seq.
Piscinæ historiam immerito Anabaptistæ nō recipiunt.to.1.pag.251.col.1. a
Piscina miraculis figura fuit aduentus Christi.to.1.pag.253.col.1.c.& 2.a.
Piscina motione quare vnus tantum sanitatem recipiebat tractatur.ibid.tota ann.5.
Piscinæ probaticæ virtus vnde proueniret.to. 1.pag.252.col.2.a.b
piscina virtutem ex ligno in eius fundo iacēte prouenisse, fabulosum est.ibid.col.2.d.
Pisces, ignis, & panis an ex nihilo facta fuerint a Christo.tom.2 pag.332.com.2
Plenitudo gratiæ in Christo multiplex. to. 1. pag.53.col.2.a.b.
Plenius veritatis dicitur Christus nonnullis de causis.ibid.e. & seq.
Pœnam mortis inferre an Iudæi possent, & propter quæ crimina, & quo modo. to.2. pag.242.col.2.c.
Panas leuiores inferre poterant Iudæi iis, quæ contra legem erant.to.2.pag.243.col. 2.b.
Pœnas temporales non recusare propter honestum finem, laudabile est.to.1. pag.601. col.1.a.
Pœnitentes remissionem peccatorum consecuturi, quas dispositiones habere debeant.to. 2.pag.316.col.1.c.& 2.a.
Pœnitentia sacramentum quando fuerit institutum to.2.pag.215.col.2.c.
Pontifex, cuius atrio Ioannes introiuit, erat Caiphas non Annas.to.2.pag.226.col.1.a. & 227.com. 2
Pontifex, in cuius atrio Petrus interrogatus ab ancilla Christum negauit, erat Caiphas, qui tunc pontificatu fungebatur. to. 2.pag.219.col.1.a.
Pontifex in Ecclesia neminem habere potest in dignitate superiorem aut æqualem. to.2 pag.331.com.1.
Pontifex semel in anno tantum ingrediebatur sancta sanctorum.to.2.pag.210. col.1. c.& 2.a.& seq.
Pontifex vnus qui agnos, & oues gubernet, in Ecclesia semper necessarius.to.2. pag.338. col.1.a.
Pontificatus munere fungeb antur aliquando fratres primogeniti, illo absque liberis decedente.to.2.pag.211.col.2.d.e.
Pontifices apud Iudæos dicebantur etiam ij, qui semel per aliquod tempus pontificatum gessissent.to.2.pag.218.col. 1.a.
Pontifices annui esse cœperunt, cum prius quamdiu vita duraret illo officio fungerentur.to.2.pag. 211.col. 2. b.
Pontifices quare fuerint simul duo tempore Dauid.to.2.pag.212.col.1.c. & 2. b.
Pontificii summi ea sunt omnia, quæ de Aarone scripta sunt ad sacerdotale munus spectantia.to.2.pag.210.col.1.b.
Pontificis summi Iudæorum munera, et functiones quinque.ibid.b.
Pontificum Iudæorum numerus.tom.2. pag. 211.col.2.c.
Pontificum Iudæorum origo, & successio.to. 2.pag.210.col.2.e.& pag.213.col.1.e.
Porticus Salomonis, quæ fuerit. tom.1. pag. 524.com.1.
Posse vel non posse aliquid fieri, sex modis sumptum reperitur in scriptura. tom. 1. pag.607.col.1.a.2.
Potentia auctoris plura potest facere, quam humana ingenia valeant per sē comprehendere.tom.1. pag.294.col.2.c.
Potestas diaboli in Christum, quæ fuerit. to.2 pag.260.col.2.a.
Potestas duo significat.to.2 ibid.col.1.a.
Potestas, & vsus potestatis quo modo differant.to.2.pag.261.col.2.b
Potestas omnis carnis data Christo, quæ nō fuerit.tom.2.pag.184.col.1.b.
Potestas Pilati in Christum, quæ fuerit, quo modo illi data sit.to.2 pag.261. col.2. a.b.
Potestas remittendi peccata collata Apostolis a Christo, est potestas remittendi per sacramentum pœnitentiæ non per baptismū. to.2 pag.315.col.2.b.
Potestas remittendi peccata cur tribuatur Spiritui sancto, & cur malis ministris cōmunicetur.pag.314.col.2.c.
Potestas remittendi peccata, quam habent sacer-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Sacerdotes, eſt poteſtas vere abſoluendi, & remittendi, non declarandi remiſſa. tom. 2 pag. 316. col. 1. b.

Poteſtas remittendi peccata ſolius Dei eſt, & ab illo ſolo hominibus communicatur. to. 2 pag. 313. com.

Poteſtas remittendi peccata, non tantum ad pœnas, ſed ad culpas ipſas remittendas valet. to. 2. pag. 316. col. 1. b.

Poteſtas remittendi peccata valde differt ab auctoritate prædicandi Euangelium. to. 2. pag. 215. col. 1. a

Poteſtatem habere credẽtes, vt fiant filij Dei, eſt proprium ſtatus Euangelici, & quo modo. to. 1. pag. 40. col. 2. c. & 41. col. 1. a

Poteſtatem remittendi peccata acceperunt Apoſtoli, & ſimul purgati ſunt a maculis, quas contraxerant. tom. 2. pag. 314. col. 2. d. e.

Poteſtatem remittendi peccata accipientes, ſi diſpoſiti ſint, accipiũt etiam Spiritum ſanctum, quantum ad ſanctificationem ipſorum. ibid. e.

Poteſtatẽ remittendi peccata conferens Chriſtus, inſtituit ſacramentum pœnitentiæ. to. 2. pag. 315. col. 2. c.

Poteſtatem remittendi peccata cur dederit Chriſtus Apoſtolis. to. 2. pag. 312. com. Cur hanc poteſtatem donauerit dando Spiritum ſanctum ibid.

Poteſtatem remittendi peccata cur non ante paſſionem communicauerit Chriſtus, nec poſt ſuam aſcenſionem diſtulerit. to. 2. pag. 214. col. 2. a.

Poteſtatem remittendi peccata ſoli ſibi reſeruauerat Deus, & ipſa reſurrectionis die primum communicauerat hominibus. to. 2. pag. 314. col. 1. e. & 2. a.

Potius bis oblatus eſt Chriſto in paſſione ſua. to. 2. pag. 277. col. 1. a. 2

Præcepta Chriſti, quæ dicãtur. to. 2. pag. 103. col. 2. b. c

Præceptorum obſeruantia confirmat, & auget Chriſti amorem erga nos. tom. 2. pag. 100. com. 1

Præceptum habuit Chriſtus vt homo. ibidem com. 2.

Præceptum aliter Chriſto impoſitum eſt, quã ceteris hominibus imponitur. tom. 1. pag. 520. col. 2. c.

Præceptum de ſubeunda morte pro noſtra ſalute, an Chriſtus habuerit, tractatur. to. 1. pag. 519. col. 1. & 2.

Præceptum habuit Chriſtus moriendi, & ea omnia faciendi, quæ ad hominum ſalutẽ ſpectabant. to. 1. pag. 520. col. 1. a. & 521. col. 1. d. & to. 2. pag. 83. com.

Præceptum moriendi habuit Chriſtus ab inſtanti incarnationis. tom. 1. pag. 521. col. 2. a. b.

Præcurſores duo duorum Chriſti aduentuũ. to. 1. pag. 70. col 1. c.

Preces Chriſti, & ſacrificium pro quibus fuerint oblata, & quo modo quo ad hoc differant inter ſe. to. 2. pag. 191. col. 1. b. c.

Preces Chriſti non pro omnibus fuerunt ſemper, nec eiuſdem rationis. ibid. col. 2. b. & ſeq.

Prædeſtinati ſoli, quos ſibi datos a Patre appellat Chriſtus vident claritatem & diuinitatem Chriſti. to. 2. pag. 205. com. 1.

Prædicationis Chriſti, ſeclusis etiam miraculis, Iudæi credere tenebantur. to. 1. pag. 243 col. 1. d.

Prædicatio exterior cuiuſcumque non ſufficit ad aſſentiendum, niſi interius Spiritu ſancto cooperante. to. 2. pag. 78. com.

Prædicatio hominum eſt, doctrina vero Dei. to. 1. pag. 343. col. 2. a. 2.

Prædicatores quo modo ſe gerere debeant in publicis reprehenſionibus. tom. 1. pag. 403. col. 1 a.

Prædicatores verbi Dei non ſoli ſermoni, & doctrinæ ſtudere debent, ſed precibus etiã Dei opem implorare. tom. 2. pag. 177. commen.

Prædicebat Chriſtus futura, vt ſuorum fidẽ confirmaret. to. 2 pag. 31. com. & pag. 83. com.

Prædictarum rerum a Chriſto memoria, quantum iuuerit diſcipulos Domini dum paterentur. tom. 2. pag. 133. col. 1. b.

Prædictio operum Chriſti quo modo differat a prædictione peccatorum, quæ ab hominibus fiunt. tom. 2. pag. 30. col. 1. a.

Prædixit Chriſtus Apoſtolis poſt cenam vltimam tria de illorum perſecutionibus, quæ prius non prædixerat. to. 2. pag. 135. col. 2. b. c.

Prædixit ter Chriſtus Petro, quod eſſet eum negaturus. to. 2. pag. 47. col. 1. a

Prælati non ſunt mercenarij quamuis oues non eorum propriæ, ſed Chriſti ſint. tom. 1. pag. 511. col. 1. c.

Prælati quales eſſe debeant. to. 2. pag. 28. annot. 18. a

Prælati, quales eſſe debeant, oſtendit Dominus in electione Petri. tom. 2. pag. 335. com. & quales eligendi. pag. 340. com. 3.

Prælati, & paſtores parati eſſe debent, vitam exponere pro ouibus ſuis. tom. 2. pag. 339. col. 2. a.

Prælati, & paſtoris optima vita eſt imitatio Chriſti. to. 1. pag. 340. com. 2.

Præparatio ciborum cõcedebatur prima die Azymorum. tom. 2. pag. 11. col. 2. b.

Præparatio magna fundamenta iacit ad patientiam. to. 2. pag. 43. com. 1.

Præſcientia Dei, & ſcripturarum prophetia, non fuerunt cauſa infidelitatis Iudæorum. to. 1. pag. 605. col. 1. & 2. a. & ſeq.

Præterita pro futuris in ſcripturis ponuntur. to. 1. pag. 90. com.

Præteritum pro pluſquam perfecto more Hebræorum ſæpe ponitur in ſcriptura. tom. 2. pag. 135. col. 1. a. 2.

Prætorium, quo adductus fuit Chriſtus Dominus, qui locus fuerit. to. 2 pag. 239. com. & annot. ſeq.

Primogenitus dicitur quis reſpectu eorũ, qui poſtea naſcuntur, et etiam quia ipſe primo natus eſt. to. 1. pag. 51. col. 2. e.

Primogenitus quare Chriſtus dicatur ſecundum humanam, & etiam ſecundum diuinam naturam. tom. 1. pag. 51. col. 2. c. & ſeq.

Princeps cur diabolus dicatur. to. 1. pag. 597. col. 1. a. b.

Princeps mũdi huius diabolus dictus, & qua ratione. ibid. e.

Princeps huius mundi, id eſt diabolus, quo modo venire dicatur. to. 2. pag. 82. com. 2.

Principatus diaboli in quo conſiſtat. to. 1. pag. 597. col. 1. c. d.

Principatu ſuo quo modo dæmon ſpoliatus ſit. ibid. col. 2. e.

Principem huius mundi nihil habere in Chriſto, quid ſignificet. to. 2. pag. 82. com. 2

Principes ſacerdotum aliquando dicuntur in ſcriptura, qui præfecti erant ſingulis Sacerdotum claſſibus. to. 2. pag. 214. col. 2. d. e

Principes Leuitarum. to. 2. pag. 215. col. 2. c.

Principium plura habet ſignificata. to. 1. pag. 5. col. 1. b. c

Principium, quid ſignificet quando Ioannes ait, In principio erat Verbum. to. 1. pag. 5. col. 1. a. b

Principium dicitur, & eſt Chriſtus Dominus tom. 1. pag. 446. col. 1. a.

Promiſſio Chriſti, quòd credentes in ipſum facturi eſſent opera mira, quæ ipſe faceret, non fuit generalis. to. 2. pag. 63. com.

Promiſſio Dei alioqui ſtabilis, & indeficiens quo modo propter peccata tantum mutari conſueuit. to. 2. pag. 211. col. 1. b

Promiſſio facta petentibus in nomine Chriſti, an ſit etiam intelligenda, quãdo petimus pro alijs. tom. 2. pag. 165. col. 1. c. d. & ſeq.

Propheta in Deuteronomio promiſſus Chriſtus eſt. to. 1. pag. 298. com.

Prophetæ & Patriarchæ in Chriſti nomine petierunt Patrem etiam ante aduentum ipſius Chriſti. tom. 2. pag. 168 col. 1. b. c. diuerſo tamen modo ac nos petamus. ibid. col. 2. b.

Prophetæ nomine, quem intellexerint Iudæi quærentes a Ioanne an eſſet Propheta. to. 1. pag 62. col. 1. a. & tota ann. 60.

Prophetia Caiphæ duos ſenſus longe inter ſe diuerſos habuit. to. 1. pag. 571. col. 1. a. b. c.

Prophetiæ ſpiritum cur Apoſtolis Dominus conceſſerit. to. 2. pag. 151. com.

Propoſitiones vniuerſales ſcripturæ quo modo intelligẽdæ. to. 2. pag. 108. col. 2. a. b. & pag. 163. col. 2. c.

Pro, præpoſitio eſt, quæ in ſcriptura duas tantum habet ſignificationes. to. 1. pag. 59. col. 2. a.

Proteſtari quid ſignificet. tom. 2. pag. 33. commen.

Prouerbium in ſcriptura, pro Adagio, & pro Parabola ſumptum. tom. 1. pag. 503. col. 1. a.

Prouidentia Chriſti erga ſuos. tom. 2. pag. 43. com. 2.

Proximus etiam ante Euangelium ita diligendus erat, vt pro illius ſalute ſpirituali, vita temporalis, quando opus erat, exponeretur. to. 2. pag. 44. col. 1. c.

Proximus ſemper diligi debuit propter Deũ, ſiue merita proximi præceſſerint ſiue non. ibid. col. 2. c.

Pſalmorum liber appellatur in Euangelio Ioannis, Lex. to. 2. pag. 116 com. 2.

Pueri ante vſum rationis decedentes ſine baptiſmo non ſaluantur. tom. 2. pag 51. col. 2. b.

Pullum, & aſinam aſcendit Chriſtus cum Hieroſolymam ingreſſus eſt. to. 1. pag. 584. col. 1. b.

Punichantur ſtatim peccata quædam grauia etiam diebus feſtis. to. 2. pag. 12 col. 2. a.

Puniens

Universidad de Deusto
Biblioteca

Iuniam Dominus malat, adumbrat, & egredi dicitur.to.1.pag.341.com.2.
Purgat Dominus iustos, vel superfluas triplicis generis reficiendo.to.2.pag.90.col.1.b.
Purgatio duo habet.ibid.a
Purgationis fides, qua fuerit.ibid.col.2.a.b
Purgatio venialium, lotioni pedum comparatur.to.2.pag.23.com.2.
Purpurea vestis, qua Christus Dominus est indutus a militibus, fuerit ne eadem cum chlamyde coccinea.to.2.pag.234.col.2.b.
Purpurâ, & coccus quid sint.ibid.c. & seq.
Purpurea vestis Christi, quid significauerit, qua satisfactio, & meritum inde prouenerit, & quid ex ea discendum sit.to.2.pag.255.col.1.a. & tota ann.fuse.

R

Rabbi excellentius aliquid significat, quã Latino idiomate magister.to.1.pag.93.col.1.a.
Rabbi non significat magistrum meum, ibidem.b.
Ramos palmarum, cur turba populi sumpsit quando exijt obuiam Christo. tom.1.pag.581.col.1.a.
Ratio & Verbum quo modo inter se differãt. tom.1.pag.3.col.1.c.
Ratio contra omnes turbationes a fide, maxime confirmatur.to.2.pag.50.com.1.
Ratio minus, qua agenda sunt videt, quando inferior pars turbata est.to.2.pag.49.col.2.b.
Recordari discipulos Christi eorum, quæ ille prædixisset, quantum eos iuuerit dum paterentur.to.2.pag.133.col.1.b.
Recubitus Christi in mensâ qualis fuerit.to.2 pag.35.com.1.
Recumbere in sinu quid significet. ibid.
Redemptio, opus fuit excellentius creatione. to.1.pag.13.com.
Redemptio hominum, & voluntas Dei, & opus Dei dicitur.to.1.pag.232.col.1.b.c
Regem Iudæorum existimauit Pilatus esse Christum, non tamen eius regnum aduersari regno Cæsaris.to.2.pag.247.col.1.b. & 249.com.1. & 288.col.2.a.
Reges sunt iusti, & sancti ex meritis Christi, in regno spirituali, & æterno.to.2.pag.246.col.2.d.
Regis Iudæorum titulum, cur Pilatus Christo superposuerit.to.2.pag.270.col.1.a.2.
Regna temporalia, Religione Christiana firmius stabiliuntur.to.2.pag.131.col.1.d.e.
Regnum cælorum nemo quantumcumque iustus intrare potuit, nisi prius Christus morte sua aperuisset tanuam.to.2.pag.52.com.
Regnum Christi, quale nam futurum esset, Apostolis Spiritusancto adueniente edocti sunt.tom.2.pag.147.col.1.a.
Regnum cæleste, quod nobis promeruit Christus, cõsequemur per tribulationes, iniurias &c. quas pro Christo pati debemus.to.2.pag.257.col.2.a.
Regnum Dei appellat Christus congregationem sequentium eum.to.1.pag.145.commen.
Regnum Dei tria significat.tom.1.pag.147.col.1.c.
Regnum Dei, & vita æterna idem sunt.to.1.pag.150.col.2.d.e.
Regnum & Domus Dei idem sunt.to.2.pag.51.col.1.c.
Regnum Messiæ temporale futurum credebant Iudæi.to.2.pag.245.col.2.c.d.
Reguli domum cur Christus adire noluit, quicum Centurione iturum se promisit.to.1.pag.244.com.2.
Reguli fides qualis fuerit.to.1.pag.242.commen.1.
Regulus fuerit ne Iudæus, an Gentilis. to.1.pag.241.com.2.
Regulus paulatim creuit in fide Christi.to.1.pag.245.com.1. & 246.com.1.
Regulus, quia de domo, vel de genere regio erat, sic dictus fuit.to.1.pag.241.com.2
Regulus, quo iure reprehensus, quia sine miraculis non credebat.to.1.pag.243.col.1.a
Religio Iudæorum, & cultus Samaritanorũ prædicuntur cessaturæ, diuersis tamen rationibus.to.1.pag.218.com.
Religionem temporalibus bonis accommodare Ethnicorum est, Christianorum vero temporalibus, Religioni deseruire.to.1.pag.569.col.2.b.
Religionis statũ in meliorẽ commutandum, Christus prædixit Samaritanæ.to.1.pag.217.com.
Remissio peccatorum non erat ex lege veteri si lex ipsa in se consideretur.to.2.pag.68.col.1.b.
Reprehensio non importat contemptum.to.1.pag.113.col.2.a.
Reprehensio qualis esse debeat.to.2.pag.351.com.2.
Reprobatio quamuis non sit adæquata, est tamen aliqualis causa non credendi.to.1.pag.528.col.1.a.
Reprobatur nemo absque culpa sua. ibidem.col.2.
Responsio exacta iuxta Hebræorum phrasim affirmatione simul, & negatione constat.tom.1.pag.68.com.1.
Resurrectionis Christi Domini tempus.to.2.pag.293.col.1.a.
Resurrectionis nostræ Christus causa est in quadruplici causarum genere.tom.1.pag.550.col.1.e
Resurrectionis tam iustorum, quam impiorũ Christus est causa.ibid.a.
Resurrectio nocebit potius, quam prosit impijs.ibid.b.c.
Resurrectio non solum animarum, sed etiam corporum fiet.tom.1.pag.550.col.2.c.d.
Resurgentes corpora assument, non spiritualia, sed carnea.to.1.pag.551.col.1.a.
Rete plenum piscibus, nec tamen scissum Ecclesiæ vnitatem significauit.to.2.pag.333.com.1.
Retinentur peccata non propter se, sunt enim omnia propter se remissibilia, sed propter ipsos peccatores.tom.2.pag.316.com.1.
Retinere peccata, quid sit.ibid.
Retinet etiam Deus peccata, quæ Sacerdos claue non errante retinet, nec dimittit. ibid.
Retrorsum cur ceciderint Iudæi. tom.2.pag.212.col.1.a.2.
Reuerentia exhibita ministro, aut contemptus, in eum refertur, cuius est minister. to.2.pag.32.com.2.
Rex Iudæorum an esset Christus, quare interrogauerit Pilatus, non autem an se dixisset Regem Iudæorum. tom.2.pag.244.com.2.
Rex regum efficitur Rex ridiculus, vt nos veri reges æterni regni efficeremur. to.2.pag.256.col.2.c.
Ritus Ecclesiastici contra hæreticos defenduntur.to.1.pag.220.col.1.a.
Rogari ab hominibus cur velit Deus. tom.2.pag.171.col.1.d. & seq.

S

Sabbata non dicebantur singuli dies, licet a sabbato omnes denominarentur.to.2 commen.1.
Sabbati plures significationes in scriptura; ibid.
Sabbati obseruatio, cessationis eiusdem sabbati figura fuit.to.1.pag.265.col.2.d
Sabbati præceptum partim morale, partim cæremoniale fuit.to.1.pag.265.col.1.d.
Sabbati solemnitas occasu Solis finiebatur, post quem licebat operari.tom.2.pag.288.col.1.d.
Sabbati solemnitas quatuor habebat, quæ ei erant propria.to.1.pag.380.col.2.b
Sabbati transgressor dum Christus appellatur, cur varijs se defendat rationibus.to.1.pag.268.col.2.b.
Sabbati transgressorem Christũ fuisse, dixerunt Iudæi, & hæretici.to.1.pag.264.col.1.a.
Sabbato apponebantur recentes panes propositionis.to.1.pag.381.col.2.b.
Sabbato geminabatur iuge sacrificium.ibid.col.1.c.
Sabbato cur Christus fecit opera, quæ alijs diebus præstare potuit.tom.1.pag.267.col.2.d.
Sabbato cur successerit Dominica obseruatio. to.1.pag.265.col.1.e
Sabbato quatuor genera operũ licita fuisse. to.1.pag.266.col.1.d.
Sabbato, qua opera prohibita fuerint.tom.1. ibid. & seq.
Sabbatum vnde dictum.to.1.pag.258.col.1.a.
Sabbatum quantum itineris liceret conficere.to.1.pag.381.col.1.b.
Sabbatum cur fuerit inter festa Iudæorum potissimum.to.1.pag.382.col.1.b.
Sabbatum aliquando totam hebdomadam significat.to.2.pag.287.com.
Sabbatum Christus obseruauit exactissime. to.1.pag.267.col.1.a.
Sabbatum figura fuit mortis Christi, & humanæ redemptionis. tom.1.pag.266.col.1.b.c.
Sabbatum Iudæorum quatuor ob causas cessauit.to.1.pag.265.col.1.e. & seq.
Sabbatum pluribus de causis apud Iudæos fuit celebrissimum.tom.1.pag.264.col.2.a.b.
Sabbatũ, quatuor illis, quæ ei propria erant, statum beatorum figurauit.to.1.pag.381.col.2.c.
Sabbatum, quòd sequebatur diem mortis

Universidad de Deusto
Biblioteca

Christi Domini, quare dictus sit magnus dies. to.1.pag.11. col.2.c.
Sacerdos summus tantum semel in anno ingrediebatur Sancta sanctorum. to.1.pag. 210.col.1.c.& seq.
Sacerdotes habent potestatem vere absoluẽdi,& remittendi peccata. to. 2. pag. 316. col.1. b.
Sacerdotes in remittendis peccatis, non tantum peccata,sed personas, & illarum dispositiones respicere debent.ibid.c.
Sacerdotes magni fuerintne vnquam duo simul.to.2.pag.212.col.1.b.
Sacerdotes summi quare fuerint duo tempore Dauid.to.2.ibid.c.& col.2.a.
Sacerdotes etiam per Christum a templo electi fuere.to.1.pag.129.col.1. a.
Sacerdotes summi, cum Pontificatum gererent quamdiu vita duraret, cur postea paucis annis,& denique vno tantum anno illo officio fungerentur. to.2.pag.211.col. 2.a.b.
Sacerdotis summi functiones, & munera quinque.to.2.pag.210.col.1.b.
Sacerdoti summo defuncto, succedebat primogenitus illius. to.2.pag.213. col. 1.c.
Sacerdotis summi appellationes. tom. 2. pag. 209.col.1.a.
Sacerdotis summi ea sunt omnia, quæ de Aarone scripta sunt ad munus sacerdotale spectantia.to.2.pag.210.col.1.a.
Sacerdotum vices & turmæ. tom.2.pag.214 col.1.c.
Sacerdotum secundi ordinis origo.to. 2. pag. 213.col.1.c.
Sacerdotum summorum origo, & successio. to.2.pag.210.col.2.c.& 213.col.1. c.
Sacerdotum summorum numerus,cur alius colligatur in scriptura, alius vero ex Iosepho,& ceteris.to.2.pag.211.col.2.d.
Sacerdotum secundi ordinis ea sunt, quæ de filijs Aaron ad munus sacerdotale spectãtia scribuntur.to.2.pag.210.col.1.a.
Sacerdotum in classes 24. distributio.tom.2. pag.213.col.2.c.
Sacerdotum secundi ordinis munera,et functiones septem.ibid.b.
Sacerdotes summi aliquando dicuntur in scriptura præfecti singularum classium. to.2.pag.214 col.2.c.
Sacramenta Ecclesiæ per quæ iustificamur, significata sunt per sanguinem & aquam, quæ ex latere Christi fluxerunt.to. 2. pag. 281. commen. 1.
Sacramentum Eucharistiæ, quando fuerit institutum a Christo.to.2. pag.25.com.2. & 34.com.2.
Sacrificare non licebat Iudæis, nisi Hierosolymis.to.1.pag.128.com.1.
Sacrificia Iudæorum,multum a gentium sacrificijs differebant.to.1.pag.221.col. 1.b.
Sacrificium iuge figura fuit nostri Sacrificij. to.1.pag.381.col.1.d.
Sacrificia Iudæorum quatenus Christi figura,Deo placebant.to.1.pag.221.col.1.c
Sacrificium Christi,fuit generale pro omnib, & singulorum peccatis ex parte sua sufficientissimum. tom. 2. pag.191.col.1.b.& seq.
Sacrificium Christi, & preces eiusdem detulit,quo ad illos pro quibus offerebantur. ibid.
Sacrificium acceptissimum Patri se ostendit Christus,pro suis inimicis, & ceteris omnibus,dum a Pilato horrendum spectaculum ostenderetur Iudæis. tom.2. pag. 257. com.2
Salim, qua ciuitas fuerit.tom.1.pag.180.col. 2.a.
Salina e capite defluens, filium significat a Patre procedentem. to.1.pag.483.col.2.a
Salutem hominum voluit, & effecit Deus. tom.1.pag.219.com.
Samaria primo anno post passionem Domini, conuersa fuit ad Christum.tom.1.pag.202. col.2.c.
Samaria nomen est prouinciæ, & nomen ciuitatis.to.1.pag.197.col.1.a.
Samaria a Somer dicta.tom.1.pag.193.col. 1.a.
Samaria condita incuere ossa Elisæi, & Ioannis Baptistæ.to.1.ibid.col.2.a.
Samaritana,quam se prudẽter gesserit cum Christo loquens.to.1.pag.209.com. 2
Samaritana quinquies matrimonium contraxerat,sextus non maritus, sed adulter erat.to.1.pag.214.col.2.b
Samaritana multiplici matrimonio incontinentiam suam ostendit.to.1. pag. 215.col. 2.b.
Samaritani etiam sperabant Messiam venturum.tom.1.pag.224.com.2.
Samaritana cur Iacob patrem suum appellauerit.to.1.pag.109.com.2.
Samaritana charitate mota, suos conciues accersit.to.1.pag.226.com.2.
Samaritani nomen ac damoniaci, Christus vefellit.tom.1.pag.466.col.1.a.b.
Samaritani vere erant Idololatræ. to.1.pag. 217.col.1.a
Samaritanis non contebantur Iudæi, solum quia eos oderant. to.1.pag.201.col.1.a.
Samaritani quare velut Ethnici a Iudæis haberentur.to.1.pag.202.col.2.e.
Samaritanos Iudæi contemnebant veluti Idololatras.to.1.pag.201.com.1.
Samaritanos dedignabantur Iudæi multis de causis.to.1.pag.202.col.2.a.
Samaritanorum religio, & cærimoniæ. to.1. pag.203.col.1.c.
Samaritanorum origo. to.1 pag.202.col.2.a.
Samaritanorum fides commendatur.tom.1. pag.240 com.1.
Samaritanorum conuersio ad finem Ianuarij facta est.to.1.pag.235.col.1. a.
Samaritanum cur Iudæi Christum appellauerint.to.1.pag.465.com.1.
Sancta sanctorum semel in anno tantum ingrediebatur summus Sacerdos. to. 2. pag. 210.col.2.a.
Sanctificatus dicitur Christus a Patre, non solum,vt homo,sed etiam vt Deus.tom.1. pag.533.col.1.c
Sanctificare, quid significet in scriptura.to.2. pag.534.col.1.a.b
Sanctificare in veritate quid sit. tom. 2. pag. 199 com.1.
Sanguis,& aqua, quæ ex latere Christi fluxerunt,sacramenta Ecclesiæ præsertim Baptismum, & Eucharistiam significarunt. to.2.pag.281.com.1.
Sapientia Dei omnium creatrix,ex ipsarum creaturarum ordine cognosci potest. to.1. pag.37.col.2.c.d.
Scandalum quid sit.to.1.pag.367.com.& to. 2.pag.125.com.1.
Scandalum audientium Eucharistiæ doctrinam,quale fuerit.to.1.pag.366.com.2.
Scenopegia quando, & quo modo Iudæis celebrata.to. 1.pag.385.col.1. e.
Scenopegia festum quare institutum. tom.1. pag.388.col.1.d.
Scientia Christi qualiter eadem cum scientia Patris,& qualiter ab illa diuersa sit. to.1, pag.398.col.1.a.399.col.1.a. b.
Scientia Dei non determinat futura, sed prædicit,quæ fient.tom.1.pag.443. com.1.
Scire aliquid,& simul ignorare,tribus modis contingit.to.2.pag.54.col.1.b.
Scire omnia, & secreta cordium aperire, Dei proprium est.to.2.pag. 174.com.2.
Scire,& videre spiritum sanctum, quo modo differant.to.2.pag.70.col.1.a.
Scribarum munus,quod nam esset apud Iudæos.to.1.pag.127.col.1.c
Scribarum institutio,& initia. to.2.pag.216 col.2.b.
Scribarum munera duo.tom.2.pag.215.col. 1.c.216.col.1.a & seq.
Scribæ dicũtur etiam in scriptura, Lectores, legis doctores,& legis periti. to. 2. ibidem. col.2.a.
Scribæ,& Pharisæi in synagogis principatum gerebant.to.2.pag.128.col 2.c.
Scribæ vnde dicantur.to.2. ibid.
Scribæ,qui fuerint apud Iudæos.to.2.ibid.
Scripsit Christus in terra, quid & quare, dũ de adultera interrogatus esset.tom.1.pag. 439.com.1.
Scriptura non omnia, quæ ad vnum effectũ necessaria sunt vno in loco, sed in diuersis docere solet.to.2.pag.166.col.2.a.
Scriptura quo modo Christo perhibeant testimonium.to.1.pag.299.com.
Secreta cordium aperire, Dei proprium est. to.2.pag.174.com.
Sed, quo sensu particulam hanc sæpe vsurpet Ioannes.to.2.pag.112.com.2.pag.128. com.
Sententia iusta in mundum, & eius Principem per Christum lata fuit. to.1. pag.596. col.1.b. & seq.
Sepeliebant Iudæi viros insignes magna aromatum copia.to.2.pag.284.com.4.
Sepelire mortuos diebus festis licebat. tom.2. pag.12.col.1.b
Sepulchro nouo & alieno, cur voluerit Dominus sepeliri.tom.2.pag.285.com.& annot.23.
Sepulturæ officiũ, quod Christo Domino præstitit Ioseph,quid significauerit.tom.2.pag. 284.com.3.
Sermo Christi, quo modo iudicaturus dicitur eos,qui Christi verba non recipiunt.to. 1.pag.616.com.1.
Sermo Christi,quibus modis purgauerit Apostolos.to.2.pag. 91. com.
Sermo Christi fuit falx,qua purgauit Apostolos,tamquam palmites suos.tom.2.pag.90. col.2.b.
Sermo,qui purgauit Apostolos,quis nam fuerit.to.2.ibid.annot.7.92.col.1.b.c

Universidad de Deusto
Biblioteca

Serpens aneus, fuit aptissima inter omnes figuras, quæ Christum præcesserunt. tom. 1. pag. 164. col. 2. b.
Serpens aneus quo modo fuerit figura, non solum Christi, sed omnium eius mysteriorū, fuse tractatur. tom. 1. ibid. col. 1. d. & 165. a. & seq.
Seruari a malo, quid sit. to. 2. pag. 197. commen. 2.
Serui dicti sunt, qui ad statum legis veteris pertinebant, at nunc amici in Euangelio dicuntur. to. 2. pag. 106. com. 2.
Serui sumus natura, & debito, sed conditione, & statu nunc sumus filij, & amici Dei. tom. 2. pag. 107. col. 1. e. & col. 2 a.
Seruitus peccati per analogiam ad seruitutē ciuilem manifestatur. to. 1. pag. 453. commen. 1.
Seruitus triplex a qua per Christi libertatem eripimur. to. 1. pag. 453. col. 1. c.
Seruo bono, & probato secreta Dominus manifestat, non vt seruo, sed vt amico. to. 2. pag. 107. col. 2. c.
Seruorum & Dei filiorum collatio. to. 1. pag. 453. com. 1.
Seruus magni beneficij loco habere debet, si aqualem habeat cum Domino conditionem. to. 2. pag. 112. com. 1
Sequitur Christum, qui eius obseruat legem. to. 1. pag. 433. com. 2
Sichar eadem est ciuitas, quæ Sichen, & qualis illa fuerit. to. 1. pag. 198. col. 1. a. b.
Sichar multis de causis in scriptura celebris. ibid. b.
Signum Iudæis petentibus, cur non aliud quam Resurrectionem dedit Christus. to. 1 pag. 133. col. 1. a.
Siloe baptismi figura fuit. tom. 1. pag. 484. col. 1. c.
Siloe Christum representabat. to. 1. pag. 483. col. 2. b. 2
Siloe non fons, sed piscina dicebatur, in quam recipiebantur aquæ a fonte defluentes. to. 1 pag. 483. col. 1. a b 2.
Simon & Simeon, etymologia, & significatione differunt. to. 1 pag. 94. col. 1. a.
Simon crucem Christi portans, quid significaret. to. 1. pag. 69. col. 2. a. 1.
Simon quando, & quo modo crucem Christi portauerit. to. 2. ibid. col. 1. a. 1.
Si particula, non semper conditionalis, sed quandoque etiam affirmatiua est. tom. 1. pag. 393. col. 2. a. 2.
Si, non semper conditionalis, sed aliquando causalis est. to. 1. pag. 599. col. 1. a.
Sinum Patris tenere, vel in eo esse, non significat tantum a Deo diligi. to. 1. pag. 65. col. 1. c. & 2 d.
Sinus Dei, natura identitatem, & arcanorū eius cognitionem, significat. ibid. col. 1. d. & seq.
Sirmiense concilium quo modo intelligi voluerit illud Gen. 19. Pluit Dominus a Domino. to. 2. pag. 119. col. 2. a. b.
Sitim vtramque quo modo aqua viua Spiritus sancti extinguat. to. 1. pag. 210. col. 1. a. & tota annot.
Sitis duplex, corporalis vna, spiritualis altera. to. 1. pag. 210. col. 1. a.
Sitis Christi in cruce. to. 2. pag. 277. com.
Spasmum in Beata Virgine improbabiliter quidam fingunt. tom. 2. pag. 175. com. 1.
Species Eucharistiæ sunt symbolum Ecclesiæ. to. 1. pag. 350. col. 1. b.
Spei habitus auferetur a damnatis. to. 2. pag. 96. com.
Spinea Christi corona, quid significauerit, quæ satisfactio, & meritum in de prouenerit, & quid ex ea discere debeamus. to. 2. pag. 255. col. 2. a. 2. & fuse tota ann. 3.
Spiritu turbari, quid sit. to. 2. pag. 33. com.
Spiritu sancto illustrante, multa postea intellexerunt Apostoli, quæ prius non intellexerant. to. 2 pag. 78. com. 2.
Spiritu sancto docente Apostoli, docuit etiam Christus per ipsum. to. 2. pag. 146. com.
Spiritualis homo quadruplici libertate donatur. to. 1. pag. 148. com. 2.
Spiritualium hominum via, & consilia occulta sunt. to. 2. pag. 118. com.
Spiritu sancto, cur tribuatur potestas remittendi peccata. to. 2. pag. 214. col. 2. c.
Spiritum sanctum manere super Christum, quid sit. tom. 1. pag. 87. col. 1. b.
Spiritum sanctum mansurum in æternum cū Apostolis, promisit Christus, & impletum est. to. 2. pag. 68. com.
Spiritum sanctum manere apud Apostolos, & in ipsis esse, quo modo differat. tom. 2. pag. 70. com. 1.
Spiritum sanctum cur non dederit Christus Apostolis, quando promisit. tom. 2. pag. 28. com. 2.
Spiritum sanctum quo modo mittat Filius a Patre. to. 2. pag. 108. col. 1. a.
Spiritum sanctum procedere a Patre, per Filium, lium, quo modo sit intelligendum. tom. 2. pag. 118. col. 2. a. 2.
Spiritum sanctum procedere principaliter a Patre, quo modo sit intelligendum. tom. 2. ibid. col. 2. a. 2.
Spiritum sanctum etiam a Filio procedere constat ex scriptura. to. 2. pag. 151. col. 1. b.
Spiritum sanctum cur dederit Christus insufflando. to. 2. pag. 312. commen. & fuse annot. 18.
Spiritum sanctum dari hominibus, quid sit. to. 2. pag. 313 com.
Spiritum sanctum verum esse Deum, colligitur ex verbis illis Christi, Accipite Spiritum sanctum, &c. to. 2. pag. 313. col. 1. a. 2.
Spiritus sancti Diuinitas, contra Macedoniū probatur. to. 1. pag. 14. col. 1. a.
Spiritus sanctus vna cum Patre, & Filio, rerum omnium factor, & conditor est. to. 1. ibid. c d.
Spiritus sanctus, cur super Christum descēdit in specie columbæ. to. 1. pag. 86. col. 2. b.
Spiritus sanctus duplici modo in Christi incarnatione, concurrit. tom. 1. pag. 53. col. 1. a b.
Spiritus sanctus heroicis operibus se manifestat in renatis. to. 1. pag. 154. com. 2.
Spiritus nomine an Christus venturū intellexerit, an vero Spiritum sanctum, fuse tractatur. to. 1. pag. 155. com. 2.
Spiritus sanctus, & eius gratia, aqua viua appellantur. to. 1. pag. 126. col. 1. b. c d.
Spiritus sanctus, & aqua in tribus similes. to. 1. ibid. col. 2. c.
Spiritus sancti purificatio, ab aquæ lotione in quattuor est dissimilis. to. 1. ibid. col. 2. e.
Spiritus sanctus fecundans animas, aquæ terram fecundanti similis est. to. 1. pag. 207. col. 2. a.
Spiritus sanctus animas fecundans aquæ terram fecundanti in quattuor dissimilis. to. 1. ibid. col. 2. b.
Spiritus sanctus tribus de causis appellatur aqua viua. to. 1. pag. 208. col. 2. b
Spiritus sanctus dicitur fons, quia nobis impartitur aquam vitæ. to. 1. pag. 212. commen.
Spiritus sanctus fons est omnium bonorum, dona eius rimati. to. 1. pag. 417. com. 3.
Spiritus sanctus etiam ante Christi glorificationem quo modo datus fuerit. tom. 1. pag. 410 col. 2. a.
Spiritus sanctus missus est propter meritā Christi, & eius intercessionem vt homo est. to. 2 pag. 66. com. 2.
Spiritus sancti missio, in quo differat a missione Filij per quam homo factus est. tom. 2. pag. 67. col. 1 a.
Spiritus sancti plenitudo non nisi diligentibus datur, & ipsam præcedit mādatorum obseruatio. to. 2. pag. 66. com. 1.
Spiritus sancti missionem, præcessit meritum Christi Dei, & hominis. to. 2. pag. 67. col. 1. b.
Spiritus sanctus, cur in veteri lege non fit dictus Paracletus. tom. 2 ibid. col. 2. e. & pag. 78. com. 2.
Spiritus veritatis cur dicatur Paracletus. to. 2. pag. 68. com. 2. sex etiam rationes asseruntur, ead. pag. in annot. 68. col. 1. & seq.
Spiritus sanctus, qua docuerit Apostolos. to. 2. pag. 78. col. 1. a
Spiritus sanctus venit, vt sanctificaret, & doceret homines, & ad complementum perduceret. to. 2. ibid in com.
Spiritus sanctus modo a Patre, modo a Filio mitti dicitur. to. 2. ibid. com. 2.
Spiritus sanctus, nisi interius cooperetur, non sufficiet cuiuscumque prædicatio exterior ad mentem auditorum conuertēdam. to. 2. ibid. in com. 2.
Spiritus sanctus venit ea prosequi, quæ Christus perfecerat. to. 2. pag. 79. col. 1. b.
Spiritus sanctus testimonium perhibiturus de Christo, quattuor appellationibus exprimitur. to. 2. pag. 117. com. 1.
Spiritus sancti quo modo dicatur venire. to. 2. ibid. com. 2.
Spiritus sanctus quo modo dicatur misisse Filium. to. 2 pag. 118. col. 1. a.
Spiritus sanctus, vt Deus est quo modo a Patre, & Filio dicatur mitti. tom. 2. ibid. col. 2. a.
Spiritus sanctus a Patre, & a Filio mitti dicitur. to. 2. ibid.
Spiritus sanctus dicitur mitti, ratione effectuum, quos facturus erat in discipulis. to. 2. ibid col. 2. b.
Spiritus sancti missio in die Pentecostes, partim inuisibilis, partim visibilis fuit. tom. 2. ibid.
Spiritus sanctus consubstantialis Patri significatur, quando dicitur a Patre procedere. to 2. pag. 119. com. 2.
Spiritus sancti persona est distincta a persona Patris, & Filij, vnius & eiusdem substā-

Universidad de Deusto
Biblioteca

nia, cum eis.to.1.ibid.& pag.120. tota anno.16.

Spiritusanctus cur Christo testimonium perhibuerit.to.2.pag.121.com.

Spiritusanctí processio non est generatio.to.2 pag.120.col.2.c. Huius rei congruentes rationes afferunt Patres, vera tamen, & certa ratio ignoratur.tom.2.pag. 120.col. 2.c.d.

Spiritusanctus testimonium reddidit veritatis Christi,non sólum per Apostolos, sed etiam per se.to.2.pag.121.col.1.b.

Spiritusanctus cur tot verbis descriptus sit a Christo Domino.to.2.pag.121.col.2.a.b.

Spiritusanctus quattuor impedimẽta sustulit,quæ Apostolos a testimonio perhibẽdo veritati Christi retardare poterant.to. 2.pag.122.col.1.a.2.

Spiritusanctí virtus plus splendet in morte contemnenda, quam impedienda. tom.2. pag.125.com.2.& pag.133.col.2.d.

Spiritusanctí diuinitas probatur.tom.2.pag. 138.in com.

Spiritusanctí aduenientis vtilitas. to. 2. pag. 145.in com.& pag.152.com. 2

Spirttusanctus quare non missus sit, nisi post ascensionem Christi.tom.2.pag.138.col.1. a.2.

Spiritusanctí diuinitas absente Christo manifestius erit commendata.tom.2. pag.139 col.1.a.1.

Spiritusanctus quanã docuerit Apostolos ex iis,quæ Christus habuit illis dicenda ante Ascensionem,sed tunc non dixit, quia incapaces erant.to.2.pag.146.col.1.a.

Spiritusanctí diuinitas,& persona,vnum ex iis fuit,quæ Christus habuit dicenda Apostolis ante Ascensionem,sed tunc nõ dixit, quia illi portare non poterant. tom.2.ibid. col.2.b.

Spiritusanctus quando & per qua opera,suã diuinitatem declarauerit. to. 2.pag.148. col.1.d.

Spiritusanctus non per quoscumque homines,sed per Ecclesiam suam veritatem docet.to.2.pag.149.col.1.b.& col. 2. c.

Spiritusanctus non solum Apostolis, sed etiã Ecclesiæ promissus est, & in dogmatibus stabiliendis semper inter se conuenientia docet.to.2.pag.149.col.1.b.

Spiritusanctus quibus modis Apostolos docuerit veritatem.to.2.ibid.col.2.b.

Spiritusanctus non semper reuelat mysteria, nisi homo ex parte sua cooperetur . tom. 2. pag.150.col.1.b.

Spiritusanctus Dux, & gubernator Ecclesiæ.to.2.ibid.col.2.b.

Spiritusanctus a Filio audire dicitur, quæ ab illo procedit.to.2.pag.150.com.& pag. 151.col.2.b.& seq.

Spiritusanctus a Patre, & Filio procedit. to. 2.pag.117. col. 1.a.& 150.com.& 152. com.3.& 153.com.

Spiritusanctus quo modo clarificauerit Filium.to.2.pag.152.com.2

Spiritusanctus in nobis existens per gratiam facit nos vnum inter nos, & vnum cum Deo.to.2.pag.202.col.1.a.

Spiritusanctus Patris dilectio credentibus datur,vt per eum efficiantur filij . tom.2. pag.208.col.1.a.

Spiritusanctus promissus a Christo post Ascẽsionem,quare detur ante illam . to.2. pag. 313.col.2.a.

Spiritusanctí donatio, an prima die Resurrectionis fuerit.to.2.pag.214.col.1.d

Spongia aceto plena hyssopo inuoluta longa arundini imposita est, & Christo oblata. to.2.pag.278.com.2.& ibid.col.1.a.

Sponsalia duo a Dei filio celebrata . to. 1.pag. 185.col.1.a.

Sponsalia Christi cum communibus nuptijs comparantur.to.1.pag.186.col.1.b.c

Sponsus in nuptijs Cana,non fuit Ioannes . to. 1.pag.123.col.1.a.

Stare non semper significat in scriptura erectum esse.to.2.pag.231. com.1.

Sum, verbum est soli Deo proprie conueniẽs. to.1.pag.473.com.2.

Suos quos appellet Christus Dominus. tom.2. pag.13.com 2.& ibid.col.1.a.

Superbia incredulitatis causa. to.2. pag.519. col.1.a.& pag.14.col.2.b

Superfluarum rerum triplex genus, resecat Dominus a iustis.tom.2.pag.9.col.1.b.

Supplantare,quid sit.to.2.pag.30. com.

Supplementa verborum facienda sunt, quando ex his,quæ in contextu habentur, sententia non perficitur.to.2.pag.83.col.2.b.

Surgere aliquem,phrasis est, qua vtitur scriptura,cum de insignibus viris loquitur.to. 1.pag.424.col.1.b.

Suscitare seipsum.signum fuit diuinitatis in Christo.to.1.pag.133.col.1.b.c.

Suscitare minus significat, quam viuificare. to.1.pag.277.col.1.b.c.

Syna-

Synagoga, & Ecclesia dictus est Iudæorum conuentus, noster vero numquam dictus est synagoga.tom.2.pag.126.com.

A Synagoga eijcere, & absque synagogis facere quid sit. tom.2.ibid.in com.127

Synagogarum origo,& antiquitas, & multitudo.to.2.ibid.col.2.d.

Synagoga statum in meliorem mutandum, Christus Nicodemo prædixit.to.1.pag.145 com.

Synagoga triplex significatio.tom.2.pag.126 col.1.a.

Synagoga in quem vsum fuerint instituta. Quis ordo in illis seruaretur. tom.2. ibid. col.2.c.pag.127.col.1.a.& col.2.b.

Synagoga construebantur etiã a Gentilibus. to.2.pag.228.col.2.b.

Synagogis,qui nam præesset.to.2.ibid.c.

T

Tabernaculi nomine Beatissima Virgo significatur.to.1.pag.48.col.1.a

Tabernaculum habitationem significat in quo breui tempore,quis commoratur.to.1 ibid.col.2.b.

Templorum vsus absque ratione quibusdam hæreticis inuisus.to.1.pag.281.col.2.a.

Templorum vsus merito ab Ecclesia retinetur.to.1.pag.223.col.1.a.

Templum cur Christus domum Patris mei appellauerit.to.1.pag.130. com.

Templum diuinitatis, est humanitas Christi. to.1.pag.133.com.

Templum Hierosolymitanum bis ædificatum fuit.to.1.pag.134.com.

Templum secundum quo tempore captum, & quo fuerit absolutum.to.1.pag.135.col. 1.& seq.

Temporalia bona non sunt petenda propter seipsa.to.2.pag.167.col.1.c. Non ordinata inhonestum, & spiritualem finem exigui valoris sint,&c.tom.2.ibid. col.2.b.

Tempus suum,quod appellauerit Christus.to. 1.pag.393.col.1.a.b.

Tenebrarum nomine, diuersa res significantur.to.1.pag.24. com.& 25.com.& tota annot.21.

Tenebrarum nomine, ignorantia veritatis est intelligenda.to.1.pag.175.col.1.c

Tenebrarum nomine numquam in scriptura peccata intelliguntur. to.1.ibid.col.1.d.

Tenebræ dicuntur homines viam Dei, & salutis ignorantes.to.1.pag.24.com.

Tenebræ in scriptura aut Dei ignorationem, aut ignorantes ipsos significant.to.1.pag. 175.a.

Tentare quid sit,& quibus de causis fieri soleat.to.1.pag.315.col.1.a.

Tentatio ad peccandum non semper est a dæmone.to.2.pag.16.col.2.a

Tentatio dæmonis,neminem a culpa excusat to.2 pag.25.com.

Testamenti noui perfectio supra vetus, ex collatione Christi cum Moyse deducitur. to.1.pag.55.com.

Testem suorum operum, quo modo Christus seipsum facit.to.1.pag.436.com.1

Testimonia tot ac tanta habere cur voluit Christus.to.2.pag.119.com.1.

Testimonio Baptistæ Christo exhibito, credere tenebantur Iudæi.to.1.pag.243.col.1.c.

Testimonio Baptistæ vti voluit Christus tribus de causis.to.1.pag.28.col. 1.a.& seq.

Testimonio Ioannis fidem non habentes graviter peccarunt.to.1.pag.50.col.2.a

Testimonio tria sunt necessaria.to.2.pag.122 col.2.a.

Testimonium Christo perhibitum a Ioanne an esset æqualis auctoritatis cum operibus Christi.to.1.pag.296.col.1.a

Testimonium duplex perhibuit Dominus sẽ esse Christum,& Filium Dei.to.2.pag.115 col.1.c.

Testimonium duplici ex capite potest esse verum.to.1.pag.434.com.1.

Testimonium operum Christi maius fuit ex parte Iudæorum, quam testimonium prædicationis.to.2.pag.115.col.2.a

Testimonium,quod Apostoli Christo reddiderũt,quo modo niteretur testimonio spiritussancti,& quæ impedimenta Spiritussanctus sustulerit.to 2.pag.121.com.

Testimonium quod Baptista Christo perhibuit,eiusmodi fuit, vt Iudæi deberent illi fidem habere.to.1.pag.29.col.2.b.

Testimonium, quod Christus sibi reddidit, præstantius fuit testimonio Ioannis Baptistæ.to.1.pag.29.col.1.d.pag.30.col.2.b.

Testimonium, quod Ioãnes Christo perhibuit necessarium fuit, ita tamen vt sine illo sufficientissimum esset, quod Christus de se ipso perhibuit.to.1.pag.29.col.2.a.

Testimonium reddidit Spiritussanctus veritatis Christi,non solum per Apostolos, sed etiam per se.to.2.pag.121.col.1.a.

Testi-

Universidad de Deusto
Biblioteca

Teſtimonium ſibi ipſi perhibere, quo modo Chriſtus putuit.to.1.pag.435.com.2.
Teſtimonium ſingulare cur reddiderit Ioannes de aqua, quæ ex latere Chriſti fluxit. to.2.pag.282.com.2.
Teſtis Chriſti fuit Baptiſta, & omni acceptatione maior.to.1.pag.29.col.2.b.
Teſtis, vt fide dignus ſit, tria habere debet.to.1.pag.30.col.1.b.
Timor, & triſtitia aliquando incredulitatis cauſa.to.2.pag.319.col.2.d.
Timor ſeruilis non ejicitur, niſi per charitatẽ perfectam.to.2.pag.107.col.1.b.
Titulus Crucis prophetatus.to.2.pa.271.cõ.3
Thomã credidiſſe Reſurrectionem quo modo intelligendum videatur.to.2.pag.325. col.1.c.& tota ann.30.
Thomas an crediderit priuſquã tetigerit corpus Chriſti Domini.to.2.pag.322.col.1.b.
Thomas cur non fuerit cum aliis Apoſtolis, quando illis apparuit Chriſtus.tom.2.pag. 316.com.2.
Thomas Apoſtolus quare duo nomina habuerit.to.2 pag.317.col.1.a.
Thomas duo confeſſus eſt, vnum ex experiẽtia ſcilicet Reſurrectionem, alterum ex fide, Chriſtum id eſt Deũ ſeipſum ſuſcitaſſe.to.2.pag.323.col.1.a.
Thomas quando acceperit poteſtatem prædicandi, & remittendi peccata.tom. 2. pag. 320.col.2.a.b.
Thomæ apparuit Chriſtus Dominus Hieroſolymis.to.2.ibid.col.1.a.
Thomæ confeſſio fuſe declaratur. tom.2.pag. 322.com.2.
Thomæ fides in confeſſione eius fuit vera fides, & meritoria, imperfectionem tamen habuit admixtam.to.2. pag.324. col.2.a.
Thomæ fides qua credidit Reſurrectionem, an fuerit perfectior noſtra.tom.2.pag.325. col.1.b.
Thomæ infidelitas circa, quæ myſteria fuerit. to.2.pag.319.col.1.b.& col.2.c
Thomæ infidelitas voluntaria.to. 2. pag.322. com.2
Thomæ infidelitatis cauſa.to.2.pag. 319. col. 2.c.320.col.1.a.
Thomæ peccatum quale fuerit.to.2.pag.318. com.2.& ann.25.
Thomæ cur voluerit Chriſtus alia apparitione, & ipſius corporis ſui tactu, ſuam reſurrectionem perſuadere.to.2.ibid. com.2. 322.com.2.
Trahere homines ad Deum, cur Chriſtus Patri potius, quam Spiritui ſancto tribuit. to. 1.pag.341.col.2.c.
Trahi homines ad Deum dicuntur, non quia violentia, ſed quia virtutis diuinæ efficacia ducuntur.to.1.ibid.col.1.b
Tranſitus quare dicatur mors Chriſti. tom.2 pag.13.com. 1
Tranſmigratio animarum, falſo Phariſeis imputatur.tom.1.pag. 71.col.1.c.pag.70. col.2.d.
Tranſubſtantiatio panis in corpus Chriſti confirmatur.tom.1.pag.365.ann. 30.per totam.
Traxit ad ſe omnes Chriſtus exaltatus in cruce, & quo modo, explicatur.to.1.pag. 599.col.1.& ſeq.
Tribulationes via ſunt, qua deueniendum eſt ad Regnum, quod nobis promeruit Chriſtus.to.2.pag.257.col.2.a.
Trinitas perſonarũ in Deo, nequit ex creaturarum cognitione deduci.to. 1. pag. 37. col.1.a.
Trinitatis opera indiuiſa ſunt.tom.1.pag.14. col.1.b.
Trinitatis, quæ perſona olim apparuerit Patribus.to.1.pag.613.col.1.a.
Tunicam Chriſti, & veſtes etiam omnes ſortiti ſunt inter ſe milites.to.2. pag. 273. col. 1.b.
Tunicas plures quo modo prohibuerit Chriſtus.to.2.pag.274.col.2 a.
Tunica Chriſti integritas, & veſtium diuiſio, quid ſignificent.to.2.pag.273.col.2.c
Turbatio Chriſti motus fuit compaſſionis voluntarie a Chriſto excitatus.to.1.pag.554 col.2.d.
Turbatio, commune quid eſt omnibus paſſionibus appetitus.to.2.pag.49.col.1.b.
Turbatio diſcipulorum ex quibus paſſionibus conſtaret.to.2.ibid.col.2.c.
Turbatio diſcipulorum qualis fuerit. tom.2. ibid.col.1.a.pag.48.com.2.

V

VElata Chriſti faciei cui illuſerunt Iudei, & gentiles, quid ſignificet. tom.2.pag. 255.com.2.
Vendentes cur e templo non ſolo verbo, ſed tremendo illo facto Chriſtus expulerit. to. 1.pag.131.col.1.a.& col.2.b.
Vendetes vi templo, quare cieẽti ſint a Chriſto. tom.1.pag.130.col.1.a.
Vendentes in templo, bis a Chriſto eiecti ſunt.tom.1.pag.128.com.2.130.col.1.a
Venalia peccata non impediunt abſolutam mundatiem, quæ eſt per gratiam.to.2. pag. 23.com.2.
Venire hominem in mundum, quid ſit. to. 1. pag.34 col.1.e.& col.2.a.b.c.
Venire in nomine Domini, quid ſit. to. 1. pag. 583.com.1.
Verba Chriſti, quo modo ſignificarent illum eſſe filium Dei a Patre procedentem. to.2. pag.61.com.2
Verba Chriſti, quattuor modis a noſtris differunt.to.1.pag.256.col.1.b.c.
Verba Dei duo eſſe finxit Eunomius. tom. 1. pag.7.col.1.
Verbum Chriſti manere, in aliquo, quid ſignificet.to.2.pag.97.com. 2.
Verbum caro, & non homo factum eſt, cur dixerit Euãgeliſta.to.1.pag.46.col.1.a.b.c
Verbum caro, & non filium Dei caro factus eſt, quare dixerit Euangeliſta. to. 1. pag. 45 col.1.a.
Verbum caro factum eſt a tota Trinitate. to. 1.pag.47.col.2.e
Verbum caro facti dicitur, vt maior extremorum diſtantia, magis Dei charitatem commendet.to.1.pag.46.col.1.d
Verbi, cur potius quam filij nomine Ioannes vtatur in initio ſui Euangelij. to. 1. pag. 5. & 6.com.1.
Verbum Dei fecit omnia, quæ extra facientẽ ſunt.to.1.pag.13.com.1.
Verbum Dei non tantum ſenſibilium, ſed etiam ſpiritualium auctor, & factor eſt. to.1.pag.14 col.1.& 2 a.b.& ſeq.
Verbum Dei lux hominum, ſed non Angelorum dicitur, quia non hos ſed illos tantum redemit.to.1.pag.24.col.2.b
Verbum Dei, ſi animã rationalem non ſumpſiſſet, homo non diceretur.tom.1. pag.45. col 2.c.
Verbum Dei audire, eſt ei obedire. to.1.pag. 464.com.1.
Verbum Dei vita, & lux dicitur, quia vita eſt illorum tantum quos fide illuminat. to. 1.pag.22.com.
Verbum Dei lux dicitur, quia naturale, & ſupernaturale lumen hominibus præſtat. to.1.pag.23.col.1.a.
Verbum Dei, vita dicitur in ſcriptura. to.1. pag.22.com.
Verbum Dei qua ratione potuerit ex creaturarum cognitione deduci. to. 1. pag.37. col.1.a.
Verbum Dei, lux dicitur potiſſimum poſtquam carnem induit.to.1.pag.22.com.
Verbum Dei, multipliciter differt ab humano verbo, & Angelico, to. 1.pag.4. col.1.c.& deinceps.
Verbum dicitur filius Dei quattuor de cauſis.to.1.pag.7.col.2.c.
Verbum Diuinum omnium verum creatorẽ, & conſeruatorem eſſe, Ioannes ſignificauit verbis illis, Sine ipſo factum eſt nihil. to. 1. pag.18.col.2.a.
Verbum Diuinum animam ſumpſit rationalem, & non tantum ſenſitiuam. tom.1. pag. 25.col.2.a.
Verbum Diuinum, & carnem, & animã, quæ humanæ naturæ partes ſunt, ſumpſit. to.2.pag.45.col.1.& 2.a.b.& ſeq.
Verbi Diuini æternitas ſignificatur a Ioanne verbis illis, In principio erat. to.1.pag.11. col.1.c.d.
Verbi Diuini, quinque proprietates deducũt Patres ex illis Ioannis verbis, Verbum erat apud Deum.tom.1.pag.5.com.
Verbi Diuini æternitatem, conſubſtantialitatem, & diſtinctionem a Patre, ſignificauit Ioannes verbis illis, Et Verbum erat apud Deum.to.1.pag.11. & 12. com.
Verbi Diuini duplicem ſtatum, a Salomone expreſſum, tradit Ioannes in primis ſui Euangelij verbis. tom. 1. pag. 12. col.1. a.b.c.
Verbi Diuini æternitatem, quare prius, quam eius ſubſtantiam Ioannes propoſuerit in initio ſui Euangelij.to.1.pag.9.col. 2. c. & pag.10.col.1.a
Verbi Diuini efficacia.to.1.pag.216.com.2.
Verba efficacius audientium permouent animos, quando facta præcedunt. tom.2.pag. 20.com.1.
Verbum, & ratio differunt inter ſe. to.1.pag. 3.col.1.c
Verbum in humanitate ſua, lux vera dicitur.to.1.pag.13.col.1.d.& ſeq.
Verbum, nomen eſt perſonale, & proprium filio Dei.tom.1.pag.9.col.1.a
Verbum non eſt dicendum Patris inſtrumentum.to.1.pag.15.col.2.b.
Verba per humanitatem Chriſti prolata, erant etiam Patris, ſed diuerſe. to. 2. pag. 61.com.2.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Verborum supplementa facienda sunt, quando ex his, quæ in contextu habentur, sententia non perficitur. to. 2. pag. 85. col. 2. b.
Veritas est doctrina Christi. tom. 2. pag. 119. com. 1
Veritas est quæ quod promissum est impletur. to. 1. pag. 53. col. 2. d. e.
Veritas legem frequenter significat. to. 1. pag. 177. com.
Veritatis nomine multa significantur. tom. 1. pag. 53. col. 2. e. & seq. & pag. 459. col. 1. a. & seq.
Veritas omnis, quam Spiritus sanctus docturus erat Apostolos, quænam fuerit. to. 2. pag. 149. com.
Veritatis plenus dicitur Christus, multis de causis. to. 1. pag. 53. col. 2. d. e. & seq.
Veritas, quæ per Christum facta est, quid significet. to. 1. pag. 60. com. & 61. col. 2. b. c.
Veritates, quibus assentitur intellectus, in duplici sunt differentia. to. 1. pag. 303. col. 1. a.
Veritas triplex. to. 2. pag. 68. com. 2
Veritatis vis, & natura. to. 1. pag. 488. commen. 1.
Veritas, vmbris & promissionibus, gratia vero vniuersa legi opponitur. to. 1. pag. 61. col. 2. a. b.
Vere ex veritate esse, quid sit. tom. 2. pag. 248. com. 2.
Veracem quo modo Deum facit, qui Christo credit. to. 1. pag. 189. col. 1. a. b.
Vesper duplex apud Hebræos. tom. 2. pag. 7. col. 1. a.
Vesper secundus id est occasus solis, in annumeratione dierum aliquando computabatur cum sequenti, aliquando cum præcedenti die. to. 2. ibid. e.
Vesperis vocabulum Hebraum, id est ערב *numquã in scriptura accipitur pro nocte. to. 2. pag. 288. col. 2. b.*
Vestes Christi, an ita dimissa fuerint, vt etiam scissa sint. to. 2. pag. 273. col. 1. a. b.
Vestes Christi cur inter se diuiserint milites. to. 2. ibid. b c.
Vestes Christi quot, & quales fuerint. tom. 2. pag. 274 col. 1. a
Vestes Christi an sorte dimissa fuerint a militibus, an vero sola tunica. tom. 2. pag. 273. col. 2. a.
Vestium Christi diuisio, & tunica integritas, quid significent. to. 2 ibid. c.
Vestes Christi non omnino viles, sed honestæ fuerunt. to. 2 ibid. d.
Vestes latronum, qui cum Christo crucifixi sunt, an fuerint diuisæ inter milites. tom. 2. ibid.
Viam Domini, dirigere, & præparare, quid sit. tom. 1. pag. 73. com. 2.
Via per quam Christus ibat ad Patrem diuerso modo ad Christum, & ad nos refertur. to. 2. pag. 54. col. 2. a.
Via veritas, & vita, quare dicatur Christus. to. 2. pag. 55. com. 2.
Vicarium vnum in terris reliquit Christus, ita vt vices illius successiue vnus post alium gerat. to 2. pag. 328. com. 1.
Videndi verbum in scriptura vsurpatur pro quacumque sensatione. to. 2. pag. 323. col. 2. b.
Vident apud diabolum, quæ filij diaboli faciunt, quo modo intelligendum sit. tom. 1. pag. 454. com. 3.
Videre Deum, in scriptura quinque modis sumptum reperitur. to. 1. pag. 63. col. 2. b 6. & seq.
Videre Deum in humanitate assumpta, excellentius est, quam in quacumque alia figura. to. 1. pag. 64 col. 1. a. b.
Videre, & scire Spiritum sanctum, quo modo differant. to. 2. pag. 69. com. 2.
Videre, in bonum, & in malum in scriptura accipitur. to 1. pag. 193. com. 1.
Vini defectio in nuptijs Cana vnde prouenerit. to. 1. pag. 110. com. 1.
Vinum a Christo in nuptijs factum, rubrum erat. to. 1. pag. 125. col. 2. c
Vinum myrrhatum, quod nam esset, & cur datum sit Christo, & ipse noluerit bibere. to. 2. pag. 277. annot. 17. per totam.
Vino viti, malum non est, vt Seuerus mentiebatur. to. 1. pag. 125. b. c.
Virtutes infusæ, & morales auferuntur a damnatis. to. 2. pag. 96. com. 1.
Visio duplex mentis, & corporis. to. 2. pag. 59. com. 2.
Visus est Deus olim, non in essentia, sed in figuris. to. 1. pag. 63. col 2. d. e.
Visus excludit fidem. tom. 1. pag. 343. com. 1.
Vita non solum pro temporali, sed pro æterna apud Ioannem sumitur. tom. 1. pag. 549. col. 1. a.
Vitam exponere pro bonis temporalibus aliquando licet. to. 1. pag. 510. col. 1. a.
Vitam habere, & abundantius habere, multa significat. to 1. pag. 507. com. 1.
Vitam in verbo Dei esse, multis modis verum est. to. 1. pag. 19 col. 1. a. b. & seq.
Vitam in semetipso, & a semetipso habere quam sint diuersa. to. 1. pag. 285. com.
Vitæ nomine, spiritualem vitam gratiæ, & gloriæ significat Ioannes, quando dicit, In ipso vita erat. to. 1. pag. 20. col. 1. c.
Vitæ nomine quandoque vitam a verbo Dei nobis præstitã, quandoque illam quæ in ipso Dei verbo est, significatur. to. 1. pag. 22. cõ.
Vitam per peccatum amissam, Deus per verbũ suum nobis restituit. to. 2. pag. 19. in cõ.
Vitis cur, & qua ratione Christus comparetur. to. 2. pag. 86. & 87. in cõ. col. 1. a. & seq.
Vitis similitudo passionem, & mortem indicat. to. 2. pag. 87. col. 1. c.
Vitis similitudo significat etiam Apostolorum purgationem. to. 2. ibid. col. 1. a.
Vitis vera, quid significet. to. 2 pag. 86. com.
Viuere dicitur Christus propter Patrem, non solum vt homo, sed etiam vt Deus. to. 1. pag. 363. a. b. & seq. col. 1. & 2.
Viuere in carne, & secundum carnem dissentiunt. to. 2. pag. 196. com.
Viuificare plus significat, quam suscitare. to. 1. pag. 277. col. 1. b.
Viuificare quadrifariam in scriptura accipitur. to. 1. pag. 276. col. 1. a.
Vna sabbati ponitur pro prima. to. 2. 287. cõ.
Vndecim numero in Euangelio, quã dicatur. to. 2. pag. 317. col. 2. b.
Vnctiones quibus a Magdalena Christus fuit vnctus, quot fuerint. tom. 1. pag. 577. col. 1. a. b. & seq.
Vnctus fuit Christus in incarnatione. tom. 1. pag. 87. col. 2. b. c.
Vnxit Maria bis Christum Dominum. to. 1. pag. 577. col. 1. a. b. & seq.
Vnigenitus Patris Christus dicitur, quia est ei consubstantialis. to. 1. pag. 51. col. 1. a.
Vnio Christi, & illum sumentis in Eucharistia, quo modo sit intelligenda. tom. 1. pag. 362. col. 1. a. b. c.
Vnitas Apostolorum, quo modo similis fuerit vnitati Patris, & Filij. to. 2. 193. col. 1. a.
Vnitatem charitas affert, tamen ordinem non confundit. to. 2. ibid. col. 2. b.
Vnitas duplex, animorum, & corporum in Deo. to. 2. pag. 201. col. 2. b.
Vnitas fidelium duplex. to. 2. pag. 200. com. 2.
201. col 1. c.
Vniuersales Propositiones scripturæ quo modo intelligẽdæ. to. 2. 108. col. 2. a. 163. col. 2. b.
Vnum sumus in Deo, non cum Deo. to. 2. pag. 201. col. 1. d.
Vocati a Christo quare tam cito respuderint. to. 1. pag. 104. com.
Vocantem Christum sequi, nõ lenitas erat sequentium, sed virtus verbi vocantis. to. 1. pag. 99. com 2
Vocis Christi efficacia. to. 2. pag. 303. com. 1.
Volo in scriptura, sæpe significat precationem non imperium. to. 2. pag. 313. com. 1.
Voluntas trifariam in scriptura sumpta. to. 1. pag. 250. col. 1. a.
Voluntas naturalis, & deliberata reperiebantur in Christo. tom. 1. pag. 391. com. 2. 392. col. 2. a. b.
Voluntate carnis, turpis concubitus, voluntate viri, honestus significatur. to. 1. pag. 42 com. 2.
Voluntatẽ Dei facient, quo modo dicatur cognoscere doctrinã Christi. to. 1 pag. 309. cõ.
Voluntatem Patris facere, quo modo a Christo cibus appelletur fuse tractatur. tom. 1. pag. 233. col. 2. d.
Voluntatem Patris facere, & opus eius perficere, quid sit. to. 1. pag. 229. com.
Vox clamans dicitur Ioannes, vt tria indicentur. to. 1. pag. 54. com.
Vox de cælo cur ad Christum facta fuerit. to. 1. pag. 593. com. & 594. com. 1.
Vox dictus est Ioannes tribus de causis. to. 1. pag. 74. col. 1. a
Vox Spiritus sancti quo modo audiatur. to. 1. pag. 155. com. 2.
Vsus potestatis & potestas quo modo differãt. to. 2. pag. 261. col. 2. a.
Vt, aliquando causam, aliquando consequutionem significat in scriptura. tom. 1. pag. 479. col. 1. a.
Vt, consecutionem aliquando significat, non causam. to. 2. pag. 116. com. 2.

Z

Zacharias Pater Ioannis Baptistæ an fuerit summus Sacerdos. to. 2. pag. 214. col. 1. c.
Zelus quid sit, & quantus in Christo fuerit. to. 1. pag. 431. com.

Finis Indicis rerum memorabilium.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX EORVM TANTVM SCRIPTVRAE LOCORVM, QVI VEL EX PROFESSO, VEL OBITER in his duobus tomis explicantur.

Geneſis.

Geneſ. 1. In principio creauit Deus cælum, & terram.. tom. 1. pag. 2. com. 5. col. 1. b. 15. col. 2. b.
Geneſ. 2. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea. tom. 1. pag. 46. col. 2. a.
Geneſ. 17. Non vocaberis Abram. to. 1. pag. 98. col. 1. c.
Geneſ. 19. Pluit Dominus a Domino ſulphur. &c. to. 2. pag. 118. col. 1. b.
Geneſ. 22. Nunc cognoui, quia timens Deum to. 1. pag 469. com. 21.
Geneſ. 24. Rebecca egrediebatur habens hydriam in ſcapula ſua. to. 1. pag. 199. com 4.
Geneſ. 28. Vidit Iacob Angelos Dei aſcẽdentes, & deſcendentes. to. 1. pag 105. col 1. a
Geneſ. 32. Vidi Dominum facie ad faciẽ. to. 1. pag. 63. col. 2. e.
Geneſ. 49. Catulus leonis Iuda. to. 1. pag. 83 col. 2 b. c.
Geneſ. 49. Non auferetur ſceptrum de Iuda, donec veniat, qui mittendus eſt. to. 1. pag. 67. col. 1. d. 68. col. 2. b. c.
Geneſ. 49. Ligans ad vitem pullum ſuũ, lauabit in vino ſtolam ſuam, &c. to. 2. pag. 87. col. 2. a.

Exodus.

Exod. 3. Qui eſt miſit me ad vos. tom. 1. pag. 66. com.
Exod. 12. Decima die menſis tollat vnuſquiſque agnum, &c. tom. 1. pag. 582. col. 1. c.
Ibidem. Eſt enim phaſe, id eſt tranſitus Domini. to. 2. pag. 5. col. 1. d. e.
Exod. 29. Vnctus fuit Aaron Sacerdos. to. 1. pag. 95. col. 1. a.
Exod. 33. Non videbit me homo, & viuet. to. 1. pag. 62. col. 1. c.

Deuteronomium.

Deuteron. 18. Prophetam ſuſcitabit Dominus de medio fratrum veſtrorum. tom. 1. pag. 76. col. 1. c. & pag. 267. com. 2.
Ibidem: Ponam verba mea in ore eius, & loquetur quæcumque præcepero ei. to. 1. pag. 520. col. 1. c
Deuteron. 19. In ore duorum, aut trium teſtium, ſtabit omne verbum. to. 1. pag. 435. com. 2.
Deuteron. 21. Maledictus omnis, qui pẽdet in ligno. to. 1. pag. 166. col. 1. b.
Deuteron. 26. Dominum elegiſti hodie, vt ſit Deus tuus. tom. 2. pag. 109. col. 2. a.
Deuteron. 28. Maledictus, qui non permanſerit in omnibus, quæ ſcripta ſunt in libro legis. tom. 1. pag. 165. col. 2. d. e.

Ioſue.

Ioſue. 7. Da gloriam Deo, & confitere. to. 1. pag. 489.
Ioſue 14. Hebron vocabatur Cariatharbe. Adam maximus ibi inter Enacim ſitus eſt. to. 2. pag. 270.
Ioſue vltimo. Teſtes vos eſtis, quia ipſi vos hodie elegeritis Dominum, &c. to. 2. pag. 109. col. 2. a

Iudi-

Iudicum.

Iud. 6. Pax tecum, ne timeas, ne morieris. to. 2. pag. 309. com. 1

Rut.

Rut. 4. Soluebat calceamentum ſuum, & dabat proximo. tom. 1. pag. 79. col. 1. b.

Primus Regum.

1. Reg. 2. Videbis æmulum tuum in templo in vniuerſis proſperis Iſrael. to. 2. pag. 212. col. 2. b.
1. Reg. 16. Pacificus ne eſt ingreſſus tuus? to. 2. pag. 309. com. 2.
1. Reg. 16. Nũ coram Domino eſt Chriſtus eius? tom. 1. pag. 85. com. 1. & 90. col. 2. c.
1. Reg. 28. Quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer. to. 1. pag. 277. col. 1. c.

Secundus Regum.

2. Reg. 15. Rex quoque tranſgrediebatur torrentem Cedron. to. 2. pag. 217. com.
2. Reg. 16. Habes autem tecum Sadoc, & Abiathar Sacerdotes. tom. 2. pag. 212. col. 1. b.
2. Reg. 16. Quid mihi, & vobis filij Saruiæ? to. 1. pag 112. col. 1. a.

III. Reg. 19.

3. Reg. 19. Vngitur Eliſæus in prophetã. to. 1. pag. 95. col. 1. a.

IV. Regum.

4. Reg. 2. Et ſanatæ ſunt aquæ. tom. 1. pag. 119 col. 1. a. 2.
4. Reg. 9. Pax eſt Iehu? to. 2. pag. 310. commen. 1.

Iob.

Iob 36. Omnes homines vident eum, & vnuſquiſque intuetur procul. tom. 1. pag. 63. col. 2. c.

Ex Pſalmorum libro.

Pſal. 4. Quis oſtendet nobis bona. to. 1. pag 531. com. 2.
Pſal. 5. Iudica eos Deus. tom. 1. pag. 171. col. 2. d.
Pſal. 7. Scrutans corda, & renes Deus. to. 1. pag. 104 col. 1. a
Pſal. eod. Dominus iudicat populos. to. 1. pag. 171. col. 1 c.
Pſal. 9. Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus. tom. 1. pag. 561. col. 1. c.
Pſal. 21. Clamabo, & non exaudies, & nõ ad inſipientiam mihi. tom. 1. pag. 595. col. 1. c
Pſal. 21. Annunciabitur Domino generatio ventura. to. 1. pag. 157. col. 1. a. & 265. col. 2. d.
Pſal. 25. Iudica me Domine, quoniã ego in innocentia mea ingreſſus ſum. to. 1. pag. 171. col. 2. d.
Pſal. 32. Beatus vir cui non imputauit Dominus peccatum, &c. tom. 1. pag. 102. com. 2.
Pſal. 34. Congregata ſunt ſuper me flagella, & ignorani. to. 2. pag. 152. commen. 2.
Pſal. 40. Verbum iniquum conſtituerunt aduerſum me. tom. 1. pag. 370. col. 1. b.
Pſal. 44. Vnxit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ. to. 1. pag. 87. col. 1. c. & pag. 95. col. 2. c.
Pſal. 4. Quia concupiuit Rex ſpeciem tuam. to. 1. pag. 207. c.
Pſal. 45. Sanctificauit tabernaculum ſuũ altiſſimus. to. 1. pag. 48 col. 2. a.
Pſal. 47. Ibi dolores, vt parturientis. to. 2. pag. 161. col. 2. c.
Pſal. 50. Miſerere mei Deus ſecundum magnam miſericordiam tuam. tom. 2. pag. 168. col. 2. a.
Ibidem. Lauabis me, & ſuper niuem dealbabor. to. 1. pag. 207. col. 1. b.
Pſal. 56. Exurge gloria mea, exurgam diluculo. to. 2. pag. 294. col. 1. b.
Pſal. 59. Oſtendiſti populo tuo dura. to. 1. pag. 531. com. 2.
Pſal. 68. In ſiti mea potauerunt me aceto. tom. 2. pag. 274. commen. & col. 1. b.

Pſal.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Psal.7. Quantas ostendisti mihi tribulationes.to.1.pag.531.com 2.
Psal.71. Deus iudicium tuum Regi da: & iustitiam tuam filio Regis.tom.2. pag. 144.com.1.
Psal. 79. Qui Regis Israel intende: qui deducis velut ouem Ioseph. to. 1. pag. 502.col.1.b.
Psal. 80. Buccinate in Neomenia, tuba. to.1.pag.385.col.1.a.
Psal.81. Ego dixi: Dij estis.to.1. pag.132. com.2 pag.533.col.1.a.
Psal.84. Misericordia,& veritas obuiauerunt sibi.to.1.pag.53.col.2. c.
Psal.88. Misericordiam autem meam nō auferam ab eo.to.2.pag.168.col 2.a
Psal.104. Nolite tangere Christos meos. to.1.pag 95.col.2.b.
Psal.108. In generatione vna deleatur nomen eius.to.1.pag.438.col.2.b.
Psal.117. O Domine saluum me fac, benedictus, qui venit in nomine Domini.to.1.pag.583.col.1. b.
Psal.118. Et lex tua veritas.to.1. pag. 177. com.
Psal.120. Dominus custodiat introitum tuum,& exitum tuum. to.1. pag. 506. col.1.a.
Psal.122. Ad te leuaui oculos meos, &c. to.1.pag.560.col.1. c.
Psal.131. Propter Dauid seruum tuum, non auertas faciem Christi tui. tom.2. pag.168. b.c.
Psal.131. Paraui lucernam Christo meo. to.1.pag.295.com. 1.

Ex libro Prouerb.

Prouer. 5. Bibe aquam de cisterna tua, & fluenta putei tui. tom. 1. pag. 418. col.2.b.
Prouer. 5. Deriuentur fontes tui foras.to. 1.ibid.col.1.c.
Prouer.8. Dominus possedit me in initio viarum suarum.to.1.pag.13.col 1 c.
Prouer.8. Beatus, qui obseruat ad postes ostij mei.to.1.pag.501.col.2. a.

Ecclesiastes. 10.

Eccles. 10. Vidi seruos in equis, & principes quasi seruos ambulantes. tom.1. pag.433.com.1.

Cant. 1.

Cant. 1. Ecce tu pulchra es amica mea, ecce tu pulchra es. tom. 1. pag. 270. col.1.c.

Sapient. 9.

Sapien.9. Tecum Sapientia tua, quæ nouit opera tua.tom.1.pag.13.col.1. b.

De Ecclesiastico.

Eccles. 21. Qui odit correctionem, vestigium est peccatoris. tom.1.pag.157. com. 1.
Eccles. 24. Ego quasi vitis fructificaui suauitatem odoris. tom. 2. pag. 86. commen.

Isaias.

Isai.1. Neomeniam,& Sabbatum,& alias festiuitates non feram.tom.1.pag.165. col.1.c.
Isai. 5. Eleuabit signum in nationibus. to.1.ibid.col.1. d.
Isai. 6. Vidi Dominum sedentem super solium excelsum. to.1. pag.63.col.2. c. & 613.com.
Isai.6. Excæca cor populi huius.to.1.pag. 478.& 609.com.
Isai. 7. Paruulus natus est nobis, & filius datus est nobis. tom. 1. pag. 205. col. 1. c.
Isai.8. Pro eo, quod populus meus abiecit aquas Siloe. tom. 1. pag. 484. col. 2. c.
Isai.9. Primo tempore alleuiata est terra Zabulon.to.1.pag.99.com.3
Isaiæ.9. Factus est principatus super humerum eius.to.1.pag.598.com.& 269. com.
Isai.9. Super solium Dauid, & super regnum eius sedebit, vt confirmet, & corroboret illud in iudicio, & iustitia. to 2.pag.144.com.1.
Isai. 20. Vadens nudus, & discalceatus. tom.1.pag.8.col.1.b.
Isai. 26. Sicut qui concipit, cum appropinquauit ad partum dolens clamat in doloribus suis. tom. 2. pag. 161. col. 2. c.

Isai.

Isai. 40. Vox clamantis in deserto.tom.1. pag. 54.com.
Ibid. Recepit de manu Domini duplicia. to.1.pag.382.col.1. a.
Isai.43. Dedi in deserto aquas, & flumina in inuio.to.1.pag.418.col.1.c.
Isai. 48. Dominus misit me, & Spiritus eius.to.2,pag.118.col.1.a.
Isai. 53. Quis credidit auditui nostro, & brachium Domini cui reuelatum est. to.2,pag.123.col.2.c
Isai. 53. Non erat species neque decor.to. 2.pag.123.col.2.d.
Isai.53. De iudicio sublatus est. to.2.pag. 267.com.2.
Isai. 54 Lætare sterilis,quæ non parturis. to.1.pag.516.col.2.c.
Isai. 55. Omnes sitientes venite ad aquas. to.1.pag.417.com.2.
Isai.61. Spiritus Domini super me.tom.1. pag. 95. col. 2. c. & tom. 2. pag. 118. col.1.a.
Isai.63. Torcular calcaui solus. to. 1. pag. 134. col. 2. b. & tom. 2. pag. 87. col. 2. a.
Isai. 64. Quæ præparauit Deus diligentibus se.tom.1.pag.53.col.2.b
Isai.65. Inuentus sum a non quærentibus me.to.1.pag.415.col.2.d.
Isai.65. Benedicetur in Deo Amen. to. 1. pag.146.col.2. a.
Isai.66. Qui immolat bouem quasi, qui interficit virum. tom. 1. pag. 389. col. 2. a.

Ieremias.

Ierem. 4. Leuate signum in Sion. tom. 1. pag.165.col.1.c.
Ierem. 17. Recedentes a te in terra scribentur.to.1.pag.429. com.2.
Ierem.17. Suscitabo Dauid germen iustum, & regnabit Rex, & sapiens erit, & faciet iudicium,& iustitiam in terra. to.2.pag.144.com.1.

Ezechiel.

Ezech. 18. Quid est, quod parabolam vertitis in prouerbium.tom. 1.pag. 503 col.2.a.
Ezech.34. Væ pastoribus Israel,qui pascebant semetipsos. tom. 1. pag. 507. commen. 2.
Ezech. 34. Suscitabo super ea pastorem vnum.to.1.ibid.
Ezech. 36. Effundam super vos aquam mundam,&c.to.1.pag.75.col.2.a
Ezech. 37. Assumam filios Israel de medio nationum ad quas abierunt.tom.1. pag.517.com.1.

Ioel.

Ioel.2. Lætamini in Domino Deo vestro, quia dedit vobis Doctorem iustitiæ. to.2.pag.26.col.1.b.

Ionas.

Ionæ.1. Ionas fugit in Tharsim. to.1.pag. 503.col.2.d.

Aggæus.

Aggæi.2. Anno secundo Darij regis, &c. to.1.pag.135.col.2.d.

Zacharias.

Zachar.9. Ecce Rex tuus venit tibi sedens super asinam, & super pullum eius.to. 1.pag.584. col. 1. c. & tom.2. pag. 26. col.1.b.

Malach.1.

Malach. 1. Non est mihi voluntas in vobis dicit Dominus, &c. to. 1. pag.218. col.2.b.

De lib. Machab.

2.Machab.1. Vt & vos quoque agatis festum scenopegiæ. to. 1. pag. 389. col. 1. c.
2.Machab.10. Contigit fieri purificationem templi in modum tabernaculorū to.1.ibid.b.

Matthæus.

Matth.1. Iosias genuit Ieconiam. tom. 1. pag.81.col.2.c.
Matth.1. Vt impleretur,quòd dictum est per Prophetam, Ecce Virgo concipiet.

Universidad de Deusto
Biblioteca

piet.tom.1.pag.605. col.2. c.
Matth.2. Vbi est qui natus est Rex Iudęorum? to.1.pag.141.com.1.
Matth.4. Si Filius Dei es, dic vt lapides isti panes fiant. tom. 1. pag. 144. col. 1. c.
Matth.5. Beati qui esuriunt, & sitiunt Iustitiam, quoniam ipsi saturabuntur, to. 1.pag.211.col.2.c.& 355.col. 2. e.
Matth.6. Tu autem, cum oraueris intra in cubiculum tuum, & clauso ostio, &c.to.2.pag.178.col.1.a.
Matth. 9. Vt sciatis, quia filius hominis habet potestatem.,&c.tom.1 pag.144 col.1.b.
Matth. 10. Nolite possidere, &c. neque duas tunicas. tom. 2. pag.274.col. 2. a.
Matth. 10. Non estis vos, qui loquimini: sed spiritus patris vestri, qui loquitur in vobis.to.1.pag.155.com 1.
Matth.11.Prophetæ vsque ad Ioannem prophetauerunt. tom. 1. pag. 70. col. 1. d.
Matth.11. Nemo nouit Patrem nisi Filius, & cui voluerit Filius reuelare. to.1. pag.60. commen. & pag. 64.col. 2.c.
Matth. 12. Si in digito Dei eijcio dæmonia, peruenit in vos regnum Dei. to. 1. pag 145.com.
Matth.12.Ecce mater tua, & fratres tui foris stant quærentes te.to. 1. pag.112. commen.
Matth.16.Tu es Christus Filius Dei viui. to.1.pag.104.col.2.a.
Matth.16. Beatus es Simon Bar Iona. to. 1.pag.97.com.2
Matth.17.Quid ergo dicunt Scribæ, Heliam debere primum venire. tom. 1. pag.70.col.2. a.
Matth.20.Non est meum dare vobis, sed quibus paratum est a patre meo. to. 2. pag.53.col.2.b.
Matth.21.Baptismus Ioannis erat e cælo, an ex hominibus. to.1. pag.77.col.1.c. & col.2.a.
Matth.21. Auferetur a vobis regnum. to. 1.pag.145.com.
Matth. 22. Ligatis manibus, & pedibus eius.to.2.pag.96.com.1
Matth. 23. Super cathedram Moysi sederunt scribæ, & Pharisei. tom. 1. pag. 508. col. 1. d.
Matth. 24. Orate ne fuga vestra fiat in hieme, vel sabbato. tom. 1. pag. 381. col.1.b.
Matth. 25. Possidete paratum vobis regnum.to.2.pag.53 col.2.b.
Matth. 26. Accipite, & comedite, Hoc est corpus meum.tom.1.pag 369. col. 1. b
Matth.26. Cum illud bibam vobiscum nouum in regno Patris mei. to. 2. pag. 51.col.2.c.
Matth.26. Dico vobis a modo videbitis filium hominis a dextris virtutis Dei. to.1.pag.70.col.1.a.
Matth.28. Vespere autem sabbati, quæ lucescit in prima sabbati.tom.2. pag.287. & fuse annot.1.

Marcus.

Marc.7. Pharisæi nisi crebro lauerint manus non manducant, &c. tom. 1. pag. 120. com.
Marc.14. Adolescens autem quidam sequebatur eum, amictus sindone super nudo, &c. tom. 2. pag. 217. col. 1.a.
Marc.14. Summi vero Sacerdotes, & omne concilium quærebant aduersus Iesum testimonium.tom.2.pag.214. col. 2. a.

Lucas.

Luc.2. Peperit filium suum primogenitum.to.1.pag.51.col.1. e
Luc.3. Sub principibus Sacerdotum Anna, & Caipha. tom. 2. pag. 112. col. 2. d.
Luc.9. Quidam dicebant Ioannes surrexit a mortuis, quidam quia Helias apparuit.tom.1.pag.71.col.1.b
Luc.11. Si nō dabit, quia amicus est, propter importunitatem surget, & dabit, &c.to.1.pag.493.col.1. b.
Luc.13. Dicite vulpi illi: Sanitates perficio hodie, & cras.to.1.pag.544. commen.
Luc.15. Accurrens cecidit super collum eius.to.1.pag.42.com.3.
Luc.16 Lazarus in sinu Abrahæ.tom.1. pag.355.col.2.c.

Luc.

Luc.19. Venit Filius hominis saluum facere, quod perierat. tom. 2. pag. 26. col.1.a.
Luc. 22. Ecce manus tradentis me, mecum est in mensa. tom.2. pag.34.commen. 2.
Luc.22. Vt edatis, & bibatis in regno Patris mei.to.2.pag.51.col.2.d
Luc.24. Nos sperabamus, quod ipse redempturus esset Israel. tom.1. pag. 70. col.1.b.
Luc. 24. Oportuit Christum pati, & ita intrare in gloriam suam.to.2. pag.187. commen.
Luc. 24. Et cognouerunt eum in fractione panis.to.1.pag.357.col.1.c.

Ioannes.

Ioan.1. Ego nesciebam eum, sed vt manifestetur in Israel veni.tom.1 pag 90, col.2.d.
Ioan.5. Pater non iudicat quemquam. to.1.pag.96.col.2.a.
Ioan.7. Hic est vere ille propheta. tom.1. pag.72 col.2.b.
Ioan.11. Si credideritis videbitis gloriam Dei.tom.1.pag.125.col.1.c.
Ioan.11. Scio quia semper me audis.to.1 pag.591.col.1.b.
Ioan.14. Qui videt me, videt & Patrem meum.to.1.pag.64.col. 1. b.
Ioan.14. Apud vos manebit, & vobis erit. to.1.pag.88.col.2 b.
Ioan. 16. Princeps mundi iam iudicatus est.to.1.pag.597.col.1.a
Ioan. 16. Quæcumque audiet loquetur, & de meo accipiet.to.1.pag.176. commen. 1.
Ioan. 19. Ad hoc natus sum, vt testimonium perhibeam veritati.to.1. pag.54. col.2.a.

De lib. Actuum.

Act. 12. Calcea te caligas tuas. to.1.pag. 80.col.1.c.
Act. 16. Quædam mulier nomine Lydia purpuraria, &c.to.1.pag.199.commen.4.
Act. 22. Viri Patres, & fratres audite. to. 1.pag.126.col.2.b.

Epist. ad Rom.

Rom.1. Reuelatur iustitia Dei de fide in fidem.to.1.pag.31.col.2.b.
Rom.3. Causati sumus Iudæos, & Græcos omnes esse sub peccato. to. 1. pag. 597.col.2.c.
Rom.5. Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per Spiritum sanctum, &c. to.1.pag.206.col.1.c
Rom.5. Commendat Deus charitatem suam, quia cum inimici essemus, &c. to.1.pag.267.col.1.c.
Rom.5. Multo magis gratia Dei in gratia vnius hominis Iesu Christi. to. 1. pag. 58.com.
Rom.6. Quicumque baptizati sumus in Christo Iesu, &c. tom. 1. pag. 149. col.2.d.
Rom.6. Non regnet peccatum in vestro mortali corpore. tom. 1. pag. 452. commen. 2.
Rom. 8. Suscitabit corpora vestra, propter inhabitantem Spiritum eius in vobis.to.1.pag.112.com.
Rom.8. Non accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, &c. to.1.pag.146. col.1.b.
Rom.8. Gemimus adoptionem filiorum Dei expectantes. tom. 1. pag. 41. col. 1. d.
Rom. 9. Non omnes, qui ex Israel, ij sunt Israelitæ. tom. 1. pag. 102. commen.2.
Rom.10. Christus ad iustitiam omni credenti.tom.1.pag.96.col.1.a.

Prima ad Corint.

1. Corint. 6. Membra vestra, membra Christi.to.1.pag.302.col.1.c
1. Corint. 10. Bibebant de consequente eos petra.tom.1.pag.57. com.
1. Corint. 10. Multi vnum corpus sumus qui de vno pane participamus. tom. 1. pag.357.col 2.a.
1. Corint. 15. Plus omnibus laboraui. to. 1.pag.257.com.1.
1. Corint. 15 Primus homo de terra terrenus, secūdus homo de cælo cælestis. to.1.pag.45 col.2.d.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Secunda ad Corinth.

2. Corinth. 3. Vbi spiritus Domini ibi libertas. to. 1. pag. 154. com. 2.
2. Corint. 10. Captiuantes intellectum in obsequium Christi. tom. 1. pag. 303. col. 2. c.
2. Cor. 12. Despondi enim vos vni viro. to. 1. pag. 84. com. 1.

Ad Galat.

Galat. 3. Nos redemit de maledicto, factus pro nobis maledictum. to. 1. pag. 165. col. 2. e.
Galat. 4. Vbi venit plenitudo temporis misit Deus filium suum, &c. to 1. pag. 154. com.
Galat. 4. Misit Deus filium suum factum ex muliere, & factum sub lege. tom. 1. pag. 163. col. 2. b.
Galat. 4. Liberi sumus, qua libertate Christus nos liberauit. tom. 1. pag. 41. col. 1. b.
Galat. 5. In libertatem vocati estis. tom. 1. ibid. e.

Ad Ephes.

Ephes. 1. Qui prædestinauit nos in adoptionem filiorum per Iesum Christum &c. tom. 2. pag. 205. commen. 1. & tom. 1. pag. 229. com.
Ephes. 3. Deus, qui dives est in misericordia, &c. to. 1. pag. 190. com.

Ad Philip.

Philip. 2. Factus obediens vsque ad mortem. to. 1. pag. 510. col. 1. a.

Ad Colossen.

Colos. 2. Donans vobis omnia delicta, delens quod aduersus nos erat Chirographum, tom. 1. pag. 173. commen.

11. *Ad Thessalon.*

2. Thessal. 2. Quod elegerit vos Deus primitias in salutem in sanctificatione spiritus, & fide veritatis. tom. 2. pag. 69. commen. 1.

1. *Ad Timoth.*

1. Timoth. 2. Qui vult omnes homines saluos fieri. to. 1. pag. 229. com.
1. Timoth. ibid. Doctor gentium in fide, & veritate, to. 2. pag. 69. com. 2.
1. Timoth 4. Venient quidam prohibentes nubere. tom. 1. pag. 109. commen. 2.
1. Timoth. 4. Speramus in Deum viuum, qui est Saluator omnium fidelium. to. 1. pag 129. com. 2.

11. *Ad Timoth.*

2. Timoth. 2. Nouit Dominus, qui sunt eius. tom. 1. pag. 512. commen. 2. & pag. 513. com. 1.

Ad Titum.

Tit. 2. Nemo te condemnat. tom. 2. pag. 92. com. 2.
Tit. 3. Apparuit benignitas, & humanitas Saluatoris nostri Dei. tom. 1. pag. 169. col. 2. c.

Ad Hebræos.

Hebr. 2. Qui sanctificat, & qui sanctificatur ex vno omnes. tom. 1. pag. 163. col. 1. d.
Hebr. 5. Qui in diebus carnis suæ, &c. & exauditus est, pro sua reuerentia. to. 1. pag. 592. col. 1. c.

Epistola Iacobi.

Iac. 1. Deus enim neminem tentat. to. 1. pag 315. col. 1. a
Iac. 1. Qui perspexerit in lege perfectæ libertatis, &c. tom. 1. pag. 154. com. 2. & pag. 441. com. 2.
Iac. 4. Petitis, & non accipitis, eo quod male petatis. tom. 2. pag. 166. col. 1. c.
Iac. 5. Patientes igitur estote, & vos: & confirmate corda vestra, quoniam aduentus Domini appropinquauit. to. 2. pag. 341. com. 2.

11. *Petri.*

2. Petr. 2. Nos firmiorem habemus propheticum sermonem. tom. 1. pag. 54. commen.

1. *Ioannis.*

1. Ioan. 1. Vita, quæ erat apud Patrem, & apparuit nobis. to. 1. pag. 7. col. 2. b. & pag. 12. com.
1. Ioan. 2. Aduocatum habemus apud Patrem Christum Iesum. to. 2. pag. 67. col. 2. c.
1. Ioan. 2. Fortes estis, & verbum Dei manet in vobis. to. 2. pag. 97. com. 2.
1. Ioan. 3. Videbimus eum sicuti est. to. 2. pag. 64. col. 1. d.
1 Ioan. 3. Qui peccat ex diabolo est. to. 1. pag. 464. com. 1
1. Ioan. 3. Translati sumus de morte ad vitam. to. 1. pag. 285. col. 1. a
1. Ioan. 4. Qui soluit Christum, ex Deo natus non est. to. 1. pag. 96. col. 2. e
1. Ioan. 5. Qui credit, quoniam Iesus est Christus, ex Deo natus est. tom. 1. pag. 42. com. 1.
1. Ioan. 5. Tres sunt, qui testimonium dant, in terra, Spiritus aqua, & sanguis. to. 2. pag. 282. com.
1. Ioan. 5. Qui credit in filium Dei, habet testimonium Dei in se. tom. 1. pag. 189. com.

Universidad de Deusto
Biblioteca

INDEX HAERESVM QVAE IN HOC OPERE SPARSIM CONFVTATÆ REPERIVNTVR.

B

BAPTISMVM aquæ nõ significatum a Christo verbis illis: Nisi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu-sancto, &c. affirmarunt nonnulli hæretici. to. 2. pag. 151. col. 2. c.

Baptismum re susceptum, esse omnino ad salutem necessarium, reijcitur. tom. 1. pag. 150. col. 2. b.

Baptizatos infantes rebaptizandos esse cum ad annos discretionis perueniunt, error est Anabaptistarum. tom. 1. pag. 151. col. 1. d.

Baptismum Ioannis paris virtutis fuisse cum baptismo Christi, error fuit Donatistarum. to. 1 pag. 183. col. 1. a.

Baptismum Christi alij dixerunt inferiorem fuisse baptismo Ioannis. tom. 1. pag. 183. col. 1. c.

Beatos non videre Deum in essentia, sed in quodam eius splendore, hæresis fuit quorundam. to. 1. pag. 64. col. 1. d.

Beatos paves esse in gloria, error fuit Ioviniani. to. 2. pag. 51. col. 1. a.

C

CHRISTVS ab impio Celso ignorantiæ, vel impotentiæ arguitur. to. 1. pag. 60. col. 1. a

Christum sideribus, & fato subiectum fuisse, hæresis fuit Priscillianistarum. tom. 1. pag. 119. col. 1. b. & 2. a.

Christum non esse Dei verbum, sed ad quem Dei Verbum factum est, hæresis fuit quorundam. to. 1. pag. 47. col. 2. b.

Christi Corpus naturæ fuisse cœlestis, error fuit Valentini. to. 1. ibid. c.

Christi carnem apparentem fuisse non veram, error fuit Manichæorum. tom. 1. pag. 47. col. 2. b.

Christum hominem tantum fuisse, & capisse quando a matre genitus est, refutatur. to. 1. ibid. col. 1. d. & pag. 86. col. 2. c. & pag. 87. col. 1. a. & seq. & pag. 97. col. 1. a.

In Christo duas fuisse personas, hæresis fuit Nestorij. to. 1. pag. 47. col. 1. e.

In Christo diuinam naturam humana fuisse permixtam reijcitur. tom. 1. pag. 46. col. 2. a. b. & tom. 2. pag. 188. col. 1. c.

Christum a Iuda iuste traditum fuisse, Catanorum hæresis fuit. tom. 2. pag. 15. col. 1. a.

Christi corpus non surrexisse clauso sepulchro, reijcitur. tom. 2. pag. 194. col. 2. a. b. & seq.

Christo adhuc viuenti latus lancea fuisse perforatum, reijcitur. tom. 2. pag. 281. col. 1. a.

Communionem sub vtraque specie esse de iure diuino, refutatur. tom. 1. pag. 354. annot. 26 per totam.

D

Diabolum Patrem habere & auum, error fuit Manichæorum. tom. 1. pag. 461. a. & seq.

Diabolum auctorem fuisse rerum visibilium, error fuit eorundem Manichæorum. to. 1 pag. 597 col. 2. c.

E

IN Eucharistia non esse realem Christi præsentiam, hæresis est recentiorum. to. 1. pag. 187. col. 1. c. d. & pag. 347. col. 2. b.

In Eucharistia, etiam post consecrationem remanere panis substantiam, refutatur. to. 1. pag. 365. col. 1. a.

F

FIDEM absque operibus ad salutem sufficere, hæresis fuit Eunomij, quam, licet diuerso modo, amplexi sunt Recentiores hæretici. tom. 2. pag. 90. col. 2. c. & seq. & pag. 166. col. 2 a. b. & pag. 325. col. 1. d.

Filij consubstantialitatem, & æternitatem negarunt Arriani, & confutantur. to. 1. pag. 10. col. 1. d. e. & seq. 14. col. 2. d. 21. col. 1. b. 51. col. 1. & 2. 65. col. 1. c. 87. col. 1. a. 187. col. 1. & 2. 383. col. 1. a. & seq. Et tom. 2. pag. 74. col. 1. a. 88. col. 1. a. 185. col. 1. b. 200. col. 1. a. Vide etiam Verbum Dei.

I

INFANTES, cum primum nati sunt, vsum habere rationis, reijcitur. tom. 1. pag. 34. col. 2. d.

Infantes decedentes sine baptismo saluari, error fuit Pelagianorum. tom. 2. pag. 51. col. 2. b.

Ioannem Baptistam, natura non hominem, sed Angelum fuisse, error fuit Origenis. to. 1. pag. 27. col. 1. c. & 2. b

Ioannis historiam de probatica piscina non recipiunt Anabaptistæ. tom. 1. pag. 251. col. 1. a.

Ioannis historia de muliere adultera, ab eisdem reijcitur. tom. 1. pag. 427. col. 1. b. c.

L

LEGIS præcepta non obligare Iustum, postquam ad statum perfectionis perueniunt, hæresis fuit Begardorum, & Beguinarum. to. 2. pag. 91. col. 2. a. 1.

Liberum hominis arbitrium negarunt Manichæi. to. 1. pag. 341. col. 1. a.

Liberum hominis arbitrium, omnia bona propriis viribus præstare posse, Pelagianorum hæresis fuit. tom. 2. pag. 94. col. 1. & 2.

M

MARIAE maternitatem, Manichæi & alij impie negarunt. to. 1. pag. 116 col. 2. a. b.

Mariæ virginitatem impiissimi quidam hæretici negarunt. ibid. c.

N

NVPTIAS secundas damnat Tertullianus, & reijcitur. to. 1. pag. 215. col. 1. b. c

P

PONTIFICIS Summi potestatem negant hæretici recentiores. tom. 2. pag. 338. col. 2. a.

Potestatem remittendi peccata non habent Sacerdotes, sed prædicandi Euangelium per quod remittuntur, hæresis est recentiorum, & reijcitur. tom. 2. pag. 315. col. 1. a.

Potestatem remittendi peccata, Sacerdotes non habent, sed declarandi esse remissa, reijcitur. to. 2 pag. 316. col. 1. a.

Potestatem non habent Sacerdotes remittendi culpas, sed tantum pœnas, reijcitur. ibid. b.

Prophetas antiquos non admittunt Manichæi. to. 1. pag. 504. col. 1. a.

R

REGNVM Dei aliud esse a vita æterna dixere Pelagiani, & confutantur. to. 1. pag. 150. col. 2. c.

Resurrectionem corporum negarunt Marcion, & Basilides. tom. 1. pag. 550. col. 1. c.

In Resurrectione non carnea, sed Spiritualia corpora assumenda esse, falsò asseruit Eutyches. tom. 1. pag. 351. col. 1. a.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Ritus, & Cerimonias Ecclesiæ damnantes confutantur. to.1. pag.220. col.1.a.

S

SPIRITVS SANCTI *diuinitatem Macedonius negauit, & reijcitur. to. 1. pag. 14. col. 1.a. & to.2. pag.120. col. 2.c. 150.col.1.a*

Spiritumsanctum a solo Patre, & non a filio procedere, error est Græcorum, & confutatur. tom. 2. pag. 120. col. 1.a. & 154.annot.23

Spiritumsanctum, pro temporum diuersitate reuelasse contraria iis, quæ Apostoli docuerunt, error fuit Tertulliani, & reijcitur. to.2. pag.149.col.1.a.

Spiritumsanctum non fuisse vere datum a Christo dicente, Accipite Spiritumsanctum, error fuit cuiusdam Theodori, & refutatur. tom. 2. pag.313.col.2 b.

Gnostici hæretici nonnullas commiscuntur fabulas circa verba illa, Spiritus docebit vos omnem veritatem. tom. 2. pag. 149. col.1.c.

T

TEMPLORVM *vsum impie damnarunt Massilliani. tom. 1. pag. 121. col.2.c.*

Testamentum nouum veteri esse contrariũ, error fuit Manichæorum, & reijcitur. to.1. pag.61.col.1.b.

Trinitatem Diuinarum personarum negat Sabellius. to.1. pag.11.col.2.b. & 62.col.2. c. & pag.60.col.1.a.

V

VERBVM *Dei negarunt hæretici Alogiani. tom.1. pag.9.col.2.a*

Verbi Diuini consubstantialitatem, & æternitatem negarunt Arriani. vide filiũ Dei.

Verbum Dei aliud esse a filio Dei dixit Eunomius, & confutatur. to.1 pag.7.col.1. a.& 44.col.2.a.

Verbum Dei mundum fecisse, negarunt Manichæi. tom.1.pag.17.col.2 d.e.& pag.21. col.1.a.

Verbum Dei solum fecisse visibilia, asseruit Heracleonta, & reijcitur. tom.1. pag.14. col.1.d.& 2.a.

Verbum Dei carnem sumpsisse non animam, error fuit Arrij. tom. 1. pag. 45. col. 1. c. d.

Verbum Dei sumpsisse animam sensitiuam, non tamen rationalem, error fuit Apollinaris. to. 1. ibid. col. 1.e.& 2.a.

Verbum quod Angelus ad Mariam loquutus est, dixerunt nonnulli fuisse incarnatum. to. 1. pag.44.col.1.a. b.

Vinum bibere, vt illicitum prohibebant Seuerus & Tatianus hæretici, sed confutantur. to.1.pag.125.col. 2.a.

Finis Indicis hæresum, quæ præcipue in his duobus tomis sunt confutatæ.

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca

Universidad de Deusto
Biblioteca